

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಸ.ಸ. ಸೇವೆ
ಶ್ರೀಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ

ದ್ರಾ ಸಹಸ್ರ
ವೇದರತ್ನಮಾಲಾ

RIG-VEDA SAMHITA

ಯಗ್ವೇದಸಂಹಿತಾ

ಭಾಗ-೧೫

ದ್ವಿತೀಯಾಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ೭-೮ನೇ ಅಧ್ಯಾಯಗಳು

ಅನುವಾದಕ :
ಆಸ್ಥಾನ ಮಹಾವಿದ್ವಾನ್
ಎಚ್. ಪಿ. ವೆಂಕಟರಾವ್

ಶಿವ ಗಿರಿ

ಶಿವ ಗಿರಿ

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ
ಬೆಂಗಳೂರು

ಮುಗ್ಧೇದಸಂಹಿತೆ

ಭಾಗ-೧೫

ದ್ವಿತೀಯಾವ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿ ಏಳು ಮತ್ತು
ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳು.
ದ್ವಿತೀಯ ಮಂಡಲದ ಸೂಕ್ತಗಳು ೨೪-೪೨ ಮತ್ತು
ತೃತೀಯ ಮಂಡಲದ ಸೂಕ್ತಗಳು ೧-೬

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

RIG-VEDA

ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯ ಸಮೇತಾ

ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತಾ

(ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಷಾರ್ಥಾನುವಾದವಿವರಣೆಗಳೊಡನೆ)

ಭಾಗ ೧೫

ದ್ವಿತೀಯಾಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಏಳು ಮತ್ತು ಎಂಟನೆಯ
ಅಧ್ಯಾಯಗಳು.

ದ್ವಿತೀಯ ಮಂಡಲದ ಸೂಕ್ತಗಳು ೨೪-೪೩ ಮತ್ತು

ತೃತೀಯ ಮಂಡಲದ ಸೂಕ್ತಗಳು ೧-೬

ಅನುವಾದಕರು ಹಾಗೂ ಸಂಪಾದಕರು

ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್

ಎಚ್.ಪಿ. ವೆಂಕಟರಾವ್

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ

ಕನ್ನಡ ಭವನ, ಜಿ.ಸಿ.ರಸ್ತೆ, ಬೆಂಗಳೂರು - ೫೬೦ ೦೦೨

RIG-VEDA SAMHITA Volume No. 15 : Reprint of **RIG-VEDA SAMHITA**
Translated with Critical Notes By : **Asthan Mahavidwan H.P. Venkata Rao**
Published by **Manu Baligar**, Commissioner, Department of Kannada and Culture,
Kannada Bhavan, J.C. Road, Bengalooru - 02

Pages : XXII + 800

Price : Rs. 230.00

© ಈ ಆವೃತ್ತಿಯ ಹಕ್ಕುಗಳು: ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಮುದ್ರಣ : ೨೦೧೧

ಪುಟಗಳು : ೨೨ + ೮೦೦

ಬೆಲೆ : ರೂ. ೨೩೦.೦೦

ಪುಟಗಳು : ೧೦೦೦

ಮುಖಪುಟ ವಿನ್ಯಾಸ : ಮಯೂರ

ಮುದ್ರಕರು :

ಮೆ|| ಮಯೂರ ಪ್ರಿಂಟ್ ಆಡ್ಸ್

ನಂ. 69, ಸುಭೇದಾರ್‌ಭಕ್ತಂ ರೋಡ್

ಬೆಂಗಳೂರು - 560020 ದೂ : 23342724

Published by the gracious permission of

His Highness

Sri Jayachamarajendra Wodeyar Bahadur,
G.C.B., G.C.S.I., Maharaja of Mysore.

ಯದುವಂಶಪಯಃಪಾಲಾವಾರಸುಧಾಕರರೂ ಸತ್ಯಂಪ್ರದಾಯವೈದಿಕವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕರೂ
ಮೈಸೂರು ರೇಶವನ್ನಾಳುವ ಧರ್ಮಪ್ರಭುಗಳೂ ಆದ ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾರಾಜ
ಶ್ರೀ ಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಒಡೆಯರ್ ಬಹದ್ದೂರ್,
ಜಿ.ಸಿ.ಬಿ., ಜಿ.ಸಿ.ಎಸ್.ಐ. ರವರು.

ವೇದಪ್ರಕಟನೆಯಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನಿಯಮಿತವಾಗಿರುವ

ವೇದವಿಮರ್ಶನವಿದ್ಯನ್ಮಂಡಲಿ

Translator & Editor :

ಆಸ್ತಾನ ಮಹಾವಿದ್ಯಾನ್ H. P. ವೆಂಕಟರಾನ್

ಸಹಾಯಕ ವಿದ್ಯನ್ಮಂಡಲಿ

1. ಬ್ಲಿ ಶ್ರೀ|| ಜಿ. ವಿಷ್ಣು ಮೂರ್ತಿಭಟ್ಟರು, ಸಾಹಿತ್ಯ ವ್ಯಾಕರಣವಿದ್ಯಾನ್,
ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಂಜರವರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಶಾಲಾ, ಮೈಸೂರು.
2. ಆಸ್ತಾನ ವಿದ್ಯಾನ್ ಬ್ಲಿ ಶ್ರೀ|| H. ಗಂಗಾಧರಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಜ್ಯೋತಿಷ ವಿದ್ಯಾನ್
ಮತ್ತು ಕರ್ಣಾಟಕ ಭಾಷಾಸಂಶೋಧಕರು.
3. ಬ್ಲಿ ಶ್ರೀ|| ಶ್ರೀನಿವಾಸಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಮಗ್ಗೇಡ ಭವನಾಡಿಗಳು.
4. ಬ್ಲಿ ಶ್ರೀ|| ಹಿಟ್ಟವಳ್ಳಿ ದಿಳಿಗಿರಿರಂಗಾಚಾರ್ಯರು, ಶ್ರುತಿವಿದ್ಯಾನ್.
5. ಬ್ಲಿ ಶ್ರೀ|| ಹಿಟ್ಟವಳ್ಳಿ ದೇವರಭಟ್ಟರು, ಮೀಮಾಂಸಾರ್ಥಸಂಶೋಧಕರು.
6. ಬ್ಲಿ ಶ್ರೀ|| G. N. ಚಕ್ರವರ್ತಿ M.A.
Professor of Sanskrit. St. Philomina's College, Mysore.
7. ಬ್ಲಿ ಶ್ರೀ|| ವೆಂಕಟರಮಣಾಚಾರ್, M.A., B.T., ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾನ್.
8. ಬ್ಲಿ ಶ್ರೀ|| S. ರಂಗನಾಥನ್, ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿದ್ಯಾನ್, ಅರಮನೆ ಸರಸ್ವತಿ ಭವನ.
9. ಬ್ಲಿ ಶ್ರೀ|| ಪುತ್ತೂರು ಅನಂತೇಶ್ವರಮಾಚಾರ್, ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾನ್,
Govt. Oriental Research Institute, Mysore.
10. ಬ್ಲಿ ಶ್ರೀ|| S. ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ರಿಷ್ಯಲ್, ಸಂಶೋಧಕರು.
Govt. Oriental Research Institute, Mysore.

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಮಾತು

ಕನ್ನಡ ಓದುಗರಿಗೆ ಸುಲಭ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಕೃತಿಗಳು ದೊರಕಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯು ಹಲವಾರು ಪ್ರಕಟಣಾ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇರುಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಕಟಣಾ ಯೋಜನೆಯೂ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಈ ಯೋಜನೆಯಡಿ ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಣಗೊಂಡ ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತಾ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಮರುಮುದ್ರಿಸಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯ ವತಿಯಿಂದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆ ಯೋಜನೆಯ ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಆಸ್ಥಾನ ಮಹಾ ವಿದ್ವಾನ್ ಎಚ್.ಪಿ. ವೆಂಕಟರಾವ್ ಅವರಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾದ ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತಾ ಗ್ರಂಥದ ೩೬ ಬೃಹತ್ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಹಂತಹಂತವಾಗಿ ಮರುಮುದ್ರಣ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ವೇದಗಳು ಕೇವಲ ತಾತ್ವಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅವು ಅನುಭಾವದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಭಂಡಾರಗಳು. ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ದೇವತಾ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳು, ತತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸೆ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಚಾರಗಳಿವೆ. ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಇದು ಒಂದು ಅಮೂಲ್ಯ ಆಕರ. ಭಾರತದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳು, ಸಮಾಜ ಜೀವನ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಯಿತೆಂಬುದರ ರಮ್ಯ ಚಿತ್ರಣ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಮಾನವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲ ಕಾವ್ಯಕುಸುಮ ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತೆ. ಇದು ಅನುಪಮ ಕಾವ್ಯಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ 'ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತೆ'ಯು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಪ್ರಸ್ತುತಪಡಿಸಿದ ಉತ್ತಮ ಅನುಭಾವ ಕಾವ್ಯ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಯುಗದ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾನವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಳಿಸಬಲ್ಲ ವೇದಗ್ರಂಥಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಅಗತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತ ಗ್ರಂಥ ಪುನರ್ ಮುದ್ರಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ.

ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತಾ ಸಂಪುಟಗಳು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ದೋಷರಹಿತವಾಗಿ ಹೊರಬರಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮೂಲಕೃತಿಯನ್ನು ಸ್ಕಾನ್ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಸ್ಕಾನ್ ಮಾಡಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಮಯೂರ ಪ್ರಿಂಟ್ ಆರ್ಟ್ಸ್ ಮಾಲೀಕರಾದ ಶ್ರೀ ಬಿ.ಎಲ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಮತ್ತು ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಈ ಪ್ರಕಟಣೆಯನ್ನು ಹೊರತರಲು ಸಹಕರಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಬಲವೆಂತರಾವ್ ಪಾಟೀಲ್, ಜಂಟಿ ನಿರ್ದೇಶಕರು (ಸುಪರ್ನಾ ಕರ್ನಾಟಕ), ಶ್ರೀಮತಿ ವೈ.ಎಸ್. ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಹಾಯಕ ನಿರ್ದೇಶಕರು ಹಾಗೂ ಪ್ರಕಟಣಾ ಶಾಖೆ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಮಾನವನ ಬೌದ್ಧಿಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಮದ ಉನ್ನತಿಗೆ ದಾರಿದೀಪವಾಗಿರುವ ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತೆಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಯುವಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಪರಿಚಯಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಹಾಗೂ ಸುಲಭ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಒದಗಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಈ ಯೋಜನೆಯ ಆಶಯ. ಈ ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತಾ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯಾಸಕ್ತರು, ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಕೃತಿಗಳ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಜನತೆ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂಬ ಆಶಯ ನಮ್ಮದು.

ಬೆಂಗಳೂರು
೦೨-೧೦-೨೦೧೧

ಮನು ಬಳಗಲ್
ಆಯುಕ್ತರು

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ

ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಯಜ್ಞಾಂಗಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಜ್ಞವೆಂಬುದು ಒಂದೇ ಕರ್ಮವಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳು ಸೇರಿ ಯಜ್ಞವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನಕರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗೋದೋಹನ, ಅಗ್ನಿಮಂಥನ, ಅಗ್ನಾಸ್ಥಿನಯನ, ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣ, ಆತಿಥ್ಯೇಷ್ಟಿ, ಪ್ರಾತಸ್ಸವನ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನ, ತೃತೀಯಸವನ ಎಂಬ ಮೂರು ಸವನಗಳು, ಋತುಯಾಜಹೋಮಗಳು ನೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಅಂಗಕರ್ಮಗಳಿರುವವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಋತುಯಾಜ ಹೋಮಗಳು, ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣ, ಮೂರು ಸವನಗಳು ಎಂಬ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಧವಾದ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಾಂಗಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಇವುಗಳಿಗೆ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕರ್ಮ ದಲ್ಲಿಯೂ ಹೋತೃ ಮತ್ತು ಅಧ್ವರ್ಯು ಎಂಬ ಋತ್ವಿಕ್ಯುಗಳ ಪಾತ್ರವಿರುವುದು. ಹೋತೃ ಅಥವಾ ಹೋತೃವರ್ಗದ ಋತ್ವಿಕ್ಯುಗಳು ಆಯಾ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ವಿಧ್ಯುಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವರು : ಅಧ್ವರ್ಯು ಅಥವಾ ಅಧ್ವರ್ಯುವಿನ ಸಹಾಯಕರಾದ ಋತ್ವಿಕ್ಯುಗಳು ಆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಮಯೋಚಿತವಾದ ಕಾರ್ಯ ಕಲಾಪಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವರು. ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳು ಎಷ್ಟೇ ಸಣ್ಣದಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕು. ಮಂತ್ರಪಠನಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೂ ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳ ವಿವರಣೆ, ವಿಧಾನ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳು ಅಧ್ವರ್ಯುವರ್ಗದವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅವುಗಳ ವಿವರಣೆಯು ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ವಿಷಯವಿವರಣೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹೋತೃವರ್ಗದವರು ಆಯಾ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರಗಳ ವಿವರಣೆಯು ಋಗ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ, ಹೋತೃವರ್ಗದವರು ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರಗಳು, ಅವುಗಳನ್ನು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪಠಿಸಬೇಕು, ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಐತರೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಋಗ್ವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಮತ್ತು ಹೋತೃವರ್ಗದವರು ಪಠಿಸುವ ಮಂತ್ರಮಂತ್ರಗಳ ವಿವರಣೆ ನೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ವಿಷಯಗಳೂ ಋಗ್ವೇದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಿಂದ ಐತರೀಯ ಮತ್ತು ಕೌಷೀತಕೀ ಎಂಬ ಎರಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೆಂದರೆ, ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಮಂತ್ರ ಅಂಗ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಧಾನಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೋತೃವು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ವಿಧಿ, ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರ, ಆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಾದ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಿಹಾಸ, ಆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಏಕಕೃತ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು ಯಾವಂಥಾ ಮಾಡಿದರೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಾದ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಅದನ್ನು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಸಂಭವಿಸುವ ದೋಷ, ಅದರ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಗ್ರಂಥವು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಐತರೀಯ ಮತ್ತು ಕೌಷೀತಕೀ ಎಂಬ ಎರಡು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಯ ನಿರೂಪಣೆಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಒಂದೇವಿಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೌಷೀತಕೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಶರೀಷವಾಗಿ ಪ್ರಚಾರವಿಲ್ಲದ ಐತರೀಯಬ್ರಾಹ್ಮಣವೇ ಬಳಕೆ ಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಲೂ ನಾವು ಹೋತೃಸಂಬಂಧವಾದ ವಿವರಣೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಐತರೀಯಬ್ರಾಹ್ಮಣವನ್ನನುಸರಿಸಿಯೇ ವಿವರಿಸಿರುವೆವು.

ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನವೂ, ಅತಿಗಹನವೂ, ಅತಿವಿಸ್ತಾರವೂ, ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ, ಮೂಲಭೂತವೂ ಆದ ಇಂಥ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಕೀರ್ಣತೆಯನ್ನು ಸರಳವಾದ ಕನ್ನಡ ಭಾವಯಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶನವಾಗುವುದು ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇಂತಹ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಪಂಡಿತವಾನುರಾದಿಯಾದ ಸಕಲ ಜ್ಞಾನಾಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಈಶ್ವರಾನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಲೆಂಬ ಘನವಾದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನಾಧೀಶ್ವರರೂ, ನೇದವಿದ್ಯಾಭಿವಾಣಿಗಳೂ, ಸ್ವಯಂಚಂಡಿತರೂ, ಪ್ರಜಾನುರಾಗಿಗಳೂ, ದೈವಭಕ್ತಿತತ್ಪರರೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಒಡೆಯರ್ ಬಹದ್ದೂರ್ ಜಿ. ಸಿ. ಬಿ., ಜಿ. ಸಿ. ಎಸ್. ಎ. ಮಹಾಪ್ರಭುವರ್ಯರೂ ಅವರ ಸರ್ಕಾರದವರೂ ಬಹುದ್ರವ್ಯಸಾಧ್ಯವಾದ ಈ ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಟನೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಉದರಾಶ್ರಯದಿಂದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಕರ್ನಾಟಕ ಜನಕೋಟಿಯ ಸುಕೃತವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಇಂತಹ ಉದಾರಮತಿಗಳಾದ ನಮ್ಮ ಪ್ರಭುವರ್ಯರಿಗೂ, ಅವರ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೂ (ನೇದಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಮುಖ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಗಾಯತ್ರೀ ಎಂಬ ಮಂತ್ರನಾಮಾಂಕಿತರಾದ) ರಾಜಕುಮಾರಿಗೂ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜಾಕೋಟಿಗೂ ಸಹ ನೇದಪುರುಷನಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಐಹಿ ಕ ಫಲಗಳಾದ ಆಯುರಾರೋಗೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಪಕಲಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಇತೋದ್ರವ್ಯತೀತಿಯವಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಮೈಸೂರು
 ಸದನಸಾಮ ಸಿಂಹಾಸನಾಧೀಶ್ವರರ ಕಛೇರಿ
 27-7-1952

ಅನುವಾದಕ :
 ಬೆಂಗಳೂರು, ನೆಂಕೆಲರಾವ್,
 ಅಸ್ತುನ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಸ್.

ಋಗ್ವೇದಸಂಹಿತೆಯ ಹದಿನೈದನೆಯ ಭಾಗದ

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ನರಡನೆಯ ಅಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು.

ನರಡನೆಯ ಮಂಡಲ—

೨೪.	ಸೋಮಾಮದ್ವಿ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂಕ್ತ—	
	ಸೂಕ್ತದ ಪೀಠಿಕೆ ಮತ್ತು ಬೃಹಸ್ಪತಿದೇವತಾವಿಷಯವಾದ ವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	1
	ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಮಹಿದೇವತಾರ್ಥವಸ್ತುಗಳು	10
	ಮನ್ಯು ಮತ್ತು ಶಂಬರಾಣಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ	16
	ಅಶ್ವಾಸ್ಕಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆ	22
	ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯ ಮಂತ್ರರಕ್ತಿಯ ಮಹಿಮೆ ಇತ್ಯಾದಿ	24
	ಪಣಿಗಳ ವಿಷಯ ಇತ್ಯಾದಿ	26
	ಮೂರುವಿಧವಾದ (ಮುಣತ್ರಯ) ಮುಣವಿಚಾರ	42
೨೫.	ಇಂಧಾನೋ ಆಗ್ನಿಂ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಸೂಕ್ತ—	
	ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಮಹಿದೇವತಾರ್ಥವಸ್ತುಗಳು	49
೨೬.	ಋಜುರಿಚ್ಛಂಸಃ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—	
	ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಮಹಿದೇವತಾರ್ಥವಸ್ತುಗಳು	59
೨೭.	ಇಮಾ ಗಿರ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—	
	ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಮಹಿದೇವತಾರ್ಥವಸ್ತುಗಳು	68
	ಪಾಕ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾದಿ	91
೨೮.	ಇದಂ ಕನೇರಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ಸೂಕ್ತ—	
	ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಮಹಿದೇವತಾರ್ಥವಸ್ತುಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ	103
	ವ್ರತೆ ಮತ್ತು ಸುಭಗಾಸಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ವಿವರಣೆ	107
	ಸಿಂಧುಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿವರಣೆ	111
	ವ್ಯಕಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿವರಣೆ	122
೨೯.	ಧ್ರುವತಾ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—	
	ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಮಹಿದೇವತಾರ್ಥವಸ್ತುಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ	125

೩೦.	ಋಶಿಂ ದೇನಾಯ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತೆನೆಯ ಸೂಕ್ತವು— ಸೂಕ್ತಗ ವಿನಿಯೋಗ- ಋಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ವೃತ್ತಶಬ್ದಾರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ ತೋಳ ಮತ್ತು ತೆನೆಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ	139 145 149
೩೧.	ಆಸ್ಥಾಕಂ ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತೊಂದನೆಯ ಸೂಕ್ತವು— ನಿನಿಯೋಗ, ಋಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು, ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಗ್ನಾತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಅಹಿರ್ಬುದ್ಧಿ, ಅಜನಕಪಾತ್ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳ ವಿವಯ	161 168 173
೩೨.	ಆಸ್ಯ ಮೇ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತೆರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತವು— ನಿನಿಯೋಗ, ಋಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ರಾಕಾಮಹಂ ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ ವಿಲೇವನಿನಿಯೋಗ ರಾಕಾಶಬ್ಧಾರ್ಥ, ಈ ದೇವತೆಯ ಸ್ವರೂಪ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಿನೀವಾಲಿ ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ ವಿಲೇವನಿನಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಈ ಹೆಸರಿನ ದೇವತಾಸ್ವರೂಪ ವರ್ಣನೆ ಇತ್ಯಾದಿ	177 186 186 189
೩೩.	ಆ ತೇ ಪಿತೇ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತೆರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತವು— ನಿನಿಯೋಗ, ಋಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ ರುದ್ರಶಬ್ದ ವಿವರಣೆ ಋಷಿರೂಪರಾ ಸುಪಿಪ್ಪೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಪ್ರ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ ವಿಲೇವನಿನಿಯೋಗ ಸ್ತುತಿ ಶ್ರುತಂ ಗರ್ತಿಸದಂ ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ ವಿಲೇವನಿನಿಯೋಗ	194 196 205 209 215
೩೪.	ಧಾರಾವರಾ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತೆಣ್ಣನೆಯ ಸೂಕ್ತವು— ನಿನಿಯೋಗ, ಋಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ಋಷಿರೂಪಿಣಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನವಭ್ರೂರಾಧಸೇ, ವಯುಫಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ವರ್ಣನೆ ದಕಗ್ನೇಶಬ್ದವಿವರಣೆ ಪಂಚೋಕ್ತಗಳ ವಿವರಣೆ	224 227 235 251 255
೩೫.	ಉಪೇನುಸ್ಯಕ್ಷಿ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತೈದನೆಯ ಸೂಕ್ತವು— ನಿನಿಯೋಗ, ಋಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮನ್ಯಾ ಯಂತಿ ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ ವಿಲೇವನಿನಿಯೋಗ ಅಪಾಂಪಸಾದಾಹಿ ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ ವಿಲೇವನಿನಿಯೋಗ	258 263 275

೩೬. ತುಭ್ಯಂ ಹಿನ್ಯಾನಃ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತಾರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—	
ವಿನ್ಯೋಗ, ಋಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ	288
ಅಮೇವ ನಃ ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ ವಿಶೇಷವಿನ್ಯೋಗ	293
ನಿವಿನ್ಯಂತ್ರಗಳ ವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	301
ದ್ವಿತೀಯಾಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಎಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಸಮಾಪ್ತವು	

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

೩೭. ಮಂಥಸ್ತೃ ಹೋತ್ರಾತ್ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತೇಳೆಯ ಸೂಕ್ತವು—	
ಸೂಕ್ತದ ವಿನ್ಯೋಗ, ಋಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು	304
ಸೂಕ್ತದ ಪೀಠಿಕೆ—ಮುತುಯಾಚ ಹೋಮದ ವಿಚಾರ	306
ಮುತುಯಾಚ ಹೋಮಗಳ ವಿವರಣೆ (ವಿಕರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಮತ್ತು ಕೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ)	307
ದ್ವಿವಿನ್ಯೋದಾ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ವಿಷಯ	315
ಧಿಷ್ಠಿ, ಧಿಷಣಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ವಿವರಣೆ	323
೩೮. ಉದು ವ್ಯ ದೇವಃ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತೆಂಟನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—	
ಸೂಕ್ತದ ವಿನ್ಯೋಗ ಮತ್ತು ಋಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು	331
ಸವಿತ್ಯ ದೇವತೆಯ ವಿಷಯ	332
ವ್ರತ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನ, ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	336
ನೂನಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯಾದಿ	341
ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಆರ್ಯಮಾ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯ	355
೩೯. ಗ್ರಾನಾಣೀವ ಎಂಬ ಮೂವತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಸೂಕ್ತ—	
ವಿನ್ಯೋಗ ಮತ್ತು ಋಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು	370
ಅಸ್ತೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗ—ಉಪಾಹರಣೆಸಹಿತ	381
೪೦. ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ ಎಂಬ ನಲವತ್ತನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—	
ಸೂಕ್ತದ ವಿನ್ಯೋಗ ಮತ್ತು ಋಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು	388
ಸೂಕ್ತದ ಪೀಠಿಕೆ—ಸಂಸ್ತವಿಳಮಂತ್ರ ವಿವರಣೆ	389
ಸೋಮಲತೆಯ ವಿಷಯ	390
ಪೂಷಣ್ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ವಿಷಯ	394
ಸಪ್ತಚಕ್ರಂ, ಪಂಚರಶ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ವಿವರಣೆ	401

೪೧. ನಾಯೋ ಯೇ ತೇ ಎಂಬ ನಲವತ್ತೊಂದನೆಯ ಸೂಕ್ತ—

ಸೂಕ್ತದ ವಿವರೋಗ	410
ಮುಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು	412
ನಾನಾ ದೇವತೆಗಳ ವಿವಿಧ ಹಾಹನಗಳು	414
ಕಂ, ಈಂ, ಇತ್, ಉ ಎಂಬ ನಿವಾಹಗಳು	418
ಅದಿತಿಯ ಎಂಟುಮಂದಿ ಪುತ್ರರು	421
ಅಕ್ಷಿನಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನ. ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿ, ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	422
ನಾಸತ್ಯಾ " " "	423
ಧಿಷಣಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆ—ಉದಾಹರಣೆಸಹಿತ	427
ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯ	434
ಬರ್ಹಿಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಿವರಣೆ	435
ಮರುದ್ವಿಣಿಗಳ ವಿಷಯ—ಮರುತ್ತುಗಳ ರುದ್ರಪುತ್ರರೆಂಬ ವಿಚಾರ	439
ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯ ವಿಷಯ ಇತ್ಯಾದಿ	444
ಸರಸ್ವತೀ ನದಿಯ ವಿಷಯ ಇತ್ಯಾದಿ	447
ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣವೆಂಬ ಕರ್ಮದ ಪೂರ್ವಪೀಠಿಕೆ	457
ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣವೆಂಬ ಸೋಮವನ್ನು ಉತ್ತರವೇದಿಯ ಬಳಿಗೆ ತರುವ ಕರ್ಮ ವಿವರಣೆ (ವತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿರುವಂತೆ) .	459
ಗಾಯತ್ರಿಯು ಕ್ಷೇನಸಕ್ಷಿರೂಪದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಸೋಮವನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ತಂದ ವಿಚಾರ (ತೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ)	467
ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣಕರ್ಮದ ಉತ್ತರಪೀಠಿಕೆ	470

೪೨. ಕನಿಕೃದ್ವಿಜ್ಞಾನುಷಂ ಎಂಬ ನಲವತ್ತೆರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—

ಸೂಕ್ತದ ವಿವರೋಗ ಮತ್ತು ಮುಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು	476
ಕಪಿಂಜಲವೆಂಬ ಪಕ್ಷಿಯ ವಿಷಯ	478
ಸುಮಂಗಲಶಬ್ದಾರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	479
ವೀರಶಬ್ದನಿರ್ವಚನ	481
ಸ್ತೇನಶಬ್ದನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ	483

೪೩. ಪ್ರದಿಕ್ಷಿಣತ್ ಎಂಬ ನಲವತ್ತೆರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—

ಸೂಕ್ತದ ವಿವರೋಗ ಮತ್ತು ಮುಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು	484
ಕತನ ಅಥವಾ ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯು ಶುಭಕರವನ್ನು ನುಡಿಯುವ ವಿಷಯ	488

ಎರಡನೇ ಮಂಡಲ ೩೨ನೇ ಸೂತ್ರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಪಠಿಸ್ವ (ಬಿಲ)	
ಮಂತ್ರಗಳು—ಅರ್ಥಸಹಿತ	490
ಮಂಡಲಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಪಠಿಸ್ವಮಂತ್ರಗಳು ಅರ್ಥಸಹಿತ	492

ದ್ವಿತೀಯಮಂಡಲವು ಸಮಾಪ್ತವು.

ಮೂರನೆಯ ಮಂಡಲವು.

ಪೀಠಿಕೆ—ಮಂಡಲದ್ರಷ್ಟೃವಾದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಪುಷಿಯ ಪರಿಚಯ	494
--	-----

೧. ಸೋಮಸ್ಯ ಮಾ ತವಸಂ ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—

ಸೂತ್ರದ ವಿನಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಪುಷಿದೇವತಾ ಭಂದಸ್ತುಗಳು	494
ಅಚ್ಚ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವಿನರಣೆ	496
ಅದ್ವಿಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಷಯ ಮತ್ತು ಯೋಜನಾತ್ಮಕ ಇತ್ಯಾದಿ	498
ಚಿತ್ ಎಂಬ ನಿವಾಕದ ಪ್ರಯೋಗ ಇತ್ಯಾದಿ	503
ಪೂತದಕ್ಷಿಣೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ನಾನಾರ್ಥಗಳು	504
ಅಗ್ನಿಯು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದ ವಿಷಯ	506
ಅಗ್ನಿಯ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಅಥವಾ ರೂಪಾಂತರಗಳು	510
ಸುಮತಿಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿನರಣೆ	534
ದಮೂನಾಃ ಎಂಬ ನಿರ್ವಚನ ಇತ್ಯಾದಿ	538
ಜಾತವೇದಶ್ಚೈವ ವಿನರಣೆ	443
ಇಳಾ ದೇವತೆಯ ವಿಷಯ	549
ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಮಹಿಮೆ	551

೨. ವೈಶ್ವಾನರಾಯ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—

ಸೂತ್ರದ ವಿನಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಪುಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ತುಗಳು	560
ನಿವಿನಂತ್ರಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಇತ್ಯಾದಿ	562
ರಥಶಬ್ದ ನಿರ್ವಚನ ಅರ್ಥವಿನರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	568
ಭೃಗುಪುಷಿಯ ವೈಶ್ವಾಂತ ಇತ್ಯಾದಿ	573
ವೈಶ್ವತಿರ್ಬಿಹಿಷಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ವಿನರಣೆ	577
ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಾಯಕನೆಂಬ ವಿಷಯ	586
ಪ್ರವತೆ, ಉದ್ಯತೆ, ನಿವತೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ವಿನರಣೆ	591
ನಾಕಶಾಬ್ದಾರ್ಥ ವಿನರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	596
ಮಾತೆರಿತ್ಯಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ, ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ	598

4. ವೈಶ್ಯಾನರಾಯ ಪುಷ್ಪಾಪಾಪಸೇ ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—

ಸೂಕ್ತದ ಪೀಠಿಕೆ	603
ಅಗ್ನಿಶ್ಲೋಮಕಣ್ಡ ಅಗ್ನಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ	603
ಅಗ್ನಿಮಾರುತಶಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ಯಾನರಾಗ್ನಿಯ ಸ್ಥಾನ ಇತ್ಯಾದಿ	615
ಸೂಕ್ತದ ವಿಸ್ತಾರಗಳ ಮತ್ತು ಮುಷಿದೇವತಾ ಭಂದವುಗಳು.	616
ಧರಣಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾದಿ.	618
ಮುವಸ್ಯತಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾದಿ	623
ಯೋತೈ ಶಬ್ದವಿವರಣೆ, ನಿರ್ವಚನ ಇತ್ಯಾದಿ.	626
ಪುರೋಹಿತ ಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನ, ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿ, ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	629
ಚಿತ್ತ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾದಿ.	642
ಪ್ರಜಾಪತಿ ಮತ್ತು ಸಂವತ್ಸರದ ವಿಸ್ತಾರ, ಅಗ್ನಿಯ ಎಂಟು ಹೆಸರುಗಳು.	647
ಜೂತಿ ಶಬ್ದವಿವರಣೆ.	657
ಪಿತರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವಿವಿಧಾರ್ಥಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ.	664

೪. ಸಮಿಶ್ರಮಿಶ್ರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂಕ್ತವು (ಅಪ್ತೀ ಸೂಕ್ತ)—

ಸೂಕ್ತದ ಪೀಠಿಕೆ.	665
ಅಪ್ತೀಸೂಕ್ತಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿವರಣೆ	665
ಅಪ್ತೀ ಮತ್ತು ಅಪ್ತೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ	672
ಸೂಕ್ತದ ವಿಸ್ತಾರಗಳ.	674
ಮುಷಿದೇವತಾ ಭಂದವುಗಳು.	675
ಸಮಿದ್ಧಃ ಅಗ್ನಿಃ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ವಿಷಯ.	677
ತನೂನಪಾತ್ ,,	680
ಈಡ್ಯಃ ,,	683
ಬರ್ಹಿಃ ,,	686
ದುರಃ (ದ್ವಾರೋ ದೇವೀಃ)	689
ಸಪ್ತಯೋತೈಗಳ ವಿಷಯವಿಮರ್ಶೆ ಇತ್ಯಾದಿ.	693
ಪ್ರಾತಸ್ಸವನ ಎಂಬ ಕರ್ಮದ ವಿವರಣೆ (ವತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರಗಳು)	693
ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನ	694
ಕೃತ್ತೀಯಸವನ	695
ಉಸ್ನೀಯಮಾನ ಸೂಕ್ತಗಳ ವಿವರಣೆ	696

ಪ್ರಾತಃಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಉನ್ನೇಯಮಾನ ಸೂತ್ರವು.	697
ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ	700
ತೃತೀಯಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ	701
ಪ್ರಾತಃಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಯೋತ್ಯೈಗಳು ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರಗಳು (ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ.)	703
ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನದ ಮಂತ್ರಗಳು ವಿವರಣೆ ಸಹಿತವಾಗಿ.	706
ತೃತೀಯಸವನದ	709
ತೃತೀಯಸವನದಲ್ಲಿ ಸೋಮಾಭಿಷವಣ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕೆಲವು ನಿಶೇಷಸಂಗತಿಗಳು	711
ನಕ್ಷತ್ರೋಷಾಸಾ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ವಿಷಯ	717
ದೈವ್ಯಾ ಯೋತಾರಾ	723
ತಿಸ್ತ್ರೋ ದೇವ್ಯಃ (ಇಳಾ, ಸರಸ್ವತೀ, ಧಾರತೀ)	727
ಶ್ವೇಷ್ಠಾ	735
ವನಸ್ಪತಿಃ	740
ಸ್ವಾಹಾಕೃತೆಯಃ	744
೫. ಪ್ರತ್ಯಗ್ನಿರುಪನಃ ಎಂಬ ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರವು—	
ಸೂತ್ರದ ವಿನ್ಯಾಸಗ ಮತ್ತೆ ಋಷಿದೇವತಾಭಂದಸ್ಸುಗಳು	748
ಸಸೆಸ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	760
ಚರ್ಮ	760
ಅಗ್ನಿಯು ಓಷಧಿವನಸ್ಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ವಿಷಯ	764
ಮಾತೆರಿಶ್ವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನ	766
ಮಾತರಿಶ್ವನು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ತಂದ ವಿಷಯ	769
೬. ಪ್ರಕಾರವೋ ಮನನಾ ಎಂಬ ಅರನೆಯ ಸೂತ್ರವು—	
ಸೂತ್ರದ ವಿನ್ಯಾಸಗ	773
ಋಷಿದೇವತಾ ಭಂದಸ್ಸುಗಳು	774
ಕಾರವಃ, ಸ್ತುತ್, ದಕ್ಷಿಣಾವಾಟ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ವಿವರಣೆ	775
ಅಗ್ನಿಯ ಸಪ್ತಜಿಹ್ವೆಗಳು	777
ದೇವತೆಗಳು ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಿಯರೆಂಬ ವಿಷಯ	779
ಮೂವತ್ತಮೂರು ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯ	790
ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ವಿಷಯ ಸೂಚಕ ಸಮಾಪ್ತವು.	

ಸಂಕೇತಶಾಸ್ತ್ರರಗಳ ವಿವರಣೆಯು.

- ಅಥ ಸಂ.—ಅರ್ಥವನ್ನೇದಸಂಹಿತಾ
 ಅಪ. ಸೂ.—ಅಪಸ್ತಂಭ ಶೌತಸೂತ್ರ
 ಅಪ. ಧ. ಸೂ.—ಅಪಸ್ತಂಭ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ
 ಅಪ. ಪ. ಸೂ.—ಅಪಸ್ತಂಭ ಪರಿಭಾಷಾಸೂತ್ರ
 ಆ. ಸೂ. ಅಥವಾ ಆ. ಅಶ್ವಲಾಯನ ಶೌತಸೂತ್ರ
 ಉ. ಸೂ.—ಉಣಾದಿ ಸೂತ್ರ
 ಋ. ಸಂ.—ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತಾ
 ಐ. ಆ.—ಐತರೇಯಾರಣ್ಯಕ
 ಐ. ಉ.—ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್
 ಐ. ಬ್ರಾ.—ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ
 ಛಾ. ಉ.—ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್
 ಜೈ. ಪೂ. ಸೂ.—ಜೈಮಿನೀಯ ಪೂರ್ವವಿವಾಹಾಸೂತ್ರ
 ಜೈ. ನ್ಯಾ. ವಿ.—ಜೈಮಿನೀಯ ನ್ಯಾಯಮಾಲಾವಿಸ್ತರ
 ತಾ. ಬ್ರಾ.—ತಾಂಡ್ಯಮಹಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ
 ತೈ. ಆ.—ತೈತ್ತಿರೀಯ ಆರಣ್ಯಕ
 ತೈ. ಬ್ರಾ.—ತೈತ್ತಿರೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ
 ತೈ. ಸಂ.—ತೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತಾ
 ನಿ.—ನಿರುಕ್ತ, ನಿಘಂಟು
 ಪಾ. ಸೂ.—ಪಾಣಿನೀಯ ಸೂತ್ರ
 ಪಾ. ಶಿ.—ಪಾಣಿನೀಯ ಶಿಲ್ಪ
 ಫಿ. ಅಥವಾ ಫಿ. ಸೂ.—ಫಿಟ್ ಸೂತ್ರ
 ಬ್ರ. ಸೂ.—ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ
 ಮ. ಭಾ.—ಮಹಾಭಾರತ
 ಮ. ಸ್ತೌ.—ಮನು ಸ್ತೌತಿ
 ಮೈ. ಸಂ.—ಮೈತ್ರಾಯಣೀಯ ಸಂಹಿತಾ
 ಯಾ. ಸ್ತೌ.—ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸ್ತೌತಿ
 ವಾ. ಸಂ.—ವಾಜಪನೇಯ ಸಂಹಿತಾ
 ವಾ. ಪು.—ವಾಯುಪುರಾಣ
 ವಿ. ಪು.—ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ
 ವೇ. ಸೂ.—ವೇದಾಂತ ಸೂತ್ರ
 ಕ. ಬ್ರಾ.—ಕತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣ
 ಸಾ. ಸಂ.—ಸಾಮನೇದ ಸಂಹಿತಾ ಇತ್ಯಾದಿ.

॥ ಶ್ರೀಃ ॥

॥ ಶ್ರೀ ಗಣಾಧಿಪತಯೇ ನಮಃ ॥

ವಾಗಿಣಾಧ್ಯಾಃ ಸುಮನಸಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಾನಾಮುಪಶ್ರಮೇ |
ಯಂ ನಪ್ಯಾ ಶ್ರುತಕೃತ್ಯಾಃ ಸ್ಯುಸ್ತಂ ನಮಾಮಿ ಗಣಾನನಂ |
ಯಸ್ಯ ಧೀಶ್ಚಕ್ರಂ ವೇದಾ ಯೋ ವೇದೇಭ್ಯೋಽಪಿಽಪಿಽಂ ಜಗತ್ |
ಏರ್ವಮೇ ತಮಹಂ ವಂದೇ ವಿಧ್ಯಾತಿರ್ಥಮಹೇಶ್ವರಂ ||
ವೇದಃ ಶಿವಃ ಶಿವೋ ವೇದೋ ವೇದಾಧ್ಯಾಯಾ ಸದಾಶಿವಃ |
ತಸ್ಯಾಶ್ಚರ್ವಯಶ್ಚೇನ ವೇದಮೇವ ಸದಾ ಜಪೇತ್ ||

ಸಾಯಣಾಭಾಷ್ಯಸಹಿತಾ

ಮುಗ್ದೇದಸಂಹಿತಾ

ಭಾಗ—೧

॥ ದ್ವಿತೀಯಾಷ್ಟಕೇ ಸಪ್ತಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

ಎರಡನೆಯ ಅಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಎರಡನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಪೀಠಿಕೆ

ಈ ಛಾಂದಸ್ಸು ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಸು ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಸೇವಾಮುಖ್ಯವಿದ್ದು ಎಂಬ ಸೂಕ್ತದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು. ಈ ದೇವತೆಗಳು ಯಾರು? ಇವರ ಸ್ವರೂಪವೇನು? ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವು. ಬ್ರಹ್ಮವಾದೇವತಾಳವಾದ ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೂ ಇದರ ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೂ ಗೃಹ್ಯಮದನು ಕುಡಿಯು. ಈ ಎರಡು ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ಶುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾದೇವತೆಯನ್ನೂ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಶುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಸಾದೇವತೆಯನ್ನೂ ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಉಭಯದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅನೇಕ

ವಿರೇವಣ ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಅವರ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತೀವತಾಕವಾದ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಬೃಹಸ್ಪತೀ ದೇವತಾಕವಾಕ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿನ್ಮಯದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕೆಲವರುಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇವರೂ ಈ ಉಭಯ ದೇವತೆಗಳೂ ಒಂದೇ ದೇವತೆಯೆಂಬ ಭಾವನೆಯು ಗೃಹ್ಯಮದ ಮುಖಿಗೆ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಬರಬರುತ್ತ ಈ ವಿಧವಾದ ಭಾವನೆಯು ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯೇ ಬೇರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯೇ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆಗೆ ಎಡೆಗೊಟ್ಟಂತೆ ತೋರುವುದು. ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಧವಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವು ಕಂಡುಬರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಮಹಾನ್ ಇಂದ್ರಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಹಾನ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ವಿಕೀರ್ಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಇಂದ್ರನೇ ಬೇರೆ ದೇವತೆ, ಮಹಾನಿಂದ್ರನೇ ಬೇರೆ ದೇವತೆ ಎಂದು ಒದಿಪ್ಪವಾಗುವುದು. ಅದರಂತೆ-ಅಗ್ನಿಃ, ಅಗ್ನಿಃ ಶುಚಿಃ, ಅಗ್ನಿಃ ಪಾವಕಃ ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಭಾವನೆಯು ಸಮನ್ವಯವಾಗುವುದು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಈ ಸೀತಿಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಿಮರ್ಶಮಾಹಲಾಗುವುದು.

ಯಾಸ್ತುಮಹರ್ಷಿಗಳ ತನ್ಮು ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿರುವರು—
ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತೀ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪಾಶಾ ನಾ ಸಾಲಯಿತಾ ನಾ ||

(ನಿ. ೧೦-೧೪)

ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ನವೆಂದೂ, ಧನವೆಂದೂ, ಸ್ತೋತ್ರವೆಂದೂ (ನಿ. ೨-೯) ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ **ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪಾಶಾ** ಎಂದರೆ **ಅನ್ನಸ್ಯ ಪಾಶಾ** ಅನ್ನಕ್ಕೆ (ಆಹಾರಕ್ಕೆ) ಸ್ವಾಮಿಯು ಅಥವಾ ಅಧಿಪತಿಯು ಎಂದರ್ಥವು. **ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು** ಹೇಗೆ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯು ಎಂದರೆ ಯಾಸ್ತುರು ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ—

ಅತ್ಯಾಸ್ಯಮವತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿರ್ಮುಧಾರಮಥಿ ಯಮೋಜಸಾತ್ಯಣಶ್ |
ತಮೇವ ವಿಶ್ವೇ ಪಸಿರೇ ಸ್ವದ್ವೈಕೋ ಬಹು ಸಾಕಂ ಸಿಸಿಚಿರುತ್ವಮುದ್ರಿಣಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೨-೨೪-೪)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ,

ಅತನಂತಮಾಸ್ಯಂತನವಂತಮವಾತಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿರ್ಮುಧಾರಮಥಿಯಮೋಜಸಾ ಬಲೇ-
ನಾಭ್ಯತ್ತೇಣತ್ತಮೇವ ಸರ್ವೇ ಸಿಬಂತಿ ರತ್ಮಯಃ ಸೂರ್ಯದೈಕೋ ಬದ್ವೇನಂ ಸಹ
ಸಿಂಚಂತೈತ್ಯತ್ವಮುದ್ರಿಣಮುದಕವಂತಂ ||

(ನಿ. ೧೦-೧೩)

ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಮೇಳೆಗಳು ಸಮುದ್ರೋದಕವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ಆ ಉದಕವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಧೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಮಳೆಯಾಗಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಮಳೆಯಿಂದ ಓಪಧಿವನಸ್ವತಿಗಳೂ, ಓಪಧಿವನಸ್ವತಿಗಳಿಂದ ಅನ್ನ ದ್ಯಾಹಾರವೂ ಲಭಿಸುವುದೆಂದೂ, ಆದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯು ಎಂದರ್ಥವು. ಇದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂದೂ ಧನವೆಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಧನಕ್ಕೆ

ಅಧಿಪತಿಯು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಮಕ್ಕಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಡುವಾಗ ಹೇಳಿರುವರು.

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯ ಪರವಾದ ಮಂತ್ರಗಳು ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿವೆ. ಆ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಧನವನ್ನೂ, ಅನ್ನವನ್ನೂ ಕೊಡುವನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ದೇವತೆಯೇ, ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರವೇ ಎಂದು ಅನೇಕರು ಸಂಶಯಪಡುವರು. ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಧನವನ್ನೂ, ಅನ್ನವನ್ನೂ ಕೊಡುವವರಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಅಗ್ನಿಯ ಒಂದು ವಿಶೇಷರೂಪವೆಂದು ಕೆಲವರ ವಾದವು. ಯಾಸ್ಕರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾನವಾಗಿರುವರು ಎಂದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಎನನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯ ಪರವಾದ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ದೇವತೆಯು ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರವೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ಅಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಇಂದ್ರಾನ್ನಿಗಳಂತೆ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ದೇವತೆಯೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಯಾಸ್ಕರು ತಮ್ಮ ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವತಿಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ—

ಬೃಹಸ್ವತಿಃ ಬೃಹತಃ ಪಾತಾ ನಾ ಪಾಲಯಿತಾ ವಾ |

(ನಿ. ೧೦-೧೧)

ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಾದ ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು—**ಬೃಹಸ್ವತಿಃ ಕಸ್ಮಾತ್ ? " ಬೃಹತಃ ಪಾತಾ ನಾ ಪಾಲಯಿತಾ ವಾ " ಬೃಹತಃ ಮಹತೋಽಸ್ಯ ಜಗತಃ ಉದಕಸ್ಯ ನಾ ಪಾತಾ ರಕ್ಷಿತಾ, ಪಾಲಯಿತಾ ಅಪಿ ರಕ್ಷಿತೈವ ಧಾತೃಸ್ತೈವುರ್ಭೌಕಶ್ಚಂ ||** ಎಂದರೆ ದೊಡ್ಡದಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಅಥವಾ ಉದಕದ ಸಂರಕ್ಷಕನು, ಕಾಪಾಡುವವನು. ಪತಿಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪಾತಾ, ಪಾಲಯಿತಾ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಧಾತುಗಳಿಂದ ನಿವೃದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥವು ಮಾತ್ರ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಸಾಯಣರು ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತಃ ಪಾತಾ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಬೃಹತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೃಹತಃ ಯಜ್ಞಾಪ್ಯಕರ್ಮಣಃ ಅಥವಾ ವೃಷ್ಟಾಪ್ಯಕರ್ಮಣಃ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮದ ಅಥವಾ ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದಾನ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮದ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಬೃಹಸ್ವತಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪುರೋಹಿತನಾಗಿ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಒಟುಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಸಹಜವಾಗಿರುವುವು. ಬೃಹಸ್ವತಿಯು ಪುರೋಹಿತತ್ವವನ್ನೂ ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದಾನವನ್ನೂ ವರ್ಧಿಸುವ,

ಯದ್ವೇವಾಪಿಃ ಶಂತನವೇ ಪುರೋಹಿತೋ ದೋತ್ರಾಯ ವೃತಃ ಕೃಪಯನ್ನದೀಧೇತ್ |

ದೇವತೃತಂ ವೃಷ್ಟಿವನಿಂ ರರಾಣೋ ಬೃಹಸ್ವತಿವಾಚಮಸ್ಮಾ ಅಯಿಜ್ಯತ್ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೯೮-೨)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕನ್ನು ಯಾಸ್ಕರು ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಈ ಮಕ್ಕಿನ ನಿರ್ವಚನದಲ್ಲಿ **ಬೃಹಸ್ವತಿಃ ಪ್ರಿಪ್ರಾಪ್ತೋ ಸೋಽಸ್ಯ ವಾಚಮಯಿಜ್ಯತ್**—ಎಂದರೆ ಬೃಹಸ್ವತಿಯು ಶಂಕನುನೆಂಬ ರಾಜನು ಮಾಡಿದ ಮಕ್ಕುದ್ದಿ

ಬ್ರಹ್ಮನೊಬ್ಬ ಪುರೋಹಿತನಾಗಿ ವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದನೆಂದೂ ಆ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿ ವೃಷ್ಟಿ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲವೆ ಯಜುರ್ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ—

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತುತಿರ್ದೇವಾನಾಂ ಪುರೋಹಿತ ಆಸೀಚ್ಚಂಧಾಮರ್ಕಾಪಸುರಾಣಾಂ |

(ತೈ. ಸಂ. ೬-೪-೧೦-೧)

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪುರೋಹಿತನಾಗಿದ್ದನು. ಶಂಡಾಮರ್ಕರೆಂಬವರು ಅಸುರರಿಗೆ ಪುರೋಹಿತರಾಗಿದ್ದರು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮವೈ ದೇವಾನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತುತಿಬ್ರಹ್ಮಣೈವೈನಮಭಿಚರಿತಿ |

(ತೈ. ಸಂ. ೨-೨-೯-೧)

ಶಸ್ತ್ಯೈ ವಿಶಃ ಸ್ವಯಮೇವಾ ನಮಂತೇ ಯಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ರಾಜನಿ ಪೂರ್ವ ಏತಿ |

(ಋ. ಸಂ. ೪-೫೦-೮)

ಅವಸ್ಯವೇ ಯೋ ವರಿವಃ ಕೃಣೋತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ರಾಜಾ ತಮವಂತಿ ದೇವಾಃ ||

(ಋ ಸಂ. ೪-೫೦-೯)

ಸೋಮಂ ರಾಜಾನಮವೇತ್ಯಗ್ನಿಂ ಗೀರ್ಭಿರ್ಹವಾಮುಹೇ |

ಅದಿತ್ಯಾನ್ನಿಷ್ಠಂ ಸೂರ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತುತಿಂ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೪೧-೩)

ಇತ್ಯಾದಿ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಿಯು ಮತ್ತಿಒಳನು ಎಂದು ವರ್ಣನೆ ಇದೆ.

ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತುತಿಗೆ ಪ್ರಾಣುಮ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನವೇ ಇದೆ. ಹನ್ನೊಂದು ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತುತನಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಎರಡು ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ (ಋ. ಸಂ. ೪-೪೯; ೬-೯೬) ಇಂದ್ರನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವದೇವತೆಯಾಗಿಯೂ ಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತುತಿ ಶಬ್ದವು ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೨೦ ಸಲ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತುತಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತುತಿದೇವತೆಗಳು ಒಂದೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿನಿಮಯವಾಗಿ ಸ್ತುತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಿಯೇ ಬೇರೆ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಿಯೇ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳು.

ಕೆಲವು ಪಾಠಾತ್ಯಪಂದಿತರೂ, ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರೂ ಸಹ ಋ. ಸಂ. ೨-೨೩ ನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತುತಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತುತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿನಿಮಯವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಶಬ್ದಬಿಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ದೇವತೆಯೆಂದು ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿರುವರು. ಆದರೆ, ಯಾಸ್ಯರು, ಶೌನಕರು ಸಾಯಣರು ಮೊದಲಾದ ಪುರಾತನ ವೇದಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಿಯೇ ಬೇರೆ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಿಯೇ ಬೇರೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಋ. ಸಂ. ೨-೨೩ ನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ೧೯ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ೧, ೫, ೯, ೧೧, ೧೭, ೧೯ ಎಂಬ ೬ ಮಕ್ಕುಗಳು ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತವೆ ಉಳಿದ ೧೩ ಮಕ್ಕುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಿಯ ಪರವಾಗಿವೆ. ಯಾಸ್ಯರೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತುತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತುತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಿಯೇ ಬೇರೆ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಿಯೇ ಬೇರೆ.

ఇతర దేవతేగళిగింత కిరెరా భున్నవాద వ్యతిస్యవృ బృహస్పతిగి ఇది. ఇతర దేవతేగళిల్లా ప్రకృతి అభవా ప్రకృతి శక్తియ రుషవిశేషగళాదరి బృహస్పతియ మనవన న్యేతిక మత్తు ధార్మిక జననన క్షేత్రకృత్యే సంబంధిపందింది. స్తుతి, స్తోత్ర అభవా ప్రార్థనగి రక్షకనాద ఈ దేవతేయ దేవతేగళ మనస్సిన నిధాన, సంకల్ప అభవా శక్తియ మేలె తన్న ప్రభావనన్న బిలెవనసంబుదకృ మంగ్గీదదల్లి అనేక ఊదావనగళిగళి. మంగ్గీద గంనే నుండలద లయ సూక్ష్మదల్లి దేవాపి మత్తు శంకను ఎంబ కురువంశద రాజపుత్ర నిజయకవాద ఓందు ఇతిహాసవణనే ఇది. అదరల్లి బృహస్పతియ పాత్రవు ఒహముఖ్యవాదంబుదన్న నిరుక్తకారరు ఈ లెక నణగిదొరె.

అత్రేతిహాసవణజ్వలే | దేవాపిస్తా ష్టిషణ్ణః శంకనుక్త కారనా భ్రాతౌ బభూవశః |
 న శంకనుః శనిలయానభిషేచయోంజక్రే | దేవాపిస్తపః ప్రతిషేదే | తతః
 శంకనో రాజ్యే ద్వాదశ వర్షాణి దేవోల న వవర్ష | తమూఙుబ్రాహ్మణా
 అధవస్త్వయా జరిశోల జ్యేష్ఠం భ్రాతృమంతరిత్యాభిషేచితం తస్మాత్రే దేవోల న
 వర్షతిలతి | న శంకనుదేవాపిం తితిక్ష రాజ్యేన | తమునాఙి దేవాపిః
 పురోఽహితస్త్రేనాని యాజయాని జి త్యేతి ||

(ని. ౨-౧౧)

శూన్యకాలదల్లి కురువంశదల్లి ముఖ్యణ్ణనంబ రాజునిగి దేవాపి, శంకను ఎంబ ఈవరు పుత్రురెదు. అదరల్లి దేవాపియేంబువను హియను; శంకను ఎంబువను శియను. ఇవర తంబియాద ముఖ్యణ్ణన మృతనాద బళి అవన హియమగనాద దేవాపి ఎంబువను రాజనాగబేళెండు ఇట్టిపదను. అదరి ఇవన తన్ననాద శంకనువు అదక్కే అవకారశోడది తానె రాజ్యకృత్యే దిరియోగబేళెండు బయి అణ్ణనాద దేవాపియన్న ఓదిసి తానె రాజ్యవాళలు మేదలు మాదిదను. అణ్ణనాద దేవాపియ మ్యుకుల వుళ్ళవనాగ కాదిగి మేలెగ తవస్సన్న మాడుత్తా కాలకళియైత్తిదను. హిగరలు ఇవన దిశదల్లి గి అవర్షాళవంకి మళియే బద మహాత్నామవు ప్రాప్రయతు. అగ రాజనాద శంకనువు ఇదక్కే ఏను మాడబేళెండు అలెణ్ణి బ్రాహ్మణుర సలతేయన్న కేళిదను. అదక్కే బ్రాహ్మణురు రాజనన్న కుంతు-ధర్మశాస్త్రప్రకార రాజన హియ మగనె రాజ్యకృత్య అధికారియ. అదుదరింద రాజ్యభావనన్న నిన్న అణ్ణనాద దేవాపియే మాడబేళాగిదితు. అదరి నిలను అదక్కవకార శోదదే అవనన్న ఓదిసి రాజ్యవన్న అక్కమిసిరువే. హిగి నిలను అధర్మవన్న ఆశంసుత్తిరువుదరింద వృష్టిదీనను నిన్న రాజ్యదల్లి మళిగియవుదిల్లి ఎండు జేళిదరు. శంకనురాజను తాను మాదిద అణ్ణయన్తి కృత్నావ వక్ష్మి వనదల్లి తవస్సనూదుత్తిద తన్న అణ్ణనాద దేవాపియన్న కరిసి అవనిగి రాజ్యవన్న ఓట్టిపదను. అదరి దేవాపియ రాజ్యవు తనగి దేదవేండు తాను వనదల్లి తవస్సన్న మాడుత్తి వృష్టిదీనను నిన్న అక్రయిసువేనెండు జేళి, రాజ్యదల్లి ఊంటాగువ అనావృష్టిపరిహారాభాగి శంకనువు యజ్ఞ మాడబేళెండు అదరల్లి తాను పురోఽహితవన్న వఙి వృష్టియాగలు సఠాయమాదువనెండు జేళిదను. అదక్కే రాజను ఒత్తులు దేవాపియ అవన యజ్ఞదల్లి యేలెత్తవంబ ముక్తిజన పాత్రవన్న వఙిపదను.

ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಋತ್ವಿಜನಾದನು. ವೃಷ್ಟಿವರ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಹಾತ್ಮಿಯು ಆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹೋತೃವಾದ ದೇವಾಸಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಎಲೈ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯೇ, ನೀನಿಗೆ ದೇವತೆಗಳ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಬಹಳವಾದ ಪ್ರಭಾವವಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಹಾಗೇ ಆಗಲೆಂದು ವೃಷ್ಟಿವರ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳ ನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೋತೃವಾದ ದೇವಾಸಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು. ಆ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಹೋನುಮಾಡಲು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ವೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ವೃಷ್ಟಿಕಾಮ ಸೂಕ್ತವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಈ ವಿಷಯವು ಕೆಲವು ವ್ಯುತ್ಥಾಪನಗಳೊಡನೆ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ ೪-೨೦-೭; ಮಹಾಭಾರತ ಅಧಿಪರ್ವ; ಭಗವತಪ್ರಕರಣ ೯-೨೩-೧೪ ರಿಂದ ೧೭; ಇತ್ಯಾದಿ ಪುರಾಣಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಮು. ಸಂ. ೧೦ ನೆಯ ವಂದಲದಲ್ಲಿ ೧೦೪ ನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಉಪಾಖ್ಯಾನವಿರುವುದು. ಪಣಿಗಳೆಂಬ ಅಸುರರು ದೇವತೆಗಳ ಗೋವುಗಳನ್ನು (ಉದಕವಿಶಿಷ್ಟಗಳಾದ ಮೇಘಗಳನ್ನು) ಅಪಹರಿಸಿ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಒಂದು ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಹುಡುಕುವಂತೆ ಇಂದ್ರನು ದೇವತಾಸಿಯಾದ ಸರಮೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಆ ಸರಮೆಯು ಪಣಿಗಳಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಅವರೊಡನೆ ವಾಗ್ವಾದವನ್ನು ಬೆಳಸಿ ಅಪಹರಿಸಿದ್ದ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಂತೆ; ಕೇಳಲು ಆ ಪಣಿಗಳು-ಇಂದ್ರನ ಶಕ್ತಿಯೆಷ್ಟರದು? ತಾವು ಮಹಾವೀರರು ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಅಯುಧಗಳು ತುಂಬಾ ಹುತವಾದವು ಆದ್ದರಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಗೋವುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಅದುದರಿಂದ ಸರಮೆಯು ದೇವತೆಗಳ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದೆಂದೂ, ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಪ್ರೇರಿಸಿದರೂ ಸರಮೆಯು ಅದಕ್ಕೊಪ್ಪದೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಆ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದಳು. ಆಗ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಆ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಪತ್ತೆಮಾಡಿದನು. ಬಳಿಕ ದೇವತೆಗಳು ಅವರನ್ನು ನಿರಗ್ರಹಿಸಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದರು ಎಂಬ ಉಪಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಇಂತಹ ಅನೇಕಸಾಹಸಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಪಾತ್ರವು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವಾನನವಿಗೆ ವೃಷ್ಟಿಬೇಕಾದ ಸಹಾಯಮಾಡಲು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಸಹಾಯವು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಧವಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೇ ಬೃಹಸ್ಪತಿದೇವತಾಕವಾದ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದು.

ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವಂತೆ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಗುಣಗಳು, ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಳು ಯಾವರೀತಿ ಇವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸೋಣ. ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ದ್ವಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳಿಂದ ಜನಿಸಿದವನು ಮತ್ತು ಅವರ ಮಹತ್ವ ದಿಂದಲೇ ಅವನ ಪೋಷಣೆಯಾಗಿದೆ. (ಮು. ಸಂ. ೭-೯೭-೮) ಆದರೆ ಅವನನ್ನು ಕೃಷ್ಣವೈಶ್ಯ ಉತ್ತಮಾಡಿದನೆಂದು ಒಂದು ಕಡೆ (೨-೨೩-೧೭) ಹೇಳಿದೆ. ಅವನಿಗೆ ದೇವತೆಗಳ ಜನಕನೆಂದು ಹೆಸರಿದೆ. (೨-೨೬-೩); ಕನ್ಯಾರಸ ಸುತ್ತಿಗೆಯ ಎಟಿಪಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಕಣಗಳು ಹಾರುವಂತೆ ದೇವತೆಗಳು ಇವನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾದರು (೧೦-೭೨-೮) ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ (ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜ) ನೆಂದು ಹೆಸರಿದೆ. (೧೦-೧೪-೧) ಋತ್ವಿಜರೊಡನೆ ಇವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿದೆ (೭-೧೦-೪; ೧೦-೧೪-೩) ಅಂಗರಸನೆಂತಲೂ ಹೆಸರಿದೆ. (೪-೪೦-೧; ೪-೬೩-೧; ೧೦-೪೭-೬)

ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವವನು, ಉಚ್ಚರಿಸುವವನು; ಆವುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿ, ಪ್ರೇರಕ (೨-೨೩-೧, ೨; ೧-೪೦-೫; ೧೦-೯೮-೭); ಮಂತ್ರದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ (೨-೨೪-೩); ಯಜ್ಞವೆಂಬ ದೇವೀಶ್ಯ ಮಾನವಾದ ರಥವನ್ನೆರಿಸಿಕೊಂಡು ದೇವತೆಗಳ ಮತ್ತು ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. (೨-೨೩-೩); ಇವನು ಶ್ರದ್ಧಾಳುಗಳ ಪೋಷಕ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಕನು. ಅವರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನಾಗಿದಾನೆ; ಅವರನ್ನು ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಪಾರುಮಾಡುತ್ತಾನೆ. (೨-೨೩-೪) ಅವರಿಗೆ ಸಂಪಾದನೆಗಳನ್ನು ಆನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ (೨-೨೩-೯) ದೇವತೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಪಿತೃವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿದಾನೆ; ದಿವ್ಯವಾದ ಸಮಸ್ತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದಾನೆ (೩-೬೨-೪; ೪-೫೦-೬) ವಿಶ್ವರೂಪನು; ಎಲ್ಲರೂ ಅನೇಕ್ಷಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇವನಲ್ಲಿವೆ (೬-೧೦-೪, ೬-೯೬-೪), ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ ಈಟಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದಾನೆ (೬-೯೬-೬) ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ಸೇರಿ ಇವನೂ ಸೃಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ನಾಯಕನಾಗಿದಾನೆ. (೧೦-೧೦೩-೮) ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಮಾಡುವವನು (೧೦-೧೦೦-೫), ಸಸ್ಯಗಳು ಇವರಿಂದ ಉದ್ಭೂತವಾದವು, (೧೦-೯೬-೧೫ ಮತ್ತು ೧೯); ಕಸಿಬನರ್ಥವ ಅಶ್ವಗಳೇ ಅವನ ನಾಶನವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. (ಏ. ೨-೨೨)

ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ ಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟು, ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ತ್ರಿತನ ಆರ್ತನಾದವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಆ ಆಪಾಯಕರನಾದ ಅವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಅವನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿದನೆಂದೂ (೧-೧೦೫-೧೬), ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ಸೇರಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಅಂಧಕಾರಾವೃತನಾಗಿದ್ದ ಉದಕವನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರವಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನೆಂದೂ (೨-೨೩-೧೮; ೧-೫೬-೫); ಹೇಳಿದೆ.

ಮಧುಭರಿತವಾದ ಕೂಸದ ಶಿಲಾದ್ವಾರವನ್ನು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಒಡೆದನು. ದೇವತೆಗಳು ಆ ಮಧುವನ್ನು ಸಾನವಾದಿ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಮಳೆಗರೆದರು. (೨-೨೪-೩, ೪); ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಬೆಂಕಿಕಾರು ತ್ರಿರು ಕರಣಗಳಿಂದ ವಲನ ಮರ್ಗಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸಿದಾಗ ಗೋಷಮೂಹಗಳು ಗೋಚರವಾದುವು; ನೋಟಿಯನ್ನು ಒಡೆಯುವಂತೆ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದನು; ಶಿಲೆಯಿಂದ ಆವೃತವಾದ (ನೀರು) ಮಧುವನ್ನು ಕಂಡು, ತನ್ನ ಸಿಂಹನಾದದಿಂದಲೇ ಸೀಳಿ ಅವನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರವಾಡಿದನು (೧೦-೬೮-೪ ರಿಂದ ೯) ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಹಮಗಳನ್ನು ಬಂದೆಗಳಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ತಂದನು; ವಲನ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು (೧೦-೬೮-೫).

ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ದೇವತ್ವವಿಶಿಷ್ಟನು (೨-೨೩-೨); ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸ್ವಕೀಯನು (೩-೬೨-೪; ೪-೫೦-೬); ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹೆಚ್ಚು ದೇವತ್ವವುಳ್ಳವನು; ದೇವತೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (೨-೨೪-೧೧; ೮-೬೧-೧೮). ಭೂಮಿಯ ಎರಡು ಕೊನೆಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥನಾದ ಇವನು ದೂರವಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. (೪-೫೦-೧); ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಒಬ್ಬರಾದ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಉದಯಿಸುವುದೂ ಅವನ ಅನುಕರಣೀಯವಾದ ಕೃತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ (೧೦-೬೮-೧೦). ಕ್ಷೈತ್ರೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ (ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ) ಬೃಹಸ್ಪತಿಗೂ ಕೆಲವು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಪುಷ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರದ ದೇವತೆ (ಕೈ. ಸಂ. ೪-೪-೧೦-೧); ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ನಾಶಸ್ವತಿಯೆಂದೂ, ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಗ್ರಹಾಭಿಮಾನದೇವತೆಯೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮತ್ತು ಬೃಹ್ಮಣಸ್ಪತಿ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳು ಆಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರಗಳೆಂದು ಕೆಲವು ಪಂಡಿತರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. M. Langlois ಎಂಬ ಪಂಡಿತನು ತನ್ನ ಮಗ್ಗೇದ ಭಾಷಾಂತರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದ

ಭಾಗ—I p. 249, 254, 578 ಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ದೇವತೆಗಳೂ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರಗಳೆಂದು ಅನೇಕ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾನೆ. Wilson ಎಂಬ ಪಂಡಿತನೂ ತನ್ನ ಮಗ್ನೀದ ಭಾಷಾಂತರದ ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗದ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ; Max Muller ಎಂಬ ಪಂಡಿತನು ಸಹ—Brihaspati and Brahmanaspati are both varieties of Agni, the priest and the purohit of the Gods and men, and as such he is invoked together with the Maruts &c. ಎಂದರೆ, ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿ ಎಂಬೆರಡೂ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರಗಳು, ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಮುಖ್ಯ ಮತ್ತು ಪುರೋಹಿತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವರು; ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಅವರಿಗೆ ಆಹ್ವಾನವಿತ್ತಿರುವುದು ಅನೇಕ ಕಡೆ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ರೀತಿ ಅಗ್ನಿಗೂ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಗಳಿಗೂ ಇರುವ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ವಮಗ್ನಿ ಇಂದ್ರೋ ವೃಷಭಃ ಸತಾಮಸಿ ಶ್ವಂ ವಿಷ್ಣು ರುರುಗಾಯೋ ನಮಸ್ಯಃ |

ಶ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ರಯವಿದ್ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತೇ ಶ್ವಂ ನಿಧರ್ತಃ ಸಚಸೇ ಪುರಂದ್ರಾ ||

(ಮಂ. ಸಂ. ೨-೧-೩)

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಆತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಇಂದ್ರನೇ ನೀನು; ಪೂಜ್ಯನೂ ಆತಿ ದೊಡ್ಡದೇಹವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ವಿಷ್ಣುವು ನೀನೇ; ಎಲೈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯೇ, ಧನಾಧ್ಯನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಾಮಕ ಮುಖ್ಯತನೂ ನೀನೇ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ನಾನಾ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ತಂ ಶುಭ್ರಮಗ್ನಿಮವಸೇ ಹವಾಮಹೇ ವೈಶ್ವಾನರಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾನಮುಕ್ತೈಂ |

ಬೃಹಸ್ಪತಿಂ ಮನುಷೋ ದೇವತಾತಯೇ ವಿಶ್ವಂ ಶ್ರೋತಾರಮತಿಥಿಂ ರಭಾಸ್ಯದಂ ||

(ಮಂ. ಸಂ. ೩-೨೩-೨)

ಶುಭ್ರನೂ, ಮಾನವವರ್ಗಕ್ಕೇ ಮಿತ್ರಭೂತನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತೇವೆ; ಮಂತ್ರವಾಚ್ಯನಾಗಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ ಮಾತರಿಶ್ವನನ್ನೂ, ಜ್ಞಾನಿಯೂ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದೈತಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸುವವನೂ, ಅತಿಥಿಸ್ವಾನೀಯನೂ, ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಯೂ ಆದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನೂ ಮಾನುಷ ಸಂಬಂಧವಾದ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತೇವೆ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ೫-೪೩-೧೨ ನೆಯ ಮುಕ್ತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆಯುವಾಗ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ—

ಅಥವಾ ಇಯಮಾಗ್ನೀಯಾ | ಬೃಹತಃ ಪರಿವೃಥಸ್ಥಿ ಕರ್ಮಣಃ ಸ್ವಾಮೀತಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿರಗ್ನಿರಚ್ಯತೇ |

ತಥಾ ನೀಲವರ್ಣಧೂಮಶ್ವತ್ವತ್ವಸದನಸಾದನಹಿರಣ್ಯವರ್ಣತ್ವಾದಿಲಿಂಗೈರಸ್ಯಗ್ನಿರೀವ ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ ||

ಎಂದರೆ—ಅಥವಾ ಈ ಮಂತ್ರವು ಅಗ್ನಿದೇವತಾಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದುದು ಎನ್ನಬಹುದು. ಪ್ರಸ್ತುತವಾದ ಯಜ್ಞರೂಪ ಮಹಾಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಅದರಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಧೂಮವೇ ಶ್ವಶ್ವಭಾಗ. ಯಜ್ಞವೇದಿಯೇ ಸ್ಥಾನ, ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಅಗ್ನಿಯೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ.

ಇನ್ನು ಅಗ್ನಿಗೂ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಗಳಿಗೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನಿಮರ್ಶಿಸಿ
ಮಾಡೋಣ.

ಸೋಷಾಮವಿಂದತ್ಪ್ರ ಸ್ಯಃ ೧ ಸೋ ಅಗ್ನಿಂ ಸೋ ಅರ್ಕಣಃ ವಿ ಬಜಾಧೇ ತಮಾಂಸಿ |
ಬೃಹಸ್ಪತಿಗೋರ್ವ ವಪುಷೋ ವಲಸ್ಯ ನಿರ್ಮಜ್ಜಾನಂ ನ ಪರ್ವಣೋ ಜಭಾಂ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೬೮-೯)

ಎಂಬ ಋಕ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು - ಉಪಸ್ಯು, ಸ್ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಸಂವಾದಿಸಿದನು ಮತ್ತು ಒಂದು ಮಂತ್ರ
ದಿಂದ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದನು ಎಂದು ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಯು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಇಂದ್ರಂ ನೋ ಅಗ್ನೇ ವಸುಭಿಃ ಸಜೋಷಾ ರುದ್ರಂ ರುದ್ರೇಭಿರಾ ವಹಾ ಬೃಹತಂ |
ಅದಿತ್ಯೇಭಿರದಿತಿಂ ವಿಶ್ವಜನ್ಯಾಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಕ್ಷಭಿರ್ವಿಶ್ವವಾರಂ ||

(ಋ. ಸಂ. ೬-೧೦-೪)

ಎಂಬ ಋಕ್ವೇದದಲ್ಲಿ ವಸುಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾದ ಇಂದ್ರನನ್ನೂ, ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾದ ರುದ್ರನನ್ನೂ ಅದಿತ್ಯರು
(ದೇವತೆ) ಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾದ ವಿಶ್ವಜನನಿಯಾದ ಅದಿತಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಂಗಿರಾ ಮುಷಿಗಳಿಂದ
ಸಹಿತನಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನೂ ಕರೆತರಬೇಕೆಂದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಅಥವಾ
ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯೇ ಬೇರೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಋಕ್ವುಗಳು-೩-೨೦-೫, ೪-೪೦-೧,
೫-೫೧-೧೨, ೬-೬೧-೧, ೭-೪೪-೧, ೯-೫-೧೧, ೧೦-೩೫-೧೧, ೧೦-೬೫-೧, ೧೦-೧೩೦-೪, ೧೦-೧೪೧-೩,
ನೂವಲಾದ ಮಂತ್ರಗಳು ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಬೇರೆ, ಬೃಹಸ್ಪತಿಯೇ ಬೇರೆ,
ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯೇ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿವೆ.

ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಅಥ ಮುಷಿಪುಂದೋದೇವತಾವಿನಿಯೋಗಪುರಃಸರಂ ಸಪ್ತನೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಿತೇ || ಗಾತ್ರೈಃ-
ಮದಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಮಂದಲಸ್ಯ ತ್ವತೀಯೋನುಮಾಕೇ ದತ ಸೂಕ್ತಾನಿ | ತತ್ತ್ವೈಕಂ ಸೂಕ್ತಂ ವ್ಯಾಕ್ತಂ |
ಸೇಮಾಮಿತಿ ನೋದತರ್ಚಿಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ಸೂಕ್ತಂ | ಅತ್ರಾನುಕ್ರಮ್ಯತೇ | ಸೇಮಾಂ ನೋದತಾಂಶ್ಯಾ
ತ್ರಿಪ್ತವ್ವಾದ್ಯಾದೇ ಚ ಸ್ಯಂದ್ರೀ ಚೇತಿ | ಮಂದಲದ್ರಷ್ಟ್ಯಾ ಗೃತ್ವಮದ ಮುಷಿಃ | ದ್ಯಾದೇನೋದಶ್ಯಾ
ತ್ರಿಪ್ತವ್ವಾಃ | ತಿಷ್ಠಾತ್ವತುರ್ದಿಶ ಜಗತ್ಯಃ | ದ್ರಾಹ್ಯಣಸ್ತತ್ಯೈಂ ಹೇತುಕ್ರತ್ಯಾತ್ ತುಷ್ಯಾದಿಪರಿಭಾಷಯೇದ-
ಮಾದೀನಿ ತ್ರೀಣ ಸೂಕ್ತಾನಿ ದ್ರಾಹ್ಯಣಸ್ತತ್ಯಾನಿ | ಅಸ್ಯ ಸೂಕ್ತಸ್ಯ ದ್ಯಾದೇತ್ಯಂದ್ರೀ ಇಂದ್ರದೇವಶ್ಯಾ |
ಚಿದ್ರಾಹ್ಯಾಹ್ಯಣಸ್ತತ್ಯಾ ಚ || ಸಾಮಾನ್ಯವಿನಿಯೋಗಃ ಪೂರ್ವಮೇವೋಕ್ತಃ | ವಿಶೇಷತಸ್ತು
ಲಿಂಗಾದವಗಂತವ್ಯಃ ||

ಅನುವಾದವು—ದ್ವಿತೀಯಾಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಆರ್ಥಾನುವಾದವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು, ವಿಷಯ ವಿಮರ್ಶೆಗಳ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಗೃಹ್ಯನುಡ ಮುಷಿ ದೃಷ್ಟವಾದ ಈ ಎರಡನೆಯ ಮಂಡಲದ ಮೂರನೆಯ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಹತ್ತು ಸೂಕ್ತಗಳಿರುವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂಕ್ತವು ಹಿಂದೆಯೇ ಎಂದರೆ ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಈಗ ಸೇವಾಂ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ವಿವರಿಸುವೆವು. ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಮಕ್ಕಳಿರುವುವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಸೇವಾಂ ಷೋಡಶಾಂಶ್ಚಾ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ದ್ವಾದಶೀ ಚಿ ಸೈಂದ್ರೀ ಚೇತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಮಂಡಲದೃಷ್ಟವಾದ ಗೃಹ್ಯನುಡನೇ ಮುಷಿಯು; ಹನ್ನೆರಡು ಮತ್ತು ಹದಿನಾರನೆಯ ಮಕ್ಕಳು ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಭಂಧಸ್ತು; ಉಳಿದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮಕ್ಕಳು ಜಗತೀ ಭಂದಸ್ತಿನವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಈ ಮೂರು ಸೂಕ್ತಗಳಿಗೆ ಎಂದರೆ ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೂ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಸೂಕ್ತಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಿಯೇ ದೇವತೆಯು; ಈ ಸೂಕ್ತದ ಹನ್ನೆರಡನೇ ಮಕ್ಕಿಗೆ ಇಂದ್ರನು ದೇವತೆಯು ಮತ್ತು ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಿ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮಕ್ಕಿಗೆ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿ ಎಂಬಿಬ್ಬರೂ ದೇವತೆಗಳು. ಈ ಸೂಕ್ತದ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿನಿಯೋಗವು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ವಿಶೇಷ ವಿನಿಯೋಗವನ್ನು ಆಯಾ ಮಂತ್ರದ ಆರ್ಥಾನುಸಾರವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಸೂಕ್ತ—೨೪

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೩ || ಸೂಕ್ತ—೨೪ ||

ಅಪ್ಪಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೭ || ವರ್ಗ—೧ ||

|| ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮಕ್ಕಳಂಖ್ಯೆ--೧೩ ||

|| ಮುಷಿ—ಗೃಹ್ಯಮದಃ ||

|| ದೇವತಾ—೧-೧೧, ೧೩-೧೩ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿ | ೧೨-ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಂಧ್ರಶ್ಚ ||

|| ಭಂದಃ—೧-೧೧, ೧೩-೧೩, ಚಗತೀ | ೧೨, ೧೩ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ||

† ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ †

ಸೇನಾಮವಿಡ್ಧಿ ಪ್ರಭೃತಿಂ ಯ ಈತಿಷ್ಠೇಯಾ ವಿಧೇಮ ನವಯಾ ಮಹಾ ಗಿರಾ |

ಯಥಾ ನೋ ಮಿಾಧ್ವಾನ್ವನತೇ ಸಖಾ ತವ ಬೃಹಸ್ಪತೇ ಸೀಷಧಃ ಸೋತ ನೋ
ಮತಿಂ || ೧ ||

। జవణాః ।

శః | ఇమాం | అవిద్మి | ప్రృథ్వితిం | యః | ఈతిషే | అయా | విధేమ | నవయా |
 మహా | గిరా |
 యథా | నః | మిథ్యాన్ | స్వవతే | శబా | తవ | బృహస్పతే | సిషధః | శః | ఊత | నః |
 మతిం || ౧ ||

। సమయభాష్యం ।

దే బృహస్పతే యస్త్యమితిషే శవస్య జగత ఈశ్వరీణ భవసి శ త్తేమిమామస్య-
 దియోం ప్రృథ్విం ప్రకర్షణ భృతాం స్తుతిమవిద్మి | ప్రాప్సుః || అవతేః ప్రాప్త్యర్థస్య
 లోకట్పేతద్మోసం || వయం ఛే త్వామయా అనయా || ఛాందసోఽవణాలోకాః || నవయా
 నూతనయా ప్రత్యగ్నయా మహా మహత్యా గిరా నేదెరుపయా స్తుతిలక్షణయా వాచా విధేమ |
 పరిజరీమ || విధాః పరిజరణకర్మా || ఊత అపి ఛే నోఽస్మాకం మధ్యే మిథ్యాన్ శేక్తా
 స్తుతేనవస్థితా | కర్తేఽతి యావత్ | తవ శబా మిత్రభూతః శన్ యథా యేన ప్రకారేణ
 యత్నావనయా స్వవతే | త్వాం స్తుతి | దే బృహస్పతే బృహసోఽ బృహసోఽ మంత్రేస్య
 స్వామిన్ శ త్తేం నోఽస్మాకం మతిం తదధిమతం ఫలం సిషధః | సాధయే || ఛాందసే లుజ్
 ఛజ్యేతద్మోసం ||

। ప్రతిపాఠాః ।

(ఎట్టే బృహస్పతియే) యః—యావ సేను | ఈతిషే—సకల జగత్తిగూ ప్రభువాగిద్వీయే |
 శః—అంతః సేను | ఇమాం—ఈ నమ్మింద పఠితవాదుడూ | ప్రృథ్వితిం—ఊత్కృష్టవాగి సంపాదిత
 వాదుడూ ఆద స్తుతియన్ను | అవిద్మి—స్మీకరంసు | నవయా—నూతనవాదుడూ | మహా—మహ
 త్వాదుడూ ఆద | అయా గిరా—స్తుతిరుపవాద ఈ వాక్యేనంద | విధేమ—నిన్నన్ను పఠింపవవు |
 ఊత—మత్తు | నః—నమ్మ మధ్యే | మిథ్యాన్—స్తుతివర్షకంసు | తవ శబా—నిన్న మిత్రభూతనాగి |
 యథా—యావ ప్రకారవాగి | స్వవతే—నిన్నన్ను స్తుతిపవనోఽ(అదక్కే అనుగుణవాగి) | బృహస్పతే—
 ఎట్టే మంత్రగళ ఒడియనే | శః—సేను | నః—నమ్మ | మతిం—అవేక్షితార్థవన్ను | సిషధః—
 నేరవేరింపికోడు.

। భావార్థ ।

ఎట్టే బృహస్పతియే, యావ సేను సకల జగత్తిగూ ప్రభువాగిద్వీయే, అంతః సేను నమ్మింద
 పఠితవాదుడూ, ఊత్కృష్టవాగి సంపాదితవాదుడూ ఆద స్తుతియన్ను స్మీకరంసు. నూతనవాదుడూ
 మహత్వాదుడూ ఆద స్తుతిరుపవాద ఈ వాక్యేనంద నిన్నన్ను పఠింపవత్తేనే. ఎట్టే మంత్రగళ ఒడియే,
 నమ్మ మధ్యే ఇరువ స్తుతిపాఠకం యావ రిక్షి నిన్నన్ను స్తుతిపవనోఽ, అదక్కే అనుగుణవాగి నిన్న నమ్మ
 అవేక్షితార్థవన్ను నేరవేరింపికోడు.

English Translation.

Inasmuch, Brihaspati, as you rule (over all), accept this our propitiation : we worship you with this new and solemn hymn : since this, your friend, our benefactor, celebrates you, fulfil our desires.

॥ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ॥

ಸಃ ಇಮಾಂ—ಇಲ್ಲಿ ಸಃ ಇಮಾಂ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳು ಸೇರಿ ಸ ಇಮಾಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಸೇಮಾಂ ಎಂದಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಸಕಾರದ ಮುಂದಿರುವ ವಿಸರ್ಗವು ಲೋಪವಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆಯೇ ಇದೇ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸಃ ಉತ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಸೇರಿ ಸೋತೆ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿವೆ.

ಸೇದಗ್ನೇ ಅಸ್ತು ಸುಭಗಃ ಸಃದಾನುರ್ಯಸ್ತಾ ನಿತ್ಯೇನ ಹವಿಷಾ ಯ ಉಕ್ತ್ಯಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೪-೪-೬)

ಸೇದ್ಯಭವೋ ಯಮವಥ ಯೂಯಮಿಂದ್ರಕ್ಕೆ ಮರ್ತ್ಯಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೪-೩೬-೬)

ಈ ಮುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಃ ಇತ್ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಸೇರಿ ಸೇತ್ ಎಂದಾಗಿದೆ.

ಸೈನಾನೀಕೇನ ಸುವಿದತ್ತೋ ಅಸ್ಮೇ ಯಷ್ಟಾ ದೇವಾ ಆಯುಜಿಷ್ಠಃ ಸ್ಯಸ್ತಿ |

(ಮ. ಸಂ. ೨-೯-೬)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಃ ವಿನಾ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಸೇರಿ ಸೈನಾ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ವ್ಯಾಕರಣಾನುಸಾರವಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಛಾಂದಸ ಪ್ರಯೋಗಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದು ದೂಷಿಯಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಭೃತಿಂ—ಪ್ರೇಶರ್ವೇಣ ಭೃತಾಂ ಸ್ತುತಿಂ | ನಾವು ಬಹಳ ಉತ್ಕೃಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭರಿಸುವ (ಧರಿಸುವ) ಎಂದರೆ ಮಾಡುವ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಎಂದರ್ಥವು. ಈ ಶಬ್ದವು ಪ್ರೈ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಭೃಷ್ ಭರಣೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಭೃತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಸ್ತೋತ್ರ ಎಂದು ಛಾಪ್ಯಕಾರರು ಅರ್ಥವಿವರಣೆಮಾಡಿದಾರೆ.

ಈಶಿವೇ—ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತ ಈಶ್ವರೋ ಭವಸಿ | ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗುತ್ತೀಯೆಂದು ಛಾಪ್ಯಕಾರರ ವಿವರಣೆಯು. ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ, ಮನುಷ್ಯರೂ, ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ, ಸಸ್ಯವರ್ಗವೂ ಇವನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಭುವಾಗುತ್ತೀಯೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಮ. ಸಂ. ೨-೨೪-೧೧; ೪-೫೦-೧; ೧೦-೬೮-೧೦; ೧೦-೯೬-೧೫ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ

ಉತ್ತವಾಗಿದೆ. ಬೃಹಸ್ಪತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂದರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮೇಘಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದು, ಮಳೆಗರಿಯುವುದು, ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು, ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಅದುದರಿಂದಲೇ ಬೃಹಸ್ಪತೀಹೃತೃಮಿತ್ರಸುತೈಃ (ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ರತ್ನಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ನಾಶಮಾಡುವನು) ಎಂದು ಬುಗ್ಗೀದವಾಕ್ಯವೇ ಇರುವುದು.

ಆಯಾ—ಅನಯಾ | ಅನಯಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ನಕಾರವು ಲೋಪವಾಗಿ ಆಯಾ ಎಂದಿರುವುದು. ಇದು ಛಾಂದಸಪ್ರಯೋಗವು.

ಆಯಾ ನವಯಾ ಮಹಾ ಗಿರಾ ವಿಧೇಮು—ಅನಯಾ ನೂತನಯಾ ಮಹತ್ಯಾ ವೇದರೂಪಯಾ ಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣಯಾ ವಾಚಾ ಪರಿಚರೇಮ | ಎಲೈ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯೇ, ಈಗ ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸ್ತೋತ್ರವು ಹೊಸದಾಗಿ ನಮ್ಮಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಪುಸ್ತಿಕಗಳಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾದುದಲ್ಲ ಮತ್ತು ಇದು ಮಹತ್ವದ್ದರಿತವಾದ ನಿನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡುವುದಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ವೇದರೂಪವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾವು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಮಿಥ್ಯಾನ್—ಸೇಕ್ತಾ ಸ್ತುತೇರ್ವರ್ಷಿಣಾ | ಮಿಥ್ಯಾನ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು **ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಿಣಾ—** ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಪರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ವರ್ಷಿಸುವವನು ಎಂದರೆ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನು ಎಂದರ್ಥವು.

ತವ ಸಖಾ—ಮಿಶ್ರಧೂತಃ | ಸ್ನೇಹಿತನಂತೆ ಹಿತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು. ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಿತನಂತೆ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ಹಿತವನ್ನು ಅಥವಾ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಮಿಶ್ರನ ಮುಖ್ಯಗುಣವೆಂದು—**ನ ಸ ಸಖಾ ಯೋ ನ ದೇವಾತಿ ಸಮ್ಯೇ (ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೨-೪)** ಯಾವ ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತನಿಗೆ ಏನೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಎಂದರೆ ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವನು ಸ್ನೇಹಿತನೇ ಅಲ್ಲ ಎಂದು ವೇದವಾಕ್ಯವೇ ಇರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ **ಸಖಾ** ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ—

ಯೋ ರೇವಾನ್ ಯೋ ಅವಿವಹಾ ವಸುವಿತ್ಪ್ರಕ್ಷಿವರ್ಧನಃ |
ಸ ನಃ ಸಿಹತ್ಪ್ರ ಯಸ್ತುರಃ ||

(ಋ. ೧-೮೮-೨)

ಎಂದರೆ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವನಿಗೆ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ, ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನೂ, ಧನವನ್ನೂ ಕೊಡುವವನು, ರೋಗದುಃಖಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು. ಇಂತಹ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೇಗನೆ ಬರುವನು.

ವನಾ ಪಿತೃಣಿ ವಿಶ್ವದೇವಾಯ ವೃಷ್ಟೇ ಯಜ್ಞೈರ್ವಿಧೇಮ ನಮಸಾ ಹವಿಧಿಃ |
ಬೃಹಸ್ಪತೇ ಸುಪ್ರಚಾ ವೀರವಂತೋ ವಯಂ ಸ್ಯಾಮ ಪತಯೋ ರಯಾಣಾಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೪-೫೦-೭)

ಎಂದರೆ ನಮಗೆ ಪಾಲಕನಾದುದರಿಂದ ತಂದೆಯಂತಿರುವವನೂ, ಸರ್ವರಿಂದ ಸ್ತುತೃನೂ, ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ದಾಯಕನೂ ಆದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ನಾವು ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ, ಹವಿರರ್ಪಣೆಗಳಿಂದಲೂ, ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಚರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಎಲೈ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯೇ, ನಾವು ವೀರರಾದ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆಯೂ, ಧನಾದಿವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗುವಂತೆಯೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಈ ವಿಧವಾದ ಅನೇಕ ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರವಾಡಿ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವರೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಉಪಕಾರನಾಡುವ ಮಿತ್ರನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಚಃ ||

ಯೋ ನನ್ವಾನ್ಯನಮನ್ನೋಜಸೋತಾದರ್ಧಮನ್ಯನಾ ಶಂಬರಾಣಿ ವಿ |
ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಯದಚ್ಯುತಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿರಾ ಚಾವಿಶದ್ವಸುಮಂತಂ ವಿ ಪರ್ವತಂ ||

|| ಪದವಾಚಃ ||

ಯೇ | ನನ್ವಾನಿ | ಅನಮತ್ | ನಿ | ಓಜಸಾ | ಉತ | ಅದರ್ಧಃ | ಮನ್ಯನಾ | ಶಂಬರಾಣಿ | ವಿ |
ಪ್ರ | ಅಚ್ಯವಯತ್ | ಅಚ್ಯುತಾ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಪತಿಃ | ಅ | ಚಿ | ಅವಿಶತ್ | ವಸುಮಂತಂ | ವಿ |
ಪರ್ವತಂ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿನಂತ್ವಾನಿ ನಮನೀಯಾನಿ ರಾಶ್ರಸಾದೀನ್ಯೋಜಸಾ ಬಲೇನ ನೈನಮತ್ | ನಿಶರಾಮನಮಯತ್ ಪ್ರಹ್ಲೀಭೂತಾನೈಕರೋತ | ಉತ ಅಪಿ ಚ ಸ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿರ್ಮನ್ಯನಾ ಮನುಸಾ ಕ್ರೋಧೇನ ವಾ | ಮನ್ಯಮನ್ಯತೇದೀಪ್ತಿಕರ್ಮಣಃ ಕ್ರೋಧಕರ್ಮಣೋ ವಧಕರ್ಮಣೋ ವಾ | ನಿ. ೧೦-೨೯ | ಇತಿ ಯಾಶ್ಯಃ || ಶಂಬರಾಣಿ || ಮೇಘನಾನ್ಯುತತ್ || ಮೇಘಾನ್ ವ್ಯದರ್ಧಃ | ವರ್ಷಣಾರ್ಥಂ ವಿದಾರಿತವಾನ್ || ದ್ವಿ ವಿದಾರಣ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಯಜಲುಗಂತ್ವಾಲ್ಲಜ್ಯೇತದ್ವಿಪಂ || ತದನಂತರಮಚ್ಯುತಾ ಅಚ್ಯುತಾನಿ ನೈಕೈಲೀನ ಮೇಘೋಽವಸಿತಾನ್ಯಾದಿಶಾನಿ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಯತ್ ಪ್ರಕರ್ಷಣಾಗಮ-

ಯತ್ | ಮೇಘಾನ್ನಿ ರಗಮಯದಿತ್ಯೈರ್ಥಃ | ತಥಾ ವಸುಮಂತಂ ಗೋರೂಪಧನವಂತಂ ಪರ್ವತಂ
 ವಲೂಮ್ನಾ ಸುರೇಣ ಬಿಲದ್ವಾರೇ ಪಿಧಾನಾರ್ಥಂ ನಿಹಿತಂ ಶಿಲೋಚ್ಚ್ವಯಂ ಆ ಚಿ ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಚೇತ್ |
 ಚಿಶ್ಚ್ವೈದಿರ್ಥಃ | ಸಮುಚ್ಚೈರ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇ ತು ಚಿವಾಯೋಗೇ ಪ್ರಥಮೇತಿ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಚ್ಯಾವಯು-
 ದಿತ್ಯೈಸ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್ ಅಸ್ಯ ಚಿ ಸರ್ವಾನುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಚೇದರ್ಥೇ ತು ನಿಸಾತ್ಯೈರ್ಯದ್ಯದಿಹಂತೇತಿ
 ನಿಘಾಂತಪ್ರತಿಷೇಧಃ ಸಿದ್ಧತಿ || ವ್ಯವಿಶತ್ | ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರವಿಶತಿ | ತದಾನೀಂ ತದ್ಗೋರೂಪಂ
 ಧನಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋದಿತ್ಯೈರ್ಥಃ |

‡ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ಯಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೇತಿ—ಯಾವ ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು | ಓಜಸಾ—ಬಲದಿಂದ | ನೆನ್ನಾನಿ—ಶಿಕ್ಷೆಗೆ
 ಅರ್ಹರಾದ ಅಸುರರನ್ನು | ನಿ ಅನಮತ್—ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ನಮ್ಮ ರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು | ಉತ—ಮತ್ತು | ಮನ್ಯುನಾ—
 ಕ್ರೋಧದಿಂದ | ತಂಬರಾಣಿ—ಮೇಘಗಳನ್ನು | ವಿ ಅದರ್ಧಃ—(ವರ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ) ಸೀಳಿದನು | ಅಚ್ಯುತಾ—
 ಚಲನವಿಲ್ಲದೇ (ಮೇಘದಲ್ಲಿ) ಉದಕಗಳನ್ನು | ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಯತ್—ಪ್ರವಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು | ವಸು
 ಮಂತಂ—ಗೋರೂಪವಾದ ಧನವುಳ್ಳ | ಪರ್ವತಂ—ಪರ್ವತವನ್ನು | ಆ ಚಿ—(ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ) ಸಮೀಪಿಸಿ |
 ವಿ ಅವಿಶತ್—ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

‡ ಛಾಂದಸ್ |

ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಅರ್ಹರಾದ ಅಸುರರನ್ನು ತನ್ನ ಬಲದಿಂದ ಶಿಕ್ಷಿಸಿ ಅವರನ್ನು ನಮ್ಮ
 ರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಸೀಳಿ ವೃಷ್ಟಿ ಪತನಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿದನು.
 ಮೇಘದಲ್ಲಿ ಚಲನವಿಲ್ಲದೇ ಸ್ಥಿತವಾಗಿದ್ದ ಉದಕಗಳನ್ನು ಪ್ರವಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಗೋರೂಪವಾದ ಧನವುಳ್ಳ
 ಪರ್ವತವನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿ ಅದನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

English Translation.

(You are) that Brahmanaspati who, by his might, has humbled
 those who deserved humiliation; who in his wrath rent the clouds asunder;
 who sent down the undescending (waters) and made way into the mountain
 (cave), opulent (in cattle).

‡ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಯಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೇತಿ ನಂತಾನಿ ಓಜಸಾ ನಿ ಅನಮತ್—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೇತಿ ನಮನೀಯಾನಿ ರಾಕ್ಷಸಾ
 ದೀನಿ ಬಲೇನ ನಿಶಿತಾಮನಮಯತ್ | ಆ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು (ಕೊಬ್ಬಿ ಮುದಿಸಿದಕಾರಣದಿಂದ) ನಿಯಮನ
 ಮಾಡಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ದುಷ್ಟರನ್ನು ಅಥವಾ ಅಸುರರನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ತನ್ನ ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು
 ಎಂದರೆ, ಅವರ ಅಹಂಕಾರವನ್ನೂ ಗರ್ವವನ್ನೂ ಅಡಗಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಅಧೀನರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ
 ದನು. ಇಲ್ಲಿ ನಂತಾನಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಮು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾಗಿ ಬಗ್ಗಿಸಲ್ಪಡ

ಬೇಕಾದ ಎಂದರೆ ಶಿಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ (ಜನರನ್ನು) ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಪಡುವವರು ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ದುಷ್ಟರಾದುದರಿಂದ ನಂತರಾಣಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರಾಕ್ಷಸರು, ಅಸುರರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿದಾರೆ.

ಉತ ಮನ್ಯುನಾ ಶಂಬರಾಣಿ ವಿ ಅದಿದರ್ಘ— ಶಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೈಶ್ಚಿತಃ ಮನ್ಯುನಾ ಕ್ರೋಧೇನ ವಾ ಮೇಘಾನ್ ವರ್ಷಣಾರ್ಥಂ ವಿಧಾರಿತವಾನ್ | ಮತ್ತು ಆ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಕೋಪದಿಂದ ಮೇಘಗಳನ್ನು ವರ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಸೀಳಿದನು. ಎಂದರೆ, ಮಳೆಯನ್ನು ಹುಯ್ಯದೆ ಉದಕಗಳನ್ನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ತಡೆಗಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಕೋಪದಿಂದ ಸೀಳಿ ಮಳೆ ಹುಯ್ಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಮನ್ಯುನಾ—ಮನ್ಯುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯರು—ಮನ್ಯುರ್ಮನುಷ್ಯತೇರ್ಧೀಶ್ಚಿ ಕರ್ಮಣಃ ಕ್ರೋಧಕರ್ಮಣೋ ವಧಕರ್ಮಣೋ ವಾ ಮನ್ಯುಂತೈಸ್ತಾದಿಷವಃ | (ನಿ. ೧೦-೨೯) ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಎಂದರೆ, ಮೃತ್ಯುತಿಥಾತುನಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಮನ್ಯು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು, ಕೋಪ ಅಥವಾ ಸಂಚಾರಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ಮನ್ಯು ಎಂಬುದು ಆ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ದೇವತೆಯು ಹೆಸರೂ ಆಗಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿ ಅದರ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ—

ಪ್ರಿಯಾ ಮನೋ ಸರಥವಾರುಚಂತೋ ಹರ್ಷಮಾಣಾಸೋ ಧೃಷಿತಾ ಮರುತ್ತೇಃ |

ತಿಗ್ರೇಷವ ಆಯುಧಾ ಸಂತಿಶಾನಾ ಅಭಿ ಪ್ರ ಯಿರಿತು ನರೋ ಅಗ್ನಿರೂಪಾಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೮೪-೧)

ಎಂಬ ಬುಕ್ಕನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದಾರೆ. ಮನ್ಯು ಎಂಬ ದೇವತೆಯು ೧೦ ನೇ ಮಂಡಲದ ೮೩ ಮತ್ತು ೮೪ ನೇ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಗೊಟ್ಟಿದೆ.

ಶಂಬರಾಣಿ—ಶಂಬರ ಶಬ್ದವು ಮೇಘನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೨-೨೧) ಶಮು ಉಪಶಮೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಶಂಬರಶಬ್ದಕ್ಕೆ—ಶಮಯತಿ ನಾಶಯತಿ ಅನುರಾಣಿತಿ ಶಂಬೋ ವಜ್ರಃ | ಶಂಬೋಸ್ಯ ಪ್ರಹತಕ್ಯತ್ತೇನಾಸಿ | ರೋ ಮತೈರ್ಧೀಯಃ | ಪ್ರಹರತಿ ಹಿ ವಜ್ರಃ ಇಂದ್ರಪ್ರೋತೋ ಮೇಘಾನ್ | ಅಸುರಾದಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧಕ್ಕೆ ಶಂಬಃ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆ ವಜ್ರಾಯುಧವು ಇಂದ್ರನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ ಮೇಘಗಳನ್ನು ವರ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಸೀಳುವುದರಿಂದ ಶಂಬರನೆಂದರೆ ಮೇಘವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಥವಾ—ಯದ್ವಾ ಸಂಪೂರ್ವಾತ್ ವೃಣೋತೇಃ ಇತ್ಯಪಿ ಶಂಬರಃ ಸನ್ ವರ್ಣ-ವೃತಯೇನ ಶಂಬರಃ | ಸಂವ್ರಿಯತೇ ಮೇಘೇನಾಕಾಶಂ ಇತಿ ಶಂಬರಃ | ಅಥವಾ ಸಂ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗ ಸಹಿತವಾದ ಆನಂಸು ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ವೃಣೋತಿಧಾತುವಿನಿಂದ ಸಂಬರಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಬಹುದು. ವರ್ಣವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಸಂಬರಃ ಎಂಬುವುದು ಶಂಬರಃ ಎಂದಾಗುವುದು ಎಂದರೆ, ಆಕಾಶವು ಮೇಘದಿಂದ ಆವರಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಮೇಘಕ್ಕೆ ಶಂಬರವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಥವಾ ಶಂಬರನೆಂದರೆ ಉದಕವೆಂದೂ, ಅರ್ಥವಾಗುವುದು, ಶಂಬರ ಶಬ್ದವು ೧೦೧ ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೨-೨೪) ಅಂತಹ ಉದಕವು ಈ ಮೇಘದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಮೇಘಕ್ಕೆ ಶಂಬರವೆಂದು ಹೆಸರು.

ಅಚ್ಯುತಾ ಪ್ರ ಅಚ್ಯವಯತ್—ತದನಂತರಮಚ್ಯುತಾ ಅಚ್ಯುತಾನಿ ನೈಕೈಲೈನ ಮೇಘೇವಸ್ಯ-
ತಾನ್ಯು ದೇಶಾನಿ ಪ್ರ ಕರ್ಷೇಣಾಗಮಯತ್ | ಮೇಘಾನ್ವಿ ರಗಮಯದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿ ಚಲನವಿಲ್ಲದೆ
ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಇರುವ ಎಲ್ಲ ಉದಕಗಳನ್ನು ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು ಎಂದರೆ ವ್ಯಷ್ಟಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ
ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು.

ವಸುಮಂತಂ ಪರ್ವತಂ ಆ ಚ ವಿ ಅನಿತತ್—ಗೋರೂಪಧನವಂತಂ ಪರ್ವತಂ ವಲನಾಮ್ನಾ-
ಸುರೇಣಾ ದ್ವಾರೇ ಪಿಠಾನಾರ್ಥಂ ನಿಹಿತಂ ಶಿಲೋಚ್ಚಯಂ ಅಧಿಮುಖ್ಯೇನ ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರವಿತತಿ |
ತದಾನೀಂ ತದ್ಗೋರೂಪಂ ಧನಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ವಲನೇಬ ಅಸುರನು ದೇವತೆಗಳ ಗೋವುಗಳನ್ನು
ಅಪಹರಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಪರ್ವತದ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಅವು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗದಂತೆ ಆ ಗುಹಾದ್ವಾರಕ್ಕೆ
ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದ್ದನು. ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಗೋವು
ಗಳನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದ ಪರ್ವತವನ್ನು ಕಂಡುಬಂದಿತು ಆ ಗುಹಾದ್ವಾರದ ಬಂಡೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ ಗೋವುಗಳ
ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದನು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಧಿಪ್ರಾಯವು. ಇದಲ್ಲದೆ ಪರ್ವತಶಬ್ದಕ್ಕೆ
ಮೇಘವೆಂದೂ ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೨-೨೧) ವಸುಮಂತಂ ಪರ್ವತಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಉದಕರೂಪವಾದ
ಧನವುಳ್ಳ ಮೇಘವನ್ನು ಎಂದರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಕಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ
ಮೇಘವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅವುಗಳು ವ್ಯಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸುರಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸಿ
ದನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

|| ಸಂಹಿತಾಶ್ಲೋ ||

ತದ್ದೇವಾನಾಂ ದೇವತಮಾಯ ಕರ್ತೃಮುತ್ರೈಷ್ಯನ್ಯೈಶ್ಚಾ ವ್ರದಂತ ವಿಲೀತಾ |
ಉದ್ಧಾ ಆಚಸಭಿನದ್ವೈಹ್ಮಣಾ ವಲನುಗೂಹತ್ತಮೋ ವೈಚಕ್ಷಯತ್ಸ್ಮಃ || ೩ ||

|| ಪದಪಠಃ ||

ತತ್ | ದೇವಾನಾಂ | ದೇವತಮಾಯ | ಕರ್ತೃಂ | ಅಶ್ವತ್ಥಮ್ | ದ್ವೈಶ್ಚಾ | ಅವ್ರದಂತ | ವಿಲೀತಾ |
ಉತ್ | ಗಾಃ | ಆಚಸ | ಅಭಿನತ್ | ಬ್ರಹ್ಮಣಾ | ವಲಂ | ಅಗೂಹತ್ | ತಮಃ | ವಿ | ಅವಕ್ಷಯತ್ |

ಸ್ವೈರಿತಿ ಸ್ಮಃ || ೩ ||

೩ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ :

ದೇವಾನಾಮಿಂದ್ರಾದೀನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ದೇವತೆಮಾಯಾತಿಶಯೇನ ದಾನಾದಿಗುಣಯುಕ್ತಾಯಾ || ಪಷ್ಯುರ್ಭೇ ಚತುರ್ಥೀ || ಈದೃಶಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೇಶ್ವತ್ವೈರ್ವಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕರ್ಮ | ಕಿಂ ಪುನಸ್ತದಿತಿ ಚೇದುಚ್ಯತೇ | ದೃಶ್ಯಾ ದೃಶಾನಿ ಪರ್ವತಾದೀನೈಶ್ಚ ಭೃನ್ || ಶ್ರಂಥ ವಿಮೋಚನಪ್ರತಿಶ್ವರ್ಷಣಯೋಃ || ಅಸ್ಯ ಬಲೇನ ಶ್ರಥಿತಾನಿ ಪಿಶ್ಚಿಷ್ಟಾನ್ಯಭವನ್ | ತಥಾ ವಿಲೀತಾ ಸಂಸ್ತಂಭಿತಾನಿ ದ್ವಿಧೀಕೃತಾನಿ ವ್ಯಕ್ತಾದೀನಿ || ವಿಲೇಯತಿಶ್ಚ ನಿಲೇಯತಿಶ್ಚ ಸಂಸ್ತಂಭಕರ್ಮಾಣಾವಿತಿ ಯಾಸ್ಯಃ | ನಿ. ೫-೧೬ || ಅವ್ರದಂತ | ಮ್ಯದೂನ್ಯಭವನ್ || ವ್ರದತಿವ್ಯದೂರ್ಭಾವಕರ್ಮಾ || ಅಪಿ ಚ ಸ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತವಿವರ್ಲೇನಾಪಹೃತಾ ಗಾ ಉಪಾಜತ್ || ಅಜ ಗತಿಕ್ಷೇಪಣಂಶೋಃ || ದೇವಾನ್ವ್ರತ್ಯುದಗಮಯತ್ | ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಾತ್ಪೀಯೇನ ಮಂತ್ರೇಣ ವಲಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾ ವಾರಕಮಸುರಮಭಿನತ್ | ಮಂತ್ರಸ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನಾಭ್ಯಶ್ಚೀತ್ | ತದನಂತರಂ ವಲೇನೋತ್ಪಾದಿತಂ ತನೋ ಧ್ಯಾನಂತಮಗೂಹತ್ || ಗುಹ ಸಂವರಣೇ || ಗೂಢಮದೈಕೈಮು-ಕರೋತ್ | ತದನಂತರಂ ಸ್ಮರಾದಿತ್ಯಂ ವ್ಯಚಕ್ಷಯತ್ | ತಮಸೋ ನಿರಾಕರಣೇನ ತಶ್ಚ ಮದರ್ಶಯತ್ || ಚಕ್ಷಿಃ ಪಶ್ಯತಿ ಕರ್ಮಾ ||

೪ ಶ್ರುತಿಪಾರ್ಥ ||

ದೇವಾನಾಂ—ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳ ನಡುವೆ | ದೇವತೆಮಾಯೆ—ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ದೇವತೆಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಿಯು | ಕರ್ತವ್ಯಂ—ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕರ್ಮವು | ತತ್—ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. (ಅದೇನೆಂದರೆ) | ದೃಶ್ಯಾ—ದೃಶವಾದ ಪರ್ವತಾದಿಗಳನ್ನು | ಅಶ್ರಥುನ್—ಶಿಥಿಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು ವಿಲೀತಾ—ದೃಶವಾದ ಬೇರೂರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಾದಿಗಳನ್ನು | ಅವ್ರದಂತೆ—ಮೃದುವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯುಳ್ಳವಂತೆ ಮಾಡಿದನು | ಗಾ—(ವಲನಿಂದ ಅವಹೃತವಾದ) ಗೋವುಗಳನ್ನು | ಉಪಾಜತ್—ಗುಡಿಯಿಂದ ಹೊರಡಿಸಿ ದೇವತೆಗಳ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು | ಬ್ರಹ್ಮಣಾ—ತನ್ನ ಮಂತ್ರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ | ವಲಂ—ವಲನೆಂಬ ಅಸುರನನ್ನು | ಅಭಿನತ್—ಬೆದರಿಸಿ ಓಡಿಸಿದನು (ಅಥವಾ ನಾಶಮಾಡಿದನು) | ತಮಃ—ಅಂಧಕಾರವನ್ನು | ಅಗೂಹತ್—ಚದುರಿಸಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು | ಸ್ಯಃ—ಅದಿತ್ಯನನ್ನು | ವ್ಯಚಕ್ಷಯತ್—ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು.

೫ ಧಾರ್ಪ ||

ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ನಡುವೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ದೇವತೆಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಿಯು ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕರ್ಮವು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ:— ಅವನು ದೃಶವಾದ ಪರ್ವತಾದಿಗಳನ್ನು ಶಿಥಿಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ದೃಶವಾಗಿ ಬೇರೂರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಮೃದುವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯುಳ್ಳವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ವಲನಿಂದ ಅವಹೃತವಾದ ಗೋವುಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ತನ್ನ ಮಂತ್ರದಿಂದ ವಲನೆಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಬೆದರಿಸಿ ಓಡಿಸಿದನು. ಮತ್ತು ಅವನನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದನು. ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಚದುರಿಸಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಅದಿತ್ಯನನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು.

English Translation.

That was exploit, (performed) for the most divine of the gods, by which the firm (shut gates) were thrown open, the strong (barriers) were relaxed, (by him) who set the cows at liberty : who by the (force of the) sacred prayer, destroyed Vala : who dispersed the darkness and displayed the light.

|| ನಿಲೇಸಪ್ರಯುಗವು ||

ಈ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಪ್ರಶಂಸೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಾಹಸಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮಾಡಿದನೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ದೇವಾನಾಂ ದೇವತಮಾಯ-ಇಂದ್ರಾದೀನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಅತಿತಯೇನ ದಾನಾದಿಗುಣಯುಕ್ತಾಯಾ| ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು. ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯೇ ಅತಿಶಯವಾದ ದಾನಾದಿಗುಣಯುಕ್ತನಾದವನು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರಿಗೆ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಥವಾ ದೇವತಮಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠನು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ದೇವಾನಾಂ ದೇವತಮಾಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ದೇವತೆಗಳೆಂದೂ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠನತಿಯವನು, ದೇವಾಧಿದೇವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಭಾಸವಾಗುವುದು. ರಾಜಾಧಿರಾಜರುಗಳೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನಿಗೆ ರಾಜಾಧಿರಾಜನೆಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯನ್ನು ದೇವಾನಾಂ ದೇವತಮಾಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೇವತಮಾಯ ಎಂಬ ಚತುರ್ಥೀ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಪಟ್ಟೀ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ವಿವರಣೆಯು.

ಕರ್ತೃಂ-ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕರ್ಮ | ಮಾಡಬೇಡುವ ಕರ್ಮವು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಿಂದ ನೆರವೇರಿಸಿದ ಸಾಹಸಕಾರ್ಯವು.

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಅಶ್ವಥ್ಯಂ. ನೀಲಿತಾ ಅವ್ರದಂತೆ- ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಸಾಹಸಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಈ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ದೃಷ್ಟವಾದ ಪರ್ವತಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಥಿಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೂ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇರೂರಿ ದೃಷ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ ಮಾಡುವುದೂ ಈ ಸಾಹಸ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅವ್ರದಂತೆ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದವು ವ್ರಂದ್ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಮೃದುವಾಗುವುದು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ವ್ರಂದೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯದು-ವ್ರಂದೀ ವ್ರಂದಿತೇ-ಮೃದುಮಾಡುವವನು; ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಡೆ (ನಿ. ೫-೧೬) ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ-

ನಿ ಯಮ್ನುಣಾಶ್ಚಿಃ ಕ್ಷಸನಸ್ಯ ಮೂರ್ಧನಿ ಕುಷ್ಕಸ್ಯ ಚಿದ್ವ್ರಂದಿನೋ ರೋರುದವೃಷಾ |
ಸ್ರಾಚೀನೇನ ಮನಸಾ ಬರ್ದಾಪತಾ ಯದದ್ಯಾ ಚಿತ್ಕೃಣವಃ ಕಸ್ರಾ ಪರಿ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೫೪-೫)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ದಾಹವಿಸಿ ಆವಕ್ಕೆ—ನಿವೃಣಕ್ತಿ ಯಚ್ಚೈಶನಸ್ಯ ಮೂರ್ಧನಿ ಶಬ್ದಕಾರಿಣಃ ಶುಷ್ಕಸ್ಯಾದಿತ್ಯೈಸ್ಯ ಚ ಶೋಷಯಿತೂ ರೋರೂಯಮಾಣೋ ವನಾನೀತಿ ವಾ ವಧೇನೇತಿ ವಾ | ಅವ್ರದಂತ ವೀಳಿತಾ ಇತ್ಯಸಿ ನಿಗಮೋ ಭವತಿ | ವೀಳಯತಿಶ್ಚ ವ್ರೀಳಯತಿಶ್ಚ ಸಂಸ್ತಂಭಕರ್ಮಾಣೌ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಂಪ್ರಯುಕ್ತೇಶ್ಚೇ | ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವ್ರದಂತ ವೀಳಿತಾ ಎಂದು ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತನ್ನೂ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದಾರೆ. ಅಂತರಿಕ್ಷಸಂಚಾರಿಯಾದ ವಾಯು, ಫಲಾದಿಗಳನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ವ್ರದೀಪ್ತಿ ವಾಚ್ಯನಾದ ಸೂರ್ಯ, ಇವರಿಬ್ಬರಿಗಿಂತ ಉದಕನಿಕ್ಷೇಪಮಾಡುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರನು ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಫಲಾದಿಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ವ್ರಂದಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣ ಪದಪ್ರಯೋಗವು ಅಪ್ಪು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಯಾಸ್ಮದ ತಾವೇ ಹೇಳಿ ಈಗ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮುಕ್ತನ್ನೇ ಉದಾಹರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ವೀಳಿತಾ ಎಂದರೆ, ರೂಢಮೂಲಗಳಾದ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಅವ್ರದಂತೆ ಮೃದುಮಾಡಿದನು ಅಥವಾ ಸಡಿಸಿದನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಮತ್ತು— ವೀಳಯತಿಶ್ಚ ವ್ರೀಳಯತಿಶ್ಚ ಸಂಸ್ತಂಭಕರ್ಮಾಣೌ ಎಂದರೆ, ಸ್ತಂಭದಂತೆ ದೃಢವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ವೀಳಯತಿ ಅಥವಾ ವ್ರೀಳಯತಿ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ವೀಳಿತಾ ಎಂಬ ಲಬ್ಧದೊಡನೆ ಅವ್ರದಂತೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ದೃಢವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಮೃದುಮಾಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದಾರೆ

ಗಾಃ ಉತ್ ಆಜತ್, ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವಲಂ ಆಭಿನತ್— ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು ತನ್ನ ಮಂತ್ರತಕ್ತಿಯಿಂದ ವಲನೆಯ ಅಪುರನನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಅವನು ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಬುಟ್ಟಿಬಟ್ಟೆ ದೇವತೆಗಳ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಪರ್ವತಗುಹಿಯಿಂದ ಈಚೆಗೆ ಹೊರಡಿಸಿದನು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ತಮಃ ಅಗೂಹತ್, ಸ್ಯಃ ನಿ ಆಚಕ್ಷಯತ್—ವಲನಿಂದ ಅವೃತವಾಗಿದ್ದ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಅದಿತ್ಯನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ವಲಾಪುರನು ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಮುಟ್ಟಿದ್ದನು. ಆ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿ ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

॥ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ॥

ಅಶ್ವಾಸ್ಯಮವ್ರತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತೀರ್ಮುಧುಧಾರಮುಭಿ ಯಮೋಜಸಾತ್ಯಣಾತ್ |

ತಮೇವ ವಿಶ್ವೇ ಪಸಿರೇ ಸ್ವದ್ಭೃತೋ ಬಹುಸಾಕಂ ಸಿಸಿಚುರುತ್ಸಮುದ್ರೀಣಂ ||೪||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅತ್ಯೌತಸ್ಯಂ | ಅವತಂ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಪತಿಃ | ಮಧುಧಾರಂ | ಅಭಿ | ಯಂ | ಓಜಸಾ | ಅತ್ಯಣತ್ |
ತಂ | ಏವ | ವಿಶ್ವೇ | ಪಪಿರೇ | ಸ್ವೈದ್ಯತಃ | ಬಹು | ಸಾಕಂ | ಸಿಸಿಚುಃ | ಉತ್ಸಂ | ಉದ್ರಿಣಂ || ೪ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮಂತ್ರೈಸ್ಯ ಪತಿಃ ಪಾಲಯಿತಾ ದೇವೋಽಶ್ವಾಸ್ಯಮಶ್ವವದ್ವೈಘೇ-
ರಾಸ್ಯಂ | ಯಾಸ್ಯಸ್ತಾಹ | ಅಶನವಂತಮಾಸ್ಯಂದನವಂತಂ | ನಿ. ೧೦-೧೩ | ಇತಿ | ವ್ಯಾಪನವಂತಮಾ-
ಸೇಚನವಂತಮಿತಿ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ | ಮಧುಧಾರಂ ಮಧುಮಾರ್ಗದಯಿತ್ರೀ ಉದಕಧಾರಾ ಯಸ್ಯ
ಶಾಧ್ಯತಮವತಮಸ್ತಾತ್ರತಂ ವಿಸ್ತೃತಂ ಯಂ ಮೇಘವೋಜಸಾ ಬಲೇನಾಭ್ಯತ್ಯಣತ್ || ಉತ್ಯದಿರ್
ಹಿಂಸಾನಾದರಯೋಃ || ಅಹಿಂಸೀತ್ | ವರ್ಷಣಾರ್ಥಮವಧೀದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಮೇವ ಮೇಘಂ ವಿಶ್ವೇ
ಸರ್ವೇ ಸ್ವೈದ್ಯತಃ | ಸ್ವರಾದಿತ್ಯಃ | ತಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿನೋ ದ್ರಷ್ಟಾದೋ ರಕ್ತಯಃ ಪಪಿರೇ | ಘರ್ಷಣಾಲೇ
ಪಿಬಂತಿ | ಮೇಘೇನ ವ್ಯಪ್ತಸ್ಯೋದಕಸ್ಯ ಪಾನಾತ್ರಮೇವ ಪಿಬಂತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ತೇ ಚ ರಕ್ತಯೋ
ವರ್ಷಾಸೂತ್ರಮುತ್ಪೇಚನವಂತಮುದ್ರಿಣಮುದಕವಂತಂ ಮೇಘಂ ಸಾಕಂ ಸಹ ಯುಗಪದೇವ ಬಹು
ಸಿಸಿಚುಃ | ಘರ್ಷಣಾಲೇ ಯತ್ರೀತಂ ತತೋಽಪಿ ಬಹುತರಂ ಸಹಸ್ರಗುಣಿತಂ ಸಿಂಚಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ಶ್ರುತಿವಾರ್ಥಃ ||

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಃ—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು | ಅಶ್ವಾಸ್ಯಂ—ತಿಲೆಯಂತೆ ಕಠಿಣವಾದುದು | ಮಧುಧಾರಂ—
ಉದಕದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದುದು | ಅವತಂ—ಅಧೀನಮುಖವಾಗಿಯೂ, ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿಯೂ, ತೂಗುತ್ತಿದ್ದುದು
ಆದ | ಯಂ—ಯಾವ ಮೇಘವನ್ನು | ಓಜಸಾ—ತನ್ನ ಬಲದಿಂದ | ಅಭಿ ಅತ್ಯಣತ್—ಬಿಡಿಸಿ ಭಾಗ
ಮಾಡಿದನೋ | ತಮೇವ—ಅದೇ ಮೇಘವನ್ನೇ (ಮೇಘದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದ ಉದಕವನ್ನೇ) | ವಿಶ್ವೇ—
ಸಮಸ್ತವಾದ | ಸ್ವೈದ್ಯತಃ—ಸೂರ್ಯರಕ್ತಿಗಳೂ | ಪಪಿರೇ—(ಬೀಸಿಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಪಾನಮಾಡುತ್ತವೆ.
(ಫಣಃ ವರ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ) | ಉತ್ಸಂ—ಪ್ರವಾಹರೂಪವಾದುದು | ಉದ್ರಿಣಂ—ಉದಕದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದುದು
ಆದ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು | ಸಾಕಂ—ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ | ಬಹು—ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ | ಸಿಸಿಚುಃ—ಸುರಿಸುತ್ತವೆ.

|| ಭಾಷಾರ್ಥಃ ||

ತಿಲೆಯಂತೆ ಕಠಿಣವಾದುದು, ಉದಕದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದುದು, ಅಧೀನಮುಖವಾಗಿ ತೂಗುತ್ತಿದ್ದುದು
ಆದ ಯಾವ ಮೇಘವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು ತನ್ನ ಬಲದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಭಾಗಮಾಡಿದನೋ ಅದೇ ಮೇಘದಲ್ಲಿ ಅಡಕ
ವಾಗಿದ್ದ ಉದಕವನ್ನೇ ಲ್ಲಾ ಬೀಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವಾದ ಸೂರ್ಯರಕ್ತಿಗಳೂ ಪಾನಮಾಡುತ್ತವೆ. ಫಣಃ ವರ್ಷಾ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಹರೂಪವಾದುದು, ಉದಕದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದುದು ಆದ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲವು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ
ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ಸುರಿಸುತ್ತವೆ.

English Translation

That stone-like, solid, down-hanging, water-laden (cloud), which Bramhmanspathi has with his strength divided, the universal solar rays have drunk up: but they have again shed together the showering and water-spreading (rain).

|| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ ||

ಅಶ್ವಾಸ್ಯಂ— ಅಶ್ವವದ್ವೈಭವೇಶಾಸ್ಯಂ | ಕಲ್ಪಿನಂತೆ ಬಹು ದೃಢವಾದ ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವಿವರಣೆಯು. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯರು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಪ್ರಕೃತ ಮುಕ್ತನೈಲ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು—

ಅಶನವಂತಮಾಸ್ಯಂದನವಂತಮವತಿತಂ | (ನಿ ಗಂ-೧೩) ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದಾರೆ. ಎಂದರೆ— ನ್ಯಾಪನವಂತಮಾಸೇ ಚಿನವಂತಮಿತಿ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ | ಉದಕದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿಯೂ, ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸುರಿಸುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಮೇಘವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಮತ್ತು ಈ ಮುಕ್ತೆಗೆ

ಅಶನವಂತಮಾಸ್ಯಂದನವಂತಮವತಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿರ್ಮಧುಧಾರಮುಭಿಯಮೋಜಸಾ ಬಲೇ-
ನಾಭ್ಯತ್ತೇಣಾ ತಮೇವ ಸರ್ವೇ ಪಿಬಂತಿ ರಶ್ಮಯಾಃ ಸೂರ್ಯದೃಶೋ ಬಹ್ಯೇನಂ ಸಹ
ಸಂಚಿಂತ್ಯುತ್ಸಮುದ್ರಿಣಮುದಕದಂತಂ || (ನಿ. ಗಂ-೧೩)

ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ— ಈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು ಉದಕದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶಿಲೆಯಂತೆ ಕಠಿಣವಾದ ಮೇಘವನ್ನು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಕರಿಸಿ ಆ ಮೇಘವು ಮಧುರವಾದ ಉದಕವನ್ನು ಅಧೋಮುಖವಾಗಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ವೃಷ್ಟಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಆ ಉದಕವನ್ನೇ ಎಂದರೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಉದಕವನ್ನೇ ಸೂರ್ಯನ ರಶ್ಮಿಗಳು ಪಾನವಾಡಿ (ಹೀರಿ) ಅದನ್ನು ಮತ್ತೆ ವೃಷ್ಟಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಸುರಿಸುವವು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಸಮುದ್ರ, ನದಿಗಳು, ಸರೋವರಗಳು, ಇತರ ಜಲಾಶಯಗಳು ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯನ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕಿರಣಗಳು ಬೀಳುವುದರಿಂದ ಆ ಜಲಾಶಯಗಳ ಉದಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಧಾಗವು ಕಿರಣಗಳ ಶಾಖದಿಂದ ಕಾದು ಅವೆಂದು ರೂಪದಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹರಡಿ ಮೇಘರೂಪದಿಂದ ಗೋಚರಿಸುವವು. ಈ ಮೇಘವು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಉದಕವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಮಳೆಗರೆಯುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವು. ಅಭುಜಕ ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಇದನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮೇಘೋತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ವೃಷ್ಟಿಕಾರಣಗಳು ಅನುಭವಕ್ಕೂ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಅನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

—*—*—*—*—

|| ಸಂಕವಾಚಃ ||

ಸನಾ ತಾ ಕಾ ಚಿದ್ಭುವನಾ ಭವೀತ್ಸಾ ಮಾದ್ಧಿಃ ಶರದ್ಧಿದುರೋ ವರಂತ ವಃ |

ಅಯತಂತಾ ಚರತೋ ಅನ್ಯದನ್ಯದಿದ್ಯಾ ಚಕಾರ ವಯುನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಃ || ೫ ||

! రచనాః !

సనా | తా | కా | టీత్ | భువనా | భవిత్యా | మార్యాభిః | కరత్యాభిః | దురః | వరంత | వః |
అయతంతా | జరతః | అన్యత్యాన్యతా | ఇత్ | యా | జకార | వయనా | బ్రహ్మణః | పతిః ||

! శాయణభాష్యం !

దే యత్కిగ్యజమానా వేదే యోష్యదభ్యం సనా సనాతనాని తా తాని కా టీత్ కాని టీత్ బ్రహ్మణస్తేః ప్రజ్ఞానాని భువనా భువనానాం || సుపాం సులుగితి షష్ఠ్యా లుక్ || భువనానామూదకానాం భవిత్యా భావ్యానాం దురీణ ద్వారాణి మార్షిమాస్యే || పద్మన్విత్యా-దినా మాశబ్రహ్మ మాస్మావః | స్వతవస్మానోఽవసాం జి త ఇష్ట్యే | సా. ౨-౪-౪౪-౨. | ఇతి తత్సం || కరద్విః సంవత్సర్యేక వరంత | వివృణ్తి | తక్యాలే వక్షణాభం మేఘద్వారా-ణ్యుద్భావయంతిత్వేభ్యః కాని పునస్తాని బ్రహ్మణస్తతియో యాని వయనా|| జ్ఞా సనామ్యుతేత్|| జ్ఞా నాని మంత్రవిషయాణి జకార | కృతవాన్ | తదనంతరమయతంతా అయతమానావ-ప్రయత్యావృథా లోకా ద్యోక్త ప్రథివి జి అన్యదన్యదిత్ అన్యదన్యదేవ ప్రథివి వృష్యజలం దివ్యముదకం ద్యోరుదకకార్యం దవిల్క్షణం శార్థివమన్నం ఏవం పరస్పరవ్యతిహారేణ జరతః | భుంజాతే || జర గతిభక్షణయోః ||

! ప్రకరణార్థ !

(ఎల్లీ మత్కిగ్యజమానరే) బ్రహ్మణస్తతిః—బ్రహ్మణస్తతియ | యా—యావ | వయనా—జ్ఞానయక్రవాద కర్మగళన్న | జకార—(మంత్రోజ్ఞానయ ఫలవాగ) మాదిదనోః | సనా—పురాతనవృ | తా కా టీత్—అనేక రూపపుక్త్యు, ప్రసిద్ధవాదవృ ఆద ఆ కర్మగళు | భువనా—అదకగళ | భవిత్యా—భవిత్రీన | దురః—ద్వారగళన్న | మార్షిః—మాసగళ అవధియల్లియం | కరద్విః—సంవత్సరగళ అవధియల్లియం | వః—నిమ్మ లుపయోగక్యాగి | వరంత—బిది (అదకగళ ప్రవాహకే దారియన్న మాదికొడుత్తవే) | (అనంతర) అయతంతా—ప్రయత్న విల్లదే స్వప్రేరణయందలే వ్యవహరసత్క ద్యావాప్రథివిగళు | అన్యదన్యదిత్—పరస్పరవాగ దత్తవాద అన్న గళన్న (ద్యులోకవింద దత్తవాద అదకవన్న స్వభవియం, ప్రభవియంద దత్తవాద కవిసిన రూపవాద అన్న వన్న ద్యులోక వృణ) | జరతేః—అపయోగిసుత్తవే.

! భావార్థ !

ఎల్లీ మత్కిగ్యజమానరే, బ్రహ్మణస్తతియ యావ జ్ఞానయక్రవాద కర్మగళన్న మంత్రపతనద ఫలవాగ నేరవేంపిదనోః, పురాతనవృ. అనేక విధవాదవృ, ప్రసిద్ధవాదవృ ఆద ఆ కర్మగళు అదకగళ భవిష్యత్తీన ద్వారగళన్న మాసగళ అవధియల్లియం, సంవత్సరగళ అవధియల్లియం నిమ్మ లుపయోగక్యాగి

ಬಿಡಿಸಿ ಉದಕಗಳ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ದಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಅನಂತರ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದೇ ಸ್ವಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹರಿಸತಕ್ಕ ದ್ರಾವ್ಯಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳು ಸರಸ್ವರವಾಗಿ ದತ್ತವಾದ ಅನ್ನಗಳನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತವೆ. ಎಂದರೆ, ದ್ರವ್ಯಲೋಕದಿಂದ ದತ್ತವಾದ ಉದಕವನ್ನು ಪೃಥಿವಿಯೂ, ಪೃಥಿವಿಯಿಂದ ದತ್ತವಾದ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ದ್ರವ್ಯಲೋಕವೂ ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತವೆ.

English Translation.

For you, (worshippers), the constant and manifold (bounties of Brahmanaspati), through months and through years, set open the gates of the future rains, and he has appointed those results of prayer, which the two regions mutually and without effort provide.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಅರ್ಥವು ಸ್ವಲ್ಪ ತೊಡಕಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನೇಕರು ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಭುವನಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೆಲವರು ಲೋಕದ ಜನರೆಂದೂ ಸಾಯಣರು ಉದಕವೆಂದೂ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರುವರು. ಅದರಂತೆ ದ್ರಾವ್ಯಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳೆಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಪಾರಮಾಡಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪತಿಸ್ತಿಯಾ ವಯುನಾ ಚೇಕಾರ ಸನಾ ಶಾ ಕಾ ಚಿತ್ ಭುವನಾ ಭವಿತ್ಯಾ ದುರಃ ಮಾಧ್ವಿಃ ಶರಧ್ವಿಃ ವಃ ವರಂತೆ— ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಂತ್ರವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರಾರ್ಥರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು ಜ್ಞಾನಯುಕ್ತವಾದ ಮಂತ್ರಗಳು (ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳು) ಮಾಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಮ್ಮ (ಜನದ) ಉಪಯೋಗಾರ್ಥವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ಪೂದಕದ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಮಳೆ ಹುಯ್ಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಯುಕ್ತವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಅದರ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ಸಂವತ್ಸರಕಾರ್ಯಂತರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದರೆ ವರ್ಷದ ಬಹುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯು ಹುಯ್ಯುವುದು. ಮೇಳಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಖರವಾಗಿರುವ ಉದಕವು ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ಮಂತ್ರೋಚಾರಣೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿ ಮಳೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇಲ್ಲಿ ವಯುನಶಬ್ದವು ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೧೩), ಭುವನಶಬ್ದವು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೪) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಶರಭೈಶ್ವವು ಸಂವತ್ಸರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೪-೨೬).

ಅಯುತಂತಾ ಅನ್ಯದನ್ಯತ್ ಇತ್ ಚೇತೇ— ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ದ್ರಾವ್ಯಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳ ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸರಸ್ವರ ಸಹಕರಿಸಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಮುಂದೆ ವರ್ಷಿಸಬಹುದಾದ ಉದಕದ್ವಾರಗಳನ್ನು (ಮೇಳಗಳನ್ನು) ಆಯಾ ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಡೆದು ಮಳೆ ಸುರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಎಂದರೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮೇಳಗಳು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಸುರಿಯಾಗಿ ಮಳೆ ಸುರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ ದ್ರಾವ್ಯಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆ

ಬೀಳುವುದರಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳು ಬೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಅದರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಜನರು ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ದತ್ತವಾದ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತೃಪ್ತರಾಗಿ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನಂಟುಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಪುನಃ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ಯುಲೋಕವು ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸುರಿಸುವುದೂ, ಭೂಮಿಯು ಸಸ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಿಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದೂ, ದ್ರಾವ್ಯಾಪೃಥಿವಿಗಳ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಈ ಕಾರ್ಯವು ದ್ರಾವ್ಯಾಪೃಥಿವಿಗಳ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಧವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಮಹಿಮೆಯೇ ಕಾರಣವು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಅಭಿನಕ್ಷಂ ತೋ ಅಭಿ ಯೇ ತಮಾನಶುನ್ಸಧಿಂ ಪಣೇನಾಂ ಪರಮಂ ಗುಹಾ ಹಿತಂ |
ತೇ ವಿದ್ವಾಂಸಃ ಪ್ರತಿಚಕ್ಷ್ಯಾನ್ಯತಾ ಪುನರ್ಯತ ಉ ಆಯಂತದುದೀಯುರಾವಿಶಂ ||

! ಪದಪಾಠಃ !

ಅಧಿನಕ್ಷಂತಃ | ಅಭಿ | ಯೇ | ತಂ | ಅನಕುಃ | ನಿಧಿಂ | ಪಣೇನಾಂ | ಪರಮಂ | ಗುಹಾ | ಹಿತಂ |
ತೇ | ವಿದ್ವಾಂಸಃ | ಪ್ರತಿಚಕ್ಷ್ಮುಃ | ಅನ್ಯತಾ | ಪುನಃ | ಯತಃ | ಉಂ ಇತಿ | ಆಯನ್ | ತಶ್ಚ | ಉಶ್ಚ |
ಈಯುಃ | ಆವಿಶಂ || ೩ ||

! ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ !

ಗೋಸಮೂಹೇ ಪಣಿಧರಸುಧೈರಪಹತೇ ಸತಿ ಪಣೇನಾಂ ಸ್ಥಾನಂ ಸರಮಾಖ್ಯಯಾ ದೇವತುಸ್ಯಾ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿನಾ ಸೃಷ್ಟಾ ಅಂಗಿರಸ್ತತ್ಪ್ರಾಣಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಗೋಸಮೂಹಂ ಪಣಿಧಿರ್ನಿರ್ಮಿತಾ ಮಾಯಾಶ್ಚ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಅಸುರನಿವಾಸಸ್ಥಾನಂ ಸ್ವಹಸ್ತೋದ್ಯುತೇನಾಗ್ನಿನಾ ದಿಗ್ವಾ ಪ್ರತ್ಯಾಗಚ್ಛನ್ | ತದೇದ್ದೃಷ್ಟ್ವಾಚೇನೋಚ್ಯತೇ | ಅಧಿನಕ್ಷಂತೋಽಧಿತೋ ಗಚ್ಯಂತೋ ಯೇಽಂಗಿರಸ್ತಂ ನಿಧಿಂ ಗೋಸಮೂಹದೂಪಂ ನಿಧಾನಂ ಧನಂ ಪರಮಮುಕ್ಯಪ್ತಂ ಪಣೇನಾಂ || ತ್ವತೀಯಾರ್ಥೇ ಪಶ್ಯೇ | ಪಣಿಧಿರ್ನಿರ್ಮಿತಾಯಾಂ ನಿಹಿತಂ ಸ್ಥಾಪಿತಮಧ್ಯಾಸತಃ | ಅಧಿರಿಷ್ಟಾನತಿರೀ | ಪ್ರಾಪ್ತವಂತಃ ||

ವಿದ್ಯಾಂಸೋಽಭಿಜ್ಞಾಸ್ತೇಽಂಗಿರಸೋಽನ್ಯತಾ ಅನ್ಯತಾನ್ಯಸುರೈಃ ಕೃತಾ ಮಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಚಿಕ್ಷ್ಯದ್ಯಷ್ಟಾಪ-
ಅವಿತಮಾನೇಷ್ಟಂ ಪ್ರವೇಷ್ಟಂ ಯತ ಉ ಯತ ಏವ ಸ್ಥಾನಾದಾಯನ್ ಆಗಚ್ಛ್ಯನ್ ತಶ್ಚಾನಂ
ಪುನರುದೀಯಾಃ | ಉದಗಚ್ಛ್ಯನ್ | ಉತ್ಕರ್ಷೇಣ ಸ್ಥಾಪ್ತಾಃ ||

‡ ಶ್ರುತಿವಾರ್ತಾ :

ಅಭಿನಕ್ಷಂತಃ—(ಗೋವುಗಳಿಗಾಗಿ) ಸುತ್ತಲೂ ಹುಡುಕುತ್ತಾ | ಯೇ—ಯಾವ ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳು |
ಪರಮಂ—ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದೂ | ತಂ ನಿಧಿಂ—ಗೋರೂಪವಾದುದೂ ಅದ ಆ ಧನವನ್ನು | ಪಣೇನಾಂ—ಪಣಿಗಳಿ-
ಗುಹಾ ಹಿತಂ—ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು | ಅಭಿ ಆನತಃ—ಕಂಡುಹಿಡಿದರೋ | ವಿದ್ಯಾಂಸೇ—
ಪ್ರಾಜ್ಞರಾದ | ತೇ—ಆ ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳು | ಅನ್ಯತಾ—ಅಸುರರ ಆ ಮಾಯೆಯನ್ನು | ಪತಿಚಿಕ್ಷ್ಯ-
ನೋಡಿ (ಮಾಯಾರೂಪವಾದ ಗುಹೆಯನ್ನು) | ಅವಿಶಂ—ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ | ಯತ ಉ—ಯಾವ ಸ್ಥಾನದಿಂದ |
ಅಯನ್—ಬಂದರೋ | ತತ್—ಅದೇ ಸ್ಥಾನವನ್ನು | ಪುನಃ—ತಿರುಗಿಯೂ | ಉದೀಯಾಃ—ಆತಿಶಯ-
ವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಸೇರಿದರು.

‡ ಭಾವಾರ್ಥ :

ಯಾವ ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳು ಗೋವುಗಳಿಗಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ಹುಡುಕುತ್ತಾ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದೂ, ಗೋರೂಪ-
ವಾದುದೂ ಆದ ಆ ಧನವನ್ನು ಪಣಿಗಳ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದರೋ, ಪ್ರಾಜ್ಞರಾದ ಅದೇ
ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳು ಅಸುರರ ಆ ಮಾಯೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ಮಾಯಾರೂಪವಾದ ಗುಹೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ
ಯಾವ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಬಂದರೋ ಅದೇ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಿರುಗಿಯೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಸೇರಿದರು.

English Translation.

Those sages, who, searching on every side, discovered the precious
treasure (of cattle) hidden in the cave of the Panis, having seen through
the false (illusions of the Asura), and again coming (thither), forced an
entrance.

‡ ವಿಕೀರ್ಷವಿಷಯಗಳು |

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಿನ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿ ಅಥವಾ ಬೃಹಸ್ವತಿಯ ವಿಷಯವು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿ
ಬಿಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬೃಹಸ್ವತಿಯ ವಂಶಸ್ವರಾದ ಅಂಗಿರಾ ಮುಷಿಗಳ ಪ್ರಶಂಸೆಯೂ, ಅವರು ಪಣಿಗಳಿಂದ
ಅಪಹೃತವಾದ ಗೋವುಗಳನ್ನು ತಂದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಸಾಹಸ-ಕೃತ್ಯಗಳ ವರ್ಣನೆಯೂ ಉತ್ತವಾಗಿದೆ.

ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಇತರ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತವಾಗಿರುವ ಉಪಾ-
ಖ್ಯಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವರು. ಹಿಂದೆ ಪಣಿಗಳೆಂಬ ಅಸುರರು ದೇವತೆಗಳ (ಅಥವಾ ಅಂಗಿರಾ
ಮುಷಿಗಳ?) ಗೋ ಸಮೂಹವನ್ನು ಆಪಹರಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಒಂದು ರಹಸ್ಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ, ಪರ್ವತದ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ
ಬಿಟ್ಟಿಟ್ಟರು. ಈ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರನು ಸರಮಾ ಎಂಬ ದೇವತನುಯಿಯನ್ನು (ದೇವರೋಕ್ತದ

ಹೆಣ್ಣುನಾಯು) ಕಳುಹಿಸುವನು. ಆ ಶುನಿಯು ಬಹು ದೂರ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಅಳವಾದ ಮತ್ತು ಬಹಳ ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ರಸಾ ಎಂಬ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಪರ್ಣಿಗಳಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅವರೊಡನೆ ಸಂಭಾಷಣೆ ಮಾಡಿ, ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಿತು. ಈ ವಿಷಯವು ಋ. ಸಂ. ೧೦ ನೇ ಮಂಡಲದ ೧೦೮ ನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟರಾದ ಅಂಗಿರಾ ಋಷಿಗಳು ಪರ್ಣಿಗಳು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದ ಪರ್ವತದ ಗುಹೆಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಸುರರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದ ನಾನಾಭಿಧ ಮಾಯಾಜಾಲಗಳನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಗೋವುಗಳಿದ್ದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿದರು. ಮತ್ತು ಅಸುರರ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿ ಸುಟ್ಟು ಭಸ್ಮಮಾಡಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದರು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಈ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಪೀಠಿಕಾರೂಪವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಅಭಿನಕ್ಷಂತಃ ಯೇ ಪಣೇನಾಂ ಗುಹಾ ಹಿತಂ ಪರಮಂ ತಂ ನಿಧಿಂ ಅಭಿ ಆನತಃ—ಅಭಿತೋ ಗಚ್ಛಂತೋ ಯೇಽಂಗಿರಸಃ ಪಣಭಿರ್ಗುಹಾಯಾಂ ಸ್ಥಾಪಿತಮುತ್ಕೃಷ್ಟಂ ಗೋಪಮೂಹರೂಪಂ ಧನಂ ಅಭಿಲಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಾಶ್ನವಂತಃ | ಅಂಗಿರಾ ಋಷಿಗಳು ಪರ್ಣಿಗಳಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಆ ಗೋರೂಪವಾದ ಧನವು ರಹಸ್ಯ ಸ್ಥಳವಾದ ಒಂದು ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಣಿಗಳಿಂದ ಬಚ್ಚಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ **ಅಭಿನಕ್ಷಂತಃ ಯೇ** ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಿರುವವರು ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥವಿದ್ದರೂ ಅರಣಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವವರು ಅಂಗಿರಾ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಗಿರಾ ಋಷಿಗಳನ್ನೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಹೇಳಿರುವುದೆಂದು ಊಹೆ ಮಾಡಬೇಕು. **ಪಣೇನಾಂ** ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪಷ್ಠಿವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಇದಕ್ಕೆ ತೃತೀಯಾವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಎಂದರೆ, **ಪಣೇನಾಂ** ಪರ್ಣಿಗಳೆಂಬ ಅಸುರರಿಂದ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವಿವರಿಸಿರುವರು. **ನಿಧಿಂ** ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗೋಪಮೂಹರೂಪವಾದ ಧನವೆಂದರ್ಥವು. ಏಕೆಂದರೆ, **ಪಣೇನಾಂ (ಪಣಿಭಿಃ) ಗುಹಾ ಹಿತಂ** ಪರ್ಣಿಗಳು ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದ ನಿಧಿಯು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಪರ್ಣಿಗಳು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನಿಧಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗೋರೂಪವಾದ ಧನವನ್ನು ಎಂದರೆ, ಗೋವುಗಳನ್ನು ಎಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ತೇ ವಿಧ್ಯಾಂಸಃ ಅನ್ಯತಾ ಪ್ರತಿಚಿಕ್ಷ್ಯ ಅವಿಶಂ ಯತಃ ಊಂ ಆಯಾನ್ ಪುನಃ ತತ್ ಊತ್ ಆಯುಃ—ಅಭಿಜ್ಞಾಸ್ತೇಽಹ್ನಿರಸೋಽನ್ಯತಾನ್ಯಸುರೈಃ ಕೃತಾ ಮಾಯಾಃ ದ್ವಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರನೇಷ್ಯುಂ ಯತಃ ಏವ ಸ್ಥಾನಾದಾಗಚ್ಛನ್ ತತ್ ಸ್ಥಾನಂ ಪುನಃ ಉತ್ಕರ್ಷೇಣ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ | ಸಕಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದವರಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಅಂಗಿರಾಋಷಿಗಳು—ಪರ್ಣಿಗಳು ಮಾಯೋಪಾಯಗಳಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದ ರಹಸ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನು ಯಾವರಿಗೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಮೊದಲೇ ಬಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೋ ಆ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದರು. ಪರ್ಣಿಗಳು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದ ಗುಹೆಯನ್ನು ಅಂಗಿರಾಋಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಅಭಿಜ್ಞತೆಯಿಂದ ತಿಳಿದರು. ಆದರೂ ಆ ಗುಹೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಅದನ್ನು ಮೊದಲೇ ನೋಡಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಬಂದು ಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಈಗ ಅದರಂತೆ ಆ ಗುಹೆಯನ್ನು ಮೊದಲೇ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಈ ಮಕ್ಕಿಗೆ ಈ ಅರ್ಥವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಮೇಘಗಳು (ಅಭಿನವಂತಃ) ತಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ನಿಧಿಭೂತವಾದ ಉದಕವನ್ನು ವೃಷ್ಟಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಸುಂಸದೆ ತಡೆದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ತಿಳಿದ ಅಂಗಿರಾಮುಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮಳೆಹುಯ್ಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಭಾಸವಾಗುವುದು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಬುತಾವಾನಃ ಪ್ರತಿಚಕ್ಷ್ಯಾನ್ಯತಾ ಪುನರಾತ ಆ ತಸ್ಯಃ ಕವಯೋ ಮಹಸ್ವಭಃ |
ತೇ ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ಧಮಿತಮಗ್ನಿಮತ್ಮನಿ ನಕಃ ಸೋ ಅಸ್ಮ್ಯರಣೋ ಜಹುರ್ಹಿ ತಂ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಬುತ್ವನಾನಃ | ಪ್ರತಿಚಕ್ಷ್ಯ | ಅನ್ಯತಾ | ಪುನಃ | ಆ | ಅತಃ | ಆ | ತಸ್ಯಃ | ಕವಯಃ | ಮಹಃ |
ಪಭಃ |

ತೇ | ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ | ಧಮಿತಂ | ಅಗ್ನಿಂ | ಅತ್ಮನಿ | ನಕಃ | ಸಃ | ಅಸ್ತಿ | ಅರಣಃ | ಜಹುಃ |
ಹಿ | ತಂ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಬುತಾವಾನಃ | ಬುತಮಿತಿ ಸತ್ಯನಾಮಧೇಯಂ | ತದ್ವಂತಃ ಕವಯಃ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿನಃ ಸರ್ವಜ್ಞಾ ಅಂಗೀರಸೋಽನ್ಯತಾ ಅನ್ಯತಾನಿ ಪ್ರತಿಚಕ್ಷ್ಯ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಅತೋಽಸ್ಮಾತ್ಪಾನಾತ್ ಪುನರಾಜಿಗಮಷ್ವೋ ಮಹಸ್ವಭೋ ಮಹತೋ ಮಾರ್ಗಾನ್ ಪ್ರತಿ ಆತಸ್ಯಃ | ಅವತ್ಸ್ಮಿರೇ | ಅವತಿಷ್ಯಮಾನಾಶ್ಚ ತೇ ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಧಮಿತಂ ಮಂಥನೋತ್ಪಾದಿತಂ ಪ್ರಜ್ಞಾಲಿತಮಗ್ನಿಮತ್ಮನಿ ಸೇನಾನಂ ನಿವಾಸಭೂತೇ ಶಿಲೋಚ್ಚಯೇ ಜಹುರ್ಹಿ ದಗ್ಧಂ ಕೃತ್ವಂತಃ ಖಲು | ಅರಣೋಽರಮಯಿಶಾ ದಾಹೇನ ದುಃಖಕಾರೀ ಸೋಽಗ್ನಿಃ ಪೂರ್ವಂ ತತ್ರ ನಕಿರಸ್ತಿ | ನ ವಿದ್ಯತೇ | ಅವಿದ್ಯಮಾನಮಗ್ನಿಂ ಸ್ಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದುತ್ಪಾದ್ಯ ತತ್ರ ಪ್ರತಿಚಕ್ಷಿಪುರಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಬುತಾವಾನಃ—ಸತ್ಯಯುಕ್ತರೂ | ಕವಯಃ—ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿಗಳೂ (ಸರ್ವಜ್ಞರೂ) ಆದ ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳು | ಅನ್ಯತಾ—ಅಸತ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ (ಅಸುರರ) ಮಾಯೆಗಳನ್ನು | ಪ್ರತಿಚಕ್ಷ್ಯ—ನೋಡಿ | ಅತಃ—ಅಸ್ಮಾನದಿಂದ | ಪುನಃ—ಹಿಂತಿರುಗಲಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ | ಮಹಸ್ವಭಃ—ಮಹಾಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ | ಆ ತಸ್ಯಃ—

ಬಂದು ನಿಂತರು ; ತೇ—ಆನರು | ಐಹುಭ್ಯಾಂ—ತಮ್ಮ ಬಾಹುಗಳಿಂದ | ಧಮಿತಂ—ಮುಢಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಪ್ರವೃತ್ತಿಶವಾದ | ತಂ ಅಗ್ನಿಂ—ಆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಅಶ್ವನಿ—(ಪಣಿಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ) ಪರ್ವತದ ಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ | ಜಹುರ್ಹಿ—ಇಟ್ಟರು ! ಅರಣಃ—ದಹಿಸತಕ್ಕ | ಸಃ—ಆ ಅಗ್ನಿಯು | ನಕಃ ಅಸ್ತಿ—(ವೊದಲು) ಅಲ್ಲಿರಲೇ ಇಲ್ಲ.

‡ ಭಾವಾರ್ಥ :

ಸತ್ಯಯುಕ್ತರೂ, ಸರ್ವಜ್ಞರೂ, ಆದ ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳು ಅಸತ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಅಸುರರ ಮಾಯೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಲಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ ಮಹಾಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಂತರು. ಆನರು ತಮ್ಮ ಬಾಹುಗಳಿಂದ ಮುಢಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಪ್ರವೃತ್ತಿಶವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪಣಿಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಪರ್ವತದ ಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟರು. ದಹಿಸತಕ್ಕ ಅಗ್ನಿಯು ವೊದಲು ಅಲ್ಲಿರಲೇ ಇಲ್ಲ.

English Translation

Those sages, eminent for truth, having seen through the false (illusions of the Asura), again pursued the main road thither, and with their hands cast against the rock the destructive fire, which, till then, was not there.

‡ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಋತಾನಾನಃ ಕವಯಃ ಅನ್ಯತಾ ಪ್ರತಿಚಕ್ಷುಃ ಅತಃ ಪುನಃ ಮಹಸ್ವೃಥಃ ಆ ತಸ್ಯುಃ—ಸತ್ಯವಂತರೂ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿಗಳೂ ಆದ ಎಂದರೆ, ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಆ ಅಂಗಿರಾ ಋಷಿಗಳು ಅಸುರರ ಮಾಯಾಜಾಲಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದ ಗುಹೆಯ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ದಾರಿಕಾಣದೆ ತಾವು ಬಂದ ಆ ದೊಡ್ಡ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಂತರು. ಆದರೆ ತಾವು ಬಂದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಹೋಗಲಿಷ್ಟಪಡಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ,

ತೇ ಐಹುಭ್ಯಾಂ ಧಮಿತಂ ತಂ ಅಗ್ನಿಂ ಅಶ್ವನಿ ಜಹುರ್ಹಿ—ಅಶಿಷ್ಠಮಾನಾಶ್ಚ ತೇ ಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಮಂಘನೋಕ್ತಾದಿತಂ ಪ್ರಚ್ಛಾಲಿತಮಗ್ನಿಂ ಪಣೀನಾಂ ವಿವಾಸಧೂತೇ ಶಿಲೋಃ ಕ್ಷೇಯೇ ದಗ್ಧಂ ತೈಕ್ರವಂತಃ ಖಲು | ಆನರು ತಮ್ಮ ಹಸ್ತಗಳಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಕಡೆದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪಾದನೆಮಾಡಿ ಅದು ಜಾಬ್ಬಲ್ಯಮಾನವಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದನ್ನು ಪಣಿಗಳು ವಾಸಮಾಡುವ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿರುವ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಹೊತ್ತಿಸಿಟ್ಟು ಉರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಯುದ್ಧಾದಿಗಳಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವರ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿ ಅವರಿಗೆ ಅಪಾರವಾದ ನಷ್ಟವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಈಗಲೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಶತ್ರುಗಳು ಭಯಭ್ರಾಂತರಾಗಿ ಪರಾಜಿತರಾಗುವರು. ಈ ಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅಂಗಿರಾ ಋಷಿಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕಡೆದು ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡಿ ಅದು ಜೆನ್ನಾಗಿ ಹೊತ್ತಿ ಉರಿಯತೊಡಗುತ್ತಲೇ ಶತ್ರುಗಳಾದ ಪಣಿಗಳ ಊರಿಗೆ ಅಥವಾ ಅವರ ಗುಡಿಸಲುಗಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿದರು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅರಣಃ ಸಃ ನಕಿಃ ಅಸ್ತಿ— ಅರಣೋ ಅರಮಯಿತಾ | ದಾಡೇನ ದುಃಖಕಾರೀ ಸಃ ಅಗ್ನಿಃ ಪೂರ್ವಂ ತತ್ರ ನ ವಿದ್ಯತೇ | ರಣ ಎಂದರೆ ರಮಣೇಯಃನಾದ ಎಂದು ಅನೇಕ ಕಡೆ ಅರ್ಥವಾಡಿದಾರೆ. ಅರಣಃ ಎಂದರೆ ರಮಣೇಯವಲ್ಲದ್ದು. ಇಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯ ತಾಕದಿಂದ ದಾಹಾದಿರೂಪವಾದ ದುಃಖವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಗೆ ಅರಣಃ ಎಂಬ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ. ಸುಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಜನರಿಗೆ ದುಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು. ಎಂದರೆ, ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಗಳು ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಜನರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖವಾಗುವುದು ಸಹಜವು. ಅಂತಹ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಮುಂದೆ ಅಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಋತಚ್ಛೇನ ಕ್ಷಿಪ್ರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿರ್ಯತ್ರ ವಷ್ಟಿ ಪ್ರ ತದಶ್ನೋತಿ ಧನ್ವನಾ |
ತಸ್ಯ ಸಾಧ್ವೀಣಿಷವೋ ಯಾಭಿರಸ್ಯತಿ ನೈಚಕ್ಷಸೋ ದ್ವಶಯೇ ಕರ್ಣಯೋನಯಃ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಋತಚ್ಛೇನ | ಕ್ಷಿಪ್ರೇಣ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಪತಿಃ | ಯತ್ರ | ವಷ್ಟಿ | ಪ್ರ | ತತ್ | ಅಶ್ನೋತಿ | ಧನ್ವನಾ |
ತಸ್ಯ | ಸಾಧ್ವೀಣಿ | ಇಷವಃ | ಯಾಭಿಃ | ಅಸ್ಯತಿ | ನೈಚಕ್ಷಸಃ | ದ್ವಶಯೇ | ಕರ್ಣಯೋನಯಃ || ೮ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಋತಂ ಸತ್ಯಮೇವ ಜ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೇನ ಕ್ಷಿಪ್ರೇಣೇಷೂಣಾಂ ಕ್ಷೇಪಕೇಣ ಧನ್ವನಾ ಧರಣಭೂತೇನ ಧನುಷಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮಂತ್ರಸ್ಯ ಪಾಲಯಿತಾ ದೇವೋ ಯತ್ರ ಯಸ್ವಿಷ್ಟಿಯೇ ವಷ್ಟಿ ಕಾಮಯತೇ ತತ್ತಾಶ್ನೋತಿ | ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ || ಅಶ್ನೋತೇವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಪರಸ್ಯಪದಂ || ತಸ್ಯ ಧನುಷಃ ಸಾಧ್ವೀಣಿ ಸಾಧಿಕಾಸ್ತಾ ಇಷವೋ ಭವಂತಿ ಯಾಭಿರಿಸುಭಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿರಸ್ಯತಿ | ರಾಕ್ಷಸಾದೀನ್ ಕ್ಷಿಪತಿ | ಕೀದ್ರ್ಯಸ್ಯಾಃ | ನೈಚಕ್ಷಸೋ ನ್ನನ್ ಪಶ್ಯತಃ | ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ | ಸರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇದ್ಯಶಯೇ ದರ್ಶನಾಯ ಜ್ಞಾನಾಯ ಜಾತಾಃ ಕರ್ಣಯೋನಯಃ ಶ್ನೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯೇಣ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಮಂತ್ರಭೂತಾ ಅಕರ್ಣಕೃಷ್ಣಾ ವಾ ಬಾಣಾಃ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಮಂತ್ರೈರೇವ ಸರ್ವಂ ಸಾಧಯತಿತಿ ಭಾವಃ ||

! ಪ್ರತಿರೋಧ !

ಮುತೈಞೇನ—ಸತ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಹೆದೆಯುಳ್ಳದ್ದು | ಕ್ಷಿಪ್ರೇಣಿ—ವೇಗವಾಗಿ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದು
ಆದ | ಧನುಸಾನಾ—ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಃ—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು | ಯತ್ರ—ಯಾವ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ |
ವಪ್ಸಿ—ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಅವೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ | ತತ್—ಅದನ್ನು | ಪ್ರ ಅಶ್ವೀತಿ—ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದು
ತ್ತಾನೆ | ಯಾಭಿಃ—ಯಾವ ಬಾಣಗಳಿಂದ | ಅಸ್ಯತಿ—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು ರಾಕ್ಷಸಾದಿಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ
ಅಂತಹುದೂ | ನೃ ಚಕ್ಷುಃ—ಸರ್ವಜ್ಞ ನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು | ದೃಶಯೇ—ಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದವೂ |
ಕರ್ಣಯೋನಯಃ—ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದವೂ ಮಂತ್ರ ಭೂತಾತ್ಮಕವೂ ಆದ | ತಸ್ಯ—ಆ ಧನುಸ್ಸಿನ
ಇವನು—ಬಾಣಗಳು | ಸಾಧ್ವೀಃ—ತಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಾಧಿಸತಕ್ಕವಾಗಿವೆ.

! ಭಾವಾರ್ಥ :

ಸತ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಹೆದೆಯುಳ್ಳದ್ದು, ವೇಗವಾಗಿ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದು ಆದ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣ
ಸ್ಪತಿಯು ಯಾವ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಅವೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ಅದನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ
ಬಾಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು ರಾಕ್ಷಸಾದಿಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಂತಹುದೂ, ಸರ್ವಜ್ಞ ನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು
ಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದವೂ, ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗತಕ್ಕ ಮಂತ್ರಭೂತಾತ್ಮಕವೂ ಆದ
ಆ ಧನುಸ್ಸಿನ ಬಾಣಗಳು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಾಧಿಸತಕ್ಕವಾಗಿವೆ.

English Translation.

Whatever Brahmanaspathi aims at with the truthst-rung quick-darting
bow, that (mark) he surely attains: holy are its arrows with which he
shoots, (intended) for the eyes of men, and having their abode in the ear.

! ವಿವರವಿಷಯಗಳು !

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಃ ಮುತೈಞೇನ ಕ್ಷಿಪ್ರೇಣಿ ಧನುಸಾನಾ ಯತ್ರ ವಪ್ಸಿ ತತ್ ಪ್ರ ಅಶ್ವೀತಿ—ಸತ್ಯಮೇವ ಜ್ಯಾ
ಯಸ್ಯ ಕೇನ ಇವೂಷಾಂ ಕ್ಷೇಪಕೇಣ ಧನುಷಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಃ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮಂತ್ರಸ್ಯ ಸಾಲಯಿತಾ ದೇವಃ
ಯಸ್ಮಿನ್ ವಿಷಯೇ ಕಾಮಯತೇ ಶತ್ರುಕರ್ಷಣಾ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಪಾಲಕನಾದ
ದೇವನು. ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಇವನು ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನಾದರೂ ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲನು. ಇವನ ಧನುಸ್ಸಿನ ಹೆದೆಯು
(ಜ್ಯಾ) ಸತ್ಯಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು. ಎಂದರೆ ಸತ್ಯವೇ ಇವನ ಧನುಸ್ಸಿನ ಹೆದೆಯು (ಕುರಿಯು) ತನ್ನ ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಅಂತ
ಸತ್ಯವೆಂಬ ಹೆದೆಯನ್ನೇರಿಸಿ ಬೇಗಬೇಗನೆ ಬಿಡುವ ಬಾಣಗಳಿಂದ (ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ) ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು ಯಾವ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗುರಿಯಿಡುವನೋ ಅದನ್ನು ತಪ್ಪದೆ ಸಾಧಿಸುವನು. ಇವನು ಇಟ್ಟ ಗುರುಯನ್ನು ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ
ವಾತಬೀಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಬಾಣಗಳೆಂದರೆ ಮಂತ್ರಗಳು ಅಥವಾ
ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ, Wilson ಎಂಬ ಅಂಗ್ಲ ಪರಿವರ್ತನಕಾರನು ಹೇಳುವಂತೆ The arrows
are oblations and mantras ಬಾಣಗಳೆಂದರೆ ಅವನಿಂದ ಅರ್ಪಿತವಾಗುವ ಹವಿತ್ತು ಮತ್ತು ಉಚ್ಚರಿಸ

ವಾಗುವ ಮಂತ್ರಗಳು. ಇವುಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಲು ಆಗದೇ ಇರುವ ಕಾರ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಾಧಿಣೀ ಸಾಧಿಕಾಃ ಅಂದರೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸತಕ್ಕ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು.

ನೈಚಕ್ಷಸಃ ಕರ್ಣಯೋನಯಃ—ನೈನ್ ಪಶ್ಯತಃ, ಸರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯತೇಃ, ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯೇಣ ಗ್ರಾಹ್ಯಾಃ ಮಂತ್ರೈರ್ಭೂತಾ ಆಕರ್ಣಕೃಷ್ಯಾ ವಾ ಬಾಣಾಃ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಃ ಮಂತ್ರೈರೀವ ಸರ್ವಂ ಸಾಧಯತೀತಿ ಭಾವಃ | ನೈಚಕ್ಷಸಃ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ನೋಡುವ ಎಂದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಎಂತಲೂ, ಕರ್ಣಯೋನಯಃ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಮಂತ್ರಸ್ವರೂಪವಾದ ಅಥವಾ ಕಿವಿಯವರೆಗೆ ಎಳೆಯಬಲ್ಲ ಬಾಣಗಳು ಎಂತಲೂ ಸಾಯಣರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ನೈಚಕ್ಷಸಃ ಎಂಬುದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಉದಹರಿಸಿರುವ ಅಂಗ್ಗಪಂಡಿತರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ, ಬಾಣಗಳು, ಆಹುತಿ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರರೂಪವಾದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಹುತಿಗಳು ನೈಚಕ್ಷಸಃ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಕಾಣಿಸತಕ್ಕವು ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಗಳು ಕರ್ಣಯೋನಯಃ_ಮನುಷ್ಯರ ಕಿವಿಗೈಕೇಳಿಸತಕ್ಕವು. ಈರೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯಿಂದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಮಂತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ದತ್ತವಾದ ಆಹುತಿಗಳು ಉದ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವವು. ಇದನ್ನೇ ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಃ ಮಂತ್ರೇಣೈವ ಸರ್ವಂ ಸಾಧಯತಿ (ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಮಂತ್ರದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

~*~

|| ಸಂಹಿತಾಶಃ ||

ಸ ಸಂನಯಃ ಸ ವಿನಯಃ ಪುರೋಹಿತಃ ಸ ಸುಷ್ಪತಃ ಸ ಯುಧಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಃ |
ಚಾಕ್ಷೋ ಯದ್ವಾಜಂ ಭರತೇ ಮತೀ ಧನಾದಿತ್ಸೂರ್ಯಸ್ತಪತಿ ತಸ್ಯತುರ್ವಥಾ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಸಃ | ಸಂನಯಃ | ಸಃ | ವಿನಯಃ | ಪುರೋಹಿತಃ | ಸಃ | ಸುಷ್ಪತಃ | ಸಃ | ಯುಧಿ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ |
ಸ್ವತಿಃ |
ಚಾಕ್ಷೋ | ಯತ್ | ವಾಜಂ | ಭರತೇ | ಮತೀ | ಧನಾ | ಆತ್ | ಇತ್ | ಸೂರ್ಯಃ | ತಪತಿ |
ತಸ್ಯತುಃ | ವ್ಯಥಾ || ೯ ||

। నాయనభాష్యం ।

పురోహితోదే దేవ్యేః పురతోఽత్ర స్థాపితేః స బ్రహ్మణస్తతిః సంనయః | ఏక్ష్విష్ణానాం మంత్ర్యైః సంగమయితా భవతి | వినయః సంగతానాం వివిధం నేతా శ్చభక్తౌతాః స ఏవ | తథా సుశ్చుతః తోదభనం స్మోఽత్యభిః స్మృతకృణ్వతి | తథా యుధి సంగ్రామే స స్మోఽత్యశా-
మనుగృహాయ స్వాదుభవతిఽతి తేషః | యద్యదా జాక్ష్యః || ఛేష్యేః క్షమతేఽవా || సవశ్య ద్విష్ణౌ సవశయో వా బ్రహ్మణస్తతివాఙ్మనన్తం మతిః మానవియం ప్రశస్తం ధనా ధనం ఛే-
స్మోఽత్యశామథాయ ధరతే | చిభతి | వృక్షిద్వారా శ్చోఽషయతి | అదిశ్ ఆనంతరమేవ తస్య తుస్మాత్కః సయోగః వృథా | అనాయాశవజేనమేతత్ | అనాయాశేన తేవతి | దిఽప్యతే |
బ్రహ్మణస్తతివా దేత్ప్రీధన్వృధాన్వృథా యజ్ఞస్య సిద్ధత్వాత్ స్వయం కేవలం దవింఞః భుంజాన ఏవ వత్కత ఇత్యర్థః ||

। ప్రతిపదార్థః ।

పురోహితేః— (దేవతేగళ) అగ్రభాగదల్లి స్థాపితనాద | సః బ్రహ్మణస్తతిః— అ బ్రహ్మణ-
స్తతియు | సంనయః— బేరేబేరేయాగరతక్య వస్తుగళన్న (తన్న మంత్రకర్త్రయింద) ఒట్టిగే సేరింసతక్య
వనూ | వినయః— ఒట్టిగే సేరింపువన్న బిదిసి ప్రత్యేక మాడువవనూ అగిద్దానే | సః— అవనే |
స సుశ్చుతః— శ్రీఽష్టవాగి స్మృతనాగిద్దానే | యుధి— సంగ్రామదల్లి | సః— అవనే స్మోఽత్యగళి
సహాయకను | యశ్— యావాగ | జాక్ష్యః— సవశ్యనాద బ్రహ్మణస్తతియు | వాఙం— అన్నవన్న |
మతిః— ప్రశస్యనాద | ధనా— ధనవన్న | భరతే— (స్మోఽత్యగళాగ) భంసుత్తానేయోః | అదిశ్—
అ ఒడనేయోః | తస్య తుః— దాహాత్కనాద | సయోగః— సయోగను | వృథా— అనాయాశవనాగ |
తేవతి— ప్రకాశిస్తుత్తానే.

। భాష్యం ।

దేవతేగళి పురోహితనాగి స్థాపితనాద అదే బ్రహ్మణస్తతియు బేరేబేరేయాగరతక్య వస్తు
గళన్న తన్న మంత్రకర్త్రయింద ఒట్టిగే సేరింసతక్యవనూ, ఒట్టిగే సేరింపువన్న బిదిసి ప్రత్యేకవాగి
మాడువవనూ అగిద్దానే. అవను శ్రీఽష్టవాగి స్మృతనూ అగిద్దానే. సంగ్రామదల్లి అవనే సహాయకను.
యావాగి బ్రహ్మణస్తతియు అన్నవన్న, ప్రశస్యనాద ధనవన్న తన్న స్మోఽత్యగళాగి భంసుత్తానేయోః,
అ ఒడనేయోః దాహాత్కనాద సయోగను అనాయాశవనాగి ప్రకాశిస్తుత్తానే.

English Translation.

He Brahmanaspathi, is the aggregator and subjugator (of objects);
the family priest (of the gods); and the renowned in battle; the beholder
(of all), who bestows food and desired treasures, whence the radiant sun
shines without exertion.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಪುರೋಹಿತಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತೀ ಸಂನಯಃ—ವಿಶ್ವಾನ್ಯಾನಾಂ ಮಂತ್ರೈಃ ಸಂಗಮಯುತಾ ಭವತಿ | ಯಾಸ್ವರು ಪುರ ಏನಂ ದಧತಿ (ನಿ. ೨-೧೨) ಎಂದು ಪುರೋಹಿತ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಯಣರು ದೇವ್ಯೈಃ ಪುರತೋಽತ್ರ ಸ್ವಾ ಸಿತೇ—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಮುಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರು ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ವಿರಹಿತರಾದವರನ್ನು (ಆಗಲಿರುವವರನ್ನು) ತನ್ನ ಮಂತ್ರಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ (ಒಂದುಕಡೆ ಇರುವಂತೆ) ಒಟ್ಟಾಗಿರುವಂತೆ ಸೇರಿಸುವನೆಂದು ನರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತೂ ವಿನಯಃ—ಸಂಗತಾನಾಂ ಪ್ರಥಕೈಶ್ಚ ತಾಪಿ ಸ ಏವ—ಸ್ವೀಹದಿಂದಲಾಗಲಿ ಇತರ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲಾಗಲಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರುವವರನ್ನು ತಾನು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವಂತೆಯೂ ಮಾಡುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಪ್ಪುತಃ ಯುಧಿ ಸಃ—ಸ್ತೋತ್ರೈಶ್ಚಾಣಾಮನುಗೃಹ್ಯಾಯಾಂ ಪ್ರಾದುರ್ಭವತಿ ಸ್ತುತಿಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಅನಂಗಿ ಯುದ್ಧವು ಒದಗಿದಾಗ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುವನು.

ಚಾಕ್ಷ್ಮಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಸ್ಯ ದ್ವಿಷ್ಟಾ ಸರ್ವಸಹೋ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಸರ್ವವನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡುವವನು ಸಕಲ ವಿಧವಾದ ದುಃಖಗಳನ್ನೂ, ವಿಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಸಹಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ವಾಜಂ ಮತೀ ಧನಾ ಭರತೇ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರಿಗಾಗಿ ಅನ್ನವೂ, ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಧನವೂ ಅಭ್ಯುದ್ಧಿಯಾಗಲು ವ್ಯಪ್ಯುಧಕಗಳು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಪೋಷಿಸುವನು ಎಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿನಾ ದತ್ತೈಃ ಅನ್ವೈಃ ಧನೈಶ್ಚ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಿತ್ವಾತ್ ತಾಪಕಃ ಸೂರ್ಯಃ ಸ್ವಯಂ ಕೇವಲಂ ಹವೀಂಷಿ ಭುಂಜಾನ ಏವ ವರ್ತತೇ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಯಜಮಾನರ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಅನ್ನಗಳಿಂದಲೂ ಧನಗಳಿಂದಲೂ ನೆರವೇರಿಸುವ ಕಾರಣ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವ ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾ ಸುಮ್ಮನೆ ಇರುವನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ತನ್ನ ಆಶ್ರಿತರನ್ನು ಪೋಷಿಸುವ ಅತಿಶಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾರ್ತಃ ||

ವಿಭು ಪ್ರಭು ಪ್ರಥಮಂ ಮೇಹನಾವತೋ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವತೇಃ ಸುವಿದತ್ರಾಣಿ ರಾಧ್ಯಾ |
ಇಮಾ ಸಾತಾನಿ ವೇನ್ಯಸ್ಯ ವಾಜಿನೋ ಯೇನ ಜನಾ ಉಭಯೇ ಭುಂಜತೇ ವಿಶಃ ||

|| ಪದಪಠಃ ||

ವಿಭು | ಪ್ರಭು | ಪ್ರಥಮಂ | ಮೇಹನ್ಯಾವತಃ | ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವತೇಃ | ಸುವಿದತ್ರಾಣಿ | ರಾಧ್ಯಾ |
ಇಮಾ | ಸಾತಾನಿ | ವೇನ್ಯಸ್ಯ | ವಾಜಿನಃ | ಯೇನ | ಜನಾಃ | ಉಭಯೇ | ಭುಂಜತೇ | ವಿಶಃ || ೧೦ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ವಿಭು ವಿಭೂನಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾನಿ ಪ್ರಭು ಪ್ರಭೂಣಿ ಪ್ರೌಢಾನಿ ಪ್ರಥಮುಂ ಪ್ರಥಮಾನಿ ಮುಖ್ಯಾನಿ |
 ವಿವಂಭೂತಾನಿ ಮೇಹನಾವತೋ ವರ್ಷಣವತೋ ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದಸ್ಯ ಬೃಹಸ್ಪತೇರ್ಬೃಹತೋ ಮಂತ್ರಸ್ಯ
 ಸಾಲಯಿತುಃ ಸಂಭಂಧಿನಿ ಸುವಿದತ್ತಾಣಿ || ವಿವಿಲ್ವ ಲಾಭೇ | ಸುವಿದೇಃ ಕಶ್ಚನ್ | ಉ. ೩ ೧೦೮ ||
 ಸುಷ್ಕು ಲಬ್ಧವ್ಯಾನಿ || ಸುವಿದತ್ತಂ ಧನಂ ಭವತೀತಿ ಯಾತ್ಯಃ || ರಾಧ್ಯಾ ರಾಧ್ಯಾನಿ ಸಮ್ಯಕ್
 ಸಾಧನೀಯಾನಿ | ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಾನೀತಿ ಯಾವತ್ | ಇಮಾ ಸಾತಾನೀಮಾನಿ ಧನಾನಿ ವೇದ್ಯಸ್ಯ ಕಮನೀಯಸ್ಯ
 ವಾಜಿನೋಽನ್ಯವತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇಃ || ತೈತೀಯಾರ್ಥೇ ಪಶ್ವೀ || ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿನಾ ದತ್ತಾನಿ | ಯೇನ
 ಧನೇನೋಽನ್ಯ ಉಭಯವಿಧಾ ಜನಾಃ ಸ್ತೋತಾರೋ ಯಜಮಾನಾಶ್ಚ ದೇವಾ ಮನುಷ್ಯಾಶ್ಚ ವಾ
 ವಿತೋ ನಿವಿಷ್ಟಾಃ ಸಂತೋ ಭುಂಜತೇ | ಭೋಗೀಗಾನ್ ಲಭಂತೇ | ತತ್ಸರ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿನಾ
 ದತ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಮೇಹನಾವತಃ—ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದನಾದ | ಬೃಹಸ್ಪತೇಃ—ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ | ಸುವಿದತ್ತಾಣಿ—ಧನಗಳು |
 ವಿಭು—ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿಯೂ | ಪ್ರಭು—ಪ್ರೌಢವಾಗಿಯೂ | ಪ್ರಥಮಂ—ಬಹು ಶ್ರೇಣ್ಯವಾಗಿಯೂ
 ಇವೆ | ಯೇನ—ಯಾವ ಧನದಿಂದ | ಉಭಯೇ—ಮಾನವರೂ ದೇವತೆಗಳೂ ಈ ಎರಡು ವಿಧವಾದ |
 ಜನಾಃ—ಜನಗಳೂ | ವಿತಃ—ಸೇರಿಕೊಂಡು | ಭುಂಜತೇ—ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ, ಅಂತಹವೂ |
 ರಾಧ್ಯಾ—ಆರಾಧನೀಯವಾದವೂ ಆದ | ಇಮಾ ಸಾತಾನಿ—ಈ ಧನಗಳು | ವೇದ್ಯಸ್ಯ—ಪ್ರಿಯನಾದವನೂ |
 ವಾಜಿನಃ—ಅನ್ನವಂತನೂ ಆದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯಿಂದ ದತ್ತವಾದುದಾಗಿದೆ.

|| ಛಾಂದೋ ||

ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದನಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಧನಗಳು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರೌಢವಾಗಿಯೂ ಬಹು ಶ್ರೇಣ್ಯ
 ವಾಗಿಯೂ ಇವೆ. ಯಾವ ಧನದಿಂದ ಮಾನವರೂ ದೇವತೆಗಳೂ ಸೇರಿ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ
 ಅಂತಹವೂ, ಆರಾಧನೀಯವೂ ಆದ ಈ ಧನಗಳು ಪ್ರಿಯನಾದವನೂ ಅನ್ನವಂತನೂ ಆದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯಿಂದ ದತ್ತವಾ
 ದುದಾಗವೆ.

English Translation.

Expansive, vast, and excellent riches, are the attainable (bounties) of Brihaspathi, the sender of the rain : these [are the gifts of the adorable giver of food, whereby both (descriptions of worshippers) entering here enjoy (abundance).

|| ವಿತೀಕವಿಷಯಗಳು ||

ಮೇಹನಾವತಃ ಬೃಹಸ್ಪತೇಃ ಸುವಿದತ್ತಾಣಿ—ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದಸ್ಯ ಬೃಹತೋ ಮಂತ್ರಸ್ಯ ಸಾಲಯಿತುಃ
 ಸುಷ್ಕು ಲಬ್ಧವ್ಯಾನಿ | ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದಕಗಳನ್ನು ಸುಸುವವನಾಗಿರುವನು ಮತ್ತು ಪ್ರಭೂತವಾಗಿರುವ ಮಂತ್ರಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ

ರಕ್ಷಿಸುವನು ಎಂದು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಸುವಿದತ್ತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅತಿತಯವಾಗಿ ಹೊಂದಬೇಕಾದವುಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿ, ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಯಾಸ್ವರು—ಸುವಿದತ್ತಃ ಕಲ್ಯಾಣವಿದ್ಯಃ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು (ನಿ. ೬-೧೪) ಹೇಳಿ, ಸುವಿದತ್ತಂ ಧನಂ ಭವತಿ (ನಿ. ೬-೯) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಈ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯಿಂದ ಹೊಂದಬೇಕಾಗಿರುವ ಧನವು—ವಿಭು, ಪ್ರಭು, ಪ್ರಥಮಂ ರಾಧ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದು, ಪ್ರೌಢ (ಪ್ರಭೂತ) ವಾಗಿರುವುದು, ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದು, ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದು, ಎಂದು ಧನದ ಮಹಿಮೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ವಾಜಿನಃ ಯೇನ ಉಭಯೇ ಜನಾಃ ಭುಂಜತೇ—ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಮುತ್ತಿಜರೂ, ಯಜನಾರೋ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಜನರೂ, ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯರೂ ದೇವತೆಗಳೂ ಎಂಬವರೂ ಅನ್ನವುಳ್ಳವನಾದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತವಾದ ಧನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸುಖದಿಂದ ಇರುವವರಾಗಿ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಯೋಽವರೇ ವ್ಯಜನೇ ವಿಶ್ವಥಾ ವಿಭುರ್ಮಹಾಮು ರಣ್ಣಾಃ ಶವಸಾ ವವಕ್ಷುಥ |
 ಸ ದೇವೋ ದೇವಾಸ್ಪ್ರತಿ ಸಪ್ರಥೇ ಸ್ವಥು ವಿಶ್ವೇದು ತಾ ಪರಿಭೂರ್ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಣ-
 ಸ್ಪತಿಃ || ೧೧ ||

! ಪಠಪಾಠಃ !

ಯಃ | ಅವರೇ | ವ್ಯಜನೇ | ವಿಶ್ವಥಾ | ವಿಭುಃ | ಮಹಾಂ | ಊಂ ಇತಿ | ರಣ್ಣಾಃ | ಶವಸಾ | ವವಕ್ಷುಥ |
 ಸಃ | ದೇವಃ | ದೇವಾನ್ | ಪ್ರತಿ | ಸಪ್ರಥೇ | ಸ್ವಥು | ವಿಶ್ವಾ | ಇತ್ | ಊಂ ಇತಿ | ತಾ | ಪರಿಭೂಃ |
 ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಪತಿಃ || ೧೧ ||

|| ಸಾಯಜಘಾಪ್ಯಂ ||

ವಿಶ್ವಥಾ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರೇಣ ವಿಭುರ್ವ್ಯಾಪ್ತೋ ರಣೋ ರಮಯಿತಾ ಸ್ತೋತವ್ಯೋ ವಾ ಯೋ
 ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೇರವರೇ ನಿಕ್ರಷ್ಟೇ ವ್ಯಜನೇ ವರ್ಜನಹೇತುಭೂತೇ ಬಲೇ ವರ್ತಮಾನಂ | ದುರ್ಬಲಮಿತಿ
 ಯಾವತ್ | ಮಹಾಮು ಮಹಾಂತಂ ಚ | ಛಾಂದಸೋ ವರ್ಣಲೋಕಃ || ಉಭಯವಿಧಂ ಸ್ತೋತಾರಂ
 ತವಸಾತ್ಮೀಯೇನ ಬಲೇನ ವನಕ್ಷಿಠ | ವೋಭುಮಿಚ್ಛತಿ | ಸರ್ವದಾ ವಹತೀತಿ ಯಾವತ್ || ವಹತೇಃ
 ಸನಂತಸ್ತು ಲಿಪ್ತೀತದ್ರೂಪಂ | ಪುರುಷವ್ಯತ್ಯೇಯಃ || ಸ ದೇವೋ ದಾನಾದಿಗುಣಯುಕ್ತೋ ದೇವಾನ್
 ಪ್ರತಿ ಸರ್ವೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಂ | ಪ್ರತಿವಿಧಿಃ ಸನ್ ಸೌಘ ಪಪ್ರಥೇ | ಅತ್ಯಂತಂ ಪ್ರಥತೇ | ಯತಸಾ
 ವಿಸ್ತೀರ್ಣೋ ಭವತೀತಿ ಯಾವತ್ | ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ತಸ್ಮಾದ್ವಿಶ್ವೇದು ಸರ್ವಾಣ್ಯೇವ ತಾ ತಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ
 ಭೂತಜಾತಾನಿ ಪರಿಭೂಃ ಪರಿಭವನ್ ಅಭಿಭವನ್ ವರ್ತತ ಇತಿ ಶ್ಲೋಕಃ ||

|| ಪ್ರತಿವಾರ್ತ ||

ವಿಶ್ವಥಾ—ಸರ್ವವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ | ವಿಭುಃ—ವ್ಯಾಪ್ತನೂ | ರಣ್ಣಃ—ರಮಣೀಯನೂ ಆದ | ಯಃ
 ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೇತಿ—ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೆಯು | ಅವರೇ—ನಿಕ್ರಷ್ಟವಾದ | ವ್ಯಜನೇ—ದುಃಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ
 ಭಕ್ತನನ್ನೂ | ಮಹಾಮು—ಉತ್ತಮಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತನನ್ನೂ | ತವಸಾ—ತನ್ನ ಬಲದಿಂದ | ವನಕ್ಷಿಠ—
 ಧರಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ | ಸಃ ದೇವಃ—ದೇವಾತ್ಮನಾದ ಅವನು | ದೇವಾನ್ ಪ್ರತಿ—ದೇವತೆಗಳದ್ವೈಪ್ಪಿಯಿಂದ |
 ಪ್ರಥು—ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ | ಪಪ್ರಥೇ—ವಿಶ್ರುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಯಶಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವರಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಧಿಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ)
 ವಿಶ್ವೇದು—ಸಮಸ್ತವಾದ | ತಾ—ಭೂತಜಾತಗಳನ್ನೂ | ಪರಿಭೂಃ—ಮೀರಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಸರ್ವವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪ್ತನೂ, ರಮಣೀಯನೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೆಯು ನಿಕ್ರಷ್ಟವಾದ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ
 ಭಕ್ತನನ್ನೂ ಉತ್ತಮಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತನನ್ನೂ ತನ್ನ ಬಲದಿಂದ ಧರಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ. ದೇವತಾತ್ಮನಾದ ಅದೇ
 ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೆಯು ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಮಸ್ತ ಭೂತಜಾತಗಳನ್ನೂ ಮೀರಿ
 ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

English Translation.

He, who is all-pervading and delighting, is willing to sustain by his strength the noble worshipper, as well as one who is in low distress: greatly is that Brahmanaspathi renowned amongst the gods, and therefore is he verily supreme above all (beings).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೆಯು ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತೂ ಸುಖಜನಕನಾಗಿಯೂ ಅಥವಾ ಸ್ತುತಿಗೆ
 ಅರ್ಹನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಈ ದೇವನು ವ್ಯಜನೇ—ವರ್ಜನಹೇತುಭೂತೇ ಬಲೇ ವರ್ತಮಾನಂ ದುರ್ಬಲಂ

ವರ್ಣಂವಯಾ ತ್ಯಜಿಸಲರ್ಹವಾಗಿರುವ ಬಲಹೀನನೂ, ಮಹಾಂತಂ ಚಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯದಿಂದ ಪೂರಿತನಾದವನೂ ಆದ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿರುವ ಸ್ತ್ರೀತ್ಯಜನವನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲು ಅವೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನೆಂದೂ, ಮತ್ತು ವಾನಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈ ದೇವನು, ದೇವಾನ್ ಪಪ್ತುರ್ಥೇ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪ್ರತಿವಿಧಿಯಾಗಿ ತಾನು ಒಬ್ಬನೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಈ ದೇವನ ಕೀರ್ತಿಯು ಪ್ರಭೂತವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ವಿಶ್ವೇದು ತಾ ಪರಿಭೂಃ - ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಜಾತಾನಿ ಅಭಿಭವನ್ ವರ್ತತೇ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವವನಾಗಿ ಈ ದೇವನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಚಃ ||

ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ ಮುಘವಾನಾ ಯುವೋರಿದಾಪತ್ನನ ಪ್ರಮಿನಂತಿ ವ್ರತಂ ನಾಂ |
ಅಚ್ಚೇಂದ್ರಾಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೀ ಹವಿನೋಽನ್ತಂ ಯುಜೇವ ವಾಜಿನಾ ಜಿಗಾತಂ ||

|| ಪವನಾಃ ||

ವಿಶ್ವಂ | ಸತ್ಯಂ | ಮುಘವಾನಾ | ಯುವೋಃ | ಇತ್ | ಅಪಃ | ಚನ | ಪ್ರ | ಮಿನಂತಿ | ವ್ರತಂ | ನಾಂ |
ಅಚ್ಚ | ಇಂದ್ರಾಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೀ | ಇತಿ | ಹವಿಃ | ನಃ | ಅನ್ತಂ | ಯುಜಾಇವ | ವಾಜಿನಾ | ಜಿಗಾತಂ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ || *

ಹೇ ಮುಘವಾನಾ | ಮುಘಮಿತಿ ಧನನಾಮು | ತದ್ವಂತಾವಿಂದ್ರಾಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೀ ಯುವೋರಿತಃ
ಯುವಯೋರೀವ ವಿಶ್ವಂ ಸರ್ವಂ ಸ್ತ್ರೀತ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ಯಥಾರ್ಥಂ | ಸ್ತುತ್ಯಾ ಯದ್ಯದ್ಬ್ರಹ್ಮಣಜಾತಂ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ತತ್ಪರ್ವಂ ಯುವಯೋರ್ವಿದ್ಯಮಾನಮೇವ ನ ತ್ವಾರೋತಿವಿಸುತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ
ಚಿನೇತ್ಯೇತತ್ಪದವ್ರಯಸಮುದಾಯಃ | ಐಕಪದ್ಯಂ ತ್ರೈಧ್ಯಾಪಕಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕಂ ಯದ್ಯೇವ ಶಬ್ದಸ್ಯ
ಪೂರ್ವಪದೇ ನ | ಅಪತ್ನ ಅಪೋರೂಪಿ | ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ | ಏತದಪಲಕ್ಷಿತಾನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ
ಭೂತಾನಿ ನಾಂ ಯುವಯೋರ್ವ್ರತಂ ಕರ್ಮ ನ ಪ್ರಮಿನಂತಿ | ನ ಹಿಂಸಂತಿ || ಮಿಠಾಃ ಹಿಂಸಾಯಾಂ
ಕ್ರಿಯಾದಿಕಃ | ಮಿಠಾರ್ತೇನಿಗಮ ಇತಿ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಂ || ಹೇ ಇಂದ್ರಾಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೀ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ
ಹದಿರಬ್ರಾಹ್ಮಣಮುಪ್ಯೇನ ಜಿಗಾತಂ | ಗಚ್ಛತಂ | ಅಗಚ್ಛತಮಿತಿ ಯಾವತ್ || ಜಿಗಾತಿಗತಿಕವರ್ತಾ |
ಜಾಹೋತ್ಯಾದಿಕಃ || ತತ್ಪದ್ಯವ್ಯಾಂತಃ | ಯುಜೇವ ವಾಜಿನಾ | ಯುಜಾ ರಥೇ ನಿಯುಕ್ತೌ ವಾಜಿನಾ

ವೇಜನವಂತಾಪ್ರಾಪ್ತವನ್ನಂ ಘಂಸಂ ಪ್ರತಿ ಯಥಾ ಸ್ವಯಮೇವ ಶೀಘ್ರಂ ಗಚ್ಛತಸ್ತದ್ವಿತ್ ಶೀಘ್ರಮಾಗ-
ಚ್ಛತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಯುಜೇವೇತ್ಯತ್ರ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ಪ್ರಥಮಾದ್ವಿವಚನಸ್ಯಾಕಾರಃ | ತ್ವತಿಯಾಯಾಂ
ಹಿ ಸಾವೇಕಾಚಿ ಇತಿ ವಿಭಕ್ತೀರೂಪಾತ್ಪ್ರತ್ಯಂ ||

! ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಃ |

ಮಘವಾನಾ—ಧನಾಧಿಪತಿಗಳಾದ | ಇಂದ್ರಾಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತೀ—ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿ ಎಂಬ ಎಲೈ
ದೇವತೆಗಳೇ | ವಿಶ್ವಂ—ಸಮಸ್ತ ಸ್ತ್ರೀಕೃತೃವೂ | ಸತ್ಯಂ—ಸತ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ | ಯುಯೋರಿತ್—ನಿಮ್ಮದೇ ಆಗಿದೆ |
ಅಪಕ್ವಂ—ಉದಕವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಸಕಲ ಭೂತಗಳೂ | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ | ವ್ರತಂ—ಕರ್ಮವನ್ನು |
ನ ಪ್ರ ವಿಪಸಂತಿ—ಹಂಸಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ವಿರುವುದಿಲ್ಲ) | ಯುಜಾ—ರಥಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿರುವ | ವಾಚಿನಾ—ಆಡ್ಡಗಳು |
ಅನ್ನಂ ಇವ—ಹುದ್ದಿನ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಆತರದಿಂದ ಹೋಗುವಂತೆ ನಮಗೆ | ಹವಿಃ—ಹವಿಸ್ಸಿಗೆ | ಅಚ್ಛಿ—
ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ | ಚಿಗಾತಂ—ಬನ್ನಿರಿ.

! ಛಾಂದೋ |

ಧನಾಧಿಪತಿಗಳಾದ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿ ದೇವತೆಗಳೇ, ಸಮಸ್ತ ಸ್ತ್ರೀಕೃತೃವೂ ಸತ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ
ನಿಮ್ಮದೇ ಆಗಿದೆ. ಉದಕವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಸಕಲ ಭೂತಗಳೂ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿರೂಪದಿಲ್ಲ
ರಥಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಆಡ್ಡಗಳು ಹುದ್ದಿನ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಆತರದಿಂದ ಹೋಗುವಂತೆ ನಮ್ಮ ಹವಿಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ
ನೀವು ಬನ್ನಿರಿ.

English Translation.

All truth, lords of wealth, (Indra and Brahmanaspathi), is inherent
in you both : the waters injure not your rites : come to our presence (to
receive) our oblations, like a pair of steeds (to receive) their provender.

! ಶೀಘ್ರವಿವರಣೆ |

ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಗಳಿಬ್ಬರೂ ಸ್ತುತರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಮಘವಾನಾ—ತದ್ವಿಂತ್ ಇಂದ್ರಾಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತೀ | ಮಘ ಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ
(ನಿ. ೨-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಂದ್ರನೂ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿ ಎಂಬ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಧನವಂತರೆಂದು ಈ ಶಬ್ದದಿಂದ
ಸಂದೋಧಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಯುವಯೋರಿತ್ ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ — ಯುವಯೋರಿತವ ಸರ್ವಂ ಸ್ತ್ರೀಕೃತೃಂ ಯುಯೋರಿತ್ |
ಸ್ತುತ್ಯಾ ಯದ್ಯದ್ವಿಘಾತಾಂತ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ತತ್ಸರ್ವಂ ಯುವಯೋಃ ವಿದ್ಯಮಾನಮೇವ ನ ತ್ಯಾರೋ-
ಹಿತಂ | ವಿಶ್ವಶ್ಚ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ (ಸರ್ವಪ್ರಕಾರವಾದ) ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಗಳ ಸ್ತುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಅವರಲ್ಲಿ ಇರುವುವು. ಕವಿಗಳು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಆರೋಪಿತಗಳಾಗಿ ಇವತಕ್ಕವುಗಳಲ್ಲ ಎಂದು ಇವರ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಗುಣಾತಿರವುವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಅಪಶ್ಚ ವಾಂ ವ್ರತಂ ನ ಪ್ರಮಿಸಂತಿ—ಅಪೋಷಿ | ಏತದುಲಸಕ್ತಿಕಾನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ ಭೂತ-
ಜಾತಾನಿ ಯುವಯೋಃ ಕರ್ಮ ನ ಹಿಂಸಂತಿ ಇಲ್ಲಿ ಆಪಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಉದಕಗಳು ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಉದಕವೇ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಇಂದ್ರಾಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಗಳು ಆಚರಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಲಾರವು (ಮಾರಲಾರವು) ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ನಃ ಹವಿಃ ಯುಜೇವ ವಾಜಿನಾ ಅಚೈ—ರಥೇ ನಿಯುಕ್ತೌ ವೇಜನವಂತೌ ಅಶ್ವೌ ಘಾಸಂ
ಪ್ರತಿ ಯಥಾ ಶೀಘ್ರಂ ಗಚ್ಛೇತಃ ತದ್ವತ್ ಶೀಘ್ರಂ ಆಗಚ್ಛತಂ | ರಥದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ವೇಗಶಾಲಿಗಳಾದ ಅಶ್ವಗಳು ತಮ್ಮ ಅಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ವೇಗದಿಂದ ಬರುವಹಾಗೆ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಗಳು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಬರಲಿ ಎಂದು ಯಜಮಾನರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

॥ ಸಂಹಿತಾಶಾಸ್ತ್ರ ॥

ಉತಾಃ | ಸ್ವಾ | ಅನು | ಶ್ವಣ್ಯಂತಿ | ವಹ್ಯಯಃ | ಸಭೇಯಃ | ವಿಪ್ರಃ | ಭರತೇ | ಮತೀ | ಧನಾ |
ಧನಾ |

ವೀಳುದ್ದೇಷಾ | ಅನು | ವಶ | ಯುಣಮಾದದಿಃ | ಸ | ಹ | ವಾಜೀ | ಸಮಿಥೇ | ಬ್ರಹ್ಮಣ-
ಸ್ಪತಿಃ || ೧೩ ||

|| ಪದಮಾಃ ||

ಉತ | ಅಶ್ವಾಃ | ಅನು | ಶ್ವಣ್ಯಂತಿ | ವಹ್ಯಯಃ | ಸಭೇಯಃ | ವಿಪ್ರಃ | ಭರತೇ | ಮತೀ | ಧನಾ |
ವೀಳುದ್ದೇಷಾಃ | ಅನು | ವಶಾ | ಯುಣಂ | ಅದದಿಃ | ಸಃ | ಹ | ವಾಜೀ | ಸಮಿಥೇ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ |
ಪತಿಃ || ೧೩ ||

॥ సాయంకాళ్యాం ॥

ఊత అపి బే అతిశ్చా అతుతరాః శీఘ్రగామినోః వత్సయః ॥ అత్సనామ్యేతత్ ॥
 పోఠాధారోః బ్రహ్మణస్తకేరత్యా అను కృణ్యంతి | అస్మాభిః కృతం స్మోత్రమనుక్రమేణ
 కృణ్యంతి | యద్వా బ్రహ్మణస్తతినా కృతమనుశాసనం కృణ్యంతి | అతస్తే తమస్మదీయం యజ్ఞం
 వ్రాతయంతి తేః | సభేయః సభాయాం సాధుః ॥ ధత్వందసీతి ధః ॥ విప్రో మేధావి
 అధ్యయోర్దోః వా మతిః మత్యా మననియేన స్మోత్రేణ ॥ సుసాం సులుగితి పూర్వ-
 సవణదీర్ఘః ॥ ధనా కవిర్దక్షణాని ధనాని తస్మై బ్రహ్మణస్తయే భరతే | బిభర్తి |
 సంపాదయతితి యావత్ | యద్వా స్మోత్రేణ ధనాని భరతే | బిభర్తి పోఠాధారోః | అత్యో
 విఠ్యేషాః | విఠ్యోన్ ద్యథాన్ ప్రబలాన్ రాక్షసాదీన్ ద్యేష్మితి తాద్యేణ బ్రహ్మణస్తతి-
 వ్రాతా వ్రాతయా గోః ॥ సుసాం సులుగితి శ్శ్యా లుక్ | మత్కే ఇతి ప్రకృతిభావః ॥
 ఋణమస్మాభియోజ్యభిః ప్రదీయమవదానాత్కేమనుక్రమేణాదదిరాదాతా భవత్తి తి ర్లేషః |
 అవదానస్య ఋణశ్చే తే త్యేతి రీయే త్రిభిర్ముఖాణాం జాయతే బ్రహ్మణ్యేణ ఋషిభ్యః |
 ౩. ౩. ౧౦. ౩. | ఇత్యాదినా స్వప్నమామ్యాతం | యద్వా అనురానుగుక్యే | వతా వతస్య కామ-
 స్మాభిలాషస్యానుగుణమాదాతా భవత్తి యోజ్యం | కతల్పః ప్రసిద్ధి | స ఖలు బ్రహ్మణస్తతిః
 సమిథే | సంయంతి సంగచ్ఛంత్యేన్నాదుతిభిర్దేవనా ఇతి సమిథోః యజ్ఞః | తస్మిన్నాచీ
 అన్నవాన్ | తస్మాద్వివే అదాతా భవత్తి త్యేభ్యః ॥

॥ ప్రతిపాద్యం ॥

ఊత—మత్కే | అతిశ్చా—శీఘ్రగామిగళాద | వత్సయః—అత్సగళు | అను కృణ్యంతి—
 నమ్మ స్తుతిగళన్న కేళలి | సభేయః—సభేయలి శ్రీక్షణం | విప్రో—మేధావియూ అద అధ్యర్ష్యువు |
 మతిః—మననియేవాద స్మోత్రదోషనే | ధనా—కవిస్సిన రుశవవాద ధనగళన్న | భరతే—
 అర్పిసుత్తానే | విఠ్యేషాః—ప్రబలరాద రాక్షసరన్న ద్యేషిసువ బ్రహ్మణస్తతియం | వతా—
 గోః గోవినింద ఊత్సన్న వాదుదా | ఋణం—యజ్ఞ కర్తం అర్పితవాదదా అద అవదానవన్న |
 అను అదదిః—స్వీకరం (ఎకత్వేందరే) | శ కబ్రహ్మణస్తతిః—అ బ్రహ్మణస్తతియాదరే | సమిథే—
 ఈ యజ్ఞ వర్షి | వాచీ—అన్న వంతనాగిద్దానే.

॥ భావార్థ ॥

బ్రహ్మణస్తతియం శీఘ్రగామిగళాద అత్సగళు నమ్మ స్తుతిగళన్న కేళలి. సభేయలి శ్రీక్షణం,
 మేధావియూ అద అధ్యర్ష్యువు మననియేవాద స్మోత్రదోషనే కవిస్సిన రుశవవాద ధనగళన్న అర్పిసు
 త్తానే ప్రబలరాద రాక్షసరన్న ద్యేషిసువ బ్రహ్మణస్తతియం గోవినింద ఊత్సన్న వాదుదా, యజ్ఞ కర్తం అద
 అర్పితవాదుదా అద అవదానవన్న (కవిస్సన్న) స్వీకరం. ఎకత్వేందరే అ బ్రహ్మణస్తతియాదరే
 ఈ యజ్ఞ వర్షి అన్న వంతనాగిద్దానే.

English Translation.

The very swift horses (of Brahmanaspathi) listen to (our invocation): the priest of the assembly offers with praise the (sacrificial) wealth: may Brahmanaspathi, the hater of the oppressor, accept (the payment of) the debt, agreeably to his pleasure: may he be the acceptor of the (sacrificial) food presented at this ceremony.

|| ನಿತೀಭವಿಷಯಗಳು ||

ಅಶಿಷ್ಠಾ ವಯಃ ಅನು ಕೃಣ್ವಂತಿ— ಶೀಘ್ರಗಾಮಿನಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇರಶ್ವಾಃ ಅಸ್ವಾಭಿಃ ಕೃತಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಅನುಕ್ರಮೇಣ ಕೃಣ್ವಂತಿ | ಯದ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿನಾ ಕೃತಮನುಶಾಸನಂ ಕೃಣ್ವಂತಿ | ವೇಗ (ಶಾಲಿಗಲಾದ) ದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯ ಅಶ್ವಗಳು ಯಜಮಾನರಿಂದ ಅಥವಾ ಋತ್ವಿಜರಿಂದ ಪಠಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತವೆ. ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಆ ಕುಮರಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ತರಲಿ ಎಂದು ಯಜಮಾನರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ವಿಪ್ರಃ ಮತೀ ಧನಾ ಧರತೇ— ಮೇಧಾವಿನೋ ಅಧ್ವಯುಃ ಹೋತಾ ವಾ ಮನುನೀಯೇನ ಸ್ತೋತ್ರೇಣ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಾನಿ ಧನಾನಿ ಪೋಷಯಂತಿ | ವಿಪ್ರಶಬ್ದವು ಮೇಧಾವಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಕರಿಂದ (ನಿ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರೂ— ಮೇಧಾವಿಯಾದ ಅಧ್ವಯುಃವೂ ಅಥವಾ ಹೋತೃ ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜನೂ ಉಕ್ತಮನಾದ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು ಯಾಗಶಾಸ್ತ್ರದ ಈ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಧನವನ್ನು ಕೈಯಿರುವಂತಾನೆ ಎಂದೂ, ಅಥವಾ ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು (ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ) ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಧನವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವನೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ವೀಳುದೈಷಾಃ ವಶಾ ಮುಣಮಾದಿದಿಃ— ಇಲ್ಲಿ ವೀಳು ಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ಒಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು ದೈರ್ಘ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಾದೀ ದೈಃಷ್ಠಿ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಸಾನುರ್ಭವುಳ್ಳವರಾದ ರಾಕ್ಷಸರೇ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ನಿಗ್ರಹ ಮಾಡುವವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ವಾದ ಮುಹುಮೆಯುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು ಅಸ್ವಾಭಿಃ ಯಜ್ಞಾಭಿಃ ಪ್ರದೇಯಂ ಅವದಾನಾಶ್ವಕಂ (ಹವಿಃ) ಅನುಕ್ರಮೇಣ ಅದಾಶಾ ಭವತು ಹೋತುವನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಋತ್ವಿಜರು ತನಗಾಗಿ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶಪಡಿಸಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು (ಮುಣಯವವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ) ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಆಚರಿಸುವ ಹವಿರವದಾನವು ಮುಣಯವವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ಇದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಲೇಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಮುಣಯವವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಯಣರು ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ, ಅವದಾನಸ್ಯ ಮುಣಯವಂ ಚ— ಜಾಯಮಾನೋ ವೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತುತಿಭಿರ್ವಿಣನಾ

జాయతే బ్రహ్మచర్యోణ ముషిభ్యో యజ్ఞే న దేవేభ్యః ప్రజయా పితృభ్య ఏష వా అస్మిణో యః పుత్రీ యజ్ఞా బ్రహ్మచారివాసిః | (శ్రీ. సం. ౬-౩-౧౦-౫). ద్విజనాదనను మూఠు విధనాద మణగళన్న యోదియే లుక్తన్న నాగువను. ముఃమణ, దేవమణ, పితృమణ అందు; ముఃమణువు బ్రహ్మచర్యుడింద నేదాభ్యయన మాడువుదరిందలూ, దేవమణువు యజ్ఞమాడువుదరిందలూ, పితృమణువు పుత్రనన్న కృత్రిమాడువుదరిందలూ తిరువుదు అందు యేళువుదరింద కవిరవదానవు మణ శబ్ద దింద ఇల్లి లుక్తనాగివే అందు వివరిసి, శ్రీకృతిరీయసంహితానాశ్చనన్న లుదాకరిసిద్ధారీ. మత్తు యద్వా వరశ్యో కామశ్యో అభిలాషశ్యో అనుగుణమాదాతా భవతు అథనా బ్రహ్మణస్తతియు, ముత్తిజరు అస్మిన్ దివ దివస్మన్న అయాయ ముత్తిజర అభిలాషయన్న నేరవేరిమవుదక్కాగి అచరవర ఇత్యానసారనాగి స్మిణకరిమవననాగలి అందు ఎరడనయ అర్థవు లుక్తనాగి. ఈ అర్థదల్లి వర రబ్బకే ఇట్టి (అభిలాష) అందు. అర్థవన్న యేళవే.

సమిథే—అను శబ్దవు యాస్మింద సంగ్రావు నామగళల్లి (స. ౩-౯) శరితనాగి. సాయణరు సంయంతి సంకల్పంతే అస్మిన్నా ముత్తిభిః దేవాః ఇతి సమిథోణి యజ్ఞః దేవతేగువ కమ్మ కమ్మ దేవభాగగళంద ఒట్టిగుడువ సన్న వేళవు ఒదగువ కర్మవే యజ్ఞవు అందు అర్థవన్న ఈ శబ్దకే వివరిసిద్ధారీ. తస్మాత్ దివస అదాతా భవతు—అద్దరింద బ్రహ్మణస్తతియు (శకల దేవతేగుళాడన యాగగళల్లి) సర్వ దేవతేగుళా ఒట్టాగి నేరువ యాగగళల్లి దివస్మగళన్న స్మిణకరిమవననాగలి అందు ప్రార్థనయు వివరిసలాగి.

సంహితావళి :

బ్రహ్మణస్తతేరభవద్యథావనశం సత్కార మన్యమౌఠి కర్మా కరిష్యతః |

యో గా లుదాజత్త దివే వి చాభజన్మహివ రైతిః తవసాసరత్పుఠ్ఠా గౌ గౌ

|| దదదః ||

బ్రహ్మణః | వతేః | అభవత్ | యత్కారవం | సత్కః | మన్యః | మఠి | కర్మా | కరిష్యతః |

యః | గాః | లుక్తా అజ్ఞా | సః | దివే | వి | బి | అభజత్ | ముక్తా ఇవ | రైతిః | తవసా |

అసరత్ | వృథ్ఠా || ౧౪ ||

ಮಹಿ ಮಹತ್ಕರ್ಮ ಕರಿಷ್ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇರ್ಮಾನ್ಯುರ್ಮನನಸಾಧನೋ ಮಂತ್ರೇ ಕ್ರೋಧೇ.
 ನಾ ಯಥಾವಶಂ ಯಥಾಕಾಮಂ ಸತ್ಕೋರ್ದವಿತಘೋರೈಭವತ್ | ಸ ಯಥಾ ಕಾಮಯತೇ ತಥಾ ಕರೋ
 ತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಃ ಪಣಿಭಿರಪಹೃತಾ ಗಾ ಉದಾಚತ್ | ಉದಗಮಯತ್ ಗುಹಾಯ
 ನಿರಗಮಯದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಸ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿರ್ದಿವೇ ದ್ಯುಲೋಕಾಯ ತತ್ರತ್ಯೇಭ್ಯೋ ದೇವೇಃ
 ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ವ್ಯುಭವಚ್ಚ | ತಾ ಗಾ ವಿಭಕ್ತಾಶ್ಚಾ ಕರೋತ್ | ಸ ಚ ಗೋಸಮೂಹೋ ಮಹೀವ ರೀತಿಃ
 ಮಹತೀ ಸ್ತುತಿರಿತಿವ || ರೀಜ್ ಸ್ತವಣೇ || ಯಥಾ ಗಂಗಾದೀನಾಂ ಸ್ತೋತೋ ವಿಭಕ್ತಂ ಸತ್ ನಿಮ್ನ ದೇ
 ಶಾಭಿಮುಖಂ ಪ್ರಸರತಿ ತಥಾ ಶವಸಾತ್ಕೀಯೇನ ಬಲೇನ ತತ್ರದ್ವೇವಗೃಹಂ ಪೃಥಕ್ ವಿಭಿನ್ನೋರ್ದಸರತ್
 ಅಗಚ್ಛತೆ ||

॥ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಃ ॥

ಮಹಿ—ಮಹತ್ತಾದ | ಕರ್ಮ—ಕರ್ಮವನ್ನು | ಕರಿಷ್ಯತಃ—ನಿರವೇರಿಸತಕ್ಕ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇ—
 ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು | ಮನ್ಯುಃ—ಮನನಸಾಧನವಾದ ಮಂತ್ರವು (ಅಥವಾ ಅವನ ಕ್ರೋಧವು) | ಯಥಾವಶಂ—
 ಅವನ ಇಷ್ಟದಂತೆ | ಸತ್ಕೋ—ಸತ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ (ವ್ಯರ್ಥವಾಗದೇ) | ಅನುಭವತ್—ಅಯಿತು | ಯಃ—
 ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು | ಗಾಃ—(ಪಣಿಗಳಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ) ಗೋವುಗಳನ್ನು | ಉದಾಚತ್—ಗುಹ
 ಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಹೊರಡಿಸಿದನೋ ! ಸಃ—ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು | ದಿವೇ—ದೀವಲೋಕದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ |
 ವಿ ಅಭವತ್ ಚ—ವಿಭಾಗವಾಡಿ ಹಂಚಿದನು (ಅನಂತರ ಆ ಗೋಸಮೂಹವು) | ಮಹೀವ ರೀತಿಃ—ಗಂಗಾದಿ
 ನದಿಗಳ ಪ್ರವಾಹಗಳು ಕವಲಾಗಿ ಒಡೆದು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹರಿಯುವಂತೆ | ಶವಸಾ—ಸ್ತುಬಲದಿಂದ |
 ಪೃಥಕ್—(ದೇವತೆಗಳ ಗೃಹಕ್ಕೆ) ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ | ಅಸರತ್—ಹೋದವು.

॥ ಭಾಷಾರ್ಥಃ ॥

ಮಹತ್ತಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ನಿರವೇರಿಸತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು ಮನನಸಾಧನದಿಂದ ಮಂತ್ರವು ಅವನ ಇಷ್ಟ
 ದಂತೆ ಸತ್ಯಪಲವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಅಯಿತು. ಯಾವ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು ಪಣಿಗಳಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ಗೋವುಗಳನ್ನು
 ಗುಹೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಹೊರಡಿಸಿದನೋ ಅದೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು ಆ ಗೋವುಗಳನ್ನು ದೀವಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ
 ವಿಭಾಗವಾಡಿ ಹಂಚಿದನು. ಅನಂತರ ಆ ಗೋಸಮೂಹವು ಗಂಗಾದಿನದಿಗಳ ಪ್ರವಾಹಗಳು ಕವಲಾಗಿ ಒಡೆದು
 ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಸ್ತುಬಲದಿಂದ ದೇವತೆಗಳ ಗೃಹಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೋದವು.

English Translation.

The purpose of Brahmaspathi, engaging in a great work, has been successful, according to his wish ; for he it was who recovered (the stolen) cattle for (the dwellers in) heaven ; and distributed them ; so that of their own power they took different directions, like (the branches of) a mighty river.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ॥

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇಃ ಮನ್ಯುಃ ಸತ್ಯಃ—ಇಲ್ಲಿ ಮನ್ಯುಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ಮನನಸಾಧನೋ ಮಂತ್ರೇಃ ಕ್ರೋಧೋ ವಾ—ಮಂತ್ರ ಅಥವಾ (ಕ್ರೋಧ) ಕೋಪವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ವಿವೃತವಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಮಹತ್ತಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಈ ದೇವನ ಮಂತ್ರವೂ, ಅಥವಾ ಕೋಪವೂ ಕೂಡ ಸತ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ಸಃ ಯಥಾ ಕಾಮಯತೇ ತಥಾ ಕರೋತಿ—ಈ ದೇವನು ತನ್ನ ಇಷ್ಟಬಂದಂತೆ ಎಂದರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದಲೇ (ಕರ್ಮಗಳನ್ನು) ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಯಃ ಗಾಃ ಉದಜಶ್, ಸಃ ದಿವೇ ವಿಭಜಚ್ಛಿ—ಈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಪಣಿಭರಪಹೃತಾಃ ಗಾಃ ಉದಗಮಯಶ್—ರಾಕ್ಷಸರು ಅಪಹರಿಸಿದ ಗೋವುಗಳನ್ನು (ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದನು) ಗುಹೆಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ತಂದು ರಕ್ಷಿಸಿ ದ್ಯುಲೋಕಾಯ ತತ್ತೈಘ್ಯೋ ದೇವೇಭ್ಯಃ ವಿಭಕ್ತಾಶ್ಚ ಅಕರೋಶ್ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಈ ಉಪಾಖ್ಯಾನವು ಹಿಂದೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಮಹೀವ ರೀತಿಃ ಕವಸಾ ಪೃಥಕ್ ಅಸರಶ್ ಯಥಾ ಗಂಗಾದೀನಾಂ ಸ್ತೋತಃ ವಿಭಕ್ತಂ ಸಶ್ ನಿಮ್ನದೇಶಾಭಿಮುಖಂ ಪ್ರಸರತಿ ತಥಾ ವಿಭಿನ್ನಃ ತತ್ತೈವೈವಗೃಹಂ ಅತ್ಯೀಯೇನ ಬಲೇನ ಅಗಚ್ಛತ—ಗಂಗಾನದಿಯ ಪ್ರವಾಹವು ತಗ್ಗಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹರಿದು ಕವಲೊಡೆಯುವ ಹಾಗೆ ಈ ಗೋವುಗಳ ಸಮೂಹವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹಿಂಡುಗಳಾಗಿ ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗಳ ಮನೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿತು ಎಂದು ಗಂಗಾ ಪ್ರವಾಹದ ಹೋಲಿಕೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ತವಃ ಎಂಬ ಪದವು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಕರಿಂದ (ನಿ. ೩-೯) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ.

॥ ಸಂಹಿತಾಪಠಃ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇ ಸುಯಮಸ್ಯ ವಿಶ್ವಹಾ ರಾಯಃ ಸ್ಯಾಮ ರಥ್ಯೋವಯಸ್ತತಃ |
 ವೀರೇಷು ವೀರಾ ಉಪ ಸ್ಯಂಗ್ವಿ ನಸ್ತ್ವಂ ಯದೀಶಾನೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವೇಷಿ ಮೇ
 ಹವಂ || ೧೫ ||

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಪತೇ | ಸುಯಮಸ್ಯ | ವಿಶ್ವಹಾ | ರಾಯಃ | ಸ್ಯಾಮ | ರಥ್ಯಃ | ವಯಸ್ತತಃ |
 ವೀರೇಷು | ವೀರಾನ್ | ಉಪ | ಸ್ಯಂಗ್ವಿ | ನಃ | ಸ್ತಂ | ಯಶ್ | ಈಶಾನ್ | ಬ್ರಹ್ಮಣಾ | ವೇಷಿ | ಮೇ
 ಹವಂ || ೧೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇ ಮಂತ್ರಾಧಿಪತೇ ಸುಯಮಸ್ಯ ಸುಷ್ಣು ನಿಯಂತಮಸ್ಯ ವಯಸ್ತತೋನ್ಮಯೋಕ್ತಸ್ಯ ರಾಯೋ ಧನಸ್ಯ ವಿಶ್ವಹಾ ವಿಶ್ವೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ಟಹಃಸು ರಥ್ಯೋನ್ಮಯೋಕ್ತಯಃ ಸ್ಯಾಮ | ಧೂಯಾಸ್ಮ | ರಥಾ ಏಷಾಂ ಸಂತೀತಿ ರಥ್ಯಃ || ಭಂದಸೀವನಿಪಾವಿತಿ ಮತ್ಪ್ರರ್ಥಿಯೇ ಈಕಾರಃ || ಅಪಿ ಚ ನೋನ್ಮಯೋಕ್ತಂ ವೀರೇಷು ವೀರ್ಯಾಜ್ಞಾತೇಷ್ವಸ್ಮದೀಯೇಷು ಪುತ್ರೇಷು ವೀರಾನ್ ಪುತ್ರಾನ್ ತ್ವಮುಪ ಪೃಜ್ಞ | ಸಂಪೃಕ್ತಾನ್ ಕುರು | ಉತ್ಪಾದಯ || ಪೃಚೀತ ಸಂಪರ್ಕೇ | ರೌಧಾಧಿಕಂ || ವಯಂ ಸೌತ್ರಾನಪಿ ಲಭೇಮಹೀತಿ ಯಾವತ್ | ಈಶಾನಃ ಸರ್ವಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ || ಅನ್ಮನಾಮೃತತ್ || ಹರ್ವಿಲ್ಹಕ್ಷ-
ಣೇನಾನ್ವೇನ ಸಹ ಮೇ ಹವಂ ಮದೀಯಂ ಸ್ತುತೀಲಕ್ಷಣಮಾಹ್ವಾನಂ ವೇಷಿ | ಕಾಮಯಸೇ || ವೀ ಗತಿ-
ಪ್ರಜನನಕಾಂತ್ಯ ಸನಶಾದನೇಷು || ಅತೋ ಮಯೋಕ್ತಂ ಕುರ್ವಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ ||

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇ—ಎಲೈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯೇ | ಸುಯಮಸ್ಯ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ ನಿಯಮಿತವಾದುದು | ವಯಸ್ತತೇ—ಅನ್ಮದಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ ಆದ | ರಾಯಃ—ಧನಕ್ಕೆ | ವಿಶ್ವಹಾ—ಸಕಲ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೂ | ರಥ್ಯಃ—ಅಧಿಪತಿಗಳಾಗಿ | ಸ್ಯಾಮ—(ನಾವು) ಆಗಿರುವಂತೆ (ಅನುಗ್ರಹಿಸು) | ಯತ್—ಯಾವ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ | ಈಶಾನಃ—ಸಕಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಭುವಾದ ನೀನು | ಬ್ರಹ್ಮಣಾ—ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ಅನ್ನದೊಡನಿರುವ | ಮೇ—ನನ್ನ | ಹವಂ—ಆಹ್ವಾನವನ್ನು | ವೇಷಿ—ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೀಯೋ (ಆದುದರಿಂದ) | ವೇಷಿ—ನಮ್ಮ | ವೀರೇಷು—ವೀರೈವಂತರಾದ ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ | ವೀರಾನ್—ವೀರಪುತ್ರರನ್ನು | ಉಪ ಪೃಜ್ಞ—ಉತ್ಪನ್ನ ರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯೇ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದುದೂ, ಅನ್ಮದಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ ಆದ ಧನಕ್ಕೆ ಸಕಲ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾವು ಅಧಿಪತಿಗಳಾಗಿರುವಂತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸು. ಯಾವ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಸಕಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಭುವಾದ ನೀನು ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನದೊಡನಿರುವ ನನ್ನ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೀಯೋ ಅದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ವೀರೈವಂತರಾದ ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ವೀರಪುತ್ರರನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು.

English Translation.

May we, Brahmanaspathi, be daily in the possession of well-regulated and food-supplying wealth: add for us posterity to posterity, since you, who are the ruler (of all), accept my invocation with (offered sacrificial) food.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರಾಧಿಪತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು ಮಂತ್ರಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ (ಯಜಮಾನನು) ಒಡೆಯನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಸಂಜೋಧಿಸಿದೆ.

ಯಜಮಾನರು—ರಾಯಃ ವಿಶ್ವಹಾ ರಥ್ಯಃ ಸ್ಯಾಮ್—ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ರಕ್ಷಣಾರ್ಹವಾಗಿರುವ, ಅನ್ನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಧನಗಳಿಗೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅಧಿಪತಿಗಳಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಆಶಂಸನೆಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ. ರಥ್ಯಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ರಥಾಃ ವಿಷಾಂ ಸಂತಿ ರಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರು ಅಧಿಪತಿಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ನಃ ವೀರೇಷು ವೀರಾಃ ಉಪಶ್ಯಜ್ಞಿ—ವೀರೇಷು ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾದವರೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಶ್ರುತರಿಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ನೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ.

ಈಶಾನಃ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವನೆಂದು ವಿವರಿಸಿ ಈ ದೇವನು ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಮೇ ಹವಂ ವೇಷಿ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಯಜಮಾನನು ಆಚರಿಸುವ ಸ್ಮಿತರೂಪವಾದ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಆವೇಕ್ಷಿಸುವನಾದುದರಿಂದ ಯಜಮಾನನರ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಿ ಎಂದೂ ಆಶಿಸಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮ ಸವನನ್ನು ಯಾಸ್ಮರು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯) ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಠಮಾಡಿರಲಿ. ಅನ್ನವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತೇ ತ್ವಮಸ್ಯ ಯಂತಾ ಸೂಕ್ತಸ್ಯ ಬೋಧಿ ತನಯಂ ಚ ಜಿನ್ವ |
 ವಿಶ್ವಂ ತದ್ವದ್ರಂ ಯದವಂತಿ ದೇವಾ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವದೇವು ವಿದಥೇ ಸುವೀರಾಃ || ೧೬ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಪತೇ | ತ್ವಂ | ಅಸ್ಯ | ಯಂತಾ | ಸ್ವಲ್ಪಸ್ಯ | ಬೋಧಿ | ತನಯಂ | ಚ | ಜಿನ್ವ |
 ವಿಶ್ವಂ | ತತ್ | ದ್ರವಂ | ಯಂತಿ | ದೇವಾಃ | ಬ್ರಹ್ಮ | ವದೇವು | ವಿದಥೇ | ಸುವೀರಾಃ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತೇ ಯಂತಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋ ನಿಯಂತಾ ತ್ವಮಸ್ಯ ಸೂಕ್ತಸ್ಯೇದಂ ಸೂಕ್ತಂ || ಕ್ರಿಯಾಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಕರ್ಮಣಃ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ಯಾಚ್ಛತುರ್ಭ್ಯಾಃ ಪಕ್ಷಿಣಿ || ಬೋಧಿ | ಬುಧ್ಯಸ್ಯ |

ಬುದ್ಧಾತ್ಮನಯಂ ಪುತ್ರಂ ಚಾಸ್ತುಭ್ಯಂ ಜಿನ್ಯ | ಪ್ರೇರಯ || ಜಿವಿಃ ಪ್ರೀಣನಾರ್ಥಃ | ಅತ್ರ ಪ್ರೇರಣೇ
ವರ್ತತೇ ಧಾತುನಾಮನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್ || ಯದ್ಬುದ್ಧಂ ಕಲ್ಯಾಣಂ ದೇವಾಃ ಸರ್ವೇದಂತಿ ರಕ್ಷಂತಿ
ವಿಶ್ವಂ ಸರ್ವಂ ತದ್ಬುದ್ಧಂ ಚ ಜಿನ್ಯೇತಿ ಶೇಷಃ | ವಯಂ ಚ ಸುವೀರಾಃ ಶೋಭನ್ಯಿರ್ವೀರೈಃ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾ-
ದಿಭಿರುಪೇತಾಃ ಸಂತೋ ಬೃಹತ್ ಪ್ರೌಢಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ವಿದಥೇ | ವಿದಂತಿ ಯಷ್ಟ್ಯಮೃತಯಾಸ್ತಿಸ್ತೇನಾನ್
ಜಾನಂತೀತಿ ವಿದಥೋ ಯಜ್ಞಃ | ತಸ್ಮಿನ್ ವದೇಮು | ಬ್ರೂಯಾಮು || ೩ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇ—ಎಲೈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯೇ | ಯಂತಾ—ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೂ ನಿಯಂತ್ರವಾದ | ತ್ವೇ—
ನೀನು | ಅಸ್ಯ ಸೂಕ್ತಸ್ಯ—(ನಮ್ಮಿಂದ ಪಠಿತವಾದ) ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು | ಬೋಧಿ—ತಿಳಿ | ಯತ್—ಯಾವ
ಮಹಿಮೆಯಿಂದ | ಭದ್ರಂ—ಸಕಲ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನೂ | ದೇವಾಃ—ದೇವತೆಗಳು | ಅವಂತಿ—ರಕ್ಷಿಸುವರೋ |
ವಿಶ್ವಂ—ಸಮಸ್ತವಾದ | ತತ್—ಅ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನೂ | ಜಿನ್ಯೇ—ನಮಗುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಅದುದರಿಂದಲೇ)
ತನಯಂ ಚ—ಪುತ್ರನನ್ನೂ | (ಜಿನ್ಯ—ನಮಗೆ ಉತ್ಪನ್ನನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು) | ಸುವೀರಾಃ—ವೀರೀಯುಕ್ತ
ರಾದ ಪುತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾವು | ಬೃಹತ್—ಪ್ರೌಢವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು | ವಿದಥೇ—ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ
ವದೇಮು—ಪಠಿಸುವೆವು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯೇ, ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೂ ನಿಯಂತ್ರವಾದ ನೀನು ನಮ್ಮಿಂದ ಪಠಿತವಾದ ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು
ತಿಳಿ (ಕೇಳು) ಯಾವ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಸಕಲ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುವರೋ, ಅದೇ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ
ನಮಗೂ ಸಹ ಸಮಸ್ತ ಕಲ್ಯಾಣವೂ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು, ಅದುದರಿಂದಲೇ ಪುತ್ರಲಾಭವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು.
ವೀರೀಯುಕ್ತರಾದ ಪುತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾವು ಪ್ರೌಢವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವೆವು.

English Translation

Brahmanaspathi, you are the regulator of this (world), understand
(the purport of) our hymn, and grant us posterity; for all is prosperous
that the gods protect: (and therefore) may we, blessed with excellent
descendants, glorify you at this sacrifice.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಈ ದೇವನು ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋ ನಿಯಂತಾ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲಕ್ಕೂ
ನಿಯಾಂಕನಾಗಿರುವನೆಂದೂ, ಅಸ್ಯ ಸೂಕ್ತಸ್ಯ ಬೋಧಿ ನಾವು ಪಡಿಸುವ ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡ
ಬೇಕೆಂದೂ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ತನಯಂ ಚ ಜಿನ್ಯ—ಪುತ್ರಂ ಚ ಪ್ರೇರಯ | ಜಿವಿಃ ಪ್ರೀಣನಾರ್ಥೋಽತ್ರ ಪ್ರೇರಣೇ ವರ್ತತೇ |
ಜಿವಿ ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವು ಇರುವುದಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸು ಎಂಬ

ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ, ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯವ್ರತಿಯ ನಮ್ಮ ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮ ಪುತ್ರರೂ ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸಲಿ ಎಂದೂ, ಸರ್ವೇ ದೇವಾಃ ಸರ್ವಂ ಅವಂತಿ ತೌ ಭದ್ರಂ ಚ ಜಿನ್ನೈ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೂ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುವ ಕಲ್ಯಾಣವು ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸಲಿ ಎಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಸುವೀರಾಃ—ಶೋಭನೈಃ ವೀಶೈಃ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಭಿರುಪೇಶಾಃ ಸುವೀರ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧ ವಾದ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ವೋವೊಕ್ಕಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಇವರಿಂದ ಕೂಡಿ ನಾವು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಪೌಢವಾದ ಪುತಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವಿದಭೇ—ಯಜ್ಞವ್ಯತಯಾ ಅಸ್ತಿ ದೇವಾ ಜಾನಾತಿ ಇತಿ ವಿದಭೋ ಯಜ್ಞಃ | ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿ ಹವಿಸ್ಸುಗಳು ಅರ್ಪಿಪಡುವ ಕರ್ಮವು ಯಜ್ಞವೆನಿಸುವುದು ಎಂದು ವಿದಭವದ ಅರ್ಥವು ವ್ಯವೃತ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಇಂಧಾನೇ ಇತಿ ಸಂಚರ್ಚಂ ತ್ವತೀಯಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗಾರ್ತ್ವಮದಂ ಜಾಗತಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಸ್ತತ್ಯಂ | ತಥಾ ಜಾನುಕ್ರಾಂತಂ | ಇಂಧಾನೇ ಸಂಚರ್ಚಂ ತ್ವತಿ | ತೈಂಗಿಕೋ ವಿನಿಯೋಗಃ ||

ಅನುವಾದವು—ಇಂಧಾನೋ ಅಗ್ನಿಂ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಮೂರನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಐದು ಪುಕ್ಕುಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃಹ್ಯಮದನು ಸುಷಿಯು; ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯವ್ರತಿಯು ದೇವತೆಯು; ಜಗತ್ತೇ ಭಂದಸ್ತು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಧಾನೇ ಸಂಚರ್ಚಂ ತು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ವಿನಿಯೋಗವು ತೈಂಗಿಕವು.

ಸೂಕ್ತ — ೨೫

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೩ || ಸೂಕ್ತ—೨೫ ||

ಅಪ್ಪಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೭ || ವರ್ಗ—೪ ||

- ! ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಪುಕ್ಕಂಪಿ—೫ ||
- ! ಪುಷಿಃ—ಗೃಹ್ಯಮದಃ |
- ! ದೇವತಾ—ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತಃ |
- ! ಭಂದಃ—ಜಗತಃ |

! ಸಂಹಿತಾಭಾಷೆ |

ಇಂಧಾನೋ ಅಗ್ನಿಂ ವನವದ್ಧನುಷ್ಯತಃ ಕೃತಬ್ರಹ್ಮಾ ತೂಶುವದ್ರಾಹವ್ಯ ಇತ್ |

ಜಾತೇನ ಜಾತಮತಿ ಸ ಪ್ರ ಸರ್ಪತೇ ಯಂಯಂ ಯುಜಂ ಕೃಣುತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ-

ಸ್ತುತೀಃ || ೧ ||

! ಸಂಹಿತಾಶಃ |

ವೀರೇಭಿರ್ವೀರಾನ್ವನದ್ವನುಷ್ಯತೋ ಗೋಭೀ ರಯಿಂ ಪಪ್ರಥದ್ಗೋಧತಿ ತ್ವನಾ |
ತೋಕಂ ಚ ತಸ್ಯ ತನಯಂ ಚ ವರ್ಧತೇ ಯಂಯಂ ಯುಜಂ ಕೃಣುತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣ-
ಸ್ವತಿಃ || ೨ ||

! ಪದಪಾಠಃ |

ವೀರೇಭಿಃ | ವೀರಾನ್ | ವನವತ್ | ವನುಷ್ಯತಃ | ಗೋಭಿಃ | ರಯಿಂ | ಪಪ್ರಥತ್ | ಬೋಧತಿ | ತ್ವನಾ |
ತೋಕಂ | ಚ | ತಸ್ಯ | ತನಯಂ | ಚ | ವರ್ಧತೇ | ಯಂಯಂ | ಯುಜಂ | ಕೃಣುತೇ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ |
ಪತಿಃ || ೨ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಸ ಯಜಮಾನೋ ವೀರೇಭಿರ್ವೀರೈರಾತ್ಮೀಯೈಃ ಪುತ್ರೈರ್ವನುಷ್ಯತೋ ಹಿಂಸತೋ ವೀರಾನ್
ಶತ್ರುಪುತ್ರಾನ್ ವನವತ್ | ವನುಯಾತ್ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ | ಅಸಿ ಚ ಗೋಭಿಃ ಸಹಿತಂ ಧನಂ ಪಪ್ರಥತ್ |
ಪ್ರಥಯತಿ ವಿಸ್ತಾರಯತಿ || ಪ್ರಥಯತೇರ್ಲುಃ ಚಿಜ್ಯತೇದ್ದ್ರೂಪಂ || ತಥಾ ತ್ವನಾ ಆತ್ಮನೈವ ಬೋಧತಿ |
ಸರ್ವಂ ಜಾನಾತಿ | ಅನನ್ಯಾಧೀನಜ್ಞಾನೋ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಿಂಚಿ ತಸ್ಯ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ತೋಕಂ
ಪುತ್ರಸನಯಂ || ವಿಧಕ್ರಿಯೈಃ || ತನಯಸ್ತತ್ಪುತ್ರೈಃ ವರ್ಧತೇ | ಪ್ರವೃದ್ಧೋ ಭವತಿ | ಯದ್ವಾ
ತೋಕಂ ತನಯಂ ಪುತ್ರಂ ಪೌತ್ರಂ ಚಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿವರ್ಧಯತಿ || ವೃಧಿರಂತರ್ಧಾವಿತಣ್ಯಾರ್ಥೋ
ದ್ರವ್ಯವ್ಯಃ | ಅನ್ಯದ್ಧತೆ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ಯಂಯಂ—ಯಾವ ಯಾವ ಯಜಮಾನನನ್ನು ! ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಃ—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು | ಯುಜಂ—
ಮಿತ್ರನನ್ನಾಗಿ | ಕೃಣುತೇ—ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ (ಅಂತಹ ಯಜಮಾನನು) | ವೀರೇಭಿಃ—ವೀರರಾದ
ಪುತ್ರರೊಡಗೂಡಿ | ವನುಷ್ಯತಃ—ಹಿಂಸಕರಾದ | ವೀರಾನ್—ಶತ್ರುಪುತ್ರರನ್ನು | ವನವತ್—ಹಿಂಸಿಸುವನು |
(ಮತ್ತು) ಗೋಭಿಃ—ಗೋವುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದ | ರಯಿಂ—ಧನವನ್ನು ! ಪಪ್ರಥತ್—ವಿಸ್ತರಿಸಿ ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ | ತ್ವನಾ—ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ | ಬೋಧತಿ—ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ | ತಸ್ಯ—ಅಂತಹ
ಯಜಮಾನನ | ತೋಕಂ ಚಿ—ಪುತ್ರನೂ | ತನಯಂ ಚಿ—ಪೌತ್ರನೂ | ವರ್ಧತೇ—ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು
ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಯಾವ ಯಾವ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಮಿತ್ರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ, ಅಂತಹ ಯಜಮಾನನು ವೀರರಾದ ಪುತ್ರರೊಡಗೂಡಿ ಹಿಂಸಕರಾದ ಶತ್ರುಪುತ್ರರನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವನು. ಮತ್ತು ಗೋವುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಧನವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಯಜಮಾನನ ಪುತ್ರನೂ ಪೌತ್ರನೂ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

(Surrounded) by his descendants, may he surpass the malevolent descendants (of his adversaries), for he is famed for great wealth of cattle, and understands (all things) of himself: his sons and grandsons prosper whom Brahmanaspathi makes his associate.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ವೀರೇಭಿಃ ವೀರಾನ್ ವನವತ್— ಯಾಸ್ಕರು ವೀರೋ ವೀರಯತ್ಯೈಮಿತ್ರಾ ವೇಶೇರ್ವಾ ಸ್ಯಾಧ್ವತಿ ಕರ್ವಣೋ ವೀರಯಶೇರ್ವಾ (ನಿ. ೧-೭) ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ವೀರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇತರರನ್ನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ನಾಶಪಡಿಸುವವನು (ಶೂರನು) ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಯಣರು ಇಲ್ಲಿ ವೀರೇಭಿಃ ಎಂದರೆ ಅತ್ತೀಯೈಃ ಪುತ್ರೈಃ ಯಜಮಾನರ ಪುತ್ರರು (ಮಕ್ಕಳು) ಎಂದೂ, ವೀರಾನ್ ಎಂದರೆ ಶತ್ರುಪುತ್ರರು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಜಮಾನನು ತನ್ನ ಕಡೆಯ ವೀರರಿಂದ ಶತ್ರುವೀರರನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ನಿಗ್ರಹಿಸುವಂತಾಗಲಿ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಗೋಭಿಃ ಪಪ್ರಥೌ— ಗೋಭಿಃಪ್ರಹಿತಂ ಧನಂ ವಿಸ್ತಾರಯತಿ ಗೌಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಕರು ಭೂಮಿ, ಪಶು, ಚರ್ಮ, ಶ್ಲೇಷ್ಮಾ, ಮೌರ್ವಿ, ಅದಿತ್ಯ, ಸುಸುಮ್ಮನಾಡಿ, ಕಿರಣಗಳು, ಎಂಬ (ನಿ. ೨-೫೬, ೬೮) ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ (ಪಶು) ಗವಾಂಜಾಡಿಪಶುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗೋಶಂಪತ್ತೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಯಜಮಾನನು ಈ ರೂಪವಾದ ಧನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತ್ವನಾ ದೋಧತಿ— ಅತ್ಯೈವ ಸರ್ವಂ ಜಾನಾತಿ ಅನನ್ಯಾಧೀನಜ್ಞಾನೋ ಧವತಿ | ತ್ವನಾ ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿದೆ.

ತೋಕಂ ತನಯಂ ವರ್ಧತೇ— ತೋಕಂ ತನಯಸ್ತು ತ್ವೈತ್ರೈಃ ಚ ಪ್ರವೃದ್ಧೋ ಧವತಿ | ಯದ್ವಾ ತೋಕಂ ತನಯಂ ಪುತ್ರಂ ಪೌತ್ರಂ ಚ ವರ್ಧಯತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಃ | ಯಜಮಾನನ ಪುತ್ರರನ್ನೂ ಪೌತ್ರರನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವನು ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಅವರೇ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದುವರು ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಪದಾರ್ಥ ||

ಇಂಧಾನೇ | ಅಗ್ನಿಂ | ವನವತ್ | ವನುಷ್ಯತಃ | ಕೃತೈಬ್ರಹ್ಮಾ | ಶೂಶುವತ್ | ರಾತೃಹವ್ಯಃ | ಇತ್ |
ಜಾತೇನ | ಜಾತಂ | ಅತಿ | ಸಃ | ಪ್ರ | ಸರ್ವತೇ | ಯಂಯಂ | ಯುಜಂ | ಕೃಣುತೇ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ |
ಪತಿಃ || ೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅಗ್ನಿಮಿಂಧಾನೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇರ್ಯಾಗಾರ್ಥವಾಗ್ನಿಂ ಪ್ರಜ್ವಲಯನ್ಯಜಮಾನೋ ವನು-
ಷ್ಯತೋ ಹಿಂಸಿಷ್ಯತೋ ಹಿಂಸಾಂ ಕುರ್ವತೋ ವಾ ಶತ್ಕೂನ್ಯನವತ್ | ವನುಯಾತ್ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ ||
ವನುಷ್ಯತಿರ್ಹಂತಿಕರ್ಮೇತಿ ಯಾಸ್ಯಃ | ಇದಿತಿ ಜಾರ್ಥೇ || ಕೃತೈಬ್ರಹ್ಮಾ | ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಕೃತಂ
ಯೇನ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ರಾತಹವ್ಯಃ | ರಾತಂ ದತ್ತಂ ಹವ್ಯಂ ಹವಿಯೇನ | ಏವಂಭೂತಃ ಸನ್
ಶೂಶುವತ್ | ವರ್ಧತೇ || ಟುಂಹಿತಿ ಗತಿವ್ಯದ್ವ್ಯೋಃ | ಅಸ್ಮಾಣ್ಣಿಂತಾಬುಜಾ ರೂಪಂ || ತಥಾ ಯಜಮಾನೋ
ಜಾತೇನ ಪುತ್ರೇಣ ಜಾತಂ ಜನಿತಮುಕ್ತಾದಿತಂ ಸ್ಯಸ್ಯ ಪೌತ್ರಮಿತಿ ಪ್ರಸರ್ವತೇ | ಅತೀತ್ಯ ಭೃಶಂ
ಪ್ರಸರತಿ | ಪೌತ್ರಮಪಿ ಪತ್ಯನ್ ಚಿರಕಾಲಂ ಜೀವೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಸರ್ತೇರ್ಯಜ್ಲಂಕಂತಾದ್ಯೈತ್ಯ-
ಯೇನಾತ್ಮನೇಪದಂ || ಯಂಯಂ ಯಜಮಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಃ ಸ್ತೋತ್ರವಿಮೋಃ ಸ್ವೀಕರಣೇನ
ಯುಜಂ ಸಪಾಯಂ ಕೃಣುತೇ | ಕುರುತೇ | ಸ ಸಮಾನ ಏವ ಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು ದೈಶಿಸಿದ ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ) ಅಗ್ನಿಂ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಇಂಧಾನೇ—ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನು | ವನುಷ್ಯತಃ—ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು | ವನವತ್—
ಹಿಂಸಿಸಿ ದೂರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟುತ್ತಾನೆ | ಇತ್—ಮತ್ತು | ಕೃತೈಬ್ರಹ್ಮಾ—ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಲೂ, |
ರಾತಹವ್ಯಃ—ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಲೂ | ಶೂಶುವತ್—ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ | ಯಂಯಂ—
ಯಾವ ಯಾವ ಯಜಮಾನನನ್ನು | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಃ—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು | ಯುಜಂ—ಮಿತ್ರನನ್ನಾಗಿ |
ಕೃಣುತೇ—ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ | ಸಃ—ಅಂತಹ ಯಜಮಾನನು | ಜಾತೇನ—ಪುತ್ರನಿಂದ | ಜಾತಂ—
ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಪೌತ್ರನನ್ನೂ | ಅತಿ ಪ್ರ ಸರ್ವತೇ—ದಾಟಿ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಪೌತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ
ನೋಡುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ).

|| ಛಾಂದೋ ||

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು ದೈಶಿಸಿದ ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನು
ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಿ ದೂರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು
ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಲೂ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಲೂ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ಯಾವ ಯಜಮಾನನನ್ನು
ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು ಮಿತ್ರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಂತಹ ಯಜಮಾನನು ತನ್ನ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ
ನೋಡಿಸಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವಷ್ಟು ಕಾಲ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

Kindling the fire, may (the worshipper) overcome the malevolent (disturbers of the rite); may he, repeating prayers, and laden with oblations, prosper; he whom Brahmanaspathi makes his associate, lives to behold the son of his son.

ಓ ವಿಕೇಶವಿವಯುಗಲು ॥

ಅಗ್ನಿಂ ಇಂಧಾನಂ — ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೇರ್ಯೋಗಾರ್ಥಮಗ್ನಿಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಲಯೇ ಯಜಮಾನಃ | ಇಲ್ಲಿ ಇಂಧಾನಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉದ್ದೀಪನೆಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು ಉದ್ದೀಪಿಸಿ ಆಚರಿಸುವ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನು ತನಗೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಶತ್ರುಗಳೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಅಗ್ನಿಯ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ದೂರಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಯಾಸ್ಯುರು ವನುಷ್ಯತಿಹಿಂಸಾ ಕರ್ಮಾಃ (ನಿ. ೫-೨) ಎಂದು ಪಾಠವಾಗಿದೆ, ವನುಯಾಮು, ವನುಷ್ಯತೇ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕೃತಬ್ರಹ್ಮಾ—ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದವು ಆನ್ನ ಧನ, ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಯರಿಂದ (ನಿ. ೨-೯) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ, ಸಾಯಣರು ಇಲ್ಲಿ ಕೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಯೇನ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಜಾತೇನ ಜಾತಂ—ಯಜಮಾನಃ ಪುತ್ರೇಣ ಜನಿತಂ ಸ್ವಸ್ತೌ ಪೌತ್ರಂ ಅತೀತ್ಯ ಭೃತಂ ಶ್ರೇಷ್ಠರತಿ | ಪೌತ್ರಮಪಿ ಪತ್ಯನ್ ಚಿರಕಾಲಂ ಜೀವೇತ್ ಇಲ್ಲಿ ಜಾತೇನ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜಾತೇನ ಪುತ್ರೇಣ ಯಜಮಾನನ ಪುತ್ರನಿಂದ ಎಂದರ್ಥವು. ಇಂತಹ ಪುತ್ರನಿಂದ ಜಾತಂ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೊಮ್ಮಗನೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಆದುದರಿಂದ ಜಾತೇನ ಜಾತಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಯಜಮಾನನ ಮಗನ ಮಗನು ಅಥವಾ ಮೊಮ್ಮಗನು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇಂತಹ ಮೊಮ್ಮಗನ ಕಾಲಪರ್ಯಂತರವೂ ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಜೀವಿಸಿರುವಂತೆ ಆಯಸ್ಸನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿ ಯಂಯಂ ಯುಜಂ ಕೃಣುತೇ ಸಃ—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆಯು ಹಿಂದೆ ಮನ್ವತವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವರು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತತಿ ಎಂದೂ ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ದೇವತೆ ಎಂದೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೀಪಿಸುವುದು ಹವರಾದಿಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಈ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ತಿಳಿಯ ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಮಾಡುವನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಙ್ ||

ಸಿಂಧುರ್ನ ಕ್ಷೋದಃ ತಿಮಿಷಾ ಯುಷಾಯತೋ ವ್ಯಷೇವ ವಧ್ರೀರಭಿ ವಷ್ಪೋ-
ಜಸಾ |

ಅಗ್ನೇರಿವ ಪ್ರಸಿತಿನಾರ್ಹ ವರ್ತವೇ ಯಂಯಂ ಯುಜಂ ಕೃಣಾತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಃ ||

|| ಽದವಾಃ ||

ಸಿಂಧುಃ | ನ | ಕ್ಷೋದಃ | ತಿಮಿಷಾನಾನ್ | ಯುಷಾಯತಃ | ವ್ಯಷಾಽವ | ವಧ್ರೀನ್ | ಅಭಿ | ವಷ್ಪಿ |
ಓಜಸಾ |

ಅಗ್ನೇಽವ | ಪ್ರಸಿತೀಃ | ನ | ಅಹ | ವರ್ತವೇ | ಯಂಯಂ | ಯುಜಂ | ಕೃಣಾತೇ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ |
ಪತಿಃ || ೩ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸಿಂಧುಃ ಸ್ಯಂದನಕೀಲಾ ನದೀ ಕ್ಷೋದೋ ನ ಹ್ವದ್ಯಮಾನಂ ಕೂಲಂ ಯಥಾ ಭಿನತ್ತಿ ತಥಾ
ತಿಮಿಷಾನ್ | ತಿಮಿಷಾ ಕರ್ಮನಾಮು | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತೇಃ ಪರಿಚರಣಾತ್ಮನಾ ಕರ್ಮಣಾ ಯುಕ್ತೋ
ಯಜಮಾನ ಯುಷಾಯತೋ ಹಿಂಸತಃ ಶತ್ಯೋನ್ ಓಜಸಾ ಬಲೇನಾಭಿವಷ್ಪಿ | ಹಂತುಮಭಿತಃ
ಕಾಮಯತೇ || ವಶ ಕಾಂತಾ || ಇದಮಪರಂ ನಿವರ್ತನಂ | ವ್ಯಷೇವ ವಧ್ರೀನ್ | ವಧ್ರಿಯೋ
ನಿಷ್ಪಿಪ್ತಮುಷ್ಣಾ ನಿರ್ವಿಯೋ ಬಲೇವರ್ಧಾಃ | ತಾನ್ ಯಥಾ ವ್ಯಷಾ ಸೇಚನಕರ್ಮಣಃ ಸರ್ವಿಯೋ
ವ್ಯಷಘೋಽಭಿಭವತಿ ತದ್ವಿಚ್ಛತ್ಯನಭಿಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಸಿ ಚಾಸಾವಗ್ನೇರಿವ ಪ್ರಸಿತೀಃ |
ಪ್ರಸೀಯತೇ ಬಧ್ರತೇಽನಯೇತಿ ಪ್ರಸಿತಿರ್ಜಾಲಾ || ಷಿಷ್ಠಾ ಬಂಧನೇ | ಕರಣೇ ಪ್ರಿನ್ || ಯಥಾಗ್ನೇ-
ರ್ಜಾಲಾಪ್ರತಿಹತಪ್ರಸರಾ ಏವಮಸಿ ನ ವರ್ತವೇ | ನಾರಯಿತುಂ ನಿವರ್ತಯಿತುಂ ನಾ ಸೈವ
ಶಕ್ಯತೇ || ಅಹಶಬ್ದೋಽವಧಾರಣೇ | ವ್ಯಷೋತೇರಂತರ್ಥಾನಿತಣ್ಯರ್ಥಾತ್ ವರ್ತತೇರ್ವಾ ತುಮರ್ಥೇ
ತವೇನ್ವತ್ಯಯಃ | ಅನ್ಯದ್ಧತಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಸಿಂಧುಃ—ಪ್ರವಹಿಸುವ ನದಿಯು | ಕ್ಷೋದಃ ನ—ತನ್ನ ವಡವನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿ ಸೀಳುವಂತೆಯೂ |
ವಧ್ರೀನ್—ನಿರ್ವಿಯೋವಾದ ಮುದಿಯೆತ್ತುಗಳನ್ನು | ವ್ಯಷೇವ—ಪುಷ್ಪವಾದ ವ್ಯವಭವ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸುವಂತೆಯೂ |
ತಿಮಿಷಾನ್—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಪಚರಿಸುವ ಕರ್ಮಯುಕ್ತನಾದ ಯಜಮಾನನು |
ಯುಷಾಯತಃ—ತನ್ನನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು | ಓಜಸಾ—ತನ್ನ ಬಲದಿಂದ | ಅಭಿ ವಷ್ಪಿ—ಸುತ್ತುವರಿದು

ಹಿಂಸಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ | ಯಂಯಂ--ಯಾವ ಯಾವ ಯಜಮಾನನನ್ನು | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೇತಿ-ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೆತಿಯು | ಯುಜಂ--ಸಖನನ್ನಾಗಿ | ಕೃಣುತೇ--ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ (ಅಂತಹ ಯಜಮಾನನು) | ಅಗ್ನೇಃ ಇವ ಪ್ರಸಿತಿಃ--ಅಗ್ನಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಹರಡಿ ಅಪ್ರತಿಹತವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸುವಂತೆ | ನ ವರ್ತನೇ ಅಹ--(ಯಾರಿಂದಲೂ) ತಡೆಯಲರಕ್ಕನಾದ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಪ್ರವಹಿಸುವ ನದಿಯು ತನ್ನ ದಡವನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿ ನೀಳುವಂತೆಯೂ, ನಿರ್ವೀರ್ಯನಾದ ಮುದಿಯಿತ್ತುಗಳನ್ನು ಪುಷ್ಪನಾದ ವೃಷಭವು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸುವಂತೆಯೂ, ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೆತಿಯನ್ನು ಪಹರಿಸುವ ಕರ್ಮಯುಕ್ತನಾದ ಯಜಮಾನನು ತನ್ನನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಬಲದಿಂದ ಸುತ್ತುವೆಂದು ಹಿಂಸಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ಯಾವ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೆತಿಯು ಸಖನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಂತಹ ಯಜಮಾನನು, ಅಗ್ನಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಹರಡಿ ಅಪ್ರತಿಹತವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸುವಂತೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ತಡೆಯಲರಕ್ಕನಾದ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

As a river (washes away) its banks, so the devout worshipper, of Brahmanaspathi), overpowers his enemies by his strength, as a bull (overcomes) an ox : like the spreading flame of fire, it is impossible to stop him, whom Brahmanaspathi makes his associate.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಶಿವಾನಾ ಭೂಭಾಯತಃ ಓಜಸಾ ಅಭಿ ವಕ್ಶಿ- ಶಿವಾ ಎಂಬ ಪದವು ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಶಿವಾತಿ ಕರ್ಮನಾಮ, ಶಮಯತೇವಾ ಶಕ್ನೋತೇವಾ (ನಿ. ೫-೧೨) ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೇತೇ ಪರಿಚರಣಾತ್ಮನಾ ಕರ್ಮಣಾ ಯುಕ್ತೋ ಯಜಮಾನಃ ಹಿಂಸತಃ ಶಕ್ನೋ ಬಲೇನ ಹಂತುಮಭಿತಃ ಠಾಮಯತೇ-ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತೆತಿಯನ್ನು (ಸೇವಿಸುವ) ಆರಾಧಿಸುವ ಯಜಮಾನನು ತನ್ನನ್ನು ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವರನ್ನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ನಾಶಗೊಳಿಸಲು ಅಸೇಕ್ಷಿಸುವನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಉಪಮಾನಗಳು ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಸಿಂಧುಃ ಕ್ಷೋಡಃ ನ-ಸ್ಯಂಜಿನಶೀಲಾ ನದೀ ಪ್ರವೃತ್ತಮಾನಂ ಕೂಲಂ ಯಥಾ ಭಿನತಿ-ಪ್ರವಹಿಸುವ ನದಿಯು ದಡವನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿ ಭೇದಿಸುವ ಹಾಗಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ-ವೃಷೇವ ವದ್ರೀಣ ವದ್ರಿಯೋ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಮುಷ್ಣಾ ನಿರ್ವೀರ್ಯಾ ಬಲೀವದಾರ್ಃ ತಾ ಯಥಾ ಸೇಚಿನಸಮರ್ಥಃ ಸವೀರ್ಯಃ ವೃಷಭೋ ಅಭಿಭವತಿ-ಪ್ರಭೂತನಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಗೂಳಿಗಳು ವಡದಿರುವ ಬೀಜವುಳ್ಳ ನಿಜಜನಾದ ಮುದಿ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ತಿವಿದು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉರುಳಿಸುವಂತೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಅಗ್ನೇರಿವ ಪ್ರಸಿತಿಃ-ಯಥಾ ಅಗ್ನೇಃಜ್ವಾಲಾಪ್ರತಿಹತಪ್ರಸರಾ ವಾರಯತುಂ ನಿವರ್ತಯಿತುಂ ನಾ ನೈವ ಶಕ್ಯತೇ-ದಾನ್ಯಾಯ

ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೂ, ಹಿಂತಿರಿಗಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅಶಕ್ಯವಾಗಿ ಇರುವ ಹಾಗೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಯಜಮಾನರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಪರಾಭವ ಗೊಳಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅದ್ಭುತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

~*~

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ತಸ್ಮೈ ಅರ್ಷಂತಿ ದಿವ್ಯಾ ಅಸಕ್ಶತಃ ಸ ಸತ್ವಭಿಃ ಪ್ರಥಮೋ ಗೋಷು ಗಚ್ಛತಿ |
ಅನಿಭೃಷ್ಟತವಿಷೀಹಂತ್ಯೋಜಸಾ ಯಂಯಂ ಯುಜಂ ಕೃಣುತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತೀಃ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ತಸ್ಮೈ | ಅರ್ಷಂತಿ | ದಿವ್ಯಾಃ | ಅಸಕ್ಶತಃ | ಸಃ | ಸತ್ವಭಿಃ | ಪ್ರಥಮಃ | ಗೋಷು | ಗಚ್ಛತಿ |
ಅನಿಭೃಷ್ಟತವಿಷೀಃ | ಹಂತಿ | ಓಜಸಾ | ಯಂಯಂ | ಯುಜಂ | ಕೃಣುತೇ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಪತೀಃ || ೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ತಸ್ಮೈ ಯಜಮಾನಾಯ ದಿವ್ಯಾ ದಿವಿ ಭವಾ ವೃಷ್ಟಿಲಕ್ಷಣಾ ಆಪೋರಸ್ಯತೋರಸ್ಯಜ್ಯಮಾನಾ ಅನಿರುದ್ಯಾಃ ಸತೋರ್ಯರ್ಷಂತಿ | ಗಚ್ಛಂತಿ ಪ್ರಾಪ್ನುಂತಿ | ಅರ್ತೇರ್ಲೇಟಿ ರೂಪಂ || ತಥಾ ಸ ಯಜಮಾನಃ ಸತ್ವಭಿಃ | ಸತ್ವಾನಃ ಸಾಧಕಾಃ ಪರಿಚಾರಕಾಃ | ತ್ರೈ ಸಹಿತಃ ಪ್ರಥಮೋರಸ್ಯೇಭ್ಯೋ ಯಜಮಾನೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಭಾವೀ ಸನ್ ಗೋಷು ಗಚ್ಛತಿ | ಗಮಾದಿಧನಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತೈರ್ಭಃ | ಕಿಂಚಿ ಅನಿಭೃಷ್ಟತವಿಷೀಃ | ತವಿಷೀತಿ ಬಲನಾಮ | ಅನಿಭೃಷ್ಟಾ ಪರೈರಬಾಧಿತಾ ತವಿಷೀ ಬಲಂ ಯಸ್ಯ ತಾದ್ಯತಃ ಸನ್ ಓಜಸಾ ಬಲೇನ ಹಂತಿ ಶತ್ಯೂನ್ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಯಂಯಂ—ಯಾವ ಯಾವ ಯಜಮಾನನನ್ನು | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತೀ—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು | ಯುಜಂ—ಸಖನನ್ನಾಗಿ | ಕೃಣುತೇ—ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ | ತಸ್ಮೈ—ಆ ಯಜಮಾನನಿಗೆ | ದಿವ್ಯಾಃ—ದ್ಯುಲೋಕದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ವೃಷ್ಟಿಗಳು | ಅಸಕ್ಶತಃ—ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ | ಅರ್ಷಂತಿ—ಸೂರಿಯುತ್ತವೆ | ಸಃ—ಅವನು | ಸತ್ವಭಿಃ—ತನ್ನ ಪರಿಚಾರಕರೊಡನೆ | ಪ್ರಥಮಃ—ಇತರ ಯಜಮಾನರಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ | ಗೋಷು—ಗೋರೂಪವಾದ ಧನವನ್ನು | ಗಚ್ಛತಿ—ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ | ಅನಿಭೃಷ್ಟತವಿಷೀಃ—ಇತರಿಂದ ಸೋಲಿಸಲಾಗದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ | ಓಜಸಾ—ತನ್ನ ವೀರ್ಯದಿಂದ | ಹಂತಿ—(ಶತ್ರುಗಳನ್ನು) ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

‡ ಭಾವಾರ್ಥ ‡

ಯಾವ ಯಾವ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ತನ್ನ ಸಖನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ, ಆ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ದ್ವೈದೀಕದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ವೃಷ್ಟಿಗಳು ತಡೆಯಿಲ್ಲದೇ ಸುರಿಯುತ್ತವೆ. ಅವನು ತನ್ನ ಪರಿಚಾರಕರೊಡನೆ ಇತರ ಯಜಮಾನರಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ ಗೋರೂಪವಾದ ಧನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇತರರಿಂದ ಸೋಲಿಸಲಾಗದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ತನ್ನ ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

For him, the unobstructed rains of heaven descend : first among the devout, he acquires (wealth) in cattle : of irresistible vigour, he destroys his enemies by his strength, whom Brahmanaspati makes his associate.

‡ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ‡

ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯನ್ನು ಹವಿರಾದಿಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುವ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ದಿವ್ಯಾಃ ಅಸಕ್ತತಃ ಅರ್ಪಂತಿ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲ ಶೇಖಿತವಾಗಿರುವ ಉತ್ತಮವಾದ ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಉದಕಗಳು ಅವರ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ದೊರಕುವುವು. ಮತ್ತು ಸತ್ವೈಃ ಪ್ರಥಮಾಃ—ಪರಿಚಾರಕೈಃ ಸಹಿತಃ ಅನ್ಯೈಃ ಭೈಃ ಯಜಮಾನೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವ ಭಾವೀ ಗೋಷು ಗಚ್ಛತಿ—ಪರಿಚಾರಕರಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಯಜಮಾನನು ಗವಾದಿ ಧನಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವನು. ಎಂದೂ, ಅನಿಧೃಷ್ಟತವಿಷೀ ಓಜಸಾ ಬಲೇನ ಹಂತಿ ಪರೈರಜಾದಿತಾ ತವಿಷೀ ಯಸ್ಯ ತಾದೃಶಃ ಬಲೇನ ಶತ್ಕೃತಾ ಹಂತಿ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದ ಯಜಮಾನನು ಇತರರ ಅಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದಿರುವ ಮತ್ತು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಬಲದಿಂದ ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗುವನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ದಿವ್ಯ ಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ದಿವಿಜ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿ (ನಿ. ೨-೧೮) ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ತವಿಷೀ ಎಂಬ ಪದವು (ನಿ. ೨-೯) ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಓಜಃ ಎಂಬ ಪದವು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೯) ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿ, ಓಜ ಓಜತೇರ್ವಾ ಉಬ್ಜತೇರ್ವಾ (ನಿ. ೨-೮) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗುತ್ತದೆ.

‡ ಸಂಹಿತಾಪಠಃ ‡

ತಸ್ಯಾ ಇದ್ವಿಶ್ವೇ ಧನಯಂತ ಸಿಂಧವೋಽಚ್ಛಿದ್ರಾ ಶರ್ಮ ದಧಿರೇ ಪುರೂಣಿ |
 ದೇವಾನಾಂ ಸುಮ್ನೇ ಸುಭಗಃ ಸ ಏಧತೇ ಯಂಯಂ ಯುಜಂ ಕೃಣ್ವಾಣ
 ಸ್ತುತಿಃ || ೫ ||

|| ೫ವಕಾಃ ||

ತಸ್ಮೈ ಇತ್ ವಿಶ್ವೇ | ಧನಯಂತೆ | ಸಿಂಧವಃ | ಅಚ್ಚಿದ್ರಾ | ಶರ್ಮ | ದ್ವಿರೇ | ಪುರೂಶಃ |

ದೇವಾನಾಂ | ಸುಮ್ಮೇ | ಸುಧಗಃ | ಸಃ | ಏಧತೇ | ಯಂತ್ರಯಂ | ಯುಜಂ | ಕೃಣುತೇ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ |

ಪತಿಃ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ತಸ್ಮೈ ಇತ್ ತಸ್ಮೈ ಏವ ಯಜಮಾನಾಯ ವಿಶ್ವೇ ಸಿಂಧವಃ ಸರ್ವಾಃ ಸ್ಯಂದನಶೀಲಾ ನದ್ಯೋಃ
ಧನಯಂತೆ | ಚಲಯಂತಿ | ಏತದಭೀಷ್ಟಫಲಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರವಹಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಅಚ್ಚಿದ್ರಾ
ಅಚ್ಚಿದ್ರಾಣಿ ಭಿದ್ರರಹಿತಾನಿ ಸಂತತಾನಿ ಪುರೂಶಿ ಬಹುನಿ ಶರ್ಮ ಶರ್ಮಾಣಿ ಸುಖಾನಿ ದ್ವಿರೇ |
ತಸ್ಮೈ ಏವ ಧಾರ್ಯಂತೇ | ಯದ್ರಾ ಶರ್ಮೇತಿ ಗೃಹನಾಮ | ಭಿದ್ರರಹಿತಾನಿ ಬಹುನಿ ಸದನಾನಿ
ಧಾರ್ಯಂತೇ | ಸುಧಗಃ ಶೋಭನಧನೋ ದೇವಾನಾಂ ಸುಮ್ಮೇ ದೇವ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯೇ ಸುಖೇ ವರ್ತಮಾನಃ
ಸನ್ ಏಧತೇ | ವರ್ಧತೇ | ಶಿಷ್ಯಂ ಸ್ತಷ್ಯಂ ||

|| ಶ್ರುತಿವಾರ್ತ ||

ಯಂತ್ರಯಂ—ಯಾವ ಯಾವ ಯಜಮಾನನನ್ನು | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಃ—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು | ಯುಜಂ—
ಸಖನನ್ನಾಗಿ | ಕೃಣುತೇ—ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ | ತಸ್ಮೈ ಇತ್—ಅವನಿಗೋಸ್ಕರವೇ | ವಿಶ್ವೇ ಸಿಂಧವಃ—
ಸಮಸ್ತವಾದ ನದಿಗಳೂ | ಧನಯಂತೆ—ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ | ಅಚ್ಚಿದ್ರಾ—ಭಿದ್ರವಿಲ್ಲದೇ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವುದೂ |
ಪುರೂಶಃ—ಪ್ರಭೂತವಾದುದೂ ಆದ | ಶರ್ಮ—ಸುಖಗಳು (ಅಥವಾ ಗೃಹಗಳು) | ದ್ವಿರೇ—(ಅವನಿಗಾಗಿಯೇ)
ಧೃತವಾಗಿವೆ | ಸಃ—ಆ ಯಜಮಾನನು | ಸುಧಗಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನವುಳ್ಳವನಾಗಿ | ದೇವಾನಾಂ—ದೇವತೆ
ಗಳಿಂದ ದತ್ತವಾದ | ಸುಮ್ಮೇ—ಸುಖದಲ್ಲಿರುತ್ತಾ | ಏಧತೇ—ವೃದ್ಧಿಯನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

|| ಛಾಂದಸ್ ||

ಯಾವ ಯಾವ ಯಜಮಾನನನ್ನು | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯು ಸಖನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಯೋ, ಅವನಿಗೋ
ಸ್ಕರವೇ ಸಮಸ್ತ ನದಿಗಳೂ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಭಿದ್ರವಿಲ್ಲದೇ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವುದೂ, ಪ್ರಭೂತವಾದುದೂ ಆದ ಸುಖಗಳು
(ಗೃಹಗಳು) ಅವನಿಗಾಗಿಯೇ ಧೃತವಾಗಿವೆ. ಆ ಯಜಮಾನನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನವುಳ್ಳವನಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ
ದತ್ತವಾದ ಸುಖದಲ್ಲಿರುತ್ತಾ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

Englis Translation.

Verily, for him all rivers flow : him do uninterrupted and num-
erous pleasures await : blessed with the felicity of the Gods he ever prospers,
whom Brahmanaspati makes his associate.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವಿಶ್ವೇ ಸಿಂಧವಃ ತಸ್ಮಾ ಇತ್ ಧನಯಂತೆ—ಸರ್ವಾಃ ಸ್ಯಂದನಶೀಲಾ ನದ್ಯಃ ಏತದಭೀಷ್ಯತಃ-
ಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರವಹಂತಿ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿರುವ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ
ನದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬೇಕಾದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅಸಾಧಾರಣವಾದ
ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯ ಮಹಿಮೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅಚ್ಚಿದ್ರಾಣಿ ಪುರೂಣಿ ಶರ್ಮ ದಧಿರೇ—ಅಚ್ಚಿದ್ರಾಣಿ ಎಂದರೆ, ಎಡಬಿಡದೆ ಇರುವ (ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ
ಅನುಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವ) ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಶರ್ಮಪದಕ್ಕೆ ಗೃಹವೆಂದೂ, ಸುಖವೆಂದೂ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.
ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಖಾದಿಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರವಾಗದಿರುವ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಸುಖವನ್ನೂ; ಥಿಥಿರಹಿತಾನಿ ಬಹೂನಿ
ಸದನಾನಿ ದೃಢವಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಮನೆಗಳನ್ನೂ ಯಜಮಾನರು ಹೊಂದುವರು ಎಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಮತ್ತೂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದ ಯಜಮಾನನು—ಸುಭಗಃ ದೇವಾನಾಂ ಸುಮ್ಮೇ
ಏಧತೇ—ಶೋಭನಧನಃ ದೇವೈಃ ಪ್ರತೈ ಸುಖೇ ವರ್ತಮಾನಃ ವರ್ಧತೇ—ಉತ್ತಮವಾದ ಧನವನ್ನು ಹೊಂದಿ,
ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿತವಾದ ಉತ್ತಮವಾದ ಸುಖದಿಂದ ಇರುವವನಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು ಎಂದು
ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಸುಮ್ಮ ಶಬ್ದವು (ನಿ. ೩-೧೩) ಸುಖನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ.

ಇಷ್ಟತ್ತಾರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

| ಸಾಯಜಘಾಂ |

ಋಜುರಿತಿ ಚತುರ್ಥಂ ಚತುರ್ಥಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗೃಹ್ಣಮದಸ್ಯಾರ್ಷಂ ಜಾಗತಂ ದ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತತ್ಯಂ |
ತಥಾ ಜಾನುಕ್ರಾಂತಂ | ಋಜುಶ್ಚತುಷ್ಯಮಿತಿ | ಗತೋ ವಿನಿಯೋಗಃ ||

ಅನುವಾದವು—ಋಜುರಿತ್ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಮೂರನೆಯ ಅನುವಾಹದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂಕ್ತವು.
ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಮುಕ್ತುಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃಹ್ಣಮದನು ಮುಖ್ಯವು; ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯು ದೇವತೆಯು;
ಜಗತೀ ಭವದಸ್ಯು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಋಜುಶ್ಚತುಷ್ಯಮಿತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ವಿನಿಯೋಗವನ್ನು
ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ತದಂತೆಯೇ.

ಸೂಕ್ತ—೨೬

- ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಹ—೩ || ಸೂಕ್ತ—೨೬ ||
- ಅಷ್ಟಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೨ || ವರ್ಗ—೫ ||
- || ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತು—೪ ||
- || ಮುಖ— ಗೃಹ್ಣಮದ ||
- || ದೇವತಾ— ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಃ ||
- || ಭವದಃ— ಜಗತೀ ||

ಋಜುರಿಚ್ಛಂಸೋ ವನವದ್ವನುಷ್ಯತೋ ದೇವಯನ್ನಿ ದದೇವಯಂತಮಭ್ಯಸತ |
 ಸುಪ್ರಾವೀರಿದ್ವನವತ್ಪುತ್ತು ದುಷ್ಪರಂ ಯಜ್ಞೇದಯಂಜ್ಯೋರ್ವಿ ಭಜಾತಿ ಭೋ-
 ಜನಂ || ೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಋಜುಃ | ಇತ್ | ಶಂಸಃ | ವನವತ್ | ವನುಷ್ಯತಃ | ದೇವ್ರಯನ್ | ಇತ್ | ಅದೇವ್ರಯಂತಂ | ಅಭಿ-
 ಅಸತಃ |

ಸುಪ್ರವೀರಃ | ಇತ್ | ವನವತ್ | ಪುತ್ಪು | ದುಷ್ಪರಂ | ಯಜ್ಞಾ | ಇತ್ | ಅಯಂಜ್ಯೋಃ | ವಿ |
 ಭಜಾತಿ | ಭೋಜನಂ || ೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಋಜುರಿತ್ ಅರ್ಜವಯುಕ್ತ ವಿವ | ಯದ್ವಾ ಋಂಜತಿ ಪ್ರಸಾಧನಕರ್ಮಾ | ಸ್ತೋತ್ರಾಣಾಂ
 ಪ್ರಸಾಧಕ ವಿವ ಶಂಸೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇಃ ಸ್ತೋತ್ರಾ ವನುಷ್ಯತೋ ಹಿಂಸತಃ ಶತ್ಪೂನ್ ವನವತ್ |
 ವನುಯಾತ್ ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ || ವನೋತೇರ್ಹಂತಿಕರ್ಮಾಣ ಏತದ್ರೂಪಂ || ತಥಾ ದೇವಯನ್ನಿತ್ ದೇವಂ
 ದಾನಾದಿಗುಣಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛನ್ನೇವ ಅದೇವಯಂತಂ ತದ್ವೀಪರೀತಂ ಪುರುಷ
 ಮಭ್ಯಸತ | ಅಭಿಭವೇತ್ || ಅಸ್ತೇರ್ಲೇಟ್ಪೀತದ್ರೂಪಂ || ತಥಾ ಸುಪ್ರಾವೀರೀತ್ | ಅವತೇಸ್ತಪ್ಯರ್ಥಾ-
 ದಾಣಾದಿಕ ಈಕಾರಪ್ರತ್ಯಯಃ || ಸುಷ್ಪು ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇಸ್ವರ್ಪಯಿತ್ಯೇವ ಪೃತು
 ಪೃತೇನಾಸು ಸಂಗ್ರಾಮೇಷು ದುಸ್ವರಂ ತುರೀತುಮಶಕ್ಯಂ ವನವತ್ | ಹಿಂಸ್ಯಾತ್ | ತಥಾ ಯಜ್ಞೇತ್
 ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಂ ಹವಿರ್ವೇಷ್ಯವಾನೇವ ಅಯಂಜ್ಯೋರಯಂಜ್ಯನೋ ಭೋಜನಂ ಭೋಗಸಾಧನಂ ವಿಭಜಾತಿ |
 ವಿಶೇಷೇಣ ಭಜೇತೇತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ಋಜುರಿತ್— ಋಜುಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನೇ ಆದ | ಶಂಸಃ— (ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯ) ಸ್ತುತಿಕರ್ತನು |
 ವನುಷ್ಯತಃ— ಹಿಂಸಕರಾದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು | ವನವತ್— ಹಿಂಸಿಸಲಿ | ದೇವಯನ್ನಿತ್— ದೇವಾತ್ಮನಾದ
 ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನಿಚ್ಛಿಸುತ್ತಲೇ | ಅದೇವಯಂತೇ— ದೈವಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವ ಪುರುಷನನ್ನು | ಅಭ್ಯಸತಃ—
 ಸೋಲಿಸಲಿ | ಸುಪ್ರಾವೀರೀತ್— (ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯನ್ನು) ಸ್ತೋತ್ರೆಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿಸದಿಸುತ್ತಲೇ | ಪುತ್ಪು— ಸಂಗ್ರಾಮ

ಗಳಲ್ಲಿ | ದುಷ್ಟರಂ—(ಇತರರಿಂದ) ಸೋಲಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು | ವನವತ್—ಹಿಂಸಿಸಲಿ | ಯಜ್ಞೇತ್—
(ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು) ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಪೂಜಿಸುತ್ತಲೇ | ಅಯಜ್ಞೋಃ — ಯಾಗಗೃಹಿತನಾದ ಪುರುಷನ |
ಭೋಜನಂ—ಭೋಗಸಾಧನವಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು | ವಿ ಭಜಾತಿ—ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ೧.

ಮುಜುಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವವನು ಹಿಂಸಕರಾದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಲಿ.
ದೇವತಾತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಚೈತುಸುತಲೇ ದೈವಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಪುರುಷರನ್ನು ಸೋಲಿಸಲಿ. ಬ್ರಹ್ಮಣ
ಸ್ತತಿಯನ್ನು ಪೂಜೆಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲದ ಸಂಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಇತರರಿಂದ ಸೋಲಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು
ಹಿಂಸಿಸಲಿ. ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಪೂಜಿಸುತ್ತಲೇ, ಯಾಗಗೃಹಿತನಾದ ಪುರುಷನ ಭೋಗಸಾಧನವಾದ
ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಿ.

English Translation.

May the sincere praiser (of Brahmanaspati) verily overcome (his) enemies; may the worshipper of the gods overcome him assuredly who does not reverence them: may the propitiator (of Brahmanaspati) overcome him who is difficult to be overcome in battles: may he who offers sacrifice appropriate the food of him who does not sacrifice

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಜುಬತ್, ದೇವಯಜ್ಞತ್, ಸುಪ್ರಾವೀರಿತ್, ಯಜ್ಞೇತ್ ಎಂಬ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಇತ್ ಎಂಬ ಪದವು ಪರಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಇತ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯರು ಚಿದಿತ್ಯೇಷೋಽನೇಕಕರ್ಮಾಃ (ನಿ. ೧-೪) ಎಂದು ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ (ಚಿತ್) ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವಧಾರಣಾಭದ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಪದವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನೊಬಲನೆಯದಾದ ಋಜುರಿತ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಜುವಯುಕ್ತಂ ಏವ | ಯದ್ವಾ ಋಂಜತಿ ಪ್ರಸಾಧನಕರ್ಮಾಃ | ಸ್ತೋತ್ರಾಣಾಂ ಪ್ರಸಾಧಕಂ ಏವ— ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಯಜಮಾನನು ಸರಳವಾದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನಾಗಿಯೇ ಅಥವಾ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ (ಅನುಕೂಲ) ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವವನಾಗಿಯೇ ಇರುವನೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ದೇವಯಜ್ಞತ್—ದಾನಾದಿಗುಣಯುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತುತಿಂ ಅಶ್ವಿನ ಇಚ್ಛೇನ್ನೇನಿ| ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸುವವರಿಗೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು ಯಜಮಾನನು ತನ್ನ ಪ್ರಭುವನ್ನಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನಾಗಿಯೇ ಇರುವನೆಂದು ಅರ್ಥವು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಸುಪ್ರಾವೀಶ್ — ಸುಷ್ಪ್ರ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತೇಶ್ಚರ್ಪಯಿತ್ವೇವ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಅತಿಮತನಾಗಿ ಕೃಪಿಗೊಳಿಸುವವನಾಗಿಯೇ ಇರುವನು ಎಂದು ಯಜಮಾನನ ಗುಣವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಯಜ್ಞೇತ್ — ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಂ ಹವಿಷಾ ಇಷ್ಟವಾನೇವ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವವನಾಗಿಯೇ ಇರುವನು ಎಂದು ಯಜಮಾನನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಈ ನಾಲ್ಕು ಪದಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿ, ಈ ಗುಣಗಳಿಂದ ವರ್ಜಿತರಾದ ಅದೇವಯಂತಂ — ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಪ್ರೇಷಪದಿರುವವರನ್ನೂ ಹಿಂಸಕರಾದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ ಯಜಮಾನನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವನು ಎಂದೂ, ಆಯಜ್ಜನಃ ಭೋಗಸಾಧನಂ ವಿಶೇಷೇಣ ಭವತೇ ಯಜ್ಞಮಾಡದಿರುವವನ ಸುಖಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವನೆಂದೂ ವಿವರಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಶಾ||

ಯಜಸ್ವ ವೀರ ಪ್ರ ವಿಹಿ ಮನಾಯತೋ ಭದ್ರಂ ಮನಃ ಕೃಣುಷ್ವ ವೃತ್ತತೂರ್ಯೇ |
ಹವಿಷ್ಯುಣುಷ್ವ ಸುಭಗೋ ಯಥಾಸಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತೇರವ ಆ ವ್ಯಣೇಮಹೇ || ೨ ||

|| ಪದಶಾ||

ಯಜಸ್ವ | ವೀರ | ಪ್ರ | ವಿಹಿ | ಮನಾಯತಃ | ಭದ್ರಂ | ಮನಃ | ಕೃಣುಷ್ವ | ವೃತ್ತತೂರ್ಯೇ |
ಹಃ | ಕೃಣುಷ್ವ | ಸುಭಗಃ | ಯಥಾ | ಅಸಸಿ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಪತೇಃ | ಅವಃ | ಆ | ವ್ಯಣೇಮಹೇ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಯಜಿರಾತ್ಮೀಯಂ ಪುರುಷಂ ಶಾಸ್ತಿ | ಹೇ ವೀರ ವಿಶೇಷೇಣ ಸ್ತುತೀನಾಂ ಪ್ರೇರಕ ಸಖೇ ಯಜಸ್ವ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಿಂ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಪೂಜಯ | ಮನಾಯತೋ ಮನಃ ಏವ ತೀರ್ಥಂ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾನ್ ಹಿಂಸಕಾನ್ ಯದ್ವಾ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನಾನ್ ಶಶ್ನುನ್ತತಿ ಪ್ರವಿಹಿ | ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಯುದ್ಧಾರ್ಥಂ ಗಚ್ಛು || ವೀ ಗತ್ಯಾದಿಷು | ಛಾಂದಸೋ ಹ್ರಸ್ವಃ || ವೃತ್ತತೂರ್ಯೇ ವ್ಯತ್ಪಾಣಾಮಾವಾರಕಾಣಾಂ ಶಶ್ನುಣಾಂ ಹಿಂಸಾಹೇತುಭೂತೇ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಭದ್ರಂ ಕಲ್ಪಾಣಂ ಧಾಷ್ಣ್ಯೋಪೇಷಕಂ ಮನಃ ಕೃಣುಷ್ವ | ಕುರುಷ್ವ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತೇರನುಗ್ರಹಾತ್ಪ್ರವೃವ ಜಯೋ ಭವಿಸ್ಯತಿ | ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತಯೇ ಹವಿಸ್ತು ರಪ್ರರೋಡಾಶಾದಿಕಂ ಕೃಣುಷ್ವ | ಕುರು | ಯಥಾ ತ್ವಂ ಸುಭಗಃ ಶೋಭನಧನೋಽಸಸಿ | ಭವಃ || ಅಸ್ತೇರ್ಲೇಟ್ಸು | ಡಾಗಮಃ || ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತೇರ್ಯಾಗೇನ ತ್ವಂ ಶೋಭನಧನೋ ಭವಿಸ್ಯಸೀತಿ ಯಾವತ್ | ಅಪಿ ಚ ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ಪತೇರವೋ ರಕ್ಷಣಮಾಭಿಮುಖ್ಯೇನ ವ್ಯಣೇಮಹೇ | ಸ್ವಾರ್ಥಯಾಮಹೇ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ವೀರ—ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವ ಸಖನೇ | ಯಜಸ್ವೆ—(ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸ್ತುತಿಗೆ) ಪೂಜೆಯ ನ್ನರ್ಪಿಸು | ಮನಾಯತಃ—ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಬರುವ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಲು | ಪ್ರ ವಿಹಿ—ಯುದ್ಧಾ ಛಮುಖವಾಗಿ ಹೊರಡು | ವೃತ್ತತೋರ್ಯೇ—ವೃತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ | ಭದ್ರಂ—ದೃಢವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ | ಮನಃ—ಮನಸ್ಸನ್ನು | ಕೃಣಾಪ್ಯ—ಮಾಡು | ಯಥಾ—ಯಾವ ವಿಧ ದಿಂದ | ಸುಭಗಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನವುಳ್ಳವನಾಗಿ | ಅಸತಿ—ಆಗುತ್ತೀಯೇ (ಆ ರೀತಿ) | ಹವಿಃ—ಚರುಪುರೋ ಡಾಡಾದಿಗಳನ್ನು | ಕೃಣಾಪ್ಯ—(ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸ್ತುತಿಗಾಗಿ) ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು | (ವಯಂ—ನಾವೂ ಸಹ) | ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಸ್ತುತೇಃ—ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸ್ತುತಿಯ | ಅವಃ—ರಕ್ಷಣವನ್ನು | ಆ—ಎದುರುಗೊಳ್ಳುವವರಾಗಿ | ವ್ಯಣೇಮಹೇ— ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವ ಎಲೈ ಯಜಮಾನನೇ, ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸ್ತುತಿಗೆ ಪೂಜೆಯನ್ನುರ್ಪಿಸು. ನಿನ್ನ ತೊಂದರೆಯನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೋರುತ್ತಾ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಬರುವ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಲು ಯುದ್ಧಾಛಮುಖವಾಗಿ ಹೊರಡು. ವೃತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡು. ಯಾವ ವಿಧದಿಂದ ನೀನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಆಗುತ್ತೀಯೇ ಆ ರೀತಿ ಚರುಪುರೋಡಾಡಾದಿಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು. ನಾವೂ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸ್ತುತಿಯ ರಕ್ಷಣವನ್ನು ಎದುರು ಗೊಳ್ಳುವವರಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation

Offer worship, O man, (to Brahmanaspati): proceed resolutely against those who are meditating (hostility): keep your mind firm in contending against foes: offer oblations whereby you may be prosperous: we also solicit the protection of Brahmanaspathi.

|| ತಿತಿವಿಷಯಗಳು ||

ಮಂತ್ರದ್ರವ್ಯವಾದ ಪುಷ್ಪಿಯು (ತನ್ನ ವರಿಗೆ) ತನಗೆ ಅತ್ತರಾದ ಪುರುಷರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿರುವ ಕ್ರಮವು ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ವೀರ ಯಜಸ್ವೆ—ಇಲ್ಲಿ ವೀರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ತುತೀನಾಂ ಪ್ರೇರಕೆ ಸಖೇ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪಠಿಸುವ ಸ್ನೇಹಿತನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿಧಿಯು ಆಶಂಕಿತವಾಗಿದೆ

ಮನಾಯತಃ ವಿಹಿ—ಮನ ಇವ ಶೀಘ್ರಂ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾನ್, ಹಿಂಸಕಾನ್. ಅಭಿಮುಷ್ಯ-ಮಾನಾನ್ ಶತ್ರ್ಯೌ ಪ್ರತಿ ಯುದ್ಧಾರ್ಥಂ ಗಚ್ಛಿ | ಮನಸ್ಸಿನ ವೇಗದ ಹಾಗೆ ಪ್ರಧೂತವಾದ ವೇಗದಿಂದ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ

ಒಂದು ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಥವಾ ಬಹಳ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಇರುವ ಶತ್ರುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡುವುದು ಹೇಳಿದೆ.

ವೃತ್ತತೂರ್ಯೇ-ಭದ್ರಂ ಮನಃ ಕೈಣುಷ್ಯ—ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವೃತ್ತಶಬ್ದವು ಅವರಿಸುವ ಹಿಂಸಾ ಕಾರಕವಾದ ಶತ್ರುಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾಸ್ಕರು ವೃತ್ತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾನಾರ್ಥಗಳನ್ನು (ನಿ. ೨-೧೬) ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೃತ್ತತೂರ್ಯೇ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸಂಗ್ರಾನು ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ ೩-೯) ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಶತ್ರುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದೂ, **ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇರನುಗ್ರಹಾತ್ಪನ್ನವ ಜಯೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ** ಪ್ರತ್ಯಣ ಪ್ರತಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಿನಗೇ ಜಯವು ಲಭಿಸುವುದೆಂದೂ ಮಂತ್ರವ್ರಹ್ಮವಾದ ಋಷಿಯ ಆಭಿಮತವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಯಥಾ ತ್ವಂ ಸುಭಗಃ ಅಸಸಿ—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇರ್ಯಾಗೇನ ತ್ವಂ ಶೋಭನಧನೋ ಭವಿಷ್ಯಸಿ | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶನಾಡಿ ಯಾಗವನ್ನಾಚರಿಸುವುದರಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದ ಧನಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಆಗುವುದೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಮತ್ತೆ **ಮಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತೇಃ ಅವಃ ಅವೇಣೇಮಹೇ** ನಾವು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಆಶಂಸನೆಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯಃ ||

ಸ ಇಜ್ಜೇನ ಸ ವಿಶಾ ಸ ಜನ್ಮನಾ ಸ ಪುತ್ರೈರ್ವಾಜಂ ಭರತೇ ಧನಾ ನೈಭಿಃ |
ದೇನಾನಾಂ ಯಃ ಸಿತರಮಾವಿಸತಿ ಶ್ರದ್ಧಾಮನಾಹವಿಷಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಂ || ೩ ||

|| ಪದವಾಕ್ಯಃ ||

ಸಃ | ಇತ್ | ಜಜ್ಜೇನ | ಸಃ | ವಿಶಾ | ಸಃ | ಜನ್ಮನಾ | ಸಃ | ಪುತ್ರೈಃ | ವಾಜಂ | ಭರತೇ | ಧನಾ |
ನೈಭಿಃ |
ದೇನಾನಾಂ | ಯಃ | ಸಿತರಂ | ಅಮಾವಿಸತಿ | ಶ್ರದ್ಧಾಮನಾಃ | ಹವಿಷಾ | ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಪತಿಂ || ೩ ||

॥ ధామణ్యము ॥

యోగ యజమానః శ్రద్ధామనాః శ్రద్ధా మనసి యశ్చ తాద్వితః సహ దేవానాం పితరం
పాలయితారం బ్రహ్మణస్తతిం దపిషా జరపురోడాశాదినావివాసతి | పరిజరతి || వివాసతిః
పరిజరతికర్మా || స ఇత్ స ఏవ యజమానోః జనేన జాతేన సర్వణ లోకేశేన
వాజమన్తం ధరతే | బిభర్తి సంధరతి వా | స ఏవ విశా ప్రజయో జన్మాన్తాయోజేన బంధు-
జనేన వాజం ధరతే | స ఏవ పుత్రైరాత్మీయైరపత్నీవ్రాజం ధరతే | తథా న్నభిసేత్సేత్సభి-
రన్యే | పరిజారకృధనా ధనాని ధరతే | బిభర్తి సంపాదయతి వా | బ్రహ్మణస్తతిమిష్యవత్యోః
యజమానస్య సర్వత్యోః జనా అన్యధనయ్యోః సాధకా భవంతితి యావత్ ||

॥ ప్రతిపాదనము ॥

యః—యావ యజమానః | శ్రద్ధామనాః—శ్రద్ధయింద కూడిద మనస్సులవనాగి |
దేవానాం—దేవతల | పితరం—పాలకనాద | బ్రహ్మణస్తతిం—బ్రహ్మణస్తతియన్న | దపిషా—
జరుపురోడాశాదిగలం | ఆ వివాసతి—పరిజరి పూజిస్తున్నయ్యో | స ఇత్—ఆ యజమానను
మాత్ర (తన్న సంబంధియగా) | జన్మానా జనేన—ఋత్వన్న వాద సకల లోకగళిందిగి | వాజం—
ఆన్నవన్న | ధరతే—ఘోందుత్తానే | సః—అవనే | విశా—(తన్న) ప్రజగళిందినే (ఆన్నవన్న
ఘోందుత్తానే) | సః—అవనే | పుత్ర్యైః—తన్న పుత్రురీడనేయ్యు (ఆన్నవన్న ఘోందుత్తానే) |
సభిః—తన్న పరిజారకరాద నరరీడనే | ధనా—ధనగళన్న (ఘోందుత్తానే).

॥ భావార్థము ॥

యావ యజమానః శ్రద్ధయింద కూడిద మనస్సులవనాగి దేవతల పాలకనాద బ్రహ్మణ
స్తతియన్న జరుపురోడాశాదిగలం లుపజరి పూజిస్తున్నయ్యో ఆ యజమానను మాత్ర తన్న
సంబంధియగా ఋత్వన్న వాద సకలరీడనేయ్యు, తన్న ప్రజగళిందినేయ్యు, తన్న పుత్రురీడనేయ్యు ఆన్నవన్న
ఘోందుత్తానే. ఆ యజమానను మాత్ర తన్న పరిజారకరాద నరరీడనే ధనగళన్న ఘోందుత్తానే.

English Translation.

He who with a believing mind worships Brahmanaspati, the father
of the gods, with oblations, he verily receives food, together with his sons,
his kindred, his descendants, his people, and (obtains) riches together
with (all) men.

॥ విశేషవిషయము ॥

బ్రహ్మణస్తతిమిష్యవత్యో యజమానస్య జనాః సర్వత్యోః అన్యధనయ్యోః సాధకాః
భవంతి బ్రహ్మణస్తతిం బంధుదేవనన్న కుంతు యాగవన్న ఆశంకువ యజమానసిగి జనరీర్షిణా నానా

ರೂಪವಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಧನವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಸಹಾಯಮಾಡುವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಈ ಪುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರದ್ಧಾಮನಾಃ ಹವಿಷಾ ಆ ವಿವಾಸತಿ ಸ ಇತ್ ವಾಜಂ ಭರತೇ, ಇಲ್ಲಿ ವಿವಾಸತಿ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಯಾಗ್ಯರು (ನಿ. ೩-೧೩-೧೧-೨೩) ಪರಿಚರಣಕರ್ಮವಾಚಕಪದಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯನ್ನು ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ ಯಜಮಾನನೇ ಅನ್ನವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಇತರರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಪೋಷಿಸುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಇದರಂತೆಯೇ-ಆತ್ತೀಯೇನ ಬಂಧುಜನೇನ, ಆತ್ತೀಯೈರಪತ್ನೈಃ ನೇತ್ಯಭಿರನ್ಯೈಃ ಪರಿಚಾರಕೈಃ ವಾಜಂ ಭರತೇ ಸಂಪಾದಯತಿ ವಾ ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಇರುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಅವನ ಬಂಧುಜನಗಳೂ, ಅವನು ಪುತ್ರರೂ, ಅವನನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಭೃತ್ಯರೂ ಕೂಡ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಧನವನ್ನೂ ಪಡೆದು ಅವನಿಂದ ಪೋಷಿತರಾಗುವರೆಂದ ವಿಸರಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಯೋ ಅಸ್ತೈ ಹವ್ಯೈಃ ಘೃತವದ್ಧಿರವಿಧತ್ವ ತಂ ಪ್ರಾಚಾ ನಯತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತೀ |
ಉರುಷ್ಯತೀನಂ ಹಸೋ ರಕ್ಷತೀ ರಿಷೋಷಿಂಹೋಶ್ವಿದಸ್ಮಾ ಉರುಚಕ್ರಿದ್ವತಃ ||

| ಪದಪಾಠಃ |

ಯಃ | ಅಸ್ತೈ | ಹವ್ಯೈಃ | ಘೃತವತ್ಫ಼ಿಃ | ಅನಿಧತ್ | ಪ್ರ | ತಂ | ಪ್ರಾಚಾ | ನಯತಿ |
ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಸತೀ |
ಉರುಷ್ಯತಿ | ಈಂ | ಅಂಹಸಃ | ರಕ್ಷತಿ | ರಿಷಃ | ಅಂಹೋಃ | ಚಿತ್ | ಅಸ್ತೈ | ಉರುಚಕ್ರೀಃ |
ಅದ್ವತಃ || ೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಯೋ ಯಜಮಾನೋಽಸ್ತೈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಯೇ || ಕ್ರಿಯಾಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಕರ್ಮಣಃ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ಯಾಚ್ಛತುರ್ಥೀ || ಇಮಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯಂ ಘೃತವದ್ಧಿರುಪಸ್ತುರಣಾಭಿಘಾತಕಾತ್ಯಕೇನಾಜ್ಯೇ-ನೋಪೇತ್ಯೇಹವ್ಯೈಹವಿಧಿರವಿಧತ್ | ಪರಿಚರತಿ || ವಿಧ ವಿಧಾನೇ ತೌದಾದಿಕಃ | ಅಯಂ ಪರಿಚರಣ-

ಕರ್ಮಸು ಪರಿತಃ || ತಂ ಯಜಮಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಃ ಸ್ವಾಚಾ ಸ್ವಾಚೀನೇನ ಋಜುನಾ ಮಾರ್ಗೇಣ ಸ್ವಣಯತಿ | ಪ್ರತ್ಯುಪ್ಪಥಲಂ ಸ್ವಾಪಯತಿ | ಅಪಿ ಚ ಈನೇನಮಂಹಸಃ ಸಾಹಾದುರುಷ್ಯತಿ | ರಕ್ಷತಿ || ಉರುಷ್ಯತೀ ರಕ್ಷಾಕರ್ಮತೀ ಯಾಸ್ಯಃ || ತಥಾ ರಿಷೋ ಹಿಂಸಕಾದೇನಂ ರಕ್ಷತಿ | ಅಂಹೋಶ್ಚಿತ್ | ಅವ್ಯತ್ತೇರ್ವಾರಿದ್ರಾಶ್ಚ | ಯದ್ವಾ ಅಗತ್ಯೇ ಹಂತುರಪಿ ರಕ್ಷತಿ | ಅಪಿ ಚಾಸ್ಮೈ ಯಜಮಾನಾಯಾದ್ಭುತಃ | ಮಹನ್ನಾನ್ಯುತಃ | ಅಕ್ಷರ್ಯಃ ಫಲತೋ ಮಹಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿರುರುಚಿಕ್ರಿರುರೋವಿಸ್ತೀರ್ಣಸ್ಯೋಪೇ ಕಾರಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ಭವತಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಯಃ—ಯಾನ ಯಜಮಾನನು | ಅಸ್ಮೈ—ಈ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯನ್ನೆದ್ದೇಶಿಸಿ | ಫೃತವದ್ವಿಃ—ಅಪ್ಯ ಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ | ಹವ್ಯೈಃ—ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ | ಅವಿಧತ್—ಪೂಜಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ | ತಂ—ಆ ಯಜಮಾನ ನನ್ನು | ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಃ—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು | ಸ್ವಾಚಾ—ಅತ್ಯಂತ ಋಜುವಾದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ | ಪ್ರ ನಯತಿ— ಫಲಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಒಯ್ಯುತ್ತಾನೆ | (ಮತ್ತು) ಈಂ—ಈ ಯಜಮಾನನನ್ನು | ಅಂಹಸಃ—ಪಾಪದಿಂದ | ಉರು ಷ್ಯತಿ—ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ | ರಿಷಃ—ಹಿಂಸಕನಾದ ಶತ್ರುವಿನಿಂದ | ರಕ್ಷತಿ—ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ | ಅಂಹೋಶ್ಚಿತ್— ದಾರಿದ್ರ್ಯರೂಪವಾದ ಪಾಪದಿಂದಲೂ (ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ) | ಅಸ್ಮೈ—ಇದೇ ಯಜಮಾನನಿಗೆ | ಅದ್ಭುತಃ—ಮಹಾತ್ಮ ನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು | ಉರುಚಿಕ್ರಿಃ—ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ಉಪಕಾರಕನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

|| ಛಾಂದೋಕ್ತ ||

ಯಾನ ಯಜಮಾನನು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯನ್ನೆದ್ದೇಶಿಸಿ ಅಪ್ಯಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸು ತ್ತಾನೆಯೋ, ಆ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಋಜುವಾದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಫಲಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಈ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಪಾಪದಿಂದಲೂ, ಹಿಂಸಕನಾದ ಶತ್ರುವಿನಿಂದಲೂ, ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂದಲೂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ಉಪಕಾರಕನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

English Translation

Brahmanaspathi leads by a straight path (to his reward), the worshipper who propitiates him with oblations of butter : he guards him against sin ; he protects him from foes and from distress ; and wonderful (in might), confers upon him many (favours)-

|| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆಗಳು ||

ತಂ ಸ್ವಾಚಾ ಪ್ರ ನಯತಿ—ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಃ ಋಜುನಾ ಮಾರ್ಗೇಣ ಪ್ರತ್ಯುಪ್ಪಂ ಫಲಂ ಸ್ವಾಪಯತಿ | ಫೃತಾದಿದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಹವಿರಾವ್ಯರ್ಪಣೆಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯು

ಯಜಮಾನನನ್ನು ಸಂಯಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಯ್ದು ಉತ್ತಮವಾದ ಫಲಭಾಜಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚಾ ಎಂಬ ಸದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚೀನೇನ ಎಂದರೆ ಪೂರ್ವಕರಿಂದ ಅನುಸ್ಮತನಾದ ಸರಳನಾದ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಅರ್ಥವು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿದೆ.

ಈಂ ಅಂಹಃ ಉರುಷ್ಯತಿ—ಏನಂ ಪಾಪಾತ್ ರಕ್ಷತಿ | ಈಂ ಎಂಬ ನಿವಾತಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಯಜಮಾನ ನನ್ನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಯಾಸ್ವರು ಪಾದಪೂರಣಾಸ್ತೇ ಅನರ್ಥಕಾಃ ಕಮಾಮಿದ್ವಿತಿ (ನಿ. ೧-೯) ಕಂ, ಈಂ, ಇತ್, ಉ ಎಂಬ ನಿವಾತಗಳು ವಾಕ್ಯಪೂರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉರುಷ್ಯತಿ ರಕ್ಷಾಕರ್ಮಾ ಇತಿ ಯಾಸ್ಯಃ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ ಮಾಡಿ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಪಾಪಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೆಯು ರಕ್ಷಿಸುವನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಅಂದೋಕ್ತಿತ್ ಎಂಬ ಸದಕ್ಕೆ ಅವೃತ್ತೇರ್ವಾರಿದ್ರಾತ್ ಯದ್ವಾ ಆಗತ್ಯ ಹಂತುರಪಿ (ದರಿದ್ರತನ) ಬದಲನ ಅಥವಾ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕೊಲ್ಲುವವನು ಎಂದು ಎರಡುವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೆಯು ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅಸ್ಯ ಅದ್ಭುತಃ—ಆಚಾರ್ಯಭೂತಃ ಮರ್ಹಾ ಅದ್ಭುತ ಶಬ್ದವು ಮಹನ್ನಾಮಗಳಲ್ಲ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೆಯು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಆಚಾರ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಪೂಜ್ಯನಾಗಿಯೂ ಪ್ರಭೂತನಾದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಆಚರಿಸುವನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಇವೃತ್ತೇಳನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಇಮಾ ಗಿರ ಇತಿ ಸಪ್ತದಶರ್ಚಿಂ ಪಂಚಮಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗೃಹ್ಯಮದಪುತ್ರಸ್ಯ ಕೂರ್ಮಾಸ್ತಾಷಂ ಗೃಹ್ಯಮದಸ್ಯೈವ ವಾ ತ್ರೈಷ್ಠುಭಮಾದಿತ್ಯದೇವತಾಕಂ | ತಥಾ ಚಾನುಕ್ಯಾಂತಂ | ಇಮಾ ಗಿರಸ್ತ್ರೈನಾ ಕೂರ್ಮೋ ಗಾರ್ಕ್ಷಮದೋ ಹಿ ವಾದಿತ್ಯಮಿತಿ || ಸೂಕ್ತವಿನ್ಯೋಗೋ ಲೈಂಗಿಕಃ | ಅದಿತ್ಯದೇವತಾಕೇ ಪಶ್ಚಾ ಪುರೋಡಾಶಸ್ಯೇಮಾ ಗಿರ ಇತ್ಯೇಷಾನುವಾಕ್ಯಾ | ಅಗ್ನೀಷೋಮಾವಿತಿ ಖಂಡೇ ಸೂಕ್ತಿಕಂ | ಇಮಾ ಗಿರ ಅದಿತ್ಯೇಛೋಃ ಘೃತಸೂಕ್ತ ಸ್ತ ಅದಿತ್ಯಾಸ ಉರವೋ ಗರ್ಭಿರಾಃ | ಅ-೩-೮ | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ಇಮಾ ಗಿರಃ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಮೂರನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳು ಮುಕ್ತುಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃಹ್ಯಮದಪುತ್ರನಾದ ಕೂರ್ಮನೆಂಬುವನು ಮುಷಿಯು ಅಥವಾ ಗೃಹ್ಯಮದನೇ ಮುಷಿಯು ಎಂದೂ ಹೇಳುವರು. ಅದಿತ್ಯರು ದೇವತೆಯು; ತ್ರಿಷ್ಠುಪ್ ಭವಂವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಇಮಾ ಗಿರಸ್ತ್ರೈನಾ ಕೂರ್ಮೋ ಗಾರ್ಕ್ಷಮದೋ ಹಿ ವಾದಿತ್ಯಂ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಸೂಕ್ತ ವಿನ್ಯೋಗವು ಲೈಂಗಿಕವು. ಅದಿತ್ಯ ದೇವತಾಸಂಬಂಧವಾದ ಪಶುಯಾಗದಲ್ಲಿ ಇಮಾ ಗಿರಃ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತದ ನೊದಲನೆಯ ಮುಕ್ತನ್ನು ಪುರೋಡಾಶಹೋಮನುಮಾಡುವಾಗ ಅನುವಾಕ್ಯಾ ಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು

ಅಶ್ವಲಾಯನ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರದ ಅಗ್ನೀಷೋಮಾ ಎಂಬ ಮಂಡದ ಇಮಾ ಗಿರ ಅದಿತ್ಯೇಭ್ಯೋಃ ಘೃತಸ್ಯೂತ್ಯ ಅದಿತ್ಯಾಃ ಉರವೋಃ ಗರ್ಭೀರಾಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೩-೪).

ಸೂಕ್ತ—೨೭

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೨ || ಸೂಕ್ತ—೨೭ ||

ಅಪ್ಯಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೭ || ವರ್ಗ—೬, ೭, ೮ ||

|| ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿದುವು ಚುಕ್ರಂಪಿ—೧೭ ||

|| ಮುಖ್ಯ—ಕೂರ್ವೋಃ ಗಾತ್ರವರ್ವೋಃ ಗೃತ್ವಮದೋಃ ವಾ |

|| ದೇವತಾ—ಅದಿತ್ಯಾಃ |

|| ಛಂದಃ—ಶ್ರುತ್ಯಾಃ |

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಇಮಾ ಗಿರ ಅದಿತ್ಯೇಭ್ಯೋಃ ಘೃತಸ್ಯೂತ್ಯಃ ಸನಾದ್ರಾಜಭ್ಯೋಃ ಜುಹ್ವಾ ಜುಹೋಮಿ |

ಶ್ವಣೋತು ಮಿತ್ರೋ ಅರ್ಯಮಾ ಭಗೋ ನಸ್ತು ವಿಜಾತೋ ವರುಣೋ ದಕ್ಷೋ

ಅಂಶಃ || ೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ |

ಇಮಾಃ | ಗಿರಃ | ಅದಿತ್ಯೇಭ್ಯಃ | ಘೃತಸ್ಯೂತ್ಯಃ | ಸನಾತ್ | ರಾಜ್ರಭ್ಯಃ | ಜುಹ್ವಾ | ಜುಹೋಮಿ |

ಶ್ವಣೋತು | ಮಿತ್ರಃ | ಅರ್ಯಮಾ | ಭಗಃ | ನಃ | ತು ವಿಜಾತಃ | ವರುಣಃ | ದಕ್ಷಃ | ಅಂಶಃ || ೧ ||

|| ಸಾಮಾನ್ಯಾಠಃ ||

ಅದಿತ್ಯೇಭ್ಯೋಽದಿಶೇಃ ಪುತ್ರೇಭ್ಯೋ ರಾಜಭ್ಯೋ ರಾಜಮಾನೇಭ್ಯ ಅಶ್ವರೇಭ್ಯೋ ವಾ ಮಿತ್ರಾದಿಭ್ಯೋ ಘೃತಸ್ಯೂತ್ಯಃ ಪ್ರಸ್ತಾಪ್ರಸ್ತಾನಿಹೇರ್ಭ್ಯಾಕಂ ಪ್ರರಂಶೀರಿಮಾ ಗಿರಃ ಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣಾ ವಾಚಃ ಸನಾತ್ಸರ್ವದಾ ಜುಹ್ವಾ | ವಾಜ್ಞಾನ್ಯುತತ್ | ವಾಗಿಂದ್ರಿಯೀಣ ಜುಹೋಮಿ | ಪ್ರಯಜ್ಯಾಮಿ | ಕರೋಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಯದ್ವಾ ಜುಹೂಸ್ವಾ ನೀಯೇನ ಘೃತಂ ಪ್ರರಂಶಿ ವಾಗ್ರೂಪಾಣಿ ಹವೀಂಃ ಜುಹೋಮಿ | ಅದಿತ್ಯಾ ನುದ್ಧಿತ್ಯ ತ್ವ ಜಾಮಿ | ಮಂತ್ರಾಣಾಂ ಪಯೋಃ ಘೃತಾದಿಪ್ರರಣಾಪೇತುಷ್ಠಂ ಚ ಯು ಚುಚೋಽಧೀಶೇ ಪಯಸಃ ಕೂಲ್ಯಾ ಅಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿನಾ ತೈತ್ತಿರೀಯಕೇ ಸ್ವಪ್ನಮಾಮ್ನಾತಂ | ತೈ. ಅ. ೨. ೧೦. ೭. | ನೋಽಸ್ಮದೀಯಸ್ತಾ ಗಿರೋ ಮಿತ್ರಾದಯಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಶ್ವಣೋತು | ತೇ ಚ ತೈತ್ತಿರೀಯೇಽಪ್ಯಾ ಪುತ್ರಾಸೋ ಅದಿತೇರಿತುಪಕ್ರಮ್ಯ ಸ್ವಪ್ನಮನುಕ್ರಾಂತಾಃ | ಮಿತ್ರಶ್ಚ ವರುಣಶ್ಚ ಧಾತಾ ಣಾರ್ಯಮಾ

ಚ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಭಗಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಕ್ಕೆ ವಿವಸ್ವಾಂಶ್ಚೇತ್ಯೇತ ಇತಿ | ಮಿತ್ರಃ ಪ್ರಮಿತೇಸ್ತ್ರಾಯಕಃ | ಯದ್ವಾ
ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸ್ವಿಗ್ಧಃ | ಅರೀನ್ ಯಚ್ಚೈತಿ ನಿಯುಚ್ಚೈತಿತ್ಯರ್ಯಮಾ | ಭಗೋ ಭವನೀಯೋ ದೇವಃ |
ತುವೀತಿ ಬಹುನಾಮ | ಬಹುಷು ದೇಶೇಷ್ಯನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಃ | ವರುಣವಿಶೇಷಣಮೇತತ್ |
ಪಾಪಸ್ಯ ನಿವಾರಣಾದ್ವರುಣಃ | ದಕ್ಷಃ ಸಮರ್ಥಃ | ಏತಚ್ಚಾಂಶಸ್ಯ ವಿಶೇಷಣಂ | ಏತೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ
ಕೃಣ್ಣಂತು ||

|| ಪ್ರತಿವಾರ್ಥ ||

ಅದಿತ್ಯೇಭ್ಯಃ—ಅದಿತಿಪುತ್ರರೂ | ರಾಜಭ್ಯಃ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನರೂ ಆದ ಮಿತ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ |
ಘೃತಸ್ಯೂಃ—ಘೃತವನ್ನು ಸುರಿಸತಕ್ಕ | ಇನಾಂ ಗಿರಃ—ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು | ಸನಾತ್—
ಸರ್ವದಾ | ಜುಹ್ವಾ—ವಾಗಿಂದ್ರಿಯರೂಪವಾದ ಜುಹೂಪಾತ್ರೆಯ ಮೂಲಕ | ಜುಹೋಮಿ—ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ
ನಃ—ನಮ್ಮ ಈ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು | ಮಿತ್ರಃ—ಮಿತ್ರನೂ | ಅರ್ಯಮಾ—ಅಧ್ಯಮನೂ | ಭಗಃ—ಭಗನೂ |
ತುವಿಜಾತಃ—(ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ | ವರುಣಃ—ವರುಣನೂ |
ದಕ್ಷಃ—ದಕ್ಷನೂ | ಅಂಶಃ—ಅಂಶನೂ | ಕೃಣೋತು—ಕೇಳಲಿ.

|| ಭಾಷಾರ್ಥ ||

ಅದಿತಿಪುತ್ರರೂ, ಪ್ರಕಾಶಮಾನರೂ ಆದ ಮಿತ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಘೃತವನ್ನು ಪ್ರವಿಸತಕ್ಕ ಸ್ತುತಿ
ರೂಪವಾದ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಾಗಿಂದ್ರಿಯರೂಪವಾದ ಜುಹೂಪಾತ್ರೆಯ ಮೂಲಕ ಸರ್ವದಾ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.
ನಮ್ಮ ಈ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಮಿತ್ರನೂ ಅರ್ಯಮನೂ, ಭಗನೂ ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ
ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವರುಣನೂ, ದಕ್ಷನೂ, ಅಂಶನೂ ಕೇಳಲಿ.

English Translation.

I present continually, with the ladle (of speech), these oblation-
dropping hymns to the royal Adityas: May Mitra, Aryaman, Bhaga, the
multipresent Varuna, the powerful Ansha, hear us.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅದಿತ್ಯೇಭ್ಯಃ ರಾಜಭ್ಯಃ ಘೃತಸ್ಯೂಃ ಗಿರಃ ಜುಹ್ವಾ ಜುಹೋಮಿ—ಅದಿತಿಪುತ್ರೇಭ್ಯಃ ರಾಜಮಾ—
ನೇಭ್ಯ ಈಶ್ವರೇಭ್ಯೋ ವಾ ಮಿತ್ರಾದಿಭ್ಯಃ ಘೃತಂ ಕ್ಷರಂತೀಃ ಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣಾಃ ವಾಚಃ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯೇಣ
ಕರೋಮಿ | ಅದಿತಿದೇವಿಯು—ಪುತ್ರರಾಗಿರುವ ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಥವಾ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಗಳಾಗಿ
ಇರುವ ಮಿತ್ರನೇ ನೊಂದಲಾದವರನ್ನು ಕುರಿತು ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಹೋಮ
ಸಾಧನವಾದ ಜುಹೂವಿನಿಂದ ಹೋಮ ಮಾಡುವಂತೆ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು
ಓದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಯದ್ವಾ ಜುಹೂಸ್ವಾನೀಯೇನ ಘೃತಂ ಕ್ಷರಂತಿ
ವಾಗ್ವಿಜಾತಃ ಹವೀಂಃ ಅದಿತ್ಯಾನುದಿಶ್ಯ ತೈಜಾಮಿ ಅದಿತ್ಯರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿ ಜೂಹೂ ಎಂಬ ಹೋಮ

ಮಾಡುವ ಪಾತ್ರೆಯಂತೆ ಇರುವ ವಾಗ್ವಿದಿಯಿಂದ ಘೃತವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ವಾಗ್ವಿದಿ ಪವಾಡ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸು ತ್ತೇನೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಮಂತ್ರಗಳು ಘೃತವನ್ನೂ ಇತರವಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವುವು ಎಂಬ ನಿಷೇಧವು ಯದ್ವಿಚೋದ್ರಧೀತೇ ಪಯಸಃ ಕುಲ್ಯಾ ಅಸ್ಯ (ತೈ. ಬ್ರಾ. ೨-೧೦) ಎಂಬ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿನ್ಯತವಾಗಿದೆ.

ಜುಹ್ವಾ-ವಾಗ್ವಿದಿಯೇಣ- ವಾಜ್ಞಪೈತತ್ ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವಿವರಣೆಯು ಇದೆ ಯಾಸ್ಯುರು ಜಿಹ್ವಾ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ವಾಜ್ಞ ಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೩) ಪಠಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಃ ಕೃಣೋತು- ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಸ್ಮದೀಯಾಃ ತಾಃ ಗಿರಃ ಮಿತ್ರಾದಯಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಕೃಣೋತು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವ ನಮ್ಮ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಮಿತ್ರನೇ ನೊಂದಲಾದ ಆದಿತ್ಯರು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಶ್ರವಣವಾದರೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ, ಸಾಯಣರು “ ಅಷ್ಟ್ವಿ ಪುತ್ರಾಸೋ ಅದಿತೇಃ..... ಮಿತ್ರಶ್ಚ ವರುಣಶ್ಚ ಧಾತಾಚಾರ್ಯಮಾಚೇ ಅಂಶಶ್ಚ ಭಗಶ್ಚ ಇಂದ್ರಶ್ಚ ವಿವಸ್ವಾಂಶ್ಚೈತೈತೇ ” (ತೈ. ಆ. ೧-೧೩-೩) ಅದಿತಿದೇವಿಗೆ ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಧಂತಾ, ಆರ್ಯಮಾ, ಅಂಶು, ಭಗ, ಇಂದ್ರ, ವಿವಸ್ವಾ ಇಂದು ಎಂಬ ಮಂದಿ ಪುತ್ರರು ಇರುವರು ಎಂದು ಹೇಳುವ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಆರಣ್ಯಕವ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮಿತ್ರಃ-ಪ್ರವಿಾತೇಸ್ತ್ರಾಯಕಃ ಯದ್ವಾ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸ್ವಿಗ್ಗಃ | ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸೋದದಿರುವಂತೆ ಅವಯುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವವನು ಅಥವಾ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಿನಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಹದಿಂದ ಇರುವವನು ಎಂದು ಮಿತ್ರ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾಸ್ಯುರು ಮಿತ್ರಃ ಪ್ರವೀತೇಸ್ತ್ರಾಯತೇ ಸಮ್ನಿನ್ಯಾನೇ ದ್ರವತೀತಿ ವಾ ನೇದವಯತೇರ್ವಾ (ನಿ. ೧೦-೨೨) ಎಂದು ಮಿತ್ರಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅರೀಗ ಚಕ್ಷುತಿ ನಿಯಚ್ಚುತೀತಿ ಅರ್ಯಮಾ- ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಯಮಾ ಎಂಬ ಪದದ ವಿವರಣೆಯು. ಸಾಯಣರಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಯಾಸ್ಯುರು ಅರ್ಯಮಾದಿತ್ಯೋ ಅರೀನ್ನಿ ಯಚ್ಚುತಿ (ನಿ. ೧೧-೨೩) ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಗಃ ಭಜನೀಯೋ ದೇವಃ | ಸೇವಿಸಲು ಅರ್ಹನಾದ ದೇವನು ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವಿವರಣೆಯು. ಯಾಸ್ಯುರು ಭಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಗೋ ಭಜತೇಃ (ನಿ. ೧-೭) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಮಾಡಿ (ನಿ. ೩-೯) ಭಗಸ್ಯ ಭಗಧೇಯಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯ (ತಿ. ೯-೩೧) ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವರುಣಃ ತುವಿಜಾತೇ-ಅನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ಬರುಷು ದೇತೇಷು ಪ್ರಾದುಭೂತಃ ಪಾಪನಿವಾರಣಾತ್ ವರುಣಃ | ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ದಯೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅವಿಭೂಷಣಗುವುದರಿಂದ ವರುಣನೆಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿರುವುದೆಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾಸ್ಯುರು ವ್ಯುಚೋತಿತಿ ಸತಃ (ನಿ. ೧೦-೫) ಎಂದು ವಿವರಣೆಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ದಕ್ಷಃ ಅಂತಃ-ಸಮರ್ಥಃ | ದಕ್ಷ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನು, ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಪದವು ಅಂಶನೆಂದು ಹೆಸರಿನಿಂದ ಶ್ರುಸಿದ್ಧನಾದ ಆದಿತ್ಯನಿಗೆ ವಿಕೇಷಣನೆಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಈ ಮಿತ್ರ, ಅರ್ಯಮಾ

ವರುಣ, ಅಂಶ ಎಂಬವರು ಬುಕ್ಕಿಜರಾದ ನಾವು ಪಠಿಸುವ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಶ್ರವಣನಾಡಿ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಆಶಂಸಿತನಾಗಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಇಮಂ ಸ್ತೋಮಂ ಸಕ್ರತವೋ ಮೇ ಅದ್ಯ ಮಿತೋ ಅರ್ಯಮಾ ವರುಣೋ
ಜುಷಸ್ತ |

ಆದಿತ್ಯಾಸಃ ಶುಚಿಯೋ ಧಾರಪೂತಾ ಅವೃಜಿನಾ ಅನವದ್ಯಾ ಅರಿಷ್ಟಾಃ || ೨ ||

! ಪದಪಾಠಃ |

ಇಮಂ | ಸ್ತೋಮಂ | ಸಕ್ರತವಃ | ಮೇ | ಅದ್ಯ | ಮಿತ್ರಃ | ಅರ್ಯಮಾ | ವರುಣಃ | ಜುಷಸ್ತ |

ಆದಿತ್ಯಾಸಃ | ಶುಚಿಯಃ | ಧಾರಪೂತಾಃ | ಅವೃಜಿನಾಃ | ಅನವದ್ಯಾಃ | ಅರಿಷ್ಟಾಃ || ೨ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಪೂರ್ವೋಕ್ತೈಃ ಏವ ಪಶಾವಿಮಂ ಸ್ತೋಮಮಿತ್ಯೇಷಾ ವಸಾಯಾ ಯಾಜ್ಯಾ | ಸೂಕ್ರಿತಂ ಚ | ಇಮಂ ಸ್ತೋಮಂ ಸಕ್ರತವೋ ಮೇ ಅದ್ಯ ತಿಸ್ತೋ ಭೂಮಿಾರ್ಥಾರಯನ್ ತ್ರೀರುತ ದ್ಯೂನ್ | ಅ. ೩. ೮. | ಇತಿ ||

ಇಮಂ ಮೇಽಸ್ಮದೀಯಂ ಸ್ತೋಮಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಸಕ್ರತವಃ ಸಮಾನಕರ್ಮಾಣಃ ಸಮಾನಸ್ತೃಜಾ ನಾ ಮಿಶ್ರಾದಯೋಽದ್ಯೇದಾನೀಂ ಜುಷಂತ | ಜುಷಂತಾಂ ಸೇವಂತಾಂ | ಕೀದೃಶಾಸ್ತೇ | ಆದಿತ್ಯಾ-ಸೋಽದಿತೇಃ ಪುತ್ರಾಃ ಶುಚಿಯೋ ದೀಪ್ಯಮಾನಾಃ | ಧಾರಪೂತಾ ಉದಕಧಾರಾಭರಿತ ಪೂತಾಃ | ನಿರ್ಮಲಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅವೃಜಿನಾಃ | ವೃಜೀ ವರ್ಜನೇ | ಅವರ್ಜಿತಾರಃ | ಸರ್ವಾನಗ್ನಾಹಕಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅನವದ್ಯಾಃ | ಅವದ್ಯೇನ ಗರ್ಹ್ಯೇಣ ಪಾಪೇನ ರಹಿತಾಃ | ಅರಿಷ್ಟಾಃ ಕೇನಾಪ್ಯಹಂಸಿತಾಃ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ಆದಿತ್ಯಾಸಃ—ಆದಿತಪುತ್ರರೂ | ಶುಚಿಯಃ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನರೂ | ಧಾರಪೂತಾಃ—ಉದಕಧಾರಾಯಂತೆ ನಿರ್ಮಲರೂ | ಅವೃಜಿನಾಃ—(ಭಕ್ತರಾದನ್ನೂ) ಕೈಬಿಡದೇ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವರೂ | ಅನವದ್ಯಾಃ—ಪಾಪರಹಿತರೂ | ಅರಿಷ್ಟಾಃ—(ಯಾರಿಂದಲೂ) ಹಿಂಸಿತರಲ್ಲದವರೂ | ಸಕ್ರತವಃ—ಸಮಾನವಾದ (ಕರ್ಮ ಅಥವಾ) ಪ್ರಜ್ಞೆಯುಳ್ಳವರೂ ಆದ | ಮಿತ್ರೇ—ಮಿತ್ರನೂ | ಅರ್ಯಮಾ—ಅರ್ಯನೂ | ವರುಣಃ—

ವರುಣನೂ ಸಹ | ಮೇ-ನನ್ನಿಂದ ಪಠಿತವಾದ | ಇಮಂ ಸ್ತೋಮಂ—ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು | ಅದ್ಯು—
ಈ ಯಾಗ ಕಾಲದಲ್ಲಿ | ಜುಷಂತೆ—ಸೇವಿಸಲಿ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಅದಿತಿವೃತ್ತರೂ, ಪ್ರಕಾಶಮಾನರೂ, ಉದಕದ ಧಾರೆಯಂತೆ ನಿರ್ಮಲರೂ, ಭಕ್ತರಾರನ್ನೂ ಕೈಬಿಡದೆ
ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವರೂ ವಾಪರಹಿತರೂ, ಯಾರಿಂದಲೂ ಹಿಂಸಿತರಲ್ಲದವರೂ, ಸಮಾನವಾದ ಕರ್ಮವೂ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಉಳ್ಳವರೂ ಆದ ಮಿತ್ರ, ಅಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ವರುಣ ದೇವತೆಗಳು ನನ್ನಿಂದ ಪಠಿತವಾದ ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು
ಈ ಯಾಗಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಲಿ. (ಕೇಳಿ ತೃಪ್ತಿಪಡಲಿ)

English Translation.

May those of equal exploits, Mitra, Aryaman, Varuna, be pleased
to-day by this my praise ; they who are Adityas, luminous, purified by
showers, who abandon none (that worship them), who are irreproachable.
unassailable.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪಠಿಯಾಗದಲ್ಲಿ—ಇಮಂ ಸ್ತೋಮಂ ಎಂಬ ಈ ಋಕ್ವನ್ನು ವಪಾಹೋಮಮಾಡುವಾಗ
ಯಾಜ್ಞಾನುಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ವಲಾಯನ ಶ್ರುತಿಸೂತ್ರದ— ಇಮಂ ಸ್ತೋಮಂ ಸಕ್ರತವೋ ಮೇ
ಅದ್ಯು ತಿಸ್ತೋ ಭೂಮಿಾರ್ಥಾರಯನ್ ತ್ರೀರಂತ ದ್ಯೂನ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ ೩-೮).

ಸಕ್ರತವೇ—ಸಮಾನಕರ್ಮಾಣಃ ಸಮಾನಪ್ರಜ್ಞಾ ವಾ ಮಿತ್ರಾದಯಃ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಕಾರ್ಯ
ವೃಷ್ಟಿವರೂ, ಏಕರೀತಿಯಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರೂ ಆದ ಮಿತ್ರಲೇ ವೇದಲಾದವರೂ ಋಕ್ವಿಜಾರಾದ
ನಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಪ್ರೀತರಾಗಲಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಈ ಅವಿತ್ಯರು ದೀಪ್ಯಮಾನಾಃ ತೇಜಶ್ಚಾಲಿಗಳಾಗಿಯೂ, ಉದಕಧಾರಾಧಿವ ಪೂತಾಃ ಜಲಧಾರೆಗಳ
ಹಾಗಿ ಪವಿತ್ರರಾಗಿಯೂ, ಅವರ್ಜಿತಾರಃ ಸರ್ವರಿಗೂ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರಾಗಿಯೂ, ಗರ್ಭ್ಯೇಣ
ಸಾವೇನ ರಹಿತಾಃ ಸಂದಿತವಾದ ಪಾಪಗಳಿಂದ ವರ್ಜಿತರಾಗಿಯೂ, ಕೇನಾಪ್ಯೆಹಿಂಸಿತಾಃ ಇತರರು ಯಾರಿಂದಲೂ
ಹಿಂಸಿಸದಂತೆ ಆಚರಿಸಿದಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಇವರ ಮಹಿಮೆಯು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವಿಶದವಾದಷ್ಟು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು.

। ಸಂಹಿತಾಃ ।

ತ ಆದಿತ್ಯಾಸ ಉರವೋ ಗಭೀರಾ ಅದಬ್ಧಾಸ್ತೋ ದಿಪ್ಸನ್ತೋ ಭೂರ್ಯಕ್ವಾಃ |
ಅನ್ವಃ ಪಶ್ವನ್ನಿ ವೃಜಿನೋತ ಸಾಧು ಸರ್ವಂ ರಾಜಭ್ಯಃ ಪರಮಾ ಚಿದನ್ರಿ || ೩ ||

1 ಪದಪಾಠಃ :

ತೇ | ಅದಿತ್ಯಾಸಃ | ಉರವಃ | ಗಭೀರಾಃ | ಅದೆಜ್ಜಾಸಃ | ದಿಶ್ವಂತಃ | ಭೂರ್ವಿಆಪ್ತಾಃ |

ಅನ್ವರಿತಿ | ಪಶ್ಯಂತಿ | ವ್ಯಜಿನಾ | ಉತ | ಸಾಧು | ಸರ್ವಂ | ರಾಜಭ್ಯಃ | ಪರಮಾ | ಚಿತ್ | ಅನ್ವಿ || ೩ ||

2 ಸಂಸುಧಭಾಷ್ಯಂ :

ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪಶಾ ತ ಅದಿತ್ಯಾಸ ಇತಿ ಹನಿಷೋಽನುವಾಕ್ಯಾ | ಸೂತ್ರಂ ತು ಪೂರ್ವಮೇವೋದಾಹೃತಂ ||

ತ ಅದಿತ್ಯಾಸೋದಿತೀಃ ಪುತ್ರಾ ಉರವೋ ಮಹಾಂತೋ ಗಭೀರಾ ಗಾಂಧೀರ್ಯೋಪೇತಾ ಅದೆಜ್ಜಾಸಃ ಶತ್ರುಭಿರಹಿಸಿತಾಃ ಸಂತೋ ದಿಶ್ವಂತಃ ಶತ್ರುನ್ದಂಭಿತುಂ ಹಿಸಿತುಮಿಚ್ಛಂತಃ || ದಂಭು ದಂಭೇ | ಅಸ್ಮಾದಿಜ್ಜಾಸನಿ ನನೀವಂತರ್ಥೇತೀಡಭಾವಪಕ್ಷೇ ದಂಭ ಇಚ್ಛೇತೀಕಾರಃ | ದಂಭೇರ್ಹಲ್-ಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಜಾತಿವಾಚಕತ್ವಾದ್ವಿಮಿತಿ ಸನಃ ಕಿತ್ಸೋಽನುವಾಸಿಕಲೋಪಃ || ತಥಾ ಭೂರ್ಯಪ್ತಾಃ | ಭೂರೀಣಿ ಬಹುಸ್ಯಕ್ತೇಣಿ ಚಿತ್ತೂಂಸಿ ಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ | ಬಹುತೇಜಸೋ ವಾ || ಬಹುವ್ರೀಣಾ ಸಕೃಕ್ಷೋರಿತಿ ಪಕ್ಷ ಸಮಾಸಾಂತಃ || ಏವಂಭೂತಾ ಅದಿತ್ಯಾ ಅಂತರ್ಮಧ್ಯೇ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಹೃದಿ ಪ್ರೇರಕತೆಯಾ ವರ್ತಮಾನಾಃ ಸಂತೋ ವ್ಯಜಿನಾ ವ್ಯಜಿನಾನಿ ಪಾಪಾನಿ ಉತ ಅಪಿ ಚಿ ಸಾಧು ಸಾಧೂನಿ ಪುಣ್ಯಾನಿ ಚಿ ಪ್ರಾಣಿಭಿಃ ಕೃತಾನಿ ಪಶ್ಯಂತಿ | ಜಾನಂತಿ | ಪರಮಾ ಚಿತ್ ಪರಮಾಣಿ ದೂರದೇಶಾವಸ್ಥಿತಾ-ನೈಶಿ ಸರ್ವಂ ಸರ್ವಾಣಿ ದೈತ್ಯಮಾನಾನಿ ರಾಜಭ್ಯೋ ರಾಜ್ಞಾಮಿಶ್ವರಾಣಾವಾದಿತ್ಯಾನಮಾಂತ್ಯಂತಿಕೇ ಸಮೀಪೇ ವರ್ತತ ಇತಿ ಶೇಷಃ || ಕಾದಿಲೋಪೋ ಬಹುಅಮಿತ್ಯಂತಿಕಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಾದಿಲೋಪಃ ||

3 ಶ್ರುತಿವಾರ್ಥಃ :

ಅದಿತ್ಯಾಸಃ—ಅದಿತಪುತ್ರರೂ | ಉರವಃ—ಮಹತ್ತಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವರೂ | ಗಭೀರಾಃ—ಗಾಂಧೀರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದವರೂ | ಅದೆಜ್ಜಾಸಃ—ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಹಿಸಿತರಾಗದವರೂ | ದಿಶ್ವಂತಃ—ಶತ್ರುನಾಶಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುವವರೂ | ಭೂರ್ವ್ಯಪ್ತಾಃ—ಬಹಳವಾದ ಚೆನ್ನುಸುಳ್ಳವರೂ ಅಥವಾ ಪ್ರಭೂತವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವರೂ ಅದ | ತೇ—ಆ ಅದಿತ್ಯರು | ಅಂತಃ—(ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಹೃದಯದೊಳಗಿದ್ದುಕೊಂಡು | ವ್ಯಜಿನಾ—(ವಾನವರ) ವಾಸಗಳನ್ನೂ | ಉತ—ಮತ್ತು | ಸಾಧು—ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ | ಪಶ್ಯಂತಿ—ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ | ಪರಮಾ ಚಿತ್—ಅತ್ಯಂತ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಹ | ಸರ್ವಂ—ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳೂ | ರಾಜಭ್ಯಃ—ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಅದಿತ್ಯರಿಗೆ | ಅಂತಿ—ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತದೆ.

4 ಭಾವಾರ್ಥಃ :

ಅದಿತಪುತ್ರರೂ, ಮಹತ್ತಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವರೂ, ಗಾಂಧೀರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದವರೂ, ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಹಿಸಿತರಾಗದವರೂ, ಶತ್ರುನಾಶಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುವವರೂ, ಪ್ರಭೂತವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವರೂ ಅದ ಆ ಅದಿತ್ಯರು ಪ್ರಾಣಿಗಳ

ಹೃದಯದೊಳಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಮಾನವರ ಪಾಪಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ ಆತ್ಮಂತ್ ಮೂರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಹ ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳೂ ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಆದಿತ್ಯರಿಗೆ ಆತ್ಮಂತ್ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತನೆ.

English Translation.

Those Adityas, mighty, profound, unsubdued, subduing, many eyed behold the innermost (thoughts of men), whether wicked or virtuous, whether far from or nigh to those royal (deities).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಹಿಂದಿ ಹೇಳದ ಅದೇ ಪರುಯಾಗದಲ್ಲಿ—ತೆ ಆದಿತ್ಯಾಸ ಎಂಬ ಈ ಮಕ್ಕನ್ನು ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಹೋಮ ಮಾಡುವಾಗ ಅನುವಾಕ್ಯಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದಿ ಹೇಳದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿಸಿ ಲಾಗಿರುವುದು.

ಭೂರ್ಯಕ್ಷಾಃ—ಬಹುನಿ ಚಕ್ಷುಃಷಿ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಬಹುತೇಜಸೋ ವಾ | ಆದಿತ್ಯರು ಅನೇಕ ವಿಧವಿಂಟ ಎಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡುವವರೂ, ಬಹಳ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರೂ, ಅಥವಾ ಪ್ರಭೂತವಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವವರೂ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅಂತಃ—ಮಧ್ಯೇ ಪ್ರಾಣನಾಂ ಹೃದಿ ಪ್ರೇರಕತೆಯಾ ವರ್ತಮಾನಾಃ—ಪ್ರಾಣಗಳು ಆಚರಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಅವರವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಪ್ರೇರಿಸುವವರಾಗಿರುವವರು ಎಂದು ಆದಿತ್ಯರಿಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಸಾಧು ಪಶ್ಯಂತಿ—ಪ್ರಾಣಭಿಃ ಕೃತಾನಿ ಚ ಪುಣ್ಯಾನಿ ಜಾನಂತಿ ಆಯಾಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಆಚರಿಸಿದ ಕರ್ಮಗಳಿಗನುಗುಣವಾದ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಇರುವರೆಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಪರಮಾ ಚಿತ್ ಸರ್ವಂ ರಾಜಭ್ಯಃ ಅಂತಿ—ದೂರದೇಶಸ್ಥಿತಾನ್ಯಪಿ ಸರ್ವಾಣಿ ದೃಶ್ಯಮಾನಾನಿ ಈಶ್ವರಾಣಾಂ ಆದಿತ್ಯಾನಾಂ ಸಮೀಪೇ ವರ್ತತೇ | ದೂರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳೂ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಗಳಾದ ಆದಿತ್ಯರಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಕಾಣುವುವು ಎಂದು ಅವರ ದೃಶ್ಯಾಪಿವವೂ, ಜ್ಞಾನಾ ಧಿಶ್ಯವೂ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಧಾರಯಂತಿ ಆದಿತ್ಯಾಸೋ ಜಗತ್ಪ್ಲಾ ದೇವಾ ವಿಶ್ವೈಶ್ಚ ಭುವನಸ್ಯ ಗೋಪಾಃ |
ದೀರ್ಘಾಧಿಯೋ ರಕ್ಷಮಾಣಾ ಅಸುರ್ಯಮ್ನತಾನಾನ್ವಯಮಾನಾ ಋಣಾಃ ||

• ಪದಪಾಠಃ ||

ಧಾರಯಂತೆ | ಅದಿತ್ಯಾಸಃ | ಜಗತ್ | ಸ್ಥಾಃ | ದೇವಾಃ | ವಿಶ್ವಸ್ಯ | ಭುವನಸ್ಯ | ಗೋಪಾಃ |

ದೀರ್ಘಧಿಯಃ | ರಕ್ಷಮಾಣಾಃ | ಅಸುರ್ಯಂ | ಋತೃವಾನಃ | ಚೆಯಮಾನಾಃ | ಋಣಾನಿ || ೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸಾಗ್ನಿ ಚಿತ್ಯೇ ಕೃತೌ ದೀಕ್ಷಣೀಯಾಯಾಮಾದಿತ್ಯೇಯಾಗಸ್ಯ ಧಾರಯಂತೆ ಇತ್ಯಾದಿಕೇ ದ್ವೇ ಯಾಜ್ಞಾನುನಾಕೈಃ | ಅತಃ ಏವ ಭುವದ್ಭುವನಸತಿವಿಶೇಷಣವಿಶಿಷ್ಟಾದಿತ್ಯೇಯಾಗೇಽಪಿ | ತಥಾ ಚ ದೀಕ್ಷಣೀಯಾಯಾಮಿತಿ ಖಂಡೇ ಸೂತ್ರೀತಂ | ಧಾರಯಂತೆ ಅದಿತ್ಯಾಸೋ ಜಗತ್ಪಾಞಿ ಇತಿ ದ್ವೇ ಏತೇ ಏವ ಭುವದ್ಭುವ್ಯೋ ಭುವನಸತಿಭ್ಯೋ ವಾ | ಅ. ೪. ೨. | ಇತಿ ||

ಜಗಜ್ಜಂಗಮಂ ಸ್ಥಾಃ ಸ್ಥಾವರಂ ಚ || ತಿಷ್ಠತೇಃ ಕರ್ತರ್ಯಸುನ್ || ಏತದುಭಯವಿಧಂ ಭೂತಜಾತಂ ಧಾರಯಂತೋಽವಸ್ಥಾಪಯಂತೋ ದೇವಾ ದಾನಾದಿಗುಣಯುಕ್ತಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭುವನಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಗೋಪಾ ಗೋಪಯತಾರೋ ರಕ್ಷಕಾ ದೀರ್ಘಧಿಯೋ ದೀರ್ಘಾಣಿ ಧಿಯಃ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜ್ಞಾನಾನಿ ವಾ ಯೇಷಾಂ ತಾದೃಶಾಃ || ಅನ್ಯೇಷಾಮುಖಿ ದೃಶ್ಯತ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ ದೀರ್ಘಃ || ಅಸುರ್ಯಂ | ಅಸವಃ ಪ್ರಾಣಾಃ | ತೇನ ಚ ತದ್ವೇತುಘೌತಾ ಅಪೋ ಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ | ಅಪಾಂ ತದ್ವೇತುತ್ವಂ ಚ ಛಾದೋಗೈಃ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಮ್ನಾತಂ | ಅಪೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಾಃ | ಛಾಂ. ಉ. ೬.೫.೪ | ಇತಿ | ಅಸುಮುದಕಂ ದದಾತೀತ್ಯೆಸುರೋ ಮೇಘಃ | ತತ್ರ ಭವಂ ಮೇಘಾಂತರ್ವರ್ತಮಾನಮುದಕಂ ರಕ್ಷಮಾಣಾಃ | ತತ್ರ ತ್ವಾಲೇ ವೃಷ್ಟ್ಯುತ್ಪಾದನಾಯ ರಕ್ಷಂತಃ || ಅಸುರಕಣ್ವಾದ್ಭವೇ ಭಂದಸೀತಿ ಯತ್ || ಋತಾವಾನಃ ಸತ್ಯವಂತೋ ಯಜ್ಞವಂತೋ ವಾ || ಭಂದಸೀವನಿಪಾವಿತಿ ಮತ್ಪ್ರೀರ್ಯೋ ವನಿಪಃ | ಪೂರ್ವಪದ್ವೀರ್ಘಃ || ಋಣಾನಿ ಸ್ತೋತ್ರೈಶ್ಚಿರಸ್ಯೇಭ್ಯಃ ಪ್ರದೇಯಾನಿ ಚೆಯಮಾನಾ ಅಪಗಮಯಂತಃ || ಚೆಯ ಗತೌ ಭಾವಾದಿಕೋಽನುದಾತ್ರೇತ್ || ಏವಂಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಾನುಗೃಹಾ ವಾ ಅಸ್ಮದಧೀನಾ ಭವಂತ್ರಿತಿ ಶೇಷಃ ||

• ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಜಗತ್—ಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ | ಸ್ಥಾಃ—ಸ್ಥಿರವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ | ಧಾರಯಂತಃ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಧರಿಸುವವರೂ | ದೇವಾಃ—ದಾನಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರೂ | ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭುವನಸ್ಯ—ಸಕಲ ಲೋಕಕ್ಕೂ | ಗೋಪಾಃ—ರಕ್ಷಕರೂ | ದೀರ್ಘಧಿಯಃ—ದೀರ್ಘವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯುಳ್ಳವರೂ | ಅಸುರ್ಯಂ—ಮೇಘಸ್ಥವಾದ ಉದಕವನ್ನೂ | ರಕ್ಷಮಾಣಾಃ—ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವವರೂ | ಋತಾವಾನಾಃ—ಸತ್ಯವಂತರೂ | ಋಣಾನಿ—(ಸ್ತೋತ್ರೈಗಳ ಇತರರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ) ಬುಣಗಳನ್ನೂ | ಚೆಯಮಾನಾಃ—ತೀರಿಸುವವರೂ ಆದ | ಅದಿತ್ಯಾಸಃ—ಅದಿತ್ಯರು (ನಮ್ಮನ್ನನುಗ್ರಹಿಸಲಿ).

• ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಜಂಗಮಾತ್ಮವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ, ಸ್ಥಿರವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಧರಿಸುವವರೂ, ದಾನಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರೂ ಸಕಲಲೋಕಕ್ಕೂ ರಕ್ಷಕರೂ, ದೀರ್ಘವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯುಳ್ಳವರೂ ಮೇಘಸ್ಥವಾದ ಉದಕವನ್ನು

ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವವರೂ, ಸತ್ಯವಂತರೂ, ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ಇತರರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಋಣಗಳನ್ನು ತೀರಿಸುವವರೂ ಆದ ಅದಿತ್ಯರು ನಮ್ಮನ್ನನುಗ್ರಹಿಸಲಿ.

English Translation.

The divine Adityas are the upholders (of all things) moveable or immoveble; the protectors of the universe; the provident in acts; the collectors of rain; the possessors of veracity; the acquitters of our debts.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಅಗ್ನಿ ಚತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ದೀಕ್ಷಣೇಯೋ ಎಂಬ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯಯಾಗದಲ್ಲಿ—ಧಾರಯಂತೆ ಅದಿತ್ಯಾಸೇ—ಎಂಬ ಋಕ್ಕೂ ಆದರ ಮುಂದಿನ ಋಕ್ಕೂ ಸಹ ಯಾಜ್ಞಾ ಮತ್ತು ಪುರೋನುಮಾಂತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದೇಶೇಂದೂ ಮತ್ತು ಭುವದ್ವಿತೆ, ಭುವನಪತಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣ ಸಹಿತರಾದ ಅದಿತ್ಯ ದೇವತೆಗಳ ಸರವಾಗಿಯೂ ಸಹ ಈ ಋಕ್ಕುಗಳ ನಿಯೋಗವಿರುವುದೆಂದೂ ಆಶ್ರಲಾಯನಶ್ರುತಸೂತ್ರದ—ತಥಾ ಚ ದೀಕ್ಷಣೇಯೋಯಾಂ ಎಂಬ ಖಂಡದ, ಧಾರಯಂತೆ ಅದಿತ್ಯಾಸೋ ಜಗತ್ಪ್ನಾ ಇತಿ ದ್ವೇ ಏತೇ ಏವ ಭುವದ್ವಿದ್ಯೋ ಭುವನಪತಿಭ್ಯೋ ವಾ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಉ. ೪-೨)

ಜಗತ್ ಸ್ವಾಧಾರಯಂತೆ—ಸ್ವಾವರಂ ಜಂಗಮಂ ಚ ಉಭಯವಿಧಂ ಭೂತಜಾತಂ ಅವಸ್ಥಾಪಯಂತಃ | ಸ್ಥಿರವಾದ ವ್ಯಕ್ತಲತಾದಿರೂಪದಿಂದ ಇರುವ, ಸಂಚರಿಸುವ ಪಶುವುಗಳನ್ನು ಮನುಷ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಅವರವರ ಅರ್ಹತೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿರುವಂತೆ ಅದಿತ್ಯರು ಇರಿಸಿರುವರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿ, ಅದಿತ್ಯರು ದೇವಾಃ—ದಾನಾದಿಗುಣಿಯುಕ್ತಾಃ ದಾನವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವವರೆಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ದೀರ್ಘಾಧಿಯಃ—ದೀರ್ಘಾಣಿ ಧಿಯಃ ಕರ್ಮಾಣಿ ಜ್ಞಾನಾನಿ ವಾ ಯೇಷಾಂ—ಅದಿತ್ಯರು ಪ್ರಭೂತ ವಾದಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸತಕ್ಕವರೂ, ಮತ್ತು ಪ್ರಬಲವಾದ ಜ್ಞಾನವಂತರಾಗಿರುವವರೂ ಆಗಿರುವರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅಸುರೈಂ ರಕ್ಷಮಾಣಾಃ—ಅಸವಃ ಸ್ವಾಣಾಃ | ತೇನ ಚ ತದ್ವೇತುಭೂತಾಃ ಅಸಃ ಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ | ಅಸುಮುಹಿಂ ದದಾತಿತ್ಯಸುರೋ ಮೇಘಃ | ತತ್ರ ಭವಂ ಮೇಘಾಂತರ್ವರ್ತಿಸಮುಹಿಂ ತತ್ರೈಶ್ಚಾಲೇ ವೃಷ್ಟ್ಯಶ್ಚಾನಾಯಾ ರಕ್ಷಂತಃ | ಇಲ್ಲಿ ಅಸು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣವೆಂದು ಅರ್ಥ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ ವಾಯುವಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಉದಕಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಮೇಘಗಳು ಉದಕವನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ಕೊಡುವ ಕಾರಣ ಅಸುರಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹೃತವಾಗಿದೆ. ಅದಿತ್ಯರು ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉದಕವನ್ನು ಅಯಾಯ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ವೃಷ್ಟಿಯಿಸುವುದು ಭೂಮಿಗೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ಅಸಾಂ ತದ್ವೇತುತ್ವಂ ಚ ಅಶೋಮಯಃ ಸ್ವಾಣಃ (ಭಾಂ. ಉ. ೬-೫-೪) ಉದಕಗಳು ವಾಯುವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ, ಭಾಂದೋಗೋದ್ಯುನಿಸತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯವೂ ಉದಾಹೃತವಾಗಿದೆ.

ಋಶಾನಾಸಃ—ಸತ್ಯವಂತೋ ಯಜ್ಞವಂತೋ ವಾ—ಅದಿತ್ಯರು ಸತ್ಯದಿಂದಲೇ ವರ್ತಿಸುವವರೂ, ಅಥವಾ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರು ಎಂದೂ, ಋಶಾನಿ ಚಾಯಮಾಸಾಃ—ಸ್ತೋತ್ರೈಃ ಅಪ್ಯೇದ್ಯಃ

ಪ್ರದೇಯಾನಿ ಅಪಗಮಯಂತಃ ತನ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವ ಚುಕ್ಕಿಜರು ಇತರರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಸಾಲಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವರೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ವಿದ್ಯಾವಾದಿತ್ಯಾ ಅವಸೋ ವೋ ಅಸ್ಯ ಯದರ್ಯಮನ್ವಯ ಆ ಚಿನ್ಮಯೋಭು |
ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ ಪ್ರಣೀತೌ ಪರಿ ಶ್ವಭ್ರೇವ ದುರಿಶಾನಿ ವ್ಯಜ್ಯಾಂ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ವಿದ್ಯಾಂ | ಅದಿತ್ಯಾಃ | ಅವಸಃ | ವಃ | ಅಸ್ಯ | ಯಶ್ | ಅರ್ಯಮನ್ | ಭಯೇ | ಆ | ಚಿತ್ |
ಮಯೋಽಭು |

ಯುಷ್ಮಾಕಂ | ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ | ಪ್ರಸನೀಶ್ | ಪರಿ | ಶ್ವಭ್ರಾಽವ | ದುಃಶಾನಿ | ವ್ಯಜ್ಯಾಂ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅದಿತ್ಯಾಃ ಅದಿತೇಃ ಪುತ್ರಾ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಮಸ್ಯಾವಸಃ || ಕರ್ಮಣಿ ಸಪ್ತೀ ||
ಇದಂ ರಕ್ಷಣಂ ವಿದ್ಯಾಂ | ಲಭೇಯ | ಭಯೇ ರಾಕ್ಷಸಾಸಿಭ್ಯ ಅಗತೇ ಸತಿ ಯದ್ಯುಷ್ಮದೀಯಂ ರಕ್ಷಣಂ |
ಚಿಚ್ಚೈಬ್ಬತ್ಯಾರ್ಥೇ | ಮಯೋಭು ಮಯಸಃ ಸುಖಸ್ಯ ಭಾವಯಿತ್ಯೈ ಚಿ ತದಿತಂ ಲಭೇಯೇತ್ಯನ್ವಯಃ |
ಹೇ ಅರ್ಯಮನ್ ಹೇ ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಪ್ರಣೀತಾವಸ್ತುದ್ವಿಯೇ ಪ್ರಕೃಪ್ತೇ ನಯನೇ ಸತಿ
ಶ್ವಭ್ರೇವ ಶ್ವಭ್ರಾಣೀವ ಸ್ವಾತುಮಯೋಗ್ಯಾನಿ ಗರ್ತವಂತಿ ಸ್ಥಲಾನೀವ ದುರಿಶಾನಿ ಸಾಪಾನಿ ಪರಿವ್ಯಜ್ಯಾಂ |
ಪರಿತ್ಯಜೇಯಂ || ವ್ಯಜೇ ವರ್ಜನೇ | ಬಹುಲಂ ಭಂದಿಸೀತಿ ವಿಕರಣಸ್ಯ ಲಾಕ್ || ೬ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಅದಿತ್ಯಾಃ—ನಲೈ ಅದಿತ್ಯರೇ | ಯಶ್—ಯಾವ ನಿಮ್ಮ ರಕ್ಷಣವು | ಭಯೇ ಚಿತ್—(ರಾಕ್ಷಸರ
ಗಳಿಂದ) ಭಯವು ಪ್ರತಿಪ್ರವಾದಾಗ | ಮಯೋಭು—(ಆ ಭಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ) ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡು
ತ್ತದೆಯೇ ಅಂತಹ | ವಃ—ನಿಮ್ಮ | ಅಸ್ಯ ಅವಸಃ—ಈ ರಕ್ಷಣವನ್ನು | ವಿದ್ಯಾಂ—ನಾನು ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ,
ಅರ್ಯಮನ್—ನಲೈ ಅರ್ಯಮನೇ | ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ—ನಲೈ ಮಿತ್ರಾವರುಣರೇ | ಯುಷ್ಮಾಕಂ—ನಿಮ್ಮ |
ಪ್ರಣೀತೌ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿತ್ವವಿರಲಾಗಿ | ಶ್ವಭ್ರೇವ—ಅಪಾಯಕರವಾದ ಹಳ್ಳವನ್ನು ದಾಟುವಂತೆ
ದುರಿಶಾನಿ—ವಾಸಗಳನ್ನು | ಪರಿವ್ಯಜ್ಯಾಂ—ದಾಟುವಂತಾಗಲಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅದಿತ್ಯರೇ, ಯಾವ ನಿಮ್ಮ ರಕ್ಷಣವು ರಾಕ್ಷಸಾದಿಗಳಿಂದ ಭಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗಲೂ ಆ ಭಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆಯೋ, ಅಂತಹ ನಿಮ್ಮ ಈ ರಕ್ಷಣವನ್ನು ನಾವು ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ. ಎಲೈ ಅಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಮಿತ್ರಾವರುಣರೇ, ನಿಮ್ಮ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿತ್ವವಿರಲಾಗಿ, ಅಪಾಯಕರವಾದ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ದಾಟುವಂತೆ ನಾನು ಪಾಪಗಳನ್ನು ದಾಟುವಂತಾಗಲಿ.

English Translation.

May I be conscious, Adityas, of this your protection, the cause of happiness (and security) in danger: Aryaman, Mitra, and Varuna, May I, through your guidance, escape the sins which are like pitfalls (in my path).

|| ವಿಕೇಶವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಅದಿತ್ಯರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಆಚರಿಸಿರುವ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ರಕ್ಷಣೆಯೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ವಶ ಅಸ್ಯ ಅವಸಃ ವಿದ್ಯಾಂ ಲಿಭೇಯಂ— ಅದಿತ್ಯಕೃತವಾದ ರಕ್ಷಣೆಯು ಜ್ಞಾನಪ್ರದವಾಗಿರಲಿ ಎಂದೂ, ಭಯೋ ಮಯೋಽಭು— ಭಯೋ ರಾಕ್ಷಸಾದಿಭ್ಯ ಅಗತೇ ಸತಿ ಸುಖಸ್ಯ ಚ ಭಾವಯಿತ್ವ ಭಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ರಾಕ್ಷಸರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಭಯವು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಅದಿತ್ಯರಿಂದ ಕೃತವಾದ ರಕ್ಷಣೆಯು ಸುಖಜನಕವಾಗಿ ಇರಲಿ ಎಂದೂ ಎರಡನೆಯ ಆಶಂಸನೆಯು ವರ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

ಅರ್ಯಮನನ್ನೂ ಮಿತ್ರಾವರುಣರನ್ನೂ ಸಂಭೋಧಿಸಿ, ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಪ್ರಣೇತೌ ಶ್ವಘ್ರೇ ದುರಿತಾನಿ ಪರಿವ್ಯಾಂ—ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯನಯನೇ ಸತಿ ಸ್ವಾತುಮಯೋಗ್ಯಾನಿ ಗರ್ತವಂತಿ ಸ್ತೂಲಾನೀವ ಪಾಪಾನಿ ಪರಿತ್ಯಜೇಯಂ—ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಯಜಮಾನರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಾಗ ದೊಡ್ಡದಾದ ಹಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು, ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲವಶಾವಿಲ್ಲದಿರುವಂತೆ ದುರ್ಗತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲಿ ಎಂದು ಆಶಂಸನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಪಾಪಗಳಿಗೆ ಆಳವಾಗಿರುವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಅವುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಯು ವಿನೋಚನಾ ರೂಪವೆಂದೂ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಮಯೋಽಭು ಎಂಬ ಪದವು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ಮಯಃ ಎಂದು ಸುಖನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖಸ್ಯ ಭಾವಯಿತ್ವ ಸುಖಜನಕವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಠಃ ।

ಸುಗೋ ಹಿ ವೋ ಅರ್ಯಮನ್ಮಿತ್ರ ಪನ್ಥಾ ಅನ್ಯಕ್ಷರೋ ವರುಣ ಸಾಧುರಸ್ತಿ ।
ತೇನಾದಿತ್ಯಾ ಅಧಿ ವೋಚಿತಾ ನೋ ಯಚ್ಚೈತಾ ನೋ ದುಷ್ಪರಿಹನ್ತು ಕರ್ಮ ॥೬॥

। ವರಣಃ ।

ಸುಗಃ | ಹಿ | ವಃ | ಅರ್ಯಮನ್ | ಮಿತ್ರ | ಪನ್ಥಾಃ | ಅನ್ಯಕ್ಷರಃ | ವರುಣ | ಸಾಧುಃ | ಅಸ್ತಿ ।
ತೇನ | ಅದಿತ್ಯಾಃ | ಅಧಿ | ವೋಚಿತ | ನಃ | ಯಚ್ಚೈತ | ನಃ | ದುಃಪರಿಹನ್ತು | ಕರ್ಮ ॥ ೬ ॥

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ॥

ಹೇ ಅರ್ಯವಾನ್ ಮಿತ್ರ ವರುಣ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಸುಗಃ ಸುಖೇನ ಗಂತ್ವೋನ್ಯಕ್ಷರಃ ।
ಋಕ್ಷರಃ ಕಂಟಕ ಯಚ್ಚೈತೇರಿತಿ | ತದ್ರಹಿತಃ ಸಾಧುಃ ಸಾಧಕಃ ಶೋಭನೋ ವಾ | ಏವಂಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಃ
ಪಂಥಾ ಮಾರ್ಗೋಽಸ್ತಿ | ವಿದ್ಯತೇ ಬಲು | ಅತಸ್ತೇನ ಪಥಾಸ್ಥಾನ್ ಶೋಭನಂ ನಯತೇತಿ ಶೇಷಃ |
ಹೇ ಅದಿತ್ಯಾ ನೋಽಸ್ಮಾಕಮಧಿವೋಚಿತ | ಅಧಿವಚನಂ ಪಕ್ಷಪಾತೇನ ವಚನಂ ಕುರುತ | ಅಹಿ ಚಿ
ನೋಽಸ್ತುಭ್ಯಂ ದುಷ್ಪರಿಹಂತು ಪರಿಹಂತುಂ ವಿನಾಶಯಿತುಮಶಕ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಸುಖಂ ಯಚ್ಚೈತ | ದತ್ತ ॥
ದಾನ್ ದಾನೇ | ಕಸಿ ಪ್ರಾಘೈತ್ಯಾದಿನಾ ಯಚ್ಚಾದೇಶಃ ॥

। ಶ್ರುತಿವಾರ್ಥಃ ।

ಅರ್ಯಮನ್—ಅರ್ಯಮನೇ | ಮಿತ್ರ—ಮಿತ್ರದೇವನೇ | ವರುಣ—ವರುಣನೇ | ವಃ—ನಿಮ್ಮ
ಮಾರ್ಗವು | ಸುಗಃ—ಸುಖವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದು | ಅನ್ಯಕ್ಷರಃ—ಕಂಟಕರಹಿತವಾದದ್ದು | ಸಾಧುಃ—
ಶೋಭನಾತ್ಮಕವಾದುದೂ ಆದ | ಪಂಥಾಃ—ಮಾರ್ಗವಾಗಿ | ಅಸ್ತಿ ಹಿ—ಇರುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ | ತೇನ—
ಅದೇ ಮಾರ್ಗದಿಂದ (ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ) | ಅದಿತ್ಯಾಃ—ಎಲೈ ಅದಿತ್ಯರೇ | ನಃ—ನಮ್ಮೊಡನೆ |
ಅಧಿ ವೋಚಿತೆ—ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿರಿ | ನಃ—ನಮಗೆ | ದುಷ್ಪರಿಹಂತು—ನಾಶಮಾಡಲು
ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ | ಕರ್ಮ—ಸುಖವನ್ನು | ಯಚ್ಚೈತೆ—ಕೊಡಿ.

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ಎಲೈ ಅರ್ಯಮನೇ, ಮಿತ್ರದೇವನೇ, ವರುಣನೇ, ನಿಮ್ಮ ಮಾರ್ಗವು ಸುಖವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದು,
ಕಂಟಕರಹಿತವಾದದ್ದು, ಶೋಭನಾತ್ಮಕವಾದುದೂ ಆದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಇರುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದೇ
ಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ. ಎಲೈ ಅದಿತ್ಯರೇ, ನಮ್ಮೊಡನೆ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿರಿ.
ಶತ್ರುಗಳಂಥ ನಾಶಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸುಖವನ್ನು ನಮಗೆ ಕೊಡಿ.

English Translation.

Aryaman, Mitra, and Varuna, easy is the path (you show us), and free from thorns, and pleasant: therefore, Adityas, (lead us) by (it): speak to us favourably, and grant us happiness difficult to be disturbed.

‡ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ‡

ಅರ್ಯಮ, ಮಿತ್ರ, ವರುಣರನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶವಾಡಿ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಇವರಿಂದ ಅನ್ಯಕ್ಷರ ಸಾಧುಃ ಪಂಥಾಃ ತೇನ—ಕಂಟಕರಹಿತಃ ಸಾಧಕಃ ಶೋಭನಃ ಮಾರ್ಗಃ ತೇನ ಶೋಭನಂ ನಯತ ಕಂಟಕರಹಿತವಾದ ನೇರವಾಗುವ, ಸುಖಕರವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂಬ ಆಶಂಸನೆಯ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಅನ್ಯಕ್ಷರ ಎಂಬ ಪದವು ಬುಕ್ಷರಃ ಕಂಟಕಃ ಬುಚ್ಚತೇಃ (ನಿ. ೯-೩೮) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಕಂಟಕ ರಹಿತಃ ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದಲೂ ಧಯದಿಂದಲೂ ರಹಿತವಾದ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಪದಕ್ಕೆ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಅದಿತ್ಯಾಃ ನಃ ಅದಿವೋಚಿತೆ—ಅಸ್ತಾಳಂ ಪಕ್ಷಪಾಶೇನ ವಚಿನಂ ಕುರುತೆ | ಅದಿತ್ಯರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯರು ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ) ಕೂಡಿರುವ ವಚನಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಿ ಎಂದು ಆಶಂಸಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ದುಷ್ಟರಿಹಂತು ತರ್ಮ ಯಚ್ಚೇತ ಯಾವಾಗಲೂ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ, ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವ ಸುಖವನ್ನು ಅದಿತ್ಯರು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದೂ ಯಜಮಾನರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿದೆ.

‡ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ‡

ಪಿತರ್ತು ನೋ ಅದಿತಿ ರಾಜಪುತ್ರಾತಿ ದ್ವೇಷಾಂಸ್ಯರ್ಯಮಾ ಸ್ತುಗೇಭಃ |
 ಬೃಹಸ್ಪಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯ ತರ್ಮೋತ ಸ್ಯಾನು ಪುರುವೀರಾ ಅರಿಷ್ವಾಃ || ೨ ||

‡ ಪದಪಾಠಃ ‡

ಪಿತರ್ತು | ನಃ | ಅದಿತಿಃ | ರಾಜಪುತ್ರಾತಿ | ಅತಿ | ದ್ವೇಷಾಂಸಿ | ಅರ್ಯಮಾ | ಸ್ತುಗೇಭಃ |
 ಬೃಹಸ್ಪಿ | ಮಿತ್ರಸ್ಯ | ವರುಣಸ್ಯ | ತರ್ಮ | ಉತ | ಸ್ಯಾನು | ಪುರುವೀರಾಃ | ಅರಿಷ್ವಾಃ || ೨ ||

‡ ಸಾಯಿಭಾಷ್ಯಂ ‡

ರಾಜಪುತ್ರಾ ರಾಜಾಸೋ ರಾಜಮಾನಾ ಮಿತ್ರಾಪಯಃ ಪುತ್ರಾ ಯಸ್ಯಾಸ್ತಾದ್ವೈದಿತಿರದೀನಾ
 ಅಖಂಡನೀಯಾ ನಾ ದೇದೀ ನೋಸ್ಯಾನ್ ದ್ವೇಷಾಂಸಿ ದ್ವೇಷ್ಯಾನ್ ರಕ್ಷಾಂಸ್ಯತಿ ಪಿತರ್ತು | ಅತಿ

ಪಾರಯತು | ಅತಿಕ್ರಮ್ಯ ತದ್ವಹಿತಂ ದೇಶಂ ಪ್ರಾಪಯತ್ಸತ್ಕರ್ತೃಃ | ಅರ್ಯಮಾ ಚ ಸುಗೇಭಿಃ ಸುಷ್ಕು
ಗಂತ್ವೈರ್ಮಾರ್ಗೈರಸ್ಯಾನಾರಯತು | ಅಪಿ ಚ ವಯಂ ಪುರುವೀರಾ ಬದುಭಿರ್ವೀರೈಃ ಪುತ್ರಾದಿಧಿರು-
ಪೇಶಾ ಅರಿಷ್ಟಾಃ ಕೇನಾಸ್ಯಹಂಸಿತಾಕ್ಲ ಸಂತೋ ಮಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯ ಚ ಬೃಹತ್ಪರಿವೃಥಂ ಶರ್ಮ
ಸುಖಮುಪಸ್ಯಾಮು | ಉಪಗತಾ ಭವೇನು ||

। ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥಃ |

ರಾಜಪುತ್ರಾ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನರಾದ ಮಿತ್ರಾದಿಗಳೇ ಪುತ್ರರಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳೂ | **ಅದಿತಿಃ**—ಅಖಂಡ
ನೀಯಳೂ ಆದ ದೇವಮಾತೆಯು | **ನಃ**—ನಮ್ಮನ್ನು | **ದೈವಾಂಸಿ**—ಶತ್ರುಗಳ ದೈವದಿಂದ | **ಅತಿ ಪಿತೃರ್ತು**
ದಾಟಿಸಿ (ದೈವಶರಹಿತವಾದ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲಿ) | **ಅರ್ಯಮಾ**—ಅರ್ಯನೂ ಕೂಡ | **ಸುಗೇಭಿಃ**—ಶ್ರೇಷ್ಠ
ವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸತಕ್ಕ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ (ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿ) | (**ವಯಂ**—ನಾವೂ ಸಹ)
ಪುರುವೀರಾಃ—ಅನೇಕ ವೀರಪುತ್ರರಿದ್ದೊಡಗೂಡಿಯೂ | **ಅರಿಷ್ಟಾಃ**—ಯಾರಿಂದಲೂ ಹಂಸಿಸಲ್ಪಡದೆಯೂ
ಇದ್ದು | **ಮಿತ್ರಸ್ಯ**—ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಸೇರಿದುದೂ | **ವರುಣಸ್ಯ**—ವರುಣರಿಗೆ ಸೇರಿದುದೂ ಆದ | **ಬೃಹತ್**—
ಅತ್ಯಧಿಕವಾದುದೂ ಆದ | **ಶರ್ಮ**—ಸುಖವನ್ನು | **ಉಪ ಸ್ಯಾಮು**—ಹೊಂದುವಂತಾಗಲಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಪ್ರಕಾಶಮಾನರಾದ ಮಿತ್ರಾದಿವೇಶಗಳೇ ಪುತ್ರರಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳೂ, ಅಖಂಡನೀಯಳೂ ಆದ ದೇವಮಾತೆಯು
ನಮ್ಮನ್ನು ಶತ್ರುಗಳ ದೈವದಿಂದ ದಾಟಿಸಿ ಅಂತಹ ದೈವವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯಲಿ. ಅರ್ಯನೂ ಸಹ
ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸತಕ್ಕ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿ. ನಾವೂ ಸಹ ಅನೇಕ ವೀರಪುತ್ರ
ರಿದ್ದೊಡಗೂಡಿಯೂ, ಯಾರಿಂದಲೂ ಹಂಸಿಸಲ್ಪಡದೆಯೂ ಇದ್ದು ಮಿತ್ರಾವರುಣರಿಗೆ ಸೇರಿದುದೂ, ಅತ್ಯಧಿಕವಾದುದೂ
ಆದ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತಾಗಲಿ.

English Translation.

May Aditi, the mother of royal sons, place us beyond the malice
(of our enemies): may Aryaman lead us by easy paths, and may we,
blessed with many descendants, and safe from harm, attain the great
happiness of Mitra and Varuna.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ರಾಜಪುತ್ರಾ ಅದಿತಿಃ—ರಾಜಮಾನಾಃ ಮಿತ್ರಾದಿಯೈಃ ಪುತ್ರಾಃ ಯಸ್ಯಾಃ ಅಖಂಡನೀಯಾ ಯಾ
ದೇವೀ | ಅದಿತಿದೇವಿಯು ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಪುತ್ರರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಳೆಂದು ಅದಿತಿಯ ಪ್ರಭೂತವಾದ
ಪ್ರಭಾವವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. **ಅದಿತಿ ಶಬ್ದ** ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ಭೂಮಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೫) ವಾಣ್ಮನುಗಳಲ್ಲಿ
(ನಿ. ೨-೨೩) ಗೋನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨೨) ಉತ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು

ಅದಿತಿಃ ದೇವಮಾತಾ ಅದೀನಾ (ಐ. ೪-೨೩) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತನಾಗಿದೆ, ಅದಿತಿವ್ಯಾಕರದಿತಿರಂತರಿಕ್ಷಂ (ಋ. ಸಂ ೧-೮೯-೧೦) ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದ ಹರಿಸಿ ಅದಿತಿಯ ಪ್ರಭಾವವು ಅಖಂಡಿತವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ವರ್ಣಿತ ನಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಿಯು ನಃ ದ್ವೇಷಾಂಸಿ ಅತಿ ಸಿಪತುರ್-ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಾಂಸಿ ಅತಿಕ್ರಮ್ಯ ತದ್ರಹಿತಂ ದೇಶಂ ಸ್ತಾಪಯತು-ರಾಕ್ಷಸರ ಬಾಧೆ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಿರುವಂತೆ ಮಾಡರಿ ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅರ್ಯಮಾ ಸುಗೇಛಿಃ ಅರ್ಯಮನಿಂದ ಸುಖವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗಮನವೂ ರಕ್ಷಣೆಯೂ ಯಜ ಮಾನರಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಮಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯ ಚ ಬೃಹತ್ ಕರ್ಮ ಮಿತ್ರಾವರುಣಿಂದ ಪ್ರಭೂತ ವಾದ ಸುಖವೂ ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಆಶಂಸಿತವಾಗಿದೆ

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ತಿ ಸ್ತೋ ಭೂಮಿಾರ್ಥಾರಯನ್ ತ್ರೀರುತ ದ್ಯೂಪ್ರೀಣಿ ವ್ರತಾ ವಿದಥೇ ಅನ್ವರೇಷಾಂ |
 ಬುತೇನಾದಿತ್ಯಾ ಮಹಿ ವೋ ಮಹಿತ್ವಂ ತದರ್ಯಮನ್ವರುಣ ಮಿತ್ರ ಚಾರು || ೮ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ತಿ ಸ್ತಃ | ಭೂಮಿಾಃ | ಧಾರಯನ್ | ತ್ರೀನ್ | ಉತ | ದ್ಯೂನ್ | ತ್ರೀಣಿ | ವ್ರತಾ | ವಿದಥೇ | ಅನ್ವಃ | ಏಷಾಂ |
 ಬುತೇನ | ಅದಿತ್ಯಾಃ | ಮಹಿ | ವಃ | ಮಹಿತ್ವಂ | ತತ್ | ಅರ್ಯಮನ್ | ವರುಣ | ಮಿತ್ರ | ಚಾರು ||

|| ಸಾಯಿಕಥಾಶ್ವಂ ||

ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇ ಪಶ್ಚಿ ತಿಸ್ತೋ ಭೂಮಿಾರಿತಿ ಪುರೋದಾಶಸ್ಯ ಯಾಜ್ಞಾ | ಸೂತ್ರಂ ಪೂರ್ವಮೇ-
 ಷೋದಾತ್ಯ ತಂ ||

ತಿಸ್ತೋ ಭೂಮಿಾಃ | ಅತ್ರ ಭೂಮಿಾಶಬ್ದೋ ಲೋಕತ್ರಯೇ ವರ್ತಕೇ | ಯೋ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯಾಂ ತ್ವತೀಯಸ್ಯಾಂ ಪೃಥಿನ್ಯಾಮಿತ್ಯತ್ರೈ ಯಥಾ ಪೃಥಿವೀಶಬ್ದಃ | ಭೂಮ್ಯಂತರಿಕ್ಷಸ್ಯಗಾಂಸ್ತ್ರೀಣಿ ಲೋಕಾನ್ ಅದಿತ್ಯಾ ಧಾರಯನ್ | ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದಾನಾದಿಗಾ ಧಾರಯಂತಿ | ಉತ ಅಸಿ ಚ ದ್ಯೂನ್ ದೀಪ್ತಾನ್ ತತ ಉಪರಿತನಾನ್ ಮದರಾದಿಶಾಸನಿ ತ್ರೀನ್ ಲೋಕಾನ್ ಧಾರಯಂತಿ | ಯದ್ವಾ ದೀಪ್ತಾನ್ ಅಗ್ನಿಂ ನಾಯುಂ ಸೂರ್ಯಾಂ ಚ ಧಾರಯಂತಿ | ಅಸಿ ಬೈಷಾಮಾದಿತ್ಯಾಣಾಂ ವಿದಥೇ ಯಜ್ಞೇಂತ್ಕರ್ಮಧ್ಯೇ ತ್ರೀಣಿ ವ್ರತಾ ಸವನತ್ರಯನಿಷ್ಟಾದ್ಯಾನಿ ತ್ರೀಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಂತಿ | ಯದ್ವಾ ಏಷಾಂ ಲೋಕಾಣಾಮಂತ-
 ಮರ್ಥ್ಯೇ ವಿದಥೇ ಯಜ್ಞೇ ನಿಮಿತ್ತ ಭೂತೇ ಸತಿ ಏಷಾಮಾದಿತ್ಯಾಣಾಂ ತ್ರೀಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ರಸಾದಾನಧಾ-

ರಣವಿವರ್ಷನಲಕ್ಷಣಾನಿ ಸಂತಿ | ಉತ್ತರೋರ್ಧ್ವರ್ಚಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕೃತಃ | ಹೇ ಅದಿತ್ಯಾಃ ಋತೇನ ಸತ್ಯೇನ
ಯಜ್ಞೇನ ನಾ ಮಹಿ ಮಹತ್ ಪ್ರಭೂತಂ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮಹಿಶ್ಚಂ ಮಹತ್ತ್ಸಂ ಯನ್ನಹಾಭಾಗ್ಯಂ
ಹೇ ಅರ್ಯಮನ್ ವರುಣ ಮಿತ್ರ ತನ್ನಹಾಭಾಗ್ಯಂ ಚಾರು | ಶೋಭನಂ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

! ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ !

ಶ್ರೀಃ ಭೂಮಿಾಃ—ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ | ಧಾರಯನ್—(ಅದಿತ್ಯರು) ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ |
ಉತೆ—ಮತ್ತು | ದ್ಯೂನ್—ಸೃಕಾಶಮಾನವಾದ | ತ್ರೀನ್—ಮಹರಾದಿ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ |
ಋಷಾಂ—ಈ ಅದಿತ್ಯರ | ವಿದಥೇ—ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಲೋಕತ್ರಯದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞನಿಮಿತ್ತವಾದ |
ಅಂತಃ—ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ | ತ್ರೀಣಿ ವೃತಾ—(ಸನತ್ರಯದಿಂದ ನಿಷ್ಪಾದಿತವಾಗುವ) ಮೂರು ವಿಧವಾದ
ಕರ್ಮಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ (ಅಥವಾ ಉದಕವನ್ನು ಹೀರುವುದು, ಧರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ವೃಷ್ಟಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವುದು
ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ) | ಅದಿತ್ಯಾಃ—ಎಲೈ ಅದಿತ್ಯರೇ | ವಃ—ನಿಮ್ಮ |
ಮಹಿಶ್ಚಂ—ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವು | ಋತೇನ—ಸತ್ಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞದಿಂದ | ಮಹಿ—ಮಹದ್ರೂಪದಲ್ಲಿ
ಬೆಳೆದಿದೆ | ಅರ್ಯಮನ್—ಎಲೈ ಅರ್ಯಮನೇ | ವರುಣ—ವರುಣನೇ | ಮಿತ್ರ—ಎಲೈ ಮಿತ್ರನೇ | ತ್ವಂ—
ನಿಮ್ಮ ಆ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವು | ಚಾರು—ಲೋಭನಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಇದೆ.

! ಛಾಂದಾರ್ಥ !

ಅದಿತ್ಯರು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ, ಮಹರಾದಿ ಮೂರು ಉರ್ಧ್ವಲೋಕಗಳನ್ನೂ
ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅದಿತ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಲೋಕತ್ರಯದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞನಿಮಿತ್ತವಾದ ಮೂರು
ಕರ್ಮಗಳು ಎಂದರೆ ಉದಕವನ್ನು ಹೀರುವುದು, ಧರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ವೃಷ್ಟಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವುದು ಎಂದು ಮೂರು
ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಎಲೈ ಅದಿತ್ಯರೇ, ನಿಮ್ಮ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವು ಸತ್ಯದಿಂದ ಮಹದ್ರೂಪದಲ್ಲಿ
ಬೆಳೆದಿದೆ. ಎಲೈ ಅರ್ಯಮನೇ, ವರುಣನೇ, ನಿಮ್ಮ ಆ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವು ಶೋಭನಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ
ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಇದೆ.

English Translation.

They uphold the three worlds, the three heavens; and in their sacrifices three ceremonies (are comprised): by truth, Adityas, has your great might (been produced), such as is most excellent; Aryaman, Mitra, and Varuna.

! ವಿಕೀರ್ಷವಿಷಯಗಳು !

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತೋ ಭೂಮಿಾಃ—ಎಂಬ ಈ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪುರೋಡಾಶ ಹೋಮಮಾಡುವಾಗ
ಯಾಜ್ಞಾನಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಣವಾದ ಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಶಿಸ್ತೋ ಭೂಮಿಾಃ ಧಾರಯನ್—ಅತ್ರ ಭೂಮಿಶಬ್ದಃ ಲೋಕತ್ರಯೇ ವರ್ತತೇ | “ಯೋ

ದ್ವಿತೀಯಾಂ ತ್ವತೀಯಾಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ" ಇತ್ಯತ್ರ ಯಥಾ ಪೃಥಿವೀ ಶಬ್ದಃ ಯಃ ದ್ವಿತೀಯಾಂ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೂರು ಲೋಕಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಹಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಭೂಮಿ ಶಬ್ದವು ಮೂರು ಲೋಕಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಭೂಮ್ಯಂತರಿಕ್ಷ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಾನ ತ್ರೀನ್ ಲೋಕಾನ್ ಆದಿತ್ಯಾಃ ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದಾನಾದಿನಾ ಧಾರಯಂತಿ—ಆದಿತ್ಯರು ಭೂಮಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ಸ್ವರ್ಗ ಎಂಬ ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವವರನ್ನೂ ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದಕರೇ ವೇದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ಧರಿಸುವರು ಎಂದರೆ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಮತ್ತೆ ದ್ಯೂತೀ ತ್ರೀನ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ತತ ಉಪರಿತನಾನ್ ಮಹಾರಾದಿಕಾನ್ ಅಪಿ ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮೇಲಾಗತೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮಹೋಲೋಕವೇ ವೇದಲಾದವುಗಳಾದ ಮೂರು ಲೋಕಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಆದಿತ್ಯರು ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿ, ಯದ್ವಾ ದೀಪ್ತಾ ಆಗ್ನಿಂ ನಾಯುಂ ಸೂರ್ಯಂ ಚ ಧಾರಯಂತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶಮಾನರಾದ ಆಗ್ನಿ. ನಾಯು. ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ ಈ ಆದಿತ್ಯರು ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಏಷಾಂ ವಿದಥೇ ಅಂತಃ ವ್ರತಾ ತ್ರೀಣಿ ಸಂತಿ—ಆದಿತ್ಯಾನಾಂ ಏಷಾಂ ಯಜ್ಞಮುಧ್ಯೇ ಸವನತ್ರೇಯ ನಿಷ್ಪಾದ್ಯಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಂತಿ—ಈ ಆದಿತ್ಯರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿ ಆಚರಿಸುವ ಯಜ್ಞಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಃ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಃ, ಸಾಯಂಕಾಲಗಳ ಸವನರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ (ಅನುಷ್ಠೇಯವಾದ) ಕರ್ತವ್ಯವಾದ ಕರ್ಮಗಳೂ ಆಚರಿಸುವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ವೇದಲನೇ ಅರ್ಥವು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಯದ್ವಾ ಏಷಾಂ ಲೋಕಾನಾಂ ಅಂತರ್ಮಧ್ಯೇ ಯಜ್ಞೇ ನಿಮಿತ್ತಭೂತೇ ಸತಿ ಏಷಾಮಾದಿತ್ಯಾನಾಂ ರಸಾದಾನಧಾರಣಿ—ವಿಶರ್ವನಲಕ್ಷಣಾನಿ ತ್ರೀಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಸಂತಿ | ಸ್ವರ್ಗ, ಭೂಮಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷವೆಂಬ ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವು ಆಚರಿಸುವಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಆದಿತ್ಯರು ಉದಕಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೂ, ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಉದಕಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದೂ, ಅವುಗಳನ್ನು ವೃಷ್ಟಿಯರೂಪದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಸುರಿಸುವುದೂ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದ ಯಾಗಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ದೇ ಆದಿತ್ಯಾಃ ಆರ್ಯಮನ್, ಮಿತ್ರೈ, ವರುಣಿ ಎಂದು ಆದಿತ್ಯರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಮತೇನ ಯಜ್ಞೇನ ಸತ್ಯೇನ ನಾ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಪ್ರಭೂತಂ ಮಹಾಭಾಗ್ಯಂ ಜಾರು—ಆವರ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಮಹತ್ತ್ರಪೂರಿತವಾದ ಮಹಿಮೆಯು ಯಜ್ಞವನ್ನೂ ಈ ಸತ್ಯವನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮೀರಿ ಇರುವುದು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಅಧ್ಯಮಾ, ಮಿತ್ರೈ, ವರುಣಿ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವು ಹಿಂದೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಮತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ, ಸತ್ಯ, ಯಜ್ಞ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಯಾಸ್ಕರಿಂದ, ಸತ್ಯಂ ನಾ ಯಜ್ಞಂ ನಾ (ಏ. ೪-೧೯) ಎಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾನಾಃ ||

ಶ್ರೀ ರೋಚನಾ ದಿವ್ಯಾ ಧಾರಯನ್ತ ಹಿರಣ್ಮಯಾಃ ಶುಚಿಯೋ ಧಾರಪೂತಾಃ |
ಅಸ್ತಷ್ಟ್ವಜೋ ಅನಿಮಿಷಾ ಅದಬ್ಧಾ ಉರುಶಂಸಾ ಋಜವೇ ಮತ್ಕಾರ್ಯಯ || ೯ ||

|| ಪದಮಃ ||

ಶ್ರೀ | ರೋಚನಾ | ದಿವ್ಯಾ | ಧಾರಯನ್ತ | ಹಿರಣ್ಮಯಾಃ | ಶುಚಿಯಃ | ಧಾರಪೂತಾಃ |
ಅಸ್ತಷ್ಟ್ವಜಃ | ಅನಿಮಿಷಾಃ | ಅದಬ್ಧಾಃ | ಉರುಶಂಸಾಃ | ಋಜವೇ | ಮತ್ಕಾರ್ಯಯ || ೯ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಶ್ರೀ ರೋಚನಾ ಶ್ರೀಣಿ ರೋಚನಾನಿ ರೋಚಮಾನಾಗ್ನ್ಯಾದಿನಿ ತೇಜಾಂಸಿ ದಿವ್ಯಾ ದಿವ್ಯಾನಿ ದಿವಿಭವಾನಿ ಧಾರಯಂತ | ಅದಿತ್ಯಾ ಅನಾಸ್ತಾಪಯನ್ | ಕಿಮರ್ಥಂ | ಋಜವೇ ಋಜೀಶಾಯ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಾಂ ಮತ್ಕಾರ್ಯಯ ಮನುಷ್ಯಾಯ ಭೋಗಸಿದ್ಧೈರ್ಹಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಕೀದೃಶಾ ಅದಿತ್ಯಾಃ | ಹಿರಣ್ಮಯಾಃ | ಹಿರಣ್ಮಯಾ ಹಿರಣ್ಯಾಲಂಕೃತಸರ್ವಾಂಗಾಃ | ಯದ್ವಾ ಹಿತರಮಣೀಯವೇಷಾಃ | ಶುಚಿಯೋ ದೀಪ್ಯಮಾನಾಃ | ಧಾರಪೂತಾ ಉದಕಧಾರಯಾ ಕ್ಷಾಲಿತಾ ಇವ ನಿರ್ಮಲಾಃ | ಅಸ್ತಷ್ಟ್ವ-ಜೋಃ ಸಂಜಾತಷ್ಟ್ವಾಃ || ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ಜಸಃ ಸುಃ || ಅಪರ ಅಹ | ಅಸ್ತಷ್ಟ್ವಜೋಽಸ್ತಮತೋ ವಿಗತನಿದ್ರಾಃ || ಸ್ವಪಿತ್ವೋರ್ನಜಿಜ್ಞಾತಿ ನಜಿಜ್ಞಾಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಿ ತದೇತತ್ಪದಕಾರಸ್ಯಾನಭಿಮತಂ || ಅನಿಮಿಷಾ ನಿಮೇಷರಹಿತಾಃ | ಅದಬ್ಧಾ ಅಸುರಾದಿಭಿರಹಂಸಿತಾಃ | ಉರುಶಂಸಾ ಉರುಭಿರ್ಬದುಭಿಃ ಶಂಸನೀಯಾಃ ಸ್ತೋತವ್ಯಾಃ | ಏವಂಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಾ ಅಧಾರಯಂತೇತ್ಯನ್ವಯಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥಃ ||

ಹಿರಣ್ಮಯಾಃ—ಹಿರಣ್ಮಯವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವರೂ, ಅಥವಾ ಹಿತಕರವೂ ರಮಣೀಯವೂ ಆದ ವೇದವುಳ್ಳವರೂ | ಶುಚಿಯಃ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನರೂ | ಧಾರಪೂತಾಃ—ಉದಕಧಾರಿಯಿಂದ ಕ್ಷಾಲಿತರಾದಂತೆ ನಿರ್ಮಲರಾದವರೂ | ಅಸ್ತಷ್ಟ್ವಜಃ—ನಿದ್ರಾರಹಿತರೂ | ಅನಿಮಿಷಾಃ—ಕಣ್ಣುರವೈಯನ್ನು ಹೊಡೆಯದವರೂ | ಅದಬ್ಧಾಃ—ಅಸುರಾದಿಗಳಿಂದ ಅಹಂಸಿತರೂ | ಉರುಶಂಸಾಃ—ಅನೇಕರಿಂದ ಸ್ತುತಿಪುಟ್ಟುವವರೂ ಆದ ಅದಿತ್ಯರೂ | ಋಜವೇ—ಋಜುಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಸ್ತುತಿಕರ್ತನಾದ | ಮತ್ಕಾರ್ಯಯ—ಮಾನವನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ | ದಿವ್ಯಾ—ದೇವರೋಕ್ತೋತ್ಪನ್ನವಾದ | ಶ್ರೀ ರೋಚನಾ—ಅಗ್ನಿಯಿ ಮೂರು ತೇಜೋಮಂಡಲಗಳನ್ನು | ಧಾರಯಂತೆ—ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ ೧

ಹಿರಣ್ಯಯುಗಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವರೂ, ಪ್ರಕಾಶಮಾನರೂ ಉದಕಧಾರೆಯಿಂದ ಕ್ಷುಲಿತರಾದಂತೆ ನಿರ್ಮಲ ರಾವವರೂ, ನಿದ್ರಾರಹಿತರೂ, ಕಣ್ಣುರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ಹೊಡೆಯದವರೂ, ಅಸುರಾದಿಗಳಿಂದ ಅಹಂಸಿತರೂ, ಅನೇಕ ರಿಂದ ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲವನವರೂ ಆದ ಆದಿತ್ಯರು ಮುಜುಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಸ್ತುತಿಕರ್ತನಾದ ಮಾನವನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ದೇವಲೋಕೋತ್ಪನ್ನವಾದ ಅಗ್ನಿಯಾದಿ ಮೂರು ತೇಜೋಮಂಡಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

English Translation.

The Adityas, decorated with golden ornaments, brilliant, purified by showers, who never slumber, nor close their eyelids, who are unassailable, and praised by many, uphold the three bright heavenly regions for the sake of the upright man.

ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು

ಶ್ರೀ ರೋಚನಾ ದಿವ್ಯಾ ಧಾರಯಂತೆ—ಆದಿತ್ಯಾಃ ದಿವಿ ಭವಾನಿ ಶ್ರೀಣಿ ರೋಚಮಾನಾನಿ ಅಗ್ನಿಯಾದಿವಿ ತೇಜಾಂಸಿ ಅವಸ್ಥಾಪರ್ಯೇ | ಆದಿತ್ಯರು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿ, ಸೂರ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದ ಮೂರುವಿಧವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಂತೆ ಇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಹಿರಣ್ಯಯಾಃ—ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಹಿರಣ್ಯಾಲಂಕೃತನರ್ವಾಂಗಾಃ, ಹಿತರಮಣಿಯವೇಷಾಃ—ಆದಿತ್ಯರು ಸುವರ್ಣಾಭರಣಗಳಿಂದ ಆಲಂಕಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳವರು ಅಥವಾ ಹಿತಕರವಾಗಿಯೂ ಮನೋಹರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವೇಷಧೂಷಣವುಳ್ಳವರಾಗಿರುವುದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಧಾರಪೂತಾಃ—ಆದಿತ್ಯರು ಉದಕದ ಧಾರೆಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟವರಹಾಗೆ ಪಂಶುಧ್ವಜರಾಗಿರುವರೆಂದೂ, ಅಸ್ತಷ್ಟುಜಾಃ—ಸ್ತುತ್ಸುಗಳು ಇಲ್ಲದವರು ಅಥವಾ ನಿರ್ದ್ರೆಯಿಲ್ಲದವರು ಎಂದೂ, ಉರುತಂಸಾಃ ಬಹಳ ಜನರಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿಮಾಡಲು ಅರ್ಹರಾಗಿರುವರೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿ ಆದಿತ್ಯರ ಮಹಿಮೆಯೂ, ಆಲಂಕಾರವೂ, ರೂಪಾದಿಗಳೂ, ಸ್ತುಭಾವವೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಸಂಹಿತಾಪಠಃ |

ತ್ವಂ ವಿಶ್ವೇಷಾಂ ವರುಣಾಸಿ ರಾಜಾ ಯೇ ಚ ದೇವಾ ಅಸುರ ಯೇ ಚ ಮರ್ತಾಃ |
ಶತಂ ನೋ ರಾಸ್ತ ತರದೋ ವಿಚಕ್ಷೇತ್ಯಾನಾಮಾಯೋಷಿ ಸುಧಿತಾನಿ ಪೂರ್ವಾ ಗಂ ಗ

ಶರಣಃ ॥

ಶ್ರಂ | ವಿಶ್ವೇಷಾಂ | ವರುಣ | ಅಸಿ | ರಾಜಾ | ಯೇ | ಚ | ದೇವಾಃ | ಅಸುರ | ಯೇ | ಚ | ಮರ್ತಾಃ |
ಶತಂ | ನಃ | ರಾಸ್ತ | ಶರದಃ | ವಿಸ್ತಚ್ಛೇ | ಅಶ್ಯಮ | ಅಯೂಷಿ | ಸುಧಿತಾನಿ | ಪೂರ್ವಾ || ೧೦ ||

॥ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ॥

ಹೇ ಅಸುರ ಶತ್ರುಣಾಂ ಕ್ಷೇಪಕ ವರುಣ ಶ್ರಂ ವಿಶ್ವೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ರಾಜಾಸಿ | ಕೇಷಾಂ |
ಯೇ ಚ ದೇವಾ ದೇವಜನಾಃ ಯೇ ಚ ಮರ್ತಾ ಮರಣಧರ್ಮಾಣೋ ಮನುಷ್ಯಾಃ | ತೇಷಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |
ಅತಸ್ತಂ ನೋಽಸ್ಯ ಭೃಂ ಶತಂ ಶರದಃ ಶತಸಂಖ್ಯಾಕಾನ್ ಸಂವತ್ಸರಾನ್ ವಿಚ್ಛೇ ವಿಶೇಷೇಣ ದರ್ಶ-
ನಾಯ ರಾಸ್ತ | ಪ್ರಯಚ್ಛು || ರಾ ದಾನೇ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನಾತ್ಮನೇಪದಂ || ವಯಂ ಚ ಪೂರ್ವಾ ಪೂರ್ವೈ-
ರ್ದೇವೈಃ ಸುಧಿತಾನಿ ಸುಷ್ಕು ಹಿತಾನಿ ಶತಸಂವತ್ಸರಲಕ್ಷಣಾನ್ಯಾಯೂಷ್ಯಶ್ಯಮ | ವ್ಯಾಪ್ತುಯಾಮ ||
ಸುಧಿತವಸುಧಿತನೇಮಧಿತಧಿಪ್ತಧಿಷೀಯ ಚೇತಿ ನಿಶಾತ್ಯತೇ | ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ ಗತೇಃ ಪ್ರತ್ಯತಿತ್ಸರತ್ಯಂ |
ಪೂರ್ವಾ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗತಿ ತ್ವತೀಯಾಯಾ ದಾದೇಶಃ ||

॥ ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ ॥

ಅಸುರ—ಶತ್ರುನಾಶಕನಾದ | ವರುಣ— ಎತ್ತಿ ವರುಣನೇ | ಶ್ರಂ— ನೀನು | ಯೇ ಚ ದೇವಾಃ
ಯಾವ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಿದ್ದಾರೆಯೋ | ಯೇ ಚ ಮರ್ತಾಃ—ಯಾವ ಯಾವ ಮನವರಿದ್ದಾರೆಯೋ ಅಂತಹ |
ವಿಶ್ವೇಷಾಂ—ಸಮಸ್ತರಿಗೂ | ರಾಜಾ ಅಸಿ—ಪ್ರಭುವಾಗಿದ್ದೀಯೆ | ನಃ—ನಮಗೆ | ಶತಂ ಶರದಃ—ಶತ
ಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಸಂವತ್ಸರಗಳನ್ನು | ವಿಚ್ಛೇ—ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ | ರಾಸ್ತ—ಕೊಡು | (ವಯಂ ಚ—ನಾವೂ
ಕೂಡ) | ಪೂರ್ವಾ—ಪುರಾತನರಾದ ಋಷಿಗಳಿಂದ | * ಸುಧಿತಾನಿ—ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ |
ಅಯೂಷಿ—ಆಯುಷ್ಯಗಳನ್ನು | ಅಶ್ಯಮ—ಅನುಭವಿಸುವಂತಾಗಲಿ.

॥ ಭಾವಾರ್ಥಃ ॥

ಶತ್ರುನಾಶಕನಾದ ವರುಣನೇ, ನೀನು ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸಮಸ್ತಮಾನವರಿಗೂ ಪ್ರಭುವಾಗಿದ್ದೀಯೆ.
ಶತಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ವತ್ಸರಗಳನ್ನೂ ನಾವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೋಡುವಂತೆ ಮಾಡು ಹಿಂದಿನ ಋಷಿಗಳು ಯಾವ ರೀತಿ
ನೂರು ವರ್ಷವುಳ್ಳ ಆಯುಷ್ಯನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿದರೋ, ಅದರಂತೆಯೇ ನಾವೂ ಸಹ ಪೂರ್ಣವಾದ
ಆಯುಷ್ಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತಾಗಲಿ.

Englis Translation.

Varuna, destroyer of foes, you are the sovereign over all, whether
they be gods or mortals: grant to us to behold a hundred years, and that
we may enjoy lives such as were enjoyed by ancient (sages).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಚುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವರುಣನು ಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಸುರಪದಕ್ಕೆ ಶತ್ರುನಾಶಕನೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ವರುಣನು ಶತ್ರುನಾಶಕನಾಗಿರುವನೆಂದೂ, ಮನುಷ್ಯರು ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳು ಇವರಿಗೆ ಇವನು ರಾಜನಾಗಿರುವನೆಂದೂ, ವರ್ಣಿಸಿ, ಈ ದೇವನು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ನೂರು ವರ್ಷಗಳನ್ನು ನೋಡುವಂತೆ, ಎಂದರೆ ನೂರುಮರುಷಗಳ ವರಿಗೆ ಜೀವಿಸುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶಂಸಿತನಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಾಪಿ ನುಧಿತಾನಿ ಆಯೋಷಿ ಅಶ್ಯಾಮು ಪ್ರಾಚೀನರಾಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಂತೆ ನೂರುವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಬದುಕುವಂತೆ ಆಯುಷ್ಯ ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ದೊರಕಲಿ ಎಂಬ ಈ ದೇವನ ಅನುಗ್ರಹವು ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಚಃ ||

ನ ದಕ್ಷಿಣಾ ವಿ ಚಿಕಿಶೇ ನ ಸವ್ಯಾ ನ ಪ್ರಾಚೀನಮಾದಿತ್ಯಾ ನೋತ ಪಶ್ಯಾ |
ಪಾಶ್ಯಾ ಚಿದ್ವಸವೋ ಧೀರ್ಯಾ ಚಿದ್ಯುಷ್ಯಾನೀತೋ ಅಭಯಂ ಜ್ಯೋತಿರಶ್ಯಾಂ ||

|| ಸದೃಶಃ ||

ನ | ದಕ್ಷಿಣಾ | ವಿ | ಚಿಕಿಶೇ | ನ | ಸವ್ಯಾ | ನ | ಪ್ರಾಚೀನಂ | ಅದಿತ್ಯಾಃ | ನ | ಉತ | ಪಶ್ಯಾ |
ಪಾಶ್ಯಾ | ಚಿಶ | ವಸವಃ | ಧೀರ್ಯಾ | ಚಿಶ | ಯುಷ್ಯಾನೀತಃ | ಅಭಯಂ | ಜ್ಯೋತಿಃ | ಅಶ್ಯಾಂ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅದಿತ್ಯದೇವತಾಕೇ ಪಶಾ ನ ದಕ್ಷಿಣೇಶ್ಯೇಷಾ ಹವಿಮೋ ಯಾಜ್ಯಾ | ತಿಸ್ತ್ರೋ ಭೂಮಿಾರ್ಥಾರ-
ಯಂಪ್ರೀಂರುತ ದ್ಯೂನ್ ನ ದಕ್ಷಿಣಾ ವಿ ಚಿಕಿಶೇ ನ ಸವ್ಯಾ | ಅ. ೨. ೮. | ಇತಿ ||

ಹೇ ಅದಿತ್ಯಾಃ ದಕ್ಷಿಣಾ ದಕ್ಷಿಣೋ ನ ಭಾಗೋವಿಚಿಕಿಶೇ | ಮಯಾ ನ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ | ಸವ್ಯಾ
ಸವ್ಯೋವಾಮಃ ಭಾಗೋಽಪಿ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ || ಉಭಯತ್ರ ಸುಪಾಂ ಸುರುಗಿತಿ ಸೋರಾಜಾ ದೇಶಃ | ಶಭಾ
ಪ್ರಾಚೀನಂ ಪುರಸ್ತಾದಪಿ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ || ವಿಧಾಪಾಂಚೇರದಿಕ್ಪ್ರಿಯಾಮಿತಿ ಸ್ಯಾರ್ಥೇ ಮಃ || ಉತ ಅಪಿ
ಚ ಪಶ್ಯಾ ಪಶ್ಯಾತ್ ಪೃಷ್ಠಭಾಗೇಽಪಿ ನ ಜ್ಞಾಯತೇ | ನೈಶೇನ ತಮಸಾತ್ಪತ್ಯಾತ್ ಅಂತರಾಜ್ಞಾ-
ನಾದ್ಯಾ || ಪಶ್ಯ ಪಶ್ಯಾ ಚಿ ಭಂದಪಿ | ಸಾ. ಸ. ೨. ೨೨. | ಇತಿ ನಿಪಾತ್ಯತೇ || ಕಿಂ ಬಹುನಾ | ಸಾಶ್ಯಾ
ಚಿಶ | ಸಾಶ್ಯಃ ಸಶ್ಯೋಽಪರಿಪಶ್ಯಜ್ಞಾನೋಽಪಿ || ದುಪಚೇಷ್ ಸಾಕೇ | ಮಹತೋರ್ಜ್ಯಾತ್ |
ತಿಶ್ಚರಂತಂ || ಧೀರ್ಯಾ ಚಿಶ ಧೀರೇ ನೇತವ್ಯತ್ವೇನ ಭವೋ ಧೀರ್ಯಃ ಕಾತರಃ || ಭವೇ ಭಂದಪಿತಿ

ಯತ್ || ಕಾತರೋಽಪಿ || ಉಭಯತ್ರ ಸುಸಾಂ ಸುಲುಗಿತ್ಯಾಕಾರಃ || ದೇ ವಸವೋ ವಾಸಯಿತಾರ
ಅದಿತ್ಯಾ ಯುಷ್ಮಾನೀತೋ ಯುಷ್ಮಾಭಿನೀತಃ ಶೋಭನೇನ ಮಾರ್ಗೀಣಿ ಸ್ತಾ ಪಿತಃ ಸನ್ ಅಭಯಂ
ಭಯರಹಿತಂ ಜ್ಯೋತಿಃ ಸಾರಂ ತೇಜ ಆಂತರಂ ನಾ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕಮಶ್ಯಾಂ | ಸ್ವಾಪ್ನುಯಾಂ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಅದಿತ್ಯಾಃ—ಎವೈ ಅದಿತ್ಯರೇ | ದಕ್ಷಿಣಾ—ನನ್ನ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದು | ನ ವಿ ಚಿಕಿತ್ಸೇ—
ನನಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ | ಸನ್ಯಾ—ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದು | ನ—ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ | ಸ್ವಾಪೀನಂ—ಮುಂಭಾಗ
ದಲ್ಲಿರುವುದು | ನ—ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ | ಉತ—ಮತ್ತು | ಪಶ್ಚಾ—ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದು | ನ—
ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ | ಸಾತ್ಯಾ ಚಿತ್—ಪರಿಪಕ್ವವಾದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ | ಧೀರಾ ಚಿತ್—ಕಾತರತ್ವವಿದ್ದರೂ ಸಹ |
ವಸವಃ—ಎವೈ ಅದಿತ್ಯರೇ | ಯುಷ್ಮಾನೀತಃ—ನಿಮ್ಮಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ |
ಅಭಯಂ—ಭಯರಹಿತವಾದ | ಜ್ಯೋತಿಃ—ತೇಜಸ್ಸನ್ನು | ಅಶ್ಯಾಂ—ಹೊಂದುವಂತಾಗಲಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎವೈ ಅದಿತ್ಯರೇ, ನನ್ನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ನೈರವಾದ ಅಂಧಕಾರದಿಂದಲೂ ನನಗೆ ನನ್ನ ಬಲ
ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುವಾಗಲಿ, ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದಾಗಲಿ, ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದಾಗಲಿ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗದಲ್ಲಿ
ರುವುದಾಗಲಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ನಾನು ಪರಿಪಕ್ವವಾದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನೂ ಕಾತರನೂ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೂ ಸಹ
ನಿಮ್ಮಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಭಯರಹಿತವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ನಾನು ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ.

English Translation

Neither is the right hand known to us, Adityas, nor is the left ;
neither is that which is in front, nor that which is behind. (discerned by
me) : Givers of dwellings, may I, who am immature (in knowledge), and
timid (in spirit), obtain, when guided by you, the light that is free
from fear.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅದಿತ್ಯದೇವತಾಸಂಬಂಧವಾದ ಪಠಯಾಗದಲ್ಲಿ—ನ ದಕ್ಷಿಣಾ ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಹೋಮಮಾಡು
ವಾಗ ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸದೇಕೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನಶಾಸ್ತ್ರಸೂತ್ರದ—ತಿಸ್ತೋ ಭೂಮಿಾರ್ಥಾ-
ಯೈಶ್ವೇರುತ ದ್ಯೋನ್ ನ ದಕ್ಷಿಣಾ ವಿ ಚಿಕಿತ್ಸೇ ನ ಸನ್ಯಾ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು.

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯಂತೆ ಇರುವ ಅಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾಗಬೇಕೆಂದು ಅದಿತ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಅಪರಿಚಿತ
ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅದಿತ್ಯರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ದಕ್ಷಿಣಾ, ಸವ್ಯಾ, ಪ್ರಾಚೀನಂ ಪಶ್ಚಾ, ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ನೈಲೀನ ತಮಸಾ ಅವ್ಯತಶ್ಚಾತ್ ಆಂತರಾದಜ್ಞಾನಾದ್ಯಾ, ರಾತ್ರಿಕಾಲದ ಕತ್ತಲೆಯೂ ಅಥವಾ ಪುನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಭೂತ ವಾಗುವ ಅಜ್ಞಾನವೂ, ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ನನ್ನನ್ನು ಅವರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಲಭಾಗ, ಎಡಭಾಗ, ಎಂಬಿವು ಗಳನ್ನೂ ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಎಂಬ ದಿಕ್ಕುಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಗೋಚರವಾಗದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿ, ಪಾಶ್ಯಾ ಚಿತ್, ಧೀರ್ಯಾ ಚಿತ್, ಯುಷ್ಮಾದೀತಃ ಅಭಯಂ ಜ್ಯೋತಿರಶ್ಯಾಂ | ಅಲ್ಲವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾದರೂ, (ಮಂದಮತಿ) ದಡ್ಡನಾದರೂ ಯಜಮಾನನು ಈ ಅದಿತ್ಯರಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತ ನಾದವನಾಗಿ ಯಾರಿಂದಲೂ ಭಯವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವ ಹಾಗೆ. ಸೂರ್ಯಸಂಬಂಧವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಹೊಂದಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಪಾಶ್ಯಾ—ಪಶ್ಚ್ಯಃ ಅಪರಿಪಕ್ವಜ್ಞಾನಃ | ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನೆಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾಸ್ಯುಃ—ಪಾಳಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಶಸ್ತ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಮಾಡಿ (ಐ. ೩-೧೩) ಪಾಳಃ ಪಶ್ಚ್ಯೋ ಭವತಿ ವಿಪಕ್ವಪ್ರಜ್ಞ ಆದಿತ್ಯಃ (ಐ. ೩-೧೨) ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪಾಕ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯ ವಾಮನ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹಂದಿ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಧೀರ್ಯಾ ಚಿತ್—ಧೀರೇ ನೇತವ್ಯತ್ನೇನ ಭವಃ ಧೀರ್ಯಾಃ ಕಾತೇರಃ—ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದವನು (ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು) ಉಪದೇಶವಾದಿದಂತೆ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು ಎಂದರೆ ವ್ರಲ್ಲವಾದರೂ (ಜ್ಞಾನ) ತಿಳುವಳಕೆ ಇಲ್ಲದವನು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಚಿತ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಾರಾಃ ||

ಯೋ ರಾಜಭ್ಯ ಯತನಿಭ್ಯೋ ದದಾಶ ಯಂ ವರ್ಧಯನ್ತಿ ಪುಷ್ಪಯುಕ್ತ ನಿತ್ಯಾಃ |
 ಸ ರೇವಾನಾಪ್ಯತಿ ಪ್ರಥಮೋ ರಥೇನ ವಸುದಾವಾ ವಿವರ್ಧೇಷು ಪ್ರತಸ್ತಃ || ೧೨ ||

|| ಪದಾಃ ||

ಯಃ | ರಾಜಭ್ಯಃ | ಪುತಿಸ್ತಭ್ಯಃ | ದದಾಶ | ಯಂ | ವರ್ಧಯನ್ತಿ | ಪುಷ್ಪಯಃ | ಚಿ | ನಿತ್ಯಾಃ |
 ೧ | ರೇವಾನ್ | ಯಾತಿ | ಪ್ರಥಮಃ | ರಥೇನ | ವಸುದಾವಾ | ವಿವರ್ಧೇಷು | ಪ್ರತಸ್ತಃ || ೧೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಯೋ ಯಜಮಾನೋ ರಾಜಭ್ಯೋ ರುಜಮಾನೇಭ್ಯ ಋತೇನಿಭ್ಯ ಋತಸ್ಯ ಸತ್ಯಸ್ಯ ವಾ ನೇತ್ಯಭ್ಯ
ಆದಿತ್ಯೇಭ್ಯೋ ದದಾಶ | ಚರುಪುರೋಡಾಶಾದಿಕಂ ದದಾತಿ | ಯಂ ಯಜಮಾನಂ ಪುಷ್ಪಯಃ ಪೋಷಕಾ
ನಿತ್ಯಾಃ ಶಾಶ್ವತಾ ಆದಿತ್ಯಾಶ್ಚ ವರ್ಧಯಂತಿ | ಸ ಯಜಮಾನೋ ದೇವಾನೈವನಾನ್ ಪ್ರಥಮಃ ಪ್ರಥಿತಃ
ಪ್ರಪ್ಯಾತಃ ವಸುದಾವಾ ವಸೂನಾಂ ಧನಾನಾಂ ದಾಶಾ ಸನ್ ಪ್ರಶಸ್ತಃ ಸವ್ಯಃ ಪ್ರಶಸ್ತಮಾನೋ ವಿ-
ಛೇಷು ನೇದ್ಯೇಷು ಲಬ್ಧವ್ಯೇಷು ಗೃಹೇಷು ರಥೇನ ವಾಹನೇನ ಯಾತಿ | ಗಚ್ಛತಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಯಃ—ಯಾವ ಯಜಮಾನನು | ರಾಜಭ್ಯಃ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನರಾದವರೂ | ಋತೇನಿಭ್ಯಃ—ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ
ನೇತೃಗಳಾದವರೂ ಆದ ಆದಿತ್ಯರಿಗೆ | ದದಾಶ—ಚರುಪುರೋಡಾಶಾದಿಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವನೋ (ಮತ್ತು) |
ಯಂ—ಯಾವ ಯಜಮಾನನನ್ನು | ಪುಷ್ಪಯಃ—ಪೋಷಕರೂ | ನಿತ್ಯಾಃ—ಶಾಶ್ವತರೂ ಆದ ಆದಿತ್ಯರು |
ವರ್ಧಯಂತಿ—ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯೋ | ಸಃ—ಆ ಯಜಮಾನನು | ರೇವಾನ್—
ಧನವಂತನಾಗಿಯೂ | ಪ್ರಥಮಃ—ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗಿಯೂ | ವಸುದಾವಾ—ಧನದಾತನಾಗಿಯೂ | ಪ್ರಶಸ್ತಃ—
ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಪ್ರಶಂಸಿಸಲ್ಪಡುವವನಾಗಿಯೂ | ವಿಛೇಷು—ಯಜ್ಞಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ (ಯಜ್ಞಗೃಹಗಳಿಗೆ) | ರಥೇನ—
ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು | ಯಾತಿ—ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಪ್ರಕಾಶಮಾನರಾದವರೂ, ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ನೇತೃಗಳಾದವರೂ ಆದ ಆದಿತ್ಯರಿಗೆ ಚರುಪುರೋಡಾಶಾದಿಗಳನ್ನು
ಯಾವ ಯಜಮಾನನು ಅರ್ಪಿಸುವನೋ, ಮತ್ತು ಪೋಷಕರೂ, ಶಾಶ್ವತರೂ ಆದ ಆದಿತ್ಯರು ಯಾವ ಯಜಮಾನನನ್ನು
ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯೋ ಆ ಯಜಮಾನನು ಧನವಂತನಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾಗಿಯೂ,
ಧನದಾತನಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಪ್ರಶಂಸಿಸಲ್ಪಡುವವನಾಗಿಯೂ ಯಜ್ಞಗೃಹಗಳಿಗೆ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು
ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.

English Translation

He who presents offerings to the royal and true (Adityas); he whom
their constant favours exalt; he proceeds, wealthy, renowned, munificent
and honoured, to sacrifices, in his chariot.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು. ||

ಋತೇನಿಭ್ಯಃ | ದದಾಶ—ಸತ್ಯಸ್ಯ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಾ ನೇತ್ಯಭ್ಯಃ | ಆದಿತ್ಯೇಭ್ಯಃ | ಚರುಪುರೋಡಾಶಾದಿಕಂ
ದದಾತಿ | ಆದಿತ್ಯರು ಸತ್ಯವನ್ನೂ ಯಜ್ಞವನ್ನೂ ಮುಂದಾಳಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಇವರು ನೇತೃ
ಗಳಾಗಿ ಇರುವರೆಂದು ತಿಳಿದು ಈ ಆದಿತ್ಯರಿಗೆ ಯಜಮಾನನು ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಚರುಪುರೋಡಾಶಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ

ಸುವನು. ಈ ಅದಿತ್ಯರು ಪುಷ್ಪಯಾಃ ನಿತ್ಯಾಃ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಶೋಷಿಸುವವರಾಗಿಯೂ, ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವವರಾದುದರಿಂದ ತಮಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಜಮಾನನು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವ ಹಾಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವರು ಈ ಅದಿತ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿರುವ ಯಜಮಾನನು ಅದಿತ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದ ಧನದಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಮುಖ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿಯೂ, ಧನವನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ಧಾನಮಾಡುವವನಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದೂ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಲಬ್ಧವಾದ ಅದಿತ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹ ರೂಪವಾದ ಮಹಿಮೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಯಜಮಾನನು ಪ್ರತಿಶಸ್ತ್ರವಿಧಭೇಷು ರಥೇನ ಯಾತಿ. ಇತರರಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವವನಾಗಿ, ರಥದಲ್ಲಿ ಉಪವಿಶ್ಯನಾಗಿ, ಮಜ್ಜಗೃಹಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವನೆಂದೂ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ವಸು ಲಬ್ಧಪ್ತ ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ರಕ್ತಿನಾಮುಗಳ್ಳಿ (ನಿ. ೨-೧೩) ಧನನಾಮುಗಳ್ಳಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಯಸ್ವಾ ಯಂತಂ ವಸುನಾ ಪ್ರಾತರಿತ್ಯಃ (ಮು ಸಂ. ೧-೧೨೫--೨) ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಸುನಾ ಅನ್ವೇನ ಎಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯೀಣರು ಇಲ್ಲಿ ಧನ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ವಸುದಾವಾ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಧನವನ್ನು ಧಾನಮಾಡುವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಶಾಃ ||

ಶುಚಿರಪಃ ಸೂಯವಸಾ ಅದಿಬ್ಧ ಉಪಕ್ಷೇತಿ ವೃದ್ಧವಯಾಃ ಸುವೀರಃ |

ನಿಕಿಷ್ಪಂ ಘ್ನನ್ತ್ಯನ್ರಿತೋ ನ ದೂರಾದ್ಯ ಆದಿತ್ಯಾನಾಂ ಭವತಿ ಪ್ರಣೇತೌ || ೧೩ ||

|| ಪದಾರ್ಥಃ ||

ಶುಚಿಃ | ಅಪಃ | ಸೂಯವಸಾಃ | ಅದಿಬ್ಧಃ | ಉಪ | ಕ್ಷೇತಿ | ವೃದ್ಧವಯಾಃ | ಸುವೀರಃ |

ನಿಕಿಃ | ತಂ | ಘ್ನನ್ತಿ | ಅನ್ರಿತಃ | ನ | ದೂರಾತ್ | ಯಃ | ಆದಿತ್ಯಾನಾಂ | ಭವತಿ | ಪ್ರಣೇತೌ || ೧೩ ||

|| ಸಾಯೀಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸ ಯಜಮಾನಃ ಶುಚಿರ್ದೀಪ್ಯಮಾನಃ ಕುದ್ರೋ ವಾ ಅದಿಬ್ಧಃ ಸಪತ್ನೈರಭಾಧಿತೋ ವೃದ್ಧವಯಾಃ ಪ್ರಧೂಶಾನ್ತಃ ಸುವೀರಃ ಕೋಧನಪುತ್ರೈಶ್ಚ ಸನ್ ಸೂಯವಸಾಃ ಕೋಧನಸೆನ್ಯಾನ್ಯಪೋ ವೃಷ್ಟಿ-ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯುದಶಾನ್ಯುಪಕ್ಷೇತಿ | ಉಪನಿವಸತಿ | ಸರ್ವದಾ ಸುಸನ್ಯಾಸಾಮಪಾಂ ಸಮೀಪೇ ನಿವಸತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಸಕಿರ್ನ ಏ ತಂ ಘ್ನಂತಿ ಹಿಂಸಂತ್ಯಂತಿಕೋ ನ ಅಂತಿಕಾಶ್ಚಮಿಪದೇಶಾಶ್ಚ ದೂರಾದಿ-ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವ್ಯಾಭ್ಯ ದೇಶಾದಾಗತಾ ದಾಧರಾಃ || ಅಂತಿಕಸ್ಯ ತಸಿ ಕಾದಿಲೋಪ ಇತಿ ಲೋಪಃ || ಯೋ ಯಜಮಾನ ಅದಿತ್ಯಾನಾಮದಿತೇಃ ಪುತ್ರಾಣಾಂ ಮಿತ್ರಾದೀನಾಂ ಪ್ರಣೇತೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇ ನಯನೇ ಪ್ರಾಪಣೇ ಭವತಿ ವರ್ತತೇ ಸ ಇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರ ಸಂಬಂಧಃ ||

|| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ ||

ಯಃ—ಯಾವ ಯಜಮಾನನು | ಅದಿತ್ಯನಾಂ—ಅದಿತ್ಯರ | ಪ್ರಸೇತೌ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾರ್ಗ
 ದರ್ಶಿತದಲ್ಲಿ | ಭವತಿ—ಇರುತ್ತಾನೆಯೋ, (ಆ ಯಜಮಾನನು) | ಶುಚಿಃ—ಶುದ್ಧನಾಗಿಯೂ | ಅದಿಬ್ಧಿಃ—
 ಇತರರಿಂದ ಹಿಂಸಿಸಲ್ಪಡದೆಯೂ | ವೃದ್ಧವಯೋ—ಪ್ರಭೂತವಾದ ಅನ್ನವುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ | ಸುವೀರಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
 ಪುತ್ರಸಹಿತನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು | ಸೂಯವಸಾಃ—ಉತ್ತಮವಾದ ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ | ಅಪಃ—
 ಉದಕಗಳ | ಉಪಃ—ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ | ಕ್ಷೇತಿ—ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾನೆ | ತಂ—ಆ ಯಜಮಾನನನ್ನು | ನಕಿಃ—
 ಯಾರೂ ಕೂಡ | ಸ್ಥಂತಿ—ಹಿಂಸಿಸುವುದಿಲ್ಲ | ಅಂತಿತಃ—ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವವರಾಗಲಿ | ದೂರಾತ್—
 ದೂರದೇಶಕ್ಕೆರಾಗಲಿ | ನ—ಯಾರೂ ಹಿಂಸಿಸಲಾಗದು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಯಾವ ಯಜಮಾನನು ಅದಿತ್ಯರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿತದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆಯೋ ಆ ಯಜಮಾನನು
 ಶುದ್ಧನಾಗಿಯೂ, ಇತರರಿಂದ ಹಿಂಸಿಸಲ್ಪಡದೆಯೂ, ಪ್ರಭೂತವಾದ ಅನ್ನವುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪುತ್ರಸಹಿತ
 ನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ಉತ್ತಮವಾದ ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉದಕಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾನೆ.
 ಆ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಯಾರೂ ಹಿಂಸಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವವರಾಗಲಿ, ದೂರದಲ್ಲಿರುವವರಾಗಲಿ ಯಾರೂ
 ಹಿಂಸಿಸಲಾರದು.

English Translation.

Pure unmolested, possessing (abundant) food and virtuous
 descendants, he dwells amidst fertilizing waters: no one, whether nigh or
 afar, harms him who is (safe) in the good guidance of the Adityas.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಶುಚಿಃ—ದೀಪ್ಯಮಾನಃ ಶುದ್ಧೋ ವಾ | ಶುಚಿ ಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ಶುಕ್ಲ ತೋಚಿತೇಃ, ಶುಚಿಃ
 ತೋಚಿತೇಃ, ಜ್ವಲಂತಿಕ್ರಮಣಃ (ನಿ. ೬-೧) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ
 ಬೆಳಗುವವನು, ಪರಿಶುದ್ಧನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಅದಿತ್ಯರನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಯಜಮಾನನು
 ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿಯೂ, ಪರಿಶುದ್ಧನಾಗಿಯೂ ಇರುವನೆಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.
 ಮತ್ತೂ ಈ ಯಜಮಾನನು ಶತ್ರುಗಳ ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಪಡದವನಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಭೂತವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ
 ನಾಗಿಯೂ, ಗುಣವಂತರಾದ ಪುತ್ರರನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಸುಸೇಷ್ಯನಾಂ ಅಪಾಂ ಸಮೀಪೇ ಸರ್ವದಾ ನಿವಸತಿ
 ಸಸ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ, ಉದಕಸಮೃದ್ಧವಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನಪಾನಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಂತೆ ವಾಸ
 ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಬಹುದಾದ ಅದಿತ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹದ ಪ್ರಭಾವವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ನಕಿಃ—ಈ ಪದವು ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ಸರ್ವಪದಸಮಾಮ್ನಾಯದಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೪) ಉಕ್ತವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ
 ಸಮೀಪ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದಿತ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಶತ್ರುಗಳು
 ಹತ್ತಿರವಲ್ಲದಾಗಲಿ, ದೂರದಿಂದಲಾಗಲಿ ಹಿಂಸೆಮಾಡಲು ಅಶಕ್ಯವು ಎಂದು ಅದಿತ್ಯರ ಮಹಿಮೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ః సంకీర్తనః :

అదితే మిశ్ర వరుణోత మృళ యద్దో వయం జీకృమా కజ్జిదాగః |
 లువ్ శ్యామభయం జ్యోతిరిన్ద్ర మా నో దిఘో అభినతస్మిస్యాః |

ః నవదాశః :

అదితే | మిశ్ర | వరుణ | లుత | మృళ | యాశ | వః | జీకృమ | కశ | జిత | ఆగః |
 లురు | అశ్యాం | అభయం | జ్యోతిః | ఇన్ద్ర | మా | నః | దిఘోః | అభి | నతసా | తస్మి-
 స్యాః || ౧౪ ||

ః నామనాథాత్మం :

లుత అపి జీ దే అదితే మిశ్ర వరుణ || ఆమంత్రితం శుభ్రమవిద్యమానవదితి
 శుభ్రం శుభ్రమమంత్రితమవిద్యమానవద్వావాత్ సర్వేషాం శాస్త్రికమామంత్రిత్యేకా-
 ద్యుదాత్తత్వం || యుగయం ప్రత్యేకం మృళ | ఆస్మాకముపరి దయాం కురు | రక్షేత్కథం |
 యాశ యద్యపి వయం వో ది యుష్మాకం కజ్జిత కింబిదాగోఽపరాధం జీకృమ | అశుమ |
 తథాపి మృళేత్కథం | దే ఇంద్ర పరమృత్యుయాగేతాదికృ లురు విస్తృతమాభయం భయ-
 రుతం జ్యోతిస్తద్దియం శృకాతం జ్ఞానాత్మకం వాశ్యాం | అహం ప్రాప్నోయం | దిఘో
 విస్తృతాస్తమిస్తాస్తమయా యుక్తా నితాః || జ్యోతిస్తా తస్మిస్తాత్పంగిణా | పా. ౫. ౨. ౧౧౪ | ఇతి
 నితాత్మకే || తా నోఽస్యాన్ మాభినతన్ | మాభినమ్యేన వ్యాప్నోవంతు ||

ః ప్రతిపదాథః :

లుత- మశ్రు | అదితే-ఎద్యే అదిత్యే | మిశ్ర-మిశ్రనే | వరుణ-ఎద్యే వరుణనే |
 యాశ-ఓదు వేళి | వయం-నావు | వః-నిమ్మ విషయదల్లి | కజ్జిత-యావుదాదరం |
 ఆగః-అపరాధనన్ను | జీకృమ-మాదిదరం నవ | మృళ-నమ్మల్లి దయయిట్టు నమ్మన్ను
 రక్షిసిం | ఇంద్ర-లుక్యవేవాద ద్రుగ్యోజ్జేతనాద అదిత్యనే | లురు-విస్తృతవాదుడు |
 అభయం-భయరహితవాదుడు అద | జ్యోతిః-తేజస్సు | అశ్యాం-నాను దీయించుకాగలి
 దిఘోః-అతి దిఘోవారుడు | తస్మిస్యాః-అంభకారందిం ద కనిదవు అద రాత్రిగలు | నః-
 నమ్మన్ను | మా అభి నతన్-శుక్తువంతు వ్యాపిషనిరలి.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಎಲ್ಲೆ ಅದಿತಿಯೇ, ಮಿತ್ರನೇ, ವರುಣನೇ, ಒಂದು ವೇಳೆ ನಾವು ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ದಯೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರಿ. ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ ಐಶ್ವರ್ಯೇ ವೇತನಾದ ಅದಿತನೇ, ವಿಪ್ರತವಾದುದೂ, ಭಯರಹಿತವಾದುದೂ ಆದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ನಾನು ಹೊಂದುವಂತಾಗಲಿ ಅತಿದೀರ್ಘವಾದವೂ, ಅಂಧಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವೂ ಆದ ನೀತಿಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದು ವ್ಯಾಪಿಸದಿರಲಿ.

English Translation.

Aditi, Mitra, Varuna, have pity upon us, even although we may have committed some offence against you : may I obtain, Indra, that great light which is free from peril ; let not the protracted glooms (of night) envelop us.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಅದಿತಿ, ಮಿತ್ರ, ವರುಣ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯು ಹಿಂದೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿ, ಇವರು ಯಜಮಾನರನ್ನೂ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ದಯೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ರಕ್ಷಣೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಇವರು ಯಜಮಾನರು ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿಯವರು ಆಚರಿಸಿರುವ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಇಂದ್ರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯರು ಅರ್ಥವನ್ನು (ನಿ. ೧೦-೮) ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿವರಣೆಯು ಹಿಂದಿನ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯರನ್ನು ಇಂದ್ರ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂದೋಧಿಸಿ, ಅದಿತ್ಯರು ನಿರತಿಶಯವಾದ ವಶ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ನಿರವಸಿ, ಈ ಅದಿತ್ಯರು, ಯಜಮಾನರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಪ್ರಭೂತವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅದಿತ್ಯರು (ಅಂಧಕಾರ) ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದವುಗಳೂ, ಬಹಳ ಕಾಲದವರಿಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವವುಗಳೂ ಆದ ರಾತ್ರಿಗಳು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಸುಖಕರಗಳಾಗಿ ಕಳೆಯುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

~*~*~*~*

। ಸಂಹಿತಾಶಾಸ್ತ್ರಃ ।

ಉಭೇ ಅಸ್ಮೈ ಸೀಹಯತಃ ಸಮಾಚೇ ದಿನೋ ವ್ಯಸ್ಥಿಂ ಸುಭಗೋನಾಮ ಪುಷ್ಯನ್ |

ಉಭಾ ಕ್ಷಯಾವಾಜಯನ್ಯಾತಿ ಪ್ರತ್ಯೂಭಾವಧೌ ಭವತಃ ಸಾಧೂ ಅಸ್ಮೈ || ೧೫ ||

|| బదహారః ||

అభీ ఇతి | అస్మై | పిఠపయతః | సమీచీ ఇతి సంకృతాః | దివః | వృష్టిం | సుధగః |
నామ | పుష్కన్ |

అథా | క్షయో | అఽజయన్ | యాతి | స్వర్కాసు | అథా | అధో | భవతః | సాధూ ఇతి |
అస్మై || ౧౫ ||

|| సాయంభాషం ||

య అదిత్యానాం భవతి ప్రణీతాపితి వ్యవహితోఽస్య త్రేణంబ్యేణన పరామృత్యతే |
అస్మై యజమానాయ సమీచీ సంగజ్యమానే అభీ ద్యానాపృథివ్యా పిఠపయతః | సాయం-
యతః | కామాన్వధ్యయతః || స్యాయా వృద్ధౌ | అస్మాన్యంకాజ్యందనో లుజ్ | వ్యత్యయేన
తస్మామాదీతాధావో ధాతోః పిఠావశ్చ || స ఙ సుభగః తోఽభసంధనో దివో ద్యులో-
కాదాకాం వృష్టిం పుష్కన్ వధ్యయన్ భవతి | నామైతి ప్రసిద్ధిద్యోత్యతే | కింఙ్ పృష్ట
ప్రతనాస సంక్రామేష్యాజయన్ తత్ప్రొనాధిమూఖ్యేనాధివన్ అథా జ్ఞయోవృథా నివాస ||
క్షియతి నివసంకృష్టిన్తి క్షయో నివాసస్థానం | పుంసి సంజ్ఞాయాం ఘో ప్రియోఽథేకేధిశరణే
ఘో | క్షయో నివాస ఇత్యాద్యుదాత్తే || తో పర్వీరనాకాంతం స్వకీయం నివాసస్థానం
అత్ప్రనాపృతం పరకీయం నివాసస్థానం ఙ యాతి | గజ్యతి | తథాస్మై యజమానాయోఽధా-
వధ్యో జగతీఽధాం బీరాబీరాత్మకౌ మర్త్యామర్త్యాత్మకౌ వా సాధూ సాధౌ భవతః ||

|| అతిబహుభాషం ||

అస్మై—(అదిత్యర మార్గదర్శిత్వదర్శియ) ఈ యజమానసిగి | అభీ—ద్యానాపృథివిగళ్ళురం |
సమీచీ—ఓట్టిగి శీలంకండు | పిఠపయతః—అవన ఇష్యార్థగళన్న పుణ్యమాడుతూరి (అవను) |
సుభగః—శ్రీశృవాద ధనయశ్రునాగి | దివః—ద్యులోకం దిం అగతవాద | వృష్టిం—వృష్టియన్న
(వృష్టియం) | పుష్కన్ నామ—బుడితవగాయం వృద్ధియన్న పడియుతానే | పృష్ట—సంగ్రామ
గళల్లి | అజయన్—తత్పగళన్న శీలంకండు | అథా క్షయో—తనగి శీలంకండు మత్తు తత్పగళి
శీలంకండు అద ఎరడు విధవాద వాసస్థానగళన్న | యాతి—ప్రవేరితుతానే | అస్మై—ఈ
యజమానసిగి | అథావధ్యో—బీరాబీరాత్మకాద ఎరడు విధవాద వృష్టికార్యగళనశ | సాధూ—
అనుశలపన్నంబువమాడువనాగి | భవతః—అగుత్తవే.

|| భాషాభాషం ||

అదిత్యర మార్గదర్శిత్వదర్శియ యజమానసిగి ద్యానాపృథివిగళ్ళురం ఓట్టిగి శీలంకండు అవన
ఇష్యార్థగళన్న పుణ్యమాడుతూరి. అవను శ్రీశృవాద ధనయశ్రునాగి ద్యులోకం దిం అగతవాద

ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಸಂಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸುತ್ತಾ ತನಗೆ ಸೇರಿದವೂ ಮತ್ತು ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವೂ ಆದ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ವಾಸಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಚರಾಚರಾತ್ಮಕಗಳಾದ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ವೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯಗಳೂ ಸಹ ಅನುಕೂಲಕಾರಕಗಳಾಗಿ ಆಗುತ್ತವೆ.

English Translation.

Both (heaven and earth) combined, cherish him (whom the Adityas protect); verily prosperous, he thrives, with the rain of heaven; victorious in battles, (he defends) both his own dwelling (and assails) that of his foe; to him both portions (of creation) are propitious.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅದಿತ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವರು ತೋರಿಸುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಜಿತಿಯಾಗುವ ದ್ರಾವ್ಯವ್ಯಾಧಿವಿಗಳು ಯಜಮಾನರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳು ನೆರವೇರುವಂತೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಶ್ರುತ್ವಂ ಅಜಯನ್ ಉಧಾ ಕ್ಷಯಾ ಯಾತಿ—ಸಂಗ್ರಾಮೇಷು ಶತ್ವಾನಾಥಿಮುಖ್ಯೇನಾಥಿಭವನ್, ಪರೈರನಾಕ್ರಾಂತಂ ಸ್ತುಕೀಯಂ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಂ ಆತ್ಮನಾಪದ್ಯತಂ ಪರಕೀಯಂ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಂ ಚಿ ಗಚ್ಛತಿ | ಶ್ರುತು ಎಂಬ ಪದವು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ (ನಿ. ೩-೯) ಸಂಗ್ರಾಮ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದಿತ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವನು ಮತ್ತು ಇತರರಿಂದ ಆಕ್ರಾಂತನಾಗದಿರುವ ತನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನೂ (ಮನೆಯನ್ನೂ) ತಾನು ಆಕ್ರಮಿಸಿರುವ ಇತರರ ಮನೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದುವನು. ಎಂದರೆ, ತನ್ನ ವಸತಿಯನ್ನು ಸುಖವಾಗಿರುವಂತೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳ ವಸತಿಯನ್ನೂ ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಸುಖವಾಗಿರುವನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಕ್ಷಯಃ ಕ್ಷಿಯಂತಿ ನಿವಸಂತ್ಯಸ್ತಿಸ್ತಿತಿ | ವಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಲ್ಪಿತಗಳಾಗಿ ಜನರಿಂದ ವಾಸಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಎಂದರೆ ಮನೆಗಳು ಎಂದು ಕ್ಷಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ

ಉಧಾವರ್ಧೌ ಸಾಧೂ—ಜಗತಃ ಚರಾಚರಾತ್ಮಕೌ ಭಾಗೌ, ಮರ್ತ್ಯಾಮರ್ತ್ಯಾತ್ಮಕೌ ವಾ | ಈ ಲೋಕವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ಎಂದರೆ ಸಂಚಾರಮಾಡದೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತವತಾದಿರೂಪವಾದ ಮತ್ತು ಸಂಚರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡು ವಿಧಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ ಎಂದೂ, ಅರ್ಥವಾ ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ದೇವ ಮರ್ತ್ಯರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಸಾಧಕವಾಗುವುದೆಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ః సంఘతాః :

యా వోఽ మాయా అభిద్దుఁడే యజత్యాః సాశా ఆదిత్యా రిషవే విజ్యత్యాః |
అత్తీన తా అతి యేషం రథేనారిష్ట్యా లురావా శర్మణ్ స్వామి || ౧౬ ||

• కవచాః :

యాః | వః | మాయాః | అభిద్దుఁడే | యజత్యాః | సాశాః | ఆదిత్యాః | రిషవే | విజ్యత్యాః |
అత్తీన | తాన | అతి | యేషం | రథేన | అరిష్ట్యాః | లురా | ఆ | శర్మణా | స్వామి ||

ః నాయణాః :

ఁడే యజత్యా యజ్యన్యా ఆదిత్యా వోఽ యుజ్యాశం యా మాయా అభిద్దుఁడేఁడ-
ద్యోఁడం శుభవతే రాక్షసాదయే నిమిత్తాః యే ఙ్గ సాశా రిషవే శత్రవే విజ్యత్యాః | జ్యేఠీ
హింసాసంగ్రంభనయోః | ప్రసారితా ఇత్యేథాః | తానాతాన్ మాయాశ్చ రథేనాతియేషం |
అతిత్యే ప్రయతేయం | అతితేరేయమిత్యేథాః | తత్ర ద్విష్టాంతః | అత్తీన | యథా క్షోభ-
నాశ్చ | శక్తిత్పరుషోఽ మస్తరాన్మాగ్గాన్ శీఘ్రమతిక్రామతి తద్వత్ || యేష్య ప్రయత్నే
భావాదికోల్యనుదాత్తేత్ | భాందసోఽ లజ్ | వ్యత్యేయేన బేరస్మీపదం || తథా మయమ-
రిష్ట్యాః శత్రుభిరహంసితాః సంతే లురా ఏస్తీర్ణే శర్మణా || శమదేతి గృతనామ || త్రయో
దత్తే సుబే గృఁడే వా ఆ శమంతాశ్ స్వామి | వర్తమానా భవేను ||

• ప్రతిపదార్థాః :

యజత్యాః—యజ్ఞాఁడరంధ్రం | ఆదిత్యాః—ఎచ్చే ఆదిత్యుఁడే | అభిద్దుఁడే—ద్యోఁడంవన్నా శరణ
తక్కు రాక్షసాదిగళ బంధనక్కాగి | వః—నిమ్మ | యాః మాయాః—యావ మాయాశక్తిగళవయోఁడ |
రిషవే—శత్రుగళ బంధనక్కాగి | సాశాః—యావ పాతగళు | విజ్యత్యాః—ఁడరల్లట్టినయోఁడ
(ఆంతక) | తాన—ఆ పాతగళన్ను వనయగళన్ను | అత్తీన—అత్తయక్రనాద పురుషను దుష్టర
వాద మార్గావన్ను దాటువంతి | రథేన—రథదంద | అతి యేషం—నావు దాటువుదక్కే శనాయ
మాదిరి | అరిష్ట్యాః—శత్రుగళంద ఆఘంశితరాద నావు | లురా—ఏస్తీర్ణవాద | శర్మణా—
గృఁడదల్లి | ఆ స్వామి—సుబవాగరువంతాగలి.

• భావార్థాః :

యజ్ఞాఁడరంధ్రం ఎచ్చే ఆదిత్యుఁడే, ద్యోఁడంవన్నా శరణతక్కు రాక్షసాదిగళ బంధనక్కాగి నిమ్మ యావ
మాయాశక్తిగళవయోఁడ మత్తు శత్రుగళ బంధనక్కాగి యావ పాతగళు ఁడరల్లట్టినయోఁడ ఆంతక

ಅ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಮಾಯೆಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಅಶ್ವಯುಕ್ತನಾದ ಪುರುಷನು ದುಸ್ತರವಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ದಾಟುವಂತೆ ನಾನೂ ರಥದಿಂದ ದಾಟುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿರಿ. ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಅಹಂಸಿತರಾದ ನಾವು ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಾದ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿರುವಂತಾಗಲೆ.

English Translation.

Adorable Adityas, may I pass (safe) in your car from the illusions which (you devise) for the malignant, the snares which are spread for your foes. (in like manner) as a horseman (passes over a road); and thus may we abide secure in infinite felicity.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಯಜ್ಞಶಾಸ್ತ್ರ ಅದಿತ್ಯಾಃ—ಅದಿತ್ಯರು (ತಮ್ಮನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ) ಯಜಮಾನರಿಂದ ಯಾಗವನ್ನಾಚರಿಸಲು ಅರ್ಚರೆಂದು ಸಂಜೋಧಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಇವರು ಅಭಿದ್ಯುಹೇ, ರಿಶವೇ ಸರ್ವಶ್ವಕಾರದಿಂದಲೂ ದ್ವೀರಕವನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ರಾಕ್ಷಸರ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಿರುವ ಶತ್ರುಗಳ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಮಾಯೆಗಳನ್ನೂ, ಪಾಶಗಳನ್ನೂ ಹರಡಿರುವ ಕಾರಣ ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಅಶ್ವೀನ—ಶೋಭನಾಶ್ವೀ ಕೆಕ್ಸಿತ್ ಪುರುಷಃ ದುಸ್ತರಾರ್ ಮಾರ್ಗಾರ್ ಶೀಘ್ರಂ ಯಥಾ ಅತಿಕ್ರಾಮತಿ ತದ್ವತ್ ಉತ್ತಮವಾದ (ವೇಗಶಾಲಿ ಯಾದ) ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿರುವ ಪುರುಷನು ದಾಟಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವಹಾಗೆ ಅದಿತ್ಯರು ಶತ್ರುಗಳ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರ ಬಂಧನಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ನಿಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಹರಡಿರುವ ಮಾಯೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ರಥದಲ್ಲಿ ಉಪವಿಷ್ಟರಾಗಿ ಅದಿತ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ದಾಟುವಂತಾಗಲಿ ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತೋಪನ್ಯಾಸ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಅರಿತ್ಯಾಃ ಉಲೌ ಶರ್ಮನ್ ಆ ಸ್ಯಾಮು—ಶರ್ಮಶಬ್ದವು ಗೃಹನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಶತ್ರುಗಳ ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಪಡದವರಾಗಿ ಅದಿತ್ಯರು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ದೊಡ್ಡಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿರುವಂತಾಗಲಿ ಎಂದು ಯಜಮಾನರ ಆಶಂಸೆಯನ್ನು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಮಾಹಂ ನುಘೋನೋ ವರುಣ ಸ್ತ್ರಿಯಸ್ಯ ಭೂರಿದಾವ್ನ ಆ ವಿದಂ ಶೂನಮಾಪೇಃ |

ಮಾ ರಾಯೋ ರಾಜಂತ್ಯಯಮಾದವ ಸ್ಥಾಂ ಬ್ರಹ್ಮದೇವು ವಿದಥೇ ಸುವೀರಾಃ ||

! ಪದಪಠಃ |

ವಾ | ಅಹಂ | ಮಘೋನಃ | ವರುಣ | ಪ್ರಿಯಸ್ಯ | ಭೂರಿವಾನ್ವಃ | ಅ | ವಿವಂ | ಶೂನಂ | ಅಪೇಃ |
 ವಾ | ರಾಯಃ | ರಾಜನ್ | ಸ್ವಯಮಾತ್ | ಅವ | ಸ್ಥಾಂ | ಬೃಹತ್ | ವದೇಮ | ವಿವಥೇ | ಸ್ವ-
 ವೀರಾಃ || ೧೭ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಹೇ ವರುಣ ಮಘೋನೋ ಧನವತಃ ಪ್ರಿಯಸ್ಯಾನುಕೂಲಸ್ಯ ಭೂರಿವಾನ್ವೋ ಭೂರೀರ್ಬಹುಲಸ್ಯ
 ವಾತುರಾಥ್ಯಸ್ಯಾಹಂ ವಾ ಅವಿವಂ | ಮಾವೇದಯಾನಿ | ಅನೇದನಂ ವಿಜ್ಞಾಪನಂ ವಾ ಕರವಾಣಿ | ತಿಂ
 ತದನಾನೇದ್ಯಂ | ಅಪೇಜ್ಞಾತೇಃ ಶೂನಂ ಶೂನ್ಯಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ || ವರ್ಣಲೋಪಶತ್ಯಾಂಧಸಃ || ಯದ್ವಾ
 ಶೂನಂ ಗತಂ ಸ್ವಾಪ್ತಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ || ಟುಓಪ್ತಿ ಗತಿವ್ಯದ್ವೋಃ | ಶ್ವೀದಿತೋ ನಿಷ್ಪಾಯಾಮಿತಿರ್ಪ್ರತಿ-
 ಪೇಧಃ | ಯಜಾದಿತ್ಯಾತ್ವಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಓದಿತಶ್ವೇತಿ ನಕಾರಃ | ವೃಷಾದಿತ್ಯಾದಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ ||
 ವಿತದುಕ್ತಂ ಧವತಿ ಅಸ್ತದೀಯಾಃ ಪುತ್ರಾದಯಃ ಶ್ರುತಿಶಾ ಇತಿ ಪ್ರಭುಪ್ರಭುಸಮೀಪೇಽಧಿಭಾಯಂ
 ಯಾಚಮಾನೋ ವಾ ಭೂವಂತಿ | ಹೇರಾಜನ್ ಸುಯಮಾತ್ | ಸುಷ್ಯ ನಿಯಮ್ಯತೇಽನೇನ ಪುರುಷೋ
 ಗೃಹ ಇತಿ ಸುಯಮಃ || ಈಷದ್ಯುಃಸುಷ್ವಿತಿ ಖಲಾ || ಶಾದೃತಾದ್ರಾಯೋ ಧನಾನ್ಮವಸ್ಥಾಂ |
 ಅವಯುತ್ಯ ಸ್ವಿತೋ ವಾ ಭೂವಂ | ವಯಂ ಸುವೀರಾಃ ಶೋಧನಪುತ್ರಾ ವಿವಥೇ ಯಜ್ಞೇ ಗೃಹೇ
 ವರ್ತಮಾನಾಃ ಸಂತೋ ಬೃಹತ್ ಘೃಥಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ವದೇಮ | ಉಚ್ಚಾರಯಾಮು ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ವರುಣಃ—ಎಲೈ ವರುಣನೇ | ಮಘೋನಃ—ಧನವಂತನೂ | ಪ್ರಿಯಸ್ಯ—ಆನುಕೂಲವಾಗಿರುವವನೂ |
 ಭೂರಿವಾನ್ವಃ—ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವವನೂ ಆದ ಆಡ್ಯನ ಮುಂದೆ | ಅಹಂ—ನಾನು | ಅಪೇಃ—
 ನನ್ನ ಸಮಾಪವಾದ ಬಂಧುವಿನ | ಶೂನಂ—ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು | ವಾ ಅ ವಿವಂ—ತೇಳೆಕೊಳ್ಳದಂತೆ ಆಗಲಿ |
 ರಾಜನ್—ಪ್ರಭುವಾದ ವರುಣನೇ | ಸುಯಮಾತ್—ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಂತೆ ಶೀಖರಿಸಿದ | ರಾಯಃ—
 ಧನದಿಂದ | ವಾ ಅವ ಸ್ಥಾಂ—ಶೂನ್ಯನಾಗದಂತಾಗಲಿ | (ವಯಂ—ನಾವು) | ಸುವೀರಾಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
 ಪುತ್ರರೊಡಗೂಡಿ | ವಿವಥೇ—ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ | ಬೃಹತ್—ಘೃಥವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು | ವದೇಮ—
 ಪಠಿಸುತ್ತೇನೆ.

! ಭಾವಾರ್ಥಃ |

ಎಲೈ ವರುಣನೇ, ಧನವಂತನೂ, ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವವನೂ, ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವವನೂ ಆದ
 ಆಡ್ಯನ ಮುಂದೆ ನಾನು ನನ್ನ ಪುತ್ರಾದಿ ಸಮಾಪವಾದ ಬಂಧುಗಳು ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂದ ಕಷ್ಟವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆಯೆ
 ಹೇಳಿ ಅವನಿಂದ ಧನಯಾಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡದಂತಾಗಲಿ. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಂತೆ ಶೀಖರಿಸಿದ ಧನದಿಂದ ಶೂನ್ಯ
 ನಾಗದಂತಾಗಲಿ. ನಾವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪುತ್ರರೊಡಗೂಡಿ ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ಘೃಥವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

May I never (have to) represent, Varuna, the destitution of a (once) opulent, dear, and munificent kinsman : may I never, royal Varuna, be devoid of well-regulated riches : (and) may we, blessed with excellent descendants, worthily glorify you at this sacrifice.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವರುಣ ಎಂಬ ಪವದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನು ಸಂದೋಧಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವರುಣನೂ ದ್ವಾಪದಾಧಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೆಂದು ಹಿಂದೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಮುಕ್ತೋನಃ—ಧೃತವತಃ | ನುಘ ಶಬ್ದವು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಕರಿಂದ (ಘ. ೩-೯) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಧನವುಳ್ಳವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ನೀವರಿಸಿದೆ.

ಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಭೂರಿದಾವಃ | ಆಪೇಃ ಕುನಂ ಮಾ ಆ ವಿದಂ—ಬಹುಲಸ್ಯ ದಾತುರಾಥ್ಯಸ್ಯ ಸಮೀಪೇ ಅಸ್ತದೀಯಾಃ ಪುತ್ರಾದಯಃ ಕ್ಷುಧಿತಾ ಇತಿ ದಾರಿದ್ರ್ಯಮುಭಿದಾಯಿ ಯಾಚಿಮಾನೋ ಮಾ ಭೂವಂ | ಹಿತಕರನಾಗಿಯೂ ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ಧಾನಮಾಡುವವನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಹಣಗಾರನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಮ್ಮ ಪುತ್ರರೇ ನೊಡಲಾದವರು ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂದ ಇರುವರೆಂದು ಹೇಳಿ ಧನವನ್ನು ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಯಾಚಿಸಿ ದಿರುವಂತೆ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಶೂನಂ—ಶೂನ್ಯಂ, ಯದ್ವಾ ಶೂನಂ ಗತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ | ಯಾವ ವಿಧವಾದ ವಸ್ತುವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು, ಅಥವಾ ಶೂನ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲರ್ಹವಾದ ದರಿದ್ರತನ (ಬಡತನ) ವೆಂದು ಅರ್ಥವು ಶೂನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ರಾಜನ್ ಸುಯಮಾತ್ ರಾಯಃ ಮಾ ಅವಸ್ತಾಮ್—ಸುಷ್ಯ ನಿಯಮ್ಯತೇ ಅನೇನ ಪುರುಷೋ ಗೃಹೇ ಇತಿ ಸುಯಮಃ | ವರುಣನನ್ನು ರಾಜ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂದೋಧಿಸಿ ಈ ವರುಣನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಶೇಖರಿಸಿದ ಹಣವು ನಾಶವಾಗದಿರಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ.

ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಬೃಹದ್ವದೇವು ವಿದಿಥೇ ಸುವೀರಾಃ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಉತ್ತಮರಾದ ಪುತ್ರರೊಡಗೂಡಿ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತೇವೆಯಾಗಿ ನಮಗೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಇದಮಿತ್ಯೇಕಾದತರ್ಚೆಂ ಪಪ್ಪಂ ಸೂಕ್ತಂ | ಅಶ್ವಾನುಕ್ರಮ್ಯತೇ | ಇದಮೇಕಾದತ ವಾರುಣಮಿತಿ | ಪೂರ್ವಸೂಕ್ತೇ ಕೂರ್ನೋ ಗಾರ್ತ್ವಮದೋ ಹಿ ವೇತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾದಸ್ಯೋತ್ತರಸ್ಯ ಚ ಕೂರ್ನೋ ಗೃತ್ವಮದೋ ವಾ ಋಷಿಃ | ತ್ರಿಪ್ತುಪ್ ಭಂದಃ | ವರುಣೋ ದೇವತಾ | ವಿನಿಯೋಗೋ ಲೈಂಗಿಕಃ | ಅತ್ರ ಕೇಚಿದಾಹುಃ | ಇದಮೇಕಾದತರ್ಚೆಂ ತು ವಾರುಣಂ ಭಯಪಾಪನುತ್ | ಋಣದಾರಿದ್ರ್ಯದೂಷಸ್ತಪ್ಪನಾಶನಂ ಚೇತಿ ಶುಕ್ತಮು | ಋಗ್ವಿಧಾ. ೧-೨೫-೧ | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ಇದಂ ಕವೇರಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಮೂರನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಆರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಮಕ್ಕುಗಳಿರುವವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಇದಮೇಕಾದತ ವಾರುಣಂ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತದ ಋಷಿಯು—ಕೂರ್ನೋ ಗಾರ್ತ್ವಮದೋ ಹಿ ವಾ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೂ ಮುಂದಿನ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೂ ಗೃತ್ವಮದ ಪುತ್ರನಾದ ಕೂರ್ನು ಅಥವಾ ಗೃತ್ವಮದನೇ ಋಷಿಯು; ತ್ರಿಪ್ತುಪ್ ಭಂದಪ್ಪು; ವರುಣನು ದೇವತೆಯು ವಿನಿಯೋಗವು ಲೈಂಗಿಕವು. ಈ ಸೂಕ್ತವಿಷಯದಲ್ಲಿ—

ಇದಮೇಕಾದತರ್ಚೆಂ ತು ವಾರುಣಂ ಭಯಪಾಪನುತ್ |

ಋಣದಾರಿದ್ರ್ಯದೂಷಸ್ತಪ್ಪನಾಶನಂ ಚೇತಿ ಶುಕ್ತಮು ||

(ಮಗ್ಗಿಧಾನ ೨-೨೧-೧)

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಹನ್ನೊಂದು ಮಕ್ಕುಗಳಿಲ್ಲ ವರುಣದೇವತಾಕವಾದ ಈ ಸೂಕ್ತ ಮಂತ್ರಪಠನಮಾಡುವವರಿಗೆ, ಭಯ, ಪಾಪ, ಬಡತನ ದುಃಸ್ವಪ್ನ ಇವುಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುವವು ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು.

ಸೂಕ್ತ—೨೮

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೩ || ಸೂಕ್ತ—೨೮ ||

ಅಪ್ಪಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೭ || ವರ್ಗ—೯, ೧೦ ||

|| ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತಂಪ್ಯೆ--೧೧ ||

|| ಋಷಿಃ—ಕೂರ್ನೋ ಗಾರ್ತ್ವಮದೋ ಗೃತ್ವಮದೋ ವಾ ||

|| ದೇವತಾ—ವರುಣಃ ||

|| ಭಂದಃ—ತ್ರಿಪ್ತುಪ್ ||

|| ಸಂಹಿತಾಭಾಷೆಃ ||

ಇದಂ ಕವೇರಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವರಾಜೋ ವಿಶ್ವಾನಿ ಸಾನ್ತ್ವಭ್ಯಸ್ತು ಮುಹ್ಯಾ |

ಅತಿಯೋ ಮನ್ನೋ ಯುಜಥಾಯ ದೇವಃ ಸುಕ್ತೀರ್ತಿಂ ಭಕ್ಷೇ ವರುಣಸ್ಯ ಭೂರೇಃ ||

ఇదం : కవేః | ఆదిత్యస్య | స్వరాజః | విశ్వాని | సన్తి | అభి | ఆస్తు | ముహూ |

అతి | యః | మన్వైః | యజ్ఞాయ | దేవః | సుకీర్తిం | భిక్షే | వరుణస్య | భూరిః ||

|| సాయణభాష్యం ||

కవేః క్రాంతదర్శిన అదిత్యాస్యాదితేః పుత్రస్య స్వరాజః స్వయమేవ రాజమానస్యేత్పరస్య
వా వరుణస్యేదం దపిః స్తోత్రం వా యజమానః కరోతితి శ్లేషః | స షి విశ్వాని సర్వాణి
సంతి ద్వితియేభావవికారభాంజి భూతజాతాని ముహూ ముహుమ్నా వరుణస్వాదాల్లభ్యేనా-
భ్యస్తు | అభిభవతు | యోః దేవోః ద్యోతమానోః వరుణోః యజ్ఞాయ యజ్ఞే
పురుషాయ అతి లతితయేన మంద్రైః స్తుత్యోః దర్శయతా వా భవతి తస్య భూరిః భర్తృవరు-
ణస్య సుకీర్తిం శోభనాం స్తుతిం భిక్షే | ప్రార్థయే | యద్వా వరుణస్యేతి తృతియాభ్యే
ష్యే | తేన వరుణేన దాతవ్యాం శోభనాం కీర్తిమహం యాజే ||

|| ప్రతిపదార్థః ||

కవేః—క్రాంతదర్శియో | ఆదిత్యస్య—అదితిపుత్రనో | స్వరాజః—స్వయం ప్రకాశకనో
అద | వరుణస్య—వరుణనమ్న ద్దేరిసి | ఇదం—ఈ దపిస్తు అథవా స్తోత్రపు (అపిసల్పదుత్తది) |
(స షి—ఈ దపిస్తు పిసమ యజమానను) | విశ్వాని—సమస్తవాదః ; శంతి—భూతజాతగళన్న |
ముహూ—(వరుణ ప్రసాదదిం లబ్ధవాద) ముహుమీయిం | అభ్యస్తు—తన్న అధికారదల్లిరిసి
కొల్పిరి | దేవేః—ద్యోతమాననాద | యోః—యావ వరుణను | యజ్ఞాయ—యజ్ఞ కర్తనాద
పురిషంగి | అతి—అతిశయవాగి | మంద్రైః—హర్షకారకనాగువనోః | భూరిః—భర్తృవాద
అంతక వరుణ | సుకీర్తిం—శ్రేష్ఠవాద స్తుతియన్న | భిక్షే—ప్రార్థిమత్తేనే [అథవా |
భూరిః—భర్తృవాద అంతక వరుణిం | సుకీర్తిం—శోభనాత్మకవాద కీర్తియన్న |
భిక్షే—యాజిమత్తేనే.]

|| భాష్యం ||

క్రాంతదర్శియో, అదితిపుత్రనో, స్వయం ప్రకాశకనో అద వరుణనమ్న ద్దేరిసి యజమానను
ఈ దపిస్తు పిసమత్తానే. ఈ యజమానను వరుణ ప్రసాదదిం లబ్ధవాద తన్న ముహుమీయిం
సమస్తవాద భూతజాతగళన్న తన్న అధికారదల్లిరిసికొల్పిరి. ద్యోతమాననాద యావ వరుణను
యజ్ఞ కర్తనాద పురుషంగి అతిశయవాగి దర్షకారకనాగువనోః భర్తృవాద అంతక వరుణిం
శోభనాత్మకవాద కీర్తియన్న యాజిమత్తేనే.

English Translation.

(The worshipper repeats) this praise of the sage, the self-radiant Aditya : may he preside over all beings by his power : I beg for fame of the sovereign Varuna, a diety who, when much pleased, (is propitious) to his adorer.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಕನೇ:—ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿನಃ | ಯಾಸ್ಯುರು ಕವಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮೇಧಾವಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೧೨-೧೩) ಪಾಠ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮೇಧಾವೀ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶನೋ ಭವತಿ ಕವತೇರ್ವಾ (ನಿ. ೧೨-೧೩) ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದಿವೇದಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ವರುಣನು ಬುದ್ಧಿಯ ಪಾರವನ್ನು ನೋಡಿರುವವನೆಂದೂ, ಸ್ವರಾಜಃ—ಸ್ವಯಮೇವ ರಾಜಮಾನಸ್ಯ ಈಶ್ವರಸ್ಯ ವಾ | ತಾನಾಗಿ ಎಂದರೆ ಇತರ ಪ್ರಕಾಶಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೇ ತೇಜಶ್ಯಾಲಿಯಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿಯೂ ಇರುವನೆಂದೂ, ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ಇದಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಹವಸ್ಸು ಅಥವಾ ಸ್ತೋತ್ರ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ, ತಾನಾಗಿ ತೇಜಶ್ಯಾಲಿಯಾಗಿ, ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವ ವರುಣನಿಗೆ ಯಜಮಾನನು ಹವಸ್ಸನ್ನೂ ಅಥವಾ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸುವನೆಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ವಿಶ್ವಾನಿ ಸಂತಿ—ಸರ್ವಾಣಿ ದ್ವಿತೀಯಭಾವ ವಿಕಾರಭಾಂಡಿ ಭೂತಜಾತಾನಿ | ವರುಣನ ಅನುಗ್ರಹ ದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಸಮಸ್ತ ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಭೂತಜಾತಗಳನ್ನು ತನ್ನ ವಶದಲ್ಲಿ ರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅತಿಮಂದ್ರಿ:—ಅತಿತಯೇನ ಸ್ತುತ್ಯಃ ಹರ್ಷಯಿತಾ ವಾ | ಮಂದ್ರಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ವಾಚ್ಯವು ಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೩) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಮಂದ್ರಾ ಮದನಾ ಹರ್ಷಕರೇ ವಾ ಲೋಕಸ್ಯ (ನಿ. ೧೧-೩೦) ಎಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ವರುಣನು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಸ್ತುತ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಹರ್ಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನಾಗಿಯೂ ಇರುವನೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸುಕೀರ್ತಿಂ ಛೇದೇ—ಕೋಭನಾಂ ಸ್ತುತಿಂ ಯದ್ವಾ ವರುಣೇನ ದಾತವ್ಯಾಂ ಕೋಭನಾಂ ಕೀರ್ತಿಂ | ಭೂರಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭರ್ತುಃ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ವರುಣನ; ಸ್ತುತಿಯನ್ನೂ (ಆಚರಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ) ಅಥವಾ ವರುಣನಿಂದ ಅನುಗೃಹಿತವಾಗುವ ಉತ್ತಮವಾದ ಯಶಸ್ಸನ್ನೂ ಯಜಮಾನನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವನೆಂದು ಅತಿವಿದೆ.

~*~*~*~
|| ಸಂಹಿತಾ ||

ತವ ವ್ರತೇ ಸುಭಗಾಸಃ ಸ್ಯಾಮು ಸ್ತಾಧ್ಯೋ ವರುಣ ತುಷ್ಪವಾಂಸಃ |
ಉಪಾಯನ ಉಷಸಾಂ ಗೋಮತೀನಾಮುಗ್ನಯೋ ನ ಜರಮಾಣಾ ಅನು ದ್ಯೂನ್ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ತವ | ವ್ರತೇ | ಸ್ವಭಗಾಸಃ | ಸ್ಯಾಮ | ಸ್ವಅಧ್ಯಃ | ವರುಣ | ತುಷ್ಟವಾಂಸಃ |

ಉಪ್ರತಯೇನೇ | ಉಷಸಾಂ | ಗೋಮತೀನಾಂ | ಅಗ್ನಯಃ | ನ | ಜರಮಾಣಾಃ | ಅನು | ದ್ಯೂನ್ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ದೇ ವರುಣ ಸ್ಯಾಧ್ಯಃ ಶೋಭನಾಧ್ಯಾನಾಸ್ತುಷ್ಟವಾಂಸಃ ಸ್ತುತೆವಂತೋ ವಯಂ ತವ ವ್ರತೇ ತ್ವದೀಯೇ ಪರಿಚರಣಾಹ್ಯೇ ಕರ್ಮಣಿ ವರ್ತಮಾನಾಃ ಸುಭಗಾಸಃ ಸ್ಯಾಮ | ಶೋಭನಧನಾ ಧನೇಮು | ಅಪಿ ಚ ಗೋಮತೀನಾಂ ರಶ್ಮಿಭಿಯುಕ್ತಾನಾಮುಷಸಾಮುಷಾಯನ ಉಪಾಗಮನೇ ಸತ್ಯೆಗ್ನಯೋ ನ ಯಥಾಗ್ನಿಯೋಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ಮಾರ್ಥಂ ಸಮಿಧ್ಯಂತೇ ಏವಮನು ದ್ಯೂನ್ ಅನುದಿನಂ ಜರಮಾಣಾಸ್ತು ಸ್ತುವಂತೋ ವಯಂ ದೀಪ್ಯಮಾನಾ ಧನೇಮು ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ವರುಣ—ಎವೈ ವರುಣನೇ | ಸ್ಯಾಧ್ಯಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದವರೂ | ತುಷ್ಟವಾಂಸಃ—(ನಿನ್ನನ್ನು) ಸ್ತುತಿಸುವವರೂ ಆದ ನಾವು | ತವ ವ್ರತೇ—ನಿನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದು | ಸುಭಗಾಸಃ—ಶೋಭನಾತ್ಮಕವಾದ ಧನವುಳ್ಳವರಾಗಿ | ಸ್ಯಾಮ—ಆಗುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸು | ಗೋಮತೀನಾಂ—ರಶ್ಮಿಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದ | ಉಷಸಾಂ—ಉಷಸ್ಸುಗಳ | ಉಪಾಯನೇ—ಉದಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ | ಅಗ್ನಿಯೋ ನ—ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿತವಾದ ಅಗ್ನಿಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ | ಅನು ದ್ಯೂನ್—ಪ್ರತಿ ದಿನವೂ ಜರಮಾಣಾಃ—ನಿನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ನಾವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ ಇರುವಂತಾಗಲಿ.

|| ಛಾಂದೋ ||

ಎವೈ ವರುಣನೇ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದವರೂ, ನಿನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವವರೂ ಆದ ನಾವು ನಿನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದು ಶೋಭನಾತ್ಮಕವಾದ ಧನವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಆಗುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸು. ರಶ್ಮಿಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಉಷಸ್ಸುಗಳ ಉದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿತವಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಪ್ರತಿ ದಿನವೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ನಾವು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ ಇರುವಂತಾಗಲಿ.

English Translation.

May we, Varuna, deeply meditating on you earnestly praising you and (engaged) in your worship, be prosperous; glorifying you daily, like the fires (that are kindled in your honour) at the coming of the luminous dawns.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ವೃತ್ತೇ—ವೃತ್ತದೀಯೇ ಪರಿಚರಣಾಪ್ರೀತಿ ಕರ್ಮಣಿ ವರ್ತಮಾನಾಃ | ವೃತ್ತ ಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ಕರ್ಮ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ಪರಿಚರಣಾಪ್ರೀತಿ. ಮತ್ತು ವೃತ್ತಮಿತಿ ಕರ್ಮನಾಮ ವ್ಯಕ್ತಿಯೋತ್ತೀತಿ ಸತಃ (ನಿ. ೨-೧೩) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು ವರುಣನ ಸಂಬಂಧವಾದ (ಸೇವೆಯನ್ನಾಚರಿಸುವ) ಸೇವಾಚರಣ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಭಗಾಸೇ—ಶೋಭನಧನಾಃ—ಇಲ್ಲಿ ಭಗ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸು ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನು ಸಂಯೋಗಿಸಿದೆ. ಈ ಪದವು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ ಧನವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಯಜಮಾನರು ಉತ್ತಮವಾದ ಧನದಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಬೇಕೆಂದು ಅವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಯಾಸ್ಕರು ಭಗೋ ಭವತೇಃ (ನಿ. ೧-೭) ಎಂದೂ, ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಪಾಠಮಾಡಿ ಧನವೆಂದೂ, ಭಗಸ್ಯ ಭಾಗ- ಧೇಯಸ್ಯ (ನಿ. ೯-೨೧) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವೆಂದೂ, ಪ್ರಾತೇರ್ವಿತಂ ಭಗಮುಗ್ರಂ ಹುನೇವು (ಮು. ಸಂ. ೭-೪೧-೨) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದಿತಿವೇನಿಯು ಪುತ್ರನಾದ ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಯೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಗೋಮತಿಶಾನಾಂ ಉಷಸಾಂ ಉಪಾಯನೇ ಅಗ್ನಿಯೋ ನ—ಯಾಸ್ಕರು ಗೋ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾನಾರ್ಥ ಗಳನ್ನು (ನಿ. ೨-೫) ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಕ್ತಿ (ಕಿರಣ) ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ, ರಕ್ತಿಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಉಷಸಾಂ ಉಪಾಯನೇ ಯಥಾ ಅಗ್ನಿಯೋ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಾದಿ ಕರ್ಮಾರ್ಥಂ ಸಮಿಧ್ಯಂತೇ ಏವಂ ಶ್ವಾಂ ಸ್ತುವಂತೋ ವಯಂ ದೀಪ್ಯಮಾನಾ ಧವೇಮು | ಉಷಶಾಲಗಳ ಉದಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಾದಿ ಕರ್ಮಗಳ ಆಚರಣೆಗಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾಗುವ ಹಾಗೆ, ವರುಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿಯೂ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವರಾಗೋಣ ಎಂದು ಯಜಮಾನರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು; ಅಶಂಕಿತವಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ತವ ಸ್ಯಾಮು ಪುರುವೀರಸ್ಯ ಶರ್ಮನ್ನುರುಶಂಸಸ್ಯ ವರುಣ ಪ್ರಣೇತಃ |
ಯೂಯಂ ನಃ ಪುತ್ರಾ ಅದಿತೇರದಬ್ಯಾ ಅಭಿ ಕ್ಷಮಧ್ವಂ ಯುಜ್ಯಾಯ ದೇವಾಃ ||

। ಪದಪಾಠಃ ।

ತವ | ಸ್ಯಾಮು | ಪುರುವೀರಸ್ಯ | ಶರ್ಮನ್ | ಉರುಶಂಸಸ್ಯ | ವರುಣ | ಪ್ರಣೇತಃ | ಪ್ರಣೇತಃ |
ಯೂಯಂ | ನಃ | ಪುತ್ರಾಃ | ಅದಿತೇಃ | ಅದಿತ್ಯಾಃ | ಅಭಿ | ಕ್ಷಮಧ್ವಂ | ಯುಜ್ಯಾಯ | ದೇವಾಃ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ದೇ ಪ್ರಣೇತೇ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತಃ ಪ್ರಕರ್ಷಣಾ ನೇತರವರುಣ ಪುರುವೀರಸ್ಯ ಪುರುಭಿಃಪುರುಭಿಃ-
ವೀರೈರುಪೇತಸ್ಯ ಯದ್ವಾ ಪುರುಷಾಂ ಬಹೂನಾಂ ಶತ್ರುಣಾಂ ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರೇರಕಸ್ತೋರು-
ಶಂಸಸ್ತೋರುಭಿಃಪುರುಭಿಃ ಸ್ವಾಯಮಾನಸ್ಯ ತವ ಶರ್ಮನ್ ಶರ್ಮಣಿ ಸುಖೇ ಗೃಹೇ ವಾ ಸ್ಯಾಮ್ |
ಅದಿತೇಃ ಪುತ್ರಾ ಮಿತ್ರಾದಿಯಃ || ಪರಮಸಿ ಭಂದಸೀತಿ ಪರಸ್ಯ ಷಷ್ಠ್ಯಂತಸ್ಯ ಪೂರ್ವಮಂತ್ರಿಶಾಂಗಳವ
ದ್ವಾನೇನಾನಪ್ರವೇಶಾತ್ ಪದದ್ವಯಸಮುದಾಯಸ್ಯಾಷ್ಟಮಿಕಂ ಸರ್ವಾನುದಾತ್ತೇತ್ಯಂ || ಅದಿಶಾಃ
ಶತ್ರುಭಿರಹಂಸಿತಾಃ | ಏವಂಭೂತಾ ಹೇ ದೇವಾ ಯೂಯಂ ನೋಸ್ಯಾನ್ ಕೃತಾಪರಾಧಾನ್
ಯುಜ್ಯಾಯ ಸಖ್ಯಾಯಾಭಿಕ್ಷಮಧ್ವಂ | ಅಸ್ಯಾಭಿಃ ಕೃತಮಪರಾಧಂ ಸಹಧ್ವಂ ||

|| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಃ ||

ಪ್ರಣೇತೇ—ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾದ | ವರುಣ—ಎಲೈ ವರುಣನೇ | ಪುರುವೀರಸ್ಯ—
ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ | ಉರುಶಂಸಸ್ಯ—ಬಹುಜನರಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ ಅದ |
ತವ—ನಿನ್ನ | ಶರ್ಮನ್—ಸುಖಕರವಾದ ಗೃಹದಲ್ಲಿ | ಸ್ಯಾಮ್—(ನಾವು) ಇರುವಂತಾಗಲಿ | ಅದಿತೇಃ
ಪುತ್ರಾಃ—ಅದಿತಿಪುತ್ರರಾದ ಎಲೈ ಮಿತ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೇ | ಅದಿಶಾಃ—ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಅಹಂಸಿತರಾದವರೂ |
ದೇವಾಃ—ದೇವತಾತ್ಮರೂ ಅದ | ಯೂಯಂ—ನೀವು | ನಃ—(ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಸಹ)
ನಮ್ಮನ್ನು | ಯುಜ್ಯಾಯ—ಸಖಿತ್ವಕ್ಕಾಗಿ | ಅಭಿಕ್ಷಮಧ್ವಂ—ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ.

|| ಛಾಂದಸ್ ||

ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾದ ಎಲೈ ವರುಣನೇ, ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ,
ಬಹುಜನರಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ ಅದ ನಿನ್ನ ಸುಖಕರವಾದ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ನಾವು ಇರುವಂತಾಗಲಿ. ಅದಿತಿಪುತ್ರರಾದ
ಎಲೈ ಮಿತ್ರಾದಿವೇದತೆಗಳೇ, ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಅಹಂಸಿತರಾದವರೂ, ದೇವತಾತ್ಮರೂ ಅದ ನೀವು ನಮ್ಮ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು
ಕ್ಷಮಿಸಿ ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ನಮ್ಮ ಸಖಿತ್ವವನ್ನುಳಿಸಿರಿ

English Translation.

Varuna, chief guide (of men), may we abide in the felicity of you who are endowed with great prowess, and are glorified by many; divine sons of Aditi, unharmed (by foes), have compassion upon us through your benevolence.

|| ವಿಶೇಷವ್ಯಾಖ್ಯಾನಃ ||

ಪ್ರಣೇತೇ—ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತಃ ಪ್ರಕರ್ಷಣಾ ನೇತಃ | ವರುಣನು ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ
ಎಂದರೆ ಬಹಳವಾಗಿ ನಿಯಮಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಪುರವೀರಸ್ಯ—ಬಹುಭವೀರೈರುಪೇತಸ್ಯ ಯದ್ವಾ ಬಹೂನಾಂ ಶತ್ರುಣಾಂ ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರೇರಕಸ್ಯ ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ವೀರ ಶಬ್ದವು ವೀರೋ ವೀರಯತ್ಯಮಿಶ್ರಾನ್ | ವೇತೇರ್ವಾ ಸ್ಯಾದ್ಧಿತಿತರ್ಮಣಃ | ವೀರಯತೇರ್ವಾ | (ಐ. ೧-೭) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಶಕ್ರಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರು, ಅಥವಾ ಶತ್ರುಗಳು ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ವರುಣನು ಅನೇಕ ವೀರರಿಂದ ಕೂಡಿದವನು, ಅಥವಾ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವವನು ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶರ್ಮನ್—ಗೃಹೇ ಸುಖೇ ವಾ | ಶರ್ಮ ಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ (ಐ. ೩-೧೩) ಗೃಹ, ಸುಖ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಠಿತವಾಗಿದೆಯಾಗಿ ಸಾಯಣರು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಋಕ್ತನ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ವರುಣನೂ, ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ ಅತಿದಿಪ್ತರಾದ ಮಿತ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ ಅದಿತ್ಯರೂ ಸ್ತುತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ವರುಣನಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತವಾದ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರ ವಾಸವು ಅಶಂಕಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಮಿತ್ರರೇ ಮೊದಲಾದ ಅದಿತ್ಯರು ಯಜಮಾನರ ಆಪಾದಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಪ್ರ ಸೀಮಾದಿತೋ ಅಸ್ಯಜದ್ಧಿಧರ್ತಾ ಋತಂ ಸಿಂಧವೋ ವರುಣಸ್ಯ ಯಂತಿ |

ನ ಶ್ರಾವ್ಯಂತಿ ನ ವಿ ಮುಚಿಂತ್ಯೇತೇ ವಯೋ ನ ಪಪ್ರೂ ರಘುಯಾ ಪರಿಜ್ಞನ್ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಪ್ರ | ಸೀಂ | ಅದಿತ್ಯಃ | ಅಸ್ಯಜತ್ | ವಿದ್ಧರ್ತಾ | ಋತಂ | ಸಿಂಧವಃ | ವರುಣಸ್ಯ | ಯಂತಿ |

ನ | ಶ್ರಾವ್ಯಂತಿ | ನ | ವಿ | ಮುಚಿಂತಿ | ಏತೇ | ವಯಃ | ನ | ಪಪ್ರೂಃ | ರಘುಯಾ | ಪರಿಜ್ಞನ್ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ವಿದ್ಧರ್ತಾ ಸೇತುರಿವ ಜಲಸ್ಯ ವಿಧಾರಯತಾದಿತ್ಯೋದಿತೇ | ಪುತ್ರೋ ವರುಣ ಋತಂ ವಿಧಾರಣ-
ಹೇತುಧೂತಂ ಸತ್ಯಂ ಯದ್ವಾ ನದೀನಾಮುಪಾಧಾನಧೂತಮುದಳಂ ಸೀಂ ಸರ್ವತಃ ಪ್ರಾಪ್ನುಜತ್ |
ಪ್ರೇರಕೇಣ ಸ್ಯಪ್ತವಾನ್ || ಅದಿತ್ಯಪ್ರಗೃಹ್ಯಸ್ಯಾಸುನಾಸಿಕ ಇತ್ಯಾಕಾರಃ ಸಾಸುನಾಸಿಕಃ || ತೇನ
ವರುಣಸ್ಯೇತೇನ ಸಿಂಧವಃ ಸ್ಯಂಧನತೀರಾ ನದ್ಯೋ ಯಂತಿ | ಗಚ್ಛಂತಿ ಪ್ರವಹಂತಿ | ಏತೇ ಸಿಂಧವೋ

ನ ಶ್ರಾಮ್ಯಂತಿ | ಶ್ರಾಂತಿಂ ನ ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ | ನ ವಿಮುಚಂತಿ | ಉಪರತಾ ನ ಭವಂತಿ | ಅನಲಸಾಃ
ಸರ್ವದೈಕಗುಣೈಃ ಪ್ರವಹಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಏಕದೇವೋಚೈತೇ | ವಯೋ ನ | ವಯಃ ಪಕ್ಷಣ ಇವ
ರಘುಯಾ ರಘವಃ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿನಃ ಪರಿಷ್ಕನ್ ಪರಿಷ್ಕನಿ ಭೂಮ್ಯಾಂ ಪಶ್ತುಃ | ಪತಂತಿ ಗಚ್ಚಂತಿ ||
ಪಶ್ನು ಗತಾ | ಲಿಟ್ಟುಸಿ ತನಿಪತೋಕ್ಷಂದಿಸೀತ್ಯೈಪಧಾಲೋಪಃ | ಸ್ಥಾನಿವದ್ವಾವಾದ್ವಿವರ್ಚನಾದಿ |
ರಘುಯಾ ಇತ್ಯೈತ್ರ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ಜಸೋ ಯಾಜಾದೇಶಃ ||

! ಶ್ರುತಿರಾರ್ಥಃ |

ವಿಧರ್ತಾ—ಉದಕದ ಧಾರಕನೂ | ಅದಿತ್ಯೈತಿ—ಅದಿತಿಪುತ್ರನೂ ಆದ ವರುಣನು | ಋತಂ—ಸತ್ಯ
ವನ್ನು ಅಥವಾ ಉದವನ್ನು | ಸೀಂ—ಸರ್ವತ್ರ | ಪ್ರ ಅಸ್ಯ ಜತ್—ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು | ವರುಣಸ್ಯ—ವರುಣನ
ನಿಯಮದಿಂದ | ಸಿಂಧವಃ—(ಪ್ರವಹಪತಕೃ) ನದಿಗಳು | ಯಂತಿ—ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ | ಏತೇ—ಈ ನದಿಗಳು |
ನ ಶ್ರಾಮ್ಯಂತಿ—ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ | ನ ವಿ ಮುಚಂತಿ—ಹರಿಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ
ವಯೋ ನ—ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ | ರಘುಯಾ—ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಗಳಾಗಿ | ಪರಿಷ್ಕನ್—ಭೂ ಮಿ ಯ ಮೇಲೆ |
ಪಶ್ತುಃ—ಬಿದ್ದು ಸರಿಯುತ್ತವೆ.

! ಧಾರ್ತಾ ||

ಉದಕಕ್ಕೆ ಧಾರಕನೂ, ಅದಿತಿಪುತ್ರನೂ ಆದ ವರುಣನು ಸರ್ವತ್ರ ಉದಕವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ವರುಣನ
ಅಜ್ಞೆಯ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ನದಿಗಳು ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ನದಿಗಳು ಆಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೂ ಇಲ್ಲ ಮತ್ತು
ತಮ್ಮ ಪ್ರವಾಹಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ವೇಗಗಾಮಿಗಳಾಗಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು
ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ.

English Translation.

The Aditya, the upholder, has created all this water : the rivers
flow by the power of Varuna : they never weary, they never stop ; they
have descended with swiftness, like birds upon the circumambient (earth).

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಋತಂ—ವಿಧಾರಣಾಪೇತುಭೂತಂ ಸತ್ಯಂ ಯದ್ವಾ ನದೀನಾಮುಪಾಧಾನಭೂತಮುದಕಂ |
ಋತ ಶಬ್ದವೂ ಯಾಸ್ಯಂತಂ ಉದಕ, ಸತ್ಯ, ಯಜ್ಞ, ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪, ೪-೧೯) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಸರ್ವ
ವಸ್ತು ಧರಿಸಲು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾದ ಸತ್ಯವೆಂದೂ, ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಾನ್ಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ
ಇರುವ ಉದಕವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಧರ್ತಾ—ಸೇತುರಿವ ಜಲಸ್ಯ ವಿಧಾರಯತಾ | ಸೇತುವೆಯು ಉದಕವನ್ನು ಧರಿಸುವಹಾಗಿ
ವರುಣನೂ ವೃಹಸ್ಪತೃದಕಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವನೆಂದು ಸೇತುವೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಸಿಂಧವಃ—ಸ್ಯಂದನಶೀಲಾಃ | ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ನದೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪) ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪಾಠ ಮಾಡಿರುವರು. ಮತ್ತು ಸಿಂಧಾಃ ಸ್ರವಣಾತ್ (ನಿ. ೫-೨೭) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ವರುಣನು ಉದಕಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಲೋಕಗಳ ಉಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಧರಿಸಿ, ಅವುಗಳು ನದಿಗಳ ರೂಪದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುವಹಾಗಿ ಮಾಡಿರುವನು. ಈ ನದಿಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸದೆ, ರಘುಯಾ ವಯೋ ನ—ಶೀಘ್ರಗಾಮಿನಃ ಪಕ್ಷಿಣಿ ಇವ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ, ಈ ನದಿಗಳೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಉದಕಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿರದಂತೆ, ಅನಲಸಾಃ ಐಕರೂಪ್ಯೇಣ ಪ್ರವಹಂತಿ (ಕೊಂಚವೂ) ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸೋಮಾರತನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಒಂದೇಸಮನಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿರುವುವು. ವರುಣನು ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಉದಕಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿ, ಧರಿಸಿ, ಅವುಗಳು ಒಂದೇಸಮನಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರೂ ಕೂಡ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ

ಸುದೇವೋ ಅಸಿ ವರುಣ ಯಸ್ಯ ಕೇ ಸಪ್ರ ಸಿಂಧವಃ |

ಅನುಕ್ಷರಂತಿ ಕಾಕುದಂ ಸೂಮ್ಯಂ ಸುಸಿರಾಮಿವ ||

(ಮ. ಸಂ. ೮-೬೯-೧೨)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಿಂದ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ವಿ ಮುಚ್ಚುಗ್ರಾಯ ರತನಾಮಿನಾಗ ಋಧ್ಯಾಮ ತೇ ವರುಣಿ ಖಾನ್ಯತಸ್ಯ |

ಮಾ ತಂತುಶ್ಯೇದಿ ವಯತೋ ಧಿಯಂ ಮೇ ಮಾ ಮಾತ್ರಾ ಶಾರ್ಯಪಸಃ ಪುರ
ಋತೋಃ || ೫ ||

| ಪದಪಾಠಃ |

ವಿ | ಮಚ್ | ತ್ರಘು | ರತನಾಂಇವ | ಅಗಃ | ಋಧ್ಯಾಮ | ತೇ | ವರುಣ | ಖಾಂ | ಋತಸ್ಯ |

ಮಾ | ತಂತುಃ | ಷೇದಿ | ವಯತಃ | ಧಿಯಂ | ಮೇ | ಮಾ | ಮಾತ್ರಾ | ಶಾರಿ | ಅಪಸಃ | ಪುರಾ |
ಋತೋಃ || ೫ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ದೇ ವರುಣ ಮತ್ ಮತ್ಸ್ಮಕಾಶಾತ್ ರಶನಾಮಿವ ರಜ್ಜು ಮಿವಾಗೋ ವಿಹಿತಾನನುಷ್ಠಾನಜನಿತಂ
ಪಾಪಂ ವಿಶ್ರಥಯು | ಶಿಥಿಲೀಕುರು | ವಿನೋಚಯೇತ್ಕರ್ಥಃ | ತೇ ತ್ವತ್ಸಂಬಂಧಿನ ಬುತಸ್ಯೋದಕಸ್ಯ
ಪೂರ್ಣಾಂ ಪಾಂ ನದೀಂ || ಪಾ ಇತಿ ನದೀನಾಮ || ಕಾಮ್ಯಧ್ಯಾಮ || ಲಭೇಮಹಿ | ಅಪಿ ಚ ಧಿಯಂ
ಕರ್ಮ ವಯತಃ ಸಂತನ್ನತೋ ಮೇ ಮಮ ತಂತುಃ ಕರ್ಮಸಂತತಿರ್ಮಾ ಭೇದಿ | ಭಿನ್ನೋ ಮಾ ಭೂತ |
ನೈರಂತರ್ಯೇಣೇತ್ಕರ್ಥಃ | ತಥಾ ಬುತೋಃ ಸಮಾಪ್ತಿಕಾಲಾತ್ಪುರಾ ಪೂರ್ವಮಪೇಶಃ ಕರ್ಮಣೋ
ಮಾತ್ರಾ ಶರೀರಂ ಪ್ರಾಚ್ಯೋದೀಚ್ಯಾಂಗಲಕ್ಷಣಂ ಮಾ ಶಾರಿ | ಶೀರ್ಣಂ ವಿಕಲಂ ಮಾ ಭೂತ ||
ಶ್ಲೋ ಹಿಂಸಾಯಾಂ : ಕರ್ಮಣಿ ಲುಪ್ | ಪುರ ಬುತೋರಿತ್ಯತ್ರ ಬುತ್ಯಕ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ ||

: ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥಃ ||

ವರುಣ—ವೃತ್ತಿ ವರುಣೇ | ಮತ್—ನನ್ನಿಂದ | ರಶನಾಮಿವ—ರಜ್ಜುವಿನಿಂದ ಬಂಧಕವಾಗಿರತಕ್ಕ |
ಅಗಃ—ಅನುಷ್ಠಾನಲೋಪರೂಪವಾದ ವಾಪವನ್ನು | ವಿ ಶ್ರಥಯು—ನಾಶಮಾಡು | ತೇ—ನನ್ನಿಂದ ದತ್ತ
ನಾಗುವುದೂ | ಬುತಸ್ಯ—ಉದಕದಿಂದ ಶೋಣವಾಗಿರುವುದೂ ಆದ | ಪಾಂ—ನದಿಯನ್ನು | ಬುಧ್ಯಾಮ—
(ನಾವು) ಹೊಂದುವಂತಾಗಲಿ | ಧಿಯಂ—ಕರ್ಮವನ್ನು | ವಯತಃ—ಹೆಣೆಯುತ್ತಿರುವ | ಮೇ—ನನ್ನ
ತಂತುಃ—ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ತಂತುವು | ಮಾ ಭೇದಿ—ಕತ್ತರಿಸದಿರಲಿ | ಬುತೋಃ—ಸಮಾಪ್ತಿ ಕಾಲ
ಕೈಂತಲೂ | ಪುರಾ—ಮೊದಲೇ | ಅಪೇಶಃ—ಕರ್ಮದ | ಮಾತ್ರಾ—ಶರೀರವನ್ನು | ಮಾ ಶಾರಿ—
ವಿಕಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ.

! ಭವಾರ್ಥಃ ||

ವೃತ್ತಿ ವರುಣೇ, ರಜ್ಜುವಿನಂತೆ ಬಂಧಕವಾಗಿರತಕ್ಕ ಅನುಷ್ಠಾನಲೋಪರೂಪವಾದ ವಾಪವನ್ನು ನನ್ನಿಂದ
ನಾಶಮಾಡು. ನನ್ನಿಂದ ದತ್ತವಾಗುವುದೂ, ಉದಕದಿಂದ ಶೋಣವಾಗಿರುವುದೂ ಆದ ನದಿಯನ್ನು ನಾವು
ಹೊಂದುವಂತಾಗಲಿ. ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಪಟವನ್ನು ಹೆಣೆಯುತ್ತಿರುವ ನನ್ನ ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ತಂತುವು ಕತ್ತರಿಸ
ದಿರಲಿ. ಸಮಾಪ್ತಿ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ, ನನ್ನ ಕರ್ಮದ ಶರೀರವನ್ನು ವಿಕಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ.

English Translation

Cast off from me sin, Varuna, as if it were a rope : may we obtain
from you a channel (filled) with water : cut not the thread of me (engaged
id) weaving pious works : blight not the elements of holy rites before the
season (of their maturity).

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ರಶನಾಮಿವ ಅಗಃ ವಿ ಶ್ರಥಯು—ಅಗಃ ಎಂಬ ಪದವು ಅಪ್ ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಮೋಃ (ನಿ. ೧೧-೨೨)
ಎಂದು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಈ ಪದವು ಅಪ್ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು ಗಮ್ ಧಾತುವಿನೊಡನೆ ಸೇರಿ
ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಅವಶ್ಯಮೇವೈತದಾಗಚ್ಚಿತಿ ಕರ್ತಾರಂ ಕರ್ಮಾಚರಣಿ ಮಾಡಿದವನನ್ನು ನಿಯತವಾಗಿ

(ಹೊಂದುವ) ಅಗಲೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವು ನಿವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ರಶನಾ ಎಂದರೆ ವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದಾಗ ಅವುಗಳು ದೃಢವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿಬಿಡುವುದು ಇದು ಪ್ರಾಯಶಃಕವಾಗಿ ರಜ್ಜುವೇ (ಹಗ್ಗ) ಮೊದಲಾದವುಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ರಶನಾ ಎಂಬುದು ಬಂಧಕವೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಗಸ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಾಯಣರು ವಿಹಿತಾನನುಷ್ಠಾನನಿಶೇಂ ಪಾಪಂ—ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಪಾಪವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಾಪವು ಕರ್ಮಕರ್ತೃವಿನ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮವು ಅಚರಿತವಾದರೂ ಸರಿಯಾದ ಫಲಜನಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಹಿತಕ್ರಮದಿಂದ ಅಚರಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ದೋಷದೂರವಾಗಿ (ಪಾಪ) ಪರಿಣಾಮಿಸಿ ಬಂಧಕವಾಗುತ್ತದೆಯಾಗಿ ರಜ್ಜುವಿನಂತೆ (ಹಗ್ಗದಂತೆ) ಬಂಧಕವಾದ ಈ ರೂಪವಾದ ಪುಷ್ಪಗಳು ನಮಗೆ ವರುಣನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ನಾಶವಾಗಲಿ ಎಂದು ಯಜಮಾನನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಧಿಯಂ ನಯಂತಃ ಮೇ ತಂತುಃ ಮಾ ಚೈದಿ—ಕರ್ಮ ಸಂತಸ್ತುತಃ ಮಮ ಕರ್ಮಸಂತತಿಃ ಧಿಸ್ನೋ ಮಾ ಭೂತ್ | ಧೀಶ್ಚವು ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವೇದಾ ತಂತುಸಂತಾನೇ ಎಂಬ ಛಾತುನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ವಯಂತಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ನೆಮ್ಮವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ನೆಮ್ಮವುವವನು ತನ್ನ ನೆಯಗೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ದಾರಗಳು ಕಿತ್ತುಹೋದಲ್ಲಿ ಅವನ ನೆಯಗೆಯ ಕೆಲಸವು ಸರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರ ಹಾಗೆಯೇ ಯಜಮಾನನ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಚಿತ್ರಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ. ಶರೀರವು ಅವಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದಾಗ ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವ ಹಾಗೆ ಕರ್ಮವೂ ಅಂಗಗಳಿಂದ (ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಚರಿಸ ಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ) ಕೂಡಿದೆ. ಅಂಗಲೋಪವಾದರೂ, ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗದೆ ಕರ್ಮವು ನಿಂತುಹೋದರೂ ಕರ್ಮ ವಿಚಿತ್ರಿಯಾಗುವ ಕಾರಣ ಈ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮವಿಚಿತ್ರಿಯೂ ಆಗದಿರಲಿ ಎಂಬ ಯಜಮಾನನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಠಃ ||

ಅಪೋ ಸು ಮೃತ್ಯು ವರುಣ ಭಿಯಸಂ ಮತ್ಸಮ್ರಾಳತಾವೋಽನು ಮಾ ಗೃಭಾಯ |
 ದಾಮೇವ ವತ್ಸಾದ್ಧಿ ಮುಮುಗ್ಧ್ಯಂಧೋ ನಹಿ ತ್ವದಾರೇ ನಿಮಿಷತ್ವನೇಶೇ || ೬ ||

|| ಪದಮಃ ||

ಅಪೋ ಇತಿ | ಸು | ಮೃತ್ಯು | ವರುಣ | ಭಿಯಸಂ | ಮತ್ | ಸಂಸಾರಾಟ್ | ಋತ್ಯವಃ | ಅನು | ಮಾ |
 ಗೃಭಾಯ |
 ದಾಮೇವ | ವತ್ಸಾತ್ | ವಿ | ಮುಮುಗ್ಧಿ | ಅಂಧಃ | ನಹಿ | ತ್ವತ್ | ಆರೇ | ನಿಮಿಷಃ | ಚನ | ಈಶೇ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ವರುಣ ಭಿಯಸಂ ಭಯಂ ಮತ್ ಮತ್ಯಃ ಸು ಸುಷ್ಯ ಅಪೋ ಮ್ಯಕ್ಷ | ಅಪಗಮಯ | ಹೇ ಸವ್ರಾಟ್ ಸಮಗ್ರಾಜಮಾನ ಹೇ ಋತಾವಃ ಸತ್ಯವನ್ ಯಜ್ಞವನ್ಯಾ ವರುಣ ಮಾ ಮಾನುಸುಗ್ಯ-ಭಾಯ | ಅನುಗ್ರಹಾಣ || ಭಂದಸಿ ಶಾಯಜಸೀತಿ ಶ್ವಃ ಶಾಯಜಾದೇಶಃ | ಹ್ಯಗ್ಯಹೋರ್ಭ ಇತಿ ಭತ್ತಂ | ಅಪಿ ಚ ದಾಮೇವ ವತ್ಸಾತ್ ಯಥಾ ದೋಗ್ಯಾ ವತ್ಸಸಕಾಶಾದ್ಯಂಧನೀಂ ರಜ್ಜುಂ ವಿಮುಂಚತಿ ತಥಾಂಹಃ ಪಾಪಂ ಮತ್ಸಕಾಶಾದ್ವಿಮುಮುಗ್ಮಿ | ವಿಮುಂಚೆ || ಛಾಂದಸಃ ಶಪಃ ಶ್ಲೂಃ | ಸ್ವಭಕ್ತುರು | ತ್ವದಾರೇ ತ್ವತ್ತೋ ದೂರದೇಶೇ ವರ್ತಮಾನಃ | ತ್ವದನ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತ್ವತ್ತೋಽನ್ಯಃ ಕಕ್ವಿತ್ ನಿಮಿಷಶ್ಚನ ನಿಮೇಷಸ್ಯಾಪಿ ಅಕ್ಷಿಪಕ್ಷ್ಮಚಲನಸ್ಯಾಪಿ ನಹೀಶೇ | ನೇವೈ | ತ್ವಮೇವೇಶ್ವರ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಲೋಪಸ್ತು ಆತ್ಮನೇಪದೇಷ್ವಿತಿ ತಲೋಪಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ವರುಣ—ಎಲೈ ವರುಣನೇ | ಭಿಯಸಂ—ಭಯವನ್ನು | ಮತ್—ನನ್ನಿಂದ | ಸು—ಪೂರ್ಣವಾಗಿ | ಅಪೋ ಮ್ಯಕ್ಷ—ದೂರಪಡಿಸು | ಸವ್ರಾಟ್—ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನೂ | ಋತಾವಃ—ಸತ್ಯವಂತನೂ ಆದ ವರುಣನೇ | ಮಾ—ನನ್ನನ್ನು | ಅನು ಗ್ರಹಾಯಿ—ಅನುಗ್ರಹಿಸು | ವತ್ಸಾತ್—(ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಆಹಾರವಡುವ) ಕರುವಿನ ಕತ್ತಿನಿಂದ | ದಾಮೇವ—ಹಗ್ಗವನ್ನು ಬಿಚ್ಚುವಂತೆ | ಅಂಹಃ—ಪಾಪವನ್ನು | ವಿ ಮುಮುಗ್ಮಿ—(ನನ್ನಿಂದ) ಬಿಡಿಸು | ತ್ವದಾರೇ—ನಿನ್ನಿಂದ ದೂರನಾದ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಆಗಲಿ | ನಿಮಿಷಶ್ಚ ನ—ಒಂದು ನಿಮಿಷದಕಾಲವೂ ಸಹ | ನಹಿ ಈಶೇ—ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ವರುಣನೇ, ನನ್ನಿಂದ ಭಯವನ್ನು ದೂರಮಾಡು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನೂ, ಸತ್ಯವಂತನೂ ಆದ ವರುಣನೇ, ನನ್ನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸು. ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಆಹಾರವಡುವ ಕರುವಿನ ಕತ್ತಿನಿಂದ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಬಿಚ್ಚುವಂತೆ ನನ್ನಿಂದ ಪಾಪವನ್ನು ಬಿಡಿಸು. ನಿನ್ನಿಂದ ದೂರನಾದ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಆಗಲಿ ಒಂದು ನಿಮಿಷದ ಕಾಲವೂ ಸಹ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

English Translation.

Keep off all danger from me, Varuna : supreme monarch, endowed with truth, bestow your favour upon me : cast off (from me) sin, like a tether from a calf : no one rules for the twinkling of an eye, apart from you.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವರುಣವನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿ ಭಿಯಸಂ. ಮತ್ ಸು ಅಪೋ ಮ್ಯಕ್ಷೆ—ಯಾರಿಂದಲೂ, ಯಾವನಿಧದಿಂದಲೂ, ಭಯವು ಉಂಟಾಗದಂತೆ, ಭಯವೆಂಬುವುದೇ ದೂರವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತರೂಪವಾದ ವರುಣನ ಅನುಗ್ರಹವು ಯಜಮಾನರಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ.

ದಾನುಲ ವತ್ಸಾತ್ ಅಂಹಃ ವಿ ಮುಮುಗ್ಧಿ--ದೋಗ್ಧಾ ವತ್ಸೇಕಾಶಾತ್ ಬಂಧನೀಂ ರಜ್ಜುಂ ಯಥಾ ನಿಮುಂಚಿತಿ ತಥಾ ಪಾಪಃ ಮತ್ಸೇಕಾಶಾತ್ ನಿಮುಂಚಿ | ಅಂಹಃ ಎಂಬ ಪದವು ಅಂಹತಿಶ್ಚಾಂಹಕ್ವ ಅಂಹತ್ವ ಹಂತೇನೀರೂಢೋಪಧಾತ್ (ನಿ. ೪-೨೫) ಹನ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಅಂಹತಿ, ಅಂಹಃ, ಅಂಹುಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ನಿವೃತ್ತನಾಗಿವೆ ಎಂದೂ, ಇವುಗಳಿಂದ ಪಾಪ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಬೋಧ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದೂ, ಯಾತ್ಸುರಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಹಾಲನ್ನು ಹಸುವಿನಿಂದ ಹಿಡುವವನು ಕರುನನ್ನು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಬಿಡಿಸುವಹಾಗಿ, ಪಾಪಗಳಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ವರುಣನ ಅನುಗ್ರಹವು ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಉಪಮಾನೋಕ್ತೆ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ತ್ವದಾರೇ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆರೇ ಎಂಬ ಪದವು ದೂರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨೦) ಪಠಿತ ವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ತ್ವತ್ಪೋ ದೂರದೇಶೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ತ್ವದನ್ಯಃ ವರುಣನಿಂದ ದೂರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವವನು (ಎಂದರೆ ವರುಣನನ್ನು ರಕ್ಷಕನನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿರುವವನು; ವರುಣನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದವನು ಎಂದರೆ ವರುಣನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನುಗದಿರುವವನು) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವನು ಕಶ್ಮಿತ್ ಯಾವನೇ ಅದರೂ, ನಿವಿಷತ್ಸನ ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯು ಚಲಿಸುವಕಾಲದವರಿಗೂ ಇರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮಕಾಲದವರಿಗೂ ಕೂಡ ನಹಿ ಅಶೇಶ ಸ್ವತಂತ್ರ ನಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ವರುಣನೇ ಸರ್ವರಿಗೂ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿರುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನೆಂದೂ ವರುಣನ ಪ್ರಭಾವವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಮಾ ನೋ ವಧೈರ್ವರಣ ಯೇ ತ ಇಷ್ಟಾವೇನಃ ಕೃಣ್ಣಂತಮಸುರ ಭ್ರೀಣಂತಿ |
ಮಾ ಜ್ಯೋತಿಷಃ ಪ್ರವಸಥಾನಿ ಗನ್ತು ವಿ ಷೂ ಮೃಧಃ ಶಿಶ್ರುಹೋ ಜೀವಸೇ ನಃ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಮಾ | ನಃ | ವಧೈಃ | ವರುಣ | ಯೇ | ತೇ | ಇಷ್ಟಾಃ | ಏನಃ | ಕೃಣ್ಣಂತಂ | ಅಸುರ | ಭ್ರೀಣಂತಿ |
ಮಾ | ಜ್ಯೋತಿಷಃ | ಪ್ರವಸಥಾನಿ | ಗನ್ತು | ವಿ | ಷೂ | ಮೃಧಃ | ಶಿಶ್ರುಹಃ | ಜೀವಸೇ | ನಃ || ೨ ||

| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಹೇ ವರುಣ ನೋಽಸ್ಮಾನ್ ವಧೈರ್ವನಸಾಧಪ್ಪಿರಾಯುಧೈರ್ವರ್ಷಾ ಹಿಂಸೀರಿತಿ ಶೇಷಃ | ಹೇ ಅಸುರ ಪಾಪಕೃತಾಂ ನಿರಸಿತಃ ಶೇ ತ್ವದೀಯ ಇಷ್ಟಾ ಯಜ್ಞಾ ಏನೋ ವಿಹಿತಾನನುಷ್ಠಾನೇನ ಇನಿತಂ ಪಾಪಂ ಕೃಣ್ಣಂತಂ ಕುರ್ವಂತಂ ಪುರುಷಂ ಯೇ ವಧಾ ಭ್ರೀಣಂತಿ ಹಿಂಸಂತಿ ಕೈರಿತಿ ಪೂರ್ವಕ್ತೆ ಸಂಬಂಧಃ || ಭ್ರೀಷ್ ಹಿಂಸಾಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾದಿಕಃ || ಅಹಿ ಚ ಜ್ಯೋತಿಷೋ ಗೃಹೇ ವರ್ತಮಾನಾದಿಗ್ನೇಃ

ಸೌರಶ್ವೇತಾಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವಸಥಾನಿ ಪ್ರವಾಸಾನ್ಯಾ ಗನ್ತು | ಮಾ ಗಚ್ಛಾಮು | ಸರ್ವದಾ ಗೃಹೇ ವರ್ತಮಾಸಃ
 ಸೂರ್ಯಂ ಪಶ್ಯಂತಿ ರಶಾಂ ಜೀವೇಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಗಮೇರ್ಲೂಞ ಮಂತ್ರೇ ಘಸೇತಿ ಚ್ಚೇರ್ಲೂಞ ||
 ತಥಾ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಜೀವಸೇ ಜೀವನಾಯಃ ಮೃಧೋ ಹಿಂಸಕಾನ್ ಸುಷ್ಕ ವಿಶಿಕ್ರಿಥಃ | ವಿಶ್ಲೇಷಯ |
 ದಾಧಸ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಪಾರ್ಥ ||

ಅಸುರ—ಪಾಪಿಷ್ಠರನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸತಕ್ಕ | ವರುಣ—ಎಲೈ ವರುಣನೇ | ತೇ ನಿನ್ನನ್ನು
 ದ್ವೇಷಿಸಿದ | ಇಷ್ಟ್ವ—ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ | ಏನೇ—(ಕರ್ಮಲೋಪದಿಂದ ಜನಿತವಾದ) ಪಾಪವನ್ನು | ಕೃಣ್ಣಂತಂ—
 ಮಾಡತಕ್ಕ ಪುರುಷನನ್ನು | ಯೇ—ಯಾವ ವಧಸಾಧನವಾದ ಆಯುಧಗಳು | ಭ್ರೀಣಂತಿ—ಹಿಂಸಿಸುವೋ
 (ಅಂತಹ) | ವಧೈಃ—ಆಯುಧಗಳಿಂದ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಮಾ—ಹಿಂಸಿಸಬೇಡ | ಜ್ಯೋತಿಷಃ—
 ಯಜ್ಞಾನ್ನಿಂದು | ಪ್ರವಸಥಾನಿ—ಬೇರೆಯಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಾಸವನ್ನು | ಮಾ ಗನ್ತು—ನಾವು ಹೋದುದಿರು
 ವಂತಾಗಲಿ | ನಃ—ನಮ್ಮ | ಜೀವಸೇ—(ಸುಖದ) ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ | ಮೃಧಃ—ಹಿಂಸಕರಾದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು |
 ವಿಶಿಕ್ರಿಥಃ—ನಾಶಪಡಿಸು.

|| ಛಾಂದೋ ||

ಪಾಪಿಷ್ಠರನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸತಕ್ಕ ಎಲೈ ವರುಣನೇ, ನಿನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಲೋಪದಿಂದ
 ಜನಿತವಾದ ಪಾಪವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಪುರುಷನನ್ನು ಯಾವ ವಧಸಾಧನವಾದ ಆಯುಧಗಳು ಹಿಂಸಿಸುವೋ ಅಂತಹ
 ಆಯುಧಗಳಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಬೇಡ. ಯಜ್ಞಾನ್ನಿ ಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಾವು ವಾಸಮಾಡದಂತಾಗಲಿ. ನಮಗೆ
 ಸುಖದ ಜೀವನವು ಲಭಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂಸಕರಾದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸು.

English Translation

Harm us not, Varuna, with those destructive (weapons), which,
 repeller (of foes), demolish him who does evil at your sacrifice : let us not
 depart (before our time) from the regions of light : scatter the malevolent,
 that we may live.

|| ವಿಶ್ಲೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಸುರ—ಪಾಪಿಷ್ಠತಾಂ ನಿರಸಿತಃ | ಅಸುರ ಶಬ್ದವು ಮೇಘನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೨) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.
 ಅಸುರಾಃ ಅಸುರತಾಃ ಸ್ತಾನೇಷ್ವಸ್ತಾಃ, ಸ್ತಾನೇಭ್ಯ ಇತಿ ವಾ, ಅಸೋರಸುರಾನ್ಯಜಿತ ತದಸುರಾಣಾ
 ಮಸುರತ್ವಂ (ನಿ. ೨-೨) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ವರುಣನು ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ
 ನಿಮಿತ್ತ ಈ ಸದದಿಂದ ಸಂಜೋಧಿತನಾಗಿರುವನೆಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ವಧೈಃ ಏನಃ ಕೃಣ್ಣಂತಂ ಯೇ
 ಭ್ರೀಣಂತಿ ನಃ ಮಾ—ಹನನಸಾಧನೈಃ ಆಯುಧೈಃ ವಿಹಿತಾನನುಷ್ಠಾನೇನ ಜನಿತಂ ಪಾಪಂ ಕುರ್ವಂತಂ
 ಪುರುಷಂ ಹಿಂಸಂತಿ ತೈಃ ಅಸ್ಮಾನ್ ಮಾ ಹಿಂಸೀಃ—ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವರನ್ನೂ, ವರುಣನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ
 ಆಚರಿಸುವ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಲೋಪಮಾಡುವವನನ್ನೂ ನಾಶಪಡಿಸುವ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಯಜಮಾನರಾದ
 ನಮ್ಮನ್ನು ಹಿಂಸೆಮಾಡದಿರುವಂತೆ ರಕ್ಷಣೆಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ.

ಜ್ಯೋತಿಷಃ ಪ್ರವಸಥಾನಿ ಮಾ ಗನ್ತೆ—ಗೃಹೇ ವರ್ತಮಾನಾದಿಗ್ನೇಃ ಸೌರಪ್ರಕಾಶಾದ್ವಾ ಪ್ರವಾಸಾನ್ ಮಾ ಗಚ್ಛಾಮ್ | ಸರ್ವದಾ ಗೃಹೇ ವರ್ತಮಾನಃ ಸೂರ್ಯಂ ಪಶ್ಯನ್ ಚಿರಕಾಲಂ ಜೀವೇಯಂ | ಸರ್ವದಾ ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಯಾಗಶಾಲೆಯಿಂದಲಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಕೂಡಿದವ ಪ್ರದೀಶದಿಂದಲಾಗಲಿ, ಬೇರೆ ಇರುವಿಕೆಯು ಉಂಟಾಗದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯು ಎಂದರೆ ಯಾಗಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ, ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ ನೋಡುವವನಾಗಿ ಯಜಮಾನನು ಬಹಳ ಕಾಲದವರಿಗೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿಯು ಉಂಟಾಗುವ ಹಾಗೆ ನಡವಣವು ಅನುಗ್ರಹವು ಅಶಂಕಿತವಾಗಿದೆ.

ಮೃಧಃ—ಹಿಂಸಕಾನ್ | ಮೃಧಃ ಎಂಬ ಪದವು ಸಂಗ್ರಾಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (೧. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು

ವಿ ನ ಇಂದ್ರ ಮೃಧೋ ಜಹಿ ನೀಚಾ ಯಜ್ಞ ಪ್ರತನ್ಯತೇ |

ಯೋ ಅಸ್ಮಾ ಅಭಿದಾಸತ್ಕೈಧರಂ ಗಮಯಾ ತಮಃ ||

(ಋ ಸಂ. ೧೦-೧೫೨-೪)

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮೃಧಃ—ಮೃಧಕರ್ತೃನ್ ತತ್ರೋನ್ ಎಂದು (೧. ೭-೨) ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ನಮಃ ಪುರಾ ತೇ ವರುಣೋತ ನೂನಮುತಾಪರಂ ತುವಿಜಾತ ಬ್ರವಾಮು |

ತ್ವೇ ಹಿ ಕಂ ಪರ್ವತೇ ನ ಶ್ರಿತಾನ್ಯಪ್ರಚ್ಯುತಾನಿ ದೂಳಭ ವ್ರತಾನಿ || ೮ ||

! ಪಾಠಃ !

ನಮಃ | ಪುರಾ | ತೇ | ವರುಣ | ಉತ | ನೂನಂ | ಉತ | ಅಪರಂ | ತುವ್ರಜಾತ | ಬ್ರವಾಮು |

ತ್ವೇ ಇತಿ | ಹಿ | ಕಂ | ಪರ್ವತೇ | ನ | ಶ್ರಿತಾನಿ | ಅಪ್ರಚ್ಯುತಾನಿ | ದೂಳಭ | ವ್ರತಾನಿ || ೮ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ !

ದೇ ವರುಣ ಪುರಾ ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತ್ಯಾಲೇ ತೇ ಶುಭ್ಯಂ ನಮೋ ನಮಸ್ಕಾರಪ್ರತಿಪಾದಕಂ ನಮ ಇತಿ ಶಬ್ದಮವಾದಿಷ್ಟು | ಉತ ಅಹಿ ಚ ನೂನಮದ್ಯಾಹಿ ಬ್ರವಾಮು | ಉತ ಅಹಿ ಚ ದೇ ತುವಿಜಾತ ಬಹುಷು ಪ್ರದೀಶೇಷು ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತ ವರುಣಾಪರಮಾಗಾಮಿಸ್ತುಹಿ ಕಾಲೇ ನಮಃಶಬ್ದಂ ಬ್ರವಾಮು | ಉಚ್ಚಾರಯಾಮು | ಕಸ್ಯಾದಿ ಚೇದ್ವಿಶ್ವೇ | ದೂಳಭ ದುರ್ದಧ ದಂಧಿತುಂ ಹಿಂಸಿತುಮತಳ್ಕು || ದುರೋ ದಾತನಾತಧ್ಯಾದಭೇಷು | ಸಾ. ೬. ೩. ೧೦೯. ೩. | ಇತಿ ರೇಫಸ್ಯೋತ್ಪ್ರಮುತೈರಪದಾದೀಃ ಸ್ವಪ್ತಂ ಚ |

ಕನುತ್ಯೇತಶ್ಚಾದಪೂರಣಂ || ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ ತ್ವೇ ತ್ವಯಿ ಪರ್ವತೇ ನ ಶಿಲೋಚ್ಚಯಿ ಇವಾಪ್ರಚ್ಯುತಾ-
ನ್ಯನ್ಯೈಃ ಪ್ರಚ್ಯಾವಯಿತುಮತಕ್ಕಾನ್ವಿ ವ್ರತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ನಿಧರಣಾನಿ ಶ್ರಿತಾನಿ | ಆಶ್ರಿತಾನಿ |
ತಸ್ಮಾದಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪವಾರ್ಥ ||

ದೂಳಭ—ಆಪ್ರತಿಪತನಾದ | ವರುಣ—ಎಚ್ಚೆ ವರುಣನೇ | ಹಿ—ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ | ತೇ—
ಸಿನ್ನಲ್ಲಿ | ಪರ್ವತೇ ನ—ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ | ಆಪ್ರಚ್ಯುತಾನಿ—ಇತರರಿಂದ ಚಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ |
ವ್ರತಾನಿ—ಧಾರಣ ಶಕ್ತಿಗಳು | ಶ್ರಿತಾನಿ—ಆಶ್ರಯಿಸಿವೆಯೋ (ಆದುದರಿಂದ) | ಪುರಾ—ಪೂರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ |
ತೇ—ನಿನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ | ನಮಃ—ನಮಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾದ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಆರಿಸಿದ್ದೀವು | ಉತ—ಮತ್ತು |
ನೂನಂ—ಈಗಲೂ | ಬ್ರುವಾಮ—ನಮಸ್ಕಾರ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತೇನೆ | ಉತ—ಅಲ್ಲದೇ |
ತುಮಿಜಾತ—ಬಹು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ವರುಣನೇ | ಅಪರಂ—ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ (ನಿನಗೆ
ಇದೇ ರೀತಿಯಾದ ಪೂಜೆಗಳನ್ನರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ)

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಆಪ್ರತಿಪತನಾದ ಎಚ್ಚೆ ವರುಣನೇ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಿನ್ನಲ್ಲಿ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ
ಇತರರಿಂದ ಚಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಧಾರಣಶಕ್ತಿಗಳು ಆಶ್ರಯಿಸಿವೆಯೋ, ಆದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ
ಈಗಲೂ ಸಹ ನಿನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ನಮಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾದ ಪೂಜೆಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಬಹುಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನ
ನಾದ ವರುಣನೇ, ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆಯೂ ಸಹ ನಮಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

As we have offered adoration to you, Varuṇa, of old, in like
manner as we offer it now so may we offer it in future (to you), you are
everywhere present: for in you, who are difficult of attainment, as in
(immoveable) mountain, all holy acts are assembled, and are not to be
discovered.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವರುಣನನ್ನು ತುಮಿಜಾತ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪಂಜೋಧಿಸಿದೆ. ಈ ವರುಣನ ಅಧಿಕಾರವು ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಗಳ
ಪರ್ಯಂತವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಬಹಳ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾಗಿರುವ
ನೆಂದೂ, ದೂಳಭ—ಯಾರಿಂದಲೂ ಹಿಂಸೆಮಾಡಲಶಕ್ತನೇಂದೂ, ವರ್ಣಿಸಿ, ತ್ವೇ—ಪರ್ವತೇ ನ ಆಪ್ರಚ್ಯುತಾನಿ
ವ್ರತಾನಿ ಶ್ರಿತಾನಿ—ತ್ವಯಿ ಶಿಲೋಚ್ಚಯಿ ಇವ ಅನ್ಯೈಃ ಪ್ರಚ್ಯಾವಯಿತುಮತಕ್ಕಾನ್ವಿ ಆಶ್ರಿತಾನಿ
ಈ ವರುಣನ ಧಾರಣಶಕ್ತಿಯ ಪರ್ವತಗಳು, ಶಿಲಾ, ಮೃತ್, ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳ ಹಾಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ನಾಶಪಡಿಸ
ಲಶಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದೂ ವರುಣನ ಪ್ರಧಾವನನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಈ ವಿಧವಾದ ಪ್ರಭುತವ್ರಭಾವದಿಂದ ಇರುವ
ವರುಣನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ, ಯಜಮಾನರು ಭೂತ, ವರ್ತಮಾನ, ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲವೆಂಬ ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಆರಿಸಿಗಿರುವ. ಮತ್ತು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿರುವ, ಅರ್ಪಿಸುವ ನಮಸ್ಕಾರಪೂಜಾದಿಗಳ ನಿಯತಾಚರಣವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಪರಂ ಯುಜಾ ಸಾವೀರಧ ಮತ್ಕೃತಾನಿ ಮಾಹಂ ರಾಜನ್ಯೈಕೈತೇನ ಭೋಜಂ |

ಅವ್ಯೃಷ್ಟಾ ಇನ್ನು ಭೂಯಸೀರುಷಾಪ ಆ ನೋ ಜೀವಾನ್ವರಣ ತಾಸು ಶಾಧಿ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಪರಾ | ಯುಜಾ | ಸಾವೀಃ | ಅಧ | ಮತ್ಕೃತಾನಿ | ಮಾ | ಅಹಂ | ರಾಜನ್ | ಅನ್ಯೈಕೈತೇನ | ಭೋಜಂ |

ಅವಿಽಉಷ್ಯಾಃ | ಇತ್ | ನು | ಭೂಯಸೀಃ | ಉಷಸಃ | ಆ | ನಃ | ಜೀವಾನ್ | ವರಣ | ತಾಸು | ಶಾಧಿ || ೯ ||

|| ಸುಯಥಾಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ವರುಣ ಋಷಾ ಋಷಾನಿ ಪಿತ್ರಾದಿಭಿಃ ಕೃತಾನ್ಯಸ್ಮಾಭಿರ್ದೀಯಾನಿ ಪರಾ ಸಾವೀಃ | ಪರಾ ಸುವ | ಪರಾಚೀನಂ ಪ್ರೇರಯ || ಪೂ ಪ್ರೇರಣೇ | ಭಾಂದಸೋ ಲುಜ್ || ಅಧ ಅಧುನಾ ಮತ್ಕೃತಾನಿ ಮಯಾ ನಿಷ್ಪಾದಿತಾನಿ ಋಷಾನಿ ಪರಾ ಸುವ | ಅಪಿ ಚಿ ಹೇ ರಾಜನ್ ಸ್ವಾಮಿನ್ ವರುಣ ಅಹಮನ್ಯೈಕೈತೇನಾನ್ಯೈರರ್ಜಿತೇನ ಧನೇನ ಮಾ ಭೋಜಂ | ಭೋಜಂ ಮಾ ಲಭೇಯಂ | ಕಿಂ ಕಾರಣಮಿತಿ ಚೀಡಬೈತೇ | ಭೂಯಸೀರ್ಭೂಯಸ್ಯೋ ಬಹುತರಾ ಉಷಸೋವ್ಯೃಷ್ಟಾ ಇನ್ನು | ಸತ್ಯಮವ್ಯೃಷ್ಟಾ ಏವ | ಅಪರರಾತ್ರೇಷೂತ್ಥಾಯ ಋಷಾನಿ ಚಿಂತಯತೋ ಜಾಗ್ರತೋ ಮಮ ವ್ಯೃಷ್ಟಾ ಅಪ್ಯವ್ಯೃಷ್ಟಕಲ್ಪಾ ಅಸನ್ | ಹೇ ವರುಣ ತಾಸೂಷಸು ನೋವ್ಯಸ್ಮಾನ್ ಜೀವಾನ್ ಜೀವನವತ ಅಶಾಧಿ | ಆ ಸಮಂಶಾದನುತಿಷ್ಯಾನ್ ಕರು | ಋಷಾನ್ಯಪತ್ಯೈ ಭೋಗಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ಧನಂ ಪ್ರಯೋಚೈತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾಠಃ ||

ವರುಣ- ಎಲೈ ವರುಣನೇ | ಋಷಾ-ನಮ್ಮ ಪಿತೃಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನು | ಪರಾ ಸಾವೀಃ-ತಿರಿಸು | ಅಧ-ಈಗ | ಮತ್ಕೃತಾನಿ- ನನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ತಿರಿಸು | ರಾಜನ್-ಪ್ರಭುವಾದ ವರುಣನೇ | ಅಹಂ-ನಾನು | ಅನ್ಯೈಕೈತೇನ-ಇತರರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಧನದಿಂದ | ಮಾ ಭೋಜಂ-ಭೋಗವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ | ಭೂಯಸೀಃ-ಅನೇಕಸಲ | ಉಷಸಃ-ಪ್ರಣತಮಾನವಾದ ಉಷಸ್ಸುಗಳು | ಅವ್ಯೃಷ್ಟಾ ಇನ್ನು-(ಮುಣಬಾಧಿಯಿರುವುದರಿಂದ) ಹುಟ್ಟಿದಿರುವಂತೆಯೇ ಆಗಿ ಅಂಧಕಾರವ್ರಾಯವಾಗಿನೆ | ತಾಸು-ಅಂತಹ ಉಷಃಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ | ನಃ-ನಮ್ಮನ್ನು | ಜೀವಾನ್-ನಮ್ಮದಿಯ ಜೀವನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತೆ | ಆ ಶಾಧಿ-ಪುಣ್ಯಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು.

|| ಭಾಷ್ಯಂ ||

ಎಲೈ ವರುಣನೇ, ನಮ್ಮ ಪಿತೃಗಳಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ನನ್ನಿಂದ ಈಗ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ತಿರಿಸು. ಪ್ರಭುವಾದ ವರುಣನೇ, ಇತರರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಧನದಿಂದ ನಾನು ಭೋಗವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ

ಮಾಡಬೇಡ. ನನಗೆ ಬುಣಬಾಧೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ ಸಲ ಪ್ರಕಾರಮಾನವಾದ ಉಪಸ್ಥಿತಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದಿರು
ವಂತೆಯೇ ಆಗಿ ಅಂಧಕಾರವ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಉಪಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ನೆಮ್ಮದಿಯು ಏರ್ಪಡಿಸುವುದನ್ನು ಹೊಂದಿರು
ವಂತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಬುಣಮುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು.

English Translation.

Discharge, Varuna, the debts (contracted) by my progenitors, and
those now (contracted) by me : and may I not, royal Varuna, be dependent
(on the debts contracted) by another : many are the mornings that have
as it were, indeed not dawned ; make us, Varuna, alive in them.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು :

ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಬುಣ ಎಂಬ ಪದವೂ, ಪರಾಶಾಪಿಣಿ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದವೂ ಒಂದೇವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತ
ವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅದರ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದರಿಂದ ಸಾಯಣರು ಕರ್ಮಪದವನ್ನೂ
ಕ್ರಿಯಾಪದವನ್ನೂ ಅವಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ, ಯಜಮಾನರ ಪಿತೃಗಳ ಆಚರಿಸುವ ಬುಣವೂ,
ಯಜಮಾನರು ಮಾಡುವ ಬುಣವೂ, ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಬುಣಗಳನ್ನೂ ಯಜಮಾನರೇ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿರ
ವುದರಿಂದ ವರುಣನು ಈ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಬುಣಗಳೂ ತೀರಿಕೊಡಲಿ ಎಂದು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು
ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಭೂಯಸೀಃ ಉಪಸಃ ಅವ್ಯುಷ್ಣಾ ಇನ್ನು— ಇತ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥವನ್ನೂ, ನು
ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಉಪಮಾರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆ. ಭೂಯಸ್ಯಃ, ಉಪಸಃ ಅಪರರಾತ್ರೀಷೂತ್ಪಾಯಿ ಬುಣಾನಿ
ಚಿಂತೆಯೇ ಜಾಗೃತೋ ಮಮ ವ್ಯುಷ್ಣಾ ಅಸಿ ಅವ್ಯುಷ್ಣಕಲ್ಪಾಃ ಆರ್ಷ | ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆಯ ಯಾಮ
ದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಇದ್ದರೂ, ಬುಣವನ್ನು ತೀರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಉಪಕಾಲಗಳ
ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅವುಗಳು ಕಳೆದುಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಕಳೆಯದಿರುವಂತೆ ಇರುವುದು ಎಂದು ಯಜ
ಮಾನರ ಚಿಂತೆಯು ಪ್ರಭೂತವಾಗಿರುವುದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ತಾಸು ನಃ ಜೀವಾನ್ ಆಶಾಧಿ—ಮುಣ
ನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆ ಉಪಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಬುಣಾನಿ ಸಕೃತ್ಯ
ಭೋಗಸರ್ಯಾಪ್ತಂ ಧನಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಂ— ಬುಣಗಳು ತೀರುವಂತೆಯೂ, ಭೋಗವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಸಾಕಾಗು
ವಂತೆ ಧನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ :

ಯೋ ಮೇ ರಾಜನ್ಯುಜ್ಯೋ ವಾ ಸಖಾ ವಾ ಸ್ವಪ್ನೇ ಭಯಂ ಭೀರವೇ ಮುಹ್ಯ-
ಮಾಹ |

ಸ್ತೇನೋ ವಾ ಯೋ ದಿಪ್ಸತಿ ನೋ ವ್ಯಕೋ ವಾ ತ್ವಂ ತಸ್ಮಾದ್ವರುಣ ಸಾಹ್ಯಸ್ಮಾನ್ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಯಃ | ಮೇ | ರಾಜನ್ | ಯುಜ್ಯಃ | ವಾ | ಸಖಾ | ನಾ | ಸ್ತೈ | ಭಯಂ | ಭೀರವೇ | ಮಹ್ಯಂ |
ಆಹ |

ಸ್ತೇನಃ | ವಾ | ಯಃ | ದಿಶ್ವತಿ | ನಃ | ವ್ಯಕಃ | ವಾ | ತ್ವಂ | ತಸ್ಮಾತ್ | ವರುಣ | ಪಾಹಿ | ಅಸ್ಮಾನ್ ||೧೦||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ರಾಜನ್ ವರುಣ ಮೇ ಮದೀಯೋ ಯುಜ್ಯೋ ಯೋಜನಸಮರ್ಥಃ ಪಿತೃದಿವಾ ಸಖಾ ಸಮಾನಖ್ಯಾನೋನ್ಯೋ ಜಾಂಧವೋ ವಾ ಸ್ತೈ ದೃಷ್ಟಂ ತ್ವದ್ವಿಷಯಂ ಭಯಂ ಭೀರವೇ ಭಯಶೀಲಾಯ ಮಹ್ಯಂ ಯ ಆಹ ಬ್ರೂತೇ | ತಥಾ ಸ್ತೇನಶ್ಚಾರೋ ವಾ ವ್ಯಕೋರಣ್ಯಶ್ಚಾ ವಾ ಯೋ ನೋನ್ಯಾನ್ ದಿಶ್ವತಿ | ಜಿಘಾಂಸತಿ || ಸನೀವಂತರ್ಥೇತಿ ವಿಕಲ್ಪನಾದಿದಭಾವಃ | ದಂಭ ಇಚ್ಛೇತೀತತ್ವಂ || ಹೇ ವರುಣ ತ್ವಂ ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವಸ್ಯಾದಸ್ಮಾನ್ಪಾಹಿ | ರಕ್ಷ ||

† ಪ್ರತಿಪಾಠಃ |

ರಾಜನ್—ಪ್ರಭುವಾವ | ವರುಣ— ಎಲೈ ವರುಣನೇ | ಮೇ—ನನ್ನ | ಯಃ ಯುಜ್ಯಃ— ಯಾವ ಪಿತೃದಿಗಳಾಗಿ | ವಾ—ಅಥವಾ | ಸಖಾ ವಾ— ಇತರ ಬಂಧುವಾಗಲಿ | ಸ್ತೈ—ಸ್ತೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ (ನಿನ್ನ ವಿಷಯವಾಗಿ ನೋಡಿದ) | ಭಯಂ—ಭಯವನ್ನು | ಭೀರವೇ—ಭಯಶಾಲಿಯಾದ | ಮಹ್ಯಂ—ನನಗೆ | ಆಹ—ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆಯೋ, ಅದರಿಂದಲೂ | ಯಃ ಸ್ತೇನಃ ವಾ— ಯಾವ ಚೋರನಾಗಲಿ | ವಾ—ಅಥವಾ | ವ್ಯಕಃ—ತೋಳನಾಗಲಿ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ದಿಶ್ವತಿ—ಹಿಂಸಿಸುವುದೋ | ತಸ್ಮಾತ್— ಆ ಎಲ್ಲಾ ಭಯದಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆಯಿಂದಲೂ | ತ್ವಂ—ನೀನು | ಅಸ್ಮಾನ್—ನಮ್ಮನ್ನು | ಪಾಹಿ—ರಕ್ಷಿಸು.

‡ ಭಾವಾರ್ಥಃ |

ಪ್ರಭುವಾವ ಎಲೈ ವರುಣನೇ, ನನ್ನ ಯಾವ ಪಿತೃದಿಗಳಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಇತರ ಬಂಧುವಾಗಲಿ, ಭಯಶಾಲಿಯಾದ ನನಗೆ ಸ್ತೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ವಿಷಯವಾಗಿ ನೋಡಿದ ಯಾವ ಭಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆಯೋ ಅದರಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಯಾವ ಚೋರನಾಗಲಿ, ತೋಳನಾಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವುದೋ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಭಯದಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆಯಿಂದಲೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸು.

English Translation.

Protect us, Varuna, against every peril which a kinsman or a friend threatens me with alarmed in sleep; or from a thief or a wolf that attempts to destroy us.

ಈ ಋತ್ಯುನಲ್ಲಿ ವರುಣನಿಂದ ಭಯನಿವಾರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ರಕ್ಷಣೆಯು ಯಜಮಾನರಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಯಜನಕವಾದ ಕಾರಣವೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಯುಜ್ಯಃ—ಯೋಜನಸಮರ್ಥಃ ಪಿತೃದಿಃ ಪ್ರೋಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಶಕ್ತನಾದ ತಂದೆಯೇ ಮೊದಲಾದವನೂ, ಸಖಾ—ಸಮಾನಶಾಖ್ಯಃ ಅನ್ಯೋನಾ ಜಾಂಧವಃ ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯುಳ್ಳ ಸ್ನೇಹಿತ ಅಥವಾ ಬಂಧುವಾಗಲಿ ಯಜಮಾನನಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿರುವ ದೇವತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಯವನ್ನು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಸೂಚಿಸುವನು ಆದುದರಿಂದ ಈ ದೇವತೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಯು ಆಶಂಸಿತವಾಗಿದೆ.

ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಸ್ತ್ರೇನಃ—ಜೋರಃ, ವ್ಯಕಃ—ಅರಣ್ಯಶ್ಚಾ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಾದ ಕಳ್ಳನೂ, ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ತಿನ್ನುವ ದುಷ್ಟಮೃಗಗಳೂ (ತೋಳಗಳು) ಇವುಗಳಿಂದಲೂ, ವರುಣನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಸ್ತ್ರೇನಶ್ಚ ಭ್ರೂ ಯಾಸ್ಯುರಿಂದ ಸ್ತ್ರೇನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಸ್ತ್ರೇನಃ ಕಸ್ಮಾತ್ ಸಂಸ್ತಾನ ಮಸ್ಮಿನ್ ಪಾಪಕಮಿತಿ ನೈರುಕ್ತಾಃ (ನಿ. ೩-೧೯) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ.

ವ್ಯಕಃ—ಅರಣ್ಯಶ್ಚಾ | ವ್ಯಕ ಶಬ್ದವು—ವಜ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, (ನಿ. ೩-೧೧) ಸ್ತ್ರೇನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, (ನಿ. ೩-೧೯) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ವ್ಯಕಶ್ಚಂದ್ರಮಾ ಭವತಿ | ವಿವೃತ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋ ವಾ ವಿಕ್ಯತಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋ ವಾ, ವಿಶ್ರಾಂತಜೋತಿಷ್ಯೋ ವಾ (ನಿ. ೫-೨೧) ಎಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಕೋ ಲಾಂಗಳಂ ಭವತಿ ವಿಕರ್ತನಾತ್ (ನಿ. ೬-೨೬) ಎಂದು ವ್ಯಕಶಬ್ದಾರ್ಥವು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಕಾಡುನಾಯಿ (ತೋಳ) ಎಂದು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮಾಹಂ ಮುಘೋನೋ ವರುಣ ಸ್ತ್ರಿಯಸ್ಯ ಭೂರಿದಾವ್ನ ಆ ವಿದಂ ಶೂನಮಾವೇಃ |

ಮಾ ರಾಯೋ ರಾಜಂತು ಯಮಾದವ ಸ್ಥಾಂ ಬೃಹದ್ವದೇಮು ವಿದಥೇ ಸುವೀರಾಃ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಮಾ | ಅಹಂ | ಮಘೋನೇ | ವರುಣ | ಪ್ರಿಯಾಸ್ಯ | ಭೂರಿದಾವ್ಯಃ | ಆ | ವಿದಂ | ಶೂನಂ | ಆಪೇಃ |
 ಮಾ | ರಾಯಃ | ರಾಜನ್ | ಸುಯಮಾರ್ತ | ಅವ | ಸ್ಥಾಂ | ಬೃಹತ್ | ವದೇಮ | ವಿದಥೇ | ಸು-
 ವೀರಾಃ || ೧೭ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ವರುಣ ಮಘೋನೋ ಧನವತಃ ಪ್ರಿಯಾಸ್ಯಾನುಕೂಲಸ್ಯ ಭೂರಿದಾವ್ಯೋ ಭೂರೀರ್ಬಹುಲಸ್ಯ ದಾತುರಾಥ್ಯಸ್ಯಾಹಂ ಮಾ ಅವಿದಂ | ಮಾನೇದಯಾನಿ | ಆನೇದನಂ ವಿಜ್ಞಾಪನಂ ಮಾ ಕರವಾಣಿ | ಕಿಂ ತದನಾವೇದ್ಯಂ | ಆಪೇರ್ಜ್ಞಾತೇಃ ಶೂನಂ ಶೂನ್ಯಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ || ವರ್ಣಲೋಪಶ್ಚಾಂದಸಃ || ಯದ್ವಾ ಶೂನಂ ಗತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ || ಟುಓಪ್ತಿ ಗತಿವ್ಯದ್ಯೋಃ | ಶ್ರೀದಿತೋ ನಿಷ್ಪಾಯಾಮಿತಿರ್ಘಪ್ರತಿ-
 ಸೇಧಃ | ಯಜಾದಿತ್ಯಾತ್ಮಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಓದಿತಶ್ಚೇತಿ ನಕಾರಃ | ವ್ಯವಾದಿತ್ಯಾದಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ || ಏತದ್ವಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಅವದೀಯಾಃ ಪುತ್ರಾದಯಃ ಕ್ಷುಧಿತಾ ಇತಿ ಪ್ರಭುಪ್ರಭುಸಮೀಪೇತ್ಯಧಾಯ ಯಾಚಮಾನೋ ಮಾ ಭೂವಮಿತಿ | ಹೇ ರಾಜನ್ ಸುಯಮಾರ್ತ | ಸುಷ್ಯುನಿಯಮ್ಯತೇತ್ಯನೇನ ಪುರುಷೋ ಗೃಹ ಇತಿ ಸುಯಮಃ || ಈಷದ್ವ್ಯುಸುಪ್ಪಿತಿ ಬಲು || ಶಾದ್ರಕಾದ್ರಾಯೋ ಧನಾನ್ಮಾವಸ್ಥಾಂ | ಅವಯುತ್ಯ ಸ್ಥಿತೋ ಮಾ ಭೂವಂ | ವಯಂ ಸುವೀರಾಃ ಶೋಭನಪುತ್ರಾ ವಿದಥೇ ಯಕ್ಷೇ ಗೃಹೇ ವರ್ತಮಾನಾಃ ಸಂತೋ ಬೃಹತ್ ಪ್ರೌಢಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ವದೇಮ | ಉಚ್ಚಾರಯಾಮ್ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾಠಃ ||

ವರುಣ—ಅವೈ ವರುಣನೇ | ಮಘೋನೇ—ಧನವಂತನೂ | ಪ್ರಿಯಾಸ್ಯ—ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವವನೂ | ಭೂರಿದಾವ್ಯಃ—ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವವನೂ ಆದ ಆಧ್ಯನ ಮುಂದೆ | ಅಹಂ—ನಾನು | ಆಪೇಃ—ನನ್ನ ಸಮಾಪವಾದ ಬಂಧುವಿನ | ಶೂನಂ—ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು | ಮಾ ಆ ವಿದಂ—ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳದಂತೆ ಆಗಲಿ | ರಾಜನ್—ಪ್ರಭುವಾದ ವರುಣನೇ | ಸುಯಮಾರ್ತ—ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಂತೆ ಶೇಖರಿಸಿದ | ರಾಯಃ—ಧನದಿಂದ | ಮಾ ಅವ ಸ್ಥಾಂ—ಶೂನ್ಯನಾಗದಂತಾಗಲಿ | (ವಯಂ—ನಾವು) | ಸುವೀರಾಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪುತ್ರರೊಡಗೂಡಿ | ವಿದಥೇ—ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ | ಬೃಹತ್—ಪ್ರೌಢವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು | ವದೇಮ—ಪಠಿಸುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಅವೈ ವರುಣನೇ, ಧನವಂತನೂ, ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವವನೂ, ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವವನೂ ಆದ ಆಧ್ಯನ ಮುಂದೆ ನಾನು ನನ್ನ ಪುತ್ರಾದಿ ಸಮಾಪವಾದ ಬಂಧುಗಳು ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂದ ಕಷ್ಟವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆಯೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವನಿಂದ ಧನಯಾಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡದಂತಾಗಲಿ. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಂತೆ ಶೇಖರಿಸಿದ ಧನದಿಂದ ಕನ್ನ ನಾಗದಂತಾಗಲಿ. ನಾವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪುತ್ರರೊಡಗೂಡಿ ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರೌಢವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

May I never (have to) represent, Varuna, the destitution of a (once) opulent, dear, and munificent kinsman : may I never, royal Varuna, be devoid of well-regulated riches : (and) may we, blessed with excellent descendants, worthily glorify you at this sacrifice.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವರುಣ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನು ಸಂಜೋಧಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವರುಣನೂ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೆಂದು ಹಿಂದೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಮಘೋನಃ—ಧಶವತಃ | ಮಘ ಶಬ್ದವು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಯರಿಂದ (ನಿ. ೩-೯) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಧನವುಳ್ಳವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಭೂರಿದಾವ್ನಃ ಆಪೇಃ ಕುನಂ ಮಾ ಆ ವಿದಂ—ಬಹುಲಸ್ಯ ದಾತುರಾಧ್ಯಸ್ಯ ಸಮೀಪೇ ಆಸ್ಮದೀಯಾಃ ಪುತ್ರಾದಯಃ ಕ್ಷುಧಿತಾ ಇತಿ ದಾರಿದ್ರ್ಯಮುಫಿದಾಯಿ ಯಾಚಮಾನೋ ಮಾ ಭೂವಂ | ಒತಕರನಾಗೆಯೂ ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವವನಾಗೆಯೂ ಇರುವ ಹಣಗಾರನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಮ್ಮ ಪುತ್ರರೇ ನೊಡಲಾದವರು ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂದ ಇರುವರೆಂದು ಹೇಳಿ ಧನವನ್ನು ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಯಾಚಿಸಿ ದಿರುವಂತೆ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಕೂನಂ—ಕೂನ್ಯಂ, ಯದ್ವಾ ಕೂನಂ ಗತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ | ಯಾವ ವಿಧವಾದ ವಸ್ತುವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು, ಅಥವಾ ಕೂನ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲರ್ಹವಾದ ದರಿವ್ರತನ (ಬಡತನ) ನೆಂದು ಅರ್ಥವು ಕೂನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ರಾಜನ್ ಸುಯಮಾತ್ ರಾಯಃ ಮಾ ಅವಸ್ತಾಮ್—ಸುಷ್ಯ ನಿಯಮ್ಯತೇ ಅನೇನ ಪುರುನೋ ಗೃಹೇ ಇತಿ ಸುಯಮಃ | ವರುಣನನ್ನು ರಾಜ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂಜೋಧಿಸಿ ಈ ವರುಣನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಶೇಖರಿಸಿದ ಹಣವು ನಾಶವಾಗದಿರಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಾಗಿದೆ.

ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಬೃಹದ್ವದೇವು ವಿದಿಥೇ ಸುವೀರಾಃ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಉತ್ತಮರಾದ ಪುತ್ರರೊಡಗೂಡಿ ಸತ್ತೀತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತೇವೆಯಾಗಿ ನಮಗೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ఇప్పత్తోంభత్తనేయ సూక్తవు

ధృతవృతా ఇతి సప్తఞ్చోం సప్తమం సూక్తం గార్త్యమదస్య కురూమస్య గృత్సమదస్య
వాశ్వాం త్రైశ్శుభం వృత్తదీవం | తథా జానుకృంతం | ధృతవృతాః సప్త వృత్తదీవమితి |
గత్యో వినియోగః ||

అనువాదవు—ధృతవృతాః ఎంబ ఈ సూక్తవు మూరనేయ అనువాకదల్లి విళనేయ సూక్తవు.
ఇదరల్లి విళు ముక్కగళురువవు. ఈ సూక్తళ్ళే గృత్సమదవుత్రనాద కురూమనేమువను అథవా గృత్సమదనే
ముషియు; విత్తదీవతేగళు దీవతేయు; త్రిశ్శువా ఛందస్సు. అనుక్రమణికేయల్లి ధృతవృతాః సప్త
వృత్తదీవం ఎందు జేళురువును. వినియోగవు ల్పేంగివు.

సూక్త—౨౯

మండల—౨ || అనువాక—౩ || సూక్త—౨౯ ||

అవ్యక్త—౨ || అధ్యాయ—౨ || వగ—౧౧ ||

|| సూక్తదర్శిరువ ముక్కంబ్బే—౨ ||

! ముషిః—కురూమో గార్త్యమదో గృత్సమదో వా !

|| దీవణా—విత్తదీవణా !

! భండః—త్రిశ్శువాః

! సంహితావాః !

ధృతవృతా ఆదిత్యా ఇషిరా ఆరే ముక్కర్త రదసూరివాగః |

త్వణ్ణత్యో వ్రో వరుణ మిత్త దీవా భద్రస్య విద్వా అవసే యవే వః ||

|| కదవాః ||

ధృతవృతాః | ఆదిత్యాః | ఇషిరాః | ఆరే | ముక్ | కర్త | రదసూరివ | అగః |

త్వణ్ణతః | వః | వరుణ | మిత్త | దీవాః | భద్రస్య | విద్వాన్ | అవసే | యవే | వః || ౧ ||

ಹೇ ದ್ವೈತವ್ರತಾ ದ್ವೈತಕರ್ಮಾಣಿ ಅದಿತ್ಯಾ ಅದಿತೇಃ ಪುತ್ರಾ ಇಷಿರಾ ಗಮನತೀಲಾಃ ಸರ್ವೈರಭ್ಯೇ-
ಷಣೀಯಾಃ ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯಾ ನಾ ಹೇ ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾ ಮದಾರೇ ಮತ್ತೋ ದೂರದೇಶ ಆಗೋ ವಿಹಿತಾ-
ನನುಷ್ಠಾನಾದಿಜನಿತಂ ಪಾಪಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ | ಕುರುತ || ಕರೋತೇಶ್ಚಾಂದಸೋ ವಿಕರಣಸ್ಯ ಲುಕ್ | ತಪ್ತನ-
ಪ್ತನಭನಾಶ್ಚೇತಿ ತದಾದೇಶಃ || ತತ್ರ ದ್ವಿಷ್ಟಾಂತಃ | ರಹಸೂರಿವ | ರಹಸ್ಯನ್ಯೈರಜ್ಞಾತೇ ಪ್ರದೇಶೇ
ಸೂಯತ ಇತಿ ರಹಸೂರ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ | ಸಾ ಯಥಾ ಗರ್ಭಂ ಪಾತಯಿತ್ವಾ ದೂರದೇಶೇ ಪರಿತ್ಯಜತಿ
ತದ್ಭ್ರತ್ | ಹೇ ವರುಣ ಮಿತ್ರ ದೇವಾಶ್ಚ ವೋ ಯುಷ್ಮದೀಯಸ್ಯ ಭದ್ರಸ್ಯ ಯುಷ್ಮಾಭಿಃ ಕರಣೀಯಂ
ಶ್ರೇಯೋ ವಿದ್ವಾನ್ ಜಾನನ್ನಹಂ ಕೃಣ್ಣತೋ ಮತ್ಕೃತಾನಿ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಿ ಶ್ಲೋತ್ರೇಣ ಜಾನತೋ ವೋ
ಯುಷ್ಮಾನ್ ಅವಸೇ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಹುವೇ | ಆಹ್ವಯಾಮಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ದ್ವೈತವ್ರತಾಃ — ದ್ವೈತವ್ರತರಾದವರೂ | ಇಷಿರಾಃ — ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಆಪೇಕ್ಷಿತರಾದವರೂ ಆದ |
ಅದಿತ್ಯಾಃ — ಎಲೈ ಅದಿತ್ಯರೇ | ರಹಸೂಃ ಇವ — ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಸವಿಸಿದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಮಗುವನ್ನು ಯಾರಿಗೂ
ಕಾಣದಂತೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ಎಸೆದು ಬಿಡುವಂತೆ | ಆಗೇ — ನನ್ನ ಅನುಷ್ಠಾನಲೋಪರೂಪವಾದ ಪಾಪವನ್ನು | ಮತ್ —
ನನ್ನಿಂದ | ಆರೇ — ಬಹುದೂರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ | ಕರ್ತವ್ಯಂ — ಎಸೆದು ಅಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರಿ | ವರುಣ —
ಎಲೈ ವರುಣನೇ | ಮಿತ್ರ — ಎಲೈ ಮಿತ್ರನೇ | ದೇವಾಃ — ವಿಶ್ವೇವೇದತೆಗಳೇ | ವಃ — ನಿಮ್ಮಿಂದ ಲಭ್ಯಪ-
ತಕೃ | ಭದ್ರಸ್ಯ — ಕಲ್ಯಾಣದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು | ವಿದ್ವಾನ್ — ತಿಳಿದಿರುವ ನಾನು | ಕೃಣ್ಣತಃ — ನನ್ನ ಸ್ತುತಿ
ಯನ್ನು ಕೇಳತಕ್ಕ | ವಃ — ನಿಮ್ಮನ್ನು | ಅವಸೇ — ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ | ಹುವೇ — ಕರಿಯುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ದ್ವೈತವ್ರತರಾದವರೂ, ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿತರಾದವರೂ ಆದ ಅದಿತ್ಯರೇ, ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಸವಿಸಿದ
ಸ್ತ್ರೀಯು ಮಗುವನ್ನು ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಂತೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ಎಸೆದುಬಿಡುವಂತೆ, ನನ್ನ ಅನುಷ್ಠಾನಲೋಪರೂಪವಾದ
ಪಾಪವನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ಬಹುದೂರದಲ್ಲಿ ಎಸೆದು ಅಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರಿ. ಎಲೈ ವರುಣನೇ ಮಿತ್ರನೇ
ಮತ್ತು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮಿಂದ ಲಭ್ಯಪತಕೃ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ನಾನು ನನ್ನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು
ಕೇಳತಕ್ಕ ನಿಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕರಿಯುತ್ತೇನೆ.

English Translation

Adityas, upholders of pious works, and who are to be sought by all, remove sin far from me, like, a woman delivered in secret: knowing, Mitra, Varuna, and (universal) gods, the good that follows from your hearing our prayers, I invoke you for (our) protection.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಇಷಿರಾಃ—ಗಮನಶೀಲಾಃ ಸರ್ವೈರಭ್ಯೇಷಣೀಯಾಃ ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯಾ ವಾ | ಸಂಚಾರಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರು, ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಅಪೀಕ್ಷಿತರಾದವರು, ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು ನಿರವೇರುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಲು ಅರ್ಹರಾದವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಈ ಪದವು ಅದಿತ್ಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾಸ್ತು ಇಷಿರೇಣ—ಈಷಣೇನ ವಾ ವಿಷಣೇನ ವಾ **ಯುಷಣೇನ ವಾ** (ಸಿ. ೪-೨) ಎಂದು ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಅದಿತಿಯ ಪುತ್ರರಾದ ವಿಶ್ವೇ ದೇವತೆಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಚರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಇರುವರು. ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಅರ್ಥವಾ ಅಭಿಲಾಷೆಗಳು ನಿರವೇರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವೇಕ್ಷಿತರಾದವರು, ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಡುವವರು. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಅದಿತ್ಯರು ಯಜಮಾನರಿಂದ ಆಚರಿತನಾದ ಯಾಗವೇ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಗಳ ಆಚರಣೆಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ನ್ಯೂನತೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಅಸರಾಧವನ್ನು ದೂರದಲ್ಲಿರುವಂತೆಮಾಡಲಿ ಎಂದರೆ ಮುನ್ನವರಿ ಅಥವಾ ನಾಶಪಡಿಸಲಿ ಎಂದು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಅದಿತಿದೇವಿಯ ಪುತ್ರರೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಹುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯಾಃ ಎಂದು ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಯಣರು **ಹೇ ಅದಿತ್ಯಾಃ ಅದಿತಿಪುತ್ರಾಃ ಹೇ ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಃ** ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. **ಯಾಸ್ತುರು ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಃ—ಸರ್ವೇ ದೇವಾಃ** (ಸಿ. ೧೨-೪೦) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ರಹಸೂಃ ಇವ—ರಹಸಿ ಅನ್ಯೈರಜ್ಞಾತೇ ಪ್ರದೇಶೇ ಸೂಯತೇ ಇತಿ ರಹಸೂಃ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೇ | ಸಾ ಯಥಾ ಗರ್ಭಂ ಪಾತೆಯಿತ್ಯಾ ದೂರದೇಶೇ ಪರಿತ್ಯಜತಿ ತದ್ವತ್ | ಯಾಗೂಗಿ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಇರುವ, ಜನರ ಸಂಚಾರವು ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರವನಿವಸಿಸುವುದರಿಂದ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಮಾಡುವ ಸ್ತ್ರೀಯು ಇಲ್ಲಿ ರಹಸೂಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವ್ಯಪದಿಷ್ಟಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ.

ಈ ಸ್ತ್ರೀಯು ತಾನು ಪ್ರವನಿಸಿದ ಮಗುವನ್ನು ದೂರದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವಂತೆ ಯಜಮಾನರ ಕರ್ಮಾನನುಷ್ಠಾನ (ರೂಪವಾದ ನ್ಯೂನತೆಗಳೆಂಬ) ಅಸರಾಧಗಳು ಈ ಅದಿತ್ಯರ ಅರ್ಥವಾ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ದೂರವಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಮಿತ್ರ, ವರುಣಿ ಎಂದೂ, **ದೇವಾಃ** ಎಂದೂ, ಅತಿವಿಪುತ್ರರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, **ಭದ್ರಸ್ಯ ವಿಧ್ಯಾನ್—ಯುಷ್ಠಾಭಿಃ ಕರಣೀಯಂ ಶ್ರೇಯಃ ಜಾತನ್** ಈ ದೇವತೆಗಳು ಯಜಮಾನನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಾನು ತಿಳಿದಿರುವನೆಂದೂ, **ಶೃಣ್ವತಃ** ಯಜಮಾನರು ಪಠಿಸುವ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಈ ದೇವತೆಗಳು ಕೇಳುವ ನಿಮಿತ್ತ ಇವರನ್ನು ತನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅಪ್ಪಾನಮಾಡುವನೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಭದ್ರಸ್ಯ—ಈ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಯಾಸ್ತುರು-ಭದ್ರಂ ಭಗೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ, ಎಂದು ಹೇಳಿ **ಭಜನೀಯಂ, ಭೂತಾನಾಂ ಅಭಿದ್ರವಣೀಯಂ, ಭವದ್ರಮಯತೀತಿ ವಾ, ಭಾಜನವದ್ಯಾ** ಎಂದು (ಸಿ. ೪-೯) ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಅರ್ಥವು ಹಿಂದೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ದೇವಾ ಪೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ನು ಅದ್ಯೇದಾನೀಂ ಕಿಮು ಕೃಣವಾಮು | ಕಿಂ ಖಲು ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯವಾಮು | ನ ಕಿಮುಸೀತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾಪರೇಣಾಪರಕಾಲಭಾವಿನಾ ಕರ್ಮಣಾ ಕಿಂ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಃ | ತಥಾ ಹೇ ವಸಪೋ ವಾಸಯಿತಾರೋ ದೇವಾಃ ಸನೇನ ಸನಾತನೇನಾಪ್ಯೇನಾಪ್ತೈನ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಕಿಂ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಃ | ಸರ್ವದಾಪಿ ಯುಷ್ಮದನುಗುಣಂ ಪರಿಚರಣಂ ಕರ್ತುಂ ನ ಶಕ್ತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಹೇ ಮಿತ್ರಾವರುಣೌ ಹೇ ಅದಿತೇ ಹೇ ಇಂದ್ರಾವರುತಃ || ದೇವತಾದ್ವಂದ್ವೇ ಚೇತಿ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯಾನರ್ಜಃ || ತೇ ಚ ಸರ್ವೇ ಯೂಯಂ ಸ್ತಸ್ತೀಮವಿನಾಶಂ ನೋಕ್ರಸ್ಯೈಭ್ಯಂ ದಧಾತ | ಧತ್ತ | ಪ್ರಯಚ್ಛತ || ಲೋಟಿ ತಸ್ಯ ತದಾದೇಶೇ ಜಾತ್ಯಾಭಾವೇನಾತೋಲೋಪಾಭಾವಃ ||

। ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥಃ ।

(ದೇವಾಃ—ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ) | ವಃ—ನಿಮಗೆ | ನು—ಈಗ | ಕಿಮು ಕೃಣವಾಮು—ನಾವು ಏನುಮಾಡಬಲ್ಲೆವು ? (ಸಮರ್ಪಕವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯನ್ನರ್ಪಿಸಲು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸಮರ್ಪರಾಗಿದ್ದೇವೆ ? | ಅಪರೇಣಾ—ಬೇರೆಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲಿ ; ಕಿಂ—ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಉಪಚರಿಸಬಲ್ಲೆವು ? | ವಸವಃ—ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ | ಸನೇನ—ಸನಾತನವಾದುದೂ | ಅಪ್ಯೇನೇ—ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾಗತಕ್ಕದ್ದೂ ಆದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಹೇಗೆ ತಾನೇ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪೂಜಿಸಬಲ್ಲೆವು ? | ಅದಿತೇ—ಎಲೈ ಅದಿತಿಯೇ, | ಇಂದ್ರಾವರುತಃ—ಎಲೈ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳೇ, | ಯೂಯಂ—ನೀವು | ಸ್ತಸ್ತೀಂ—ನಾಶರಹಿತವಾದ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು | ನಃ—ನನುಗೆ | ದಧಾತೆ—ಉಂಟುಮಾಡಿ.

। ಛಾಂದಸ್ಸರ್ಥಃ ।

ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲಿ, ನಿಮಗೆ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಪೂಜೆಯನ್ನರ್ಪಿಸಲು ಸಮರ್ಪರಾಗಿದ್ದೇವೆ ? ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ, ಸನಾತನವಾದುದೂ, ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾಗತಕ್ಕದ್ದೂ ಆದ ಕರ್ಮದಿಂದ ನಾವು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪೂಜಿಸಬಲ್ಲೆವು ? ಎಲೈ ಅದಿತಿಯೇ, ಎಲೈ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳೇ, ನನುಗೆ ನಾಶರಹಿತವಾದ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ.

English Translation.

What may we do for you, gods, either now, or in future: what may we do, Vasus, by perpetual and practicable (acts of devotion): Do you, Mitra, Aditi, Indra, and the Maruts, maintain our well-being.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ವಸವಃ—ವಾಸಯಿತಾರಃ | ವಸು ಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ಅನ್ವ (ನಿ. ೫-೧೯) ಧನ, (ನಿ. ೩-೯) ರತ್ನ, (ನಿ. ೨-೧೫) ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂದ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡುವವರು ಎಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿ, ಯಾವಾಗಲೂ ಸರ್ವರನ್ನೂ ಸುಖದಿಂದ ಇರುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವ ಈ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಯಜ್ಞಾಚರಣೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ (ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಯೂ ಆವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ (ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು) ಸೇವೆಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಲು ಅಲಕ್ಷ್ಯರಾಗಿರುವರೆಂದೂ, ಇದರಂತೆಯೇ ಭೂತಕಾಲ ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯತ್‌ಕಾಲಗಳೆಂಬ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮತ್ತು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ತಮ್ಮ ಅಲಕ್ಷ್ಯೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿ, ಯಜಮಾನರ ಈ ರೂಪವಾದ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ದೇವತೆಗಳು ನಮಗೆ ನಾಶರಹಿತವಾದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಯಜಮಾನರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸ್ತುತಿ—ಅವಿನಾಶಂ | ಸ್ತುತೀತ್ಯವಿನಾಶಿನಾಮು | ಅಸ್ತಿರಭಿಪೂಜಿತಃ ಸು ಅಸ್ತೀತಿ (ಐ. ೨-೨೧)
ಎಂದು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ನಾಶವಿಲ್ಲದುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಹಯೇ ದೇವಾ ಯೂಯಮಿದಾಪಯಃ ಸ್ತುತೇ ಮೃಳತ ನಾಧಮಾನಾಯ ಮಹ್ಯಂ |
ಮಾ ವೋ ರಭೋ ಮಧ್ಯಮನಾಭ್ಯತೇ ಭೂತಾ ಯುಷ್ಮಾವತ್ಸಾಪಿಸು ಶ್ರಮಿಷ್ಯ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಹಯೇ | ದೇವಾಃ | ಯೂಯಂ | ಇತ್ | ಅಪಯಃ | ಸ್ತು | ತೇ | ಮೃಳತ | ನಾಧಮಾನಾಯ | ಮಹ್ಯಂ |
ಮಾ | ವಃ | ರಭಃ | ಮಧ್ಯಮನಾಭ್ಯ | ಋತೇ | ಭೂತಾ | ಮಾ | ಯುಷ್ಮಾವತ್ಸಾಪಿ | ಸು | ಶ್ರಮಿಷ್ಯ || ೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹಯೇ ದೇವಾಃ || ಛಾಂದಸೋ ವರ್ಣೋಪನಿಷತ್ಃ || ಹೇ ದೇವಾಃ ಯೂಯಮಿತ್ ಯೂಯಮೀನಾಪಯೋ ಧನಸ್ತಾ ಪ್ರಾಪಯಂತಾರೋ ಬಂಧವಃ ಸ್ತು | ಧವಃ | ತೇ ಯೂಯಂ ನಾಧಮಾನಾಯಾಭಿಮತಂ ಫಲಂ ಯಾಚಮಾನಾಯ ಮಹ್ಯಂ ಸ್ತೋತ್ರೇ ಮೃಳತ | ಸುಖಯತ | ತಥಾ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ರಥ ಋತೇ ಸ್ತೋದೀಯೇ ಯಜ್ಞೇ ನಿಮಿತ್ತಭೂತೇ ಮಧ್ಯಮನಾಭ್ಯ ಮಾ ಭೂತಾ | ಮಧ್ಯಮೇನ ಮಂದಗಮನೇನ ವಾಹಳೋ ಮಾ ಭೂತಾ | ಶೀಘ್ರಂ ಯುಷ್ಮಾನ್ಯಹತ್ತಿತ್ಯರ್ಥಃ | ವಯಂ ಯುಷ್ಮಾವತ್ಸು ಯುಷ್ಮತ್ಪ್ರದೇಶಾಪಿಸು ಬಂಧುಷು ಸತ್ಸು ಮಾ ಶ್ರಮಿಷ್ಯ | ಶ್ರಾಂತಾ ಮಾ ಭೂತಮು || ವತುಸ್ತೇಶರಣೇ ಯುಷ್ಮದಸ್ಯದ್ಯಾಂ ಛಂದಸಿ ಕಾದ್ಯಶ್ಯ ಉಪಸಂಖ್ಯಾನಮಿತಿ ವತುಪಾ | ಆ ಸರ್ವನಾಮ್ನ ಇತ್ಯಾತ್ಮಂ ||

‡ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ ‡

ಹಯೇ ದೇವಾಃ—ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ | ಯೂಯಮಿತ್—ನೀವೇನೇ | ಆಶಯಃ—ಧನದಾತರಾದ ಬಂಧುಗಳಾಗಿ | ಸ್ವ—ಆಗಿದ್ದೀರಿ | ತೇ—ಅಂತಹ ನೀವು | ನಾಧಮಾನಸ್ಯ—ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಯಾಚಿಸತಕ್ಕ ಮಹ್ಯಂ—ನನಗೆ | ಮೃಳತೆ—ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ | ವಃ—ನಿಮ್ಮ | ರಥಃ—ರಥವು | ಋತೇ—ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ (ಬರುವಾಗ) | ಮಧ್ಯಮವಾರ್ತೆ ಮಾ ಭೂತ—ಮಂದಗಮನವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಆಗದಿರಲಿ ಯುಷ್ಮಾವತ್ಪು—ನಿಮ್ಮಂತಹ | ಆಪಿಷು—ಬಂಧುಗಳಿರುವಾಗ | ಮಾ ಕ್ರಮಿಷ್ಯ—ನನುಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಕ್ರಮವಾಗದಿರಲಿ.

‡ ಛಾಂದಸ್ ‡

ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವೇ ನಮ್ಮ ಧನದಾತರಾದ ಬಂಧುಗಳಾಗಿ ಆಗಿದ್ದೀರಿ. ಅಂತಹ ನೀವು ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಯಾಚಿಸತಕ್ಕ ನನಗೆ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ರಥವು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಬರುವಾಗ ಮಂದಗಮನವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಆಗದೇ ತೀಳುವಾಗಿ ಬರಲಿ. ನಿಮ್ಮಂತಹ ಬಂಧುಗಳಿರುವಾಗ ನನುಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಕ್ರಮವೇ ಆಗದಿರಲಿ.

Englis Translation.

O gods, you, verily, are our kinsmen : being so, grant felicity to me your suppliant; let not your chariot be tardy in coming to the sacrifice; let us never be weary of relatives such as you are.

‡ ವಿಕೀರ್ಷನಪಯಗಳು ‡

ಹಯೇ ದೇವಾಃ ಯೂಯಮಿತ್ ಆಶಯಃ ಸ್ವ—ಯೂಯಮೇವ ಧನಸ್ಯ ಪ್ರಾಪಯಿಷಾರೋಃ ಬಂಧೋಃ ಭವಥ | ಇಲ್ಲಿ ಇತ್ ಎಂದು ಉಪಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಏವ ಎಂಬ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಆಶಯಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಧನವನ್ನು ಕೊಡುವ ಬಂಧುಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಹಯೇ ಎಂಬ ನಿವಾತವು ಸಂಭೋಧನೆಯ ವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಸಂಭೋಧಿಸಿ ಯಜಮಾನರು ದೇವತೆಗಳೇ ತಮಗೆ ಧನ ಪ್ರಾಪಕರಾದ ಬಂಧುಗಳೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿ, ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಬಂಧುಗಳಾಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳು ನಾಧಮಾನಾಯ ಮಹ್ಯಂ ಮೃಳತೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ದೇಹವನನಾಗಿಯೂ ಸ್ತುತಿಮಾಡುವವನಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ತನಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

ವಃ ರಥಃ ಋತೇ ಮಧ್ಯಮವಾರ್ತೆ ಮಾ ಭೂತ—ಯುಷ್ಮಾಕಂ ರಥಃ ಅಷ್ಟದೀಯೇ ಯಜ್ಞೇ ಮಧ್ಯಮೇನ ಗಮನೇನ ವಾಹಕೋ ಮಾ ಭೂತ | ತೀಳುಂ ಯುಷ್ಮಾನ್ ವಹತು | ದೇವತೆಗಳ ರಥವು ಯಜಮಾನರ ಯಜ್ಞದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಮಂದಗಮನವಿಲ್ಲದೆ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಯುಷ್ಮಾವತ್ಪು ಆಪಿಷು ಮಾ ಕ್ರಮಿಷ್ಯ—ಯುಷ್ಮತ್ಸದೈಶೇಷು ಬಂಧುಷು ಸತ್ಪು ಶ್ರಾಂತಾ ಮಾ ಭೂಮ | ದೇವತೆಗಳಂತಿರುವ ಬಂಧುಗಳೇ ಇರುವಾಗ ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಕ್ರಮವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಂತೆ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ಪ್ರ॒ವ॒ ಏ॒ಕೋ॑ ಮಿ॒ನುಯ॑ ಭೂ॒ರ್ಯೋಗೋ॑ ಯ॒ನ್ಮಾ॑ ಪಿ॒ತೇ॒ವ॑ ಕಿ॒ತವಂ॑ ಶ॒ಶಾಸ॑ ।
 ಆ॒ರೇ ಪಾ॒ಶಾ ಆ॒ರೇ ಅ॒ಘಾ॑ನಿ ದೇ॒ನಾ ಮಾ॑ ಮಾ॒ಧಿ ಪು॒ತ್ರೇ ವಿ॒ಮಿವ॑ ಗ್ರ॒ಭೀಷ್ಟ॑ ॥ ೫ ॥

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಪ್ರ॒ ವಃ॑ ಏ॒ಕಃ॑ ಮಿ॒ನುಯ॑ ಭೂ॒ರಿ॑ ಅ॒ಗಃ॑ ಯ॒ತ್ ಮಾ॑ ಪಿ॒ಶ್ಯಾ ಇ॒ವ॑ ಕಿ॒ತವಂ॑ ಶ॒ಶಾಸ॑ ।
 ಆ॒ರೇ॑ ಪಾ॒ಶಾಃ॑ ಆ॒ರೇ॑ ಅ॒ಘಾನಿ॑ ದೇ॒ನಾಃ॑ ಮಾ॑ ಮಾ॒ ಅಧಿ॑ ಪು॒ತ್ರೇ॑ ವಿ॒ಮಿವ॑ ಗ್ರ॒ಭೀಷ್ಟ॑ ॥ ೫ ॥

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ದೇನಾ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇತ್ಯಹಮೇಕಃ ಸನ್ ಭೂರಿ ಬಹುಲವಾಗಃ ಪಾಪಂ ಪ್ರ ಮಿನುಯ । ಅಹಂ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣಾಹಂಸಿಪಂ । ಕಥಮಸ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ ತ್ವನುವ ಇತಿ ಚೇದುಚ್ಯತೇ । ಯದ್ಯಸ್ಮಾನ್ಮಾಂ ಪಿತೇವ ಕಿತವಂ ಯಥಾಪಥಪ್ರವೃತ್ತಂ ಪುತ್ರಂ ಪಿತಾಸುಶಾಸ್ತಿ ಕಥಾ ಶಶಾಸ । ಅನು ಶಿಷ್ಟಂ ಚಕ್ರೈಃ ॥ ಶಾಸ ಅನುಶಿಷ್ಟಾನಿತ್ಯೈಶ್ಚಿಟ್ಟಿ ಮಧ್ಯಮಸ್ಯ ರೂಪಂ ॥ ಅಪಿ ಚ ಹೇ ದೇನಾ ಯುಷ್ಮದೀಯಾಃ ಪಾಶಾ ಅರೇತ್ಯತ್ತೋ ದೂರದೇಶೇ ಸಂತು । ಅಘಾನಿ ಪಾಪಾನಿ ಚಾರೇ ಸಂತು । ಮಾ ಮಾಧಿ ಪುತ್ರೇ ॥ ಅಧಃ ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥಾನುವಾದೀ ॥ ಪುತ್ರೇ ಸಕ್ತತಿ ಸತಿ ಪಿತರಂ ಸಂತಂ ವಿಮಿವ ಪಕ್ಷಿಗಮಿವ ವ್ಯಾಧೋ ಮಾ ಗ್ರಭೀಷ್ಟ । ಮಾ ಗೃಹ್ಣೀಥ್ಸಂ ॥ ಮಾಚ್ ಲುಚ್ ಹೃಗ್ರಹೋರ್ಭ ಇತಿ ಭತ್ಯಂ ॥

। ಶ್ರುತಿಪಾಠಃ ।

ದೇನಾಃ—ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ, | ವಃ—ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ | ಏಕಃ—ನಾನೊಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದು | ಭೂರಿ—ಅಧಿಕವಾದ | ಅಗಃ—ಪಾಪವನ್ನು | ಪ್ರ ಮಿನುಯ—ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ | ಯತ್—ಯಾವ ಸ್ವಾಕಂತ್ಯದಿಂದಲೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೂ | ಪಿತಾ—ತಂದೆಯು | ಕಿತವಂ ಇವ—ಅಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಪುತ್ರನ ತಪ್ಪನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುವನೋ (ಅದರಂತೆ ನೀವೂ ಸಹ) | ಮಾ—ನನ್ನನ್ನು | ಶಶಾಸ—ಸರಿಯಾಗಿ ತಿದ್ದಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವಂತೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ | ಪಾಶಾಃ—ನಿಮ್ಮ ಪಾಕಗಳು | ಅರೇ—ನನ್ನಿಂದ ದೂರವಾಗಲಿ | ಅಘಾನಿ—ಪಾಪಗಳೂ | ಅರೇ—ದೂರವಾಗಲಿ | ವಿಮಿವ—(ವ್ಯಾಧನು) ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಂತೆ | ಪುತ್ರೇ—ನಿಮಗೆ ಪುತ್ರರೂಪನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ | ಮಾ ಮಾ ಅಧಿ ಗ್ರೇಭಿಷ್ಟ—ಬಂಧಕವಾದ ಪಾಕವನ್ನು ಎನೆಯ ಬಂಧಿತವಾಗಿಯೂ ನನ್ನನ್ನು ಬಂಧಿಸಬೇಡಿ

। ಛಾಂದಃ ।

ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ, ನಾನೊಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾದ ಪಾಪವನ್ನು ಅಚರಿಸಿದ್ದೇನೆ ಯಾವ ಸ್ವಾಕಂತ್ಯದಿಂದಲೂ, ಅಭಿವಾದಿಯಿಂದಲೂ ತಂದೆಯಾದವನು ಅಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಪುತ್ರನ ತಪ್ಪನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗ

ದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿತನೋ ಅದರಂತೆ ನೀವು ಸಹ ನನ್ನನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿದ್ದಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವಂತೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ. ನಿಮ್ಮ ಪಾಪಗಳು ನಮ್ಮಿಂದ ದೂರವಾಗಿರಲಿ. ಪಾಪಗಳೂ ದೂರವಾಗಿರಲಿ. ವ್ಯಾಧನು ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಂತೆ ನಿಮಗೆ ಪುತ್ರರೂಪನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಬಂಧಕವಾದ ಪಾಪವನ್ನು ಎಸೆದು ಬಂಧಿತವಾಗಿಯೂ ನನ್ನನ್ನು ಬಂಧಿಸಬೇಡಿ.

English Translation.

Alone among you, I have committed many offences, (correct them) as a father corrects a naughty (son): far from me, gods, be bonds; far from me be sins: seize not upon me (your) son as (a fowler) catches a bird.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಪೂರ್ವಾರ್ಧಕ್ಕೆ ಸಾಯಣರು ಮಾಡಿರುವ ಅರ್ಥವು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. **ವಃ ಏಕಃ ಭೂರಿ ಆಗಃ ಪ್ರಮಿಮಯಿ—ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ ಅಹಮೇಕಸ್ಸನ್ ಬಹುಲಂ ಪಾಪಂ ಅಹಂ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಅಹಂಸಿಷಂ |** ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂಭೋಧಿಸಿ—ನಾನು ಒಬ್ಬನೇ ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದೇನೆ. **ಯತ್ ಮಾಂ ಪಿತೇವ ಶಿತವಂ ಶಶಾಸ-ಯಥಾ ಅಪಥಪ್ರವ್ರತ್ತೇ ಪುತ್ರಂ ಪಿತಾ ಅನುಶಾಸ್ತಿ ತಥಾ ಅನುಶಿಷ್ಯಂ ಚಕ್ಯಧ್ಯೇ—**ದುಷ್ಠವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಮಗನನ್ನು ತಂದೆಯು ತಿಡ್ಡಿ ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಹಾಗೆ ಶಿಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಬಹಳ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ನೀವು ಅನುಶಾಸನೆ ಮಾಡಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥವು ಅಷ್ಟು ಸಮಂಜಸವಾಗಿಲ್ಲ. ಸಾಯಣರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ **ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ**. ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೇ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಮಂಜಸವಾಗಬಹುದು.

ಮಾ ಮಾಧಿ ಪುತ್ರೇ ವಿಮಿನ—ಪುತ್ರೇ ಪಶ್ಯತಿ ಸತಿ ಪಿತರಂ ಸಂತಂ ಪಕ್ಷಿಣಾಮಿವ ವ್ಯಾಧಃ ಮಾ ಗ್ಯುಕ್ತೀಧ್ವಂ | ವ್ಯಾಧನು ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಂತೆ ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಪುತ್ರನಂತಿರುವ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಪಾಪವನ್ನು ಎಸೆದು ನನ್ನನ್ನು ಬಂಧಿಸಬೇಡಿ ಎಂದೂ, **ಅಘಾನಿ ಆರೇ ಸಂತು ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಂಧಕಗಳಾಗಿರುವ ಪಾಪಗಳೂ ನಮ್ಮಿಂದ ದೂರವಾಗಿರಲಿ ಎಂದೂ** ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಃ ||

ಅರ್ವಾಚೋ ಅದ್ಯಾ ಭವತಾ ಯಜತ್ರಾ ಆ ವೋ ಹಾರ್ದಿ ಭಯಮಾನೋ
ವ್ಯಯೇಯಂ |

ತ್ರಾಧ್ವಂ ನೋ ದೇವಾ ನಿಜುರೋ ವ್ಯಕ್ಸ್ಯ ತ್ರಾಧ್ವಂ ಕರ್ತಾದ್ವನಪದೋ ಯಜತ್ರಾಃ ||

। ಪವನಾಃ ।

ಅರ್ವಾಂಚಃ | ಅದ್ಯೈ | ಭವತೆ | ಯಜತ್ರಾಃ | ಆ | ವಃ | ಹಾರ್ದಿ | ಭಯಮಾನಃ | ವ್ಯಯೇಯಂ |
 ತ್ರಾಧ್ಯಂ | ನಃ | ದೇವಾಃ | ನಿಜರಃ | ವ್ಯಕಸ್ಯ | ತ್ರಾಧ್ಯಂ | ಕರ್ತಾ | ಅವಶದಃ | ಯಜತ್ರಾಃ ||

। ಸಾಯುಜಘಾಷಂ ।

ಹೇ ಯಜತ್ರಾ ಯಜ್ಞವ್ಯಾ ದೇವಾ ಅದ್ಯೇದಾನೀಮರ್ವಾಂಚೋಽಸ್ಮದಭಿಮುಖಾ ಭವತೆ |
 ಪೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಹಾರ್ದಿ ಹೃದ್ಯವಸ್ಥಿತಂ ರಕ್ಷಣಂ ಭಯಮಾನೋ ಬಿಭೃದಪಮಾವ್ಯಯೇಯಂ |
 ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪ್ರಾಪ್ಸ್ಯಯಾಂ || ವ್ಯಯಿ ಗತೌ ಭಾವಾದಿಕಃ || ಹೇ ದೇವಾ ವ್ಯಕಸ್ಯ ತಸ್ಯ ರಸ್ಯಾ ರಣ್ಯ-
 ಕುನೋ ವಾ ಸಂಬಂಧಿನೋ ನಿಜುರೋ ನಿಹನನಾತ್ || ಜೂರೀ ಹಿಂಸಾರ್ಥಃ | ಅಸ್ಮಾತ್ಕಂಪದಾದಿಲಕ್ಷಣೋ
 ಭಾವೇ ಕ್ಷಿಪ್ | ಛಾಂದಸೋ ಹೃತ್ಯಃ || ನೋಽಸ್ಮಾನ್ ತ್ರಾಧ್ಯಂ | ತ್ರಾಯಧ್ಯಂ | ತಥಾ ಹೇ ಯಜತ್ರಾ
 ಅವಶದ ಅವಶಃ ಕರ್ತಾ ಕ್ಷೇರ್ತಃ ಸಕಾಶಾತ್ ತ್ರಾಧ್ಯಂ | ತ್ರಾಯಧ್ಯಂ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ।

ಯಜತ್ರಾಃ—ಯಜ್ಞಾರ್ಹರಾದ ದೇವತೆಗಳೇ | ಅದ್ಯೈ—ಈ ಯಾಗಕಾಲದಲ್ಲಿ | ಅರ್ವಾಂಚಃ—
 ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ | ಭವತೆ—ಇಂ | ವಃ—ನಿಮ್ಮ | ಹಾರ್ದಿ—ಮಮತಾಪೂರ್ವಕವಾದ ರಕ್ಷಣವನ್ನು |
 ಭಯಮಾನಃ—ಭೀತನಾದ ನಾನು | ಆ ವ್ಯಯೇಯಂ—ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ | ದೇವಾಃ—
 ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ | ವ್ಯಕಸ್ಯ—ತಸ್ಯರನ ಅಥವಾ ತೋರನ | ನಿಜುರಃ—ಹಿಂಸೆಯಿಂದ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು |
 ತ್ರಾಧ್ಯಂ—ರಕ್ಷಿಸಿಂ | ಯಜತ್ರಾಃ—ಪೂಜ್ಯರಾದ ದೇವತೆಗಳೇ | ಅವಶದಃ—ಅಪಸ್ತುಗಳನ್ನು | ಕರ್ತಾ—
 ಉಂಟುಮಾಡತಕ್ಕವನಿಂದ | ತ್ರಾಧ್ಯಂ—ರಕ್ಷಿಸಿಂ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಯಜ್ಞಾರ್ಹರಾದ ಎಲೈದೇವತೆಗಳೇ, ಈ ಯಾಗಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ. ನಿಮ್ಮ ಮಮತಾ
 ಪೂರ್ವಕವಾದ ರಕ್ಷಣವನ್ನು ಭೀತನಾದ ನಾನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ ಎಲೈ ಪೂಜ್ಯರಾದ ದೇವತೆಗಳೇ
 ತಸ್ಯರನ ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಂ. ಅಪಸ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ರಕ್ಷಿಸಿಂ.

English Translation.

Adorable (deities), be present to-day, that, apprehensive of danger,
 I may feel sure of your hearty (support): protect us, gods, from the rapacity
 of the wolf: protect us, adorable (deities), from him who would work
 us misfortune.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಯಜಪ್ರಾಃ—ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಯಾಗಾರ್ಹರೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಈ ಪದದಿಂದ ಯಾಗಾರ್ಹರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿ, ಯಜಮಾನರು ಭಯಪಡುವವರಾದ ನಿಮಿತ್ತ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಮನಃಪೂರ್ವಕ ರಕ್ಷಣೆಯು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಮೊರಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾಗಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಸ್ಥೆಯು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭಯದಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ನಂತರ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಘಾತುಕಪ್ರಾಣಿಗಳಾದ ಕಳ್ಳ, ಮತ್ತು ತೋಳ, ಇವುಗಳಿಂದಲೂ ವಿಪತ್ತನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ದುಷ್ಟಜನರಿಂದಲೂ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯು (ಇಲ್ಲಿ) ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ.

ವೃಕಸ್ಯ—ತೆನ್ನ ರಸ್ಯ ಅರಣ್ಯತುನೋ ವಾ | ವೃಕ ಪದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿರುವುದನ್ನು ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳ ಅಥವಾ ತೋಳ (ಕಾಡುನಾಯ) ಇವೇ ನೊಂದಲಾದ ಹಿಂಸೆಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಅವಪದಃ—ಅವಪದಃ | ಅವಪದಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಪತ್ತುಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಯಜಪ್ರಾಃ ಅದ್ಯ ಅರ್ವಾಂಚಃ ಭವತೆ—ಹೇ ಯಜ್ಯವ್ಯಾ ದೇವಾ ಇದಾನೀನಸ್ತದಭಿಮುಷಾ ಭವತೆ | ಎಲೈ ಯಾಗಾರ್ಹರಾದ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವ ದೇವತೆಗಳೇ, ಈಗ ಎಂದರೆ ಈ ಯಜ್ಞ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನೀವು ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ (ಎದುರಾಗಿ) ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿರಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವಃ ಕಾರ್ದಿ ಭಯಮಾನಃ ಆ ವ್ಯವೇಯಂ—ಹೇ ದೇವಾ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಹೃದ್ಯವ್ಯಸ್ಮಿತಂ ರಕ್ಷಣಂ ದಿಭಿದಹಮಾಭಿಮುಷ್ಯೇನ ಪ್ರಾಪ್ನುಯಾಂ | ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ, ನನಗುಂಟಾಗದಿರುವ ಭಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದು. ಆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನಾನು ಹೊಂದುವಂತಾಗಲಿ.

ನನಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಭಯವು ಯಾವುದು ಎಂದರೆ—**ಯಜಪ್ರಾಃ ನಿಜುರಃ ವೃಕಸ್ಯ ಅವಪದಃ ಕರ್ತಾಕ್ ಪ್ರಾಧಂ** | ಎಲೈ ಯಜ್ಞಾರ್ಹರಾದ ದೇವತೆಗಳೇ ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ತೋಳ, ಕಳ್ಳ, ವಿಪತ್ತುಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ದುಷ್ಟಜನರು ಇವರುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಭಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರಿ ಎಂದು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

—

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಮಾಹಂ ನುಘೋನೋ ವರುಣ ಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಭೂರಿದಾವ್ನ ಆ ವಿದಂ ತೂನಮಾಪೇಃ |

ಮಾ ರಾಯೋ ರಾಜಸ್ತುಯಮಾದವ ಸ್ಥಾಂ ಬೃಹದ್ದದೇಮು ವಿದಥೇ ಸುವೀರಾಃ ||

। ಪದವಾಃ ।

ಮಾ | ಅಹಂ | ಮಘೋನೇ | ವರುಣ | ಪ್ರಿಯಸ್ಯ | ಧೂರಿದಾವ್ಯಃ | ಆ | ವಿಧಂ | ಶೂನಂ | ಅಪೇಃ |

ಮಾ | ರಾಯಃ | ರಾಜನ್ | ಸ್ವಯಮಾತ್ | ಅವ | ಸ್ಥಾಂ | ಬೃಹತ್ | ವದೇಮ | ವಿದಥೇ | ಸ್ವ-

ವೀರಾಃ || ೩ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ವರುಣ ಮಘೋನೋ ಧನವತಃ ಪ್ರಿಯಸ್ಯಾನುಕೂಲಸ್ಯ ಧೂರಿದಾವ್ಯೋ ಧೂರೀರ್ಬಹುಲಸ್ಯ ದಾತುರಾಥ್ಯಸ್ಯಾಹಂ ಮಾ ಅವಿಧಂ | ಮಾವೇದಯಾನಿ | ಅವೇದನಂ ವಿಜ್ಞಾಪನಂ ಮಾ ಕರವಾಣಿ | ಕಿಂ ತದನಾನೇದ್ಯಂ | ಅಪೇಜ್ಞಾರ್ತೇಃ ಶೂನಂ ಶೂನ್ಯಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ || ವರ್ಣಲೋಪಶ್ಚಾಂದಸಃ || ಯದ್ವಾ ಶೂನಂ ಗತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ || ಟುಓಪ್ತಿ ಗತಿವ್ಯದ್ಧ್ಯೋಃ | ಪ್ರೀದಿತೋ ನಿಷ್ಪಾಯಾಮಿತಿಪ್ರತಿಷೇಧಃ | ಯಜಾದಿತ್ಯಾತ್ವಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಓದಿತಶ್ಲೇಠಿ ನಕಾರಃ | ವ್ಯವಾದಿತ್ಯಾದಾದ್ಯುದಾತ್ವಂ || ಏತದ್ವಕ್ತಂ ಧವತಿ | ಅಸ್ತದೀಯಾಃ ಪುತ್ರಾದಯಃ ಸ್ತುತಿತಾ ಇತಿ ಪ್ರಭುಪ್ರಭುಸಮೀಪೇಽಧಿಭಾಯಯಾಚಮಾನೋ ವಾ ಧೂವಮಿತಿ | ಹೇ ರಾಜನ್ ಸುಯಮಾತ್ | ಸುಷ್ಣು ನಿಯಮ್ಯತೇಽನೇನ ಪುರುಷೋ ಗೃಹ ಇತಿ ಸುಯಮಃ || ಈಷದ್ಯುಃಸುಷ್ಠಿತಿ ಖಲಿ || ಶಾದ್ರಶಾದ್ರಾಯೋ ಧನಾನ್ವಸ್ಯಾಂ | ಅವಯುತ್ಯ ಸ್ಥಿತೋ ಮಾ ಧೂವಂ | ವಯಂ ಸುವೀರಾಃ ಶೋಭನಪುತ್ರಾ ವಿದಥೇ ಯಜ್ಞೇ ಗೃಹೇ ವರ್ತಮಾನಾಃ ಸಂತೋ ಬೃಹತ್ ಘೃಥಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ವದೇಮ | ಉಚ್ಚಾರಯಾಮು ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ವರುಣ—ಎಲೈ ವರುಣನೇ | ಮಘೋನಃ—ಧನವಂತನೂ | ಪ್ರಿಯಸ್ಯ—ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವವನೂ | ಧೂರಿದಾವ್ಯಃ—ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವವನೂ ಆದ ಆಡ್ಯನ ಮುಂದೆ | ಅಹಂ—ನಾನು | ಅಪೇಃ—ನನ್ನ ಸಮಾಪವಾದ ಬಂಧುವಿನ | ಶೂನಂ—ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು | ಮಾ ಆ ವಿಧಂ—ಶೇಳಿಕೊಳ್ಳದಂತೆ ಆಗಲಿ | ರಾಜನ್—ಪ್ರಭುವಾದ ವರುಣನೇ | ಸುಯಮಾತ್—ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಂತೆ ಶೇಖರಿಸಿದ | ರಾಯಃ—ಧನದಿಂದ | ಮಾ ಅವ ಸ್ಥಾಂ—ಶೂನ್ಯನಾಗದಂತಾಗಲಿ | (ವಯಂ—ನಾವು) | ಸುವೀರಾಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪುತ್ರರೊಡಗೂಡಿ | ವಿದಥೇ—ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ | ಬೃಹತ್—ಘೃಥವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು | ವದೇಮ—ಪಠಿಸುತ್ತೇನೆ.

। ಛಾಂದಸ್ಸಃ ।

ಎಲೈ ವರುಣನೇ, ಧನವಂತನೂ, ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವವನೂ, ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವವನೂ ಆದ ಆಡ್ಯನ ಮುಂದೆ ನಾನು ನನ್ನ ಪುತ್ರಾದಿ ಸಮಾಪವಾದ ಬಂಧುಗಳು ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂದ ಕಷ್ಟವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆಯೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವನಿಂದ ಧನಯಾಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡದಂತಾಗಲಿ. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಂತೆ ಶೇಖರಿಸಿದ ಧನದಿಂದ ಶೂನ್ಯನಾಗದಂತಾಗಲಿ. ನಾವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪುತ್ರರೊಡಗೂಡಿ ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ಘೃಥವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

May I never (have to) represent, Varuna, the destitution of a (once) opulent, dear, and munificent kinsman : may I never, royal Varuna, be devoid of well-regulated riches : (and) may we, blessed with excellent descendants, worthily glorify you at this sacrifice.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ವರುಣ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನು ಸಂಜೋಧಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ವರುಣನೂ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೆಂದು ಹಿಂದೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಮುಖೋನಃ—ಧೃತವತಃ | ಮುಘ ಶಬ್ದವು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾತ್ಯುರಿಂದ (ನಿ. ೩-೯) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಧನವುಳ್ಳವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಪ್ರಿಯೈಶ್ಯ ಭೂರಿದಾವ್ಯಃ ಆಪೇಃ ಶುನಂ ಮಾ ಆ ವಿದಂ—ಬಹುಲಶ್ಯ ದಾತುರಾಧ್ಯಶ್ಯ ಸಮೀಪೇ ಅಸ್ತದೀಯಾಃ ಪುತ್ರಾದಿಯಃ ಕ್ಷುಧಿತಾ ಇತಿ ದಾರಿದ್ರ್ಯಮುಘಿದಾಯಿ ಯಾಚಮಾನೋ ಮಾ ಭೂವಂ | ಹಿತಕರನಾಗಿಯೂ ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವವನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಹಣಗಾರನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಮ್ಮ ಪುತ್ರರೇ ಮೊದಲಾದವರು ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂದ ಉಪವಾಸವಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಿ ಧನವನ್ನು ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಯಾಚಿಸದಿರುವಂತೆ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. .

ಶೂನಂ—ಶೂನ್ಯಂ, ಯದ್ವಾ ಶೂನಂ ಗತಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ | ಯಾವ ವಿಧವಾದ ವಸ್ತುವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು, ಅಥವಾ ಶೂನ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲರ್ಹವಾದ ದರಿದ್ರತನ (ಬಡತನ) ವೆಂದು ಅರ್ಥವು ಶೂನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ರಾಜನ ಸುಯಮಾತ್ ರಾಯಃ ಮಾ ಅವಸ್ತಾವ್—ಸುಷ್ವು ನಿಯಮ್ಯತೇ ಅನೇನ ಪುರುಷೋ ಗೃಹೇ ಇತಿ ಸುಯಮಃ | ವರುಣನನ್ನು ರಾಜ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂಜೋಧಿಸಿ ಈ ವರುಣನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಶೇಖರಿಸಿದ ಹಣವು ನಾಶವಾಗದಿರಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ.

ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಬೃಹದೈದೇವು ವಿದಿಥೇ ಸುವೀರಾಃ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಉತ್ತಮರಾದ ಪುತ್ರರೊಡಗೂಡಿ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತೇವೆಯಾಗಿ ನಮಗೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಮೂವತ್ತನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಃ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಋತಂ ದೇವಾಯೀತ್ಯೇಕಾದಶರ್ಚಮಷ್ಟಮಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗಾರ್ಹಪತಿಯಂ | ಅಂತ್ಯಾ ಜಗತಿಃ ಶಿಷ್ಟಾಸ್ತಿಸ್ಪೃಶಃ | ಪ್ರ ಹಿ ಕ್ವತುಮಿತ್ಯೇಷೇಂದ್ರಾಸೋಮದೇವತಾಕಾ | ಸರಸ್ವತಿ ತ್ವಮಸ್ತಾನಿತ್ಯರ್ಥರ್ಚಃ ಸಾರಸ್ವತಃ | ಯೋ ನಃ ಸನುತ್ಯ ಇತ್ಯೇಷಾ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯಾ | ಅಂತ್ಯಾ ಮಾರುತಿಃ | ಶಿಷ್ಟಾ ಐಂದ್ರ್ಯಃ | ತಥಾ ಖಾನುಕ್ರಾಂತಂ | ಋತಮೇಕಾದಶ ಜಗತ್ಯಂತಂ ಷಷ್ಠ್ಯಂದ್ರಾಸೋಮಾ ಸರಸ್ವತಿ ತ್ವಮಿತಿ ಸಾರಸ್ವತೋರ್ಧರ್ಚೋ ಯೋ ನೋ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯಾ ತಂ ವೋ ಮಾರುತಿತಿ || ಗತೋ ವಿನ್ಯೋಗಃ ||

ಅನುವಾದವು—ಋತಂ ದೇವಾಯೆ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಮೂರನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಮುಕ್ತಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃಹ್ಯಮದನು ಮುಷಿಯು; ಈ ಸೂಕ್ತದ ಕೊನೆಯ ಮುಕ್ತ ಜಗತ್ತೀರ್ಥವಸ್ತುವು; ಉಳಿದ ಮುಕ್ತಗಳು ತ್ರಿಷ್ಟುನ್ವರ್ಥವಸ್ತುವು ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೆ ಹಿ ಕ್ವತುಂ ಎಂಬ ಮುಕ್ತ (೬ ನೆಯ ಮುಕ್ತ) ಇಂದ್ರಾಸೋಮದೇವತಾಕವು; ಸರಸ್ವತಿ ತ್ವಮಸ್ತಾನಾ ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ (೮ ನೇ ಮುಕ್ತ) ಪೂರ್ವಾರ್ಧವು ಸರಸ್ವತೀದೇವತಾಕವು; ಯೋ ನಃ ಸನುತ್ಯ ಎಂಬ ಮುಕ್ತ (೯ ನೇ ಮುಕ್ತ) ಬೃಹಸ್ಪತೀದೇವತಾಕವು; ಕೊನೆಯ ಮುಕ್ತ (೧೧ ನೆಯ ಮುಕ್ತ) ಮರುದ್ದೇವತಾಕವು. ಉಳಿದ ಮುಕ್ತಗಳು (೧-೫, ೭, ೮ ರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧ, ೧೦ ನೇ ಮುಕ್ತಗಳ) ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಯಲ್ಲಿ—ಋತಮೇಕಾದಶ ಜಗತ್ಯಂತಂ ಷಷ್ಠ್ಯಂದ್ರಾಸೋಮಾ ಸರಸ್ವತಿ ತ್ವಮಿತಿ ಸಾರಸ್ವತೋರ್ಧರ್ಚೋ ಯೋ ನೋ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯಾ ತಂ ವೋ ಮಾರುತಿತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ವಿನ್ಯೋಗವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಸೂಕ್ತ—೩೦

- ಮಂಡಲ—೨ | ಅನುವಾಕ—೩ || ಸೂಕ್ತ—೩೦ ||
- ಅಪ್ಪಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೭ || ವರ್ಗ—೧೨, ೧೩ ||
- 1 ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತಂಖ್ಯೆ—೧೧ |
- 2 ಮುಷಿ—ಗೃಹ್ಯಮದಃ |
- 3 ದೇವತಾ—೧-೫, ೭, ೮ ರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧ, ೧೦. ಅಂದ್ರಃ |
- 4. ಅಂದ್ರಾಸೋಮಾ | ೮ ರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ. ಸರಸ್ವತಿಃ |
- 5. ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ | ೧೧. ಋತುತಿಃ |
- 6 ಛಂದಃ—೧-೧೦ ತ್ರಿಷ್ಟುನ್ವಾ | ೧೧. ಆಗತೀ |

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಯೋ ವೃತ್ತಾಯ ಸಿನಮತ್ರಾಭರಿಷ್ಯತ್ಪ್ರತಂ ಜನಿತ್ರೀ ವಿದುಷ್ಠ ಉವಾಚ |
ಪಥೋ ರದಂತೀರನು ಜೋಷನುಸ್ಮೈ ದಿವೇದಿವೇ ಧನಯೋ ಯಂತ್ಯರ್ಥಂ || ೨ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಯಃ | ವೃತ್ತಾಯ | ಸಿನಂ | ಅತ್ರ | ಅಭರಿಷ್ಯತ್ | ಪ್ರ | ತಂ | ಜನಿತ್ರೀ | ವಿದುಷ್ಠೇ | ಉವಾಚ |
ಪಥಃ | ರದಂತೀಃ | ಅನು | ಜೋಷಂ | ಅಸ್ಮೈ | ದಿವೇದಿವೇ | ಧನಯಃ | ಯಂತಿ | ಅರ್ಥಂ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಯಃ ಪುರುಷೋ ವೃತ್ತಾಯಾಸುರಾಯ ಸಿನಮನ್ನಮತ್ರ ಪಾಕಸ್ಥಾನ ಅಹರ್ತುಮಭರಿಷ್ಯತ್ ಸಂಪಾದಿತವಾನ್ ತಂ ಪುರುಷಂ ಜನಿತ್ರೀ ಜನಯಿತ್ರೀಂದ್ರಸ್ಯ ಮಾತಾದಿತಿವಿದುಷ್ಠೇಭಿಜ್ಞಾಯೇಂದ್ರಾಯ ಪೋನಾಚಿ | ಪೋಕ್ತವತಿ | ಪ್ರವಚನಸ್ಯ ಹನನಾರ್ಥತ್ವತ್ ತಂ ವೃತ್ತಂ ಹತವಾನಿತಿ ಶೇಷಃ | ಅಪಿ ಚಾಸ್ಮಾ ಅಸ್ಮೀಂದ್ರಸ್ಯಾನುಜೋಷಮನುಕಾಮುಮಿಚ್ಛಾಮನುಸ್ಯತ್ಯ ಪಥೋ ಮಾರ್ಗಾನ್ ರದಂತೀರ್ವಿಲಿಖಂತ್ಯೋ ಧನಯೋ ನದ್ಯೋ ದಿವೇದಿವೇ ಪ್ರತಿದಿವಸಮರ್ಥಮರ್ತವ್ಯಂ ಗಂತವ್ಯಂ ಸಮುದ್ರಂ ಪ್ರತಿಯಂತಿ | ಗಚ್ಛಂತಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಯಃ—ಯಾವ ಪುರುಷನು | ವೃತ್ತಾಯ—ಅಸುರನಿಗೆ | ಸಿನಂ—ಅನ್ನವನ್ನು | ಅತ್ರ—ಈ ಪಾಕಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಲು | ಅಭರಿಷ್ಯತ್—ಸಂಪಾದಿಸಿದನೋ, | ತಂ—ಆ ಪುರುಷನನ್ನು | ಜನಿತ್ರೀ—ಇಂದ್ರಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿಯು | ವಿದುಷ್ಠೇ—ಪ್ರಜ್ಞನಾದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ | ಪ್ರ ಉವಾಚಿ—ತಿಳಿಸಿದಳು | ಅಸ್ಮೈ—ಈ ಇಂದ್ರನ | ಅನು ಜೋಷಂ—ಇಚ್ಛೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ | ಪಥಃ—ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು | ರದಂತೀಃ—ತೋಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ | ಧನಯಃ—ನದಿಗಳು | ದಿವೇದಿವೇ—ಪ್ರತಿದಿನವೂ | ಅರ್ಥಂ—ತಮ್ಮ ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನವಾದ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ | ಯಂತಿ—ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತವೆ.

|| ಛಾಂದಾಳಃ ||

ಯಾವ ಪುರುಷನು ಅಸುರನಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನರ್ಪಿಸಲು ಈ ಪಾಕಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದನೋ, ಆ ಪುರುಷನನ್ನು ಇಂದ್ರಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿಯು ಪ್ರಜ್ಞನಾದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದಳು. ಈ ಇಂದ್ರನ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸ್ವತಃ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ತೋಡಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ನದಿಗಳು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ತಮ್ಮ ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನವಾದ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತವೆ.

English Translation-

His mother, (Aditi), declared to him the man who had offered (sacrificial) food to Vritra; obedient to his pleasure, the rivers, tracing out their paths, flow day by day to their object, (the ocean).

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ವೃತ್ತಾಯ—ಅಸುರಾಯ್ತಿ | ವೃತ್ತರಬ್ಧಾರ್ಥವು ಯಾಸ್ಕರಿಂದ (ನಿ. ೨-೧೬) ಉತ್ತವಾಗಿದೆ. ಮೇಘ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೨) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯) ಉತ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಸುರರೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಸಿನಂ—ಅನ್ನಂ | ಸಿನ ಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಪಠಿತವಾಗಿ, ಸಿನಮನ್ನಂ ಭವತಿ ಸಿನಾತಿ ಭೂತಾನಿ (ನಿ. ೫-೫) ಎಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಯಃ ವೃತ್ತಾಯ ಸಿನಂ ಅಭಿರಷ್ಯತ್ ತಂ ಜನಿಶ್ರೀ ವಿದುಷೇ ಪ್ರಉವಾಚ ಯಃ ಪುರುಷಃ ಅಸುರಾಯ ಅನ್ನಮಾಹರ್ತುಂ ಸಂಪಾದಿತವಾನ್, ತಂ ಪುರುಷಂ ಇಂದ್ರಸ್ಯ ಮಾತಾ ಅದಿತಿಃ ಅಭಿಜ್ಞಾಯ ಇಂದ್ರಾಯ ಪ್ರೋವಾಚ | ತಂ ಹತವಾನ್ | ವೃತ್ತಾಸುರನಿಗಾಗಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲು ಒಬ್ಬನು ಅನ್ನವನ್ನು ತೇವಿಸಿದುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಇಂದ್ರನ ಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿದೇವಿಯು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದಳು. ಇಂದ್ರನು ಇವನನ್ನು ಕೊಂದನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಈ ಉಪಾಖ್ಯಾನವು ಹಿಂದೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಅಸ್ಯೈ ಅನುಜೋಷಂ ಧನಯಃ ದಿನೇ ದಿನೇ ಅರ್ಥಂ ಯನ್ತಿ—ಯಸ್ಯೈ ಇಂದ್ರಸ್ಯೈ ಇಚ್ಛಾಮನು ಸ್ಯತ್ಯೈ ನದ್ಯಃ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಗಂತ್ಯಂ ಸಮುದ್ರಂ ಗಚ್ಛಂತಿ | ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉವಕಗಳನ್ನು ವೃಷ್ಟಿರೂಪಿಯಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಇಂದ್ರನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ನದಿಗಳು ತಾವು ಪ್ರವಹಿಸುವ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿಯೂ (ಓದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ) ತಾವು ಹೋಗಿ ನೆರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಯಾನವಾದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುತ್ತವೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಇಂದ್ರನು ಆಶೆರಿಸುತ್ತಿರುವ ರಕ್ಷಣೆಯೂ, ಉವಕಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ಒದಗಿಸುವ ನದಿಗಳ ನಿಯಾಮಕತ್ವವೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಧನಯಃ ಎಂಬ ಪದವು ನದೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪) ಉತ್ತವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಧುನಿಃ ಧುನೋತೇಃ (ನಿ. ೫-೧೨) ಎಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಊರ್ಧ್ವೋ ಹ್ಯಸ್ಯಾದಧ್ಯಂತರಿಕ್ಷೇಧಾ ವೃತ್ತಾಯ ಪ್ರವಧಂ ಜಭಾರ |

ಮಿಹಂ ವಸಾನ ಉಪಹೀಮದುದ್ರೋತ್ತಿಗ್ನಾಯುಧೋ ಅಜಯಚ್ಚತ್ರಮಿಂದ್ರಃ ||

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಊರ್ಧ್ವಾಃ | ಹಿ | ಅಸ್ಮಾತ್ | ಅಧಿ | ಅಂತರಿಕ್ಷೇ | ಅಧಿ | ವೃತ್ತಾಯ | ಪ್ರ | ವಧಂ | ಜಘಾರ |

ಮಿಹಂ | ವಸಾನಃ | ಉಪ | ಹಿ | ಈಂ | ಅದುರ್ದೋತ್ | ತಿಗ್ಮ್ಯತಯುಧಃ | ಅಜಯತ್ | ಶತ್ರುಂ |

ಇಂದ್ರಃ || ೨ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹಿರ್ದೇತ್ | ಯಸ್ಮಾದಯಂ ವೃತ್ತೋಂಶೇಷ ಊರ್ಧ್ವಾಃ ಸನ್ ಸರ್ವಮಾವೃತ್ಯಾಧ್ಯಸ್ತಾತ್ | ಅಧಿಸ್ತೋರ್ಧಾತ್ | ಅಥ ಅತಃ ಕಾರಣಾತ್ ವೃತ್ತಾಯ ವೃತ್ತಂ ಪ್ರತಿವಧಂ ಹನನಸಾಧನಂ ವಜ್ರ-ಮಿಂದ್ರಃಪ್ರಜಘಾರ | ಪ್ರಚಿಕ್ಷೇಪ || ಹ್ಯಗ್ರದೋರ್ಭಃ || ಸ ಹಿ ಸ ಖಲು ವೃತ್ತೋ ಮಿಹಂ ವೃಷ್ಟೇಃ ಸೇಕ್ಶಾರಂ ಮೇಘಂ ವಸಾನ ಅಚ್ಛಾದಯನ್ ಈಮೇನಮಿಂದ್ರಮುಪಾಡುದೋತ್ | ಉಪಾಗಮತ್ || ದು ದ್ರು ಗತ್ | ಲಜ್ಞ ಛಾಂದಸಃ ಶಪಃ ಶ್ಲುಃ || ತಿಗ್ಮ್ಯಯುಧಸ್ತ್ರೀಕ್ಷ್ಣಯುಧ ಇಂದ್ರಃ ಶತ್ರುಂ ಶಾತಯಿ-ತಾರಂ ತಂ ವೃತ್ತಮಜಯತ್ | ಜಿತವಾನ್ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಹಿ—ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ (ವೃತ್ತಾಸುರನು) | ಅಂತರಿಕ್ಷೇ—ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲ | ಊರ್ಧ್ವಾಃ—ಮೇಲು ಮೇಲಾಗಿ ಏರುತ್ತಾ | ಅಧಿ ಅಸ್ಮಾತ್—ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ನಿಂತನೋ | ಅಧ—ಆದ್ದರಿಂದಲೇ | ವೃತ್ತಾಯ—ವೃತ್ತನ ಕಡೆಗೆ | ವಧಂ—ವಧನಾಧನವಾದ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು | ಪ್ರ ಜಘಾರ—(ಇಂದ್ರನು) ಎಸೆದನು | ಹಿ—ಆ ವೃತ್ತನಾದರೋ | ಮಿಹಂ—ವೃಷ್ಟಿ ಸೇಚನವಾದ ಮೇಘವನ್ನು | ವಸಾನಃ—ಜೊಡೆದು ಕೊಂಡು | ಈಂ—ಈ ಇಂದ್ರನನ್ನು | ಉಪ ಅದುರ್ದೋತ್—ಎದುರಿಸುತ್ತಾ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು ಬಂದನು | ತಿಗ್ಮ್ಯಯುಧಃ—ತಿಕ್ಷಣವಾದ ಆಯುಧವುಳ್ಳ | ಇಂದ್ರಃ—ಇಂದ್ರನು | ಶತ್ರುಂ—ಶತ್ರುವಾದ ವೃತ್ತನನ್ನು | ಅಜಯತ್—ಜಯಿಸಿದನು.

। ಛಾಂದಸಃ ।

ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೇಲುಮೇಲಾಗಿ ಏರುತ್ತಾ ವೃತ್ತನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತುದರಿಂದ ಇಂದ್ರನು ಅವನ ಕಡೆಗೆ ತನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಎಸೆದನು. ಆ ವೃತ್ತನಾದರೋ, ವೃಷ್ಟಿ ಸೇಚನವಾದ ಮೇಘದ ಅಚ್ಛಾದನೆಯಿಂದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಾ ಅವನ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು ಬಂದನು. ತಿಕ್ಷಣವಾದ ಆಯುಧವುಳ್ಳ ಇಂದ್ರನು ಶತ್ರುವಾದ ವೃತ್ತನನ್ನು ಜಯಿಸಿದನು.

English Translation.

Inasmuch as he had soared aloft above the firmament, Indra hurled against Vritra his destructive (thunderbolt): enveloped in a cloud, he

rushed upon Indra, but the wielder of the sharp-edged weapon triumphed over his foe.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವೃತ್ರಾಸುರನಿಗೂ ಇಂದ್ರನಿಗೂ ನಡೆದಿರುವ ಯುದ್ಧವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿ ಇದೆ. ಯಾಸ್ಕರು ವೃತ್ರಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ-ಮೇಘ ಇತಿ ನೈರುಕ್ತಾಃ | ತ್ಯಾಷ್ಟೋಽಸುರ ಇತ್ಯೈತಿಹಾಸಿಕಾಃ | ಅಪಾಂ ಜೋತಿಷಕ್ಕೆ ಮಿಶ್ರೀಧಾವಕರ್ಮಣೋ ವರ್ಷಕರ್ಮ ಜಾಯತೇ | ತತ್ಪ್ರೋವಮಾರ್ಥೇನ ಯುದ್ಧವರ್ಣಾರ್ಥವಂತಿ | ಅಹಿವತ್ತು ಬಲು ಮಂತ್ರವರ್ಣಾ ದ್ರಾಹ್ಮಣವಾದಾಕ್ಷ | ವಿವೃದ್ಧಾ ಕರೀರಸ್ಯ ಸ್ತೋತಾಂಸಿ ನಿವಾರಯಾಂಚಕಾರ | ತಸ್ಮಿನ್ ಹತೇ ಪ್ರಸಸ್ಯಂದಿರ ಆಪಃ | ವೃತ್ರೋ ವ್ಯಸೋತೇರ್ವಾ, ವರ್ತತೇರ್ವಾ ವರ್ಧತೇರ್ವಾ | ಯದವ್ಯಸೋತ್ ತತ್ ವೃತ್ರಸ್ಯ ವೃತ್ರತ್ವಮಿತಿ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ | ಯದವರ್ತತ ತತ್ ವೃತ್ರಸ್ಯ ವೃತ್ರತ್ವಮಿತಿ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ | ಯದವರ್ಧತ ತತ್ ವೃತ್ರಸ್ಯ ವೃತ್ರತ್ವಮಿತಿ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ | (ನಿ. ೨-೧೮)

ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ವೃತ್ರನೆಂದರೆ ಮೇಘವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮೇಘದಲ್ಲಿ ಉದಕಗಳು ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಒತ್ತಾಗಿ ಸೇರಿದಂತರ ತೇಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ಉದಕಗಳ ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವುದರ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ (ನೈಋನಾಥಿಕ ಭಾವದಿಂದ) ವೃಷ್ಣಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಈ ನೈಋನಾಥಿಕಭಾವವನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ ಆಯಾಯ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಮೇಘವು ಉದಕಗಳನ್ನು ಘನವಾದ (ಗಟ್ಟಿಯಾದ) ರೀತಿಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಭೂಮಿಗೆ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸದೆ ನದಿಗಳ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆದುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಚೂರ್ಣವಾದಿಹಾಗೆ (ವಡದಾಗ) ಉದಕಗಳು ಭೂಮಿಗೆ ಬರುವುದರಿಂದ ನದಿಗಳು ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಒಂದು (ಮಹವನ್ನು) ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ತೃಷ್ಣಂ ಎಂಬುವನ ಪುತ್ರನು ವೃತ್ರಾಸುರನೆಂದೂ ಅವನು ವೃಷ್ಣದಿವ್ಯಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಮೇಘಗಳನ್ನೂ ತಡೆದು, ಅವುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ದೇವರು, ಲೋಕಕ್ಕೆ ಉದಕವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಲೋಕಕಂಟಕನಾಗಿದ್ದನೆಂದೂ ಅವನನ್ನು ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಹೊಡೆದು ನಾಶವಾಗಿ ಲೋಕವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಇದರ ಹಿಂದಿನ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನದಿಗಳೂ, ಉದಕಗಳೂ ಪ್ರವಹಿಸುವ ವಿಷಯವು ವೃತ್ರಾಸುರನ ವಧೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದರ ಮೂಲಕವೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವೃಷ್ಣಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವೃಥಾ ವೃದ್ಧಾ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದಲೂ, ವೃತ್ರಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ-ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ಊರ್ಧ್ವಾ | ಅಧಿ ಅಸ್ಮಾತ್-ವೃತಃ ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ಸರ್ವಮಾಪ್ಯತೈ ಅಧಿಷ್ಠಿ-ತೋಽಧೋ-೧೦ತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆವರಿಸುತ್ತಾ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ಆಚ್ಛಾದಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವೃಷಾ ವರಣೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದಲೂ, ಇವುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವೃತು ವರ್ತನೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದಲೂ ವೃತ್ರಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ವೃತ್ರಃ ಮಿಹಂ ವನಾಪಃ ಉಪ ಅಮಿದ್ರೋತ್-ವೃಷೈಃ ಸೇಕ್ತಾರಂ ಮೇಘಂ ಅಚ್ಛಾದಯತ್-ವೃತ್ರಾಸುರನು ವೃಷ್ಣದಿವ್ಯಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಮೇಘವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಎದುರಿಸಿದನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ತಿಗ್ನಾಯುಧಃ—ತೀಷ್ಣಾಯುಧಃ | ತಿಗ್ನ ಶಬ್ದವು—ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ವಜ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೧) ಪರಿತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಈ ಸದಕ್ಕೆ ಹರಿತವಾದ ಅಯುಧವನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಹೊಂದಿರುವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

॥ ಸಂಹಿತಾಶಾಸ್ತ್ರಃ ॥

ಬೃಹಸ್ಪತೇ ತಪುಷಾಶ್ವೇನ ವಿಧ್ಯ ವ್ಯಕದ್ವರಸೋ ಅಸುರಸ್ಯ ವೀರಾನ್ |

ಯಥಾ ಜಘಂಥ ಧೃಷತಾ ಪುರಾ ಚಿದೇವಾ ಜಹಿ ಶತ್ರುನ್ಮಸ್ಮಾಕಮಿಂದ್ರ || ೪ ||

॥ ಜಪಗಾಥಾ ॥

ಬೃಹಸ್ಪತೇ | ತಪುಷಾ | ಅಶ್ವಾಶ್ವೇನ | ವಿಧ್ಯ | ವ್ಯಕದ್ವರಸಃ | ಅಸುರಸ್ಯ | ವೀರಾನ್ |

ಯಥಾ | ಜಘಂಥ | ಧೃಷತಾ | ಪುರಾ | ಚಿತ್ | ಏವ | ಜಹಿ | ಶತ್ರುಂ | ಅಸ್ಮಾಕಂ | ಇಂದ್ರ || ೪ ||

॥ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ॥

ಹೇ ಬೃಹಸ್ಪತೇ ಬೃಹತಾಂ ಪರಿವೃಥಾನಾಂ ಪಾಲಯಿತರಿಂದ್ರ ತಪುಷಾ ಶಾಪಕೇನ ದೀಪ್ತೇನ ವಜ್ರೇಣಾಶ್ವೇನ ಅಶನ್ಯೇನ ವ್ಯಕದ್ವರಸಃ ಸಂವೃತದ್ವಾರಸ್ಯಾಸುರಸ್ಯ ವೀರಾನ್ ಪುತ್ರಾನ್ | ಯದ್ವಾ ಸಂವೃತದ್ವಾರಾನಸುರಸ್ಯ ವೀರಾನ್ ವಿಧ್ಯ | ತಾದಯ || ವೃಣೋತೇಃ ಸ್ವವೃಥಾಸುಷಿಮುಷಿಭ್ಯಃ ಕಿಡಿತಿ ಕರ್ಮಣ ಕಸ್ತ್ರತ್ಯಯಃ | ದ್ವು ಗತಃ | ಅಸ್ಮಾದ್‌ನಾದಿಕೋಽಸಸ್ತ್ರತ್ಯಯಃ | ವೃಕಾಣಿ ಸಂವೃತಾನಿ ದ್ವಿರಾಂಸಿ ದ್ವಾರಾಣಿ ಯೇಷಾಂ | ಬಹುಪ್ರೀಹ್ ಪೂರ್ವಜದಪ್ರತ್ಯತಿಸ್ವರತ್ವಂ || ಹೇ ಇಂದ್ರ ಪುರಾ ಚಿತ್ ಪುರಾಸಿ ಧೃಷತಾ ಧರ್ಷಕೇಣ ಬಲೇನ ಯಥಾ ಜಘಂಥ ಶ್ವಂ ಹತವಾನ್ ಏನ್ಯವಮೇವಾಸ್ಮಾಕಂ ಶತ್ರುಂ ಜಹಿ | ನಾಶಯ || ಹಂತೇರ್ಜ ಇತಿ ಹೌ ಜಾದೇಶಃ ||

॥ ಪ್ರತಿಜಾಪಃ ॥

ಬೃಹಸ್ಪತೇ—ಬೃಹದ್ರಕ್ಷಕನಾದ ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ | ತಪುಷಾ—ವಾಹಾತ್ಮಕವಾದ ಅಯುಧವಿಂದ | ಅಶ್ವೇನ—ಸಿಡಿಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯುವಂತೆ | ವ್ಯಕದ್ವರಸಃ—ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಆವರಿಸಿರುವ | ಅಸುರಸ್ಯ—ಅಸುರನ | ವೀರಾನ್—ಶಕ್ತಿಯುತರಾದ ಪುತ್ರರನ್ನು | ವಿಧ್ಯ—ಪ್ರಹರಿಸು | ಇಂದ್ರ—ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ | ಪುರಾ ಚಿತ್—ಹಿಂದೆಯೂ | ಧೃಷತಾ—ಪ್ರಹರಿಸುವ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ | ಯಥಾ—ಯಾವ ರೀತಿ | ಜಘಂಥ—ಹೊಡೆದೆಯೋ | ಏವ—ಅದರಂತೆಯೇ | ಅಸ್ಮಾಕಂ—ನಮ್ಮ | ಶತ್ರುಂ—ಶತ್ರುವನ್ನು | ಜಹಿ—ನಾಶಮಾಡು.

! ಭಾವಾರ್ಥ !

ಬೃಹದ್ರಕ್ಷಕನಾದ ಇಂದ್ರನೇ, ದಾಹಾತ್ಮಕವಾದ ಆಯುಧದಿಂದ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಆವರಿಸಿರುವ ಶಕ್ತಿಯುಕ್ತರಾದ ಅಸುರಪುತ್ರರನ್ನು ಸಿಡಲಿಸಿದ ಹೊಡೆಯುವಂತೆ ಪ್ರಹರಿಸು. ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಹಿಂದೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಸುರರನ್ನು ಹೊಡೆದೆಯೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಈಗಲೂ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುವನ್ನು ನಾಶಮಾಡು.

English Translation.

Pierce, Brihaspathi, with a radiant shaft, as with a thunderbolt, the sons of Asura guarding his gates : in like manner as you formerly slew Vritra by your prowess, so now destroy our enemy.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಬೃಹಸ್ಪತೇ—ಬೃಹತಾಂ ಪರಿವೃಥಾನಾಂ ಸಾಲಯಿತಃ | ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಯಸಿಂಹದ ಬೃಹಸ್ಪತೀ ಬೃಹತಃ ಸಾಶಾ ವಾ ಸಾಲಯಿತಾ ವಾ | (ನಿ. ೧೦-೧೨) ಎಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಒಲವುಳ್ಳವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಈ ಪದದಿಂದ ಇಂದ್ರನು ಸಂದೋಧಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವೃಕದ್ವರಣಃ ಅಸುರಸ್ಯ ವಿರಾನ್—ವೃಕಾಣಿ ಸಂವೃತಾಸಿ ದ್ವಾರಾಂಸಿ ದ್ವಾರಾಣಿ ಯೇಷಾಂ | ವಿರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿರಾನ್—ಪುತ್ರಾನ್ ಯದ್ವಾ ಸಂವೃತದ್ವಾರಾಣಸುರಸ್ಯ ವಿರಾನ್ | (ವೃಕವೃರಸಃ) ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಮುಚ್ಚುಬ್ಬಟ್ಟ ಪ್ರವೇಶಮಾರ್ಗಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಎಂದರೆ ಪ್ರವೇಶಲಾಗದಿರುವ ಹಾಗೆ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿರುವ ಅಸುರನ ಪುತ್ರರೆಂದೂ, ಅಥವಾ ಇಂದ್ರನು ಪ್ರವೇಶಲಾಗದಿರುವಂತೆ ಅಸುರವೀರರು ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿರುವರೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಇಂದ್ರನು ಅಸುರರಿಂದ ಮುಚ್ಚಿರುವ, ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಲು ಅತ್ಯೇವ ತಪ್ಪುಪಾ ವಿಧ್ಯ—ದೀಪ್ತೇನ ವಜ್ರೇಣ ಅತಸ್ತೇನ ಶಾಡಯ | ಅಸುರರ ಮಕ್ಕಳುಗಳನ್ನೂ, ಅಸುರರ ವಿರರನ್ನೂ ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಲಾಸಿಸುವ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ, ಶಿಡಲಿಸಿದ ಹೊಡೆಯುವ ಹಾಗೆ ಪ್ರಹರಿಸಲೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ತುಲಾ ಚಿತ್ ಭೃಗೃತಾ ಯಥಾ ಜಪಂಥ ವಿವ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಶತ್ರುಂ ಜಹಿ—ಚಿತ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಇಂದ್ರನು ಪೂರ್ವದ್ದರಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಪ್ರಹರಿಸಿದ ಹಾಗೆಯೇ ಈಗಲೂ ಯಜಮಾನರ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಪ್ರಹರಿಸಲೆಂದು ಯಜಮಾನರ ಆಶಂಸೆಯೇ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

—~~~~~

! ಸಂಹಿತಾಭಾಗ !

ಅವೆ ಕ್ಷಿಪ ದಿವೋ ಅಶ್ವಾನಮುಚ್ಚಾ ಯೇನ ಶತ್ರುಂ ಮಂದಸಾನೋ ನಿಜವಾರ್ಥಃ | ತೋಕಸ್ಯ ಸಾತೌ ತನಯಸ್ಯ ಭೂರೇರಸ್ಯ ಅರ್ಧಂ ಕೃಣುತಾದಿಂದ್ರ ಗೋಣಾಂ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅವ | ಕ್ಷಿಪ | ದಿವಃ | ಅಶ್ವಾನಂ | ಉಚ್ಚಾ | ಯೇನ | ಶತ್ರುಂ | ಮಂದಸಾನಃ | ನಿಜೂರ್ವಾಃ |
ತೋಕಸ್ಯ | ಸಾತಾ | ತನಯಸ್ಯ | ಧೂರೇಃ | ಅಸ್ಮಾನ್ | ಅರ್ಧಂ | ಕೃಣುತಾತ್ | ಇಂದ್ರ | ಗೋನಾಂ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಇಂದ್ರ ದಿವೋ ನಭಸಃ ಸಕಾಶಾದಶ್ವಾನಮಶ್ವವತ್ಕೃತಿನಂ ವಜ್ರಮುಚ್ಚಾ ಉಚ್ಚೈರ್ವರ್ತ-
ಮಾನಸ್ತಮವಕ್ಷಿಪ | ಅಸ್ಮದೀಯಾನ್ ಶತ್ರುನುದ್ವಿಶ್ವಾವಸ್ತುಶ್ಚಿಪ | ಯೇನ ವಜ್ರೇಣ ಮಂದಸಾನಃ
ಸ್ತೋತೃಭಿಃ ಸ್ತೂಯಮಾನಃ ಸನ್ ಶತ್ರುಂ ನಿಜೂರ್ವಾಃ | ನೈಹಿಂಸೀಃ || ಜುರ್ವಿಣ ಹಿಂಸಾರ್ಥಃ |
ಲೇಟ್ಯದಾಗಮಃ || ತಥಾ ತೋಕಸ್ಯ ಧೂರೇರ್ಭರ್ತವ್ಯಸ್ಯ ತನಯಸ್ಯ ಪೌತ್ರಸ್ಯ ಸಾತಾ ಸಂಭಜನೇ ||
ನಿಮಿತ್ತೇ ಸಪ್ತಮ್ಯೇಷಾ || ಸಂಭಜನಾರ್ಥಂ | ತಥಾ ಹೇ ಇಂದ್ರ ಗೋನಾಂ ಗವಾಂ ಸಂಭಜನಾರ್ಥಂ
ಪಾಸ್ಮಾನ್ ಅಸ್ಮಾಕಂ || ವಿಭಕ್ತಿವ್ಯತ್ಯಯಃ || ಅರ್ಧಂ ಸಮೃದ್ಧಿಂ ಕೃಣುತಾತ್ | ಕುರು || ಗೋಃ
ಪಾದಾಂತ ಇತಿ ಗೋಶಬ್ದಸ್ಯಾನೋ ನುಡಾಗಮಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಇಂದ್ರ—ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ | ಯೇನ—ಯಾವ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ | ಮಂದಸಾನಃ—ಸ್ತೋತ್ರ
ಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವ ನೀನು | ಶತ್ರುಂ—ಶತ್ರುವನ್ನು | ನಿಜೂರ್ವಾಃ—ಹಿಂಸಿಸುವೆಯೋ ಅಂಥಹ |
ಅಶ್ವಾನಂ—ಕಠಿಣವಾದ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು | ದಿವಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷದಿಂದ | ಉಚ್ಚಾ—ಊರ್ಧ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ
ನಿಂತಿರುವ ನೀನು | ಅವ ಕ್ಷಿಪ—ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ಎಸೆ | ತೋಕಸ್ಯ—ಪುತ್ರನ (ಮತ್ತು) | ಧೂರೇಃ—
ಪೋಷ್ಯನಾದ | ತನಯಸ್ಯ—ಪೌತ್ರನ | ಸಾತಾ—ಪೋಷಣೆಗಾಗಿಯೂ | ಗೋನಾಂ—ಗೋವುಗಳ
ಪೋಷಣೆಗಾಗಿಯೂ | ಅಸ್ಮಾನ್—ನಮಗೆ | ಅರ್ಧಂ—ಸಂಪತ್ತಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು | ಕೃಣುತಾತ್—ಉಂಟುಮಾಡು.

|| ಛಾಂದೋ ||

ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವ ನೀನು ಯಾವ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಹಿಂಸಿಸು
ವೆಯೋ ಅಂತಹ ಕಠಿಣವಾದ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಊರ್ಧ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ನೀನು ಅಂತರಿಕ್ಷದಿಂದ ಶತ್ರುವಿನ
ಮೇಲೆ ಎಸೆ. ಪೋಷ್ಯನಾದ ನನ್ನ ಪುತ್ರನ ಮತ್ತು ಪೌತ್ರನ ರಕ್ಷಣೆಗೂ, ಗೋವುಗಳ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ನಮಗೆ
ಸಂಪತ್ತಮೃದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು.

English Translation.

You, being on high, cast down from heaven the adamantine
(thunderbolt), wherewith, when exhilarated, you slew your foe; and
make us affluent in the possession of many sons, and grandsons, and cattle.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಇಂದ್ರನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ದಿವಃ ಅಶ್ವಾನಂ ಉಚ್ಛಾ ಅವ ಕ್ಷಿಪ್—ಉಚ್ಛ್ವಾನವರ್ತಮಾನಸ್ತಸ್ಯಂ ನಭಸಸ್ತಕಾಶಾತ್ ಅಸ್ತದೀಯಾನ್ ಕಶ್ಯೋನ್ ಉದ್ವಿತ್ಯ ಅಶ್ವವತ್ಕೃಶಿನಂ ವಜ್ರಂ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ | ಅಶ್ವಾನಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪಿಗಿಂತಲೂ ಕಠಿನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಇರುವ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಉಪರಿ (ಮೇಲು) ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಇಂದ್ರನು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿ (ಎಸೆಯಲಿ) ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶಂಕಿತವಾಗಿದೆ.

ತೋಳಸ್ಯ ತನಯಸ್ಯ ಸಾಶ್ ಗೋನಾಂ ಅಸ್ಮಾನ್ ಅರ್ಥಂ ಕೃಣುಶಾತ್ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಪೌತ್ರಸ್ಯ ಸಂಭಜನೇ ನಿಮಿತ್ತೇ ಗವಾಂ ಸಂಭಜನಾರ್ಥಂ ಚ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಸಮೃದ್ಧಿಂ ಕುರು | ಯಾಸ್ಯರು ಆಪತ್ಯನಾನು ಗಳಲ್ಲಿ ತೋಳ ತನಯ ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು (ನಿ. ೨-೨) ಪಠಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತೋಳಂ ತುಡ್ಯತೇ: ತನಯಂ ತನೋತೇಃ (ನಿ. ೧೦-೮) ಎಂದು ರೂಪಸನ್ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು

ಉಷಸ್ತೈಶ್ಚಿತ್ರಮಾರ್ಥಾಸ್ತೈಶ್ಯಂ ವಾಜಿನೀವತಿ |
ಯೇನ ತೋಳಂ ಚ ತನಯಂ ಚ ಧಾಮಹೇ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೯೨-೧೩)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ತೋಳ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರನೆಂದೂ ತನಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೌತ್ರನೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಪುತ್ರರನ್ನೂ ಪೌತ್ರರನ್ನೂ (ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳನ್ನು) ಮತ್ತು ಗೋವುಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ವೈಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಸುಖದಿಂದ ಇರುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಧನವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಯಾಸ್ಯರು ಗೋಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು (ನಿ. ೨-೫) ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಯಣರು ಗೋವುಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

! ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯ !

ಪ್ರಹಿ ಕ್ರತುಂ ವೃಹಧೋ ಯಂ ನನುಥೋ ರಧ್ರಸ್ಯ ಸ್ತೋ ಯಜಮಾನಸ್ಯ
ಚೋದಾ |

ಇಂದ್ರಾಸೋಮಾ ಯುವನುಸ್ಯಾ ಅವಿಷ್ಯಮುಸ್ಮಿನ್ವಯಸ್ಯೇ ಕೃಣುತಮು ಲೋಕಂ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಪ್ರ | ಹಿ | ಕ್ರತುಂ | ವೃಹಥಃ | ಯಂ | ವನುಥಃ | ರದ್ರಸ್ಯ | ಸ್ಥಃ | ಯಜಮಾನಸ್ಯ | ಚೋದಾ |

ಇಂದ್ರಾಸೋಮಾ | ಯುವಂ | ಅಸ್ಮಾನ್ | ಅವಿಷ್ಯಂ | ಅಸ್ಮಿನ್ | ಭಯಸ್ಥೇ | ಕೃಣುತಂ | ಊಂ ಇತಿ |
ಲೋಕಂ || ೬ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಇಂದ್ರಾಸೋಮಾ ಯಂ ವೈರಿಣಂ ವನುಥೋ ಹಿಂಸೆಥಃ || ವನುಷ್ಯತಿಹರ್ಷಕರ್ಮಾಣಿ
ಯಾಸ್ಯಃ || ತಂ ಕ್ರತುಂ ದ್ವೇಷಸ್ಯ ಕರ್ತಾರಂ ಪ್ರ ಹಿ ವೃಹಥಃ | ಪ್ರಕರ್ಷೇಣೋದ್ಯಚ್ಚಥಃ ಖಲಾ |
ಉನ್ನೋಲಯಥ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ವೃಹೂ ಉದ್ಯಮನೇ ಶೌದಾದಿಕಃ || ತಥಾ ರದ್ರಸ್ಯ ರಾಧಕಸ್ಯ ಯಜ-
ಮಾನಸ್ಯ ಚೋದಾ ಕತ್ರೋಣಾಂ ಪ್ರೇರಣಾ ಸ್ಥಃ | ಭವಥಃ | ತಥಾ ಹೇ ಇಂದ್ರಾಸೋಮಾ ಯುವಂ
ಯುವಾಮಾನ್ವನವಿಷ್ಯಂ | ಅವತಂ | ಅಸ್ಮಿನ್ನಯಸ್ಥೇ ಭಯಸ್ಥಾನೇ ಯುದ್ಧೇ || ಭೌತಾರ್ಥೇ ಕವಿಧಾನ-
ಮಿತ್ಯಧಿಕರಣೇ ಕಪ್ಯತ್ಯಯಃ | ಮರುದ್ಯಧಾದಿತ್ಯಾರ್ಥವ್ಯವಹಾರತೋದಾತ್ರತ್ವಂ || ತಸ್ಮಿನ್ಯದ್ವೇ
ಲೋಕಂ ಭಯರಹಿತಂ ಸ್ಥಾನಂ ಕೃಣುತಂ | ಕುರುತಂ | ಉ ಇತಿ ಸಾದಪೂರಣಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಇಂದ್ರಾಸೋಮಾ—ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸೋಮದೇವತೆಗಳೇ | ಯಂ—ಯಾವ ವೈರಿಯನ್ನು | ವನುಥಃ—
ನೀವು ದ್ವೇಷಿಸುವಿರೋ | ಕ್ರತುಂ—ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನಕಾರಿಯಾದ ಅವನನ್ನು | ಪ್ರ ಹಿ ವೃಹಥಃ—ಪೂರ್ಣವಾಗಿ
ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡಿ | ರದ್ರಸ್ಯ—(ನಿಮಗೆ) ವಿಧೇಯನಾಗಿರತಕ್ಕ | ಯಜಮಾನಸ್ಯ—ಯಜಮಾನನಿಗೆ |
ಚೋದಾ—ಉತ್ತೇಜಕರಾಗಿ | ಸ್ಥಃ—ಇಂ | ಯುವಂ—ನೀವು | ಅಸ್ಮಾನ್—ನಮ್ಮನ್ನು | ಅವಿಷ್ಯಂ—
ರಕ್ಷಿಸಿರಿ | ಅಸ್ಮಿನ್ ಭಯಸ್ಥೇ—ಭಯಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನವಾದ ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ | ಲೋಕಂ—ಭಯರಹಿತವಾದ
ಸ್ಥಾನವನ್ನು | ಕೃಣುತಂ—ಉಂಟುಮಾಡಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ನೀವು ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸೋಮದೇವತೆಗಳೇ, ಯಾವ ವೈರಿಯನ್ನು ನೀವು ದ್ವೇಷಿಸುವಿರೋ. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ
ವಿಘ್ನಕಾರಿಯಾದ ಅವನನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡಿರಿ. ನಿಮಗೆ ವಿಧೇಯನಾಗಿರತಕ್ಕ ಯಜಮಾನನಿಗೆ
ಉತ್ತೇಜಕರಾಗಿರಿ. ನೀವು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರಿ. ಭಯಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನವಾದ ಈ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭಯರಹಿತವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡಿರಿ

English Translation.

Indra and Soma, eradicate the worker (of evil), whom you hate :
be the encouragers of the liberal institutor of the rite : protect us in this
place of peril and make the world (free from fear).

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸೋಮ ಎಂಬ ಎರಡು ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರುತೆಂ—ದ್ವೀಷಸ್ಯ ಕರ್ತಾರಂ | ಶ್ರುತೆಂ ಎಂಬ ಪದವು ಯಾಸ್ಕರಿಂವ ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೨) ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. **ಶ್ರುತೆಂ ಕರ್ಮ ವಾ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ವಾ** (ನಿ. ೨-೨೫) ಎಂದು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ದ್ವೀಷವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸೋಮ ಇವರು ತಮ್ಮನ್ನು ದ್ವೀಷಿಸುವ ಶತ್ರುವನ್ನು ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗುಮಾಡುವರು ಮತ್ತು ಅವನನ್ನು ಪ್ರತಿ ಹಿ ವೃಹತಃ (ನಿರ್ಮೂಲವಾಗಿ) ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಪಡಿಸುವರೆಂದೂ, ರಥ್ವಸ್ಯ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಚೋದೌ ಸ್ತಃ—ಸಾಧಕಸ್ಯ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಾಣಾಂ ಪ್ರೇರಕೌ ಭವತಃ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಅಚರಿಸುವ ಯಜಮಾನನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವರಾಗುವರೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಇಂದ್ರ ಸೋಮರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಯುವಂ ಆಸ್ಮಾನ್ ಅವಿವ್ಯಂ | ಯುವಾಂ ಆಸ್ಮಾನ್ ಅವತಂ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಭಯಸ್ಥೇ ಲೋಕಂ | ಕೃಣುತಂ | ಭಯಸ್ಥಾನೇ ಯುದ್ಧಭಯರಹಿತಂ ಸ್ಥಾನಂ ಕುರುತಂ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಭಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಯುದ್ಧವು ಒದಗಿದಾಗ ಭಯವು ಉಂಟಾಗದಂತೆ ರಕ್ಷಣೆಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ನ ಮಾ ತಮನ್ನು ಶ್ರಮನ್ನೋತ ತಂದ್ರನ್ನು ವೋಚಾಮು ಮಾ ಸುನೋತೇತಿ
ಸೋಮಂ |

ಯೋ ಮೇ ಪ್ರಜಾನ್ಯೋ ದದ್ಯೋ ನಿಬೋಧಾನ್ಯೋ ಮಾ ಸುಸ್ವಂತಮುಪ್
ಗೋಭಿರಾಯತಃ || ೭ ||

। ಪದಪಾಠಃ ।

ನ | ಮಾ | ತಮುತ್ | ನ | ಶ್ರಮುತ್ | ನ | ಉತ | ತಂದ್ರತ್ | ನ | ವೋಚಾಮು | ಮಾ | ಸುನೋತ |

ಇತಿ | ಸೋಮಂ |

ಯಃ | ಮೇ | ಪ್ರಜಾನ್ | ಯಃ | ದದ್ಯತ್ | ಯಃ | ನಿಬೋಧಾನ್ | ಯಃ | ಮಾ | ಸುಸ್ವಂತಂ |

ಉಪ | ಗೋಭಿಃ | ಆ | ಅಯತ್ || ೭ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸ ಇಂದ್ರೋ ಮಾಂ ನ ತಮತ್ | ನ ತಮಯತು | ನ ಗ್ಲಪಯತು | ತಥಾ ನ ಶ್ರಮತ್ | ಶ್ರಾಂತಂ
ವಾ ಕರೋತು || ತಮು ಗ್ಲಾನಾ ಶ್ರಮು ತಪಸಿ ಹೇದೇ ಚ | ಅನಯೋರ್ಹೇತುಮಣ್ಣುಂ ತಯೋರ್ಹೇ-
ಟ್ಕಡಾಗಮಃ | ಭಂದಸ್ಯುಭಯುಭೇತಿ ಶಪ ಅರ್ಧಧಾತುಕತ್ವಾಣ್ಣೀರನಿಟೀತಿ ಷೆಲೋಪಃ || ಉತ ಅಪಿ ಚ
ಮಾಂ ನ ತಂದ್ರತ್ | ನ ತಂದ್ರಯೇತ್ | ತಂದ್ರ್ಯಾಲಸ್ಯೇನ ಯುಕ್ತಂ ಮಾ ಕರೋತು || ತಂದ್ರೀಶಬ್ಧಾ-
ತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋತಿ ಷೆಷಿ | ಇಾವಿಷ್ಯವತ್ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಸ್ಯೇತಿ ಷೆಲೋಪಃ | ಅನ್ಯತ್ ಪೂರ್ವವತ್ || ಇಂದ್ರ-
ಯಾಗಾಯ ಸೋಮಂ ಮಾ ಸುನೋತೆ ಮಾಭಿಷುಣುತೇತ್ಯನ್ಯಾನ್ಯಜಮಾನಾನ್ ಪ್ರತಿ ನಿ ವೋಚಾಮ |
ನ ಬ್ರವಾಮು || ವಕ್ತ್ರೇಶ್ವಾನಂದಸೋ ಲುಪ್ | ಸುನೋತೇತ್ಯತ್ರೇ ತಪ್ತನಪ್ತನಭಸಾಣ್ಣೀತಿ ತಸ್ಯ ತಪಾದೇಶಃ |
ತಸ್ಯ ಪಿತ್ವೇನ ಜಾತ್ವಾಭಾವಾದ್ಭುಣಿ || ಯ ಇಂದ್ರೋ ಮೇ ಮಮ ಪೃಣಾತ್ ಕಾಮಾನ್ ಪೂರಯೇತ್
ಯಕ್ವ ದವತ್ ಅಭೀಷ್ಟಂ ಫಲಂ ದದ್ಯಾತ್ ಯಕ್ವ ನಿಬೋಧಾತ್ ಅಸ್ಮದೀಯಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಯಾಗಂ
ವಾವಗಚ್ಛೇತ್ ಯ ಇಂದ್ರೇ ಸುನ್ಯಂತಂ ಸೋಮನುಭಿಷುಣ್ಣಂತಂ ಮಾಮಸ್ಯುಭ್ಯಂ ದಾತನ್ಯೈರ್ಗೋಧಿಃ
ಸಹೋಪಾಯತ್ ಉಪಾಗಚ್ಛೇತ್ | ಸ ಇಂದ್ರ ಇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರಾನ್ವಯಃ || ಪೃಣಾದಿತ್ಯಾಧಿಷು
ಲೇಟ್ಕಡಾಗಮಃ ||

|| ಶ್ರುತಿವಾರ್ಥಃ ||

ಯಃ—ಯಾವ ಇಂದ್ರನು | ಮೇ—ನನ್ನ | ಪೃಣಾತ್—ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವನೋ |
ಯಃ—ಯಾರು | ದದೇತ್—(ನಾನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವನೋ | ಯಃ—ಯಾರು | ನಿಬೋಧಾತ್—
ನಮ್ಮಿಂದ ಕೃತವಾದ ಪೂಜೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು (ಸ್ವೀಕರಿಸುವನೋ) | ಯಃ—ಯಾವ ಇಂದ್ರನು | ಸುನ್ಯಂತಂ ಮಾ—
ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಡುವ ನನ್ನನ್ನು | ಗೋಲಭಿಃ—ಗೋವುಗಳೊಂದಿಗೆ | ಉಪ ಅಯತ್—ಸೇರುವಂತೆ
ಮಾಡುವನೋ | (ಸಃ—ಇಂದ್ರನು) | ಮಾ—ನನ್ನನ್ನು | ನ ತಮತ್—ಕಾಡದೇ ಇರಲಿ | ನ ಶ್ರಮತ್—
ಶ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡದಿರಲಿ | ಉತ—ಮತ್ತು | ನ ತಂದ್ರತ್—ಅಲಸಿಕೆಯಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗು
ವಂತೆ ಮಾಡದಿರಲಿ | ಸೋಮಂ—(ಇಂದ್ರ ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ) ಸೋಮವನ್ನು | ಮಾ ಸುನೋತೆ—ಹಿಡಬೇಡಿ |
ಇತಿ—ಎಂದು | ನ ವೋಚಾಮ—(ಇತರ ಯಜಮಾನರಿಗೆ) ನಾವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ನನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ನಾನು ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದುದನ್ನು ಕೊಡುವವನೂ, ನಮ್ಮಿಂದ ಅಚರಿತವಾದ
ಪೂಜೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನೂ, ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಡುವ ನನ್ನನ್ನು ಗೋವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸೇರುವಂತೆ ಮಾಡುವವನೂ
ಅದ ಇಂದ್ರನು ನನ್ನನ್ನು ಕಾಡದಿರಲಿ. ನನಗೆ ಶ್ರಮವನ್ನು ಕೊಡದಿರಲಿ. ಮತ್ತು ನನ್ನನ್ನು ಅಲಸನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡ
ದಿರಲಿ. ಇಂದ್ರಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಡಬೇಡಿ ಎಂದು ನಾನು ಇತರರಿಗೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

English Translation.

Let not Indra vex me, or weary me, or make me slothful : never
may we say (to another), do not offer the Soma libation : (for it is Indra)

who will fulfil (my wishes), who will give (me riches), who will hear (my prayers), who will reward me, presenting libations, with cattle.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ತುತಿಸಿದೆ. ಮೇ ಪೈಣಾತ್ ಮಮ ಕಾಮಾನ್ ಪೂರ ಯೇತ್, ದದತ್—ಅಭೀಷ್ಟಂ ಫಲಂ ದದ್ಯಾತ್, ನಿಬೋಧಾತ್-ಅಸ್ತದೀಯಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಯಾಗಂ ವಾ ಅವಗಚ್ಛೇತ್, ಗೋಭಿಃ ಸಹ ಉಪ ಆಯತ್-ಸೋಮಮುಭಿಷುಣ್ಣಂತಂ ಮಾಂ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ ದಾತವ್ಯೈಃ | ಗೋಭಿಃ ಸಹ ಉಪಗಚ್ಛೇತ್ | ಇಂದ್ರನು ಯಾಗವನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಯಜಮಾನನ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವನು, ಅಭಿಲಾಷೆಗನುಸಾರವಾದ ಫಲದಾತೃವಾಗಿರುವನು. ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಯಾಗಗಳಿಗೆ ಬರುವನು, ಸೋಮಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮವನ್ನು ಹಿಂಡುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಗೋವುಗಳೊಡನೆ ಯಾಗಗಳಿಗೆ ಬರುವನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿ, ಈ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಯಜಮಾನನು ನ ತಮಯತು, ನ ಗ್ನಪಯತು, ಶ್ರಾಂತಂ ಮಾ ಕರೋತು, ನ ತಂದ್ರಯೇತ್, ಗ್ನಾ ನಿಯು ಉಂಟಾಗದಿರಬೇಕೆಂದೂ, ಆಯಾಸವುಳ್ಳವನಾಗದೆ ಇರಬೇಕೆಂದೂ, ಸೋಮಾಂ ತನಪು ಉಂಟಾಗದಿರಬೇಕೆಂದೂ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಂದ್ರಯಾಗಾಯ ಸೋಮಂ ಮಾ ಸುನೋತ ಇತಿ ನ ವೋ ಚಾಮ—ಮತ್ಸು ಇಂದ್ರಯಾಗಾಯ ಸೋಮಂ ಮಾ ಅಭಿಷುಣತ ಇತಿ ಅನ್ಯಾನ್ ಯಜ ಮಾನಾನ್ ಪ್ರತಿ ನ ಬ್ರವಾಮ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಯಾಗವನ್ನಾಚರಿಸುವ ಇತರ ಯಜಮಾನರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಇಂದ್ರನಿಗಾಗಿ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಬೇಡಿ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಆಗದಿರಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

~*~*~*~

| ಸಂಹಿತಾಶ್ಲೋಕ |

ಸರಸ್ವತಿ ತ್ವಮಸ್ಮಾ ಅವಿದ್ಧಿ ಮರುತ್ಪತೀ ದ್ಯಷತೀ ಚೇಷಿ ಶತ್ಸೂನ್ |

ತ್ಯಂ ಚಿಚ್ಚರ್ಧಂತಂ ತವಿಸ್ತೀಯಮಾಣಮಿಂದ್ರೋ ಹಂತಿ ವೃಷಭಂ ಶಂದಿಕಾಣಾಂ ||

| ಸದಶ್ವಾತಃ |

ಸರಸ್ವತಿ | ತ್ವಂ | ಅಸ್ಮಾನ್ | ಅವಿದ್ಧಿ | ಮರುತ್ಪತೀ | ದ್ಯಷತೀ | ಚೇಷಿ | ಶತ್ಸೂನ್ |

ತ್ಯಂ | ಚಿಚ್ | ಶರ್ಧಂತಂ | ತವಿಸ್ತೀಯಮಾಣಂ | ಇಂದ್ರಃ | ಹಂತಿ | ವೃಷಭಂ | ಶಂದಿಕಾಣಾಂ || ೮ ||

| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ |

ಈ ಸರಸ್ವತಿ ಸರಣವತಿ ದೇವಿ ತ್ವಮಸ್ಮಾನ್ ಸ್ತೋತೃನ್ ಅವಿದ್ಧಿ | ರಜ್ಜು ರಜ್ಜಾರ್ಥಸ್ಯಾವತೇ-ಲೇಗಟ್ಟೇತದ್ರೋಹಂ || ತಥಾ ಮರುತ್ಪತೀ ಮರುದ್ವಿಯುಕ್ತಾ | ಮಧ್ಯಮಸ್ಯಾ ನಾ ಹಿ ವಾಕ್ ಸರಸ್ವತೀ ಮರುತ್ಕ ಮಧ್ಯಮಸ್ಯಾ ಸಸ್ಯಾಃ | ಅತಸ್ತದ್ವತೀ ಸತೀ ದ್ಯಷತೀ ಧರ್ಷಯಂತೀ ಶತ್ಸೂನ್ ಶಾತಯತ್ಸೂನ್

ವೈರಿಣೋ ಜೇಷ್ಠ | ಜಯ || ಜಯತೇಶ್ಚಾಂದಸಃ ಶಪಃ ಶ್ಲುಃ || ಕಿಂಚಾಯಮಿಂಧ್ರಸ್ತ್ಯಂ ಚಿತ್ ತಮಸ್ಯೈ-
ಸುರಂ ಹಂತಿ | ಹತಮಾನ್ || ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಭೂತಾರ್ಥೇ ಲಟ್ || ಕೀದೃಶಂ | ಶರ್ಧಂತಂ | ಪ್ರಸಹನ-
ಶೀಲಂ || ಶ್ರುಧು ಪ್ರಸಹನೇ || ತಪಿಷ್ಠೀಯಮಾಣಂ | ತಪಿಷ್ಠೀ ಬಲಮಿನಾಚೀರಂತಿಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭಂಜನೇ
ಶಕ್ತಂ | ಶಂದಿಕಾನಾಂ | ಶಂದಾಮರ್ಕಾವಸುರಪುರೋಹಿತಂ | ತೈ.ಸಂ. ೩-೪-೧೦-೧ | ಶಂದವಂಶ್ಯಾನಾಂ
ಮಧ್ಯೇ ವ್ಯಷಭಂ ಪ್ರಧಾನಂ ||

। ಪ್ರತಿಪಾರ್ಶ್ವಃ ।

ಸರಸ್ವತೀ—ಎಲೈ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯೇ | ತ್ವಂ—ನೀನು | ಅಸ್ಮಾನ್—ಸ್ತ್ರೋತೃಗಳಾದ ನಮ್ಮನ್ನು |
ಅವಿದ್ಧಿ—ರಕ್ಷಿಸು | ಮರುತ್ತೇತೀ—ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದವಳೂ | ಧೃಷತೀ—ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮರ್ದನ
ಮಾಡುವವಳೂ ಆಗಿ | ಶತ್ವೋನ್—ಶತ್ರುಗಳನ್ನು | ಜೇಷ್ಠ—ಜಯಿಸು | ಇಂದ್ರೇಃ—ಇಂದ್ರನು | ಶರ್ಧಂತಂ—
ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ | ತಪಿಷ್ಠೀಯಮಾಣಂ—ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ |
ಶಂದಿಕಾನಾಂ—ಶಂದವಂಶದವರಿಗೆ | ವ್ಯಷಭಂ—ಪ್ರಧಾನನೂ ಆದ | ತೈಂ ಚಿತ್—ಆ ಅಸುರನನ್ನು |
ಹಂತಿ—ಕೊಂದಿದ್ದಾನೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ಎಲೈ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯೇ, ನೀನು ಸ್ತ್ರೋತೃಗಳಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು. ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ
ದವಳೂ, ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮರ್ದನಮಾಡುವವಳೂ ಆಗಿ ನೀನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸು. ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು
ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ, ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಗರ್ವವುಳ್ಳವನೂ ಶಂದವಂಶದ ಅಸುರರಿಗೆ ಪ್ರಧಾನನೂ ಆದ
ಅಸುರನನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದಾನೆ.

English Translation.

Saraswati, protect us : associated with the Maruts, and firm
(of purpose), overcome our foes, whilst Indra slays the chief of the Shandikas,
defying him and confiding in his strength.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸರಸ್ವತೀ—ಸರಣವತಿ ದೇವಿ | ಯಾಸ್ಯರು ಸರಸ್ವತೀ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ವಾಚ್ಛುಮುಗಳಲ್ಲಿಯೂ,
(ನಿ. ೨-೩) ನದೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೪) ಪಠಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು

ಪಾವಕಾ ನಸ್ಸರಸ್ವತೀ ವಾಚೇಭಿರ್ವಾಚಿನೀವತಿ | ಯಜ್ಞಂ ವಪ್ಸ್ಯು ಧಿಯಾವಸುಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೩-೧೦)

ಎಂಬ ಈ ಋಕ್ಕನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಸರಸ್ವತೀ—ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ವಾಕ್ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ
ಸಾಯಣರು ಸರಣವತಿ ದೇವಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಈ ದೇವಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಈ ದೇವಿಯಿಂದ
ಸ್ತ್ರೋತೃಗಳಾದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮರುತ್ತೇತೀ—ಮರುದ್ಧಿಯುಳ್ಳಾ | ಮುಧ್ಯಮಸ್ಥಾನಾ ಹಿ ವಾಕ್ ಸರಸ್ವತೀ ಮರುತ್ತೇ
 ಮುಧ್ಯಮಸ್ಥಾನಾಃ ಅಶತ್ವದ್ವತೀ | ಮುಧ್ಯಮಸ್ಥಾನವುಳ್ಳದ್ದಾದ ವಾಗ್ವೇದನತೆಯು ಮುಧ್ಯಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ
 ಮರುದ್ವೇದನತೆಗಳೊಡನೆ ಇರುವ ಕಾರಣ ಮರುದ್ವೇದನತೆಗಳ ಹಾಗೆ ಇತರರಿಂದ ಜಯಿಸಲ್ಪಡಲಾಗುವುದು ಎಂದೂ,
 ಶತ್ವೋ ಜೇಷ್ಠಿ—ಶಾತಯಿತ್ವೋ ವೈರಿಣಃ ಜಯ ಯಜಮಾನರ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಈ ದೇವಿಯು ಜಯಿಸಲಿ
 ಎಂದೂ ಆಶಿಸಿದೆ. ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಇಂದ್ರಃ ಶರ್ವತಂ ತವಿಷ್ವೀಯಮಾಣಂ ಶಂದಿಕಾನಾಂ ವೃಷಭಂ ತೈಂ ಚಿತ್ ಹಂತಿ—ಪ್ರಸಹನ
 ಶೀಲಂ ಬಲಮಿವಾಚೀರಂತಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭಂಜನೇ ಶಕ್ತಂ ಶಂದಿಕಾನಾಂ ಪ್ರಭಾಸಂ ಅಸುರಂ ಹತವಾನ್ |
 ಇಂದ್ರನು ಸರ್ವರನ್ನೂ ನಾಶಗೊಳಿಸುವ ಬಲವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವ ನಿಮಿತ್ತ ಸರ್ವರನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವವನಾದ, ಶಂಡ
 ವಂಶದವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಮುಖ್ಯನಾಗಿರುವ ಅಸುರ ಪುರೋಹಿತನಾದ ಶಂಡನೆಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಕೊಂದನು ಎಂದು ಹೇಳಿ
 ಈ ದೇವಿಯು ಯಜಮಾನರ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ. ಶಂದಿಕಾನಾಂ ವೃಷಭಂ ಅಸುರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ
 ಶಂಡವಂಶೀಶ್ವನ್ನರಾದವರೆಂಬುದು ಬೃಹಸ್ಪತಿದೇವಾನಾಂ ಪುರೋಹಿತ ಅಸೀಜ್ಯಜಾನುರ್ಕಾವಸುರಾಣಾಂ
 ಎಂದು (ತೈ. ಸಂ. ೬-೪-೧೦-೧) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಯೋ ನಃ ಸನುತ್ಯ ಉತ ನಾ ಜಿಘತ್ಸು ರಭಿಘ್ಯಾಯ ತಂ ತಿಗಿತೇನ ವಿದ್ಯ |
 ಬೃಹಸ್ಪತ ಆಯುಧೈರ್ಜೇಷ್ಠಿ ಶತ್ವೋನ್ ದ್ವುಹೇ ರಿಷಂತಂ ಪರಿ ಧೇಹಿ ರಾಜನ್ ||

! ಽಪಠಾಃ !

ಯಃ | ನಃ | ಸನುತ್ಯಃ | ಉತ | ನಾ | ಜಿಘತ್ಸುಃ | ಅಭಿಘ್ಯಾಯ | ತಂ | ತಿಗಿತೇನ | ವಿದ್ಯ |
 ಬೃಹಸ್ಪತೇ | ಆಯುಧೈಃ | ಜೇಷ್ಠಿ | ಶತ್ವೋನ್ | ದ್ವುಹೇ | ರಿಷಂತಂ | ಪರಿ | ಧೇಹಿ | ರಾಜನ್ || ೯ ||

! ಸಾಯಜಠಾಪ್ಯಂ !

ಹೇ ಬೃಹಸ್ಪತೇ ಯೋ ನೋಸ್ತಸ್ಮಾಳಂ ಸನುತ್ಯಃ | ಸನುತರಿತ್ಯಂತರ್ಹಿತನಾಮು | ಅಂತರ್ಹಿತೇ
 ದೇಶೇ ಧವತ್ಸೋರಃ || ಸಗರ್ಭಸಯೂಥಸನುತಾದ್ಯತ್ || ಉತ ನಾ ಅಹಿ ನಾ ಯೋ ಜಿಘತ್ಸುರ್ಜಿ-
 ಘಾಂಸುರ್ಭವತಿ | ತವುಧಿಘ್ಯಾಯ ಸಂದೀಕ್ಷ್ಯ ತಿಗಿತೇನ ತೀಕ್ಷ್ಣೇನಾಯುಧೇನ ವಿದ್ಯ | ಶಾಡಯ |
 ತಥಾಸ್ತದೀಯಾನ್ ಶತ್ವೋನ್ ಆಯುಧೈರಾಯೋಧನಸಾಧಸ್ವೈರಿಷ್ಟಾದಿಧರ್ಷಿಣಿ | ಜಯ | ತಥಾ ಹೇ
 ರಾಜನ್ ರಾಜಮಾನ ಬೃಹಸ್ಪತೇ ದ್ವುಹೇ ದ್ರೋಗೈ ಶತ್ವನೇ ರಿಷಂತಂ ಹಿಷಂತಂ ವಜ್ರಂ ಪರಿ ಧೇಹಿ |
 ಪರಿತೋ ಧಾರಯ | ಪ್ರಕ್ಷಿಪೇತ್ಯರ್ಥಃ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ !

(ಬೃಹಸ್ಪತೇ—ಎಲೈ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯೇ) | ಯಃ—ಯಾರು | ನಃ—ನಮಗೆ (ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸಿ) | ಸನುತ್ಯಃ—ಗುಪ್ತವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾದಿರುವನೋ | ಉತ ವಾ—ಆಲ್ಲದೇ | ಜಿಘತ್ಸುಃ—ಹಿಂಸಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುವನೋ | ತಂ—ಆ ಅಸುರನನ್ನು | ಅಭಿಖ್ಯಾಯಿ—ಹುಡುಕಿ | ತಿಗಿತೇನಿ—ಹಂತವಾದ ಆಯುಧದಿಂದ | ವಿಧ್ಯ—ಹೊಡೆ | ಶತ್ಸೂನ್—ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು | ಆಯುಧೈಃ—ಬಾಣವೇ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದು | ಜೀಷಿ—ಜಯಿಸು | ರಾಜನ್—ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ | ಬೃಹಸ್ಪತೇ—ಎಲೈ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯೇ | ದ್ರುಹೇ—ದ್ರೋಹವನ್ನಾ ಚರಿಸತಕ್ಕ ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ | ರಿಷಂತಂ—ಹಿಂಸಿಸತಕ್ಕ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು | ಪರಿ ಧೇಹಿ—ಬೀಸಿ ಎಸೆ.

! ಛಾಂದಾರ್ಥ !

ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ಎಲೈ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯೇ, ಯಾರು ನಮಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸಿ ಗುಪ್ತವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾದಿರುವನೋ, ಮತ್ತು ಹಿಂಸಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುವನೋ, ಆ ಅಸುರನನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಹಂತವಾದ ಆಯುಧದಿಂದ ಹೊಡೆ. ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಹೊಡೆದು ಜಯಿಸು. ದ್ರೋಹವನ್ನಾ ಚರಿಸತಕ್ಕ ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ಹಿಂಸಿಸತಕ್ಕ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಬೀಸಿ ಎಸೆ.

English Translation

Detecting him who is lying in ambush (against us), who is purposing our death, pierce him, Brihaspati, with your sharp (thunderbolt), and overthrow (our) enemies with (your) weapons: hurl, monarch, your destroying (shaft) against the oppressor.

! ವಿಕೀರ್ಷವಾಯುಗಂ. ?

ಈ ಮುಕ್ತೆನಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿದೆ.

ನಃ ಸನುತ್ಯಃ ಉತ ವಾ ಜಿಘತ್ಸುಃ ತಂ ತಿಗಿತೇನ ವಿಧ್ಯ—ಅಸ್ಮಾಕಂ ಅಂತರ್ಹಿತದೇಶೇ ಭವತ್ಸೋರಃ ಅಸಿನಾ ಜಿಘಾಂಸುರ್ಧವತಿ ತಂ ಅಭಿವೀಕ್ಷ್ಯ ತೀಕ್ಷ್ಣಾಯುಧೇನ ತಾಡಯಿ | ಯಾಸ್ಯುರು ಸನುತಃ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಂತರ್ಹಿತನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೯) ಪಠಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗೂಢವಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕಳ್ಳತನವನ್ನು ಆಚರಿಸಿರುವ ಕಳ್ಳರನ್ನೂ ನಮ್ಮನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವರನ್ನೂ ಹಂತವಾದ ಆಯುಧದಿಂದ ಹೊಡೆಯಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಶತ್ಸೂನ್ ಆಯುಧೈಃ ಜೀಷಿ—ಅಸ್ಮದೀಯಾನ್ ಶತ್ಸೂನ್ ಆಯೋಧನಸಾಧನೈಃ ಇಷ್ಟಾದಿಭಃ ಜಯ. ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಸಾಧಕಗಳಾದ ಬಾಣವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಜಯಿಸಲಿ ಎಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ನೆಂದು ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡಿ, ಸಂದೋಧಿಸಿ, ದ್ರುಹೇ ರಿಷಂತಂ ಪರಿ ಧೇಹಿ—ದೋಗೈಃ ಶತ್ವವೇ ಹಿಂಸಂತಂ ವಜ್ರಂ ಪ್ರತ್ಯೇಶ ಈ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ದ್ರೋಹವನ್ನಾ ಚರಿಸುವ ಶತ್ರುಗಳ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಲಿ ಅಥವಾ ಬೀಸಿ ಎಸೆಯಲಿ ಎಂದೂ ಯಜಮಾನರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ಅಸ್ಮಾಕೇಭಿಃ ಸತ್ವಭಿಃ ಶೂರ ಶೂರೈರ್ವೀರ್ಯಾ ಕೃಧಿ ಯಾನಿ ತೇ ಕರ್ತವ್ಯಾನಿ ।
ಜ್ಯೋತಿಸ್ತವನ್ಮನುಧೂಪಿತಾಸೋ ಹತ್ತೀ ತೇಷಾಂನಾ ಭರಾ ನೋ ವಸೂನಿ ॥

॥ ಪದಪಾಠಃ ॥

ಅಸ್ಮಾಕೇಭಿಃ | ಸತ್ವಭಿಃ | ಶೂರ | ಶೂರೈಃ | ವೀರ್ಯಾ | ಕೃಧಿ | ಯಾನಿ | ತೇ | ಕರ್ತವ್ಯಾನಿ |
ಜ್ಯೋತಿಸ್ | ಅಧೂವನ್ | ಅನುಧೂಪಿತಾಸಃ | ಹತ್ತೀ | ತೇಷಾಂ | ಅ | ಭರ | ನಃ | ವಸೂನಿ ॥ ೧೦ ॥

। ಸಾಯುಜಘಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ಶೂರ ಶೌರ್ಯವನ್ನಿಂದ್ರ ಅಸ್ಮಾಕೇಭಿರಾಸ್ಮಾಕೇಭ್ಯಃ ಸತ್ವಭಿಃ ಪರೇಷಾಂ ಸಾದಕೈಃ ಶೂರೈಃ ಶೌರ್ಯೋಪೇತೈರ್ಭಟ್ಟಿಸ್ತಾನಿ ವೀರ್ಯಾ ವೀರಕರ್ಮಾಣಿ ಕೃಧಿ ಕುರು ಯಾನಿ ತೇ ತ್ವಯಾ ಕರ್ತವ್ಯಾನಿ ಕರಣೇಯಾನಿ ॥ ಕೃತ್ಯಾಭೇಃ ತವ್ಯಕೇನಿತಿ ಕರೋತೇಶ್ಚೈಸ್ತೈಶ್ಚೈಯಃ ॥ ಜ್ಯೋತಿಸ್ ಟೀಕಾಲಮನುಧೂಪಿತಾಸೋ ಧೂಪಾಯಮಾನಹೃದಿಯಾ ಮದೀಯಾಃ ಶತ್ವವೋಧೂವನ್ ಅಸನ್ | ಹತ್ತೀ ಶಾನ್ ಹತ್ವಾ ॥ ಸ್ವಾತ್ಯಾಧಯಶ್ಚೇತೀಕಾರಃ ತೇಷಾಂ ಶತ್ರೋಣಾಂ ವಸೂನಿ ಧನಾನಿ ನೋಽಸ್ಮೈಭ್ಯಮಾಧರ | ಅಹರ ॥

। ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಶೂರ—ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಇಂದ್ರನೇ, | ಅಸ್ಮಾಕೇಭಿಃ—ನಮಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವರೂ | ಸತ್ವಭಿಃ—ಶಕ್ತುದಮನಮಾಡಲು ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರೂ | ಶೂರೈಃ—ಶೌರ್ಯಯುಕ್ತರೂ ಆದ ಭಟರೊಡನೆ ಸೇರಿ | ಯಾನಿ—ಯಾವ ವೀರೈಕರ್ಮಗಳು | ತೇ—ನಿನ್ನಿಂದ | ಕರ್ತವ್ಯಾನಿ—ಆಚರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೋ ಅಂತಹ | ವೀರೈಃ—ವೀರೈಕರ್ಮಗಳನ್ನು | ಕೃಧಿ—ನಿರವೇರಿಸು | ಜ್ಯೋತಿಸ್—ಬಹಳ ಕಾಲ (ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳು) | ಅನುಧೂಪಿತಾಸಃ—ಗರ್ವದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿದವರಾಗಿ | ಅಧೂವನ್—ಇದ್ದರೋ | ಹತ್ತೀ—ಅಂತಹ ಅವರನ್ನು ಕೂಂದು | ತೇಷಾಂ—ಅವರ | ವಸೂನಿ—ಧನಗಳನ್ನು | ನಃ—ನಮಗೆ | ಅ ಭರ—ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಕೊಡು.

। ಛಾಂದೋಗ್ಯಃ ।

ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಇಂದ್ರನೇ, ನಮಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವರೂ, ಶಕ್ತುದಮನಮಾಡಲು ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರೂ, ಶೌರ್ಯಯುಕ್ತರೂ ಆದ ಭಟರೊಡನೆ ಸೇರಿ ಯಾವ ವೀರೈಕರ್ಮಗಳು ನಿನ್ನಿಂದ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೋ ಅಂತಹ ವೀರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿರವೇರಿಸು. ಬಹಳಕಾಲ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳು ಗರ್ವದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿದವರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರನ್ನು ಕೊಂದು ಅವರ ಧನವನ್ನು ತಂದು ನಮಗೆ ಹಂಚು.

English Translation

Achieve, hero, along with our valiant heroes, the exploits that are to be achieved by you: long have (our enemies) been inflated (with pride); slay them, and bring to us their treasures.

! ವಿಕೀಷವಿಷಯಗಳು !

ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಶೂರ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶ್ರೋಯವನ್ ಬಲವುಳ್ಳವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿನಯಿಸಿ, ಈ ಪದದಿಂದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಈ ಇಂದ್ರನು ಅಸ್ತಾಕೇಭಿಃ—ಅಸ್ತಾಕೇನೈಃ ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳಾಗಿಯೂ, ಸತ್ವೇಭಿಃ—ಪರೇಷಾಂ ಸಾದಕೈಃ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡುವವುಗಳಾಗಿಯೂ, ವೀರ್ಯಾಃ—ವೀರಕರ್ಮಾಣಿ ವೀರರಿಂದ ಆಚರಿಸಲರ್ಹಗಳಾಗಿಯೂ, ಕರ್ತಾರ್ಥ—ಕರಣೀಯಾನಿ ಅವಶ್ಯಕತಃವ್ಯವುಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು (ಇಂದ್ರನು) ಆಚರಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶಂಸಿತನಾಗಿದೆ.

ಅನುಧೂಪಿತಾಸಃ ಹಸ್ತೀ ತೇಷಾಂ ವಸೂನಿ ನಃ ಅಧರ—ಮುದೀಯಾಃ ಶತ್ವನಃ ಧೂಪಾಯಮಾನ ಹೈದೇಯಾಃ | ತಾನ್ ಹತ್ವಾ ತೇಷಾಂ ಶತ್ರುಜಾಂ ಧನಾನಿ ಅಸ್ತೃಭ್ಯಂ ಆಹರ. ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳು ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರೋಧವನ್ನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಆಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತಾರೆ ಯಾದ ಕಾರಣ ಇಂದ್ರನು ಅವರನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಅವರ ಧನವನ್ನು ನಮಗೆ ತಂದುಕೊಡಲಿ ಎಂದು ಯಜಮಾನರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಮನು ಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತನಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧನವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿನಯಿಸಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಶಾಃ !

ತಂ ವಃ ಶರ್ಧಂ ಮಾರುತಂ ಸುನ್ನುಯುರ್ಗಿರೋಷ ಬ್ರುವೇ ನಮಸಾ ದೈವ್ಯಂ
ಜನಂ |

ಯಥಾ ರಯಿಂ ಸರ್ವವೀರಂ ನಶಾನುಹಾ ಅಪತ್ಯಸಾಚಂ ಶ್ರುತ್ಯಂ ದಿನೇದಿನೇ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ತಂ | ವಃ | ಶರ್ಧಂ | ಮಾರುತಂ | ಸುಮ್ನಯಯಃ | ಗಿರಾ | ಉಪ | ಬ್ರುವೇ | ನಮಸಾ | ದೈವ್ಯಂ |
 ಐನಂ |

ಯಥಾ | ರಯಿಂ | ಸರ್ವವೀರಂ | ನಶಾಮದೈ | ಅಪಶ್ಯತ್ಸಾಚಿಂ | ಶ್ರುತ್ಯಂ | ದಿವೇದಿನೇ || ೧೦ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ದೇ ಮರುತೋ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಶರ್ಧಂ ಬಲಂ ಮಾರುತಂ ಮರುತ್ಸಮೂಹರೂಪಂ ದೈವ್ಯಂ ದೇವೇನೋದ್ರೇಣ ಸಂಬದ್ಧಂ ಪ್ರಾರುರ್ಧೂತಂ ಏವಂಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಂ ಬಲಂ ನಮಸಾ ನಮಸ್ಕಾರೇಣ ಹವಿಷಾ ವಾ ಗಿರಾ ಸ್ತೋತ್ರೇಣೋಪಬ್ರುವೇ | ಸ್ತಮಿ | ಯಥಾ ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ವಯಂ ಸರ್ವವೀರಂ ಸರ್ವೈರ್ವೀರೈರ್ವೀರೇಣ ಶತ್ರುಣಾಂ ಪ್ರೇರಕೈರ್ಭಟ್ಟಿರುಪೇತಮಪಶ್ಯತ್ಸಾಚಿಮಪಶ್ಯತ್ಸಾರಪತನಹೇತುಭೂತೈಃ ಪುತ್ರಾದಿಭಿರುಪೇತಂ ಶ್ರುತ್ಯಂ ಕ್ರವಣೇಯಂ ಪ್ರಕಸ್ಯೆಭೂತಂ ರಯಿಂ ದಿವೇದಿನೇ ಪ್ರತಿವಿಸಂ ನಶಾಮದೈ | ನ್ಯಾಪ್ನನಾಮು || ನಶತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಕರ್ಮಾ | ಲೇಟ್ಸ್ಯಥಾಗಮಃ | ವೈತೋದ್ರಸ್ಯ-ತ್ರೇತ್ಯೈಕಾರಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಮರುತಃ—ಎಲೈ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳೇ | ಯಥಾ—ಯಾವವಿಧವಾದ | ಸರ್ವವೀರಂ—ಸಮಸ್ತವಾದ ವೀರಭಟರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿದುದೂ | ಅಪಶ್ಯತ್ಸಾಚಿಂ—ಪುತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ | ಶ್ರುತ್ಯಂ—ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದುದೂ ಆದ | ರಯಿಂ—ಧನವನ್ನು | ದಿವೇದಿನೇ—ಪ್ರತಿದಿನವೂ | ನಶಾಮದೈ—ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದುತ್ತೀವೆಯೋ ಅಂತಹುದೂ | ನಮಸಾ—ನಮಸ್ಕಾರದಿಂದಲೂ ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದುದೂ ಆದ | ಗಿರಾ—ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯಿನಿಂದ | ವಃ—ನಿಮಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದೂ | ಮಾರುತಂ—ಮರುತ್ಸಮೂಹರೂಪವಾದುದೂ | ಶರ್ಧಂ — ಸಂಘಾತ್ಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದೂ | ದೈವ್ಯಂ — ದೇವತಾತ್ಮವಾದದ್ದೂ (ಅಥವಾ ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದೂ) | ಐನಂ—ಪ್ರಾರುರ್ಧೂತವಾದದ್ದೂ ಆದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು | ಬ್ರುವೇ—ಸ್ತುತಿ ಸುಪೂಜಿಸುತ್ತೀನೆ.

|| ಛಾಂದೋಗ್ಯಃ ||

ಎಲೈ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳೇ, ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಪೂಜೆಯಿಂದ ಸಮಸ್ತವಾದ ವೀರಭಟರೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿದುದೂ, ಪುತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ, ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದುದೂ ಆದ ಧನವನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದುತ್ತೀವೆಯೋ ಅಂತಹುದೂ ಮತ್ತೂ ನಮಸ್ಕಾರದಿಂದಲೂ ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದುದೂ ಆದ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯಿನಿಂದ ಮರುತ್ಸಮೂಹರೂಪವಾದದ್ದೂ, ಸಂಘಾತ್ಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದೂ, ದೇವತಾತ್ಮವಾದದ್ದೂ ಮತ್ತೂ ದೇವನೊಡನೆ ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವಾದುದೂ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಾರುರ್ಧೂತವಾದದ್ದೂ ಆದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತೀನೆ.

English Translation.

Desirous of felicity, Maruts, I glorify with praise and homage your divine, manifest, and congregated strength ; that we may thereby daily enjoy distinguished affluence, accompanied by valiant dependants and posterity.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳು ಸ್ತುತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಯಜಮಾನರು ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂದೇಶಿಸಿ, ಈ ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳ ಬಲವು **ಮಾರುತಂ**—ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳು ೩ಳು ಜನರಾದುದರಿಂದ ಇವರ ಸಮೂಹದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದೂ, **ದೈವ್ಯಂ**—ತೇಜಶಾಲಿಯಾದ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದೆಂದೂ, **ಜನಂ**—ಆಗಾಗ ಪ್ರಾಥುರ್ಭೂತವೂ ಆಗಿರುವುದೆಂದೂ, ವರ್ಣಿಸಿ, ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಇರುವ ಈ ಬಲವನ್ನು **ನಮಸಾ ಗಿರಾ**—ನಮಸ್ಕಾರದಿಂದಲೂ, ಹವಿಸ್ಸಿನ ಅರ್ಪಣೆಗಳಿಂದಲೂ, ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಯಜಮಾನರು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಈ ನಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳು ನಮಗೆ **ಸರ್ವವೀರಂ**—ಪ್ರಭೂತವಾಗಿರುವ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಲರ್ಹವಾಗಿಯೂ, **ಅಪಶ್ಯಶಾಚಂ**—ದುರ್ಗತಿಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಪುತ್ರರೇ ವೊದಲಾದವರಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಾಗಿಯೂ, **ಶ್ರುತ್ಯಂ** ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಧನವನ್ನು ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಂದುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಲೆಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

ತರ್ಥಂ—ಬಲಂ | ತರ್ಥಃ ಎಂಬ ಪದವು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ನಮಸ್ಕೃತಿ ಎಂಬ ಪದವು ಪರಿಚರಣಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಯರಿಂದ (ನಿ. ೩-೧೩) ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ **ನಮಸಾ** ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರವೆಂದೂ, ಅಥವಾ ಹವಿಸ್ಸಿನ ಅರ್ಪಣೆಯೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ರಯಿಃ—ಧನಂ | ಈ ಪದವು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೪) ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿ, ರಯಿರಿತಿ ಧನನಾಮ **ರಾತೇರ್ಧಾಸಕರ್ಮಣಃ** ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ.

ಮೂವತ್ತೊಂದನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಅಸ್ತಾಳಮಿತಿ ಸಪ್ತಚಿಂ ನವಮಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗೃತ್ವಮದಿಸ್ಯಾರ್ಷಂ ವೈಶ್ವದೇವಂ | ಅಂತ್ಯಾ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ಪಾ | ತಿಷ್ಟಾ ಜಗತ್ಯಃ | ತಥಾ ಚಾನುಕ್ರಾಂತಂ | ಅಸ್ತಾಳಂ ಸಪ್ತ ವೈಶ್ವದೇವಂ ತ್ರಿಷ್ಟುಬಂತ್ಯಮಿತಿ || ವಿಧಿಯೋಗೋ ವೈಂಠಿಕಃ ||

ಅನುವಾದವು—ಅಸ್ಥಾಕಂ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಮೂರನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಏಳು ಮಕ್ಕಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃಹ್ಯಮದನು ಮುಷಿಯು; ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ದೇವತೆಯು; ಈ ಸೂಕ್ತದ ಕೊನೆಯ ಮಕ್ಕಳು ತ್ರಿಪ್ಪುವಾಭಂದಸ್ತವು; ಉಳಿದ ಮಕ್ಕಳು ಜಗತೀಭಂದಸ್ತವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಅಸ್ಥಾಕಂ ಸಪ್ತ ವೈಶ್ವದೇವಂ ತ್ರಿಪ್ಪುಬಂತಂ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ವಿಜಯೇಗವು ಲೈಂಗಿಕವು.

ಸೂಕ್ತ—೩೧

ಮಂದಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೨ || ಸೂಕ್ತ—೩೧ ||

ಅಪ್ಪಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೭ || ವರ್ಗ—೧೪ ||

|| ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮಕ್ಕಳಂಖ್ಯೆ—೭ ||

|| ಯುಜೀ—ಗೃಹ್ಯಮದಃ ||

|| ದೇವತಾ—ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಃ ||

|| ಭಂದಾ—೧-೨. ಜಗತೀ | ೭ ತ್ರಿಪ್ಪುವಾ |

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಸ್ಥಾಕಂ ಮಿತ್ರಾವರುಣಾವತಂ ರಥಮಾದಿತ್ಯೈ ರುದ್ರೈರ್ವಸುಭಿಃ ಸಚಾಭುವಾ |
ಪ್ರ ಯದ್ವಯೋ ನ ಪಪ್ತನ್ವಸ್ಯನಸ್ಪರಿ ಶ್ರವಸ್ಯವೋ ಹ್ಯಪೀವಂತೋ ವನರ್ಷದಃ ||

|| ಪದಾಠಃ ||

ಅಸ್ಥಾಕಂ | ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ | ಅವತಂ | ರಥಂ | ಅದಿತ್ಯೈಃ | ರುದ್ರೈಃ | ವಸುಭಿಃ | ಸಚಾಭುವಾ |
ಪ್ರ | ಯಃ | ವಯಃ | ನ | ಪಪ್ತನ್ | ವಸ್ಯನಃ | ಪರಿ | ಶ್ರವಸ್ಯವಃ | ಹ್ಯಪೀವಂತಃ | ವನರ್ಷದಃ || ೧ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ ಹೇ ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ ಅದಿತ್ಯೈರ್ಧಾರ್ತ್ರಯಮಾದಿದ್ಯಾರ್ಥಕಃ ರುದ್ರೈರೀ-
ಕಾದಕಸಂಖ್ಯಾಕ್ಕೆ; ವಸುಭಿರ್ಧರೋ ಧ್ರುವ ಇತ್ಯಾದಿಧಿರಪ್ಯಸಂಖ್ಯಾಕ್ಕೆ; ಏವಂ ತ್ರಿಧಿರ್ಧವಗಣೈಃ
ಸಚಾಭುವಾ ಸಹ ಭವಂತಾ ಸಹ ವರ್ತಮಾನಾ ಯುವಾಮಸ್ಥಾಕಂ ರಥಮನ್ನ ಲಾಭಾಯ ಪ್ರಪ್ತಮು-
ವತಂ | ಯದ್ಯಿದಾಸ್ತದೇಯಾ ರಥಾ ವಸ್ತಪಸ್ಪರಿ || ವಸಂತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ವಸ್ಯ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಂ | ಟೀಕಾಡಿಕೋ
ಮನಿಸಾ || ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಾಣಾಪ್ತರಿ ಉಪರಿ ದೇಶಾಂತರೇ || ಪಂಚಮ್ಯಾಃ ಪರಾವಧ್ಯರ್ಥ ಇತಿ ಸಪ್ತಂ |
ಅಧ್ಯರ್ಥ ಉಪಯುಕ್ತ ಇತಿ ವೃತ್ತಿಃ || ವಯೋ ನ ಪಪ್ತಣ ಇವ ಪ್ರಪಪ್ತನ್ || ಪ್ರಪತಂತಿ ಪ್ರಕರ್ಷಣ

ಗಚ್ಛಂತಿ || ಪತೇಶ್ಚಾಂದಸೇ ಲುಜಾ ಲ್ಪದಿಶ್ಚಾತ್ ಚ್ಚೇರಜಾದೇಶಃ | ಪತಃ ಪುಮಿತಿ ಪುಮಾಗಮಃ ||
 ಕೀದೃಶಾ ವಯಃ | ಶ್ರವಸ್ಯ ವೋಽನ್ನಕಾಮಾಃ | ಹೃಷೀವಂತಃ ಪ್ತಾಪ್ತಹರ್ಷಾಃ | ವನರ್ಷದೋ ವನೇ
 ವೃಕ್ಷಾದಾ ನಿಷಣ್ಣಾಃ || ಸಾಂಹಿತಿಕಶ್ಚಾಂದಸೋ ರೇ ಘೋಪಜನಃ ||

|| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ ||

ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ—ಎಲೈ ಮಿತ್ರಾವರುಣರೇ! ಶ್ರವಸ್ಯವಃ—ಅನ್ನವನ್ನು ಹುಡುಕುವುದೂ, ಹೃಷೀವಂತಃ—
 ಹರ್ಷಯುಕ್ತವಾದವೂ | ವನರ್ಷದಃ—ವನವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವುದೂ ಆದ | ವಯೋ ನ—ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ |
 ಯಶ್—ಯಾವಾಗ | ರಥಾಃ—ನಮ್ಮ ರಥಗಳು | ವಸ್ಯನಸ್ಮರಿ—ದೇಶಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ | ಪ್ತ ಪ್ತನ್—
 ಸಂಚರಿಸುವುದೋ (ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) | ಅದಿತ್ಯೈಃ—ಅದಿತ್ಯರೊಡನೆಯೂ | ರುದ್ರೈಃ—ರುದ್ರರೊಡನೆಯೂ |
 ವಸುಭಿಃ—ವಸುಗಳೊಡನೆಯೂ | ಸಚಾಭುವಾ—ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವವರಾಗಿ | ಅಸ್ಮಾಕಂ—ನಮ್ಮ |
 ರಥಂ—(ಅನ್ನಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೊರಟ) ರಥವನ್ನು | ಅವತಂ—ರಕ್ಷಿಸಿರಿ |

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಮಿತ್ರಾವರುಣರೇ, ಅನ್ನವನ್ನು ಹುಡುಕುವುದೂ, ಹರ್ಷಯುಕ್ತವಾದವೂ ವನವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರು
 ವುದೂ ಆದ ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಯಾವಾಗ ನಮ್ಮ ರಥಗಳು ಅನ್ನಾರ್ಥವಾಗಿ ದೇಶಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದೋ ಆ ಕಾಲ
 ದಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯರೊಡನೆಯೂ, ರುದ್ರರೊಡನೆಯೂ, ವಸುಗಳೊಡನೆಯೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡವರಾಗಿ ನಮ್ಮ ರಥವನ್ನು
 ರಕ್ಷಿಸಿರಿ.

English Translation

Mitra and Varuna, associated with the Adityas, the Rudras, and the
 Vasus, protect our (sacrificial) chariot, when (it goes) about (from one
 place to another); like birds that fly down, seeking for food, rejoicing, and
 resting in the woods.

|| ವಿಕೀರ್ಷವಿಷಯಗಳು ||

ಮಿತ್ರಾವರುಣರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಈ ಮಿತ್ರಾವರುಣರು, ಅದಿತ್ಯೈಃ ಧಾತ್ರೆಯಮಾದಿಭಿರ್ದ್ಯಾವಕಭಿಃ
 ಏಕಾದಶಸಂಖ್ಯಾಕೈಃ ರುದ್ರೈಃ, ಧರಃ, ಧ್ರುವಃ ಇತ್ಯಾದಿಭಿರಪ್ತಸಂಖ್ಯಾಕೈಃ ವಸುಭಿಃ ಏವಂ ತ್ರಿಭಿರ್ದೀ-
 ವಗಣೈಃ ಸಹ ವರ್ತಮಾನಾಃ | ಧಾತಾ, ಅರ್ಯಮಾ, ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಹನ್ನೆರಡು ಜನರಾದ ಅದಿತ್ಯ
 ರಿಂದಲೂ, ಹನ್ನೊಂದು ಜನರೆಂದು ಪರಿಗಣಿತರಾದ ರುದ್ರರೊಡನೆಯೂ, ಧರ, (ವರ) ಧ್ರುವ ಎಂಬವೇ ಮೊದಲಾದ
 ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಇರುವ ಎಂಟು ಜನವಸುಗಳಿಂದಲೂ, ಈ ವಸು, ರುದ್ರ, ಅದಿತ್ಯರೆಂಬ ಮೂರು ವಿಭಾಗದವ
 ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿ ಇರುವವರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿ, ಈ ಮಿತ್ರಾವರುಣರು ಅನ್ನಲಾಭಾಯ ಪ್ತವೃತ್ತಂ
 ಅಸ್ಮಾಕಂ ರಥಂ ಅವತಂ | ಅನ್ನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ನಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರಿ ಎಂದು
 ವಿನಯಿಸಿದೆ.

ಶ್ರವಸ್ಯವಃ, ಹೃಷೀವಂತಃ, ವನರ್ಷದಃ ವಯೋ ನ ವಸ್ಯನಸ್ತರಿ ಶ್ವಶಪ್ತನ್—ಅನ್ಯಕಾಮಾಃ
 ಸ್ವಾಶ್ರಹರ್ಷಾಃ ವನವ್ಯಕ್ಷಾದೌ ನಿಷಣ್ಣಾಃ—ಶಕ್ತಣಿ ಇವ ಅಸ್ಮದೀಯಾಃ ರಥಾಃ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಾತ್ ಉಪರಿ
 ದೇಶಾಂತರೇ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಗಚ್ಛಂತಿ | ಆಹಾರವನ್ನು ಆವೇಕ್ಷಿಸುವ, ಹರ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ
 ಮರಗಳೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಂಡಿರುವ ಪಕ್ಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆಹಾರಾದಿಗಳ ಲಾಭ
 ಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಹಾಗೆ ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ರಥಗಳೂ ಚಲಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು
 ವ್ಯಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೋಲಿಸಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವಸ್ಯನಸ್ತರಿ—ವಸ್ಯಂತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ವಸ್ಯ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಂ | ತಸ್ಯಾನ್ ಸ್ಥಾನಾತ್ ಉಪರಿ ದೇಶಾಂತರೇ |
 ಷಾಸಮಾಡಲು ಅರ್ಥವಾದ ಪ್ರದೇಶವು ವಸ್ಯ ಶಬ್ದವ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ
 ರಥವು ಸಂಚರಿಸುವುದೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಪ್ರೀತಾಃ ||

ಅಧ | ಸ್ಮಾ | ನ | ಉ | ದ | ವ | ತಾ | ಸ | ಜೋ | ಷ | ಸೋ | ರ | ಥಂ | ದೇ | ವಾ | ಸೋ | ಅ | ಭಿ | ವಿ | ಕ್ಷು | ವಾ | ಜ -
 ಯುಂ |

ಯ | ದಾ | ಶ | ವಃ | ಪ | ದ್ಯಾ | ಭಿ | ಸ್ತಿ | ತ್ರ | ತೋ | ರ | ಜಃ | ಪೃ | ಥಿ | ವ್ಯಾಃ | ಸಾ | ನಾ | ಜಂ | ಘ | ನಂ | ತ | ಪಾ | ಣಿ | ಭಿಃ | ||

|| ಶವಮಾಃ ||

ಅ | ಧ | ಸ್ಮ | ನಃ | ಉ | ತ್ | ಅ | ವ | ತ | ಸ್ಯ | ಹೋ | ಷ | ಸಃ | ರ | ಥಂ | ದೇ | ವಾ | ಸಃ | ಅ | ಭಿ | ವಿ | ಕ್ಷು | ವಾ | ಜ | ಯುಂ |
 ಋ | ತ್ | ಅ | ಶ | ವಃ | ರ | ದ್ಯಾ | ಭಿಃ | ತಿ | ಶ್ರ | ತಃ | ರ | ಜಃ | ಪೃ | ಥಿ | ವ್ಯಾಃ | ಸಾ | ನಾ | ಜಂ | ಘ | ನಂ | ತ | ಪಾ | ಣಿ | ಭಿಃ | || ೨ ||

|| ಸಾಯಜಘಾಷಂ ||

ಹೇ ಸಹೋಷಸಃ ಸಮಾನಂ ಪ್ರೀಯಮಾಣಾ ದೇವಾಸೋ ದೇವಾ ಅಥ ಅಧುನಾ ನೋಲ್ಯಸ್ಯಾಕಂ
 ವಾಜಯುಂ ವಾಜಮುನ್ನಂ ಕಾಮಯಮಾನಂ ಗತಿವಿಶೇಷಯುಕ್ತಂ ವಾ ರಥಂ ವಿಕ್ಷು ಪ್ರಜಾಸು ಜನಪ-
 ದೇಪೃಥಿಮುಖಮುಜವತಃ | ಉದಗಮಯತಃ || ಅವತಿರಶ್ರ ಗತ್ಯರ್ಥಃ || ಯದ್ಯದಾಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಯುಕ್ತಾ
 ಆಶವೋ ವ್ಯಾಪನಕೀಲಾ ಅಶ್ವಾಃ ಪದ್ಯಾಭಿಃ ಪಾದಿಸಾಧ್ಯಾಭಿರ್ಗತಿಭಿಃ ರಹೋ ರಂಜಕಂ ಮಾರ್ಗಂ
 ತಿತ್ತತಸ್ತರಂತಃ || ತರತೇಃ ತತರಿ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ತಪಃ ಕ್ಷುಃ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತ್ಯಭ್ಯಾಸ-
 ಸ್ಯೇತ್ಯಂ | ಅಧ್ಯಸ್ತಾನಾಮಾರಿಶ್ಯಾದ್ಯದಾತ್ಯೆತ್ಯಂ || ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಪ್ರಥಿವ್ಯಾಯಾ ಧೂಮೇಃ ಸಾನಾ
 ಸಮುಚ್ಚೈತೇ ಪ್ರದೇಶೇ ಪಾಣಿಭಿಃ ಪಾಣ್ಯುಪಲಕ್ಷಿಣೈಃ ಪಾದ್ವಿಜಂಘನಂತಃ | ಅತ್ಯರ್ಥಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ||
 ಹಂತೇರ್ಯಗ್ ಉಗಂಶಾಶ್ಯಾಂದಸೋ ಲಜ್ | ವ್ಯಕ್ಯಯೇನಾತ್ಮನೇಷಮಂ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ
 ಕಪೋ ಲಾಗಧಾವಃ ||

| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ |

ಸರ್ವೋಷಣಃ—ಸಮಾನವಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ | ದೇವಾಸಃ—ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ | ಯತ್—
ಯಾವಾಗ | ಆಶವಃ—ನಮ್ಮ ರಥಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಅಶ್ವಗಳು | ಪದ್ಮಾಭಿಃ—ತಮ್ಮ ಕಾಲುನಡಿಗೆಗಳಿಂದ |
ರಜಃ—ಧೂಳನ್ನು | ಶಿಶ್ರತೇಃ—ಮೇಲೇಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾ | ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ—ಭೂಮಿಯ | ಸಾನ್—
ಉಚ್ಚಿತ್ತವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ | ಪಾಣಿಭಿಃ—ತಮ್ಮ ಪಾದಗಳಿಂದ | ಜಂಘನಂತೆ—ನಾಗಾಲೋಟದಿಂದ ಓಡು
ವುನೋ; ಅಥ—ಆ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ | ನಃ—ನಮ್ಮ | ವಾಜಯಮಿ—ಅನ್ನಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೊರಟ | ರಥಂ—
ರಥವನ್ನು | ವಿಶ್ವ ಅಭಿ—ಪ್ರಜೆಗಳ ನಡುವೆ | ಉದವತಃ—ಸುಖವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ.

| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಸಮಾನವಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ, ಯಾವಾಗ ನಮ್ಮ ರಥಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಅಶ್ವಗಳು ತಮ್ಮ
ಕಾಲುನಡಿಗೆಗಳಿಂದ ಧೂಳನ್ನು ಮೇಲೇಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಭೂಮಿಯ ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ,
ಪಾದಗಳಿಂದ ನಾಗಾಲೋಟದಿಂದ ಓಡುವುನೋ, ಆ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೊರಟ ನಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳ
ನಡುವೆ ಸುಖವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ.

English Translation.

Propitiated divinities, protect our chariot, gone forth in quest of
food among the people, when the quick (horses), raising the dust with
their paces, trample with their feet upon the high places of the earth.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಸರ್ವೋಷಣಃ ದೇವಾಸಃ—ಸಮಾನಂ ಪ್ರೀಯಮಾಣಾಃ ದೇವಾಃ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ
ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಇರುವವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸರ್ವೋಷಣಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿವರಿಸಿ, ದೇವತೆಗಳು
ಈ ವಿಧವಾದ ಸ್ವಭಾವವರೆಯೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವಾಜಯಮಿ—ವಾಜಮನ್ಸಂ ಕಾಮಯಮಾನಂ, ಗತಿವಿಶೇಷಯುಕ್ತಂ ವಾ | ಈ ಶಬ್ದವು ರಥಂ
ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವಾಜ ಶಬ್ದವು ಅನ್ನಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು
ಅನ್ನವನ್ನು ಆಸೇವಿಸುವುದೂ, ವೇಗಯುಕ್ತವಾದ ಗಮನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದೂ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂದೇಶಿಸಿ, ಯಜಮಾನರು—ಅನ್ನಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ತಮ್ಮ ರಥಗಳು ವೇಗವಾಗಿ
ಸಂಚರಿಸುವವುಗಳಾಗಿ, ಪ್ರಜೆಗಳ ಮತ್ತು ಆಯಾಯ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತಾಗಲಿ ಎಂದು
ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಆಶವಃ ಪದ್ಮಾಭಿಃ ರಜಃ ಶಿಶ್ರತೇಃ—ವ್ಯಾಪನಶೀಲಾಃ ಅಶ್ವಾಃ ಪಾದಸಾಧ್ಯಾರ್ಥಿ-
ತಿಭಿಃ ರಂಜಕಂ ಮಾರ್ಗಂ ತರಂತಃ | ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಉದುರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾಲುನಡಿಗೆಗಳಿಂದ ದಾಂ
ಯಲ್ಲಿ ಧೂಳು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ದಾಟುತ್ತವೆ ಎಂದೂ, ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಸಾನ್ ಪಾಣಿಭಿಃ ಜಂಘನಂತೆ—

ಭೂಮೇಃ ಉಚ್ಛ್ರಿತೇ ಪ್ರದೇಶೇ ಸಾಣ್ಯಪಲಕ್ಷಿತ್ಯೈಃ ಪಾವೈಃ ಅತ್ಯರ್ಥಂ ಗಚ್ಛತಿ | ಈ ಅಶ್ವಗು
ಭೂಮಿಯ ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಗಳ ಹಾಗೆ ಇರುವ ತಮ್ಮ ಪಾದಗಳಿಂದಲೇ ಸಂಚರಿಸತಕ್ಕವು
ಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಶ್ಲೋಕಃ !

ಉತ ಸ್ಯ ನ ಇಂದ್ರೋ ವಿಶ್ವಚರ್ಷಣೀರ್ದಿವಃ ಶರ್ಭೇನ ಮಾರುತೇನ ಸುಕ್ರತುಃ |
ಅನು ನು ಸ್ಥಾತ್ಯವ್ಯಕಾಛಿರೂತಿಭೀ ರಥಂ ಮಹೇ ಸನಯೇ ವಾಜಸಾತಯೇ || ೩ ||

! ಪದವಾಕ್ಯಃ !

ಉತ | ಸ್ಯಃ | ನಃ | ಇಂದ್ರಃ | ವಿಶ್ವಚರ್ಷಣಃ | ದಿವಃ | ಶರ್ಭೇನ | ಮಾರುತೇನ | ಸುಕ್ರತುಃ |
ಅನು | ನು | ಸ್ಥಾತಿ | ಅವ್ಯಕಾಛಿಃ | ಊತಿಭಿಃ | ರಥಂ | ಮಹೇ | ಸನಯೇ | ವಾಜಸಾತಯೇ || ೩ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ !

ಉತ ಅಪಿ ಚ ವಿಶ್ವಚರ್ಷಣೀರ್ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ದ್ರಷ್ಟಾ ಯದ್ವಾ ವಿಶ್ವೇ ಚರ್ಷಣಯೋ
ಮನುಷ್ಯಾ ಯಸ್ಯ ಪರಿಚಾರಕಾಃ | ಅಥವಾ ವಿಶ್ವೇ ಸರ್ವೇ ಲೋಕಾಶ್ಚರ್ಷಣಯೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ ಯೇನ ||
ಬಹುವ್ರೀಹೌ ವಿಶ್ವಂ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮಿತಿ ಪೂರ್ವಪದಾಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ || ಮಾರುತೇನ ಮರುತ್ಸಮೂಹ-
ರೂಪೇಣ ಶರ್ಭೇನ ಬಲೇನ ಸಹ ಸುಕ್ರತುಃ ಶೋಭನಕರ್ಮಾ ಶೋಭನಪ್ರಚೋದೇ ವಾ ಸ್ಯ ಸ
ಇಂದ್ರೋವ್ಯವ್ಯಕಾಛಿರೂತಿಭೀ ಸಕಲರೂಪಾಛಿರೂತಿಭೀ ರಕ್ಷಾಛಿಃ ಸಹಿತಃ ಸನ್ ದಿವೋ ಮ್ಯುಲೋಕಾದಾಗತ್ಯ
ನು ಅದ್ಯ ನೋವ್ಯಸ್ಯಾಕಂ ರಥಮನುಸ್ಥಾತಿ | ಅನುಗುಣ್ಯೇನಾಧಿತಿಷ್ಠತು || ಛಾಂದಸಃ ಶಪೋ ಲುಕ್ ||
ಕಿಮರ್ಥಂ | ಮಹೇ ಸನಯೇ ಮಹತೇ ಛನಾಯ | ತಥಾ ವಾಜಸಾತಯೇ ವಾಜಸ್ಯಾನ್ನೈ ಸ್ಯಾ ಸಾತಯೇ
ಸಂಭಜನಾರ್ಥಂ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ !

ಉತ—ಮತ್ತು | ವಿಶ್ವಚರ್ಷಣಃ—ಸಕಲವನ್ನೂ ನೋಡಲು ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ | ಮಾರುತೇನ—
ಮರುತ್ತುಗಳ ಸಮೂಹರೂಪವಾದ | ಶರ್ಭೇನ—ಬಲದೊಡನೆ ಸೇರಿ | ಸುಕ್ರತುಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು
ಮಾಡುವವನೂ ಆದ | ಸ್ಯಃ—ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಇಂದ್ರನು | ಅವ್ಯಕಾಛಿಃ—ಹಿಂಸಾರಹಿತಗಳಾದ |
ಊತಿಭಿಃ—ರಕ್ಷಣೆಗಳೊಡನೆ | ದಿವಃ—ದ್ಯುಲೋಕದಿಂದ ಬಂದು | ನು—ಈಗ | ಮಹೇ ಸನಯೇ—
ಮಹತ್ವಾದ ಧನಲಾಭಕ್ಕಾಗಿಯೂ | ವಾಜಸಾತಯೇ—ಅನ್ನಸಂಪತ್ತಿನ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿಯೂ (ಜನರಟಿರುವ) |
ಸಃ—ನಮ್ಮ | ರಥಂ—ರಥವನ್ನು | ಅನು ಸ್ಥಾತಿ—ಹತ್ತಿ ಉಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿ.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಸರ್ವಜ್ಞನೂ, ಸರ್ವರಕ್ತನೂ, ಮರುತ್ತುಗಳ ಸಮೂಹರೂಪವಾದ ಬಲದೊಡನೆ ಸೇರಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನೂ ಕ್ರಿಸಿದ್ವನೂ ಆದ ಇಂದ್ರನು ಹಿಂಸಾರಹಿತಗಳಾದ ರಕ್ಷಣೆಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ದ್ಯುಲೋಕದಿಂದ ಬಂದು ಮಹತ್ತಾದ ಧನಲಾಭಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅನ್ನ ಸಂಪತ್ತಿನ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಸಹ ಹೊರಟಿರುವ ನಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಕುಳಿತು ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಕನಾಗಲಿ.

English Translation.

Or, may that all-beholding Indra, the accomplisher of great deeds, gy the collective vigour of the Maruts, (coming) from heaven, protect our chariot with unassailable protection, (for the sake of securing to us) ample wealth and abundant food.

| ವಿಕೀರ್ಷವಿಷಯಗಳು |

ವಿಶ್ವಚರ್ಷಣಃ—ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ದ್ರಷ್ಟಾ, ವಿಶ್ವೇ ಚರ್ಷಣ್ಯಃ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಯಸ್ಯ ಪರಿಚಾರಕಾಃ, ಅಥವಾ ವಿಶ್ವೇ ಸರ್ವೇ ಲೋಕಾಃ ಚರ್ಷಣ್ಯೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾ ಯೇನ | ಯಾಸ್ಕರು ಚರ್ಷಣೇಶ್ಚವನ್ತು (ನಿ ೩-೧೩) ಪಶ್ಯತಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಯಣರು ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಂದ್ರನು ಸರ್ವವನ್ನೂ ನೋಡುವನೆಂದೂ, ಮನುಷ್ಯರಿಲ್ಲರನ್ನೂ ಪರಿಚಾರಕನ್ನಾಗಿ (ಉಕ್ಯವನು) ಹೊಂದಿರುವನು ಎಂದೂ, ಲೋಕಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಪಶ್ಯವಾಗಿ ನೋಡುವನೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಇಂದ್ರನು ಮಾರುತೇನ ಶರೈಃ ಸುಕ್ರತಃ ಮರುತ್ಸುಮೂಹರೂಪೇಣ ಬಲೇನ ಸಹ ಶೋಭನಕರ್ಮಾ ಶೋಭನಪ್ರಜ್ಞೋವಾ | ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹರೂಪವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿಯೂ, ಉತ್ತಮವಾದ ಕರ್ಮ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿಯೂ ಇರುವ ನಿಮಿತ್ತ ದ್ಯುಲೋಕದಿಂದ ಬಂದು ನಃ ರಥಂ ಅನುಸ್ಮಾತಿ-ಅಸ್ಮಾಕಂ ರಥಂ ಅನುಗುಣ್ಯೇನ ಅಧಿತಿಷ್ಠತು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ಹಿಂಸಾಕರವಾದ ಭಯಗಳು ಇಲ್ಲದಂತಿರುವಂತೆ, ಮಹೇ ಸನಾಯಃ ವಾಜಸಾತಯೇ—ಪ್ರಭೂತವಾದ ಧನವನ್ನೂ, ಅನ್ನವನ್ನೂ ನಾವು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನಮಗೆ ಅನುರೂಪವಾದ ರೀತಿಯಿಂದ ಹತ್ತಿ ಉಪವಿಷ್ಯನಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

ಚರ್ಷಣಃ ಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೭) ಉಕ್ತವಾಗಿ, **ಚರ್ಷಣಃ ಜಾಯತಾ**, ಬುದ್ಧ್ಯಾಧಿದೇವತಾಧಾವೇನಾವಸ್ಥಿತಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ದ್ರಷ್ಟಾ | (ನಿ. ೫-೨೫) ಎಂದು ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿತವಾಗಿದೆ.

ಃ ಸಂಹಿತಾಪಾಃ |

ಉತ ಸ್ಯ ದೇವೋ ಭುವನಸ್ಯ ಸಕ್ಷಣಸ್ತ್ವಷ್ಟಾ ಗ್ನಾ ಭಿಃ ಸಜೋಷಾ ಜೂಜುವದ್ರಥಂ |
ಇಳಾ ಭಗೋ ಬೃಹದ್ದಿವೋತ ರೋದಸೀ ಪೂಷಾ ಪುರಂಧಿರತ್ವಿನಾವಧಾ ಪತೀ ||

| ಪದಪಠಃ |

ಉತ | ಸ್ಯಃ | ದೇವಃ | ಭುವನಸ್ಯ | ಸಕ್ಷಣಃ | ತ್ವಷ್ಟಾ | ಗ್ನಾ ಭಿಃ | ಸಜೋಷಾಃ | ಜೂಜುವತ್ |
ರಥಂ |
ಇಳಾ | ಭಗಃ | ಬೃಹತ್ಪದ್ವಿನಾ | ಉತ | ರೋದಸೀ ಇತಿ | ಪೂಷಾ | ಪುರಂಧಿರಃ | ಅತ್ತಿನಾ | ಅಧಃ |
ಪತೀ ಇತಿ || ೪ ||

| ಸಾಯಂಜಾಞಃ |

ಉತ ಅತಿ ಚ ಸ್ಯ ಸ ದೇವೋ ದಾನಾದಿಗುಣಯುಕ್ತೋ ಭುವನಸ್ಯ ಭೂತಜಾತಸ್ಯ ಸಕ್ಷಣಃ ಸಚನೀಯಃ ಸೇವ್ಯೋ ಗ್ನಾ ಭಿದೇವಪತ್ನೀಭಿಃ | ಛಂದಾಂಸಿ ವೈ ಗ್ನಾ ಇತಿ ತೈತ್ತಿರೀಯಕಂ | ಗಾಯತ್ರಾಧೀನಿ ಛಂದಾಂಸಿ ಚ ದೇವಪತ್ನೈ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ | ಸಜೋಷಾಃ ಸಮಾನಪ್ರೀತಿಃ | ಏವಂಗುಣವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಷ್ಟಾಸ್ತದೀಯಂ ರಥಂ ಜೂಜುವತ್ | ಪ್ರೇರಯತು || ಜು ಇತಿ ಸೌತ್ರೋ ಧಾತುರ್ಗತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಸ್ಮಾಣ್ಣಿಂಶಾಲ್ವಾಜಾ ರೂಪಂ || ತರ್ಥೇಶಾ ತಿಸ್ಯಾಣಾಂ ದೇವೀನಾಮಾದ್ಯೇದಾಹ್ಯಾ ದೇವೀ ಚ ರಥಂ ಪ್ರೇರಯತು | ಬೃಹದ್ದಿನಾ ಬೃಹನ್ನಹದ್ದೀವ್ಯತಿ ದ್ಯೋತಕತ ಇತಿ ಬೃಹದ್ದಿವಃ | ಇಗುಪಧಾಂಕ್ಷಣಃ ಈ | ಸುಪಾಂ ಸುಲೂಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರಾಕಾರಃ | ತಾದ್ವೇದೋ ಭಗಕ್ಷ ಪ್ರೇರಯತು | ಉತ ಅತಿ ಚ ರೋದಸೀ ದ್ಯಾನಾಪೃಥಿವ್ಯಾ ಪುರಂಧಿರಬಹುಧೀಃ ಪೂಷಾ ಪೋಷಕೋ ದೇವಕ್ಷ || ಅಧತಬೃಹಾ ಫೇ || ಪತೀ ಸೂರ್ಯಾಯಾ ಭರ್ತಾರಾವತ್ತಿನಾ ಚ ಏತೇ ಸರ್ವೇಽಸ್ತದೀಯಂ ರಥಂ ಪ್ರೇರಯಂತಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ಉತ—ಮತ್ತು | ಸ್ಯಃ—ಪ್ರಸಿದ್ಧನೂ | ದೇವಃ—ದಾನಾದಿಗುಣಯುಕ್ತನೂ | ಭುವನಸ್ಯ—ಸಕಲ ಭೂತಗಳಿಗೂ | ಸಕ್ಷಣಃ—ಸೇವ್ಯನೂ | ಗ್ನಾ ಭಿಃ—ದೇವಪತ್ನಿಯರೊಡನೆ | ಸಜೋಷಾಃ—ಸಮಾನವಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಅದ | ತ್ವಷ್ಟಾ—ತ್ವಷ್ಟಂ ದೇವತೆಯು | ರಥಂ—ನಮ್ಮ ರಥವನ್ನು | ಜೂಜುವತ್—ಪ್ರೇರಿಸಲಿ (ಸುವಿನಾಗಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಲಿ) (ಹಾಗೆಯೇ) | ಇಳಾ—ಇಳಿಯೂ | ಬೃಹದ್ದಿನಾ—ಬೃಹತ್ತಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ | ಭಗಃ—ಭಗನೂ | ಉತ—ಮತ್ತು | ರೋದಸೀ—ದ್ಯಾನಾಪೃಥಿವಿಗಳೂ | ಪುರಂಧಿಃ—ಏಲೀಪವಾದ ಪ್ರಕ್ಷೇಪಿಯುಳ್ಳ | ಪೂಷಾ—ಪೋಷನೂ | ಪತೀ—ಸೂರ್ಯ ಭರ್ತಾರಾದ | ಅತ್ತಿನಾ—ಅತ್ತಿನೀ ದೇವತೆಗಳೂ (ನಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ಸುಖಸಂಚಾರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಲಿ)

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಉತ | ತೈಲ ಇತಿ | ದೇವೀ ಇತಿ | ಸುಭಗೇ ಇತಿ | ಸುಧಗೇ | ಮಿಥುಧ್ಯಶಾ | ಉಷಾಸಾನಕ್ತಾ | ಜಗತಾಂ |

ಅಪ್ಪಿಜುವಾ |

ಸ್ತುಷೇ | ಯಶ್ | ವಾಂ | ಪೃಥಿವಿ | ನಮ್ಯಸಾ | ವಚಿಃ | ಸ್ಥಾತುಃ | ಚ | ವಯಃ | ತ್ರಿವಯಾಃ |

ಉಪ್ಪಸ್ತೀರೇ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಉತ ಅಪಿ ಚ ತೈಲ ತೇ ಪೃಸಿದ್ಧೇ ದೇವೀ ದೇವ್ಯಾ ದೇವನಶೀಲೇ ಸುಭಗೇ ಶೋಭನಧನೇ ಮಿಥೂದ್ಯಶಾ ಮಿಥಃ ಪರಸ್ಪರಂ ಪಕ್ಕಂತ್ಯಾ ಏವಂಭೂತೇ ಉಷಾಸಾನಕ್ತಾ ಉಷಾಶ್ಚ ರಾತ್ರಿಕೃ ಜಗತಾಂ ಜಂಗಮಾನಾಮಪೀಜುವಾ ಪ್ರೇರಯಿತ್ಯೌ ಭವತಃ | ತಸ್ಯಾದಸ್ಯದೀಯಮಪಿ ರಥಂ ಪ್ರೇರಯಿ ತಾಂ | ಉತ್ತರೋರ್ಧ್ವಾರ್ಧೋ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕೃತಃ | ಹೇ ಪೃಥಿವಿ ವಾಂ ಯುವಾಂ ತ್ಯಾಂ ದಿವಂ ಚ ನಮ್ಯಸಾ ನವೀಯಸಾ ನವಶರೇಣ ಪ್ರಶಸ್ಯೇನ ವಚೋ ವಚಸಾ || ಸುಷಾಂ ಸುಲಗುತಿ ತ್ವತೀಯಾಯಾ ಲುಕ್ || ಯದ್ಯದಾ ಸ್ತುಷೇ ಸ್ತುವೇ || ಉತ್ತಮಸ್ಯ ವ್ಯಕ್ತೆಯೇನ ಮಧ್ಯಮಃ || ತದಾನೀಂ ಸ್ಥಾತುಃ ಸ್ಥಾವರಸ್ಯ ವ್ರೀಹ್ಯಾದೇಃ ಸಂಬಂಧಿ ವಯೋನ್ಮಂ ಚೆಲುಪುರೋಡಾಶಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ತ್ರಿವಯಾಃ | ವಯ ಇತ್ಯನ್ವನಾಮ | ಓಷಧಿಪಶುಸೋಮಾತ್ಮತಾನಿ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯನ್ನಾನಿ ಯಸ್ಯ ತಾದ್ಯತೋದಹಮಪ್ಪಸ್ತೀರೇ | ಉಪ್ಪಸ್ತುವಾಮಿ | ಅಪ್ಯೇನೋಪ್ಪ್ರರಣಾಭಿಭಾರಣಪೂರ್ವಕಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಾಮಿಾತ್ಯರ್ಥಃ || ಸ್ತುಷ್ ಆಚ್ಛಾದನೇ | ಲಭ್ಯುತ್ರಮೇ ಛಾಂದಸೋ ವಿಕರಣಸ್ಯ ಲುಕ್ | ಅತ್ರೈಕೈಶ್ಚಶಬ್ದಕ್ಷಣಿಕಿ ನಿಸಾತಾಂತರಂ ಪಾದಪೂರಣಂ | ಋತ ಇದ್ವಾತೋರಿತೀತ್ಯಂ | ನಿಸಾತ್ವಯದ್ಯದಿಹಂತೇತಿ ನಿಘಾತ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಉತ—ಮತ್ತು | ತೈಲ—ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾದವರೂ | ದೇವೀ—ದೈವ್ಯತಮಾನರೂ ; ಸುಭಗೇ—ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಾದ ಧನವುಳ್ಳವರೂ | ಮಿಥೂದ್ಯಶಾ—ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ನೋಡತಕ್ಕವರೂ ಆದ | ಉಷಾಸಾನಕ್ತಾ—ಆಹೋ ರಾತ್ರಿಗಳೇ (ನೀವು) | ಜಗತಾಂ—ಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಲೋಕಕ್ಕೆ | ಅಪೀಜುವಾ—ಪ್ರೇರಕರಾಗುದತ್ತೀರಿ (ಆದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ರಥವನ್ನೂ ಪ್ರೇರಿಸಿ) | ಪೃಥಿವಿ—ಎಲೈ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೇ | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ | ನಮ್ಯಸಾ—ನೂತನವಾದ | ವಚಿಃ—ಸ್ತುತಿರುಪನಾದ ವಾಕ್ಯನಿಂದ | ಯಶ್—ಯಾವಾಗ | ಸ್ತುಷೇ—ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆಯೋ (ಆಗ) | ಸ್ಥಾತುಃ—ಸ್ಥಾವರವಾದ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಗಳ | ವಯಃ—ಆಪ್ತವನ್ನು | ತ್ರಿವಯಾಃ—ಓಷಧಿ, ಪಶು, ಸೋಮ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ನಾನು | ಉಪ್ಪಸ್ತೀರೇ—ಆಚ್ಛಾದಿಂದ ಉಪ್ಪಪೂರಣವಾದಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರೂ, ದೈವ್ಯತಮಾನರೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನಪುಷ್ಕವರೂ, ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ನೋಡತಕ್ಕವರೂ ಆದ ಅಹೋರಾತ್ರಗಳೇ, ನೀವು ಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಔತನ್ಯವಾಯಕರಾಗಿರುವಂತೆ ನಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ. ಎಲೈ ರಾತ್ರಾಪುಥಿವಿಗಳೇ, ಓಷಧಿ, ಪರು, ಸೋಮ ಎಂಬ ಮೂರುವಿಧವಾದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ನಾನು ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ನೂತನವಾದ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಿನಿಂದ ಯಾವಾಗ: ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆಂದೇ ಆಗ ಸ್ಥಾವರಾತ್ಮಕವಾದ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಗಳ ಅನ್ನವನ್ನು ಆಜ್ಯದಿಂದ ಉಪಪ್ಪರಣಮಾಡಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

Englis Translation.

Or, may the two divine auspicious and mutually contemplating Day and Night, the animators of moving (creatures, urge it on): and, Earth Heaven, whilst I praise you both with a new hymn, I offer you food of the standing (corn), although provided with the three (sorts of sacrificial) viands.

। ವಿಕೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಉಷಾಸಾನಕ್ತಾ—ಉಷಾಕ್ಶ ರಾತ್ರಿಕ್ಶ | ಉಷಾಸಾನಕ್ತೋಷಾಕ್ಶ ನಕ್ತಾ ಚೋಷಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ | ನಕ್ತೇತಿ ರಾತ್ರಿನಾಮ | ಅನಕ್ತೆ ಧೂತಾನಿ ಅವಶ್ಯಾಯೇನಾಪಿವಾ ನಕ್ತಾ ಅವ್ಯಕ್ತವರ್ಣಾ | (ನಿ. ೮-೧೧) ಎಂದು ಯಾಸ್ಮಿಂದ ಉಷಾಸಾನಕ್ತಾ ಎಂಬ ಪದವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಈ ಪದದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವರ್ಣನೆಯು ಹಿಂದೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ದೇವೀ ಸುಭಗೇ ಮಿಥೂದ್ವಿತಾ ಉಷಾಸಾನಕ್ತಾ ಜಗತಾಂ ಅಖೀಜುವಾ—ದೇವನಶೀಲೇ ಕೋಭನಭನೇ ಮಿಥಃ ಪರಸ್ಪರಂ ಪಶ್ಯಂತ್ಯಾ ಉಷಾ ಚ ರಾತ್ರಿಕ್ಶ ಜಂಗಮಾನಾಂ ಪ್ರೇರಯಿತ್ವಾ ಭವತಃ | ತಸ್ಯಾಪ್ಸದ್ವೀಯಂ ರಥಂ ಪ್ರೇರಯಿಶಾಂ | ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೂ, ಪ್ರಭೂತವಾದ ಮತ್ತು ಸುಖಕರವಾದ ಧನದಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ, ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾದ ರೀತಿಯಿಂದ ಒಬ್ಬರನ್ನು ಒಬ್ಬರು ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಉಷೋದೇವಿಯೂ, ರಾತ್ರಿಯೂ ಚರಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರೇರಿಸುವವರಾದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ರಥಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ ಎಂದು ಯಜಮಾನರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಹೇ ಪ್ರೌಢಿವಿ ಎಂದು ಭೂದೇವಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಯುವಾಂ ದಿವಂ ಚ—ಉಷೋದೇವಿ ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿಯನ್ನೂ, ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೂ ಯಜಮಾನನು ನವ್ಯವಾ ವಚನಾ ಹೊಸದಾಗಿಯೂ, ಶಂಸನಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವುದುಂಟೆಂದೂ, ಸ್ವಾತುಃ ವಯಃ ಶ್ರಿವಯೋಃ ಉಪಶ್ಚಕ್ತೇ—ಸ್ಥಿರವಾದುದಾಗಿರುವ ವ್ರೀಹಿಪಂಚವಾದ, ಚರಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಡೆದ ಇರುವ, ಅನ್ನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಯಜಮಾನನಾದ ನಾನು ಹವಿಸ್ಸಿನೂಟವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಆಜ್ಯದಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವೆನೆಂದೂ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ತ್ರವಯಾಃ--ವಯ ಇತ್ಯೆನ್ನ ನಾಮ | ಓಷಧಿ ಪಠು ಸೋಮಾತ್ಮಕಾನಿ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯನ್ನಾನಿ ಯಸ್ಯ | ನಮಃ ಎಂಬ ಪದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗುವ ಅನ್ನಗಳು--ಸೋಮರಸ, ಪಠು, ಚರು ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿರುವುವು ಎಂದೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಯಜಮಾನನು ಹೊಂದಿರುವನೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಉತ ವಃ ಶಂಸಮುತಿಜಾಮಿವ ಶ್ವಸ್ಯಹಿರ್ಬುಧ್ಯೋಽಶಿಜ ಏಕಪಾದುತ |

ತ್ರತ ಋಭುಕ್ವಾಃ ಸವಿತಾ ಚನೋ ದಧೇಽಪಾಂ ನಸಾದಾತುಹೇಮಾ ಧಿಯಾ ಶಮಿ || ೬ ||

|| ಪದಾಃ ||

ಉತ | ವಃ | ಶಂಸಂ | ಉತಿಜಾಂಯವ | ಶ್ವಸಿ | ಅಹಿಃ | ಬುಧ್ಯೋಃ | ಅಜಃ | ಏಕಪಾತ್ | ಉತ |

ತ್ರಿತಃ | ಋಭುಕ್ವಾಃ | ಸವಿತಾ | ಚನಃ | ದಧೇ | ಅಪಾಂ | ನಪಾತ್ | ಅತುಹೇಮಾ | ಧಿಯಾ | ಶಮಿ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಉತ ಅಹಿ ಚ ಹೇ ದೇವಾ ಉತಿಜಾಮಿವ | ಇವೇತಿ ಸಂಪ್ರತ್ಯರ್ಥೀಯಃ | ಅಸ್ತೃತಃ ಸ್ತುತಿಂ ಕಾಮಯಮಾನಾನಾಂ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಶಂಸಂ ಸ್ತುತಿಂ ಸಂಪ್ರತಿ ಶ್ವಸಿ | ಉಶ್ವಸಿ ಕಾಮಯಾಮಹೇ || ವಶ ಕಾಂತೌ | ಇದಂತೋ ಮಸಿಃ | ಗ್ರಹಿಜ್ಯಾದಿನಾ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಛಾಂದಸೋ ವರ್ಣಲೋಪಃ || ಉತ ಅಹಿ ಚ ಅಹಿರ್ಬುಧ್ಯೋಃ | ಬುಧ್ಯಮಂತರಿಕ್ಷಂ | ತತ್ರ ಧವೋಽಹಿನಾಮಾ ದೇವಃ | ಅಜ ಏಕಪಾತ್ | ನ ಜಾಯತ ಇತ್ಯಜಃ | ಏಕ ಏವ ಪದ್ಯಂತೇ ಗಚ್ಯಂತೀತ್ಯೇಕಪಾತ್ | ಅಜ ಏಕಪಾತ್ಸಂಜ್ಞಾಕಃ ಸೂರ್ಯಃ | ತ್ರಿತಸ್ತ್ರೀಣಕಮ ಋಭುಕ್ವಾ ಉರುಕ್ಷಯ ಉರುನಿವಾಸ ಋಭೂಜಾಂ ನಿವಾಸಯಿತಾ ವೇಂದ್ರೈಶ್ಚ ಸವಿತಾ ಪ್ರಸವಿತಾ ಚನೋಽನ್ನಂ ದಧೇ | ವಿವಧಾತು ಸರ್ವಸ್ಯ | ಅಸ್ತೃಭ್ಯಂ ಕರೋತು | ತಥಾತುಹೇಮಾ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಾ || ಹಿ ಗತಾವಿತ್ಯಮಾದನ್ಯೋಭ್ಯೋಽಪಿ ದ್ಯೃಶ್ಯಂತ ಇತಿ ಮನಿನಿ || ತಾದೈತೋಽಪಾಂ ನಪಾತ್ ಅಪಾಂ ಪೌತ್ರೀಯಸ್ಯಾ ನೀಯೋಽಗ್ನಿಃ || ಅದ್ಯೈ ಹಿಷಧಿವನಸ್ತತೆಯೋ ಜಾಯಂತೇ | ಓಷಧಿವನಸ್ತತಿಭ್ಯ-ಶ್ಚಾಯಮಗ್ನಿ ಜಾರಯತ ಇತ್ಯಗ್ನೇರಪಾಂ ಪೌತ್ರೈಶ್ಚಂ | ಸ ಚ ಧಿಯಾ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಶಮಿ | ಶಮಾತಿ ಕರ್ಮನಾಮ | ಯಜ್ಞಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರೀತೋ ಭವತ್ಪ್ರೀತಿ ಶೇಷಃ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ।

ಉತೆ—ಮತ್ತು | (ದೇವಾಃ—ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ) | ಉಶಿಜಾಮಿವ—ನಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸತಕ್ಕ | ವಃ—ನಿಮ್ಮ ಕೃಪ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ | ಶಂಸಂ—ಸ್ತುತಿಯನ್ನು | ಶ್ವಸಿ—ಆದರದಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ | ಉತೆ—ಮತ್ತು | ಅಹಿರ್ಬುಧ್ವ್ಯಃ—ಅಹಿರ್ಬುಧ್ವ್ಯನೂ | ಅಜ ಏಕಪಾತ್—ಅಜ ಏಕಪಾತ್ ಎಂಬ ದೇವತೆಯೂ | ತ್ರಿತಃ—ತ್ರಿತನೂ | ಯುಭುಕ್ಷಾಃ—ಮುಭುಕ್ಷನೂ | ಸವಿತಃ—ಸವಿತನೂ | ಚೆನಃ—ಅನ್ನವನ್ನು | ದಧೇ—ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲಿ (ಹಾಗೆಯೇ) | ಅಶುಹೇಮಾ—ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಯಾದ | ಅಪಾಂ ನಪಾತ್—ಉದಕಗಳ ಪಾತ್ರನಾದ ಅಗ್ನಿಯು | ಧಿಯಾ—ನಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದಲೂ | ಕಮಿ—ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ (ಕೃಪ್ಯನಾಗಲಿ).

। ಛಾಂದಸ್ಸು ।

ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ, ನಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸತಕ್ಕ ನಿಮ್ಮ ಕೃಪ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ. ಮತ್ತು ಅಹಿರ್ಬುಧ್ವ್ಯನೂ, ಅಜಏಕಪಾತ್ ಎಂಬ ದೇವತೆಯೂ ತ್ರಿತನೂ, ಮುಭುಕ್ಷನೂ, ಸವಿತನೂ ನಮಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಒದಗಿಸಲಿ. ಹಾಗೆಯೇ, ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಯಾದ ಅಪಾಂನಪಾತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ಕೃಪ್ಯನಾಗಲಿ.

English Translation.

We desire, gods, to repeat the praise of you, who are propitiated by praise: may Ahirbudhnya, Ajackapad, Trita, Ribhukshin, Savitri, bestow upon us food, and may the swift-moving grandson of the waters, (Agni, be gratified by) our praises and our worship.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಉಶಿಜಾಮಿವ ಶಂಸಂ ಶ್ವಸಿ—ಅಸ್ತುತಃ ಸ್ತುತಿಂ ಕಾಮಾಯಮಾನಾನಾಂ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಸ್ತುತಿಂ ಸಂಪ್ರತಿ ಕಾಮಾಯಾಮಹೇ | ಇಲ್ಲಿ ಇವ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರತಿ—ಈಗ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಉಶಿಕ್ ಎಂಬ ಪದವು ಮೇಧಾವಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿ ಉಶಿಕ್ ವಶ್ವೇಃ ಕಾಂತಿಕರ್ಮಣಃ (ನಿ. ೬-೧೧) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಸೋತ್ರಮಾಡುವವರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಯಾಗವನ್ನಾಚರಿಸುವ ಯಜಮಾನರಿಂದ ಪಠಿಸಲರ್ಹವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸುವ ದೇವತೆಗಳಾದ ನಿಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಲು ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಅವೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಅಹಿರ್ಬುಧ್ವ್ಯಃ—ಬುಧ್ವಮಂತರಿಕ್ಷಂ ತಪ್ರ ಧವಃ ಅಹಿನಾಮಾ ದೇವಃ | ಅಹಿರ್ಬುಧ್ವ್ಯಃ ಎಂಬ ಪದವು ಯೋಽಹಿಃ ಸ ಬುದ್ಧ್ಯೋ ಬುಧ್ವಮಂತರಿಕ್ಷಂ ತಪ್ರಿವಾಪಾತ್ (ನಿ. ೧೦-೪೬) ಎಂದು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ ಬುಧ್ವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಂತರಿಕ್ಷವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಅಹಿ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ದೇವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಅಜ ಏಕಪಾತ್—ನ ಜಾಯತ ಇತ್ಯೇಷಃ | ಏಕ ಏವ ಪದ್ಯತೇ ಗಚ್ಛತಿತ್ಯೇಕಪಾತ್ | ಅಜ ಏಕ ಪಾತ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅಜಏಕಪಾದೇಜನ ಏಕಃ ಪಾದಃ | ಏಕೇವ ಪಾದೇನ ಪಾತಿತಿತಿ ನಾ, ಪಿಪಿತಿತಿತಿ ನಾ ಏಕೋತ್ಸ್ಯ ಸಾದ ಇತಿ ನಾ | (ನಿ. ೧೨-೩೦) ಎಂದು ಯಾಸ್ಯರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ದುರ್ಗಾ ಚಾರ್ಯರು, ಸ ಞ್ವನರಾದಿತ್ಯೈಃ ನಿತ್ಯಂ ಅಜನಃ ಗಮನಃ ಏಕಃ ಪಾದಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ಹಿ ಅಗ್ನಿಃ ಪಾದೋ ನಾಯುಃ ಪಾದಃ ಅದಿತ್ಯೈಃ ಪಾದೋ ದಿಶಃ ಪಾದಃ | ಸರ್ವಮಿದಂ ಜಗತ್ ಏಕೇನಾಂಶೇನ ಅನುಪ್ರವಿಶ್ಯ ರಕ್ಷತಿ | ಸ್ವಾಪಕಾಲೇ ಅನ್ನಂ ಪಚೇತ್ ಅಜನಶ್ಚ | ಏಕೇನ ಪಾದೇನ ಅಂಶೇನ ಉದಕಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾಜ್ಜಗತಃ ಪಿಪಿತಿ | ಅಜನೋತ್ಸ್ಯಗಮನಃ ಜೀವಭೂತೋತ್ಸ್ಯ ಕೃತ್ಯೋದ ಜಗತಿ ಏಕಃ ಪಾದಃ ಅನುಪ್ರವಿಶ್ಯಃ | (ನಿ. ೧೨-೩೦)

ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಅದಿತ್ಯನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅದಿತ್ಯನು ನಿರಾಕಾರನಾಗಿರುವ ಕೇವಲ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಪಾದ (ನಾಲ್ಕನೇ ಒಂದು ಭಾಗ)ವಾಗಿರುವವನೆಂದೂ, ಇವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಚರಿಸುವವನಾಗಿರುವನೆಂದೂ, ಇವನು ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದು ಅಂಶದಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವನು, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನಿಧಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿರೂಪದಿಂದ ಅವರ ಆಹಾರವನ್ನು (ಪಚನ) ಜೀರ್ಣಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವನು, ಒಂದು ಅಂಶದಿಂದ ಉದಕಗಳನ್ನು ಪೀರುವನು, ಒಂದು ಅಂಶದಿಂದ ಜೀವಕೃಮಾಪದಿಂದ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವನು ಎಂದು ಈ ಅದಿತ್ಯನಿಗೆ ಅಗ್ನಿ ನಾಯು, ಅದಿತ್ಯ, ದಿಕ್ಪುಗಳು ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಿಂದ ಇರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಒಂದು ಪಾದವೆಂದು ವಿವರಿಸಿ, ಕಾರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮ ತಾದಃತ್ಯ್ಯವನ್ನು ಈ ಅದಿತ್ಯನಿಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ ಈ ಪದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯು ಹಿಂದೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನೆಂದೂ ಒಬ್ಬನೇ ಸಂಚರಿಸುವವನೆಂದೂ, ಉತ್ಪನ್ನನಾಗದೆ ಇರುವವನೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತ್ರಿತಃ ಋಭುಜ್ಞಾಃ—ತಿರ್ಣತಮಃ ಉರುಕ್ಷಯಃ ಉರುನಿನಾಸಃ ಋಭೂಣಾಂ ನಿನಾಸಯಿತಾ ನಾ ಇಂದ್ರಶ್ಚ | ಯಾಸ್ಯರು ತ್ರಿತಸ್ತೀರ್ಣತಮೋ ಮೇಧಯಾ ಬಭೂವ ಅಪಿ ನಾ ಸಂಖ್ಯಾನಾಮೈವಾಭಿಪ್ರೇತಂ ಸ್ಯಾತ್ ಏಕತೋ ದ್ವಿತಸ್ತೀತ ಇತಿ ತ್ರೆಯೋ ಬಭೂವುಃ (ನಿ. ೪-೬) ತ್ರಿತಃ ತ್ರಿಸ್ತಾನ ಇಂದ್ರಃ (ನಿ. ೯-೨೫) ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತೂ ಋಭುಜ್ಞಾಃ ಎಂಬ ಪದವು ಮಹನ್ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿ, ಉರುಕ್ಷಯಣಃ ಋಭೂಣಾಂ ರಾಜಾ (ನಿ. ೯-೩) ಎಂದು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಈ ಎರಡು ಪದಗಳೂ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ವಿಕೇಷಣಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆವೆಂದೂ ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ವಿಾರಿ ಇರುವವನೆಂದೂ, (ಪ್ರಭೂತವಾದ) ನಾನಾಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆನುಗುಣ ವಾಗಿರುವವನೆಂದೂ, ಅಥವಾ ಋಭುಗಳೆಂಬವರನ್ನು ಸುಖವಾಗಿರುವಹಾಗಿ ಇರಿಸಿರುವನೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸವಿತಾ-ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಸವಿತಾ | ಯಾಸ್ಯರು ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಸವಿತಾ (ನಿ. ೧೦-೨೨) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಹಿ ಎಂಬ ದೇವನೂ, ಅಜ ಏಕಪಾತ್ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಸೂರ್ಯನೂ, ಇಂದ್ರನೂ, ಸವಿತ್ಯದೇವನೂ ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಯಜಮಾನರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅಕುಹೇವಾ ಅಪಾನ್ನೇಶಾತ್ — ಶೀಘ್ರಗಾಮೀ ಅಪಾಂ ಪೌತ್ರೀಯಾಸ್ಥಾನೀಯೋ ಅಗ್ನಿಃ | ಯಾಸ್ಯುಃ ಅಪಾಂನೇಶಾತ್ ತನೂನಪ್ತಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೇಃ (೨. ೧೦-೧೮) ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಧಿಯಾ ಶಮಿ—ಶಮಿತ ಕರ್ಮನಾಮ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರೀತೋ ಭವತು | ಯದ್ವಾ ಧಿಯಾ ಕರ್ಮಣಾ ಅಪ್ತದೀಯೇನ ಪರಿಚರಣಲಕ್ಷಣೇನ ಶಂ ಸುಖಂ ತನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಭವತು | ಶಮೀ ಎಂದು ಕರ್ಮ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (೨. ೩-೨) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಉದಕಗಳಿಂದ ಓಷಧಿ ವನಸ್ಪತಿಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ, ಅವುಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉದಕಗಳ ಪೌತ್ರ (ಮೊಮ್ಮಗ ಸ್ಥಾನೀಯ) ನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವವನಾಗಿ, ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಇರಲಿ, ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ಸುಖನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಬ್ದದ ಸತ್ತಮಾ ಏಕವಚನವು ಶಮಿ ಎಂದು ಆಗುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವುಗಳು ಆಶರಿಸುವ ಸೇವೆಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನಾಗಿರಲಿ ಎಂದು ವಿನಯಿಸಿದೆ.

ಧಿಯಾ—ಸ್ತುತ್ಯಾ | ಧೀ ಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (೨. ೩-೨) ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (೨. ೩-೧೩) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಏತಾ ವೋ ನಮ್ಯದ್ಭತಾ ಯಜತ್ರಾ ಅತಕ್ಷನ್ನಾ ಯವೋ ನಮ್ಯಸೇ ಸಂ |

ಶ್ರವಸ್ಯವೋ ವಾಜಂ ಚೇತಾನಾಃ ಸಪ್ತೀನ್ ರಥ್ಯೋ ಅಹ ಧೀತಿಮಶ್ಯಾಃ || ೨ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಏತಾ | ವಃ | ನಮ್ಯ | ಉಕ್ತಯತಾ | ಯಜತ್ರಾಃ | ಅತಕ್ಷನ್ | ಅಯವಃ | ನಮ್ಯಸೇ | ಸಂ |

ಶ್ರವಸ್ಯವಃ | ವಾಜಂ | ಚೇತಾನಾಃ | ಸಪ್ತೀನ್ | ನ | ರಥ್ಯಃ | ಅಹ | ಧೀತಿಂ | ಅಶ್ಯಾಃ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಯಜತ್ರಾ ಯಜನೀಯಾ ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾ ವೋ ಯುಷ್ಮದೀಯಾನ್ವೇಕೈಶಾನ್ಯದ್ಯತೋದ್ಯತಾನಿ ವಚಾಂಸಿ ವಕ್ತಿ | ಕಾಮಯೇ | ನಮ್ಯಸೇ ನವತರಾಯ ಸ್ತುತ್ಯತಮಾಯ ಯುಷ್ಮದ್ಜ್ಞಾಯಾಯವೋ ಮುಕ್ತೈ ಭೃತಯೋ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಕಾಮಿತಾನಿ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಿ ಸಮತಕ್ಷನ್ | ಸಮಸ್ತುರ್ವನ್ | ಕಿಮಿಚ್ಯಂತಃ | ಶ್ರವಸ್ಯವಃ ಶ್ರವಣೀಯಂ ಯತೋಽನ್ನಂ ವಾತ್ಸನ ಇಚ್ಯಂತಃ | ವಾಜಂ ಬಲಂ ಚೇತಾನಾಃ ಕಾಮಯೇ.

ಮಾನಾಃ || ಕನ ದೀಶ್ಚಿಕಾಂತಿಗತಿಷು | ಲಿಟಿಃ ಕ್‌ನಿಚ್ | ರಥ್ಯೋ ರಥಸಂಬಂಧೀ ಸಪ್ತೀರ್ನ ಸರ್ಪಣೀ-
ಲೋಕ್ಯಶ್ಚ ಇವ ಯುಷ್ಮದ್ಗಣೋ ಧೀತಿಮಸ್ಮದೀಯಂ ಕರ್ಮಾಶ್ರಾಃ | ಪ್ರಾಪ್ನೋತು || ಅಶೂ ವ್ಯಾಪ್ತೆ |
ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಸರಸ್ವತೃಪದಮಧ್ಯಮೌ | ಬಬಲಂ ಭಂದಿಸೀತಿ ವಿಕರಣಶ್ಚ ಲುಕ್ ||

! ಶ್ರುತಿಪವಾರ್ಥ |

ಯಜ್ಞಾಶ್ರಾಃ—ಯಜ್ಞಾರ್ಹರಾದ ದೇವತೆಗಳೇ | ವಃ—ನಿಮ್ಮನ್ನು ದ್ವೇಶಿಸಿದುದೂ | ಏತಾ ಉದ್ಯತಾ—
ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಪಠಿಸುವುದೂ ಆದ ಈ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು | ವಶ್ಚಿ—ಪಠಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ | ಶ್ರವಸ್ಯವಃ—
ಅನ್ನಾರ್ಥಿಗಳೂ | ವಾಚಂ—ಬಲವನ್ನು | ಚಿಕಾನಾಃ—ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರೂ ಆದ | ಆಯವಃ—ನನ್ನಂತಹ
ಮಾನವರು | ನವ್ಯಸೇ—ಪೂಜ್ಯರಾದ ನಿಮ್ಮ ಆರಾಧನೆಗಾಗಿ | ಸಮತಕ್ಷಣ—(ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು) ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ |
ರಥ್ಯಃ—ರಥದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ | ಸಪ್ತೀಃ ನ—ಅಶ್ವದಂತೆ | ಧೀತಿಂ—ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ |
ಅಶ್ರಾಃ—(ನಿಮ್ಮ ಸಮೂಹವು) ಬಂದು ಸೇರಲಿ.

! ಭಾವಾರ್ಥ |

ಯಜ್ಞಾರ್ಹರಾದ ದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ದ್ವೇಶಿಸಿದುದೂ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಪಠಿಸಲ್ಪಡುವುದೂ ಆದ ಈ ಸ್ತುತಿ
ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅನ್ನಾರ್ಥಿಗಳೂ, ಬಲವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರೂ ಆದ ನನ್ನಂತಹ ಮಾನವರು
ಪೂಜ್ಯರಾದ ನಿಮ್ಮ ಆರಾಧನೆಗಾಗಿ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಥದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಅಶ್ವದಂತೆ ನಿಮ್ಮ
ಸಮೂಹವು ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರಲಿ.

English Translation.

Adorable (gods), I desire that these (my) earnest praises (should
please) you: men wishing for food, desirous of vigour, have constructed
(hymns) for your celebration; may you hasten like a (swift) chariot-horse
to our (pious) rite.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಯಜ್ಞಾಶ್ರಾಃ—ಯಜನೀಯಾಃ | ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಯಾಗಾರ್ಹರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪದದಿಂದ ಇವರನ್ನು
ಸಂದೋಧಿಸಿ, ವಃ ಏತಾ ಉದ್ಯತಾ ವಶ್ಚಿ—ಯುಷ್ಮದೀಯಾನಿ ಏತಾನಿ ಉದ್ಯತಾನಿ ವಚಾಂಸಿ ಕಾಮಯೇ |
ಯಜಮಾನನು — ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಲಪೇಕ್ಷಿಸುವೆನೆಂದೂ, ಆಯವಃ
ನವ್ಯಸೇ ಸಮತಕ್ಷಣ—ಮತ್ತೆ ಭೃತಿಯೋಃ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಸ್ತುತ್ಯತಮಾಯ ಯುಷ್ಮದ್ಗಣಾಯ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಿ
ಸಮಸ್ಯವರ್ಣ | ಯಜಮಾನರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಯಶಸ್ಸನ್ನೂ, ಅನ್ನವನ್ನೂ, ಬಲವನ್ನೂ ಹೊಂದಲು ಇಚ್ಛಿ
ಯಿಂದ, ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಲರ್ಹವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿರುವರೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ರಥ್ಯಃ—ಸಪ್ತೀರ್ನ ಧೀತಿಂ ಅಶ್ರಾಃ—ರಥಸಂಬಂಧೀ ಸರ್ಪಣೀಲೋ ಅಶ್ಚ ಇವ ಯುಷ್ಮದ್ಗಣಃ
ಅಸ್ಮದೀಯಂ ಕರ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ನೋತು | ರಥಶ್ಚೆ ಕಟ್ಟಿಲು ಅರ್ಹವಾಗಿರುವ ವೇಗಗಾಲಿಯಾದ ಕುದುರೆಯು,

ಕೃಷ್ಣನ್ನು ಸೇವಿಸುವವನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನೂ, ಸೇವೆಯನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಹಾಗೆ, ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಆಚರಿಸುವ ಸ್ತುತಿಪಠನ, ಹವಿರರ್ಪಣವೇ ನೊದಲಾದ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರುವ ಕರ್ತವ್ಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಅವರು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

ಅಯುಷಃ—ಮನುಷ್ಯಾಃ | ಈ ಪದವು ಮನುಷ್ಯನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೮) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾಗವನ್ನಾಚರಿಸುವರೇ ಮೊದಲಾದ ಮನುಷ್ಯರೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಸಪ್ತಃ—ಸರ್ವಣಶೀಲಃ ಅಶ್ವಃ | ಸಪ್ತ ಎಂಬ ಪದವು ಅಶ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೭) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ನೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಇರುವ ಕುದುರೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ರಥಾಃ—ರಥಸ್ಯ ವೋಛಾರಃ (ನಿ. ೧೦-೩) ಎಂದು ಯಾಷ್ಕರು ರಥ್ಯ ಶಬ್ದದ ಬಹುವಚನರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರಥ್ಯ ಶಬ್ದವು ಸಪ್ತ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ರಥ ಸಂಬಂಧಿ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿತವಾಗಿದೆ.

ಮೂವತ್ತೆರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಅಸ್ಯ ಮು ಇತ್ಯೆಷ್ಟುರ್ಚಮಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗೃತ್ವಮದಸ್ಯಾರ್ಷಂ ಪಷ್ಯಾನ್ಯಾಸ್ತಿಸ್ತೋತ್ರನು-
 ಸ್ತುಭಃ | ಶಿಷ್ಠಾಃ ಪಂಚ ಜಗತ್ಯಃ | ಪ್ರಥಮಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀಯಾ ತತೋ ದ್ವೀ ಐಂದ್ರ್ಯಾ ತ್ವಾಪ್ಸ್ಯಾಃ
 ನಾ | ತತೋ ದ್ವೀ ರಾಕಾ ದೇವತೈಃ ದ್ವೀ ಸಿನೀವಾಲೀದೇವತೈಃ ಅಂತ್ಯಾ ಗುಂಗ್ವಾದಿಪಡಾದೇವತಾಕಾ |
 ತಥಾ ಜಾನುಕ್ರಾಂತಂ | ಅಸ್ಯ ಮೇಽಷ್ಟ್ವಾ ಜಾಗತಂ ತ್ರ್ಯನುಷ್ಪುಟಂತಂ | ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೈಕಾ ದ್ವೀ
 ಐಂದ್ರ್ಯಾ ತ್ವಾಪ್ಸ್ಯಾಃ ನಾ ದ್ವೀ ದ್ವೀ ರಾಕಾಸಿನೀವಾಲೋರಂತ್ಯಾ ಲಿಂಗೋಕ್ತದೇವತೇತಿ || ಅಭಿಷ್ಠವಿಕೇ
 ಚತುರ್ಥೇಽದನಿ ವೈಶ್ವದೇವತಸ್ತು ಅದ್ಯಸ್ತ್ರಚೋ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀಯನಿವಿದ್ಯಾನಃ | ತಥಾ ಚ ಸೂಕ್ತಿಕಂ |
 ಅಸ್ಯ ಮೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಇತಿ ತಿಸ್ತಸ್ತತಂ ಮೇ ಅಪಿ ಇತಿ ವೈಶ್ವದೇವಂ | ಅ. ೭-೭ | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ಅಸ್ಯ ಮೇ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಮೂರನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಸೂಕ್ತವು.
 ಇದರಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಮುಕ್ತುಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃತ್ವಮದನು ಮುಷಿಯು; ಆರನೆಯ ಮುಕ್ತಿನಿಂದ ಎಂಟನೆಯ
 ಮುಕ್ತಿನ ವರೆಗಿರುವ ಕೊನೆಯ ಮೂರು ಮುಕ್ತುಗಳು ಅನುಷ್ಠುಪ್ಪಾಫಂದಸ್ತವು; ಉಳಿದ ಐದು ಮುಕ್ತುಗಳು ಜಗತೀ
 ಛಂದಸ್ತವು. ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮುಕ್ತು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀದೇವತಾಕವು; ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ ಎರಡು
 ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೆ (೨-೩ ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೆ) ಇಂದ್ರನು ಅಥವಾ ತ್ವಷ್ಟುವು ದೇವತೆಯು; ಅದರ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೆ
 (೪-೫ ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೆ) ರಾಕಾ ದೇವತೆಯು; ಅದರ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೆ (೬-೭ ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೆ)
 ಸಿನೀವಾಲಿಯು ದೇವತೆಯು; ಕೊನೆಯ ಮುಕ್ತಿಗೆ (೮ ನೇ ಮುಕ್ತಿಗೆ) ಗುಂಗು ಮೊದಲಾದ ಆರು ಮಂದಿಯರು

ವೇವತೆಯು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಅಸ್ಯ ಮೇಲ್ವಷ್ಟೌ ಜಾಗತಂ ತ್ರೈನುಷ್ಟುಬಂತಂ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೈಕಾ ದ್ವೇ ಐಂದ್ರೌ ತ್ವಾಷ್ಟೌ ನಾ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ರಾಕಾಸಿನೀವಾಲೋರಂಶ್ಯಾ ಲಿಂಗೋಕ್ತದೇವತೇತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಅಭಿಪ್ಲವವೆಂಬ ಯಾಗದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವದೇವಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳ ಪಠನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂಕ್ತದ ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರು ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀಸಂಬಂಧವಾದ ನಿವಿನ್ಯಂತ್ರಗಳಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅಶ್ವಲಾಯನಶೌತಸೂತ್ರದ—ಅಸ್ಯ ಮೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಇತಿ ತಿಸ್ರಸ್ತತಂ ಮೇ ಆಪೆ ಇತಿ ವೈಶ್ವದೇವಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಆ. ೭-೭).

ಸೂಕ್ತ—೩೨

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೩ || ಸೂಕ್ತ—೩೨ ||

ಅಪ್ಪಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೭ || ವರ್ಗ—೧೫ ||

|| ಸೂಕ್ತದ್ವಯನ ಮುಕ್ತಂಷ್ಯ—೮ ||

|| ಯುಷಿ—ಗೃತ್ಯಮದಃ ||

|| ವೇವತಾ—೧. ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ | ೨-೩ ಇಂದ್ರಸ್ತೌಷ್ಠಾ ವಾ |

೪-೫. ರಾಕಾ | ೬-೭. ಸಿನೀವಾಲೀ | ೮. ಲಿಂಗೋಕ್ತದೇವತಾಃ |

|| ಭಂದಃ—೧-೫. ಆಗತಿ | ೬-೮. ಅನುಷ್ಟುಪ್ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಣಿ ||

ಅಸ್ಯ ಮೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಯತಾಯತೋ ಭೂತಮನ್ವಿತ್ರೀ ವಚಿಸಃ ಸಿಷಾಸತಃ |
ಯಯೋರಾಯುಃ ಪ್ರತರಂ ತೇ ಇದಂ ಪುರ ಉಪಸ್ತುತೇ ವಸೂಯುವಾರ್ಣಂ
ಮಹೋ ದಧೀ || ೧ ||

|| ಪದವಾಣಿಃ ||

ಅಸ್ಯ | ಮೇ | ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ | ಇತಿ | ಯತಯತಃ | ಭೂತಂ | ಅನ್ವಿತ್ರೀ ಇತಿ | ವಚಿಸಃ | ಸಿಷಾಸತಃ |
ಯಯೋಃ | ಆಯುಃ | ಪ್ರತರಂ | ತೇ ಇತಿ | ಇದಂ | ಪುರಃ | ಉಪಸ್ತುತೇ ಇತ್ಯುಪಸ್ತುತೇ |
ವಸುಯುಃ | ವಾಂ | ಮಹಃ | ದಧೀ || ೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಹೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ ಯುಷಾಯಿತ ಋತಂ ಯಜ್ಞಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛತಃ ಸಿಷಾಸತೋ ಯುವಾಂ ಸಂಭಕ್ತುಮಿಚ್ಛತೋಽಸ್ಯ ವಚಿಸಃ || ವಕ್ರೀತಿ ವಚಾಃ ಸ್ತೋತಾ | ಅನು ||

ಸ್ತೋತುರಸ್ಯ ನೇ ಮಮಾವಿಪ್ರೀ ಅವಿಶ್ರೋ ಪಾಲಯಿತ್ಯೈ ಭೂತಂ | ಭವತಂ | ಯಯೋದ್ಯಾವಾ-
ಪ್ಯಧಿವ್ಯೋರಾಯಾರನ್ನಂ ಪ್ರತರಂ ಪ್ರಕೃಪ್ಯತೆರಮುತ್ಪದ್ಯತ ಇತಿ ಶೇಷಃ | ಇದಮಿದಾನೀಂ ತೇ ದ್ಯಾವಾ-
ಪ್ಯಧಿವ್ಯಾವುಪಸ್ತುತೇ ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತ್ಯೇ ಸ್ತೋತ್ರೈಃ ಸ್ತುತೇ ನಾಂ ಯುನಾಂ ವಸೂಯುರ್ಧನಕಾ-
ನೋಽಕಂ ಮಹೋ ಮಹತಃ || ವಿಭಕ್ತಿವ್ಯತ್ಯಯಃ || ಮಹತಾ ಸ್ತೋತ್ರೇಣ ಪುರೋ ದಧೇ |
ಪುರಸ್ಕರೋಮಿ ||

|| ಶ್ಲ.೩ವಾರ್ಥ ||

ದ್ಯಾವಾಪ್ಯಧಿವೀ—ಎಲೈ ದ್ಯಾವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳೇ | ಋತಾಯತೇ—ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿ
ಯುಳ್ಳವನೂ | ಸಿಷಾಸತೇ—ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸೇವಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುವವನೂ | ವಚಸಃ—ಸ್ತುತಿರ್ಕರ್ತನೂ ಆದ | ಅಸ್ಯ ಮೇ—
ಈ ನನಗೆ | ಅವಿಪ್ರೀ—ಪಾಲಕಿಯರಾಗಿ | ಭೂತಂ—ಇಂ | ಯಯೋಃ—ಯಾವ-ದ್ಯಾವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳ |
ಆಯುಃ—ಅನ್ನವು | ಪ್ರತರಂ—ಅತ್ಯತ್ಯುಕ್ತವಾಗಿಯೇ | ತೇ—ಅಂತಹವರೂ | ಉಪಸ್ತುತೇ—
ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವವರೂ ಆದ | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ | ಇದಂ—ಈಗ | ವಸೂಯುಃ—
ಧನೇಚ್ಛಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ | ಮಹಃ—ಮಹತ್ವದ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ | ಪುರಃ ದಧೇ—ಕೊಂಡಾಡುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ದ್ಯಾವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳೇ, ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಯುಳ್ಳವನೂ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸೇವಿಸಲು ಕಾತರನಾಗಿ
ರುವವನೂ, ಸ್ತುತಿರ್ಕರ್ತನೂ ಆದ ಈ ನನ್ನ ರಕ್ಷಕಿಯರಾಗಿ. ಯಾವ ದ್ಯಾವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳ ಅನ್ನವು ಅತ್ಯತ್ಯುಕ್ತ
ವಾಗಿಯೇ ಅಂತಹವರೂ, ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವವರೂ ಆದ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಈಗ ಧನೇಚ್ಛಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ
ಮಹತ್ವದ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

Heaven and Earth, be the protectors of me your worshipper, anxious
to propitiate you by worship and adoration, for of you two is abundant
food : desiring riches, I glorify you both, and celebrate you with great
(laudation).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ದ್ಯಾವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ದ್ಯಾವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿ ಇವರನ್ನು
ಉನ್ನೇಶನಾಡಿ ಯಾಗವನ್ನಾಚರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ
ಸೇವಿಸಲು ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮತ್ತು ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ದ್ಯಾವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳು
ರಕ್ಷಕರಾಗಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

ವಚಸಃ—ವಕ್ತೃಶಿ ವಚಾಃ ಸ್ತೋತ್ರಾಃ | ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವನಾದುದರಿಂದ ವಚಸಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು
ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಉಪಸ್ತುತೇ—ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತಿಃ ಸ್ತೋತ್ರಭಿಃ ಸ್ತುತೇ | ಯಾಗ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ
 ರುವ ಪುತ್ರೀಜರಿಂದಲೂ ಯಜಮಾನರಿಂದಲೂ ಸ್ತುತಿಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ವಸೂಯಿಃ—ಧನಕಾಮಃ | ಯಾಸ್ಯ ರು “ವಸೂಯಿವೋ ವಸೂಕಾಮಾಃ” (ನಿ. ೬-೫) ಎಂದೂ,
 “ವಸೂಯಿಃ ವಸೂಮಾನ್” (ನಿ. ೬-೩೨) ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಯಯೋಃ ಆಯಿಃ ಪ್ರತರಂ—ಈ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳಿಂದ ಒಬ್ಬವಾಗುವ ಅನ್ನವು ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ
 ರುವುದು ಎಂದು ಇವೆಂ ತೇ ಉಪಸ್ತುತೇ—ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಈಗ ಈ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ
 ಆಯಾಯ ಪುತ್ರೀಜರಿಂದ ಸ್ತುತಿ ಸಲ್ಲದುವವರೆಂದೂ, ವಸೂಯಿಃ ಮಹಃ ವರಃ ದಧೇ—ಧನವೇ ಮೊದಲಾದವು
 ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಲಿಚ್ಛಿಸುವ ಯಜಮಾನನು ಶ್ಲಾಘ್ಯನಾದ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಈ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿ
 ಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಪಡಿಸುವನು ಎಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

—॥॥॥॥—

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಮಾ ನೋ ಗುಹ್ಯಾ ರಿಪ ಆಯೋರಹನ್ನಭಿನ್ಯಾ ನ ಆಭ್ಯೋ ರೀರಧೋ ದುಚ್ಛು-
 ನಾಭ್ಯಃ ;

ಮಾ ನೋ ವಿ ಯೋಃ ಸಖ್ಯಾ ವಿದ್ಧಿ ತಸ್ಯ ನಃ ಸುಮ್ನಾಯತಾ ಮನಸಾ ತತ್ತ್ವೇ-
 ಮಹೇ || ೨ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಮಾ | ನಃ | ಗುಹ್ಯಾಃ | ರಿಪಃ | ಆಯೋಃ | ಅಹನ್ | ದಧನ್ | ಮಾ | ನಃ | ಆಭ್ಯಃ | ರೀರಧಃ |
 ದುಚ್ಛುನಾಭ್ಯಃ |

ಮಾ | ನಃ | ವಿ | ಯೋಃ | ಸಖ್ಯಾ | ವಿದ್ಧಿ | ತಸ್ಯ | ನಃ | ಸುಮ್ನಾಯತಾ | ಮನಸಾ | ತತ್ | ತ್ವಾ |
 ಈಮಹೇ || ೨ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಹೇ ಇಂದ್ರ ಶ್ವಪ್ತವಾ ಆಯೋರ್ಮನುಷ್ಯಸ್ಯ ತಪ್ತುಭೂತಸ್ಯ ಗುಹ್ಯಾ ಗೋಪ್ಯಾ ಜ್ಞಾತುಮ-
 ತಕ್ಯಾ ರಿವೋ ಹಿಂಸಾರೂಪಾ ಮಾಯಾ ನೋಽಸ್ಮಾನ್ ಅಹನ್ | ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ | ಅಹನಿ ರಾಶ್ವಿ

బే మా దభన్ | మా హింసీషూ | తథా నోఽస్మానాభ్యో దుఙ్మనాభ్యః | తునమితి సుఖ-
నామ | దుఃకునా దుఙ్మనాః | దుఃఖికారిణ్యేభ్యః తత్సేనాభ్యో మా రిరథః | వశం మా
స్యేషిః | రధ్యతివశగమన ఇతి యోశ్యః | రథ హింసాసంరాద్మ్యోః | అస్మాన్మృతాల్లూజాః జీజా
రుషం || అసి బే నోఽస్మాకం శబ్దా శబ్దాని సఖితాని మా వి యోః | త్సయా వియుక్తాని
మా కాషిః | అసి తు నోఽస్మాకం తస్యే తత్ శబ్దేన సుమ్నాయతా సుఖమస్మాకమిచ్ఛతా
మనసా విద్ధి | జానిః || క్రియాగ్రహణం కర్తవ్యమితి కర్మణః సంప్రదానత్వాత్కేతుర్భ్యభే
ష్యే || తత్ త్వా త్వాద్యేతం త్వామిమామదే | అభిమతథలం యాజామదే || సుహం సులుగితి
తేబ్దబ్దాదుత్తరస్యా విభక్తేలుః ||

ః ప్రతిపదార్థః |

ఎచ్చే ఇంద్రనే | అయోః—శత్రుభూతనాద మనవన | గుహ్యః—గోఽప్యవద |
రిషే—హంసారూపవాద మాయగలు | నే—నమ్మన్న | అదన్—అహస్సినల్లాగలి అథవా రాత్రి
యల్లాగలి | మా దభన్—హింసదిగలి | నే—నమ్మన్న | అభ్యః దుఙ్మనాభ్యః—దుఃఖి
కారిణాద ఈ శత్రుస్యేన్యగళిగే | మా రిరథః—వశవాగువంతే మాడదేద | నే—నమ్మొందిగే |
శబ్దా—నిన్న సఖిత్వనన్న | మా వి యోః—భేదవగాగువంతే మడదేద | నే—నమ్మొందిగే |
తేస్య—ఆ సఖిత్వనన్న | సుమ్నాయతా—సుఖవన్న నేక్షిసతక్య | మనసా—మనస్సినింద | విద్ధి—
తి | తత్ త్వా—అంతక ఆశ్రమిత్తనాద నిన్నన్న | ఈ మదే—అభిమతథలవన్న యాజిసుక్తేనే.

ః భావార్థః |

ఎచ్చే ఇంద్రనే, శత్రుభూతనాద మనవన గోఽప్యవదుదూ, హంసాత్కవదుదూ అద
మాయగలు నమ్మన్న అహస్సినల్లాగలి అథవా రాత్రియల్లాగలి హింసదిరలి. నమ్మన్న దుఃఖికారి
ణాద ఈ శత్రుస్యేన్యగళిగే వశవాగువంతే మాడదేద. నమ్మొందిగే నిన్న సఖిత్వనన్న భేదవగాగువంతే
మాడదే, అదన్న సుఖికారియగాగువంతే వృద్ధిపదిసు. అంతక ఆశ్రమిత్తనాద నిన్నన్న అభిమత
థలవన్న యాజిసుక్తేనే.

English Translation.

Let not the secret guile of man, (Indra), harm us by day (or night);
leave us not subject to the malevolent, disunite us not from your friendship;
regard us with the favourable thoughts that (spring) from it; we ask this
(boon) of you.

ః విశేషవివరణయగళి |

ఈ మక్కినిందలూ ఇదర ముందిన మక్కినిందలూ ఇంద్రుడని మత్తు తృప్త్యు ఎంబ దేవనని స్తుత
రాగిద్దారీ. ఇంద్ర శబ్ద ద నివశననూ తృప్త్యు శబ్ద ద నివశననూ హిందీయే లుక్రవగాదీ.

ಅಯೋಃ—ಗುಹ್ಯಾಃ ರಿಷಃ ನಃ ಅರ್ಹ— ಶತೈರ್ಭೂತಸ್ಯ ಮನುಷ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಞಾತೌಮತಕ್ಕಾಃ
ವಾಯೋಃ ಹಿಂಸಾರೂಪಾಃ †ಅಹನಿ ರಾತ್ರೌ ಚ ಮಾ ಹಿಂಸಿಷಾಃ | ಅಯಾಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶತ್ರುವಾದ ಮನುಷ್ಯನೆಂದು
ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಶತ್ರುವು ಯಜಮಾನನಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಹಿಂಸೆಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಚರಿಸಿರುವ, ನಮ್ಮಿಂದ
ತಿಳಿಯಲು ಅಶಕ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ್ಳಿ ಅಹೋರಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದೆ ಇರಲಿ ಎಂದು ಇಂದ್ರನನ್ನೂ
ತ್ವಷ್ಟೃವನ್ನೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ದುಚ್ಯುನಾಭ್ಯಃ—ದುಃಶುನಾಃ ದುಚ್ಯುನಾಃ ದುಃಖಕಾರಿಣೀಭ್ಯಃ ಶತ್ರುಸೇನಾಭ್ಯಃ | ಶುನ ಶಬ್ದವು
ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ಸುಖನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು
ದುಃ ಎಂಬ ಉದಸರ್ಗವು ಸುಖವಾಚಕವಾದ ಶುನ ಶಬ್ದದೊಡನೆ ಸೇರಿದಾಗ ದುಚ್ಯುನಶಬ್ದವು ಆಗುತ್ತದೆ.
ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಶತ್ರುಗಳ ವಶಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಇಂದ್ರನೂ, ತ್ವಷ್ಟೃದೇವನೂ ಒಪ್ಪಿಸದಿರಲಿ ಎಂದು
ಯಜಮಾನರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಃ ಸಮಾ ಮಾ ವಿ ಯೌಃ—ಅಸ್ಮಾಕಂ ಸಖಿತಾನ್ನಿ ತ್ವಯಾ ವಿಮುಕ್ತಾನ್ನಿ ಮಾ ಕಾರ್ಷೀಃ |
ಯಜಮಾನರು ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ತಮಗಿರುವ ಸ್ನೇಹವು ಭಿನ್ನವಾಗದಿರಬೇಕೆಂದೂ, ನಃ ಶಸ್ಯ ಸುಮಾಯತಾ
ಮನಸಾ ವಿದ್ಧಿ—ಅಸ್ಮಾಕಂ ತತ್ಸಖಿತಂ ಸುಖಮಸ್ಮಾಕಮಿಚ್ಛತಾ ಮನಸಾ ಜಾನೀರಿಹ ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ನಮಗೆ
ಉಂಟಾಗಿರುವ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತಿಳಿಯ
ಬೇಕೆಂದೂ ಯಜಮಾನರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸುಮಾಯತಾ ಸುಖಮಿಚ್ಛತಾ | ಸುಮ್ಮ ಶಬ್ದವು ಸುಖನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದ
ರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಸುಖವನ್ನು ಇಚ್ಛೆಮಾಡುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

‡ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಅಹೇಳತಾ ಮನಸಾ ಶ್ರುಷ್ಠಿಮಾ ವಹ ದುಹಾನಾಂ ಧೇನುಂ ಸಿಪ್ತೃಷೀನುಸಶ್ಚ ತಂ |
ಪದ್ಯಾಭಿರಾಶುಂ ವಚಸಾ ಚ ನಾಜಿನಂ ತ್ವಾಂ ಹಿನೋವಿ ಪುರುಹೂತ ವಿಶ್ವಹಾ ||

‡ ಪದಾಪಠಃ |

ಅಹೇಳತಾ | ಮನಸಾ | ಶ್ರುಷ್ಠಿಂ | ಅ | ವಹ | ದುಹಾನಾಂ | ಧೇನುಂ | ಸಿಪ್ತೃಷೀಂ | ಅಸಶ್ಚ ತಂ |

ಪದ್ಯಾಭಿಃ | ಅಶುಂ | ವಚಸಾ | ಚ | ನಾಜಿನಂ | ತ್ವಾಂ | ಹಿನೋವಿ | ಪುರುಹೂತ | ವಿಶ್ವಹಾ || ೩ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಇಂದ್ರ ತ್ವಷ್ಟರ್ವಾ ಅಹೇಳಿತಾ ಅಕ್ಕುಧ್ಯತಾ ಮನಸಾ ಶ್ರುಷ್ಠಿಂ ಸುಖಕರೀಂ ದುಹಾನಾಂ ದೋಗ್ನೀಂ ಪಿಶ್ಯುಷೀಂ ಪ್ರವೃದ್ಧಾಂ ಪೀನಾಂ || ಸ್ಯಾಯಾ ವೃದ್ಧಾ | ಲಿಟಃ ಕೃಸುಃ | ಲಿಡ್ಯಾಚೋಶ್ವೇತಿ ಪೀಠಾವಃ | ಉಗಿತಶ್ವೇತಿ ಜ್ವಾಪ್ | ಸಂಪ್ರಸಾರಣಮಿತಿ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಶಾಸ್ತೀವಸಿಘ್ನಾಸೀನಾಂ ಚೇತಿ ಸತ್ತಂ || ಅಸತ್ತತಮಸಕ್ತಾವಯವಾಂ ಏವಂಭೂತಾಂ ಧೇನುಂ ಗಾಮಾವಹ | ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಸ್ತೌಶಯ್ಯ ಅಪಿ ಚ ಹೇ ಪುರುಹೂತ ಬಹುಭಿರಾಹೂತೇಂದ್ರ ತ್ವಷ್ಟರ್ವಾ ಸದ್ಯಾಭಿಃ ಸಾದಗತಿಭಿರಾಕುಂ ವ್ಯಾಪನ-ಶೀಲಂ ವಚಿಸಾ ವಾಚಾ ಚ ವಾಚಿನಂ ವೇಗವಂತಂ ತ್ವಾಂ ವಿಶ್ವಹಾ ಸರ್ವೇಷ್ಟಹಃಸು ಹಿ ನೋಮಿ | ಸ್ತುತಿಭಿಃ ಪ್ರೇರಯಾಮಿ || ಹಿ ಗತಾ ವೃದ್ಧಾ ಚ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ) ಅಹೇಳಿತಾ—ಕೋರ್ದಭವಿಲ್ಲದಿರುವ | ಮನಸಾ—ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ | ಶ್ರುಷ್ಠಿಂ—ಸುಖಕಾರಿಯಾದುದು | ದುಹಾನಾಂ—ಕರೆಯತಕ್ಕದ್ದು | ಪಿಶ್ಯುಷೀಂ—ಪುಷ್ಟವಾದದ್ದು | ಅಸತ್ತತಂ—ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳದ್ದು ಆದ | ಧೇನುಂ—ಧೇನುವನ್ನು | ಆ ವಹ—ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ತಂದು ಸೇರಿಸು | ಪುರುಹೂತ—ಅನೇಕರಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಇಂದ್ರನೇ | ಸದ್ಯಾಭಿಃ—ಪಾದಗತಿಗಳಿಂದ | ಆಕುಂ—ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವವನೂ | ವಚಿಸಾ—ವಾಕ್ಯಿನಿಂದ | ವಾಚಿನಂ ಚ—ವೇಗಶಾಲಿಯೂ ಆದ | ತ್ವಾಂ—ನಿನ್ನನ್ನು | ವಿಶ್ವಹಾ—ಸಕಲವಾದ ಅಹಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ | ಹಿ ನೋಮಿ—ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ಕೋರ್ದಭವಿಲ್ಲದಿರುವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸುಖಕರವಾದುದೂ, ಕರೆಯತಕ್ಕದ್ದೂ, ಪುಷ್ಟವಾದದ್ದೂ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳದ್ದು ಆದ ಧೇನುವನ್ನು ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ತಂದು ಸೇರಿಸು. ಅನೇಕರಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ಪಾದಗತಿಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವವನೂ, ವಾಕ್ಯಿನಿಂದ ವೇಗಶಾಲಿಯೂ ಆದ ನಿನ್ನನ್ನು ಸಕಲವಾದ ಅಹಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತುತಿಸಿ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

Bring to us, with benignant mind, the well-nourished and compactly-limbed milch cow, yielding milk, and conferring happiness: daily I glorify you, who are adored by many, quick (your) steps, and rapid in (your) words.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಇಂದ್ರನು ಅಥವಾ ತ್ವಷ್ಟ್ಯದೇವನೂ ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ, ಅಹೇಳಿತಾ ಮನಸಾ—ಅಕ್ಕುಧ್ಯತಾ ಮನಸಾ ಕೋರ್ದಭವಿಲ್ಲದ ಅಂದರೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಸುಖಕರವಾದುದೂ, ಹಾಲನ್ನು

ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ಹಿಂಡುವುದೂ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿರುವ ಶರೀರವುಳ್ಳುದೂ, ಕೆಟ್ಟಲಕ್ಷಣಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಆಗಿರುವ ಧೇನುವನ್ನು (ಹಸುವನ್ನು) ನಮ್ಮ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

ಇಂದ್ರನನ್ನೂ, ತೃಷ್ಯದೇವನನ್ನೂ ಪುರುಹೂತೆ—ಬಹುಭಿರಾಹೂತೆ—ಅನೇಕ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳಮಂದಿ ಮತ್ತಿಜರಿಂದಲೂ ಯಜಮಾನರಿಂದಲೂ (ಆಹೂತ) ಸ್ತುತಿಪಠನವೂವರ್ತವಾಗಿ ಕರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಪದ್ಯಾಭಿಃ ಆಶುಂ ವಚಸಾ ಚೆ ನಾಜಿಸಂ ತ್ವಾ ವಿಶ್ವಹಾ ಹಿನೋಮಿ—ಈ ದೇವನು ತನ್ನ ಪಾದನಡಿಗಳೆಂದಲೇ ಸರ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನೆಂದೂ, ಮತ್ತು ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವೇಗಶಾಲಿಯಾಗಿರುವನೆಂದೂ ಈ ದೇವನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ, ಈ ರೀತಿಯಾದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈ ದೇವನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಜಮಾನನು ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಶ್ರುಷ್ಟಿಂ—ಸುಖಕರೀಂ | ಶ್ರುಷ್ಟೀ ಎಂಬ ಪದವು ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ಶ್ರುಷ್ಟೀತಿ ಕ್ಷಿಪ್ರನಾಮ (ನಿ. ೬-೧೩) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರುಷ್ಟೀವರೀಃ ಸುಖವತೀಃ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ತಸ್ಮಾದನೇಕಾರ್ಥಮಪಿ ಭವತಿ ಅ ಪದವು ನಾನಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಹೇಳತಾ—ಅಕೃದ್ಯತಾ, ಹೇಳತೇಃ ಎಂದು ಕೃದ್ಯತಿಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಕರು (ನಿ. ೩-೯) ಪಾಠಮಾಡಿಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಸಾಯಣರು ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ರಾಕಾಂನುಹಂ ಸುಹವಾಂ ಸುಷ್ಪತೀ ಹುನೇ ಶ್ರುಣೋತು ನಃ ಸುಭಗಾ ಬೋಧತು
ತ್ವನಾ |

ಸೀನ್ಯತ್ವಪಃ ಸೂಚ್ಯಾಚ್ಚಿದ್ಯಮಾನಯಾ ದದಾತು ನೀರಂ ಶತದಾಯಮುಕ್ಯಂ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ರಾಕಾಂ ಅಹಂ | ಸುಹವಾಂ | ಸುಷ್ಪತೀ | ಹುನೇ | ಶ್ರುಣೋತು | ನಃ | ಸುಭಗಾ | ಬೋಧತು |
ತ್ವನಾ |

ಸೀನ್ಯತು | ಅಪಃ | ಸೂಚ್ಯಾ | ಅಚ್ಚಿದ್ಯಮಾನಯಾ | ದದಾತು | ನೀರಂ | ಶತದಾಯಂ | ಉಕ್ಯಂ ||

। నాయనభాష్యం ।

పక్షిణశంయోజేషు గృహపతేః ప్రాక్ రాకాసినివాలో యిష్టవ్యే । తక్ర రాకాయా-
గస్య రాకామహమిత్యాదికే యాజ్ఞానువాక్యే । సోత్రితం ఛే । రాకామహం సినివాలి కుఠం-
మహమితి ద్వే ద్వే యాజ్ఞానువాక్యే । అ. ౧-౧౦ । ఇతి ॥ తథాగ్నిమారుతేవ్యేతే ధాయ్యే ।
సోత్రితం ఛే । రాకామహమితి ద్వే । అ. ౫-౨౦ । ఇతి ॥

సంపూర్ణబేంద్రా పౌర్ణమాసీ రాకా । తాం దేవిణం సుహవాం స్వాహ్వానామాహ్వాన-
ప్రయోజనకారిణీం సుష్కతి రోజేభనయో స్తుత్యాహం కువే । అప్రయోమి ॥ సుష్కతి-
తద్దాత్మైతియ్యేకవచనస్య సుపాం సులుగితి పూర్వసవణా ఈకారః ॥ సా ఛే సుభగా రోజేభన-
ధనా నోఽస్మాకనూహ్వానం కృణోతు । త్పత్వా ఛే త్ననా అత్ననా స్వయమేవ దీరోధతు ।
అశ్చ దధిప్రాయం బుధ్యతాం । బుద్ధ్యా జాపః కర్మ పుత్రోత్పాదనలక్షణం సూజ్యా సూటి-
స్థానియోయాజ్ఞిద్యమానయోవిజ్ఞస్యోనానుగ్రహబుద్ధ్యా సీవ్యతు । సంకనోఽతు । యథా
వస్తాదికం సూజ్యా స్మృతం ఛీరం తిష్ఠతి ఐవమిదం కరీరోతు । కృత్వా ఛే విరం విక్రాంతం
కతదాయం బహుధనం బహుప్రదం పూజ్యం ప్రకశ్యం పుత్రం దదాతు ॥

। ప్రతిపాదాః ।

సుహవాం—శ్రీశ్కవాద ఆహ్వానకృ అర్హణాద । రాకాం—రాకా ఎంబ దేవతేయన్ము ।
సుష్కతి—శ్రీశ్కవాద స్తుతిశ్లోకవర్ణనా । అహం—నాను । కువే—కరియ్యుత్తేనే । సుభగా—
ఊత్తమవాద ధనపుళ్ళ ఆ దేవియి । నః—నమ్మ ఆహ్వానవన్ము । కృణోతు—కేళలి । త్ననా—
తానాగియే । బోధేతు—నమ్మ ఇష్టార్థవన్ము తిళయలి । అపః—పుత్రోత్పాదనరహవవాద
కర్మవన్ము । సూజ్యా—సూటిస్థానియవాదుడు । అజ్ఞిద్యమానయో—అవిజ్ఞస్యనాదుడు ఆద
అనుగ్రహబుద్ధియింద । సీవ్యతు—ఛేణీయలి । విరం—పరాక్రమియాదవనని । కతదాయం—
బహళ ధనపుళ్ళవనని । అుక్యం—ప్రకశ్యనని ఆద పుత్రవన్ము । దదాతు—కొడలి.

। ఛాందాః ।

శ్రీశ్కవాద ఆహ్వానకృ అర్హణాద 'రాకా' ఎంబ దేవతేయన్ము శ్రీశ్కవాద స్తుతిపూర్వకవాగి
నాను కరియ్యుత్తేనే. ఊత్తమవాద ధనపుళ్ళ ఆ దేవియి నమ్మ ఆహ్వానవన్ము కేళలి. తానాగియే
నమ్మ ఇష్టార్థవన్ము తిళయలి. పుత్రోత్పాదన రహవవాద కర్మవన్ము సూటిస్థానియవాదుడు,
అవిజ్ఞస్యనాదుడు ఆద అనుగ్రహ బుద్ధియింద ఛేణీయలి. పరాక్రమియాదవనని, బహుధనపుళ్ళవనని
మత్తు ప్రకశ్యనని ఆద పుత్రవన్ము కొడలి.

English Translation.

I invoke, with suitable praise, Raka, who is worthily invoked : may she, who is auspicious of good fortune, hear us, and spontaneously

ವಸೂನಿ -- ಧನಗಳನ್ನು | ದೇವಾಸಿ—ಕೊಡುತ್ತೀಯೋ | ಅದ್ಯ—ಈಗ | ನಃ—ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ | ತಾಭಿ—
 ಅನೇ ಬುದ್ಧಿಗಳೊಡನೆ | ಸುಮನಾಃ—ಕಲ್ಯಾಣಾತ್ಮಕವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಳಾಗಿಯೋ | ಸಹಸ್ರೈೋಷಂ—
 ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಧನದ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು | ರರಾಣಾ—ಕೊಡುವವಳಾಗಿಯೋ | ಉಪಾಗಹಿ—ದಯಮಾಡು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಉತ್ತಮವಾದ ಧನವುಳ್ಳ, ಎಲೈ ರಾಕಾದೇವಿಯೋ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ನಿನ್ನ ಯಾವ ಶೋಭನಾತ್ಮಕ
 ವಾದ ಬುದ್ಧಿಗಳನೆಯೋ ಮತ್ತು ಯಾವ ಅದೇ ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಗಳಿಂದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ
 ಧನಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೀಯೋ ಈಗ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಬುದ್ಧಿಗಳೊಡನೆ ಕಲ್ಯಾಣಾತ್ಮಕವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವ
 ಳಾಗಿಯೋ, ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಧನದ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡುವವಳಾಗಿಯೋ ದಯಮಾಡು.

English Translation.

Raka, with those your kind and gracious intentions, wherewith you grant riches to the donor (of oblations), approach us to-day; and you who are auspicious of good fortune, favourably inclined, and bestowing a thousand blessings.

|| ವಿಕೀಷವಿಷಯಗಳು ||

ಹೇ ರಾಕೇ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಈ ದೇವಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಯಾಭಿಃ ದಾತುಷೇ ಯಜಮಾನಾನಾಂ
 ವಸೂನಿ ದೇವಾಸಿ, ಅದ್ಯ ತಾಭಿಃ ಸುಮನಾಃ ಉಪಾಗಹಿ—ಯಾಭಿಃ ಮತಿಭಿಃ ಹವಿರ್ಧತ್ತವತೇ ಯಜ-
 ನಾನಾಂ ಯ ಧನಾನಿ ಪ್ರಯಚ್ಛಸಿ ತಾಭಿಃ ಮತಿಭಿಃ ಸಹಿತಾ ತ್ವಂ ಶೋಭನಮನಾ ಭೂತ್ಯಾ ಉಪಾಗಚ್ಛ—
 ಈ ದೇವಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಾಗವನ್ನಾಚರಿಸುವವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವ
 ಳಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ತನಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ
 ಕೂಡಿ ಧನವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮ ಯಾಗಶಾಲೆಗೆ ಆಗಮಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ದೇವಿಯು
 ಸುಭಗೇ ಸಹಸ್ರೈೋಷಂ ರರಾಣಾ—ಶೋಭನಧನೇ ಸ್ವಹಸ್ರೈಸಂಖಾಶಸ್ಯ ಧನಸ್ಯ ಪುಷ್ಟಿಂ ದದತೀ |
 ಈ ದೇವಿಯು ಪ್ರಭೂತವಾದ ಧನವುಳ್ಳವಳಾದುದರಿಂದ ಸುಭಗೇ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಂಬೋಧಿತಳಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು
 ಸೇವಿಸುವವರಿಗೆ ಸಾರಂಗಟ್ಟಲೆಯಾಗಿರುವ ಧನಗಳ (ಅತಿಶಯವನ್ನು) ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವಳು ಎಂದು
 ಈ ದೇವಿಯ ಔದಾರ್ಯವೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಸಿ ನೀವಾಲಿ ಪೃಥುಷ್ಟುಕೇ ಯಾ ದೇವಾನಾಮುಸಿ ಸ್ತುತಾ |

ಜುಷಸ್ತು ಹನ್ಯಮಾಹುತಂ ಪ್ರಜಾಂ ದೇವಿ ದಿದಿಧಿ ನಃ || ೩ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಸಿನೀವಾಲಿ | ಪೃಥ್ವಿಸ್ತುಕೇ | ಯಾ | ದೇವಾನಾಂ | ಅಸಿ | ಸ್ಯಸಾ |

ಜುಷಸ್ತೇ | ಹವ್ಯಂ | ಆಽಹುತಂ | ಪ್ರಜಾಂ | ದೇವಿ | ದಿದಿಧ್ವಿ | ನಃ || ೬ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸಿನೀವಾಲ್ಯಾ ಯಾಗೇ ಸಿನೀವಾಲೀಶ್ಯಾದಿಕೇ ದ್ವೇ ಯಾಜ್ಯಾನುವಾಕ್ಯೇ | ಸೂತ್ರಂ ಪೂರ್ವ-
ಮುದಾಹೃತಂ ||

ದ್ವಪೃಚಂದ್ರಾವಾಮಾಸ್ಯಾ ಸಿನೀವಾಲೀ | ಹೇ ಸಿನೀವಾಲಿ ಪೃಥುಷ್ಪುಕೇ ಪೃಥುಜಘನೀ ಪೃಥು-
ಸಂಹತೇ ವಾ ಯಾ ಶ್ವಂ ದೇವಾನಾಂ ಸ್ಯಸಾಸಿ ಸ್ವಯಂಸಂಚಾರೀಣೇ ಭಗಿನೀ ವಾ ಭವಸಿ ಸಾ ತ್ವಮಾಹು-
ತಮಾಭಿಮುಖ್ಯೇನಃ ಗೌ ಪೃಕ್ವಿಪ್ರಂ ಹವ್ಯಮಸ್ಯದೀಯಂ ಹವಿರ್ಜುಷಸ್ತು | ಸೇವಸ್ತು | ಕಿಂಚ ಹೇ ದೇವಿ
ಸಿನೀವಾಲಿ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಪ್ರಜಾಂ ಪುತ್ರಾದಿಕಾಂ ದಿದಿಧ್ವಿ | ಉಪಚಿನು ಅತಿರ್ಜಯಿ ವಾ | ದೇಹೀ-
ತ್ಯರ್ಥಃ || ದಿಹ ಉಪಚಿಯೇ | ಲೋಟಿ ಛಾಂದಸಃ ಶಪಃ ತ್ವುಃ | ದಿಶ ಅತಿರ್ಜನ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಯಾ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಪೃಥುಷ್ಪುಕೇ—ದೊಡ್ಡದಾದ ಜಘನವುಳ್ಳ | ಸಿನೀವಾಲಿ—ಎಲೈ ಸಿನೀವಾಲಿ ದೇವತೆಯೇ | ಯಾ—
ಯಾವ ನೀನು | ದೇವಾನಾಂ—ದೇವತೆಗಳಿಗೆ | ಸ್ಯಸಾ ಅಸಿ—ಭಗಿನಿಯಾಗಿದ್ದೀಯೋ ಅಂತಹ ನೀನು |
ಅಹುತಂ(—ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ) ಅರ್ಪಿಸಿದ | ಹವ್ಯಂ—ಹವಿಸ್ಸನ್ನು | ಜುಷಸ್ತು—ಸೇವಿಸು | ದೇವಿ— ಎಲೇ
ದೇವಿಯೇ | ನಃ—ನಮಗೆ | ಪ್ರಜಾಂ—ಪುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು | ದಿದಿಧ್ವಿ—ಕೊಡು.

|| ಛಾಂದಾರ್ಥಃ ||

ಪೃಥುವಾದ ಜಘನವುಳ್ಳ ಎಲೈ ಸಿನೀವಾಲಿ ದೇವತೆಯೇ, ಯಾವ ನೀನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಭಗಿನಿಯಾಗಿ
ದ್ದೀಯೋ ಅಂತಹ ನೀನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸೇವಿಸು. ಎಲೈ ದೇವಿಯೇ, ನಮಗೆ
ಪುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡು.

English Translation.

Wide-hipped Sinivali, who are the sister of the gods, accept the
offered oblation, and grant us, goddess, progeny.

|| ವಿಕೀರ್ಷನೀಯಗಳು ||

ಸಿನೀವಾಲಿಯಾಗದಿದ್ದಿ ಸಿನೀವಾಲಿ ಎಂಬ ಈ ಮಕ್ಕಳು, ಯಾ ಸುಜಾಹುಃ ಎಂಬ ಇವರ ಮುಂದಿನ
ಮಕ್ಕಳು ಸಹ ಯಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿಯವ ಆಪ್ತ
ಲಾಯನತ್ತೋತ್ರ ಸೂತ್ರದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (ಅ. ೫-೨೦).

ಆಮಾ ನಾಸ್ಯೈವು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಕಲಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಕಾಣುವ ಆಮಾ ನಾಸ್ಯೈವು ಸಿಂಹವಾಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ದೈಷ್ಟಚಂದ್ರಾ ಆಮಾವಾಸ್ಯಾ ಸಿಂಹವಾಲಿ ಎಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಈ ಆಮಾವಾಸ್ಯಾ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಾದ ದೇವತೆಯು ಹೇ ಸಿಂಹವಾಲಿ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಂಚೋದಿತವಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ದೇವಿಯು ಪೃಥುವ್ಯಕೇ—ಪೃಥುಜಘನೇ ಪೃಥು ಸಂಹತೇ ನಾ ಸ್ತೂಲವಾದ ಕಬ್ಬಿಪುರೋಧಾಗವುಳ್ಳವಳು (ಸ್ತೂಲವಾದ ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟಿಯುಳ್ಳವಳು) ಅಥವಾ ಒಲವಾಗಿರುವ ರೋರ ಸಂವಿಧಾನವುಳ್ಳವಳು ಎಂದೂ ದೇವಾನಾಂ ಸ್ತಸಾ ಅಸಿ—ಸ್ವಯಂ ಸಾರಣೇ, ಭಗಿನೀ ನಾ ಭವಸಿ—ಈ ದೇವಿಯು ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವಳು, ಅಥವಾ ದೇವತೆಗಳ ಸಹೋದರಿಯಾಗಿರುವವಳು ಎಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿ, ಆಹುತಂ ಹವಿಃ ಜುಷಸ್ವ—ಅಭಿಮುಪ್ಯೇನ ಅಗ್ನೌ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಅಸ್ತದೀಯಂ ಹವಿಃ ಸೇವಸ್ವ— ಈ ದೇವಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಯಜಮಾನರು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಲಿ ಎಂದೂ ಆಶಂಸಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು—ನೇ ಪ್ರಜಾಂ ದಿದಿದ್ಧಿ—ಆಸ್ತಾಕಂ ಪುತ್ರಾದಿಕಾಂ ಉಪಚಿನು ಅತಿಸರ್ಜಯಾ ವಾ—ಈ ದೇವಿಯು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ಪುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಲಿ ಅಥವಾ ಅನುಗೃಹಿಸಲಿ ಎಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಆಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನವೆ ಚಂದ್ರನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಲಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಕಾಣಿಸುವನಾದರೆ ಆಗ ಆ ಆಮಾವಾಸ್ಯೆಯನ್ನು ಸಿಂಹವಾಲಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ದೈಷ್ಟಚಂದ್ರಾ ಆಮಾವಾಸ್ಯಾ ಸಿಂಹವಾಲೀ ಎಂದು ವಿವರಣವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಯಾಸ್ವರು—ಸಿಂಹವಾಲೀ ಕುಹೂರಿತಿ ದೇವ ಪತ್ನಾಸ್ತಾ ವಿತಿ ನೈರುಕ್ತಾಃ | ಆಮಾವಾಸ್ಯಾ ಇತಿ ಯಾಜ್ಞಿಕಾಃ | ಯಾ ಪೂರ್ವಾ ಆಮಾವಾಸ್ಯಾ ಸಾ ಸಿಂಹವಾಲೀ, ಯಾ ಉತ್ತರಾ ಸಾ ಕುಹೂರಿತಿ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ | ಸಿಂಹವಾಲೀ ಕುಹೂ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಇವರಿಬ್ಬರು ದೇವಿಯು ದೇವಪತ್ನಿಯೆಂದು ನಿರುಕ್ತಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಎಂದೂ, ಆಮಾವಾಸ್ಯಾ ಎಂಬ ಕಾಲ ವಿಚೇರವು ಸಿಂಹವಾಲೀ ಕುಹೂ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಯಾಗಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಎಂದೂ ಎರಡು ಮತಗಳನ್ನು ಉಪಮಾದನೆ ಮಾಡಿ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ತ್ರೈಪೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ನಾಶ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಸಿಂಹವಾಲೀ ಸಿನಮಸ್ತಂ ಭವತಿ ಸಿನಾತಿ ಭೂತಾನಿ ವಾಲಂ ಪರ್ವ ವೃಣೋತೇಃ ತಸ್ಮಿನ್ನಸ್ತವತೀ ವಾಲಿನೀ ನಾ, ವಾಲೇನೇವಿಸಾಹ್ಯಾನುಜಾತ್ಯಂ ದ್ರಮಾಃ ಸೇವಿತವ್ಯೋ ಭವತಿ ಇತಿ ವಾ (ನಿ ೧೧-೩೨) ಸಿನವೆಂದರೆ ಅಸ್ತವು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಅಸ್ತವುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಪೋಷಿಸುವುದು ಆದ ಕಾರಣ ಪರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಹವಿಷ್ಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರಾದ ಕಾರಣ ಸಿಂಹವಾಲಿಯು ಅಸ್ತದಿಂದ ತುಂಬಿರುವವಳು ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ವಾಲಶಬ್ದವು ಬಾಲ(ಎಳೆಯ ಹುಡುಗ) ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವತೆಗಳ ಇಷ್ಟವಾದ ಹವಿಷ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವವಳೂ, ಅಥವಾ ಅಣಾರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಚಂದ್ರನಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವವಳೂ ಆಗಿರುವಳು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಈ ಮಂತ್ರನಲ್ಲೇ ಉದಹರಿಸಿ, ಸಿಂಹವಾಲೀ ಪೃಥುಜಘನೇ, ಸ್ತುಕಃ ಸ್ತಾಪ್ಯಯತೇಃ ಸಂಘಾತಃ | ಪೃಥುಕೇಅಸ್ತುತೇ ಪೃಥುಷ್ಪತೇ ನಾ | ಯಾ ಪ್ತಂ ದೇವಾನಾಮುಸಿ ಸ್ತಸಾ | ಸ್ತಸಾ ಸು ಅಸಾ | ಸ್ತೇಷು ಸೀತೀತಿ ನಾ | ಋಷಪ್ತ ಹವ್ಯಮದನಂ ಪ್ರಜಾಂ ಚ ದೇವಿ ದಿಶಃನಃ (ನಿ. ೧೧-೩೪) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

|| సంహితాపాఠః ||

యా సుబాహుః స్వంగురిః సుషూమా బహుసూవరిః |

తస్యే విశ్వత్సేఠిః హవిః సినివాల్యైః జుహోతన || ౭ ||

|| పదపాఠః ||

యా | సుబాహుః | స్వంగురిః | సుషూమా | బహుసూవరిః |

తస్యే | విశ్వత్సేఠిః | హవిః | సినివాల్యైః | జుహోతన || ౭ ||

|| సాయుజ్యపాఠ్యం ||

యా సినివాలి సుబాహుః శోభనబాహుః స్వంగురిః శోభనాంగులిః సుషూమా సుషూప్రపిత్రిః || షూబ్జా ప్రాణేపసవే | అన్యేభ్యోఽపి ద్యృత్యంతే ఇతి మనిన్ | కృదుత్తర పదప్రకృతిస్వరత్వం || బహుసూవరిః బహునాం ప్రజానాం సపిత్రిః || తేన్యేవ సూక్తేణ కృనిశ్చా వనోఽ ర జీతి జాబ్యైః | కృదుత్తరపదప్రకృతిస్వరత్వం || తస్యే సినివాల్యైః విశ్వత్సేఠిః | విశాం పాలయిత్వైః || విభాషా సేవనస్యేతి సేవ్యేన్ కారాంతాదీతః | ఆయస్మయాదిత్వేన భక్త్యాదిశోఽ బహుభావః | పరాదిత్వేన బహులమిత్యుత్తరపదాద్యుదాత్తత్వం || దే బుత్వగ్నిజమానా హవిర్జుహోతన | జుహుత || తప్తనప్తనభాక్తీతి తనబాదీతః ||

|| ప్రతిపదార్థః ||

యా—యారు | సుబాహుః—శ్రీశ్శవాద బాహువుల్లవళం | స్వంగురిః—శ్రీశ్శవాద అంగుళగుల్లవళం | సుషూమా—ఘృతమవాద పుత్తరన్న పడిదిరువవళం | బహుసూవరిః—అనేక పుత్తరుల్లవళం అగుదువళం | తస్యే—అంతః | విశ్వత్సేఠి—ప్రజాపాలకళం | సినివాల్యైః—సినివారి దేవతయన్ను ద్దేరిసి | హవిః—హవిస్సన్ను | జుహోతన—అఘిసి.

|| భావార్థః ||

ఎత్తే యజమానరే, యారు శ్రీశ్శవాద బాహువుల్లవళం, శ్రీశ్శవాద అంగుళగుల్లవళం, ఘృతమవాద పుత్తరుల్లవళం, అనేక పుత్తరన్ను పడిదిరువళం అగుదువళం అంతః సినివారి దేవతయన్ను ద్దేరిసి హవిస్సన్ను అఘిసి.

English Translation.

Offer the oblation to that Sinivali, the protectress of mankind, who has beautiful fingers, who is the parent of many children, and who had numerous children.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಯಾ ಸುಪಾಹುಃ ಸ್ವಂಗುರಿಃ ಸುಷೂಮಾ ಬಹುಸೂವರೀ—ಸಿನೀವಾಲೀ ಶೋಭನಬಾಹುಃ ಶೋಭನಾಂಗುಲಿಃ ಸುಷು ಪ್ರಸವಿತ್ರೀ, ಬಹ್ವನಾಂ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಸವಿತ್ರೀ | ಈ ಸಿನೀವಾಲಿ ಎಂಬ ದೇವಿಯು ಅಂದವಾಗಿರುವ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಬಾಹುಗಳನ್ನೂ, ಬೆರಳುಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವಳು. ಒಳ್ಳೆಯ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪ್ರಸವಿಸುವವಳು, ಬಹಳ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪ್ರಸವಿಸುವವಳೂ ಆಗಿರುವಳೆಂದು ಈ ದೇವಿಯನ್ನೂ, ಈ ದೇವಿಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿ ತೆಸೈ ಸಿನೀವಾಲೈ ವಿಶ್ವತೈ ಕೃತಮಃ ಜುಹೋತೇನ—ವಿಶಾಂ ಪಾಲಯಿತ್ರೈ ಕಮಃ ಜುಹುತೇ—ಮುತ್ತಿಜರು ಮತ್ತು ಯಜಮಾನರುಗಳು ಈ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ, ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಈ ಸಿನೀವಾಲಿ ದೇವಿಗಾಗಿ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಎಂದು ಮಂತ್ರದ್ರವ್ಯವಾದ ಋಷಿಯ ಅಶ್ವನೆಯ ವರ್ಣವಾಗಿದೆ.

—॥॥—

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಯಾ ಗುಂಗೂರ್ಯಾ ಸಿನೀವಾಲೀ ಯಾ ರಾಕಾ ಯಾ ಸರಸ್ವತೀ |

ಇಂದ್ರಾಣೀಮಹ್ವ ಊತಯೇ ವರುಣಾನೀಂ ಸ್ವಸ್ತಯೇ || ೮ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಯಾ | ಗುಂಗೂಃ | ಯಾ | ಸಿನೀವಾಲೀ | ಯಾ | ರಾಕಾ | ಯಾ | ಸರಸ್ವತೀ |

ಇಂದ್ರಾಣೀಂ | ಅಹ್ವೇ | ಊತಯೇ | ವರುಣಾನೀಂ | ಸ್ವಸ್ತಯೇ || ೮ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅತ್ರ ಗುಂಗೂಶಬ್ದೇನ ರಾಕಾಸಿನೀವಾಲೋಃ, ಸಾಹಚರ್ಯಾತ್ಪುಹೂರುಚ್ಯತೇ | ಯಾ ಗುಂಗೂಃ ಕುಹೂಸ್ತಾ ಮಹ್ವೇ | ಅಹ್ವಯಾಮಿ | ಏವಮುತ್ತರಶ್ವಾಸಿ ಯೋಜ್ಯಂ | ಇಂದ್ರಾಣೀಮಿಂದ್ರಸ್ಯ ಪತ್ನೀಮೂತಯೇ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಮಹ್ವೇ | ಅಹ್ವಯಾಮಿ | ತಥಾ ವರುಣಾನೀಂ ವರುಣಸ್ಯ ಪತ್ನೀಂ ಸ್ವಸ್ತಯೇವಿನಾಶಾಯಾಹ್ವಯಾಮಿ || ಇಂದ್ರವರುಣೇಶ್ಯಾದಿನಾ ಜ್ಞೇಷ್ ಅನುಗಾಗಮಶ್ಚ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಯಾ—ಯಾರು | ಗುಂಗೂಃ—ಕುಹೂದೇವತೆಯೆಂದೂ | ಯಾ—ಯಾರು | ಸಿನೀವಾಲೀ—ಸಿನೀವಾಲಿಯೆಂದೂ | ಯಾ—ಯಾರು | ರಾಕಾ—ರಾಕಾ ಎಂದೂ | ಯಾ—ಯಾರು | ಸರಸ್ವತೀ—ಸರಸ್ವತಿಯೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಳಾಗಿದ್ದುಳ್ಳೀ ಅವಳನ್ನು | ಅಹ್ವೇ—ಕರೆಯುತ್ತೇನೆ | ಇಂದ್ರಾಣೀಂ—ಇಂದ್ರ ಪತ್ನಿಯನ್ನು | ಊತಯೇ—ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತೇನೆ | ವರುಣಾನೀಂ—ವರುಣನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು | ಸ್ವಸ್ತಯೇ—ಕಲ್ಯಾಣ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಯಾರು 'ಕುಹೂ' ದೇವತೆಯೆಂದೂ, ಯಾರು, 'ಸಿನೀವಾಲಿ' ಯೆಂದೂ, ಯಾರು 'ರಾಕಾ' ಎಂದೂ, ಯಾರು 'ಸರಸ್ವತಿ'ಯೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದಾಳೆಯೋ ಆ ದೇವತೆಯನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತೇನೆ. ಇಂದ್ರಾಣೀಯನ್ನು ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ, ವರುಣಾನಿಯನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣಕಾಗಿಯೂ ಕರೆಯುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

I invoke her who is Gangu, who is Sinivali, who is Raka, who is Saraswati; (I invoke) Indrani for protection, Varunani for welfare.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಇಲ್ಲಿ ಗುಂಗೂಟ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಕುಹೂ ಎಂಬ ದೇವಿಯು ಉಕ್ತಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ರಾಕಾ, ಸಿನೀವಾಲೀ ಇವರುಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗುಂಗೂಟ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕುಹೂ (ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರನು ಕಾಣಿಸದೆ ಇರುವ ಅವನಾಪ್ಯಾಯು) ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಕೂಡೂಗೂಟವೇಶ್ವರಾತ್ಮಾ ಭೂದಿತಿ ವಾ ಕ್ವೇ, ಸತೀ ಹೂಯತೆ ಇತಿ ವಾ, ಕ್ವಾಡುತಂ ಜುಹೋತಿತಿ ವಾ (ನಿ. ೧೧-೨೪) ಗುಹೂ ಸಂವರಣೆ—ಮುಚ್ಚುವುದು, ಆವರಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಗುಹೂ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ (ಗುಂಗೂಟ) ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ. ಕುಹೂ ಶಬ್ದವೇ ಗುಹೂಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ, ಎಂದೂ, ಕ್ವೇ ಅಭೂತ್, ಕ್ವೇ ಹೂಯತೇ, ಕ್ವೇ ಅಡುತಂ ಜುಹೋತಿ ಈ ದೇವತೆಯು ಎಲ್ಲಿರುವಳು? ಎಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾಳೆ? ಎಲ್ಲಿ ಆಹುತಿಯು ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ಕುಹೂ ಶಬ್ದದ ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕುಹೂದೇವಿಯನ್ನು ಸಿನೀವಾಲೀ ಎಂಬ ದೇವಿಯನ್ನು ರಾಕಾ, ಸರಸ್ವತೀ, ಇಂದ್ರಾಣೀ, ವರುಣಾನೀ ದೇವಿಯರನ್ನೂ ಸ್ವಸ್ತಿಯೇ ಅವಿನಾಶಾಯ ಯಜಮಾನರುಗಳು ತಮಗೆ ಕ್ಷೇಮವು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಹ್ವಾನಿಸುವರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಇಂದ್ರಾಣೀಂ—ಇಂದ್ರಸ್ಯ ಪತ್ನೀಂ | ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಇಂದ್ರಾಣೀ ಇಂದ್ರಸ್ಯ ಪತ್ನೀ (ನಿ. ೧೦-೨೯) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ವರುಣಾನೀಂ—ವರುಣಸ್ಯ ಪತ್ನೀಂ | ಯಾಸ್ಯರು—

ಉತ ಗ್ವಾ ವ್ಯಂತು ದೇವಪತ್ನೀರಿಂದ್ರಾಣ್ಯಾಂ ಗ್ವಾಯೈತ್ಯಿತಿ ರಾಟ್ |
ಆ ದೋಡಸೀ ವರುಣಾನೀ ಶ್ವನೋತು ವ್ಯಂತು ದೇವೀರ್ಯಾ ಮತುರ್ಜನೀನಾಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೫-೪೬-೮)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳಿನ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ—ಇಂದ್ರಾಣೀಂದ್ರಸ್ಯ ಪತ್ನೀ, ಅಗ್ನಾಯಾ ಅಗ್ನೇಪತ್ನೀ, ಅಪ್ಸಿನೀ ಅಪ್ಸಿನೋಃ ಪತ್ನೀ, ದೋಡಸೀ ರುಕ್ರಸ್ಯ ಪತ್ನೀ, ವರುಣಾನೀ ವರುಣಸ್ಯ ಪತ್ನೀ (ನಿ. ೧೨-೪೬) ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮೂವತ್ತಮೂರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಚತುರ್ಥೇನನಾಕ ವಿಕಾದಶ ಸೂಕ್ತಾನಿ | ತತ್ರ ತೇ ಪಿತರಿಶಿ ಪಂಚದಶರ್ಷಿಂ ಪ್ರಥಮಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗೃತ್ವಮದಸ್ಯಾರ್ಷಂ ತ್ರಿಷ್ಟುಭಂ ರೌದ್ರಂ | ಅನುಕ್ರಾಂತಂ ಚ | ಆ ತೇ ಪಂಚೋನಾ ರೌದ್ರಮಿತಿ || ಶೂಲಗವಾದಿರುದ್ರಯಜ್ಞೇಷ್ಯನೇನ ಸೂಕ್ತೇನ ಪ್ರತೀಚೇ ದಿಗುಪಸ್ತೇಯಾ | ಸೂಕ್ರಿತಂ ಚ | ಕದ್ರುದ್ರಾಯೇವಾ ರುದ್ರಾಯಾ ತೇ ಪಿತರಿಮಾ ರುದ್ರಾಯ ಸ್ಥಿರಧನ್ಯನ ಇತಿ ಸರ್ವರುದ್ರಯಜ್ಞೇಷು ದಿಶಾಮುಪಸ್ಥಾನಂ | ಗೃ. ಸೂ. ೪. ೮. ೨೩. | ಇತಿ || ರುದ್ರದೇವತೈಃ ಶಶೌ ಆ ತೇ ಪಿತರಿತಿ ಹವಿಷೋಽನುನಾಕ್ಯಾ | ಸೂಕ್ರಿತಂ ಚ | ಆ ತೇ ಪಿತುರ್ಮರುತಾಂ ಸುಮ್ಮಮೇತು ಪ್ರ ಬಭ್ರವೇ ವೃಷಭಾಯ ಶ್ವಿತೀಚ ಇತಿ ತಿಸ್ರಃ | ಅ. ೩. ೮. | ಇತಿ || ಅತ್ರ ಶಾನಕಃ | ಚತುರ್ದಶೀಮುಪೋಷ್ಯೈಕಾಂ ಕೃಷ್ಟಸ್ಯ ಜುಹುಯಾಚ್ಚ ರುಂ | ಆತೇಸೂಕ್ತೇನ ರೌದ್ರೇಣ ಪ್ರತ್ಯೈಚಂ ನಾಗ್ಯತಃ ಶುಚಿಃ || ಪೂರ್ವಮಾಜ್ಯಾಹುತೀರ್ಹುತ್ವಾಭೋಪಸ್ಥಾಯ ಚ ಶಂಕರಂ | ಹವಿಃಶೇಷೇಣ ವರ್ತೇತ್ಯೈಕಾಂತರಮತಂದ್ರಿತಃ | ಪೂರ್ಣಮಾಸೇ ಜಯೇನ್ಮೈತ್ಯಂ ರೋಗೈಶ್ಚ ಪರಿಮುಚ್ಯತೇ | ಬುಗ್ನಿ. ೧-೩೦. | ಇತಿ ||

ಎರಡನೆಯ ಮಂಡಲದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅನುನಾಕದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಸೂಕ್ತಗಳಿರುವವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆ ತೇ ಪಿತುರ್ಮರುತಾಂ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಮೊದಲನೆಯದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಮುಕ್ತುಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃತ್ವಮದನು ಮುಷಿಯು; ರುದ್ರನು ದೇವತೆಯು; ತ್ರಿಷ್ಟುಪಾಧಂದಸ್ಯ. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ— ಆ ತೇ ಪಂಚೋನಾ ರೌದ್ರಮಿತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಶೂಲಗವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಯಜ್ಞವೇ ಮೊದಲಾದ ರುದ್ರಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸೂಕ್ತದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮದಿಗ್ವೇವತೆಯನ್ನು ಉಪಸ್ಥಾಪನಾಚರಣೆಂದು ಆಶ್ಚಲಾಯನ ಗೃಹ್ಯ ಸೂತ್ರದ—ಕದ್ರುದ್ರಾಯೇವಾ ರುದ್ರಾಯಾ ತೇ ಪಿತರಿಮಾ ರುದ್ರಾಯ ಸ್ಥಿರಧನ್ಯನ ಇತಿ ಸರ್ವರುದ್ರಯಜ್ಞೇಷು ದಿಶಾಮುಪಸ್ಥಾನಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಗೃ. ಸೂ. ೪-೮-೨೩); ರುದ್ರ ದೇವತಾಕವಾದ ಪಶುಯಾಗದಲ್ಲಿ ಆ ತೇ ಪಿತಃ ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವಾಗ ಅನುನಾಕ್ಯಾ ಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಪಠಪಡೆದೊಂದು ಆಶ್ಚಲಾಯನಶ್ರುತಸೂತ್ರದ—ಆ ತೇ ಪಿತುರ್ಮರುತಾಂ ಸುಮ್ಮಮೇತು ಪ್ರ ಬಭ್ರವೇ ವೃಷಭಾಯ ಶ್ವಿತೀಚ ಇತಿ ತಿಸ್ರಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೩-೮). ಮತ್ತು ಈ ಸೂಕ್ತದ ವಿವಿಯೋಗವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಶಾನಕಮಹರ್ಷಿಯು ಮುಗ್ಧಾನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ—

ಚತುರ್ದಶೀಮುಪೋಷ್ಯೈಕಾಂ ಕೃಷ್ಟಸ್ಯ ಜುಹುಯಾಚ್ಚ ರುಂ |

ಆತೇಸೂಕ್ತೇನ ರೌದ್ರೇಣ ಪ್ರತ್ಯೈಚಂ ನಾಗ್ಯತಃ ಶುಚಿಃ ||

ಪೂರ್ವಮಾಜ್ಯಾಹುತೀರ್ಹುತ್ವಾಭೋಪಸ್ಥಾಯ ಚ ಶಂಕರಂ |

ಹವಿಃಶೇಷೇಣ ವರ್ತೇತ್ಯೈಕಾಂತರಮತಂದ್ರಿತಃ ||

ಪೂರ್ಣಮಾಸೇ ಜಯೇನ್ಮೈತ್ಯಂ ರೋಗೈಶ್ಚ ಪರಿಮುಚ್ಯತೇ ||

(ಮುಗ್ಧಾನ. ೧-೩೦)

ಎಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಎಂದರೆ ಕೃಷ್ಟವಕ್ಷದ ಚತುರ್ದಶೀ ದಿವನ ಉಪವಾಸವಿದ್ದು ಸಂಯಮವುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ, ಶುಚಿಭೂತನಾಗಿಯೂ ಆ ತೇ ಪಿತಃ ಎಂಬ ಈ ರುದ್ರಸೂಕ್ತದ ಪ್ರತಿಮುಕ್ತನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಾ ಚರನನ್ನವಯೋಗಿಸಿ

ಆಜ್ಞದಿಂದ ಹೋಮನಾಡಬೇಕು. ಹೋಮಾನಂತರ ರುದ್ರದೇವತೆಯನ್ನು ಉಪಸ್ಥಾನಮಾಡಬೇಕು. ಬಳಿಕ ಆ ದಿವಸ ಹವಶ್ಯೇಷವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಏಕಾಂತವಾಗಿ ಯಾವ ಆತಂಕವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ಭಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಬೇರೆ ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಈ ರೀತಿ ಚತುರ್ದಶಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳವರೆಗೂ ಆಚರಿಸಿದಲ್ಲಿ ಆಪವ್ಯುಕ್ತರೋಗ ಇವುಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಸುಖವಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಸೂಕ್ತ—೩೩

ಮಂಡಲಂ—೨ || ಅನುನಾಕಂ—೪ || ಸೂಕ್ತ—೩೩ ||
 ಅಪ್ಯಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೭ || ವರ್ಗ—೧೬, ೧೭, ೧೮ ||

- || ಸೂಕ್ತ ಪದ್ಧಿರೂಪ ಮುಕ್ತಂವೈ—೧೫ ||
- || ಮುಷಿ—ಗೃಹ್ಯಮದಃ ||
- || ದೇವತಾ— ರುದ್ರಃ ||
- || ಛಂದಃ—ತ್ರಿಪುರ್ವ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಆ ತೇ ಪಿತರ್ಮರುತಾಂ ಸುಮ್ನುಮೇತು ಮಾ ನಃ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸಂದ್ಯತೋ-
 ಯುಯೋಘಾಃ |

ಅಭಿ ನೋ ವೀಗೋ ಅವೃತಿ ಕ್ಷಮೇತ ಪ ಜಾಯೇಮಹಿ ರುದ್ರ ಪ್ರಜಾಭಿಃ || ೧ ||

|| ಪಠಪಾಠಃ ||

ಅ | ತೇ | ಪಿತಃ | ಮರುತಾಂ | ಸುಮ್ನುಂ | ಏತು | ಮಾನಃ | ನಃ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ | ಸಂದ್ಯತಃ |
 ಯುಯೋಘಾಃ |

ಅಭಿ | ನಃ | ವೀರಃ | ಅವೃತಿ | ಕ್ಷಮೇತ | ಪ್ರ | ಜಾಯೇಮಹಿ | ರುದ್ರ | ಪ್ರಜಾಭಿಃ || ೧ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಮರುತಾಂ ಪಿತಃ ಮರುಕ್ಷಂಜ್ಞಾನಾಂ ದೇವಾನಾಮುಕ್ತಾದಿಕ ರುದ್ರ || ಪರಮಹಿ ಛಂದಸೀತಿ
 ಸ್ವಪ್ನಂತಸ್ಯ ಶೂರ್ವಾಮಂತ್ರಿತಾಂಗವದ್ವಾನಾಶ್ವರ್ವಾನುದಾಶ್ವಂ || ತೇ ತ್ರದೀಯಮಸ್ಯಧ್ಯಂ ದಾಶವ್ಯಂ
 ಸುಮ್ನಂ ಸುಖಮ್ನುತು | ಅಗಚ್ಛತು | ರುದ್ರಸ್ಯ ಚ ಮರುತಾಂ ಪಿತೃತ್ವಮಿದಂ ಪಿತೇ ಮರುತಾಮಾಖ್ಯಾ-
 ಯಿಕಾಮುಖೇನಾನಾದಿಷ್ಠ | ಮುಗ್ಧೀ. ೧-೧೧೪-೬. | ತಥಾ ತ್ವಂ ಸೋಽಸ್ಮಾನ್ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸಂದ್ಯತಃ
 ಸಂದರ್ಶನಾನ್ಯಾ ಯುಯೋಘಾಃ | ಮಾ ಪೃಥಕ್ಪಾಹೀಃ || ಯು ಮಿತ್ರಜಾಮಿತ್ರಣಯೋಃ | ಲಹಾ
 ಛಂದಸಃ ಪಠಃ ತ್ವುಃ | ಛಂದಸ್ಯುಛಯಛೇತ್ಯಾರ್ಥಧಾತುಕಶ್ಚೇನ ಜಾತ್ಯಾಧಾನಾದ್ಧುಃ || ಅವೃತಿ

ಶತ್ರು | ಭ್ರಾತೃವ್ಯೋ ವಾ ಅವರ್ತತೆ ಶ್ರುತೇಃ | ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ವೀರೋ ವೀರ್ಯವಾನ್ ಪುತ್ರಾದಿರಭಿ-
ಮೇತ | ಅಭಿಭವತು | ಯದ್ವಾ ವೀರಶ್ರುಂ ನೋಽಸ್ಮಾನಭಿಕ್ಷಮೇಥಾಃ | ಅಸ್ಮಾನ್ ಕೃತಾಪರಾಧಾನಭಿ-
ಕ್ಷಮಸ್ವ | ಹೇ ರುದ್ರ ಸ್ರಜಾಭಿಃ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಭಿಃ ಪ್ರಜಾಯೇಮಹಿ | ಪ್ರಭೂತಾಃ ಸ್ಯಾಮ ||

ಃ ಶ್ರುತಿಪಾರ್ಥ |

ಮಾರುತಾಂ ಪಿತೇಃ—ಮರುತ್ತುಗಳಿಗೆ ಪಿತೃವಾದ ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ತೇ—ನಿನ್ನಿಂದ ಲಭಿಸಬೇಕಾದ |
ಸುಮ್ಮಂ—ಸುಖವು | ಆ ಪಿತುಃ—ನಮಗೆ ಬಂದು ಸೇರಲಿ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ—ಸೂರ್ಯನ |
ಸಂದೃಶಃ—ಸಂದರ್ಶನದಿಂದ | ಮಾ ಯುಯೋಥಾಃ—ಬೇರೆ ಮಾಡಬೇಡ (ಅವನ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ನಮಗೆ
ತಪ್ಪಿಸಬೇಡ) | ಅವರ್ತತೆ—ಶತ್ರುವನೊಡನೆ (ಹೋರಾಡುವಾಗ) | ನಃ—ನಮ್ಮ | ವೀರಃ—ವೀರ್ಯವಂತನಾದ
ಪುತ್ರನು | ಅಭಿಕ್ಷಮೇತ—ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿ | ರುದ್ರ—ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ |
ಪ್ರಜಾಭಿಃ—ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ | ಪ್ರ ಜಾಯೇಮಹಿ—ನಾವು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು.

ಃ ಭಾವಾರ್ಥ

ಮರುತ್ತುಗಳಿಗೆ ಪಿತೃವಾದ ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ, ನಿನ್ನಿಂದ ಲಭಿಸಬೇಕಾದ ಸುಖವು ನಮಗೆ ಬಂದು ಸೇರಲಿ.
ನಮ್ಮನ್ನು ಸೂರ್ಯನ ಸಂದರ್ಶನದಿಂದ ಬೇರೆ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿರಿಸಬೇಡ. ನಮ್ಮ ವೀರ್ಯವಂತನಾದ
ಪುತ್ರನು ಶತ್ರುವನೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿ. ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ,
ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ವಂಶವು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು.

English Translation.

Father of the Maruts, may your felicity extend to us : exclude us
not from the sight of the sun : (grant that) our valiant (descendants) may
overcome (these) foes, and that we may be multiplied, Rudra, by (our)
progeny.

|| ವಿಕೀರ್ಷವಿಷಯಗಳು ||

ರುದ್ರ— ಸಾಯಣರು ರುದ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆರು ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ರುದ್ರಶಬ್ದವು
ರುದ್ರ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಣಿಜಂತದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ಯಾಸ್ಯರು—ರುದ್ರೋ ರೌತೀತಿ ಸತಃ ರೋರೂಯು-
ಮಾಣೋ ದ್ರವತೀತಿ ವಾ ರೋದಯತೀರ್ವಾ | ರುದ್ರನೆಂದರೆ ರೌತಿ-ಸ್ತನಯುತ್ನು ಶಬ್ದಂ ಕರೋತಿ ಇತಿ
ರುದ್ರಃ ಮೇಘದ ಗುಡುಗನ ಹಾಗೆ ಧ್ವನಿಮಾಡುವವನು, ರೋರೂಯಮಾಣೋ ದ್ರವತಿ ಶಬ್ದವನ್ನು
ಮಾಡುತ್ತಾ ಮೇಘದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಓಡುವವನು. ರೋದಯತೀರ್ವಾ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸಿ ಅವರು
ಅಳುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ಯದರುದ್ರಃ ತದ್ರುದ್ರೈಶ್ಚಂ ಇವನು
ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಬೆಟ್ಟುಗಳು ಬಿದ್ದಾಗ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ವ್ಯಸನಪಟ್ಟು ಅತ್ತನು ಎಂದು
ಕರೋಷನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಆನುಸರಿಸಿಯೂ ಅಥವಾ ಮೈತ್ರಾಯಣೀಯಶಾಖಾ
ಮತ್ತು ತ್ರಿಕೀಯಶಾಖಾನಾಶ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೂ ಯದರೋದೀಶಃ ತದ್ರುದ್ರೈಶ್ಚ ರುದ್ರೈಶ್ಚಮ್—ಇವನು

(ಅತ್ತ ಕಾರಣ) ರೋದನನಾಡಿದ ಕಾರಣ ಇವನಿಗೆ ರುದ್ರನೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು (ಐ. ೧೦-೭) ರುದ್ರಶಬ್ದಾರ್ಥ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಸಾಯಣರು ರುದ್ರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಅಳುವಂತೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ದುಃಖವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಥವಾ ಶಬ್ದರೂಪವಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಆತ್ಮವಿದ್ಯೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ. ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಆವರಿಸುವ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯಂತೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆವರಿಸುವ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ರುದ್ರನಾಗಿರುವನು ಎಂದುರುತ್ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅರ್ಥಭೇದಪ್ರದರ್ಶನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ರುದ್ರಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಮತ್ತೂ ಏಕಹಾಸಿಕ ಮತದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ರುದಿರ್ ಅತ್ತುವಿಮೋಚನೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ ರುದ್ರಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೋದ್ರೋದೀದ್ಯದೋದೀದ್ಯದ್ವೈದ್ರಸ್ಯ ರುದ್ರತ್ವಂ (ಕೈ. ಸಂ. ೧-೫-೧-೧) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನೋಪನ್ಯಾಸಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ರುದ್ರನ ಮಹಿಮೆಯೂ, ರುದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾರುಣ್ಯವೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮರುತಾಂ ಪಿತಃ ರುದ್ರಿ ತೇ ಸುಮ್ಮಂ ಆ ವಿಶು-ಮರುತ್ವಂಜ್ಞಾನಾಂ ದೇವಾನಾಮುತ್ಪಾದಕ ರುದ್ರ ತ್ವೇದಿಯಮಸ್ತುಭ್ಯಂ ದಾತವ್ಯಂ ಸುಖಂ ಆಗಚ್ಛತು | ಯಾಸ್ತುರು ಮರುತಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮಿತರಾಪಿಣೋ ವಾ, ಮಿತರೋಚಿನೋ ವಾ, ಮಹತ್ ದ್ರವಂತೀತಿ ವಾ (ಐ. ೧೧-೧೪) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ರುದ್ರ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ಐ. ೩-೧೯) ಪಾಠಮಾಡಿ, ರುದ್ರೋ ರೌತೀತಿ ಸತಃ, ರೋರೂಯಮಾಣೋ ದ್ರವಂತೀತಿ ವಾ. ರೋದಿಯತೇರ್ವಾ, ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ, "ಯದರುದತ್ ತದ್ವೈದ್ರಸ್ಯ ರುದ್ರತ್ವಂ" ಎಂದು ಕಾಠಕವಚನವನ್ನೂ "ಯದೋದೀದೌ ತದ್ವೈದ್ರಸ್ಯ ರುದ್ರತ್ವಂ" ಎಂದು ಮೈತ್ರಾಯಣೀಯ ಶಾಖಾವಚನವನ್ನೂ (ಐ. ೧೦-೭) ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಸಾಯಣರು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ರುದ್ರನ ಪುತ್ರರೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ, ರುದ್ರಸ್ಯ ಚ ಮರುತಾಂ ಪಿತೃತ್ವಂ "ಇದಂ ಪಿತೃೇ ಮರುತಾಂ" (ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೪-೬) ಇತ್ಯತ್ರ ಅಖ್ಯಾಯಿಕಾಮುಖಿನೋವಾದಿಸ್ಯ | ಇದಂ ಪಿತೃೇ ಮರುತಾಂ ಎಂಬ ಸೂಕ್ತವನ್ನೂ ಏವರಿಸುವಾಗ ರುದ್ರನು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳ ಜನಕನು ಎಂದು ಉದಾಹರಣವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳ ಜನಕನಾದ ರುದ್ರನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಸುಖವು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

ನಃ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸಂದೃಶಃ ಮಾ ಯುಯೋಘಾಃ-ಅಸ್ಮಾನ್ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸಂದರ್ಶನಾತ್ ಮಾ ಪೈಥಕ್ಯಾಪ್ತೀಃ | 'ರುದ್ರದೇವನು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶವು ತಪ್ಪದಿರುವಂತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದೂ, ನಃ ವೀರಃ ಅವಂತಿ ಅಧಿಕ್ಷಮೇತ-ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ಪುತ್ರರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಶತ್ರುವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಬಲವನ್ನು ರುದ್ರನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದೂ, ಅಥವಾ ಯದ್ವಾ ವೀರತ್ವಂ ನೋ ಅಸ್ಮಾನಧಿಕ್ಷಮೇಘಾಃ ಅಸ್ಮಾನ್ ಕೃತಾವರಾಧಾನಧಿ ಕ್ಷಮಸ್ಯ ಕರಣಾದ ರುದ್ರನು ಅವರಾಧವನ್ನು ಆಚರಿಸಿರುವ ನಮ್ಮ ಅವರಾಧಗಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸಲಿ ಎಂದೂ ಪ್ರಜಾಧಿಃ ಪ್ರಜಾಯೇಮಹಿ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಯಜಮಾನ ರಾದ ನಾವು ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದೋಣವೆಂದೂ ಆಶಂಕಿಸುವಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ತ್ವಾದತ್ತೇಭೀ ರುದ್ರ ಶತಮೇಭಿಃ ಶತಂ ಹಿಮಾ ಅತೀಯ ಭೇಷಜೇಭಿಃ ।

ವ್ಯಗ್ರಸ್ಮದ್ವೇಷೋ ವಿತರಂ ವ್ಯಂಹೋ ವ್ಯಮೀವಾಶ್ವಾತಯಸ್ವಾ ವಿಷೋಚೀಃ ॥ ೨ ॥

। ಪದಾಠಃ ।

ಶ್ವಾದತ್ತೇಭಿಃ । ರುದ್ರ । ಶತಮೇಭಿಃ । ಶತಂ । ಹಿಮಾಃ । ಅತೀಯ । ಭೇಷಜೇಭಿಃ ।

ವಿ । ಅಸ್ಮತ್ । ದ್ವೇಷಃ । ವಿತರಂ । ವಿ । ಅಂಹಃ । ವಿ । ಅಮೀವಾಃ । ಜಾತಯಸ್ವ । ವಿಷೋಚೀಃ ॥ ೨ ॥

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ರುದ್ರ ತ್ವಾದತ್ತೇಭಿಶ್ಚಯಾ ದತ್ತೈಃ ಶತಮೇಭಿರತಿಶಯೇನ ಸುಖಕರ್ತೃಭಿಃ ಪೇಷಜೇಭಿಃ ಪಷ್ಯತೃಷಭೈಃ ಶತಂ ಹಿಮಾಃ ಶತಂ ಹೇಮಂತಾನ್ ಶತಂ ಸಂವತ್ಸರಾನತೀಯ । ವ್ಯಾಗ್ರಸ್ಮಯಾಂ ॥ ಅಶ್ವೋತೇರ್ಲಿಪ್ತಾ ಘಂವಸೋ ವಿಕರಣಸ್ಯ ಲುಕ್ ॥ ಅಪಿ ಚ ಅಸ್ಮದಸ್ಮತ್ಕೋ ದ್ವೇಷೋ ದ್ವೇಷ್ಯಾನ್ ವಿಜಾತಯಸ್ವ । ವಿನಾಶಯ । ತಥಾಂಹಃ ಪಾಪಂ ವಿತರಮತ್ಯಂತಂ ವಿಜಾತಯಸ್ವ । ಅಮೀವಾ ರೋಗಾನ್ವಿಷೋಚೀರ್ವಿಷು ನಾನಾಂಚಂತೀಃ ಕೃತ್ವೈಶರೀರವ್ಯಾಪಕಾನ್ ರೋಗಾನ್ವಿಜಾತಯಸ್ವ । ಅಸ್ಮತ್ತಃ ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್ಯ ವಿನಾಶಯ ॥

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ರುದ್ರ—ವೃ ರುದ್ರನೇ । ತ್ವಾದತ್ತೇಭಿಃ—ನಿನ್ನಿಂದ ದತ್ತವಾದವೂ । ಶತಮೇಭಿಃ—ಸುಖ ಕರವಾದವೂ ಆದ । ಭೇಷಜೇಭಿಃ—ವನಸ್ಪತಿಗಳಿಂದ । ಶತಂ ಹಿಮಾಃ—ನೂರು ಸಂವತ್ಸರಗಳನ್ನು । ಅತೀಯ—ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದುವಂತಾಗಲಿ । ಅಸ್ಮತ್—ನಮ್ಮಿಂದ । ದ್ವೇಷಃ—ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು । ವಿ ಜಾತಯಸ್ವ—ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡು । ಅಂಹಃ—ಪಾಪವನ್ನೂ । ವಿತರಂ ವಿ—ಅಂತ್ಯಂತವಾಗಿ (ನಾಶಮಾಡು) । ವಿಷೋಚೀಃ—ನಾನಾ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಶರೀರವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುವ । ಅಮೀವಾಃ ವಿ—ರೋಗಗಳನ್ನು (ನಾಶಮಾಡು)

। ಛಾಂದೋಃ ।

ವೃ ರುದ್ರನೇ, ನಿನ್ನಿಂದ ದತ್ತವಾದವೂ, ಸುಖಕರವಾದವೂ ಆದ ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಪುಷ್ಪನಾಗಿ ನಾನು ಶತಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ವತ್ಸರಗಳನ್ನೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಜೀವಿಸುವಂತಾಗಲಿ. ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ, ಪಾಪವನ್ನೂ ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ರೋಗಗಳನ್ನೂ ಪಥ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡು.

English Translation.

Nourished by the sanatory vegetables which are bestowed by you, may I live a hundred winters: extirpate my enemies, my exceeding sin, and my manifold infirmities.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ರುದ್ರನನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿ, ಯಜಮಾನನು, ರುದ್ರದತ್ತವಾಗಿರುವುದೂ, ಶಂತಮೇಧಿಃ ಭೇಷಜೇಧಿಃ ಪ್ರಭೂತಸುಖಕರವಾದುದೂ ಆಗಿರುವ ಔಷಧಿಗಳಿಂದ ಶತಂ ಹಿಮರ್ಷಾ ಅತೀಯ ಅನೇಕಸಂವತ್ಸರಗಳ (ಪಂಚಯುತವೂ) ವರಿಗೂ ಸುಖವಾಗಿರುವನೆಂದೂ, ಅಸ್ತೌತ್ ದ್ವೇಷಃ ವಿಜಾತೆಯಸ್ತು—ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮನ್ನ ದ್ವೇಷಮಾಡುವವರನ್ನು ರುದ್ರನು ನಾಶಪಡಿಸಲಿ ಎಂದೂ ಆಶಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು,

ಅಂಹಃ ವಿಶರಂ—ಪಾಪಂ ಅತ್ಯಂತಂ ನಿ ಜಾತೆಯಸ್ತು | ನಮ್ಮ ಪಾಪಗಳನ್ನು ರುದ್ರನು ನಾಶಪಡಿಸಲಿ ಎಂದೂ, ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ವಿಷೂಚೀಃ—ವಿಷು ನಾನಾ ಅಂಚೀತೀಃ ಕೈಶ್ಚೈಶರೀರವ್ಯಾಪೇರ್ಷಾ—ವಿಷೂಚೀ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಶರೀರವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ರೋಗಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಈ ಪ್ರಕಾರ ವಾಗಿರುವ ರೋಗಗಳು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಉಂಟಾಗದಹಾಗೆ ಅವುಗಳ ನಾಶವು ಆಗಬೇಕೆಂದು ರುದ್ರದೇವನನ್ನು ಯಜಮಾನರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ಜಾತಸ್ಯ ರುದ್ರ ಶ್ರಿಯಾಸಿ ತವಸ್ತನುಸ್ತವಸಾಂ ವಜ್ರಜಾಹೋ |
ಷರ್ಷಿಣಃ ಪಾರಮಂಹಸಃ ಸ್ತಸ್ತಿ ವಿಶ್ವಾ ಅಭೇತೀ ರಸಸೋ ಯುಯೋಧಿ || ೩ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಶ್ರೇಷ್ಠಃ | ಜಾತಸ್ಯ | ರುದ್ರ | ಶ್ರಿಯಾ | ಅಸಿ | ತವಸ್ತವಃ | ತವಸಾಂ | ವಜ್ರಜಾಹೋ | ಇತಿ
ವಜ್ರಜಾಹೋ |
ಷರ್ಷಿ | ನಃ | ಪಾರಂ | ಅಂಹಸಃ | ಸ್ತಸ್ತಿ | ವಿಶ್ವಾಃ | ಅಭೇತೀಃ | ರಸಸಃ | ಯುಯೋಧಿ || ೩ ||

|| ಸಾಯಜಞ್ಞಂ ||

ಹೇ ರುದ್ರ ಜಾತಸ್ಯೋಶ್ರೇಷ್ಠಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋ ಮಧ್ಯೇ ಶ್ರಿಯುಕ್ತಯೇಣ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಪ್ರಶಸ್ತತಮೋಽಸಿ | ಭವಸಿ | ತಥಾ ಹೇ ವಜ್ರಜಾಹೋ ಆಯುಧವಸ್ತು ರುದ್ರ ತವಸಾಂ ಕ್ವದ್ಯದ್ಯಾನಾಂ

ಮಧ್ಯೇ ಕವಸ್ತುನೋಽತಿಶಯೇನ ಪ್ರವೃದ್ಧೋಽಸಿ | ಸ ತ್ವಂ ನೋಽಸ್ಮಾನಂದಸಃ ಪಾಪಸ್ಯ ಪಾರಂ ತೀರಂ
ಸ್ತುಸ್ತಿ ಕ್ಷೇಮೋಣ ಪರ್ಷಿ | ಪಾರಯ | ತಥಾ ರಪಸಃ ಪಾಪಸ್ಯ ವಿಶ್ವಾಃ ಸರ್ವಾ ಅಭೀತೀರಭಿಗಮನಾನಿ
ಯುಯೋಧಿ | ಪ್ರಥಕ್ಕುರು || ಯೌತೇಶ್ಚಾಂದಸಃ ಶಪಃ ಶ್ಲಃ | ವಾ ಭಂದಸೀತ್ಯಪಿತ್ತಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪನಾಹ
ಜಾತ್ವಾಭಾವೇಽಜಾತಶ್ಚೇತಿ ಹೇಧಿಃ ||

। ಪ್ರತಿವಾರ್ಥ |

ರುದ್ರ—ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ಜಾತಸ್ಯ—ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೂ | ಶ್ರಿಯಾ—ವಿಶ್ವಯು
ದಿಂದ | ಶ್ರೇಷ್ಠಃ—ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿ | ಅಸಿ—ಆಗಿದ್ದೀಯೆ | ವಜ್ರಬಾಹೋ—ವಜ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ
ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ತವಸಾ—ಬಲಶಾಲಿಗಳ ನಡುವೆ | ತವಸ್ತಮಃ—ಆತ್ಯಂತ ಶಕ್ತಿಯುತನಾಗಿದ್ದೀಯೆ | ನಃ—
ನಮ್ಮನ್ನು | ಅಂಹಸಃ—ಪಾಪದ | ಪಾರಂ—ಕೊನೆಯನ್ನು (ಮುಟ್ಟಿಸಿ) | ಸ್ತುಸ್ತಿ—ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ |
ಪರ್ಷಿ—(ಆದರಂದ) ದಾಟಿಸು | ರಪಸಃ—ಪಾಪದ | ವಿಶ್ವಾಃ—ಸಮಸ್ತವಾದ | ಅಭೀತೀಃ—ಹೊಡೆತ
ಗಳನ್ನೂ | ಯುಯೋಧಿ—ತಪ್ಪಿಸು.

। ಭಾವಾರ್ಥ |

ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ, ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ನೀನು ನಿನ್ನ ವಿಶ್ವಧ್ಯದಿಂದ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿ
ದ್ದೀಯೆ. ವಜ್ರವನ್ನೂ ಆಯುಧವಾಗಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ರುದ್ರನೇ, ಬಲಶಾಲಿಗಳ ನಡುವೆ ನೀನು ಆತ್ಯಂತ ಬಲಶಾಲಿ
ಯಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಪದ ಕೊನೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಆದರಂದ ದಾಟಿಸು. ಪಾಪದ ಸಕಲ
ವಿಧನಾದ ಹೊಡೆತಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸು.

English Translation.

You, Rudra, are the chiefest of beings in glory : you, wielder of the
thunderbolt, are the mightiest of the mighty : do you waft us in the safety
over (the ocean) of sin : repel all the assaults of iniquity.

। ನಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ರುದ್ರನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಈ ದೇವನು ಜಾತಸ್ಯ ಶ್ರಿಯಾ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ—ಉತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತಃ
ಮಧ್ಯೇ ವಿಶ್ವೇಶೋ ಪ್ರತಸ್ಯತಮಃ—ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಈಶಿತ್ವತ್ವರೂಪವಾದ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ
ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಶಸ್ತನಾಗಿರುವನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವಜ್ರಬಾಹೋ ತವಸಾಂ ತವಸ್ತಮಃ—ಆಯುಧಹಸ್ತ ರುದ್ರ ಪ್ರವೃದ್ಧಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಅತಿ
ಶಯೇನ ಪ್ರವೃದ್ಧೋಽಸಿ | ವಜ್ರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಯುಧ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಿ ರುದ್ರನು ಆಯುಧವನ್ನು ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ
ಧರಿಸಿರುವನೆಂದೂ, ಮಹತ್ಪ್ರಸಾರವನರೇಖಿಸಿ ಅತಿಶಯವಾದ ಮಹತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವನೆಂದೂ
ವಿವರಿಸಿದೆ. ಈ ದೇವನು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಅವರವರು ಆಚರಿಸುವ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿ ಕ್ಷೇಮವನ್ನು
ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು, ಅಂಹಸಃ ಪಾರಂ ಸ್ತುಸ್ತಿ ಪರ್ಷಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹಿಂದೆ ಆಚರಿಸಿದ ಪಾಪಗಳ
ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂತೆಯೂ ರಪಸಃ ವಿಶ್ವಾಃ ಅಭೀತೀಃ ಯುಯೋಧಿ—ಪಾಪಸ್ಯ

ಸರ್ವಾಃ ಅಭಿಗಮನಾನಿ ಸ್ಯಥಕ್ಕುರು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಮುಂದೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಸಕಲವಿಧವಾದ ಪಾಪಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ರುದ್ರನು ನಮ್ಮನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿಸಲಿ ಎಂದರೆ ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲಿ ಎಂದೂ ಯಜಮಾನರ ಆಶಂಸನೆಯು ವರ್ತಕವಾಗಿದೆ.

‡ ಸಂಹಿತಾವಾಚಃ ‡

ಮಾ ತ್ವಾ ರುದ್ರ ಚುಕ್ರುಧಾಮಾ ನಮೋಭಿನೂ ದುಷ್ಟತೀ ವ್ಯಷಧ ಮಾ ಸಹೂತೀ |

ಉನ್ನೋ ವೀರಾ ಅರ್ಪಯ ಭೀಷಜೇಭಿರ್ಭಿಷಕ್ತಮಂ ತ್ವಾ ಭಿಷಜಾಂ ಶೃಣೋಮಿ ||

‡ ಸದನಾಚಃ ‡

ಮಾ | ತ್ವಾ | ರುದ್ರ | ಚುಕ್ರುಧಾಮ | ನಮುಃಭಿಃ | ಮಾ | ದುಃಸ್ತುತೀ | ವ್ಯಷಧ | ಮಾ | ಸಹೂತೀ |

ಉತ್ | ನಃ | ವೀರಾನ್ | ಅರ್ಪಯ | ಭೀಷಜೇಭಿಃ | ಭಿಷಕ್ತಮಂ | ತ್ವಾ | ಭಿಷಾಂ | ಶೃಣೋಮಿ || ೪ ||

‡ ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ‡

ಹೇ ರುದ್ರ ತ್ವಾ ಶ್ವಾಂ ನಮೋಭಿರಯಥಾಶ್ರಿಯಮಾಣೈರ್ನಮಸ್ಕಾರೈರ್ಹವಿಭಿರ್ವಾ ಮಾ ಚುಕ್ರುಧಾಮ | ಮಾ ಕ್ರೋಧಯಾಮ | ಕ್ರುದ್ಧಂ ಮಾ ಕಾರ್ಷ್ಣ || ಕ್ರುಧ ಕೋಪೇ | ಅಸ್ಮಾನ್ಶ್ರುಂಶಾ- ಳ್ಲುಜಾ ಚಿಜಾ ರೂಪಂ || ಹೇ ವ್ಯಷಧ ಕಾಮಾಣಾಂ ವರ್ಷಿತರ್ದುಷ್ಟತೀ ದುಃಸ್ತುತ್ಯಾಕೋಧನಯಾ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಮಾ ಚುಕ್ರುಧಾಮೇತ್ಯೇವ | ತಥಾ ಸಹೂತೀ ಸಹೂತ್ಯಾ ವಿಸದ್ಯಶೈರನ್ಯೈರ್ದೇವೈಃ ಸಹಾಹ್ರಾಣೇನ ಮಾ ಕ್ರೋಧಯಾಮ | ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ಹಿ ಸ್ತುಸ್ಮಾನ್ಶ್ರುಂಶೇನ ಸಹಾಹ್ರಾಣೇ ಕ್ರುದ್ಯೋ ಧವತಿ | ಸ ತ್ವಂ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ವೀರಾನ್ ಪುತ್ರಾನ್ಯೇಷಜೇಭಿಃಸ್ತುದೀಯೈರ್ಭೀಷಜೈರೊಷಧೈರುದರ್ಶಯ | ಉತ್ಯೈಶ್ಚಂ ಸಂಯೋಜಯ | ಹೇ ರುದ್ರ ತ್ವಾ ಶ್ವಾಂ ಭಿಷಜಾಂ ಚಿಕಿತ್ಸಾಭಿಜ್ಞಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಭಿಷಕ್ತಮಮತಿಶಯೇನ ಭಿಷಜ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ತಾರಂ ಶೃಣೋಮಿ | ಪ್ರಥಮೋ ದೈವ್ಯೋ ಭಿಷಕ್ | ವಾ. ಸಂ. ೧೬-೩. | ಇತಿ ಚ ಮಂತ್ರಾಂತರೇಽಪ್ಯುಕ್ತಂ ||

‡ ಶ್ರುತಿವಾರ್ತಃ ‡

ರುದ್ರ—ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ತ್ವಾ—ನಿನ್ನನ್ನು | ನಮೋಭಿಃ—(ನ್ಯೂನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ) ಪೂಜೆ ಗಳಿಂದ | ಮಾ ಚುಕ್ರುಧಾಮ—ಕ್ರುದ್ಧನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ | ವ್ಯಷಧ—ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸುಂಸುವ ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ದುಃಸ್ತುತೀ—ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ | ಮಾ—ಕ್ರುದ್ಧನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ |

ಸಹೂತೀ—ನಿನ್ನೊಂದಿಗೆ ವಿಸದೃಶರಾದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕರೆದು ಪೂಜಿಸುವುದರಿಂದಲೂ | ಮಾ—ನಿನಗೆ ಕ್ರೋಧವನ್ನು ಒಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ | ನಃ—ನಮ್ಮ | ವಿರಾನ್—ವೀರಪುತ್ರರನ್ನು | ಭೇಷಜೇಫಿಃ—ನಿನ್ನ ಓಷಧಿಗಳಿಂದ | ಉತ್ ಅರ್ಪಯೆ—ಸಂಯುಕ್ತರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು | ತ್ವಾನಿನ್ನನ್ನು | ಭಿಷಜಾಂ—ವೈದ್ಯರಲ್ಲೆಲ್ಲಾ | ಭಿಷಕ್ತಮಂ—ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವೈದ್ಯನೆಂದು | ಶೃಣೋಮಿ—ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದನಾದ ಎನ್ನಿ ರುದ್ರನೇ ನ್ಯೂನತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪೂಜೆಗಳಿಂದಾಗಲಿ, ಅಮಂಗಳಕರಗಳಾದ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದಾಗಲಿ, ವಿಸದೃಶವಾದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ನಿನ್ನೊಂದಿಗೆ ಕರೆದು ಪೂಜಿಸುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ನಾವು ನಿನಗೆ ಕ್ರೋಧವನ್ನು ಒಟುಮಾಡುವಂತೆ ಆಗದಿರಲಿ. ನಾವು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಾರಿವು. ನಮ್ಮ ವೀರಪುತ್ರರನ್ನು ನಿನ್ನ ಓಷಧಿಗಳಿಂದ ಸಂಯುಕ್ತರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು. ನಿನ್ನನ್ನು ವೈದ್ಯರಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವೈದ್ಯನೆಂದು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ.

English Translation.

Let us not provoke you, Rudra, to wrath by our (imperfect) adorations; nor, showerer (of benefits), by our unworthy praise, nor by our invocation (of other deities); invigorate our sons by your medicinal plants, for I hear that you are a chief physician amongst physicians.

|| ವಿಕೀರ್ಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಹುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಚುಕ್ಕುಧಾಮ ಎಂಬ ತ್ರಿಯಾಪದವನ್ನು ಮೂರುಸಲ ಆವೃತ್ತಿಮಾಡಿ ಮೂರು ನಾಕೃಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತ್ರಿಯಾಪದವನ್ನಾಗಿ ಸೇರಿಸಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಮೊವಲನೆಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮೋಫಿಃ — ಅಯುಥಾಕ್ರಿಯೆಮಾಣೈಃ ನಮಸ್ತುರೈಃ ಹವಿರ್ಭಿವಾನ್ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸದೆ ಆಚರಿತವಾದ ನಮಸ್ಕಾರಗಳಿಂದಲೂ, ಅಥವಾ ಹವಿಸ್ಸಿನ ಅರ್ಪಣೆಗಳಿಂದಲೂ ಈ ರುದ್ರದೇವನನ್ನು ಯಜಮಾನರು ಕೋಪವುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಮುಷ್ಯತೌ—ಮುಸ್ತುತ್ಯಾ ಅಶೋಧನೆಯಾ ಸ್ತುತ್ಯಾ—ಸಂಯುಕ್ತವಾದ ಎಂದರೆ ಈ ದೇವನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನಾಗಲಿ ಗುಣಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಬೇರೆಯ ವಿಧವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಈ ದೇವನು ಯಜಮಾನ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಕೊಡದಂತೆ ಮಾಡಿ ಈ ದೇವನನ್ನು ಕೋಪವುಳ್ಳವನಾಗುವಂತೆ ಯಜಮಾನರು ಆಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಸಹೂತೀ—ಸಹೂತಾ ವಿಸದೃಶೈಃ ಅನ್ಯೈಃ ದೇವೈಃ ಸಹ ಅಹ್ಯಾನೇನ ಮಾ ಕ್ರೋಧಯಾಮಾ | ಶ್ರೇಷ್ಠೋ ಹಿ ಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಸೂನೇನ ಸಹಾಹ್ಯಾನೇ ನ ಕ್ರುದ್ಧೋ ಧವತಿ | ಈ ದೇವನನ್ನು ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಹ್ಯಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಇತರ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಅಹ್ಯಾನಮಾಡಿ ಈ ದೇವನಿಗೆ ಯಜಮಾನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ

ಕೋಪವು ಉಂಟಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೂ ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಮಿಗಿಲಾದವನನ್ನು ಅವನಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದವನ ಜತೆಗೆ ಸೇರಿಸಿವಲ್ಲ ತಿರಸ್ಕಾರನಗಾಡಿದರೆಂಬ ತಿಳವಳಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಆದರಿಂದ ಅಪರಾಧಮಾಡಿದಂತಾಗುವ ಕಾರಣ ಈ ದೇವನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಅರಿತು ಅದಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಯಜಮಾನರು ಆಚರಿಸುವರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಈ ದೇವನು “ಪ್ರಥಮೋ ದೈವ್ಯೋ ಭಿಷಕ್” (ತೈ. ಸಂ. ೪-೧-೫-೨) ಎಂದು ಮಂತ್ರಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಾಗಿರುವ ಕಾರಣ, ಈ ದೇವನನ್ನು ತ್ಯಾ ಭಿಷಜಾಂ-ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಭಿಜ್ಜುನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಅತಿಶಯೇನ ಭೈಷಜ್ಯ-ಸ್ಯ ಕರ್ತಾರಂ ಶೃಣೋಮಿ— ಮಾನಸಿಕವಾದ ಅಥವಾ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವಾದ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ವೈದ್ಯರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವನೆಂದು ಯಜಮಾನರು ತಿಳಿದಿರುವರು ಎಂದೂ, ಈ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೂ, ನಃ ವಿರಾರ್ಥ ಭೇಷಜೇಭಿಃ ಉತ್ ಅರ್ಚಯ—ಅಸ್ತಾಕಂ ಪುತ್ರಾನ್ ತ್ವದೀಯೈಃ ಔಷಧೈಃ ಉತ್ಪೃಷ್ಠಂ ಸಂಯೋಜಯ | ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳುಗಳಿಗೆ ಈ ದೇವನು ಸಂಯಾದ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವುಗಳು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ಪೃಷ್ಠರಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಆಶಂಸಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ರುದ್ರದೇವನನ್ನು ಯಾಜ್ಞಾಕರು ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ಹವಿರಾದಿಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಪಡಿಸಿ ತದನಂತರ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆಹ್ವಾನನಗಾಡುವರಾದ ಕಾರಣ ಈ ದೇವನ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಬಾರದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾನಾಥಃ ||

ಹವೀಮುಭಿರ್ಹವತೇ ಯೋ ಹವಿರ್ಭೀರವ ಸ್ತೋಮೇಭೀ ರುದ್ರಂ ದಿಷ್ವೀಯ |

ಮುದೂದರಃ ಸುಹವೋ ಮಾ ನೋ ಅಸ್ಯೈ ಬಭ್ರುಃ ಸುತಿಪ್ರೋ ರೀರಧನ್ವನಾಯೈ ||

|| ಪದನಾಥಃ ||

ಹವೀಮ್ರಃ | ಹವತೇ | ಯಃ | ಹವಿರಃ | ಅವ | ಸ್ತೋಮೇಭಿಃ | ರುದ್ರಂ | ದಿಷ್ವೀಯ |

ಮುದೂದರಃ | ಸುಹವಃ | ಮಾ | ನಃ | ಅಸ್ಯೈ | ಬಭ್ರುಃ | ಸುತಿಪ್ರಃ | ರೀರಧತಃ | ಮನಾಯೈ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಯೋ ರುದ್ರೋ ಹವಿರ್ಭಿಕ್ಕರುಪೋಡಾಶಾದಿಃ ಸಹಿತ್ಯೇರ್ಹವೀಮುಭಿರಾಹ್ವಾಸ್ಯೈಃ ಸ್ತುತಿಲಪ್ತ-
ಹಿರ್ಹವತೇ | ಅಹ್ವಯತೇ ಸ್ತೂಯತೇ || ವ್ಯುತ್ಪಯೇನ ಕರ್ಮಣಿ ಕರ್ತೃಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಬಹುಲಂ
ಛಂದೋತಿ ಹ್ವಯತೇ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ || ತಂ ರುದ್ರಂ ಸ್ತೋಮೇಭಿಃ ಸ್ತೋತ್ರೈರವದಿಷ್ವೀಯ |

understand (our purpose): may she sew her work with an infallible needle: may she grant us excellent and opulent descendants.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸ್ತೋತ್ರವೆಂಬುದು ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಗೃಹಪತಿತೋಷವುಳ್ಳ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ರಾಕಾ ಮತ್ತು ಸಿಂಧವಾಲಿ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೋಷಿಸುವುದು. ಆಗ ರಾಕಾಯಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಕಾಮಹಂ ಎಂಬ ಈ ಸೂತ್ರದ ಮೊದಲನೆಯ ಮುಕ್ತಿಯಾದ ಯಾಸ್ತೇ ರಾಕೇ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಮುಕ್ತಿಯಾದ ಯಾಜ್ಞಾ ವಾತ್ಸ್ಯ ಪುರೋನವಾಕ್ಯಾ ಮಂತ್ರಗಳಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುವುದೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನ ಶಾಸ್ತ್ರಸೂತ್ರದ ರಾಕಾಮಹಂ ಸಿಂಧವಾಲಿ ಕುರೂಮಹಮಿತಿ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಯಾಜ್ಞಾನುವಾಕ್ಯೇ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೧-೧೦); ಮತ್ತು ಮರುದ್ದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಧಾಯಾ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನಶಾಸ್ತ್ರಸೂತ್ರದ ರಾಕಾಮಹಮಿತಿ ದ್ವೇ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು. (ಅ. ೨-೨೦)

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಇದರ ಮುಂದಿನ ಮುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ರಾಕಾ ಎಂಬ ದೇವಿಯು ಸ್ತುತಕಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ರಾಕಾ-ಸಂಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಾ ಪೂರ್ಣಮಾಸೀ—ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ರಾತ್ರಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾ ಎಂದು ಹೆಸರು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ರಾಕಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಸುವನಾಂ ಸುಪ್ಪತೀ ಆತಂ ಹುವೇ-ಸ್ವಾಸ್ತಾನಾಂ ಆಹ್ವಾನ ಪ್ರಯೋಜಕಾರಿಣೀಂ ಲೋಭನಯಾ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಆಹವಾಪ್ಸಯಾಮಿ ಈ ದೇವಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವವರ ಅಭಿಲಾಷೆಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಡುವವಳಾದುದರಿಂದ ಈ ದೇವಿಯನ್ನು ಯಜಮಾನನು ಉತ್ತಮವಾದ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಸುಭಗಾ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಧನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಳೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಧನವುಳ್ಳ ಈ ದೇವಿಯು ಯಜಮಾನನ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು (ಕೇಳಲಿ ಎಂದೂ, ಕೇಳಿದ ನಂತರ) ಶ್ರವಣಮಾಡಿದ ನಂತರ ತನ್ನಾ ಬೋಧಿತು ಯಜಮಾನನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡಿದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ತಾನಾಗಿಯೇ ತಿಳಿಯಲಿ ಎಂದೂ ಆಪ: ಸೂಚ್ಯಾ ಅಚ್ಚಿದ್ಯಮಾನಯಾ ಸೀವ್ಯತು ಯಜಮಾನನ ಸಂತತಿಯು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗದಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದೂ, ನೀರಂ ಶತದಾಯಂ ಉಕ್ತಂ ಪುತ್ರಂ ದದಾತು ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯೂ, ಪ್ರಭೂತವಾದ ಧನವಂತನೂ ಅಥವಾ ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವವನೂ ಆಗಿರುವ ಪ್ರಸಕ್ತಮಾನನಾದ ಪುತ್ರನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದೂ ಅಪಿಸಿದೆ.

ಆಪ: ಸೂಚ್ಯಾ ಅಚ್ಚಿದ್ಯಮಾನಯಾ ಸೀವ್ಯತು—ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದನಲಕ್ಷಣಂ ಕರ್ಮ ಸೂಚೀ-ಸ್ವಾನೀಯಯಾ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನಯಾ ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧ್ಯಾ ಸಂತನೋತು| ಯಥಾವಸ್ತಾವಿಶಂ ಸೂಚ್ಯಾಸ್ತೂತಂ ಚಿರಂ ತಿಷ್ಠತಿ ಏವಮಿಹಂ ಕರೋತು | ಆಪ: ಎಂಬ ಪದವು ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ಯಾಸ್ತಂ ಪಿತೃತನಾಗಿದೆ. ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದನರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಸರಿಸಿದೆ. ರಾಕಾದೇವಿಯು ಅನುಗ್ರಹವು ಸೂಚಿಯೆಂದ ಹೊಲಿಯಲ್ಪಟ್ಟ (ವಸ್ತುವ ಹಾಗೆ) ವಸ್ತುವು ಬಹಳ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ಹಾಗೆ ನಮ್ಮ (ಪುತ್ರರು) ವಂಶವು ಪುತ್ರರುಳ್ಳವರಾಗುವುದರಿಂದ ಬಹಳ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಸರಿಸಿದೆ.

ನಿರುತ್ತಕಾರರು ರಾಕಾ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಸರಿಸುವಾಗ ಈ ಮುಕ್ತಕೋ ಉದಹರಿಸಿ, (ನಿ. ೧೧-೨೨) ರಾಕಾ—ರಾತೇರ್ವಾ ನ ಕರ್ಮಣಃ ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿ, ರಾಕಾಮಹಂ ಸುಹ್ಯಾನಾಂ ಸುಹ್ಯತ್ಯಾ-ದ್ವಯೇ ಶ್ರಣೋತುನಸ್ತು ಭಗಾ ಜೋಧತ್ವಾತ್ಮನಾ ಸೀವ್ಯತ್ವಪಃ ಪ್ರಜನನಕರ್ಮ ಸೂಚ್ಯಾಚ್ಚಿದ್ಯಮಾನಯಾ! ಸೂಚೀ ಸೀವ್ಯತೇ ದಿದಾತು ವೀರಂ ಶತಪ್ರದಮುಕ್ತ್ಯಂ ವ್ಯಕ್ತವ್ಯಪ್ರಶಂಸಂ ಎಂದು ಈ ಮುಕ್ತಕನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಯಾಸ್ತೇ ರಾಕೇ ಸುಮತಯಃ ಸುಪೇಶಸೋ ಯಾಭಿದ್ವದಾಸಿ ದಾತುಷೇ ವಸೂನಿ |
ತಾಭಿನೋ ಅದ್ಯ ಸುಮನಾ ಉಪಾಗಹಿ ಸಹಸ್ರಪೋಷಂ ಸುಭಗೇ ರರಾಣಾ || ೫ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಯಾಃ | ತೇ | ರಾಕೇ | ಸ್ವಮತಯಃ | ಸ್ವಪೇಶಸಃ | ಯಾಭಿಃ | ದಿದಾಸಿ | ದಾತುಷೇ | ವಸೂನಿ |
ತಾಭಿಃ | ನಃ | ಅದ್ಯ | ಸ್ವಮನಾ | ಉಪಾಗಹಿ | ಸಹಸ್ರಪೋಷಂ | ಸ್ವಭಗೇ | ರರಾಣಾ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ರಾಕೇ ದೇವಿ ಸುಪೇಶಸಃ ಶೋಭನರೂಪಾಸ್ತೇ ತವ ಯಾಃ ಸುಮತಯಃ ಶೋಭನಬು-
ದ್ವಯಃ ಯಾಭಿರ್ಮತಿಭಿರ್ದಾತುಷೇ ಹವಿದ್ವತ್ಪ್ರವತೇ ಯಜಮಾನಾಯ ವಸೂನಿ ಭನಾಶಿ ದಿದಾಸಿ |
ಪ್ರಯಚ್ಛಿ | ಅದ್ಯೇದಾನೀಂ ತಾಭಿರ್ಮತಿಭಿಃ ಸಹಿತಾ ತ್ವಂ ಸುಮನಾ ಶೋಭನಮನಾ ಭೂಶ್ವೋಪಾ-
ಗಹಿ | ಉಪಾಗಚ್ಛಿ || ಗಮೇಶ್ವಾಂದಸಃ ಶಪೋ ಲುಕ್ | ಅನುದಾಶ್ವೋಪದೇಶೇತ್ಯಾದಿನಾನುನಾಸಿಕ-
ಲೋಪಃ | ಅಸಿದ್ಯವದತ್ರಾಧಾದಿತ್ಯಸ್ಯಾಸಿದ್ಯತ್ವಾದ್ಯೇರ್ಲೂಗಭಾವಃ || ತಿಂ ಕುರ್ಮತೀ | ಹೇ ಸುಭಗೇ
ಶೋಭನಧನೇ ಸಹಸ್ರಪೋಷಂ ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕಸ್ಯ ಭನಸ್ಯ ಪುಷ್ಪಿಂ ರರಾಣಾ ದಿದತೀ || ರಾ ದಾನೇ |
ವ್ಯತ್ಯೇಯೇನ ಶಾನಜ್ | ಛಾಂದಸಃ ಶಪಃ ಶ್ಲಃ | ಅಭ್ಯಸ್ತಾನಾಮಾದಿಧಿತ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಸುಭಗೇ—ಉತ್ತಮವಾದ ಧನಪುಟ್ಟ | ರಾಕೇ—ಎಲೈ ರಾಕಾದೀವಿಯೇ | ಸುಪೇಶಸಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ
ರೂಪಪುಟ್ಟ | ತೇ—ನಿನ್ನ | ಯಾಃ ಸುಮತಯಃ—ಯಾವ ಶೋಭನಾತ್ಮಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಗಳವೆಯೋ |
ಯಾಭಿಃ—ಯಾವ ಆದೇ ಅನುಗ್ರಹ ಬುದ್ಧಿಗಳಿಂದ | ದಾತುಷೇ—ಹವಿಸ್ಸನ್ನರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ |

ಅವಖಂಡಯಾಮಿ | ಪೃಥಕ್ಕರೋಮಿ | ಅಸಗತಕ್ರೋಧಂ ಕರೋಮಿತಿ ಯಾವತ್ || ದೋ ಅವಖಂ-
ಡನೇ | ವ್ಯಕ್ಯೋನಾತ್ಮನೇಶದಂ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತೀತ್ವಂ || ಋದೂದರಃ | ಋದೂದರೋ
ಮೃದೂದರ ಇತಿ ಯಾಸ್ಯಃ | ನಿ. ೩. ೪. | ಸುಹವಃ ಶೋಭನಾಹ್ವಾನೋ ಬಭ್ರುರ್ಭರ್ತಾ ಸರ್ವಸ್ಯ
ಬಭ್ರುವರ್ಣೋ ವಾ | ಸುಶಿಶ್ವಃ | ಶಿಶ್ವೇ ಹನೂ ನಾಸಿಕೇ ವಾ | ಶೋಭನಶಿಶ್ವಃ | ಏವಂಗುಣವಿಹಿಷ್ಯಃ
ಸ ರುದ್ರೋಸ್ತೃ ಮನಾಯೈ | ಹನ್ವೀತಿ ಮನ್ಯಮಾನಾಬುದ್ಧಿ ಮರ್ವನಾ | ತಸ್ಯೈ ನೋಽಸ್ಮಾನ್ಯಾ ರೀರಧತ್ |
ಮಾ ವಶಂ ನೈಷೀತ್ || ರಥ ಹಿಂಸಾಸಂರಂ ದ್ರೋಃ | ಅಸ್ಮಾನ್ಯಾಂಕಾಲ್ಪಜಃ ಚಜ್ಜ ರೂಪಂ | ರಥೈತಿ-
ವರ್ಶಗಮನ ಇತಿ ಯಾಸ್ಯಃ ||

! ಪ್ರತಿವಾರ್ಥ ||

ಯಃ—ಯಾವ ರುದ್ರನು | ಹವಿರ್ಭಿಃ—ಚರುಪುರೋಡಾಶಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ | ಹವೀಮಭಿಃ—
ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದುದೂ ಆದ ಅಹ್ವಾನಗಳಿಂದ | ಹವತೇ—ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲಡುವನೋ | ರುದ್ರಂ—ಅಂತಹ ರುದ್ರನನ್ನು |
ಸ್ತೋಮೇಭಿಃ—ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ | ಅವ ದಿಷೀಯಂ—ಕ್ರೋಧರಹಿತನನ್ನಾಗಿಯೂ, ಸಮಾಧಾನಚಿತ್ತ
ನನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ | ಋತೂದರಃ—ಮೃದುವಾದ ಉದರವುಳ್ಳವನೂ | ಸುಹವಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
ಅಹ್ವಾನವುಳ್ಳವನೂ | ಬಭ್ರುಃ—ಹೊಂಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ | ಸುಶಿಶ್ವಃ—ಉತ್ತಮವಾದ ಕೆನ್ನೆ ಅಥವಾ
ನಾಸಿಕವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ರುದ್ರನು | ಅಸ್ಯೈ ಮನಾಯೈ—ನಮಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸುವ ಈ ದುಷ್ಕಬುದ್ಧಿಗೆ |
ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಮಾ ರೀರಧತ್—ವಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡದಿರಲಿ.

! ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಯಾವ ರುದ್ರನು ಚರುಪುರೋಡಾಶಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ, ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದುದೂ ಆದ ಅಹ್ವಾನಗಳಿಂದ
ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲಡುವನೋ ಅಂತಹ ರುದ್ರನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿ ಕ್ರೋಧರಹಿತನನ್ನಾಗಿಯೂ, ಸಮಾಧಾನ
ಚಿತ್ತನನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಮೃದುವಾದ ಉದರವುಳ್ಳವನೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಹ್ವಾನವುಳ್ಳವನೂ, ಹೊಂಬಣ್ಣ
ದಿಂದ ಕೂಡಿದ ರೂಪವುಳ್ಳವನೂ ಉತ್ತಮವಾದ ನಾಸಿಕವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ರುದ್ರನು ನಮಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸುವ
ಈ ದುಷ್ಕಬುದ್ಧಿಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ವಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡದಿರಲಿ.

English Translation.

May I pacify by my praises that Rudra, who is worshipped with
invocations and oblations; and never may he who is soft-bellied, of a
tawny hue, and handsome chin; who is reverently invoked; subject us not
to that malevolent disposition (that purposes our destruction).

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ರುದ್ರದೇವನು ಋದೂದರಃ ಸುಹವಃ ಬಭ್ರುಃ ಸುಶಿಶ್ವಃ—ಶೋಭನಾಹ್ವಾನಃ ಭರ್ತಾ ಸರ್ವಸ್ಯ
ಬಭ್ರುವರ್ಣೋ ವಾ ಶಿಶ್ವೇ ಹನೂನಾಸಿಕೇ ವಾ ಸುಶಿಶ್ವಃ—ಮೃದುವಾದ ಉದರವುಳ್ಳವನು ಎಂದರೆ ಘೋರವಾದ

ವೇಷಭೂಷಾದಿಗಳಿಂದ ಇರುವನಾದರೂ ಹಿತವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು. ಈ ದೇವನ ಅಹ್ವಾನವು ಹಿತಕರವಾದುದರಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಹ್ವಾನವುಳ್ಳವನು, ಸರ್ವಕಲ್ಯಾ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವನು, ಅಥವಾ ಹೊಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಶರೀರದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನು, ಅಂದವಾಗಿರುವ ಕೆನ್ನೆಗಳನ್ನೂ ಅಥವಾ ನಾಸಿಕವನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವವನು ಅಥವಾ ಈ ದೇವನನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ, ಯಜಮಾನನು-- ಹವಿರ್ಭಿಃ ಹವಿರ್ಮುಖಿಃ ಹವತೇ ಸ್ತೋಮೇಭಿಃ ಅವದಿಷೀಯ, ಚೆರುಪುರೋಡಾಶಾದಿಭಿಃ ಸಹಿತ್ರೈಃ ಅಹ್ವಾಸೈಃ ಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣೈಃ, ಸ್ತೂಯತೇ ಸ್ತೋತ್ರೈಃ ಅವಬುಂಡಯಾಮಿ—ಪೃಥಕ್ಕೈರೋಮಿ ಚರುಪುರೋಡಾಶವೇ ವೊದಲಾದ ಹವಸ್ತುಗಳ ಅರ್ಪಣೆಗಳಿಂದಲೂ, ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಅಹ್ವಾನಗಳಿಂದಲೂ (ಸ್ತುತಿಮಾಡಿ) ಸಂತೋಷವಡಿಸಿ, ಈ ದೇವನಿಗೆ ಕೋಪವು ಉಂಟಾಗಂತೆ ಆಚರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದೂ, ಅಸ್ಯೈ ಮನಾಯೈ ನಃ ಮಾ ರೀರಧತ್ ಹನ್ನೀತಿ ಮನೈವಾನಾ ಬುದ್ಧಿವರ್ನಾ ಕಸ್ಯೈ ಅಸ್ಮಾನ್ ಮಾ ವಶಂ ನೈಷೀತ್ | ಇರುವ ಇತರರನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಯಜಮಾನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗದಿರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

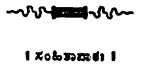
ಋದೂದರಃ—ಯಾಸ್ಕರು ಋದೂದರಃ ಸೋಮೋ ಮೃದೂದರೋ ಮೃದುರುದರೇಶ್ಚಿತಿ ನಾ (ನಿ. ೬-೪) ಮೃದುವಾದ ಮಧ್ಯಭಾಗವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಒಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ) ಮೃದುವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ಸೋಮ (ಲತೆಯೆಂದೂ) ಶಿಶು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೆನ್ನೆಗಳು ಅಥವಾ ನಾಸಿಕೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಹಿಪ್ರಃ—ಯಾಸ್ಕರು ಸುಹಿಪ್ರಮೇತೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ | ಹನೂ ನಾಸಿಕೇ ವಾ, ಹನುಃ ಹಂತೇಃ | ನಾಸಿಕಾ ನಸತೇಃ (ನಿ. ೬-೧೭) ಶಿಶುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೆನ್ನೆಗಳು ಅಥವಾ ನಾಸಿಕೇ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಬಭ್ನುಃ—ಯಾಸ್ಕರು ಬಭ್ನು ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ—
ಯಾ ಓಷಧೀಃ ಪೂರ್ವಾ ಜಾತಾ ದೇವೇಭ್ಯಸ್ತ್ರಿಯುಗಂ ಪುರಾ |
ಮನೈ ನು ಬಭ್ನುಣಾಮಾಹಂ ಶತಂ ಧಾವಾನಿ ಸಪ್ರ ಚ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೯೭-೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ, ಬಭ್ನುಣಾಂ ಬಭ್ನುವರ್ಣಾನಾಂ (ನಿ. ೯-೨೯) ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದುರ್ಗಾ ಚಾರ್ಯರು ಓಷಧಿಯೇ ಸ್ವಭಾವತಃ ಪಚ್ಯಮಾನಾಃ ಸರ್ವಾ ಏವ ಬಭ್ನುವರ್ಣಾಃ ಕಸಿಲಾಃ ಸಂಪದ್ಯಂತೇ | ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮೂಲಿಕೆಗಳು ಪ್ರಾಯಶಃಕವಾಗಿ ಬಲಿಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊಂಬಣ್ಣವನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

| ಸಂಹಿತಾಪಠಃ |

ಉನ್ಮಾ ಮುನುಂದ ವ್ಯಷ್ಣೋ ಮುರುತ್ತಾನ್ವಕ್ತೇಯಸಾ ವಯಸಾ ನಾಧಮಾನಂ |
ಘೋನೇನ ಚ್ಯಾಯಾಮರಪಾ ಅತೀಯಾ ವಿನಾಸೇಯಂ ರುದ್ರಸ್ಯ ಸುಮ್ನಂ || ೬ ||

|| ಪದವಾಚಃ ||

ಉತ್ | ಮಾ | ಮಮಂದ | ವೃಷಭಃ | ಮರುತ್ಪಾನ್ | ತ್ವಕ್ಷೀಯಸಾ | ವಯಸಾ | ನಾಥಮಾನಂ |
ಘೃಣೇವ | ಛಾಯಾಂ | ಅರಪಾಃ | ಅಶೀಯ | ಆ | ವಿನಾಸೇಯಾಂ | ರುದ್ರಸ್ಯ | ಸುಮ್ಮಂ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ವೃಷಭಃ: ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಿತಾ ಮರುತ್ಪಾನ್ ಮರುದ್ವಿಃ ಪುತ್ರೈರ್ಯುಕ್ತೋ ರುದ್ರೋ ನಾಥ-
ಮಾನಂ ಯಾಚಮಾನಂ ಮಾ ಮಾ ತ್ವಕ್ಷೀಯಸಾ ದೀಪ್ತೇನ ವಯಸಾನ್ನೇನೋನ್ನಮಂದ | ಉತ್ಕರ್ಷಣ
ತರ್ಪಯತು | ಅಸಿ ಚಾಹಂ ಘೃಣೇವ ಛಾಯಾಂ ಯಥಾ ಸೂರ್ಯಕಿರಣಸಂತಪ್ತಶ್ಚಾಯಾಂ ಪ್ರವಿಶತಿ
ಏವಂ ರುದ್ರಸ್ಯ ಸುಮ್ಮಂ ಸುಖಮರಪಾ ಅಪಾಪಃ ಸನ್ ಅಶೀಯ | ವ್ಯಾಪ್ನುಯಾಂ | ತದರ್ಥಂ ತಂ
ರುದ್ರವಾನಿವಾಸೇಯಂ | ಪರಿಚೇರೀಯಂ || ವಿನಾಸತಿ: ಪರಿಚರಣಕಮಾಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ವೃಷಭಃ—ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸುರಿಸುವವನೂ | ಮರುತ್ಪಾನ್—ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ
ಆದ ರುದ್ರನು | ನಾಥಮಾನಂ—ದೈನ್ಯದಿಂದ ಯಾಚಿಸುವ | ಮಾ—ನನ್ನನ್ನು | ತ್ವಕ್ಷೀಯಸಾ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನ
ವಾದ | ವಯಸಾ—ಅನ್ನದಿಂದ | ಉತ್ ಮಮಂದ—ಅತಿಶಯವಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲಿ | (ನಾನೂ ಸಹ)
ಘೃಣೇವ—ಸೂರ್ಯನ ತಾಪದಿಂದ ತಪ್ಪನಾದವನು | ಛಾಯಾಂ—ನೆರಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ | ರುದ್ರಸ್ಯ—
ರುದ್ರನಿಂದ ಲಭಿಸತಕ್ಕ | ಸುಮ್ಮಂ—ಸುಖವನ್ನು | ಅರಪಾಃ—ಪಾಪರಹಿತನಾಗಿ | ಅಶೀಯ—ಪೂರ್ಣ
ವಾಗಿ ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ.

|| ಛಾನಾರ್ಥಃ ||

ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸುರಿಸುವವನೂ, ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ ಆದ ರುದ್ರನು ದೈನ್ಯದಿಂದ
ಯಾಚಿಸುವ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಅನ್ನದಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲಿ. ನಾನೂ ಸಹ ಪಾಪರಹಿತ
ನಾಗಿ ಸೂರ್ಯನ ತಾಪದಿಂದ ತೃಪ್ತನಾದವನು ನೆರಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ರುದ್ರನಿಂದ ಲಭಿಸತಕ್ಕ ಸುಖವನ್ನು ಪೂರ್ಣ
ವಾಗಿ ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ.

English Translation.

May the showerer of benefits, the lord of Maruts, gratify me his
suppliant with invigorating food: may I, free from sin, so propitiate
Rudra, that I may attain to his felicity, as a man, distressed by heat,
(finds relief) in the shade.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವ್ಯವಸ್ಥೆ:—ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಿತಾ | ಅಶ್ರಿತರಿಗೆ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಎಂದು ರುದ್ರದೇವನ ಗುಣವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಈ ರುದ್ರನು ಮರುತ್ಯಾ ತನ್ನ ಪುತ್ರರಾದ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಯಜಮಾನರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ಅನ್ವವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದರ ಮೂಲಕವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಿ, ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾತರಿ ಎಂದೂ, ಭೃಣೀವ ಛಾಯಾಂ ರುದ್ರಸ್ಯ ಸುಖಂ ಅರಸಾ ಅಶೀಯೆ—ಯಥಾ ಸೂರ್ಯಾಕಿರಣಸಂತಪ್ತಃ ಛಾಯಾಂ ಪ್ರವಿಶತಿ ಏವಂ ರುದ್ರಸ್ಯ ಸುಖಂ ಅಸಾಪಃ ವ್ಯಾಘ್ರ ಯಾಂ | ಸೂರ್ಯನ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಿಳಿಲಿನಿಂದ ಸಂತಪ್ತನಾದವನು ನೆರಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವ ಹಾಗೆ ರುದ್ರನಿಂದ ಅನುಗ್ರಹೀತವಾದ ಸುಖವನ್ನು ಪಾಪಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ ಯಜಮಾನನು ಹೊಂದುವನು ಎಂಬ ಯಜಮಾನನ ಆಶಂಸನೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಅರಸಾಃ—ಅಸಾಪಃ | ರಶ್ಮೀರಿಪ್ರಮಿತಿ ಪಾಪನಾಮನೀ ಭವತೇ (ನಿ. ೪-೨೧) ರಸಃ ರಿಪ್ತ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳೂ ಪಾಪವಾಚಕಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಯಾಚ್ಯರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅರಸಾಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪಾಪವಿಲ್ಲದವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಕ್ಷೃಂ ಸ್ಯ ತೇ ರುದ್ರ ಮೃಳಯಾರ್ಹಸ್ತೋ ಯೋ ಅಸ್ತಿ ಭೇಷಜೋ ಜಲಾಷಃ |
 ಅಪಭರ್ತಾ ರಪಸೋ ದೈವ್ಯಸಾಭೀ ನು ಮಾ ವ್ಯವಥ ಚಕ್ಷಮಿಥಾಃ || ೭ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಕ್ಷೃಂ ಸ್ಯಃ | ತೇ | ರುದ್ರ | ಮೃಳಯಾಃ | ಹಸ್ತಃ | ಯಃ | ಅಸ್ತಿ | ಭೇಷಜಃ | ಜಲಾಷಃ |
 ಅಪಭರ್ತಾ | ರಪಸಃ | ದೈವ್ಯಸ್ಯ | ಅಥ | ನು | ಮಾ | ವ್ಯವಥ | ಚಕ್ಷಮಿಥಾಃ || ೭ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ರುದ್ರ ತೇ ತವ ಮೃಳಯಾಃ ಸುಖಯುತಾ ಸ್ಯಃ ಸ ಹಸ್ತಃ ಕೃಳಂತ್ರ ವರ್ತಕೇ | ಯೋ ಹಸ್ತೋ ಭೇಷಜೋ ಭೈಷಜ್ಯಕೃತ್ ಜಲಾಷಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸುಖಕರೋಽಸ್ತಿ | ಧವತಿ | ಸ ಹಸ್ತೋ ವಿಧ್ಯತ ಏವ | ತೇನ ಹಸ್ತೇನ ಮಾಂ ರಕ್ಷೇತಿ ಧಾವಃ | ಅಸಿ ಚ ಹೇ ವ್ಯವಥ ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಿತಃ ದೈವ್ಯಸ್ಯ ದೇವಕೃತಸ್ಯ ರಪಸಃ ಪಾಪಸ್ಯಾಪಭರ್ತಾಪಹರ್ತಾ ವಿಪಾತಯುತಾ ಧೂಪ್ಯಾ ಕೃತಾಪರಾಧಂ ಮಾಂ ನು ಕ್ಷಿಪ್ರಮುಠಿಚಕ್ಷಮಿಥಾಃ | ಅಥಿಕ್ಷಮಸ್ಯ | ಕ್ಷಮೂಷ್ ಸಹಜೇ | ಲಙ್ ಛಾಂದಸಃ ಕಃ ಕ್ತುಃ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತೀಡಾಗಮಃ ||

। ಶ್ರವಣಾರ್ಥ ।

ರುದ್ರ—ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ಯಃ—ಯಾವ ಹತ್ತವು | ಭೇಷಜಃ—ರೋಗವನ್ನು ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು |
ಜಲಾಷಃ—ಸಂತೋಷದಾಯಕವಾದುದು | ಅಸ್ತಿ—ಅಗಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅಂತಹ | ತೇ—ನಿನ್ನ | ಮೃಳೆಯಾಕಾಃ—
ಸುಖಕರಿಯಾದುದು | ಸ್ಯಃ—ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು ಆದ | ಹಸ್ತಃ—ಹತ್ತವು | ಕ್ವ—ಎಲ್ಲಿ? | ವೃಷಭಃ—
ಕಾಮವರ್ಷಕನಾದ ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ದೈವ್ಯಸ್ಯ—ದೇವಕೃತವಾದ | ರವಸಃ—ಪಾಪವನ್ನೂ ಸಹ | ಅವಭರ್ತಾ—
ನಾಶಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ನೀನು | ಮಾ—ಆಪರಾಧಿಯಾದ ನನ್ನನ್ನು | ನು—ಕ್ಷಿಪ್ರವಾಗಿ | ಅಥಿ
ಚಿಕ್ಷಮಿಥಾಃ—ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕ್ಷಮಿಸು.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ, ಯಾವ ಹತ್ತವು ರೋಗವನ್ನು ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು, ಸಂತೋಷದಾಯಕವಾದುದು ಅಗಿ
ರುತ್ತದೆಯೋ ಅಂತಹ ನಿನ್ನ ಸುಖಕರಿಯಾದುದು, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು ಆದ ಹತ್ತವು ಎಲ್ಲಿ? ಕಾಮವರ್ಷಕನಾದ
ರುದ್ರನೇ, ದೇವತೆಗಳ ಮಾಡಿಡ ಪಾಪವನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡಿ ಕ್ಷಮಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ನೀನು, ಅಪರಾಧಿಯಾದ
ಈ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಿಪ್ರವಾಗಿಯೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಕ್ಷಮಿಸು.

English Translation.

Where, Rudra, is your joy-dispensing hand, which is the healer and
delighter (of all): showerer (of benefits), you are the dispeller of the sins
of the gods, quickly have compassion upon me.

। ವಿಕೀರ್ಣವಚನಗಳು ।

ರುದ್ರ ತೇ ಮೃಳೆಯಾಕಾಃ ಹಸ್ತಃ ಕ್ವ—ಸುಖಕರವಾದ ಹತ್ತವು ಭೇಷಜಃ ಜಲಾಷಃ ಭೈಷಜ್ಯಕ್ಯಕ್
ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸುಖಕರಃ ಎಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಹತ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಅಸಾಧಾರಣ ಧರ್ಮವು
ಉಕ್ತವಾಗಿ, ಈ ಹತ್ತವು ಸರ್ವರ ರೋಗವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದಾಗಿಯೂ, ಸರ್ವರಿಗೂ ಸುಖಕರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ
ದಿಂದೂ, ರುದ್ರನು ತೇನ ಹಸ್ತೇನ ಮಾಂ ರಕ್ಷ ಆ ಹತ್ತದಿಂದ ಯಜಮಾನರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದೂ ಆಶಿಸಿದೆ.

ದೈವ್ಯಸ್ಯ ರವಸಃ ಅವಭರ್ತಾ ಮಾ ಅಥಿಚಿಕ್ಷಮಿಥಾಃ—ದೇವಕೃತಸ್ಯ ಪಾಪಸ್ಯ ವಿನಾಶಯಿತಾ
ಭೂತ್ಯಾ ಕೃತಾಪರಾಧಂ ಮಾಂ ಅಥಿಕ್ಷಮಿಸ್ವ | ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತವಾದ ವರ್ತನೆಯಿಂದ
ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಪಾಪಗಳನ್ನು ರುದ್ರನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ, ಅಪರಾಧವನ್ನು ಆಚರಿಸಿರುವ ಯಜಮಾನ
ನಾದ ನನ್ನನ್ನು ರುದ್ರನು ಮನ್ನಿಸಲಿ ಎಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಜಲಾಷಃ—ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸುಖಕರಃ | ಜಲಾಪ ಎಂಬ ಪದವು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ (ನಿ. ೨-೨೪) ಉದಕ
ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸುಖಕರವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಪ್ರ ಬಭ್ರವೇ ವೃಷಭಾಯ ಶ್ವಿತೀಚೇ ಮಹೋ ಮಹೀಂ ಸುಷ್ಪತಿಮೀರಯಾಮಿ |
ನಮಸ್ಯಾ ಕಲ್ಮಲೀಕಿನಂ ನಮೋಭಿಗೃಣೇಮಸಿ ತ್ವೇಷಂ ರುದ್ರಸ್ಯ ನಾಮ || ೮ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಪ್ರ | ಬಭ್ರವೇ | ವೃಷಭಾಯ | ಶ್ವಿತೀಚೇ | ಮಹಃ | ಮಹೀಂ | ಸುಷ್ಪತಿಂ | ಈರಯಾಮಿ |
ನಮಸ್ಯ | ಕಲ್ಮಲೀಕಿನಂ | ನಮಃಽಭಿಃ | ಗೃಣೇಮಸಿ | ತ್ವೇಷಂ | ರುದ್ರಸ್ಯ | ನಾಮ || ೮ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ರುದ್ರದೇವತೈಃ ಶಶೌ ವಸಾಪುರೋಡಾಶಕವಿಷ್ಣುಂ ಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರ ಬಭ್ರವ ಇತ್ಯಾ ದ್ಯಾಸ್ತಿಸ್ತೋ
ಯಾಚ್ಯಾಃ | ಪ್ರ ಬಭ್ರವೇ ವೃಷಭಾಯ ಶ್ವಿತೀಚೇ ಇತಿ ತಿಸ್ರ ಅ ಶಶೌತಾನಾಸತ್ಯಾ ಪುರಸ್ತಾತ್ |
ಅ. ೨-೮. | ಇತಿ ||

ಬಭ್ರವೇ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭರ್ತೃಣ ಬಭ್ರುವರ್ಣಾಯ ವಾ ವೃಷಭಾಯ ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷತ್ರೇ ತದ್ವತ್
ಪ್ರಸಹ್ಯಕಾರಿಣೇ ವಾ ಶ್ವಿತೀಚೇ ಶ್ವಿತ್ಯಮಂಚತೇ || ಶ್ವಿತಾ ವರ್ಣೇ | ಔಸಾದಿಕ ಇನ್ದ್ರತ್ಯಯಃ | ಶ್ವಿತಿ-
ಮಂಚತೀತ್ಯಂಚತೇರ್ಯುಶ್ವಿಗಿತ್ಯಾದಿನಾ ಕ್ರಿನ್ | ಚತುರ್ಥ್ಯೇಕವಚನೇಚ ಇತ್ಯಕಾರಲೋಪೇ ಬಾವಿತಿ
ದೀರ್ಘತ್ವಂ | ಉದಾತ್ತವಿವೃತ್ತಿಸ್ತೀರಣ ವಿಭಕ್ತೇರುದಾತ್ತತ್ವಂ || ಏವಂಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಾಯ ರುದ್ರಾಯ
ಮಹೋ ಮಹೀಂ ಮಹತೋಽಪಿ ಮಹತೀಂ ಸುಷ್ಪತಿಂ ಶೋಭನಸ್ತುತಿಂ ಪ್ರೇರಯಾಮಿ | ಪ್ರಕರ್ಷೇ-
ಣೋಚ್ಚಾರಯಾಮಿ | ಹೇ ಸ್ತೋತಃ ಕಲ್ಮಲೀಕಿನಂ | ಜ್ವಲತೋ ನಾಮಧೇಯಮೇತತ್ | ನೈಘಂ. ೧-೧೭ |
ಜ್ವಲಂತಂ | ಕಲಯತ್ಯಕಮಯತಿ ಮಲಮಿತಿ ಕಲ್ಮಲೀಕಂ ಕೇಜಃ | ತದ್ವಂತಂ ರುದ್ರಂ ನಮೋಭಿ-
ರ್ನಮಸ್ಯಾಶ್ಚೈವದಿರ್ವರ್ಷ ನಮಸ್ಯ | ಪೂಜಯ | ವಯಂ ಚ ರುದ್ರಸ್ಯ ಮಹಾದೇವಸ್ಯ ತ್ವೇಷಂ
ದೀಪ್ತಂ ನಾಮ ಗೃಣೇಮಸಿ | ಗೃಣೇಮಃ ಸಂಕೀರ್ತಯಾಮಃ || ಗ್ಧ್ಯ ಶಬ್ದೇ | ಕ್ರಿಯಾದಿಕಃ |
ಇದಂತೋ ಮಸಿಃ | ಸ್ಯಾದೀನಾಂ ಪ್ರಸ್ಯಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಬಭ್ರವೇ—ಬಭ್ರುವರ್ಣವುಳ್ಳವನೂ | ವೃಷಭಾಯ—ಕಾಮವರ್ಷನೂ | ಶ್ವಿತೀಚೇ—ಶ್ವೇತವರ್ಣದ
ರೂಪವುಳ್ಳವನೂ ಅದ ರುದ್ರನಿಗೆ | ಮಹೋ ಮಹೀಂ—ಉತ್ತಮವಾದುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ |
ಸುಷ್ಪತಿಂ—ಶ್ವೇಷವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು | ಪ್ರ ಈರಯಾಮಿ—ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ | ಕಲ್ಮಲೀಕಿನಂ—
ಮಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ತೀಕ್ಷ್ಣನಿಂದ ಕೂಡಿದ ರುದ್ರನನ್ನು | ನಮೋಭಿಃ—ನಮಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಅಥವಾ
ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ | ನಮಸ್ಯ—ಪೂಜಿಸು | (ನಾಥು ಸಹ) ರುದ್ರಸ್ಯ—ರುದ್ರನ | ತ್ವೇಷಂ—ಕಾಂಕ್ಷೆಯುತವಾದ
ಪ್ರಭಾವವನ್ನು | ಗೃಣೇಮಸಿ ನ್ಯಾಮ—ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ದೃಢವಾದ ಅಪಯವಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದವನೂ, ನಾನಾರೂಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ, ಪ್ರಕಟಿತವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನೂ, ಬಹುವರ್ಣವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ರುದ್ರನು ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದವೂ. ಹಿರಣ್ಮಯನಾದವೂ ಆದ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಭುವಾದವನೂ, ಈ ಲೋಕವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಧರಿಸಿರುವವನೂ ಆದ ರುದ್ರನಿಂದ ವಿಶ್ವಶಕ್ತಿಯು ಬೇರೆಯಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ.

English Translation.

(Firm) with strong limbs, assuming many forms, fierce, and tawny-coloured, he shines with brilliant golden ornaments : vigour is inseparable from Rudra, the supreme ruler and lord of this world.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ರುದ್ರನು ಸ್ಥಿರೇಭಿರಂಗೈಃ—ದೃಢೈರವಯವೈರ್ಯುಕ್ತಃ | ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವವೂ ಬಲವುಳ್ಳವುಗಳೂ ಆದ ಅಪಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು, ಪುರುರೂಪಃ—ಅಷ್ಟಮೂರ್ತ್ಯಾತ್ಮಕೈಃ ಬಹುಭಿಃ ರೂಪೈಃ ಉಪೇತೈಃ ಪೃಥಿವೀ, ಉದಕ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ, ಯಜ್ಞವನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಯಜಮಾನ ಎಂಬ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು, ಮತ್ತು ಉಗ್ರಃ—ಉದ್ದೂರ್ಣಃ ತೇಜಸ್ವೀ ಬಲದಿಂದಲೂ ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದಲೂ ಪೂರಿತನಾದವನು ಎಂದೂ ಬಭೃಃ—ಭರ್ತಾ ಬಭೃವನರ್ಣೀವಾ | ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವನು ಅಥವಾ ಹೊಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನು ಎಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿ, (ಈ ರುದ್ರನನ್ನು ಶುಕ್ರೇಭಿಃ ಹಿರಣ್ಯೈಃ ಸಿಸಿಶೇ—ದೀಪ್ತೈಃ; ಹಿತರಮಣೀಯೈಃ ಹಿರಣ್ಮಯೈರಲಂಕಾರೈರ್ವಾ ದೀಪ್ಯತೇ ಬಹಳ ಶಾಂತಿಯುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿಯೂ ಹಿತಕರವಾಗಿಯೂ ಮನೋಹರವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸುವರ್ಣ ಮಯವಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಈಶ್ವರಾತ್ ರುದ್ರಾತ್ ಅಸುರ್ಯಂ ನ ವಾ ಉ ಯೋಷತ್—ಅಸ್ಮೈ ಭೂತಜಾತಸ್ಯ ಭರ್ತುಃ ಈಶ್ವರಾತ್ ಅಸುರ್ಯಂ ಬಲಂ ನೈವ ಪೃಥಕ್ ಭವತಿ | ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವ, ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಒಡೆಯನಾದ, ಈ ರುದ್ರನಿಗಿಂತಲೂ ಬಲವುಳ್ಳದ್ದು (ವಸ್ತುವು) ಬೇರೊಂದು ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅಸುರ್ಯಂ—ಅಸು ಕ್ಷೇಪಣೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ಉರನ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದು ಅಸುರ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಸುರಃ ಕ್ಷೇಪ್ತಾ ಎಂದು ಅಸುರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಸೆಯುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ತತ್ರ ಸಾಧುಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಯತ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದು ಅಸುರ್ಯ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಬಲ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಠಃ ।

ಅರ್ಹಸ್ವಿ ಭರ್ಷಿ ಸಾಯಿಕಾನಿ ಧನ್ವಾರ್ಹಸ್ವಿಷ್ಯಂ ಯಜತಂ ವಿಶ್ವರೂಪಂ ।

ಅರ್ಹಸ್ವಿದಂ ದಯಸೇ ವಿಶ್ವಮಭ್ವಂ ನ ವಾ ಓಜೀಯೋ ರುದ್ರ ತ್ವದಸ್ತಿ ॥ ೧೦ ॥

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಅರ್ಹನ್ | ಭರ್ಷಿ | ಸಾಯಿಕಾನಿ | ಧನ್ವ | ಅರ್ಹನ್ | ನಿಷ್ಯಂ | ಯಜತಂ | ವಿಶ್ವರೂಪಂ |

ಅರ್ಹನ್ | ಇದಂ | ದಯಸೇ | ವಿಶ್ವಂ | ಅಭ್ವಂ | ನ | ವ್ಯ | ಓಜೀಯಃ | ರುದ್ರ | ತ್ವಕ್ | ಅಸ್ತಿ ॥ ೧೦ ॥

। ಸಾಯಿಠಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ರುದ್ರ ತ್ವಮರ್ಹನ್ ಅರ್ಹೋ ಯೋಗ್ಯ ವಿವ ಸನ್ ಸಾಯಿಕಾನಿ ಕರಾನ್ ಧನ್ವ ಧನ್ವಶ್ಚ
 ಭರ್ಷಿ | ಧಾರಯಸಿ | ತಥಾರ್ಹಸ್ವೇವ ಯಜತಂ ಯಜನೀಯಂ ಪೂಜನೀಯಂ ವಿಶ್ವರೂಪಂ
 ಬಹುವಿಧರೂಪಯುಕ್ತಂ ನಿಷ್ಯಂ ಹಾರಂ ಬರ್ಷಿ | ತಥಾರ್ಹಸ್ವೇವೇದಂ ವಿಶ್ವಂ ಸರ್ವಮಭ್ವಂ |
 ಮಹನ್ಯಾಮೃತಕ್ | ಆತಿವಿಸ್ತೃತಂ ಜಗದ್ವಯಸೇ | ರಕ್ತಸಿ | ದೇಜ್ ರಕ್ತಜೇ | ಹೇ ರುದ್ರ ತ್ವಕ್
 ತ್ವಸ್ತೋಽನ್ಯತ್ ಕಿಂಚಿದೋಜೀಯ ಓಜಿಸ್ವತರಂ ಬಲವತ್ತರಂ ನ ವಾ ಅಸ್ತಿ | ನ ಖಲು ವಿದ್ಯತೇ |
 ಆತಸ್ತಮೇವೋಕ್ತವ್ಯಾಪಾರೇಷು ಯೋಜ್ಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಓಜೀಶಬ್ದಾನ್ವತ್ಪರ್ಥಿಯೋ ವಿಃ | ತಃ
 ಅತಿಶಾಯಿನಿಕ ಇಷ್ಯನ್ | ನಿನ್ವತೋರ್ಲಾಕ್ | ಟೀರಿತಿ ಟೀರೋಪಃ ||

। ಪ್ರತಿಪಾಠಾರ್ಥಃ ।

ರುದ್ರ—ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ಅರ್ಹನ್—ಪೂಜಾರ್ಹನಾದ ನೀನು | ಸಾಯಿಕಾನಿ—ಬಾಣಗಳನ್ನು |
 ಧನ್ವ—ಧನಸ್ಸನ್ನೂ | ಭರ್ಷಿ—ಧರಿಸ್ತಿಯೇ | ಅರ್ಹನ್—ಪೂಜಾರ್ಹನಾಗಿದ್ದು | ಯಜತಂ—ಪೂಜ್ಯ
 ವಾದುದೂ | ವಿಶ್ವರೂಪಂ—ನಾನಾ ರೂಪಾತ್ಮಕವಾದುದೂ ಆದ | ನಿಷ್ಯಂ—ಹಾರವನ್ನು ಧರಿಸ್ತಿಯೇ |
 ಅರ್ಹನ್—ಸ್ತುತ್ಯರ್ಹನಾಗಿ | ಇದಂ ವಿಶ್ವಂ—ಈ ಸಮಸ್ತವಾದುದೂ | ಅಭ್ವಂ—ಮಹತ್ತಾದುದೂ ಆದ
 ರೋಹವನ್ನು | ದಯಸೇ—ರಕ್ತಿಸುತ್ರಿಯೇ | ರುದ್ರ—ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ಓಜೀಯಃ—ನಿನಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾದ
 ಅಂತತ್ವತಿಯುಳ್ಳವನು | ತ್ವಕ್—ನಿನಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಯಾದೂ | ನ ವ್ಯ ಅಸ್ತಿ—ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.

। ಛಾಪಾರ್ಥಃ ।

ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ, ಪೂಜಾರ್ಹನಾದ ನೀನು ಬಾಣಗಳನ್ನೂ, ಧನಸ್ಸನ್ನೂ ಧರಿಸ್ತಿಯೇ. ಪೂಜಾರ್ಹನಾಗಿದ್ದು
 ಪೂಜ್ಯವಾದುದೂ, ನಾನಾರೂಪಾತ್ಮಕವಾದದ್ದೂ ಆದ ಹಾರವನ್ನು ಧರಿಸ್ತಿಯೇ. ಸ್ತುತ್ಯರ್ಹನಾಗಿದ್ದು ಸಮಸ್ತ
 ವಾದುದೂ ಮಹತ್ತಾದುದೂ ಆದ ಈ ರೋಹವನ್ನು ರಕ್ತಿಸುತ್ರಿಯೇ. ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ ನಿನಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾದ
 ಅಂತಹ ಕತ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ನಿನಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಯಾದೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ.

English Translation

Worthy (of reverence), you bear arrows and a bow ; worthy (of praise), you wear an adorable and omniform necklace; worthy (of adoration), you preserve all this vast universe : there is no one more powerful than you.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ರುದ್ರನನ್ನು ಹೇಗೆ ರುದ್ರ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಈ ರುದ್ರನು ಪೂಜಾರ್ಹನಾಗಿರುವನಾಗಿಯೇ ಧನುರ್ಬಾಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವನೆಂದೂ, ಯಜನೀಯಂ ಪೂಜನೀಯಂ ವಿಶ್ವರೂಪಂ ನಿಷ್ಯಂ ಹಾರಂ ಬಿಭೃಷಿ, ಪೂಜೆಗೆ ಅರ್ಹವಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ನಾನಾವಿಧವಾದ ಆಕಾರದಿಂದ ಇರುವುದೂ ಆದ ಹಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವನೆಂದೂ, ಅರ್ಹನೇವ ಇದಂ ವಿಶ್ವಂ ಅಭ್ಯಂ ದಯೇಸೇ, ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದುದಾಗಿರುವ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವನೆಂದೂ, ಈ ರುದ್ರನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನೂ ಆಲಂಕಾರವನ್ನೂ ಅಪ್ಪತ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ತ್ವತ್ ಓಜೀಯಃ ನ ವೈ ಅಸ್ತಿ—ತ್ವತ್ತೇ ಅನ್ಯತ್ ಕಿಂಚಿತ್ ಬಲಶಕ್ತರಂ ನ ಖಲು ವಿದ್ಯತೇ—ಈ ರುದ್ರನಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದೂ ಬಲದಿಂದ ಅಧಿಕವಾದುದೂ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ತ್ವಮೇವ ಉತ್ತಮ್ಯಾಪಾರೇಷು ಯೋಜ್ಯಃ—ಈ ಜಗತ್ತಿನ ರಕ್ಷಣಾರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ರುದ್ರನೇ ಸಮರ್ಥನಾಗಿರುವನೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅಭ್ಯಂ—ಅತಿವಿಸ್ತೃತಂ | ಅಭ್ಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಯಾಸ್ಕರು ಮಹನ್ನಾನುಗಲ್ಪಿ (೨. ೩-೧೩) ಪಾಠಮಾಡಿ ದ್ದಾರೆ. ಸಾಯಣರು ಈ ಪದವನ್ನು ವಿಶ್ವಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿ (ಅತಿವಿಸ್ತೃತಂ) ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಸ್ತುಹಿ | ತ್ರುತಂ | ಗರ್ತಸದಂ | ಯುವಾನಂ | ಮೃಗಂ | ನ ಭೀಮಮುಪಹತ್ನು ಮುಗ್ರಂ |
ಮೃಳಾ ಜರಿತ್ರೇ | ರುದ್ರ | ಸ್ತವಾನೋಽನ್ಯಂ | ತೇ | ಅಸ್ಮನ್ನಿ | ವಪಂತು | ಸೇನಾಃ || ೧೧ ||

|| ಪದಗಾಠಃ ||

ಸ್ತುಹಿ | ತ್ರುತಂ | ಗರ್ತಸದಂ | ಯುವಾನಂ | ಮೃಗಂ | ನ | ಭೀಮಂ | ಉಪಹತ್ನುಂ | ಉಗ್ರಂ |
ಮೃಳ | ಜರಿತ್ರೇ | ರುದ್ರ | ಸ್ತವಾನಃ | ಅನ್ಯಂ | ತೇ | ಅಸ್ಮತ್ | ನಿ | ವಪಂತು | ಸೇನಾಃ || ೧೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಪ್ರಯಾಣೇ ಮೃಗಸ್ಯ ಮನೋಜ್ಞ ವಚಿಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಸ್ತುಹಿ ಶ್ರುತಮಿತ್ಯೇತಾಂ ಜವೇತ್ | ಸೂಕ್ತಿಕಂ ಚ | ಸ್ತುಹಿ ಶ್ರುತಂ ಗರ್ತಸದಂ ಯುವಾನಮಿತಿ ಮೃಗಸ್ಯ | ಗೃ. ೩-೧೦-೧೦. | ಇತಿ ||

ಹೇ ಸ್ತೋತಃ ಶ್ರುತಂ ವಿಕೃತಂ ಪ್ರಖ್ಯಾತಂ ರುದ್ರಂ ಸ್ತುಹಿ | ಕೀದೈತಂ | ಗರ್ತಸದಂ | ಗಣೋದರಃ | ತತ್ರ ಸೀದಂತಂ ಯುವಾನಂ ನಿತ್ಯತರುಣಂ ಮೃಗಂ ನ ಭೀಮಂ ಮೃಗಂ ಸಿಂಹಮಿವ ಭಯಂಕರಂ | ಉಪಹತ್ಯ ಮುಪಹಂತಾರಂ ತತ್ಪ್ರಾಣಾಂ ಮುಗ್ರಮುದ್ಗ್ರಾಣಂ | ಹೇ ರುದ್ರ ಶ್ವಂ ಸ್ತವಾನೋಽಸ್ಮಾಭಿಃ ಸ್ತೋಯಮಾನಃ ಸನ್ ಜರಿತ್ರೇ ಸ್ತೋತ್ರೇ ಮಹ್ಯಂ ಮೃಳ | ಸುಖಯ | ತೇ ತ್ವದೀಯಾಃ ಸೇನಾ ಆಸ್ತದಸ್ಯ ಮಸ್ಯ ದ್ವೈತಿರಿಕ್ತಂ ಪುರುಷಂ ನಿವಸಂತು | ನಿಘ್ನಂತು ||

|| ಪ್ರತಿವಾರ್ಥ ||

(ಸ್ತೋತ್ರಃ—ಎಲೈ ಸ್ತುತಿಕರ್ತನೇ) | ಗರ್ತಸದಂ—ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವವನೂ | ಯುವಾನಂ—ನಿತ್ಯತರುಣನೂ | ಮೃಗಂ ನ—ಸಿಂಹದಂತೆ | ಭೀಮಂ—ಭಯಂಕರನೂ | ಉಪಹತ್ಯ—ಶತ್ರುನಾಶಕನೂ | ಉಗ್ರಂ—ಪ್ರಕಟವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ | ಶ್ರುತಂ—ಪ್ರಖ್ಯಾತನೂ ಆದ ರುದ್ರನನ್ನು | ಸ್ತುಹಿ—ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸು | ರುದ್ರ—ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ಸ್ತವಾನಃ—ನಮ್ಮಿಂದ ಸ್ತುತನಾಗುವ ನೀನು | ಜರಿತ್ರೇ—ಸ್ತುತಿಕರ್ತನಾದ ನನಗೆ | ಮೃಳ—ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡು | ತೇ—ನಿನ್ನ | ಸೇನಾಃ—ಸೇನೆಗಳು | ಆಸ್ತ—ನಮಗಿಂತಲೂ | ಅನ್ಯಂ—ಬೇರೆಯಾದ ಶತ್ರುವನ್ನು | ನಿ ವಸಂತು—ನಾಶಮಾಡಲಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಸ್ತುತಿಕರ್ತನೇ, ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವವನೂ, ನಿತ್ಯತರುಣನೂ, ಸಿಂಹದಂತೆ ಭಯಂಕರನೂ, ಶತ್ರುನಾಶಕನೂ, ಪ್ರಕಟವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಪ್ರಖ್ಯಾತನೂ ಆದ ರುದ್ರನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸು. ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ, ನಮ್ಮಿಂದ ಸ್ತುತನಾಗುವ ನೀನು ಸ್ತುತಿಕರ್ತನಾದ ನನಗೆ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡು. ನಿನ್ನ ಸೇನೆಗಳು ನಮಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಶತ್ರುವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲಿ.

English Translation.

Glorify the renowned Rudra, riding in his car, ever youthful, destructive, fierce like a formidable wild beast: Rudra, propitiated by praise, grant happiness to him who praises (you), and let your hosts destroy him who is our adversary.

|| ವಿಕೀರ್ಷಣಯಗಳು ||

ಪ್ರಯಾಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೃಗಗಳ ಕಠೋರವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಸ್ತುಹಿ ಶ್ರುತಂ ಎಂಬ ಈ ಮಕ್ಕನ್ನು ಪರಿರಬೇಳೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರದ ಸ್ತುಹಿ ಶ್ರುತಂ ಗರ್ತಸದಂ ಯುವಾನಮಿತಿ ಮೃಗಸ್ಯ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ಗೃ. ೩-೧೦-೧೦)

ಈ ಮಕ್ಕಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರದ್ವೈತ್ಯನಾದ ಮಹಿಯು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಮಾಡುವ ಮತ್ತಿಹ ನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹೇ ಸ್ತೋತಃ ಎಲೈ ಸ್ತುತಿಮಾಡುವ ಮುತ್ತಿಹನೇ—ಶ್ರುತಂ ಗರ್ತಸದಂ

ಯುವಾನಂ ಮೃಗಂ ನ ಭೇದಮಂ ಉಪಹತ್ಯಂ ಉಗ್ರಂ ರುದ್ರಂ ಸ್ತುಹಿಂ—ಪ್ರಖ್ಯಾತಂ, ರಥೇ ಸೀದಂತಂ ನಿತ್ಯತರುಣಂ. ಸಿಂಹಮಿವ ಭಯಂಕರಂ. ಶತ್ಕೂಟಾಮಾಪಹಂತಾರಂ, ಉದ್ಗೂರ್ಣಂ ರುದ್ರಂ ಸ್ತುಹಿಂ | ರುದ್ರನು ಮಹತ್ಪ್ರಾಣಿರಿತನಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ರಥದಲ್ಲಿ ಉಪವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸಿಂಹದ ಹಾಗೆ ಸರ್ವರಿಗೂ ಭಯಂಕರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಮಹಿಮೆಯು ರುದ್ರನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದು ಎಂದು ಅದೇಶವ್ವ ನರ್ತಕನಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ, ರುದ್ರನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಹೇ ರುದ್ರ ಸ್ತನಾನಃ ತ್ವಂ ಜರಿತ್ರೇ ಮಹ್ಯಂ ಮೃಳೆ—ಅಸ್ಮಾಭಿಃ ಸ್ತ್ರೋಯಮಾನಃ ಸರ್ ಸ್ತ್ರೋತೇ ಮಹ್ಯಂ ಸುಖಿಯು—ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ ನೀನು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪಠಿಸಿರುವ ನನುಗೆ ಸುಖಕರನಾಗಿರು ಎಂದೂ, ತೇ ಸೇನಾಃ ಅಸ್ಮತ್ ಅನ್ಯಂ ನಿ ವಸಂತೆ—ತ್ವದೀಯಾಃ ಸೇನಾಃ ಅಸ್ಮದ್ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಂ ಪುರುಷಂ ನಿಘ್ನಂತು ರುದ್ರನ ಸೇನೆಗಳು ಸ್ತುತಿಸುವುದು ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಪುರುಷನನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಲಿ ಎಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಗರ್ತಸದಂ—ರಥೇ ಸೀದಂತಂ | ಯಾಸ್ಯರು ಗರ್ತಶಬ್ದವನ್ನು ಗೃಹನಾನುಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಪಾಠ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು

ಅಭ್ರಾತೇವ ಪುಂಸ ಏತಿ ಪ್ರತೀಚೀ ಗರ್ತಾ ರುಗಿವ ಸನಯೇ ಧನಾನಾಂ |

ಜಾಯೇವ ಪತ್ಯೈ ಉಶತೀ ಸುವಾನಾ ಉಷಾ ಹಸ್ತೇವ ನಿ ರಿಣೇತೇ ಅಪ್ಸೇ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೨೪-೬)

ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಗರ್ತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗರ್ತಃ ಸಭಾ ಸ್ಥಾಣುಃ (ನಿ. ೩-೫) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ನರ್ತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು—ಶ್ವಶಾನಸಂಚಯೋಪಿ ಗರ್ತ ಉಚ್ಯತೇ ಎಂದೂ, ಗುರತೇರಪಗೂರ್ಣೇ ಭವತಿ | ಎಂದೂ, ಮತ್ತು

ಹಿರಣ್ಯರೂಪಮುಷಸೋ ವ್ಯುಷ್ಯಾವಯಾಸ್ಥೂಣಮುದಿತಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ |

ಆ ರೋಹಣೋ ವರುಣ ಮಿತ್ರ ಗರ್ತಮತಕ್ಕಕ್ಷಾಫೇ ಅದಿತಿಂ ದಿತಿಂ ಚ |

(ಮು. ಸಂ. ೫-೬೨-೮)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಗರ್ತಶಬ್ದವೂ ರಥೋಪಿ ಗರ್ತ ಉಚ್ಯತೇ | ಗೃಣಾತೇಃ ಸ್ತುತಿಕರ್ಮಣಃ | ಸ್ತುತಕಮಂ ಯಾನಂ | (ನಿ. ೩-೫) ಎಂದೂ, ಜೂಜನ್ನಾಡುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ (ಅಕ್ಷ) ಪಗಡೆಯ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಇರುವ ಮನೆ, ಮನೆ, ಶ್ವಶಾನದಲ್ಲಿರುವ ಹಕ್ಕು, ಮತ್ತು ರಥ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು ರಥವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಕುಮಾರಶ್ಚಿತ್ತಿತ್ರಂ ವಂದಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ನಾನಾನು ರುದ್ರೋಪಯಂತಂ |

ಭೂರೇದಾರ್ತಾರಂ ಸತ್ಪತಿಂ ಗೃಣೇಷೇ ಸ್ತುತಸ್ತ್ವಂ ಭೇಷಜಾರಾಸ್ಯಸ್ಯೇ || ೧೨ ||

। ಪವರ್ಷಃ ।

ಕುಮಾರಃ | ಚಿತ್ | ಸಿತರಂ | ವಂದಮಾನಂ | ಪ್ರತಿ | ನನಾಮು | ರುದ್ರ | ಉಪ್ಸಯಂತಂ |

ಭೂರೇಃ | ದಾತಾರಂ | ಸತ್ಪತಿಂ | ಗೃಣೇಷೇ | ಸ್ತುತಃ | ತ್ವಂ | ಭೇಷಜಾ | ರಾಸಿ | ಅಸ್ಮೇ ಇತಿ || ೧೨ ||

। ಸಾಯುಷಾಃ ।

ವಂದಮಾನಂ ಆಯುಷ್ಯಾನ್ ಭವ ಸೌಮ್ಯೇತಿ ಸ್ತವಂತಂ ಸಿತರಂ ಕುಮಾರಕ್ಕಿತ್ ಯಥಾ ಕುಮಾರಃ || ಚಿದಿತ್ಯೇತದುಪಮಾರ್ಥೇ || ಹೇ ರುದ್ರ ಉಪಯಂತಮಸ್ಮತ್ಪ್ರಮೀಪೇ ಗಚ್ಚಂತಂ ತ್ವಾಂ ಪ್ರತಿನನಾಮು | ಸ್ತುತಿನತೋಽಸ್ಮಿ | ಅಪಿ ಚ ಭೂರೇರ್ಬಹುನೋ ಧನಸ್ಯ ದಾತಾರಂ ಸತ್ಪತಿಂ ಸತಾಂ ಪಾಲಯಿತಾರಂ || ಸತ್ಯಾನ್ವೈಶ್ವರ್ಯ ಇತಿ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ತರತ್ವಂ || ಹೇ ರುದ್ರ ಏವಂಭೂತಂ ತ್ವಾಂ ಗೃಣೇಷೇ | ಸ್ತುಮಿ || ಮಿಪಸ್ವಿಜಾಂ ಶಿಜೋ ಭವಂತೀತಿ ಸೇ ಆದೇಶಃ | ಸ್ತುತಕ್ಲ ತ್ವಮಸ್ಮೇ ಅಸ್ಮೈಭ್ಯಂ ಭೇಷಜಾ ಭೇಷಜಾನಿ ರಾಸಿ | ದೇಹಿ ||

। ಶ್ರುತಿಪವರ್ಷಃ ।

ರುದ್ರ—ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ವಂದಮಾನಂ—‘ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗು’ ಎಂದು ಅರ್ಶಿವಚನವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ | ಸಿತರಂ—ತಂದೆಯನ್ನು | ಕುಮಾರಕ್ಕಿತ್—ಪುತ್ರನು ನಮಿಸಿ ವಂದಿಸುವಂತೆ | ಉಪಯಂತಂ—ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರತಕ್ಕ ನಿನಗೆ | ಪ್ರತಿ ನನಾಮು—ಎದುರಾಗಿ ಬಂದು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ | ಭೂರೇಃ—ಅಧಿಕವಾದ ಧನದ | ದಾತಾರಂ—ದಾತೃವೂ, ಸತ್ಪತಿಂ—ಸಜ್ಜನರ ಪಾಲಕನೂ ಆದ ನನ್ನನ್ನು | ಗೃಣೇಷೇ—ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ | ಸ್ತುತಃ ತ್ವಂ—ನಮ್ಮಿಂದ ಸ್ತುತನಾದ ನಿನು | ಅಸ್ಮೇ—ನಮಗೆ | ಭೇಷಜಾ—ಔಷಧಿಗಳನ್ನು | ರಾಸಿ—ಕೊಡು.

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ, ‘ಆಯುಷ್ಯಾನ್ ಭವ’ ಎಂದು ಅರ್ಶಿವಚನವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ತಂದೆಯದುರಿಗೆ ಪುತ್ರನು ತಂದೆಯನ್ನು ನಮಿಸಿ ವಂದಿಸುವಂತೆ ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರತಕ್ಕ ನಿನಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಬಂದು ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಧಿಕವಾದ ಧನದ ದಾತೃವೂ, ಸಜ್ಜನರ ಪಾಲಕನೂ ಆದ ನನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ. ನಮ್ಮಿಂದ ಸ್ತುತನಾದ ನಿನು ನಮಗೆ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ಕೊಡು.

English Translation.

I bow, Rudra, to you, approaching (our rite), as a boy to his father when pronouncing a blessing upon him : I glorify you, the giver of much (wealth), the protector of the virtuous ; thus glorified, bestow healing herbs upon me.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಹೇ ರುದ್ರ—ಉಪಯಂತಂ ವಂದಮಾನಂ ಪಿತರಂ ಕುಮಾರಕ್ಕಿತ್ ಪ್ರತಿ ನನಾಮ—ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರ-
ವಿಾಪೇ ಗಚ್ಛಂತಂ ತ್ವಾಂ ಆಯುಷ್ಮಾನ್ ಭವ ಸೌಮ್ಯ ಇತಿ ಸ್ತುವಂತಂ ಪಿತರಂ ಯಥಾ ಕುಮಾರಃ
ತಥಾ ಪ್ರತಿನತೋಸ್ತಿ | ರುದ್ರನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ—ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ, ನೀನು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ಸವಿಾಪದಲ್ಲಿ
ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ, “ಆಯುಷ್ಯಂತನಾಗರು” ಎಂದು ಅರ್ಪಿಸುವ ತಂದೆಗೆ ಮಗನು ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು
ಆಚರಿಸುವ ಹಾಗೆ ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದೂ, ಭೂರೇಃ ದಾತಾರಂ
ಸತ್ತೈತಿಂ ಗೃಣೇಷೇ—ಬಹುನೋ ಧನಸ್ಯ ದಾತಾರಂ ಸತಾಂ ಪಾಲಯಿತಾರಂ ತ್ವಾಂ ಸ್ತೌಮಿ. ಪ್ರಭೂತವಾದ
ಧನವನ್ನು (ದಾನಮಾಡುವ) ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನೂ, ಸತ್ಪುರುಷರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನೂ ಆದ ನಿನ್ನನ್ನು ಯಜಮಾನ
ರಾದ ನಾವು ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ಲಾಘಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದೂ ನರ್ಹಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು, ಸ್ತುತೇ ತ್ವಂ ಅಸ್ಮೇ
ಭೇಷಜಾ ರಾಸಿ—ನಮ್ಮಿಂದ ಸ್ತುತಿಪಟ್ಟು ನೀನು ನಮಗೆ ರೋಗಾದಿಗಳು ಬಾರದಿರುವಂತೆ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು
ಅನುಗ್ರಹಿಸು ಎಂದೂ ವಿನಯವಾಗಿದೆ.

ಕುಮಾರಕ್ಕಿತ್—ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚಿತ್ ಎಂಬ ಪದವು ಉಪಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಯಾಷ್ಕರು
ಚಿದಿತ್ಯೇನೋ ಅನೇಕಕರ್ಮಾ, ಆಚಾರ್ಯಕ್ಕಿದಿದಂ ಬ್ರೂಯಾದಿತಿ ಪೂಜಾಯಾಂ, ದಧಿ ಚಿದಿತ್ಯುಪ
ಮಾರ್ಥೇ, ಕುಲ್ಮಾಷಾಂ ಕ್ಕಿದಿತ್ಯವಕುತ್ಸಿತೇ | ಎಂದು ಚಿತ್ ಎಂಬ ಪದವು ಪೂಜಾ, ಉಪಮಾ, ಅನುಕ್ರಮ
ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ
ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಸ್ಮೇ—ಎಂಬ ನಿಪಾತವು ವಿಳಿ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೬-೭) ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿ
ಅವುಗಳಿಗೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಯಾಷ್ಕರು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾಗಿ
ಈ ಪದವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ನರ್ಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಯಾ ವೋ ಭೇಷಜಾ ಮರುತಃ ಶುಚೀನಿ ಯಾ ಶಂತಮಾ ವ್ಯಷ್ಣೋ ಯಾ
ಮಯೋಭು |

ಯಾನಿ ಮನುರವ್ಯಣೇತಾ ಸಿತಾ ನಸ್ತಾ ಶಂಚ ಯೋಶ್ಚ ರುದ್ರಸ್ಯ ವತ್ತಿ || ೧೧ ||

|| ಪದವಾಃ ||

ಯಾ | ವಃ | ಭೇಷಜಾ | ಮರುತಃ | ಶುಚೀನಿ | ಯಾ | ಶಂತ್ಮನಾ | ವೃಷಣಃ | ಯಾ | ಮಯಃಽಧು |
ಯಾನಿ | ಮನುಃ | ಅವ್ಯಣೀತ | ಪಿತಾ | ನಃ | ತಾ | ಶಂ | ಚ | ಯೋಃ | ಚ | ರುದ್ರಸ್ಯ | ವತ್ಸಿ || ೧೩ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಮರುತೋ ರುದ್ರಪುತ್ರಾ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಯಾ ಯಾನಿ ಭೇಷಜಾ ಭೇಷಜಾನ್ಯಸ್ಮದಾ-
ರೋಗ್ಯದೇತುಭೂತಾನ್ಯಾಪಧಾನಿ ಶುಚೀನಿ ಶುದ್ಧಾನಿ ನಿರ್ಮಲಾನಿ ಸಂತಿ | ಹೇ ವೃಷಣಃ ಕಾಮಾನಾಂ
ವರ್ಷಿತಾರೋ ಮರುತೋ ಯಾ ಯಾನಿ ಚ ಯುಷ್ಮದೀಯಾನಿ ಭೇಷಜಾನಿ ಶಂತ್ಮನಾ ಅತಿಶಯೇನ
ಸುಖಶರಣಿ | ಯಾ ಯಾನಿ ಚ ಭೇಷಜಾನಿ ಮಯೋಭು ಮಯೋಭೂನಿ ಮಯಸಃ ಸುಖಸ್ಯ ಭಾವಯು-
ತ್ಕ್ರಾಣಿ ನೋಽನ್ಯಸ್ಮತ್ಪಿತಾ ಮನುರ್ಯಾನಿ ಭೇಷಜಾನಿ ಯುಷ್ಮದೀಯಾನ್ಯವ್ಯಣೀತ ವೃಕೇವಾನ್ ಶಾ ಶಾನಿ
ಭೇಷಜಾನಿ ರುದ್ರಸ್ಯ ಮಹಾದೇವಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿ ಶಂ ಚ ಯೋಕ್ತ ಯಚ್ಚ ಮನೀಯಾನಾಂ ರೋಗಾಣಾ-
ಮಾಪಶಮನಂ ಯಾವನೀಯಾನಾಂ ಭಯಾನಾಂ ಯದ್ಯಾವನಮಸ್ಮತ್ಪಃ ಪೃಥಕ್ಕರಣಂ ತದುಧಯಂ ಚ
ವತ್ಸಿ | ಕಾಮಯೇ || ವಶ ಕಾಂಶಾ | ಆದಾದಿಕಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಃ ||

ಮರುತಃ—ರುದ್ರಪುತ್ರರಾದ ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ | ವಃ—ನಿಮ್ಮ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ | ಯಾ—ಯಾವ |
ಭೇಷಜಾ—ಔಷಧಿಗಳು | ಶುಚೀನಿ—ಶುದ್ಧವಾಗಿವೆಯೋ | ವೃಷಣಃ—ಕಾಮವರ್ಷಕರಾದ ಮರುತ್ತುಗಳೇ |
ಯಾ—ಯಾವ ನಿಮ್ಮ ಔಷಧಿಗಳು | ಶಂತ್ಮನಾ—ಸುಖಶರಣಿಗಳಿವೆಯೋ | ಯಾ—ಯಾವ ಔಷಧಿಗಳು |
ಮಯೋಭು—ಸುಖವನ್ನು ಸ್ವಾಪಿಸುವವಾಗಿವೆಯೋ | ಯಾನಿ—ಯಾವ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು | ನಃ ಪಿತಾ—
ನಮ್ಮ ಪಿತೃವಾದ | ಮನುಃ—ಮನುವು | ಅವ್ಯಣೀತ—ವಂಸಿದನೋ | ತಾ—ಆ ಔಷಧಿಗಳನ್ನೂ |
ಚ—ಮತ್ತು | ರುದ್ರಸ್ಯ—ರುದ್ರಸಂಬಂಧಿಯಾದುದೂ | ಶಂ—ರೋಗನಾಶಕವಾದುದೂ | ಯೋಕ್ತ—
ಭಯರಾಹಿತ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೂ ಆದ (ಈ ಎರಡು ವಿಧವಾದ) ಔಷಧಿಗಳನ್ನೂ | ವತ್ಸಿ—ಶತಿಯ
ಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಕಾಮವರ್ಷಕರಾದ ಮತ್ತು ರುದ್ರಪುತ್ರರಾದ ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ, ನಿಮ್ಮ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಯಾವ
ಔಷಧಿಗಳು ಶುದ್ಧವಾಗಿವೆಯೋ, ಯಾವ ನಿಮ್ಮ ಔಷಧಿಗಳು ಸುಖಶರಣಿಗಳಿವೆಯೋ, ಯಾವ ನಿಮ್ಮ ಔಷಧಿ
ಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪಿತೃವಾದ ಮನುವು ವಂಸಿದನೋ ಅವನ್ನೂ, ಮತ್ತು ರುದ್ರಸಂಬಂಧಿಯಾದುದೂ, ರೋಗನಾಶಕ
ವಾದುದೂ, ಭಯರಾಹಿತ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೂ ಆದ ಯಾವುದುಂಟೋ ಅದನ್ನೂ ಈ ಎರಡು ವಿಧವಾದ
ಔಷಧಿಗಳನ್ನೂ ನಾನು ಶತಿಯಲಿಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

Maruts, I solicit of you those medicaments which are pure ; those, showerers (of benefits) which give great pleasure ; those which confer felicity ; those which (our) sire, Manu, selected ; and those (medicaments) of Rudra which are the alleviation (of disease), and defence (against danger).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಹೇ ಮರುತೇ—ರುದ್ರಪುತ್ರಾಃ ರುದ್ರನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳೇ ಎಂದು ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳು ಈ ಮುಕ್ತಿನಿಂದ ಸ್ತುತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳು ವ್ಯವೇಶಾಃ—ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಿತಾರಾಃ ಯಜಮಾನರ ಅಭಿಲಾಷೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೆರವೇರಿಸುವರು ಆದುದರಿಂದ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಜೀವಿತವನ್ನು ಸುಖದಿಂದ ಸಾಗಿಸಲು ಶರೀರದ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಔಷಧಿಗಳಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ರುದ್ರನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉತ್ತವಾಗಿದೆ.

ವಃ ಯಾನಿ ಭೇಷಜಾ ಶುಚೀನಿ ಶಂತಮಾ ಮಯೋಭು ನಃ ಪಿತಾ ಅವ್ಯಣೀತ | ಭೇಷಜಾನಿ ಅಸ್ಮದಾರೋಗ್ಯಹೇತುಭೂತಾನಿ, ಶುದ್ಧಾನಿ ನಿರ್ಮಲಾನಿ, ಅತಿಶಯೇನ ಸುಖಕರಾಣಿ, ಮಯಸ್ಯ ಸುಖಸ್ಯ ಭಾವಯತ್ತ್ವೇಣಿ, ಅಸ್ಮತ್ಪಿತಾ ಮನುಃ ಯುಷ್ಮದೀಯಾನಿ ಭೇಷಜಾನಿ ಅವ್ಯಣೀತ | ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಔಷಧಿಗಳು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಸಾಧಕಗಳಾಗಿರುವುವು, ಪರಿಶುದ್ಧಗಳಾಗಿ ಪ್ರಭುತನಾದ ಸುಖಸಂಪಾದಕಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು ಮತ್ತು ಸುಖವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುವು ಆದುದರಿಂದ ನಮಗೆ ಜನಕನಾದ ಮನುವು ಈ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ವರಿಸಿರುವನು ಎಂದು ಔಷಧಿಗಳ ಮಹತ್ವವು ಉತ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ತಾನಿ ಭೇಷಜಾನಿ ರುದ್ರಸ್ಯ ಶಯೋಚ್ಚ ವಶ್ಮಿ ಮಹಾದೇವಸಂಬಂಧಿ ಶಮನೀಯಾನಾಂ ರೋಗಾಣಾಮುಪಶಮನಂ ಯಾವನೀಯಾನಾಂ ಭಯಾನಾಮಸ್ಮತ್ತೇಃ ಪೃಥಕ್ಕೇರಣಂ ತದುಭಯಂ ಚ ಪೃಥ್ವಯೇ—ಮಹಾದೇವನ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿರುವುವುಗಳೂ, ರೋಗಗಳ (ಶಮನ) ನಾಶವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುವುಗಳೂ, ಭಯವು ಉಂಟಾಗುವ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಭಯನಾಶಕಗಳಾಗಿರುವುವುಗಳೂ ಆಗಿರುವ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನೂ ಮರುದ್ವೇವತೆಯ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಔಷಧಿಗಳನ್ನೂ (ಈ ಎರಡನ್ನೂ) ಯಜಮಾನರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶಂಯುಃ—ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯರು ಸುಖಂಯುಃ (ನಿ. ೪-೨೧) ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದುರ್ಗಾ ಚಾರ್ಯರು ಶಂ ಯುಃ ಎಂದು ಎರಡು ಪದವೆಂದೂ, ಶಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ರೋಗಾಣಾಂ ಉಪಶಮನಂ ರೋಗಗಳ ನಾಶವೆಂದೂ, ಯುಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಭಯಾನಾಂ ಯಾವನಂ ಭಯಗಳು ಉಂಟಾಗದಂತೆ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಪರಿಣೋಹೇತಿ ರುದ್ರಸ್ಯ ವ್ಯಜ್ಯಾಃ ಪರಿತ್ವೇಷಸ್ಯ ದುರ್ಮತಿರ್ಮಹೀ ಗಾತ್ |
ಅವಸ್ಥಿರಾ ಮಘವದ್ಯೈಶ್ಚನುಷ್ವ ಮಿಾಥ್ವಸ್ತೋಕಾಯ ತನಯಾಯ ಮೃಳ || ೧೪ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಪರಿ | ನಃ | ಹೇತಿಃ | ರುದ್ರಸ್ಯ | ವ್ಯಜ್ಯಾಃ | ಪರಿ | ತ್ವೇಷಸ್ಯ | ದುಃಽಮತಿಃ | ಮಹೀ | ಗಾತ್ |
ಅವ | ಸ್ಥಿರಾ | ಮಘವತ್ಽಭ್ಯಃ | ತನುಷ್ವ | ಮಿಾಥ್ವಃ | ತೋಕಾಯ | ತನಯಾಯ | ಮೃಳ || ೧೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ರುದ್ರಸ್ಯ ಮಹಾಪಾಠವಸ್ಯೋ ಹೇತಿರಾಯುಧಂ ನೋಽಸ್ಮಾನೈವ್ಯಜ್ಯಾಃ | ಪರಿವರ್ಜಯತು |
ಯಥಾ ತ್ವೇಷಸ್ಯ ದೀಪ್ಯಸ್ಯ ರುದ್ರಸ್ಯ ಮಹೀ ಮಹತೀ ದುರ್ಮತಿರ್ಮಹೀಽಖಿಕಾರಿಣೇ ಬುದ್ಧಿಶ್ಚ ಪರಿಗಾತ್ |
ಅಸ್ಮಾನ್ನರ್ಜಯಿತ್ಯಾನ್ಯತ್ರೇ ಗಚ್ಛೇತು || ಅಪಪರೀ ವರ್ಜನೇ | ಪಾ. ೧-೪-೮೮. || ಹೇ ಮೀಥ್ವಃ ಸೇಚನ-
ಸಮರ್ಥ ರುದ್ರ ಸ್ಥಿರಾ ಸ್ಥಿರಾಣಿ ತ್ವೇದೀಯಾನಿ ಧನೂಂಷಿ ಮಘವದ್ಯೋ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಧನಯುಕ್ತೇಭ್ಯೋ
ಯಜಮಾನೇಭ್ಯೋಽವತನುಷ್ವ | ಅವತತಜ್ಯಾನಿ ಕುರು | ತಥಾ ತೋಕಾಯಾಸ್ತುತ್ಪ್ರಾಯ ತನಯಾಯ
ತತ್ಪ್ರಿಯಾಯ ಚ ಮೃಳ | ಸುಖಂ ಕುರು ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ರುದ್ರಸ್ಯ—ರುದ್ರನ | ಹೇತಿಃ—ಆಯುಧವು | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಪರಿ ವ್ಯಜ್ಯಾಃ—ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಲಿ | ತ್ವೇಷಸ್ಯ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ರುದ್ರನ | ಮಹೀ—ಮಹತ್ತಾದುದು | ದುರ್ಮತಿಃ—
ದುಃಖಕರವೂ ಆದ ಕ್ರೋಧರೂಪವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು | ಪರಿ ಗಾತ್—ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನಿಡಲಿ |
ಮಿಾಥ್ವಃ—ಕಾಮವರ್ಜನಾದ ರುದ್ರನೇ | ಸ್ಥಿರಾ—ದೃಢವಾದ ನಿನ್ನ ಧನಸ್ತುಗಳನ್ನು | ಮಘವದ್ಯೈಃ—ಹವಿಸ್ಸಿನ
ರೂಪವಾದ ಧನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಯಜಮಾನರಿಂದ | ಅವ ತನುಷ್ವ—ಬೇರೆ ಕಡೆ ತಿರುಗುವಂತೆ ಮಾಡು |
ತೋಕಾಯ—ನಮ್ಮ ಪುತ್ರರಿಗೂ | ತನಯಾಯ—ನಮ್ಮ ಪೌತ್ರರಿಗೂ | ಮೃಳ—ಸುಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು

|| ಛಾಂದಸ್ ||

ರುದ್ರನ ಆಯುಧಕ್ಕೆ ನಾವು ಲಕ್ಷ್ಯರಾಗಿ ಆಗದಿರಲಿ. ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ರುದ್ರನ ಮಹತ್ತಾದುದು ದುಃಖ
ಕಾರಕವೂ ಆದ ಕ್ರೋಧರೂಪವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ನಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನಿಡಲಿ. ಕಾಮವರ್ಜನಾದ
ರುದ್ರನೇ, ದೃಢವಾದ ನಿನ್ನ ಧನಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ಧನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಯಜಮಾನರಿಂದ ಬೇರೆ ಕಡೆ
ತಿರುಗುವಂತೆ ಮಾಡು. ನಮ್ಮ ಪುತ್ರರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಪೌತ್ರರಿಗೂ ಸುಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು.

Englis Translation.

May the javelin of Rudra avoid us: may the great displeasure of the radiant deity pass away (from us): showerer of benefits, turn away your strong (bow) from the wealthy (offerers of oblations), and bestow happiness upon (our) sons and grandsons.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ರುದ್ರಸ್ಯ ಹೇತಿಃ ನಃ ಪರಿ ವೃಜ್ಯಾಃ—ಮಹಾದೇವನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡುವ ಆಯುಧವು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೂರವಾಗಿರಲಿ ಎಂದೂ, ತ್ರೇಷಸ್ಯ ದುರ್ಮತಿಃ ಪರಿಗಾತ್—ತೇಜಶ್ವಾಲಿಯಾದ ಈ ರುದ್ರನ (ಎಲ್ಲರಿಗೂ) ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕೆಟ್ಟಬುದ್ಧಿಯು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇರದೆ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಇರಲಿ ಎಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ವಿಾರ್ಥ್ಯಾಃ—ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸೇಚನ ಸಮರ್ಥಃ-ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಶಕ್ತನಾದವನೆಂದು ರುದ್ರನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಸ್ಥಿರಾ ಮಘವದ್ಭ್ಯಃ ಅವತನುಷ್ಯ—ಸ್ಥಿರಾಣಿ ತ್ವದೀಯಾನಿ ಧನೋಷಿ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಧನಯುಕ್ತೇಭ್ಯಃ ಯಜಮಾನೇಭ್ಯಃ ಅವತತೇಜ್ಯಾನಿ : ಕುರು—ರುದ್ರನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಧನುಸ್ಸು, ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಧನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರ ಜನರ ಮೇಲೆ ತಿರುಗಿಸಬೇಕೆಂದೂ ತೋಕಾಯಿ ತನಯಾಯ ಮೃಕ—ಯಜಮಾನರ ಮಕ್ಕಳು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಇವರುಗಳನ್ನು ಸುಖದಿಂದ ಇರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಏವಾ ಬಿಭ್ರೋ ವೃಷಭ ಚೇಕಿತಾನ ಯಥಾ ದೇವ ನ ಹ್ಯಣೇಷೇ ನ ಹಂಸಿ |

ಹವನಶ್ರುನ್ಮೋ ರುದ್ರೇಹ ಬೋಧಿ ಬೃಹದ್ವದೇನು ವಿದಥೇ ಸುವೀರಾಃ || ೧೫ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಏವ | ಬಿಭ್ರೋ ಇತಿ | ವೃಷಭ | ಚೇಕಿತಾನ | ಯಥಾ | ದೇವ | ಹ್ಯಣೇಷೇ | ನ | ಹಂಸಿ |

ಹವನಶ್ರುತ್ | ನಃ | ರುದ್ರ | ಇಹ | ಬೋಧಿ | ಬೃಹತ್ | ವದೇಮು | ವಿದಥೇ | ಸುವೀರಾಃ || ೧೫ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ಬಭ್ರೋ ಜಗತೋ ಭರ್ತೃರ್ಭೃತ್ಪುರ್ವಾ ವಾ ವೃಷಭ ಕಾಮಾಸಾನಂ ವರ್ಷಿತಃ ಚೇಕಿತಾನ ಸರ್ವಂ ಜಾನನ್ ಹೇ ದೇವ ದ್ಯೋತಮಾನ ರುದ್ರ ಯಥಾ ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ನ ಹ್ಯುಪೇಷೇ ನ ಕೃತ್ಯಸಿ ನ ಚ ಹಂಸಿ || ಹ್ಯುಪೇಷ್ ಲಜ್ಜಾಯಾಂ ಅಯಂ ಕೃತ್ಯತಿಕರ್ಮಾ ಚ || ಏವಂ ಹವನತೃತ್ ಅಸ್ಮದೀಯ-ಮಾಹ್ವಾನಂ ಕೃಣ್ವಾನ್ ನೋಽಸ್ಮಾನ್ ಹೇ ರುದ್ರ ಇಹಾಸ್ಮಿನ್ನೇಲೇ ಬೋಧಿ | ಬುದ್ಯಸ್ತ | ವಿವಿಧೇ ಯಜ್ಞೇ ಗೃಹೇ ವಾ ಸುವೀರಾಃ ಕೋಭನಪುತ್ರಾಃ ಸಂತೋ ಬೃಹತ್ ಪ್ರೌಢಂ ತ್ವದೀಯಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ವದೇಮ | ಉಚ್ಚಾರಯಾಮು ||

। ಪ್ರಕರಣಾರ್ಥ ।

ಬಭ್ರೋ—ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಧರಿಸುವವನೂ, ವೃಷಭ—ಕಾಮವರ್ಷಕನೂ, ಚೇಕಿತಾನ—ಸರ್ವಜ್ಞನೂ | ದೇವ—ದ್ಯೋತಮಾನನೂ ಆದ | ರುದ್ರ—ಎಲೈರುದ್ರನೇ | ಯಥಾ—ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ | ನ ಹ್ಯುಪೇಷೇ—(ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ) ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೋ | ನ ಚ ಹಂಸಿ—ನಮ್ಮನ್ನು ಕ್ರೋಧಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹಿಂಸಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ (ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ) | ಹವನತೃತ್—ನಮ್ಮ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಕೇಳುವವನಾಗಿ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಇಹ—ಈ ಯಾಗ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ | ಬೋಧಿ—ತಿಳಿ | ವಿವಿಧೇ—ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ | ಸುವೀರಾಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠ ರಾಜ:ವೀರಪುತ್ರರಂದೊಡಗೂಡಿದ ನಾವು | ಬೃಹತ್—ಪ್ರೌಢವಾದ ನಿನ್ನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು | ವದೇಮ—ಪಠಿಸುತ್ತೇವೆ

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಧರಿಸುವವನೂ, ಕಾಮವರ್ಷಕನೂ, ಸರ್ವಜ್ಞನೂ, ದ್ಯೋತಮಾನನೂ ಆದ ಎಲೈರುದ್ರನೇ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೀನು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೋ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಕೇಳುವವನಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಈ ಯಾಗಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ವೀರಪುತ್ರರಂದೊಡಗೂಡಿದ ನಾವು ಪ್ರೌಢವಾದ ನಿನ್ನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತೇವೆ.

English Translation.

Cherisher of the world, showerer (of benefits), omniscient and divine (Rudra), hearer of our invocation, so consider us on this occasion, that you may not be irate, nor slay us, but that, blessed with excellent descendants, we may worthily glorify you at this sacrifice.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಬಭ್ರೋ, ವೃಷಭ, ಚೇಕಿತಾನ, ದೇವ ಈ ಪದಗಳಿಂದ ರುದ್ರನನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿ, ಈ ರುದ್ರನು ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ವನ್ನೂ ಹಾನಿ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಆಳುವವನೆಂದೂ, ತನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುವವರ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವವನೆಂದೂ. ಎಲ್ಲ ವನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿರುವವನೆಂದೂ, ಶಾಂತಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವವನೆಂದೂ ಈ ದೇವನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ನಡೆಸಿ, ಈ ದೇವನು ಯಜಮಾನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯುಥಾ ನ ಹ್ಯುಪೇಷೇ ನ ಚ ಹಂಸಿ,

ಕೋಸಗೊಳ್ಳದೆಯೂ, ನಾಶವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದೆಯೂ ಇರುವವನಾಗಿ, ನೆ: ಹವನೆಶ್ರುತ್ ಬೋಧಿ ಯಜಮಾನ ರಾದ ನಾವು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ನಮ್ಮ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಿ ಎಂದೂ, ನಾವು ವಿಧಿಭೇದ ಸುವೀರಾಃ ಬೃಹತ್ ವದೇಮು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಉತ್ತಮ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ನಮ್ಮ ಪುತ್ರರೊಡನೆ ಪ್ರೌಢವಾದ ಈ ದೇವನ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವವು ಎಂದೂ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಮೂವತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಧಾರಾವರಾ ಇತಿ ಪಂಚಿದಶರ್ಚಿಃ ದ್ವಿತೀಯಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗಾರ್ಕ್ಷವಮದಂ ಮಾರುತಂ | ಅಂತ್ಯಾ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಶಿಷ್ಟಾ ಜಗತ್ಯೇ | ತಥಾ ಚಾನುಕ್ರಾಂತಂ | ಧಾರಾವರಾ ಮಾರುತಂ ತ್ರಿಷ್ಟುಬಂತಮಿತಿ || ಶೈಷ್ಯಾಭಿಶ್ಚ ವಪಡಹಯೋಸ್ತೃತೀಯೋಽಹನ್ಯಾಗ್ನಿಮಾರುತಶಸ್ತ್ರಸ್ಯೇದಂ ಮಾರುತನಿವಿದ್ಯಾನಂ | ಸೂಕ್ತಿ- ತಂ ಚ | ವೈಶ್ವಾನರಾಯ ಧಿಷಣಾಂ ಧಾರಾವರಾ ಮರುತಶ್ಚಾಮಗ್ನೇ ಪ್ರಥಮೋ ಅಂಗಿರಾ ಇತ್ಯಾಗ್ನಿ- ಮಾರುತಂ | ಅ. ೨-೨. | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ಧಾರಾವರಾ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಮಕ್ಕಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃಹ್ಯಮದನು ಮುಷಿಯು ; ಮರುತ್ತುಗಳು : ದೇವತೆಯು ; ಕೊನೆಯ ಮಕ್ಕಳು ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಅಂದವು ; ಉಳಿದ ಮಕ್ಕಳು ಜಗತೀಭಂದವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಧಾರಾವರಾ ಮಾರುತಂ ತ್ರಿಷ್ಟುಬಂತಮಿತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಪೃಷ್ಠಿ ಮತ್ತು ಅಭಿಷ್ಠವಪಡಹವೆಂಬ ಯಾಗಗಳ ಮೂರನೆಯ ದಿನದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಮಾರುತಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳ ಪಠನಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ನಿವಿನ್ಯಂತ್ರಗಳಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ವಲಾಯನಶ್ರುತಸೂತ್ರದ—ವೈಶ್ವಾನರಾಯ ಧಿಷಣಾಂ ಧಾರಾವರಾ ಮರುತಶ್ಚಾಮಗ್ನೇ ಪ್ರಥಮೋ ಅಂಗಿರಾ ಇತ್ಯಾಗ್ನಿಮಾರುತಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೨-೨)

ಸೂಕ್ತ—೩೪

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೪ || ಸೂಕ್ತ—೩೪ ||

ಅವ್ಯಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೨ || ವರ್ಗ—೧೯, ೨೦, ೨೧ ||

|| ಸೂಕ್ತದೊಂದನು ಮುಕ್ತಂಪಿ—೧೧ ||

|| ಮುಷಿ—ಗೃಹ್ಯಮದಃ ||

|| ದೇವತಾ—ಮರುತಃ ||

|| ಛಂದಃ—೧-೧೪. ಜಗತೀ | ೧೧. ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ||

। సంహితావారః ।

ధారావరా మరుతోః ధృష్ణోజసోః మృగా న భిమాస్తవిషిభిరచీనః ।
 అగ్నయో న శుశుభానా ఋజిషిణోః భృమిం ధమంతోః అప గా
 అన్వణ్ణత ॥ ౧ ॥

• బహువారః ।

ధారావరాః | మరుతేః | ధృష్ణోజసః | మృగాః | న | భిమాస్తవిషిభిః | అచీనః |
 అగ్నయోః | న | శుశుభానాః | ఋజిషిణోః | భృమిం | ధమంతేః | అప | గాః | అన్వణ్ణత ॥ ౧ ॥

। నాయనభాషం ।

ధారావరా లుదకధారయోంతి రక్షమాన్వణ్ణతేః । యద్వా ధారాణాం ధృశానాం
 స్థిరాణాం వృక్షాదీనాం నివారయికారాణ్య లాయితారః । ధృష్ణోజసః పరేషాం ధర్షకేణ
 బలేన యుక్తాః । అత ఏవ మృగా న భిమాస్తవిషిభిః । సింహ ఇవ భయంకరాః । తవిషిభిరచీయ్య-
 బిర్యేవ్యస్థిప్రదానాదినాచీనః సర్వం జగత్సోజయంతే । అగ్నయో న శుశుభానా దిస్తా
 వత్సయ ఇవ దిస్తానానాః ॥ శుశుభానాః । లిటిః కానభా ॥ ఋజిషిణః । ఋజిషిణామధికం
 తద్భవంతే । యద్వా ఋజిషిణాం సోమః । తేన యుక్తాః । త్వేతియననీ
 హ్యగ్నివారుతే మరుతేః స్థూయంతే । తప్రే బే సవనద్వయేభ్యశుతం గతసారం సోమమధి-
 షాణ్ణంతి । అతస్తేషాం తద్మృక్తేం । ఏవంభూతా మరుతేః భృమిం భ్రామ్యంతం మేళం
 ధమంతోః వర్షణాథమితస్తతేః ప్రేరయంతోః గాస్తదంతే గా వర్షా అపొణ్యమాన్వణ్ణతే ।
 అపాన్వతాః శుశుభానా యథా సర్వేభ్యత్యంతే తథా ప్రవర్షంతి త్యేథాః । యద్వా
 భృమ్యాన్వణ్ణి విణావిశేషః । తం ధమంతోః నాదయంతోః గా వలనామ్నా సురేణాపిహితా
 అపాన్వణ్ణతే । అపగతావరణా అకంపన్ ॥

• ప్రతిబహువారః ।

ధారావరాః - లుదకధారయించ కుడి అంతరిక్షన్న ఆవరించవరని, అభవనా స్థిరవాగిరత్య
 వృక్షాదిగళన్న ఆలిసుంతే నాతునవరని । ధృష్ణోజసః - రత్నగళన్న సదబియన తక్తియు
 వరని । మృగా నే - సింహగళంతే । భిమాస్తవిషిభిః - భయంకరవాద రుద్రవృక్షవరని । తవిషిభిః -
 తవ్యు తక్తి రత్నగళంచ । అచీనః - జగత్తన్న పూజిసునవరని । అగ్నయో న - ప్రకాశమానవరని
 15

ಅಗ್ನಿಗಳಂತೆ | ಶುಶುಚಾನಾಃ—ಬೆಳಗುವವರೂ | ಋಜೀಷಿಣಿಃ—ಉದಕವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರೂ ಆದ | ಮರುತಃ—ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು | ಭೈಮಿಂ—ಸಂಚರಿಸುವ ಮೇಘಗಳನ್ನು | ಧಮಂತೇಃ—ವೃಷ್ಟ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾ | ಗಾಃ—ತದಂತರ್ಗತವಾದ ಉದಕಗಳನ್ನು | ಅಪೆ ಅವೃಣತ—ವೃಷ್ಟಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಸುರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಸ್ಥಿರವಾಗಿರತಕ್ಕ ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವವರೂ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿಯುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರೂ, ಸಿಂಹಗಳಂತೆ ಭಯಂಕರವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವರೂ, ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರೂ, ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಅಗ್ನಿಗಳಂತೆ ಬೆಳಗುವವರೂ ಉದಕವಂತರೂ ಆದ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಸಂಚರಿಸುವ ಮೇಘಗಳನ್ನು ವೃಷ್ಟ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾ ತದಂತರ್ಗತವಾದ ಉದಕಗಳನ್ನು ವೃಷ್ಟಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಸುರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

The Maruts, shedders of showers, endowed with resistless might, like formidable lions, reverencing (the world) by their energies, resplendent as fires, laden with water. and blowing about the wandering cloud, give vent to its (collected) rain.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಧಾರಾವರಾಃ—ಉದಕಧಾರಯಾ ಅಂತರಿಕ್ಷವಾವೃಷ್ಟಿಂತಃ | ಯದ್ವಾ ಭೃತಾನಾಂ ಸ್ಥಿರಾಣಾಂ ವೃಕ್ಷಾದೀನಾಂ ಜಾಲಯಿತಾರಾಃ, ಯದ್ವಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋ ಧಾರಯಿತಾರಾಃ | ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ವೃಷ್ಟ್ಯದಕಗಳ ಧಾರಿಗಳಿಂದ (ಹನಿಗಳು ಎದೆಬಿಡದೆ ಏಕಾಂತಿಯಾಗಿ ಸುರಿಸುವುದರಿಂದ) ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವವರು, ಅಥವಾ ಚಲಿಸದೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇರುವ ವೃಕ್ಷವೇ ನೊಡಲಾದವುಗಳನ್ನೂ ಚಲಿಸುವಹಾಗೆ ಮಾಡುವವರು, ಅಥವಾ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿ ಧರಿಸುವವರು ಎಂದು ಮೂರುವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಧೃಷ್ಟೋಜಸಃ ಮೃಗಾ ನ ಭೀಮಾಃ—ಪರೇಷಾಂ ಧರ್ಷಕೇನ ಬಲೇನ ಯುಕ್ತಾಃ ಆತೆ ಏನ ಸಿಂಹಾ ಇವ ಭಯಂಕರಾಃ | ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವವರಾದಕಾರಣ ಸಿಂಹಗಳಹಾಗೆ ಭಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವರೆಂದು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳ ಪರಾಕ್ರಮವು ಸಿಂಹದ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ.

ತಪಿಸ್ವೀಭಿಃ ಅರ್ಚಿಣಃ—ಆತ್ಮೀಯೈರ್ಬಲೈಃ ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದಾನಾದಿನಾ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ ಪ್ರೂಜಯಂತಃ | ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ವೃಷ್ಟ್ಯದಕಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ (ಪೂಜೆಗೆ) ಶ್ಲಾಘನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡುವವರು ಎಂದೂ, ಅಗ್ನಿಯೋ ನ ಶುಶುಚಾನಾಃ—ದೀಪ್ತಾವತ್ಸಯೇ ಇವ ದೀಪ್ಯಮಾನಾಃ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ನಿಗಳಹಾಗೆ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವವರು ಎಂದೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಋಜೀಷೀಣಃ— ಋಜೀಷೀಮುಡಕಂ ತದ್ವಂತಃ | ಯದ್ವಾ ಋಜೀಷೋ ಅಪಗತಸಾರಃ ಸೋಮಃ ತೇನ ಯಾಕ್ವಾಃ | ತ್ವತೀಯಸವನೇ ಹಿ ಅಗ್ನಿಮಾರುತೇ ಮರುತಃ ಸ್ತಿಯಂತೇ | ತತ್ರ ಚ ಸವನದ್ವಯೇ ಅಭಿಸುತಂ ಗತಸಾರಂ ಸೋಮಮುಭಿಷುಂಠಿ | ಅತಸ್ತೇಷಾಂ ತದ್ಯುಕ್ತತ್ರಂ | ಸಾಯಣರು ಋಜೀಷ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉದಕ (ನೀರು) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ವೃಷ್ಟ್ಯದಕಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವರಾದುದರಿಂದ ಉದಕವುಳ್ಳವರೆಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ (ಸಾರವನ್ನು) ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿರುವ ಸೋಮಲತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಯಜ್ಞಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವಾಗ, ಮೂರನೆಯ ಸವನದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಮರುತಾದೇವತೆಗಳ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವರು ಆಗ ಹಿಂದಿನ ಸವನಗಳಲ್ಲಿ ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಉಳಿದ ಸಿಪ್ಪೆಗಳಿಂದ ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಈ ದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಹೋಮವನ್ನಾಚರಿಸುವರು. ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಅಥವಾ ಮಾಧ್ಯಾಹ್ನಿಕ ಸವನಗಳೆಂಬ ಎರಡು ವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂಡಿದ ಸೋಮಲತೆಗಳನ್ನೇ ಸಾಯಂಸವನದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂಡುವ ಕಾರಣ ರಸವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸಿಪ್ಪೆಯು ಋಜೀಷವೆನ್ನು ಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ರೀತಿಯಿಂದಿರುವ ಸೋಮವನ್ನು ಹವರ್ಭಾಗವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಋಜೀಷೀಣಃ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ ಯಾಕ್ವರು ಋಜೀಷೀ ಎಂಬ ಪವದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ—

ಅಸಾಂತಮನ್ಯುಸ್ತೃಪಲಪ್ರಭರ್ಮಾ ಧುನಿಶ್ಚಿಮೀನಾಚ್ಚಾರುಮೌ ಋಜೀಷೀ |
ಸೋಮೋ ವಿಶ್ವಾಸ್ಯತಸಾ ವನಾನಿ ನಾರ್ವಾಗಿಂದ್ರಂ ಪ್ರತಿವಾನಾನಿ ದೇಭಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೮೯-೫)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಋಜೀಷೀ ಸೋಮಃ ಯತ್ ಸೋಮಸ್ಯ ಪೂಯಮಾಸಸ್ಯ ಅತಿರಿಚ್ಯತೇ ತದ್ವಜೀಷವಸಾಜೀಷತಂ ಭವತಿ ತೇನರ್ಜೀಷೀ ಸೋಮಃ (ಋ. ೫-೧೨) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಅಥಾಪ್ಯೊದ್ಯೋ ನೀಗವೋ ಭವತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು—

ಋಜೀಷೀ ವಜ್ರೇ ವೃಷಭಸ್ತುರಾಷಾಟ್ ಭುಷ್ಣೀ ರಾಜಾ ವೃತ್ರಹಾ ಸೋಮಪಾನಾ |
ಯಾಕ್ವಾ ಹರಿಧ್ಯಾಮುಪ ಯಾಸದರ್ವಾಜಃ ಮಾಧ್ಯಂದಿನೇ ಸವನೇ ಮತ್ಸದಿಂದ್ರಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೫-೪೦-೪)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಋಜೀಷೀ ಇಂದ್ರಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಧ್ವಮಿಂ ಧಮಂತಃ ಗಾಃ ಅಪೆ ಅವ್ಯಜ್ಜಿತೆ— ಧ್ಯಮ್ಯಂತಂ ಮೇಘಂ ವರ್ಷಾರ್ಥಾಮಿಸತ್ತತಃ ಪ್ರೇರಯಂತಃ ತದಂತರ್ಗತಾಃ ಅಪಃ ಅಸಾವೃತಾಃ ಕುವಂತಂ ಯದ್ವಾ ಧ್ಯಮ್ಯಾಪ್ಯಃ ವಿಷ್ಣಾವತೀಷಃ ತಂ ಧಮಂತೋ ವಾದಯಂತಃ ಬಲನಾವಸ್ಯ ಅಸರೇಣಾಹಿಹಿತಾ ಗಾಃ ಅಪಗತಾಪರಣಾ ಅಕುವರ್ಣ | ಉದಕಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಿರುವ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಮಳೆಹುಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜಲಿಸುವ ಹಾಗಿ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರೇರಿಸಿ ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಉದಕಗಳು ವೃಷ್ಟಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರುವ ಹಾಗಿ ಮಾಡುವರೆಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಧ್ವಮಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವೀಣೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ವಲನೆಂಬ ಅಸುರನು ದೇವತೆಗಳ ಗೋಷ್ಠಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ಬಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದಾಗ

ಇವರು ವೀಣಾವಾದನವನ್ನು (ವೀಣೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿ) ಮಾಡಿ ಆ ಗೋವುಗಳು ಇರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಿ ಆ ಗೋವುಗಳು ಹೊರಗಡೆಗೆ ಬರುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಈ ಉಪಾಖ್ಯಾನವು ಹಿಂದೆಯೇ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಯಾಸ್ಯರು— ಭೈಮಿಃ ಭ್ರಾಮ್ಯತೇಃ (ನಿ. ೬-೨೧) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ—

ಇವಾಮಗ್ನೇ ಶರಣಿಂ ಮಿಾಮ್ಯಷೋ ನ ಇಮಮಧ್ಯಾನಂ ಯಮಗಾಮ ದೂರಾತ್ |

ಅಪಿಃ ಪಿತಾ ಪ್ರಮತಿಃ ಸೋಮ್ಯಾನಾಂ ಭೈಮಿರಸ್ಯುಷಿಕ್ಯನ್ತತ್ಕಾರ್ಥನಾಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೩೧-೧೬)

ಎಂಬ ಬುಕ್ಕನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಭೈಮಿಶಬ್ದದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಅಭಿಧೇಯನಾಗಿರುವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

~*~

|| ಸಂಹಿತಾಪಃ ||

ದ್ಯಾವೋ ನ ಸ್ತುಭಿತ್ತಿತಯಂತ ಖಾದಿನೋ ವ್ಯಗ್ಭಿಯಾ ನ ದ್ಯುತಯಂತ
ವೃಷ್ಯಯಃ |

ರುದ್ರೋ ಯದ್ರೋ ಮರುತೋ ರುಕ್ಮವಕ್ಷಸೋ ವೃಷಾಜನಿ ಪೃಶ್ನಾಃ ಶುಕ್ರ
ಊಧನಿ || ೨ ||

|| ಪದಪಠಃ ||

ದ್ಯಾವಃ | ನ | ಸ್ತುಭಿಃ | ಟಿತಯಂತ | ಖಾದಿನಃ | ವಿ | ಅಭಿಯಾಃ | ನ | ದ್ಯುತಯಂತ | ವೃಷ್ಯಯಃ |
ರುದ್ರಃ | ಯತ್ | ವಃ | ಮರುತಃ | ರುಕ್ಮವಕ್ಷಸಃ | ವೃಷಾ | ಅಜನಿ | ಪೃಶ್ನಾಃ | ಶುಕ್ರ | ಊಧನಿ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸ್ತುಭಿಃ | ನಕ್ಷತ್ರನಾಮೃತತ್ | ಯದಾದ ಯಾಸ್ಯಃ | ಬುಕ್ಷಾಃ ಸ್ತುಭಿರಿತಿ ನಕ್ಷತ್ರಾಣಾಂ |
ನಿ. ೩-೨೦ | ಇತಿ | ನಕ್ಷತ್ರೈರ್ವ್ಯಾಧೋ ನ ಯಥಾ ದ್ಯುಲೋಕಾಕ್ಷಿತಯಂತ ಚೇತಯಂತಿ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ
ಜ್ಞಾಪಯಂತಿ || ಟಿತಃ ಸಂಜ್ಞಾನೇ | ಪ್ರಕಾಶಂತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಖಾದಿನಃ ಶತ್ರುಣಾಂ ಪಾದಕಾ
ಮರುತಃ ಸ್ವಕೀರ್ಯಾರಾಭರಣೈರ್ಜ್ಞಾಯಂತೇ | ಯದ್ವಾ ಪಾದಃ ಕಟಕಂ | ತದ್ಯುಕ್ತಾಃ ಸಂತಃ
ಪ್ರಕಾಶಂತೇ | ತಥಾ ವೃಷ್ಯಯೋ ವರ್ಷಕಾ ಮರುತೋಽಭಿಯಾ ನ | ಅಭ್ರೇಷು ಭವಾ ವಿಮೃತ ಇವ

ವಿದ್ಯುತಯಂತ | ಸರ್ವಂ ಜಗದ್ವಿದ್ಯೋತಯಂತಿ | ಪ್ರಕಾಶಯಂತಿ || ಅಭ್ಯಶಬ್ದಾನ್ವವಾರ್ಥೇ ಸಮುದ್ರಾ-
ಭ್ರಾಷ್ಟ ಇತಿ ಘ-ಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಶೇಷಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕೃತಃ ರುಕ್ಮವಕ್ಷಸಃ ರುಕ್ಮಂ ರೋಚಮಾಣಾಭರಣಂ
ವಕ್ಷಸ್ಯುರಸಿ ಯೇಷಾಂ ಶಾಪ್ತಶಾ ಹೇ ಮರುತೋ ಯದ್ಯದಾ ವೋ ಯುಷ್ಮಾನ್ ವೃಷಾ ಸೇಚನಸಮರ್ಥೋ
ರುದ್ರೋ ಮಹಾವೇದಃ ಪೃತ್ವಾಃ | ಪೃತ್ವಿವಾರ್ಥ್ಯಮಿಕಾ ವಾಕ್ | ತಸ್ಯಾಃ ಸಂಬಂಧಿನಿ ಶುಕ್ರೇ
ನಿರ್ಮಲ ಊಧನ್ಯುದ್ಯತೇ ಪ್ರದೇಶೇಽಜನಿ | ಅಜನಯತ್ | ತದಾನೀಮಿತಿ ಪೂರ್ವತ್ರ ಸಂಬಂಧಃ | ಯದ್ವಾ
ಪೃತ್ವಿನಿರ್ವಾನಾರ್ಣೇಯಂ ಭೂಮಿಃ ಪುರಾ ಗೋರೂಪಧರಾಸೀತ್ ತಸ್ಯಾಂ ಮಹೇಶೋ ವೃಷೋ ಭೂತ್ವಾ
ಮರುತಃ ಉತ್ಪಾದಿಯಾವಾಸೇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ | ತದತ್ರೋಚ್ಯತೇ | ಹೇ ಮರುತೋ ಯದ್ಯಸ್ಮಾದ್ಯೋ
ಯುಷ್ಮಾನ್ ವೃಷಾ ವೃಷರೂಪೋ ರುದ್ರಃ ಪೃತ್ವಾಃ ಗೋಃ ಶುಕ್ರೇ ನಿರ್ಮಲ ಊಧನ್ಯುಧಸಿ ಪಯಸಿ
ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ತೋಽಜನಿ | ಅಜೇಜನತ್ | ತಸ್ಮಾದ್ಯೋಯಮೇವಂ ಮಹಾಸುಭಾವಾ ಜಾತಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
ತಥಾ ಚ ತೈತ್ತರೀಯಂಕಂ | ಪೃತ್ವಿಯೈವೈ ಪಯಸೋ ಮರುತೋ ಜಾತಾಃ | ತೈ. ಸಂ. ೨-೨-೧೦-೪ | ಇತಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ರುಕ್ಮವಕ್ಷಸಃ—ವಕ್ಷಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಅಭರಣವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ | ಮರುತಃ—ಮರುತ್ತುಗಳೇ |
ಯತ್—ಯಾವಾಗ | ವಃ—ನಿಮ್ಮನ್ನು | ವೃಷಾ—ಸೇಚನಸಮರ್ಥನಾದ | ರುದ್ರಃ—ರುದ್ರನು |
ಪೃತ್ವಾಃ—ಪೃತ್ವಿಯು | ಶುಕ್ರೇ—ನಿರ್ಮಲವಾಮದೂ | ಊಧನಿ—ಉದ್ದತವಾಮದೂ ಅದ ಉದರದಲ್ಲಿ |
ಅಜನಿ—ವೃಷ್ಟಿಸಿದನೋ (ಆಗ) | ಸ್ತೃಭಿಃ—ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ | ದ್ಯಾವೋ ನ—ಆಂತರಿಕ್ಷವು ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಕಾಶ
ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ | ಖಾದಿನಃ—ಕಟಕವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ನೀವು (ನಿಮ್ಮ ಅಭರಣಗಳಿಂದ) | ಚಿತಯಂತ—
ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀರಿ | ವೃಷ್ಯಯಃ—ವೃಷ್ಟಿಕಾರಕರಾದ ನೀವು | ಅಭಿಯಾ ನ—ಮೇಘಗಳಿಂದ ಜನಿತ
ವಾದ ನಿಮ್ಮತ್ತುಗಳಂತೆ | ವಿದ್ಯುತಯಂತೆ—ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ವಕ್ಷಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಅಭರಣವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ, ಸೇಚನಸಮರ್ಥನಾದ ರುದ್ರನು
ಯಾವಾಗ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರತ್ವಿಯ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನೋ, ಆಗ, ಅಂತರಿಕ್ಷವು ನಕ್ಷತ್ರ
ಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಕಟಕಧಾರಿಗಳಾದ ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಅಭರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು
ತ್ತೀರಿ: ವೃಷ್ಟಿಕಾರಕರಾದ ನೀವು ಮೇಘಗಳಿಂದ ಜನಿತವಾದ ನಿಮ್ಮತ್ತುಗಳಂತೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡುತ್ತೀರಿ.

English Translation.

Since, golden-breasted Maruts, the vigorous (Rudra) begot you of
the pure womb of Prishni, therefore they, the devourers (of their enemies),
are conspicuous (by their ornaments), as the heavens are by the constellat-
ions; and, senders of rain, they are brilliant as the cloud-born (lightning).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸ್ತೃಭಿಃ ದ್ಯಾವೋ ನ ಚಿತಯಂತೆ—ನಕ್ಷತ್ರೈಃ ಯಥಾ ದ್ಯುಲೋಕಾಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಚೇತಯಂತಿ ಪ್ರಕಾಶತೇ | ತಥಾ ಪಾದಿನಃ ಶತ್ರುಣಾಂ ಪಾದಕಾಃ ಮರುತಃ ಸ್ವಕೀಯೈರಾಭರಣೈಃ ಜ್ಞಾಯಂತೇ | ಯದ್ವಾ ಪಾದಃ ಕಟಕಂ | ತದ್ಯುಕ್ತಾಸ್ತಂತಃ ಪ್ರಕಾಶತೇ | ಯಾಸ್ಮರು ಸ್ತೃಭಿಃ (ಸಿ. ೩-೨೦) ಎಂದು ದ್ವಿಶ ಉತ್ತರಾಣಿ ನಾಮಾನಿ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ನಾಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಠವಾಡಿ, ಬೃಹಾಃ ಸ್ತೃಭಿರಿತಿ ನಕ್ಷತ್ರಾಣಾಂ ಎಂದೂ, ಸ್ತೃಭಿಸ್ತ್ರೀಣಾನೀವ ಬ್ರಾಹ್ಮಯಂತೇ ಎಂದೂ (ಸಿ. ೩-೨೦) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತರಿಕ್ಷವೇ ವೇದಲಾದ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುವ ಲೋಕಗಳ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವಹಾಗಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ಮರುದ್ವೀಪತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯತಕ್ಕವರಾಗಿತ್ತಾರೆ ಅಥವಾ ಪಾದವೆಂದರೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕಡಗವೆಂಬ ಅರ್ಥರಣವು. ಈ ಮರುದ್ವೀಪತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಕಡಗಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವೃಷಭಯಃ ಅಭಿಯಾ ನ ವಿದ್ಯೋತೆಯಂತೆ—ವರ್ಷಕಾಃ ಮರುತಃ ಅಭ್ಯೇಷು ಭವಾ ವಿದ್ಯೋತ ಇವ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ ಪ್ರಕಾಶಯಂತಿ | ವೃಷ್ಟ್ಯದಕಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಮರುದ್ವೀಪತೆಗಳು ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಮಿಂಚುಗಳು ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವಹಾಗಿ ಲೋಕಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡುವರು. ಈ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನ ಎಂಬುದು ಉಪಮಾಪಾಚಕವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ವೃಷಾ ರುದ್ರಃ ಪೃಶ್ವಾಃ ಶುಕ್ರೇ ಊಧನಿ ವಃ ಅಜನಯತ್—ಸೇಚಿನಸಮರ್ಥಃ ಮಹಾದೇವ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ವಾಕ್ ತಸ್ಯಾಃ ನಿಮಗಲೇ ಉದ್ಯತಪ್ರದೇಶೇ ಅಜನಯತ್ | ಯಾಸ್ಮರು ಪೃಶ್ವಿಃ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸಾಧಾರಣ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ಸಿ. ೨-೧೩) ಪಠಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸೇಚಿನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಶಕ್ತನಾದ ಮಹಾದೇವನು ಮಾಧ್ಯಮಿಕವಾಗುತ್ತವೆಂದ ಇವನ ಪೃಶ್ವಿದೇವಿಯ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಉದದದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಇರಿಸಿ ಮರುದ್ವೀಪತೆಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಯದಾ ಪೃಶ್ವೀರ್ನಾನಾವರ್ಣೀಯಂ ಭೂಮಿಃ ಪುರಾ ಗೋರೂಪಧರಾ ಅಸೀತ್ | ತಸ್ಯಾಂ ಮಹೇಶಃ ವೃಷೋ ಭೂತ್ವಾ ಮರುತೈಃ ಉತ್ಪಾದಯಾನಾಸೇತ್ಯಾಚಿಕ್ಷತೇ | ತದತ್ತೋಚ್ಯತೇ | ನಾನಾವಿಧವಾದ ಬಣ್ಣಗಳಿಲ್ಲದಾದ ಈ ಭೂಮಿಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಗೋವಿನ ಆಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾಗ ಮಹೇಶ್ವರನು ಗರ್ಭಿಯ ಆಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಮರುದ್ವೀಪತೆಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಉಪಾಖ್ಯಾನವು ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿ ಈ ಮರುದ್ವೀಪತೆಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಇರುವ ಕಾರಣ ಈ ಮರುದ್ವೀಪತೆಗಳು ರುಕ್ಮೆನಕ್ಷತ್ರಃ-ರುಕ್ಮಂ ರೋಚಿಮಾನಾಭರಣಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ-ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿರುವರೊಂದೂ, ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವಹಾಗಿ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವರೊಂದೂ, ಮಹಾದೇವನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವರೊಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಠ ||

ಉಕ್ಷಂತೇ ಅಶ್ವಾ ಅತ್ಯಾಣವಃ ಜಿಷು ನದಸ್ಯ ಕರ್ಣ್ಯಸ್ತುರಯಂತ ಆಶುಭಿಃ |

ಹಿರಣ್ಯಶಿಪ್ರಾ ಮರುತೋ ದವಿಧ್ವತಃ ಸ್ವಕ್ಷಂ ಯಾಥ ಪೃಷ್ಠತೀಭಿಃ ಸಮನ್ಯವಃ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಉಕ್ಷಂತೇ | ಅಶ್ವಾನ್ | ಅತ್ಯಾನ್ ಇವ | ಆಜಿಷು | ನದಸ್ಯ | ಕರ್ಣ್ಯಃ | ತುರಯಂತೇ | ಆಶುಭಿಃ |

ಹಿರಣ್ಯಶಿಪ್ರಾಃ | ಮರುತಃ | ದವಿಧ್ವತಃ | ಸ್ವಕ್ಷಂ | ಯಾಥ | ಪೃಷ್ಠತೀಭಿಃ | ಸಮನ್ಯವಃ || ೩ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಮರುತೋಽಶ್ವಾನ್ ವ್ಯಾಪ್ತಾನ್ ಲೋಕಾನುಕ್ಷಂತೇ | ಸಿಂಚಂತಿ | ಅಶೂ ವ್ಯಾಪ್ತಾಃ | ಔಷಾದಿಕಃ ಕೃತ್ವತ್ರಯಃ | ಅಜಿಷು ಸಂಗ್ರಾಮೇಷ್ವತ್ಯಾನಿವ ಸತತೆಗಾಮಿನಸ್ತುರಗಾನ್ ಯಥಾ ಸ್ತೇದಾಪನೋದಾಯೋದಕೈಃ ಸಿಂಚಂತಿ ತದ್ಭತ್ | ಅಪಿ ಚ ತೇ ಮರುತ ಅಶುಭಿಃ ಶೀಘ್ರಗಮನೈರಶ್ವೈರ್ನದಸ್ಯ ಶಬ್ದವತೋ ಮೇಘಸ್ಯ ಕರ್ಣ್ಯಃ ಕೃತ್ವೇರ್ನದಸ್ಯ ಪ್ರದೇಶೈಸ್ತುರಯಂತೇ | ವರ್ಷಾಣಾರ್ಥಂ ವ್ಯಪ್ಪುತ್ಪಾದನಾಯ ತ್ವರಿತಂ ಗಚ್ಚಂತಿ || ತುರ ತ್ವರಣೇ || ಶೇಷಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕೃತಃ | ಹೇ ಹಿರಣ್ಯಶಿಪ್ರಾಃ | ಶಿಪ್ರಂ ಶಿರಸ್ತಾಂ | ಸುವರ್ಣಮಯಶಿರಸ್ತಾಣಾಃ ಸಮನ್ಯವಃ ಸಮಾನಮನಸ್ತ್ಯಾಃ ಸಮಾನಕೋರಧಾ ವಾ ಹೇ ಮರುತೋ ದವಿಧ್ವತೋ ಮಹೀರುಹಾದಿಕಂ ಕಂಪಯಂತೋ ಯೂಯಂ || ಧೂರ್ಷ್ ಕಂಪನ ಇತ್ಯಗ್ನಾದ್ಧಾಢ್ಯತ್ಯಾದಾನೇತದ್ಭೂತಂ ನಿಪಾತ್ಯತೇ || ಪೃಷ್ಠತೀಭಿಯುಷ್ಕದ್ಭೇ ಯೋಜಿತಾಭಿಃ ಶ್ವೇತದಿಂದ್ರಂಕಶಾಭಿವ್ಯುಗೀಧಿವದವಾಧಿವಾರ್ಷ್ಯಕ್ಷಂ | ಅನ್ನನಾಮೃತತ್ | ದವಿಲಕ್ಷಣಾನ್ನವಂತಂ ಯಜಮಾನಂ || ಅರ್ಥ ಅದಿತ್ಯಾದಿವತ್ || ಯಾಥ | ಗಚ್ಚತ ||

|| ಉತಿಪಾಠಃ ||

ಅಜಿಷು-ಸಂಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ | ಅಶ್ವಾನಿವ-(ಅಯಾಸ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಅಶ್ವಗಳ ಮೇಲೆ ಉದಕವನ್ನು ಸುರಿಯುವಂತೆ | (ಮರುತಃ-ಮರುತ್ತುಗಳು) | ಅಶ್ವಾನ್-ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಲೋಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ | ಉಕ್ಷಂತೇ-ಉದಕದಿಂದ ತೋಯಿಸುತ್ತವೆ | (ಅದೇ ಮರುತ್ತುಗಳು) ಅಶುಭಿಃ-ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಗಳಾದ ಅಶ್ವಗಳೊಡನೆ | ನದಸ್ಯ-ಶಬ್ದವಾದತಕ್ಕ ಮೇಘಗಳ | ಕರ್ಣ್ಯಃ-(ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ) ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಮಾಗಳಗಳ ಮೂಲಕ | ತುರಯಂತೇ-(ವ್ಯಪ್ಪುತ್ಪಾದನಕ್ಕಾಗಿ) ವೇಗವಾಗಿ ಸುಗ್ಧವೆವೆ | ಹಿರಣ್ಯಶಿಪ್ರಾಃ-ಸುವರ್ಣನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶಿರಸ್ತಾಣವುಳ್ಳವರೂ | ಸಮನ್ಯವಃ-ಸಮಾನವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರೂ ಆದ | ಮರುತಃ-ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ | ದವಿಧ್ವತಃ-ವ್ಯಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ನೀರು | ಪೃಷ್ಠತೀಭಿಃ-ಬಿಂದು ರೂಪವಾದ ವರ್ಣದೊಡನೆ

ಕೂಡಿದ ಅಶ್ವಗಳೊಡನೆ | ಶ್ವಕ್ಷಂ—ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ ಯಜಮಾನನ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ | ಯಾಥ—ಬನ್ನಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಸಂಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾಸಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅಶ್ವಗಳ ಮೇಲೆ ಉದಕವನ್ನು ಸುರಿಯುವಂತೆ ಮರುತ್ತುಗಳು ಸಕಲ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಉದಕದಿಂದ ತೋಯಿಸುತ್ತವೆ. ಅದೇ ಮರುತ್ತುಗಳು ಶಬ್ದಮಾಡತಕ್ಕ ಮೇಳಗಳ ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಿಘ್ರಗಾಮಿಗಳಾದ ಅಶ್ವಗಳೊಡನೆ ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವೃಷ್ಟ್ಯಶ್ವಾದನಕ್ಕಾಗಿ ವೇಗವಾಗಿ ನುಗ್ಗುತ್ತವೆ. ಸುವರ್ಣನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣವುಳ್ಳವರೂ, ಸಮಾನವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರೂ ಆದ ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ, ವೃತ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಕಂಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ನೀವು ಬಿಂದುರೂಪವಾದ ವರ್ಣದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಅಶ್ವಗಳೊಡನೆ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ಅನ್ನದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ ಯಜಮಾನನ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬನ್ನಿರಿ.

English Translation.

They sprinkle the wide-extended (lands) with water, as (men sprinkle) horses (when heated) in battles; and they rush along with swift (horses) on the skirts of the sounding (cloud): Maruts, golden-helmeted, and of one mind, agitating (the trees), come with your spotted deer to (receive the sacrificial) food.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಶ್ವಾನ್ ಅಜಿಷು ಆತ್ಮಾನಿವ ಸಿಂಚಂತಿ | ಮರುತಃ ವ್ಯಾಪ್ತಾನ್ ಲೋಕಾನ್ ಸಂಗ್ರಾಮೇಷು ಸತತಗಾಮಿನಸ್ತುರಗಾಃ ಯಥಾ ಸ್ವೇದಾಪನೋದಾಯ ಉದಕೈಃ ಸಿಂಚಂತಿ ತದ್ವತ್ | ಯಾಷ್ಕರು ಅಶ್ವ ಅಶ್ಯ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಅಶ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೭) ಪಾಠಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಯಣರು ಅಶ್ವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ವೃಷ್ಟ್ಯದಕಗಳಿಂದ ಸಿಂಪಡಿಸುವರು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಬೆವರು ಹೋಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉದಕಗಳಿಂದ ಚುಮುಕಿಸಿ ಆಯಾಸಪರಿಹಾರಮಾಡುವಹಾಗಿ ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಶುಭಃ ನದಶ್ಯ ಕರ್ಣೈಃ ತುರಯಂತೇ—ತೇ ಮರುತಃ ಶಿಘ್ರಗಮನ್ಯಃ ಅಶ್ವೈಃ | ಶಬ್ದವತೋ ನೋಘಶ್ಯ ಮಧ್ಯಶ್ವದೇಶೈಃ ವೃಷ್ಟ್ಯಶ್ವಾದನಾಯ ತ್ವರಿತಂ ಗಚ್ಚಂತಿ | ಉದಕಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮೇಳಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಮೇಳಗಳ ಮಧ್ಯಶ್ವದೇಶವನ್ನು ಶಿಘ್ರವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಕುದುರೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಭೂಮಿಗೆ ಮೇಳದಲ್ಲಿರುವ ಉದಕಗಳು ವೃಷ್ಟಿಯರೂಪದಿಂದ ಸುರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಿರಣ್ಯಶಿಪ್ತಾಃ—ಸುವರ್ಣಮಯಶಿರಸ್ತ್ರಾಣಾಃ | ಶಿಪ್ತಂ ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣಂ | ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಚನ್ನದಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಶಿರಸ್ಸಿನ ಆಭರಣವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವರು, ಸಮನ್ಯವಃ—ಸಮಾನಮನಸ್ವಾಃ | ಸಮಾನಮನಸ್ವಾಃ ಸಮಾನಶ್ವಾದನಾ ವಾ

(ಸಪ್ತಮರುತ್ತುಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಇವರು ಒಂದೇವಿಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು ಅಥವಾ ಒಂದೇವಿಧವಾದ ಕೋಪವುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು ಮತ್ತು ದವಿದ್ಯತೆ: ಸ್ವಪ್ನವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸುವರು ಎಂದು ಮರುಪ್ಪೇವತೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ, ಈ ಮರುಪ್ಪೇವತೆಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಕೀಳಿ: ಸೃಷ್ಟಂ ಯಾತ—ಯುಷ್ಮದ್ಭೇ ಯೋಜಿತಾಭಿ: ಶ್ವೇತಬಿಂದುಂಕಿತಾಭಿ: ಮೃಗೀಭಿ: ವದನಾಭಿರ್ನಾ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಾನ್ಮವಂತಂ ಯಜಮಾನಂ ಗಚ್ಛುಥ | ತನ್ಮು ರಥಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಬಿಳಿಯ ಚುಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಜಿಂಕೆಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಪವಿಪ್ಯುರಾಗಿ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನನ ಯಾಗಶಾಲೆಗೆ ಬನ್ನರಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಯಾಪ್ತುರು ಹರೀ ಇಂದ್ರಸ್ಯ | ರೋಹಿತೋ ಅಗ್ನೀಃ | ಹರಿತ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ | ರಾಸಭಾವಶ್ಚಿನೋಃ | ಅಜಾಃ ಪೂಷ್ಠಃ | ಸೃಷತ್ಯೋ ಮರುತಾಂ | ಅರುಣ್ಯೋ ಗಾವ ಉಷಸಃ | ಶ್ಯಾವಾಃ ಸವಿತುಃ | ವಿಶ್ವರೂಪಾ ಬೃಹಸ್ಪತೇಃ | ನಿಯಂತ್ರೋ ವಾಯೋಃ | ಇತಿ ದಶಾದಿಷ್ಟೋಪಯೋಜನಾನಿ (ನಿ.೨-೨೮) ಎಂದು ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗಳ ವಾಹನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮರುತ್ತುಗಳಿಗೆ ಸೃಷ್ಟತಃ ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ವಿಷ್ವರೂಪವಾದ ವಿವರಣೆಯು ಹಿಂದಿನ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಸೃಷ್ಟೇ ತಾ ವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾ ವವಕ್ಶಿರೇ ಮಿತ್ರಾಯ ವಾ ಸದಮಾ ಜೀರದಾನವಃ |
 ಸೃಷದಶ್ವಾಸೋ ಅನವಭ್ರರಾಧಸ ಯಜಿಸ್ಯಾಸೋ ನ ವಯುನೇಷು ಧೂರ್ವಸದಃ ||

|| ಪದಪಠಃ ||

ಸೃಷ್ಟೇ | ತಾ | ವಿಶ್ವಾ | ಭುವನಾ | ವವಕ್ಶಿರೇ | ಮಿತ್ರಾಯ | ವಾ | ಸದಂ | ಅ | ಜೀರದಾನವಃ |
 ಸೃಷದಶ್ವಾಸಃ | ಅನವಭ್ರರಾಧಸಃ | ಯಜಿಸ್ಯಾಸಃ | ನಃ | ವಯುನೇಷು | ಧೂರ್ವಸದಃ || ೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸೃಷ್ಟೇ ಸೃಷ್ಟವತೇ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಾನ್ಮಯುಕ್ತಾಯ ಯಜಮಾನಾಯ ತಾ ಶಾನಿ ವಿಶ್ವಾ ಸರ್ವಾಣಿ ಭುವನಾನ್ಯುದಶಾನಿ ಮಿತ್ರಾಯ | ವಾತಬೃ ಉಪಮಾರ್ಥಃ | ಮಿತ್ರಾಯೇವ ಸದಂ ಸದಾ ಅ ಪವಕ್ಶಿರೇ | ಮರುತ ಅಪಹಂತಿ | ಯದ್ವಾ ವಾತಬ್ರೂವಧಾರಣೇ | ಮಿತ್ರಧೂಕಾಯ ಯಜಮಾನಾಯೈವ ಸೃಷ್ಟೇನೇ ನಿಮಿತ್ತಧೂತೇ ಸತಿ ವೃಷ್ಟ್ಯುದಕಾನ್ಯಾವಹಂತಿ | ಕೀದೃತಾ ಮರುತಃ | ಜೀರದಾನವಃ |

క్షప్తదానాః | క్షృషదత్తాశః క్షృషద్విః క్షేతేబిందుభియోక్తా అత్తా యేషాం తే తథోలక్తాః |
 అనవభ్రరాధశః || భృశు భ్రంశు అధఃపతనే | అవభ్రంశనవభ్రః | డోలన్యత్పాసి ద్భృత్యే |
 షా. ౬.౨.౪౨.౪ | ఇతి డత్త్యయః | నాశ్శ్యవభ్రోల యస్యేతి బకువైలహా నశ్శ్యాభ్యామిత్కృత్తేర-
 పదాంతోలదాత్తత్వం | అనవభ్రం భ్రంశనరహితం రాధోల ధనం యేషాం తే | బకువైలహా
 పూర్వపదప్రకృతిస్వరత్వం || ఋజిష్యాశోల న | ఋజు అకుటిలం పృశ్చువంతోల గజ్యోత్రోల౯త్పా
 ఇవ వయినేషు గంత్వేషు మధ్యే ధూర్షదోల ధారి మేలేభ్యో వచనే సీలదంతోల నిషణ్ణా
 ఇత్వేభ్యః ||

|| ప్రతిపదార్థః ||

జీరదానవః—తడివల్లదీ దాననూడతక్యవరూ | అనవభ్రరాధశః—నారరహితవాద ధన
 వృళ్ళవరూ | క్షృషదత్తాశః—బిందురూపవాద వణాయుక్తవాద అత్తగళుళ్ళవరూ | ఋజిష్యాశోల
 న—నేరవాగ ఓడువ అత్తగళంతే | వయినేషు—జోలగతక్య మూగగళల్లి | ధూర్షదః—మేళ
 రూపవాద రథదల్లి కుళితీరువవరూ ఆద మరుత్తగళు | క్షృజ్జే—కప్పిన రూపద అన్నవన్న జొందిరువ
 యజమానసిగ | తా విత్తా భువనా—సవస్త్రవాద లుదకవన్నా | మిత్రాయ వా—మిత్రసిగే ఆద
 శ్లోవకనాగి కేడువంతే | శదం—సర్పదా | ఆ వవక్షీరే—తండొగళుత్తారే.

|| భావార్థః ||

తడివల్లదీ దాననూడతక్యవరూ, నారరహితవాద ధనవృళ్ళవరూ, బిందురూపవాద వణాదిం
 కూడిద అత్తగళుళ్ళవరూ, మూగగళల్లి నేరవాగి ఓడువ అత్తగళంతే మేళరూపవాద రథదల్లి కుళితీరు
 వవరూ ఆద మరుత్తుగళు కప్పిన రూపద అన్నవన్న జొందిరువ యజమానసిగి సవస్త్రవాద లుదకవన్న
 మిత్రసిగి ఆదశ్లోవకనాగి కేడువంతే సర్పదా తండొగళుత్తారే.

English Translation.

The prompt-giving Maruts ever confer upon the (offerer of sacrificial)
 food, as upon a friend, all these (world-supporting) waters : they who have
 spotted deer for steeds, who are possessed of inexhaustible riches, and who,
 seated in their chariots, (proceed) amongst the moving (clouds), like horses
 going straight (to the goal).

|| చిత్రావచనముగళు. ||

క్షేజ్జే విత్తా భువనా మిత్రాయ వా ఆవవక్షీరే—కపిలక్షణాన్నయోక్తాయ యజ
 మానాయ సర్పాణే లుదకాని మిత్రాయేవ మరుతః శదా ఆవవక్షీరి | యదా వా కర్షోల
 అవధారణే మిత్రేభూతాయో యజమానాయోవ క్షేజ్జే అన్నే నిమిత్రేభూతే సతి వృష్ణ్యదకాన్యా
 వచంతి | ఇల్లి వా ఎంబ నిపాతకే లుపమాధ్యవన్న అవధారణాధ్యవన్న జేళదే. ఇవరింద ఎదడు

ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವೂ ವಿನೃತವಾಗಿದೆ. ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಅನ್ನವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಕೃತಿಯನ್ನೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನರು ತಮ್ಮ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಗೆ ಉಚಿತವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹಾಗೆ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಡುವರು ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಾ ಶಬ್ದವು ಉಪಮಾನರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಅನರ್ಥಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ (ಸ್ವೇಚ್ಛೆ) ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಯಜಮಾನನಿಗೆನೇ ಹವಿಸ್ಸಿನರೂಪವಾದ ಅನ್ನವು ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಕೃತಿಯನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕೊಡುವರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಯಾಸ್ತು ಭುವನಃ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೪) ಪೃಥ್ವಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯) ಪಾಠಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪೃಥ್ವಿಶಾಸನಂ—ಪೃಥ್ವಿಃ ಶ್ವೇತೇಂದುಭಿಃ ಯುಕ್ತಾ ಅಶ್ವಾ ಯೇಷಾಂ ತೇ | ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಬಿಳಿಯ ಚುಕ್ಕೆಗಳು ಉಳ್ಳ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ನಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವರು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಅನವಭ್ರೂರಾಧಸಃ—ಅನವಭ್ರಂಶನಮನವಭ್ರಃ ನಾಶ್ಚೈವಭ್ರೋ ಯಸ್ಯ ತತ್ ಅನವಭ್ರಂ ಭ್ರಂಶನ ರಹಿತಂ ಧನಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ | ರಾಧಃ ಎಂಬ ಪದವು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅನವಭ್ರ ಎಂದರೆ ನಾಶವು. ನಾಶವಿಲ್ಲದುದು ಅನವಭ್ರವೆನಿಸುವುದು. ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವ ಧನವನ್ನು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಕೊಡುವರು ಎಂದು, ಅರ್ಥವು ವಿನೃತವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ವಯೋನೇಷು ಋಜಿಸ್ವಾಸೋ ನ ಧೂರ್ಷದಃ—ಗಂತ್ವಸು ಮಧ್ಯೇ ಋಜು ಅಕುಟಿಲಂ ಗಚ್ಛಂತಃ ಅಶ್ವಾ ಇವ ಧುರಿ ಮೇಘಸ್ಯ ವಹನೇ ನಿಷಜ್ಞಾಃ | ವೇಗದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವವರಲ್ಲಿ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ವಕ್ರವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸದೇ ಇರುವ ಕುದುರೆಗಳ ಹಾಗೆ ಸಂಚಾರಮಾಡುವ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಮೇಘಗಳನ್ನು ವಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತರಾಗಿರುವರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವಯೋನಂ ಎಂಬ ಪದವು ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ವಯೋನಂ ವೇತೇಃ ಕಾಂತಿರ್ವಾ ಪ್ರಜ್ಞಾನಾ (ನಿ. ೫-೧೫) ಎಂದು ವಿನೃತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಲೇಬೇಕು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯಃ ||

ಇಂಧನ್ಯಭಿರ್ಧೇನುಭೀ ರಪ್ಯದೂಧಭಿರಧ್ವಸ್ಯುಭಿಃ ಪಥಿಭಿರ್ಭ್ರಾಜ ದೃಷ್ಟಯಃ |

ಆ ಹಂಸಾಸೋ ನ ಸ್ವಸರಾಣಿ ಗಂತನ ಮಧೋರ್ಮದಾಯ ಮರುತಃ ಸಮನ್ಯವಃ ||

|| ಪದವಾಃ ||

ಇಂಧನ್ಯಭಿಃ | ಧೇನುಭಿಃ | ರಶ್ಯದೂಧಭಿಃ | ಅಧ್ವಸ್ಯಭಿಃ | ಪಥಿಭಿಃ | ಭ್ರಾಜತ್ಯಯಃ |

ಅ | ಹಂಸಾಃ | ನ | ಸ್ವಸರಾಣಿ | ಗಂತನ | ಮಧೋಃ | ಮದಾಯ | ಮರುತಃ | ಸ್ವಮನ್ಯವಃ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸಮನ್ಯವಃ ಸಮಾನಮನಸ್ವಾಃ ಸಮಾನಕ್ರೋಧಾಃ ಸಮಾನತೇಜಸೋ ವಾ ಹೇ ಮರುತೋ ಭ್ರಾಜದ್ಯಷ್ಟಯೋ ದೀಪ್ಯಮಾನಾಯುಧಾ ಯೂಯಮಿಂಧನ್ಯಭಿಃ ಸಮಿಂಧನವನ್ವಿಃ || ಇಂಧನ-ಶಬ್ದಾಚ್ಚಂದಸೀವನಿಪಾವಿತಿ ಮತ್ಸರ್ಥೀಯೋ ವನಿಶ್ | ಛಾಂದಸೋ ವರ್ಣಲೋಪಃ || ಧೇನುಭಿಃ ಪ್ರೀಣಯಿತ್ಯೈಶ್ಚ ರಶ್ಯದೂಧಭಿಃ | ವಿರಪೀತಿ ಮಹನ್ನಾಮು | ಮಹೋಧಸ್ತೈಃ | ಊಧಾಂಸಿ ಜಲಸ್ರೋತೋಮಾರ್ಗಃ | ಯದ್ವಾ ರಶ ಲಶ ನ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ನಾಚಿ | ಶಬ್ದಾಯಮಾನೋಚ್ಚಿತ್ರ-ಪ್ರದೇಶೈರಧ್ವಸ್ಯಭಿರ್ಧಂಸನರಹಿತೈಃ ಪಥಿಭಿಃ | ಶತೇತಿ ಗಚ್ಛಂತೀತಿ ಪಂಥಾನೋ ಮೇಘಾಃ | ಏವಂ-ಭೂತೈರ್ಮೇಘೈಃ ಸಹ ಮಾರ್ಗೈರೇವ ವಾಗಂತನ | ಕಿಮರ್ಥಂ | ಮಧೋಮಾರ್ಗದಾಯ | ಸೋಮಸ್ಯ ಮದಾರ್ಥಂ | ತತ್ರ ದ್ಯಷ್ಟಾಂತಃ | ಹಂಸಾಸೋ ನ | ಯಥಾ ಹಂಸಾಃ ಸ್ವಸರಾಣಿ ಸ್ತೀರಯಾಸಿ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಾನಿ ಪ್ರಾಪ್ತುಂತಿ ತದ್ವತ್ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಸಮನ್ಯವಃ—ಸಮಾನವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ | ಮರುತಃ—ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ | ಭ್ರಾಜದ್ಯಷ್ಟಯಃ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಆಯುಧವುಳ್ಳ ನೀವು | ಇಂಧನ್ಯಭಿಃ—ಕಾಂತಿಯುತವಾದ | ಧೇನುಭಿಃ—ಕೃತ್ತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವು | ರಶ್ಯದೂಧಭಿಃ—ಮಹತ್ತಾದ ಜಲಪ್ರವಾಹಗಳುಳ್ಳವು | ಅಧ್ವಸ್ಯಭಿಃ—ನಾಶರಹಿತವಾದವು | ಅ | ಪಥಿಭಿಃ—ಮೇಘಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ | ಮಧೋಃ—ಸೋಮರಸದ ಪಾನದಿಂದ ಲಭಿಸತಕ್ಕ | ಮದಾಯ—ಹರ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ | ಸ್ವಸರಾಣಿ—ತನ್ನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೇರತಕ್ಕ | ಹಂಸಾಸೋ ನ—ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಗಂಭೀರವಾದ ಗಮನದಿಂದ | ಅ ಗಂತನ—ಬನ್ನಿರಿ.

|| ಛಾಂದಸ್ ||

ಸಮಾನವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ, ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಆಯುಧವುಳ್ಳ ನೀವು ಕಾಂತಿಯುತವಾದ ಧೇನುಗಳೊಡನೆ ಮಹತ್ತಾದ ಜಲಪ್ರವಾಹಗಳುಳ್ಳವು, ನಾಶರಹಿತವೂ ಆದ ಮೇಘಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಸೋಮರಸ ಪಾನದಿಂದ ಲಭಿಸತಕ್ಕ ಹರ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಸ್ವನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಗಂಭೀರವಾದ ಗಮನದಿಂದ ಹೋಗಿ ಸೇರತಕ್ಕ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಬನ್ನಿರಿ.

English Translation.

Maruts, who are of one mind, and are armed with shining lances, come with the bright, full-uddered cows, by unobstructed paths, to partake of the exhilaration of the (soma) juice, as swans (fly) to their nests.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸಮನ್ಯವಾಃ—ಸಮಾನಮನಸ್ತ್ಯಾಃ, ಸಮಾನಕ್ರೋಧಾಃ ಸಮಾನತೇಜಸೋ ವಾ | ನಿರುಕ್ರಕಾರರು ಮನ್ಯಪದವನ್ನು ಕ್ರೋಧನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಪಾಠಮಾಡಿ ಮನ್ಯುರ್ಮನ್ಯತೇದಿರ್ಘ್ನಿಕ್ರಮಣಾಃ ಕ್ರೋಧ ಕರ್ಮಣೋ ವಧಕರ್ಮಣೋ ವಾ (ನಿ. ೧೦-೩೧) ಎಂದು ವಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರು, ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಕೋಪವನ್ನೂ, ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವವರು ಎಂದೂ, ಭ್ರಾಜದೃಷ್ಟಿಯೇ—ದೀಪ್ಯಮಾನಾಯುಧಾಃ ಶಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಆಯುಧಗಳುಳ್ಳವರೂ ಆಗಿರುವರೆಂದೂ ಹೇಳಿ, ಇವರು ಯಾಗಶಾಲೆಗೆ ಆಗಮಿಸಲೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಧೇನುಭಿಃ ರಸ್ಯದೊಧಭಿಃ ಅಧ್ಯಸ್ತುಭಿಃ ಪಥಿಭಿಃ ಹಂಸಾಸೋ ನ ಸ್ಯ ಸರಾಣಿ—ಪ್ರೀಣಿಯುತ್ಪುಭಿಃ ಮಹೋಧಸ್ಯೈಃ ಯದ್ವಾ ಶದ್ವಾಯಮಾನೋಚ್ಚಿತ್ರಪ್ರದೇಶಾಃ ಮೇಘೈಸ್ಸಹ ಮಾರ್ಗೈರೇವ ವಾ ಯಥಾ ಹಂಸಾಃ ಸ್ಯಕೀಯಾಸಿ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಾಸಿ ಪ್ರಾತ್ಮುಂತಿ ತದ್ವತ್ | ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮ ಪಾನಕ್ಕಾಗಿ ಆಗಮಿಸುವ ಮಾರ್ಗವೂ ಕ್ರಮವೂ ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ. ಇವರು ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವ, ಪ್ರಭುತವಾದ (ಸ್ವೂಲವಾದ) ಜಲಧಾರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಆಫವಾ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮತ್ತು ಉನ್ನತ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮೇಘಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದಲಾಗಲಿ ಹಂಸಪಕ್ಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವಾಸಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಯಾಗಶಾಲೆಗೆ ಆಗಮಿಸಲಿ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ರಸ್ಯದೊಧಭಿಃ—ವಿರಪ್ಯೀತಿ ಮಹನ್ನಾಮು | ಊಧಾಂಸಿ ಜಲಸ್ರೋತೋ ಮಾರ್ಗಃ | ಮಹೋಧಸ್ಯೈಃ | ಯದ್ವಾ ಶದ್ವಾಯಮಾನೋಚ್ಚಿತ್ರಪ್ರದೇಶಾಃ | ವಿರಪ್ಯೀ ಎಂದು ಮಹನ್ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಉದಕವು ಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿಯುವ ಮಾರ್ಗವು ಊಧನ್ ಎನಿಸಿರುವುದು. ದ್ರವ್ಯನಾದ ನೀರಿನ (ಧಾರೆ) ಹನಿಗಳುಳ್ಳವುಗಳು ಎಂದು ಆಫವಾ ಬಲವಾಗಿ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಉನ್ನತ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪಥಿಭಿಃ—ಪತಂತಿ ಗಚ್ಛಂತೀತಿ ಪಂಥಾನೋ ಮೇಘಾಃ | ಗಮನತೀಲಿಗಳಾದುದರಿಂದ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಪಂಥಾನಾ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಿದೆ.

ಮುಧೋರ್ಮದಾಯ—ಸೋಮಸ್ಯ ಮದಾರ್ಥಂ | ಮಧು ಎಂಬ ಪದವು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು—

ಮರುಶ್ವಾ ಇಂದ್ರ ವೃಷಭೋ ರಣಾಯ ಸಿದಾ ಸೋಮಮನುಷ್ಯಧಂ ಮದಾಯ |
ಆ ಸಿಂಹಸ್ಯ ಜಠರೇ ಮಧ್ಯ ಊರ್ಮಿಂ ಕೈಂ ರಾಜಾಸಿ ಪ್ರದಿವಃ ಸುಶಾಸಾಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೩-೪೭-೧)

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಧು ನ ಊರ್ಮಿಂ | ಮಧು ಸೋಮಂ ಇತ್ಯಾಪಮಿಲಂ ಮಾದ್ಯತೇಃ | ಇಹಿಮುಪೀತಃ. ಸ್ವಧ್ವೇತಿಸ್ತಾದೇವ | (ನಿ. ೪-೮) ಮದಜನಕವಾದುದರಿಂದ ಸೋಮವನ್ನು ಮಧು ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಆ ನೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಮರುತಃ ಸಮನ್ಯವೋ ನರಾಂ ನ ಶಂಸಃ ಸವನಾನಿ ಗಂತನ |
ಅಶ್ವಾನಿವ ಸಿಸ್ಯತ ಧೇನುಮೂಧನಿ ಕರ್ತಾ ಧಿಯಂ ಜರಿತೇ ವಾಜಪೇಶಸಂ || ೬ ||

|| ೩೪೩೩ ||

ಆ | ನಃ | ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ | ಮರುತಃ | ಸಮನ್ಯವಃ | ನರಾಂ | ನ | ಶಂಸಃ | ಸವನಾನಿ | ಗಂತನ |
ಅಶ್ವಾಂಽವ | ಸಿಸ್ಯತ | ಧೇನುಂ | ಊಧನಿ | ಕರ್ತ | ಧಿಯಂ | ಜರಿತ್ರೇ | ವಾಜಪೇಶಸಂ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸಮನ್ಯವಃ ಸವಾನವನಸಃ ಸವಾನಕ್ರೋಧಾ ವಾ ಹೇ ಮರುತೋ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ||
ಅನ್ನನಾಮ್ಯತಕ್ || ಅನ್ನಾನಿ ಸವನಾನ್ಯಭಿಷುತಸೋಮಲಕ್ಷಣಾನಿ ಹವೀಂಷ್ಯಾಗಂತನ | ಆಗಚ್ಛಿ ತೆ ||
ಗಮೇಲೋಟಿ ಛಂದಸಃ ಶಪೋ ಲುಕ್ | ತಪ್ತನಪ್ತನಫನಾಶ್ಚೇತಿ ತಸ್ಯ ತನಬಾದೇಶಃ | ಅತ ಏವ
ಜಾತ್ವಾಭಾವಾದನುನಾಸಿಕಲೋಪಾಭಾವಃ || ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ | ನರಾಂ ನ ಶಂಸಃ | ನರಾಮಸ್ಮಾಕಂ
ಶಂಸಃ ಶಂಸನೀಯಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಯಥಾಗಚ್ಛಿಥ ತದ್ಯಕ್ || ನರಶಬ್ದಾತ್ ಷಷ್ಠೀಬಹುವಚನಸ್ಯಾನಿತ್ಯ-
ವಾಗಮಶಾಸನಮಿತಿ ನುಡಭಾವಃ | ಶಂಸಃ ಕರ್ಮಣಿ ಘಂಶಾಂತೆ ಅದ್ಯದಾತ್ತಃ | ಸುವಾಂ ಸುಲಾಗಿತ್ಯಮಃ
ಸುಅದೇಶಃ || ಆಗತ್ಯ ಚ ಧೇನುಮುದಕದಾನೇನ ಸ್ತ್ರೀಣಯಿತಾರಮಶ್ವಾನಿವೋಧನಿ ಸಿಸ್ಯತ |
ಯಥಾಶ್ವಾಃ ಪೀನಾವಯವಾ ಛವಂತಿ ತದ್ವಿನ್ನೇಛಂ ವರ್ಷಣಸಮರ್ಥಮಾಪ್ನಾಯಿತಂ ಕುರುತೇತ್ಯರ್ಥಃ |
ಅಸಿ ಚ ಜರಿತ್ರೇ ಸ್ತೋತ್ರೇ ವಾಜಪೇಶಸಂ ವಾಜೈರನ್ನೈರಾಶ್ಲಿಷ್ಟಂ || ಸಿಶ ಅವಯವೇ || ಧಿಯಂ
ಕರ್ಮ ಕರ್ತ | ಕುರುತೆ || ಕರೋತೇಶ್ವಾಂದಸಃ ಶಪೋ ಲುಕ್ | ಪೂರ್ವವತ್ತಶಬ್ದ ತಬಾದೇಶಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ಸಮನ್ಯವಃ—ಸವಾನವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ | ಮರುತಃ—ಮರುತ್ತುಗಳೇ | ನಃ—ನಮ್ಮಿಂದ ಅರ್ಪಿತ
ವಾಗತಕ್ಕ | ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ—ಅನ್ನವನ್ನೂ | ಸವನಾನಿ—ಹಿಂದಲ್ಲಟ್ಟಿ ಸೋಮರಸವನ್ನೂ ಇಚ್ಛಿಸಿ | ನರಾಂ—
(ನಮ್ಮಂತಹ) ಮಾನವರ | ಶಂಸಃ ನೆ—ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿಬರುವಂತೆಯೇ | ಆ ಗಂತನ—ಬನ್ನೂ (ಆನಂತಂ)
ಧೇನುಂ—ಉದಕದಾನದಿಂದ ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸತಕ್ಕ ಮೇಘವನ್ನು | ಅಶ್ವಾನಿವ ಊಧನಿ—ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಸುವುದ
ರಿಂದ ಅಶ್ವಗಳ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಪುಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾಡುವಂತೆ | ಸಿಸ್ಯತ—ವೃಷ್ಟಿಗಾರವಾಗುವಂತೆ ವೃದ್ಧಿಸಡಿರಿ |
ಜರಿತ್ರೇ—ಸ್ತೋತ್ರವಿಗೆ | ವಾಜಪೇಶಸಂ—ಅನ್ನನ್ನು ಒದಗಿಸುವಂತೆ | ಧಿಯಂ—ಕರ್ಮವನ್ನು | ಕರ್ತ—
ಮಾಡಿ

| ಭಾಷಾರ್ಥ |

ಸಮಾನವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಮರುತ್ತುಗಳೇ, ನಮ್ಮಿಂದ ಅರ್ಪಿತವಾಗತಕ್ಕ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಹಿಂದಬ್ಬಟ್ಟ ಸೋಮ ರಸವನ್ನೂ ಆಜೇಪಿಸಿ ನಮ್ಮಂತಹ ಮಾನವರ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿಬರುವಂತೆಯೇ ಬನ್ನಿರಿ. ಅನಂತರ ಉದಕದಾನ ದಿಂದ ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸತಕ್ಕ ಮೇಘವನ್ನು, ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಸುವುದರಿಂದ ಅಶ್ವಗಳ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಪುಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾಡುವಂತೆ, ವೃಷ್ಟಿ ಕಾರಕವಾಗುವಂತೆ ವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸಿರಿ. ಸ್ತೋತ್ರವಿಗಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ಮಾಡಿರಿ.

English Translation.

Maruts, who are of one mind, come to the food that is offered as (our) sacrifices, as (you come) to the praises of men: nourish the milch cow. (the cloud), so that it may be like a mare with a full udder, and render the pious rite productive of abundant food to the worshipper.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಹೇ ಮರುತೇ: ನಃ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಸವನಾನಿ ನರಾಂ ನ ಶಂಕಃ ಆ ಗಂಕನಃ—ಅಸ್ಮಾಕಂ ಅಸ್ಮಾನಿ ಅಭಿಷುತಸೋಮಲಕ್ಷಣಾನಿ ಹವೀಂಷಿ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಶಂಕನೀಯಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಯಥಾ ಆಗಚ್ಛತ ತದ್ವತ್ | ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಅರ್ಪಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹಿಂದಿರುವ ಸೋಮ ರಸವನ್ನೂ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ನಾವು ಪಠಿಸುವ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಲು ಆಗಮಿಸುವಹಾಗೆ ಆಗಮಿಸಲಿ ಎಂದು ಹೋಲಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಧೇನುಂ ಆಶ್ವಾಮಿವ ಊಥನಿ ಪಿಪ್ಯತ ಉದಕದಾನೇನ ಪ್ರೀಣಯಿಶಾರಂ ಯಥಾ ಆಶ್ವಾಃ ಪೀನಾವಯವಾಃ ಧವಂತಿ ತದ್ವನ್ನೇಘಂ ವರ್ಷಣಸಮರ್ಥಂ ಆಶ್ವಾಯಿತಂ ಕುರುತ | ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಯಾಗಶಾಲೆಗೆ ಆಗಮಿಸಿ ನಾವು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ವೃಷ್ಟೋದಕಗಳನ್ನು ಕುಡಿಸುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ವನ್ನೂ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಲಿ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೋಷಿತವಾದ ಕುದುರೆಗಳು ಪುಷ್ಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಮೇಘವು ಉದಕಗಳಿಂದ ಪೂರಿತವಾಗಿ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವಂತೆಯೂ ನಮಗೆ ಅನಂದಜನಕವಾಗಿರುವಂತೆಯೂ ಮೇಘಗಳನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು

ಜರಿತ್ರೇ ನಾಜಪೇತಸಂ ಧಿಯಂ ಕರ್ತ—ಸ್ತೋತ್ರೇ ವಾಚ್ಛಿರಕ್ಷ್ಮಿರಾಕ್ಷಿಷ್ಟಂ ಕರ್ಮ ಕುರುತ | ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಮುಕ್ತಿಯಾದ ಅಥವಾ ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ಅನ್ನವು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವಂತೆ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಆಚರಿಸಲಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ— ಅಸ್ಮಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮತಟ್ಟವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೮) ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೮) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

యామథర్వా మనుషికా దధ్యజ్ఞయమత్తే |
తస్మై బ్రహ్మణే పూర్వధేంద్రే లుక్తా శమగృతార్చనన్ స్యరాజ్యం ||

(మ. సం. ౧-౮౦-౧౬)

ఎంబల్లి బ్రహ్మణే కర్మాణి ఎందు ఆర్ధవన్న వివరిసిది. ఇల్లి అన్నవేందు ఆర్ధవన్ను ఘోషిచి.

ధేనీ రబ్రవు వాఙ్మమగళల్లి (స.౩-౨౩) లుక్తవాగిది. ఇల్లి ధేనీం ప్రిణయితారం సంకేదాన పఠింపవనసేబ ఆర్ధవల్లి ప్రయుక్తవాగిది.

జరిత్రే—స్తోత్రే | జరితా ఎంబ పదవ స్తోత్రనామగళల్లి (స.౩-౧౯) లుక్తవాగిది. స్తుతి గళన్న పఠింపవ యుక్తిజరు ఎందు ఆర్ధవన్ను వివరిసిది.

|| శంకాకావణి ||

తం నో దాత మరుతో వాజినం రథ ఆపానం బ్రహ్మ చితయద్ధి వేదివే |

ఇషం స్తోత్ర్యభ్యో వృజనేషు కారవే సని మేధానరిష్టం దుష్టరం

సహః || 2 ||

|| పదకాఠి ||

తం | నో | దాత | మరుతః | వాజినం | రథే | ఆపానం | బ్రహ్మ | చితయత్ | దివేదివే |

ఇషం | స్తోత్ర్యభ్యోః | వృజనేషు | కారవే | సని | మేధాం | అరిష్టం | దుష్టరం | సహః || 2 ||

|| సాయణభాష్యం ||

ఘోష మరుతః తం పుత్రేం నోద్యజ్ఞం దాత | దత్తే ప్రయజ్ఞత || ఘాంధసో శస్త్రో లుక్తా || శిష్యతే | వాజినమన్నవంతం బలవంతం వా | రథే రంఠణే యోష్యదీయ అగమనే నిమిత్తభూతే సతి దివేదివే స్తుతివివసం చితయత్ ప్రజ్ఞాపయత్ యోష్యద్గణప్రజ్ఞాపయత్ | బ్రహ్మ స్తోత్రేనాపాననామ్యవంతే | అపి ఛి ఇషమన్నం స్తోత్ర్యభ్యోద్యజ్ఞం దాత | ప్రయజ్ఞత | తథా వృజనేషు సంగ్రామేషు కారవే స్తోత్రే || వజినవ్యత్యయః || మేధాం యోష్యద్ ప్రజ్ఞానం సని ధనదాత్యే త్వారిష్టం తత్పుభిరహింసితం దుష్టరం తత్పుభిస్తరితమతకం సహో బలం ఛి ప్రయజ్ఞత ||

|| ప్రతిపాదనం ||

మరుతః—ఎల్లి మరుత్తుగళే | వాజినం—అన్నవంతనూ | రథే—నిమ్మ అగమనవ నిమ్మ వాగి | దివేదివే—ప్రతిదివసా | చితయత్—నిమ్మ గుణగళన్ను వర్ణసి తిశతకృ | బ్రహ్మ—

ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು | ಆಸಾನಂ—ನಿರ್ಮಿಸಿ ಪಠಿಸುವವನೂ ಆದ | ತಂ—ಪುತ್ರನನ್ನು | ನಃ—ನಮಗೆ | ದಾತೆ—
ಕೊಡಿದಿ | ಇಷಂ—ಅನ್ನವನ್ನು | ಸ್ತೋತ್ರೈಃ—ಸ್ತುತಿಕರ್ತರಾದ ನಮಗೆ (ಕೊಡಿದಿ) | ವ್ಯಜನೇಷು—
ಸಂಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ | ಕಾರವೇ—ಸ್ತುತಿಕರ್ತನಿಗೆ | ಮೇಧಾಂ—ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕುಶಲತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬುದ್ಧಿ
ಯನ್ನೂ | ಸನಿಂ—ಧನದಾತೃತ್ವವನ್ನೂ | ಅರಿಷ್ಟಂ—ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಅಹಂಸೆಯನ್ನೂ | ದುಸ್ತರಂ—ಶತ್ರು
ಗಳಿಂದ ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ | ಸಹಃ—ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ (ಕೊಡಿದಿ).

|| ಭಾಷಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ, ಅನ್ನವಂತನ್ನೂ, ನಿಮ್ಮ ಆಗಮನದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ನಿಮ್ಮ ಗುಣಗಳನ್ನು
ವರ್ಣಿಸಿ ತಿಳಿಸತಕ್ಕ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಪಠಿಸುವವನೂ ಆದ ಪುತ್ರನನ್ನೂ, ಅನ್ನವನ್ನೂ, ಸ್ತುತಿಕರ್ತರಾದ
ನಮಗೆ ಕೊಡಿದಿ. ಸಂಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಕರ್ತನಿಗೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಬೇಕಾದ ಕುಶಲತೆಯನ್ನೂ, ಶತ್ರುಗಳಿಂದ
ಅಹಂಸೆಯನ್ನೂ, ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಕೊಡಿದಿ.

English Translation.

Bestow upon us, Maruts, that (son) who shall enjoy abundance, and
who shall be repeating your appropriate praises day by day to (induce)
your coming: give food to those who praise you; to him who glorifies you
in battles: (grant him) liberality, intelligence, and unimpaired unsurp
assable vigour.

|| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆಗಳು ||

ಹೇ ಮರುತಃ ಎಂದು ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂದೇಶಿಸಿ ಯಜಮಾನರು ನಃ ತಂ ಪುತ್ರಂ ದಾತೆ—
ಅಸ್ತೈಃ ಪುತ್ರಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತೆ ನಮಗೆ ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳು ಪುತ್ರರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ,
ಇವರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ಪುತ್ರನು—ನಾಜಿನಂ ರಥೇ ದಿವೇ ದಿವೇ ಚಿತ್ರಯತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಆಸಾನಂ—ಅಸ್ತೈಃ ತಂ
ಬಲವಂತಂ ವಾ, ಯುಷ್ಮದೇಯೇ ಆಗಮನೇ ನಿಮಿತ್ತೈಃ ಫಲಿತೇ ಪ್ರತಿದಿನಸಂ ಯುಷ್ಮದ್ಗುಣಪ್ರಾಪ್ಯಾಪಕಂ
ಸ್ತೋತ್ರನಾತ್ಮನಂತಂ | ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳು ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಪುತ್ರನು, ಅನ್ನವುಳ್ಳವನೂ, ಬಲ
ವುಳ್ಳವನೂ, ಯಾಗಕ್ಷಮೆ ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳ ಆಗಮನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಅವರ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವವನೂ,
ಆಗಲೆಂದು ಅತಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ಯಜಮಾನರು ಸ್ತೋತ್ರೈಃ ಇಷಂ, ವ್ಯಜನೇಷು ಕಾರವೇ ಮೇಧಾಂ, ಸನಿಂ,
ಅರಿಷ್ಟಂ, ದುಸ್ತರಂ ಮಹಃ ಪ್ರಯಚ್ಛತೆ | ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಪುತ್ರಿಯನ್ನೂ, ಅನ್ನವನ್ನೂ, ಯುದ್ಧಕಾಲ
ದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪಠಿಸುವವನಿಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಧನವನ್ನು ದಾನ
ಮಾಡುವ ಔದಾರ್ಯವನ್ನೂ, ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲಶಕ್ತವಾದ ಬಲವನ್ನೂ ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳು
ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಅತಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕಾರು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸ್ತೋತ್ರೈಃ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸನಿಂ— ಧನದಾತೃತ್ವಂ | ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾಸ್ಕರು —

ಹಿನ್ನೋತಾ ನೋ ಅಭ್ಯರಂ ದೇವಯಾಜ್ಯಾ ಹಿನ್ನೋತ ಬ್ರಹ್ಮ ಸನಯೇ ಧನಾನಾಂ |
ಯತಸ್ಯ ಯೋಗೇ ವಿ ಸ್ಯಧ್ಯಮೂಢಃ ಶ್ರುಷ್ಟೀವರೀರ್ಭೂತನಾಸ್ಮಭ್ಯಮಾಪಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೩೦-೧೧)

ಇಲ್ಲಿ ಸನಯೇ ಅಭಿಯೇ ಧನಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಎಂದು (ನಿ. ೬-೨೨) ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಯದ್ಯುಂಜತೇ ಮರುತೋ ರುಕ್ಮವಕ್ಷ್ಯಸೋಶ್ವಾನೈರ್ಧೇಷು ಭಗ ಆ ಸುದಾನವಃ |
ಧೇನುರ್ನ ಶಿಶ್ನೇ ಸ್ವಸರೇಷು ಪಿನ್ವತೇ ಜನಾಯ ರಾತ್ರಹವಿಷೇ ಮಹೀಮಿಷಂ || ೮ ||

|| ಪವನಾಠಃ ||

ಯಶ್ | ಯುಂಜತೇ | ಮರುತಃ | ರುಕ್ಮವಕ್ಷ್ಯಸಃ | ಅಶ್ವಾನ್ | ರಥೇಷು | ಭಗೇ | ಆ | ಸುದಾನವಃ |
ಧೇನುಃ | ನ | ಶಿಶ್ನೇ | ಸ್ವಸರೇಷು | ಪಿನ್ವತೇ | ಜನಾಯ | ರಾತ್ರಹವಿಷೇ | ಮಹೀಂ | ಇಷಂ || ೮ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ರುಕ್ಮವಕ್ಷ್ಯಸೋ ರೋಚಮಾನಾಭರಣೋರಸ್ಥಾಃ ಸುದಾನವಃ ಶೋಭನದಾನಾ ಮರುತೋ ಯದ್ವದಾ ರಥೇಷು ಭಗೇ ಭಜನೀಯೇ ಸ್ಥಾನೇ | ಧರೀತೈರ್ಭಃ | ಅಶ್ವಾನಾಯುಂಜತೇ | ಅಭಿಮು-
ಷ್ಯೇನ ಯುಕ್ತಾನ್ಯವೃಂಶಿ | ತದಾನೀಮೇವ ರಾತ್ರಹವಿಷೇ ದತ್ತಹವಿಷ್ಣಾಯ ಯಜಮಾನಾಯ ಮಹೀಂ ಮಹತೀಮಿಷಮನ್ಯಂ ತತ್ಪಾರಣಭೂತಮುದಕಂ ವಾ ಸ್ವಸರೇಷು ಸ್ವಕೀಯೇಷು ಗೃಹೇಷು ಪಿನ್ವತೇ |
ಸಿಂಚಂತಿ ಕರಂತಿ || ಪಿವಿ ಸೇಚಿನೇ || ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ | ಧೇನುರ್ನ ಶಿಶ್ನೇ | ಯಥಾ ಧೇನುಃ ಪ್ರಸ್ತುತ-
ಸ್ತನೀ ಸಶೀ ಸ್ಯಕೀಯಾಯ ವತ್ಪಾಯ ಕ್ಷೀರಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ತದ್ರಶ್ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ರುಕ್ಮವಕ್ಷ್ಯಸಃ—ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಅಭರಣವುಳ್ಳ ವಕ್ಷಸ್ತುಳ್ಯವರೂ | ಸುದಾನವಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದಾನವನ್ನು ಮಾಡುವವರೂ ಆದ | ಮರುತಃ—ಮರುತ್ತುಗಳು | ಯಶ್—ಯಾವಾಗ | ರಥೇಷು ಭಗೇ—ರಥಗಳ ನೆಗಳಗಳ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ | ಅಶ್ವಾನ್—ಅಶ್ವಗಳನ್ನು | ಆ ಯುಂಜತೇ—ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆಯೋ

(ఆ ఒడనేయే) | రాతఁదవిషే—ఁదవిషన్న అర్పియి | జనాయే—యజమాననిగే | మఱిం—
మఱతైద | ఇషం—అన్నవన్న | స్వశరేషు—తమ్మ తమ్మ మనెగళ్లి | తిక్ష్ణే—తన్న కరువిగి |
ధేనునో—ధేనువు ప్రభుతవాగి క్షీరవన్న కేడువంతే | పిన్నకే—సురిసుత్తై.

|| భావార్థ ||

ఁదవిషన్న అర్పణయందు అలంకృతవాద వక్షస్సులవరణ, శ్రీశక్తివాద దానవన్న మఱియవరణ
అద మరుత్తుగలు యావాగి తమ్మ రథకే అర్పణలన్న కట్టుత్తైయిం అ ఒడనేయే, ఁదవిషన్న అర్పణ
యజమాననిగే మఱతైద అన్నవన్న స్వశరేయ గృహగళ్లి ధేనువు తన్న కరువిగి ప్రభుతవాద క్షీరవన్న
కేడువంతే సురిసుత్తై.

English Translation.

When the golden-breasted munificent Maruts yoke their horses to
their chariots on an auspicious (occasion), they shed in their peculiar
(directions) abundant food upon him who offers them oblations, as a milch
cow (gives milk) to her calf.

|| వాక్యవివరణలు ||

రుక్మవక్షసః సుదానవః మరుతేః—సువర్ణమయవాద (అభరణగలన్న) ధారణలన్న వక్షస్సు
దల్లి ధరిం ప్రభుతవాద దానవన్న అరిమవ మరుద్వేదవతీగలు యాగదల్లి ఁదవిషన్న స్వీకరింకలు రథదల్లి
అర్పణలని, రాతఁ దవిషే ఁదవిషణ్ణగలన్న అర్పణయ యజమాననిగే మఱిం ఇషం—మఱతైం
అన్నం తత్కారణభూతం అదకం నా ప్రభుతవాద అన్నవన్న అథవా అన్నం అంటాగువ సమ్యక్విగి
వృద్ధిగి కారణవాద వృక్ష్మ్యదకగలన్న అనుగ్రహింకలు ఎందు వర్ణకవాగి.

స్వశరేషు ధేనునో తిక్ష్ణే—స్వశరేషు గృహేషు యథా ధేనుః ప్రేష్వతన్ననియాయా
వక్షయై క్షీరం ప్రేయజ్ఞేతి తద్వేత్ | తన్న వాషస్థలదల్లి గోవుగలు తమ్మ కరుగళగాం దాలన్న
కేడువ దాగి మరుద్వేదవతీగల .తమగి ఁదవిషన్న అర్పణయ యజమాననిగే అన్నవన్న అదకగలన్న
తావాగి అనుగ్రహింకలువరం దేవ అవర ణిదాయోవు వర్ణకవాగి.

స్వశరే కట్టువు గృహణమగళ్లి (ని. ౩-౧౩) అర్పణమగళ్లి (ని. ౩-౨౧) అర్పణ, స్వశరణ్ణ-
తాని భవంతి శ్చయం సారణ్ణపివా (ని. ౫-౪) ఎందు యాశ్చర్యం వ్యాఖ్యానవాగి. ఇల్లి గృహేషు
అర్పణదల్లి ప్రయోక్తవాగి.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ಯೋ ನೋ ಮರುತೋ ವ್ಯಕತಾತಿ ಮತ್ಯೋ ರಿಪುರ್ಧೇ ವಸವೋ ರಕ್ಷತಾ
ರಿಷಃ ।

ವರ್ತಯತ ತಪುಷಾ ಚಕ್ರಿಯಾಭಿ ತಮನ ರುದ್ರಾ ಅಶಸೋ ಹಂತನಾ ವಧಃ ॥ ೯ ॥

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಯಃ | ನಃ | ಮರುತಃ | ವ್ಯಕತಾತಿ | ಮತ್ಯೋಃ | ರಿಪುಃ | ದಧೇ | ವಸವಃ | ರಕ್ಷತ | ರಿಷಃ |

ವರ್ತಯತ | ತಪುಷಾ | ಚಕ್ರಿಯಾ | ಅಭಿ | ತಂ | ಅವ | ರುದ್ರಾಃ | ಅಶಸಃ | ಹಂತನ | ವಧರಿತಿ ॥ ೯ ॥

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ಮರುತಃ ಯೋ ಮತ್ಯೋ ಮನುಷ್ಯೋ ವ್ಯಕತಾತಿ ಅದಾಪಾಃ ವ್ಯಕಃ | ವ್ಯಕ ಅದಾನೇ |
ವ್ಯಕಜ್ಯೇಷ್ಠಾಭ್ಯಾಂ ತಿಲ್ವಾತಿಲಾ ಚ ಭಂದಿಸಿ | ಪಾ. ೫-೪-೪೦. | ಇತಿ ಸ್ವಾರ್ಥಿಕಸ್ಮಾತಿಲ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ ||
ಶಾದ್ಯತಃ ಸನ್ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ರಿಪುರ್ಧೇ | ರಿಪುತೆಯಾತ್ಮಾನಂ ಧಾರಯತಿ | ಹೇ ವಸವೋ ನಾಸಯಿ-
ತಾರೋ ಮರುತೋ ರಿಷೋ ಹಿಂಸಕಾದಿಸ್ಮಾನ್ನಕ್ಷತ | ಪಾಲಯತ | ಅಸ್ಮಾಕಂ ಶತ್ರುಭೂತಂ ಮತ್ಯಂ
ತಪುಷಾ ತಾಪಯತ್ಯಾ ಚಕ್ರಿಯಾ ಋಷ್ವಾಪ್ಯಯಾ ಶಕ್ತ್ಯಾಭಿವರ್ತಯತ | ಅಭಿಶೋ ನಿವರ್ತಯತ |
ಹೇ ರುದ್ರಾ ರುದ್ರಪುತ್ರಾಃ | ಯದ್ವಾ ರೋರೂಯಮಾಣಾ ದ್ರವಂತಃ ಅಶಸೋ ಭಕ್ಷಕಸ್ಯ ||
ಅಶ ಭೋಜನ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದೌಣಾದಿಕೋಽಸಿಪ್ರತ್ಯಯಃ || ಶಾದ್ಯಶಸ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಾದೇವಧರ್ಹನನ-
ಸಾಧನಮಾಯುಧಮವಹಂತನ | ಅವಯುತ್ಯಾಸ್ಮತ್ತೈಃ ಪೃಥಕ್ಪೃತ್ಯ ನಾಶಯತ || ಹಂತೇರೋಽಟಿ
ತಪ್ತನಪ್ತನಥನಾಶ್ವೇತಿ ತನಪ್ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ವಸವಃ—ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕ | ಮರುತಃ—ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ | ಯಃ ಮತ್ಯೋಃ—
ಯಾವ ಮಾನವನು | ವ್ಯಕತಾತಿ—ಕ್ರೂರವಾದ ತೋಳನಂತೆ | ನಃ—ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ | ರಿಪುಃ—ಶತ್ರು
ತ್ವವನ್ನು | ದಧೇ—ಬೆಳೆಸುತ್ತಾನೆಯೇ | ರಿಷಃ—ಹಿಂಸಕನಾದ ಆ ಶತ್ರುವಿನಿಂದ | ರಕ್ಷತ—(ನಮ್ಮನ್ನು)
ರಕ್ಷಿಸಿ | ತಂ—ಆ ಶತ್ರುವನ್ನು | ತಪುಷಾ—ದಹಿಸತಕ್ಕ | ಚಕ್ರಿಯಾ—ಯುಷ್ಪಿಯೆಂಬ ಆಯುಧದಿಂದ |
ಅಭಿ ವರ್ತಯತ—ನಮ್ಮಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರಿ | ರುದ್ರಾಃ—ರುದ್ರಪುತ್ರರಾದ ಮರುತ್ತುಗಳೇ |
ಅಶಸಃ—ಭಕ್ಷಕನಾದ ಅಂತಹ ಅಸುರನ | ವಧಃ—ವಧಸಾಧನವಾದ ಆಯುಧವನ್ನು | ಅವ ಹಂತನ—
ನಾಶಪಡಿಸಿ.

|| ಛಾಂದಃ ||

ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕ ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ, ಯಾನ ಮಾನವನು ಕ್ರೂರವಾದ ತೋಳನಂತೆ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಾನೆಯೋ, ಹಿಂಸಕನಾದ ಆ ಶತ್ರುವಿನಿಂದ ಕ್ಷಮ್ಬನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರಿ, ದಹಿಸತಕ್ಕ ನಮ್ಮ ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧದಿಂದ ಆ ಶತ್ರುವನ್ನು ನಮ್ಮಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರಿ. ರುದ್ರಪುತ್ರರಾದ ಮರುತ್ತುಗಳೇ, ಭಕ್ಷಕನಾದ ಅಂತಹ ಅಸುರನ ವಧಸಾಧನವಾದ ಆಯುಧವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿರಿ.

English Translation.

Maruts, grant us of dwellings, protect us from the malignity of the man who cherishes wolf-like enmity against us: encompass him with your burning diseases; ward off the murderous (weapon) of the devourer.

|| ವಿತೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವಸನಃ—ವಾಸಯಿತ್ತಾರಃ ಸುಖವಾಗಿ ವಾಸಮಾಡುವಂತೆ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಇರಿಸುವರು ಎಂದು ಮರು ದೈವತೆಗಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಯಃ ಮರ್ತ್ಯಃ ವ್ಯಕತಾತಿ ರಿಪುದರ್ಥೇ ರಿಷಃ ರಕ್ಷತೆ—ಯಃ ಮನುಷ್ಯಃ ಅದಾಶಾ ವ್ಯಕಃ ಸನ್ ರಿಪುತೆಯಾ ಆತ್ಮಾನಂ ಧಾರಯತಿ ಹಿಂಸಕಾದಿಸ್ತಾನ್ ಸಾರಯತಿ | ಯಜಮಾನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೋಳದಂತೆ ಆಚರಿಸಿ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಮನುಷ್ಯನು ನಮಗೆ ಹಿಂಸಕನಾದುದರಿಂದ ಅವನ ದೆಸೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರಿ ಎಂದೂ, ಅಸ್ತುಕಂ ಶತ್ರುಭೂತಂ ಮರ್ತ್ಯಂ ತಪುಷಾ ಚಿಕಿ್ರಿಯಾ ಅಭಿವರ್ತಯತೆ—ತಾಪಯಿತ್ವಾ ಯುಷ್ಪಾಕೃತ್ಯಾ ನಿವರ್ತಯತೆ ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೆ ಶತ್ರುವಾದವನಿಂದ ಹಿಂಸೆಯು ಆಗದೆ ಇರುವಂತೆ. ಸರ್ವವನ್ನೂ ದಹಿಸುವ ನಮ್ಮ ಬುಕ್ಕಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶತ್ರಿಯಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿರಿ ಎಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು

ರುದ್ರಾಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ರುದ್ರಪುತ್ರಾಃ ರೋರೂಯಮಾಣಾದ್ರವಂತಃ ಮರುದೈವತೆಗಳನ್ನು ರುದ್ರ ಪುತ್ರರೆಂದೂ ಅರ್ಥವಿರುವ ಮಾತುಂ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವರೆಂದೂ ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಅಶನಃ ವಧಃ ಅವಹಂತನ—ಭಕ್ಷಕಶ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಾದೀಃ ಹನನಸಾಧನಮಾಯುಧಂ ಅಸ್ತುತಃ ಪೃಥುಳ್ಳುಕ್ಯೈ ನಾಶಯತ | ನಮ್ಮನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ ರಾಕ್ಷಸರೇ ಮೊದಲಾದವರು ನಮ್ಮ ಹಿಂಸೆಗಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಆಯುಧವನ್ನು ನಮ್ಮಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿ ರಾಕ್ಷಸಾದಿಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿರಿ ಎಂದೂ ರಕ್ಷಣೆಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಚಿತ್ರಂ ತದ್ದೋ ಮರುತೋ ಯಾಮು ಚೇಕಿತೇ ಪೃಶ್ನಾ ಯದೂಧರಪ್ಯಾಪಯೋ ದುಹುಃ |

ಯದ್ವಾನಿದೇ ನವಮಾನಸ್ಯ ರುದ್ರಿಯಾಪ್ತುತಂ ಜರಾಯ ಜುರತಾಮದಾಭ್ಯಾಃ ||೧೦||

೧ ಪದಪಾಠಃ ||

ಚಿತ್ರಂ | ತರ್ | ವಃ | ಮರುತಃ | ಯಾಮು | ಚೇಕಿತೇ | ಸೃಶ್ಚಾತಿ | ಯತ್ | ಊಧಃ | ಅಪಿ |
ಆಶಯಃ | ದುಹುಃ |

ಯತ್ | ವಾ | ನಿಧೇ | ನವಮಾನಸ್ಯ | ರುದ್ರಿಯಾಃ | ತ್ರಿತಂ | ಜರಾಯ | ಜುರತಾಂ | ಅದಾಭ್ಯಾಃ ||೧೦||

೧ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಮರುತೋ ವೋ ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಚಿತ್ರಂ ಚಾಯನೀಯಂ ಯಾಮು ಪ್ರಾಸಣಂ ಚೇಕಿತೇ | ಸರ್ವೈರ್ಜ್ಞಾಯತೇ | ಇದಾನೀಂ ಪರೋಕ್ಷವದಾಹ | ಅಪಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೌ | ಯದ್ಯದಾ ಖಲು ಸೃಶ್ಚಾತಿ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾಯಾ ನಾಚಃ ಸಂಬಂಧಿಸಮೂಢರುದ್ರತಂ ಮೇಘಮಾಸಯಃ ಪ್ರಾಸಯಿತಾರೋ ಮರುತೋ ದುಹುಃ | ದುಹಂತಿ | ದುಹೇಶ್ಚಾಂದಸೋ ಲಿಟ್ | ಛಂದಸಿ ಚೇತಿ ವಕ್ರವ್ಯಮಿತಿ ದ್ವಿವಚನಭಾವಃ || ಯದ್ವಾ ಯದಾ ಚಿ ನವಮಾನಸ್ಯ ಸ್ತುವತಸ್ತ್ರಿಸ್ಯ ನಿಧೇ ನಿಂದಕಾಯ ಶಕ್ತವೇ ಹಿಂಸಾಂ ಕೃತವಂತ ಇತಿ ಶೇಷಃ || ನಿಧಿ ಕುತ್ಸಾಯಾಂ | ಕ್ವಿಪ್ ಚೇತಿ ಕ್ವಿಪ್ || ತದಾನೀಂ ಹೇ ಅದಾಭ್ಯಾ ಅಹಿಂಸ್ಯಾ ರುದ್ರಿಯಾ ರುದ್ರಸ್ಯ ಪುತ್ರಾ ಮರುತಸ್ತ್ರಿಸ್ಯ ಹಿಂ ಜುರತಾಂ ಹಿಂಸತಾಂ ಶಕ್ತ್ಯೂನಾಂ ಜರಾಯ ಜರಣಾಯ ವಿನಾಶಾಯ ಅಭೂತೇತಿ ಶೇಷಃ ||

೧ ಶ್ಲೋಕವಾರ್ಥಃ ||

ಮರುತಃ—ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ | ವಃ—ನಿಮ್ಮ | ಚಿತ್ರಂ—ಆತಿಶಯವಾದ | ತರ್ ಯಾಮು—ಆಗಮನವು | ಚೇಕಿತೇ—ಸಕಲರಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬ್ಬಡುತ್ತದೆ | ಯತ್—ಯಾವಾಗ | ಸೃಶ್ಚಾತಿ—ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ | ಊಧಃ—ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಮೇಘವನ್ನು | ಆಶಯಃ—ಸಮಾಪಿಸತಕ್ಕ ಮರುತ್ತುಗಳು | ದುಹುಃ—ವ್ಯಸ್ಥಿತರ್ದವಾಗಿ ಕರಿಯುತ್ತಾರೆಯೋ | ಯದ್ವಾ—ಯಾವಾಗ ತಾನೇ | ನವಮಾನಸ್ಯ—ಸ್ತುತಿ ಸತಕ್ಕ ತ್ರಿತನ | ನಿಧೇ—ನಿಂದಕನಾದ ಅಸುರನಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವರೋ (ಆಗ) | ಅದಾಭ್ಯಾಃ—ಅಹಿಂಸಿತರಾದವರೂ | ರುದ್ರಿಯಾಃ—ರುದ್ರಪುತ್ರರೂ ಆದ ಮರುತ್ತುಗಳು | ತ್ರಿತಂ—ತ್ರಿತನಂಬ ಮುನಿಯನ್ನು | ಜುರತಾಂ—ಹಿಂಸಿಸುವ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ | ಜರಾಯ—ನಾಶಕರಾಗಿ ಆಗುತ್ತಾರೆ.

೧ ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ, ನಿಮ್ಮ ಆತಿಶಯವಾದ ಆಗಮನವು ಸಕಲರಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬ್ಬಡುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಮೇಘವನ್ನು ಸಮಾಪಿಸತಕ್ಕ ಮರುತ್ತುಗಳು ವ್ಯಸ್ಥಿತರ್ದವಾಗಿ ಕರಿಯುತ್ತಾರೆಯೋ ಯಾವಾಗ ತಾನೇ ಸ್ತುತಿಕರ್ತನಾದ ತ್ರಿತನ ನಿಂದಕನಾದ ಅಸುರನಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವರೋ ಆಗ ಅಹಿಂಸ್ಯರಾದವರೂ, ರುದ್ರಪುತ್ರರೂ ಆದ ಮರುತ್ತುಗಳು ತ್ರಿತನಂಬ ಮುನಿಯನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ನಾಶಕರಾಗಿ ಆಗುತ್ತಾರೆ.

English Translation

Maruts, your moryealous energy is well known, whereby, seizing the udder of heaven, you milked it (of the rain), destroyed the reviler of your worshipper, and (came), irresistible sons of Rudra, to Trita for the destruction of his enemies.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಯೌತ್ ಸೈಶ್ಯಾಃ ಊಧಃ ಅಸಯಃ ದುಹುಃ—ಯದಾ ಖಲು ಮಾಧ್ಯಮಿಕವಾಕ್ಸಂಛಂದಿಯಾದ ಉದಕಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಮೇಘವನ್ನು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಆವರಿಸಿ ವ್ಯಷ್ಟ್ಯುದಕಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಃ ಚಿತ್ರಂ ಯಾಮು ಚೇಶಿತೇ—ಯುಷ್ಮಾಕಂ ಜಾಯನೀಯಂ ಪ್ರಾಪಣಂ ಸರ್ವೈಃ ಜ್ಞಾಯತೇ | ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವೈಕರ್ಣೀಯವಾದ ಆಗಮನವು ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದೂ, ಯದ್ವಾ ನವಮಾನಸ್ಯ ನಿಧೇ ಅದಾಧ್ಯಾಃ ರುದ್ರಿಯಾಃ ತ್ರಿತಂ ಜುರತಾಂ ಜರಾಯ ಯದಾ ಚ ಸ್ತುತತಃ ತ್ರಿತಸ್ಯ ನಿಂದಕಾಯ ಹಿಂಸಾಂ ಕೃತವಂತಃ ಅಹಿಂಸ್ಯಾಃ ರುದ್ರಸ್ಯ ಪುತ್ರಾಃ ಮರುತಃ ತ್ರಿತಂ ಹುಷಿಂ ಹಿಂಸತಾಂ ಶತ್ನೋಪಾಂ ವಿನಾಶಾಯ ಅಭೂತ—ಇತರರು ಆಚರಿಸುವ ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಪಡದವರೂ, ರುದ್ರ ಪುತ್ರರೂ ಆಗಿರುವ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಎವತ್ತಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಸ್ತುತಿನಾಡುತ್ತಿರುವ ತ್ರಿತನೆಂಬ ಹುಷಿಯನ್ನು ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವರನ್ನು ವಿನಾಶಮಾಡಿದಾಗಲೂ, ತ್ರಿತನೆಂಬ ಹುಷಿಯ ಶತ್ರುಗಳ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಿರುವರೆಂದೂ, ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳ ಆಗಮನವು ಜ್ಞಾತವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ತ್ರಿತಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿಚಾರವು ಹಿಂದೆ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾದೀಃ ।

ತಾನ್ಲೋ ಮುಹೋ ಮರುತಃ ಏವಯಾವ್ನೋ ವಿಷ್ಣೋರೇಷಸ್ಯ ಪ್ರಭೃಥೇ
ಹನಾಮುಹೇ

ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣಾನ್ಯಕುಹಾನೃತಸ್ಮುಚೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂತಃ ಶಂಸ್ಯಂ ರಾಧ ಈಮುಹೇ ||

। ಏವಯಾವಃ ।

ಶಾನ್ | ವಃ | ಮುಹಃ | ಮರುತಃ | ಏವಯಾವ್ನಃ | ವಿಷ್ಣೋಃ | ಏಷಸ್ಯ | ಪ್ರಸಭೃಥೇ | ಹನಾಮುಹೇ |

ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣಾನ್ | ಕಕುಹಾನ್ | ಯತಸ್ಮುಚಃ | ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂತಃ | ಶಂಸ್ಯಂ | ರಾಧಃ | ಈಮುಹೇ ||

|| ಸಾಯುಷಾಧ್ಯಾಂ ||

ಹೇ ಮರುತ ಏವಯಾನ್ವ ಏವಂ ಗಂತವ್ಯಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಯಜ್ಞಂ ವಾ ಗಂತ್ವಾನ್ ಮಹೋ ಮಹತೋ ಮಹಾನುಭಾವಾಂಸ್ತಾನೋ ಯುಷ್ಮಾನ್ನಿಸ್ತೋವ್ಯಾಪಕಸ್ಯ ಗೃಹಚಮಸಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ಯ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯೈಷಸ್ಯೈಷಣೀಯಸ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯಸ್ಯ ಸೋಮಸ್ಯ ಪ್ರಭೃಥೇ ಪ್ರಭರಣೀಭಿಷ್-ವಾದಿಭಿಃ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಸಂಪಾದನೇ ಸತಿ ಹವಾಮಹೇ | ಆಹ್ವಯಾಮಹೇ | ಆಹೂಯ ಚ ಹಿರಣ್ಯ-ವರ್ಷಾನ್ ಹಿತರಮಣೀಯವರ್ಷಾನ್ವಾ ಕಳುಹಾನ್ ಶ್ರೇಷ್ಠಾನ್ ಸ್ತುತ್ಯಾನ್ವಾ ಏವಂಭೂತಾಂಸ್ತಾನ್ ಯತಸ್ತುಚೋ ಯಾಗಾಯೋದ್ಯತಸ್ತುಚೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂತಃ | ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ತೋತ್ರಂ | ತದಿಚ್ಛಂತೋ ವಯಂ ಶಂಸ್ಯಂ ಪ್ರಶಸ್ತೀಯಂ ರಾಧೋ ಧನಮೀಮಹೇ | ಯಾಚಾಮಹೇ ||

|| ಪ್ರಕರಾರ್ಥ ||

ಮರುತಃ—ಎಲೈ ಮರುತ್ತಗಳೇ ! ಏವಯಾನ್ವಃ—ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಬರುವವರೂ | ಮಹಃ ವಃ—ಮಹಾನುಭಾವರೂ ಆದ | ಶಾನ್ ವಃ—ನಿಮ್ಮನ್ನು | ವಿಸ್ತೋಃ—ಚಮಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದೂ | ಏಷಸ್ಯ—ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯನಾದುದೂ ಆದ ಸೋಮದ | ಪ್ರಭೃಥೇ—ಸಂಪಾದನೆಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ | ಹವಾಮಹೇ-ಕರಿಯುತ್ತೇನೆ (ಮತ್ತು) | ಹಿರಣ್ಯವರ್ಷಾನ್—ಹೊಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳವೂ | ಕಳುಹಾನ್—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದವೂ ಆದ ಆ ಸೋಮಪಾತ್ರಿಗಳನ್ನು | ಯತಸ್ತುಚಃ—ಯಾಗಾರ್ಥವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿರುವವರೂ | ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂತಃ—ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರೂ ಆದ ನಾವು | ಶಂಸ್ಯಂ—ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ | ರಾಧಃ—ಧನವನ್ನು | ಈವಹೇ—ಯಾಚಿಸುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಮರುತ್ತಗಳೇ, ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಬರುವವರೂ, ಮಹಾನುಭಾವರೂ ಆದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಚಮಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವುದೂ ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯವಾದುದೂ ಆದ ಸೋಮದ ಸಂಪಾದನೆಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಕರಿಯುತ್ತೇನೆ. ಮತ್ತು ಹೊಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳವೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದವೂ ಆದ ಆ ಸೋಮಪಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ಯಾಗಾರ್ಥವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿರುವವರೂ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರೂ ಆದ ನಾವು ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಧನವನ್ನು ಯಾಚಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

We invoke you, mighty Maruts, who frequent such sacrifices (as this, to be present) at the offering of the diffusive and desirable (libation): lifting up our ladles, and reciting their praise, we solicit the golden-hued and lofty Maruts for excellent wealth.

|| ವಿಕೀರ್ಷವಿಷಯಗಳು ||

ಹೇ ಮರುತಃ—ಎಂದು ಮರುದೈವತೆಗಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ—ಏವಯಾನ್ವಃ ಮಹಃ ವಃ ವಿಸ್ತೋಃ ಏಷಸ್ಯ ಪ್ರಭೃಥೇ ಹವಾಮಹೇ—ಏವಂ ಗಂತವ್ಯಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಯಜ್ಞಂ ವಾ ಗಂತ್ವಾನ್ ಮಹಾನುಭಾವಾನ್

ಯುಷ್ಮಾ ಗೃಹಚಮಸಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ಯ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೀಯಸ್ಯ ಸೋಮಸ್ಯ ಅಭಿಷವಾದಿಭಿಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯ ಸಂಸಾದಿನೇ ಸತಿ ಅಹ್ರಯಾಮಹೇ | ಒಂದು ವಿಧವಾದ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಪಠಿಸುವ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಆಗಮಿಸುವ ಅಥವಾ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅಚರಿತವಾಗಿರುವ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಆಗಮಿಸುವ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಜಮಾನರು ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಲು ಅರ್ಹವಾದ ಸಾಧಕವಾದ ಗೃಹ, ಅಥವಾ ಚಮಸ ಎಂಬ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದುದೂ ಆಯಾಯ ಅಭಿಷವವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದುದೂ, ಸ್ತುತ್ಯನಾದುದೂ ಆಗಿರುವ ಸೋಮವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ ನಂತರ ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಕಕುರ್ಹಾ—ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಸ್ತುತ್ಯಾ ವಾ | ಕುಕುಹ ಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ಮಹನ್ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ (ಶ್ರೇಷ್ಠ) ಸರ್ವರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕರಾಗಿರುವರು ಅಥವಾ ಸ್ತುತಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಹರಾಗಿರುವರು ಎಂದೂ ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣಾನ—ಹಿತರಮಹೇಯವರ್ಣಾನ ಸರ್ವರಿಗೂ ಅಂದವಾಗಿರುವ ಅಥವಾ ಮನೋಹರವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವರು ಸುವರ್ಣದಂತಿರುವ ಶರೀರದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವರು ಎಂದು ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂತಃ ಯತಸ್ತುಚಃ—ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ತೋತ್ರಂ ತದಿಚ್ಛಂತಃ ಉದ್ಯತಸ್ತುಚಃ | ಯಾಗಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿಜರು ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವವರಾಗಿಯೂ, ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಹೋಮವನ್ನಾಚರಿಸುವ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವವರೂ ಆಗಿರುವರೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ತಸ್ಯಂ ರಾಧಃ ಈಮಹೇ—ಪ್ರಶಂಸನೀಯಂ ಧನಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯಾಮಹೇ | ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರೂ ಮುತ್ತಿಜರೂ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡಿ, ಹೋಮವನ್ನಾಚರಿಸುವ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಹವಿದ್ರವ್ಯವನ್ನು ತುಂಬಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮವನ್ನಾಚರಿಸಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಉತ್ತಮವಾದ ಧನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ತೇ ದಶಗ್ವಾಃ ಪ್ರಹಮಾ ಯಜ್ಞಮೂಹಿರೇ ತೇ ನೋ ಹಿನ್ವಂತೂಷಸೋ ವ್ರುಷ್ಟಿಷು |
 ಉಷಾ ನ ರಾಮೀರರುಕ್ಯೈರಪೋರ್ಣತೇ ಮಹೋ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಶುಚತಾ
 ಗೋರ್ಣಸಾ || ೧೨ ||

|| ಪದವಾರ್ಥ ||

ತೇ | ದಶಗ್ರಾಃ | ಪ್ರಥಮಾಃ | ಯಜ್ಞಂ | ಊಹಿರೇ | ತೇ | ನಃ | ಹಿನ್ಯಂತು | ಉಪಸಃ | ವಿಠುಷ್ಪಿಷು |
 ಉಷಾಃ | ನ | ರಾಮಾಃ | ಅರುಣೈಃ | ಅಪ | ಊರ್ಣುತೇ | ಮಹಃ | ಜ್ಯೋತಿಷಾ | ಶುಚಿತಾ |
 ಗೋಽರ್ಣಸಾ || ೧೨ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ !

ಹೇ ಮರುತೋ ದಶಗ್ರಾಃ | ಯೇ ದಶಭಿರ್ಮಾಸ್ಯೈಃ ಸಿದ್ಧಿಂ ಗತಾ ಅಂಗಿರಸಸ್ತದ್ಭೂತಾ ಭೂತಾ ಪ್ರಥಮಾ ಅದಿತ್ಯೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಥಮಭಾವಿನಃ ಸಂತೋ ಯಜ್ಞಮೂಹಿರೇ | ಅವಹನ್ | ಅದಿತ್ಯಾನಾಮಂಗಿರಸಾಂ ಚ ಸ್ಯುರ್ಗಮನಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ವರ್ಧಮಾನಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಪೂರ್ವಮೇವಾಂಗಿರಸೋ ಯಾಗಾನನುಷ್ಠಾಯ ಸ್ಯುರ್ಗಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ | ತಥಾ ಚ ಶ್ರುಯಂತೇ | ಅದಿತ್ಯಾಶ್ಚೈವೇಹಾಸನ್ನಂಗಿರಸಶ್ಚ ತೇಽಗ್ರೇಽಗ್ನಿನಾಗ್ನಿಮಯಜಂತೇತಿ | ತಾದೃಶಾಸ್ತ ಉಪಸೋ ವ್ಯುಷ್ಪಿಷು ವಿವಾಸೇಷು ಪ್ರಭಾತೇಷು ಸತ್ಪನೋಽನ್ಯಾನ್ ಹಿನ್ಯಂತು | ಪ್ರೇರಯಂತು || ಹಿ ಗತಾ ವೃದ್ಧಾ ಚ || ರಾಮಾಃ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಾ ರಾತ್ರೀರುಷಾ ನ ಯಥೋಷಾ ಅರುಣೈರಾರೋಚಮಾಸ್ಯೈಃ ಸ್ಯತೇಜೋಭಿರಪೋರ್ಣುತೇ | ಅಪವೃಣೋತ್ಯವಸಾರಯಂತಿ | ತಥಾ ಮಹೋ ಮಹತಾ ಶುಚಿತಾ ದೀಪ್ಯಮಾನೇನ ಗೋರ್ಣಸಾ ಗಚ್ಛುದುದಿಕೇನ ; ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಸೂರ್ಯಾಪ್ಯೇನ ತನೋ ನಿವಾರಯಂತಿ | ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಮಾವೃಣ್ಣಿತೋ ವೃತ್ತಾದೀನ್ ಹತಾ ಸವಳಂ ಐಗತ್ವಕಾಶಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ !

ತೇ—ಅದೇ ಮರುತ್ತುಗಳು | ದಶಗ್ರಾಃ—ದಶಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳದವರಾಗಿ | ಪ್ರಥಮಾಃ—ಅದಿತ್ಯರಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇನೇ ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದು | ಯಜ್ಞಮೂಹಿರೇ—ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು | ತೇ—ಅದೇ ಮರುತ್ತುಗಳು | ಉಪಸಃ—ಉಪ್ಪಿನ | ವ್ಯುಷ್ಪಿಷು—ಅವಿಭಾವದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಹಿನ್ಯಂತು—ಪ್ರೇರಿಸಲಿ | ರಾಮಾಃ—ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದ ರಾತ್ರಿಗಳನ್ನು | ಉಷಾಃ—ಉಪ್ಪನ್ನು | ಅರುಣೈಃ—ಅಕರ್ಷಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ | ಅಪೋರ್ಣುತೇ ನ—ದೂರಕ್ಕೆ ತಳಿ ನಾಶಮಾಡುವಂತೆ (ಮರುತ್ತುಗಳೂ ಸಹ) | ಮಹಃ—ಮಹತ್ವಾದೂ | ಶುಚಿತಾ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದುದೂ | ಗೋರ್ಣಸಾ—ಮಂಜಿನರೂಪದ ಉವಕವನ್ನು ಹೀರುವುದೂ ಆದ | ಜ್ಯೋತಿಷಾ—ಸೂರ್ಯಾಭ್ಯುವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ (ತಮಸ್ಸನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ)

! ಭಾವಾರ್ಥ !

ಅದೇ ಮರುತ್ತುಗಳು, ದಶಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳದವರಾಗಿ ಅದಿತ್ಯರಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದು ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದರು. ಅದೇ ಮರುತ್ತುಗಳು ಉಪ್ಪಿನ ಅವಿಭಾವದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಲಿ. ಉಪ್ಪನ್ನು ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದ ರಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಅಕರ್ಷಕವಾದ

ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ದೂರಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿ ನಾಶಮಾಡುವಂತೆ ಮರುತ್ಸುಗಳೂ ಸಹ ಮಹತ್ತಾದುದೂ, ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದುದೂ, ಮಂಜನರೂಪದ ಉದಕವನ್ನು ಹೀರುವುದೂ ಆದ ಸೂರ್ಯಾದ್ಯಿವಾದ ತಮ್ಮ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ತಮಸ್ಸನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

May they, who, the first celebrators of the tenmonths' rite, accomplished this sacrifice, reanimate us at the rising dawn ; for as the dawn with purple rays drives away the night, so (do they scatter the darkness) with great, and pure, and mist-dispelling radiance.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ತೇ ದಶಗಾಃ ಪ್ರಥಮಾಃ ಯಜ್ಞಮೂಹಿರೇ -- ಮರುತಃ ಯೇ ದಶಭಿಃ ಮಾಸೈಃ ಸಿದ್ಧಿಂಗಳಾಃ ಅಂಗಿರಸಃ ತದ್ರೂಪಾ ಭೂತ್ವಾ ಅದಿತ್ಯೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಥಮಭಾವಿನಃ ಸಂತಃ ಯಜ್ಞಮವಹನ್ | ಅದಿತ್ಯಾನಾಂ ಅಂಗಿರಸಾಂ ಚ ಸ್ವರ್ಗಗಮನಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ವರ್ಧಮಾನಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಪೂರ್ವಮೇವಾಂಗಿರಸೋ ಯಾಗಾನನುಷ್ಠಾಯ ಸ್ವರ್ಗಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ | ಅದಿತ್ಯರಿಗೂ ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳಿಗೂ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತಲಪುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಬೇರಬಲು ಸೇರಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪರ್ಧೆಯು ಉಂಟಾಯಿತು. ಆಗ ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳು ಮೊದಲು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಅದಿತ್ಯರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದಿರು ಎಂದು, ಉಪಾಖ್ಯಾನವು ಐತರೀಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ " ಅದಿತ್ಯಾಕ್ಕೆ ವೇದಾಸನ್ನಂಗಿರಸಕ್ಕೆ ತೇನ್ಯೈಸ್ತಿನಾಗ್ನಿಮಯಜಂತ " (ಐ. ಬ್ರಾ. ೧-೧೬) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದೂ ವಿವರಿಸಿ, ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಹತ್ತು ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರೆಂದೂ, ಅದಿತ್ಯರಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಉತ್ಸನ್ನರಾಗಿ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರೆಂದೂ ಸಾಯಣರು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳೂ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳೂ ಇರುವ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವಿವರಣೆಯು ಹಿಂದಿನ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ತೇ ಉಷಸಃ ವೃಷ್ಟಿಷು ನಃ ಹಿನ್ಯಂತು ತಾದೃಶಾಃ ತೇ ಮರುತಃ ಪ್ರಭಾತೇಷು ಸಶ್ವತು ಅಸ್ಥಾನಾಂ ಪ್ರೇರಯಂತು | ಪ್ರಭಾತವಾದ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಉಷಃಕಾಲವು ಕಳೆದನಂತರ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ನಮ್ಮ ಆವಶ್ಯಕಕರ್ತವ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರೇರಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

ರಾಮಾಃ ಉಷಾಃ ನ ಅರುನ್ಯಃ ಅಪೋರ್ಣಾತೇ ಮರುತಃ ಶುಚಿಶಾ ಗೋಅರ್ಣಾಸಾ ಜ್ಯೋತಿಷಾ— ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಾಃ ರಾತ್ರೀಃ ಉಷಾಃ ಯಥಾ ಆರೋಚಿಮಾಸೈಃ ಸ್ವತೇಜೋಭಿಃ ಅಪಸಾರಯಂತಿ ತಥಾ ಮಹತಾ ದೀಪ್ಯಮಾನೇನ ಗಜೈದುದಕೇನ ಸೂರ್ಯಾಪ್ಯೇನ ತಮಃ ನಿವಾರಯಂತಿ | ಸೂರ್ಯಮಂಜಲಮಾವೃಣ್ಣತೋ ವೃತ್ತಾದೀನ ಹತ್ವಾ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ ಪ್ರಕಾಶಯಂತಿ | ಉಷಃಕಾಲವು ಬೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶಗಳಿಂದ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಓಡಿಸುವ ಹಾಗೆ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು, ಉದಕಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡು ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶವು

ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಂಟಾಗದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮೇಘವನ್ನು ಚೂರ್ಣವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶವು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

~*~*~*~

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ತೇ ಕ್ಷೋಣೇಭಿರರುಣೇಭಿನಾರಂಜಿಭೀ ರುದ್ರಾ ಋತಸ್ಯ ಸದನೇಷು ವಾವೃಧುಃ |
ನಿಮೇಘಮಾನಾ ಅತ್ಯೇನ ಪಾಜಸಾ ಸುಶ್ಚಂದ್ರಂ ವರ್ಣಂ ದಧಿರೇ ಸುಪೇಶಸಂ ||೧೩||

! ಪದಪಾಠಃ |

ತೇ | ಕ್ಷೋಣೇಭಿಃ | ಅರುಣೇಭಿಃ | ನ | ಅಂಜಿಭಿಃ | ರುದ್ರಾಃ | ಋತಸ್ಯ | ಸದನೇಷು | ವಾವೃಧುಃ |
ನಿಮೇಘಮಾನಾಃ | ಅತ್ಯೇನ | ಪಾಜಸಾ | ಸುಶ್ಚಂದ್ರಂ | ವರ್ಣಂ | ದಧಿರೇ | ಸುಪೇಶಸಂ || ೧೩ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ರುದ್ರಾ ರುದ್ರಪುತ್ರಾಸ್ತೇ ಮರುತಃ ಕ್ಷೋಣೇಭಿಃ ಶಬ್ದಕಾರಿಭಿರ್ವಿಣಾಪ್ಯೈರ್ವಿಣಾವಿಶೇಷೈರುರುಣೇಭಿರ್ನಾರಂಜಿಭಿಃ || ನಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ || ಅರೋಚಿಮಾನೈರರುಣವರ್ಣೈರ್ವಾರೂಪಾಭಿವ್ಯಂಜಕೈರಲಂಕಾರೈಶ್ಚ ಸಮವ್ರಿಶಾಃ ಸಂತ ಋತಸ್ಯೋದಕಸ್ಯ ಸದನೇಷು ನಿವಾಸಭೂತೇಷು ಮೇಘೇಷು ವಾವೃಧುಃ | ವರ್ಧಂತೇ | ಅಪಿ ಚ ಅತ್ಯೇನ ಸತತಗಾಮಿನಾ ಶೀಘ್ರಂ ವ್ಯಾಪ್ನುವತಾ ಪಾಜಸಾತ್ಪೀಯೇನ ಬಲೇನ ನಿಮೇಘಮಾನಾ ನಿತರಾಂ ಮೇಘಾದುದಕಂ ಚಿಂತಯಂತಸ್ತೇ ಸುಶ್ಚಂದ್ರಂ ಶೋಭನಾಹ್ಲಾದನಂ ಸುಪೇಶಸಂ || ಪೇಶ ಇತಿ ರೂಪನಾಮ || ಶೋಭನರೂಪಂ ವರ್ಣಂ ದಧಿರೇ | ಕಾಂತಿಂ ಧಾರಯಂತಿ ||

! ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ರುದ್ರಾಃ—ರುದ್ರ ಪುತ್ರರಾದ | ತೇ—ಮರುತ್ತುಗಳು | ಕ್ಷೋಣೇಭಿಃ—ಮನೋಹರವಾದ ಧ್ವನಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಣಾಯುತರಾಗಿಯೂ | ಅರುಣೇಭಿರ್ನಾರಂಜಿಭಿಃ—ಅರುಣವರ್ಣದಂತಿರುವ | ಅಂಜಿಭಿಃ—ಅಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿಯೂ | ಋತಸ್ಯ—ಉದಕದ | ಸದನೇಷು—ನಿವಾಸಭೂತವಾದ ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿ | ವಾವೃಧುಃ—ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ | ಅತ್ಯೇನ—ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಯಾದ | ಪಾಜಸಾ—ಸ್ವಶಕ್ತಿಯಿಂದ | ನಿಮೇಘಮಾನಾಃ—ಮೇಘದಿಂದ ಉದಕವನ್ನು ಹಿಡುತ್ತಾ | ಸುಶ್ಚಂದ್ರಂ—ಅಹ್ಲಾದಕರವಾದುದೂ | ಸುಪೇಶಸಂ—ಅಕರ್ಷಕವಾದ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೂ ಆದ | ವರ್ಣಂ—ಕಾಂತಿಯನ್ನು | ದಧಿರೇ—ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.

| ಛಾಂದಸ್ |

ರುದ್ರಪುತ್ರರಾದ ಮರುತ್ಸುಗಳು ಮನೋಹರವಾದ ವೈನಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೀಣಾಯುತರಾಗಿಯೂ, ಅರುಣ ವರ್ಣದಂತಿರುವ ಅಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ಉದಕಕ್ಕೆ ನಿವಾಸಭೂತವಾದ ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಶಿಘ್ರಗಾಮಿಯಾದ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮೇಘದ ಉದಕವನ್ನು ಹಿಂತಿರುತ್ತಾ ಅಹ್ಲಾದಕರವಾದುದೂ, ಆಕರ್ಷಕವಾದ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೂ ಆದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

They, the Rudras. (equipped) with melodious (lutes), and decorated with purple ornaments, exalt in the dwellings of the waters ; and scattering the clouds with rapid vigour, they are endowed with delightful and beautiful forms.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ರುದ್ರಾಃ—ರುದ್ರಪುತ್ರಾಃ ರುದ್ರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರುದ್ರನ ಮಕ್ಕಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ರುದ್ರಪುತ್ರರಾದ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಕ್ಷೋಣೀಭಿಃ—ಶಬ್ದ ಕಾರೀಭಿಃ ವಿಸಾಪ್ಯೈಃ ವೀಣಾವೀಶೇಷೈಃ | ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ವಾಣಿ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ವೀಣೆಗಳಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತರಾಗಿರುವರು. ಮತ್ತು ಅರುಣೀಭಿಃ ಸಾಂಜಿಭಿಃ—ಅರುಣಿ ವರ್ಣ್ಯಃ ನಾ ರೂಪಾಭಿವ್ಯಂಜಕೈರಲಂಕಾರೈಶ್ಚ ಸಮನ್ವಿತಾಃ | ಮಹತ್ತಾದ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ, ಅಥವಾ ರೂಪ (ಆಕಾರ) ವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿರುವಹಾಗೆ (ಮಾಡುವ) ಅಭ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸುವ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವವರಾಗಿ ಮೇಘಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವರು ಎಂದೂ, ಅತ್ಯೇನ ಸಾಹಸಾ ನಿಮೇಘಮಾನಾಃ ಸುಕ್ಷಂದ್ರಂ ಸುಪೇಶಸಂ ವರ್ಣಂ ದಧಿರೇ—ಶಿಘ್ರಂ ವ್ಯಾಪ್ತುವತಾ ಅತ್ತೀಯೇನ ಬಲೇನ ಮೇಘಾಡುದಕಂ ನಿತರಾಂ ಚಿತಯಂತಃ ಶೋಭನಾಹ್ನಾದನಂ ಶೋಭನರೂಪಂ ಕಾಂತಿಂ ಧಾರಯಂತಿ | ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಜಾಗ್ರತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತಿರುವ ತಮ್ಮ (ಸಾಮರ್ಥ್ಯ) ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ವೃಷ್ಟ್ಯದಕಗಳು (ಪೂರ್ಣವಾಗಿ) ಸ್ವಲ್ಪವೂ ನಿಲ್ಲದಂತೆ ಮೇಘಗಳಿಂದ ಸುರಿಯುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವವರೂ, ಬಹಳ ಅನಂದಕರವಾಗಿಯೂ, ಅಂದವಾದ ಆಕಾರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವರೂ ಆಗಿರುವರು ಎಂದೂ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಸುಪೇಶಸಂ—ಪೇಶ ಇತಿ ರೂಪನಾಮ | ಪೇಶಸಂ ಎಂಬ ಪದವು ರೂಪನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೧೩) ಹಿರಣ್ಯನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿ, ಪೇಶ ಇತಿ ರೂಪನಾಮ ಪಿಂಶತೇರ್ವಿಪಿಶಿತಂ ಧವತಿ (ನಿ. ೮-೧೨) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿತವಾಗಿದೆ.

॥ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ॥

ತಾ ಇಯಾನೋ ಮಹಿ ವರೂಢಮೂತಯ ಉಪ ಘೇದೇನಾ ನಮಸಾ
ಗೃಣೇಮಸಿ |

ತ್ರಿತೋ ನ ಯಾನ್ವಂಚ ಹೋತ್ಯನಭಿಷ್ಟಯ ಅವವರ್ತದವರಾಚ್ಚಕ್ರಿಯಾವಸೇ ||

॥ ಪದಪಾಠಃ ॥

ತಾನ್ | ಇಯಾನಃ | ಮಹಿ | ವರೂಢಂ | ಊತಯೇ | ಉಪ | ಘ | ಇತ್ | ಏನಾ | ನಮಸಾ |
ಗೃಣೇಮಸಿ |

ತ್ರಿತಃ | ನ | ಯಾನ್ | ಪಂಚ | ಹೋತ್ಯನ್ | ಅಭಿಷ್ಟಯೇ | ಅವವರ್ತ | ಅವರಾನ್ | ಚಕ್ರಿಯಾ |
ಅವಸೇ || ೧೪ ||

॥ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ॥

ತಾನ್ ಮರುತೋ ಮಹಿ ಮಹದ್ವರೂಢಂ ವರಣೇಯಂ ಪ್ರತಸ್ತಂ ಧನಂ ತನ್ನರುತ ಊತಯೇ
ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಮಿಯಾನ ಇಯಾನಾ ಯಾಚಮಾನಾ ವಯಂ || ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ಜಸಃ ಸುಃ || ಏನಾನೇನ
ನಮಸಾ ನಮಸ್ಕಾರೇಣ ಸ್ತೋತ್ರೇಣ ವೋಪೇತ್ ಉಪೇತ್ಯ ಗೃಣೇಮಸಿ | ಸ್ತುಮಃ || ಘೇತಿ ಪಾದಪೂ-
ರಣಃ | ಏನೇತ್ಯತ್ತೇ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ತೃತೀಯಾಯಾ ಅಜಾದೇಶಃ | ನಶಬ್ಧಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ || ತ್ರಿತ
ಋಷಿಕ್ಲ ಯಾನೇತಾನ್ ಮರುತಃ ಪಂಚ ಹೋತ್ಯನ್ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಪಂಚವೃತ್ತಾತ್ಮನಾ
ವರ್ತಮಾನಾನ್ ಅತ ಏವ ಹೋಮನಿಷ್ಪಾದಕಾನ್ ಅವರಾನ್ ಮುಖ್ಯಾನಭಿಷ್ಟಯೇಽಭಿಲಷಿತಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ
ಚಕ್ರಿಯಾ ನಾಭಿಚಕ್ರೇಣಾವಸೇದಪಿತುಂ ಸಂಗಂತುಮಾವವರ್ತತ್ | ಸ್ವಸ್ಥಾನೈರ್ಜಿಗಮಿಷೂನ್ಪ್ರಾಣಾನ್
ಸ್ವಾತ್ಮಾಭಿಮುಖವಾವರ್ತಯತ್ | ಯದ್ವಾ ಚಕ್ರಿಯಾ ಋಷ್ಯಾನ್ವಿಹ್ಯೇನಾಯುಧೇನ ಯುಕ್ತಾನ್ ಅವಸೇ
ಸ್ತುತ್ಯಾ ದಿಭಿಸ್ತರ್ಪಯಿತುಮಾವರ್ತಯತ್ | ತಾನ್ ಸ್ತುಮ ಇತಿ ಸಂಬಂಧಃ || ವವರ್ತದಿತಿ ವೃತ್ತೇರ್ಣ್ಯಂ-
ತಾಲ್ಪುಣಾ ಚೇಜಾ ರೂಪಂ ||

॥ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ॥

ನ—ಮತ್ತು | ಪಂಚ—ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಪಂಚಸಂಖ್ಯಾತರಾದ | ಯಾನ್—ಯಾವ ಮರುತ್ತು
ಗಳನ್ನು | ಅವರಾನ್—ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದ | ಹೋತ್ಯನ್—(ಯಾಗಕ್ಕೆ) ಋತ್ವಿಕ್ಯುಗಳನ್ನಾಗಿ | ಅಭಿ-
ಷ್ಟಯೇ—ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರವೂ | ಚಕ್ರಿಯಾ—ಅವರ ಆಯುಧಗಳಿಂದ | ಅವಸೇ—ತನ್ನನ್ನು

ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೂ | ತ್ರಿತೇ—ತ್ರಿತನು | ಅವವರ್ತತ್—ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗದಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡನೋ | ತಾನ್—ಆ ಮರುತ್ತುಗಳನ್ನು | ಮುಹಿ—ಮಹತ್ತಾದುದೂ | ವರೂಠಂ—ಪ್ರಶಸ್ತ ವಾದುದೂ ಅದ ಧನವನ್ನು | ಊತಯೇ—ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ | ಇಯಾನೇ—ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ನಾವು | ಏನಾ ನಮಸಾ—ನಮಸ್ಕಾರ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಈ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ | ಉಪ ಇತ್—ಸಮಾಪಿಸಿ | ಗೃಣೇಮಸಿ— ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇವೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಪಂಚಸಂಖ್ಯಾತರಾದ ಯಾವ ಮರುತ್ತುಗಳನ್ನು ಯಾಗಕ್ಕೆ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದ ಮುತ್ತಿತ್ತುಗಳನ್ನಾಗಿ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೋಚರವೂ, ಅವರ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೂ ತ್ರಿತನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗದಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡನೋ, ಆ ಮರುತ್ತುಗಳನ್ನು ಮಹತ್ತಾದುದೂ, ಪ್ರಶಸ್ತವಾದುದೂ ಅದ ಧನವನ್ನು ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ನಾವು ನಮಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾದ ಈ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಸಮಾಪಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇವೆ.

English Translation.

Imploring them for ample wealth, and (having recourse to him) for protection, we glorify them with this praise; like the five chief priests whom Trita detained for the (performance of) the sacrifice, and to protect it with their weapons.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ತ್ರಿತೇ ಯಾನ್ ಪಂಚ ಹೋತೈನ್ ಅಪರಾ ಅಭಿಷ್ಟಯೇ ಚಿಕ್ರಿಯಾ ಅವಸೇ ಅವವರ್ತತ್—ತ್ರಿತೇ ಮುಹಿಃ ಏತಾನ್ ಮರುತಃ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಪಂಚವೃತ್ತಾತ್ಮನಾ ವರ್ತಮಾನಾನ್ ಅತ ಏವ ಯೋಮನಿಷ್ಪಾದಕಾನ್ ಮುಖ್ಯಾನ್ ಅಭಿಲಷಿತಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ, ನಾಭಿಚಕ್ರೇಣ ಅಪಿತುಂ ಸಂಗಂತುಂ ಸೈನ್ಯಾ ನ್ನಿರ್ಜಗಮಿಷೂನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಸ್ವಾತ್ಮಾಭಿಮುಖವಾವರ್ತಯತ್ | ಯದ್ವಾ ಚಿಕ್ರಿಯಾ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮೈನೋ ಯುಧೇನ ಯುಕ್ತಾನ್ ಸ್ತುತ್ಯಾಭಿಃ ತರ್ಪಯಿತುಂ ಅವರ್ತಯತ್ | ಇಲ್ಲಿ ಪಂಚಹೋತೈನ್ ಎಂಬ ಪದವು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಿರುವ (ನಾಯುವು) ಮರುತ್ತುಗಳು ಆತ್ಮನ ಸ್ಥಿತಿ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ಆಯಾಯ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಶರೀರಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ವಾಸಮಾಡುವರೆಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಶರೀರಕವಾದ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಉಪಾಸನೆಯು ನೆರವೇರಲು ಕಾರಣವಾಗಿ ಮುಖ್ಯರಾಗಿರುವರು ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರ ಸ್ತುತಿಯು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣರೂಪದಿಂದಲೂ, ಗುದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಪಾನ ರೂಪದಿಂದಲೂ, ಸಮಾನ ರೂಪದಿಂದ ನಾಭಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಕಾರಣ ತ್ರಿತನೇ ಮುಖ್ಯಯು ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೊರಗಡೆಗೆ ಹೊರಡಲು ಉದ್ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಈ ಮರುತ್ತುಗಳನ್ನೂ ನಾಭಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾಧಿಪಾನ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ತನಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವನೆಂದೂ, ಇದರಿಂದ ತ್ರಿತನ ರಕ್ಷಣೆಯು ಉಂಟಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಇಷ್ಟಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಿದ್ಧಿಪುರುವಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಆತ್ಮೋಪಾಸನಾ ರೂಪವಾದ ಧ್ಯಾನವು ಉಂಟಾಗಲು ಈ ಮರುತ್ತುಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವರೆಂದೂ, ಮತ್ತು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಆಚರಿಸುವ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ

ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳ. ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಯಜಮಾನರ ಇವ್ಯಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರಾಗಿ ವರೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳ ಹೋಮನಿಷ್ಠಾದಕತ್ವವು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿಯೂ, ಅಭಿಲಷಿತಸಿದ್ಧಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವವು ಮೂರುವಿಧವಾಗಿಯೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಬುಟ್ಟಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸುವವರಾಗಿ, ಯಜಮಾನರನ್ನು ಅಥವಾ ತಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ, ತ್ರಿತನಂಬ ಬುಡಿಯು ಸ್ತುತಿಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮರುತ್ಯುಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ನಾಭಿಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಕಾನ್ ಮಹಿ ವರೂಥಂ ಊತೆಯೇ ಇಯಾನಃ ಉಪ ಇತ್ ಗೃಣೇಮಸಿ—ಮರುತಃ ಮಹತ್ ಪ್ರಕೃತಂ ಧನಂ ತತ್ಯೈ ಮರುತಃ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಯಜಮಾನಾಃ ವಯಂ ಅನೇನ ನಮಸ್ಕಾರೇಣ ಸ್ತೋತ್ರೇಣ ವಾ ಉಪೇತ್ಯೈ ಸ್ತುಮಃ—ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾಗ ಬಹುದಾದ ಧನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಾಚಿಸುವವರಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಪೂಜಿಸುವೆವು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವರೂಥಂ—ಎಂಬ ಪದವು ಯಾಷ್ಕರಿಂದ ಗೃಹನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಇಲ್ಲಿ ವರಣಿಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತ್ರೀತಃ ನ—ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ ಎಂದು ನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಃ ||

ಯಯಾ ರಧ್ಧಂ ಸಾರಯಥಾತ್ಯಂಹೋ ಯಯಾ ನಿದೋ ಮುಂಚಿಫ
ವಂದಿತಾರಂ |

ಅರ್ನಾಚೀ ಸಾ ಮರುತೋ ಯಾ ವ ಊತಿರೋ ಷು ವಾಶ್ರೇವ ಸುಮತಿರ್ಜಿ-
ಗಾತು || ೧೫ ||

|| ಪದವಾಃ ||

ಯಯಾ | ರಧ್ಧಂ | ಸಾರಯಥ | ಅತಿ | ಅಂಹಃ | ಯಯಾ | ನಿದಃ | ಮುಂಚಿಫ | ವಂದಿತಾರಂ |

ಅರ್ನಾಚೀ | ಸಾ | ಮರುತಃ | ಯಾ | ವಃ | ಊತಿಃ | ಓ ಇತಿ | ಸು | ವಾಶ್ರ್ಯಇವ | ಸ್ತುಮತಿಃ |

ಜಿಗಾತು || ೧೫ ||

|| ಸಾಯುಜಘಾಷಂ ||

ಹೇ ಮರುತೋ ಯಯೋತ್ಯಾ ರಥ್ರಮಾರಾಧಕಂ ಯಜಮಾನಮಂಹಃ ಸಾಪಮತಿ ಸಾರಯಥೆ |
ಅತಿಕ್ರಮಯಥೆ | ಯಯೋತ್ಯಾ ವಂದಿತಾರಂ ಸ್ತೋತಾರಂ ನಿದೋ ನಿಂದಿತುಃ ಶತ್ರುೋಃ ಸಕಾಶಾನ್ಮುಂ-
ಚಫಃ | ಮೋಚಯಥೆ | ಹೇ ಮರುತೋ ವೋ ಯುಷ್ಮದೀಯಾ ಯೋತಿಃ ಸಾರ್ವಾಚ್ಯುಷ್ಮದಿಧಿಮುಖಾ
ಭವತು | ತಥಾ ಸುಮತಿರ್ಯುಷ್ಮದೀಯಾ ಶೋಭನಾ ಮತಿರನುಗ್ರಹಾತ್ಮಕಾ ಬುದ್ಧಿಕ್ಲೆ ವಾಶ್ರೇವ
ಹಂಧಾರವಂ ಕುರ್ವತಿ ಧೇನುರಿವ ವಶ್ಲಂ ಸುಷ್ಕು ಓ ಜಿಗಾತು | ಏವಂ ಗಚ್ಛತು | ಅಸ್ಮಾನ್ ಪ್ರತಿ
ಸರ್ವಥಾಗಚ್ಛತ್ಯೈರ್ಥಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಮರುತಃ—ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ | ಯಯಾ—ಯಾವ ರಕ್ಷಣೆಯಿಂದ | ರಥ್ರಂ—ಆರಾಧಕನಾದ
ಯಜಮಾನನನ್ನು | ಅಂಹಃ—ವಾಪದಿಂದ | ಅತಿ ಸಾರಯಥೆ—ದಾಟಿಸಿದರೋ | ಯಯಾ—ಯಾವ
ರಕ್ಷಣೆಯಿಂದ | ವಂದಿತಾರಂ—ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಭಕ್ತನನ್ನು | ನಿದಃ—ನಿಂದಕನಾದ ಶತ್ರುವಿನಿಂದ |
ಮುಂಚಫ—ಬಿಡಿಸಿದರೋ | ವಃ—ನಿಮ್ಮ | ಯಾ ಊತಿಃ—ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಯಾವ ಅದೇ ರಕ್ಷಣೆಯಿದೆಯೋ |
ಸಾ—ಅದು | ಅರ್ವಾಚೀ—ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಲಿ | ವಾಶ್ರೇವ—ಧೇನುವು ತನ್ನ ಪ್ರೇಮಸೂಚಕವಾದ
ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕರುವನ್ನು ಹೋಗಿ ಸೇರುವಂತೆ | ಸುಮತಿಃ—ಅನುಗ್ರಹಾತ್ಮಕವಾದ ನಿಮ್ಮ ಮತಿಯೂ
ಸಹ | ಸು—ಅತಿಶಯವಾಗಿ | ಓ ಜಿಗಾತು—ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರಲಿ.

|| ಛಾಂದಸ್ ||

ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ, ಯಾವ ರಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಆರಾಧಕನಾದ ಯಜಮಾನನನ್ನು ನೀವು ವಾಪದಿಂದ
ದಾಟಿಸಿದರೋ, ಯಾವ ರಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಭಕ್ತನನ್ನು ನಿಂದಕನಾದ ಶತ್ರುವಿನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದರೋ
ಅದೇ ರಕ್ಷಣೆಯು ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿಯೂ ಇರಲಿ. ಧೇನುವು ತನ್ನ ಪ್ರೇಮಸೂಚಕವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕರುವನ್ನು ಹೋಗಿ ಸೇರುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಾತ್ಮಕವಾದ ನಿಮ್ಮ ಮತಿಯೂ ಸಹ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ನಮ್ಮ
ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸಲಿ.

English Translation.

Maruts, may that protection wherewith you convey the worshipper
beyond sin, wherewith you rescue the reciter of your praise from the
scoffer, be present with us: may your benign disposition tend towards
us, like a loving (cow towards her calf).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಯಯಾ ಊತ್ಯಾ ರಥ್ರಂ ಅಂಹಃ ಅತಿ ಸಾರಯಥೆ, ವಂದಿತಾರಂ ನಿದಃ ಮುಂಚಫ ವಃ ಸಾ
ಅರ್ವಾಚೀ—ಆರಾಧಕಂ ಯಜಮಾನಂ ಸಾಪಮತಿಕ್ರಮಯಥೆ ಸ್ತೋತಾರಂ ನಿಂದಿತುಃ ಶತ್ರುೋಃ
ಸಕಾಶಾತ್ ಮೋಚಯಥೆ ಯುಷ್ಮದೀಯಾ ಸಾ ಊತಿಃ ಅಸ್ಮದಿಧಿಮುಖಾ ಭವತು | ಮರುತ್ವೇನತೆಗಳು

ತಮ್ಮನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಪಾಪಗಳಿಂದ ದಾಟಿಸುವ ರಕ್ಷಣಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರು, ಎಂದೂ ಮತ್ತು ತಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವವರನ್ನು ನಿಂದಿಸಿ ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಮಾಡುವ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿ ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದೂ ಆದ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ರಕ್ಷಣೆಯ ಶಕ್ತಿಯು ಯಜಮಾನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರಲಿ ಎಂದು ಯಜಮಾನರ ಆಶಂಸೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಸುಮತಿಃ ವಾಶ್ರೇವ ಸುಷ್ಕ ಓಜಿಗಾತು - ಯುಷ್ಕದೀಯಾ ಶೋಭನಾ ಮತಿಃ ಅನುಗ್ರಹಾತ್ಪ್ರಿಕಾ ಬುದ್ಧಿಕ್ಲ ಹಂಭಾರವಂ ಕುವರ್ತೀ ಧೇನುರಿವ ವತ್ಸಮಿವ ಗಚ್ಛತು - ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಇತರರನ್ನು ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವ ಅರ್ಥ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಹಾಲನ್ನು ಹಿಂಡುವ (ಧೇನುವು) ಹಸುವು ತನ್ನ (ವತ್ಸ) ಕರುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹುಂಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಸಮಾಪಿಸುವಹಾಗೆ ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇರಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

~*~

ಮೂವತ್ತೈದನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಉಪೇಮಿತಿ ಸಂಚೇದಶರ್ಚೆಂ ತ್ವತೀಯಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗಾರ್ತ್ವಮದಂ ತ್ರೈಷ್ಠಭಮಾಂನಪಾದ್ವೀ-
ವಶಾಕಂ | ತಥಾ ಚಾನುಕ್ಯಾಂತಂ | ಉಪೇಮಪೋನಪ್ರೀತೀಯಮಿತಿ || ಸೂಕ್ತವಿನಿಯೋಗೋ ಲೈಂಗಳಿಃ ||

ಅನುವಾದವು-ಉಪೇಮಸ್ಯಕ್ಷಿ ಎಂಬ ಸೂಕ್ತವು ನ್ಯಾಯನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು ಇದರಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಮಕ್ಕುಗಳಿರುವುವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃಹ್ಯಮದನು ಮುಷಿಯು ; ಅಪಾಂನಪಾತ್ ದೇವತೆಯು ; ತ್ರೈಷ್ಠವ್ ಭಂದಸ್ಸು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ-ಉಪೇಮಪೋನಪ್ರೀತೀಯಮಿತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ವಿನಿಯೋಗವು ಲೈಂಗಳಿವು.

ಸೂಕ್ತ-೩೫

ಮಂಡಲ-೨ || ಅನುವಾಕ-೪ || ಸೂಕ್ತ-೩೫ ||

ಅಷ್ಟಕ-೨ || ಅಧ್ಯಾಯ-೭ || ವರ್ಗ-೨೨, ೨೩, ೨೪ ||

|| ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತಂಶ್ಚಿ-೧೫ ||

|| ಮುಷಿ-ಗೃಹ್ಯಮದಃ ||

|| ದೇವತಾ-ಅಪಾಂನಪಾತ್ ||

|| ಭಂದಃ-ತ್ರಿಷ್ಠವ್ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಉಪೇಮಸ್ಯಕ್ಷಿ ವಾಜಯುರ್ವಚಿಸ್ಯಾಂ ಚನೋ ದಧೀತ ನಾದ್ಯೋ ಗಿರೋ ಮೇ |

ಅಪಾಂ ನಪಾದಾತುಹೇಮಾ ಕುವಿತ್ಸ ಸುವೇಶಸಸ್ಯರತಿ ಚೋಷಿಷ್ವದ್ಧಿ || ೧ ||

। ಶಬ್ದಾರ್ಥ ।

ಉಪ | ಈಂ | ಅಸ್ತುಕ್ತಿ | ವಾಚ್ಛಯಾಃ | ವಚಸ್ಯಾಂ | ಚನಃ | ದಧೀತ | ನಾದ್ಯೇ | ಗಿಂಃ | ಮೇ |

ಅಪಾಂ | ನಪಾತ್ | ಅಶ್ರುದೇಮಾ | ಕುವಿತ್ | ಸಃ | ಸುಪೇಶಸಃ | ಕರತಿ | ಜೋಷಿಷತ್ | ಹಿ || ೦ ||

। ಸಾಮಾನ್ಯಾಂ ।

ವಾಚಯಿರ್ವಾಚಮನ ಮಾತೃನ ಇಚ್ಛೆನ್ನ ಹಮಾಮೇನಾಂ ವಚಸ್ಯಾಂ ವಚಸಃ ಸ್ತೋತ್ರಸ್ಯೇ-
ಚ್ಛಾಮುಪಾಸ್ತುಕ್ತಿ | ಉಪಾಸ್ತುಜಾಮಿ | ಉಪ್ಪಾದಯಾಮಿ | ಅಪಾಂ ನಪಾತಂ ಸ್ತೋತುಂ ಪ್ರವೃತ್ತೋ-
ಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ || ಸ್ವಚ್ಛತ್ವಾಂದಸೋ ಲುಪ್ | ಲಿಪ್ ಸಿಚಾನಾತ್ಯೇನೇವದೇಶ್ಚಿತಿ ಸಿಚಃ ಕಿತ್ವಾದ್ವಿಚಾಭಾವಃ ||
ಸ ಚ ನಾದ್ಯೋ ನದೀನಾಂ ಕಬ್ಜಕಾರಿಣೀನಾಂ ಮೇಘಸ್ಯಾ ನಾಮಪಾಂ ಸಂಬಂಧೀ ಅಶುರೇಮಾ ಅಶು
ಶೀಘ್ರಂ ಗಂತಾ || ಹಿ ಗತಾವಿತ್ಯಸ್ಮಾದನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪಿ ದ್ಯುತ್ಯಂತ ಇತಿ ಮನಿನ್ || ವಿವಂಭೂತೋಽಪಾಂ
ನಪಾತ್ ಅಪಾಂ ಪಾತ್ರಸ್ಯಾನೀಯಃ | ಅದ್ಭ್ಯ ಓಪಧಿವನಸ್ಯತೇಯೋ ಜಾಯಂತೇ ಓಪಧಿವನಸ್ಯತಿಥ್ಯ
ವಿಮೋಽಗ್ನಿ ಜಾಯತ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಯಂ | ಏತತ್ಪಂಜ್ಜ ಕೋ ದೇವೋ ಗಿರಃ | ಗೃತಾತಿತಿ ಗೀಃ ಸ್ತೋತಾ |
ತಸ್ಯ ಮೇ ಮಮ ಕುವಿತ್ | ಬಹುನಾಮೈತತ್ | ಬಹುಲಂ ಚನೋಽನ್ಯಂ ದಧೀತ | ದಧಾತು |
ವಿದಧಾತು | ಪ್ರಯಚ್ಛಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಪಿ ಚಾಪ್ಯಾನ್ ಸುವೇಶಸಃ ಶೋಭನರೂಪಾನ್ ಶೋಭನಾಲಂಕಾ-
ರಾನ್ವಾ ಕರತಿ | ಕರೋತು || ಕರೋತೇವೈತ್ಯೇಯೇನ ಶಪ್ | ಕಃಕರತ್ಕರತಿ ಕೃದಿತ್ಯೇವನದಿತೇಃ |
ಪಾ. ೮-೨-೫೦ | ಇತಿ ವಿಸರ್ಜನೀಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಂ || ಹಿ ಯಸ್ಮಾದಯಂ ದೇವೋ ಜೋಷಿಷತ್ |
ಸ್ತೋತ್ರಾಣಿ ಸೇವತೇ ತಸ್ಮಾದಸ್ಮಾನೇವಮನುಗೃಹ್ಣಾತ್ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಃ || ಜುಷೀ ಪ್ರೀತಿಸೇವನಯೋಃ |
ಲೇಟ್ವಿದಾಗಮಃ | ವಿಕರಣಃ ಸಿಪ್ | ಇಡಾಗಮಕ್ಚ | ಹಿ ಚೇತಿ ನಿಘಾತಪ್ರತಿಷೇಧಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ವಾಚಯಿಃ—ಅನ್ನವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವ ನಾನು | ಈಂ ವಚಸ್ಯಾಂ—ಈ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು | ಉಪ ಅಸ್ತುಕ್ತಿ—
ನಿರ್ವಿಸುತ್ತೇನೆ | ಹಿ—ಏತಕ್ಕಿಂದರೆ | ಸಃ—ಅಗ್ನಿಯು (ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯು |
ಜೋಷಿಷತ್—ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾನೆ | ನಾದ್ಯೇ—ಶಬ್ದಮಾಡುವ ಮೇಘಸ್ವವಾದ ಉದಕಗಳಿಗೆ
ಸಂಬಂಧಿಸಿದವನೂ | ಅಶುರೇಮಾ—ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಯೂ | ಅಪಾಂ ನಪಾತ್—ಅವುಗಳಿಗೆ ನಪ್ಪ್ರವಾದವನೂ
ಅದ ಅಗ್ನಿಯು | ಗಿರಃ—ಸ್ತುತಿಕರ್ತನಾದ | ಮೇ—ಒನಗೆ | ಕುವಿತ್—ಪ್ರಭವತಾನ | ಚನಃ—
ಅನ್ನವನ್ನು | ದಧೀತ—ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲಿ | ಸುವೇಶಸಃ—ಶೋಭನಾತ್ಮಕವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವರಷ್ಟಾಗಿಯೂ |
ಕರತಿ—(ನಮ್ಮನ್ನು) ಮಾಡಲಿ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ
ಅನ್ನವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವ ನಾನು ಈ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ನಿರ್ವಿಸುತ್ತೇನೆ. ಶಬ್ದಮಾಡುವ ಉದಕಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವನೂ.

ಏಳುಗಾಮಿಯೂ, ಉದಕಗಳಿಗೆ ವೊಮ್ಮಗನಾದವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ತುತಿರ್ತನಾದ ನನಗೆ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಒದಗಿಸಲಿ.

English Translation.

Desiring food, I put forth this laudatory hymn : may the sounding and swift-moving grandson of the waters bestow abundant food upon me his worshipper : may he make us of goodly appearance, for verily he is propitiated by praise.

। ವಿಕೇಶವಿಷಯಗಳು :

ವಾಷಯುಃ ಈಂ ವಚಸ್ಯಾಂ ಉಪ ಅಸ್ಯಕ್ಷಿ—ಅನ್ನಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛೆನ್ನಹಂ ಏನಾಂ ಸ್ತೋತ್ರೈ-
ಸ್ಯೇಚ್ಯಾಂ ಉಕ್ತಾದಯಾಮಿ | ಅಪಾಂ ನಪಾತಂ ಸ್ತೋತುಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ ಅಸ್ಮಿ | ಮಂತ್ರದ್ರವ್ಯವಾದ
ಮುಷಿಯ ತನಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ಎಂಬ ದೇವನನ್ನು ಅನ್ನವನ್ನು ಹೊಂದಲು
ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಸ್ತುತಿಮಾಡುವೆನು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಸ ಚ ನಾಡ್ಯಃ ಆತುಹೇಮಾ ಅಪಾಂ ನಪಾತ್—ಸಃ ತಬ್ಬಕಾರಿಣೀನಾಂ ಮೇಘಸ್ಥಾನಾಮಪಾಂ
ಸಂಬಂಧೀ, ಶೀಘ್ರಿಂಕಂತಾ, ಅಪಾಂ ಸೌತ್ರಸ್ಥಾನೀಯಃ ಅದ್ಯೈ ಓಷಧಿವನಸ್ತತಯೋ ಜಾಯಂತೇ
ಓಷಧಿವನಸ್ತತಿಘ್ನೋ ಏಷ ಅಗ್ನಿಃ ಜಾಯತೇ ಇತಿ ತತ್ಸೌತ್ರತ್ತಂ | ಈ ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ಎಂಬ ದೇವನು
ಉದಕಗಳಿಂದ ಪೂರಿತವಾದ ಧ್ವನಿಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಉದಕಗಳ ಸಂಬಂಧಿಯಾದವನು. ಎಂದರೆ
ಉದಕಗಳಿಗೆ ಪುತ್ರನ ಮಗನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ದೇವನಿಗೆ ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದ್ದುದು.
ಉದಕಗಳಿಂದ ಮೂಲಿಕೆಗಳೂ ವನಸ್ಪತಿಗಳೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ, ಈ ಓಷಧಿ ವನಸ್ಪತಿಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನನಾಗುವ
ಕಾರಣ ಅಗ್ನಿಯು ಉದಕಗಳ ವೊಮ್ಮಗನು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ-
ನಿರುಕ್ತವಾರರು ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಅಪಾಂನಪಾತ್ ತನೂನಪ್ತ್ಯಾ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ (ನಿ. ೧೦-೧೮) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ತನೂನ ಪಾತ್ ಎಂಬ ಪದವು ತನೂನಪಾತ್
ಅಜ್ಯಮಿತಿ ಕಾತ್ಯಕೈಃ ಅಗ್ನಿರಿತಿ ಶಾಕಪೂಣಿಃ (ನಿ. ೮-೫) ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಬೋಧಕವಾಗಿ
ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಾಕಪೂಣಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತನೂನಪಾತ್ ಎಂಬ ಪದದ
ಅರ್ಥವಾದ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಪದವು ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪರಿಗೃಹಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದೂ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಗರಃ ಮೇ ಕುವಿತ್ ಚಿನಃ ದಧೀತ—ಏತಶ್ಚಂಜ್ಜ ಕೋ ದೇವಃ | ಗೃಹಾತಿತೇ ಗೀಃ ಸ್ತೋತಾ| ತಸ್ಯ
ಬಹುಲಂ ಅನ್ನಂ ವಿವಿಧಾತು | ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಗೃಧಾತುವಿನಿಂದ
ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಗರಃ ಎಂಬ ಪದವು (ಸ್ತೋತ್ರೈ) ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.
ಎಂದೂ ಈ ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ಎಂಬ ದೇವನು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡತಕ್ಕವನಿಗೆ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು
ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದೂ ಆಶಂಸಿತವಾಗಿದೆ.

ಜೋಷಿಷತ್ ಸುವೇಶಸಃ ಕರತಿ—ಅಸ್ಥಾನ ಶೋಭನರೂಪಾನ್ ಶೋಭನಾಳಿಂಕಾರಾನ್ ವಾ ಕರೋತು | ಅಯಂ ದೇವಃ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಿ ಸೇವತೇ ತಸ್ಮಾದ್ವಾಸೇವಮನುಗೃಹ್ಣಾತು | ಜೋಷಿಷತ್ ಎಂಬ ಪದವು ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ದೇವನು ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವ ನಮ್ಮನ್ನು ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿರಿಸಿ ಅರ್ಥವಾ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಅಲಂಕಾರವುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿರಿಸಿ ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

ಚನಃ ಎಂಬ ಪದವು ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ಉದಾಹೃತವಾದ—

ಅದ್ವೀದಿಂದ್ರ ಪ್ರಸ್ಮಿತೇಮಾ ಹವೀಂಸಿ ಚನೋ ದಧಿಷ್ಠ ಪಚಿತೋತ ಸೋಮಂ |

ಪ್ರಯಸ್ತಂತಃ ಪ್ರತಿ ಹರ್ಯಾರ್ವಮಸಿ ತ್ವಾ ಸತ್ಯಾಃ ಸಂತು ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಕಾಮಾಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೬-೮)

ಈ ಋಕ್ಯೆನಲ್ಲಿ ಚನ ಇತ್ಯುಕ್ತನನು (ನಿ. ೬-೧೬) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ.

ಕುವಿತ್ ಎಂಬ ಪದವು ಬಹುನಾನುಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಹುಲಂ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಃ ||

ಇಮಂ ಸ್ವಸ್ಮೈ ಹೃದ ಆ ಸುತಷ್ಟಂ ಮಂತ್ರಂ ವೋಚೇಮ ಕುವಿದ್ವ ವೇದತ್ |

ಅಪಾಂ ನಪಾದಸುರ್ಯಸ್ಯ ಮಹ್ನಾ ವಿಶ್ವಾನೈರ್ಯೋ ಭವನಾ ಜಜಾನ || ೨ ||

|| ಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ||

ಇಮಂ | ಸು | ಅಸ್ಮೈ | ಹೃದಃ | ಆ | ಸುತಷ್ಟಂ | ಮಂತ್ರಂ | ವೋಚೇಮ | ಕುವಿತ್ | ಅಸ್ಯ | ವೇದತ್ |

ಅಪಾಂ | ನಪಾತ್ | ಅಸುರ್ಯಸ್ಯ | ಮಹ್ನಾ | ವಿಶ್ವಾನಿ | ಆರ್ಯಃ | ಭುವನಾ | ಜಜಾನ || ೨ ||

|| ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥಃ ||

ಅಸ್ಮಾ ಅಪಾಂನಪಾತ್ಪಂಜ ಕಾಯ ದೇವಾಯ ಹೃದೋ, ಹೃದಯಾತ್ ಸುತಷ್ಟಂ ಸುಪ್ತ ನಿರ್ಮಿತಮಿಮಂ ಮಂತ್ರಂ ಸುಪ್ತ ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ವೋಚೇಮ | ಬ್ರವಾಮು | ಅಸ್ಯಾಸ್ತಾಭಿರುಕ್ತ-ಮಿಮಂ ಮಂತ್ರಂ ಕುವಿದ್ವೇದತ್ | ಬಹುಲಂ ಜಾನಾತು || ವೇತ್ತೇರ್ಲೇಟ್ಕೃದಾಗಮಃ | ನಿಸಾಕ್ವಿಯರ್-ದ್ಯದಿದಂತೇತಿ ನಿಘಾತಪ್ರತಿವೇಧಃ | ಕಿಂ ಸ್ತೋತ್ರಮಿತಿ ಚೇದುಚ್ಯತೇ | ಆರ್ಯಃ ಸ್ವಾಮ್ಯಸಾಂಸಪಾ-

త్వంజ్ఞుః కఠో వృద్ధ్యుః క్రోధోఽగ్నిః సుయోః స్యుః | ఆసురః కర్తృణాం క్షేమాత్ | తస్యో స్వభూతస్య బలస్య
మహ్నా ముహుర్మా ముహత్త్వేన విశ్వాని సర్వాణి భువనా భువనాని వృశ్మ్యుదేశాని వృశ్మ్యు-
త్వాదనేన భూతజాతాని వా జజాన | జనయోమాస ||

|| ప్రతిపదార్థ ||

అస్మ్యై— ఆపాం నపాత్ సంజ్ఞకనాద అగ్నిగే అపిపలు | దృదః— అంతకరణ పూర్వక
వాగ్యుః | సుతశ్చం— శ్రేష్ఠవాగి నిమిత్తవాదుః | ఇమం మంత్రే— స్తుత్యుత్కరవాదుః
అద ఈ మంత్రవన్ను | సు— ఆతిరయవాగి | ఆ వ్రోణిణీమ— ఎదురాగి నింతు పఠిసుక్తేనే | అస్య—
ఈ మంత్రవన్ను | కువిత్— పూర్ణవాగి | వేదేత్— (అగ్నియు) తిళయలి | అర్చః— ప్రభువాద |
అపాం నపాత్— ఆపాం నపాత్ సంజ్ఞకనాద అగ్నియు | అసురస్య— రత్తుగళన్ను సోఱిసువ తన్న
బలద | మహ్నా— ముహుమేయంద | విశ్వాని— సమస్తవాద | భువనా— భూతజాతగళన్ను | జజాన—
సృష్టినీదను.

|| భావార్థ ||

అగ్నిగే అపిపలు అంతఃకరణ పూర్వకవాగియు, శ్రేష్ఠవాగియు నిమిత్తవాదుః స్తుత్యుత్క
వాదుః అద ఈ మంత్రవన్ను అగ్నియు ఎదురాగి నింతు ఆతిరయవాగి పఠిసుక్తేనే. అగ్నియు ఈ మంత్ర
వన్ను పూర్ణవాగి తిళయలి. ప్రభువాదవనూ, ఆపాం నపాత్ సంజ్ఞకనాదవనూ అద అగ్నియు రత్తు
గళన్ను సోఱిసువ తన్న బలద ముహుమేయంద సమస్తవాద భూతజాతగళన్ను సృష్టినీదను.

English Translation-

Let us address to him the prayer that is conceived in our hearts, and
may he fully understand (its purport) ; for he the lord, the grandson of the
waters, has generated all beings by the greatness of his might.

|| విశేషవిషయగలు ||

అయోః అసుయోః స్యుః మహ్నా విశ్వాని భువనా జజాన— స్వామిః అపాం నపాత్వంజ్ఞు-
ః కఠో వృద్ధ్యుః క్రోధోఽగ్నిః ఆసురః కర్తృణాం క్షేమాత్ | తస్యో స్వభూతస్య బలస్య ముహత్త్వేన సర్వాణి
వృశ్మ్యుదేశాని వృశ్మ్యుత్వాదనేన భూతజాతాని వా జనయోమాస | అయో రబ్ధివై ఈర్షరనాను
గళల్లి (పి. ౩-౧౧) లుక్రవాగిదీ. ఆపాం నపాత్ ఎంబ పదకే వృద్ధ్యుత్వాన్ని ఎందు అర్థవన్ను వివరిసిదీ.
ఈ అగ్నియు సర్వకన్య అధిపనాగిరువను. రత్తుగళన్ను నాశపడిసువను. అదుదరింద ఈ దేవను తన్న
స్వభావికవాద ముహత్వపురితవాద ముహుమేయంద వృశ్మ్యుదేశగళన్ను సృష్టినీదాది అ వృశ్మ్యుదేశగళంద
ఎల్లా ప్రాణిగళన్ను సృష్టినీదారువను ఎందు వివరిసిదీ.

ಅಸ್ತೃಹೃದಂ ಸುತಪ್ಪಂ ಇಮಂ ಮಂತ್ರಂ ಆ ಪೋಚೇಮ—ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ಸಂಜ್ಞಾಕಾಯ
ದೇವಾಯ ಹೃದಯಾತ್ ಸುಷ್ಪ ನಿರ್ಮಿತಂ ಇಮಂ ಮಂತ್ರಂ ಸುಷ್ಪ ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಬ್ರವಾಮು |
ಈ ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಈ ದೇವನನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು
ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಪಠಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದೂ, ಅಸ್ಥಾಭಿರುಕ್ತಮಿಮಂ ಮಂತ್ರಂ ಕುನಿತ್ ವೇದತ್—ಬಹುಲಂ
ಜಾನಾತು | ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಈ ದೇವನನ್ನು ಸಂಶೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಠಿಸಿರುವ ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು
ಈ ದೇವನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕ್ರವಣಮಾಡಲಿ ಎಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವೈದ್ಯತ್ವಾಗ್ನಿ ವಿದುರ್ವಿಷಯಂ ಹಿಂದಿ
ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಸಮನ್ಯಾ ಯಂತ್ಯುಪ ಯಂತ್ಯುನ್ಯಾಃ ಸಮಾನಮೂರ್ವಂ ನದ್ಯಃ ಪೃಣಂತಿ |
ತಮೂ ಶುಚಿಂ ಶುಚಿಯೋ ದೀದ್ರಿವಾಂಸಮಪಾಂ ನಪಾತಂ ಪರಿ ತಸ್ಕುರಾಪಃ || ೩ ||

|| ಪದಮಃ ||

ಸಂ | ಅನ್ಯಾಃ | ಯಂತಿ | ಉಪ | ಯಂತಿ | ಅನ್ಯಾಃ | ಸಮಾನಂ | ಊರ್ವಂ | ನದ್ಯಃ | ಪೃಣಂತಿ |
ತಂ | ಊಂ ಇತಿ | ಶುಚಿಂ | ಶುಚಿಯಃ | ದೀದ್ರಿವಾಂಸಂ | ಅಪಾಂ | ನಪಾತಂ | ಪರಿ | ತಸ್ಕುಃ | ಅಪಃ || ೩ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅಪೋನಪ್ರಿಯೋ ವಸತೀವರೇಸಮೀಪ ಏಕಧನಾಸು ಪ್ರಾಪ್ತಾಸು ಸಮನ್ಯಾ ಯಂತೀತೇಷಾ-
ನುವಕ್ತವ್ಯಾ | ಸೂತ್ರೀತ್ಯೇ ಚ | ಸಮನ್ಯಾ ಯಂತ್ಯುಪಯಂತ್ಯುನ್ಯಾ ಇತಿ ತೀರ್ಥದೇಶೇ | ಅ. ೫-೧. |
ಇತಿ || ಸಾರಸ್ವತೇ ಚ ಶಸ್ತ್ರೇ ಯದ್ಯಪ್ನು ಶಮ್ಯಾ ನಿಪತೇತ್ ತದಾನೀಮಪೋನಪ್ರಿಯಂತ್ಯುರುಃ ಕಾರ್ಯಃ |
ತತ್ರೇವೈವ ಯಾಜ್ಯಾ | ಸೂತ್ರೀತಂ ಚ | ಸಮನ್ಯಾ ಯಂತ್ಯುಪಯಂತ್ಯುನ್ಯಾ ಇತ್ಯಾತೇಸಮಾನಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ |
ಅ. ೧೨-೩. | ಇತಿ ||

ಅನ್ಯಾ ವಷ್ಯಾ ಅಪೋ ಸಂ ಯಂತಿ | ಭೂವ್ಯಾ ಸಂ ಗಚ್ಚಂತೇ | ಅನ್ಯಾಶ್ಚ ಪೂರ್ವಂ ತಪ್ತಾಪ-
ಸ್ಮಿತಾ ಉಪಯಂತಿ | ಉಪಗಚ್ಚಂತಿ | ತಾಃ ಸರ್ವಾ ಅಪಃ ಸಮಾನಂ ಸಹ ನದ್ಯೋ ನದೀಭೂತಾ
ಊರ್ವಂ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನಂ ವಡವಾನಲಂ ಪೃಣಂತಿ || ಪೃಣಾ ಪ್ರೀಣೀತೇ ಶೌದಾಹಿಣಃ ||
ತಮು ತಮೇವಾಪಾಂ ನಪಾತಂ ಶುಚಿಂ ನಿರ್ಮಲಂ ದೀದ್ರಿವಾಂಸಂ ದೀಪ್ಯಮಾನಂ || ದೀದ್ರಿತಿತ್ಯಾಂಧಸೋ
ದೀದ್ರಿ ಕರ್ಮಾ | ಲಿಟಃ ಕೃಪಾಃ | ವಸ್ತೇಶಾಚಾಭ್ಯಸಾವಿತಿ ನಿಯಮಾದಿದಧಾಪಃ | ಛಂದಸಿ ವೇದಿ ವಕ್ತ.

ವ್ಯಮಿತಿ ವಚನಾದ್ವಿವರ್ಚನಾಭಾವಃ || ಏವಂಭೂತಂ ಶುಚಿಯಃ ಶುದ್ಧಾ ಆಪಃ ಪರಿತಸ್ತುಃ | ಪರಿತ್ಯಕ್ತೈ
ತಿಷ್ಠಂತಿ | ಏಷ ಹಿ ವೈದ್ಯುತಾಗ್ನಿರೂಪೇಣ ಮೇಘೇ ವರ್ತಮಾನೋಽಸ್ಮಾನ್ನಜೀಜನದಿತಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾಂ
ವದವಾನಲರೂಪೇಣ ವರ್ತಮಾನಂ ತಂ ಽರ್ಯುಪಾಸತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದ್ವಾ ಅನ್ಯಾ ಏಕಧನಾಖ್ಯಾ
ಆಪಃ ಸಂಯಂತಿ | ಚಾತ್ಪಾಲೋತ್ಕರಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ವಸತೀವರೀಭಿಃ ಸಂಗಚ್ಯಂತೇ | ಅನ್ಯಾ ವಸತೀ
ವರ್ಯಾಖ್ಯಾ ಆಪಶ್ಚೋಪಯಂತಿ | ಉಪಗಚ್ಯಂತಿ | ಏಕಮತ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಭವಂತಿ | ಏತಾಶ್ಚ ಮಿಲಿತ್ವಾ
ಯಜ್ಜಂ ಸಾಧಯಂತ್ಯಸ್ತತ್ಪಾಧ್ಯವ್ಯಷ್ಟಿದ್ವಾರಾ ನದ್ಯೋ ಭೂತೋರ್ಮವಂ ಪೃಣಂತೀತ್ಯಾದಿ ಸಮಾನಂ |
ಏವಂ ಹಿ ಆಪೋ ನಾ ಅಸ್ತರ್ಧಂತಃ ; ಯಂ ಪೂರ್ವಂ ಯಜ್ಜಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ | ಐ. ಬ್ರೂ. ೨-೨೦. |
ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಬ್ರೂಹ್ಮಣವಿನಿಯೋಗಶ್ಚಾನುಗೃಹ್ಯತೇ ||

! ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಃ !

ಅನ್ಯಾಃ—ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಉದಕಗಳು | ಸಂ ಯಂತಿ—ಒಟ್ಟಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು
ಸೇರುತ್ತವೆ | ಅನ್ಯಾಃ—ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ನೊದಲೇ ಇದ್ದಂತಹ ಉದಕಗಳು | ಉಪ ಯಂತಿ—ಈ ವೃಷ್ಟ್ಯುದಕ
ಗಲೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ | ಸಮಾನಂ—ಈ ಎಲ್ಲಾ ಉದಕಗಳೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕಲಿತು | ನದ್ಯಃ—ನದೀರೂಪ
ಗಣದ | ಉರ್ಮವಂ—ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬಡಬಾನಲವನ್ನು | ಪೃಣಂತಿ—ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತವೆ | ಶುಚಿಂ—
ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ | ದೀದಿವಾಂಸಂ—ಪ್ರಕಾಶವಾಗವಾಗಿ | ತಮು ಅಪಾಂ ನಪಾತಂ—ಆಪಾನಪಾತಾ
ಸಂಜ್ಞಕವಾಗಿ ಆದ ಅದೇ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಶುಚಿಯಃ ಶುದ್ಧವಾದ | ಆಪಃ—ಉದಕಗಳು | ಪರಿ ತಸ್ತುಃ—
ಸುತ್ತುವರಿದು ನಿಂತು ಉಪಚರಿಸುತ್ತವೆ.

! ಭಾವಾರ್ಥಃ !

ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಉದಕಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ, ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ
ನೊದಲೇ ಇದ್ದ ಉದಕಗಳು ಈ ವೃಷ್ಟ್ಯುದಕಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಉದಕಗಳೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕಲಿತು
ನದೀರೂಪವೆಂದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಬಡಬಾನಲವನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ, ಪ್ರಕಾಶವಾಗವಾಗಿ,
ಅಪಾಂ ನಪಾತಾ ಸಂಜ್ಞಕವಾಗಿ ಆದ ಅದೇ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧವಾದ ಉದಕಗಳು ಸುತ್ತುವರಿದು ನಿಂತು
ಉಪಚರಿಸುತ್ತವೆ.

English Translation.

Some waters collect together (from the rain); others, (already
collected on earth), unite with them; as rivers they flow together to
proportionate the ocean-fire: the pure waters are gathered round the pure and
brilliant grandsons of the waters.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಅಪೋನಸ್ತ್ರೀಯವೆಂಬ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ವಸತೀವರಮೀಪದಲ್ಲಿ ಸಮನ್ಯಾ ಯಂತಿ ಎಂಬ ಮುಕ್ತವನ್ನು ಅನು
ವಾಕ್ಯಾನಂತವನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿ ಅಶ್ವಲಾಯನಶ್ಲೋಕ ಸೂತ್ರದ ಸಮನ್ಯಾ ಯಂತ್ಯುಪಯಂತ್ಯನ್ಯಾ ಇತಿ
ತಿರ್ಥೇದೇಶೇ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೫-೧); ಸಾರಸ್ವತಶ್ವಪತನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ

ಕನ್ಯಾ ಎಂಬ ಆಯುಧವು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಗ ಅಪೋನಪ್ಪಿಣಮಚತುರೋನುನಸ್ತು ವಾಡಬೇಕು. ಅಗ ಸಮನ್ಯಾಯಂತಿ ಎಂಬ ಈ ಹುಕ್ಕನ್ನು ಯಾಜ್ಞವಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ಅಶ್ವಲಾಯನಶ್ರುತಸೂತ್ರದ—ಸಮನ್ಯಾಯಂತ್ಯೈಶಯಂತೈನ್ಯಾ ಇತ್ಯಾ ತಃ ಸಮಾನಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಆ ೧೨-೬)

ಅನ್ಯಾಃ ಸಂ ಯಂತಿ, ಅನ್ಯಾಃ ಉಪ ಯಂತಿ, ಸಮಾನಂ ನದ್ಯಃ ಊರ್ವಂ ಪೃಣಂತಿ—ವಪ್ಯಾಃ ಆಪಃ ಭೂಮ್ಯಾ ಸಂಗಚ್ಛಂತೇ ಅನ್ಯಾ ಕ್ಷ್ಣ್ಣ ಪೂರ್ವಂ ತತ್ರಾವಸ್ಥಿತಾಃ ಉಪಗಚ್ಛಂತಿ ತಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಆಪಃ ನದೀಭೂತಾಃ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನಂ ವಡವಾನಲಂ ಪ್ರೀಣಯಂತಿ | ವೃಷ್ಟಿರೂಪದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸುಂದ ಉದಕಗಳೂ ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ಮೊದಲೇ ಇದ್ದ ಉದಕಗಳೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದಾಗಿ ಕಲೆತು ಸೇರುವುವು. ಈ ಉದಕಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಿಗೂಡಿ ನದಿಯ ರೂಪವಾಗಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುವುದು. ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬಡಬಾಗ್ಯನನ್ನು ಈ ನದೀರೂಪದಿಂದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರಿದ ಉದಕಗಳು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ತಂ ಆಸಾಂ ನಸಾತಂ ಶುಚಿಂ ನಿರ್ಮಲಂ ದೀದಿವಾಂಸಂ ಶುಚಿಯಃ ಆಪಃ ಪರಿ ಕಸ್ತುಃ—ನಿರ್ಮಲಂ ದೀಪ್ಯಮಾನಂ ಶುದ್ಧಾಃ ಆಪಃ ಪರಿವೃತ್ಯೈ ತಿಷ್ಠಂತಿ | ಏಷ ಹಿ ವೈದ್ಯತಾಗ್ನಿರೂಪೇಣ ಮೇಘೇ ವರ್ತಮಾನಃ ಅಸ್ಮಾನೇಜೀವನದಿತಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಬಡವಾನಲರೂಪೇಣ ವರ್ತಮಾನಂ ತಂ ಹಯುಷಾಪಾಶೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಈ ಆಪಾಂಶಪಾಶ್ ಎಂಬ ದೇವನು ಪರಿಶುದ್ಧನಾಗಿಯೂ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುವನಾಗಿಯೂ ಇರುವನು. ಈ ದೇವನು ವೈದ್ಯತಾಗ್ನಿಯ ರೂಪವಾದ ಮೇಘದಲ್ಲಿ ಇರುವನಾದುದರಿಂದ ಉದಕರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ನಮ್ಮನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿರುವನು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಡಬಾಗ್ಯನು ರೂಪದಿಂದಲೂ ಇರುವ ಈ ದೇವನನ್ನು ಉದಕಗಳು ಇವನ ಸುತ್ತಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇವನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ,

ಯದ್ವಾ ಅನ್ಯಾ ಏಕಧನಾಖ್ಯಾ ಆಪಃ ಸಂಯಂತಿ ಚಾತ್ಪಾಲೋಕ್ತರಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ವಸತೀ ವರೀಭಿಃ ಸಂಗಚ್ಛಂತೇ | ಅನ್ಯಾ ವಸತೀವರ್ಯಾಖ್ಯಾ ಆಪಶ್ಚೋಷಯಂತಿ ಉಪಗಚ್ಛಂತಿ | ಏಕಮತ್ಯಂ ಸ್ತಾಸ್ತಾ ಭವಂತಿ | ಏತಾ ಕ್ಷ್ಣ್ಣ ಮಿಲಿತ್ವಾ ಯಜ್ಞಂ ಸಾಧಯಂತ್ಯಃ ತತ್ಪ್ರಾಧ್ಯವೃಷ್ಟಿದ್ವಾರಾ ನೇಷ್ಯೋ ಭೂತ್ಯಾ ಊರ್ವಂ ಪ್ರೀಣಂತಿ | ಏವಂ ಹಿ ಆಶೋ ನಾ ಅಸ್ತಧ್ವಂ ತ ವಯಂ ಪೂರ್ವಂ ಯಜ್ಞಂ ವಶ್ಯಾ ಮಾಃ (ಐ. ಐ. ೨-೨೦) ಇತ್ಯಾದಿ ಐತ್ಯಾದಿವಿನಿಯೋಗ ಅನುಗೃಹ್ಯತೇ |

ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ—ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉದಕಗಳ ವೈಕಿ ಏಕಧನ ಎಂದು ಹೆಸರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಉದಕಗಳು ಹರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಯಾಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಾತ್ಪಾಲವೆಂಬ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೂ ಉತ್ತರವೆಂಬ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಸತೀವರೀ ಎಂಬ ಉದಕಗಳೂಡನೆ (ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಉದಕಗಳು) ಸೇರುತ್ತವೆ ಹೀಗೆ ಈ ಉದಕಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರುತ್ತವೆ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಯಜ್ಞಕರ್ಮವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಯಜ್ಞದಿಂದ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ವೃಷ್ಟಿಯು ಅದ ವಂತರ ನದಿಗಳ ರೂಪದಿಂದ ಉದಕಗಳು ಪ್ರವಹಿಸಿ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬಡಬಾಗ್ಯನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತವೆ. ಎಂದು ಏಕರೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ನಾಟಕವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅರ್ಥವು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

తనుస్మేరా యువతయో యువానం మమ్యజ్ఞమానాః పరి యంత్యాపః |
 స శుక్రేభిః శిశ్వుభిః రేవదస్మే దిదాదాయానిధ్యోః ఘృతనిర్నికృష్ణ ॥ ౪ ॥

॥ పదపాఠః ॥

తం | అస్మేరాః | యువతయోః | యువానం | మమ్యజ్ఞమానాః | పరి | యంతి | అపః |
 సః | శుక్రేభిః | శిశ్వుభిః | రేవత్ | అస్మే ఇతి | దిదాదాయ | అనిధ్యోః | ఘృతనిర్నికృష్ణ | అహ్వసుః |

॥ అనుబంధము ॥

తమపాఠం నపాతమగ్నిమస్మేరా అస్మయమానా దపరఠితా యువతయోః
 యువానం యువరాజమివ మమ్యజ్ఞమానా అత్యర్థమలంకావనా అపః ॥ మృజు
 తాజాలంకారయోః ॥ పరి యంతి | పరిత్యో గచ్ఛంతి స్వాత్మవంతి | ఘృతనిర్నికృష్ణ ర్జరణశీ-
 లంబదశనిర్నికృష్ణః | యద్వా నిర్నిగతి రూపనామ | దిదాదాయో సోఽపాఠం నపాదగ్నిరస్తు
 మేఘాంతగఠాను సముద్రగఠాను వా మధ్యేఽనిధ్యోః ఇంధనరహిత ఏవ సన్ అస్మే అహ్వం
 రేవద్యనయిక్రమన్నం యథా భవతి తథా శుక్రేభిః శుభ్రనిర్నికృష్ణైః శిశ్వుభిః స్మేజ్యోభి-
 దిదాదాయ | దిదాదాయే ॥

॥ క్రితావర్ణః ॥

అస్మేరాః—లజ్జావతీయరాద | యువతయోః—తరుణియరు | యువానం—తరుణరాద
 పురుషనన్న | మమ్యజ్ఞమానాః—సుత్వవందు అలంకరిసువంతే | అపః—ఊదకగు | తం—
 అపాం నపాత్ సంక్షణాద అగ్నియన్న | పరి యంతి—సుత్వవందు ఊదకరిసుత్వవే | ఘృత-
 నిర్నికృష్ణ—అజ్జుందిం రుద్ధవాద రూపవృక్క | సః—ఆ అగ్నియ | అహ్వ—ఊదకగళ మధ్యదల్లి |
 అనిధ్యోః—ఇంధనరహితనాగియే ఇద్దు | అస్మే—నమగే | రేవత్—ధనయిక్రవద అన్నపు
 లభిసువంతే | శుక్రేభిః—శుభ్రవాద | శిశ్వుభిః—తేజస్సుగళింద | దిదాదాయ—ప్రకాశిసుత్వారే.

॥ భావార్థః ॥

లజ్జావతీయరాద తరుణియరు తరుణనావ పురుషనన్న స్తుత్వవందు అలంకరిసువంతే ఊదకగు
 అపాం నపాత్ సంక్షణనాద అగ్నియన్న సుత్వవందు ఊదకరిసుత్వవే. అజ్జుందిం రుద్ధవాద రూపవృక్క
 ఆ అగ్నియ ఊదకగళ మధ్యదల్లి ఇంధనరహితనాగియే ఇద్దు ధనయిక్రవద అన్నపు నమగే లభిసువ
 రితియల్లి శుభ్రవాద తేజస్సుగళింద ప్రకాశిసుత్వారే.

English Translation.

The young and modest (waters) wait upon the youth, assiduous in bathing him, and he, although unfed with fuel, yet cleansed with clarified butter, shines with bright rays amidst the waters, that abundance (may be) to us.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳ. ।

ತೆಂ ಆಪೆ: ಅಸ್ತೇರಾ: ಯುವತೆಯೇ: ಯುವಾನಂ ಮುರ್ಯುಜ್ಯಮಾನಾ: ಪರಿ ಯಂತಿ—
ಅಪಾಂನಸಾತವಗ್ನಿಂ ಅಸ್ತೇಯಮಾನಾ: ದರ್ಶರಹಿತಾ: ಯುವತೆಯೇ: ಯುವಾನಾಂ ಯುವರಾಜಮಿವ
ಅತ್ಯರ್ಥಮಲಂಕುರ್ವಾಣಾ: ಆಪೆ: ಪರಿತೆ: ಪ್ರಾಪ್ನುಂತಿ | ಯೌವನದಿಂದ ಇರುವ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಗರ್ವ
ವಿಲ್ಲದವರಾಗಿ ಯೌವನಶ್ಯನಾಗಿರುವ ಯುವರಾಜನನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಹಾಗಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುವ ನದಿಗಳ
ಉದಕಗಳು ಅಪಾಂನಸಾತ್ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಉಪಚರಿಸಿ ಸೇವಿಸುತ್ತವೆ. ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು
ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಸ: ಅಪ್ನು ಅನಿಧ್ಯು—ಅಪಾಂ ನಸಾದಗ್ನಿ: ಮೇಘಾಂತರ್ಗತಾಸು ಸಮುದ್ರಗತಾಸು ಮಧ್ಯೇ ವಾ
ಇಂಧನರಹಿತೇ:—ಅಪಾಂನಸಾತ್ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ಮೇಘಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಥವಾ ಸಮುದ್ರಗತವಾದ
ಉದಕಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜ್ವಲಿಸಲು ಯಾವ ಸಾಧನವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವನು ಎಂದರೆ ಉದಕವನ್ನೇ ಇಂಧನವನ್ನಾಗಿ
ಹೊಂದಿರುವನು ಎಂದೂ, ಅಸ್ತೇ ರೇವತ್ ಶುಕ್ಲೇಭಿ: ಶಿಕ್ವೆಭಿ: ದೀದಾಯ—ಅಸ್ಮಾಕಂ ಧನಯುಕ್ತಂ
ಅನ್ತಂ ಯಥಾ ಧವತಿ ತಥಾ ಶುಭ್ರೈ: ನಿರ್ಮಲ್ಯೈ: ತೇಜೋಭಿ: ದೀಪ್ಯತೇ | ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜಮಾನರಾದ
ನಮಗೆ ಧನಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಅನ್ನವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವನಾಗಿ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮತ್ತೆ ಶುಭ್ರವಾದ
ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವನೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

। ಸಂಹಾರಾಃ ।

ಅಸ್ತೈ ತಿಸ್ತ್ರೋ ಅನ್ಯಥ್ಯಾಯ ನಾರೀರ್ದೇವನಾಯ ದೇವೀರ್ದಿಧಿಷ್ವನ್ತುಂ |

ಕೃತಾ ಇವೋಪ ಹಿ ಪ್ರಸರ್ಸ್ಯೇ ಅಪ್ನು ಸ ಪೀಯೂಷಂ ಧಯಂತಿ ಪೂರ್ವಸೂನಾಂ |

। ಪದಾರ್ಥ: ।

ಅಸ್ತೈ ತಿಸ್ತ್ರ: | ಅನ್ಯಥ್ಯಾಯ | ನಾರೀ: | ದೇವನಾಯ | ದೇವೀ: | ದಿಧಿಷಂತಿ | ಅನ್ತುಂ |

ಕೃತಾ: ಇವ | ಉಪ | ಹಿ | ಪ್ರಸರ್ಸ್ಯೇ | ಅಪ್ನು: ಸ: | ಪೀಯೂಷಂ | ಧಯಂತಿ | ಪೂರ್ವಸೂನಾಂ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ನಾರೀರ್ನೇತ್ರೈಸ್ತಿಸ್ತೋ ದೇವೀರ್ದೇವ್ಯ ಇಲಾಸರಸ್ವತೀಭಾರತ್ಯಾಪ್ಯಾ ಅವ್ಯಥ್ಯಾಯಾವ್ಯಥನಾ-
ಯಾಸ್ತೈ ದೇನಾಯಾಪಾಂ ನಸಾಶ್ಲೇಷ್ಣಂ ಸೋಮಾಖ್ಯಂ ದಿಧಿಷಂತಿ | ಭಾರಯಂತಿ || ಧಿಷ ಶಬ್ದೇ
ಜಾಹೋತ್ಯಾದಿಶಃ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನಾಂತ್ಯಾದೇಶಃ | ಧಾತೂನಾಮನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾದತ್ರ ಭಾರಣಾರ್ಥಃ ||
ಅಪ್ಪುಂದೇಕೇವ ಕೃತಾ ಇಂದ್ರೇಶಪ್ರಸಸ್ತೇ | ಪ್ರಸರಂತಿ || ಸ್ಯ ಗತಾ | ಲಿಖೀರಯೋ ರೇ ಇತಿ ರೇಅದೇಶಃ |
ಭಾಂಢಸೋ ಹಲಾದಿಶೇಷಾಭಾವಃ || ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ತಸ್ಮಾತ್ಪೂರ್ವಸೂನಾಂ ಪೂರ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ
ಸಕಾಶಾದುತ್ಪನ್ನಾನಾಮಸಾಂ ಪೀಯೂಷಂ ಸಾರಭೂತಂ ಸೋಮಾಖ್ಯಮಮೃತಂ ಸೋಶ್ರವಾಂನಸಾದ್-
ಗ್ನಿಧ್ಯಯತಿ | ಪಿಬತಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ದೇವೀಃ—ದೇವತಾತ್ಮರಾದ | ತಿಸ್ರಃ ನಾರೀಃ—ಇಳಾ, ಸರಸ್ವತೀ ಮತ್ತು ಭಾರತೀ ಎಂಬ ಮೂರು
ಜನ ಸ್ತ್ರೀಯರು | ಅವ್ಯಥ್ಯಾಯ—ಅಹಿಂಸಿತನಾದ | ಅಸ್ತೈ ದೇನಾಯ—ಅಪಾಂ ನಸಾತ್ ಎಂಬ ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ |
ಅನ್ವಂ—ಸೋಮರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು | ದಿಧಿಷಂತಿ—ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ | ಅಪ್ಪು—
ಉದಕಗಳಲ್ಲಿಯೇ | ಕೃತಾ ಇವ—ನಿರ್ಮಿತರಾದಂತೆ | ಉಪ ಪ್ರಸಸ್ತೇ—ಅವರು ಪ್ರಸರಿಸಿ ಹರಡುತ್ತಾರೆ |
ಪೂರ್ವಸೂನಾಂ—ಹಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಉದಕಗಳ | ಪೀಯೂಷಂ—ಸಾರಭೂತವೂ ಸೋಮ
ರೂಪವೂ ಆದ ಅಮೃತವನ್ನು | ಸಃ—ಅಪಾಂ ನಸಾತ್ ಸಂಕ್ಷಲಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯು | ಧಯತಿ—ಪಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ದೇವತಾತ್ಮರಾದ ಇಳಾ, ಸರಸ್ವತೀ ಮತ್ತು ಭಾರತೀ ಎಂಬ ಮೂರುಜನ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅಹಿಂಸಿತನಾದ ಅಪಾಂ
ನಸಾತ್ ಸಂಕ್ಷಲಕನಾದ ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸೋಮರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ.
ಉದಕಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಿರ್ಮಿತರಾದಂತೆ ಅವರು ಪ್ರಸರಿಸಿ ಹರಡುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಉದಕ
ಗಳ ಸಾರಭೂತವೂ, ಸೋಮರೂಪವೂ ಆದ ಅಮೃತವನ್ನು ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಪಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

Three divine females present food to that uninjurable divinity ; as
if formed in the waters they spread abroad, and he drinks the ambrosia of
the first-created (element).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ನಾರೀಃ ತಿಸ್ರಃ ದೇವೀಃ ಅವ್ಯಥ್ಯಾಯ ಅಸ್ತೈ ದೇನಾಯ ಅನ್ವಂ ದಿಧಿಷಂತಿ—ನೇತ್ರೈಃ ಇಳಾ
ಸರಸ್ವತೀಭಾರತ್ಯಾಪ್ಯಾಃ ತಿಸ್ರಃ ದೇವ್ಯಃ ಅಪಾಂನಸಾತೇ ಸೋಮಾಖ್ಯಂ ಅನ್ವಂ ಭಾರಯಂತಿ | ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವ
ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸೋಮವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಲೋಕವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಕ್ಕಿರುವ ಎಂದರೆ ಲೋಕನಿರೂಪಕ
ರಾದ ಇಳಾ, ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀದೇವಿಯರು ಮೂರು ಜನರೂ ಅಪಾಂ ನಸಾತ್ ದೇವನಗಾಗಿ ಸೋಮವೆಂಬ

ಅಸ್ತವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವರು ಎಂದೂ, ಅಪ್ಪು ಕೃತಾ ಇವ ಈ ಸೋಮವು ಉದಕಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಸ್ಥಪಾಗಿಯುವುದು ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ಈ ದೇವಿಯರು ಸೋಮವನ್ನು ಈ ದೇವನಿಗಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವರು. ಆಮವರಿಂದಲೇ ಈ ದೇವನು ಪೂರ್ವಸೊನಾಂ ಪೀಯೋಷಂ—ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ವೊಡಲು (ಸೃಷ್ಟ್ಯವಾದವುಗಳಲ್ಲಿ) ಉತ್ತತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ ಉದಕಗಳ ಸಾರವಾದ ಸೋಮ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಅಮೃತವನ್ನು ಆಪಾಂನಪಾತ್ ದೇವನು ಪಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿ ಇಳಾ, ಭಾರತೀ, ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯರೂ ಸೇವಿಸತಕ್ಕ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನೆಂದು ಈ ದೇವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೂ ಸೋಮದ ಪಾಶ್ರ್ವಶ್ರ್ಯವನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಯಾಪ್ತುರು ತಿಸ್ತ್ರೋಃ ದೇವೀಃ—ತಿಶ್ರೈಃ ದೇವ್ಯೈಃ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ,

ಆ ನೋ ಯಜ್ಞಂ ಭಾರತೀ ತೂಯಮೇತ್ಸಿಳಾ ಮನುಷ್ಯದಿಹ ಚೇತಯಂತೀ |

ತಿಸ್ತ್ರೋ ದೇವೀರ್ಬರ್ಹಿರೇದಂ ಸ್ಯೋನಂ ಸರಸ್ವತೀ ಸೈಸಸಃ ಸದಂತು ||

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೮)

ಈ ಮಕ್ಕನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ,

ಇಂತ ನೋ ಭಾರತೀ ಯಜ್ಞಂ ತ್ವಿಶ್ರೈಂ | ಭರತ ಅದಿತ್ಯಸ್ತಸ್ಯ ಛಾ ಇಳಾ ಚ ಮನುಷ್ಯವದಿಹ ಚೇತಯಮಾನಾ ತಿಸ್ತ್ರೋ ದೇವ್ಯೋ ಬರ್ಹಿರೇದಂ ಸುಖಂ ಸರಸ್ವತೀ ಚ ಸುಕರ್ಮಾಣ ಅಸೀದಂತು | ೧. ೮-೧೪ | ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಉದಕಗಳಿಂದ ಪೋಷಿಸುವ ಅದಿತ್ಯನ ಕಾಂತಿರೂಪವಾದ ಭಾರತೀದೇವಿಯೂ, ಇಳಾ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪೃಥಿವಿಸ್ಥಾನದೇವತೆಯೂ, ಸರಸ್ವತೀ ಎಂಬ ಮನ್ವಂತುಸ್ಥಾನದೇವತೆಯೂ ಕೂಡ ಯಜಮಾನರ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ಅಹೂತರಾಗಿ ಯಜಮಾನರು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯಾಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬರ್ಹಿಸ್ಸಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಪವಿಸ್ತರಾಗಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿನಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಶ್ವಸ್ಯಾತ್ರ ಜನಿಮಾಸ್ಯ ಚ ಸ್ವದ್ವರ್ಯೋ ರಿಷಃ ಸಂಪೃಚೈಃ ಪಾಹಿ ಸೂರೀನ್ |

ಆಮಾಸು ಪೂರ್ಷು ಪರೋ ಅಪ್ರನ್ಯುಷ್ಯಂ ನಾರಾತಯೋ ವಿ ನಶನ್ನಾನ್ಯತಾನಿ ||

| ಪದಪಠಃ |

ಅಶ್ವಸ್ಯ | ಅಶ್ವ | ಜನಿಮ | ಅಸ್ಯ | ಚ | ಸ್ವಃ | ದ್ವರ್ಯಃ | ರಿಷಃ | ಸಂಪೃಚೈಃ | ಪಾಹಿ | ಸೂರೀನ್ |

ಆಮಾಸು | ಪೂರ್ಷು | ಪರಃ | ಅಪ್ರನ್ಯುಷ್ಯಂ | ನ | ಅರಾತಯಃ | ವಿ | ನಶನ್ | ನ | ಅನ್ಯತಾನಿ || ೬ ||

ಅತ್ಯಾಸ್ಮಿನ್ನಪಾನಸಪಾತ್ಯಂಜ್ಞಕೇ ದೇವೇಶ್ಯಸ್ಯ ಜನಿಮ ಜನ್ಮ ಭವತಿ | ಅಪಾನಸಪ್ರಧಿಷ್ಠಾ-
ತ್ಯಮುದ್ರಾದುಚ್ಚೈಃ ಶ್ರವಸೋ ಜಾತತ್ಯಾತ್ | ಕಿಂ ಬಹುನಾ ಅಸ್ಯ ಚ ಸ್ಯಃ ಸುಷ್ಕರಣೀಯಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ
ಜಗತೋ ಜನ್ಮಾಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಭವತಿ | ಅಯಂ ಹಿ ಮೇಘಮಧ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನೋ ವ್ಯಪ್ತಿದ್ರಾಣೀಣ ಸರ್ವಂ
ಜಗಜ್ಜನಯತಿ | ತಾದ್ರೋಪಾನಸಪಾತ್ಯಂ ದ್ರುಹೋ ದ್ರೋಗ್ನುರಪಹತಕೂಲ ರಿಸೋ ಹಿಂಸಕಸ್ಯ ಚ
ಸಂಪೈಚಃ ಸಂಪರ್ಕಾತ್ಪೂರೀನ್ ಸ್ತೋತ್ಸ್ಯನಸ್ಮಾನ್ಸಾಹಿ | ರಕ್ಷ | ಅಮಾಶ್ಯಪರಿಪಕ್ಯಾಸು ಪೂರ್ವ
ಪೂರಯಿತವ್ಯಾಸ್ಯಪ್ನುಃ ಪರಃ ಪರಸ್ತಾದ್ರಪ್ತಮಾನಮಪ್ರವೃತ್ಯಮಪ್ರಧೃತ್ಯಮಾಣಂ ದೇವಮರಾತ-
ಯೋಽದಾತಾರಃ ಪುರುಷಾ ನ ವಿನಶನ್ | ನ ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ || ನಶತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಕರ್ಮಾ | ಅೇಖ್ಯತಾಗಮಃ ||
ಅನ್ಯತಾನಿ ಮಾಯಾವಿನೋ ರಕ್ಷಾಂಸಿ ಚ ನ ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ ||

ಃ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

ಅಶ್ಯಸ್ಯ—ಉಚ್ಚೈಃ ಶ್ರವಸೈಂಽ ಅಶ್ರದ | ಜನಿಮ—ಉತ್ಪತ್ತಿಯು | ಅಶ್ರ—ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೇ
ಆಗಿದೆ | ಅಸ್ಯ ಚ ಸ್ಯಃ—ಜಂಗಮಾತ್ಯಕವಾದ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಅವಾಂ ನಪಾತ್ ಸಂಚ್ಛಕನಾದ
ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಿದೆ | ದ್ರುಹಃ—ದ್ರೋಹವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನೂ | ರಿಷಃ—ಹಿಂಸಕನೂ ಆದ ಶತ್ರುವಿನ |
ಸಂಪೈಚಃ—ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ | ಸೂರೀನ್—ಸ್ತೋತ್ರಗಳಾದ ನಮ್ಮನ್ನು | ಸಾಹಿ—ರಕ್ಷಿಸು | ಅಮಾಸು—
ಪರಿಪಕ್ವವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು | ಪೂರ್ವ—ಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಆದ ಉದಕಗಳಲ್ಲಿ | ಪರಃ—ಉತ್ತಮವಾದ
ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನೂ | ಅಪ್ರವೃತ್ಯಂ—ಅಪ್ರತಿಹತನೂ ಆದ ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಅರಾತಯಃ—ಕರ್ಮಭ್ರಷ್ಟ
ರಾದ ಮಾನವರು | ನ ವಿ ನಶನ್—ಸಮಾಪಿಸಲಾರರು | ಅನ್ಯತಾನಿ—ಅಸತ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಅಸುರರೂ ಸಪ
ನ—ಸಮಾಪಿಸಲಾರರು.

ಃ ಭಾವಾರ್ಥ |

ಉಚ್ಚೈಃ ಶ್ರವಸೈಂಽ ಅಶ್ರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಅವಾಂನಪಾತ್ ಸಂಚ್ಛಕನಾದ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಿದೆ.
ಜಂಗಮಾತ್ಯಕವಾದ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಎತ್ತೆ ಅಗ್ನಿಯೇ, ದ್ರೋಹ
ವನ್ನಾಚರಿಸುವವನೂ, ಹಿಂಸಕನೂ ಆದ ಶತ್ರುವಿನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು. ಪರಿಪಕ್ವವಿಲ್ಲ
ದಿರುವುದು, ಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಆದ ಉದಕಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನೂ, ಅಪ್ರತಿಹತನೂ ಆದ
ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕರ್ಮಭ್ರಷ್ಟರಾದ ಮಾನವರಾಗಲಿ, ಅಸತ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಅಸುರರಾಗಲಿ ಸಮಾಪಿಸಲಾರರು.

English Translation.

In him is the birth of the horse ; of him is (the origin of) the world :
grandson of the (waters), protect the pious worshippers from the
malevolence of the oppressor : those who give no offerings. those who
practise untruths, attain not the inconceivable deity, wether abiding in the
immature or the perfect waters.

|| వికీరణవిషయములు ||

అత్త అత్తశ్య జనిమ—అపాంనపాత్నంబ్జుకే దేవే అత్తశ్య జన్మ భవతి | ఈ అపాంనపాత్ ఎంబుదాగా బేసనింద ప్రసిద్ధనాద దేవనిందలే లుక్ష్మ్యే:త్వవస్వంబ లుత్తమనాద అత్తద లుక్త్రీయ లుంటాగుత్తదే. అశ్య బే శ్యే—సుశ్య అరణియశ్య సర్వశ్య జగతః జన్మ అస్మిన్నేవ భవతి అయం హి మేఘమధ్యే వర్తమానః వృక్షిద్వారణి సర్వం జగత్ జనయతి | ఈ దేవను మేఘగళ మధ్యదల్లిరువాగ వృక్ష్యుదగళన్న సురిసువుదర మూలకగా జగమాత్మకవారిరువ ఈ జగత్త్రీయ లుక్త్రీయ వాగువంకే మాడువ ముహిమేయళవను ఎందు ఈ దేవన ముహిమేయ లుక్త్రీయ వాది. మత్తు ద్వురః రిషః సంభృజః శూరికా శాహి— ఈ దేవన ప్రభావనన్న వివరిసి, ఈ దేవనన్న స్తుతిమాడువ యజమానరాద అథవా యజ్జిరరాద నమగే హింసేయన్న లుంటుమాడువనరింద యావ విధనాద (సంసర్గ) సంబంధనూ లుంటాగదిరువంకే నన్నన్న ఈ దేవను రక్షిసరి ఎందు రక్షణీయ ప్రార్థితవాగిది

పూర్వ పరః అరాతేయః న వి నతన్—పూరియతన్యాసు అశ్య పరస్మాత్ వర్తమానం అత్తశ్య మాణం దేవం అదాకారః న స్మాత్మ వంతి | ఈ దేవను లుదకగళ ప్రభావనగా సమద్ద

తిరస్కరింపలకనూదురింద దాననాడదిరువవరు యారూ ఈ దేవన సమీపనన్న తొందలారు ఎందూ, అన్న తాని న చంఢనేయన్న మాడువ కుటిలమాగనన్న అనలంబిరువనరు ఈ దేవన సమీప నన్న తొందువుదక్కాగువుద్దివి ఎందూ వర్రోసిది.

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಯೋಽಪಾನನಪಾತ್ ಸ್ತೇ ದಮೇ ಸ್ತೇಕೀಯೇ ಗೃಹೇಂತರಿಕ್ಷಲಕ್ಷಣ ಆಸೀದತಿ | ಯಸ್ಯ ಚ
ಧೇನುರ್ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ವಾಕ್ ಸುದುಘಾ ಸುದೇನ ದೋಗೃವ್ಯಾ ಭವತಿ | ಸ ದೇವಃ ಸ್ತಥಾಂ
ವೃಷ್ಟ್ಯುದಕಂ ಪೀಪಾಯ | ವರ್ಧಯತಿ || ಪ್ಯಾಯಾ ವೃದ್ಧಿ | ಲಿಧೃಜೋಶ್ವೇತಿ ಪೀಪಾವಃ ||
ಸುಧು ಸುಷ್ಪು ಭೂತಂ ವೃಷ್ಟೇಃ ಸಕಾಶಾದುತ್ಪನ್ನಂ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಮನ್ನಂ ಚಾತ್ರಿ | ಭಕ್ಷಯತಿ |
ಸೋಽಪಾನನಪಾತ್ಸಂಜ್ಞಕೋ ದೇವ ಊರ್ಜಯನ್ ಬಲಂ ಕುರ್ವನ್ ಅಷ್ಟಂತರ್ಮೇಘಸ್ಯಾಸ್ತಪ್ತು
ಮಧ್ಯೇ ವಿಧತೇ ಪರಿಚರತೇ ಯಜಮಾನಾಯ ವಸುದೇಯಾಯ ಧನದಾನಾರ್ಥಂ ವಿಭಾತಿ |
ವಿಶೇಷೇಣ ದೀಪ್ಯತೇ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ಅಪಾಂ ನಪಾತ್—ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ಸಂಜ್ಞಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯು | ಸ್ತೇ ದಮೇ—ಅಂತರಿಕ್ಷರೂಪವಾದ
ತನ್ನ ಗೃಹದಲ್ಲಿ | ಆ (ಸೀದತಿ)—ಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ | ಯಸ್ಯ—ಯಾವ ಅಗ್ನಿಯ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ | ಧೇನುಃ—
ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ವಾಕ್ಯೆಂಬ ಧೇನುವು | ಸುದುಘಾ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ ಕರಿಯತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆಯೇ | ಸಃ—ಆ ದೇವನು |
ಸ್ತಥಾಂ—ವೃಷ್ಟಿರೂಪವಾದ ಉದಕವನ್ನು | ಪೀಪಾಯ—ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ | ಸುಧು—ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠ
ವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ | ಅನ್ನಂ—ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು | ಅತ್ರಿ—ಭಕ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ |
(ಮತ್ತು) ಊರ್ಜಯನ್—ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು | ಅಷ್ಟಂತೇ—ಮೇಘಸ್ಥವಾದ ಉದಕಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ |
ವಿಧತೇ—ಪೂಜಕನಾದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ | ವಸುದೇಯಾಯ—ಧನವನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ | ವಿ ಭಾತಿ—
ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ಸಂಜ್ಞಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತರಿಕ್ಷರೂಪವಾದ ತನ್ನ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ.
ಯಾವ ಅಗ್ನಿಯ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ವಾಕ್ಯೆಂಬ ಧೇನುವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ ಕರಿಯತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆಯೇ
ಆ ದೇವನು ವೃಷ್ಟಿರೂಪವಾದ ಉದಕವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ
ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪೂಜಕನಾದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಧನವನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ತಾನು ಉತ್ತಮವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಮೇಘಸ್ಥವಾದ ಉದಕಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

He, the grandson of the waters, who abides in his own dwelling ;
of whom is the readily-milked cow ; who augments the nectar (of the
skies and thence) eats the sacrificial food ; he, gaathering strength in the
midst of the waters, shines for the sake of conferring wealth upon his
worshipper.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ಎಂಬ ಈ ದೇವನು ಸ್ತ್ರೀ ದಮೇ—ಸ್ತ್ರೀಕೀಯೇ ಅಂತರಿಕ್ಷಲಕ್ಷಣೇ ಅಂತರಕ್ಷರೂಪ ವಾಗಿರುವ ತನ್ನ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವನು ಎಂದೂ, ಧೇನುಃ ಸುಮುಖಾ—ಈ ದೇವನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಮಾಧ್ವಮಿಕಾಪಾಶೈಂಬ (ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು) ಗೋವು ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಸುಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ದಾದ ಕಾರಣ ಸರ್ವರಿಗೂ ಉಪಕಾರವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ಸ್ವಧಾಂ ಪೀಪಾಯೇ ಈ ದೇವನು (ಅನ್ನವನ್ನು) ವೃಷ್ಟ್ಯದಕ ವನ್ನು (ಅಂತರಿಕ್ಷರೂಪವಾದ ಗೃಹದಲ್ಲಿರುವ ನಿಮಿತ್ತ) ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವನೆಂದೂ, ವರ್ಣಸಿ, ಈ ದೇವನು ಸುಭು ಅನ್ನಂ ಚಿ ಅತ್ತಿ ವೃಷ್ಟ್ಯದಕಗಳಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವವನು ಎಂದೂ, ಸಃ ದೇವಃ ಅಪ್ಸಂತಃ—ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ದೇವನು ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉದಕಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ, ವಿಧತೇ ಊರ್ಜಯೇ ವಸುದೇಯಾಯ ವಿಧಾತಿ ಮೇಘಗಳಿಗೂ, ತನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಯಜಮಾನರಿಗೂ ಬಲವನ್ನೂ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಧನವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅತಿಶಯವಾದ ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಚಃ ||

ಯೋ ಅಪ್ಸಾನ್ವ ತುಚಿನಾ ದೈವ್ಯೇನ ಋತಾನಾಜಪ್ರ ಉರ್ವಿಯಾ ವಿಭಾತಿ |

ವಯಾ ಇದನ್ಯಾ ಭುವನಾನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರ ಜಾಯಂತೇ ವೀರುಧಪ್ರ ಪ್ರಜಾಭಿಃ || ೮ ||

|| ಪದವಾಚಃ ||

ಯಃ | ಅಪ್ಸಾನ್ವ | ಅ | ತುಚಿನಾ | ದೈವ್ಯೇನ | ಋತನಾ | ಅಜಪ್ರಃ | ಉರ್ವಿಯಾ | ವಿಭಾತಿ |

ವಯಾಃ | ಇತ್ | ಅನ್ಯಾ | ಭುವನಾನಿ | ಅನ್ಯ | ಪ್ರ | ಜಾಯಂತೇ | ವೀರುಧಃ | ಚ | ಪ್ರಜಾಭಿಃ || ೮ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಯೋಽಪಾಂನಪಾದೈಶಾನಾ | ಋತಮಿತ್ಯುದಕನಾಮು | ತದ್ವಾನ್ ಸತ್ಯವಾನ್ಯಾ ಅಜಸ್ರೀಽನಿತ್ಯೇ ಏಕರೂಪೇಣ ಸದಾ ವರ್ತಮಾನ ಉರ್ವಿಯಾ ಉರುಮಿಸ್ತ್ರೀರ್ನೋಽಪ್ಸು ಮೇಘಸ್ತಾಸು ಮಧ್ಯೇ ತುಚಿನಾ ಕೋಚಿಕೇನ ದೈವ್ಯೇನ ದೇವಸಂಬಂಧಿನಾ ತೇಜಸಾ ಅ ಸಮಂತಾದ್ವಿಭಾತಿ | ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರಕಾಶತೇ | ಅಪ್ಸಾಪಾಂನಪಾತೋಽನ್ಯಾ ಅನ್ಯಾನಿ ಭುವನಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಜಾತಾನಿ ವಯಾ ಇತ್ ಶಾಪಾ ಏವ | ವೀರುಧ ಓಷಧಯಃ ಪ್ರಜಾಭಿಃ ಸ್ತ್ರೀಕೀಯಾಭಿಃ ಪುಷ್ಪಫಲಾದಿಭಿಃ ಸಹಾಪ್ಯಾದೇವ ಪ್ರ ಜಾಯಂತೇ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಯಃ—ಯಾವ ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ದೇವತೆಯು | ಋಶಾವಾ—ಸತ್ಯವಂತನಾಗಿಯೂ | ಅಜಸ್ರೈಃ—
ನಿತ್ಯನಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಏಕರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ | ಉರ್ವಿಯಾ—ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ತೃತನಾಗಿಯೂ | ಅಪ್ಪು—
ಮೇಘಸ್ಥವಾದ ಉದಕಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ | ಶುಚಿನಾ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದುದೂ | ದೈವ್ಯೇನ—ದೇವತಾತ್ಮವಾದುದೂ
ಆದ ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ | ಆ—ಸುತ್ತಲೂ | ವಿಭಾತಿ—ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ | ಅಸ್ಯ—ಅದೇ
ದೇವತೆಯು | ವಯಾ ಇತ್—ಶಾಖೆಗಳಾಗಿಯೇ | ಅನ್ಯಾ ಭುವನಾನಿ—ಇತರ ಸಕಲ ಭೂತಜಾತಗಳೂ
ಇವೆ | ವೀರಾಧಕ್ಕೆ—ಓಷಧಿಗಳೂ ಸಹ | ಪ್ರಜಾಭಿಃ—ತಮ್ಮ ಫಲವುಪ್ಪರೂಪವಾದ ಪ್ರಜೆಗಳೊಡನೆ |
ಪ್ರಜಾಯಂತೇ - ಈ ಅಗ್ನಿಯಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಯಾವ ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ದೇವತೆಯು ಸತ್ಯವಂತನಾಗಿಯೂ, ನಿತ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಏಕರೂಪವುಳ್ಳವ
ನಾಗಿಯೂ, ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ತೃತನಾಗಿಯೂ, ಮೇಘಸ್ಥವಾದ ಉದಕಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದುದೂ,
ದೇವತಾತ್ಮವಾದುದೂ ಆದ ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಸುತ್ತಲೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ ಆ ದೇವತೆಯು
ಶಾಖೆಗಳಾಗಿಯೇ ಇತರ ಸಕಲ ಭುವನಗಳೂ ಇವೆ. ಓಷಧಿಗಳೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ಫಲವುಪ್ಪಗಳೊಡನೆ
ಈ ಅಗ್ನಿಯಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ.

English Translation.

All other beings are, as it were, branches of him, who, truthful,
eternal, and vast, shines amidst the waters with pure and divine (radiance);
and the shrubs, with their products, are born (of him).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಯಃ ಋಶಾವಾ—ತದ್ವಾನ್ ಸತ್ಯವಾನ್ ನಾ | ಋತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ ಅಥವಾ ಉದಕ, ಪ್ರಜ್ಞಾ ಎಂಬ
ಅರ್ಥಗಳಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಉದಕ ಅಥವಾ ಸತ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿ,
ಸಾಯಣರು ಅಪಾಂನಪಾತ್ ದೇವನು ಉದಕವುಳ್ಳವನು ಅಥವಾ ಸತ್ಯವಂತನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ನೆರಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಜಸ್ರೈಃ—ನಿತ್ಯಃ ಸದಾ ಏಕರೂಪೇಣ ವರ್ತಮಾನಃ | ಈ ದೇವನು ನಾಶರಹಿತನಾದವನು ಮತ್ತು
ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇನಿಧವಾಗಿರುವವನು ಎಂದೂ, ಉರ್ವಿಯಾ ಉರು ವಿಸ್ತೀರ್ಣಃ ಅತಿಶಯವಾಗಿ
ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವವನಾಗಿರುವ ಈ ದೇವನು ಅಪ್ಪು, ಶುಚಿನಾ ದೈವ್ಯೇನ ಆ ವಿಭಾತಿ ಮೇಘದಲ್ಲಿರುವ ಉದಕಗಳ
ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರದೀಶಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತಾಸಂಬಂಧಿಯಾದ ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವವನು
ಎಂದೂ, ಅಸ್ಯ ಅನ್ಯಾ ಭುವನಾನಿ ವಯಾ ಇತ್ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲವೂ
ಈ ದೇವನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವ ನಿಮಿತ್ತ ಈ ದೇವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳೆಂದೂ, (ಮರಕ್ಕೆ ಕೊಂಬೆಗಳ

ಹಾಗೆ) ವೀರಧಃ ಪ್ರಜಾಭಿಃ ಪ್ರಜಾಯಂತೇ—(ಪ್ರಜಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಹೂವುಗಳು ಮತ್ತು ಹಣ್ಣುಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ) ಲತೆಗಳೂ ಇವುಗಳ ಹೂವುಗಳು ಮತ್ತು ಹಣ್ಣುಗಳೂ ಕೂಡ, ಈ ದೇವನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದೂ, ಈ ದೇವನ ಪ್ರಭುತ್ವವಾದ ಪ್ರಭಾವವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಪಃ !

ಅಪಾಂ ನಸಾದಾ ಹ್ಯಸ್ಯಾದುಪಶ್ಯಂ ಜಿಹ್ವಾನಾಮೂರ್ಧ್ವೋ ವಿದ್ಯುತಂ ವಸಾನಃ |
ತಸ್ಯ ಜೇಷ್ಠಂ ಮುಹಿಮಾನಂ ವಹಂತೀ ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣಾಃ ಪರಿ ಯಂತಿ ಯುಹ್ವೀಃ ||

! ಪದಪಠಃ !

ಅಪಾಂ | ನಸಾತ್ | ಅ | ಹಿ | ಅಸ್ಯಾತ್ | ಉಪಶ್ಯಂ | ಜಿಹ್ವಾನಾಂ | ಊರ್ಧ್ವಃ | ವಿದ್ಯುತಂ | ವಸಾನಃ |
ತಸ್ಯ | ಜೇಷ್ಠಂ | ಮುಹಿಮಾನಂ | ವಹಂತೀಃ | ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣಾಃ | ಪರಿ | ಯಂತಿ | ಯುಹ್ವೀಃ ||

! ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ !

ಪೂರ್ವೋಕ್ತೇ ಸಾರಸ್ವತಸತ್ವಸ್ಯಾಪೋನಪ್ರೀಯೇ ಚರಾಪಸಾಂ ನಸಾದಾ ಹೀತ್ಯೇಷಾನುವಾಕ್ಯಾ | ಸೂತ್ರೀತಂ ಚ | ಅಪಾಂ ನಪ್ರೇ ಚರುಮಸಾಂ ನಸಾದಾ ಹ್ಯಸ್ಯಾದುಪಶ್ಯಂ | ಅ. ೧೨-೬. | ಇತಿ ||

ಅಪಾಂನಸಾತ್ಪ್ರೇಷ್ಯ ಕೋಽಗ್ನಿ ರುಪಶ್ಯ ಮಸಾಮುಪಸ್ಯಾ ನಮಂತರಿಕ್ಷಮಾ ಹ್ಯಸ್ಯಾತ್ | ಅಶ್ವತ-
ನಾನ್ ಅರೂಢವಾನ್ ಖಲು | ಕಿಂ ಕುರ್ವನ್ | ಜಿಹ್ವಾನಾಂ ಕುಟಿಲಗತೀನಾಮಸಾಂ ಮಧ್ಯ ಊರ್ಧ್ವಃ
ಸ್ವಯಮೂರ್ಧ್ವಂ ಜ್ವಲನ್ ವಿದ್ಯುತಂ ವಿದ್ಯೋತಮಾನಂ ಮೇಘಂ ವಸಾನ ಅಪ್ಪಾದಯನ್ |
ಅಂತರಿಕ್ಷಮಾಸ್ತಾಯ ವರ್ಷಣಂ ಕೃತವಾನ್ | ತಸ್ಯ ವರ್ಷಿತುರಸಾಂನಸಾತೋ ಜೇಷ್ಠಂ ಪ್ರತಸ್ಯತಮಂ
ಮುಹಿಮಾನಂ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ವಹಂತೀರ್ವಹಂತೈಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವಾಪಯಂತೋ ಯುಹ್ವೀರ್ಯಜ್ಞೋಽ
ಮಹತೋ ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣಾಃ | ನದೀನಾಮೃತತ್ | ಹಿರಣ್ಯವಸ್ತ್ರೀಮಲರೂಪಾ ನದ್ಯಃ ಪರಿಯಂತಿ |
ಪರಿತೋ ಗಚ್ಛಂತಿ | ಅಪಾಂನಸ್ಮಾ ಮಹಂತೀ ವ್ಯಪ್ಪಿರಸ್ಯಾಕಂ ಪ್ರನಾಹನಾಯೋತ್ಪಾದಿತೈಶ್ಚ ಕೃತಜ್ಞಯಾ
ತದೀಯಂ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಕಟಯಂತೈ ಇವ ನದ್ಯಃ ಪ್ರವಹಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ !

ಅಪಾಂ ನಸಾತ್—ಅಪಾಂ ನಸಾತ್ ಸಂಕ್ಷೇಪನಾದ ಅಗ್ನಿಯು | ಜಿಹ್ವಾನಾಂ—ಕುಟಿಲಗತಿಯುಳ
ಉದಗಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ | ಊರ್ಧ್ವಃ—ಉನ್ನತವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಲೂ | ವಿದ್ಯುತಂ—ಪ್ರಕಾಶ

ಮಾನವಾದ ಮೇಘವನ್ನು | ವಸಾನಃ—ಧರಿಸಿದವನಾಗಿಯೂ | ಉಪಸ್ಥಂ—(ಉದಕಗಳಿಗೆ) ಉಪಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು | ಆ ಹ್ಯಸ್ಮಾತ್—ಆಶ್ರಯಿಸಿ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ | ತಸ್ಯ—ವೃಷ್ಟಿಕಾರಕನಾದ ಈ ಆಪಾನಪಾತಿನ | ಚ್ಯೋಷಂ—ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ | ಮಹಿಮಾನಂ—ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು | ವಹಂತೀಃ—ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವುವೂ | ಯಿಹೀಃ—ಮಹತ್ತರವುವೂ ಆದ | ಹಿರಣ್ಯವರ್ಷಾಃ—ನದಿಗಳು | ಸರಿ ಯಂತಿ—ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಆಪಾನಪಾತ್ ಸಂಕ್ಷಣದ ಅಗ್ನಿಯು ಕುಟಿಲಗತಿಯುಳ್ಳ ಉದಕಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉನ್ನತವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಲೂ, ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಮೇಘವನ್ನು ಆಚ್ಚಾದನರೂಪದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನಾಗಿಯೂ ಉದಕಗಳಿಗೆ ಉಪಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ವೃಷ್ಟಿಕಾರಕನಾದ ಈ ಆಪಾನಪಾತಿನ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವುವೂ ಮಹತ್ತರವೂ ಆದ ನದಿಗಳು ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ.

English Translation.

The grandson of the waters has ascended the firmament above (the region) of the tortuously-moving (clouds), arrayed in lightning : the broad and golden-coloured (rivers) spread around, bearing (to all quarters) his exceeding glory.

|| ವಿಕೀಷವಿಷಯಗಳು ||

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಾರಸ್ವತಯಾಗದ ಅಪೋನೈತ್ರಿಯಸಂಬಂಧವಾದ ಚರುಣೋಮದಲ್ಲಿ—ಆಪಾನಪಾದಾ ಹಿ ಎಂಬ ಈ ಶುಕ್ಲವನ್ನು ಅನುವಾಚ್ಯಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ವಲಾಯನಶಾಸ್ತ್ರಸೂತ್ರದ—ಆಪಾನ ನಶ್ತ್ರೇ ಚಿರುಮಪಾನಂ ನಪಾದಾ ಹ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಮಹಸ್ಥಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿರುವುದು. (ಆ ೧೨-೬)

ವಿಹ್ಯಾಪಾನಂ ಉದ್ವರ್ಷಾಃ ವಿದ್ಯುತಂ ವಸಾನಃ—ಕುಟಿಲಗತೀನಾಮಪಾನಂ ಮಧ್ಯೇ ಸ್ವಯಮೂದ್ವರ್ಷಂ ಜ್ವಲನ್ ವಿದ್ಯೋತಮಾನಂ ಮೇಘಮಾಚ್ಚಾದಯನ್ ಅಂತರಿಕ್ಷಮಾಸ್ಥಾಯಿ ವರ್ಷಣಂ ಕೃತವಾನ್ | ನತ್ರವಾದ ರೀತಿಯಿಂದ (ಹರಿಯುವ) ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಉದಕಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವನು ಉದ್ವರ್ಷಮುಖವಾಗಿರುವ ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು. ತನ್ನ ಕಾಂತಿಗಳಿಂದಲೇ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಮೇಘವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ದೇವನು ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡು (ವೃಷ್ಟಿಯು) ವೃಷ್ಟ್ಯದಕಗಳು ಸುರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುವನು.

ಯಿಹೀಃ ಹಿರಣ್ಯವರ್ಷಾಃ ಸರಿಯಂತಿ - ಮಹತ್ಯಃ ಹಿರಣ್ಯವಸ್ಥಿರ್ವಲರೂಪಾ ನದ್ಯಃ ಸರೀರೋ ಗಚ್ಛಂತಿ | ಆಪಾನಸತ್ತಾ ಮಹಂತೀ ವೃಷ್ಟಿರಸ್ಮಾಕಂ ಪ್ರವಹನಾಯಿ ಉತ್ಪಾದಿತಾ ಇತಿ ಕೃತಜ್ಞತಯಾ ತದೀಯಂ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಕಟಯಂತೈ ಇವ ನದ್ಯಃ ಪ್ರವಹಂತಿ | ಹಿರಣ್ಯವರ್ಷಾಃ ಎಂದು ನದೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೪) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಬಹಳ ದೊಡ್ಡವುಗಳಾಗಿಯೂ ಸುಸರ್ವವ ಹಾಗೆ ಪಂಚದ್ವವಾಗಿ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವೂ

ಅಗಿರುವ ನದಿಗಳು ಪ್ರಭೂತವಾದ ವೃಷ್ಟ್ಯದಕಗಳು ತಮ್ಮ ಪ್ರವಾಹಕೃಮಗುಣವಾಗಿ ಈ ಅಪಾಂ-ನಪಾತ್ ಎಂಬ ದೇವನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಈ ದೇವನು ಅಚರಿಸಿರುವ ಉಪಕಾರದ (ವಿಷಯದ) ಲ್ಲಿ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಎಂಬಂತೆ ಈ ದೇವನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹರಡುತ್ತಾ ಉದಕಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿರುವುವು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

—ॐ—

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಹಿರಣ್ಯರೂಪಃ ಸ ಹಿರಣ್ಯಸಂದ್ಯಗಸಾಂ ನಪಾತ್ನೇದು ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣಃ |

ಹಿರಣ್ಯಯಾತ್ಪರಿ ಯೋನೇನೀಷದ್ಯಾ ಹಿರಣ್ಯದಾ ದದತ್ಯನ್ಯಮಸ್ಮೈ || ೧೦ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಹಿರಣ್ಯರೂಪಃ | ಸಃ | ಹಿರಣ್ಯಸಂದ್ಯಕ್ | ಅಪಾಂ | ನಪಾತ್ | ಸಃ | ಇತ್ | ಊಂ ಇತಿ | ಹಿರಣ್ಯ-
ವರ್ಣಃ |

ಹಿರಣ್ಯಯಾತ್ | ಪರಿ | ಯೋನೇ | ನೀಷದ್ಯಾ | ಹಿರಣ್ಯದಾಃ | ದದತಿ | ಅನ್ಯಂ | ಅಸ್ಮೈ || ೧೦ ||

! ಸಾಮಾನ್ಯಭಾಷ್ಯಂ !

ಸೋದ್ರಪಾಂನಪಾತ್ ಹಿರಣ್ಯರೂಪಃ | ರೂಪೈತ ಇತಿ ರೂಪಂ ಶರೀರಂ | ಸುವರ್ಣ-
ಮಯಶರೀರೋ ಹಿತರಮಣೀಯಶರೀರೋ ವಾ | ತಥಾ ಹಿರಣ್ಯಸಂದ್ಯಕ್ | ಸಮ್ಯಕ್ ಪಶ್ಯಂತೀತಿ
ಸಂದ್ಯಕ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ | ಸುವರ್ಣಮಯೇಂದ್ರಿಯೋ ಹಿತರಮಣೀಯೇಂದ್ರಿಯೋ ವಾ | ಸೇದು ಸ
ಏವಾಪಾಂನಪಾತ್ ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣೋ ಹಿರಣ್ಯಸಂದ್ಯಕಶಾಂತಿಯುಕ್ತಃ | ಏವಂಧೂತಃ ಸನ್ ಹಿರಣ್ಯ-
ಯಾತ್ಪ್ರವರ್ಣಮಯೋದ್ಯೋನೇಃ ಸ್ಥಾನಾತ್ ಪರ್ಯುಪರಿ ನಿಷದ್ಯೋಪವಿಶ್ಯ ರಾಜತೇ ಇತಿ ಶೇಷಃ |
ಅಸ್ಮಾ ಈದೃಗ್ನಿರಾಯಾಪಾಂ ನಪಾತೇ ಹಿರಣ್ಯದಾ ದತ್ತಿಷಾರೂಪಸ್ಯ ಹಿರಣ್ಯಸ್ಯ ದಾತಾರೋ ಯಜಮಾಣಾ
ಅನ್ಯಂ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಂ ದದತಿ | ಪ್ರಯಚ್ಛಂತಿ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ !

ಸಃ ಅಪಾಂ ನಪಾತ್—ಅಪಾಂನಪಾತ್ ದೇವತೆಯು | ಹಿರಣ್ಯರೂಪಃ—ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ
ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನೂ | ಹಿರಣ್ಯಸಂದ್ಯಕ್—ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳವನೂ | ಸೇದು—ಅವನೇ |
ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣಃ—ಹೊಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನೂ ಆಗಿ | ಹಿರಣ್ಯಯಾತ್—ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ | ಯೋನೇಃ—
ಸ್ಥಾನದ | ಪರಿ—ಮೇಲೆ | ನಿಷದ್ಯ—ಉಳಿತು (ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ) | ಅಸ್ಮೈ—ಈ ಅಪಾಂ ನಪಾತ್

ದೇವತೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ | ಹಿರಣ್ಯದಾಃ—ಸುವರ್ಣವನ್ನು (ದಕ್ಷಿಣಾರೂಪದಲ್ಲಿ) ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನರು |
ಅನ್ನಂ—ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ಅನ್ನವನ್ನು | ದೇವತೆ—ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ದೇವತೆಯು ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನೂ, ಅರ್ಕಶಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯ
ವುಳ್ಳವನೂ, ಹೊಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನೂ ಆಗಿ ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ ಸ್ಥಾನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ.
ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿ ಸುವರ್ಣವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಾರೂಪದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನರು ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ
ಅನ್ನವನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

The grandson of the waters is of golden form, of golden aspect, of
golden hue, and (shines) seated upon a seat of gold : the givers of gold
(at solemn rites) present to him (sacrificial) food.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸಃ ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ಹಿರಣ್ಯರೂಪಃ—ರೂಪೈತ ಇತಿ ರೂಪಂ ಶರೀರಂ | ಸುವರ್ಣಮಯಶರೀರಃ
ಹಿತರಮಣೀಯಶರೀರೋ ವಾ | ಇಲ್ಲಿ ರೂಪಶಬ್ದವೂ ಶರೀರ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವುದು.
ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ದೇವನು ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ ಎಂದರೆ ಚಿನ್ನದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಶರೀರವನ್ನು ಧರಿಸಿರು
ವನು ಅಥವಾ ಸರ್ವರಿಗೂ ಸುಖಕರವಾದ ಮತ್ತು ಮನೋಹರವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಹಿರಣ್ಯಸಂದೈಕ್ಯ—ಸಮ್ಯಕ್ ಸತ್ಯಂತೀತಿ ಸಂದೈಕ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ | ಸುವರ್ಣಮಯೇಂದ್ರಿಯೋ
ಹಿತರಮಣೀಯೇಂದ್ರಿಯೋ ವಾ | ಸಂದೈಕ್ಯ ಶಬ್ದವೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಸಾಧನಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ
ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸುವರ್ಣದ ಹಾಗೆ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವುಗಳೂ ಅಥವಾ
ಸುಖಜನಕವಾಗಿ ಮನೋಹರವಾಗಿಯೂ ಇರುವುವು ಎಂದೂ ಈ ರೀತಿಯಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಈ ದೇವನು
ಹೊಂದಿರುವನೆಂದೂ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಹಿರಣ್ಯಯಾತ್ ಯೋನೀಃ ಪರಿ ನಿಷ ದೈ—ಸುವರ್ಣಮಯಾತ್ ಸ್ಥಾನಾದಪರಿ ಉಪವಿತ್ಯ
ರಾಜತೇ | ಈ ದೇವನು ಸುವರ್ಣದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪ್ರದೇಶದ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ
ಉಪವಿಷ್ಠನಾಗಿರುತ್ತಾ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ಅಸ್ಮೈ ಹಿರಣ್ಯದಾಃ ಅನ್ನಂ ದೇವತೆ—ಈದೈಗ್ವಿಧಾಯ ಅಪಾಂ ನಪಾತೇ ದಕ್ಷಿಣಾರೂಪಸ್ಯ
ದಾತಾರಃ ಯಜಮಾನಾಃ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಮನ್ನಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಂತಿ | ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಪ್ರಧೂತವಾದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ
ಇರುವ ಈ ದೇವನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಜಮಾನರು ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಸುವರ್ಣರೂಪದಿಂದ ದಾನಮಾಡು
ವವರಾಗಿಯೂ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವವರಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ತದಸ್ಯಾನೀಕಮುತ ಚಾರು ನಾಮಾಪೀಚ್ಯಂ ವರ್ಧತೇ ನಪ್ತುರಪಾಂ ।

ಯಮಿಂಧತೇ ಯುವತಯಃ ಸಮಿತ್ಯಾ ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣಂ ಘೃತಮನ್ನಮಸ್ಯ ॥ ೧೧ ॥

। ಪದಪಾಠಃ ।

ತತ್ | ಅಸ್ಯ | ಅನೀಕಂ | ಉತ | ಚಾರು | ನಾಮ | ಅಪೀಚ್ಯಂ | ವರ್ಧತೇ | ನಪ್ತುಃ | ಅಪಾಂ |

ಯಂ | ಇಂಧತೇ | ಯುವತಯಃ | ಸಂ | ಇತ್ಯಾ | ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣಂ | ಘೃತಂ | ಅನ್ನಂ | ಅಸ್ಯ ॥ ೧೧ ॥

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ॥

ಅಸ್ಯಾಪಾಂನಪ್ತುರ್ವೇವಸ್ಯಾನೀಕಂ ರಶ್ಮಿಸಮೂಹರೂಪಂ ತರೀರಂ ಚಾರು ಶೋಧನಂ | ಉತ ಅಪಿ ಚ ಅಸ್ಯ ನಾಮ ಸಂಜ್ಞಾ ಚ ಚಾರು ಶೋಧನಂ ನ ಸಾತಯತಿ ನ ವಿನಾಶಯತೀತಿ ನಪಾದಿತಿ ತದ್ವ್ಯಕ್ತಶ್ಚೇತಿ | ತದುಧಯಮಪೀಚ್ಯಂ | ಅಂತರ್ಹಿತನಾಮೈತತ್ | ಮೇಘಾಂತರ್ಹಿತಂ ಸದ್ವರ್ಧತೇ | ಯುವತಯಃ ಸಂಗಮನಸ್ತಥಾವಾ ಆಶೋ ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣಂ ಹಿರಣ್ಯಸಮಾನತೇಜಸಂ ಯಮಪಾಂನಸಾತಮಿತ್ಯಾಮುತ್ಪಾಂತರಿಕ್ಷೇ ಸಮಿಂಧತೇ | ಸಮ್ಯಕ್ ದೀಪಯಂತಿ | ಅಸ್ಯ ಚ ದೇವಸ್ಯ ಘೃತಂ ಕ್ಷರಣೀಶಮುಡಕಮನ್ನಂ ಭಕ್ಷ್ಯಂ | ಅದಿಂಧನೋ ಹ್ಯಸೌ ವೈದ್ಯುತೋಽಗ್ನಿಃ ॥

। ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣಂ—ಸುವರ್ಣದಂತೆ ಆಕರ್ಷಕವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ | ಯಂ—ಯಾವ ಆಪಾಂ ನಪಾತ್ ಸಂಜ್ಞಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಯುವತಯಃ—ಸಂಯುಕ್ತರಾಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಉದಕಗಳು | ಇತ್ಯಾ—ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ | ಸಂ ಇಂಧತೇ—ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯೋ | ಅಸ್ಯ—ಅಂಶಹ | ಅಪಾಂ ನಪ್ತುಃ—ಉದಕಗಳ ಪೌತ್ರನಾದ ಅಗ್ನಿಯು | ತತ್ ಅನೀಕಂ—ರಶ್ಮಿಗಳ ಸಮೂಹರೂಪವಾದ ಶರೀರವು | ಚಾರು—ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ | ಉತ—ಮತ್ತು | ನಾಮ—ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಸಂಜ್ಞೆಯೂ ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾಗಿದೆ (ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಈ ರೂಪ ಮತ್ತು ಸಂಜ್ಞೆ ಎರಡೂ ಸಹ) | ಅಪೀಚ್ಯಂ—ಮೇಘಾಂತರ್ಗತವಾಗಿ | ವರ್ಧತೇ—ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ | ಅಸ್ಯ—ಈ ದೇವನಿಗೆ | ಘೃತಂ—ಉದಕವು | ಅನ್ನಂ—ಶೋಷಕವಾದ ಅನ್ನವಾಗಿದೆ.

। ಭಾಷಾರ್ಥಃ ।

ಸುವರ್ಣದಂತೆ ಆಕರ್ಷಕವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ಯಾವ ಆಪಾಂನಪಾತ್ ಸಂಜ್ಞಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಂಯುಕ್ತರಾಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಉದಕಗಳು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯೋ, ಅಂಶಹ ಉದಕಗಳಿಗೆ ಪೌತ್ರನಾದ ಅಗ್ನಿಯ ರಶ್ಮಿಸಮೂಹರೂಪವಾದ ಶರೀರವು ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ. ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಸಂಜ್ಞೆಯೂ

ಮನೋಹರವಾಗಿದೆ. ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಈ ರೂಪ ಮತ್ತು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಎರಡೂ ಸಹ ಮೇಘದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ದೇವನಿಗೆ ಉದಕವು ಪೋಷಕವಾದ ಅನ್ನವಾಗಿದೆ.

English Translation.

Beautiful is his form (of aggregated lustre, beautiful) is the name of the grandson of the waters; (both) flourish, though hidden (by the clouds); the youthful waters collectively kindle the golden-coloured divinity in the firmament, for water is his food.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಸ್ಯಂ ಅನೀಕಂ ಚಾರು—ರಶ್ಮಿಸಮೂಹರೂಪಂ ಶರೀರಂ ಶೋಭನಂ | ಅನೀಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹರೂಪವಾದ ಶರೀರ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾದಿ, ಈದೇವನ ಶರೀರವು ಕಿರಣಗಳ (ತೇಜಸ್ಸುಗಳ) ಸಮೂಹದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅಂದವಾಗಿರುವುದು.

ಅಸ್ಯ ನಾಮ ಚಾರು—ಅಸ್ಯ ಸಂಜ್ಞಾ ಚ ಚಾರು ಶೋಭನಂ | ನ ಪಾತೆಯತಿ ನ ವಿನಾಶಯತಿಶೀತ ನಸಾದಿತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ | ನ ಪಾತಯತಿ-ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ನ ವಿನಾಶಯತಿ—ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಪಾತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವು ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ದೇವನು ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದ ನಿಮಿತ್ತ ಈ ದೇವನ ಹೆಸರೂ ಶುಭಕರವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಯಂ ಯುವತಯೇ ಅಸೀಚ್ಯಂ ಹಿರಣ್ಯವರ್ಣಂ ಇತ್ಯಾ ಸಮಿಂಧತೇ — ಸಂಗಮನಸ್ತೃಭಾನಾಃ ಆಪಃ ಮೇಘಾಂತರ್ಹಿತಂ ಹಿರಣ್ಯಸಮಾನತೇಜಸಂ ಅಮುಕ್ಶಾಂತೆರ್ದೇ ಸಮಿಂಧತೇ | ಆಪಾನಪಾತ್ ದೇವನು ಮೇಘಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಹಿತನಾಗಿರುವನು. ಸುವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು. ಈ ದೇವನನ್ನು ಪ್ರವಹಿಸುವ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಸ್ತೃಭಾವವುಳ್ಳ ಉದಕಗಳು ಅಂತರ್ದ್ರದಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ ಎಂದೂ, ಅಸ್ಯ ಘೃತಂ ಅನ್ನಂ—ಅಸ್ಯ ಚ ದೇವಸ್ಯ ಹ್ರರಣಶೀಲಮುದಕಂ ಭಕ್ಷ್ಯಂ | ಈ ದೇವನ ಆಹಾರವು ಪ್ರವಹಿಸುವ ಸ್ತೃಭಾವದಿಂದ ಇರುವ ಉದಕವೇ ಆಗಿರುವುದು ಎಂದೂ ಈದೇವನೇ ಆಭಿನಂದನವಾಗಿರುವ ವೈದ್ಯತ್ಯಾ ಯಾಗಿರುವನೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅಸೀಚ್ಯಂ—ಎಂಬ ಪದವು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ (ನಿ. ೩-೧೯) ಅಂತರ್ಹಿತನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಾಸಾಃ ||

ಅಸ್ಯೈ ಬಹೂನಾಮನುಮಾಯ ಸಖ್ಯೇ ಯಜ್ಞೈರ್ವಿಧೇಮ ನಮಸಾ ಹವಿಭಿಃ |

ಸಂ ಸಾನು ನೂರ್ಜ್ಯ ದಿಧಿಷಾಮಿ ಬಿತ್ತೈರ್ವಧಾನ್ಯನ್ಯೈಃ ಪರಿ ವಂದ ಯುಗ್ಮಿಃ||೧೨||

! ಪದಪಾಠಃ |

ಅಸ್ತೈಃ | ಬಹೂನಾಂ | ಅವಮಾಯ | ಸಹ್ಯೇ | ಯಜ್ಞೈಃ | ವಿಧೇವು | ನಮಸಾ | ಹವಿಸ್ತುಭಿಃ |
ಸಂ | ಸಾನು | ವಾಜ್ಞೀ | ದಿಧಿಷಾಮಿ | ಬಿಲ್ವೈಃ | ದಧಾಮಿ | ಅನ್ವೈಃ | ಪರಿ | ವಂದೇ | ಯುಕ್ತಾಃ ||

! ಸಾಯಜಘಾಸಂ |

ಅಸ್ತೈಃ ಪುರೋವರ್ತಿನೇ ಬಹೂನಾಂ ದೇವಾನಾಮವಮಾಯಾದ್ಯಾಯ ಸಹ್ಯೇಽಸ್ತುಭಿಃ ಸಮಾನಮಾನಾಯಾಪಾಂ ಸಪಾತೇ ಯಜ್ಞೈರ್ಯಾಗಸಾಧನೈರ್ಹವಿರ್ಭಿಕ್ಷುರುಪುರೋಡಾಶಾಶಿರ್ಭಿರ್ನಮಸಾ ನಮಸ್ಕಾರೇಣ ಚ ವಿಧೇವು | ಪರಿಚೇವು | ಅಸ್ಯಾಸಾನಪಾತಃ ಸಾನು ಸಮುಚ್ಚೈತಪ್ರದೇಶಂ ಸಂವಾಜ್ಞೀ | ಸಮ್ಯಕ್ ಶೋಧಯಾಮಿ ಅಲಂಕರೋಮಿ ನಾ || ಮೃಜೂ ಶೌಚಾಲಂಕಾರಯೋಃ | ಚಾದಿಲೋಪೇ ವಿಭಾಷೇತ್ಯೈಸ್ಯ ಸಿಘಾತಪ್ರತಿವೇಧಃ || ದಿಧಿಷಾಮಿ ಧಾರಯಾಮಿ ಚ ಬಿಲ್ವೈರ್ಭಾಸನೈಃ ಕಾಪ್ಯೈರೇನಂ | ಧಿಷ ಶಬ್ದೇ | ಅಯಂ ಧಾರಣಾರ್ಥೋಽಪಿ | ಜುಹೋಶ್ಯಾದಿತ್ಯಾತ್ ಕಪಃ ಪುಃ | ಮಿಪ್ಲೋ ವ್ಯತ್ಯಯೇನಾಡಾಗಮಃ | ಅಭ್ಯಸ್ತಾನಾಮಾದಿತ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ || ದಧಾಮಿ ಧಾರಯಾಮಿ ಚೈನಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿರೂಪೇಣಾನ್ವೈಕವಿಲಕ್ಷಣೈಃ | ತಥಾ ಯುಗ್ಮುರ್ಯುಕ್ತೈಃ ಪರಿವಂದೇ | ಪರಿತಃ ಸ್ತಾಮಿ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ಬಹೂನಾಂ—ಆನೇಕ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ | ಅವಮಾಯ—ಅದೃನಾದವನೂ | ಸಹ್ಯೇ—ನಮ್ಮ ಸಬು ನಾದವನೂ ಆದ | ಅಸ್ತೈಃ—ಆವಾನಂ ಪಾತ್ ಸಂಕ್ಷಕನಾದ ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ | ಯಜ್ಞೈಃ—ಯಾಗಸಾಧನಗಳಾದ | ದಿಧಿಭಿಃ—ಚರುಪುರೋಡಾಶಗಳಿಂದಲೂ | ನಮಸಾ—ನಮಸ್ಕಾರಗಳಿಂದಲೂ | ವಿಧೇವು—ಉಪಚಾರ ವನ್ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತೇನೆ | ಸಾನು—ಅಗ್ನಿಯ ಉನ್ನತವಾದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು | ಸಂ ವಾಜ್ಞೀ—ಶೋಧಿಸಿ ಅಲಂಕರಿಸು ತ್ತೇನೆ | ಬಿಲ್ವೈಃ—ಪ್ರಪ್ತಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಕಾಷ್ಠಗಳಿಂದ | ದಿಧಿಷಾಮಿ—ಪೋಷಿಸುತ್ತೇನೆ | ಅನ್ವೈಃ—ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ಅನ್ನಗಳಿಂದ | ದಧಾಮಿ—ಧರಿಸುತ್ತೇನೆ | ಯುಗ್ಮೈಃ—ಸ್ತುತಿಮಂತ್ರಗಳಿಂದ | ಪರಿ ವಂದೇ—ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

! ಛಾಂದಸ್ |

ಆನೇಕ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದೃನಾದವನೂ, ನಮ್ಮ ಸಬುನೂ ಆದ ಆವಾನಪಾತ್ ಸಂಕ್ಷಕನಾದ ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ ಯಾಗಸಾಧನಗಳಾದ ಚರುಪುರೋಡಾಶಗಳಿಂದಲೂ ನಮಸ್ಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಚರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಉನ್ನತವಾದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಪ್ರಪ್ತಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಕಾಷ್ಠಗಳಿಂದ ಪೋಷಿಸುತ್ತೇನೆ. ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ಅನ್ನಗಳಿಂದ ಧರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಸ್ತುತಿಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

To him our friend, the first of many (deities), we offer worship with sacrifices, oblations, and prostration: I decorate the high place

(of his presence) : I nourish him with fuel ; I nourish him with (sacrificial) viands : I glorify him with hymns.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಸ್ಮೈ ಬಹುನಾಂ ಅವಮಾಯೆ—ಪುರೋವರ್ತಿಗಳೇ ದೇವಾನಾಂ ಆದ್ಯಾಯಿ | ಒಂದು ಶಬ್ದವು ಪ್ರಭೂತ (ಬಹಳ) ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ರೂಢವಾಗಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ದೇವಾನಾಂ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ವಿಶೇಷ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿದೆ. ಅವನು ಶಬ್ದವು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿತ್ಯವ್ಯವೇಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಈ ಆಪಾಂ ನಪಾತ್ ದೇವನು ಯಾಗಾರ್ಹರಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವನು ಆಗಿರುವವನೂ, ಸಖ್ಯೇ—ಸಮಾನಖ್ಯಾನಾಯ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಸ್ನೇಹಿತರಹಾಗಿ ತಿಳಿದು ಇರುವವನೂ ಆದ ನಿಮಿತ್ತ ಈ ದೇವನನ್ನು ನಮಸಾ ಹವಿಭಿಃ ನಮಸ್ಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಹವಿಸ್ಸಿನ ಅರ್ಪಣೆಗಳಿಂದಲೂ ಯಜಮಾನರು ಪೂಜಿಸುವರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಸಾನು ಸಂಮಾರ್ಜಿ—ಸಮುಚ್ಚ್ರಿತಪ್ರದೇಶಂ ಸಮ್ಯಕ್ ಶೋಧಯಾಮಿ ಅಲಂಕರೋಮಿ ವಾ ಈ ಆಪಾಂ ನಪಾತ್ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇಡುವ ಪ್ರದೇಶವು ಯಾಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ವೇದಿಯಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಈ ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಯಜಮಾನರು ಅಥವಾ ಋಷಿಜರು ಪರಿಶುದ್ಧವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವರು ಅಥವಾ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಬಿಲ್ವೈಃ—ಭಾಸಸ್ಯೈಃ ಕಾಷ್ಠೈಃ | ಯಾಸ್ಯರು ಬಿಲ್ವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಿಲ್ವಂ ಭಿಲ್ವಂ ಭಾಸನಮಿತಿ ವಾ (ನಿ. ೧-೨೦) ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಭಿದೇರ್ಥಾಸತೇರ್ವಾ ಬಿಲ್ವ ಶಬ್ದಃ ಎಂಬ ಬಿಲ್ವ ಶಬ್ದದ ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಭೇದೋ ವ್ಯಾಸಃ ಅಥವಾ ಭಾಸನಮೇವ ಬಿಲ್ವಶಬ್ದೇನೋಚ್ಯತೇ ವಿವರಿಸುವುದು ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವುದು ಎಂದು ಬಿಲ್ವ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನವಾದ ಇಂಧನ (ಕಟ್ಟಿಗೆ) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

—ॐॐॐ—

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಸ ಈಂ ವ್ಯಷಾಜನಯತ್ರಾಸು ಗರ್ಭಂ ಸ ಈಂ ತಿಶುರ್ಧಯತಿ ತಂ ರಿಹಂತಿ |

ಸೋ ಅಪಾಂ ನಪಾದನಭಿಮ್ಲಾತವರ್ಣೋಽನ್ಯಸ್ಯೇವೇಹ ತನ್ನಾ ವಿವೇಷ || ೧೩ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಸಃ | ಈಂ | ವ್ಯಷಾ | ಅಪನಯತ್ | ತಾಸು | ಗರ್ಭಂ | ಸಃ | ಈಂ | ತಿಶುಃ | ಧಯತಿ | ತಂ | ರಿಹಂತಿ |

ಸಃ | ಅಪಾಂ | ನಪಾತ್ | ಅನಭಿಮ್ಲಾತವರ್ಣಃ | ಅನ್ಯಸ್ಯೇವ | ಇಹ | ತನ್ನಾ | ವಿವೇಷ || ೧೩ ||

|| ಸಾಯುಷಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸ ಈಂ ಸೋತ್ರಯಮಪಾನಸಾಶ್ಚಂಜ್ಜ ಕೋ ದೇವೋ ವೃಷಾ ಸೇಶ್ವಾ ಧೂತ್ಯಾ ತಾಸು ಮೇಘ-
ಸ್ಥಾಸ್ತೈಸ್ತು ಗರ್ಭಮಜನಯತ್ | ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮೇವ ಗರ್ಭರೂಪೇಣ ವರ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಕೃತವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ |
ಗರ್ಭೋ ಭೂತ್ಯಾ ಚ ಸ ಈಂ ಸೋತ್ರಯಂ ಮಾಧ್ಯಮಿಕೋ ವೈದ್ಯತೋಗ್ನಿಸ್ತಾಸಂ ಶಿತುಃ ಪುತ್ರಃ
ಸನ್ ಧಯತಿ | ಮೇಘಸ್ತಾಸ್ತಾಃ ಪಿಬತಿ | ಅದಿಂಧನೋ ಹ್ಯಸೌ | ತಂ ಪುತ್ರಸ್ತಾನೀಯಮದ್ವಿರಾಪಕ್ವ
ರಿಹಂತಿ | ಲಿಹಂತಿ || ಲಿಹ ಅಸ್ಮಾದನೇ | ಕಪಿಲಕಾದಿತ್ಯಾಲ್ಲತೈವಿಕಲ್ಪಿಃ || ಸೋತ್ರಯಮಪಾನಸಾಶ್ಚ
ವೃಷ್ಯಾ ಸಹ ಭೂಮೌ ನಿಪತಿತೋತ್ರನಧಿಮ್ನಾ ತವರ್ಣಃ | ಅಭಿಶೋ ಮ್ನಾ ಶೋ ಮ್ನಾ ನಃ ಕ್ಷೀಣೋ
ವರ್ಣೋ ಯಸ್ಯ ತದ್ವಿಪರೀಶೋತ್ರೈರ್ಥಂ ದೀಪ್ಯಮಾನಃ ಸನ್ ಇಹಾಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇತ್ರಸ್ಯೇವ |
ಇವಶಮೋತ್ರನಧಾರಣೇ | ಅನ್ಯಸ್ಯ ಸಾರ್ಥವಸ್ಯೈವಾಗ್ನೇಶ್ವನಾ ಶರೀರೇಣ ಕಾಷ್ಠೇಂಧನಲಕ್ಷಣೇನ
ವಿನೇಷ | ನ್ಯಾಪ್ತೋ ಬಭೂವ || ವಿಷ್ಣು ನ್ಯಾಪ್ತಾ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾಠಃ ||

ಸ ಈಂ—ಅದೇ ಅಪಾನವಾತ್ ಸಂಜ್ಜ ಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯು | ವೃಷಾ—ಸೇಚನಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿ |
ತಾಸು—ಮೇಘಸ್ಥವಾದ ಉದಕಗಳಲ್ಲಿ | ಗರ್ಭಂ—ಗರ್ಭವನ್ನು | ಅಜನಯತ್—(ತಾನೇ) ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡಿ
ಕೊಂಡನು | ಸ ಈಂ—ತನ್ನ ಗರ್ಭವನ್ನು ತಾನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಅದೇ ಅಗ್ನಿಯು | ಶಿತುಃ—ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಲ್ಲಿ
ಶಿತುವಾಗಿ ಜನಿಸಿ | ಧಯತಿ—(ಮೇಘಸ್ಥವಾದ ಉದಕಗಳನ್ನು) ಪಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ | ತಂ—ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು |
ರಿಹಂತಿ—(ಉದಕಗಳು) ಸ್ವರ್ಶಿಸುತ್ತವೆ | ಸಃ ಅಪಾನ ಸವಾತ್—ಅದೇ ಅಪಾನವಾತ್ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯು |
ಅನಧಿಮ್ನಾ ತವರ್ಣಃ—ಕೊಂಚವೂ ಕ್ಷಯಿಸದ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನಾಗಿ | ಇಹ—ಈ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ | ಅನ್ಯಸ್ಯೇವ
ತೇನಾ—ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಸಾರ್ಥವಾಗ್ನಿಯ ಕಾಷ್ಠಾದಿ ಶರೀರಗಳಿಂದ | ವಿನೇಷ—ವ್ಯಾಪ್ತ
ನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಅದೇ ಅಪಾನವಾತ್ ಸಂಜ್ಜ ಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಸೇಚನಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಮೇಘಸ್ಥವಾದ ಉದಕ
ಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಗರ್ಭವನ್ನು ತಾನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅನಂತರ ತಾನೇ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದ ಶಿತುವಾಗಿ ಜನಿಸಿ ಮೇಘಸ್ಥ
ವಾದ ಉದಕಗಳನ್ನು ಪಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉದಕಗಳು ಸ್ವರ್ಶಿಸುತ್ತವೆ. ಅದೇ ಅಗ್ನಿಯು
ಕೊಂಚವೂ ಕ್ಷಯಿಸದ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಈ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಸಾರ್ಥವಾಗ್ನಿಯ
ಕಾಷ್ಠಾದಿ ಶರೀರಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

English Translation.

Vigorous, he has generated himself as an embryo in those (waters) :
he is their infant; he sucks them; they bedew him (with moisture); the
grandson of the waters of untarnished splendour has descended to this
(earth) in the form of a different (fire).

|| ವಿತೇಷವಿಯಗಳು ||

ಸ ಈಂ ವೃಷಾ ಶಾಸು ಗರ್ಭಂ ಅಜನಯಿತ್—ಸೋತ್ರಯಮಪಾಂ ನಪಾಕ್ಷಂಜ್ಜ ಕೋ ದೇವಃ ಸೇಕ್ಶಾ ಭೂತ್ವಾ ಮೇಘಸ್ತಾಸ್ತೃಷ್ಠ ಸ್ತಾತ್ವಾನಮೇವ ಗರ್ಭರೂಪೇಣ ವರ್ಷಪಾರ್ಥಂ ಕೃತವಾನ್ | ಅಪಾಂ ನಪಾತ್ ಎಂಬ ದೇವನು ವೈದ್ಯತಾಗ್ನಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಮೇಘಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಬಡಬಾಗ್ನಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವನೆಂದು ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಮೇಘ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಈ ದೇವನು ಲೋಕರಿತಿಯಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾದನು, ಶಿಶುರೂಪದಿಂದ ಇರುವನಾದ ಈ ದೇವನು ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು ಎಂಬ ಅಂಶವು ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿಯು ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ಬಂದು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಹೊಂದಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವಿಕೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ತೋರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉದಕಗಳು ಘನರೂಪದಿಂದ (ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ) ಇರುವ ಕಾರಣ ವೃಷ್ಟ್ಯವದಕಗಳು ಭೂಮಿಗೆ ಬೀಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ದೇವನು ಮೇಘಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವನು. ನಿತ್ಯನಾದ (ಜನ್ಯಮರಣಗಳು ಇಲ್ಲದ) ಈದೇವನಿಗೆ ಗರ್ಭಸ್ಥತ್ವರೂಪವೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದನಂತರ (ಉತ್ಪನ್ನನಾದನಂತರ) ಶಿಶುವು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲು ಆಹಾರಪದಾರ್ಥವು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಸ ಈಂ ಶಿಶುಃ ಧಯತಿ—ಸೋತ್ರಯಂ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಃ ವೈದ್ಯುತಃ ಅಗ್ನಿಃ ಶಾಸಾಂ ಶಿಶುಪುತ್ರೈಸ್ಸನಾ ಮೇಘಸ್ತಾಃ ಶಾಃ ಪಿಬತಿ | ಅದಿಂಧನೋಸೌ | ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನ ದೇವನಾದ ವೈದ್ಯುತಾಗ್ನಿರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಈ ದೇವನು ಉದಕಗಳ ಶಿಶುವಾಗಿ, ಶಿಶುವು ತನ್ನ ಶರೀರಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಹಾಗೆ, ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉದಕವನ್ನೇ ಪಾನಮಾಡುವನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅಪಾಂನಪಾತ್ ಅನಭಿಮ್ನಾ ತವರ್ಣಃ ಇಹ ಅನ್ಯಸ್ಯೇವ ತನ್ನಾ ವಿನೇಕ ಅಯಃಂ ವೃಷ್ಟಾಸ್ತೃಷ್ಠ ಸಹ ಭೂಮಾ ನಿಶತಿತಃ ಮ್ನಾತಃ ಮ್ನಾನಃ ಕ್ಷೀಣಃ ವರ್ಣೋ ಯಸ್ಯ ತದ್ವಿಪರೀತಃ ಅತ್ಯರ್ಥಂ ದೀಪ್ಯಮಾನಃ ಅಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇ ಪಾರ್ಥಿವಸ್ಯೈವಾಗ್ನೇಃ ಕಾಷ್ಠೇಂಧನತ್ಪಲಕ್ಷಣೇನ ಶರೀರೇಣ ವ್ಯಾಪ್ತೋ ಬಭೂವ | ಮೇಘಗಳು ವೃಷ್ಟ್ಯವದಕಗಳ ಸಂಗಡ ಭೂಮಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ, ತನ್ನ ವೈದ್ಯುತಾಗ್ನಿರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಆಹಾರ ಕೃಂತಿಲೂ ಬೇರೆಲ್ಲಾದ ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿಯ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಜಗತ್ತಿಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನೆಂದೂ, ಈ ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಕಾಷ್ಠೇಂಧನಗಳನ್ನೂ ಈ ದೇವನು ತನ್ನ ರೂಪದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವನೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅನಭಿಮ್ನಾ ತವರ್ಣಃ—ಅಭಿತಃ ಕ್ಷೀಣಃ ವರ್ಣಃ ಯಸ್ಯ ತದ್ವಿಪರೀತಃ ಅತ್ಯರ್ಥಂ ದೀಪ್ಯಮಾನಃ | ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಕಾಂತಿರಹಿತವಾದುದು ಅಭಿಮ್ನಾ ತವರ್ಣವೆಂದೂ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಬಹಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ಅನಭಿಮ್ನಾ ತವರ್ಣವೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಶಾಖಾ ||

ಅಸ್ತಿಸ್ತದೇ ಪರಮೇ ತಸ್ತಿನಾಂ ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಭಿವಿಶ್ವಹಾ ದೀದ್ರಿವಾಂಸಂ |

ಆಪೋ ನಪ್ರೇ ಘೃತಮುಂತಂ ವಹಂತೀಃ ಸ್ತಯಮತ್ಯೈಃ ಪರಿ ದೀಯಂತಿ ಯದ್ವೀಃ ||

। ಪದಾಃ ।

ಅಸ್ಮಿನ್ | ಪದೇ | ಪರಮೇ | ತಸ್ತಿನಾಂಸಂ | ಅಧ್ಯಸ್ತಭಿಃ | ವಿಶ್ವಹಾ | ದೀದೀವಾಂಸಂ |

ಅಪಃ | ನಪ್ರೇ | ಘೃತಂ | ಅನ್ಯಂ | ವಹಂತೀಃ | ಸ್ವಯಂ | ಅತ್ಯೈಃ | ಪರಿ | ದೀಯಂತಿ | ಯದ್ಭೀಃ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಪರಮ ಉತ್ಕೃಷ್ಟೈಸ್ತಿನೈದೇಂಶತರಿಕ್ಷಲಕ್ಷಣೇ ಸ್ಥಾನೇ ತಸ್ತಿನಾಂಸಂ ಸ್ವಿತವಂತಮಧ್ಯಸ್ತಭಿ-
ಧ್ವಾಂಸನರಹಿತೈಸ್ತೇಷೋಧಿವಿಶ್ವಹಾ ಸರ್ವಾಣ್ಯಹಾವಿ ದೀದೀವಾಂಸಂ ದೀಪ್ಯಮಾನಮಪಾಂ ನಪಾತಂ
ಯದ್ಭೀರ್ಯದ್ಭೀಃ ಮಹತ್ಯ ಅಪಃ ಸ್ವಯಮಾತ್ಮನೈವಾತ್ಮೈರತನತೀಶ್ವಃ ಸತತಗಂತ್ಯಭಿಃ ಸ್ವಕೀಯೈ
ರೂಪೈಃ ಪರಿದೀಯಂತಿ | ಪರಿಗಚ್ಛಂತಿ || ದೀಯಂತಿರ್ಗತಿಶರ್ಮಾ | ದೀರ್ಷ್ವ ಯೇ | ವ್ಯಕ್ತಯೇನ
ಪರಸ್ಯೈಪದಂ || ಕಿಂ ಕುರ್ವತ್ಯಃ | ನಪ್ರೇಷಾಂ ನಪಾತೇ ಘೃತಂ ಕ್ಷರಣತೀರ್ಲೋದಕಾತ್ಪಳಮನ್ಯಂ
ವಹಂತೀರ್ವಹಂತೈಃ ||

। ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಪರಮೇ—ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು | ಅಸ್ಮಿನ್ ಪದೇ—ಅಂತರಿಕ್ಷರೂಪವಾದುದು ಅದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ |
ತಸ್ತಿನಾಂಸಂ—ಇರುವವನೂ | ಅಧ್ಯಸ್ತಭಿಃ—ನಾರರಹಿತವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ | ವಿಶ್ವಹಾ—ಸಮಸ್ತದಿನ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ | ದೀದೀವಾಂಸಂ—ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನೂ ಅದ ಅಪಾಂನಪಾತ್ ಸಂಕ್ಷಲಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು |
ಯದ್ಭೀಃ—ಮಹತ್ತಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ | ಅಪಃ—ಉದಕಗಳು | ನಪ್ರೇ—ತಮ್ಮ ಪೌತ್ರನಿಗೆ | ಘೃತಂ—
ಉದಕಾತ್ಮಕವಾದ | ಅನ್ಯಂ—ಅನ್ಯವನ್ನು | ವಹಂತೀಃ—ವಹಿಸಿಕೊಂಡು | ಸ್ವಯಂ—ಸ್ವಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ |
ಅತ್ಯೈಃ—ಸತತಗಾಮಿಯಾದ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಗಳಿಂದ | ಪರಿ ದೀಯಂತಿ—ಸುತ್ತುವರಿದು ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು, ಅಂತರಿಕ್ಷರೂಪವಾದುದು ಅದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವವನೂ, ನಾರರಹಿತವಾದ
ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಸಮಸ್ತದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನೂ ಅದ ಅಪಾಂನಪಾತ್ ಸಂಕ್ಷಲಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇ
ಶಿಸಿ ಮಹತ್ತಾದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಉದಕಗಳು ತಮ್ಮ ಪೌತ್ರನಿಗೆ ಉದಕಾತ್ಮಕವಾದ ಅನ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವಪ್ರೇರಣೆ
ಯಿಂದಲೇ ಸತತಗಾಮಿಯಾದ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದು ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ.

English Translation.

The abundant waters, bearing sustenance to their grandson, flow
round him with spontaneous movements; when abiding in his supreme
sphere, and shining daily with imperishable (rays).

! ವಿಕೀಪವಿಷಯಗಳು !

ಅಪಾಂಸವಾತ್ ಎಂಬ ದೇವನು ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ತನ್ನಿಂವಾಂಸಂ—ಉತ್ಕೃಷ್ಟೇ ಅಂತರಿಕ್ಷಲಕ್ಷಣೇ ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ಥಿತವಂತಂ—ಪರಮಪದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಉನ್ನತವಾದ ಅಥವಾ ಅತಿಶಯವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇರುವನನೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅಧ್ವಸ್ಯಛಿಃ ವಿಶ್ವಹಾ ದೀದಿವಾಂಸಂ—ಧ್ವಂಸನರಹಿತೈಃ ತೇಜೋಭಿಃ ಸರ್ವಾಣ್ಯಾಪಾನಿ ದೀಪ್ಯಮಾನಂ—ಇತರ ಪ್ರಕಾಶಗಳಿಂದ ತಿರಸ್ಕಾರ ಹೊಂದದೆ ಇರುವ ಅಥವಾ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ದೇವನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಯಹ್ವೀಃ ಅಪಃ ಸ್ವಯಮುತ್ಕೃಷ್ಠೈಃ ಪರಿ ದೀಯಂತಿ—ಮಹತ್ಯಾಃ ಅಪಃ ಅತ್ಮನಾ ಸತತಗಂತ್ವಛಿಃ ಸ್ವಕೀಯೈಃ ರೂಪೈಃ ಪರಿಗಚ್ಛಂತಿ | ಪ್ರಭೂತವಾದ ಉದಕಗಳು ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವಹಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಗಳಿಂದ ತಾವಾಗಿಯೇ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವವುಗಳಾಗಿ ಈ ದೇವನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು, ನಶ್ವೇ ಅಪಾಂಸವಾತೇ ಛ್ಯುತಮನ್ನಂ ವಹಂತೀಃ—ನದಿಗಳು ಕೂಡ ಪ್ರವಹಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಇರುತ್ತಾ ಉದಕರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಈ ದೇವನಿಗಾಗಿ ವಹಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇವರಿಂದ ಉನ್ನತವಾದ ಗೌರವಾಪ್ತವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಂತಿಯುತನಾಗಿರುವ ಪ್ರಭುವನ್ನು ಆಪ್ತರಾದ, ಅವರಿಂದ ಉಪಕೃತರಾದ ಭೃತ್ಯರು ಅಥವಾ ಬಂಧುಗಳು ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಉದಕಗಳೂ ನದಿಗಳೂ ಈ ದೇವನನ್ನು ಸೇವಿಸುವರೆಂದು ಲೋಕ ರೀತಿಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಪರಮಪದ ಶಬ್ದಾರ್ಥವು ಬೇರೆಯಕಡೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಅಯಾಂಸಮಗ್ನೇ ಸುಕ್ತಿಕಿಂ ಜನಾಯಾಯಾಂಸಮು ಮುಘನಧ್ಯೈಃ ಸುವೃಕ್ತಿಕಿಂ |

ವಿಶ್ವಂ ತದ್ವದ್ರಂ ಯದವಂತಿ ದೇವಾ ಬೃಹದ್ದದೇನು ವಿದಥೇ ಸುವೀರಾಃ || ೧೫ ||

! ಪದಪಾಠಃ !

ಅಯಾಂಸಂ | ಅಗ್ನೇ | ಸ್ವುಕ್ತಿಕಿಂ | ಜನಾಯ | ಅಯಾಂಸಂ | ಊಂ ಇತಿ | ಮುಘನಧ್ಯೈಃ |
ಸ್ವುಕ್ತಿಕಿಂ |

ವಿಶ್ವಂ | ತತ್ | ಧ್ವದ್ರಂ | ಯತ್ | ಅವಂತಿ | ದೇವಾಃ | ಬೃಹತ್ | ವದೇಮು | ವಿದಥೇ | ಸುವೀರಾಃ ||

। సాయజఘాశ్చం ।

దే అగ్నే సుక్రితిం తోభనసినాసం శ్వామయోసం । ఊషాగజ్యం । కిమభః ।
జనాయ । అశ్నోదియపుత్రాదిజననాభః । తథా మభవద్యోక్తే కవిత్రైక్షణధనయోక్త్రేభ్యోఽ
యజమానేభ్యశ్చ సువృక్తిం తోభనావఙ్మకం త్వేద్విశ్వయం శ్లోత్రేమయోసం । ఊషాగజ్యం ।
యమ ఊషరమే ॥ అతః కారణాద్యద్వేద్యం సవేదే దేవా అవంతి రక్షంతి విశ్వం సవం
శేద్వేద్యమస్మాకం భవతు । సువిరాః సుపుత్రా వయం విదధేః యజ్జే గృహే వా బృతశ్
సౌధం శ్లోత్రేం వదేమః । ఊజ్జారయోసం ॥

। ప్రతిపదార్థః ।

అగ్నే — ఎట్టి అగ్నియే । సుక్రితిం — శ్రేష్ఠవాద నివాసపుళ్ళ నిన్నన్న । జనాయ—
సంతానార్థవాగి । అయోసం—(యాజిసలు) సమీపిసిద్దీనే । మభవద్యోక్తే—కవిసిన రూపద
ధనదింద కందిద యజమానరిగొఱ్ఱర । సువృక్తిం—తోభనాత్మకవాద స్తుతియన్న । అయోసం—
అపిసుత్తా సమాపిసిద్దీనే । యత్ భద్రం—యావ కల్యాణవన్న । దేవాః—సకలదేవతేగళం ।
అవంతి—రక్షిస్తుత్తారీయోఱ । విశ్వం తత్—ఆ సమస్త కల్యాణచూ (నమగూ సేరలి) । సువిరాః—
శ్రేష్ఠవాద పుత్రురొడగొడిద నావు । విదధేః—యజ్ఞ గృహదల్లి । బృతశ్—చౌధవాద స్తుతియన్న ।
వదేమః—పఠిసువేవు.

। భానార్థః ।

ఎట్టి అగ్నియే, శ్రేష్ఠవాద నివాసపుళ్ళ నిన్నన్న సంతానార్థవాగి యాజిసలు సమాపిసిద్దీనే.
కవిసిన రూపద ధనదింద కందిద యజమానరిగొఱ్ఱర తోభనాత్మకవాద స్తుతియన్న అపిసుత్తా
సమాపిసిద్దీనే. యావ కల్యాణవన్న సకలదేవతేగళం రక్షిస్తుత్తారీయోఱ, ఆ సమస్త కల్యాణచూ నేమగూ
సేరలి. శ్రేష్ఠవాద పుత్రురొడగొడిద నావు యజ్ఞ గృహదల్లి చౌధవాద స్తుతియన్న పఠిసువేవు.

English Translation.

I: have come, Agni, to you, (the giver) of good dwellings, for the
sake of offspring : I have come with a propitiatory hymn for the sake of the
opulent (offerers of oblations) : may all the good which the gods defend
(be ours) ; that, blessed with excellent descendants, we may worthily glorify
you at this sacrifice.

। విశ్లేషవివరణలు ।

ఈ మత్సిన పూర్వార్థఘాత అభవు మంత్రదృశ్యవద మఃషియ ప్రార్థనా రూపవగాయో ఊత్తరా
ధవు (యాగవన్నా జరిసువ యజమానర) ప్రార్థనేయోగయూ ఇరువుడేదు తోఱలబుదాగాది.

ಅಗ್ನೇ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಸುಕ್ತೀತಿಂ ಜನಾಯ ಅಯಾಸಂ—ಶೋಭನನಿವಾಸಂ ಅಸ್ಯ ದೀಯಪ್ರತ್ಯಾದಿಜನನಾರ್ಥಂ ಉಪಾಗಚ್ಛಂ | ಉತ್ತಮವಾದ ವಾಸಸ್ತುನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ನಮಗೆ ಪುತ್ರರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಉತ್ಪನ್ನರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನಾಕವನಾದೀ. ಇಲ್ಲಿ ಜನಾಯ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಾದಿಜನನಂ ಪುತ್ರರು ಉತ್ಪನ್ನರಾಗುವಿಕೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ ಮುಘಕಬ್ಬವು ಧನವಾಗುವಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉತ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಮುಘವದ್ಭೃತಿಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಧನಯುಕ್ತೇಭ್ಯಃ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಧನವುಳ್ಳವರಾದ ಯಜಮಾನಂಗೆೋಸ್ಥರವಾಗಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಅಗ್ನಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪಠಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಯತ್ ಭದ್ರಂ ಸರ್ವೇ ದೇವಾಃ ಅವಂತಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾದ ಕಲ್ಯಾಣವು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮಗೂ ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

ಮೂವತ್ತಾರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ತುಭ್ಯಮಿತಿ ಪದ್ಯಚಂ ಚತುರ್ಥಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಮದಂ ಜಾಗತಂ | ಪ್ರಥಮಾಯಾ ಇಂದ್ರೋ ಮಧುಕ್ಲ ದೇವತಾ | ದ್ವಿತೀಯಾಯಾ ಮರುತೋ ಮಾಧವಕ್ಲ | ತೃತೀಯಾಯಾಸ್ವಾಪ್ತಾ ಶುಕ್ಲಕ್ಲ | ಚತುರ್ಥ್ಯಾ ಅಗ್ನಿಃ ಶುಚಿಕ್ಲ | ಪಂಚಮ್ಯಾ ಇಂದ್ರೋ ನಭಕ್ಲ | ಷಷ್ಠ್ಯಾ ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ ನಭಕ್ಲ || ತಥಾ ಜಾನುಕ್ರಾಂತಂ | ತುಭ್ಯಂ ಪದ್ಯತವ್ಯಂ ತು ಜಾಗತಂ ತ್ವಿತಿ || ದಶರಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೇಽಹನಿ ಋತುಯಾಜೇಷು ಋತುತರಸ್ಥ್ಯಃ ಪ್ರೈಷ್ಯಃ ಪ್ರೇಷಿತವ್ಯಂ ಯಜ್ಞವ್ಯಂ ಚ | ತತಾದ್ಯಾನಾಂ ಷಣ್ಣಾಂ ಪ್ರೈಷಾಣಾಮುಪರಿಷ್ವಾದೇವ ತಾಃ ಪದ್ಯಚೋಽದೋರಾತ್ರಾದಿಭಿಃ ಕ್ರಮೇಣಾವಪನೀಯಾಃ | ತಥಾ ಚ ಸೂಕ್ತೀತಿಂ | ಉಪರಿಷ್ವಾತ್ಪ್ರೈಚಿ ಋತುಯಾಜಾನಾಮಿತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ ತುಭ್ಯಂ ಹಿನ್ವಾನೋ ವಸಿಷ್ಠ ಗಾ ಅಪ ಇತಿ ದ್ವಾದಶೇತ್ಯಂತೇನ | ಅ. ೨-೧. ||

ಅನುವಾದವು—ತುಭ್ಯಂ ಹಿನ್ವಾನಃ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂಕ್ತವು ಇದರಲ್ಲಿ ಅರು ಮಕ್ಕಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃತ್ವಮದನು ಮುಷಿಯು; ಜಗತೀಭಂದಸ್ತು; ಈ ಸೂಕ್ತದ ಮೊದಲನೆಯ ಮಕ್ಕಿಗೆ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಮಧುಮಾಸವು (ಚೈತ್ರಮಾಸವು) ದೇವತೆಯು; ಎರಡನೆಯ ಮಕ್ಕಿಗೆ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳೂ ಮಾಧವ ಎಂದರೆ ವೈಶಾಖಮಾಸವೂ ದೇವತೆಯು; ಮೂರನೆಯ ಮಕ್ಕಿಗೆ ತ್ವಷ್ಟ್ರವು ಮತ್ತು ಶುಕ್ಲ ಅಥವಾ ಜ್ಯೇಷ್ಠಮಾಸವು ದೇವತೆಯು; ಐದನೆಯ ಮಕ್ಕಿಗೆ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ನಭ ಅಥವಾ ಶ್ರಾವಣಮಾಸವು ದೇವತೆಯು; ಆರನೆಯ ಮಕ್ಕಿಗೆ ಮಿತ್ರಾವರುಣರು ಮತ್ತು ನಭಸ್ಯ ಅಥವಾ ಭಾದ್ರಪದಮಾಸವು ದೇವತೆಯು;

ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ತುಭ್ಯಂ ಪದ್ಯತವ್ಯಂ ತು ಜಾಗತಂ ಪ್ರೀತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ದಶರಾತ್ರವೆಂಬ ಯಾಗದ ಆರನೆಯ ದಿನವದಲ್ಲಿ ಪುತುಪ್ರಯಾಜಗಳೆಂಬ ಹೋಮಮಾಡುವಾಗ ಈ ಸೂಕ್ತದ ಪುಕ್ಕುಗಳನ್ನೇ ಪ್ರೈಷ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅನುಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಈ ಸೂಕ್ತದ ಆರು ಪುಕ್ಕುಗಳ ವಿನ್ಯೋಗವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅನಂತರ ಅದೇ ಆರು ಪುಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಅಹೋರಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆವಪನೀಯಮಂತ್ರಗಳಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ವಲಾಯನಶ್ಲೋಕ ಸೂಕ್ತದ—ಉಪರಿಷ್ಠಾತ್ಪ್ರವಚೇ ಯತುಯಾಜಾನಾಮಿತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ ತುಭ್ಯಂ ಹಿನ್ವಾನೋ ವಸಿಷ್ಠ ಗಾ ಅಪ ಇತಿ ದ್ವಾದಶೇತ್ಯಂತೇನ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿನ್ಯತವಾಗಿರುವುದು. (ಅ. ೮-೧)

ಸೂಕ್ತ—೩೬

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೪ || ಸೂಕ್ತ—೩೬ ||

ಅವ್ಯಕ್—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೭ || ವರ್ಗ—೨೫ ||

|| ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಋಕ್ಮಂತ್ರ—೬ ||

|| ಮುನಿ—ಗೃಹ್ಯಮದಃ ||

|| ದೇವತಾ—೧. ಇಂದ್ರೋ ಮಧುಶ್ಚ | ೨. ಮರುತೋ ಮಾಧವಶ್ಚ |

೩. ಶ್ವಷ್ಠಾ ಶುಕ್ರಶ್ಚ | ೪. ಅಗ್ನಿಃ ಶುಚಿಶ್ಚ | ೫. ಇಂದ್ರೋ ನಭಶ್ಚ |

೬. ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ ನಭಸ್ಯಶ್ಚ ||

|| ಭಂದಾ—೫ಗತಿಃ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾರಃ ||

ತುಭ್ಯಂ ಹಿನ್ವಾನೋ ವಸಿಷ್ಠ ಗಾ ಅಪೋಽಧುಕ್ಷನ್ನೀಮವಿಭಿರದ್ರಿಭಿನರ್ಠಃ |

ಸಿಬೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಹಾ ಪ್ರಹುತಂ ವಸಿಟ್ಟಿತಂ ಹೋತ್ರಾದಾ ಸೋಮಂ ಪ್ರಥಮೋ

ಯ ಈತಿಷೇ || ೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ತುಭ್ಯಂ | ಹಿನ್ವಾನಃ | ವಸಿಷ್ಠ | ಗಾಃ | ಅಪಃ | ಅಧುಕ್ಷನ್ | ಸೀಂ | ಅವಿರ್ದಿಃ | ಅದ್ರಿಃ | ನರ್ಠಃ |

ಸಿಬ | ಇಂದ್ರ | ಸ್ವಾಹಾ | ಪ್ರಯುತಂ | ವಸಿಟ್ಟಿತ್ಯಂತಂ | ಹೋತ್ರಾತ್ | ಅ | ಸೋಮಂ | ಪ್ರಥಮಃ |

ಯಃ | ಈತಿಷೇ || ೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಇಂದ್ರ ತುಭ್ಯಂ ತ್ವದರ್ಥಂ ಹಿನ್ವಾನಃ ಪ್ರೇರ್ಯಮಾಣಃ ಸೋಮೋ ಗಾ ಗೋವಿಕಾರಾಣಿ ದಧಿಪಯಃಪ್ರಭೃತೀನಿ ಕ್ರಶಣದ್ರವ್ಯಾಣಿ ವಸತೀವರ್ಯಾಽಪ್ಯಾ ಅಪಶ್ವ ವಸಿಷ್ಠ! ವಸ್ತೇ | ಅಚ್ಚಾದಯತಿ | ತೈಃ ಸಂಯುಜ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನರೋ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ನೇತಾರೋಽಧ್ವರ್ಯವಶ್ಚ ಸೀಮೇನಂ ಸೋಮಮವಿ-
ಭಿರವೇರ್ಯಅಮಯೈರ್ವಶಾಪವಿತ್ರೈರದ್ರಿಭಿಗ್ರಾವವಭಿಶ್ಚಾಧುಕ್ಷನ್ | ಅಕ್ಷಾರಯನ್ | ಗ್ರಾವಭಿರಭಿಷತ್ಯೈ
ದಶಾಪವಿತ್ರೇಣ ಪುನಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಹೇ ಇಂದ್ರ ಯಸ್ತುಮಿಶಿಷೇ | ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತಃ ಈಶ್ವರೋ ಭವಸಿ
ತ್ವಂ ಪ್ರಥಮೋಽನ್ಯೇಭ್ಯೋ ದೇವೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಭಾವೀ ಸನ್ ಸ್ವಾಹಾ ಸ್ವಾಹಾಕಾರೇಣ ಪ್ರಹುತಂ
ಪ್ರಶರ್ಷಣಾಗ್ನೌ ಕ್ಷಿಪ್ತಂ ವಷಟ್ಪ್ರಕಂ ವಷಟ್ಪ್ರಾರೇಣ ಚ ತ್ಯಕ್ತಂ ತಂ ಸೋಮಂ ಹೋತ್ರಾದ್ಯೋತು-
ರ್ಯಾಗಾದಾ ಸಮಂತಾತ್ಪಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಇಂದ್ರ—ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ | ತುಭ್ಯಂ—ನಿನ್ನನ್ನೆದ್ದೇಶಿಸಿ | ಹಿನ್ವಾನಃ—ಹಿಂಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸೋಮವು |
ಗಾಃ—ಗೋವಿಕಾರವಾದ ಕ್ಷೀರಾದಿಗಳನ್ನೂ | ಅಪಃ—ವಸತೀವರ್ಯಾದಿ ಉದಕಗಳನ್ನೂ | ವಸಿಷ್ಠಃ—ಕೂಡಿ
ಕೊಂಡಿದೆ | ನರಃ—ನೇತೃಗಳಾದ ಅಧ್ವರೃಗಳು | ಸೀಂ—ಈ ಸೋಮವನ್ನು | ಅವಿಭಿಃ—ದಶಾಪವಿತ್ರಗ
ಳಿಂದಲೂ | ಅದ್ರಿಭಿಃ—ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದಲೂ | ಅಧುಕ್ಷನ್—ಹಿಂಡಿ ಬೀಳಿಸಿದ್ದಾರೆ | ಇಂದ್ರ—ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ |
ಯಃ—ಯಾವ ನೀನು | ಈಶಿಷೇ—ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಪ್ರಭುವಾಗಿದ್ದೀಯೋ (ಅಂತಹ ನೀನು) | ಪ್ರಥಮಃ—
ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ | ಸ್ವಾಹಾ—ಸ್ವಾಹಾಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ | ಪ್ರಹುತಂ—ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ
ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾದುದೂ | ವಷಟ್ ಕೃತಂ—ವಷಟ್ಪ್ರಾರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರ್ಪಿತವಾದುದೂ ಆದ | ಸೋಮಂ—ಸೋಮ
ವನ್ನು | ಹೋತ್ರಾತ್—ಹೋತ್ರವಿನ ಯಾಗದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ | ಅ ಪಿ ಬಿ—ಕೂಡಿ.

|| ಛಾಂದಾಭ ||

ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ನಿನ್ನನ್ನೆದ್ದೇಶಿಸಿ ಹಿಂಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸೋಮವು ಗೋವಿಕಾರವಾದ ಕ್ಷೀರಾದಿಗಳನ್ನೂ, ವಸತೀ
ವರ್ಯಾದಿ ಉದಕಗಳನ್ನೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ನೇತೃಗಳಾದ ಅಧ್ವರೃಗಳು ಈ ಸೋಮವನ್ನು ಗ್ರಾವಗಳಿಂದ ಹಿಂಡಿ
ದಶಾಪವಿತ್ರಗಳಿಂದ ಬೀಳಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಪ್ರಭುವಾಗಿರುವ ನೀನು ಇತರ ದೇವತೆ
ಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲಾಗಿ ಬಂದು ಸ್ವಾಹಾಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರ್ಪಿತವಾದುದೂ, ವಷಟ್ಪ್ರಾರದಿಂದ ಪೂಜಿಸುವುದೂ
ಆದ ಸೋಮವನ್ನು ಹೋತ್ರವಿನ ಯಾಗದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಕೂಡಿ.

English Translation.

(The libation) that is being presented, Indra, to you, comprises the (products of the) cow, and the (consecrated) water; and the leaders (of the rite) have expressed it with stones, and strained it through woollen (filters): Indra, you are the first (of the gods), and rule (over the world), drink the Soma offered by the Hotri, and sanctified by the exclamations Swaha and Vshat.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಗಾಃ—ಗೋವಿಕಾರಾಣಿ ದಧಿಪಯಃಪ್ರಭೃತೀನಿ ಶ್ರಯಣದ್ರವ್ಯಾಣಿ | ಇಲ್ಲಿ ಗೋಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗೋವಿನ ಸಂಬಂಧವಾದ ಹಾಲು, ಮೊಸರು ಮುಂತಾದ ಸೋಮರಸಕ್ಕೆ ಮಿಶ್ರವಾಡುವ ದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದೂ, ಅಶಃ—ವಸತೀ ವರ್ಯಾಖ್ಯಾ ಅಶಕ್ತ | ಅಸ್ಯ ಶಬ್ದವು ವಸತೀನರೀ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಉದಕಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಇಂದ್ರನಿಗಾಗಿ ಹಿಂದಿರುವ ಸೋಮರಸವು ಗೋವಿನಸಂಬಂಧವಾದ ದಧಿ, ಅಜ್ಯ, ಕ್ಷೀರಾದಿಗಳೆಂದೂ, ವಸತೀನರೀ ಎಂಬ ಉದಕಗಳೆಂದೂ ಕೂಡಿರುವುದೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ನರಃ—ಯಜ್ಞಸ್ಯ ನೇತಾರೋ ಅಧ್ಯಯವಕ್ತ | ನರ ಶಬ್ದವು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ.೩-೭) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞವನ್ನಾಚರಿಸುವ ಯಜಮಾನರು ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯುವೇ ಮೊದಲಾದ ಮುಪ್ಪಿಜರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಸೀಂ ಅವಿಭಿಃ ಅದ್ರಿಭಿಃ ಅಭುಕ್ಷನ್—ಗ್ರಾವಭಿಃ ಅಭಿಷ್ಟುತ್ಯ ದಶಾವಿತ್ರೇಣ ಪುನಂತಿ ಯಜಮಾನರೂ ಮುಪ್ಪಿಜರೂ ಕೂಡ ಈ ಸೋಮವನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಜಜ್ಜಿ ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ದಶಾವಿತ್ರಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುವರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಇಂದ್ರನನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿ, ಈ ಇಂದ್ರನು ಸರ್ವಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವನೆಂದೂ, ಪ್ರಥಮಃ— ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋ ದೇವೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಭಾವೀ ಸೌ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಯಾಗಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿ, ವಸಬ್ಧಾರ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಗಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಸೋಮವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪಾನಮಾಡಲಿ ಎಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯ ||

ಯಜ್ಞೈಃ | ಸಂಮಿಶ್ರಾಃ | ಪೃಷ್ಠತೀಭಿರ್ಮುಷ್ಟಿಭಿರ್ಯಾಮುಚ್ಚಾಭ್ರಾಸೋ ಅಂಜಿಷು |
 ಪ್ರಿಯಾ ಉತ |
 ಆಸದ್ಯಾ ಬರ್ಹಿರ್ಭರತಸ್ಯ ಸೂನವಃ ಪೋತ್ರಾದಾ ಸೋಮಂ ಪಿಬತಾ ದಿವೋ |
 ನರಃ || ೨ ||

|| ಶಬ್ದಾರ್ಥ ||

ಯಜ್ಞೈಃ | ಸಂಮಿಶ್ರಾಃ | ಪೃಷ್ಠತೀಭಿಃ | ಮುಷ್ಟಿಭಿಃ | ಯಾಮುನ್ | ಶುಭ್ರಾಸಃ | ಅಂಜಿಷು | ಪ್ರಿಯಾಃ |
 ಉತ |
 ಆಸದ್ಯಾ | ಬರ್ಹಿಃ | ಭರತಸ್ಯ | ಸೂನವಃ | ಪೋತ್ರಾತ್ | ಆ | ಸೋಮಂ | ಪಿಬತ | ದಿವಃ | ನರಃ ||೨||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಹೇ ಮರುತೋ ಯಜ್ಞೈರ್ಯಾಗೈಃ ಸಂಮಿಶ್ರಾಃ ಸಂಯುಕ್ತಾಃ ಪೃಷತ್ವಿಭಿಃ ಸ್ವನಾಹನಧೂತಾಭಿಃ
ಪೃಷತ್ವಿತ್ವಿಭಿರ್ವಡವಾಭಿಯುಕ್ತೇ ಯಾಮನ್ ಯಾಮನಿ ಗಮನಸಾಧನೇ ರಥೇಽವಸ್ಥಿತಾ ಬುಷ್ಟಿಭಿಃ
ಸ್ವಕೀಯೈರಾಯುಧೈಃ ಶುಭ್ರಾಃ ಶುಭ್ರಾಃ ಶೋಭಮಾನಾಃ | ಉತತಬ್ಧಶ್ಚಾರ್ಥೇ | ಅಂಜಿಷುಭ್ರಣೇಷು
ಪ್ರಿಯಾಶ್ಚ ಹೇ ಭರತಸ್ಯ ಸೂನವಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋ ಭರ್ತೂ ರುದ್ರಸ್ಯ ಪುತ್ರಾ ದಿವೋ ನರೋ
ದಿವೋಂತರಿಕ್ಷಸ್ಯ ನೇತಾರಃ ಏವಂಧೂತಾ ಹೇ ಮರುತಃ ತೇ ಯೋಯಂ ಬರ್ಹಿರಾಸ್ತ್ರೀರ್ಣೇ ಬರ್ಹಿಷ್ಯಾ-
ಸದ್ಯೋಪವಿಶ್ಯ ಪೋತ್ರಾತ್ ಪೋತುರ್ಯಾಗಾತ್ ಸೋಮಮಾಪಿಬತ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ಯಜ್ಞೈಃ—ಯಾಗಗಳಿಂದ | ಸಂಮಿಶ್ರಾಃ—ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವವರೂ | ಪೃಷತ್ವಿಭಿಃ—
ಪೃಷದ್ವಿತಿಗಳೆಂಬ ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ | ಯಾಮನ್—ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವವರೂ | ಬುಷ್ಟಿಭಿಃ—ಆಯುಧ
ಗಳಿಂದ | ಶುಭ್ರಾಃ—ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವರೂ | ಅಂಜಿಷು—ಆಭರಣಗಳಲ್ಲಿ | ಪ್ರಿಯಾಃ—ಪ್ರಿಯರೂ |
ಭರತಸ್ಯ—ಜಗದ್ಭರ್ತೃವಾದ ರುದ್ರನಿಗೆ | ಸೂನವಃ—ಪುತ್ರರೂ | ದಿವಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೆ | ನರಃ—ನೇತ್ರ
ಗಳೂ ಆದ ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ | ಬರ್ಹಿಃ—ವಿಸ್ತೃತವಾದ ದರ್ಭಾಸನದ ಮೇಲೆ | ಆ ಸದ್ಯ—ಕುಳಿತುಕೊಂಡು
ಪೋತ್ರಾತ್—ಪೋತ್ರವಿಧದ ಅರ್ಪಿತವಾದ | ಸೋಮಂ—ಸೋಮವನ್ನು | ಆ ಪಿಬತ—ಪಾನಮಾಡಿಂ.

! ಭಾವಾರ್ಥಃ |

ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವವರೂ, ಪೃಷದ್ವಿತಿಗಳೆಂಬ ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ರಥದಲ್ಲಿ
ಕುಳಿತಿರುವವರೂ, ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವರೂ, ಆಭರಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯರೂ, ಜಗದ್ಭರ್ತೃವಾದ ರುದ್ರನಿಗೆ
ಪುತ್ರರೂ, ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ನೇತ್ರಗಳೂ ಆದ ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳೇ, ವಿಸ್ತೃತವಾದ ದರ್ಭಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು
ಪೋತ್ರವಿಧದ ಅರ್ಪಿತವಾದ ಸೋಮವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿಂ.

English Translation.

Maruts, together worshipped with sacrifices, standing in the car
drawn by spotted mares, radiant with lances, and delighted by ornaments,
sons of Bharata, leaders in the firmament, seated on the sacred grass,
drink the Soma presented by the Potri.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಈ ಬುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮರುದೈವತೆಗಳು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮರುತ್ತುಗಳು ಪೃಷತ್ವಿಭಿಃ ಯಾಮನ್—
ಸ್ವನಾಹನಧೂತಾಭಿಃ ಪೃಷದ್ವಿತ್ವಿಭಿರ್ವಡವಾಭಿಃ ಯುಕ್ತೇ ಗಮನಸಾಧನೇ ರಥೇ ಅವಸ್ಥಿತಾಃ | ಸಂಚರಿಸಲು
ಸಾಧನವಾಗಿರುವ ತಮ್ಮ ವಾಹನವಾದ ಬಿಳಿಯ ಚುಕ್ಕಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಪವಿಷ್ಯ

రాగిరువరేంద్రుడు, ఋషిభిః శుభ్రాశః—తన్ను ఋషి యందు ప్రసిద్ధుడనాద శక్త్యా యుద్ధింప ప్రకాశింపవలెందో, భరతస్య సునవః—సర్వస్య భజగత్యే భర్తవః రుద్రస్య పుత్రాః | సర్వలోకగళగణుః ఓడిమనావ రుద్రుని పుత్రులందువలెనని, ఇవరు దివ్యుల నరః—అంతరిక్షస్య నేతారః అంతరిక్షకే అధిపతి యాగురువరేంద్రుడు ఇవర ప్రభావవన్న వివరిసి, ఇవరు పౌ లోకాత్ సోమమనాపిబత—పౌ లోక స్వ ఎంబ ముక్తిజనింప అర్హులనాద సోమనన్న పానమాదలి ఎందు వలెనని.

|| సంహితాదః ||

అమోచ నః సుతవః ఆ హి గంతన ని బహిషి సదతనా రణిష్వన |
 అథా మందస్య జుజుషాణోః అంధశస్త్రస్వ దేవేభిః సుమ-
 ద్గణః || ౩ ||

! భవనాః !

అమోచ నః | సుతవః | ఆ | హి | గంతన | ని | బహిషి | సదతన | రణిష్వన |
 అథ | మందస్య | జుజుషాణః | అంధశః | త్రస్త్రః | దేవేభిః | జన్యభిః | సుమహ్నః || ౩ ||

! నాయనభాష్యం !

త్వత్కీల్యవనీయమేవ న ఇత్యేషా నేష్యః ప్రసీతయాజ్ఞా ఙి | తథా ఙి సుక్తితం | అమోచ నః సుతవః ఆ హి గంతనేంద్రునిష్టా పిబతం మధ్యో అస్య | అ. ౩. ౩. | ఇతి ||

ఇవరబహిష్టవధారణే | దే సుతవః తోలభనాహ్వానాస్త్రస్త్రప్రేభ్యత్యో సోల్యన్తా-
 నా అమోచ న ద్యేవాగంతన | ఆగచ్ఛత || గమోత్తాందశః శవో లుక్ | తప్తనప్తనభనాశ్చేతి
 తనదాదీతః | హి తబ్ధః పురణః || ఆగచ్ఛత బహిషి వేద్యావ్యాసైర్ణి నిశచతన | నిశచా
 భవత || సదేత్తాందశః సేదాదేతాధావః || లుపివిత్య ఙి రణిష్వన | రమధ్యం || రణ తబ్ధాభః |
 అత్త్ర శ్రేణాయాం వతకే ధాతనామనీకార్థత్వాత్ | అస్మాత్కాం దసో లుక్ | పువ-
 వత్తనదాదీతః || అథానంతరం దే త్రస్త్రః దేవేభిః సుమహ్నో దేవ్యేభిః సుమహ్నో దేవ్యేభిః
 సుమదగ్గణః తోలభనగోత్త్రమంధశః సోమలక్షణస్య || ద్వితియాథే వశ్యే ||
 సోమలక్షణమన్తం జుజుషాణః నేవమాసో మందస్య | త్రస్త్రో భవ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ಸುಹವಾಃ—ಉತ್ತಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಎಲೈ ತ್ವಷ್ಟೃಪ್ರಭೃತಿಗಳೇ! ನಃ—ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ! ಅಮೇವ—ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೂದಿಯೇ! ಆ ಗಂತನ—ಬನ್ನರಿ! ಬರ್ಹಿಷಿ—ದರ್ಭೆಯ ಮೇಲೆ! ನಿ ಸದತನ—ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ! ರಣಿಷ್ಯನ—ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕ್ರೀಡಿಸಿ! ಅಥ—ಅನಂತರ! ತ್ವಷ್ಟಾಃ—ಎಲೈ ತ್ವಷ್ಟೃವೇ! ದೇವೇಭಿಃ—ಇತರ ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೂ! ಜನಿಭಿಃ—ದೇವಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೂ! ಸುಮದ್ಗಣಿಃ—ಶ್ರೀಷ್ಯವಾದ ಗುಂಪನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ನೀನು! ಅಂಧಸಃ—ಸೋಮರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು! ಜುಜುಷಾಣಿಃ—ಸೇವಿಸುತ್ತಾ! ಮಂದಿಸ್ವ—ತೃಪ್ತನಾಗು.

|| ಧನಾರ್ಥ ||

ಉತ್ತಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಹೂತರಾಗುವ ಎಲೈ ತ್ವಷ್ಟೃಪ್ರಭೃತಿಗಳೇ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೂದಿಯೇ ಬನ್ನರಿ. ಬರ್ಹಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕ್ರೀಡಿಸಿ. ಅನಂತರ, ಎಲೈ, ತ್ವಷ್ಟೃವೇ, ಇತರ ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೂ, ದೇವಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೂ ಶ್ರೀಷ್ಯವಾದ ಗಣವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ನೀನು ಸೋಮರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾ ತೃಪ್ತನಾಗು.

English Translation.

You, who are devoutly invoked, come to us together, and seated on the sacrificial grass, enjoy your rest : and then, Twashtri, you head a brilliant cohort, (come) with the gods and their wives, and rejoice, being pleased with the (sacrificial) food.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ತ್ವತೀಯಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಮೇವ ನಃ ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ನೇಷ್ಯವು ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಸ್ತುತಯಾಜ್ಞಾ ಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ವಲಾಯನಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರದ—ಅಮೇವ ನಃ ಸುಹವಾ ಆ ಹಿ ಗಂತನೇಂದ್ರಾವಿಷ್ಣು ಪಿಬತಂ ಮಧ್ಯೋ ಅಸ್ಯ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಆ. ೫-೫).

ಅಮೇವ—ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇವ ಶಬ್ದವು ಉಪಮಾವಾಚಕವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಟ್ಟಾಗಿಯೇನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸುಹವಾಃ—ಶೋಭನಾಹ್ವಾನಾಃ—ತ್ವಷ್ಟೃವೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳ ಆಹ್ವಾನವು ಕಲ್ಯಾಣಕರವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿ, ಈ ದೇವತೆಗಳು ಯಜಮಾನರಾದ ನಮ್ಮ ಯಾಗಶಾಲೆಗೆ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಬರಲೆಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

ಬರ್ಹಿಷಿ ನಿ ಸದತನ—ವೇದ್ಯಾಮಾಸ್ತೀರ್ಣೇ ನಿಷಣ್ಣಾ ಭವತೆ! ಇವರು ಯಾಗಶಾಲೆಗೆ ಆಗಮಿಸಿ ವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿರುವ ದರ್ಭೆಗಳ ಮೇಲೆ ಉಪವಿಷ್ಠರಾಗಿ ಎಂದೂ, ರಣಿಷ್ಯನ—ರಮಭೃಷಂ! ರಣಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ಅತ್ರ ಕ್ರೀಡಾಯಾಂ ವರ್ತತೇ ಧಾತೊನಾಮನೇಕಾರ್ಥತ್ವಾತ್! ರಣಧಾತುವು ಇಲ್ಲಿ

ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿರುವುವು ಎಂಬ ಅನುಶಾಸನದಂತೆ ಕ್ರೀಡಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ನಿಮಿತ್ತ ಈ ತ್ವಷ್ಟ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಯಾಗಶಾಲೆಗೆ ಬಂದು, ಬರ್ಹಸ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಉಪವಿತ್ಯರಾಗಿ ವಿಹರಿಸಲಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಐನಿಧಿಃ ದೇವೇಭಿಃ ಸುಮದ್ಭಣಃ-ಅನ್ಯೈಃ ದೇವೈಃ ದೇವಪತ್ನೀಭಿಶ್ಚ ಶೋಭನಗಣಃ |
 ಈ ತ್ವಷ್ಟ್ಯದೇವನು ತನ್ನ ಪರಿವಾರದ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಇತರದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ, ದೇವಪತ್ನಿಯರಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಈ ದೇವನು ತನ್ನ ಗಣದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಸೋಮರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ತ್ವಷ್ಟನಾಗಲಿ ಎಂದು ಅರಿಸಿದೆ..

ಅಂಧಸಃ-ಸೋಮಲಕ್ಷಣಸ್ಯಾನ್ನಸ್ಯ | ಅಂಧಃ ಎಂಬ ಪದವು ಅನ್ನನುಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೋಮರೂಪವಾಗಿರುವ ಅನ್ನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯಃ ||

ಆ ವಕ್ತು ದೇವಾ ಇಹ ವಿಪ್ರ ಯಕ್ಷಿ ಚೋಶನ್ನೋತರ್ನಿಷದ್ರಾ ಯೋನಿಷು ತ್ರಿಷು |
 ಪ್ರತಿ ವೀಹಿ ಪ್ರಸ್ಥಿತಂ ಸೋಮ್ಯಂ ಮಧು ಪಿಬಾಗ್ನೀಧ್ರಾತ್ರವ ಭಾಗಸ್ಯ ತ್ವಪ್ತುಹಿ ||

|| ಪದವಾಕ್ಯಃ ||

ಆ | ವಕ್ತು | ದೇವಾನ್ | ಇಹ | ವಿಪ್ರ | ಯಕ್ಷಿ | ಚ | ಉಶನ್ | ಹೋತಃ | ನಿ | ಸದ | ಯೋನಿಷು |
 ತ್ರಿಷು |
 ಪ್ರತಿ | ವೀಹಿ | ಪ್ರಸ್ಥಿತಂ | ಸೋಮ್ಯಂ | ಮಧು | ಪಿಬ | ಅಗ್ನೀಧ್ರಾತ್ | ತವ | ಭಾಗಸ್ಯ | ತ್ವಪ್ತುಹಿ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ವಿಪ್ರ ಮೇಧಾವಿನ್ನಗ್ನೀ ದೇವಾನ್ ಯಜ್ಞವ್ಯಾನಿಂದ್ರಾದೀನಾವಕ್ತಿ | ಅವಹ | ಯಕ್ಷಿ ಚ | ಶಾನ್ಯುಚ ಚ | ಹೇ ಹೋತರ್ದೇವಾನಾಮಾಹ್ವಾತಸ್ತುಂ ಚೋಶನ್ನೋತರ್ನಿಯಂ ಕಾಮಯಮಾನಃ ಸನ್ ತ್ರಿಷು ಯೋನಿಷು ಸ್ಥಾನೇಷು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣೇಷು ನಿಷದ | ಉಪವಿಶ | ಉಪವಿಶ್ಯ ಚ ಪ್ರಸ್ಥಿತಂ ಹೋಮಾರ್ಥಮುತ್ತರವೇದಿಂ ಪ್ರತ್ಯಾನೀತಂ ಸೋಮ್ಯಂ ಸೋಮಮಯಂ ಮಧು ಪ್ರತಿವೀಹಿ | ಪ್ರತಿಕಾಮಯಸ್ವ | ಕಾಮಯಿತ್ಯಾ ಚಾಗ್ನೀಧ್ರಾದಗ್ನೀಧ್ರಯಾಗಾತ್ಪೋಮಂ ಪಿಬ | ಪೀತ್ಯಾ ಚ ತವ ಭಾಗಸ್ಯ ತ್ವದೀಯೇನ ಭಾಗೇನ ತ್ವಪ್ತುಹಿ | ತ್ವಪ್ತೋ ಭವ ||

ವಿಪ್ರ—ಮೇಧಾವಿಯಾದ ಎಚ್ಚೆ ಅಗ್ನಿಯೇ! ದೇವನಾನ್—ಪೂಜ್ಯರಾದ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಇಹ-
 ಈ ಯಾಗಕ್ಕೆ | ಆ ವಕ್ಷಿ—ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ | ಯಕ್ಷಿ ಚಿ—ಅವರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಾಗಮಾಡು |
 ಹೋತೇ—ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಾಗಕ್ಕೆ ಕರೆಯತಕ್ಕ ನೀನು | ಉಶನ್—ನಮ್ಮ ಯಾಗವನ್ನು ಇಟ್ಟಿಸಿ |
 ತ್ರಿಷು ಯೋನಿಷು—ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿ ಮೂರು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ | ನಿಷದ—ಕುಳಿತುಕೊ | ಪ್ರಸ್ಥಿತಂ—
 ಉತ್ತರವೇದಿಗೆ ತರಬ್ಬಟ್ಟ | ಸೋಮ್ಯಂ—ಸೋಮನುಮಯವಾದ | ಮಧು—ಮಧುವನ್ನು | ಪ್ರತಿ ವಿಲೇಹಿ—
 ಆದರದಿಂದ ಇಟ್ಟಿಸು | ಅಗ್ನೀಧ್ರಾತ್—ಅಗ್ನೀಧ್ರನೆಂಬ ಮುಪ್ಪಿಜನ ಯಾಗದಿಂದ | ಪಿಬ—ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನ
 ಮಾಡು | ತವ ಭಾಗ್ಯಂ—ನಿನಗೆ ನಾವು ಅರ್ಪಿಸುವ ಭಾಗದಿಂದ | ತೃಪ್ಸುಹಿ—ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು.

! ಭಾವಾರ್ಥ !

ಮೇಧಾವಿಯಾದ ಎಚ್ಚೆ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಪೂಜ್ಯರಾದ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಈ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು
 ಬಾ. ಅವರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಾಗಮಾಡು. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಾಗಕ್ಕೆ ಕರೆಯತಕ್ಕ ನೀನು ನಮ್ಮ ಯಾಗವನ್ನು ಇಟ್ಟಿಸಿ
 ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿ ಮೂರು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕುಳಿತುಕೊ. ಉತ್ತರವೇದಿಗೆ ಕರೆಯಬ್ಬಟ್ಟ ಸೋಮನುಮಯವಾದ
 ಮಧುವನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಇಟ್ಟಿಸು. ಅಗ್ನೀಧ್ರನ ಯಾಗದಿಂದ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡು. ನಿನ್ನ ಭಾಗದಿಂದ
 ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು.

English Translation.

Sage Agni, bring hither the gods, and sacrifice to them : invoker of
 the gods, propitions to us, sit down in the three altars : accept the libation
 of Soma that is offered to you from the Agnidhra, and be satisfied with
 your portion.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ವಿಪ್ರ ಶಬ್ದವು ಮೇಧಾವಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪದದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು
 ಮೇಧಾವಿಯಾಗಬಹುದೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಸಂಪೋಧಿಸಿದೆ.

ದೇವನಾನ್ ಆವಕ್ಷಿ—ಯಜ್ಞವ್ಯಾಸಿಂಧ್ರಾದೀನ್ ಆವಹ | ಮೇಧಾವಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜಮಾನರು
 ಆಚರಿಸುವ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಗಾರ್ಹರಾದ ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿಸ್ಸು
 ಗಳ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರಲೆಂದು ಆಶಿಸಿದೆ.

ಹೋತೇ ಉಶನ್ ತ್ರಿಷು ಯೋನಿಷು ನಿಷದ—ದೇವಾನಾಮಾಹ್ವಾತೇ ತ್ವಂ ಅಶ್ಯದೀಯಂ ಕಾಮ
 ಯಮಾನೇ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣೀಷು ತ್ರಿಷು ಸ್ಥಾನೀಷು ಉಪನಿಶ | ಹೋತೇ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ದೇವತೆ
 ಗಳ ಯಾಗಾರ್ಥವಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯು

ಯಜಮಾನರ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸಿನ ಅರ್ಪಣೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನಾಗುವನೆಂದೂ, ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಯಾಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತನಗಾಗಿ ನಿಯಮಿತವಾಗಿರುವ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ಅಹವನೀಯ, ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆಯಾಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉಪವಿಪ್ಪನಾಗಲೆಂದೂ ಆತಿಸಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ಥಿತಂ ಸೋಮ್ಯಂ ಮಧು ಪ್ರತಿ ವೀಹಿ— ಉಪವಿಶ್ಯಚ ಹೋಮಾರ್ಥಮುತ್ತರವೇದಿಂ ಪ್ರತ್ಯಾಸೀತಂ ಸೋಮಮಯಂ ಮಧು ಪ್ರತಿಕ್ರಾಮಯಸ್ವ—ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ನಿಯಮಿತವಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾಯ ಕರ್ಮಾನುಗುಣವಾಗಿ ಹೋಮವನ್ನಾಚರಿಸಿರುವ ಯಜಮಾನರು ಪಾಶುಕ ಮತ್ತು ಸೋಮಿಕ ಕರ್ಮಾರ್ಚನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಉತ್ತರವೇದಿ ಎಂಬ ಬೇರೆಯಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇರಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ಸೋಮವನ್ನೂ ಅಚ್ಚವನ್ನೂ, ಇತರ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಆಯಾಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಉಪವಿಪ್ಪನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಸೋಮವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಧುವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿ ಎಂದು ಯಜಮಾನರ ಆಶಂಸೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಃ ||

ಏಷ ಸ್ಯ ತೇ ತನ್ನೋ ನೈಮ್ನವರ್ಧನಃ ಸಹ ಓಜಃ ಪ್ರದಿವಿ ಬಾಹ್ಯೋರ್ಹಿತಃ |
ತುಭ್ಯಂ ಸುತೋ ಮಘವನ್ತುಭ್ಯಮಾಭ್ಯತಸ್ವ ಮಸ್ಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಾ ತ್ವಪತ್ನಿಬು ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಏಷಃ | ಸ್ಯಃ | ತೇ | ತನ್ನಃ | ನೈಮ್ನವರ್ಧನಃ | ಸಹಃ | ಓಜಃ | ಪ್ರದಿವಿ | ಬಾಹ್ಯೋಃ | ಹಿತಃ |
ತುಭ್ಯಂ | ಸುತಃ | ಮಘವನ್ | ತುಭ್ಯಂ | ಅಭ್ಯತಃ | ತ್ವಂ | ಅಸ್ಯ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ | ಆ | ತ್ವಪತ್ನಿ |

ಪಿಬ || ೫ ||

|| ಸಾಯಿವಾಕ್ಯಂ ||

ಹೇ ಇಂದ್ರ ಸ್ಯಃ ಸ ಏಷ ಸೋಮಸ್ತೇ ತವ ತಸ್ಯಃ ಪರಿರಸ್ಯ ನೈಮ್ನವರ್ಧನಃ | ಬಲಸ್ಯ ವರ್ಧಕಃ | ತುಭ್ಯಂ ಸುತ ಇತ್ಯುಕ್ತರಕ್ತ ಸಂಬಂಧಃ | ಯೇನ ಸೋಮೇನ ಪ್ರದಿವಿ ಪುನಾಣೇ ತ್ವಯಿ ಬಾಹ್ಯೋರ್ಹ-
ತ್ತಯೋಃ ಸಹಃ ಪರಿವಿಷಾಮುಭಿಭವನಲಕ್ಷಣಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮೋಜಸ್ತತ್ಕಾರಣಭೂತಂ ಬಲಂ ಚ ಹಿತಃ |
ನಿಹಿತಂ ಭವತಿ || ಲಿಂಗವ್ಯತ್ಯಯಃ || ಹೇ ಮಘವನ್ ಧನವನ್ನಿಂದ್ರ ತುಭ್ಯಂ ತ್ವದರ್ಥಂ ಪಾಪ್ಯತಃ
ಸೋಮಃ ಸುತೋಽಧ್ಯಯುಭಿರಭಿಷುತಃ | ತುಭ್ಯಂ ಹೋತುಮಾಧ್ಯತಃ | ಉತ್ತರವೇದ್ಯಾಂ ಪ್ರತ್ಯಾ-

ಹೃತಕೃ | ಅಸ್ಯೇವಂ ಸೋಮಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾತ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಚಂಸಿನೋ ಯಾಗಾತ್ರೈಪತ್ ತೃಪ್ಯಂ-
ಸ್ತುಮಾಸಿಬ | ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಸಿಬ || ಕ್ರಿಯಾಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಕರ್ಮಣಃ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ವಾದ್-
ಸ್ಯೇತಿ ಚಿತುರ್ಭೃಥೇ ಪಷೀ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ !

(ಇಂದ್ರ-ಇಂದ್ರನೇ) | ಸ್ಯಃ-ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ | ಏಷಃ-ಈ ಸೋಮರಸವು | ತೇ-ನಿನ್ನ |
ತನ್ನ-ಶರೀರದ | ನೈವ್ಯವರ್ಧನಃ-ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದಾಗಿದೆ (ಇದೇ ಸೋಮರಸದಿಂದ) |
ಪ್ರದಿವಿ-ಪುರಾತನನಾದ ನಿನ್ನ | ಬಾಹ್ಯೋಃ-ಬಾಹುಗಳಲ್ಲಿ | ಸಹಃ-ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಬಲವೂ |
ಓಜಃ-ಅದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ಅಂತಶಕ್ತಿಯೂ | ಹಿತಃ-ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದೆ | ಮಘವನ್--ಧನವಂತನಾದ
ಇಂದ್ರನೇ | ತುಭ್ಯಂ-ನಿನಗಾಗಿಯೇ | ಸುತಃ-(ಈ ರಸವು) ಹಿಂಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ | ತುಭ್ಯಂ-ನಿನ್ನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ
ಯಾಗಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ | ಅಭ್ಯತಃ-ಉತ್ತರವೇದಿಗೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ | ಅಸ್ಯ-ಈ ಸೋಮವನ್ನು |
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾತ್-ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಚಂಸಿಯ ಯಾಗದಿಂದ | ತೃಪತ್-ತೃಪ್ತನಾಗತಕ್ಕ | ತ್ವಂ-ನೀನು | ಆ ಸಿಬ-
ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಂದು ಪಾನಮಾಡು.

! ಭಾವಾರ್ಥ !

ಇಂದ್ರನೇ, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಸೋಮರಸವು ನಿನ್ನ ಶರೀರದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಇದೇ
ಸೋಮರಸದಿಂದ ಪುರಾತನನಾದ ನಿನ್ನ ಬಾಹುಗಳಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಬಲವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ
ಅಂತಶಕ್ತಿಯೂ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದೆ. ಧನವಂತನಾದ ಇಂದ್ರನೇ, ನಿನಗಾಗಿಯೇ ಈ ರಸವು ಹಿಂಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ನಿನ್ನನ್ನು
ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಾಗಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಉತ್ತರವೇದಿಗೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಚಂಸಿಯ ಯಾಗದಲ್ಲಿ
ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಂದು ಸೋಮವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ತೃಪ್ತನಾಗು.

English Translation.

This (libation), Indra, is the augments of your bodily (vigour),
favourable of old to the resistless strength of (your) arms : it is effused
Maghavan, for you : it is brought to you from the Brahmana; drink
and be satisfied.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ನೈವ್ಯವರ್ಧನಃ-ಬಲಸ್ಯ ವರ್ಧನಃ | ನೈವ್ಯಂ ಸಹಃ, ಓಜಃ, ಎಂಬ ಪದಗಳು ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ಬಲನಾವ್ಯ
ಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೯) ಪಠಿತವಾಗಿವೆ. ನೈವ್ಯವರ್ಧನಃ ಎಂಬಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಯಣರು ಶರೀರಸ್ಯ ಬಲಸ್ಯ ವರ್ಧನಃ ಶರೀರ
ಸಂಬಂಧವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೋಮವು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಂದ ನೈವ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಾರೀರ
ಬಲವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯೋಃ ಸಹಃ-ಹಸ್ತಯೋಃ ಸರೀಪಾನುಭಿವನ
ಲಕ್ಷಣಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ | ಓಜಃ-ತತ್ಕಾರಣಭೂತಂ ಬಲಂ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದೆ. ಇವರಿಂದ ಸಹಃ

ಕತೃಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಶೌರ್ಯವು ಎಂದೂ, ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಮನಶ್ಚಕ್ತಿಯು ಓಟ: ಎಂದೂ, ಅರ್ಥವು ವಿಪ್ರತವಾಗಿದೆ. ಸೋಮವು ಈ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡಿರುವುದೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದೂ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಇವರಿಂದ ಸೋಮರಸದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಮಘವನ್—ಧನವನ್ ಧನವೃಕ್ಷವನೆಂದು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ಈ ಇಂದ್ರನಿಗಾಗಿ ತುಭ್ಯಂ ಸುತೇ, ತುಭ್ಯಮಾಭ್ಯತೇ—ಅರ್ಘ್ಯಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಋಕ್ತಿಜರಿಂದ ಹಿಂಡಿದ್ದಾಗಿಯೂ, ಉತ್ತರವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸೋಮವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾತ್ ತ್ವಷ್ಟನ್ ಆ ಪಿಬ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಂಚ್ಯಂಸಿನೋ ಯಾಗಾತ್ ತ್ವಷ್ಟನ್ (ಆ ಪಿಬ) ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪಿಬ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂ ಪಿಬ ಋಕ್ತಿಜನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವುದನ್ನು ಇಂದ್ರನು ತನಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವವರೆಗೂ ಪಾಸಮಾಡಿರಿ ಎಂದು ಯಜಮಾನನ ಆಶಂಕನೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಸಂಹಿತಾಪಠಃ |

ಋಷೇಥಾಂ ಯಜ್ಞಂ ದೋಧತಂ ಹವಸ್ಯ ಮೇ ಸತ್ತೋ ಹೋತಾ ನಿವಿದಃ |
ಪೂರ್ವಾ ಅನು |

ಅಚ್ಯಾ ರಾಜಾನಾ ನಮಃ ಏತ್ಯಾವೃತಂ ಪ್ರಶಾಸ್ತಾದಾ ಪಿಬತಂ ಸೋಮ್ಯಂ ಮಧುಗಿ |

|| ಪಠಪಠಃ ||

ಋಷೇಥಾಂ | ಯಜ್ಞಂ | ದೋಧತಂ | ಹವಸ್ಯ | ಮೇ | ಸತ್ತೇ | ಹೋತಾ | ನಿವಿದಃ | ಪೂರ್ವಾಃ |
ಅನು |

ಅಚ್ಯ | ರಾಜಾನಾ | ನಮಃ | ಏತಿ | ಅತ್ಯವೃತಂ | ಪ್ರಶಾಸ್ತಾತ್ | ಆ | ಪಿಬತಂ | ಸೋಮ್ಯಂ | ಮಧು ||

| ಸಾಯಜಘಾಷ್ಯಂ |

ಹೇ ಮಿಶ್ರಾವರುಣಾ ಮದೀಯಮಿಮಂ ಯಜ್ಞಂ ಋಷೇಥಾಂ | ಸೇವೇಥಾಂ | ಮೇ ಮಮ ಹವಸ್ಯ ಹವಮಾಹ್ಯಾನಂ || ಪೂರ್ವತೈರ್ಮಘೇ ಷಷ್ಠೀ || ದೋಧತಂ | ಅವಗಚ್ಯತಂ | ತಥಾ ಸತ್ತೋ ವಿಷಣ್ಣೋಽಸ್ಯದೀಯೋ ಹೋತಾ ಪೂರ್ವಾಸ್ತಿರಂತನೀರ್ನಿವಿದಃ || ವಾಹ್ಯಾ ಮೈತತ್ || ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾ ವಾಚೋಽನು ಶಂಸತೀತಿ ಶೇಷಃ | ಉದ್ಗಾತೃಭಿಃ ಕೃತಸ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರಸ್ಯಾನುಗುಣ್ಯೇನಾಹ್ಯಾದೀನಿ

ಕಸ್ತಾಣಿ ಶಂಕತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಪಿ ಚ ನಮಃ ಸೋಮಲಕ್ಷಣಮನ್ನಮಾವೃತಮ್ನತ್ಪ್ರಿಗ್ವಿವೇಷ್ವಿತಂ
ರಾಜಾನಾ ರಾಜಮಾನೌ ಯುನಾಮಚ್ಚಾಭಿಮುಖ್ಯೋನ್ಯೇತಿ | ಗಚ್ಛತಿ ಸ್ತಾಪ್ನೋತಿ | ತಾದ್ಯಕಂ
ಸೋಮ್ಯಂ ಸೋಮಮಯಂ ಮಧು ಮಾದಕಂ ಹವಿಃ ಪ್ರಶಾಸ್ತಾತ್ ಪ್ರಶಾಸ್ತುರ್ಯಾಗಾದಾಪಿಬತಂ
ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪಿಬತಂ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ !

ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ—ಎಲೈ ಮಿತ್ರಾವರುಣರೇ | ಯಜ್ಞಂ—ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು | ಜುನೇಷಾಂ—ಸೇವಿಸಿಂ |
ಮೇ—ನನ್ನ | ಹವಸ್ಯೆ—ಆಹ್ವಾನವನ್ನು | ಜೋಧತಂ—ತೀರ್ಯಿಂ | ಸತ್ತೇ—ಕುಳಿತರತಕ್ಕ | ಹೋತಾ—
ಹೋತೃವು | ಪೂರ್ವ್ಯಾ—ಪುರಾತನಗಳಾದ | ನಿವಿದಾ—ನಿವಿದಾ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು | ಅನು—ಪಠಿಸುತ್ತಾನೆ |
ಅವೃತಂ—ಮುಖ್ಯಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತವರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ | ನಮಃ—ಸೋಮರೂಪನಾದ ಅನ್ನವು | ರಾಜಾನಾ—
ಪ್ರಕಾಶನಾನರಾದ ನಿಮ್ಮನ್ನು | ಅಚ್ಛೆ—ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಂದು | ವಿತಿ—ಸವಿಸುತದ್ದೆ |
ಸೋಮ್ಯಂ—ಸೋಮಮಯವೂ | ಮಧು—ಮದಕರವೂ ಆದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು | ಪ್ರಶಾಸ್ತಾತ್—ಪ್ರಶಾಸ್ತವಿನ
ಯಾಗದಿಂದ | ಅ ಪಿಬತಂ—ಪಾನಮಾಡಿ.

! ಭಾವಾರ್ಥ !

ಎಲೈ ಮಿತ್ರಾವರುಣರೇ, ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸೇವಿಸಿ. ನನ್ನ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ತೀರ್ಯಿ. ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರತಕ್ಕ
ಹೋತೃವು ಪುರಾತನಗಳಾದ ನಿವಿದಾ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮುಖ್ಯಕ್ಕುಗಳಿಂದ ನೇಷ್ಠಿತನಾದ ಸೋಮರೂಪ
ನಾದ ಅನ್ನವು ಪ್ರಕಾಶನಾನರಾದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಎದುರುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಸವಿಸುತದ್ದೆ. ಸೋಮಮಯವೂ
ಮದಕರವೂ ಆದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರಶಾಸ್ತವಿನ ಯಾಗದಿಂದ ಪಾನಮಾಡಿ.

English Translation.

Mitra and Varuna, both be gratified with the sacrifice: hear
my invocation as the seated Hotri repeats in succession the ancient
praises: the (sacrificial) food, encompassed (by the priests), attends the
royal pair; drink both of you, the sweet Soma libation, offered by the
Prasastris.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಯಜ್ಞಂ ಜುನೇಷಾಂ—ಹೇ ಮಿತ್ರಾವರುಣೌ ಮದೀಯಾಮಿಮಂ ಯಜ್ಞಂ ಸೇವೇಷಾಂ | ಮಿತ್ರಾ
ವರುಣರನ್ನು ಸಂಜೋಧಿಸಿ ಅವರ ಯಜಮಾನರ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಲಿ ಎಂದೂ, ಮೇ ಹವಸ್ಯೆ ಜೋಧತಂ—
ನುಮು ಹವನಮಾಹ್ವಾನಂ ಅವಗಚ್ಛತಂ | ಹವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನವೆಂದು ಅರ್ಥವು ವ್ಯವೃತವಾಗಿದೆ. ಯಜಮಾನನು
ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಬರಲಿ ಎಂದು ಮಿತ್ರಾವರುಣರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಈ ಮಿತ್ರಾವರುಣರು ಗಮನಿಸಲೆಂದೂ
ಆಶಂಕಿತವಾಗಿದೆ.

ಹೋತಾ ಪೂರ್ವಾಃ ನಿವಿದಃ ಅನು—ಅನ್ವದೀಯಃ ಹೋತಾ ಚಿರಂತನೀಃ ಶಕ್ತ್ಯ ಲಕ್ಷಣಾ ವಾಚಃ ಅನುಶಂಸಂತಿ | ಉದ್ಗಾತ್ಯಃ ಕೃತಸ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರಸ್ಥಾನುಗುಣ್ಯೇನಾಜ್ಞಾದೀನಿ ಶಂಸಂತಿ | ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಆಯಾಯ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಆಹ್ವಾನನಾಡುವ ಋತ್ವಿಜನು ಯಾಗವನ್ನಾಚರಿಸುವಾಗ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಆಯಾಯ ಕರ್ಮಗಳ ಆಚರಣೆಯ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಪಠಪೀಠಾಕಾರವು ಶಕ್ತ್ಯ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉದ್ಗಾತ್ಯವೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಪಠಿಸುವ ಸ್ತುತಿಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಪಠಿಸುವನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅವೃತಂ ನಮಃ ರಾಜಾನಾ ಅಚ್ಚೈ ಏತಿ—ಋತ್ವಿಗ್ವಿಃ ವೇಷ್ಪಿತಂ ಸೋಮಲಕ್ಷಣಾನುಷ್ಠಂ ರಾಜಮಾನಾ ಯುವಾಂ ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ನಮಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅನ್ವ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಋತ್ವಿಜರಿಂದ ಸುತ್ತವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಮು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸೋಮರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಅನ್ನವು ತಮ್ಮ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಿತ್ರಾವರುಣರ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬರುವುದೆಂದೂ, ಪ್ರತಾಸ್ತಿಯೋರ್ಗಾತ್ ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪಿಬತಂ ಪ್ರಶಾಸ್ತವೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಈ ಸೋಮವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಮದಕರವಾದ ಈ ಸೋಮವನ್ನು ಮಿತ್ರಾವರುಣರು ಪಾನನಾಡಲಿ ಎಂದೂ ಯಜಮಾನರ ಆಶಂಸನೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ನಿವಿದಃ—ನಿವಿದ್ ಶಬ್ದವು ವಾಜ್ಞವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ಐ. ೨-೧೩) ; ದೇವತೆಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಪ್ರಜಾಸ್ವಪ್ನಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತನಾಗ ಬೇಕೆಂದವೇಷ್ಪಿಸಿ ಒಂದು ವರ್ಷಕಾಲ ಮಾನವನೂ ಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಹಸ್ತೀರವು ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹಸ್ತೀರವು ಸಲ ಪಠಿಸಿದನಂತರ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭೂತಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸೃಷ್ಟವಾದವು ಎಂದು ಈ ಮಂತ್ರಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅನಂತರ ಇವುಗಳ ರಹಸ್ಯವನ್ನರಿತುಕೊಂಡ ಕುಶ್ವನನ್ನೂ ಅವನು ಪಠಿಸಿರುವ ಈ ಋಕ್ವಿನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೂ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದೆ.

ತದೇತದ್ವೇಷಿಃ ಪಶ್ಯನ್ನೈಭ್ಯನನಾಚಿ ಸ ಪೂರ್ವಯಾ ನಿವಿದಾ ಕವ್ಯತಾಯೋರಿಮಾಃ ಪ್ರಜಾ ಅಜನೆಯನ್ನನಾನಾಮಿತಿ |

ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಭೂತಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸೃಷ್ಟವಾದವು ಎಂಬ ತತ್ವಾನ್ವಯವನ್ನು ಕೃತ್ವಮುಖಿಯು ಗ್ರಹಿಸಿ 'ಸ ಪೂರ್ವಯಾ (ಋ. ಸಂ. ೧-೯೬-೨)' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿದನು.

ತದ್ವೇದೇತಾಂ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಸೂಕ್ತಸ್ಯ ನಿವಿದಂ ದಧಾತಿ ಪ್ರಜಾತ್ಯೈ | ಪ್ರಜಾಯತೇ ಪ್ರಜಯಾ ಪತುರ್ಥಿಯಃ ಏವಂ ವೇದ |

ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಹೋತೃವು ಸೂಕ್ತದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರ ಫಲವಾಗಿ ಸಂತಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿಧವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಸತ್ಸಂತಾನವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಧನವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು.

ಒಂದು ದೇವತೆಯನ್ನಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ದೇವತೆಗಳ ಒಂದು ಗುಂಪನ್ನಾಗಲಿ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಅವರ ಅಸಾಧಾರಣ ನಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವ ಮಂತ್ರವು ನಿವಿಡ್ ಮಂತ್ರವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಕರ್ಮೈವ ತಾವತ್ಪಾವಿಶ್ವಾಂ ನಿವಿಡಿ ಸ್ತೌತಿ ಕರ್ಮಣಾ |

ಯದ್ದೇನುಃ ಸಪ್ತೈನದ್ವಾಹ್ ವೋಲ್ವಾ ದೋಗ್ವಾಶುರೇವ ವಾ ||

(ಬೃಹದ್ದೇವತಾ ೩-೫೦)

ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಋ. ಸಂ. ೧-೨೪-೩ ನೇ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸವಿತೈ ದೇವತೆಯನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿ ನಿವಿಡ್ ಮಂತ್ರವು ಸವಿತೈವಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಅವನ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕರ್ಮದ ವಿವರಣೆಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ದೋಗ್ವೀ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುವ ಹಸುವೆಂದೂ, ಆಶು (ನೇಗಗಾವಿಾ) ಎನ್ನುವುದರಿಂದಲೂ, ವೋಲ್ವಾ, ಹೊರೆಯನ್ನು ವಹಿಸುವುದು ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಎತ್ತೆಂದೂ ಅವುಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ನಿವಿಡ್ ಮಂತ್ರವೂ ಆಯಾ ದೇವತೆಯ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಕರ್ಮಗಳ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸುವುದು.

ಮೂವತ್ತಾರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು ಮುಗಿದುದು.

ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶೇನ ತಮೋ ಹಾರ್ದಂ ನಿವಾರಯನ್ |

ಪುಮರ್ಥಾಂಶ್ಚ ತುರೋ ದೇಯಾದ್ವಿದ್ಯಾತಿರ್ಥಮಹೇಶ್ವರಃ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಾಧಿರಾಜಪರಮೇಶ್ವರವೈದಿಕಮಾರ್ಗಪ್ರವರ್ತಕಶ್ರೀವೀರಬುಕ್ಕೈಭೂಪಾಲಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ-
ಧುರಂಧರೇಣ ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯೇಣ ವಿರಚಿತೇ ಮಾಧವೀಯೇ ವೇದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶೇ
ಮುಕ್ಲಂಹಿತಾರ್ಥಾಷ್ಟೇ ದ್ವಿತೀಯಾಷ್ಟಕೇ ಸಪ್ತಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ಸಮಾಪ್ತಃ |

|| ಓಂ ಶ್ವತ್ ||

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಸಹಿತವೂ ಕರ್ನಾಟಕಭಾಷಾನುವಾದಯುತವೂ ಆದ

ಮುಗ್ಧೇದಸಂಹಿತೆಯ ದ್ವಿತೀಯಾಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ
ವಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

ಯವಕ್ಷರಪದಭ್ರಷ್ಟಂ ಮಾತ್ರಹೀನಂ ತು ಯದ್ವನೇತ್ |

ಶ್ವರ್ವಂ ಕ್ಷಮ್ಯತಾಂ ದೇವ ವಾಗೀಶ್ವರ ನಮೋಽಸ್ತುತೇ ||

|| ಶುಭಂ ಭೂಯಾತ್ ||

|| ಮಂಗಳಂ ||

॥ ಶ್ರೀಃ ॥

॥ ಶ್ರೀ ಗಣಾಧಿಪತಯೇ ನಮಃ ॥

ವಾಗೀಶಾದ್ಯಾಃ ಸುಮನಸಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಾನಾಮುಪಶ್ರಮೇ |
ಯಂ ನಪ್ತಾ ಕ್ಷತಕ್ಯತ್ಯಾಃ ಸ್ವಾಸ್ತಂ ನಮಾಮಿ ಗಣಾನನಂ |
ಯಸ್ಯ ಘೋಷಿತಂ ವೇದಾ ಯೋ ವೇದೇಭಿಸ್ಸೃಷ್ಟಿಖಿಲಂ ಜಗತ್ |
ಏರ್ಷುಮೇ ತಮಹಂ ವಂದೇ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥಮಣೀಶ್ವರಂ ||
ವೇದಃ ಶಿವಃ ಶಿವೋ ವೇದೋ ವೇದಾಧ್ಯಾಯಾ ಸದಾಶಿವಃ |
ತಸ್ಮಾಕ್ಷರ್ವಪ್ರಯತ್ನೇನ ವೇದಮೇವ ಸದಾ ಜನೀತ |

ಸಾಯಣಿಭಾಷ್ಯಸಹಿತಾ

ಋಗ್ವೇದಸಂಹಿತಾ

॥ ದ್ವಿತೀಯಾಷ್ಟಕೇಽಷ್ಟಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

ಅರಣಿಯ ಅಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಎರಡನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತೇಳನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಅಥ ದ್ವಿತೀಯಾಷ್ಟಕಸ್ಯಾಷ್ಟಮೋಽಧ್ಯಾಯ ಅರಭ್ಯತೇ | ದ್ವಿತೀಯಮಂಡಲಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಾಋಷಿ-
ವಾಕೇ ಮಂದಿಸ್ತೇತಿ ಸಡ್ಯಚಿಂ ಪಂಚಮಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗಾರ್ತೇಮದಂ | ಮಂದಿಸ್ತೇತ್ಯನುಕ್ರಾಂತಂ |
ಪೂರ್ವತ್ರ ಋತವ್ಯಂ ತು ಜಾಗತಂ ತ್ವಿತಿ ತುತಲ್ಪಪ್ರಯೋಗಾದಿದಮಪಿ ಜಾಗತಮ್ನತವ್ಯಂ |
ತತ್ರಾದ್ಯಾಕ್ಷತಸ್ತು ಋಚೋ ದ್ವಿವಿಣೋದೋದೇವತಾಕಾಃ ಪಂಚಮ್ಯಾಶ್ವಿನೀ ಸಪ್ತಾಶ್ವಿನ್ನೇಯಾ ||

ದಶರಾತ್ರೇ ಷಷ್ಠೇಽದನಿ ಯತುಯಾಜೇಷು ಪ್ರೈಷಾನ್ಯೌಶಿರಸ್ವಾನ್ ಕೃತ್ವಾ ತೈಃ ಪ್ರೈಷೈಃ ಪ್ರೇಷಿತವ್ಯಂ ಯವ್ಯವ್ಯಂ ಚ | ತತ್ರ ಸಶ್ವಮಾದೀನಾಂ ಪ್ರೈಷಾಣಾಮುಪರಿಷ್ವಾತ್ ಮಂದಸ್ತೇಶ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಷಡ್ಯಚಃ ಕ್ರಮೇಣ ಪ್ರಕ್ಷೇಪಣೀಯಾಃ | ಸೂತ್ರಂ ತು ಪೂರ್ವಮೇವೋದಾಹೃತಂ ||

ಅನುವಾದವು—ಈಗ ಎರಡನೆಯ ಅಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಎರಡನೆಯ ಮಂಡಲದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ—ಮಂದಸ್ತೈ ಹೋಶ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಈ ಸೂತ್ರವು ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಆರು ಮುಕ್ಯಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಗೃಹ್ಯಮದನು ಮಹಿಯು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಮಂದಸ್ತೈ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಹಿಂದೆ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಿತವ್ಯಂ ತು ಜಾಗತಂ ಪ್ರಿತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ತುಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರವು ಜಗತಿಲ್ಲದವುಗಳ ಮುಕ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಿತುದೇವತಾಕವಾದ ಸೂತ್ರವು. ಮಿತುದೇವತಾಕವಾದ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಿತುದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಇತರ ದೇವತೆಗಳೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಿರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಿತುದೇವತೆಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದ ಮುಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳೂ ಇರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರದ ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಮುಕ್ಯಗಳು ದ್ರವಿಣೋದಾದೇವತಾಕವು; ಐದನೆಯ ಮುಕ್ಯ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತಾಕವು; ಆರನೆಯ ಮುಕ್ಯ ಅಗ್ನಿದೇವತಾಕವು. ದಶರಾತ್ರವೆಂಬ ಯಾಗದ ಆರನೆಯ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಮಿತುಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮುಗ್ಧೇದದ ಮುಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಆ ಮುಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರೇಷಮಂತ್ರಪಠನವನ್ನೂ, ಹೋಮವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಂತಹ ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರಾನಂತರ ಈ ಸೂತ್ರದ ಮಂದಸ್ತೈ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗುವ ಆರು ಮುಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪೀಠಿಕೆ

ಮಿತುಗಳನ್ನೆದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಮಿತುಪ್ರಯಾಜೋಮಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದ ಆರು ಮುಕ್ಯಗಳೂ ಈ ಸೂತ್ರದ ಆರು ಮುಕ್ಯಗಳೂ ಸಹ ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರಗಳಾಗಿಯೂ, ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರಗಳಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವವು. ಮಿತುದೇವತಾಕವಾದ ಮುಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಿತುಗಳ ಜತೆಗೆ ಇತರ ದೇವತೆಗಳೂ ಸೇರಿರುವರು ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಈ ಸೂತ್ರದ ಮೊದಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಮುಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಿತುಗಳ ಜತೆಗೆ ದ್ರವಿಣೋದಾ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳೂ, ಐದನೇ ಮುಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೂ ಆರನೆಯ ಮುಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯೂ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆಯೇ ಪ್ರಥಮ ಮಂಡಲದ ಇಂದ್ರೈ ಸೋಮಂ ಪಿಬ ಎಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ಮುಕ್ಯನ ಹದಿನೈದನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಕ್ರಮವಿರುವುದು. ಎಂದರೆ ೧, ೨, ೩, ೪, ೫, ೬ ನೆಯ ಮುಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಿತುಸಹಿತರಾದ ಇಂದ್ರೈ, ಮರುಶ್, ಶೈಷ್ವಾ, ಅಗ್ನಿಃ, ಇಂದ್ರೈ, ಮಿಶ್ರಾವರುಣಾ ಎಂಬವರು ದೇವತೆಗಳು. ಕೊನೆಯ ಆರು ಮುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರದಂತೆಯೇ ನಾಲ್ಕು ಮುಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಿತುಸಹಿತರಾದ ದ್ರವಿಣೋದಾ ಎಂಬ ದೇವತೆಯೂ, ಮುಂದಿನ ಮುಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೂ, ಕೊನೆಯ ಮುಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯೂ ದೇವತೆಗಳು.

ಒಂದಿನ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಋತುಸಹಿತರಾಗಿ ಸೋಮವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಋತುಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿವರಣೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಋತುಗಳೆಂದರೆ ಮಾಸಾಭಿಮಾನ ದೇವತೆಗಳು. ಒಂದು ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಮಾಸಗಳಿರುವುವು. ಈ ಹನ್ನೆರಡು ಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ಮಾಸಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಋತುವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಾಸಗಳಿಗೆ ಒಟ್ಟು ಆರು ಋತುಗಳಾಗುವುವು. ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಬೇಸಿಗೆಕಾಲ, ಮಳೆಕಾಲ, ಭಳೆಕಾಲ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳಿರುವುವು. ಆದರೆ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾಸಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಋತುವಿನಂತೆ ಆರು ಋತುಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—

ವಸಂತೇನರ್ತುನಾ ದೇವಾಃ | ವಸವಸ್ತ್ರವ್ಯತಾ ಸ್ತುತಂ | ರಥಂಕರೇಣ ತೇಜಸಾ | ಹವಿರಿಂದ್ರೇ ಪಯೋಃ ದಧಾಃ ||

ಗ್ರೀಷ್ಮೇಣ ದೇವಾ ಋತುನಾ | ರುದ್ರಾಃ ಪಂಚಿದಶೇ ಸ್ತುತಂ | ಬೃಹತಾ ಯಶಸಾ ಬಲಂ | ಹವಿರಿಂದ್ರೇ ಪಯೋ ದಧಾಃ ||

ವರ್ಷಾಭಿರ್ಯುತುನಾದಿತ್ಯಾಃ | ಸ್ತೋಮೇ ಸಪ್ತದಶೇ ಸ್ತುತಂ | ವೈರೂಪೇಣ ವಿಶ್ವಾಜಸಾ | ಹವಿರಿಂದ್ರೇ ಪಯೋ ದಧಾಃ ||

ಶಾರದೇನರ್ತುನಾ ದೇವಾಃ | ಏಕವಿಗಂಶ ಯುಭವಃ ಸ್ತುತಂ | ವೈರಾಜೇನ ತ್ರಿಯಾ ತ್ರಿಯಂ | ಹವಿರಿಂದ್ರೇ ಪಯೋ ದಧಾಃ ||

ಹೇಮಂತೇನರ್ತುನಾ ದೇವಾಃ | ಮರುತಸ್ತ್ರೀಣವೇ ಸ್ತುತಂ | ಬಲೇನ ಶಕ್ವರೀಃ ಸಹಃ | ಹವಿರಿಂದ್ರೇ ಪಯೋ ದಧಾಃ ||

ಶೈಶಿರೇಣರ್ತುನಾ ದೇವಾಃ | ತ್ರಯಸ್ತ್ರೀಗಂಶೇಽಮೃತಗ್ನ್ ಸ್ತುತಂ | ಸತ್ಯೇನ ರೇವತೀಽಕ್ಷತ್ರಂ | ಹವಿರಿಂದ್ರೇ ಪಯೋ ದಧಾಃ ||

(ಶ್ಲೋ. ಬ್ರಾ. ೨-೬-೧೯-೧, ೨)

ಎಂಬ ಕೈತ್ರಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿರುವ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ವಸಂತಋತುವನ್ನು ತ್ರಿವೃತ್ಸೋಮದಿಂದಲೂ, ಗ್ರೀಷ್ಮಋತುವನ್ನು ಪಂಚದಶೋಮದಿಂದಲೂ, ವರ್ಷಋತುವನ್ನು ಸಪ್ತದಶೋಮದಿಂದಲೂ, ಶರದ್ಋತುವನ್ನು ಏಕವಿಂಶೋಮದಿಂದಲೂ, ಹೇಮಂತಋತುವನ್ನು ತ್ರೀಣವೋಮದಿಂದಲೂ, ಶೈಶಿರಋತುವನ್ನು ತ್ರಯಸ್ತ್ರೀಣವೋಮದಿಂದಲೂ ಸ್ತುತಿಸಿ, ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಿ, ಬಲ, ಯಶಸ್ಸು, ಐಶ್ವರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪಡೆದರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಒಂದು ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ—ವಸಂತ, ಗ್ರೀಷ್ಮ, ವರ್ಷ, ಶರತ್, ಹೇಮಂತ, ಶೈಶಿರ ಎಂದು ಒಟ್ಟು ಆರು ಋತುಗಳಿರುವುವು. ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಮಂತ ಮತ್ತು ಶೈಶಿರಋತುಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಹೇಮಂತಶಿಶಿರ ಎಂದು ಒಂದೇ ಋತುವಿನಂತೆ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ವಸಂತಮೃತುನಾಂ ಪ್ರೀಣಾಮಿ ಸ ಮಾ ಪ್ರೀತಃ ಪ್ರೀಣಾತು
ಗ್ರೀಷ್ಮಮೃತುನಾಂ ಪ್ರೀಣಾಮಿ ಸ ಮಾ ಪ್ರೀತಃ ಪ್ರೀಣಾತು
ವರ್ಷಾಋತುನಾಂ ಪ್ರೀಣಾಮಿ ತಾ ಮಾ ಪ್ರೀತಾಃ ಪ್ರೀಣಾತು

ಶರದವ್ಯತೊನಾಂ ಪ್ರೀಣಾಮಿ ಸಾ ಮಾ ಪ್ರೀಶಾ ಪ್ರೀಣಾತು
ಹೇಮಂತಶಿಶಿರಾವ್ಯತೊನಾಂ ಪ್ರೀಣಾಮಿ ತೌ ಮಾ ಪ್ರೀಶೌ ಪ್ರೀಣೇಶಾಂ

(ಶ್ಲೋ. ಸಂ. ೧-೬-೨-೩)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಮಂತ ಮತ್ತು ಶಿಶಿರ ಎಂಬ ಎರಡು ಮತುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಮತುವಿನಂತೆ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಒಟ್ಟು ಐದು ಮತುಗಳಿರುವಂತೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಾಸ್ವರು—ಮತು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ, **ಮತುಶರದೇರ್ಗರ್ಗತಿ-ಕರ್ಮಣಃ** (ನಿ. ೨-೨೫) **ಮತುಶಿಶಿರಃ ಕಾಲೈಃ** (ನಿ. ೮-೩) ಎಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಎಂದರೆ, ಮತು ಶಬ್ದವು ಮುಗಿತು ಎಂಬ ಗತ್ಯರ್ಥವಾಚಕವಾದ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಮತು ಎಂದರೆ ಕಾಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆಮಾಡಿದಾರೆ. ಯಾವ ಯಾವ ಮಾಸಗಳು ಸೇರಿ ಯಾವ ಯಾವ ಮತುಗಳಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಹ ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಮಧುಶ್ಚ ಮಾಧವಶ್ಚ ವಾಸಂತಿಕಾವ್ಯತೊ
ಶುಕ್ರಶ್ಚ ಶುಚಿಶ್ಚ ಗ್ರೈಷ್ಠಾವ್ಯತೊ
ನಭಶ್ಚ ನಭಸ್ಯಶ್ಚ ವಾಷಿರ್ಗಾವ್ಯತೊ
ಇಷತ್ಪೋರ್ಜಶ್ಚ ಶಾರದಾವ್ಯತೊ
ಸಹಶ್ಚ ಸಹಸ್ಯಶ್ಚ ಹೈಮಂತಿಕಾವ್ಯತೊ
ತಪಶ್ಚ ತಪಸ್ಯಶ್ಚ ಶೈಶಿರಾವ್ಯತೊ

(ಶ್ಲೋ. ಸಂ. ೪-೪-೧೧-೧)

ಎಂದರೆ, ಚೈತ್ರ ವೈಶಾಖಮಾಸಗಳು ಸೇರಿ ವಸಂತಮತುವೆಂದೂ, ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಅಷಾಢ ಮಾಸಗಳು ಸೇರಿ ಗ್ರೀಷ್ಮಮತುವೆಂದೂ, ಶ್ರಾವಣ ಭಾದ್ರಪದಮಾಸಗಳು ಸೇರಿ ವರ್ಷಮತುವೆಂದೂ, ಆಶ್ವಯುಜ, ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸಗಳು ಸೇರಿ ಶರದ್ವತುವೆಂದೂ, ಮಾರ್ಗಶಿರ ಪುಷ್ಯಮಾಸಗಳು ಸೇರಿ ಹೇಮಂತಮತುವೆಂದೂ, ಮಾಘ ಫಾಲ್ಗುಣಮಾಸಗಳು ಸೇರಿ ಶಿಶಿರಮತುವೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಮತುಗಳ ವಿವರಣೆ ಇದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಮತು ಎಂದರೆ ಮತುವಿನ ಅಭಿಮಾನದೇವಂತೆ ಎಂದರ್ಥವು. ಈ ಮತುಭಿವಾನಿ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ (ಅಗ್ನಿ) ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಸೋಮಪಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಈ ಸೂಕ್ತದ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮತುಯಾಜ ಹೋಮಗಳು

ಮತುಯಾಜಹೋಮಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂತ್ರಗಳಿರುವವು. ಈ ಹನ್ನೆರಡು ಹೋಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರೈಶ ಮಂತ್ರಗಳೂ ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರಗಳೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವವು. ಶ್ಲೋಕಿಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ—

ಮಧುಶ್ಚ ಮಾಧವಶ್ಚ ಶುಕ್ರಶ್ಚ ಶುಚಿಶ್ಚ ನಭಶ್ಚ ನಭಸ್ಯಶ್ಚ ಇಷತ್ಪೋರ್ಜಶ್ಚ ಸಹಶ್ಚ ಸಹಸ್ಯಶ್ಚ
ತಪಶ್ಚ ತಪಸ್ಯಶ್ಚೋಪಯಾಮ್ಯಗೃಹೀತೋಽಸಿ ಸರ್ಗಂಸರ್ಪೋಽಸ್ಯಗಾಂಹಸ್ಯಶ್ಚಾಯಿ ಶ್ವಾ ||

(ಶ್ಲೋ. ಸಂ. ೧-೪-೧೪-೧)

ಇಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಮಾಸಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು—

ಯಜ್ಞೇನ ವೈ ದೇವಾಃ ಸುವರ್ಗಂ ಲೋಕಮಾಯಿನ್ವೇದಮಂತ್ರಂ ತ ಮನುಷ್ಯಾನೋನ್ವಾ ಭವಿಷ್ಯಂತೀತಿ ತೇ ಸಂವತ್ಸರೇಣ ಯೋಜಯಿಷ್ಯಾ ಸುವರ್ಗಂ ಲೋಕಮಾಯಿನ್ ತಮೃಷಯ ಬುತುಗ್ರಹೈರೇವಾನು ಸ್ರಾಜಾನನ್ ಯದೈತುಗ್ರಹಾ ಗ್ರಹ್ಯಂತೇ ಸುವರ್ಗಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಯೈ ದ್ವಾದಶ ಗ್ರಹ್ಯಂತೇ ದ್ವಾದಶ ಮಾಸಾಃ ಸಂವತ್ಸರಃ ಸಂವತ್ಸರಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಯೈ ಸಹ ಪ್ರಥಮೌ ಗ್ರಹ್ಯೇತೇ ಸಹೋತ್ತಮೌ ತಸ್ಮಾದ್ಧ್ವಾದ್ವಾವೃತೋ ಉಭಯತೋ ಮುಖಮುತುಸಾತ್ರಂ ಭವತಿ. ಕೋ ಹಿ ತದ್ವೇದ್ಯ ಯತ ಬುತೂನಾಂ ಮುಖಮುತುನಾ ಪ್ರೇಷ್ಯತಿ ಪಟ್ಟ್ಯತ್ತೇ ಅಹ ಪದ್ಮಾ ಬುತವ ಬುತೂನೇವ ಪ್ರೀಣಾತ್ಯೈತುಧಿರಿತಿ ಚತುಶ್ಚತುಷ್ಪದ ಏವ ಪಶುನ್ವೀಣಾತಿ ದ್ವಿಃ ಪುನರ್ಬುತುನಾಹ ದ್ವಿಪದ ಏವ ಪ್ರೀಣಾತ್ಯೈತುನಾ ಪ್ರೇಷ್ಯೇತಿ ಪಟ್ಟ್ಯತ್ತೇ ಅಹರ್ತುಧಿರಿತಿ ಚತುಶ್ಚತುಷ್ಪದಃ ಪಶವ ಬುತೂನುಪಜೀವಂತಿ ದ್ವಿಃ ಪುನರ್ಬುತುನಾಹ ತಸ್ಮಾದ್ಧ್ವಾದ್ವಾಶ್ಚತುಷ್ಪದಃ ಪಶುನುಪಜೀವಂತ್ಯೈತುನಾ ಪ್ರೇಷ್ಯೇತಿ ಪಟ್ಟ್ಯತ್ತೇ ಅಹರ್ತುಧಿರಿತಿ ಚತುರ್ಧಿಃ ಪುನರ್ಬುತುನಾಹಾಕ್ರಮಣಮೇವ ತಕ್ಷೇತುಂ ಯಜಮಾನಃ ಕುರುತೇ ಸುವರ್ಗಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಸಮಷ್ಟೈಃ ನಾನೋನ್ವೇಮನು ಪ್ರಪದ್ಯೇತ ಯದನ್ಯೋನ್ವೇಮನುಪ್ರಪದ್ಯೇತರ್ತುಬುತುಮನು ಪ್ರಪದ್ಯೇತರ್ತವೋ ಮೋಡುಕಾಸ್ಯುಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವಾಧ್ಯಯುರ್ವಕ್ಷಿಣೇನ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಪ್ರತಿಪ್ರಸ್ಥಾತೋತ್ತರೇಣ ತಸ್ಮಾದಾದಿತ್ಯೇ ಪಶಾಸೋ ದಕ್ಷಿಣೇನೈತಿ ಪದುತ್ತರೇಣೋಪಯಾಗ್ಯುಹೀತೋನ್ವಿ ಸರ್ಗಂ-ಸರ್ವೋನ್ವೇಶ್ಯಗಂ ಹಸ್ತತ್ಯಾಯತ್ಯೇಶ್ಯಾಹಾಸ್ತಿ ತ್ರಯೋದಲೋ ಮಾಸ ಇತ್ಯಾಹುಸುಮೇವ ತತ್ತೀಣಾತಿ ||

(ತೈ. ಸಂ. ೬-೫-೩)

ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಅನಂತರ ಅವರು ಹಾಗೆಯೇ ಯೋಚಿಸಿ, ಮನುಷ್ಯರೂ ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ಯಜ್ಞಮಾಡಿ ನಮ್ಮನ್ನನುಸರಿಸಿ ನಮ್ಮ ಹಿಂದೆಯೇ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರುವರು. ಅವರು ಬದಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಅದರೂ ಮುಷಿಗಳು, ದೇವತೆಗಳು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದ್ದ ಮತುಪಾತ್ರೆಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡರು. ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಮಾಸಗಳಿರುವವು. ಅದುದರಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ಮತುಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಂವತ್ಸರ ಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿದು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವು ಲಭಿಸುವುದು. ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಮತುಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವರು. ಅದಂತೆ ಕೊನೆಯ ಎರಡು ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮತುಗಳು ಎರಡೆರಡು ಮಾಸಗಳು ಸೇರಿ ಜತೆಯಾಗಿರುವವು. ಮತುಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಎರಡುಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖವಿರುವುದು. ಹೀಗಿರುವುದು ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತು? ಮತುಗಳಿಗಾಗವೈಷಮಂತ್ರವನ್ನು ಆರಾವರ್ತಿ ಪಠಿಸುವನು. ಏಕೆಂದರೆ ಮತುಗಳು ಆರು. ಅದರಿಂದ ಮತುಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ಅನಂತರ ಮತುಗಳಿಗಾಗಿ ನಾಲ್ಕಾವರ್ತಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಅದರಿಂದ ನಾಲ್ಕುಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಪಶುಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ಬಳಿಕ ಮತುಗಳಿಗಾಗಿ ಎರಡಾವರ್ತಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಎರಡುಕಾಲುಗಳುಳ್ಳ (ಮನುಷ್ಯ) ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ

ದಂತಾಗುವುದು. ಮತ್ತೆ ಋತುಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಆರಾವರ್ತಿ ಹೇಳುವನು. ಅದರಂತೆ ನಾಲ್ಕಾವರ್ತಿಯೂ ಎರಡಾವರ್ತಿಯೂ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಹೇಳುವನು. ಏಕೆಂದರೆ, ಚತುಷ್ಪಾದವುಳ್ಳ ಪಠುಗಳು ಋತುಗಳನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಜೀವಿಸುವವು. ದ್ವಿಪಾದವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳು (ಮನುಷ್ಯರು) ಚತುಷ್ಪಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಜೀವಿಸುವವು. ಮತ್ತೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಋತುಗಳಿಗಾಗಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಆರಾವರ್ತಿಯೂ, ನಾಲ್ಕಾವರ್ತಿಯೂ, ಎರಡಾವರ್ತಿಯೂ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವನು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಸೇತುವೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಂತಾಗುವುದು. ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋಗಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಋತುಗಳೂ ಆರೀತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಋತುಗಳ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಂಟಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಯನವು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದಲೂ, ಪ್ರತಿಪ್ರಸ್ಥಾತ್ಮವು ಉತ್ತರಬಾಗಿಲಿನಿಂದಲೂ ಹೋಗುವರು. ಈ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಸೂರ್ಯನು ಆರುತಿಂಗಳವರೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಇನ್ನು ಆರುತಿಂಗಳವರೆಗೆ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚರಿಸುವನು. (ದಕ್ಷಿಣಾಯನ ಉತ್ತರಾಯನಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುವು) ಕೆಲವರು ಹದಿಮೂರನೇ ಮಾಸವು ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಅಧ್ಯಯನವು ಅದನ್ನೂ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವನು.

ವೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಋತುಯಾಜಹೋಮಗಳು ಮೂರು ಪಂಗಡಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗವಿಟ್ಟಿವೆ. ವೊದಲು ಆರು, ಅನಂತರ ನಾಲ್ಕು, ಅನಂತರ ಎರಡು ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೆರಡು. ವೊದಲನೇ ಆರು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಋತುನಾ ಎಂಬ ಏಕವಚನ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು. ಈ ಆರು ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಂದ್ರ, ಮರುತ್ತುಗಳು, ತ್ವಷ್ಟಾ, ಅಗ್ನಿಃ, ಇಂದ್ರ-ಬ್ರಹ್ಮ, ಮಿತ್ರಾವರುಣರು ಎಂಬವರು ದೇವತೆಗಳು. ಅನಂತರ ಎರಡನೇ ಪಂಗಡದ ನಾಲ್ಕು ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಎಂದರೆ ಏಳು, ಎಂಟು, ಒಂಭತ್ತು, ಹತ್ತು ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ (ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರವು) ದೇವತೆಯು; ಈ ನಾಲ್ಕು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಋತುಧಿ ಎಂಬ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು. ಮೂರನೆಯ ಪಂಗಡದ ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗೂ, ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯೂ ದೇವತೆಗಳು. ಈ ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಋತುನಾ ಎಂಬ ಏಕವಚನ ಪ್ರಯೋಗವೇ ಇರುವುದು. (ಋ. ಸಂ. ೧-೧೫ ನೆಯ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ನೋಡಿ).

ಈ ಋತುಯಾಜಹೋಮಗಳಿಗಾಗಿ ಪಠಿಸುವ ೧೨ ಪ್ರೈಷ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಮೈತ್ರಾವರುಣನೆಂಬ ಮತ್ತಿಜನೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವನು. ವೊದಲನೇ ಪ್ರೈಷ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮೈತ್ರಾವರುಣನು ಹೋತ್ಯವನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿ ಹೇಳುವನು. ಹೋತಾಯಕ್ಷದಿಂದ್ರಂ ಹೋತಾತ್ವಜೂರ್ಧಿವ ಆ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಋತುನಾ ಸೋಮಂ ಪಿಬತು ಹೋತಯರ್ಷಃ. ಈ ಪ್ರಥಮ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನು ದೇವತೆಯಾಗುವನು. ಇದರ ಅರ್ಥವು ಹೋತ್ಯವು ಇಂದ್ರನಿಗಾಗಿ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಲಿ. ಆ ಇಂದ್ರನು ಋತುದೇವತೆಯಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಹೋತ್ಯ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಸೋಮವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಲಿ, ಎಂದಿರುವುದು. ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರವೂ ಇದರಂತೆಯೇ ಇರುವುದು. ಆದರೆ ಮಂತ್ರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೋತಾಯಕ್ಷತ್ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಯೇ ೩ ಯಜಾಮಹೇ ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು. ಇದು ವೊದಲನೆಯ ಋತುಯಾಜ ಹೋಮವು.

ಎರಡನೆಯ ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಮೈತ್ರಾವರುಣರು ಘೋತ್ಯವನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿ ಮರುದ್ದೇವತಾಕ ವಾದ ಪ್ರೈಷ ಮಂತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವನು. ಬಳಿಕ ಘೋತ್ಯವು ಮರುದ್ದೇವತಾಸಂಬಂಧವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು

(ಎರಡನೇ ಮುಕ್ತನ್ನು) ಪಠಿಸಿ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಮತುದೇವತೆಯೊಡನೆ ಬಂದು ಸೋಮ ಪಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥವಿರುವ ಎರಡನೇ ಮುಕ್ತನ್ನು ಪಠಿಸುವನು.

ಇದರಂತೆ ಮೂರನೆಯ ಮಂತ್ರ ಪಠನೆಗಾಗಿ ಪ್ರೈಷ ಮಂತ್ರವನ್ನು ನೇಷ್ಪಂವನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿ ಹೇಳುವನು. ನೇಷ್ಪಂವು ತ್ರೈಷ್ಯದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಗ್ನಿದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಅಗ್ನೀಧ್ರನೂ, ಐದನೆಯ ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೇಂಬ ಮುತ್ರಿಜನೂ, ಆರನೆಯ ಮಿತ್ರಾವರುಣ ದೇವತಾಕವಾದ (ಪ್ರಶಾಸ್ತೌ) ಮಂತ್ರವನ್ನು ಮೈತ್ರಾವರುಣನೂ ಪಠಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಏಳು, ಎಂಟು, ಒಂಭತ್ತು, ಹತ್ತನೆಯ ಮಂತ್ರಗಳು ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬ ದೇವತಾಕವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ಮುಕ್ತನ್ನು ಹೋತೃವೂ, ಎಂಟನೆಯ ಮುಕ್ತನ್ನು ಪೋತೃವೂ, ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮುಕ್ತನ್ನು ನೇಷ್ಪಂವೂ, ಹತ್ತನೆಯ ಮುಕ್ತನ್ನು ಅಚ್ಚಾವಾಕವೆಂಬ ಮುತ್ರಿಜನೂ ಪಠಿಸುವರು. ಈ ನಾಲ್ಕು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮತುಫಃ ಎಂದು ಮತುಶಬ್ದದ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು. ಹನ್ನೊಂದು ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋತೃವೇ ಪಠಿಸುವನು. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಅತ್ತಿನೇ ದೇವತೆಗಳೂ, ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ (ಗೃಹಪತಿಯೆಂಬ) ಅಗ್ನಿಯೂ ದೇವತೆಗಳು. ಈ ಕೊನೆಯ ಎರಡು ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮತುನಾ ಎಂಬ ಏಕವಚನ ಪ್ರಯೋಗವೇ ಇರುವುದು. ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪಟ್ಟಿಯು ಇದನ್ನು ವಿಶದಗೊಳಿಸುವುದು.

ಮಂತ್ರಸಂಖ್ಯೆ ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರವು ಉದ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮುತ್ರಿಜನು ಮಂತ್ರದ ದೇವತೆಯು ಮತುದೇವತೆ ಉಚ್ಚರಿಸುವವನು.

೧	ಮೈತ್ರಾವರುಣನೇಂಬ ಮುತ್ರಿಕ	ಹೋತೃ	ಇಂದ್ರ	ಮಧು (ಮತು)
೨.	”	ಪೋತೃ	ಮರುತಃ	ಮಾಧವಃ (ಮತು)
೩.	”	ನೇಷ್ಪಂ	ತ್ವಷ್ಠಾ	ಶುಕ್ರಃ (ಮತು)
೪.	”	ಅಗ್ನೀಧ್ರ	ಅಗ್ನಿಃ	ಶುಚಿಃ (ಮತು)
೫.	”	ಬ್ರಹ್ಮ	ಇಂದ್ರ	ನಭಃ (ಮತು)
೬.	”	ಪ್ರಶಾಸ್ತೌ	ಮಿತ್ರಾವರುಣೌ	ನಭಸ್ಯಃ (ಮತು)
		(ಮೈತ್ರಾವರುಣ)		
೭.	”	ಹೋತೃ	ದ್ರವಿಣೋದಾಃ	ಮತವಃ (ಇಃ)
೮.	”	ಪೋತೃ	”	” (ಊರ್ಜಃ)
೯.	”	ನೇಷ್ಪಂ	”	” (ಸಹಃ)
೧೦.	”	ಹೋತೃ	”	” (ಸಹಸ್ಯಃ)
೧೧.	”	ಅಧ್ವಯುಃ	ಅತ್ತಿನೌ	ಮತು (ತಪಃ)
೧೨.	”	ಗೃಹಪತಿ	ಅಗ್ನಿಃ	ಮತು (ತಪಸ್ಯಃ)

ಇಲ್ಲಿ ಮಧು, ಮಾಧವ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಚೈತ್ರ ನೈಶಾಖ ಮೊದಲಾದ ಮಾಸಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುವು. ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದು ದೇವತೆಯೊಡನೆ ಮಧು ಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದು ಮಾಸವು ಆಯಾ ಮಂತ್ರದ ಮತುಸುಹವಾದ ದೇವತೆಯೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬ ದೇವತೆಯೊಡನೆ (ಮತವಃ)

ಮತುಗಳು ಎಂದು ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಇಹ, ಊರ್ಜ, ಸಹಃ ಸಹಸ್ಯಃ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಮಾಸಗಳು ಮತುದೇವತೆಗಳೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಬಹುದು. ದ್ರವಿಣೋದಾ ಎಂಬ ದೇವತೆಗೆ ೭, ೮, ೯ ನೇ ಮುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಹೋತೃ, ಪೋತೃ, ನೇಷ್ಯೃ ಎಂಬ ಮತ್ತೆರವರ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಸೋಮವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಬಳಿಕ ೧೦ನೇ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹೋತೃವು ತುರಿಯಪಾತ್ರೈ (ನಾಲ್ಕನೆಯ) ಯಿಂದ ಸೋಮವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ತುರಿಯಪಾತ್ರೆಯೆಂಬುದು ಅವರ್ಯಂ (ಅಮೃತಾತ್ಮಕವಾದುದು, ಮರಣರಹಿತವಾದುದು) ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧ್ವರ್ಯುಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳೂ, ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗೃಹಪತಿ (ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ) ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೂ (ತಪಃ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಯಃ : ಎಂಬ) ಮತುದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸೋಮಪಾನ ಮಾಡುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿತರಾಗಿರುವರು.

ಮತುಯಾಜಹೋಮವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ೧೨ ಮಂತ್ರಗಳು ಮು. ಸಂ. ೧-೧೫ ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ೧೨ ಮುಕ್ಯಗಳಿರುವವು. ಈ ಹನ್ನೆರಡು ಮುಕ್ಯಗಳೂ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಹನ್ನೆರಡು ಮತುಯಾಜಹೋಮ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವವು. ಪ್ರಕೃತ ಸಂವರ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಎರಡನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಆರು ಆರು ಮುಕ್ಯಗಳುಳ್ಳ ೩೬ ಮತ್ತು ೩೭ ನೆಯ ಸೂಕ್ತಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದರೆ ೧೨ ಮತುಯಾಜಮಂತ್ರಗಳಾಗುವವು. ಎಂದರೆ ೩೬ ನೇ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮತುಯಾಜಹೋಮದ ೧-೬ ನೆರೆಗಿನ ಮಂತ್ರಗಳೂ ೩೭ ನೇ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ೭-೧೨ ನೆರೆಗಿನ ಮಂತ್ರಗಳೂ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ೩೬ ನೇ ಸೂಕ್ತವು ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮತುಯಾಜಸಂಬಂಧವಾದ ಯಾವ ವಿರೇವನವರಣೆಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ ೩೭ ನೆಯ ಸೂಕ್ತದ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈಗ ಏತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ಮತುಯಾಜಹೋಮಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು—

ಪ್ರಾಣಾ ವಾ ಮತುಯಾಜಾಸ್ತದ್ಯದ್ವತುಯಾಜೈಶ್ಚರಂತಿ ಪ್ರಾಣಾನೇವ ತದ್ವಜಮಾನೇ ದಧತಿ |

ಮಧು, ಮಾಧನ ಮೊದಲಾದ ಮತ್ಸ್ಯಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೀಶಿ ಮಾಡುವ ಹೋಮಗಳಿಗೆ ಮತುಯಾಜವೆಂದು ಹೆಸರು. ಮತುಯಾಜಗಳು ಪ್ರಾಣಾನ್ನರೂಪವಾಗಿರುವವು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣ, ಆಪಾನ ವ್ಯಾನಗಳೆಂದರ್ಥವು. ಈ ಮತುಯಾಜಹೋಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಗಳು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದು. ಮನುಷ್ಯನು ಬಹುಕಾಲ ಜೀವಿಸಿರಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಗಳು ಅವನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರಬೇಕು. ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಗಳು ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋದರೆ ಮೃತ್ಯುವು ಸಂಭವಿಸುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ—ಪ್ರಾಣಾಪಾನೌ ಮೃತ್ಯೋರ್ಮೌ ಪಾತಂ ಪ್ರಾಣಾಪಾನೌ ಮಾ ಮಾ ಪಾಸಿತ್ಯಂ—(ತೈ. ಸಂ. ೩-೧-೭-೧) ನನ್ನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಗಳು ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ, ಆ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗದಿರಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಗಳು ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿ ಅವನು ದೀರ್ಘಾಯುವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಮತುಯಾಜಗಳೆಂಬ ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಈ ಮತುಯಾಜಗಳು ಅಥವಾ ಮತುಗ್ರಹಗಳು ಹನ್ನೆರಡು ಇರುವವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಆರು ಮತುಯಾಜಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷಗಳಿರುವವು. ಅವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು—

ಷಳಋತುನೋತಿ ಯಜಂತಿ ಪ್ರಾಣಮೇವ ತದ್ಯಜಮಾನೇ ದಧತಿ |

ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಧ್ವರ್ಯುವು ಮೈತ್ರಾವರುಣನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವಂತೆ ಹೇಳುವನು. ಆಗ ಮೈತ್ರಾವರುಣನು ಹೋತೃವೇ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಮಂದಿ ಋತ್ವಿಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರದಿಂದ ಸಂದೋಧಿಸಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು ಮಂತ್ರದಂತೆ ಆರು ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡುವಂತೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವನು. ಅದರಂತೆ ಹೋತೃವೇ ಮೊದಲಾದ ಋತ್ವಿಜರು (ಹೋತೃ, ಘೇತೃ, ನೇಷ್ಠ, ಅಗ್ನೀಧ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಮೈತ್ರಾವರುಣರೆಂಬ ಆರು ಮಂದಿ ಋತ್ವಿಜರು) ಋತುನಾ ಸೋಮಂ ಪಿಬತು ಎಂದು ಋತುಶಬ್ದದ ಏಕವಚನಪ್ರಯೋಗವಿರುವ ಆರು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಋತುದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಸೋಮಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಮಾಡಿ ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಈ ಆರು ಋತುಯಾಜಹೋಮಗಳೂ ಪ್ರಾಣಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುವು. (ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವೆಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ವಾಯುವನ್ನು ಶರೀರದೊಳಗೆ ಆಕರ್ಷಿಸುವುದು, ಎಂದರೆ ಉಸಿರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದರ್ಥವು) ಹೋತ್ರಾದಿಋತ್ವಿಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಾಣರೂಪವಾದ ಈ ಆರು ಹೋಮಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡುವರು.

ಚತ್ರಾರ ಋತುಧಿರಿತಿ ಯಜಂತೈಪಾನಮೇವ ತದ್ಯಜಮಾನೇ ದಧತಿ |

ಈಗ ಏಳನೇ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹತ್ತನೇ ಮಂತ್ರಗಳವರೆಗೆ ಇರುವ ಏಕೈಷ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮದಂತೆಯೇ ಅಧ್ವರ್ಯುವಿನಿಂದ ಆಜ್ಞಾಪ್ತನಾದ ಮೈತ್ರಾವರುಣನು ಹೋತ್ರಾದಿ ಋತ್ವಿಜರಿಗೆ ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಸೂಚಿಸಿ ಏಳರಿಂದ ಹತ್ತರವರೆಗೆ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಋತುಧೇ ಸೋಮಂ ಎಂಬ ಋತುಶಬ್ದದ ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗವುಳ್ಳ ದ್ರವಿಸೋದಾದೇವತಾಕವಾದ ನಾಲ್ಕು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವನು. ಅದರಂತೆ ಹೋತ್ರಾದಿ ಋತ್ವಿಜರು ನಾಲ್ಕು ಹೋಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವರು. ಈ ನಾಲ್ಕು ಹೋಮಗಳು ಆಪಾನವಾಯುಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುವು. (ಆಪಾನವಾಯುವೆಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಡುವುದು. ಉಸಿರನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಿಡುವುದು). ಹೋತ್ರಾದಿಋತ್ವಿಕ್ಯಗಳು ಆಪಾನರೂಪವಾದ ಈ ನಾಲ್ಕು ಹೋಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಆಪಾನವಾಯುವು ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿ ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡುವರು.

ದ್ವಿರ್ಬತುನೇತ್ಯುಪರಿಷ್ವಾದ್ಧ್ಯಾನಮೇವ ತದ್ಯಜಮಾನೇ ದಧತಿ |

ಈಗ ಹನ್ನೊಂದು ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಅಧ್ವರ್ಯುವಿನಿಂದ ಆಜ್ಞಾಪ್ತನಾದ ಮೈತ್ರಾವರುಣನು ಅಧ್ವರ್ಯುವು ಮತ್ತು ಯಜಮಾನರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವನು ಆ ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಧ್ವರ್ಯುಯಜಮಾನರು ಋತುನಾ ಸೋಮಂ ಎಂಬ ಏಕವಚನಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಅತ್ತಿನೀ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿದೇವತಾಕವಾದ ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಈ ಎರಡು ಹೋಮಗಳು ವ್ಯಾಘನಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುವು (ವ್ಯಾಘನವೆಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುವು ಶರೀರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವುದು) ಅಧ್ವರ್ಯುವು ಮತ್ತು ಯಜಮಾನರು ಈ ಹೋಮ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ವ್ಯಾಘನವಾಯುವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಋತ್ವಿಜರೂ ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡುವರು. ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಎಂದರೆ ಅಧ್ವರ್ಯುವು ಮೈತ್ರಾವರುಣನಿಗೆ ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ಸೂಚಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ರಮವನ್ನು

అష్టమ నుక్షరములు ఈ రిశి క్షేపించును. ఋతునా ప్రేక్ష్యతి త్రిష్టాద్వైష్వద్యయోః సంప్రేక్ష్య-
త్వేవం ప్రతిప్రస్థాతా పాత్రయోరముఖే పయోవ్యత్యేతుఫిః ప్రేక్ష్యతి ద్వయోరధ్యయో-
రేవం ప్రతిప్రస్థాతా పునః పయోవ్యత్యేతుఫా ప్రేక్ష్యతి శక్వదధ్యయోరేవం ప్రతిప్రస్థాతా |
అందు క్షేపించును. ఈ రిశి మోదలిన ఆరు మంత్రులను మతుశబ్దం ఏకవచన ప్రయోగమొందినదిగా
అనంతర ఏకంబం హస్తరచన మంత్రులను బుతుశబ్దం బహువచన ప్రయోగమొందినదిగా అనంతర
హస్తేందు మత్తు హస్తేరధనేయ మంత్రులను పునః మతుశబ్దం ఏకవచన ప్రయోగమొందినదిగా
పఠనీకేంబ ఏవంబుల్లి ఋతునా ప్రేక్ష్యతి షట్కృత్ అథ శర్వా ఋతువ ఋతుసేవ ప్రేక్షాతి
ఋతుభిరితి షక్వేతుపువ ఏవ పరస్మిన్నేక్షాతి ద్విః పునఃపయోతుసావ ద్విపద ఏవ ప్రేక్షాతి ||
అందు త్యేతిరియ సంకతేయ వాక్యమిరువుడు.

శ నా ఆయం ప్రాణస్త్రైధా విహితేః ప్రాణోఽహనోఽవ్యానోఽఱితే ద్ద్యోతున ఋతుభి-
యోతుసేతి యజుతి ప్రాణానాం సంకేత్యే ప్రాణానామవ్యవజ్ఞేదాయా |

ఈ ప్రాణవాయువు మూరువిధవారుపుడు—ప్రాణ, అహన, వ్యాన అందు. ప్రాణవందరి,
హారిన వాయువన్న శరీరదోఱుకే అభిదుకేళువుడు; అహనవందరి శరీరదోఱుగురు వాయువన్న
హారిగి బిదువుడు; వ్యానవందరి శరీరంబల్ల భాగలగ్నయిగా వ్యాపిసి సంభారమాడుతురు వాయువు.
ఈ హస్తేరధ మతుయాజుహోనుగళన్న మూరు పంగడగళన్న గి విభాగిసిరువరు. ఒంబనేయ పంగడంబల్లి
ఒందరింద అరచరేగిన (అరు) మంత్రుగళన్న ముఖనా అంబ మతుశబ్దం ఏకవచన ప్రయోగమొంది
సహితంగా హోను మాడువరు. ఇదరింద ప్రాణవాయువు యజమానన శరీరంబల్లి స్థిరవాగి నేలేసువుడు;
అరధనేయ పంగడంబల్లి ఏకంబం హస్తరచన (నాల్పు) మంత్రుగళన్న ముఖః అంబ మతుశబ్దం బహు
వచన ప్రయోగమొంది సహితంగా హోనుమాడువరు. ఇదరింద అహనవాయువు స్థిరవాగి నిల్లవుడు.
మూరునేయ పంగడంబల్లి హస్తేందు మత్తు హస్తేరధనేయ మంత్రుగళువు(అరుదు మంత్రుగళు) ఇవు
గళన్న మత్తే ముఖనా అంబ మతుశబ్దం ఏకవచన ప్రయోగమొంది సహితంగా హోను మాడువరు.
ఇదరింద వ్యానవాయువు శరీరంబల్లి స్థిరవాగి నేలేసువుడు. ఈ రిశి హస్తేరధ మతుయాజుగళన్న
౬+౪+౨=౧౨ అందు మూరు పంగడగళాగి విభాగిసి హోను మాడువుదరింద మూరువిధవాద
ప్రాణ, అహన, వ్యాన అంబ ప్రాణవాయుగళు యజమానన శరీరంబల్లి స్థిరవాగి నేలేసువుదక్కొ ఆవుగళు
హారీటూహోగవంకే విజ్ఞేత్యయంబొగదిరువుదక్కొ సహాయమాడివంకొవుడు.

ప్రాణా వా ఋతుయాజా సర్వయాజానామను వషట్కయోదసంస్థితా వా ఋతువ
పశ్యే చివ | యద్భుతుయాజానామను వషట్కయోదసంస్థితాన్వసంస్థితాన్వసంస్థితాన్వసంస్థితాన్వ
శ్నోస్తా వా ఏషా యదేనవషట్కారో య ఏవం కత్త బల్యయోదసంస్థితాన్వసంస్థితాన్వ-
నుతిశ్చిపద్యుఃషమం భవిష్యతిః కత్తేకా సమ్యక్స్వకర్వయాజానామను:వష-
ట్కయోదా ||

ಮತುಯಾಜಹೋಮಗಳು ಪ್ರಾಣವಾಯುಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವವು. (ಈ ವಿಷಯವು ಕೌಷೀತಕೀಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೧೩-೯; ಗೋಪಭ್ರಾಹ್ಮಣ ೮-೭ ರಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ). ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಅನುಭವಗೋಚರವಾಗಿರುವಂತೆ ವಸಂತಾದಿ ಮತುಗಳಿಗೆ ಕೊನೆಯೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಒಂದಾಗುತ್ತಲೇ ಮತ್ತೊಂದು ಮತುವು ಒಂದರಹಿಂದೊಂದರಂತೆ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು. ವಸಂತ, ಗ್ರೀಷ್ಮ, ವರ್ಷಾ, ಶರತ್, ಹೇಮಂತ, ಶಿಶಿರ ಎಂಬ ಆರು ಮತುಗಳೂ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ವಸಂತಾದಿ ಮತುಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವವು. ಅವುಗಳಿಗೆ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಹೋತೃವು ಮತುಯಾಜಹೋಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ ಮಂತ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಸಟ್ಟಾರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಕೂಡದು. ಮತುಗಳು ಒಂದಾಗುತ್ತಲೊಂದು ಪರಿವರ್ತನ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ಮತುಗಳಿಗೆ ಅಂತ್ಯವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಹೋಮದಲ್ಲಿ ವಸಟ್ಟಾರವನ್ನು ಪಠಿಸಕೂಡದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಒಂದನೇಳೆ ವಸಟ್ಟಾರವನ್ನು ಪಠಿಸಿದಲ್ಲಿ ಮತುಗಳ ಪರಿವರ್ತನ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯುಂಟಾಗಿ, ಅದರಿಂದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಶೋಕ ದಾರಿದ್ರ್ಯಾದಿ ದುಃಖಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವವು. ಆದುದರಿಂದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ದುಃಖ ದಾರಿದ್ರ್ಯಗಳ ಸಂಭವಿಸದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತುಯಾಜಹೋಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ವಸಟ್ಟಾರವೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೋಮ ಮಾಡಕೂಡದು.

ಸೂಕ್ತ—೩೭

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೪ || ಸೂಕ್ತ—೩೭ ||

ಅಪ್ಪಕ—೩ || ಅಧ್ಯಾಯ—೮ || ವರ್ಗ—೧ ||

- | ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತಂತ್ಯ—೩ |
- | ಮುಖ—ಗೃಹ್ಯಮದಃ |
- | ದೇವತಾ—೧-೪. ಪ್ರವಿಹೋದಾ | ೩. ಅಶ್ವಿನಿ | ೩. ಅಗ್ನಿ |
- | ಛಂದಃ—ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ |

| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಮಂದಸ್ವ ಹೋತ್ರಾದನು ಜೋಷಮಂಧಸೋಽಧ್ವರ್ಯವಃ ಸ ಪೂರ್ಣಾಂ
ವಸ್ತ್ವಾಸಿಚಂ |

ತಸ್ಮಾ ಏತಂ ಭರತ ತದ್ವಶೋ ದದಿಹೋತ್ರಾತ್ಪೋಮಂ ದ್ರವಿಹೋದಃ ಪಿಬ
ಮತುಭಿಃ || ೧ ||

|| ಪದವಾಳಃ ||

ಮಂದಸ್ತು | ಹೋತೃತ್ವಾತ್ | ಅನು | ಜೋಷಂ | ಅಂಧಸಃ | ಅಧ್ಯರ್ಯವಃ | ಸಃ | ಪೂರ್ಣಾಂ | ವಪ್ತಿ |

ಅನ್ಯಸಿಂ |

ತಸ್ಮೈ | ಏತಂ | ಭರತ | ತತ್ಕೃತಃ | ದದಿಃ | ಹೋತೃತ್ವಾತ್ | ಸೋಮಂ | ದ್ರವಿಣೋದಃ | ಪಿಬ |

ಯತುಃ || ೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ದ್ರವಿಣೋದೋ ದ್ರವಿಣಸೋ-ಧನಸ್ಯ ದಾತರೇತನ್ನಾಮಕ ದೇವ ಅಂಧಸೋ ದೇವಾನಾಮು-
ನ್ನರೂಪಸ್ಯ ಸೋಮಸ್ಯ ಸೋಮೇನ ಹೋತೃತ್ವಾತ್ ಹೋತೃಕರ್ತೃಕಾದ್ಯಾಗಾದನು ಜೋಷಂ ಪ್ರತಿಮನು
ಮಂದಸ್ತು | ಹೇ ಅಧ್ಯರ್ಯವಃ ಸ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಪೂರ್ಣಾಂ ಸಂಪೂರ್ಣಾಮಾಸಿಚಂ ಸಿಚ್ಯಮಾನಾಮಾ-
ಹುತಿಂ ವಪ್ತಿ | ಕಾಮಯತೇ | ಅತಸ್ತಸ್ಮೈ ದ್ರವಿಣೋದಸೇತ್ಯಗ್ನಯ ಏತಂ ಸೋಮಂ ಭರತ | ಪ್ರಾಪ-
ಯತ | ತದ್ಭ್ರಶಸ್ತೃತ್ವಾನೋ ದ್ರವಿಣೋದಾ ದದಿದರ್ಶತಾ ಯುಷ್ಮಾಕಮಭೀಷ್ಟಫಲಸ್ಯ ದಾತಾ ಭವತೀತಿ
ತೇಷಃ | ಅಂಚಿ ಹೇ ದ್ರವಿಣೋದೋ ಹೋತೃತ್ವಾತ್ ಹೋತುರ್ಯಾಗಾತ್ ಯತುಃಪುನಿಷಮಾಸಾಭಿವಾನಿಧಿ-
ರ್ಯತುಃದೇವೈಃ ಸಹ ಸೋಮಂ ಪಿಬ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

(ದ್ರವಿಣೋದಃ—ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ) | , ಹೋತೃತ್ವಾತ್—ಹೋತೃಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಿಂದ
ಲಬ್ಧವಾದುದು | ಅಂಧಸಃ—ಸೋಮರೂಪವಾದುದು ಆದ ಅನ್ನದಿಂದ | ಅನು ಜೋಷಂ—ಪ್ರೀತನಾಗಿ
ಮಂದಸ್ತು—ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು | ಅಧ್ಯರ್ಯವಃ—ಎಲೈ ಅಧ್ಯರ್ಯಗಳೇ | ಸಃ—ಅದೇ ದ್ರವಿಣೋದನು |
ಪೂರ್ಣಾಂ—ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ | ಅಸಿಚಂ—ಆಹುತಿಯನ್ನು | ವಪ್ತಿ—ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ | ತಸ್ಮೈ—
ಆ ದ್ರವಿಣೋದನಿಗೆ | ಏತಂ—ಈ ಸೋಮವನ್ನು | ಭರತ—ಹೊಂದಿಸಿ (ತಂದರ್ಪಿಸಿ) | ತದ್ಭ್ರಶಃ—ಅದನ್ನು
ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಆ ದೇವನು | ದದಿಃ—ಫಲದಾತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ | ದ್ರವಿಣೋದಃ—ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ |
ಹೋತೃತ್ವಾತ್—ಹೋತೃಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದ | ಸೋಮಂ—ಸೋಮವನ್ನು | ಯತುಃಪುನಿ-
ಷಮತುದೇವತೆಗಳೊಡನೆ | ಪಿಬ—ಪಾನಮಾಡು.

|| ಭಾಷಾರ್ಥಃ ||

ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ, ಹೋತೃಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದುದು ಸೋಮರೂಪವಾದುದು
ಆದ ಅನ್ನದಿಂದ ಪ್ರೀತನಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು. ಎಲೈ ಅಧ್ಯರ್ಯಗಳೇ, ಅದೇ ದ್ರವಿಣೋದನು, ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ
ಆಹುತಿಯನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ದ್ರವಿಣೋದನಿಗೆ ಈ ಸೋಮವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ. ಅದನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿದ ಆ ದೇವನು
ಫಲದಾತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ, ಹೋತೃಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದ ಸೋಮವನ್ನು
ಮತುದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಪಾನಮಾಡು.

English Translation.

Be gratified, Dravinodas, by the sacrificial food presented as the offering of the Hotri; He desires, priests, a full libation; present it to him, and influenced (by it, he will be your) benefactor: drink, Dravinodas, along with the Ritus, the Soma, the offering of the Hatri.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ದ್ರವಿಣೋದಾಃ—ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯರು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಬರೆದಿರುವವರು—

ದ್ರವಿಣೋದಾಃ | ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಕಸ್ಮಾದ್ಭನಂ ದ್ರವಿಣಮುಚ್ಯತೇ | ಯದೇನದಭಿದ್ರವಂತಿ | ಬಲಂ ನಾ ದ್ರವಿಣಂ ಯದೇನೇನಾಭಿದ್ರವಂತಿ | ತಸ್ಯ ದಾತಾ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ || (೧. ೮-೧)

ಇಲ್ಲಿ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯು, ದ್ರವಿಣಂ ದೇವಾತೀತಿ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ದ್ರವಿಣ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧನ, ಬಲ ಎಂದು ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಿರುವುವು. ಆದುದರಿಂದ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂದರೆ ಧನವನ್ನು ಅಥವಾ ಬಲವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಎಂದರ್ಥವು. ಇದು ಈ ಶಬ್ದದ ಅವಯವಾರ್ಥವು. ಇದಲ್ಲದೆ ಯಾಸ್ಯರು ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವರು—

ದ್ರವಿಣೋದಾ ಯಸ್ತ್ವಂ | ದ್ರವಿಣಸ ಇತಿ ದ್ರವಿಣಸಾದಿನ ಇತಿ ನಾ ದ್ರವಿಣಸಾದಿನ ಇತಿ ನಾ ದ್ರವಿಣಸಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ಪಿಬತ್ತಿತಿ ನಾ | ಯಜ್ಞೇಷು ದೇವಮಿಾಳತೇ | ಯಾಚಂತಿ ಸ್ತುವಂತಿ, ವರ್ಧಯಂತಿ ಪೂಜಯಂತೀತಿ ನಾ ||

ಎಂದರೆ ಧನ, ಹವಿಸ್ತು ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಪುತ್ರೀಪುತ್ರ ಮುಖ್ಯವಾದ ದ್ರವಿಣೋದಾ ಎಂಬ ನನ್ನನ್ನು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮಪಾನ ಮಾಡುವಂತೆ, ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು. ಇಲ್ಲಿ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬುದು ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಯ ವಿಶವಚನವಾಗಿದ್ದರೂ ದೇವಂ ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯೈಕವಚನಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಯಿತೆಂದರೆ—ದ್ರವಿಣೋದಾ ಯಃ ದೇವಃ ತಂ ದೇವಂ, ಯಾವ ದೇವನು ಧನದಾತನೋ ಆ ದೇವನನ್ನು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ಪದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ದ್ರವಿಣಸಃ ಎಂದರೆ ಧನ ಅಥವಾ ಹವಿಸ್ತನ್ನು ದೇವತಾಯುಜನಾರ್ಥವಾಗಿ ಯಾಚಿಸುತ್ತಾರೆ, ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ತತ್ಕೋ ದ್ರವಿಣೋದಾ ಇಂದ್ರ ಇತಿ ಕ್ರೌಷ್ವಕೀಃ |

ಸ ಬಲಧನಯೋದಾರ್ಥತಮಸ್ತಸ್ಯ ಚ ಸರ್ವಾ ಬಲಶ್ಚತೀಃ ||

ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅವಯವಾರ್ಥವನ್ನೇನೋ ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ಯಾರು ? ಎಂದರೆ, ಇಂದ್ರನೇ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವನು, ಎಂತೆಂದರೆ ದ್ರವಿಣ ಶಬ್ದವು ಸೂಚಿಸುವ ಬಲ, ಧನ, ಇವುಗಳನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಕೊಡುವವನು ಇಂದ್ರನೇ ಆದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರನನ್ನೇ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಕ್ರೌಷ್ವಕಿ ಎಂಬುವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಥಾಪ್ಯಗ್ನಿಂ ದ್ರವಿಣೋದಸಮಾಹೈಷ ಪುನರೇತಸ್ಯಾಜ್ಞಾ ಯತೇ |
ಯೋ ಅಶ್ರನೋರಂತರಗ್ನಿಂ ಜಜಾನ ಇತ್ಯಪಿ ನಿಗಮೋ ಭವತಿ ||

ಮತ್ತು ಇವರು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಇಂದ್ರನು ದ್ರಾವ್ಯವಾಗಿವಿಧಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಆದುದರಿಂದ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು ಎಂದು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ “ಅಶ್ರನೋರಂತರಗ್ನಿಂ ಜಜಾನ” ಎಂಬ ಮುಕ್ಯವಸ್ತು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವನು.

ಅಥಾಪ್ಯಂತುಯಾಜೇಷು ದ್ರವಿಣೋದಸಾಃ ಪ್ರನಾದಾ ಭವಂತಿ | ತೇಷಾಂ ಪುನಃ ಪಾತ್ರೈಸ್ಯೇಂದ್ರ-
ಪಾನಮಿತಿ ಭವತಿ || ಅಥಾಪ್ಯೇನಂ ಸೋಮಪಾನೇನ ಸೌತಿ | ಅಥಾಪ್ಯಾಹ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ
ಪಿಬತು ದ್ರವಿಣೋದಸ ಇತಿ ||

ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿಜರ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಇಂದ್ರನು ಸೋಮಪಾನ ಮಾಡುವನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಸೋಮಪಾನ ಸಂಬಂಧವಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ಮುತ್ತಿಜರನ್ನು ದ್ರವಿಣೋದಸರೆಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿ ಇದೆ. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಕ್ರೌಢ್ಯಕ್ಕೆ ಎಂಬುವರ ಮತವು.

ಅಯಮೇವಾಗ್ನಿ ದ್ರವಿಣೋದಾ ಇತಿ ಶಾಕಘೋಷಃ ಅಗ್ನೇಯೇಷ್ಟೇವ ಹಿ ಸೂಕ್ತೇಷು ದ್ರವಿ-
ಣೋದಸಾಃ ಪ್ರನಾದಾ ಭವಂತಿ ||

ಅಗ್ನಿಯೇ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂದು ಶಾಕಘೋಷಿಯವರ ಮತವು; ಏಕೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿ ಸಂಬಂಧವಾದ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿಜರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವಾಗ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಗ್ನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವದವನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು.

ಯಥೋ ಏತತ್ಪ ಬಲಧನಯೋದಾರಾತ್ಪತಮ ಇತಿ ಸರ್ವಾಸು ದೇವತಾಪ್ತ್ಯೈರ್ಯುರ್ಯಂ ವಿದ್ಯತೇ
ಯಥೋ “ ಏತದೋಜಸೋಜಾತಮುತಮನ್ಯ ಏನಂ ” ಇತಿ ಚಾಹೇತ್ಯಯಮಪ್ಯಗ್ನಿ-
ರೋಜಸಾ ಬಲೇನ ಮಥ್ಯಮಾನೋ ಜಾಯತೇ ತಸ್ಮಾದೇನಮಾಹ ಸಹಸಸ್ತುತ್ರಂ ಸಹಸಃ
ಸೂನುಂ ಸಹಸೋ ಯತುಂ ||

ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಏತ್ರರ್ಯವಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೂ ಬಲ, ಧನ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಬಲಧನವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ದ್ರವಿಣ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಲವೆಂದು ಅರ್ಥವಿರುವುದಷ್ಟೆ. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ತಮಮಾಡುವಾಗ ಬಲವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ (ಬಲವಾಗಿ) ಮಧನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಬಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದನೆಂದು ಹೇಳುವ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಹಸಸ್ತುತ್ರಂ, (ಸಹಸಃ-ಬಲದ, ಪುತ್ರಂ-ಪುತ್ರನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು) ಸಹಸಃ ಸೂನುಂ, ಸಹಸೋ ಯತುಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವರು—

ಪ್ರೈಸ್ತಃ ಸರ್ಪಿರಾಸುತಿಃ ಪ್ರತ್ಯೋ ಹೋತಾ ವರೇಣ್ಯಃ |
ಸಹಸಸ್ತುತ್ಯೋ ಅಮೃತಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೨-೭-೬)

ಶ್ವಂಹ ಯದ್ಯವಿಷ್ಣು ಸಹಸ್ರಸೂನವಾಹುತ |

ಶುಕಾ ವಾ ಯಜ್ಞಿಯೋ ಭುವಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೮-೨೫-೩)

ಅಗ್ನೇ ವಾಚಸ್ಯ ಗೋಮತ ಈಶಾನಃ ಸಹಸೋ ಯೋದೋ |

ಅಸ್ಮೇ ಭೇಹಿ ಜಾತೇವೇದೋ ಮಹಿ ಶ್ರವಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೨೯-೪)

ಎಂಬ ಶುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಹಸಸ್ಪತ್ರ- ಸಹಸಃ ಸೂನು, ಸಹಸೋ ಯಹು ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು. ಅದುದರಿಂದ ಬಲಗಳನ್ನು ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ಕೊಡುವವರಾದರೂ ಅಗ್ನಿಯೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತನಾಗಿರುವನು.

ಇಲ್ಲಿ ಬೃಹದ್ದೇವತಾ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ದಹರಿಸಿ ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಯಾವ ದೇವತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು, ಇದರಿಂದ ಆ ದೇವತೆಯ ಯಾವ ಯಾವ ಗುಣಗಳು ತಿಳಿಯುವುವು ಎಂದು ನೋಡೋಣ.

ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ವೊದಲು ಅಗ್ನಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅನಂತರ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಅಗ್ನಿಗೆ ಏತಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿದೆ.

ಜಾತೋ ಯದಗ್ನೇ ಭೂಶಾನಾಂ ಅಗ್ರಣೇರಧ್ವರೇ ಚ ಯಶ್ |

ನಾಮ್ನಾ ಸಂನಯತೇ ವಾಂಗಂ ಸ್ತುತೋಽಗ್ನಿರಿತಿ ಸೂರಿಭಿಃ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೨-೨೪)

ಸಕಲ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೇತೃವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ತಾನು ಯಾವ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೂ ಅದನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಲೀನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಮಹಿಗಳಿಂದ ಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ನಿರ್ವಚನವು ನಿರುಕ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಗ್ರಣೇರಧ್ವರತಿ ಅಗ್ರಂ ಯಜ್ಞೇಷು ಪ್ರಣೇಯತೇ, ಅಂಗಂ ನಯತಿ ಸನ್ನಮವಾಸಃ | (ಋ. ೨-೧೪) ಎಂಬ ನಿರ್ವಚನಗಳಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅಗ್ನಿಶಬ್ದವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದನಂತರ, ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ—

ದ್ರವಿಣಂ ಧನಂ ಬಲಂ ವಾಪಿ ಪ್ರಾಯಚ್ಛಿದ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ |

ತತ್ಕರ್ಮ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಕುಶ್ಲಸ್ತು ಪ್ರಾಯ್ಘನಂ ದ್ರವಿಣೋದಸಂ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೨-೨೫)

ಉದಾರವಾಗಿ ಧನವನ್ನೂ ಬಲವನ್ನೂ ಕೊಡತಕ್ಕ ಅಗ್ನಿಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕುಶಲಮಾಡಿಯ ಗ್ರಹಿಸಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಧನದ ಅಥವಾ ಬಲದ ದಾತನಾದ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂದು ಸ್ತುತಿಸಿರುವನು.

ದ್ರವಿಣೋದಾ ದ್ರವಿಣಸತ್ತರಸ್ಯ ದ್ರವಿಣೋದಾ ಸನರಸ್ಯ ಪ್ರ ಯಂಶತ್ |

ದ್ರವಿಣೋದಾ ನೀರವತೀಮಿಷಂ ನೋ ದ್ರವಿಣೋದಾ ರಾಸಕೇ ದೀರ್ಘಮಾಯುಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೯೩-೮)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕುತ್ಸಕೃತವಾದ ಅಗ್ನಿಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ, ಪುನಃ ಈ ಸೂಚನೆಯು ಅಗ್ನಿ ದೇವತಾಕವಾದದ್ದೇ ಹೊರತು ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದುದಲ್ಲ ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಅಯಂ ಹಿ ದ್ರವಿಣೋದೋಗ್ನಿರಯಂ ದಾತಾ ಬಲಸ್ಯ ಹಿ |
ಜಾಯತೇ ಚ ಬಲೇನಾಯಂ ಮಥ್ಯ ಕೃತ್ಯೈ ಸಿಫಿರಧ್ಯರೇ ||
ದ್ರವಿಣೋದೋಗ್ನಿ ರೇನಾಯಂ ದ್ರವಿಣೋದಾಸ್ತ ದೋಚ್ಯತೇ |
ಅಗ್ನೇಯೇವೈವ ದ್ಯಶ್ಯಂತೇ ಪ್ರವಾದಾ ದ್ರವಿಣೋದಸಃ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೩-೬೧; ೩-೬೫)

ಧನದಾತನೂ, ಬಲದಾತನೂ, ಬಲದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನನೂ ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿಗೆ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಎಂಬ ಪ್ರಶಂಸೆಯು ಸಲ್ಲುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ವಿಶೇಷವು ಅಗ್ನಿದೇವತಾಕವೇ ಆಗಿರುವುದು ಎಂದು ಬೃಹದ್ದೇವತಾಕಾರರು ಸಮರ್ಥಿಸಿರುವರು.

ಅಂಧಸಃ—ದೇವಾನಾಮನ್ನು ರೂಪಸ್ಯ ಸೋಮಸ್ಯ | ಅಂಧಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೯). ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸೋಮವೇ ಅನ್ನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಅನ್ನ ರೂಪದಿಂದಿರುವ ಸೋಮರಸವೆಂಬ ಅಂಧಸಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವು. ಇದಲ್ಲದೆ ಅಂಧಶಬ್ದವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಸೋಮರಸವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು.

ಹೋತ್ರಾತ್ ಅನು ಹೋಷಂ ಮಂದಸ್ತೇ—ಇಲ್ಲಿ ಹೋತ್ರಾತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೋತ್ರೈಕತ್ವಕಾದ್ಯಾ-ಗಾತ್—ಹೋತ್ರವೆಂಬ ಮುತ್ತಿಜನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಡುವ ಎಂದರ್ಥವು. ಎಂದರೆ ಹೋತ್ರವು ದ್ರವಿಣೋದ ಎಂಬ ದೇವತೆಯನ್ನು ದ್ವೇಶಿಸಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಧ್ಯರ್ಯವಃ—ಅಧ್ಯರ್ಯ ಎಂಬ ಮುತ್ತಿಜನು. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹೋತ್ರ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯರ್ಯ ಎಂಬ ಮುತ್ತಿಜರ ಪಾತ್ರವೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವುದು. ಹೋತ್ರವು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಯಾ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಅಧ್ಯರ್ಯವು ಆ ಮಂತ್ರಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಹೋಮಮಾಡಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಧ್ಯರ್ಯವಾ ಮುತ್ತಿಜಾಂ ಪ್ರಥಮೋ ಯುಜ್ಯತೇ—ಮುತ್ತಿಜಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅಧ್ಯರ್ಯವೇ ಮುಖ್ಯನಾದವನು ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವಿರುವುದು.

ಅಧ್ವರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾಶವಾಗದಿರುವ ಫಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಯಜ್ಞವೆಂದರ್ಥವು. ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ—ಅಧ್ವರ ಇತಿ ಯಜ್ಞನಾಮ ಧ್ವರತಿರ್ಹಿಂಸಾ ಕರ್ಮ ತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧಃ | (ನಿ. ೧-೮) ಅಧ್ವರ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಯಜ್ಞ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಧ್ವರತಿ ಧೂರ್ವತಿ ಎಂಬ ಧಾತುಗಳು ಹಿಂಸೆಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವು. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಧಾತುಗಳಿಂದ ನಿತ್ಯವಾದ ಅಧ್ವರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಿಂಸೆ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಯಾಸ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಅಧ್ವರ ಶಬ್ದವು ಹದಿನಾರು ಅಂತರಿಕ್ಷನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೧೦) ಹದಿನೈದು ಯಜ್ಞನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅಧ್ಯರ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ—

ಅಧ್ಯಯುರಧ್ಯರಯುರಧ್ಯರಂ ಯುನಕ್ತ್ಯಧ್ಯರಸ್ಯ ನೇಶಾಧ್ಯರಂ ಕಾಮಯತ ಇತಿ ವಾ |
ಅಪಿ ವಾಧೀಯಾನೇ ಯುರುಪಬಂಧಃ ಅಧ್ಯರ ಇತಿ ಯಜ್ಞನಾಮ | ಧ್ವರತಿರ್ಗಂಸಾಳಮ್
ತತ್ರೈತಿವೇಧಃ || (ನಿ. ಗ-೮)

ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಎಂದರೆ [ಅಧ್ಯರಯು ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ರಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಆಕಾರವು ಲೋಪವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯು ಎಂದಾಗಿರುವುದು. ಯಜ್ಞಕರ್ಮವನ್ನು ಸೇರಿಸುವವನು ಎಂದರೆ ಯಾವ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಕರ್ಮಗಳು ನಡೆಯಬೇಕೋ ಅವುಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಮುಕ್ತಿಯಿರುವ ಮಾರ್ಗದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವವನು ಎಂದರ್ಥವು. ಅಥವಾ ಯಜ್ಞವು ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರುವಂತೆ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಕೊಳ್ಳುವನು. ಅಥವಾ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿರುವರು.

ಅಧ್ಯಯವಃ ಸಃ ಪೂರ್ಣಾಂ ಅಸಿಚಂ ವಶ್ಯಿ—ಎಲೈ ಅಧ್ಯಯಗಳೇ, ಆ ದ್ರವಿಣೋದನೇಂಬ ದೇವನು ಪೂರ್ಣವಾದ ಸೋಮರಸದ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸೋಮಾಹುತಿಯನ್ನು ದ್ರವಿಣೋದನಿಗಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿ ಎಂದು ಯಜಮಾನನು ಅಧ್ಯಯಗಳೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿ ಹೇಳುವನು.

ತಸ್ಯೈ ಏತಂ ಭರತೆ ತದ್ವತಃ ದದಿಃ—ಎಲೈ ಅಧ್ಯಯಗಳೇ, ಆ ದ್ರವಿಣೋದನಿಗೆ ಈ ಸೋಮರಸದ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಎಂದರೆ ಅರ್ಪಿಸಿರಿ. ಆ ಸೋಮರಸದ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ದ್ರವಿಣೋದನು ನಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ದ್ರವಿಣೋದಃ ದೋಶ್ಯಾತ್ ಮತುಃಃ ಸೋಮಂ ಪಿಬ—ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನನು ದ್ರವಿಣೋದನನ್ನೇ ಸಂದೋಧಿಸಿ, ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ, ಹೋತೃವೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಈ ಯಾಗದಲ್ಲಿ (ಅಥವಾ ಹೊಮ್ಮದಲ್ಲಿ) ಇಹ (ಆಶ್ರಯವು) ಮಾಸಾಧಿಮಾನಿಗವಾದ ಮತುದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವನು. ಇದರಂತೆಯೇ ಮುಂದಿನ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪೋತೃವೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಯ ಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಅದರ ಮುಂದಿನ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನೇಷ್ಠವೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಯ ಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಅದರ ಮುಂದಿನ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಚತುರ್ವಾಪಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸೋಮವನ್ನು ಮತುದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಪಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಠಃ ||

ಯಮು ಪೂರ್ವಮುದುವೇ ತಮಿದಂ ಹುವೇ ಸೇದು ಹವ್ಯೋ ದದಿಯೋ ವಾಮು
ಪತ್ಯತೇ |
ಅಧ್ಯಯುಗಳಿಃ ಪ್ರಸ್ಯತಂ ಸೋಮ್ಯಂ ಮಧು ಪ್ರೋತ್ರಾತ್ಸೋಮಂ ದ್ರವಿಣೋದಃ
ಪಿಬ ಮತುಃಃ || ೨ ||

|| ಪದವಾಃ ||

ಯಂ | ಊಂ ಇತಿ | ಪೂರ್ವಂ | ಅಹುವೇ | ತಂ | ಇದಂ | ಹುವೇ | ಸಃ | ಇತ್ | ಊಂ ಇತಿ | ಹವ್ಯಃ |

ದದಿಃ | ಯಃ | ನಾಮ | ಪತ್ಯತೇ |

ಅಧ್ಯಯುರ್ಯುಧಿಃ | ಪ್ರಸ್ಮಿತಂ | ಸೋಮ್ಯಂ | ಮಧು | ಪ್ರೋತ್ತಾತ್ | ಸೋಮಂ | ದ್ರವಿಣೋದಃ |

ಪಿಬ | ಋತುರ್ಯುಧಿಃ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ದ್ರವಿಣೋದೋ ಯಮು ಯಂ ತ್ವಾಮೇವ ಪೂರ್ವಂ ಹೋತೃಕರ್ತೃಕೇ ಸೋಮಯೋ-
ಗೇಽಹುವೇ | ಅಹುತವಾನಸ್ಮಿ ಇದಂ ಸಂಪ್ರತಿ ತಂ ತನೋವ ಪೋತೃಕರ್ತೃಕೇ ಸೋಮಯಾಗೇ ಹುವೇ |
ಅಧ್ಯಯಾಮಿ | ಸೇತ್ ಸ ಏವ ದ್ರವಿಣೋದಾ ಹವ್ಯೋ ಹ್ಯಾತವ್ಯಃ || ಉ ಇತಿ ಪೂರ್ವಣೇ || ದದಿರಭಿಷ್ಟು-
ಫಲಸ್ಯ ದಾತಾ ಯೋ ನಾಮ ಯಃ ಖಲು ಪತ್ಯತೇ ದೇವತಾತ್ವೇನೇಷ್ಟೇ ತಸ್ಮೈ ದ್ರವಿಣೋದಸೇ
ಸೋಮ್ಯಂ ಸೋಮಾತ್ಮಕಂ ಮಧ್ಯಧ್ಯಯುರ್ಯುಧಿಃ ಪ್ರಸ್ಮಿತಂ ಪ್ರಣೀತಮಾಸೀತ್ | ಹೇ ದ್ರವಿಣೋದಃ
ಪೋತ್ತಾತ್ ಪೋತುರ್ಯಾಗಾದ್ಯತುಭಿರೂರ್ಜಸಂಕ್ಷುಕ್ತಃ ಸಹ ಸೋಮಂ ಪಿಬ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ದ್ರವಿಣೋದಃ—ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ) | ಯಮು—ಯಾವ ನಿನ್ನನ್ನೇ | ಪೂರ್ವಂ—ಹಿಂದೆ
(ಹೋತೃಕರ್ತೃಕವಾದ ಸೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ) | ಅಹುವೇ—ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಕರೆದಿದ್ದನೋ | ಇದಂ—ಈಗ (ಪೋತೃ
ಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲೂ ಸಹ) | ತಂ—ಅದೇ ನಿನ್ನನ್ನು | ಹುವೇ—ಕರೆಯುತ್ತೇನೆ | ಸೇತ್—ದ್ರವಿಣೋ
ದನಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಅದೇ ನೀನು | ಹವ್ಯಃ—ಅಹವನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದೀಯೆ | ಯೋ ನಾಮ—ಯಾವ
ಅದೇ ದೇವತೆಯು | ದದಿಃ—ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದನಂದು | ಪತ್ಯತೇ—ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆಯೋ | (ಅ ದ್ರವಿಣೋ
ದನಿಗಾಗಿ) ಸೋಮ್ಯಂ—ಸೋಮಮಯವಾದುದು | ಮಧು—ಮಾದಕವಾದುದು ಅದ ಹವಿಸ್ಸು | ಅಧ
ರ್ಯುಧಿಃ—ಅಧ್ಯಯುರ್ಯುಧಿ | ಪ್ರಸ್ಮಿತಂ—ತರಬ್ಬಟ್ಟಿದೆ | ದ್ರವಿಣೋದಃ—ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ | ಪೋತ್ತಾ
ತ್—ಪೋತೃಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲಿ | ಋತುರ್ಯುಧಿಃ—ಊರ್ಜಸಂಕ್ಷುಕ್ತವಾದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ | ಸೋಮಂ—
ಸೋಮವನ್ನು | ಪಿಬ—ಕುಡಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ, ಯಾವ ನಿನ್ನನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೋತೃಕರ್ತೃಕವಾದ ಸೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ
ಕರೆದಿದ್ದನೋ, ಈಗ ಪೋತೃಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲೂ ಸಹ ಅದೇ ನಿನ್ನನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತೇನೆ. ದ್ರವಿಣೋದನಂದು
ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಅದೇ ನೀನು, ಅಹವನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಯಾವ ದೇವತೆಯು ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದನಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ

ನಾಗದ್ವಾನೆಯೋ ಆ ದ್ರವಿಣೋದನಿಗಾಗಿ ಸೋಮನುಮನಾದುದೂ, ಮಾದಕವಾದುದೂ ಆದ ಹವಿಸ್ಸು ಅಧ್ವರ್ಯುಗಳಿಂದ ತರಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ, ಪೋತೃಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಊರ್ಜಸಂಕ್ಷುಕವಾದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಸೋಮನನ್ನು ಪಾನಮಾಡು.

English Translation.

He, whom I formerly invoked, and whom I now invoke, is verily worthy of invocation, for he is renowned as a benefactor; the Soma libation has been brought by the priests: drink, Dravinodas, along with the Ritus, the Soma, the offering of the Potri.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಯಂ ಉ ಪೂರ್ವಂ ಆಹುವೇ ಇದಂ ತಂ ಹುವೇ—ಹೇ ದ್ರವಿಣೋದೇ ಯಂ ಶ್ವಾಂ ದೋತ್ಯೈಕರ್ತೃಕೇ ಸೋಮಯಾಗೇ ಆಹೂತವಾನಸ್ವಿ ಸಂಪ್ರತಿ ತಮೇವ ಪೋತೃಕರ್ತೃಕೇ ಸೋಮಯಾಗೇ ಆಹ್ವಯಾಮಿ | ಯಜಮಾನನು ದ್ರವಿಣೋದದೇವತೆಯನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುವನು—ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ, ಹಿಂದೆ (ಹಿಂದಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ) ಹೋತೃಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪುತುಗಳೊಡನೆ ಸೋಮಪಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಈಗ ಪೋತೃವೆಂಬ ಪುತ್ರಿಜನು ಮಾಡುವ ಸೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಊರ್ಜಸಂಕ್ಷುಕ (ಕಾರ್ತಿಕ) ಮಾಸಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸಃ ಇತ್ ಹವ್ಯಃ ಉ—ಆ ದ್ರವಿಣೋದನೇ ಸೋಮಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಡಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದಾನೆ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಯೋ ನಾಮ ದದಿಃ ಪತ್ಯತೇ ಸೋಮ್ಯಂ ಮಧು ಅಧ್ವರ್ಯುಃ ಪ್ತಿಸ್ತಿ ತಂ—ಯಜಮಾನರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನೋ ಆ ದ್ರವಿಣೋದನಿಗಾಗಿಯೇ ರುಚಿಕರವಾದ ಸೋಮರಸಕ್ಕೆ ಅಧ್ವರ್ಯುಗಳೆಂಬ ಪುತ್ರಿಜರಿಂದ ತಂದು ಸಿದ್ಧಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು ಇರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ದ್ರವಿಣೋದೇ ಪೋತ್ರಾಕ್ ಪುತುಃ ಸೋಮಂ ಪಿಬ—ಹೇ ದ್ರವಿಣೋದೇ ಪೋತುರ್ಯಾಗಾರ್ಥ ಊರ್ಜಸಂಕ್ಷುಕೈಃ ಪುತುಃ ಸಹ ಸೋಮಂ ಪಿಬ | ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ, ಅಧ್ವರ್ಯುಗಳು ನಿನಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ತಂದು ಇರಿಸಿರುವ ಈ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಊರ್ಜ (ಕಾರ್ತಿಕ) ಮಾಸಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಪಾನಮಾಡು ಎಂದು ಯಜಮಾನನ ತ್ರೈಧನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇತ್ ಉ ಇತ್ ಉ ಎಂಬ ನಿವಾತಗಳು ಪಾದಪೂರ್ಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಯಾಸ್ತು ಯಥಾಪಿ ಪದಪೂರಣ ಇದಮು ತಮಃ | (ನಿ. ೧-೫) ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಉಕಾರಃ ಪದಪೂರಣಃ ಎಂದು ನಿರುಕ್ತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾರಾರಾದ ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ಮೇದ್ಯಂತು ತೇ ವಹ್ನಯೋ ಯೇಭಿರೀಯಸೇಽರಿಷಣ್ಯನ್ನೀಳಯಸ್ವಾ ವನಸ್ತತೇ ।
 ಆಯೂಯಾ ಧ್ಯಷ್ಟೋ ಅಭಿಗೂರ್ಯಾ ತ್ವಂ ನೇಷ್ಪಾತ್ಸೋಮಂ ದ್ರವಿಣೋದಃ
 ಪಿಬ ಯತುಭಿಃ ॥ ೩ ॥

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಮೇದ್ಯಂತು | ತೇ | ವಹ್ನಯಃ | ಯೇಭಿಃ | ಈಯಸೇ | ಅರಿಷಣ್ಯನ್ | ವೀಳಯಸ್ವ | ವನಸ್ತತೇ |
 ಆಯೂಯಾ | ಧ್ಯಷ್ಟೋ ಇತಿ | ಅಭಿಗೂರ್ಯಾ | ತ್ವಂ | ನೇಷ್ಪಾತ್ | ಸೋಮಂ | ದ್ರವಿಣೋದಃ |
 ಪಿಬ | ಯತುಭಿಃ ॥ ೩ ॥

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ದ್ರವಿಣೋದೋ ಯೇಭಿಯೈರ್ವಾಹೈರೀಯಸೇ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ॥ ತೇ ತವ ವಹ್ನಯೋ
 ಪೋಧಾರ ಇತಿ ಯಾಸ್ಯೇನೋಕ್ತತ್ವಾತ್ ॥ ನಿ. ೮-೩ ॥ ತೇ ಮೇದ್ಯಂತು | ತ್ವಪ್ಯಂತು | ಹೇ ವನಸ್ತತೇ
 ವನಾನಾಂ ಪತೇ ಅರಿಷಣ್ಯನ್ ಹಿಂಸಕನಾಂ ವೀಳಯಸ್ವ | ದೈಧೀಭವ | ಹೇ ಧ್ಯಷ್ಟೋ ಧರ್ಷಕ ಶ್ವಮಾ-
 ಯೂಯಾಗತೌ ಅಭಿಗೂರ್ಯೋದ್ಯಮ್ಯು ನೇಷ್ಪಾತ್ ನೇಷ್ಪಯಾಗಾದ್ವತುಭಿಃ ಸಹಃಸಂಕ್ಷು ಕ್ಯಃ ಸಹ
 ಸೋಮಂ ಪಿಬ ॥

॥ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ॥

ದ್ರವಿಣೋದಃ—ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ | ಯೇಭಿಃ—ಯಾವ ವಾಹಕರಿಂದ | ಈಯಸೇ—ಕರೆತರ
 ಲ್ಲುಡುತ್ತೀಯೋ | ತೇ ವಹ್ನಯಃ—ಆ ನಿನ್ನ ವಾಹಕರು | ಮೇದ್ಯಂತು—ತೃಪ್ತರಾಗಲಿ | ವನಸ್ತತೇ—
 ಅರಣ್ಯಗಳ ಅಧಿಪತಿಯೇ | ಅರಿಷಣ್ಯನ್—ಹಿಂಸಕನಾಗದೇ | ವೀಳಯಸ್ವ—ದೃಢವಾದ ಗಾತ್ರವುಳ್ಳವನಾಗು |
 ಧ್ಯಷ್ಟೋ—ಶತ್ರುಧರ್ಷಕನೇ | ತ್ವಂ—ನೀನು | ಆಯೂಯಾ—ಬಂದು | ಅಭಿಗೂರ್ಯು—ನಮ್ಮ ಯಾಗವನ್ನು
 ಅನುಮೋದಿಸಿ | ನೇಷ್ಪಾತ್—ನೇಷ್ಪುಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲಿ | ಯತುಭಿಃ—ಸಹಃಸಂಕ್ಷು ಕರಾದ ದೇವತೆ
 ಗಳೊಡನೆ | ಸೋಮಂ—ಸೋಮರಸವನ್ನು | ಪಿಬ—ಪಾನಮಾಡು.

। ಛಾಂದಸಃ ।

ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ, ಯಾವ ವಾಹಕರಿಂದ ನೀನು ಕರೆತರಲ್ಪಡುತ್ತೀಯೋ, ಆ ನಿನ್ನ ವಾಹಕರು ತೃಪ್ತರಾ
 ಗಲಿ. ಎಲೈ ವನಸ್ತತಿಯೇ, ನೀನು ದೃಢವಾದ ಗಾತ್ರವುಳ್ಳವನಾಗು; ಆದರೆ ಹಿಂಸಕನಾಗಬೇಡ. ಶತ್ರುಧರ್ಷಕನೇ, ಎಲೈ

ನೀನು ಬಂದು ನಮ್ಮ ಯಾಗವನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸಿ, ನೇಷ್ಠೃಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಸಹಸಂಜ್ಞಕರಾದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡು.

English Translation.

May these your bearers, by whom you are borne along, be satisfied ; lord of the forest, be firm, doing no injury, steadfast of resolve; come, and being gracious, drink, Dravinodas, along with the Ritus, the Soma, the offering of the Neshtri.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ದ್ರವಿಸೋದಃ ಯೇಥಃ ಈಯಸೇ ತೇ ವಕ್ಷ್ಯಯಃ ಮೇದ್ಯಂತು | ಹೇ ದ್ರವಿಸೋದಃ ಯೈರ್ವಾಹಕೈಃ ನೇಯಸೇ ತವ ವೋಧಾರಃ ತೃಪ್ಯಂತು | ಎಲೈ ದ್ರವಿಸೋದನೇ, ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಯಾವ ಮುತ್ತಿಜರು ಯಜ್ಞವೇದಿಗೆ ತರುವನೋ ಅವರು ತೃಪ್ತರಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಮಕ್ಕಿಗೆ ಯಾಪ್ಯರು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ--

ವೇದ್ಯಂತು ತೇ ವಕ್ಷ್ಯಯೇ ವೋಧಾರೋ ಯೈರ್ವಾ ಸ್ಯಾರಿಷ್ಯನ್ ದೃಧೀಭನಾಯೋಯ ದೃಷ್ಟೋ-
ಅಭಿಗೋರ್ಯ ತ್ವಂ ನೇಕ್ಷ್ವೀಯಾದ್ವಿಷ್ಣೋದ್ರಿಷ್ಟೋಽಧಿಷ್ಠೋಽಧಿಷ್ಠಾಭವಃ ಧಿಷ್ಠಾ
ವಾಗ್ವಿಷೇದ್ಧಧಾತ್ಯೇರ್ಥೇ | ಧೀಸಾದಿನೀತಿ ವಾ | ಧೀಸಾನಿನೀತಿ ವಾ | ವನಸ್ತತ ಇತ್ಯೇನ-
ಮಾಹ್ಯವ ಹಿ ವನಾನಾಂ ಸಾತಾ ವಾ ಸಾಲಯಿತಾ ವಾ | ವನಂ ವನೋತೇ | ಸಿಬರ್ತುಃ
ಕಾಲ್ಯಃ ||

(೧. ೮-೩)

ಈ ನಿರ್ವಚನದ ಪ್ರಕಾರ ಮೇದ್ಯಂತು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಾಮಿದಾ ಸ್ನೇಹನೇ ತಸ್ಯ ಲೋಟಿ ಮೇದ್ಯಂತು ಇತಿ ಭವತಿ | ಸ್ನೇಹದಿಂದಿರುವ ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ಇಾಮಿದಾ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಮೇದ್ಯಂತು ಎಂಬ ರೂಪವು ನಿತ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಲೋಟ್ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪವು. ಸಂತೋಷಪಡಲಿ, ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಿ ಎಂದರ್ಥವು; ವಕ್ಷ್ಯಯಃ ವೋಧಾರಃ | ವಹಿಸು, ಧರಿಸು, ಹೊಂದು ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ವಹಿ ಪ್ರಾತೋ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ವಕ್ಷ್ಯ ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ವಕ್ಷ್ಯಯಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಹಿಸುವವರು ಎಂದರ್ಥವಾಗುವುದು. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧಾರವನ್ನು ವಹಿಸುವ ಅಶ್ವನೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ (ದ್ರವಿಸೋದ) ಯನ್ನು ವಹಿಸುವ ಮುತ್ತಿಗ್ವನರಿಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ; ಅರಿಷನ್ಯಾಃ-ಅಹಿಂಸ್ಯನ್ ಹಿಂಸಿಸಲ್ಪಡದಿರುವ ಎಂದೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ; ದೃಷ್ಟೋ-ತತ್ಪೂಜಾಂ ಧರ್ಷಯಿತಃ | ಶಕ್ತುಗಳನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡುವವನು ಎಂದು ದೃಷ್ಟು ಶಬ್ದದ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥವು.

ಧಿಷ್ಠ್ಯಃ ಧಿಷ್ಠ್ಯಃ ಧಿಷ್ಠಾ ವಾಕ್ | ಧಿಷ್ಠಾ ಎಂದರೆ ವಾಕ್ಯ ಎಂದರ್ಥವು. ತದರ್ಥಮಸೌ ಸಾದ್ಯತೇ ತಸ್ಯ ಸತ್ಯಾದುಪವಿಷ್ಠೋ ದೋತಾ ಕಂಸತಿ | ದೇವತೆಯ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಹೋತುವು ಕುಳಿತು ಸ್ತೋತ್ರ

ರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವುದರಿಂದ ಧಿಷ್ಣ್ಯಃ ಎಂದರೆ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವವನು ಎಂದು ಧಿಷ್ಣ್ಯಃ ಅಥವಾ ಧಿಸಣ್ಯ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು. ಅಥವಾ ಧೀಸಾದಿನೀತಿ ವಾ ಧೀಸಾನಿನೀತಿ ವಾ ಎಂದರೆ—ಧೀಃ ಎಂದರೆ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಅಥವಾ ಕರ್ಮ. ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅಥವಾ ಕರ್ಮ (ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮ) ದಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಧಿಷ್ಣ್ಯ ಎಂದೂ, ಧೀಃ ತಯೋಃ ಸೀದತಿ ಸನೋತಿ ವಾ ತನ್ನಿ ಮಿತ್ತತ್ಯಾತ್ | ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅಥವಾ ಕರ್ಮವು ಇವನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಅವುಗಳನ್ನು ತನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಧಿಷ್ಣ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಬಹುದೆಂದೂ ವಿವರಿಸಿದಾರೆ. ಧಿಷ್ಣ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ನೇಷ್ವನೇಬ ಮುಪ್ಪಿಜನು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸೋಮವಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವನಸ್ತತೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಂಜೋಧಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ವನಸ್ತುತಿಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಯುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ, ಏಷ ಹಿ ವನಾನಾಂ ಸಾತಾ ವಾ ಸಾಲಯಿತಾ ವಾ | ವನಂ ವನೋತೇಃ | ಯಸ್ಮಾತ್ ಏಷಃ ವನಾನಾಂ ವೃಕ್ಷಾದೀನಾಂ ಅಂತರ್ಗತೋಽಪಿ ಸಮರ್ಥೋಽಪಿ ದಗ್ಧಂ ನ ಶಾನಿ ದಹತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ಅಯಂ ತೇಷಾಂ ಸಾತಾರಕ್ಷಿತಾ ಸಾಲಯಿತಾ ವೇತಿ | ವನಶಬ್ದವು ಇದು, ನೆಲೆಸು ಎಂದರ್ಥವುಳ್ಳ ವನಭಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವನಸ್ತುತಿಯೆಂದರೆ ವೃಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನು ಅಥವಾ ಪಾಲಕನು. ಅಗ್ನಿಯು ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭೂತನಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ದಹಿಸದೆ ಕಾವಾಡುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ವನಸ್ತುತಿ—ವೃಕ್ಷಗಳ ಪಾಲಕನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು.

ಮತುಃಪಿಃ—ಕಾಲ್ಯಃ | ಮತುಗಳೆಂದರೆ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕಾಲವು. ಒಂದು ಸಂವತ್ಸರವನ್ನು ಸಮನಾದ ಅರುಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗವೂ ಎರಡು ಮಾಸಗಳನ್ನೂ ಕೆಳಗೊಂಡಿರುವ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕಾಲಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಅಂತಹ ಕಾಲವನ್ನೇ ಮತುಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಸಾದ್ಗೋತ್ರಾದ್ರುತ ಪೋತ್ರಾದನುತ್ತೋತ ನೇಷ್ವಾದಜುಷತ ಪ್ರಯೋ ಹಿತಂ |
ತುರೀಯಂ ಸಾತ್ರಮನ್ಯುಕ್ತಮುತ್ಯಂ ದ್ರವಿಣೋದಾಃ ಸಿಬತು ದ್ರಾವಿಣೋ-
ದಸಃ || ೪ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅಸಾತ್ | ಹೋತ್ರಾತ್ | ಉತ | ಪೋತ್ರಾತ್ | ಅಮತ್ತ | ಉತ | ನೇಷ್ವಾತ್ | ಅಜುಷತ | ಪ್ರಯಃ |
ಹಿತಂ |

ತುರೀಯಂ | ಸಾತ್ರಂ | ಅಮನ್ಯುಕ್ತಂ | ಅಮತ್ಯಂ | ದ್ರವಿಣೋದಾಃ | ಸಿಬತು | ದ್ರಾವಿಣೋದಸಃ || ೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅಭಾವಾಕೇಶ್ಯೇಯಂ | ಯೇ ದ್ರವಿಣೋದಾ ಹೋತ್ರಾದ್ವೀತುಯೋಗಾತ್ ಸೋಮಮಪಾತ್ ಪಿತನಾನ್ ಉತ ಕಿಂಚಿ ಪೋತ್ರಾತ್ಪೋತ್ರೋತುಯೋಗಾದಮತ್ರ ಸೋಮಂ ಪೀತ್ವಾಮಾದ್ಯತ್ | ಉತ ಅಪಿ ಚ ನೇಷ್ಟ್ರಾತ್ ನೇಷ್ಟ್ರಯೋಗಾದ್ವೀತಂ ದತ್ತಂ ಪ್ರಯೋ ದೇವಾನಾಮನ್ನ ರೂಪಂ ಸೋಮಮಪುಷತ | ಅಸೇವಿಷ್ಟ | ಸ ದ್ರಾವಿಣೋದಸೋ ಹವೀರೂಪದ್ರವಿಣಸ್ಯ ಪ್ರದಾತ್ಯಭ್ಯ ಋತ್ವಿಗ್ಯೋಽ ಹಿತೇ || ಋತ್ವಿ-ಜೋಽತ್ರ ದ್ರವಿಣೋದಸ ಉಚ್ಯಂತೇ ಹವಿಣೋ ದಾತಾರಸ್ತೇ ಚೈನಂ ಜನಯಂತಿ | ನಿ. ೮-೨ | ಇತಿ ಯಾಸ್ಯೇನೋಕ್ತತ್ಯಾತ್ || ತಾದ್ಯಶೋ ದ್ರವಿಣೋದಾ ಅಮೃತ್ವಂ ದಶಾಪವಿತ್ರೇಣಾಮೃತ್ವಮಮೃತ್ಯುಮು-ಮರಣಸಾಧನಂ ತುರಿಯಂ ಸಾತ್ರಂ ಚತುರ್ಥವಾತ್ರಸ್ಯಂ ಸೋಮಂ ಪಿಬತು ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

(ಯೇ—ಯಾವ ದ್ರವಿಣೋದನು) | ಹೋತ್ರಾತ್—ಹೋತ್ರಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲಿ | ಅಪಾತ್—ಸೋಮವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದನೋ | ಉತ—ಮತ್ತು | ಪೋತ್ರಾತ್—ಪೋತ್ರಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲಿ | ಅಮತ್ರ—ಸೋಮಪಾನದಿಂದ ತೃಪ್ತನಾದನೋ | ಉತ—ಮತ್ತು | ನೇಷ್ಟ್ರಾತ್—ನೇಷ್ಟ್ರಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲಿ | ಹಿತಂ—ಅರ್ಪಿತವಾದುದು | ಪ್ರಯೇ—ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅನ್ನ ಪ್ರಾಯುದು ಅದ ಸೋಮವನ್ನು | ಅಪುಷತ—ಸೇವಿಸಿದನೋ | (ಸಃ—ಅ ದ್ರವಿಣೋದನು) | ದ್ರವಿಣೋದಸಃ—ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ದ್ರವಿಣವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಋತ್ವಿಕ್ಯುಗಳಿಗಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆ | ದ್ರವಿಣೋದಾಃ—ಅದೇ ದೇವನು | ಅಮೃತ್ವಂ—ಅಹಂಸಿತವಾದುದು | ಅಮೃತ್ಯುಂ—ಮರಣರಹಿತವಾದುದು | ತುರಿಯಂ ಸಾತ್ರಂ—ಚತುರ್ಥವಾತ್ರವಾದುದು ಅದ ಸೋಮವನ್ನು | ಪಿಬತು—ಪಾನಮಾಡಲಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಯಾವ ದ್ರವಿಣೋದನು ಹೋತ್ರಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಸೋಮವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದನೋ ಮತ್ತು ಪೋತ್ರಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಸೋಮಪಾನದಿಂದ ತೃಪ್ತನಾದನೋ ಮತ್ತು ನೇಷ್ಟ್ರಕರ್ತೃಕವಾದ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವಾದುದು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅನ್ನ ಪ್ರಾಯವಾದುದು ಅದ ಸೋಮವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದನೋ ಅವನು ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ದ್ರವಿಣವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಋತ್ವಿಕ್ಯುಗಳಿಗಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಅದೇ ದೇವನು ಅಹಂಸಿತವಾದುದು, ಮರಣ ರಹಿತವಾದುದು, ಚತುರ್ಥವಾತ್ರವಾದುದು ಅದ ಸೋಮವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಲಿ.

English Translation.

Whether he has drink the Soma from the offering of the Hotri ; whether he has been exhilarated by the offering of the Potri ; whether he has been pleased with the (sacrificial) food presented as the act of the Neshtri ; still let Dravinodas quaff the unstrained amborsial cup the fourth offered by the priest.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಬುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಾವರುಣನೆಂಬ ಬುತ್ವಿಜನು ಅಚ್ಛಾವಾಕನೆಂಬ ಬುತ್ವಿಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವನು. ಹಿಂದಿನ ಮೂರು ಬುಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವಿಣೋದನೆಂಬ ದೇವತೆಯು ಹೋತೈ, ಪೋತೈ, ನೇಷ್ಯ ಎಂಬ ಬುತ್ವಿಜರು ಮಾಡುವ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಸೋಮವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಈ ಬುಕ್ಕಿನ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಹೇಳಿದೆ. ಈಗ ಬುತ್ವಿಜರು ಅರ್ಪಿಸುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸೋಮವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ತುರಿಯೆಂ ಪಾತ್ರೆಯಂ—ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸೋಮರಸ. ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಹೋತೈ, ಪೋತೈ, ನೇಷ್ಯ ಎಂಬ ಬುತ್ವಿಜರ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೂರು ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸೋಮರಸವೆಂದೂ ಈ ಬುತ್ವಿಜರು ಅರ್ಪಿಸುವ ಸೋಮರಸವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಮೃತೈಂ—ಅಮೃತ್ಯಂ, ಅಶುದ್ಧಂ, ಅಪೂರ್ಣಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಎಲೈ ದ್ರವಿಣೋದನೇ ಇದುವರೆಗೂ ಹೋತೈ, ಪೋತೈ, ನೇಷ್ಯಗಳೆಂಬ ಬುತ್ವಿಜರು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಸೋಮವು ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು ಎಂದರೆ ಅವರು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಸೋಮಪಾನದಿಂದ ನಿನಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈಗ ಬುತ್ವಿಜರು ಅರ್ಪಿಸುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ತೃಪ್ತನಾಗು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಮೃತ್ಯಂ—ಅಮರಣಸಾಧನಂ | ಯತ್ ಪೀತ್ಯಾ ನ ಮ್ನಿಯತೀ | ಅನುಸುಷ್ಯಯೋಗ್ಯಂ | ಮರಣವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವ ಎಂದರೆ ಈ ಸೋಮವನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮೃತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ದಿವ್ಯವಾದ ಸೋಮವು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದಲ್ಲ. ದೇವಯೋಗ್ಯವಾದುದು, ಅಮೃತಸಮಾನವಾದುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ದ್ರವಿಣೋದನಃ—ಹವೀರೂಪದ್ರವಿಣಸ್ಯ ಪ್ರದಾತಾರಃ | ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಬುತ್ವಿಜನರೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿರುವರು. ಯಾಸ್ಯರು ಸಹ—

ವಿತದಗ್ನಿಂ ದ್ರವಿಣೋದನಮಾಹೇತ್ಯೈತ್ರಿಜೋಽತ್ರ ದ್ರವಿಣೋದನ ಉಚ್ಯಂತೇ ಹವಿಷೋ
ದಾತಾರಸ್ತೇ ಚೈನಂ ಜನಯಂತಿ ||
(ನಿ. ೮-೨)

ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಗೂ ದ್ರವಿಣೋದನೆಂದು ಹೆಸರು. ಆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ ಬುತ್ವಿಜರಿಗೂ ದ್ರವಿಣೋದನೆಂದು ಹೆಸರು.

! ಸಂಹಿತಾಪಠಃ |

ಅವಾಂಚಮದ್ಯ ಯಯ್ಯಂ ಸ್ವನಾಹಣಂ ರಥಂ ಯುಂಜಾಥಾಮಿಹ ನಾಂ
ವಿಮೋಚನಂ |

ಪ್ರಂಕ್ತಂ ಹವೀಂಷಿ ಮಧುನಾ ಹಿ ಕಂ ಗತಮಥಾ ಸೋಮಂ ಪಿಬತಂ ವಾಜಿನೀ-
ವಸೂ || ೫ ||

! ಪದಪಠಃ |

ಅವಾಂಚಂ | ಅದ್ಯ | ಯಯ್ಯಂ | ಸ್ವನಾಹನಂ | ರಥಂ | ಯುಂಜಾಥಾಂ | ಇಹ | ನಾಂ |
ವಿಮೋಚನಂ |

ಪ್ರಂಕ್ತಂ | ಹವೀಂಷಿ | ಮಧುನಾ | ಆ | ಹಿ | ಕಂ | ಗತಂ | ಅಥ | ಸೋಮಂ | ಪಿಬತಂ | ವಾಜಿನೀ-
ವಸೂ ಇತಿ ವಾಜಿನೀವಸೂ || ೫ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಅದ್ಯಾಸ್ವಿನ್ನಹನಿ ಯಯ್ಯಂ ಯಯುಂ ಗಂತಾರಂ ಸ್ವನಾಹಣಂ ನೇತ್ರೋರ್ಯುಮ-
ಯೋರ್ವೋಧಾರಮಿಹ ಯಜ್ಞೇ ವಾಂ ಯುವಯೋರ್ವಿಮೋಚನಂ ವಿಮೋಚಯಿತಾರಂ ರಥಮವಾಂ-
ಚಂ ಯುಥಾವಾಗ್ವಪತಿ ತಥಾ ಯುಂಜಾಥಾಂ | ಕಿಂಚಿ ಮಧುನಾ ಸ್ವಾದುರಸೇನ ಹವೀಂಷಿ ಪ್ರಂಕ್ತಂ |
ಸಂಯೋಜಯತಂ | ಅಥ ಚಾ ಗತಂ | ಅಗಚ್ಛೇತಂ || ಹಿ ಕಮಿತಿ ಪ್ರೂರಣೇ || ಅಥಾಪಂತರಂ ಹೇ
ವಾಜಿನೀವಸೂ | ವಾಚ ಏವ ವಾಜಿನೀ | ಅಸ್ವೇನ ವಾಸಯಿತಾರೌ ಬಲವರ್ಧನಾ ನಾ ಸೋಮಂ ಪಿಬತಂ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

(ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇ) | ಅದ್ಯ—ಈ ಯಾಗಕಾಲದಲ್ಲಿ | ಯಯ್ಯಂ—ಸಂಚರಿಸ
ತಕ್ಕದ್ದು | ಸ್ವನಾಹಣಂ—ನೇತ್ರಗಳಾದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ವಹಿಸತಕ್ಕದ್ದು | ಇಹ—ನಮ್ಮ ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ |
ನಾಂ—ನಿಮ್ಮನ್ನು | ವಿಮೋಚನಂ—ತಂದಿಳಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಆದ | ರಥಂ—ರಥವನ್ನು | ಅವಾಂಚಂ—ನಮ್ಮ
ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರುವಂತೆ | ಯುಂಜಾಥಾಂ—ಹೂಡಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ | ಮಧುನಾ—ಮಧುರವಾದ ರಸದಿಂದ |
ಹವೀಂಷಿ—ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು | ಪ್ರಂಕ್ತಂ—ಸೇರಿಸಿ | ಆ ಗತಂ ಹಿ—ದಯನಾದಿ | ಅಥ—ಅಂತರ |
ವಾಜಿನೀವಸೂ—ಅನ್ನವನ್ನೂ ವಸತಿಯನ್ನೂ ಕೊಡತಕ್ಕ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇ | ಸೋಮಂ—
ಸೋಮರಸವನ್ನು | ಪಿಬತಂ—ಪಾನಮಾಡಿಂ.

| ಛಾಂದಸ್ |

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇ, ಈ ಯಾಗಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದೂ ನೇತ್ರೈಗಳಾದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ವಹಿಸತಕ್ಕದ್ದೂ, ನಮ್ಮ ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ತಂದಿಳಿಸತಕ್ಕದ್ದೂ ಆದ ರಥವನ್ನು ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರುವಂತೆ ಹೂಡಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರಿ. ಮಧುರವಾದ ರಸದಿಂದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನಂತರ ಅನ್ನವನ್ನೂ, ವಸತಿಯನ್ನೂ ಕೊಡತಕ್ಕ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನಿಗಳೇ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ.

English Translation.

Yoke to-day, Ashwins, your rolling car, conveying (you), the leaders (of the rite); and setting you down before us: mix the oblations with the sweet juice: come, you are affluent with (abundant) food, and the Soma.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಯಜಮಾನರೇ ಮುಂತಾದವರು ಅರ್ಪಿಸುವ ಸೋಮವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅದ್ಯ—ಅಸ್ತಿನೈಹನಿ ಯಜ್ಞೇ ವಾ | ಈ ದಿವಸ ಅಥವಾ ಈಗ ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥವು.

ನೈವಾಹಣಿ—ನೇತ್ರೋರ್ಯುರ್ವಯೋವೈರ್ಧಾರಂ | ಜನರಿಗೆ ನಾಯಕರಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಾದ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ವಹಿಸಿ ತರುವ ಎಂದರ್ಥವು. ಈ ಪದವು ರಥಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣಪದವು.

ಇಹ ವಾಂ ವಿನೋಚನಂ ರಥಂ ಆರ್ವಾಚಂ ಯುಂಜಾಥಾಂ—ಇಹ ಯಜ್ಞೇ ಯುಂಜೋಃ ವಿನೋಚಯಿಶಾರಂ ರಥಂ ಯಥಾ ಆರ್ವಾಚ ಭವತಿ ತಥಾ ಯುಂಜಾಥಾಂ | ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ ಈಗ ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಜ್ಞದ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನೀವು ಬರುವಂತೆಯೂ ನಿಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ನಮಗಿದುರಾಗಿ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟನಂತೆಯೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಎಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ರಥವು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಯಜ್ಞಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿ. ಈ ರೀತಿಯಾಗುವಂತೆ ನಿಮ್ಮ ರಥಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೂಡಿರಿ ಎಂದರ್ಥವು.

ವಾಜಿನೀವಸೂ—ವಾಜಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೯) ಅನ್ನೇನ ವಾಸಿಯಶಾರೌ ಬಲವರ್ಧನಾ ವಾ | ತಮ್ಮನ್ನು ಸೇವಿಸುವವರಿಗೆ ಅನ್ನವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪೋಷಿಸುವವರು ಅಥವಾ—ಬಲ ಅಥವಾ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವೃದ್ಧಿ ಮಾಡುವವರು ಎಂದರ್ಥವು.

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ನಮಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ತಿರುಗಿಸಿ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ. ಅನಂತರ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಸಿಖಿಯಾದ ಅಥವಾ ರುಚಿಕರವಾದ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ. ನೀವು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವರು ಅಥವಾ ಬಲವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವರು. ಇಂತಹ ನೀವು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸೋಮಪಾನಮಾಡಿರಿ ಎಂದು ಈ ಋಕ್ಕಿನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ಜೋಷ್ಯಗ್ನೇ ಸಮಿಧಂ ಜೋಷ್ಯಾಹುತಿಂ ಜೋಷಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಸ್ಯಂ ಜೋಷಿ
ಸುಷ್ಪತಿಂ ।

ವಿಶ್ವೇಭಿರ್ವಿಶ್ವಾ ಋತುನಾ ವಸೋ ಮಹ ಉಶನ್ತೇವಾ ಉಶತಃ ಸಾಯಯಾ
ಹವಿಃ ॥ ೬ ॥

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಜೋಷಿ | ಅಗ್ನೇ | ಸಂಘಧಂ | ಜೋಷಿ | ಅಹುತಿಂ | ಜೋಷಿ | ಬ್ರಹ್ಮ | ಜಸ್ಯಂ | ಜೋಷಿ |
ಸುಷ್ಪತಿಂ ।

ವಿಶ್ವೇಭಿಃ | ವಿಶ್ವಾನ್ | ಋತುನಾ | ವಸೋ ಇತಿ | ಮಹಃ | ಉಶನ್ | ದೇವಾನ್ | ಉಶತಃ |
ಸಾಯಯಾ | ಹವಿಃ ॥ ೬ ॥

। ಸಾಯಿಪಾಠಃ ।

ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಸಮಿಧಂ ಜೋಷಿ | ಜುಷಸ್ಯ | ಅಹುತಿಂ ಜೋಷಿ | ಜುಷಸ್ಯ | ಬ್ರಹ್ಮ ಶಸ್ಯಂ ಜಸ್ಯಂ
ಜನೇಭ್ಯೋ ಹಿತಂ ಜೋಷಿ | ಜುಷಸ್ಯ | ಸುಷ್ಪತಿಂ ಶೋಭನಸ್ತೋತ್ರಂ ಜೋಷಿ | ಜುಷಸ್ಯ | ಕಿಂಚಿ
ವಸೋ ಸರ್ವಪ್ರಾಪಾಪಾಸಂಧೂತ ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಉಶತಃ ಕಾಮಯಮಾನಾನ್ ಮಹೋ ಮಹತೋ
ವಿಶ್ವಾನ್ ಸರ್ವಾಸ್ತೇವಾನ್ ಉಶನ್ ಕಾಮಯಮಾನಸ್ತುತುತುನಾ ತಪಸ್ಯಸಂಕ್ಷುಕ್ತೇನ ಸಹ ತಥಾ
ವಿಶ್ವೇಭಿಃ ಸರ್ವೈರ್ದೇವೈಃ ಸಹ ಹವಿರ್ವಿಪೀರೂಪಂ ಸೋಮಂ ಸಾಯಯೇ ॥

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಅಗ್ನೇ— ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಸಮಿಧಂ—ಸಮಿತ್ತನ್ನು | ಜೋಷಿ—ಸೇವಿಸಿ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು |
ಅಹುತಿಂ—ಅಹುತಿಯನ್ನು | ಜೋಷಿ—ಸೇವಿಸು | ಬ್ರಹ್ಮ—ಶಸ್ತ್ರರೂಪವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು | ಜಸ್ಯಂ—
ಮಾನವರಿಗೆ ಹಿತವಾಗುವಂತೆ | ಜೋಷಿ—ಸೇವಿಸು | ಸುಷ್ಪತಿಂ—ಉತ್ತಮವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು | ಜೋಷಿ—
ಸೇವಿಸು | ವಸೋ—ಸಕಲರಿಗೂ ನಿವಾಸಭೂತನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಉಶತಃ—ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವರೂ |
ಮಹಃ—ಮಹದ್ಭೂತರೂಪದ ಕೂಡಿದವರೂ ಆದ | ವಿಶ್ವಾನ್ ದೇವಾನ್—ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ | ಉಶನ್—
ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ನೀನು | ಋತುನಾ—ತಪಸ್ಯಸಂಕ್ಷುಕ್ತನಾದ ದೇವತೆಯೊಡನೆಯೂ | ವಿಶ್ವೇಭಿಃ—ಸಮಸ್ತವಾದ
ದೇವತೆಗಳೊಡನೆಯೂ, ಹವಿಃ—ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ಸೋಮವನ್ನು | ಸಾಯಯಾ—ಪಾನಮಾಡು.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಸಮಿತ್ತನ್ನೂ, ಅಹುತಿಯನ್ನೂ, ಶಸ್ತ್ರರೂಪವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನೂ, ಉತ್ತಮವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನೂ ಸೇವಿಸಿ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು. ಅದರಿಂದ ಮಾನವರಿಗೆ ಹಿತವಾಗುವೆಂದೆ ಮಾಡು. ಸಕಲರಿಗೂ ನಿವಾಸಭೂತನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವರೂ, ಮಹದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರೂ ಅದ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಆವೇಕ್ಷಿಸುವ . ನೀನು ತಪಸ್ಸುಸಂಕ್ಷೇಪವಾದ ಋತು ದೇವತೆಯೊಡನೆಯೂ, ಉಳಿದ ಸಮಸ್ತವಾದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆಯೂ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ಸೋಮವನ್ನು ಪಾನಮಾಡು.

English Translation.

Be pleased, Agni, with the fuel ; be pleased with the oblation ; be pleased with the sacred prayer that is good for men ; be pleased with holy praise, asylum of all : Agni, willing (to accept oblations), render all the great gods desirous (of the same), and with them all, and with the Ritu drink the oblation.

| ವಿಕೀರ್ಷವಪಯಗಳು |

ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಸೋಮಪಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿತವಾಗಿರುವನು. ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನಾವು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನು (ಕಾಷ್ಠಗಳನ್ನು) ಸೇವಿಸು; ನಾವು ಅಹಿಸುವ ಅಹುತಿಯನ್ನು (ಹವಿಸ್ಸನ್ನು) ಸೇವಿಸು; ನಾವು ಪಠಿಸುವ ಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಪಡು; ಮತ್ತು ನಿನ್ನನ್ನು ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಉಚ್ಛರಿಸುವ ಉತ್ತಮವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಅದರದಿಂದ ಲಾಲಿಸು. ಈ ರೀತಿ ಸಂತೋಷ ಚಿತ್ತನಾದ ನೀನು ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು ನಿನಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುವ ಸೋಮರಸವನ್ನು ತಪಸ್ಸುಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಪಾನಮಾಡು. ಎಂದು ಈ ಮಕ್ಕಿನು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸಮಿಥಂ—ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹೆನ್ನಾಗಿ ಒಣಗಿದ ಕಾಷ್ಠಗಳು. ಈ ಕಾಷ್ಠಗಳು ಅಗ್ರ (ತುದಿ) ಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅಶ್ವತ್ಥ, ಪಲಾಶ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವೃಕ್ಷಗಳ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮ—ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ತೋತ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡುವ ಶಸ್ತ್ರರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರವೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅರ್ಥವನರಣೆ ಮಾಡಿದಾರೆ.

ಮೂವತ್ತೆಂಟನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಉದುಷ್ಯ ಇತ್ಯೇಕಾದರ್ಚನಂ ಪಷಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಮದಂ ತ್ರೈಪ್ತುಭಂ ಸವಿತ್ಯದೇವತಾಕಂ |
ಅತ್ರಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ | ಉದುಷ್ಯ ಏಕಾದಶ ಸಾವಿತ್ರಮಿತಿ || ಪೂರ್ಣೇ ದಶರಾತ್ರೇ ಪಷ್ಠೇಽಹನಿ ವೈಶ್ವದೇ-
ವಶಸ್ತು ಏತತ್ಸೂಕ್ತಂ ಸಾವಿತ್ರನಿವಿದ್ಯಾನೀಯಂ | ಪೂರ್ಣೈಶ್ವೇದಿತಿ ಖಂಡೇ ಸೂಕ್ತಿಕಂ | ಪಷ್ಠಸ್ಯೋದುಷ್ಯ
ದೇವ ಇತಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಮದಂ | ಅ. ೮-೮ | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ಉದುಷ್ಯಃ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಅರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ
ಹನ್ನೊಂದು ಬುಕ್ಕುಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃಹ್ಯಮದನು ಬುಹಿಯು; ಸವಿತ್ಯವು ದೇವತೆಯು; ತ್ರಿಪ್ತುವ್
ಭಂದಸ್ತು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಯಲ್ಲಿ—ಉದುಷ್ಯಃ ಏಕಾದಶ ಸಾವಿತ್ರಂ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಪೂರ್ಣವೆಂಬ ದಶರಾತ್ರ
ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅರನೆಯ ದಿನಸ ವೈಶ್ವದೇವಶಸ್ತುಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ ಸವಿತ್ಯದೇವತಾಕವಾದ ನಿವಿನ್ಯಂತ್ರಗಳಿಗಾಗಿ
ಈ ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರದ—ಪೂರ್ಣೈಶ್ವೇದಿತ್ಯಾ ಎಂಬ ಖಂಡದ
ಪಷ್ಠಸ್ಯೋದುಷ್ಯ ದೇವ ಇತಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಮದಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೮-೮).

ಸೂಕ್ತ—೩೮

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೪ || ಸೂಕ್ತ—೩೮ ||

ಅಪ್ಪಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೮ || ವರ್ಗ—೨, ೩ ||

|| ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಬುಕ್ಕುಂಪು—೧೧ ||

|| ಬುಹಿ—ಗೃಹ್ಯಮದಃ ||

|| ದೇವತಾ—ಸವಿತಾ ||

|| ಭಂದಃ—ತ್ರಿಪ್ತುವ್ ||

| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಉದುಷ್ಯ ದೇವಃ ಸವಿತಾ ಸನಾಯ ಶಶ್ವತ್ತಮಂ ತದಪಾ ನಹ್ನಿರಸ್ಯಾತ್ |

ನೂನಂ ದೇವೇಭ್ಯೋ ವಿ ಹಿ ಧಾತಿ ರತ್ನಮುಘಾಭಃದ್ವೀತಿಯೋತ್ರಂ ಸ್ತುಸ್ಮಾ || ೧ ||

| ಪದಪಾಠಃ |

ಉತ್ | ಊಂ ಇತಿ | ಸ್ಯಃ | ದೇವಃ | ಸವಿತಾ | ಸನಾಯ | ಶಶ್ವತ್ಸತಮಂ | ತಸ್ಯಾಪಾಠಃ | ಪಹ್ನಿಃ |

ಅಸ್ಯಾತ್ |

ನೂನಂ | ದೇವೇಭ್ಯಃ | ವಿ | ಹಿ | ಧಾತಿ | ರತ್ನಂ | ಅಘ | ಅ | ಅಘಪಾಠಃ | ವೀತಿಯೋತ್ರಂ | ಸ್ತುಸ್ಮಾ || ೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸ್ಯಃ ಸ ದೇವೋ ದ್ಯೋತಮಾನಃ ಸವಿತಾ ಸನಾಯಿ ಲೋಕಾನಾಂ ಪ್ರಸನಾಯಾನುಜ್ಞಾಯೈ ಶಶ್ವ-
ತ್ರವಂ ಪ್ರತಿದಿನಮುದಿಸ್ತಾತ್ | ಉತ್ತಿಷ್ಠತಿ | ಕೀದ್ಯಶಃ ಸವಿತಾ | ತದಪಾಃ ತತ್ರೈಸವಕರಾಃ || ಅಪಃ ಅಶ್ವೈ ಇತಿ
ಕರ್ಮನಾಮಸು ಪಾಶಾತ್ || ವಹ್ನಿರ್ವೋಧಾ ಜಗತಾಂ | ಕಿಂಚಿ ನೂನಂ ಸಂಪ್ರತಿ ದೇವೇಭ್ಯಃ ಸ್ತೋತ್ರೈ-
ಭ್ಯೋ ರತ್ನಂ ಧನಂ ವಿ ಹಿ ಧಾತಿ | ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ || ಹೀತಿ ಪೂರಣೇ || ಅಥ ಅಪಿ ಚಿ ವೀತೀಹೋತ್ರಂ
ಕಾಂತಯಂಜುಂ ಯಜಮಾನಂ ಸ್ವಸ್ತಾವವಿನಾಶೇ ಕ್ಷೇಮೋಽಭಜತ್ | ಧಾಗಿನಂ ಕರೋತು | ಯದ್ಯಪಿ
ಸ್ವಸ್ತಿತದ್ಯೋ ವಿಭಕ್ತ್ಯಂತನಿರ್ದಿಷ್ಟಶಬ್ದಪರಸ್ತಥಾಪ್ಯಪರ್ಯವಸಾನಾದರ್ಥಪರೋ ಭವತಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ತದಪಾಃ—ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕರ್ಮವುಳ್ಳವನೂ | ವಹ್ನಿಃ—ಜಗತ್ತಿನ ಹೊರೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿರುವವನೂ |
ಸ್ಯಃ—ಪ್ರಸಿದ್ಧನೂ | ದೇವಃ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನನೂ ಆದ | ಸವಿತಾ—ಸವಿತೃವು | ಸನಾಯಿ—ಲೋಕದ
ಪ್ರಸವಕ್ಕಾಗಿ | ಶಶ್ವತ್ತೈವಂ—ಪ್ರತಿದಿನವೂ | ಉತ್ ಅಸ್ತಾತ್—ಉದಯಿಸಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ | ನೂನಂ—
ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ | ದೇವೇಭ್ಯಃ—ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ | ರತ್ನಂ—ಧನವನ್ನು | ವಿ ಹಿ ಧಾತಿ—ಕೊಡುತ್ತಾನೆ |
ಅಥ—ಮತ್ತು | ವೀತೀಹೋತ್ರಂ—ಯಜ್ಞ ಕರ್ತನಾದ ಯಜಮಾನನನ್ನು | ಸ್ವಸ್ತಾ—ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಿ | ಆ
ಅಭಜತ್—ಭಾಗಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಿ.

|| ಛಾಂದಸ್ ||

ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕರ್ಮವುಳ್ಳವನೂ, ಜಗತ್ತಿನ ಹೊರೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿರುವವನೂ, ಪ್ರಸಿದ್ಧನೂ, ಪ್ರಕಾಶ
ಮಾನನೂ ಆದ ಸವಿತೃವು ಲೋಕದ ಉತ್ತಿಷ್ಠಿಗಾಗಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಉದಯಿಸಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಸ್ತೋತ್ರ
ಗಳಿಗೆ ಧನದಾತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಯಜ್ಞ ಕರ್ತನಾದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಕ್ಷೇಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ.

English Translation.

In truth, the divine Savitri, the bearer (of the world), has
perpetually been present for the generation (of mankind), for such is his
office: verily he grants wealth to the pious (worshippers); may he,
therefore, bestow upon the offerer of the oblation (sufficient) for his well-
being.

|| ವೀತೀಹೋತ್ರಂ ||

ದೇವಃ ಸವಿತಾ—ಯಾಸ್ಯರು ಸವಿತೃದೇವತೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ—ಸವಿತಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಸವಿತಾ |
ಅದಿತ್ಯೋಽಪಿ ಸವಿತೋಚ್ಛೇತೇ (ನಿ. ೧೦-೩೧, ೩೨, ೩೩) ಎಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಉತ್ತಿಷ್ಠಿಮಾಡುವವನು,
ಸಕಲ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನು. ಅದಿತ್ಯನೂ (ಸೂರ್ಯನೂ ಕೂಡ) ಸವಿತೃವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು ಎಂದು
ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪುಗ್ಗೀದದಲ್ಲಿ ಹೆನ್ನೊಂದು ಸೂತ್ರಗಳೂ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಸೂತ್ರಗಳ ಭಾಗಗಳೂ ಸವಿತ್ಯದೇವತೆಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತವೆ. ಆಗತಾನೆ ಉದಯನಾಗುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನೇ ಸವಿತ್ಯದೇವತೆಯೆಂದೂ ಅನಂತರ ಸೂರ್ಯನೆಂದೂ ಛಾಪ್ಯಕಾರರ ಅಭಿಮತವು. ಸವಿತ್ಯವು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಸುಪರ್ಣಮಯನಾದ ದೇವತೆ. ಅವನ ಕಣ್ಣು (ಪು. ಸ. ೧-೩೫-೮) ಶೈಗಳೂ (೧-೩೫-೯, ೧೦) ನಾಲಿಗೆ (೬-೬೧-೩) ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸುಪರ್ಣಮಯವೆಂದು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಅವನ ರಥವೂ ಸ್ವರ್ಣಮಯವಾದುದು (೧-೩೫-೨, ೫).

ಸವಿತ್ಯದೇವನ ತೇಜಸ್ಸು ಅಪಾರವಾದುದು. ಅವನ ಸುಪರ್ಣಮಯನಾದ ಕಾಂತಿಯು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಬೆಳಗುವುದು. ಅವನು ತನ್ನ ಹಿರಣ್ಯಮಯನಾದ ತೋಳುಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿद्रಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಕಲ ಜೀವರಾಶಿಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ (೨-೩೮-೨; ೪-೫೩-೩, ೪; ೬-೬೧-೧, ೫; ೬-೪೫-೨). ಅವನು ತನ್ನ ಸುಪರ್ಣಮಯ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಅವಲೋಕಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ (೧-೩೫-೨, ೩) ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ ಹಂದ್ರಕೇಶನಾದ ಸವಿತ್ಯವು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಸತತವೂ ಬಿಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ (೧೦-೧೩೯-೧) ಅವನು ವಾಯುಮಂಡಲವನ್ನೂ, ಆಕಾಶವನ್ನೂ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಮೂರು ಊರ್ವರೂಪದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೂ ಮೂರುಸಲ ಸುತ್ತಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ (೪-೫೩-೫); ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅವುರಕ್ಷವನ್ನೂ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನೂ ಕೊಡುವವನು ಅವನೇ (೪-೫೪-೨). ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಂತೆ ಸವಿತ್ಯನನ್ನೂ ದ್ರುಪ್ತುಷ್ಠ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿಯೂ (೫-೮೨-೪) ಪಾಪವಿಮೋಚನೆಗಾಗಿಯೂ (೪-೫೪-೩) ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ನೀರು ಮತ್ತು ಗಾಳಿಗಳು ಅವನ ನಿಯಮಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟಿವೆ (೨-೩೮-೨). ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ಇವನ ಮೇಲ್ಬಂಕ್ತಿಯನ್ನ ನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ (೫-೮೧-೩). ಅವನ ಮನೋನಿರ್ಧಾರವನ್ನೂ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೂ ಇಂದ್ರ, ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಅರ್ಯಮಾ, ರುದ್ರ ವೊದಲಾದವರೂ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲಾರರು (೨-೩೮-೬, ೯; ೫-೮೩-೨) ವಸುಗಳು, ಅದಿತಿ, ವರುಣ, ಮಿತ್ರ, ಅರ್ಯಮಾ ಇವರುಗಳು ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾರೆ (೬-೩೮-೩, ೪) ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯರಂತೆ ಸವಿತ್ಯವು ಚರಾಚರವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನು (೪-೫೩-೬). ಸರ್ವರೂ ಬಯಸುವ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವನ ಅಧೀನ. ಅವನೇ ಸ್ವರ್ಗ, ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಆಕಾಶಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಶುಭವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ (೧-೨೪-೩; ೨-೫೧-೧); ಇತರ ದೇವತೆಗಳಂತೆ ಇವನೂ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಅಧಾರಭೂತನು (೪-೫೩-೨; ೧೦-೧೫೯-೪) ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಅಧಾರಭೂ (೪-೫೪-೪) ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಬಂಧಿಸಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಇಟ್ಟಿದಾನೆ ಮತ್ತು ಆಕಾಶವನ್ನು ತೊಲೆ ತೆರಳುಗಳಿಂದ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾನೆ (೧೦-೧೪೯-೧).

ಸವಿತ್ಯವು ವ್ಯಸಿಕ್ಕಾರಕನಾದುದರಿಂದಲೂ, ವಾಯುಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇವನ ಪಥವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನದೇವತೆಯೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ (ಶ. ಬ್ರಾ. ೧೨-೩-೫-೧) ಸವಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎಂಬವರಿಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ದೇವತೆಯೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಕೈತ್ತಿರಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ (೧-೬-೪-೧) ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ ಸವಿತ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಪು. ಸಂ. ೩-೬-೨೦-೧ನೆಯ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸವಿತ್ಯನ ಓಜಸ್ವನ್ನೂ, ಮಹಿಮೆಯನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಮಾಡಿ ಅವನ ಓಜಸ್ಸು ಸಮಸ್ತರನ್ನೂ ತ್ರೇಸರಿ ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರವೇ ಗಾಯತ್ರಿಯೆಂದು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ವೇದಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಿಸಿದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸವಿತ್ಯಶಬ್ದದ ಐತೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಶಬ್ದವು ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವ

ರೂಢಿ ಇರುವುದು. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಚೇತನವನ್ನು ಒಟ್ಟುಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಚಲನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಸೂರ್ಯನ ಒಂದು ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಸವಿತ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು. ಸೂರ್ಯನು ಈ ಸ್ವೂಲವಾದ ಮತ್ತು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಪರಿದೃಶ್ಯಮಾನವಾದ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ಮಂಡಲವೆಂತಲೂ, ಸವಿತ್ಯನು ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾದ ಆ ಸೂರ್ಯನ ದೈವೀಶಕ್ತಿಯೆಂತಲೂ ಕೆಲವರ ಮತವಾಗಿದೆ.

ಸವಿತ್ಯದೇವತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಾವು ಋ. ಸಂ. ೩-೬೨-೧೦ (ಗಾಯತ್ರೀ) ಎಂಬ ಋಕ್ಯನ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವೆವು.

ಸವಾಯಿ—ಲೋಕಾನಾಂ ಪ್ರಸವಾಯಿ | ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ನಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರ್ಥವು. ಸೂರ್ಯನು (ಸವಿತ್ಯನು) ಉದಯಿಸದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಯಾಗಲಿ, ಸಂಚಾರಾದಿ ವ್ಯವಹಾರಗಳಾಗಲಿ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಲೋಕದ ಸಮಸ್ತ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೂ ಸವಿತ್ಯನೇ ಕಾರಣಭೂತನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ತದಪಾಃ—ಅಪಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ಐ. ೩-೨) ಇಲ್ಲಿ **ತದಪಾಃ—ಆ** ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾದವನು ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತನು ಎಂದರ್ಥವು.

ವಹ್ಮಿಃ—ವಹ ಪ್ರಾಣೇಣಿ ಎಂಬ ಧಾತುನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ವಹ್ಮಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಹಿಸುವವನು ಎಂದರೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು. ಎಂದರೆ ಈ ಸವಿತ್ಯದೇವನಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತಿನ ಸಕಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ನಡೆಯುವುವು. ಇವನೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಧಾರಕನಾಗಿಯೂ, ಪೋಷಕನಾಗಿಯೂ ಇರುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ದೇವೇಭ್ಯಃ—ಸ್ಮೋತ್ತೇಭ್ಯಃ | ದೇವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಮರು— ದೇವೋ ದಾನಾದ್ವಾ ದೀಪನಾದ್ವಾ ದ್ಯೋತನಾದ್ವಾ ದ್ಯುಷ್ಠಾನೋ ಭವತೀತಿ ವಾ | ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಎಂದರೆ ದೇವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವವನು ಎಂದರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವನಾದ್ದರಿಂದಲಾಗಲಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಹೊಗಳುವುದರಿಂದಾಗಲಿ, ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇರುವನಾದ್ದರಿಂದಾಗಲಿ ದೇವನೆಂಬ ಹೆಸರು ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿರುವರು. ಪ್ರಕೃತ ಋಕ್ಯನಲ್ಲಿ ದೀಪನ ಅಥವಾ ದ್ಯೋತನವೆಂದರೆ ಸವಿತ್ಯದೇವನ ಗುಣವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ದೇವತೆಯ ಗುಣವರ್ಣನೆಮಾಡುವ ಎಂದರೆ ಸ್ಮೋತ್ರಮಾಡುವ ಋಕ್ಯನಿಂದಲೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರತ್ನಂ—ರಮಣೀಯಂ ಧನಂ | ಮನೋಹರವಾದ ಎಂದರೆ ಜನರಿಗೆ ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಧನವೆಂದರ್ಥವು.

ವೀತಿದೋತ್ರಂ—ಕಾಂತಯಜ್ಞಂ ಯಜಮಾನಂ | ಯಜ್ಞವನ್ನು ಆವೇಕ್ಷಿಸುವ ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆವೇಕ್ಷಿಸುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಶ್ವಸ್ತೌ—ಅವಿನಾಶೇ ಕ್ಷೇಮೇ | ಶ್ವಸ್ತೀತ್ಯವಿನಾಶಿ ನಾಮ ಎಂದು ಯಾಸ್ಮರ ನಿರ್ವಚನವಿದೆ (ಐ. ೩-೨೧) ನಾಶವಾಗದಿರತಕ್ಕ ಕ್ಷೇಮ ಅಥವಾ ಧನವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಂಪತ್ತು.

ತಪದಾಃ ವಹ್ನಿಃ ಸ್ಯಃ ದೇವಃ ಸವಿತಾ ಸವಾಯಿ ತಶ್ಚತ್ವಮಂ ಉತ್ ಅಪ್ತಾತ್—ಈ ಸವಿತ್ವದೇವನು ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತನಾದವನು, ಜಗತ್ತನ್ನು ಪೋಷಿಸುವವನು. ಇಂತಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಸವಿತ್ವದೇವನು ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಾಪನೆ ಸಮಸ್ತವ್ಯಾಪಾರಾದಿಗಳು ನಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಉದಯವಾಗುತ್ತಾನೆ.

ನೂನಂ ದೇವೇಧ್ಯಃ ರತ್ನಂ ವಿ ಹಿ ಧಾತಿ—ಈ ದೇವನು ಈಗ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಋಷಿಗೃಹವನಾನುರಾಗಿ ರಮಣೀಯವಾದ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಅಥ ವೀಶಿಹೋತ್ರಂ ಸೈಸ್ತೌ ಅ ಅಥವತ್—ಅಥ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ದೇವನು ತನ್ನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಜ್ಞಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅವೇಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಕ್ಷೇಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಲಿ ಎಂದರೆ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಕ್ಷೇಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಹಿ—ಹಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪಾದಪೂರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಹಿ ಶ್ರುತ್ವಯೇ ದೇವ ಊರ್ಧ್ವಃ ಪ್ರ ಬಾಹವಾ ಪೃಥುಪಾಣಿಃ ಸಿಸರ್ತಿ |
ಅಪಶ್ವಿದಸ್ಯ ವ್ರತ ಆ ನಿಮ್ನಗ್ರಾ ಅಯಂ ಚಿದ್ವಾತೋ ರಮತೇ ಪರಿಜ್ಞನ್ || ೨ ||

| ಪದಪಾಠಃ |

ವಿಶ್ವಸ್ಯ | ಹಿ | ಶ್ರುತ್ವಯೇ | ದೇವಃ | ಊರ್ಧ್ವಃ | ಪ್ರ | ಬಾಹವಾ | ಪೃಥುಪಾಣಿಃ | ಸಿಸರ್ತಿ |
ಅಪಃ | ಚಿತ್ | ಅಸ್ಯ | ವ್ರತೇ | ಆ | ನಿಮ್ನಗ್ರಾಃ | ಅಯಂ | ಚಿತ್ | ವಾತಃ | ರಮತೇ | ಪರಿಜ್ಞನ್ ||

| ಸಾಯುಜಭಾಷ್ಯಂ |

ದೇವೋ ದ್ಯೋತಮಾನಃ ಸವಿತಾ ಪೃಥುಪಾಣಿರ್ಮಹತ್ವರೋ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ವಯೇ ಜಗತಃ ಸುಖಾಯೋರ್ಧ್ವ ಉದ್ಧತಃ ಸನ್ ಬಾಹವಾ ಬಾಹೂ ಪ್ರಸಿಸರ್ತಿ | ಪ್ರಸಾರಯತಿ | ಅಪಶ್ವಿತ್ ಅಪೋಽಪ್ಯಸ್ಯ ವ್ರತೇ ಪ್ರಸವಾಪ್ಯೇ ಕರ್ಮಣಿ ಸತಿ || ವ್ರತಂ ಕರ್ಮರಮಿತಿ ತನ್ನಾಮುಸು ಪಾಪಾತ್ || ಅ ಸ್ಯಂದಂಕ ಇತಿ ಶೇಷಃ | ಶಾಕ್ಲ ನಿಮ್ನಗ್ರಾ ನಿತರಾಂ ಶೋಧಯತ್ಪ್ರೋ ಗಂಗಾದಿರೂಪೇಣ ಜಗತ್ಪ್ರವಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಯಂ ಚಿದ್ವಾತೋಽಯಮಸಿ ವಾಯುಃ ಪರಿಜ್ಞನ್ ಪರಿಶೋ ಗತೇ ವ್ಯಾಪ್ತೋಽತರಿಷ್ಟೇ ರಮತೇ ||

| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

ದೇವಃ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ಸವಿತೃವು | ಪೃಥುಪಾಣಿಃ—ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಕರ (ಕಿರಣ) ವುಳ್ಳವನಾಗಿ |
ವಿಶ್ವಸ್ಯ—ಜಗತ್ತಿನ | ಶ್ರುಷ್ಯಯೇ ಹಿ—ಸುಖಕ್ಕಾಗಿಯೇ | ಊರ್ಧ್ವಃ—ಮೇಲೆದ್ದು ಉದಯಿಸಿ |
ಜಾಹವಾ—ತನ್ನ ಬಾಹುಗಳನ್ನು | ಪ್ರ ಸಿಸರ್ತಿಃ—ಪ್ರಸರಿಸುತ್ತಾನೆ | ನಿವ್ಯಗ್ರಾಃ—ಗಂಗಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ
ಜಗತ್ತನ್ನು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವ | ಅಪರಿತ್ವ—ಉದಕಗಳೂ ಸಹ | ಅಸ್ಯ ವ್ರತೇ—(ಸೃಷ್ಟಿರೂಪವಾದ) ಈ ಸವಿತೃವಿನ
ಕರ್ಮದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ | ಅ (ಸ್ಯಂದಂತೆ)—ಪ್ರವಹಿಸಿ ಹರಿಯುತ್ತವೆ | ಅಯಂ ಚಿದ್ವಾತೇ—ಈ ವಾಯುವೂ
ಸಹ | ಪರಿಜ್ಞನ್—ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಈ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ | ರಮತೇ—ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತದೆ.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ಸವಿತೃವು ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಕಿರಣವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಮೇಲೆದ್ದು ಉದಯಿಸಿ
ತನ್ನ ಬಾಹುಗಳನ್ನು ಪ್ರಸರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗಂಗಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವ ಉದಕಗಳೂ ಸಹ
ಈ ಸವಿತೃವಿನ ಸೃಷ್ಟಿರೂಪವಾದ ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ವಾಯುವೂ ಸಹ ಸರ್ವತ್ರ
ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಈ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತದೆ.

English Translation.

The divine, vast-handed (Savitri), having risen, stretches forth his
arms for the delight of all : the purifying waters (flow), for (the fulfilment of)
his rites, and this circumambient air sports (in the firmament).

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಶ್ರುಷ್ಯಯೇ—ಜಗತಃ ಸುಖಾಯ | ಶ್ರುಷ್ಯಯೆಂದರೆ ಸುಖವು. ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ
ಎಂದರ್ಥವು. ಯಾಸ್ಯುರು ಶ್ರುಷ್ಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕ್ಷಿಪ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುಷ್ಯೇತಿ ಕ್ಷಿಪ್ರನಾಮ—ಅಶು
ಅಷ್ಟೀತಿ (ನಿ. ೬-೧೩) ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆ ಶ್ರುಷ್ಯೇತಿವರೇ—ಸುಖವಶ್ಯೇ (ನಿ. ೬-೨೨)
ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರುಷ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸುಖವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ
ಅರ್ಥವಿನರಣೆಮಾಡಿದಾರೆ.

ವ್ರತೇ— ವ್ರತಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೧) ಈ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು
ಯಾಸ್ಯುರು ವಿಶದವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾ—

ವ್ರತಮಿತ ಕರ್ಮನಾಮ ವ್ಯನೋತಿತಿ ಸತಃ |

ಇದಮಪೀತರಕ್ ವ್ರತಮೇತಸ್ಮಾದೇವ ನಿವೃತ್ತಿ ಕರ್ಮ ವಾರಯತಿತಿ ಸತಃ |

ಅನ್ಯಮಪಿ ವ್ರತಮುಚ್ಯತೇ ಯದಾವ್ಯನೋತಿ ಶರೀರಂ |

ಎಂದು ವ್ರತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಎಂದರೆ ಪುರುಷನು ಮಾಡುವ ಶುಭ ಅಥವಾ ಅಶುಭಕರ್ಮವು ಇವನನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವ್ರತವೆಂದು ಹೆಸರು; ಅಥವಾ ಈ ಕರ್ಮವು ನಿವೃತ್ತಿ ಕರ್ಮವಾಗಿಯೂ ಆಗಿರಬಹುದು ಎಂದರೆ ತನಗೆ ಬೇಡದ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರನಿಷಿದ್ಧವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ತಡೆಯುವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ನಿವಾರಣೆಮಾಡುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ವ್ರತವೆಂದು ಹೆಸರು; ಮತ್ತು ಶರೀರವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುವುದರಿಂದ ಅನ್ನ ಕ್ಯೂ ವ್ರತವೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

(೧) ವ್ರತಶಬ್ದವು ನಿವಾಸು, ತಡೆಗಟ್ಟು ರಕ್ಷಿಸು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು—

ಯಾಃ ಶಾರ್ಥಿವಾಸೋ ಯಾ ಅಪಾಮುನಿ ವ್ರತೇ ಶಾ ನೋ ದೇವೀಃ ಸುತವಾಃ ಕರ್ಮ ಯಚ್ಚೈತ |

(ಋ. ಸಂ. ೫-೪೬-೭)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ವ್ರತೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವೃಜನ ಎಂದರೆ ಕೆಡಕನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ ಮಾಡುವ ರಕ್ಷಣೆ (protection) ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು—ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ದೇವತೆಯರೂ, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ದೇವತೆಯರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಷ್ಟದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ನಮಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನೂ ಸುಖವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ರತೇ ಎಂದರೆ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಮಾಡುವ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಎಂದರ್ಥವು.

ಶಾಸಾಂ ನಿ ಚಿತ್ಯಾಃ ಕವಯೋ ನಿವಾಸಂ ಪರೇಷು ಯಾ ಗುಹ್ಯೇಷು ವ್ರತೇಷು |

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೪-೨)

ಕವಿಗಳು (ನಿರ್ಮಾತೃಗಳು) ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಂತೆ ಗುಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದುದು—ಇಲ್ಲಿ ವ್ರತೇಷು ಎಂದರೆ ಮುಚ್ಚಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಿಂದ ಗುಹ್ಯೇಷು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ದದ್ವತ್ಯ ವಿಷಾಮವಮಾ ಸದಾಂಸಿ ಪರೇಷು ಯಾ ಗುಹ್ಯೇಷು ವ್ರತೇಷು |

(ಋ. ಸಂ. ೩-೫೪-೫)

ಅಸಿ ಯಮೋ ಅಸ್ಯಾದಿತೋ ಅರ್ವನ್ನಸಿ ತ್ರಿತೋ ಗುಹ್ಯೇನ ವ್ರತೇನ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೬೩-೩)

ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವ್ರತೇನ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮುಚ್ಚಿಡಲ್ಪಟ್ಟ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

(೨) ವ್ರತವೆಂದರೆ ಇಂತಹ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ನಿಷೇಧವಿಧಿಯನ್ನೂ ಅಥವಾ ಇಂತಹ ಕೆಲಸವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಧರ್ಮನಿಯಮವನ್ನೂ (law or ordinance) ಸೂಚಿಸುವುದು—

ಯಚ್ಚಿದ್ಧಿ ತೇ ವಿಶೋ ಯಥಾ ಸ್ರ ದೇವ ವರಾಣಾ ವ್ರತಂ | ಮಿನೀಮಸಿ ದ್ಯವಿದ್ಯಮಿ ||

(ಋಂ. ಸಂ. ೧-೨೫-೧)

ಎಲೈ ವರುಣನೇ, ನಾವು ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರದವರಾದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಯಾವ ನಿಯಮಗಳನ್ನೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸುತ್ತೇನೆಂದೋ (ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡು)

ಯ ಉ ಶ್ರಿಯಾ ದಮೇಷ್ಠಾ ದೋಷೋಷಾಸಿ ಪ್ರಕಸ್ಯತೇ | ಯಸ್ಯ ವ್ರತಂ ನ ಮೀಯತೇ |

ಯಾವ (ಅಗ್ನಿ ಯ) ನಿಯಮವು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲವೋ..... |

(ಋ. ಸಂ. ೨-೮-೩)

ಇಂದ್ರಸ್ಯ ಕರ್ಮ ಸುಕೃತಾ ಪುರೂಣ ವ್ರತಾನಿ ದೇವಾ ನ ಮಿನಂತಿ ವಿಶ್ವೇ |

(ಋ. ಸಂ. ೩-೩೨-೮)

ಇಂದ್ರನ ಸಾಹಸಕೃತ್ಯಗಳು ಬಹಳವಾಗಿರುವುವು ಮತ್ತು ಜಿನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು. ದೇವತೆಗಳು ಇಂದ್ರನ ವಿಧಿನಯಮಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. (ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದಿಲ್ಲ).

ವಿಶ್ವಂ ಸತ್ಯಂ ಮಘವಾನಾ ಯುವೋರಿದಾಪಶ್ಚನ ಪ್ರ ಮಿನಂತಿ ವ್ರತಂ ನಾಂ |

(ಋ. ಸಂ. ೨-೨೪-೧೨)

ಎಲ್ಲೆ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮದೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯವು. ನಿರರುಗಳೂ ಸಹ ನಿಮ್ಮ ವಿಧಿನಯಮಗಳನ್ನು ಮಾರುವುದಿಲ್ಲ.

ವನಾನಿ ವಿಭ್ಯೋ ನಕಿರಸ್ಯ ತಾನಿ ವ್ರತಾ ದೇವಸ್ಯ ಸವಿತುರ್ಮಿನಂತಿ |

(ಋ. ಸಂ. ೨-೩೮-೭)

ಅಮಿನತೀ ದೈವ್ಯಾನಿ ವ್ರತಾನಿ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಚೇತಿ ರಶ್ಮಿಭಿದ್ಯಶಾನಾ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೯೨-೧೨)

ಈ ಸವಿತೃದೇವನ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಯಾರೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಮಿನತೀ ದೈವ್ಯಾನಿ ವ್ರತಾನಿ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಚೇತಿ ರಶ್ಮಿಭಿದ್ಯಶಾನಾ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೯೨-೧೨)

ಅಮಿನತೀ ದೈವ್ಯಾನಿ ವ್ರತಾನಿ ಪ್ರಮಿನತೀ ಮನುಷ್ಯಾ ಯುಗಾನ್ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೨೪-೧೨)

ಈ ಉಪೋ ದೇವಿಯು ದೇವತೆಗಳ ವಿಧಿನಯಮಗಳನ್ನು ಮಾರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಿಂ ಸ್ವಿನೋ ರಾಜಾ ಜಗ್ಯಹೇ ಕವಸ್ಯಾತಿ ವ್ರತಂ ಚಿಕ್ವಮಾ ಕೋ ವಿ ವೇದ |

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೨-೫)

(ಈ ಅಗ್ನಿಯ) ಯಾವ ನಿಯಮವನ್ನು ನಾವು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವೆವು ?

ಅಯಮೇಕ ಇತ್ಯಾ ಪುರೂರು ಚಿಪ್ವೇ ವಿ ವಿಶ್ವತಃ | ತಸ್ಯ ವ್ರತಾನ್ಯನು ವಶ್ವರಾಮುಃ |

(ಋ. ಸಂ. ೮-೨೫-೧೬)

ಅವನ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವೆವು (ಪಾಲಿಸುವೆವು) ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಋ.ಸಂ. ೧೦-೩೩-೯; ೭-೫-೪; ೭-೮೭-೭; ಎಂಬ ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ರತಶಬ್ದವು ವಿಧಿನಯಮಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಮತ್ತು ಋ. ಸಂ. ೨-೩೮-೩; ೨-೩೮-೬; ೮-೪೦-೮; ೧-೧೩೬-೫; ೩-೬೧-೧; ೪-೧೩-೨; ೫-೬೯-೧ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನುವ್ರತಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವಿಧಿನಯಮಗಳೆನಿಸುವಂತೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು.

(೩) ದೇವತೆಗಳ ವಿಧಿನಯಮಗಳು ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವಾಗ ವ್ರತಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿರುವುದು. ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ನೇರವೇರಿಸುವುದರಿಂದ

ದೇವತೆಗಳ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಅಥವಾ ವಿಧಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸದಂತಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು—

ಯೋ ಅಗ್ನೀಸೋಮೋ ಹವಿಷಾ ಸವರ್ಯಾದ್ವೇವದ್ರೀಚಾ ಮನಸಾ ಯೋ ಭೃತೇನ |

ತಸ್ಯ ವ್ರತಂ ರಕ್ಷತಂ ಸಾತಮಹಂಸೋ ವಿಶೇ ಜನಾಯ ಮಹಿ ತರ್ಮ ಯಜ್ಞತೆಂ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೯೩-೮)

ಎಲೈ ಅಗ್ನೀಸೋಮರೇ, ಯಾವ ಪುರುಷನು (ಯಜಮಾನನು) ಅಗ್ನಿಯನ್ನು, ಸೋಮನನ್ನು ಹವಿರಾದಿವ್ರ್ಯಗಳಿಂದ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆರಾಧಿಸುವನೋ ಅವನ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿ, ಅವನಿಗೆ ಕೇಡಾಗದಂತೆ ಕಾಪಾಡಿ.

ಶ್ರಮಗ್ನೇ ಪ್ರಥಮೋ ಅಂಗಿರಸ್ತಮಃ ಕವಿರ್ದೇವಾನಾಂ ಪರಿ ಭೂಷಸಿ ವ್ರತಂ |

(ಋ ಸಂ. ೧-೩೧-೨)

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನೀನು ಅಂಗಿರಾ ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ, ವೊದಲನೆಯವನೂ, ಕವಿಯೂ ಆಗಿದ್ದೀಯೆ. ನೀನು ದೇವತೆಗಳ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು.

ತಸ್ಯ ವ್ರತಾನಿ ಭೂರಿಶೋಷಣೋ ವಯಮುಪ ಭೂಷೇಮ ದಮ ಆ ಸುವ್ರಕ್ರೀಢಿ |

(ಋ. ಸಂ. ೩-೩-೯)

ಧನಾಧ್ಯೈಶ್ರೇಯುಕ್ತರಾದ ನಾವು ಸದ್ವೀಶ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿಸೋಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿಯೂ ಋ. ಸಂ. ೩-೬-೫; ೮-೪೨-೧; ೬-೧೪-೩; ೧-೨೪-೧೫; ೬-೫೪-೯; ೧೦-೩೬-೧೩; ೫-೧೮-೫; ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ವ್ರತ ಶಬ್ದವು ಯಜ್ಞ, ಯಜ್ಞಕರ್ಮ ಅಥವಾ ಕರ್ಮ ಎಂಬ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ನಾನಾಸಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೇಳುವಾಗ ವ್ರತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಯಾಸ್ಯದು ಹೇಳುವ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದುವುದೋ ಅದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇದೇ ವ್ರತಶಬ್ದದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಗವು.

ದೇವಃ ಪ್ರಥಮಾಣಿಃ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಕ್ರುಷ್ಯಯೇ ಹಿ ಉರ್ವ್ವಃ ಣಾಹವಾ ಪ್ರೆ ಸಿಸರ್ತಿಃ—ಸಮುಪ್ರಜಗತ್ತಿಗೂ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸವಿಶ್ವದೇವನು ಮೇಲೆ ಉದಯಿಸಿ ತನ್ನ ಣಾಹುಗಳನ್ನು ಪ್ರಸರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಣಾಹುಗಳೆಂದರೆ ಕಿರಣಗಳು. ಸೂರ್ಯನು (ಸವಿಶ್ವವು) ಉದಯಿಸಿ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ವಿಮೃಗಾಃ ಅಪಃ ಚಿತ್ ಅಸ್ಯ ವ್ರತೇ ಆ (ಸ್ಯಂದಂತಿ)—ಈ ದೇವನ ನಿಯಮದಿಂದ ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಯೆಂಬ ಕರ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಉದಕಗಳು ಗಂಗಾದಿ ನದಿಗಳ ರೂಪದಿಂದ ಹರಿಯುತ್ತಾ ಲೋಕದ ಜನಗಳನ್ನು ಕುದ್ಧರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಯಂದಂತಿ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಸಮುದ್ರಾದಿಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉದಕಗಳು ತತ್ತವಾಗಿ ಅವೆಯರೂಪದಿಂದ ಅಂತ್ಯವಲ್ಲದ ಸೀರೆ ಮೇಘರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲವಿದ್ದು ಆ ಉದಕಗಳನ್ನು ಧೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ವೃಷ್ಟಿ (ಮಳೆ) ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಆ ವೃಷ್ಟ್ಯುದಕಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೀರೆ ನದಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುವುವು. ಆ ನದಿಗಳ

ಜಲದಿಂದ ಜನರು ಶುದ್ಧರಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿದ್ವಾರಾ ಅನ್ನಾ ದ್ವಾರಾಹಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಸುಖದಿಂದಿರುವರು. ಇವುಗಳಿಗಲ್ಲಾ ಸವಿತ್ಯದೇವನ ವ್ರತವೇ ಎಂದರೆ ಕರ್ಮವೇ (ನಿಯಮವೇ) ಕಾರಣವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಅಯಂ ಚಿತ್ ವಾತಃ ಪರಿಷ್ಕನ್ ರಮತೇ—ವಾಯುವೂ ಸಹ ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಗಾಳಿಯು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ವಿಪ್ರಾಣವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜನರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಗಾಳಿಯು ಬೀಸುತ್ತಿರುವುದು ಸಹ ಆ ಸವಿತ್ಯದೇವನ ನಿಯಮವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಶುಭಿಶ್ಚಿದ್ಯಾವ್ನಿ ಮುಚಾತಿ ನೂನಮರೀರಮದತಮಾನಂ ಚಿದೇತೋಃ |

ಅಹ್ಯರ್ಷೋಣಾಂ ಚಿನ್ಯಯಾ ಅವಿಷ್ಯಾವನು ವ್ರತಂ ಸವಿತುರ್ಮೋಕ್ಯಾಗಾತ್ ||

| ಪದಪಾಠಃ |

ಅಶುಭಃ | ಚಿತ್ | ಯಾನ್ | ವಿ | ಮುಚಾತಿ | ನೂನಂ | ಅರೀರಮತ್ | ಅತಮಾನಂ | ಚಿತ್ | ಏತೋಃ |

ಅಹ್ಯರ್ಷೋಣಾಂ | ಚಿತ್ | ನಿ | ಅಯಾನ್ | ಅವಿಷ್ಯಾಂ | ಅನು | ವ್ರತಂ | ಸವಿತುಃ | ಮೋಕೇ | ಆ |

ಅಗಾತ್ || ೩ ||

| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಯಾನ್ ಗಚ್ಛನ್ ಸವಿತಾಶುಭಿಶ್ಚಿಜ್ಯೇಘ್ರಗಾಮಿಭಿರಪಿ ರಶ್ಮಿಭಿರ್ವಿಮುಚಾತಿ | ವಿಮುಚ್ಯತೇ | ನೂನಮಿತಿ ಪೂರಣಃ | ಅತಮಾನಂ ಚಿತ್ಸತತಂ ಗಚ್ಛಂತಮಪಿ ಜನಮೇತೋರ್ಗಮನಾದರೀರಮತ್ | ಉಪರಮಯತಿ | ಕಿಂಚಿ ಅಹ್ಯರ್ಷೋಣಾಂ | ಅಹಿಮಾಹಂತಾರಂ ಶತ್ರುಮರ್ಷಂತ್ಯಭಿಚ್ಛಂತೀತ್ಯಹ್ಯರ್ಷವಃ | ತೇಷಾಮಸ್ಯವಿಷ್ಯಾಂ ಗಮನೇಚ್ಯಾಂ ನೈಯಾನ್ | ನಿಮಿಚ್ಯತಿ | ಸವಿತುಃ ಪ್ರೇರಕಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ವ್ರತಂ ಕರ್ಮಾನು ಪಶ್ಯಾನ್ಮೋಕೇ ರಾತ್ರೀ | ಮೋಕೇ ಶೋಕೇತಿ ರಾತ್ರೀನಾಮಸು ಪಾಶಾತ್ || ಅಗಾತ್ | ಅಗಚ್ಛತಿ | ಸವಿತುಶ್ಚೇಷ್ಯೋಪರಶ್ ರಾತ್ರೀರಾಗಚ್ಛತಿತಿ ಯಾವತ್ ||

| ಶ್ರುತಪದಾರ್ಥಃ |

ಯಾನ್—ಸಂಚಾರವುಳ್ಳ ಸವಿತ್ಯನು | ಅಶುಭಿಶ್ಚಿತ್—ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಗಳಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ | ವಿಮುಚಾತಿ—ವಿಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ | ಅತಮಾನಂ ಚಿತ್—ಸತತವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಜನರನ್ನೂ | ಏತೋಃ—ಅವರ ಸಂಚಾರದಿಂದ | ಅರೀರಮತ್—ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ | ಅಹ್ಯರ್ಷೋಣಾಂ—ಶತ್ರುಧರ್ಮಕರಾದ ಯೋಧಿರ |

ಅವಿಷ್ಕಾಂ—ಯುದ್ಧಾಭಿಮುಖವಾದ ಗಮನೇಡೈಯನ್ನೂ | **ಸ್ಯ ಯೋನಾ**—ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ | **ಸವಿತೇ**—ಸೂರ್ಯನ | **ವ್ರತಂ ಅನು**—ಸಂಚಾರರೂಪವಾದ ಕರ್ಮದನಂತರ | **ಮೋಕ್ಷೀ**—ರಾತ್ರಿಯು | **ಅಗಾತ್**—ಅವಿಭವಿಸುತ್ತದೆ.

। ಧಾವಾರ್ಥ ।

ಸಂಚಾರಕರ್ಮವುಳ್ಳ ಸವಿತೃವು ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಗಳಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸತತವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಜನರನ್ನೂ ಅವರ ಸಂಚಾರದಿಂದ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶತ್ರುಭರ್ಷಕರಾದ ಯೋಧರ ಯುದ್ಧಾಭಿಮುಖವಾದ ಗಮನೇಡೈಯನ್ನೂ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಚಾರರೂಪವಾದ ಕರ್ಮದನಂತರ ರಾತ್ರಿಯು ಅವಿಭವಿಸುತ್ತದೆ.

English Translation.

The moving (Sun) is liberated by his rapid rays : verily he has stopped the traveller from his journey : he restrains the desire of warriors for combat, for night follows (the cessation of) the function of Savitri.

। ವಿಚಿತ್ರವಿಷಯಗಳು ।

ಇದುವರೆಗೆ ಸವಿತೃವೇನವನ ವ್ರತದಿಂದ (ನಿಯಮದಿಂದ) ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆಂದೂ ಜನರ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಸವಿತೃವನ ಉದಯವಾಗುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಿ ಈಗ ಸವಿತೃವು ಅತ್ತಂಗತನಾದಮೇಲೆ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರವೆಲ್ಲವೂ ನಿಂತು ಹೋಗಿ ರಾತ್ರಿಯು ಅವಿಭವಿಸುವುದೆಂದು ಋಷಿಯು ಆ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದಾನೆ.

ಆಶುಭಿಃ—ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಭಿಃ ರಶ್ಮಿಭಿಃ | ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸುವ ರಶ್ಮಿಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥವು. ಆಶು ಶಬ್ದವು ಅಶ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೭) ಕ್ಷಿಪ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯) ಪರಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅಶ ಇತಿ ಚ ಶು ಚ ಕ್ಷಿಪ್ರನಾಮನೀ ಭವತಃ (ನಿ. ೬-೧) ಅಶವಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿಣಃ (ನಿ. ೯-೯) ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿವಾರೆ. ಬಹುಬೇಗನೆ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಹರಡುವುದರಿಂದ ಆಶು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಿರಣಗಳೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿದೆ.

ನೊನೆಂ—ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯರು—

ನೊನೆನಿತಿ ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾರ್ಥಿಯೋ ಧಾವಾಯಾಮುಭಯಮನ್ನಧ್ಯಾಯಂ ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾರ್ಥಿಯಕ್ಷು ಪದಪೂರಣಕ್ಷು ||
(ನಿ. ೧-೫)

ನೊನೆಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ವಿನೇಕ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಸರ್ತಮಾಡಿ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವುದು ಅಥವಾ ಪಾದಪೂರಣಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವುದು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. **ನೊನೆಂ** ಎಂಬ ಪದವು ಭದ್ರಸ್ಥನಲ್ಲಿ ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾರ್ಥದ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಭದ್ರಸ್ಥನಲ್ಲಿ ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪದಪೂರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಿರುಕ್ತವ್ಯಾಖ್ಯಾಕಾರರಾದ ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು—**ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾ ನಾಮ ವಿನೇಕಪೂರ್ವಕೋ ಅವಧಾರಣಾಭಿಪ್ರಾಯಃ**—ಸಂತಯವು ಉಂಟಾಗುವ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ತಿಯಿಂದ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ

ವಿಚಿಕ್ತಾ ಎಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಪ್ರಕೃತ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇದು ಪದಪೂರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿರುವರು

ಅತವಾನಂ—ಅತ ಸಾತತ್ಯಗಮನೇ | ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸದಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚರಿಸುವ (ಅಥವಾ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕೆಲಸನಾಡುತ್ತಿರುವ) ಜನರನ್ನು ಎಂದರ್ಥವು.

ಅಹ್ಯರ್ಷಣಾಂ ಅವಿಷ್ಯಾಂ—ಅಹಿಮಾಹಂಕಾರಂ ಶತ್ರುಮಾರ್ಷಂಕೃಭಿಗಚ್ಛಂತೀತ್ಯಹ್ಯರ್ಷವಃ ತೇಷಾಮಸಿ ಗಮನೇಚ್ಛಾಂ | ಅಹಿ ಎಂದರೆ ಕೊಲ್ಲಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿರುವ ಜನರು ಎಂದರೆ ಶತ್ರುಗಳು. ಆ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಹೋಗುವ ಯೋಧರಿಗೆ ಅಹ್ಯರ್ಷವಃ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅವರುಗಳ ಗಮನೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಯಾನ್ ಆಶುಭಿಕ್ಷಿತ್ ವಿ ಮುಚಾತಿ ಅತವಾನಂ ಚಿತ್ ವಿತೋಃ ಅರೀರಮತ್—ಗಚ್ಛನ್ ಸವಿತಾ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಭಿರಸಿ ರಶ್ಮಿಭಿಃ ವಿಮುಚ್ಯತೇ ನೂನಂ ಸತತಂ ಗಚ್ಛಂತಮಸಿ ಜನಂ ಗಮನಾತ್ ಉಪರಮಯತಿ | ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಿಂದ ಸಾಯಂಕಾಲದವರೆಗೂ ಸಂಚರಿಸತಕ್ಕ ಸವಿತೃವು (ಸೂರ್ಯನು) ತನ್ನ ರಶ್ಮಿಗಳಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾದ ಮೇಲೆ ಎಂದರೆ ಅಸ್ತಂಗತನಾದ ಮೇಲೆ ಸಂಚಾರಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತರಾಗಿರುವ ಜನರನ್ನೂ ಸಹ ಅವರವರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸವಿತೃವು (ಸೂರ್ಯನು) ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಸಂಚಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಇತರ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೊಡಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗಿದ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಲೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ಜನರು ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. •

ಅಹ್ಯರ್ಷಣಾಂ ಅವಿಷ್ಯಾಂ ನಿ ಅಯಾನ್—ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತನಾದಾಗ ಜನರ ಸಂಚಾರಾದಿವ್ಯಾಪಾರಾದಿಗಳು ನಿಂತುಹೋಗುವುದಲ್ಲದೆ ಯುದ್ಧಾವೇಶಗಳಾದ ಯೋಧರೂ ಸಹ ತಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವರು. ಎಂದರೆ ಸವಿತೃವು ಅಸ್ತಂಗತನಾಗಿ ಕತ್ತಲೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ಯುದ್ಧಕರ್ಮವು ನಿಂತುಹೋಗುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸವಿತುಃ ವೃತಂ ಅನು ಮೋಕೀ ಆಗಾತ್—ಮೋಕೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ರಾತ್ರೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೨-೧೮) ಸವಿತೃವು (ಸೂರ್ಯನು) ತನ್ನ ಸಂಚಾರಕರ್ಮವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನಂತರ ಎಂದರೆ ಅಸ್ತಂಗತನಾದ ಮೇಲೆ ರಾತ್ರಿಯು ಬರುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಪುನಃ ಸನ್ವಯದ್ವಿತತಂ ವಯಂತೀ ಮುಧ್ಯಾ ಕರ್ತೋರ್ನ್ಯಧಾಚ್ಛಕ್ತು ಧೀರಃ |

ಉತ್ಸಂಹಾಯಾಸ್ತಾಧ್ಯಾಂ ತೋರದರ್ಧರರಮತಿಃ ಸವಿತಾ ದೇವ ಆಗಾತ್ || ೪ ||

! పదపాఠః ।

పునఃకీ | సం | అన్యత్ | వికతేం | వయంతి | మధ్యా | కర్తవ్యే | ని | అధాత్ | తక్మ | ధిరః |
 లుత్ | సంహాయ | అస్మాత్ | వి | ఋతేన్ | అదేధః | అరమతిః | సవితా | దేవః | ఆ |
 అగాత్ || ౪ ||

! నామభాష్యం ।

వయంతి వస్త్రం వయంతి నారీణాం రాత్రివికతమాలోకం పునః సమన్యత్ | సంవే-
 న్యయితే | పునఃశబ్దః పునఃకీడ్యురప్యేవమశాన్తిదీపి ద్యోలతయతి | ధిరః ప్రజ్ఞాన్యసి
 సవ్యోధ లోకః కర్తవ్యేః స్త్రియమాణం కర్మ || కర్తవ్యేః కర్తవ్యా ఇతి తన్నామసు సాతాత్ ||
 తక్మ కర్మం తక్మమసి మధ్యా మధ్య లుపకృతం కర్మాపరిసమాప్యేత్కృత్యః | న్యధాత్ |
 నిలితనాన్ | సవికయ్యపరత ఇతి తేషః | సవ్యోధ లోకః సంహాయే కయ్యాం విహాయో-
 దిస్తాత్ | అపతిష్టం కర్మ కర్మం పునరుక్తిష్టతి || సంపూర్ణో జహాతిః కయ్యాపరిక్యాగ్నే
 వర్తకే | తేషా ఙ్ కయ్యయితే | కలిః కయ్యానో ధ్రువతి సంజీహానస్తు ద్వాపరః | ఐ. బ్రా. ౨.౦ ||
 ఇతి | సవితా సవస్య ప్రసవితా సూర్యోదయకరనుపరతిదేవ్యోదే ద్యోలతమాన అగాత్ |
 అగచ్ఛతి | అదేతితి యావత్ | ఋతేన్ కాలవికేషాంక్ష్మ వ్యదధః | విదారయతి ||

! ప్రతిపదార్థః ।

వయంతి—వస్త్రవన్ను ధేయవ స్త్రియంతి | వికతం—విస్తృతవాద లోకవన్ను | పునః—
 తిరుగయు | సమన్యత్—(రాత్రియ) ఆచరితుత్వే | ధిరః—ప్రజ్ఞానంశు (లోకవ) |
 కర్తవ్యే—మాదదేవాద కర్మదండ | తక్మ—కార్యవన్ను మాడువ శక్తియధ్యురూ సక | మధ్యా—
 కార్యద మధ్యదలియే | న్యధాత్—నిల్లిసుత్తానే (పునః సవికృతన లుదయానంతర) | సంహాయ—
 కయ్యయన్ను బిట్టు | లుత్ అస్మాత్—మేలేళుత్తానే | సవితా—లోకకృత్య ప్రసవ్యవాద సూర్యును |
 అరమతిః—కేంఙ్చన్న నిలుచిల్లదే | దేవః—ప్రకాశమాననాగ | అగాత్—పునః ఆవిభవము
 క్తానే | ఋతేన్—కాలవికేషగళన్ను | ని అదేధః—బిట్టి విభాగమాదుత్తానే.

! భాష్యం ।

వస్త్రవన్ను ధేయవ స్త్రియంతి రాత్రియ విస్తృతవాద లోకవన్ను పునః ఆచరితుత్వే. ప్రజ్ఞా
 వంశను తనగే కార్యమాడువ శక్తియధ్యురూ సక రాత్రియ అగమిదనంతర కార్యవన్ను అర్థదలియే
 నిల్లిసుత్తానే. పునః సవికృతన లుదయానంతర కయ్యయన్ను బిట్టు మేలేళుత్తానే. లోకకృత్య ప్రసవ్య
 వాద సూర్యును కేంఙ్చన్న నిలుచిల్లదే ప్రకాశమాననాగ పునః ఆవిభవముత్తానే. కాలవికేషగళన్ను
 బిట్టి విభాగమాదుత్తానే.

English Translation

She, (Night) enwraps the extended (world) like (a woman) weaving (a garment): the prudent man lays aside the work he is able (to execute) in the midst (of his labour); but all spring up (from repose) when the divine, unwearied Sun, who has divided the seasons, again appears.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಹುಕ್ಕಿನಯೂ ಸಹ ರಾತ್ರಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಕೂಡಲೇ ಜನರ ವ್ಯವಹಾರವ್ಯಾಪಾರಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತು ಹೋಗುವವೆಂದೂ, ಸೂರ್ಯನ ಉದಯಾನಂತರ ಮತ್ತೆ ಮುಂದುವರಿಯುವುದೆಂದೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ವಯಂತ್ರಿಕ ವಿಶೇಷ ಪುನಃ ಸಮವ್ಯತ್—ವಸ್ತ್ರಂ ವಯಂತ್ರಿಕ ನಾರೀವ ರಾತ್ರಿಃ ಆಲೋಕಂ ಪುನಃ ಸಂನೇಷ್ಠಯತೇ | ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೇಯುತ್ತಿರುವ ಸ್ತ್ರೀಯು ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ರಾತ್ರಿಯು ಮತ್ತೆ ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನದಿನದಂತೆ ಈ ದಿನವೂ ಕೂಡ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗಿದ ನಂತರ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಮ ರಾತ್ರಿಯಾಗುವುದು. ಇಂತಹ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕತ್ತಲೆಯಾಗುವ ವರೆಗೆ ಎಷ್ಟು ಕೆಲಸವಾಗುವುದೋ ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದು.

ಧೀರಃ ಕರ್ತೋಃ ಶಕ್ತೃ ಮಧ್ಯಾ ನ್ಯಧಾತ್ ಸಂಹಾಯ ಉತ್ ಅಸ್ಥಾತ್— ಸವಿತೆಯುಪರತೇ ಸತಿ ಪ್ರಜ್ಞೋ ಽಪಿ ಸರ್ವೋ ಲೋಕಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣಂ ಕರ್ಮಂ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಮಪಿ ಮಧ್ಯೇ ಉಪಕ್ರಾಂತಂ ಕರ್ಮಾಪರಿಸಮಾಪ್ಯ ನಿಹಿತವಾನ್ | ತತಃ ಸವಿತುರದಯಾನಂತರಂ ಸರ್ವೋ ಲೋಕಃ ಶಯ್ಯಾಂ ವಿಹಾಯ ಅವಶಿಷ್ಟಂ ಕರ್ಮ ಕರ್ತುಂ ಪುನರುತ್ತಿಷ್ಠತಿ | ಸವಿತೃದೇವನು ಅಸ್ತನಾದಕೂಡಲೆ ಕತ್ತಲೆ ಕವಿಯುವುದರಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಮನುಷ್ಯನು ಎಷ್ಟೇ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗಿದ್ದರೂ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಅರ್ಧಾಂತಕವಾಗಿರುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಿಸುವನು. ಪುನಃ ಸೂರ್ಯನ ಉದಯವಾದ ಮೇಲೆ ಹಾಸಿಗೆಯಿಂದಿದ್ದು ಪೂರ್ತಿವಾಗದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದಿದ್ದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಮಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡುವನು. ಎಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಜನರು ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮವಾದ ಮೇಲೆ ಅವರವರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾರದೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಸೂರ್ಯೋದಯಾನಂತರ ಬೆಳಕಾಗಿರುವ ಹಾಗೂ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿ ಪೂರ್ತಿಮಾಡುವರು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸವಿತಾ ಅರಮತಿಃ ದೇವಃ ಆಗಾತ್— ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಸವಿತಾ ಸೂರ್ಯಃ ಅನುಪರತಿಃ ದ್ಯೋತಮಾನ ಆಗಚ್ಛತಿ | ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವಾದ ಸವಿತೃದೇವನು ಯಾವಾಗಲೂ ವಿರಾಮವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ ಪುನಃ ಪುನಃ ಎಂದರೆ ಪ್ರಕಾಶದವನಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ಉದಯವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನರು ಪ್ರಕಾಶದವನು ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಆಗಾಗ ವಿರಾಮವನ್ನು ವೇಕ್ಷಿಸುವರು. ಆದರೆ ಸವಿತೃದೇವನು

ಪ್ರತಿದಿವಸವೂ ತಪ್ಪದೆ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ವಿರಾಮವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಉದಯವಾದಂತೆ ಮುಂದೆಯೂ ತಪ್ಪದೆ ಉದಯವಾಗುವನು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಮುತೋನು ವಿ ಅದರ್ಥಃ—ಕಾಲವಿಶೇಷಾಂಶ್ಚ ವಿದಾರಯತಿ | ಮುತುನೆಂದರೆ ಕಾಲವಿಶೇಷವೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದೆ. ಸವಿತ್ಯದೇವನು ತಪ್ಪದೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಉದಯವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಇವನ ಉದಯಾಸ್ತ್ರನು ಗಳಿಂದ ಸಂವತ್ಸರದ ವಿಭಾಗಗಳಾದ ಮುತು, ಮಾಸ, ಪಕ್ಷ, ದಿನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದ ಸವಿತ್ಯವು ಕಾಲದ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

~*~

| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ನಾನೌಕಾಂಸಿ ದುರ್ಯೋವಿ ವಿಶ್ವಮಾಯುರ್ವಿ ತಿಷ್ಠತೇ ಪ್ರಭವಃ ಶೋಕೋ ಅಗ್ನೀಃ |
ಜ್ಯೇಷ್ಠಂ ಮಾತಾ ಸೂನವೇ ಭಾಗಮಾಧಾದನ್ವಸ್ಯ ಕೇತಮಿಸ್ಥಿತಂ ಸವಿತ್ರಾ || ೫ ||

| ಪದಪಾಠಃ |

ನಾನೌ | ಓಕಾಂಸಿ | ದುರ್ಯಃ | ವಿಶ್ವಂ | ಅಯುಃ | ವಿ | ತಿಷ್ಠತೇ | ಪ್ರಭವಃ | ಶೋಕಃ | ಅಗ್ನೀಃ |
ಜ್ಯೇಷ್ಠಂ | ಮಾತಾ | ಸೂನವೇ | ಭಾಗಂ | ಅ | ಅಧಾತ್ | ಅನು | ಅಸ್ಯ | ಕೇತಂ | ಇಹಿತಂ | ಸವಿತ್ರಾ ||

| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಪ್ರಭವಃ ಪ್ರಭುತೋಽಗ್ನೀಃ ಶೋಕಶ್ಚೇಜೋ ದುರ್ಯೋ ಗೃಹ್ಯೋ ಗೃಹೇ ಭವೋ ನಾನೌ-
ಕಾಂಸಿ ಯಜಮಾನಾನಾಂ ಪ್ರಭುಗ್ನೃತಾನ್ವಹಾನ್ವಿತಿಷ್ಠತೇ | ಅಧಿತಿಷ್ಠತಿ | ವಿಶ್ವಮಾಯುಃ ಸರ್ವಮಾನ್ವಂ
ಚಾಧಿತಿಷ್ಠತಿ || ಅಯುಃ ಸೂನವೇತೈಸ್ತನಾಮಸು ಪಾಶಾಃ || ಮಾತೋಷಾಃ ಸವಿತ್ರಾನ್ವಿಸ್ಥಿತಂ ಪ್ರೇಷಿ-
ತಮಸ್ಯ ಕೇತಂ ಪ್ರಜ್ಞಾಪಕಮಗ್ನೇಜ್ಯೇಷ್ಠಂ ಪ್ರಥಮಮಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಪ್ಯುಂ ಭಾಗಂ ಸೂನವೇಽಗ್ನಿಯ
ಅಧಾತ್ | ಅದಧಾತಿ ||

| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ದುರ್ಯಃ—ಗೃಹಸಂಬಂಧಿಯಾದ | ಅಗ್ನೀಃ ಶೋಕಃ—ಅಗ್ನಿಯ ತೇಜಸ್ಸು | ಪ್ರಭವಃ—ಪ್ರಭೂತ
ವಾಗಿ | ನಾನೌ ಓಕಾಂಸಿ—ಅನೇಕ ಯಜ್ಞಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ | ವಿ ತಿಷ್ಠತೇ—ಪ್ರಸಂಗ ಅಕ್ರಮಿಸ್ತುತಿದೆ | ವಿಶ್ವಂ
ಅಯುಃ—ಸಕಲವಾದ ಅನ್ನಶ್ಯಾ (ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ) | ಮಾತಾ—ಮಾತೆಯಾದ ಉಪಸ್ತು | ಸವಿತ್ರಾ—
ಸವಿತ್ಯನಿಂದ | ಅನು ಈಹಿತಂ—ಪ್ರೇಷಿತವಾದುದು | ಅಸ್ಯ ಕೇತಂ—ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಜ್ಞಾಪಕವಾದುದು |
ಜ್ಯೇಷ್ಠಂ—ಪ್ರಥಮವೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಪ್ಯವಾದ | ಭಾಗಂ—ಭಾಗವನ್ನು | ಸೂನವೇ—ಪುತ್ರನಾದ
ಅಗ್ನಿ | ಅಧಾತ್—ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಗೃಹಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಯ ತೇಜಸ್ಸು ಅನೇಕ ಯಜ್ಞಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭೂತವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸಿ ಆಕ್ರಮಿಸುತ್ತದೆ. ಸಕಲವಾದ ಅನ್ನಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾತೆಯಾದ ಉಪಸ್ತು ಸವಿತೃವಿನಿಂದ ಪ್ರೇಷಿತವಾದುದೂ, ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಜ್ಞಾಪಕವಾದುದೂ, ಪ್ರಥಮವೂ, ಆದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಖ್ಯವಾದ ಭಾಗವನ್ನು ಪುತ್ರನಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾಕೆ.

English Translation.

The engendered domestic radiance of Agni spreads through various dwellings, and presides over all (sorts of sacrificial) food: the mother, (Dawn), has assigned to her son, (Agni), the best portion (at sacrifices), which is the manifestation of him imparted by Savitri.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ರಾತ್ರಿಕಾಲವು ಕಳೆದು ಸವಿತೃವು ಉದಯವಾಗುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ವರ್ಣನೆಯು ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಓಕಾಂಸಿ—ಯಜಮಾನಾನಾಂ ಪೃಥಗ್ಗೃಹಾನ್ ಗೃಹಾನ್ | ಅನೇಕ ಯಜಮಾನರ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ ಮನೆಗಳನ್ನು; ಯಾಸ್ಕರು ಓಕ ಇತಿ ನಿವಾಸನಾರೋಚ್ಯತೇ (ನಿ. ೩-೩) ಓಕವೆಂದರೆ ವಾಸಮಾಡುವ ಮನೆಗೆ ಹೆಸರು ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಅನೇಕ ಯಜಮಾನರು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವುದರಿಂದ ನಾನಾ ಓಕಾಂಸಿ ಅನೇಕ ಮನೆಗಳನ್ನು ಎಂದು ಬಹುವಚನೋಕ್ತಿ ಇರುವುದು.

ದುರ್ಯೇಃ—ದುರ್ಯಶಬ್ದವು ಗೃಹನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ.-೧೩) ಗೃಹೋಽಗ್ನಿಹೋ ಭವಃ— ಯಜಮಾನರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ದುರ್ಯಶಬ್ದದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಆಯುಃ— ಆಯುಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೯) ಆಯುವೆಂದರೆ ಜೀವಿತಕಾಲವೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು.

ಶೋಕಃ—ಶುಚಿ ದೀಪ್ತಿ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶ, ತೇಜಸ್ಸು ಎಂದರ್ಥವು.

ಹೋಷ್ಯಂ—ಪ್ರಥಮಮಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಖ್ಯಂ | ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಮಾಡುವ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೆಂಬ ಕರ್ಮ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ವಿವರಣೆಯು.

ಮಾತಾ ಸೂನವೇ ಭಾಗಂ—ಇಲ್ಲಿ ಉಪೋದೇವತೆಯನ್ನು ಅಗ್ನಿಯ ಮಾತೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಉಪಾಲಾನಂತರ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ ಹೋಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉಪಸ್ತು ತಾಯಿಯೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ದುರ್ಯೋ ಅಗ್ನಿಃ ಶೋಕಃ ಪ್ರಭವಃ ನಾನಾ ಹಿ ಕಾಂಸಿ ವಿ ತಿಷ್ಠತೇ—ಗೃಹಸಂಬಂಧಿ ಅಗ್ನೀಶ್ವೇಚಃ ಯಜಮಾನಾನಾಂ ಪೃಥಗ್ನಿಶ್ಚಾನ್ ಗೃಹಾನ್ ಅಧಿತಿಷ್ಠತಿ | ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಅನೇಕ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವರು. ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರು ಬಹಳ ಮಂದಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಮನೆಗಳೂ ಅನೇಕ ವಾಗುವವು. ಇಷ್ಟು ಮನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ನಿಯು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಾ ಇರುವನು. ಹೀಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಬೆಳಗುವುದು ಅಗ್ನಿಯ ಮಹಿಮೆಯು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವಿಶ್ವಂ ಆಯುಃ—ಸರ್ವಮನ್ವಂ ಚಾಧಿತಿಷ್ಠತಿ | ಯಜಮಾನಂಗೂ, ಮುಕ್ತಿಗ್ಗನಂಗೂ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವಂಗೂ ಅಗ್ನಿಯು ಅನ್ನ ಪ್ರದಾನಗಾರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತವಾದ ಅನ್ಯಾದ್ಯಾಹಾರಗಳಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯು ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿಸುವನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಮಾತಾ ಸವಿತ್ರಾ ಅನು ಈಷಿತಂ ಅಸ್ಯ ಕೇತಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠಂ ಭಾಗಂ ಸೂನವೇ ಅಧಾತ್—ಉಪಾಃ ಸವಿತ್ರಾ ಪ್ರೇಷಿತಂ ಪ್ರಜ್ಞಾಪಕಮಗ್ನಿಃ ಪ್ರಥಮಮಗ್ನಿಹೋತ್ರಾಹ್ಯಂ ಭಾಗಂ ಸೂನವೇಗ್ನಿಯೇ ಆದಿಧಾತಿ | ಸವಿತ್ರದೇವನ ಅಜ್ಞೆಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಮಾತೆಯಾದ ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಉದಯಿಸುವ ಉಪೋದೇವಿಯು ತನ್ನ ಪುತ್ರನಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಯಜಮಾನರು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗವನ್ನೇ ಆರಿಸುವಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸಿರುವಳು. ಉಪಸ್ಥಿತ ಪ್ರಾಧುರ್ಭಾವಾನಂತರ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಉಪಃಕಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಉಪೋದೇವತೆಯು ಅಗ್ನಿಗೆ ತಾಯಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತಾಯಿಯಾದವಳು ಪುತ್ರನಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಸಹಜವಷ್ಟೆ. ಆದರಂತೆ ಯಜಮಾನರು ಪ್ರಾತಃಕಾಲವಾದ ಕೂಡಲೆ ನೆರೆವೇರಿಸುವ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರಥಮಾಹುತಿಯನ್ನು ಆರಿಸುವಂತೆ ಉಪೋದೇವತೆಯು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವಳು ಎಂದು ಈ ರೀತಿ ಉಪೋದೇವಿಯು ಕಲ್ಪಿಸುವ ಕಾರ್ಯವು ಸವಿತ್ರದೇವನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದುದೆಂದೂ ಸವಿತ್ರನ ಮಾತಾಹ್ಯೆಯು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಪಠಃ !

ಸಮಾವರ್ತತೀ ವಿಷ್ವಿತೋ ಜಿಗೀಷುವಿಶ್ವೇಷಾಂ ಕಾನುಶ್ಚರತಾಮುಮಾಭೂತಾಃ |

ತಶ್ಚಾ ಅಪೋ ವಿಕ್ರತಂ ಹಿತ್ವಾ ಗಾದನು ನ್ತತಂ ಸವಿತುದ್ಯೇವ್ಯಸ್ಯ || ೬ ||

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಸಂಽಅವವರ್ತಿ | ವಿಸ್ತಿಸ್ಥಿತಃ | ಜಿಗೀಷುಃ | ವಿಶ್ವೇಷಾಂ | ಕಾಮುಃ | ಚಿರತಾಂ | ಅಮಾ | ಅಭೂತ್ |
ಶಶ್ವಾನ್ | ಅಪಃ | ವಿಸ್ತಕೃತಂ | ಹಿಪ್ತೀ | ಆ | ಅಗಾತ್ | ಅನು | ವ್ರತಂ | ಸವಿತುಃ | ದೈವ್ಯಸ್ಯ || ೬ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಜಿಗೀಷುರ್ವಿಜಯೇಚ್ಛುರ್ಯೋದ್ಧಾ ವಿಷ್ವಿತೋ ಯುದ್ಧಾರ್ಥಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿತಃ ಸಮಾವರ್ತಿ |
ಸಮಾವರ್ತಯತಿ | ವಿಶ್ವೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಚಿರತಾಂ ಜಂಗಮಾನಾಮಮಾ | ಅಮಾ ದಮ ಇತಿ ಗೃಹ-
ನಾಮಸು ಪಾಠಾತ್ | ಗೃಹಂ ಪ್ರತಿ ಕಾಮೋಽಭೂತ್ | ಭವತಿ | ಶಶ್ವಾನ್ ನಿತ್ಯಂ ಕರ್ಮರತೋಽಪಃ
ಕರ್ಮ ವಿಕ್ರತಮರ್ಧಕೃತಂ ಹಿಪ್ತೀ ಹಿಪ್ತಾಗಾತ್ | ಗೃಹವಾಗಚ್ಛತಿ | ಏತತ್ಸರ್ವಂ ದೈವ್ಯಸ್ಯ ದಿವಿ ಭವಸ್ಯ
ಸವಿತುಃ ಪ್ರೇರಕಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ವ್ರತಮಸ್ತಮಯಾಖ್ಯಂ ಕರ್ಮಾನು ಜಾಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಜಿಗೀಷುಃ—ಜಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ | ವಿಷ್ವಿತಃ—ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವ ಯೋಧ-
ನು | ಸಮಾವರ್ತಿ—ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾನೆ | ವಿಶ್ವೇಷಾಂ—ಸಮಸ್ತವಾದುದೂ, ಚಿರತಾಂ—ಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾ-
ದುದೂ ಆದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ | ಅಮಾ—ಗೃಹವು | ಕಾಮುಃ—ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿ | ಅಭೂತ್—
ಆಗಿರುತ್ತದೆ | ದೈವ್ಯಸ್ಯ—ದ್ಯುಲೋಕೋತ್ಪನ್ನನಾದ | ಸವಿತುಃ—ಸೂರ್ಯನ | ವ್ರತಂ—ಅಸ್ತಮಯಾಖ್ಯ-
ವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು | ಅನು—ತಿಳಿದಾಗ | ಶಶ್ವಾನ್—ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಕರ್ಮರತನಾಗಿರುವವನೂ ಸಹ |
ಅಪಃ—ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು | ವಿಸ್ತಕೃತಂ—ಅರ್ಧಕೃತವಾಗಿದ್ದರೂ | ಹಿಪ್ತೀ—ಅಲ್ಲಿಗೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ | ಅಗಾತ್—
ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ಜಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನೂ, ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವವನೂ ಆದ ಯೋಧನು ಮನೆಗೆ
ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾನೆ. ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಗೃಹವೇ ಅಭಿಮತವಾದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದ್ಯುಲೋಕೋತ್ಪನ್ನನಾದ
ಸೂರ್ಯನ ಅಸ್ತಮಯಾಖ್ಯವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದಾಗ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಕರ್ಮರತನಾಗಿರುವವನೂ ಸಹ ತನ್ನ
ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಧಕೃತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿಗೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

The warrior, eager for victory, who has gone forth (to battle), turns
back; (for) home is the desire of all moving beings: abandoning his
half-wrought toil, the labourer returns (home) when the function of the
divine Savitri (is suspended).

! ವಿಕೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಸವಿವೃತ್ತ (ಸೂರ್ಯನು) ಅಸ್ತಂಗತನಾದ ಮೇಲೆ ಜನರು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು ಅಗದ್ಧರೆ ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ತಮ್ಮ ಗೃಹಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹಿಂತಿರುಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಜೀರ್ಣತು: ವಿಸ್ತೀರ್ಣತಮಾವರ್ತಿ—ವಿಜಯೇಚ್ಚು: ಯೋದ್ಧಾ ಯುದ್ಧಾರ್ಥಂ ಪ್ರೈಶ್ವಿತೇ: ಸಮಾವರ್ತಯತಿ । ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಜಯಸದೇಕೆಂದು ಹೊರಟಿರುವ ಭಟನು ಸಾಯಂಕಾಲವಾದ: ಕೂಡಲೇ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವನು. ಏಕೆಂದರೆ ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗಿದ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಏನೂ ಕಾಣಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿರುವ ಯುದ್ಧಾರ್ಥ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಗೃಹಾಭಿಮುಖನಾಗುವನು.

ವಿಶ್ವೇಷಾಂ ಚರತಾಂ ಅನಾ ಕಾಮು: ಅರ್ಥೂತ್—ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜಂಗಮಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಗೃಹಂ ಪ್ರೈಶ್ವಿತ ಕಾಮೋ ಭವತಿ । ಅನಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಗೃಹನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೧೩) ಮನೆ ಎಂದರ್ಥವು. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಯವಾದನಂತರ ಸಂಚರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗೃಹ ಅಥವಾ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆ. ಹಗಲು ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ, ಜನರೂ ಸಹ ಅನ್ನಾಡ್ಯಾಹಾರಗಳ ಸಂವಾದನೆಗಾಗಿ ಅಥವಾ ಇತರ ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾನಾತ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಾಯಂಕಾಲವಾಗಿ ಕತ್ತಲೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಅವರು ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವರು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ದೇವ್ಯಸ್ಯ ಸವಿತು: ವ್ರತಂ ಅನು ಶಶ್ವಾನ್ ಅಪ: ವಿಕೃತಂ ಹಿತ್ತೀ ಅಗಾತ್—ದಿವಿ ಭವಸ್ಯ ಸವಿತು: ಪ್ರೇರಕಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಅಸ್ತಮಯಾಖ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಅನು ಅರ್ಥಕೃತಂ ಕರ್ಮ ಹಿತ್ತಾ ಗೃಹಮಾಗಚ್ಛತಿ । ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಯವಾದ ಮೇಲೆ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪುರುಷನು ತಾನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೀತಿ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಗಿಸದೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಬರುವುದು ಸವಿತ್ಯ ದೇವನ ಅಸ್ತಮಯಾಖ್ಯಕರ್ಮದ (ನಿಯಮದ) ಮಹಿಮೆಯೇ ಅಗದಿಯೆಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠ: ।

ತ್ವಯಾ ಹಿತಮುಪ್ಯಮುಪ್ಸು ಭಾಗಂ ಧನ್ವಾನ್ವಾ ಮೃಗಯಸೋ ವಿ ತಸ್ಯಾಃ ।
ವನಾನಿ ವಿಭ್ಯೋ ನಕಿರಸ್ಯ ತಾನಿ ವ್ರತಾ ದೇವಸ್ಯ ಸವಿತುರ್ಮಿನಂತಿ || ೩ ||

|| ಪದಬಾಣಿ ||

ತೈಯಾ | ಹಿತಂ | ಅಪ್ಯಂ | ಅಪ್ಸು | ಭಾಗಂ | ಧನ್ಯ | ಅನು | ಅ | ಮೃಗಯಸಃ | ವಿ | ತಸ್ಯುಃ |
ವನಾನಿ | ವಿಭ್ಯಃ | ನಕಃ | ಅಸ್ಯ | ತಾನಿ | ವ್ರತಾ | ದೇವಸ್ಯ | ಸವಿತುಃ | ಮಿನಂತಿ || ೭ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ದೇ ಸವಿತ್ಸ್ಯಯಾಪ್ಯಂತರಿಕ್ಷೇ || ಆಸಃ ಪೃಥಿವೀತ್ಯಂತರಿಕ್ಷನಾಮಸು ಪಾಶಾತ್ || ಜಲಾಧಾರೇ
ವಾ ಹಿತಂ ನಿಹಿತಮಪ್ಯಮಪಾಂ ಸಂಬಂಧಿನಂ ಭಾಗಂ ಧನ್ಯಾನು ನಿರ್ಜಲಪ್ರದೇಶೇಷರಣ್ಯೇಷು ಮೃಗ-
ಯಸೋ ಮೃಗಯಮಾಣಾ ಮೃಗಾ ಆ ಸಮಂತಾದ್ವಿತಸ್ಯುಃ | ಅಧಿತಷ್ಯಂತಿ | ಕಿಂಚಿ ವನಾನಿ ವೃಕ್ಷಾ
ವಿಭ್ಯಃ ಪಕ್ಷಿಭ್ಯ ಆವಾಸಾದಿರೂಪೇಣ ತೈಯಾ ಭಾಗೋ ದತ್ತಃ | ಅಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಸವಿತುಸ್ತಾನಿ ತಾದೈತಾನಿ
ವ್ರತಾ ವ್ರತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ನಕಿರ್ಮಿಸಂತಿ | ಕೇದ್ರಸಿ ನ ಹಿಂಸಂತಿ ||

। ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

(ಸವಿತುಃ—ಅಲ್ಪೈ ಸವಿತೃವೇ) | ತೈಯಾ—ನಿನ್ನಿಂದ | ಅಪ್ಯು—ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ | ಹಿತಂ—ನಿಹಿತ
ವಾದುದು | ಅಪ್ಯಂ—ಉದರಸಂಬಂಧವಾದುದು ಆದ | ಭಾಗಂ—ಭಾಗವನ್ನು | ಧನ್ಯಾನು—ನಿರ್ಜಲವಾದ
ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ | ಮೃಗಯಸಃ—ಹುಡುಕತಕ್ಕ ಮೃಗಗಳು | ಅ—ಸುತ್ತಲೂ | ವಿ ತಸ್ಯುಃ—ಅಕ್ರಮಿಸಿ
ನಿಂತಿವೆ | ವನಾನಿ—ವನವೃಕ್ಷಗಳು | ವಿಭ್ಯಃ—ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ (ಆವಾಸರೂಪವಾಗಿರುವಂತೆ ನೀನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದೀಯೆ) |
ಅಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಸವಿತುಃ—ದೇವತಾತ್ಮಕನಾದ ಈ ಸವಿತೃವಿನ | ತಾನಿ ವ್ರತಾ—ಅಂತಹ ಆಸಾಧಾರಣವಾದ
ಕರ್ಮಗಳನ್ನು | ನಕಃ ಮಿನಂತಿ—ಯಾರೂ ತಡೆಯಲಾರರು.

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ಅಲ್ಪೈ ಸವಿತೃವೇ, ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಿಂದ ನಿಹಿತವಾದುದು, ಉದಕಸಂಬಂಧವಾದುದು, ಆದ ಭಾಗವನ್ನು
ನಿರ್ಜಲವಾದ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಕತಕ್ಕ ಮೃಗಗಳು ಸುತ್ತಲೂ ಅಕ್ರಮಿಸಿ ನಿಂತಿವೆ. ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ
ವನವೃಕ್ಷಗಳು ಆವಾಸಭೂತವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ದೇವತಾತ್ಮನಾದ ಈ ಸವಿತೃವಿನ ಆಸಾಧಾರಣವಾದ
ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಾರೂ ತಡೆಯಲಾರರು.

English Translation.

The animals search in dry places for the watery element which has
been collected in the firmament by you: the woods are assigned (by you)
to the birds: no one obstructs these functions of the divine Savitri.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಅಪ್ಯಂ—ಆಪಾಂ ಸಂಬಂಧಿನಂ ಭಾಗಂ—ನೀರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಭಾಗ ಎಂದರೆ ನೀರಿನ ಪ್ರದೇಶ.

ಅಪ್ಪು—ಅಂತರಿಕ್ಷೇ | ಆಪಃ ಪೃಥಿವೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಅಂತರಿಕ್ಷನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೨-೧೦) ಅಪ್ಪು ಎಂದರೆ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥವು.

ಧನ್ವೆ—ಧನ್ವಶಬ್ದವು ಅಂತರಿಕ್ಷನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೨-೧೦) ಮತ್ತು ಧನ್ವಾಂತರಿಕ್ಷಂ— ಧನ್ವೈಂತ್ಸ್ಯಸ್ಯಾಧಾಪಃ—ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವೂ ಇದೆ. (ನಿ. ೫-೫). ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ನಿರ್ಜಲಪ್ರದೇಶೇಷ್ಟರಣ್ಯೇಷು— ಜಲರಹಿತವಾದ (ನೀರಲ್ಲದ) ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶವೆಂದು ಅರ್ಥವೆನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದಾರೆ.

ನಕೀ—ನಕೀ ಎಂಬ ನಿವಾತವು ಹಿಕ್ಕಂ ನುಕಂ ಮೊದಲಾದ ಒಂಭತ್ತು ಸರ್ವಪದಸಮ್ಮಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (೩-೧೨). ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥವು.

ತ್ವಯಾ ಅಪ್ಪು ಹಿಕ್ಕಂ ಅಸ್ಯಂ ಭಾಗಂ ಧನ್ವೆ ಅನು ಮ್ಯುಗಯಸಃ ಆ ವಿ ತಸ್ಯುಃ—ಹೇ ಸವಿತಃ ತ್ವಯಾ ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ನಿಹಿತಂ ಆಪಾಂ ಸಂಬಂಧಿನಂ ಭಾಗಂ ನಿರ್ಜಲಪ್ರದೇಶೇಷ್ಟರಣ್ಯೇಷು ಮ್ಯುಗಯಮಾಪಾ ಮ್ಯುಗಾಃ ಆಸಮಂತಾತ್ ಅಧಿತಿಷ್ಯಂತಿ | ಎಲೈ ಸವಿತೃದೇವನೇ, ವೃಷ್ಟಿಸರ್ವಣಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು ಜಲವನ್ನು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೇಘರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ವೃಷ್ಟಿಯಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ನೀರಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ವನದಲ್ಲಿರುವ ಮೃಗಗಳು ಜೀವನಾಧಾರವಾದ ನೀರನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ನಿರ್ಜಲಪ್ರದೇಶವಾದ ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿವೆ.

ವನಾನಿ ವಿಘ್ನಃ—ವೃಕ್ಷಾ ಅವಾಸಾದಿರೂಪೇಣ ತ್ವಯಾ ಭಾಗೋ ದತ್ತಃ | ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳು ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಅವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಸವಿತುಃ ತಾನಿ ವ್ರತಾ ನಕೀ ಮಿನಂತಿ—ತಾದ್ವತಾನಿ ಸವಿತುಃ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕೇಲ್ವಪಿ ನ ಹಿಂಸಂತಿ | ಸವಿತೃವಿನ ಈ ನಿಯಮಗಳು ಎಂದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ, ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೃಗಗಳು ನೀರರಿಗಾಗಿ ಅಲೆದಾಡುವುದು, ಪಕ್ಷಿಗಳು ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಗೂಡುಕಟ್ಟಿ ವಾಸಮಾಡುವುದೂ ಎಂಬ ಕರ್ಮಗಳು ಸವಿತೃವಿನ ಆತ್ಮೀಯತೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ತಡೆಯಲು ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಯಾದ್ರಾಧ್ಯಂಕಂ ವರುಣೋ ಯೋನಿಮುಪ್ಯಮನಿತತಂ ನಿಮಿಷಿ ಜರ್ಭುರಾಣಃ |

ವಿಶ್ವೋ ಮಾತರ್ತಾಂಡೋ ವ್ರಜಮಾ ಪಶುರ್ಗಾತ್ಸ್ವತೋ ಜನ್ಮಾನಿ ಸವಿತಾ ವ್ಯಾಕಃ ||

। ಪದವಾಃ ।

ಯಾತ್ಯಾ ರಾಧ್ಯಂ | ವರುಣಃ | ಯೋನಿಂ | ಅಪ್ಯಂ | ಅನಿಶಿತಂ | ನಿರಮಿಷಿ | ಜಭುರಾಣಃ |
ವಿಶ್ವಃ | ಮಾರ್ತಾಂಡಃ | ವ್ರಜಂ | ಆ | ಪತುಃ | ಗಾತ್ | ಸ್ತೃತಃ | ಜನ್ಮಾನಿ | ಸವಿತಾ | ವಿ | ಆ |
ಅಕರಿತ್ಯೈಃ || ೮ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ವರುಣೋ ಯಾದ್ರಾಧ್ಯಂ ಯಾತಾಂ ಗಚ್ಛಿತಾಂ ರಾಧ್ಯಂ ರಾಧನೀಯಮಪ್ಯಮಾಪ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯ-
ಮನಿತಮತಿಲಕ್ಷ್ಯಂ | ಸುಖಕರಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಯೋನಿಂ ಸ್ಥಾನಂ ನಿಮಿಷಿನಿಮೇಷೇ ಸವಿತುರಸ್ತ-
ಮಯೇ ಸತಿ ವಿಶ್ವಮಾರ್ಥಂ ಪ್ರಾಣಿಭ್ಯಃ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ | ವರುಣಸ್ಯ ರಾತ್ರೀರ್ನಿರ್ವಾಹಕತ್ವಾತ್ |
ಜಭುರಾಣೋ ಭೃತಂ ಗಚ್ಛಿನ್ ವಿಶ್ವಃ ಸರ್ವೋ ಮಾರ್ತಾಂಡೋ ಮೃತಾದ್ವಿನ್ನಾದಂದಾಮತ್ಸದೈಮಾನಃ
ಸಪ್ತ್ಯಾಗಾತ್ | ಅಗಚ್ಛತಿ | ವಿಶ್ವಃ ಪತುರಪಿ ವ್ರಜಂ ಗೋಷ್ವಮಾಗಾತ್ | ಸವಿತಾ ಪ್ರೇರಕಃ ಸ್ತೃತಃ ಸ್ಥಾನೇ
ಸ್ಥಾನೇ ಜನ್ಮಾನಿ ಜಾತಾನಿ ಭೂತಾನಿ ವ್ಯಾಕಃ | ಸ್ಪೃಹಗರ್ಹಾಷೀತ್ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ವರುಣಃ—ವರುಣನು | ಯಾದ್ರಾಧ್ಯಂ—ಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಪೂಜ್ಯವಾದುದೂ |
ಅಪ್ಯಂ—ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದೂ | ಅನಿಶಿತಂ—ಸುಖಕರವಾದುದೂ ಆದ | ಯೋನಿಂ—ವಾಸ
ಸ್ಥಾನವನ್ನು | ನಿಮಿಷೇ—ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಯವಾದ ನಂತರ (ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ) |
ಜಭುರಾಣಃ—ಆತುರರಿಂದ ಹಾರತಕ್ಕವೂ | ವಿಶ್ವಃ—ಸಮಸ್ತವಾದವೂ ಆದ | ಮಾರ್ತಾಂಡಃ—ಪಕ್ಷಿಗಳು |
ಆ ಗಾತ್—(ಗೂಡುಗಳಿಗೆ) ಬಂದು ಸೇರುತ್ತವೆ | ಪತುಃ—ಪತುಗಳೂ ಸಹ | ವ್ರಜಂ—ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ಬಂದು
ಸೇರುತ್ತವೆ | ಸವಿತಾ—ಪ್ರೇರಕನಾದ ಸವಿತೃನು | ಸ್ತೃತಃ—ಆಯಾ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ | ಜನ್ಮಾನಿ—ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು |
ವ್ಯಾಕಃ—ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿದನು.

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ಜಂಗಮಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಪೂಜ್ಯವಾದುದೂ, ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದೂ, ಸುಖಕರವಾದುದೂ
ಆದ ವಾಸಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ವರುಣನು ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಯವಾದನಂತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ.
ಆತುರರಿಂದ ಹಾರತಕ್ಕ ಸಮಸ್ತ ಪಕ್ಷಿಗಳೂ ಗೂಡುಗಳಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಪತುಗಳು ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನೇ ಸೇರುತ್ತವೆ.
ಪ್ರೇರಕನಾದ ಸವಿತೃನು ಸಕಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿದನು.

English Translation.

The ever-going Varuna grants a cool, accessible, and agreeable place (of rest), to all moving (creachers), on the closing of eyes (of Savitri);

and every bird and every beast repairs to its lair when Savitri has dispersed (all) beings in various directions.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಯಾದ್ರಾಧ್ಯಂ—ಯಾಶಾಂ ಗಚ್ಛತಾಂ ಸಂರಾಧನೀಯಂ | ಸಂಚರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಪೂಜ್ಯವಾದ ಎಂದರೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ; ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಆಹಾರಾದಿಗಳಿಗಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಬಳಿ ಬೆಂಡಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಮನುಷ್ಯರೂ ತಮ್ಮ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಕಾಲವಾದ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಆತುರದಿಂದ ಎದುರುನೋಡುತ್ತಿರುವರು. ಅದುದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಯ ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಆದರಿಸಲ್ಪಡುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಯೋನಿಂ— ಸ್ಥಾನವು ಅಥವಾ ನಿನಾಸಸ್ಥಾನವು. ಯೋನಿಶಬ್ದವು ಗೃಹನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ.

ವರುಣಃ—ವರುಣನೆಂಬ ದೇವತೆಯು. **ವರುಣೋ ವ್ಯನೋತೀತಿ ಸತಃ** (ನಿ. ೧೦-೩) ಸ ಹಿ ವಿಯುಕ್ತ್ ವ್ಯನೋತಿ ಮೇಘಜಾಲೇನ | ಮೇಘಸಮೂಹದಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಆಶ್ವಾದನ ಮಾರ್ಗವನ್ನಾಧರಿಸಿ ವರುಣನೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಯಾಜ್ಞಕ ವಿವರಣೆ ಇದೆ ವರುಣದೇವತೆಯು ವಿಷಯವು ಮುಂದಿನ ಋಕ್ಯೆನಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವರುಣನು ರಾತ್ರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯೆಂದು ಮೈತ್ರಂ ವಾ ಅಹರ್ವಾರುಣೇ ರಾತ್ರಿಃ (ಶ್ಲೋ. ಸಂ. ೨-೧-೨-೪) ಎಂದು ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅಪ್ಯಂ—ಆಪ್ತಂ ಯೋಗ್ಯಂ | ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ, ಎಲ್ಲರೂ ಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ.

ಅನಿಶಿತಂ—ಅತೀಕ್ಷ್ಣಂ ಸುಖಕರನಿಶಿತಿಯಾವರ್ತ | ನಿಶಿತವೆಂದರೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದುದು, ಅನಿಶಿತವೆಂದರೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಲ್ಲದುದು, ಸುಖಕರವಾದುದು. ವಿಶ್ರಾಂತಿಕಾಲವಾದ ರಾತ್ರಿಯು ಸರ್ವರಿಗೂ ಸುಖಕರವೆಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಮಾರ್ತಾಂಡಃ— ಮೃತಾದ್ವಿನ್ನಾತ್ ಅಂಡಾದುತ್ಪದ್ಯಮಾನಃ ಪಕ್ಷೀ | ಪಕ್ಷಿಯು ಮೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು ಆ ಮೊಟ್ಟೆಯು (ಅಂಡವು) ಮೃತವಲ್ಲದೆ ಸಜೀವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪಕ್ಷಿಗೆ ಮಾರ್ತಾಂಡವೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅರ್ಥವಿವರಣೆಮಾಡಿರುವರು.

ಪ್ಥತಃ—ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ಥಾನೇ | ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಅನೇಕ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅನೇಕ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ.

ವರುಣಃ ಯಾದ್ರಾಧ್ಯಂ ಅಪ್ಯಂ ಅನಿಶಿತಂ ಯೋನಿಂ ನಿಮಿಷೇ ವರುಣೋ ರಾತ್ರೈಃ ಭಿಮಾನೀ ದೇವಃ | ಗಚ್ಛತಾಂ ಸಂರಾಧನೀಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಯೋಗ್ಯಂ ಸುಖಕರಂ ಸ್ಥಾನಂ ಸವಿತೇರಶ್ವಮುಯೇ ವಿಶ್ರಮಾರ್ಥಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ | ವರುಣದೇವನು ರಾತ್ರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯು. ಅದುದರಿಂದ ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಆಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಸಂಚಾರಮಾಡಿ ಬಳಲಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಯವಾದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳು ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಸುಖಕರವಾದ ನಿನಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುವನು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೇ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪರ್ಥರಾಣಃ ವಿಶ್ರಃ ಮಾರ್ತಾಂಡಃ ಆ ಗಾತ್—ಧೃಕಂ ಗಚ್ಛನ್ ಅಂಡಾದುತ್ಪದ್ಯಮಾನಃ ಸರ್ವಃ ಪಕ್ಷೀ ಆ ಗಚ್ಛತಿ | ಮೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪಕ್ಷಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಹಗಲು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದು

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತಮಯವಾವನಂತರ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಗೂಡುಗಳಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿವಾಚಕವಾದ ನಾರ್ತಾಂಡಶಬ್ದವು ಜಾತ್ಯೇಕವಚನದಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬಹುವಚನಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಪಶುಃ ವೃಜಂ ಆಗಾತ್—ವಿಶ್ವಃ ಪಶುಃ ಗೋಷ್ವವಾಗಾತ್ | ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪಶುಶಬ್ದವು ಜಾತ್ಯೇಕವಚನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಗೋವುಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಪಶುಗಳೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತವೆ.

ಸವಿತಾ ಶ್ವಶಃ ಜನ್ಮಾನಿ ನ್ಯಾಕೇ—ಆಸೌ ಪ್ರೇರಕೇಃ ಸವಿತಾ ಸ್ಥಾನೇ ಸ್ಥಾನೇ ಜಾತಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಪೃಥಗರ್ಕಾಷೀತ್ | ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ಪ್ರೇರಿಸತಕ್ಕ ಈ ಸವಿತೃದೇವನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ ಏನಾಸನ್ನಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಎಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪಕ್ಷಿಗಳು ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿರುವ ತಮ್ಮ ಗೂಡುಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತವೆ, ಗೋವುಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಪಶುಗಳು ತಮಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಮನುಷ್ಯರು ತಮ್ಮ ಗೃಹಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವನೆಂದು ಸವಿತೃವಿನ ಮಹಿಮೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ನ ಯಸ್ಯೇಂದ್ರೋ ವರುಣೋ ನ ಮಿತ್ರೋ ವ್ರತಮರ್ಯಮಾ ನ ಮಿನಂತಿ ರುದ್ರಃ |

ನಾರಾತಯಸ್ತಮಿದಂ ಸ್ತಸ್ತಿ ಹುವೇ ದೇವಂ ಸವಿತಾರಂ ನಮೋಛಿಃ || ೯ ||

|| ಪದವಾಃ ||

ನ | ಯಸ್ಯ | ಇಂದ್ರಃ | ವರುಣಃ | ನ | ಮಿತ್ರಃ | ವ್ರತಂ | ಅರ್ಯಮಾ | ನ | ಮಿನಂತಿ | ರುದ್ರಃ |

ನ | ಅರಾತಯಃ | ತಂ | ಇದಂ | ಸ್ತಸ್ತಿ | ಹುವೇ | ದೇವಂ | ಸವಿತಾರಂ | ನಮೋಛಿಃ || ೯ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಯಸ್ಯ ಸವಿತುರ್ದೇವಸ್ಯ ವ್ರತಂ ಪ್ರಸವಾಖ್ಯಂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರೋ ನ ಮಿನಾತಿ | ನ ಹಿಸ್ತಿಸ್ತಿ | ವರುಣಕ್ವ ನ ಮಿನಾತಿ ಮಿತ್ರಶ್ಚಾರ್ಯಮಾ ಚ ನ ಮಿನಾತಿ ರುದ್ರಶ್ಚ ನ ಮಿನಾತಿ | ಅರಾತಯೋಸ್ತುರಾಕ್ವ ನ ಮಿನಂತಿ || ಮಿನಾತಿತೇ ಶ್ರುತಮಾಪ್ಯಾತಂ ಯಥಾಯೋಗಂ ವಿಪರಿಣಾಮೇನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಭಿಸಂಭವ್ಯತೇ | ತಂ ಸವಿತಾರಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರೇರಕಂ ದೇವಂ ದ್ಯೋತಮಾನಮಿದಮಿದಾನೀಂ ನಮೋಛಿರನ್ನರೂಪ್ಯರ್ಥವಿಭಿಃ ಸಹ || ನಮ ಅಯುರಿತ್ಯನ್ನನಾಮಸು ಪಾಶಾತ್ || ಸ್ತಸ್ತಿ ಕ್ಷೇಮಾಯ ಹುವೇ | ಸ್ತಾಮಿ ||

। ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ।

ಯಸ್ಯೋ—ಯಾವ ಸವಿತೃವಿನ | ವ್ರತೇಂ—ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು | ಇಂದ್ರೋ—ಇಂದ್ರನು | ನೆ (ಮಿನಾತಿ)—ತಡೆಯಲಾರನೋ | ವರುಣಃ—ವರುಣನೂ | ನೆ—ತಡೆಯಲಾರನೋ | ಮಿತ್ರಃ—ಮಿತ್ರನೂ | ಅರ್ಯಮಾ—ಅರ್ಯಮನೂ | ನೆ—ತಡೆಯಲಾರನೋ | ರುದ್ರಃ—ರುದ್ರನೂ | ನೆ—ತಡೆಯಲಾರನೋ | ಅರಾತಯಃ—ಶತ್ರುಗಳೂ ಸಹ | ನೆ ಮಿನಂತಿ—ಹಿಂಸಲಾರದೋ | ತಂ—ಅಂತಹ | ದೇವಂ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ | ಸವಿತಾರಂ—ಸವಿತೃವನ್ನು | ಇದಂ—ಈಗ | ನಮೋಽಭಿಃ—ಅನ್ನ ರೂಪವಾದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳೊಡನೆ | ಸ್ತುತಿ—ಕಲ್ಯಾಣಾರ್ಥವಾಗಿ | ಹುವೇ—ಅಹ್ವಾನಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ.

। ಛಾಂದಾರ್ಥ ।

ಯಾವ ಸವಿತೃವಿನ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಇಂದ್ರನಾಗಲಿ, ವರುಣನಾಗಲಿ, ಮಿತ್ರ ಅಥವಾ ಅರ್ಯಮನಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ರುದ್ರನಾಗಲಿ ತಡೆಯಲಾರದೋ ಮತ್ತು ಶತ್ರುಗಳು ಹಿಂಸಲಾರದೋ ಅಂತಹ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ಸವಿತೃವನ್ನು ಈಗ ಅನ್ನ ರೂಪವಾದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳೊಡನೆ ಕಲ್ಯಾಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಹ್ವಾನಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

I invite to this place, with reverential salutations, for my good, that divine Savitri, whose functions neither Indaa, nor Varuna, nor Mitra, nor Aryaman, nor Rudra, nor the enemies (of the gods), impede.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಸವಿತೃದೇವನ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು (ನಿಯಮವನ್ನು) ಇಂದ್ರ, ವರುಣ, ಮಿತ್ರ, ಅರ್ಯಮಾ, ರುದ್ರ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳೂ ತಡೆಯಲಾರರು ಅಥವಾ ವಿಾರಲಾರರು. ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಾವ ಶತ್ರುಗಳೂ ಹಿಂಸಲಾರರು. ಇಂತಹ ಮಹಾಮಹಿಮನಾದ ಸವಿತೃದೇವನಿಗೆ ಅನ್ನ ರೂಪವಾದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಈ ಋಕ್ಕಿನ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಇಂದ್ರಃ—ಇಂದ್ರನ ವಿಷಯವನ್ನು ನಾವು ಹಿಂದೆಯೇ ವಿವರವಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದೇವೆ.

ಮಿತ್ರಃ, ವರುಣಃ, ಅರ್ಯಮಾ—ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಛಾಂದಸ ಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಇವರು ಸೂರ್ಯನ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಾದ ಎಂದರೆ ದ್ವಾವಶಾವಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಈ ಹಸರನ ಅಂತದೇವತೆಗಳೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳೂ ಅಗ್ನಿಯ ದೇರೆ ರೂಪಗಳೆಂದು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಹೇಳಿದೆ.

ಶ್ವಮುಗ್ಧೇ ವರುಣೋ ಜಾಯಸೇ ಯತ್ತ್ರಂ ಮಿತ್ರೋ ಭವಸಿ ಯಶ್ವಮಿದ್ಧಃ |

(ಋ. ಸಂ. ೫-೨-೧)

ಶ್ವಮರ್ಯಮಾ ಭವಸಿ ಯಶ್ವನೀನಾಂ ನಾಮ ಸ್ತುಧಾವನ್ ಗುಹ್ಯಂ ವಿಧರ್ಷಿ |

(ಋ. ಸಂ. ೫-೨-೨)

ಎಂಬ ಮುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನನಾದಾಗ ಅವನಿಗೆ ವರುಣನೆಂದೂ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಧಗಧಗನೆ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಮಿತ್ರನೆಂದೂ, ಕನ್ಯಾಸಂಬಂಧವಾದ ಹೋಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಯಮಾ ಎಂದೂ ಅಗ್ನಿಗೆ ಈ ಮೂರು ಹೆಸರುಗಳಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ತ್ರೈತ್ತಿರೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ—

ಮಿತ್ರೋಽಸಿ ವರುಣೋಽಸೀತ್ಯಾಹ | ಮೈತ್ರಂ ನಾ ಅಹಃ | ನಾರುಣೇ ರಾತ್ರೀಃ | ಅಹೋರಾತ್ರಾ-
ಭ್ಯಾಮೇವೈನಮುಪಾವಹರತಿ ||

(ತೈ. ಬ್ರಾ. ೧-೨-೧೦-೧)

ಮಿತ್ರನು ಹಗಲಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯೆಂದೂ, ವರುಣನು ರಾತ್ರಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳೂ ಕೆಲವುಕಡೆ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಶದೇವತೆಗಳೆಂದೂ ಕೆಲವುಕಡೆ ಅಗ್ನಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳೆಂದೂ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರನು ದ್ವಾದಶದಿಶ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು. ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರನು ಸೂರ್ಯನ ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರಾದದ್ದೂ ಮಿತ್ರನಿಗೇ ಸ್ವಪ್ನವಾದ ವೈಕಿಷ್ಕವಿಧಿ ಎಂದರೆ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿದೆ. ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಅರ್ಯಮಾ ಎಂಬುವರು ಅದಿತಿಯ ಪುತ್ರರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ಅದಿತ್ಯರೆಂದು ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕರೆದಿದೆ. ಈ ಅದಿತ್ಯರು ಎಂದರೆ ಅದಿತಿಪುತ್ರರು ಆರು ಜನರೆಂದು—

ಇವಾ ಗಿರ ಅದಿತ್ಯೇಭ್ಯೋ ಭೃತಸ್ತೋಃ ಸನಾದ್ರಾಜಭ್ಯೋ ಜುಹ್ವಾ ಜುಹೋಮಿ |
ಶ್ರುಣೋತು ಮಿತ್ರೋ ಅರ್ಯಮಾ ಭಗೋ ನಸ್ತುವಿಜಾತೋ ವರುಣೋ ದಕ್ಷೋ ಅಂಶಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೨-೨೭-೧)

ಎಂದರೆ ಮಿತ್ರ, ಅರ್ಯಮಾ, ಭಗ, ವರುಣ, ದಕ್ಷ, ಅಂಶ, ಎಂದು ಆರು ಜನರ ಹೆಸರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದೆ.

ದೇವಾ ಅದಿತ್ಯಾ ಯೇ ಸಪ್ತ ತೇಭಿಃ ಸೋಮಾಭಿ ರಕ್ಷ ನ ಇಂದ್ರಾಯೇಂದೋ ಪರಿ ಸ್ತವ |

(ಮ. ಸಂ. ೯-೧೧೪-೩)

ಎಂಬ ಮುಕ್ಯನಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಪುತ್ರರು ಏಳು ಜನರೆಂದಿದೆ—

ಅಷ್ವಾ ಪುತ್ರಾಸೋ ಅದಿತೇರ್ಯೇ ಜಾತಾಸ್ತನ್ನ ೧ ಸ್ತರಿ |
ದೇವಾ ಉಪಸ್ಯೈತ್ಸಪ್ತಭಿಃ ಪರಾ ಮಾರ್ತಂಡಮಾಸ್ಯತ್ |
ಸಪ್ತಭಿಃ ಪುತ್ರೈರದಿತಿರುಪ ಸ್ಯೈತ್ಸೂರ್ವ್ಯಂ ಯುಗಂ |
ಪ್ರಜಾಯೈ ಮ್ನುತ್ಯವೇ ತೈತ್ಸುನಮಾರ್ತಂಡಮಾರ್ಥತ್ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೨೨-೮, ೯)

ಎಂಬ ಮುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಕೆ ಮೊದಲು ಏಳು, ಅನಂತರ ಮಾರ್ತಂಡನೆಂದು ಒಬ್ಬು ಎಂಟು ಮಂದಿ ಪುತ್ರರೆಂದರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ತ್ರೈತ್ತಿರೀಯ ಅರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ—

ಅಷ್ವಾ ಪುತ್ರಾಸೋ ಅದಿತೇಃ | ಯೇ ಜಾತಾಸ್ತನ್ನಃ ಪರಿ | ದೇವಾ ಉಪಸ್ಯೈತ್ಸಪ್ತಭಿಃ |
ಪರಾಮಾರ್ತಾಂಡಮಾಸ್ಯತ್ | ಸಪ್ತಭಿಃ ಪುತ್ರೈರದಿತಿಃ | ಉಪಸ್ಯೈತ್ಸೂರ್ವ್ಯಂ ಯುಗಂ |

ಪ್ರಜಾಯ್ತು ಮೃತ್ಯುನೇ ತತ್ | ಪರಾಮಾರ್ತಾಂಧಮಾಭರದಿತಿ | ತಾನನುಲ್ರಮಿಷ್ಯಾಮಃ ಮಿತ್ರೈಃ
ವರುಣಶ್ಚ | ಧಾತಾ ಚಾರ್ಯಮಾ ಚ | ಅಗ್ಂಶಕ್ತ ಭಗಶ್ಚ | ಇಂದ್ರಶ್ಚ ವಿವಸ್ವಾಗ್ಶ್ಚೇತೈತೇ ||
(ತೈ. ಉ. ೧-೧೩-೩)

ಅದಿತಿಗೆ ಇದ್ದ ಎಂಟು ಮಂದಿ ಪುತ್ರರ ಹೆಸರನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆ. ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಧಾತಾ, ಅರ್ಯಮಾ, ಅಂಶ, ಭಗ, ಇಂದ್ರ, ವಿವಸ್ವಾನ್ ಎಂಬುವರೇ ಆ ಎಂಟು ಜನರು ಎಂದಿದೆ. ಇದೇ ವಿಷಯವು ತ್ರೈತೀಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ—

ಅದಿತಿಃ ಪುತ್ರೈಕಾಮಾ | ಸಾಧ್ಯೇಭ್ಯೋ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾದನಮಪಚಿತ್ | ತಸ್ಯಾ
ಉಚ್ಚೇಷಣಮದದುಃ | ತಪ್ತಾಶ್ಚಾತ್ | ಸಾ ರೇತೋಽಧತ್ತ | ತಸ್ಯೈ ಧಾತಾ ಚಾರ್ಯಮಾ
ಚಾಚಾರ್ಯೇತಾಂ | ಸಾ ದ್ವಿತೀಯಮಪಚಿತ್ | ತಸ್ಯಾ ಉಚ್ಚೇಷಣಮದದುಃ | ತಪ್ತಾಶ್ಚಾತ್ |
ಸಾ ರೇತೋಽಧತ್ತ | ತಸ್ಯೈ ಮಿತ್ರೈಃ | ವರುಣಶ್ಚಾಚಾರ್ಯೇತಾಂ | ಸಾ ತ್ರೈತೀಯಮಪಚಿತ್ |
ತಸ್ಯಾ ಉಚ್ಚೇಷಣಮದದುಃ | ತಪ್ತಾಶ್ಚಾತ್ | ಸಾ ರೇತೋಽಧತ್ತ | ತಸ್ಯಾ ಅಗ್ಂಶಕ್ತ
ಭಗಶ್ಚಾಚಾರ್ಯೇತಾಂ | ಸಾ ಚತುರ್ಥಮಪಚಿತ್ | ತಸ್ಯಾ ಉಚ್ಚೇಷಣಮದದುಃ |
ತಪ್ತಾಶ್ಚಾತ್ | ಸಾ ರೇತೋಽಧತ್ತ | ತಸ್ಯಾ ಇಂದ್ರಶ್ಚ ವಿವಸ್ವಾಗ್ಂಶ್ಚಾಚಾರ್ಯೇತಾಂ ||

(ತೈ. ಬ್ರಾ. ೧-೧೯-೧, ೨, ೩)

ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದಿತಿಯು ಎಂಟು ಮಂದಿ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದ ವಿಷಯವು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಈ ಎಂಟು ಮಂದಿಯಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಅರ್ಯಮಾ ಎಂಬ ಮೂರು ಮಂದಿಯೇ ಶುಕ್ರೇದದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು. ಋ. ಸಂ. ೨-೨ ನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಅರ್ಯಮಾ ಎಂಬುವರ ಲೋಕೋಪಕಾರಕವಾದ ಸಾಹಸಕೃತ್ಯಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ.

ಮಿತ್ರಃ—ಮಿತ್ರಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಯಾಸ್ವರು ತಮ್ಮ ನಿರುತ್ತರದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ—

ಮಿತ್ರಃ ಪ್ರಮಿತಾಶ್ಚಾತ್ರಯತೇ | ಸಂಮಿನ್ಯಾನೋ ದ್ರವತೀತಿ ವಾ | ಮೇದಯತೇರ್ವಾ |

(ನಿ. ೧೦-೨೧)

ಮಿತ್ರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೇನು ಎಂದರೆ—ಮಿತ್ರಃ ಕಸ್ಮಾತ್ | ಸ ಹಿ ಪ್ರಮಿತಾಶ್ಚೇ ತ್ರಾಯತೇ | ಪ್ರಮಿತಾಃ
ಮರಣಂ | ತತಃ ಸರ್ವಲೋಕಂ ತ್ರಾಯತೇ ವರ್ಷದ್ವಾರೇಣ | ಪ್ರಮಿತಾ ಎಂದರೆ ಮರಣವು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ
ಜನರಿಗೆ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಆ ಮೂಲಕ ಅನ್ನಾದ್ಯುಪಕಾರಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ, ಹಸಿವಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ
ಮರಣಭಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ದೇವತೆಗೆ ಮಿತ್ರನೆಂದು ಹೆಸರು.

ಸಮಂತತೋ ಮಿನ್ಯಾನಃ ಉದಕೇನ ದ್ರವತಿ ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕೇ | ಈ ದೇವತೆಯು ಉದಕಕ್ಕೆ
ಅಧಿಸತೆಯಾಗಿ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಮ್ಮಡೊಂದು ಮೇಘಗಳ ಮೂಲಕ ಸುತ್ತಲೂ ಎಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು
ತೊಯ್ದುಹೋಗುವಂತೆ ಎಂದರೆ ನೀರಿನಿಂದ ನೆನೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ದೇವತೆಗೆ ಮಿತ್ರನೆಂದು ಹೆಸರು.

ಅಥವಾ—ಸ್ನೇಹಸಾರ್ಥಸ್ಯ ಸರ್ವಂ ಹ್ಯಸಾವುಭವೇನ ಸ್ನೇಹಯತಿ | ಈ ದೇವತೆಯು ಉದಕದಿಂದ
ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ, ಎಂದರೆ ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ದೇವತೆಗೆ
ಮಿತ್ರನೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವಾದ ನಿಷ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ—

ಮಿತ್ರೋ ಜನಾನ್ ಯಾತಯತಿ ಬ್ರುವಾಣೋ ಮಿತ್ರೋ ದಾಧಾರ ಪ್ಲಥವೀಮುತ ದ್ಯಾಂ |
ಮಿತ್ರಕ ಕೃಷ್ಣೀರನಿಮಿಷಾಭಿ ಚಿಷ್ಟೇ ಮಿತ್ರಾಯ ಹವ್ಯಂ ಘೃತವಜ್ಜು ಹೋತಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೫೯-೧)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕನನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಈ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರನು ಕೃಷ್ಣಾದಿಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕನಾಗಿ ವ್ಯಷ್ಟಾದಿಗಳನ್ನು ಸುರಿತು ಜನರಿಗೆ ಅನ್ನಾ ದ್ಯಾಹಾರಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಾ ಭೂಲೋಕದ ಜನರನ್ನೂ ಸ್ವರ್ಗನಿವಾಸಿಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸುವನು ಎಂದರೆ ಪೋಷಿಸುವನು. ಎಲೈ ಮನುಷ್ಯರೇ, ಇಂತಹ ಮಿತ್ರದೇವನಿಗೆ ಘೃತಮಿತ್ರತವಾದ ಹವರಾದಿಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಎಂದು ಮಿತ್ರನ ಆಸಾಧಾರಣ ಗುಣಗಳನ್ನೂ, ಲೋಲೋಪಕಾರವನ್ನೂ ಬಹು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರನ ಪರವಾಗಿ ಇರುವ ಸೂಕ್ತವೆಂದರೆ ೯ ಮುಕ್ಯುಗಳಲ್ಲೂ ಈ ಸೂಕ್ತ ಮಾತ್ರ (ಮ. ಸಂ. ೩-೫೯) ಇತರ ಕಡೆ ಮಿತ್ರನು, ವರುಣ ವೇದಲಾದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಮಿತ್ರ ಮಾತ್ರ ವರುಣರ ಸಾಹಚರ್ಯವು ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಿತ್ರನೊಬ್ಬನೇ ದೇವತೆಯಾಗಿವುಳ್ಳ ಸೂಕ್ತವು ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಒಂದು ಮಾತ್ರವಿರುವುದು (ಮ. ಸಂ. ೩-೫೯) ಅಲ್ಲಿಯೂ ಆ ದೇವತೆಯ ಸ್ತುತಿಭಾಗವು ಅಸ್ಪಷ್ಟ. ಆದರೆ ವೇದಲನೆಯ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮಿತ್ರನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದೇ ಸೂಕ್ತದ ಐದನೆಯ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ—

ಮಹಾ ಆದಿತ್ಯೋ ನಮಸೋಪಸದ್ಯೋ ಯಾತಯಿಜ್ಜ ನೋ ಗೃಣತೇ ಸುಶೀವಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೩-೫೯-೫)

ಈ ಮಿತ್ರನನ್ನು ಮನುಷ್ಯರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಮಹೋಪನಾಹ ಅದಿತ್ಯನೆಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಈ ಆರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಯಾತಯಿಜ್ಜ ನ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು—

ವ್ರತೇನ ಸ್ಯೋ ಧ್ರುವಕ್ಷೇಮಾ ಧರ್ಮಣಾ ಯಾತಯಿಜ್ಜ ನಾ |

(ಮ. ಸಂ. ೩-೨೨-೨)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರಾವರುಣರ ಪರವಾಗಿಯೂ—

ಮಿತ್ರಸ್ತಯೋರ್ವರೂಣೋ ಯಾತಯಿಜ್ಜ ನೋರ್ಯಮಾ ಯಾತಯಿಜ್ಜ ನಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೩೬-೩)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಅರ್ಯವಾ ಎಂದು ಮೂರುಮಂದಿಯ ಪರವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮ. ಸಂ. ೩-೫೯ ನೆಯ ಸೂಕ್ತದ ಪ್ರಕಾರ ಮಿತ್ರನು ಸ್ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಭೂಮಿಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮನುಷ್ಯರ ಐದು ಪಂಗಡಗಳು (ಪಂಚಜನಾಃ) ಅವನಿಗೆ ವಿಧೇಯರಾಗಿದಾರೆ, ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಲ್ಲ. ಅವನು ಜೀವನಾಧಾರವಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಎಂದು ಮಿತ್ರನ ಗುಣವರ್ಣನೆ ಇದೆ. ಮ. ಸಂ. ೫-೮೧-೪ ರಲ್ಲಿ ಸವಿತೃ ಮತ್ತು ಮಿತ್ರರು ಒಂದೇ ಎಂದೂ, ವಾಜಪೇಯೇಯಸಂಹತಿಯಲ್ಲಿ (ವಾ. ಸಂ. ೪-೩) ಮಿತ್ರನ ನಿಯಮಗಳನ್ನ ನುಸರಿಸಿಯೇ ವಿಷ್ಣುವು ಮೂರು ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟನೆಂದೂ, ಮ. ಸಂ. ೧೦-೮-೪ ರಲ್ಲಿ ಉಷಾಕಾಲ್ಪ ಮುಂದೆ ಸ್ಥಾಪಿತನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಮಿತ್ರನನ್ನು ತಾನೇ ತನಗೋಷ್ಠರ ಉತ್ತತ್ತಿಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದೂ, ಮ. ಸಂ. ೩-೫-೪ ರಲ್ಲಿ ದೀಪ್ರನಾದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮಿತ್ರನು ಎಂದೂ, ಮ. ಸಂ. ೫-೩-೧ ರಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಜನಿತನಾದಾಗ ಮಿತ್ರನು ಎಂದೂ,

**ಮಿತ್ರೋ ಅಗ್ರಿ ಭವತಿ ಯತ್ರ ಮಿದ್ಯೋ ಮಿತ್ರೋ ಹೋತಾ ವರುಣೋ ಜಾತವೇದಾಃ |
ಮಿತ್ರೋ ಅಧ್ಯಯಾರಿಷಿರೋ ದಮೂನಾ ಮಿತ್ರಃ ಸಿಂಧೂನಾಮುತ ಪರ್ವತಾಣಾಂ ||**

(ಋ. ಸಂ. ೨-೫-೪)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಪ್ಪುರಿತನಾದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮಿತ್ರನೆಂದೂ, ಈ ಮಿತ್ರನೇ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹೋತ್ರೈತ್ಯ, ಅಧ್ಯಯವೂ, ವರುಣನೂ, ಜಾತವೇದಸೈಂಬ ಅಗ್ನಿಯೂ, ಅಗಿರುವನೆಂದೂ, ಇವನು ನದಿಗಳೂ ಪರ್ವತಗಳೂ ಮಿತ್ರ (ಸ್ತ್ರೀ ಹಿತಃ ಹಿತಕಾರಿ) ನೆಂದೂ ಮಿತ್ರನ ಗುಣಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ.

ವರುಣಃ—ವರುಣೋ ವ್ಯುಣೋತಿತಿ ಸತಃ (ಋ. ೧೦-೨) ಮೇಘ ಸಮೂಹದಿಂದ ಅವೃತನಾದ್ದಿಂದ ಈದೇವತೆಗೆ ವರುಣನೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಯಾಷ್ಕರ ನಿರ್ವಚನವಿದೆ.

ವರುಣನು ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ದೇವತೆ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮಾನನು. ವರುಣದೇವತಾಕ ವಾದ ಮಂತ್ರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ. ವರುಣವೇದತಾಕವಾದ ಸೂಕ್ತಗಳು ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡಿನವೆ. ಆದರೆ ಮಿತ್ರಾವರುಣನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುವ ಸೂಕ್ತಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಇವೆ.

ವರುಣನಿಗೆ ಮಾನುಷದೇಹ, ಮಾನುಷವ್ಯಾಪಾರಗಳುಂಟು. ಆದರೆ ಭೌತಿಕಶರೀರ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವನ ನೈತಿಕವ್ಯಾಪಾರಾದಿಗಳ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಗಳ ವರ್ಣನೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಅವನಿಗೆ ವಮಃ, ಕಣ್ಣು, ತೋಳುಗಳು, ಕೈಗಳು ಮತ್ತು ಪಾದಗಳಿವೆ; ರಥ ನಡೆಯಿಸುತ್ತಾನೆ, ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ; ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆ, ಪಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಅವನ ಶರೀರವ್ಯಾಪಾರಗಳ ವಿವರಣೆ ಇದೆ. ಅಗ್ನಿ, ಮಿತ್ರ ಮತ್ತು ವರುಣನಿಗೆ ಸೂರ್ಯನೇ ನೇತ್ರನೆಂದು,

ಚಿತ್ರಂ ದೇವಾನಾಮುದಗಾದನೀಕಂ ಚಕ್ಷುರ್ಮಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯಾಗ್ನೀಃ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೫-೧)

ಉದು ತ್ಯ ಚ್ಚಕ್ಷುರ್ಮಹಿ ಮಿತ್ರಯೋರೈ ಏತಿ ಪ್ರಿಯಂ ವರುಣಯೋರದಭ್ಯಂ |

(ಋ. ಸಂ. ೬-೫೧-೧)

ಉದ್ಧಾಂ ಚಕ್ಷುರ್ವರುಣ ಸುಪ್ರತಿಕಂ ದೇವಯೋರೇತಿ ಸೂರ್ಯಸ್ತತ್ಸಾನ್ |

(ಋ. ಸಂ. ೬-೬೧-೧)

ಚಕ್ಷುರ್ಮಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯ ದೇವಕ್ವಮೇವ ಯಃ ಸಮವಿವ್ಯಕ್ ಕವಾಂಸಿ |

(ಋ. ಸಂ. ೬-೬೩-೧)

ನಮೋ ಮಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಸೇ ಮಹೋ ದೇವಾಯ ತದ್ವಿಕಂ ಸಪರ್ಯಕ |

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೩೬-೧)

ಎಂಬ ಋಕ್ಯುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಸೂರ್ಯನು ಇವನಿಗೆ ನೇತ್ರವ್ರಾಯನೆಂಬ ವಿಷಯವು ಮಿತ್ರಾವರುಣ ದೇವತಾಕವಾದ ಸೂಕ್ತಗಳ ಮೊದಲನೆಯ ಋಕ್ಯುನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಮಿತ್ರಾವರುಣರ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಮೊದಲು ಗೋಚರವಾಗುವುದೇ ಈ ಅಂಶವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಋ. ಸಂ. ೬-೬೬-೧ ನೆಯ ಋಕ್ಯುನಲ್ಲಿ

ಅರ್ಯಮಾ, ಮಿತ್ರ, ವರುಣರು ಸೂರ್ಯನೇತ್ರರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ವರುಣನು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನು (ಉರುವಚಿಕ್ಷುಸಂ) ಎಂದು ಋ. ಸಂ. ೧-೨೫-೫ ; ೧-೨೫-೧೬ ; ಮೊದಲಾದ ಋಕ್ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಆ ನೋರ್ ಬರ್ಣೀ ರಿಶಾದಸೋ ವರುಣೋ ಮಿತ್ರೋ ಅರ್ಯಮಾ | ಸೀದಂತು ಮನುಷೋ ಯಥಾ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೨೬-೪)

ವ್ರತೇನ ಸ್ತ್ರೋ ಧ್ರುವಕ್ಷೇಮಾ ಧರ್ಮಜಾ ಯಾತೆಯಿಜ್ಜನಾ | ನಿ ಬರ್ಣಿಷಿ ಸದಂತೆ ಸೋಮ-
ಪೀತಯೇ ||

(ಋ. ಸಂ. ೫-೬೨-೨)

ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಕ್ಯುಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮಪಾನಕ್ಕಾಗಿ ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಅರ್ಯಮರನ್ನು ಯಜ್ಞ ನೇದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿರುವ ದರ್ಭೆಯ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಯದೀ ಸಶಾಯಾ ಸಖ್ಯಾಯ ಸೋಮೈಃ ಸುತೇಭಿಃ ಸುಪ್ರಯಸಾ ಮಾದಯೈತೇ |

(ಋ. ಸಂ. ೪-೪೧-೩)

ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಕ್ಯುಗಳಲ್ಲಿ ವರುಣನು ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಸೋಮಪಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಬಿಭ್ರದ್ವಾಪಿಂ ಹಿರಣ್ಯಯಂ ವರುಣೋ ವಸ್ತ ನಿರ್ಜಟಂ | ಪರಿ ಸ್ವತೋ ನಿ ವೇದಿರೀ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೨೫-೧೩)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವರುಣನು ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ ಮೇಲುಹೋದಿಗೆ ಅಥವಾ ನಿಲುವಂಗಿಯನ್ನೂ ಮತ್ತು ಹೊಳೆಯುವ ಉಡುವನ್ನೂ ಧರಿಸುತ್ತಾನೆಂಬ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ವರುಣನ ರಥವು ಸುವರ್ಣಮಯವಾದುದು, ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಪ್ರಚೋದಕವಾದ ಚಾವಟಿಗಳಿವೆ. ಮಿತ್ರಾವರುಣರು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರಥಾರೋಹಣಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಋ. ಸಂ. ೫-೬೩-೧) ಇತ್ಯಾದಿ ವರ್ಣನೆಗಳಿವೆ.

ನಿತ್ರಾವರುಣರ ವಾಸಗೃಹವು ಸುವರ್ಣಮಯವಾದುದು ಮತ್ತು ಆದು ಮೇಲು ಲೋಕದಲ್ಲಿದೆ. ಮತ್ತು ವರುಣನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಸಾದದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು—

ನಿ ಸಸಾದ ಧೃತವ್ರತೋ ವರುಣಃ ಪಸ್ತಾ ೩ ಸ್ತಾ | ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಾಯ ಸುಕ್ಯತುಃ |

ಅತೋ ವಿಶ್ವಾನ್ಯೈದ್ಯುತಾ ಚಿಕಿತ್ವಾ ಅಭಿ ಪಶ್ಯತಿ | ಕೃತಾನಿ ಯಾ ಚಿ ಕರ್ತ್ವಾ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೨೫-೧೦, ೧೧)

ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಮಿತ್ರಾವರುಣರ ವಾಸಸ್ಥಾನವು ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದು, ಬಹಳ ಎತ್ತರವಾದುದು, ಸಹಸ್ರಪ್ರತಿಭಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿ ಧೃಢವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅವರ ಮನೆಗೆ ಸಹಸ್ರದ್ವಾರಗಳಿವೆ. (ಋ. ಸಂ. ೬-೮೮-೫) ಸರ್ವದರ್ಶಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹೊರಟು ಮಿತ್ರಾವರುಣರ ಮನೆಗೆ ಮನುಷ್ಯರ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಅವರ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇತ್ಯಾದಿ ವರ್ಣನೆಗಳಿಗೂ ಇವೆ.

ವರುಣನು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಮಿತ್ರಸಹಿತನಾಗಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಂತೆ ಅನೇಕ ಕಡೆ ರಾಜನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.

ಅಬುಧ್ನೇ ರಾಜಾ ವರುಣೋ ವನಸ್ಯೋರ್ಧ್ವಂ ಸ್ತೋಪಂ ದದತೇ ಪೂತದಕ್ಷಃ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೨೪-೭)

ಶ್ವಂ ವಿಶ್ವೇಷಾಂ ವರುಣಾಸಿ ರಾಜಾ ಯೇ ಚ ದೇವಾ ಅಸುರ ಯೇ ಚ ಮರ್ತಾಃ |

(ಋ. ಸಂ. ೨-೨೭-೧೦)

ತೇನ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭುವನಸ್ಯ ರಾಜಾ ಯವಂ ನ ವೃಷ್ಟಿವ್ಯುರ್ನತಿ ಭೂಮಿ |

(ಋ. ಸಂ. ೫-೮೫-೩)

ಇತ್ಯಾದಿಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ವರುಣನು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಸಕಲ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ರಾಜನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ವರುಣನಲ್ಲದೆ ಇಂದ್ರ, ಯಮ, ಸೋಮ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ರಾಜನೆಂಬ ಗೌರವಸೂಚಕವಾದ ಹೆಸರಿದೆ.

ಇಂದ್ರನ ಸಂಬಂಧವಾದ ಕಥೆಗಳು ಅನೇಕವಿವೆ. ಆದರೆ ವರುಣನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ತೀರಾ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಒಂದಾದರೂ ಕಥೆಗಳಿಲ್ಲ. ವರುಣನು ಭೌತಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ವಿಧಿಗಳ (ವರುಣಸ್ಯ ವ್ರತಾನಿ) ನಿರಾಮಕನೆಂದು ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಗಳಿದೆ. ಮಿತ್ರಾವರುಣರ ದೈವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಯಾ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಇದು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡಲು ಅವರಿಗಿರುವ ಗೂಢವಾದ ಶಕ್ತಿ ಎಂತಲೂ, ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಪದಕ್ಕೆ ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಮಾಡಲು ಅವರಿಗಿರುವ ಕುಟಿಲವಾದ ಶಕ್ತಿ ಎಂತಲೂ ಅರ್ಥ. ಒಳ್ಳೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರಾವರುಣರಿಗೆ ಈ ಪದವು ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಕೆಟ್ಟ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಅಸುರಶಬ್ದಾರ್ಥದಂತೆ ಮಾಯಾಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಎರಡರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ತನ್ನಲ್ಲಿ ನಿಗೂಢವಾದ ಈ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ವರುಣನು ನಾಯುಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅಳತೆಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಅಳಿಯುವಂತೆ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಸೂರ್ಯನು ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ಬಾಟುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಮಳೆ ಮೋಡಗಳಿಂದ ಮಸಕಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಮಧುಮಿತ್ರತವಾದ (ಸುಖಯಾದ) ಹನಿಗಳು ಉದುರುತ್ತವೆ. (ಋ. ಸಂ. ೫-೬೩-೪) ಅಕಾಶವು ಮಳೆಗರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಈ ಮಾಯಾ ಎಂಬ ಪದವು ಋ. ಸಂ. ೬-೪೮-೧೪; ೭-೨೮-೪; ೧೦-೯೯-೧೦; ೧೦-೧೪೭-೫; ಮೊದಲಾದ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವರುಣನಿಗೇ ಹೇಳಿದೆ.

ಪ್ರಕೃತಿನಿಯಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವವನು ವರುಣನು. ಅವನೇ ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಮತ್ತು

ಅಸೀದದ್ವಿತ್ರಾ ಭುವನಾನಿ ಸಂರಾಡ್ವಿಶ್ವೇಶ್ವಾನಿ ವರುಣಸ್ಯ ವ್ರತಾನಿ |

(ಋ. ಸಂ. ೮-೪೨-೧)

ಎಂಬ ಹುಕ್ಕಿವಲ್ಲಿ ವರುಣನು ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸಮಾಡುವನೆಂದೂ, ಅವನ ನಿಯಮಾದಿಗಳು ಅಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಅಚರಿಸಲ್ಪಡುವುದೆಂದೂ,

ತಿಸ್ತ್ರೋ ದ್ಯಾವೋ ನಿಹಿತಾ ಅಂತರಸ್ತ್ರೀನ್ ತಿಸ್ತ್ರೋ ಭೂಮಿಾರುಪರಾಃ ಷಡ್ವಿಧಾನಾಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೭-೮೭-೫)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮೂರು ಉರ್ವ್ವರ್ಣಲೋಕಗಳೂ, ಮೂರು ಭೂಲೋಕಗಳೂ (ಅಧೋಲೋಕಗಳೂ) ಅವನ ವಶದಲ್ಲಿವೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ವರುಣ ಮತ್ತು ಮಿತ್ರರು ಪ್ರಸಂಜೆವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಳುತ್ತಾರೆ. (ಮ. ಸಂ. ೫-೩೩-೭) ಅವರೇ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೂ ರಕ್ಷಕರು. (ಮ. ಸಂ. ೨-೨೭-೪) ವರುಣನು ಸ್ವರ್ಗ, ಭೂಮಿ, ಆಕಾಶಗಳಿಗೆ ಆಧಾರಭೂತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. (ಮ. ಸಂ. ೫-೬೯-೧, ೪) ಅವನು ಉದಕದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ, ಕಲ್ಲಿನಮೇಲೆ ಸೋಮವನ್ನೂ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಸೂರ್ಯನಿಗೋಸ್ಕರ ಅಗಲವಾದ ದಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ವರುಣ, ಮಿತ್ರ ಮತ್ತು ಆರ್ಯಮರು ಸೂರ್ಯನಿಗೋಸ್ಕರ ದಾರಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಮ. ಸಂ. ೬-೬೦-೪) ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವರುಣನ ಅಧಿಕಾರ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ.

ತ್ವೈತ್ರಿರಿಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ (ತ್ವೈ. ಸಂ. ೬-೪-೮-೪) ಮಿತೋಽಹರಜನಯದ್ವರುಣೋ ರಾತ್ರೀ-ಎಂದರೆ ಮಿತ್ರನು ಹಗಲನ್ನೂ, ವರುಣನು ರಾತ್ರಿಯನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದರೆಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ-ಮೈತ್ರಂ ನಾ ಆಹುಃ | ನಾರುಣೇ ರಾತ್ರೀ-ಎಂದರೆ ಮಿತ್ರನು ಹಗಲಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯೆಂದೂ, ವರುಣನು ರಾತ್ರಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯೆಂದೂ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (ತ್ವೈ. ಸಂ. ೨-೧-೭-೪) ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವರುಣನು ಮುತುಗಳನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ವೇದ ಮಾಸೋ ಧ್ವವವ್ರತೋ ದ್ವಾದಶ ಪ್ರಜಾವತಃ | ವೇದಾ ಯ ಉಪವಜಾಯತೇ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೨೫-೮)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ವರುಣನಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ತಿಂಗಳೂ ತಿಳಿದಿವೆಯೆಂದೂ,

ವಿ ಯೇ ಧೇವಃ ಕರದಂ ಮಾಸವಾದಹರ್ಯುಜ್ಜಮಕ್ತುಂ ಜಾಡ್ಯಚಂ |

ಅನಾಸ್ಯಂ ವರುಣೋ ಮಿತೋ ಅರ್ಯಮಾ ಕ್ಷತ್ರಂ ರಾಜಾನ ಆಶತೆ ||

(ಮ. ಸಂ. ೭-೬೬-೧೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಆರ್ಯಮರು, ಶರತ್ಕಾಲ, ತಿಂಗಳು, ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿದುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಉದಕವನ್ನು ಕ್ರಮಪಡಿಸುವವನೂ ಅವನೇ ಎಂದು ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ನದಿಗಳು ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದವನೂ ಅವನೇ. ಅವನ ಅಪ್ಪಣೆಯ ಮೇರೆಯೇ ಅವು ಸತತವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ. (ಮ. ಸಂ. ೨-೨೨-೪) ನದಿಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಸಮುದ್ರದೊಳಕ್ಕೆ ನೀರು ತಂದು ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ತುಂಬದಿರುವುದು ಅವನ ಹುಡುಗಿದ ಶಕ್ತಿಯೆಂದಲೇ; (ಮ. ಸಂ. ೫-೮೫-೬) ವರುಣ ಮತ್ತು ಮಿತ್ರರು ನದಿಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯರು. ವರುಣನು ಸಾಗರಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾದ ಅಂಶವಾದರೂ ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಬರುವುದು ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಇದು ಅನುಮ್ಯನೆಂಬುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿರಬಹುದು. ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವರುಣನು ಜಲಾಧಿಪತಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ವರುಣನು ಅಪ್ಪದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾಗಿ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯೆಂಬುದು ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯ. ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಸಮರ್ಪನೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ವರುಣನಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದಿಲ್ಲಾ ವಾಯುಮಂಡಲದೊಡನೆ ಇರುವ ನೀರಿನೊಡನೆಯೇ. ವೃಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಡುವ ದೇವತೆ

గల్గి వరుణ మత్తు మిక్త్రలే ప్రముఖులు. పవనకళిల్లా నోడగళింద ఆవృతవాగునాగ బుడమోలూడ బానియింద (నోడగళింద) స్వగ, భూమి మత్తు ఆకాశగళిగి నిగర్గరేదు భూమియన్నే ల్లా వరుణను తేవనాగ నూడువను ఎందు ము. సం. ౫-౮౫-౩, ౪నెయ ముక్కుగళిల్లి జేళిది. ఒందు ఇడి సూక్రవే (ఎందరి ము. సం. ౫-౬౩నెయ సూక్రవే) అవర మళిగరేయువ శక్తియన్నూ సూటిసుత్తదే. యుజువేద సంఘతేయిల్లి (శ్రీ. స. ౫-౫-౪-౧) అశ్రోణి వరుణశ్య పత్తేయ ఆసనా— నిగ్రుగులు వరుణన పత్తి య రేందూ (శ్రీ. సం. ౬-౪-౩-౨) మిక్త్రావరుణో వా ఆసాం నేతారో— మిక్త్రావరుణుని నిగరిగి నాయకరు ఎందూ జేళిది.

వరుణన రాసనగళు జేన్నా గి స్థాపితవాగినేయిందు పదే పదే జేళిట్టుట్టెవ. ఈ కారణదిందలే అవనిగి దృతవృత్త ఎందు జేసరు. మిక్త్రావరుణునిగూ ఈ విశేషణవు సందిది.

పేరి ధామాని మమ్యుశద్యేరుణశ్య పురోణి గయే విశ్రేణి దేవా అను వృతేం నభంశా-
మన్యకే సమే ||

(ము. సం. ౮-౪౧-౬)

నే నాం దేవా అమృతా ఆ మినంతి వృతాని మిక్త్రావరుణా ధృవాణే |

(ము. సం. ౫-౬౯-౪)

ఇత్తాది ముక్కుగళిల్లి దేవతేగళి మిక్త్రావరుణాయమర ఆప్వణిగళిన్న వారిసుత్తారేందూ అనాది దేవతేగళిలూ కూడ అవర దృతవృత్తగళిన్న మారలారేందూ జేళిది. మిక్త్రావరుణుని నియమ (ముత్త) మత్తు దేళికిగి నియమకరు. ఈ రాసనగళ బలదిందలే అవరు నియమగళిగి బేంబు కేడలు సాధ్య వాగిది. ఈ గుణవు విశేషవాగి ఇవరిట్టరల్లి, ఒండొందువేళి ఆదిత్తరల్లి, అథవా ఇతర సాధారణ దేవతేగళిల్లియూ కండుబుత్తదే. అవరు సక్య (ముత్త) మత్తు న్యాయవన్నూ అభివృద్ధిగిళిగువవరు (ముత్తశ్య గోణాశా) ఎందరి నియమగళిన్న వారిసువవరు (అథవా వారిసువవంత్తే మాడువవరు) ఎంబ విశేషణవు మిక్త్రావరుణునిగి అనేక వేళి ప్రయోగిగువుదు కండుబుత్తదే.

వరుణన శక్తియు ఆగాధవాదుదు. కారువ పక్షిగళిగరి, జరియువ నదిగళిగరి అవన రాక్షుడ గడియ మేరేయన్న సేరలారవు; అవన శక్తియున్న మారలారవు; అవన కేణిపవన్న తడియలారవు. మిక్త్రావరుణుని సైమేయ ఎల్లేకట్టిన్న ఆకాశ మత్తు నదిగులు కూడ తలపిల్ల. సమస్తవూ వరుణనలియే అడగివే. ఎల్లా ప్రాణిగళి వసతిగళి, మూరు స్వగల్లేణికగళి, మూరు భూలోణికగళి అవనలియే నిఘితవాగివే. వరుణుని పవనము. ఆకాశదల్లి పక్షిగళి జూరాట్టి, సముద్రదల్లి నావేగళి సంజార, దూర గామియూడ వాయువిన గతి, ఇవేల్లూ అవనిగి తిళిది. ఓంది కళిదుజోణి అథవా ముంది బరువ ఎల్లా పదార్థగళిన్న అవన నోణిరుత్తానే. మనుష్యుర సక్యసక్యకముగళి సాక్షియూగిడ్తానే. ప్రతీయిట్టు మనుష్యుని మాడువ కాయుగళి, యోజనగళి, టుపాయిగులు ఎల్లవూ వరుణుని తిళియుత్తదే. స్వగ

ಮತ್ತು ಭೂಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಂದಾಚೆ ಇರುವುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅವನು ಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲನು. ಆಕಾಶದಾಚೆ ಎಷ್ಟೋ ದೂರ ಓಡಿಕೊಂಡರೂ ಯಾರೂ ವರುಣನ ದೃಷ್ಟಿಪಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ನೀರಿನಿಯಾಮಕನಾದುದರಿಂದ ವರುಣನಿಗೆ ಪಾಪವೆಂದರೆ ಬಹಳ ಕೋಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವನ ನಿಯಮಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟಂಭಿಸಿದರೂ ಕೋಪ, ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಅವನು ಬಹಳ ಕ್ರೂರ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸುವ ವರುಣನ ಪಾಶವು ಋ. ಸಂ. ೧-೨೪-೧೫; ೧-೨೫-೧೧; ೬-೨೪-೪; ೧೦-೪೫-೨೪ ಮೊದಲಾದ ಮುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆ ಪಾಶವು ಅನ್ಯತವಾದಿಯನ್ನು ಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ; ಸತ್ಯವಾದಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುತ್ತದೆ.

ಯುವೋ ರಾಷ್ಟ್ರಂ ಬೃಹದಿಸ್ತತಿ ದ್ಯೌಯೇ ಸೇತ್ಯೈಧಿರರಣ್ಣು ಭಃ ಸಿನೀಥಃ |

ಪರಿ ನೋ ಹೇತೋ ವರುಣಸ್ಯ ವ್ಯಚ್ಯಾ ಉರುಂ ನ ಇಂದ್ರಃ ಕೃಣವಮು ಲೋಕಂ ||

(ಋ. ಸಂ. ೭-೮೪-೨)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಸಹಚರಿತನಾದ ವರುಣನು ಹಗ್ಗವಲ್ಲದ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಪಾಶವೆಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಡೀ ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಅಗ್ನಿ ದೀನತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಆದೂ ಅವನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿರುವ ಪಾಶವನ್ನು ಬಿಡಿಸು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪಾಶಬಂಧನ ಮತ್ತು ಮೋಚನ (ಪಾಶ ಬಿಡಿಸುವ) ಕಾರ್ಯಗಳು ವರುಣನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮಿತ್ರನಿಂದ ಕೂಡಿದ ವರುಣನು ಅನ್ಯತವನ್ನು ಓಡಿಸುವವನು, ದ್ವೇಷಿಸುವವನು ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಿಸುವವನು. ಮಿತ್ರಾ ವರುಣರು ತಮ್ಮ ಪೂಜೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾರದಿಂದಿರುವವರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವರುಣನು ಪಶ್ಯಾತ್ತಾಪ ಪಡುವವರನ್ನು ಮನ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ; ಹಗ್ಗದಂತೆ ಬಿಚ್ಚುತ್ತಾನೆ; ಮತ್ತು ಪಾಪಪರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವತಃ ಮಾಡಿದ ಪಾಪದಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಅವನ ಪೂರ್ವಿಕರು ಮಾಡಿದ ಪಾಪದಿಂದಲೂ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಿಯಮಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ, ಅನಂತರ ಪಶ್ಯಾತ್ತಾಪಪಡುವ ವರನನ್ನೂ ಉಳಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ತನ್ನ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ವಿಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಕನಕರ ತೋರಿಸು ತ್ತಾನೆ. ವರುಣನಲ್ಲಿ ನೂರುಗಟ್ಟಲೆ, ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆ ಔಷಧಿಗಳಿವೆ. ಅವನು ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ದೂರಮಾಡುತ್ತಾನೆ; ಮತ್ತು ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಪ್ರಾಣಾಪಹಾರ ಮಾಡಬಲ್ಲನು; ಜೀವದಾನವನನ್ನೂ ಮಾಡ ಬಲ್ಲನು. ನಿತ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಒಹಳ ಕುಶಲನು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವರುಣನ ಗುಣವರ್ಣನೆಯು ಅನೇಕ ಮುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ಅದನ್ನು ಆತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಉಚಿತ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ತ್ರೈರೀಯಸಂಹತಿಯಲ್ಲಿ—ಫಲ್ಲು ನೀನಕ್ಷತ್ರಮರ್ಯಮಾ ದೇವತಾ ಅನೂರಾಧಾ ನಕ್ಷತ್ರಂ ಮಿತ್ರೋ ದೇವತಾ (ತ್ರೈ. ಸಂ. ೪-೪-೯-೨) ಎಂದರೆ—ಅರ್ಯಮನು ಪೂರ್ವ ಫಲ್ಲು ನೀ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೂ, ಮಿತ್ರನು ಅನೂರಾಧಾ ನಕ್ಷತ್ರಕ್ಕೂ ಅಧಿಪತಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಅರ್ಯಮಾ—ಅದಿತ್ಯರ ಪರವಾದ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅದಿತ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಮಿತ್ರ, ವರುಣ ಮತ್ತು ಅರ್ಯಮರೇ ಉದ್ಧಿಷ್ಟರು. ನಾವು ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ (ಋ. ಸಂ. ೨-೨೭-೧) ಮಿತ್ರ, ಅರ್ಯಮ, ಭಗ,

ವರುಣ, ದಕ್ಷ, ಅಂಶ ಎಂಬ ಆರು ಜನರ ಹೆಸರುಮಾತ್ರವಿದೆ. ಋ. ಸಂ. ೯-೧೧೪-೩ ನೆಯ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ಏಳೆಂದೂ, ಋ. ಸಂ. ೧೦-೭೨-೮ ರಲ್ಲಿ ಅದಿತಿಯು ಮೊದಲು ಏಳುಜನ ಪುತ್ರರನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಎಂಟು ನೆಯ ಮಾರ್ತಂದನನ್ನು ಅನಂತರ ಪಡೆದಳೆಂದೂ ಇದೆ. ಅ. ವೇ. ೮-೯-೨೧ ರಲ್ಲಿಯೂ, ತೈ. ಬ್ರಾ. ೧-೧೧-೯-೧ ರಲ್ಲಿಯೂ, ಅದಿತಿಗೆ ಮಿತ್ರ, ಅರ್ಯಮಾ, ವರುಣ, ಅಂಶ, ಭಗ, ಧಾತ್ಯ, ಇಂದ್ರ, ವಿವಸ್ವಾನ್ ಎಂಬ ಎಂಟುಮಂದಿ ಪುತ್ರರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ (ಶ. ಬ್ರಾ. ೬-೧-೨-೮; ೧೧-೬-೩-೮) ಅದಿತ್ಯರು ತಿಂಗಳೆಗೊಬ್ಬ ರಂತೆ ಹನ್ನೆರಡು ಜನರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದಿತ್ಯರು ಹನ್ನೆರಡುಮಂದಿಯೆಂದೇ ಇದೆ.

ಅರ್ಯಮಾ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ನೂರುಕಡಿ ಬಂದಿದ್ದರೂ, ಸಂಪೂರ್ಣ ವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಯಾಸ್ಕರು ತಮ್ಮ ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ (ನಿಘಂಟುವಿನಲ್ಲಿ) ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳ ರೂಪ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಈ ಅರ್ಯಮಾದೇವತೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರತಾಗಿ ಬಾಕಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ದೇರೆ ದೇವತೆಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸ್ತಾಪ; ಅವೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಿತ್ರ ಮತ್ತು ವರುಣರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ದ್ವೇಶಿಸಿ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಒಲಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ,

ತೃಮಯಮಾ ಭವಸಿ ಯತೈನೀನಾಂ ನಾಮ ಸ್ವಧಾವನ್ ಗುಹ್ಯಂ ಬಿಭೃಷಿ |

(ಋ. ಸಂ. ೫-೩-೨)

ಇನೇ ಅರ್ಯಮಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಭಗೋ ಅರ್ಯಮಾ ಸದಿಶಾ ಪುರಂಧಿರ್ಮಹ್ಯಂ ತ್ಯಾಮುರ್ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಯ ದೇವಾಃ |

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೮೫-೩೬)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ—ಎಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳೇ, ಭಗ, ಅರ್ಯಮಾ, ಸವಿತ್ಯ, ಪುರಂಧಿ ಇವರುಗಳು ಈ ವಧುವನ್ನು ನನ್ನ ಗೃಹಸ್ವಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ಕೊಟ್ಟರು ಎಂದು ವರನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ನ ಕಮಂಹೋ ನ ದುರಿತಂ ದೇವಾಸೋ ಅಷ್ಟಮತ್ಯುಂ |

ಸಜೋಷಸೋ ಯಮರ್ಯಮಾ ಮಿತ್ರೋ ನಯಂತಿ ವರುಣೋ ಅತಿ ದ್ವಿಷಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೩೬-೧)

ಋನಮಸ್ಮಭ್ಯಮೂತಯೇ ವರುಣೋ ಮಿತ್ರೋ ಅರ್ಯಮಾ |

ಕರ್ಮ ಯತ್ಕಂತು ಸಪ್ರಥ ಅದಿತ್ಯಾಸೋ ಯಾದೀಮಹೇ ಅತಿ ದ್ವಿಷಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೩೬-೬)

ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೩೬ ನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ವಿಶ್ವದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಮೇಲೆ ಉದಹರಿಸಿದ ಮಕ್ಕಳು ಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅದಿತ್ಯರನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ದೇವಾಸಃ ಅಷ್ಟ ಎಂದು ಮೊದಲನೆಯ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಎಂಟು ಮಂದಿ ಅದಿತ್ಯರನ್ನೇ (ವೇದದ ಅದಿತ್ಯರ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂಟು ಮಂದಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ) ಉದ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ೬ ನೇ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯಾಸಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಇದನ್ನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸೂಕ್ತದ ಪ್ರತಿ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ (ಕೊನೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಹೊರತು) ವರುಣೋ ಮಿತ್ರೋ ಅರ್ಯಮಾ

ಎಂದು ಮಿತ್ರಾವರುಣಾರ್ಯಮರ ಹೆಸರು ಪಲ್ಲವಿಯಂತೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಈ ಮಿತ್ರಾ
ವರುಣಾರ್ಯಮರ ಪ್ರಧಾನಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಅರ್ಯಮನ ವಿಷಯವು ಮಗ್ನೀದ
ದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಏನರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಶೇಷ ಏನರಣೆಯು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ರುದ್ರಃ—ರುದ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿರುಕ್ತಕಾರರ ನಿರ್ವಚನವು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

ರುದ್ರೋ ರಾತೀತಿ ಸತಃ ರೋರೂಯಮಾಣೋ ದ್ರವತೀತಿ ವಾ ರೋದಯತೇರ್ವಾ | ಯದರು-
ದತ್ತದ್ವುದ್ರಸ್ಯ ರುದ್ರತ್ವಂ ಇತಿ ಕಾಕಳಂ | ಯದರೋದೀತ್ತದ್ವುದ್ರಸ್ಯ ರುದ್ರತ್ವಂ ಇತಿ
ಹಾರಿದ್ರವಿಕಳಂ ||
(ನಿ. ೧೦-೫)

ರುದ್ರನೆಂದರೆ ರಾತಿ-ಸ್ತನಯಿತ್ಯುಕ್ತಶಬ್ದಂ ಈರೋತಿ | ಮೇಘದ ಗುಡಿಗಿಂತೆ ಶಬ್ದಮಾಡುವವನು, ಅಥವಾ
ರೋರೂಯಮಾಣೋ ದ್ರವತಿ ಗರ್ಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು, ಅಥವಾ ರೋದಯತೇಃ
ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಅಳಿಸುವಂತೆ (ರೋದನಮಾಡುವಂತೆ) ಮಾಡುವವನು ಇತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಮಗ್ನೀದದಲ್ಲಿ
ರುದ್ರನು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಯಜುರ್ವೇದ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರನು ಬಹುಮುಖ್ಯ
ವಾದ ದೇವತೆಯೆಂದು ಪರಿಗಣಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

! ಸಂಹಿತಾವಾಚಿ |

ಭಗಂ ಧಿಯಂ ವಾಜಯಂತಃ ಪುರಂಧಿಂ ನರಾಶಂಸೋ ಗ್ನಾ ಸ್ತತಿನೋಃ ಅವ್ಯಾಃ |
ಅಯೇ ವಾನುಸ್ಯ ಸಂಘೇ ರಯಾಣಾಂ ಪ್ರಿಯಾ ದೇವಸ್ಯ ಸವಿತುಃ ಸ್ಯಾಮು || ೧೦ ||

! ಪದವಾಚಿ |

ಭಗಂ | ಧಿಯಂ | ವಾಜಯಂತಃ | ಪುರಂಧಿಂ | ನರಾಶಂಸಃ | ಗ್ನಾಃ ಸತಃ | ನಃ | ಅವ್ಯಾಃ |
ಅಽಅಯೇ | ವಾನುಸ್ಯ | ಸಂಘೇ | ರಯಾಣಾಂ | ಪ್ರಿಯಾಃ | ದೇವಸ್ಯ | ಸವಿತುಃ | ಸ್ಯಾಮು || ೧೦ ||

! ಸಂಘಟನಾಃ |

ಭಗಂ ಭಜನೀಯಂ ಧಿಯಂ ಧ್ಯಾತವ್ಯಂ ಪುರಂಧಿಂ ಪುರಸ್ಯ ಧಾರಯಿತಾರಂ ಬಹುಪ್ರಜ್ಞಂ ವಾ
ಸವಿತಾರಂ || ಪುರಂಧಿಬಹುಧಿರಿತಿ ಯಾಸ್ಯಃ || ವಾಜಯಂತೋ ವಾಜಿನಂ ಬಲಿನಂ ಕುರ್ವತಃ || ವಿಭಕ್ತಿ
ವ್ಯತ್ಯಯಃ || ನಃ ಸ್ತುವತೋಽನ್ಯಾನ್ ನರಾಶಂಸೋ ನರೈಃ ಶಂಸನೀಯೋ ಗ್ನಾ ಸ್ತತಿದೇವಪತ್ನೀಪಾಂ
ಪತಿಶ್ಚಂದಸಾಂ ಪತಿರ್ವಾ || ತಥಾ ಚಿ ಶ್ಲೂಯತೇ ಭಂದಾಂಸಿ ವೈ ಗ್ನಾ ಇತಿ ಉತ ಗ್ನಾ ವ್ಯಂತು ದೇವ-
ಪತ್ನೀಃ | ಮಗ್ನೀದ. ೫-೪೩-೮ | ಇತಿ ಚಿ || ಸವಿತಾವ್ಯಾಃ | ಅವ್ಯಾತ್ | ಕಿಂಚಿ ವಾನುಸ್ಯ ಭವಸ್ಯ

ರಯಾಣಾಂ ಪಶುನಾಂ ಚ || ತಥಾ ಚ ಶ್ವಾಯತೇ ಪಶವೋ ವೈ ರಯಿರಿತಿ || ಆಯ ಆಗಮನೇ ಸಂಗಥೇ ಸಂಗಮನೇ ಚ ನಿಮಿತ್ತೇ ದೇವಸ್ಯ ದ್ಯೋತಮಾನಸ್ಯ ಸವಿತುಃ ಪ್ರೇರಕಸ್ಯ ವಯಂ ಪ್ರಿಯಾಃ ಸ್ಯಾಮ | ಛನೇನು ||

! ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ !

ಭಗಂ—ಪೂಜ್ಯನೂ | ಧಿಯಂ—ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನೂ | ಪುರಂಧಿಂ—ಸರ್ವಪ್ರಜ್ಞನೂ ಅದ ಸವಿತೃ ವನ್ನು | ವಾಜಯಂತೇ—ಪೂಜಿಸತಕ್ಕ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ನರಾಶಂಸಃ—ಮಾನವರಿಂದ ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲವು ವನನೂ | ಗ್ವಾ ಸ್ವತಃ—ದೇವಪತ್ನಿಯರ ಪಾಲಕನೂ ಅದ ಸವಿತೃವು | ಆಯಾಃ—ರಕ್ಷಿಸಲಿ | ವಾಮಸ್ಯ— ಧನದ (ಮತ್ತು) | ರಯಾಣಾಂ—ಪಶುಗಳ | ಆಯೇ—ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿಯೂ | ಸಂಗಥೇ—ಶೇಖರಣೆ ಗಾಗಿಯೂ | ದೇವಸ್ಯ—ದೇವತಾತ್ಮನಾದ | ಸವಿತುಃ—ಸವಿತೃವಿಗೆ | ಪ್ರಿಯಾಃ—(ನಾವು) ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾಗಿ | ಸ್ಯಾಮ—ಇರುವಂತಾಗಲಿ.

! ಛಾಪಾರ್ಥ !

ಪೂಜ್ಯನೂ, ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನೂ, ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ಅದ ಸವಿತೃವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ನಮ್ಮನ್ನು ಮಾನವರಿಂದ ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲವುವನನೂ, ದೇವಪತ್ನಿಯರ ಪಾಲಕನೂ ಅದ ಸವಿತೃವು ರಕ್ಷಿಸಲಿ. ಧನದ ಮತ್ತು ಪಶುಗಳ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಶೇಖರಣೆಗಾಗಿಯೂ ಸಹ ದೇವತಾತ್ಮನಾದ ಸವಿತೃವಿಗೆ ನಾವು ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾಗಿದೋಣ.

English Translation.

May he, who is adored by men, the protector of the wives (of the gods), preserve us; when worshipping him, who is auspicious, the object of meditation, and the all-wise : may we be the beloved of the divine Savitri, that we may (thence be successful) in accumulation of wealth and the acquisition of cattle.

! ವಿಕೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಪುರಂಧಿಂ—ಪುರಸ್ಕೃತ ಧಾರಯಿತಾರಂ ಬಹುಪ್ರಜ್ಞಂ ವಾ | ನಮ್ಮ ಪುರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪೋಷಿಸುವವನು. ಅಥವಾ ಧೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ ಪುರಂಧಿ ಎಂದರೆ ಬಹುಪ್ರಜ್ಞೆಯುಳ್ಳವನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಯಾಸ್ಯರು ಪುರಂಧಿರ್ಬಹುದುಧೀಃ ಎಂದು ಪುರಂಧಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. (ನಿ. ೬-೧೩) ಬಹಳವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು, ವಿನೇಕತಾರಿಯು ಎಂದರ್ಥವು.

ನರಾಶಂಸಃ—ನಮ್ಮೇ ಕಂಸನೀಯಃ | ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲವುವವನು. ನರಾಶಂಸನೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠರ ದೇವತೆಯೂ ಇರುವುದು. ಈ ದೇವತೆಯು ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಈ ದೇವತೆಯು ವಿಸಯವಾದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನಾವು ಅಪ್ರೀತೋಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆನಿ. (ಋ. ಸಂ. ಭಾಗ ೮ ಪೇಜು 546 ನೋಡಿ)

ಗ್ನಾ ಸ್ತುತಿಃ—ಗ್ನಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಾಡು ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೩) ಪ್ರೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೨೧) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಅಪಿ ಚ ಗ್ನಾ ವ್ಯಂತು ದೇವಪತ್ನೈಃ (ನಿ. ೨೪-೪೬) ಎಂದು ಯಾಸ್ಕರ ನಿರ್ವಚನವಿದೆ. ಭಂದಾಂಸಿ ವೈ ಗ್ನಾಃ ಎಂದರೆ ಭಂದಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಗ್ನಾ ಎಂದು ಹೆಸರು ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಗ್ನಾ ಸ್ತುತಿಃ ಎಂದರೆ ಭಂದಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯು ಅಥವಾ ದೇವಪತ್ನಿ ಎಂದರೆ ದೇವತಾಪ್ರೀತಿಗೆ ಪತಿಯಾದ ಎಂಬರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಯಾಸ್ಕರು—

ಉತ ಗ್ನಾ ವ್ಯಂತು ದೇವಪತ್ನೀರಿಂದ್ರಾಣ್ಯಂ ಗ್ನಾಯೈಶ್ಚಿನೀ ರಾಟ್ |

ಅ ರೋದಸೀ ವರುಣಾನೀ ಶ್ವಣೋತು ವ್ಯಂತು ದೇವೀರ್ಯಾ ಯತುರ್ಜನೀನಾಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೫-೪೬-೮)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ದೇವಪತ್ನಿಯರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ—

ಅಪಿ ಚ ಗ್ನಾ ವ್ಯಂತು ದೇವಪತ್ನೈಃ | ಇಂದ್ರಾಣೀಂದ್ರಸ್ಯ ಪತ್ನೈಃ ಗ್ನಾಯೈಗ್ನೀಃ ಪತ್ನೈಃ ಶ್ವಣೋ-
ಶ್ಚಿನೋಃ ಪತ್ನೀ ರಾಟ್ ರಾಜತೇ | ರೋದಸೀ ರುದ್ರಸ್ಯ ಪತ್ನೀ | ವರುಣಾನೀ ಚ ವರುಣಸ್ಯ
ಪತ್ನೀ ||

(ನಿ. ೧೨-೪೬)

ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರನ ಪತ್ನಿಗೆ ಇಂದ್ರಾಣೀ ಎಂದೂ, ಆಗ್ನಿಯ ಪತ್ನಿಗೆ ಆಗ್ನಾಯಾ ಎಂದೂ, ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಪತ್ನಿಗೆ ಅಶ್ವಿನೀ ಎಂದೂ, ರುದ್ರನ ಪತ್ನಿಗೆ ರೋದಸೀ ಎಂದೂ, ವರುಣನ ಪತ್ನಿಗೆ ವರುಣಾನೀ ಎಂದೂ ಹೆಸರು.

ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು—ಈ ಸವಿತೃದೇವನು ಪೂಜ್ಯನು ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನಾರ್ಹನು, ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವವನು, ದೇವಪತ್ನಿಯರ ಪಾಲಕನು ಅಥವಾ ಭಂದಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯು. ಇಂತಹ ದೇವನನ್ನು ಪೂಜಿಸತಕ್ಕ ನಮ್ಮನ್ನೂ ಸವಿತೃವು ರಕ್ಷಿಸಲಿ. ಧನಲಾಭಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಪಶುಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ನಾವು ಈ ಸವಿತೃ ದೇವನನ್ನು ಅರ್ಚಿಸಿ ಅವನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗೋಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಸ್ಯ ಭ್ಯಂ ತದ್ವಿವೋ ಅದ್ಭ್ಯಃ ಸ್ಯಥಿವ್ಯಾಸ್ವಯಾ ದತ್ತಂ ಕಾಮ್ಯಂ ರಾಧ ಆ ಗಾತ್ |

ಶಂ ಯತ್ತೋ ತ್ವಭ್ಯ ಆಪಯೇ ಭವಾತ್ಕುರುಶಂಸಾಯ ಸವಿತರ್ಜರಿತ್ರೇ || ೧೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅಸ್ಯ ಭ್ಯಂ | ತರ್ | ದಿವಃ | ಅತ್ಃ ಭ್ಯಃ | ಸ್ಯಥಿವ್ಯಾಃ | ತ್ವಯಾ | ದತ್ತಂ | ಕಾಮ್ಯಂ | ರಾಧಃ | ಆ |
ಗಾತ್ |

ಶಂ | ಯತ್ | ಸ್ತೋತ್ರಭ್ಯಃ | ಅಪಯೇ | ಭವಾತಿ | ಉರುಶಂಸಾಯ | ಸವಿತಃ | ಜರಿತ್ರೇ || ೧೧ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಹೇ ಸವಿತೇ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ ತ್ವಯಾ ದತ್ತಂ ತತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ಕಾಮ್ಯಂ ಕಮನೀಯಂ ರಾಧೋ ಧನಂ ದಿವೋ ದ್ಯುಲೋಕಾತ್ ಅದ್ವ್ಯೋಂಕರಿಕ್ಷಲೋಕಾತ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಭೂಮೀಶ್ಚಾ ಗಾತ್ | ಅಗಚ್ಛತು | ಕಿಂಚಿ ಸ್ತೋತ್ರಭ್ಯಃ ಸ್ತೋತ್ರೇಣಾಮಾಪಯೇ ಬಂಧವೇ ತದ್ಬಂಶಜಾಯ ಯದ್ಧನಂ ಕಂ ಸುಖಕರಂ ಭವಾತಿ ಭವೇತ್ ಉರುಶಸಾಯ ಬಹುಸ್ತುತಯೇ ಜರಿತ್ರೇ ಸ್ತೋತ್ರೇ ಮಾಹ್ಯಂ || ಜರಿತಾ ಕಾರುತಿ ಸ್ತೋತ್ರನಾಮಸು ಸಾರಾತ್ || ಹೇ ಸವಿತೇ ತತ್ಪ್ರಿಯುಚ್ಛ ||

! ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ |

ಸವಿತೇ—ಎಲೈ ಸವಿತನೇ | ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ—ನಮಗೆ | ತ್ವಯಾ—ನಿನ್ನಿಂದ | ದತ್ತಂ—ಕೊಡಲ್ಪಡ ತಕ್ಕದ್ದೂ | ತತ್—ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದೂ | ಕಾಮ್ಯಂ—ಆಕರ್ಷಕವಾದುದೂ ಆದ | ರಾಧೇ—ಧನವು | ದಿವಃ—ದ್ಯುಲೋಕದಿಂದಲೂ | ಅದ್ವ್ಯೋಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷದಿಂದಲೂ | ಪೃಥಿವ್ಯಾ—ಪೃಥಿವಿಯಿಂದಲೂ | ಆ ಗಾತ್—ಬಹು ಸೇರಲಿ | ಸ್ತೋತ್ರಭ್ಯಃ—ನಿನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸತಕ್ಕವರ | ಆಪಯೇ—ಬಂಧುಜನರಿಗೆ | ಯತ್—ಯಾವ ಧನವು | ಕಂ—ಸುಖಕರವಾಗಿ | ಭವಾತಿ—ಆಗುತ್ತದೆಯೋ | (ತೇ—ಅದು) | ಉರುಶಸಾಯ—ನಿನ್ನನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುವವನೂ | ಜರಿತ್ರೇ—ಭಕ್ತನಾದ ಸ್ತುತಿಕರ್ತನೂ ಆದ ನನಗೆ (ಲಭಿಸಲಿ) |

! ಭಾವಾರ್ಥ |

ಎಲೈ ಸವಿತನೇ. ನಿನ್ನಿಂದ ದತ್ತವಾಗತಕ್ಕದ್ದೂ, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದೂ, ಆಕರ್ಷಕವಾದುದೂ ಆದ ಧನವು ದ್ಯುಲೋಕದಿಂದಲೂ, ಅಂತರಿಕ್ಷದಿಂದಲೂ, ಪೃಥಿವಿಯಿಂದಲೂ ಬಂದು ನನ್ನನ್ನು ಸೇರಲಿ. ನಿನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸತಕ್ಕ ಬಂಧುಜನರಿಗೆ ಯಾವ ಧನವು ಸುಖಕರವಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆಯೋ, ಅದೇ ಧನವು ನಿನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವನೂ ಸ್ತುತಿ ಕರ್ತನೂ ಆದ ನನಗೂ ಲಭಿಸಲಿ.

English Translation-

May that desirable wealth which is granted to us, Savitri, by you proceed from the sky, from the waters, from the earth; and may the happiness (which belongs) to the race of those who eulogise you, devolve upon me, repeating diligently you praises.

! ವಿಕೀರ್ಷವಿಷಯಗಳು |

ಅದ್ವ್ಯೋಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕಾತ್ | ಆಪ್ ಶಬ್ದವು ಅಂತರಿಕ್ಷನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೨-೧೦) ಅದ್ವ್ಯೋಃ ಎಂದರೆ ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕದಿಂದ ಎಂದರ್ಥವು.

ರಾಧೇ—ರಾಧೇಶಬ್ದವು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ ೩-೯) ರಾಧೇ ಎಂದರೆ ಧನವನ್ನು ಎಂದರ್ಥವು.

ಆಸಯೇ—ಬಂಧನೇ ತದ್ವಂಶಜಾಯ | ಬಂಧುಜನರಿಗೂ ಅವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನರಾದವರಿಗೂ ಸಹ.

ಉರಶಂಸಾಯ—ಬಹುಸ್ತುತಯೇ | ಉರು ಶಬ್ದವು ಬಹುನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೧೩)
ನಿನ್ನನ್ನು ಬಹಳ ವಿಧವಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಎಂದರ್ಥವು

ಜರಿತ್ರೇ—ಸ್ತೋತ್ರೇ ಮಹ್ಯಂ | ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರುವ ನನಗೆ; ಜರಿತಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸ್ತೋತ್ರನಾಮ
ಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೧೯)

ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು—ಎಲೈ ಸವಿತೃದೇವನೇ, ನೀನು ಇತರ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ ಪೃಥಿವ್ಯಂತರಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗಗಳಿಂದ
ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಯಾವ ಧನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೀಯೋ ಅಂತಹ ಧನವನ್ನು ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ
ನನಗೂ ನನ್ನ ಬಂಧುಗಳಿಗೂ ಕೊಡು. ನೀನು ಕೊಡುವ ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಆ ಧನದಿಂದ ನನಗೆ ಸುಖವುಂಟಾಗಲಿ.

ಮೂವತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಗ್ರಾನೇಣೇವೇತ್ಯಷ್ಟರ್ಚಂ ಸಪ್ತಮಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗಾರ್ತ್ವಮದಂ ತ್ರೈಷ್ಟುಭಮಾತ್ಮಿನಂ ಗ್ರಾನಾಣೇ-
ನಾಷ್ಟ್ರವಾತ್ಮಿನಮಿತ್ಯೈನುಕ್ತಾಂತರ್ಕಾತ್ || ಪ್ರವರ್ಗ್ಯೇಭಿಷ್ಟವೇ ಪೂರ್ವೇ ಸಟಲೇಸ್ಯ ವಿನಿಯೋಗಃ |
ಸೂತ್ರೀತಂ ಚ | ಗ್ರಾನಾಣೇವೇಳೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ | ಅ. ೪-೬ | ಇತಿ || ಪ್ರಾತರನುವಾಕಾತ್ಮಿನಶಸ್ತ್ರ-
ಯೋರಪೀದಂ ಸೂಕ್ತಂ | ಸೂತ್ರೀತಂ ಚ | ಗ್ರಾನಾಣೇವ ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಮಿತಿ ತ್ರೀಣಿ | ಅ. ೪-೧೫ | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ಗ್ರಾನಾಣೇವ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ವಿಳನೆಯ ಸೂಕ್ತವು.
ಇದರಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಮುಕ್ತಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃತ್ವಮದನು ಮುಷಿಯು; ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ದೇವತೆಯು;
ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಗ್ರಾನಾಣೇವಾಷ್ಟ್ರವಾತ್ಮಿನಂ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಪ್ರವರ್ಗ್ಯವೆಂಬ
ಯಾಗದ ಅಭಿಷ್ಟವದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಟಲದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನಶ್ರುತಸೂತ್ರದ—
ಗ್ರಾನಾಣೇವೇಳೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೂ (ಅ. ೪-೬) ಮತ್ತು ಪ್ರಾತರನುವಾಕ ಮತ್ತು ಅತ್ತಿನ
ಶಸ್ತ್ರಪಠನದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನಶ್ರುತಸೂತ್ರದ—ಗ್ರಾನಾಣೇವ ನಾಸತ್ಯಾ-
ಭ್ಯಾಮಿತಿ ತ್ರೀಣಿ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೂ (ಅ. ೪-೧೫) ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು.

ಸೂಕ್ತ—೩೯

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೪ || ಸೂಕ್ತ—೩೯ ||

ಅಷ್ಟಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೮ || ವರ್ಗ—೪, ೫ ||

|| ಸೂಕ್ತ ದ್ವಂದ್ವಯ ಮುಕ್ತಂಪ್ಯ—೮ ||

|| ಮುಷಿ—ಗೃತ್ವಮದಃ ||

|| ದೇವತಾ—ಅತ್ತಿನಾ ||

|| ಛಂದಃ—ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ||

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ಗ್ರಾ¹ನಾ¹ಣೀ¹ವ¹ ತದಿ¹ದ¹ರ್ಥ¹ಂ ಜರೀ¹ಛೇ¹ ಗೃ¹ಘ್ರೇ¹ವ¹ ವೃ¹ಕ್ಷಂ¹ ನಿ¹ಧಿ¹ಮಂ¹ತ¹ಮ¹ಚ್ಚ¹ ।

ಬ್ರ¹ಹ್ಮಾ¹ಣೀ¹ವ¹ ವಿ¹ದ¹ರ್ಥ¹ ಉ¹ಕ್ಲ¹ಶಾ¹ಸಾ¹ ದೂ¹ತೇ¹ವ¹ ಹ¹ನ್ಯಾ¹ ಜ¹ನ್ಯಾ¹ ಪು¹ರು¹ತ್ರಾ¹ ॥ ೧ ॥

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಗ್ರಾ¹ನಾ¹ಣ್ಯಾ¹ಇವ¹ | ತತ್ | ಇತ್ | ಅರ್ಥಂ | ಜರೀ¹ಛೇ¹ ಇತಿ | ಗೃ¹ಘ್ರಾ¹ಇವ¹ | ವೃ¹ಕ್ಷಂ | ನಿ¹ಧಿ¹ಮಂ¹ತಂ¹
ಅಚ್ಚ¹ ।

ಬ್ರ¹ಹ್ಮಾ¹ಣ್ಯಾ¹ಇವ¹ | ವಿ¹ದ¹ರ್ಥೇ | ಉ¹ಕ್ಲ¹ಶಸಾ¹ | ದೂ¹ತ್ಯಾ¹ಇವ¹ | ಹ¹ನ್ಯಾ¹ | ಜ¹ನ್ಯಾ¹ | ಪು¹ರು¹ತ್ರಾ¹ ॥ ೧ ॥

। ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೋ ಗ್ರಾನಾಣೀವ ಅರಾತಿಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರೇಷಿತೌ ಸಾಮಾಣಾವಿವ ತದರ್ಥಂ ॥ ಅರ್ತೇರ್ಧಾ-
ಪೋರರ್ಥಶಬ್ದಃ | ಅರ್ಥೋಽರ್ತೇರತಿ ಯಾತ್ಯಃ | ನಿ. ೧-೧೮ ॥ ತಮರಾತಿಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಇದಿತಿ
ಪೂರಣಃ | ಜರೀಛೇ | ಜರಯೇಛೇ | ಅರಾತಿಂ ಬಾರ್ಥೇಣಾಂ | ಯದ್ವಾ ಯಥಾ ಗುರೂ ಗ್ರಾನಾಣೌ ಕ್ಷಿಪ್ತೌ
ತದಾನೀಮೇವ ಶೀಘ್ರಂ ಗಚ್ಛತಸ್ತಥಾ ತತ್ ತನುರ್ಥಂ ಗಂತಾರಂ ಜರೀಛೇ | ಶೀಘ್ರಂ ಗತ್ಯಾ ಸ್ತುತಮಿ-
ತ್ಯರ್ಥಃ | ಜರತಿಃ ಸ್ತುತಿಶರ್ಮಾ ॥ ಕಿಂಚಿ ಗೃಘ್ರೇವ ಗೃಧ್ರಾವಿವ ಪಕ್ಷಿಣಾವಿವ ವೃಕ್ಷಂ ಫಲಿತಂ ವೃಕ್ಷಂ
ನಿಧಿಮಂತಂ ಧನವಂತಂ ಯಜಮಾನಮಚ್ಚ | ಅಗಚ್ಛತಮಿತಿ ಶೇಷಃ | ವಿದರ್ಥೇ ಯಜ್ಜೇ ॥ ವಿದರ್ಥಃ
ಸವನಮಿತಿ ಯಜ್ಜನಾಮಸು ಸಾರಾತ್ ॥ ಉಕ್ಲಶಾಸೋಕ್ಲಶಂಸಿತಾರೌ ಬ್ರಹ್ಮಾಣೀವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾವಿವ |
ಜನ್ಯಾ ಜನಪದೇಷು ದೂತೇವ ರಾಜ್ಞಾ ಪ್ರೇಷಿತೌ ದೂತಾವಿವ ಪುರುತ್ರಾ ಬಹುಭಿಃ ಪುರುಷೈರ್ಹವ್ಯಾ
ಹ್ವಾತನ್ಯಾ ಯುಮಾಂ | ಅಶ್ವೀಶಸಮೇಯದ್ವಿತ್ಯಾನುಸಾರೇಣೋಪಮಾನದ್ವಿತ್ವಂ ॥

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

(ಅಶ್ವಿನೋ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಗ್ರಾನಾಣೀವ—ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ಎನೆಯಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪುಗಂಕೆ |
ತತ್ ಅರ್ಥಂ—ಆ ಶತ್ರುವನ್ನು | ಜರೀಛೇ—ಹಂಸಿಸಿರಿ | ವೃಕ್ಷಂ—ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವ |
ಗೃಘ್ರೇವ—ಗೃಧ್ರ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆಯೂ | ವಿದರ್ಥೇ—ಯಜ್ಜ ಗೃಹದಲ್ಲಿ | ಉಕ್ಲಶಾಸಾ—ಉಕ್ಲಶವನ್ನು ಪಠಿಸುವ |
ಬ್ರಹ್ಮಾಣೀವ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಂತೆಯೂ | ಜನ್ಯಾ—ದೇಶದಲ್ಲಿ | ದೂತೇವ—ರಾಜದೂತರಂತೆಯೂ |
ಪುರುತ್ರಾ—ಅನೇಕ ಯಜಮಾನರಂದ | ಹವ್ಯಾ—ಕರಿಯಬ್ರಹ್ಮತತ್ವ ನೀವು | ನಿಧಿಮಂತಂ—ಧನವಂತನಾದ
ಯಜಮಾನನನ್ನು ಕುರಿತು | ಅಚ್ಚ—ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬನ್ನಿರಿ.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕಲ್ಲುಗಳಂತೆ ನೀವೂ ವೇಗವಾಗಿ ಇಳಿದು ಬಂದು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಹಂಸಿಸಿರಿ. ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವ ಗೃಧ್ರಪಕ್ಷಿಯಂತೆಯೂ, ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕುವನ್ನು ಪಂಪುವ ಬ್ರಹ್ಮಣೀಯರಂತೆಯೂ, ದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಜದೂತರಂತೆಯೂ ಅನೇಕ ಯಜಮಾನರಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡತಕ್ಕ ನೀವು ಧನವಂತನಾದ ಯಜಮಾನನ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬನ್ನಿರಿ.

English Translation.

Descend, Ashwins, like falling stones, for the purpose (of destroying our foes); hasten to the presence of the wealth-possessing (worshippers), like, vultures to a tree: like two Brahmanas repeating hymns, (be present) at the sacrifice, and come like (royal) messengers in the land, welcomed by many people.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸೂಕ್ತದ ಕೊನೆಯ ಒಂದು ಪುಕ್ತನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಎಳು ಪುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು (ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು) ವರ್ಣಿಸಿ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ಅನೇಕ ಉಪಮಾನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವರ್ಣನೆಗಳಿರುವುದೇ ಈ ಸೂಕ್ತದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು. ಅನೇಕ ಸದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನವು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ಸಮಯೋಚಿತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

**ಗ್ರಾನಾನೇವ ತತ್ ಅರ್ಥಂ ಇತ್ ಜರೇಥೇ—ಗ್ರಾನಾನೇವ ಅರಾತಿಂ ಪ್ರತಿ ವ್ರೇಷಿತೌ ಸಾಷಾ-
ಣಾವಿನ ತಮರಾತಿಂ ಬಾಧೇಥಾಂ |** ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರಾತಿ-ಶತ್ರುವೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪು ಗತೌ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಅರ್ಥಶಬ್ದಕ್ಕೆ (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಹೋಗುವ ಶತ್ರುವು ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಯಾಸ್ಯುರು-ಅರ್ಥೋರ್ತೇಃ ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಎಂದರೆ ಗರ್ಭಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅರ್ಥಧಾತುವಿನಿಂದ ಅರ್ಥಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದೆಂದು ನಿರ್ವಚನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಎಸೆದರೆ ಅದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಯಾವ ರೀತಿ ಬಾಧೆಯುಂಟಾಗುವುದೋ ಅದರಂತೆ ನೀವು ಅವರನ್ನು ಹಂಸಿಸಿ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ವೃಕ್ಷಂ ಗೃಧ್ರೇವ ನಿಧಿಮಂತಂ ಅಚೈ—ಪಕ್ಷಿಣಾವಿನ ಫಲಿತಂ ವೃಕ್ಷಂ | ಫಲಭರಿತವಾದ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಪಕ್ಷಿಗಳು ಯಾವ ರೀತಿ ತಿಳಿವಾಗಿ ಸಮೀಪಿಸುವೆಯೋ ಅದರಂತೆ ನೀವು ನಮ್ಮ ವಶ್ಯಾರ್ಥವಂತನಾದ ಯಜಮಾನನ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬನ್ನಿರಿ.

ನಿದಿಥೇ ಉಕ್ತೌ ಶಾಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಾನೇವ—ಯಜ್ಞೇ ಉಕ್ತೌ ಶಸಿತಾರೌ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾವಿನ | ವಿವಿಧ ಶಬ್ದವು ಯಜ್ಞನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಫಲಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೧೯) ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಯಾವ ರೀತಿ ಆಗಮಿಸುವರೋ ಅದರಂತೆ ನೀವು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬನ್ನಿರಿ.

ಜನ್ಯಾ ದೂತೇವ—ಜನಪದೇಷು ರಾಜ್ಞಾ ಪ್ರೇಷಿತೌ ದೂತಾವಿವ | ರಾಜಸು ತನ್ನ ದೂತರನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವರೀತಿ ಕಳುಹಿಸುವನೋ, ಕಳುಹಿಸಿದ ಆ ದೂತರು ಯಾವರೀತಿ ಜನರಿಂದ ಪುರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುವನೋ ಅದರಂತೆ ನೀವು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಪೂಜಾದಿಗಳಿಂದ ಸತ್ಕೃತರಾಗಿ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಪುರುತ್ತಾ ಹವ್ಯಾ—ಬಹುಭಿಃ ಪುರುಷೈಃ ಹ್ಯಾತವ್ಯಾ | ಯಜ್ಞಮಾಡತಕ್ಕ ಅನೇಕ ಪುರುಷರಿಂದ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವವರು. ಇಂತಹ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೀವು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೂ ಬರಬೇಕೆಂದು ಅತಿವಲಗಿದೆ.

ಃ ಸಂಹಿತಾಃ |

ಪ್ರಾತರ್ಯಾವಾಣಾ ರಥೈವ ನೀರಾಜೇವ ಯಮಾ ವರಮಾ ಸಚೇಥೇ |

ಮೇನೇಇವ ತನ್ವಾ ಶುಂಭಮಾನೇ ದಂಪತೀವ ಕೃತುವಿದಾ ಜನೇಷು || ೨ ||

ಃ ಪದಾಃ |

ಪ್ರಾತರ್ಯಾವಾಣಾ | ರಥೈವ | ನೀರಾ | ಅಜಾಇವ | ಯಮಾ | ವರಂ | ಅ | ಸಚೇಥೇತಿ |

ಮೇನೇ ಇವೇತಿ ಮೇನೇಇವ | ತನ್ವಾ | ಶುಂಭಮಾನೇ | ಇತಿ | ದಂಪತೀ ಇವೇತಿ ದಂಪತೀಇವ |

ಕೃತುವಿದಾ | ಜನೇಷು || ೨ ||

ಃ ಸಾಯಂಭಾಷಂ |

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಪ್ರಾತರ್ಯಾವಾಣಾ ಪ್ರಾತರೇವ ಯಜ್ಞಾರ್ಥಂ ಗಂತಾರೌ ರಥೈವ ರಥಿನಾವಿವ ನೀರೌ ಸ್ಯಕರ್ಮಣಿ ಕೂರೌ | ಅಜೇನಾಜಾವಿವ ಛಾಗಾವಿವ ಯಮಾ ಯಮಲೌ | ಮೇನೇ ಇವ ನಾರ್ಯಾವಿವ ತನ್ವಾ ಶರೀರೇಣ ಶುಂಭಮಾನೇ ಶೋಭಮಾನೌ | ದಂಪತೀವ ಜಾಯಾಪತೀ ಇವ ಸಂಗೌ ಜನೇಷು ವಿಷಯೇಷು ಕೃತುವಿದಾ ಕರ್ಮವಿದಾ ಯುವಾಂ ವರಂ ಸಂಭಕ್ತಾ ರಮಾಸಚೇಥೇ | ಅಗಚ್ಛತೆ ||

ಃ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

(ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇ) | ರಥೈವ ನೀರಾ—ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುರುವ ಇಬ್ಬರು ಕೂರರಂತೆ | ಪ್ರಾತರ್ಯಾವಾಣಾ—ಪ್ರಾತಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಗುವರೂ | ಅಜೇವ—ಅಜವ್ಯದಂತೆ | ಯಮಾ—ಯಮಳೂ | ತನ್ವಾ—ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಶರೀರಗಳಿಂದ | ಶುಂಭಮಾನೇ—ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ |

ಮೇನೇ ಇವ—ಇಬ್ಬರು ಸುಂದರಸ್ತ್ರೀಯರಂತೆಯೂ | ದಂಪತಿಗಳಿವ — ದಂಪತಿಗಳಂತೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವವರೂ | ಜನೇಷು—ಯಜ್ಞ ಕರ್ತರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ | ಕ್ರತುವಿದಾ—ಆಚರಿತವಾಗುವ ಕರ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವರೂ ಆದ ನೀವು | ವರಂ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವ ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿಗೆ | ಅ ಸಚೇಥೇ—ಇಬ್ಬರೂ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬನ್ನಿರಿ.

|| ಭಾಷಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಇಬ್ಬರು ಶೂರರಂತೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಗತಕ್ಕವರೂ, ಅಜವ್ಯಯದಂತೆ ಯಮಗಳೂ, ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಶರೀರಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಇಬ್ಬರು ಸುಂದರ ಸ್ತ್ರೀಯರಂತೆಯೂ. ದಂಪತಿಗಳಂತೆಯೂ, ಯಜ್ಞಕರ್ತರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿತವಾಗುವ ಕರ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವರೂ ಆದ ನೀವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವ ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿಗೆ ಇಬ್ಬರೂ ಜೊತೆಯಾಗಿಬನ್ನಿರಿ.

English Translation.

Moving at dawn like two heroes in a car ; like a pair of goats ; like two women lovely in form ; or like husband and wife ; come together, knowing (how sacred) rites (are to be celebrated) amongst men, (to bestow) happiness (on the worshipper)

|| ವಿಶೇಷವಸ್ತುಗಳು ||

ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾತರ್ಯಾನಾಥಾ—ಪ್ರಾತರೇವ ಯಜ್ಞಾರ್ಥಂ ಗಂಕಾರೌ | ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಯಜ್ಞಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುವವರು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು. ಉಪಸ್ತು, ಸವಿತ್ಯ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಹ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಇವರು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಗುವ ದೇವತೆಗಳು. ಮತ್ತು ಈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಇಬ್ಬರು ಶೂರರಂತೆ ಕಾಣುವರು ; ಒಂದೇ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಎಂದರೆ ಸಮಾನಾಕಾರವುಳ್ಳ ಎರಡು ಮೇಕೆಗಳಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವರು ಎಂದರೆ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರ ಆಕಾರವೂ ಒಂದೇ ಸಮಾನಾಗಿ ಇರುವುದು. ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಇವರು ಯಮಗಳಂತೆ ಸಮಾನಾಕಾರವುಳ್ಳವರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ ; ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಶರೀರಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಇಬ್ಬರು ಸುಂದರಸ್ತ್ರೀಯರಂತೆಯೂ ಇವರು. ರೂಪಯೋನನಸಂಪನ್ನರಾದ ದಂಪತಿಗಳಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಜನರು ನೆರವೇರಿಸುವ ಯಜ್ಞಾಧಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವವರು ಎಂದರೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಯಾರು ಯಾವ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುತ್ತಿರುವರು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವರ ಅಹ್ಯಾನದಂತೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವವರು. ಇಂತಹ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟರಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಇಬ್ಬರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬರಲಿ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಚಃ ||

ಶೃಂಗೇನ ನಃ ಪ್ರಥಮಾ ಗಂತಮರ್ವಾಕ್ ಭೃಷಾವಿವ ಜಭುರಾಣಾ ತರೋಭಿಃ |
ಚಕ್ರವಾಕೇನ ಪ್ರತಿ ವಸ್ತೋಃ ಉಸ್ರಾ ಅರ್ವಾಂಚಾ ಯಾತಂ ರಥ್ಯೇನ ಶಕ್ತ್ರಾ || ೩ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಶೃಂಗಾಽಇವ | ನಃ | ಪ್ರಥಮಾ | ಗಂತಂ | ಅರ್ವಾಕ್ | ಶಘಾಽಇವ | ಜಭುರಾಣಾ | ತರೋಭಿಃ |
ಚಕ್ರವಾಕ್ಯಾಽಇವ | ಪ್ರತಿ | ವಸ್ತೋಃ | ಉಸ್ರಾ | ಅರ್ವಾಂಚಾ | ಯಾತಂ | ರಥ್ಯಾಽಇವ | ಶಕ್ತ್ರಾ || ೩ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಶೃಂಗೇನ ಪಶೋಃ ಶೃಂಗೇ ಇವ ಪ್ರಥಮಾ ದೇವಾನಾಂ ಪ್ರಥಮೌ ಶಘಾವಿನಾ-
ಶ್ವಾದೇಃ ಋರಾವಿವ ತರೋಭಿವೇಗೈರ್ಜಭುರಾಣಾ ಭೃಶಂ ಗಚ್ಯಂತೌ ಯುವಾಂ ನೋಽಸ್ಮಾಪ್ತೈಶ್ಯ-
ವಾಗಭಿಮುಖಮಾಗಂತಂ ಅಗಚ್ಯತಂ | ಕಿಂಚಿ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ವಸ್ತೋಃ ಪ್ರತಿ ಅಹಃ ಪ್ರತಿ ಚಕ್ರವಾಕೇವ
ಚಕ್ರವಾಕಾವಿವ ಹೇ ಉಸ್ರಾ ಶತ್ರುಣಾಮುತ್ಸಾರಕೌ ಗಮನಶೀಲೌ ವಾ ರಥ್ಯೇನ ರಥಿನಾವಿವ ಹೇ ಶಕ್ತ್ರಾ
ಸ್ವಕರ್ಮಣಿ ಶಕ್ತ್ರಾವರ್ವಾಂಚಾಸ್ತದಭಿಮುಖೌ ಯಾತಂ | ಗಚ್ಯತಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

(ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ |) ಶೃಂಗೇವ—ಪಶುವಿನ ಶೃಂಗಗಳಂತಿರುವವರೂ | ಪ್ರಥಮಾ—
ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರೂ | ಶಘಾವಿವ—ಅಶ್ವಗಳ ಗೊರಸುಗಳಂತಿರುವವರೂ | ತರೋಭಿಃ—ತೃಂಶವಾದ
ಗತಿಗಳಿಂದ | ಜಭುರಾಣಾ—ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವರೂ ಅದ ನೀವು | ನಃ ಅರ್ವಾಕ್—ನಮ್ಮ ಅಭಿ
ಮುಖವಾಗಿ | ಗಂತಂ—ಬನ್ನಿರಿ | ವಸ್ತೋಃ ಪ್ರತಿ—ಅಹಸ್ತನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ | ಚಕ್ರವಾಕೇವ—
ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಗಳಂತಿರತಕ್ಕವರೂ | ಉಸ್ರಾ—ಶತ್ರುಭರ್ಷಕರೂ ಅದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ರಥ್ಯೇನ—ರಥಿಕರಾದ
ಶೂರರಂತೆ | ಶಕ್ತ್ರಾ—ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರಾದ ನೀವು | ಅರ್ವಾಂಚಾ—ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ |
ಯಾತಂ—ಬನ್ನಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಪಶುವಿನ ಶೃಂಗಗಳಂತಿರುವವರೂ, ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರೂ, ಅಶ್ವಗಳ
ಗೊರಸುಗಳಂತಿರುವವರೂ, ತೃಂಶವಾದ ಗತಿಗಳಿಂದ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವರೂ ಅದ ನೀವು ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ
ಬನ್ನಿರಿ. ಅಹಸ್ತನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಚಕ್ರವಾಕಪಕ್ಷಿಗಳಂತಿರುವವರೂ, ಶತ್ರುಭರ್ಷಕರೂ ಅದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀ
ದೇವತೆಗಳೇ ರಥಿಕರಾದ ಶೂರರಂತೆ ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರಾದ ನೀವು ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬನ್ನಿರಿ.

English Translation

Come to us, the first (before other gods), like a pair of horns or like two hoofs, travelling with rapid (steps); like a pair of Chakravakas, awaiting day; overthrowers of foes, like warriors in cars, able (to perform all things), come to our presence.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವು ಪಶುವಿನ ಎರಡು ಕೊಂಬುಗಳಂತೆ ಉನ್ನತವಾಗಿರುವವರು ; ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಷ್ಠರಾದವರು ಅಥವಾ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಗೆ ಬರತಕ್ಕವರು ; ಅಶ್ವಗಳ ಗೋರಸಿನಂತೆ ವೇಗವಾದ ಗಮನವುಳ್ಳವರು ಎಂದರೆ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವರು ; ಇಂತಹ ನೀವು ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿಯು ಯಾವರೀತಿ ಅಹಸ್ತನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಅದರಂತೆ ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬನ್ನಿರಿ ; ಮತ್ತು ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಶೂರರಂತೆ ಇರುವವರೂ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡುವವರೂ, ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರೂ ಆದ ನೀವು ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಗೆ ಬನ್ನಿ ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

~*~*~*~

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ನಾವೇನ ವ ನಃ ಪಾರಯತಂ ಯುಗೇವ ನಭ್ಯೇನ ನ ಉಪಧೀವ ಪ್ರಧೀವ |

ಶ್ವಾನೇನ ನೋ ಅರಿಷಣ್ಯಾ ತನೂನಾಂ ಬೃಗಲೇವ ವಿಸ್ತಸಃ ಪಾತಮಸ್ತಾನ್ || ೪ ||

! ಪದಪಾಠಃ !

ನಾವಾಽಇವ | ನಃ | ಪಾರಯತಂ | ಯುಗಾಽಇವ | ನಭ್ಯಾಽಇವ | ನಃ | ಉಪಧೀ ಇವೇತ್ಯುಪಧೀಽ-
ಇವ | ಪ್ರಧೀ ಇವೇತಿ ಪ್ರಧೀಽಇವ |

ಶ್ವಾನಾಽಇವ | ನಃ | ಅರಿಷಣ್ಯಾ | ತನೂನಾಂ | ಬೃಗಲಾಽಇವ | ವಿಸ್ತಸಃ | ಪಾತಂ | ಅಸ್ತಾನ್ || ೪ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ !

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ನಾವೇನ ನಾವಾವಿವ ಸಿಂಧೂನ್ ನೋಽಸ್ತಾನ್ ದುರ್ಗಾಣಿ ಪಾರಯತಂ | ಯುಗೇವ ಯಥಾ ರಥಸ್ಯ ಯುಗೇ ನಭ್ಯೇನ ಯಥಾ ಚಿ ರಥಚಿಕ್ರನಾಭಿಫಲಕೇ | ಉಪಧೀ ಇವ ಯಥಾ ತತ್ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಯೇ ಫಲಕೇ ಪ್ರಧೀ ಇವ ಯಥಾ ವಾ ಚಿಕ್ರಬಾಹ್ಯವಲಯೌ ರಥಂ ಪಾರಯತಃ ತಥಾ

ನೋಡುತ್ತಾ ನೋಡುತ್ತಾ ಸಾರಯತೆಂ | ಕಿಂಚಿ ಶ್ರಾನೇವ ಶ್ರಾನಾವಿವ ಯಥಾ ಶ್ರಾನೌ ಜಾಧಕೇಭ್ಯೋ ರಕ್ಷಂತಾ ತನೋರ್ಹಂಸಾಮಪನಯತಃ ತಥಾ ನೋಡುತ್ತಾ ತನೋನಾಮಂಗಾನಾವಿವಿಶ್ಯಾಂವಹಿಂ-
ಕಾ ಭವತೆಂ | ಬುಗ್ಗಲೇವ ಯಥಾ ತನು ಶ್ರಾನೇ ತನು ಹಿಂಸಾಯಾ ರಕ್ಷತಃ ತಥಾ ವಿಸ್ರಸೋ ಜರಾಯಾ ಅಸ್ಮಾನ್ಮುವಾಂ ಪಾತೆಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

(ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ) | ನಾವೇವ—ದೋಣಿಗಳು ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿಸುವಂತೆ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಸಾರಯತೆಂ—ದುಃಖದಿಂದ ದಾಟಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿರಿ | ಯುಗೇವ—ರಥದ ನೋಡುಗಳಂತೆಯೂ | ನಭ್ಯೇವ—ನಾಭಿಗಳಂತೆಯೂ | ಉಪಧೀವ—ಇರಚಿಗಳಂತೆಯೂ | ಪ್ರಧೀ ಇವ—ಹೊರವಲಯಗಳಂತೆಯೂ | (ಇವೆಲ್ಲವೂ ಹೇಗೆ ಚಕ್ರದ್ರವ್ಯವುಳ್ಳ ರಥವನ್ನು ದಾಟಿಸುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆ) ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು (ದುಃಖದಿಂದ ದಾಟಿಸಿ) | ಶ್ರಾನೇವ—ಶ್ರಾನಗಳು ಹಿಂಸಕರವಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ತನೋನಾಂ—ದೋಣಿಗಳ | ಅರಿವಿಷಯ—ಅರಿವಿನಕರವಾಗಿ | ಬುಗ್ಗಲೇವ—ರಕ್ಷಣಾಕವಚಗಳು ಶತ್ರುಗಳ ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ | ವಿಸ್ರಸೇ—ಮುಟ್ಟಿನಿಂದ | ಅಸ್ಮಾನ್—ನಮ್ಮನ್ನು | ಪಾತೆಂ—ರಕ್ಷಿಸಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ದೋಣಿಗಳು ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿಸುವಂತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ದುಃಖದಿಂದ ದಾಟಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿರಿ. ರಥದ ನೋಡುಗಳೂ, ನಾಭಿಗಳೂ, ಇರಚಿಗಳೂ, ಹೊರವಲಯಗಳೂ ಚಕ್ರದ್ರವ್ಯವುಳ್ಳ ರಥವನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿ ದುರ್ಗಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ದಾಟಿಸುತ್ತವೆಯೋ ಅದೇ ರೀತಿ ನಮ್ಮನ್ನು ದುಃಖದಿಂದ ದಾಟಿಸಿ. ಶ್ರಾನಗಳಂತೆಯೂ, ರಕ್ಷಣಾ ಕವಚಗಳಂತೆಯೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಶತ್ರುಗಳ ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿ. ನಮ್ಮನ್ನು ಮುಟ್ಟಿನಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿ.

English Translation.

Bear us across (the sea of life), like two vessels, or (over difficult places), like the poles of a cas, the axles, the spokes, the fellies (of two wheels): Be like two dogs, warding off injury to our persons, and, like two coats of mail, defend us from decay.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಬುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಷ್ಟಗಳಿಂದ ಪಾರುಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅನೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಾವೇವ ನಃ ಸಾರಯತೆಂ—ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ನಾವಾವಿವ ಸಿಂಧೂನ್ ದುರ್ಗಾಣಿ ಸಾರಯತೆಂ | ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಾವೆಯು ಅಥವಾ ದೋಣಿಯು ನದಿಗಳನ್ನು ದಾಟಿಸುವಂತೆ ನೀವು ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ತೊಂದರಿಗಳಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ದಾಟಿಸಿರಿ. ನಾವೆಯಿಂದ ನದಿಗಳನ್ನು ಯಾವರೀತಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ದಾಟಿಸುತ್ತೀರೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ನಾವು ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟಗಳಿಂದ ಪಾರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರಿ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಯುಗೇವ ನಭ್ಯೇವ ಉಪಧೀವ ಪ್ರಧೀವ ನಃ (ಪಾರಯತಂ)—ರಥದ ನೋಗಗಳು, ರಥದ ಅಚ್ಚು, ಇಂಚಿಗಳು, ರಥದ ಹೊರವಲಯಗಳು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಹೇಗೆ ರಥವನ್ನು (ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಂಚಾರಮಾಡುವಂತೆ) ದಾಟಿಸುತ್ತ ವೆನೋ ಅದರಂತೆ ನೀವು ನಮ್ಮನ್ನು ದುಃಖದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡಿರಿ.

ಶ್ವಾನೇವ ನಃ ತನೂನಾಂ ಅರಿಷತ್ಯಾ—ಯಥಾ ಶ್ವಾನೌ ಬಾಧಕೇಭ್ಯೋ ರಕ್ಷಂತೌ ತನೋರ್ಹಿಂ-
ಸಾವಪನಯತಃ ತಥಾ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಅಂಗಾಣಾಂ ಅಹಿಂಸಕೌ ಭವತಂ | ನನ್ಯು ಬಳಿ ಇರುವ ನಾಯಿಗಳು, ನಮಗೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಯಾವನೀತಿ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವೋ ಅದರಂತೆ ನೀವು ನಮಗೆ ಶರೀರಾದಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯುಂಟಾಗದಂತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರಿ.

ಬ್ರಗಲೇವ ವಿಸ್ತಸಃ ಅಸ್ಮಾನ್ ಪಾತಂ—ಯಥಾ ತನುಶ್ಚಾಣೇ ತನುಹಿಂಸಾಯಾ ರಕ್ಷತಃ ತಥಾ ಯುವಾಂ ಜರಾಯಾಃ ಅಸ್ಮಾನ್ ಪಾತಂ | ಯುದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಧರಿಸಿರುವ ರಕ್ಷಣಾ (ಕಬ್ಬಿಣದ ಕವಚ Armour) ಕವಚಗಳು ನಮ್ಮ ಶರೀರವನ್ನು ಶತ್ರುಗಳ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಹೇಗೆ ರಕ್ಷಿಸುವವೋ ಅದರಂತೆ ನೀವು ನಮಗೆ ಮುಟ್ಟಿನ ಬಾಧೆಯುಂಟಾಗದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಿರಿ ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಹ ||

ನಾತೇನಾಜುರ್ಯಾ ನದ್ಯೇವ ರೀತಿರಕ್ಷೀ ಇವ ಚಿಕ್ಷುಷಾ ಯಾತಮರ್ವಾಕ್ |

ಹಸ್ತಾವಿವ ತಸ್ತೇ ೩ ಶಂಭವಿಷ್ಣಾ ಪಾದೇನ ನೋ ನಯತಂ ವಸ್ಯೋ ಅಚ್ಚೈ || ೫ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ನಾಶ್ವಾಇವ | ಅಜುರ್ಯಾ | ನದ್ಯಾಇವ | ರೀತಿಃ | ಅಕ್ಷೀ ಇವೇತ್ಯಕ್ಷೀ ಇವ | ಚಿಕ್ಷುಷಾ | ಅ |
ಯಾತಂ | ಅರ್ವಾಕ್ |

ಹಸ್ತ್ಯಾಇವ | ತಸ್ತೇ | ಶಂಭವಿಷ್ಣಾ | ಪಾದ್ಯಾಇವ | ನಃ | ನಯತಂ | ವಸ್ಯಃ | ಅಚ್ಚೈ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ನಾತೇವ ಸಾತಾವಿನಾಜುರ್ಯಾ ಜರಿತುಮತಕ್ಯೌ ನದ್ಯೇವ ನದ್ಯಾವಿವ ರೀತಿಃ ||
ವ್ಯತ್ಯಯೇನೈಕವಚನಂ || ಶೀಘ್ರಂ ಗಂಶಾರೌ ಯುವಾಂ | ಅಕ್ಷೀ ಇವ ಅಕ್ಷೀಣೇ ಇವ ಚಿಕ್ಷುಷಾ ದರ್ಶ-
ನೇನಾರ್ವಾಗಸ್ಯದಿಭಿಮುಖಮಾಯಾತಂ | ಅಗಚ್ಛತಂ | ಕಿಂಚಿ ಹಸ್ತೇವ ಹಸ್ತಾವಿವ ಪಾದೇವ ಪಾದಾವಿವ
ತಸ್ತೇ ಶರೀರಾಯ ಶಂಭವಿಷ್ಣಾ ಸುಖಿಸ್ಯ ಭಾವಯಿತ್ಯತವಶೌ ಯುವಾಂ ನೋಽಸ್ಮಾನ್ ವಸ್ಯೋ ವಸೀಯಃ
ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಧನಮಚ್ಚೈ ಪ್ರತಿ ನಯತಂ | ಪ್ರಾಪಯತಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಅತ್ತಿನೌ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೀನತೆಗಳೇ | ಅಜುರ್ಯಾ—ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ವಾತೇವ—
ಬಿರುಗಾಳಿಗಳಂತೆಯೂ | ರೀತಿಃ—ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುವ | ನದ್ಯೇವ—ನದಿಗಳಂತೆಯೂ | ಚಕ್ಷುಷಾ—
ದರ್ಶನ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ | ಅಕ್ಷೀವ—ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆಯೂ | ಅರ್ನಾಕ್—ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ | ಆ ಯಾತಂ—
ಬನ್ನಿರಿ | ಹಸ್ತ ಇವ—ಎರಡು ಹಸ್ತಗಳಂತೆಯೂ | ಪಾದಾ ಇವ—ಎರಡು ಪಾದಗಳಂತೆಯೂ | ತನ್ವೇ—
ಶರೀರಕ್ಕೆ | ಕಂಭವಿಷ್ಣಾ—ಸುಖಕಾರಕರಾದ ನೀವು | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ವಸ್ಯಃ ಆಚ್ಯ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನದ
ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ | ನಯತಂ—ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೀನತೆಗಳೇ, ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಬಿರುಗಾಳಿಗಳಂತೆಯೂ, ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸು
ವ ನದಿಗಳಂತೆಯೂ, ದರ್ಶನಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆಯೂ, ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬನ್ನಿರಿ. ಎರಡು ಹಸ್ತಗಳ
ಂತೆಯೂ, ಎರಡು ಪಾದಗಳಂತೆಯೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸುಖಕಾರಕರಾದ ನೀವು ನಮ್ಮನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನದ
ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಿ.

English Translation.

Irresistible as two winds, rapid as two rivers, and quick of sight,
come like two eyes before us; like two hands: like two feet: subservient
to the well-being of our bodies, conduct us to (the acquirement) of
excellent (wealth).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಜುರ್ಯಾ ವಾತೇವ, ರೀತಿಃ ನದ್ಯೇವ, ಚಕ್ಷುಷಾ ಅಕ್ಷೀ ಇವ ಅರ್ನಾಕ್ ಆ ಯಾತಂ |

ಹಸ್ತಾವಿವ ಸಾದೇವ ತನ್ನೇ ಶಂಭವಿಷ್ಣು ನಃ ವಸ್ಯ ಅಚ್ಚ ನಯತಂ—ಯಥಾ ಹಸ್ತೌ ಸಾದೌ ಶರೀರಾಯ ಸುಖಸ್ಯ ಭವಯಿತ್ಯತಮೌ ತಥಾ ಯುವಾಂ ಆಸ್ಮಾನ್ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಧನಂ ಪ್ರತಿ ಸ್ತಾಪಯತಂ | ಶಂಭದಲ್ಲರುವ ಕಾಲುಗಳು, ಕೈಗಳು ಯಾವಂತಿ ಶರೀರದ ಹಿತವನ್ನೇ ಬಯಸುತ್ತಾ ಶಂಭಕ್ಕೆ ಸುಖವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವವೋ ಅದರಂತೆ ನೀವಿಬ್ಬರೂ ನಮ್ಮ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನವನ್ನು ನಮಗೆ ಒದಗಿಸಿಕೊಡಿ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಓಷ್ಠಾವಿವ ಮಧ್ವಾಸ್ತೇ ವದಂತಾ ಸ್ತನಾವಿವ ಪಿಪ್ಯತಂ ಜೀವಸೇ ನಃ |

ನಾಸೇವ ನಸ್ತನ್ನೋ ರಕ್ಷಿತಾರಾ ಕರ್ಣಾವಿವ ಸುಶ್ರುತಾ ಭೂತಮಸ್ಯೇ || ೬ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಓಷ್ಠ್ಯಇವ | ಮಧು | ಅಸ್ಯೇ | ವದಂತಾ | ಸ್ತನ್ಯಇವ | ಪಿಪ್ಯತಂ | ಜೀವಸೇ | ನಃ |

ನಾಸ್ಯಇವ | ನಃ | ತನ್ನಃ | ರಕ್ಷಿತಾರಾ | ಕರ್ಣ್ಯಇವ | ಸುಶ್ರುತಾ | ಭೂತಂ | ಅಸ್ಯೇ ಇತಿ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಓಷ್ಠಾವಿವಾಸ್ಯ ಆಸ್ಯಾಯ ಮಧುರರಸವಚ್ಚಜನಂ ವದಂತೌ ಸ್ತನಾವಿವ ನೋಽಸ್ಮಾನ್ ಜೀವಸೇ ಜೀವನಾಯ ಪಿಪ್ಯತಂ | ಸ್ಯಾಯಯತಂ | ಕಿಂಚಿ ನಾಸೇವ ನಾಸಿಕೇ ಇವ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ತನ್ನಸ್ತನ್ನೋ ರಕ್ಷಿತಾರಾ ರಕ್ಷಿತಾರಾ ಭೂತಂ | ಭವತಂ | ಅಸಿ ಚಿ ಕರ್ಣಾವಿವಾಸ್ಯೇ ಆಸ್ಮಾಕಂ ಸುಶ್ರುತಾ ಸುಶ್ರುತೇ ಯುವಾಂ ಭೂತಂ | ಭವತಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

(ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇ) | ಅಸ್ಯೇ—ಬಾಯಿವಲ್ಲರುವ | ಓಷ್ಠಾವಿವ—ತುಟಗಳಂತೆ | ಮಧು—ಮಧುರವಾಗಿ | ವದಂತಾ—ವಾತುಗಳನ್ನಾಡುವವರಾಗಿಯೂ | ಸ್ತನಾವಿವ—ಪ್ರಗಳಂತೆ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಜೀವಸೇ—ಜೀವನಾರ್ಥವಾಗಿ | ಪಿಪ್ಯತಂ—ಪೋಷಿಸುವವರಾಗಿಯೂ ಇಂ | ನಾಸೇವ—ಮೂಗಿನಂತೆ | ನಃ—ನಮ್ಮ | ತನ್ನಃ—ಶಂಭದ | ರಕ್ಷಿತಾರಾ—ರಕ್ಷಕರಾಗಿಯೂ ಇಂ | ಕರ್ಣಾವಿವ—ಶ್ರೋತ್ರಗಳಂತೆ | ಸುಶ್ರುತಾ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ತುತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು | ಅಸ್ಯೇ—ನಮ್ಮ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಕೇಳುವವರಾಗಿಯೂ | ಭೂತಂ—ಇಂ.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಬಾಯಿನಲ್ಲಿರುವ ತುಟಿಗಳಂತೆ ಮಧುರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವರಾಗಿಯೂ, ಸ್ತನಗಳಂತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಜೀವನಾರ್ಥವಾಗಿ ಪೋಷಿಸುವವರಾಗಿಯೂ ಇರಿ. ಮೂಗಿನಂತೆ ನಮ್ಮ ಶರೀರದ ರಕ್ಷಕರಾಗಿಯೂ ಇರಿ. ನಮ್ಮ ಭಾಗಕ್ಕೆ ದ್ರೋಣಗಳಂತೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ತುತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕೇಳುವವರಾಗರಿ.

English Translation.

Like two lips uttering sweet words; like two breasts yielding nourishment for our existence; be to us like two noses, preserving our persons, and like two ears for the hearing of agreeable (sounds).

|| ಸತೀಶವಿಷಯಗಳು ||

ಅಸ್ಮೀ ಓಷ್ಣಾವಿವ ಮಧು ವದಂತಾ—ಹೇ ಅತ್ತಿನೌ ಓಷ್ಣಾವಿವ ಅಸ್ಮಾಯ ಮಧುರರಸವಚ್ಚೈವನಂ ವದಂತಾ | ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಮ್ಮ ಮುಖದಲ್ಲಿ (ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ) ಇರುವ ಎರಡು ತುಟಿಗಳು ಪ್ರಿಯವಾದ ಅಥವಾ ಮಧುರರಸವಂತೆ ಹಿತಕರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿದರೆ ನಮಗೆ ಯಾವ ರೀತಿ ಸಂತೋಷವುಂಟಾಗುವುದೋ ಅದರಂತೆ ನೀವು ನಮಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ.

ಸ್ತನಾವಿವ ನಃ ಜೀವಸೇ ಪಿಪ್ಯತಂ—ನಾವು ವಿರುಗಳಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾತೆಯ ಸ್ತನಗಳು ನಮಗೆ ಹಾಲನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೇಗೆ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದವೋ ಅದರಂತೆ ನೀವು ನಮಗೆ ಆಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನಮ್ಮನ್ನು ಪೋಷಿಸಿರಿ.

ನಾಸೇವ ನಃ ತಸ್ಯೇ ರಕ್ಷಿತಾರಾ—ನಮ್ಮ ನಾಸಿಕವು ದುರ್ಗಂಧ ಪೂರಿತವಾದ ಸ್ವಗಳಿಗೆ ಹೋಗದಂತೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿತ್ತು ಯಾವ ರೀತಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದೋ ಅದರಂತೆ ನೀವು ನಮಗೆ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಯಾವ ಬಾಧೆಯೂ ಉಂಟಾಗದಂತೆಯೂ ಇತರ ವಿಧವಾದ ಅಪಾಯಗಳಿಂದಲೂ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರಿ.

ಕರ್ಣಾವಿವ ಸುಕ್ರಿತಾ ಅಸ್ಮೇ ಭೂತಂ—ಪ್ರಿಯವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ನಮ್ಮ ಕರ್ಣಗಳಿಗೆ ಯಾವ ರೀತಿ ಸಂತೋಷವುಂಟಾಗುವುದೋ ಅದರಂತೆ ನಾವು ಪಠಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಅನಂದವನ್ನನುಭವಿಸಿ.

ಅಸ್ಮೀ—ಈ ಶಬ್ದವು ಎಳು ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಉದಾಹರಣೆ—

(೧) ಅಸ್ಮೀ ತೇ ಬಂಧುಃ | ವಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಅಸ್ಮೀ ಇತ್ಯೇತತ್ತದಂ ಸರ್ವವಿಭಕ್ತ್ಯಂತಂ | ತಸ್ಮಾದನೇಕಾರ್ಥಂ | ಏಕಮೇವ ಹ್ಯೇತಚ್ಚೈವ್ವರೂಪಂ ಸತ್ತಸ್ಯಪಿ ವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥೇಷು ವರ್ತತೇ | ಪ್ರಕರಣಾದಿವಶಾತ್ ತಸ್ಯ ನಿಯಮೋ ಧವತಿ | ತದ್ಯಥಾ—ಪ್ರಥಮಾಯಾಸ್ತಾವತ್—ಅಸ್ಮೀ ತೇ ಬಂಧುಃ | ವಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಎಂದರೆ ಅಸ್ಮೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಎಳು ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಅಂದರೆ ಆಯಾ ಪ್ರಕರಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಳು ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅಸ್ಮೀ

ತೇ ಬಂಧುಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಯಂ—ನಾವು ಎಂದರ್ಥವಿರುವುದು. ಇದು ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯು.

(೨) ಅಸ್ಮೇ ಯಾತಂ ನಾಸತ್ಯಾ ಸಜೋಷಾಃ | ಅಸ್ಮಾಧಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಸ್ತಾವತ್—ಅಸ್ಮೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಾದ ಅಸ್ಮಾನ್—ನಮ್ಮನ್ನು ಎಂದು ಅರ್ಥವು ಈ ಅರ್ಥದ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ—

ಆ ಶ್ಲೇಷ್ಯಸ್ಯ ಜವಸಾ ನೂತನೇನಾಸ್ಮೇ ಯಾತಂ ನಾಸತ್ಯಾ ಸಜೋಷಾಃ |

ಹನೇ ಹಿ ವಾಮುಶ್ಚಿನಾ ರಾತಹವ್ಯಃ ಶಶ್ಚತ್ತಮಾಯಾ ಉವಸೋ ವ್ಯುಷ್ಯಾಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೮-೧೧೧)

ಎಂಬ ಪುಕ್ತನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು ಈ ಪುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ಮೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸ್ಮಾನ್—ನಮ್ಮನ್ನು ಎಂದರ್ಥವು.

(೩) ಅಸ್ಮೇ ಸಮಾನೇಭಿವೃಷಭ ಪೌಂಸ್ಯೇಭಿಃ | ಅಸ್ಮಾಧಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ತ್ವಿತೀಯಾಯಾಸ್ತಾವತ್—ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮೇ ಎಂದರೆ ಅಸ್ಮಾಃ—ನಮ್ಮಿಂದ ಎಂದು ತ್ವಿತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತೃರ್ಥವು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—

ಭೂರಿ ಚರ್ಛರ್ಫ ಯುಜ್ಯೇಭಿರಸ್ಮೇ ಸಮಾನೇಭಿವೃಷಭ ಪೌಂಸ್ಯೇಭಿಃ |

ಭೂರೀಣಿ ಹಿ ಕೃಣವಾಃ ಶವಿಷ್ಠೇಂದ್ರ ಕ್ರತ್ವಾ ಮರುತೋ ಯದ್ವಶಾವಾ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೬೫-೨)

ಎಂಬ ಪುಕ್ತನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮೇ ಎಂದರೆ ಅಸ್ಮಾಃ—ನಮ್ಮಿಂದ ಎಂದರ್ಥವು.

(೪) ಅಸ್ಮೇ ಪ್ರಯಂಧಿ ಮಘವನ್ಷು ಜೀಷಿನ್ | ಅಸ್ಮಭ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಚತುರ್ಥ್ಯಾಸ್ತಾವತ್—ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮೇ ಎಂದರೆ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ—ನಮಗಾಗಿ ಎಂದು ಚತುರ್ಥೀ ವಿಭಕ್ತೃರ್ಥವು ಉದಾಹರಣೆ—

ಅಸ್ಮೇ ಪ್ರಯಂಧಿ ಮಘವನ್ಷು ಜೀಷಿನ್ವಿಂಧ್ರ ರಾಯೋ ವಿಶ್ವವಾರಸ್ಯ ಭೂರೀಃ |

ಅಸ್ಮೇ ಶಶಂ ಶರದೋ ಜೀವಸೇ ಧಾ ಅಸ್ಮೇ ನೀರಾಜ್ಯಶ್ಚತ ಇಂದ್ರ ಶಿಪಿನ್ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೩೬-೧೦)

ಎಂಬ ಪುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ಮೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ—ನಮಗಾಗಿ ಎಂದು ಚತುರ್ಥೀ ವಿಭಕ್ತೃರ್ಥವು.

(೫) ಅಸ್ಮೇ ಆರಾಚಿ ದ್ವೇಷಃ ಸನುತೆಯುರ್ಯೋತು | ಅಸ್ಮದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಸಂಚಿನ್ಯಾಸ್ತಾವತ್ ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮೇ ಎಂದರೆ ಅಸ್ಮತ್—ನಮ್ಮ ದೆಕೆಯಿಂ ಎಂದರ್ಥವು. ಉದಾಹರಣೆ—

ಶಸ್ಯ ವಯಂ ಸುಮತೌ ಯಜ್ಞಿಯಾಪ್ಯಾಪಿ ಭದ್ರೇ ಸೌಮನಸೇ ಸ್ಯಾಮು |

ಸ ಸುಕ್ತಾನಾ ಸ್ವನಾ ಇಂದ್ರೋ ಅಸ್ಮೇ ಆರಾಚಿ ದ್ವೇಷಃ ಸನುತೆಯುರ್ಯೋತು ||

(ಮ. ಸಂ. ೬-೪೨-೧೩)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ಮೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸ್ಮತ್-ನಮ್ಮ ದೆಶೆಯಿಂದ ಎಂದು ಪಂಚಮಾ ವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥವು.

(೩) ಊರ್ವ ಇವ ಪಪ್ರಥೇ ಕಾಮೋ ಅಸ್ಮೀ | ಅಸ್ಮಾಕಮಿತ್ಯೇರ್ಥಃ |

ಸಷ್ಯಾಸ್ತಾವತ್—ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮೀ ಎಂದರೆ ಅಸ್ಮಾಕಂ-ನಮಗೆ ಎಂದರ್ಥವು. ಈ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಗಾಗಿ—

ಅ ನೋ ಭರ ಭಗಮಿಂವ್ರ ದ್ಯುಮಂತಂ ನಿ ತೇ ದೇಷ್ಲಸ್ಯ ಧೀಮಹಿ ಪ್ರರೇಕೇ |

ಊರ್ವ ಇವ ಪಪ್ರಥೇ ಕಾಮೋ ಅಸ್ಮೀ ತಮಾ ಪೃಣಿ ವಸುಪತೇ ವಸೂನಾಂ ||

(ಋ. ಸಂ. ೩-೩೦-೧೯)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನುವಹರಿಸಿರುವರು. ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ಮೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸ್ಮಾಕಂ-ನಮ್ಮ, ನಮಗೆ ಎಂದು ಪಟ್ಟೀ ವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥವು.

(೭) ಅಸ್ಮೀ ಧತ್ತೆ ವಸವೋ ವಸೂನಿ | ಅಸ್ಮಾಸ್ತಿತ್ಯೇರ್ಥಃ ||

ಸಪ್ತಮ್ಯಾಸ್ತಾವತ್—ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮೀ ಎಂದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥವು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ—

ಅಗ್ನೀ ವಾಜಸ್ಯೆ ಗೋಮತೆ ಈಶಾನಃ ಸಹಸೋ ಯಜೋ |

ಅಸ್ಮೀ ಧೇಹಂ ಜಾತವೇದೋ ಮಹಿ ಶ್ರವಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೭೯-೪)

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ಮೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸ್ಮಾಸು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸಪ್ತಮಾ ವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥವು.

—

|| ಸಂಹಿಕಾಪಾಠಃ ||

ಹಸ್ತೇನ ಶಕ್ತಿನುಭಿ ಸಂದದೀ ನಃ ಕ್ಷಾಮೇನ ನಃ ಸಮಜತಂ ರಜಾಂಸಿ |

ಇಮಾ ಗಿರೋ ಅಶ್ವಿನಾ ಯುಷ್ಮಯಂತೀಃ ಕ್ಷೋತ್ರೇಣೇನ ಸ್ವಧಿತಂ ಸಂ ತಿಶೀತಂ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಹಸ್ತೇನ | ಶಕ್ತಿಂ | ಅಭಿ | ಸಂದದೀ | ಇತಿ | ಸಂ | ದದೀ | ನಃ | | ಕ್ಷಾಮೇನ | ನಃ | ಸಂ | | ಅಜತಂ |

ರಜಾಂಸಿ |

ಇಮಾಃ | ಗಿರಃ | ಅಶ್ವಿನಾ | ಯುಷ್ಮಯಂತೀಃ | ಕ್ಷೋತ್ರೇಣೇನ | ಸ್ವಧಿತಂ | ಸಂ | ತಿಶೀತಂ ||೩||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅತ್ತಿನಾ ಹಸ್ತೇನ ಹಸ್ತಾವಿವ ಶಕ್ತಿಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ನೋದ್ಯಸ್ಯಾಕಮಭಿಸಂದದೀ ಅಭಿಮುಷ್ಯೇನ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಯಚ್ಛಂತಾ ಭವತಂ | ಕಿಂಚಿ ಕ್ಷಾಮೇವ ರೋದಸೀ ಇವ ರಜಾಂಸಿ ಸ್ವಾನನ್ಯುದಕಾನಿ ವಾ || ಉದಕಂ ರಜ ಉಚ್ಯತೇ ಇತಿ ಯಾಸ್ಯಃ || ನೋದ್ಯಸ್ಯಾಕಂ ಸಮಜತಂ | ಪ್ರೇರಯತಂ | ಅಸಿಚಿ ಅತ್ತಿನಾ ಹೇ ಅತ್ತಿನಾ ಇಮಾ ಗಿರೋದ್ಯಸ್ಯಾಭಿಃ ಕೃತಾಃ ಸ್ತುತೀರ್ಯುಷ್ಮಯಂತೀರ್ಯುವಾಮಿಚ್ಛಂತೀಃ ಸ್ವಧಿತಿಸುಂ ಕ್ಷೋದ್ರೇತೇನ ತೇಜನಶಾಣವತ್ ಸಂಶಿತೀತಂ | ಸಮ್ಯಕ್ ತೀಕ್ಷ್ಣೇಕುರತಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಅತ್ತಿನಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇ | ಹಸ್ತೇನ—ಎರಡು ಕೈಗಳಂತೆ | ಶಕ್ತಿಂ—ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು | ನಃ—ನಮಗೆ | ಅಭಿ ಸಂದದೀ—ಕೋಡುವವರಾಗಂ | ಕ್ಷಾಮೇನ—ದ್ರಾವ್ಯಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳಂತೆ | ರಜಾಂಸಿ—ಉದಕಗಳನ್ನು (ಅಥವಾ ಸ್ನಾನಗಳನ್ನು) | ನಃ—ನಮಗೆ | ಸಮಜತಂ—ಪ್ರೇರಿಸಿಂ | ಸ್ವಧಿತಂ—ಕತ್ತಿಯನ್ನು | ಕ್ಷೋದ್ರೇತೇನ—ಸಾಣೆಯಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಉಜ್ಜಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡುವಂತೆ | ಇಮಾ ಗಿರೀ—ನಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಸಾಹ್ಯಗಳನ್ನು | ಯುಷ್ಮಯಂತೀಃ—ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿ ನಿಮಗೆ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತೆ | ಸಂಶಿತೀತಂ—ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡಿರಿ.

|| ಛಾಂದೋಃ ||

ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಎರಡು ಹಸ್ತಗಳಂತೆ ನಮಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವವರಾಗಂ. ದ್ರಾವ್ಯಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳಂತೆ ನಮಗೆ ಉದಕಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ, (ಕೊಡಿ) ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಣೆಯಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಉಜ್ಜಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಈ ನಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಸಾಹ್ಯಗಳನ್ನು ಅವು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿ ನಿಮಗೆ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಷ್ಟು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡಿರಿ.

English Translation.

Like two hands, Ashwins, be ever investing us with vigour ; like heaven and earth, bestow upon us rain : give sharpness to the praises that are addressed to you, as they whet an axe upon a grindstone.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಕ್ಷಾಮಾ—ರೋದಸೀ ಇವ | ಕ್ಷಾಮಾ ಅಥವಾ ಕ್ಷಾಮಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪೃಥಿವೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಇದು ದ್ವಿವಚನಾಂತರಬ್ದವಾಗಿ ದ್ರಾವ್ಯಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ವಿಶೇಷಣಪದಗಳೆಲ್ಲವೂ ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಾಮಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನೂ ಸಹ ದ್ವಿವಚನಾಂತರಬ್ದವೆಂತಲೇ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ರೋದಸೀ ಅಥವಾ ದ್ರಾವ್ಯಾಪ್ಯಧಿವೀ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

రజాంసి—రజో రజతేజ్యోతిశి రజ లుజ్యోతే | లుదళం రజ లుజ్యోతే | లోలకా రజాంస్యజ్యోతే (ని. ౪-౧౮) ಎಂದು యాస్యరు నివళననన్ను డేళరువుదరింఢ ప్రకృతసంఢర్షణల్లి లుఢక అధవా రోలకగళు ఎంబ ఎరఢు అధగళన్నూ డేళరుకుఢు.

క్షోలైత్రేణేవ—తేజననాణవత్ | కత్తి, ఙాళు నోఢలఢా ఆయుధగళన్ను లుజ్జి ఢుత మఢువుఢక్కి లుసయోలగసువ సాణకల్లు అధవా ఇతరవిధవఢా కల్లు ఎంఢర్షణవు.

స్వధితం—స్వధితశబ్ధవు వస్త్రనామగళల్లి ఢుతవఢాఢి (ని. ౩-౧౧) ఢుతవఢావ కత్తి, నోఢలఢావ ఆయుధగళంగా స్వధితం ఎంఢు డేళరువుఢు రోణియఢి—ఓషధే త్రాయస్త్వనం స్వధితే మ్యనగం ఢిగంసీః ఎంఢు ధృతివఢక్యఢల్లియూ, స్వధితశబ్ధవు కత్తి (కన్ఢిరఢ కత్తి) ఎంబధగళల్లి ప్రయుక్తవఢాఢి.

ఢిలెతం—సమ్యక్ తిలక్షణేకురుతం | ఙేన్నాగ ఢుతవుళ్ళఢన్నాగ మఢాఢి. యఢస్యఢు ఢిలెతే ఎంబ ఢఢక్కి—

ఢిలెతే | ఢిలెతే శృంగే రక్షసే వినిక్షే | నిశృతి శృంగే రక్షసో వినిక్షణాయః | రక్షోల రక్షతవ్యమస్మాత్ | రఢసి క్షణోతితి వః | రాశ్రై నక్షత ఇతి వః ||

(ని. ౪-౧౮)

ఎంఢు నివళననన్ను డేళరుఢాఢి. ఢిలెతే శృంగే రక్షసే వినిక్షే ఎంబ మంత్రనన్ను ఢాఢుఢి వ్యఢభవు (అధవా మ్యగవు) శబ్ధగళన్ను క్షోల్లువుఢకక్కి అధవా తన్నన్ను రక్షసికోళువుఢకక్కి తన్ను క్షోంబన్ను లుజ్జి తిలక్షణవన్నాగ (ఢుతవుళ్ళఢన్నాగ) మఢుఢువుఢు ఎంఢు ఢిలెతే ఎంబ శబ్ధక్కి అధగళన్ను వివఢుఢాఢి.

అత్తివఢ ఢుక్షేవ కత్తిం నః అధి సంఢిలె—ఢే అత్తినో ఢుస్యవివ సఢామధ్యం అస్మాళవఢాఢిమ్యోణేన ప్రయోజ్యంతః భవతం | యఢవ కేలసవన్ను మఢాఢిలెకఢఢు ఢుక్తగళ (శ్కేగళ) సఢాయుఢల్లఢి ఆగువుఢిల్లి. ఆఢుఢరింఢ ఢుక్తగళల్లి కేలసవఢాఢువ శక్తి ఇఢువుఢింఢు ప్రసిఢ్ఢవఢాఢి. ఆఢుఢంఢం ఎఢ్కే అత్తినిఢిఢేవతేగళే, నమ్మ ఢుక్తగళు ననుగి సమస్త కాయగళల్లియూ శక్తియన్ను క్షోంబ్బు కేలసవన్ను నేవఢింఢువంఢే నిఢిఢురూ ఎఢుకు ఢుక్తగళంఢే ననుగి సకల వివయగళల్లియూ శక్తిసఢామధ్య గళన్ను లుంటువఢాఢి ఎంఢభవ్ఢాయవు.

క్షామోఢ రజాంసి నః సమఢతం—రోలఢసీఢ ఇవ నః స్థానస్యఢిళాని వఢ ప్రయోజ్యతం | ఢ్యఢావశ్యఢివిగళు ననుగి వఢసవఢాఢలు వఢసస్థానగళన్ను కల్పసికోఢ్బు జిఢవనఢాఢాఢరవఢం వ్యస్థిఢఢఢ గళగళన్ను క్షోంబ్బు కఢాఢువంఢే నిఢిఢు ననుగి వఢసస్థానగళన్నూ, వ్యస్థియన్నూ ఓఢగసికోఢ్బు కఢాఢి.

స్వధితం క్షోలైత్రేణేవ ఇవఢా గిఢః యఢశ్శయంతఃః సం ఢిలెతం—అఢి ఙ ఢే అత్తినో అస్మాఢిశ్కృతః స్తుతిః యఢవఢామిజ్యంతఃః అసిం తేజననాణవత్ సమత్ తిలక్షణ-

ಕುರುತೆಂ | ಮತ್ತು ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಣೆಯಕ್ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಉಜ್ಜಿ ಹಂತವಾಗಿ ಮಾಡುವಂತೆ ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಾಡುವ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ತೀಕ್ಷ್ಣವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರಿ ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಕೇಳಿರಿ ಎಂಬಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಏತಾನಿ ವಾನ್ಮುನಾ ವರ್ಧನಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ತೋಮಂ ಗೃತ್ವಮದಾಸೋ ಅಕ್ರನ್ |
ತಾನಿ ನರಾ ಜುಜುಷಾಣೋಽ ಯಾತಂ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿದೇನು ವಿದಥೇ ಸುವೀರಾಃ || ೮ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಏತಾನಿ | ವಾಂ | ಅತ್ತಿನಾ | ವರ್ಧನಾನಿ | ಬ್ರಹ್ಮ | ಸ್ತೋಮಂ | ಗೃತ್ವಮದಾಸಃ | ಅಕ್ರನ್ |
ತಾನಿ | ನರಾ | ಜುಜುಷಾಣಾ | ಉಪ | ಯಾತಂ | ಬ್ರಹ್ಮ | ವದೇಮು | ವಿದಥೇ | ಸುವೀರಾಃ || ೮ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅತ್ತಿನಾ ಹೇ ಅತ್ತಿನೌ ವಾಂ ಯುವಯೋರೇತಾನಿ ವರ್ಧನಾನಿ ವೃದ್ಧಿಸಾಧನಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಮಂತ್ರಾನ್ ಸ್ತೋಮಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಚ ಗೃತ್ವಮದಾಸೋ ಗೃತ್ವಮದಾ ಅಕ್ರನ್ | ಅಕುರ್ವನ್ | ತಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ನರಾ ನೇಕಾರೌ ಜುಜುಷಾಣಾ ಭೃಶಂ ಪ್ರೀಯಮಾಣೌ ಯುವಾಮುಪಯಾತಂ | ಉಪಗಚ್ಛತಂ | ಕಿಂಚಿ ಸುವೀರಾಃ ಶೋಭನಪುತ್ರಾ ವಯಂ ವಿದಥೇ ಯಜ್ಞೇ ಯುವಾಂ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿದೇನು | ಪ್ರಭೂತಂ ಸ್ತುಮಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಅತ್ತಿನಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ | ವರ್ಧನಾನಿ—ವೃದ್ಧಿ (ತೃಪ್ತಿ) ಸಾಧನಗಳಾದ ಏತಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮ—ಈ ಸ್ತುತಿಯೊಪವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ | ಸ್ತೋಮಂ—ಸ್ತೋಮರೂಪವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನೂ | ಗೃತ್ವಮದಾಸಃ—ಗೃತ್ವಮದಮುಷಿಗಳು | ಅಕ್ರನ್—ನಿರ್ಮಿದಿದ್ಧಾರಿ | ತಾನಿ—ಆ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು | ನರಾ—ನೇತೃಗಳಾದ ನೀವು | ಜುಜುಷಾಣಾ — ಆದರದಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಾ | ಉಪಯಾತಂ — ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬನ್ನಿರಿ | ಸುವೀರಾಃ — ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವೀರಪುತ್ರರೆಂದೊಡಗೂಡಿದ ನಾವು | ವಿದಥೇ — ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ | ಬ್ರಹ್ಮ— ಪ್ರಭೂತವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು | ವದೇಮು—ಪಠಿಸುತ್ತೇವೆ.

! ಧಾರ್ವಣಿ !

ಎತ್ತಿ ಅತ್ತಿನದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ತೃಪ್ತಿ ಸಾಧನಗಳಾದ ಈ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಸ್ತೋತ್ರಮರೂಪವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನೂ ಗೃಹ್ಯಮದ ಮುಷಿಗಳು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನೇತೃಗಳಾದ ನೀವು ಆ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಅದರದಿಂದ ಸೇವಿಸುತ್ತಾ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬನ್ನಿರಿ. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವೀರವೃತ್ತಿರಂದೊಡಗೂಡಿದ ನಾವು ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತೇವೆ.

English Translation.

The Gritsmadas have composed this prayer, these praises, Ashwins, for your exaltation : be propitiated by them leaders of ceremonies, and come hither : that, blessed with excellent descendants, we may worthily glorify you at this sacrifice.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ವರ್ಧನಾನಿ—ವೃದ್ಧಿ ಸಾಧನಾನಿ | ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳ ಗುಣಗಾನಮಾಡಿದರೆ ಅವರ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳೂ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವ ರೂಢಿ ಇದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ಸ್ತೋಮಂ ಎಂಬ ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವು ವೃದ್ಧಿ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—ಇಮಾ ವರ್ಧಂತು ವಾಂ ಗಿಃ | ವರ್ಧಂತು ತ್ವಾ ಸುಷ್ಪುತಯೇ | ಗೀರ್ಭಿರ್ವರ್ಧಯಾನೋ ವಚೋಭಿಃ | ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇತ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು.

ಬ್ರಹ್ಮ—ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಿ | ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತೋತ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವುದು. ಸ್ತೋತ್ರಮವೆಂದೇನಿಸಿ, ಅದರ ಸ್ವರೂಪವೇನಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಭೇದಪ್ರಭೇದಗಳು ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಾವು ಮ. ಸಂ. ಛಾಂ—೨ ಪುಟ 137-150 ಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಗೃಹ್ಯಮದಾಸೇ—ಇಲ್ಲಿ ಗೃಹ್ಯಮದ ಶಬ್ದದ ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗೃಹ್ಯಮದ ಮುಷಿಯೂ ಅವನ ವಂಶಸ್ವರೂ, ಇತರ ಸಂಬಂಧಿಗಳೂ ವಸುಂತಾವರನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಜಾಜುಷಾಣಾ—ಭೃಶಂ ಪ್ರೀಯಮಾಣಾ | ಜಾಷೀ ಪ್ರೀತಿಸೇವನಯೋಃ | ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತರಾಗಿ ಎಂದರ್ಥವು. ಎಚ್ಚಿ ಅತ್ತಿನದೇವತೆಗಳೇ, ಗೃಹ್ಯಮದಮುಷಿಯ ವಂಶಸ್ವರಾದ ನಮ್ಮಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ನಿಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿ ನಿಮಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಲಿ. ನಮ್ಮ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ನೀವು ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತರಾಗಿ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬನ್ನಿ. ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರಪೌತ್ರರಂದೊಡಗೂಡಿ ನಾವು ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ನಲವತ್ತನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಸೋಮಾಪೂಷಣೇತಿ ಪದ್ಯ ಚಮಷ್ಟಮಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗಾರ್ತ್ವಮದಂ ತ್ರೈಷ್ಟುಭಂ ಸೋಮಾಪೂಷ-
ದೇವತಾಕಂ | ತಥಾ ಚಾನುಕ್ಯಾಂತಂ | ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ ಪಟ್ ಸೋಮಾಪೌಷ್ಪಮಂತ್ಯೋರ್ವ್ಯರ್ಥ-
ಚೋರ್ವ್ಯಪ್ಯದಿತೇರಿತಿ | ಅವತು ದೇವ್ಯದಿತಿರಿತ್ಯಸ್ಯಾಂತ್ಯಾರ್ಥಚರ್ವ್ಯಾದಿತಿರ್ದೇವತಾ || ಸೋಮಾಪೌಷ್ಪೇ
ಪಶೌ ವಪಾಪುರೋಡಾಶಹವಿಷಾಮಾದ್ಯಾಸ್ತಿಸ್ತೇ ಕ್ರಮೇಣಾನುವಾಕ್ಯಾ ಉತ್ತರಾಸ್ತಿಸ್ತೋ ಯಾಜ್ಞಃ |
ಅಗ್ನೀಸೋಮಾವಿತಿ ಖಂಡೇ ಸೂಕ್ತಿಕಂ | ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ ಜನನಾ ರಯೀಣಾಂ | ಅ. ೩-೮ | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಎಟಿನೆಯ
ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಆರು ಮುಕ್ಯಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃತ್ವಮದನು ಮುಷಿಯು; ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಭಂದಸ್ತು;
ಸೋಮಾ ಮತ್ತು ಪೂಷನ್ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ದೇವತೆಗಳು ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ದೇವತೆಯು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—
ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ ಪಟ್ ಸೋಮಾಪೌಷ್ಪಮಂತ್ಯೋರ್ವ್ಯರ್ಥಚೋರ್ವ್ಯಪ್ಯದಿತೇಃ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.
ಅವತು ದೇವ್ಯದಿತಿಃ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತದ ಕೊನೆಯ ಮುಕ್ತನ ಉತ್ತರಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅದಿತಿಯು ದೇವತೆಯು. ಸೋಮಾ
ಪೂಷಣರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಪಶುಯಾಗದಲ್ಲಿ ವಪಾಪುರೋಡಾಶಹವಿಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವಾಗ
ಈ ಸೂಕ್ತದ ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಮುಕ್ಯಗಳು ಅನುವಾಕ್ಯಮಂತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ, ಕೊನೆಯ ಮೂರು ಮುಕ್ಯಗಳನ್ನು
ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ವಿವಿಧೋಗಪದೇಶಕೆಂದು ಆಶ್ರಯಾನಶ್ಚೌತಸೂತ್ರದ—ಅಗ್ನೀಸೋಮಾ ಎಂಬ
ಖಂಡದ ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ ಜನನಾ ರಯೀಣಾಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿಯಿರುವುದು (ಅ. ೩-೮).

ಸೂಕ್ತ—೪೦

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೪ || ಸೂಕ್ತ—೪೦ ||

ಅಷ್ಟಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೮ || ವರ್ಗ—೬ ||

|| ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ಯಂಖ್ಯೆ—೬ ||

|| ಮುಷಿ—ಗೃತ್ವಮದಃ ||

|| ದೇವತಾ—೨. ೩. ೬ ರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಥ ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ |

೬ ರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಾರ್ಥ. ಅದಿತಿಃ ||

|| ಭಂದಾ—ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ |

ವಿ ಲಿ ಕೆ .

ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಸೋಮ ಮತ್ತು ಪೂಷನ್ ಎಂಬವರು ದೇವತೆಗಳು. ಮಗ್ನೀದದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಿಬ್ಬರು ದೇವತೆ
ಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬಾಗಿ ಸೇರಿಸಿ ಅಹ್ವಾನಮಾಡುವುದೂ, ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವುದೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದು.

ఈ విధవనాద ఎడమ దేవతేగళన్న (దేవతాద్యంధ్యగళన్న) ప్రతిపాదిసవ మంత్రగళగి సంక్షిపిత మంత్రవేందు కేసరు. ఇప్రగళల్లి ముఖ్యనాద దేవతేగళు—అగ్నిః, సోదమః, వరుణః, పూషా, భృకవ్సతిః, భృకణవ్సతిః, కవనకః, కుక్షః, విష్ణుః, వాయుః, మిత్రః, రుద్రః, వాకః, కళకణ్య ఎందు కదినాల్పు మంది దేవతేగళరువరు. కేగిందరీ—

ఇంద్రాగ్నిః—(ఇంద్ర + అగ్ని)—

ఇంద్రాగ్నిః రోదణినా దివః (మ. సం. ౩-౧౩-౯).

ఇంద్రాసోదమా—(ఇంద్ర + సోదమ)—

ఇంద్రాసోదమా సమభుతంసం (మ. సం. ౬-౧౦౪-౩).

ఇంద్రావరుణా—(ఇంద్ర + వరుణ)—

ఇంద్రావరుణా యువమధ్యరాయే నః (మ. సం. ౬-౮౩-౧).

ఇంద్రాపూషణా (ఇంద్ర + పూషా)—

ఇంద్రాపూషణా వయం (మ. సం. ౬-౫౬-౧).

ఇంద్రాభృకవ్సతిః (ఇంద్ర + భృకవ్సతి)—

ఇదం నామాస్యే కపిః ప్రియమింద్రాభృకవ్సతిః (మ. సం. ౪-౪౯-౧).

ఇంద్రాభృకణవ్సతిః (ఇంద్ర + భృకణవ్సతి)—

అజ్ఞేంద్రాభృకణవ్సతిః కపినః (మ. సం. ౩-౩౪-౧౩).

ఇంద్రాకవనకా (ఇంద్ర + కవనకా)—

ఇంద్రాకవనకా భృకతా రభేన (మ. సం. ౩-౫౩-౧).

ఇంద్రాకుక్షా (ఇంద్ర + కుక్ష)—

ఇంద్రాకుక్షా వదమానా రభేన (మ. సం. ౫-౩౧-౯).

ఇంద్రావిష్ణుః (ఇంద్ర + విష్ణు)—

ఇంద్రావిష్ణుః ద్యౌఃకాః శంబరస్యే (మ. సం. ౬-౯౯-౫).

ఇంద్రేనాయుః (ఇంద్ర + వాయు)—

ఇంద్రేనాయుః ఇమే నూతాః (మ. సం. ౧-౩-౪).

మిత్రావరుణా (మిత్ర + వరుణ)—

ఆ సోద మిత్రావరుణా (మ. సం. ౩-౬౩-౧౬).

సోదమాపూషణా (సోదమ + పూషా)—

సోదమాపూషణా కననా రయూణాం (మ. సం. ౩-౪౦-౧).

ಸೋಮಾರುದ್ರಾ (ಸೋಮ + ರುದ್ರ) —

ಸೋಮಾರುದ್ರಾ ಯುಮಮೇತಾನ್ಯಸ್ಯೇ (ಋ. ಸಂ. ೬-೭೪-೩).

ವಾತಾಪರ್ಜನ್ಯಾ (ವಾತ + ಪರ್ಜನ್ಯ) —

ಧರ್ತಾರೋ ದಿವ ಬುಧವಃ ಸುಹಸ್ತಾ ವಾತಾಪರ್ಜನ್ಯಾ ಮಹಿಷಸ್ಯ ತನ್ಯತೋಃ

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೬೬-೧೦).

ಅಗ್ನೀಸೋಮೌ (ಅಗ್ನಿ + ಸೋಮ) —

ಅಗ್ನೀಸೋಮಾವಿಮಂ ಸು ಮೇ (ಋ. ಸಂ. ೧-೯೩-೧).

ಅಗ್ನೀಪರ್ಜನ್ಯಾ (ಅಗ್ನಿ + ಪರ್ಜನ್ಯ) —

ಅಗ್ನೀಪರ್ಜನ್ಯಾವತಂ ಧಿಯಂ ಮೇ (ಯ. ಸಂ. ೬-೫೨-೧೬).

ಅಗ್ನಾವಿಷ್ಣೂ (ಅಗ್ನಿ + ವಿಷ್ಣು) —

ಅಗ್ನಾವಿಷ್ಣೂ ಸಜೋಷಸಾ (ತೈ. ಸಂ. ೪-೭-೧).

ಇಂತಹ ಸಂಪ್ರವ ಮಂತ್ರಗಳು ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿವೆ. ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತಾವ್ಯಂದ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ದ್ವಿವಚನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬುಕ್ಕುಗಳೂ ಅನೇಕವಾಗಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ—

ಅಗ್ನಿ ಇಂದ್ರಕ್ಕೆ ದಾಶುಷೇ ದುರೋಣೇ (ಋ. ಸಂ. ೩-೨೫-೪).

ತ್ವಂ ನೋ ಅಗ್ನೇ ವರುಣಸ್ಯ ವಿವ್ಯಾನ್ (ಋ. ಸಂ. ೪-೧-೪).

ಮರುತಃ ಪಿಬತ ಬುತುನಾ (ಋ. ಸಂ. ೧-೧೫-೨).

ಇತ್ಯಾದಿ. ಈ ಬುಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ + ಇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ + ವರುಣ, ಮರುತಃ + ಮತು ಎಂಬ ದೇವತಾವ್ಯಂದ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದರೂ ದ್ವಿವಚನಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯೇಕಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿಯೇ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದು.

ಸೋಮ—ಸೋಮಲತೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಾವು ಅನೇಕಾರ್ಥ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದೇವೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಸೋಮವು ಸೋಮವೆಂಬ ಒಂದುವಿಧವಾದ ಲತೆಗಳಿಂದ ತೆಗೆಯುವ ರಸವೆಂದೂ, ಅದನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವವರಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನೂ ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದೆಂದೂ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವಾಗ ಆ ದೇವತೆಗಳು ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಅನೇಕ ವರ್ಣನೆಗಳು ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಸೋಮವನ್ನು ದೇವತೆಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿರುವ ಸೂಕ್ತಗಳು ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮಂಡಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಇತರ ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವಿರಳ. ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಸೂಕ್ತಗಳೆಲ್ಲಾ ಸೋಮದೇವತೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಸ್ತುತಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೋಮವಿಷಯವಾದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿವರಣೆಯು ಅವಶ್ಯಕವಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಿವರಣೆಯು ಅಪ್ರಕೃತವಾಗಲಾರದು.

ಸೋಮಯಾಗಗಳು ಮುಗ್ಧೇದದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದುದರಿಂದ, ಸೋಮದೇವತೆಯೂ ಪ್ರಧಾನ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದೇ. ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ೧೧೪ ಸೂಕ್ತಗಳೂ, ಬೇರೆ ೬ ಸೂಕ್ತಗಳೂ ಸೇರಿ ಒಟ್ಟು ೧೨೦ ಸೂಕ್ತಗಳು ಸೋಮದೇವತೆಯನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತವೆ. ೪-೫ ಸೂಕ್ತಭಾಗಗಳೂ, ಮತ್ತು ಇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ಪೂಷಣ, ಅಥವಾ ರುದ್ರರ ಹೊತಿಯಲ್ಲಿ ೫-೭ ಸೂಕ್ತಗಳೂ ಸೋಮದೇವತೆಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತವೆ. ಸೋಮ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಸಮಸ್ತಪದವಾಗಿ, ಸುಮಾರು ೧೨೦ ಸಲ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಖ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಸೋಮದೇವತೆಯು ಮೂರನೆಯದು. ಮನುಷ್ಯತ್ವಾರೋಪಣೆಯು ಬಹಳ ಮಿತವಾಗಿದೆ. ಸೋಮಲತೆ ಮತ್ತು ಅದರ ರಸಗಳು ಪದೇಪದೇ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಮರೆಯುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಅದರಿಂದಲೇ ಆ ದೇವತೆಯ ರೂಪ, ಅಂಗಾಂಗಗಳು ಅಥವಾ ಚಲನಲನಾನಾದಿಗಳ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೂ ಅಪರೂಪ. ಪರಾಕ್ರಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇನಾದರೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದು, ನಿರ್ವರ್ಣ ಅಥವಾ ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿದೆ. ಇತರ ದೇವತೆಗಳಂತೆ, ಇಂದು ಅಥವಾ ಸೋಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಯಾಗಕ್ಕೆ ಬಂದು, ದರ್ಭಾಸನದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿ, ಹೋಮುದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು, ಇವನಿಗೂ ಆಜ್ಞಾನವಿದೆ. ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮಂಡಲ ಪೂರ್ತಿ, ಸೋಮರಸದ ವಿಷಯವೇ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿರುವುದು; ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡುವುದು, ಊರ್ಣ ಮಯವಾದ ಜರಡಿಯ ಮೂಲಕ ಮರದವಾತ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಶೋಧಿಸುವುದು, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪಾನೀಯವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯ ಮೂಲಕ ಅರ್ಪಿಸುವುದು (೧-೯೪-೧೪; ೫-೫೧-೧; ೮-೪೩-೧೧ ಇತ್ಯಾದಿ), ಅಥವಾ ಮುತ್ತಿಜರು ಪಾನಮಾಡುವುದು, ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಗಳೇ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ.

ಸೋಮರಸವು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ಮಿಶ್ರಿತವಾಗುತ್ತದೆ. (ತ್ರೈಶಿರಃ ೫-೨೭-೫), ಕ್ಷೀರಮಿಶ್ರಿತ(ಗವಾಶಿರ), ದಧಿಮಿಶ್ರಿತ (ದಧ್ಯಾಶಿರ) ಮತ್ತು ಯವ ಮಿಶ್ರಿತ (ಯವಾಶಿರ); ಈ ಮಿಶ್ರಣಕ್ಕೆ ವಸ್ತ್ರಧಾರಣೆಂದು (ವಸ್ತ್ರ, ವಾಸ, ಅಪ್ಪ) ಹೇಳಿದೆ: 'ನೀರ್ಷಾ' (ಹೊಳೆಯುವ ಉಡುಪು ೯-೧೪-೫) ಎಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಉಂಟು. ಈ ಪದವು ಜರಡಿಗೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ (೯-೭೦-೭) ಇದರಿಂದಲೇ ಸೋಮವನ್ನು ಸೌಂದರ್ಯಯುಕ್ತವಾದುದು (೯-೩೪-೪; ಇತ್ಯಾದಿ) ಮತ್ತು ಯುಧೇಜ್ಯವಾಗಿ ಒಡನೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದುದು (೯-೮೧-೨) ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು. ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಪೈತ (೯-೮೨-೨) ಅಥವಾ ಉದಕ ಮಿಶ್ರಣವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ; ಅದರ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಶಿರಪದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ.

ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಪ್ಯಾಯನ (ಅರ್ಧ ಹಿಂಡಲ್ಪಟ್ಟ ಸೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ಪುನಃ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸುವುದು.) ನೆನ್ನುವುದೊಂದು ಕರ್ಮ (ಮೈ. ಸಂ. ೪-೫-೫). ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಈ ಘಾತುವು (ಆಪ್ಯಾ) ಸೋಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದರ ಇಲ್ಲಿ ಸೋಮನು ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮಾನನು ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಘಾತು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು. ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ (೯-೩೧-೪) ಮಾತ್ರ ಈ ಯಜ್ಞಾಂಗಕರ್ಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸಬಹುದು. ಸೋಮರಸವು, ನದಿ ಒಳವಾ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಉಬ್ಬುತ್ತದೆ. (೯-೬೪-೮, ೯-೧೦೭-೧೩) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಸೋಮವು ದಿನಕ್ಕೆ ಮೂರುಸಲ ಹಿಂಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಮುಖ್ಯ ದೇವತೆಗಳ ಸಾಯಂಸಂವನಕ್ಕೂ (೪-೩೩-೧; ಇತ್ಯಾದಿ), ಇಂದ್ರನು ಒಬ್ಬನೇ (೪-೩೬-೭) ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಸಂವನಕ್ಕೂ (೩-೨೧-೧ ಮತ್ತು ೨: ೮-೩೬-೧), ಮತ್ತು ಇಂದ್ರನು ಪ್ರಥಮ ಪಾನಮಾಡಲು ಪ್ರಾತಃಸಂವನಕ್ಕೂ ಅಹೂತರಾಗುತ್ತಾರೆ (೧೦-೧೧೨-೧).

ಸಾಧಾರಣವಾದ ಆಹಾರ ತೃಥವಾ ಪಾನೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಇರದೇಇರುವ, ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯವಾದ ಒಂದು ಶಕ್ತಿ ಸೋಮರಸಕ್ಕೆ ಇವೆ. ಈ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಅಥವಾ ಅದನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದವರು ಯಾರೇ ಆಗಲಿ, ಅವರನ್ನು ಚೇತನಗೊಳಿಸಿ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸಾಧಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ, ಇದು ದಿವ್ಯವಾದ ಪಾನೀಯ, ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದುದು, ಅದೇ ಅಮೃತ ಎಂಬ ಭಾವನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದರೆ ಅಮರರಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ (೯-೮೫-೨) ಮತ್ತು ಅಮರತ್ವಸಾಧಕವಾದ ಮದ್ಯ (೧-೮೪-೪); ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಸುತವಾಗಿ, ಕ್ಷೀರ ಮಿಶ್ರಿತವಾದ, ಈ ರಸವನ್ನು ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಪಾನಮಾಡುತ್ತಾರೆ (೯-೧೦೯-೧೫); ಇದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಉಲ್ಲಾಸವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ (೮-೨-೧೮) ಮತ್ತು ಪಾನಮಾಡಿ ಹೃಷ್ಟರಾಗುತ್ತಾರೆ (೮-೫೮-೧೧). ಸೋಮವು ನಿಕೃತ್ಯವಾದುದು (೧-೪೩-೯; ೮-೮೮-೧೨; ೯-೩-೧ ಇತ್ಯಾದಿ), ದೇವತೆಗಳು ಅಮರತ್ವವುಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಅದನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದರು (೯-೧೦೬-೮). ಅವನು (ಸೋಮದೇವತೆಯು) ದೇವತೆಗಳಿಗೆ (೧-೯೧-೬; ೯-೧೦೮-೩) ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅಮರತ್ವವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ (೧-೯೧-೧; ೮-೪೮-೩). ಶಾಶ್ವತವಾದ ತೇಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ಯಶಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಾನವೂ, ಅವಿನಾಶಿಯೂ, ವೈವಸ್ವತನ ವಾಸಸ್ಥಳವೂ ಆದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ತನ್ನ ಆರಾಧಕನನ್ನು ಅಮರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಇರಿಸುತ್ತಾನೆ (೯-೧೧೩-೭ ಮತ್ತು ೮).

ಸೋಮರಸಪಾನದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸೋಮರಸವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಸೋಮಜನ್ಯವಾದ ಸಂತೋಷ, ಉತ್ಸಾಹಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಸೋಮಜನ್ಯವಾದ ಮದದ ಪರಿಣಾಮವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇಂದ್ರನ ಮೇಲೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ವಾಯುಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ವಿರುದ್ಧ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ವೃತ್ತನೊಡನೆ ಯುದ್ಧವಾಡಲು ಜೀಕಾದ ವಿಶೇಷ ಶಕ್ತಿಯು, ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಸೋಮರಸದಿಂದ ಬಂಧಿತವಾದ ಅನೇಕಸಲ ಉತ್ಸವಾಗಿದೆ (೮-೮೧-೧೭ ಇತ್ಯಾದಿ) ಸೋಮರಸದಿಂಬಂಟದ ಮದದಲ್ಲಿ, ಇಂದ್ರನು ಎಲ್ಲಾ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ ಸೋಲಿಸುತ್ತಾನೆ (೯-೧-೧೦) ಮತ್ತು ಸೋಮ ಪಾನಮಾಡಿದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಎದುರಿಸಲಾರರು (೬-೪೭-೧). ಸೋಮವೇ ಇಂದ್ರನ ಆತ್ಮ (೯-೮೫-೩); ಶುಭಕಾರಕವಾದ ಮಿತ್ರನು (೧೦-೨೫-೯) ಇಂದ್ರನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ (೯-೭೬-೨); ಮತ್ತು ವೃತ್ತವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತಾನೆ (೯-೬೧-೨೨). ಸೋಮಸಹಚರಿತನಾಗಿ, ಇಂದ್ರನು ಮನುಷ್ಯರಿಗೋಷ್ಠರ ನೀರು ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು ಮತ್ತು ಸರ್ಪವನ್ನು ಪಡಿಸಿದನು (೪-೨೮-೧). ಇದರಿಂದ ಒಂಟೊಂದುಸಲ ಸೋಮವೇ ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧವೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (೯-೭೨-೭; ೯-೭೭-೧; ೯-೧೧೧-೩). ಇಂದ್ರಸಂಬಂಧಿಯಾದ, ಈ ಸೋಮರಸವು ಸಹಸ್ರಜಯಪ್ರಾಪಕವಾದ ವಜ್ರಾಯುಧವಾಗುತ್ತದೆ (೯-೪೭-೩). ನೂರಾರು ದುರ್ಗಗಳನ್ನು ನಾಶನಾಡಬಲ್ಲ ಮದ್ಯವು ಸೋಮರಸ (೯-೪೮-೨) ಮತ್ತು ವೃತ್ತನಧವಾರಿಯೂ, ಮದಕಾರಿಯೂ ಆದ ಲತೆ (೬-೧೭-೧೧). ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೋಮದೇವತೆಯೇ ಇಂದ್ರನಂತೆ, ವೃತ್ತನಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಮತ್ತು ದುರ್ಗಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವವನು (೯-೮೮-೪) ಎನ್ನು ಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರನ ವೈಯಕ್ತಿಕವಿಶೇಷವಾದ 'ವೃತ್ತಹಾ' ಎಂಬುದು ಸೋಮನಿಗೆ ಐದಾಮಸಲ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಲತೆಯಾದುದರಿಂದ, ಸೋಮಲತೆಯನ್ನು ಸಸ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಧಿಕತೆಯೆಂತಲೂ (೯-೧೧೪-೨), ರಾಜನೆಂತಲೂ (೯-೯೭-೧೮ ಮತ್ತು ೧೯) ವನವೃತಿ (೧-೯೧-೬; ೯-೧೨-೬) ಮತ್ತು ಸಸ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ

ಮೂಲಭೂತವಾದುದು (೧-೯೧-೨೨) ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ, ಸೌಮ್ಯ (ಸೋಮಬಂಧು ವುಳ್ಳವು, ೪ ಬ್ರಾ. ೧೨-೧೧-೨) ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಇತರ ಪ್ರಮುಖ ದೇವತೆಗಳಂತೆ, ಸೋಮವುಗೂ ರಾಜನೆಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ನದಿಗಳಿಗೆ (೯-೮೯-೨) ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ (೯-೯೩-೫೮) ರಾಜನು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ರಾಜ ಅಥವಾ ತಂದೆ (೯-೮೬-೧೦; ೯-೮೭-೨; ೯-೧೦೯-೪); ದೇವಮಾನವರಿಗೆ (೯-೯೭-೨೪), ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ (ವಾ. ಸಂ. ೯-೪೦; ಕೈ. ಸಂ. ೧-೮-೧೦; ವೈ. ಸಂ. ೨-೬-೯) ರಾಜನು. ದೇವತೆಯೆಂಬುದೇನೋ ಅನೇಕಪಲ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ಒಂದು ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಅವನು ದೇವತೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಸುತ (ಹಿಂಡಲ್ಪಡುವನಾಗುವ) ದೇವತೆ (೯-೩-೬ ಮತ್ತು ೭) ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಈಚಿನ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಸೋಮ' ಎಂಬುದು ಚಂದ್ರನ ಹೆಸರು. ದೇವತೆಗಳ ಇವನನ್ನು ಪಾನನಾಮಾದಿಂದ ರಿಂದ ಅವನು ಕ್ಷಯಿಸಿಹೋದಾಗ, ಸೂರ್ಯನು ಅವನನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ (೫-೧೦-೧), ಚಂದ್ರನೇ ಸೋಮನೆಂದೂ, ಅವನು ದೇವತೆಗಳ ಆಹಾರವೆಂದೂ, ಅವರು ಅವನನ್ನು ಪಾನನಾಮಾ ದಿಬಿಡು ವರೆಂದೂ ಇದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಚಂದ್ರ ಸೋಮರ ವ್ಯತ್ಯವು ಸಾಧಾರಣವಾದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ: ರಾಜನಾದ ಸೋಮನು ದೇವತೆಗಳ ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಅವನೇ ಚಂದ್ರ. (ಶ. ಬ್ರಾ. ೧-೬-೪-೫) ಯೋಗೋಪಯುಕ್ತವಾದ [೮ ಗಡ ಅಥವಾ ಅದರ ರಸವು ಚಂದ್ರ ದೇವತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. (ಶಾ. ಬ್ರಾ. ೭-೧೦; ೪-೪), ಪಿತ್ತಗಳ ಮತ್ತು ದೇವತೆ ಗಳು ಅಮೃತಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಅವನನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಚಂದ್ರನು ದಿನೇ ದಿನೇ ಕ್ಷಯಿಸಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ, ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಪುತ್ರಿಯರು ಪತ್ನಿಯರೆಂದೂ, ಅವರೇ ನಕ್ಷತ್ರ ಪುಂಜವೆಂದೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥವೇದದಲ್ಲಿ (ಆ. ವ. ೬-೮೧-೩ ಮತ್ತು ೪; ೧೧-೬-೭ ಇತ್ಯಾದಿ) ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸೋಮ ಎಂದಿರುವೆಡೆಯೆಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಚಂದ್ರನೆಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಚಂದ್ರಸೋಮರ ವ್ಯತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯರ ವಿವಾಹವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ೧೦-೮೫ ನೇ ಸೂತ್ರವೇ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಇಲ್ಲಿ ಸೋಮವು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಅಂಕದಲ್ಲಿದೆ. ಮತ್ತಿಬರಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ಸೋಮನನ್ನು ಯಾರೂ ಭುಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಈ ಸೋಮಕ್ಕೂ, ಅವರು ಅಭಿಷವ ಮಾಡಬೇಕಾದುದಕ್ಕೂ ಭೇದವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇವರ ಗುಟ್ಟು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದಿದೆ. ಸೋಮವು ಸ್ವರ್ಗೀಯ, ಕಾಂತಿಯುಕ್ತ, ತವೋನ್ನಿವಾರಕ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವರ್ಣನೆಗಳು ಇದ್ದೀಗಿವೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ 'ಇಂದು' ಎಂದು ಹೆಸರು (೬-೪೪-೨೧). ಶಾಕ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾದ ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದೆ (೮-೭೧-೮; ೧-೧೦೫-೧ ನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ). ದ್ರವ್ಯ (ಹನಿ, ಬಿಂದು) ಎಂದು ವರ್ಣಿತವಾಗಿ, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ (೧೦-೧೨೩-೮) ಸೋಮವೂ ಚಂದ್ರನೇ ಇರಬೇಕು.

ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸೋಮನೆಂದರೆ ಚಂದ್ರನೇ ಹೊಕ್ಕು ಬೇರೆ ದೇವತೆಯೇ ಅಲ್ಲ. ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮಂಡಲವೆಲ್ಲಾ ಈ ಚಂದ್ರನನ್ನೇ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತವೆ ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಈ ಸವವು ಎಲ್ಲಿ ಬಂದರೂ ಸೋಮಲತೆ ಅಥವಾ ಚಂದ್ರ ಇವೆರಡನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುವುದು. ಆ ಲತೆಯಿಂದ ಬರುವ ರಸವೇ ಅಮೃತನೆಂತಲೂ, ಆ ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನು ಅತ್ರಿಯ ನೆಂತಲೂ, ಸೂರ್ಯನಿಂತಲೂ ಚಂದ್ರನೇ ಮುಖ್ಯ ದೇವತೆ ಮತ್ತು ಇವನನಂತರ ಇಂದ್ರನು ಎಂತಲೂ ವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಈ ಮೇಲಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಅಥಾರ ಸಾಲಮ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳು ತ್ತಾರೆ. ಈಚಿನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಸೋಮರ ವ್ಯತ್ಯಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಟಿಯು ಎಷ್ಟೇ ದೊರಕರೂ ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಸೋಮದೇವ

ತಾಕವಾದ ನೂರಾರು ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರೂಪವಾಗಿ ಒಂದೊಂದುಕಡೆ ಇದು ಸೂಚಿತವಾದರೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದೂ ಅಲ್ಲದೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಯಾರೂ ಈ ಅಂಶಕ್ಕೆ ವೇದದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಪೂಷಾ—ಪೂಷನ್ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವೆವು. ಈ ದೇವತೆಯು ಕಳೆದುಹೋದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಡುವನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಿಧವಾದ ವರ್ಣನೆ ಇರುವುದು. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯರು—

ಪೂಷಾ | ಅಥ ಯದ್ವೈಶ್ವೇಷಂ ಪುಷ್ಯತಿ ತತ್ಪೂಷಾ ಭವತಿ ||

(ನಿ. ೧೨-೧೬)

ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಎಂದರೆ ರಕ್ಷಿ ಅಥವಾ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಪೋಷಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಈ ದೇವತೆಗೆ ಪೂಷಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಪದದ ನಿರ್ವಚನದಿಂದಲೇ ಈ ದೇವತೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಯುಕ್ತ ನಾದವನು, ಪ್ರಕಾಶವಾನನು, ದೀಪ್ತಿಯುಕ್ತನು ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಣಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಈ ವರ್ಣನೆಯಿಂದಲೇ ಪೂಷನು ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೆಂದೂ ಸೂರ್ಯನ ರೂಪವಿಶೇಷವೆಂದೂ ಹೇಳುವರು.

ಪುಷ್ಯನ್ ಕ್ಷಿತಿಂ ಪೋಷಯತಿ ಪ್ರಣುದನ್ ರಕ್ಷಿಭ್ಯಸ್ತಮಃ |

ತೇನೈನಮಸ್ತೌತ್ಪೋಷೇತಿ ಭರದ್ವಾಜಸ್ತು ಪಂಚಿಭಃ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೨-೬೩)

ಎಂದರೆ ಕತ್ತಲನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾ ಪೃಥ್ವಿಯು ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಅದನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದರಿಂದ ಪೂಷನ್ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಈ ದೇವತೆಗೆ ಸಲ್ಲುವುದು. ಭರದ್ವಾಜಮಹಿಯು ಈ ದೇವತೆಯನ್ನು ಐದು ಸೂಕ್ತಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿ ರುವನು ಎಂದು ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿರುವುದು.

ಪೂಷಣನು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿಕಳಾಲದಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. (೩-೬೨-೯) ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಇವನು ಚರಿಸುವ ಮತ್ತು ಚರಿಸದಿರುವ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಡೆಯನು (೧-೧೧೫-೧; ೭-೬೦-೨) ಇವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಪರಿಚಿತರು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಅವರೋಕ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪೂಷಣನು ದೂರವಾದ ಸ್ವರ್ಗದ ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯ ಡಾರಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದನು. ಅವನ ವಾಹನವು ಟಿಗರು (ಅಜ) ದಾರಿಗಳ ಪರಿಚಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ವಿಧಿಗಳ ರಕ್ಷಕನೆನ್ನುವರು. ಎಲ್ಲಾ ದಾರಿಗೂ ಅವನೇ ರಕ್ಷಕ (೬-೪೯-೮) ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬರಹುಹಾದ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ (೬-೫೪-೯) ದಾರಿಯನ್ನು ಶುಭಪ್ರದವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಿ (೧೦-೫೯-೭) ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಸಾಗಿದಾನೆ. ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಕಾಡಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅವನೇ ದಾರಿಶೋಧಿಸುವವನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಯಾಣೋ ನ್ನುಪನಾದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ರಸ್ತೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಪೂಷಣನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ೬-೫೩ ನೆಯ ಸೂಕ್ತ ವನ್ನು ಚೈರಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ದಾರಿತಪ್ಪಿದವರೆಲ್ಲಾ ಪೂಷಣನನ್ನೇ ಮರೆಹೊಗದೇಕು (೮. ಗೃ. ೩-೬-೮; ಸಾಂ. ಶ್ಲೋ. ೩-೪-೯) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದೂ, (೬-೫೪-೫, ೬, ೧೦ ಮತ್ತು ೬-೫೮-೨) ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಗಾಯಗೊಳ್ಳದಂತೆ ಕಾಪಾಡಿ ಅಪಾಯವಾಗದಂತೆ

ಮನೆಗೆ ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡುಬರುವುದೂ, ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ದನಕರುಗಳನ್ನು ಪುನಃ ತರುವುದೂ ಇವನ ಕೆಲಸ (೬-೫೪-೭, ೧೦) ಇತ್ಯಾದಿ.

ಪೂಜಣನನ್ನು ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು, ಸೋಮ (೨-೪೦) ಮತ್ತು ಇಂದ್ರ (೬-೫೭) ಇಬ್ಬರೊಡನೆ; ಇಂದ್ರನ ಸೋದರನೆಂದು ಒಂದು ಸಲ (೬-೫೫-೫) ಕರೆದಿದೆ. ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಭಗನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಂದೋಧಿಸಿರುವುದು (೧-೯೦-೪; ೪-೩೦-೨೪; ೫-೪೧-೪; ೫-೪೬-೨; ೧೦-೧೨೫-೨; ೮. ಬ್ರಾ. ೧೧-೪-೩-೩; ಕಾ. ಶ್ಲೋ. ಸೂ. ೫-೧೩-೧ ಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ). ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ (೧-೯೦-೫; ೫-೪೬-೩; ೬-೨೧-೯; ೭-೪೪-೧; ೧೦-೬೬.೫) ಈ ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಣನು ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಬೇರೆತೆಯೂ ಸಂಧನಾನಾಸಂಗ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇತರ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆಯೂ ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ.

ಇದುವರೆಗೆ ಉದಹರಿಸಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪೂಜಣನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಒಂದಂಶವೆಂದು ವ್ಯಕ್ತ ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅನೇಕ ವಾಕ್ಯಗಳು ಅವನು ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವನೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಯಾಸ್ಕರು (ನಿ. ೭-೯) ಇವನನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುವ ಅದಿತ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಇವನ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳೆಂದರೆ—ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಸಂಪದಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಮೃತರನ್ನು ಸತ್ತಿರುವವರಿಂದ ಸೇರಿಸುವುದು. ಮೊದಲನೆಯ ಗುಣವಿದು, ಮಾರ್ಗವರ್ಧಕ ಮತ್ತು ಪಶುಗಳ ರಕ್ಷಕನಾಗುವನೆ ಎಂದರೆ ಜನರ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸುವವನು ಎನ್ನಬಹುದು.

ಪೂಜಣ ಎಂಬ ಈ ಪದವು ಪುಷ್ (ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು) ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಆಗಿದೆ. ಈ ಗುಣವು, ಅವನ ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳೆಂದೂ (ವಿಶ್ವವೇದಾಃ ಅನಪ್ಪವೇದಾಃ, ಪುರುವಸು, ಪುಷ್ಪಿಂಭರ) ಮತ್ತು ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳೆಂದೂ (೬-೪೮-೧೫; ಇತ್ಯಾದಿ) ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅವನು ಅಪಾರ ಸಂಪತ್ತಿಗೂ, ಐಶ್ವರ್ಯ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೂ ರಾಶಿಗೂ ಒಡೆಯ (೬-೫೫-೨ ಮತ್ತು ೩). ಆದರೆ ಪೂಜಣನಿಂದ ಲಭ್ಯವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವು ಇಂದ್ರ, ಪರ್ಜನ್ಯ, ಮರುದಾದಿಗಳಿಂದ ಲಭ್ಯವಾದ ಸಂಪತ್ತಿನಂತೆ ವ್ಯಷ್ಟಿಸಂಬಂಧವಾದುದಲ್ಲ, ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ [ಬೆಳಕಿಗೆ] ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ, ದನಕರುಗಳಿಗೆ, ಅವನ ನಿರ್ಭಯವಾದ ಆಶ್ರಯ; ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನಂದರವಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ದಾರಿ ತೋರಿಸುವುದು. ಇವುಗಳಿಂದ ಜನರ ಸ್ಥಿತಿಯು ಉತ್ತಮಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ, ಜನರು ಸುಖಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ಎಂದರೆ, ಪೂಜಣನು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಉಪಕಾರವಾದ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಶವೆನ್ನಬಹುದು.

| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ ಜನನಾ ರಯಾಣಾಂ ಜನನಾ ದಿವೋ ಜನನಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ |
 ಚಾತೌ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭುವನಸ್ಯ ಗೋಪೌ ದೇವಾ ಅಕೃಣ್ಣನ್ತ ಮೃತಸ್ಯ ನಾಭಿಂ H ೧ H

|| ಪದಾರ್ಥಃ ||

ಸೋಮಾ ಪೂಷಣಾ | ಜನನಾ | ರಯಾಣಾಂ | ಜನನಾ | ದಿವಃ | ಜನನಾ | ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ |
ಜಾತಾಂ | ವಿಶ್ವಸ್ಯ | ಭುವನಸ್ಯ | ಗೋಪಾಂ | ದೇವಾಃ | ಅಕೃಣ್ವನ್ | ಅಮೃತಸ್ಯ | ನಾಭಿಂ || ೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸೋಮಾ ಪೂಷಣಾ ಹೇ ಸೋಮಾ ಪೂಷಣಂ ಯುವಾಂ ರಯಾಣಾಂ ಧನಾನಾಂ ಜನನಾ ಜನ-
ಯಿತಾರೌ ದಿವೋ ದ್ಯುಲೋಕಸ್ಯಾಪಿ ಜನನಾ ಜನಯಿತಾರೌ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಪೃಥಿತಾಯಾಕ್ಷ ಜನಯಿತಾರೌ
ಭವಥಃ | ಕಿಂಚಿ ಜಾತೌ ಜಾತಮಾತ್ರಾವೇವ ಯುವಾಂ ಏಶ್ವಸ್ಯ ಭುವನಸ್ಯ ಕೃತ್ವಾಸ್ಯ ಜಗತೋ ಗೋಪಾಂ
ಗೋಪ್ತಾರೌ ದೇವಾ ಅಮೃತಸ್ಯಾಮರಣಸ್ಯ ನಾಭಿಂ ಹೇತುಮಕೃಣ್ವನ್ | ಆಕಾರ್ಪುಃ ||

|| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಃ ||

ಸೋಮಾ ಪೂಷಣಾ—ಎಲೈ ಸೋಮ ಮತ್ತು ಪೂಷ ದೇವತೆಗಳೇ (ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಸಹ) | ರಯಾಣಾಂ—
ಧನಕ್ಕೆ | ಜನನಾ—ಉತ್ಪಾದಕರಾಗಿದ್ದೀರಿ | ದಿವಃ—ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕೂ | ಜನನಾ—ನಿರ್ಮಾತೃಗಳಾಗಿದ್ದೀರಿ |
ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ—ಪೃಥಿವಿಗೂ | ಜನನಾ—ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತರಾಗಿದ್ದೀರಿ | ಜಾತಾಂ—ಉತ್ಪನ್ನರಾದೊಡನೆಯೇ | ವಿಶ್ವಸ್ಯ
ಭುವನಸ್ಯ—ಸಕಲಲೋಕಕ್ಕೂ | ಗೋಪಾಂ—ರಕ್ಷಕರಾದ ನಿಮ್ಮನ್ನು | ದೇವಾಃ—ದೇವತೆಗಳು | ಅಮೃತಸ್ಯ—
ಅಮೃತತ್ವಕ್ಕೆ | ನಾಭಿಂ—ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ | ಅಕೃಣ್ವನ್—ಮಾಡಿದರು.

|| ಛಾಂದೋಃ ||

ಎಲೈ ಸೋಮ ಮತ್ತು ಪೂಷದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಸಹ ಧನಕ್ಕೂ, ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕೂ ಪೃಥಿವಿಗೂ
ನಿರ್ಮಾತೃಗಳಾಗಿದ್ದೀರಿ. ಉತ್ಪನ್ನರಾದೊಡನೆಯೇ ಸಕಲ ಲೋಕಕ್ಕೂ ರಕ್ಷಕರಾದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಅಮೃ
ತತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು.

English Translation.

Soma and Pushan, you two are the generators of riches, the
generators of heaven, the generators of earth ; as soon as born you are the
guardians of the whole world : the gods have made you the source of
immortality.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಹುಕ್ಕಿನ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. 'ಎಲೈ ಸೋಮ ಮತ್ತು ಪೂಷನಾ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳೇ ನೀವಿಬ್ಬರೂ
ಧನಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಗಳಾಗಿರುವಿರಿ ಎಂದರೆ ಧನವನ್ನು (ಪಶುಸಂಪತ್ತನ್ನು) ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವಿರಿ. ದ್ಯುಲೋಕ ಎಂದರೆ
ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೂ, ಭೂಮಿಯನ್ನೂ ನೀವೇ ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವಿರಿ ನಿಮ್ಮಿಂದಲೇ ಸ್ವರ್ಗವೂ ಭೂಮಿಯೂ ಉಂಟಾದವು.

ಇವಲ್ಲದೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೇ ಎಂದರೆ ಜನ್ಮಾರಂಭ ನೇನು ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಪಾಲಕರಾಗುವಿರಿ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ದೇವತೆಗಳು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಮರಣರಹಿತವಾದ ಪದವಿಗೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು ಅಥವಾ ಮರಣರಹಿತವಾದ ಪದವಿಗೆ ನೀವೇ ಕಾರಣರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದರೆ ನಿಮ್ಮಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲರೂ ಅನುಕರಣಪದವಿಯನ್ನು (ಮರಣವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು) ಪಡೆಯುವಂತಾಯಿತು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಮೃತಸ್ಯ—ಮೃತವೆಂದರೆ ಸಾಯುವುದು, ಅಮೃತವೆಂದರೆ ಅದಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ, ಚರಂಜೀವಿತ್ವ. ದೇವತೆಗಳು ಮರಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಸದಾಕಾಲವಲ್ಲೆಯೂ ಬದುಕುವರೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಇವೆ. ಅಮೃತವೆಂದರೆ ಸೋಮರಸವೆಂದೂ, ಉದಕವೆಂದೂ, ದೇವತೆಗಳ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಆಹಾರವೆಂದೂ, ನಾನಾವಿಧ ಅರ್ಥಗಳಿಗಾಗುವುವು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಇಮೌ ದೇವೌ ಜಾಯಮಾನೌ ಜುಷಂತೇನೌ ತಮಾಂಸಿ ಗೂಹತಾಮಜುಷ್ವಾ |
ಅಭ್ಯಾಮಿಂದ್ರಃ ಪಕ್ಷ್ಮನಾಮಾಸ್ವಂತಃ ಸೋಮಾಪೂಷಭ್ಯಾಂ ಜನದ್ವಸ್ರಿಯಾಸು ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಇಮೌ | ದೇವೌ | ಜಾಯಮಾನೌ | ಜುಷಂತೆ | ಇಮೌ | ತಮಾಂಸಿ | ಗೂಹತಾಂ | ಅಜುಷ್ವಾ |
ಅಭ್ಯಾಂ | ಇಂದ್ರಃ | ಪಕ್ಷಂ | ಅಮಾಸು | ಅಂತರಿಕಿ | ಸೋಮಾಪೂಷಭ್ಯಾಂ | ಜನತ್ | ಉಸ್ರಿಯಾಸು ||

|| ಸಾಮಾನ್ಯಭಾಷ್ಯಂ ||

ಇಮೌ ಸೋಮಾಪೂಷಣೌ ದೇವೌ ದ್ಯೋತಮಾನೌ ಜಾಯಮಾನಾವುತ್ಪನ್ನಮಾತ್ಮಾವೇವ ಜುಷಂತೆ | ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ಅಜುಷಂತೆ | ಸೇವಿತವಂತೆ ಇತಿ ಯಾವತ್ | ಕಿಂಚ ಇಮೌ ಸೋಮಾಪೂಷಣಾವಜುಷ್ವಾಸೋಮಾಸು ತಮಾಂಸಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಗೂಹತಾಂ | ನಾಶಯತಃ | ಕಿಂಚ ಅಭ್ಯಾಮೇತಾಭ್ಯಾಂ ಸೋಮಾಪೂಷಭ್ಯಾಂ ಸಹೇಂದ್ರೇ ಅಮಾಸು ತರುಣೇಷೋಸ್ರಿಯಾಸು ಗೋಷ್ಯಂತರ್ಮಧ್ಯ ಊಧಾಪ್ರದೇಶೇ ಪಕ್ಷಂ ಪರಿಸಕ್ಷಂ ಪಯೋ ಜನತ್ | ಜನಯತಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಇಮೌ ದೇವೌ—ದೇವತಾತ್ಮರಾದ ಈ ಸೋಮ ಮತ್ತು ಪೂಷದೇವತೆಗಳನ್ನು | ಜಾಯಮಾನೌ—ಉತ್ಪನ್ನರಾದಿವನೆಯೇ | ಜುಷಂತೆ—(ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳೂ) ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ | ಇಮೌ—ಇವರು | ಅಜುಷ್ವಾ—ಸೇವಿಸಲು ಅರ್ಹವಲ್ಲದ | ತಮಾಂಸಿ—ಅಂಧಕಾರಗಳನ್ನು | ಗೂಹತಾಂ—ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ | ಅಭ್ಯಾಂ

ಸೋಮಾಪೂಷಧ್ಯಾಂ—ಈ ಸೋಮಪೂಷರ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ | ಇಂದ್ರಃ—ಇಂದ್ರನು | ಆಮಾಸು—
ತಾರುಣ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದ | ಉಸ್ತಿಯಾಸು—ಗೋವುಗಳ | ಅಂತಃ—ಕೆಚ್ಚಲು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ | ಪಶ್ಯಂ—
ಪರಿಪಕ್ವವಾದ ಕ್ಷೀರವನ್ನು | ಜನತ್—ಉಂಟು ಮಾಡಿದನು.

! ಭಾವಾರ್ಥ !

ದೇವತಾತ್ಮರಾದ ಈ ಸೋಮಪುರುಷರು ಉತ್ಪನ್ನ ರಾದೊಡನೆಯೇ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸು
ತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಸೇವಿಸಲು ಅರ್ಹವಲ್ಲದ (ಎಂದರೆ ಯಾರಿಗೂ ಬೇಡದ) ಅಂಧಕಾರಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ
ಸೋಮ ಮತ್ತು ಪೂಷ ದೇವತೆಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ, ಇಂದ್ರನು ತಾರುಣ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಗೋವುಗಳ ಕೆಚ್ಚಲು
ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಪಕ್ವವಾದ ಕ್ಷೀರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು.

English Translation.

(The gods) propitiate these two divinities at the moment of their
birth, for they drive away the disagreeable glooms : with these two, Soma
and Pushan, Indra generates the mature (milk) in the immature heifers.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಪಶ್ಯಂ—ಪರಿಪಕ್ವಂ ಪಯಃ | ಸೇವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗುವಂತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಹಾಲು. ಪಕ್ವರಬ್ಧಕ್ಕೆ
ಯಾಸ್ವರು ಪಕ್ವಮ್-ಷಧಂ ಎಂದೂ (ನಿ. ೫-೨೮) ಪಶ್ಯಂ—ಉದಕದಾನಂ ಮೇಘಂ | ಬಹೂನಾಂ ಮೇಘಾನಾಂ
ಮಧ್ಯೇ ಯಃ ಪಕ್ವೋ ಮೇಘಃ ಉದಕದಾನೇ ಸಮರ್ಥಃ ತಂ ಎಂದೂ (ನಿ. ೬-೩೪) ನಿರ್ವಚನವನ್ನು
ಹೇಳಿರುವರು. ಎಂದರೆ ವನಸ್ಪತಿ ವೊದಲಾದ ವ್ಯಕ್ತವಿಗಳಲ್ಲಿ ರಸಾದಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ
ಫಲಗಳು ಅಥವಾ ಓಷಧಿಗಳು ; ಅಥವಾ ಮೇಘಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗ ಉದಾದರೇ ಉದಕವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಮಾಡಿ
ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾದ ಮೇಘವು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರುವರು. ಪಕ್ವ ರಬ್ಧವನ್ನು ಯಾವ ಸಂದರ್ಭ
ತಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೂ ಅದಕ್ಕೆ—ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದುದೂ ಸಿದ್ಧವಾದುದೂ ಆದ ವಸ್ತುವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು
ಹೇಳಬಹುದು. ಪ್ರಕೃತ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಸ್ತಿಯಾಸು ಅಂತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಗೋವುಗಳ
ಕೆಚ್ಚಲಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುವೆಂದರೆ ಪಯಃ—ಹಾಲು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಆಮಾಸು—ಆಪಕ್ವಾಸು | ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲಿತಲಿಲ್ಲದಿರುವ, ಎಂದರೆ ವಯಸ್ಸಾಗದಿರುವ, ತರುಣಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ,
ಹೊಸದಾಗಿ ಕರುಹಾಕಿರುವ ಎಂದರ್ಥವು.

ಉಸ್ತಿಯಾಸು—ಉಸ್ತಿಯಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಗೋನಾನುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೯) ಮತ್ತು
ಉಸ್ತಿಯಾಯಾಃ | ಉಸ್ತಿಯೇತಿ ಗೋನಾಮ | ಉಸ್ತುವಿನೋಽಸ್ಯಾಂ ಭೋಗಾಃ | ಉಸ್ತೇತಿ ಚ
(ನಿ. ೪-೯೯) ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವೂ ಇರುವುದು. ಎಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ (ಗೋವಿನಲ್ಲಿ) ಭೋಗಸಾಧನವಾದ ರಸವು
(ಹಾಲು) ಸ್ತವಿಸುವುದರಿಂದ (ಕರಿಯುವುದರಿಂದ) ಉಸ್ತಿಯಾ ಅಥವಾ ಉಸ್ತು ಎಂದರೆ ಗೋವು ಎಂದು ಹೆಸರು.
ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದರೆ ಹಾಲನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಎಂದರೆ ತರುಣಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೋವು ಎಂದರ್ಥವು.

అధ్యాం సోదనాపూజధ్యాం ఇంద్రః ఆమాసు లుస్త్రియాసు అంతః జనతా—
 ఏకాధ్యాం సోదనాపూజధ్యాం సత ఇంద్రః తరుణీషు గోదేషు మధ్యే లూదేషు ప్రదేశేః పరివేశ్యం
 జనయతి | ఆ సోదనాపూజసరంబు దేవతేగళోడనే సేరి ఇంద్రను తరుణావన్నేయల్లిరువ గోదేవుగళ కేజ్జరి
 నల్లి పరివేశ్యవాద ఎందరి లుపయోగిగుసువుదక్కే అర్హవాద హాలన్ను తుంబి సిద్ధపడిమత్తానే ఎందఱు
 ప్రాయస్తే. ఇంద్రను మాదవః ఈ కార్యపు—

ఆమాసు జక్కన్మృరయ ఆ సూయోం రోదేహయోః దివి |

(ము. సం. ౮-౮౯-౬)

ఆమాసు డిద్ద ధిజే జక్కమంతః పయః కృష్ణాసు రుశద్యోః హిణీషే |

(ము. సం. ౧-౬౨-౯)

ఎంబు ముక్కగళ్లి వర్ణకవారిగదే. మేలే లుదహరిసరువ ఎరడనేయ లుదాహరణీయల్లి ఇంద్రను
 కష్టాగురువ అధవా కేంపాగురువ గోదేవుగళ్లియూ సత బిళ్ళిగురువ హాలన్నే తుంబుత్తానేను వర్ణసిదే.
 గోదేవు యావ వర్ణపుద్దు ద్విదరూ ఆవర హాలు మాత్ర బిళ్ళిగురువుదు. ఈ కార్యపు ఇంద్రన ప్రభావతి
 రయందలలే లుంటూగురువుదు ఎందు వర్ణసిదే. మోదలనేయ లుదాహరణీయల్లి లుక్తవారిగురువ
 ఆ సూయోం రోదేహయోః దివి ఎంబు విషయదల్లి భాష్యకారుడు ఒండు పూర్వోతికావనన్ను దేళిరువరు—

పూర్వం పణయోః నామాసురా అంగిరసాం గా ఆపద్వత్కాంధకారావత్కే కస్మిన్-
 త్వవత్కే శాః స్థాపితవంతః | తతోఽన్ద్రోరశ ఇంద్రం స్తుత్వా గాః పునరశ్శబ్దమాహ-
 రేతి త్వేరుక్త ఇంద్యోః గమాం స్థానం తమసావృతం ద్యష్టాన్ తత్త గోదేహకనాయ
 ద్యులోకే శవప్రకాశకం సూయోవారోఽహితువాన్ స్థాపితవాన్ ||

(ము. సం. ౮-౮౯-౬ నా. భా.)

పూర్వదల్లి పణగళంబు అమరురు అంగిరసర గోదేవుగళన్న ఆపహరిసేకొండు దోదూ ఒండానొండు
 పవతదల్లి మహాగాఢాంధకారదించ కొదివ గుజేయల్లి అవుగళన్న ఇట్టిదరు. ఆగ అంగిరామపిగు
 ఇంద్రనన్ను స్తోత్రమాది మెట్టిసి తమ్మ గోదేవుగళన్న పునః తండుకొందదేకొండు ప్రార్థిసలాగ ఇంద్రను
 గోదేవుగళు ఇయవ స్వేచ్ఛ బహు కత్తలీయించ కొది తురుకలు సాధ్యవిల్లద్రం దిం గోదేవుగళన్న తురుకలు
 బిళకు అవశ్యకవండు తిళదు అంతరిక్షదల్లి సవవనన్న తన్న ప్రకాశదించ బిళగువ సూయోననన్ను
 స్థాపిసరు. ఆ సూయోన ప్రకాశదించ ఎల్లి కడియల్లియూ బిళకాగ గోదేవుగళన్న తురుక తరలు
 సాధ్యనాయితు ఎండు పూర్వోతికావనవి. ప్రకృత ముక్తివల్లియూ సత ఇమో తమాంసి గోదతావ-
 డుత్వే— ఇల్లి ఆవసీరువ కత్తలీయన్న సోదనాపూజణు నాశనాడిదరు ఎంబు విషయపు సోదనా
 పూజణర పరవారిద్దరూ ఇంద్రను గోదేవుగళన్న తురుక తరువుదక్కాగి సూయోననన్ను అంతరిక్షదల్లి
 స్థాపిసరు విషయవన్నే సమర్థిసువుదు ఎండు లాఠిపలుకుదు.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ ರಜಸೋ ವಿಮಾನಂ ಸಪ್ತಚಕ್ರಂ ರಥಮವಿಶ್ವಮಿನ್ದಂ |
ವಿಷ್ಣುವೃತಂ ಮನಸಾ ಯುಜ್ಯಮಾನಂ ತಂ ಜಿನ್ನಥೋ ವೃಷಣಾ ಪಂಚರಶ್ಮಿಂ ||

! ಪದಪಾಠಃ !

ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ | ರಜಸಃ | ವಿಮಾನಂ | ಸಪ್ತಚಕ್ರಂ | ರಥಂ | ಅವಿಶ್ವಮಿನ್ದಂ |
ವಿಷ್ಣುವೃತಂ | ಮನಸಾ | ಯುಜ್ಯಮಾನಂ | ತಂ | ಜಿನ್ನಥಃ | ವೃಷಣಾ | ಪಂಚರಶ್ಮಿಂ || ೩ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ !

ವೃಷಣಾ ವೃಷಣೌ ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಿತಾರೌ ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ ಹೇ ಸೋಮಪೂಷಣೌ
ರಜಸೋ ಲೋಕಸ್ಯ | ಲೋಕಾ ರಜಾಂಸ್ಯುಚ್ಯಂತ ಇತಿ ಯಾಸ್ಯಃ | ವಿಮಾನಂ ಪರಿಚ್ಛೇದಕಂ | ಸರ್ವ-
ಮಾನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಪ್ತಚಕ್ರಂ ಸಪ್ತರ್ತುಚಕ್ರಂ | ತ್ರಯೋದಶೋ ಮಾಸಃ ಸಪ್ತಮುರುತುಃ | ಅಸ್ತಿ
ತ್ರಯೋದಶೋ ಮಾಸ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ಅವಿಶ್ವಮಿನ್ದಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಪರಿಚ್ಛೇದ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುವೃತಂ ವಿಷ್ವಕ್
ಸರ್ವತ್ರ ಪರಿವರ್ತಮಾನಂ ಪಂಚರಶ್ಮಿಂ ಪಂಚರ್ತುರಶ್ಮಿಂ | ಹೇಮಂತಶಿಶಿರಯೋಃ ಸಮಾಸೇನರ್ತವಃ
ಪಂಚ | ತಥಾ ಚ ಶ್ರುಯತೇ | ದ್ವಾದಶ ಮಾಸಾಃ ಪಂಚರ್ತುರಯೋಃ ಸಮಾಸೇನ |
ಐ. ಬ್ರಾ. ೧-೧ | ಇತಿ | ಮನಸಾ ಯುಜ್ಯಮಾನಂ ಮನೋಮಾತ್ರೇಣ ಯುಜ್ಯಮಾನಂ | ತಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ
ರಥಂ ಜಿನ್ನಥಃ | ಅಸ್ಮಾನ್ಪ್ರತಿ ಪ್ರೇರಯಥಃ ||

! ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ !

ವೃಷಣಾ—ಕಾಮವರ್ಷಕರಾದ | ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ— ಎಲೈ ಸೋಮ ಮತ್ತು ಪೂಷದೇವತೆಗಳೇ |
ರಜಸಃ—ಲೋಕವನ್ನು | ವಿಮಾನಂ—ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ಆಕೆಯತಕ್ಕದ್ದು | ಸಪ್ತಚಕ್ರಂ—ಮತುರೂಪವಾದ
ಏಳು ಚಕ್ರವುಳ್ಳದ್ದು | ಅವಿಶ್ವಮಿನ್ದಂ—ವಿಶ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಏರೆಯಾಗದಿರುವುದು | ವಿಷ್ಣುವೃತಂ—ಸರ್ವತ್ರ
ವ್ಯಾಪ್ತವಾದುದು | ಪಂಚರಶ್ಮಿಂ—ಐದು ಕಡಿವಾಣುಗಳುಳ್ಳದು | ಮನಸಾ—ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ | ಯುಜ್ಯ-
ಮಾನಂ—ಯೋಜಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು | ತಂ—ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು ಆದ | ರಥಂ—ರಥವನ್ನು | ಜಿನ್ನಥಃ—
ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರೇರಿಸಿ.

! ಛಾಂದಾಭಃ !

ಕಾಮವರ್ಷಕರಾದ ಸೋಮ ಮತ್ತು ಪೂಷದೇವತೆಗಳೇ, ಲೋಕವನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ಆಕೆಯತಕ್ಕದ್ದು,
ಮತುರೂಪವಾದ ಏಳು ಚಕ್ರವುಳ್ಳದ್ದು, ವಿಶ್ವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಏರೆಯಾಗದಿರುವುದು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದುದು,
ಐದು ಕಡಿವಾಣುಗಳುಳ್ಳದ್ದು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಯೋಜಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು ಆದ ರಥವನ್ನು
ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರೇರಿಸಿ.

English Translation.

Soma and Pushan, showeres (of benefits), direct towards us the seven-wheeled car, the measure of the spheres, undistinguishable from the universe, everywhere existing, (guided) by five reins, and to be harnessed by the mind.

1 ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು :-

ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸೋಮಾಪೂಷಣರನ್ನು ದ್ವೇಶಿಸಿ, ಅವರ ಏಳು ಚಕ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ ಐದು (ಕುರುಗಳ) ಕಡಿವಾಣವುಳ್ಳದ್ದೂ ಸರ್ವತ್ರ ಸಂಚರಿಸಲು ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದೂ, ಮನೋನಿಶ್ಚಯಮಾತ್ರದಿಂದ ಹೊಡಿ ಸಿಕ್ಕ ಪಡಿಸ ತಕ್ಕದ್ದೂ ಆದ ರಥವನ್ನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಭರುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸಿ ಎಂದು ಋಷಿಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ರಥವೆಂದರೆ ಸಂವತ್ಸರವು. ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿರುವ ಆರು ಋತುಗಳೂ, ಅಧಿಕವಾಸವಾದ ಹದಿಮೂರನೆಯ ವಾಸವೂ ಸೇರಿ ಆರು ಏಳು ಋತುಗಳೂ, ಏಳು ಚಕ್ರಗಳು. ಐದು ಋತುಗಳು ಎಂದರೆ ಆರು ಋತುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಎರಡು ಋತುಗಳೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿ ಹೇಮಂತಶಿಶಿರಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ರೂಢಿ ಇರುವ ರಿಂದ ಒಟ್ಟು ಐದು ಋತುಗಳೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಅಂತಹ ಐದು ಋತುಗಳೇ ಐದು ಕುರುಗಳ ಕಡಿವಾಣಗಳು ಇಂತಹ ಸಂವತ್ಸರವೆಂಬ ರಥವು ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತವಾದುದು. ಎಂದರೆ ಕಾಲವು ಸಮಸ್ತವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಭಿನ್ನ ವಾದ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ರಥದೊಡನೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬನ್ನಿ ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಪೂಷಣ ಎಂಬ ದೇವತೆಯು ಅದಿತ್ಯಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಈ ಸೂಕ್ತದ ಹೀರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಸೂರ್ಯನ ಸಂಚಾರ ಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂವತ್ಸರ, ಋತುಗಳು, ಮಾಸಗಳು, ದಿನಗಳು ಮೊದಲಾದ ಕಾಲವಿಭಾಗಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸೋಮಾಪೂಷಣರ ರಥವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿ ಅದನ್ನು ಆಹ್ವಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ವ್ಯಷಣಾ ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ ರಜಸಃ ವಿಮಾನಂ—ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಎಲೈ ಸೋಮಾ ಪೂಷಣರೇ ನಮ್ಮ (ರಥವು) ಲೋಕವನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ಆಳಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ರಜಸಃ ಎಂದರೆ ಲೋಕಶಕ್ತಿ | ಲೋಕಾಃ ರಜಾಂಶ್ಚುಚ್ಯಂತೇ (ನಿ. ೪-೧೯) ಎಂಬ ಯಾಸ್ಮರ ನಿರ್ವಚನ ಪ್ರಕಾರ ರಜಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲೋಕ ವೆಂದರ್ಥವು. ಲೋಕವನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡಿ ಆಳತೆನಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ರಥಸಂಚಾರದಿಂದ ಭೂಪ್ರದೀಪವನ್ನು ಆಳತೆನಾಡುವಂತೆ, ಕಾಲವೆಂಬ ರಥದಿಂದ ಲೋಕಗಳ ಪರಿಮಿತ ಅಥವಾ ಕಾಲಪರಿಮಿತಿಯನ್ನು ವಿಭಾಗಮಾಡುವುದು ಎಂದರ್ಥವು. ಸೋಮಾಪೂಷಣರ ಅಥವಾ (ಅದಿತ್ಯನ) ಸಂಚಾರದಿಂದ (ರಥಸಂಚಾರದಿಂದ) ಸಂವತ್ಸರ, ಋತು, ಮಾಸ, ಪಕ್ಷ, ದಿನ ವಿಭಾಗಗಳೇರ್ಪಡುವುವು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಲೋಕಶಕ್ತಿ ವಿಮಾನಂ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಸಪ್ತಚಕ್ರಂ ರಥಂ ಅವಿಶ್ರಮಿಸ್ತಂ ವಿಷೂವ್ಯತೇ— ಇಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಚಕ್ರಗಳೆಂದರೆ ಸಪ್ತಋತುಗಳು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಒಂದು ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ಮಾಸಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಋತುವಿನಂತೆ ಆರು ಋತುಗಳಿರುವವು. ಅಧಿಕವಾಸವು ಬಂದಾಗ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ಮಾಸಗಳಿರುವವು. ಆ ಹದಿಮೂರನೇ ಮಾಸವನ್ನೇ ಒಂದು

ಮತುವನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಒಟ್ಟು ಏಳು ಮತುಗಳಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ಮಾಸಗಳಿರುವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ—ಅತ್ತಿ ತ್ರಯೋದಲೋ ಮಾಸ ಇತ್ಯಾಹುಃ (ತೈ. ಸಂ. ೬-೫-೩-೪) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನವನ್ನೂ ಭಾಷ್ಯ ಕಾರರು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮತುಗಳು ಒಂದಾಗುತ್ತಲೆಂದು ಪರಿವರ್ತನ ಕ್ರಮದಿಂದ ಸಾಗುವವು ಏಳು ಮತುಗಳೂ ಒಂದಾವರ್ತಿ ಬಂದು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ನೋಡಲನೇ ಮತುವೇ ಬರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಏಳು ಮತುಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವ ರಥದ ಏಳು ಚಕ್ರಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದೆ. ಅವಿಶ್ವಮಿಸ್ತಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾಪರಿಚ್ಛೇದ್ಯಂ ಎತ್ತಿಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗದಿರುವ ಎಂಬರ್ಥವು. ಎಲ್ಲವೂ ಎಂದರೆ ದೇಶಕಾಲಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶ್ವದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ (ಬೇರೆಯಾದ) ವಸ್ತುವೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಈ ಕಾಲವೆಂಬ ರಥವು ವಿಶ್ವದಿಂಬ ಅಭಿನ್ನವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ವಿಷೂವ್ಯತಂ—ವಿಷ್ವಕ್ ಸರ್ವತ್ರ ಪರಿವರ್ತಮಾನಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೂ ಸಹ ಮೇಲಿನ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಕಾಲವು ಸರ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಕಾಲದೇಶಗಳಿಂದ ಬಾಹ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಕಾಲವೆಂಬ ರಥವು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಮಂಚಿರಶ್ಮಿಂ—ಪಂಚಿರ್ತರಶ್ಮಿಂ | ಹೇಮಂತಶಿಶಿರಯೋಃ ಸಮಾಸೇನ ಮತವಃ ಪಂಚಿ | ಎಂದೆರಡು ಮಾಸಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಮತುವೆಂದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಆರು ಮತುಗಳಿರುವುದಾದರೂ ಕೊನೆಯ ಎರಡು ಮತುಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಹೇಮಂತ, ಶಿಶಿರ ಎಂಬ ಮತುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಮತುವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಹೇಮಂತಶಿಶಿರಂ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಪದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು ರೂಢಿಯಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಐದು ಮತುಗಳು ಎಂದು ಹೇಳುವುದೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ ಈ ವಿಷಯವು—ದ್ವಾದಶಮಾಸಾಃ ಪಂಚಿರ್ತವೋ ಹೇಮಂತಶಿಶಿರಯೋಃ ಸಮಾಸೇನ (ವ. ಬ್ರಾ. ೧-೧) ಎಂಬ ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ನಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಐದು ಮತುಗಳೇ ಐದು ರಶ್ಮಿಗಳು (ಹಗ್ಗಗಳು) ಎಂದರೆ ಕುದುರೆಗಳ ಐದು ಲಗಾಮು (ಕಡವಾಣಗಳು) ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಮನಸಾ ಯುಜ್ಯಮಾನಂ ತಂ ರಥಂ ಜಿನ್ನಥಃ—ಮನೋಮಾತ್ರೇಣ ಯುಜ್ಯಮಾನಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ರಥಂ ಪ್ರೇರಯಥಃ | ಈ ರಥವನ್ನು ಹೂಡುವುದಕ್ಕೆ ಹಸ್ತಾಧ್ಯವಯವಗಳ ಸಹಾಯವು ಬೇಕಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಮನೋನಿಶ್ಚಯಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ರಥವು ಹೂಡಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಅಂತಹ ರಥವನ್ನು ನಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸಿ ಎಂದು ಮುಷಿಯು ಸೋಮಾಪೂಷಣರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವನು.

! ಸಂಹಿತಾಃ !

ದಿವ್ಯಂನೈಃ ಸದನಂ ಚಕ್ರ ಉಚ್ಚಾಪ್ಯಧಿವ್ಯಾನುನೋ ಅಧ್ಯಂತರಿಕ್ಷೇ |

ತಾನಸ್ಮಭ್ಯಂ ಪುರುನಾರಂ ಪುರುಕ್ಷುಂ ರಾಯಸ್ತೋಷಂ ವಿಷ್ಯತಾಂ ನಾಭಿಮಸ್ಮೇ ||

|| ಸವನಾಃ ||

ದಿವಿ | ಅನ್ಯಃ | ಸದನಂ | ಚಿತ್ರೇ | ಉಚ್ಚಾ | ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ | ಅನ್ಯಃ | ಅಧಿ | ಅಂತರಿಕ್ಷೇ |
 ತಾ | ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ | ಪುರುವಾರಂ | ಪುರುಕ್ಷುಂ | ರಾಯಃ | ಪೋಷಂ | ವಿ | ಸ್ಯತಾಂ | ನಾಥಿಂ | ಅಸ್ಮೇ-
 ಇತಿ || ೪ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅನ್ಯತ್ರಯೋರೇಕಃ ಪೂಮೋಚ್ಚಾ ಉಚ್ಚೈರುಚ್ಚೈತೇ ದಿವಿ ದ್ಯುಲೋಕೇ ಸದನಂ ಸ್ಥಾನಂ ಚಿತ್ರೇ | ಚಿತ್ರಾರ | ಅನ್ಯೋಽಪರಃ ಸೋಮಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಮೋಷಧಿರೂಪೇಣ ಅಧ್ಯಂತರಿಕ್ಷೇಽಂತರಿಕ್ಷೇ ಚಿ ಚಂದ್ರರೂಪೇಣ ಸದನಂ ಚಿತ್ರೇ | ತಾ ಸೋಮಾಪೂಷಣೌ ಯುವಾಂ ಪುರುವಾರಂ ಬಹುಭವರ್ಷೇಯಂ ಪುರುಕ್ಷುಂ ಬಹುಕೀರ್ಷಂ ರಾಯಸ್ಪೋಷಂ ಧನಸ್ಯ ಪುಷ್ಪಿಂ | ಪಶ್ಚಾತ್ಯಕಂ ಧನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಪಶವೋ ವೈ ರಾಯಸ್ಪೋಷ ಇತಿ | ಅಸ್ಮೇ ಅಸ್ಮಾಕಂ ನಾಥಿಂ ವಿಪ್ರಸ್ಯ ಭೋಗಸ್ಯ ಹೇತು- ಭೂತಮಸ್ಮಭ್ಯಂ ವಿಷ್ಯತಾಂ | ವಿಮುಂಚಿತಾಂ | ಪ್ರಯಚ್ಛತಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ಅನ್ಯಃ—(ಸೋಮಾಪೂಷರಲ್ಲಿ) ಒಬ್ಬನಾದ ಪೂಷದೇವನು | ಉಚ್ಚಾ—ಅತ್ಯುನ್ನತವಾಗರುವ | ದಿವಿ—ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ | ಸದನಂ—ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು | ಚಿತ್ರೇ—ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ | ಅನ್ಯಃ—ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ ಸೋಮನು | ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ—(ಓಪಧಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ) ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿಯೂ | ಅಧ್ಯಂತರಿಕ್ಷೇ—(ಚಂದ್ರರೂಪದಿಂದ) ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸದನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ | ತಾ—ಆ ಸೋಮಾಪೂಷರಬ್ಬರೂ | ಅಸ್ಮೇ—ನಮ್ಮ | ನಾಥಿಂ—(ಸಕಲ ಭೋಗಗಳಿಗೂ) ಹೇತು ಭೂತವಾದುದು | ಪುರುವಾರಂ—ಅನೇಕರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದುದು | ಪುರುಕ್ಷುಂ—ಬಹಳವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು | ರಾಯಸ್ಪೋಷಂ—ಪಶ್ಚಾತ್ಯಕವಾದದ್ದು ಆದ ಧನವ ಪುಷ್ಪಿಯನ್ನು | ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ—ನಮಗೆ | ವಿಷ್ಯತಾಂ—ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಸೋಮಾಪೂಷರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಪೂಷದೇವನು ಅತ್ಯುನ್ನತವಾಗುವ ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ ಸೋಮನು ಓಪಧಿರೂಪದಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಚಂದ್ರರೂಪದಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸದನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಸೋಮಾಪೂಷರಬ್ಬರೂ ನಮ್ಮ ಸಕಲಭೋಗಗಳಿಗೂ ಹೇತುಭೂತವಾದುದು, ಅನೇಕರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದುದು ಬಹಳವಾದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು, ಪಶ್ಚಾತ್ಯಕವಾದದ್ದು ಆದ ಧನವ ಪುಷ್ಪಿಯನ್ನು ನಮಗೆ ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲಿ.

English Translation.

One of them, (Pushan) has made his dwelling above in heaven ; the other, (soma), upon earth, and in the firmament : may they both grant

us much-desired and much-commended abundant wealth of cattle, the source to us (of enjoyments.)

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಪುರುವಾರಂ--ಬಹುಭಿವರ್ಧನೇಯಂ | ಅನೇಕರಿಂದ ಅವೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದ.

ಪುರುಷ್ಠಂ—ಬಹುಕೀರ್ತಿಂ—ಬಹಳವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು. ಇಲ್ಲಿ ಹ್ವೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೯) ಬಹಳವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ರಾಯಸ್ಯೋಷಂ—ಧನಸ್ಯ ಪುಷ್ಟಿಂ | ಪಶ್ಚಾತ್ತೇಕಂ ಧನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಧನದ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಧನಬಾಹುಳ್ಯವನ್ನು ಎಂದರ್ಥವು. ಪಶುಸಂಪತ್ತನ್ನು, ಪಶುರೂಪವಾದ ಧನವನ್ನು ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ಸೂಚಿಸಿ ಅದರ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ—ಪಶವೋ ವೈ ರಾಯಸ್ಯೋಷಃ (ತೈ. ಸಂ. ೫-೪-೬-೨) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವರು. ಪ್ರಕೃತ ಮುಕ್ತೆನ್ನಲ್ಲಿ ರಾಯಃ ಪೋಷಃ ಎಂಬಿವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಎರಡು ಪದಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ರಾಯಃ—ಧನವನ್ನು, ಪೋಷಃ—ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

ದಿವ್ಯಃ ಅನ್ಯಃ ಉಚ್ಚಾದಿದನಂ ಚೆಕ್ರೇ—ತಯೋರೇಕಃ ಪೂಷಾ ಉಚ್ಚೈತೇ ದ್ಯುಲೋಕೇ ಸ್ಥಾನಂ ಚೆಕಾರ | ಸೋಮಾಪೂಷಣರಿಂಬ ಈವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಪೂಷಣನು ಅತ್ಯುನ್ನತಪ್ರದೇಶವಾದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು.

ಅನ್ಯಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಅಧಿ ಅಂತರಿಕ್ಷೇ—ಅಪರಃ ಸೋಮಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಓಷಧಿರೂಪೇಣ ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ಚೆ ಚಂದ್ರರೂಪೇಣ ಸದನಂ ಚೆಕ್ರೇ | ಮತ್ತೊಬ್ಬನಾದ ಸೋಮದೇವತೆಯು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು; ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಓಷಧಿರೂಪದಿಂದ ಎಂದರೆ ಸೋಮಲತೆಯ ರೂಪದಿಂದಲೂ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ರೂಪದಿಂದಲೂ ಇರುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಷಯವು ವಿಮರ್ಶಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಸೋಮದೇವತೆಯು ಚಂದ್ರ ರೂಪದಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವನು ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಎಡೆಗೊಡುವುದಾಗಿದೆ. ಸೋಮಶಬ್ದವು ಚಂದ್ರನೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮುಗ್ಧೇದಲ್ಲಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ. ಸೋಮವೆಂದರೆ ಸೋಮಲತೆಯು, ಸೋಮರಸವು ಅಥವಾ ಸೋಮಲತೆಯ ಅಭಿವಾನ್ವಿಯಾದ ದೇವನು ಎಂಬರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು. ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೋಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸೋಮರಸವೆಂಬರ್ಥವಲ್ಲದೆ ಚಂದ್ರನೆಂದೂ, ಈಶ್ವರ ಅಥವಾ ರುದ್ರನೆಂದೂ, (ಉಮಯಾ ಸಹಿತಃ ಸೋಮಃ) ಅರ್ಥ ಹೇಳುವ ರೂಢಿಯಿದೆ. ಸೋಮ ಓಷಧೀನಾಮಧಿಪತಿಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸೋಮಲತೆಯು ಓಷಧಿ ವಸ್ತುತ್ವಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿ ಅಥವಾ ರಾಜನೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನು ಅಧಿಪತಿಯು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ—

ಸೋಮಾಭೂಯೋ ಭರೇತ್ಯಾಹಾಪರಿಮಿತಾನೇವ ಪಶೂನನರಂಧೇ ಚಂದ್ರಮಸಿ ಮಮ ಭೋಗಾಯ ಭವೇತ್ಯಾಹ |

(ತೈ. ಸಂ. ೬-೧-೪-೮)

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೋಮನನ್ನು ಚಂದ್ರರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ಸಂದೋಧನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಸೋಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರುದ್ರನೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ—

ನಮಃ ಸೋಮಾಯ ಚ ರುದ್ರಾಯ ಚ |

(ತೈ. ಸಂ. ೪-೫-೮-೧)

ಇತ್ಯಾನ್ಯನೇಕ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಯಜುರ್ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸೋಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸೋಮಲತೆ ಅಥವಾ ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಸೋಮದೇವತೆಯೆಂದೇ ಅರ್ಥವು. ಯಾ ಓಷಧೀ ಸೋಮರಾಷ್ಟ್ರೀಃ (ಋ. ಸಂ. ೧೦-೯೭-೧೮, ೧೯) ಓಷಧಿಯಃ ಸಂ ವದಂತೇ ಸೋಮೇನ ಸಹ ರಾಜ್ಞಾ | (೧೦-೯೮-೨೨) ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೋಮಲತೆಯು ಅಥವಾ ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಾದ ಸೋಮನು ಓಷಧಿವಸ್ತುತಗಳಿಗೆ ರಾಜನು ಅಥವಾ ಅಧಿಪತಿಯು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿರುವಂತೆ ಸೋಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡುವುದು ಅಪ್ಪು ಸಮಂಜಸವಾಗಿಲ್ಲ.

ಇದಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯಃ ಅನ್ಯಃ ಸದನಂ ಚಕ್ರೇ ಉಚ್ಛಾ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇರೆವಿಧವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥಮಾಡ ಹುದು. ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸೋಮಪೂಜಣರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಪೂಜನ್ ಎಂಬ ದೇವತೆಯು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಆದರೆ ಅನ್ಯಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸೋಮಪೂಜಣರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಸೋಮನೆಂಬ ದೇವತೆಯು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೋಮಾಪೂಜಣರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಸೋಮನು ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ತೈತ್ತಿರಿಯಾಸ್ತಾಮಿತೋ ದಿವಿ ಸೋಮ ಅಸೀತ್ (ತೈ. ಬ್ರಾ. ೩-೨-೧-೧) ತೈತ್ತಿರಿಯಾಸ್ತಾಮಿತೋ ದಿವಿ ಸೋಮಸ್ತಮಾಹರ (ತೈ. ಸಂ. ೬-೧-೬-೧) ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳ ಆಧಾರಗಳಿವೆ.

ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯವಾದ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಅನ್ಯಃ ಅಧಿ ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂಜಣನ ಪರ ವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ಈ ಪೂಜಣನು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜನ್ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು ಜಙ್ಗಲಗಳೆರಡುಹೋದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ದಾರಿತಪ್ಪಿದವರಿಗೆ ಮಾಗದರ್ಶಕನಾಗಿಯೂ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವನು. ಪೂಜಣನು ಅದಿತ್ಯನ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯನ ಅಂಶವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ದ್ವಾದಶಾಧಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ದೇವನು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ (ಸೂರ್ಯನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ) ನೆಲಸಿರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಪೂಜನ್ ಎಂಬ ದೇವನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ತನಗೆ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

೯ ಅಸ್ಮೀ ನಾಥಿಂ ಪುರುನಾರಂ ಪುರುಶ್ಚಂ ರಾಯಃ ಪೋಷಂ ಅಸ್ಮಧ್ಯಂ ವಿ ಪ್ಯತಾಂ—ಹೇ ಸೋಮಾಪೂಜನ್ ಯುವಾಂ ಬಹುಭಿರ್ವರಣೀಯಂ ಬಹುಕೀರ್ತಿಂ ಧನಸ್ಯ ಪುಷ್ಪಿಂ ವಿಪ್ರಸ್ಯ ಭೋಗಸ್ಯ ನಾಥಿಂ ಹೇತುಧೂತಂ ಅಸ್ಮಧ್ಯಂ ಪ್ರಯುಚ್ಛತಾಂ || ಎಲೈ ಸೋಮಾ ಪೂಜಣರೇ, ನೀವಿಬ್ಬರೂ, ಅನೇಕರು ಆಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಬಹುಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ (ಅಥವಾ ಅನ್ನವನ್ನೂ) ಭೋಗಸಾಧನವಾದ ಧನದವುಷ್ಪಿಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಧನ ಬಾಹುಳ್ಯವನ್ನೂ, ಪಶುಸಂಪತ್ತನ್ನೂ, ನಮಗೆ ಕೊಡಿ ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ವಿಶ್ವಾನ್ವನೋ ಭುವನಾ ಜಜಾನ ವಿಶ್ವಮನೋ ಅಭಿಚಕ್ಷಾಣ ಏತಿ ।

ಸೋಮಾಪೂಷಣಾವತಂ ಧಿಯಂ ಮೇ ಯುವಾಭ್ಯಾಂ ವಿಶ್ವಾಃ ಪೃತನಾ
ಜಯೇಮು || ೫ ||

। ಪದಪಾಠಃ ।

ವಿಶ್ವಾನಿ | ಅನ್ಯಃ | ಭುವನಾ | ಜಜಾನ | ವಿಶ್ವಂ | ಅನ್ಯಃ | ಅಭಿಚಕ್ಷಾಣಃ | ಏತಿ |

ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ | ಅವತಂ | ಧಿಯಂ | ಮೇ | ಯುವಾಭ್ಯಾಂ | ವಿಶ್ವಾಃ | ಪೃತನಾಃ | ಜಯೇಮು ||೫||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ ಅನೋ ಯುವಯೋರೇಕಃ ಸೋಮೋ ವಿಶ್ವಾನಿ ಭುವನಾ ಭುವನಾನಿ
ಭೂತಜಾತಾನಿ ಜಜಾನ | ಅಜನಯತ್ | ತಥಾ ಚ ಮಂತ್ರಃ | ಸೋಮಃ ಪವತೇ ಜನಿತಾ ಮತೀನಾಂ |
ಋಗೈಃ ೯-೯೬-೫ | ಇತಿ | ಅನ್ಯೋಽಪರಃ ಪೂಷಾದಿತ್ಯೋ ವಿಶ್ವಮಭಿಚಕ್ಷಾಣೋಽಭಿಪೃಶ್ಯನ್ನೇತಿ |
ಗಚ್ಯತಿ | ತೌ ಯುವಾಂ ಸೋಮಾಪೂಷಣೌ ಮೇ ಧಿಯಂ ಕರ್ಮ || ಧೀಃ ಶಚೀತಿ ಕರ್ಮನಾಮಸು
ಪಾಠಾತ್ || ಅವತಂ | ರವ್ರತಂ | ಕಿಂಚ ವಯಂ ಯುವಾಭ್ಯಾಂ ಹೇತುಭ್ಯಾಂ ವಿಶ್ವಾಃ ಪೃತನಾಃ ಸರ್ವಾಃ
ಶತ್ರುಸೇನಾ ಜಯೇಮು | ಅಭಿಭವೇಮು ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

(ಸೋಮಾಪೂಷಣಾ—ಎಲೈ ಸೋಮ ಮತ್ತು ಪೂಷದೇವತೆಗಳೇ) | ಅನ್ಯಃ—ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ
ಸೋಮನು | ವಿಶ್ವಾನಿ—ಸಮಸ್ತವಾದ | ಭುವನಾ—ಭೂತಜಾತಗಳನ್ನೂ | ಜಜಾನ—ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು | ಅನ್ಯಃ—
ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ ಪೂಷನು (ಅಧಿತ್ಯನು) | ವಿಶ್ವಂ—ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲಾ | ಅಭಿಚಕ್ಷಾಣಃ—ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ | ಏತಿ—
ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ | ಸೋಮಾಪೂಷಣೌ—ಎಲೈ ಸೋಮ ಮತ್ತು ಪೂಷ ದೇವತೆಗಳೇ | ಮೇ—ನನ್ನ |
ಧಿಯಂ—ಕರ್ಮವನ್ನು | ಅವತಂ—ರಕ್ಷಿಸಿರಿ | ಯುವಾಭ್ಯಾಂ—ನಿಮ್ಮ ಸಹಾಯದಿಂದ | ವಿಶ್ವಾಃ—
ಸಮಸ್ತವಾದ | ಪೃತನಾಃ—ಶತ್ರುಸೇನೆಗಳನ್ನೂ | ಜಯೇಮು—ನಾವು ಜಯಿಸುವಂತಾಗಲಿ.

। ಛಾಂದಸ್ಸರ್ಥಃ ।

ಎಲೈ ಸೋಮ ಮತ್ತು ಪೂಷದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಸೋಮನು ಸಮಸ್ತವಾದ ಭೂತಜಾತಗಳನ್ನೂ
ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ ಪೂಷನು ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಲೈ ಸೋಮ ಮತ್ತು
ಪೂಷ ದೇವತೆಗಳೇ, ನನ್ನ ಕರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸಮಸ್ತವಾದ ಶತ್ರುಸೇನೆಗಳನ್ನೂ ನಾವು
ಜಯಿಸುವಂತಾಗಲಿ.

English Translation.

One of you, (Soma), has generated all beings ; the other proceeds looking upon the universe : Soma and Pushan, protect my (pious) rite : through you, may we overcome all the hosts of our enemies.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಸೋಮಾಪೂಷಣೌ ಅನ್ಯಃ ವಿಶ್ವಾನಿ ಭುವನಾನಿ ಜಜಾನ—ಹೇ ಸೋಮಾಪೂಷಣೌ ಯುವಯೋರೇಕಃ ವಿಶ್ವಾನಿ ಭುವನಾನಿ ಭೂಶಾನಿ ಅಜನಯಾತ್ | ಎಲೈ ಸೋಮ ಮತ್ತು ಪೂಷಣ್ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳೇ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಸೋಮದೇವತೆಯು ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಸಮಸ್ತ ಭೂತಜಾತಗಳನ್ನು (ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು) ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—

ಸೋಮಃ ಪವತೇ ಜನಿತಾ ಮತೀನಾಂ ಜನಿತಾ ದಿವೋ ಜನಿತಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ |
ಜನಿತಾಗ್ನೇರ್ಜನಿತಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಜನಿತೇಂದ್ರಸ್ಯ ಜನಿತೋತ ವಿಷ್ಣೋಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೯-೯೬-೫)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಸೋಮದೇವತೆಯು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವವನು ಅಥವಾ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಕರ್ತೃವು ; ದ್ಯುಲೋಕವನ್ನು (ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು) ಭೂಮಿಯನ್ನೂ ಅವನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು ; ಅವನೇ ಅಗ್ನಿ, ಸೂರ್ಯ, ಇಂದ್ರ, ವಿಷ್ಣು ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ವಿಶ್ವಂ ಅನ್ಯಃ ಅಭಿವೃಕ್ಷಾಣಃ ಪಿತುಃ—ಅಪರಃ ಪೂಷಾ ಅದಿತ್ಯಃ ವಿಶ್ವಂ ಅಭಿವತ್ಯನ್ ಗಜೃತಿ | ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದ ಪೂಷನೇಂಬುವನು ಅದಿತ್ಯರೂಪದಿಂದದ್ದು ಸಮಸ್ತವಿಶ್ವವನ್ನೂ ಯಾವಾಗಲೂ ನೋಡುತ್ತಾ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ದೇವೋ ಯಾತಿ ಭುವನಾನಿ ಪತ್ಯನ್ (ಋ. ಸಂ. ೧-೩೫-೩) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಸವಿತ್ಯ ರೂಪಿಯಾದ ಅದಿತ್ಯನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಮಸ್ತಭೂತಜಾತಗಳನ್ನು ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಾ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಇವನ ವೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳದಿರುವ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲ. ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಮೇ ಧಿಯಂ ಅವತಂ—ಮೇ ಕರ್ಮ ಅವತಂ | ಧೀಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗ ರುವುದರಿಂದ ಧಿಯಂ ಎಂದರೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಎಂದರ್ಥವು (ಐ. ೩-೧) ಎಲೈ ಸೋಮಾಪೂಷಣರೇ, ನೀವಿಬ್ಬರೂ ನನ್ನ ಕರ್ಮವನ್ನು ಎಂದರೆ ನಾನು ಈಗ ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಜ್ಞಕರ್ಮವನ್ನು ಸಾಂಗವಾಗಿ ಸಮಾಪ್ತವಾಗುವಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಿರಿ ಎಂದರ್ಥವು.

ಯುವಧ್ಯಾಂ ವಿಶ್ವಾಃ ಪೃತನಾಃ ಜಯೇಮ—ಪೃತನಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಂಗ್ರಾಮ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ. (ಐ. ೩-೯) ಎಲೈ ಸೋಮಾಪೂಷಣರೇಂಬ ದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮ ದಿತಿಯಿಂದ ಎಂದರೆ ನಿಮ್ಮ ಸಹಾಯ ದಿಂದ ನಾವು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಶತ್ರುಸೇನೆಗಳನ್ನೂ ಜಯಿಸುವಂತಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಭಾಷೆ ।

ಧಿಯಂ ಪೂಷಾ ಜಿನ್ವತು ವಿಶ್ವಮಿನ್ಯೋ ರಯಿಂ ಸೋಮೋ ರಯಿಸತಿದರ್ಧಧಾತು |
ಅವತು ದೇವ್ಯದಿತಿರನರ್ವಾ ಬೃಹದ್ದೇವಮು ವಿದಥೇ ಸುವೀರಾಃ || ೬ ||

|| ೬ದವಾಃ ||

ಧಿಯಂ | ಪೂಷಾ | ಜಿನ್ವತು | ವಿಶ್ವಂಽಇನ್ಯಃ | ರಯಿಂ | ಸೋಮಃ | ರಯಿಸತಃ | ದಧಾತು |
ಅವತು | ದೇವೀ | ಅದಿತಿಃ | ಅನರ್ವಾ | ಬೃಹತ್ | ವದೇಮು | ವಿದಥೇ | ಸುವೀರಾಃ || ೬ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಪೂಷಾದಿತ್ಯೋ ವಿಶ್ವಮಿನ್ಯೋ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪ್ರೀಣಯಿತಾ ಧಿಯಮಸ್ಮಾಕಂ ಕರ್ಮ ಜಿನ್ವತು | ತರ್ಪ-
ಯತು | ರಯಿಸತಿದರ್ಧನತಃ ಸೋಮೋ ರಯಿಂ ಧನಂ ದಧಾತು | ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ ದದಾತು | ಕಿಂಚಿ ದೇವೀ
ದ್ಯೋತಮಾನಾನರ್ವಾಪ್ರತ್ಯೈತಾ ಕೇನಾಸಿ ಪ್ರಾತಿಕೂಲ್ಯಮಪ್ರಾಪಿತಾದಿತಿರವತು | ಅಸ್ಮಾನ್ ರಕ್ಷತು |
ಅನ್ಯತ್ ಸಿದ್ಧಂ ||

। ಪ್ರತಿಪಾದರ್ಥಃ ।

ವಿಶ್ವಮಿನ್ಯಃ—ಜಗತ್ತೋಪಕನಾದ | ಪೂಷಾ—ಪೂಷದೇವನು (ಅದಿತ್ಯನು) | ಧಿಯಂ—ನಮ್ಮ
ಕರ್ಮವನ್ನು | ಜಿನ್ವತು—ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲಿ | ರಯಿಸತಃ—ಧನಪತಿಯಾದ | ಸೋಮಃ—ಸೋಮ
ದೇವನು | ರಯಿಂ—ಧನವನ್ನು | ದಧಾತು—ನಮಗೆ ಕೊಡಲಿ | ದೇವೀ—ದೇವತಾತ್ಮಳೂ | ಅನರ್ವಾ—
ಪ್ರತಿಕೂಲರಹಿತಳೂ ಆದ | ಅದಿತಿಃ—ಅದಿತಿಯು | ಅವತು—(ನಮ್ಮನ್ನು) ರಕ್ಷಿಸಲಿ | ಸುವೀರಾಃ—
ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪುತ್ರರಿಂದೊಡಗೂಡಿ | ವಿದಥೇ—ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ | ಬೃಹತ್—ಪ್ರಭೂತವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು |
ವದೇಮು—ಪಠಿಸುವೆವು.

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ಜಗತ್ತೋಪಕನಾದ ಪೂಷದೇವನು ನಮ್ಮ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲಿ. ಧನಪತಿಯಾದ ಸೋಮ
ದೇವನು ನಮಗೆ ಧನವನ್ನು ಕೊಡಲಿ. ದೇವತಾತ್ಮಳೂ, ಪ್ರತಿಕೂಲರಹಿತಳೂ ಆದ ಅದಿತಿಯು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ
ನಾವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪುತ್ರರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವೆವು.

English Translation.

May Pushan, who is the benefactor of all, be propitious to (this pious
rite; may Soma, the lord of wealth, grant us affluence; may Aditi, who
is without an adversary, protect us so that, blessed with excellent descen-
dants, we may worthily glorify (you) at this sacrifice.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ವಿಶ್ವಮಿಸ್ತ್ರೇ ಪೂಜಾ ಧಿಯಂ ಜಿನೈತು—ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪ್ರೀಣಯಿತಾ ಅದಿತೈಃ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಕರ್ಮಫಲೈರಯತು | ಸಮುಪ್ತವನ್ನ ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಅದಿತ್ಯರೂಪಿಯಾದ ಪೂಜಣನು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗುವಂತೆ ನೆರವೇರಿಸಲಿ.

ರಯಪತಿಃ ಸೋಮಃ ರಯಂ ದಧಾತು—ಧನಪತಿಃ ಸೋಮಃ ಅಸ್ತುಭ್ಯಂ ಧನಂ ದಧಾತು—ಧನಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಸೋಮದೇವನು ನಮಗೆ ಧನವನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ದೇವೀ ಅನರ್ವಾ ಅದಿತಿಃ ಅವತು—ದ್ಯೋತಮಾನಾ ಅಪ್ತೈಶ್ಚೈತಾ ಕೇನಾಸಿ ಪ್ರಾತಿಶೂಲ್ಯಮು ಪ್ರಾಪಿತಾ ಅದಿತಿಃ ಅಸ್ಮಾನ್ ರಕ್ಷತು—ಪ್ರಶಾಂತವನಳೂ, ಯಾರಿಗೂ ಕೇಡನ್ನು ಮಾಡದಿರುವವಳೂ, ದೇವ ಮಾತೆಯೂ ಆದ ಅದಿತಿಯು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

ಸುವೀರಾಃ ವಿವಿಧೇ ಬೃಹತ್ ವದೇಮು—ತ್ರೇಷ್ವರೂ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಗಳೂ ಆದ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಸಹಿತ ರಾಗಿ ನಾವು ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ವಿಕಸಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವೆವು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಧಿ ಪ್ರಾಯವು.

ನಲವತ್ತೊಂದನೆಯ ಸೂಕ್ತವು.

ವಾಯೋ ಯೇ ತ ಇತ್ಯೇಳವಿಂಶತ್ಕೃಚಂ ನವಮಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗಾರ್ತ್ವಮದಂ ಗಾಯತ್ರಂ | ಅಂದಿತಮ ಇತಿ ಪಶ್ಯತ್ಯ ತ್ವಚಸ್ಯಾದಿತೋ ದ್ವೀ ಅನುಷ್ಠಘ್ನಾ ತ್ವತೀಯಾ ಬೃಹತೀ | ವಾಯೋ ಯೇ ತ ಇತ್ಯಾದಿಕೇ ದ್ವೀ ಋಚೌ ವಾಯವ್ಯಾ | ಶುಕ್ರಸ್ಯಾದ್ಯೇತ್ಯೇಷ್ಯಂದ್ರವಾಯವೀ | ಅಯಂ ವಾ ಮಿತ್ರಾವರುಣೇತಿ ಪಂಚಾನಾಂ ಮಿತ್ರಾವರುಣಾವಸ್ತ್ರಿಸಾವಿಂದ್ರೋ ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಃ ಸರಸ್ವತೀತಿ ಕ್ರಮೇಣ ದೇವತಾಃ | ಪ್ರೇತಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯೇತ್ಯಂತೈಸ್ತೃಚೋ ದ್ರಾಹ್ಮಣಸೂತ್ರಯೋರ್ಹವಿಧಾಸಪ್ತವರ್ಷೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯನಿವಿದ್ಯಾನತ್ವೇನ ಚ ವಿನಿಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೋ ಹವಿಧಾಸದೇವತ್ಯೋ ವಾ | ಅಗ್ನಿಂ ಚ ಹವ್ಯವಾಹನಮಿತಿ ಸಾದೋಲ್ಯಗ್ನಿದೇವತ್ಯೋ ವಾ | ತಥಾ ಚಾಸುಕ್ತಾಂತಂ | ವಾಯೋ ಸ್ಯಕಾ ಗಾಯತ್ರಮುಕ್ತಾ ದೇವತಾಃ ಪ್ರೇತುಗೇಣಾದ್ಯೇ ತು ತ್ವಚೇಂತ್ಯಂದ್ರವಾಯವೀ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೋಂತ್ಯಂತೈಸ್ತೃಚೋ ಹಾವಿಧಾಸೋ ವಾ ತ್ವತೀಯಃ ಸಾದೋ ವಾಗ್ನೀಯೋಲ್ಯಂ ದಿತಮಲ್ಯನುಷ್ಠಘ್ನಾ ಬೃಹತೀ ಚೇತಿ || ಪೃಷ್ಠ್ಯಾಧಿಪ್ತವಪದಹಯೋರ್ವಿಶ್ವತೀಯೋಲ್ಯಹನಿ ಪ್ರೇತುಗೇಂತ್ಯಂತೈವರ್ಷಮೇತತ್ಸೂಕ್ತಂ | ವಾಯವ್ಯತ್ವಚಸ್ಯ ವಾಯೋ ಯೇ ತೇ ಸಹಸ್ತ್ರೀಣ ಇತ್ಯಾದ್ಯೇ ದ್ವೀ ಋಚೌ ಐಂದ್ರವಾಯವತ್ವಚಸ್ಯ ಶುಕ್ರಸ್ಯಾದ್ಯೇತ್ಯೇಷಾ ತ್ವತೀಯಾ | ತಥಾಚ ಸೂಕ್ತಂ | ವಾಯೋ ಯೇ ತೇ ಸಹಸ್ತ್ರೀಣ ಇತಿ ದ್ವೀ ತೀವ್ರಾಃ ಸೋಮಾಸ ಆ ಗೋತ್ಯೇಕೋಧಾ ದೇವಾ ದಿವಿಪ್ತೃತೇತಿ ದ್ವೀ

ಶುಕ್ರಸ್ಯಾದ್ಯೈ ಗವಾಶಿರ ಇತ್ಯೇಕಾಯಂ ನಾಂ ಮಿತ್ರಾವರುಣೇತಿ ಪಂಚ ತೃಚಾಃ | ಅ. ೭-೬ | ಇತಿ ||
 ಚಾತುರ್ವಿಂಶತೀತ್ಯೇಹನಿ ಪ್ರಾತಃಸವನೇ ಮೈತ್ರಾವರುಣಶ್ಚೈತ್ರಯಂ ನಾಂ ಮಿತ್ರಾವರುಣೇತಿ ಸಫಲ-
 ಸ್ತೋತ್ರಿಯಂಪಂಚಕಃ | ಚತುರ್ವಿಂಶತೇ ಹೋತಾಜನಿಷ್ಟೇತಿ ಬುಂದೇ ಸೂತ್ರೀತಂ | ಅಯಂ ನಾ ಮಿತ್ರಾ-
 ವರುಣಾ ಪುರುರುಣಾ ಚಿದ್ವಿಸ್ತಿ | ಅ. ೭-೨ | ಇತಿ || ಅಭಿಷ್ಠವಿಕೇಷ್ಯಹುಸ ಸ್ಪ್ರಾತಃಸವನೇ ಮೈತ್ರಾ-
 ವರುಣಶ್ಚೈತ್ರಯಮೇವ ತೃಚಃ ಪಂಚದಶಾದಿಸ್ತೋಮನಿಮಿತ್ತವಾನಾಸನೀಯಃ | ಅಯಂ ನಾಂ
 ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ ನೋ ಮಿತ್ರಾವರುಣೇತಿ ತೃಚಾಃ | ಅ. ೭-೫ | ಇತಿ ಸೂತ್ರೀತತ್ಪಾಠ್ || ಅದ್ಯಾ ಮೈತ್ರಾ-
 ವರುಣಗೃಹಸ್ಯಾನುಸಾಕ್ಯಾ | ಸೂತ್ರೀತಂ ಚ | ಮೈತ್ರಾವರುಣಸ್ಯ ಅಯಂ ನಾಂ ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ |
 ಅ. ೫-೫ | ಇತಿ || ಪ್ರಾತರನುನಾಕಾಕ್ಶಿನಶಶ್ಚಯೋರ್ಗಾರ್ಯತ್ರೇ ಛಂದಸಿ ಗೋಮದೂ ಷ್ಠಿತಿ ತೃಚೋ
 ವಿನಿಯುಕ್ತಃ | ಗೋಮದೂ ಷು ನಾಸತ್ಯೇತಿ ತೃಚಾಃ | ಅ. ೪-೧೫ | ಇತಿ ಸೂತ್ರೀತತ್ಪಾಠ್ || ಅತಿರಾತ್ರೇ
 ಪ್ರಥಮೇ ಸರ್ವಾರ್ಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಛುಸಿಶಶ್ಚ ಇಂದ್ರೋ ಅಂಗ ಮಹದ್ವಯಮಿತಿ ತೃಚಃ | ಅತಿರಾತ್ರೇ
 ಸರ್ವಾರ್ಯಾಣಾಮಿತಿ ಬುಂದೇ ಸೂತ್ರೀತಂ | ಇಂದ್ರೋ ಅಂಗ ಮಹದ್ವಯಮಭಿ ನ್ಯೂ ಷು ನಾಚಂ |
 ಅ. ೬-೪ | ಇತಿ || ಅಗ್ರಯಂನೀ ವೈಶ್ವದೇವಸ್ಯ ಹವಿಷೋ ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಸ ಇತನುನಾಕ್ಯಾ | ಅಗ್ರಯ-
 ಣಮಿತಿ ಬುಂದೇ ಸೂತ್ರೀತಂ | ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಸ ಆ ಗತ ಯೇ ಕೇ ಚ ಜ್ಞಾ ಮಹಿನೋ ಅಹಿಮಾಯಾಃ |
 ಅ. ೨-೯ | ಇತಿ || ದಶರಾತ್ರೇ ಪ್ರಥಮೇತ್ಯಹನಿ ಪ್ರಲುಗಶಶ್ಚೈತ್ರಯೇವ ನದೀತಮ ಇತಿ ಸಾರಸ್ವತಃ
 ಸಪ್ತಮಸ್ತೃಚಃ | ಚತುರ್ವಿಂಶತೀತ್ಯೇಹನಿ ಬುಂದೇ ಸೂತ್ರೀತಂ | ಅಬಿಂತಮೇ ನದೀತಮ ಇತ್ಯಾನುಷ್ಠುಭಂ
 ಪ್ರಲುಗಂ | ಅ. ೭-೧೦ | ಇತಿ || ವ್ಯೂರ್ಧೇ ದಶರಾತ್ರೇ ಪ್ರಥಮೇ ಛಂದೋಮೇ ವೈಶ್ವದೇವಶ್ಚೈ-
 ವ್ರೇತಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಶಂಭುವೇತಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯನಿವಿದ್ಯಾನೀಯಸ್ತೃಚಃ | ಅಥ ಛಂದೋಮಾ ಇತಿ
 ಬುಂದೇ ಸೂತ್ರೀತಂ | ವ್ರೇತಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಶಂಭುನಾಯಃ ದೇವಾಯ ಜನ್ಮನ ಇತಿ ತೃಚಾಃ | ಅ. ೮-೯ |
 ಇತಿ || ಹವಿರ್ವಾನಪ್ರವರ್ತನೇತ್ಯಪ್ಯಯಂ ತೃಚೋ ವಿನಿಯುಕ್ತಃ | ಸೂತ್ರೀತಂ ಚ | ವ್ರೇತಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ
 ಶಂಭುನಾ ಯಮೇ ಇವ ಯತಮಾನೇ ಯದೈತಂ | ಅ. ೪-೯. ; ಐ. ಬ್ರಾ. ೧-೨೯ | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು— ವಾಯೋ ಯೇ ತೇ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತನೆಯ
 ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಮುಕ್ಯಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃಹ್ಯಮದನು ಮುಖಿಯು; ಅಂಬಿತಮೇ
 ಎಂಬ ಮುಕ್ಯ ಅದರ ಮುಂದಿನ ಮುಕ್ಯ (ಈ ಸೂಕ್ತದ ೧೬, ೧೭ ನೇ ಮುಕ್ಯಗಳು) ಅನುಷ್ಠುನ್ ಭಂಧಸ್ತವು; ಅದರ
 ಮುಂದಿನ ಮುಕ್ಯ ಎಂದರೆ ೧೮ ನೆಯ ಮುಕ್ಯ ಬೃಹತಿಃ ಭಂಧಸ್ತವು; ಉಳಿದ ಮುಕ್ಯಗಳು ಗಾಯತ್ರೀ ಭಂಧಸ್ತವು.
 ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ವಾಯೋ ಯೇ ತೇ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗುವ ಎರಡು ಮುಕ್ಯಗಳು ವಾಯುದೇವತಾಕವು;
 ಶುಕ್ರಸ್ಯಾದ್ಯೈ ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಮುಕ್ಯ ಇಂದ್ರ ವಾಯುದೇವತಾಕವು; ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಯಂ ನಾಂ
 ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗುವ ಐದು ತೃಚಗಳಿಗೆ (ತೃಚನೆಂದರೆ ಮೂರು ಮುಕ್ಯಗಳು) ಕ್ರಮವಾಗಿ
 ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ, ಅಶ್ವಿನೌ, ಇಂದ್ರಃ, ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಃ, ಸರಸ್ವತೀ ಎಂಬುವವರು ದೇವತೆಗಳು. ಎಂದರೆ
 ಈ ಸೂಕ್ತದ ೪-೬ ಮುಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಿತ್ರಾವರುಣಾದು, ೭-೯ ಮುಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗೂ, ೧೦-೧೨ ಮುಕ್ಯಗಳಿಗೆ
 ಇಂದ್ರನೂ, ೧೩-೧೫ ಮುಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೂ, ೧೬-೧೮ ಮುಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಸರಸ್ವತಿಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು

ಪ್ರೇಶಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯೆ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗುವ ಕೊನೆಯ ಮೂರು ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ೧೯ ನೆಯ ಮುಕ್ತಾದ ಪ್ರೇಶಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯೆ ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನ ಮೂರನೇ ಪಾದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಪದಾರ್ಥನಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಾಪ್ಯಧಿವೀಸಂಬಂಧವಾದ ನಿವೃತ್ತಗಳಿಗಾಗಿ ವಿನ್ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಾಪ್ಯಧಿವೀ ಅರ್ಥವಾ ಹವಿರ್ಧಾನ ಎಂಬುವರೇ ದೇವತೆಗಳು. ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಮುಕ್ತಿನ ಮೂರನೇ ಪಾದವಾದ ಅಗ್ನಿಂ ಚಿ ವಪ್ಸವಾಹನಂ ಎಂಬ ಪಾದಕ್ಕೆ ಧ್ಯಾನಾಪ್ಯಧಿವೀ ಹವಿರ್ಧಾನೇ ವಾಗ್ನಿರ್ವಾ ಎಂಬವರು ದೇವತೆಗಳು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ನಾಯೋ ಸೈಕಾ ಗಾಯತ್ರಮುಕ್ತಾ ದೇವತಾಃ ಪ್ರ ಉಗೀಣಾದ್ಯೇ ತು ತ್ವಚೇನ್ದ್ರೈಂ ದ್ರವನಾಯವೀ ಧ್ಯಾನಾಪ್ಯಧಿವ್ಯೋನ್ದ್ರೈಶ್ಚೈಜೋ ಹಾವಿರ್ಧಾನೋ ವಾ ತ್ವತೀಯಾಃ ಸಾದೋ ವಾಗ್ನೇಯೋನ್ಮಿಶಮೇನ್ಸುಷ್ಪುಘೌ ಬೃಹತೀ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಪೃಷ್ಠ ಮುಕ್ತು ಅಧಿಪ್ತವಸದಹವೆಂಬ ಯಾಗಗಳ ಆರನೆಯ ದಿನವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಉಗಶತ್ವಮಂತ್ರ ಪಠನದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರದ ಕೊನೆಯ ಮೂರು ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಮುಕ್ತುಗಳ ವಿನ್ಯೋಗವಿರುವುದು. ವಾಯವ್ಯಕೃತ್ಯಾಗಿ (ವಾಯು ದೇವತಾಕವಾದ ಮೂರು ಮುಕ್ತುಗಳು) ಈ ಸೂತ್ರದ ನಾಯೋ ಯೇ ತೇ ಸಹಸ್ವಿಣಿ ಎಂಬ ಮುಕ್ತು, ಅದರ ಮುಂದಿನ ಮುಕ್ತು ಒಟ್ಟು ಎರಡು ಮುಕ್ತುಗಳೂ; ಇಂದ್ರವಾಯುವತ್ಪಠದಲ್ಲಿ (ಇಂದ್ರವಾಯುದೇವತಾಕವಾದ ಮೂರು ಮುಕ್ತುಗಳು) ಶುಕ್ರಸ್ಯಾದ್ಯೆ ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಮುಕ್ತನ್ನಾಗಿಯೂ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ಚಲಾಯನಶ್ಲೋಕ ಸೂತ್ರದ—ನಾಯೋ ಯೇ ತೇ ಸಹಸ್ವಿಣಿ ಇತಿ ದ್ವೇ ತೀವ್ರಾಃ ಸೋಮಾಸ ಆ ಗಿಣೀತ್ಯೇಕೋಘಾ ದೇವಾ ದಿವಿಸ್ತೈತೇತಿ ದ್ವೇ ಶುಕ್ರಸ್ಯಾದ್ಯೆ ಗವಾಶಿರ ಇತ್ಯೇಕಾಯಂ ವಾಂ ಮಿಶ್ರಾವರುಣೇತಿ ಪಂಚ ತೈಷಾಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು. (ಅ. ೭-೬); ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಾವರುಣ ಶತ್ವಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ ಆಯಂ ವಾಂ ಮಿಶ್ರಾವರುಣಾ (ಈ ಸೂತ್ರದ ೪ ನೆಯ ಮುಕ್ತು) ಎಂಬ ಮುಕ್ತು ಪಠಕೊಡುತ್ತಿರುವೆಂದು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ಚಲಾಯನಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರದ — ಚಪಂವಿಂಶತೀ ಹೋಶಾಪಿನಿಷ್ಯ ಎಂಬ ಖಂಡದ ಆಯಂ ವಾ ಮಿಶ್ರಾವರುಣಾ ಪುರುರುಣಾ ಚಿದ್ವೈಶ್ಚಿ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೭-೨); ಅಧಿಪ್ತವಸೆಂಬ ಯಾಗದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರಾತಸ್ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಾವರುಣಶತ್ವಮಂತ್ರ ಪಠನಮಾಡುವಾಗ ಈ ತ್ವಚನೇ ಎಂದರೆ ಆಯಂ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗುವ ಮೂರು ಮುಕ್ತುಗಳು ಪಂಚದಶಾದಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಗಳ ಆವಾಪತ್ಯಾಗಿ (ವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ) ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ಚಲಾಯನ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರದ—ಆಯಂ ವಾಂ ಮಿಶ್ರಾವರುಣಾ ನೋ ಮಿಶ್ರಾವರುಣೇತಿ ತೈಷಾಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೭-೫); ಈ ತ್ವಚದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮುಕ್ತಾದ—ಆಯಂ ವಾ ಮಿಶ್ರಾವರುಣಾ ಎಂಬ ಮುಕ್ತು ಮೈತ್ರಾವರುಣಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅನುವಾಕ್ಯಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ಚಲಾಯನಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರದ—ಮೈತ್ರಾವರುಣಸ್ಯ ಆಯಂ ವಾಂ ಮಿಶ್ರಾವರುಣಾ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು. (ಅ. ೫-೫); ಮತ್ತು ಪ್ರಾತರನುವಾಕ ಮತ್ತು ಅಸ್ತಿನಶತ್ವಮಂತ್ರಗಳ ಗಾಯತ್ರೀ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಮುಕ್ತುಗಳಿಗಾಗಿ ಗೋಮದೂ ಷು ಎಂಬ ತ್ವಚದ (ಈ ಸೂತ್ರದ ೭-೯ ಮುಕ್ತುಗಳು) ವಿನ್ಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು ಆಶ್ಚಲಾಯನ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರದ—ಗೋಮದೂ ಷು ನಾಸತ್ಯೇತಿ ತೈಷಾಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೪-೧೫); ಅಶಿರಾಶ್ವವೆಂಬ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯುತಿಯೆಂಬ ಮುತ್ತಿಜನು ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಶತ್ವಮಂತ್ರಗಳಿಗಾಗಿ ಇಂದ್ರೋ ಅಂಗ ಮಹದ್ವಿಯಂ ಎಂಬ ತ್ವಚದ (ಈ ಸೂತ್ರದ ೧೦-೧೨ ಮುಕ್ತುಗಳು) ವಿನ್ಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು ಆಶ್ಚಲಾಯನ

ಶ್ರೌತಸೂತ್ರದ ಅತಿರಾಶ್ರೇ ಶರ್ಯಾಯಾಣಾಂ ಎಂಬ ಖಂಡದ ಇಂದ್ರೋ ಅಂಗ ಮಹದ್ವಯಮುಭಿ ನ್ಯೂ ಪು
ನಾಚಿಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು. (ಅ. ೬-೪); ಆಗ್ರಯಣದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವೇದೇವತಾಕವಾದ ಹವಿ
ಸ್ತನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವಾಗ ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಣಾಂ ಎಂಬ ಮುಕ್ತನೂ (ಈ ಸೂತ್ರದ ೧೩ನೇ ಮುಕ್ತು) ಅನುವಾಕಾ
ಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ವಲಾಯನ ಶ್ರೌತಸೂತ್ರದ—ಆಗ್ರಯಣಂ ಎಂಬ ಖಂಡದ ವಿಶ್ವೇ
ದೇವಾಣಾಂ ಅ ಗತ ಯೇ ಕೇ ಚ ಜ್ಞಾ ಮಹಿನೋ ಆಹಿಮಾಯಾಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು.
(ಅ. ೨-೯); ದಶರಾತ್ರವೆಂಬ ಯಾಗದ ಮೊದಲನೆಯ ದಿನವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಉಗಶತ್ವಮಂತ್ರ ಪಠನಮಾಡುವಾಗ ಅಂಬಿತಮೇ
ನದೀತಮೇ ಎಂಬ ಸರಸ್ವತೀದೇವತಾಕವಾದ ತೃಚದ (ಈ ಸೂತ್ರದ ೧೯-೧೯ ಮುಕ್ತುಗಳು) ವಿನಿಯೋಗವಿರುವುದು
ದೇಂದೂ ಆಶ್ವಲಾಯನಶ್ರೌತಸೂತ್ರದ—ಚತುರ್ಥೇಽಹನಿ ಎಂಬ ಖಂಡದ ಅಂಬಿತಮೇ ನದೀತಮೇ ಇತ್ಯಾನುಷ್ಠು-
ಭಂ ಪ್ರಉಗಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೬-೧೧); ವ್ಯೂಹದಶರಾತ್ರವೆಂಬ ಯಾಗದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಥಮ ಭಂದೋಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವದೇವಶತ್ವಮಂತ್ರ ಪಠನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇತಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಶಂಭುವಾ
(ಈ ಸೂತ್ರದ ೧೯-೨೧ ನೇ ಮುಕ್ತುಗಳು) ಎಂಬ ತೃಚವನ್ನು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀದೇವತಾಕವಾದ ನಿವಿದ್ವಾನೀಯ ಮಂತ್ರ
ವನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ವಲಾಯನಶ್ರೌತಸೂತ್ರದ—ಅಥ ಭಂದೋಮಾ ಎಂಬ ಖಂಡದ ಪ್ರೇತಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ
ಶಂಭುವಾಯಂ ದೇವಾಯಂ ಇನ್ನನ ಇತಿ ತೃಚಾಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೮-೯) ಮತ್ತು
ಹವಿರ್ಧಾನಪ್ರವರ್ತನದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ತೃಚದ (ಈ ಸೂತ್ರದ ೧೮-೨೧ ನೇ ಮುಕ್ತುಗಳು) ವಿನಿಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು
ಆಶ್ವಲಾಯನಶ್ರೌತಸೂತ್ರದ—ಪ್ರೇತಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಶಂಭುವಾ ಯನೇ ಇವ ಯತಮಾನೇ ಯದ್ವಿತೇ ಎಂಬ
ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಐತರೀಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಷಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.
(ಅ. ೪-೮; ಐ. ಬ್ರಾ. ೧-೨೯).

ಸೂತ್ರ—೪೧

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೪ || ಸೂತ್ರ—೪೧ ||

ಅಪ್ಯಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೮ || ವರ್ಗ—೬, ೮, ೯, ೧೦ ||

|| ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತಂಶ್ಯ—೨೧ ||

|| ಮುಖ— ಗೃಹ್ಯಮಠಃ ||

|| ದೇವತಾ—೧, ೨. ವಾಯುಃ | ೩. ಇಂದ್ರವಾಯುಃ | ೪-೬. ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ |

೬-೯. ಅಶ್ವಿನೌ | ೧೦-೧೨. ಇಂದ್ರಃ | ೧೩-೧೫. ವಿಶ್ವೇದೇವಾಃ |

೧೬-೧೮. ಸರಸ್ವತೀ | ೧೯ ನೆಯ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ೧, ೨, ೪ ನೆಯ ಪಾದಗಳು,

೨೦, ೨೧. ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾ ಹವಿರ್ಧಾನೇ ವಾ | ೧೯ ನೇ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ೩ ನೇ

ಪಾದಃ. ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾ ಹವಿರ್ಧಾನೇ ವಾಗ್ನಿವಾಃ |

|| ಭಂದಃ—೧-೧೫, ೧೯-೨೧. ಗಾಯತ್ರೀ | ೧೬, ೧೭. ಅನುಷ್ಠುಠಾ | ೧೮. ಪೃಚತೇ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯ ||

ವಾಯೋ ಯೇ ತೇ ಸಹಸ್ರಿಣೋ ರಥಾಸ್ತೇಭಿರಾ ಗಹಿ |

ನಿಯುತ್ವಾನ್ಸೋಮಪೀತಯೇ || ೧ ||

|| ಪದವಾಕ್ಯ ||

ವಾಯೋ ಇತಿ | ಯೇ | ತೇ | ಸಹಸ್ರಿಣಃ | ರಥಾಃ | ತೇಭಃ | ಆ | ಗಹಿ |

ನಿಯುತ್ವಾನ್ | ಸೋಮಪೀತಯೇ || ೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ತೇ ವಾಯೋ ತೇ ತೃದೀಯಾ ಯೇ ಸಹಸ್ರಿಣಃ ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕಾ ರಥಾಸೋ ರಥಾಃ ತೇಭಿ-
ತ್ವಾರ್ಥಿಯುತ್ವಾನ್ ನಿಯುದ್ವಿಯುಕ್ತತ್ವಂ ಸೋಮಪೀತಯೇ ಸೋಮಪಾನಾರ್ಥಮಾ ಗಹಿ | ಅಗಚ್ಛುಃ |
ನಾನಾರೂಪತ್ವಾದ್ಯಾಯೋಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಿಭೂತಿಭಃ | ಸಹಾಗಮನಂ ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ವಾಯೋ—ಎಲೈ ವಾಯುವೇ | ತೇ—ನಿನ್ನ | ಯೇ—ಯಾವ | ಸಹಸ್ರಿಣಃ—ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕ
ವಾದ | ರಥಾಃ—ರಥಗಳು ಇವೆಯೋ | ತೇಭಃ—ಅವುಗಳೊಡನೆ | ನಿಯುತ್ವಾನ್—ನಿಯುತ್ತುಗಳೆಂಬ
ನನ್ನ ಆತ್ಮಗಳನ್ನು ಯೋಜಿಸಿರುವ ನೀನು | ಸೋಮಪೀತಯೇ—ಸೋಮಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ | ಆ ಗಹಿ—ಹಾ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ವಾಯುವೇ, ಯಾವ ನಿನ್ನ ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕವಾದ ರಥಗಳಿವೆಯೋ ಅವುಗಳೊಡನೆ ನಿಯುತ್ತುಗಳೆಂಬ
ನನ್ನ ಆತ್ಮಗಳನ್ನು ಯೋಜಿಸಿರುವ ನೀನು ಸೋಮಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಹಾ.

English Translation.

Vayu, whose are a thousand chariots, and the Niyut steeds, come to
drink the Soma juice.

|| ವಿಶೇಷವಚನುಗಳು ||

ಈ ಪುಕ್ತಿಯ ಮುಂದಿನ ಪುಕ್ತಿಯ ವಾಯುದೇವತಾಕೃತಿ; ಮೂರನೆಯ ಪುಕ್ತಿಯ ಇಂದ್ರವಾಯುದೇವತಾ
ಕೃತಿ. ಈ ಪುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿಗೆ ಸಹಸ್ರರಥಗಳಿರುವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಸಾಯಣರು; ವಾಯುವಿಗೆ ನಾನಾರೂಪ
ಗಳಿರುವೆಂದಂ ಆ ಸಮಸ್ತರೂಪಗಳೊಡನೆಯೂ ತನ್ನ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತಿಶಯಗಳೊಡನೆಯೂ
ಬರಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ.

ಏಕೆ ಉಂ ಮಹದ್ ಮುಕ್ತ ಮ್ಹಿ ನ.
ಶ್ವಮನಾನ್ ವ್ಯವೇಶಯಾನ್ ಮ.
(ಕಿ ಮ್ಹಿನ್ ವಾನಿ ಮ್ಹಿ) ಉಪಾಪಾ
ಪ್ರ-ಕೃತಮಃ ಪು ಖಪೇ ವಶೈಃ
|| ೩ || ಮೇ ಮಹದಿವ ವ್ಯಕ್ತವಾದವು
ಸತ್ಯವು ಧರಣಿಮಾನ್ ಉರೇಮೀ
ಕರ್ತೃ ಮ್ಹಿಣಃ ಮಮೋವಾಪ್ತ
ದ ಉರೇಮೀ ಕರಿಮೇ ಉಪಮ್ಯು
ಗ್ಗಿ) ಪ್ಹಿವೇಶಯೇ ಮೂರ್ತು
ಶ್ವಿ ತೇಃ ಮ್ಹಿ ಸ್ವಿ ಕರ್ತು
ಪಿವೇಶಯಾನ್ ವಿದ್ಯಾವಿದ ಮ್ಹಿ
ಕಮಾ ಪು ಮೇ ತೇಃ ಪಿವೇಶಯೈ
ದ ವ್ಯಕ್ತವಾದವು (೨-೭) ತಪ್ಪಿ
ಶ್ವಿ ಮ್ಹಿ (೧) ವಿಶಯವಾದವು
ಪಿವೇಶಯೇ ಮ್ಹಿ (೨) ಮ
ಹಿ ಕಿ ವಶಯೇ ಉಪಮ್ಯು

೨-೧೩
೨. ೮. ೧೧

ಕೃತವಾನ್ ೧-೩ ಮ್ಹಿವಾನ್
ಮ. ಕೃತವಾನ್ ೨-೭ ತಪ್ಪಿವಾನ್
ಸೋಮಪೀತಯೇ ೧-೩ ಸೋಮಪೀತಯೇ
ಮ್ಹಿಣಃ ಮಮೋವಾಪ್ತ

ನಿಯುತ್ಪಾನ್—ನಿಯುತ್ ಎಂಬುವುದು ವಾಯುವಿನ ವಾಹನವಾದ ಅಶ್ವಕ್ಕೆ ಹೆಸರು. ಯಾಸ್ಕರು
ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—

ಹರೀ ಇಂದ್ರಸ್ಯ | ರೋಹಿತೋಽಗ್ನೇಃ | ಹರಿತ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ | ರಾಸಭಾವಪ್ತಿನೋಃ | ಅಜಾಃ
ಪೂಷ್ಠಃ | ಪೃಷತ್ಯೋ ಮರುತಾಂ | ಅರುಣ್ಯೋ ಗಾವ ಉಷಸಃ | ಶ್ಯಾವಾ ಸವಿತುಃ |
ವಿಶ್ವರೂಪಾ ಬೃಹಸ್ಪತೇಃ | ನಿಯತೋ ವಾಯೋಃ ||

(ನಿ. ೨-೨೮)

ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿ ನಾನಾದೇವತೆಗಳ ವಾಹನಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಾರೆ—ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರನ
ವಾಹನಗಳಿಗೆ ಹರೀ ಎಂಬ ಎರಡು ಕುದುರೆಗಳೆಂದು ಹೆಸರು; ಅಗ್ನಿಯ ವಾಹನಕ್ಕೆ ರೋಹಿತವೆಂದೂ, ಆದಿತ್ಯನ
ವಾಹನಗಳಿಗೆ ಹರಿತಃ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆಗಳೆಂದೂ, ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ವಾಹನಗಳಿಗೆ ರಾಸಭಾ ಎಂಬ
ಎರಡು ಲಕ್ಷ್ಮಿಗಳೆಂದೂ, ಪೂಷ್ಠ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ವಾಹನಗಳಿಗೆ ಅಜಾಃ ಎಂಬ ಮೇಕೆಗಳೆಂದೂ, ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳ
ವಾಹನಗಳಿಗೆ ಪೃಷತ್ಯಃ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಚುಕ್ಕೆಗಳಿರುವ ಜಿಂಕೆಗಳೆಂದೂ, ಉಷೋದೇವತೆಯ ವಾಹನಕ್ಕೆ
ಅರುಣ್ಯೋ ಗಾವಃ ಎಂಬ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಗೋವುಗಳೆಂದೂ, ಸವಿತೃದೇವನ ವಾಹನಕ್ಕೆ ಶ್ಯಾವಾ ಎಂಬ ಮಾಸಲು
ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆಯೆಂದೂ, ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ವಾಹನಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವರೂಪಾ ಎಂಬ ನಾನಾರೂಪದ ಕುದುರೆಗಳೆಂದೂ
ವಾಯುವಿನ ವಾಹನಕ್ಕೆ ನಿಯುತಃ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವೇಗವಾದ ಕುದುರೆಗಳೆಂದೂ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಾರೆ.
ಇಲ್ಲಿ ನಿಯುತ್ಪಾನ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಯುತಃ ಎಂಬ ವಾಯುವಿನ ವಾಹನಗಳುಳ್ಳ ವಾಯುವೆಂದು ಅರ್ಥವು.

ಶುಕ್ರಃ—ದೀಪ್ಯಮಾನಃ ಸೋಮಃ | ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಸೋಮವೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಆಗತಾನೇ
ಹೊಸದಾಗಿ ಹಿಂಡಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುವ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಆಶಿರವ್ರವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸದಿರುವ ಶುದ್ಧವಾದ್ದ
ಸೋಮರಸವನ್ನು ಶುಕ್ರಃ, ಶುಚಿಃ ಎಂಬ ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಕವಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಕರೆಯುವುದು ರೂಢಿಯು.

—

ಸಂಹಿತಾಶಾಃ |

ನಿಯುತ್ಪಾನ್ವಾಯವಾ ಗದ್ವಯಂ ಶುಕ್ರೋ ಅಯಾಮಿ ತೇ |

ಗಂತಾಸಿ ಸುನ್ವತೋ ಗೃಹಂ || ೨ ||

ಪದಶಾಃ |

ನಿಯುತ್ಪಾನ್ | ವಾಯೋ ಇತಿ | ಆ | ಗಹಿ | ಆಯಂ | ಶುಕ್ರಃ | ಅಯಾಮಿ | ತೇ |

ಗಂತಾ | ಅಸಿ | ಸುನ್ವತಃ | ಗೃಹಂ || ೨ ||

। ಸಾಯುಘಾಪ್ಯಂ ।

ಹೇ ವಾಯೋ ನಿಯುತ್ಯಾನ್ | ನಿಯುತೋ ವಾಹನಾನಿ ವಾಯೋಃ | ತೈರ್ಯುಕ್ತಸ್ತಮಾಗಹಿ | ಅಗಚ್ಛ | ಅಯಂ ಶುಕ್ರೋ ದೀಪ್ಯಮಾನಃ ಸೋಮಸ್ತೇ ತುಭ್ಯಮಯಾಮಿ | ನಿಯತೋ ಗೃಹೀತ ಅಸೀತ್ || ಯಮೋಃ ಕರ್ಮಣಿ ಲುಬ್ಧ್ || ಸುಸ್ತತಃ ಸೋಮಾಭಿಷವಂ ಕುರ್ವತೋ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಗೃಹಂ ಗಂಶಾಸಿ | ಯಾಶಾ ಭವಸಿ ||

। ಪ್ರತಿಪವಾರ್ಥ ।

ವಾಯೋ—ಎಲೈ ವಾಯುವೇ | ನಿಯುತ್ಯಾನ್—ನಿಯುತ್ತುಗಳೆಂಬ ನಿನ್ನ ಅಶ್ವಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ | ಅ ಗಹಿ—ಬಾ | ಅಯಂ ಶುಕ್ರಃ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಈ ಸೋಮವು | ತೇ—ನಿನಗಾಗಿ | ಅಯಾಮಿ—ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ | ಸುಸ್ತತಃ—ಸೋಮವನ್ನು ಹಿಂಡತಕ್ಕ ಯಜಮಾನನ | ಗೃಹಂ—ಮನೆಗೆ | ಗಂಶಾಸಿ—ಹೋಗುವವನಾಗು.

। ಛಾವಾರ್ಥ ।

ಎಲೈ ವಾಯುವೇ, ನಿಯುತ್ತುಗಳೆಂಬ ನಿನ್ನ ಅಶ್ವಗಳೊಡಗೂಡಿ ಬಾ. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಈ ಸೋಮವು ನಿನಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಸೋಮವನ್ನು ಹಿಂಡತಕ್ಕ ಯಜಮಾನನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗು.

English Translation.

Vayu, of the Niyut steeds, approach : this bright (juice) has been accepted by you, for you go to the dwelling of the offerer of the libation.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದಿನ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಗಂಶಾಸಿ ಮನುಷ್ಯನೋ ಗೃಹಂ ಎಂಬ ಒಂದು ವಾಕ್ಯ ಮಾತ್ರ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.

ಗಂಶಾ ಅಸಿ ಸುಸ್ತತಃ ಗೃಹಂ—ಸೋಮಾಭಿಷವಂ ಕುರ್ವತೋ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಗೃಹಂ ಪ್ರತಿ ಯಾಶಾ ಭವಸಿ | ಎಲೈ ವಾಯುವೇ ನಿನಗಾಗಿ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಯಜಮಾನನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಶ್ಲೋಕಃ ।

ಶುಕ್ರಸ್ತಾದ್ಯ ಗವಾಶಿರ ಇಂದ್ರವಾಯೂ ನಿಯುತ್ವತಃ |

ಅ ಯಾತಂ ಪಿಬಿತಂ ನರಾ H ೩ H

• ಏಕವಿಧಃ •

ಶುಕ್ರಸ್ಯೈ | ಅದ್ಯೈ | ಗೋಽಽತಿರಃ | ಇಂದ್ರವಾಯೂ ಇತಿ | ನಿಯುತ್ವತಃ |

ಆ | ಯಾತಂ | ಪಿಬತಂ | ನರಾ || ೩ ||

• ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ •

ಹೇ ನರಾ ನೇತಾರೌ ಹೇ ಇಂದ್ರವಾಯೂ ಅದ್ಯಾಸ್ಮಿನ್ನಹನಿ ನಿಯುತ್ವತಃ || ವಿಭಕ್ತಿವ್ಯತ್ಯಯಃ || ನಿಯುತ್ವವಂಶೌ ಯುವಾಂ ಗವಾಶಿರಃ | ಗವ್ಯಂ ಪಯ ಅಶೀರಾಶ್ರಪಣಿಸಾಧನಂ ಯಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಶುಕ್ರಸ್ಯೈ ದೀಪ್ತಸ್ಯ ಸೋಮಸ್ಯ ಪಾನಾರ್ಥಮಾಯಾತಂ | ಆಗಚ್ಛತಂ | ಆಗತ್ಯ ಸೋಮಂ ಪಿಬತಂ ||

• ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ •

ನರಾ—ನೇತೃಗಳಾದ | ಇಂದ್ರವಾಯೂ—ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ವಾಯುದೇವತೆಗಳೇ | ಅದ್ಯೈ—ಇಂದು | ನಿಯುತ್ವತಃ—ನಿಯುತ್ತುಗಳೆಂಬ ಅಶ್ವಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ | ಗವಾಶಿರಃ—ಹಾಲು ಮಿಶ್ರಿತವಾದುದು | ಶುಕ್ರಸ್ಯೈ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದುದೂ ಆದ ಸೋಮರಸದ (ಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ) | ಆಯಾತಂ—ಬನ್ನಿರಿ | ಪಿಬತಂ—ಸೋಮಪಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ.

• ಛಾಂದೋಃ •

ನೇತೃಗಳಾದ ಎಲೈ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ವಾಯುದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಯುತ್ತುಗಳೆಂಬ ಅಶ್ವಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಹಾಲು ಮಿಶ್ರಿತವಾದುದೂ, ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದುದೂ ಆದ ಸೋಮರಸದ ಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಈ ಯಜ್ಞಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬನ್ನಿರಿ. ಮತ್ತು ಸೋಮಪಾನವನ್ನು ಮಾಡಿರಿ.

English Translation.

Leaders (of rites), Indra and Vayu, lords of the Niyut steeds, come and drink to-day the mixture of milk and of the pure Soma juice.

• ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು •

ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನನ್ನೂ, ವಾಯುವನ್ನೂ ಸೋಮಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನರಾ ನೇತಾರೌ | ನಾಯಕರು, ಮುಖಂಡರು ಎಂದರ್ಥವು. ಅಥವಾ ಯಜ್ಞಕರ್ಮವನ್ನು ಲೋಪಬೋಧಕಗಳುಂಟಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸುವವರು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ನಿಯುತ್ವತಃ—ನಿಯುತ್ವೌ ಎಂಬ ಅಶ್ವಗಳೇ ವಾಹನನಾಗಿವುಳ್ಳವರು ಇಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನಿಯುತ್ವೌ ಎಂಬ ಅಶ್ವವು ವಾಹನವಾಗಿದ್ದರೂ ಇಂದ್ರವಾಯುಗಳಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಅದೇ ವಾಹನವುಳ್ಳವರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ನಿಯುತ್ವವಂಶೌ ಎಂದು ದ್ವಿಚನಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ನಿಯುತ್ವತಃ ಎಂದು ವಿಭಕ್ತಿವ್ಯತ್ಯಯವಿದೆ.

ಗನಾಶಿರಃ—ಗವ್ಯಂ ಪಯೇ ಅಶೀರಾಶ್ರಯಣಿಸಾಧನಂ ಯಸ್ಯ ತಸ್ಯ | ಗನಾಶಿರವೆಂದರೆ ಸೋಮರಸದ ಜತೆಗೆ ಹಾಲನ್ನು ಮಿಶ್ರನಾಡಿರುವ ರಸವು. ಸೋಮರಸವು ರುಚಿಕರವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಿಶ್ರನಾಡುವರು ಆ ಮಿಶ್ರದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಶಿರದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಸೋಮರಸಕ್ಕೆ ಹಾಲನ್ನು ಮಿಶ್ರನಾಡಿದರೆ ಗನಾಶಿರವೆಂದೂ ಮೊಸರನ್ನು ಮಿಶ್ರನಾಡಿದರೆ ದಧಾಶಿರವೆಂದೂ ಯವಧಾನ್ಯದ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಮಿಶ್ರನಾಡಿದರೆ ಯವಾಶಿರವೆಂದೂ ಹೇಳುವ ರೂಢಿ ಇರುವುದು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಯಂ ನಾಂ ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ ಸುತಃ ಸೋಮ ಋತಾವ್ಯಧಾ |

ಮಮೇದಿಹ ಶ್ರುತಂ ಹವಂ || ೪ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅಯಂ | ನಾಂ | ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ | ಸುತಃ | ಸೋಮಃ | ಋತಾವ್ಯಧಾ |

ಮಮ | ಇಹ | ಶ್ರುತಂ | ಹವಂ || ೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ ಹೇ ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ ನಾಂ ಯುನಾಭ್ಯಾಮಯಂ ಸೋಮಃ ಸುತಃ | ಅಭಿಪ್ರತಃ | ಋತಾವ್ಯಧಾ ಹೇ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಾ ವರ್ಧಳಾ ಮಮೇಹ ಮಮೈವ ಹವಮಾಹ್ವಾಸಂ ಶ್ರುತಂ | ಕೃಣುತಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಮಿತ್ರಾವರುಣಾ—ಎಲೈ ಮಿತ್ರಾವರುಣರೇ | ವಾಂ—ಶ್ರೀಮಗಾಗಿಯೇ | ಅಯಂ ಸೋಮಃ—ಈ ಸೋಮರಸವು | ಸುತಃ—ಹಿಂಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ | ಋತಾವ್ಯಧಾ—ಎಲೈ ಸತ್ಯವರ್ಧಕರೇ | ಮಮೇಹ ಹವಂ—ನನ್ನ ಆಹ್ವಾನವನ್ನೇ | ಇಹ—ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ | ಶ್ರುತಂ—ಕೇಳಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಎಲೈ ಮಿತ್ರಾವರುಣರೇ, ಈ ಸೋಮರಸವು ನಿಮಗಾಗಿಯೇ ಹಿಂಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎಲೈ ಸತ್ಯವರ್ಧಕರೇ, ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಆಹ್ವಾನವನ್ನೇ ಕೇಳಿ.

English Translation.

This libation is offered to you, Mitra and Varuna, cherishers of truth; hear, verily, this my present invocation.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಿತ್ರಾವರುಣರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಸೋಮಪಾನ ಕ್ರಾಂತಿ ಬರಬೇಕೆಂದು ಆಹ್ವಾನಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮತಾವ್ಯಥಾ—ಸತ್ಯೈಶ್ಚ ಯಜ್ಞೈಶ್ಚ ವಾ ವರ್ಧತಾ | ಮತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾನಾರ್ಥಗಳಿರುವವು. ಅವುಗಳನ್ನು ನಾನು ಹಿಂದೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದೇನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಮತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೈದಿ ಪಡಿಸುವವರು ಎಂದು ಮಿತ್ರಾವರುಣರ ಗುಣವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ವಿಶೇಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ.

ಇತ್—ಈಂ ಈಂ ಇತ್ ಉ ಎಂಬ ಮಿತ್ರಾಕ್ಷರ ಶಬ್ದಗಳು ಪಾದಪೂರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವವು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಮರು—

ಅಥ ಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತೇಽಮಿತಾಕ್ಷರೇಷು ಗ್ರಂಥೇಷು ವಾಕ್ಯಪೂರಣಾ ಆಗಚ್ಛಂತಿ
ಪಾದಪೂರಣಾಸ್ತೇ ಮಿತಾಕ್ಷರೇಷ್ವನರ್ಥಕಾಃ ಕಮಿಮಿದ್ವಿತಿ |

(ನಿ. ೧-೯)

ಈಂ ಈಂ ಇತ್ ಉ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು (ನಿಪಾತಗಳು) ಛಂದೋಬದ್ಧವಲ್ಲದ (ಅಮಿತ್ರಾಕ್ಷರ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯ ಪೂರಣಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ, ಛಂದೋಬದ್ಧವಾದ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ (ಮಿತ್ರಾಕ್ಷರ) ಪಾದಪೂರಣಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಯಾವ ಅರ್ಥವೂ ಇರಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ವಿನಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

~*~

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ರಾಜಾ¹ನಾ¹ವನ¹ಭಿದ್ರು¹ಹಾ¹ ಧ್ರುವೇ¹ ಸದ¹ಸ್ಯು¹ತ್ತಮೇ¹ |

ಸದ¹ಸ್ಯು¹ಸ್ಥೂಣ¹ ಆಸಾ¹ತೇ || ೫ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ರಾಜಾ¹ನಾ¹ | ಅನ¹ಭಿದ್ರು¹ಹಾ¹ | ಧ್ರುವೇ¹ | ಸದ¹ಸಿ | ಉತ್¹ತಮೇ¹ |

ಸದ¹ಸ್ಯು¹ಸ್ಥೂಣ¹ | ಅಸಾ¹ತೇ¹ ಇತಿ || ೫ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ರಾಜಾನಾವೀಶ್ವರೌ ದೀಪ್ಯಮಾನೌ ವಾ ಅನಭಿದ್ವಹಾನಭಿದ್ವೋಗ್ಗಾರೌ ಯೌ ಮಿತ್ರಾವರುಣೌ
ಧ್ರುವೇ ಸ್ಥಿರ ಉತ್ತಮ ಉತ್ಕೃಷ್ಟೇ ಸಹಸ್ರಸ್ಥೂಣೇ ಸದಸಿ ಸ್ಥಾನ ಅಸಾಶೇ ಉಪವಿತಶಃ ತಾನಾಗಚ್ಚತ-
ಮಿತಿ ಶೇಷಃ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

ರಾಜಾನೌ—ಜಗದೀಶ್ವರರೂ ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶಮಾನರೂ | ಅನಭಿದ್ವಹಾ—ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸದೇ
ಇರುವವರೂ ಆದ ಎಲೈ ಮಿತ್ರಾವರುಣರೇ | ಧ್ರುವೇ—ಸ್ಥಿರವಾದುದೂ | ಉತ್ತಮೇ—ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದೂ |
ಸಹಸ್ರಸ್ಥೂಣೇ—ಸಹಸ್ರಸ್ತಂಭದಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ ಆದ | ಸದಸಿ—ಈ ಯಜ್ಞಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ | ಅಸಾಶೇ—ಬಂದು
ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ.

! ಭಾವಾರ್ಥ |

ಜಗದೀಶ್ವರರೂ, ಕೇಡನ್ನು ಬಯಸದೇ ಇರುವವರೂ ಆದ ಎಲೈ ಮಿತ್ರಾವರುಣರೇ, ಸ್ಥಿರವಾದುದೂ
ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದೂ ಸಹಸ್ರಸ್ತಂಭದಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ, ಆದ ಈ ಯಜ್ಞಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ.

English Translation.

Sovereigns, exercising no oppression, sit down in this substantial and
elegant hall, (built) with a thousand columns.

|| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ ||

ರಾಜಾನೌ—ಈಶ್ವರೌ ದೀಪ್ಯಮಾನೌ ವಾ | ಪ್ರಭುಗಳಾದವರು ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶಮಾನರಾಗಿ ಬೆಳಗು
ತ್ತಿರುವವರು. ಮಿತ್ರಾವರುಣರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರಾಜಾನಾ ಮತ್ತು ಸಮ್ರಾಜಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ (ಮುಂದಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ)
ಆಚ್ಚಯ್ಯನ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರೌ—ತನ್ನ ಆತ್ಮೆಯಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿ ಆಳುವವರೆಂದು
ಅರ್ಥವಾದಿದ್ದಾರೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ವರುಣಸ್ಯ ವೃತಾನಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸರ್ವರನ್ನೂ ಬದ್ಧಪಡಿಸತಕ್ಕ ವರುಣನ
ನಿಯಮಗಳು ಎಂಬರ್ಥವು ಹಿಂದೆಯೇ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು ಅವುಗಳು ಇಂದ್ರಾದಿವೇದತೆಗಳಿಂದಲೂ ಮಾರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ
ವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಕಾರಣಶ್ಯಾಗಿಯೂ ಈ ಮಿತ್ರಾವರುಣರು ರಾಜಾನಾ ಸಾಮ್ರಾಜಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ
ಸಂಬೋಧಿತರಾಗಿರಬಹುದು.

ಅನಭಿದ್ವಹಾ—ಈ ಶಬ್ದವು ಮಿತ್ರಾವರುಣರಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಯಾರ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ದ್ರೋಹವನ್ನು (ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನು) ಬಯಸದಿರುವವರು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸಹಸ್ರಸ್ಥೂಣೇ—ಈ ಶಬ್ದವು ಸದಸಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾವಿರಾರು (ಅನೇಕ)
ಸ್ತಂಭಗಳುಳ್ಳ ಯಜ್ಞಗೃಹ ಅಥವಾ ಸಭಾಸ್ಥಾನವೆಂದರ್ಥವು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ತಾ ಸಮ್ರಾಜಾ ಘೃತಾಸುತೀ ಆದಿತ್ಯಾ ದಾನುನಸ್ತುತೀ |

ಸಚೇತೇ ಅನವಹ್ವರಂ || ೬ ||

|| ಋಪಾಠಃ ||

ತಾ | ಸಂಪ್ರಾಜಾ | ಘೃತಾಸುತೀ ಇತಿ ಘೃತೈರಸುತೀ | ಆದಿತ್ಯಾ | ದಾನುನಃ | ಸಚೇ ಇತಿ |

ಸಚೇತೇ ಇತಿ | ಅನವಹ್ವರಂ || ೬ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ :

ಸಮ್ರಾಜಾನಾಜ್ಞಯೈವ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರೋ ಘೃತಾಸುತೀ ಘೃತಾನೋ | ತದ್ವಾಂ ಮಹಿತ್ತಂ ಘೃತಾನಾವಸ್ತಿತಿ ಮಂತ್ರಾಂತರಾತ್ | ಋಗ್ವೇ. ೬-೬೭-೮ | ಆದಿತ್ಯಾದಿತೇಃ ಪುತ್ರಾ ದಾನುನಸ್ತುತೀ ದಾನುನೋ ದಾನಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ನಾ ಧನಸ್ಯ ಸತೀ ಸ್ಯಾಮಿನಃ | ತಾ ತ್ ಮಿತ್ರಾವರುಣಾವನವಹ್ವರಮಕ್ಕುಟಿಲಂ ಯಜಮಾನಂ ಸಚೇತೇ | ಸೇವೇತೇ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಸಮ್ರಾಜಾ—ಜಗತ್ಪ್ರಭುಗಳೂ | ಘೃತಾಸುತೀ—ಘೃತರೂಪದ ಅನ್ನವುಳ್ಳವರೂ | ಆದಿತ್ಯಾ—ಅದಿತಿಪುತ್ರರೂ | ದಾನುನಸ್ತುತೀ—ದಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಧನಕ್ಕೆ ಒಡೆಯರೂ ಆದ | ತಾ—ಮಿತ್ರಾವರುಣರು | ಅನವಹ್ವರಂ—ಕಾಪಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಯಜಮಾನನನ್ನು | ಸಚೇತೇ—ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

! ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಜಗತ್ಪ್ರಭುಗಳೂ, ಘೃತರೂಪದ ಅನ್ನವುಳ್ಳವರೂ, ಅದಿತಿಪುತ್ರರೂ, ದಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಧನಕ್ಕೆ ಒಡೆಯರೂ ಆದ ಮಿತ್ರಾವರುಣರು ಕಾಪಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

May these two universal monarchs, fed with clarified butter, sons of Aditi, lords of liberality, show favour to their sincere (worshipper).

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಘೃತಾಸುತೀ—ಘೃತಾನೋ | ಘೃತಮಿತ್ತಿವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸತಕ್ಕವರು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು—

ತದ್ವಾಂ ಮಹಿತ್ತಂ ಘೃತಾನಾವಸ್ತು ಯುವಂ ದಾತುಷೇ ವಿ ಚೆಯಿಷ್ಯಮಂಹಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೬-೬೭-೮)

ఎంబ ముక్కన్ను లుదాజరణయోగి కేసిట్టరువరు.

అదిత్యా—అదితేః పుత్రౌ | దేవనమాతేయాద అదితీయ పుత్రరేంబ విషయవన్ను నాచు హిందీయే వివరింపదేవ. ఈ విషయపు—

అష్టా పుత్రాసోఽదితేః | యీఽజాతాస్త్యైః పరి | దేవో యోజ్యోత్సేజ్యైః | పరా
మాతాఽండమాశ్శ్యోత్ | శస్త్రైః పుత్రైరదితిః | యోజ్యోత్సేజ్యైః యుగం ప్రజాయే
మృత్యువేదేత్ | పరామాతాఽండమాధరదితిః | తాననుక్రమిష్యామః | మిత్రైశ్చ వరుణశ్చ |
ధాతాబాయోమా జి | అగోంకశ్చ ధగశ్చ | ఇంద్రైశ్చ వివస్వాగోశ్చేకీకేఽఽ |

(శ్రీ. అ. ౧-౧౩-౨, ౩)

ఎందు శ్రీకృతీయ ఆరణ్యకదల్యయోగి వేదల్యట్టరువుదు. ఎందర, అదితిదేవిగి ఎంటు మంది పుత్రురు. అవర దేవరుగలు క్రమవారి-మిత్ర, వరుణ, ధాతా, ఆయోమా, అంక, ధగ, ఇంద్ర, వివస్వానో ఎందిరువుదు.

దానునః పేతి—దానునోఽదితీయో దానశ్చ దేవీయశ్చ వా ధనశ్చ స్వామినో | తమ్మన్ను సీద్ధిశ్ర
మాడువవరిగి కేసిడబీకాద ధనశ్చ స్వామియాదవరు ఎందర తమ్మల్లిరువ విపులవాద ధనవన్ను సీద్ధిశ్ర
మాడువవరిగి కేసిడువరు ఎందభిప్రాయవు.

అనవత్సరం అచుటిలం యజమానం | క్షరకల్పపు శ్రోధనామగళల్లి పరితవారిది. (వి. ౩-౪)
ఇల్లి అనవత్సరందర—కుటిలస్తభావవేదు అర్థమాది అనవత్సరం ఎందర కుటిలస్తభావవిల్లిదిరువ
యజమాననన్ను ఎందర్ణవివరణమాదిదారి.

| సంహితావారి |

గోఽమద్రో శు నాశ్త్యాల్పావద్యాకమత్తినా |

వర్తిః రుద్రా స్త్రపాయ్యం || ౨ ||

| పదవారి |

గోఽమద్రో | లూం ఇతి | సు | నాశ్త్యా | అశ్శ్రవో | యాతం | అత్తినా |

వర్తిః | రుద్రా | స్త్రపాయ్యం || ౨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅಶ್ವಿನಾ ದೇ ಅಶ್ವಿನೌ ದೇ ನಾಸತ್ಯಾನೈತೆಭಾವಣರಹಿತೌ ದೇ ರುದ್ರಾ ರೋರೂಯಮಾಣೌ ದ್ರವಂತೌ ಯುವಾಂ ವರ್ತಿಮಾರ್ಗಃ | ತೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ರಥೇನ ವಾ ನೃಪಾಯ್ಯಂ ನೃಭರ್ನೇತ್ಯಭಿ-
ದ್ವೇಷ್ಯಃ ಪಾತೆವ್ಯಂ ಸೋಮಂ ಗೋಮುತ್ ಗೋಮುದ್ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ ಅಶ್ವವತ್ ಅಶ್ವವಚ್ಚ ಯಥಾ
ಭವತಿ ತಥಾ ಯಾತೆಂ | ಗಚ್ಛತಂ | ಉ ಸ್ಪ್ರಿತಿ ಸ್ತೂರಣೌ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ನಾಸತ್ಯಾ—ಅಸತ್ಯರಹಿತರೂ | ರುದ್ರಾ—ಶಬ್ದಮಾಡತಕ್ಕವರೂ ಆದ | ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀ
ದೇವತೆಗಳೇ | ವರ್ತಿಃ—ನೀವು ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗವು | ನೃಪಾಯ್ಯಂ—ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತಿರುವ
ಸೋಮವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ | ಗೋಮುತ್—ಗೋವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಾಗಿ ಆಗುವಂತೆಯೂ | ಅಶ್ವವತ್—
ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದಾಗಿ ಆಗುವಂತೆಯೂ ಆಗಿ | ಯಾತೆಂ—(ಯಜ್ಞಗೃಹಕ್ಕೆ) ಹೋಗಿರಿ (ಬನ್ನಿರಿ).

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಅಸತ್ಯರಹಿತರೂ. ಶಬ್ದಮಾಡತಕ್ಕವರೂ, ಆದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ದೇವತೆಗಳಿಂದ ನೀವು ಬರುವ
ಮಾರ್ಗವು ಪಾನಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಸೋಮದಿಂದಲೂ, ಗೋವುಗಳಿಂದಲೂ, ಅಶ್ವಗಳಿಂದಲೂ, ಕೂಡಿರುವುದಾಗಿ
ಆಗುವಂತೆಯೂ ಆಗಿ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರಿ (ಬನ್ನಿರಿ).

English Translation.

Ashwins, in whom there is no untruth; Rudras, go by the (direct)
road to (the sacrifice at which the libation) is to be drunk by the leaders
(of sacred rites), for which (the offerer may receive the reward of) cows
and horses.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಆಹ್ವಾನಿಸ
ಲಾಗಿದೆ.

ಅಶ್ವಿನಾ—ಅಶ್ವಿನಾ ಅಥವಾ ಅಶ್ವಿನೌ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳ ನಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಈ ರೀತಿ ನಿರ್ವಚನ
ವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ—

ಅಶ್ವಿನೌ ಯದ್ವೈಶ್ವನಾತೇ ಸರ್ವಂ ರಸೇನಾನೋಽ ಜ್ಯೋತಿಷಾನ್ಯಃ | ಅಶ್ವೈರಶ್ವಿನಾಪಿತ್ಯಾರ್ಣ-
ನಾಭಃ | ತತ್ಯಾವಶ್ವಿನೌ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾವಿತ್ಯೇಕೇ | ಅಹೋರಾತ್ರಾವಿತ್ಯೇಕೇ | ಸೂರ್ಯಾ-
ಚಂದ್ರಮಸಾವಿತ್ಯೇಕೇ | ರಾಜಾನೌ ಪುಣ್ಯಕೃತಾವಿತ್ಯೈತಿಹಾಸಿಕಾಃ ||

ಈ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಉದಕದಿಂದಲೂ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೂ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಒಂದು ಮತ. ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಔರ್ಣವಾಭರ ಮತ. ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಂತೆ ಇವರು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಇವರನ್ನು ಅಹೋರಾತ್ರಿಗಳೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಂತೆ ಇವರೇ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರು. ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಮತದಂತೆ ಪುಣ್ಯಕರ್ತರಾದ ಇಬ್ಬರು ರಾಜರುಗಳು ಈ ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವರು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಮತಭೇದಗಳಿವೆ.

ನಾಸತ್ಯಾ—ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಇಬ್ಬರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು ದಸ್ರಾ ಎಂತಲೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಹೆಸರು ನಾಸತ್ಯಾ ಎಂತಲೂ ಹೇಳುವ ರೂಢಿ ಇದೆ. ಆದರೂ ಈ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಬೋಧನೆಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಕಂಡುಬರುವುದು. ನಾಸತ್ಯಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಮರು—

ಸತ್ಯಾವೇವ ನಾಸತ್ಯಾವಿಶ್ವೋರ್ಣವಾಭಃ | ಸತ್ಯೈಸ್ಯ ಪ್ರಣೇತಾರಾವಿತ್ಯಾಗ್ರಾಯೋಃ | ನಾಸಿಕಾ-
ಪ್ರಭವೌ ಬಭೂವತುರಿತಿ ವಾ ||

(ಸಂ. ೬-೧೩)

ಎಂದು ಸರ್ವಜನನನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದರೆ ಸತ್ಯವಲ್ಲದ್ದು ಅಸತ್ಯ. ಅಸತ್ಯವಲ್ಲದ್ದು ನೆ+ಅಸತ್ಯ=ನಾಸತ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಸತ್ಯವೆಂದೇ ನಾಸತ್ಯಕ್ಕೆಟ್ಟದ ಅರ್ಥವು. ಈ ದೇವತೆಗಳು ಆಡುವ ಮಾತುಗಳೂ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳೂ ಅಸತ್ಯವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ನಾಸತ್ಯಾ ಎಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಔರ್ಣವಾಭರ ಮತವು; ಯಾವಾಗಲೂ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಕೊಡುವವರಾದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ನಾಸತ್ಯಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತು ಎಂದು ಅಗ್ರಾಯಣ ಎಂಬವರ ಮತವು; ನಾಸಿಕದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾದುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ನಾಸತ್ಯಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಎಂದು ಕೆಲವರೂ ಹೇಳುವರು. ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಪಾಖ್ಯಾನವಿದೆ. **ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ** ಸೂರ್ಯನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸಂಜ್ಞಾ ದೇವಿಯು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆಯ ರೂಪದಿಂದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳೆಂದೂ ಅದನ್ನು ಸೂರ್ಯನು ತಿಳಿದು ತಾನೂ ಗಂಡು ಕುದುರೆಯ ರೂಪದಿಂದ ಅವಳನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಇದ್ದನೆಂದೂ ಅಗ ಅವರಿಗೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಪುತ್ರರಾಗಿ ಜನಿಸಿದರೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಖುಗ್ಗೇದದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯಕವಾದ ಅನೇಕ ಸೂಕ್ತಗಳಿವೆ. ಇವು ಬಹು ಗಂಭೀರವಾಗಿಯೂ ಇವರ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಪರಾಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ ಇತರರಿಗೆ ಇವರು ಮಾಡಿರುವ ಉಪಕಾರಗಳನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸುವವಾಗಿಯೂ ಇವೆ. ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಾವು ಆಯಾ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಯಜುರ್ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು—**ಅತ್ತಿನೌ ವೈ ದೇವಾನಾಂ ಭಷಜಾ**—ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ದೇವತೆಗಳ ವೈದ್ಯರೆಂದು ಹೇಳುವುದು. ಇವರ ವಿಷಯವಾದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿವರಣೆಗಾಗಿ ಮು. ಸಂ. ಭಾಗ ೨ ಪುಟ 11-12, 20-21, ಭಾಗ ೧೩ ಪುಟ 566 ಗಳನ್ನು ನೋಡಿ.

ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು—ಎಲೈ ಅಪ್ಪಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ. ನೀವು ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ನೇತ್ರ (ಮುಖಂಡರು) ಆಗಿದ್ದೀರಿ. ನೀವು ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹೋಗಿರಿ. ನಿಮಗೆ ಸೋಮವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಗೋವುಗಳನ್ನೂ, ಅಶ್ವಗಳನ್ನೂ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮದ ಫಲಧನಗಳಾಗಿ ಹೊಂದುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಚಃ ||

ನ ಯತ್ಪರೋ ನಾಂತರ ಆದಧರ್ಷದ್ವೈಷ್ಣಸೂ |

ದ್ವಾಶಂಸೋ ಮತ್ಯೋ ರಿಪುಃ || ೮ ||

|| ಪದವಾಚಃ ||

ನ | ಯತ್ | ಪರಃ | ನ | ಅಂತರಃ | ಅದಧರ್ಷತ್ | ವ್ಯವೃಷ್ಣಸೂ ಇತಿ ವ್ಯವೃಷ್ಣವಸೂ |

ದ್ವಾಶಂಸಃ | ಮತ್ಯೋಃ | ರಿಪುಃ || ೮ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ವ್ಯವೃಷ್ಣಸೂ ದೇ ಧನಸ್ಯ ವರ್ಷಿಕಾರೌ ಯದ್ಧನಂ ಪರೋ ದೂರಸ್ತೋ ದ್ವಾಶಂಸಃ ಶಂಸನಾ-
ಯೋಗ್ಯೋ ಮತ್ಯೋ ರಿಪುರ್ಯನ್ನಾದಧರ್ಷತ್ ತಥೋಕ್ತಲಕ್ಷಣೇತರೋಽಂತರಃ ಸಮಾಪವರ್ತಿಣೀ
ಮತ್ಯೋ ರಿಪುರಸಿ ಯನ್ನಾದಧರ್ಷತ್ ತದ್ಧನಮಾವೋಳ್ಳಮಿತಿ ಶೇಷಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ವ್ಯವೃಷ್ಣಸೂ—ಎಲೈ ಧನವರ್ಷಕರೇ | ಯತ್—ಯಾವ ಧನವನ್ನು | ಪರಃ—ದೂರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕವನೂ |
ದ್ವಾಶಂಸಃ—ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲದವನೂ | ಮತ್ಯೋಃ—ಮಾನವನೂ ಆದ | ರಿಪುಃ—ಶತ್ರುವು |
ನ ಅದಧರ್ಷತ್—ಅಪಹರಿಸಲಾರನೋ (ಅದರಂತೆಯೆ) | ಅಂತರಃ—ಸಮಾಪವರ್ತಿಯಾದ ಶತ್ರುವೂ ಸಹ |
ನ—ಕನಿಯಲಾರನೋ (ಅಂತಹ ಧನವನ್ನು ನಮಗೆ ಒದಗಿಸಿ).

|| ಛಾಂದೋರ್ಥಃ ||

ಧನವರ್ಷಕರಾದ ಎಲೈ ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಯಾವ ಧನವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಅರ್ಹನಲ್ಲದ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ
ಶತ್ರುವಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವ ಶತ್ರುವಾಗಲಿ ಕದಿಯಲಾರನೋ ಅಂತಹ ಧನವನ್ನು ನಮಗೆ ಒದಗಿಸಿ.

English Translation.

Showerers of wealth, (bring to us) such (riches) that the malevolent man, or foe, whether he be far off or nigh, may not take (it) away.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಧನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಯಾವ ಶಬ್ದವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿ ಅರ್ಥವು ಒಂದುವಿಧವಾಗಿ ಹೊಂದುವಂತೆ ವಿವರಿಸಿದಾರೆ.

ವ್ಯಪ್ತಿಸೂ—ವ್ಯಪ್ತ ವರ್ಷಣೇ ಎಂಬ ಭಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಈ ದ್ವಿವಚನಾಂತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧನ ಅಥವಾ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವರ್ಷಿಸುವವರು ಎಂದರೆ ಕೊಡುವವರು ಎಂದರ್ಥವು.

ಪರಃ—ದೂರಪಕ್ಷಃ | ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ವಿವರಣೆಯು. ಪರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥವು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರಃ—ಸಮಾಪರ್ತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವಂತೆ ಪರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ತಾ ನ ಆ ವೋಚ್ಚ ಮತ್ತಿನಾ ರಯಿಂ ಪಿಶಂಗೆಸಂದ್ಯಶಂ |

ಧಿಷ್ಣ್ಯಾ ವರಿವೋವಿದಂ || ೯ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ತಾ | ನಃ | ಆ | ವೋಚ್ಚಂ | ಅತ್ತಿನಾ | ರಯಿಂ | ಪಿಶಂಗೆಸಂದ್ಯಶಂ |

ಧಿಷ್ಣ್ಯಾ | ವರಿವೋವಿದಂ || ೯ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ !

ಹೇ ಧಿಷ್ಣ್ಯಾ ಧಿಷ್ಣಾರ್ಥಾವತ್ತಿನಾ ಹೇ ಅತ್ತಿನಾ ತಾ ತೌ ಯುವಾಂ ಪಿಶಂಗೆಸಂದ್ಯಶಂ ನಾನಾ-ರೂಪಂ ವರಿವೋವಿದಂ ಧನಸ್ಯ ಲಂಭಕಂ ರಯಿಂ ಪಿತುಂ ನೋಽಶ್ಯ ಭ್ಯಮಾವೋಚ್ಚಂ | ಅವಹತಂ ||

! ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ !

ಧಿಷ್ಣ್ಯಾ—ಶತ್ರುಧರ್ಷಕರಾದ | ಅತ್ತಿನಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ತಾ—ನೀವು | ಪಿಶಂಗೆ ಸಂದ್ಯಶಂ—ನಾನಾರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು | ವರಿವೋವಿದಂ—ಧನವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಆದ | ರಯಿಂ—ಧನ ವನ್ನು | ನಃ—ನಮಗೆ | ಆ ವೋಚ್ಚಂ—ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ |

| ಭಾನಾರ್ಥ ||

ಶತ್ರುಧರ್ಷಕರಾದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳೇ, ನಾನಾರೂಪವುಳ್ಳದ್ದೂ, ಧನವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸತಕ್ಕದ್ದೂ ಆದ ಧನವನ್ನೂ ನಮಗೆ ನೀವು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ.

English Translation.

Resolute Ashwins, bring to us riches of various sorts, and wealth begetting wealth.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ರಯಿಂ—ರಯಿಶಬ್ದವು ಉವಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೪) ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ರಯಿರಿತಿ ಧನನಾಮ ರಾತೇರ್ವಾನಕರ್ಮಣಃ (ನಿ. ೪-೧೭) ಎಂಬ ನಿರ್ವಚನವೂ ಇದೆ. ಕೊಡು ಎಂಬರ್ಥವು ರಾ ಎಂಬ ಭಾತುವಿನಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾದ ರಯಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧನವೆಂದು ಯಾಸ್ಯರು ಅರ್ಥಮಾಡಿದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಪಶುಂ ಎಂದರ್ಥಮಾಡಿದ್ದರೂ ಪಶುಸಂಪತ್ತು ಸಹ ಧನವೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಧನ ಅಥವಾ ಪಶು ಎಂಬ ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವರೂ ಹೇಳಬಹುದು.

ಪಿಶಂಗಸಂದ್ರಶಕ್ತಂ—ನಾನಾರೂಪಂ | ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಪಿಶಂಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾನಾರೂಪವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ದಾರೆ ಎಂದರೆ ಧನವು, ದ್ರವ್ಯ, ರತ್ನ, ಪಶು, ಆಹಾರ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದ ನಾನಾರೂಪಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಹೊಂದುವುದು. ಅಥವಾ ಪಿಶಂಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪಿಶಂಗವರ್ಣ ಹಳದಿಯವರ್ಣವುಳ್ಳ ಎಂದರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ಸುವರ್ಣಾದಿಗಳು ಹಳದಿಯಬಣ್ಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುವರ್ಣಾದಿಧನಗಳನ್ನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

ವರಿವೋವಿದಂ—ಧನಸ್ಯ ಲಂಭಕಂ | ಧನವನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವ ಅಥವಾ ಧನವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವ ಎಂದರ್ಥವು. ವರಿವಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೯).

ಧಿಷ್ಣಾ—ಧಿಷಣಾರ್ಥ | ಯಾಸ್ಯರು ಈ ಶಬ್ದವು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ—

ಧಿಷ್ಣೋ—ಧಿಷಣಾರ್ಥವಃ ಧಿಷಣಾ ವಾಗ್ವಿಷೇರ್ಧಧಾತ್ಯರ್ಥೇ | ಧೀಸಾದಿನೀತಿ ವಾ | ಧೀಸಾದಿನೀತಿ ವಾ ||

(ನಿ. ೮-೩)

ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದಾರೆ. ಎಂದರೆ—ಧಿಷಣಾ ಎಂದರೆ ವಾಕ್ಯ. ಆ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಧಿಷ್ಣೋ ಎಂದು ಹೆಸರು. ವಾಕ್ಯಾನುರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವರು ಎಂದರ್ಥವು. ಅಥವಾ ಧೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಅಥವಾ ಕರ್ಮ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ ಆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಅಥವಾ ಕರ್ಮವು (ಯಜ್ಞಕರ್ಮವು) ಇವರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಧಿಷ್ಣಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಮು. ಸಂ. ೧-೩-೨ ನೇ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಧಿಷ್ಣಾಂ ಎಂದು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಧಿಷ್ಣಾಂ ಧಾತ್ಯರ್ಥಯುಕ್ತಾ—ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಗಳು ಅಥವಾ ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಗಳು ಎಂದರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಯು—

ధిషణీకే వాజ్ఞాను | తస్యోః పుత్రౌ ధిష్ణాంతి | అపత్కే యత్కృత్యయోః ద్రవ్యవ్యయః |
అథనా ధిఠికి ప్రజ్ఞానాను | జ్ఞో వేష్యనే | ధిః వేష్యయిత్రిః సర్వాభగృహణా-
సమర్థః యయోఃస్తౌ ధిష్ణా | ధిష్ణా వేవ ధిష్ణాంతి | అత్కేతప్రజ్ఞావిత్కేథః ||

ఎందరి—ధిషణా ఎందరి వాళ్ళిన దేవరు. అదర పుత్రరు, అథనా ధిః ఎందరి ప్రజ్ఞేయు. జ్ఞో—యుక్త రాదనరు ఎందరి ప్రజ్ఞేయింద కఠదివనరు, సర్వాభగృహణసమర్థరు, అత్యంతప్రజ్ఞాశాలిగళు ఎందర్దవు. ధిషణా ఎందరి వాళ్ళవు అథనా ధిషణాలవు. ఈ ధిషణు ధిః ఎంబ ధాతువినింద సివ్వన్నవారుత్తదే. ఆదుదరింద ధిష్ణాంతి ధిషణే మనస్సన్న (అథనా వాక్యగళన్ను) ప్రేరిపతక్యవరు ఎంబ అర్ధదలి ఇతర భాష్యకావరు ఈ ధిషణే అర్ధవనాడిరువరు.

ధిష్ణాంతి—ఎంబ ధిషణే సాయణరు లున్నతస్మానాదాః | లున్నతనాద స్థానకే అథనా పదవిగ అతరు ఎందర్దవనాడిదారే. పూజాకేందర్ద. అన్యైధ్రాదిస్థానగళగు ఈ పర్యాయపదవింబువుదరింద ఇలి అంతక స్థానకే అతరుందో అర్ధవనాగుతుదు. ధిషణా, ధిష్ణాంతి ఎంబ ఎరుడు పదగళగు సాధారణవారిగ ఒందే అర్ధవనారుత్తదే (ఈ ఎరుడు పదగళగు అర్ధవ్యత్యాసవనారువుదు బతక అపరుణ).

ధిషణా ఎంబ పదవన్న నిరుక్తకారరు వాజ్ఞానానుగళల్లూ (సి. ఆ-౨౩) మత్తు ద్యావాప్యేధిః నానుగళల్లూ (సి. ౩-౩౧) వేరిసిదారే.

మౌఢ్యంతు తే వద్దయోః యేభిరియోవేఽరివణ్యనిఃళయస్యా వనస్వతే |
అయోయా ధ్యమ్నోః అభిగుర్యా త్సం నేష్యాత్సోఽనుం ద్రవిణోఃః సిబ ఋతుభిః ||
(ఋ. సం. ౨-౩౭-౩)

ఎంబ ఋక్యన్న దాకరిసి అలి ధిష్ణాంతిష్ణోః ధిషణోః ధిషణాభవః | ధిషణా వాక్ ధిషణేర్ద-
ధాత్యేథే | ధిఃసానిసిఠికి వా | ధిః సానిసిఠికి వా | “ఘడిరు” ఎంబభవన్ను కేరుదవ ధిషణే
ధాతువినింద సివ్వన్నవారిగ వాక్ ఎందర్దవనాగదే. అథనా బుద్ధియన్ను ప్రవరుసు అథనా సంధాదికు
ఎందఱ తాత్పర్యవన్ను కేరుతుదే. అదరింద ధిషణా ఎంబ పదకే వాక్ ఎందర్ద, ఎంబ సవరణవ
వన్ను వేరిరిసిరుత్తారే. అదర ఈ పదకే ఇతర అర్ధగళగు సాధ్యవనారుత్తవే.

అపక్వ మిత్తం ధిషణా ఙ సాధనేవా అగ్నిం ధారయన్త్రవిణోఃః |
(ఋ. సం. ౧-౯౬-౧)

ఇమాం తే ధియం ప్ర భిరే మఱోః మఱోఃమస్య స్తోఃత్రే ధిషణా యత్కేతప్రణే |
(ఋ. సం. ౧-౧౦౨-౧)

ఇత్యాది ఋక్యగళలి వాక్య అథనా బుద్ధి ఎందర్దవనారుత్తదే. వాక్ ఎన్నువుదకే స్తుతిరుపనాద
వాక్ ఎందు అర్ధవనాడిదరి ధిష్ణాంతి ఎంబ పదకే స్తుత్యేథరు, పూజాకరు ఎంబుదాగి అర్ధదలి
ఇదే పదవు అనేక కఠగళలి ప్రయోగివల్లబ్ధిదే.

ತನ್ನೋ ನಾತೋ ಮಯೋಭು ವಾತು ಭೇಷಣಂ ತನ್ಮಾತಾ ಪೃಥಿವೀ ತತ್ತಿತಾ ದ್ಯೌಃ |
ತದ್ವ್ರಾಣಾಃ ಸೋಮಸುತೋ ಮಯೋಭುವಸ್ತದತ್ತಿನಾ ಶೃಣುತಂ ಧಿಷ್ಣಾಂ ಯಿವಂ ||
(ಮ. ಸಂ. ೧-೮ ೯೪)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಧಿಷ್ಣಾಂ ಎಂಬ ಪದವು ಅತ್ತಿನೇ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಯಣರು ಧಿಷಣಾ ಬುದ್ಧಿ,
ತದಾರ್ಹಾವತ್ತಿನೌ ಎಂದರೆ ಧ್ಯಾನಾರ್ಹರು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಂತೆಯೇ,

ಯಿವಂ ಶ್ರೀಭಿದರ್ಶಕತಾಭಿರಾಭಿಃ ಶುಭೇ ಪುಷ್ಪಿಮೂಹಫುಃ ಸೂರ್ಯಾಯಾಃ |
ಪ್ರ ವಾಂ ವಯೋ ವಪುಷೇನು ಪಪ್ತನ್ನೈಕ್ಷದ್ವಾಣೇ ಸುಷ್ಪುತಾ ಧಿಷ್ಣಾಂ ವಾಂ ||
(ಮ. ಸಂ. ೬-೬೩-೬)

ಇತ್ಯಾದಿ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ (ಮ. ಸಂ. ೮-೫-೧೪; ೨-೨೬-೧೨) ಈ ವಿಶೇಷಣವು ಅತ್ತಿನೇ ದೇವತೆಗಳ
ಪರವಾಗಿಯೇ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಸ್ತುತೈರ್ಹೌ, ಪೂಜಾರ್ಹೌ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ

ಕದ್ಧಿಷ್ಣಾಂಸು ವ್ಯಧಸಾನೋ ಅಗ್ನೇ ಕದ್ವಾತಾಯ ಪ್ರತವಸೇ ಶುಭಂ ಯೇ |
ಪರಿಷ್ಪನೇ ನಾಸತ್ಯಾಯ ಕ್ಷೇ ಬ್ರವಃ ಕದಗ್ನೇ ರುದ್ರಾಯ ನೈಷ್ಠೇ ||
(ಮ. ಸಂ. ೪-೩-೬)

ಇತ್ಯಾದಿ ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಧಿಷ್ಣಾಂ ಪದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನವೆಂದರ್ಥವಾಗಿ ಉದಾಹೃತವಾಗಿರುವ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನೇದ್ರಿಯಾದಿ
ಸ್ಮಾನೇಷು ಎಂದರ್ಥವಾಗಿದೆ. (ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೪-೯) ಪೂಜಾರ್ಹವಾಗಿರುವ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥವಿದ್ದರೂ ಸಹ
ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪದವನ್ನು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ನಿ. ೩-೨೧).

ಮಹಸ್ವರಥೋ ವರಿವೋ ಯಥಾ ನೋಸ್ಯೇ ಕ್ಷಯಾಯ ಧಿಷಣೇ ಅನೇಹಃ |
(ಮ. ಸಂ. ೬-೫೦-೩)

ಸಮಾಚೀನೇ ಧಿಷಣೇ ವಿ ಸ್ವಭಾಯತಿ ವೃಷ್ಟಃ ಪೀಶ್ವಾ ಮದೆ ಉಕ್ತಾನ್ವಿ ಶಂತತಿ ||
(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೪೪-೮)

ಇತ್ಯಾದಿ ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಯೆಂದೇ ಅರ್ಥ. ಕೆಲವು ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮರಸವನ್ನು ತುಂಬುವ
ಬೀಲವೆಂದೂ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು ಮೇಲ್ಕಂಡರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಅಲ್ಲದೇ
ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ವಿಧವಾದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅವರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ—

ಅಗ್ನೇ ದಿವೋ ಅರ್ಣಮಚ್ಚಾ ಜಿಗಾಸ್ಯಚ್ಚಾ ದೇವೌ ಊಚಿಷೇ ಧಿಷ್ಣಾಂ ಯೇ |
ಯಾ ರೋಚಿಣೇ ಪರಸ್ತಾತ್ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಯಾಶ್ಚಾವಸ್ತಾಮಪತಿಷ್ಕಂತ ಆಪಃ ||
(ಮ. ಸಂ. ೩-೨೨-೩)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಧಿಯಿಂದ ಬುದ್ಧ್ಯವೆಹಿತಂ ದೇಹಂ ಉಷ್ಣಂತ್ಯೈಸ್ತೀಕುರ್ವಂತಿ ಇತಿ ಧಿಷ್ಠಾಃ ಬುದ್ಧಿಯುಕ್ತವಾದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ ಧಿಷ್ಠ್ಯವೆಂಬ ಹೆಸರು. ಉದಾಹೃತವಾದ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿ ಅನೇಕವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯಸ್ಥಾನವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೆಂದರ್ಥ.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಇಂದ್ರೋ ಅಂಗ ಮಹದ್ಭಯನುಭೀ ಷದಪ ಚುಚ್ಯವತ್ |

ಸ ಹಿ ಸ್ಥಿರೋ ವಿಚರ್ಷಣಃ || ೧೦ ||

! ಪದಪಾಠಃ !

ಇಂದ್ರಃ | ಅಂಗ | ಮಹತ್ | ಭಯಂ | ಅಭಿ | ಸಹ | ಅಪ | ಚುಚ್ಯವತ್ |

ಸಃ | ಹಿ | ಸ್ಥಿರಃ | ವಿಚರ್ಷಣಃ || ೧೦ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ !

ಇಂದ್ರೋ ಮಹದಭಿಮುಭೀಷದಭಿಭವದ್ಭಯಂ ಭಯಕಾರಣಮಪಚುಚ್ಯವತ್ | ಅಪಚ್ಯಾ-ಯೋತ್ | ಹಿ ಯಸ್ಯಾತ್ಕಾರಣಾತ್ ಸ ಸ್ಥಿರಃ ಕೇನಾಪಿ ಚಾಲಯಿತುಮಶಕ್ಯೋ ವಿಚರ್ಷಣಿರ್ವಿಚ್ಛತ್ಯದ್ಭವತ್ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ !

ಇಂದ್ರಃ—ಇಂದ್ರನು | ಅಂಗ—ನಮ್ಮನ್ನು ಆವರಿಸಿರುವುದು | ಮಹತ್—ಅತ್ಯಧಿಕವಾದುದು | ಅಭೀಷತ್—ನಮ್ಮನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದು ಆದ | ಭಯಂ—ಭೀತಿಯನ್ನು | ಅಪ ಚುಚ್ಯವತ್—ನಾಶಮಾಡಲಿ | ಹಿ—ಏಕೆಂದರೆ | ಸಃ—ಆ ಇಂದ್ರನು | ಸ್ಥಿರಃ—ಅಚಲನು | ವಿಚರ್ಷಣಃ—ಸರ್ವಜ್ಞನು ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

! ಛಾಂದೋಕ್ತಃ !

ಇಂದ್ರನು ಅಚಲನೂ, ಸರ್ವಜ್ಞನು ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಅತ್ಯಧಿಕವಾದುದು, ನಮ್ಮನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದು ಆದ ಭೀತಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲಿ.

English Translation.

May Indra dissipate all great and overpowering danger, for he is resolute, and the beholder of all.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಈ ಋಕ್ಯೆನಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಋಕ್ಯುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಭಯವನ್ನು ಸಿವಾರಣೆಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಂಗ—ಅಂಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಪ್ಕರು—ಅಂಗಮಂಗಳನಾದಂಚನಾದ್ವಾ । ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ (ನಿ. ೪-೩). ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಅಂಗನಾತ್ ಅಂಗಿತಂ ತತ್ಕಾಲೇನ ಭವತಿ ಗತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅಂಚನಾದ್ವಾ । ಅಂಚಿತಿರಸಿ ಗತ್ಯರ್ಥ ಏವ ಧಾತ್ವನ್ಯತ್ವಮರ್ಥೈಕತ್ವಂ । ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಾರೆ. ಅಂಗ ಶಬ್ದವು ಗತ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಂಗನಾತ್ ಎಂಬುದರಿಂದಾಗಲಿ, ಅಂಚನಾತ್ ಎಂಬುದರಿಂದಾಗಲಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಧಾತುಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥ ಮಾತ್ರ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಋಕ್ಯೆನಲ್ಲಿ ಅಂಗ ಶಬ್ದವು ಭಯಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ--ನಮ್ಮನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಎಂದರೆ ಆವರಿಸಿರುವ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು.

ಸಃ ಹಿ ಸ್ಥಿರಃ ವಿಚರ್ಷಣಃ—ಸಃ ಇಂದ್ರಃ ಕೇನಾಸಿ ಚಾಲಯಿತುಮಶಕ್ಯಃ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ದ್ರಷ್ಟ್ವಾ । ನಮ್ಮನ್ನು ಆವರಿಸಿರುವ ಮಹದ್ಭಯವನ್ನು ಸಿವಾರಣೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಈ ಋಕ್ಯೆನ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು. ಆದರೆ ಭಯಸಿವಾರಣೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳಿವೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಋಕ್ಯೆನ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇಂದ್ರನ ಶಕ್ತಿಯು ಅಗಾಧವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವವನು. ಅವನನ್ನು ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವಲ್ಲದೆ ಅವನು ಸರ್ವವನ್ನೂ ನೋಡಿ ತಿಳಿಯುವವನು. ನಮ್ಮ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಅದನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಇರುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರನು ಸರ್ವಸ್ಯ ದ್ರಷ್ಟ್ವಾ—ಸರ್ವವನ್ನೂ ನೋಡುವವನು, ಸರ್ವಜ್ಞ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

—ॐ॥

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ಇಂದ್ರಶ್ಚ ಮೃಳಯಾತಿ ನೋ ನ ನಃ ಸಶ್ಚಾದ್ರಘಂ ನಶತ್ ।

ಭದ್ರಂ ಭವಾತಿ ನಃ ಪುರಃ ॥ ೧೧ ॥

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಇಂದ್ರಃ | ಚ | ಮೃಳಯಾತಿ | ನಃ | ನ | ನಃ | ಸಶ್ಚಾತ್ | ಅಘಂ | ನಶತ್ |

ಭದ್ರಂ | ಭವಾತಿ | ನಃ | ಪುರಃ ॥ ೧೧ ॥

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯವಾನಂದ್ರಕ್ಕೆ ಲೇತ ನೋಽಸ್ಮಾನ್ ಮೃಳಯಾತಿ ಸುಖಯೇತ್ | ಪಶ್ಚಾತ್ ಪೃಷ್ಠೋ ನೋಽಸ್ಮಾನಘಂ ದುರಿತಂ ನ ನತತ್ | ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ | ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಪುಃ ಪುರಸ್ತಾದ್ಯದ್ರಂ ಕಲ್ಯಾಣಂ ಚ ಭವಾತಿ | ಭವತಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಇಂದ್ರಕ್ಕೆ—ಇಂದ್ರನಾದರೋ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಮೃಳಯಾತಿ—ಸುಖಪಡಿಸಿದ್ದೇ ಆದರೆ | ಪಶ್ಚಾತ್—ಹಿಂಭಾಗದಿಂದ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಅಘಂ—ಪಾಪವು | ನ ನತತ್—ಸಮೀಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ | ನಃ—ನಮ್ಮ | ಪುಃ—ಮುಂಭಾಗದಿಂದ | ಭದ್ರಂ—ಕಲ್ಯಾಣವು | ಭವಾತಿ—ಬಂದು ಸೇರುತ್ತದೆ.

|| ಛಾಂದಸ್ ||

ಇಂದ್ರನು ನಮಗೆ ಸುಖದಾತನಾದರೆ, ನಮ್ಮನ್ನು ಹಿಂಭಾಗದಿಂದ ಪಾಪವು ಸಮೀಪಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಮುಂಭಾಗದಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣವು ಬಂದು ಸೇರುತ್ತದೆ.

English Translation.

If Indra provide for our happiness, evil will not come behind us, good will be before us.

|| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆಗಳು ||

ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಸಕಲೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ ಇಂದ್ರನು ನಮಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾದರೆ ನಾವು ಇದುವರೆಗೆ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಗಳು, ದುಷ್ಕೃತ್ಯಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗಿ ಮುಂದೆ ನಮಗೆ ಸುಖವೇ ಉಂಟಾಗುವುದು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಇಂದ್ರಃ—ಇಂದ್ರಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ನಾನಾವಿಧ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ವಚನವನ್ನೂ ನಾವು ಹಿಂದೆಯೇ ವಿವರಿಸಿದೆವೆ.

ಅಘಂ—ಅಘ ಪೂರ್ವಾತ್ ಹಂತೇಃ ಅನ್ವೇಷ್ಯಪಿ ದ್ವೈತ್ಯೇ ಇತಿ ಡಃ | ಪೃಷ್ಠೋಪರಾದಿತ್ಯಾತ್ ಅಘ್ ಪ್ರಸ್ತುತ್ವಂ ಹಕಾರಸ್ಯ ಘತ್ವಂ ಚ | ಹನ ಹಿಂಸಾಗತ್ಯೋಃ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಅಘ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ಕೊಡಿಸುವ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಲ್ಲುವುದು, ಬಾಧೆಪಡಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಅಘ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪಾಪವು, ದುರಿತವು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ಸಂಹಿತಾನಾಥಃ ||

ಇಂದ್ರ ಆಶಾಭ್ಯಸ್ಪರಿ ಸರ್ವಾಭ್ಯೋ ಅಭಯಂ ಕರತಃ |

ಜೇತಾ ಶತ್ರುನ್ವಿ ಚರ್ಷಣೀ || ೧೨ ||

|| ಪದವಾಕ್ಯಃ ||

ಇಂದ್ರಃ | ಆಶಾಭ್ಯಃ | ಪರಿ | ಸರ್ವಾಭ್ಯಃ | ಅಭಯಂ | ಕರತಃ |

ಜೇತಾ | ಶತ್ರುನ್ | ವಿ ಚರ್ಷಣೀ || ೧೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ವಿಚರ್ಷಣೀವಿಧಿಂ ದ್ರಷ್ಟ್ವಾ ಜೇತಾ ಶತ್ರುನಸುರಾನ್ ಜೇತಾ || ತ್ವನಂತತ್ಪಾಕ್ ಪಷ್ಯಥಾವಃ ||
ಇಂದ್ರಃ ಪರಮೃತ್ಯಯಿವಾನ್ ಸರ್ವಾಭ್ಯ ಆಶಾಭ್ಯೋ ದಿಗ್ವಿಕ್ರೋಽಸ್ಮಾಕಮಭಯಂ ಕರತಃ | ಕರೋತು ||
ಪರೀತಿ ಪಂಚಮೀದ್ಯೋಲತಕಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥಃ ||

ವಿಚರ್ಷಣೀ—ಸರ್ವಜ್ಞನೂ | ಶತ್ರುನ್ ಜೇತಾ—ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವನೂ ಆದ | ಇಂದ್ರಃ—
ಇಂದ್ರನು | ಸರ್ವಾಭ್ಯಃ—ಸಮಸ್ತವಾದ | ಆಶಾಭ್ಯಃ ಪರಿ—ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದಲೂ | ಅಭಯಂ—ಭಯರಾಹಿತ್ಯ
ವನ್ನು | ಕರತಃ—ಉಂಟುಮಾಡಲಿ.

|| ಛಾಂದಾರ್ಥಃ ||

ಸರ್ವಜ್ಞನೂ, ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವನೂ ಆದ ಇಂದ್ರನು ಸಮಸ್ತವಾದ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದಲೂ ಭಯರಾಹಿತ್ಯ
ವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ.

English Translation.

Let Indra, the beholder of all, the conqueror of foes, tend us security
from all quarters.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಣಃ ||

ವಿಚರ್ಷಣೀ—ವಿಚರ್ಷಣೀ ಅಥವಾ ವಿಶ್ವಚರ್ಷಣೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಚಿಕ್ಕೈತ್, ಚಾಕನತ್ ಮೊದ
ಲಾದ ಎಂಟು ಪೃಥಿವೀಕರ್ಮವಾಚಕಶಬ್ದಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೧೩) ವಿಚರ್ಷಣೀ
ಎಂದರೆ ನೋಡುವವನು. ವಿಶೇಷೇಣ ಸರ್ವಸ್ಯ ದ್ರಷ್ಟ್ವಾ—ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನೋಡುವವನು ಎಂದು
ಈ ಶಬ್ದವು ಅಗ್ನಿ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ದೇವತೆಗಳ ಪರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವವನೂ, ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ (ಎಂದರೆ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರವೆಲ್ಲವನ್ನೂ) ನೋಡುವವನೂ ಆದ ಇಂದ್ರನು ಸಮಸ್ತದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದಲೂ ನನುಗೆ ಒದಗಬಹುದಾದ ಭಯವನ್ನು ನಿವಾರಣೆಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸದೀಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಸ ಆ ಗತ ಶ್ರುಣುತಾ ಮ ಇಮಂ ಹವಂ |

ಏದಂ ಬರ್ಹಿರ್ನಿ ಸೀದತ || ೧೩ ||

! ಪದಪಾಠಃ !

ವಿಶ್ವೇ | ದೇವಾಸಃ | ಆ | ಗತ | ಶ್ರುಣುತ | ಮೇ | ಇಮಂ | ಹವಂ |

ಆ | ಇದಂ | ಬರ್ಹಿಃ | ನಿ | ಸೀದತ || ೧೩ ||

! ಸಾಮಾನ್ಯಾಪ್ತಂ !

ಹೇ ವಿಶ್ವೇದೇವಾ ಆ ಗತ | ಇಹಾಗಚ್ಛತ | ಮೇ ಮದೀಯಮಿಮಂ ಹವಮಾಹ್ವಾನಂ ಶ್ರುಣುತ | ಇದಂ ಬರ್ಹಿರಸ್ಮಿನ್ಬರ್ಹಿಷ್ಯಾನ್ಸೀದತ | ಉಪವಿತತ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ !

ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಸಃ—ಎತ್ಯೇ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೇ | ಆ ಗತ—ಬನ್ನ | ಮೇ—ನನ್ನ | ಇಮಂ ಹವಂ—ಈ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು | ಶ್ರುಣುತ—ಕೇಳಿ | ಇದಂ ಬರ್ಹಿಃ—ಈ ಆಸನದ ಮೇಲೆ | ಆ ನಿಷೀದತ—ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ

! ಛಾಂದಸ್ !

ಎತ್ಯೇ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೇ, ನನ್ನ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಇಲ್ಲಿ ಬನ್ನಿ. ಈ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿ.

English Translation.

Universal gods, come hither; hear this my invocation; sit down upon this sacred grass.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಈ ಮುಕ್ತಿಯ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಮುಕ್ತಿಯುಗಳೂ ಸೇರಿ ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಮುಕ್ತಿಯುಗಳೂ ವೈಶ್ವದೇವತೆಗಳೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು ಎಂದರೆ ಈ ಮೂರು ಮುಕ್ತಿಯುಗಳಿಗೂ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೇ ದೇವತೆಯು.

ವಿಶ್ವೇ ದೇವತಾಃ—ಅಶ್ವಿನೌ ಮೊದಲಾದ ದೇವತಾವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೊದಲೊಂದು ನಾಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರು ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು. ಇವರು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ವಿಶೇಷದೇವತೆಗಳೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿರುವರು. ಕೆಲವರು ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಆದರೆ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಋಷಿಗಳು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಇತರ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ವರು ಈ ಋಷಿಗೆ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಬರೆದಿರುವರು— **ಅವಿತಾರೋ ವಾವನೀಯಾ ವಾಮನುಷ್ಯದೃತಃ ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ಇಹಾಗಚ್ಛತ ದತ್ತೇವಂತೋ ದತ್ತವತಃ ಸುತಮಿತಿ, ತದೇತದೇಕಮೇವ ವೈಶ್ವದೇವಂ ಗಾಯತ್ರಂ ತೃಚಂ ದಶತಯಾಷು ವಿದ್ಯತೇ ಯತ್ತ್ವ ಕಿಂಚಿದ್ವಹುದ್ಯವತಂ ತದ್ವೈಶ್ವ. ದೇವಾನಾಂ ಸ್ಥಾನೇ ಯುಜ್ಯತೇ ಯಾದೇವ ವಿಶ್ವಲಿಂಗಮಿತಿ ಶಾಕಪೂಣಿಃ** (ನ. ೧೨-೪೦) ಈ ಋಷಿ ಸ ಅರ್ಥ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಾವು ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಯಾಸ್ವರ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾಸ್ವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ದಂತೆ **ವಿಶ್ವೇದೇವಾಃ** ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದು; ಮತ್ತು **ವಿಶ್ವೇದೇವರಂದರೆ** ಆ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕಠಿಯಲ್ಲದವ ವಿಶೇಷದೇವತೆಗಳೆಂದು ಶಾಕಪೂಣಿ ಎಂಬುವರ ಮತವೆಂದು ಯಾಸ್ವರೇ ಹೇಳಿರುವರು ಆದುದರಿಂದ ಅವರ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವಿತ್ತೆಂದು ದೃಢವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಈಗ ಗೃಹ್ಯಾದಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಿರುವಂತೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಈ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಸಾಧಾರಣ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರಲ್ಲವೆಂದೂ ಇವರದೇ ಹದಿನೂರು ಜನರ ವಿಶೇಷ ಗುಂಪೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬರುವುದು. ಅನು ಹೇಗಾದರೂ ಇರಲಿ, ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ತೋರುವುದು.

ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು. ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿರುವ ೩೩ ಸೂಕ್ತಗಳಿವೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಮಿ. ಸಂ. ೧-೧೬೪ನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ೪೧ ಮುಕ್ತಗಳು ವಿಶ್ವದೇವತೆಗಳ ಪರವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ— ಮಿ. ಸಂ. ೧೦-೧೫೫ ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು—ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ವೃಕ್ಷಗಳು, ನದಿಗಳು, ಪರ್ವತಗಳು, ಗೋವುಗಳು, ಅಶ್ವಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಇತರ ದೇವತಾಕವಾದ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಒಟ್ಟು ೧೭ ಮುಕ್ತಗಳು ವಿಶ್ವೇದೇವತಾಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೇ ಈ ಮುಕ್ತಗಳಿಗೆ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮತ್ತು ಮಿ. ಸಂ. ೧೦-೧೫೫-೧ನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ವಸುರದ್ರಾದಿತ್ಯರೂ ಸೇರಿದಾರೆ.

ವಾಜಸನೇಯ ಸಂಹಿತೆಯ (ಶುಕ್ಲಯಜುರ್ವೇದ) ೨-೨೨ ನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು, ಆದಿತ್ಯರು, ವಸುಗಳು, ಮರುತ್ತು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಸೇರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು. ಅದೇ ಸಂಹಿತೆಯ ೩೩-೪೫ ರಿಂದ ೪೭ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ, ವಾಯು ಮತ್ತು ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಅರ್ಥವಣವೇದದ ೨೦-೬೨-೬ ನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳನ್ನು ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ಪರವಾದ ಅನೇಕ ಸೂಕ್ತಗಳು ಅರ್ಥವಣವೇದದಲ್ಲಿದೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಕೌಶೀಕತೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ೪-೧೪, ಗೋಪಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ೧-೨೦ ನೆಯ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವಿಶ್ವದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಸಂವೇದಿಸುವುದರಾಗಿದೆ. ಶಥಪಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ೩-೯-೨೬ ನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳೆಂದೂ, ಶ. ಬ್ರಾ. ೧೪-೨-೨-೩೨ ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾದಿಯಾಗಲೆಂದೂ ಶ. ಬ್ರಾ. ೭-೧-೧-೪ ರಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಗಳೆಂದೂ. ಶ. ಬ್ರಾ. :೨-೪-೪-೧೩ ರಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾಸ್ಥಿಗಳೆಂದೂ ಕರಿಯಲ್ಲುಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಕೈಶಿಕೀಯ ಅರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ (ಕೈ. ಅ. ೫-೧-೬) ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾಸ್ಥಿಗಳು ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲುಟ್ಟಿದಾರೆ.

ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವುಕಡೆ ಈ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ನಿರುಕ್ರದಲ್ಲಿ (ನಿ. ೧೨-೩೯) ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ ಎಂದಿದೆ. ನಿರುಕ್ರದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾದ ಯುಗಾಚಾರ್ಯ ರೆಂಬುವರು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂದರೆ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದಾರೆ. ನಿರುಕ್ರಕಾರರಾದ ಯಾಷ್ಕರು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಶಾಕಪುಣೇ ಎಂಬವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವರು. ಶೌನಕರು ತಮ್ಮ ಬೃಹದ್ದೇವತಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ (ಬೃ. ದೇ. ೨-೧೨೨ ರಿಂದ ೧೩೪ ತೋಟಗಳ) ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಹೇಳುವಾಗ, ವಿಶ್ವೇದೇವತಾ: ಎಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ಯಾಷ್ಕರು ಮತ್ತೆ ಶಾಂಡಿಲ್ಯರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುವರೆಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಶೌನಕರ ಮತವೂ ಅದೇ ರೀತಿ ಇದೆ.

ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಮುಕ್ತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂದರೆ ಅಸ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಮೂವತ್ತೊಂದು ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳು ಸೇರಿ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂದು ಕರಿಯಲ್ಲುವರೆಂಬುದಾಗಿ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದಾರೆ.

ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಪಂಡಿತರಲ್ಲಿ Langlois, Kaegi, Hopkins ಎಂಬವರು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದೂ Wilson, Griffith, Macdonell ಎಂಬವರು ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳು ಅಥವಾ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸುವರು.

ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ— ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವೇ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೆಂದರೆ, ಆ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಬಳಕೆಗೆ ಬಂತೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಅನೇಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೇ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪೆಂದು ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ ಯಾಷ್ಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾ ಭಿಪ್ರಾಯವಿತ್ತೆಂದು ಯಾಷ್ಕರ ನಿರುಕ್ರದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಬರ್ಮ:—ಪರಿಬರ್ದನಾತ್, ಪರಿಚ್ಛೇದನಾತ್—ವರ್ಧಿಗಳು ಒಂದೇ ಸಮನಾದ ಅಳತೆಗೆ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೆತ್ತಗಿರುವಂತೆ ಹರಲ್ಪಡುವುವು. ಇದರ ಮೇಲೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಂದು ಕೂಡುವಂತೆ

ಅಹ್ವಾನಿಸುವರು ಮತ್ತು ಹೋನುವಾಡುವ ಧೃತ ಹವಿಸ್ಸು ನೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಇದರ ಮೇಲೆ ಇಡುವರು ಈ ರೀತಿ ಹರಡಿರುವ ದರ್ಭೆಗೆ ಬರ್ಹಿಃ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಯಾಸ್ಕರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಕರು—

ಪ್ರಾಚೀನಂ ಬರ್ಹಿಃ ಪ್ರದಿಶಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ವಸ್ತೋರಸ್ಯಾ ವೃಜ್ಯತೇ ಅಗ್ರೇ ಆಹ್ವಾನಂ |
ವ್ಯೌ ಪ್ರಥತೇ ವಿತರಂ ವರೀಯೋ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಅದಿತಯೇ ಸ್ಯೋನಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೧-೪)

ಪ್ರಾಚೀನಂ ಬರ್ಹಿಃ ಪ್ರದಿಶಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ವಸನಾಯಾಸ್ಯಾಃ ಪ್ರವೃಜ್ಯತೇ ಅಗ್ರೇ ಆಹ್ವಾನಂ ಬರ್ಹಿಃ
ಪೂರ್ವಾಹ್ನೇ ತದ್ವಿಪ್ರಥತೇ ವಿತರಂ ವಿಕೀರ್ಣತರಮಿತಿ ವಾ ವಿಸ್ತೀರ್ಣತರಮಿತಿ ವಾ ವರಿಯೋ
ವರತರಮುರುತರಂ ವಾ ದೇವೇಭ್ಯಶ್ಚಾ ದಿತಯೇ ಚ ಸ್ಯೋನಂ | ಸ್ಯೋನಮಿತಿ ಸುಖನಾಮ
ಸ್ಯತೇರವಸ್ಯಂತೈತತ್ ಸೇವಿತವ್ಯಂ ಭವತೀತಿ ವಾ ||

(ನಿ. ೮-೯)

ಎಂಬ ಮೇಲಿನ ಋಕ್ಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಯಜ್ಞಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಹ್ವಾನಿತರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಆಸನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದರ್ಭೆಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಪದರದಂತೆ (ಮೆತ್ತಗಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಮೂರು ಪದರಗಳನ್ನು ಹಾಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವರು. ತ್ರಿವೃದ್ಧೈರ್ಹಿರ್ಭರ್ವತಿ ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವೂ ಇರುವುದು. ಈ ರೀತಿ ಆಸನಕ್ಕಾಗಿ ಹರಡಿರುವ ದರ್ಭೆಯ ಜೊರುಗಳಿಗೆ ಬರ್ಹಿಸ್ಸೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಬರ್ಹಿಶ್ಚೈಬ್ಧಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿರುವರು.

|| ಸಂಹಿತಾಶಾಃ ||

ತೀವ್ರೋ ವೋ ಮಧುಮಾ ಅಯಂ ಶುನಹೋತ್ರೇಷು ಮತ್ಸರಃ |

ಏತಂ ಪಿಬತ ಕಾಮ್ಯಂ || ೧೪ ||

|| ಪದವಾಃ ||

ತೀವ್ರಃ | ವಃ | ಮಧುಮಾನ್ | ಅಯಂ | ಶುನಹೋತ್ರೇಷು | ಮತ್ಸರಃ |

ಏತಂ | ಪಿಬತ | ಕಾಮ್ಯಂ || ೧೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ವಿಸ್ತೀ ದೇವಾಃ ತೀವ್ರಸ್ತೀವ್ರಮದೋ ಮಧುಮಾನ್ ರಸವಾನ್ ಮತ್ಸರೋ ಮದಕರಃ
ಸೋಮೋತ್ರಯಂ ವೋ ಯುಷ್ಮದರ್ಥಂ ಶುನಹೋತ್ರೇಷು ಗೃತ್ವಮದೇಪ್ಯಸ್ಮಾಸು ಸ್ಥಿತಃ | ಕಾಮ್ಯಂ
ಕಮನೀಯಮೇತಂ ಸೋಮಂ ಪಿಬತ ||

| ಶ್ರೀವಿವರಣೆ |

(ಎಳ್ಳೆ ನಿತ್ಯೇದೇವತೆಗಳೇ) ತೀವ್ರತೆ—ತೀವ್ರವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು | ಮಧುಮಾನ್—ರಸವತ್ತಾದುದು | ಮತ್ಸರತೆ—ಮದಕರವಾದುದು ಆದ | ಅಯಂ—ಈ ಸೋಮರಸವು | ವಸ—ನಿಮಗಾಗಿ | ಶುನಹೋತ್ರೇಷು—ಶುನಹೋತ್ರವಂಶಸ್ಥರಾದ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ (ಹಿಂದಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ) | ಕಾಮ್ಯಂ—ಹಿತಕರವಾದ | ಏತಂ—ಈ ಸೋಮ ರಸವನ್ನು | ಪಿಬತ—ಕುಡಿಯಿರಿ.

| ಛಾಂದಸ್ |

ಎಳ್ಳೆ ನಿತ್ಯೇದೇವತೆಗಳೇ, ತೀವ್ರವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು, ರಸವತ್ತಾದುದು, ಮದಕರವಾದುದು, ಆದ ಈ ಸೋಮರಸವು ನಿಮಗಾಗಿ ಶುನಹೋತ್ರವಂಶಸ್ಥರಾದ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹಿತಕರವಾದ ಈ ಸೋಮರಸ ವನ್ನು ಕುಡಿಯಿರಿ.

English Translation.

This sharp, savoury, exhilarating (beverage), is (prepared) for you by the Shunahotras; drink of it at your pleasure.

| ವಿವರಣೆ |

ತೀವ್ರತೆ—ತೀವ್ರವಾದಶಕ್ತಿ | ಬಹಳ ತೀವ್ರವಾಗಿ, ಬಹುಬೇಗನೆ ಅಥವಾ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮದವನ್ನು ಒಟ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಎಂದರ್ಥವು ತೀವ್ರತೆ ಸೋಮತೆ ಎಂದರೆ ಆಗತಾನೇ ಹೊಸದಾಗಿ ಹಿಂದಿರುವ ಸೋಮರಸವು. ಇದಕ್ಕೆ ಹಾಲು ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಆಶಿರವ್ಯುಗಳನ್ನು ಬೆರೆಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅದರ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು ಪಾನವಾಗದ ಕೂಡಲೇ ಬಹುಬೇಗ ಅಥವಾ ಅಧಿಕವಾದ ಮದವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಮಾಡುವ ಸೋಮರಸವು ಎಂದರ್ಥವಾಯಿತು.

ಮಧುಮಾನ್—ರಸವಾನ್ | ರಸವುಳ್ಳ, ಸಹಿಯಾದ ಅಥವಾ ರುಚಿಕರವಾದ ಎಂಬರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು.

ಮತ್ಸರತೆ—ಮದಕರತೆ | ಮದೀ ಹರ್ಷಗ್ನಾನಯೋಃ ಎಂಬ ಛಾತುನಿಂದ ನಿಸ್ಸನ್ನವಾದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮದವನ್ನು (ಹರ್ಷವನ್ನು) ಉಂಟುಮಾಡುವ ಎಂದರ್ಥವು.

ಕಾಮ್ಯಂ—ಕಾಮನೀಯಂ, ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯಂ | ಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ, ಎಲ್ಲರೂ ಇಷ್ಟಪಡುವ ಎಂದರ್ಥವು.

ಶುನಹೋತ್ರೇಷು—ಶುನಹೋತ್ರರೆಂದರೆ ಈ ಮಂದಲದ್ರವ್ಯವಾದ ಗೃತ್ಸಮದಮುಹಿ ಮತ್ತು ಅವನ ವಂಶಸ್ಥರು ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಿಗಳು ಎಂದರ್ಥವಾಯಿತು. ಗೃತ್ಸಮದನಿಗೆ ಶುನಹೋತ್ರನೆಂಬ ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣ ವೇನೆಂದರೆ, ಈ ಗೃತ್ಸಮದಮುಹಿಯು ಮೊದಲು ಅಂಗಿರಾ ಮುಹಿಗೋತ್ರೋದ್ಯವನಾದ ಶುನಹೋತ್ರನೆಂಬ ಮುಹಿಯ ವುತ್ರವಾಗಿದ್ದವು. ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವನು ಯಜ್ಞಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅಸುರರು ಬಂದು ಅವನನ್ನು ಎತ್ತಿ

ಕೊಂಡುಹೋದರು. ಗೃತ್ಸಮದನು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ಇಂದ್ರನು ಬಂದು ಇವನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತಂದನು. ಇಂದ್ರನ ಅಪ್ಪಣಿಯಿಂದಲೇ ಇವನಿಗೆ ಗೃತ್ಸಮದನೆಂಬ ಹೆಸರು ರೂಢಿಯಾಯಿತು. ಗೃತ್ಸಮದನೆಂದರೆ ಗೃತ್ಸಮದನವು; ಸ್ತುತಿ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಗೃಣಾತಿಥಾತುವಿನಿಂದ ಗೃತ್ಸ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಗೃತ್ಸಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೇಧಾವ (ಬುದ್ಧಿವಂತ) ಎಂದೂ ಹೆಸರು. ಮದನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹರ್ಷಾದಿಗಳು ಅಥವಾ ಹರ್ಷವುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥವು. ಗೃತ್ಸಶ್ಚಾಸೌ ಮದನಶ್ಚ ಗೃತ್ಸಮದನಃ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೃತ್ಸಮದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿವಂತನೂ ಹರ್ಷ ದಿಂದಿರುವವನೂ (ಹಸನ್ಮುಖಿ) ಆದ ಪುರುಷನೆಂದರ್ಥವು. ಮತ್ತು ಭೃಗುಕುಲದ ಶುನಕ ಅಥವಾ ಶೌನಕನ ಪುತ್ರನೆಂದು ಇವನ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಶೌನಕಮುಷಿಯ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಕಾತ್ಯಾಯನ ಮಹರ್ಷಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಮುಷ್ಯನುಕ್ರಮಣಿಕೆ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ನಾನಾಸೂತ್ರಗಳ ಮುಷಿಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ—

ತ್ರಮಗ್ನ ಇತಿ ಗೃತ್ಸಮದಃ ಶೌನಕೋ ಭೃಗುಶಾಂ ಗತಃ |

ಶೌನಹೋತ್ರೈಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತು ಯ ಅಂಗಿರಸ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ ||

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಎಂದರೆ ತ್ರಮಗ್ನೇ ದ್ಯೌಃಭಿಃ ಎಂಬ ಸೂಕ್ತದ ಮುಷಿಯಾದ ಗೃತ್ಸಮದನೆಂಬವನು ಅಂಗಿರಸರ ವಂಶಸ್ಥನಾದ ಶುನಹೋತ್ರನ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಜನಿಸಿದರೂ ಬಳಿಕ (ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ) ಭೃಗುಕುಲೋತ್ಪನ್ನ ವಾದ ಶುನಕನ ಪುತ್ರನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿರುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

~*~*~*~

| ಸಂಹಿತಾಶಾಃ |

ಇಂದ್ರೈಷ್ಟ್ಯೇಷ್ವಾ ಮರುದ್ಗಣಾ ದೇವಾಸಃ ಪೂಷರಾತಯ |

ವಿಶ್ವೇ ನುಮು ತ್ರುತಾ ಹವಂ || ೧೫ ||

| ಪದಪಾಠಃ |

ಇಂದ್ರೈಷ್ಟ್ಯೇಷ್ವಾಃ | ಮರುತ್ಯಗಣಾಃ | ದೇವಾಸಃ | ಪೂಷರಾತಯಃ |

ವಿಶ್ವೇ | ನುಮು | ತ್ರುತ | ಹವಂ || ೧೫ ||

| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಹೇ ಇಂದ್ರೈಷ್ಟ್ಯೇಷ್ವಾ ಇಂದ್ರಪುರೋಗಮಾ ಮರುದ್ಗಣಾ ಮರುತ್ಸಮೂಹರೂಪಾಃ ಪೂಷರಾತಯಃ ಪೂಷಾಮೋ ದೇವೋ ರಾಶಿರ್ದಾತಾ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಪೂಷರಾತಯೋ ದೇವಾಸ ಹೇ ದ್ಯೋತಮಾನಾ ದೇವಾ ವಿಶ್ವೇ ಸರ್ವೇ ಯೂಯಂ ನುಮು ಮದೀಯಂ ಹವಮಾಹ್ವಾನಂ ತ್ರುತ | ಕ್ರುತಾಃ || ಇಂದ್ರೈಷ್ಟ್ಯೇಷ್ವಾದಯಃ ಸಂಜೋಭನಾಂತಾಃ | ಋಗ್ವೇ. ೧-೨೩-೮ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ !

ಇಂದ್ರಜ್ಯೇಷ್ಠಾಃ—ಇಂದ್ರನೇ ಪ್ರಧಾನನಾಗಿ ಉಳ್ಳ | ಮರುದ್ಧೇಶಾಃ—ಮರುತ್ತುಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾದ | ಪೂಷರಾತಯಃ—ಧನಪ್ರದನಾದ ಪೂಷನ್ ಎಂಬ ದೇವತೆಯಿಂದ ಸಹಿತರಾದ | ವಿಶ್ವೇದೇವಾಸಃ—ಎಲೈ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೇ | ಮಮ—ನನ್ನ | ಹವಂ—ಆಹ್ವಾನವನ್ನು | ಕ್ತುತ—ಕೇಳಿಂ.

! ಭಾವಾರ್ಥ !

ಇಂದ್ರನೇ ಪ್ರಧಾನನಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಮರುತ್ತುಮೂಹಗಳಿಂದಲೂ ಧನಪ್ರದನಾದ ಪೂಷನೇಂಬ ದೇವತೆಯಿಂದಲೂ ಸಹಿತರಾಗಿರುವ ಎಲೈ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವು ನನ್ನ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಕೇಳಿಂ.

English Translation.

Maruts, of whom Indra is the chief; divinites, of whom Pushan is the benefactor; do you all hear my invocation.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಈ ಮಕ್ಕಳು ಪ್ರಥಮ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಮಕ್ಕಾಗಿ (ಮ. ಸಂ. ೧-೨೩-೨) ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು.

ಇಂದ್ರಜ್ಯೇಷ್ಠಾಃ—ಜ್ಯೇಷ್ಠಶಬ್ದಃ ಪ್ರಧಾನವಚನಃ | ಇಂದ್ರಃ ಪ್ರಧಾನಭೂತೋ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಇಂದ್ರಜ್ಯೇಷ್ಠಾಃ | ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯ, ಪ್ರಧಾನ ಎಂದರ್ಥವು. ಆದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಜ್ಯೇಷ್ಠಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನನ್ನು, ಪ್ರಧಾನನ್ನಾಗಿವುಳ್ಳ, ಇಂದ್ರನೇ ಮುಖಂಡನಾಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳು. ಎಂದರೆ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇಂದ್ರನೇ ನಾಯಕನು. Leader (Indra at their Heads) ಅವನನ್ನೇ ಮುಂದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಟಿರುವ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದರ್ಥವು.

ಪೂಷರಾತಯಃ—ಪೂಷಾಮ್ಯೋ ದೇವೋ ರಾಶಿರ್ವಾಕಾ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಪೂಷರಾತಯಃ | ರಾಶಿ ಎಂದರೆ ದಾತಾ, ಧನಪ್ರದನು. ಧನಪ್ರದನಾದ ಪೂಷನ್ ಎಂಬ ದೇವತೆಯಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಮರುದ್ಧೇಶಾಃ—ಮರುತ್ ಎಂಬ ದೇವಗಣದಿಂದ ಸಹಿತರಾದವರು ಎಂದರ್ಥವು. ಈ ಮರುದ್ಧೇಶಗಳು ಯಾರು? ಇವರ ಸ್ವರೂಪವೇನು? ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯಕವು.

ಮರುದ್ಧೇವತೆಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಪಾಖ್ಯಾನವಿರುವುದು. ಇವರಿಗೆ ರುದ್ರ ಪುತ್ರರೆಂದೂ ಹೇಳುವ ರೂಢಿಯಿರುವುದು. ಮರುತೋಽಸಿ ರುದ್ರಾ ಉಚ್ಯಂತೇ ಜನ್ಯಜನಕಯೋರಭೇದಾತ್ | ರುದ್ರಾಃ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ರುದ್ರ ಪುತ್ರರು. ತಂದೆಯ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಪುತ್ರನನ್ನು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆಯಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ನೈವಹಾರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಯಜನಕರಿಗೆ ಭೇದವು ಎಣಿಸಲ್ಪಡದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇಲ್ಲಿ ರುದ್ರ ಪುತ್ರರಾದ ಮರುದ್ಧೇವತೆ

ಗಳನ್ನು ರುದ್ರಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು. ಮರುತ್ಪುಗಳು ರುದ್ರಪುತ್ರರು ಹೇಗಾದರು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೪-೬ನೆಯ ಋಕ್ಯೆನ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪೂರ್ವೇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ರುದ್ರಸ್ಯ ಚ ಮರುತಾಂ ಸಿತ್ಯತೈವೇವಮಾಪ್ಯಾಯಿತೇ | ಪುರಾ ಕದಾಚಿದಿಂದ್ರೋಽಸುರಾನ್
ಜಿಗಾಯ | ತದಾನೀಂ ದಿತಿರಸುರಮಾತೇಂದ್ರಹನನಸಮರ್ಥಂ ಪುತ್ರೈಂ ಕಾಮಯಿಮಾನಾ
ತಪಸಾ ಭರ್ತುಃ ಸಕಾಶಾದ್ಭರ್ತುಂ ಲೇಭೇ | ಇಮಂ ವೃತ್ತಾಂತಮವಗಚ್ಛೆನ್ನಿಂದ್ರೋ
ವದ್ರಹಸ್ಯಃ ಸನ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪೋ ಭೂತ್ಯಾ ತಸ್ಯಾ ಉದರಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತಂ ಗರ್ಭಂ ಸಪ್ತಥಾ
ಬಿಭೇದ | ಪುನರಪ್ಯೇಕೈಕಂ ಸಪ್ತಖಂಡನುಕರೋತ್ | ತೇ ಸರ್ವೇ ಗರ್ಭೈಕದೇಶಾ
ಯೋನೇನಿರ್ಗತ್ಯಾರುದನ್ | ಏತಸ್ಮಿನ್ನವಸರೇ ಲೀಲಾರ್ಥಂ ಗಚ್ಛಂತಾ ಪಾರ್ವತೀ-
ಪರಮೇಶ್ವರಾಪಿಮಾನ್ ದದ್ಯತುಃ | ಮಹೇಶಂ ಪ್ರತಿ ಪಾರ್ವತೈವಮವೋಚಿತ್ | ಇಮೇ
ಮಾಂಸಖಂಡಾ ಯಥಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪುತ್ರಾಃ ಸಂಪದ್ಯಂತಾಮೇವಂ ತ್ವಯಾ ಕಾರ್ಯಂ ಮಯಿ
ಚೇತ್ಸಿಂಶ್ರೀತಸ್ಮಿತಿ | ಸ ಚ ಮಹೇಶ್ವರಸ್ತಾಸ್ತಮಾನರೂಪಾನ್ ಸಮಾನವಯಸಃ ಸಮಾನಾ
ಲಂಕಾರಾನ್ಪ್ರಾಪ್ಯಂತ್ಯಾ ಗೌರ್ಯೈ ಪ್ರದದೌ ತನೇಮೇ ಪುತ್ರಾಃ ಸಂಪ್ರತಿ | ಅತಃ
ಸರ್ವೇಷು ಮಾರುತೇಷು ಸೂಕ್ತೇಷು ಮರುತೋ ರುದ್ರಪುತ್ರಾ ಇತಿ ಸ್ತೂಯಂತೇ |
ರೌದ್ರೇಷು ಚ ಮರುತಾಂ ಸಿತಾ ರುದ್ರ ಇತಿ ||

ಎಂದರೆ—ಹಿಂದೆ ಒಂದಾನೊಂದುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಅಸುರರನ್ನು ಜಯಿಸಿದಾಗ ಅಸುರಮಾತೆಯಾದ ದಿತಿಯು ಇಂದ್ರನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾದ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿ, ತನ್ನ ಪತಿಯ ಸೇನೆಯಿಂದ ಗರ್ಭವತಿಯಾದಳು. ಇಂದ್ರನು ಈ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿದು ಮಾತೃಸೇವೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ನೆಪದಿಂದ ದಿತಿಯ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ತನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧ ಸಹಿತನಾಗಿ ದಿತಿಯ ಉದರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಆ ಗರ್ಭವನ್ನು ಮೊದಲು ಏಳುಭಾಗವಾಗಿಯೂ, ಅನಂತರ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನೂ ಮತ್ತೆ ಏಳು ಏಳು ಚೂರುಗಳನ್ನಾಗಿ ಎಂದರೆ ನಲವತ್ತೊಂಭತ್ತು ಚೂರುಗಳನ್ನಾಗಿ ಸೀಳಿದನು. ಇದರಿಂದ ಆ ಗರ್ಭದ ಚೂರುಗಳು ಉದರದಿಂದ ಹೊರಗಡೆಗೆ ಜಾಂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಅಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಲೋಕಾನ್ಮುಗ್ಧಕಲ್ಯಾಣಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪಾರ್ವತೀಪರಮೇಶ್ವರರು ನೋಡಿದರು. ಆಗ ಪಾರ್ವತಿಯು ಆ ಮಾಂಸಖಂಡಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಇವುಗಳೆಲ್ಲ (ಜೀವ) ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಜೀವಿಸುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡ ಕಾರಣ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಆ ನಲವತ್ತೊಂಭತ್ತು ಮಾಂಸಖಂಡಗಳೂ, ಒಂದೇ ಸಮನಾದ ರೂಪ, ಅಲಂಕಾರ, ವಯಸ್ಸು ಉಳ್ಳ ಪುತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಮತ್ತು ಇವರು ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ಎಂದು ಪಾರ್ವತಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಈ ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ಮರುತ್ಪುಗಳು ರುದ್ರಪುತ್ರರೆಂದೂ, ರುದ್ರನು ಮರುತ್ಪಿತನೆಂದೂ ಆಯಾಯ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಇಂದ್ರನೂ ಮರುತ್ಪುಗಳೂ ಇಬ್ಬರೂ ಬಹಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು. ಇವರು ಇಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿರಪೇಕ್ಷರಾಗಿರುತ್ತಾ ಒಬ್ಬರು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಆವೇಕ್ಷಿಸುವವರಲ್ಲವಾದರೂ ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಮರುತ್ಪುಗಳಿಗೂ ಇವು ಸ್ನೇಹವು ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮರುದ್ರೇವತೆ

ಗೊಡನೆ ಇರುವುದೂ, ಅವರೊಡನೆಯೇ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಹ್ವಾನಿತರಾಗಿರುವುದೂ, ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿರುವುದೂ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಮರುತ್ಯಾನ್—ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಮರುತ್ಯುಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸಾಹಚರ್ಯವು ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಮರುತ್ಯುಗಳಿಗೂ ಇರುವ ರಾಜಪ್ರಜಾಸಂಬಂಧವೂ, ಮರುತ್ಯುಗಳೊಡಗೂಡಿದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಮುಚ್ಚುಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸಿನ ಅರ್ಪಣೆಯೂ, ಮತ್ತು ವೃತ್ತಾಸುರನೊಡನೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಡೆಸುವಾಗ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಮರುತ್ಯುಗಳು ಸಹಾಯಮಾಡುವುದೂ ಸಂಹಿತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕಕಡೆ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇಂದ್ರನು ಮರುತ್ಯುಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಉಳಿದ ದೀವತೆಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಹೇಳುವ ಪೂರ್ವಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ಕತವಧ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಅತಿಥೇನ ನೈ ದೇವಾ ಇಷ್ಟಾಃ | ಶಾನ್ತಮದವಿಂದಶ್ಚೇ ಚತುರ್ಧಾ ವೃದ್ರವನ್ನ ಸ್ಯೋನ್ಯಸ್ಯ
ತ್ರಿಯಾತಿಹವನಾನಾ ಅಗ್ನಿವರ್ಸುಭಿಃ, ಸೋಮೋ ರುದ್ರೈರ್ವರಣಾ ಅದಿತ್ಯೈರಿಂದ್ರೋ
ಮರುದ್ಭಿವ್ಯಹಸ್ತತಿರ್ವಿಶ್ವೇದೇವೈಃ |

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೩-೪-೨-೧).

ಹಿಂದೆ ದೇವತೆಗಳು ಅತಿಥ್ಯಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದಾಗ ಅವರವರಲ್ಲೇ ವೈವನ್ಯವುಂಟಾಗಿ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಸೋಲಿಲಿಷ್ಟವಡದೇ ನಾಲ್ಕು ಗುಂಪುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದರು. ಅಗ್ನಿಯು ಮನುಗಳೊಂದಿಗೂ, ಸೋಮನು ರುದ್ರರೊಂದಿಗೂ, ವರುಣನು ಅದಿತ್ಯರೊಂದಿಗೂ, ಇಂದ್ರನು ಮರುತ್ಯುಗಳೊಂದಿಗೂ ಮತ್ತು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ಇತ್ತೀಚಿನತೆಗಳೊಂದಿಗೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಗುಂಪುಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಎಂಬ ಈ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದ್ರನು ಮರುತ್ಯುಗಳೊಡನೆ ಸಾಹಚರ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ ಅವರೊಡನೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೇ, ಇಂದ್ರನೇ ದೊರೆಯೆಂದೂ ಮರುತ್ಯುಗಳೇ ಪ್ರಜ್ಞೆಗಳೆಂದೂ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಹೇಳಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ—

ಕ್ಷತ್ರಂ ನಾ ಇಂದ್ರೋ ವಿಶೋ ಮರುತೋ ವಿಶಾ ನೈ ಕ್ಷತ್ರಿಯೋ ಬಲವಾನ್ ಭವತಿ |

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೪-೩-೩-೬).

ಇಂದ್ರನು ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳ ರಾಜನು, ಮರುತ್ಯುಗಳೇ ಪ್ರಜೆಗಳು. ಪ್ರಜೆಗಳ ಸಹಕಾರದಿಂದಲೇ ರಾಜನು ಕತ್ರಯುಕ್ತನನಾಗಿ ಆಗುತ್ತಾನೆಂದೂ ಮರುತ್ಯುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಇಂದ್ರನ ಪರಾಕ್ರಮ ವೃದ್ಧಿಯಾಯಿತೆಂದೂ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಈ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧವೂ, ಸಾಹಚರ್ಯವೂ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ಇಂದ್ರನನ್ನೂ, ಮರುತ್ಯುಗಳನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಕ್ರಮವೂ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಅನವದ್ವೈರಭಿಮ್ಯುಧಿರ್ಮುಖಃ ಸಹಸ್ತದರ್ಶತಿ |
ಗಣೈರಿಂದ್ರಸ್ಯ ಕಾಮ್ಯೈಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೬-೮).

ಮಂದ್ರಾಃ ಸುಜಿಹ್ವಾಃ ಸೈರಿಶಾರ ಆಸಥಿಃ ಸಂಮಿಶ್ನಾ ಇಂದ್ರೇ ಮರುತಃ ಪರಿಹೃಥಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೩೬-೧೧)

ಸ ನೋ ಮರುದ್ಧಿವ್ಯಪಥ ಶ್ರವೋಧಾ ಉಗ್ರ ಉಗ್ರೇಭಿಃ ಸ್ಥವಿರಃ ಸಹೋದಾಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೭೧-೫).

ಎಂಬಿವೇ ಮುಂತಾದ ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಮರುತ್ತುಗಳಿಗೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿನ ಆಹ್ವಾನವೂ ಹವಿಸ್ಸಿನ ಅರ್ಪಣೆಯೂ ಇದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಸಾಹಚರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಮರುತ್ವಾನ್ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವಿದೆ. ಮರುತ್ತುಗಳೊಡಗೂಡಿರುವ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಸಮಯಗಳೆಲ್ಲ ಲ್ಲಾ ಮರುತ್ವಾನ್ ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ ಯೆಂದು ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಬಂಧಸೂಚಕವಾದ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಮರುದ್ಧಿಃ ಸಹ ಯತ್ರೇಂದ್ರೋ ಮರುತ್ವಾಂಸ್ತತ್ರೇ ಸೋಽಭವತ್ |

(ಬೃ. ದೇ. ೪-೫೬)

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಅಂಬಿತಮೇ ನದೀತಮೇ ದೇವಿತಮೇ ಸರಸ್ವತಿ |

ಅಪ್ರಶಸ್ತಾ ಇವ ಸ್ತಸಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂಬ ನಸ್ಯಧಿ || ೧೬ ||

! ಪದಪಾಠಃ |

ಅಂಬಿತಮೇ | ನದೀತಮೇ | ದೇವಿತಮೇ | ಸರಸ್ವತಿ |

ಅಪ್ರಶಸ್ತಾಃ ಇವ | ಸ್ತಸಿ | ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ | ಅಂಬ | ನಃ | ಕೃಧಿ || ೧೬ ||

! ಸಾಮಾನ್ಯಭಾಷ್ಯಂ |

ಅಂಬಿತಮೇ ಮಾತೃಣಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೇ ನದೀತಮೇ ನದೀನಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೇ ದೇವಿತಮೇ ದೇವೀನಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೇ ಹೇ ಸರಸ್ವತಿ ಅಪ್ರಶಸ್ತಾ ಇವ ಧನಾಭಾವಾದಸಮೃದ್ಧಾ ಇವ ವಯಂ ಸ್ತಸಿ | ಭವಾಮಃ | ಅಂಬ ಹೇ ಮಾತಃ ಸರಸ್ವತಿ ನೋಽಸ್ಯಧ್ಯಂ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ ಧನಸಮೃದ್ಧಿಯಂ ಕೃಧಿ | ಕುರು | ಪ್ರಯಚ್ಛೇತ್ಯರ್ಥಃ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ಅಂಬಿತಮೇ—ಮಾತೃಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಛಾದವಳೂ | ನದೀತಮೇ—ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಛಾದವಳೂ | ದೇವಿತಮೇ—ದೇವತಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಛಾದವಳೂ ಆದ | ಸರಸ್ವತಿ—ಎಲೈ ಸರಸ್ವತಿಯೇ | ಅಪ್ರಶಸ್ತಾ ಇವ—ಧನಾಭಾವದಿಂದ ನಾವು ಪ್ರಶಸ್ತರಹಿತರಾದಂತೆ | ಸ್ತಸಿ—ಆಗಿದ್ದೇನೆ | ಅಂಬ—ಎಲೈ ಮಾತೆಯೇ | ನಃ—ನಮಗೆ | ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ—ಧನಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು | ಕೃಧಿ—ಉಂಟುಮಾಡು.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಮಾತೃಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ದೇವತಾತ್ಮರಲ್ಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಎಲೈ ಸರಸ್ವತಿಯೇ, ಧನಾ ಧಾನದಿಂದ ನಾವು ಪ್ರಶಸ್ತರಹಿತರಾದಂತೆ ಆಗಿದ್ದೇವೆ. ಎಲೈ ಮಾತೆಯೇ, ನಮಗೆ ಧನಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು.

English Translation-

Saraswathi, best of mothers, best of rivers, best of goddessess, we are, as it were, of no repute; grant us, mother, distinction.

। ವಿವೇಚನೆಯುಗಳು ।

ಅಂದಿತಮೇ, ನದೀತಮೇ, ದೇವಿತಮೇ—ಮಾತೃಣಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೇ, ನದೀನಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೇ, ದೇವೀನಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೇ—ಸಾಯಣರು-ತಮೇ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಅಂದಿತಮೇ— ಎಂದರೆ ತಾಯಿಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆಂದೂ, ನದೀನಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೇ—ನದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆಂದೂ, ದೇವೀನಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೇ—ಪ್ರೀದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆಂದೂ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದುವಿಧವಾದ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಸರಸ್ವತಿಯು ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆಂದೂ, ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆಂದೂ ಹೇಳುವಾಗ ಆ ಅರ್ಥವು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ತಾಯಿಯರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಳು ಎನ್ನುವಾಗ ಅನೇಕ ಮನುಷ್ಯರ ಅನೇಕ ತಾಯಿಯರೇ ಅಥವಾ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅನೇಕ ತಾಯಿಯಿರುವರೇ ಎಂಬ ಸಂಶಯವುಂಟಾಗುವುದು ಸಹಜವಷ್ಟೆ. ಅನೇಕ ಪುರುಷರಿಗೆ (ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಪುರುಷನಿಗೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ತಾಯಿಯಂತೆ) ಅನೇಕ ತಾಯಿಯರು ಇರುವುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯವು. ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅನೇಕಮಂದಿ ತಾಯಿಯರು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾನಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಾಯಿ ಯೆಂದರೆ ಆಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪೋಷಿಸಿ ಕಾಪಾಡುವವಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ವೃದ್ಧಿಮಾಡಿ ನಮಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವ ಧೂಮಿಯೂ, ಸಸ್ಯಪೋಷಣೆಗೆ ಅವಕೃತವಾದ ನೀರನ್ನು (ಕಾಲುನೆಗಳ ಮೂಲಕ) ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವ ನದಿಗಳೂ, ನಮಗೆ ಹಾಲನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕಾಪಾಡುವ ಗೋವೂ, ಹೆತ್ತ ತಾಯಿಯೂ, ನಮ್ಮ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಸ್ತ್ರೀದೇವತೆಗಳೂ (ಎಂದರೆ ದೇವತೆ ಯರು) ಇವರೆಲ್ಲರೂ ತಾಯಿಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಇವರುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಸರಸ್ವತಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆಂದು ಧಾಷ್ಠ್ಯ ಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸರಸ್ವತಿ ಅಪ್ಪಿತಸ್ತಾ ಇವ ಸ್ತುತಿ ಅಂಬ ನಃ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಕೃಧಿ-ಹೇ ಸರಸ್ವತಿ ನಯಂ ಧನಾಧಾನಾದ- ಸಮೃದ್ಧಾ ಇವ ಧನಾಮಃ | ತಸ್ಮಾತ್ ಹೇ ಅಂಬ ಅಸ್ತುಧ್ಯಂ ಧನಸಮೃದ್ಧಿಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಿ | ಎಲೈ ಸರಸ್ವತಿಯೇ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಧನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಯಾರೂ ಗೌರವಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ನಾವು ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಅರ್ಹರಾಗಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಎಲೈ ಮಾತೆಯೇ, ನಮಗೆ ನೀನು ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಧನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನಮ್ಮನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಗೌರವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸರಸ್ವತಿ—ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ಮುಗ್ಧೀದಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸರಸ್ವತೀಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿದುವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

- (1) ನದೀ—ಮು. ಸಂ. ೧-೧೪೨-೯; ೧-೧೬೪-೫೨; ೨-೨೦-೮. ಇತ್ಯಾದಿ
- (2) ನದಿಯ ಹೆಸರು—ಮು. ಸಂ. ೧-೨-೧೨; ೨-೧೪-೧೬; ೩-೨೩-೪; ೬-೪೧ ರಲ್ಲಿ ೪, ೭, ೧೦, ೧೧, ೧೩ ನೆಯ ಮುಕ್ತುಗಳು; ೬-೫೨-೬; ೬-೬೧-೨; ೭-೩೬-೬; ೭-೯೫-೧ ರ್ಲಿ ೨; ೭-೯೬-೧; ೮-೨೧-೧೬ ರ್ಲಿ ೧೮; ೧೦-೬೪-೯; ೧೦-೬೫-೧೩,
- (3) ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು—ಮು. ಸಂ. ೫-೪೩-೧೧; ೫-೪೬-೨; ೬-೪೯-೭; ೫-೫೦-೧೨; ೧೦-೧೬-೭; ೧೦-೨೦-೧೨.
- (4) ಆಕಾಶಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆ—(ಇಳಾ, ಭಾರತೀ, ಸರಸ್ವತೀ ಎಂಬ ಮೂವರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು) ಮು. ಸಂ. ೧-೧೮೮-೮.
- (5) ವಾಗ್ಗೀದೀ—ಮು. ಸಂ. ೨-೧-೧೧; ೩-೪-೮; ೩-೫೪-೧೩; ೫-೪೩-೧೨; ೭-೨೯-೫; ೭-೪೦-೩; ೯-೬೬-೩೨.

ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಅನೇಕ ಮಂತ್ರಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಆ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯು ಯಾರು ಅವಳ ಸ್ವರೂಪವೇನು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ನದೀವದ್ವೇವತಾ-ವಚ್ಛಿ ನಿಗಮಾ ಭವಂತಿ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದರೆ, ಸರಸ್ವತೀದೇವತಾಕವಾದ ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ನದಿಯೆಂದೂ ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೇವತೆಯೆಂದೂ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಸರಸ್ವತಿಯೆಂಬ ನದಿಯೇ ಓರ್ವ ದೇವತೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೇ ಅಥವಾ ದೇವತೆಯನ್ನೇ ನದಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೇ ಎನ್ನುವುದು ವಿಶದವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಸರಸ್ವತೀ ಎನ್ನುವುದು ನದೀ, ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳೆರಡನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಸರಸ್ವತಿಯು ಒಂದು ದೇವತೆಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ದೇವತೆ ಯಾರು ? ಅದರ ಸ್ವರೂಪವೇನು ? ಆ ದೇವತೆಯು ಸ್ವಾನಮಾನಗಳಾವುವು ? ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಮಂಜಸವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಸರಸ್ವತಿಯು ಒಂದು ನದಿಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ನದಿಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೆಂದೂ (ಈಗಿನ ಸರಸುತಿ the modern Sarsuti) ಅದನ್ನೇ ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೀಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನದೀ ಮೊದಲಾದ ಅಚೇತನ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯು ನಿಷಿದ್ಧವಲ್ಲವೇ ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ತಲೆದೋರುವುದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜೈಮಿನಿಮಹರ್ಷಿಯು ತನ್ನ ಮುಮಾಂಸ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಚೇತನೇಭ್ಯಃ ಭೌತಂಭಸಾತ್ (ಜೈ.ಸೂ. ೧-೨-೩೫) ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅಭಿಮಾನಿನಿವೇಶಿತಃ (ವೇ. ಸೂ. ೨-೧-೫) ಎಂಬ ವೇದಾಂತಸೂತ್ರವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಎಂದರೆ ವೇದಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕಕಡೆ ಅಚೇತನವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಬೋಧನೆಮಾಡಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಆ ಅಚೇತನವಸ್ತುಗಳ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

(భాగ గ. 380-381 బేజుగళన్న నోడి). ఆదుదరింద నదియందు స్తోత్రమూదిరువ రదేగల్లి ఆ నద్యభిమానిదేవతయిన్ని స్తోత్రమూదిరువుంది తిళియదేళు. ఈ సరస్వతీదేవతయి విశయదల్లి అనేళదు అనేళ విధవగా అభిప్రాయపడువరు—

- (1) పురాణాదిగల్లి సరస్వతీయందర వాగధిష్యాత్రి, శారదా, విద్యాస్వరూపితే, హంస వాహిని | వాగభిమానిదేవతయి, శారదా ఎంబ తేసరినింద ప్రసిద్ధళు, విద్యా స్వరూపితేయి హంసద మేలే కుళితిరువవళు ఆద దేవతావిశేషవేందు డేళ బ్రట్టరువుదు.
- (2) అథవా ఈ సరస్వతీదేవయి టువాధివిశేషవిశ్వళాద అదిత్యరూపళాగురువళేయి డేళువరు. టువాధియందరే సంధ్యాళాలవు. ఆదుదరింద సంధ్యాళాలప్రకాశయుక్త నాద అదిత్యనే సరస్వతీరూపదంది ఇల్లి స్తుతిసల్పట్టరువనేందు కలవర ముతవు.
- (3) సరఃశబ్దవు స్వ—సరి, సంతరిసు ఎంబ ధాతువినింద టుత్వన్నవారిది. సరః అస్యా అస్తి అథవా : సరః తేజోఢి యస్యా విద్యేతే నా సరస్వతీతి ధవతి ఎందరే తేజోఢిరూపినింద ప్రకాశివళాదుదరింద సరస్వతీ ఎందు డేవరు.
- (4) అథవా—ప్రాతేర్వాణాం ప్రవర్తికా, ప్రాణేనాం స్వాపరీత్యాగేన స్తోత్రితే వ్యవహారేషు ప్రవృత్తి తద్వాయమానతాయాః ప్రవృత్తేః, రాతౌ బే వాణాం నిరీఢళా రాతౌ ప్రాణేనాం నిలాయనిలినేనక్తేన సుప్తేమా నతయా శబ్ద విరామాత్ | ఏవం బే శబ్దస్య ప్రవర్తికా నివర్తికా చిత్వవ ర్లోళే సరస్వతీక్షేనే వ్యపదిత్యే నాన్యా|| ఎందరే ప్రాతఃళాలదల్లి ప్రాణేగు సద్రియింద ఎత్తరేగిందు వాతనాడువుదు వేదలదాద తమ్మ తమ్మ వ్యావార వ్యవహారాదిగల్లి తేదగరువవు. రాత్రిళాలదల్లి ప్రాణేగు సద్రియిల్లి అశక్తవారిగువారిగ డాశ నాడువుదు, శబ్దనాడువుదు వేదలదాద కర్మగళిల్లి వ్యవహారాదిగళింద విరామ వన్న డిందిరువవు. ఆదుదరింద మాతనాడువ అథవా శబ్దమాడువ విభారదల్లి ప్రవర్తనేనివర్తనేగళి కారణభదతళాగురువుదరింద ఈ వాగ్గీవతేగి సరస్వతీ ఎందు డేవరు.
- (5) డిందే డేళిచందే వాగ్మిప్రకాదిగళు ఈ దేవతేగి ఇరువుదరింద ఈ సరస్వతీదేవయి టువాఢిరూపితేయారిగువరు. ఆదుదరిందలే టువాదేవతేయి డేవరుగళాద సోన్యతా, సోన్యతావతి, సోన్యతావరీ దుదలదాద శబ్దగళ మధ్యదల్లి ఈ సరస్వతీదేవతేయి డేవరు ఇరువుదు. ఇల్లి సోన్యత శబ్దకే ప్రియవు, సక్యవు ఆద మాతుగళిందభవు.

ಇದರಿಂದ ಸರಸ್ವತೀದೇವತಾವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಬೃಹದ್ದೇವತಾಗ್ರಂಥಕರ್ತಾರಾದ ಶೌನಕರೂ ಇತರ ಗ್ರಂಥಕಾರರೂ ವಿಭವಿಭವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ಈಗ ಮುಗಿದದ್ದಲ್ಲಿ ಈ ಸರಸ್ವತೀಶಬ್ದವು ಯಾವಯಾವ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡೋಣ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂರು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದು (1) ಈಗ ನಾವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಅಂದಿತೆಮೇ ಎಂಬ ಮುಕ್ತು. (2) ಸರಸ್ವತೀ ದೇವತಾಕವಾದ ಇತರ ಮುಕ್ತುಗಳು. (3) ಈ ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಮುಷಿಗಳು ಮತ್ತು ಅವರ ವಂಶಸ್ಥರು. ಈ ಮೂರು ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ವಿಮರ್ಶಮಾಡುವೆವು—

ಮ. ಸಂ. ೧-೩ನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ೧೦, ೧೧, ೧೨ ನೆಯ ಮುಕ್ತುಗಳು ಸರಸ್ವತೀದೇವತಾಕಮಂತ್ರಗಳು. ೧೦, ೧೧ ನೆಯ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತೀ ನದಿಯನ್ನೇ ಒಂದು ದೇವತೆಯನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾದ ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ೧೦-೧೧ ನೆಯ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ವಾಗ್ದೇವತೆಯೆಂದೂ, ೧೨ ನೆಯ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತೀ ಎಂಬ ನದಿಯ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯೆಂದೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. Griffiths ಎಂಬ ಪಂಡಿತರು ಸರಸ್ವತಿಯೆಂದರೆ ವಾಗ್ದೇವತೆಯೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಆದರೆ ಸಾವಕಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ " ನೀರಿನಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ " ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗಲೂ ಅರ್ಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನದಿಯೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡುವಾಗಲೂ, ಸರಸ್ವತಿಯೆಂದರೆ ಒಂದು ನದೀ ಅಥವಾ ನದಿಯ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಆಧುನಿಕ ಪಂಡಿತರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಸರಸ್ವತಿಯೆಂದರೆ ಸಿಂಧೂ ನದಿಯೆಂದೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು. ಆದರೆ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ರಚಿಸಿದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಪುತ್ರನಾದ ಮಧುಚ್ಯಂದಮುಷಿಯ ಆಶ್ರಮವು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಈಗಿನ ಸರಸುತಿ ಎಂಬ ನದಿಯ ಪಶ್ಚಿಮ ದಡದ ಮೇಲೆ ಇತ್ತೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ (ಮಹಾಭಾರತ, ಶಲ್ಯಪರ್ವ, ಅಧ್ಯಾಯ ೪೩) ಈ ಸರಸುತಿ ಎಂಬ ನದಿಯನ್ನೇ ಮಧುಚ್ಯಂದಮುಷಿಯು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿರುವನೆಂದು ಊಹಿಸಲಸಕಾಶವಿದೆ. ೨ಕೆಂದರೆ, ಒಂದು ನದಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವಾಗ ತಾನು ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನದಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿಯೋ ದೂರದಲ್ಲದ್ದು (ಅದೇ ಹೆಸರಿನ) ಬೇರೊಂದು ನದಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯವೆಂದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತೀ ದೇವತಾಕವಾದ ಮು ಸಂ. ೨-೩೦-೪; ೨-೩೨-೪; ೨-೪೧-೧೭ ರಿಂದ ೧೮ ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶುನಹೋತ್ರನ ಪುತ್ರನಾದ ಗೃತ್ವಮದ ಎಂಬ ಮುಷಿಯೇ ರಚಿಸಿರುವನು. ಈ ಗೃತ್ವಮದಮುಷಿಯು ಅತ್ತಿಮುಷಿಯ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಯಿಂದ ಆರನೆಯ ತಲೆಯವನೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವುದು. (ಮೈಸೂರು ಗೌರ್ನಮೆಂಟ್ ಓರಿಯಂಟಲ್ ಲೈಬ್ರರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಂಟಾದ No. 25 ನೇ ಪ್ರವರ ಮತ್ತು ಗೋತ್ರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಾರ) ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಅತ್ತಿಯಿಂದ ಐದನೇ ತಲೆಯವನು. ಒಟ್ಟು ಎಂಟು ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಗೃತ್ವಮದಮುಷಿಯು ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದಾನೆ. ಮು. ಸಂ. ೨-೧-೧೧ ಮತ್ತು ೨-೩-೨ ನೆಯ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಇಡಾ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯರೊಡನೆ ಸ್ತುತಿಸಿದಾನೆ. ಮು. ಸಂ. ೨-೩೨-೫ ರಲ್ಲಿ ಈ ಮೂವರನ್ನು ಎಂದರೆ, ಇಡಾ, ಸರಸ್ವತೀ, ಭಾರತೀ ಎಂಬವರನ್ನು ಮೂರು ಮಂದಿ ದೇವತೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಾನೆ. ಮು. ಸಂ. ೨-೩೦-೪ ರಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಮರುತ್ರಗಳೊಡನೆ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದಾನೆ. ಮು. ಸಂ. ೨-೩-೨ ರಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಓರ್ವ ದೇವತೆಯನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದಾನೆ. ಮು. ಸಂ. ೨-೪೧ನೆಯ

ಸೂಕ್ತದ ೧೬ ನೆಯ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಬಹುದೊಡ್ಡ ನದಿಯೆಂದೂ, ಬಹುದೊಡ್ಡ ದೇವತೆಯೆಂದೂ ೧೮ ನೆಯ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮತಾವರೇ ಎಂದರೆ (ಮತ-ನೀರು) ಹೆಚ್ಚಾದ ನೀರುಳು ನದಿಯೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದಾನೆ. ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಹಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಬಹುದೊಡ್ಡ ನದಿಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸಿಂಧುನದಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅದು ಸಂಭವ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಕವಿಯು ಒಂದು ನದಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ದೇವತೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವಾಗ (ಅದು ಚಿಕ್ಕದು ಅಥವಾ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ) ಅದನ್ನು ಬಹುದೊಡ್ಡದೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವುದು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ಮ. ಸಂ. ೨-೨೦-೮ ನೆಯ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಈ ಗೃಹ್ಯಮದಮುಷಿಯು ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಶಿಡಿಲು ಮತ್ತು ಮಿಂಚಿನ ಅಧಿದೇವತೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿರುವನೆಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು. ಆದರೆ ಒಬ್ಬ ಮುಷಿಯು ಒಂದೇ ದೇವತೆಯನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಕಾರಣವಾಗಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಮ. ಸಂ. ೨-೨೨ ನೆಯ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಭರತಪುತ್ರರಾದ ದೇವಶ್ರವಾ ಮತ್ತು ದೇವನಾತರೆಂಬುವರು ಮುಷಿಗಳು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಗೋತ್ರ ಪ್ರವರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಮುಷಿಗಳ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ಪುತ್ರರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಭರತನು ಅತ್ರಿಯಿಂದ ಆರನೆಯ ತರೆಯವನೆಂದೂ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಏಳನೆಯ ತರೆಯವನೆಂದೂ, ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅತ್ರಿಯ ಮರಿಮಗನಾದ ಪುರೂರನವನ ವಂಶಸ್ಥರೆಂದೂ ಅದೇಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಇವರು ಮ. ಸಂ. ೨-೨೨-೪ ನೆಯ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ-

ನಿ ಶ್ವಾ ದಧೇ ವರ ಆ ಸ್ಯಥಿವ್ಯಾ ಇಳಾಯಾಸ್ಯದೇ ಸುದಿನತ್ವೇ ಅಹ್ನಾಂ |

ದ್ವಷದ್ವತ್ಯಾಂ ಮಾನುಷಾ ಆಪಯಾಯಾಂ ಸರಸ್ವತ್ಯಾಂ ರೇವದಗ್ನೇ ದಿದೀಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೨-೨೨-೪)

ಸರಸ್ವತೀನದಿಯು ಜತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಷದ್ವತೀ ಮತ್ತು ಆಪಯಾ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಎರಡು ನದಿಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ದ್ವಷದ್ವತಿಯು ಈಗಿನ ಚಿತ್ರಾಂಗಂಬ ನದಿಯು (the modern Chitrang, Chautag, or Chitang) ಆಪಯಾ ಎಂಬುವುದು ಈಗಿನ ಆಪಗಾ ಎಂಬ ನದಿಯು (the modern Apaga) ಈ ಎರಡು ನದಿಗಳೂ ಸರಸ್ವತಿಯ ನದಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಸರಸ್ವತಿಯು ಸಿಂಧುನದಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಮುಷಿಯ ಆಶ್ರಮವೂ ಸಹ (ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿರುವ) ಈ ಸರಸ್ವತೀನದಿಯ ಕಡೆಗೆ ದಡದಲ್ಲಿಯೇ ಇತ್ತೆಂದು ಈಚಿನ ಪರಿಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ (see Dey's Geographical Dic) ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅತ್ರಿ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಮುಷಿಗಳ ವಂಶಸ್ಥರ ಸಂಬಂಧವಾದುವು.

ಈ ಭರದ್ವಾಜ ಮತ್ತು ಅವರ ವಂಶಸ್ಥರ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿಮಿಶಮಾಡೋಣ. ಮ. ಸಂ. ೬-೪೯-೭;

೬-೫೦-೧; ೬-೫೨-೬ ಈ ಮೂರು ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೂ ಭರದ್ವಾಜಪುತ್ರನಾದ ಋಷಿಶ್ವಾ ಎಂಬುವನೇ ಮುಷಿಯು. ಈ ಮೂರು ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ಒಂದು ನದಿಯೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ರುದ್ರ, ವಿಷ್ಣು, ವಾಯು, ಪರ್ವಣ್ಯ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯ ಹೆಸರು ಘಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಸರಸ್ವತಿಯು ನದಿಯ ಹೆಸರೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಮುಷಿಯು, ಎರಡು ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ನದಿಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅದೇ ಮುಷಿಯು ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ನದಿಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಭರದ್ವಾಜರ ಆಶ್ರಮವು ಪ್ರಯಾಗದಲ್ಲಿ (Allahabad) ಇದ್ದಿತು. ಅದುದರಿಂದ ಭರದ್ವಾಜಪುತ್ರನಾದ ಋಷಿಶ್ವಾ ಎಂಬುವನು ಸಸ್ಯ

ಅತ್ರಮಕ್ಕೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನದಿಯನ್ನೇ ಸೋತ್ರವಾಡಿದಬೇಕು. ಭರದ್ವಾಜಮುಷಿಯ ಮ. ಸಂ. ೬-೬೧ ನೆಯ ಸೂತ್ರವೆಲ್ಲಾ (ಒಟ್ಟು ೧೪ ಮಕ್ಕುಗಳು) ಸರಸ್ವತೀ ವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಹಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವು ಸಿಂಧೂನದಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದೆಂದು ಕೆಲವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಪಂಡಿತರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಆದರೆ ಈ ಶಬ್ದಗಳು ಸರಸ್ವತೀನದಿಗೂ ಸಹ ಅನ್ವಯಿಸುವುದರಿಂದ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಆವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ವಿಳನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಮ. ಸಂ. ೭-೯-೫; ೭-೩೫-೧೧; ೭-೩೬-೬; ೭-೪೦-೩; ೭-೯೫; ೭-೯೬ ಈ ಮಕ್ಕುಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ವಸಿಷ್ಠನೇ ಮುಷಿಯು. ವಸಿಷ್ಠಮುಷಿಯ ಅತ್ರಮವು ರಾಜಪುಟನದಲ್ಲಿರುವ ಆರಾವಳಿವರ್ಷತದ ಅಬು ಎಂಬ ಬೆಟ್ಟದ (Mount Abu) ಸಮಾಪದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಮೊದಲನೆಯ ನಾಲ್ಕು ಮಂತ್ರಗಳೂ ಕಡೆಯ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳೂ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ನದಿಯೆಂದೇ ಹೇಳಿ ಸ್ತುತಿಸಿರುವವು. ಈ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಿಂಧುವಾತಾ ಮತ್ತು ಆಸಮುದ್ರಾತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಸಿಂಧೂನದಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದರಿಂದ ಸಿಂಧು ನದಿಯೇ ಈ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ಈ ವಿವಾದವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಒಂದು ನದಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ನದಿಯನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುವುದೂ, ಉತ್ತೇಜ್ಜೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದೂ ಅಸಂಭವವಲ್ಲ.

ಎಂಟನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಮ. ಸಂ. ೮-೨೧-೧೭ ಮತ್ತು ೧೮ ನೆಯ ಮಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಕಣ್ವಮುಷಿಯ ಧ್ವಜನಾದ ಶೋಭಿ ಎಂಬುವನು ಮುಷಿಯು. ಈ ಮುಷಿಯು, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರನೆಯ ರಾಜನು ಸರಸ್ವತೀನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞವನ್ನೂ ಆ ರಾಜನ ದಾಸಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿರುವನು. ಶಂಸಕರ ಬೃಹದ್ದೇವತಾಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ (೬-೫೮ ರಿಂದ ೬೨) ಈ ಚಿತ್ರರಾಜನು ಕರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸರಸ್ವತಿಯು ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವ ನದಿಯೇ ಆಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು,

ಪೂಷಾ ವಿಷ್ಣುರ್ಹವನಂ ಮೇ ಸರಸ್ವತೃವಂತು ಸಪ್ತೆ ಸಿಂಧವಃ |

ಅಶೋ ವಾತಃ ಪರ್ವತಾಸೋ ವನಸ್ವತಿಃ ಕೃಣೋತು ವೃಥಿವೀ ಹವಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೮-೫೪-೪)

ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪೂಷಾ, ವಿಷ್ಣು, ಸರಸ್ವತೀ, ಸಪ್ತೆ ಸಿಂಧವಃ (ವಿಳ ನದಿಗಳು) ಅಪಃ, ವಾತಃ, ಪರ್ವತಾಸಃ, ವನಸ್ವತಿಃ ವೃಥಿವೀ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯೂ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಅದರಂತೆಯೇ ಮ. ಸಂ. ೯-೬೭-೩೨ ರಲ್ಲಿ ಆ ಮಂತ್ರದ ಮುಷಿಯಾದ ವಸಿಷ್ಠ ಅಥವಾ ಪವಿತ್ರ ಎಂಬುವರು ಸರಸ್ವತೀಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ಒಂದು ದೇವತೆ ಅಥವಾ ನದಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಆಗಬಹುದು. ಮ. ಸಂ. ೧೦-೩೦-೧೨ ರಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯೆಂದರೆ ಯಾವ ನದಿಯೆಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಮ. ಸಂ. ೧೦-೬೪-೯ ರಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರದ ಮುಷಿಯಾದ ಗಯನೆಂಬುವನು (ಅತ್ರಿಮಹರ್ಷಿಯ ವಂಶಸ್ಥ) ಸಿಂಧೂ ಮತ್ತು ಸರಯೂ (Gogra) ನದಿಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು. ಮತ್ತು

ಇಮಂ ಮೇ ಗಂಗೆ ಯಮುನೇ ಸರಸ್ವತಿ ಶತುದ್ರಿ ಸ್ತೋಮಂ ಸಚಿತಾ ಪರುಷ್ಣಾತಿ |

ಅಸಿಕ್ವಾ ಮರುದ್ವೃಥೇ ವಿಶಸ್ತಯಾರ್ಜೀಕೀಯೇ ಕೃಣುಹ್ಯಾ ಸುಷೋಮಯಾ |

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೭೫-೫)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತೀನದಿಯು, ಗಂಗಾ (the Ganges) ಯಮುನಾ (the Jamna) ಶುತುದ್ರಿ (the Sutlej) ಪರುಷ್ಣಿ (the Ravi) ಅಸಿಕ್ವಿ (the Chinab) ವಿಶಸ್ತಾ (the Jhelam) ಮರುದ್ವೈಧಾ (the United Stream of the Jhelam and Chenab) ಆರ್ಜಕೀಯಾ (the Bias) ಮತ್ತು ಸುಸೋಮಾ (the Indus) ಎಂಬ ನದಿಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಸರಸ್ವತೀನದಿಯೇ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ನದಿಯೆಂದೂ ಸಿಂಧುನದಿಯಲ್ಲವೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಮೇಲಿನ ಮಕ್ಕಿರುವ ಸೂಕ್ತವೆಲ್ಲಾ ನದಿಗಳ ಪರವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಎಂದರೆ ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ನದಿಗಳೇ ದೇವತೆಗಳು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯಮೇಧಮುಷಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಸಿಂಧುಕ್ಷಿತ್ ಎಂಬವನು ಮುಷಿಯು.

ಸರಸ್ವತಿಯು ತಿಸ್ರೋ ದೇವ್ಯಃ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಮೂರು ಮಂದಿ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳೆಂದು ಆಪ್ತೀ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮಗ್ಗೇದಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಆಪ್ತೀಸೂಕ್ತಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ೧೦ ಸೂಕ್ತಗಳನೇ. ಶೌನಕರ ಅನುವಾಕಾನುಕ್ರಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸೂಕ್ತಗಳ ವಿವರವು ಈ ರೀತಿ ಇದೆ—

ಶ್ಲೋಕಸ್ಯಾಸ್ಯ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಂ ಸೂಕ್ತಾನಿ ಷಡ ವೈ ವಿಮಾಃ
 ನ ಆ ವಹಾಗ್ನಿ ಆ ವಹಾದ್ಯ ರಾಜಸೀತ್ಯಗ್ನಿರ್ನಿ ಚ
 ಸಮಿತ್ವಮಿತ್ಸು ಶೋಚಿಷೇ ಜುಷಸ್ಯ ವಿಕೃತಸ್ತಥಾ |
 ಇಮಾಂ ಮೇ ಅದ್ಯ ಮನ್ವಿಮಾ ಯಥರ್ಷಿಪಶ್ಚ ಆಪ್ತಿಯಃ |
 ವಸಿಷ್ಠಕನಕಾ ವಿನಾ ಸಮಿದ್ಧ ಸರ್ವಸತ್ತತಾ |
 ಜುಷಸ್ವಾದಿದ್ವಿತೀಯಯಾ ತನೂನಸಾದ್ವಿರೋಧಿತಾ |
 ಯಜುಃ ಕ್ರುತಾ ತಥಾಪ್ರತೇಃ ಸಮಿದ್ಧ ಸೂಕ್ತಮಧ್ಯತಃ |
 ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ಪತೋಃ ಸದಾ ಭವೇಯುರದ್ಯ ಮನ್ವಿಮಾಃ |
 ಇತೀರಿತಂ ಹಿ ಬಹ್ವೃಚೈರ್ಯಥರ್ಷಿ ವೇತಿ ಸೂತ್ರತಃ ||

ಸಂಖ್ಯೆ	ಸೂಕ್ತದ ಪ್ರಾರಂಭ	ಮಂದಲ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ತ	ಮಕ್ಕಂಖ್ಯೆ	ಸೂಕ್ತದ ಮುಷಿ
1	ಸುಸಮಿದ್ಯೋ ನ ಆವಹ	೧-೧೩	೧೨	ಮೇಧಾತಿಥಿ, ಕಾನ್ಯಾ
2	ಸಮಿದ್ಯೋ ಅಗ್ನಿ ಆವಹ	೧-೧೪೨	೧೩	ದೀರ್ಘತಮಾ ಚಿಚಿತ್ಯಃ
3	ಸಮಿದ್ಯೋ ಅದ್ಯ ರಾಜಸಿ	೧-೧೮೮	೧೧	ಅಗಸ್ಯೋ ಮೈತ್ಯಾಪರುಣಃ
4	ಸಮಿದ್ಯೋ ಅಗ್ನಿರ್ನಿಹಿತಃ	೨-೩	೧೧	ಗೃತ್ಸಮದಃ
5	ಸಮಿತ್ವಮಿತ್ಸುಮನಾ	೩-೪	೧೧	ಗಾಧಿನೋ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಃ
6	ಸುಸಮಿದ್ವಾಯ ಶೋಚಿಷೇ	೫-೫	೧೧	ವಸುತುತ ಆತ್ರೇಯಃ
7	ಜುಷಸ್ಯ ನಃ ಸಮಿಧಮಗ್ನೇ	೬-೨	೧೧	ಮೈತ್ಯಾವರುಣವರ್ಸಿಷಃ
8	ಸಮಿದ್ಯೋ ವಿಕೃತಸ್ತತಿಃ	೯-೫	೧೧	ಕಾತ್ಯಾಯೋನಿತೋ ದೇವರೋ ವಾ
9	ಇಮಾಂ ಮೇ ಅಗ್ನೇ ಸಮಿಧಂ	೧೦-೬೦	೧೧	ಸುಮಿದ್ಯೋ ವಾಧ್ಯುಕ್ತಃ
10	ಸಮಿದ್ಯೋ ಅದ್ಯ ಮನುಸೋ	೧೦-೧೧೦	೧೧	ಜಮದಗ್ನಿಭಾರ್ಗವಃ

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ನೆಯ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ಮತ್ತು ೧೩ ಮಕ್ಕುಗಳಿವೆ. ಮಕ್ಕು ಸೂಕ್ತಗಳೆಲ್ಲಾ ೧೧ ಮಕ್ಕುಗಳಿವೆ. ಈ ೧೧ ಮಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ದೇವತೆಗಳು ಈ ರೀತಿ ಇರುವರು—

೧	ನೆಯ ಪುಕ್ಕು—ಇಥ್ಯಃ ಸಮಿದ್ಧೋಽಗ್ನಿರ್ವಾ
೨	,, ತನೂನವಾತ್
೩	,, ಇಳಃ
೪	,, ಒರ್ಬಃ
೫	,, ದೇವೀದ್ವಾರಃ
೬	,, ಉಷಾಸಾನಶ್ವಾ
೭	,, ದೇವ್ಯಾ ಹೋತಾರೌ ಪ್ರಜೇತಸೌ
೮	,, ತಿಸ್ತ್ರೋ ದೇವ್ಯಃ ಸರಸ್ವತೀಫಾಭಾರತ್ಯಃ
೯	,, ತ್ವಷ್ಟಾ
೧೦	,, ವನಸ್ಪತಿಃ
೧೧	,, ಸ್ವಾಹಾಕೃತಯಃ

೧೨ ಪುಕ್ಕುಗಳಿರುವ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೆರಾಶಂಸಃ ಎಂಬ ದೇವತೆಯೂ ೧೩ ಪುಕ್ಕುಗಳಿರುವ ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೆರಾಶಂಸಃ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಃ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇತರ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ೧೧ ಪುಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ೧೨ ಮತ್ತು ೧೩ ಪುಕ್ಕುಗಳಿವೆ. ಮಿಕ್ಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಭಂದಸ್ಸು ಮತ್ತು ಪುಷಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ. ಪಶುಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು (ಸಮಿದ್ಧೋಽಗ್ನಿಃ) ಸ್ತುತಿಸುವಾದ ಪ್ರಯಾಜಹೋನು ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಈ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವರು. ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿಸ್ತ್ರೋ ದೇವ್ಯಃ ಎಂದರೆ ಇಳಾ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ತೋತ್ರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯವೇನೆಂದರೆ—ಅಗ್ನಿಯು ಭೂಮಿ, ಅಂತರಕ್ಷ, ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸಲ್ಪಡುವನು. ಭಾರತಿಯು ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ದೇವತೆಯು (ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯನು) ಸ್ವರ್ಗ (ದಿವ) ದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪವು. ಸರಸ್ವತಿಯು ಸಿಡಿಲುಮಿಂಚುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯೆಂದು ಅನೇಕ ಕಡೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸರಸ್ವತಿಯು ಅಂತರಕ್ಷ ದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪವು. ಇಳಾದೇವಿಯು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ (ಜನಗಳಿಗೆ) ಧನಾದಿಗಳನ್ನೂ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನೂ ಕೊಡುವವಳಾದುದರಿಂದ ಈ ದೇವತೆಯು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯರೂಪವು ಎಂದು ಈ ಇಳಾ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀಯರ ಸಂಕೇತವು. ಈ ಮೂವರು ದೇವತೆಗಳೂ ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆಗೆ ಬಂದು ಒರ್ಬಪ್ತರಣದ (ಹರಡಿರುವ ದರ್ಭೆಗಳ) ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪುಷಿಗಳು ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನಾಡಿವಾರೆ.

ಸರಸ್ವತಿಯು ನದಿಯಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ದೇವತೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪುಷಿಗಳು ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನಾಡಿರುವ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ.

- (1) ತಾನ್ವಿರ್ವಯಾ ನಿವಿದಾ ಹೂಮಾಹೇ ವಯಂ ಭಗಂ ಮಿತ್ರಮದಿತಿಂ ದಕ್ಷಮಸ್ಥಿಭಂ |
ಆರ್ಯಮಾಣಂ ವರುಣಂ ಸೋಮಮಸ್ಥಿನಾ ಸರಸ್ವತೀ ನಃ ಸುಭಗಾ ಮಯುಷ್ಕರಣ್ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೮೯-೩)

ಈ ಪುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ವಾಗ್ದೇವತೆ ಅಥವಾ ಶಿಡುಲುಮಿಂಚುಗಳ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯೆಂದಾಗಲಿ ಭಾವಿಸಿ ಲುಟ್ಟಿರುವುದು.

- (2) ಸರಸ್ವತೀ ಕೃಮುಷ್ಣಾ ಅವಿಧಿ ಮರುತ್ಪತ್ತೀ ದೃಷತೀ ಜೇಷ್ಠಿ ತಪೋನ್ |
(ಮ. ಸಂ. ೨-೩೦-೮)
- (3) ಸರಸ್ವತೀ ಕೃಣವನ್ ಯಜ್ಞ ಯಾಗೋ ಧಾತಾ ರಯಿಂ ಸಹವೀರಂ ತುರಾಸಃ |
(ಮ. ಸಂ. ೩-೫೪-೧೩)

ಈ ಮಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ನದೀ ಎಂದಾಗಲೀ ಶಿಡುಲುಮಿಂಚುಗಳ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯೆಂದಾಗಲೀ ಧಾವಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

- (4) ದಮೂನಸೋ ಅಪಸೋ ಯೇ ಸುಹಸ್ತಾ ವೃಷ್ಣಃ ಸತ್ಪಿರ್ನದ್ಯೋ ವಿಭೃತಪ್ರಾಃ |
ಸರಸ್ವತೀ ಬೃಹದ್ವಿವೋತ ರಾಶಾ ದಿಶಸ್ಯಂತೀರ್ವರಿವಸ್ಯಂತು ತುಭ್ರಾಃ |
(ಮ. ಸಂ. ೫-೪೨-೧೨)
- (5) ಅ ನೋ ದಿವೋ ಬೃಹತಃ ಪರ್ವತಾದಾ ಸರಸ್ವತೀ ಯಜತಾ ಗಂತು ಯಜ್ಞಂ |
(ಮ. ಸಂ. ೫-೪೩-೧೧)
- (6) ಉಥಾ ನಾಸಕ್ಯಾ ರುದ್ಯೋ ಅಧ ಗ್ನಾಃ ಪೂಷಾ ಭಗಃ ಸರಸ್ವತೀ ಜುಷಂತ |
(ಮ. ಸಂ. ೫-೪೬-೨)

ಈ ಮೂರು ಮಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರಸ್ವತಿಯು ಶಿಡುಲುಮಿಂಚುಗಳ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯು. Griffith ಎಂಬವರು ಈ ಮೂರು ಮಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಸಿಂಧು ಅಥವಾ ಸರಸ್ವತೀ ಎಂಬ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ನದಿಯೆಂತಲೂ, ೨-೩ನೆಯ ಮಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಯೆಂತಲೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುವರು. K. C. ಚಟ್ಟನಾಥಯ್ಯ ಎಂಬವರು ೧-೨ನೆಯ ಮಕ್ಕಗಳು ಸಿಂಧುನದಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಈ ಮೂರು ಮಕ್ಕಗಳೂ ಅತ್ತಿ ಮುಷಿಯ ವಂಶಸ್ಥರಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಮಕ್ಕಗೆ ಅತ್ತಿ ಅಥವಾ ಅತ್ತಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಘಾಮನಿಂಬನೂ, ಎರಡನೆಯ ಮಕ್ಕಗೆ ಅತ್ತಿಯೂ, ಮೂರನೆಯ ಮಕ್ಕಗೆ ಅತ್ತಿಯ ವಂಶಸ್ಥನಾದ ಪ್ರತಿಕ್ಷತ್ರನೆಂಬವನೂ ಮುಷಿಗಳು. ಎರಡನೆಯ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದಲೂ (ದಿವಃ) ಮೇಘ ಮಂಡಲದಿಂದಲೂ (ಪರ್ವತಾದಾ) ಆಹ್ವಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಪತ್ನೀಃ ಎಂಬ ಕಲ್ಪವಿರುವುದರಿಂದ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನೂ, ಇತರ ನದಿಗಳನ್ನೂ ಇಂದ್ರನ ಪತ್ನಿಯರನ್ನಾಗಿ ಧಾಪ್ಯಕಾರರು ಧಾವಿಸಿರುವರು.

- (7) ಅಗ್ನಿರಿಂದ್ಯೋ ವರುಣೋ ವಿತ್ಯೋ ಅರ್ಯಮಾ ವಾಯುಃ ಪೂಷಾ ಸರಸ್ವತೀ
ಸತೋಷಸಃ |
(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೬೫-೧)
- (8) ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಸಃ ಕೃಣವನ್ ವಚಾಂಸಿ ಮೇ ಸರಸ್ವತೀ ಸಹ ಧೀಭಿಃ ಪುರಂಧ್ರಾಃ |
(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೬೫-೧೩)

ಈ ಎರಡು ಮಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರಸ್ವತಿಯು ಮಗ್ಗೇದವತೆಯು;

(9) ಯತ್ಸುರಾಮಂ ವ್ಯಸಿಬಃ ಶಬ್ದೇಭಿಃ ಸರಸ್ವತೀ ಶ್ವಾ ಮುಖವನ್ನಭಿಷ್ಠುಷ್ |

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೩೧-೫)

ಈ ಋಕ್ಯೆನ್ನಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ಇರುವಂತೆ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸರಸ್ವತಿಯು ತಿಡಿಲುಮಿಂಚುಗಳ ಅಭಿಮಾನದೀವತೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು

(10) ಗರ್ಭಂ ದೇಹಿ ಸಿನೀವಾಲಿ ಗರ್ಭಂ ದೇಹಿ ಸರಸ್ವತಿ |

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೮೪-೨)

ಇಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ವಾಗ್ವೇದತೆಯೆಂದೇ ಹೇಳುವುದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿರುವುದು

ಸರಸ್ವತೀನದಿಯು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತೆಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವೆ. ಈ ವಿವರಣೆಯು (1) R. D. Oldham in Journal of Asiatic Society Bengal 1886 page 322 (2) C. F. Oldham, Journal of Royal Asiatic Society 1893, page 51 (3) Maps of the Cambridge History of India Vol. I Ancient India (4) Maps of Punjab published by the Surveyor-General of India (5) Ancient India as described by Magasthenes and Arrian ಎಂಬ ಭಾಷಣಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಸರಸ್ವತೀನದಿಯು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ನದಿಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಹಿಮಾಲಯ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿರುವ ಸಿರ್‌ಮೂರ್ (Sismur) ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೂ ಸ್ವಲ್ಪ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೂ ಹರಿಯುವುದು. ಇದರ ಉದ್ಭವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಐದು ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ತೊರೆಗಳು (ನೀರು ಹರಿಯುವ ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳಗಳು) ಸೇರಿ ಈ ನದಿಯಾಗಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹರಿದಿರಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಪಂಚಜಾತಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬೇಕು. ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಹಿಂದೆ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟವ್ಯತೀ ಎಂಬ ನದಿಯು (the modren Chitrang) ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಹರಿದು ಬಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಸೇರುವುದು. ಆ ಪಯಾ ಎಂಬುದು ದೃಷ್ಟವ್ಯತೀ ಉಪನದಿಯು. ಆ ಕಾಲದ ಸರಸ್ವತಿಯು ಈಗಿನ ಸರಸ್ವತಿನದಿಯ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿತ್ತು. (ಮರಳುಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಅನೇಕವೇಳೆ ಬದಲಾಯಿಸುವುವು.) ಈಗಿನ ಸರಸ್ವತಿನದಿಗೆ ಮಾರ್ಕಂಡಾ (Markand) ಮತ್ತು ಗಗ್ಗರ್ (Ghaggar) ಎಂಬ ಸಣ್ಣ ನದಿಗಳು ಸೇರುವುವು. ಬಳಿಕ ಸರಸ್ವತಿಯು ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸಿ ಕಡೆಗೆ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುವುದು. ಈಗಿನ ಹಾಕ್ರ (Hakra) ಎಂಬ ಒಣಗಿಹೋಗಿರುವ ನದಿಯ ಪಾತ್ರವೇ ಆಗಿನ ಸರಸ್ವತೀ ನದಿಯ ಪಾತ್ರವಾಗಿರಬೇಕು. ಅದು ಈಗಿನ (Sutlej) ಎಂಬ ನದಿಯೊಡನೆ ಸಂಗಮವಾಗಿ ಸಿಂಧುನದಿಯಲ್ಲಿ ಏಕೈಕವಾಗಿರಬಹುದು. ಅಥವಾ ನೇರವಾಗಿ ಸಿಂಧುನದಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಬಹುದು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಿಂಧು ನದಿಯು ಈಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಬಹುಮೂರ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿತ್ತು ಮತ್ತು (Rann of Kach) ಎಂಬ ಕೊಲ್ಲಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಿತ್ತು. ಮ್ಯಾಕ್ಸ್ ಮುಲ್ಲರ್ (Max Muller) ಎಂಬಾತನು ಮು. ಸಂ. ೨-೯೫-೨ ನೆಯ ಋಕ್ಯೆನ್ನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಆ ಸಮುದ್ರಾತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥದ ಮೇಲೆ ಈ ಸರಸ್ವತೀನದಿಯು ನೇರವಾಗಿ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ನದಿಯು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರಲು ಮೊದಲು ಮರಳುಕಾಡಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ನದಿಯು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಮೊದಲೇ ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ

ಇಂಗ್ಲೋಗರಬಹುದು (See Muir's Sanskrit Texts Vo. II page 393) ಈ ರೀತಿ ನದಿಯು ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಗ್ಲೋದ ವಿಚಾರದ ವರ್ಣನೆಯು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ (ವನಪರ್ವ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾ ವರ್ಣನೆ) ಮತ್ತು ಮನುಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ (೧-೨೧) ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಈಗಿನ ಸರಸುತಿ ನದಿಯೇ ಹಿಂದಿನ ಸರಸ್ವತೀನದಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

! ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯ !

ತ್ರೇ ವಿಶ್ವಾ ಸರಸ್ವತಿ ತ್ರಿತಾಯೂಷಿ ದೇವ್ಯಾಂ |

ಶುನಹೋತ್ರೇಷು ಮತ್ಸ್ಯ ಪ್ರಜಾಂ ದೇವಿ ದಿದಿಧಿ ನಃ || ೧೭ ||

! ಪದವಾಕ್ಯ !

ತ್ರೇ ಇತಿ | ವಿಶ್ವಾ | ಸರಸ್ವತಿ | ತ್ರಿತಾ | ಆಯೂಷಿ | ದೇವ್ಯಾಂ |

ಶುನಹೋತ್ರೇಷು | ಮತ್ಸ್ಯ | ಪ್ರಜಾಂ | ದೇವಿ | ದಿದಿಧಿ | ನಃ || ೧೭ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ !

ಹೇ ಸರಸ್ವತಿ ದೇವ್ಯಾಂ ದ್ಯೋತಮಾನಾಯಾಂ ತ್ರೇ ಶ್ವಯಿ ವಿಶ್ವಾ ವಿಶ್ವಾನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಾಯೂಷ್ಯಾಣ್ಯಾನಿ | ಆಯೂಃ ಸೂನತೇತ್ಯೆನ್ನಾಮಸು ಪಾಶಾತ್ | ತ್ರಿತಾ | ಆತ್ರಿತಾನಿ | ಸಾ ಶ್ವಂ ಶುನಹೋತ್ರೇಷು ಗೃತ್ವಮದೇಕ್ಷ್ಯಾಸು ವಿಷಯೇಷು ಮತ್ಸ್ಯ | ಸೋಮಪಾನೇಶ ತ್ವಶ್ಯ | ಕಿಂಚ ಹೇ ದೇವಿ ಸರಸ್ವತಿ ಸೋಸ್ಯಭ್ಯಂ ಪ್ರಜಾಂ ದಿದಿಧಿ | ಪುತ್ರಾನ್ನೇಹ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ !

ಸರಸ್ವತಿ—ಎಲೈ ಸರಸ್ವತಿಯೇ | ದೇವ್ಯಾಂ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ | ತ್ರೇ—ನಿನ್ನಲ್ಲಿ | ವಿಶ್ವಾ—ಸಮಸ್ತವಾದ | ಆಯೂಷಿ—ಆನ್ವಗಳು | ತ್ರಿತಾ—ಆಶ್ರಯಿಸಿವೆ | ಶುನಹೋತ್ರೇಷು—ಶುನಹೋತ್ರ ವಂಶಸ್ಥರಾದ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ | ಮತ್ಸ್ಯ—ಸೋಮಪಾನದಿಂದ ತೃಪ್ತಳಾಗು | ದೇವಿ—ಎಲೈ ಮಾತಿಯೇ | ನಃ—ನಮಗೆ | ಪ್ರಜಾಂ—ಪುತ್ರರನ್ನು | ದಿದಿಧಿ—ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಡು |

! ಭಾವಾರ್ಥ !

ಎಲೈ ಸರಸ್ವತಿಯೇ, ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಸಮಸ್ತವಾದ ಅನ್ನಗಳೂ ಆಶ್ರಯಿಸಿವೆ. ಸೋಮಪಾನ ವನ್ನು ಮಾಡಿ ನೀನು ಶುನಹೋತ್ರವಂಶಸ್ಥರಾದ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಳಾಗು, ನಮಗೆ ಪುತ್ರಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕೊಡು.

English Translation.

In you, Saraswathi, who are divine, all existences are collected : rejoice, goddess, amongst the Shunahotras, grant us, goddess, progeny.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ಬಹಳವಾದ ಅನ್ನವುಳ್ಳವಳೆಂದೂ, ಅದುದರಿಂದ ಗೃತ್ವಮದಮುಷಿಯೂ ಮತ್ತು ಅವನ ವಂಶಸ್ಥರೂ ಅರ್ಪಿಸುವ ಸೋಮಪಾನದಿಂದ ತೃಪ್ತಳಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿ ಸಂಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಆಯೋಷಿ—ಆಯುಃ ಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೯) ಅನ್ನವೆಂದೂ ಆಯುಷ್ಯೆಂದೂ ಎರಡುವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಶಾನಹೋತ್ರೇಷು—ಗೃತ್ವಮದಮುಷಿ ಮತ್ತು ಇವನ ವಂಶಸ್ಥರು ಎಂದರೆ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಸಂಬಂಧಿಗಳು, ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ. ಈ ಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನಾವು ಈ ಸೂತ್ರದ ೧೪ ನೆಯ ಮುಕ್ತಿಯ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಇನಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಸರಸ್ವತಿ ಜುಷಸ್ವ ವಾಜಿನೀವತಿ |

ಯಾ ತೇ ಮನ್ನ ಗೃತ್ವಮದಾ ಋತಾವರಿ ಪ್ರಿಯಾ ದೇವೇಷು ಜುಹ್ವತಿ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಇನಾ | ಬ್ರಹ್ಮ | ಸರಸ್ವತಿ | ಜುಷಸ್ವ | ವಾಜಿನೀವತಿ |

ಯಾ | ತೇ | ಮನ್ನ | ಗೃತ್ವಮದಾಃ | ಋತಾವರಿ | ಪ್ರಿಯಾ | ದೇವೇಷು | ಜುಹ್ವತಿ || ೧೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ವಾಜಿನೀವತ್ಯೆವಂತಿ ಮುತಾವರ್ಯುಧಿಕವಂತಿ ಹೇ ಸರಸ್ವತಿ ಇಮೇಮಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಹವೀಂಷಿ ಜುಷಸ್ವ | ಸ್ವೀಕುರು | ಯಾ ಯಾನಿ ಮನ್ನ ಮನನೀಯಾನಿ ದೇವೇಷು ಪ್ರಿಯಾ ದೇವಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ತುಥ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಾಣಿ ದೇವೇಷು ಪ್ರಿಯಾಣಿ ನಾ ತೇ ತೃದರ್ಥಂ ಗೃತ್ವಮದಾ ಜುಹ್ವತಿ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ।

ವಾಜಿನೀವತಿ—ಅನ್ನ ಯುಕ್ತಳೂ | ಋತಾವರಿ—ಉದಕಯುಕ್ತಳೂ ಆದ | ಸರಸ್ವತಿ—ಎಲೈ ಸರಸ್ವತಿಯೇ | ಯಾ—ಯಾವ ಹವಿಸ್ಸುಗಳು | ಮನ್ಮ—ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದು | ದೇವೇಷು—ದೇವತೆಗಳಿಗೆ | ಪ್ರಿಯಾ—ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾಗಿದೆಯೋ (ಆದುದರಿಂದಲೇ) | ತೇ—ನಿನ್ನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ | ಗೃತ್ವಮದಾ—ಗೃತ್ವಮದರಾದ ನಾವು | ಜುಹ್ವತಿ—ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆಯೋ ಅಂತಹ | ಇಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ—ಈ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು | ಜುಹ್ವಂತಿ—ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸೇವಿಸು.

। ಛಾಂದಸ್ ।

ಅನ್ನ ಯುಕ್ತಳೂ, ಉದಕಯುಕ್ತಳೂ ಆದ ಎಲೈ ಸರಸ್ವತಿಯೇ, ಯಾವ ಹವಿಸ್ಸುಗಳು ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದು ದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಅವರ ನಡುವೆ ಅತಿಶಯಳಾದ ನಿನಗೂ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾಗಿದೆಯೋ ಅವನ್ನು ಗೃತ್ವಮದರಾದ ನಾವು ನಿನ್ನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸೇವಿಸಿ ತೃಪ್ತಳಾಗು.

English Translation.

Saraswati, abounding in food, abounding in water, be propitiated by these oblations, which the Gritsamadas offer as acceptable to you, and precious to the gods.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ವಾಜಿನೀವತಿ—ವಾಜಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅನ್ನ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು (ನಿ. ೩-೯) ಆದುದರಿಂದ ವಾಜಿನೀವತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ನವುಳ್ಳವಳು ಎಂದರ್ಥವು.

ಬ್ರಹ್ಮ—ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದವು ಅನ್ನ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು (ನಿ. ೩-೯) ಆದುದರಿಂದ ನಾವು ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಎಂದರ್ಥವು. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ವಿಶವಚನದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಇಮಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಹುವಚನಾರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ವಿಧವಾದ ಪ್ರಯೋಗವು ಎಂದರೆ ವಚನವಿಧಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದು.

ಮನ್ಮ—ಮನನೀಯಾನಿ | ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಹ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿರುವ ವಿಧಿವಿಷಯಗಳೇ ಅನ್ವಯಿಸುವುವು.

ಗೃತ್ವಮದಾ—ಗೃತ್ವಮದಮುಷಿ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಂಬಂಧಿಗಳು. ಈ ಸೂತ್ರದ ೧೪ನೆಯ ಮುಕ್ತಿಸೆ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಶುನಹೋತ್ರೇಷು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬರಿಯವು ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

ಋತಾವರಿ—ಋತಶಬ್ದವು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೪) ಯಜ್ಞನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಠಿತ

ವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಋತಮಿತ್ಯಾದಕನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯಕಂ ಭವತಿ (ನಿ. ೨-೨೫) ಎಂದೂ ಸತ್ಯಂ ವಾ ಯಜ್ಞಂ ವಾ (ನಿ. ೪-೧೯) ಎಂದೂ ನಿರ್ವಚನವಿದೆ. ಪ್ರಕೃತಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಋತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉದಕವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಸರಸ್ವತೀ ನದಿಯು ಬಹೂದಕವುಳ್ಳವಳು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಶಾಖಾ ||

ಪ್ರೇತಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಶಂಭುವಾ ಯುವಾಮಿದಾ ವ್ಯಣೀಮುಹೇ |

ಅಗ್ನಿಂ ಚ ಹವ್ಯವಾಹನಂ || ೧೯ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಪ್ರೇತಾಂ | ಯಜ್ಞಸ್ಯ | ಶಂಭುವಾ | ಯುವಾಂ | ಇತ್ | ಅ | ವ್ಯಣೀಮುಹೇ |

ಅಗ್ನಿಂ | ಚ | ಹವ್ಯವಾಹನಂ || ೧೯ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಯಾಗಸ್ಯ ಶಂಭುವಾ ಸುಖಸಂಪಾದಕೇ ಹವಿರ್ಧಾನೇ ಅನೇನೇ ತದ್ರೂಪೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾ ವಾ ಪ್ರೇತಾಂ | ಉತ್ತರವೇದೀಃ ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಗಚ್ಛಂತಾಂ | ಅಥ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕೃತಃ | ಯುವಾಮಿತ್ ಯುವಾಮೇವಾವ್ಯಣೀಮುಹೇ | ಪ್ರಾರ್ಥಯಾಮುಹೇ | ಹವ್ಯವಾಹನಮಗ್ನಿಂ ಚಾವ್ಯಣೀಮುಹೇ | ಅಗ್ನಿರತ್ರ ನಿಪಾತಭಾಗಿತಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಯಜ್ಞಸ್ಯ—ಯಜ್ಞಸ್ಯೈ | ಶಂಭುವಾ—ಕ್ಷೇಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು | ಪ್ರೇತಾಂ—(ಉತ್ತರವೇದಿಯ ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗಕ್ಕೆ) ಹೋಗಿ ಸೇರಲಿ (ಎಲೈ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೇ) | ಯುವಾಂ ಇತ್—ನಿಮ್ಮನ್ನೇ | ಅ ವ್ಯಣೀಮುಹೇ—ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ. ಹವ್ಯವಾಹನಂ—(ದೇವತೆಗಳಿಗೆ) ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ವಹಿಸುವ | ಅಗ್ನಿಂ ಚ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಉತ್ತರವೇದಿಯ ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಸೇರಲಿ ಎಲೈ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೇ, ನಾವು ನಿಮ್ಮನ್ನೂ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸವಾಹಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

May the two, (Heaven and Earth), who confer good fortune upon the sacrifice, proceed (to the altar); for, verily, we implore you both (to come), as well as Agni, the bearer of oblations.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮುಕ್ತಾಯ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಮುಕ್ತಾಯಗಳ ಹವಿಧಾರ್ಣವೇ ಎಂಬ ಸೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ತರುವ ಎರಡು ಗಾಡಿಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅವುಗಳ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಾದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ೧೯ ಮತ್ತು ೨೧ ನೆಯ ಮುಕ್ತಾಯಗಳಲ್ಲಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಶಬ್ದವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ೨೦ ನೆಯ ಮುಕ್ತಾಯದಲ್ಲಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸಂದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹವಿಧಾರ್ಣವೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಯರು—ಹವಿಧಾರ್ಣವೇ | ಹವಿಷಾಂ ನಿಧಾನೇ ಎಂದೂ, ಮರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು— ಹವಿಷಾಂ ನಿಧಾನೇ ಸೋಮಾಸ್ತಯೋರ್ವಿಧೇಯಂತೇ ಎಂದೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ನಿ. ೯-೩೬) ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸೋಮಕೃತಿಯು ಕಾನಂತರ ಸೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ವಂಶವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆಗೆ ತರುವ ಎರಡು ಗಾಡಿಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅಥವಾ ಸೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ಇಡುವುದರಿಂದ ಇವಕ್ಕೆ ಹವಿಧಾರ್ಣವೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದರ್ಥವು.

ಈ ಗಾಡಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನವಂಶದ ಯಜ್ಞವೇದಿಯ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ತಂದು ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬಿಡುವರು. ಇವುಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಯ ಉತ್ತರವೇದಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕರ್ಮವು ಹವಿಧಾರ್ಣವಪ್ರವಾಹಣ ಅಥವಾ ಹವಿಧಾರ್ಣವಪ್ರತರ್ಧನ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಈ ಕರ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹವಿಧಾರ್ಣವನ್ನು ಅಥವಾ ತದಭಿಮಾನ ದೇವತೆಗಳಾದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು ಈ ಮೂರು ಮುಕ್ತಾಯಗಳಿಂದ (ಈ ಸೂತ್ರದ ೧೯, ೨೦, ೨೧ ನೇ ಮುಕ್ತಾಯಗಳು) ಸ್ತುತಿಸುವರು. ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಹವಿಧಾರ್ಣವಪ್ರವಾಹಣವೆಂಬ ಕರ್ಮವು ಐತರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

|| ಸೋಮಪ್ರವಾಹಕರ್ಮದ ಪೂರ್ವಪೀಠಿಕೆ ||

ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸೋಮವು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದಿತು. ಅದನ್ನು ತರಲು ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಇರುವಾಗ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಶೈಲವಸ್ತ್ರಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ವ್ರತ ಪುತ್ರಿಯನ್ನು ತರಿಸಿ ಅದನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ತಂದಿತು. ಅದನ್ನು ತರುತ್ತಿರುವಾಗ ವಾರಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ಆ ಸೋಮವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ತನ್ನಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅದನ್ನು ಅವನಿಂದ ತರುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆಂದು ದೇವತೆಗಳು ಯೋಚಿಸಿ ಗಂಧರ್ವನು ಪ್ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ ಕಾಮಾಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳವರಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯ ಅಸಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಸೋಮವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವಾಗ್ವೇದಿಯ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿಸಿ, ವಾಗ್ವೇದಿಯ ಸುಂದರಪ್ರೀತಿಯಾಗುವಂತೆಯೂ ಅವಳನ್ನು ಗಂಧರ್ವನಿಗೆ ಮಾರಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಸೋಮವನ್ನು ತರುವಂತೆಯೂ ನಿಷ್ಕರ್ಷಮಾಡಿದರು. ಅವರಂತೆ ವಾಗ್ವೇದಿಯ ಸುಂದರ ಪ್ರೀತಿಯ ಆಶಾಂವನ್ನು ಧರಿಸಲು ಅವಳನ್ನು ಗಂಧರ್ವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಸೋಮವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದರು. ಸೋಮವು ದೇವತೆಯ ವಶವಾದ ಮೇಲೆ ಸುಂದರ ಪ್ರೀತಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ವಾಗ್ವೇದಿಯು ಏಕೆಯ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಗಂಧರ್ವನಿಂದ

ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಬಂದು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಅಲಾಗಾಯಿತು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ಕೊಂಡುತರುವುದು ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಸೋಮಕ್ರಯಣವೆಂಬ ಕರ್ಮವು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ನಡೆಯುವುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಸೋಮಲತೆಗಳು ಎತ್ತರವಾದ ಪರ್ವತ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವುದರಿಂದ (ಮೂಜನತವೆಂಬ ಪರ್ವತವು: ಸೋಮಲತೆಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು) ಅವನ್ನು ತರಬೇಕಾದರೆ ಬಹಳ ಶ್ರಮವಾಗಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ದ್ರವ್ಯದ ಅತಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮವನ್ನು ಸಹಿಸಿ ಪರ್ವತಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೋಮವನ್ನು ತಂದವರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಸೋಮವನ್ನು ಗಂಧರ್ವನು ಅಪಹರಿಸಿದಾಗ ಅದು ಅವನಲ್ಲಿ ಮೂರು ರಾತ್ರಿಗಳವರೆಗೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಸೋಮವೂ ಮೂರು ರಾತ್ರಿಗಳ ವರೆಗೆ ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. (ಈ ವಿಷಯವೆಲ್ಲವೂ ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ತೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ) ಸೋಮಕ್ರಯಣಾನಂತರ ಅದನ್ನು ಹವಿರ್ಧಾನವೆಂಬ ಎಸಡು ಗಾಡಗಳಲ್ಲಿ ತಂದು ಯಜ್ಞಶಾಲೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಚೀನನಶದ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವರು. ಆ ಸೋಮವನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉತ್ತರವೇದಿಯ ಬಳಿಗೆ ತರುವ ಕರ್ಮಾಂಗವೇ ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅಕ್ರಮವು ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿರುವಂತೆ (ಐ. ಬ್ರಾ. ೩-೧೨) ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಪ್ರಾಚ್ಯಾಂ ವೈ ದಿಶಿ ದೇವಾಃ ಸೋಮಂ ರಾಜಾನಮಕ್ರೀಣಂಸ್ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಾಚ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಕ್ರೀಯತೇ | ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಯಜ್ಞನಾಡಿದಾಗ ಸೋಮವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನನಶದ (ಯಜ್ಞವೇದಿಯ) ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕೊಂಡುತಂದರು. ಆದುದರಿಂದ ಈಗಲೂ ಸೋಮವನ್ನು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಿಂದಲೇ ಕೊಂಡು ತರಬೇಕು.

ತಂ ತ್ರಯೋದಶಾನ್ಮಾಸಾದಕ್ರೀಣಂಸ್ತಸ್ಮಾತ್ತ್ರಯೋದಶೋ ಮಾಸೋ ನಾನುವಿದ್ಯತೇ ನ ವೈ ಸೋಮವಿಕ್ರಯ್ಯನುವಿದ್ಯತೇ ಸಾಪೋ ಹಿ ಸೋಮವಿಕ್ರಯಾ |

ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂವತ್ಸರಕ್ಕೆ ಹದಿಮೂರು ತಿಂಗಳುಗಳಿದ್ದವು. ದೇವತೆಗಳು ಸೋಮವನ್ನು ಹದಿಮೂರನೇ ಮಾಸಾಭಿವಾನಿಯಿಂದ ಕೊಂಡುಕೊಂಡರು. ಈಗ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರನೇ ಮಾಸವಿಲ್ಲ. ಹನ್ನೆರಡೇ ಮಾಸಗಳಿರುವುವು. ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಮಾಸವೆಂಬ ಹದಿಮೂರನೇ ಮಾಸವಿದ್ದರೂ ಅದು ಯಾವ ಶುಭಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳುವ ರೂಢಿ ಇಲ್ಲ. ಸೋಮವಿಕ್ರಯಮಾಡುವುದು ಬಹಳ ಪಾಪ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಸೋಮವಿಕ್ರಯ ಮಾಡುವ ಪುರುಷನೂ ಪಾಪಿಸ್ತನು. ಅವನೊಡನೆ ಯಾವ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ವ್ಯವಹಾರಗಳೂ ನಡೆಯಲನಕಾರವಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಶ್ರುತಿಯು—ಅಸ್ಮೇ ಜ್ಯೋತಿಃ ಸೋಮವಿಕ್ರಯಂತಿ | ಇತಿ ತಮಃ ಎಂದರೆ ಪಾಪವು. ಸೋಮವಿಕ್ರಯಮಾಡುವವನ ಜ್ಯೋತಿಃ ಎಂದರೆ ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿ ಸೋಮವನ್ನು ಕೊಂಡು ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದು. ಸೋಮವಿಕ್ರಯಮಾಡುವವನಿಗೆ ಪಾಪವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದು ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವ ಅರ್ಥವು ಸೋಮಕ್ರಯಾನಂತರ ಅದನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನನಶದ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ತರುವಾಗ ಎಂಟು ಬುಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪರಿಷಬೇಕೆಂಬ ವಿಧಿ ಇರುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಇರುವುದು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ—

ತಸ್ಯ ಕ್ರೀಡತಸ್ಯ ಮನುಷ್ಯಾನಧ್ಯುಪಾವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ದಿಕೋ ವೀರ್ಯಾಣೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ
ವೃದ್ಧೀದಂಸ್ತಸ್ಯೇಕಯಿರ್ಚಾನಾರುರುತ್ತಂತ ತಾನಿ ನಾಶಕ್ವುಂವಸ್ತಾನಿ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ತಾನಿ
ತಿಸ್ತುಭಿಸ್ತಾನಿ ಚತಸ್ರುಭಿಸ್ತಾನಿ ಪಂಚಭಿಸ್ತಾನಿ ಷಡ್ಭಿಸ್ತಾನಿ ಸಪ್ತಭಿಸ್ತಾನಿ ವಾರುಂಧತ
ತಾನ್ಯುಷ್ಠಾಭಿರವಾರುಂಧತಾನ್ಯುಭಿರಾತ್ಮವತ ಯದನ್ಯುಭಿರವಾರುಂಧತಾನ್ಯುಭಿರಾತ್ಮವತ
ತದನ್ಯುಪಾವಮಪ್ತತ್ವಮುತ್ಕು ತೇ ಯದ್ಯುತ್ಕಾಮಯತೇ ಯ ಏವಂ ವೇದ |

ಸೋಮವನ್ನು ಕೊಂಡುತಂದ ಮೇಲೆ ಅದು ಮನುಷ್ಯರ (ಯಜಮಾನರ) ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಅದರ ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯ
ಗಳು ಕುಗ್ಗಿಹೋದವು. ಎಂದರೆ ಸೋಮಕ್ಕೆ ಇರಬೇಕಾದ (ಸೋಮವಾನಮಾಡಿದವರಿಗೆ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ)
ಬಲಪ್ರದಾನ ಚಕ್ರಾರಾಧೀಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪಟುತ್ವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇವೆಲ್ಲವೂ ನಷ್ಟವಾಯಿತು. ಆಗ
ಆ ಯಜಮಾನರ ಆ ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳು ಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ದಿಗ್ವಂಧನಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು
ಮುಕ್ತನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿ ನೋಡಿದರು. ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅನಂತರ, ಎರಡು ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಬಳಕ,
ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು, ಐದು, ಆರು, 'ಏಳನವರಿಗೆ ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ನೋಡಿದರೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅನಂತರ
ಎಂಟು ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಲು, ಬಂಧಿಸಲು, ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಎಂಟು ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ
ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದುದರಿಂದ ಅಷ್ಟ ಎಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು (ಅಶ್ವ ವ್ರಾತೌ) ಇಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಯವಾಗುವುದು.
ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದ ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು.

ತಸ್ಮಾದೇತೇಷು ಕರ್ಮಸೃಷ್ಟಾವನೂಚ್ಯಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ವೀರ್ಯಾಣಾಮವರುಧ್ಯೈಃ
(ಐ. ಬ್ರ. ೩-೧೨)

ಆದುದರಿಂದ ಈ ಸೋಮಪ್ರವಾಹಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೋತೃವು ಎಂಟು ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪಠಿಸಬೇಕು.
ಒಳಗೆ ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯಗಳು (ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳು) ನಾಶವಾಗದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟಲು
ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪೂರ್ವಪೀಠಿಕೆಯು ಸಮಾಪ್ತವು.

ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣವೆಂಬ ಕರ್ಮ

(ಸೋಮವನ್ನು ಸ್ವಾತಿನವಂತ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆಯ ಸಮಾಪದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ
ಉತ್ತರವೇದಿಯ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ತರುವ ಕರ್ಮ)

ಇವನರಿಗೂ ಈ ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾದ ಮುಕ್ತುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು
ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಈಗ ಅಧ್ಯಯನವು ಹೋತೃವನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿ ಪ್ರೈವಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವನು.

ಸೋಮಾಯ ಕ್ರೀತಾಯ ವೈರೇಹ್ಯಮಾಣಾಯಾನುಬ್ರೂ ೩ ಹೀತ್ಯಾಹಾರ್ಷಯುಃ |

ಈಗ ಅಧ್ಯಯನವು ಹೋತೃವನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿ ಎಚ್ಚೆ ಹೋತೃವೇ, ಸೋಮಾಯ ಕ್ರೀತಾಯ ವೈರೇಹ್ಯಮಾಣಾಯಾನು-
ಬ್ರೂ ೩ ಹಿ-ಎಂದರೆ ಕ್ರಿಯಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ ಸೋಮವನ್ನು ಉತ್ತರವೇದಿಯ ಬಳಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು

ಹೋಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸುವ ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣವೆಂಬ ಈ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವುದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಹೇಳುವನು.

ಭದ್ರಾದಭಿ ಶ್ರೇಯಃ ಪ್ರೇಹೀತ್ಯನ್ವಹ |

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಹೋತ್ಯವು ಭದ್ರಾದಭಿ ಶ್ರೇಯಃ ಪ್ರೇಹಿ ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಈ ಮಂತ್ರವು ಮುಗ್ಧೀದಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಲ್ಲ. ತೈತ್ತಿರೀಯಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಆ ಮಂತ್ರವು—

ಭದ್ರಾದಭಿ ಶ್ರೇಯಃ ಪ್ರೇಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತತಿಃ ಪುರ ಏತಾ ತೇ ಆಸ್ತು |

ಅಥೇಮವಸ್ಯ ವರ ಆ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಆರೇ ಶತ್ನೂನ್ ಕೃಣುಹಿ ಸರ್ವವೀರಃ ||

(ತೈ. ಸಂ. ೧-೨-೩-೩)

ಎಂದು ಇರುವುದು ಇದರ ಅರ್ಥವು ಈ ರೀತಿ ಇರುವುದು—ಎಲೈ ಸೋಮನೇ, ಮಂಗಳಕರವಾದುದೂ, ಕ್ರಯದೀಶವಾದುದೂ ಆದ ಈ ಭೂಲೋಕದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಮವಾದ ಪ್ರಾಚೀನವಂಶದೇಶಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಹೊರಡು. ಆ ರೀತಿ ಹೋಗುವ ನಿನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತತಿಯು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾಗಿ ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ಹೋಗುವನು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಪೃಥಿವೀ ಸಂಭವವಾದ ದೇವಯಜನಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೀನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸು. ಅನಂತರ ಸರ್ವರಿಗಿಂತಲೂ ಶೂರನಾದ ನೀನು ಪಾಪಿಷ್ಠರಾದ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞವಿದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ಸಮಸ್ತ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ ದೂರವಾಗಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು. ಎಂದರೆ ಅವರನ್ನು ದೂರವಾಗಿ ಹೊರಟು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು, ಎಂದು ಈ ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥವು. ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರಥಮ ಪಾದದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಅಯಂ ನಾವ ಲೋಕೋ ಭದ್ರಸ್ತಸ್ಮಾದಸಾವೇವ ಲೋಕಃ ಶ್ರೇಯಾನ್ ಸ್ವರ್ಗಮೇವ ತಲ್ಲೋಕಂ ಯಜಮಾನಂ ಗಮಯತಿ |

ಪ್ರಥಮ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಈ ಭೂಲೋಕವು ಮಂಗಳಕರವಾದುದು. ಆದರೆ ಈ ಲೋಕಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಯಃಪ್ರದವಾದುದು. ಈ ಮಂತ್ರಪಠನವು ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಅಂತಹ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದು.

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತತಿಃ ಪುರ ಏತಾ ತೇ ಆಸ್ತುತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮೈನಾಸಾ ಏತತ್ಪುರೋಗವಮು-
ಕರ್ಣ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾದ್ರಿಪ್ಯತಿ ||

ಅನಂತರ ಹೋತ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತತಿಃ ಪುರಾ ಏತಾ ತೇ ಆಸ್ತು ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತತಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಬಹುತ್ವಜನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಬಹುತ್ವಜನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾಗಿರುವನು. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿಸುವ ಯಜ್ಞಕರ್ಮವು ಸರ್ವಥಾ ಕೆಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕಲ್ಯಾಣ ಪ್ರದವಾಗಿ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನೈದುವುದು.

ಅಥೇಮವಸ್ಯ ವರ ಆ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಇತಿ ದೇವಯಜನಂ ವೈ ವರಂ ಪೃಥಿವ್ಯೈ ದೇವಯಜನಂ
ವಿದ್ಯನಂ ತದವಸಾಯಯತ್ಕಾರೀ ಶತ್ಕೂನ್ಯೈಋಹಿ ಸರ್ವವೀರ ಇತಿ ದ್ವಿಪಂತಮೇವಾನ್ಯೈ
ಶತ್ಕಾಪ್ತಾನಂ ಭ್ರಾತೃವ್ಯಮಪಭಾಧತೇಽಧರಂ ಪಾದಯತಿ |

ಈಗ ಮೂರನೇ ಪಾದವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು—ಅಥೇಮವಸ್ಯ ವರ ಆ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಎಂಬುವುದು ಮೂರನೆಯ ಪಾದವು. ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪ್ರದೇಶವೆಂದರೆ ದೇವಯಜನ ಪ್ರದೇಶವು. ಈ ಮೂರನೇ ಪಾದವನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಸೋಮವು ಪೃಥಿವೀ ಸಂಬಂಧವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ದೇವಯಜನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಇನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವಾದ ಅರೇ ಶತ್ಕೂನ್ಯೈಋಹಿ ಸರ್ವವೀರಃ ಎಂಬುದನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಯಜಮಾನನನ್ನು ದ್ವೀಪಿಸುವ ಪಾಪರೂಪವಾದ ಶತ್ರುವನ್ನು ಓಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಹೋತೃವು ಈ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಕೆಡಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಶತ್ರುವನ್ನು ಓಡಿ ಆ ಶತ್ರುವು ನಿಶ್ಚಕ್ರವಾದ (ಬಹಳ ಕೀಳಾದ) ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವನು.

ಸೋಮ ಯಾಸ್ತೇ ಮಯೋಭುವ ಇತಿ ತ್ವಚಿಂ ಸೌಮ್ಯಂ ಗಾಯತ್ರಮನ್ವಾಹ ಸೋಮೇ ರಾಜನಿ

ಶ್ರೋಹ್ಯಮಾಣೇ ಸ್ವಯೈವೈನಂ ತದ್ವೇವತಯಾ ಸ್ತೇನ ಭಂದಸಾ ಸಮರ್ಥಯತಿ |

ಅನಂತರ ಹೋತೃವು—

ಸೋಮ ಯಾಸ್ತೇ ಮಯೋಭುವ ಊತಯಾ ಸಂತಿ ದಾತುಸೇ |

ತಾಛಿನೋಽವಿತಾ ಭವ ||

ಇಮಂ ಯಜ್ಞಮಿದಂ ವಚೋ ಜುಜುಷಾಣ ಉಪಾಗಹಿ |

ಸೋಮ ತ್ವಂ ನೋ ವೃಥೇ ಭವ ||

ಸೋಮ ಗೀರ್ಭಿಷ್ಟ್ಯಾ ವಯಂ ವರ್ಧಯಾಮೋ ವಚೋವಿದಃ |

ಸುಮೃಳೇಶೋ ನ ಆ ವಿ ತ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೯೧-೯, ೧೦, ೧೧)

ಎಂಬ ಮೂರು ಬುಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಈ ಮೂರು ಬುಕ್ಕುಗಳೂ ಸೋಮದೇವತಾಕವು ಮತ್ತು ಗಾಯತ್ರೀ ಭಂದಸ್ಥಿವು. ಇವುಗಳನ್ನು ಸೋಮನಯನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಕು. ಸೋಮದೇವತೆಯನ್ನೇ ಸ್ತುತಿಸುವ ಮತ್ತು ಸೋಮದೇವತೆಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವ ಗಾಯತ್ರೀಭಂದೋಬಧ್ವವಾದ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಸೋಮದೇವತೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಂತಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ತುತಿಯವಾದ ಗಾಯತ್ರೀಭಂದಸ್ಥಿನಿಂದಲೂ ಸ್ತುತಿಸಿದಂತೆ ಆಗಿ ಸೋಮ ದೇವತೆಯು ಸಮೃದ್ಧವಾಗುವನು ಎಂದರೆ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾನಾಗುವನು. ಇಲ್ಲಿ ತರಲ್ಪಡುವ ದ್ರವ್ಯವೂ ಸೋಮವೂ, ಸ್ತುತಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳೂ ಸೋಮದೇವತಾಕವಾದುವುಗಳು. ಆದುದರಿಂದ ಮಂತ್ರಗಳು ಸೋಮದೇವತೆಗೆ ಸ್ತುತಿಯ ವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು. ಸ್ವಗದಲಿದ್ದ ಸೋಮವನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ತಂದು ಗಾಯತ್ರಿಯೇ ಆದುದರಿಂದ ಗಾಯತ್ರೀ ಭಂದಸ್ಥಿ ಸೋಮದೇವತೆಗೆ ಸ್ತುತಿಯವನಿಗಿರುವುದು. ಈ ವಿಷಯವು ಕೈತ್ತಿಂರಿಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಕದ್ರೂಕ್ಲ ವೈ ಎಂಬ ಅನುವಾಹದಲ್ಲಿ (ಕೈ. ಸಂ. ೬-೧-೬) ಹೇಳಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಬುಕ್ಕುಗಳೂ ಗಾಯತ್ರೀಭಂದಸ್ಥಿ ಸಹ ಸೋಮನಿಗೆ ಸ್ತುತಿಯವೆಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸರ್ವೇ-ಸಂದಂತಿ ಋತಸಾಗತೀನೀತ್ಯನ್ವಾಹ |

ಮಧ್ಯೆ ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ಸೋಮದೇವನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು. ಇಂತಹ ಸೋಮನು ಯಜ್ಞವೇದಿಗೆ ಅನೇತನಾಗಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಮಸ್ತ ಜನರೂ ಸಂತೋಷದಿಂದಿರುವರು ಎಂದು ಈ ಋಕ್ಕಿನ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅಗನ್ನೇವ ಇತ್ಯನ್ವಾಹ |

ಇನ್ನು ಆರನೆಯ ಋಕ್ಕಾದ—

ಅಗನ್ನೇವ ಋತುಭಿರ್ವರ್ಧತು ಕ್ಷಯಂ ದಧಾತು ನಃ ಸವಿತಾ ಸುಪ್ರಜಾಮಿಷಂ |

ಸ ನಃ ಕ್ಷಸಾಭಿರಹಭಿಕ್ಶ ಜಿನ್ನತು ಪ್ರಜಾವಂತಂ ರಯಿಮಸ್ಮೇ ಸಮಿನ್ನತು ||

(ಮ. ಸಂ. ೪-೫೩-೭)

ಎಂಬ ಋಕ್ಕನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಈ ಮಂತ್ರವೂ ಮುಗ್ಧೇದಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಇದರ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು— ಈ ಸೋಮದೇವನು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಲಿ; ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಋತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಲಿ; ಮತ್ತು ಈ ಸೋಮದೇವನು ನಮಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಸಂತತಿಯನ್ನೂ, ಅನ್ನವನ್ನೂ ನಮಗೆ ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲಿ; ಮತ್ತು ಆ ದೇವನು ಅಹೋರಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಮಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ; ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ (ಪುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೂ) ಧನವನ್ನೂ ನಮಗೆ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಡಲಿ.

ಅಗತೋ ಹಿ ಸ ತರ್ಹಿ ಭವತಿ ಋತುಭಿರ್ವರ್ಧತು ಕ್ಷಯಮಿತ್ಯೈತವೋ ವ್ಯ ಸೋಮಸ್ಯ ರಾಜ್ಞೋ ರಾಜಧಾತುರೋ ಯಥಾ ಮನುಷ್ಯಸ್ಯ ಲೋಕೇವೈನಂ ತಕ್ಷಹಾಗಮಯತಿ |

ಈ ಋಕ್ಕಿನ ಪ್ರಥಮ ಪಾದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು—ಈ ಋಕ್ಕಿನ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿರುವ ಅಗನ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸೋಮಕ್ರಯಣಾನಂತರ ಸೋಮನು ಯಜ್ಞಭೂಮಿಗೆ ಬಂದಿರುವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸಹೋದರರು ಜತೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ರಾಜರಿಗೂ ಸಹೋದರರೂವರು. ಇಲ್ಲಿ ಸೋಮನೇ ರಾಜನು. ಋತುಗಳೇ ಅವನ ಸಹೋದರರು. ಈ ಋತುಗಳೆಂಬ ಸಹೋದರರೊಡನೆ ಈ ಸೋಮರಾಜನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ದಯಮಾಡಿಸುವನು. ಈ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಪ್ರಥಮಪಾದವನ್ನು ಹೋತ್ಯವು ಪಠಿಸಿ ಸಹೋದರರಿಂದ ಸಹಿತನಾದ ಸೋಮರಾಜನಿಗೆ ಸ್ವಾಗತವನ್ನು ಬಯಸಿರುವನು.

**ದಧಾತು ನಃ ಸವಿತಾ ಸುಪ್ರಜಾಮಿಷಮಿತ್ಯಾಶಿಷಮಾಶಾಸ್ತೇ | ಸ ನಃ ಕ್ಷಸಾಭಿರಹಭಿಕ್ಶ ಜಿನ್ನತ್ಯೈತು-
ಹಾನಿ ವಾ ಅಹಾನಿ ರಾತ್ರಯಃ ಕ್ಷಸಾ ಅಹೋರಾತ್ರೈರೇವಾಸ್ಮಾ ವಿಶಾಮಾಶಿಷಮಾಶಾಸ್ತೇ
ಪ್ರಜಾವಂತಂ ರಯಿಮಸ್ಮೇ ಸಮಿನ್ನತ್ಯೈತುಶಿಷಮೇವಾಶಾಸ್ತೇ |**

ಪ್ರಥಮಪಾದವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಪಾದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು. ಸಮಸ್ತರನ್ನೂ ಪ್ರೇರಿಸುವ ಈ ಸೋಮದೇವನು ನಮಗೆ ಸುಪುತ್ರರನ್ನೂ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಕಾಪಾಡಲಿ. ಮತ್ತು ಆ ದೇವನು ಅಹೋರಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ ನಮಗೆ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಪ್ರಜಾಸಂತತಿಯನ್ನೂ ಧನವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಸಂರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂಬ ಆಶಂಸನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

[ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಣೆವಾಗಿರುವ ಆಗನ್ ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳ ಸವಿತ್ಯದೇವತಾಕವ್ಯ. ವಾಮದೇವಮುಖದೃಷ್ಟವಾದ ಎಳು ಮಕ್ಕನ ಈ ಸೂತ್ರವೆಲ್ಲವೂ ಸವಿತಾದೇವತೆಯ ಪರವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೋಮದೇವತೆಯ ಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನಾಡಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯಗಳು ಸೋಮಾನಯನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮಕ್ಕನ್ನು ಸೋಮದೇವತೆಯ ಪರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ—

ವಿತೆದ್ವೈ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಸಮೃದ್ಧಂ ಯದ್ರೂಪಸಮೃದ್ಧಂ ಯತ್ಕರ್ಮ ಕ್ರಿಯಮಾಣಮ್‌ಗುಣವದತಿ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೨-೧೩)

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನದ ಪ್ರಕಾರ ಆಯಾ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಕರ್ಮಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೋಮಾನಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯಿರುವವನು ಸೋಮದೇವತೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಈ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ಮಕ್ಕನ್ನು—ದೇವರ ದೇವತೆಯ ಪರವಾಗಿದ್ದರೂ—ಇಲ್ಲಿ ಸೋಮದೇವತೆಯ ಪರವಾಗಿಯೇ ಇದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪಠಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.]

ಅನಂತರ ಹೋತ್ಯವು ಈ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಳನೆಯ ಮಕ್ಕನ್ನು ಪಠಿಸುವನು.

ಯಾ ತೇ ಧಾಮಾನಿ ಹವಿಷಾ ಯಜಂತಿ ತೈನ್ವಾಹ |

ಹೋತ್ಯವು ಪಠಿಸುವ ವಿಳನೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಮುಗ್ಧೇದಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ—

ಯಾ ತೇ ಧಾಮಾನಿ ಹವಿಷಾ ಯಜಂತಿ ತಾ ತೇ ವಿಶ್ವಾ ಪರಿಧೂರಸ್ತು ಯಜ್ಞಂ |

ಗಯಸ್ಥಾನಃ ಪ್ರತೇರಣಃ ಸುವೀರೋಽವೀರಹಾ ಪ್ರಚರಾ ಸೋಮ ದುರ್ಯಾನ್ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೯೧-೪)

ಈ ಮಕ್ಕನ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು—ಎಲೈ ಸೋಮನೇ, ಉತ್ತರವೇದಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ನನ್ನ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು, ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನು ಹವಿರಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ನನ್ನ ಸ್ಥಾನಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ನೀನು ಯಜ್ಞಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆಂದು ನೆಲಸಿರುವೆ, ಮತ್ತು ನೀನು ನಮ್ಮ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಘೋಷಿಸಿ ವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸುವವನು ; ನಮ್ಮನ್ನು ಸಮಕ್ಷಸಂಕಟಗಳಿಂದ ಪಾರುಮಾಡುವವನು ; ನಮಗೆ ನೀನು ಒಳ್ಳೆಯ ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನು ; ಇದಲ್ಲದೆ, ಎಲೈ ಸೋಮದೇವನೇ, ನೀನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ತಮವೀರರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವವನಲ್ಲ. ಇಂತಹ ನೀನು ಈಗ ನಮ್ಮ ಗೃಹಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ದಯಮಾಡು.

ತಾ ತೇ ವಿಶ್ವಾ ಪರಿಧೂರಸ್ತು ಯಜ್ಞಂ ಗಯಸ್ಥಾನಃ ಪ್ರತೇರಣಃ ಸುವೀರ ಇತಿ ಗವಾಂ ಣಃ

ಸ್ಥಾನಯುತಾ ಪ್ರತಾರಯುತ್ಯಧೀಶ್ಯೇವ ತದಾಹ ||

ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದದ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವುದು. ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಹ ಮೇಲೆಯೇ ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ.

ಎಂದು ಹೋತ್ಯವು ಐದನೆಯ ಮುಕ್ತಾದ—

ಸರ್ವೇ ನಂದಂತಿ ಯಶಸಾಗತೇನ ಸಭಾಸಾಹೇನ ಸಖ್ಯಾ ಸಖಾಯಃ |

ಕಿಲ್ವಿಷಸ್ತೃಪ್ತಿತುಷಣಿರ್ಹ್ಯೇಷಾಮರಂ ಹಿತೋ ಭವತಿ ನಾಜಿನಾಯಾ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೨೨-೧೦)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ಪಠಿಸುವವನು. ಈ ಮುಕ್ತು ಮುಗ್ಧೇದಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಮುಖ್ಯಾಭಿ ಪ್ರಾಯವು ಈ ರೀತಿ ಇರುವುದು. ಯಜಮಾನ ಮುಕ್ತಿಕೃತುಗಳು ಮೊದಲಾದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಜನರು. ಸ್ವೇಹಿತನಂತೆ ಸರ್ವರಿಗೂ ಆಪ್ತನಾದ ಈ ಸೋಮದೇವನು ಯಜ್ಞಭೂಮಿಗೆ ಬಂದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷ ಪಡುತ್ತಿರುವರು. ಈ ಸೋಮನು ಕೀರ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ವಿದ್ಯದಿಂದ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಪರಾಭವಗೊಳಿಸುವ ವಿದ್ವಾಂಸನು ಸಭೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂತೆ ಈ ಸೋಮದೇವನ ಅಗಮನದಿಂದ ಸರ್ವರೂ ಸಂತೋಷಪಡುವರು; ಮತ್ತು ಈ ಸೋಮನು ಮುಕ್ತಿಯುಜಮಾನರ ಕಿಲ್ವಿಷಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಪಾಪಗಳನ್ನೂ, ದೋಷಗಳನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನು; ಅವರಿಗೆ ಅನ್ನದಾತವಾಗುವನು ಎಂದರೆ ಸೋಮವಾನಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಇಂತಹ ಮಹತ್ಕುರುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಸೋಮನು ಸಮಸ್ತರಿಗೂ ಅನ್ನ, ಇಂದ್ರಿಯ, ವೀರ್ಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಯಜ್ಞವೇದಿಗೆ ಅನೀತನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವನು. ಈ ವಿಷಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಎಂದು ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಯಶೋ ವೈ ಸೋಮೋ ರಾಜಾ ಸರ್ವೋ ಹ ವಾ ಏತೇನ ಕ್ರಿಯೇಮಾಣೇನ ನಂದಂತಿ ಯಜ್ಞ ಯಜ್ಞೇ ಲಪ್ತಮಾನೋ ಭವತಿ ಯಜ್ಞ ನ |

ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಪ್ರಥಮಪಾದವನ್ನು ವಿನಯಿಸುವರು. ಸೋಮದೇವನು ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣನು. ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದವರು ಸೋಮವಾನಮಾಡಿ ಅನೀತ ಸಾಹಸಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಯಶಸ್ಸುಯಾಗುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಸೋಮನು ಯಶಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಕೃತುಗಳ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಕೆಲವರು ಧನಸಂಪಾದನೆಮಾಡುವರು, ಕೆಲವರು ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ಸಂತೋಷಪಡುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ವಿಕ್ರೀತವಾಗಿ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಗೆ ತರಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಸೋಮವನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಡುವರು.

ಸಭಾಸಾಹೇನ ಸಖ್ಯಾ ಸಖಾಯೆ ಇತ್ಯೇಷ ವೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಾಂ ಸಭಾಸಾಹಃ ಸಖಾ ಯತ್ಸೋಮೋ ರಾಜಾ |

ಎರಡನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ವಿನಯಿಸುವರು—ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಈ ಸೋಮನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಗೆದ್ದು ತನ್ನ ವಿದ್ವತ್ತಿನಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನು. ಈ ದೇವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯುಜಮಾನರಿಗೂ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸ್ವೇಹಿತನಾಗಿರುವನು.

ಕಿಲ್ವಿಷ್ವಸ್ತು ದಿತ್ವೇನ ಉ ಏವ ಕಿಲ್ವಿಷ್ವಸ್ತುತ್ ಯೋ ವೈ ಭವತಿ ಯಂ ತ್ರೈವೃತಾ ಮತುತೇ ಸ ಕಿಲ್ವಿಷಂ ಭವತಿ | ತಸ್ಮಾದಾರುಮಾರ್ಸುಪೋಚೋ ಮಾ ಪ್ರಚಾರೀಃ ಕಿಲ್ವಿಷಂ ನು ಮಾ ಯಾತಯನ್ವಿತಿ |

ಮೂರನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು—ಈ ಸೋಮದೇವನು ಕಿಲ್ವಿಷ ಅಥವಾ ಪಾಪವನ್ನು ಪಂಹಂಟು ಕಾಪಾಡುವನು. ತನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಕಿಲ್ವಿಷ ಎಂದರೆ ಲೋಪದೋಷಗಳು, ನ್ಯೂನತೆಗಳು, ಪಾಪಗಳು ಮೊದಲಾದವು ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಭವವುಂಟು. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಲೋಪದೋಷಗಳನ್ನೂ ಪಾಪಗಳನ್ನೂ ಸೋಮದೇವತೆಯು ಪರಿಹಾರಮಾಡಿ ಯಜಮಾನನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನು. ಯಜ್ಞಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಋತ್ವಿಗ್ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಕಿಲ್ವಿಷವು ಸಂಭವಿಸುವ ಪ್ರಮೇಯವೇನಿದೆ ಎಂದರೆ, ಯಜ್ಞಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಿರುವ ಪುರುಷನು ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯಿಂದ ನಡೆಸಬೇಕಾಗಿರುವ ಪ್ರೌಢವಾದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನ್ನು ಬೇಗ ಮುಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೂ ತಾನೇ ಮಂತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಥನೆಂದೂ ತನಗೆ ಸಮಾನರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ದುರಭಿಮಾನದಿಂದಲೂ ಕೂಡಿ ಮಂತ್ರ ಪಠನವಾಡುವುದರಿಂದ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮಪದಲ್ಲಿಯೂ ಅಕ್ಷರಲೋಪ, ಕರ್ಮಲೋಪ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ಕರ್ಮನ್ಯೂನತೆಯುಂಟಾಗಿ ಪಾಪವು ಸಂಭವಿಸುವುದು. ಮತ್ತು ಯಜಮಾನನು ಋತ್ವಿಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುವನು—ಎಲೈ ಹೋತೃವೇ, ಮಂತ್ರ ಪಠನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಮಂತ್ರ ಪಠನ, ಮಂತ್ರಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತವಾಗಲಿ, ಬೇರೆ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ಹೋಗದಂತೆ ಸ್ಮರಣತತ್ಪನ್ನಾಗಿ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಠಿಸು; ಎಲೈ ಅಧ್ವರ್ಯುವನೇ, ಕೆಲಸದ ಗಡಬಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ ಕಾರ್ಯಗಳು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗದಂತೆಯೂ, ನನ್ನ ಗಮನವು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಇದ್ದು ಕಾರ್ಯವು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗದಂತೆಯೂ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯವು ಮುಗಿಯಬೇಕೆಂಬ ಆಶುರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಾಧಾನವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು. ನೀವು ಮಾಡುವ ಲೋಪದೋಷಗಳಿಂದ ಯಜಮಾನನಾದ ನನಗೆ ಕಿಲ್ವಿಷವು ಎಂದರೆ ಪಾಪವು ಸಂಭವಿಸದಂತೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಇರಿ ಎಂದು ಯಜಮಾನನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಇಂತಹ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಸೋಮದೇವತೆಯು ಋತ್ವಿಗ್ಯಜಮಾನನನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಪಿತು ಪತೇರಿತ್ಯನ್ನಂ ವೈ ಪಿತು ದಕ್ಷಿಣಾ ವೈ ಪಿತು ತಾಮೇನೇನ ಸನೋಕ್ಯೆನ್ನ ನನಿಮೀವ್ಯನಂ ತತ್ಕರೋತಿ |

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಪಿತುಷಣಿ ಕಲ್ಪಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು—ಪಿತು ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನ್ನವೆಂಬ ಹೆಸರು ಇರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಋತ್ವಿಜರಿಗೆ ಕೊಡುವ ದಕ್ಷಿಣೆಯೆಂದೂ ಅರ್ಥವು. ಈ ಸೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರನಹಿಸುವ ಋತ್ವಿಜರಿಗೆ ಸೋಮನು ದಕ್ಷಿಣಾದಿಗಳನ್ನೂ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಕೊಡುವನು.

ಅರಂ ಹಿತೋ ಭವತಿ ವಾಜಿನಾಯೇತಿಂದ್ರಿಯಂ ವೈ ವೀರ್ಯಂ ವಾಜಿನಂ ಆಜರಸಂ ಹಾಸ್ಮಿ ವಾಜಿನಂ ನಾಪಶ್ಯಿದ್ಯತೇ ಯ ಏವಂ ವೇದ |

ಮತ್ತು ಸೋಮನು ಋತ್ವಿಗ್ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿನ ಪರ್ಯಂತರವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಪಟ್ಟಿವನ್ನೂ, ವೀರ್ಯವನ್ನೂ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ಕೊಡುವನು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಯಾವನು ತಿಳಿದಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಪಟ್ಟಿವನ್ನೂ

ಅವೀರಹಾ ಪ್ರಚರಾ ಸೋಮ ದುರ್ಯಾನಿತಿ ಗೃಹಾ ವೈ ದುರ್ಯಾ ಬಿಭೃತಿ ವೈ ಸೋಮಾದ್ರಾಷ್ಟ್ರ
ಆಯತೋ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಗೃಹಾಃ ಸ ಯದೇತಾಮನ್ನಾಹ ಶಾಂತ್ಯೈವೈನಂ ತಚ್ಚಮಯತಿ
ಸೋಽಸ್ಯ ಶಾಂತೋ ನ ಪ್ರಜಾಂ ನ ಪಶೂನ್ ಹಿನಸ್ತಿ |

ಈಗ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು— ಯಜಮಾನನ ಗೃಹಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಈ ಸೋಮರಾಜನನ್ನು ಸೋದೇ ಯಜಮಾನನ ಗೃಹದಲ್ಲಿರುವ ವಿಲರಪುರುಷರು, ನಾವು ಈ ಸೋಮರಾಜನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಅವರಿಂದ ಈ ದೇವನು ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವನೆಂದು, ಗೃಹದಲ್ಲಿ ವಿಲರಪುರುಷರು ಮೊದಲಾದವರು ಭಯಪಡುವರು. ಆಗ ಹೋತೃವು ಆ ಭಯವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವೀರಹಾ—ಈ ಸೋಮದೇವನು ವಿಲರಪುರುಷರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವನೆಂಬ ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿರುವ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಸೋದೇ ರಾಜನಿಗೆ ಶಾಂತಿವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸಮಾಧಾಪಿಸುವನು. ಸೋಮರಾಜನೂ ಸಹ ಆ ಶಾಂತಿವಚನಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತನಾಗಿ ಯಜಮಾನನ ಪುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಗೋವುಗಳನ್ನೂ ಪರಿವಾರದವರನ್ನೂ ಹಿಂಸಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಮಾಂ ಧಿಯಂ ಶಿಕ್ಷಮಾಣಸ್ಯ ದೇವೇತಿ ವಾರುಣ್ಯಾ ಪರಿಧಧಾತಿ |

ಈಗ ಹೋತೃವು ಇಮಾಂ ಧಿಯಂ ಎಂಬ ವರುಣದೇವತಾಕವಾದ ಎಂಟನೆಯ ಮಕ್ಕನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಈ ಸೋಮ ಪ್ರವಾಹಣವೆಂಬ ಕರ್ಮವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸುವನು.

ಇಮಾಂ ಧಿಯಂ ಶಿಕ್ಷಮಾಣಸ್ಯ ದೇವ ಕ್ರತುಂ ದಕ್ಷಂ ವರುಣ ಸಂಶಿಶ್ರಾಧಿ |

ಯಯಾತಿ ವಿಶ್ವಾ ದುರಿತಾ ತರೇಮ ಸಃತರ್ಮಾಣಮಧಿ ನಾವಂ ರುಹೇಮ ||

(ಮ. ಸಂ. ೮-೪೨-೩)

ಈ ಮಕ್ಕು ಸಹ ಮಗ್ನೀದಸಂಹತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು. ಈ ಮಕ್ಕಿನ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು—ಎಲೈ ವರುಣ ದೇವನೇ, ಈ ಯಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತನವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುವ (ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನ ವನ್ನು ವಿಧ್ಯುಕ್ತರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತಿರುವ) ಈ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ನೀನು ಯಜ್ಞ ವಿಷಯವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ, ಕುಶಲತೆಯನ್ನೂ, ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಪದೇಶಮಾಡು. ನಿನ್ನ ವಾಗ್ಮಿಪವಾದ ಉಪದೇಶ ವೆಂಬ ನಾನೆಯನ್ನು ನಾವು ಹತ್ತಿಕುಳಿತು ಸಮಸ್ತವಾದ ದುರಿತಗಳನ್ನೂ ಪಾಪಗಳನ್ನೂ ದಾಟಿ ಪಾರಾಗೋಣ.

ವರುಣದೇವತ್ಯೋ ವಾ ಏಷ ತಾವದ್ಯಾವದುಪನದ್ಯೋ ಯಾವತ್ತರಿತ್ತಿತಾನಿ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ
ಸ್ಯಯೈವೈನಂ ತದ್ದೇವತೆಯಾ ಸೈನ ಛಂದಸಾ ಸಮರ್ಥಯತಿ |

ಈ ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣಕರ್ಮವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸಲು ವರುಣದೇವತಾಕವಾದ ಮಕ್ಕನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಪಠಿಸ ಬೇಕೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ವಿಕ್ರಯಮಾಡಿ ತಂದ ಸೋಮವನ್ನು ಇದುವರೆಗೂ ಹೆಗ್ಗ ಮುಂತಾದ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿಸಿ ಪ್ರಾಚೀನವಂಶಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ತರಲಾಗಿದ್ದಿತು. ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಕಟ್ಟಿರುವ ಬಂಧನವು ಅಥವಾ ಅದರ ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸಿರುವ ವಸ್ತ್ರಾದಿ ಆಚ್ಛಾದನವು ವರುಣ ದೇವನ ಪಾಶಾದೀನವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ಬಿಚ್ಚಬೇಕಾದರೆ ವರುಣದೇವನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ಮಕ್ಕನ್ನು ಪಠಿಸ ಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮಪ್ರಕಾರ ಹೋತೃವು ವರುಣದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಹಿಂದೆ ಸೋಮನನ್ನು

ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಾಗ ಸೋಮದೇವನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಅಥವಾ ಸ್ವಕೀಯವಾದ ಗಾಯತ್ರೀಭವಿಸ್ಸನ ಮಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲಾಗತಷ್ಟೆ. ಈಗ ಈ ಕರ್ಮಸಮಾಪ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸುವ ವರುಣದೇವತಾವಾದ ಈ ಮಂತ್ರವು ತ್ರಿಷ್ಪದ್ ಭಂದಸ್ತಿನದು. ಅದೂ ಸೋಮನಿಗೆ ಸ್ವಕೀಯ ಭಂದಸ್ತೇ ಆಗಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಈ ವಿವರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪೂರ್ವೋಕ್ತಿಹಾಸವಿರುವುದು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸೋಮನು ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿತಷ್ಟೆ. ಅದನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ತರಬೇಕೆಂದು ದೇವತೆಗಳು ಯೋಚಿಸಿ ಇವನ್ನು ತರಲು ಶಕ್ತರಾರು ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿದಾಗ ಗಾಯತ್ರಾದಿಭವಸ್ತುಗಳೇ ಸೋಮವನ್ನು ತರಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವವು ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲಾಯಿತು.

ಏಗತ್ಯುದಪತಚ್ಚ ತುರ್ವಶಾಕ್ಷರಾ ಸತೀ ಸ್ಯಾಸ್ತಾಸ್ಯ ನೈವರ್ತತ ತಸ್ಯೈ ದ್ವೇ ಅಕ್ಷರೇ ಅಮಿಯೇ-
ಶಾಗ್ಂ ಸಾ ಪಶುಭಿಶ್ಚ ದೀಕ್ಷಯಾ ಚಾಗಚ್ಚೈತ್ರಸ್ಯಾಜ್ಜಗತೀ ಭಂದಸಾಂ ಪತವ್ಯತಮಾ ತಸ್ಯಾ-
ತ್ಪಶುಮಂತಂ ದೀಕ್ಷೋಪನಮತಿ ತ್ರಿಷ್ಪಗುದಪತತ್ರಯೋದಶಾಕ್ಷರಾ ಸತೀ ಸ್ಯಾಸ್ತಾಸ್ಯ
ನೈವರ್ತತ ತಸ್ಯೈ ದ್ವೇ ಅಕ್ಷರೇ ಅಮಿಯೇಶಾಗ್ಂ ಸಾ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಶ್ಚ ತಪಸಾ ಚಾಗಚ್ಚೈತ್ರ-
ಸ್ಯಾತ್ರಿಷ್ಪಭೋ ಲೋಕೇ ವಾದ್ಯಂದಿನೇ ಸವನೇ ದಕ್ಷಿಣಾ ನೀಯಂತ ವಿತತ್ಪಲು ವಾವ ತಪ
ಇತ್ಯಾಹುರ್ಯಃ ಸ್ವಂ ದದಾತಿತೀ ಗಾಯತ್ಕೃತೈದಪತಚ್ಚ ತುರ್ವಶಾಕ್ಷರಾ ಸತ್ಯಜಯಾ ಜ್ಯೋತಿಷಾ
ತಮಸ್ಯಾ ಅಜಾಭ್ಯರುಂಧತ. ತದಜಾಯಾ ಅಜತ್ಸಗ್ಂ ಸಾ ಸೋಮಂ ಚಾಹರತ್ಪ್ರಾಪಿ
ಚಾಕ್ಷರಾಣಿ ಸಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಾ ಸಮಪದ್ಯತ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನೋ ವವಂತಿ ಕಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಾಧ್ಯಾಯೇತ್ರೀ
ಕನಿಷ್ಠಾ ಭಂದಸಾಗ್ಂ ಸತೀ ಯಜ್ಞಮುಖಂ ಪರಿಯಾಯೇತಿ ಯದೇವಾದೀ
ಸೋಮಮಾಹರತ್ಪ್ರಾಧ್ಯೈಜ್ಜಮುಖಂ ಪರ್ಯೈತ್ರಸ್ಯಾತ್ರೇಜಸ್ಮಿನೀತಮಾ ಪದ್ಯಾಂ ದ್ವೇ
ಸವನೇ ಸಮಗೃಹ್ಣಾನ್ಮುಪೇನೈಕಂ ಯನ್ಮುಪೇನ ಸಮಗೃಹ್ಣಾತ್ಪದಧಯತ್ಪ್ರಾಧ್ಯೈ
ಸವನೇ ಶುಕ್ರಪತೀ ಪ್ರಾತೇಸವನಂ ಚ ಮಾಧ್ಯದಿನಂ ಚ ತಸ್ಯಾತ್ಪ್ರತೀಯಸವನಮ್ಪಿಜೇಷ-
ಮಭಿಸುಶ್ವಂತಿ ಧೀತಮಿವ ಹಿ ಮನ್ಯಂತೇ ಅಶಿರಮವನಯಂತಿ ಸಕುಕ್ರಾಂಚಾಂಶೀ
ಸಂಧರತ್ಪ್ರೇವೈನಶ್ |

(ಶ್ಲೋ. ಸಂ. ೬-೧-೬-೨, ೩, ೪, ೫)

ಆಗ ಮೊದಲು ಏಗತೀಭಂದಸ್ತು ತಾನು ಸೋಮವನ್ನು ತಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೊರಟು ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ನೆಗೆಯಿತು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏಗತೀಭಂದಸ್ತಿನ ಒಂದೊಂದು ಪಾದಕ್ಕೂ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳಿದ್ದುವು. ಆದರೆ ಸೋಮವನ್ನು ತರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ಬಳಲಿ ಅಯಾಸದಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಆಗ ಅದು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿತು. ಆದರೆ ಬರುವಾಗ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಯಜ್ಞ ಪಶುಗಳನ್ನೂ ದೀಕ್ಷಾಕ್ರಮವನ್ನೂ (ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆವಹಿಸುವ ವಿಧಿ) ತನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತಂದಿತು. ಅದುದರಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಏಗತೀಭಂದಸ್ತು ಬಹುಪಶುಗಳುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಪಶುಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯಜಮಾನನನ್ನು ದೀಕ್ಷೆಯು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಇರುವುದು. ಅನಂತರ ತ್ರಿಷ್ಪದ್ ಭವಸ್ತು ತಾನು ಸೋಮವನ್ನು ತಡುತ್ತೇನೆಂದು ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ನೆಗೆಯಿತು. ಆಗ ತ್ರಿಷ್ಪದ್ ಭವಸ್ತಿನ ಒಂದೊಂದು ಪಾದಕ್ಕೂ ಹದಿನೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿದ್ದುವು. ತ್ರಿಷ್ಪದ್ ಭವಸ್ತು ಸಹ ಸೋಮವನ್ನು ತರಲಾರದೆ ಬಳಲಿ ಬೆಂಚಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಹದಿನೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು

ಹಂತಿರುಗಿ ಬಂದಿತು. ಬರುವಾಗ ಯಜ್ಞದ ಪ್ರಣಿಯನ್ನೂ ತಪಸ್ಸನ್ನೂ ತನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತಂದಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವಾಗ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನದಲ್ಲಿ (ಮುತ್ತಿಗ್ಧನರಿಗೆ) ದಕ್ಷಿಣೆಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವರು. ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದೇ ತಪಸ್ಸೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಅನಂತರ ಗಾಯತ್ರೀಭಂದಸ್ತು ತಾನು ಸೋಮವನ್ನು ತರುತ್ತೇನೆಂದು ಹೊರಟು ಅಂತರಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರೇನಪಕ್ಷಿರೂಪದಿಂದ ಹಾರಿತು. ಆಗ ಗಾಯತ್ರೀಭಂದಸ್ತಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಪಾದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳಿದ್ದವು. ಹೊರಡುವಾಗ ಗಾಯತ್ರಿಯು ತನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶ ನಾನವಾದ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಆಡನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋಯಿತು. ಈ ಆಡು ಸೋಮವನ್ನು ತರುವಾಗ ಗಾಯತ್ರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಆಡಿಗೆ ಅಜಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಅನಂತರ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಸೋಮವನ್ನೂ ಜಗತೀ ಮತ್ತು ತ್ರಿಷ್ಪುಷ್ಠಭಂದಸ್ತುಗಳು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದಿತು. ತಾನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳೂ ತನಗೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಸೇರಿ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಾದಕ್ಕೂ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳಾದವು (ಜಗತೀ ಭಂದಸ್ತಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಅಕ್ಷರಗಳೂ ತ್ರಿಷ್ಪುಷ್ಠಭಂದಸ್ತಿಗೆ ೧೧ ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಆದವು) ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಶಯವು ತಲೆದೋರುವುದು. ಗಾಯತ್ರೀಭಂದಸ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಭಂದಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬಹಳ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೂ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು? ಎಂದರೆ, ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಸೋಮವನ್ನು ತಂದಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರೀಗೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆಯು ಉಂಟಾಗುವುದು ಮತ್ತು ಇದು ಬಹಳ ತೇಜಸ್ವಿನಿಯೆಂದೂ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುದು. ಈ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಸೋಮವನ್ನು ತರುವಾಗ ವೈನಪಕ್ಷಿಯ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ತನ್ನ ಎರಡು ಪಾದಗಳಿಂದ (ಗಾಯತ್ರಿಯ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳ ಮೂರು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಾಲುಗಳೆಂದೂ ಮೂರನೆಯದು ನುಬುನೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು) ಪ್ರಾತಸ್ಸವನ ಮತ್ತು ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಸವನಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೂ ಮುಖದಿಂದ (ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ) ಮೂರನೆಯದಾದ ತೃತೀಯಸವನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೂ ತಂದಿತು. ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನ ಮತ್ತು ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಸವನಗಳು ಏನೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಎರಡು ಸವನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ಜಜ್ಜಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧವಾದ ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆಯುವರು. ಆದರೆ ಕೊಕ್ಕಿನಿಂದ ತೃತೀಯಸವನವನ್ನು ತರುವಾಗ ಆ ಸೋಮಲತೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಪಾನಮಾಡತೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದರಿಂದ ತೃತೀಯಸವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಸೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನ ಮತ್ತು ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನಗಳಲ್ಲಿ ರಸವನ್ನು ಒಂದಾವರ್ತಿ ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆದು ಉಳಿದ ಸಿವೆಯಂತಿರುವ (ಮುಜೇಪ) ಜಜ್ಜಿದ ಲತೆಗಳಿಂದಲೇ ಅರ್ಚುಳಿದಿರುವ ರಸವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾವರ್ತಿ ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆಯುವರು. ಹೀಗೆ ತೆಗೆಯುವ ರಸವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಆಶಿರ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು (ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ಹಿಟ್ಟು) ಸೇರಿಸಿ ಪಾನಯೋಗ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವರು.

ಈ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ತ್ರಿಷ್ಪುಷ್ಠ ಭಂದಸ್ತು ಸಹಾ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಸೋಮವನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತ್ರಿಷ್ಪುಷ್ಠ ಭಂದಸ್ತು ಸಹ ಸೋಮದೇವತೆಗೆ ಸ್ತೀತಿಯವೆಂದೇ ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶಿಕ್ಷನಾಗಾಸ್ಯೆ ದೇವೇತಿ ಶಿಕ್ಷತೇ ವಾ ಏಹ ಯೋ ಯಜತೇ ಕ್ರತುಂ ದಕ್ಷಂ ವರಾಣ ಸಂಶಿಶಾಧೀತಿ ವೀರ್ಯಂ ಪ್ರಜ್ಞಾನಂ ವರುಣ ಸಂಶಿಶಾಧೀತ್ಯೇವ ತವಾಹ |

ಸೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿಸಿರುವ ಪರ್ಯಂತರ ಅದು ವರುಣನ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಧಾವಿಸಲಾಗುವುದು. ಈಗ ಬಂಧನವನ್ನು ತೆಗೆದು ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದರಿಂದ ವರುಣನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಾಗ ಎಲೈ ವರುಣನೇ, ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ತಿರುವಳಕೆ ಯನ್ನು ಕೊಡು, ಇಂದಿಯ ಪಟುತ್ವವನ್ನೂ, ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ, ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಕೊಡು ಎಂದು ಹೋತ್ರವು ಈ ಮಂತ್ರ ಪಠನದಿಂದ ವರುಣನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವನು.

ಯಯಾತಿ ಪಿತ್ರಾ ದುರಿತಾ ತೇರೇಮ ಸುತಮಾರಣಮಧಿ ನಾನಂ ರುಹೇನೋತಿ ಯಜ್ಞೋ ವೈ
ಸುತಮಾರ್ ನೌಃ ಕೃಷ್ಣಾ ಜಿನಂ ವೈ ಸುತಮಾರ್ ನೌರ್ವಾಗ್ನೈ ಸುತಮಾರ್ ನೌರ್ವಾಚೇಮೇವ
ತದಾರುತ್ಯ ತಯಾ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮಧಿ ಸಂತರತಿ |

ಇಲ್ಲಿ ನಾನೆಯೆಂದರೆ ಯಜ್ಞವು; ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನವೇ ನಾನೆಯು; ಮಂತ್ರ ರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳೇ ನಾನೆಯು; ಇಂತಹ ನಾನೆಯನ್ನೇರಿ ಎಂದರೆ ನಾವು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಮಯಾನುಸಾರವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಾ ಯಜ್ಞಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪಾಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇಂತಹ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಮುಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು.

ತಾ ಪಿತಾ ಅಷ್ಟಾವನ್ನಾಹ ರೂಪಸಮ್ಯದ್ಯಾಃ ಏತದ್ವೈ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಸಮ್ಯದ್ವಂ ಯದ್ರೂಪಸಮ್ಯದ್ವಂ
ಯತ್ಸುರ್ಮ ಕ್ರಿಯಮಾಣಮ್ನಗಧಿವದತಿ

ಈ ಎಂಟು ಮುಕ್ತಗಳೂ ಸೇರಿ ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣವೆಂಬ ಕರ್ಮವು ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಕರ್ಮಪೂರ್ತಿಯಾಗುವ ಮುಕ್ತಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞವು ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರಿದಂತಾಗುವುದು ಮತ್ತು ಆಯಾ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಳಗೊಂಡ ಮುಕ್ತಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಆಯಾ ಕರ್ಮಗಳು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಯಜ್ಞವು ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರುವುದು.

ತಾಸಾಂ ತ್ರಿಃ ಪ್ರಥಮಾನುನ್ನಾಹ ತ್ರಿರುತ್ತಮಾಂ ತಾ ದ್ವಾದಶ ಸಂಪದ್ಯಂತೇ ದ್ವಾದಶ ವೈ ಮಾಸಾಃ
ಸಂವತ್ಸರಃ ಸಂವತ್ಸರಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ | ಪ್ರಜಾಪತ್ಯಾಯತನಾಧಿರೇವಾಧೀ ರಾಧ್ಯೋತಿ ಯ
ಏವಂ ವೇದ | ತ್ರಿಃ ಪ್ರಥಮಾಂ ತ್ರಿರುತ್ತಮಾನುನ್ನಾಹ ಯಜ್ಞಸ್ಯೈವ ತದ್ವೈರ್ವ ಸತ್ಯತಿ
ಸ್ಯೇನ್ನೋ ಬಲಾಯಾವಿಸ್ತ್ರಂಸಾಯ ||

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೩-೧೩)

ಈ ಎಂಟು ಮುಕ್ತಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ ಮೊದಲನೆಯ ಮುಕ್ತವನ್ನೂ ಕೊನೆಯ ಮುಕ್ತವನ್ನೂ ಮೂರು ಮೂರಾರ್ತಕ ಪಠಿಸುವನು. ಇದರಿಂದ ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೆರಡು ಮುಕ್ತಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ಒಂದು ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಮಾಸಗಳಿರುವುವು. ಸಂವತ್ಸರವು ಪ್ರಜಾಪತಿಸ್ವರೂಪವು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಈ ಮುಕ್ತಗಳೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಲ್ಲೇ ನೆಲಿಸಿರುವುವು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಈ ಮುಕ್ತಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಆಯಾ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜಯತೀರಿಸಲಾಗುವನು. ಕರ್ಮದ ಅದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯ ಮುಕ್ತಗಳನ್ನು ಮೂರು

ಮೂರಾವರ್ತಿ ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞವೆಂಬ ಕರ್ಮವು ಮಂತ್ರಗಳೆಂಬ ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟು ಜಾಂ ಹೋಗದಂತೆ ದೃಢವಾಗಿರುವಂತಾಗುವುದು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣವೆಂಬ ಕರ್ಮವು ಸಮಾಪ್ತವು,

ಉತ್ತರಸೀರಿಕೆ

ಇದುವರೆಗೂ ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣಸಂಬಂಧವಾದ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಈ ಸೋಮವನ್ನು ಗಾಡಿಯಿಂದ ಇಳಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಡೆಸಬೇಕಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು—

ಅನ್ಯತೆರೋನ್ದಾನ್ಯಕ್ತಃ ಸ್ಯಾದನ್ಯತೆರೋ ವಿಮುಕ್ತೋನ್ದಾಥ ರಾಜಾನಮುಪಾವಹರೇಯುಃ |

ರಾಜನಾದ ಸೋಮದೇವನನ್ನು ಕ್ರಯಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನವಂಶಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ತಂದ ಗಾಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿರತಕ್ಕ ಎರಡು ಎತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಸೋಮವನ್ನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಲು ಗಾಡಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳುಹಿಸಿ ಉತ್ತರವೇದಿಯ ಬಳಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕು. ಇದು ವಿಧಿಯು.

ಯದುಭಯೋರ್ವಿಮುಕ್ತಯೋರುಪಾವಹರೇಯುಃ ಸಿತ್ವದೇವತ್ಯಂ ರಾಜಾನಂ ಕುರ್ಯುಃ |

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಿಧಿಯಂತೆ ನಡೆಸದೆ ಗಾಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಎರಡು ಎತ್ತಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ಅನಂತರ ಸೋಮವನ್ನು ಉತ್ತರವೇದಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರೆ ಆಗ ಸೋಮವನ್ನು ಪಿತೃದೇವತೆಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸುವರು. ಸೋಮವು ದೇವಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಯಜ್ಞಾರ್ಹವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಯದ್ಯುಕ್ತಯೋರಯೋಗಕ್ಷೇಮಃ ಪ್ರಜಾ ವಿಂದೇತ್ಯಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಸರಿಪ್ಸವೇರಸ | ಯೋನ್ದಾನ್ದಾನ್ಯಿಮುಕ್ತಸ್ತಚ್ಚಾಲಾಸದಾಂ ಪ್ರಜಾನಾಂ ರೂಪಂ ಯೋ ಯುಕ್ತಸ್ತಚ್ಚಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ತೇ ಯೇ ಯುಕ್ತೋನ್ದಾನ್ಯ ವಿಮುಕ್ತೋನ್ದಾನ್ಯ ಉಪಾವಹರಂತ್ಯುಭಾವೇನ ತೇ ಕ್ಷೇಮಯೋಗಾ ಕಲ್ಪಯಂತಿ |

ಒಂದು ವೇಳೆ ಎರಡು ಎತ್ತಗಳನ್ನೂ ಗಾಡಿಯಿಂದ ಬಿಟ್ಟದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಕಟ್ಟಿರುವಾಗ ಸೋಮವನ್ನು ಇಳುಹಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಹೋದರೆ ಆಗ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಯೋಗವೂ (ಅಧ್ಯವ್ಯವೂ) ಸಂಪಾದಿಸದ್ದನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಶಾಪಾದಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಯೋಗವೂ ನಾಶವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಯಜಮಾನನ ಪುತ್ರಾದಿಗಳೂ ನಾನಾಕಡೆಗೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುವ ಸಂಭವವೂ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಗಾಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಎರಡು ಎತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಡಿಯಿಂದ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಒಂದು ಎತ್ತು ಯಜ್ಞಶಾಲೆ ಮತ್ತು ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪುತ್ರಾದಿಗಳ ರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಗಾಡಿಯಿಂದ ಬಿಟ್ಟದೇ ಇರುವ ಎತ್ತು ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳ ರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚಕ್ರಗಳುಳ್ಳ ಗಾಡಿಯು ಎಂದರ್ಥವು. ಆ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನ ಪ್ರಜಾರೂಪವೆಂದ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಚಕ್ರಿಯಾಃ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರಲ್ಲಿ

ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದವರು ಸೋಮಾಪರೋಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎತ್ತನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ, ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಬಿಚ್ಚಿ, ಸೋಮಾಪರೋಹಣವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಧನಸಂಪಾದನೆ ಮತ್ತು ಆದರ ಯೋಗಕ್ಷೇತ್ರವೇ ಇವರ ಡಕ್ಕೂ ಗಳಿಸುವರು. ಇದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತ್ರೈತೀರಿಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಯದುಭೌ ವಿಮುಚ್ಚಾ ತಿಥ್ಯಂ ಗೃಹ್ಣೀಯಾದ್ಯಜ್ಜಂ ವಿಜ್ಞಿಂದ್ಯಾದ್ಯದಭಾವವಿಮುಚ್ಚೈ ಯಥಾನಾಗ
ಶಾಯ ತಿಥ್ಯಂ ಕ್ರಿಯತೇ ಶಾದ್ಯಗೇವ ತದ್ವಿಮುಕ್ಶೋಽನ್ಯೋಽನಡ್ವಾನ್ಯವತ್ಯವಿಮುಕ್ಶೋಽ
ನ್ಯೋಽಘಾತಿಥ್ಯಂ ಗೃಹ್ಣಾತಿ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಸಂತತ್ಯೈ |

(ತೈ. ಸಂ. ೬-೨-೧-೧)

ಸೋಮವನ್ನು ತುಂಬಿ ತಂದ ಗಾಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಎರಡು ಎತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಬಿಚ್ಚಿ ಸೋಮವನ್ನು ಇಳುಹಿದರೆ ಸೋಮ ರಾಜನು ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಹಾಗೆಮಾಡುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯಾಗಿ ಯಜ್ಞವು ನೆರವೇರದೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತುಹೋಗುವುದು. ಎರಡು ಎತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಬಿಚ್ಚದೆ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದರೆ ಸೋಮರಾಜನು ಮನೆಗೆ ಆತಿಥ್ಯಸತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಂತೆಯೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಹೊರಟುಹೋದಂತೆ ಆಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎರಡು ಎತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಬಿಚ್ಚದೆ ಕಟ್ಟಿರುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಯಜ್ಞವು ಸಾಗುವಾಗ ನೆರವೇರುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂದರೆ, ಗಾಡಿಯಿಂದ ಒಂದು ಎತ್ತನ್ನು ಬಿಚ್ಚಬೇಕು. ಇನ್ನೊಂದು ಎತ್ತನ್ನು ಬಿಚ್ಚದೆ ಗಾಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸೋಮರಾಜನು ಯಜ್ಞಫಲಮಿಗೆ ಬಂದು ಯಜಮಾನನ ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ಯಜ್ಞಫಲ ಯಾವ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನೊದುವುದು ಎಂದಭಿ ಪ್ರಾಯವು.

ಸೋಮಾಪರೋಹಣಕರ್ಮವನ್ನು (ಸೋಮವನ್ನು ಗಾಡಿಯಿಂದ ಕೇಳಿ ಇಳಿಸುವುದು) ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪೂರ್ವೇತಿಹಾಸವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ವಿವರಿಸುವರು—

ದೇವಾಸುರಾ ನಾ ಬಿಷು ಲೋಕೇಷು ಸಮಯಂತಂತ ತ ವಿತಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಚ್ಯಾಂ ದಿಕ್ಕಿಯಂತಂತ
ಶಾಂಸ್ತತೋಽಸುರಾ ಆಜಯಂಸ್ತೇ ದಕ್ಷಿಣಾಸ್ಯಾಂ ದಿಕ್ಕಿಯಂತಂತ ಶಾಂಸ್ತತೋಽಸುರಾ
ಆಜಯಂಸ್ತೇ ಪೃಶ್ವೀಚ್ಯಾಂ ದಿಕ್ಕಿಯಂತಂತ ಶಾಂಸ್ತತೋಽಸುರಾ ಆಜಯಂಸ್ತ ಉದೀಚ್ಯಾಂ
ದಿಕ್ಕಿಯಂತಂತ ಶಾಂಸ್ತತೋಽಸುರಾ ಆಜಯಂಸ್ತ ಉದೀಚ್ಯಾಂ ದಿಕ್ಕಿಯಂತಂತ ತೇ
ತತೋಃ ಸ ಪರಾಜಯಂತ ಸೈಷಾ ದಿಗಪರಾಜಿತಾ ತಸ್ಮಾದೀತಸ್ಯಾಂ ದಿತಿ ಯತೀತಃ ನಾ
ಯಾತಯೇದ್ಯೇಶ್ವರೋ ದಾನ್ಯಪಾಕರ್ತೋಃ |

ಹಿಂದೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಅಸುರರೂ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದರು. ಆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಸುರರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದರು; ಅನಂತರ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅಸುರರೇ ಗೆದ್ದರು; ಅನಂತರ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅಸುರರೇ ಜಯವಾಯಿತು; ಅನಂತರ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅಸುರರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಜಯಪಾಲಿಗಳಾದರು; ಬಳಿಕ ಅವರು ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೂ, ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿಸ್ತಾರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ

ಯುದ್ಧಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸೋಲುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ, ಜಯವೇ ಆಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ (ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸೋಲಾಗದ್ದರಿಂದ) ಐಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅಪರಾಜಿತಾ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಯಾವ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೂ ಅದನ್ನು ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಐಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಥವಾ ಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಯಜಮಾನನು ತನ್ನ ಋಣವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದರಿಂದ ನಿಮುಕ್ತನಾಗುವನು.

[ಇಲ್ಲಿ ಋಣವೆಂದರೇನು? ಆದರೆ ಪರಿಹಾರವು ಯಾವುದು ಎಂಬುದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತ್ರೈತ್ತೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ—

ಜಾಯಮಾನೋ ವೈ ಭ್ರೂರೈ ಭಿರ್ಭುಣವಾ ಜಾಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೇಣ ಯಷಿಭ್ಯೋ ಯಜ್ಞೇನ ದೇವೇಭ್ಯಃ ಸ್ವಯಾ ಸಿತ್ಯೈ ಭಿ ವಷ ವಾ ಅನ್ಯತೋ ಯಃ ಪುತ್ರೀ ಯಜ್ಞಾ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿವಾಸೀ |

(ತೈ. ಸಂ. ೬-೩-೧೦-೫)

ಎಂದರೆ ದ್ವಿಜನಾದವನು (ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಿಯ ವೈಶ್ಯ) ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೇ ಋಷಿಮುಣ, ದೇವಮುಣ, ಸಿತ್ಯಮುಣ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಮುಣಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟುವನು. ಈ ಮುಣಗಳು ತೀರಬೇಕಾದರೆ—ಉಪನಯನಾಂತರ ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದಿಂದ ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಋಷಿಮುಣವು ತೀರುವುದು; ಅನಂತರ ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವುದರಿಂದ ದೇವಮುಣವು ತೀರುವುದು; ವಿವಾಹತ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಪ್ರಚೋದನವೆನಿಸಿದರೆ ಪುತ್ರಸಂತಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದ ಸಿತ್ಯಮುಣವು ತೀರುವುದು. ಈ ವಿಧವಾದ ಮೂರು ಮುಣಗಳಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಮುಕ್ತನಾಗುವನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.]

ಈಗ ಸೋಮರಾಜನ ಜಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವರು---

ತೇ ದೇವಾ ಅಬ್ರುವನ್ನ ರಾಜತಯಾ ವೈ ನೋ ಜಯಂತಿ ರಾಜಾನಂ ಕರವಾಮಹಾ ಇತಿ ತಥೇತಿ ತೇ ಸೋಮಂ ರಾಜಾನಮಕುರ್ವಂಸ್ತೇ ಸೋಮೇನ ರಾಜ್ಞಾ ಸರ್ವಾ ದಿಶೋಜಯಂಸ್ತೇಷ ವೈ ಸೋಮರಾಜಾ ಯೋ ಯಜತೇ ಪ್ರಾಚಿ ತಿಷ್ಠತ್ಯಾದದತಿ ತೇನ ಪ್ರಾಚೀಂ ದಿಶಂ ಜಯಂತಿಂ ದಕ್ಷಿಣಾ ಪರಿವಹಂತಿ ತೇನ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದಿಶಂ ಜಯಂತಿ ತಂ ಪ್ರೌತ್ಯಂಚಿನಾಮರ್ತಯಂತಿ ತೇ ಪ್ರೌತೀಚೀಂ ದಿಶಂ ಜಯಂತಿ ತಮುದೀಚಸ್ತಿಷ್ಠ ತ ಉಪಾವಹರಂತಿ ತೇನೋದೀಚೀಂ ದಿಶಂ ಜಯಂತಿ ಸೋಮೇನ ರಾಜ್ಞಾ ಸರ್ವಾ ದಿಶೋ ಜಯಂತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||

(ಐ. ಪ್ರಾ. ೩-೧೪)

ದೇವತೆಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡಿಕೊಂಡರು—ನಮಗೆ ಯುದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದಾಳುತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಜಯವನ್ನು ದೊರಕಿಸಬಲ್ಲ ರಾಜನಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಾದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಪರಾಜಯವುಂಟಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ರಾಜನನ್ನು ಗುಣಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಸೋಮದೇವನನ್ನು ತಮಗೆ ರಾಜನಾಗಲು

ವಂತೆ ಆರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವಾದಿಧಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಜಯವು ಲಭಿಸಿತು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಯಜಮಾನನು ಸೋಮಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಸೋಮನೇ ರಾಜನು. ಈ ಸೋಮರಾಜನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಯವನ್ನೇ ಪಡೆಯುವನು. ಆದು ಹೇಗೆಂದರೆ, ಸೋಮವನ್ನು ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ತರುವಾಗ ಮುತ್ರೀಜರು ಗಾಡಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಸೋಮವನ್ನು ಇಡುವರು. ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಸೋಮನಿರುವುದರಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಜಯವನ್ನು ಹೊಂದುವನು; ಅನಂತರ ಸೋಮವನ್ನು ತರುವಾಗ ಸೋಮವಿರುವ ಗಾಡಿಯನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ತಿರುಗಿಸುವರು. ಆಗ ಸೋಮನು ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಜಯವು ಲಭಿಸುವುದು; ಅನಂತರ ಆ ಗಾಡಿಯನ್ನು ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿಗೆ ತಿರುಗಿಸುವುದರಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಜಯವು ಬಾಧಿಸುವುದು; ಬಳಿಕ ಆ ಗಾಡಿಯನ್ನು ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ತಿರುಗಿಸುವುದರಿಂದ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಜಯವು ಲಭಿಸುವುದು. ಅನಂತರ ಆ ಗಾಡಿಯು ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತಾಗ ಅಲ್ಲಿಂದ (ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನಿಂದ) ಸೋಮವನ್ನು ಗಾಡಿಯಿಂದ ಇಳುಹಿಸಿ ಉತ್ತರವೇದಿಗೆ ಒಯ್ಯುವರು. ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಚೀನವಂತರ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಗಾಡಿಯನ್ನು ಯಜ್ಞಶಾಲೆಗೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ತರವೇದಿಗೆ ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ತಿರುಗಿಸಿ ಅನಂತರ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಬರುವಾಗ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿಗೂ ಅನಂತರ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿಗೂ ಅನಂತರ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೂ ತಂದು ಐಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಸೋಮವನ್ನು ಗಾಡಿಯಿಂದ ಇಳಿಸುವರು ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸು ಇದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಆಪಸ್ತಂಬಮಹರ್ಷಿಗಳು—**ಸಂಜಾಗ್ರಾಹ ಪ್ರತ್ಯವಸ್ತನವಸ್ಯತ ಇತಿ ಪ್ರಾಂಚೋಽಭಿಪ್ರವಾಯ ದಕ್ಷಿಣಮಾವರ್ತತ ಇತ್ಯಗ್ರೇಣ ಪ್ರಾಗ್ಗಂಠಂ ಪ್ರಾಗೀ-ಷಮುದಗೀಷಂ ವಾ ಶಕಟಮವಸ್ತಾಪ್ಯ**—ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಜಯಿಸುವನು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಉತ್ತರಪೀಠಿಕೆಯು ಸಮಾಪ್ತವು.

ಸೋಮಪ್ರವಾಹಣವೆಂಬ ಕರ್ಮದ ವಿವರಣೆಯು ಸಮಾಪ್ತವು.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ದ್ಯಾವಾ ನಃ ಪೃಥಿವೀ ಇಮಂ ಸಿಧ್ರಂ ಅದ್ಯ ದಿದಿಸ್ತುತಂ |

ಯಜ್ಞಂ ದೇವೇಷು ಯಜ್ಞತಾಂ || ೨೦ ||

! ಪದಪಾಠಃ !

ದ್ಯಾವಾ | ನಃ | ಪೃಥಿವೀ | ಇತಿ | ಇಮಂ | ಸಿಧ್ರಂ | ಅದ್ಯ | ದಿದಿಸ್ತುತಂ |

ಯಜ್ಞಂ | ದೇವೇಷು | ಯಜ್ಞತಾಂ || ೨೦ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ದ್ಯಾವಾ ದ್ಯೌಃ ಪೃಥಿವೀ ಚೋಭೇ ಸಿದ್ಧಂ ಸ್ವರ್ಗಾದೇಃ ಸಾಧಕಂ ದಿವಿಸ್ತೃಶಂ ದೇವಾನ್
ಗಚ್ಛಂತಂ ನೋಽಸ್ಮಾಕಮಿಮಂ ಯಜ್ಞಂ ದೇವೇಷು ಯಜ್ಞತಾಂ | ನಿ ಯಜ್ಞತಾಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾಠಃ ||

ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವೀ—ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು | ಸಿದ್ಧಂ—ಸ್ವರ್ಗಸಾಧಕವಾದುದು | ದಿವಿಸ್ತೃಶಂ—
ಸ್ವರ್ಗಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಶಿಸಿ ಹೋಗತಕ್ಕದ್ದು ಅದ | ನಃ ಇಮಂ ಯಜ್ಞಂ—ನಮ್ಮ ಈ ಯಜ್ಞ
ವನ್ನು | ದೇವೇಷು—ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ | ಯಜ್ಞತಾಂ—ಅರ್ಪಿಸಲಿ |

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಸ್ವರ್ಗಸಾಧಕವಾದುದೂ, ಸ್ವರ್ಗಾಭಿಮುಖವಾದುದೂ ಅದ ನಮ್ಮ ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು
ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಲಿ.

English Translation.

Heaven and Earth, bear to the gods to-day our heaven-aspiring
sacrifice, the means of obtaining Swarga.

|| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ ||

ಈ ಮಕ್ಕಿಗೆ ಯಾಸರು—ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ ನ ಇಮಂ ಸಾಧನಮದ್ಯ ದಿವಿಸ್ತೃಶಂ ಯಜ್ಞಂ ದೇವೇಷು
ನಿಯಜ್ಞತಾಂ—ಎಂದು ನಿರ್ವಹನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಸಿದ್ಧಶಬ್ದಕ್ಕೆ—ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನವಾದ ಎಂದೂ, ದಿವಿಸ್ತೃಶಂ
ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದೂ ಅದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. (ನಿ. ೯-೩೭)

ದ್ಯಾವಾ, ಪೃಥಿವೀ—ಸ್ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯು ; ಸ್ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಭೂಮಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಾದ
ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂಪ್ರವಿಕವಾಗಿ (ಒಟ್ಟಿಗೆ) ಸ್ತುತಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳು ಅನೇಕವಿದ್ದರೂ
ದ್ಯೌಃ ಪೃಥಿವೀ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳೂ ಕೆಲವಿವೆ. ಪ್ರಕೃತ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ
ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ದ್ಯಾವಾ ಮತ್ತು ಪೃಥಿವೀ ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಈ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ
ಈ ದೇವತೆಗಳು ದವಿಧಾಳನೇ ಎಂದರೆ ಸೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ತುಂಬಿ ಯಜ್ಞವೇದಿಯ ಒಳಗೆ ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಎರಡು ಗಾಡಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸ್ವಧೇ ಪುರಂಧೀ ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು
ಶಬ್ದಗಳಿರುವುವು. (ನಿ. ೩-೨೨). ಕ್ರೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ದ್ಯೌಃ ಪಿಶಃ ಪೃಥಿವಿ ಮಾತಃ ಎಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು
ತಂದೆಯೆಂದೂ ಭೂಮಿಯನ್ನು ತಾಯಿಯೆಂದೂ ಸಂಜೋಧನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕಕಡೆ ಈ
ಅರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳು ಇವೆ. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಈ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ತಂದೆತಾಯಿಗಳೆಂದು
ಅನೇಕಕಡೆ ಹೇಳಿದೆ. ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ಭೂಮಿ ಎಂದು ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು

(ವಿಶ್ವವನ್ನು) ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ವಿಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ (ಲೋಕಗಳನ್ನಾಗಿ) ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ನಾಕೆ (ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಹು ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ತಮವಾದ ಸ್ಥಾನ) ವಿಷ್ವಪೆ (ಸ್ವರ್ಗದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ) ಪೃತ್ವೆ (ಸ್ವರ್ಗದ ಕೆಳಭಾಗ) ಎಂದು ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳಿವೆ; ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿಭಾಗಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವ್ಯೋಮನಾ, ರೋಚನ. (ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಪ್ರದೇಶ) ಅಂತರಿಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವವು; ಪೃಥಿವೀ ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಪೃಥಿವೀ (ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಪ್ರದೇಶ) ಮಹೀ (ದೊಡ್ಡದಾದ ಪ್ರದೇಶ) ಇತಾ (ಈ ಪ್ರಪಂಚ) ವಸುಮತೀ (ವಿಶ್ವಯ್ಯೋಗ್ಯವಾದ) ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವುದು. ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸ್ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯ ಅಭಿಮಾನದೀನತೆಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅದರಂತೆ ಪ್ರಯೋಗ ಸಲ್ಲುತ್ತಿರುವುದು.

। ಸಂಹಿತಾಃ ।

ಆ ನಾ॒ನು॒ಪ॒ಸ್ಯ॑ ನು॒ದ್ರು॒ಹಾ ದೇ॒ವಾಃ ಸೀ॒ದಂತು॑ ಯ॒ಜ್ಞ ಯಾಃ ।

ಇಹಾ॒ದ್ಯ ಸೋ॒ಮು॒ಪೀತ॑ಯೇ ॥ ೨೧ ॥

। ಪದವಾಃ ।

ಆ | ನಾಂ | ಉ॒ಪ॒ಸ್ಯಂ | ಅ॒ದ್ರು॒ಹಾ | ದೇ॒ವಾಃ | ಸೀ॒ದಂತು॑ | ಯ॒ಜ್ಞ ಯಾಃ |

ಇಹ | ಅ॒ದ್ಯ | ಸೋ॒ಮು॒ಪೀತ॑ಯೇ ॥ ೨೧ ॥

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಅದ್ರುಹಾ ದ್ರೋಹವರ್ಜಿತೇ ಹೇ ಹವಿಧಾನೇ ತದ್ರೂಪೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾ ನಾ ನಾಂ ಯುವಯೋರಾಶಸ್ತಂ ಸವಿಸಂ ಯಜ್ಞಿಯಾ ಯಜ್ಞಾರ್ಹ ದೇವಾ ಇಹ ಯಜ್ಞೇಽದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಸೋಮುಪೀತಯೇ ಸೋಮಪಾನಾಯಾಸೀದಂತು ॥

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ।

ಅದ್ರುಹಾ—ಕೆಡಕನ್ನು ಬಯಸದಿರುವ ಎದ್ದೆ ಹವಿಧಾನದೀನತೆಗಳೇ | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮ | ಉಪಸ್ಯಂ—ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ | ಯಜ್ಞಿಯಾ—ಯಜ್ಞಾರ್ಹರಾದ | ದೇವಾಃ—ದೇವತೆಗಳು | ಇಹ—ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ | ಅದ್ಯ—ಇಂದು | ಸೋಮುಪೀತಯೇ—ಸೋಮಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ | ಆ ಸೀದಂತು—ಬಂದು ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳಲಿ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಕೆಡಕನ್ನು ಬಯಸದಿರುವ ಎದ್ದೆ ಹವಿಧಾನದೀನತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಾರ್ಹರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಇಂದು ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸೋಮಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿ.

English Translation.

May the adorable gods, devoid of malice, sit down to-day night to you both to drink the Soma juice.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅದ್ವೈತಾ—ದ್ರೋಹವನ್ನು ಅಥವಾ ಕೆಡಕನ್ನು ಬಯಸದಿರುವ; ಇತರರಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯುಂಟಾಗಲಿ ಎಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆ ಇಲ್ಲದಿರುವ.

ಯಜ್ಞೇಯಾಃ—ಯಜ್ಞಾಹಾರಾದ ಎಂದರೆ ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸೋಮಸಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ನಮ್ಮಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ದೇವತೆಗಳು.

ಅದ್ಯ—ಅಸ್ತಿಸ್ತು ಹನಿ | ಈ ದಿವಸ ಅಥವಾ ಈಗ ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಜ್ಞಕರ್ಮದಲ್ಲಿ.

ನಲವತ್ತೆರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತವು.

ಕನಿಕ್ರದದಿತಿ ತ್ವಚಿಂ ದತಮಂ ಸೂಕ್ತಂ | ಅತ್ರೈವನುಕ್ರಮಣಿಕಾ | ಕನಿಕ್ರದತ್ತೌಚಿಮಿತಿ | ಮಂಡಲದ್ರಷ್ಟ್ಯಾ ಗೃತ್ವಮದೋಽಸ್ಯ ಋಷಿಃ | ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಭಂಡಃ | ಕಪಿಂಜಲರೂಪೀಂದ್ರೋ ದೇವತಾ || ವಯಸಾಮನೋಜ್ಞಾಂ ವಾಚಿಂ ಶ್ರುತ್ವೈತತ್ಸೂಕ್ತಂ ಜಪೇತ್ | ಸೂಕ್ತಿಕಂ ಚ | ವಯಸಾಮನೋಜ್ಞಾ ವಾಚಿಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಕನಿಕ್ರದಜ್ಜನುಷಂ ಪ್ರಬ್ರುವಾಣ ಇತಿ ಸೂಕ್ತೇ ಜಪೇತ್ | ಅ. ಗ್ಯ. ೩-೧೦-೯ | ಇತಿ || ಅನುವಾದವು—ಕನಿಕ್ರದೇತ್ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪುಕ್ಕುಗಳಿರುವವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಕನಿಕ್ರದತ್ತೌಚಿಂ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಈ ಮಂಡಲದ್ರಷ್ಟ್ಯವಾದ ಗೃತ್ವಮನೇ ಋಷಿಯು; ಕಪಿಂಜಲರೂಪಿಯಾದ ಇಂದ್ರನೇ ದೇವತೆಯು; ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಭಂಡಸ್ಸು. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಅಪ್ಪವಾದ ಅಥವಾ ಕರ್ಣಕಶೀರವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನೂ ಮುಂದಿನ ಸೂಕ್ತವನ್ನೂ ಜಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರದ—ವಯಸಾಮನೋಜ್ಞಾಂ ವಾಚಿಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಕನಿಕ್ರದಜ್ಜನುಷಂ ಪ್ರಬ್ರುವಾಣ ಇತಿ ಸೂಕ್ತೇ ಜಪೇತ್ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತನಾಗಿರುವುದು. ಅ. ಗ್ಯ. ೩-೧೦-೯)

ಸೂಕ್ತ—೪೨

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೪ || ಸೂಕ್ತ—೪೨ ||

ಅಪ್ಪಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೮ || ವರ್ಗ—೧೧ ||

|| ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಪುಕ್ಕಂವು—೧ ||

|| ಋಷಿ—ಗೃಹ್ಯಮದಃ ||

|| ದೇವತಾ—ಇಂದ್ರಃ; ಕಪಿಂಜಲ ರೂಪೀ |

|| ಭಂದಃ—ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ |

। సంహారాః ।

కనిక్రదక్షసుషం ప్రబ్రువాణ ఇయతి నాచమరితేవ నావం ।

సుమంగలశ్చ తకునే భవాసి మా త్వా కా టిదభిభా విత్వా విదత్ ॥ ౧ ॥

। పదనాః ॥

కనిక్రదత్ । ఐసుషం । ప్రబ్రువాణః । ఇయతి । నాచం । అరితాఽవ । నావం ।

సుమంగలః । టి । తకునే । భవాసి । మా । త్వా । కా । టిత్ । అభిభా । విత్వా । విదత్ ॥

। నామనాభాశ్చం ।

కనిక్రదత్ పునఃపునః కణ్డయమానోః ఐసుషం ఐనిశ్యమాణమథం ప్రబ్రువాణః
 సూత్రయన్ కపింజల్యోరితేవ కారధార ఇవ నావం నాచమియతి । ప్రేరయతి । అథ
 ప్రకృత్యతే । ఐ కకునే కపింజల శ్చం సుమంగలః ప్రకృత్యకల్యాణశ్చ భవాసి । భవ । కింజ
 కాటిదభిభా క్యోల్యభిభవత్వా త్వాం విత్వా విత్తతః సర్వాసు దిక్షు మా విదత్ । మా
 స్వాపత్ । తకునే తక్నోత్పన్నేమమాత్మానం । న్యక్తందీక్షన్త ప్రబ్రువాణో యథాశ్చ
 కల్పస్తథా నామేరయతి నాచమిరయితేవ నావం । సుమంగలశ్చ తకునే భవ కల్యాణమం-
 గల్యో మంగలం గిరతేగ్గణాత్కేగ్గిరత్యేనభాఽనితి వేతి యాశ్చః । ౧. ౯-౪ ॥

। ప్రతిపదార్థః ।

కనిక్రదత్—(కపింజల పక్షియు) పునః పునః కల్పమాడుత్తా । ఐసుషం—ముంది ఊత్సన్న
 వాగకత్త అంఠవన్న । ప్రబ్రువాణః—మోదలే సూత్రయత్తా । నావం—దోఱయన్న నడపలు ।
 అరితేవ—నాచమి సూత్రయన్న కేఱువంతి । నాచం—అదర కల్పవన్న । ఇయతి—ప్రేరింప
 త్తది । తకునే—ఎత్త కపింజలపక్షియే । (త్వం—నిను) । సుమంగలశ్చ—ఊత్సనువాద మంగళ
 గలంఠ కలిపవనాగి । భవాసి—ఆగు । కా టిదభిభా—యావ విధవాద వికత్తాగరి । త్వా—
 నిన్ను । విత్వా—యావ దిక్కినించలది । మా విదత్—సమాపిపదిరది.

। భావార్థః ।

కపింజలపక్షియు పునః పునః కల్పమాడుత్తలది, ముంది ఊత్సన్న వాగకత్త అంఠవన్న మోదలే
 సూత్రయత్తలది, దోఱయన్న నడపలు నాచమి సూత్రయన్న కేఱువంతి అదర కల్పవన్న ప్రేరింపత్తది.
 ఎత్త కపింజలపక్షియే, నిన్ను మంగళవంటాగరి. యావ విధవాద వికత్తా నిన్ను యావ దిక్కినించలది
 సమాపిపదిరది.

English Translation.

Crying repeatedly, and foretelling what will come to pass, (the Kapinjala) gives (due) direction to its voice, as a helmsman (guides) a boat: be ominous, bird, of good fortune, and may no calamity whatever befall you from any quarter.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳ. ||

ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮೂರು ಪುಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಮುಂದಿನ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮೂರು ಪುಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಕಪಿಂಜಲ ರೂಪಿಯಾದ ಇಂದ್ರನು ದೇವತೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಪುಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಪಿಂಜಲಶಬ್ದವು ಸೂಚಿತವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಪಿಂಜಲರೂಪಿಯಾದ ಇಂದ್ರನು ದೇವತೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಕಪಿಂಜಲವೆಂಬುದು ಒಂದು ಪಕ್ಷಿಯು. ಇದಕ್ಕೆ ಅಂಗ್ಲಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ Francoline partridge ಅಥವಾ hazel-cock ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ. ಮಗ್ಗೇದದಲ್ಲಿ ಕಪಿಂಜಲವೆಂಬ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರ ನೇದಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಕ್ರೈಶ್ಚಿರೀಯ ಸಂಹಿತಾ. ೨-೫-೧-೧; ೫-೫-೧೬-೧; ಮೈತ್ರಾಯಣೀ ಸಂಹಿತಾ. ೩-೧೪-೧; ಕಾಲಕ ಸಂಹಿತಾ. ೧೨-೧೦; ನಾಜಸನೇಯ ಸಂಹಿತಾ. ೨೪-೨೦, ೩೮; ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೧-೬-೩-೩; ೫-೫-೪-೪; ೧೩-೫-೧-೧೩; ವೈವಿನೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೧-೧೫-೨ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯ ವಿಷಯವು ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವುದು.

ಯಾಸ್ಯರು ಅರ್ಘೋಪಮಾ, ಉಪ್ರೋಪಮಾ ಎಂಬ ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಕಪಿಂಜಲ ಪಕ್ಷಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ—

ಕಪಿಂಜಲಃ ಕಪಿರಿವ ಜೀರ್ಣಃ ಕಪಿರಿವ ಜವತೆ ಈಶತ್ವಂಗಳೋ ವಾ ಗಮನೀಯಂ ತಬ್ಬಂ
ಪಿಂಜಯತೀತಿ ವಾ ||

(ನಿ. ೩-೧೮)

ಎಂದರೆ ಕಪಿಂಜಲವೆಂಬ ಪಕ್ಷಿಗೆ ಕಪಿಯಂತೆ ಜೀರ್ಣವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವ ಶರೀರವಿರುವುದರಿಂದಲಾಗಲೀ, ಕಪಿಯಂತೆ ವಾಸವು ಹಳದಿ ಬಣ್ಣವಿರುವುದರಿಂದಲಾಗಲೀ, ಉತ್ತಮವಾದ ಎಂದರೆ ಮಂಗಲಕರವಾದ ಮುಘರಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದಲಾಗಲೀ ಕಪಿಂಜಲವೆಂಬ ಹೆಸರು ಉಂಟಾಗಿದೆಯೆಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ.

ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಮಾಡಿದರೆ (ಕೂಗಿದರೆ) ಉತ್ತಮವಾದ ಶಕುನವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು. ಆದುದರಿಂದ ಗೃಹ್ಯಮದಮುಷಿಯು ತನಗೆ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ವಿಪತ್ತೂ ಉಂಟಾಗದಿರುವಂತೆಯೂ ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಂಗಳವುಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯನ್ನು (ಕಪಿಂಜಲರೂಪಿಯಾದ ಇಂದ್ರನನ್ನು) ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾನೆ—

ಭದ್ರಂ ವದ ದಕ್ಷಿಣತೋ ಭದ್ರಮುತ್ತರತೋ ವದ |

ಭದ್ರಂ ಪುರಸ್ತಾನೋ ವದ ಭದ್ರಂ ಪಶ್ಚಾತ್ಕಪಿಂಜಲ ||

ಎಂಬ ಈ ಮಂತ್ರವು ಪರಿಹಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಖಿಲಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲೆ ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯೇ, ನೀನು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದ್ದು, ಮಂಗಳಕರವಾದ ಶಕುನವನ್ನು ನುಡಿ. ಆದಂತೆ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಮ್ಮ

ముందుగడయ్యి, ఓదుగడయ్యియ్యి మంగళకరవాద శతనవస్త్రే నుతి ఎందు గృత్యమదమకుయ్యి కఠింజలపక్షియ్యి ప్లాధ్రిఫిసువను. ఈ ముక్తిగే యాస్థురు నివళననన్ను జేగిదారి—

స్యోక్తిరీదజ్జన్మే ప్రబ్బువాణోయే యథాశ్చ శబ్దస్తేథా నామోరయతి వాటివారియితేవ నావం సుమంగలశ్చ శతనో భవ శల్యాణమంగలః | మంగలం గిరికేగ్యణాశ్చేథోః, గిరికేనథాణితి వా | అంగలమంగవశా | మజ్జ యతి శాశశమితి స్వేరుక్తాః | మాం గజ్జేత్తితి వా | మా జే త్తా శాటిదధిధుతిః శవశోయే విదవశా ||

(ని. ౯-౪)

ఎత్తి శతనవస్త్రీయే, నిలన పునః పునః శబ్దమాడుత్తా, ముందే సంభవిమవ భవిశ్యన్మత్తాంశవన్ను నావిశను నావేయన్ను ప్రేరికేమిమవంకే, నిన్న ధ్యనియంద శుటిశుత్తియే. సినగే మంగళవృంటాగరి ఎందు ముఖ్యార్థవన్ను వివరిసి. శిలపు శబ్దగళ ఆవయవార్థగళన్ను వివరిసివరు.

సుమంగలః—శల్యాణమంగలః | లుత్తమవాద మంగలదింద కఠిదివ. మంగలం గిరికేగ్యణాశ్చేథోః, గిరికేనథాణితి వా | వశవనానశాలదర్లి స్తుక్త విశయవన్ను శుటిశుత్తియంద మంగలవేమ జవరు. అథవా అనర్థగళన్ను నాశమాడువుదరింద మంగలవేమ జవరు. అథవా అంగలం ఎంబ శబ్ద అంకృదర్లియవ మకారవు వ్యక్తేవనాగి అదియర్లి లుపయోగిశుట్టిరే అగ మో + అంగల = మంగల ఎందు రుశవనాగువుదు. అంగలం ఎంబ శబ్దక్తే దధి, నుధు, ఆక్షతే వేదలదావ మంగళద్రవ్యగళంద మంగళవృంటాగువంకే ఎందు అర్థవన్ను జేగివకుదు. అథవా మజ్జ యతి శాశశమితి స్వేరుక్తాః | షాశగళన్ను ముళుగిసి నాశమాడువుదరింద మంగలవేమ నిరుక్తకారరు జేళువరు. అథవా మాం గజ్జేత్తితి వా | ఒందు లుత్తమవాద వస్త్రువు (వక్త్యువు) నన్ను బందు శీరరి ఎంబర్థవుళ్ళ మాం గజ్జేత్తితి ఎంబ వాక్యదిందాగరి మంగలశబ్దవు నివస్త్ర నాగుడుదు ఎందు వివరిసిదారి.

శనికృదో జనుషం ప్రబ్బువాణః నావం అరికేవ వాటిం ఇయతి—ఈ కఠింజలపక్షియ్యి (అథవా శతనవస్త్రీయ్యి) పునః పునః శబ్దమాడుత్తిరుత్తవే. నావిశను దీగిణియన్ను నడిమివాగి పునః పునః నుశువంకే ఎందరి ముందక్కే జేగిగువంకే, ప్రేరిమవంకే ఈ కఠింజలపక్షియ్యి పునః పునః శబ్ద మాడువుదరింద ముందే బరువ అగుజేగిగుగళన్ను ప్రేరిమత్తదే ఎందరి శివమత్తదే. ఈ ముక్తివ ఘోర్వార్థవు శరీరక్షకత్వ, లుత్తరాధవు ప్రశ్నకృత్వం. ఎందరి ఈ పక్షియ్యి తన్నేదురిగిల్లదే బీరీ కడి ఇరువుదేమి భావిసి అదు వాడుత్తిరువ శాయోవన్ను వణిశువుదరింద ఈ ముక్తివ ఘోర్వార్థవు శరీరక్షకవేందూ, లుత్తరాధవుదర్లి అ పక్షియ్యి తన్న ఎదురిగే ఇరువుదేమి భావిసి అదన్ను సందోధిసి అదరీదనే సంభాశనమాడుత్తిరువుదన్ను వణిశువుదరింద లుత్తరాధవు ప్రశ్నకృత్వవేందూ జేగివడి.

శతనో (త్వం) సుమంగలశ్చ భవాసి | కా టిదధిథా త్తా విత్త్యా మా విదవశా—జేగి శతనో (త్వం) ప్రశ్నకృత్వల్యాణ-భవాసి | శింజి కీగిశ్చేధిధవః త్తా శనాగసు దిష్టి మా త్తాజోశా |

ಎಲೈ ಶಕುನಪಕ್ಷಿಯೇ, ಉತ್ತಮವಾದ ಕಲ್ಯಾಣ (ಮಂಗಳ) ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗು, ಮತ್ತು ಯಾವನಿಧವಾದ ವಿಪತ್ತು ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಸಮಾಪಿಸದಿರಲಿ ಎಂಬ ಋಷಿಯು ಆಶಂಸನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಈ ಸೂಕ್ತ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಸೂಕ್ತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಇರುವ ಪರಿಶಿಷ್ಟಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಈ ಮಂಡಲದ ಅಂತ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಂಶಃ ||

ಮಾ ತ್ವಾ ಶೈನ ಉದ್ವಿಧೀನ್ಮಾ ಸುಪರ್ಣೋ ಮಾ ತ್ವಾ ವಿದದಿಷುಮಾನ್ವೀರೋ
ಅಸ್ಮಾ |

ಸಿತ್ತ್ಯಾಮನು ಪ್ರದಿಶಂ ಕನಿಕ್ರದತ್ಸುಮಂಗಲೋ ಭದ್ರವಾದೀ ವದೇಹ || ೨ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಮಾ | ತ್ವಾ | ಶೈನಃ | ಉತ್ | ವಧೀತ್ | ಮಾ | ಸ್ವಪರ್ಣಃ | ಮಾ | ತ್ವಾ | ವಿದತ್ | ಇಷ್ಟಮಾನ್ |
ವೀರಃ | ಅಸ್ಮಾ |

ಸಿತ್ತ್ಯಾಂ | ಅನು | ಪ್ರದಿಶಂ | ಕನಿಕ್ರದತ್ | ಸ್ವಮಂಗಲಃ | ಭದ್ರವಾದೀ | ವದ | ಇಹ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಶಕುನೇ ತ್ವಾ ತ್ವಾಂ ಶೈನಃ ಪ್ರಬಲಃ ಪಕ್ಷಿವಿಶೇಷೋ ಮಾ ವಧೀತ್ | ಮಾ ಹಿಂಸೀತ್ | ಉತ ಅಸಿ ಚ ಸುಪರ್ಣೋ ಗರುಡಃ ಪಕ್ಷೀ ಮಾ ವಧೀತ್ | ತಥೇಷುಮಾನ್ | ವಾಣವಾನ್ವೀರೋಸ್ತಾ ಶರಾಣಾಂ ಜ್ವೇಸ್ತಾ ಧನೀ ತ್ವಾ ತ್ವಾಂ ಮಾ ವಿದತ್ | ಮಾ ಪ್ರಾಪತ್ | ಕಿಂಚಿ ಸಿತ್ತ್ಯಾಂ ಪ್ರದಿಶಂ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ವಿಶಮನು | ದಕ್ಷಿಣಸ್ಯಾಂ ದಿಶೀತ್ಕರ್ಥಃ | ಕನಿಕ್ರದತ್ ಪುನಃಪುನಃ ಶಬ್ದಂ ಕುರ್ವನ್ ಸುಮಂಗಲಃ ಕಲ್ಯಾಣಮಂಗಲೋ ಭದ್ರವಾದೀ ಶೋಭನವಾದೀ ಸನ್ ಇತಾಸ್ಮದ್ವಿಷಯೇ ವದ | ಮಂಗಲಂ ಸೂಚಯತಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಎಲೈ ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯೇ, ತ್ವಾ—ನಿನ್ನನ್ನು | ಶೈನಃ—(ಪ್ರಬಲವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ) ಶೈನ ಪಕ್ಷಿಯು | ಮಾ ಉತ್ ವಧೀತ್—ಮೇಲೆಬಿದ್ದು ಹಿಂಸಿಸದಿರಲಿ | ಸುಪರ್ಣಃ—ಗರುಡಪಕ್ಷಿಯು | ಮಾ (ವಧೀತ್)—ಹಿಂಸಿಸದಿರಲಿ | ಇಷ್ಟಮಾನ್—ಬಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನೂ | ವೀರಃ—ಶಕ್ತಿವಂತನೂ | ಅಸ್ಮಾ—ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನೂ ಆದ ಎಂದರೆ ಧನುಸ್ಸಿನಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ವೀರನು |

ಶ್ಯಾ—ನಿನ್ನನ್ನು | ಮಾ ವಿದೆತ್— ಸಮೀಪಿಸದಿರಲಿ | **ಸಿಂಹ್ಯಾಂ ಪ್ರದಿಕಂ ಅನ್ಯೇ—** ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೇ | **ಕಪಿಕ್ರಿದೇತ್—** ಪುನಃ ಪುನಃ ಶಬ್ದಮಾಡುತ್ತಲೂ | **ಸುಮಂಗಳಃ—** ಮಂಗಳಾತ್ಮಕವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ | **ಭವೈವಾದೀ—** ನಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ನುಡಿಯುವವನಾಗಿಯೂ | **ಇಹ ಇಲ್ಲಿ | ವಡೆ—** ಶುಭವಾಕ್ಯವನ್ನು ನುಡಿ.

|| ಭಾಷಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯೇ, ಪ್ರಬಲವಾದ ರಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಶೈನಪಕ್ಷಿಯು ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ನಿನ್ನನ್ನು ಹಿಂಸಿಸದಿರಲಿ. ಗುರುಡಪಕ್ಷಿಯು ನಿನ್ನನ್ನು ಉಪದ್ರವಪಡಿಸದಿರಲಿ. ಬಾಣಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡುವ ಧನ್ವಿಯೂ ಆದ ಬೇಡನು ನಿನ್ನನ್ನು ಸಮೀಪಿಸದಿರಲಿ. ನೀನು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪುನಃ ಪುನಃ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೂ, ಮಂಗಳಾತ್ಮಕವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ, ನಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ನುಡಿಯುವವನಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಶುಭವಾಕ್ಯವನ್ನು ನುಡಿ.

English Translation.

May no kite, no eagle, kill you; may no archer, armed with arrows, reach you: crying repeatedly, in the region of the Pitris, be ominous of good fortune; proclaimer of good luck, speak to us on this occasion.

|| ವಿತೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಿನ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಹಿಂಸೆಯೂ, ತೊಂದರೆಯೂ ಆಗದಿರಲಿಂವೋ, ಅದು ವಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಧ್ವನಿಮಾಡುತ್ತಾ, ತನಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಗೃಹ್ಯಮಾದ ಮುಷಿಯು ಆಶಂಸನೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದಾನೆ.

ಶ್ಯಾ ಶೈನಃ ಮಾ ಉತ್ ವಧೀತ್ ಸುಪರ್ಣಃ ಮಾ— ಎಲೈ ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯೇ, ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಬಲವಾದ ಶೈನಪಕ್ಷಿಯಾಗಲಿ, ಒಳ್ಳೆಯ ರಿಕ್ಕೆಗಳುಳ್ಳ ಗುರುಡಪಕ್ಷಿಯಾಗಲಿ ಹಿಂಸಿಸದಿರಲಿ. ಶೈನಪಕ್ಷಿ ಬಹಳ ಬಲವುಳ್ಳ ಪಕ್ಷಿಯೆಂದೂ ಅದು ತನ್ನನ್ನು ಬಲವಿಲ್ಲದಿರುವ ಇತರ ಪಾತಿಯ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು. ಆದುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಪ್ರಬಲವಾದ ಶೈನಪಕ್ಷಿಯಿಂದ ಫಿನಗೆ ಯಾವತೊಂದರೆಯೂ ಸಂಭವಿಸದಿರಲೆಂದೂ ಆದರೆಂತೆ ಒಳ್ಳೆಯ ರಿಕ್ಕೆಗಳುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಬಹುದೂರ ಔರಬಲ್ಲ ಗುರುಡಪಕ್ಷಿಯೂ ಸಹ ನಿನ್ನನ್ನು ಹಿಂಸಿಸದಿರಲೆಂದೂ ಮುಷಿಯು ಆಶಂಸನೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದಾನೆ.

ಇಮಮಾನ್ ವೀರಃ ಅಸ್ತಾ ಶ್ಯಾ ಮಾ ವಿದೆತ್— ಧನುಸ್ಸನ್ನೂ ಬಾಣಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಹೊರಟಿರುವ ವೀರನು (ಅಥವಾ ಬೇಡನು) ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಸಮೀಪಿಸದಿರಲಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ವೀರಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ವರು—

ವೀರೋ ವೀರಯುತೈಮಿತ್ಯಾನ್ | ವೇತೇರ್ವಾ ಸ್ಯಾಧ್ವೈತಿತಮುಃನಃ ವೀರಯುತೇರ್ವಾ |

(ನಿ. ೧-೭)

ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು ಎಂದರೆ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾನಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸಂಹಾರಮಾಡುವವನಾದ್ದರಿಂದ (ಸಂಹಾರಮಾಡು ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ವೀರಯತಿಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ) ವೀರ ಎಂದೂ ಅಥವಾ ಗಮನಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವೇತಿಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಹೋಗುವವನಾದ್ದರಿಂದ ವೀರ ಎಂದೂ ಅಥವಾ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವೀರಯತಿ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ ವೀರ ಎಂದೂ ಈ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಇರುವುದೆಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ.

ಪಿಶ್ಚಾಂ ದಿಶಂ ಅನು ಕನಿಕ್ರದತ್ ಸುಮಂಗಲಃ ಭದ್ರವಾದೀ ಇಹ ವದ-ಎಲೈ ಕಪಿಂಜಲ ಪಕ್ಷಿಯೇ, ನೀನು ಪಿಶ್ಚಸಂಬಂಧವಾದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಎಂದರೆ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಂಗಲಾತ್ಮಕವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಲೋಭನಾತ್ಮಕವಾದ ಹಿತವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ನುಡಿ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಪಿಶ್ಚಸಂಬಂಧವಾದ ದಿಕ್ಕಿನೆಂದರೆ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕು ಎಂದರ್ಥವು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ-ದೇವಮನುಷ್ಯಾ ದಿಶೋ ವ್ಯಭಂಜತ ಪ್ರಾಚೀ ದೇವಾ ದಕ್ಷಿಣಾ ಪಿಶರಃ ಪ್ರತೀಚೀಂ ಮನುಷ್ಯಾ ಉದೀಚೀಗ್ಂ ರುದ್ರಾಃ (ತೈ. ಸಂ. ೬-೧-೧-೧) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವಂತೆ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸೇರಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಿಶ್ಚಾಂ ದಿಶಂ ಎಂದರೆ ಪಿತೃದೇವತೆಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ಎಂದರೆ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕು ಎಂದರ್ಥವು. ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕಪಿಂಜಲ ಪಕ್ಷಿಯು ಶಬ್ದಮಾಡುವುದು ಶುಭಶಕುವು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಿನ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಪಿಂಜಲವು ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದ್ದು ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿತವಚನವನ್ನು ನುಡಿಯಬೇಕೆಂದು ಮನೆಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾನೆ.

ಸುಮಂಗಲಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಭದ್ರವಾದೀ ಎಂದರೆ ಭದ್ರಂ ವದತೀತಿ ಭದ್ರವಾದೀ-ಮಂಗಳಕರವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಎಂದರ್ಥವು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅವ ಕ್ರಂದ ದಕ್ಷಿಣತೋ ಗೃಹಾಣಾಂ ಸುಮಂಗಲೋ ಭದ್ರವಾದೀ ಶಕುಂತೇ |
ಮಾ ನಃ ಸ್ತೇನ ಈಶತ ಮಾಘಶಂಸೋ ಬೃಹದ್ದದೇಮ ವಿದಥೇ ಸುವೀರಾಃ || ೩

|| ಒದವಾಃ ||

ಅವ | ಕ್ರಂದ | ದಕ್ಷಿಣತಃ | ಗೃಹಾಣಾಂ | ಸುಮಂಗಲಃ | ಭದ್ರವಾದೀ | ಶಕುಂತೇ |
ಮಾ | ನಃ | ಸ್ತೇನಃ | ಈಶತ | ಮಾ | ಆಘಶಂಸಃ | ಬೃಹತ್ | ವದೇಮ | ವಿದಥೇ | ಸುವೀರಾಃ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಶಕುಂತೇ ಹೇ ಕಪಿಂಜಲ ತ್ವಂ ಸುಮಂಗಲೋ ಭದ್ರವಾದೀ ಚ ಸನ್ ಗೃಹಾಣಾಂ ದಕ್ಷಿಣತೋ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದಿಶ್ಯವಕ್ರಂದ | ಶಬ್ದಂ ಕುರು | ದಕ್ಷಿಣತಃ ಶಬ್ದಾಯಮಾನಃ ಶಕುಂತೋ ಮಂಗಲಸೂ.

బీకూలె ఓ | నోలెనాకం శ్రీలెనస్త్యరీలె మోలత | మోలెత్త | అభోలంనోలెనభోలకానాం
తంసోలెనా మోలెత్త | లుత్తమోలె నాదోలె వ్యావ్యాతేలెః ||

|| ప్రోలభాభో ||

తలంశ్రీ—ఎల్లీ కపింజలపక్షియే | సమంగలం—నీలను మంగళాత్మకనాగయూ | భద్ర
వాది—మంగళవన్ను నుడియవననాగయూ | గృహానాం—నమ్మ గృహగళ | దక్షిణతే—దక్షిణ
దిక్కినల్లి | అవ శ్రీండ్—శబ్దవన్ను మాడు | నో—నమ్మ మేలే | శ్రీలెనో—కళ్ళను | మా ఊతక—
తన్న శక్తియన్ను తోలెనదిరలి | అభోలంశ్రీ—నమగే వావనన్ను తంసువ శక్తివూ | మా—ఓసివ
దిరలి | సువిలెనా—నావు శ్రీశ్వరాద పుత్తంబ గూడి | విదేభో—యజ్ఞగృహదల్లి | బృహత్—
(నిన్న గుణగళన్ను వణోసువ) వ్రోధవాద స్తుతిగళన్ను | వదేలెమా—పరిసుత్తీలె.

|| భావాభో ||

ఎల్లీ కపింజలపక్షియే, నీలను మంగళాత్మకనాగయూ, మంగళవన్ను నుడియవననాగయూ,
నమ్మ గృహగళ దక్షిణ దిక్కినల్లి శబ్దవన్ను మాడు. కళ్ళను నమ్మ మేలే తన్న శక్తియన్ను తోలెనదిరలి.
నమగే వావనన్ను తంసువ శక్తివూ సక తన్న ప్రభావనన్ను బీలెదిరలి. నావు శ్రీశ్వరాద పుత్తంబీద
గూడి యజ్ఞగృహదల్లి నిన్న గుణగళన్ను వణోసువ వ్రోధవాద స్తుతిగళన్ను పరిసుత్తీలె.

English Translation.

Bird, you are ominous of good fortune, the proclaimer of good luck ;
cry from the south of dwellings : may no thief, no evil-doer, prevail against
us ; that, blessed with excellent descendants, we may worthily praise you
at this sacrifice.

|| వికీలెనాభయగళ ||

ఈ ముక్తిన్ శూర్వాభద్రదల్లి ఓందిన ముక్తిన్లల్లి తేలరువ విశయవన్నే ఎందరి—నమ్మ మనగళ
దక్షిణదిక్కినల్లిదు మంగళాత్మకవాద శబ్దవన్ను మాడువంకే తోసియు వ్రోధోసిదానీ.

నో శ్రీలెనో మా ఊతక—కళ్ళను నమ్మ మేలే తన్న శక్తియన్ను తోలెనదిరలి ఎందరి—నావు
కళ్ళన శ్రీగే సిక్కిదిరలి. నమ్మ మేలే కళ్ళను తన్న ప్రభావనన్ను బీలెదిరలి ఎందఱివ్రాయవు. శ్రీలెన
శబ్దశ్రీ యాస్కరు—

శ్రీలెనో కస్మాత్ సమ్ప్రానమస్మిన్ వావోమితి న్యేరుక్తాః |

(ని. ౩-౧౯)

శ్రీలెన శబ్దశ్రీ అభోలెనోందరి—ఇవనల్లి వావవు ఒట్టుగూడి కుంబిరువుడు. ఎందరి కళ్ళకనమాడువుడు,
నిరపరాధిలెనన్ను ఓంసివుడు, అవర ద్రవ్యవన్ను అవకంసువుడు మోదలాద అనీలక విధ వావగళ

ಗುಂಪಿಗೆ ಸಂಸ್ಥಾನ (ಒಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದುಕಡೆ ಸೇರಿರುವುದು) ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಪಾಸಗಳ ಸಮೂಹವು ಕಲ್ಪನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಕಲ್ಪನಿಗೆ ಸ್ತೇನನೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ನಿರುತ್ತಕಾರರು ಹೇಳುವರು ಎಂದು ಮೇಲೆ ಸೂಚಿಸಿರುವ ನಿರ್ವಚನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಘಶಂಸ ಮಾ (ಈಶಶೆ)—ಅನರ್ಥಕಾನಾಂ ಶಂಸಕೋಽಪಿ ಮಾ ಈಶಿಷ್ಟ | ಅಘಶಂಸ ಶಬ್ದವು ಸ್ತೇನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೧೧) ಕಲ್ಪನೆಂದರ್ಥವು. ಇದಲ್ಲದೆ ಅಘಶಂಸ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಷ್ಟರು—

ಅಘಸ್ಯ ಶಂಸಿತಾರಂ | ಅಘಂ ಹಂತೇ ನಿರ್ವ್ಯಸಿತೋಪಸರ್ಗ ಅಹಂತೀತಿ | (ನಿ. ೬-೧೧)

ಎಂದೂ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಅಘ ಶಬ್ದವು ಹನ ಹಿಂಸಾಗತೋಃ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಎಂದರೆ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡು ಕೊಲ್ಲು ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ಹನಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಆ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಅಘವೆಂಬ ಶಬ್ದವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅಘಶಂಸ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೊಲ್ಲು ಎಂದು ಹೇಳುವವನು ಅಥವಾ ಅನರ್ಥವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು ಎಂದರ್ಥವು. ಇಂತಹ ಅನರ್ಥಕಾರಿಯಾದ ಪಾಪಿಷ್ಠನು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರದಿರಲಿ ಎಂದರೆ, ಅಂತಹ ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯನ ಕೈಗೆ ನಾವು ಸಿಕ್ಕದಂತಾಗಲಿ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ನಲವತ್ತಮೂರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆದಿತಿ ತೈಚಮೇಕಾದಶಂ ಸೂಕ್ತಂ ಗಾರ್ತ್ವಮದಂ ಜಾಗತಂ | ತಥಾ ಚಾನುಕ್ಯಾಂತಂ | ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಜ್ಞಾಗತಂ ಮಧ್ಯೇಽತಿತಕ್ರಿಯೆಷ್ಟಿರ್ವೇತಿ | ದ್ವಿತೀಯಾತಿತಕ್ರೋ ಅಷ್ಟಿರ್ವಾ | ಇತರೇ ಜಗತ್ಯಾ | ಕಪಿಂಜಲರೂಪೀಂದ್ರೋ ದೇವತಾ | ವಯಸಾಮಮನೋಜ್ಞಾಂ ವಾಚಿಂ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆದಿತಿ ಸೂಕ್ತಂ ಜಪೇತ್ | ಸೂಕ್ತಂ ಸ್ತ್ರಾಗೇವೋದಾಹೃತಂ ||

ಅನುವಾದವು—ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆತ್ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮುಕ್ತುಗಳಿರುವುವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಗೃಹ್ಯಮದನು ಮುಷಿಯು; ಜಗತೀಭಂದಸ್ತು; ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಜ್ಞಾಗತಂ ಮಧ್ಯೇಽತಿತಕ್ರಿಯೆಷ್ಟಿರ್ವಾ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಈ ಸೂಕ್ತದ ಎರಡನೆಯ ಮುಕ್ತು ಅತಿಶ್ರೇಣಿ ಅಥವಾ ಅಷ್ಟಿ ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನದು; ಉಳಿದ ಎರಡು ಮುಕ್ತುಗಳು ಜಗತೀಭಂದಸ್ತುವು; ಕಪಿಂಜಲರೂಪಿಯಾದ ಇಂದ್ರನು ದೇವತೆಯು, ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆಯೇ, ಪತ್ನಿಗಳ ಕರ್ಕಶಭ್ಯನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆತ್ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಜಪಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇದರ ನಿರಿಯೋಗವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಸೂಕ್ತ—೪೩

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೪ || ಸೂಕ್ತ—೪೩ ||

ಅಷ್ಟಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೮ || ವರ್ಗ—೧೨ ||

|| ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತಂತ್ಯೆ—೩ ||

|| ಮುಷಿ—ಗೃಹ್ಯಮದಃ ||

|| ದೇವತಾ—ಇಂದ್ರಃ | ಕಪಿಂಜಲರೂಪಿಃ ||

|| ಛಂದಃ—೧, ೩, ಜಗತೀ | ೨. ಅತಿತಕ್ರಿಯೆಷ್ಟಿರ್ವಾ ||

। ಸಂಹಿತಾಃ ।

ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆದಭಿ ಗೃಣಂತಿ ಕಾರವೋ ವಯೋ ವದಂತ ಋತುಥಾ ಶಕುಂತಯಃ |
 ಉಭೇ ವಾಚೌ ವದತಿ ಸಾಮಗಾ ಇವ ಗಾಯತ್ರಂ ಚ ತ್ರೈಷ್ಟುಭಂ ಚಾನು
 ರಾಜತಿ || ೧ ||

। ಪದಾಃ ।

ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಃ | ಅಭಿ | ಗೃಣಂತಿ | ಕಾರವಃ | ವಯಃ | ವದಂತಃ | ಋತುತ್ವಥಾ | ಶಕುಂತಯಃ |
 ಉಭೇ ಇತಿ | ವಾಚೌ | ವದತಿ | ಸಾಮಗಾಃ ಇವ | ಗಾಯತ್ರಂ | ಚ | ತ್ರೈಷ್ಟುಭಂ | ಚ | ಅನು |
 ರಾಜತಿ || ೧ ||

। ಸಾಯುಜ್ಯಂ ।

ಶಕುಂತಯಃ ಕಪಿಂಜಲಾ ಋತುಥಾ ಕಾಲೇ ಕಾಲೇ ವಯೋಽನ್ವಂ ವದಂತಃ ಸೂಚಿಯಂತಃ
 ಕಾರವಃ ಸ್ತೋತಾರ ಇವ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಃ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮಭಿಗೃಣಂತಿ | ಅಭಿವದಂತು || ಬಹುವಚನಂ ಪೂಜಾ-
 ಛೇದಂ || ಕಿಂ ಚ ಉಭೇ ವಾಚೌ ಗಾನಂ ಚ ಶ್ರುತಂ ಚ ಸಾಮಗಾ ಗಾಯತ್ರಂ ತ್ರೈಷ್ಟುಭಂ ಚ ಸಾಮನೀ
 ಇವ ಶಕುಂತಿವದತಿ | ಅನು ರಾಜತಿ ಚ | ಶ್ರಣ್ವತೋಽನುರಕ್ತಾನ್ವರೋತಿಶ್ಚರ್ಥಃ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಶಕುಂತಯಃ—ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಗಳು | ಋತುಥಾ—ಋತುಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ | ವಯಃ—ಅಷ್ಟ ವರ್ಷ
 ವದಂತಃ—ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ (ಹುಡುಕುತ್ತಾ) | ಕಾರವಃ—ಸ್ತೋತ್ರಗಳಂತೆ | ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಃ—ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾರೂಪವಾದ
 ಸಂಚಾರವನ್ನು | ಅಭಿಗೃಣಂತಿ—ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತವೆ | ಸಾಮಗಾಃ—ಸಾಮವನ್ನು ಪಠಿಸುವವರು | ಗಾಯತ್ರಂ—
 ಗಾಯತ್ರವನ್ನೂ | ತ್ರೈಷ್ಟುಭಂ ಚ—ತ್ರೈಷ್ಟುಭವನ್ನೂ ಪಠಿಸುವಂತೆ (ಈ ಪಕ್ಷಿಗಳೂ ಸಹ) | ಉಭೇ ವಾಚೌ—
 ಎರಡು ವಿಧವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು | ವದತಿ—ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತವೆ | ಅನು ರಾಜತಿ ಚ—ಅನಂತರ (ಕೇಳುವವರನ್ನೂ)
 ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

। ಛಾಂದಸ್ಸಃ ।

ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಗಳು ಋತುಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಂತೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾರೂಪ
 ವಾದ ಸಂಚಾರವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತವೆ. ಸಾಮವನ್ನು ಪಠಿಸುವವರು ಗಾಯತ್ರವನ್ನೂ ತ್ರೈಷ್ಟುಭವನ್ನೂ ಪಠಿಸುವಂತೆ
 ಈ ಪಕ್ಷಿಗಳೂ ಸಹ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಅನಂತರ ಅದನ್ನು ಕೇಳುವವರನ್ನೂ
 ಸಂತೋಷಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

English Translation.

Let the birds in quest of their food, according to the season, proclaim their circumambulations, like the celebrators (of sacred rites): he utters both notes, as the chanter of the Sama recites the Gayatri and Trishtubh, and delights (the hearers).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಶಕುಂತಯಃ ಋತುಫಾ ವಯಃ ವದಂತಃ ಕಾರವಃ (ಇವ) ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಿತ್ ಅಭಿಗೃಣಂತಿ—
ಕಪಿಂಜಲಾಃ ಕಾಲೇಕಾಲೇ ಅನ್ಯಂ ಸೂಚಯಂತಃ ಸ್ತೋತಾರ ಇವ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಅಭಿವದಂತು | ಇಲ್ಲಿ
ಶಕುಂತಯಃ ಎಂಬ ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗವು ಪೋಷ್ಯತೆ (ಗೌರವ) ವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿ-
ರುವುದೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿರುವರು ; ಋತುಶಬ್ದವು ಕಾಲವಾಚಿಯು. **ಋತುಫಃ** ಕಾಲಃ ಎಂದು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ
ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೮-೪) ಇಲ್ಲಿ ಋತುಫಾ ಎಂದರೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ, ಆಯಾ ಋತುಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥವು.
ಕಾರವಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸ್ತೋತ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೧೯) ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಗಳು ಆಯಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ
ಎಂದರೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಋತುಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಹಾರವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ (ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯರಾದ ನಮಗೆ ದೊರಕ
ಬಹುದಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾ) ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರನಾಡುವ ಋತ್ವಿಜರು ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು
ಪಠಿಸುವಂತೆ ಉಚ್ಚ್ವಸ್ತನಿಮಾಡುತ್ತಾ ಸಂಚರಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸಾಮಗಾಃ ಗಾಯತ್ರಂ ತ್ರೈಷ್ಟುಭಂ ಚ ಉಭೇ ವಾಚಾ ವದತಿ ಅನುರಾಚತಿ ಚ—ಉಭೇ ಗಾನಂ
ಶ್ರೌತಂ ಚ ಸಾಮಗಾಃ ಗಾಯತ್ರಂ ತ್ರೈಷ್ಟುಭಂ ಯಥಾ ವದಂತಿ ತದ್ವತ್ ಶಕುಂತಿಃ ವದತಿ | ಶ್ರಣ್ವತೋಽ
ನುರಕ್ತಾನ್ ಕರೋತಿ ಚ || ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯು ಉಚ್ಚ್ವಸ್ತನಿಮಾಡುತ್ತಾ ಸಂಚಾರಮಾಡುವುದೆಂದು ಹಿಂದಿನ
ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಆ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ವ್ಯಷ್ಟಂತಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನರ್ತಿಸಿದೆ. ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಮಂತ್ರ
ಗಳನ್ನು ಗಾನಮಾಡುವ ಉದ್ಯಾತ್ಮ ವೇದಲಾದ ಋತ್ವಿಜರು ಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಹೋತ್ರಾದಿಋತ್ವಿಜರೂ
ಸಹ ಉಚ್ಚ್ವಸ್ತನಿಯಿಂದ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಗಾಯತ್ರೀ ಮತ್ತು ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಮಂತ್ರ
ಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಗಾನ ಮತ್ತು ಪಠನ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಆಹ್ವಾದಕರವಾಗಿರುವಂತೆ
ಯಾವ ರೀತಿ ಪಠಿಸುವರೋ ಅದರಂತೆ ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯೂ ಸಹ ಮಧುರವಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಶಬ್ದವಾಡುತ್ತಾ
ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಆಹ್ವಾದಗೊಳಿಸುವುದು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಉದ್ಗ್ರಾತೇನ ಶಕುನೇ ಸಾಮು ಗಾಯಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರ ಇವ ಸವನೇಷು ಶಂಸಸಿ |

ವೃಷೇನ ವಾಜೇ ಶಿತುಮತೀರಸೀತ್ಯಾ ಸರ್ವತೋ ನಃ ಶಕುನೇ ಭದ್ರಮಾ ವದ

ವಿಶ್ವತೋ ನಃ ಶಕುನೇ ಪುಣ್ಯಮಾ ವದ || ೨ ||

|| ಪದವಾಃ ||

ಉದ್ಗಾತ್ರಾಽವ | ಶಕುನೇ | ಸಾಮ | ಗಾಯಸಿ | ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರೋಽವ | ಸವನೇಷು | ಶಂಸಸಿ |

ವೃಷಾಽವ | ವಾಜೀ | ಶಿತುಮತೀಃ | ಅಪ್ತೀತ್ಯೈ | ಸರ್ವತಃ | ನಃ | ಶಕುನೇ | ಭವ್ಯಂ | ಅ | ವದ |

ವಿತ್ತತಃ | ನಃ | ಶಕುನೇ | ಪುಣ್ಯಂ | ಅ | ವದ || ೨ ||

। ಸಾಮಾಘಾಷ್ಯಂ ।

ಶಕುನೇ ಹೇ ಕಪಿಂಜಲ ಉದ್ಗಾತ್ರೇವ ಸಾಮ ಯಥೋದ್ಗಾತ್ರಾ ಸಾಮ ಗಾಯತಿ ತಥಾ ತ್ವಂ ಗಾಯಸಿ | ಗಾನಸ್ಯನಂ ಕರೋಷಿ | ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರ ಇವ ಯಥಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸೀ ಸವನೇಷು ಶಸ್ತ್ರಾಣಿ ಕಂಸತಿ ತಥಾ ತ್ವಂ ಕಾಲೇಷು ಶಂಸಸಿ | ಶ್ವೌತಸ್ವರಂ ಕರೋಷಿ | ವೃಷೇವ ವಾಜೀ ಸೇಚಿನಸಮರ್ಥೋಽಪ್ತಃ ಶಿತುಮತೀವದವಾ ಅಪೀತ್ಯಾಭಿಗತ್ಯ ಯಥಾ ಶಬ್ದಂ ಕರೋತಿ ತಥಾ ತ್ವಮಪಿ ವದ | ಶಿಷ್ಯಂ ಸೃಷ್ಟಂ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ।

ಶಕುನೇ—ಎಲೈ ಕಪಿಂಜಲ ಪಕ್ಷಿಯೇ | ಸಾಮ—ಸಾಮವನ್ನು | ಉದ್ಗಾತ್ರೇವ—ಉದ್ಗಾತ್ರವು ಗಾನ ಮಾಡುವಂತೆ | ಗಾಯಸಿ—(ನೀನು) ಗಾನಮಾಡುತ್ತೀಯೆ | ಸವನೇಷು—ಯಜ್ಞ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ | ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರ ಇವ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸಿಯು ಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಂತೆ | ಶಂಸಸಿ—ನೀನು (ಮತುಧರ್ಮವನ್ನು) ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತೀಯೆ | ವೃಷೇವ ವಾಜೀ—ಸೇಚನಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಅಶ್ವವು | ಶಿತುಮತೀಃ—ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆಯನ್ನು | ಅಪೀತ್ಯೈ—ಸಮೀಪಿಸಿ (ಶಬ್ದಮಾಡುವಂತೆ) | ವದ—ನೀನೂ ಸಂತೋಷ ಸೂಚಕವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡು | ಶಕುನೇ—ಎಲೈ ಪಕ್ಷಿಯೇ | ನಃ—ನಮಗೆ | ಸರ್ವತಃ—ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೂ | ಭವ್ಯಂ—ಮಂಗಳವನ್ನು | ಅ ವದ—ಹೇಳು | ಶಕುನೇ—ಎಲೈ ಪಕ್ಷಿಯೇ | ನಃ—ನಮಗೆ | ಪುಣ್ಯಂ—ಪಾಪರಹಿತವಾದ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು | ಅ ವದ—ಪಠಿಸಿ ಹೇಳು.

। ಧಾರ್ವಾರ್ಥ ।

ಎಲೈ ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯೇ, ಸಾಮವನ್ನು ಉದ್ಗಾತ್ರವು ಗಾನಮಾಡುವಂತೆ ನೀನು ಗಾನಮಾಡುತ್ತೀಯೇ—ಯಜ್ಞಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸಿಯು ಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಂತೆ ನೀನು ಮತುಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತೀಯೆ. ಸೇಚನಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಅಶ್ವವು ಹೆಣ್ಣುಕುದುರೆಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿ ಶಬ್ದಮಾಡುವಂತೆ ನೀನೂ ಸಂತೋಷ ಸೂಚಕವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡು. ಎಲೈ ಪಕ್ಷಿಯೇ ನಮಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಮಂಗಳವನ್ನು ಹೇಳು. ಪಾಪರಹಿತವಾದ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಪಠಿಸು.

English Translation.

You sing, Bird, like the Udgatri chanting the Sama : you murmur like the Brahmaputra at sacrifices : like a horse (nighing) when

approaching a mare, you proclaim (aloud) to us good fortune from every quarter : proclaim aloud prosperity to us from every direction.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಹಿಂದಿನ ಋಕ್ಯಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಶಕುನೇ ಸಾಮ ಉದ್ಗಾತೇವ ಗಾಯಸಿ—ಎಲೈ ಶಕುನಪಕ್ಷಿಯೇ, ನೀನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಉದ್ಗಾತೃನೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಸಾಮಗಾನವನ್ನು ವೃದ್ಧುಮಾಧುರವಾಗಿ ಯಾವರೀತಿ ಗಾನಮಾಡುವನೋ ಅದರಂತೆ ವೃದ್ಧುವಾದುದೂ, ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರಾವ್ಯನಾದುದೂ ಆದ ಸೌಮ್ಯನಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಗಾನಮಾಡು

ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರೇ ಇವ ಶಂಸಸಿ—ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸಿ ಎಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿ ಪಠಿಸುವನೋ, ನೀನೂ ಸಹ ಅದರಂತೆ ಋತುಧರ್ಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹಿತಕರವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡು. ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ಗಾತೃನೆಂಬ ಋತ್ವಿಜನ ಕರ್ತವ್ಯವು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸಾಮಗಾನಮಾಡುವುದೇ ಆಗಿರುವುದು. ಹೋತೃ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸಿಯ ಕರ್ತವ್ಯವು ಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಉದ್ಗಾತೃವು ಸಾಮವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದವನಾಗಿಯೂ, ಹೋತೃ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸಿಯು ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದವರಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಉದ್ಗಾತೃವು ತನ್ನ ವೇದವಾದ ಸಾಮವೇದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಯೂ ಮಧುರವಾಗಿಯೂ ಗಾನಮಾಡುವನು. ಹೋತೃ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸಿಗಳು ತಮ್ಮ ವೇದವಾದ ಋಗ್ವೇದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿ ಪಠಿಸುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಉದ್ಗಾತೃ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸಿಯು ಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಂತೆ (ಅಥವಾ ಗಾನಮಾಡುವಂತೆ) ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ವೃಷೇವ ವಾಚೀ ಶಿಶುಮತೀಃ ಅಪೀತ್ಯ ವದ—ಸೇಚನಸಮರ್ಥೋಽಶ್ವಃ ಶಿಶುಮತೀಃ ವದವಾಃ ಅಭಿಗತೈ ಯಥಾ ಹರ್ಷಸೂಚಕಂ ಶಬ್ದಂ ಕರೋತಿ ತಥಾ ತ್ವಮಸಿ ವದ | ಸೇಚನಸಮರ್ಥವಾದ ಎಂದರೆ ಯಾವನಾನಂದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗಂಡುಕುದುರೆಯು ಹೆಣ್ಣುಕುದುರೆಯ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಯಾವ ರೀತಿ ಹರ್ಷಸೂಚಕವಾದ ಹೇಷಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದೋ ಅದರಂತೆ ನೀನು ಹರ್ಷಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡು ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನಮಗೆ ಮಂಗಳವುಂಟಾಗಬೇಕೆಂದೂ ಹರ್ಷಧ್ವನಿವಹಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಕವಿಂಜಲ ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಗೃಹ್ಯವನುಸರಿಸಿಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವನು.

~*~*~*~*~

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಅವದಂಸ್ತ್ವಂ ಶಕುನೇ ಭದ್ರಮಾ ವದ ತೂಷ್ಣೀಮಾಸೀನಃ ಸುಮುತಿಂ ಚಿಕಿಧಿ ನಃ |

ಯದುತ್ತತ್ವದಸಿ ಕರ್ಕರಿಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮದ್ವದೇಮು ವಿದಥೇ ಸುವೀರಾಃ || ೩ ||

। ಕವರಾಃ ।

ಅವದನ್ | ತ್ವಂ | ಶಕುನೇ | ಭದ್ರಂ | ಆವದ | ತೋಷ್ಣೀಂ | ಅಸೀನಃ | ಸುಮತಿಂ | ಚಿಕಿತ್ಸಿ | ನಃ |
ಯತ್ | ಉತ್ಪಾದಕಂ | ವದಸಿ | ಕರ್ಕರಃ | ಯಥಾ | ಬೃಹತ್ | ವದೇಮು | ವಿದಥೇ | ಸುವೀರಾಃ ||

। ಸಾಯುಜಭಾಷ್ಯಂ ।

ಶಕುನೇ ಹೇ ಕಪಿಂಜಲ ಅವದನ್ ಶಬ್ದಂ ಕುರ್ವಂಸ್ತುಂ ಭದ್ರಮಾವದ | ಮಂಗಳಂ ವದ | ತೋಷ್ಣೀಮಾಸೀನಸ್ತೋಷ್ಣೀಂ ಶಿಷ್ಯನ್ನಪಿ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಸುಮತಿಂ ಚಿಕಿತ್ಸಿ | ಬೃಹತ್ಸು | ಯದ್ಯದೋತ್ತಮಂ ವದಸಿ ತದಾ ಕರ್ಕರಿಯಥಾ ಕರ್ಕರರಿವ ವದಸಿ | ಕರ್ಕರಿವಾದ್ಯವಿಶೇಷಃ | ಅನ್ಯದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಚರಂ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಶಕುನೇ—ಎಲೈ ಕಪಿಂಜಲ ಪಕ್ಷಿಯೇ | ಅವದನ್—ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ | ತ್ವಂ—ನೀನು | ಭದ್ರಂ—ಮಂಗಳವನ್ನು | ಆವದ—ಉಚ್ಚರಿಸು | ತೋಷ್ಣೀಂ ಅಸೀನಃ—ಶಬ್ದವಾಗದೇ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಾಗ | ನಃ—ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ | ಸುಮತಿಂ—ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕೆಂದು ಹಾರೈಕೆಯನ್ನು | ಚಿಕಿತ್ಸಿ—ಅಲೋಚಿಸು | ಯತ್—ಯಾವಾಗ | ಉತ್ಪಾದಕಂ—ಹಾರುತ್ತಾ | ವದಸಿ—ಹಾಡುತ್ತೀಯೋ (ಆಗ) | ಕರ್ಕರಃ ಯಥಾ—ಕರ್ಕರಿನಾದ್ಯ (ವೀಣಾವಾದ್ಯ) ದಂತೆ ನಿನ್ನ ಹಾಡು ಇಂವಾಗಲಿ | ಸುವೀರಾಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪುತ್ರರೆಂದೊಡಗೂಡಿದ ನಾವು | ವಿದಥೇ—ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ | ಬೃಹತ್—ಪ್ರಭೂತವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು | ವದೇಮು—ಪಠಿಸುವೆವು.

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ಎಲೈ ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯೇ, ನೀನು ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಮಂಗಳವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸು. ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡದೇ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಾಗ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕೆಂದು ಹಾರೈಸು. ಹಾರುತ್ತಾ ಹಾರುವಾಗ ನಿನ್ನ ಕಂಠಕ್ಕೆ ಕರ್ಕರಿ ನಾದ್ಯಂತೆ ಮಧುರವಾಗಲಿ. ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾ ನಿನ್ನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಸಪ್ತತ್ರರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವೆವು.

English Translation.

When uttering your cry, O, Bird, proclaim good fortune : when sitting silently, cherish kind thoughts towards us : when you cry as you are flying. let the sound be like that of a lute : so that, blessed with excellent descendants, we may worthily praise you at this sacrifice.

। ವಿಕೇಶವಿಷಯಗಳು ।

ಶಕುನೇ ಅವದನ್ ತ್ವಂ ಭದ್ರಂ ಆವದ—ಎಲೈ ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯೇ, ನೀನು ಶಬ್ದಮಾಡುವಾಗಲಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಉಚ್ಚರಿಸು.

ತೂಷ್ಣೀಂ ಅಸೀನಃ ನಃ ಸುಮತಿಂ ಚಿಕಿದ್ವಿ—ಶಬ್ದಮಾಡದೇ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿರುವಾಗ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೇ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು ಎಂದರೆ ನಮಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕೆಂದು ಹಾಡಿಸು.

ಯೌತ್ ಉತ್ತೇತನ್ ವದಸಿ ಕರ್ಕರೀ ಯಥಾ (ವದಸಿ)—ನೀನು ಹಾರಾಡುತ್ತಾ ಇರುವಾಗ ಶಬ್ದಮಾಡುವಿಯಾದರೆ ಕರ್ಕರ ಎಂಬ ವಾದ್ಯವಿಶೇಷವು ಯಾವ ರೀತಿ ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಮಧುರವಾಗಿ ಹಾಡು.

ಸುವೀರಾಃ ವಿದಥೇ ಬೃಹತ್ ವದೇಮು—ಪುತ್ರಪೌತ್ರರಂದೊಡಗೂಡಿ ನಾವು ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಗುಣಾನರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಪಠಿಸುವೆವು.

ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಕೆಲವು ಪರಿಶಿಷ್ಟಮಂತ್ರಗಳಿರುವುವು. ಈ ಪರಿಶಿಷ್ಟಮಂತ್ರಗಳು ಇತರ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾದ ಮಂತ್ರಗಳಾಗಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುವು. ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪರಿಶಿಷ್ಟಮಂತ್ರಗಳೆಂದು ಛಾಂದಸಲಾಗಿದೆ. ಇವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಆಯಾ ಸೂಕ್ತಗಳ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳನ್ನೂಳಗೊಂಡಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಮಂಡಲಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವ ರೂಢಿ ಇರುವುದು. ಮತ್ತು ಈ ಮಂಡಲದ ೩೨ ನೇ ಸೂಕ್ತದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಹೂ, ಸಿನೀವಾಲಿ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳ ಪರವಾದ ಪರಿಶಿಷ್ಟಮಂತ್ರಗಳೂ ಇರುವುವು. ಮಂಡಲವು ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಆ ಪರಿಶಿಷ್ಟಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವೆವು.

ಎರಡನೆಯ ಮಂಡಲದ ೩೨ ನೆಯ ಸೂಕ್ತಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ

ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಖಲ (ಪರಿಶಿಷ್ಟ) ಮಂತ್ರಗಳು.

ಮುಷಿ—ಹಿರಣ್ಯಗಳಃ |

ದೇವತಾ—೧-೨ ಕುಹೂಃ | ೩-೪ ಅನುಮತಿಃ | ೫-೮ ಧಾತಾಃ |

ಭಂವಾ—೧, ೨, ೩, ೪ ತ್ರಿಪ್ತುಪ್ | ೫ ಗಾಯತ್ರೀ ೨, ೪, ೭ ಅನುಪ್ತುಪ್ |

ಕುಹೂಮಹಂ ಸುವೃತಂ ವಿದ್ವನಾಪಸೆಮಸ್ತಿನಾ ಯಜ್ಞೇ ಸುಹವಾಂ ಜೋಹವಿಮಿ |

ಸಾ ನೋ ದದಾತು ಶ್ರವಣಂ ಪಿತೃಣಾಂ ತಸ್ಯೈತೇ ದೇವಿ ಹವಿಷಾ ವಿಧೇಮು || ೧ ||

ಕುಹೂರ್ದೇವಾನಾನಾಮಮೃತಸ್ಯ ಪತ್ನೀ ಹವ್ಯಾ ನೋ ಅಸ್ಯ ಹವಿಷಃ ಶ್ವನೋತು |

ಸಂ ದಾಶುಷೇ ಕಿರತು ಭೂರಿ ವಾಮಂ ರಾಯಿಸ್ತೋಷಂ ಯಜಮಾನೇ ದಧಾತು || ೨ ||

ಅನು ನೋಽದ್ಯಾನುಮತಿರ್ಯಜ್ಞಂ ದೇವೇಷು ಮನ್ಯತಾಂ |

ಅಗ್ನಿಶ್ಚ ಹವ್ಯವಾಹನೋ ಭವತಂ ದಾಶುಷೇ ಮಯಃ || ೩ ||

ಅನ್ವಿದನುಮತೇ ತ್ವಂ ಮನ್ಯಾಸ್ಯೈ ಕಂ ಚಿ ನಸ್ಯುಧಿ |

ಶ್ವತ್ನೇ ದಕ್ಷಾಯ ನೋ ಹಿನು ಪ್ರೇಣ ಆಯೂಂಷಿ ತಾರಿಷತ್ || ೪ ||

ಧಾತಾ ದಧಾತು ನೋ ರಯಿಮಿಶಾನೋ ಜಗತಸ್ತತಿಃ |
 ಸ ನಃ ಪೂರ್ಣೇನ ವಾವನತ್ || ೧ ||
 ಧಾತಾ ದಧಾತು ದಾತುಷೇ ವಸೂನಿ ಪ್ರಜಾಕಾಮಾಯ ಮಿಾಲ್ಪುಷೇ ದುರೋಣೇ |
 ತಸ್ಮೈ ದೇವಾ ಅಮೃತಾಃ ಸಂ ವ್ಯಯಂತಾಂ ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಸೋ ಅದಿತಿಃ ಸಹೋಷಾಃ || ೨ ||
 ಧಾತಾ ದಧಾತು ದಾತುಷೇ ಪ್ರಾಚೀಂ ಜೀವಾತುಮಕ್ಷತಾಂ |
 ನಯಂ ದೇವಸ್ಯ ಧೀವಂಹಿ ಸುಮತಿಂ ನಾಜಿನೀವತಃ || ೩ ||
 ಧಾತಾ ಪ್ರಜಾನಾಮುತ ರಾಯಿ ಈಶೇ ಧಾತೇದಂ ವಿಶ್ವಂ ಭುವನಂ ಜಜಾನ |
 ಧಾತಾ ಕೃಷ್ಣೀರನಿಮಿವಾಭಿಚಷ್ಟೇ ಧಾತ್ರ ಇದ್ರ್ಯಂ ಭೃತವಜ್ಜು ಹೋತ || ೪ ||

ಅರ್ಥಾನುವಾದವು

೧. ಈ ಮಂತ್ರವು ಕೂಹಾದೇವತೆಯ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾಮಂತ್ರವು. ಚಂದ್ರನು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕಾಣಿಸದಿರುವ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಗೆ ಕುಹೂ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಶೋಭನಧನವುಳ್ಳವಳೂ, ಯಜ್ಞಾದಿರ್ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವಳೂ ಆದ ಕುಹೂ ಎಂಬ ದೇವತೆಯನ್ನು ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಆಹ್ವಾನಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಆ ದೇವತೆಯು ನಮಗೆ ಶ್ರುತಿಶ್ರುತವನ್ನೂ, ಪೂರ್ವಪಿತೃಸಂಬಂಧವಾದ ಧನ, ಯಶಸ್ಸು ಇವುಗಳನ್ನೂ ಕೊಡಲಿ. ಎಲೈ ದೇವಿ, ಅಂತಹ ನಿನಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಉಪಚರಿಸುತ್ತೇನೆ.

೨. ಈ ಮಂತ್ರವು ಕುಹಾದೇವತೆಯ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರವು. ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕುಹಾದೇವಿಯು ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಉದಕ್ಕೆ ಪಾಲಕಳಾಗಿರುವಳು. ನಮ್ಮಿಂದ ಅಹೂತಳಾದ ಈ ದೇವಿಯು ನಾವು ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿಸನ್ನೂ ಚರುವನ್ನೂ ತನಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿ. ಈ ರೀತಿ ತಿಳಿದಂತರ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಅನೇಕವಿಧವಾದ ಧನ, ಶ್ರುತಿ, ಇವುಗಳನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಕೊಡಲಿ.

೩. ಉಪಚಂದ್ರಾ ಪೂರ್ವಾಸೀ ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವ ಪೂರ್ವಾಸಿಗೆ ಅನುಮತಿಯೆಂದುಹೆಸರು. ಈ ಮಂತ್ರವು ಅನುಮತಿದೇವಿಯ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾಮಂತ್ರವು. ಈಗ ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಅನುಮತಿದೇವಿಯು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಲಿ. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹಕ್ಕುಹಕ್ಕು ವಹಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯೂ ಅನುಮತಿಯೂ ಈ ಇಬ್ಬರೂ ಹವಿಸ್ಸನ್ನರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ.

೪. ಈ ಮಂತ್ರವು ಅನುಮತಿದೇವಿಯ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರವು. ಎಲೈ ಅನುಮತಿದೇವಿಯೇ, ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಜ್ಞವನ್ನು ತಿಳಿದು (ಅಥವಾ ಅನುಮೋದಿಸಿ) ನಮಗೆ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡು. ಅತ್ಯಾಳವಾಗಿ ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ನೈರಸು ಮತ್ತು ನಮಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸು.

೫. ದೇವಿಕೆಯಾಗದಲ್ಲ ಧಾತ್ರವನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ದ್ರಾವ್ಯದಶಕಪಾಲ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವಾಗ ಈ ಮಂತ್ರವು ಧಾತ್ರವಿನ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾಮಂತ್ರವು. ಈ ಮಂತ್ರವು ಗಾಯತ್ರೀಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದು. ವಿಶ್ವವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಧರಿಸಿ ಪೋಷಿಸುವ ಧಾತ್ರವು (ಪರಮೇಶ್ವರನು) ನಮಗೆ ಧನವನ್ನು ಕೊಡಲಿ. ಆ ದೇವನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಭುವಾಗಿಯೂ ಪಾಲಕನಾಗಿಯೂ ಇರುವನು. ಅಂತಹ ಧಾತ್ರನು ನಮಗೆ ಪೂರ್ಣಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ.

೬. ಈ ಮಂತ್ರವು ಧಾತೃದೇವತೆಯ ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರವು. ಆ ಧಾತೃವು ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ, ಗೃಹಸ್ಥನಾಗಿಯೂ ಪುತ್ರಸಂತಿಯನ್ನು ಪೇಕ್ಷಿಸುವವನೂ ಆದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಧನಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿ. ಆ ಯಜಮಾನನಿಗಾಗಿ ಮರಣರಹಿತರಾದ ದೇವತೆಗಳೂ, ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳೂ, ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿಯೂ ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಸಮಾನಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಡಲಿ.

೭. ಈ ಮಹಿಷ್ಯ ಮುಂದಿನ ಮಹಿಷ್ಯ ಸಹ ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ಅನುವಾಕ್ಯಾ ಮತ್ತು ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಈ ಧಾತೃವು ನಮಗೆ ಜೀವನಾರ್ಥವಾಗಿ ಬೇಕಾಗುವ ಮತ್ತು ಕಮ್ಮಿಯಾಗದಿರುವ ಧನವನ್ನು ಕೊಡಲಿ. ನಾವು ಅನ್ನಾರ್ಥಿಗಳಾಗಿ ಈ ದೇವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಧರಿಸೋಣ ಎಂದರೆ ಪ್ರದರ್ಶಿಸೋಣ.

೮. ಇದು ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಮಾಡುವ ಯಾಜ್ಞ ಮಂತ್ರವು. ಈ ಧಾತೃವು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಸಂತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಧನಕ್ಕೂ ಪ್ರಭುಳಾಗಿದಾನೆ. ಈ ಧಾತೃವೇ ಈ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಿರುವನು. ಈ ದೇವನು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಪುತ್ರನನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಇಂತಹ ಈ ಧಾತೃದೇವನನ್ನು ದೈವಿಸಿ ಘೃತಯುಕ್ತವಾದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವೆವು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

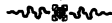
ಈ ಮಂತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸದೊಡನೆ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ (ತೈ. ಸಂ. ೩-೩-೧೧-೨, ೩, ೪, ೫) ಪಠಿತವಾಗಿರುವುವು.

— ೪೩ —

ಎರಡನೆಯ ಮಂಡಲದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಪರಿಶಿಷ್ಟಮಂತ್ರಗಳು.

ಭದ್ರಂ ವದಿ ದಕ್ಷಿಣತೋ ಭದ್ರಮುತ್ತರತೋ ವದಿ	
ಭದ್ರಂ ಪುರಸ್ತಾನೋ ವದಿ ಭದ್ರಂ ಪಶ್ಚಾತ್ ಕಪಿಂಜಲ	೧
ಭದ್ರಂ ವದಿ ಪುತ್ರೈರ್ಭದ್ರಂ ವದಿ ಗೃಹೇಷು ಚ	
ಭದ್ರಮಸ್ಯಾಕಂ ನೋ ವದಿ ಭದ್ರಂ ನೋ ಅಭಯಂ ವದಿ	೨
ಭದ್ರಮಧಸ್ತಾನೋ ವದಿ ಭದ್ರಮಪರಿಷ್ವಾನೋ ವದಿ	
ಭದ್ರಂಭದ್ರಂ ನ ಆ ವದಿ ಭದ್ರಂ ನಃ ಸರ್ವತೋ ವದಿ	೩
ಅಸಪತ್ನೇ ಪುರಸ್ತಾನೇ ಶಿವಂ ದಕ್ಷಿಣತಸ್ವಧಿ	
ಅಭಯಂ ಸತತಂ ಪಶ್ಚಾದ್ಭದ್ರಮುತ್ತರತೋ ಗೃಹೇ	೪
ಯಾವನಾನಿ ಮಹಯಸಿ ಜಿಗ್ಮುಷಾಮಿವ ದುಂದುಭಿಃ	
ಶಕುಂತಕ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ ಶತಪತ್ನಾಭಿ ನೋ ವದಿ	೫
ಅವದಂಸ್ತ್ವಂ ಶಕುನೇ ಭದ್ರಮಾ ವದಿ ತೋಷ್ಣೀಮಾಸೀನಃ ಸುಮತಿಂ ಚಿಕಿದ್ವಿ ನಃ	
ಯದುಕ್ತೇತನ್ ವದಸಿ ಕರ್ಕರಿಯಾಥಾ ಬ್ರಹ್ಮದೇವು ವಿದಥೇ ಸುವೀರಾಃ	೬

ಆರ್ಥಾನುವಾದವು— ಎಲೈ ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯೇ, ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಮುಂದುಗಡೆಯೂ, ಹಿಂದುಗಡೆಯೂ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನೇ ಮಾಡು. ನಮ್ಮ ಪುತ್ರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮನೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮಂಗಳವಾಗುವಂತೆ ಶುಭವಾಕ್ಯವನ್ನು ನುಡಿ. ನಮಗೆ ಮಂಗಳವಾಗಲೆಂದೂ ಭಯವುಂಟಾಗದಿರಲೆಂದೂ ನುಡಿ. ನಮ್ಮ ಕೆಳಗಡೆ, ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಂಗಳವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಶುಭವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿ. ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಶತ್ರುವಿಲ್ಲದಂತೆಯೂ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳವುಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ, ನಮಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಭಯವುಂಟಾಗದಂತೆಯೂ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಮನೆ ಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಂಗಳವುಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ ಮಾಡು. ಎಲೈ ಶಕುಂತಪಕ್ಷಿಯೇ, ನೀನು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ನಮಗೆ ಯಾವನದ ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನೂ ಯುದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಯಲಾಭವನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಡು. ಎಲೈ ಕಪಿಂಜಲಪಕ್ಷಿಯೇ, ನೀನು ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಮಂಗಳವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸು. ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಾಗ ನಮ್ಮ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕೆಂದು ಹಾರೈಸು. ಹಾಡುತ್ತಾ ಇರುವಾಗ ನಿನ್ನ ಕಂಠವು ಕಳೆದು ಎಂಬ ವಾದ್ಯದಂತೆ ಮಧುರವಾಗಲಿ. ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾ ನಿನ್ನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರಾದಿಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಪಠಿಸುವೆವು.

ಇತಿ ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಮಾಧವೀಯೇ
ನೇದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶೇ ದ್ವಿತೀಯಾಷ್ಟಕೇ ದ್ವಿತೀಯೇ ಮಂಡಲೇ
ಚತುರ್ಥೋನುವಾಕಃ
ಸಮಾಪ್ತಂ ಚ ದ್ವಿತೀಯಂ ಮಂಡಲಂ ||

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಮಂಡಲವು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

। ಶುಭಂ ಫಲಯಾತ್ ।

|| ಶ್ರೀಃ ||

ಅಥ ತೃತೀಯಂ ಮಂಡಲಂ

ಮೂರನೆಯ ಮಂಡಲವು

ಪಿ ರಿ ಕೆ .

ಮುಗ್ಗೇದದ ಮೂರನೆಯ ಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಸಪ್ತಮುಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಮುಷಿಯು. ಈ ಮಂಡಲಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನೇ ಮುಷಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ೧-೧೨, ಸೂಕ್ತಗಳು (ಒಟ್ಟು ೧೪೦ ಮುಕ್ಯಗಳು); ೨೪-೨೮ ಸೂಕ್ತಗಳು (೧೧೭ ಮುಕ್ಯಗಳು); ೩೩ ನೇ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ೧-೩, ೫, ೭, ೯, ೧೧-೧೩ ಮುಕ್ಯಗಳು (ಒಟ್ಟು ೯ ಮುಕ್ಯಗಳು); ೩೪-೩೫ ಸೂಕ್ತಗಳು (೨೨ ಮುಕ್ಯಗಳು); ೩೬ ನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ೧-೯, ೧೧ ಮುಕ್ಯಗಳು (ಒಟ್ಟು ೧೦ ಮುಕ್ಯಗಳು); ೩೭-೩೯ ಸೂಕ್ತಗಳು (೧೪೪ ಮುಕ್ಯಗಳು); ೫೭-೬೨ ಸೂಕ್ತಗಳು (೫೬ ಮುಕ್ಯಗಳು); ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮಂಡಲದ ೬೭ ನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ೧೩-೧೫ ಮುಕ್ಯಗಳು (೩ ಮುಕ್ಯಗಳು) ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಆಗುವ ೫೦೧ ಮುಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಮುಷಿಯು ಈ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ಇತರ ಮುಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ವಂಶಸ್ಥರಾದ ಇತರರು ಮುಷಿಗಳು. ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ಮಂಡಲದ ೧-೬ ಸೂಕ್ತಗಳಿರುವುವು.

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಮುಷಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಯಾಸ್ಕರು ತಮ್ಮ ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ—

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೇ ಮುಷಿಃ ಸುದಾಸಃ ಪೈಷವನಸ್ಯ ಪುರೋಹಿತೋ ಬಧೂವ | ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಃ
ಸರ್ವಮಿತ್ರಃ | ಸರ್ವಂ ಸಂಸ್ಕೃತಂ | ಸುದಾಃ ಕಲ್ಯಾಣದಾಸಃ | ಪೈಷವನಃ ಪಿಷವನಸ್ಯ
ಪುತ್ರಃ | ಪಿಷವನಃ ಪುನಃ ಸ್ವರ್ಧನೀಯುಜವೋ ವಾಮಿತ್ರೀ ಭಾವಗತಿರ್ವಾ || ಸ ವಿತ್ತಂ
ಗೃಹೀತ್ವಾ ವಿಪಾಟ್ಕಿ ಘುತುದ್ಯೋಃ ಸಂಭೇದಮಾಯಯಾ | ಅನುಯಯುರಿತರೇ | ಸ
ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೋ ನದೀಸ್ತುಷ್ಪಾವ-ಗಾಧಾ ಭವತಃ ಇತಿ | ಅಪಿ ದ್ವಿವದಪಿ ಬಹುವತ್ ತದ್ಯದ್ವಿ-
ವದುಬಿಷ್ಪಾತ್ವದ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಃ ||

(ನಿ. ೨-೨೪)

ಎಂದು ಒಂದು ಪೂರ್ವೋಕ್ತಿಹಾಸನನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನೆಂದರೆ ಈ ಮುಷಿಯು ಸಕಲರಿಗೂ ಸ್ನೇಹಿತನು ಅಥವಾ ಸಕಲರೂ ಇವನ ಸ್ನೇಹಿತರು ಎಂದು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಶಬ್ದದ ಅನಯವಾರ್ಥವು. ಈ ಮುಷಿಯು ಪಿಷವನ ಪುತ್ರನಾದ ಸುದಾಸನೆಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ಪುರೋಹಿತನಾಗಿದ್ದನು. ಒಂದು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆ ರಾಜನು ಕೊಟ್ಟ ಧನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಹೊರಟು ವಿಪಾಟ್ಕಿ ಮತ್ತು ಶುತುದ್ರಿ ಎಂಬ ನದಿಗಳ (ಪಂಚಾ

ನಲ್ಲಿರುವ ಈಗಿನ Beas and Sutlej ಎಂಬ ನದಿಗಳು) ಸಂಗಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಇವನಲ್ಲಿದ್ದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಳ್ಳರು ಇವನನ್ನ ನುಸರಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ದಾರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿರುವ ಈ ನದಿಗಳನ್ನು ದಾಟಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲು ಅವು ಪ್ರವಾಹದ ನೀರಿನಿಂದ ಬಹಳ ಆಳವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಮುಷಿಯು ಈ ನದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ನೀರನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ತಾನು ಹಾದುಹೋಗಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧೀಶ್ವರನು ಮಾಡಿದನೆಂದು (ಮು. ಸಂ. ೩-೩೩) ನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಮು. ಸಂ. ೩-೫೩ ರಲ್ಲಿ ಒ-೧೧ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಈ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಮುಷಿಯು ಮೇಲಿನ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಮು. ಸಂ. ೩-೩೩-ಆರಲ್ಲಿ ತಾನು ಕುಶಿಕನ ಮಗನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಿಗೂ ವಸಿಷ್ಠಮುಷಿಗಳಿಗೂ ದ್ವೇಷಾಸೂಯೆಗಳಿದ್ದುವೆಂದು ರಾಮಾಯಣ ಭಾರತ ಮತ್ತು ಇತರ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೂ ಮುಗ್ಗೇದದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಇದೆ. ಆದನ್ನು ಈ ಭಾಗದ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮತ್ತು ಈ ಮುಷಿಯ ವಂಶಸ್ಥರ ಹೆಸರು. ಮು. ಸಂ. ೩-೧-೨೧; ೩-೧೮-೪; ೩-೫೩-೨೩; ೧೦-೮೯-೧೬; ಅ. ವೇ. ೧೮-೩-೬; ೧೮-೪-೫೪; ಜೈಮಿನಿಯ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯಕೂ ೩-೧೫-೧ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿವೆ. ಶುನಶ್ಶೇಷನ ವಿಷಯವಾದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಪಾತ್ರವು ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ನಾವು ಮು. ಸಂ. ೨ ನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವಾಗ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಒಬ್ಬ ಮುಖ್ಯನಾದ ಮುಷಿಯೆಂದು ಐತರೇಯ ಅರಣ್ಯಕ ೨-೨-೧; ಐ. ಬ್ರಾ. ೬-೧೮-೧; ೬-೨೦-೩; ತೈ. ಸಂ. ೨-೨-೧-೨; ೩-೧-೬-೩; ೫-೨-೩-೪; ಕಾಠಕಸಂಹಿತಾ ೧೬-೧೯; ೨೦-೯ ಮೈತ್ರಾಯಣೀಯ ಸಂಹಿತಾ ೨-೬ ೧೯; ಕೌಶೀಕತೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೧೫-೧; ೨೬-೧೪; ೨೭-೧, ೨; ೨೯-೩; ಪಂಚವಿಂಶಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೧೪-೩-೧೨; ವ್ಯ. ಉ. ೨-೨-೪. ಜೈಮಿನಿಯ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯಕೂ ೩-೩-೧೩; ೩-೧೫-೧ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ.

ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಒಬ್ಬ ರಾಜನೆಂದೂ ತಪಸ್ವಿ ಮಾಡಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದನೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಮುಗ್ಗೇದದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಯಾವ ಆಧಾರವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನೀರುತ್ತದಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪) ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಕೌಶಿಕನೆಂಬ ರಾಜನ ಮಗನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಪಂಚವಿಂಶಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿಯೂ (ಪಂ. ವಿ. ಬ್ರಾ. ೨೧-೧೨-೨) ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ರಾಜನೆಂದೇ ಹೇಳಿದೆ. ಮುಗ್ಗೇದದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ವಿಷಯಸಮರ್ಪನೆಗೆ ಯಾವ ಆಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ.

ಮೊದಲನೆಯ ಸೂಕ್ತವು.

ವೈಶ್ವಾಮಿತ್ರೇ ತ್ವತೀಯೋ ಪಂಚಾನುವಾಕಾಃ | ತತ್ರ ಪ್ರಥಮೋನುಪಾಕೋ ದ್ವಾಪತ ಸೂಕ್ತಾಃ |
ತತ್ರ ಸೋಮಸ್ಯ ಮೇಕ ತ್ರಿಯೋವಿಂಶತ್ಯಥಂ ಪ್ರಥಮಂ ಸೂಕ್ತಂ | ಕಥಾ ಪಾನುಕ್ತಾಂಕಂ | ಸೋಮಸ್ಯ

ತ್ರೈಧಿಕೇತಿ | ಅಸ್ಯ ಮಂಡಲದ್ರಷ್ಟಾ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಋಷಿಃ | ಅನುಕ್ತತ್ವಾತ್ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಭಂದಃ | ಮಂಡ-
ಲಾದಿಷ್ಟಾಗ್ನೇಯಮಿತಿ ಪರಿಧಾಷಯಾಗ್ನಿದೇವತಾ || ಪ್ರಾತರನುವಾಕಾಶ್ಚಿನಶಸ್ತ್ರಯೋಷ್ಟೈಷ್ಟುಭೇ
ಭಂದಸಿ ವಿನಿಯೋಗಃ | ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರಂ | ಸೋಮಸ್ಯ ಮಾ ತವಸಂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ನಿರಿತಿ ತ್ರೀಣಿ | ಅ. ೪-೧೩ |
ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಋಷಿದ್ರಷ್ಟವಾದ ಈ ತೃತೀಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಐದು ಅನುವಾಕಗಳಿರುವುವು.
ಮೊದಲನೇ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಹಸ್ತೇಶ್ವರನು ಸೂಕ್ತಗಳಿರುವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮಸ್ಯ ಮಾ ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ
ಮೊದಲನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರು ಋಕ್ಕುಗಳಿರುವುವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೋಮಸ್ಯ ತ್ರೈಧಿಕೇತಿ
ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಮಂಡಲದ್ರಷ್ಟವಾದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಋಷಿಯು; ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಭಂದಸ್ತು;
ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಯು. ಪ್ರಾತರನುವಾಕ ಮತ್ತು ಅಶ್ವಿನಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಭಂದಸ್ತಿನ ಋಕ್ಕುಗಳಿಗಾಗಿ
ಈ ಸೂಕ್ತದ ವಿನ್ಯಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರದ — ಸೋಮಸ್ಯ ಮಾ ತವಸಂ ಪ್ರತ್ಯಗ್ನಿರಿತಿ
ತ್ರೀಣಿ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೪-೧೩)

ಸೂಕ್ತ—೧

ಮಂಡಲ—೩ || ಅನುಷ್ಠುಪ್—೧ || ಸೂಕ್ತ—೧ ||

ಅಷ್ಟಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೮ || ವರ್ಗ—೧೩, ೧೪, ೧೫, ೧೬ ||

ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮಂತ್ರಂಶೈ—೨೩ ||

ಋಷಿಃ :— ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೋ ಗಾಥಿನಃ ||

ದೇವತಾ :— ಅಗ್ನೀ ||

ಭಂದಃ :— ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಸೋಮಸ್ಯ ಮಾ ತವಸಂ ವಕ್ಷ್ಯಗ್ನೇ ವಹ್ನಿಂ ಚಕರ್ಥ ವಿದಥೇ ಯಜಢ್ಯೈ |

ದೇವಾ ಆಚ್ಛಾ ದೀದ್ಯದ್ಯಂಜೇ ಅದ್ರಿಂ ಶಮಾಯೇ ಅಗ್ನೇ ತನ್ವಂ ಜುಷಸ್ವ || ೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಸೋಮಸ್ಯ ಮಾ ತವಸಂ | ವಕ್ಷಿ | ಅಗ್ನೇ | ವಹ್ನಿಂ | ಚಕರ್ಥ | ವಿದಥೇ | ಯಜಢ್ಯೈ |

ದೇವಾನ್ | ಅಚ್ಛ | ದೀದ್ಯತ್ | ಯುಂಜೇ | ಅದ್ರಿಂ | ಶಂಯೇ | ಅಗ್ನೇ | ತನ್ವಂ | ಜುಷಸ್ವ || ೧ ||

। ನಾಯಕಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ಅಗ್ನೇ ತ್ವಂ ವಿವಿಧೇ ಯಜ್ಞೇ ಯಜಘ್ನೇ ಯಜಘ್ನೇ ಸೋಮಸ್ಯ ವಹ್ನಿಂ ಪೋಧಾರಂ ಯಂ ಮಾಂ ಚಳರ್ಥ ಕೃತನಾಸಿ | ತಂ ಮಾಂ ತವಸಂ ತವಸ್ತಿನಂ ಬಲಿನಂ ವಕ್ತು | ಕಾಮಯಸ್ತು | ಕಿಂಚಿ ಹೇ ಅಗ್ನೇ ದೇವಾನಜ್ಞಾಧಿ ದೀದ್ಯತ್ ದೀದ್ಯಮಾನೋಽಹಮದ್ರಿಂ ಗ್ರಾನಾಣಂ ಯುಂಜೇ | ಅಧಿವವಣಾಯ ಯುನಕ್ತು | ಶಮಾಯೇ | ಶಾಮ್ಯಾಮಿ ಚ | ತಥಾ ಚಿ ಮಂತ್ರಾಂತರಂ | ಚುತೇನ ದೇವಾ ಸವಿತಾ ಶಮಾಯತೇ | ಚುಗ್ನೇ. ೮-೨೩-೩ | ಇತಿ | ಯದ್ವಾ ಶಮಾಯೇ | ಸ್ತಾಮಿ | ಶತಮಾನೋ ಜರತೀತಿ ಸ್ತುತಿಶಮನಾ ಸಾಶಾತ್ | ತಥಾ ಚಿ ಮಂತ್ರಾಂತರಂ | ಸೋ ಅಗ್ನಿ ಅಜೇ ಶತಮೇ ಚಿ ಮರ್ತಾಃ | ಚುಗ್ನೇ ೩-೧-೯ | ಇತಿ | ಕಿಂಚಿ ಹೇ ಅಗ್ನೇ ತಸ್ತಂ ಕರೇರಂ ಜುಷಸ್ತು | ರಕ್ಷಾಯೈ ಸೇವಸ್ತು | ಯದ್ವಾ ಶಮಾನೇ ತಸ್ತಂತಂ ಮಾಂ ಸೇವಸ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ವಿವಿಧೇ—ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ | ಯಜಘ್ನೇ—ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಲು | ಸೋಮಸ್ಯ ವಹ್ನಿಂ—ಸೋಮನಾಹಕನಾಗಿ | ಮಾ—ನನ್ನನ್ನು | ಚಳರ್ಥ—ನಿಯಮಿಸಿದ್ದೀಯೆ | ತವಸಂ—(ಅಂತಹ ನನ್ನನ್ನು) ಅದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬಲವನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ | ವಕ್ತು—ಇಚ್ಛಿಸು | ದೇವಾನ್—ದೇವತೆಗಳನ್ನು | ಅಜೈ—ಎದುರುಗೊಂಡು | ದೀದ್ಯತ್—ಗೌರವಿಸುತ್ತಾ | ಅದ್ರಿಂ—ರಸವನ್ನು ಹಿಂದುವ ಕಲ್ಪಿಸು | ಯುಂಜೇ—ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತೇನೆ | ಶಮಾಯೇ—(ಅವರನ್ನು) ಪೂಜಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ | ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ತಸ್ತಂ—ನನ್ನ ಕರೇರವನ್ನು | ಜುಷಸ್ತು—ರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಸೇವಿಸು.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಲು ಸೋಮನಾಹಕನಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ನೀನು ನಿಯಮಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ಅಂತಹ ನನ್ನನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬಲವನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಎದುರುಗೊಂಡು ಗೌರವಿಸುತ್ತಾ ರಸವನ್ನು ಹಿಂದುವ ಕಲ್ಪಿಸು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುತ್ತೇನೆ. ಅವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತೇನೆ. ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನನ್ನ ಕರೇರವನ್ನು ನನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸು.

English Translation.

Render me vigorous, Agni, since you have made me the bearer of the Soma to offer it in the sacrifice : honouring the gods who are present, I take hold of the stone (to express the juice); I propitiate them; Agni, protect my person.

। ವಿಶೇಷವಚನಗಳು ।

ಅಗ್ನೇ ವಿವಿಧೇ ಯಜಘ್ನೇ ಸೋಮಸ್ಯ ವಹ್ನಿಂ ಮಾ ಚಳರ್ಥ ತವಸಂ ವಕ್ತು—ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಯಜ್ಞೇ ಯಜಘ್ನಂ ಸೋಮಸ್ಯ ಪೋಧಾರಂ ಮಾಂ ಚಳರ್ಥ ತನ್ಮಾನ್ಯಾಂ ಬಲಿನಂ ಕಾಮಯಸ್ತು | ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಈಗ ನಾನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೋಮವನ್ನು ಭಂಜಿಸುವಂತೆ

(ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವಂತೆ) ನೀನು ಮಾಡಿರುವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಬಲವನ್ನೂ ಇಚ್ಛಿಸಿ ಕೊಡು. ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೋಮವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದು ನಿನ್ನ ಪ್ರಭಾವವು. ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಲು ತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸಹ ಕೊಡು ಎಂದು ಯಜಮಾನನು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವನು.

ವಿದಭೇ—ವಿದಭ ಶಬ್ದವು ಯಜ್ಞನಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ.೩-೯) ಈ ಶಬ್ದದ ವಿವಿಧವಾದ ವಿನಯವನ್ನು ಮ. ಸಂ ಭಾಗ 13 ಪೇಜು 9-13 ಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ.

ವಹ್ನಿಂ—ವಹ್ನಿ ಶಬ್ದವು ಅಶ್ವಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೨-೨೭) ಮತ್ತು ವಹ್ನಿಯೇ ಪೋಥಾರಃ (ನಿ. ೮-೩) ಎಂದು ಯಾಸ್ಮರು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ವಹ್ನಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸುವುದು, ಹೊರುವುದು ಎಂದರ್ಥವು.

ದೇವಾನ್ ಅಚ್ಯ ದೀದ್ಯತ್ ಅದ್ರಿಂ ಯುಂಜೇ ಶಮಾಯೇ—ಹೇ ಅಗ್ನೇ ದೇವಾನ್ ಅಚ್ಯ ದೀದ್ಯಮಾ ನೋತ್ರಂತು ಸೋಮಾಭಿಷವಣಾಯ ಗಾ,ವಾಣಂ ಯುನಜ್ಜಿ ದೇವಾನ್ ಸ್ತೌಮಿ ಚ | ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಸೋಮಾಭಿಷವಣಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರೆ ಸೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ಜಜ್ಜಿ ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿತ್ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ದೇವತೆಗಳ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ (ಎದುರಿಗೆ) ನಿಂತು ಅವರನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತಾ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಅಚ್ಯ—ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಮರು—ಅಚ್ಯಾಭೇರಾಪ್ತುಮಿತಿ ಶಾಕಪೂಣಃ | ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು—ಅಚ್ಯ ಇತ್ಯೇವ ಶಬ್ದೋ ಅಭೇಃ ಅರ್ಥೇ ಭವತಿ | ಅಪ್ತುಂ ಇತಿ | ಯೋತ್ರಂತ್ರಃ ಉಚ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸ ಏವಾರ್ಥಃ ಅಚ್ಯೇತ್ಯನೇನೋಕ್ತೋ ಭವತಿ ಏವಂ ಶಾಕಪೂಣಃ ಅಚಾರ್ಯೋ ಮನ್ಯತೇ | ಇಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಮರು ಅಚ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಶಾಕಪೂಣ ಎಂಬ ಅಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿರುವರು. ಅಭಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ (ಮುಂದೆ) ಯಾವ ಅರ್ಥವಿರುವುದೋ ಆ ಅರ್ಥವೇ ಅಚ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಇರುವುದು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಈ ಶಬ್ದವು ಯಾವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದ ಅಚ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿರಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ. ಈ ಶಬ್ದವು ಹ್ರಸ್ವಾಂತವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂಹಿತಾಪಠದಲ್ಲಿ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ದೀರ್ಘಾಂತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಅದ್ರಿಂ—ಅಭಿಷವಸಾಧನಂ | ಸೋಮರಸವನ್ನು ಜಜ್ಜಿ ಹಿಂಡುವ ಕಲ್ಲನ್ನು ಎಂದರ್ಥವು. ಈ ಸಾಧನಕ್ಕೆ ಅದ್ರಿ, ಗ್ರಾವ ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಯೋಗಗಳೂ ಇವೆ. ಈ ಎರಡು ಪದಗಳಿಗೂ ಸಹ ಕಲ್ಪಾ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಲು ಸಾಧನವಾದ ಅದ್ರಿಗೂ ಗ್ರಾವಕ್ಕೂ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಅವುಗಳ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದಲೂ, ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅದ್ರಿಯೆಂಬ ಪದವು ಬಂದಾಗಲಿಲ್ಲ ಸಾಯಣರು ಆ ಪದಕ್ಕೆ ಗ್ರಾವ ಎಂದೂ ಗ್ರಾವ ಶಬ್ದವು ಬಂದಾಗಲಿಲ್ಲ ಪಾಪಾಣಿವೆಂದೂ

ಅರ್ಥವಾದುದಿರಲಿ. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ ಆಧಾರವಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದಲೂ, ಉಪಮಾನಗಳಿಂದಲೂ, ಅವುಗಳು ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಂದುವಾಗ ಮಾಡುವ ಶಬ್ದಸೂಚಕವಾದ ಪದಗಳಿಂದಲೂ ಈ ಎರಡು ಸಾಧನಗಳೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಬಬ್ಬಹಾಣ, (ಋ. ಸಂ. ೫-೪೧-೧೨); ಪರ್ವತ (೧೦-೯೪-೧); ಚಕ್ರಮಣ, ಅಶ್ವಧಿತ, ಅಮೃತ್ಯು, ಅನಾಶುರ, ಅಜರ, ಅಮವಿಷ್ಣು (೧೦-೯೪-೧೧); ಧ್ರುವ, ಕ್ಷೇಮಕಾಮ (೧೦-೯೪-೧೨) ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅದ್ವಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ವಿಶೇಷಣಗಳು. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಥು, ಪ್ರಥುಬುಧ್ಧ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಗ್ರಾವದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸತಕ್ಕವು. ಗ್ರಾವವನ್ನು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾ ಅದ್ವಿಯನ್ನು ಅಶ್ವಕರ್ಯ ಹೋಲಿಸಿದೆ.

ಅದ್ವಿರಾದ್ಯಣಾತ್ಯೇಶೇನ | ಅಸಿ ನಾ ಆತ್ಮೇಃ ಸ್ಯಾತ್ ||

(ಐ. ೪-೪)

ಸೀತೆಲು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ದೈ ಧಾತುವಿನಿಂದಾಗಲಿ, ತಿನ್ನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಅದ್ ಧಾತುವಿನಿಂದಾಗಲಿ ಅದ್ವಿ ಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ.

ಈ ಪದಕ್ಕೆ ರಸವನ್ನು ಹಿಂದುವುದು ಅಥವಾ ಅದರ ಸಾಧನ ಎಂಬರ್ಥವು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ಇನ್ನೂ ಇತರ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲೂ ಈ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ—

ಉತ ಸ್ಮ ತೇ ಪರುಷ್ಣಾಮೂರ್ತಾ ವಸತ ಕುಂಭ್ಯವಃ |

ಉತ ಪವ್ಯಾ ರಥಾನಾಮದ್ವಿಂ ಭಿಂಜಂತ್ಯೋಜಸಾ ||

(ಋ. ಸಂ. ೫-೫೨-೯)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮರುತ್ತಗಳ ರಥದ ಬಲವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಆ ರಥದ ಚಕ್ರಗಳ ಬಲವಿಂವ ಅದ್ವಿಗಳೂ ಸೀಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ ಎಂದಿರುವಾಗ ಅದ್ವಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೇಘಂ, ಗಿರಿಂ ವಾ, ಮೇಘ ಅಥವಾ ಪರ್ವತ ಎಂದರ್ಥವಾದಿದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ ಮೇ ಮತಯಃ ಶಂ ಸುತಾಸಃ ಕುಷ್ಠ ಇಯೈರ್ತಿ ಪ್ರಪ್ರತೋ ಮೇ ಅದ್ವಿಃ |

ಅ ಶಾಸತೇ ಪ್ರತಿ ಹರ್ಯಂತ್ಯುಕ್ತೇಮಾ ಹರಿಃ ವಹತಸ್ತಾ ನೋ ಅಚ್ಛಿ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೬೨-೪)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಮರುತ್ತಗಳಿಗೂ ನಡೆಯತಕ್ಕ ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಪಶ್ಚಾದ್ಯುಧದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶತ್ರೂಣಾಂ ಭಕ್ಷಕೋ ವಪ್ಸಃ | ಶಕ್ತುನಾಶಕವಾದ ವಜ್ರಾಯುಧವೆಂದರ್ಥ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೈತಿರ್ಥಿನದದ್ವಿಂ ವಿವದ್ನಾಃ ಸಮುಸ್ರಿಯಾಧಿವಾರ್ವವಶಂತ ನರಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೬೨-೩)

ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಸುರನೆಂದೂ,

ಮಹಃ ಸ ರಾಯಿ ಬಹತೇ ಪತಿರ್ವದ್ವಿನ ಇಸಸ್ಯ ವಸುಸಃ ಪಪಿ ಅ |

ಉಪ ದ್ವಜಂತಮದ್ರಯೋ ದಿಧದ್ವಿತ್ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೪೯-೯)

ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿಗುಳು ಎಂದರೆ ಹಿಂಡುವ ಕಲ್ಲುಗಳುಳ್ಳ ಯಜಮಾನರೆಂದೂ ಹೀಗೆ ಅದ್ವಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿವೆ. ಇದಲ್ಲವೇ, ಅತ್ತಾರಂ, ಅಸುರಂ, ಭಕ್ಷಕಂ ಪಣಿಂ ಎಂದೂ ಸಹ ಅರ್ಥಮಾಡಿದೆ. ಬೇರೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ವಿನರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ನಿರುಕ್ತಕಾರರು—

ಯದಿಂದ್ರ ಚಿತ್ರೇ ಮೇಹನಾಸ್ತಿ ತ್ವಾದಾತಿಮುದ್ರಿವಃ |

ರಾಧಸ್ತನ್ನೋ ವಿದದ್ವಸ ಉಭಯಾಹಸ್ತ್ಯಾ ಭರ ||

(ಮ. ಸಂ. ೫-೩೯-೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ದಹರಿಸಿ ಅದ್ವಿವಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಜ್ರವನ್ ಇಂದ್ರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತೋರಿಸಿ ದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅದ್ವಿ ಶಬ್ದದ ಮೂಲಧಾತುವು ಅಥವಾ ಧಾತುಗಳು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಆಯಾ ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೆನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಭಿಷವಸಾಧನಂ | ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಂಡುವ ಕಲ್ಲನ್ನು ಎಂದರ್ಥ.

ಶಮಾಯೇ—ಶಾಮ್ಯಾಮಿ | ಶಮನಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದರೆ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದರ್ಥವು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು—

ಋತೇನ ದೇವಸ್ವವಿತಾ ಶಮಾಯತ ಋತಸ್ಯ ಕೃಂಗಮುವಿಯಾ ವಿ ಪಪ್ರಥೇ |

(ಮ. ಸಂ. ೮-೮೬-೫)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ದಾದಹರಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಶಮಾಯತೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಯಂಕಾಲೇ ಸ್ವಕಿರಣಸಮೂಹಂ ಶಮಯತಿ—ಸೂರ್ಯನು ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಿರಣಸಮೂಹವನ್ನು ಶಮನಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬರ್ಥವಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಶಮಾಯೇ ಎಂದರೆ ಸ್ತಮಿ—ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಅದರ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ—

ಸೋ ಅಗ್ನಿ ಈಜೇ ಶಶಮೇ ಚ ಮರ್ತೋ ಯಸ್ತ ಅನಿಟ್ ಸಮಿಧಾ ಹವ್ಯದಾತಿಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೬-೧-೯)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನೂ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಶಶಮೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಶಮೇ—ಸ್ತುತಿ ಎಂಬರ್ಥವಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಪ್ರಾಂಚಂ ಯಜ್ಞಂ ಚೈಕಮ ವರ್ಧತಾಂ ಗೀಃ ಸಮಿದ್ಧಿರಗ್ನಿಂ ನಮುಸಾ ದುವಸ್ಯನ್ |
ದಿವಃ ಶಶಾಸುವಿದಥಾ ಕವೀನಾಂ ಗೃತ್ಸಾಯ ಚಿತ್ತವಸೇ ಗಾತುಮಿಷುಃ || ೨ ||

। ಪದವಾಃ ।

ಪ್ರಾಂಚಂ | ಯಜ್ಞಂ | ಚಿತ್ವಮು | ವರ್ಧತಾಂ | ಗೀಃ | ಸಮಿತ್ಸರ್ಧಃ | ಅಗ್ನಿಂ | ನಮಸಾ | ದುವಸ್ಯನ್ |
ದಿವಃ | ಶತಾಸುಃ | ವಿದಥಾ | ಕವೀನಾಂ | ಗೃತ್ಸಾಯ | ಚಿತ್ | ತವಸೇ | ಗಾತುಂ | ಈಷುಃ || ೨ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ಅಗ್ನೇ ವಯಂ ಯಜ್ಞಂ ಪ್ರಾಂಚಂ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣಿ ಗಚ್ಯಂತಂ ಚಿತ್ವಮು | ಅಕಾರ್ಷ್ಮ |
ಗೀರ್ವದೀಯಾ ಸ್ತುತಿವರ್ಧತಾಂ | ವಿದಥಾಂ | ಅಗ್ನಿಂ ಸಮಿತ್ಸರ್ಧಮಸಾ ಹವಿಷಾ ಚ ದುವಸ್ಯನ್ |
ಅಶ್ವದೀಯಾಃ ಪರಿಚರೀಯುಃ | ಕಿಂಚ ದಿವೋ ದ್ಯುಲೋಕಾದಾಗತ್ಯೇ ದೇವಾಃ ಕವೀನಾಂ ಸ್ತೋತ್ರೈಶಾಂ
ವಿದಥಾ ಜ್ಞಾನಾನಿ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಿ ವಾ ಶತಾಸುಃ | ಅನ್ನೇಶನ್ | ಅಪಿ ಚ ಗೃತ್ಸಾಯ | ಗೃತಾಶೇರಿವಿಂ
ರೂಪಂ | ಸ್ತೋತೃಣ್ಯಾಗ್ನಯೇ ತವಸೇ ವೃದ್ಧಾಯ ಗಾತುಂ ಸ್ತೋತುಮಿಷುಕ್ತಿತ್ | ಸ್ತೋತಾರ
ಇಚ್ಛಂತಿ ಚ | ಚಿದಿತಿ ಚಾರ್ಥಃ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

(ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ) | ಯಜ್ಞಂ—ಯಜ್ಞವನ್ನು (ನಾವು) | ಪ್ರಾಂಚಂ—ಯಶಸ್ವಿಯಾಗು
ವಂತೆ | ಚಿತ್ವಮು—ನಿರವೇರಿಂದ್ದೇವೆ | ಅಗ್ನಿಂ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಸಮಿತ್ಸರ್ಧಃ—ಸಮಿತ್ಸರ್ಧಗಳಿಂದಲೂ |
ನಮಸಾ—ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದಲೂ | ದುವಸ್ಯನ್—ಪರಿಚರಿಸುತ್ತಾ | ಗೀಃ—ನನ್ನ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯವು | ವರ್ಧತಾಂ—
ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಿ | ದಿವಃ—ದೇವಲೋಕದಿಂದ (ಬಂದ ದೇವತೆಗಳು) | ಕವೀನಾಂ—ಸ್ತೋತ್ರಗಳ | ವಿದಥಾ—
ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು | ಶತಾಸುಃ—ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಹುಡುಕಿದರು | ಗೃತ್ಸಾಯ—ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥನೂ | ತವಸೇ—ಶಕ್ತಿ
ವಂಶನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಗೆ | ಗಾತುಂ—ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ | ಈಷುಕ್ತಿತ್—ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರು.

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನಾವು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುವಂತೆ ನಿರವೇರಿಂದ್ದೇವೆ. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಮಿತ್ಸರ್ಧ
ಗಳಿಂದಲೂ ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದಲೂ ಪರಿಚರಿಸುವ ನನ್ನ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯವು ನಿನ್ನನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಲಿ. ದೇವಲೋಕದಿಂದ
ಬಂದ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ಸ್ತುತಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಹುಡುಕಿದರು. ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥನೂ ಶಕ್ತಿವಂಶನೂ ಆದ
ಅಗ್ನಿಗೆ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದರು.

English Translation.

We have performed, Agni, a successful sacrifice: may my praise magnify (you) as worshipping you with fuel and with reverence; (the goods) from heaven desire the adoration of the pious, who are anxious to praise the adorable and mighty (Agni).

। ವಿಶೇಷವಯಗಳು ।

ಯಜ್ಞಂ ಪ್ರಾಂಚಂ ಚಿಕ್ಕಮಂ—ಹೇ ಅಗ್ನೇ ವಯಂ ಯಜ್ಞಂ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಗಚ್ಚಂತಂ ಅಕಾರ್ಷ್ಮ | ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಈಗ ನಾವು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆರವೇರುವಂತೆ ಮಾಡಿದೆವು ಎಂದರೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಿದೆವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಂಚಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಗಚ್ಚಂತಂ—ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಯಾಸ್ವರು ಪ್ರಾಚೀಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃದ್ಧಾಂ—ಪ್ರವೃದ್ಧವಾಗುವವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. (ನಿ. ೧೧-೧೨)

ಗೀಃ ವರ್ಧತಾಂ—ಮದೀಯಾ ಸ್ತುತಿಃ ಏಧತಾಂ | ನಾನು ಮಾತುತರುವ ಸ್ತೋತ್ರರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯವು ಅಗ್ನಿಯ ಗುಣಗಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಆಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನೊದ್ದರೆ ಎಂದು ಮುಖಿಯ ಆಶಂಸನೆಯು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಅಗ್ನಿಂ ಸಮಿದ್ಧಿಃ ನಮಸಾ ದುವಸ್ಯನ್—ಅಗ್ನಿಂ ನಮಸಾ ಹವಿಷಾ ಚ ಅನ್ವದೀಯಾಃ ಪರಿಚೇರಿಯುಃ | ನಮ್ಮರಾದ ಮುತ್ತಿಗೆನರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಹವಿಷುಗಳಿಂದಲೂ ಸಮಿತ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಚರಿಸಲಿ ಎಂದರೆ ಸೇವಿಸಲಿ, ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾಗಿರುವಾಗ ಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಿತ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಹವಿಷ್ವನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಇವರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸಿದಂತಾಗುವುದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸಮಿದ್ಧಿಃ—ಞಾಃಇಂಥೀ ದೀಪ್ತಾ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಸಮಿತ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಉರಿಯುವುದು ಎಂಬರ್ಥವಿರುವುದು. ಅಗ್ನಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯಬೇಕಾದರೆ ಕಾಷ್ಠಾದಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಬೇಕು. ಆ ರೀತಿ ಹಾಕುವ ಕಾಷ್ಠಗಳಿಗೆ ಸಮಿತ್ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥ, ಪಲಾಶ, ಖಾದಿರ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವೃಕ್ಷಗಳ ಕೊಂಬೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕೊನೆಯ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಒಣಗಿರುವಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಸುನಾರು ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಿತಿಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಅಗ್ರಭಾಗ (ಕೊನೆ, ತುದಿ) ಯುಳುವು ಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಇಂತಹ ಕಾಷ್ಠಗಳಿಗೆ ಸಮಿತ್ ಎಂದು ಹೇಳುವ ರೂಢಿ ಇದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಸಮಿತ್ತುಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪರಿಚರಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ನಮಸಾ—ನಮಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ ೩-೯). ಐಮು ಪ್ರವೃತ್ತೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ನಮಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರ, ಸ್ತೋತ್ರ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ನಮಸಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ನರೂಪವಾದ ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಥವಾ ನಮಸ್ಕಾರ ಅಥವಾ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ದುವಸ್ಯನ್—ದುವಸ್ಯತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪರಿಚರಣಕರ್ಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೧೩) ದುವಸ್ಯನ್ ಎಂದರೆ ಪರಿಚರಿಸುವರು ಎಂದರೆ ಸೇವಿಸುವರು ಎಂದರ್ಥವು.

ದಿವಃ ಕವೀನಾಂ ವಿವಥಾ ಕಶಾಸುಃ—ದ್ಯುಲೋಕಾದಾಗತ್ಯ ದೇವಾಃ ಸ್ತೋತ್ರೇಣಾಂ ಜ್ಞಾನಾನಿ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಿ ವಾ ಅನ್ವೇಷ್ಯನ್ | ಇಲ್ಲಿ ದಿವಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಮಾತ್ರವಿರುವುದರಿಂದ ದೇವಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು

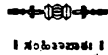
ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ದೇವರೋಕ್ತದಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಬಂದು ತಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಅಥವಾ ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿ ಇದೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿ ನೋಡಿದರು. ವಿಧಳ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞವೆಂದಲಾದ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ, ಸ್ತೋತ್ರ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಯಾಸ್ಕರು ವಿವಿಧಾಧಿ ವೇದವಾಧಿ (ನಿ. ೬-೮) ಎಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ. ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಜ್ಞಾನಾನಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಮಾಡಿರುವರು. ವಿಧಳಶಬ್ದ ರೂಪನಿವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನಾವು ಋ. ಸಂ. ಭಾಗ 13 ಪೇಜು 13 ರಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೇವೆ. ಕವಿಶಬ್ದವು ಮೇಧಾವಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದ್ದರೂ (ನಿ. ೩-೧೯) ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿದಾರೆ.

ಗೃತ್ಯಾಯ ತವಸೇ ಗಾತುಂ ಈಷುಃ ಚಿತ್—ಸ್ತೋತವ್ಯಾಯಾಗ್ನಯೇ ವೃದ್ಧಾಯ ಸ್ತೋತುಂ ಸ್ತೋತಾರ ಇಚ್ಛಂತಿ ಚಿ | ಆ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ತೋತ್ರಾಹವನೂ, ಶಕ್ತವಂತನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸ್ತುತಿಯನ್ನರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶೆಪಟ್ಟಿದರು. ತವಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೯) ತವಸೇ ಎಂದರೆ ಬಲವುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಗೆ ಎಂದರ್ಥವು.

ಚಿತ್—ಯಾಸ್ಕರು ಚಿತ್ ಎಂಬ ನಿಪಾತವು ಚಿದಿತ್ಯೇಸೋಽನೇಕಕರ್ಮಾ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಚಿತ್ ಶಬ್ದವು ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ ಆದರ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ—

ಅಚಾರ್ಯಕ್ಕಿದಿದಂ ಬ್ರೂಯಾದಿತಿ ಪೂಜಾಯಾಂ | ದಧಿ ಚಿದಿತ್ಯುಪಮಾರ್ಥಃ | ಉಲ್ಕಾ-
ಷಾಂಕ್ತಿ ದಾಹರೇತ್ಯವಳುಕ್ತೀ |

ಎಂದರೆ ಅಚಾರ್ಯಕ್ಕಿತ್ಯೆ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ ಶಬ್ದವು ಪೂಜಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ, ದಧಿಚಿತ್ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ಉಲ್ಕಾಷಾಂಕ್ತಿತ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿಂದಾರ್ಥಕವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಕೃತ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು ಚಿದಿತಿ ಚಾರ್ಥಃ ಚಿತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಚಿ-ಮತ್ತು, ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ.

ಮಯೋ ದಧೇ ನೇಧಿರಃ ಪೂತದಕ್ಷೋ ದಿವಃ ಸುಬಂಧುರ್ಜನುಷಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ |
ಅವಿಂದಸ್ತು ದರ್ಶತಮುಪ್ಸಂಸ್ತದೇವಾಸೋ ಅಗ್ನಿಮುಪಸಿ ಸ್ವಸ್ತ್ಯಾಣಾಂ || ೩ ||

ಮಯಃ | ದಧೇ | ನೇಧಿರಃ | ಪೂತದಕ್ಷಃ | ದಿವಃ | ಸುಬಂಧುಃ | ಜನುಷಾ | ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ |
ಅವಿಂದಸ್ | ಉಂ | ಇತಿ | ದರ್ಶತಃ | ಅಪ್ಸುಮು | ಅಂತಃ | ದೇವಾಸಃ | ಅಗ್ನಿಂ | ಅಪಸಿ | ಸ್ವಸ್ತ್ಯಾಣಾಂ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಮೇಧಿರೋ ಮೇಧಾವಾನ್ ಪ್ರಾಜ್ಞಃ ಪೂತದಕ್ಷಃ ಶುದ್ಧಬಲೋ ಜನುಷಾ ಜನ್ಮಮಾತ್ರೇಣ ಸುಬಂಧುಃ ಶೋಭನಬಂಧುಃ | ಸ್ವತಃ ಏವ ಬಂಧುರಿತಿ ಯಾವತ್ | ಯೋಽಗ್ನಿರ್ದಿವೋ ದ್ಯುಲೋಕಸ್ಯ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಭೂಮೇಶ್ವ ಮಯಃ ಸುಖಂ ದಧೇ ವಿದಧಾತಿ | ದೇವಾನಾಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಚ ಸುಖಂ ಕರೋತಿತಿ ಯಾವತ್ | ತಂ ದರ್ಶತಂ ದರ್ಶನೀಯಮಗ್ನಿಂ ದೇವಾಸೋ ದೇವಾಃ ಸ್ವಸ್ಯಾಣಾಂ ಸರಣಿ ಶೀಲಾನಾಂ ನದೀನಾಮಪ್ಸಂತರ್ಗೂಢಂ ಸ್ಥಿತಮಪಸಿ ಯಜ್ಞವಹನರೂಪೇ ಕರ್ಮಣಿ ನಿಮಿತ್ತೇ || ಉ ಇತಿ ಪೂರಣಃ || ಅವಿಂದನ್ | ಲಬ್ಧವಂತಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ಮೇಧಿರಃ—ಪ್ರಜ್ಞಾವಂತನೂ | ಪೂತದಕ್ಷಃ—ಶುದ್ಧವಾದ ಬಲವುಳ್ಳವನೂ | ಜನುಷಾ—ಜನ್ಮಾರಭ್ಯ | ಸುಬಂಧುಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬಂಧುವಾದವನೂ ಆದ (ಯಾವ ಆಗ್ನಿಯು) | ದಿವಃ—ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕೂ | ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ—ಪೃಥಿವಿಗೂ | ಮಯಃ—ಸುಖವನ್ನು | ದಧೇ—ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೋ ಅಂತಹವನೂ | ದರ್ಶತಂ—ದರ್ಶನೀಯನೂ ಆದ | ಅಗ್ನಿಂ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ದೇವಾಸಃ—ದೇವತೆಗಳು | ಸ್ವಸ್ಯಾಣಾಂ—ಪ್ರವಹಿಸುವ ನದಿಗಳ | ಅಪ್ಸಂತಃ—ಉದಕಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ | ಅಪಸಿ—ಯಜ್ಞವಹನವಾದ ಕರ್ಮ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ | ಅವಿಂದನ್ ಉ—ಹುಡುಕಿ ಪಡೆದರು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಪ್ರಜ್ಞಾವಂತನೂ, ಶುದ್ಧವಾದ ಬಲವುಳ್ಳವನೂ, ಜನ್ಮಾರಭ್ಯ ಸಹಜವಾದ ಬಂಧುತ್ವವುಳ್ಳವನೂ, ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕೂ ಪೃಥಿವಿಗೂ ಸುಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನೂ, ದರ್ಶನೀಯನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ನದಿಗಳ ಉದಕಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿ ಯಜ್ಞವಹನವಾದ ಕರ್ಮದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪಡೆದರು.

English Translation.

The gods discovered the graceful Agni (concealed) amidst the waters of the flowing (rivers), for the purpose of (sacred) acts: Agni, who is intelligent, of purified vigour, and friendly; who from his birth bestowed happiness on earth and heaven.

|| ವಿಕೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಮೇಧಿರಃ ಪೂತದಕ್ಷಃ ಜನುಷಾ ಸುಬಂಧುಃ ದಿವಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಮಯಃ ದಧೇ—ಮೇಧಾವಾನ್ ಪ್ರಾಜ್ಞಃ ಶುದ್ಧಬಲಃ ಜನ್ಮಮಾತ್ರೇಣ ಸುಬಂಧುಃ ಯೋಽಗ್ನಿಃ ದ್ಯುಲೋಕಸ್ಯ ಭೂಮೇಶ್ವ ಸುಖಂ ವಿದಧಾತಿ | ಪ್ರಾಜ್ಞಃ ಅಧಿಕಬಲವುಳ್ಳವನೂ, ತನ್ನ ಜನ್ಮಕಾಲದಿಂದಲೂ (ಉತ್ತತಿಕಾಲದಿಂದಲೂ) ಒಳ್ಳೆಯ ಬಂಧುವಿನಂತೆ ಹಿತಕಾರಿಯೂ, ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವಲೋಕಕ್ಕೂ ಭೂಮಿಗೂ ಸಹ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ

ಎಂದರೆ ಸ್ವಗದಲ್ಲಿದ್ದು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮನುಷ್ಯರು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಸ್ವಗದಲ್ಲಿದ್ದು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಲಪಿಸುವುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಮನುಷ್ಯರು ತಾವು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿಸ್ಸುಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞವು ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರಿತಂತಾಗಿ ಅದರ ಫಲವು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಲಭಿಸುವುದು. ಇದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸುಖವುಂಟಾಗುವುದು. ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ, ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಯ ಮೂಲಕ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಪೂತದಕ್ಷಿಣೆ—ಪೂತ = ಶುದ್ಧ, ದಕ್ಷಿಣೆ = ಬಲ (pure strength) ಎಂದು ಈ ಶಬ್ದದ ಅವಯವಾರ್ಥವು. ದಕ್ಷಶಬ್ದವು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ. (ಐ. ೨-೯). ಈ ಶಬ್ದವು—

ಅಬುದ್ಧೇ ರಾಜಾ ವರುಣೋ ವನಸ್ಪೋರ್ಧ್ವಂ ಸ್ತೌಪಂ ದಧತೇ ಪೂತದಕ್ಷಿಣಃ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೨೪-೭)

ಅರ್ಚಂತಿ ತ್ವಾ ಮರುತಃ ಪೂತದಕ್ಷಾಸ್ತ್ರಮೇಷಾಮೃಷಿರಿಂದ್ರಾಸಿ ಧೀರಃ |

(ಋ. ಸಂ. ೫-೨೯-೧)

ಪ್ರತಿ ನಾಂ ಸೂರ ಉದಿತೇ ಸೂಕ್ತೈರ್ಮಿತ್ರಂ ಹುವೇ ವರುಣಂ ಪೂತದಕ್ಷಂ |

(ಋ. ಸಂ. ೭-೬೫-೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಋ. ಸಂ. ೧-೨೩-೪; ೫-೬೬-೪; ೬-೫೧-೯; ೮-೨೩-೩೦; ೮-೨೫-೧; ೮-೯೪-೭; ೮-೯೪-೧೦; ೧೦-೯-೨-೪ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿತವಾಗಿದೆ. ಧಾನ್ಯಕಾರರು ಈ ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವಾಗ ಪೂತದಕ್ಷಿಣೆ ಎಂದರೆ ಶುದ್ಧವಾದ ಬಲಶಕ್ತಿ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದಾರೆ. ವೇದಾರ್ಥ ಯುಕ್ತಕಾರರು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸೆಂದೂ Geldner ಎಂಬ ಅಂಗ್ಲೀಯ ಪಂಡಿತನು ಉದ್ದೇಶವೆಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಆದರೆ ಧಾನ್ಯಕಾರರು ನಿಘಂಟುವನ್ನನುಸರಿಸಿ (ಐ. ೨-೯) ಹೇಳಿರುವ ಬಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಯಜುರ್ವೇದದ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಶ್ಚ ಮೇ ಬಲಂ ಚ ಮೇ (ಶ್ಲೋ. ಸಂ. ೪-೭-೧-೧) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮಹೀಧರರೆಂಬವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ದಕ್ಷಿಣೆ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಶಾಶ್ವತವೆಂದೂ, ಇತರರೂ ಎಂದರೆ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಶಾಶ್ವತವೆಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ದಕ್ಷಶಬ್ದವು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಬಲಶಬ್ದವು ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ದಕ್ಷಶಬ್ದವು—

(೧) ದಕ್ಷಂ ದಧಾತೇ ಆಪಸಂ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೨-೯)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಒಂದು ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅಥವಾ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಮತ್ತೂ,

(೨) ದಕ್ಷಂ ದಧಾಸಿ ಜೀವಸೀ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೯೧-೭)

ದ್ಯಮತ್ತಮಂ ದಕ್ಷಂ ಧೈಹ್ಯಸ್ಮೇ ಸೇಧಾ ಜನಾನಾಂ ಪೂರ್ವೀರರಾತೀಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೬-೪೪-೯)

ಯ ಇಂದ್ರೋ ಹರಿವಾನ್ದ ದಭಂತಿ ತಂ ರಿಪೋ ದಕ್ಷಂ ದಧಾತಿ ಸೋಮಿನಿ |

(ಮ. ಸಂ. ೬-೩೨-೧೨)

ಶ್ರು ದಕ್ಷಾಯ ಪ್ರಚೇತಸಾ | (ಮ. ಸಂ. ೮-೯-೨೦)

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ದಕ್ಷರಬ್ಧಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿ ರಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿರುವುದು. ಇವಲ್ಲದೆ ದಕ್ಷರಬ್ಧವು ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ದೇಶ ಅಥವಾ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನೂ ಕ್ರತುರಬ್ಧವು ಪ್ರಜ್ಞಾ ಎಂದರೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುದು.

(೧) ಭದ್ರಂ ನೋ ಅಸಿ ನಾತಯ ಮನೋ ದಕ್ಷಮುತ ಕ್ರತುಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೨೫-೧)

(೨) ಆ ತ ಏತು ಮನಃ ಪುನಃ ಕ್ರತೇ ದಕ್ಷಾಯ ಜೀವಸೇ |

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೫೬-೪)

(೩) ತ್ವಂ ಸೋಮ ಕ್ರತುಭಿಃ ಸುಕ್ರತುರ್ಭೂಸ್ತ್ವಂ ದಕ್ಷೈಃ ಸುದಕ್ಷೋ ವಿಕ್ರವೇದಾಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೯೧-೨)

(೪) ಅಥಾ ಹ್ಯಗ್ನೇ ಕ್ರತೋರ್ಭದ್ರಸ್ಯ ದಕ್ಷಸ್ಯ ಸಾಧೋಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೪-೧೦-೨)

ಇತ್ಯಾದಿ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮ. ಸಂ. ೧೦-೩೧-೨; ೧-೧೧೧-೨; ೪-೩೬-೨; ೫-೧೦-೨; ೫-೪೩-೫; ೬-೧೬-೬; ೬-೮೬-೬; ೮-೪೨-೩; ೮-೪೮-೨; ೮-೬೮-೪; ೯-೪-೩; ೯-೧೬-೨; ೧೦-೯೨-೧ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥಗಳು ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವುವು.

ದರ್ಶತಂ ಅಗ್ನಿಂ ದೇವಾಸಃ ಸ್ವಸ್ಥಾಣಾಂ ಅಭ್ಯಂತಃ ಅಪಸಿ ಅವಿಂದನ್—ತಂ ದರ್ಶನೀಯಮಗ್ನಿಂ ದೇವಾಃ ಸರಣೀರಾನಾಂ ನೆದೀನಾಂ ಅಪ್ಪು ಗೂಢಂ ಸ್ಥಿತಂ ಯಜ್ಞವಹನರೂಪೇ ಕರ್ಮಾಣಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ಲಬ್ಧವಂತಃ | ದರ್ಶನಯೋಗ್ಯನಾದ ಎಂದರೆ ಸೌಮ್ಯರೂಪದಿಂದಿರುವ ಆ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ನದಿಗಳ ನೀರಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿದು ತಮ್ಮ ಯಜ್ಞವಹನರೂಪವಾದ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನು ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪುನಃ ಪಡೆದರು. ಅಗ್ನಿಯು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಿತಕ್ಕಾಗಿ ಅವಿತುಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ದೇವತೆಗಳು ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಪುನಃ ಕರಿತಂದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಉಪಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಮುಗ್ಧೇದಸಂಹತೆಯ ಹತ್ತನೆಯ ಮಂಡಲದ ೫೧ ನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ (ಮ. ೧೦-೫೧-೬ ರಿಂದ ೯) ಈ ವಿಷಯವು ವಿಶದವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ:—

ಅಗ್ನೇಃ ಪೂರ್ವೇ ಭ್ರಾತರೋ ಅರ್ಥಮೇತಂ ರಥಿವಾಭ್ಯಾಸಮನ್ಯಾವರೀವುಃ |
 ತಸ್ಮಾದ್ವಿಯಾ ವರೂಣ ದೊರಮಾಯಂ ಗೌರೋ ನ ಕ್ಷೇತ್ರೋರವಿಜೇ ಜಾಯಾಃ ||
 ಕುರ್ಮಸ್ತು ಅಯುರಜರಂ ಯದಗ್ನೇ ಯಥಾ ಯುಕ್ತೋ ಜಾತೇವೇದೋ ನ ರಿಷ್ಯಾಃ |
 ಅಥಾ ವಹಾಸಿ ಸುಮನಸ್ಯಮಾನೋ ಭಾಗಂ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಹವಿಷಃ ಸುಜಾತೆ ||
 ಪ್ರಯಾಜಾನ್ನೇ ಅನುಯಾಜಾಂಶ್ಚ ಕೇವಲಾನೂರ್ಜಸ್ತಂಕಂ ಹವಿಸೋ ದತ್ತ ಭಾಗಂ |
 ಪೃತಂ ಜಾತಾಂ ಪುರುಷಂ ಜಾಪಥೀನಾಮಗ್ನೇಶ್ಚ ದೀರ್ಘಮಾಯುರಸ್ತು ದೇವಾಃ ||
 ತವ ಪ್ರಯಾಜಾ ಅನುಯಾಜಾಶ್ಚ ಕೇವಲ ಉರ್ಜಸ್ತಂತೋ ಹವಿಷಃ ಸಂತು ಭಾಗಾಃ |
 ತಸಾಗ್ನೇ ಯಜ್ಞೋಽ ಯಮಸ್ತು ಸರ್ವಸ್ತುಭ್ಯಂ ನಮಂತಾಂ ಪ್ರದಿತಶ್ಚ ತಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೫೧-೬ ರಿಂದ ೯)

ಈ ಸೂಕ್ತವು ದೇವತೆಗಳೂ ಅಗ್ನಿಗೂ ನಡೆದ ಸಂಭಾಷಣೆಯು. ಮುಖ್ಯ ವಿಚಾರವೇನೆಂದರೆ—ಅಗ್ನಿಗೆ ಭೂಪತಿ, ಭುವನಪತಿ, ಭೂತಾನಾಂಪತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮೂವರು ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಸಹೋದರರಿದ್ದರು. ಅವರೂ ಅಗ್ನಿಯಂತೆಯೇ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾತೃಬಾಣ ವಕ್ರ ಸದೃಶವಾದ ವಜ್ರಪುಂಜ ಶಬ್ದಪೂರ್ವಕವಾದ ಹೋಮಗಳಿಂದ ಈ ಮೂವರು ಸಹೋದರರೂ ಮೃತರಾದರು. ಅವನ್ನು ಕಂಡು ಕಿರಿಯವನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಭೀತನಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಅವಿತುಕೊಂಡಿತ್ತು. ದೇವತೆಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವಾಗ ನೀರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮೀನುಗಳು ಅಗ್ನಿಯು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವನೆಂದು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದವು. ಆಗ ದೇವತೆಗಳು ಬಂದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸಂಭಾಷಿಸಿದರು. ಆ ಸಂಭಾಷಣೆಯೇ ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ದೇವತೆಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಎದ್ದುಬರಬೇಕೆಂದೂ ಹಿಂದಿನಂತೆ ತಮಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ವಹಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು, ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಸಹೋದರರು ಮೃತರಾದುದರಿಂದ ತನಗೂ ಅದೇ ಗತಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದೆಂದೂ ಅದ್ವಂದಿತನು ಬುದ್ಧವಿದ್ದವೆಂದೂ ಹೇಳಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳು, ಮರಣಕ್ಕಾಗಿ ಹೆದರಬೇಡವೆಂದೂ ನೀನಿಗೆ ಮರಣದ ಭಯವುಂಟಾಗದಂತೆ ಮಾಡುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಲು, ಅಗ್ನಿಯು ಪುನಃ ಇಂತೆಂದನು—ಒಳ್ಳೇದು, ಮರಣ ಭಯವನ್ನು ನನಗೆ ತಪ್ಪಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಜಾ, ಅನುಯಾಜಾ, ಉರ್ಜಸ್ತುತಾ, ಸ್ವಪ್ತುಕ್ತಾ, ಅಪ್ಯುಭಾಗ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಆಹುತಿಗಳನ್ನು ನನಗೆ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂದನು. ದೇವತೆಗಳು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲೆಂದೊಬ್ಬ ಅವನು ಕೇಳಿದ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಲೆನಿಟ್ಟು, ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುವಂತೆಯೂ ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ನಮಸ್ಕೃತನಾಗುವಂತೆಯೂ, ದೀರ್ಘಾಯುವಾಗುವಂತೆಯೂ ವರವನ್ನಿತ್ತು ಪೂರ್ವದಂತೆ ಹವಿರ್ವಹನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿದರು ಎಂದು ಈ ಸೂಕ್ತದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಯಿತು.

ಯಜುರ್ವೇದದ ಕೈತ್ತಿಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ಇರುವುದು:—

ಅಗ್ನೇಸ್ತಯೋ ಜ್ಯಾಯಾಗ್ಂಸೋ ಭ್ರಾತರ ಆಸನ್ನೇ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಹವಂತಂ ಪತಾಂ ಪಾಡೋ-
 ಯಂತ ಸೋಽಗ್ನಿರಭಿಭೇದಿತ್ತಂ ನಾಮ ಸ್ಯ ಅರ್ತಿಮಾಸ್ತಸ್ಯತೀತಿ ನ ನಿಲಾಯತ ಸೋಽಸಃ
 ಸ್ವಾಪಿತಶ್ಚಂ ದೇವತಾಃ ಪ್ರೈವಸ್ತುಜೈಶ್ಚಂ ಮತ್ಕೈಃ ಪ್ರಾಬ್ರದೀಶ್ಚಮತಪಥಿಯಾಥಿಯಾಃ

ತಾ ವಧ್ಯಾಸುರ್ಯೋ ವಾ ಪ್ರಾವೋಚೆ ಇತಿ ತಸ್ಮಾನ್ನತ್ಯೈಂ ಧಿಯಾಧಿಯಾ ಘೈಂಶಿ ತಪ್ತೋ
ಹಿ ತಮನ್ನವಿದಿನ್ನಮುಬ್ಬುವನ್ನಪ ನ ಆ ವರ್ತಸ್ಯ ಹವ್ಯಂ ನೋ ವಹೇತಿ ಸೋಽಬ್ರವೀದ್ವಿರಂ
ವ್ಯಕ್ಯೈ ಯದೇವ ಗೃಹೀತಸ್ಯಾಹುತಸ್ಯ ಬಹಿಃ ಪರಿಧಿಸ್ಯಂದಾತ್ತನೈ ಭೃತೃಣಾಂ ಭಾಗಧೇಯ
ಮಸದಿತಿ ತಸ್ಮಾದ್ಗೃಹೀತಸ್ಯಾಹುತಸ್ಯ ಬಹಿಃ ಪರಿಧಿ ಸ್ಯಂದತಿ ತೇಷಾಂ ತದ್ಭಾಗಧೇಯಂ
ತಾನೇವ ತೇನ ಪ್ರೀಣಾತಿ ಪರಿಧೇನ್ವರಿ ದಧಾತಿ ರಕ್ಷಸಾಮಸಹತ್ಯೈ ||

(ತೈ. ಸಂ. ೨-೬-೬-೧)

ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ಮೂರು ಮಂದಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠಸಹೋದರರಿದ್ದರು. ಅವರು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ
ಯಜಮಾನನು ಕೊಡುವ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಮೃತರಾಗಲು ಅಗ್ನಿಯೂ ತನಗೂ ಆ ಗತಿ ಪ್ರಾಪ್ತ
ವಾಗಬಹುದೆಂದು ಹೆದರಿ ಓಡಿಹೋಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಂತೆ ಅವಿತುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ದೇವತೆಗಳು
ಅಗ್ನಿಯು ಎಲ್ಲಿಹೋದನೆಂದು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವಾಗ ನೀರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಮೀನು, ಅಗ್ನಿಯು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅವಿತು
ಕೊಂಡಿರುವನೆಂದು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿತು. ಮೀನಿನ ಈ ಚಾಡಿಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ಕೋಪಬಂದು ಇನ್ನು ಮೇಲೆ
ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೀನುಗಳನ್ನು ಜನರು ಬಲೆ ವೊಡಲಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆ ಶಪಿಸಿದನು. ಆದರಂತೆ
ಈಗಲೂ ಜನರು ಮೀನುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂದು ತಿನ್ನುತ್ತಿರುವರು. ಬಳಿಕ ದೇವತೆಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು
ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನೀನು ಹಿಂತಿರುಗಬಂದು ನಮಗೆ ಹವಿರ್ವಹನಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿದು ಎನ್ನಲು, ಅದಕ್ಕೆ
ಅಗ್ನಿಯು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವಾಗ ಪರಿಧಿಯ (ರಾಕ್ಷಸರು ಬಂದು ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನಮಾಡದಂತೆ ಅಗ್ನಿಯು
ಸುತ್ತಲೂ ಸಾಲ್ವದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇಡುವ ದರ್ಭವಿಶೇಷಗಳು.) ಹೊರಗಡೆ ಎಂದರೆ ಈಚೆ ಬೀಳುವ ಆಜ್ಞವೇ ವೊಡಲಾದ
ಆಹುತಿಗಳ ಭಾಗವು ನನ್ನ ಸಹೋದರರಿಗೆ ಹವಿರ್ಭಾಗವಾಗುವಂತೆ ನರನನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ತಾನು ನೀರಿನಿಂದ ಬಂದು
ಪೂರ್ವದಂತೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಒಯ್ಯುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳು ಸಮ್ಯಕ್ತಿಸಿ, ಅವನಿಗೆ
ಆರಂಶಿ ನರನನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಉ—ಉಕಾರಃ ಪಾದಪೂರಣಃ | ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಉ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾರ್ಥವೂ
ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಪಾದಪೂರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಯಾಸ್ಕರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—ಆಘಾಪಿ
ಪದಪೂರಣ ಇದಮು ತಮು ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು (ನಿ. ೧-೫).

|| ಸಂಹಿತಾವಾರಃ ||

ಅವರ್ಧಯಂತು ಭಗಂ ಸಪ್ತ ಯಷ್ಟೇಃ ಶ್ವೇತಂ ಜಜ್ಞಾನವರುಷಂ ಮಹಿತ್ವಾ |

ತಿಶುಂ ನ ಜಾತಮುಭ್ಯಾರುರಶ್ವಾ ದೇವಾಸೋ ಅಗ್ನಿಂ ಜನಿಮನ್ವಪುಷ್ಯನ್ || ೪ ||

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಅವರ್ಧಯಾನ್ | ಸ್ತುಭಗಂ | ಸಪ್ತ | ಯುಹ್ಯೇಃ | ಶ್ರೇತಂ | ಐಜ್ಞಾನಂ | ಅರುಷಂ | ಮುಹ್ಯತಾ |
ಶಿಕುಂ | ನ | ಜಾತಂ | ಅಭಿ | ಅರುಃ | ಅಶ್ಯಾಃ | ದೇವಾಸಃ | ಅಗ್ನಿಂ | ಐನಿಮನ್ | ವಪುಷ್ಯನ್ || ೪ ||

। ಸಾಯಿಜಘಾತ್ಯಂ ।

ಸಪ್ತ ಸರ್ಪಣಶೀಲಾ ಯುಹ್ಯೇಯೈಹ್ಯೋ ಮಹತ್ಯೋ ನದ್ಯಃ ಸುಭಗಂ ಶೋಭನಧನಂ ಶ್ರೇತಂ ಶುಭಂ ಐಜ್ಞಾನಂ ಜಾತಂ ಮಹಿತ್ವಾ ಮಹತ್ಶ್ರೋನಾರುಷಮಾರೋಚಮಾನಮಪ್ಪು ಸ್ಥಿತಮಗ್ನಿವರ್ಧಯನ್ | ಸ್ತುಕಾರ್ಯಭೂತಾಭಿರೋಷಭೀವ್ಯದ್ವಿಂ ಹ್ರಾಪಿತವತ್ಯಃ | ಯದ್ವಾ ದಿವ್ಯಮಗ್ನಿಮಾಪೋ ವರ್ಧಯಂತ್ಯುಬಂಧನಶ್ಚತ್ಸ್ಯ | ಕಿಂಚಿ ಶಿಕುಂ ನ ಜಾತಂ ಯಥಾ ಜಾತಂ ಶಿಕುಮತ್ವಾ ವದನಾ ಅಧ್ಯಾರುಃ | ಅಭಿಗಚ್ಯಂತಿ | ತಥಾ ನದ್ಯ ಉತ್ಪನ್ನಮಗ್ನಿಮಧ್ಯಾರುಃ | ಅಭಿಜಗ್ಮುಃ | ಅಪಿ ಚ ದೇವಾಸೋ ದೇವಾ ಅಗ್ನಿಂ ಐನಿಮನ್ ಐನ್ಯನ್ಯುದಕೇ ವಾ ವಪುಷ್ಯನ್ | ವಪುರ್ಘ್ನಿಪ್ರಮಳುರ್ವನ್ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಅಶ್ಯಾಃ—ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆಗಳು | ಜಾತಂ—ತಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ | ಶಿಕು ನೆ ಅಧ್ಯಾರುಃ—ಮರಿಯನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿ ಲಾಲಿಸುವಂತೆ | ಸಪ್ತ—ಸಪ್ತ ಸಂಖ್ಯಾತವಾದವೂ (ಅಥವಾ ಸರ್ಪಣಸ್ತುಭಾವವುಳ್ಳವೂ | ಯುಹ್ಯೇಃ—ಮಹತ್ಪೂಜನವುಳ್ಳವೂ ಆದ ನದಿಗಳು | ಸುಭಗಂ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನವುಳ್ಳವನೂ | ಶ್ರೇತಂ—ಶುಭನಾದವನೂ | ಐಜ್ಞಾನಂ—ಉತ್ಪನ್ನನಾದವನೂ | ಮಹಿತ್ವಾ—ತನ್ನ ಮಹತ್ವದಿಂದ | ಅರುಷಂ—ಅರ್ಪಕವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಅವರ್ಧಯನ್—ಲಾಲಿಸಿ ವೃದ್ಧನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿತ್ತು | ದೇವಾಸಃ—ದೇವತೆಗಳು | ಅಗ್ನಿಂ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಐನಿಮನ್—ಉತ್ಪನ್ನನಾದೊಡನೆಯೇ | ವಪುಷ್ಯನ್—ಅವನ ಶೋಭನು ಬೆಳಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

। ಛಾಂದರ್ಥಃ ।

ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆಗಳು ತಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮರಿಯನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿ ಲಾಲಿಸುವಂತೆ, ಸಪ್ತಸಂಖ್ಯಾತವಾದವೂ, ಮಹತ್ಪೂಜನವುಳ್ಳವೂ ಆದ ನದಿಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನವುಳ್ಳವನೂ, ಶುಭನಾದವನೂ, ಉತ್ಪನ್ನನಾದವನೂ ತನ್ನ ಮಹತ್ವದಿಂದ ಅರ್ಪಕವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ ವೃದ್ಧನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನನಾದೊಡನೆಯೇ ದೇವತೆಗಳು ಅವನ ಶೋಭನನ್ನು ಬೆಳಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

English Translation.

The seven great rivers augmented in might the auspicious, pure, and radiant Agni as soon as he was born, in like manner as mares (tend) the newborn foal : the gods cherished the body (of Agni) at this birth.

೧. ನಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಸಪ್ತ ಯೆಹ್ಯೇಃ ಸುಭಗಂ ಶ್ರೇತಂ ಜಜ್ಞಾನಂ ಮಹಿಶ್ವಾ ಅರುಷಂ ಅವರ್ಧಯೇನ—ಸರ್ಪಣಾ-
ಶೀಲಾ ಮಹತ್ಯೋ ನದ್ಯಃ ಶೋಭನಧನಂ ಶುಭ್ರಂ ಜಾತಂ ಮಹತ್ತ್ವೇನ ಅರೋಚಿಮಾನಮಪ್ಸು-
ಸ್ತಿ ತಮಗ್ನಿಂ ಅವರ್ಧಯೇನ್ | ಯಾವಾಗಲೂ ಹರಿಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡದಾದ ನದಿಗಳು, ಶ್ರೇಷ್ಠ
ವಾದ ಧನವುಳ್ಳವನೂ, ಶುಭ್ರನಾದವನೂ, ಆಗತಾನೆ ಉತ್ಪನ್ನನಾದವನೂ, ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಮಹಾಪ್ರಕಾಶ
ದಿಂದ ಬೆಳಗುವವನೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇರುವವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ ಪ್ರವೃದ್ಧನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

ಸಪ್ತ—ಸೃಶ ಗತಾ ಎಂಬ ಗರ್ಭಕಥನವಿಧಿಯಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಸಪ್ತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗಮನವುಳ್ಳ ಎಂದರೆ
ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಎಂದರ್ಥವು.

ಯೆಹ್ಯೇಃ—ಯಾ ಪ್ರಾಪೇಣೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ
ನದಿಗಳು ಎಂದರ್ಥವು. ಯೆಹ್ಯೇಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನದೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೨೪) ಮತ್ತು ಯೆಹ್ಯೇಃ
ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮಹನ್ಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೧೩) ಯೆಹ್ಯೇಃ ಎಂದರೆ ದೊಡ್ಡದಾದ ಅಥವಾ
ಬಹಳವಾದ ನೀರುಳ್ಳ ನದಿಗಳೆಂದರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಸುಭಗಂ—ಭಗಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೯) ಸುಭಗಂ ಎಂದರೆ
ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನವುಳ್ಳವನೆಂದರ್ಥವು.

ಅರುಷಂ—ಅರುಷಶಬ್ದವು ಅಶ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೨-೭) ಮತ್ತು ಅರುಷಮಿತಿ
ರೂಪನಾಮ (ನಿ. ೬-೭) ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥವು.

ನದಿಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಲಾಲಿಸಿ ಪೋಷಿಸಿದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ—ಅಶ್ವಾಃ
ಜಾತಂ ಶಿತಂ ನ ಅಭಿ ಅರುಃ—ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆಗಳು ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ತಮ್ಮ ಮರಿಗಳನ್ನು ಸಮಾಪಿಸುವಂತೆ
ಎಂದರೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಆದರಿಸುವಂತೆ ನದಿಗಳೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೋಷಿಸಿ ಪ್ರವೃದ್ಧನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದವು
ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ದೇವಾಸಃ ಅಗ್ನಿಂ ಜನಿಮನ್ ವಪುಷ್ಯನ್—ದೇವಾಃ ಅಗ್ನಿಂ ಜನ್ಮನ್ಯೂದಕೇ ವಾ ವಪುರ್ಧೀಪ್ತಿ-
ಮಕುರ್ವನ್ | ನದಿಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದವು ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ. ದೇವತೆಗಳೂ
ಸಹ ಉದಕದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಿನ ಕೆಲವು ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ನಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ವರ್ಣ-
ಲಾಗಿದೆ. ಅಗ್ನಿಗೆ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಜನ್ಮವಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಣಿ ಜಾನಾ ಪರಿ ಭೂಷಂತ್ಯಸ್ಯ ಸಮುದ್ರ ಏಕಂ ದಿವ್ಯೇಶಮಪ್ಸು |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೯೫-೩)

ದಿವಸ್ವರಿ ಪ್ರಭಮಂ ಜಜ್ಜೇ ಅಗ್ನಿರಸ್ತದ್ವಿತಿತೀಯಂ ಪರಿ ಜಾತವೇದಾಃ |

ಶ್ವತೀಯಮಪ್ಸು ನೈಮಣಾ ಅಜಸ್ರಮಿಂಧಾನ ವಿನಂ ಜರತೇ ಸ್ವಾಧೀಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೪೫-೧)

ಇತ್ಯಾದಿ ಪುಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಜನ್ಮಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ.

ಅಗ್ನಿಯ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವವೂ, ಅವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಅವಿಭಾವವೂ ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲತತ್ವವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಭವದ್ವ್ಯೂತಸ್ಯ ಭವ್ಯಸ್ಯ ಜಂಗಮಸ್ವಾವರಸ್ಯ ಚ |

ಅಸ್ಯೈಕೇ ಸೂರ್ಯಮೇವೈಕಂ ಪ್ರಭವಂ ಪ್ರಲಯಂ ವಿಮಾಃ ||

ಏತದ್ವ್ಯೂತೇಷು ಲೋಕೇಷು ಅಗ್ನಿ ಭೂತಂ ಸ್ಥಿತಂ ತ್ರಿಧಾ |

ಯಷಯೋ ಗೀರ್ಭಿರರ್ಚಂತಿ ವ್ಯಂಜಿತಂ ನಾಮಧಿಸ್ತ್ರಿಭಿಃ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೧-೬೧; ೧-೬೪)

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹದ್ದೇವತಾಕಾರರು ಅಗ್ನಿಯ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಯೋನಿಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಭೂತಭವಿಸ್ವಪ್ರತ್ಯಮಾನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲ ಚರಾಚರವಾದ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಳಯಗಳ ಮೂಲವಾಗಿ ಅಗ್ನಿರೂಪವೆಂದ ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ಮೂರು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಅವಿಭಾವವನ್ನೂ ಸಹ ಋಷಿಗಳು ಮೂರು ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಕಂಡಂತೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಇದೇ ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಕಂಸೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾ—

ತ್ರಿಸ್ಥಾನಂ ಜೈನಮರ್ಚಂತಿ ಹೋತ್ರಾಯಾಂ ವ್ಯಕ್ತಬರ್ಹಿಷಃ |

ಇತ್ಯೆವ ಪವನಾನೋಽಗ್ನಿರ್ಮಾಥ್ಯಮೋಽಗ್ನಿವನಸ್ರತೀಃ |

ಅಮುಷ್ಠಿಸ್ತೇವ ವಿಪ್ರೈಸ್ತು ಲೋಕೇಽಗ್ನಿಃ ಶುಚಿರಬ್ಜ್ಯತೇ ||

ಇಹಾಗ್ನಿ ಭೂತಸ್ತ್ವುಷಿಭಿರ್ಬೋಧೇಕೇ ಸ್ತುತಿಧಿರೀಳಿತಃ |

ಜಾತವೇದಾಃ ಸ್ತುತೋ ಮಧ್ಯೇ ಸ್ತುತೋ ವೈಶ್ವಾನರೋ ದಿವಿ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೧-೬೫ ೦ಂದ ೬೭)

ಈ ಮೂರು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿಭಾವಿಸುವ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪವನಾನಾಗ್ನಿಯೆಂಬೂ, ಮಧ್ಯಮಲೋಕವರ್ತಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ವನಸ್ರತಿಯೆಂದೂ, ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕನಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಶುಚಿಯೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದೆ. ಈ ಮೂರು ಪ್ರಭೇದಗಳೂ ತ್ರೈಪ್ರಿಯೆಂಬ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ (೨-೨-೪) ಪವನಾನ, ಶುಚಿ, ಪಾವಕ ಎಂಬ ವಿಭಾಗದಿಂದ ಪರಿಶಯವಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೇ ಅಗ್ನಿ, ಜಾತವೇದಾಸ್ ಮತ್ತು ವೈಶ್ವಾನರ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಸಹ ಮೂರು ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ನಿರುಕ್ತಕಾವ್ಯದ ಸಹ ಪುಕ್ಕಂಹಿತೆಯು—

ಸ್ವೋಮೇನ ಹಿ ದಿವಿ ದೇವಾನೋ ಅಗ್ನಿ ಮಜೀಜನಞ್ಚತ್ರಿಭೇ ರೋದಸಿಸ್ತಾಂ |

ತಮೂ ಅಕೃಣ್ಣಾನ್ ತ್ರೇಧಾ ಭುವೇ ಕಂ ಸ ಹಿವಧೀಃ ಪಚಂತಿ ವಿಶ್ವರೂಪಾಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೮೫-೧೦)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ತಮಕುಮರ್ವೇಧಾಭಾವಾಯ ಪೃಥಿವ್ಯಾಮಂತರಿಕ್ಷೇ ದಿವೀತಿ ಶಾಕಪೂಣಿಃ | ಶಾಕಪೂಣಿಯ ವಿವರಣೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಪೃಥಿವೀ, ಅಂತರಿಕ್ಷ ಮತ್ತು ದ್ಯುಲೋಕಗಳೆಂಬ ಪ್ರಭೇದಗಳುಳ್ಳ ಈ ಮೂರು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲೂ ಅಗ್ನಿ, ಜಾತವೇದಾಃ ಮತ್ತು ವೈಶ್ವಾನರ ಎಂಬ ಮೂರು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಅವಿಭವಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಈ ಮೂರು ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ವಿಶದವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ (ನಿ. ೭-೪ ರಿಂದ ೭-೨೫).

ಇವರಂತೆಯೇ ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಮೂರು ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಮುದ್ರೇ, ದಿವಿ, ಅಪ್ತು, ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬಡಜಾನಲ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ, ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪ್ತು ಎಂದರೆ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಈ ಸ್ಥಾನಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾದರೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುವು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಸಮುದ್ರವೆಂದು ಈ ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವಿಭಾಗಿಸಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ವಿವಿಧವಾಗಿ ಮೂರು ಪ್ರಭೇದಗಳು ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾನಾ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ದಿವಸ್ವರಿ ಪ್ರಥಮಂ ಜಜ್ಞೇ ಅಗ್ನಿರಸ್ಮಿನ್ ದ್ವಿತೀಯಂ ಪರಿ ಜಾತವೇದಾಃ |

ತೃತೀಯಮಪ್ತು ನೈಮಣಾ ಆಜಸ್ಯಮಿಂಧಾನ ಏನಂ ಚರತೇ ಸ್ವಾಧೀಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೪೫-೧; ವಾ. ಸಂ. ೧೨-೧೪; ತೈ. ಸಂ. ೧-೩-೧೪-೫)

ಅಗ್ನಿರಸ್ಮಿ ಜನ್ಮನಾ ಜಾತವೇದಾ ಘೃತಂ ಮೇ ಚಕ್ಷುರಮೃತಂ ಮ ಆಸನ |

ಅರ್ಕಸ್ತ್ವಿಧಾತೂ ರಜಸೋ ವಿಮಾನೋಽಜಸ್ರೋ ಘೋರ್ನೋ ಹವಿರಸ್ಮಿ ನಾಮ ||

(ಮು. ಸಂ. ೩-೨೬-೭; ವಾ. ಸಂ. ೧೪-೬೬; ನಿ. ೧೪-೨)

ಇತ್ಯಾದಿ ವಿವರಣೆಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯ ಮೂರು ಜನ್ಮಗಳ ವರ್ಣನೆಯ ಸ್ವರೂಪವು ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

~*~*~*~

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಶುಕ್ರೇಭಿರಂಗೈ ರಜ ಆತತನ್ವಾನ್ ಕ್ರತುಂ ಪುನಾನಃ ಕವಿಭಿಃ ಪವಿತ್ರೈಃ |

ಶೋಚಿರ್ವಸಾನಃ ಪರ್ಯಾಯುರಪಾಂ ಶ್ರಿಯೋ ಮಿಮೀತೇ ಬೃಹತೀರನೂನಾಃ ||

! ಪದಪಾಠಃ !

ಶುಕ್ರೇಭಿಃ | ಅಂಗೈಃ | ರಜಃ | ಅತತನ್ವಾನ್ | ಕ್ರತುಂ | ಪುನಾನಃ | ಕವಿಭಿಃ | ಪವಿತ್ರೈಃ |

ಶೋಚಿಃ | ವಸಾನಃ | ಪರಿ | ಅಯುಃ | ಅಪಾಂ | ಶ್ರಿಯಃ | ಮಿಮೀತೇ | ಬೃಹತೀಃ | ಅನೂನಾಃ || ೫ ||

। ಸಾಯಜಘಾಂ ।

ಅಗ್ನಿಃ ಶುಕ್ರೇಭಿಃ ಶುಕ್ರೈರಂಗೈಶ್ಚೇಜೋಭಿಃ ರಜೋಽಂತರಿಕ್ಷಮಾತತನ್ಮಾನ್ ಆತನ್ನನ್ ವ್ಯಾಪ್ತುವನ್ ಕ್ರತುಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಕರ್ತಾರಂ ಯಜಮಾನಂ ಕವಿಭಿಃ ಕ್ರಾಂತಪ್ರಜ್ಞೈಃ ಸ್ತೋತಸ್ಯೈವಾ ಪವಿತ್ರೈಃ ಶೋಧಕೈಶ್ಚೇಜೋಭಿಃ ಪುನಾನಃ ಶೋಧಯನ್ ಶೋಚಿದಿರ್ಘ್ರಿಂ ವಪ್ರಸ್ಥಾನೀಯಂ ಪರಿ ಪರಿತೋ ವಸಾನ ಆಚ್ಛಾದಯನ್ ಅಪಾಮಪಸ್ಯತಾಂ ಕರ್ಮವತಾಮಾಯುರನ್ನಂ ಬೃಹತೀಃ ಪ್ರಭೂಶಾ ಅನೂನಾಃ ಸಂಪೂರ್ಣಾಃ ಶ್ರಿಯಃ ಸಂಪದಕ್ಕ ಮಿಮೀತೇ | ಕರೋತಿ ||

। ಪ್ರತಿವಾರ್ಥ ।

(ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು) ಶುಕ್ರೇಭಿಃ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ | ಅಂಗೈಃ—ಶೇಷಸ್ತುಗಳಿಂದ | ರಜಃ— ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು | ಆತತನ್ಮಾನ್—ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತಲೂ | ಕ್ರತುಂ—ಕರ್ಮಕರ್ತನಾದ ಯಜಮಾನನನ್ನು | ಕವಿಭಿಃ—ಪೂಜ್ಯವಾದುದೂ | ಪವಿತ್ರೈಃ—ಶುದ್ಧಿಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೂ ಆದ ತೇಜಸ್ತುಗಳಿಂದ | ಪುನಾನಃ—ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡುತ್ತಲೂ | ಶೋಚಿಃ—ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು | ಪರಿ—ಸುತ್ತಲೂ | ವಸಾನಃ—ವಸ್ತ್ರದಂತೆ ಹರಡುತ್ತಲೂ | ಅಪಾಂ—ಕರ್ಮಕರ್ತರಿಗೆ | ಆಯುಃ—ಅನ್ನವನ್ನೂ | ಬೃಹತೀಃ—ಪ್ರಭೂತವಾದುದೂ | ಅನೂನಾಃ— ಸಂಪೂರ್ಣವಾದುದೂ ಆದ | ಶ್ರಿಯಃ—ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ | ಮಿಮೀತೇ—ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ತುಗಳಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತಲೂ, ಕರ್ಮಕರ್ತನಾದ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಪೂಜ್ಯವಾದುದೂ ಶುದ್ಧಿಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೂ ಆದ ತೇಜಸ್ತುಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಿಮಾಡುತ್ತಲೂ, ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ವಸ್ತ್ರದಂತೆ ಹರಡುತ್ತಲೂ, ಕರ್ಮಕರ್ತರಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನೂ, ಪ್ರಭೂತವಾದುದೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಾದುದೂ ಆದ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

Spreading through the firmament with shining limbs, sanctifying the rite with intelligent and purifying (energies), and clothed with radiance, he bestows upon the worshipper abundant food and great and undiminished prosperity.

। ಐತಿಹಾಸಿಕವರ್ಣನಾಃ ।

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶೋಚಿಃ ವಸಾನಃ ಪರಿ ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನವು ಉತ್ತವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಶುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ರಜಶ್ಚ ಬೃಹತು ಅಂತರಿಕ್ಷರೋಕವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಯುಃ—

ದಿಶಾ ಉ ತ್ಯಾ ಉಷನಿ ಕೇತುಮಕ್ರತೇ ಪೂರ್ವೇ ಅದ್ವೇ ರಜಸೋ ಭಾಸುಮುಚಿತೇ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೯೨-೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತವನ್ನು ದಾಹರಿಸಿ ಇದರಲ್ಲಿರುವ ರಜಸಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕಸ್ಯ ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. (ನಿ. ೧೨-೬)

ಕ್ರೈತಂ—ಕ್ರತುಶಬ್ದವು ಕರ್ಮನಾನುಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೧). ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕರ್ತನಾದ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಾರೆ. ಅಸಾಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಕರ್ತರಿಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಾರೆ. ಅಪಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಕರ್ಮನಾನುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೧).

ಆಯುಃ—ಆಯುಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅನ್ವನಾನುಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನ್ವವನ್ನು ಎಂದುರ್ಥವು. (ನಿ. ೩-೬).

|| ಸಂಹಿತಾಶಾಃ ||

ವವ್ರಾಜಾ ಸೀಮನದತೀರದಬ್ಧಾ ದಿವೋ ಯುಹ್ವೀರವಸಾನಾ ಅನಗ್ನಾಃ |

ಸನಾ ಅತ್ರ ಯುವತಯಃ ಸಯೋನೀರೇಕಂ ಗರ್ಭಂ ದಧಿರೇ ಸಪ್ತ ವಾಣೀಃ || ೬ ||

|| ಸದಜಾಃ ||

ವವ್ರಾಜ | ಸೀಂ | ಅನದತೀಃ | ಅದಬ್ಧಾಃ | ದಿವಃ | ಯುಹ್ವೀಃ | ಅವಸಾನಾಃ | ಅನಗ್ನಾಃ |

ಸನಾಃ | ಅತ್ರ | ಯುವತಯಃ | ಸಯೋನೀಃ | ಏಕಂ | ಗರ್ಭಂ | ದಧಿರೇ | ಸಪ್ತ | ವಾಣೀಃ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅನದತೀರಭಕ್ತಿಯಂತೀರದಬ್ಧಾ ಅಹಂಸಿತಾ ಮಾತೃಭೂತಾ ಅಪೋಽಗ್ನಿಃ ಸೀಂ ಸರ್ವತೋರ ವವ್ರಾಜ | ವ್ರಜತಿ | ಅಗ್ನಿರಸಾಂ ಶೋಷಕಃ ತಂ ಚಾಸಃ ಶಮಯಂತಿ ತದುಭಯಮಿಹ ನಾಸ್ತೀತ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಕೀದೈತ್ಯುಕ್ತಾಃ | ದಿವೋ ಯುಹ್ವೀಃ | ಅಂತರಿಕ್ಷಸ್ಯಾಪತ್ಯುಭೂತಾಃ | ಅವಸಾನಾಃ | ವಸ್ರಮನಾ-ಚ್ಯಾದಯಂತೈಃ | ವಸ್ರಸ್ಥಾನೀಯಸ್ಯ ಜಲಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ | ಅತ ಏವಾನಗ್ನಾಃ | ಕಿಂಚಿ ತಾ ಅಪಿ ಸನಾಃ ಸನಾತನೋರ ಯುವತಯೋ ನಿತ್ಯೇತರುಣ್ಯಃ | ನಿತ್ಯವೃದ್ಧಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸಯೋನೀಃ ಸಮಾನ-ಮಂತರಿಕ್ಷಂ ಸ್ಥಾನಂ ಯಾಸಾಂ ತಾಃ ಸಪ್ತ ವಾಣೀರ್ನದ್ಯೈ ಏಕಮಗ್ನಿಂ ಗರ್ಭಂ ಗರ್ಭಸ್ಥಂ ದಧಿರೇ | ದಧತೇ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

(ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು) | ದಿವಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೆ | ಯುಹ್ವೀಃ—ಅಪತ್ಯುಭೂತರು | ಅವಸಾನಾಃ—ವಸ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿಬಿಟ್ಟೇ ಇರುವವರೂ | ಅನಗ್ನಾಃ—(ಅದರೂ) ನಗ್ನರಲ್ಲದವರೂ | ಅನದತೀಃ—(ಅಗ್ನಿಯನ್ನು) ಭಕ್ತಿಸದವರೂ | ಅದಬ್ಧಾಃ—(ಅಗ್ನಿಯಿಂದ) ಅಹಂಸಿತರಾದವರೂ ಅದ ಉದಕಗಳನ್ನು | ಸೀಂ—ಸುತಲೂ |

ವವ್ರಾಣಿ—ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತಾನೆ | ಅತ್ರೇ—ಇಲ್ಲಿ | ಸೆನಾಃ—ಪುರಾತನವಾದವೂ | ಯುವತಯೋಃ—ನಿತ್ಯವಾಗಿ ತಾರುಣ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವೂ | ಸೆಯೋನೀಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷವೆಂಬ ಒಂದೇ ಮೂಲಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವೂ | ಸೆಪ್ತೆ—ಸಪ್ತಸಂಖ್ಯಾತವಾದವೂ ಆದ | ವಾಣೀಃ—ನದಿಗಳು | ವಿಶಂ—ಒಬ್ಬನೇ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಗರ್ಭಂ—ತಮ್ಮ ಗರ್ಭವಾಗಿ (ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ) | ದಧಿರೀ—ಧರಿಸಿದರು.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಪತ್ಯಭೂತವಾದವೂ, ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದೇ ಇರುವವೂ ಆದರೂ ಅನನ್ಯವಾದವೂ, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಸದವೂ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಅಹಿಂಸಿತವಾದವೂ ಆದ ಉದಕಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಪುರಾತನವಾದವೂ, ನಿತ್ಯವಾಗಿ ತಾರುಣ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವೂ, ಅಂತರಿಕ್ಷರೂಪದ ಒಂದೇ ಮೂಲಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವೂ, ಸಪ್ತಸಂಖ್ಯಾತವೂ ಆದ ನದಿಗಳು ಒಬ್ಬನೇ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಗರ್ಭವಾಗಿ (ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ) ಧರಿಸಿದರು.

English Translation.

Agni everywhere repairs to the undeavouring, undeavoured (waters); the vast (offspring) of the firmament, not clothed, yet not naked, seven eternal, ever youthful rivers, sprung from the same source, received Agni as their common embryo.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯ. ೧೮. ।

ಈ ಋಕ್ಯೆನ ಅರ್ಥವು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಕ್ಷಿಪ್ತಕೃತ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಅಸ್ತವ್ಯವಾದ ವಿವರಣೆಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಹೊಂದುವಂತೆ ಅರ್ಥವಾಗದೇಕಾಂಗಿರುವುದು.

ದಿವಃ ಯೆತ್ರೀಃ ಅವಸಾನಾಃ ಅನಗ್ನಾಃ ಅನದತೀಃ ಅದದ್ವಾಃ ಸೀಂ ವವ್ರಾಣಿ—ಅಭಕ್ತಯಂತೀಃ ಅಹಿಂಸಿತಾ ಮಾತೃಭೂತಾಃ ಅಪಃ ಅಗ್ನಿಃ ಸರ್ವತಃ ಪ್ರಪತಿ | ಅಗ್ನಿ ಸುರುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಯಾವ ವಸ್ತುವೇ ಆಗಲಿ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ತೊಂದರೆಗೆ ಒಳಗಾಗದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದಕಗಳಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಯಾವ ಹಿಂಸೆಯೂ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಅದಿಷ್ಟಾಃ ಎಂಬ ಪಾಠವು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಆದರೆಂತೆ ಅಗ್ನಿಯು ಸರ್ವವನ್ನೂ ದಹಿಸುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಭಕ್ತೃಣಿಂವು ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದಕಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಯು ಭಕ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯ ಮಹತ್ವಾದ ತಾಪದಿಂದ ಉದಕಗಳು ಇಂಗಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಆದಲ್ಲದೆ ಉದಕಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆರಿಸಿ ತಮನಗೊಳಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವು. ಆದರೂ ಉದಕಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ತೊಂದರೆಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೂ, ಉದಕಗಳೂ ಒಬ್ಬರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಸೌಮ್ಯಭಾವನಿಂದಿರುವರು. ಮತ್ತು ಈ ಉದಕಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಇನ್ನೂ ವಿಶದವಾಗಿ ಹೇಳುವೆ—ದಿವಃ ಯೆತ್ರೀಃ ಎಂದರೆ ಅಂತರಿಕ್ಷಸ್ಥಾಪತ್ಯಭೂತಾಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮಕ್ಕಳಂತಿರುವವರು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ—ಉದಕಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೇಳೆಗಳು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಕೂಡಿ ಇರುವವು. ಈ ಮೇಳೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯವನಾಗಿ ಉದಕಗಳು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ನದಿಗಳಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುವವು. ಈ ರೀತಿ ಉದಕಗಳು ಅಂತರಿಕ್ಷದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ (ಬೀಳುವುದರಿಂದ) ಉದಕಗಳು ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಅಪತ್ಯ ಅಥವಾ ಮಕ್ಕಳುಗಳು

ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಅವಸಾನಾಃ ಅನಗ್ನಾಃ—ಇಲ್ಲಿ ವಸ್ತ್ರರಹಿತರಾದವರಾದರೂ ನಗ್ನರಲ್ಲ ಎಂಬ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಾರ್ಥವು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ ಅವಸಾನಾಃ—ವಸ್ತ್ರರಹಿತರಾದವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮೇಘಗಳ ಸ್ವರೂಪವೇ ಜಲಮಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ವಸ್ತ್ರವಾಗಲಿ ಬೇರೆ ವಿಧವಾದ ಆಚ್ಛಾದನೆಯಾಗಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿ ಉದಕಗಳು ಮಾತ್ರವಿದ್ದು ಬೇರೆ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಆಚ್ಛಾದನೆಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಉದಕಗಳು ವಸ್ತ್ರರಹಿತವಾದವು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ವಸ್ತ್ರರಹಿತವಾಗಿದ್ದ ಮೇಲೆ ನಗ್ನವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವು. ಆದರೆ ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತುವು ಉದಕವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಆ ಉದಕವು ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಉದಕದಂತೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಕದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಮೇಘದಂತೆ ಕಾಣಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಉದಕವು ಕಾಣಿಸ ದಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಆಚ್ಛಾದನೆಯ ಅನುಸರಣೆಬೇಕು. ಆದರೆ ಮೇಘರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಉದಕ ಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಆಚ್ಛಾದನೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಉದಕಗಳು ಅವುಗಳ ಸಹಜಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿರುವ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಸ್ತುವು ಇರಲೇಬೇಕು ಎಂದು ತೋರು ವುದರಿಂದ ಆ ಉದಕಗಳು ನಗ್ನವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇಂತಹ ಉದಕಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಯು ಸರ್ವಪ್ರಕಾರ ದಿಂದಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸೀಂ—ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೂ—ಸೀಂವಿತಿ ಪರಿಗ್ರಹಾರ್ಥಿಯೋ ವಾ ಪದಪೂರಣೋ ವಾ! (ನಿ. ೧-೭) ಎಂದರೆ ಸೀಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪರಿಗ್ರಹಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪಾದಪೂರಣಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಅಥ ಪರಿಗ್ರಹಾರ್ಥಿಯಂ ಸರ್ವಮೇವ ಪರಿಗ್ರಹಾತಿ ಸರ್ವತ ಇತಿ ವಾ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಪರಿಗ್ರಹಾರ್ಥವೆಂದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಥವಾ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದುರ್ಥವು.

ಸನಾಃ ಯುವತಯಃ ಸಯೋನೀಃ ಸಪ್ತ ವಾಣೀಃ ಏಕಂ ಗರ್ಭಂ ದಧಿರೇ—ಸನಾತನ್ಯಃ ನಿತ್ಯವ್ಯ ದ್ವಾ ಸಮಾನಯೋನೀಃ ಸಪ್ತ ನದ್ಯಃ ಅಗ್ನಿಂ ಗರ್ಭಸ್ಥಂ ದಧತೇ | ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಪದಗಳಿಗೆ ಏನ ರಣಿಯು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಸನಾತನ್ಯಃ ಎಂದರೆ ಈ ನದಿಗಳು ಬಹುಪುರಾತನಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇರುವುವು. ಈಚೆಗೆ ಉಂಟಾದವುಗಳೆಲ್ಲ; ಯುವತಯಃ—ಎಂದರೆ ಪ್ರವೃದ್ಧಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುವು. ಬಹಳವಾದ ಉದಕಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರವೃದ್ಧಮಾನವಾದುವುಗಳೆಂದೂ ವಯೋವಿಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶ್ರೀಣವಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಪ್ರವೃದ್ಧಮಾನವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ನದಿಗಳು ಯುವತಿಯರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುವು. ಸಯೋನೀಃ—ಯೋನಿಯೆಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವು. ಸಯೋನಿಯೆಂದರೆ ಸಮಾನವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ. ನದಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆದವೂ ಅವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವು ಇರುವುದು. ಎಂದರೆ ಅಂತರಿಕ್ಷವು. ಅಂತರಿಕ್ಷದಿಂದ ವೃಷ್ಟಿರೂಪದಿಂದ ಬೀಳುವ ಉದಕಗಳು ಅನೇಕ ನದಿಗಳಾಗಿ ಹರಿಯುವುವು ಆದುದರಿಂದ ಅನೇಕನದಿಗಳ ಉದಕ ಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಂತರಿಕ್ಷವೇ ಮೂಲಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಯೋನೀಃ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ವಾಣೀಃ—ಆಪೋ ವಾ ವಹನಾತ್ (ನಿ. ೬-೨) ಹರಿಯುವ ನೀರಿಗೆ ಎಂದರೆ ನದಿಗೆ ವಾಣೀ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಸಪ್ತ—ಎಂದರೆ ಏಳು. ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೂ ದೊಡ್ಡದೂ ಆದ ನದಿಗಳನ್ನು ಏಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದರೂ ಅನೇಕ ಅಥವಾ ಮುಖ್ಯ ನದಿಗಳೆಂದು ಸಪ್ತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಇಂತಹ ಮುಖ್ಯ ನದಿಗಳು ಒಬ್ಬನೇ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇಲ್ಲಿ ಏಕಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಏಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನದಿಗಳು ತಮ್ಮ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಧರಿಸುವು ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಒಬ್ಬನೇ

ಅದರೂ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಎಂದರೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಅನೇಕ ನದಿಗಳ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಉದಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿ ಇರುವನು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಸ್ತ್ರೀರ್ಣಾ ಅಸ್ಯ ಸಂಹತೋ ವಿಶ್ವರೂಪಾ ಘೃತಸ್ಯ ಯೋನೌ ಸ್ತವಧೇ ಮಧೂನಾಂ |
ಅಸ್ತುರತ್ರ ಧೇನವಃ ಪಿನ್ನಮಾನಾ ಮುಹೀ ದಸ್ಯಸ್ಯ ಮಾತರಾ ಸಮಾಚೀ || ೭ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಸ್ತ್ರೀರ್ಣಾಃ | ಅಸ್ಯ | ಸಂಹತಃ | ವಿಶ್ವರೂಪಾಃ | ಘೃತಸ್ಯ | ಯೋನೌ | ಸ್ತವಧೇ | ಮಧೂನಾಂ |
ಅಸ್ಯಃ | ಅತ್ರ | ಧೇನವಃ | ಪಿನ್ನಮಾನಾಃ | ಮುಹೀ ಇತಿ | ದಸ್ಯಸ್ಯ | ಮಾತರಾ | ಸಮಾಚೀ ಇತಿ ಸಂಹ-
ತುಚೀ || ೭ ||

|| ಸಾಮಾನ್ಯಭಾಷ್ಯಂ ||

ಘೃತಸ್ಯೋದಕಸ್ಯ ಯೋನೌ ಗರ್ಭಸ್ಥಾನೇಽಂತರಿಶ್ವೇ ಸಂಹತಃ ಪುಂಜೀಭೂತಾಃ || ಹಂತೇಃ
ಶ್ವಿಪ್ || ವಿಶ್ವರೂಪಾ ನಾನಾರೂಪಾಃ ಸ್ತ್ರೀರ್ಣಾಃ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸ್ಯತಾ ಅಸ್ಯಾಗ್ನೇ ರಶ್ಮಯೋ ಮಧೂನಾ-
ಮುದಕಾನಾಂ ಸ್ತವಧೇ ಸ್ತವಣೇ ಸತ್ಯಸುಃ | ತಿಷ್ಠಂತಿ | ಪಿನ್ನಮಾನಾಃ ಪೂರ್ಯಮಾಣಾ ಅತ್ಯಾಗ್ನಿ-
ವಾಪೋ ಧೇನವಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪ್ರೀಣಯಿತ್ಯೋಽಽಭವನ್ | ಸಮಾಚೀ ಸಮಂಚಿಂತ್ಯಾ ತೋಽಭವಣಾತಿ
ಮುಹೀ ಮಹತ್ಯಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ ದಸ್ಯಸ್ಯ ದರ್ಶನೀಯಸ್ಯಾಗ್ನೇರ್ಮೂತರಾ ಮಾತರೌ ಭವತಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಘೃತಸ್ಯೆ—ಉದಕದ | ಯೋನೌ—ಉತ್ತ್ರಿಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ | ಸಂಹತಃ—ಪುಂಜೀಭೂತ
ವಾದವೂ (ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡವೂ) | ವಿಶ್ವರೂಪಾಃ—ನಾನಾರೂಪವುಳ್ಳವೂ | ಸ್ತ್ರೀರ್ಣಾಃ—ಸರ್ವತ್ರಪ್ರಸರಿ
ದವೂ ಆದ | ಅಸ್ಯ—ಈಅಗ್ನಿಯ(ರಶ್ಮಿಗಳು) | ಮಧೂನಾಂ—ಉದಕಗಳ | ಸ್ತವಣೇ—ಪ್ರವಾಹ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ |
ಅಸ್ಯಃ—(ಸಹಾಯಕವಾಗಿ) ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ | ಪಿನ್ನಮಾನಾಃ—ತುಂಬತುಳುಕತಕ್ಕ ಉದಕಗಳು | ಅತ್ರ—ಈ
ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ | ಧೇನವಃ—ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತೃಪ್ತಿದಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ | ಸಮಾಚೀ—ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಪ್ರಣತಿ
ಸತಕ್ಕವೂ | ಮುಹೀ—ಮಹತ್ವಾದವೂ ಆದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು | ದಸ್ಯಸ್ಯೆ—ದರ್ಶನೀಯನಾದ ಅಗ್ನಿ |
ಮಾತರಾ—ಜನನೀಜನಕರಾಗಿರುತ್ತವೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥ :

ಉದಕದ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪುಂಜೀಭೂತವಾದವೂ, ನಾನಾರೂಪವುಳ್ಳವೂ. ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರಸರಿಸಿದವೂ ಆದ ಅಗ್ನಿ ರಶ್ಮಿಗಳು ಉದಕಗಳ ಪ್ರವಾಹನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಸಹಾಯಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ತುಂಬಿ ತುಳುಕ ತಕ್ಕ ಉದಕಗಳು ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತೃಪ್ತಿದಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಪ್ರಕಾಶಿಸ ತಕ್ಕವೂ ಮಹತ್ತಾದವೂ ಆದ ದ್ರಾವ್ಯವ್ಯಥಿನಿಗಳು ದರ್ಶನೀಯವಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಜನನೀಜನಕರಾಗಿರುತ್ತವೆ.

English Translation.

Aggregated in the womb of the waters, (his rays) spread abroad ; and omniform, are here effective for the diffusion of the sweet (juice), like milch cows full uddered : the mighty (Heaven and Earth) are the fitting parents of the graceful Agni.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಘೃತಸ್ಯ—ಉದಕಸ್ಯ | ಘೃತ ಶಬ್ದವು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೨-೨೪).

ಘೃತಸ್ಯ ಯೋನೌ ಸಂಹತೇ ವಿಶ್ವರೂಪಾಃ ಸ್ತೀರ್ಣಾಃ ಅಸ್ಯ (ರಶ್ಮಿಯೇ) ಮಧೂನಾಂ ಸ್ತವಣೇ ಅಸ್ಯ—ಉದಕಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿರುವ ಅನೇಕ ಮೇಘ ಸಮೂಹಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ಕಿರಣಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇರುವುದರಿಂದ ವೃಷ್ಟಿವರ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕ ವಾಗಿದೆ. ಎಂದರೆ ಆ ಮೇಘಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅಗ್ನಿಯು ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಮಳೆ ಹುಯ್ಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸಿನ್ನಮಾನಾಃ ಅತ್ರೈ ಛೇನವಃ—ಅಗ್ನಿ ಪೂರ್ಯಮಾಣಾ ಆಪಃ ಸರ್ವೇವಾಂ ಪ್ರೀಣಯಿತ್ಯೈಃ ಭವನ್ | ಅಂತರಕ್ಷ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸುತ್ತುವರೆದು ತುಂಬಿರುವ ಉದಕಗಳು (ಮೇಘಗಳು) ವೃಷ್ಟಿವರ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವರಿಗೂ ಹರ್ಷದಾಯಕವಾಗಿವೆ.

ಸಮಾಚೀ ಮಹೀ ದಸ್ಯಸ್ಯ ಮಾತರಾ—ಸಮಂಚಂತ್ಯಾ ಶೋಭಮಾನೇ ಮಹತ್ಯಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾ ದರ್ಶನೀಯಸ್ಯಾಗ್ನೀಃ ಮಾತರಾ ಭವತೇ | ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೇಘಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಿಂದಿರುವ ಅಗ್ನಿಯೂ, ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಗೆ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಮಾತಾಪಿತೃಗಳೆಂದೂ, ಅಗ್ನಿಯ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪವು ಆತಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಚಿತ್ರಾರ್ಕವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಃ ।

ಬಭ್ರಾಣಃ ಸೂನೋ ಸಹಸೋ ವ್ಯದ್ಯಾದ್ಧಧಾನಃ ಶುಕ್ರಾ ರಭಸಾ ವಪೂಂಷಿ ।

ಶ್ಲೋತಂತಿ ಧಾರಾ ಮಧುನೋ ಘೃತಸ್ಯ ವ್ಯಷಾ ಯತ್ರ ವಾವೃಥೇ ಕಾವ್ಯೇನ ॥ ೮ ॥

। ಪದವಾಃ ।

ಬಭ್ರಾಣಃ | ಸೂನೋ ಇತಿ | ಸಹಸಃ | ನಿ | ಅದ್ಯಾತ್ | ದಧಾನಃ | ಶುಕ್ರಾ | ರಭಸಾ | ವಪೂಂಷಿ |

ಶ್ಲೋತಂತಿ | ಧಾರಾಃ | ಮಧುನಃ | ಘೃತಸ್ಯ | ವ್ಯಷಾ | ಯತ್ರ | ವಾವೃಥೇ | ಕಾವ್ಯೇನ ॥ ೮ ॥

। ಸಾಮಾನ್ಯಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ಸಹಸಃ ಸೂನೋ. ಸಹಸಸ್ತುತ್ರ ಬಭ್ರಾಣಃ ಸರ್ವೇಧಾರ್ಯಮಾಣಸ್ತುಂ ಶುಕ್ರಾ ಶುಕ್ರಾಣಿ ಧಾಸ್ವರಾಣಿ ರಭಸಾ ವೇಗವಂತಿ ವಪೂಂಷ್ಯರ್ಪಿಣಿಂಷಿ ದಧಾನಃ ಧಾರಯಂಸ್ತುಂ ವ್ಯದ್ಯಾತ್ | ವಿದ್ಯೋ-ತಸೇ | ವ್ಯಷಾಗ್ನಿಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ಯಜಮಾನೇ ಕಾವ್ಯೇನ ಸ್ತೋತ್ರೇಣ ವವೃಥೇ ವೃದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ತದಾನೀಂ ಮಧುನೋಽತ್ಯಂತಂ ಮಧುರಸ್ಯ ಘೃತಸ್ಯೋದಕಸ್ಯ ಧಾರಾಃ ಶ್ಲೋತಂತಿ | ಶ್ರವಂತೇ| ಯದಾ ಯಜಮಾನಸ್ತೋತ್ರೇಣಾಗ್ನಿಸ್ತುಷ್ಪೋ ಭವತಿ ತದಾನೀಂ ವ್ಯಷ್ಟಿಭವತೀತ್ಯರ್ಥಃ ॥

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಸಹಸಃ ಸೂನೋ—ಕತ್ತಿ ಪುತ್ರನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಬಭ್ರಾಣಃ—ಸಕಲರಿಂದಲೂ ಧರಿಸಲ್ಪಡುವ ನೀನು | ಶುಕ್ರಾ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದುದು | ರಭಸಾ—ವೇಗಯುಕ್ತವಾದುದೂ ಅದ | ವಪೂಂಷಿ—ರಕ್ಷಿಗಳನ್ನು | ದಧಾನಃ—ಧರಿಸಿಕೊಂಡು | ವ್ಯದ್ಯಾತ್—ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತೀಯೆ | ವ್ಯಷಾ—ಕಾಮವರ್ಷಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯು | ಯತ್ರ—ಯಾವ ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿ | ಕಾವ್ಯೇನ—ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ | ವವೃಥೇ—ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಯೋ (ಆಗ) | ಮಧುನಃ—ಅತ್ಯಂತಮಧುರವಾದ | ಘೃತಸ್ಯ—ಉದಕದ | ಧಾರಾಃ—ಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳು-ಶ್ಲೋತಂತಿ—ಸ್ರವಿಸುತ್ತವೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ಕತ್ತಿ ಪುತ್ರನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಸಕಲರಿಂದಲೂ ಧರಿಸಲ್ಪಡುವ ನೀನು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದುದೂ, ವೇಗಯುಕ್ತವಾದುದೂ ಅದ ರಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತೀಯೆ. ಕಾಮವರ್ಷಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಯಾವ ಯಜಮಾನನಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಯೋ, ಅಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಧುರವಾದ ಉದಕದ ಧಾರಿಗಳು ಸ್ರವಿಸುತ್ತವೆ.

English Translation.

Son of strength, sustained by all, you shine, possessing bright and rapid rays: when the vigorous Agni is magnified by praise, then the showers of sweet rain descend.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಸಹಸಃ ಸೂನೋ—ಸಹಸಸ್ತುತ್ರೈ | ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಎರಡು ಅರಣಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡುವಾಗ ಮೇಲಿನ ಅರಣಿಯನ್ನು ಕಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಬಲವು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಇಂತಹ ಬಲಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಅಗ್ನಿ ಗೆ ಬಲವುತ್ರ—ಸಹಸಃ ಸೂನುಃ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಒಹಳ ರೂಢಿಯಾಗಿದೆ.

ಸಕಲಂದಲೂ ಧರಿಸಲ್ಪಡುವ ಅಗ್ನಿಯೆಂದರೆ, ಸಕಲರೂ ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವರು. ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಮತ್ತು ವೇಗಯುಕ್ತವಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನು. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನನು ಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೃದ್ಧಮಾನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಕೂಡಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಮಧುರವಾದ ಉದಕ ಧಾರೆಗಳ ವೃಷ್ಟಿರೂಪದಿಂದ ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ಎಂದರೆ ಸಕಲಂದಲೂ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವ ಅಥವಾ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವ ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಮೇಘಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಿಂದ ಇರುವುದರಿಂದ ಬಹಳ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವನು. ಇವನ ಕಿರಣಗಳೂ ಬಹಳ ರಭಸವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುವು ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪವಾದ ಮಿಂಚು ಬಹು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಾ ಬಹು ರಭಸದಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಚರಿಸುವುದೆಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದಕೂಡಲೇ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗುಡಗು, ಸಿಡಿಲು, ಮಿಂಚು ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೃಷ್ಟಿಯು ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಬೀಳುವುದೆಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

। ಸಂಹಿತಾವಾಃ ।

ಸಿತ್ಪ್ತುದೂರ್ಧ್ವಾನುಷಾ ವಿವೇದ ವ್ಯಸ್ಯ ಧಾರಾ ಅಸ್ಯಜದ್ಧಿ ಧೇನಾಃ ।

ಗುಹಾ ಚರಂತಂ ಸಖಿಭಿಃ ಶಿವೇಭಿದ್ಧಿವೋ ಯಹ್ನೀಭಿರ್ನ ಗುಹಾ ಬಭೂವ ॥ ೯ ॥

। ಪದವಾಃ ।

ಸಿತುಃ | ಚಿತ್ | ಉಧಃ | ಜನುಷಾ | ವಿವೇದ | ವಿ | ವ್ಯಸ್ಯ | ಧಾರಾಃ | ಅಸ್ಯಜತ್ | ವಿ | ಧೇನಾಃ |

ಗುಹಾ | ಚರಂತಂ | ಸಖಿಭಿಃ | ಶಿವೇಭಿಃ | ದಿವಃ | ಯಹ್ನೀಭಿಃ | ನ | ಗುಹಾ | ಬಭೂವ || ೯ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಸಿತುರಂತರಿಕ್ಷಸ್ಯೋಧರೂಢಃ ಸ್ವಾನೀಯಂ ಜಲಪ್ರವೇಶಮಯಮಗ್ನಿರ್ಜನುಷಾ ಸ್ವಯಮೇವ ವಿವೇದ | ಜಾನಾತಿ | ಕಿಂಚಾಯಮಗ್ನಿ ರಸ್ಯೋಧಸಃ ಸಂಬಂಧಿಸ್ಯೋ ಧಾರಾಃ ಪಯೋಧಾರಾ ವ್ಯಸ್ಯಜತ್ |

ಧೇನಾ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ವಾಚಕ್ವ ವಿಸ್ವಜತಿ | ಶಿವೇಭಿಃ ಶಿವಂಕಲ್ಯಃ ಸಖಿಧಿರಾತ್ಮನಃ ಸಖಿಧೂಕ್ಯರ್ವಾಯು-
ಧಿಧಿವೋ ಯುಹ್ವೀಧಿರಂತರಿಕ್ಷಸ್ಥಾಪತ್ಯೈಧೂಶಾಧಿರದ್ವಿಶ್ವ ಸಹ ಗುಹಾ ಗುಹಾಯಾಂ | ಚರಂತಂ ವರ್ತ-
ಮಾನಮೇನಮಗ್ನಿಂ ಗುಹಾ ಚಿತ್ ಗುಹಾಯಾಂ ಸ್ವಿತಃ ಕೋಽನಿ ನ ಬಭೂವ | ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಸಮರ್ಥೋ
ನಾಥವತ್ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

(ಅಗ್ನಿಃ-ಅಗ್ನಿಯು) | ಪಿತುಃ-ತನ್ನ ಪಿತೃವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷದ | ಊಧಃ-ಕೆಚ್ಚಲಿನಂತಿರುವ ಜಲ
ಪ್ರದೀಶವನ್ನು | ಜನುಷಾ-ತನ್ನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದಲೇ | ವಿನೇದ-ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ | ಅಸ್ಯ-ಈ ಊಧಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ
ಅಂತರ್ಗತವಾದ | ಧಾರಾಃ-ಉದಕದ ಧಾರೆಗಳನ್ನು | ವಿ ಅಸ್ಯ ಜತ್-ಬಿಡಿಸಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು |
ಧೇನಾಃ ವಿ-ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ವಾಕ್ಯನ್ಯೂ ಸಹ ಪ್ರಕಟಿಸಿದನು | ಶಿವೇಭಿಃ-ಮಂಗಳಕರಗಳಾದವರೂ / ಸಖಿಧಿಃ-
ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರೂ ಆದ ವಾಯುಗಳೊಂದಿಗೂ | ದಿವಃ-ಅಂತರಿಕ್ಷದ | ಯುಹ್ವೀಧಿಃ-ಅಪತ್ಯಪ್ರಾಯಗಳಾದ
ಉದಕಗಳೊಂದಿಗೂ | ಗುಹಾ-ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ (ಮರೆಯಲ್ಲಿ) | ಚರಂತಂ-ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿರತಕ್ಕ ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು |
(ಪಡೆಯಲು) ಗುಹಾ ಚಿತ್-ಅದೇ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಹ | ನ ಬಭೂವ-ಯಾರೂ ಸಮರ್ಥರಾಗಲಿಲ್ಲ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಅಗ್ನಿಯು ಪಿತೃವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಕೆಚ್ಚಲಿನಂತಿರುವ ಜಲಪ್ರದೀಶವನ್ನು ತನ್ನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯ
ುತ್ತಾನೆ. ಈ ಊಧಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದ ಉದಕದ ಧಾರೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಮಾಧ್ಯ
ಮಿಕಾ ವಾಕ್ಯನ್ಯೂ ಸಹ ಪ್ರಕಟಿಸಿದನು. ಮಂಗಳಕರಗಳಾದವರೂ ತನ್ನ ಸಖಿಧೂತರೂ ಆದ ವಾಯುಗಳೊಂದಿಗೂ
ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಪತ್ಯಪ್ರಾಯಗಳಾದ ಉದಕಗಳೊಂದಿಗೂ ಸಹ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿರತಕ್ಕ ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು
ಪಡೆಯಲು ಅದೇ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಹ ಯಾರೂ ಸಮರ್ಥರಾಗಲಿಲ್ಲ.

English Translation.

At his birth he knew the udder of his parent, and let forth its
torrents, and its speech (of thunder); there was no one to detect him,
lurking in the deep, with his auspicious associates, (the winds), and the
many (waters) of the firmament.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಪಿತುಃ ಚಿತ್ ಊಧಃ ಜನುಷಾ ವಿನೇದ-ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯೇ ಊಧಸ್ಥಾಪೀಯಂ ಜಲಪ್ರದೀಶ
ಮಗ್ನಿಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಜಾನಾತಿ | ಇಲ್ಲಿ ಪಿತುಃ ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಜನನೇಜನಕರಾದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು. ಆತರ
ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತರಿಕ್ಷವೆಂದರ್ಥವು. ಈ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗುಂಪಾಗಿ ಕೂಡಿರುವ ಮೇಘಗಳೇ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ
ಊಧಗಳೂ ಎಂದರೆ ಮೊರೆ ಅಥವಾ ಕೆಚ್ಚಲು ಮೇಘದಲ್ಲಿರುವ ನೀರಿಗೆ ಮೊರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಾಲು. ಶುಕ್ಲವ ಶಿಶುನು

ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಮೊಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಾಲನ್ನು, ತಾನಾಗ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೊಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲಿನಂತಿರುವ ಮೇಘೋದಕಗಳನ್ನು ಯಾರ ಸಹಾಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ತಾನಾಗ ತಿಳಿದಿರುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಸ್ಯ ಧಾರಾಃ ವಿ ಅಸ್ಯ ಜತ್ ಧೇನಾಃ ವಿ— ಇದಲ್ಲದೆ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಿಂದಿರುವ ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗ ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಮೊಲೆಗಳಾದ ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿರುವ ಉದಕಗಳನ್ನು ವೃಷ್ಟಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಸುರಿಸಿದನು. ಮತ್ತು ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾಶಾಗ್ರಾಪದಿಂದಲೂ ಪ್ರಕಟವಾದನು. ಎಂದರೆ ಮೇಘಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಮಿಂಚು (ಅಗ್ನಿ) ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸುರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಮತ್ತು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಲೂ, ಗುಡುಗೂ ಸಹ ಕೇಳಿಸಿತು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ತಿವೇಭಿಃ ಸಖಿಭಿಃ ದಿವಃ ಯೆಹ್ವೀಭಿಃ ಗುಹಾಃ ಚರಂತಂ ಗುಹಾ ಚಿತ್ ನ ಬಭೂವ— ಇಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಹುಯ್ಯುವಾಗ ಪ್ರಬಲವಾದ ಗಾಳಿಯುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಅಗ್ನಿಗೆ (ವಿದ್ಯುದಗ್ನಿಗೆ) ಸ್ನೇಹಿತರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಉದಕಗಳು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಮೇಘಗಳಿಂದ ವೃಷ್ಟಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವುದರಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉದಕಗಳು ಅಪತ್ಯಪ್ರಾಯತೆಂದು (ಮಕ್ಕಳೆಂದು) ಸಹಾ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಗುಹಾ ಚರಂತಂ ಎಂದರೆ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ವಸ್ತುವು ಜನರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳದೆ ಹೇಗೆ ಗೂಢವಾಗಿರುವುದೋ, ಹಾಗೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥವು. ಗುಡುಗು, ಸಿಡಿಲು, ಮಿಂಚು ರಭಸವಾಗಿ ಬೀಸುತ್ತಿರುವ ಗಾಳಿ ಇವುಗಳೊಡನೆ ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಮಳೆಯು ಹುಯ್ಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಭಾವವೇ ಕಾರಣವೆಂದೂ, ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಯಾರಿಗೂ ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅಗ್ನಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಪಿತುಶ್ಚ ಗರ್ಭಂ ಜನಿತುಶ್ಚ ಬಭ್ಲೇ ಪೂರ್ವೀರೇಕೋ ಅಧಯತ್ಪ್ರೀಪ್ಯಾನಾಃ |

ವೃಷ್ಟೇ ಸಪತ್ತೀ ಶುಚಿಯೇ ಸಬಂಧೂ ಉಭೇ ಅಸ್ಮೈ ಮನುಷ್ಯೇನಿ ಪಾಹಿ || ೧೦ ||

|| ಸದಪಾಠಃ ||

ಪಿತುಃ | ಚ | ಗರ್ಭಂ | ಜನಿತುಃ | ಚ | ಬಭ್ಲೇ | ಪೂರ್ವೀಃ | ಏಕಃ | ಅಧಯತ್ | ಪ್ರೀಪ್ಯಾನಾಃ |

ವೃಷ್ಟೇ | ಸಪತ್ತೀ | ಇತಿ ಸ್ವಪತ್ತೀ | ಶುಚಿಯೇ | ಸಬಂಧೂ | ಇತಿ ಸ್ವಬಂಧೂ | ಉಭೇ | ಇತಿ | ಅಸ್ಮೈ |

ಮನುಷ್ಯೇನಿ | ಇತಿ | ನಿ | ಪಾಹಿ || ೧೦ ||

ಅಯಮಗ್ನಿಃ ಪಿತುಶ್ಚಾಂತರಿಕ್ಷಸ್ಯ ಗರ್ಭಂ ವೃಷ್ಟಿದ್ವಾರಾ ಗರ್ಭಭೂತಂ ಜನಿತುಃ ಸರ್ವಸ್ಯ
ಲೋಕಸ್ಯ ಜನಯಿತುಕ್ವ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ಲೋಕಮೋಷಧ್ಯಾದಿಕಂ ಬಭ್ರೇ | ಭಿಕ್ಷತಿ | ಏಕ ಏವಾಗ್ನಿಃ
ಪೂರ್ವೀರ್ವಹ್ಯೇಃ ಪೀಷ್ಯಾನಾಃ ಸ್ಯಾಯಮಾನಾ ವೃದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಓಷಧೀಶಭಯತ್ | ಧಯತಿ |
ಭಕ್ಷಯತಿ | ಸಪತ್ನೀ ಸಮಾನ ಏಕಃ ಸೂರ್ಯಃ ಪತಿಯಯೋಸ್ತೇ ಮನುಷ್ಯೇ ಮನುಷ್ಯೇಭ್ಯೋ ಹಿತೇ
ಉಭೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾ ವೃಕ್ಷೇ ವರ್ಷಿತ್ರೇಸ್ತೌ ಶುಚಿಯೇಗ್ನಯೇ ಸಬಂಧೂ ಭವತಃ | ಅನಯೋ-
ರಗ್ನಿರೇವ ಬಂಧುರಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಹೇ ಅಗ್ನೇ ತ್ವಂ ತೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ನಿ ಸಾಹಿ | ನಿಶರಾಂ ರಕ್ಷ ||

। ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ |

(ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು) | ಪಿತುಃ ಚ—ಅಂತರಿಕ್ಷದ | ಗರ್ಭಂ—ವೃಷ್ಟಾತ್ಮಕವಾದ ಗರ್ಭವನ್ನೂ |
ಜನಿತುಃ ಚ—ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನ (ಲೋಕವಾದ ಓಷಾಧ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ) | ಬಭ್ರೇ—ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ | ಏಕಃ—ಒಬ್ಬನೇ
ಆದ ಅಗ್ನಿಯು | ಪೂರ್ವೀಃ—ಬಹುಸಂಖ್ಯಾಕವಾದವೂ | ಪೀಷ್ಯಾನಾಃ—ಪುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೆಳೆದವೂ ಆದ
ಓಷಧಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ | ಅಧಯತ್—ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ | ಸಪತ್ನೀ—ಸೂರ್ಯನನ್ನೇ ಸಮಾನವಾದ ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ
ಉಳ್ಳವರೂ | ಮನುಷ್ಯೇ—ಮಾನವನಿಗೆ ಹಿತಕರರೂ ಆದ | ಉಭೇ—ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆಲ್ಲರೂ | ವೃಕ್ಷೇ—
ಕಾಮವರ್ಷಕನಾದ | ಅಸ್ತೌ ಶುಚಿಯೇ—ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ | ಸಬಂಧೂ—ಬಂಧುಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ | (ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ) |
ನಿ ಸಾಹಿ—(ಆ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು) ರಕ್ಷಿಸು.

। ಭಾವಾರ್ಥ |

ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತರಿಕ್ಷದ ವೃಷ್ಟಾತ್ಮಕವಾದ ಗರ್ಭವನ್ನೂ, ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನ ಲೋಕವಾದ ಓಷಾಧ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ
ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ, ಒಬ್ಬನೇ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಬಹುಸಂಖ್ಯಾಕವಾದವೂ, ಪುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೆಳೆದವೂ ಆದ
ವನ್ನೂ ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸೂರ್ಯನನ್ನೇ ಸಮಾನವಾದ ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವರೂ, ಮಾನವನಿಗೆ ಹಿತಕರರೂ ಆದ
ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕಾಮವರ್ಷಕನಾದ ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ ಬಂಧುಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಆ ದ್ಯಾವಾ-
ಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು.

English Translation.

He cherishes the embryo of the parent (firmament), and of the
generetor (of the world): he alone consumes many flourishing (plants):
the associated brides (of the sun, Heaven and Earth), who are kind to
man, are both of kin to that pure showerer (of blessing): do you, Agni,
ever preserve them.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳ. |

ಪಿತುಃ ಚ ಗರ್ಭಂ ಜನಿತುಃ ಚ ಬಭ್ರೇ—ಇಲ್ಲಿ ಜನಿತುಃ ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಎಂದರ್ಥ
ವಾದ ಲೋಕಮೋಷಧ್ಯಾದಿಕಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅರ್ಥಸಮನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿರುವರು.
ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಗರ್ಭವೂ ಪದಿಂದಿರುವ ಮೇಳಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಿಂದ ಸೃಷ್ಟವಾದ ಓಷಾಧ್ಯಾ

ಲೋಕವನ್ನುಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದಾನೆ. ಎಂದರೆ, ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಮೇಘಗಳು ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸುರಿಸುವವು. ಆ ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಓಷಧಿ ವನಸ್ಪತಿಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಯು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಸಾಲಕನಾಗಿರುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಏಕಃ ಪೂರ್ವೀಃ ಪೀಶ್ಯಾಣಾಃ ಅಧಯತ್—ಅಗ್ನಿಯು ಒಬ್ಬನೇ ಆದರೂ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತವೂ, ಪುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೆಳೆದಿರತಕ್ಕವೂ ಆದ ಅನೇಕ ಓಷಧಿವನಸ್ಪತಿಗಳನ್ನು (ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯ ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ದಾವಾನಲರೂ ಪದಿಂದ) ಭಕ್ಷಿಸಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿರುವನು.

ಸಪತ್ನೀ ಮನುಷ್ಯೇ ಉಭೇ ವೃಷ್ಟೇ ಅಸ್ತೌ ಶುಚಿಯೇ ಸಬಂಧೂ ನಿ ಪಾಹಿ—ಸೂರ್ಯನು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಾ ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಪತಿಯೆಂದೂ, ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆಂಬುದೂ ಇಬ್ಬರು ಪತ್ನಿಯರೆಂದೂ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಸಮಾನಪತ್ನಿ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ವೃಷ್ಟಿಕಾರಣನಾಗಿ ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದನಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಬಂಧುಗಳಾಗಿರುವರು. ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳಿಗೆ ಬಂಧುವಾಗಿರುವನು. ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನಿನಗೆ ಬಂಧುಗಳಾದ ಈ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸು ಎಂದು ಮುಷಿಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವನು.

~*~

! ಸಂಹಿತಾವಾಚಃ |

ಉರೌ ಮಹಾ ಅನಿಬಾಧೇ ವವರ್ಧಾಪೋ ಅಗ್ನಿಂ ಯಶಸಃ ಸಂ ಹಿ ಪೂರ್ವೀಃ |

ಋತಸ್ಯ ಯೋನಾವಶಯದ್ವಮೂನಾ ಜಾಮಿನಾನಾಮಗ್ನಿರಪಸಿ ಸ್ವಸ್ಯಾಣಾಂ || ೧೦ ||

! ಸದವಾಚಃ |

ಉರೌ | ಮಹಾನ್ | ಅನಿಬಾಧೇ | ವವರ್ಧ | ಅಪಃ | ಅಗ್ನಿಂ | ಯಶಸಃ | ಸಂ | ಹಿ | ಪೂರ್ವೀಃ |

ಋತಸ್ಯ | ಯೋನಾ | ಅಶಯತ್ | ದಮೂನಾಃ | ಜಾಮಿನಾನಾಂ | ಅಗ್ನಿಃ | ಅಪಸಿ | ಸ್ವಸ್ಯಾಣಾಂ || ೧೦ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಮಹಾನಯಮಗ್ನಿರನಿಬಾಧೇ ಸಂಬಾಧ ಉರೌ ವಿಸ್ತೀರ್ಣೇಂತರಿಕ್ಷೇ ವವರ್ಧ | ವರ್ಧತೇ | ಅಸ್ಯ ವರ್ಧನೇ ಕಾರಣಮಾಹ | ಹಿ ಯಸ್ಮಾತ್ಕಾರಣಾತ್ಪೂರ್ವೀಃ ಅಪಃ ಯಶಸೋ | ಯಶೋಽನ್ಯಂ | ತದ್ವತ್ಯೇ ಅಪೋಽಗ್ನಿಂ ಸಂವರ್ಧಯಂತಿ | ಏವಮದ್ವಿವೃದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತೋಽಗ್ನಿರ್ಮತಸ್ಯೋದಕಸ್ಯ ಯೋನಾ ಸ್ಥಾನೇಂತರಿಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಃ ಸ್ವಸ್ಯಾಣಾಂ ಸ್ವತಃ ಸರಂತೀನಾಂ ಜಾಮಿನಾನಾಂ ಭಗಿನೀಸ್ಥಾನೀಯಾನಾಂ ಹೇತುಭೂತೇಪಸಿ ಪಯಸಿ ದಮೂನಾ ದಾಂತಮನಾ ಸನ್ ಅಶಯತ್ | ಶೀತೇ ||

ಃ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ಮಹಾನ್—ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಅಗ್ನಿಯು | ಅನಿಬಾಧೇ—ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದು (ಎಲ್ಲಿಯಿಲ್ಲದ್ದು) ಉರಾ—ವಿಸ್ತೃತವಾದುದೂ ಆದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ | ವವರ್ಧ—ಬೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ | ಹಿ—ಜೇಗಿಂದರೆ | ಪೂರ್ವೀಃ—ಪ್ರಭೂತವಾದ | ಯತಸಃ—ಅನ್ನವುಳ್ಳ | ಆಪಃ—ಉದಕಗಳು | ಅಗ್ನಿಂ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಸಂ (ವರ್ಧಯಂತಿ)—ಪ್ರವೃದ್ಧನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ | ಅಗ್ನಿಃ—(ಈ ರೀತಿ ಪ್ರವೃದ್ಧನಾದ) ಅಗ್ನಿಯು | ಋತಸ್ಯ—ಉದಕದ | ಯೋನೌ—ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ | ಸೃಷ್ಟ್ಯಾಣಾಂ—ಪ್ರವಹಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವೂ | ಜಾಮೀನಾಂ—ಭಗಿನೀರೂಪದಲ್ಲಿರುವವೂ ಆದ ನದಿಗಳಿಗೆ ಹೇತುಭೂತವಾದ | ಅಪಸಿ—ಉದಕದಲ್ಲಿ | ದಮೂನಾಃ—ಸುಪ್ರಸಂಗ | ಅತಯತ್—ಮಲಗಿರುತ್ತಾನೆ.

1 ಭಾವಾರ್ಥಃ |

ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದು, ವಿಸ್ತೃತವಾದುದೂ ಆದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಜೇಗಿಂದರೆ, ಪ್ರಭೂತವಾದ ಅನ್ನವುಳ್ಳ ಉದಕಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೃದ್ಧನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ರೀತಿ ಪ್ರವೃದ್ಧನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಉದಕದ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರವಹಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವೂ, ಭಗಿನೀರೂಪದಲ್ಲಿರುವವೂ ಆದ ನದಿಗಳಿಗೆ ಹೇತುಭೂತವಾದ ಉದಕದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಂಗ ಮಲಗಿರುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

The great Agni increases on the broad unbounded (firmament), for the waters supply abundant nutriment; and placid, he sleeps in the birth-place of the waters for the service of the sister streams.

ಃ ವಿಶೇಷವಿವರಣೆಗಳು |

ಮಹಾನ್ ಅನಿಬಾಧೇ ಉರಾ ವವರ್ಧ—ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಈ ಅಗ್ನಿಯು ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲದುದೂ, ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಬಾಧೆಗಳೂ (ತಡೆಯೂ) ಇಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಆದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ ಅಥವಾ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಎಂದರೆ ನಿರ್ಬಂಧವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಹಳವಾದ ಶಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ.

ಹಿ ಪೂರ್ವೀಃ ಯತಸಃ ಆಪಃ ಅಗ್ನಿಂ ಸಂ (ವರ್ಧಯಂತಿ)—ಓಷಧಿವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅನ್ಯಾದ್ಯಾಹಾರಗಳಿಗೂ ಕಾರಣಗಳಾದ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಉದಕಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೃದ್ಧಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವವು ಇಲ್ಲಿ ಓಷಧಿವಸ್ತುಗಳೂ ಉದಕದಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವವು. ಓಷಧಿವಸ್ತುಗಳಂತೆ ಅನ್ಯಾದ್ಯಾಹಾರಗಳು ಒದಗುವವು. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯತಸಃ ಅನ್ನವುಳ್ಳ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಪಃ—ಉದಕಗಳು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣಪದವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಅಂತಹ ಉದಕಗಳು ಮೇಳಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಾದ ಶ್ರವಣಾದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅಲ್ಪಶುಕ್ಲ ತೆಳುವಾದ ಮೇಳಗಳೆಲ್ಲರೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವೃಷ್ಟಿಯಾಗುವ ಸಂಭವವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಮೋಡದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೀಲವರ್ಣವುಳ್ಳ ಮೇಳಗಳು ಒಂಟುಕಡಿ ಗುಂಡಾಗಿ ಸೇರುವಾಗ

ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಮಿಂಚು, ಸಿಡಿಲು, ಗುಡುಗು ಎಲ್ಲವೂ ಇರುವುದು. ಕಪ್ಪಗಿರುವ ಮೇಘಗಳ ವ್ಯುತ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರಕಾಶವಾನವಾದ ಮಿಂಚು ಆಗಾಗ ಹೊಳೆದು ಕಣ್ಮರಿಯಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಭುತ್ವವಾದ ಉದಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃದ್ಧವಾನನಾಗುವನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಪೂರ್ವೀಣೆ—ಪುರುಶಬ್ದವು ಬಹುನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೧೩) **ಪೂರ್ವೀಣೆ** ಎಂದರೆ ಬಹಳವಾದ ಎಂದರ್ಥವು.

ಯಶಸ್ವಿ—ಯಶಃ ಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೯) ಈ ಶಬ್ದವೂ **ಪೂರ್ವೀಣೆ** ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಆಪಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ ಪದಗಳಾಗಿವೆ

ಅಗ್ನಿಃ ಋತಸ್ಯ ಯೋನೌ ಸ್ವಸ್ತೃಣಾಂ ಜಾಮೀನಾಂ ಆಪಸಿ ದಮೂನಾಃ ಆಶಯತ್—ಆಯ- ಮಗ್ನಿಃ ಉದಕಸ್ಯ ಸ್ಥಾನೇತ್ಯನ್ವರೀಕ್ಷೇ ಸ್ಥಿತಃ ಸ್ವತಃ ಸರಂತೀನಾಂ ಭಗಿನೀಸ್ಥಾನೀಯಾನಾಂ ಹೇತುಭೂತೇ ಆಪಸಿ ದಾಂತಮನಾಃ ಸನ್ ಶೇತೇ | ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಉದಕಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನಭೂತವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ (ಮೇಘರೂಪ ದಿಂದ) ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ತನಗೆ ಸಹೋದರಿಯರಾದ ಉದಕಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವವಿಧವಾದ ಚಲನವಲನಗಳೂ ಇಲ್ಲದೆ ಶಾಂತನಾಗಿ ಮಲಗಿದಾನೆ. ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ ನೀಲವರ್ಣದಿಂದಿರುವ ಮೇಘಗಳ ನಡುವೆ ವ್ಯಕ್ತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನ ರೂಪದಿಂದ ಗೋಚರನಾಗುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ನಿಯು ಈಗ ಎಂದರೆ ಮಳೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇಘಗಳ ನಡುವೆ ಉದಕಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸದೆ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿ ಯಾರಿಗೂ ಗೋಚರನಾಗದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಇರುವನು. ಮಳೆ ಇಲ್ಲದೆ ಮೇಘಗಳು ಮಾತ್ರ ಇರುವಾಗ ಮಿಂಚುಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಎಂದರೆ ನಮಗೆ ಮಿಂಚಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸದಿದ್ದರೂ ಅಗ್ನಿಯು ಮೇಘಗಳ ಉದಕದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರಿಯಾಗಿ ಇರುವನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಋತಸ್ಯ—ಋತಶಬ್ದವು ನೂರೊಂದು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು **ಋತಸ್ಯ ಯೋನಿಃ** ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳೂ ಸೇರಿ ಉದಕವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ೧೦೧ ಉದಕನಾಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೨-೨೪) ಋತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಉದಕವೆಂದೇ ಅರ್ಥವು. ಈ ಋತನಲ್ಲಿ **ಋತಸ್ಯ ಯೋನೌ** ಎಂದರೆ ಉದಕಗಳಿಗೆ (ಮೇಘಗಳು ಗುಂಪಾಗಿ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ) ಮೂಲಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷವೆಂದು ಅರ್ಥವು.

ಸ್ವಸ್ತೃಣಾಂ—ಸರಣಶೀಲಾನಾಂ | ಸ್ವಸ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಜಾಮಿ ಭಗಿನೀ ಎಂಬರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಜಾಮಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಗಿನೀ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಸ್ವಸ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸರಣಶೀಲವಾದ ಎಂದರೆ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯು ಹೊಡೆತದಿಂದ (ಮೇಘಗಳು) ಇತ್ತಲಿಂದತ್ತ ಚಲಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಎಂದರ್ಥ ಮಾಡಿ ಜಾಮಿನಾಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ ವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ.

ಜಾಮೀನಾಂ—ಜಾಮಿಶಬ್ದವು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ-೨-೨೪). ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಜಾಮೀನಾಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಗಿನೀಸ್ಥಾನೀಯಾನಾಂ—ಸಹೋದರಿಯರಂತಿರುವ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದಾರೆ. ಯಾಸ್ಯರು ತನ್ನ ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ—

ನ ಜಾಮಯೇ ಭಗಿಸ್ತ್ಯೈ | ಜಾಮಿರನೈಽಸ್ಯಾಂ ಜನಯಂತಿ ಜಾಮಶತ್ಕಂ ಜಮತೇರ್ವಾ
ಸ್ಯಾದ್ಧಿತಿಕರ್ಮಣೋ ನಿರ್ಗಮನಪ್ರಾಯಾ ಭವತಿ ||

(ನಿ. ೩-೭)

ಎಂದರೆ ಜಾಮಶತ್ಕಕ್ಕೆ ಭಗಿನೀ (ಸಹೋದರಿ) ಎಂದರ್ಥವು. ಏಕೆಂದರೆ, ಈ ಪ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಇತರರು (ಭರ್ತೃವು) ಪುತ್ರರನ್ನು ಉತ್ಪಾದನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಜಾಮಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅಥವಾ ಜಾಮಿಶತ್ಕವು ಗಮನಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಜಮತಿ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಸಿಷ್ಟವಾಗಿದುವ ಕಾರಣ ಈ ಪ್ರೀಯು ತಾನು ವಿವಾಹಾನಂತರ ತಾನು ಹುಟ್ಟಿದ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭರ್ತೃವಿನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವವಳಾದ್ದರಿಂದ ಸಹೋದರಿಗೆ ಜಾಮಿಯೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಭಗಿನೀ ಅಥವಾ ಉದಕವೆಂಬ ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನಾರೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಅಗ್ನಿಗೆ ಉದಕಗಳು ಹೇಗೆ ಭಗಿನಿಯೆಂದವು ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಗೂ ಉದಕಗಳಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವು ಅಂತಂಕ್ಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಉದಕಗಳು ಅಥವಾ ನದಿಗಳು ಭಗಿನಿಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಕ್ರೋ ನ ಬಭ್ರಿಃ | ಸಮಿಥೇ ಮಹೀನಾಂ ದಿದ್ಯಕ್ಷೇಯಃ | ಸೂನವೇ ಭಾತುಜೀಕಃ |
ಉದುಸ್ರಿಯಾ ಜಸಿತಾ ಯೋ ಜಜಾನಾಪಾಂ ಗರ್ಭೋ ನೃತಮೋ ಯಹ್ನೋ ಅಗ್ನಿಃ ||

|| ಽದಪಾಠಃ ||

ಅಕ್ರಃ | ನ | ಬಭ್ರಿಃ | ಸಂಽಭಥೇ | ಮಹೀನಾಂ | ದಿದ್ಯಕ್ಷೇಯಃ | ಸೂನವೇ | ಭಾಃತುಜೀಕಃ |
ಉಶ್ | ಉಸ್ರಿಯಾಃ | ಜಸಿತಾ | ಯಃ | ಜಜಾನ | ಅಪಾಂ | ಗರ್ಭಃ | ನೃತಮಃ | ಯಹ್ನಃ | ಅಗ್ನಿಃ ||

|| ಸಾಂಘಭಾಷ್ಯಂ ||

ಜನಿತಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ಜನಯಂತಾ ಅಪಾಮುಡಕಾನಾಂ ಗರ್ಭೋ ಗರ್ಭರೂಪೋ ನೃತಮೋ ನೇತ್ರತಮೋಽತಿತಯೇನ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ರಕ್ಷಿತಾ ಯಹ್ನೋ ಮಹಾನ್ ಯೋಽಗ್ನಿರಕ್ರಃ ಪರೇಷಾ-
ಮಾಕ್ರಮಿತಾ ಪದ್ಮೀರನಾಕ್ರಮಣೀಯೋ ವಾ || ನೇತಿ ಸಾದಿಪೂರಣಃ || ಸಮಿಥೇ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಮಹೀನಾಂ
ಮಹತೀನಾಂ ಸ್ಪರ್ಶನಾನಾಂ ಬಭ್ರಿರ್ಭರ್ತಾ ದಿದ್ಯಕ್ಷೇಯಃ ಸರ್ವಭರ್ತನೀಯೋ ಭಾತುಜೀಕಃ
ಸ್ಯದೀಶ್ಚಾಽಽ ಪ್ರಕಾಶಮಾಸಃ ಸೋಽಗ್ನಿಃ ಸೂನವೇ ಹವಿಷಾಂ ಪ್ರವಾಕ್ತೇ ಯಜಮಾನಾಯಾ
ತದರ್ಥಮಾಸ್ರಿಯಾ ಅಪ ಉಜ್ಜ ಜಾನ | ಉದಜನಯಶ್ || ಸೂನವೇ | ಸೂ ವ್ರೇರಣ ಇತ್ಯಸ್ಯಾ ದ್ಯಾತೋ-
ರಾಣಾದಿಶೋ ನುಶ್ಚತ್ಯಯಃ ||

| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

ಜನಿತಾ—ಸಕಲ ಲೋಕಕ್ಕೂ ಜನಕನೂ | ಅಪಾಂ—ಉದಕಗಳಿಗೆ | ಗರ್ಭಣಿ—ಗರ್ಭರೂಪನೂ | ನೃತಮಃ—ನೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ | ಯದ್ವೈ—ಮಹಾತ್ಮನೂ ಆದ | ಯಃ ಅಗ್ನಿಃ—ಯಾವ ಅಗ್ನಿಯು ; ಅಕ್ರಃ—ಅಪ್ರತಿಹತನಾಗಿಯೂ | ಸಮಿಥೇ—ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ | ಮಹೀನಾಂ—ಮಹತ್ತಾದ ತನ್ನ ಸೇನೆಗಳನ್ನು | ಬಭ್ರಿಃ—ಭರಿಸುವವನಾಗಿಯೂ | ದಿದ್ಯಕ್ಷೇಯಃ—ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ನೋಡಲ್ಪಡುವವನಾಗಿಯೂ | ಭಾಋಜೀಕಃ—ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿಯೂ ಇರುವನೋ | ಸಃ—(ಆ ಅಗ್ನಿಯು) | ಸೂನವೇ—ಹವಿಸ್ಸನ್ನರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನನಿಗಾಗಿ | ಉಸ್ರಿಯಾ—ಉದಕಗಳನ್ನು | ಉಜ್ಜಜಾನ—ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು.

| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಸಕಲ ಲೋಕಕ್ಕೂ ಜನಕನೂ, ಉದಕಗಳಿಗೆ ಗರ್ಭರೂಪನೂ, ನೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ, ಮಹಾತ್ಮನೂ ಆದ ಯಾವ ಅಗ್ನಿಯು ಅಪ್ರತಿಹತನಾಗಿಯೂ, ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತಾದ ತನ್ನ ಸೇನೆಗಳನ್ನು ಭರಿಸುವವನಾಗಿಯೂ, ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ನೋಡಲ್ಪಡುವವನಾಗಿಯೂ, ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿಯೂ ಇರುವನೋ ಆ ಅಗ್ನಿಯು ಹವಿಸ್ಸನ್ನರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನನಿಗಾಗಿ ಉದಕಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು.

English Translation.

The invincible Agni, the cherisher of the valiant in battle, the seen of all, shining of his own lustre, the generator (of the world), the embryo of the waters, the chief of leaders, the mighty, is he who has begotten the waters for (the benefit of) the offerer of the libation.

| ನಿತೀಷವಿಷಯಗಳು |

ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕೆಲವು ವಿಶೇಷಣಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿ ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯು ಹವಿಸ್ಸನ್ನರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನನಿಗಾಗಿ ಉದಕಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯು ಉದಕಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು ಎಂದರೆ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಮೇಘಗಳ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿದ್ದು ಆ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನಿಗಾಗಿ ವೃಷ್ಟಿಯು ಸುರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಕ್ರಃ—ಪರೇಷಾಮಾತ್ರಮಿತಾ ಪರೈರನಾಕ್ರಮಣೀಯೋ ವಾ | ಇತರರನ್ನು ಅಕ್ರಮಿಸುವವನು ಅಥವಾ ಯಾರಿಂದಲೂ ಅಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಡದಿರುವವನು ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಅಗ್ನಿಯು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಕ್ರಮಿಸಿ ದಹಿಸುವುದು. ಆದರೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇತರ ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ಹಿಂಸಿಸಲಾರದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸಮಿಥೇ ಮಹೀನಾಂ ಬಲೈಃ—ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಮಹತೀನಾಂ ಸ್ತಸೇನಾನಾಂ ಭರ್ತಾ | ಸಮಿಥ್ ಶಬ್ದವು ಸಂಗ್ರಾಮಸಾಮಗಲಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ. ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಂತೆ ಅಗ್ನಿಯ ಪಾತ್ರವು ಎಲೆಕವಾಗಿದ್ದಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಸೇನೆಗಳಿಗೆ ನಾಯಕನು, ಮುಖಂಡನು ಎಂದು ಹೇಳುವುದರ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಅವನ ಜ್ವಾಲೆಗಳೇ ಸೇನೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು.

ಭಾಯಜೀಕಃ—ಯಾಸ್ತುರು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಾಯಜೀಕಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಭಾಃ | ಭೂಮಿಕೇತುಃ ಸಮಿಥಾ ಭಾಯಜೀಕಃ ಇತ್ಯೆಪಿ ನಿಗಮೋ ಭವತಿ (ಏ. ೬-೪) ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಕಾಶವು ಎಂದು ಈ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು. ಎಂದರೆ ಇತರ ಪ್ರಕಾಶಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೇ ಎಂದರೆ ತೀವ್ರಸ್ವಿಂಧಲೇ ತಾನೂ ಬೆಳಗುತ್ತ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವನು ಎಂದಭಿಯಾವು.

|| ಸಂಹಿತಾದಂಃ ||

ಅಪಾಂ ಗರ್ಭಂ ದರ್ಶತಮೋಷ್ಠಧೀನಾಂ ವನಾ ಜಜಾನ ಸುಭಗಾ ವಿರೂಪಂ |

ದೇವಾಸತ್ತಿನ್ಯನಸಾ ಸಂ ಹಿ ಜಗ್ಮುಃ ಪನಿಷ್ಠಂ ಜಾತಂ ತವಸಂ ದುವಸ್ಯನ್ || ೧೩

| ಪದಾರ್ಥಃ |

ಅಪಾಂ | ಗರ್ಭಂ | ದರ್ಶತಂ | ಮೋಷ್ಠಧೀನಾಂ | ವನಾ | ಜಜಾನ | ಸುಭಗಾ | ವಿರೂಪಂ |

ದೇವಾಸಃ | ಅತಿ | ಮನಸಾ | ಸಂ | ಹಿ | ಜಗ್ಮುಃ | ಪನಿಷ್ಠಂ | ಜಾತಂ | ತವಸಂ | ದುವಸ್ಯನ್ || ೧೩ ||

| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ |

ಸುಭಗಾ ಸುಭಾಗ್ಯಾ ವನಾ ಸರ್ವೈವನೀಯಾರಣಿರ್ವರ್ತತೆ ದರ್ಶನೀಯಂ ವಿರೂಪಂ ನಾನಾವಿಧರೂಪಮಾಮೋಷ್ಠಧೀನಾಂ ಚ ಗರ್ಭಮಗ್ನಿಂ ಜಜಾನ | ಅಜನಯತ್ | ದೇವಾಸತ್ತಿನ್ಯ ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ಅಪಿ ಪನಿಷ್ಠಂ ಸ್ತುತ್ಯಂತೆ ತವಸಂ ವೃದ್ಧಿಂ ಜಾತಂ ಜಾತಮಾತ್ರಂ ತಮಗ್ನಿಂ ಮನಸಾ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಸಂಜಗ್ಮುಃ | ಅಪಾಗಚ್ಚನ್ | ಹೀತಿ ಪೂರಣಃ | ತ ಏವ ದುವಸ್ಯನ್ | ಪರ್ಯಾಚರತ್ ||

| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥಃ |

ಸುಭಗಾ—ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು | ವನಾ—ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದುದು ಅದ ಕಾಶ್ವಪು (ಅಥೇಯು) | ದರ್ಶತಂ—ದರ್ಶನೀಯನೂ | ವಿರೂಪಂ—ನಾನಾವಿಧವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನೂ | ಅಪಾಂ—ಉದಕಗಳಿಗೂ | ಮೋಷ್ಠಧೀನಾಂ—ಮೋಷ್ಠಗಳಿಗೂ | ಗರ್ಭಂ—ಗರ್ಭರೂಪನೂ ಅದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಜಜಾನ—

ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು | ದೇವಾಸಕ್ತಿತ್—ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ | ಪನಿಷಂ—ಸ್ತುತ್ಯನೂ | ತವಸಂ—ಬಲದಿಂದ
ವೃದ್ಧನಾದವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಜಾತಂ—ಉತ್ಪನ್ನನಾದೊಡನೆಯೇ | ಮನಸಾ—ಸ್ತುತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ |
ಸಂ ಜಗ್ಮುಃ—ಸಮಾಪಿಸಿದರು | (ಮತ್ತು) ದುವಸ್ಯನ್—ಪೂಜಿಸಿದರು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ, ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದುದೂ ಆದ ಕಾಷ್ವ (ಅರಣಿಯು) ದರ್ಶನೀಯನೂ, ನಾನಾವಿಧವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನೂ, ಉದಕಗಳಿಗೂ, ಓಷಧಿಗಳಿಗೂ, ಗರ್ಭರೂಪನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು. ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಸ್ತುತ್ಯನೂ, ಬಲದಿಂದ ಪ್ರವೃದ್ಧನಾದವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನನಾದೊಡನೆಯೇ ಸ್ತುತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಮಾಪಿಸಿದರು. ಮತ್ತು ಪೂಜಿಸಿದರು.

English Translation.

The auspicious timber has generated the graceful and multiform embryo of the waters and the plants: the gods approached him with reverence, and worshipped the adorable and mighty (Agni) as soon as born.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸುಭಾಗಾ ವನಾ ದರ್ಶದಂ ವಿರೂಪಂ ಅಪಾಂ ಓಷಧೀನಾಂ ಗರ್ಭಂ ಜಜಾನ—ಸುಭಾಗ್ಯಾ ಸರ್ವೈರ್ವನನೀಯಾರಣೇಃ ದರ್ಶನೀಯಂ ನಾನಾವಿಧರೂಪಂ ಅಪಾಂ ಓಷಧೀನಾಂ ಚ ಗರ್ಭಸ್ಥಿತಮಗ್ನಿಂ ಜಜಾನ | ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರಣಿಯು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಿತೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಪೂಜಾರ್ಹವೂ, ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದುದೂ ಆದ ವನಸ್ಪತಿಯು ಅಥವಾ ಕಾಷ್ವ (ಅರಣಿಯು) ನಾನಾವಿಧರೂಪವುಳ್ಳ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಆಹವನೀಯಾದ ನಾನಾರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೂಪದಿಂದಿರುವ, ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಓಷಧಿವನಸ್ಪತಿಗಳ ಎಂದರೆ ಕಾಷ್ಠಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗರ್ಭರೂಪದಿಂದಿರುವ (ಅಂತರ್ಹಿತನಾಗಿರುವ) ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡಿತು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇಲ್ಲಿ ವನವೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವನದಲ್ಲಿರುವ ವೃಕ್ಷವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಘರ್ಷಣೆಯಾಗಿ ಆದರಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಅಗ್ನಿಯು ದಾವಾನಲ (ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು) ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಅಥವಾ ವನಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವನಸ್ಪತಿಯು ಎಂದರೆ ಮರದ ತುಂಡಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಅರಣಿ ಎಂದರ್ಥ ಮಾಡಿದರೆ ಆಗ ಅರಣಿಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಗ್ಗನರು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೂ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೂ ಕಡೆದು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡುವ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಉತ್ತರಾಧದಲ್ಲಿ ಜಾತಮಾತ್ರನಾದ ಎಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಕೂಡಲೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಸಮಾಪಿಸಿದರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಅರಣಿಗಳನ್ನು ಮಧನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದೇವಾಸಃ ಚಿತ್ ಪನಿಷಂ ತವಸಂ ಜಾತಂ ಮನಸಾ ಸಂಜಗ್ಮುಃ ದುವಸ್ಯನ್—ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ಅಪಿ ಸ್ತುತ್ಯಂ ವೃದ್ಧಂ ಜಾತಮಾತ್ರಮಗ್ನಿಂ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಉಸಾಗಚ್ಯನ್ ಪರ್ಯುಚಿರನ್ | ಸರ್ವರಿಂದಲೂ

ಸ್ತುತ್ಯನೂ, ಬಲಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿ ಮಥನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನನಾದವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಕೂಡ ಸಮಾಪಿಸಿ ಶುಕ್ರೋಪಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಮುಪ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಚಿತ್—ಯಾಸ್ತುರು ಚಿತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚಿದಿತ್ಯೇಷೋಽನೇಕಕರ್ಮಾ ಎಂದರೆ ಚಿತ್ ಶಬ್ದವು ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ. (ನಿ. ೧-೪) ಎಂದರೆ ಪೂಜಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ಉಪಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ನಿಂದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದಾರೆ.

ಪನಿಷ್ಯಂ—ಸ್ತುತ್ಯಂ | ಪನಿಸ್ಯತಿ ಪನಾಯತೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಅರ್ಚಿತ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೯) ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಯಂವಾದ ಪನಿಷ್ಯಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂಜಾರ್ಥನಾದ, ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥನಾದ ಎಂದರ್ಥವು.

ತವಸಂ—ತವಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೯). ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಥನಮಾಡುವಾಗ ಬಹಳ ಬಲವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಬಲಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನನಾಗುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತವಸಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ದುವಸ್ಯತ್—ದುವಸ್ಯತಿ ಶಬ್ದವು ಪರಿಚರಣಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದುವಸ್ಯನ್ ಎಂದರೆ ಪರಿಚರಿಸಿದರು, ಶುಕ್ರೋಪಮಾಡಿದರು, ಸೇವಿಸಿದರು ಎಂದರ್ಥವು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಬ್ರಹ್ಮಂತ ಇದ್ವಾನವೋ ಭಾಯುಜೀಕಮಗ್ನಿಂ ಸಚಂತ ವಿದ್ಯುತೋ ನ ಶುಕ್ರಾಃ |

ಗುಹೇನ ವೃದ್ಧಂ ಸದಸಿ ಸ್ವೇ ಅಂತರಪಾರ ಊರ್ವೇ ಅಮೃತಂ ದುಹಾನಾಃ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಬ್ರಹ್ಮಂತಃ | ಇತ್ | ಧಾನವಃ | ಧಾಽಯುಜೀಕಂ | ಅಗ್ನಿಂ | ಸಚಂತ | ವಿದ್ಯುತಃ | ನ | ಶುಕ್ರಾಃ |

ಗುಹಾಽನವ | ವೃದ್ಧಂ | ಸದಸಿ | ಸ್ವೇ | ಅಂತಃ | ಅಪಾರೇ | ಊರ್ವೇ | ಅಮೃತಂ | ದುಹಾನಾಃ || ೧೪ ||

|| ನಾಯಕಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅಪಾರೇಽಗಾಧ ಊರ್ವೇ ಸಮುದ್ರೇಽಂತರ್ಮಾಧ್ಯೇಮೃತಮುಚಿತಂ ದುಹಾನಾಃ ಪುರಂಶೋ ಬ್ರಹ್ಮಂತ ಇದ್ವಾನವೋ ದುಹಾಂತಃ ಸೂರ್ಯಾ ಐವ ಶುಕ್ರಾ ದೀಪ್ಯಮಾನಾ ದಿದ್ಯುತೋ ನ ದಿದ್ಯುತ ಇವ

ಸ್ಯೇ ಸ್ಯುಕೀಯೇ ಸದಸಿ ಸದನೇತಂತಿಕ್ಷೇ ಗುಹೇವ ಗುಹಾಯಾಮಿವ ವೃದ್ಧಂ ಪ್ರವೃದ್ಧಂ
ಭಾಯುಜೀಕಂ ಪ್ರಭಯಾ ದೀಪ್ಯಮಾನಮಗ್ನಿಂ ಸಚಿಂತೆ || ಅಶ್ರಯಂತಿ ||

|| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ ||

ಅಪಾರೇ—ಅಗಾಧವಾದುದು | ಊರ್ವೇ ಅಂತಃ—ಅತಿ ವಿಶ್ವತವಾದುದೂ ಅದ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ
ಅಮೃತಂ—ಉದಕವನ್ನು | ದುಹಾನಾಃ—ಕರಿಯತಕ್ಕವರೂ | ಬೃಹಂತಃ—ಮಹತ್ತಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವರೂ
ಅದ | ಭಾನವ ಇತ್—ಸೂರ್ಯರೇನೇ | ಶುಕ್ರಾಃ—ಪ್ರಭಾಯುತವಾದ | ವಿದ್ಯುತೋ ನ—ವಿದ್ಯುತ್ತುಗ್ರಂತೆ |
ಸ್ಯೇ ಸ್ಯದಸಿ—ತನ್ನ ನಿವಾಸವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ | ಗುಹೇವ—ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ | ವೃದ್ಧಂ—ಪ್ರವೃದ್ಧನಾದವನೂ |
ಭಾಯುಜೀಕಂ—ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದವನೂ ಅದ | ಅಗ್ನಿಂ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಸಚಿಂತೆ—
ಅಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾರೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಅಗಾಧವಾದುದೂ, ಅತಿ ವಿಶ್ವತವಾದುದೂ ಅದ ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಕವನ್ನು ಕರಿಯತಕ್ಕವರೂ,
ಮಹತ್ತಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವರೂ ಅದ ಸೂರ್ಯರೇ, ಪ್ರಭಾವಯುತವಾದ ವಿದ್ಯುತ್ತುಗ್ರಂತೆ, ತನ್ನ ನಿವಾಸವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷ
ದಲ್ಲಿ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃದ್ಧನಾದನೂ, ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದವನೂ ಅದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

Mighty suns like brilliant lightnings, associate with the self-shining
Agni, great in his own abode, as if in a (deep cavern, as they milk forth
ambrosia into the boundless and vast ocean.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಪಾರೇ ಊರ್ವೇ ಅಂತಃ ಅಮೃತಂ ದುಹಾನಾಃ ಬೃಹಂತಃ ಭಾನವ ಇತ್—ಅಗಾಧವಾದ
ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಕವನ್ನು ವೃಷ್ಟಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಸುರಿಸುವ. ಮಹತ್ತಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯರು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ
ವಿವರಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಊರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ರ ಅಥವಾ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಬಾಹುಬಾನಲ ಎಂದರ್ಥವು. ಅಮೃತ
ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉದಕವೆಂದರ್ಥವು (ನಿ. ೨-೨೪). ಮತ್ತು ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾನವಃ ಎಂದು ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವನ್ನು
ಮುಷಿಯು ಏತಕ್ಕೆ ಮಾಡಿರುವನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಹಾಗಿಲ್ಲ. ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ಭಾನವಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದ
ದಿಂದ ಬೋಧ್ಯರಾಗಿರುವರೇ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಉದಯಿಸುವ ಸೂರ್ಯನು ಬೇರೆಬೇರೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ
ಅನೇಕ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸುವ ಅನೇಕ ಸೂರ್ಯರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದೇ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಷಿಯ ಆಶಯವು
ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಉಪಮಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯ ಅಗಾಧವಾದ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಅನೇಕ ಸೂರ್ಯರೆಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿರಬಹುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಮೃತಂ ದುಹಾನಾಃ ಉದಕ
ವನ್ನು ಸುರಿಸುವವರು ಎಂದು ಸೂರ್ಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸೂರ್ಯನು ನೇರವಾಗಿ ವೃಷ್ಟಿ
ಯನ್ನು ಸುರಿಸದಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಸಮುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಜಲಾಶಯಗಳ ಉದಕಗಳನ್ನು ಹೀರಿ ಅದು ಮೇಘ

ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ವೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣನು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಶುಕ್ರಾಃ ವಿಮೃಶೋ ನ ಸ್ತೇ ಸದಸಿ ಗುಹೇವ ವೃದ್ಧಂ ಛಾಯಾಚೇಕಂ ಅಗ್ನಿಂ ಸಚಂತೆ—ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತೇ ಸದಸಿ ಗುಹೇವ ವೃದ್ಧಂ ಛಾಯಾಚೇಕಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ತನ್ನ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದ ರೂ ಯಾಗೂ ಗೋಚರವಾಗದಂತೆ ಮೇಘಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವಂತೆ) ಪ್ರವೃದ್ಧಮಾನನಾಗಿಯೂ ತನ್ನ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೇ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಎಂದರ್ಥವು. ಮೇಘಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅತಿಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಮಿಂಚುಗಳು ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ ಮೇಘಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚುಗಳು ಆಗಾಗ ಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳು ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಿಂದಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇದ್ದು ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹುಷಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಈರಿತೆ ಎಂದರೆ ಅತಿಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ವಿದ್ಯುದ್ರಷ್ಟಿಗಳು ಎಂದರೆ ಮಿಂಚುಗಳು ಮೇಘಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಯಾಗೂ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಗುಡವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಅಂತರಿಕ್ಷ ದಲ್ಲಿರುವ ವೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ಸೂರ್ಯರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ಈಳ್ಳೇ ಚ ತ್ವಾ ಯಜಮಾನೋ ಹವಿರ್ಭೀರೀಳ್ಳೇಸಖಿತ್ವಂ ಸುಮತಿಂ ನಿಶಾಮಃ ।

ದೇವೈರವೋ ಮಿಮಾಹಿ ಸಂ ಜರಿತ್ರೇ ರಕ್ಷಾ ಚ ನೋ ದಮ್ಯೇಭಿರನೀಕೈಃ ॥ ೧೫ ॥

। ಽದಪಾಠಃ ।

ಈಳ್ಳೇ ಚ ತ್ವಾ ಯಜಮಾನಃ ಹವಿರ್ಭೀಃ ಈಳ್ಳೇ ಸಖಿತ್ವಂ ಸುಮತಿಂ ನಿಶಾಮಃ ।

ದೇವೈಃ ಅವಃ ಮಿಮಾಹಿ ಸಂ ಜರಿತ್ರೇ ರಕ್ಷ ಚ ನಃ ದಮ್ಯೇಭಿಃ ಅನೀಕೈಃ ॥ ೧೫ ॥

। ಸಾಯಜಘಾಸ್ಕಂ ।

ಯಜಮಾನೋಽಹಂ ಹವಿರ್ಭಿಃ ಸಾಧನೈಸ್ತ್ವಾ ತ್ವಾಮೀಳ್ಳೇ ಚ | ಪಶ್ಚಾದಿರಕ್ಷಣಂ ಧನಂ ಚ ಯಾಚೇ | ಸುಮತಿಂ ಶೋಭನಾಂ ಮತಿಂ ಧರ್ಮವಿಷಯಾಂ ಬುದ್ಧಿಂ ನಿಶಾಮೋ ನಿಶರಾಂ ಕಾಮಯಮಾನಸ್ತಯಾ ಸಹ ಸಖಿತ್ವಮೀಳ್ಳೇ | ಯಾಚೇ | ತ್ವಂ ದೇವೈಃ ಸಹ ಜರಿತ್ರೇ ಸ್ತೋತ್ರೇ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಕುರ್ವತೇ ಮಹ್ಯಮಸ್ತದರ್ಥಮವಃ ಪಶ್ಚಾದಿವಿಷಯಾಂ ರಕ್ಷಾಂ ಮಿಮಾಹಿ | ಕುರು | ದಮ್ಯೇಭಿರಮನೀಯೈರ್ನಿಯಂತವ್ಯಃ | ಪ್ರಯತ್ನನಿಯಂತವ್ಯತಯೋಚ್ಛ್ರಂಖಲತೋಕ್ತಾ | ಅನೀಕೈಶೋಭಿನೋಽನ್ಯಾನ್ ರಕ್ಷ ಚ ||

| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

ಯಜಮಾನಃ—ಯಜ್ಞಕರ್ತನಾದ ನಾನು | ಹವಿರ್ಭಿಃ—ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ |
 ತ್ವಾ—ನಿನ್ನನ್ನು | ಈಳೀ—(ಧನಶ್ಯಾಗಿ) ಯಾಚಿಸುತ್ತೇನೆ | ಸುಮತಿಂ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು |
 ನಿಕಾಮಃ—ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದವನಾಗಿ | ಸಖಿತ್ವಂ ಚಿ—(ನಿನ್ನೊಡನೆ) ಮಿತ್ರತ್ವವನ್ನೂ | ಈಳೀ—ಬೇಡುತ್ತೇನೆ |
 ದೇವೈಃ—ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ | ಜರಿತ್ರೇ—ಸ್ತುತಿಕರ್ತನಾದ ನನಗೆ | ಅವಃ—(ಪಶ್ಚಾದಿ ರೂಪವಾದ)
 ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು | ಮಿಮಾಹಿ—ಉಂಟುಮಾಡು | ದಮ್ಯೇಭಿಃ—ನಿಯಮಿತಗಳಾದ | ಅನೀಕೈಃ—ತೇಜಸ್ಸು
 ಗಳಿಂದ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ರಕ್ಷ ಚಿ—ಕಾಪಾಡು.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಯಜ್ಞಕರ್ತನಾದ ನಾನು ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ನಿನ್ನನ್ನು ಧನಶ್ಯಾಗಿ
 ಯಾಚಿಸುತ್ತೇನೆ. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದವನಾಗಿ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮಿತ್ರತ್ವವನ್ನೂ ಬೇಡುತ್ತೇನೆ.
 ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಸ್ತುತಿಕರ್ತನಾದ ನನಗೆ ಪಶ್ಚಾದಿರೂಪವಾದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡು. ನಿಯಮಿತ
 ಗಳಾದ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡು.

English Translation.

I, the institutor of the rite, worship you; with oblations: desirous
 of your favour, I implore your friendship: grant, along with the
 gods, protection to him who praises you; preserve us with your well-
 regulated rays.

| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆಗಳು |

ಇದುವರೆಗೂ ಅಗ್ನಿಯ ನಾನಾವಿಧ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಗುಣಗಳನ್ನೂ ವರ್ಣನೆಮಾಡಿ ಈಗ
 ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಿನ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಜಮಾನನಾದ ತನಗೆ ಅಗ್ನಿಯು ಧನ, ರಕ್ಷಣೆ ಮುಂತಾದವು
 ಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಮುಖಿಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾನೆ.

ಸುಮತಿಂ—ಸುಮತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಷ್ಕರು ಕಲ್ಯಾಣೇಂ ಮತಿಂ ಒಳ್ಳೆಯ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಎಂದು ನಿರ್ವಚನ
 ವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (ನಿ. ೨-೧೧; ೭-೨೨; ೧೧-೧೧; ೧೧-೧೯; ೧೨-೩೯). ಆದರೆ ಸುಮತಿಶಬ್ದವು ಕೇವಲ
 ದೈವಿಕವಾದ ಅನುಗ್ರಹಾತ್ಮಕಬುದ್ಧಿಯೆಂದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮಾನವಕೃತವ್ರಾತೃರ್ಥನಾ ಅಥವಾ ಮಾನವನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
 ಅಭಿಲಾಷೆ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾ—

ತುಭ್ಯಂ ಭರಂತಿ ಕ್ಷಿತಯೋ ಯವಿಷ್ಯ ಬಲಿಮಗ್ನೇ ಅಂತಿತ ಓತ ದೂರಾಶ್ |
 ಆ ಭಂದಿಸ್ಯಸ್ಯ ಸುಮತಿಂ ಚಿಕಿಂತ್ಸಿ ಬ್ಬಹತ್ತೇ ಅಗ್ನೇ ಮಹಿ ಕರ್ಮ ಭದ್ರಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೫-೧-೧೦)

ಪ್ರ ವೋ ಮಹೇ ಮಹೀವೃಧೇ ಭರಧ್ವಂ ಪ್ರ ಚೇತಸೇ ಪ್ರ ಸುಮತಿಂ ಕೃಣುಧ್ವಂ |
ವಿಕಾಃ ಪೂರ್ವೀಃ ಪ್ರ ಚೆರಾ ಚರ್ವಣಿಪ್ತಾಃ

(ಮ. ಸಂ. ೭-೩೧-೧೦)

ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತುಃ ಸ್ತುತಿಂ ಆ ಜಾನೀಹಿ—ಸ್ತೋತ್ರವಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಆಲಿಸು
ಎಂದೂ, ಇಂದ್ರಾಯ ಸುಹೃತಿಂ ಪ್ರ ಕುರುತೇ—ಇಂದ್ರನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪಠಿಸು ಎಂದೂ
ಅರ್ಥಮಾಡಿದೆ.

ದಮ್ಯೇಭಿಃ ಅನೀಶೈಃ—ದಮನೀಯೈರ್ನಿರ್ಯಂತಮ್ಯೈಃ | ಪ್ರಯತ್ನೇನಿಯಂತವ್ಯತಯೋಚ್ಚೈಂ-
ಖಲಿತೋಕ್ತಾ | ತೇಜೋಭಿಃ | ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಅತಿಶಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ (ದಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ)
ಕೆಡಕನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು, ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು. ಅಹುದೆಂದ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಮನ
ಮಾಡಿ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗೃಹಾದಿಗಳೂ, ಪಶ್ಚಾದಿಗಳೂ ಅಗ್ನಿಯ ದಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿಗೆ ಅಡಾಗದಂತೆಯೂ ವಸ್ತು
ಶಕ್ತುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ನಮ್ಮನ್ನು ದುಷ್ಟಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ನಿಯ ತೇಜಸ್ಸುಗಳು
ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಲಿ ಎಂದು ದಮ್ಯೇಭಿಃ ಅನೀಶೈಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

| ಸಂಹಾರಾಃ |

ಉಪಕ್ಷೇತಾರಸ್ತವ ಸುಪ್ರಣೀತೇಗ್ನೇ ವಿಶ್ವಾನಿ ಧನ್ಯಾ ದಧಾನಾಃ |
ಸುರೇತಸಾ ಶ್ರವಸಾ ತುಂಜಮಾನಾ ಅಭಿಷ್ಯಾಮು ಪೃತನಾಯೋರದೇವಾನ್ || ೧೧ ||

| ಪದಾರ್ಥಃ |

ಉಪಕ್ಷೇತಾರಃ | ತವ | ಸ್ವಪ್ರನೀತೇ | ಅಗ್ನೇ | ವಿಶ್ವಾನಿ | ಧನ್ಯಾ | ದಧಾನಾಃ |
ಸುರೇತಸಾ | ಶ್ರವಸಾ | ತುಂಜಮಾನಾಃ | ಅಭಿ | ಸ್ಯಾಮು | ಪೃತನಾಯೋನ್ || ೧೧ ||

| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಹೇ ಸುಪ್ರಣೀತೇ ಕೋಛನಪ್ರಣಯನ ಹೇ ಅಗ್ನೇ ತವೋಪಕ್ಷೇತಾರ ಉಪಗಂತಾರಃ || ಅತ್ರ
ಕ್ಷುತಿರ್ಗರ್ಥೋ ವರ್ತತೇ || ವಿಶ್ವಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಧನ್ಯಾ ಧನ್ಯಾನಿ ಪಶ್ಚಾದಿಧನಪ್ರಾಪ್ತಿದೇವತುಛಾಶಾನಿ
ಕಮಾಣಿ ದಧಾನಾ ವಿಧಧಾನಾಃ ಕುರ್ವಂತಸ್ತುಂಜಮಾನಾ ಹವೀಂಃ ಪ್ರಯತ್ನೇತೋ ವಯಂ
ಸುರೇತಸಾ ಕೋಛನವೀರ್ಯೇಣ ಶ್ರವಸಾ ಶ್ವತ್ಸುತೇನಾಸ್ತೇನಾವೇವಾನ್ ವೇವೇಭ್ಯೋನ್ಯಾನ್ |
ಸರ್ವಾಯುಕ್ತನಾಯೇನ ರಾಕ್ಷಸಾ ಏವ ಗೃಹ್ಯಂತೇ | ಯಜ್ಞ ವಿಘ್ನಕಾರಿಣಾಸ್ತುಪ್ತುತನಾಯೋಂಕು

ಶರೀರಾದ್ಯೈಶ್ಚೈವನಕಾರಿಣಃ ಶಕ್ರೋಶ್ಚಾಭಿಷ್ಯಾಮು | ಅಭಿಭವೇಮು | ಯದ್ವಾ ದೇವಾನಾಂಪೂಜಯಂತಃ
ಶಕ್ರೋನಿತಿ ಯೋಜ್ಯಂ ||

: ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಸುಪ್ರಣೇತೇ—ಅನುಗ್ರಹಾತ್ಮಕವಾದ ನೇತ್ರತ್ವವುಳ್ಳ | ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿ ಯೇ | ತವ—ನಿನ್ನನ್ನು
ಉಪಕ್ಷೇಪಾರಃ—ಸಮೀಪಿಸುವವರಾಗಿಯೂ | ವಿಶ್ವಾನಿ—ಸಮಸ್ತವಾದ | ಧನ್ಯಾ—ಪಶ್ಚಾದಿಧನಕ್ಕೆ ಹೇತುಭೂತ
ವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು | ದಧಾನಾಃ—ಮಾಡುವವರಾಗಿಯೂ | ತುಂಜಮಾನಾಃ—ಹವಿಸ್ಸನ್ನ ಪೀಸುವವರಾಗಿಯೂ
ಇರುವ ನಾವು | ಸುರೇತಸಾ—ಉತ್ತಮವಾದ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ | ಶ್ರವಸಾ—ಅನ್ನದಿಂದ | ಅದೇವಾನಾ—
ದೈವಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಅಸುರರನ್ನೂ | ಪೃತನಾಯೂನ್—ಇತರ ಶುಕ್ರುಗಳನ್ನೂ | ಅಭಿಷ್ಯಾಮು—ಜಯಿಸುವಂತಾಗಲಿ |

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಅನುಗ್ರಹಾತ್ಮಕವಾದ ನೇತ್ರತ್ವವುಳ್ಳ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿ ಯೇ, ನಿನ್ನನ್ನು ಸಮೀಪಿಸುವವರಾಗಿಯೂ, ಸಮಸ್ತವಾದ
ಪಶ್ಚಾದಿಧನಕ್ಕೆ ಹೇತುಭೂತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಾಗಿಯೂ, ಹವಿಸ್ಸನ್ನ ಪೀಸುವವರಾಗಿಯೂ ಇರುವ
ನಾವು ಉತ್ತಮವಾದ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನ್ನದಿಂದ ದೈವಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಅಸುರರನ್ನೂ, ಇತರ ಶಕ್ರುಗಳನ್ನೂ ಜಯ
ಿಸುವಂತಾಗಲಿ.

English Translation.

Approching you, benevolent Agni, and performing all holy acts
that are the cause of opulence, offering oblations with earnestness and in
abundance, may we overcome the hostile hosts that are without gods.

| ವಿಕೀಪವಿಷಯಗಳು ||

ಸುಪ್ರಣೇತೇ—ಶೋಭನಪ್ರಣಿಯನ | ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಇತರ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಅಗ್ನಿಯು ನಮಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಉಪಕ್ಷೇಪಾರಃ—ಉಪಗಂಶಾರಃ | ಅತ್ರ ಕ್ಷಿತಿಗಳ್ವೈರ್ಥೇ ವರ್ತತೇ | ಕ್ಷಿತಿಶ್ಚೈಕೈ ಇಲ್ಲಿ ಗತ್ಯರ್ಥವನ್ನು
ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಎಲೈ ಅಗ್ನಿ ಯೇ, ನಿನ್ನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ನಾವು ಎಂದರ್ಥವು.

ಧನ್ಯಾ—ಧನ್ಯಾನಿ | ಪಶ್ಚಾದಿಧನಪ್ರಾಪ್ತಿಹೇತುಭೂತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ | ಇಲ್ಲಿ ಧನ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಧನವನ್ನು
ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವ, ಪಶುಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಧನಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞ ಯಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು
ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ತುಂಜಮಾನಾಃ — ತುಂಜತಿಧಾತುವು ದಾನಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೧೯)
ತುಂಜಮಾನಾಃ ಎಂದರೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಎಂದರ್ಥವು.

ಅದೇವಾನಾ ಪೃತನಾಯೂನ್—ದೇವೇಭ್ಯೋಽನ್ಯಾನ್ | ರಾಕ್ಷಸಾ ಏವ ಗೃಹ್ಯಂತೇ | ಯಜ್ಞ-
ವಿಘ್ನಕಾರಿಣಾನ್ | ಅದೇವಾನಾ ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲದವರನ್ನು ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿಘ್ನವನ್ನುಂಟು

ఁగాఁడు అసురుడు, రాక్షసుడు ముంతాదవరన్ను ఎందఱును, జ్యేతనాయుని—ఎందఱి కరిరెరామ్యువప్రవ-
 కారిణిః శత్రోంశ్చ | యుద్ధాదిగళల్లి నమ్మ కరిరెగళగి ఁంశయన్ను ఁటుమాఁడువ శత్రుగళన్ను ఎందఱును.
 ౬ ఎరఁడువిధవద శత్రుగళన్ను నావు జయిసువంతాగరి ఎంఁట ఆశంసనయి యుక్తవఱగి.

|| శంకాదఱః ||

ఆ దేవానామభవః కేతురగ్నే మంద్రో విశ్వాని కాన్యాని విద్వాన్ |

ప్రతి మర్తా అవాశయో దమూనా అను దేవాన్ప్రథిరో యాసి సాధన్ ||

|| పదఱఱః ||

ఆ | దేవానాం | అభవః | కేతుః | అగ్నే | మంద్రః | విశ్వాని | కాన్యాని | విద్వాన్ |

ప్రతి | మర్తాన్ | అవాశయః | దమూనాః | అను | దేవాన్ | రథిరః | యాసి | సాధన్ ||

|| నామఱభాష్యం ||

దే అగ్నే మంద్రః శ్చుత్యే కేతుయగ్నేజ్జేషు దేవానాం ప్రజ్ఞావశస్త్యమాభవః | ఆ
 శమంతాద్వదశి | శవనావ్యావశ్యో భవశ్యేభ్యః | శింఱి విశ్వాని శవనావ శాన్యాని యజమా-
 నాదిభిః శ్చశాని శ్చిద్రాణి విద్వాన్ జానన్ శ్చం మర్తాన్ మర్త్యాన్ శ్చిద్రాణ్యన్ శ్చాధి-
 ఱిశిశ్చశ్చశానిశ్చేన ప్రితాన్ విధాయ గృహేషు ప్రత్యవాశయః | ప్రతివాశయశి | రథిరో
 రథి శాధన్ దేవానాం శిశాని శ్చవనావ శాధయన్ దేవాన్ అను యాసి ఱి అనుగళ్శి ఱి ||

|| ప్రతిపఱఱఱఱ ||

అగ్నే—ఎచ్చే అగ్నియే | మంద్రః—శ్చుత్యనా | దేవానాం—దేవశిగళి | కేతుః—
 యజ్ఞ దజ్ఞావశన్ను శేఱువవనా అద నిఱను | ఆ అభవః—శుక్తలూ వ్యాఱి శ్చిశనాగ్నియే |
 విశ్వాని—శమస్తవద | కాన్యాని—(యజమానశ్చవద) శ్చిద్రాణిగళన్ను | విద్వాన్—శి
 దివ నిఱను | మర్తాన్—(భక్తరాద) మానవరన్ను | ప్రతి అవాశయః—(అవరవర గళగళల్లి)
 సుబవఱగి వాశిసువంతే మాఱుత్త్రయే | దమూనాః—ప్రశాంఱితనాగయే | రథిరః—రథిశ
 నాగయూ | సాధన్—దేవశిగళి ఁకవన్ను ఆఱంశుత్తా | దేవాన్—దేవశిగళన్ను | అను
 యాశి—ఁంఱారిశి శేఱగ్నిత్త్రయే.

|| భాషఱఱఱఱ ||

ఎచ్చే అగ్నియే, శ్చుత్యనా, దేవశిగళి యజ్ఞ దజ్ఞావశన్ను శేఱువవనా అద నిఱను శవన
 వ్యాఱి శ్చిశనాగ్నియే. యజమాననంద శ్చవద శ్చిద్రాణిగళన్ను శిశిదివ నిఱను భక్తరాద మానవ

ರನ್ನು ಅವರವರ ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ವಾಸಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತೀಯೆ. ರಥಿಕನಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಶಾಂತಚಿತ್ತನಾಗಿಯೂ ದೇವತೆಗಳ ಹಿತವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತೀಯೆ.

English Translation.

You, Agni, are the commendable announcer of the gods, cognizant of all sacred rites; placid, you abide amongst mortals, and like a charioteer, you follow the gods, accomplishing (their wishes).

|| ವಿಶೇಷವಿಧಯಗಳು ||

ಮಂದ್ರೇ—ಮಂದ್ರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವಾಙ್ಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೨-೨೩) ಮತ್ತು ಮಂದ್ರಾ ಮದನಾ ಹರ್ಷಕಾರೀ ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವೂ ಇದೆ. (ನಿ. ೧೧-೨೨) ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತುತ್ಯನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ದಮೂನಾಃ—ದಮೂನಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಕರು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ—

ಜುಷ್ಠೋ ದಮೂನಾ ಅತಿಥಿದುರೋಣ ಇಮಂ ನೋ ಯಜ್ಞಮುಪ ಯಾಂ ವಿಧ್ವಾನ್ |
ವಿಶ್ವಾ ಅಗ್ನೇ ಅಭಿಯುಜೋ ವಿಹತ್ಯಾ ಶಕ್ತ್ರೋಯತಾಮಾಥರಾ ಭೋಜನಾನಿ ||

ಎಂಬ ಋಕ್ವನ್ನು ದಾಹರಿಸಿ—

ದಮೂನಾ ದಮಮನಾ ನಾ, ದಾನಮನಾ ನಾ, ದಾಂತಮನಾ ನಾ | ಅಪಿ ವಾ ದಮ ಇತಿ ಗೃಹ
ಸಾಮ ತನ್ನಾಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಮನೋ ಮನೋತೇಃ |

ದಮೂನಾಃ ಎಂದರೆ ಕ್ರೂರವಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನೆಂದೂ, ಅಥವಾ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನೆಂದೂ, ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಮದಲ್ಲಿ (ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿ) ಇಟ್ಟಿರುವವನೆಂದೂ ಅಥವಾ ದಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗೃಹವೆಂದು ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕೆಂಬ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿರುವವನೆಂದೂ ದಮೂನಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ನಿ ದುರೋಣೇ ಅಮೃತೋ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ ರಾಜಾ ಸಸಾದ ವಿದಧಾನಿ ಸಾಧನ್ |
ಘೃತಪ್ರತೀಕ ಉರ್ವಿಯಾ ವ್ಯದ್ಯಾದ್ಗ್ನಿರ್ವಿಶ್ವಾನಿ ಕಾವ್ಯಾನಿ ವಿದ್ವಾನ್ || ೧೮ ||

। ಪವನಾಃ ।

ನಿ | ದುರೋಣೇ | ಅಮೃತಃ | ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ | ರಾಜಾ | ಸಸಾದ | ವಿಶ್ವಾನಿ | ಸಾಧನ್ |

ಫೃತಪ್ರತೀಕಃ | ಉರ್ವಿಯಾ | ವಿ | ಅದ್ಯೌಃ | ಅಗ್ನಿಃ | ವಿಶ್ವಾನಿ | ಕಾವ್ಯಾನಿ | ವಿದ್ವಾನ್ || ೧೮ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಅಮೃತೋ ನಿತ್ಯೋ ರಾಜಾ ರಾಜಮಾತೋ ಯೋಽಗ್ನಿರ್ವಿವಿಧಾನಿ ಯಜ್ಞಾನ್ ಸಾಧನ್ ಸಾಧಯನ್ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಮಗ್ನಿ ಯೋಪ್ರಿಪಾಂ ದುರೋಣೇ ಗೃಹೇ ನಿವಸಾದ | ನಿಷೀದತಿ | ವಿಶ್ವಾನಿ ಕಾವ್ಯಾನಿ ವಿದ್ವಾನ್ ಜಾನನ್ ಫೃತಪ್ರತೀಕೋ ಫೃತೇನ ಸಂಧುಕ್ತಿಸಾವಯವ ಉರ್ವಿಯಾ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾಃ ಸೋಽಗ್ನಿವ್ಯೌದ್ಯೌಃ | ವಿದ್ಯೋತತೇ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಅಮೃತಃ—ನಿತ್ಯಮಾ | ರಾಜಾ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು | ವಿಶ್ವಾನಿ—ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು | ಸಾಧನ್—ಸಾಧಿಸುತ್ತಾ | ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ—(ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ) ಮಾನವರ | ದುರೋಣೇ—ಗೃಹದಲ್ಲಿ | ನಿ ಸಸಾದ—ಉಪಸ್ಥಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ | ವಿಶ್ವಾನಿ—ಸಮುಪ್ತವಾದ | ಕಾವ್ಯಾನಿ—ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನೂ | ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ | ವಿದ್ವಾನ್—ತಿಳಿದವನಾಗಿಯೂ | ಫೃತಪ್ರತೀಕಃ—ಆಜ್ಞದಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ಷಿತವಾದ ಅವಯವ ಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ | ಉರ್ವಿಯಾ—ವಿಸ್ತೃತವಾದ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ವ್ಯೌದ್ಯೌಃ—ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

। ಧಾರ್ವಾಃ ।

ನಿತ್ಯನೂ, ಪ್ರಕಾಶಮಾನನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾ, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಮಾನವರ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸಮುಪ್ತವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನೂ, ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದವನಾಗಿಯೂ, ಆಜ್ಞದಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ಷಿತವಾದ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

English Translation-

The immortal being has sat down in the dwelling of ~~the mortal~~, accomplishing (their) sacrifices: Agni, who is cognizant of all sacred rites, shines with expanded bulk when fed with clarified butter.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ದುರೋಣೇ—ದುರೋಣೇ ಎಂಬ ಕಬ್ಬವು ಗೃಹನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಪರಿಕರವಾಗಿದೆ. ದುರೋಣಾಃ ಅತಿ ಗೃಹ ನಾಮ ಎಂಬ ನಿರ್ಮಲವು (ನಿ. ೪-೪) ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥವು.

ಫೃತಪ್ರತೀಕಃ—ಫೃತೇನ ಸಂಧುಕ್ತಿಸಾವಯವಃ | ಆಜ್ಞದಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ಷಿತವಾದ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳವನು.

ಘೃತಪ್ರತೀಕೋ ಬೃಹತಾ ದಿವಿಸ್ತ್ವಶಾ ದ್ಯುಮದ್ವಿ ಭಾತಿ ಭರತೇಭ್ಯಃ ಶುಚಿಃ |

(ಮು. ಸಂ. ೫-೧೧-೧)

ಚತುಸ್ತಪದರ್ಥ ಯುವತಿಃ ಸುವೇಶಾ ಘೃತಪ್ರತೀಕಾ ವಯುನಾನಿ ವಸ್ಮೇ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೧೧೪-೩)

ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಘೃತಪ್ರತೀಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಘೃತೇನ ಪ್ರಜ್ವಲಿತಾಂಗಃ ಎಂದರೆ ಅಚ್ಯುತೋಮದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಶೋಕವಯವವುಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಉತ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಚ್ಯುತಗಳನ್ನು ಅನೇಕಾವರ್ತ ಹೋಮಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉದ್ದೀಪ್ತನಾಗುವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಆ ನೋ ಗಹಿ ಸಪ್ಯೇಭಿಃ ಶಿವೇಭಿರ್ಮಹಾನ್ಮಹೀಭಿರೂತಿಭಿಃ ಸರಣ್ಯಾನ್ |

ಅಸ್ಮೇ ರಯಿಂ ಬಹುಲಂ ಸಂತರುತ್ರಂ ಸುವಾಚಂ ಭಾಗಂ ಯಶಸಂ ಕೃಧೀ ನಃ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಆ | ನಃ | ಗಹಿ | ಸಪ್ಯೇಭಿಃ | ಶಿವೇಭಿಃ | ಮಹಾನ್ | ಮಹೀಭಿಃ | ಊತಿಭಿಃ | ಸರಣ್ಯಾನ್ |

ಅಸ್ಮೇ ಇತಿ | ರಯಿಂ | ಬಹುಲಂ | ಸಂತರುತ್ರಂ | ಸುವಾಚಂ | ಭಾಗಂ | ಯಶಸಂ | ಕೃಧಿ | ನಃ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸರಣ್ಯಾನ್ ಸರ್ವತ್ರ ಸರಣಂ ಗಮನಮಿಚ್ಛನ್ ಮಹಾಂಸ್ತ್ವಂ ಶಿವೇಭಿಃ ಶಿವಂಕಪೈಃ ಸಪ್ಯೇಭಿಃ ಸಪ್ಯೈಃ ಸಖಿಕರ್ಮಭಿರ್ಮಹೀಭಿರ್ಮಹೀಭಿರೂತಿಭಿಃ ರಕ್ಷಾಭಿಶ್ಚ ನೋಽಸ್ಮಾನ್ಪ್ರತಿ ಆ ಗಹಿ | ಆಗಚ್ಛ | ಅಸ್ಮೇ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ ಬಹುಲಂ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಂ ಸಂತರುತ್ರಂ ಸರ್ವೇಷಾಮುಪದ್ರವನಾಣಾಂ ಸಂತಾರಕಂ ಸುವಾಚಂ ಶೋಭನವಾಚಂ ಭಾಗಂ ಸರ್ವೈರ್ಭಜನೀಯಂ ಯಶಸಂ ಯಶಸಾ ಕೀರ್ತ್ಯಾ ಸಂಯುಕ್ತಂ ರಯಿಂ ಧನಂ ನೋಽಸ್ಮಭ್ಯಂ ಕೃಧಿ | ದೇಹಿ | ಅಸ್ಮಭ್ಯಮಿತಿ ಪುನರ್ವಚನಮಾದರಾತಿತಯಾರ್ಥಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಸರಣ್ಯಾನ್—ಸರ್ವತ್ರ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಲೂ | ಮಹಾನ್—ಮಹತ್ತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿಯೂ ಇರುವ ನೀನು | ಶಿವೇಭಿಃ—ಮಂಗಳಕರಗಳಾಗಿಯೂ | ಸಪ್ಯೇಭಿಃ—ಸಖಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವವಾಗಿಯೂ | ಮಹೀಭಿಃ—ಮಹತ್ತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವಾಗಿಯೂ ಇರುವ | ಊತಿಭಿಃ—ರಕ್ಷಣೆಗಳೊಡನೆ | ನಃ—ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ | ಆ ಗಹಿ—

బా ! అస్మై—నమగి | బహులం—ప్రధానవాదుడని | శాంతరుత్వే—ఎల్లా శాంతిరంగిందలూ దాటినువుడని | సువాణం—ప్రశస్యవాదుడని | భాగం—పూజ్యవాదుడని | యితశం—కీర్తియుక్త వాదుడని అది | రయిం—ధనవన్నీ | శా—నమగి | కృధి—లుంటుమాడు.

! భావాభాస !

సర్వశ్ర సంచరితులూ, మహత్త్వదింద కనిడియూ ఇరువ సైన్య మంగళకరగళాగియూ, సఖిత్వ వన్నీ సూటినువుడనియూ, మహత్త్వదింద కనిడినువుడనియూ ఇరువ రక్షణిగళాడనే నమ్మికి బా. నమగి ప్రధానవాదుడని, ఎల్లా శాంతిరంగిందలూ దాటినువుడని ప్రశస్యవాదుడని, పూజ్యవాదుడని, కీర్తి యుక్తవాదుడని అది ధనవన్నీ నమగి ఒదగిను.

•English Translation.

Come to us with friendly, auspicious, and mighty aids, you who are great and all-pervading: bestow upon us ample riches, safe from injury, well-spoken of, desirable, and renowned.

విశేషవిషయము :

సర్వాణా—సర్వశ్ర సరణం గమనమిచ్ఛేన్ | ఎల్లాకతేగళ్లయూ గమనవుళ్లవను ఎందరి అనేక యజమానరు మూడువ అనేక యజ్ఞ గళ్ల అనేక రూపగళంద ఇరువవను; మత్తు దేవతేగళిగి దూతనాగి యజమానరు అర్పిసువ కవిదానిగళన్న దేవతేగళిగి ఒయ్యువవను; అథవా విద్యుద్రువనాద అగ్నియేందు భావిసిదరి అంతరిక్షదల్లి నానాకణిగళ్ల సంచారవుళ్లవను; స్వర్గదల్లి అదిత్యుడనిపియాద అగ్నియేందు భావిసిదరి అంతరిక్షదల్లి పూర్వదిక్కిసింద పశ్చిమదిక్కిగి సంచారమాడువవను ఎందు సరణ (గమన) కబ్బిచ్చే అనేకవిధవాగి అర్థవన్నీ దేవతలకుడు

అస్మై—అస్మై ఎంబు కబ్బిచ్చే విళు విభక్త్యర్థగళన్న దేవతలకుడింబు యాస్యరు జేరే ఏళు విళు విభక్తిగళనిగి లుదాకరణిగళన్న కేసిట్టరువరు (స. ౬-౭) ఈ విషయవన్నీ నావు హిందీయే వివరాణివే.

! సంహారాః !

ఏతా తే అగ్నే జసిమా సనాసి ప్ర పూర్వాయ నూతనాని వోరణం |
మహాంతి వృక్షే సనా కృతేమా జన్మంజన్వన్ నిఠుతో జాతవేదాః ||

‡ ಋತುಃ |

ಏತಾ | ತೇ | ಅಗ್ನೇ | ಜನಿಮ | ಸನಾನಿ | ಪ್ರ | ಪೂರ್ವಾಯ | ನೂತನಾನಿ | ಪೂಜಂ |

ಮಹಾಂತಿ | ವೃಷ್ಟೇ | ಸವನಾ | ಕೃತಾ | ಇವಾ | ಜನ್ಮನ್ಯಜನ್ಮನ್ | ನಿಹಿತೇ | ಜಾತ್ಯವೇದಾಃ ||೨೦||

‡ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಪೂರ್ವಾಯ ಪುರಾತನಾಯ ತೇ ತುಭ್ಯಂ ಸನಾನಿ ಸನಾತನಾನಿ ಮಹದ್ವಿಃ ಸಂಭಜ-
ನೀಯಾನಿ ವಾ ನೂತನಾನ್ಯನ್ಯೇಷ್ವನಿದ್ಯಮಾನಾನ್ಯದ್ಯತನಾನಿ ವ್ಯಕ್ತೇನಿ ಜನಿಮ ಜನ್ಮಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ
ಸ್ತೋತ್ರಾಣಿ ವಾ ಪ್ರಪೂಜಂ | ಜಾತವೇದಾ ಜಾತಪ್ರಜ್ಞೋ ಜಾತಧನೋ ವಾ ಜನ್ಮನ್ ಜನ್ಮನ್ |
ಜಾಯಂತೇ ಇತಿ ಜನ್ಮಾನಃ | ತೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಮನುಷ್ಯೇಷು ನಿಹಿತೋ ಯಾಗಾರ್ಥಂ | ತಸ್ಮೈ ವೃಷ್ಟೇ |
ಸಂಪದಾಂ ವರ್ಷಿತ್ರೇಗ್ಯಯ ಇಮೇವಾನಿ ಸವನಾ ಸವನಾನಿ ಕೃತಾ | ಕೃತಾನಿ |

‡ ಪ್ರತಿಪಾದಃ |

ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಪೂರ್ವಾಯ—ಪುರಾತನನಾದ | ತೇ—ನಿನ್ನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ | ಸನಾನಿ—
ಪೂಜ್ಯವಾದವೂ (ಸನಾತನವಾದವೂ) | ನೂತನಾನಿ—ನೂತನವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದವೂ ಆದ | ಏತಾ ಜನಿಮ—
ಈ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು | ಪ್ರಪೂಜಂ— ಪಠಿಸುತ್ತೇನೆ | ಜಾತವೇದಾಃ— ಜಾತಪ್ರಜ್ಞನಾದ ಅಗ್ನಿಯು
ಜನ್ಮನ್ ಜನ್ಮನ್—ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪ್ರತಿಮಾನವರಲ್ಲಿಯೂ (ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ
ಮಾನವರಲ್ಲಿ) | ನಿಹಿತೇ—ಸ್ಥಾಪಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ | ವೃಷ್ಟೇ—ಶಾಮವರ್ಷಕನಾದ ಆ ಅಗ್ನಿಗೋಷ್ಠರ | ಮಹಾಂತಿ—
ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ | ಇವಾ ಸವನಾ—ಈ ಸ್ತುತಿಗಳು | ಕೃತಾ—ನಿರ್ಮಿತಗಳಾಗಿವೆ |

‡ ಭಾವಾರ್ಥಃ |

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಪುರಾತನನಾದ ನಿನ್ನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಸನಾತನವಾದವೂ, ನೂತನವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದವೂ
ಆದ ಈ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತೇನೆ. ಜಾತಪ್ರಜ್ಞನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರತಿಮಾನವನಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಾಪಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.
ಶಾಮವರ್ಷಕನಾದ ಆ ಅಗ್ನಿಗೋಷ್ಠರ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಈ ಸ್ತುತಿಗಳು ನಿರ್ಮಿತಗಳಾಗಿವೆ.

English Translation.

I address to you, Agni, who are of old, these eternal as well as recent adorations: these solemn sacrifices are offered to the showerer of benefits. who in every birth is established (amongst men), cognizant of all that exists.

‡ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಜನಿಮ—ಕರ್ಮಾಣಿ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಿ ವಾ | ಕರ್ಮ ಅಥವಾ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು
ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಾರೆ. ಜನ್ಮ ಅಥವಾ ಜನಿಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಗಾರ್ಥ ಕರ್ಮ ಸೂದಯೇಷು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು

ರಿಂದ (ನಿ. ೧೧-೨೩) ಉದಯವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಉದಯವೆಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಅರಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವನು ಅಥವಾ ಉದಯವಾಗುವನು. ಇಂತಹ ಉದಯಗಳು ಅನೇಕ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಉದಯ ಅಥವಾ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಅನೇಕವಾಗುವುದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ಅನೇಕ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈಗ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಅನೇಕ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ನಿಯು ಉದಯವು ಅನೇಕ ವಾಗುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಜನ್ಮನ್ ಜನ್ಮನ್— ಜಾಯಂತೆ ಇತಿ ಜನ್ಮಾನ್ತಃ | ತೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಮನುಷ್ಯೇಷು | ಮನುಷ್ಯರು ಮಾಡುವ ಸಮಸ್ತ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ನಿಯು ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವನು ಎಂದರ್ಥವು.

ಜಾತಾನಿ ನೇದ | ಜಾತಾನಿ ವೈನಂ ವಿದುಃ, ಜಾತೇ ಜಾತೇ ವಿದ್ಯಂತೆ ಇತಿ ವಾ ; ಜಾತವಿತ್ತೋ ವಾ ಜಾತಧನೋ ವಾ ಜಾತವಿದ್ಯೋ ವಾ ಜಾತಜ್ಞಾನಃ | ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸಕಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವನೆಂದಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸಕಲವೂ ಇವನನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸಕಲವು ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸಕಲವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆಂದಾಗಲಿ. ಅಥವಾ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸಕಲ ಧನವುಳ್ಳವನೆಂದಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಜ್ಞೆಯುಳ್ಳವನೆಂದಾಗಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದೆಂದು ನಿರೂಪಕಾರರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ನಿ. ೭-೧೯) ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಜಾತವೇದಿಸ್ಸಿನ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಸ್ವಾನಗಳನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ—

ಇಹಾಗ್ನಿ ಭೂತಸ್ತೃಷ್ಠಿಸ್ಥಿರೋರ್ಕೇ ಸ್ತುತಿಭಿರೀಳತಃ |
 ಜಾತವೇದಾಃ ಸ್ತುತೋ ಮಧ್ಯೇ ಸ್ತುತೋ ವೈಶ್ವಾನರೋ ದಿವಿ ||
 (ಛ. ದೇ. ೧-೬೭)

ಮುಷಿಗು ಫುಷ್ಠಿಯು ಮೇಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅಗ್ನಿಯೆಂದೂ, ಮಧ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಜಾತವೇದಿಸ್ಸೆಂದೂ, ದ್ವಲೋಕದಲ್ಲಿರುವವನನ್ನು ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಇದೇ ಭಾವವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾ,

ವೈಶ್ವಾನರಂ ಶ್ರಿತೋ ಹ್ಯಗ್ನಿರಗ್ನಿಂ ವೈಶ್ವಾನರಃ ಶ್ರಿತಃ |
 ಅನಯೋರ್ಜಾತವೇದಾಸ್ತು ತಥೈತೇ ಜಾತವೇದಸಿ ||
 (ಛ. ದೇ. ೧-೯೭)

ಅಗ್ನಿಯು ವೈಶ್ವಾನರನಲ್ಲಿಯೂ, ವೈಶ್ವಾನರನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಡಕವಾಗಿ, ಜಾತವೇದಿಸ್ಸು ಇವೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದೂ, ಇವೆರಡೂ ಜಾತವೇದಿಸ್ಸಿನ ಎರಡು ಅಂಶಗಳೆಂದೂ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮೊದಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಜಾತವೇದಿಸ್ಸಿನ ಸ್ವಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪನಿರ್ವಹಣವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ.

ಭೂತಾನಿ ನೇದ ಯಜ್ಞಾತೋ ಜಾತವೇದಾಥ ಕಥ್ಯತೇ |
 ಯಜ್ಞೈಶ್ಚ ಜಾತವಿದ್ಯೋಽಭೂತ್ ವಿತ್ತಂ ಜಾತೋಽಧಿವೇತ್ತಿ ವಾ ||
 (ಛ. ದೇ. ೨-೨೦)

ವಿದ್ಯತೇ ಸರ್ವಭೂತೈರ್ಹಿ ಯದ್ವಾ ಜಾತಃ ಪುನಃ ಪುನಃ |
ತೇನೈವ ಮಧ್ಯಭಾಗೇಂದ್ರೋ ಜಾತವೇದಾ ಇತಿ ಸ್ತುತಃ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೨-೩೧)

ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವಾಗಲೇ ಸಕಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನವು ಅವನಲ್ಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾದುದರಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಉತ್ಪನ್ನವಾದಾಗಲೇ ಸಕಲ ಧನವನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಹೋದುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಥವಾ ಪುನಃ ಪುನಃ ಉತ್ಪನ್ನನಾದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಸಕಲ ಭೂತಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಮಧ್ಯಲೋಕವಾಸಿಯಾದ ಇಂದ್ರನಂತೆ ಜಾತವೇದಸ್ತೇಂದು ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇವಂತೆಯೇ ಶತಸಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ,

ಯಃ ಸಂವತ್ಸರಂ ಜಾತಃ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಅಗ್ನಿಸ್ತಮೇತದ್ವಿಭರ್ತೃಥ ಹ ವೈ ರೇತಃ ಸಿಕ್ತಂ
ಪ್ರಾಣೋಽನ್ಯವರೋಹತಿ ತದ್ವಿಂದತೇ ತದ್ಯಜ್ಞಾತಂ ಜಾತಂ ವಿಂದತೇ ತಸ್ಮಾಜ್ಞಾತವೇದಾಃ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೯-೫-೧೬-೮)

ವ್ಯಾಣರೂಪಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸಕಲ ಭೂತಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಜಾತವೇದಸ್ತೇಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಈ ಜಾತವೇದಸ್ತೇ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದೂ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಹರಿಣಂ ಜಾತವೇದಸಂ ಪರಾಯಣಂ ಜ್ಯೋತಿರೀಕಂ ತಪಂತಂ |

(ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್. ೧-೮)

ವಿಶ್ವರೂಪನೂ, ಸಹಸ್ರರಕ್ತಿಗಳುಳ್ಳವನೂ, ಸರ್ವಜ್ಞನೂ, ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಆಶ್ರಯನಾದವನೂ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಅರಿಯಲ್ಪಟ್ಟವನೂ ಸಕಲ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಅಂತರಾತ್ಮನಾಗಿರುವವನೂ ಆದ ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ,

ಅರಣ್ಯೋನಿಹಿತೋ ಜಾತವೇದಾ ಗರ್ಭ ಇವ ಸುಭೃತೋ ಗರ್ಭಣೀಶಃ |

ದಿನೇದಿವ ಈಡ್ಯೋ ಜಾಗೃವದ್ಧಿಹವಿಷ್ವದ್ಧಿರ್ಮನುಷ್ಯೇಭಿರಗ್ನಿಃ ||

(ಕಠೋಪನಿಷತ್. ೧-೪-೮)

ಯಾವ ಜಾತವೇದಸ್ತು ಅರಣ್ಯಗಳ ನಡುವೆ ಅಧಿಯಜ್ಞದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಾ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ ಭೋಗಿಸುವನೋ, ಗರ್ಭಣೀಶ್ವರೆಯು ಮಮತೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಗರ್ಭಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸಿ ಬೆಳೆಸುವಂತೆ ಯಾವ ಪರಮಪುರುಷನನ್ನು ಯೋಗಿಗಳು ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವರೋ ಮತ್ತು ಯಾವ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಜ್ಞಕರ್ತರು ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನರ್ಪಿಸುವರೋ ಆ ಜಾತವೇದಸ್ತೇ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅರಣ್ಯೋನಿಹಿತೋ ಜಾತವೇದಾ ಗರ್ಭ ಇವ ಸುಭೃತೋ ಗರ್ಭಣೀಷು |

ದಿನೇದಿವ ಈಡ್ಯೋ ಜಾಗೃವದ್ಧಿಹವಿಷ್ವದ್ಧಿರ್ಮನುಷ್ಯೇಭಿರಗ್ನಿಃ ||

(ಮಂ. ಸಂ. ೩-೨೯-೨)

ఎందు ముక్కుంఠితేయిల్లి వరదోసరువంతేయీ కఠోజపసజత్తనల్లియూ వరదోసదే. ఊగే సవరజ్జనూ, సవరవ్యాపయూ, సవరధనవృత్తవనూ, సవరోజ్యవృత్తనూ అదుదరింద జాతవేషస్తోందు కరియల్పదుత్తా నేందు ఎల్లా కృతిగల సుతిసివే.

! సంహితాః !

జన్మంజన్మన్ నిఠితోజాతవేదా విత్తామిత్రేభిరిధ్యతే అజస్తః |

తస్య వయం సుమతౌ యజ్ఞియస్యాపి భద్రే సోమనసే స్వామ || ౨౧ ||

! ఋదాః !

జన్మన్జన్మన్ నిఠితః | జాతవేదాః | విత్తామిత్రేభిః | ఇధ్యతే | అజస్తః |

తస్య వయం సుమతౌ | యజ్ఞియస్య | అపి | భద్రే | సోమనసే | స్వామ || ౨౦ ||

! నామసంఖ్యాం !

జన్మన్ జన్మన్ సవరోజు మనుష్యేజు నిఠితోజాతవేదా విత్తామిత్రేభిరిధ్యత్తామిత్రే ||
 పుజాయాం బరువతేనం మఠశిజా విత్తామిత్రేణ యోజాతవేదా అజస్తోఽజస్తమకవ-
 రతేమిధ్యతే | దిఃకే | సుమతౌ వరోమానా వయం తస్య యజ్ఞియస్య యజ్ఞాః స్యాగ్నే-
 ధ్యద్యే భజినీయే సోమనసే సుమనోఽధావేద్యసుగ్రుతఋద్ధావపి స్వామ | అపి భవేణా
 వ్రాభోనాయాం లిజా ||

! ప్రతిపదార్థః !

జన్మన్ జన్మన్—ప్రతిమానవరల్లియూ (అథవా ప్రతియోందు లుత్పత్తికాలవల్లియూ) |
 నిఠితః—స్యాపికనాద | జాతవేదాః—జాతవేదజ్ఞనాద అగ్నియ | విత్తామిత్రేభిః—విత్తామిత్ర
 ముఖిగింద అథవా అవన వంశస్థరింద | అజస్తః—అనుష్ఠాతవాగి | ఇధ్యతే—ప్రస్తులిసల్పమత్తానే |
 సుమతౌ—లతువనాద ప్రక్షేయింద కుడిదవరాగి | వయం—నావు | యజ్ఞియస్య—యజ్ఞాః
 నాద | తస్య—అ అగ్నియ | భద్రే—కల్యాణాత్మకనాదుదు | సోమనసే—అనుగ్రహాత్మకనాదుదు
 అద బుద్ధియ అక్రయదల్లి | అపి స్వామ—ఇయవంతాగలి.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾನವರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತನಾದವನೂ, ಜಾತಪ್ರಜ್ಞನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಋಷಿಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಅವನ ವಂಶಸ್ಥರಿಂದ ಅನುಸಸ್ಯತವಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ನಾವು ಉತ್ತಮನಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಯಜ್ಞಾರ್ಹನಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಕಲ್ಯಾಣಾತ್ಮಕವಾದುದೂ, ಅನುಗ್ರಹಾತ್ಮಕವಾದುದೂ ಆದ ಬುದ್ಧಿಯ ಅಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವಂತಾಗಲಿ.

English Translation.

The undecaying Jatavedas, who in every birth is established (amongst men), is kindled by the Vishwamitras: may we, (enjoying) his favour, ever be (held) in the auspicious good-will of that adorable (deity).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೇಭಿಃ—ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೈಃ | ಪೂಜಾಯಾಂ ಬಹುವಚನಂ | ಇಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಶಬ್ದವು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಋಷಿಗೆ ಇರುವ ಪೂಜ್ಯಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆಯೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ವಿನಯೋಕ್ತಿಯು—ಇದಲ್ಲದೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಂತತಿಯವರು, ಸಂಬಂಧಿಗಳು, ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಸಮಂಜಸವಾಗಿರುವುದು.

|| ಸಂಹಿತಾಭಾಷಾಃ ||

ಇಮಂ ಯಜ್ಞಂ ಸಹಸಾವನ್ ತ್ವಂ ನೋ ದೇವತ್ರಾ ಧೇಹಿ ಸುಕ್ರತೋ ರರಾಣಃ |
ಪ್ರಯಂಸಿ ಹೋತರ್ಬ್ರಹ್ಮತೀರಿಷೋ ನೋಽಗ್ನೇ ಮಹಿ ದ್ರವಿಣಮಾ ಯಜಸ್ವ || ೨೨ ||

|| ಪದಕಾಃ ||

ಇಮಂ | ಯಜ್ಞಂ | ಸಹಸಾವನ್ | ತ್ವಂ | ನಃ | ದೇವತ್ರಾ | ಧೇಹಿ | ಸುಕ್ರತೋ ಇತಿ ಸುಕ್ರತೋ |
ರರಾಣಃ |

ಪ್ರ | ಯಂಸಿ | ಹೋತಃ | ಬ್ರಹ್ಮತೀಃ | ಇಷಃ | ನಃ | ಅಗ್ನೇ | ಮಹಿ | ದ್ರವಿಣಂ | ಆ | ಯಜಸ್ವ || ೨೨ ||

। ಸಾಯಿಫಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ಸಹಸಾವನ್ ಸಹಸ್ಯನ್ ಬಲವನ್ ಸುಕ್ರತೋ ಶೋಭನಕರ್ಮಣ್ ಹೇ ಅಗ್ನೇ ರರಾಣಃ ಸರ್ವದಾ ರಮಮಾಣಃ ಶಬ್ದಂ ಕುರ್ವಾಣೋ ವಾ ತ್ವಂ ನೋತ್ಯಸ್ಮದೀಯಮಿಮಮಂ ಯಜ್ಞಂ ದೇವತಾ ದೇವೇಷು ಧೇಹಿ | ನಿಧೇಹಿ | ಹೇ ಹೋತರ್ದೇವಾನಾಮಾಹ್ವಾತಃ ಬೃಹತೀರಿಷೋತ್ಯಸ್ಮಾನಿ ನೋತ್ಯಸ್ಮಧ್ಯಂ ಪ್ರಯಂಸಿ | ಪ್ರಯಜ್ಯ | ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಮಹಿ ಮಹದ್ಧ್ರವಿಣಂ ಪಶ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಧನಮಾಯಜಸ್ವ | ಪ್ರಯಜ್ಯ | ಅತ್ರ ಯಜಿರ್ವಾನಕಮೋ ||

। ಪ್ರತಿಪಾಠಃ ।

ಸಹಸಾವನ್—ಶಕ್ತಿವಂತನೂ | ಸುಕ್ರತೋ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಮವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ರರಾಣಃ—ಯಾವಾಗಲೂ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾ | ತ್ವಂ—ನೀನು | ನಃ—ನಮ್ಮ | ಯಜ್ಞಂ—ಯಜ್ಞವನ್ನು | ದೇವತಾ—ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ | ಧೇಹಿ—ಸ್ಥಾಪಿಸು | ಹೋತಃ—ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಕೊಡುವ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಬೃಹತೀಃ—ಪ್ರಭೂತವಾದ | ಇಷಃ—ಅನ್ನಗಳನ್ನು | ನಃ—ನಮಗೆ | ಪ್ರಯಂಸಿ—ಕೊಡು | ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಮಹಿ—ಮಹತ್ತಾದ | ದ್ರವಿಣಂ—ಪಶ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ ಧನವನ್ನು | ಆ ಯಜಸ್ವ—ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಡು.

। ಧಾವಾರ್ಥಃ ।

ಶಕ್ತಿವಂತನೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಮವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಯಾವಾಗಲೂ ನೀನು ವಿಹರಿಸುತ್ತಾ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಕೊಡುವ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಪ್ರಭೂತವಾದ ಅನ್ನಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ಒದಗಿಸು. ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಮಹತ್ತಾದುದೂ, ಪಶ್ಯಾದಿರೂಪವುಳ್ಳುದ್ದೂ ಆದ ಧನವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಡು.

English Translation.

Powerful Agni, (fulfiller) of good works, convey, rejoicing, this our sacrifice towards the gods: Invoker of the gods, bestow upon us abundant food; grant us, Agni, great wealth.

। ವಿಕೀರ್ಷವಿಷಯಗಳು ।

ಸಹಸಾವನ್—ಸಹಸ್ರಬೃಹವು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯವಾಗಿದೆ. (ನಿ ೩-೯) ಸಹಸಾವನ್ ಎಂದರೆ ಬಲವುಳ್ಳ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಂದೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಗ್ನಿಮುಖನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಲಪ್ರಯೋಗವೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ತಮಾಶುಭದಿಂದ ಬಲವುಳ್ಳವನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ದ್ರವಿಣಂ—ದ್ರವಿಣಶಬ್ದವು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದ್ರವಿಣಂ ಎಂದರೆ ಧನವನ್ನು ಎಂದರ್ಥವು (ನಿ. ೩-೯).

। ಸಂಹಿತಾವಾಳಃ ।

ಇಳಾಮಗ್ನೇ ಪುರುದಂಸಂ ಸನಿಂ ಗೋಃ ಶಶ್ವತ್ತಮಂ ಹವಮಾನಾಯ ಸಾಧ |
ಸ್ಯಾನ್ತಃ ಸೂನುಸ್ತನಯೋ ವಿಜಾವಾಗ್ನೇ ಸಾ ತೇ ಸುಮತಿರ್ಭೂತ್ವಸ್ಮೇ || ೨೩ ||

|| ಪದವಾಳಃ ||

ಇಳಾಂ | ಅಗ್ನೇ | ಪುರುದಂಸಂ | ಸನಿಂ | ಗೋಃ | ಶಶ್ವತ್ತಮಂ | ಹವಮಾನಾಯ | ಸಾಧ |
ಸ್ಯಾತ್ | ನಃ | ಸೂನುಃ | ತನಯಃ | ವಿಜಾವಾ | ಅಗ್ನೇ | ಸಾ | ತೇ | ಸುಮತಿಃ | ಭೂತು | ಅಸ್ಮೇ ಇತಿ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಪುರುದಂಸಂ | ಅಪೋಽಪ್ಸೋ ದಂಸೋ ವೇಷ ಇತಿ ಕರ್ಮನಾನುಸು ಪತಿತತ್ವಾ-
ದ್ವಂಶಕಬ್ಧಿಃ ಕರ್ಮವಾಬೀ | ಪುರೂಚಿ ಬಹೂನಿ ದಂಸಾಂಸಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ | ತಾಂ ಬಹುಕ-
ರ್ಮಾಣಾಂ ಗೋಃ ಸನಿಂ ಗವಾದಿಪಶುನೃಪಾದಯಿತ್ರೀಮಿಳಾಮೇತನ್ವಾಮಿಹಾಂ ಗೋರೂಪಾಂ ದೇವತಾಂ
ಶಶ್ವತ್ತಮಂ ನಿರಂತರಂ ಹವಮಾನಾಯ ಯಜಮಾನಾಯ ಮಹ್ಯಂ ಸಾಧ | ಸಾಧಯಾ ಕಿಂಚಿ ನೋಽನ್ಯಾಕಂ
ಸೂನುಃ ಪುತ್ರಸ್ತನಯಃ ಪೌತ್ರಃ ಸ್ಯಾದ್ಯವತ್ಪಿತಿ ತೇ ತವ ಯಾ ಸುಮತಿಃ ಶೋಭನಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಾ ವಿಜಾ-
ವಾಬಂಧ್ಯಾ ಸತ್ಯಗ್ನೇ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಭೂತು | ಭವತು || ಶಶ್ವತ್ತಮಂ ಉಚ್ಚಾದಿಸು ಪಾಠಾದಂತೋದಾ-
ತ್ತತ್ವಂ | ಸಾಧ | ರಾಧ ಸಾಧ ಸಂಸಿದ್ಧಿ | ಅಂತರ್ಭಾವವಿಶೇಷ್ಯಾರ್ಥೋಽಯಂ | ಲೋಟಿ ವ್ಯತ್ಯಯೇನ
ಶತ್ | ಸೇರ್ಹ್ಯಪಿಚೇತಿ ಹಿರಾದೀಶಃ | ತಸ್ಯಾಶೋ ಹೇರಿತಿ ಲುಕ್ | ನಿಘಾತಃ | ವಿಜಾವಾ | ಜನೀ
ಸ್ಯಾದುರ್ಭಾವೇ | ಅಸ್ಮಾದನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪಿ ದ್ಯಕ್ಯಂತ ಇತಿ ವನಿಪ್ | ವಿದ್ವನೋರನುನಾಸಿಕಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾತ್ವಂ |
ಕೃದುತ್ತರಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಲಿಂಕವ್ಯತ್ಯಯಃ ಭೂತು | ಭೂ ಸತ್ಪ್ರಾಯಾಂ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ
ಶಪೋ ಲುಕ್ | ಭೂಸುವೋಸ್ತಿ ಜಾತಿ ಗುಣಪ್ರತಿಷೇಧಃ ||

। ಶ್ರುತಿರದಾರ್ಥಃ ।

(ಹೇ) ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಪುರುದಂಸಂ—ಅನೇಕ ಕರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟವೂ | ಗೋಃ ಸನಿಂ—
ಗವಾದಿ ಪಶುಗಳನ್ನು ಒಡಗೂಡುವವಳೂ (ಆದ) | ಇಳಾಂ—ಗೋರೂಪವಾದ ಇಳಾನಾಮಕ ದೇವತೆಯನ್ನು |
ಶಶ್ವತ್ತಮಂ—ನಿರಂತರವೂ | ಹವಮಾನಾಯ—ಯಾಗಾನ್ವಿಷ್ಣಾವ ಮೂಡುತ್ತಿರುವ ನನಗೆ | ಸಾಧ—ಸಾಧಿಸು
(ಅನುಗ್ರಹಿಸು) (ಮತ್ತು) | ನಃ—ನಮಗೆ | ಸೂನುಃ—ಪುತ್ರನೂ | ತನಯಃ—ಪೌತ್ರನೂ | ಸ್ಯಾತ್—
ಆಗಲಿ (ಎಂಬುದಾಗಿ) | (ಹೇ) ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ತೇ—ನಿನ್ನ | (ಯಾ) ಸುಮತಿಃ—ಯಾವ
ಶೋಭನವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿದೆಯೋ | ಸಾ—ಅದು | ಅಸ್ಮೇ—ನಮಗೋಸ್ಕರ | ವಿಜಾವಾ—ಅವಂಧ್ಯವು |
ಭೂತು—ಆಗಲಿ.

। ಧಾರ್ವಾಃ ।

ಎತ್ತೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುವ ಗವಾದಿ ಪಶುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವಳೂ, ಇಳಾನಾಮಕಳೂ, ಗೋರೂಪಳೂ ಆದ ಧೂಮಿಯು, ನಿರಂತರ ಯಾಗಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದ ನನುಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮತ್ತು ಎತ್ತೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳನ್ನನುಗ್ರಹಿಸದೇಕೆಂಬ ನಿನ್ನ ಶುಭವಾದ ಮತಿಯು ನನುಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅವಂಧ್ಯವಾಗಲಿ (ಸಫಲವಾಗಲಿ).

English Translation.

Grant, Agni, to the offerer of the oblation, the earth, the bestower of cattle, the means of many (pious rites), such that it may be perpetual : may there be to us sons and grandsons, born in our race, and may your good-will ever be productive of benefits to us.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಪುರುದಂಸಂ—ಪುರುಜೆ ಬಹುನಿ ದಂಸಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ । ಅಪ್ತೇ ದಿಂಸಂ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ದಿಂಸ ಶಬ್ದವು ಉತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಹಳ ಕರ್ಮಗಳುಳ್ಳ ದ್ವೀಂದು ಅರ್ಥ.

ಗೋಃ ಸನಿಂ—ಗವಾದಿಪಶೂಃ ಸಂಪಾದಯತ್ರಿಣಂ । ಗೋಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವೀ, ವಾಕ್ಯು, ಪಶು, ರಕ್ಷಿ ಎಂದು ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳು ಇರುವುವು. ಗೋಃ ಸನಿಂ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಇಳಾ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಳಾದೇವತೆಯು ಗೋವುಗಳೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವಳೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಇಳಾಂ—ವಿತನ್ವಾಮಿಳಾಂ ಗೋರೂಪಾಂ ದೇವತಾಂ । ಪೃಥಿವೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಾ ಪದವು (ನಿ. ೨-೫) ಉತ್ತವಾಗಿದೆ. ವಾಡ್ಡುಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, (ನಿ. ೨-೨೩) ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, (ನಿ. ೩-೯) ಗೋನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೬) ಉತ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಇಳಾ ಎಂಬ ಪದವು ಈಶ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ.

ಅಭಿಶ ಇಳಾ ಯೂಫಸ್ಯ ಮಾತಾ ಸ್ತನ್ನದೀಭಿರುವರ್ಶೀ ವಾ ಗೃಣಾತುಂ ।
ಉವರ್ಶೀ ವಾ ಬೃಹದ್ವಿವಾ ಗೃಣಾನಾಭ್ಯೂರ್ಜಾನಾ ಪ್ರದ್ಯುಫಸ್ಯಾಯೋಃ ।
ಸಿಷಕ್ತು ಸ ಊರ್ಜವ್ಯಸ್ಯ ಪುಷ್ಪೇಃ ॥

(ಮು. ಸಂ. ೫-೪೧-೧೯, ೨೦)

ಈ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಾ ಅಥವಾ ಇಡಾ ಎಂಬ ದೇವಿಯು ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನದೇವತೆಯೆಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ ಸಾಯಂಜನು ಗೋವಿನ ಆಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಇಳಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ದೇವತೆಯೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಾರೆ.

ಶಕ್ರತ್ರೈವಂ ಹವಮಾನಾಯ ಸಾಧ—ನಿರಂತರಂ ಹವಮಾನಾಯ ಯಜಮಾನಾಯ ಮಹ್ಯಂ ಸಾಧಯ | ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ, ಪ್ರಭೂತವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯದಿಂದ ಪೂರಿತವಾಗಿರುವ, ಗೋರೂಪವದಿಂದ ಇರುವ, ಇಲಾ ದೇವತೆಯ ಅನುಗ್ರಹವು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಸೂನುಃ—ಪುತ್ರೈಃ, ತನಯೈಃ ಪೌತ್ರೈಃ | ತುಕ್. ತೋಕಂ ಎಂಬ ಹದಿನೈದು ಅಪತ್ಯನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ತನಯ ಶಬ್ದವೂ, ಸೂನು ಶಬ್ದವೂ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ.

ಏತಾ ನಿಶ್ಚಾ ಸವನಾ ತೂತುಮಾ ಕೃಷೇ ಸ್ವಯಂ ಸೂನೋ ಸಹಸೋ ಯಾಸಿ ದಧಿವೇ |
ವರಾಯ ಕೇ ಸಾತ್ರಂ ಧರ್ಮಣೇ ತನಾ ಯಜ್ಞೋ ಮಂತ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯತೆಂ ವಚಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೫೦-೬)

ಎಂದು ಈ ಬುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸೂನೋ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು (ಸಹಸಮ್ರತೃ) ಸಹಸಸೂನೋ, ಬಲಸ್ಯ ಪುತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಸೂನುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರನೆಂದೂ, ತನಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೌತ್ರ (ಪುತ್ರನ ಪುತ್ರ) ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಮತಿಃ—ಶೋಭನಾ ಬುದ್ಧಿಃ | ನಿರುತ್ತಕಾರರು ದೇವಸುಮತಿಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ದೇವಾನಾಂ ಕಲ್ಯಾಣೇಂ ಮತಿಂ ದೇವತೆಗಳ ಶುಭಕರವಾದ ಬುದ್ಧಿ ಎಂದೂ, ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಸುಮತೌ ಸ್ಯಾಮ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ್ಯಾಂ ಮತೌ ಎಂದೂ ವಯಂ ದೇವಸ್ಯ ಧೀಮಹಿ ಸುಮತಿಂ ಸತ್ಯಧರ್ಮಣಃ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಕಲ್ಯಾಣೇಂ ಮತೀಂ ಎಂಬ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಯಣರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ ಯಜಮಾನರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾದ ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರಾದಿಗಳ ಉತ್ತಮ ಮತ್ತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯೇ ವೊದಲಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಕಲ್ಯಾಣಕರವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತವು.

ಸೀ ಲಿ ಕೆ .

ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಿನ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಮಹಿಷಿಯು ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದಾನೆ. ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿ ಎಂದರೆ ಯಾರು, ಅವನ ಸ್ವರೂಪವೇನು ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ.

|| ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಮಹಿಮೆ ||

ಇಂದ್ರಂ ಮಿತ್ರಂ ವರುಣಮಗ್ನಿಮಾಹುರಥೋ ದಿವ್ಯಃ ಸ ಸುಸರ್ಣೋ ಗುರುತ್ಮಾನ್ |
ಏಕಂ ಸದ್ವಿಸ್ವಾ ಬಹುಧಾ ವದಂತ್ಯಗ್ನಿಂ ಯಮಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾನಮಾಹುಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೬೪-೪೬)

ఇమనునాన్నిం మహారేమాత్మానేమేశమాత్మానేం బతుధా నూధానినోల వసంతి | అగ్నిః సర్వా దేవతాః ఇతి బ్రాహ్మణమసి భవతి (స. ౬-౧౮) మహాత్మనీ, విశ్వాత్మనీ ఆద ఈ అగ్నియన్తే ఇంద్రాది దేరే బేరే ర్హసరుగళంద లుద్దేరిసి ఎల్లరూ ఘోషసుత్తారే. మత్సు దేరే బేరే ర్హస్వివేణగళర్త రూపాంతరగళంద అవిభ్రవినువ ఎల్లా అగ్నీంకగళరూ ఈ వ్యేత్తానరూగ్నియే మలల, లుళద రూపగళర్తా ఈ వ్యేత్తానరూగ్నియ శాబేగళు ఎందూ సత్య శ్రుతివార్యగళవే.

వయా ఇవేగ్నే అగ్నియస్తే అన్యే క్షే విత్తే అమృతా మాదయంతే |

వ్యేత్తానర నాధిరసి క్షుతిణాం స్థానేవ జనాం లుపమిద్యేయంథ ||

(మ. సం. ౧-౫౯-౧)

వ్యేత్తానరూగ్నియే దేవమానవాది సకల జగత్తిన స్తుతిగళగళరూ ఘోషుధాతనాగ విత్తేవ వ్యవహారగళగళర్తా నేత్యనాగుత్తానై. ఆదుదరింద ఆత్మకల్యాణవన్నీ, జగత్కల్యాణవన్నీ అవేక్షినువ సకల ధూతగళూ విశ్వాత్మనాద ఈ వ్యేత్తానరూగ్నియ స్వరూపవన్నీ అరితు లుపాసనేయున్న మాదబేళు ఎంబుదాగి కర్మాసమష్టానగళన్న బోధిసత్క శ్రుతిగళూ ఆధ్యాత్మికవాద జ్ఞానవన్నీ పదేరితకత్క క్షుతిగళూ ఒంటే విధవగా వ్యేత్తానరూగ్నియ లుపాసనేయ అవకృతేయున్న తిళిసత్తవే. వ్యేత్తానరస్య సుమతో శ్వామి (మ. సం. ౧-౯౮-౧) ఎందు ముగాది సంకతేగళూ, స యోల ద్యోతేమీలవమగ్నిం వ్యేత్తానరం పురుషవిధం పురుషేంద్రః ప్రతిష్ఠితం వేదాబావే పునేమ్యకత్కం జయతి సేవమాయురీతి | పురుషాంతరీక్షనీ, పురుషరూపనీ అగువ ఈ వ్యేత్తానరూగ్నియ స్వరూపవన్నీ తిళియువ సకలరూ మ్యత్కవన్నీ బయిసి పూర్ణవాద ఆయుస్సన్న పడియుత్తారే (శ. బ్రా. ౧౦-౬-౧-౧౧) ఎందు శివపూది బ్రాహ్మణగళూ, అథ య బితదేవం విద్యాన్నీదోలత్తం జుదోలతి తస్య సర్వేశు లోలకేశు సర్వేశు ధూతేశు సర్వేశ్వాత్మనే మతం భవతి | ఓగ్నే-వ్యేత్తానరూగ్నియ స్వరూపవన్నీ తిళియ యావ పురుషను అగ్నిదోలత్తవన్నీ నేరవేరిసుత్తానేయో అవను సకల ధూతగళర్తయిలూ సకల లోలకగళర్తయిలూ సకలవాద ఆత్మగళర్తయిలూ కుతమాదింతేయే (భా. లు. ౫-౨౪-౨) ఎంబుదాగి భాందోలకవన్నీ లుపసమష్టగళూ వ్యేత్తానరూగ్నియ మతత్వవన్నీ ఘోళవే. ఆదుదరింద ఈ దేవతేయ స్వరూపవన్నీ, కర్మాసమష్టానకళూ ఆధ్యాత్మికవాద జ్ఞానసంపాదనేగళూ ఈ దేవతేగూ సంబంధవేలం ఎంబుదన్నీ ఈ సంధ్యదర్తి తిళియదేళాచాదు అత్కవకృతవగుత్తదే. మ సం. ౧-౯౮-౧ ఈ మర్కన్దే రాజాపి కం భువనానామధిత్తిః | వ్యేత్తానరను సకల ధూతగళగళూ పూజనాద ప్రభువగాద్యానేందు వేణోసిదే. ఆదరి అ వ్యేత్తానరను యాదు ఎంబ ప్రక్షీయది ఘోషేయల్లియేకుట్టి నిరుక్తకారదు ఈ మర్కన్దే వివరిసు వాగ అనేళ లుదాతరణేగళన్న తేగదుకంబు వ్యేత్తానరను బాధ్యవ్యాగ్నియందు సజ్జకేవమాదియత్తదే అవర వివరణీయు ఈ విరణీయి.

వ్యేత్తానరః కస్మాద్వ్యాన్నేరాన్నయతి |

విత్త బసం నరా నేయంతితి వా |

అసి వా విశ్వానర బవ శ్వాతో ప్రత్యేతః సర్వాణో ధూతాని తస్య వ్యేత్తానరః ||

(స. ౬-౨౧)

ಇವನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನೇತ್ರವಾಗಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅಥವಾ ಇವನನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ದೇವತೆಯಾಗಿ ಕರೆದೊಯ್ಯುವುದರಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಸಕಲ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಸುಮತೌ ಸ್ಯಾಮು ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಈ ದೇವತೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇತರರೇ ಚಾತಃ ಸರ್ವಮಿದಮುಭಿಸತ್ಯತಿ ವೈಶ್ವಾನರಃ ಸಂಯತೇತೇ ಸೂರ್ಯೇಣ ರಾಜಾ ಯಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಮುಭಿಶ್ಚಯುಜೇಯಶ್ಚಸ್ಯ ವಯಂ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಕಲ್ಯಾಣ್ಯಾಂ ಮತೌ ಸ್ಯಾಮೇತಿ | ಸಕಲರಿಗೂ ಪ್ರಭುನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಸರ್ವರಿಗೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಈ ವೈಶ್ವಾನರನ ಅನುಗ್ರಹಾತ್ಮಕವಾದ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾಗಿರೋಣ. ಪಾರ್ಥಿವಾನ್ನಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾಗಿ ಇವನು ವಿಶ್ವವನ್ನೆಲ್ಲಾ ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯನೊಡನೆ ಒಂದಾಗಿತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮುಕ್ತನ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ,

ತತ್ಪೋತ ವೈಶ್ವಾನರಃ | ಈ ವೈಶ್ವಾನರನು ಯಾರು (ನಿ. ೬-೨೨) ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಆಗಮಗಳ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿ ತಾವು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕರ್ಷವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ತನ್ನ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ವೈಶ್ವಾನರನು ಅಂತರಿಕ್ಷವಾದ ದೇವತೆಯೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಲ್ಲದಿರುವ ದೋಷವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಧ್ಯಮ ಇತ್ಯಾಚಾರ್ಯಾಃ | ವರ್ಷಕರ್ಮಣಾ ಹ್ಯೇನಂ ಸ್ತೌತಿ | ಪ್ರ ನೂ ಮಹಿತ್ತಂ ವ್ಯವಭಸ್ಯ ವೋಚಿಂ | (ಮ. ಸಂ. ೧-೫-೬) ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಷಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವ್ಯಷ್ಟಿಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೇತುಭೂತನೆಂದು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷವಾದ ದೇವತೆಯೆಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು. ಅಲ್ಲದೇ,

ನಿಷಾಂಲೋಕಾನಾಂ ರೋಹಿಣಿ ಸವನಾನಾಂ ರೋಹಿತ ಆಮ್ನಾತೋ ರೋಹಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಾ-
ರೋಹಶ್ಚೀಕೀರ್ಷಿತಸ್ಯಾಮನುಕೃತಿಂ ಹೋತಾಗ್ನಿಮಾರುತೇ ಶಸ್ತ್ರೇ ವೈಶ್ವಾನರೀಯೇಣ
ಸೂಕ್ತೇನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯೇತೇ ||

ಸೂರ್ಯಪ್ರಸೂತಾವಗ್ನೀ ತು ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪಾರ್ಥಿವಮಧ್ಯಮಾಂ |
ನಿತೇಷಾಮೇವ ಲೋಕಾನಾಂ ತ್ರೆಯಾಣಾಮಧ್ಯರೇಽಧ್ಯರೇ ||
ರೋಹಾತ್ಪ್ರತ್ಯವರೋಹೇಣ ಚೀರ್ಷಣ್ಣಗ್ನಿಮಾರುತಂ |
ಶಸ್ತ್ರಂ ವೈಶ್ವಾನರೀಯೇಣ ಸೂಕ್ತೇನ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೧-೧೦೧; ೧-೧೦೨)

ಅಹುತಿಗಳ ಅಧಿಕೃತ ಪೃಥಿವೀ, ಅಂತರಿಕ್ಷ ಮತ್ತು ದ್ಯುಲೋಕ ಎಂಬ ಆರೋಹಣಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಆರೋಹಣಕ್ರಮವಾದಮೇಲೆ ಅವರೋಹಣ ಕ್ರಮವನ್ನು ನಿವಹಿಸಬೇಕು. ಈ ಸರಣಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಯಜ್ಞಕರ್ತನು ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ, ಮರುತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಪಠಿಸುವ ಈ ವೈಶ್ವಾನ್ತರೀಯಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವರೋಹಣಕ್ರಮದಿಂದ ಮೊದಲು ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರನನ್ನು ಅಥಾಸಾನಾದಿತ್ಯ ಇತಿ ಪೂರ್ವೇ ಯಜ್ಞಿ ಕಾಃ | ಅದಿತ್ಯನೆಂದು ಪ್ರಾಚೀನರಾದ ಯಜ್ಞಕರ್ತರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ನಂತರ,

ಸೋಲಿಸಿ ನೆ ಸ್ತೋತ್ರಿಯಮಾದ್ರಿಯಾಗ್ನೇಯೋ ಹಿ ಭವತಿ | ತತಃ ಅಗಚ್ಛತಿ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನಾಂ
ದೇವತಾ ರುದ್ರಂ ಚ ಮರುತಶ್ಚ ತತೋಽಗ್ನಿಮಿಹಸ್ಥಾನಮಶ್ರವೈ ಸ್ತೋತ್ರಿಯಂ ಶಂಕತಿ |

ಈ ಸೂಕ್ತವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅನಂತರ ರುದ್ರನನ್ನೂ ಮರುತ್ತಗಳನ್ನೂ
ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಪುನಃ ಯಜ್ಞಕರ್ತನು ಯಾವ ಪಾರ್ಥಿವನಾದ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ
ಆ ಪಾರ್ಥಿವನೋಕಣ್ಣೇ ಸೇರಿದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಪುನಃ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ
ರುವ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯು ಪಾರ್ಥಿವಸ್ವವಾದ ದೇವತೆಯೇ ಹೊರತು ಅಂತರಕ್ಷಸ್ವವಾದುದಲ್ಲ ಎಂದು ಮೇಲಿನ
ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವರು. ಮತ್ತು ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯು ಪಾರ್ಥಿವಸ್ವವಾದ ದೇವತೆ ಎಂದು ತನ್ನ
ವಾದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಉದಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಥಾಸ್ಯಾಹ—ಇತೋ ಜಾತೋ ವಿಶ್ವಮಿದಂ ವಿ ಚವೈ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಯತತೇ ಸೂರ್ಯಣಾ |
(ಋ. ಸಂ. ೧-೯೮-೧). ಇತಿ

ನೆ ಚ ಪುನರಾತ್ಮನಾತ್ಮಾ ಸಂಯತೇತ್ಯನೈವೈವಾನ್ಯಃ ಸಂಯತತ ಇತಿ ಇಮಮಾದಧಾತ್ವಮು-
ತೋಽಮುಷ್ಯ ರಶ್ಮಯಃ ಸ್ವಾದುರ್ಭವಂತೀತೋಽಸ್ಯಾರ್ಚಿಸ್ತಯೋರ್ಭಾಸೋಃ ಸಂಸಂಘಂ
ದೃಷ್ಟ್ವೈವಮವಶ್ಚ್ಯತ್ |

ವೈಶ್ವಾನರನು ತಾನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸಿ ಸೂರ್ಯನೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯವಿರುವುದೂ
ಈ ಸಮರ್ಥನೆಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತದೆ. ವೈಶ್ವಾನರನೂ ಸೂರ್ಯನೇ ಆದರೆ, ತಾನೇ ಪ್ರಸರಿಸಿ ತನ್ನ ಶ್ಲೇಷೇ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ
ನೆಂಬುದು ಅಸಂಭವ. ಒಂದು ವಸ್ತುವು ತಾನು ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಇನ್ನೊಂದುವರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದು
ಹೇಳುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಯಜ್ಞಕರ್ತನು ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಜ್ವಲಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಅವನ
ಕಿರಣಗಳು ಮೇಲಿನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹರಡಿ ಅಲ್ಲೂ ಅವಿಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಅಂತರಕ್ಷಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಅದಿಷ್ಟನ
ಕಿರಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಅವರೂ ಒಂದಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಯತತೇ ಸೂರ್ಯಣಾ ಎಂದು ವರ್ಣಸಬ್ಧಟ್ಟಿವೆ
ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ.

ಅಥ ಯಾನ್ಯೇತಾನ್ಯೌತ್ತಮಿಶಾನಿ ಸೂಕ್ತಾನಿ ಧಾಗಾನಿ ನಾ ಸಾವಿತ್ರಾಣಿ ನಾ ಸೌರ್ಯಾಣಿ ನಾ
ಸೌಷ್ಠಾನಿ ನಾ ವೈಷ್ವಾನಾನಿ ನಾ ವೈಶ್ಯದೇವ್ಯಾನಿ ನಾ ತೇಷು ವೈಶ್ವಾನರಿಯಾಃ ಪ್ರವಾಣಾ
ಅಧಿವಶ್ಯ ನಾ ದಿತ್ಯೇಶಮರ್ಷಾ ಚೈನಮಸ್ತೋಽಪ್ಯನ್ನಿ ತ್ಸು ದೇಹೀತ್ಯತ್ತಮೇಹೀತಿವಿಶ್ವೇಹೀತಿ |

ವೈಶ್ವಾನರನು ಸೂರ್ಯನೇ ಆಗದರೆ ಅಗ ಸವಿಶ್ಯ, ಪೂಷ, ವಿಷ್ಣು, ವಿಶ್ವೇದೇವ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂತರಕ್ಷಸ್ವವಾದ
ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವೂ, ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಇವನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ವರ್ಣಸಬ್ಧದಡಬೇಡಾಗಿದ್ದಿತು. ಮತ್ತು ಉದಯಿಸು
ತ್ತಾನೆ, ಅಪ್ರವಿಸುತ್ತಾನೆ, ಪರಿಭ್ರಮಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಇತ್ಯಾದಿ ವರ್ಣನೆಗಳೂ ಇರಬೇಡಾಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ
ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ದೇವತಾಕವಾದ ವರ್ಣನೆಗಳು ಮಾತ್ರವಿರುವುದರಿಂದ ಪಾರ್ಥಿವನಾದ ಅಗ್ನಿ ಕರ್ತಾಯವೆಂಬುದು ದೃಢವಾಗಿ
ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೇ ಮೊದಲಾದ ಅಧಾರಗಳಿಂದ,

ಯಸ್ತು ಸೂಕ್ತಂ ಭಜತೇ ಯಸ್ಮೈ ಹವಿನಿರೂಪ್ಯತೇಽಯಮೇವ ಸೋಽಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರಃ |

ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಪಠಿತನಾದ ಸ್ವೋತ್ತಮ, ಹವಿಸ್ಸಿನ ಅರ್ಪಣೆಯೂ ವೈಶ್ವಾನರರೂಪದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಅರ್ಪಿಸ ಲ್ಪಟ್ಟವೆಂದು ಬಿಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. (ನಿ. ೭-೨ ರಿಂದ ೭-೩೧) ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಅರ್ಪಣವವು ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಾದರೂ ಸಹ ಇವನೇ, ರಾಜಾ ಹಿ ಕಂ ಭುವನಾನಾಮಭಿಶ್ರೀಃ | ಸಕಲಭೂತಜಾತಗಳಿಗೂ ಪ್ರಭು ನಾಗಿಯೂ ಆಶ್ರಯನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ದೇವನಾನನಾದಿಸಕಲರೂ ಇವನ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅನೇಕಕಡೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ಮಾನ್ವಿಷ್ಣುಗಳಿಂದ ಇವನ ಪಾರ್ಥಿವಸ್ವರೂಪವನ್ನೆ ರಂತೆ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಒಂದು ಕ್ರಮವಾದರೆ, ಇವನು ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದುದೂ, ಸರ್ವಜಗತ್ತಿನ ಚೇತನಾಚೇತನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿರುವುದೂ ಆದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನೆರಿಯುವ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾಡತಕ್ಕ ಉಪಾಸನೆಯು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಕರ್ಮಾನ್ವಿಷ್ಣುಗಳೂ ಜ್ಞಾನೋಪಾಸನೆಯೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಾದ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಶತಪಥಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಛಾಂದೋಗ್ಯಾದಿ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಇವನ ನಿಜವಾದ ಸ್ವರೂಪ ವನ್ನರಿಯಲು ಉತ್ತಮವಾದ ಗುರುವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಋಷಿಗಳ ಕಥೆಯನ್ನು ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ. (೧೦-೬-೧-೧ ರಿಂದ ೧೧)

ಅಸಿ ನಾ ವಿಶ್ವಾನರ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯೇತಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ತಸ್ಯ ವೈಶ್ವಾನರಃ | (ನಿ. ೮-೩೧)
ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಸಕಲ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿರುವವನು ಎಂಬ ನಿರುಕ್ತಕಾರರ ನಿರ್ವಚನದಂತೆ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ವಿಶ್ವಾನರನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಈ ಕಥೆಯು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.—

ಅಥ ಹೈತೇಽರುಣೇ ಔಪವೇಶೌ ಸಮಾಜಗ್ಮುಃ ಸತ್ಯಯಜ್ಞಃ ಪೌಲುಷಿವಹಾಶಾಲೋ ಜಾಬಾ-
ಲೋ ಬುಡಿಲ ಅಶ್ವತರಾಶ್ರಿಂಧ್ರಿದ್ಯುಮ್ನೋ ಭಾಲ್ಲವೇಯೋ ಜನಃ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷಸ್ತೇ ಹ
ಸಮಾಸತ ತೇಷಾಂ ಹ ವೈಶ್ವಾನರೇ ನ ಸಮಿಯಾಯಿ || ೧ ||

ಸತ್ಯಯಜ್ಞ ಪೌಲುಷಿಯೂ, ಮಹಾಶಾಲಜಾಬಾಲನೂ, ಬುಡಿಲ, ಅಶ್ವತರ ಅಶ್ರಿ, ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಭಾಲ್ಲವೇಯನೂ, ಜನಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷಸ್ತನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಅರುಣಔಪವೇಶಿಯ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಸ್ವರೂಪ ವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಎಲ್ಲರೂ ಕಲಿತು ಚರ್ಚಿಸಿದರೂ ಸಹ ಅವರಿಗೆ ನಿಷ್ಕರ್ಷವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯುಂಟಾಗದೆ ಪರಸ್ಪರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಭೇದವುಂಟಾಯಿತು. ಸಂಶಯವುಂಟಾಯಿತು.

ತೇ ಹೋಚುಃ | ಅಶ್ವತರಿವಾರ್ಯಯಂ ಕೈಕೇಯಃ ಸಂಪ್ರತಿ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವೇದ ತಂ ಗಚ್ಛಾಮೇತಿ
ತೇ ಹಾಶ್ವತರಿಂ ಕೈಕೇಯಮಾಜಗ್ಮುಸ್ತೇಭ್ಯೋ ಹ ಪೃಥಗವಸಫ್ರಾನ್ವೃಥಗಪಚಿತಿಃ ಪೃಥಕ್
ಸಾಹಸ್ರಾನ್ವೋಮಾನ್ವೋವಾಚೆ ತೇ ಹ ಪ್ರಾತರಸಂವಿದಾನಾ ಏವ ಸಮಿತ್ತಾಣಯಃ ಪ್ರತಿ-
ಚಕ್ರಮಿರ ಉಪತ್ಪಾಯಾಮೇತಿ || ೨ ||

ಅಗ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವ ಅಶ್ವತರಿಕೈಕೇಯನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರು. ಅವನು ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಈ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ವಾಸಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು,

ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಗೌರವಗಳನ್ನೂ, ಸಹಸ್ರಾರು ಪಾನಗಳನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿದನು. ಮರುದಿಶ ಪ್ಪಾತಃಕಾಲ ಅವರಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದಗಳನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಮುತ್ಸುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು 'ನಾವು ನಿಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಾಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇವೆ' ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡರು.

ಸ ಹೋವಾಚ | ಯನ್ನು ಭಗವಂತೋದ್ರನೂಜಾನಾ ಅನೂಜಾನಪುತ್ರಾಃ | ಕಿಮಿದಮತಿ ತೇ ಹೋಚುರ್ವ್ಯತ್ಯಾನರಂ ಹ ಭಗವಾನ್ತ್ಸಂಪ್ರತಿ ವೇದ ತಂ ನೋ ಬ್ರೂಹೀತಿ ಸ ಹೋವಾಚ | ಸಂಪ್ರತಿ ಖಲು ನ್ನಾ ಅಹಂ ವೈತ್ಯಾನರಂ ವೇದಾಭ್ಯಾಧತ್ತೆ ಸಮಿಧ ಉಪೇತಾ ಸ್ಥೇತಿ || ೩ ||

ಆಗ ಅವನು ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಸಕಲಾಂಶ್ವವಾರಂಗತಂದವರ ಪುತ್ರರಾಗಿಯೂ ನೀವೂ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದವರಾಗಿಯೂ ಇದ್ದು ಕೊಂಡು ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದೇನು ? ಎಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ಆಗ ಅವರು ನೀವು ವೈಶ್ವಾನರನು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ತಿಳಿದಿದ್ದೀರಿ. ನಮಗೂ ಅವರ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಉಪವೇಶಿಸಿ ಎಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಅವನು 'ನನಗೆ ಆ ರಹಸ್ಯವು ಗೊತ್ತಿದೆ. ನಿಮಗೂ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ. ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಮುತ್ಸುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಇಂದಿನಿಂದ ನೀವು ನನ್ನ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದೀರಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ,

ಸ ಹೋವಾಚಾರಾಣಮೌಪವೇಶಿಂ | ಗೌತಮ ಕಂ ಶ್ಲಂ ವೈತ್ಯಾನರಂ ವೇತ್ಸೇತಿ ತ್ವಭಿವೀಮೇವ ರಾಜನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚೋಮಿತಿ ಹೋವಾಚೈಷ ವೈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಏತಂ ರಯಿಂ ವೈತ್ಯಾನರ ಏತಂ ಹಿ ವೈ ತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ವೈತ್ಯಾನರಂ ವೇತ್ಸೆ ತಸ್ಮಾತ್ತ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ಪ್ರಜ್ಞಯಾ ಪಶುಭಿರಸಿ ಯೋ ವಾ ಏತಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ವೈತ್ಯಾನರಂ ವೇದಾಪ ಪುನರ್ಮೃತ್ಯುಂ ಜಯತಿ ಸರ್ವಮಾಯುರೇತಿ ಪಾದೌ ತ್ವಾ ಏತೌ ವೈತ್ಯಾನರಸ್ಯ ಪಾದೌ ತೇದ್ರವ್ಯಾಸ್ಯಶಾಂ ಯದಿ ಹ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ಪಾದೌ ತೇದ್ರವಿದಿಶಾವಧನಿಷ್ಯಶಾಂ ಯದಿ ಹ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ವಾ || ೪ ||

ಅನಂತರ ಅವನು ಓಪವೇಶಿಯನ್ನು ಕುರಿತು 'ಗೌತಮನೇ, ನೀನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರುವಂತೆ ವೈಶ್ವಾನರನಾರು?' ಎಂದು ಕ್ರೋಧಿಸಿದಾಗ 'ಪ್ರತ್ಯಿಯೇ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದು' ಅವನು ಹೇಳಿದನು. ಆಗ ದೊರೆಯು 'ಹೌದು, ಸರ್ವಾಧಾನ್ಯವಾದ ವೈಶ್ವಾನರನೇ ಆವು. ನೀನು ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ಪಶುಪುತ್ರಾದಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸ್ಥಿರನಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿದ್ದೀಯೇ! ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಪೂರ್ಣಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇವು ವೈಶ್ವಾನರನ ಪಾದಗಳು ಮಾತ್ರ. ನೀನು (ವೈಶ್ವಾನರನ ಪೂರ್ಣವಾದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು) ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬೇಡಿ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳು ಸಡಿಲವಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಥವಾ ನೀನು ಗೋಚರಕ್ಕೆ ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ' ಎಂದನು.

ಅಥ ಹೋವಾಚ ಸತ್ಯಯಜ್ಞಂ ಪೌಲುಹಿಂ | ಪ್ರಾಚೀನಯೋಗ್ಯ, ಕಂ ಶ್ಲಂ ವೈತ್ಯಾನರಂ ವೇತ್ಸೇತ್ಸೆತ ವಿನ ರಾಜನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚೋಮಿತಿ ಹೋವಾಚೈಷ ವೈ ರಯಿರ್ವ್ಯತ್ಯಾನರ ಏತಂ ಹಿ ವೈ ತ್ವಂ ರಯಿಂ ವೈತ್ಯಾನರಂ ವೇತ್ಸೆ ತಸ್ಮಾತ್ತ್ವಂ ರಯಿಮಾಸ್ತುಪ್ಪಿಮಾಸನಿ ಯೋ ಜಾ ಏತಂ ರಯಿಂ ವೈತ್ಯಾನರಂ ವೇದಾಪಪುನರ್ಮೃತ್ಯುಂ ಜಯತಿ ಸರ್ವಮಾಯುರೇತಿ ವಸ್ತಿತ್ವಾ ಏಷ ವೈತ್ಯಾನರಸ್ಯ ವಸ್ತಿತ್ವಾಹಾಸ್ಯದ್ವಿದಿ ಹ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ವಸ್ತಿತ್ವೇದ್ರವಿದಿಶೋಽಭವತ್ಪದ್ಯದಿ ಹ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ವಾ || ೫ ||

ಅವೇಲೆ ಸತ್ಯಯುಜ್ಜವೋಽಪಿಯನ್ನು ಕುಂತು ಎಲೈ ಪ್ರಾಚೀನಯೋಗ್ಯನೇ, ವೈಶ್ವಾನರನಾರಂಬುದಾಗಿ ನೀನು ತಿಳಿದಿದ್ದೀಯೇ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲು ಅವನು ಅಪ್ಪೇ (ಉದಕ) ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದನು ಅದನ್ನೂ ಅನುಮೋದಿಸಿ ದೊರೆಯು ಅದು ವೈಶ್ವಾನರನೇಯವಾದ ಧನವು. ನೀನು ಆ ಧನದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ತಿಳಿದುದರಿಂದ ನೀನು ಧನಕ ನಾಗಿಯೂ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಿಸ್ತೀಯೆನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದೀಯೇ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಪೂರ್ಣವಾದ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬಂಧಿತವಾಗಿಯೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇದು ವೈಶ್ವಾನರನ ಅಂತಃಕೋಶ ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ನೀನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರದೇ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ಕೋಶವೂ ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಅಥವಾ ನಿನ್ನ ಗೋಚರಕ್ಕೆ ಅದು ಬೀಳುತ್ತಿರಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದನು.

ಅಥ ಹೋವಾಚಿ ಮಹಾಶಾಲಂ ಜಾಲಾಲಂ | ಔಪಮನ್ಯವ ಕಂ ತ್ವಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವೇತ್ವೇತ್ಯಾ-
ಕಾಶಮೇವ ರಾಜನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚೋಮಿತಿ ಹೋವಾಚೈಷ ವೈ ಬಹುಲೋ ವೈಶ್ವಾನರ ಏತಂ
ಹಿ ವೈ ತ್ವಂ ಬಹುಲಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವೇತ್ವೆ ತಸ್ಮಾತ್ತ್ವಂ | ಬಹು ಪ್ರಜಯಾ ಪಶುಭಿಸಿ ಯೋ
ವಾ ಏತಂ ಬಹುಲಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವೇದಾಪ ಪುನರ್ಮೃತ್ಯುಂ ಜಯತಿ ಸರ್ವಮಾಯುರೀ-
ತ್ಯಾತ್ಯಾ ತ್ವಾ ಏಷ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯಾತ್ಯಾ ತ್ವಾಹಾಸ್ಯದೈದಿ ಹ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತ್ಯಾತ್ಯಾ ತೇದವಿಧಿ-
ತೋಽಭಿವಿಷ್ಯದೈದಿ ಹ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ವಾ || ೬ ||

ಅನಂತರ ಮಹಾಶಾಲಜಾಲವನ್ನು ಕುಂತು ಎಲೈ ಔಪಮನ್ಯವನೇ, ವೈಶ್ವಾನರನಾರಂಬುದಾಗಿ ನೀನು ತಿಳಿದಿದ್ದೀಯೆ ಎಂದನು. ಆಕಾಶವೆಂದೂ ಅವನು ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೇಡಲು ಅದನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿ ಅದು ವೈಶ್ವಾನರಬಹುಲ (ಸಮೃದ್ಧ) ವೆಂದೂ ಇದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೇ ನೀನು ಪಶುಪ್ರಾಧಿಗಳ ಬಾಹುಳ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಪೂರ್ಣವಾದ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇದು ವೈಶ್ವಾನರರ ಪ್ರಧಾನ ಕಾಂಡಮಾತ್ರವಾಗುವುದು. ನೀನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ದೇಹದ ಮುಖ್ಯ ತತ್ತ್ವವೇ ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿತ್ತು. ಅಥವಾ ನೀನಿಗೆ ಅದು ತಿಳಿಯುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದನು.

ಅಥ ಹೋವಾಚಿ ಮುಡಿಲಮಾಶ್ವತರಾಶ್ಚಿಂ | ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯೈ, ಕಂ ತ್ವಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವೇತ್ವೇತಿ
ನಾಯುಮೇವ ರಾಜನ್ನಿತಿ ಹೋವಾಚೋಮಿತಿ ಹೋವಾಚೈಷ ವೈ ಪೃಥಗ್ಯತ್ಯಾ ವೈಶ್ವಾನರ
ಏತಂ ಹಿ ವೈ ತ್ವಂ ಪೃಥಗ್ಯತ್ಯಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವೇತ್ವೆ ತಸ್ಮಾತ್ತ್ವಂ | ಪೃಥಗ್ಯಥೇಣೀ-
ಯೋಽನುಯಾಂತಿ ಯೋ ವಾ ಏತಂ ಪೃಥಗ್ಯತ್ಯಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವೇದಾಪ ಪುನರ್ಮೃತ್ಯುಂ
ಜಯತಿ ಸರ್ವಮಾಯುರೀತಿ ಪ್ರಾಣಿಸ್ತಾ ಏಷ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಿಸ್ತಾಹಾಸ್ಯದೈದಿ ಹ
ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರಾಣಿಸ್ತೇದವಿಧಿತೋಽಭಿವಿಷ್ಯದೈದಿ | ಹ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ವಾ || ೬ ||

ಪುನಃ ಮುಡಿಲ ಅಶ್ವತರಾಶ್ಚಿಯನ್ನು ಕುಂತು ಎಲೈ ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯನೇ, ವೈಶ್ವಾನರನಾರಂಬುದಾಗಿ ನೀನು ತಿಳಿದಿದ್ದೀಯೆ ಎನ್ನಲು ಅವನು ನಾಯುವೇ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದನು. ಅದನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯು ನಾಯುವು ವೈಶ್ವಾನರನ ಮಾರ್ಗವೈವಿಧ್ಯವು. ನೀನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿದುದರಿಂದಲೇ ನಾನಾಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸತಕ್ಕ ರಥಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಬಂಧಿತವಾಗಿಯೂ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಪೂರ್ಣಾಯುಷ್ಯವನ್ನು

ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇದು ವೈಶ್ವಾನರನ ಉಸಿರು ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರದಿದ್ದರೆ ನಿನಗೆ ನನ್ನ ಉಸಿರೂ ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಅಥವಾ ನಿನಗೆ ಆದರ ಅಂವೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದನು.

ಅಥ ಹೋವಾಚೇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನಂ ಛಾಲ್ವನೇಯಂ | ವೈಯಾಘ್ರಶಬ್ದೈ ಕಂ ತ್ವಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ
ವೇತ್ಕೇಶ್ಯಾದಿತ್ಯಮೇವ ರಾಜಸ್ಥಿತಿ ಹೋವಾಚೋಮಿತಿ ಹೋವಾಚೈಷ ವೈ ಸುತೇಶೇಜಾ
ವೈಶ್ವಾನರಂ ಏತಂ ಹಿ ವೈ ಶ್ವಾಂ ಸುತೇಶೇಜಸಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವೇತ್ತ್ವ ತಸ್ಮಾತ್ತವೈಷ ಸುತೋಽ-
ದ್ಯುಮಾನಃ ಪಶ್ಯಮಾನೋಽಕ್ಷೇಯಮಾಣೋ ಗ್ರಹೇಷು ತಿಷ್ಠತಿ ಯೋ ವಾ ಏತಂ ಸುತೇಶೇ-
ಜಸಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವೇದಾಪ ಪುನರ್ವ್ಯುತ್ಯಂ ಜಯತಿ ಸರ್ವಮಾಯುರೀತಿ ಚಕ್ಷುಸ್ತ್ವಾ-
ಏತದ್ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಸ್ತ್ವಾಹಾಸ್ಯದ್ಯದಿ ಹ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ಚಕ್ಷುಸ್ತೇವಿದಿತಮಭಿ-
ವ್ಯದ್ಯದಿ ಹ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ವಾ || ೮ ||

ಅನಂತರ ಇಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಛಾಲ್ವನೇಯನನ್ನು ಕುರಿತು ವೈಶ್ವಾನರನಾರಿಯೆಂದು ನೀನು ತಿಳಿದಿದ್ದೀಯೆ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಸಲಾಗಿ ಅವನು ಅದಿತ್ಯನೇ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದನು. ಅದನ್ನೂ ಅನುಮೋದಿಸಿ ನಿಜವಾಗಿಯೂ, ಸೋಮನ ತೇಜಸ್ವೀ ವೈಶ್ವಾನರನು. ನೀನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ನಿನ್ನ ಗೃಹದಲ್ಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸೋಮರವವೂ ಆದರ ಬಾಳವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಪೂರ್ಣಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇದು ವೈಶ್ವಾನರನ ನೀತಿ ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರದಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ನೀತಿವೂ ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಥವಾ ನಿನಗೆ ಆದರ ಅಂವೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದನು.

ಅಥ ಹೋವಾಚೇಜನಂ ಶಾರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯಂ | ಸಾಯವಸ ಕಂ ತ್ವಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವೇತ್ಕೇಲಿ ದಿವ-
ಮೇವ ರಾಜಸ್ಥಿತಿ ಹೋವಾಚೇ ಓಮಿತಿ ಹೋವಾಚೈಷ ವಾಽಅತಿಷ್ಠಾ ವೈಶ್ವಾನರಂ | ಏತಂ ಹಿ
ವೈ ತ್ವಮತಿಷ್ಠಾ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವೇತ್ತ್ವ ತಸ್ಮಾತ್ತ್ವಂ ಸಮಾನಾಸತಿತಿಷ್ಠಸಿ ಯೋ ವಾ ಏತಮು-
ತಿಷ್ಠಾಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ವೇದಾಪ ಪುನರ್ವ್ಯುತ್ಯಂ ಜಯತಿ ಸರ್ವಮಾಯುರೀತಿ ಮೂರ್ಧ್ನಾ
ಶ್ವಾ ಏತ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಶ್ವಾಹಾಸ್ಯದ್ಯದಿ ಹ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ಮೂರ್ಧ್ನಾ ತೇಽಽ-
ದಿತೋಽಭಿವ್ಯದ್ಯದಿ ಹ ನಾಗಮಿಷ್ಯ ಇತಿ ವಾ || ೯ ||

ಅಮೇಲೆ ಜನಶರ್ಕರಾಕ್ಷ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಎಲೈ ಸಾಯವಸನೇ, ವೈಶ್ವಾನರನಾರಿಯೆಂಬುದಾಗಿ ನೀನು ತಿಳಿದಿದ್ದೀಯೆ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಸಲು ಅವನು ಅಂತರಿಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅದನ್ನೂ ಅನುಮೋದಿಸುತ್ತ ಅಂತರಿಕ್ಷವೇ ವೈಶ್ವಾನರನ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಅಂಶ. ನೀನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ನೀನು ನಿನ್ನ ಸಮಾನರಾಜರಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಪೂರ್ಣಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇದು ವೈಶ್ವಾನರನ ತಿರೋಧಾಗ ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ನೀನು ನನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರದಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನ ತಿರುಸ್ಸೂ ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗು ತ್ತಿತ್ತು. ಅಥವಾ ನಿನಗೆ ಆದರ ತಿಳವಳಿಯೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದನು.

ಶಾನ್ ಹೋವಾಚೇ ಏತೇ ವೈ ಯೂಯಂ ಪೃಥಗ್ವೈಶ್ವಾನರಾನ್ವಿದ್ಯಾಂಸಃ | ಪೃಥಗಶ್ಚ ಮಘತ್ತ
ಶ್ವಾದೀತಮಾತ್ಮಮಿವ ಹ ವೈ ದೇವಾಃ ಸುದಿದಿತಾ ಅಭಿಂಸಂಸನ್ನಾ ಸ್ತಥಾ ತು ವ ಬಾಸ್ಯಶ್ಚ್ಯುಮಿ-
ಯಥಾ ಶ್ವಾದೀತಮಾತ್ಮಮೇವಾಭಿಂಸಂಪಾದಯಿಷ್ಯಾಮಿತಿ || ೧೦ ||

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಪರೇಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ವೈಶ್ವಾನರನ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಭುಜಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಸುವಿದಿತರಾದ ಈ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಾದೇಶಿಕವರ್ತನಗಳಾಗಿ (Measure of a span) ಮಾತ್ರವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಮಗೆ ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಾದೇಶಿಕವರ್ತನಗಳಾಗಿ ಮಾತ್ರವಿರುವಂತೆ ನಿಮಗೆ ವಿನಯಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದನು.

ಸ ಹೋವಾಚಿ | ಮೂರ್ಧಾನಮುಪದಿಶನ್ನೇಷ ವಾ ಅತಿಷ್ಠಾ ವೈಶ್ವಾನರ ಇತಿ ಚಿಕ್ಷುಷೀ ಉಪದಿಶನ್ನುವಾಚೈಷ ವೈ ಸುತತೇಜಾ ವೈಶ್ವಾನರ ಇತಿ ನಾಸಿಕೇಽಉಪದಿಶನ್ನುವಾಚೈಷ ವೈ ಪೃಥಗ್ನಿತ್ಯಾ ವೈಶ್ವಾನರ ಇತಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಾಕಾಶಮುಪದಿಶನ್ನುವಾಚೈಷ ವೈ ಬಹುಲೋ ವೈಶ್ವಾನರ ಇತಿ ಮುಖ್ಯಾ ಅಪ ಉಪದಿಶನ್ನುವಾಚೈಷ ವೈ ರಯಿವೈಶ್ವಾನರ ಇತಿ ಭುಜಕ-ಮುಪದಿಶನ್ನುವಾಚೈಷ ವೈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ವೈಶ್ವಾನರ ಇತಿ ಸ ಏಷೋಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರೋ ಯತ್ಪುರುಷಃ ಸ ಯೋ ಹೈತಮೇವಮಗ್ನಿಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ಪುರುಷವಿಧಂ ಪುರುಷೇಽಂತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ವೇದಾವ ಪುನರ್ಮೃತ್ಯುಂ ಜಯತಿ ಸರ್ವಮಾಯುರೀತಿ ನ ಹಾಸ್ಯ ಬ್ರುವಾಣಂ ಚ ನ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಹಿಸ್ತಿ || ೧೧ ||

ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಇದು ವೈಶ್ವಾನರನ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಅಂಶವೆಂದೂ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅದು ವೈಶ್ವಾನರನ ಅಂಶವಾದ ಸೋಮತೇಜಸ್ಸೆಂದೂ, ನಾಸಿಕದ ಕಡೆ ತೋರಿಸಿ ಅದು ವೈಶ್ವಾನರನ ಮಾರ್ಗಗಳ ವೈವಿಧ್ಯವೆಂದೂ, ಅಕಾಶವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಅದು ಸಮೃದ್ಧವೈಶ್ವಾನರನಂದೂ, ಮುಖ್ಯೋದಕದ ಕಡೆ ತೋರಿಸಿ ಅದು ವೈಶ್ವಾನರ ಧನವೆಂದೂ, ಗಡ್ಡವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಅದು ವೈಶ್ವಾನರ ಆಧಾರವೆಂದೂ ಹೇಳಿದನು. ಈ ವೈಶ್ವಾನರನ ರಾಗಿಯು ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲವೆಂದೂ, ಮತ್ತು ಪುರುಷರೂಪನೆಂದೂ, ಪುರುಷ ಅಂತಸ್ಥನಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾಗಿರುವವನೆಂದೂ ಆದ ಈ ವೈಶ್ವಾನರನಾಗಿಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಮರಣವನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಪೂರ್ಣಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವನೆಂದೂ, ಇವನ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಆಗಲಾರದೆಂದೂ ವಿವರಿಸಿದನು.

ಹೀಗೆ ಕರ್ವಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ಜ್ಞಾನಸಂಪಾದನೆಗೂ ಇರತಕ್ಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ವೈಶ್ವಾನರನಾಗಿಯು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಛಾಂದೋಗ್ಯಾದಿ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ (೫-೧೧ ರಿಂದ ೫-೧೮) ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆಯೇ ವೈಶ್ವಾನರನಾಗಿಯೆಂಬಂಥವಾದ ಕಥೆಯನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಅಪ್ಪಸತಿಕೈಕೇಯನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದ ಎಲ್ಲಾ ಮುಷಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ತಿಳಿದು, ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅನುಮೋದಿಸಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅವೆಲ್ಲವೂ ವೈಶ್ವಾನರನಾಗಿಯೇ ಬೇರೆಬೇರೆ ಅಂಶಗಳೆಂದೂ ಪೂರ್ಣವಾದ ವೈಶ್ವಾನರನಲ್ಲಿ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳ ಸಾಮರಸ್ಯವೂ ಒಟ್ಟಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ವೈಶ್ವಾನರನ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಶತಪಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯಾತ್ಮನೋ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಮೂರ್ಧ್ಯವ ಸುತೇಜಾಚಕ್ಷುರ್ವಿಶ್ವರೂಪಃ ಪ್ರಾಣಃ ಪೃಥಗ್ನಿತ್ಯಾತ್ಮಾ ಸಂದೇಹೋ ಬಹುಲೋ ಬಸ್ತಿರೀವ ರಯೀ ಪೃಥಿವ್ಯೇವ

ಪಾಪಾವುರ ಏವ ವೇದಿಲೋಮಾನಿ ಬರ್ಹಿಪ್ತದೆಯಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋ ಮನೋಽನ್ಯಾ-
ಪಾರ್ಯಪಣನ ಅಸ್ಯಮಾಹವನೀಯಃ ||

(ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ ೫-೧೮-೨)

ಅಶ್ವಾತಥನಾದ ಲೇಖ್ಯತೃಯಮ ಈ ಅಂತರಕ್ಷವೇ ವಿಶ್ವಾತಥನಾದ ಈ ವೈಶ್ವಾನರನ ತಿರಸ್ಕು, ವಿಶ್ವರೂಪನಾದ
ಈ ಅದಿತ್ಯವೇ ಅವನ ನೇತ್ರವು, ಮಾರ್ಗವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಾಯುವೇ ಉಸಿರು; ವಿಶ್ವತವಾಗಿರುವ ದಿಕ್ಪೇ
ಅವನ ದೇಹ, ಅಬ್ರಹ್ಮದ ಧನವೇ ಅವನ ಅಂತಃಕೋಶ; ಸರ್ವಾಧಾರವಾಗಿರುವ ಸ್ವಭಾವಿಯೇ ಅವನ ಪಾದ ;
ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆಯೇ ಅವನ ಎದೆ. ದರ್ಭೆಗಳೇ ಅವನ ರೋಮಗಳು, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯೇ ಅವನ ಹೃದಯ, ಅನ್ಯಾ
ಹಾರ್ಯಪಣನಾಗ್ನಿಯೇ ಅವನ ಮನಸ್ಸು, ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯೇ ಅವನ ಮುಖ.

ಸ ಯ ಇದಮವಿದ್ಯಾನಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ ಯಥಾಂಗಾರಾನಪೋಽಪ್ಯ ಭಸ್ಮನಿ ಜುಹುಯಾ-
ಶ್ವಾತ್ಯಕ್ತಶ್ಚಾಕ್ |

(ಛಾ. ಉ. ೫-೨೪-೧)

ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವವನು ಪಿಂಚಿಯಿಲ್ಲದ ಭಸ್ಮದ್ಲಿ
ಹೋಮಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆಂದು ಜ್ಞಾನದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ.

ಅಹ ಯ ವಿತೇದೇವಂ ವಿದ್ಯಾನಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ ತಸ್ಯ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಸರ್ವೇಷು
ಭೂತೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವಾತ್ಮೇಷು ಹುತಂ ಭವತಿ |

(ಛಾ. ಉ. ೫-೨೪-೨)

ವಿಶ್ವಾತಥನಾದ ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವವನು
ಸಕಲ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಕಲ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಕಲವಾದ ಆತ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಮಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.
ಎಂದು ವೈಶ್ವಾನ್ರಾಗ್ನಿಯ ವ್ಯಾಪಕತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ.

ಅಪಿ ವಾ ವಿಶ್ವಾನರ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯೇತಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ತಸ್ಯ ವೈಶ್ವಾನರಃ |

(ಐ. ೭-೨೫)

ಎಂದು ಮೇಲೆ ಉವಹರಿಸಿರುವ ನಿರುಕ್ತಕಾರರ ನಿರ್ವಚನವೂ ಸಹ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟು
ಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಈ ನಿರ್ವಚನವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೂ ಸಹ,

ವಿಶ್ವಾನ್ನರಾನ್ನಯತಿ ಪುಣ್ಯಪಾಪಾನುರೂಪಾಂ ಗತಿಂ ಸರ್ವಾತ್ಮೈಷ ಉಕ್ತರೋ ವೈಶ್ವಾನರೋ
ವಿಶ್ವೋ ನರ ಏವ ವಾ ಸರ್ವಾತ್ಮೈಶ್ಚಾಕ್ | ವಿಶ್ವೈರ್ವಾ ನರೈಃ ಪ್ರತ್ಯೇಗಾತ್ಮತೆಯಾ ಪ್ರವಿಭಜ್ಯ
ನೀಯತ ಇತಿ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ತಮೇವಮುಪಾಸ್ತೇ | ವೈಶ್ವಾನರವಿಶ್ವ-
ರ್ವಾತ್ಮಾ ಸನ್ನೆನ್ನಮುತಿ |

(ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ಯು ೫-೧೮-೧)

ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರುಕ್ತಕಾರರ ನಿರ್ವಚನದಂತೆಯೇ ವಿಶ್ವಾತಥನಾದ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

! ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ |

ವೈಶ್ವಾನರಾಯೇತಿ ಪಂಚದಶರ್ಚಿಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ಸೂಕ್ತಂ | ತಥಾ ಚಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ | ವೈಶ್ವಾನರಾಯಾ ಪಂಚೋನಾ ವೈಶ್ವಾನರೀಯಂ ತು ಜಾಗತಂ ತ್ವಿತಿ | ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೇ ಯುಷೀ | ಜಗತೀ ಛಂದಃ | ವೈಶ್ವಾನರೋಽಗ್ನಿ ದೀವತಾ || ಪೃಷ್ಠಾಭಿಪ್ಲವಿಕಯೋಸ್ತೃತೀಯೋಽಹನ್ಯಾಗ್ನಿಮಾರುತೇ ವೈಶ್ವಾನರಾಯಾ ಛಿಷಣಾಮಿತಿ ವೈಶ್ವಾನರನಿವಿದ್ಯಾನೀಯಂ ಸೂಕ್ತಂ | ತ್ವತೀಯಸ್ಯೇತಿ ಖಂಡೇ ಸೂಕ್ತತಂ | ವೈಶ್ವಾನರಾಯಾ ಛಿಷಣಾಂ ಧಾರಾವರಾ ಮರುತಃ | ಅ. ೨-೨ | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ವೈಶ್ವಾನರಾಯೆ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಮೊದಲನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತವು ಇದರಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಮಕ್ಕಳಿರುವವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ವೈಶ್ವಾನರಾಯೆ ಪಂಚೋನಾ ವೈಶ್ವಾನರೀಯಂ ತು ಜಾಗತಂ ತು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಮುಷಿಯು; ವೈಶ್ವಾನರನಾಮಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಯು; ಜಗತೀಛಂದಸ್ಸು. ಪೃಷ್ಠ ಮತ್ತು ಅಭಿಪ್ಲವವೆಂಬ ಯಾಗಗಳ ಮೂರನೆಯ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಮಾರುತಶ್ವಮಂತ್ರ ಪಠನಮಾಡುವಾಗ ವೈಶ್ವಾನರಾಯೆ ಛಿಷಣಾಂ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ನಿವಿದ್ಯಾನೀಯ ಸೂಕ್ತವನ್ನಾಗ (ನಿವಿನ್ಯೇತ್ತಗಳ ಪಠನಕ್ಕಾಗಿ) ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ವಲಾಯನಶ್ವತಸೂತ್ರದ-ತ್ವತೀಯಸ್ಯ ಎಂಬ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರಾ ಛಿಷಣಾಂ ಧಾರಾವರಾ ಮರುತಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿರುವುದು. (ಅ. ೨-೨)

ಸೂಕ್ತ—೨

ಮಂಡಲ—೨ || ಅನುವಾಕ—೧ || ಸೂಕ್ತ—೨ ||

ಅಷ್ಟಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೮ || ವರ್ಗ—೧೭, ೧೮, ೧೯ ||

! ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತಂಪ್ಯ—೧೫ |

! ಮುಷೀ—ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಃ |

! ದೇವತಾ—ಅಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರಃ |

! ಛಂದಃ—ಜಗತೀ |

! ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯಃ |

ವೈಶ್ವಾನರಾಯೆ ಛಿಷಣಾಮೃತಾನ್ಯಧೇ ಘೃತಂ ನ ಪೂತಮಗ್ನಿಯೇ ಜನಾಮುಷಿ |

ದ್ವಿತಾ ಹೋತಾರಂ ಮನುಷಶ್ಚ ವಾಘತೋ ಧಿಯಾ ರಥಂ ನ ಕುಲಿಶಃ ಸಮೃಣ್ವತಿ ||

। ಪದಾಃ ।

ವೈಶ್ವಾನರಾಯ | ಧಿವಣಾಂ | ಋತವ್ಯಧೇ | ಘೃತಂ | ನ | ಪೂತಂ | ಅಗ್ನಿಯೇ | ಜನಾಮಸಿ |

ದ್ವಿತಾ | ಹೋತಾರಂ | ಮನುಷಃ | ಚ | ವಾಘತಃ | ಧಿಯಾ | ರಥಂ | ನ | ಕುಲಿತಃ | ಸಂ | ಋಣ್ಣತಿ ||

। ಸಾಯಿಭಾಷ್ಯಂ ।

ಋತಾವ್ಯಧೇ ಋತಸ್ಯೋದಕಸ್ಯ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಾ ವರ್ಧಯಿತ್ರೇ ವೈಶ್ವಾನರಾಯ | ವೈಶ್ವಾನರ-
ತದ್ವೀರ ಯಾಸ್ಯೇನ ನ್ಯಾಖ್ಯಾತಃ | ವೈಶ್ವಾನರಃ ಕಸ್ಮಾದ್ವಿಶ್ವಾನ್ನೇರಾನ್ನೇಯತಿ ವಿಶ್ವ ಏನಂ ನರಾ ನಯಂತೀತಿ
ವಾ | ಅಸಿ ವಾ ವಿಶ್ವಾನರ ಏವ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯೈತಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ತಸ್ಯ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ತಸ್ಯೇಷಾ-ಧವತಿ |
ಏ. ೭-೨೧ | ಇತಿ | ತಸ್ಮೈ ಪೂತಂ ಘೃತಂ ನ ಭೃತಮಿವ ಧಿವಣಾಂ ಸ್ತುತಿಂ ಜನಾಮಸಿ | ಜನಯಾಮಃ |
ಯಥಾ ಘೃತಂ ಪ್ರೀತಂ ಜನಯತಿ ತಥಾ ಪ್ರೀತಂ ಕರೋಮೀತ್ಯರ್ಥಃ | ದ್ವಿತಾ ದ್ವಿಧಾ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಹವ-
ನೀಯರೂಪಾಭ್ಯಾಂ ಯುಕ್ತಂ ಹೋತಾರಂ ದೇವಾನಾಮಾಹ್ವಾತಾರಮಗ್ನಿಂ ಮನುಷೋ ಮನುಷ್ಯಾ
ವಾಘತೇಶ್ಚ ಋತ್ವಿಜಶ್ಚ ಧಿಯಾ ಕರ್ಮಣಾ ಕುಲೀಶೋ ವಾಸ್ಯಾದೀ ರಥಂ ನ ರಥಮಿವ ಸಮ್ಯಣ್ಣತಿ |
ಸಂಸ್ಕೃವಂತಿ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ।

ಋತಾವ್ಯಧೇ— ಯಜ್ಞವರ್ಧಕನೂ | ವೈಶ್ವಾನರಾಯ— ವೈಶ್ವಾನರರೂಪವೃಳ್ಳವನೂ ಅದ |
ಅಗ್ನಿಯೇ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ದೈರಿಶಿ | ಪೂತಂ— ಪವಿತ್ರವಾದ | ಘೃತಂ ನ—ಘೃತದಂತೆ | ಧಿವಣಾಂ—
ಸ್ತುತಿಯನ್ನು | ಜನಾಮಸಿ—ನಿರ್ಮಿಸೋಣ | ದ್ವಿತಾ— ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಹವನೀಯರೂಪಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದವನೂ | ಹೋತಾರಂ—ದೇವತೆಗಳ ಹೋತೃವೂ ಅದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಮನುಷಃ—ಯಜ್ಞ ಕರ್ತರಾದ
ಮಾನವರೂ | ವಾಘತಃ ಚ—ಋತ್ವಿಜ್ಯಗಳೂ | ಧಿಯಾ—ತಮ್ಮ ಕರ್ಮದಿಂದ | ಕುಲಿತಃ—ಮರಗಲಪ
ದವನು | ರಥಂ ನ—ರಥವನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ | ಸಮ್ಯಣ್ಣತಿ—ಸಂಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

। ಛಾಂದಸಃ ।

ಯಜ್ಞವರ್ಧಕನೂ, ವೈಶ್ವಾನರರೂಪವೃಳ್ಳವನೂ ಅದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ದೈರಿಶಿ ಪವಿತ್ರವಾದ ಘೃತದಂತೆ ಸ್ತುತಿ
ಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸೋಣ. ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಹವನೀಯರೂಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ, ದೇವತೆಗಳ ಹೋತೃವೂ
ಅದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಯಜ್ಞ ಕರ್ತರಾದ ಮಾನವರೂ ಋತ್ವಿಜ್ಯಗಳೂ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮರಗಲಪದವನು ರಥವನ್ನು
ಸಂಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಪಂಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

We offer to Agni, who is Vaishwanara, the augments of water,
praise (as bland) as pure clarified butter ; and the priests and the

worshipper incite by their (pious) rites the invoker of the gods to his two-fold function, as a wheelwright fabricates a car.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಸೂಕ್ತವು ನಿವಿನ್ಯಂತ್ರಪತನಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು ಎಂದು ವಿವಿಯೋಗದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಿವಿನ್ಯಂತ್ರಗಳೇನು, ಅಪ್ತಗಳ ಸ್ವರೂಪವೇನು, ಎಂಬವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತವಾದ ವಿವರಣೆಯು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವುದು.

ಒಂದು ದೇವತೆಯನ್ನಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ದೇವತೆಗಳ ಒಂದು ಗುಂಪನ್ನಾಗಲಿ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಅವರ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾ,

ಕರ್ಮ್ಯವ ತಾವತ್ಪಾವಿತ್ಯಾಂ ನಿವಿದಿ ಸ್ತೌತಿ ಕರ್ಮಣಾ |

ಯದ್ಬೋನುಃ ಸಪ್ತೈನಡ್ವಾಹೌ ವೋಲ್ವಾ ದೋಗ್ನ್ಯಾಶುರೇವ ವಾ ||

(ಬೃಹದ್ದೇವತಾ ೩-೫೦)

ದೋಗ್ನ್ಯೇ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಹಾಲು ಕರೆಯುವ ಹಸುವೆಂದೂ, ಆಶು (ವೇಗಗಾಮೀ) ಎನ್ನುವುದರಿಂದಲೂ, ವೋಲ್ವಾ, (ಹೊರೆಯನ್ನು ನುಕುವುದು) ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಎತ್ತೆಯೂ ಅಪ್ತಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಆಯಾ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರಗಳ ಧ್ವಾರಾ ಆಯಾ ದೇವತೆಯ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಕರ್ಮಗಳ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ,

ಅಭಿ ತ್ವಾ ದೇವ ಸವಿತೇಶಾನಂ ವಾರ್ಯಾಣಾಂ | ಸದಾವವದ್ವ್ಯಾಗಮೀಮಹೇ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೨೪-೩)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತದಲ್ಲಿ ಸವಿತೃದೇವತೆಯನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿ ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರವು ಸವಿತೃವಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಅವನ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕರ್ಮದ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರಗಳ ಮಹಿಮೆಯೂ, ಜಗತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೂ ಆ ಮಹಾ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವೆಂಬಂಥವೂ ವಿತರೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ--

ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವಾ ಇದಮೇಕ ವಿವಾಗ್ರ್ಯ ಆಸ ಸೋಽಯಕಾಮಯತ ಪ್ರಜಾಯೇಯು ಭೂಯಂತ್ಯಾತಿ
ಮಿತಿ ಸ ಕಪೋಽತಪ್ಯತ ಸ ನಾಚಮಯಚ್ಯುತ್ಸ ಸಂವತ್ಸರಸ್ಯ ಸರಸ್ವದ್ವ್ಯಾಹರದ್ವಾಪತಕ
ಕೈತ್ಯೋ ದ್ವಾದತಪದಾ ವಾ ಬಿಷಾ ನಿವಿದೇತಾಂ ನಾವ ತಾಂ ನಿವಿದಂ ವ್ಯಾಹರತ್ವಾಂ
ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯನ್ನೈಸ್ಯದ್ಯಂತ |

(ಐ. ಬ್ರಾ ೧೦-೧)

ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಒಬ್ಬಂಟಿಗನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಜಾಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತನಾಗಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ, ಒಂದು ವರ್ಷಕಾಲ ಮೌನವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಹನ್ನೆರಡು ಮಹಾ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹನ್ನೆರಡು ಸಲ ಪಠಿಸಿದನಂತರ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭೂತಪಾತಗಳೆಲ್ಲವೂ

ಸೃಷ್ಟವಾದವು ಎಂದು ಈ ಮಂತ್ರಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅನಂತರ ಕರ್ಮಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನೂ, ಪ್ರಯೋಗದ ಕ್ರಮವನ್ನೂ ಈ ರೀತಿ ತಿಳಿಸಿದೆ—

ಗರ್ಭಾ ವಾ ಏತ ಉಕ್ತಾನಾಂ ಯನ್ನಿವಿದಶ್ಚದ್ಯತ್ಪುರಸ್ತಾಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಾತಃಸವನೇ ಧೀಯಂತೇ ತಸ್ಮಾತ್ತರಾಂಚೋ ಗರ್ಭಾ ಧೀಯಂತೇ ಪರಾಂಚಃ ಸಂಭವತಿ | ಯನ್ನದ್ಯತೋ ಮಧ್ಯಂದಿನೇ ಧೀಯಂತೇ ತಸ್ಮಾನ್ಮಧ್ಯೇ ಗರ್ಭಾ ಧೃತಾಃ | ಯದಂತತಸ್ತುತೀಯಸವನೇ ಧೀಯಂತೇ ತಸ್ಮಾದಮುತೋಲ್ವಾಂಚೋ ಗರ್ಭಾಃ ಪ್ರಜಾಯಂತೇ ಪ್ರಜಾತ್ಯೈ | ಪ್ರಜಾಯಂತೇ ಪ್ರಜಯಾ ಪತುಭಿಯೇ ಏವಂ ವೇದ | ಪೇಶಾ ವಾ ಏತ ಉಕ್ತಾನಾಂ ಯನ್ನಿವಿದಶ್ಚದ್ಯತ್ಪುರಸ್ತಾಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಾತಃಸವನೇ ಧೀಯಂತೇ ಯಥೈವ ಪ್ರವಣಯತಃ ಪೇಶಃ ಕುರ್ಯಾತ್ಪ್ರಾದ್ಯಕ್ರದ್ಯನ್ನದ್ಯತೋ ಮಧ್ಯಂದಿನೇ ಧೀಯಂತೇ ಯಥೈವ ಮಧ್ಯತಃ ಪೇಶಃ ಕುರ್ಯಾತ್ಪ್ರಾದ್ಯಕ್ರದ್ಯದಂತತಸ್ತುತೀಯಸವನೇ ಧೀಯಂತೇ ಯಥೈವಾವಪ್ರಜ್ಜನತಃ ಪೇಶಃ ಕುರ್ಯಾತ್ಪ್ರಾದ್ಯಕ್ರತ್ | ಸರ್ವತೋ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಪೇಶಸಾ ತೋಛತೇ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೧೦)

ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರಗಳು ಉಕ್ತಗಳಿಗೆ ಗರ್ಭರೂಪದಲ್ಲಿವೆ. ಎಂದರೆ ಪ್ರಾತಃಸವನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ಪಠಿತವಾಗುವುವು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಗರ್ಭಗಳೂ ಸಹ ಪರಾಷ್ಟುಖವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಸವನದಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರಗಳು ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದುವರಿಂದಲೇ ಗರ್ಭಗಳೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ತೃತೀಯಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರಗಳು ಪಶ್ಚಾದ್ಧಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗುವುದರಿಂದ ಗರ್ಭಸ್ಥವಾದ ಶಿಶುಗಳೂ ಅವಾಗ್ನಿ ಪವಾಗಿ ಜನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ವಗಳನ್ನರಿತವನು ಪ್ರಜಾಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಲೂ, ಪಶುಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರಗಳು ಉಕ್ತಗಳಿಗೆ ಅಭರಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನೂ ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾತಃಸವನದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾದ ಮಂತ್ರಗಳು ಪ್ರವಣೋರ್ಧ್ವದ ಅಭರಣಗಳಂತೆಯೂ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾದ ಮಂತ್ರಗಳು ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಅಭರಣಗಳಂತೆಯೂ, ತೃತೀಯಸವನದ ಮಂತ್ರಗಳು ಅಧೋಭಾಗದ ಅಭರಣಗಳಂತೆಯೂ ಅಲಂಕಾರಜನಕಗಳಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನರಿತವನು ಯಜ್ಞವನ್ನೂ ಆಹಾರಗಳ ಸುತ್ತಾ ತಾನೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು,

ಸೌರ್ಯಾ ವಾ ಏತಾ ದೇವತಾ ಯನ್ನಿವಿದಶ್ಚದ್ಯತ್ಪುರಸ್ತಾಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಾತಃಸವನೇ ಧೀಯಂತೇ ಮಧ್ಯತೋ ಮಧ್ಯಂದಿನೇ ತತಸ್ತುತೀಯಸವನ ಅದಿತ್ಯಸೈವ ತದ್ವೈತಮಸು ಪರ್ಯಾವರ್ತಂತೇ | ಪಚ್ಯೋ ವೈ ದೇವಾ ಯಜ್ಞಂ ಸಮುಧರಂಸ್ತಸ್ಮಾತ್ತಚ್ಯೋ ನಿವದಃ ಶಕ್ಯಂತೇ | ಯದ್ವೈ ತದೈವಾ ಯಜ್ಞಂ ಸಮುಧರಂಸ್ತಸ್ಮಾತ್ತಚ್ಯಃ ಸಮುಭವತ್ಸ್ಮಾಠಾಹುರಶ್ಚಂ ನಿವಿದಾಂ ತಂಶ್ಚೇ ಪದ್ಯಾಧಿತಿ ತಮು ಖರೂ ವರಮೇವ ದದತಿ | ನ ನಿವಿದಃ ಪದಮತೀಯಾದ್ಯದ್ಯನ್ನಿವಿದಃ ಪದಮತೀಯಾದ್ಯದ್ಯಸ್ಯ ತಚ್ಚಿದ್ರಂ ಕುರ್ಯಾದ್ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವೈ ಛಿದ್ರಂ ಸ್ತವದ್ಯಜಮಾನೋಲ್ವನಾ ಪಾಪೀಯಾನ್ ಧವನ್ತಿ ತಸ್ಮಾನ್ನಿವಿದಃ ಪದಮತೀಯಾತ್ | ನ ನಿವಿದಃ ಪದೇ ವಿಪರಿಹರೇದ್ಯನ್ನಿವಿದಃ ಪದೇ ವಿಪಹರೇನ್ನೋಹಯೇದ್ಯಜ್ಞಂ ಹುಗ್ನೋ ಯಜಮಾಸಃ

ಸ್ಯಾತ್ಸ್ಮಾನ್ಯ ನಿವಿಧಃ ಪದೇ ವಿಪರಿಹರೇತ್ | ನ ನಿವಿಧಃ ಪದೇ ಸಮಸ್ಯೇದ್ಯನ್ನಿವಿಧ
ಪದೇ ಸಮಸ್ಯೇದ್ಯಷ್ಟಸ್ಯ ತದಾಯುಃ ಸಂಹರೇತ್ಪ್ರಮಾಯುಕೋ ಯಜಮಾನಃ ಸ್ಯಾತ್ಸ್ಮಾನ್ಯ
ನಿವಿಧಃ ಪದೇ ಸಮಸ್ಯೇತ್ | ಪ್ರೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರೇದಂ ಹ್ವತ್ರಮಿತ್ಯೇತೇ ಏವ ಸಮಸ್ಯೇ
ದ್ವೈಹ್ವತ್ಪ್ರಯೋಗಃ ಸಂಪ್ರಿತ್ಯೈ ತಸ್ಯಾದ್ವೈಹ್ವ ಚ ಹ್ವತ್ರಂ ಚ ಸಂಪ್ರಿಕೇ | ನ ತೈಚಂ ಃ
ಚತುರ್ಯಜಮತಿಮನ್ಯೇತ ನಿವಿದ್ವಾನಮೇಕೈಕಂ ವೈ ನಿವಿಧಃ ಪದಮ್ಪಚಂ ಸೂಕ್ತಂ ಪ್ರೇತ
ತಸ್ಯಾನ್ಯೈ ತೈ ಚಂ ನ ಚತುರ್ಯಜಮತಿಮನ್ಯೇತ ನಿವಿದ್ವಾನಂ ನಿವಿದಾ ಹ್ಯೇವ ಸ್ತೋತ್ರಮತಿ-
ಶಸ್ತ್ರಂ ಭವತಿ |

(ಐ. ಛಾ. ೧೧-೧೧)

ನಿವಿದ್ವೇವತೆಗಳಲ್ಲಾ ಸೂರ್ಯಸಂಬಂಧಿಯಾದ ದೇವತೆಗಳು. ಪ್ರಾತಃಸವನ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನ ಮತ್ತು ತೃತೀಯ
ಸವನದ ಮಂತ್ರಗಳು ಉದಯದಿಂದ ಅಸ್ತಮಯದವರೆಗೆ ಸೂರ್ಯನ ಗತಿಯನ್ನನುಸರಿಸುತ್ತವೆ. ಪಾದಾತ್ಮಕವಾದ
ಮಿತಿಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸಂಭರಿಸಿದರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರಗಳು ಪಾದಾತ್ಮಕವಾದ
ವಾಕ್ಯಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿವೆ. ಯಜ್ಞಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಶೇಖರಮಾಡಿದುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ
ಅಶ್ವದ ಉತ್ತಮಿಯುಂಟಾಯಿತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಶುಕ್ತಿಯು ಅಶ್ವದಾನವನ್ನು
ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಧಿಯಿದೆ ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪದವನ್ನೂ ದಾಟಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗಬಾರದು. ಹಾಗೆ
ಯಾವ ಪದವಾದರೂ ಪಠಿತವಾಗದಿದ್ದರೆ ಯಜ್ಞವನ್ನೇ ಭಿನ್ನಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಯಜ್ಞಕರ್ತನಿಗೆ ಹಾನಿ
ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಬಿಡಬಾರದು, ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನ
ದನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೂ, ಮುಂದಿನದನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಸೇರಿಸಿ ಪಠಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ
ಸಂದಿಗ್ಧಾವಸ್ಥೆಯು ಒದಗುತ್ತದೆ. ಯಜ್ಞಕರ್ತನೂ ಸಹ ಭ್ರಾಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಎಡು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ
ಸೇರಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ಯಜ್ಞಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಕೋಚವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರಿಂದ ಯಜ್ಞಕರ್ತನ ಆಯುಷ್ಯೂ ಸಂಕುಚಿತ
ವಾಗಿ ಅವನು ಮೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಗಳ ಮಿಶ್ರಣವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ
ಯಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚವನ್ನುಂಟುಮಾಡಬಾರದು. 'ಪ್ರೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಪ್ರೇದಂ ಹ್ವತ್ರಂ' ಎಂದು ಪವಿತ್ರಾತ್ಮಕ
ವಾದುದೂ, ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದೂ ಆದ ಮಂತ್ರದ್ವಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಿಶ್ರಮಾಡಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ
ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸ್ಸು, ಇತ್ತೀಚೆಗೂ ಮಿಶ್ರಿತವಾಗತಕ್ಕವು. ನಿವಿದ್ ಮಂತ್ರಗಳು ಮೂರು ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಮಂತ್ರ
ಗಳೊಳಗೆ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿರಬೇಕೇ ವಿನಃ ಅವುಗಳನ್ನು ಮೀರಬಾರದು. ನಿವಿತ್ತಿನಿಂದಲೇ ಸ್ತೋತ್ರದ ಪಠಣವು
ವಿಪ್ರತವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಏವಾಂ ಪರಿಷ್ಯ ತ್ವತೀಯಸವನೇ ನಿವಿಧಂ ದಧ್ಯಾತ್ | ಯದ್ವೇ ಪರಿಷ್ಯ ದಧ್ಯಾತ್ಪಜನನಂ
ತದಪಠನ್ಯಾದ್ಧೈಶ್ಚತ್ತಜಾ ವ್ಯರ್ಥಯೇತ್ತಸ್ಯಾದೇಕಾವೇವ ಪರಿಷ್ಯ ತ್ವತೀಯಸವನೇ
ನಿವಿಧಂ ದಧ್ಯಾತ್ | ನ ಸೂಕ್ತೇನ ನಿವಿಧಮತಿಪದ್ಯೇತ | ಯೇನ ಸೂಕ್ತೇನ ನಿವಿಧಮತಿ
ಪದ್ಯೇತ ನ ತತ್ಪುನರೂಪನಿವರ್ತೇತ ವಾಸ್ತುಹರ್ಮೇವ ತತ್ | ಅನ್ಯತ್ತದ್ವೈವತಂ ತಚ್ಚಂದಸಂ
ಸೂಕ್ತಮಾಹುತ್ಯೈ ತಸ್ಮಿನ್ನಿವಿಧಂ ದಧ್ಯಾತ್ | ಮಾ ಪ್ರ ಗಾಮ ಪಠೋ ವಯಮಿತಿ ಪುರಾ-

ತೋತ್ರೈಸ್ಯ ಕಂಸತಿ | ಪಠೋ ವಾ ಬಷ್ಪೈತಿ ಯೋ ಯಕ್ಷೇ ಮುಪ್ಯತಿ ಮಾ ಯಜ್ಞಾ-
 ದಿಂದ್ರ ಸೋಮಿನ ಇತಿ ಯಜ್ಞಾದೇವ ತನ್ನ ಪ್ರಜ್ಯವತೇ | ಮಾಂತಸ್ತು ನೋರ್ ಅರಾತೆಯ
 ಇತ್ಯರಾತಿಯತಃ ಏವ ತದಪಹಂತಿ | ಯೋ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಪ್ರಜಾಧನಸ್ತಂತುರ್ದೇವೇಷ್ವಾತತಃ |
 ತಮಾಹುತಂ ನತೀಮಹೀತಿ | ಪ್ರಜಾ ವೈ ತಂತುಃ ಪ್ರಜಾಮೇವಾಸ್ಮಾ ಏತತ್ತಂತನೋತಿ |
 ಮನೋ ನ್ಯಾದ್ರಾಮಾಮದೇ ನಾರಾಕಂಸೇನ ಸೋಮೇನೇತಿ | ಮನಸಾ ವೈ ಯಜ್ಞಸ್ತಾಯತೇ
 ಮನಸಾ ಕ್ರಿಯತೇ | ಸೈವ ತತಃ ಸಾಯತೀತಿಃ ಪ್ರಾಯತೀತಿಃ ||

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೧೧)

ಕೃತೀಯವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಕ್ತನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿವಿತ್ತನ್ನು ಸೇರಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಆದರೆ ಎರಡು ಮುಕ್ತನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು
 ಸೇರಿಸಿದರೆ ಆಗ ಶಕ್ತಿಹೀನತೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಗರ್ಭರಾಹಿತವು ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಒಂದನ್ನು
 ಮಾತ್ರ ಬಿಟ್ಟು ಸೇರಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಆಗ ಯಜ್ಞ ಕ್ರಿಯೆಯು ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸೇರಿಸಲಾದುದು
 ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಉತ್ಪಾದನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಗರ್ಭಧಾರಣಶಕ್ತಿಯು ಹೋಗಿ ಜನರು
 ಗರ್ಭರಹಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ನಿವಿದ್ಯಾನಾರ್ಹವಾದ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ನಿವಿದ್ಯಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸದೆ ಆ ಸೂಕ್ತವನ್ನು
 ಪಠಿಸಬಾರದು. ಒಂದು ಸಲ ಪಠಿಸಿದ ನಂತರ ಪುನಃ ಸೇರಿಸಲು ಅರ್ಹವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಂತಹ
 ಲೋಪವು ಸಂಭವಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅದೇ ದೇವತಾರ್ಹವಾದುದೂ, ಅದೇ ಭಂದಸ್ಥಿನಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ ಆದ ವೇರೆ ಸೂಕ್ತವನ್ನು
 ಆರಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ನಿವಿದ್ಯಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಅಂತಹಕಾಲದಲ್ಲಿ :

ಮಾ ಪ್ರ ಗ್ರಾಮ ಪಠೋ ನಯಂ ಮಾ ಯಜ್ಞಾದಿಂದ್ರ ಸೋಮಿನಃ |
 ಮಾಂತಃ ಸ್ತು ನೋರ್ ಅರಾತಯಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೫೭-೧)

ನಾವು ಮಾರ್ಗಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿ ಹೋಗದಿರುವಂತಾಗಲಿ. ಯಜ್ಞ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಬಾಹ್ಯಗಾದಿರುವಂತಾಗಲಿ. ಮಪ್ಪ
 ಶಕ್ತಿಗಳ ನಮ್ಮನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸದಿರುವಂತಾಗಲಿ ಎಂದು ವೊದಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಅನಂತರ ನಿವಿದ್ಯಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ
 ಆ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಭ್ರಾಂತಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಯಜ್ಞ ಕಾರ್ಯವು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ
 ನಡೆದು ಮಪ್ಪಶಕ್ತಿಗಳ ನಾಶವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. "ಯಜ್ಞಫಲವಾದ ಯಾವ ತಂತುವು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ
 ಹರಡಿದೆಯೋ ಅದೇ ತಂತುವು ಯಜ್ಞ ಕರ್ತರಾದ ನಮ್ಮ ಬ್ಲೂ ಪ್ರಸೂರಲಿ" (ಋ. ಸಂ. ೧೦-೫೭-೨) ಎಂದು
 ಯಜಮಾನನು ಪಠಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಜಾಸಂತತಿಯೇ ಆ ತಂತುವು. ಯಜ್ಞ ಕರ್ತನಿಗೆ ಸಂತತಿಯವನಾದ ಈ ತಂತುವು
 ಅನುಸೂಕ್ತವಾಗಿ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ.

ತದೈದೇಶಾಂ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಸೂಕ್ತಸ್ಯ ನಿವಿದಂ ದಧಾತಿ ಪ್ರಜಾತ್ಯೈ ಪ್ರಜಾಯತೇ ಪ್ರಜಯಾ
 ಪತುರ್ಥಿಯಾ ಏವಂ ವೇದ ||

(ಐ ಬ್ರಾ. ೧೦-೧)

ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಹೋಷವು ಸೂಕ್ತದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಿವಿದ್ಯಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರ ಫಲವಾಗಿ ಸಂಶಾನವನ್ನು
 ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಈ ವಿಧವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯುಳ್ಳ ಯಜ್ಞ ಕರ್ತರಿಗೆ ಸತ್ಸಂತಾನವೇ ಮುಂತಾದ ಸಕಲ ಸಂದೇಶ

లభిస్తున్నాడు, ఎందు బీరేశకడెయూ యేళిదే. మంత్రగళ పఠనవు అత్తంత శ్రేష్ఠవాద ఫలవను కేణువుదేంబు శ్రద్ధేయింద ఆయా దేవతేగళన్న అక్షానమాడువాగ ప్రతిదేవతేయ స్వరూప, తక్కి మఠత్కార్యసాధనే ఇత్కాదిగళన్న స్తుతిసి అవుగళ పఠనవన్న మాడువుదు సాంప్రదాయకవంద ముక్కంటియల్లి అనేక కడెగళల్లి తిళిదుబుయత్తదే. లుదాఠరణ్ణి—

తాన్వోవయా నివిదా ఠుమఠే వయం భగం మిత్రమదితిం దక్షమస్మిధం |

(మ. సం. ౧-౮౯-౩)

ఋషేణాం యజ్ఞం బేణోధతం ఠవస్య మేఠ శక్త్యో ఠోణతా నివిదః పూర్వ్యా ఆను |

(మ. సం. ౨-౩౬-౬)

శిమో శ్చిదస్మై నివిదోణ భనంకేంద్రస్యవద్యం దిధిషంఠ ఆపః |

(మ. సం. ౪-౧౮-౬)

ని యద్భాటిం శిశ్వాసోణ భరంకేఠ శంఠతి కేఠి ఠిన్వివిదోణ మనానాః |

(మ. సం. ౬-౬౬-౧౦)

ఇత్కాది సన్నవేఠగళల్లి నివిన్యంత్రగళ మఠిమేయ స్తుఠవాగదే.

మ. సం. ౧-౧౬౬-౬ నేయ ముక్కినల్లి ఇంద్రపఠనవాద నివిన్యంత్రవు తామను త్కా నివిదం ఠోణఠవినివి ఎంబు వాక్యదింద సూఠితవాగదే. ఇంద్రదేవతాపఠనవాద నివిత్తుగళింద యుక్తవాద సూక్తవావుదేందు నిష్కర్షమాడువుదరల్లి స్వల్ప మఠభేదవుణ ఇదే. లుదాఠరణ్ణి—

ఐవిషా లుగ్రః శఠసేఠ తురాయేఠి నివిదానన్మకాఠికం |

(వి. అ. ౧-౨-౨)

ఐవిషా లుగ్రః ఎంబు ముక్కినింద పూఠంభవాగువ మ. సం ౧౦-౬౩ నేఠ సూక్తవు నివిన్యంత్రగళింద కణిదిదేయిందు విఠరేయిబ్రాఠ్యణ్ణిదల్లి ఠేఠిదే. ఆదరే శాంఠాయన ఆఠణ్ణకదల్లి (౧-౩) మఠా ఇంద్రోణ న్నేవఠా ఎంద ముక్కినింద పూఠంభవాగువ మ. సం ౬-౧౯ నేఠ సూక్తవు ఈ మంత్రగళింద కణిదిదేయిందు ఠేఠిదే. ఇంద్రన స్వరూపవన్న, పఠాక్రమవన్న, వేఠిష్ఠ్యవన్న స్తుతిసువ నివిన్యంత్రగళింద ఇంద్రనన్న ప్రఠంఠుక్తేనే ఎందు మేఠిని ముక్కినల్లి సూక్తద్రవ్యవంద మఠియి తన్న సంకల్పవన్న తిళిదుదాన.

ఠుతావౠఠే వేఠానఠాయ అగ్గయేఠ పూఠం ఘౠతం న ఠిషణాం ఐనామసి—లుదఠశ్శయిజ్ఞస్య వా వఠఠయిత్రే వేఠానఠాయ అగ్గయేఠ పూఠం ఘౠతమివ స్తుతిం ఐనయామః | లుదఠఠ అఠఠా యజ్ఞఠ అఠివౠఠి కారఠనాద వేఠానఠనామఠకనాద అగ్గి గోణఠ్యఠవాగ శుద్ధవాద ఘౠతఠఠంఠ ఎందరే శుద్ధవాద ఘౠతవు యావఠఠి ప్రిఠిఠయన్నంటుమాడువుదోణ అఠఠఠంఠ ప్రిఠిఠయన్నంటు వఠఠువ స్ఠ్రోక్రవన్న నిమిఠసోణ.

మతావృద్ధి—మతశబ్దశ్చే అదశ అభవా యజ్ఞవేంబ అభగళయవృద్ధింబం ఇల్లి ఎరడువిధవాద అభగళన్న జేరళకుదు. మేధగళ మధ్యదల్లి విద్యుదగ్నపదింబ ఇసువ అగ్నియు మేధగళన్న వ్రేరిసి వ్యక్తియున్న సురిసువంతే మాకువననాద్దరింబ అగ్నియు అదశద వధగళను; అభవా మతశబ్దశ్చే యజ్ఞవేంబు అభగమాకువనదారి, అగ యజ్ఞదల్లి అగ్నియే ముక్తిపాత్రవన్న వటసి దేవతేగళగే కవరింది గళన్న ఒయ్యువృద్ధింబం అగ్నియు యజ్ఞద వధగళనేంబు జేరళువుదు సకజవగాది. ఆదుదరింబ ఇల్లి మతావృద్ధి ఎంబ శబ్దశ్చే భావ్యకారు వివరిరువ ఎరడువిధవాద అభగళన్న జేరళకుదు.

వ్యక్తానలాయ—ఇదర అభానువాద వివరణగళన్న నావు ఈ సుక్రద పిరికియల్లి విస్తార వాగి విమర్శమాదిరువేవు. ఆదరది యాశ్చరు ఈ శబ్దద రుదనివృత్తివిచారదల్లి జేరళువ ముదు విధవాద అభగళన్న సుక్రవృద్ధి జేరళువుదు ఆవశ్యకవు.

వ్యక్తానరః శ్వాద్విత్తాన్న రాన్దే యతి విత్త దినం నరా నయంతితి వా | అసి వా విత్తానర దివ శ్వాత్ ప్రత్యేకః సర్వాణి భూతాని తేశ్య వ్యక్తానరః ||

(ని. ౬-౨)

ఎందరే ఈ అగ్నియు సమస్త జనరన్నో సన్నాగప్రవర్తకరన్నా గి మాకువృద్ధింబం ఎంబతే సమస్త జనరణి మార్గదర్శనాగురువృద్ధింబంలాగరి అభవా సమస్త జనర అగ్నియున్న కమ్మ తమ్మ మనీగళగి ఒయ్యువృద్ధింబంలాగరి అభవా ఈ అగ్నియు సమస్త జనర అదరగళల్లి జారరాగ్నియు మావదింబ అంతర్గతనాగురువుద రింబలా ఈ అగ్నిగి వ్యేత్తానరనేంబు జేసరు ఎంబు అభగవివరణి మాదిరివంబు.

ఈ వాక్యదల్లిరువ శ్లోతేం భృతేమివ స్తుతిం జనయోమః ఎందరే శుద్ధవాద వృతవు (శుద్ధవు) అదన్న భక్తికువవరిగి యావ రితి రుదీకరవాద ప్రితియన్ను టువనాకువుదేదీ ఆరితి అగ్నిగి ప్రితియ న్ను టువనాకువ స్త్రోత్రవన్న రణిసోణ ఎంబ ముఠియ అశంసనేంబు ఇల్లి అుక్రవగాది.

ద్రితా జ్ఞోతారం మనుజః వాఘోతే త ధియా శులితః రథం న సమ్మన్యతి—ద్రితా గార్హపత్యావననియేరునివాధ్యాం దేవానామామాజ్ఞాతారముగ్నిం మనుజ్ఞాః ముక్తిజన్మ కర్మాణా వాస్యాదిః రథేమివ సేంస్యవంశి | గార్హపత్య ముక్తి అవనియెంబు ఎరడువిధ రుదగళంబ ఇరువ అగ్నియున్న మనుక్యరది, ముక్తికృగళని సక మరగిలవదవను రథవన్న జేన్నా గి నిర్మిసువంతే సంస్కరిసువంబ ఎంబధవు. ఇల్లి అగ్నియ ఎరడు విధవాద రుదగళంబరే గార్హపత్య ముక్తి అవనియెంబు ఎంబ అగ్నిగళు యజ్ఞదల్లి ఎరడు దేరే దేరే కుండగళల్లి దేరే దేరే కాయగళగాని స్వాపిసబ్దట్టు దేరే దేరే కర్మకలాపగళంబ సంస్కృతవాద ఎరడు దేరే దేరే అగ్నికుండగళగే గార్హపత్య ముక్తి అవనియెంబు టిశంకుగవే. అభవా గార్హపత్య ఎంబు శబ్దశ్చే గృజదల్లి వాజనాదికాయగళగాని వ్రశక్తికవాద గార్హాగ్ని యుది, యజ్ఞదల్లి మంత్రపూజవగా సంస్కరిసబ్దట్టు యజ్ఞాగ్నియుది ఎంబు ఎరడు విధవాద అగ్నిగళు ఎంబు అుభయవిధ అభగళన్న జేరళకుదు. ఆదరే ఈ వాక్యదల్లి ధియా సమ్మన్యతి

ಕರ್ಮದಿಂದ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸುವರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಾ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞಾಂಗಗಳಾದ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಹವನೀಯಾಂಗಗಳೇ ಉದ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಮನುಷ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯರೆಂದು ಅರ್ಥವಿರುವುದಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುವ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಮನುಷ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರಾದ ಯಜಮಾನರು (ಯಜ್ಞಮಾತೃವರು) ಎಂದೇ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ವಾಘತೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೧೯). ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞಸ್ಯಾನುಷ್ಠಾತಾರೇ ಮೇಧಾವಿನೋ ವಾ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಭಾಗವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಅದನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವವರು ಅಥವಾ ಬುದ್ಧಿವಂತರು ಎಂದರ್ಥವು (ನಿ. ೧೧-೧೬); ಕುಲಶರಬ್ದವು ವಜ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೧೧) ಮತ್ತು ಕುಲಶ ಇತಿ ವಜ್ರನಾಮ ಕೂಲಶಾತನೋ ಭವತಿ (ನಿ. ೬-೧೬) ಎಂಬ ನಿರ್ವಚನವೂ ಇದೆ. ಎಂದರೆ ವಜ್ರಾಯುಧ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿದಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹರಿತವಾದ ಆಯುಧ ಎಂದರ್ಥವಿದ್ದರೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಲಶರಬ್ದಕ್ಕೆ ಹರಿತವಾದ ಆಯುಧವನ್ನು ಸಯೋಗಿಸುವ ಬಡಗಿಯು ಎಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಎಂದರೆ ಮರಕೆಲಸದವನು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಶಲತೆಯಿಂದ ಹರಿತವಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಸಯೋಗಿಸಿ ರಥವನ್ನು ಬಹಳ ಜಿನ್ನಾಗಿರುವಂತೆ ಯಾವ ರೀತಿ ನಿರ್ಮಿಸುವನೋ ಅದರಂತೆ ಯಜ್ಞಮಾತೃವನ ಯಜಮಾನರೂ ಋತ್ವಿಗ್ನರೂ ಸೇರಿ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ನಾನಾವಿಧ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ, ಮಂತ್ರ ಸಠನೆಯಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿಯೆ ಯಜ್ಞಾರ್ಹವಾಗುವಂತೆ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ರಥಂ—ರಥ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯಯು ತನ್ಮು ನಿರುಕ್ತವಲ್ಲ—ರಥೋ ರಹಂತೇರ್ಗತಿಕರ್ಮಣಃ | ಸ್ಥಿರತೇರ್ವಾ ಸ್ಯಾದ್ವಿಪರೀತಸ್ಯ | ರಮಮಾನೋಽಸ್ತಿಸ್ತಿಸ್ವತೀತಿ ವಾ ರಶತೇರ್ವಾ ರಶತೇರ್ವಾ (ನಿ. ೯-೧೧) ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಎಂದರೆ, ಗಮನಕರ್ಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ರಂಹ್ ಧಾತುವಿನಿಂದಾಗಲಿ, ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ಸ್ಥಿರತಿ ಧಾತುವಿನಿಂದಾಗಲಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಬಹುದು. ಈ ರಥವು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೋಗುತ್ತಿರು (ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರು) ವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ರಥವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಥವಾ ಇದರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಯೋಧನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವನು. ಆಶ್ವಾದಿ ವಾಹನಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಾಗ ಶರೀರವು ಅಲುಗಾಡುವಂತೆ, ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಾಗ ಅಲುಗಾಡದೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ರಥವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಥವಾ ಈ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ವಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ರಥವೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಅವಯವಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

|| ಸಂಹಿತಾಶಾಖಾ ||

ಸ ರೋಚಿಯಜ್ಞನುಷ್ಠಾ ರೋದಸೀ ಉಭೇ ಸ ಮಾತ್ರೋರಭವತ್ತುತ್ರ ಈಡ್ಯಃ |

ಹವ್ಯನಾಳಗ್ನಿ ರಜರಶ್ಚನೋಹಿತೋ ದೂಳಭೋ ವಿಶಾಮತಿಧಿವಿ ಭಾವನುಃ || ೨ ||

। ಪದಾರ್ಥಃ ।

ಸಃ | ರೋಚಯತ್ | ಜನುಷಾ | ರೋದಸೀ ಇತಿ | ಉಭೇ ಇತಿ | ಸಃ | ಮಾತ್ರೋಃ | ಅಭವತ್ | ಪುತ್ರಃ |
 ಈಡ್ಯಃ |

ಹವ್ಯವಾನ್ | ಅಗ್ನಿಃ | ಅಜರಃ | ಚನಂದ್ರಹಿತಃ | ದ್ರಾವ್ಯದಧಃ | ವಿಶಾಂ | ಅತಿಥಿಃ | ವಿಧಾವಸುಃ || ೨ ||

। ಸಾಯಾಭಾಷಣಂ ।

ಸೋಗ್ನಿಜನುಷಾ ಜನ್ಮನೋಭೇ ರೋದಸೀ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ ರೋಚಯತ್ | ಅರೋಚಯತ್ | ಪ್ರಕಾಶಯತಿ | ಸ ಮಾತ್ರೋದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೋರೀಡ್ಯಃ ಸ್ತುತೈಃ ಪುತ್ರೋಽಭವತ್ | ಹವ್ಯವಾನ್ ಹವ್ಯಾನಾಂ ಪೋಥಾಗ್ನಿರಂಗನಾದಿಗುಣಯುಕ್ತೋಽಜರೋ ಜರಾರಹಿತಃ | ಚನೋಽನ್ವಂ ಹಿತಂ ಯಜಮಾನೇ ನಿಹಿತಂ ಯೇನಾಸೌ ಚನೋಹಿತಃ | ದೂಳಭೋ ಹಂಸಿತುಮತಕ್ಕೈಃ ಸೋಽಯಂ ವಿಧಾವಸುಃ ಪ್ರಧಾಧನೋ ವಿಶಾಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮತಿಥಿರಿವ ಪೂಜ್ಯೋ ಭವತಿ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಸಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ಜನುಷಾ—ಉತ್ತತಿಯಿಂದಲೇ | ಉಭೇ ರೋದಸೀ—ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ರೋಚಯತ್—ಬೆಳಗಿಸಿದನು | ಸಃ—ಅವನು | ಮಾತ್ರೋಃ—ತನ್ನ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಾದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳಿಗೆ | ಈಡ್ಯಃ—ಸ್ತುತೃನಾದ | ಪುತ್ರಃ—ಪುತ್ರನಾಗಿ | ಅಭವತ್—ಅದನು | ಹವ್ಯವಾನ್—(ದೇವತೆಗಳಿಗೆ) ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ನಹಿಸತಕ್ಕ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ಅಜರಃ—ಜರಾರಹಿತನಾಗಿಯೂ | ಚನೋಹಿತಃ—(ಯಜಮಾನರಲ್ಲಿ) ಅನ್ನವನ್ನು ಸ್ವಾಪಿಸುವವನಾಗಿಯೂ | ದೂಳಭಃ—ಅಪ್ರತಿಹತನಾಗಿಯೂ | ವಿಧಾವಸುಃ—ಪ್ರಥಮೇ ಧನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನೂ | ವಿಶಾಂ—ಪ್ರತೆಗಳಿಗೆ | ಅತಿಥಿಃ—ಅತಿಥಿಯಂತೆ ಪೂಜ್ಯನಾಗಿಯೂ | (ಅಗಿದ್ವಾನೆ)

। ಛಾಂದಸ್ಸಃ ।

ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ತತಿಯಿಂದಲೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ಬೆಳಗಿಸಿದನು. ಅವನು ತನ್ನ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಾದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳಿಗೆ ಸ್ತುತೃನಾದ ಪುತ್ರನಾಗಿ ಅದನು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ನಹಿಸತಕ್ಕ ಅಗ್ನಿಯು ಜರಾರಹಿತನಾಗಿಯೂ, ಯಜಮಾನರಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಸ್ವಾಪಿಸುವವನಾಗಿಯೂ, ಅಪ್ರತಿಹತನಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಧಾಧನನಾಗಿಯೂ, ಪ್ರತೆಗಳಿಗೆ ಅತಿಥಿಯಂತೆ ಪೂಜ್ಯನಾಗಿಯೂ ಅಗಿದ್ವಾನೆ.

English Translation.

By his birth he lighted up both heaven and earth; he was the praiseworthy son of his parents; the undecaying Agni, the bearer of oblations, the giver of food, the guest of men, the affluent in radiance.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ದೊಳಭಃ—ಹಿಂಸಿತುಮಶಕ್ಯಃ | ಹಿಂಸಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದವನು. ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಸುಡುವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ದಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥನು. ಆದರೆ ಇವನನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಲು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಅತಿಥಿಃ—ಯಾಸ್ಯರು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ಅತಿಥಿರಭ್ಯತಿತೋ ಗೃಹಾನ್ ಭವತಿ | ಅಭ್ಯೇತಿ ತಿಥಿಷು ಪರಕುಲಾನೀತಿ ವಾ ಪರಗೃಹಾಣೇತಿ ವಾ | ಅಯಮುಪೀತರೋಽತಿಥಿರೇತಸ್ಮಾದೇವ || (ನಿ. ೪-೫)

ಎಂದರೆ, ಮನೆಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಇವನು ಬರುವವನಾದಕಾರಣ ಇವನಿಗೆ ಅತಿಥಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಥವಾ ಪೂರ್ಣಮಿಯೇ ವೊದಲಾದ ತಿಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವವರ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರುವನು. ಅಗ್ನಿಯೂ ಕೂಡ ಅತಿಥಿಯಹಾಗೆ ವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದ ಇವನೂ ಅತಿಥಿಯಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ವಿಧಾವಸುಃ—ಪ್ರಭಾಧನಃ | ಪ್ರಭೆ ಅಥವಾ ಕಾಂತಿಯೇ ಧನವಾಗಿವುಳ್ಳವನು ಎಂದರೆ ಇವನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಕಾಂತಿವಿಶಿಷ್ಟನಾದುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ತಪೋಧನ ಎನ್ನುವಂತೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ಕ್ರ॒ತ್ವಾ ದಕ್ಷ॑ಸ್ಯ ತರು॒ಷೋ ವಿಧ॑ರ್ಮಣಿ ದೇ॒ವಾಸೋ॑ ಅ॒ಗ್ನಿಂ ಜನ॑ಯಂತ ಚಿ॒ತ್ತಿಭಿಃ॑ |
ರು॒ರುಚಾ॑ನಂ ಭಾ॒ನುನಾ॑ ಜ್ಯೋ॒ತಿಷಾ॑ ಮ॒ಹಾಂ ಮತ್ಯಂ॑ ನ ವಾಜಂ॑ ಸ॒ನಿಷ್ಯ॑ನ್ಮುಪ॒
ಬ್ರುವೇ॑ || ೩ ||

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಕ್ರ॒ತ್ವಾ | ದಕ್ಷ॑ಸ್ಯ | ತರು॒ಷಃ | ವಿಧ॑ರ್ಮಣಿ | ದೇ॒ವಾಸಃ | ಅ॒ಗ್ನಿಂ | ಜನ॑ಯಂತ | ಚಿ॒ತ್ತಿಭಿಃ॑ |
ರು॒ರುಚಾ॑ನಂ | ಭಾ॒ನುನಾ॑ | ಜ್ಯೋ॒ತಿಷಾ॑ | ಮ॒ಹಾಂ | ಅತ್ಯಂ॑ | ನ | ವಾಜಂ॑ | ಸ॒ನಿಷ್ಯ॑ನ್ | ಉಪ॒
ಬ್ರುವೇ॑ || ೩ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಚಿತ್ತಿಭಿಃಪೂರ್ವಾನ್ವೈರುಪಲಕ್ಷಿತಾ ದೇವಾಸೋ ದೇವಾಸ್ತರುಷೋ ವ್ಯಸನೇಭ್ಯಸ್ತಾರಕಸ್ಯ ದಕ್ಷಸ್ಯ ಬಲಸ್ಯ ಕ್ರತ್ವಾ ಕರ್ಮಣಾ ವಿಧರ್ಮಣಿ ವಿಧಾರಕೇ ಯಜ್ಞೇಽಗ್ನಿಂ ಜನಯಂತೆ | ಅಜನಯನ್ | ಭಾನುನಾ ಭಾಸಮಾನೇನ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ರುರುಚಾನಂ ರೋಚಿಮಾನಂ ಮಹಾಂ ಮಹಾಂತಮಗ್ನಿಮತ್ಯಂ ನ ಭಾರಸಹ ಮತ್ತಮಿವ ವಾಜಮನ್ನಂ ಸನಿಷ್ಯನ್ ಅಸ್ವಮಾನೋಽಽಹಮುಪ ಬ್ರುವೇ | ಸ್ತಾಮಿ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ।

ಚಿತ್ತಿಧಿಃ—ಜ್ಞಾನವಿಷ್ಣುರಾದ | ದೇವಾಸಃ—ದೇವತೆಗಳು | ತೇರುಷಃ—ದುಃಖದಿಂದ ದಾಟಿಸತಕ್ಕ | ದಕ್ಷಿಣ್ಯ—ಬಲದ | ಕ್ರತ್ವಾ—ಕರ್ಮದಿಂದ | ವಿಧರ್ಮಣಃ—ಧಾರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ | ಅಗ್ನಿಂ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಜನಯಂತೆ—ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು | ವಾಜಂ—ಅನ್ನವನ್ನು | ಸನಿಷ್ಯನ್—ಇಚ್ಛಿಸತಕ್ಕ ನಾನು | ಧಾಸುನಾ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ | ಜ್ಯೋತಿಷಾ—ಕಾಂತಿಯಿಂದ | ರುರುಚಾಸಂ—ಬೆಳಗುವವನೂ | ಮಹಾಂ—ಮಹದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಅತ್ಯಂ ಸ—ಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಲು ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅಶ್ವವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವಂತೆ | ಉಪ ಬ್ರುವೇ—ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ.

। ಛಾಂದಸ್ಸು ।

ಜ್ಞಾನವಿಷ್ಣುರಾದ ದೇವತೆಗಳು ದುಃಖದಿಂದ ದಾಟಿಸತಕ್ಕ ಕತ್ತಿಯ ಕರ್ಮದಿಂದ ಧಾರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಅನ್ನಾಪೇಕ್ಷಿಯಾದ ನಾನು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುವವನೂ, ಮಹದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಭಾರವಹಿಸುವಂತೆ ಅಶ್ವವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವಂತೆ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

The gods, (endowed) with intelligence, gave birth to Agni in the multiform rite by the exertion of preserving strength: desirous of food, I eulogise the great Agni, bright with solar effulgence, and (vigorous) as a horse.

। ವಿಶೇಷವಿವರಣೆಗಳು ।

ಚಿತ್ತಿಧಿಃ ದೇವಾಸಃ ತೇರುಷಃ ದಕ್ಷಿಣ್ಯ ಕ್ರತ್ವಾ ವಿಧರ್ಮಣಃ ಅಗ್ನಿಂ ಜನಯಂತೆ—ಜ್ಞಾನವೈರುಪಲಿತತಃ ದೇವಾಃ ವ್ಯಸನೇಶ್ಚಾಸ್ತಾರಕಸ್ಯ ಬಲಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಾ ಯಜ್ಞೇ ಅಗ್ನಿಂ ಅಜನಯನ್ | ಜ್ಞಾನವಿಷ್ಣುರಾದ ಎಂದರೆ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳು ದುಃಖವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾದ ಉತ್ತಮಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಿದರು. ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ತುಂಬಾ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವರು. ನಾನಾವಿಧಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಧಾನಗಳನ್ನೂ ಬಲ್ಲವರು. ತಿಮದರಿಂದ ದುಃಖವೆಸೆದವನುಂಟುಮಾಡುವ ಉತ್ತಮಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಿದರು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ದಕ್ಷರಶ್ವವು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ಐ. ೩-೯) ಕ್ರತು ಶಬ್ದವು ಕರ್ಮಣಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಐ. ೩-೧) ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಐ. ೩-೧೩) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ವಾಜಂ ಸನಿಷ್ಯನ್ ಧಾಸುನಾ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ರುರುಚಾಸಂ ಮಹಾಂ ಅತ್ಯಂ ಸ ಉಪ ಬ್ರುವೇ—ಧಾರಣಮಾಣೇನ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ರೋಷಮಾಣಂ ಮಹಾಂಕಮಗ್ನಿಂ ಧಾರಣಸಹವ್ಯಕ್ತಮಿವ ಅತ್ಯಂ

ಲಿಪ್ತಮಾನೋಕ್ತಂ ಸ್ತೌಮಿ | ಮಹಾಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವ ಅಶ್ವವನ್ನು ಹೊಗಳುವಂತೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ನಾನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವ ಅಶ್ವವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರಶಂಸಿಸುವರು. ಅವರಂತೆ ಅಗ್ನಿಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದವನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಮಹಾಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಸ್ತುತಿಸುವೆನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ವಾಚಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೯); ಧಾನು ಶಬ್ದವು ಅಹರ್ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೨-೨೦); ಮಹಾನ್ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಂ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಇದು ಛಾಂದಸಪ್ರಯೋಗವು. ಅಶ್ಯ ಶಬ್ದವು ಅಶ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೨-೨೭) ಅತ ಸಾತತ್ಯೈಗಮನೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಪ್ಪನ್ನವಾದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಚಾರಮಾತಲು ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಯಾದುದರಿಂದ ಅತ್ಯನೇದರೆ ಅಶ್ವವು ಎಂದರ್ಥವು. ಅಶ್ಯಾಃ ಅತನಾಃ ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವೂ ಇದೆ (ನಿ. ೪-೧೩).

|| ಸಂಹಿತಾಧಿಕಃ ||

ಆ ಮಂದ್ರಸ್ಯ ಸನಿಷ್ಯಂತೋ ವರೇಣ್ಯಂ ವ್ರಣೇಮಹೇ ಅಹ್ರಯಂ ವಾಜಮ್ನಿಗ್ಮಿಯಂ |
ರಾತಿಂ ಭೃಗೂಣಾಮುಜಂ ಕವಿಕೃತುಮಗ್ನಿಂ ರಾಜಂತಂ ದಿವ್ಯೇನ ಶೋಚಿಷಾ ||

|| ಪದಾಃ ||

ಆ ಮಂದ್ರಸ್ಯ | ಸನಿಷ್ಯಂತಃ | ವರೇಣ್ಯಂ | ವ್ರಣೇಮಹೇ | ಅಹ್ರಯಂ | ವಾಜಂ | ಮ್ನಿಗ್ಮಿಯಂ |
ರಾತಿಂ | ಭೃಗೂಣಾಂ | ಉತಿಷಂ | ಕವಿಕೃತುಂ | ಅಗ್ನಿಂ | ರಾಜಂತಂ | ದಿವ್ಯೇನ | ಶೋಚಿಷಾ || ೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಮಂದ್ರಸ್ಯ ಸ್ತುತೈಸ್ಯ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿನಂ ವರೇಣ್ಯಂ ವರಣೇಯಮಹ್ರಯಮಲಜ್ಞಾವಹಂ
ಮ್ನಿಗ್ಮಿಯಂ ಪ್ರಶಸ್ಯಂ ವಾಜಮನ್ನಂ ಸನಿಷ್ಯಂತೋ ಲಿಪ್ತಮಾನಾ ವಯಂ ಭೃಗೂಣಾಮುಷೀಣಾಂ ರಾತಿ-
ಮುಭಿಲಷಿತಾರ್ಥಪ್ರದಾಶಾರಮುತಿಷಮುಭಿಲಷ್ಯಂತಂ ಕವಿಕೃತುಂ ಕ್ರಾಂತಪ್ರಜ್ಞಂ ದಿವ್ಯೇನ ದಿವಿಭವೇನ
ಶೋಚಿಷಾ ರೋಚಿಷಾ ರಾಜಂತಂ ಭಾಜಮಾನಮಗ್ನಿಮಾವ್ರಣೇಮಹೇ | ಸಂಭಜಾಮಹೇ ||

|| ಶ್ರುತಿಪಾಠಃ ||

ಮಂದ್ರಸ್ಯ—ಸ್ತುತೈನಾದ ವೈಶ್ವಾನರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದುದು | ವರೇಣ್ಯಂ—ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು |
ಅಹ್ರಯಂ—ಲಜ್ಜಾರಹಿತವಾದುದು | ಮ್ನಿಗ್ಮಿಯಂ—ಪ್ರಶಸ್ಯವಾದುದು ಆದ | ವಾಜಂ—ಅನ್ನವನ್ನು |

ಸನಿಷ್ಯಂತಃ—ಅವೇಕ್ಷಿಸುವ ನಾವು | ಭೃಗೂಣಾಂ—ಭೃಗುಮುಖಿಗಳಿಗೆ | ರಾಶಿಂ—ಅಭಿಲಷಿತಾರ್ಥದ ದಾತೃವೂ | ಉಶಿಷಂ—ನಮ್ಮ ಆಶಾಂಕ್ಷೆಗೆ ಪಾತ್ರನೂ | ಶಿವಿಶ್ರತುಂ—ಶ್ರಾಂತಪ್ರಜ್ಞನೂ | ದಿವ್ಯೇನ—ದ್ಯುಲೋಕೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ | ಶೋಭಿಷಾ—ಶಾಂತಿಯಿಂದ | ರಾಶಂತಂ—ಪ್ರಶಾಸಿಸುವವನೂ ಆದ | ಅಗ್ನಿಂ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಆ ವ್ಯುಚಿತುಹೇ—ಪೂಜಿಸುತ್ತೇವೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಮೃತ್ಯುನಾದ ವೈಶ್ವಾನರನಂಭಿಯಾದುದೂ, ಅತ್ಯಂತಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದೂ, ಲಜ್ಜಾರಹಿತವಾದುದೂ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದುದೂ, ಆದ ಅನ್ನವನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸುವ ನಾವು ಭೃಗುಮುಖಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಲಷಿತಾರ್ಥವನ್ನು ದಾನಮಾಡುವವನೂ ನಮ್ಮ ಆಶಾಂಕ್ಷೆಗೆ ಪಾತ್ರನೂ, ಶ್ರಾಂತಪ್ರಜ್ಞನೂ ದ್ಯುಲೋಕೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ ಶಾಂತಿಯಿಂದ ಪ್ರಶಾಸಿಸುವವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತೇವೆ.

English Translation.

Desiring excellent food, inflicting no disgrace, we solicit the boon of the adorable (Vaishwanara) from Agni, the benefactor of the Bharigus, the object our desires, who is acquainted with past acts, and shines with celestial splendour.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಭೃಗೂಣಾಂ—ಭೃಗುವು ಒಬ್ಬ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ ಮುನಿಯು. ಯಾಕೃತಃ—ಅರ್ಚಿಸಿ ಭೃಗುಃ ಸಂಬಂಧವು | ಭೃಗುಭೃಗುಜ್ಞಮಾನೋ ನ ದೇಹೇ (ನಿ. ೩-೧೭) ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಮರ್ಗಾ ಲಾರ್ಯರು ಇದನ್ನು ವಿನಯಿಸುತ್ತಾ—ಪ್ರಜಾಸತಿನಾ ಶಿಲ ಶಕ್ತಮಾತ್ಮೀಯಮಾದಾಯ ಅಗ್ನಿೃ ಹುತಂ | ತತ ಅರ್ಚಿಸಿ ಜ್ಞಾಲಾಯಾಂ ಭೃಗುಃ ನಾಮ ಮುನಿರ್ಚಿಸಿ ಸಂಬಂಧವು | ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಎಂದರೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಸತಿಯು ತನ್ನ ವೀರ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆದು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿದನು. ಆ ಹೋಮದಿಂದ ಎದ್ದ ಅಗ್ನಿಯು ಜ್ಞಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಭೃಗುವೆಂಬ ಮಹರ್ಷಿಯು ಉತ್ಪನ್ನನಾದನು ಎಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ

ಭೃಗುಮುಖಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಐತರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಪಾಖ್ಯಾನವಿದೆ—

ಅಶೋ ನಾ ಅಶ್ವರ್ಥಂತ ವಯಂ ಪೂರ್ವಂ ಯಜ್ಞಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮೋ ವಯಮಿತಿ ಯಾಕ್ಷೇಮಾಃ. ಪೂರ್ವೇದ್ಯುರ್ವಸತೀವರ್ಯೋ ಗೃಹ್ಯಂತೇ ಯಾಕ್ಷಾಸ್ತಾ ತರೇಳಧನಾಸ್ತಾ ಭೃಗುರಣಕೃದಾಶೋ ವೈ ಸ್ವರ್ಧಂತ ಇತಿ ತಾ ಏತಯರ್ಚಾ ಸಮುಜ್ಜ ಪಯುಕ್ತಮನ್ಯಾ ಯಂತ್ಯುಪ ಯಂತ್ಯುಕ್ಯಾ ಇತಿ. ತಾಃ ಸಮಜಾನತ ಸಂಜಾನಾನಾ ಹಾಸ್ಯಾಶೋ ಯಜ್ಞಂ ವಹಂತಿ ಯ ಏವಂ ನೇಹಿ ||

(ವಿ. ಬ್ರಾ. ೮-೨೦)

ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸೋಮಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ದಿವಸ ತಂದ ವಸತೀವರೇ ಎಂಬ (ಪಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿರುವ) ಉದಕಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷವಾ ಎಂಬ ಉದಕಗಳಿಗೂ ಯಜ್ಞನಿವಹಣ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾಮುಂದು ತಾಮುಂದು ಎಂದು ಸ್ತರ್ಭಯಂಟಾಯಿತು. ಆಗ ಅದಿದ್ದ ಭೃಗುಮುಖಿಯು ಇದನ್ನು ನೋಡಿ—

ಸಮನ್ಯಾ ಯಂತೈಶ್ಚ ಯಂತೈನ್ಯಾಃ ಸಮಾನಮೂರ್ವಂ ನದ್ಯೈಃ ಪೃಣಂತಿ |

ತಮೂ ಶುಟಿಂ ಶುಚಿಯೋ ದೀದಿವಾಂಸಮಸಾಂ ನಸಾತಂ ಪರಿ ತಸ್ಮುರಾಪಃ ||

(ಮು. ಸಂ ೨-೩೫-೩)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ಪಡಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದನು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಯಜಮಾನನ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಆ ಉದಕಗಳು ಸ್ಪರ್ಧೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಮಾಧಾನದಿಂದಿದ್ದು ಯಜ್ಞನಿರ್ವಹಣಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕ ವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇತ್ಯಾದಿ,

ಭೃಗುನುಕರ್ಮಿಯು ವರುಣನ ಪುತ್ರನೆಂದು (ಭೃಗುರ್ವೈ ವಾರುಣಿಃ | ವರುಣಂ ಪಿತರಮುಪಸಸಾರ ತೈ. ಅ. ೮-೧) ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೧೧-೬-೧-೧; ಪಂಚವಿಂಶಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೧೮-೯-೨; ನಿರುಕ್ತ ೩-೧೨ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಭೃಗುಗಳು ಎವು ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವಿರುವ ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಇವರನ್ನು ಅಗ್ನಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮು. ಸಂ. ೧-೫೮-೬; ೧-೧೨೬-೨; ೧-೧೪೩-೪; ೨-೪-೨; ೩-೨-೪; ೪-೬-೧ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಭೃಗುಗಳೆಂದು ಬಹುವಚನ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಭೃಗುನಶರದವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಪುರೋಹಿತ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರೆಂದು ಮು. ಸಂ. ೬-೧೮-೬; ೮-೩-೯; ೮-೬-೧೮; ೮-೩-೯; ೮-೧೦೨-೪ ಎಂಬ ಮುಕ್ತು ಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ತೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ (ತೈ. ಸಂ. ೪-೬-೫-೨; ೫-೬-೮-೬; ೧-೮-೧೮; ತೈ. ಬ್ರಾ. ೧-೮-೨-೫; ಪಂ. ಬ್ರಾ. ೧೮-೯-೨;) ಭೃಗುಗಳು ಅಗ್ನಿ ಸ್ವಾಪನ ಮತ್ತು ದಶವೇಯುಕ್ತತು ಎಂಬ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪುರೋಹಿತರ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿರುವ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ. ತೈ. ಸಂ. ೧-೧-೬-೨; ಮೈ. ಸಂ. ೧-೧-೮; ವಾಚಸನೇಯಸಂಹಿತಾ ೧-೧೮; ತೈ. ಬ್ರಾ. ೧-೧-೪-೮; ೩-೨-೬-೬; ಶ. ಬ್ರಾ. ೧-೨-೧-೧೩ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಭೃಗುಗಳು ಅಂಗರಸರೊಡನೆ ಸಾಹಚರ್ಯವಿರುವ ವರ್ಣನೆಗಳಿವೆ.

ಭೃಗು ಎಂಬುದು ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಸಲ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಭೃಗುವತ್ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಎರಡುಸಲ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಭೃಗು ಎಂಬುದಾಗಿ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ಒಂದೇ ಒಂದು ಸಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಭೃಗುಗಳು ಪೌರಾಣಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಒಂದು ಗಣವನ್ನೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಬಹುದು. ಅಗ್ನಿದೇವತಾಕವಾದ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲೇ ಸುಮಾರು ಹನ್ನೆರಡು ಸಲ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ದನ್ನು ವರ್ತಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೇ. ಮಾತರಿಶ್ವನು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಭೃಗುವಿಗೆ ಒಂದು ನಿಧಿರೂಪದಲ್ಲಿ ತಂದುಕೊಟ್ಟನು (೧-೬-೧), ಅಥವಾ ನಿಗೂಢನಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಭೃಗುಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸಿದನು (೩-೫-೧೦). ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದರು; ಭೃಗುಗಳು ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿ ಬಲವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಿದರು (೧೦-೪-೬-೯). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಭೃಗುಗಳು ಕಂಡು (೧೦-೪-೬-೨), ಅಲ್ಲೇ ಅವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ, (ಆಯು) ಮನುಷ್ಯರ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು (೨-೪-೨; ೨-೪-೪ ನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ). ಅವರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆಲಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು (೬-೧೫-೨) ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಒಂದು ನಿಧಿಯಂತೆ ಇಟ್ಟರು (೧-೫೮-೬). ಅಗ್ನಿಯು ಭೃಗುಗಳಿಂದ ದತ್ತವಾಗಿ ಬಂದ ವಸ್ತು (೩-೨-೪). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಘನಮಾಡಿ, ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದರು (೧-೧೨೬-೬) ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಗಾನಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ತೃಪ್ತಪಡಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ (೧೦-೧೨೨-೫). ಆನಂತರ ವನಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು

(౪-౬-౧). భగవంతుని నాథప్రదేశకృత్యే తరవంతుని (౧-౧౪౨-౪). దేవతా ముంతాదవుగళం దిశకృత్య దుద కమగళకృత్య అభవంతు విధిసదంతు; భృగుగుళు తమ్యు తౌతృతిదిం దేవతా లకృత్యకృత్య వృత్య పదిసదంతు (౧౦-౯౨-౧౦): తాగ్న కృత్యకృత్య అవర తృత్యకృత్య కంతుబందిదృత్య, అదంతు కలయందే ధావిసదృత్య. భృగుగుళు రథవంతు రథిసదంతు, ఇంద్ర అభవంతు అత్రినిదేవతేగళ సుత్యింతు స్యోత్యకృత్య రథిసదృత్య (౯-౧౬-౨౦; ౧౦-౩౯-౧౯).

భృగుగుళు బహు పురాతనరథేకళు. యాగకృత్యకృత్య, అంగరసంతు, అదవంతు ఇవంతుగళ జ్యోతి యత్రి, భృగుగుళంతు స్యోతి, ఎత్రియంతు స్యోతియంతుయంతు తమ్యు పిత్యకళంతు (౧౦-౧౪-౬) దేవతేకృతి దృతి, మత్త్యు భృగుగుళు అంగరసంతు మత్త్యు మంతు, ఇవంతుగళంతు అగ్నియంతు సుత్యింతు (౮-౪౩-౧౩). యతిగళ మత్త్యు భృగుగుళ పృథ్వీయంతు లాలిసదంతు, తమ్యు పృథ్వీయంతు లాలిసదేవతేయంతు (౮-౬-౧౮) అభవంతు, యతిగళు, భృగుగుళు మత్త్యు పృథ్వీయంతు సహయంతు స్యోతిదంతు, తమ్యుగళ సహయంతు స్యోతిదేవతేయంతు, ఇంద్రంతు స్యోతిదేవతేయంతు (౮-౩-౯). దృత్యయంతు తువంతు, ఇవంతుగళంతు, భృగుగుళు సుదావంతు త్యుగళంతు దేవతేయంతు (౬-౨౮-౬). ఈ మేలింతు మంతు వాత్సయంతు (౬-౬-౧౮; ౮-౩-౯; ౬-౨౮-౬). భృగుగుళు యావంతుదేవతేయంతు స్యోతి జనాంతువంతు స్యోతిసదంతు కేలియంతు. మంతువంతుయంతు దేవతేయంతు, అత్రినిదేవతేయంతు, మంతు. జలాభివంతుదేవతేయంతు, తువంతు మత్త్యు స్యోతి, ఇవంతు స్యోతి స్యోతివంతు భృగుగుళంతు అత్రినిదేవతేయంతు (౮-౩౩-౩). అవంతు స్యోతిసదంతు దేవతేయంతు మత్త్యు అవంతు స్యోతిసదంతు స్యోతిసదంతు దేవతేయంతు (౮-౩-౧౬; ౯-౧౦-౧౩) రత్రి భృగుగుళు రత్రిసదంతు స్యోతిసదంతు, కృత్యకృత్య స్యోతిసదంతు అదంతు పృథ్వీయంతు. ఇత్రి ఈ కళంతు స్యోతిసదంతు, భృగుగుళు స్యోతిసదంతు యంతు, ఎంతు తివంతు.

మగ్నేడవంతు సంతుదిసదంతు మగ్నేడవంతు మగ్నేడవంతు, భృగుగుళు ఈగళ బహుయంతువంతు మగ్నేడవంతు గుంతు స్యోతిసదంతు స్యోతిసదంతు. అంగరసంతు అంగరసంతు, మగ్నేడవంతు మగ్నేడవంతు సాయంతు మగ్నేడవంతు భృగుగుళు భృగుగుళు ఎంతు అంతు మగ్నేడవంతు సాయంతువంతు.

స్యోతిసదంతు అగ్నియంతు ఇవంతువంతు మత్త్యు అంతు మంతువంతు దత్తవంతువంతు, ఇవంతుగళంతు మంతువంతు మత్త్యు భృగుగుళంతు సంతుదిసదంతు. అదంతు మంతువంతు స్యోతిసదంతు అగ్నియంతు తువంతు సాదంతు, భగవంతు లాలిసదంతు కమగళంతు పృథ్వీయంతు అదంతుగళంతు తువంతు తువంతు భృగుగుళంతు.

ఇతర వేదగళంతు భృగుగుళంతు అంతు స్యోతిసదంతు ప్రత్రినిదంతు (అ. వే. ౩-౧౯-౧; ఐ. బ్రా. ౩-౨౦-౬) ప్రత్రినిదంతు రేత్యుసదంతు తువంతువంతు వంతువంతు తువంతు ప్రత్రినిదంతు స్యోతిసదంతువంతు; ఇవంతు అవంతు వంతు ఎంతు దేవంతు వంతు. (ఐ. బ్రా. ౩-౩౪-౧; పం. బ్రా. ౧౮-౯-౧); వంతు మంతు స్యోతిసదంతు స్యోతిసదంతు తువంతు. (౧౧-౧-౧).

భృగుగుళు ఎంతు వంతు ప్రత్రినిదంతు (దేవంతు ప్రత్రినిదంతు) ఎంతు ధావంతు స్యోతిసదంతు స్యోతిసదంతు. భృగుగుళు అగ్నియంతు అంతు దేవంతు కలవంతు, అగ్నియంతు స్యోతిసదంతు ఈ దేవంతు కలవంతు అభివంతువంతు.

। ಸಂಹಿತಾಶಾಪಃ ।

ಅಗ್ನಿಂ ಸುಮ್ಮಾಯ ದಧಿರೇ ಪುರೋ ಜನಾ ವಾಚಶ್ರವಸಮಿಹ ವ್ಯಕ್ತಬರ್ಹಿಷಃ ।
ಯತಸ್ತುಚಃ ಸುರುಚಂ ವಿಶ್ವದೇವ್ಯಂ ರುದ್ರಂ ಯಜ್ಞಾನಾಂ ಸಾಧದಿಷ್ಟಿಮಸಸಾಂ॥

। ಪವನಃ ।

ಅಗ್ನಿಂ ಸುಮ್ಮಾಯ ದಧಿರೇ ಪುರಃ ಜನಾಃ ವಾಚಶ್ರವಸಂ ಇಹ ವ್ಯಕ್ತಬರ್ಹಿಷಃ ।
ಯತಸ್ತುಚಃ ಸುರುಚಂ ವಿಶ್ವದೇವ್ಯಂ ರುದ್ರಂ ಯಜ್ಞಾನಾಂ ಸಾಧಕೃತಾಷ್ಟಿಂ ಅಸಸಾಂ॥

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ವ್ಯಕ್ತಬರ್ಹಿಷಃ ಸ್ವೀರ್ಣಬರ್ಹಿಷೋ ಯತಸ್ತುಚಃ ಸ್ವಾಪ್ರಸ್ತುಚಃ ಋತ್ವಿಜಃ ಸುಮ್ಮಾಯ ಸುಖಾರ್ಥಂ ವಾಚಶ್ರವಸಂ ಮನುಷ್ಯೇಭ್ಯಃ ಪ್ರೇರಿತಾಸ್ತಂ ಸುರುಚಂ ಪ್ರಶಸ್ತದೀಪ್ರಮಂತಂ ವಿಶ್ವದೇವ್ಯಂ ವಿಶ್ವೇಭ್ಯೋ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಹಿತಂ ರುದ್ರಂ ದುಃಖಾನಾಂ ದ್ವಾವಕಮಪಸಾಂ ಕರ್ಮವತಾಂ ಯಜ್ಞಾನಾಂ ಯಜಂತೀತಿ ಯಜ್ಞಾ ಯಜಮಾನಾಃ । ತೇಷಾಂ ಸಾಧದಿಷ್ಟಿಂ ಸಾಧಿತಯಜ್ಞಮಗ್ನಿಮಿಹ ಯಜ್ಞೇ ಪುರೋ ದಧಿರೇ । ಸ್ತುವಂತಿ ॥

। ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ವ್ಯಕ್ತಬರ್ಹಿಷಃ—ಬರ್ಹಿರೂಪವಾದ ಆಸನಗಳನ್ನು ಹರಡಿದುವವರೂ । ಯತಸ್ತುಚಃ—(ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲು) ಸ್ತುಕ್ವಾತ್ರೇಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿರುವವರೂ ಆದ । ಜನಾಃ—ಋತ್ವಿಕ್ಯುಗಳು । ಸುಮ್ಮಾಯ—ಸುಖಾರ್ಥವಾಗಿ । ವಾಚಶ್ರವಸಂ—ಮಾನವರಿಗಾಗಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿದವನೂ । ಸುರುಚಂ—ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನೂ । ವಿಶ್ವದೇವ್ಯಂ—ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿರುವವನೂ । ರುದ್ರಂ—ದುಃಖನಾಶಕನೂ । ಅಸಸಾಂ—ಕರ್ಮಕರ್ತರಾದ । ಯಜ್ಞಾನಾಂ—ಯಜಮಾನರ । ಸಾಧದಿಷ್ಟಿಂ—ಯಜ್ಞಕರ್ಮವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವವನೂ, ಆದ । ಅಗ್ನಿಂ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು । ಇಹ—ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ । ಪುರಃ—ಅಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು । ದಧಿರೇ—ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

। ಛಾಂದಸ್ಸಃ ।

ಬರ್ಹಿರೂಪವಾದ ಆಸನಗಳನ್ನು ಹರಡಿದುವವರೂ, ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲು ಸ್ತುಕ್ವಾತ್ರೇಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿರುವವರೂ ಆದ ಋತ್ವಿಕ್ಯುಗಳು ಸುಖಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾನವರಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿದವನೂ, ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಸಕಲದೇವತೆಗಳ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿರುವವನೂ, ದುಃಖನಾಶಕನೂ, ಕರ್ಮಕರ್ತರಾದ ಯಜಮಾನರ ಯಜ್ಞಕರ್ಮವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

Men with strewn holy grass, and uplifted ladles, place before them this solemnity for the sake of obtaining happiness, Agni, the bestower of food, the resplendent, the benefactor of all the gods, the remover of sorrow, the perfecter of the (holy) acts of the sacrificer.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ವ್ಯಕ್ತಿ ಬರ್ಹಿಷಃ — ಯಾಸ್ಯರು ಬರ್ಹಿಃಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ — ಪರಿಬರ್ಹಿಷಾತ್ ಪರಿಚ್ಛೇದನಾತ್ | ಎಂದರೆ (ಅರ್ಚನೆಯನ್ನು) ತುದಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿರುವ ದರ್ಭೆಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ,

ಪ್ರಾಚೀನಂ ಬರ್ಹಿಃ ಪ್ರದಿಶಾ ಪ್ರಥಿವ್ಯಾ ವಸನಾಯಾಸ್ಯಾಃ ಪ್ರವೃಜ್ಯತೇ ಅಗ್ನೇ ಆಹ್ವಾಂ |
ವ್ಯೃ ಪ್ರಥತೇ ವಿತರಂ ವರಿಯೋ ದೇವೇಭ್ಯಾ ಅದಿತಯೇ ಸ್ಯೋನಂ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೦೦-೪)

ಎಂಬ ಋಕ್ಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ—

ಪ್ರಾಚೀನಂ ಬರ್ಹಿಃ ಪ್ರದಿಶಾ ಪ್ರಥಿವ್ಯಾ ವಸನಾಯಾಸ್ಯಾಃ ಪ್ರವೃಜ್ಯತೇ ಅಗ್ನೇ ಆಹ್ವಾಂ ಬರ್ಹಿಃ
ಪೂರ್ವಾದ್ವೇ ತದ್ವಿಪ್ರಥತೇ ವಿತರಂ ವಿಶೇರ್ಣತರಮಿತಿ ವಾ ವಿಸ್ತೀರ್ಣತರಮಿತಿ ವಾ ವರಿಯೋ
ವರತರಮುರುತರಂ ವಾ ದೇವೇಭ್ಯಾತ್ಪಾದಿತಯೇ ಚ ಸ್ಯೋನಂ | ಸ್ಯೋನಮಿತಿ ಸುಖನಾಮ |
ಸ್ಯತೇರವಸ್ಯಂಕ್ಷೇಪತ್ ಸೇವಿತವ್ಯಂ ಭವತಿತಿತಿ ವಾ |

(ಐ. ೮-೯)

ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಯಜ್ಞಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಆಹ್ವಾನಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ದೇವತೆಗಳು ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತುದಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ದರ್ಭೆಗಳನ್ನು ಹಾಸಿ ಆಸನಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವರು. ದರ್ಭೆಗಳ ತುದಿಯು ವೇನುಚಾಗು ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ಹರಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿ ಬಾಧೆಯಾಗಬಹುದೆಂದು ದರ್ಭೆಗಳ ತುದಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ದರ್ಭೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಆಸನವು ಮೆತ್ತಗಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದರಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಮೂರು ಪದರಗಳಾಗಿ ಹಾಸುವರು. ಇದನ್ನು ಬರ್ಹಿಃ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡಿ ಅವರು ಬಂದು ಈ ಬರ್ಹಿಃ ಎಂಬ ಆಸನದಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆಂದು ಪುಷ್ಕಿಗಳು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಇಂತಹ ಆಸನದಮೇಲೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸೋಮ, ಆಹ್ವಾ, ಹವಿಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಇಡುವರು. ಪ್ರಕೃತ ಋಕ್ಯಿನಲ್ಲಿ ಋಕ್ಯಿನವರು ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಆಸನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಲ್ಲಾಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಯತಸ್ತೃಚಃ—ಸ್ಮೃತ್ (ಸ್ಮೃತಃ ಎಂಬುದು ಬಹುವಚನ) ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಆಹ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಲ್ಲಾಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಟಿನಂತಿರುವ ಮರದ ಶಾಕ್ರಿಯು. ಯತಸ್ತೃಚಃ

ಎಂದರೆ ಇಂತಹ ಮರದ ಸೌಖ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೋನಾರ್ಥವಾಗಿ ಆಜ್ಞಾಧಿಹೋಮದ್ರವ್ಯವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋನುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಸೌಖ್ಯಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು ಎಂದರ್ಥವು. ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಅಗ್ನಿಯು ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರ್ಹಿಷ್ವೇಬ ದರ್ಭಾಸನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುವರು. ಹೋನಾರ್ಥವಾಗಿ ಸೌಖ್ಯನಲ್ಲಿ ಹೋಮದ್ರವ್ಯವನ್ನು ತುಂಬಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದಿರುವರು. ಈ ರೀತಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಸುಮ್ಮ ಶಬ್ದವು ಸುಖನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೧೩) ವಾಚಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೯) ಮತ್ತು ಅಪಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೧).

ವಿಶ್ವದೇವ್ಯಂ—ವಿಶ್ವೇಭ್ಯೋ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಹಿತಂ | ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು; ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಹಿತ ಅಥವಾ ಪ್ರಿಯನಾದವನು ಅಥವಾ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಈ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳ ಮುಖಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

ರುದ್ರಂ—ದುಃಖಾನಾಂ ದ್ರಾವಣಂ | ರುದ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾನಾರ್ಥಗಳಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವು ಅಗ್ನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರ ದುಃಖವನ್ನು ಓಡಿಸುವವನು ಎಂದರೆ ನಾಶಮಾಡುವವನು ಎಂಬರ್ಥವು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಯಜ್ಞಾನಾಂ—ಯಜಂತೀತಿ ಯಜ್ಞಾ ಯಜಮಾನಾಃ | ಇಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವಿವರಿಸಿದಾರೆ.

ಸಾಧದಿಷ್ಟಿಂ—ಸಾಧಿತಯಜ್ಞಂ | ಇಷ್ಟಿಯೆಂದರೆ ಯಜ್ಞ. ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿ ನೆರವೇರಿಸುವವನು ಎಂದು ಅಗ್ನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣಪದವಾಗಿದೆ.

ಪುರಃ ದಧಿರೇ—ಸ್ತುವಂತಿ | ಅಗ್ನಿಯ ಆಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಂತು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹೋನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪುತ್ರಿಜರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಮುಂದುಗಡೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

~*~*~*~

| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಪಾ¹ವ¹ಕ¹ಶೋ¹ಚೇ¹ ತ¹ವ¹ ಹಿ¹ ಕ್ಷ¹ಯಂ¹ ಪ¹ರಿ¹ ಹೋ¹ತ¹ರ್ಯ¹ಜ್ಞೇ¹ಷು¹ ವ್ಯ¹ಕ್ತ¹ಬ¹ರ್ಹಿ¹ಷೋ¹
ನ¹ರಃ |

ಅಗ್ನೇ¹ ದ¹ವು¹ ಇ¹ಚ್ಛ¹ಮಾನಾ¹ಸ¹ ಅ¹ಸ್ಯ¹ಮು¹ಪಾ¹ಸ¹ತೇ¹ ದ್ರ¹ವಿ¹ಣಂ¹ ಧೇ¹ಹಿ¹ ತೇ¹ಭ್ಯಃ || ೬ ||

|| ಪದವಾಃ ||

ಪಾವಕಶೋಚೇ | ತವ | ಹಿ | ಪ್ಲಯಂ | ಪರಿ | ಹೋತಃ | ಯಜ್ಞೇಷು | ವ್ಯಕ್ತಬರ್ಹಿಷಃ | ನರಃ |
ಅಗ್ನೇ | ದುವಃ | ಇಚ್ಛವಾನಾಸಃ | ಅಪ್ಯಂ | ಉಪ | ಅಸತೇ | ದ್ರವಿಣಂ | ಧೇಹಿ | ತೇಭ್ಯಃ || ೭ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಪಾವಕಶೋಚೇ ಶೋಧಕದೀಪ್ತೇ ಹೇ ಹೋತವರ್ಧಿನಾನಾಮಾಹ್ವಾತಃ ಯಜ್ಞೇಷು ಪರಿ
ಪರಿಶೋ ವ್ಯಕ್ತಬರ್ಹಿಷಃ ಸ್ವೀರ್ಣಬರ್ಹಿಷೋ ದುವಃ ಪರಿಚರಣಮಿಚ್ಛಮಾನಾಸ ಇಚ್ಛಂತೋ ನರೋ
ನೇಶಾರೋ ಯಜಮಾನಾ ಅಪ್ಯಮಾಪ್ತಂ ಯೋಗ್ಯಂ ತವ ತ್ವತ್ಸಂಬಂಧಿನಂ ಪ್ಲಯಂ ನಿವಾಸಂ ಯಾಗ-
ಗೃಹಮುಪಾಸತೇ | ಸೇವಂತೇ | ತೇಭ್ಯೋ ದ್ರವಿಣಂ ಧನಂ ಧೇಹಿ | ವಿಧೇಹಿ ||

|| ಶ್ರುತಿಪಾಠಃ ||

ಪಾವಕಶೋಚೇ—ಕುದ್ರಿಗೊಳಸತಕ್ಯ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನೂ | ಹೋತಃ—ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು
ಕೊಡುವವನೂ ಆದ | ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಯಜ್ಞೇಷು—ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ | ಪರಿ—ಸುತ್ತಲೂ |
ವ್ಯಕ್ತಬರ್ಹಿಷಃ—ದರ್ಭಾಸನಗಳನ್ನು ಹರಡಿದವರೂ | ದುವಃ—(ನಿನ್ನ) ಪರಿಚರಣವನ್ನು | ಇಚ್ಛಮಾನಾಸಃ—
ಇಚ್ಛಿಸುವವರೂ | ನರಃ—ನೇತೃಗಳೂ ಆದ ಯಜಮಾನರು | ಅಪ್ಯಂ—ಸಮಾಪಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದೂ |
ತವ—ನಿನ್ನ ಸಂಬಂಧವಾದುದೂ ಆದ | ಪ್ಲಯಂ—ಯಾಗಗೃಹವನ್ನು | ಉಪಾಸತೇ—ಸೇವಿಸುತ್ತಾರಿ |
ತೇಭ್ಯಃ—ಅವರಿಗೆ | ದ್ರವಿಣಂ—ಧನವನ್ನು | ಧೇಹಿ—ಕೊಡು.

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಲೋಕವನ್ನು ಕುದ್ರಿಗೊಳಸತಕ್ಯ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನೂ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು ಕೊಡುವವನೂ ಆದ
ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ದರ್ಭಾಸನಗಳನ್ನು ಹರಡಿದವರೂ, ನಿನ್ನ ಪರಿಚರಣವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವರೂ
ನೇತೃಗಳೂ ಆದ : ಯಜಮಾನರು, ಸಮಾಪಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದೂ, ನಿನ್ನ ಸಂಬಂಧವಾದುದೂ ಆದ ಯಾಗಗೃಹ
ವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರಿ. ಅವರಿಗೆ ಧನವನ್ನು ಕೊಡು.

English Translation.

Agni, of purifying lustre, invoker, of the gods, men desirous of
worshipping (you), having strewn the sacred grass, repair to your
apropriate abode at sacrifices: bestow upon them wealth.

ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಪಾವಕಶೋಚೇ—ಶೋಧಕದೀಪ್ತೇ | ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ಕುದ್ರಿಗೊಳಿಸು
ವವನಾದ್ದರಿಂದ ಪಾವಕಶೋಚಿಃ ಎಂಬಿ ವಿಶೇಷಣಪದದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದೆ.

ಕ್ಷಯಂ—ಕ್ಷಿ ನಿವಾಸೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾದ ಕ್ಷಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಾಸಸ್ಥಾನವೆಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ವಾಸಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಯಜ್ಞಗೃಹವು.

ದ್ರವಿಣಂ—ದ್ರವಿಣ ಶಬ್ದವು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೯). ದ್ರವಿಣವೆಂದರೆ ಧನವೆಂದರ್ಥವು.

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರು ತಮ್ಮ ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದರ್ಭಾಸನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕರೆದು ತರುವ ನಿನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ನಿನ್ನನ್ನು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಜ್ಞಗೃಹವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವೆನೆಂದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯ ||

ಆ ರೋದಸೀ ಅಪ್ಯಣದಾ ಸ್ವರ್ಮಹಜ್ಜಾತಂ ಯದೇನಮಪಸೋ ಅಧಾರಯನ್ |
ಸೋ ಅಧ್ವರಾಯ ಪರಿಣೀಯತೇ ಕವಿರತ್ಯೋ ನ ವಾಜಸಾತಯೇ ಚನೋಹಿತಃ ||

• ಪದವಾಕ್ಯ ||

ಆ | ರೋದಸೀ ಇತಿ | ಅಪ್ಯಣತ್ | ಸ್ವಃ | ಮಹತ್ | ಜಾತಂ | ಯತ್ | ಏನಂ | ಅಪಸಃ | ಅಧಾರಯನ್ |
ಸಃ | ಅಧ್ವರಾಯ | ಪರಿ | ನೀಯತೇ | ಕವಿಃ | ಅತ್ಯಃ | ನ | ವಾಜಸಾತಯೇ | ಚನೋಹಿತಃ || ೨ ||

|| ಸಾಮಾನ್ಯಭಾಷ್ಯಂ ||

ರೋದಸೀ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾವಾಪ್ಯಣತ್ | ಅಧಾರಯತ್ | ತಥಾ ಮಹತ್ಪ್ರಭೂತಂ ಸ್ವರೂಪಂ ರಿಕ್ಷಮಾಪ್ಯಣಚ್ಚ | ಅಪಸಃ ಕರ್ಮವಂತೋ ಯಜಮಾನಾ ಜಾತಂ ಯದ್ಯಮೇನಮಗ್ನಿಮಧಾರಯನ್ ಅತ್ಯೋ ನ ಅಶ್ವ ಇವ ಕವಿಃ ಕ್ರಾಂತಃ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತೇ ನೋಹಿತೋ ನಿಹಿತಾನ್ತಃ ಸೋಽಯಮಗ್ನಿ-ವಾಜಸಾತಯೇ ವಾಜಸ್ಯಾನ್ತಸ್ಯ ಕೀರ್ತೇವಾ ಸಾತಯೇ ಲಾಭಾಯ ಪರಿಣೀಯತೇ | ಯಜ್ಞಾರ್ಥಂ ನೀಯತೇ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು) | ರೋದಸೀ—ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು | ಆ ಅಪ್ಯಣತ್—ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ | ಮಹತ್—ಮಹತ್ತಾದ | ಸ್ವಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೂ | ಆ (ಅಪ್ಯಣತ್)—ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ | ಅಪಸಃ—ಕರ್ಮವಂತರಾದ ಯಜಮಾನರು | ಜಾತಂ—ಉತ್ಪನ್ನನಾದ | ಯತ್ ಏನಂ—ಯಾವ ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಅಧಾರ-

ಯಾನ್—ಧರಿಸಿದರೋ (ಅಂತಹ) | ಅಶ್ಯೋ ನೇ—ಅಶ್ವದಂತಿರುವನೂ | ಕವಿಃ—ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದವನೂ | ಜೆನೋಹಿತಃ—ಅನ್ನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದವನೂ ಆದ | ಸಃ—ಆ ಅಗ್ನಿಯು | ವಾಜಸಾತಯೇ—ಅನ್ನ ಲಾಭ ಕ್ಷೋಭ್ಯರವಾದ | ಅಧ್ಯರಾಯ—ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ | ಪರಿಣೇಯತೇ—(ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ) ಕರಿತರಬ್ಬಡುತ್ತಾನೆ

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಅಗ್ನಿಯು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನೂ ಮಹತ್ತಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕರ್ಮವಂತರಾದ ಯಜಮಾನರು ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಯಾವ ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದರೋ (ಅಂತಹ) ಅಶ್ವದಂತಿರುವನೂ, ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದವನೂ, ಅನ್ನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದವನೂ ಆದ ಆ ಅಗ್ನಿಯು ಅನ್ನ ಲಾಭಾರ್ಥವಾದ ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಕರಿತರಬ್ಬಡುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

He has filled both heaven and earth and the spacious firmament, he whom the performers of (sacred) rites have laid hold of as soon as born. he, the sage, the giver of food, is brought like a horse to the sacrificer, for (the sake of) obtaining food.

|| ವಿಶೇಷವಿವರಗಳು ||

(ಅಗ್ನಿಃ) ರೋದಸೀ ಆ ಅಪ್ಯಣಾತ್ ಮಹತ್ ಸಃ ಆ—ಈ ಅಗ್ನಿಯು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನೂ, ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿ ರೂಪದಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನೂ, ವಿದ್ಯುದ್ಗನಿ ರೂಪದಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೂ, ಆದಿತ್ಯರೂಪದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಜಾತಂ ಯತ್ ಏನಂ ಅಪಿಸಃ ಅಧಾರಯನ್—ಕರ್ಮವಂತೋ ಯಜಮಾನಾಃ ಜಾತಂ ಯಮಗ್ನಿಂ ಅಧಾರಯನ್ | ಅಂಣಿಗಳನ್ನು ಕಡೆಯುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿವೇದಿಯ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರು (ಉತ್ತರವೇದಿಗೆ ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಧರಿಸಿದರು.

ಜೆನೋಹಿತಃ—ಕ್ಷೋಭ್ಯಮಾಡುವವರಿಗೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸಃ ವಾಜಸಾತಯೇ ಅಧ್ಯರಾಯ ಪರಿಣೇಯತೇ—ಆ ಅಗ್ನಿಯು ಅನ್ನ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಗಳಿಗಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ಮಂಥನಸ್ಥಾನದಿಂದ ಉತ್ತರವೇದಿಯ ಒಳಗೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಅಗ್ನಿ ಮಂಥನವಾದಕೂಡಲೇ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಮಂತ್ರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉತ್ತರವೇದಿಗೆ ಒಯ್ಯುವ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರಣಯನವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಇದು ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದಂತೆ ನಾವು ಈ ಕರ್ಮವನ್ನು ಭಾಗ ೧೮ ಪುಟ 541-549 ಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ.

|| ಸಂಹಿತಾದಃ |

ನಮಸ್ಯತ ಹವ್ಯದಾತಿಂ ಸ್ವಧ್ವರಂ ದುವಸ್ಯತ ದವ್ಯಂ ಜಾತವೇದಸಂ |

ರಥೀರ್ವತಸ್ಯ ಬೃಹತೋ ವಿಚರ್ಷಣಿರಗ್ನಿದೇವಾನಾಮುಭವತ್ತುರೋಹಿತಃ || ೮ ||

|| ೮ದಸಾಃ |

ನಮಸ್ಯತ | ಹವ್ಯದಾತಿಂ | ಸ್ವಅಧ್ವರಂ | ದುವಸ್ಯತ | ದವ್ಯಂ | ಜಾತವೇದಸಂ |

ರಥೀಃ | ಋತಸ್ಯ | ಬೃಹತಃ | ವಿಚರ್ಷಣಿಃ | ಅಗ್ನಿಃ | ದೇವಾನಾಂ | ಅಭವತ್ | ಪುರೋಹಿತಃ || ೮ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ರಥೀರ್ನೇತಾ ಬೃಹತೋ ಮಹತ ಋತಸ್ಯ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಿಚರ್ಷಣಿದ್ರಷ್ಟಾ ಯೋಗ್ಯಿದೇವಾನಾಂ ಪುರೋಹಿತಃ ಪುರಸ್ತಾಧ್ವ್ರಷ್ಟ್ಯತಯಾ ಸ್ಥಾಪಿತೋಽಭವತ್ ಹವ್ಯದಾತಿಂ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಹವಿಷಾಂ ದಾತಾರಂ ಸ್ವಧ್ವರಂ ಶೋಭನಯಜ್ಞಂ ದವ್ಯಂ ದನೋಭ್ಯೋ ಗೃಹೇಭ್ಯೋ ಹಿತಂ ಜಾತವೇದಸಂ ಜಾತಪ್ರಜ್ಞಂ ತಮಗ್ನಿಂ ನಮಸ್ಯತ | ಪೂಜಯತ | ದುವಸ್ಯತ | ಪರಿಚರತ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ರಥೀಃ—ನೇತೃವೂ | ಬೃಹತಃ—ಮಹತ್ತಾದ | ಋತಸ್ಯ—ಯಜ್ಞದ | ವಿಚರ್ಷಣಿಃ—ವೀಕ್ಷಕನೂ ಆದ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ದೇವಾನಾಂ—ದೇವತೆಗಳಿಗೆ | ಪುರೋಹಿತಃ—ಅಗ್ರಣಿಯಾದ ನೇತೃನಾಗಿ | ಅಭವತ್—ಸ್ಥಾಪಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ | ಹವ್ಯದಾತಿಂ—(ದೇವತೆಗಳಿಗೆ) ಹವಿಸ್ಸನ್ನರ್ಪಿಸುವವನೂ | ಸ್ವಧ್ವರಂ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಯಜ್ಞಕರ್ತನೂ | ದವ್ಯಂ—ಗೃಹಕ್ಕೆ ಹಿತಕಾರಿಯೂ | ಜಾತವೇದಸಂ—ಜಾತಪ್ರಜ್ಞನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ನಮಸ್ಯತ—ಪೂಜಿಸಿ | ದುವಸ್ಯತ—ಸೇವಿಸಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ನೇತೃವೂ, ಮಹತ್ತಾದ ಯಜ್ಞದ ವೀಕ್ಷಕನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳ ಪುರೋಹಿತನಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನರ್ಪಿಸುವವನೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಯಜ್ಞಕರ್ತನೂ, ಗೃಹಕ್ಕೆ ಹಿತಕಾರಿಯೂ ಜಾತಪ್ರಜ್ಞನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ. ಅವನನ್ನು ಸೇವಿಸಿ.

English Translation.

Reverence the bearer of oblations (to the gods), him whose sacrifice is acceptable; worship him by whom all that exists is known, who is friendly to our dwellings; for Agni is the conductor of the great sacrifice, the beholder of all, who has been placed in front of the gods.

ಃ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ವಿಚರ್ಷಣೆ—ವಿಚರ್ಷಣೆಶಬ್ದವು ಪಶ್ಚತ್ತಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನೋಡುವವನು ಎಂದರ್ಥವು. (ನಿ. ೩-೧೩)

ಸ್ವಧ್ವರಂ—ಯಾಸ್ಯರು ಅಧ್ವರಶಬ್ದಕ್ಕೆ—ಅಧ್ವರ ಇತಿ ಯೆಚ್ಚು ನಾಮ | ಧ್ವರತಿರ್ಹಿಂಸಾಕರ್ಮಾ ತತ್ಪ್ರತಿಷೇಧಃ | ಎಂದರೆ ಧ್ವರತಿಧಾತುವು ಹಿಂಸಾಕರ್ಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಅಧ್ವರವೆಂದರೆ ಹಿಂಸಾಕರ್ಮವಿಲ್ಲದಿರುವ ಯುಜ್ಜವೆಂದರ್ಥ ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. (ನಿ. ೧-೮) ಇಲ್ಲಿ ಸಿ+ ಅಧ್ವರಂ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಯುಜ್ಜ ಅಥವಾ ಯುಜ್ಜವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ದವ್ಯಂ—ದಮೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಗೃಹನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೧೩) ದವ್ಯಂ ಎಂದರೆ ಗೃಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ, ಗೃಹದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ, ಗೃಹಕ್ಕೆ ಹಿತಕಾರಿಯಾದ ಇತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು.

ಜಾತವೇದಸಂ—ಜಾತಾನಾಂ ನೇದಿತಾರಂ ಜಾತಪ್ರಜ್ಞಂ ಜಾತಬಲಂ ವಾ | ಉತ್ಪನ್ನವಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವವನು ಎಂದೂ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೆಂದೂ, ಬಹಳವಾಗಿ ಇರುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವನೆಂದೂ ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಜಾತವೇದಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಯಾಸ್ಯರು ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ—

ಜಾತಾನಿ ವೇದ | ಜಾತಾನಿ ವೈನಂ ವಿದುಃ | ಜಾತೇ ಜಾತೇ ವಿದ್ಯತೇ ಇತಿ ವಾ | ಜಾತವಿದ್ವೀ ವಾ ಜಾತಧನಃ | ಜಾತವಿದ್ಯೋ ವಾ ಜಾತಪ್ರಜ್ಞಾನಃ |

(ನಿ. ೨-೨೦)

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಇವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದಿರುವ ವಸ್ತುವು ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿರುವನು. ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಲರ್ಹನಾಗಿರುವನು.

ಯತ್ತೇ ಜ್ಞಾತಃ ಪತನನಿವಿಂದತೇತಿ ತಜ್ಞಾ ತವೇದಿಸೋ ಜಾತವೇದಸ್ತಮಿತಿ ಪ್ರಾಹ್ಯಹಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾಸ್ವತೋನ್ ಪಶವೋಽಗ್ನಿ ಮುಘಿ ಸರ್ವಂತೀತಿ ಚ ||

ಎಂಬ ಈ ಶ್ರುತಿಯಾಕೃತವು ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾದವುಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಅಗ್ನಿಯು ಧನವುಳ್ಳವನು. ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಜ್ಞಾನವಂತನಾಗಿರುವನು. ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ,

ಜಾತವೇದಸೇ ಸುನಿವಾಮ ಸೋಮಮರಾತೇಯತೋ ನಿ ದೇಹಾತಿ ವೇದಃ |
ಸ ನಃ ಪರ್ಷದತಿ ದುರ್ಗಾಣಿ ವಿಶ್ವಾ ನಾವೇವ ಸಿಂಧುಂ ದುರಿಶಾತ್ಮ್ಯೈಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೯೯-೧)

ಮತ್ತು—

ಪ್ರ ನೂನಂ ಜಾತವೇದಸಮಶ್ಚಂ ಹಿನೋತ ನಾಜಿನಂ | ಇದಂ ನೋ ಬರ್ಹಿರಾಸದೇ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೮೮-೧)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಜಾದವೇದವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿರುವುದನ್ನೂ ವಿವರಿಸುವರು. ಮತ್ತು—

ತದೇತದೇಕಮೇವ ಜಾತವೇದಸ್ಯಂ ಗಾಯತ್ರಂ ತೃಚಂ ದಶತತೀಷು ವಿದ್ಯತೇ | ಯತ್ರ
ಕಿಂಚಿದಾಗ್ನೇಯಂ ತಜ್ಜಾತವೇದಸಾನಾಂ ಸ್ಥಾನೇ ಯುಜ್ಯತೇ ||

(ನಿ. ೨-೨೦)

ಪ್ರ ನೂನಂ ಎಂಬ ಜಾತವೇದವೆಂಬಂಧಿಯಾದ ಗಾಯತ್ರೇ ಭದ್ರಸ್ಥಿನ ಮಕ್ಕಳು ಮೂರು ಮಾತ್ರವಿರುವವು. ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಜಾತವೇದವಾಗ್ನಿಬೋಧಕವಾದ ಗಾಯತ್ರೇ ಭದ್ರಸ್ಥಿನ ಮಕ್ಕಳಿರುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಜಾತವೇದಾಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟನಾಗಿರುವನು.

ಸ ನ ಮನ್ಯೇತಾಯಮೇವಾಗ್ನಿರಿತ್ಯಪ್ಯೇತೇ ಉತ್ತರೇ ಜ್ಯೋತಿಷೀ ಜಾತವೇದಸೀ ಉಚ್ಯೇತೇ
ತತೋ ನು ಮಧ್ಯಮಾಃ | ಅಭಿ ಪ್ರವಂತ ಸಮನೇವ ಯೋಷಾ ಇತಿ ತತ್ ಪುರುಸ್ತಾದ್ಯಾಪ್ಯಾ-
ತಮಘಾಸಾನಾದಿತ್ಯ ಉದುತ್ಯಂ ಜಾತವೇದಸಮಿತಿ ತದುಪರಿಷ್ವಾದ್ಯಾಪ್ಯಾಪ್ಯಾಮಾಃ ||

ಅಭಿ ಪ್ರವಂತ ಸಮನೇವ ಯೋಷಾ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದಾದರೂ, ಜಾತವೇದಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದಾದಾಗ ಅಗ್ನಿ ಪದವೂ (ಅಭಿ ಪ್ರವಂತ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪದವು) ಜಾದವೇದಶಬ್ದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದು, ಉದುತ್ಯಂ ಜಾತವೇದಸಂ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸೂರ್ಯನೂ ಜಾತವೇದಶಬ್ದದಿಂದ ಬೋಧ್ಯನಾಗಿರುವನೆಂದು ಅರ್ಥವು. ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು.—

ಜಾತವೇದಸಂ ಸೂರ್ಯಮುದ್ಯಹಂತೀತಿ ತು ಏಶೇಷಣವಿಶೇಷ್ಯಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯೈಕವಾಕ್ಯೈ
ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಸ್ತನಿಗಮಸಿದ್ಧಮಸ್ಮಿನ್ ಮಂತ್ರೇ ಜಾತವೇದಾಃ ಸೂರ್ಯ ಇತಿ ||

ಉದುತ್ಯಂ ಜಾತವೇದಸಂ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿಗೂ, ಜಾತವೇದಸನೆಂಬ ಅಗ್ನಿಗೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷಣ ವಿಶೇಷ್ಯಭಾವದಿಂದ ಏಕವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಸೂರ್ಯನೂ ಜಾತವೇದಸ ನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು—

ಯಸ್ತು ಸೂಕ್ತಂ ಭಜತೇ ಯಸ್ಯೈಹವಿರ್ನಿರೂಪ್ಯತೇ ಅಯಮೇವ ಸೋಽಗ್ನಿರ್ಜಾತವೇದಾ
ನಿಪಾತಮೇವೈತೇ ಉತ್ತರೇ ಜ್ಯೋತಿಷೀ ಏತೇನ ನಾಮಧೇಯೇನ ಭಜೇತೇ ||

(ನಿ. ೨-೨೦)

ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಜಾತವೇದಶಬ್ದಬೋಧ್ಯನಾದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಯಾಯ ಸೂಕ್ತಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಆಹೂತನಾಗಿ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವನು. ವೈದ್ಯತಾಗ್ನಿ, ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿ, ಸೂರ್ಯ, ಇವರುಗಳು ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಭೇದವಾದರೂ. ಅಥವಾ ಜಾತವೇದಶಬ್ದದಿಂದ ಬೋಧ್ಯನಾದರೂ ಜಾತವೇದಶಬ್ದವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು ವಿವರಿಸುವರು.

జాతాని వేదే | జాతాని వ్యసేం విదూః, జాతే జాతే విద్యోతే ఇతి.నా ; జాతేవిద్యోతే నా జాతేధన్వో నా జాతేవిద్యోతే నా జాతేజ్ఞానః | టుక్తస్య వాద సకలవన్న తిశయివవసేందాగరి, అథనా టుక్తస్య వాద సకలవన ఇవనన్న తిశయివుపు ఎందాగరి, అథన టుక్తస్య వాద సకలవస్తుగళియో ఆవరిశింఠిరుత్తానీందాగరి, అథనా టుక్తస్య వాద సకల ధనపుశ్చవసేందాగరి, అథనా సనుస్తవన్న తిశయన ప్రక్ష్యయుశ్చవసేందాగరి అథనమాడలకుదేందు నిరుక్తకారయ వివరిసిద్ధారీ. (స. ౬-౧౧) బృహద్రేవతేయియో సత జాతేవేదస్మి న స్వరూప మత్తు స్థానగళన్న విరదవని తిశిసిద్ధారీ—

ఇహాగ్ని భూతేస్తు శిభిలోకే శ్చ తిభిరిలేతః |

జాతేవేదాః స్తుతేన మధ్యే స్తుతేన వ్యేత్తానదోఢ దివి ||

(బృ. దీ. ౧-౬౬)

మఱిగళు వృద్ధియ మేలేరిరువ అగ్నియన్న అగ్నియేందూ, మధ్యలోకదల్లిరువ అగ్నియన్న జాతేవేదే స్సేందూ, దృఢిలోకదల్లిరువననన్న వ్యేత్తానరసేందూ కరియత్తారీండు ఈ ల్లోకదల్లిలేళ ఇదే ధావ వన్న ముయవరిసుత్తా,

వ్యేత్తానరం శ్రీతేన ద్యగ్ని రగ్నిం వ్యేత్తానరః శ్రీతః |

అనయోఢజాతేవేదాస్తు తథ్యేతే జాతేవేదసి ||

(బృ. దీ. ౧-౯౬)

అగ్నియ వ్యేత్తానరస్థియూ, వ్యేత్తానరను అగ్నియస్థియూ ఆడకనాగి, జాతేవేదస్సు ఇవేరదరియూ ఆడకనాగిద్ధారీండు, ఇవేరదని జాతేవేదస్మి న ఎరదు అంశగేందూ వివరిశి. టిగిగే వేదదలనే అధ్యాయదల్లి జాతేవేదస్మి న స్థానగళన్న ఠేళి ఎరదనే అధ్యాయదల్లి స్వరూపనివశనవన్న మారిశి.

భూతాని వేదే ద యజ్ఞా తేన జాతేవేదాథ కథ్యతే |

యజ్ఞ్యేవ జాతేవిద్యోఢ్కాథా విత్తం జాతేఢ్కాధిదేత్రి నా ||

(బృ. దీ. ౩-౨౦)

విద్యోతే సర్వభూత్యేఠి యద్వా జాతః పునః పునః |

తేస్యేవ మధ్యభాగేంద్రో జాతేవేదా ఇతి స్తుతః ||

(బృ. దీ. ౩-౨౧)

టుక్తస్య నాగునాగరే సకలవన్న తిశిదిరువుదరిందలూ అథనా జ్ఞానపు అవనల్లే టుక్తస్య నాయదరిందలూ అథనా టుక్తస్య వాదాగరే సకల ధనవన్న తిశిమ ఠింఠిరువుదరిందలూ, అథనా పునః పునః టుక్తస్య నాదాగరిల్లా సకల భూతగళిందలూ తిశియిరువువనామదరిందలూ, మధ్యలోకనామియాద ఇంప్రీతంతి జాతేవేదస్సేండు అగ్నియ స్తుతనాగురుత్తానీండు బృహద్రేవతేయి నివశనవిదే. ఇదరింతేయి తతేతథ్కాథాదల్లియూ సత,

ಯಃ ಸಂವತ್ಸರಂ ಜಾತಃ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಅಗ್ನಿಸ್ತಮೇತದ್ವಿಭಕ್ತೃಗಳ ಹ ವ್ಯ
ರೇತಃ ಸಿಕ್ತಂ ಪ್ರಾಣೋಽನ್ತವರೋಹತಿ ತದ್ವಿಂದತೇ ತದ್ಯಜ್ಞಾತಂ ಜಾತಂ ವಿಂದತೇ
ತಸ್ಮಾಜ್ಜಾತವೇದಾಃ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ ೯-೫-೧೬-೮)

ಪ್ರಾಣರೂಪಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸಕಲ ಭೂತಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ
ಜಾತವೇದಸ್ಸೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಈ ಜಾತವೇದಸ್ಸೇ
ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೊಂದು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ

ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಹರಿಣಂ ಜಾತವೇದಸಂ ವರಾಯಣಂ ಜ್ಯೋತಿರೀಕಂ ತಪಂತಂ |

(ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್. ೧-೮)

ವಿಶ್ವರೂಪನೂ, ಸಹಸ್ರರಸ್ತೆಗಳುಳ್ಳವನೂ, ಸರ್ವಜ್ಞನೂ, ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಅಶ್ರಯನಾದವನೂ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ
ಅಂಕುಬ್ರಹ್ಮವನೂ ಸಕಲ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಅಂತರಾತ್ಮನಾಗಿರುವವನೂ ಆದ ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಿಸುತ್ತಾನೆಂದು
ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ,

ಅರಣ್ಯೋರ್ನಿಹಿತೋ ಜಾತವೇದಾ ಗರ್ಭ ಇವ ಸುಭ್ಯುಕ್ತೋ ಗರ್ಭಣೇಷು |

ದಿವೇದಿವ ಈಡ್ಯೋ ಜಾಗೃವದ್ವಿಹರ್ವಿಷ್ಯದ್ವಿವ್ಸುಷ್ಯೇಭಿರಗ್ನಿಃ ||

(ಕಠೋಪನಿಷತ್ ೧-೪-೮)

ಯಾವ ಜಾತವೇದಸ್ಸು ಅರಣಿಗಳ ನಡುವೆ ಅಧಿಯಜ್ಞದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಾ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ ಭೋಗಿಸುವನೋ,
ಗರ್ಭಣ್ವೀಯರು ಮಮತೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಗರ್ಭಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸಿ ಬೆಳೆಸುವಂತೆ ಯಾವ ಪರಮಪುರುಷನನ್ನು
ಯೋಗಿಗಳು ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವರೋ ಮತ್ತು ಯಾವ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ದೈತಿಸಿ
ಯಜ್ಞಕರ್ತರು ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನರ್ಪಿಸುವರೋ ಆ ಜಾತವೇದಸ್ಸೇ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿ
ನಲ್ಲಿಯೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅರಣ್ಯೋರ್ನಿಹಿತೋ ಜಾತವೇದಾ ಗರ್ಭ ಇವ ಸುಭಿತೋ ಗರ್ಭಣೇಷು |

ದಿವೇದಿವ ಈಡ್ಯೋ ಜಾಗೃವದ್ವಿಹರ್ವಿಷ್ಯದ್ವಿವ್ಸುಷ್ಯೇಭಿರಗ್ನಿಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೩.೨೯-೨)

ಎಂದು ಮುಕ್ತಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವಂತೆಯೇ ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞನೂ,
ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯೂ, ಸರ್ವಧನವುಳ್ಳವನೂ, ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನೂ ಆದುದರಿಂದ ಜಾತವೇದಸ್ಸೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡು
ತ್ತಾನೆಂದು ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸ್ತುತಿಸಿವೆ.

ಅಗ್ನಿ ದೇವಾನಾಂ ಪುರೋಹಿತಃ ಅಭವತ್—ಅಗ್ನಿಃ ದೇವಾನಾಂ ಪುರಸ್ತಾತ್ ಇತ್ಯನೃತಯಾ
ಸ್ಥಾಪಿತಃ | ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಪೂಜಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲೇ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ

ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ಥಾಪಿತನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ವಿವರಣೆಯು. ಇದಲ್ಲದೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಾಗಿ (Leader) ಅಥವಾ ನಾಯಕನಾಗಿ (ಮುಂದಾಳುತ್ವವನ್ನು ವಹಿಸಿ) ಇರುವನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—

- (೧) ಅಗ್ನಿವೈ ದೇವಾನಾಮವಮೋ ವಿಷ್ವಃ ಪರಮಃ |
(ಐ. ಐ. ೧-೧)
- (೨) ಅಗ್ನಿರಗ್ರೇ ಪ್ರಥಮೋ ದೇವತಾನಾಂ | ಸಂಯಾಶಾನಾಮುತ್ತಮೋ ವಿಷ್ವ ರಾಸೀಶ್ |
(ಶ್ಲೋ. ಐ. ೨-೪-೨-೨)
- (೩) ಸದ್ಯೋ ಜಾತೋ ವ್ಯಮಿಮಾತೆ ಯಜ್ಞ ಮಗ್ನಿದೇವಾನಾಮುಫವತ್ಪ್ರೋಗಾಃ |
(ಶು. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೧೧)
- (೪) ಅಗ್ನಿದೇವೋ ದೇವಾನಾಮುಫವತ್ಪ್ರೋಹಿತೋಽಗ್ನಿಂ ಸುಮಾಜ್ಞಾ & ಕುಪಯೋ
ಸಮಾಧಿರೇ |
(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೪)
- (೫) ಪುರೋಗಾ ಅಗ್ನಿದೇವಾನಾಂ ಗಾಯತ್ರೇಣ ಸಮಜ್ಯತೇ |
(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೨೮-೧೧)

ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಂದಾಳುಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

—ॐॐॐ—

| ಸಂಹಿತಾಃ |

ತಿ ಸ್ತ್ರೋ ಯ ದ್ವ ಸ್ಯ ಸಮಿಧಃ ಪರಿಜ್ಞನೋಽಗ್ನೇರಪುನನ್ನು ತಿಶೋ ಅಮೃತ್ಯವಃ |
ಶಾಸಾನೇಕಾನುದಧುರ್ಮತೈಃ ಭುಜಮು ಲೋಕಮು ದ್ವೇ ಉಪೆ ಜಾಮಿ-
ಮಿಯತುಃ || ೯ ||

| ಪದಃ |

ತಿ ಸ್ತ್ರಃ | ಯ ದ್ವ ಸ್ಯ | ಸಂಧಃ | ಪರಿಜ್ಞಃ | ಅಗ್ನೇಃ | ಅಪುನನ್ | ಉಪೆಃ | ಅಮೃತ್ಯವಃ |
ಶಾಸಾಂ | ಏಕಾಂ | ಅದಧುಃ | ಮತೈಃ | ಭುಜಂ | ಊಂ ಇತಿ | ಲೋಕಂ | ಊಂ ಇತಿ | ದ್ವೇ ಇತಿ |
ಉಪೆ | ಜಾಮಿಂ | ತಿಯತುಃ || ೯ ||

| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಉಶಿಷಃ ಕಾಮಯಮಾನಾ ಅವೃತ್ತೈವೋ ಮೃತ್ಯುರಹಿತಾ ದೇವಾ ಯದ್ವಸ್ಯ ಮಹತಃ ಪರಿಜ್ಞಾನಃ ಪರಿತೋ ಗಂತುಃ ಸಮಿಧಃ ಸಮಿಧಿ ಕಾಃ ಪ್ರಕಾಶಿಸ್ತಿಸ್ತಃ ಪಾರ್ಥಿವವೈದ್ಯುತಸೂರ್ಯರೂಪಾಸ್ತಿಸ್ತಸೂರಪುನನ್ | ಅಶೋಧಯನ್ | ತೇ ದೇವಾ ಭುಜಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪಾಲಯಿತ್ರೀಂ ತಾಸಾಂ ತನೂನಾಂ ವ ಧ್ಯ ಏಕಾಂ ಪಾರ್ಥಿವೀಂ ತನುಂ ಮರ್ತ್ಯೇ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕೇಽದಧುಃ | ನೈದಧುಃ | ಉ ಇತಿ ಪಾದಪೂರಣಃ | ಇತರೇ ದ್ವೇ ತನೂ ಜಾಮಿಂ ಲೋಕಮಾಸನ್ನಮಂತರಿಕ್ಷಮುಪೇಯತುಃ | ಗಚ್ಛತಃ | ಅಥವಾ ತಿಸ್ತಃ ಸಮಿಧ ಅಪಾರಸಮಿಧೌ ದ್ವೇ ಅನೂಯಾಜಸಮಿಚ್ಛೈಕೇತಿ | ತಾಸಾಂ ಸಮಿಧಾಮೇಶಾ-ಮನೂಯಾಜಸಮಿಧಂ ಮರ್ತ್ಯೇ ಇಹ ಲೋಕೇ ಭೋಗಹೇತುಮನೂಯಾಜಪರ್ಯಂತಮದಧುಃ | ಧಾರಯಂತಿ| ಪ್ರಜಾ ನಾ ಅನೂಯಾಜಾ ಇತಿ ಪ್ರಜಾತ್ವೇನಾನೂಯಾಜಾನಾಂ ಸಂಸ್ತವಾತ್ ತದಾತ್ರಯ-ತ್ವಾಚ್ಛಾನೂಯಾಜಸಮಿಧಃ | ಇತರೇ ದ್ವೇ ಸಮಿಧಾವಂತರಿಕ್ಷೇ ದಿವ್ಯಭೋಗಹೇತೋ ಉಪೇಯತುಃ | ಉಪಗಚ್ಛತಃ | ತ್ರೀನೈರಧೀಂಸ್ತಿಸ್ತಃ ಸಮಿಧ ಇತಿ ಹಿ ನಿಗಮಃ ||

| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

ಉಶಿಷಃ—(ಅಗ್ನಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು) ಅವೇಕ್ಷಿಸುವವರೂ | ಅವೃತ್ತೈವಣಿ—ಮರಣಧರ್ಮರಹಿತರೂ ಅದ ದೇವತೆಗಳು | ಯದ್ವಸ್ಯ—ಮಹತ್ತರಿಂದ ಕೂಡಿವವನೂ | ಪರಿಜ್ಞಾನಃ—ಸುತ್ತಲೂ ಸಂಚರಿಸುವವನೂ ಅದ | ಅಗ್ನೇಃ—ಅಗ್ನಿಯ | ಸಮಿಧಃ—ಪ್ರಕಾಶಕಗಳಾದ | ತಿಸ್ತಃ—ಪಾರ್ಥಿವ, ವೈದ್ಯುತ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯರೂಪಗಳಾದ ಮೂರು ದೇಹಗಳನ್ನೂ | ಅಪುನನ್—ಶೋಧಿಸಿದರು | ತಾಸಾಂ—ಅ ದೇಹಗಳ ಮಧ್ಯೆ | ಭುಜಂ—ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಪಾಲಿಸತಕ್ಕ | ಏಕಾಂ—ಪಾರ್ಥಿವ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು | ಮರ್ತ್ಯೇ—ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ | ಅದಧುಃ—ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು | ದ್ವೇ—ಉಳಿದ ಎರಡು ದೇಹಗಳೂ ಸಹ | ಜಾಮಿಂ—ಸಮಾಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ | ಲೋಕಂ—ಅಂತರಿಕ್ಷಾಧಿಮುಖವಾಗಿ | ಉಪಗಚ್ಛತುಃ—ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತವೆ.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಅಗ್ನಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸುವವರೂ, ಮರಣಧರ್ಮರಹಿತರೂ ಅದ ದೇವತೆಗಳು ಮಹತ್ತರಿಂದ ಕೂಡಿವವನೂ, ಸುತ್ತಲೂ ಸಂಚರಿಸುವವನೂ ಅದ ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಕಾಶಕಗಳಾದ ಪಾರ್ಥಿವ, ವೈದ್ಯುತ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯರೂಪಗಳಾದ ಮೂರು ದೇಹಗಳನ್ನೂ ಶೋಧಿಸಿದರು. ಸಕಲರನ್ನೂ ಪಾಲಿಸತಕ್ಕ ಅ ದೇಹಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಉಳಿದ ಎರಡು ದೇಹಗಳೂ ಸಹ ಸಮಾಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಇರತಕ್ಕ ಅಂತರಿಕ್ಷಾಧಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಸೇರುತ್ತವೆ.

English Translation.

The immortals, desirous (of his presence), sanctified the three radiances of the great circumambient Agni; one of them they have placed in the world of mortals as the nourisher (of all); the other two have gone to the neighbouring sphere.

ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಯತ್ಪ್ರಸ್ಯ—ಯತ್ಪ್ರ ಶಬ್ದವು ಮಹನ್ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯತ್ಪ್ರಸ್ಯ ಎಂದರೆ ಮಹತ್ತಾದ ದೊಡ್ಡದಾದ, ಮಹತ್ವವುಳ್ಳ ಎಂದರ್ಥವು (ನಿ. ೨-೧೩).

ಉಶಿಟಃ—ಉಶಿಕ್ ಶಬ್ದವು ಕಾಂತಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೨-೯) ಉಶಿಟಃ— ಕಾಮಯಮಾನಾಃ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರು ಎಂದರ್ಥವು.

ಉಶಿಟಃ ಅಮೃತೈವಃ ಯತ್ಪ್ರಸ್ಯ ಪರಿಷ್ಕನಃ ಅಗ್ನೇಃ ಸಮಿಧಃ ತಿಸ್ರೆ ಅಪುನನ್—(ಅಗ್ನಿಂ) ಕಾಮಯಮಾನಾಃ ಮೃತ್ಯುರಹಿತಾ ದೇವಾಃ ಮಹತಃ ಪರಿಶೋ ಗಂತುಃ ಅಗ್ನೇಃ ಪ್ರಕಾಶಿಕಾಃ ಪಾರ್ಥಿವ- ವೈದ್ಯೈತನೂರ್ಯರೂಪಾಸ್ತಿಸ್ತನೂಃ ಅಶೋಧಯನ್ | ಅಗ್ನಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸುವವರೂ, ಮರಣವಿಲ್ಲದವರೂ ಆದ ದೇವತೆಗಳು ಮಹಾಮಹಿಮನೂ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚರಿಸುವವನೂ ಎಂದರೆ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯೂ ಆತ ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಕಾಶನವಾದ ಪಾರ್ಥಿವ, ವೈದ್ಯಕ, ಸೌರ್ಯ ಎಂಬ ಮೂರು ರೂಪಗಳನ್ನು ಜೀವ್ಯಾಗಿ ಶೋಧಿಸಿ ನೋಡಿದರು. ಅಗ್ನಿಗೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿರುವುದೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಗ್ನಿಯು ಪಾರ್ಥಿವವಾದುದರಿಂದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಯಜಮಾನರಿಂದ ಪೂಜಿತನಾಗ, ಅವರು ಅರ್ಪಿಸಿರುವ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದೂ, ಉದ್ದಿಷ್ಟ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞಭೂಮಿಗೆ ಕಲೆತರುವುದೂ ನೋಡಲಾದ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವನು. ಅಗ್ನಿಯ ಎರಡನೇ ರೂಪವಾದ ವೈದ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೇಘಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುತ್ಕಾರಣದಿಂದ ಇದ್ದು ಮೇಘಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ವೃಷ್ಟಿಯು ಸುರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಅಗ್ನಿಯ ಮೂರನೆಯ ರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಮೇಲೆ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಕಾರಣವೆಂದು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ, ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ, ಸಂವತ್ಸರ, ಚುಕು, ಮಾಸ, ದಿನ ವೇದಲಾದ ಕಾಲಭೇದಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನು.

ಭುಜಂ ತಾಸಾಂ ಏಕಾಂ ಮರ್ತ್ಯೇ ಅದಭುಃ—ತೇ ದೇವಾಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪಾಲಯಿಷ್ವೀಂ ತಾಸಾಂ ತನೂನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಏಕಾಂ ಪಾರ್ಥಿವೀಂ ತನುಂ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕೇ ನೃದಭುಃ | ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿರುವ ಮೂರು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ, ಸರ್ವರನ್ನೂ ಕಾಮಾಡುವ ಪಾರ್ಥಿವವಾಗಿಯೂ ರೂಪವನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನಗಳ ಹಿತಾರ್ಥವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು.

ದ್ವೇ ಪಾಮಿಂ ಲೋಕಂ ಉಪ ತುಯತುಃ—ಇತರೇ ದ್ವೇ ತನೂ ಅಸನ್ನಮಂತರಿಷ್ಟಂ ಗಚ್ಛತಃ | ಉಳಿದ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ಅಂತರಿಕ್ಷ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೊಂಬಿಡೋದವು ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವಾದ ಕಠಿರ ಅಥವಾ ರೂಪಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ತಿಸ್ರೈ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರುವಿಧ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವಲ್ಲದೆ ದೇಶವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿರುವರು.

ಅಥವಾ ತಿಸ್ರಃ ಸಮಿಧ ಆಘಾರಸಮಿಧೌ ದ್ವೇ ಅನೂಯಾಜಸಮಿಚ್ಛೈಕೇತಿ | ಶಾಸಾಂ ಸಮಿಧಾ-
ಮೇಕಾಮನೂಯಾಜಸಮಿಧಂ ಮರ್ತ್ಯೇ ಇಹ ಲೋಕೇ ಭೋಗಹೇತುಮನೂಯಾಜಪ-
ರ್ಯಂತಮದಧಃ ಧಾರಯಂತಿ | ಪ್ರಜಾ ನಾ ಅನೂಯಾಜಾಃ ಇತಿ ಪ್ರಜಾಶ್ರೇಣಾನೂಯಾ-
ಜಾನಾಂ ಸಂಸ್ತವಾತ್ ತದಾಶ್ರಯಶ್ಚಾಚ್ಛಾನೂಯಾಜಸಮಿಧಃ | ಇತರೇ ದ್ವೇ ಸಮಿಧಾವಂತೆ-
ರಿಕ್ಷೇ ದಿವ್ಯಭೋಗಹೇತೋ ಉಪಗಚ್ಛತಃ | ತ್ರೀನ್ವರಿಧೀಂಸ್ತಿಸ್ರಃ ಸಮಿಧಃ ಇತಿ ಹಿ ನಿಗಮಃ ||

ಅಥವಾ ತಿಸ್ರಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಆಘಾರಸಮಿತ್ತುಗಳು, ಒಂದು ಅನೂಯಾಜನೆಂದು ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಸಮಿತ್ತು
ಗಳೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬಹುದು. ಈ ಮೂರು ಸಮಿತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೂಯಾಜವೆಂಬ ಒಂದು ಸಮಿತ್ತನ್ನು ಈ ಭೂಲೋಕ
ದಲ್ಲಿ ಜನರ ಭೋಗಾರ್ಥವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಪ್ರಜಾ ನಾ ಅನೂಯಾಜಾಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಂತೆ
ಅನೂಯಾಜವು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಹಿತಕಾರಿಯಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಉಳಿದ ಎರಡು ಆಘಾರಸಮಿತ್ತುಗಳು ದೇವತೆ
ಗಳಿಗೆ ಭೋಗಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಂತರಿಕ್ಷಾದಿ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದವು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ ತ್ರೀನ್ ಪರಿಧೀನ್
ತಿಸ್ರಃ ಸಮಿಧಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವೂ ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ವಿಶಾಂ ಕವಿಂ ವಿಶ್ವತಿಂ ಮಾನುಷೀರಿಷಃ ಸಂ ಸೀಮಕೃಣ್ಣಾನ್ವಸ್ಥಿತಿಂ ನ ತೇಜಸೇ |
ಸ ಉದ್ವತೋ ನಿವತೋ ಯಾತಿ ವೇವಿಷತ್ಸ ಗರ್ಭಮೇಷು ಭುವನೇಷು
ದೀಧರತಃ || ೧೦ ||

! ಪದಪಾಠಃ !

ವಿಶಾಂ | ಕವಿಂ | ವಿಶ್ವತಿಂ | ಮಾನುಷೀಃ | ಇಷಃ | ಸಂ | ಸೀಂ | ಅಕೃಣ್ಣಾನ್ | ಸ್ವಸ್ಥಿತಿಂ | ನ | ತೇಜಸೇ |
ಸಃ | ಉದ್ವತಃ | ನಿವತಃ | ಯಾತಿ | ವೇವಿಷತ್ | ಸಃ | ಗರ್ಭಂ | ವಿಷು | ಭುವನೇಷು | ದೀಧರತಃ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ !

ಇಷಃ ಪಶ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಧನಮಿಚ್ಛಂತ್ಯೋ ಮಾನುಷೀರ್ಮನುಷ್ಯಪ್ರಜಾ ವಿಶಾಂ ಪ್ರಜಾನಾಂ
ವಿಶ್ವತಿಂ ಪ್ರಭುಂ ಕವಿಂ ಮೇಧಾವಿನಂ ಸೀಮೇನಂ ಸ್ವಧಿತಿಂ ನ ಅಸಿಮಿವ ತೇಜಸೇ ಶೈಷ್ಣಾಂ ಗರ್ಭಂ ಸಮ-
ಕೃಣ್ಣಾನ್ | ಸಮಸ್ತುರ್ವನ್ | ಸೋಽಗ್ನಿರುದ್ವತ ಉಚ್ಯಾವತೋ ನಿವತೋ ನೀಚೈರ್ಧಾವವತಕ್ತ
ಪ್ರದೇಶಾಸ್ತೇವಿಷತ್ ವ್ಯಾಪ್ನುವನ್ ಯಾತಿ | ಗಚ್ಛತಿ | ಸ ವಿಷು ಭುವನೇಷು ಗರ್ಭಮರಣ್ಯಾ ದೀಧರತಃ |
ಅಧಾರಯತ್ ||

। ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ।

ಇಷೇ—ಪಶ್ಚಾದಿರೂಪವಾದ ಧನವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವ | ಮಾನುಷೀಃ—ಮಾನವ ಪ್ರಜೆಗಳು | ವಿಶಾಂ—
ಪ್ರಜೆಗಳಿಗಿಲ್ಲಾ | ವಿಶ್ವತೀಂ—ಪ್ರಭುವಾದವನೂ | ಶವಿಂ—ಮೇಧಾವಿಯಾದವನೂ ಆದ | ಸೀಂ—ಈ ಅಗ್ನಿ
ಯನ್ನು | ಸ್ವಧಿತೀಂ ನೆ—ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಮನೆಯ ಹರಿತಮಾಡುವಂತೆ | ತೇಜಸೇ—ತೈಶ್ವಾನ್ತೀರ್ಥವಾಗಿ | ಸಂ
ಅಶ್ವೈಶ್ವಾನ್—ಸಂಸ್ಕರಿಸಿದರು | ಸೇ—ಆದೇ ಅಗ್ನಿಯು | ಉದ್ವತೇಃ—ಉನ್ನತವಾಗಿರತಕ್ಕವೂ | ನಿವತೇಃ—
ನಿಮ್ಮ ವಾಗಿರತಕ್ಕವೂ ಆದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ | ವೇದಿವತ್—ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತಾ | ಯಾತಿ—ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ |
ಸೇ—ಅವನು | ವಿಷ್ವಾ ಭುವನೇಷು—ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ | ಗರ್ಭಂ—ಅರಣಿಯಲ್ಲಿ ಗರ್ಭರೂಪವನ್ನು |
ದೀಧರತ್—ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಪಶ್ಚಾದಿರೂಪವಾದ ಧನವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಮಾನವಪ್ರಜೆಗಳು, ಪ್ರಜೆಗಳಿಲ್ಲಾ ಪ್ರಭುವಾದವನೂ ಮೇಧಾ
ವಿಯೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು, ಹರಿತಕ್ಕಾಗಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಮನೆಯವಂತ್ಯೈಶ್ವಾನ್ತೀರ್ಥವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿದರು. ಅದೇ
ಅಗ್ನಿಯು ಉನ್ನತವಾಗಿರತಕ್ಕವೂ, ನಿಮ್ಮ ವಾಗಿರತಕ್ಕವೂ ಆದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತಾ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.
ಅವನು ಈ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅರಣಿಯ ಗರ್ಭರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

English Translation.

Human beings, wishing for wealth, give brightness, (by their praises),
to the lord of men, the wise (Agni), as they add lustre, (by polishing), to on
axe: spreading everywhere, he goes alike through high and low places,
and has taken an embryo (condition) in these regions.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಸ್ವಧಿತೀಂ—ಸ್ವಧಿತೀ ಶಬ್ದವು ವಕ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೧೧) ಸ್ವಧಿತೀಯೆಂದರೆ ಕತ್ತರಿಸಿ
ವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಕತ್ತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧವು. ಸ್ವಧಿತೇ ದ್ವಿಸ್ತೀಂ ಹಿಂಸರಿಸೀಃ (ನಿ. ೧-೧೫)
ಎಂದೆ ಕತ್ತಿಯೇ. ನೀನು ಇವನನ್ನು ಹಿಂಸರಿಸಿದೆ ಎಂದು ಕನ್ನರಮಾಥುವ ಕತ್ತಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.
ಎಂದು ಯಾಸ್ಯರು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ.

ಉದ್ವತೇಃ ನಿವತೇಃ—ಉಚ್ಚಾಯವತೇಃ ನೀಚೈರ್ಭಾವವತಕ್ಕ | ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತು ತಗ್ಗು ಪ್ರದೇಶ
ದಲ್ಲಿರುವ ಎಂದರ್ಥವು. ಯಾಸ್ಯರು ಪರೀಯುಷಾಂಸಂ (ಪು. ಸಂ.) ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ—

ಪ್ರವತೇ ಉದ್ವತೇಃ ನಿವತೇ ಇತಿ | ಅವತಿರ್ಗತಿರ್ವರ್ತಾ (ನಿ. ೧೦-೨೦) ಎಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ
ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ—

ಪ್ರವತೇಃ ಉದ್ವತೇಃ ನಿವತೇಃ ಚ ಭೂತಸಂಘಾನ್ | ಪ್ರವತೇಃ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಉದ್ವತೇಃ ದೇವಾಃ
ನಿವತೇಃ ತೀರ್ಯಾಂಚಃ ಕಥಾ ಗಮೈವತಕ್ಕೀಃ |

ಎಂದು ವಿನಯಿಸಿದಾರೆ. ಎಂದರೆ ಪ್ರವತೇ ಎಂದರೆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಆವೇಕ್ಷಿಸುವ ಮನುಷ್ಯನೆಂದೂ, ಉದ್ವತೇ ಎಂದರೆ ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶ ಎಂದರೆ ಅಂತರಿಕ್ಷ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳೆಂದೂ, ನಿವತೇ ಎಂದರೆ ಅಧಃ ಪ್ರದೇಶರಕ್ಷಣೆಯ ತೀರ್ಪು ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಂದೂ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಮಾಡಿದಾರೆ.

ಇಷಃ ಮಾನುಷೀಃ ವಿಶಾಂ ವಿಶ್ವತೀಂ ಸೀಂ ಸ್ವಧಿತೀಂ ನ ತೇಜಸೇ ಅಕೃಣ್ಣನ್—ಪಶ್ಚಾದಿಧನವನ್ನೂ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಇಚ್ಛಿಸುವ ಮಾನವಪ್ರಜೆಗಳು, ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದವನೂ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿಯೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ನಾನಾವಿಧಯುಕ್ತ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ, ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಮಸೆದು ಹರಿತಮಾಡುವಂತೆ, ಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಯಜ್ಞಾರ್ಹವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ಇಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹರಿತಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದನ್ನು ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಉಜ್ಜಿ ಹರಿತಮಾಡುವರು. ಅನಂತರ ಅದು ವ್ಯಕ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಬಲ್ಲದು. ಅದರಂತೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಆ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡಲು ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಂತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಯಜ್ಞಾರ್ಹವನ್ನಾಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಮಾಡುವರು. ಅನಂತರ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅವನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸಃ ಉದ್ವತಃ ನಿವತಃ ವೇವಿಶತ್ ಯಾತಿ—ಉತ್ತಮಾದಿ ಅಗ್ನಿಯು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣದಾಗಿದ್ದರೂ ಅನಂತರ ಸರ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಾ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುದು. ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಮುಘನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದರೂ ಬರಬರುತ್ತಾ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಕಾಷ್ಠ, ಸಮಿತ್, ಅಘ್ನಿ, ಹವಿಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಏಷು ಭುವನೇಷು ಗರ್ಭಂ ದೀಧರತ್—ಸಃ ಗರ್ಭಂ ಅರಣ್ಯಾ ಅಧಾರಯತ್ | ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯು ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ (ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಎರಡು ಮರದ ತುಂಡುಗಳಿಗೆ ಅರಣ್ಯ ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು) ಗರ್ಭವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದನು. ಎಂದರೆ ಮುಘನಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭರೂಪದಿಂದ ಎಂದರೆ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಂತೆ ಗೂಢವಾಗಿ ಇದ್ದು ಮುಘನಾನಂತರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣುವಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿದನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

~*~

| ಸಂಹಿತಾಶ್ಲೋಕಃ |

ಸ ಜಿನ್ವತೇ ಚತರೇಷು ಪ್ರಜಜ್ಜಿವಾನ್ವಾಪಾ ಚಿತ್ರೇಷು ನಾನದನ್ನ ಸಿಂಹಃ |

ವೈಶ್ವಾನರಃ ಸ್ವಭುಸಾಜಾ ಅಮತ್ಯೋಃ ವಸು ರತ್ನಾ ದಯಮಾನೋ ವಿ

ದಾತುಷೇ H ೧೧ H

। ಽದಾಃ ।

ಸಃ | ಚಿತ್ತೇ | ಜತೇಷು | ಪ್ರಜಜ್ಜಿವಾನ್ | ವೃಷಾ | ಚಿತ್ತೇಷು | ನಾನದತ್ | ನ | ಸಿಂಹಃ |

ವೈಶ್ವಾನರಃ | ಪ್ರಥುಷಾಙಾಃ | ಅಮರ್ತ್ಯಃ | ವಸು | ರತ್ನಾ | ದಿಯಮಾನಃ | ವಿ | ದಾಶುಷೇ || ೧೦ ||

। ಸಾಯಿಭಾಷ್ಯಂ ।

ಪ್ರಜಜ್ಜಿವಾನ್ ಜಾತೋವೃಷಾ ವರ್ಷಃ ಸ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ನಾನಾಪ್ರಕಾರೇಷು ಜತೇಷು ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಭೇದಾಜ್ಜ ಕರಾಙಾಂ ಭೇದಃ | ತೇಷು ಚಿತ್ತೇ | ವರ್ಷತೇ | ಚಿತ್ತೇಷು ನಾನಾವಿಧೇಶ್ವರಶ್ರೇಷ್ಠಃ ದತ್ ಅತ್ಯರ್ಥಂ ಶಬ್ದಂ ಕುರ್ವನ್ ಸಿಂಹೋ ನ | ಸಿಂಹ ಇವ | ಕಿಂವಿಧೋ ವೈಶ್ವಾನರಃ | ಪ್ರಥುಷಾಙಾಃ ನಾನಪ್ರಥುತೇಜಾಃ | ಅಥವಾ ಪ್ರಥುವೇಗಃ | ಅಮರ್ತ್ಯೋ ಮರಣಧರ್ಮರಹಿತೋ ದಾಶುಷೇ ದವಿಷಾಂ ಪ್ರದಾತ್ರೇ ಯಜಮಾನಾಯ ರತ್ನಾ ರಮಣೀಯಾನಿ ವಸು ವಸೂನಿ ಧನಾನಿ ವಿ ವಿಶೇಷೇಣ ದಿಯಮಾನಃ ಪ್ರಯಚ್ಛನ್ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಪ್ರಥುಷಾಙಾಃ—ವಿಶ್ವತವಾಗಿ ಹರಡಿದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನೂ | ಅಮರ್ತ್ಯಃ—ಮರಣಧರ್ಮರಹಿತನೂ | ದಾಶುಷೇ—ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ | ರತ್ನಾ—ರಮಣೀಯವಾದ | ವಸು—ಧನಗಳನ್ನು | ವಿ—ವಿಶೇಷವಾಗಿ | ದಿಯಮಾನಃ—ಕೊಡತಕ್ಕವನೂ | ಪ್ರಜಜ್ಜಿವಾನ್—ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ವನೂ | ವೃಷಾಃ—ಕಾಮವರ್ಷಕನೂ ಆದ | ಸಃ ವೈಶ್ವಾನರಃ—ವೈಶ್ವಾನರರೂಪಿಯಾದ ಆ ಅಗ್ನಿಯು | ಚಿತ್ತೇಷು—ಜಾನಾಪ್ರಕಾರಗಳಾದ | ಜತೇಷು—ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜತರಗಳಲ್ಲಿ | ನಾನದತ್—ಗರ್ಭಸತ್ಯ | ಸಿಂಹಃ ನ—ಸಿಂಹದಂತೆ | ಚಿತ್ತೇ—ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

। ಛಾಂದೋಗ್ಯಃ ।

ವಿಶ್ವತವಾಗಿ ಹರಡಿದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನೂ, ಮರಣಧರ್ಮರಹಿತನೂ, ಹವಿದಾರ್ತನಾದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ರಮಣೀಯವಾದ ಧನಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೊಡತಕ್ಕವನೂ, ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾದವನೂ, ಕಾಮವರ್ಷಕನೂ, ವೈಶ್ವಾನರರೂಪಿಯೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ನಾನಾವಿಧವಾದ ಜತರಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಮಿಸಿ ಗರ್ಭಿಸುವ ಸಿಂಹವು ತನ್ನ ಹೌದುಸವನ್ನು ತೋರುವಂತೆ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ತನ್ನ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

The showerer (of benefits), generated in (many) receptacles, flourishes, roaring in various (places) like a lion; Vaishwanara, the resplendent, the immortal, giving precious treasures to the donor (of the oblation).

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಈ ಬುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯು ಮನುಷ್ಯರ ಮತ್ತು ನಾನಾವಿಧಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜಠರಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತರಾಗ್ನಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವನು ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಉತ್ತವಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯರ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ ತೇಜಸ್ಸು ಅಥವಾ ಉಷ್ಣಾಂಶವೇ ಜಾತರಾಗ್ನಿ ಅಥವಾ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯು. ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಖವು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ನಿಕರ ಮರಣವೇ ಸಂಭವಿಸುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಶಾಖವು (ಎಂದರೆ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯು) ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತಸಂಚಾರ, ಉಚ್ಚಾಪ್ರಸೋಚ್ಚಾಪ್ರಸ, ಆಹಾರಪಚನ ಚಲನವಲನ ಇನ್ನೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು. ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ (ಜಠರಾಗ್ನಿಯ, ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಖದ) ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಯೂ ಒಂದು ನಿಮಿಷವೂ ಸಹ ಬದುಕಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಚಿತ್ರೇಷು ಜಠರೇಷು—ನಾನಾವಿಧವಾದ ಜಠರಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ರೂಪಗಳು ನಾನಾವಿಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಜಠರಗಳೂ ಅದಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ನಾನಾವಿಧವಾಗಿರುವವು. ಆ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರೇಷು ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಾನಂದತ್ ಸಿಂಹಃ ನ—ಅತ್ಯರ್ಥಂ ಶಬ್ದನ್ ಕುರ್ವನ್ ಸಿಂಹಮಿವ | ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೃಗರಾಜನೆನಿಸಿ ಮಹಾರೀವಿಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಿಂಹದಂತೆ ಎಂದು ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಶಕ್ತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಪೃಥುಪಾಜಾಃ—ಪೃಥುತೇಜಾಃ ಅಥವಾ ಪೃಥುವೇಗಃ | ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯು ಬಹಳವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು (ಪ್ರಕಾಶ ಅಥವಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು) ಅಥವಾ ಮಹಾವೇಗಶಾಲಿಯು. ಒಂದು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಸಹ ದಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು.

ವಾಶುಷೇ ರತ್ನಾ ವಸು ವಿ ದಯಮಾನಃ—ಈ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯು ಹವಿಸ್ಸನ್ನ ಸ್ವೀಕಿಸುವ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ರಮಣೀಯವಾದ ಧನಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೊಡುವವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ವೈಶ್ವಾನರಃ ಪ್ರತ್ಯಥಾ ನಾಕಮಾರುಹದ್ಧಿವಸ್ತುಷ್ಠಂ ಭಂದಮಾನಃ ಸುಮನ್ನಭಿಃ |

ಸ ಪೂರ್ವವಜ್ಜನಯಜ್ಞಂತನೇ ಧನಂ ಸಮಾನಮಜ್ಜಂ ಪರ್ಯೇತಿ ಜಾಗೃವಿಃ ||೧೨||

। ಪದಪಠಃ ।

ವೈಶ್ವಾನರಃ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೈಃ | ನಾಕಂ | ಅ | ಅರುಹತ್ | ದಿವಃ | ಪೃಷ್ಠಂ | ಭಂಜಮಾಣಃ | ಸುಮನ್ವೃಛಃ |
ಸಃ | ಪೂರ್ವವತ್ | ಜನಯನ್ | ಜಂತವೇ | ಧನಂ | ಸಮಾನಂ | ಅಜ್ಞಂ | ಪರಿ | ಏತಿ | ಜಾಗ್ರವಿಃ ||

। ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ।

ಸುಮನ್ವೃಛಃ ಸ್ತೋತ್ರೈಃ ಭಗವಂತಃ ಸ್ತೋತ್ರಯಮಾನೋ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಜಾತಮಾತ ಏವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಇವ ಚಿರಂತನ ಇವ ನಾಕಂ | ಕಂ ಸುಖಂ | ಅಕಂ ಡುಃಖಂ | ನ ವಿಧ್ಯತೇತ್ಯಕಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ತಸ್ಯಾಕಂ | ದಿವ್ಯೇಂದ್ರಂತರಿಪ್ರಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮುಪರಿತನಪ್ರದೇಶಂ ಸ್ವರೋಹಿದ್ವಿರಾರುಹತ್ | ಅರೋಹತಿ | ಸ ವೈಶ್ವಾನರಃ ಪೂರ್ವವತ್ ಪೂರ್ವೇಭ್ಯ ಋಷಿಭ್ಯ ಇವ ಜಂತವೇ ಸ್ತೋತ್ರೇ ಯಜಮಾನಾಯ ಧನಂ ಪಶ್ಯಾದಿರೂಪಣಂ ಜನಯನ್ ಸಂಪಾದಯನ್ ಜಾಗ್ರವಿಃ ಸದಾ ಪ್ರಬುದ್ಧಃ ಸಮಾನಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಸಾಧಾರಣಮಜ್ಞಮಾಕಾಶಮಾರ್ಗಂ ಪರ್ಯೇತಿ | ಸೂರ್ಯರೂಪೋ ಗಚ್ಛತಿ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಸುಮನ್ವೃಛಃ—ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ | ಭಂಜಮಾಣಃ—ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲಕ್ಕು | ವೈಶ್ವಾನರಃ—ವೈಶ್ವಾನರನು | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೈಃ—(ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಕೂಡಲೇ) ಪುರಾತನನಂತೆ | ದಿವಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷದ | ಪೃಷ್ಠಂ—ಉಪರಿತನ ಪ್ರದೇಶವಾದ | ನಾಕಂ—ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ | ಅರುಹತ್—ಹತ್ತುತ್ತಾನೆ | ಸಃ—ಅದೇ ವೈಶ್ವಾನರನು | ಪೂರ್ವವತ್—ಹಿಂದಿನ ಮುಖಗಳಿಗೆ ಒದಗಿದಂತೆ | ಜಂತವೇ—ಸ್ತುತಿಕರ್ತನಾದ ಈ ಯಜಮಾನನಿಗೂ | ಧನಂ—ಪಶ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಧನವನ್ನು | ಜನಯನ್—ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ | ಜಾಗ್ರವಿಃ—ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಬುದ್ಧನಾಗಿ | ಸಮಾನಂ—ಸಕಲದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸಾಧಾರಣವಾದ | ಅಜ್ಞಂ—ಆಕಾಶಮಾರ್ಗವನ್ನು (ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ) | ಪರ್ಯೇತಿ—ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.

। ಛಾಂದಾರ್ಥಃ ।

ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲಕ್ಕು ವೈಶ್ವಾನರನು ಉತ್ಪನ್ನತಾದೊಡನೆಯೇ ಪುರಾತನನಂತೆ ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಉಪರಿತನ ಪ್ರದೇಶವಾದ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹತ್ತುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ವೈಶ್ವಾನರನು ಹಿಂದಿನ ಮುಖಗಳಿಗೆ ಒದಗಿದಂತೆ ಸ್ತುತಿ ಕರ್ತನಾದ ಈ ಯಜಮಾನನಿಗೂ ಪಶ್ಯಾದಿರೂಪವಾದ ಧನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಬುದ್ಧನಾಗಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

Glorified by his adorers, Vaishwanara of old ascended to the heaven that is above the firmament, bestowing wealth upon his (present) worshipper, as he did in former times; he travels, ever vigilant, the common path (of the gods).

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಹಿಂದಿನ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಜಾತರಾಗ್ನಿರೂಪದಿಂದ ಇರುವುದನ್ನು ನರ್ಷಿಸಿ ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದ ಅದಿತ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರೌಢೈತಾ—ಪ್ರತ್ಯಶಬ್ದವು ಪುರಾಣನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೨೦) ಪುರಾತನನು ಎಂದರ್ಥವು. ಸೂರ್ಯನು ಬಹಳ ಪುರಾತನನು. ಹಿಂದೆ ಬಹುಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇರುವವನು. ಮುಂದೆಯೂ ಇರುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ದಿವಃ ಪೃಷ್ಠಂ—ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾಕವೆಂಬುವುದು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಪ್ರದೇಶ. ಪೃಷ್ಠವೆಂಬುದು ಆತ್ಯಂತ ಕೆಳಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ. ಆದರೆ ಈ ಪೃಷ್ಠವೆಂಬುದು ಅಂತರಕ್ಷದ ಮೇಲುಭಾಗ ಸ್ವರ್ಗದ ತಳಭಾಗ ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ದಲ್ಲಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ನಾಕಂ—ನಾಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಕರು—

ನಾಕ ಆದಿತ್ಯೋ ಧವತಿ | ನೇತಾ ರಸಾನಾಂ ಧಾಸಾಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಪ್ರಣಯಃ | ಅಥ ದ್ಯೌಃ |
ಕಮಿತಿ ಸುಖನಾಮ | ತತ್ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧಂ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧೇತ | “ ನ ವಾ ಆಮುಂ ಲೋಕಂ
ಜಗ್ಮುಷೇ ಕಿಂಚ ನಾಕಂ ” | ನ ವಾ ಆಮುಂ ಲೋಕಂ ಗತವತೇ ಕಿಂಚ ನಾಸುಖಂ
ಪುಣ್ಯೈಶ್ಚೋ ಹ್ಯೇವ ತತ್ರ ಗಚ್ಛಂತಿ |

(ನಿ. ೨-೧೪)

ನಾಕ ಎಂದರೆ ಅದಿತ್ಯ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವು. ಎಂದರೆ ಅದಿತ್ಯನು ರಸದ ವಾಹಕನು ಎಂದರೆ ರಶ್ಮಿಗಳಿಂದ ನೀರೇ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ರಸಗಳನ್ನು ಹೀರುವವನು ಆಧವಾ ಪ್ರಕಾಶ ಅಥವಾ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹರಡುವವನು ಆದುದರಿಂದ ನಾಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದಿತ್ಯನೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಅಥ ದ್ಯೌಃ ಎಂದರೆ ನಾಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗವೆಂದೂ ಅರ್ಥವು. ಸಾಧಾರಣಾನ್ಯುತ್ತರಾಣಿ ಷಟ್ ದಿವಶ್ಚಾದಿತ್ಯೈಶ್ಚ ಚ ಎಂದರೆ ನಾಕ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಪದಗಳು ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕೂ ಅದಿತ್ಯನಿಗೂ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. (೨-೧೩). ನಾಕಶಬ್ದದ ಅನಯವಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ—ಕಂ ಎಂದರೆ ಸುಖ. ಆಕಂ ಎಂದರೆ ಆದಕ್ಕೆ (ಸುಖಕ್ಕೆ) ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವಾದುದು ದುಃಖ. ನ + ಆಕಂ = ನಾಕಂ. ದುಃಖವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ನಾಕಂ—ಸ್ವರ್ಗವು ಎಂದು ಸುಖಾಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವ ಎಂದರೆ ದುಃಖರಹಿತವಾದ ಸ್ಥಳವು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ—

ನ ವಾ ಆಮುಂ ಲೋಕಂ ಜಗ್ಮುಷೇ ಕಿಂಚ ನಾಕಂ |

(ಶಾಕಂ. ಸಂ. ೨೧-೨)

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಎಂದರೆ, ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ (ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ) ದುಃಖವೇ ಇಲ್ಲ. (ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದವರಿಗೆ) ಮಾತ್ರ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶವುಂಟು. ಎಂದು ನಾಕಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಮಸ್ತುಭಿಃ ಛಂದಮಾನಃ ವೈಶ್ವಾನರಃ ಪ್ರತ್ನೈಫಾ ದಿವಃ ಪೃಷ್ಠಂ ನಾಳಂ ಅರುಹತ್-ಸ್ತೋತ್ರೈಃ |
 ಸ್ತೋತ್ರಿಯಮಾನಃ ವೈಶ್ವಾನರಃ ಜಾತಮಾತ್ರೈಃ ಏವ ಚಿರಂತನ ಇವ ದಿವಃ ಪೃಷ್ಠಂ ನಾಳಂ ಅಂತರಿಕ್ಷಸ್ಯ
 ಉಪರಿತನಪ್ರದೀಶಂ ಅರೋಹತಿ | ಸ್ತೋತ್ರಮಾಧವ ಜನರಂದ ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲವು ವುರಾತನ
 ನಾದ ಈ ವೈಶ್ವಾನರನು (ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದ) ಸ್ವರ್ಗರೋಹದ ತಳಭಾಗವೂ ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಮೇಲುಭಾಗವೂ ಆದ
 ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಹತ್ತುತ್ತಾನೆ.

ಸಃ ಪೂರ್ವವತ್ ಜಂತೇ ಧನಂ ಜನಯತ್ ಜಾಗೃವಿಃ ಸಮಾನಂ ಅಜ್ಞಂ ಪರ್ಯೀತಿ-ಸಃ |
 ವೈಶ್ವಾನರಃ ಪೂರ್ವೇಛ್ಯ ಮುಷಿಛ್ಯ ಇವ ಸ್ತೋತ್ರೇ ಯಜಮಾನಾಯ ಪಶ್ಚಾದಿಲಕ್ಷಣಂ ಧನಂ ಸಂಪಾದ-
 ಯತ್ ಸದಾ ಪ್ರಬುದ್ಧಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಂ ಸಾಧಾರಣಮಾಶಾತಮಾರ್ಗಂ ಸೂರ್ಯರೂಪೇಣ
 ಗಚ್ಛತಿ | ಈ ವೈಶ್ವಾನರನು ಹಿಂದೆ ಮುಷಿಗಳಿಗೆ ಲೋಟ್ಯಂತೆ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಈ ಯಜಮಾನನಿಗೂ ಧನವನ್ನು
 ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾ ಸರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದಿರುತ್ತಾ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಲ್ಲಾ ಸಂಚಾರಮಾರ್ಗವಾದ ಆಶಾತ
 ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಠಃ ||

ಋತಾನಾನಂ ಯಜ್ಞಯಂ ವಿಪ್ರಮುಕ್ಚ್ಯಗ್ರಿಮಾ ಯಂ ದಧೇ ಮಾತರಿಶ್ವಾ
 ದಿವಿ ಕ್ಷಯಂ |

ತಂ ಚಿತ್ರಯಾಮಂ ಹರಿಕೇಶಮಿಮಹೇ ಸುದೀತಿಮಗ್ನಿಂ ಸುವಿತಾಯ ನವ್ಯಸೇ ||

|| ಪಠಪಠಃ ||

ಋತನಾನಂ | ಯಜ್ಞಯಂ | ವಿಪ್ರಂ | ಉಕ್ಚ್ಯಂ | ಆ | ಯಂ | ದಧೇ | ಮಾತರಿಶ್ವಾ | ದಿವಿ | ಕ್ಷಯಂ |

ತಂ | ಚಿತ್ರಯಾಮಂ | ಹರಿಕೇಶಂ | ಇಮಹೇ | ಸುದೀತಿಂ | ಅಗ್ನಿಂ | ಸುವಿತಾಯ | ನವ್ಯಸೇ ||೧೫||

|| ನಾಯಾಧ್ಯಾಂ ||

ಋತಾನಾನಂ ಬಲವಂತಂ ಯಜ್ಞಯಂ ಯಜ್ಞಾಹರಂ ವಿಪ್ರಂ ಮೇಧಾವಿಸಮುಕ್ಚ್ಯಂ ಸ್ತುತ್ಯಂ
 ದಿವಿ ಮ್ಯುಲೋಕೇ ಕ್ಷಯಂ ನಿಸಂತಂ ಯಮಗ್ನಿಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ವಾಯುಷ್ಯುರೋಶಾಶಾಪ್ತಸ್ಯ
 ಪೃಥಿವ್ಯಾಮಾದಧೇ | ಅಹಿತವಾನ್ | ಚಿತ್ರಯಾಮಂ ನಾನಾವಿಧಗಮನಂ ಹರಿಕೇಶಂ ವಿಂಗಲಾಳಗಣಂ
 ಸುದೀತಿಂ ಕೋಧನದೀಪ್ತಿಂ ಕಮಗ್ನಿಂ ನವ್ಯಸೇ ನವತರಾಯ ಸುವಿತಾಯ ಸುಷ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಾಯ
 ಧನಾಯ ತದರ್ಥಮಿಮಹೇ | ಯಾಜಾಮಹೇ ||

| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ |

ಮುಖಾನಾನಂ—ಶಕ್ತಿವಂತನೂ | ಯಜ್ಞಿಯಂ—ಯಜ್ಞಾರ್ಹನೂ | ವಿಶ್ವಂ—ಮೇಧಾವಿಯೂ | ಉತ್ಕೃಷ್ಣಂ—ಸ್ತುತ್ಯರ್ಹನೂ | ದಿವಿ—ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ | ಶ್ವಯಂ—ವಾಸಿಸುವವನೂ ಆದ | ಯಂ—ಯಾವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಮಾತರಿಶ್ವಾ—ವಾಯುವು | ಆ ದಧೇ—ಪೃಥಿವಿಗೆ ತಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೋ (ಅಂತಹ) | ಷಿತ್ರೆಯಾಮಂ—ನಾನಾವಿಧವಾದ ಗಮನವುಳ್ಳವನೂ | ಹರಿಕೇತಂ—ಪಿಂಗಲವರ್ಣದ ಜ್ವಾಲೆಯುಳ್ಳವನೂ | ಸುದೀಶಿಂ—ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಆದ | ತಂ ಅಗ್ನಿಂ—ಅದೇ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ನಮಸೇ—ನೂತನವಾದ | ಸುವಿತಾಯೇ—ಧನಶ್ಯಾಗಿ | ಈಮಹೇ—ಯಾಚಿಸುತ್ತೇನೆ.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಶಕ್ತಿವಂತನೂ, ಯಜ್ಞಾರ್ಹನೂ, ಮೇಧಾವಿಯೂ, ಸ್ತುತ್ಯರ್ಹನೂ, ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನೂ ಆದ ಯಾವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಮಾತರಿಶ್ವನು ಪೃಥಿವಿಗೆ ತಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೋ ಅಂತಹ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಗಮನವುಳ್ಳವನೂ, ಪಿಂಗಲವರ್ಣದ ಜ್ವಾಲೆಯುಳ್ಳವನೂ, ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಅದೇ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ನೂತನವಾದುದೂ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದುದೂ ಆದ ಧನಶ್ಯಾಗಿ ಯಾಚಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

We implore for present riches, the many-moving, tawny-rayed, resplendent Agni, whom mighty, venerable, wise, adorable, and dwelling in the sky, the wind (brought down) and deposited (upon the earth).

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಮಾತರಿಶ್ವಾ—ಮಾತರಿಶ್ವಾ ವಾಯುಮಾರ್ತರೈಂತರಿಕ್ಷೇ ಶ್ವಸಿತಿ ಮಾತರೈಶ್ವಸಿತಿಶಿಃ ನಾ | ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಸಂಚರಿಸುವುದರಿಂದ ವಾಯುವಿಗೆ ಮಾತರಿಶ್ವನೆಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಮು. ಸಂ. ೧-೯-೪ ನೇ ಮುಕ್ತೆನಲ್ಲಿ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯೆಂದೂ ೧-೧೪೧-೩ ನೆಯದರಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರೆಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಂತಹ ಒಂದೆರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಡೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಎಂದರೆ ವಾಯುವೆಂದೇ ಅರ್ಥವು.

ಅನ್ಯಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ದಿವ ಅ ಜಘಾರ—ಯಜ್ಞಾತ್ಮಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಅಲೌಕಿಕವಾದ ಅವಿಭಾವವೂ ಲೌಕಿಕವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಕೇತುವೂ, ವಿವಿಧಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೂ, ಯಾಗಾದಿಗಳ ಪಿತೃವೂ, ಅಧರಗಳ ರಾಜನೂ (ಮು. ಸಂ. ೩-೩-೩ ; ೩-೧೧-೨ ; ೪-೨-೩ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಕ್ತೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ) ಆದ ಅಗ್ನಿಯ ಅವಿಭಾವವು ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ವಾಯುವಿಗಾಯಿತೆಂದು ಮುಕ್ತಸಂಹಿತೆಯು

ಶ್ವಮಗ್ನೇ ಶ್ವಘನೋ ಮಾತರಿಶ್ವನ ಅವಿಧಿವ ಸುಕ್ರತೆಯಾ ವಿವಸ್ವತೇ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೩೧-೩)

ಶ ಜಾಯಮಾನಃ ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮನ್ಯಾವಿರಗ್ನಿ ರಭವನ್ಮಾತರಿಶ್ವನೇ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೪೩-೨)

ಮುಂತಾದ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಗಳಿದೆ. ಈ ವಾಯುವು ಯಜ್ಞ ಕರ್ತರಾದ ಭೃಗುವಿಗಾಗಿಯೂ ಮನುವಿಗಾಗಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ದೂರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗೂಢವಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕರೆತಂದು ಇವರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ—

ದ್ವಿಜನ್ಯಾನಂ ರಯಿಮಿವ ಪ್ರತತ್ತಂ ರಾಕಿಂ ಭರದ್ವೈಗವೇ ಮಾತರಿಶ್ವಾ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೬೦-೧)

ಯಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಮನವೇ ಪರಾವತೋ ದೇವಂ ಛಾಃ ಪರಾವತಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೨೨-೨)

ಐನಂ ನಯನ್ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಪರಾವತೋ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಮುಢಿತಂ ಪರಿ |

(ಮ. ಸಂ. ೨-೯-೫)

ಆ ದೂತೋ ಅಗ್ನಿ ಮುಭರದ್ವಿವಸ್ವತೋ ವೈಶ್ವಾನರಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಪರಾವತಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೬-೮-೪)

ಈಳೇಶ್ಯಂ ಪ್ರಥಮಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ದೇವಾಸ್ತ ತಪ್ತುರ್ಮನವೇ ಯಜತ್ತಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೪೬-೯)

ಇತ್ಯಾದಿ ನಾನಾ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತರಿಶ್ವರನು ಯಜ್ಞ ಕರ್ತರಾದ ಭೃಗು ಮತ್ತು ಮನು ಇವರ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ದೂರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೃಥ್ವಿಗೆ ಕರೆತಂದು ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಹೇಗಳೂ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಮುಢಿಶ್ — ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಎಂಬ ಪದದ ವಿವರಣೆಗೆ ಮ. ಸಂ. ೧-೯೩-೬ ನೇ ಮುಕ್ತುನ ವಿಶೇಷವಪಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. ಕೇದ್ರಕಃ ಮಾತರಿಶ್ವಾ | ವಿಭೃತಃ | ಪ್ರಾಣಿಷು ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಪಂಚ ವೃತ್ತಿರೂಪೇಣ ವಿಭಜ್ಯತೋ ವಿಭಜ್ಯ ಸ್ಥಿತಃ | ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ ಮತ್ತು ಸಮಾನ ಎಂದು ಐದು ವಿಭಾಗವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವವನು ಎಂದು ವಿಭೃತಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಈ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಎಂದರೆ ವ್ಯಾನವೃತ್ತಿರೂಪೇಣಾವಸ್ಥಿತೋ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಃ | ವ್ಯಾನವೃತ್ತಿ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಾದ ವಾಯುವೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುವೇ ಅಗ್ನಿ ಮುಢನಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೆಂದು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದನೆಂದೂ ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಅಥ ಯಃ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಯೋಃ ಸಂಧಿಃ ಸ ವ್ಯಾನಃ | ಅತೋ ಯಾನ್ಯನ್ಯಾಢಿ ವೀರ್ಯಪಂಚಿ ಕರ್ಮಾಣ ಯಥಾಗ್ನೇರ್ಮಂಥನಮಾಪೇಃ ಸರಣಂ ದೈಧಸ್ಯ ಧನುಷಃ | ಅಯಮನಮಪ್ರಾಣಾನ್ವನಪಾನಂಸ್ತಾಢಿ ಕರೋತಿ | ಎಂಬ ವ್ಯಾನರೂಪದ ವಾಯುವಿನ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಉದಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಣಾಪಾನಗಳ ಕತ್ತಿಗೆ ವಿಾರಿದ ಅಗ್ನಿ ಮಂಥನಾದಿ ಕಠಾಕ್ರಮಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾನರೂಪದ ವಾಯುವು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಬಲ್ಲದು ಎಂದು ಈ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. (ಛಾ. ಉ. ೧-೩-೩-೫)

ಅಗ್ನಿ ಮಧನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಕಥೆಯಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಸರ್ವಮಿದಮಂಧಂ ತಮ ಅಸೀತ್ | ಅಥ ಮಾತರಿಶ್ವಾಕಾಶೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಗ್ನಿ ಮಸಶ್ಯತ್ | ತನುಮಥಾತ್ | ಮಥಿಶ್ವಾಚಾನ ಯದಿತಿ | ಹಿಂದೆ ರೋಕವೆಲ್ಲವೂ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯಿಂದ ಅವ್ಯತವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆಗ ಮಾತರಿಶ್ವನು ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಗುರ್ತಿಸಿ ಮಧನ ಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ವೃದ್ಧಿಗೆ ಕರಿತಂದನು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕಥೆಯು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಮುಕ್ತಂಹತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ—

ಅನ್ಯಂ ದಿವೋ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಜಭಾರಾಮಥ್ನಾದನ್ಯಂ ಪರಿ ಶ್ಯೇನೋ ಅದ್ರೇಃ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೯೩-೬)

ಆ ದೂತೋ ಅಗ್ನಿಮಭಂದ್ವಿವಸ್ವತೋ ವೈಶ್ವಾನರಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಪರಾವತಃ |

(ಮು. ಸಂ. ೬-೮-೪)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸುವಂತೆಯೇ ಅಗ್ನಿಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಪೂರ್ವಕಥಾಸಂದರ್ಭದೊಡನೆ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತೆ. ಹೀಗೆ ಮಾತರಿಶ್ವನು ಕರಿತಂದನಂತರವೇ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿದನು ಎಂದರ್ಥ.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಶುಚಿಂ ನ ಯಾಮನ್ನಿಷ್ಠಿರಂ ಸ್ವದ್ಯೈಶಂ ಕೇತುಂ ದಿವೋ ರೋಚನಸ್ಥಾ-
ಮುಷ್ಪರ್ಬುಧಂ |

ಅಗ್ನಿಂ ಮೂರ್ಧಾನಂ ದಿವೋ ಅಪ್ರತಿಷ್ಕುತಂ ತಮಾಮಹೇ ನಮಸಾ ನಾಜಿನಂ
ಬೃಹತ್ || ೧೪ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಶುಚಿಂ | ನ | ಯಾಮನ್ | ಇಷ್ಠಿರಂ | ಸ್ವೈದ್ಯೈಶಂ | ಕೇತುಂ | ದಿವಃ | ರೋಚನಸ್ಥಾಂ | ಉಷ್ಪರ್ಬುಧಂ |
ಅಗ್ನಿಂ | ಮೂರ್ಧಾನಂ | ದಿವಃ | ಅಪ್ರತಿಷ್ಕುತಂ | ತಂ | ಅಮಹೇ | ನಮಸಾ | ನಾಜಿನಂ | ಬೃಹತ್ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ನೇತಿ ಸಂಪ್ರತ್ಯರ್ಥೇ | ಶುಚಿಂ ದೀಪ್ತಂ ಯಾಮನ್ ಯಾಮನಿ ಯಜ್ಞ ಇಷ್ಠಿರಮೇಷಣೀಯಂ ಸ್ವದ್ಯೈಶಂ ಸರ್ವದ್ಯೈಶಂ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥವಿಜ್ಞಾನಯುಕ್ತಂ ದಿವೋ ದ್ಯುರೋಕಸ್ಯ ಕೇತುಂ ಪ್ರಜ್ಞಾಪಕಂ ರೋಚನಸ್ಥಾಂ ರೋಚನಸ್ಥಂ | ರೋಚನಃ ಸೂರ್ಯಃ | ತಸ್ಮಿನ್ ತಿಷ್ಠಂತಂ | ಉಷ್ಪರ್ಬುಧಮಗ್ನಿಹೋ-

ಪ್ರೀತರೂಪೇನೋಷಿಸಿ ಪ್ರಬುದ್ಧಮಾನಂ ದಿವಃ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಯ ಮೂರ್ಧಾನಂ ಪ್ರಧಾನಮಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮಪ್ರತಿ-
ಹತತಪ್ತಂ ವಾಚಿನಮನ್ನಂತಂ ಬೃಹತ್ ಮಹಾಂತಂ ತಮಗ್ನಿಂ ನಮಸಾ ಸ್ತೋತ್ರೇಣೇವದೇ |
ಯಾಚಾತುಹೇ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ।

ನೇ—ಈಗ | ತುಲಿಂ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನನೂ | ಯಾಮನ್—ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ | ಇಷಿರಂ—ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ
ಬ್ಬುವವನೂ | ಸ್ವಪ್ನಕಂ—ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಕಾಣಲ್ಪಡುವವನೂ | ದಿವಃ—ದ್ಯುಲೋಕದ | ಕೇತುಂ—
ಪ್ರಜ್ಞಾಪಕನೂ | ರೋಚಿನಸ್ತಾಂ—ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಗತನೂ | ಉಷರ್ಬುಧಂ—ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಯಾಗಾರ್ಥ
ವಾಗಿ) ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವವನೂ | ದಿವಃ—ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ | ಮೂರ್ಧಾನಂ—ಪ್ರಧಾನನೂ | ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ—
ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಶಬ್ದವುಳ್ಳವನೂ | ವಾಚಿನಂ—ಅನ್ನವಂತನೂ | ಬೃಹತ್—ಮಹದ್ವ್ಯಪವುಳ್ಳವನೂ ಅದ |
ತಂ ಅಗ್ನಿಂ—ಅ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ನಮಸಾ—ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ | ಈಮಹೇ—ಯಾಚಿಸುತ್ತೇನೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಪ್ರಕಾಶಮಾನನೂ, ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ, ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಕಾಣಲ್ಪಡುವವನೂ, ದ್ಯುಲೋಕದ
ಪ್ರಜ್ಞಾಪಕನೂ, ಸೂರ್ಯಾಂತರ್ಗತನೂ, ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾಗಾರ್ಥವಾಗಿ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವವನೂ, ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ
ಪ್ರಧಾನನೂ, ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಶಬ್ದವುಳ್ಳವನೂ, ಅನ್ನವಂತನೂ, ಮಹದ್ವ್ಯಪವುಳ್ಳವನೂ ಅದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು
ಸ್ತೋತ್ರಪೂರ್ವವಾಗಿ ಯಾಚಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

We implore with prayer the mighty Agni, the giver of food, the
unrefusing, (seated on) the front of heaven; the radiant in the sacrifice,
him who is to be sought (for by all), the beholder of all, the emblem of
heaven, the dweller in light, who is to be awakened at dawn.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ—ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ವರು—ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೋಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೋಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೋ ವಾ
(ಐ. ೬-೧೬) ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಪಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವವನಲ್ಲ. ಮಾತೆಗೆ
ಎದುರಿದ್ದ, ಪ್ರತಿ ಇಲ್ಲದ, ಅಪ್ರತಿಹತವಾದ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವು. ಅಥವಾ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಕರಾಜ್ಯಾಪಿ
ನಾಗದಿರುವ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವು.

ಸ್ವಪ್ನಕಂ—ಸರ್ವದೃಶಂ ಸರ್ವಪದಾರ್ಥವಿಚ್ಛಾಸೆಯುಕ್ತಂ | ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ನೋಡಲ್ಪಡುವವನು
ಎಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ (ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಇವನನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ನೋಡುವರು
ಎಂದರ್ಥವಾಯಿತು. ಅಥವಾ ಸಮಸ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳುವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು
ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಮಂದ್ರಂ ಹೋತಾರಂ ಶುಚಿಮದ್ವಯಾವಿನಂ ದಮೂನಸಮುಕ್ತ್ಯಂ ವಿಶ್ವಚರ್ಷಣಂ |
ರಥಂ ನ ಚಿತ್ರಂ ವಪುಷಾಯ ದರ್ಶತಂ ಮನುಹಿತಂ ಸದಮಿದ್ರಾಯ
ಈಮಹೇ || ೧೫ ||

|| ಽಪಾಠಃ ||

ಮಂದ್ರಂ | ಹೋತಾರಂ | ಶುಚಿಂ | ಅದ್ವಯಾವಿನಂ | ದಮೂನಸಂ | ಉಕ್ತ್ಯಂ | ವಿಶ್ವಚರ್ಷಣಂ |
ರಥಂ | ನ | ಚಿತ್ರಂ | ವಪುಷಾಯ | ದರ್ಶತಂ | ಮನುಹಿತಂ | ಸದಂ | ಇತ್ | ರಾಯಃ |
ಈಮಹೇ || ೧೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಮಂದ್ರಂ ಸ್ತುತ್ಯಂ ಹೋತಾರಂ ದೇವನಾಮಾಹ್ವಾತಾರಂ ಶುಚಿಂ ಸರ್ವದಾ ಶುದ್ಧಮದ್ವಯಾ-
ವಿನಮಕುಟಿಲಂ ದಮೂನಸಂ ದಾನಮನಸಮುಕ್ತ್ಯಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ವಿಶ್ವಚರ್ಷಣಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ದ್ವಿಷ್ಟಾರಂ ಚಿತ್ರಂ
ನಾನಾವಿಧವರ್ಣಂ ರಥಂ ನ ರಥಮಿವ ವಪುಷಾಯ ರೂಪಾರ್ಥಂ ದರ್ಶತಂ ದರ್ಶನೀಯಂ ಸದಮಿತ್
ಸದೈವ ಮನುಹಿತಂ ಸರ್ವಭೋಗ್ಯ ಮನುಷ್ಯೋಭೋಗ್ಯ ಹಿತಂ ತಮಗ್ನಿಂ ರಾಯೋ ಭನಾನೀಮಹೇ |
ಯಾಚಾಮಹೇ | ಅತ್ರ ಯಾಚ್ಛಾರ್ಥಶ್ಚಾದಿಸ್ಯ ದ್ವಿಕರ್ಮಕಶ್ಚಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಮಂದ್ರಂ—ಸ್ತುತ್ಯನೂ | ಹೋತಾರಂ—ದೇವತೆಗಳನ್ನು (ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ) ಕರೆಯುವವನೂ | ಶುಚಿಂ—
(ಸರ್ವದಾ) ಶುದ್ಧನೂ | ಅದ್ವಯಾವಿನಂ—ಕುಟಿಲತೆಯಿಲ್ಲದವನೂ | ದಮೂನಸಂ—ದಾನದ (ಉದಾರವಾದ)
ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನೂ | ಉಕ್ತ್ಯಂ—ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಹನೂ | ವಿಶ್ವಚರ್ಷಣಂ—ಸಕಲವನ್ನೂ ನೋಡಬಲ್ಲವನೂ |
ರಥಂ ನ—ರಥದಂತೆ | ಚಿತ್ರಂ—ನಾನಾವಿಧವಾದ ವರ್ಣವುಳ್ಳವನೂ | ವಪುಷಾಯ—ದೇಹ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ
ದರ್ಶತಂ—ದರ್ಶನೀಯನೂ | ಸದಮಿತ್—ಸರ್ವದಾ | ಮನುಹಿತಂ—ಮಾನವರಿಗೆ ಹಿತಕಾರಿಯೂ ಆದ
ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ರಾಯಃ—ಧನವನ್ನು | ಈಮಹೇ—ಯಾಚಿಸುತ್ತೇವೆ.

|| ಛಾಂದೋಃ ||

ಸ್ತುತ್ಯನೂ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಕರೆಯುವವನೂ, ಶುದ್ಧನೂ, ಕುಟಿಲತೆಯಿಲ್ಲದವನೂ, ಉದಾರ
ವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನೂ, ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಹನೂ, ಸಕಲವನ್ನೂ ನೋಡಬಲ್ಲವನೂ, ರಥದಂತೆ ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ವರ್ಣ
ವುಳ್ಳವನೂ, ದರ್ಶನೀಯನೂ, ಸರ್ವದಾ ಮಾನವರಿಗೆ ಹಿತಕಾರಿಯೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಧನವನ್ನು ಯಾಚಿಸುತ್ತೇವೆ.

English Translation.

We solicit wealth of the adorable (Agni), the invoker of the gods, the pure, the single-minded, the munificent, the commendable, the beholder of all, who is many-coloured like a chariot, elegant in form, and always friendly to mankind.

! ವಿಕೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಅದ್ವಯಾವಿನೇಂ—ದ್ವಯಹೀನಂ ಅಕುಟಿಲಂ | ದ್ವಯಧಾವರಹಿತನಾದವನು ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ರ್ಲಿಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಯೋಚಿಸುವುದು, ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು, ಈ ವಿಧವಾದ ಸ್ವಭಾವವು ದುಕ್ಕಜನರಲ್ಲಿರುವುದು. ಅಂತಹ ಸ್ವಭಾವವಿಲ್ಲದವನು, ಅಕುಟಿಲನು ಎಂದಭಿಗ್ರಾ ಯವು.

ದೇಮೂನೇಶಂ— ಯಾಸ್ಯಯು— ದೇಮೂನಾಃ ಕ್ಷೇತ್ರೈಸಾಧಾಃ (ನಿ. ೨-೨) ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ದೇಮೂನಾ ಅಗ್ನಿರುಚ್ಯತೇ ದೇಮಮನಾಃ | ದೇಮೂನಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಹೆಸರಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿ—

ದೇಮೂನಾ ದೇಮಮನಾ ವಾ, ದಾನಮನಾ ವಾ, ದಾಂತಮನಾ ವಾ | ಅಪಿ ವಾ ದೇವಂ ಇತಿ ಗೃಹನಾಮ ತನ್ನನಾಃ ಸ್ಯಾತ್ | ಮನೋ ಮನೋಕೇಃ |

(ನಿ. ೪-೪)

ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಎಂದರೆ ಇವನ ಮನಸ್ಸು ಸಂಯಮದಲ್ಲಿರುವುದು ಎಂದರೆ ಕ್ರೂರವಲ್ಲದಿರುವ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಅಥವಾ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರಿಗೆ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಅಥವಾ ಯಮನಿಯಮಾದಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ಎಂದರೆ ಅವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಾತ್ಮಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ; ಅಥವಾ ದಮ ಎಂದರೆ ಮನೆಗೆ ಹೆಸರು, ಅದರಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗೃಹಪತಿರಗ್ನಿ ಎಂಬಭಿಧಾನದಿಂದ ಸದಾ ವಾಸಿಸುತ್ತಾ ಅವರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುತ್ತಿರುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿರುವರು.

ಮೂರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು.

ಓ ಓ ತಿ ಕೆ.

೧. ಅಗ್ನಿಗೂ ಅಗ್ನಿವೈದೇನುತ್ಯ ಇರುವ ಕಾದಾಚ್ಯೈ, ಅಗ್ನಿಯೈಶ್ಚಘಾತ— ಪ್ರಕೃತವಾದ ಸೂಕ್ತವೂ ಇದರ ಹಿಂದಿನ ಎಂದರೆ " ವೈಶ್ವಾನರಾಯ " ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಎರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತವು ಸಹ ಅಗ್ನಿಮಾರುತ ಶಸ್ತ್ರದ ಪತನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠವಾಗಬೇಕೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನ ಶೌಕಮೂತ್ರಕ

ವಿಧಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ, ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ತವು ಪೃಷ್ಠಾಭಿವಿವಾಖ್ಯವಾದ ಕರ್ಮಗಳ ತೃತೀಯ ದಿನದಲ್ಲಿ ಪಠವಾಗತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ನಿಯಮ. “ ವೈಶ್ವಾನರಾಯ ಧಿಷಣಾಮೌತಾವೃದ್ಧ ಇತ್ಯಾಗ್ನಿಮಾರುತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪದಂತಃ ” ಎಂದು ಎತರೇಯಾಂಣ್ಯಕದ ವಾಕ್ಯವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (೧-೫-೩) ಪ್ರಕೃತ ಸೂಕ್ತವು “ ಅಸ್ಯ ಸೂಕ್ತಸ್ಯಾಗ್ನಿಷ್ಟೋಮೇ ಅಗ್ನಿಮಾರುತೇ ಶಸ್ತ್ರೇ ವಿನಿಯೋಗಃ ” ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠವಾಗಬೇಕಾದ ಅಗ್ನಿಮಾರುತಶಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದೆ (ಆ. ಶ್ಲೋ. ಸೂ. ೫-೨೦).

ಈ ಸೂಕ್ತದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರಶಂಸಿತವಾಗಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರತತ್ತ್ವದ ಮಹಿಮೆಯು ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜ್ಯ ವಾದುದೂ, ಧ್ಯಾನಯೋಗ್ಯವಾದುದೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ವೈಶ್ವಾನರತತ್ತ್ವವು ವಿಶ್ವಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾಗಿರುವುದೂ, ವಿಶ್ವಾಧಾರವಾಗಿರುವುದೂ ಆದ ಯಜ್ಞಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ, ಅಗ್ನಿಮಾರುತಶಸ್ತ್ರ ಇವುಗಳ ಸ್ಮರಣಪವೇನೆಯಾದನ್ನು ತಿಳಿದು ನಂತರ ತದಂಗವಾದ ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತನಾಗಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರ ಸ್ಮರಣಪವನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕು.

“ ಅಗ್ನೇಯಮಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ ಅಲಭತೇ | ಅಗ್ನಿರ್ವಾ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಃ ” ||

(ಶ. ಛಾ. ೫-೧-೩-೧)

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಗೂ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಕ್ಕೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿರದವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ ಅಗ್ನಿಃ ಸೂಯತೇಽಸ್ಮಿನ್ ಇತ್ಯಗ್ನಿಷ್ಟೋಮೋ ನಾಮ ಸಾಮಃ ; ತಸ್ಮಿನ್ ವಿಷಯಭೂತಃ ಅಗ್ನೇಯಂ ಅಲಭತೇ ” “ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಸಂಘಃ ಕ್ರತುಃ ” ಇತ್ಯಾದಿ ವಿವರಣವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮವೆಂದರೆ ಸೋಮಯಾಗದ ಕೊನೆಯಭಾಗದ ಸಿದ್ಧಿಪ್ರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸತಕ್ಕ ಮಂತ್ರವೆಂದು ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಯಾಗದ ಅಂಗವಾದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಕೃತುವಿಶೇಷವೆಂದು ಇನ್ನೂ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದರ ಸ್ಮರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ವಿವರಣೆಯಂತೆ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮವು ಕೃತುವಿಶೇಷವಾದರೆ ವಿಶ್ವಜ್ಯೋತಿರೂಪವಾದ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಗೂ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಾಂಗವಾದ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಂಬಂಧವಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರಶಂಸಾತ್ಮಕವಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮವೆಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತೆಂದು ಐತರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇದರ ಸ್ಮರಣವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಇತರ ಕೃತುಗಳೂ ಸಹ ಇದರ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಅಧಿಕಮಾಡತಕ್ಕ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷ ಗಳಾಗವೆಯೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ (ಐ. ಛಾ. ೧೪. ೩೯-೪೪) ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವೆವು—

ದೇವಾ ವಾ ಅಸುರೈರ್ಯುಧಮುಪಪ್ತಾಯನ್ ವಿಜಯಾಯ ಶಾನಗ್ನಿರ್ನಾಸ್ತಕಾಮಯಿತ್ಯೇತುಂ ತಂ ದೇವಾ ಅಬ್ರುವನ್ತಸಿ ತ್ರೇಮೇಹ್ಯಸ್ಯಾಕಂ ವೈ ತ್ರೇಮೇಕೋಽಸೀತಿ ಸ ನಾಸ್ತುತೋಽನ್ವೇಷ್ಯಾ-ವಿಾತ್ಯೈಬ್ರವೀತ್ಸ್ಮುತನುಮೇತಿ ಶಫೇತಿ ತಂ ತೇ ಸಮುತ್ಸ್ರಮೋಽವ ನಿವೃತ್ಯಾಸ್ತುಮಂಸ್ತಾನು ಸ್ತುತೋಽನುಪ್ರೈತ್ಯ ತ್ರಿಶ್ರೇಣಿರ್ಭೂತಾ ತ್ರೈನೀಕೋಽಸುರಾನ್ಯುದಮುಪಪ್ತಾಯಿದ್ವಿಜಯಾ-ಯ ತ್ರಿಶ್ರೇಣಿರಿತಿ ಚೈಂದಾಂಸ್ಯೇವ ಶ್ರೇಣೀರಕುರುತ ತ್ರೈನೀಕ ಇತಿ ಸವನಾನ್ಯೇವಾನೀಕಾನಿ ಶಾನಸಂಭಾವ್ಯಂ ಪರಾಭಾವಯಿತ್ತತೋ ವೈ ದೇವಾ ಅಭವನ್ವರಾಸುರಾ ಭವತ್ಯಾತ್ಮನಾ ಪರಾಸ್ಯ ದ್ವಿಷನ್ವಾಪ್ತಾ ಭ್ರಾತೃವ್ಯೋ ಭವತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||

ದೇವತೆಗಳು ಅಸುರರನ್ನು ಜಯಸಂದೇಶಿಯು ದ್ವೇಷದಿಂದ ಅವರೊಡನೆ ಯುದ್ಧವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಅವರೊಡನೆ ಸೇರಿ ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಲಿಷ್ಟಪಡಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ದೇವತೆಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು " ನೀನೂ ಸಹ ನಮ್ಮವನಾಗುವೆ. ನಮಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಲು ನಮ್ಮೊಡನೆ ಸೇರಲೇ ಬೇಕು " ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಆಗ ಅಗ್ನಿಯು " ನೀವು ನನ್ನ ಪ್ರಕಂಸಾತ್ಮಕವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದಿದ್ದರೆ ನಾನು ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಬರಲಾರೆ " ಎಂದನು. ಅವರಿಲ್ಲವೂ ತವನುಸಾರವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು. ಒಡನೆಯೇ ಅಗ್ನಿಯು ಅವರೊಡನೆ ಹೊರಟನು. ಆಗ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಮೂರು ಶ್ರೇಣಿಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮೂರು ಗುಂಪುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸುರಜಯಾ ಘನವಾಗಿ ಹೊರಟನು. ಭಂದಸ್ಥಿಗಳೇ ಈ ಮೂರು ಶ್ರೇಣಿಗಳೂ, ಮೂರು ಸವನಗಳೇ ಮೂರು ಅನೀಕಗಳೂ ಆದವು. ಈ ಪರಿಕರಗಳೊಡನೆ ಯುದ್ಧವಾಡಿ ಅಸುರರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಓಡಿಸಿದನು. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನರಿತವನು ತನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸತಕ್ಕ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಸಾ ವಾ ಏಷಾ ಗಾಯತ್ರೈವ ಯದಗ್ನಿಷ್ಟೋಮುಕ್ತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಕ್ಷರಾ ವೈ ಗಾಯತ್ರೀ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿರಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಸ್ಯ ಸ್ತುತಕಸ್ತಾನಿ ತದ್ವೈ ಯದಿದಿವಮಾಹುಃ ಸುಧಾಯಾಂ ಹ ವೈ ವಾಜೀ ಸುಹಿತೋ ದಧಾತಿತಿ ಗಾಯತ್ರೀ ವೈ ತನ್ನೆ ಹ ವೈ ಗಾಯತ್ರೀ ಕ್ಷಮಾರಮತೆ ಊರ್ಧ್ವಾಹ ವಾ ಏಷಾ ಯಜಮಾಪಮಾದಾಯ ಸ್ವರೇತೀತ್ಯಗ್ನಿಷ್ಟೋಮೋ ವೈ ತನ್ನೆ ಹ ವಾ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಾಃ ಕ್ಷಮಾ ರಮತೆ ಊರ್ಧ್ವಾಹ ಹ ವಾ ಏಷ ಯಜಮಾನಮಾದಾಯ ಸ್ವರೇತಿ ಸ ವಾ ಏಷ ಸಂವತ್ಸರ ಏವ ಯದಗ್ನಿಷ್ಟೋಮುಕ್ತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಕ್ಷರಮಾಸೋ ವೈ ಸಂವತ್ಸರೀ ಕ್ತುರ್ವಿಂಶತಿರಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಸ್ಯ ಸ್ತುತಕಸ್ತಾನಿ ತಂ ಯಥಾ ಸಮುದ್ರಂ ಸ್ತೋತ್ರಾ ಭವಂ ಸರ್ವೇ ಯಜ್ಞಕ್ರತವೋಪಯಂತಿ ||

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೧೪-೨೯)

ಗಾಯತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವಂತೆಯೇ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದಲ್ಲೂ ಸಹ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಸ್ತೋತ್ರಗಳೂ, ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಕ್ಕೂ ಗಾಯತ್ರೀಗೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆಮರರಿಂದಲೇ ಉತ್ತಮವಾದ ಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸುವ ಅಶ್ವಿವೃ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಹಿತಕರವಾದ ವಾಹನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ದೋಷವಾದ ವಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಕೇವಲ ಪಾರ್ಥಿವವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ತೃಪ್ತವಾಗದೆ ಕ್ಷೋಭಿಸಿ ಯಜ್ಞಕರ್ತನನ್ನು ಕರಿದುಕೊಂಡು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಾರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮವೂ ಸಹ ಕೇವಲ ಪಾರ್ಥಿವವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತವಾಗದೇ ಯಜ್ಞಕರ್ತನನ್ನೂ ಕರಿದುಕೊಂಡು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹಾರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಅರ್ಧಮಾಸಗಳಿರುವಂತೆ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದಲ್ಲಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಸ್ತೋತ್ರಗಳೂ ತಪ್ಪಮಂತ್ರಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮವೇ ಸಂವತ್ಸರಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಪ್ರವಾಹಗಳೂ ಬಂದುಸೇರಿ ದಿಕ್ಕುವಾಗುವಂತೆ, ಈ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದಲ್ಲಿ ಇತರ ಸಕಲ ಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪಗಳೂ ಸಹ ದಿಕ್ಕುವಾಗುತ್ತವೆ.

ದೀಕ್ಷತೇಯೇತ್ಸಿತ್ತಾಯತೇ ಶಾಮೇವಾನು ಯಾಃ ಾತ್ಯೇಷ್ಟಯಸ್ತಾಃ ಸರ್ವಾ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮು-
ಮಹಿಯಂತೀಶಾಮುಪಹಯತೆ ಅಶಾವಿಥಾ ವೈ ಪಾಶಯಜ್ಞಾ ಇಶಾಮೇವಾನು ಯೇ ಕೇ ಹೆ
ಪಾಶಯಜ್ಞಾಸ್ತೇ ಸರ್ವೇಽಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಮಹಿಯಂತಿ ಸಾಯಂ ಸ್ವಾತರಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಂ ಹುಕ್ತುತಿ

ಸಾಯಂಪ್ರಾತವರ್ತಂ ಪ್ರಯಚ್ಛಂತಿ ಸ್ವಾಹಾಕಾರೇಣಾಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಂ ಜುಹ್ವತಿ ಸ್ವಾಹಾಕಾರೇಣ
ವೃತಂ ಸ್ವಾಹಾಕಾರಮೇವಾನೈಗ್ನಿ ಹೋತ್ರ ಮಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಮಪ್ಯೇತಿ ಪಂಚದಶ ಸ್ವಾಯಿ-
ಣೇಯೇ ಸಾಮಧೇನೀನರನ್ವಾದ ಪಂಚದಶ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯೋಃ ಪ್ರಾಯಣೇಯಮೇ-
ವಾನು ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾವಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಮಪೀತಃ ||

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೧೪-೪೦)

ದೀಕ್ಷಾಯಜ್ಞವು ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಡುವಾಗ ಸಕಲ ಹೋಮಗಳೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದಲ್ಲಿಯೇ ಏಕೈಕವಾಗಿ ಹೊಂದುತ್ತವೆ.
ಅನ್ವಾತ್ಮಕವಾದ ಇಳಿಯನ್ನು ಪೃಥಿವಿ, ತದನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪಾಕಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವಾದ
ಅಹುತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮವನ್ನೇ ಸೇರುವುವು. ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಕ್ರಿಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಯಂಕಾಲವೂ ಪ್ರಾತಃಕಾಲವೂ
ಸ್ವಾಹಾಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರ್ಪಿತವಾಗುವ ಪುರೋಡಾಶಾದಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರವೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋ
ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಣೇಯಾತ್ಮಕವಾದ ಹದಿನೈದು
ಸಾಮಧೇನೀ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಾ, ಪ್ರಾಯಣೇಯಾಹುತಿಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಗಳೂ ಸಹ
ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದಲ್ಲಿ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಸೋಮಂ ರಾಜಾಸಂ ಶ್ರೀಣಂತ್ಯಾಪಧೋ ವೈ ಸೋಮೋ ರಾಜಾಪಧಿಸ್ತಂ ಭಿಷಜ್ಯಂತಿ ಯಂ
ಭಿಷಜ್ಯಂತಿ ಸೋಮಮೇವ ರಾಜಾಸಂ ಶ್ರೀಯಮಾಣಮನು ಯಾನಿ ಕಾನಿ ಚ ಭೇಷಜಾನಿ
ತಾನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಮಪಿಯಂತ್ಯೆಗ್ನಿಮಾತಿರ್ಥೇ ಮಂಥಂತ್ಯೆಗ್ನಿಂ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯೇ-
ಷ್ಠಾತಿರ್ಥೇಮೇವಾನು ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯಾನ್ಯೆಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಮಪಿಯಂತಿ ಪಯಾಸಾ ಪ್ರವರ್ಗ್ಯೇ
ಚರಂತಿ ಪಯಾಸಾ ದಾಕ್ಷಾಯಣಿಯಜ್ಞೇ ಪ್ರವರ್ಗ್ಯಮೇವಾನು ದಾಕ್ಷಾಯಣಿಯಜ್ಞೋಽಗ್ನಿ-
ಷ್ಟೋಮಮಪ್ಯೇತಿ ಪಶುರುಪವಸಥೇ ಭವತಿ ತಮೇವಾನು ಯೇ ಕೇ ಚ ಪಶುಬಂಧಾಸ್ತೇ
ಸರ್ವೇಽಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಮಪಿಯಂತೀಳಾದಧೋ ನಾಮ ಯಜ್ಞಕ್ರತುಸ್ತಂ ದಧ್ವಾ ಚರಂತಿ
ದಧ್ವಾ ದಧಿಭರ್ತುಃ ದಧಿಭರ್ತುಮೇವಾನಿಳಾದಧೋಽಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಮಪ್ಯೇತಿ ||

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೧೪-೪೦)

ಓಷಧಿಗಳೆಲ್ಲಾ ರಾಜನಾದ ಸೋಮದ ಏಕೈಕವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಓಷಧಿಗಳ ಸಹಾಯ
ದಿಂದಲೇ ರುಗಾರ್ತರಾದವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗುಣಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸೋಮಏಕೈಕವಾದಂತರ, ಔಷಧಿ
ರೂಪವಾದ ಯಾವ ಯಾವ ಓಷಧಿಗಳಿರುತ್ತವೆಯೋ ಅವೆಲ್ಲದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸೋಮರಾಜನು ಅಗ್ನಿ
ಷ್ಟೋಮಾತ್ಮಕನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಥ್ಯಕ್ರಿಯಾಗುವಾಗ ಅಗ್ನಿಮಥನವು ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.
ಅಗ್ನಿಮಥನಪೂರ್ವಕವಾದ ಈ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗುತ್ತವೆ.
ಪ್ರವರ್ಗ್ಯಯಾಗಕ್ಕೆ ಪಯಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಪಯಃಸಾಧನವು ದಾಕ್ಷಾಯಣಿಯಜ್ಞಕ್ಕೂ
ಪಂಕರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರವರ್ಗ್ಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದಾಕ್ಷಾಯಣವು ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮವನ್ನು ಸೇರಿ
ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಪಶುಯಾಗವೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ಪ್ರಥಮದಿನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವಾಗುವ ಪಶುವಿನ ದ್ವಾರಾ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಾಂತರ್ಗತ
ವಾಗುತ್ತವೆ. ದಧಿಯಿಂದ ಇಳಾದಧಿಕ್ರಿಯೆಯು ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ದಧಿಭರ್ತುಕ್ರಿಯೆಯೂ
ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ದಧಿಭರ್ತುಕ್ರಿಯೆಯು ಈಡಾದಧದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದಲ್ಲಿ ಏಕೈಕವಾಗಿ
ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ಇತಿ ನು ಪುರಸ್ತಾಪಢೋಪರಿಷ್ಠಾಪ್ತಂಚದಕೋಕ್ತೃಸ್ಯ ಸ್ತೋತ್ರಾಪ್ತಂ ಪಂಚದಶ ಕಶ್ಚಾಪ್ತಂ ಸ ಮಾಸೋ ಮಾಸಧಾ ಸಂವತ್ಸರೋ ವಿಹಿತಃ ಸಂವತ್ಸರೋಽಗ್ನಿವೈವ್ಯಕ್ತಾಸರೋಽಗ್ನಿರಗ್ನಿಷ್ಠೋಮಃ ಸಂವತ್ಸರಮೇವಾನೂಕ್ತೋಽಗ್ನಿಷ್ಠೋಮಮಪ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತೃಮುಪಿ ಯಂಕಮನು ವಾಚಪೇಯೋಽಪ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತೃಹಿಂ ಹಿ ಸ ಧವತಿ ದ್ವಾದಶರಾತ್ರೇಃ ಪರ್ಯಾಯಾಸ್ತರ್ವೇ ಪಂಚದಶಾಸ್ತ್ರೇ ದ್ವೌ ದ್ವೌ ಸಂಪದ್ಯ ತ್ರಿಂಶಕದೇಕವಿಂಶಂ ಹೋಲೆಹಿಸಾಮು ತ್ರಿವೃಕ್ಷಂಧಿಃ ಸಾ ತ್ರಿಂಶತ್ತ್ ಮಾಸಸ್ತ್ರಿಂಶನಾಸಸ್ಯ ರಾತ್ರೆಯೋ ಮಾಸಧಾ ಸಂವತ್ಸರೋ ವಿಹಿತಃ ಸಂವತ್ಸರೋಽಗ್ನಿವೈವ್ಯಕ್ತಾಸರೋಽಗ್ನಿ ರಗ್ನಿಷ್ಠೋಮಃ ಸಂವತ್ಸರಮೇವಾನುಕ್ತೀರಾತ್ಮೋಽಗ್ನಿಷ್ಠೋಮಮಪ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತೀರಾತ್ರೇಮುಪಿ ಯಂಕಮನುಪ್ಪೋರ್ಯಾಮೋಽಪ್ಯೇತ್ಯುಕ್ತೀರಾತ್ಮೋ ಹಿ ಸ ಧವತಿ ||

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೧೮-೪೧)

ಹಿಂದಿನ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿದ್ವಿದ ಕಲಾಪಗಳೇ ಮುಂದಿನ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಿತವಾಗುವುವು. ಉಕ್ತೃದ್ವಿ ಹದಿನೈದು ಸ್ತೋತ್ರಗಳೂ ಹದಿನೈದು ಕರ್ತೃಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ಮೂವತ್ತೂ ಮಾಸಾನಯವಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಮಾಸಗಳ ಕ್ರಮ ದಿಂದ ಸಂವತ್ಸರವು ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿವೈವ್ಯಕ್ತಾನನೇ ಸಂವತ್ಸರವು. ಅಗ್ನಿಯೇ ಅಗ್ನಿಷ್ಠೋಮವು. ವಾಚಪೇಯವು ಸಹ ಉಕ್ತೃದ ಪೃಕಾರಾಂತರವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಕ್ತೃದ ಸಂಕಲ್ಪವಾದೊಡನೆಯೇ ವಾಚಪೇಯದ ಸಂಕಲ್ಪವೂ ಆದಂತಾಯಿತು. ಪಂಚದಶಸ್ತೋಮದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಪರ್ಯಾಯಗಳು ಹನ್ನೆರಡಿವೆ. ಇದು ದ್ವಿಗುಣತವಾದರೆ ಮೂವತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೋಡಕನಾಮವು ಏಕವಿಂಶಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೂ ಸಂಧಿಯು ತ್ರಿವೃಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಇವು ಮೂವತ್ತು ಮಾಸದಲ್ಲಿರುವ ಮೂವತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ಮಾಸಗಳ ರಚನೆಯಿಂದಲೇ ಸಂವತ್ಸರವು. ಈ ಸಂವತ್ಸರದೊಪನೇ ಅಗ್ನಿವೈವ್ಯಕ್ತಾನರನು. ಅಗ್ನಿಷ್ಠೋಮವೇ ಅಗ್ನಿಯು. ಅದುದರಿಂದ ಸಂವತ್ಸರದ ಮೂಲಕ ಅತಿರಾತ್ರವು ಅಗ್ನಿಷ್ಠೋಮದಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದೆ.

ಏತದ್ವೈ ಯೇ ಚ ಪುರಸ್ತಾಪ್ಯೇ ಚೋಪರಿಷ್ಠಾದ್ಯೌಽಪ್ತೃಕ್ರತವಸ್ತ್ರೇ ಸರ್ವೇಽಗ್ನಿಷ್ಠೋಮಮುಪಿಯಂತಿ ತಸ್ಯ ಸಂಸ್ತುತಸ್ಯ ನವತಿಶತಂ ಸ್ತೋತ್ರಿಯಾಃ ಸಾ ಯಾ ನವತಿಶ್ತೇ ದಶ ತ್ರಿವೃಕ್ಷೋಽಪ್ತೃ ಯಾ ನವತಿಶ್ತೇ ದಶಾಪ್ತೃ ಯಾ ದಶ ತಾಸಾಮೇಕಾ ಸ್ತೋತ್ರಿಯೋದೇಶಿ ತ್ರಿವೃಕ್ಷತಿಹಿತ್ಯತೇ ಸ್ತೋಮಾವೇಕವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಹಿತಸ್ತಪತಿ ವಿಷುವಾನ್ವಾ ಏಷ ಸ್ತೋಮಾನಾಂ ದಶ ವಾ ಏತಸ್ಮಾದರ್ವಾಪ್ತೃವೃಕ್ಷೋ ದಶ ಪರಾಂಚೋ ಮಧ್ಯ ಏಷ ಏಕವಿಂಶ ಉಭಯತೋಽಧ್ಯಾಹಿತಸ್ತಪತಿ ತದ್ಯಾಸೌ ಸ್ತೋತ್ರಿಯೋದೇಶಿ ಸ್ಯತ್ಸ್ಯನ್ನೆಧ್ಯಾತ್ವಾ ಸ ಯಜಮಾನ್ಸತ್ವದ್ವೈವಂ ಷ್ಠತ್ರೈ ಸಹೋಬಲಮುತ್ಯುತೇ ಹ ವ್ಯ ದ್ವೈವಂ ಷ್ಠತ್ರೈ ಸಹೋಬಲಮೇತಸ್ಯ ಹ ನಾಯುಜ್ಯಾಹಿ ಸದೂಪತಾಂ ಸಲೋಕತಾಮುತ್ಯುತೇ ಯ ಏವಂ ವೇದ ||

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೧೮-೪೧)

ಅದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಷ್ಠೋಮಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಧಾವಿಯಾದುದೂ, ಪಶ್ಚಾತ್ತ್ರಿಯಮಾಡಿದುದೂ ಅದ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಷ್ಠೋಮದಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಈ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶವಾಗುವ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ನೂರತೊಂಭತ್ತು ಆಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಂಭತ್ತು

ವಾಕ್ಯ ದಶಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ತ್ರಿವೃತ್ ಸ್ತೋತ್ರವು ಇನ್ನು ತೊಂಭತ್ತು ದಶಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ತ್ರಿವೃತ್ ಸ್ತೋತ್ರವು ಬೇರೆ ಸಮೂಹಕ್ಕೂ ಅನುರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಹತ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ತೋತ್ರೋತ್ರವಾದ ಮಂತ್ರವೂ ಒಂದು ತ್ರಿವೃತ್ವವೂ ಉಳಿಯಿತು. ಅದು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಕಾಶಕವಾಗಿ ಏಕವಿಂಶಾತ್ಮಕವಾದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ. ಅಧಿಕೃತ್ವವನ್ನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸ್ತೋತ್ರೋತ್ರವು ಈ ಏಕವಿಂಶಾತ್ಮಕವಾದ ಮಿಳಿತವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ಯಜ್ಞಕರ್ತನು. ಅದೇ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ಕ್ಷತ್ರವು ಅದೇ ಸರ್ವಬಲಯುತವಾದುದು. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನರಿತವನು ಕ್ಷತ್ರಪ್ರಭಾವವನ್ನೂ ಸಕಲವಿಧವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ ಬಲವನ್ನೂ ಈ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿಯ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನೂ ಸಮಾನವಾದ ರೂಪವನ್ನೂ ಸರ್ವಲೋಕವ್ಯಾಪಕತ್ವವನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ದೇವಾ ವಾ ಆಸುರ್ವಿವಿಜಿಗ್ಯಾ ನಾ ಊರ್ಧ್ವಾಃ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮಾಯಾನೋಸ್ತೋತ್ರೋದ್ರಿವಿ-
ಸ್ತೃಗೂರ್ಧ್ವ ಉದತ್ತಯಿತ ಸ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ದ್ವಾರವನ್ವನೋದ್ರಿವ್ಯೈ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಯ
ಲೋಕಸ್ಯಾಧಿಪತಿಸ್ತಂ ವಸವಾ ಪ್ರಥಮಾ ಅಗಚ್ಚಂಸ್ತ ಏನಮಬ್ರುವನ್ನತಿ ನೋರ್ಜಸ್ಯಾಕಾಶಂ
ನಃ ಕುರ್ವಿತಿ ಸ ನಾಸ್ತುತೋಽತಿಶ್ರುಕ್ಯ ಇತ್ಯಬ್ರವೀತ್ ಸ್ತುತ ನು ಮೇತಿ ತಥೇತಿ ತಂ ತೇ
ತ್ರಿವೃತಾ ಸ್ತೋಮೇನಾಸ್ತುವಂಸ್ತಾಂಸ್ತುತೋಽತ್ಯಾರ್ಜತ ತೇ ಯಥಾಲೋಕಮಗಚ್ಚಂಸ್ತಂ
ರಾದ್ರಾ ಅಗಚ್ಚಂಸ್ತ ಏನಮಬ್ರುವನ್ನತಿ ನೋರ್ಜಸ್ಯಾಕಾಶಂ ನಃ ಕುರ್ವಿತಿ ಸ ನಾಸ್ತುತೋಽತಿ-
ಶ್ರುಕ್ಯ ಇತ್ಯಬ್ರವೀತ್ ಸ್ತುತ ನು ಮೇತಿ ತಥೇತಿ ತಂ ತೇ. ಪಂಚದಶೇನ ಸ್ತೋಮೇನಾಸ್ತುವಂ-
ಸ್ತಾಂಸ್ತುತೋಽತ್ಯಾರ್ಜತ ತೇ ಯಥಾಲೋಕಮಗಚ್ಚಂಸ್ತಮಾದಿತ್ಯಾ ಅಗಚ್ಚಂಸ್ತ ಏನಮ-
ಬ್ರುವನ್ನತಿ ನೋರ್ಜಸ್ಯಾಕಾಶಂ ನಃ ಕುರ್ವಿತಿ ಸ ನಾಸ್ತುತೋಽತಿಶ್ರುಕ್ಯ ಇತ್ಯಬ್ರವೀತ್-
ಸ್ತುತ ನು ಮೇತಿ ತಥೇತಿ ತಂ ತೇ ಸಪ್ತದಶೇನ ಸ್ತೋಮೇನಾಸ್ತುವನ್ ತಾನ್ ಸ್ತುತೋಽ-
ತ್ಯಾರ್ಜತ ತೇ ಯಥಾಲೋಕಮಗಚ್ಚನ್ ||

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೧೪-೪೨)

ದೇವತೆಗಳು ಅಗ್ನಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿದರು. ಮೇಲೆ ವರ್ಣಿತವಾದ ಪ್ರಭಾವವು ಅಗ್ನಿಯ ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹಾರಿ ಸ್ವರ್ಗದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದನು ಮತ್ತು ಅವನೇ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಭುವಾದನು. ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಅವನ ಅನುಮತಿಯಿಂದಲೇ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಅಗ ವಸುಗಳು ಅವನಲ್ಲಿ ಬಂದು ತಮಗೂ ಪ್ರವೇಶ ಬೇಕೆಂದರು. " ನನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದುದರಿಂದ ನಮಗೆ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ " ಎಂದೊಡನೆಯೇ ವಸುಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತಿವೃತ್ ಸ್ತೋತ್ರವು ದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದರು ನಂತರ ಅಗ್ನಿಯು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶವಾದ ಕಾರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ವಸುಗಳು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡರು. ಅಗ ರುದ್ರರು ಬಂದು ತಮಗೂ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಅಗ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಅವರು ಸ್ತುತಿಸಿದ ಹೊರತು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲವೆಂದನು. ಅಗ ಅವರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು ಒಪ್ಪಿ ಪಂಚದಶಸ್ತೋತ್ರವಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು. ಅಗ ಅಗ್ನಿಯು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶವಾದ ಕಾರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಒಡನೆಯೇ ಅವರು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡರು. ನಂತರ ಅದಿತ್ಯರು ಬಂದು " ನಮಗೂ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರವೇಶವಾದ ಕಾರವನ್ನು ಕೊಡು " ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಪುನಃ ಅಗ್ನಿಯು " ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದ ಹೊರತು ನಮಗೆ ಪ್ರವೇಶಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ " ಎಂದು ಅವರಿಗೂ ಹೇಳಿದನು. ಅವರು ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು ಒಪ್ಪಿ ಸಪ್ತದಶಸ್ತೋತ್ರವಿಂದ ಅವನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು. ನಂತರ ಅವರು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡರು.

ತಂ ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾ ಅಗಚ್ಛಂತು ಏನಮಬ್ರುವಸ್ತತಿ ನೋರ್ಜಸ್ಯಾಕಾಶಂ ನಃ ಕುರ್ವಿತಿ ನ
 ನಾಸ್ತುತೋಲ್ವತಿಸ್ತುತ್ಯ ಇತ್ಯೆಬ್ರವೀಶ್ ಸ್ತುತ ಸು ಮೇತಿ ತಥೇತಿ ತಂ ತಂ ಏಕವೇಶಿನ
 ಸ್ತೋಮೋನಾಸ್ತುವಂತಾಂಸ್ತುತೋಲ್ವತ್ಯಾಕಾಶಂ ತೇ ಯಥಾರೋಹಮಗಚ್ಛನ್ನೇಶ್ಯೇಕೇನ
 ವೈ ತಂ ದೇವಾಃ ಸ್ತೋಮೋನಾಸ್ತುವಂತಾಂಸ್ತುತೋಲ್ವತ್ಯಾಕಾಶಂ ತೇ ಯಥಾರೋಹ-
 ಮಗಚ್ಛನ್ನೇಶ್ಯೇಕೇ ದೈನಮೇಷ ಏತ್ಯೇ ಸರ್ವೈಃ ಸ್ತೋಮೈಃ ಸ್ತುತಿ ಯೋ ಯಜತೇ ಯಶ್ಚೈವ
 ಮೇವಂ ವೇದಾತಿ ತು ತಮರ್ಜಾತಾ ಅತಿ ಹ ವಾ ಏನಮರ್ಜಾತೇ ಸ್ವರ್ಗಂ ರೋಹಮಥಿ
 ಯ ಏವಂ ವೇದ || (೩-೪೨)

ಅಗ ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿ " ನಮಗೂ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಾವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡು " ಎಂದರು.
 " ನನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸದ ಹೊರತು ಏನುಗೆ ಪ್ರವೇಶಾವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ " ಎಂದನು. ಒಡನೆಯೇ
 ಅವರು ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು ಒಪ್ಪಿ ಏಕವಿಗಾಂಶ ಸ್ತೋಮದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದರು. ನಂತರ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಾವಕಾಶವು
 ಸಿಕ್ಕಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರು. ಈ ವಿಧವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ತೋಮಗಳಿಂದ ಸ್ತುತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.
 ಅವನನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ಅವನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸುಸ್ಥಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ.
 ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನರಿಯು ಯಜ್ಞವನ್ನಾಚರಿಸಿ ಸ್ತೋಮಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಯಜಮಾನನೂ ಸಹ
 ಅಗ್ನಿಯ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವರ್ಗಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವು ಸಿಕ್ಕಿ ಇವನೂ ಸಹ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ
 ಸುಸ್ಥಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೨. ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ, ಚತುಷ್ಟೋಮ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಜ್ಯೋತಿರೂಪವಾದ
 ಅಗ್ನಿಯ ನಾವಾಂತರಗಳೇ.

ನ ವಾ ಏವೋಲ್ವಗ್ನಿರೇವ ಯದಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಸ್ತಂ ಯದಸ್ತುವಂತ್ರಸ್ಯಾದಗ್ನಿಸ್ತೋಮಸ್ತುಹುಗ್ನಿ-
 ಸ್ತೋಮಂ ಸಂತಮಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ ಇತ್ಯಾಚ್ಛತೇ ಪರೋಕ್ಷೇಣ ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಿಯಾ ಇವ ಹಿ
 ದೇವಾಸ್ತಂ ಯಶ್ಚ ತುಪ್ರಯಾ ದೇವಾಶ್ಚ ತುರ್ಧಿಃ ಸ್ತೋಮೈರಸ್ತುವಂತ್ರಸ್ಯಾಶ್ಚ ತುಸ್ತೋ-
 ಮಸ್ತಂ ಚತುಷ್ಟೋಮಂ ಸಂತಂ ಚತುಷ್ಟೋಮ ಇತ್ಯಾಚ್ಛತೇ ಪರೋಕ್ಷೇಣ ಪರೋಕ್ಷ-
 ಪ್ರಿಯಾ ಇವ ಹಿ ದೇವಾ ಅಥ ಯದೇನಮೂರ್ಧ್ವಂ ಸಂತಂ ಜ್ಯೋತಿರ್ಧೂತಮಸ್ತುವಂ-

ಗೂಢವಾದ ಅರ್ಥವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ನಾಲ್ಕು ಗುಂಪಿನ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ತುತಿಸಿದುದರಿಂದಲೂ, ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸ್ತೋತ್ರಮಗಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಇದಕ್ಕೆ ಚತುಷ್ಟೋಮವೆಂಬ ಹೆಸರು. ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಿಯರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಗೂಢಾರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತರಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹಾರಿ ಜ್ಯೋತಿರೂಪದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ದೇವತೆಗಳು ಈ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು. ಅದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮವೆಂದು ಹೆಸರು. ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಿಯರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಇಲ್ಲಿಯೂ ತತ್ತರಹಸ್ತವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಧವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ, ಚತುಷ್ಟೋಮ ಮತ್ತು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಟೋಮ ಎಂಬ ನಾಮಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಈ ಯಜ್ಞಕ್ರಿಯೆಯು ಅನಾದಿಯೂ ಅನಂತವೂ ಆದುದಾಗಿದೆ. ಈ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮವು ರಥಚಕ್ರದಂತೆ ಅನಂತವಾದುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇದರ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯವು ಈ ರೀತಿಯಿದೆ.

ಯದಸ್ಯ ಪೂರ್ವಮಪರಂ ತದಸ್ಯ ಯದ್ವಿಶ್ವಾಪರಂ ತದ್ವಿಸ್ಯ ಪೂರ್ವಂ | ಅಹೇರಿವ ಸರ್ಪಣಂ
ಶಾಕಲಸ್ಯ ನ ವಿಜಾನಂತಿ ಯತೇರತ್ತರಸ್ತಾದಿತಿ ಯಥಾ ಹ್ಯೇನಾಸ್ಯ ಪ್ರಾಯಣಮೇವಮದ-
ಯನಮಸದಿತಿ ತದಾಹುರ್ಯತ್ರಿಸ್ತೌತ್ ಪ್ರಾಯಣಮೇಕವಿಂಶಮುದಯನಂ ಕೇನ ತೇ
ಸಮೇ ಇತಿ ಯೋ ವಾ ಏಕವಿಂಶತ್ಪ್ರವೃದ್ಧೈ ಸೋಽಘೋ ಯದುಘಾ ತ್ವಚ್ಚಾ ತ್ವಚಿನಾವಿತಿ
ಬ್ರೂಯಾತ್ತೇನೇತಿ |

(೧೪-೪೩)

ಈ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದ ಅಂತವಾವುದೋ ಅದೇ ಅದರ ಆದಿಯು. ಆದಿಯಾವುದೋ ಅದೇ ಅದರ ಅಂತವು. ಈ ಶಾಕಲದ ಪರಿಭ್ರಮಣವು ಸರ್ಪದ ಪರಿಭ್ರಮಣದಂತಿದೆ. ಇದರ ಆದಿ ಮತ್ತು ಅಂತಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಮೊದಲು ಕೊನೆಯು ಯಾವುದು ಎಂಬುದನ್ನಾಗಲಿ, ಯಾವುದು ಕಾರಣ, ಯಾವುದು ಕಾರ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನಾಗಲಿ ಯಾರೂ ಹೇಳಲಾರರು, ಅನಾದಿಯೂ ಅನಂತವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ "ಆದಿ ಯಾವುದೋ ಅಂತವೂ ಅದೇ ಆಗಿರಬೇಕು" ಎಂದು ತಿಳಿದವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಆಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. "ಈ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದ ಆದಿಯು ತ್ರಿವೃತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಅಂತವು ಏಕವಿಂಶಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಆದಿಯು ಬೇರೆ, ಅಂತವು ಬೇರೆಯಾಯಿತು. ಎರಡನ್ನೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ?" ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸಹಜವಾದುದು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಆಶಂಕೆಗೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಏಕವಿಂಶವು ತ್ರಿವೃತ್ತವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ತೃಣಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಆದಿಗೂ ಅಂತಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ ಇಲ್ಲ.

ಯೋ ವಾ ಏವ ತಪತ್ರೇಷೋಽಗ್ನಿಷ್ಟೋಮ ಏವ ಸಾಹಸ್ರಂ ಸದೈವಾಹ್ನಾ ಸಂಸ್ಥಾಪಯೇಯುಃ
ಸಾಹ್ಯೋ ವೈ ನಾಮ ತೇನಾಸಂತ್ತರಮಾಣಾಶ್ಚರೇಯುರ್ಯಥೈವ ಪ್ರಾತೇಸವನ ಏವಂ
ತ್ವತೀಯಸವನ ಏವಮಾ ಹ ಯಜಮಾನೋಽಪ್ರಮಾಯುಕೋ ಭವತಿ ಯದ್ಧಿ ವಾ ಇದಂ
ಪೂರ್ವಯೋಃ ಸವನಯೋರಸನ್ತರಮಾಣಾಶ್ಚರಂತಿ ತಸ್ಮಾದ್ಧೇದಂ ಪ್ರಾಚ್ಯೋಗ್ರಾಪುತಾ
ಬಹುಲಾವಿಷ್ಟಾ ಅಥ ಯದ್ಧೇದಂ ತ್ವತೀಯಸವನೇ ಸಂತ್ತರಮಾಣಾಶ್ಚರಂತಿ ತಸ್ಮಾದ್ಧೇದಂ
ಪ್ರತ್ಯಂತಿ ದೀರ್ಘಾರಣ್ಯಾನಿ ಭವಂತಿ ತಥಾ ಹ ಯಜಮಾನಃ ಪ್ರಮಾಯುಕೋ ಭವತಿ
ತೇನಾಸಂತ್ತರಮಾಣಾಶ್ಚರೇಯುರ್ಯಥೈವ ಪ್ರಾತೇಸವನ ಏವಂ ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಏವಂ ತ್ವತೀಯ
ಸವನ ಏವಮಾ ಹ ಯಜಮಾನೋಽಪ್ರಮಾಯುಕೋ ಭವತಿ |

అదివ్యుపదర్శి బేళగుత్తిరువ వ్యూహనర్కాయీ అగ్నిశ్శోమిచ్చ. క్రియాశ్శుకవాద ఉ అగ్నిశ్శోమిచ్చ
ఓంతు కపిస్సినోళగ ముగియతక్కచ్చు. దినద అంతదోదనీ ఉ క్రియీయ అంతవూ సేరదేళు. ఆదుద
రిందరే ఇదక్కే శాశ్చవేదం బీశు. ప్రాతఃశవనన్లీ తేగిలై శాగియే మాధ్యందిన శవనశాలదల్లం
మత్తు శ్శోమిచ్చననద కాలదల్లం ఉ క్రియాశలవగళు శ్శల్లచ్చు అవశరవిల్లదే శావధానదంద నేరవేరిం
ల్లదదేళు. వేదలనెయ ఎరదు శవనగళల్లం బశళ శావధానశ్శత్రురాగ ఉ క్రియీయన్లు నేరవేరిం
వుదరింద శూంశధాగ గ్రామగళిచ్చు శ్శేరుపట్టిగళంద కరిదిద ప్రజాసంపచ్చునాగి. శ్శోమిచ్చన
కాలదల్లి క్రియాశలవగళు శీంశ అవశరదింద నదేయిచ్చుదరింద పశ్చాద్ధ్యాదల్లిరువ ప్రదేశగళల్ల
వనాశ్శుకవాగ నిజనప్రదేశవారి. ఉ రిళి అవశరదింద శాధ్యనన్లు నేరవేరిందిరే యజమాననిగ
హానియింటాగుత్తదే. ప్రాతఃశవన మత్తు మాధ్యందినశవనశాలగళల్లి యావ రిళి శ్రద్ధీయిందల
శావధానదిందల శాధ్యగళన్లు నేరవేరింపననిలై అదే రిళి శ్శోమిచ్చననశాలదల్లం అవశరవిల్లదే అదే
రిళి శావధానశ్శత్రునాగ శాధ్యగళన్లు నేరవేరిందిరే యజమాననిగ యావ విధవాద హానియం ఇరువుదిచ్చ.
అవను పుశ్చళనాగుత్తాన.

శ విశవేదవ శ్శ్రీశానుశర్కావశేళత యదా వా విశ ప్రాతరుదేశ్శేళ మంద్రం తపతి
తశ్శాన్ద్రయో వాజా ప్రాతఃశవనీల శంసేదభ యదాభ్యేశ్శేళ బలియన్తపతి
తశ్శాన్ద్రీయోవ్యా వాజా మధ్యందినీల శంసేదభ యదా భిశరామేశ్శేళ బలిశ్శేతమం
తపతి తశ్శాన్ద్రీశ్శేతమయో వాజా శ్శోమిచ్చననీల శంసేదేవం శంసేద్యది వాజ
ఉరిళత నాగ్ని శస్త్రం యయో శు వాజీలైశ్శ్రీలైశ్శ్రీరిశ్శోమిచ్చనీల శవనానాయ
తయో శ్శ్రీశివద్యేశ్శేతశ్శేతమమివ ధవతి శ వా విశ న శరాజశాశ్శుశీ
నీలదేళి తం యదస్త్రమేళిళి మన్యంశేళక్షు వివ శదంశమిశ్శాశ్శాశానం
విశర్కశ్శేళ రాశ్శ్రీమేళావశ్శాశ్శురుశేళక్షు: శరశ్శాదభ యదీశం శ్శాతరు-
శ్శురుశీ రాశ్శ్రీ వా విశ న శరాజన నిన్ద్రోళశి త త వ్య శరాజన
నిన్ద్రోళశ్శేళక్షు త శాయుజ్యం శరూశశాం శరీలైళామత్తుశీ య వివం శేవ
య వివం నేదే ||

(వి ద్వా. ౧౪-౪౪)

శ్శోమిచ్చనమద ఉ క్రియాశలవగళన్లు అదివ్యన బలనక్కే అనుగుణవాగ ఎల్లా విధదల్లియం అనుశరిత
దేళు. మంశ్శ్రీలైళారణియల్లియం శత అదివ్యన భ్రమణదల్లింద గుణగళన్లు నుశరితక్కచ్చు. అదివ్యను
అదయకాలదల్లి మంద్రవాగ శపిచ్చుదరింద యజమానను (అథవా శీలైశ్శు) ప్రాతఃశవన కాలదల్లి
మంద్రవాగ (మిల్లిగ) మంశ్శ్రీనన్లు శరిదదేళు. మధ్యాశ్శ కాలదల్లి అదివ్యన ప్రభీయం అదర లైశ్శు
అథిశరూపుదరింద మాధ్యందినశవనద కాలదల్లి మంశ్శ్రీలైళారణియం శాశ్చనవద శాంరదిందలం,
(శాశ్చద్రున) శ్శురిందలం కరిదిదదేళు. ఇన్నా ముందక్కే బలింపాగ అదివ్యన ప్రభీయం లైశ్శు అన్నా

ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ತೃತೀಯಸವನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ ಶಾರೀರಿಕದ ಮಂತ್ರಪಠನವಾಗ ತಕ್ಕದ್ದು. ವಾಕ್ಯೇ ಶಸ್ತ್ರವಾದುದರಿಂದ ಯಜಮಾನನು ಈ ರೀತಿ ಶಸ್ತ್ರಪಠನ ಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿದರೆ ತಾನು ವಾಕ್ಯನ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಉಚ್ಚಸ್ವರದಿಂದ ಪಠಿಸಬಹುದೋ ಅಷ್ಟು ಉಚ್ಚವಾಗಿ ಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕು.

“ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಮಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ” ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅಸ್ತಂಗತನಾಗುವ ನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಅವನಿಗೆ ಉದಯವೂ ಇಲ್ಲ, ಅಸ್ತವೂ ಇಲ್ಲ, ಅಸ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಅಹಸ್ತು ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದು ರಾತ್ರಿಯ ಮೇಲುಭಾಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹೀಗೆಯೇ ಉದಯಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರ್ಯಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ನಿಜವಾದ ಅಸ್ತವಿಲ್ಲ. ಅವನು ಶಾಶ್ವತನಾಗಿ ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಕಾಶಯುಕ್ತನಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಡೈಯೋತೀರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿತ್ವವನ್ನು ಅದಿತ್ಯಚಲನದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದ ಯಾವನು ಅಗ್ನಿಯ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವನೋ ಅವನು ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನೂ ಸರೂಪತೆಯನ್ನೂ ಪಡೆದು ಸರ್ವಲೋಕವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದ ಮಹತ್ತರವಾದ ವರ್ಣನೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಂತಹ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮದ ಅಂಗವಾದ ಅಗ್ನಿಮಾರುತ ಶಸ್ತ್ರಪಠನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಧಿಯಿದೆ. ಅಗ್ನಿಮಾರುತ ಶಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಮಹತ್ತರವೆನೆಯದನ್ನು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು.

೩. ಅಗ್ನಿಮಾರುತಶಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಮಹತ್ವ, ಳಗಕು.

“ವೈಶ್ವಾನರೇಯೇಣಾಗ್ನಿಮಾರುತಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ವೈಶ್ವಾನರೋ ವಾ ಏತದ್ವೇತಃ.....||”

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೧೩-೩೫)

ವೈಶ್ವಾನರನಿಗೂ, ಅಗ್ನಿಮಾರುತಶಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ, “ವೈಶ್ವಾನರನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಸಿಕ್ತನಾದ ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಅದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದೆ” ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಕ್ಕೂ, ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಗೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶವು ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಆ ಕಥಾಸಂದರ್ಭವೇನೆಂದರೆ,

ಪ್ರಜಾಪತಿವೈ ಸ್ವಾಂ ದುಹಿತರಮಭ್ಯಧ್ಯಾಯದ್ಧಿವಮಿತ್ಯನ್ಯೇ ಅಹುರುಷಸಮಿತ್ಯನ್ಯೇ ತಾಮ್ಯಶ್ಯೋ ಭೂತ್ವಾ ರೋಹಿತಂ ಭೂತಾಮಭ್ಯುತ್ತಂದೇವಾ ಅಶ್ಯನ್ನಕ್ರತಂ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಕರೋತಿತಿ ತೇ ತನ್ಯುಚ್ಚಿನ್ಯ ಏನಮಾರಿಷ್ಯತ್ಯೇತಮನ್ಯೋನ್ಯಸ್ವಿನ್ಯಾವಿಂದಸ್ತೇಷಾಂ ಯಾ ಏವ ಘೋರತಮಾಶ್ವನ್ನ ಅಸಂಸ್ತಾ ಏಕಧಾ ಸಮಧರಂಸ್ತಾಃ ಸಂಭೃತಾ ಏಷ ದೇವೋಽಭವತ್ಪ್ರದಸ್ಯೋತದ್ಧ್ಯೂತವನ್ನಾಮ ಭವತಿ ವೈ ಸ ಯೋಽಸ್ಯೋತದೇವಂ ನಾಮ ವೇದ ತಂ ದೇವಾ ಅಬ್ರುವ ನ್ನಯಂ ವೈ ಪ್ರಜಾಪತಿರಕ್ರತಮಕರಿಸುಂ ವಿಧ್ಯೇತಿ ಸ ತಥೇತ್ಯುಬ್ವೀಕ್ಷ ವೈ ಘೋ ವರಂ ವೃಣಾ ಇತಿ ವೃಣೇಶ್ವೇತಿ ಸ ಏತಮೇವ ಪರಮವೃಣೇತ ಪೂನಾಮಾಧಿಸತ್ಯಂ ತದಸ್ಯೋತತ್ತತುಮನ್ನಾಮ ಪತುಮಾನ್ಯವತಿ ಯೋಽಸ್ಯೋತದೇವಂ ನಾಮ ವೇದ ||

ప్రజాపతీయ తన్న పుత్రీయల్లియే నోలకనాదను ఈ పుత్రీయ ద్యువేందు కలవరూ, లుశన్నేందు ఇన్న కలవరూ తేలుకావై. తాను గండుజోయగా జేణ్ణుజంకేయి రూపవన్న ధరిసద్ద ఆ పుత్రీయన్ను బంబాలిసదను. ఈ దృశ్యవన్న దేవతేగు నోడి, "ఇల్లియవరీగూ నోదయిద్ద అక్కక్కపు ఈగ ప్రజాపతీయం మాడల్లుడుత్తే" ఎందు తిళిదరు. అవనన్ను తిప్రసదేగోతు ప్రయత్నిసిదాగా ప్రజాపతీయన్ను తిక్కిసువ నామధ్యకపుళ్ళ యారూ సజ అవరల్లిరిల్లు. ఆగ భయంకరవాద రూపగళన్ను ఒట్టిగ నేరిసి ఒందు వ్యక్తిరూపకే తేదాగా అదు దేవత్వవన్ను సూటిసువ ముహమేయిళ్ళద్దాయుకు. అదక్కే భూతవజా (పతి) ఎంబు తేసరు ప్రసిద్ధవాయుకు. ఈ రితి ప్రసిద్ధవాద ఈ తోసరన్నూ ఇదర మతత్వ వన్ను తిళిదవను త్రిమంతనాగుకావే. ఆగ దేవతేగు అవనన్ను కుంకు, "ప్రజాపతీయి ఇల్లియ వరీగూ మాడద అక్కక్కవన్ను మాడిద్దావే. అదుదరింద అవనన్ను తిక్కివదేళు" ఎందు వృధిఫలలు, "ఈ కాయుగవన్ను మాడువ మోదలు నిమ్మింద ననగే ఒందు వరపు అసోక్షితవాగది. అదన్ను నిచ్చ నదీశికిందదేళు" ఎందను. ఆగ దేవతేగు అదక్కే ఒట్టులు తన్నన్ను పకుపతీయందు కరయదేళియే కిళిళికిందను. దేవతేగు అవనన్ను దాగి కరిదరు. అవను అదే తేసరింద ప్రసిద్ధనాదను. దాగియే భూతపతీయేందరి అవన తేసరు ప్రసిద్ధవాయుకు. ఈ పవిత్రవాద తేసరిన లుక్తత్తి, తేసరిన మాతావృత్తి ఇచ్చుగళన్ను తిళిదవను పకుసంపద్మకనాగుకావే.

తమధ్యాయత్యానిధ్యక్తే విద్ధి లూర్ధ్వా లుదప్రపతతమేతం మృగ ఇత్యా బజ్జతే యే లు వివ మృగవ్యాధః నే లు వివ నే యా రోలహిత్యా రోలహితే యోల వివేషుస్త్రీకాండా నోల వివేషుస్త్రీకాండా తద్దా ఇదం ప్రజాపతే రీతః సిక్రమధావత్తక్తే రోలః ధవత్తే దేవా అబ్బువన్నేదం ప్రజాపతే రీతేనో దుషదితి యదబ్బువన్నేదం ప్రజాపతే రీతేనో దుషదితి తన్నాదుషమధవత్తన్నాదుషస్యే మాదుషత్వం మాదుషం తే వ్య నామ్యేతద్వన్నానుషం నన్నానుషమిత్యా బజ్జతే వరీలక్షణా వరీలక్షణీయా ఇవ హి దేనాః ||

(౧. ౮౨. ౧౩-౧౩)

పకుపతీయ ప్రజాపతీయన్ను లక్ష్యవాగిట్టుకొండు తన్న త్రికలవన్ను ఎనేదాగా అదు ప్రజాపతీయన్ను చుట్టకొందిత. ఆగ ప్రజాపతీయ మేలక్కే కాందను. ఆగ అవను త్యుగవేందు కరియట్టుట్టును. పకుపతీయ మృగవ్యాధనందు ప్రఖ్యాతనాదను. జేణ్ణుజంకీయ దోలహితీయేందు కరియట్టుట్టును త్రికాండనే త్రికలవాయుకు. అదరింద విద్ధనాద ప్రజాపతీయ రీతన్ను త్రికలవే త్రికలవే ప్రవహిసికు. ఆగ అదు ఒందు దీర్ఘ వరీలవరనే అయికు. దేవతేగు అదన్ను కలుశివనన్నా గ మాతలిక్ష్మణలిల్లు. అదన్ను కలుశివనన్నా గ మాడదే కుద్దవాగువంకీయే ఇట్టురు. అదుదరింద అదక్కే "మాదుష" వేందు తేసరు. మానవనిగే నంబంధవట్టుదే మాదుషవాదుదరింద వరీలక్షణీయలూద దేవతేగు ఈ మాదుషవన్ను మాదుషవన్నా గ కరిదరు ఎందు ప్రజాపతీయ కళియన్ను వివరిసి తన్నలకవగా వ్యత్యానలూయ ముహమేయిన్ను స్తుతిసిదే.

ತದಗ್ನಿ ನಾ ಪರ್ಯಾದಧುಸ್ತನ್ನರುತೋ ಧೂನ್ಯಂಸ್ತದಗ್ನಿರ್ನ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಯತ್ತದಗ್ನಿನಾ ವೈಶ್ವಾನರೇಣಾ ಪರ್ಯಾದಧುಸ್ತನ್ನರುತೋ ಧೂನ್ಯಂಸ್ತದಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರಃ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಯತ್ತಸ್ಯ ಯದ್ವೇತಸಃ ಪ್ರಥಮಮುದಿದೀಪ್ಯತ ತದಸಾವಾದಿತ್ಯೋಽಭವದ್ಯದ್ವಿತಿರಿಯಮಾಸೀತ್ತದ್ಭೃಗುರಭವತ್ತಂ ವರುಣೋ ನೈಗೃಹ್ಣೀತ ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರ ಭೃಗುರ್ನಾರುಣಿರಥ ಯತ್ತೃತಿರಿಯಮದೀದೀವದ ತ ಅದಿತ್ಯಾ ಅಭವನ್ಯೇಽಂಗಾರಾ ಆಸಂಸ್ತೇಽಂಗಿರಸೋಽಭವನ್ಯದಂಗಾರಾಃ ಪುನರವಶಾಶಾ ಉದದೀಪ್ಯಂತ ತದ್ಬೃಹಸ್ಪತಿರಭವದ್ಯಾನಿ ಪರಿಕ್ಷಾಣಾನ್ಯಾಸಂಸ್ತೇ ಕೃಷ್ಣಾಃ ಪಶವೋಽಭವನ್ಯಾ ಲೋಹಿನೀ ಮೃತ್ತಿಕಾ ತೇ ರೋಹಿತಾ ಅಥ ಯದ್ಭೃಗುಸೀತತ್ತೈರುಷ್ಯಂ ವ್ಯಸರ್ವದ್ಗೌರೀ ಗವಯ ಋಕ್ಕೃ ಉಷ್ಣೋಽಗದರ್ಭ ಇತಿ ಯೇ ಚೈತೇರುಣಾಃ ಪಶವಸ್ತೇ ಚ ಶಾನ್ಯಾ ಏಷ ದೇವೋಽಭವದತ ಮನು ವಾ ಇದಿಂ ಮನು ವೈ ವಾ ಸ್ತುಹಮಿತಿ ತನೋತಯುರ್ಜಾ ನಿರವಾದಯಂತ ಯೈಷಾ ರೌದ್ರೀ ಕಸ್ಯತ ಆತೇ ಪಿತರ್ನುರುಶಾಂ ಸುಮ್ಮಮೇತು ಮಾ ನಃ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸಂದೃತೋ ಯುಯೋಃಘಾಃ || ತ್ವಂ ನೋ ವಿರೋದ ಅರ್ವತಿ ಹ್ವಮೇಘಾ ಇತಿ || ದೇವತೆಗಳು ಆ ತೇಜಸನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುತ್ತವರೆಯಬ್ಬುದವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಆಗ ಮರುತ್ತುಗಳು ಅದನ್ನು ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದವು. ಆಗ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಒಡನೆಯೇ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆಯಬ್ಬುದವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಆಗ ಮರುತ್ತುಗಳು ಅದನ್ನು ಊದಿದಾಗ ಅದು ಚಲಿಸಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಆಗ ಪ್ರದೀಪ್ತವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಪ್ರಥಮಭಾಗವು ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿತು. ಎರಡನೆಯ ಭಾಗವು ಭೃಗುರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಅದನ್ನು ವರುಣನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಭೃಗುವನ್ನು ವಾರುಣಿ ಅಥವಾ ವರುಣಪುತ್ರನೆಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಆ ರೇತಸ್ಸಿನ ಮೂರನೇ ಭಾಗವು ದ್ಯುಲೋಕದ ಅದಿತ್ಯರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿತು. ಅಂಗಾರವೇ ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳಾಯಿತು, ಈ ಅಂಗಾರಗಳು ಉಪಶಮಿತವಾದಾಗ ಪುನಃ ತೇಜೋಯುತವಾದುವು, ಆಗ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತು. ಉಪಶಮಿತವಾದ ಅಂಗಾರಗಳು ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಪಶುಗಳಾದವು, ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಹರಡಿದ ಭವ್ಯಗಳು ಎಮ್ಮೆ, ಗವಯ, ಒಂಟೆ, ಕತ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನಾದವು. “ ಇವೆಲ್ಲವೂ ನನಗೇ ಸೇರಿದವಾಗಿವೆ ” ಯೆಂದು ಈ ದಿವ್ಯವುರುಷ ರೂಪನಾದ ಪಶುಪತಿಯು ಹೇಳಿದನು. ಆದರೆ. ದೇವತೆಗಳು : “ ಆ ತೇ ಪಿತರ್ನುರುಶಾಂಸುಮ್ಮಮೇತು ” (ಋ. ಸಂ. ೨-೩೩-೧) ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ “ ಎಲೈ ಮರುತ್ತುಗಳ ಪಿತೃವಾದ ಪಶುಪತಿಯೇ (ರುದ್ರನೇ), ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹವು ನಮ್ಮ ಮೇಲಿರಲಿ. ನಮ್ಮನ್ನು ಈ ಸೂರ್ಯದರ್ಶನದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮಾಡಬೇಡ. ನಮ್ಮ ಈ ಪಶುಗಳಮೇಲೆ ದಯೆಯಿಡು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ, ‘ ಬ್ರೂಯಾನ್ಮಾಥಿ ನ ಇತ್ಯೇನಭಿವಾನುಕೋ ಹ್ಯೇಷ ದೇವಃ ಪ್ರಜಾ ಭವತಿ ಪ್ರಜಾಯೇವಮುಕು ರುದ್ರಿಯ ಪ್ರಜಾಭಿರಿತಿ ಬ್ರೂಯಾನ್ನ ರುದ್ರೇತ್ಯೇತಸ್ಯೈವ ನಾಮ್ನಃ ಪರಿಹೃತ್ಯೈ ತಮ ಖಲು ಶಂ ನಃ ಕರತೀತ್ಯೇವ ಶಂಸೇಜ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಸರ್ವಸ್ಮಾ ಏವ ಶಾಂತ್ಯೈ ಸ್ವಭ್ಯೋ ನಾರಿಭ್ಯೋ ಗವ ಇತಿ ಪುಮಾಂಸೋ ವೈ ನರಸ್ತ್ರಿಯೋ ನಾರ್ಯಃ ಸರ್ವಸ್ಮಾ ಏವ ಶಾಂತ್ಯೈ ಸೋಽನಿರುತ್ತಾ ರೌದ್ರೀ ಶಾಂಶಾ ಸರ್ವಾಯುಃ ಸರ್ವಾಯುತ್ಪಾಯಿ ಸರ್ವಮಾಯುರೀತಿ ಯ ಏವಂ ವೇದ ಸೋ ಗಾಯತ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮ ವೈ ಗಾಯತ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಣೈವೈನಂ ತಂ ನಮಸ್ಕತಿ ||

ಅದುದರಿಂದ ಮಂತ್ರದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ' ನಾಥಿ ನಃ ' ನಮ್ಮೆದುರಾಗಿ (ಕುದ್ಧನಾಗಿ) ಬರಬೇಡ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಡು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರುದ್ರನು ಸ್ತ್ರೀಶ್ಚೈವಿನ ಸಂತಪಿಯನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಂತರ, ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ, ನಾವು ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪ್ರಜಾಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಡು. ಆದರೆ, ರುದ್ರನೇ ಎಂದು ನಾಮನಿರೀಶದಿಂದ ಸಂದೇಶಭಾರದು. ರುದ್ರಿಯೆ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಡು. ಮತ್ತು,

" ತಂ ನಃ ಕರತೈರ್ವತೇ ಸುಗಂ ಮೇಷಾಯ ಮೇಷೈಃ | ನೈಭ್ಯೋ ನಾರಿಭ್ಯೋ ಗವೇ " |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೪೩-೬)

ಎಲೈ ದೇವನೇ, ನಮ್ಮ ಮೇಷಾದಿ ಪಶುಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ, ಸಂತಪಿಗಳಿಗೂ ಕ್ಷೇಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಡು. ಪ್ರಾರ್ಥನಾಮಂತ್ರವಾದ ಇದರಲ್ಲಿ ರುದ್ರನ ನಾಮನಿರೀಶನಿವಿದೆ. ಆದರೂ ರುದ್ರನನ್ನೇ ಸಂದೇಶಿಸಿದೆ. ಈ ತತ್ವವನ್ನರಿತು ರುದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರೆ ಯಜಮಾನನು ಪೂರ್ಣವಾದ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನೂ, ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಗಾಯತ್ರಾತ್ಮಕವಾದ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದರೂ ಆದ ಈ ಮಂತ್ರಪಠನವು ಸರ್ವಕ್ಷೇಯಸ್ವಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

೪. ಅಗ್ನಿಮಾರುತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಪ್ರಶಂಸಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಸೂಕ್ತಕ್ಕಿರುವ ಸ್ಥಾನ.

ವೈಶ್ವಾನರೀಯೇಣಾಗ್ನಿಮಾರುತಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ವೈಶ್ವಾನರೋ ವಾ ಏತದ್ವೇತಃ ಸಿಕ್ತಂ ಪ್ರಾಚ್ಯಾ-
ವಯತ್ರಸ್ಯಾದ್ವೈಶ್ವಾನರೀಯೇಣಾಗ್ನಿಮಾರುತಂ | ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ಅನವಾನಂ ಪ್ರಥಮ ಕುಕು
ಶಂಸ್ತವ್ಯಾಗ್ನೀಣಾಃ ಏಷೋಽರ್ಚೀಂಷ್ಯತಾಂಶಾಸ್ತ್ರ ಸೀದನ್ನೇತಿ ಯ ಅಗ್ನಿಮಾರುತಂ ಶಂಸತಿ
ಪ್ರಾಣೇನ್ನಿವ ತದಗ್ನೀಂಸ್ತರತ್ಯಧೀಯಿಸ್ತು ಪದನ್ಯಾದನ್ಯಂ ಏವಕ್ವಾರಮಿಚ್ಛೇತ್ತಮೇವ ತನ್ನೇತುಂ
ಕೃತ್ವಾ ಪಠತಿ ||

ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯು ಜೊತೆಯಾಗಿ ಕೂಡಿ ತಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಮರುತ್ತುಗಳು ಪ್ರಕಟಿಸುವವು ಎಂದು ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯು ಮಹತ್ತರವು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವ ಈ ಅಗ್ನಿಮಾರುತ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ' ವೈಶ್ವಾನರಾಯ ಪೃಥುವಾಚಸೇ ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಸೂಕ್ತವು ಪ್ರಥಮತಃ ಪಠಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ತವಾದ ಪುಷ್ಪಾಪತಿ ಯು ಎಣ್ಣೆಯ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ಚಲಿಸತಾಳುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಮಾರುತಶ್ಲೋಕ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರೀಯವಾದ ಸೂಕ್ತವನ್ನೇ ಪಠಿಸಬೇಡು. ಈ ಪ್ರಥಮ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ ಉಸಿರನ್ನು ೬೪ಕ್ಕೆ ಎಳೆಯಬೇಡು. ಈ ೬೪ಕ್ಕೆ ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಸಹ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮಾತಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ ಸ್ವದವ್ಯಕ್ತವಾಗ ತಪ್ಪುಮಾಡಲು ಅದಕಾಶ ವಿಸುವುದರಿಂದ ಇಂತಹ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲು ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಶ್ಚೈವನು ಟ್ಟಿರಬೇಡು. ಸೇತುವೆ ಯಂತಿರುವ ಅವನ ಸಹಾಯದಿಂದ ತಪ್ಪೆಂಬ ಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಬಹುದು.

ತಸ್ಯಾಗ್ನಿಮಾರುತೇನ ವೈಶ್ವಮೇಷ್ಯವ್ಯೋ ಏವಕ್ವಾ ಮಾರುತಂ ಶಂಸತಿ ಮರುತೋ
ಹ ವಾ ಏತದ್ವೇತಃ ಸಿಕ್ತಂ ಧೂನ್ಯಂತಃ ಪ್ರಾಚ್ಯಾವಯಂತ್ಸ್ಯಾಗ್ನಿಮಾರುತಂ ಶಂಸತಿ

ಯಜ್ಞಾ ಯಜ್ಞಾವೋ ಅಗ್ನಿಯೇ ದೇವೋ ವೋ ದ್ವಿವಿಣೋದಾ ಇತಿ ಮಧ್ಯೇ ಯೋನಿಂ
ಚಾಸುರೂಪಂ ಚಿ ಶಂಸತಿ ತದ್ಯನ್ನಧ್ಯೇ ಯೋನಿಂ ಚಾನುರೂಪಂ ಚಿ ಶಂಸತಿ ತಸ್ಮಾನ್ನಧ್ಯೇ
ಯೋನಿರ್ಧೃತಾ ಯದು ದ್ಯೇ ಸೂಕ್ತೇ ಶಸ್ತ್ರಾ ಶಂಸತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಯೋರೇವ ತದುಪರಿಷ್ಠಾಕ್ರೈ-
ಜನನಂ ದಧಾತಿ ಪ್ರಜಾತ್ಯೈ ಪ್ರಜಾಯತೇ ಪ್ರಜಯಾ ಪಶುಧಿಯೇ ಏವಂ ವೇದಃ ||

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೧೨-೩೫)

ಅದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಮಾರುತಶ್ವವನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ ಅಶುದ್ಧವಾದ ಪಠನವು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು
ತಿಪ್ಪಲು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಯತ್ನ ಸದೇ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಇಟ್ಟೇ ತೀರಬೇಕು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ ರೇತಸ್ಸನ್ನು
ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಅಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರನೊಂದಿಗೆ ಮರುತ್ತುಗಳೂ ಸೇರಿ ಅದನ್ನು ಊದಿ ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದುದ
ರಿಂದ ಮರುತ್ತಸಂಸಾತ್ಮಕವಾದ ಸೂಕ್ತವನ್ನೂ ಪಠಿಸಬೇಕು. “ಯಜ್ಞಾ ಯಜ್ಞಾ ವಃ ಸಮನಾ” (ಋ. ಸಂ
೧-೧೬೮-೧) ಮತ್ತು “ದೇವೋ ವೋ ದ್ವಿವಿಣೋದಾಃ” (೭-೧೬-೧೧) ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳ ನಡುವೆ ಪಠ
ವಾಗುವ ಮುದ್ದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರವು ಮಂತ್ರಾಂತರಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಗರ್ಭದಂತಿರುತ್ತದೆ.
ಅದುದರಿಂದಲೇ ಪುರುಷಗಳೂ ಪಠ ಶರೀರದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನರಿತವನಿಗೆ ಪಶುವುತ್ರಾದಿ
ಸಂಪತ್ತವೃದ್ಧಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಗ್ನಿಮಾರುತ ಶ್ವದಿಂದ ಪ್ರಶಂಸಿತವಾಗಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಮಹಿಮೆ.
ಪ್ರಕೃತವಾದ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವುಳ್ಳ ವೈಶ್ವಾನರನಿಗೂ ಯಜ್ಞತತ್ತ್ವಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು
ತಿಳಿಸುತ್ತಾ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ತತ್ಸಂಬಂಧವಾದುದೇ ಎಂದು ತೋರಿಸಿದೆ.

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ವೈಶ್ವಾನರಾಯೇತ್ಯೇಕಾದಿಶರ್ಚಿತಂ ತ್ವೇದಿಯಂ ಸೂಕ್ತಂ ವೈಶ್ವಾಮಿತ್ರಂ | ಅತ್ರೇಯಮನುಕ್ರಮ-
ಣಿಕಾ | ವೈಶ್ವಾನರಾಯೈಕಾದಿಶೇತಿ | ಪೂರ್ವಸೂಕ್ತೇ 'ವೈಶ್ವಾನರೇದಿಯಂ ತು ಜಾಗತಂ ತ್ವಿತ್ಯುಕ್ತಾಪದ-
ಸ್ಯಾತಿ ಸೂಕ್ತಸ್ಯ ಜಗತೀ ಛಂದೋ ವೈಶ್ವಾನರೋಽಗ್ನಿ ದೀವತಾ || ಅಸ್ಯ ಸೂಕ್ತಸ್ಯಾಗ್ನಿಷ್ಟೋಮು
ಅಗ್ನಿಮಾಯತೇ ಶಸ್ತ್ರೇ ವಿವಿಯೋಗಃ | ಸೂಕ್ತೇ ಹಿ | ವೈಶ್ವಾನರಾಯ ವೈಭುಪಾಪಸೇ ತಂ ನಃ
ಕರತ್ಯರ್ವತೇ | ಅ. ೫-೨೦ | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ವೈಶ್ವಾನರಾಯ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಮೊದಲನೆಯ ಅನುವಾಹದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು.
ಇದರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಋಕ್ಯುಗಳಿರುವುವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಮುಷಿಯು; ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ
ವೈಶ್ವಾನರಾಯೈಕಾದಿಶ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ತದ ವಿಷಯವಾದ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ
ವೈಶ್ವಾನರೇದಿಯಂ ತು ಜಾಗತಂ ತು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಸೂಕ್ತದಂತೆ ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೂ ವೈಶ್ವಾನ
ರಾಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಯು; ಜಗತೀ ಛಂದಸ್ಸು. ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಮಾರುತಶ್ವಮಂತ್ರಗಳ ಪಠನಕ್ಕಾಗಿ
ಈ ಸೂಕ್ತದ ವಿವಿಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನಶ್ರುತಸೂತ್ರದ—ವೈಶ್ವಾನರಾಯ ವೈಭುಪಾಪಸೇ ತಂ ನಃ
ಕರತ್ಯರ್ವತೇ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೫-೨೦).

ಸೂತ್ರ—೩

ಮಂದಲ—೩ || ಅನುವಾಕ—೧ || ಸೂತ್ರ—೩ ||
 ಅಷ್ಟಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೮ || ವರ್ಗ— ೨೦, ೨೧ ||
 ಸೂತ್ರ ಪಠ್ಯಯನ ಮುಕ್ತಂಪ್ರ—೧೦ ||
 ಮುಖ: — ನಿಶ್ಚಯಿತ್ಯು: |
 ದೇವತಾ: — ಅಗ್ನಿತ್ಯುತ್ಪಾಸರ: ||
 ಛಂದ: — ಊರ್ಜಿ ||

| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ವೈಶ್ವಾನರಾಯ ಪೃಥುಪಾಪಸೇ ವಿಶ್ವೇ ರತ್ನಾ ವಿಧಂತ ಧರುಣೇಷು ಗಾತವೇ |
 ಅಗ್ನಿರ್ಹಿ ದೇವಾ ಅನ್ಯತೋ ದುವಸ್ಯತೃಧಾ ಧರ್ಮಾಣಿ ಸನತಾ ನ ದೂಮಷತ್ ||

| ಪದಪಾಠಃ |

ವೈಶ್ವಾನರಾಯ | ಪೃಥುಪಾಪಸೇ | ವಿಷಃ | ರತ್ನಾ | ವಿಧಂತ | ಧರುಣೇಷು | ಗಾತವೇ |
 ಅಗ್ನಿಃ | ಹಿ | ದೇವಾನ್ | ಅನ್ಯತಃ | ದುವಸ್ಯತಿ | ಅಥ | ಧರ್ಮಾಣಿ | ಸನತಾ | ನ | ದೂಮಷತ್ ||೦||

| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ |

ವಿಶ್ವೇ ಮೇಧಾವಿನಃ ಸ್ತೋತ್ರಾರಃ ಪೃಥುಪಾಪಸೇ ಬಹುಬಲಾಯ ಬಹುಜ್ಞಾಯಾ ಪಾಪಾಃ
 ಕಬ್ಬಸ್ಯ ಬಲಾಸ್ತೇನಾನ್ಮೋಃ ಪಾಪಾತ್ | ವೈಶ್ವಾನರಾಯಾಗ್ನಿಯೇ ಧರುಣೇಷು ಧರ್ಮೇಷು ಯಜ್ಞೇಷು
 ರತ್ನಾ ರಮಣೀಯಾನಿ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಿ ಗಾತವೇ ಸನ್ಮಾರ್ಗಲಾಭಾಯ ವಿಧಂತ | ಪರಿಹರಂತಿ | ಉರ್ವಂತಿ |
 ಅನ್ಯತೋ ಮರಣರಹಿತೋಽಗ್ನಿದೇವಾನ್ ದುವಸ್ಯತಿ | ಪವಿತ್ರಾಂ ಪ್ರಜಾಣೀನ ಪರಿಹರತಿ | ಹಿಃ
 ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ | ಅಥ ಅತಃ ಕಾರಣಾತ್ಪ್ರೋಽಪಿ ಸನತಾ ಸನಾತನಾಫಿ ಧರ್ಮಾಣಿ ಯಜ್ಞಾನ್ ನ ದೂಮಷತ್ |
 ನ ಮೂಷಯತಿ ||

| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ವಿಷಃ— ಮೇಧಾವಿಗಣದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು | ಪೃಥುಪಾಪಸೇ— ಪ್ರಧೂತವಾದ ಬಲವುಳ್ಳವನು |
 ವೈಶ್ವಾನರಾಯ—ವೈಶ್ವಾನರ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವನು ಆದ ಅಗ್ನಿಯ ಆರಾಧನೆಗಾಗಿ | ಧರುಣೇಷು—ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ |
 ರತ್ನಾ—ರಮಣೀಯವಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು | ಗಾತವೇ—ಸನ್ಮಾರ್ಗ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ | ವಿಧಂತ—ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿರಿ |
 ಅನ್ಯತಃ—ಮರಣರಹಿತನಾದ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ದೇವಾನ್—ದೇವತೆಗಳನ್ನು | ದೂಮಷತಿ ಹಿ—

ಪರಿಚರಿಸುತ್ತಾನೆಯಲ್ಲವೇ | ಅತೇತಿ—ಅದ್ದರಿಂದ | ಸನೇಶಾ—ಸನಾತನಳಾದ | ಧರ್ಮಾರ್ಣಿ—ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು | ನ ದೊಡುಷ್ಕರ್ತ—ಯಾರೂ ಅವಹೇಳನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

! ಭಾವಾರ್ಥ !

ಮೇಧಾವಿಗಳಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ಪ್ರಭೂತವಾದ ಬಲವುಳ್ಳವನೂ, ವೈಶ್ವಾನರ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯ ಆರಾಧನೆಗಾಗಿ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ರಮಣೀಯವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದಿಷ್ಟದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ). ಮರಣರಹಿತನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉಪಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸನಾತನಳಾದ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಯಾರೂ ಅವಹೇಳನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

English Translation.

Intelligent (worshippers), offer to powerful Vaishwanara precious things at holy rites, that they may go (the way of the good), for the immortal Agni worships the gods ; therefore, let no one violate eternal duties.

! ವಿಕೀರ್ಷವಿಷಯಗಳು !

ಪ್ರಕೃತವಾದ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ಸ್ತುತಿಯಿದೆ. ಆ ಸ್ತುತಿಯು ವೈಶ್ವಾನರನಿಗೂ ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಂಬಂಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷು, ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷು ಎಂಬ ಯಜ್ಞ ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳು ಯಜ್ಞತತ್ವದ ವಿಕೀರ್ಷಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷವಾದುದೂ ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷವಾದುದೂ ಆದ ಯಜ್ಞದ ಮೂಲಕ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಯಾರೂ ಅವಹೇಳನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಇದು ವಿಶ್ವಪೂಜ್ಯವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ದೇವಪೂಜಾ ಸಾಧನ ರೂಪವಾದ. ಈ ಯಜ್ಞದ ಸ್ವರೂಪವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಇದು ಯಾವಂಶಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷವಾಗಿದೆ ; ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷವಾಗಿದೆಯೆಂದರೇನು ಎಂಬುದನ್ನೂ ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕು.

೧. ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷ ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷ ಆದ ಯಜ್ಞತತ್ವದ ಸ್ವರೂಪ.

ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷು—ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷು ಯಜ್ಞೇಷು | ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷವಾದ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದು ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಧರ್ಮ ವೆಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಪದಗಳೂ ಸಹ ಧರ್ಮ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಧ್ವ ಧಾತುವಿನಿಂದಲೇ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿವೆ. ಮುಕ್ತಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷ ಶಬ್ದವು ಸರ್ವತ್ರ ಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಈ ಪದಗಳು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞವು ಧಾರಣವಾದುದು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞವು ಯಾವುದನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಎಂಬುದೇ ಪ್ರಶ್ನೆ.

“ ಯಜ್ಞೇನ ಯಜ್ಞ ಮಯಿಂಹಿತೇ ದೇವಾಸ್ತಾನಿ ಧರ್ಮಾರ್ಣಿಷ ಪ್ರಥಮಾನ್ಯಾಸನ ”

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೦-೧೬)

ದೇವತೆಗಳು ಯಜ್ಞದಿಂದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದರು. ಈ ಆರಾಧನಾರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಜಗತ್ತಿನ ರೂಪ ವಿಚಾರಗಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಧಾರಣಗಳಾದವು ಎಂದು ಮುಕ್ತಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ | ದೇವಾಃ

ಪ್ರಜಾಪತಿಪ್ರಾಣರೂಪಾಃ | ಯಜ್ಞೇನ ಯಥೋಕ್ತಮಾನಸೇನ ಸಂಕಲ್ಪೇನ ಯಜ್ಞಂ ಯಥೋಕ್ತಯಜ್ಞ ಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಅಯಿಜಂತಿ ಪೂಜಿತವಂತೇ | ತಸ್ಮಾತ್ ಪೂಜನಾತ್ ತಾನಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಿ ಧರ್ಮಾಣಿ ಜಗದ್ವಿಶ್ವವಿಕಾರಾಣಾಂ ಧಾರಣಾತಿ ಮುಖ್ಯಾನ್ಯಾಸನ್ || ಪ್ರಜಾಪತಿಪ್ರಾಣಗಳೇ ದೇವಶಬ್ದವಾಚ್ಯವು. ಯಜ್ಞೇನ ಎಂದರೆ ಮಾನಸಿಕ ಸಂಕಲ್ಪರೂಪದಿಂದ | ಯಜ್ಞಂ ಅದೇ ಯಜ್ಞಸ್ವರೂಪನಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಅಯಿಜಂತಿ-ಪೂಜಿಸಿದರು. ಈ ಪೂಜೆಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಜಗದ್ಧಾರಕಗಳಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಾದವು ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಗೂ ಯಜ್ಞ ಕೃಷ್ಣ ಓಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನೂ, ಇನ್ನೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಆದರೆ, ಇಂತಹ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ, ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಕೇತುವೂ, ವಿದರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ವರೂಪ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳೇನು? ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಗೂ, ಧರ್ಮರೂಪವಾದ ಯಜ್ಞ ಕೃಷ್ಣಿಯಾವ ಸಂಬಂಧ? ಎಂದರೆ,

ಉಭಯಗ್ಂ ದೈತದೈವತಿ ಪಿತಾ ಚ ಪುತ್ರೈಶ್ಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚಾಗ್ನಿಶ್ಚಾಗ್ನಿಶ್ಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚ
 ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚ ದೇವಾಶ್ಚ ದೇವಾಶ್ಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚ ಯ ಏವಂ ವೇದ |

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೬-೧-೨-೨೬)

ಈ ಯಜ್ಞಕತ್ತವು (ಅಥವಾ ವಿಶ್ವಕತ್ತವು) ದಿನಿಧಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಪಿತೃಪುತ್ರರೂಪಾತ್ಮಕವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ ಅಗ್ನಿಯ ಪಿತೃವು, ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಪಿತೃವು. (ಶ. ಬ್ರಾ. ೬-೧-೨-೨೬) ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪಿತೃವು. ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಪಿತೃಗಳು, ಹೀಗೆ ಪಿತೃಪುತ್ರರೂಪಗಳ ಸಮಾವೇಶವಾಗಿದೆ. “ ಸ ದಾಧಾರ ಪೃಥಿವೀಮುತ ದ್ಯಾಂ ” “ ಯ ಅತ್ಯದಾ ಬಲದಾಃ ” (ಮ. ಸಂ. ೧೦೧೨-೧, ೨) ಅದೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು (ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭರೂಪನು) ಸಕಲವಾದ ವಿಶ್ವವನ್ನೂ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಧರಿಸಿದನು. ಅವನ ತ್ಯಾಗದಿಂದಲೇ ಸಕಲಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಸಕಲ ದೇವಮಾನವಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಇವನ ಪ್ರಶಾಸನದಲ್ಲೇ ಇದ್ದಾರೆ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಯಾವ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ವರ್ಣನವಿದೆಯೇ ಅದರಂತೆಯೇ,

ತಸ್ಯ ಹ ವಾ ಏತಸ್ಯಾತ್ಮನೋ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಮೂರ್ಧ್ಯವ ಸುತೇಜಾ ಚಿಪ್ತುರ್ವಿಪ್ರರೂಪಃ ಪ್ರಾಣಾಃ
 ಸ್ವರ್ಧಗ್ನಿತ್ಯಾತ್ಮಾ ಸಂದೇಹೋ ಬಹುಲೋ ಬಸ್ತಿರೀವ ರಯಿಃ ಪೃಥಿವ್ಯೇವ ಸಾಹಾಷ್ಠಿದ
 ಏವ ವೇದಿಲೋಕವಸಾನಿ ಬರ್ಹಿಹೃದಯಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೋ ಮನೂಽನ್ಯಾಪ್ರಾಣಾಧ್ಯವಚನ
 ಅಸ್ಯಮಾಹವನೀಯಃ |

(ಛಾ. ಉ. ೫-೧೮-೨)

ಪ್ರಭಾಯುತವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷವೇ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ ವೈಶ್ವಾನರನ ತೀರಸ್ತು, ವಿಶ್ವರೂಪನಾದ ಅದಿಹ್ಯನೇ ನೇತ್ರವು. ಮಾರ್ಗವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ನಾಯುವೇ ಉಸಿರು, ವಿಶ್ವತವಾದ ದಿಕ್ಕೇ ದೇಹ, ಅಲ್ಲೂಪದ ಧನವೇ ಅವನ ಅಂತಃಕೀರ್ತಿ, ಸರ್ವಾಧಾರಗಳಾದ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಪಾದ, ಯಜ್ಞವೇದಿಲಿಯೇ ಎದೆ, ದರ್ಭಗಳೇ ರೋಮಗಳು, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯೇ ಹೃದಯ, ಅನ್ಯಾಪ್ರಾಣವೆನಿಸಿದ್ದಾಗ್ಯೇ ಮನಸ್ಸು, ಅಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯೇ ಅವನ ಮುಖ.

ಅಥ ಯ ಏತದೇವಂ ವಿದ್ವಾನ್ಗ್ನಿಯೋಕ್ತಂ ಜುಹೋತಿ ತಸ್ಯ ಸರ್ವೇಷು ಲೋಕೇಷು ಸರ್ವೇಷು
 ಧೂತೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ಚಾತ್ಮಸು ಹುತಂ ಧವತಿ ||

(ಛಾ. ಉ. ೫-೨೪-೨)

ಹೀಗೆ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯ ವಿಶ್ವಾಸಾತ್ಮಕವಾದ ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದು ಯಾವ ಪುರುಷನು ಅಗ್ನಿ ಹೋತೃವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ ಅವನು ಸಕಲ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸಕಲಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸಕಲವಾದ ಅತ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹುತಮಾಡಿದಂತೆಯೇ ಎಂಬುದಾಗಿ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಯಾವ ರೀತಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅಶ್ವದಾಃ ಬಲದಾಃ ಎಂದು ವರ್ಣಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆಯೋ ಅದರಂತೆಯೇ ದೇವಮಾನವಾದಿಗಳೂ ಸಹ ಅತ್ಯದರೂಪವಾದ ಯಜ್ಞ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದಲೇ ವಿಶ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ಶಕ್ತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ; ಈ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಭೂತಗಳೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಎಂಬ ವಿಧಿಸೂಚಕವೂ, ಐತಿಹಾಸಿಕರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದೂ ಆದ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳು ಧರ್ಮರೂಪವಾದ ಯಜ್ಞದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.

ಅಥ ದೇವಾಃ | ಅನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಮಿಸ್ತೇನ ಜುಹ್ವತೇಶ್ವೇರುಶ್ವೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಜಾಪತಿರಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರದದೌ ಯಜ್ಞೋ ಹ್ಯೇಷಾಮಾಸ ಯಜ್ಞೋ ಹಿ ದೇವಾನಾಮನ್ನಂ || ಸ ದೇವೇಭ್ಯ ಅತ್ಮಾನಂ ಪ್ರದಾಯ | ಅಭೈತಮಾತ್ಮನಃ ಪ್ರತಿಮಾಮಸ್ಯಜತ ಯದ್ಯಜ್ಞಂ ತಸ್ಮಾದಾಹುಃ ಪ್ರಜಾಪತಿ-ಯುಜ್ಞ ಇತ್ಯಾತ್ಮನೋ ಹ್ಯೇತಂ ಪ್ರತಿಮಾಮಸ್ಯಜತ |

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೧೧. ೧. ೮. ೨-೩)

ದೇವತೆಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಅತ್ಯತ್ಯಾಳವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅವರಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ಆಗ ಯಜ್ಞವು ದೇವತೆಗಳ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿತು. ತನ್ನನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ತನ್ನ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಆದುದರಿಂದ ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ ಯಜ್ಞವೆಂದೂ, ಯಜ್ಞವೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಜಾಪತಿನಿಧಿಯನುರೂಪವಾದ ಈ ಯಜ್ಞಕ್ರಿಯೆಯು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಯಾವ ರೀತಿ ಅದ್ವಿತವಾಗಿದೆಯೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಯಜ್ಞಕ್ರಿಯೆಯು ಮಾನವನ ಕರ್ತವ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಇಬ್ಬರಿಂದಲೂ ಮಾನವನು ವಿಶ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಸ ಯದೇವ ಯಜೇತೆ ತೇನ ದೇವೇಭ್ಯ ಋಣಂ ಜಾಯತೇ ತಿದ್ಯೋಭ್ಯ ಏತತ್ಕರೋತಿ ಯದೇ-ನಾನ್ಯಜತೇ ಯದೇಭ್ಯೋ ಜುಹೋತಿ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೧-೨-೨-೨)

ಯಜ್ಞಾಚರಣೆಯು ಮಾನವನಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಧರ್ಮ. ಅವನು ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಯಜ್ಞದಿಂದ ಅವರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಸಿದರೆ ಅವನು ತನ್ನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇತ್ತಾದಿಯಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂದ ದೇವಮಾನವಾದಿ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವೂ, ಈ ಯಜ್ಞದಿಂದಲೇ ಈ ಸಕಲ ವಿಶ್ವದ ಸಂಬಂಧವೂ ನಿಯತವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುದೆಂದೂ, ಈ ವಿಶ್ವನಿಯಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮವೆಂದೂ, ಈ ಧರ್ಮವೇ ಯಜ್ಞರೂಪವೆಂದೂ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಈ ಧರ್ಮವು ಪ್ರಜಾಪತಿಯಂತೆಯೇ ಅನಾದಿಯೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ಸನತಾ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವಿದೆ.

“ಸರ್ವೇಷಾಂ ವ್ಯಾಏಷ ಭೂತಾನಾಗ್ಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ದೇವಾನಾಮಾತ್ಮಾ ||”

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೧೪-೩-೨-೧)

ವಿಶ್ವಧರ್ಮಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಯಜ್ಞವು ಸಕಲ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಆತ್ಮರೂಪವಾಗಿದೆ. ದೇವತೆಗಳ ಆತ್ಮರೂಪವಾಗಿದೆ. ವಿಶ್ವಾತ್ಮವು ಇದೇ. ಇದೇ ವಿಶ್ವಾಧಾರವೂ ಅದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಧರಣಿ ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ. ವಿಶ್ವಧಾರಕವೆಂದರ್ಥ.

ಧರಣೀಷು, ಸಸತಾ ಧರ್ಮಾಣಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಯಜ್ಞದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಇನ್ನೂ ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆತ್ಮದಾಃ, ಬಲದಾಃ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಯಾವ ರೀತಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ತನ್ನನ್ನೇ ಯಜ್ಞರೂಪದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿ ವಿಶ್ವದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾದನೆಂದು ತಿಳಿಸಬೇಕೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವೂ ಸಹ ತನ್ನ ಅರ್ಪಣೆಯಿಂದಲೇ ವಿಶ್ವಧರ್ಮದ ಪಾಲಕನಾದಿಯೆಂದು ಶ್ರುತಿಗಳು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಶ್ರುತಿಸುತ್ತುವೆ.

“ಅಥ ಯಸ್ಮಾದ್ಯಜ್ಞೋ ನಾಮ | ಘ್ನಂತಿ ನಾ ಏನಮೇತದ್ಯದಭಿಸ್ತಾಂತಿ ತದ್ಯದೇಶಂ
ತಪ್ತೇ ತದೇಶಂ ಜನಯಂತಿ ಸ ತಾಯಮಾನೋ ಜಾಯತೇ ಸ ಯನ್ ಜಾಯತೇ
ತಸ್ಮಾದ್ಯಜ್ಞೋ ಯಜ್ಞೋ ಹ ವೈ ನಾಮೈತದ್ಯದ್ಯಜ್ಞ ಇತಿ ||”

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೩-೯-೪-೨೩)

ಅಭಿವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞದ ಹನನವಾದಂತೆ, ಅಗ ಯಜ್ಞದ ಅರ್ಪಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸೋಮಾರ್ಪಣೆಯಾಗಿ ಯಜ್ಞದ ನಿರ್ವಹಣದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ವಿಶ್ವತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹತವಾದ ಯಜ್ಞವು ಪುನಃ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದು ಪ್ರಸರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅಲನಾತ್ಮಕವಾದ ಜನ್ಮವಿರುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞವೆಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಯಜ್ಞದ ಆತ್ಮತ್ವಾಗದ ಸ್ವರೂಪವೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಯಜ್ಞವೇ ವಿಶ್ವಪಾಲಕವೂ ವಿಶ್ವಧಾರಕವೂ ಆಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ,

ಸ ಯದಿಗ್ನೌ ಜುಹೋತಿ | ತದ್ದೇವೇಷು ಜುಹೋತಿ ತಸ್ಮಾದ್ದೇವಾಃ ಸಂಕೃತೃ ಯಜ್ಞಪತಿ
ಭಕ್ಷಯಂತಿ ತನ್ನಸುಷ್ಯೇಷು ಜುಹೋತಿ ತಸ್ಮಾನ್ನಸುಷ್ಯಾಃ ಸತ್ಕೃತೃ ಯಜ್ಞವಿಧಾರಣಯೋ-
ರ್ನಾರಾತಗ್ಂಸಾಃ ಸೀದಂತಿ ತತ್ತಿತ್ಯಷು ಜುಹೋತಿ ತಸ್ಮಾತ್ತಿಠರಃ ಸಸ್ತಿ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೩-೬-೨-೨೫).

ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿತವಾಗುವ ಯಜ್ಞಾಹುತಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ದೇವತೆಗಳ ಜೀವ ಧಾರಣವು. ಸದ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಪಾನಮಾಪತಕೃ ಯಜ್ಞರೂಪದಲೇ ಮಾನವರ ಜೀವಧಾರಣವು. ನರಾಶಂಸಾತ್ಮಕವಾದ ಸೋಮಪಾನದಿಂದಲೇ ಒಕ್ಕಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯು. ಈ ರೀತಿ ದೇವಮಾನವಾದಿ ಸಕಲರ ಜೀವಧಾರಣವೂ ಯಜ್ಞದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಇದು ಧರಣಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಯನ್ ಜ (ಯಜ್ಞ) ಚರಿಸುತ್ತಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಯಾವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯು ಯಜ್ಞಧರ್ಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ ಧರ್ಮವು ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ವಿಶ್ವಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಕಲ ದೇವಮಾನವಾದಿ ಗಳಿಗೂ ಯಾವ ರೀತಿ ಯಜ್ಞವೇ ಧಾರಣವೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಅವರ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಸಹ ಯಜ್ಞಮೂಲಕವೇ ಆಗಿದೆ.

ಯ ಇಮಾ ವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾನಿ ಜುಹ್ವದ್ವಿಸಿಹೋತಾ ನೈಸೀದತ್ತಿತಾ ನಃ |

ಸ ಅತಿಷಾ ದ್ರವಿಣಮಿಚ್ಛಮಾನಃ ಪ್ರಥಮಚ್ಛದವರೌ ಆ ವಿನೇಶ ||

(ಮ. ಸಂ ೧೦-೮೧-೧)

ಪುಷಿಯೂ ಹೋತೃವೂ ಆದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು ಸಕಲ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಯಜ್ಞಾಹುತಿಯನ್ನಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಕಲವನ್ನೂ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. (ಸ ತಪೋಲೇತಶ್ಚೈತ | ಸ ತಪಸ್ತಪ್ತಾ ಇದಿಗೌಂಸರ್ವಮಸೃಜತೇ) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವೇ ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೂಲವಾಯಿತು ಎಂಬ ಈ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದಂಶವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. “ಸ್ವಯಂ ಯಜಸ್ವ ತನ್ವಂ ವೃಧಾನೃ||” (೧೦-೮೧-೫) ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು (ಆಥವಾ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು) ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನೇ ಯಜ್ಞಾಹುತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿದರೂ ಸಹ ಆದು ಇನ್ನೂ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಿಗೆ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿವರಣೆಯಾಗದಂತೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ಯಾವ ತ್ಯಾಗವೂ ಸಹ ನಾಶಹೇತುವಾಗದೇ ಇನ್ನೂ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಈ ರೀತಿ ಧರುವಾಚ್ಯವೂ ಧರ್ಮಾತ್ಮಕತ್ವವೂ ಇರತಕ್ಕ ಯಜ್ಞತತ್ತ್ವದ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಮುಂದೆ ಅಗ್ನಿ ಚಿಯನದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಿಗೆ ವಿವರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಶೇ—ಈ ಪದವು ಅಂಗುಲಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೫) ಮತ್ತು ಮೇಧಾವಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೧೫) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಮೇಧಾವಿಗಳಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದರ್ಥ.

ಗಾತನೇ—ಸನ್ಯಾರ್ಗಲಾಭಾಯ | ಸನ್ಯಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ನೈತಿಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಗಾತುಂ | ಗಾತನೇ ಎಂಬ ಈ ಪದಗಳು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾರ್ಗವೆಂದು ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಬೇವಲೋಕದ ಗಮನಮಾರ್ಗವೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. “ಉರುಂ ನೋ ಗಾತುಂ ಕೃಣು ಸೋಮ ಮಿಾಡ್ಛಃ |” (೯-೮೫-೪) ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಮಾರ್ಗವೆಂದರ್ಥ.

ಯುಯೋಶ ನೋ ಅನಪತ್ಯಾನಿ ಗಂತೋಃ ಪ್ರಜಾವಾನ್ಃ ಪಶುಮೌ ಅಸ್ತು ಗಾತುಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೫೪-೮)

ಎಲೈ ಅದಿತಿಯೇ, ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳು ಸನ್ಯಾರ್ಗದಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗದೆ ಇರಲಿ. ನಮ್ಮ ಗೃಹವು ಪಶುಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿರಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಾಗ ಗಾತುಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಗಾಯಂತಿ ಸ್ತುವಂತಿ ಇಂದ್ರಾದೀನೇಶ್ವ ಇತಿ ಗಾತುರ್ಗೃಹಂ | ಇಂದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಪ್ರದೇಶವಾದುದರಿಂದ ಗಾತುಃ ಎಂದರೆ ಗೃಹವೆಂದರ್ಥವೆಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಸ ತೇ ಜಾನಾತಿ ಸುಮತಿಂ ಯವಿಷ್ಠ ಯ ಈ ಈವತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಗಾತುಮ್ಯರೃ ||

(ಮ. ಸಂ ೪-೪-೬)

ಯುವತಮನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಯಾವನು ಕಲ್ಯಾಣಾತ್ಮಕನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಅರ್ಪಿಸುವನೋ ಅವನು ನಿನ್ನ ಕಲ್ಯಾಣಾತ್ಮಕನಾದ ಅನುಗ್ರಹ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವನು ಎಂದು ಸ್ತುತಿಸುವಾಗ

ಗಾತುಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಗೀಯತೇ ಉಚ್ಚಾರ್ಯತೇ ಇತಿ ಗಾತುಃ ಸ್ತೋತ್ರಂ | ಗಾನರೂಪದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಗಾತುಂವೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದೂ, ಮತ್ತು,

ಸ್ಯಸ್ತೌ ದೇವೀ ಸ್ತುತಿರ್ಬಿರ್ಭೀತೇ ಇಂದ್ರಾಯ ಗಾತುರುತತೀವ ಯೇಮೇ |

(ಋ. ಸಂ. ೫-೩೩-೧೦)

ಸ್ವಾಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ನಿಂತಿರುವ ದ್ವೈರೋಕಾದಿ ದೇವತೆಯೂ ಸಹ ಈ ಇಂದ್ರನ ನಿಯಮದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಾಳೆ. ಸ್ತುತಿಯೂ ಸಹ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಶನ್ನ ಸೇನೆಯ್ಕೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಗಾತುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧೂಮಿಯೆಂದರ್ಥವಾದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಆಯಾ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗಗಮನವೆಂಬ ನೈತಿಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಅಗ್ನಿಃ ದೇವಾನ್ ದುವಸ್ಯತಿ—ದುವಸ್ಯತಿ ಶಬ್ದವು ನುರುತ್ತದ್ದಲ್ಲಿ ಪರಿಚರಣಾರ್ಥನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಕ ವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೧೩). ನುರುತ್ತಕಾರರು,

ಪರೇಯಿವಾಂಸಂ ಪ್ರವತೋ ಮಹೀರನು ಬಹುಭ್ಯಃ ಪಂಥಾವಾನುಪಸ್ಪಶಾನಂ |
ವ್ಯವಸ್ತತಂ ಸಂಗಮನಂ ಜನಾನಾಂ ಯಮಂ ರಾಜಾನಂ ಹವಿಷಾ ದುವಸ್ಯತಿ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೪-೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ದಾಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಮನ ಸ್ತುತಿಯಿದೆ. ನುರುತ್ತಕಾರರು ದುವಸ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದುವಸ್ಯತಿಃ ರಾಘೋತಿಶರ್ಮ | ಘಜಾರ್ಥವೆಂದರ್ಥವಾದಿದ್ದಾರೆ (ನಿ. ೧೦-೨೦). ಅಲ್ಲದೇ,

ಯಾರ್ಥವಮ್ರಂ ವಿಹಿವಾನಮುಪಸ್ತುತಂ ಕಲಿಂ ಯಾರ್ಥವಿತ್ತಜಾನಿಂ ದುವಸ್ಯತಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೩-೧೫)

ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ ವಮ್ರನೇಂಬ ಮುಹಿಯನ್ನು ನೀವು ರಕ್ಷಿಸಿವಿರಿ ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದುವಸ್ಯತಃ ಎಂಬ ಪದವು ರಕ್ಷಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಪರವಾಗಿ ಈ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ಹೊಂದಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆಂದರೆ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಪತ್ತು ಒದಗಿದಾಗ ಅಗ್ನಿಯು ಅವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು ಮತ್ತು ಆ ರಕ್ಷಣೆಯ ನಂತರ ಅವರನ್ನು ಸೇವಿಸಿದನು ಎಂಬ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನೇಳವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದುದು ಹೀಗೆಂದರೆ—

ಪ್ರಜಾಪತಃ ಪ್ರಜಾ ಅಸೃಜತ | ಸ ಪ್ರಜಾಃ ಸ್ಯಸ್ತಾ ಸರ್ವಮಾಜಿಮಿತ್ಯಾ ದ್ಯುಸ್ತಗ್ಗಾಂಸತ ತಸ್ಯಾಸ್ತಿ-
ಸ್ಯಸ್ತಾತ್ಯಾ ನೋ ಮಧ್ಯತ ಉದಕ್ರಾಮಪಥಾಸ್ತಾದ್ವೀರ್ಯಮುದಕ್ರಾಮತಸ್ಯಾಸ್ತಿತ್ಯಾಂಕೇ-
ಸದ್ಯತ ತಸ್ಯಾದನ್ಯಾದಿಸ್ತಮಸ್ಯದ್ಯಚ್ಚ ಸೂರಧ್ಯತೇತ ತಸ್ಯಾದನ್ಯಾಸ್ತಮಸ್ಯದಸ್ತೋ ಹೇಹ
ತರ್ಹಿ ರಾಜಸ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸೆ ||

(ಶ. ಛಾ. ೨. ೧. ೨. ೧)

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಸೃಷ್ಟ್ಯನಂತರ ಶಾಂತನಾದುದರಿಂದ ಜೀರ್ಣವಾದ ಅವಯವಗಳುಳ್ಳವನಾದನು. ಆಗ ಅಂತಃಪ್ರಾಣವು ಅವನಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋಯಿತು. ನಿರ್ದೀರ್ಘನಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದನು. ಅವನ ಅಂತರ್ಗತವಾದ ಅನ್ನವೂ ಸಹ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನ ದ್ವಾರಾ ಹೊರಕ್ಕೆ ಪ್ರವಹಿಸಿತು. ಆಗ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವೇ ಇಲ್ಲವಾಯಿತು.

ತೇ ದೇವಾ ಅಬ್ರುವನ್ | ನ ವಾ ಇತೋನ್ಯಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸ್ತೀಮಮೇವ ಪಿತರಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಗ್ಂ
ಸಂಸ್ಕರವಾಮು ಸೈವ ನಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೨. ೧. ೨. ೨.)

ಆಗ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕಲೆತು ನಮಗೆ ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಆಧಾರವೇ ಇಲ್ಲ. ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಪಿತೃವಾದ ಈ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನೇ ಉಪಚರಿಸಿ ಸಂಸ್ಕರಿಸೋಣ. ನಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಇವನೇ ಆಧಾರಭೂತನಾಗುವನು. ಇವನಿಗೆ ನವಚೈತನ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸೋಣ ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದರು.

ತೇಽಗ್ನಿಮಬ್ರುವನ್ | ನ ವಾ ಇತೋನ್ಯಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸ್ತಿ ತ್ವಯೀಮಂ ಪಿತರಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಗ್ಂ
ಸಂಸ್ಕರವಾಮು ಸೈವ ನಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ಕಿಂ ಮೇ ತತೋ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೨. ೧. ೨. ೩)

ಆಗ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು " ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನಮಗೆ ಈ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಆಶ್ರಯವೂ ಆಧಾರವೂ ರಕ್ಷಣೆಯೂ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ನಾವು ಈ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇವೆ". ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿ, ಆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ನನಗೇನು ಪ್ರತಿಫಲವೆಂದನು. ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ಚರ್ಯನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದರು.

ತೇಽಬ್ರುವನ್ | ಅನ್ನಂ ವಾ ಆಯಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚ್ಚ್ಚನ್ನುಖಾ ಏತದನ್ನಮದಾಮು ತ್ವನ್ನುಖಾನಾಂ
ನ ಏಹೋನ್ಯಮಸದಿತಿ ತಥೇತಿ ತಸ್ಮಾದ್ದೇವಾ ಅಗ್ನಿಮುಖಾ ಅನ್ನಮದಂತಿ ಯಸ್ಯೈ ಹಿ
ಕಸ್ಯೈ ಚ ದೇವತಾಯೈ ಜುಹ್ಯತೈಗ್ನಾವೇವ ಜುಹ್ಯತೈಗ್ನಿಮುಖಾ ಹಿ ತದ್ದೇವಾ ಅನ್ನಮ-
ಕುರ್ವತ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೨. ೧. ೨. ೪.)

ಈ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ ಅನ್ನವು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾದವನು ಅನ್ನವನ್ನು ನಾವು ನಿನ್ನ ಮುಖದ ದ್ವಾರಾ ಭುಜಿಸುವೆವು. ಈ ಅನ್ನದ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ನೀನೇ ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಮುಖನಾಗಿರುವೆ ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಅಗ್ನಿಯು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲೆಂದು ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನಿತ್ತು ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪಿತನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಇದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವೂ ಆಧಾರವೂ ಪುನಃ ಉಭಿಸಿದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಅವರ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಂತಾಯಿತು. ಸಕಲದೇವತೆಗಳ ಅನ್ನವನ್ನು ತಾನೇ ಹೊಂದಿ ಅವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಹಂಚುವುದರಿಂದ ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸೇವಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ ದುವ್ಯುತಿ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು.

! ಸಂಹಿತಾಃ |

ಅಂತರ್ದೂತೋ ರೋದಸೀ ದಸ್ಯ ಈಯತೇ ಹೋತಾ ನಿಷತ್ತೋ ಮನುಷಃ
ಪುರೋಹಿತಃ |

ಕ್ಷಯಂ ಬೃಹಂತಂ ಪರಿ ಭೂಷತಿ ದ್ಯುಭಿರ್ದೇವೇಭಿರಗ್ನಿ ರಿಪಿತೋ ಧಿಯಾವಸುಃ ||೨||

! ಪದಾಃ |

ಅಂತಃ | ದೂತಃ | ರೋದಸೀ | ಇತಿ | ದಸ್ಯಃ | ಈಯತೇ | ಹೋತಾ | ನಿತ್ಯಶಕ್ತಃ | ಮನುಷಃ | ಪುರಃ-
ಹಿತಃ |

ಕ್ಷಯಂ | ಬೃಹಂತಂ | ಪರಿ | ಭೂಷತಿ | ದ್ಯುಃಛೇಃ | ದೇವೇಭಿಃ | ಅಗ್ನಿಃ | ಇತಿಃ | ಧಿಯಾವಸುಃ ||

! ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ |

ದಸ್ಯೋ ದರ್ಶನೇಯೋ ಹೋತಾಗ್ನಿದೂತೋ ದೇವಾನಾಂ ದೂತಃ ಸನ್ ರೋದಸ್ಯೋದ್ಯಾ-
ವಾಪ್ಯೈವ್ಯೋರಂತರ್ಮಧ್ಯ ಈಯತೇ | ಗಚ್ಛತಿ | ಮನುಷೋ ಮನೋರ್ಜಾತಸ್ಯ ಮನುಷ್ಯಸ್ಯ
ಪುರೋಹಿತ ಅಹವನೇಯಾದಿರೂಪೇಣ ಪುರತಃ ಸ್ಥಾಪಿತೋ ನಿಷತ್ತೋ ನಿಷಣ್ಣಃ ಸನ್ ಅಗ್ನಿದ್ಯುಭಿರ್ದೇ-
ಪ್ತಿಭಿರ್ದೇವತಾಂತಂ ಮಹಾಂತಂ ಕ್ಷಯಂ ಯಜ್ಞಗೃಹಂ ಪರಿಭೂಷತಿ | ಅಲಂಕುರತೇ | ದೇವೇಭಿರ್ದೇವ್ಯ-
ರಿಷಿತಃ ಪ್ರೇಷಿತೋ ಧಿಯಾವಸುಃ ಪ್ರಜ್ಞಯಾ ವ್ಯಾಪ್ತಃ | ಏತೇ ದ್ವೇ ಅಗ್ನಿವಿಶೇಷೇಣೇ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

ದಸ್ಯಃ—ಸುಂದರವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನೂ | ಹೋತಾ—(ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ) ಕರೆಯುವವನೂ
ಅದ ಅಗ್ನಿಯು | ದೂತಃ—ದೇವದೂತನಾಗಿದ್ದು | ರೋದಸೀ—ವ್ಯಾವಾಹರಿಕವಾಗಿ | ಅಂತಃ—ಮಧ್ಯ
ಭಾಗದಲ್ಲಿ | ಈಯತೇ—ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ | ದೇವೇಭಿಃ—ದೇವತೆಗಳಿಂದ | ಅಷಿತಃ—ಕಳುಹಲ್ಪಟ್ಟವನೂ |
ಧಿಯಾವಸುಃ—ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಪೂರಿತನಾದವನೂ ಅದ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ಮನುಷಃ—ಮಾನವನು |
ಪುರೋಹಿತಃ—ಮಂಥಾಗದಲ್ಲಿ (ಅಹವನೇಯಾದಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ) ಸ್ಥಾಪಿತನಾಗಿ | ನಿಷತ್ತಃ—ಕುಳಿತನಿಂತು |
ದ್ಯುಃಛೇಃ—ತನ್ನ ಕಾಂಕ್ಷೆಗಳಿಂದ | ಬೃಹಂತಂ—ಮಹತ್ವಾದ | ಕ್ಷಯಂ—ಯಜ್ಞಗೃಹವನ್ನು | ಪರಿಭೂಷತಿ—
ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

! ಧಾನ್ಯಾರ್ಥ |

ಸುಂದರವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನೂ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಕರೆಯುವವನೂ ಅದ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವದೂತ
ನಾಗಿದ್ದು, ವ್ಯಾವಾಹರಿಕವಾಗಿ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕಳುಹಲ್ಪಟ್ಟವನೂ, ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ
40

ಪೂರಿತನಾದವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಮಾನವನ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಹವನೀಯಾದಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ಕಾಂತಿಗಳಿಂದ ಮಹತ್ತಾದ ಯಜ್ಞಗೃಹವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

The graceful messenger (of the gods) goes between heaven and earth : sitting (on the altar), and placed before men, he ornaments the spacious chambers (of sacrifice) with his rays, animated by the gods, and affluent in wisdom.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ದೇವ್—ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಶತ್ರುನಾಶಕನೆಂದು ಒಂದರ್ಥವೂ ಸುಂದರ ರೂಪವುಳ್ಳವನೆಂದು ಇನ್ನೊಂದರ್ಥವು. ದೇವಿ ದರ್ಶನದಂಶನೆಯೋಃ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾದರೆ ದರ್ಶನೀಯಃ ರಮ್ಯನಾದ ಆಕರ್ಷಕವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳ ಎಂಬರ್ಥವೂ ; ದೇವು ಉಪಶ್ಚಯೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾದರೆ (ಶತ್ರು) ನಾಶಕನೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಶಕ್ತಿಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು.

ಹೋತಾ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೋತೃವೆಂದೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಅಗ್ನಿಗೂ ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ಅಭೇದವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ಹೋತೃವಿಗೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯು ಹೋತೃಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ.

‘ ಯಜ್ಞೋ ವೈ ಹೋತಾ ಸ ಏನಾಸ್ಯಾಮೇತದ್ಯಜ್ಞಂ ಪ್ರತಿಧಾತಿ |

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೧೪-೧-೩-೭)

ಹೋತೃವೇ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದ ಹೋತೃವಿಗೂ, ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ಅಭೇದವನ್ನೇ ಹೇಳಬಹುದು ಎಂದು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹೋತೃವಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿಗೂ, ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆಲ್ಲಾ ಉದಾಹರಿಸಿ, ಅಗ್ನಿಯೇ ಯಜ್ಞಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದೂ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೋತೃಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ನಿಯಮಿಸಿದುದು ಯಾವಾಗ, ಹೇಗೆ ಎಂಬುದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಹಾಸಿಕವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶವಿದೆ.

ಚಿತುರ್ಧಾ ವಿಹಿತೋ ಹ ವಾ ಅಗ್ನೀನ್ದ್ರಗ್ನಿರಾಸ | ಸ ಯಮಗ್ನೀನ್ದ್ರಗ್ನಿಗಂ ಹೋತೃಯಾ
ಪ್ರಾವೃಣತ ಸ ಪ್ರಾಧನ್ಯದ್ಯಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ಪ್ರಾವೃಣತ ಸ ಪ್ರೈವಾಧನ್ಯದ್ಯಂ ತೃತೀಯಂ
ಪ್ರಾವೃಣತ ಸ ಪ್ರೈವಾಧನ್ಯದಥ ಯೋನ್ದ್ರಯಮೇತದ್ಯಗ್ನಿಃ ಸ ಧೀಷಾ ನಿಲಿಲ್ಯೇ ಸೋನ್ದ್ರಪಃ
ಪ್ರವಿನೇತ ತಂ ದೇವಾ ಅನುವಿದ್ಯ ಸಹಸೈವಾದ್ಯೈ ಅನಿನ್ಯುಃ..... ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೧-೨-೩-೧)

ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ರೂಪವಾಗಿದ್ದನು. ಮೊದಲನೆಯ ಅಗ್ನಿಶಂಕವನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಯಜ್ಞಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೋತ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಒಪ್ಪನೆಯೇ ಆದು ಮೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು. ಹೀಗೆಯೇ ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಸ್ವರೂಪಗಳೂ ಸಹ ಮೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವು. ಆಗ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಈಗ ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವುದೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಶಂಕವು ಭಯದಿಂದ ಅಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಅವತು ಕೊಂಡಿತು. ಆದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಹೋಗಿ ಆ ಅಗ್ನಿರೂಪವನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಕರೆತಂದರು.

“ಯತ್ರ ವೈ ದೇವಾ ಅಗ್ನೇಽಗ್ನಿಗ್ಂ ಹೋತ್ರಾಯ ಪ್ರಾವೃಣತ ತದ್ವೋವಾಚೆ ನ ನಾ ಅಹಮಿದ-
ಮುಕ್ತಹೇ ಯದ್ವೋ ಹೋತಾ ಸ್ಯಾಂ ಯದ್ವೋ ಹವ್ಯಂ ವಹೇಯಂ ತ್ರೀನ್ವೌರ್ವಾಸ್ವಾ-
ವೃಥಂ ತೇ ಪ್ರಾಥಸ್ವಿಸ್ತಾಸ್ತು ಮೇಽವಕಲ್ಪಯಥಾತ ವಾ ಅಹಮೇತಮಶ್ವಾಕ್ಷಿಣೀ
ಯದ್ವೋ ಹೋತಾಸ್ಯಾಂ ಯದ್ವೋ ಹವ್ಯಂ ವಹೇಯಂ.....”

(ಶ. ಛಾ. ೧-೩-೩-೧೩).

ಅನಂತರ ದೇವತೆಗಳು ಅಗ್ನಿಯ ಈ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಂಶವನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿ ತಮಗೆ ಹೋತ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ “ನಾನು ಇದಕ್ಕೆ ರಕ್ತನಲ್ಲ. ನಿಮಗೆ ಹೋತ್ಯವಾಗಿದ್ದು ನಿಮ್ಮ ಹವ್ಯವನ್ನು ನಾನು ವಹಿಸಲಾರೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ನಾನು ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ, ನನ್ನ ಛಾತ್ರರೂಪರಾದ ಮೂವರನ್ನೂ ಪುನಃ ಬದುಕಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರೆ ಆಗಬಹುದೆಂದನು. ಆಗ ದೇವತೆಗಳು ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಹೋತ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಪುಸ್ತಕಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ,

ವಿಕ್ರೇ ಹಿ ಪ್ರಾ ಸಜೋಷಸೋ ದೇವಾಸೋ ದೂತಮುಕ್ರತ |
ಶುಪ್ತೀ ದೇವ ಪ್ರಥಮೋ ಯಜ್ಞಿಯೋ ಭುವಃ |

(ಋ. ಸಂ. ೮-೨೩-೧೮)

ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು-ಎಲ್ಲ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನೀನು ದಯಮಾಡಿ ನಮ್ಮ ಹವ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳ ದೂತನೂ ಆದನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ದೂತಃ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯು ದೇವದೂತನಾಗಿರುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ.

“ಅಗ್ನಿಂ ದೂತಂ ವ್ಯಣೇಮಹ ಇತಿ ದೇವಾಕ್ವ ವಾ ಅಸುರಾಶ್ವೋಧಯೇ ಪ್ರಾಚಾತಶ್ಚಾಃ
ಸಪ್ತಧೀರೇ ಶಾನ್ವೈರ್ಧರಮಾನಾನ್ಗಾಯತ್ರೈಂತರಾ ತಸ್ಮೌ ಯಾ ವೈ ಸಾ ಗಾಯತ್ರಾಸೀ-
ದಿಯಂ ವೈ ಸಾ ಪೃಥಿವೀಯಗ್ಂ ಡ್ವೈವ ತದಂತರಾ ತಸ್ಮೌ ತ ಉಭಯ ಏವ ವಿದಾಂ
ಚೈತ್ರಿಯುಗತರಾಸ್ತ್ರೈ ನ ಇಯಮುಪಾವತ್ಯೈತಿ ತೇ ಭವಿಷ್ಯಂತಿ ಪರೀತರೇ ಭವಿಷ್ಯಂತೀತಿ
ಶಾಮುಧಯ ಏವೋಪವಂತ್ರೆಯಾಂ ಚೈರೀಽಗ್ನಿರೀವ ದೇವಾಸಾಂ ದೂತ ಅಸ ಸಹರಕ್ಷಾ
ಇತ್ಯಸುರಕ್ಷಸಮಸುರಾಚಾಗ್ಂಸಾಗ್ನಿಮೇವಾನುಪ್ರೇಯಾಯ ತಸ್ಮಾದನ್ಯಾಹಾಗ್ನಿಂ ದೂತಂ
ವ್ಯಣೇಮಹ ಇತಿ ಸ ಹಿ ದೇವಾಸಾಂ ದೂತ ಅಸೀದ್ವೋಽತಾರಂ ವಿಕ್ರವೇದಸಮಿತಿ ||

(ಶ. ಛಾ. ೧-೪-೧-೩೪)

ಪ್ರಜಾಪತಿವ್ರತರಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಅಸುರರೂ ಸಹ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಪದವಿಗಾಗಿ ಪುರ್ಧಿಸಿದರು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಅವರ ನಡುವೆ ನಿಂತಿತು. ಎಂದರೆ ಪೃಥ್ವಿಯೇ ಗಾಯತಾ, ಋಷಿವಾದುದರಿಂದ ಅವರ ನಡುವೆ ಪೃಥ್ವಿಯು ನಿಂತಳೆಂದರ್ಥ.

ಮೇರುಪರ್ವತದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಅನುರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿರುವರೆಂದೂ, ಅದರಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇರಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಅಸುರರಿರುವರೆಂದೂ, ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಪೃಥ್ವಿಯಿರುವುದೆಂದೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೇರೋರಗ್ರಭಾಗೇ ಹಿ ಅಮರಾವತೀ ನಾಮ ನಗರೀ ತಸ್ಯಾಂ ಹಿ ದೀವಾಃ | ತಥಾ ಮೇರೋರಧಸ್ತಾದ್ಯಾಗೇ ಚ ಯತ್ ಇರಾಮುಖಂ ನಾಮ ನಗರಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಹ್ಯಸುರಾ ನಿವಸಂತಿ ತಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಪೃಥಿವೀ ವರ್ತತೇ ||

(ಶ. ಖಾ. ಭಾಷ್ಯಂ ೧-೪-೧-೩೪)

ಈ ಪೃಥ್ವಿಯು ಅಥವಾ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಯಾರ ಕಡಿ ಸೇರುವಳೋ ಅವರಿಗೆ ಜಯವು ಸಿದ್ಧವೆಂದು ಅವರು ತಿಳಿದರು. ಎರಡು ಗುಂಪಿನವರೂ ಸಹ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಸೇರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವದೂತನಾಗಿಯೂ, ಸಹರಕ್ಷಸ್ತೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಆಸುರಕ್ಷಸ್ತು ರಾಕ್ಷಸದೂತನಾಗಿಯೂ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಸವಿಸಾಸಿ ಮೇಲ್ಬಂಧಕೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಆಗ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದಳು. ಅದುದರಿಂದ ಯಜ್ಞಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ಮಾನವನಾದ ಹೋತ್ಯೂನು ಸಹ “ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನೀನು ದೇವದೂತನಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದುದರಿಂದ ನಾವೂ ಸಹ ನಿನ್ನನ್ನು ದೂತನನ್ನಾಗಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತೇವೆ” ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಿಶ್ವವೇದಾಃ-ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿದೆ. ಇದೇ ಅಂಶವು ಕೈತ್ತಿರಿಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಅಗ್ನಿರ್ದೇವಾನಾಂ ದೂತಂ ಆಸೀದ್ವೈವ್ಯೋಽಸುರಾಣಾಂ ತಾ ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಪ್ರತ್ಯಮೈತಾಗ್ಂಸ ಪ್ರಜಾಪತಿಂ ಪ್ರಾಹುಮುಬ್ರವೀದೇತದ್ವಿ ಬ್ರೂಹೀತ್ಯಾತ್ರಾನಯೇತೀದಂ ದೇವಾಪ್ಯನುತೇತಿ ನಾವ ತದಬ್ರವೀದಗ್ನಿರ್ದೇವೋ ಹೋತೇತಿ ಯ ಏವ ದೇವಾನಾಂ ತಮವ್ಯಣೇತ ತತೋ ದೇವಾ ಅಭವನ್ಸುರಾಸುರಾಸುರಾ ಯಸ್ಯೈವಂ ವಿದುಷಃ ಪ್ರವರಂ ಪ್ರವೃಣತೇ ಭವತ್ಯಾತ್ಮನಾ ಪರಾಸ್ಯ ಭ್ರಾತೃವ್ಯೋ ಭವತಿ ||

(ಕೈ. ಸಂ. ೩-೫-೧೧ ೮)

ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಅಸುರದೂತನನ್ನು ಅಸುರರಕ್ಷಸ್ ಎಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಅವನನ್ನೇ ದೈವ್ಯನೆಂದು ಕೈತ್ತಿರಿಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದಿದೆ (ಕಥಾಭಾಗದಲ್ಲೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ.) ದೇವದೂತನಾದ ಅಗ್ನಿಯೂ, ಅಸುರದೂತನಾದ ದೈವ್ಯನೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಿತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿ “ಇವರಿಗೆ ಇದನ್ನೆ ಪರಪಡಿಸು” ಎಂದಾಗ, ಅವನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ “ದೇವನಾದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಹೋತ್ಯವೆಂದೂ ಅವನು ದೇವತೆಗಳ ಪರವೆಂದೂ” ಹೇಳಿದನು. ಆಗ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜಯವೂ ಅಸುರಿಗೆ ಪರಾಜಯವೂ ಲಭಿಸಿತು. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನರಿತವನು ಜಯವನ್ನೂ ಇಂತಹವನ ಶತ್ರುವು ಅಪಜಯವನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಪುರೋಹಿತಃ—ಪುರಃ ವಿನಂ ದಧತೀತಿ ಪುರೋಹಿತಃ (ನಿ. ೨-೧೨) ಇವನನ್ನು ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರಿಸು ತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ ಇವನಿಗೆ ಪುರೋಹಿತನೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ನಿರುತ್ತಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಿತ ಶಬ್ದವು ಧಾ (ಇಡು) ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾಗಿದೆ.

ಶತಶ್ರುಂ ತು ಪುರೋಧತ್ತ ಅರ್ಪಿಜ್ಯಾಯ ಸ ಶತಕನುಃ |

ಸ ಚಾಸ್ಯ ಚಕ್ರೇ ಕರ್ಮಾಣಿ ವಾರ್ಷಿಕಾಣಿ ಯಥಾವಿಧಿ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೮-೬)

ಎಂಬ ಬೃಹದ್ದೇವತಾವಾಕ್ಯವು ಮುಕ್ತಂಹಿತೆಯು “ ಯದ್ದೇವಾಪಿಃ ಶತನವೇ ಪುರೋಹಿತೋ ದೋಕ್ತಾಯ ವ್ಯತಃ” (ಮು. ಸಂ. ೧೦-೯೮-೬) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇವನೇ ನಿರುತ್ತಕಾರರೂ ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜರು ಯಜ್ಞಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪುರುಷನು ಪುರೋಹಿತನೆನ್ನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವನು. ಆದರೆ ರಾಜನ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದು ರಾಜನಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪುರುಷನು ಅವನಿಗೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಾಹಾಯಕನಾಗಬೇಡಕಾಗಿಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯಧಾರ ನಿರ್ವಹಣಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಯುದ್ಧಾದಿಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲಿ ಇವನ ಮುಂದೆ ಇದ್ದು ರಾಜನಿಗೆ ಸಮವದೇಶಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರಬಹುದು. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಪುರುಷನು ಪುರೋಹಿತನೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೇ ಎಂಬ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯ ವನ್ನು “ಇಂವ್ರಂ ವ್ಯಕ್ತ್ರಾಯ ಹಂತವೇ ದೇವಾಸೋ ದಧಿರೇ ಪುರಃ” (ಮು. ಸಂ. ೮-೧೨-೨೨) ಇತ್ಯಾದ್ಯದಾ ಹರಣಿಗೋದನೆ ಚರ್ಚಿಸಿ ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ, ಯಜ್ಞಕಾಲಕ್ಕೆ ಯಿಯಾದ ಈ ಹದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವ ತತ್ತವೇನು? ಪುರೋಹಿತನ ಲಕ್ಷಣಗಳೇನು? ಆದರಲ್ಲೂ ಅಗ್ನಿಯು ಪುರೋಹಿತನಾಗುವುದ ರಲ್ಲಿರುವ ಸೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇನು ಎಂಬುವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಪುರೋ ವೋ ಮಂದ್ರಂ ದಿವ್ಯಂ ಸುವೃತ್ತಿಂ ಸ್ರಿಯತಿ ಯಜ್ಞೇ ಅಗ್ನಿಮಧ್ಯರೇ ದಧಿಧ್ವಂ |

ಪುರ ಉತ್ಕೇಛಿಃ ಸ ಹಿ ನೋ ವಿಧಾವಾ ಸ್ವಧ್ವರಾ ಕರತಿ ಜಾತವೇದಾಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೬-೧೦-೧)

ಎನ್ನೆ ಮುಕ್ತೀಪಮಾನರೇ, ಸ್ತುತ್ಯಮಿ, ದಿವ್ಯಸ್ವರೂಪನೂ, ಸುಖಕಾರಕನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಯಜ್ಞಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುರೋಧಸನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರಿ. ಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಪುರೋಧಸನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರಿ. ಅವನು ನಿಮ್ಮ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿರುವ ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತಿಮುಖ್ಯ ವಾಗಬೇಡಕೇ ಅಗ್ನಿಯು ಪುರೋಧಸಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಪುರೋಧಸಸತ್ವವು ಯಜ್ಞಕಾಲವನ್ನು ತೀಳುವಾಗಿ ಒಡಗುಳಲು ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಇಂದ್ರಾವರುಣಾ ವಧಸಾಧಿರಶ್ವೇತಿ ಭೇದಂ ವಸ್ತಂತಾ ಪ್ರ ಸುದಾಸಮಾಧತಂ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಯೇಷಾಂ ಕೃಣುತಂ ಹವೀಮಸಿ ಸತ್ಯಾ ಕೃತ್ವಾನಾಮಧವತ್ಪುರೋಹಿತಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೭-೨೩-೮)

ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುದಾಸನು ಇಂದ್ರಾವರುಣರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ಕೃತಕೃತಿಯನ್ನು ಒಗಸುಮಾಗಿ “ ಎನ್ನೆ ಇಂದ್ರಾವರುಣರೇ, ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸಹಾಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ನಿಮ್ಮ ಪುರೋಹಿತವು ಸಫಲವಾಯಿತು

ಎಂದು ಪೌರೋಹಿತ್ಯದ ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪುರೋಹಿತೆ ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗವಿರುವಾಗಲೂ ಯಜ್ಞ ಸಂಬಂಧವಾದ ಪುರೋಹಿತತ್ವವೇ ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಸಹಾಯಾರ್ಥವಾಗಿರತಕ್ಕ ಪುರೋಹಿತತ್ವವೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೂ ಅವಕಾಶವುಂಟು. ಆದರೆ ವೈದಿಕಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಪಾರಿಭಾಷಿಕವಾದ ಅರ್ಥವೇ ಇರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ರಾಜನಿಗೆ ಬಲಭುಜದತಂದ್ರು ಅವನ ಸಮಸ್ತವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಸಹಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಅವನಿಗೂ ಅವನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಕ್ಷೇಮಸಾಧಕವಾಗಿರುವ ಹಿತೋಪದೇಶಕನಿಗೆ ಪುರೋಹಿತನೆಂದು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ರೀತಿ ಪುರೋಹಿತನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದರೆ ಹೋತ್ರಾದಿ ಋತ್ವಿಜ್ಯಗಳ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪುರೋಹಿತನ ಸ್ಥಾನವು ರಾಜನಿಗೆ ಅಧಿಕವಾದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ರಾಜನಿಗೂ ಪುರೋಹಿತನಿಗೂ ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಸಹ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಖಶಾಂತಿಗಳು ದೊರೆಯಬೇಕಾದರೂ ಪುರೋಹಿತನ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ಅಂಶವು ಸಂಹಿತಾ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿರದವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ರಾಜನಿಗೆ ಪುರೋಹಿತನಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗತಕ್ಕ ಕೆಲವು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಹಾಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಥಮತಃ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನಂತರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಜೀವನದಲ್ಲೂ ಸಹ ಪುರೋಹಿತನ ಪ್ರಭಾವವು ಎಷ್ಟು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಅನಂತರ ವೈದಿಕವಾಕ್ಯಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು. ಪುರೋಹಿತನು ರಾಜನಿಗೆ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಸಖನೂ, ಸಚನನೂ, ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ಶಾಂತಕಾಲದಲ್ಲೂ ಸದುಪದೇಶಕನೂ ಆಗಿರತಕ್ಕವನು. ಸುದಾಸನಿಗೆ ಪುರೋಹಿತನಾಗಿದ್ದ ವಸಿಷ್ಠನು ರಾಜನ ಯಜ್ಞಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೋತ್ರವಿನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು ಕೇವಲ ಮಂತ್ರಪಠನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಮಾರ್ತಂದಿವು ಮಾತೃವಲ್ಲದೇ ಅವನ ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನೂ ಅವನಿಗೆ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಸಹಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಪುರೋಹಿತನ ಸ್ಥಾನವು ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಸ್ಥಾನವು. ಲೋಕಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಸ್ಥಾನ. ಇದರ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಅಂಗ್ಲ ಪಂಡಿತರು ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ Max-Muller ಎಂಬ ಪಂಡಿತನು,

“ The original occupation of the Purohita may simply have been to perform the usual sacrifices ; but with the ambitious policy of the Brahmins, it soon became a stepping stone to Political power. ”

[History of Ancient Sanskrit Literature. p. 257.]

ಪ್ರಥಮಃ ಪುರೋಹಿತನು ಯಜ್ಞ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಭಾಗವಹಿಸಿ ರಾಜನಿಗೆ ವೈದಿಕಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಸ್ಥಾನವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಆಸೆಯುಳ್ಳ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಇದೇ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ರಾಜಕೀಯವಾದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನೂ ತೋರಿಸಿ ರಾಜನ ಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ತಾವೂ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದು ಈ ಪಂಡಿತನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಈ ಪಂಡಿತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಪುರೋಹಿತನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಸ್ವಾರ್ಥವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತತ್ವವೂ ಅದಿಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ವೈದಿಕವಾಕ್ಯಗಳೇ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ವೈದಿಕವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ಪುರೋಹಿತನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೂ ಪ್ರಕೃತಜೀವನದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕನಾಗಿರುವ ಪುರೋಹಿತನಿಗೂ ಯಾವ

ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ. ಆಧುನಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳೆಲ್ಲೂ ಸಹ ಪುರೋಹಿತನ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಬಹಳವಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಹಿಂದಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ನಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ವೈದಿಕವಾಕ್ಯಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಪುರೋಹಿತನ ಸ್ಥಾನದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇನುಬುದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿದರೆ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ವರ್ತಮಾನದ ಪ್ರಾಚೀನವಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮತಃ ರಾಜನ ಯಜ್ಞಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುರೋಹಿತನ ಸಹಾಯವು ವರ್ತಕವಾಗಿ ನಂತರ ಯಜ್ಞದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿತ್ತರಿಸಿ ವಿತ್ತದ ಸಮಸ್ತ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಯಜ್ಞ ರೂಪವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶ್ವವ್ಯವಹಾರಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಪುರೋಹಿತನ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಕೋರಬಹುದು. ಈ ಪುರೋಹಿತನು ? ಎಂದರೆ, ಪೃಥಿವೀಶ್ವನಾದ ಮಾನವಾದಿಗಳ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗ ದರ್ಶಕನಾದ ಪುರೋಹಿತನು ಅಗ್ನಿಯು ; ದ್ಯುಲೋಕದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾದ ಪುರೋಹಿತನು ಅದಿತ್ಯನು. ಅಂತರಿಕ್ಷವಾದ ಭೂತಗಳ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾದ ಪುರೋಹಿತನು ವಾಯುವು. ಈ ರೀತಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಪುರೋಹಿತನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ,

ಅಥಾತಃ ಪುರೋಧಾಯಾ ಏವ, ನ ಹವಾ ಅಪುರೋಹಿತಸ್ಯ ರಾಜ್ಞೋ ದೇವಾ ಅನ್ನಮದಂತಿ
 ತಸ್ಯಾದ್ರಾಜಾ ಯಜ್ಞಮಾಣೋ ದ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಪುರೋ ಜಧೀತ ದೇವಾ ಸೋನ್ನಮದಂತಿತಿ ;
 ಅಗ್ನೀನ್ನಾ ಏವ ಸ್ವರ್ಗಾನ್ತಾಜೋದೈರಕೇ ಯತ್ಪುರೋಹಿತಂ |

(ಐ. ಐ. ೪೦-೨೪)

ಪ್ರಕೃತ ಪುರೋಹಿತನ ಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ಅದರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನೂ ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದಾದರೆ ಈ ಸ್ಥಾನವು ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಪುರೋಹಿತನಿಲ್ಲದೇ ರಾಜನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಹುತಿಯನ್ನರ್ಪಿಸಿದರೆ ಅದನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ರಾಜನು ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಧಾವಿಯಾಗಿ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಹತೆಯುಳ್ಳ ಪುರೋಹಿತನನ್ನು ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು “ದೇವತೆಗಳು ನನ್ನ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿ” ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪುರೋಹಿತನನ್ನು ವರಿಸಿದರೆ ಅಗ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ತಸ್ಯ ಪುರೋಹಿತ ಏವಾಹವನೀಯೋ ಭವಂತಿ ಜಾಯಾ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಃ ಪುತ್ರೋನ್ಯಾಹಾರ್ಯಾ-
 ಪತನಃ ಸ ಯತ್ಪುರೋಹಿತಾಯ ಕರೋತ್ಯಾಹವನೀಯ ಏವ ತಜ್ಜುಹೋತೈಫ ಯಜ್ಞಾ-
 ಯಾಯೈ ಕರೋತಿ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಃ ಏವ ತಜ್ಜುಹೋತೈಫ ಯತ್ಪ್ರತ್ಯಾಯ ಕರೋತೈನ್ಯಾಹಾ-
 ರ್ಯಪತನಃ ಏವ ತಜ್ಜುಹೋತಿ ತ ಏನಂ ಶಾಂತತನವೋನ್ಯಭಿತುತಾ ಅಭಿಪ್ರೀತಾಃ ಸ್ವರ್ಗಂ
 ಲೋಕಮಭಿವಹಂತಿ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ ಬಲಂ ಚ ರಾಷ್ಟ್ರಂ ಚ ವಿಶಂ ಚ | ತ ಏಷ್ವಸಮ-
 ಶಾಂತತನವೋನ್ಯಭಿತುತಾ ಅಭಿಪ್ರೀತಾಃ ಸ್ವರ್ಗಾನ್ ಲೋಕಾನುಪದಂತೇ ಕ್ಷತ್ರಾಣ್ಯ
 ಬಲಾಣ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರಾಣ್ಯ ವಿಶಣ್ಯ ||
 (ಐ. ಐ. ೪೦-೨೪)

ಯಜ್ಞಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ, ಪುರೋಹಿತನೇ ಆಹವನೀಯವು, ಅವನ ಪತ್ನಿಯೇ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವು, ಅವಳ ಪುತ್ರನೇ ಅನ್ಯಾಹಾರ್ಯಪತನವು, ಎಂದರೆ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿಯು. ಪುರೋಹಿತನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ರಾಜನು ಯಾವುದನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವನೋ ಅದನ್ನು ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದಂತೆ, ಅವನ ಪತ್ನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದಂತೆ. ಅವನ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದಂತೆ. ಈ ಉಪಚಾರಗಳಿಂದ ಅವರು ಕ್ಷತ್ರರಾದರೆ ಅಗ ರಾಜನ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಗೂ, ಕ್ಷತ್ರತತ್ವಸಂಪಾದನೆಗೂ, ರಾಜ್ಯಲಾಭಕ್ಕೂ, ಬಲಸಾಧನೆಗೂ,

ಪ್ರಜಾನುರಾಗಸಂಪಾದನೆಗೂ ಸಹಾಯಕರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇದಿಲ್ಲದೆ ಅವರು ಅತ್ಯಪ್ರರಾದರೆ ರಾಜನು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಚ್ಯುತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಯು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಲಹೀನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾಗುವನು. ಪ್ರಜೆಗಳ ಅನುರಾಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವನು. ಆದರೆ, ಈ ಪುರೋಹಿತನಾರು, ಇವನ ಪತ್ನೀಪುತ್ರರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು ಎಂದರೆನು ಎಂದರೆ,

ಅಗ್ನಿವಾಘ ಏಷ ವೈಶ್ವಾನರಃ ಪಂಚಮೇನಿಯಗ್ನಿತ್ಪುರೋಹಿತಸ್ತಸ್ಯ ವಾಚ್ಛೇವೈಕಾ ಮೇನಿರ್ಭವತಿ
ಪಾದಯೋರೇಕಾ ತ್ವಚ್ಛೇಕಾ ಹೃದಯ ಏಕೋಽಪಸ್ಥಂ ಏಕಾ ಶಾಭಿರ್ವ್ಯಲಂತೀಭಧೀಪ್ಯಮಾ-
ನಾಭಿರುಪೋದೇತಿ ರಾಜಾನಂ ಸ ಯದಾಹ ಕ್ಷ ಭಗವೋಽವಾಪ್ನೀಸ್ತ್ಯಾಣಾಂಸ್ಯಾ ಅಹರತೇತಿ
ತೇನಾಸ್ಯ ಶಾಂ ಶಮಯತಿ ಯಾಸ್ಯ ವಾಚಿ ಮೇನಿರ್ಭವತ್ಯಥ ಯದಸ್ಯಾ ಉದಕಮಾನಯಂತಿ
ಪಾದ್ಯಂ ತೇನಾಸ್ಯ ಶಾಂ ಶಮಯತಿ ಯಾಸ್ಯ ಪಾದಯೋರ್ಮೇನಿರ್ಭವತ್ಯಥ ಯದೇನಮಲಂ
ಕುರ್ವಂತಿ ತೇನಾಸ್ಯ ಶಾಂ ಶಮಯತಿ ಯಾಸ್ಯ ತ್ವಚಿ ಮೇನಿರ್ಭವತ್ಯಥ ಯದೇನಂ ತರ್ಹ-
ಯಂತಿ ತೇನಾಸ್ಯ ಶಾಂ ಶಮಯತಿ ಯಾಸ್ಯ ಹೃದಯೇ ಮೇನಿರ್ಭವತ್ಯಥ ಯದಸ್ಯಾನಾ-
ರುದ್ಯೋ ವೇತ್ಸುನ ವಸತಿ ತೇನಾಸ್ಯ ಶಾಂ ಶಮಯತಿ ಯಾಸ್ಯೋಽಪಸ್ಥೇ ಮೇನಿರ್ಭವತಿ ||

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೪೦-೨೪)

ಈ ಪುರೋಹಿತನು ಮರ್ತ್ಯನಲ್ಲ. ಅಮರ್ತ್ಯನಾದ ವೈಶ್ವಾನರನಾಗಿಯೇ ಈ ಪುರೋಹಿತನು. ಇವನಿಗೆ ಐದು ಆಯುಧಗಳು; ಅವನ ವಾಕ್ಯಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೂ, ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೂ, ತ್ವಕ್ಕು (ಚರ್ಮ) ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೂ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೂ, ಮುಖ್ಯಾಂಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ಹೀಗೆ ಐದು ಆಯುಧಗಳಿವೆ. ಪ್ರದೀಪ್ರವಾದವೂ, ಜ್ವಾಲಾರೂಪವಾದವೂ ಅವ ಈ ಆಯುಧಗಳೊಡನೆ ವೈಶ್ವಾನರನಾಗಿಯೂ ಪುರೋಹಿತನು ರಾಜನನ್ನು ಸಮಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಒಡನೆಯೇ ರಾಜನು "ಎತ್ತೈ ಪೂಜ್ಯನೇ, ನೀನು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಎಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದೆ" ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ "ಈ ಪುರೋಹಿತನ ಪೂಜೆಗೆ ತೃಣವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ" ಎಂದು ತನ್ನ ಪರಿವಾರಕ್ಕೆ ಆದೇಶಕೊಟ್ಟಾಗ, ಅಗ್ನಿಯ ವಾಕ್ಯಿನಲ್ಲಿರುವ ಆಯುಧದ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯನ್ನು ಅಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಅಗ್ನಿಯ ಪಾದಪೂಜೆಗೆ ಉದಕವನ್ನು ತಂದಾಗ ಪಾದವ್ಯವಾದ ಆಯುಧದ ತೀವ್ರತೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನಿಗೆ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ತ್ವಕ್ಕಿನ ಆಯುಧದ ತೀವ್ರತೆಯೂ, ಅವನಿಗೆ ಸಂಕೃಪ್ತಿಯಾದಾಗ ಹೃದಯವ್ಯವಾದ ಆಯುಧದ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯೂ, ಅವನು ಪ್ರತಿಬಂಧಕನೇನೂ ಇಲ್ಲದೆ ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಲು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದಾಗ ಅವನ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಗದ ಆಯುಧದ ತೀವ್ರತೆಯೂ ಹಾಂತವಾಗುವುವು.

ಸ ಏನಂ ಶಾಂತತನುರಭಿಹುತೋಽಭಿಪ್ತೀತಃ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮಭಿವಹತಿ ಕ್ಷತ್ರೈಂ ಚ ಬಲಂ ಚ
ರಾಷ್ಟ್ರಂ ಚ ವಿಶಂ ಚ ಸ ಏವೈನಮಶಾಂತತನುರಭಿಹುತೋಽನಭಿಪ್ತೀತಃ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋ-
ಕಾನ್ಮದತೇ ಕ್ಷತ್ರಾಚ್ಚ ಬಲಾಚ್ಚ ರಾಷ್ಟ್ರಾಚ್ಚ ವಿಶಕ್ತ ||

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೪೦-೨೪)

ಈ ವಿಧವಾಗಿ ಪುರೋಹಿತವೃಂದನವಾದ ಅಗ್ನಿಯು ದಾಪಾತ್ಮಕವಾದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಪ್ಯಾಯಮಾನವಾದ ಹುರಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ತೃಪ್ತನಾದಾಗ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಕ್ಷಾತ್ರಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ

విరయవన్నీ, రాష్ట్రవన్నీ, ప్రజాదేవలవన్నీ ఒదగుతున్నానే. ఈ రితియోద శక్తియిట్లుద్దగి, రాజనాదవనగి స్వగభ్రాత్రియిట్లు. అవను శ్రాత్రివిరయవన్నాగరి, రాష్ట్రవన్నాగరి, ప్రజాదేవలవన్నాగరి వడియలారను. అవేట్లుగా ఇవనిం ద ముఖవారుత్తవ.

అగ్నివాగ వివ వ్యత్తానరః పంజ మేనియోత్పరీదోఃఠితస్తా ధి రాజానం పరిగృక్వ తిష్ఠ తి
సముద్ర ఇవ ధనిమిం | ఆయువమాయోశ్య రాశ్యం ధవతి స్థేనం పురాయువః
ప్రాణోఽ జహాశ్యాజరసం జీవతి సర్వమాయురీతి న పునర్మియితే యస్యేవం
విద్యాస్మాత్ప్రాణోఽ రాశ్యగోఽపః పురీఠితః || (చ. బ్రా. ౪౦-౨౫)

మేలే జీవం దివి విధవద. ఆయుధగళం ద కుడిదవనని, అగ్ని వ్యేత్తానరఃఠియని ఆద పురీఠితనను, సముద్రవు వృద్ధియన్న ఆశ్యాదిని రక్షింపవంకీ—రాజనన్న రక్షింపవన్నానే. బ్రుత్వకేజస్సు ర్భవనని, తత్పాఠ్యవన్న తిళిదవనని, రాష్ట్రరక్షణని ఆద పురీఠితనను యావ రాజనిగి దేవలవన్న కేఠిదవనని అంకత రాజన ప్రభుత్వవు అవన యోవనదల్లియి నాతవన్న జేఠిదువుదిట్లు. పూర్ణవద కాలవు కుంబువదరగి అవన పూరావు అవనన్న కృజింపవుదిట్లు. వృద్ధనాగువదరగి అవన జీవంకనాగువన్నానే. మత్తు పూర్ణాయుష్వన్న విండితవనియని పడియివన్నానే.

క్షత్రీణ క్షత్రేం జయతి బలేన బలమత్పరే యస్యేవం విద్యాన్ బ్రాహ్మణోఽ
రాశ్యగోఽపః పురీఠితః | తస్మై వికః సంజానతే సంమూఖా వికమనసోఽ
యస్యేవం విద్యాస్మాత్ప్రాణోఽ రాశ్యగోఽపః పురీఠితః || (చ. బ్రా. ౪౦-౨౫)

యావ రాజనిగి బ్రుత్వకేజస్సు ర్భవనని, రాష్ట్రరక్షణని ఆద పురీఠితన దేవలవిరువుయి అంకత రాజను క్షత్రబలిం ద శ్రాత్రితేజస్వన్న, విర్యుదిందరే విర్యవన్న పడింకొట్టువన్నానే. ఆ రాజ్యకర్ణివ ప్రజగిట్లుగని సజ ఒండే మనశ్చు ర్భవరానియని, సకలవద వ్యవహారగళియని సామర్థ్యవను కీరిఠింపవరానియని ఇద్దు రాశ్రవ దిక్యతేయన్న సంవాదిని రాజనిగి ఠాంకీసాధనరాగువర్తర.

తదవ్యేతద్వక్షిణిణిక్రం | న ఇద్వాజా ప్రతిజన్యాని విద్యా కుశ్లేణ తస్మాదధి విర్యేఽఠితి
సతత్వా వ్య ద్విశంకేఽ ధ్రాత్రివ్యా జన్యాని శానీవ తత్పక్షిణిణి విర్యేఽఠానితిక్షతి |
బ్రుత్వ తిం యః సుభృతం చిధ్ధిరీఠిత బ్రుత్వ తి డ్ధ వ్యేదేవానాం పురీఠితత్వ మున్న్యే
మనుశ్యరాజ్ఞాం పురీఠితా బ్రుత్వ తిం యః సుభృతం చిధ్ధిరీఠిత యదాఠ
పురీఠితం యః సుభృతం చిధ్ధిరీఠిత్యేవ తదాఠ వల్ల యతి వంఠితే శ్రువరభాజ-
మిత్వ పటితిమేవాస్మా వితదాఠ ||

(చ. బ్రా. ౪౦-౨౬)

జీగిందరి వామదేవమతర్హియ ముక్తంఠితేయద్రి ఇదే అధివ్రాయవన్న వికవనిగి వ్యక్తపడిజ్జాగి
“ న ఇద్వాజా ” ఇక్కాది మనిరు మంత్రగళి రాజనిగి, పురీఠితననిగి ఇరువ నికటిసంఠిట్లు,

ಪುರೋಹಿತನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದಲೂ, ಸಹಾಯದಿಂದಲೂ ರಾಜನಿಗೆ ಲಭಿಸಬಹುದಾದ ಸಮಸ್ತ ಕಲ್ಯಾಣಗಳೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿವೆ (ಮಂ. ಸಂ. ೪-೫೦-೭-೯). “ಯಾವ ರಾಜನು ಪುರೋಹಿತಿಯುಕ್ತನಾಗಿರುವನೋ ಆ ರಾಜನು ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಸಮಸ್ತಬಲವನ್ನೂ ಸಹ ಎದುರಿಸಿ ಸೋಲಿಸಬಲ್ಲನು” ಎಂಬುದೇ “**ಸ ಇದ್ರಾಜಾ**” ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಮಂತ್ರದ (೪-೫೦-೭) ಪೂರ್ವಾರ್ಧದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. **ಪ್ರತಿಪನ್ಯಾಢಿ** ಎಂದರೆ ಶತ್ರುಗಳ ಬಲವೆಂದರ್ಥ. **ಜಸ್ಯಶಬ್ದವು ಸಪತ್ನರನ್ನೇ** ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾರು ಈ ರಾಜನೊಡನೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿ ಇವನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾರೋ ಅವರೆಲ್ಲರೂ **ಸಪತ್ನರು**. ಅಂತಹ ಸಪತ್ನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ಅಧಿಕವಾದ ಬಲದಿಂದ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಸೋಲಿಸುತ್ತಾನೆಂದರ್ಥ. ಇದು ಪುರೋಹಿತನ ಸಹಾಯದ ಫಲವು.

“**ಬೃಹಸ್ಪತಿಂ ಯಃ ಸುದೃತಂ ಬಿಭರ್ತಿ**” ಎಂಬುದು ಮೊದಲನೆಯ ಮಂತ್ರದ (೪-೫೦-೭) ಮೂರನೆಯ ಪಾದವು. ಬೃಹಸ್ಪತಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪುರೋಹಿತನು. ಮಾನವರು ಯಾವ ಯಾವ ಪುರೋಹಿತರನ್ನು ಆರಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಆ ಬೃಹಸ್ಪತಿಗೆ ಸಮಾನರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಯಾವ ರಾಜನು ಬೃಹಸ್ಪತಿಗೆ ಸಮಾನರಾದ ಈ ಪುರೋಹಿತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ ಸುಖದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೋ ಆ ರಾಜನೇ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಬಲ್ಲನು.

“**ವಲ್ಗಯತಿ ವಂದತೇ ಪೂರ್ವಭಾಷಂ**” ಎಂಬುದು ಮಂತ್ರದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವು. ಯಾವ ರಾಜನು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ತನ್ನ ಸಕಲಸನ್ಮಾನಗಳಿಗೂ ಪ್ರಥಮಭಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವನೋ ಆ ರಾಜನೇ ಜಯಶಾಲಿಯಾಗಬಲ್ಲನು ಎಂಬುದೇ ಈ ಪಾದದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಬೃಹಸ್ಪತಿಗೆ ತೋರಿಸುವ ಗೌರವವು ತನ್ನ ಮೇಲ್ಮೈಗೆ ಸಾಧನವಾಗುವುದೆಂಬುದೇ ಭಾವವು.

ಸ ಇತ್ ಕ್ಷೇತಿ ಸುಧಿತ ಓಕಸಿ ಸ್ಯ ಇತಿ ಗೃಹಾ ವಾ ಓಕಃ ಸ್ವೇಷ್ಟೇವ ತದ್ಗೃಹೇಷು ಸುಹಿತೋ ವಸತಿ, ತಸ್ಮಾ ಇಳಾ ಪಿನ್ನತೇ ವಿಕ್ರದಾನೀಮಿತ್ಯನ್ನಂ ವಾ ಇಳಾನ್ ಮೇವಾಸ್ಮಾ ಏತದೂರ್ಜ- ಸ್ತುಚ್ಚಿತ್ವದವತಿ, ತಸ್ಮೈ ವಿಶಃ ಸ್ವಯಮೇವಾನಮಂತ ಇತಿ ರಾಷ್ಟ್ರಾಣಿ ವೈ ವಿಶೋ ರಾಷ್ಟ್ರಾಣ್ಯೇವೈನಂ ತತ್ಸೈಯಮುಪನಮಂತಿ, ಯಸ್ಮಿನ್ಸ್ರಿಹ್ಯಾ ರಾಜನಿ ಪೂರ್ವ ಏತಿತಿ ಪುರೋಹಿತಮೇವೈತದಾಹ |
(ಐ. ೩೨. ೪೦-೨೬)

“**ಸ ಇತ್ ಕ್ಷೇತಿ ಸುಧಿತ ಓಕಸಿ ಸ್ಯೇ**” ಎಂಬುದು ಎರಡನೆ ಮಂತ್ರದ (೪-೫೦-೮) ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದವು. ಯಾವ ರಾಜನ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪುರೋಹಿತನು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿಯೂ, ನಿರಾತಂಕವಾಗಿಯೂ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೋ ಆ ರಾಜನ ಗೃಹವೂ ಸಹ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿಯೂ, ಸುಖಪ್ರದವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆಂಬುದೇ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಇಳಿ ಎಂದರೆ ಅನ್ನವೆಂದರ್ಥ. ಯಾವನ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪುರೋಹಿತನು ಸುರಕ್ಷಿತನಾಗಿರುವನೋ ಅಂತಹ ರಾಜನು ಅನ್ನ ಯುಕ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ಅನ್ನವು ವೀರ್ಯಯುತವಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಭೂತವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಂಬುದೇ ‘**ತಸ್ಮಾ ಇಳಾ ಪಿನ್ನತೇ**’ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ರಾಷ್ಟ್ರವು ಪ್ರಜಾಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೂ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೂ ಅಭೇದವು. ರಾಷ್ಟ್ರವೇ ಪ್ರಜೆಗಳೆಂದೂ, ಪ್ರಜೆಗಳೇ ರಾಷ್ಟ್ರವೆಂದೂ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಪುರೋಹಿತನನ್ನು ಸ್ವಗೃಹದಲ್ಲಿ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಕಾಪಾಡಬಲ್ಲ ರಾಜನಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರವೇ ನಮಿಸಿ ಗೌರವವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಪಾದವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

“ ಯಾವ ರಾಜನಿಗೆ ಸದುಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪೂರ್ವಧಾವಿಯಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವನೋ ” ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುರೋಹಿತನೆಂದೇ ಅರ್ಥ. ಇಂತಹ ಪುರೋಹಿತ ಯುಕ್ತನಾದ ರಾಜನು ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಪದವಿಯನ್ನೂ, ಸೌಖ್ಯವನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸುವನೆಂದರ್ಥ.

ಅಪ್ರತೀತೋ ಜಯತಿ ಸಂ ಧನಾನೀತಿ ರಾಷ್ಟ್ರಾಣಿ ವೈ ಧನಾನಿ ತಾನ್ಯಪ್ರತೀತೋ ಜಯತಿ |

(ಇದು ಋ. ಸಂ. ೪-೫೦-೯ನೇ ಮಂತ್ರದ ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದದ ವಿವರಣೆಯು)

ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೂ ಧನಸಂಪತ್ತಿಗೂ ಅಭೇದವು. ಪುರೋಹಿತನನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸುವ ರಾಜನು ಧನಯುಕ್ತನಾದ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಜಯಿಸುತ್ತಾನೆ.

**ಪ್ರತಿ ಜನ್ಯಾನ್ಯತೆ ಯಾ ಸಜಸ್ಯೇತಿ ಸಪತ್ನಾ ವೈ ದ್ವಿಷಂತೋ ಛ್ರಾಶ್ವವ್ಯಾ ಜನ್ಯಾನಿ ತಾನ್-
ಪ್ರತೀತೋ ಜಯತಿ ||**

(ಎರಡನೇ ಪಾದದ ವಿವರಣೆ)

ಇಂತಹ ರಾಜನು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ರಾಜನನ್ನೂ, ಅಂತಹ ಶತ್ರುರಾಜರ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಜಯಿಸಿ ತಾನು ಅಪ್ರತಿಹತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

**ಅವಸ್ಯವೇ ಯೋ ವರಿವಃ ಕೃಣೋತೀತಿ ಯದಾಹಾವಸೀಯಸೇ ಯೋಽವಸೀಯಃ
ಕರೋತೀತ್ಯೇವ ತದಾಹ (ಮೂರನೇ ವಿವರಣೆ).**

ಧನರಹಿತರಾದವರಿಗೆ (ಅಥವಾ ಧನರಹಿತರಾದ ಪುರೋಹಿತರಿಗೆ) ಯಾರು ಧನದ ದಾನವನ್ನು ಮಾಡುವರೋ ಅಂತಹ ರಾಜರು ಪುರೋಹಿತರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳ ಧನವನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ರಾಜಾ ತಮವಂತಿ ದೇವಾ ಇತಿ ಪುರೋಹಿತಮೇವೈತಥಿವದತಿ ||

(ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದವು) (ಐ. ಬ್ರಾ. ೪೦-೨೬)

ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುರೋಹಿತನೆಂದರ್ಥ. ಯಾವ ರಾಜನು ಪುರೋಹಿತನನ್ನು ಈ ವಿಧವಾದ ಪೂಜಾರ್ಥಿಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವನೋ ಅಂತಹ ರಾಜನನ್ನು ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಸಂಪತ್ಪದಾನಾರ್ಥಿಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯಾಂಶವು. ಪುರೋಹಿತನ ಪ್ರಭಾವದ ಪ್ರಶಂಸೆಯು ಈ ವಿಧವಾಗಿ ವಾಸ್ತವವು ಸಾರ್ಥಕವಾದ ಮುಕ್ತೀದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಏಕರೀಯೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಆ ಮಂತ್ರಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

**ಯೋ ಹ ವೈ ತ್ರೀಣಿ ಪುರೋಹಿತಾಂಶ್ವೀನ್ ಪುರೋಧಾಶ್ವಸ್ಯೇದ ಸ ದ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಪುರೋಹಿತಃ
ಸ ವದೇತ ಪುರೋಧಾಯಾ ಅಗ್ನಿರ್ವಾ ವ ಪುರೋಹಿತಃ ಕೃಥಿವೀ ಪುರೋಧಾಶಾ ವಾಯು-
ರ್ವಾ ವ ಪುರೋಹಿತೋಽಂತರಿಷ್ಟಂ ಪುರೋಧಾಶಾದಿತೋ ವಾವ ಪುರೋಹಿತೋ ದ್ಯೌಃ
ಪುರೋಧಾಶೈತ ಹ ವೈ ಪುರೋಹಿತೋ ಯ ಏವಂ ವೇದಾಹ ಸ ತರೋಹಿತೋ ಯ ಏವಂ
ಸ ವೇದಿ ||**

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೪೦-೨೬)

ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಪುರೋಧಾತ್ಮಗಳನ್ನೂ ತತ್ಸಂಬಂಧವಾದ ಮೂರು ಪುರೋಹಿತರುಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವನೋ ಅಂತಹವನೇ ಪುರೋಹಿತನಾಗಿರಲು ಅರ್ಹನು. “ ಪೃಥ್ವಿಯೇ ಮೊದಲನೆಯ ಪುರೋಧಾತ್ಮವು ” ಎಂದರೆ ಪುರೋಹಿತನನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸತಕ್ಕ ಸ್ವಾಮಿನಿಯು, ಅಗ್ನಿಯೇ ಪುರೋಹಿತನು; ಅದರಂತೆ ಅಂತರಿಕ್ಷ ಮತ್ತು ದ್ಯುಲೋಕಗಳು ಪುರೋಧಾತ್ಮಗಳು. ವಾಯು ಮತ್ತು ಆದಿತ್ಯರು ಪುರೋಹಿತರು. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನರಿತು ಈ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸತಕ್ಕ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಯಾವನು ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೋ ಅವನೇ ಪುರೋಹಿತನಾಗಿರಲು ಅರ್ಹನು. ಈ ಅನುಸಂಧಾನವೂ ಜ್ಞಾನವೂ ಇಬ್ಬದವನು ಈ ಪದವಿಗೆ ಅನರ್ಹನು.

ಈ ವಿಧವಾಗಿ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೂ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ ಆದ ಪುರೋಹಿತನು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವನ್ನೂ, ವೀರ್ಯವಂತನಾದ ರಾಜನು ಕ್ಷತ್ರಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತಾ ವಿಶ್ವತತ್ವದ ಎರಡು ಅಂಶಗಳಿಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರೇದಂ ಕ್ಷತ್ರಮಿತ್ಯೇತೇ ಏವ ಸಮಸ್ಯೇದ್ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಯೋಃ ಸಂತ್ರಿತ್ಯೈ
ತಸ್ಮಾದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ ಸಂತ್ರಿತೇ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೧೧)

ಯಸ್ಯ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಕ್ಷತ್ರಂ ಚ ಉಭೇ ಭವತ ಓದನಃ

(ಕಥ. ೨-೨೫).

ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಕ್ಷತ್ರ ಇವೆರಡೂ ಆದಿತ್ಯದ ಎರಡಂಶಗಳೆಂದು ನಿಸ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಮಾನವನ ವ್ಯವಹಾರಗಳೆಲ್ಲೂ ಸಹ ಈ ಎರಡು ಶಕ್ತಿಗಳ ಸಂಯೋಗ ಮತ್ತು ಸಾಮರಸ್ಯಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಕೆಲನೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವನ್ನು ದ್ವಯಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳೆಂದೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲನೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಋಕ್ಷಾನುಗಳೆಂದೂ, ಕೆಲನೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರನುರೂರೊಂದೂ ಹೀಗೆ ಅನೇಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪುರೋಹಿತ ಮತ್ತು ರಾಜನ (ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಕ್ಷತ್ರ) ಸಂಬಂಧವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. (ಮುಂದೆ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕವಿಷ್ಟು; ಪೃಥಿವೀಪತಿಃ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೂ ಸಹ ಈ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳೇ ಆಧಾರವೆಂದು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು). ಈ ವಿಧವಾಗಿ ಪುರೋಹಿತನೂ ರಾಜನೂ ಆದಿತ್ಯದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳೆಂದೂ, ಇವರ ಸಾಮರಸ್ಯವೇ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇಮ ಸಾಧಕವೆಂದೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಪುರೋಹಿತನು ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ರೀತಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅನೋಽತಮಸ್ಮಿ ಸ ತ್ವಂ ಸ ತ್ವಮಸ್ಯನೋಽತಮ ದ್ಯೌರಹಂ ಪೃಥಿವೀ ತ್ವಂ ಸಾವಾಹಮ್ನುಕ್ತುಂ
ತಾನೇಹ ಸಂವಹಾವಹೈ ||

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೪೦-೨೬)

ನಾನು ಪರ, ನೀನು ಇಹ; ನೀನು ಐಹಿಕದ ಪ್ರತಿನಿಧಿ, ನಾನು ಪಾರಲೌಕಿಕ ಪ್ರತಿನಿಧಿ; ನಾನು ದ್ಯುಲೋಕ, ನೀನೇ ಪೃಥ್ವಿ; ನಾನು ಸಾವು, ನೀನು ಋಕ್ಕು; ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಒಟ್ಟು ಕಲೆಯೋಣ, ಆಗ ತಾನೇ ಲೋಕಕ್ಷೇಮವು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ಇವನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ದಾಂಪತ್ಯಸಂಬಂಧವೆಂದೂ ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪುರೋಹಿತನೇ ಬ್ರಹ್ಮ, ರಾಜನೇ ಕ್ಷತ್ರ, ಎಂದು ದೇವತಾತತ್ತ್ವಗಳೆಲ್ಲೂ ಸಹ ಈ ರೀತಿ ವಿಭಾಗಮಾಡಬಹುದು. ಮಿತ್ರ, ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಇವರು ಪುರೋಹಿತ (ಬ್ರಹ್ಮ)ರು, ಮರಣ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರ ಇವರು ರಾಜರು (ಕ್ಷತ್ರ),

ಇದನ್ನೇ ಕ್ರಮ ಮತು ದಕ್ಷ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಕರೆದಿದೆ. ಇಂದ್ರಾಸ್ತರಿಗಳ ಸಂಯೋಗವೇ ರಾಜ ಮತು ಪುರೋಹಿತರ ಸಂಬಂಧವು.

ಆ ಬಾಹ್ಯೋರ್ವಜಮಿಂತ್ರಸ್ಯ ಧೇಯಾಮಘೇನಾ ವಿಶ್ವಾಃ ಪೃಕನಾ ಜಯಾತಿ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೫೨-೫)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ವಜ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದರ ಆವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಸಾಯಣರು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಅಗ್ನೇರ್ಬೋಧ್ಯತ್ಯಾಧಾವೇ ಇಂದ್ರಸ್ಯ ಸೋಮಾದ್ಯಧಾವಾದ್ಯುರ್ಬಲಶ್ಚೇನ ವಜ್ರಧಾರಣಾಂ ನೋಪಶೇ-
ದ್ಯುತೇ" ಹೋವ್ಯವಾದ (ಪುರೋಹಿತನಾದ) ಅಗ್ನಿಯು ಸಾಹಚರ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕ್ಷಾತ್ರಪ್ರಧಾನವು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಕುಂಠೆ
ವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಇದರ ಅರ್ಥವಾಯಿತು. ಆ ಸಹಾಯದಿಂದ ವಜ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಮಸ್ತ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ
ಜಯಿಸುತ್ತಾನೆಂದರ್ಥ ಇದೇ ಪುರೋಹಿತನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ರಾಜನಾದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಮಾತುಗಳಿಂದ
ಈ ಸಂಬಂಧವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಆಯಂ ತ ಏಮಿ ತನ್ವಾ ಪುರಸ್ತಾದ್ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾ ಅಧಿ ಮಾ ಯಂತಿ ಪಶ್ಚಾತ್ ||

ಯದಾ ಮಹ್ಯಂ ದೀಧರೋ ಧಾಗಮಿಂದ್ರಾದಿನ್ಮಯಾ ಕೃಣವೋ ವೀರ್ಯಾಣಿ ||

(ಋ. ಸಂ. ೮-೧೦೦-೧)

ಎಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನೇ, ನಿನ್ನ ಪುರತಃ (ಪುರೋಹಿತನಾಗಿ) ನಾನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನೆದುರಿ, ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ
ಭಾಗವನ್ನು ನನಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದರೆ ಆಗ ನೀನು ಶತ್ರುಜಯಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತೀಯೆ
ಎಂದು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯು ಹೇಳಿರುವುದರ ಅರ್ಥವೂ ಸಹ ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಯತ್ರ ಯೋಗೀಶ್ವರಃ ಕೃಷ್ಣೋ ಯತ್ರ ಪಾರ್ಥೋ ಧನುರ್ಧರಃ |

ತತ್ರ ಶ್ರೀವಿಫಜಯೋ ಧೂತಿಧ್ವಜವಾಪೀತಿವರ್ತುರ್ಮವು ||

(ಭ. ಹೇ. ೧೮-೭೮)

ಎಲ್ಲಿ ಯೋಗೀಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೂ, ಧನುರ್ಧರನಾದ ಅರ್ಜುನನೂ ಸೇರಿದರೋ ಅಲ್ಲಿ ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಂಯೋಗ
ದಿಂದ ಶ್ರೀ, ವಿಜಯ, ಅಭ್ಯುದಯ ಮತು ರಾಜನೀತಿ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾಗಿ ಕೈಗೊಡುವುವು ಎಂಬ ಈ ಗೀತಾ
ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವೈದಿಕಕಾರ್ಯಗಳೇ ಆಧಾರ. ಕೃಷ್ಣನು ಅಗ್ನಿಯಂತೆನಾದ ಪುರೋಹಿತನು, ಅರ್ಜುನನು ಇಂದ್ರಾಂಶ
ನಾದ ರಾಜನು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೇನು ಎಂದರೆ, ಅರ್ಜುನನೇ ಹೆ ವೈ ನಾಮೇಂದ್ರಃ (ಶ. ಛಾ. ೨-೧-೨-೧೧)
ಎಂಬ ಶಕಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು,

ಇಂದ್ರಾಸ್ತೀ ಕೋ ಅಸ್ಯ ವಾಂ ದೇವೌ ಮರ್ತೇಶ್ಚೀತತಿ |

ವಿಷೂಚೋ ಅಶ್ವಾನ್ಯುಯುಜಾನ ಈಯತ ಏಕಃ ಸಮಾನ ಅ ರಥೇ ||

(ಋ. ಸಂ. ೬-೫೯-೫)

ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರು ಸಮಾನವಾದ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ವಿಜಯಯಾತ್ರಿಗೆ
ಹೋಗುವಂತೆಯೇ ಇಂದ್ರಾಸ್ತರಿಗಳು ಸಮಾನವಾದ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ವಿಜಯಯಾತ್ರಿಗೆ ಹೋಗಿತ್ತು ಎಂಬ ವಿಷಯವು

ವರ್ಣತವಾಗುವುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣವೂ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಶುಕ್ಲವರ್ಣವೂ ಹೇಗೆಂದರೆ,
ಯತ್ಕೃಷ್ಣಂ ತೇನಾಗ್ನಿಃ | ಯಚ್ಚೈಕ್ಷಂ ತೇನೇಂದ್ರಃ |

(ಬೃ. ಉ. ೨-೨-೨)

ಯಾವುದು ಕೃಷ್ಣವೋ ಅದು ಅಗ್ನಿ ರೂಪವು; ಯಾವುದು ಶುಕ್ಲವೋ ಅದು ಇಂದ್ರರೂಪವು ಎಂಬ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ವರ್ಣತವಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಧವಾಗಿ ಆದಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತವಾದುದೂ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ ಚಕ್ಷುರಂತರ್ಗತವಾದುದೂ ಆದ ಈ ಕೃಷ್ಣವು (ನೀಲಂ ಪರಃ ಕೃಷ್ಣಂ) ಪುಂಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಹಿತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತುತವಾಗಿರತಕ್ಕ ಅವು, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆದಿತ್ಯ, ಆತ್ಮ, ಸಾಮ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪುಂಶಕ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ತತ್ತ್ವಗಳು, ಇದೇ ಬ್ರಾಹ್ಮತೇಜಸ್ಸು, ಪುರೋಹಿತನೆಂದು ವರ್ಣಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಕ್ತಿ. ಸಾ, ಹೃಷೀ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ಋಕ್ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸ್ತ್ರೀಶಕ್ತಿಗಳು, ಪಾರ್ಥಿವವಾದ ಶ್ವಾಶ್ರಶಕ್ತಿ. ತಾ ಮಹಾಂತಾ ಸದಸ್ತುತೀ ಇಂದ್ರಾಗ್ನೀ (ಋ. ಸಂ. ೧-೨೧-೫) ಇತ್ಯಾದಿ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿಗಳ ಸಾಹಚರ್ಯವೂ ಸಹ ಇದೇ ಪುರೋಹಿತ ಮತ್ತು ರಾಜನ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ರಾಜನ ವೃದ್ಧಿಯು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪುರೋಹಿತ ನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ತಾನು ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ವಿನಹ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಿರುತ್ತದೆ.

ನ ನಾ ಏತಾನಿಂದ್ರಾಗ್ನೀ ಸಂತೌ ವ್ಯಜಯೇತಾಮಾಗ್ನೀಂದ್ರೌ ನಾ ಏತೌ ಸಂತೌ ವ್ಯಜಯೇತಾಂ
ತದ್ಯದಾಗ್ನೀಂದ್ರ್ಯ ಯಜತಿ ವಿಜಿತ್ಯಾ ಏವ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೧೦-೩೬)

ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿಗಳು ಅಸುರರೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವಾಗ ಇಂದ್ರನು ಪುರತಃ ಇದ್ದು ಅಗ್ನಿಯು ಹಿಂದಿದ್ದರೆ ಜಯವು ಖಂಡಿತ ಸಿಕ್ಕಲಾರದು. ಅಗ್ನಿಯು ಪುರೋಹಿತನಾಗಿ ಇಂದ್ರನು ಇವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಜಯವು ಸಾಧ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಅಗ್ನೀಂದ್ರ್ಯ ಯಜತಿ ಎಂಬ ವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಪುರೋಹಿತಾಯತನಂ ನಾ ಏತತ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯ ಯದ್ಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಥಾತ್ಪೋ ಹ ವಾ ಏವ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯ
ಯತ್ಪುರೋಹಿತ ಉಪಾಹ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೩೪-೨೬)

ಪುರೋಹಿತನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನ ಅರ್ಥಾತ್ಯನೇಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ಣವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಇಬ್ಬರ ಸಾಹಚರ್ಯವೂ ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪುರೋಹಿತನಿಲ್ಲದ ರಾಜನೂ, ರಾಜನಿಲ್ಲದ ಪುರೋಹಿತನೂ ಅಪೂರ್ಣರು. ಐತರೇಯಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ (೩-೧-೨) ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ಸಂಬಂಧಂತೆಯೂ, ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿಯೂ (೧೦-೫-೨-೮), ಮತ್ತು ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ (೧-೪-೪) ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ಪುರುಷ ಸ್ತ್ರೀಸಂಬಂಧಂತೆಯೂ ಈ ಪುರೋಹಿತ ಮತ್ತು ರಾಜನ ಸಂಬಂಧವಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಅಸಂಪೂರ್ಣ.

ಆದರೆ ಈ ಪುರೋಹಿತತತ್ತ್ವವೂ ಋತ್ವತತ್ತ್ವವೂ ಪೃಥಕ್ಯಾಗಿದ್ದು ಅನಂತರ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರತಕ್ಕವೇ ಎಂದರೆ, ಆ ರೀತಿ ಭಿನ್ನಾತ್ಮಕವಾದವು ಎಂದೂ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ.

ಭೂತಂ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪ್ರಸಾದಿ ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮೈಕಮಪ್ಸರಂ ಬಹು ಬ್ರಹ್ಮೈಕಮಪ್ಸರಮಿತ್ಯೇತದ್ವೈದೇವಾ-
ಪ್ಸರಣಂ ಸರ್ವೇ ದೇವಾಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯಭಿಸಂಪದ್ಯಂತೇ ತದೇತಶ್ಚೈಹ್ಯ ಚ ಪ್ಸತ್ರಂ
ಚಾಗ್ನಿರೀವ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಃ ಪ್ಸತ್ರಮಿಂದ್ರಾಗ್ನೀ ವೈ ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಃ ||

(ಶ. ಛಾ. ೧೦-೪-೧-೯)

ಪರತತ್ತ್ವವು ಒಂದೇ. ಅದೇ ಆಕ್ಷರಾತ್ಮಕವಾದ ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ. ಸಕಲ ಭೂತಗಳೂ ಇದರಲ್ಲೇ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿವೆ. ಯಾವುದನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ತಕಾರಿಣಿ ಭಾವೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವೆಂದೂ (ಪುರೋಹಿತ) ಮತ್ತು ಪ್ಸತ್ರತತ್ತ್ವವೆಂದೂ ಕರೆಯುವುದೇ ಅವೆರಡೂ ಸಹ ಇದರ ವಿಭೂತಿವಿಶೇಷಗಳು. ಆಗ್ನಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮ (ಪುರೋಹಿತ), ಇಂದ್ರನೇ ಪ್ಸತ್ರ, ಇವೆರಡು ಅಂಗಳೂ ಸಹ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುವವು ಎಂದು ಶತಪಥದಲ್ಲಿ ಎರಡು ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಸಮಾನವಾದ ಒಂದೇ ಮೂಲವೆಂದು ತೋರಿಸಿದೆ. ಅಲ್ಲದೇ,

ಶ್ವಂ ವರುಣ ಉತ ಮಿತ್ರೋ ಅಗ್ನೇ ತ್ವಾಂ ವರ್ಧಂತಿ ಮತಿಭಿರ್ವಸಿಷ್ಠಾಃ |

ಶ್ವೇ ವಸು ಸುಷಣಾನಾನಿ ಸಂತು ಯೂಯಂ ಪಾತ ಸ್ತಸ್ಮಿಭಿಃ ಸದಾ ನಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೭-೧೨-೩)

ಎಲೈ ಆಗ್ನಿ, ನೀನೇ ವರುಣನೂ, ನೀನೇ ಮಿತ್ರನಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯೆ ಎಂಬ ಸ್ತುತಿಯೂ ಭಾವಾರ್ಥವೂ ಸಹ ಇದೇ ಆಗಿದೆ.

ಇದೇ ಮಿತ್ರಾವರುಣರೂಪದಲ್ಲಿರುವವನೂ, ಪ್ರಕೃತವಾದ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವಾನರನೆಂದು ವರ್ಣಿತನಾಗಿರುವವನೂ ಆದ ಆಗ್ನಿಯ ಮಿತ್ರಸ್ವರೂಪವೇನು, ವರುಣಸ್ವರೂಪವೇನು? ಅವಕ್ಕೂ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಪುರೋಹಿತಶ್ಚ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಿತವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸಂಬಂಧ ಎಂಬುದನ್ನು ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಕ್ರತೂದಕ್ಷಿಣೈ ಹ ವಾ ಅಸ್ಯ ಮಿತ್ರಾವರುಣೌ, | ಏತನ್ನ ಧ್ಯಾತ್ಮ್ಯಗ್ಂ ನ ಯದೀಶ ಪುನಿಸಾ
ಕಾಮಯತ ಇದಂ ಮೇ ಸ್ಯಾದಿದಂ ಕುರ್ವಿಣಿಯೀತಿ ನ ಏವ ಕ್ರತುರಥ ಯಶಸ್ವಿ
ಶಶ್ವವ್ಯದ್ಯತೇ ನ ದಕ್ಷಿಣೇ ಮಿತ್ರ ಏವ ಕ್ರತುರ್ವರುಣೋ ದಕ್ಷಿಣೇ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಮಿತ್ರಃ ಪ್ಸತ್ರಂ
ವರುಣೋಽಭಿಗಂತ್ಯವ ಬ್ರಹ್ಮೈಕಾರ್ಪ ಪ್ಸತ್ರಿಯಃ ||

(ಶ. ಛಾ. ೪-೧-೪-೧)

ಪುರೋಹಿತನೆಂದು ಋಕ್ಕಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತನಾದ ಮಿತ್ರನೂ, ಆವನ ಸಹಚಾರಿಯಾದ ವರುಣನೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಂಶಕಗೇ ಅಲ್ಲದೇ ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ಋಕ್ಕಂಹಿತೆಯ ವಾಕ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಮಿತ್ರನು (ಪುರೋಹಿತನು) ಸಂಕಲ್ಪರೂಪನಾದ ಕ್ರತುವು; ವರುಣನು ಈ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಶ್ರಿಯಾ ರೂಪನಾದ ದಕ್ಷನು. “ ನಾನು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸುವಂತೆ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇದು ನೆರವೇರಲೇಕು ” ಇತ್ಯಾದಿ

ಸಂಕಲ್ಪವು ಕ್ರತುರೂಪವಾದ ಮಿತ್ರನಿಗೆ ಸೇರಿದುದು. ಅದು ಕ್ರಿಯಾರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ವರುಣನಿಗೆ ಸೇರಿದುದು. ಪುರೋಹಿತರೂಪನಾದ ಮಿತ್ರನೇ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪನು. ರಾಜನಾದ ವರುಣನೇ ಇತ್ತ ಶೇಷಸ್ವರೂಪನು. ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಭಿಗಂತ್ಯವು. ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಕರ್ತೃವು (ಇದೇ ಪುರೋಹಿತನಿಗೂ, ರಾಜನಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ.)

“ನೋ ಏವ ಪುರೋಧಾ” (ಶ. ಬ್ರಾ. ೪-೧-೪-೫) ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪುರೋಹಿತನ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪುರೋಹಿತನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೂ ತದ್ವಾರಾ ಸಕಲ ರೋಹಕಗ್ನೌ ಕ್ಷೇಮಸಾಧಕನಾಗುವನು ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಹ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ವಿಧ್ವಾನ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ರಾವ್ಯಗೋಪಃ ಪುರೋಹಿತಃ ಎಂದು ಪುರೋಹಿತನಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರರಕ್ಷಣೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪುರೋಹಿತನಾದವನು ರಾಜನ ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಹಾಯಕನಾಗಿರದೇ, ಅವನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಲೋಕರಕ್ಷಣೆಗೂ ಸ್ಥೂತಿ ಧಾರ್ಯಕನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಅಗ್ನಿಯು ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುರೋಹಿತಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಧಿಯಾವಸುಃ—ವಸು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವೆಂದೂ, ಧೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೆಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿದೆ. ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಧಿಯಾವಸು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಸು ವೆಂದರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ,

ಪಾವಕಾ ನಃ ಸರಸ್ವತೀ ವಾಣೇಧಿರ್ವಾಜಿನೀವತೀ | ಯಜ್ಞಂ ವಷ್ಯು ಧಿಯಾವಸುಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೩-೧೦)

ಎಂಬ ಋಕ್ಯನ್ನು ದಾಹರಿಸಿ ಸರಸ್ವತಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಮೇಲ್ಕಂಡಂತೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಈ ಪದವು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾದರೆ ಆಗ ಕರ್ಮವಸು ಮತ್ತು ಕರ್ಮಧನ ಎಂಬರ್ಥವು ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಸುನೀಥಾಯ ನಃ ಶವಸಾನ ನೋಧಾಃ ಪ್ರಾತಮಗ್ನೋ ಧಿಯಾವಸುರ್ಜಗಮ್ಯಾತ್ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೬೨-೧೩)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವಾಗ ಧಿಯಾ ಬುದ್ಧಿ ಕರ್ಮಣಾ ವಾ ಪ್ರಾಪ್ತವಸುರಿಂದ್ರ ಎಂಬ ವೈಕಲ್ಪಿಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಋ. ಸಂ. ೧-೩-೧೦ನೇ ಋಕ್ಯಾದ ಪಾವಕಾ ನಃ ಸರಸ್ವತೀ ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಐತರೇಯ ಅರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಂ ವಷ್ಯು ಧಿಯಾವಸುರಿತಿ ವಾಗ್ವೈ ಧಿಯಾವಸುಃ | (ಋ. ಅ. ೧-೧-೪) ಎಂದು ವಾಕ್ಯಗೂ ಧಿಯಾವಸುವಿಗೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧೀಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೆಂದಾಗಲಿ, ಸ್ತುತಿಯೆಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಕರ್ಮವೆಂದಾಗಲಿ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ವಸು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವೆಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಪಕತ್ವಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು ಎಂದಾಗಲಿ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರಲು ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

। సంహితావళి ।

కేతుం యజ్ఞానాం విదభస్య సాధనం విప్రాసో అగ్నిం మహయంత
 బీత్రిభిః ।

అపాంసి యస్మిన్నధి సందధుగిరస్తస్మిన్నుమ్నాని యజమాన ఆ బీకే ॥

॥ వచనాః ।

కేతుం | యజ్ఞానాం | విదభస్య | సాధనం | విప్రాసః | అగ్నిం | మహయంత | బీత్రిభిః |

అపాంసి | యస్మిన్ | అధి | సందధుః | గిరః | తస్మిన్ | సుమ్నాని | యజమానః | ఆ | బీకే ॥

। నాయణాశ్శం ।

యజ్ఞానాం కేతుం ప్రజ్ఞావళం విదభస్య యజ్ఞస్య గృహస్య వా సాధనం ప్రాప్తిసాధన-
 మసాధారణకారణం సంకేమగ్నిం విప్రాసో విప్రాస్మిత్రిభిః శ్రుశ్రమధిమహయంత | పూజ-
 యంతి | కింఙ గిరః స్తోత్రాదీనాం యస్మిన్నగ్నావపాంసి స్వానువ్వేయాని కర్మాణాధి సందధుః
 సందధతే యజమానస్తస్మిన్నగ్నా సుమ్నాని సుఖాని ప్రాప్యా బీకే | కామయితే ॥

। ప్రవచనాః ।

యజ్ఞానాం—యజ్ఞగళిగి | కేతుం—ప్రజ్ఞావళనం | విదభస్య—యజ్ఞశ్రే | సాధనం—
 అసాధారణవాద కారణం అద | అగ్నిం—అగ్నియన్న | విప్రాసః—మేధావిగణాద ముక్తికృతుగళు |
 బీత్రిభిః—శ్రుశ్రమగళింద | మహయంతే—పూజసుత్తారీ | గిరః—స్తోత్రకృతుగళు | యస్మిన్—
 యావ అగ్నియద్రి | అపాంసి—తమ్మ శ్రమగళిన్న | అధి సంధుః—నిరవేరిసుత్తారీయో |
 తస్మిన్—అదే అగ్నియద్రి (అగ్నియంద) | యజమానః—యజ్ఞకర్తణాద యజమానణు |
 సుమ్నాని—సుఖగళిన్న | ఆ బీకే—అవేక్షిసుత్తానే.

। భావనాః ।

యజ్ఞగళిగి ప్రజ్ఞావళనం, యజ్ఞశ్రే అసాధారణవాద కారణం అద అగ్నియన్న మేధావి
 గణాద ముక్తికృతుగళు శ్రుశ్రమగళింద పూజసుత్తారీ. స్తోత్రకృతుగళు యావ అగ్నియద్రి తమ్మ శ్రమగళిన్న
 నిరవేరిసుత్తారీయో, అదే అగ్నియంద యజ్ఞకర్తణాద యజమానణు సుఖగళిన్న అవేక్షిసుత్తానే.

English Translation.

The wise worship, with (pious) rites, Agni, the sign of sacrifices, the accomplishment of the solemnity, in whom the reciters of (his) praises have accumulated (their) acts (of devotion), and from whom the worshipper hopes for happiness.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಚಿತ್ತಿಭಿಃ—ಸ್ಮೃತರ್ಮಾಭಿಃ | ತಮ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಎಂದರ್ಥಮಾಡಿದೆ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರೂ ಸಹ “ಆಯಂ ಸ ತಿಂಕ್ತೇ” ಎಂಬ ಋಕ್ವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವಾಗ ಚಿತ್ತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವೆಂಬರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದೆ. (ನಿ. ೨-೯) ಆದರೆ ಈ ಪದವು, ಚೇತಸಾ, ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸು, ಅಥವಾ ತಜ್ಜನ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯಾದರ್ಥಗಳಲ್ಲೇ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ,

ಚಿತ್ತಿಮಚಿತ್ತಿಂ ಚಿನವದ್ವಿ ವಿದ್ವಾನ್ ಪೃಷ್ಠೇವ ವೀತಾ ವ್ಯಜಿನಾ ಚ ಮರ್ತಾನ್ ||

(ಮ. ಸಂ. ೪-೨-೧೧)

ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಬೇರೆ ಮಾಡಲಿ. ಅಥವಾ ಜ್ಞಾತೃತ್ವವಾದ ಪುಣ್ಯವನ್ನೂ, ಜ್ಞಾತೃತ್ವವಲ್ಲದ ಪಾಪವನ್ನೂ ಸಹ ಬೇರೆ ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವ ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಅಲ್ಲದೇ,

ಅಂದ್ರ ಶ್ರೇಷ್ಠಾನಿ ದ್ವಿವಿಣಾನಿ ಛೇಹಿ ಚಿತ್ತಿಂ ದಕ್ಷಸ್ಯ ಸುಭಗತ್ವಮಸ್ಮೇ |

(ಮ. ಸಂ. ೨-೨೧-೬)

ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನವನ್ನು ಕೊಡು. ಉತ್ತಮವಾದ ಕರ್ಮಕಾರಕವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವ ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷ ಶಬ್ದವು ಕರ್ಮವಾಚಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಚಿತ್ತಿ ಶಬ್ದವು ಈ ಕರ್ಮವಿಷಯವಾದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕು.

ಚಿತ್ತಿರಾ ಉಪಬರ್ಹಣಂ ಚಕ್ಷುರಾ ಅಭ್ಯಂಜನಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೪೫-೬)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೇವತಾವಿಶೇಷವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸು ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಈ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವಾಗ ಸತ್ಕರ್ಮವಿಷಯವಾದ ಜ್ಞಾನ, ಆ ಜ್ಞಾನಾನುರೋಧವಾದ ಕರ್ಮ, ಈ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿನ ಶ್ರದ್ಧೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ತೋರಿಬರುವಂತೆಯೂ ಈ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ—

ಚಿತ್ತಿಃ ಸ್ತುಕ್; ಚಿತ್ತಮಾಜ್ಯಂ; ಅಧೀತಂ ಬರ್ಹಿಃ |

(ಶ್ಲೋ. ಅ. ೩-೧-೧)

ಎಂಬ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೈತ್ತಿರೀಯ ಅರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿಯೂ ಉದಾಹರಿಸಿದೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ, ಚಿತ್ತೀ ಸಂಜ್ಞಾನ ಇತಿ ಛಾತೋಕ್ತಿಶ್ಚಿತ್ತಿ ಶಬ್ದನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ | ಇದಂ ವಸ್ತೀದ್ಯಕರ್ಮೇವ ನ ತ್ವನ್ಯಥೇತಿ

ಯಾ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನರೂಪಾ ಮನೋವೃತ್ತಿಃ ಸಾ ಚಿತ್ತಿಃ || ಸಂಜ್ಞಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಚಿತ್ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಈ ಪದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಈ ವಸ್ತುತತ್ತ್ವವು ಹೀಗೆಯೇ, ಅನ್ಯಥಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಷ್ಕೃಪ್ತಜ್ಞಾನವೂ, ಭೌರ್ವಜ್ಞಾನವೂ ಇರುವ ಮನೋವೃತ್ತಿಗೆ ಚಿತ್ತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನಭಾವಕವಾದ ಕರ್ಮಗಳೆಂದು ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಃ ||

ಪಿ॒ತಾ ಯ॒ ಜ್ಞಾನಾ॑ನಾನು॒ಸುರೋ॑ ವಿ॒ಪಕ್ಷಿ॑ತಾಂ ವಿ॒ಮಾನ॑ವುಗ್ನಿ॒ವರ್ಯು॑ನಂ ಚಿ
ವಾಘ॑ತಾಂ |

ಅ ವಿ॒ವೇಶ॑ ರೋದ॒ಸೀ ಭೂ॑ರಿವರ್ಪಸಾ ಪುರು॒ಪ್ರಿಯೋ॑ ಭಂದತೇ ಧಾಮು॒ಭಿಃ ಕವಿಃ॑ ||

|| ಪದವಾಃ ||

ಪಿ॒ತಾ | ಯ॒ ಜ್ಞಾನಾ॑ನಾಂ | ಅಸು॑ರಃ | ವಿ॒ಪಕ್ಷಿ॑ತಾಂ | ವಿ॒ಮಾನ॑ನಂ | ಅ॒ಗ್ನಿಃ | ವ॒ಯು॑ನಂ | ಚಿ॒ | ವಾಘ॑ತಾಂ |

ಅ | ವಿ॒ವೇಶ॑ | ರೋದ॒ಸೀ ಇತಿ॑ | ಭೂ॑ರಿವರ್ಪಸಾ | ಪುರು॒ಪ್ರಿಯೋ॑ | ಭಂದತೇ | ಧಾಮು॒ಭಿಃ | ಕವಿಃ॑ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಯಜ್ಞಾನಾಂ ಪಿತಾ ಪಾಲಯತಾ ವಿಪಕ್ಷಿತಾಂ ವಿಮಾನಾಂ ಸ್ತೋತ್ರೈಶ್ಚಾನಾಮಸುರೋ ಬಲಪ್ರಪ್ತಃ | ವಾಘತಾಮ್ನಪ್ತಿಜಾಂ ವಯುನಂ ಜ್ಞಾನಸಾಧನಂ | ವಿಮಾನಂ ಚಿ | ವಿಮಾಯತೇ ಪಲಮಿತಿ ವಿಮಾನಂ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಸಾಧನಂ | ಸೋದ್ರಗ್ನಿ ಭೂರಿವರ್ಪಸಾ ಸಾರ್ಥವನ್ನೈವ್ಯತಾದಿಬಹುವಿಧರೂಪೇಣ ರೋದಸೀ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾವಾವಿವೇಶ | ಪ್ರವಿಶತಿ | ಪುರುಪ್ರಿಯೋ ಮನುಷ್ಯೇಶ್ವರಿತಂ ಪ್ರಿಣುಃ | ಅಥವಾ ಪುರುಷಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಾನಾಂ ಪ್ರಿಯಃ ಪುರುಪ್ರಿಯಃ | ಧಾಮುಭಿಃ ಸೋದಧಿಯುಕ್ತಃ ಕವಿರಗ್ನಿ-ಭಂದತೇ | ಯಜಮಾನೇನ ಸ್ತೋಯತೇ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಯಜ್ಞಾನಾಂ—ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ | ಪಿತಾ—ಪಾಲಕನೂ | ವಿಪಕ್ಷಿತಾಂ—ವಿದ್ಯಾಂಸರಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ | ಅಸುರಃ—ಬಲಪ್ರದನೂ | ವಾಘತಾಂ—ಮುಪ್ಪಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ | ವಯುನಂ—ಜ್ಞಾನಸಾಧನನೂ | ವಿಮಾನಂ—ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕನೂ ಆದ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ಭೂರಿವರ್ಪಸಾ—ಪಾರ್ಥವ, ವೈವ್ಯಕ ಇತ್ಯಾದಿ

ನಾನಾವಿಧವಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ | ರೋದಿಸೀ—ದ್ವಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆರಡನ್ನೂ | ಆ ವಿವೇಕ—ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ | ಪುರುಶ್ಚಿಯೇ—ಅನೇಕರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನೂ | ದಾಮಛೀ—ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ (ಯುಕ್ತನಾದವನೂ) ಕವೀ—ಮೇಧಾವಿಯೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು | ಛಂದತೇ—(ಯಜ್ಞಕರ್ತರಿಂದ) ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

! ಭಾವಾರ್ಥ :

ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಪಾಲಕನೂ, ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ ಬಲಪ್ರದನೂ, ಮುಕ್ತಿಕೃಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಸಾಧನನೂ, ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಪಾರ್ಥಿವ, ವೈದ್ಯುತ ಇತ್ಯಾದಿ ನಾನಾವಿಧವಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ದ್ವಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅನೇಕರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನೂ, ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದವನೂ, ಮೇಧಾವಿಯೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜ್ಞಕರ್ತರಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

The parent of sacrifices, the invigorator of the wise, the end (of the rite), the instruction of the priests, Agni, who has pervaded heaven and earth in many forms, the friend of man, wise, (and endowed) with splendours, is glorified (by the worshipper).

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು :

ಅಸುರಃ—ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಸುರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯುತನೆಂದರ್ಥ. ಅಸುರಃ ಶತ್ರುಜಾಂ ನಿರಸಿತಾ | ಯದ್ವಾ | ಅಸುಃ ಪ್ರಾಣೋ ಬಲಂ ವಾ ತದ್ವಾನ್ | ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದೂಡುವವನು ಅಥವಾ ಅಸುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣ, ಬಲ ಎಂಬರ್ಥಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವುಳ್ಳವನು ಅಥವಾ ಬಲವುಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಅಸವಃ ಎಂದರೆ ಉದಕಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಅಸುರಶಬ್ದವು ಇಂದ್ರಪರ್ಯಾಯವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿಗೆ ಈ ಪದವು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವಾಗ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅರ್ಥಗಳೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಜ್ಞಾನಾನ್, ದಾನೀ, ಕಾಲಾತ್ಮಾ ಸಂವತ್ಸರಃ, ಮೇಘಃ ಇತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಗಳೂ ಉಂಟು. ಈ ಅರ್ಥ ವೈವಿಧ್ಯಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೂ ಹಿಂದೆ ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಬಲವಾನ್ ಎಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣದಃ ಪ್ರಾಣದಾತನು ಎಂದಾಗಲಿ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಾಘತಾಂ—ವಹ್ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಈ ಪದವನ್ನು ಮುಕ್ತಿಜ್ಞಾನಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ನಿ. ೩-೧೯) ಯಜ್ಞಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಕೃಗಳು ಈ ಪದದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ವೋಧಾರೋ ಮೇಧಾವಿನೋ ವಾ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳೂ ಮುಕ್ತಿಕೃಗಳ ಪರವಾಗಿಯೇ ಇರಬಹುದು.

ವಯುನಂ—ಈ ಪದವು ಕೇತಃ ಕೇತುಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೧೩) ಪ್ರಕಾಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದೆ. ವಯುನಂ ವೇತೇಃ ಕಾಂತಿರ್ವಾ ಪ್ರಜ್ಞಾ ವಾ |

(ನಿ. ೫-೧೫) ಹೆಣೆದು ಹಾಕು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ವಿಧ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ತೋರಿಸಿ,

ಸ ಇತ್ತೇನೋಽನಯುನಂ ತತಸ್ತತ್ಸೋಯೇಣ ವಯುನವಚ್ಛೇಕಾರ |

ಕದಾ ತೇ ಮರ್ತಾ ಅನ್ಯತಸ್ಯ ಧಾನೋ ಯಶ್ಚಂತೋ ನ ಮಿನಂತಿ ಸ್ತಧಾನಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೬-೨೧-೩)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ದಾಹಂಸಿ ಸ ತಮೋಽಪ್ರಜ್ಞಾನಂ ತತಸ್ತತ್ಸೋತಂ ಸೂರ್ಯೇಣ ಪ್ರಜ್ಞಾನವಚ್ಛೇಕಾರ | (ನಿ. ೫-೫) ಕಶ್ಚಲಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು ಗೋಚರಾತಿತವಾದುದನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞಾ ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದೆಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಪ್ರಕೃತವಾದಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೆಂದರ್ಥ.

ಭೂರಿವರ್ತಕಾ- ಪಾರ್ಥಿವ ವೈದ್ಯುತ ಇತ್ಯಾದಿ ನಾನಾವಿಧವಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯು ಅನೇಕ ಸ್ವರೂಪತತ್ವಗಳನ್ನು ವರ್ತಿಸಿದೆ. ಶ್ರೀಣಿ ಜಾನಾ ಎಂಬ ಮಕ್ಕಿನ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ (ಮುಗ್ಧೀದ ಸಂಹಿತಾ ಧಾಂ ೮ ಪುಟ ೧೮-೧೯) ಪಾರ್ಥಿವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ಬೇರೆಬೇರೆ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಬಡಬಾನಲರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಗೋಚರಿಸುವವನು ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೇ, ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿಗೆ ಪವನೂನಾಗ್ನಿಯೆಂದೂ, ಮಧ್ಯಮಲೋಕವರ್ತಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ವನಸ್ಪತಿಯೆಂದೂ ದ್ಯುಲೋಕಸ್ಥವಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ತುತಿಯೆಂದು ಹೆಸರೂ ಸಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿದೆ.

| ಸಂಹಿತಾಃ |

ಚಂದ್ರಮಗ್ನಿಂ ಚಂದ್ರರಥಂ ಪರಿವ್ರತಂ ವೈಶ್ವಾನರಮಪ್ಸುಷದಂ ಸ್ವರ್ವಿದಂ |
ವಿಗ್ರಹಂ ತೂರ್ಣಂ ತವಿಷೀಭಿರಾವೃತಂ ಭೂರ್ಣಂ ದೇವಾಸ ಇಹ ಸುಪ್ರಿಯಂ
 ದಧುಃ || ೫ ||

| ಪದಃ |

ಚಂದ್ರಂ | ಅಗ್ನಿಂ | ಚಂದ್ರರಥಂ | ಪರಿವ್ರತಂ | ವೈಶ್ವಾನರಂ | ಅಪ್ಸುಷದಂ | ಸ್ವರ್ವಿದಂ |
ವಿಗ್ರಹಂ | ತೂರ್ಣಂ | ತವಿಷೀಭಿಃ | ಅವೃತಂ | ಭೂರ್ಣಂ | ದೇವಾಸಃ | ಇಹ | ಸುಪ್ರಿಯಂ |
 ದಧುಃ || ೫ ||

| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ದೇವಾಸೋ ದೇವಾಶ್ಚಂದ್ರಮಾಹ್ನಾದಕರಂ ಚಂದ್ರರಥಂ | ಚಂದ್ರ ಅಹ್ನಾದಕೋ ರಥೋ
ಯಸ್ಯೇತಿ ತಂ ಹರಿವ್ರತಂ ಪಿಂಗಲವರ್ಣಂ ಹರಿಶ್ಚಚಂ ವಾ | ಹರಿಶ್ಚಚಮಿತಿ ಶಾಖಾಂತರಂ | ಅಪ್ಸುಷದ-
ಮಪ್ಸು ಸೀದಂತಂ ಸ್ವರ್ವಿದಂ ಸರ್ವಜ್ಞಂ ವಿಗಾಹಂ ವಿಗಾಹಮಾನಂ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ತೂರ್ಣಂ
ಕ್ಷಿಪ್ರಗಾಮಿನಂ ಶತ್ರುಣಾಂ ಹಿಂಸಿತಾರಂ ವಾ ತವಿಸೀರ್ಭಿರ್ಬಲೈರಾವೃತಂ ಭೂರ್ಣಂ ಭರ್ತಾರಂ ಸುಕ್ರಿಯಂ
ಕೋಭನದೀಪ್ತಿಂ ವೈಶ್ವಾನರಮಿಹೇಹಲೋಕೇ ದಧುಃ | ಆದಧುಃ ||

| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

ದೇವಾಸೇ—ದೇವತೆಗಳು | ಚಂದ್ರಂ—ಆಹ್ನಾದಕರನೂ | ಚಂದ್ರರಥಂ—ಆಹ್ನಾದಕವಾದ ರಥವು
ಳ್ಳವನೂ | ಹರಿವ್ರತಂ—ಹೊಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನೂ | ಅಪ್ಸುಷದಂ—ಉದಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗುವವನೂ |
ಸ್ವರ್ವಿದಂ—ಸರ್ವಜ್ಞನೂ | ವಿಗಾಹಂ—ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸುವವನೂ | ತೂರ್ಣಂ—ಕ್ಷಿಪ್ರಗಾಮಿಯೂ |
ತವಿಸೀರ್ಭಿಃ—ಸಕಲವಿಧವಾದ ಶಕ್ತಿಗಳೊಡನೆಯೂ | ಆವೃತಂ—ಪೂರ್ಣನಾದವನೂ | ಭೂರ್ಣಂ—
(ಜಗತ್ತನ್ನು) ಭರಿಸುವವನೂ | ಸುಕ್ರಿಯಂ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ್ದೇವತೆಯುಳ್ಳವನೂ ಆದ | ವೈಶ್ವಾನರಂ ಅಗ್ನಿಂ—
ವೈಶ್ವಾನರರೂಪಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಇಹ—ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ | ದಧುಃ—ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

| ಛಾಂದೋ |

ಆಹ್ನಾದಕರನೂ, ಆಹ್ನಾದಕರವಾದ ರಥವುಳ್ಳವನೂ, ಹೊಂಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನೂ, ಉದಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತನಾಗುವ
ವವನೂ, ಸರ್ವಜ್ಞನೂ, ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸುವವನೂ, ಕ್ಷಿಪ್ರಗಾಮಿಯೂ, ಸಕಲ ವಿಧವಾದ ಶಕ್ತಿಗಳೊಡನೆಯೂ
ಪೂರ್ಣನಾದವನೂ, ಜಗತ್ತನ್ನು ಭರಿಸುವವನೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಶಾಂತಿಯುಳ್ಳವನೂ, ವೈಶ್ವಾನರರೂಪಿಯೂ ಆದ
ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

English Translation.

The gods have placed in this world the delightful Agni in a delightful
chariot, the tawny-hued Vaishwanara, the sitter in the waters, the
omniscient, the all-pervading, the endowed with energies, the cherisher,
the illustrious.

| ವಿಶೇಷವಚನಗಳು |

ಹಿಂದಿನ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಭೂರಿವರ್ಪಸಾ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಗಾಹಂ,
ತವಿಸೀರ್ಭಿಃ, ಆವೃತಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸಿದೆ. ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸುವವನೂ,
ಸಕಲವಿಧವಾದ ಶಕ್ತಿಗಳೊಡನೆಯೂ ಕೂಡಿದವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಜಗತ್ತನ್ನು ಭರಿಸುವವನು ಎಂದು ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ
ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯ ಮಹತ್ವಕ್ರಿಯೆನ್ನೂ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿರೋದರಿಂದ ನಾನಾ ನಾಮಗಳಿಂದ
ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದುದನ್ನೂ ಶತಪಥದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ತದ್ವಾಢಿ ತಾಢಿ ಭೂತಾಢಿ | ಉತವಸ್ತೇತ ಯಃ ಸ ಭೂತಾಢಾಢಂ ಪತಃ ಸಂವತ್ಸರಃ ಸೋಽತಃ ಯಾ
ಸೋಽಪಾಃ ಪಶ್ಯಂತೀ ಸಾ ತಾಢೀಮಾಢಿ ಭೂತಾಢಿ ಚ ಭೂತಾಢಾಢಂ ಚ ಪತಃ ಸಂವತ್ಸರ
ಉಪಸಿ ರೇಪೋಽಸಿಂಚೆತ್ಸು ಸಂವತ್ಸರೇ ಕುಮಾರೋಽಪಾಯತಃ ಸೋ ರೋದೀತ್ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೬-೧-೩-೮)

ಪ್ರಜಾಪತಿಸ್ತಪ್ತವಾದ ಸಕಲಭೂತಗಳೂ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮಕಗಳು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ ಸಂವತ್ಸರವು. ಅವನ ಪತ್ನಿಯೇ ಉಪಸ್ತು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯೂ ಈ ಭೂತಗಳೂ ಸಹ ಉಪಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬೀಜಾವಾಪವನ್ನು ಮಾಡಿದವು. ವರ್ಷದೊಳಗೆ ಕುಮಾರನು ಹುಟ್ಟಿದನು. ಅವನು ರೋದಿಸತೊಡಗಿದನು.

ತಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಬ್ರವೀತ್ | ಕುಮಾರ ಕಿಙ್ಗಾರೋದಿಸಿ ಯಚ್ಚ್ರಮಾತ್ರ ಪಸೋಽಧಿಜಾತೋಽಸೀತಿ
ಸೋಽಬ್ರವಿದನಪತಪತಾಸ್ಮಾ ವಾ ಅಸ್ಯ ಹಿತನಾಮಾ ನಾಮ ಮೇ ಧೇಹೀತಿ ತಸ್ಮಾತ್ಪುತ್ರಸ
ಜಾತಸ್ಯ ನಾಮ ಕುರ್ಮಾತ್ ||

(ಶ. ಬ್ರ. ೬-೧-೩-೯)

ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಕುಮಾರನೇ, ಏಕೆ ಅಳುತ್ತೀಯೆ? ನೀನು ಶ್ರಮದಿಂದಲೂ ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲದಿಂದಲೂ ಉತ್ಪನ್ನ ನಾಗಿಯಾದೆಂದ ಆಕಾಶವಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಅದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯು " ನಾನು ಹುಟ್ಟಿದಮೇಲೆ ನನಗೆ ಹೆಸರನ್ನೇ ಇಡಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ನಾನು ದೋಷರಹಿತನಲ್ಲ. ನನಗೆ ನಾಮಕರಣವನ್ನು ಮಾಡು " ಎಂದನು. ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿಯಾದೊಡನೆಯೇ ನಾಮಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

ತಮಬ್ರವಿದ್ಬ್ರೂಹ್ಮೋಽಸೀತಿ | ತದ್ಯದಸ್ಯ ತಸ್ಮಾ ಮಾಕರೋದಾಗ್ನಿ ಸ್ತದ್ಬೂಪಮುಧವದ್ಬ್ರೂಹ್ಮವಾಗ್ಂ
ರುದ್ರೋ ಯದರೋದೀತ್ತಸ್ಮಾದ್ಬ್ರೂಹ್ಮಃ ಸೋಽಬ್ರವೀಜ್ಞಾತ್ಯಾಸ್ಮಾ ಅತೋಽಸಿ ಧೇಹ್ಯೇವ
ಮೇ ನಾಮೀತಿ |

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೬-೧-೩-೧೦)

ಆಗ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು " ನೀನು ರೋದಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ನನಗೆ ರುದ್ರನೆಂದು ನಾಮವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕರೆದಿದ್ದೇನೆ." ಎಂದನು. ಅಗ್ನಿಯು ನೂಜವಾಗಿಯೂ ರುದ್ರರೂಪನೇ ಆದನು. ಆದರೂ ಸಹ " ನಾನು ಈ ರುದ್ರಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಅಧಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನನಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರನ್ನಡು " ಎಂದನು.

ತಮಬ್ರವೀತ್ತೈರ್ವೋಽಸೀತಿ | ತದ್ಯದಸ್ಯ ತಸ್ಮಾ ಮಾಕರೋದಾಗ್ನಿ ಸ್ತದ್ಬೂಪಮುಧವದ್ಬ್ರೂಹ್ಮಃ
ಸೈರ್ವೋಽದ್ಯೋಽಸೀತಿ ಹೀದಗ್ಂ ಸರ್ವಂ ಜಾಯತೇ ಸೋಽಬ್ರವೀಜ್ಞಾತ್ಯಾಸ್ಮಾ ಅತೋಽಸಿ
ಧೇಹ್ಯೇವ ಮೇ ನಾಮೀತಿ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೬-೧-೩-೧೧)

" ಹಾಗಾದರೆ ನೀನು ಸರ್ವ ನಾಮಾಂಕಿತನು " ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದನು. ರೋಹದಲ್ಲಿ ಸಕಲಭೂತಗಳೂ ಉದಕನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಉದಕವೇ ಸರ್ವನಾಮಾಂಕಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಅಗ್ನಿಗೆ ಈ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪಂವರ್ತನಾದನು ಮತ್ತು " ನಾನು ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಬೇರೊಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಡು " ಎಂದನು.

ತಮಬ್ರವೀತ್ಪಶುಪತಿಸೀತಿ | ತದ್ಯದಸ್ಯ ತನ್ನಾಮಾಕರೋದೋಷಧಯಸ್ತದ್ರೂಪಮಭವನ್ನೋ-
ಷಧಯೋ ವೈ ಪಶುಪತಿಸ್ತಸ್ಯಾದ್ಯದಾ ಪಶವ ಓಷಧೀರ್ಲಭಂತೇಽಥ ಪತೀಯಂತಿ ಸೋಽಬ್ರವೀ-
ವೀಜ್ಞಾಪ್ಯಯಾನ್ಯಾ ಅತೋಽಸ್ಮಿ ಧೇಹ್ಯೇವ ಮೇ ನಾಮೇತಿ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೬-೧-೩-೧೩)

“ ಆದರೆ ನೀನು ಪಶುಪತಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗು ” ಎಂದನು. ಪಶುಪತಿಯೇ ಓಷಧಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವಾದುದರಿಂದಲೂ ಪಶುಗಳು ಓಷಧಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಂತರ ಪತಿ (ಶಕ್ತ) ಗಳಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಸಹ ಈ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಯು ಈ ಪಶುಪತಿಯೆಂದರೆ ಓಷಧಿಗಳ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಅಂತರ್ಗತನಾದನು. “ ನಾನು ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು. ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಡು ” ಎಂದನು.

ತಮಬ್ರವೀದುಗ್ರೋಽಸೀತಿ | ತದ್ಯದಸ್ಯ ತನ್ನಾಮಾಕರೋದ್ರಾಯುಸ್ತದ್ರೂಪಮಭವದ್ವಾಯು-
ರ್ವಾ ಉಗ್ರಸ್ತಸ್ಯಾದ್ಯದಾ ಬಲವದ್ವಾತ್ಯಗ್ರೋ ವಾತೀಶ್ಯಾಹುಃ ಸೋಽಬ್ರವೀಜ್ಞಾಪ್ಯಯಾನ್ಯಾ
ಅತೋಽಸ್ಮಿ ಧೇಹ್ಯೇವ ಮೇ ನಾಮೇತಿ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೬-೧-೩-೧೩)

ಹಾಗಾದರೆ ನೀನು ಉಗ್ರನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇನೆಂದನು. ವಾಯುವೇ ಉಗ್ರನಾದುದರಿಂದಲೂ, ವಾಯುವು ಬಲವಾಗಿ ಬೀಸುವಾಗ ಉಗ್ರನು ಬೀಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುವ ವಾಡಿಕೆಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸಹ ಈ ಹೆಸರು. ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಯು ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತಿತನಾದನು. “ ನನಗೆ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾದ ಹೆಸರನ್ನಿಡು ” ಎಂದನು.

ತಮಬ್ರವೀದಶನಿಸೀತಿ | ತದ್ಯದಸ್ಯ ತನ್ನಾಮಾಕರೋದ್ರಿದ್ಯುತ್ಪದ್ರೂಪಮಭವದ್ವಿದ್ಯುದ್ವಾ
ಅಶನಿಸ್ತಸ್ಯಾದ್ಯಂ ವಿದ್ಯುದ್ಯಂತೈಶನಿರಬಧೀದಿಶ್ಯಾಹುಃ ಸೋಽಬ್ರವೀಜ್ಞಾಪ್ಯಯಾನ್ಯಾ
ಅತೋಽಸ್ಮಿ ಧೇಹ್ಯೇವ ಮೇ ನಾಮೇತಿ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೬-೧-೩-೧೪)

“ ಹಾಗಾದರೆ ನೀನು ಅಶನಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗು ” ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದನು. ವಿದ್ಯುದ್ವಾತವಾದಾಗ ಅತಿನಿಘಾತವೆಂದು ಹೇಳುವ ವಾಡಿಕೆಯಿರುವುದರಿಂದ ವಿದ್ಯುತ್ತೇ ಅಶನಿರೂಪವು. ಅಗ್ನಿಗೆ ಈ ನಾಮಾಂಕಿತವಾದವೇ ಅಗ್ನಿಯು ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತಿತನಾದನು. “ ನಾನು ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕವಾದ ಬಲವುಳ್ಳವನು. ತನ್ನದ್ದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಸರನ್ನಿಡು ” ಎಂದನು.

ತಮಬ್ರವೀದೈವೋಽಸೀತಿ || ತದ್ಯದಸ್ಯ ತನ್ನಾಮಾಕರೋತ್ಪರ್ಜನೈಸ್ತದ್ರೂಪಮಭವತ್ಪರ್ಜನೋಽ
ವೈ ಭವಃ ಪರ್ಜನಾನ್ದೀದಿಗಂ ಸರ್ವಂ ಭವತಿ ಸೋಽಬ್ರವೀಜ್ಞಾಪ್ಯಯಾನ್ಯಾ ಅತೋಽಸ್ಮಿ
ಧೇಹ್ಯೇವ ಮೇ ನಾಮೇತಿ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೬-೧-೩-೧೫)

“ ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ನೀನು ಭವನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗು ” ಎಂದನು. ಆ ಒಡನೆಯೇ ಪರ್ಜನೆಯು ಈ ರೂಪನಾದನು. (ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪರ್ಜನೆಯರೂಪನಾದನು). ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವೂ ಪರ್ಜನೆಯಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ (ಭವತಿ) ಪರ್ಜನೆಯು ಭವನೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಅಗ್ನಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ

ದ್ವಂದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಈ ಹೆಸರನ್ನಿಟ್ಟನು. "ನಾನು ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕವಾದ ಬಲವುಳ್ಳವನು. ನನಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಹೆಸರನ್ನಡು" ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯು ಕೇಳಿದನು.

ತಮಬ್ರವೀನೀಹಾದೀವೋಽಸೀತಿ | ತದ್ವಿದಸ್ಯ ತನ್ನಾಮಾಕರೋಚ್ಚಂದ್ರಮಾಸ್ತದ್ವಿಜಮಭವ-
ತ್ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವ್ಯ ಚಂದ್ರಮಾಃ ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವ್ಯ ಮಜಾನಾದೇವಃ ಸೋಽಬ್ರವೀದೀಚ್ಚಾ ಯಾನ್ಮಾ
ಅತೋಽಸ್ಮಿ ಧೇಹ್ಯೇವ ಮೇ ನಾಮೀತಿ | (ಶ. ಛಾ. ೬-೧-೩-೧೬)

"ಆದುದರಿಂದ ದೀನು ಮಹಾದೀವ" ನೆಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದನು. ಚಂದ್ರನೇ ಮಹಾದೀವನು. ಮಹಾದೀವನೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು. ಅಗ್ನಿಗೆ ಈ ಹೆಸರನ್ನಿಟ್ಟಮೇಲೆ ಚಂದ್ರನೇ ಈ ರೂಪನಾದನು. "ಆದರೂ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ನಾನು ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರಧಾನವುಳ್ಳವನು. ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಹೆಸರನ್ನಡು" ಎಂದು ಕೇಳಿದನು.

ತಮಬ್ರವೀದೀಶಾನೋಽಸೀತಿ | ತದ್ವಿದಸ್ಯ ತನ್ನಾಮಾಕರೋದಾದಿತ್ಯೈದ್ವಿಜಮಭವದಾದಿ-
ತ್ಯೋ ವಾ ಈಶಾನ ಅದಿತ್ಯೋ ಹ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯೋಪ್ಯೋ ಸೋಽಬ್ರವೀದೀಶಾನಾವ್ನಾ ಅಸ್ಮಿ
ಮಾ ಮೇತೇ ಪರೋ ನಾಮ ಧಾ ಇತಿ || (ಶ. ಛಾ. ೬-೧-೩-೧೭)

"ಈ ಕ್ರೂರಾದಿಂದ ನೀನು ಈಶಾನ (ಸರ್ವಪ್ರಭು) ನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗು" ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಹೇಳಿದನು. ಅದಿತ್ಯನೇ ಜಗತ್ಪ್ರಭುವಾದುದರಿಂದಲೂ ಆಮದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಈಶಾನನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದುದರಿಂದಲೂ ಅದಿತ್ಯನು ಅಗ್ನಿರೂಪನಾದನು ; ಇವೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಶಕ್ತಿಗಳು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೆಸರನ್ನಿಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದನು.

ಶಾನ್ಯೇಶಾನೈಷ್ವಾವಗ್ನಿರೂಪಾಣಿ | ಕುಮಾರೋ ನವಮಃ ಸೈವಾಗ್ನೇ ಶ್ರಿವ್ಯತ್ವಾ ||
(ಶ. ಛಾ. ೬-೧-೩-೧೮)

ಈ ರೀತಿ ರಾವ್ರೈ, ಸರ್ವ, ಪಪಾಪತಿ, ಉಗ್ರ, ಅಶವಿ, ಭವ, ಮಹಾದೀವ ಈಶಾನ ಎಂಬ ಈ ಎಂಟೂ ಅಗ್ನಿಯು ಬಲಸೂಚಕವಾದ ನಾಮಧೇಯಗಳು. ಒಂದೊಂದು ಹೆಸರೂ ಒಂದೊಂದು ವಿಧವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರಿವ್ಯದಾತ್ಮಕವಾದ ಕುಮಾರನೆಂಬುವುದೇ ಅಗ್ನಿಯ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಹೆಸರು. ಈ ಮಹಾಶಕ್ತಿಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ ವಿಗಾಹಂ, ತವಿಷೀಛಿಃ, ಅವೃತಂ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಭೂಣಿಂ—ಭರ್ತಾರಂ | ಜಗತ್ತನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪೋಷಿಸತಕ್ಕ ಒಡೆಯನೆಂದರ್ಥ. ಈ ಪದವು ಧಾರಣಾರ್ಥಕವೂ, ಪೋಷಣಾರ್ಥಕವೂ ಆದ ಭರಣಿ (ಧಾರಣಾಪೋಷಣಯೋಃ) ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾಗಿದೆ.

ಯನ್ಮಾಸತ್ಸಾ ಭುರಣ್ಯಥೋ ಯದ್ವಾ ದೇವ ಧಿವಜ್ಯಥಃ |
ಅಯಂ ವಾಂ ವತ್ಸೋ ಮತಿಥಿನ್ ವಿಂದಿತೇ ಹವಿಷ್ಕಂತಂ ಹಿ ಗಜ್ಯಥಃ ||
(ಋ. ಸಂ. ೮-೯-೬)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭುರಣ್ಯಥಃ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ತೋಪಯಥಃ | ನೀವು ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಪೋಷಿಸುವಿರಿ ಎಂದು ಸ್ತುತಿಸಿಹಿ. ಅದೇ ಧಾತುವನ್ನಿಟ್ಟವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಪೋಷಕನೆಂದರ್ಥ. ಈ ಪದದ ಗತ್ಯರ್ಥವಾದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಹಿಂದೆ ತಿಳಿಸಿ ಉದಾಹರಣೆಗಳೊಡನೆ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಚಂದ್ರಃ — ಚಂದ್ರಶ್ಚಂದತೇಃ ಕಾಂತಿಕರ್ಮಣಃ | ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಬೀರಿ ಆಹ್ಲಾದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ಚಂದ್ರ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಚಂದ್ರ ಶಬ್ದವು ನಿವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲೇ ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಆಹ್ಲಾದಕಾರಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಗ್ನಿದೇವೇಭಿರ್ಮನುಷ್ಶೃ ಜಂತುಭಿಸ್ತನ್ವಾನೋ ಯಜ್ಞಂ ಪುರುಷೇಶಸಂ
ಧಿಯಾ |

ರಥೀರಂತರೀಯತೇ ಸಾಧದಿಷ್ಟಿಭಿರ್ಜೀರೋ ದಮೂನಾ ಅಭಿಶಸ್ತಿಚಾತನಃ || ೬ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅಗ್ನಿಃ | ದೇವೇಭಿಃ | ಮನುಷಃ | ಚ | ಜಂತುಭಿಃ | ತನ್ವಾನಃ | ಯಜ್ಞಂ | ಪುರುಷೇಶಸಂ | ಧಿಯಾ |

ರಥೀಃ | ಅಂತಃ | ಅಯತೇ | ಸಾಧದಿಷ್ಟಿಭಿಃ | ಜೀರಃ | ದಮೂನಾಃ | ಅಭಿಶಸ್ತಿಚಾತನಃ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ದೇವೈಃ ಸಾಧದಿಷ್ಟಿಭಿಃ ಸಾಧಿತಯಿಚ್ಛುರ್ಜಂತುಭಿರ್ಯುಪ್ಪಿಗ್ನಿಶ್ಚ ಧಿಯಾ ಕರ್ಮಣಾ ಮನುಷೋ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಪುರುಷೇಶಸಂ ಬಹುರೂಪಂ | ಶೇಶ ಇತಿ ರೂಪನಾಮ | ಪುರೋಡಾಶಪಶುಸೋಮ-ಹವಿರ್ಭೇದೈರೇಕಾಪಾಹೀನಶತ್ವಾತ್ಕರ್ಭೇದೈಶ್ಚ ನಾನಾವಿಧರೂಪಂ ಯಜ್ಞಂ ತನ್ವಾನಃ ಕುರ್ವನ್ ರಥೀಶ್ಚ ಸರ್ವಸ್ಯ ಲೋಕಸ್ಯ ನೇತಾ ಜೀರಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರೀ ದಮೂನಾ ದಾಂತಮನಾ ದಾನಮನಾ ವಾಭಿಶಸ್ತಿಚಾತನೋಽಭಿಶಸ್ತೀನಾಮರಾತೀನಾಂ ಯಜ್ಞವಿಭ್ನಿಕಾರಿಣಾಂ ರಕ್ಷಸಾಂ ಚಾತಯಿತಾ ನಾಶಯಿತಾಗ್ನಿರಂತರ್ಯಾವಾಪ್ಯಥಿವ್ಯೋರ್ಮಧ್ಯ ಅಯತೇ | ಗಚ್ಛತಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಸಾಧದಿಷ್ಟಿಭಿಃ-ನೇರವೇರಲ್ಪಟ್ಟ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ | ದೇವೇಭಿಃ-ದೇವತೆಗಳೊಡನೆಯೂ | ಜಂತುಭಿಃ-ಮುಪ್ಪಿಕ್ಕುಗಳೊಡನೆಯೂ | ಧಿಯಾ ಚ-ಕರ್ಮಗಳೊಡನೆಯೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು | ಮನುಷಃ-ಯಜಮಾನನ | ಪುರುಷೇಶಸಂ-ನಾನಾವಿಧವಾದ | ಯಜ್ಞಂ-ಯಜ್ಞವನ್ನು | ತನ್ವಾನಃ-ನೇರವೇರಿಸುತ್ತಾ | ರಥೀಃ-ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ನೇತೃವೂ | ಜೀರಃ-ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿಯೂ | ದಮೂನಾಃ-ಪ್ರಶಾಂತಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನೂ | ಅಭಿಶಸ್ತಿಚಾತನಃ-ಶತ್ರುನಾಶಕನೂ ಆದ | ಅಗ್ನಿಃ-ಅಗ್ನಿಯು | ಅಂತಃ-ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ನಡುವೆ ; ಅಯತೇ-ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆಯೂ, ಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳೊಡನೆಯೂ, ಕರ್ಮಗಳೊಡನೆಯೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಯಜಮಾನನ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಾ ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಸೇತ್ಸುವೂ, ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿಯೂ, ಪ್ರಶಾಂತಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನೂ, ಶತ್ರುನಾಶಕನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ನಡುವೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

Perfecting in performance the multiform sacrifice of the worshipper, along with the gods to whom solemnities have been addressed, and together with the priests, Agni, the charioteer, the swift-moving, the humble-minded, the destroyer of foes, passes along between (heaven and earth).

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಜಂತುಭಿಃ—ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದರೂ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಸಂದವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಕೊಡುವಂತೆ ಈ ಪದವು ಮುಕ್ತಂಹತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಜಂತುಃ, ಜಂತವಃ, ಜಂತುಭಿಃ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳು, ಯಜಮಾನರು, ಶತ್ರುಗಳು, ಸಕಲವ್ಯಾಧಿಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ಜನ್ಮವುಳ್ಳ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಅನ್ವಯವಾಗುವಂತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಪ್ರಕರಣಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮುತ್ತಿಕ್ಕಿಗೆ ಪರ್ಯಾಯಪದವಾಗಿದೆ.

ಪುರುಷೇತಸಂ—ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬಂ | ಪೇಶಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ರೂಪವೆಂದರ್ಥ. ಯಜ್ಞವು ನಾನಾರೂಪಗಳೆಲ್ಲದಿಂದ ಈ ವಿಶೇಷಣವಿದೆ. ಅವು ಯಾವವೆಂದರೆ, ಪುರೋಡಾಶ, ಪಶು, ಸೋಮ, ಕವಿನ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೋಮವುಧ್ಯಗಳೂ, ಏಕಾಶ, ಅಹಿನ್, ಸತ್ರ, ಇತ್ಯಾದಿ ಯಜ್ಞಪ್ರಭೇದಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಶೇಷಣವಿದೆಯೆಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಂ ವಜ ಯಜ್ಞಃ ಪಂಚವಿಧೋಽಗ್ನಿ ಜೋತ್ರಂ ದರ್ಶಪೂರ್ವಮಾರ್ಷಾಣಿ ಚಾತುರ್ಮಾರ್ಷಾಣಿ ಪಶುಃ ಸೋಮಃ || (ಐ. ಅ. ೨-೨)

ಯಜ್ಞವು ಪಂಚವಿಧಾತ್ಮಕವಾದುದು—ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ, ಅಗ್ನಿ ಜೋತ್ರ, ದರ್ಶಪೂರ್ವಮಾರ್ಷಗಳು, ಚಾತುರ್ಮಾರ್ಷ, ಪಶುಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಸೋಮಯಜ್ಞ. ಈ ರೀತಿ ಐದು ವಿಧಾಗಳು ಎಂದು ಐತರೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ವಿಂಗಡಿಸಿದೆ. ಈ ಧೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವಂತರಪ್ರಭೇದಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಪುರುಷೇತಸಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅಶ್ವಶ್ಚಿ ಚಾತುರ್ಮಾರ್ಷಃ—ಅಶ್ವಶ್ಚಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಾಪ, ಅಪತ್ತು, ನೀಡಿ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅರಾಶಿ ಎಂದರೆ ಶತ್ರುಗಳೆಂದರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡತಕ್ಕುದೆಂದರ್ಥ.

ದಮೂನಾಃ—ದಮೂನಾ ದಮಮನಾ ವಾ ದಾನಮನಾ ವಾ ದಾಂತಮನಾ ವಾ | ಅಪಿ ವಾ ದಮ ಇತಿ ಗೃಹನಾಮ ತನ್ನನಾಃ ಸ್ಯಾತ್ || ದಯಾಪೂರಿತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ದಾನ ಮಾಡತಕ್ಕ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಆತ್ಮಸಂಯಮದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ದಮೂನಾಃ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವಿರುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ದಮ ಶಬ್ದವು ಗೃಹದ ಪಠ್ಯಾಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು (ನಿ. ೪-೫). ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸಾಯಣರೂ ಸಹ ದಾನಮನಾಃ, ದಮಮನಾಃ, ದಾಂತಮನಾ ವಾ ಎಂದು ವೈಕಲ್ಪಕವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅನ್ನಿ ಪರವಾಗಿ ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಉಚಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಗ್ನಿ ಜರಸ್ವ ಸ್ವಪತ್ಯ ಆಯುನ್ಯೂರ್ಜಾ ಪಿನ್ವಸ್ವ ಸಮಿಷ್ಟೋ ದಿದೀಹಿ ನಃ |

ವಯಾಂಸಿ ಜಿನ್ವ ಬೃಹತಶ್ಚ ಜಾಗ್ಯವ ಉತಿಗ್ತೇವಾನಾನಾಮಸಿ ಸುಕ್ರತುವಿಪಾಂ || ೭ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅಗ್ನೇ | ಜರಸ್ವ | ಸ್ವಪತ್ಯೇ | ಆಯುನಿ | ಊರ್ಜಾ | ಪಿನ್ವಸ್ವ | ಸಂ | ಇಷಃ | ದಿದೀಹಿ | ನಃ |

ವಯಾಂಸಿ | ಜಿನ್ವ | ಬೃಹತಃ | ಚಿ | ಜಾಗ್ಯವೇ | ಉತಿಕ್ | ದೇವಾನಾಂ | ಅಸಿ | ಸುಕ್ರತುಃ | ವಿಪಾಂ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಸ್ವಪತ್ಯೇ ಸುಪ್ರತು ಆಯುನ್ಯಾಯುಷಿ || ನಿಮಿತ್ತಸಪ್ತಮ್ಯೇಷಾ || ಆಯುಷಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ಜರಸ್ವ | ದೇವಾನ್ ಸ್ತುಹಿ | ಹೋತಾರಮಧಿಷ್ಠಾಯೋರ್ಜಾ ರಸೇನಾನ್ನೇನ ವಾ ಪಿನ್ವಸ್ವ | ದೇವಾನ್ವೀಣಯಿ | ಸೋಽಸ್ಮಾಳಮಿಷಃ ಸಸ್ಯಾರ್ಥಂ ವೃಷ್ಟೀಃ ಸಂದಿದೀಹಿ | ಸಂದೀಪಯಿ | ವಯಾಂಸ್ಯ ನ್ನಾನಿ ಚಿ || ವಯಃ ಕ್ವದ್ವೀತ್ಯನ್ನನಾಮಸು ಪಾಠಾತ್ || ಜಿನ್ವ | ದೇಹಿ | ಹೇ ಜಾಗ್ಯವೇ ಸರ್ವದಾ ಜಾಗರಣಾಲಿ | ಬೃಹತೋ ಮಹತೋ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಜಿನ್ವೇತಿ ಸಂಬಂಧಃ | ಸುಕ್ರತುಃ ಶೋಭನಕರ್ಮಾ ಶೋಭನಯೋಷ್ಣೋ ವಾ ತ್ವಂ ವಿಪಾಂ ಮೇಧಾವಿನಾಂ ದೇವಾನಾಮುತಿಕ್ ಕಾಂತೋಽಸಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅನ್ನಿಯೇ | ಸ್ವಪತ್ಯೇ—ಸತ್ತುತ್ತಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ | ಆಯುನಿ—ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಷಿನ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೂ | ಜರಸ್ವ—ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸು | ಊರ್ಜಾ—ಹವಿಸ್ಸಿನರೂಪವಾದ ಅನ್ನದಿಂದ | ಪಿನ್ವಸ್ವ—ಅವರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸು | ನಃ—ನಮಗೆ | ಇಷಃ—ಅನ್ನಸಾಧನವಾದ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು

(ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು) | ಸಂ ದಿದೀಹಿ - ಒದಗಿಸಿಕೊಡು | ಜಾಗೃವೇ—(ಸರ್ವದಾ) ಪ್ರಬುದ್ಧನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಬ್ರಹ್ಮತಃ—ಮಹತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ | ವಯಸಾಂಸಿ ಚ—ಅನ್ನಗಳನ್ನೂ | ಜಿಹ್ವೆ—ಒದಗಿಸಿಕೊಡು | ಸುಶ್ರೇತಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಮಯುಕ್ತನಾದ ನೀನು | ವಿಪಾಂ—ಮೇಧಾವಿಗಳಾದ | ದೇವಾನಾಂ—ದೇವತೆಗಳಿಗೆ | ಉಶಿತ್—ಪ್ರಿಯನಾಗಿ | ಅಸಿ—ಅಗ್ನಿದೇವತೆ.

! ಧಾರ್ಷಣ್ಯ !

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಸತ್ಪುತ್ರಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ, ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಷ್ಯನ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಯೂ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸು. ಹವ್ಯಗನವೂಪವಾದ ಅನ್ನದಿಂದ ಅವರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸು. ನಮಗೆ ಅನ್ನ ಸಾಧನವಾದ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ, ಸಸ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸು. ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಬುದ್ಧನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಮಹದ್ಭೂತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಅನ್ನಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸು. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ ನೀನು ಮೇಧಾವಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗಿ ಅಗ್ನಿದೇವತೆ.

English Translation.

Agni, praise (the gods that we may enjoy) good offspring and long life: propitiate them by libations; bestow upon us plentiful crops: ever vigilant, grant food to the respectable (institutor of this ceremony), for you are the desired of the gods, the object of the pious acts of the devout.

! ವಿಕೇಶವಿಷಯಗಳ. !

ಊರ್ಜಾ—ರಸೇನ ಅನ್ನೇ ವಾ | ಶಕ್ತ್ಯಾಶ್ರಯವಾದ ರಸದಿಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಅನ್ನದಿಂದಾಗಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಊರ್ಜಾಪದವು ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೯) ಊರ್ಜಾ ಖಲಂ, ಬಲಶಾಸನಸಮರ್ಥಮನ್ನಂ | ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸತಕ್ಕ ಅನ್ನವೆಂದರ್ಥ. ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ದಾಯಕವಾದ ಅನ್ನವೆಂದು ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು,

ದೇದೀ ಊರ್ಜಾಹುತೀ ಇಷಮೂರ್ಜಮನ್ಯಾವಕ್ಷತ್ ಸಗ್ನಿಂ ಸೇವೀತಿಮನ್ಯಾ ದವೇಶ್ಶ
ಪೂರ್ವಂ ಪಯೋವಾನಾಃ ಸ್ಯಾಮ ಪುರಾಣೇಶ ನವಂ ತಾಮೂರ್ಜಮೂರ್ಜಾಹುತೀ
ಊರ್ಜಾಯಮಾನೇ ||

(ವಾ. ಸಂ. ೨೨-೧೬)

ಎಂ ಬಾಹ್ಯವನ್ನು ದಾಹಂಸಿ ಊರ್ಜಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಂದುಪಲ ಅನ್ನವೆಂದೂ, ಇನ್ನೊಂದುಪಲ ಶಕ್ತಿಯೆಂದೂ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಿರುವಂತೆ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಯೋ ವೈತಾಮಸ್ತುತಿಂ ವೇದ ಸೋಽನ್ನಮುಕ್ತಿ ಪ್ರತೀಕೇಶ | ಸ ದೇವಾನಸಿ ಗಚ್ಛತಿ ಸ
ಊರ್ಜಾಮುಪಜೀವತಿ ||

(ಛ. ಉ. ೧-೫-೧)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ನ, ಊರ್ಜ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಊರ್ಜ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಶಕ್ತಿಯೆಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿವೋಷಕವಾದ ಅನ್ನವೆಂದರ್ಥ.

ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅನ್ನದಾತನೆಂದೂ, ಜಾಗೃವಿಯೆಂದೂ ಸ್ತುತಿಸಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯು ಸಹಪ್ರಚಕ್ಷುಸ್ಸುಳ್ಳವನೆಂದೂ, ದೇವಮಾನವಾದಿ ಸಕಲ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನೂ ಯಾವಾಗಲೂ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದಲೂ ಜಾಗೃವಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವಿರುತ್ತದೆ.

ಅಗ್ನೇ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷೇತಿ | ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪ್ತರ್ವಾ ಏಷ ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷಃ.....ತ್ವಗಂ ಸಾಹಸ್ರಸ್ಯ
ರಾಯ ಈಶಿಪ್ರೃಷತಿ ತ್ವಗಂ ಸರ್ವಸ್ಯೈ ರಯ್ಯಾ ಈಶಿಷೇ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೯-೨-೩-೨)

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನೀನು ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷನು. ದೇವಮಾನವಾದಿಗಳ ಸಕಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನೂ ಸರ್ವದಾ ನೋಡುತ್ತಿರುವವನು. ಸಕಲ ಅನ್ನಕ್ಕೂ ಸ್ವಾಮಿಯು. ಅನ್ನದಾತನು. ಶಕ್ತಿಸ್ವರೂಪನು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯು ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸಿರುವ ಅಂಶವನ್ನೇ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾ, ಶತಪಥದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರೈತ್ತಿರಿಯು ಸಂಹಿತಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಗ್ನಿಯ ಸಂಪತ್ಪದಪ್ರಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಸ್ತುತಿಸಿದೆ.

ಅಥ ಯದ್ವೇಸುವನೇ ವಸುಧೇಯಸ್ಯೇತಿ ಯಜತಿ | ಅಗ್ನಿರ್ವ ವಸುವನಿರಿಂದ್ರೋ ವಸುಧೇಯಃ |
(ಶ. ಬ್ರಾ. ೧-೮-೨-೧೬).

ಅಗ್ನಿಯೇ ವಸುವಂತನಾದುದರಿಂದ “ವಸುವನೇ ವಸುಧೇಯಸ್ಯ” ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಆಹುತಿಯನ್ನರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅಗ್ನಿಯು ವಸುವಿನ ಅಧಿಪತಿಯು. ಆದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ವಸುವಿನ ದಾತೃವು. ಇಂದ್ರನು ಪ್ರತಿಗೃಹೀತೃವು ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ಇದೇ ಅಂಶವು ಕ್ರೈತ್ತಿರಿಯುಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಶಂಸಿತವಾಗಿದೆ (ಕ್ರೈ. ಸಂ. ೨-೬-೯).

ಸುಕ್ರತೇಃ—ಸುಕ್ರತುಶಬ್ದವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೆಂದೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನವುಳ್ಳವನೆಂದೂ ಅಥವಾ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಮವುಳ್ಳವನೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಕ್ರತು ಶಬ್ದವು ಕ್ರಿಯಾಪರ್ಯಾಯವಾದ ಪದವೇ ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಮವೆಂಬರ್ಥವೇ ಅಧಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಕರ್ಮಕರ್ತನೆಂದು ಅಗ್ನಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ.

! ಸಂಹಿತಾಃ |

ವಿಶ್ವತಿಂ ಯುಹ್ವನುತಿಥಿಂ ನರಃ ಸದಾ ಯಂತಾರಂ ಧೀನಾಮುತಿಷಂ ಚ ವಾಘತಾಂ |

ಅಧ್ವರಾಣಾಂ ಚೇತನಂ ಜಾತವೇದಸಂ ಪ್ರಶಂತಿ ನಸು ಜೂತಿಭಿರ್ವಧೇ ||

। ಪದಪಾಠಃ ।

ವಿಶ್ವತಂ | ಯಂತ್ರಂ | ಅತಿಥಿಂ | ನರಃ | ಸದಾ | ಯಂಶಾರಂ | ಧೀನಾಂ | ಉತಿಜಂ | ಚ | ವಾಘಶಾಂ |
ಅಧ್ವರಾಣಾಂ | ಚೇತನಂ | ಜಾತವೇದಸಂ | ಪ್ರ | ಶಂಸಂತಿ | ನಮಸಾ | ಜೂತಿಧೀಃ | ವ್ಯಧೇ | ॥ ॥

। ಸಾಯುಫಾಷಂ ।

ನರೋ ನೇತಾರಃ ಸ್ತೋತಾರೋ ವಾ ವಿಶ್ವತಂ ಪಿತಾಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಪತಿಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪತಿಮಿತಿ
ವಾ ಯಂತ್ರಂ ಮಹಾಂತಮತಿಥಿಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾತಿಥಿಭೂತಂ ಧೀನಾಂ ಬುದ್ಧೀನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ವಾ ಯಂಶಾರಂ
ನಿಯಂಶಾರಂ ವಾಘಶಾಮೃತ್ವಿಜಾಂ ಜೋತಿಜಂ ಕಾಂತಂ ಮನೋಜ್ಞಮಧ್ವರಾಣಾಂ ಯೋಗಾಣಾಂ
ಚೇತನಂ ಪ್ರಜ್ಞಾಪಠಂ ಜೂತಿಧೀರ್ಯೋಕ್ತಂ ಜಾತವೇದಸಮಗ್ನಿಂ ವ್ಯಧೇ ವ್ಯಧೇಯೇ ಸಮೃತ್ಯಯೇ
ನಮಸಾ ನಮಸ್ಕಾರೇಣ ಸ್ತುತಿಭಕ್ತೃ ಪ್ರಶಂಸತಿ | ಪ್ರಶಂಸಾಂ ಕುರ್ವಂತಿ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ನರಃ—ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ನೇತೃಗಳಾದ ಮುಕ್ತಿಗಾದಿಗಳು | ವಿಶ್ವತಂ—ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಭುವಾದವನೂ |
ಯಂತ್ರಂ—ಪೂಜನೂ | ಅತಿಥಿಂ—ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅತಿಥಿಭೂತನೂ | ಧೀನಾಂ—ಕರ್ಮಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ | ಯಂಶಾರಂ—
ನಿಯಂತ್ರನೂ | ವಾಘಶಾಂ ಚ—ಮುಕ್ತಿಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ | ಉತಿಜಂ—ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನೂ | ಅಧ್ವರಾಣಾಂ—
ಯಾಗಗಳಿಗೆ | ಚೇತನಂ—ಪ್ರಜ್ಞಾಪಠನೂ | ಸದಾ—ಯಾವಾಗಲೂ | ಜೂತಿಧೀಃ—ವೇದಗಳಿಂದ. (ಶಕ್ತಿ
ಯಿಂದ) ಕೂಡಿದವನೂ | ಜಾತವೇದಸಂ—ಜಾತಪ್ರಜ್ಞನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ವ್ಯಧೇ—ಸಂಪಕ್ಷಮೃದ್ಯರ್ಥ
ವಾಗಿ | ನಮಸಾ—ನಮಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ | ಪ್ರಶಂಸಂತಿ—ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾರೆ.

। ಛಾಂದೋಃ ।

ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ನೇತೃಗಳಾದ ಮುಕ್ತಿಗಾದಿಗಳು, ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಭುವಾದವನೂ, ಪೂಜನೂ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅತಿಥಿ
ಭೂತನೂ, ಕರ್ಮಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ನಿಯಂತ್ರನೂ, ಮುಕ್ತಿಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನೂ, ಸರ್ವದಾ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ
ವನೂ, ಜಾತಪ್ರಜ್ಞನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಂಪಕ್ಷಮೃದ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನರ್ಪಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

The leaders (of holy rites) praise with prostration, for (the sake of)
increase, the mighty lord of people, the guest (of men), regulator eternally
of acts, the desired of the priests, the exposition of sacrifices, Jatavedas,
endowed with (divine) energies.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಜಾತವೇದಸಂ—ಉತ್ಪನ್ನವಾದುದಿಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಜಾತವೇದಸ್ಸೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಏಕಿಜಾತಿಕವಾದ ಕಥೆಯೊಂದಿದೆ—

ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಪ್ರಜಾ ಅಸೃಜತ ಶಾಃ ಸೃಷ್ಟ್ವಾಃ ಪರಾಚ್ಛೃ ವಿನಾಯನ್ತ ವ್ಯಾವರ್ತಂತ ತಾ ಅಗ್ನಿನಾ ಪರ್ಯಗಚ್ಛತ್ತಾ ಅಗ್ನಿಮುಪಾವರ್ತಂತ ತಮೇವಾದ್ಯಾಪ್ಯುಪಾವೃಷ್ಟಾಃ ಸೋಽಬ್ರವೀಜ್ಞಾತಾ ವೈ ಪ್ರಜಾ ಅನೇನಾವಿದಮಿತಿ ಯದಬ್ರವೀಜ್ಞಾತಾ ವೈ ಪ್ರಜಾ ಅನೇನಾವಿದಮಿತಿ ತಜ್ಞಾತವೇದಸ್ಯಮುಭವತ್ತಜ್ಞಾತವೇದಸೋ ಜಾತವೇದಸ್ತುಂ |

(ಐ. ಬ್ರ. ೧೩-೩೬)

ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಸೃಷ್ಟವಾದ ಆ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡವು. ಆಗ ಅವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುತ್ತವರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸವಿಯಿಸಿದವು. ಆಗ ಅವನು “ನಾನು ಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂದ ಜಾತವಾದ (ಸೃಷ್ಟವಾದ) ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದನು. ಜಾತವಾದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿಗೆ ಜಾತವೇದಸ್ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ತದ್ವಿಂದತೇ ತದ್ಯಜ್ಞಾತಂ ಜಾತಂ ವಿಂದತೇ ತಸ್ಮಾಜ್ಞಾತವೇದಾಃ |

(ಶ. ಬ್ರ. ೯-೫-೧-೬೮)

ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸಕಲವನ್ನೂ ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೇ ಅಗ್ನಿಯು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಜಾತವೇದಸ್ಸೆಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತೆಂದು ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವಿಂದತೇ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವಾಗಲೇ ಸಕಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವವನಾದುದರಿಂದ ಜಾತವೇದಸ್ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ನಿರ್ವಚನಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಜಾತಾನಿ ವೇದಃ | ಜಾತಾನಿ ವೈನಂ ವಿದುಃ | ಜಾತೇ ಜಾತೇ ವಿದ್ಯತ ಇತಿ ನಾ | ಜಾತವಿತ್ತೋ ನಾ ಜಾತಧನೋ ನಾ ಜಾತವಿದ್ಯೋ ನಾ ಜಾತಜ್ಞಾನಃ |

(ಐ. ೭-೧೯)

ಹುಟ್ಟಿದಕೂಡಲೇ ಸಕಲ ವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು, ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವವನು ಅಥವಾ ಸಕಲ ಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವನು ಅಥವಾ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಜ್ಞೆಯುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

(ಐ. ೭-೧೯)

ಭೂತಾನಿ ವೇದ ಯಜ್ಞಾತೋ ಜಾತವೇದಾಥ ಕಥ್ಯತೇ |
ಯಚ್ಛೈಷ ಜಾತವಿದ್ಯೋಽಭೂತ್ ವಿಶ್ವಂ ಜಾತೋಽಧಿನೇತ್ತಿ ನಾ ||
ವಿದ್ಯತೇ ಸರ್ವಭೂತೈರ್ಹಿಯದ್ಯಾ ಜಾತಃ ಪುನಃಪುನಃ |
ತೇನೈಷ ಮಧ್ಯಭಾಗೇಂದ್ರೋ ಜಾತವೇದಾ ಇತಿ ಸ್ತುತಃ ||

(ಛ. ದೇ. ೨-೩೦, ೩೧)

ಹುಟ್ಟಿದೊಡನೆಯೇ ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ಅರಿಯುವುದರಿಂದಾಗಲಿ, ಅವನೇ ಜ್ಞಾನದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಆಧಾರನಾಗಿರುವುದರಿಂದಾಗಲಿ, ಮೇಲೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾದಾಗಲೇ ಸಕಲ ಧನವನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಹೊಂದುವುದರಿಂದಲಾಗಲಿ, ತನ್ನ

ಉತ್ತತಿಕಾಲದಲ್ಲೇ ಸಕಲ ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬ್ಬಿಡುವವನಾದುದರಿಂದಲಾಗಲಿ, ಮಧ್ಯರೋಕದ ದೇವತೆ ಯಾದ ಇಂದ್ರನಂತೆ ಅಗ್ನಿಯೂ ಸಹ ಜಾತವೇದಸ್ಸು ಎಂದು ಪ್ರಶಂಸಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯ ವಿವರಣೆಯಿದೆ.

ಜೂತಿಛೇ—ವೇಗೈರ್ಯುಕ್ತಂ | ವೇಗಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಜೂತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯೆಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿದೆ. ಅಲ್ಲದೇ,

‘‘ ಸಂಖ್ಯಾಪಮಾಖ್ಯಾನಂ.....ಮನೀಷಾ ಜೂತಿಃ ಸ್ವೃತೇ: ’’

(ವಿ. ಉ. ೩-೨).

ಎಂದು ಬೃಹದ್ದಾನವನ್ನು ಪಡೆಯತಕ್ಕ ಆತ್ಮನ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಜೂತಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಗುಣವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದನ್ನು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ರುಜಾದಿಮುಖ್ಯಾಧಾವಃ | ಮಾನಸಿಕವಾದ ಯಾವ ಕಲ್ಪವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಗುಣವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾಯಃ ಕಲ್ಪವರಹಿತವಾದ ಮನಸ್ಸು ವೇಗದಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರಬಹುದು.

ಮುಖ್ಯ ತೇ ತವಿಷತ್ಯ ಪ್ರ ಜೂತಿಮಿಯುರ್ನಿ ವಾಚಮಮೃತಾಯ ಭೂಷಣ್ |

ಇಂದ್ರ ಕ್ಷೀಣನಾಮಸಿ ಮಾನುಷೀಣಾಂ ವಿಶಾಂ ದೈವೀನಾಮುತ ಪೂರ್ವಯಾನಾಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೩-೩೪-೨)

ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ಪ್ರಭಾವಪೂರಿತನೂ, ಪೂಜ್ಯನೂ ಅದ ನಿನ್ನನ್ನು ದ್ವೀಶಿಸಿ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ ಈ ಸ್ತುತಿಯು ನ್ನೇರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯುಳ್ಳ ಈ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಮೇಲೆ ಉದಾಹೃತವಾದ ಐತರೀಯ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಜೂತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಯಣರು ಮನಸಾ ಪ್ರೇರಿತಾಂ ಎಂದರ್ಥ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮಾನಸಿಕವಾದುದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಭೌತಿಕವಾದುದಾಗಲಿ, ಈ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವಾಗ ಕ್ರಿಯೆಯ ವೇಗವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯಃ ||

ವಿಭಾವಾ | ದೇವಃ | ಸುರಣಃ | ಪರಿ | ಕ್ಷೀರಗ್ನಿ | ರ್ಬಭೂವ | ತವಸಾ | ಸುವದ್ರ | ಘಃ |

ತಸ್ಯ | ವ್ರತಾನಿ | ಭೂರಿ | ಪೋಷಿಣೋ | ವಯಂ | ಮುಪ್ | ಭೂಷೇಮ | ದಮ | ಆ | ಸುವ್ಯಕ್ತಿ | ಘಃ ||

|| ಪದವಾಕ್ಯಃ ||

ವಿಭಾಸಾ | ದೇವಃ | ಸುರಣಃ | ಪರಿ | ಕ್ಷೀರ | ಗ್ನಿಃ | ಬಭೂವ | ತವಸಾ | ಸುಮದ್ರರಘಃ |

ತಸ್ಯ | ವ್ರತಾನಿ | ಭೂರೀ | ಪೋಷಿಣೋ | ವಯಂ | ಉಪ | ಭೂಷೇಮ | ದಮಃ | ಆ | ಸುವ್ಯಕ್ತಿಘಃ || ೯ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ವಿಭಾವಾ ದೀಪ್ತಿಮಾನ್ ದೇವಃ ಸ್ತೂಯಮಾನಃ ಸುರಣಃ | ಅತ್ರ ವರ್ಣಲೋಪಶ್ಚಾಂದಸಃ | ಶೋಭನಂ ರಮಯಂತೀತಿ ಸುರಮಣಃ | ಸುಮದ್ರೈಃ ಶೋಭನರಥೋಽಗ್ನಿಃ ಶವಸಾ ಬಲೇನ್ಮಪ್ತೀಃ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ಪರಿಬುಧೂವ | ಪರಿತೋ ಗೃಹ್ಣಾತಿ | ಅತ್ರ ಭವತೇರುಪಸರ್ಗವಶಾತ್ ಪರಿಗೃಹಾರ್ಥತ್ವಂ | ಭೂರಿಪೋಷಿಣೋ ಬಹೂನಾಂ ಪೋಷಯತುಃ ಪಾಲಯಿತುರ್ದಮೇ ಯಜ್ಞಗೃಹೇ | ದಮ ಇತಿ ಗೃಹನಾಮಸು ಪಾಶಾತ್ | ನಿವಸತಸ್ತಸ್ಯಾಗ್ನೇವ್ರತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ವಯಂ ಸುವೃತ್ತಿಭಿಃ ಸ್ತೋತ್ರೈರುಪ-
ಭೂಷೇಮ | ಉಪಭೂಷಯಾಮಃ | ಪ್ರಕಾಶಯಾಮಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ವಿಭಾವಾ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನನೂ | ದೇವಃ—ದೇವತಾತ್ಮನೂ | ಸುರಣಃ—ಅತಿಶಯವಾಗಿ ರಮಿಸುವವನೂ | ಸುಮದ್ರೈಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರಥದಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ ಆದ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ಶವಸಾ—ಸ್ವಶಕ್ತಿಯಿಂದ | ಫಿಪ್ತೀಃ—ಸಕಲವಾದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ | ಪರಿ ಬುಧೂವ—ಸರ್ವತ್ರ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ | ಭೂರಿಪೋಷಿಣಃ—ಅನೇಕರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನೂ | ದಮೇ—ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನೂ ಆದ | ತಸ್ಯ—ಆ ಅಗ್ನಿಯು | ವ್ರತಾನಿ—ಕರ್ಮಗಳನ್ನು | ವಯಂ—ನಾವು | ಸುವೃತ್ತಿಭಿಃ—ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ | ಉಪ ಭೂಷೇಮ—ಅಲಂಕರಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡೋಣ.

। ಛಾಂದೋಃ |

ಪ್ರಕಾಶಮಾನನೂ, ದೇವತಾತ್ಮನೂ, ಅತಿಶಯವಾಗಿ ರಮಿಸುವವನೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರಥದಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ವಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಕಲವಾದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ ಸರ್ವತ್ರ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅನೇಕರನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನೂ, ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವವನೂ ಆದ ಆ ಅಗ್ನಿಯು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಾವು ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡೋಣ.

English Translation.

The resplendent and adorable Agni, riding in an auspicious chariot, has comprehended the whole earth by his vigour : let us glorify with fit praises, the acts of that cherisher of multitudes in his own abode.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಸುಮದ್ರೈಃ—ಸುಮದ್ರೈಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ (ನಿ. ೬-೨೨) ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಸ್ವಯಂ ಎಂದರೆ ಇತರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಲ್ಲದೇ ತಾನಾಗಿಯೇ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥವಾದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣಾತ್ಮಕವಾದುದು, ಶೋಭನಾತ್ಮಕವಾದುದು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಸುಮದ್ರೈಃ, ಸುಮದಂತುಃ ಇತ್ಯಾದಿ

ಪ್ರಯೋಗಗಳಿರುವಾಗಲೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವುಂಟು. ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತಿಯೊಂದು ಸುಮದ್ರೆಘಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೋಠನರಘಃ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕವಾದ ರಘವೆಂದು ಅರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಸುಪ್ತಕೃತಿಃ—ಸುಪ್ತಕೃತವನು ಸಿದ್ಧೀಶ್ವರಾರ್ಯನಾಗಿದೆ. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಸಿದ್ಧೀಶ್ವರಗಳಿಂದ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಯ.

| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ವೈಶ್ವಾನರ ತವ ಧಾಮಾನಾ ಚಕ್ರೇ ಯೇಛಃ ಸ್ವರ್ವಿದಭವೋ ವಿಚಕ್ಷಣ |
ಜಾತ ಅಪ್ಯಹೋ ಭುವನಾನಿ ರೋದಸೀ ಅಗ್ನೇಽತಾ ವಿಶ್ವಾ ಪರಿಭೂರಸಿ ತ್ಸನಾ ||೧೦||

| ಪದಪಾಠಃ |

ವೈಶ್ವಾನರ | ತವ | ಧಾಮಾನಿ | ಚಕ್ರೇ | ಯೇಛಃ | ಸ್ವಃಽವಿಶ್ | ಅಭವಃ | ವಿಚಕ್ಷಣಃ |
ಜಾತಃ | ಅ | ಅಪ್ಯಹಃ | ಭುವನಾನಿ | ರೋದಸೀ | ಇತಿ | ಅಗ್ನೇ | ತಾ | ವಿಶ್ವಾ | ಪರಿಭೂಃ | ಅಸಿ |
ತ್ಸನಾ || ೧೦ ||

| ಸಾಂಖ್ಯಭಾಷ್ಯಂ |

ಹೇ ವೈಶ್ವಾನರ ತವ ಧಾಮಾನಿ ತ್ವೇತಂ ಬಂಧಿನಿ ತೇಜಾಂಸ್ಯಾ ಚಕ್ರೇ | ಅಭಿಜ್ಞಾನಿ | ಹೇ ವಿಚಕ್ಷಣಃ ಪ್ರಾಜ್ಞಃ ತ್ವಂ ಯೇಛಿಯ್ಯೇ ಸ್ವೇಹೋಛಃ ಸ್ವರ್ವಿಶ್ ಸರ್ವವಿಶ್ ಸರ್ವಚಕ್ಷೋಃ ಪ್ರವಃ | ಭವಸಿ | ಜಾತಮಾತಸ್ತ್ವಂ ಭುವನಾನಿ ಭೂತಜಾತಾನಿ ರೋದಸೀ ವ್ಯಾವಾಹೃತ್ಯವ್ಯಾಪ್ಯಹಃ | ಅಪೂರಯಃ | ಹೇ ಅಗ್ನೇ ವಿಶ್ವಾ ವಿಶ್ವಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ತಾ ತಾನಿ ಭೂತಜಾತಾನಿ ತ್ಸನಾ ಅತ್ಸನಾ ಪರಿಭೂರಸಿ | ಪರಿಗೃಹೀತಾಸಿ ||

| ಪ್ರಾಪಂಚಾರ್ಥಃ |

ವಿಚಕ್ಷಣಃ—ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದವನೂ | ವೈಶ್ವಾನರಃ—ವೈಶ್ವಾನರರೂಪಿಯಾದವನೂ ಅದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಯೇಛಃ—ಯಾವ ನಿಷ್ಠೆ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ | ಸ್ವರ್ವಿಶ್—ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿ | ಅಭವಃ—ಅಗದ್ದೀಯೋ | ತವ ಧಾಮಾನಿ—ನಿನ್ನ ಆ ಸಕಲತೇಜಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ | ಚಕ್ರೇ—ಸುತ್ತಿಸುತ್ತೇನೆ | ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ (ನೀನು) | ಜಾತಃ—ಉತ್ಪನ್ನನಾದೊಡನೆಯೇ | ಭುವನಾನಿ—ಸಕಲ ಭೂತಜಾತಗಳನ್ನೂ | ರೋದಸೀ—ವ್ಯಾವಾಹರಿಗಳನ್ನೂ | ಅಪ್ಯಹಃ—ವ್ಯಾಪಿಸಿರೊಂದಿದ್ದೀಯೆ | ವಿಶ್ವಾ—ಸಮಸ್ತವಾದ | ತಾ—ಆ ಭೂತಜಾತಗಳನ್ನೂ | ತ್ಸನಾ—ಸ್ವಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ | ಪರಿಭೂರಸಿ—ಪಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೀಯೆ.

| ಛಾಂದಸ್ |

ಪ್ರಾಚ್ಛನಾದವನೂ, ವೈಶ್ವಾನರರೂಪಿಯಾದವನೂ ಆದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಯಾವ ನಿನ್ನ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ನೀನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೀಯೋ, ನಿನ್ನ ಆ ಸಕಲ ತೇಜಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ ನಾನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ. ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನೀನು ಉತ್ಪನ್ನನಾದೊಡನೆಯೇ ಸಕಲ ಭೂತಜಾತಗಳನ್ನೂ, ದ್ರಾವ್ಯಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೀಯೆ. ಸಮಸ್ತವಾದ ಆ ಭೂತಜಾತಗಳನ್ನೂ ಸ್ವಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಪಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೀಯೆ.

English Translation.

Vaishwanara, I celebrate your energies, whereby, O sage, you have become omniscient : as soon as born, Agni, you have occupied the realms (of space), and heaven and earth. and have comprehended all these with yourself.

| ವಿಕೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ ಮತ್ತು ಲೋಕಪಾಲಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಇದೇ ಸೂಕ್ತದ ಐದನೆಯ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವೈಭವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಪ್ಪನಾಮಗಳ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಅಗ್ನಿಯ ಈ ವ್ಯಾಪಕಶಕ್ತಿಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಲೋಕಪಾಲನಾಕ್ರಮ ಇವು ಹೇಗೆ ಎಂಭುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶತಪಥ ಪ್ರಾತ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭುವನಾನಿ ರೋದನೀ ಆಪ್ತಾಃ ಎಂದು ಯಾವ ವ್ಯಾಪಕಧರ್ಮವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆಯೋ ಆ ಅಂಶವು ವಿಶದಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ವಿದ್ಯಾ ತೇ ಅಗ್ನೇ ತ್ರೇಧಾ ತ್ರಯಾಣೀತಿ | ಅಗ್ನಿರ್ವಾಯುರಾದಿತ್ಯೈ ಏತಾನಿ ಹಾಸ್ಯ ತಾನಿ ತ್ರೇಧಾ ತ್ರಯಾಣಿ ವಿದ್ಯಾ ತೇ ಧಾಮ ವಿಭೃತಾ ಪುರುತ್ತೇತಿ ಯದಿದಂ ಬಹುಧಾ ವಿಹಿಯತೇ ವಿದ್ಯಾ ತೇ ನಾಮ ಪರಮಂ ಗುಹಾ ಯದಿತಿ ಯವಿಷ್ಠ ಇತಿ ವಾ ಅಸ್ಯ ತನ್ನಾಮ ಪರಮಂ ಗುಹಾ ವಿದ್ಯಾ ತಮತ್ಸಂ ಯತ ಅಜಗಂಭೇತ್ಯಾಪೋ ವಾ ಉತ್ಪೋದ್ಯೋ ವಾ ಏಷ ಪ್ರಥಮಮಾಜಗಾಮು ||

(ಶ. ಪ್ರಾ. ೬-೨-೪-೪)

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನಿನ್ನ ತ್ರಿವ್ಯದಾತ್ಮಕವಾದ ಮೂರು ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ನಾವು ತಿಳಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು ಮತ್ತು ಆದಿತ್ಯ ಎಂಬ ಈ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳೂ ನಿನ್ನ ರೂಪಾಂತರಗಳು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ರೂಪಗಳೂ ತಮ್ಮ ಆವಾಂತರ ಪ್ರಭೇದಗಳಿಂದ ಸಕಲ ವಿಶ್ವಕ್ಕೂ ಹರಡಿರುವುದೂ ನಮಗೆ ಗೊತ್ತು. ನಿನ್ನ ಅತಿಜ್ಯೇಷ್ಠವಾದ ನಾಮವೂ ಮತ್ತು ಕನಿಷ್ಠವಾದ ನಾಮವೂ ಬಹುಗುಣಧವಾದವು ಎಂಬುದೂ ತಿಳಿದಿದೆ. ಅಂತರಕ್ಷದ ಉದಕದಿಂದ ನೀನು ಉತ್ಪನ್ನನಾಗಿ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿದುದೂ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ.

ಸಮುದ್ರೇ ತ್ವಾ ನೈಮಣಾ ಅಪ್ಸಂತರಿತಿ ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವೈ ನೈಮಣಾ ಅಪ್ಪು, ತ್ವಾ ಪ್ರಜಾಪತಿರಿತ್ಯೇ-
 ತನ್ನೈ ಚಕ್ಷಾ ಈರ್ಧೇಽ ದಿವೋಽಗ್ನಿ ಉಧನ್ನಿತಿ ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವೈ ನೈ ಚಕ್ಷಾ ಅರ್ಥೋ ದಿವ ಉಧ-
 ನ್ತು ತೀಯೇ ತ್ವಾ ರಜಸಿ ತಸ್ಮಿನ್ವಾಗ್ಸಮಿತಿ ದ್ಯೌರ್ವೈ ತೈತೀಯಗ್ಂ ರಜೋಽಸಾಮು-
 ತ್ಸೋ ಮಹಿಷಾ ಅವರ್ಧನ್ನಿತಿ ಪ್ರಾಣಾ ನೈ ಮಹಿಷಾ ದಿವಿ ತ್ವಾ ಪ್ರಾಣಾ ಅವರ್ಧನ್ನಿತ್ಯೇತತ್ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೬-೭-೪-೫)

ಪುಷಪ್ರಭಾವುಳ್ಳ ದೇವನು ನಿನ್ನನ್ನು ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಉದಕಧಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಜಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ
 ಆ (ನೈಮಣಾ) ದೇವನು. ಅವನೇ ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಜ್ಜಲಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದವನು. ದ್ಯುಲೋಕದ ಉಧನ್ನಿನಲ್ಲಿ (ಕೆಚ್ಚಲಿ
 ನಲ್ಲಿ) ನೈ ಚಕ್ಷನಾದ ದೇವನು ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಜ್ಜಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ ಆ ನೈ ಚಕ್ಷನಾದ ದೇವನು.
 ತೈತೀಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಿಷಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಬೆಳೆದು ಪ್ರಬಲನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದವು. ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಗಳೇ ಈ
 ಮಹಿಷಗಳು. ಅವೇ ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದವು.

".....ಸರ್ವದೇವತೈಃ ಸ್ಯೋಽಗ್ನಿರ್ಯಾವಾನಗ್ನಿರ್ಯಾವತೈಃ ಸ್ಯೈ ವನಾಸ್ಮಾ....."

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೬-೭-೪-೬)

ಸರ್ವಲೋಕವ್ಯಾಪಿಯಾದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೇ ದೇವತಾಮಯನು. ಸ್ಥಳದ ದೇವತೆಗಳೂ ಇವನಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಗತ
 ರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಭಾವವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಇದೇ ಅಗ್ನಿ ನೈತ್ಯಾನರನ ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕಸ್ವರೂಪವು ನಾನಾ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಹಿಂದೆ
 ತಿಳಿಸಿದೆ. ಪ್ರಕೃತವಾದ ಶುಕ್ಯವಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಅಂಶವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಸ್ವರ್ವಿತ್—ಸರ್ವವಿತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಜ್ಞ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ನೈತ್ಯಾನರಸ್ಯ ದಂಸನಾಭ್ಯೋ ಬ್ರಹದರಿಣಾದ್ಭೀಕಃ ಸ್ವಪಸ್ವಯಾ ಕವಿಃ |

ಉಭಾ ಸಿತರಾ ಮಹಯನ್ನ ಜಾಯತಾಗ್ನಿ ದ್ಯೌವಾಪೃಥಿವೀ ಭೂರಿರೀತಸಾ ||೧೧||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ನೈತ್ಯಾನರಸ್ಯ | ದಂಸನಾಭ್ಯಃ | ಬ್ರಹ್ಮ | ಅರಿಣಾಃ | ಋಕಃ | ಸ್ವಪಸ್ವಯಾ | ಕವಿಃ |

ಉಭಾ | ಸಿತರಾ | ಮಹಯನ್ | ಅಜಾಯತ | ಅಗ್ನಿಃ | ದ್ಯೌವಾಪೃಥಿವೀ | ಅಥ | ಭೂರಿರೀತಸಾ || ೧೧ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯಾಗ್ನೇದಂಶನಾಭ್ಯಸ್ತೋಷಕಾರೀಭ್ಯಃ ಶ್ರಿಯಾಭ್ಯೋ ಬೃಹನ್ನಹದ್ವನಂ ಭವತೀತಿ ಯತ್ ತದವಿತಥಂ | ಯತಃ ಕಾರಣಾದೀಕೋ ಮುಖ್ಯಃ ಕವಿರಗ್ನಿಃ ಸ್ವಪಸ್ಯಯಾ ಶೋಭನಯಜ್ಞಾದಿ-ಕರ್ಮೇಚ್ಛಯಾ ಯಜಮಾನಾದಿಭ್ಯೋ ಧನಮರಿಣಾತ್ | ದದಾತಿ | ಸೋಲಯಮಗ್ನಿ ಭೂರೀಶಸಾ ಬಹುರೇತಸ್ಯಾವುಭೋಥೌ ಪಿತರಾ ಪಿತರೌ ಮಾತಾಪಿತರೌ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ ಮಹಯನ್ನದಿಜಯನ್ ಅಜಾಯತ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ—ವೈಶ್ವಾನರರೂಪಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ | ದಂಶನಾಭ್ಯಃ—ಸಂತೋಷಕಾರಕಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ | ಬೃಹತ್—ಪ್ರಭೂತವಾದ ಧನವು (ಲಭಿಸುತ್ತದೆ) | ವಿಳೇಷ—ಪ್ರಧಾನನೂ | ಕವಿಃ—ಮೇಧಾವಿಯೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು | ಸ್ವಪಸ್ಯಯಾ—ಉತ್ತಮವಾದ ಕರ್ಮಾವೇಕ್ಷೆಯಿಂದ | ಅರಿಣಾತ್—(ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಧನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ) | ಅಗ್ನಿಃ—ಆದೇ ಅಗ್ನಿಯು | ಭೂರೀಶಸಾ—ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಉತ್ತಾದನಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರೂ | ಪಿತರಾ—ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮಾತಾಪಿತೃರೂಪರೂ ಆದ | ಉಧಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ—ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆಲ್ಲರನ್ನೂ | ಮಹಯನ್—ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ | ಅಜಾಯತ—ಉತ್ಪನ್ನನಾದನು.

। ಛಾಂದೋಃ ।

ವೈಶ್ವಾನರೂಪಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂತೋಷಕಾರಕಗಳಾದ ಕರ್ಮಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಭೂತವಾದ ಧನವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಧಾನನೂ, ಮೇಧಾವಿಯೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ತಮವಾದ ಕರ್ಮಾವೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಧನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಆದೇ ಅಗ್ನಿಯು ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಉತ್ತಾದನಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವರೂ, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮಾತಾಪಿತೃ ರೂಪರೂ ಆದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ ಉತ್ಪನ್ನನಾದನು.

English Translation.

From acts that are acceptable to Vaishwanara comes great (wealth); for he, the sage (Agni) alone, bestows (the reward) of zeal in (the performance of) his worship: adoring both his prolific friends, heaven and earth, Agni was born.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ದಂಶನಾಭ್ಯಃ ಬೃಹತ್—ಅಗ್ನೇಃ ಶೋಷಕಾರೀಭ್ಯಃ ಶ್ರಿಯಾಭ್ಯಃ ಮಹದ್ವನಂ ಭವತೀತಿ ಯತ್ ತದವಿತಥಂ | ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯು ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಗಾಗಿ ಆ ದೇವನು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಬಹಳವಾದ ಧನವನ್ನು ಕೊಡುವನು ಎಂಬುದು ಅಸತ್ಯವೇನೂ ಅಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯವೂ ವಾಗಿಯೂ ಕೊಟ್ಟುಕೊಡುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದನಶಬ್ದವಾಗಲಿ, ವಾಕ್ಯಪೂರಣಮಾಡುವ

ಶ್ರಿಯಾಪದವಾಗರಿ ಇದುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಧನಂ ಭವತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು.

ದಂಸನಾಭ್ಯೇ—ದಂಸೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ಐ. ೩-೧). ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಗಳು. ಇಂತಹ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಋತ್ವಿಗ್ಯಜಮಾನರಿಗೂ, ಸ್ತ್ರೀತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಇತರ ಜನರಿಗೂ ಅಗ್ನಿಯು ಬಹಳವಾದ ಧನವನ್ನು ಅಥವಾ ಅವರಿನರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ವಿಕೇ ಕವಿ ಸ್ವಪಸ್ಯಯಾ ಅರಿಣಾತ್—ದೇವೇನು ಮುಖ್ಯಃ ಕ್ರಾಂತೆದರ್ಶೀ ಅಗ್ನಿಃ ಶೋಭನ-
ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮೇಭ್ಯಯಾ ಯಜಮಾನಾದಿಭ್ಯೋ ಧನಂ ದದಾತಿ | ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯ ವನ್ನೇ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಧನಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದವನೂ, ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿಯೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರಾದಿ ಜನರಿಗೆ ಅವರುಗಳು ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿ ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಹಾಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಧನವನ್ನು ಕೊಡುವನು ಎಂದು ವಾಕ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಿಪ್ರಾಯವು.

ವಿಕೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಕವಾಗಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. **ಸ್ವಪಸ್ಯಯಾ—ಅಪಃಶಬ್ದವು** ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ಐ. ೩-೧) ಸು + ಅಪಃ = ಸ್ವಪಃ ಎಂದರೆ ಕೋಭನವಾದ ಕರ್ಮ. **ಸ್ವಪಸ್ಯಾ** ಎಂದರೆ ಶೋಭನಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದರ್ಥವು. ಇಲ್ಲಿ ಕೋಭನ ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮವೆಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಗ್ನಿಃ ಭೂರಿರೇತಸಾ ಪಿತರಾ ಉಭಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಮಹಯನ್ ಅಜಾಯತ—ಸೋರೇಯ-
ಮಗ್ನಿಃ ಬಹುರೇತಸ್ಯ ಉಭೌ ಪಿತರೌ ಮಾತಾಪಿತರೌ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ ಪೂಜಯನ್ನಜಾಯತ | ಈ ಅಗ್ನಿಯು-ತನ್ನ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥರಾದವರೂ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪಾಲಕ ರಾದವರೂ, ತನಗೆ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಾದವರೂ ಆದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ (ಗೌರವಿಸುತ್ತಾ) ಉತ್ಪನ್ನ ನಾದನು. ಎಂದರೆ, ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನನಾದಕೂಡಲೇ ತನ್ನ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಾದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು ಆಹಾರ ಗಾರವಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದನು ಎಂದರ್ಥವು.

ಭೂರಿರೇತಸಾ—ಭೂರಿಶಬ್ದವು ಬಹುನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ಐ. ೩-೩) ಭೂರಿ ಎಂದರೆ ಬಹಳವಾದ ಎಂದರ್ಥವು. **ರೇತಃಶಬ್ದವು** ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ಐ. ೨-೨೮). **ರೇತಸ್ಸಿಂದ** ವೀರ್ಯವು, ಪುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು. ಆದುದರಿಂದ ಭೂರಿರೇತಸಾ ಎಂದರೆ ಈ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ತಮ್ಮ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವವು. ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಥವಾ ರೇತಃಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉದಕವೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದರೆ ಆಗ ಭೂರಿರೇತಸಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಹಳವಾದ ಉದಕವುಳ್ಳವನು ಎಂದರೆ ಉದಕದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು

ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರಗಳು ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಜಲಾಶಯಗಳಿರುವುವು. ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ (ದ್ಯು) ವೃಷ್ಟಿಗಳ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ಎಂದರೆ ಉದಕದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೇಘಗಳಿರುವುವು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ವ್ಯಾಪ್ತಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಬಹಳವಾದ ಉದಕಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವವರು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಪಿತರಾ—ಮಾತಾಪಿತರಾ | ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಾದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ವಿವರಣೆಯು ಪಿತೃಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯರು ಪಿತಾ ಪಾತಾ ವಾ ಪಾಲಯಿತಾ ವಾ (ನಿ. ೪-೨೧)—ಎಂದರೆ ಪಿತಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪಾ—ರಕ್ಷಿಸು ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವವನು, ಪೋಷಿಸುವವನು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆಮಾಡಿದಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪಿತರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಾದ ಆಥವಾ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಪಾಲಿಸಿ ಪೋಷಿಸುವ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಶಬ್ದವು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪಿತರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪಿತೃ (ತಂದೆ) ಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ತಂದೆತಾಯಿ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುದು. 'ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ ಪಿತರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುದು.

ಯುವಾನಾ ಪಿತರಾ ಪುನಃ ಸತ್ಯಮಂತ್ರಾ ಋಜೂಯವಃ |

(ಮಂ. ಸಂ. ೧-೨೦-೪)

ಸೌಧಸ್ತನಾಸಃ ಸ್ವಪಸ್ಯಯಾ ನರೋ ಜಿಮ್ರೀ ಯುವಾನಾ ಪಿತರಾಕೃಣೋತನ |

(ಮಂ. ಸಂ. ೧-೧೧೦-೮)

ಸುರೇತಸಾ ಪಿತರಾ ಭೂಮ ಚಕ್ರತುರುರು ಪ್ರಜಯಾ ಅಮೃತಂ ವರೀಮುಘಃ |

(ಮಂ. ಸಂ. ೧-೧೫೯-೨)

ಸಂಮಿಾಲ್ಯ ಯದ್ಭುವನಾ ಪರ್ಯಸರ್ಪತ ಕೃ ಸ್ವಿತ್ತಾತ್ಯಾ ಪಿತರಾ ವಾ ಅಸಪುಃ |

(ಮಂ. ಸಂ. ೧-೧೬೧-೧೨)

ಎಂಬ ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮಂ. ಸಂ. ೩-೬-೧; ೩-೫೪-೧೬; ೪-೩೩-೩; ೪-೩೪-೯; ೪-೩೫-೫; ೪-೩೬-೩; ೬-೫೩-೨; ೬-೬೬-೧; ೧೦-೧೧-೬; ೧೦-೧೨-೪; ೧೦-೩೯-೬; ೧೦-೬೧-೧; ೧೦-೬೫-೮ ಎಂಬ ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಪಿತರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಎಂದೇ ಅರ್ಥವು. ಇದಲ್ಲದೆ ಮಾತರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಹ ತಾಯಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥವಲ್ಲದೆ ತಾಯಿತಂದೆಗಳೆಂದೂ ಅರ್ಥವು.

ಪ್ರ ವೋ ನಸಾತಮಪಾಂ ಕೃಣುಧ್ವಂ ಪ್ರ ಮಾತರಾ ರಾಸ್ಮಿನಸ್ಯಾಯೋಃ |

(ಮಂ. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೪)

ಕೃಷ್ಣ ಪುತ್ರಾ ವೇವಿಜೇ ಅಸ್ಯ ಸಕ್ತಿತಾ ಉಧಾ ತರೀಕೇ ಅಭಿ ಮಾತರಾ ಶಿಕುಂ |

(ಮಂ. ಸಂ. ೧-೧೪೦-೩)

ತಾ ಈ ವರ್ಧಂತಿ ಮಹ್ಯಸ್ಯ ಪಾಂಸ್ಯಂ ನಿ ಮಾತರಾ ನಯತಿ ರೇತಸೇ ಭುಜೇ |

(ಮಂ. ಸಂ. ೧-೧೫೫-೩)

ತೇ ಸೂನವಃ ಸ್ವಪಸಃ ಸುದಂಸಸೋ ಮುಹೀ ಜಜ್ಜು ಮಾರ್ತರಾ ಪೂರ್ವಚಿತ್ತಯೇ |

(ಮಂ. ಸಂ. ೧-೧೫೯-೩)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮು. ಸಂ. ೧-೧೪೨-೬; ೩-೧-೬; ೩-೫-೬; ೩-೬-೧; ೩-೩೩-೧; ೩-೩೩-೩; ೪-೨೨-೪; ೫-೫-೬; ೬-೧೬-೬; ೬-೩೨-೧; ೬-೨೫; ೬-೬-೩; ೮-೯೯-೬; ೯-೯-೩; ೯-೬೮-೪; ೯-೬೦-೬; ೯-೬೫-೪; ೯-೮೫-೧೨; ೯-೧೦೨-೬; ೧೦-೧-೬; ೧೦-೩೫-೩; ೧೦-೫೯-೮; ೧೦-೬೪-೧೪; ೧೦-೬೯-೪; ೧೦-೧೨೦-೬; ೧೦-೧೪೦-೨ ಎಂಬ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾತೆರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮಾತಾಪಿತ್ರಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಮಾತೆರಾಪಿತೆರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು,

ನ ಯಸ್ಯ ಸಾತುರ್ಜನೋರವಾರಿ ನ ಮಾತೆರಾಪಿತೆರಾ ನೂ ಚಿದಿಷ್ಟಾ |

(ಮು. ಸಂ. ೪-೬-೬)

ಎಂಬ ಒಂದು ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅದೇ ಅರ್ಥವು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಈ ಶಬ್ದಗಳು ತಂದೆತಾಯಿಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುದು.

ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ—ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಂದೆತಾಯಿಗಳೆಂದು ಅನೇಕರದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅದರಂತೆ ಅನ್ನಿಗೂ ಇವರು ತಂದೆತಾಯಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ದ್ಯುಮೇಧೇ ಪಿತಾ ಜನಿತಾ ನಾಧರಶ್ಚ ಬಂಧುಮೇಧ ಮಾತಾ ಪೃಥಿವೀ ಮಹೋಯಂ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೬೪-೩೩)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ದ್ಯುರೋಹವು ಅನ್ನಿಗೆ ತಂದೆಯೆಂದೂ (ಜನಕ), ಪೃಥಿವಿಯೇ ತಾಯಿಯೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂಕ್ತವು.

ಪೀಠಿಕೆ.

ಅಪ್ರೀಶೂತ್ರಗಳ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನಾವು ಮುಗ್ಧೇದಸಂಹಿತಾ ಭಾಗ ೨ ಪೇಜುಗಳು 73-74 ಮತ್ತು 528 ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ. ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೧೦ ಅಪ್ರೀಶೂತ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ (ಸಮಿದ್ಯೋಗ್ನಿವಾ) ನರಾಕಂಠ, ತನೂನಪಾತ್, ಇಳ, ಬರ್ಹಿ, ದೇವೀದ್ವಾರಾ, ಉಷಾಸಾನಶ್ವಾ, ದೈವ್ಯಾ, ಹೋತಾರಾ ಪ್ರಹೀಳಸ್ಯಾ, ಅಸ್ಮೀ ದೇವ್ಯ: ಸರಸ್ವತೀಲಾಧಾರಕ್ಕೇ, ತೃಷ್ಯಾ, ವನಸ್ತಪಿ, ಸ್ವಾಹಾರ್ಕತಯಃ ಎಂಬ ದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿವೆ. ಅದರಿ ನರಾಕಂಠ ಮತ್ತು ತನೂನಪಾತ್ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕೆಲವು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನರಾಕಂಠ ಎಂಬ ಒಂದೇ ದೇವತೆಯನ್ನೂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತನೂನಪಾತ್ ಎಂಬ ಒಂದೇ ದೇವತೆಯನ್ನೂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನರಾಕಂಠ ಮತ್ತು ತನೂನಪಾತ್ ಎಂಬ ಉಭಯದೇವತೆಯನ್ನೂ ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕನು ಸಾರವಾಗಿ ಈ ಅಪ್ರೀಶೂತ್ರಗಳನ್ನು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ—ವಸಿಷ್ಠ, ಅಶ್ವಿ, ವಾಕ್ಯಶ್ವನು ಗೃಹ್ಯಮದ ಎಂಬ ಮಹಿಪ್ರದೇಶಗಳಾದ ಅಪ್ರೀಶೂತ್ರಗಳು ಎಂದೆ—

೧. ಜುಷಸ್ವೇ ನಃ ಸಮಿಧಮಗ್ನೇ—ಋ. ಸಂ. ೭-೨ (ವೈತ್ರಾವರುಣವರ್ಷಿಷ್ಠಃ)
೨. ಸುಸಮಿದ್ಧಾಯ ಶೋಚಿವೇ—ಋ. ಸಂ. ೫-೫ (ವಸುಶ್ರುತ ಆತ್ರೇಯಃ)
೩. ಇವಾಂ ಮೇ ಅಗ್ನೇ ಸಮಿಧಂ—ಋ. ಸಂ. ೧೦-೭೦ (ಸುಮಿತ್ರೋ ವಾಧ್ವಾಶ್ರುತಃ)
೪. ಸಮಿದ್ಧೋ ಅಗ್ನಿನಿಹಿತಃ—ಋ. ಸಂ. ೨-೩ (ಗೃತ್ಸುಮದಃ)

ಎಂಬ ಈ ನಾಲ್ಕು ಸೂಕ್ತಗಳೂ ಒಂದು ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನರಾರಂಶಃ ಎಂಬ ದೇವತಾಕವಾದ ಒಂದೊಂದು ಋಕ್ಯುಗಳಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ನಾಲ್ಕು ಸೂಕ್ತಗಳಿಗೆ ನರಾರಂಶವಂತಿ ಸೂಕ್ತಾನಿ—ನರಾರಂಶ ದೇವತೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ತುತಿಸುವ ಆಪ್ತೇ ಸೂಕ್ತಗಳೆಂದು ಹೆಸರು.

೧. ಸುಸಮಿದ್ಧೋನ ಆ ವಹಃ—ಋ. ಸಂ. ೧-೧೩ (ಮೇಧಾತಿಥಿಃ ಕಾಣ್ವಃ)

೨. ಸಮಿದ್ಧೋ ಅಗ್ನಿ ಆ ವಹಃ—ಋ. ಸಂ. ೧-೧೪೨ (ದೀರ್ಘತನಾ ಔಚಧ್ಯಃ) ಎಂಬ ಈ ಎರಡು ಆಪ್ತೇಸೂಕ್ತಗಳು ಎರಡನೆಯ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನರಾರಂಶ ಮತ್ತು ತನೂನವಾತ್ ಎಂಬ ಉಭಯ ದೇವತೆಯ ಪರವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಋಕ್ಯುಗಳಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಆಪ್ತೇಸೂಕ್ತಗಳು ನರಾರಂಶ ಮತ್ತು ತನೂನ ವಾತ್ ಎಂಬ ಉಭಯವಿಧದೇವತಾಕವಾದ ಸೂಕ್ತಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಈ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಉಭಯ ದೇವತೆಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ೧-೧೪೨ ನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹನ್ನೊಂದು ಪ್ರಯಾಜ ಹೋಮಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಹನ್ನೆರಡು ಹೋಮಗಳಿದ್ದಂತಾಯಿತು.

೧. ಸಮಿದ್ಧೋ ಅದ್ಯ ರಾಜಸಿ—ಋ. ಸಂ. ೧-೧೮೮ (ಆಗಸ್ತ್ಯೋ ವೈತ್ರಾವರುಣಃ)

೨. ಸಮಿತ್ಸಮಿತ್ಸಮನಾ—ಋ. ಸಂ. ೩-೪ (ಗಾಧಿನೋ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಃ)

೩. ಸಮಿದ್ಧೋ ವಿಶ್ವತಸ್ತುತಿಃ—ಋ. ಸಂ. ೯-೫ (ಕಾಶ್ಯಪೋಽಸ್ರತೋ ದೇವಲೋ ವಾ)

೪. ಸಮಿದ್ಧೋ ಅದ್ಯ ಮನುಷೋ—ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦ (ಜಮದಗ್ನಿ ಭಾರ್ಗವಃ)

ಎಂಬ ಸೂಕ್ತಗಳು ಮೂರನೆಯ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತನೂನವಾತ್ ಎಂಬ ದೇವತಾಕವಾದ ಋಕ್ಯುಗಳು ಮಾತ್ರವಿರುವುವು. (ನರಾರಂಶದೇವತಾಕವಾದ ಋಕ್ಯುಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ). ಆದುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ತನೂನವಾತ್ಸಂತಿ ಸೂಕ್ತಾನಿ ಎಂದರೆ ತನೂನವಾತ್ ಎಂಬ ದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಆಪ್ತೇಸೂಕ್ತಗಳೆಂದು ಹೆಸರು.

ಈ ಆಪ್ತೇಸೂಕ್ತಗಳನ್ನು ಪಶುಹೋಮವಾಡುವಾಗ ವಿಶಾಹರ (ಹನ್ನೊಂದು) ಪ್ರಯಾಜಹೋಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಠಿಸುವರು. ವಿಶಾಹಶಾನವಜಾನಾನ್ಯವದ್ಯಂತಿ ದಶ ವೈ ಪಶೋಃ ಪ್ರಾಜಾ ಆತ್ಮೈಕಾದಶಃ (ಶ್ಲೋ. ಸಂ. ೬-೩-೧೦-೩) ಎಂದು ತ್ರೈತೀಯಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯವಿರುವುದು. ಈ ಆಪ್ತೇಸೂಕ್ತಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಪಶುಹೋಮ ಮಾಡುವಾಗ ಒಂದು ವಿಶೇಷನಿಯಮವಿರುವುದು. ಆಯಾ ಗೋತ್ರೋತ್ಪನ್ನರಾದ ಯಜ್ಞಕರ್ತರ ಯಜ್ಞಮಾಡುವಾಗ ಆಯಾ ಮಹಿಪ್ರಣೇತವಾದ ಆಪ್ತೇಸೂಕ್ತಗಳನ್ನೇ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವಿರುವುದು (ಅ. ೩-೨) ಪ್ರಕೃತವಾದ ಆಪ್ತೇಸೂಕ್ತವು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಮಹಿಗೋತ್ರೋತ್ಪನ್ನರಾದವರು ಪಠಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದು.

ಆಪ್ತೇಸೂಕ್ತಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳು ಹೊಂದಿರುವ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯ ಬೇಕಾದರೆ ನಮಗಿರುವ ಆಧಾರಗಳು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿವೆ. ಒಂದನೆಯದು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳು ;

ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ನಿರುಕ್ತಾದಿನಿರ್ವಚನವಾಕ್ಯಗಳು. ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಆಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರುಕ್ತಾದಿನಿರ್ವಚನವಾಕ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ವಿವರಣೆಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿವೆ.

ಐತರೇಯಾದಿಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಆಪ್ತೀಪದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಕರ್ಮಾರ್ಥಕತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಈ ಪದವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಿವರಿಸಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು ಉದಾಹರಣೆಗೆ—

ತದ್ಯದಾ ಪ್ರೀಣಾತಿ ತಸ್ಮಾದಾಪ್ರಿಯೋ ನಾಮ |

(೯೦. ಬ್ರಾ. ೧೦-೩)

ಕೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವ ಸಾಧನವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರಿನು ಕಾಪೀತಕಿಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲೂ,

ಅಪ್ರೀಥಿರಾಪ್ನುನನ್ | ತದಾಪ್ರೀಣಾಮಾಪ್ರೀತ್ಯಂ ||

(ಕೈ. ಬ್ರಾ. ೨-೨-೮-೬)

ಎಂದು ಮೇಲಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿ ಶೈತ್ತಿರೀಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲೂ,

ಯದೇಶಾನ್ಯಾಪ್ರಿಯಾ ಆಜ್ಯಾನಿ ಭವಂತಿ | ಆಶ್ಯಾನಾಮೇವೇತ್ಯೇರಾಪ್ರೀಣಾತಿ |

(ತಾ. ಬ್ರಾ. ೧೫-೮-೨)

ಎಂದು ಶಾಂಕೈಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲೂ ಅಪ್ರೀ ಎಂಬ ಪದದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ.

ಐತರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಯಾಗಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೋತ್ಯವು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಅಪ್ರೀಗಳ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಸೋಮವನ್ನೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಾಗಮಾಹದೇಶಾದ ಪಶುವಿನ ವರ್ಣನೆಯಾದಮೇಲೆ (೨-೩) ಹನ್ನೊಂದು ಪ್ರಯಾಜಮಂತ್ರಗಳು ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ (೨-೪) ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ—

ಅಪ್ರೀಥಿರಾಪ್ರೀಣಾತಿ | ತೇಹೋ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಮಾಪ್ರಿಯಸ್ತೇಣಸ್ಯಹೇನಂ ತದ್ಭ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸೇನ ಸಮರ್ಥಯತಿ |

(೧೦. ಬ್ರಾ. ೨-೪)

ಅಪ್ರೀಮುಕ್ಯುಗಳ ತೇಹೋಮಯವಾದವೂ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವೂ ಆಗಿವೆ. ಅಂಶಕ ಮುಕ್ಯುಗಳಿಂದ (ಹೋತ್ಯವು) ಕೃಪ್ತಿಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯತ್ಯಪ್ರೀಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಅನಂಶಕ ಸಮಿಧ್, ತನೂನಸಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಣಾದಿಕತ್ತಗಳೊಡನೆ ಶಾಪಾತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದೆ.

ಮುಕ್ಲಂಹಿತೆಯ ಬೇಡಿದೇರೆ ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಈ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಇವುಗಳ ಫಲವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾ ಇವುಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಮುಷಿಗಳ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಐತರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣವಲ್ಲೇ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ವಹಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಶಾಭಿರ್ಯಭಯಾಪ್ಯಾಪ್ರೀಣೇಯಾದ್ಯದ್ಯಭಯಾಪ್ಯಾಪ್ರೀಣಾತಿ ಯಜಮಾನಮೇವ ತದ್ವಂಧು-
ಶಾಯಾ ನೋತ್ಸೃಪತಿ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೨-೪)

ಮುಖಪ್ರದೇಶವಾದ ಈ ಮಕ್ಕಳ ಪಠನದಿಂದ ಯಜಮಾನನ್ನು ಯಜ್ಞಸಂಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡಿಸದೆ ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಈ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರ ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಈ ಸೂಕ್ತಗಳು ಒಂದೇ ಮುಖಿಯಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾದವಲ್ಲ. ಬೇರೆಬೇರೆ ಮುಖಗಳು ಈ ಸೂಕ್ತಗಳನ್ನು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ದರ್ಶನಮಾಡಿವರು. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ಸೂಕ್ತಗಳ ಸ್ವರೂಪವೂ, ಇವುಗಳ ಪಠನದ ಫಲವೂ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇನಿಧವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಈ ಆಪ್ರೀಸೂಕ್ತಗಳ ವಿಸಯದಲ್ಲೂ ಈ ಸೂಕ್ತಗಳ ದೇವತೆಗಳ ವಿಸಯದಲ್ಲೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವಿಡಿಯೆಂದು ನಿರುಕ್ತಕಾರರ ವಿನರಣೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅಥಾತೆ ಆಪ್ರಿಯಃ | ಆಪ್ರಿಯಃ ಕಸ್ಮಾದಾಪ್ನೋತೇತಃ ಪ್ರೀಣಾತೇರ್ವಾ | ಆಪ್ರೀಭಿರಾಪ್ರೀಣಾತೀತಿ
ಚಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ |

(ನಿ. ೮-೪)

ಎಂದು ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಆಪ್ರೀಸೂಕ್ತಗಳ ವಿಸಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕಿಂತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಬೇರೆಯೆಂದು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೇ, ಕಾತ್ಯಕೈ, ಶಾಕಪೂಣಿ, ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಖಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಉದಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಾತ್ಯಕಾದಿಗಳು ಯಾಜ್ಞಕರೇ ಆದರೂ ಸಹ ಅವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರತಕ್ಕ ನಿರ್ವಚನಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುವನ್ನು ಆಯಾ ಮಕ್ಕಿನ ವಿಶೇಷವಿಸಯಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಯಾಜ್ಞರು ಕೊನೆಗೆ ತಮ್ಮ ಬುಚಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಆಪ್ರೀ ದೇವತೆಗಳ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಹೇಗೆನೆಯೆಂದು ಮೊದಲು ಅವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇತೀವಾ ಆಪ್ರೀದೇವತಾ ಅನುಕ್ರಾಂತಾಃ | ಅಥ ಕಿಂ ದೇವತಾಃ ಪ್ರಯಾಜಾನುಯಾಜಾಃ
ಆಗ್ನೇಯಾ ಇತ್ಯೇಕೇ | ಆಗ್ನೇಯಾ ವೈ ಪ್ರಯಾಜಾ ಆಗ್ನೇಯಾ ಅನುಯಾಜಾ ಇತಿ ಚಿ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ | ಛಂದೋದೇವತಾ ಇತ್ಯಪರಂ | ಛಂದಾಂಸಿ ವೈ ಪ್ರಯಾಜಾಂಸುಂ ದಾಂಸ್ಯನು-
ಯಾಜಾ ಇತಿ ಚಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ | ಋತುದೇವತಾ ಇತ್ಯಪರಂ | ಋತವೋ ವೈ ಪ್ರಯಾಜಾ
ಋತವೋನುಯಾಜಾ ಇತಿ ಚಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ | ಸಶುದೇವತಾ ಇತ್ಯಪರಂ | ಸಶವೋ ವೈ
ಪ್ರಯಾಜಾಃ ಸಶವೋನುಯಾಜಾ ಇತಿ ಚಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ | ಪ್ರಾಣದೇವತಾ ಇತ್ಯಪರಂ |
ಪ್ರಾಣಾವೈ ಪ್ರಯಾಜಾ ಪ್ರಾಣಾ ನಾ ಅನುಯಾಜಾ ಇತಿ ಚಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ | ಆತ್ಮದೇವತಾ
ಇತ್ಯಪರಂ | ಆತ್ಮಾ ವೈ ಪ್ರಯಾಜಾಃ ಆತ್ಮಾ ನಾ ಅನುಯಾಜಾ ಇತಿ ಚಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ |
ಆಗ್ನೇಯಾ ಇತಿ ತು ಸ್ಥಿತಿಃ | ಭಕ್ತಿಮಾತ್ರಮಿತರಂ ||

(ನಿ. ೮-೨೨)

ಎಂದು ಆಯಾ ಮತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಮೊದಲು,

ತವ ಪ್ರಯಾಜಾ ಅನುಯಾಜಾಶ್ಚ ಕೇವಲ ಉರ್ಜಸ್ತಂತೋ ಹವಿಷಃ ಸಂತು ಧಾತಾಃ |

ತವಾಗ್ನೇ ಯಜ್ಞೋಽಭಿಯಮಸ್ತು ಸರ್ವಸ್ತುಧ್ಯಂ ನಮಂತಾಂ ಪ್ರದಿಶತ್ ತಸ್ಯಃ |

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೫೧-೯)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ಹದಹರಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಯಾಜ ಮತ್ತು ಅನುಯಾಜ ಮಂತ್ರಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಿಸಿವೆ ಎಂದು ತಾವು ತಮ್ಮ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಅನಂತರ ಇತರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವರು ಛಂದೋದೇವತೆ ಯನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿದೆಯೆಂದೂ (ಶ. ಬ್ರಾ. ೧-೨-೨-೯), ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಋತ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿದೆಯೆಂದೂ (ಶ. ಬ್ರಾ. ೧-೨-೨-೮-೧). ಇತರರು ಯಾಗಪಠವನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿದೆಯೆಂದೂ (ಶಾ. ಬ್ರಾ. ೨-೪) ಕೆಲವರು ಪ್ರಾಣಾತ್ಮಕವಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿದೆಯೆಂದೂ (ಐ. ಬ್ರಾ. ೧-೧೧, ಶ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೨-೨-೨೨), ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಅತ್ಮನನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಿಸಿದೆಯೆಂದೂ (ಶ್ರೈ. ಸಂ. ೬-೧-೫-೪) ಹೇಳುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿ ಅನಂತರ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಸಾಧುವಾದ ಮತವೆಂದು ತಮ್ಮ ಬಿಚ್ಚುವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶಾಕ್ಯಾಯನರ ಸರ್ವಾನುಕ್ರಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಆಪ್ತ ಮತ್ತು ಅಪ್ತೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ (ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅಪ್ತೀ ಸೂಕ್ತದ ಎಂದರೆ ೧-೧೪೨ ನೇ ಸೂಕ್ತದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ. ನರಾಶಂಕೆ ದೇವತೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೆ ಆಪ್ತ ಮಂತ್ರಗಳೆಂದೂ, ಮತ್ತು ತನೂನಪಾಶ್ ಎಂಬ ದೇವತೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೆ ಅಪ್ತೀ ಮಂತ್ರಗಳೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ

ದ್ವಿತೀಯೇ ದ್ವಾದಶರ್ಷೀ ತು ಪ್ರತ್ಯೈಚಂ ಯಾಸ್ತು ದೇವತಾಃ |
 ಸ್ತೂಯಂತೇ ಹ್ಯಗ್ನಿನಾ ಸಾರ್ಧಂ ತಾಸಾಂ ನಾನಾನಿ ಮೇ ಶ್ವಣು ||
 ಪ್ರಥಮಾಯಾಂ ಸ್ತುತೇಛೇಧ್ನೋ ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ತನೂನಪಾಶ್ |
 ನರಾಶಂಕಸ್ತ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ಚತುರ್ಥ್ಯಾಂ ಸ್ತೂಯಂತೇ ತ್ವಿಳಃ ||
 ಬರ್ಹಿರೀವ ತು ಪಂಚಮ್ಯಾಂ ದ್ವಾರೋ ಛೇವ್ಯಸ್ತತೋಽನ್ಯಯಾ ||
 ನಕ್ಶೋಷಾಸಾ ತು ಸಪ್ತಮ್ಯಾಮಪ್ತಮ್ಯಾಂ ಸಂಸ್ತುತಾಃ ಸಹ |
 ದೇವ್ಯಾವಿತಿ ತು ಹೋಶಾರೌ ಸವಮಾಮೃತಿಸಂಸ್ತುತಾಃ ||
 ತಿಸ್ತೋ ದೇವ್ಯೋ ದಶಮ್ಯಾಂ ತು ಜ್ಞೇಯಸ್ತುಪ್ತವ ತು ಸ್ತುತಃ |
 ಏಕಾದಶ್ಯಾಂ ತು ಸೂಕ್ತಸ್ಯ ಸ್ತುತಂ ವಿದ್ಯಾದ್ವಿನಸ್ತತಿ ||
 ದ್ವಾದಶ್ಯಾಂ ತು ಸ್ತುತಾ ದೇವೀರ್ವಿದ್ಯಾಶ್ಚಾನ್ಯಾಹ್ಯಾತ್ಮತೀರಿತಿ |
 ಸೂಕ್ತೇಽಸ್ತಿಸ್ತುತ್ಯೈಚಂ ಯಾಸು ದೇವತಾಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾಃ ||
 ತಾ ಏವ ಸರ್ವಾಸ್ತಾಪ್ತೀಸು ದ್ವಿತೀಯಾ ತು ವಿಶ್ವೈಕೇ |

(ಬೃ. ದೇ. ೨-೧೪೨ ರಿಂದ ೧೫೧)

ಎಂದು ಇಧ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಸೂಕ್ತದ ಕ್ರಮವನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಬುಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ದ್ವೇಶಿಸಿರುವುದನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಪ್ರೀಸೂಕ್ತಗಳೆಷ್ಟು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾ ನಿರುಕ್ತಕಾರರು,

ಇತೀಮಾನ್ಯೇಕಾದಶಾಪ್ರೀಸೂಕ್ತಾನಿ | ತೇಷಾಂ ವಾಸಿಷ್ಠಮಾತ್ರೇಯಂ ವಾಧ್ಯ್ಕೃತ್ಯಂ ಗಾರ್ತ್ವೆ-
ಮದಮಿತಿ ನಾರಾಶಂಸವಂತಿ | ನೈಧಾತಿಥಂ ದೈರ್ಘತಮಸಂ ಪ್ರೈಷಿತಮಿತ್ಯೈಭಯವಂತ್ಯೈ-
ತೋನ್ಯಾನಿ ತನೂನಸಾತ್ಯಂತಿ ತನೂನಸಾತ್ಯಂತಿ |

(ನಿ. ೮-೨೨)

ಈ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ವಸಿಷ್ಠ, ಅಪ್ರಿ, ವಾಧ್ಯ್ಕೃತ್ಯ ಮತ್ತು ಗೃತ್ವಮದೇ ಇವರಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳು ನರಾಶಂಸವರ ವಾದವು; ಮೇಧಾತಿಥಿ ಮತ್ತು ದೀರ್ಘತಮಸು ಈ ಬುಹಿಗಳಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾದವೂ ಮತ್ತು ಪ್ರೈಷಿತಮಿತ್ಯೈವೂ ಸಹ ತನೂನಸಾತ್ ಮತ್ಯು ನರಾಶಂಸ ಎಂಬ ಎರಡು ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿದವು; ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಸೂಕ್ತಗಳೂ ಕೇವಲ ತನೂನಸಾತ್ ಎಂಬ ದೇವತಾಪರವಾದವು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ (ಪ್ರೈಷಿತಸೂಕ್ತವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದರೆ) ಹನ್ನೊಂದು ಅಪ್ರೀಸೂಕ್ತಗಳು. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿಯೂ,

ಪ್ರೇಷ್ಯೇ ಸಹಾಪ್ರೀಸೂಕ್ತಾನಿ ತಾನ್ಯೇಕಾದಶ ಸಂತಿ ಚ |
ಯಜೂಂಷಿ ಪ್ರೈಷಸೂಕ್ತಂ ವಾ ದಶೈತಾನೀತರಾಣಿ ತು ||
ಸೌತ್ತಾಮಾನ್ಯಾನಿ ತು ತ್ರೀಣಿ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಾತ್ಯಮೇಧಿಕೇ |
ಪುರುಷಸ್ಯ ತು ಯನ್ಯೇಥೇ ಯಜುಷ್ಯೇವ ತು ತಾನಿ ಷಟ್ ||
ಅತ್ರೈವ ಪ್ರೈಷಸೂಕ್ತಂ ಸ್ಯಾನ್ನ ಯಜುಷ್ಯಾದ್ರಿಯೇತ ತತ್ |
ತೇಷಾಂ ಪ್ರೈಷಗತಂ ಸೂಕ್ತಂ ಯಚ್ಚ ದೀರ್ಘತಮಾ ಜಗೌ |
ಮೇಧಾತಿಥೌ ಯದುಕ್ತಂ ಚ ತ್ರಿಣ್ಯೇವೋಭಯವಂತಿ ತು |
ಬುಷ್ಠಾ ಗೃತ್ವಮದೇ ಯಚ್ಚ ವಾಧ್ಯ್ಕೃತ್ವೇ ಚ ಯದುಚ್ಯತೇ ||
ನರಾಶಂಸವದತ್ತೇಕ್ಷ ದದರ್ಶ ಚ ಯದಾರ್ವಶಃ |
ತನೂನಸಾದಗಸ್ತ್ಯಕ್ಷ ಜಮದಗ್ನಿಕ್ಷ ಯಜ್ಜಗೌ ||
ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಬುಷಿಯೇಕ್ಷ ಜಗೌ ವೈ ಕಾಶ್ಯಪೋನ್ಯಸಿತಃ |
ಮೇಧಾತಿಥೇರ್ಬುಷಾಂ ಯಾಸು ಪ್ರೋಕ್ತಾ ದ್ವಾದಶ ದೇವತಾಃ ||
ಸಂಪದ್ಯಂತೇ ಯಥಾಗ್ನಿಂ ತಾಃ ಸಂಪದಂ ತಾಂ ನಿಬೋಧತ |

(ಬೃ. ದೇ. ೨-೧೫೨ ರಿಂದ ೧೫೭)

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೈಷಸೂಕ್ತವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೊಂದು ಅಪ್ರೀಸೂಕ್ತಗಳೆಂದೂ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹತ್ತು ಸೂಕ್ತಗಳೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ ಮತ್ತು ನಿರುಕ್ತವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ನರಾಶಂಸ, ತನೂನಸಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಶಿಸಿದವೂ ಮತ್ತು ಮೇಧಾತಿಥ್ಯಾದಿ ಬುಹಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಣೀತವಾದವೂ ಆದ ಸೂಕ್ತಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರೈಶೋಕ್ತವು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ, ಎಲ್ಲಾ ಅಪ್ರೀಶೋಕ್ತಗಳ ಸಾರಾಂಶವನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಶೇಖರಿಸಿ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಅಪ್ರೀಶೋಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುವ ದೇವತೆಗಳ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನೂ ವಿಧಾಗಿಸಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೇವತೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸುವಾಗಲೂ ಸಹ ವೇದಲು ಹೋಲಾ ಯಜ್ಞತ್ | ಎಂಬ ಒಂದು ನಿಯಮಿತ ಮಂತ್ರಧಾರವನ್ನು ಕ್ಷೇರಿಸಿ ಅನಂತರ ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ವೇದಲು ಪ್ರೈಶೋಕ್ತದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ದೇವತೆಗಳು, ದೇವತೆಯ ವಿಶೇಷಣ, ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಅನಂತರ ಇಂತಹ ದೇವತಾತ್ಮಕವಾದ ಅಪ್ರೀಶೋಕ್ತಗಳ ಉದ್ದಿಷ್ಟವೇನು ? ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳೇನು ? ಅವುಗಳ ಪಠನೆಗಳಿಂದ ಆಗತಕ್ಕ ಲಾಭವೇನು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನೂ ಅಥವಾ ಭಿನ್ನಾ ಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಸಂಖ್ಯೆ	ದೇವತೆ	ವಿಶೇಷಣಗಳು
೧.	ಅಗ್ನಿ : (ಸಮಿತ್)	ಸಮಿಧಾ, ಸುಸಮಿಧಾ, ಸಮಿಧೈ
೨.	ಅಗ್ನಿ : (ಶನೂನಪಾತ್)	ಅದಿತೇ: ಗರ್ಭಂ ಭುವನಶ್ಚ ಗೋಪಾಂ
೩.	ಅಗ್ನಿ : (ನರಾಶಂಕಃ)	ಸ್ವಶಶ್ವಂ ವೈ: ಪ್ರಚೇಶ್ವಂ
೪.	ಅಗ್ನಿ : (ಇಳಿ)	ಈಶೋ ದೇವ: ಪವ್ಯವಾಟ್ ಅಮೂರ:
೫.	ಬರ್ಹಿ:	ಸುಪ್ತರೀಮ, ಊರ್ಣಮ್ನದ, ದೇವೇಭ್ಯ: ಸ್ವಾಪಸ್ತಂ
೬.	ದೇವೀದ್ವಾರ:	ಖುಷ್ಪಾಃ, ಕವಶ್ಯಾಃ, ಕೋಪಧಾವನೀ:
೭.	ಉಷಾಸಾನಾಶ್ವಾ	ಬೃಹತೀ, ಸುವೇಶಸಾ ಪತಿಭ್ಯ: ಯೋನಿಂ ಕೃಣವಾನ್ತೇ ಸಂಸ್ಥಯಮಾನೇ
೮.	ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ	ಮಂದ್ರಾ, ಘೋತಾರಾ, ಕವೀ, ಪ್ರಚೇತಸಾ
೯.	ತಿಸ್ತೀ ದೇವೀ:	ಅಪಸಾಂ ಅಪಸ್ತಮಾ: ದೇವೀ:
೧೦.	ಶೈಶ್ವಾ	ಅಪಿಷ್ಟ್ವ. ಅಪಾಳ, ರೇತೋಧಾಃ, ವಿಶ್ರವಸ್, ಯತೋಧಾಃ, ಪುರುರೂಪಃ, ಅಕಾಮುಕರ್ತವನ
೧೧.	ವನಸ್ಪತಿ:	ಧಿಯೋ ಷೈಷ್ವಾ, ಸ್ವಧಾವಾನ್ ಸ್ವಧಿತಿ, ದೇವೇಭ್ಯ: ಋತುಥಾ ಹವ್ಯವಾಟ್, ಯಜ್ಞಸೈ, ಆಯುಃ, ಕಲ್ಪಮಾನ:
೧೨.	ಅಗ್ನಿ : (ಸ್ವಾಹಾ)	ಅಜ್ಯಸ್ಯ ಮೇದಸ: ಸ್ವಾಹಾ

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೈಶೋಕ್ತವು ಸಕಲವಾದ ಅಪ್ರೀಶೋಕ್ತಗಳ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಒಂದು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಅಪ್ರೀಶೋಕ್ತಗಳ ರಚನಾಕ್ರಮಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಶೈಲಿಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಪ್ರಯೋಜನಗಳೇ ಅಲ್ಲದೇ ಅವುಗಳ ಕಾವ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಅವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಳುತಿಕ ಪರಿಶೀಲನೆ ಹೇಳಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಅಪ್ರೀಸೂತ್ರಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಮತ್ತು ಉದ್ದಿಶ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು Max Muller ಎಂಬ ಪಂಡಿತನು ನೊಡಲು ಅವು ದೇವತೆಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬಂಧುಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿ ಅನಂತರ ಅವುಗಳ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಸಿಳ್ಳುವುದೇ ಶ್ರಮವೆಂದು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ—

ಯಾಗಾದಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ್ರೀಸೂತ್ರಗಳಿಗಿರುವ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಚೀನವೈದಿಕಪಂಡಿತರಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅಪ್ರೀಸೂತ್ರಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಸಮಾನಾರ್ಥಕರ್ಮಗಳಿರುವುವು. ಅವುಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಮಾದರಿಯೂ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಒಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಲಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ಮಂಡಲಗಳ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಮಂಡಲಗಳ ಋಷಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ತನ್ಮತವನ್ನು ಮನನದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ಅಪ್ರೀಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಎಂಟನೇ ಮಂಡಲದ ಕಾಣ್ಕುಸಂತತಿಯವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಅಪ್ರೀಸೂತ್ರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅವರು ೧-೧೩ ನೇ ಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಆರನೇ ಮಂಡಲದ ದ್ರಷ್ಟೃಗಳಾದ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಇದರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಇಲ್ಲದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ವಾಮದೇವ ಮತ್ತು ಭಾರವ್ಯಾಜಸಂತತಿಯವರು ಈ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಇನ್ನಾವ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಪಠಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು.

ಅಪ್ರೀ ಮತ್ತು ಆಪ್ರ ಎಂಬ ಸಂಕ್ಷೇಪಿಯಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವ ಮಂತ್ರಗಳು—

ಕಾತ್ಯಾಯನರು ಸರ್ವಾನುಕ್ರಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಏತದಾಪ್ರೀಸೂಕ್ತಂ ಏತೇನ್ಯಾನ್ಯುಕ್ತೃದ್ವೈತಾನಿ ಏಕಾ-
ದಶಕಾನಿ ತು ನಾರಾಶಂಸಾನಿ ಅಪ್ರಕದ್ವೋಕ್ತಾನಿ ಅತನೂನಸಾತ್ವಂತಿ | ನರಾಶಂಸ ದೇವತೆಯನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ
ಪಠಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳು ಆಪ್ರವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದೂ, ತನೂನಸಾತ್ ದೇವತೆಯನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಪಠಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳು
ಅಪ್ರೀ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ನಿರುಕ್ತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು
ತೋರಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳೇ ಇಲ್ಲ.

ಅಪ್ರೀ ಎಂಬ ಹೆಸರು ದೇವತಾಪರವಾದುದೇ ಅಥವಾ ಸೂಕ್ತಪರವಾದುದೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ
ಸಹಜವಾದುದಾಗಿದೆ. ಸೂಕ್ತವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ನೊಡಲು ಸೂಕ್ತಪರವಾಗಿದ್ದು ಅನಂತರ ದೇವತಾನಿರ್ದೇಶಕವಾದ
ಮಂತ್ರಗಳಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು

ಕರ್ಮದ ಶೈಲಿಯು—ಅಪ್ರೀ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಯಜ್ಞಕರ್ಮವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಗಳಿಂದ ಸೂಚಿತ
ವಾಗುವಂತೆ ಗೌಣವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಮುಖ್ಯವಾಗಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನೇ ಹೊಂದಿತ್ತೆಂದೂ
ಹೇಳಬಹುದು. ಪ್ರಯಾಜಾಹುತಿಗಳಿಗೂ ಈ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಆಹುತಿಗಳಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು
ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ೧-೧೩-೮. ೧-೧೪-೨, ೧-೧೪-೩-೮, ೩-೪-೮, ೫-೫-೨, ೯-೫-೮

ಈ ಮುಕ್ತಗಲ್ಲಿ ಇವಂ ಯಜ್ಞಂ ಎಂಬ ಮಂತ್ರವೂ, ೫-೫-೨, ೩-೪-೫ ನೇ ಮುಕ್ತಗಲ್ಲಿ ನಃ ಯಜ್ಞಂ ಎಂಬುದೂ ೧-೧೩-೨, ೭-೨-೭, ೧೦-೧೦-೮ ನೇ ಮುಕ್ತಗಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿಸ್ತ ಯಜ್ಞೇ ಎಂಬುದೂ ಸಹ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯಾಗರಿ ಅಥವಾ ಆಶುಕೃತರ್ಪಣದಲ್ಲಾಗರಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ತೋರಿಸುವವೇ ಹೊರತು ಪ್ರಯೋಜಾಹುತಿಗಳಂತೆ ಗೌಣವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಿದಿವಾ ಅಮಿಮಿಕ್ಷತಿ (೧-೧೪೨-೩); ಶ್ರೀರಹಸ್ವಾಯಜಂತೇ (೩-೪-೨) ಎಂಬ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಈ ಕರ್ಮವು ದಿನದಲ್ಲಿಯೂ ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದೂ, ಸಮಿದ್ಯೋ ಅಭ್ಯ ಮನುಷೋ ದುರೋಣೇ (೧೦-೧೦೦-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಯಜ್ಞಗೃಹವಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಸಾಧಾರಣವಾದ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬಹುದೆಂದೂ, ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸಮಿಕ್ಷಮಿತ್ಸುಮನಾ ಬೋಧ್ಯಸ್ಯೇ ತುಚಾತುಚಾ ಸುಮುತಿಂ ರಾಸಿ ವಸ್ತಃ |

ಆ ದೇವ ದೇವಾನೈಃಘಟಾಯ ವಕ್ಷಿಸ್ತಾ ಸಖೀನ್ಸುಮನಾ ಯಜ್ಞೈಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೩-೪-೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಮಿತ್ರಮುಷಿಯು ಕಾವ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧವೂ ಮತ್ಸು,

ಋಷಸ್ತ ನಃ ಸಮಿಧಮುಗ್ಧೇ ಅಭ್ಯ ತೋಚಾ ಬೃಹದ್ಯಜತಂ ಧೂಮಮ್ನುನ್ |

ಉಪ ಸ್ವೃತ ದಿವ್ಯಂ ಸಾನು ಸ್ತೂವೈಃ ಸಂ ರಶ್ಮಿಧಿತ್ವತನಃ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ||

(ಋ. ಸಂ. ೭-೨-೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಕಿರಣವೂ, ಸೂರ್ಯಕಿರಣವೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಪ್ರಸರಿಸುವ ವರ್ಣನವೂ ಸಹ ಮಂತ್ರಗಳ ಕಾವ್ಯಾತ್ಮಕಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಇದೇ ವರ್ಣನೆಗಳು ಈ ಯಾಗವು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.

ಪೂರ್ವ್ಯಂ ತಂತುಂ ತನುಷ್ಯ (೧-೧೪೨-೧) ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಈ ಯಾಗವು ಪ್ರಾರಂಭವಾದುದೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಯಜ್ಞವು ನಿರ್ಮಿಷ್ಟವಾಗಿ ನೆರವೇರಲು ದೇವತೋತ್ಪಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಸಹಾಯದ ಅಪಕೃತೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಹ್ವಾಹುತಿಯನ್ನು ವೊದಲು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಅಗ್ನಿತ್ವಷ್ಟಿಯಾನಂತರ ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಕಡೆಗೆ ಪ್ರಸರಿಸುತ್ತಾನೆ (೭-೨-೧) ಅನಂತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕರೆತರುತ್ತಾನೆ. ಅಗ್ನಿಯು ಮಾನವರ ಸಖನಾದುದರಿಂದ (೩-೪-೧) ಈ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಶ್ರುತಿಶಾಸ್ತ್ರಾಽ-ಅಪ್ರೀಸೂಕ್ತಗರು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಬೇರೆಯಾಗಿ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಮತ್ಸು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಋಷಿ ಸಂತತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದರೂ ಸಹ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ವಾಕ್ಯರಸಯೂ ಧ್ಯೇಯವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಸೂಕ್ತಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಒಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಅಧಿಕವಾದ ಸಾಮರಸ್ಯವೂ, ಸ್ವಾರಸ್ಯವೂ ಇವುಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

(ಎರಡು ಸೂಕ್ತಗಳನ್ನು ಓದು ಉಳಿದ) ಎಲ್ಲಾ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಮುಕ್ತುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಹನ್ನೊಂದಿರುವುದು ಮತ್ತು ಸಮಿದ್ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸೂಕ್ತವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬುದರೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುವುದೂ ಕಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಕಲಾವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಒಂದು ನಿಯತವಾದ ನಿಯಮವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಂದಸ್ತಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ: ೧-೧೩, ೧-೧೮, ೫-೫, ೯-೫ ಈ ಸೂಕ್ತಗಳು ಗಾಯತ್ರೀ ಭಂದಸ್ತಿನಲ್ಲೂ, ೧-೧೪೨ ನೇ ಸೂಕ್ತವು ಅನುಷ್ಠುಪ್ ಭಂದಸ್ತಿನಲ್ಲೂ, ೨-೩, ೩-೫, ೭-೨, ೧೦-೭೦ ಈ ಸೂಕ್ತಗಳು ತ್ರಿಷ್ಠುಪ್ ಭಂದಸ್ತಿನಲ್ಲೂ ರಚಿತವಾಗಿವೆ.

ದೇವಾನ್ ಆವಹ, ದೇವಾನ್ ವಕ್ತೃ, ವಿಪ್ರಾ ಯಜ್ಞೇಷು ಮಾನವೇಷು ಕಾರುಃ, ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕ ಮಂತ್ರಭಾಗಗಳು ಪುನರಾರ್ಥಕವಾಗಿವೆ.

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಸಮಿತ್ತಮಿದಿತ್ಯೇಕಾದಕರ್ಚೆಂ ಚಿತುರ್ಥಂ ಸೂಕ್ತಂ ವೈಶ್ವಾಮಿತ್ರಂ ತ್ರೈಷ್ಠುಭಂ | ಆತ್ಮಾನು-
ಕ್ರಮಣಿಕಾ | ಸಮಿತ್ತಮಿದಾಪ್ರಿಯ ಇತಿ | ಇಧಾದಿಸ್ವಾಹಾಕೃತ್ಯಂತಾಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾಃ ಪ್ರತ್ಯೈಚಿ
ದೇವತಾಃ | ಸಶೌ ವೈಶ್ವಾಮಿತ್ರಾಮಾಪ್ರೀಸೂಕ್ತಂ | ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯೋಃ ಪತ್ತೀಸಂಯೋಜೇಷು
ತ್ವೈಷ್ಠುರ್ಯಾಜ್ಯಾ ತನ್ನ ಇತ್ಯೇಷಾ | ಸೂಕ್ತಂ ಚ | ಇದ ತ್ವಷ್ಟಾರಮಗ್ರಿಯಂ ತನ್ನ ಸ್ತುರೀಪಮಧ
ಪೋಷಯತು | ಅ. ೧-೧೦ | ಇತಿ || ಶ್ವಾವೈ ಸಶೌ ಪುರೋಡಾಶಸ್ಯಾನುವಾಕ್ಯಾ | ಸೂಕ್ತಂ ಚ |
ತನ್ನ ಸ್ತುರೀಪಮಧ ಪೋಷಯತು ದೇವಸ್ತುಷ್ಟಾ ಸವಿತಾ ವಿಶ್ವರೂಪಃ | ಅ. ೩-೮ | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ಸಮಿತ್ತಮಿತ್ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಮೊದಲನೆಯ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂಕ್ತವು.
ಇದರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಮುಕ್ತುಗಳಿರುವುವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಮಹಿಯು; ತ್ರಿಷ್ಠುಪ್ ಭಂದಸ್ತು.
ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಸಮಿತ್ತಮಿದಾಪ್ರಿಯಃ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಹಿಂದಿನ ಆಪ್ರೀಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ
ಈ ಸೂಕ್ತದ ಹನ್ನೊಂದು ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೂ ಇಧವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಸ್ವಾಹಾಕೃತಿಯವರಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಮುಕ್ತುಗೂ ಒಂದೊಂದು
ದೇವತೆಯಂತೆ ಹನ್ನೊಂದು ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೂ ಹನ್ನೊಂದು ದೇವತೆಗಳು. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗೋತ್ರವವರು ಮಾಡುವ ಪಶು
ಹೋಮದಲ್ಲಿ ಈ ಆಪ್ರೀಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗವಿರುವುದು. ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪತ್ತೀಸಂಯೋಜಣೆಯ
ವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಈ ಸೂಕ್ತದ ತನ್ನ ಸ್ತುರೀಪಮಧ ಪೋಷಯತು ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ತ್ವೈಷ್ಠುವನ್ನು ದ್ವೀಶಿಸಿ
ಯಾಜ್ಯಾನುಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ವಲಾಯಶ್ವೌತಸೂತ್ರದ ಇದ ತ್ವಷ್ಟಾರಮಗ್ರಿಯಂ ತನ್ನ ಸ್ತುರೀಪ-
ಮಧ ಪೋಷಯತು ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ (ಅ. ೧-೧೦) ವಿನೈಕವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ತ್ವೈಷ್ಠುವನ್ನು ದ್ವೀಶಿಸಿ ಮಾಡುವ
ಪಶುಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪುರೋಡಾಶಹೋಮಮಾಡುವಾಗ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು (ಈ ಸೂಕ್ತದ ಒಂದು ಮುಕ್ತನ್ನು) ಅನುವಾಕ್ಯಾ
ಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ವಲಾಯನಶ್ವೌತಸೂತ್ರದ—ತನ್ನ ಸ್ತುರೀಪಮಧ ಪೋಷಯತು
ದೇವಸ್ತುಷ್ಟಾ ಸವಿತಾ ವಿಶ್ವರೂಪಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ (ಅ. ೩-೮) ವಿನೈಕವಾಗಿರುವುದು.

ಸೂತ್ರ—೪

ಮಂಥಲ—೩ || ಅನುವಾಕ್—೧ || ಸೂತ್ರ—೪ ||
ಅಪ್ಪಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೮ || ವರ್ಗ—೨೨, ೨೩ ||

|| ಸೂತ್ರದ್ವಯವ ಮುಕ್ತಂಶ್ಚ—೧೧ ||
|| ಮುನಿ—ನಿಬ್ಬಾನಿತ್ಯಃ ||

|| ದೇವತಾ—(ಅಪ್ಪಿ(ಸೂತ್ರಂ) ೧. ಇತ್ಯ ಸಮುದ್ಯೋಗ್ಯವಾಃ | ೨. ತನೂನವಾಃ |
೩. ಇತಿ | ೪. ಬಹಿಃ | ೫. ದೇವೀದ್ವಾರಾಃ | ೬. ಉಪಾಸನಕ್ರಾ |
೭. ವ್ಯವ್ಯಾ ಜ್ಯೋತಾಂ ಪ್ರದೇಶಾಃ | ೮. ತಿಸ್ತ್ರೀ ವೇದ್ಯಃ ಸದಸ್ಯತೀರಾ-
ಧಾರ್ತುಃ | ೯. ಶ್ವಪ್ತಾ | ೧೦. ವನಸ್ತುತಿ | ೧೧. ಸ್ವಾಧ್ಯಾತ್ಮಕಯಃ |

ಭಂದಿ :—ಕ್ರಿಪ್ತುನ್ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಃ |

ಸಮಿಕ್ಷಮಿತ್ಸುಮನಾ ಬೋಧ್ಯಸ್ಯೇ ಶುಚಾಶುಚಾ ಸುಮತಿಂ ರಾಸಿ ವಸ್ತುಃ |

ಅ ದೇವ ದೇವಾನ್ವಜಫಾಯ ವಕ್ತೃ ಸಖಾ ಸಖೀನ್ತುಮನಾ ಯಕ್ತ್ಯಗ್ನೇ || ೧ ||

|| ಪದವಾಃ |

ಸಮಿಕ್ಷಸಮಿಕ್ಷ | ಸ್ವಮನಾಃ | ಬೋಧಿ | ಅಸ್ಮೀ ಇತಿ | ಶುಚಾಶುಚಾ | ಸ್ವಮತಿಂ | ರಾಸಿ | ವಸ್ತುಃ |

ಅ | ದೇವ | ದೇವಾನ್ | ಯಜಫಾಯ | ವಕ್ತೃ | ಸಖಾ | ಸಖೀನ್ | ಸ್ವಮನಾಃ | ಯಕ್ತೃ | ಅಗ್ನೇ || ೧ ||

|| ನಾಯಜಫಾತ್ಯಂ |

ಸಮಿಕ್ಷಮಿಕ್ಷ ಅತ್ಯರ್ಥಂ ಸಮಿಧ್ಯಸ್ತುಂ ಸುಮನಾ ಬೋಧಿ | ಬುದ್ಧಸ್ಯ | ಶುಚಾ ಶುಚಾತ್ಯರ್ಥಾಂ ಪ್ರಸರ್ಪಕೇಣ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಯುಕ್ತಸ್ತುಂ ವಸ್ತೋ ವಸುಸೋ ಧವಸ್ಯ ತದ್ವಿಷಯಾಂ ಸುಮತಿಂ ಕೋಭಸಾಂ ಬುದ್ಧಿಮಸ್ಮೀ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ ರಾಸಿ | ದೇಹಿ | ಹೇ ದೇವ ಜ್ಯೋತಮಾಸ ದೇವಾನ್ವಜಫಯಾನ್ವ-
ಜಫಾಯ ಯಜ್ಞಾಯ ತದರ್ಥಮಾವಕ್ತು | ಅವಹಸಿ | ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಸಖಾ ದೇವಾನಾಂ ಸಖಾ ತ್ವಂ ಸುಮನಾಃ ಸನ್ ಸಖೀನ್ದೇವಾಸ್ಯಕ್ತಿ | ಯಜಸ್ಯ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಸಮಿಕ್ಷಮಿಕ್ಷ—ಅತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶನಾದ ನೀನು | ಸುಮನಾಂ—
ಅನುಗ್ರಹಾತ್ಮಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ | ಬೋಧಿ—ಪ್ರಬುದ್ಧನಾಗು | ಶುಚಾಶುಚಾ—ಅಶಯವಾಗಿ
ಪ್ರಸರಿಸುವ ಶಾಂತಿಯುಕ್ತನಾದ ನೀನು | ವಸ್ತುಃ—ಧನವಹಯಕವಾದುದು | ಸುಮತಿಂ—ಕೋಭಸಾತ್ಮಕ
ಪಾದುದು ಆದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು | ಅಸ್ಮೀ—ನಮಗೆ | ರಾಸಿ—ಅನುಗ್ರಹಿಸು | ದೇವಃ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ದೇವಾನ್—ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು | ಯಜನಾಯ—ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ |
ಆ ವಕ್ಷಿ—ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ | ಸಖಾ—ದೇವಸಖನಾದ ನೀನು | ಸುಮನಾ—ಉತ್ತಮವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ
ವನಾಗಿ | ಸಖೀನ್—ನಿನ್ನ ಸಖರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ | ಯಕ್ಷಿ—ಯಾಗಮಾಡು.

! ಭಾವಾರ್ಥ |

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಅತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾದ ನೀನು ಅನುಗ್ರಹಾತ್ಮಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ
ಪ್ರಬುದ್ಧನಾಗು. ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸುವ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೀನು ಧನವಿಷಯಕವಾದುದೂ ಶೋಭನಾತ್ಮ
ಕವಾದುದೂ ಆದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನಮಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸು. ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಯಜ್ಞಾರ್ಥರಾದ
ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ. ದೇವಸಖನಾದ ನೀನು ಉತ್ತಮವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ
ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ನಿನ್ನ ಸಖರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಾಗಮಾಡು.

English Translation.

Repeatedly kindled, (Agni), wake up favourably disposed ; (endowed)
with reiterated lustre, entertain the kind purpose of (granting us) wealth :
bring, divine Agni, the gods to the sacrifice : do you, the friend (of the
gods), minister, well-affected, to (your) friends.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿರುವ ಒಟ್ಟು ಹತ್ತು ಅಪ್ರೀಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಐದನೆಯದು. ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ
ಗೋತ್ರೋದ್ಭವರು ತಾವು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವರು. ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಮುಕ್ಯಗಳಿವೆ.
ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮುಕ್ಯಗೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ದೇವತೆಯಂತೆ ೧೧ ಮುಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಹನ್ನೊಂದು ದೇವತೆಗಳಿರುವರು. ಈ
ಮೊದಲನೆಯ ಮುಕ್ಯಗೆ ಸಮಿದ್ಧಃ ಅಗ್ನಿಃ ಎಂದರೆ ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾದ (ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ) ಅಗ್ನಿಯೇ
ದೇವತೆಯು

ಅಗ್ನೇ ಸಮಿದ್ಧಮಿಹ ಸುಮನಾ ಬೋಧಿ—ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಅತ್ಯರ್ಥಂ ಸಮಿದ್ಧಸ್ತ್ರಂ ಅಸ್ತಿದ್ಧಿಯೇ
ಕಲ್ಪಾಣಮನಾ ಬುದ್ಧ್ಯಸ್ಯ | ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾಗಿ ಅತ್ಯಂತಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ
ನೀನು ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಾತ್ಮಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು. ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೀನು
ಉದಾಸೀನನಾಗದೆ ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತೋರು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಸಮಿಹ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಎರಡಾವರ್ತಿ
ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ದ್ವಿರಾವೃತ್ತಿಪಠಿತವಾಗುವ (ವೀವೃ) ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥವು ಸೂಚಿತವಾಗುವುದು.
ದಿವೇದಿವೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಬರ್ಥವಿರುವಂತೆ. ಅದುದರಿಂದ ಸಮಿಹ್ ಸಮಿಹ್ ಎಂಬ
ದ್ವಿರಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪದೇಪದೇ ಹೊತ್ತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಥವಾ ಹೊತ್ತಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅತಿಶಯವಾಗಿ
ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅಪ್ರೀಸೂಕ್ತಗಳ ಮೊದಲನೆಯ ಮುಕ್ಯದಲ್ಲಿ
ಆ ಮುಕ್ಯನ ದೇವತೆಯಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಸಮಿದ್ಧಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು

ರೂಢಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಮಿಶ್ರಮಿಶ್ರ ಎಂಬ ದ್ವಿರಾವೃತ್ತಿಪರಿತವಾದ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ವಾರ್ಧಾವರ್ತಿ ಪರಿಶಲಿಸಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮಿಶ್ರ ಸಮಿಶ್ರ ಎಂದೂ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಕುಣಾಕುಣಾ ಎಂದೂ, ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ದೇವ ದೇವಾನ್ ಎಂದೂ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಖಾ ಸಖೀನ್ ಎಂದೂ ಪರಿಶಲಿಸಿ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಪ್ರಾಸಬದ್ಧವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿ ಮಾಡುವುದು ಮಂಜಲದ್ವೈವಾದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನುಹಿಂದು ರಚನಾಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದಾಗಿದೆ.

**ಮುಣಾಕುಣಾ ವಸ್ತು ಸುಮತಿಂ ಅಸ್ತೇ ರಾಸಿ—ಅಪ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರಸರ್ವಕೇಣ ಹ್ಯೋತಿಷಾ ಯುಕ್ತ-
ಸ್ತಂ ಧನಸ್ಯ ವಿಷಯಾಂ ತೋಛನಾಂ ಬುದ್ಧಿಂ ದೀಹಿ |** ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸರಿಸುವ
ಅಪ್ಯಂಕಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಕಾಂಕಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ನೀನು ನಮಗೆ ಧನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು
ಕೊಡು. ಮುಕ್ತವು ಧನನಾನುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶಲಿಸಿದೆ. (ನಿ. ೩-೯) ಸುಮತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯುರು ಕಲ್ಯಾಣೀಂ
ಮತಿಂ ಎಂದರ್ಥವಿವರಿಸಿರಬೇಕು. (ನಿ. ೨-೧೨) ಅಸ್ತೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಏಕವಿಧ್ಯಗಳ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ನಾವು ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದಾಗ ಉದಾಹರಣೆ ಸಹಿತವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದೇವೆ.
ಇಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥವಿಧ್ಯರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

**ದೇವ ದೇವಾನ್ ಯಜನಾಯ ಆ ವಕ್ತು—ಹೇ ದ್ಯೋತಮಾನ ಯಜಾಣಿಯಾನ್ ದೇವಾನ್
ಯಜ್ಞಾರ್ಥಂ ಆ ವಹಸಿ |** ಎಲೈ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಯಜ್ಞಾರ್ಥದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ನಾವು
ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ.

**ಸಖಾ ಸುಮನಾ ಸಖೀನ್ ಯಕ್ತಿ—ಹೇ ಅಗ್ನೇ ದೇವಾನಾಂ ಸಖಾ ತ್ವಂ ಸುಮನಾ ಸನ್
ಸಖಿಭೂತಾನ್ ದೇವಾನ್ ಯಜಸ್ವ |** ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವೀಕೃತನಾದ ನೀನು ಉತ್ತಮವಾದ
ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ನೀನು ಸ್ವೀಕೃತರನ್ನು ಎಂದರೆ ಸ್ವೀಕೃತರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಯಾಗಮಾಡು.
ಇಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಾಗಮಾಡು ಎಂದರೆ, ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ
ನಾವು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ದೇಶಿಸಿ ನೀನು (ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ) ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳ ಏಳಿಗೆ
ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸು ಎಂದರ್ಥವಾಯಿತು.

ಸಮಿದ್ಯಃ—ಸಮ್ಯಗ್ನೀಪಿತಃ ಪಿತೃವ್ಯಮುಳಃ ತ್ವಂ | ಸಮಿದ್ಯಃ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಖ್ಯಾತನಾದ
ಎಂದು ಸಾಯಿಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಪ್ರೀತರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸಮಿದ್ಯನನ್ನು
ಉದ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

**ಇಧ್ಯೋ ಯಃ ಸರ್ವಮೇವಾಗ್ನಿರಯಂ ಹೀರ್ಥ್ಯ ಸಮಿದ್ಯತೇ |
ಧ್ಯಾತೇರ್ವ್ಯ ತತ್ತ್ವತಂ ರೂಪಂ ಧ್ಯಾತೋ ಹೀರ್ಥ್ಯ ಸಮಿದ್ಯತೇ ||**
(ಬೃ. ದೀ. ೨-೧೮೮)

ಶಾಸ್ತ್ರರೂಪವಾದ ಇಧ್ಯೋ ಸರ್ವಮ್ಯಾಪಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಗೂ ಇಲ್ಲಿ ಶಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಧ್ಯಾ ಎಂಬ ಧಾಕುಂ
ನಿಂದ ಇಧ್ಯಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಊದಿದನಂತರ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು ಎಂದು ಬೃಹದ್ದೇವನಾ

ಕಾರರು ಇದ್ದು ಸಮಿದ್ಧ ಎಂಬ ಪದಗಳ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ನಿರ್ವಚನವು ನಿರುಕ್ತಕಾರರ ವಿವರಣೆ ಯನ್ನನುಸರಿಸಿದೆ. ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲೂ,

ಕಾಸಾಮಿದ್ಧಃ ಪ್ರಥಮಾಗಾಮಿಾ ಭವತಿ | ಇದ್ಧಃ ಸಮಿಂಧನಾತ್ |

(ನಿ. ೮-೫)

ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟು ಪ್ರಥಮದೇವತೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ತೈತ್ತಿರೀಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರೈಷ ಸೂಕ್ತದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ,

ಹೋತಾ ಯಜ್ಞದಗ್ನಿಗ್ಂ ಸಮಿಧಾ ಸಮಿದ್ಧಂ ಸುಷಮಿಧಾ ನಾಧಾ ಪ್ರಥಿವ್ಯಾಃ ಸಂಗಠೇ
ನಾಮಸ್ಯ |

(ತೈ. ಬ್ರಾ. ೩-೬-೨-೧)

ಎಂದು ಸಮಿಧಾಭ್ಯುವಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರಥಮಪ್ರಯಾಜದೇವತೆಯೆಂದೊಡಗೂಡಿದ ಅನ್ನಿಯನ್ನು ದ್ವೇಶಿಸಿ ಯಾಗಮಾಡಿ ರೆಂದು ಸಂಜೋಧಿಸಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇದ್ಧವೆಂಬ ಅಂಕಿತನಾಮವು ಅಪ್ರೀತಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರೈಷ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲೂ ಸಹ ಈ ನಾಮವಿಲ್ಲ. ಸರ್ವಾನುಕ್ರಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ—

ಸುಸಮಿದ್ಧ ಇತಿಧ್ಧಃ ಸಮಿದ್ಧೋ ವಾ ಅಗ್ನಿ.....ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯೈಚಿಂ ದೇವತಾಃ |

ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಐತರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪದದ ಪ್ರಯೋಗವು ಈ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಶೌನಕರೂ, ಕಾತ್ಯಾಯನರೂ ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರುಕ್ತಕಾರರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸಮಿದ್ಧ ಅಥವಾ ಸುಸಮಿದ್ಧವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಏಳು ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲೂ ಸಮಿದ್ಧ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಋ. ಸಂ. ೩-೪-೧; ೬-೨-೧; ೧೦-೬೦-೧ ಎಂಬ ಉಳಿದ ಮೂರು ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಸಮಿದ್ಧಾಭ್ಯುವಾದ ಈ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಅಹ್ವಾನಿಸಬೇಕಾದುದು ಮೊದಲನೆಯ ಕರ್ತವ್ಯ. ೧-೧೩-೧, ೧-೧೪೨-೧, ೩-೪-೧, ೧೦-೧೧೦-೧ ಎಂಬ ಸೂಕ್ತಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದ ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಸುಸಮಿದ್ಧೋನಃ ಆ ವಹ ದೇವಾ ಅಗ್ನೇ ಹವಿಸ್ಮತೇ (ಋ. ಸಂ. ೧-೧೩-೧) ಎಂಬ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಅಗ್ನಿಯು ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ನಮಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಈ ದೇವತೆಯು ಅಗ್ನಿಯೇ ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವನ್ನು ನಿರುಕ್ತಕಾರರೂ ಉದಹರಿಸಿ ಅನಂತರ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯ್ತಜ್ಞೇಧ್ಧ ಇತಿ ಕಾತ್ಯಕೈಃ (ನಿ. ೮-೫), ಅಗ್ನಿರಿತಿ ಶಾಕಪೂಣಃ (೮-೫) ಎಂದು ಆಯಾ ಮುಖಗಳ ಮತವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅನಂತರ ಅಗ್ನೇಯ ಇತಿ ತು ಸ್ಥಿತಿಃ (ನಿ. ೮-೨೨) ಎಂದು ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ—

ಸಮಿದ್ಧೋ ಯಜತಿ | ಪ್ರಾಣಾ ವೈ ಸಮಿಧಃ | ಪ್ರಾಣಾ ಹೀದಂ ಸರ್ವಂ ಸಮಿಂಧತೇ ಯದಿದಿಂ
ಕಿಂಚಿ ಪ್ರಾಣಾನೇವ ತಕ್ಪ್ರೀಣಾತಿ ಪ್ರಾಣಾನ್ಯಜಮಾನೇ ದಧಾತಿ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೨-೪)

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಮಿತ್ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳದೆಯಾದರೂ ಕೂಡ ಉಳಿದ ಅನೇಕ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಈ ದೇವತೆಯು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಯಂ ದೇವಾಸ್ತುರಹನ್ನಾ ಯಜಂತೇ ದಿವೇದಿವೇ ವರುಣೋ ಮಿತ್ರೋ ಅಗ್ನಿಃ |
ಸೇಮಂ ಯಜ್ಞಂ ಮಧುಮಂತಂ ಕೃಧಿ ನಸ್ತನೂನಪಾದ್ಭೃತಯೋನಿಂ ವಿಧಂತ್ ||

ಪದಪಾಠಃ |

ಯಂ | ದೇವಾಃ | ತ್ರಿಃ | ಅಹನ್ | ಅಯಂಜಂತೇ | ದಿವೇದಿವೇ | ವರುಣಃ | ಮಿತ್ರಃ | ಅಗ್ನಿಃ |
ಸಃ | ಇಮಂ | ಯಜ್ಞಂ | ಮಧುಮಂತಂ | ಕೃಧಿ | ನಃ | ತನೂನಪಾದ್ಭೃತಯೋನಿಂ |
ವಿಧಂತ್ || ೨ ||

ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ |

ವರುಣೋ ಮಿತ್ರೋಽಗ್ನಿಃ ಏತೇ ತ್ರಯೋ ದೇವಾ ಯಮಗ್ನಿಂ ದಿವೇದಿವೇ ಪ್ರತಿವಿವಸಂ ಅಹನ್ ಅಹನಿ ತ್ರಿಃ ಪ್ರಾತಮೂರ್ಧ್ವಾಹ್ನ ಸಾಯಂಕನೇಷು ಸವನೇಷು ತ್ರಿವಾರಮಾಯಜಂತೇ ದೇ ತನೂನಪಾದ್ಭೃತನೂನಾಂ ಕರೀರಾಣಾಂ ನ ಪಾತಯಿಸೇ ಸ ತ್ವಂ ಭೃತಯೋನಿಂ ಭೃತಸ್ಯೋದಕಸ್ಯ ತಾರಣಂ ವಿಧಂತ್ ವಿಧೀಯಮಾನಂ ಕ್ರಿಯಮಾಣಂ ನೋಽಸ್ತದೀಯಮಿಮಂ ಯಜ್ಞಂ ಮಧುಮಂತಂ | ಮಧ್ವಿತ್ಯುಹತನಾಮ | ವೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಫಲಯುಕ್ತಂ ಕೃಧಿ | ಕುರು ||

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ದೇವಾಃ—ದೇವತೆಗಳಾದ | ವರುಣಃ—ವರುಣನೂ | ಮಿತ್ರಃ—ಮಿತ್ರನೂ | ಅಗ್ನಿಃ—
ಅಗ್ನಿಯೂ | ಯಂ—ಯಾವ ನಿಷ್ಕನ್ನು | ದಿವೇದಿವೇ—ಪ್ರತಿವಿವಸೂ | ಅಹನ್—ಅಹನ್ನಿನಲ್ಲಿ | ತ್ರಿಃ—
ಕಾಲತ್ರಯದಲ್ಲೂ | ಅಯಂಜಂತೇ—ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ ಅಂತಹ | ತನೂನಪಾದ್ಭೃತಃ—‘ತನೂನಪಾದ್’
ರೂಪಿಯಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಸಃ—ಆ ನೀನು | ಭೃತಯೋನಿಂ—ಉದಕಕ್ಕೆ ಹೇಳುಭೂತವಾಗುವಂತೆ |
ವಿಧಂತ್—ನಿರವೇರಿಸಲ್ಪಡುವ | ನಃ—ನಮ್ಮ | ಇಮಂ ಯಜ್ಞಂ—ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು | ಮಧುಮಂತಂ—
ಉದಕಯುಕ್ತವಾಗುವಂತೆ | ಕೃಧಿ—ಮಾಡು.

ಭಾಷಾರ್ಥಃ |

ಎಲೈ ‘ತನೂನಪಾದ್’ ರೂಪಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಯೇ, ವರುಣನೂ, ಮಿತ್ರನೂ, ಅಗ್ನಿಯೂ ಯಾವ ನಿಷ್ಕನ್ನು ಪ್ರತಿವಿವಸೂ ಕಾಲತ್ರಯದಲ್ಲೂ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ, ಅಂತಹ ನೀನು ಉದಕಕ್ಕೆ ಹೇಳುಭೂತವಾಗುವಂತೆ ನಿರವೇರಿಸಲ್ಪಡುವ ನಮ್ಮ ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಉದಕಯುಕ್ತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು.

English Translation.

Tanunapat, whom the deities, Mitra, Varuna, and Agni, worship daily thrice a day, render this our sacred rain-engendering sacrifice productive of water.

|| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ ||

ವರುಣಃ ಮಿತ್ರಃ ಅಗ್ನಿಃ ದೇವಾಸಃ ಯಂ ದಿವೇದಿನೇ ಅಹನ್ ತ್ರಿಃ ಆಯಂಜಂತೇ—ವರುಣಃ ಮಿತ್ರಃ ಅಗ್ನಿಃ ವಿಶೇ ತ್ರಯೋ ದೇವಾಃ ಯಮಗ್ನಿಂ ಪ್ರತಿದಿವಸಂ ಅಹನಿ ಪ್ರಾತರ್ಮಧ್ಯಾಹ್ನಸಾಯಂತನೇಷು ಸವನೇಷು ತ್ರಿವಾರಂ ಆಯಂಜಂತೇ | ಈ ಮುಕ್ತೆಗೆ ತನೂನಪಾತ್ ಎಂಬ ದೇವನು (ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪವಿಶೇಷವು) ದೇವತೆಯು. ವರುಣ, ಮಿತ್ರ, ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಮೂವರು ದೇವತೆಗಳೂ ಪ್ರತಿದಿವಸದ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಃಕಾಲ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕಾಲ, ಸಾಯಂಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರಾವರ್ತಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಸವನತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ತನೂನಪಾತ್ ಎಂಬ ದೇವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಃ ತನೂನಪಾತ್ ಘೃತಯೋನಿಂ ವಿಧಂತಂ ನಃ ಇಮಂ ಯಜ್ಞಂ ಮಧುಮಂತಂ ಕೃಧಿ—ಹೇ ತನೂನಪಾತ್, ಸ ತ್ವಂ ಉದಕಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ವಿಧೀಯಮಾನಂ ಅಸ್ತದೀಯಮಿಮಂ ಯಜ್ಞಂ ವೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಫಲಯುಕ್ತಂ ಕುರು | ತನೂನಪಾತ್ ಎಂಬ ಅಭಿಧಾನಯುಕ್ತನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಅಂತಹ ನೀನು ನಾವು ಉದಕಾನ್ವೇಷಿಗಳಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಈ ಯಜ್ಞವು ವೃಷ್ಟಿಫಲಪ್ರದವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಘೃತಶಲ್ವಾ ಮಧುಶಲ್ವಾ ನೂರೊಂದು ಉದಕನುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ (ನಿ. ೨-೨೪). ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ-ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಜ್ಞಕರ್ಮದಿಂದ ವೃಷ್ಟಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ತನೂನಪಾತ್ ಎಂಬ ದೇವತೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ನಡೆಸಲ್ಪಡುವ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಿಂದ ವೃಷ್ಟಿಯುಂಟಾಗುವುದೆಂಬ ಅಂಶವು ಅನೇಕಕಡೆ ಹೇಳಿದೆ. ಮುಗ್ಧೇದದ ೧೦ ನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಫಲ ನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಓಂದು ಪೂರ್ವಾತಿಹಾಸವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮುಷ್ಠಿಷೇಣನೆಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ದೇವಾಪಿ, ಶಂತನು ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರರೆಂದರು ತಂದೆಯು ವೃತನಾದಬಳಿಕ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಜ್ಯವುಂಟಾಗಿ ಕಿರಿಯವನು ತನ್ನ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಓಡಿಸಿ ತಾನೇ ರಾಜನಾದನು. ಹಿರಿಯವನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರವಿದ್ದರೂ ಕಿರಿಯವನು ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿದುದು ಅಧರ್ಮವೆನಿಸಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಅನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಗಳಿರುವ ಇವನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡುನೂರುಕಾಲಪರ್ಯಂತರ ಮಳೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ರಾಜನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕರೆಸಿ ವಿತಕ್ಕೆ ಹೀಗಾಗಿದೆಯೆಂದು ಕೇಳಲು, ಅವರು—ನೀನು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸದೆ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದ ನನ್ನ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಓಡಿಸಿ ನೀನೇ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿರುವೆ; ಇದು ಅಧರ್ಮವು. ಆದುದರಿಂದ ಪರ್ಜಾನ್ವಯದೇವತೆಯು ನನ್ನ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಮಳೆಗೆರೆಯು ವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾಜನು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಟ್ಟು, ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುವಂತೆ ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ಆದರೆ ಅವನು ಅದಕ್ಕೊಪ್ಪದೆ, ನಾನು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ನೀನೇ ರಾಜ್ಯವಾಳಿಕೊಂಡಿರು. ನನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ವೃಷ್ಟಿಯುಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡು. ಆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನಾನೇ ಪಾಠೋಹಿತವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವೆನು ಎಂದು

ಹೇಳಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಅವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದು, ರಾಜನ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದನು. ಅದರಿಂದ ಅವನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಮಳೆಯಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ತನೂನಪಾತ್-ಯಜ್ಞ ಪಠೀಶ್ಯ ನ ಪಾತೆಯಿತಾ ಎಂದರೆ (ತನು) ಯಜ್ಞ ಕರೀರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡದಿರುವನನು ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞ ಸಂರಕ್ಷಕನು ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ, ಯದ್ವಾ | ಅಶೋತೈಶ್ಚೈ ಉಚ್ಯಂತೆ ಇತ್ಯುಕ್ತಶ್ಚಾದಪಾಂ ನ ಪಾತೆಯಿತಾ ಪಾಪಾಂ ನಪ್ತಾ ವಾ | ಅದ್ಭ್ಯಃ ಓಷಧಿಯಃ ಓಷಧೀಭೋಗ್ಯೈಃ ಸಪ್ತೈಶ್ಚೈ ಅಥವಾ ಆವಃ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕರೀರವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದರೆ ಆವಃ ಉದಕಗಳ ನಸ್ತು (ಮೊಮ್ಮಗ) ಎಂದರ್ಥವು. ಆದು ಹೇಗೆಂದರೆ, ಉದಕಗಳಿಂದ (ವೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಉದಕಗಳಿಂದ) ಓಷಧಿ ವನಸ್ಪತಿಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುವು. ಆ ಓಷಧಿ ವನಸ್ಪತಿಗಳಿಂದ (ಅರಣಿ ಎಂಬ ಮರದ ತುಂಡುಗಳಿಂದ) ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವನು. ಅದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಅಪಾಂ-ಉದಕಗಳಿಗೆ ನಸ್ತುವು ಎಂದರ್ಥವಾಯಿತು. ತನೂನಪಾತ್ ಮತ್ತು ಅಪಾಂನಪಾತ್ ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವಿರುವುದೆಂದು ನಾವು ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದಾಗ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ತನೂನಪಾತ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಾಯಣರು ನಿರುಕ್ತದ ಆಧಾರದಮೇಲೆ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯನಾಗಿ ತನೂನಪಾತ್ ಅಜ್ಯಂ ಇತಿ ಕಾತ್ಯಶ್ಯಪಶ್ಚೇ ತನ್ನೋ ಗಾವೋ ಭೋಗಾಪಾಂ ಪಾಪು ಜಾಯಮಾನಪ್ತಾತ್ | ಕಾಭ್ಯಃ ಉತ್ಪನ್ನಂ ಕ್ಷೀರಂ ಕ್ಷೀರಾತ್ಪರ್ವಿಃ ಇತಿ ಅಜ್ಯಸ್ಯ ನಸ್ತುತ್ವಂ | ತದ್ವಾನಾ ಯಜ್ಞಃ | ತನೂನಪಾತ್ ಎಂದರೆ ಅಜ್ಯವೆಂಬ ಕಾತ್ಯಶ್ಯರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದರೆ, ಅಗ ತನು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗೋವೆಂದೂ, ಅದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಕ್ಷೀರದಿಂದ ಅಜ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ತನೂನಪಾತ್ ಎಂದರೆ ಅಜ್ಯ. ಅಥವಾ ಅಜ್ಯಯುತವಾದ ಯಜ್ಞವೆಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಪಾದಿತ್ಯಂತರಾಯಾಃ ಪ್ರಜಾಯಾ ನಾಮಧೇಯಂ ನಿರ್ಣಿತಮಾ ಭವತಿ (ನಿ. ೮-೫) ಎಂಬ ನಿರುಕ್ತಶಾರದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಪಾತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಂಬರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಗೋಜನ್ಯವಾದ ಕ್ಷೀರದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಅಜ್ಯವೆಂದರ್ಥ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಅಗ್ನಿಪಶ್ಚೇ ಅಪಸ್ತಸ್ಯ ಉಚ್ಯಂತೇ | ಕಾಭ್ಯಃ ಓಷಧಿವನಸ್ಪತಿಯಃ ತೇಭ್ಯೋಽಗ್ನಿಃ ನಸ್ತುತ್ವಂ | ಅರಣೀಭ್ಯಾಂ ಇತಿ ಧಾವಃ | ತನು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅದರಿಂದ ಓಷಧಿ ವನಸ್ಪತಿಗಳು (ಅರಣಿಗಳು) ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಜನನವಾಗುವುದರಿಂದ ತನೂನಪಾತ್ ಎಂದು ಹೆಸರು ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ,

ಅಯಂ ತನೂನಪಾದಿಗ್ನಿರಸೌ ಹಿ ತನಪಾತ್ರನುಃ |
 ತತಸ್ತು ಮಧ್ಯಮೋ ಜಪ್ತೇ ಸ್ವಾಸೇಯಂ ಮಧ್ಯಮಾಶ್ರತಃ ||
 ಅಸಂತರಾಂ ಪ್ರಜಾಮಾಹುರ್ನಪಾದಿಶ್ಚ ವನ್ಯಾವಃ |
 ನಪಾದಿಮುಷ್ಯ ಭಿವಾಯಮಗ್ನಿಶ್ಚೇನ ತನೂನಪಾತ್ |
 (ಬೃ. ದೇ. ೨-೨೨ ರಿಂದ ೨೩)

ತನೂನಪಾದಿಯಂ ಶ್ವೇವ ನಾಮ್ನಾ ಯಜ್ಞೈಶ್ಚೌ ತನುಂ |
 ನಪಾದಿಶ್ಚ ಪ್ರಜಾಮಾಹುರಮುತೋಽಸ್ಯ ಚ ಸಂಧವಂ
 (ಬೃ. ದೇ. ೨-೧)

ಈ ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿಯು ದಿವ್ಯಲೋಕದ ಅಗ್ನಿಗೆ ನಮಾತ್ ಪೌತ್ರನು; ಹೇಗೆಂದರೆ, ದಿವ್ಯಾಗ್ನಿಯು ಪ್ರಸರಣಶಕ್ತಿಯುತ (ತನನಾತ್) ನಾಮದರಿಂದ ತೆನುವೆಂಬ ಪರ್ಯಾಯನಾಮದಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಆತನಿಂದ ಅಂತರಕ್ಷಸ್ಥವಾದ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಯೂ, ಅವನಿಂದ ಈ ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿಯೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿಗೆ ತೆನೂಪಾತ್ ಎಂದು ಹೆಸರು. ತನ್ನ ದೇಹದಿಂದ ತಾನೇ ಪ್ರಸರಿಸಿ ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾಮದರಿಂದಲೂ ಸಹ ತೆನೂಪಾತ್ ಎಂಬ ಹೆಸರೊಂದೂ ವಿವರಿಸಿದೆ.

। ಸಂಹಾಪಾಠಃ ।

ಪ್ರ ದೀಧಿತಿವಿಶ್ವವಾರಾ ಜಿಗಾತಿ ಹೋತಾರಮಿಳಃ ಪ್ರಥಮಂ ಯಜಧ್ಯೈ |
ಅಚ್ಛಾ ನಮೋಭಿರ್ವ್ಯಷಫಂ ವಂದಧ್ಯೈ ಸ ದೇವಾನ್ಯಕ್ಷದಿಷಿತೋ ಯಜೇಯಾನ್ ||೩||

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಪ್ರ | ದೀಧಿತಿಃ | ವಿಶ್ವವಾರಾ | ಜಿಗಾತಿ | ಹೋತಾರಂ | ಇಳಃ | ಪ್ರಥಮಂ | ಯಜಧ್ಯೈ |
ಅಚ್ಛ | ನಮೋಭಿಃ | ವ್ಯಷಫಂ | ವಂದಧ್ಯೈ | ಸಃ | ದೇವಾನ್ | ಯಕ್ಷತ್ | ಇಷಿತಃ | ಯಜೇಯಾನ್ ||೩||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ವಿಶ್ವವಾರಾ ವಿಶ್ವೈರ್ಜನೈರ್ವರಣೀಯಾ ದೀಧಿತಿಃ ಸ್ತುತಿದೀಪ್ತಿರ್ವಾ ಹೋತಾರಂ ದೇವಾನಾ-
ಮಾಹ್ನಾತಾರಮಗ್ನಿಂ ಪ್ರಜಿಗಾತಿ | ಜಿಗಾತು | ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಗಚ್ಛತು | ಪ್ರಥಮಂ ಮುಖ್ಯಮುಚ್ಯಾಭಿಮು-
ಖ್ಯೇನ ವ್ಯಷಫಂ ಸಂಪದಾಂ ವರ್ಷಿತಾರಂ ವಂದಧ್ಯೈ ವಂದಿತುಂ ಯೋಗ್ಯಮಿತಿ ಶೇಷಃ | ಅಗ್ನಿಂ ನಮೋ-
ಭಿರ್ನಮಸ್ತುತ್ಯಃ ಸಹೇಳ ಇಮೋ ಹವೀರೂಪಾಣ್ಯುನ್ಮಾನಿ ಯಜಧ್ಯೈ ಯಜಪ್ತುಂ ಪ್ರೀಣಯಿತುಂ
ಪ್ರಜಿಗಾತು | ಇಷಿತೋಽಸ್ಮಾಭಿಃ ಪ್ರೇರಿತೋ ಯಜೇಯಾನ್ ಯಜಪ್ತುತಮಃ ಸೂಕ್ತಗ್ನಿದೇವಾನ್
ಯಕ್ಷತ್ | ಯಜತು ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ವಿಶ್ವವಾರಾ—ಸಕಲರಿಂದಲೂ ಅವೇಕ್ಷಿತವಾದ | ದೀಧಿತಿಃ—ಸ್ತುತಿಯು (ಅಥವಾ ಕಾಂತಿಯು) |
ಹೋತಾರಂ—ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕರಿಯತಕ್ಕ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಪ್ರ ಜಿಗಾತಿ—ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಸೇರಲಿ |
ಪ್ರಥಮಂ—ಪ್ರಧಾನಭೂತನೂ | ವ್ಯಷಫಂ—ಶಾಮನರ್ಪಕನೂ | ವಂದಧ್ಯೈ—ಪೂಜೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನೂ ಆದ
ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಅಚ್ಛ—ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ | ನಮೋಭಿಃ—ನಮಸ್ಕರಣಗಳೊಡನೆ | ಇಳಃ—ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ
ಅನ್ನಗಳು | ಯಜಧ್ಯೈ—ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಸೇರಲಿ | ಇಷಿತಃ—(ನಮ್ಮಿಂದ) ಪ್ರೇರಿತನಾದವನು |
ಯಜೇಯಾನ್—ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜ್ಯನೂ ಆದ | ಸಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ದೇವಾನ್—ದೇವತೆಗಳನ್ನು (ಉದ್ದೇಶಿಸಿ) |
ಯಕ್ಷತ್—ಯಾಗಮಾಡಲಿ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಸಕಲರಿಂದಲೂ ಅನೇಕ್ಷಿತವಾದ ಸ್ತುತಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹೋತೃವಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಸೇರಲಿ. ಪ್ರಧಾನಭೂತನೂ, ಕಾಮವರ್ಷಕನೂ, ಪೂಜಾರ್ಹನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ಅನ್ನಗಳು ನಮಸ್ಕಾರಗಳೊಡನೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡಲಿ. ನಮ್ಮಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾದವನೂ, ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜ್ಯನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಯಜ್ಞಮಾಡಲಿ.

English Translation.

May the all-approved praise reach the invoker of the gods : may. Ila first proceed to worship and to praise with prostrations the showerer (of benefits) in his presence : may the adorable (Agni), instigated (by us), worship the gods.

ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು :

ಈ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಇಳಿ (ಇಹ) ಎಂಬ ದೇವನು ದೇವತೆಯು. ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಹ: ಹವಿರೂಪಾಶ್ಯನ್ನಾನಿ—ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಅನ್ನಗಳು ಎಂದರ್ಥವಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಹರ ಅಪ್ರೀಷೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಇಳಿ ಎಂಬುದು ದೇವತೆಯ ಹೆಸರೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಳಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೇವತೆಯೆಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿರುವ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದೂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿದೆ. ಅಪ್ರೀಷೂಕ್ತದ ಮುಕ್ತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ನೊಂದನೇ ಐದು ಮುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅಗ್ನಿ ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರಗಳಾದ ಸಮಿದ್ಧಃ ಅಗ್ನಿಃ ತನೂನಪಾತ್ ಇಹಃ ನೊಂದಲಾದವನು ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವುದು ಅಸಮಂಜಸವೇನಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅಪ್ರೀಷೂಕ್ತಗಳ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಈ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಇಳಿ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ಪರವಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು—

ಸಕಲರೂ ಮಾದುವ ಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೋಗಿ ಸೇರಲಿ. ಇಳಿ ಎಂಬ ದೇವತೆಯೂ ಸಹ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನೂ, ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಅನ್ನಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಹೋಗಿ ಸೇರಲಿ. ನಮ್ಮಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನೂ, ಅತ್ಯಂತಪೂಜ್ಯನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಾಗಮಾಡಲಿ—ಎಂದಾಗುವುದು. ಆದರೂ ಈ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಅರ್ಥವು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಈಡ್ಯಃ— ಸವ್ಯೇ ಸ್ತುತೈಃ ಇಳಿನಾಮೇಃ ಶ್ಲೋಂ | ಸಕಲರಿಂದಲೂ ಸ್ತುತನಾದವನೂ, ಇಹಃ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಈಳೆ ಈಡ್ಯಃ ಸ್ತುತಿಶರ್ಮಣಃ ; ಇಂದ್ರತೇವಾಃ | ಸ್ತುತೃರ್ಥವಾದ ಈಡ್ ಧಾತುವಿನಿಂದಾಗಲಿ. ಜ್ವಲನಾರ್ಥವಾದ ಇಂದ್ರ ಧಾತುವಿನಿಂದಾಗಲಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಬಹುದು (ನಿ. ಉ-೮) ಎಂದು ಈ ಪದದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಮು ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೩ ನೇ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಈ ಪದದ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಥಮತಃ, ಸಮಿಧ್ ಎಂಬ ಪದದಂತೆ ಈ ಪದಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ದೇವತಾಯಾಪವಾದ ನಿರ್ದೇಶ ವಿಲ್ಲದೆ ಅಗ್ನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗವಿದ್ದಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಯಾಗನಿರ್ವಹಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ಸಹಾಯವೂ ನೆರವೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಸ್ವಭಾವವಾಗಿಯೇ ಸ್ತುತನಾದನು. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು (೧) ಸಮಿಧ್ ನಾಗಬೇಕು. ಅನಂತರ (೨) ತನ್ನೂನಪಾತ್ ಅಥವಾ ನರಾಶಂಕ ಎಂಬ ನಾಮಧೇಯದಿಂದ ಯಾಗದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಮಧುಪೂರಿತಗಳಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅನಂತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಅವನು ಯಾಗಕ್ಕೆ ಕರೆತರಬೇಕು. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅವನು ಈಡ್ಯ (ಸ್ತುತ್ಯ) ನಾಗಲೇಬೇಕು. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಅವನು ಯಜಮಾನರಿಂದ (೩) ಈಡ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. (ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ).

ಅಪ್ರೀಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಈಡ್ ಧಾತುನಿಪ್ಪನ್ನವಾದ ಈ ಪದವು ಎಂಟುಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ತುತನಾದವನು ಅಥವಾ ಸ್ತುತೈನಾದವನು ಎಂದು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೂ, ಮತ್ತು ಒಂದುಕಡೆ ಅಗ್ನಿಯ ದಾತೃತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸತಕ್ಕ ವಿಶೇಷಣ ವಾಗಿಯೂ ಒಟ್ಟು ಒಂಭತ್ತು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಪರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರೈಕೃತವಾದ,

ಪ್ರ ದೀಧಿತಿರ್ವಿಶ್ವವಾರಾ ಜಿಗಾತಿ ಹೋತಾರಮಿಳಃ ಪ್ರಥಮಂ ಯಜಧೈ |

ಅಚ್ವಾ ನಮೋಭಿವರ್ವಷಭಂ ವಂದಧೈ ಸ ದೇವಾನ್ಯಕ್ಷದಿಷಿತೋ ಯಜೇಯಾನ್ |

(ಮ. ಸಂ. ೩-೪-೩)

ಎಂಬ ಸ್ತುತೃತವಾದ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ಅನ್ನವೆಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಆ ಋಕ್ಕಿನ ಮುಖ್ಯದೇವತೆಯಾದ ಅಗ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥವು ಅಪ್ರೀಸೂಕ್ತದ ಸಂಪ್ರದಾಯದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರೈಷಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಗ್ನಿ ಪರ್ವಾಯವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಹೋತಾಯಕ್ಷದಿಗ್ನಿಮಿಡ ಈಡಿತೋ ದೇವೋ ದೇವಾಗ್ಂ ಅವಕ್ಷದ್ಧೂತೋ ಹವ್ಯನಾಡಮೂಃ |

ಉಪೇಮಂ ಯಜ್ಞಮುಪೇವನಾಂ ದೇವೋ ದೇವಹೂತಿಮವತು ವೇತ್ವಾಬ್ಜ್ಯಸ್ಯ ಹೋತೃಃ |

(ತೈ. ಬ್ರಾ. ೩-೬-೨-೧)

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು—ಇಡೇಶೈತನ್ನಾಮಕಮಗ್ನಿಂ ತೈತೀಯಪ್ರಯಾಜದೇವಂ ಎಂದು ಅಗ್ನಿ ಪರ್ವಾಯನಾಮವೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಐತರೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ—

ಇಲೋ ಯಜತೈನ್ನಂ ವಾ ಇಲೋಽನ್ನಮೇವ ತತ್ತೀಷಾತೈನ್ನಂ ಯಜಮಾನೇ ದಧಾತಿ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೨-೪)

ಇಳಿ ಎಂದರೆ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸತಕ್ಕ ಹವೀರೂಪದ ಅನ್ನವೆಂದೂ, ಈ ಅನ್ನದ ಅರ್ಪಣೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಯಜಮಾನನಿಗೂ ಅನ್ನ ಲಾಭವಾಗುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸುವಂತೆ, ಯಾಸ್ಯರು ಈ ಪದಕ್ಕೂ ಇಂಥ ಧಾತುವಿಗೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾತ್ಯಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಯಾಸ್ಯರು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ,

ಇಳಸ್ತೈಷಿಕ್ಯತೆಂ ರೂಪಂ ಈಡೇಕ್ಲ ಸ್ತುತಿಕರ್ಮಣಃ |

ಇಳಾವಾಂಶ್ವೇನ ವೋಕ್ಸೋಗ್ನಿರಿದಿನಾ ವೃದ್ಧಿಕರ್ಮಣಾ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೩-೪)

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಈ ಶಬ್ದವು ಆರ್ಷೇಯವೆಂದೂ, ಅಗ್ನಿ ಪರ್ವಾಯನಾಮವೆಂದೂ ತೋರಿಸಿದೆ, ಮತ್ತು ಇಳಾವಾನ್ ಎಂಬ ಪದವು ಅಗ್ನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ.

ಗೋಮಾ ಅಗ್ನೇವಿಮಾ ಅಪ್ತೀ ಯಜ್ಞೋ ನೈವಶ್ವಪಾ ಸದಮಿವಪ್ರಮೃತ್ಯಃ |

ಇಳಾವಾ ವಿಶೋ ಆಸುರ ಪ್ರಜಾನಾಂದೀರ್ಘೋ ರಯಿಃ ಪೃಥುಬುದ್ಧಃ ಸಧಾವಾನ್ ||

(ಮ. ಸಂ. ೪-೨-೫)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಾವಾನ್ ಎಂಬ ಪದವು ಅಗ್ನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಅಂಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ವಿವರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಭೇದಗಳು ಕಂಡರೂ ಸಹ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೂರನೇ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅಗ್ನಿ ದೇವತಾಪರ್ವಾಯನಾಮವೆಂದು ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಃ ||

ಊರ್ಧ್ವೋ ವಾಂ ಗಾತುರಧ್ವರೇ ಅಶಾರ್ಯೂರ್ಧ್ವಾ ತೋಚೀಂಷಿ ಪ್ರಸ್ಮಿತಾ
ರಚಾಂಸಿ |

ದಿವೋ ವಾ ನಾಭಾ ನೈಸಾದಿ ಹೋತಾ ಸ್ತುತೇಮಹಿ ದೇವನ್ಯಚಾವಿ ಬರ್ಹಿಃ ||೪||

|| ಪದಪಃ ||

ಊರ್ಧ್ವಃ | ವಾಂ | ಗಾತುಃ | ಅಧ್ವರೇ | ಅಶಾರಿ | ಊರ್ಧ್ವಾ | ತೋಚೀಂಷಿ | ಪ್ರಸ್ಮಿತಾ | ರಚಾಂಸಿ |

ದಿವಃ | ವಾ | ನಾಭಾ | ನಿ | ಅಸಾದಿ | ಹೋತಾ | ಸ್ತುತೇಮಹಿ | ದೇವನ್ಯಚಾವಿ | ವಿ | ಬರ್ಹಿಃ || ೪ ||

|| ಸಾಯಜಞಾಸಂ ||

ವಾಂ ಯುವಯೋಃ ಅಗ್ನಿಶ್ಚ ಬರ್ಹಿಶ್ಚೋಧೌ ವಾಮಿತೈಚ್ಛೇತೇ | ಸಮಿದಾದಿಧಿಃ ಸಹಿತಸ್ಮಿ-
ವಾಗ್ನೇರ್ದೇವತಾತ್ಮಾತ್ | ಊರ್ಧ್ವಾ ಉಷ್ಣತೋ ಗಾತುರ್ಯಗ್ನು ಮಾಗ್ನೋಽಧ್ವರೇ ಯಜ್ಞೇಽಶಾರಿ |
ಅಶ್ರಯಃ ಕ್ರಿಯತೇ | ತೋಚೀಂಷ್ಯರ್ಚಿಷ್ಯಂಕಿ ರಚಾಂಸಿ ಹವೀಂಷ್ಯೂರ್ಧ್ವೋರ್ಧ್ವಾಂ ಪ್ರಸ್ಮಿತಾ | ಹೋತಾ-
ಗ್ನಿರ್ವಿಧೋ ದೀಪ್ಯಮಾಸಸ್ಯ ಯಾಗ್ಯುತಸ್ಯ ನಾಭಾ ನಾಭೌ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶೇ ನೈಸಾದಿ | ನಿಹೀದತಿ |
ದೇವನ್ಯಚಾವಿ ದೇವನ್ಯಚಾವಿಂ ಬರ್ಹಿಶ್ಚ | ಅರ್ಥೇ ವಾತಬ್ಧಃ | ದಿಸ್ತುತೇಮಹಿ | ದೀವೇಣ
ಸ್ತುತೇಮಃ ||

| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ |

ವಾಂ—(ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಬರ್ಹಿರೂಪರಾದ) ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗಾಗಿ | ಊರ್ಧ್ವರ್ಹಿಃ—ಉನ್ನತವಾದ | ಗಾತುಃ—
ಯಜ್ಞಮಾರ್ಗವು | ಅಧ್ಯರೇ—ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ | ಆಕಾರಿ—ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ | ಶೋಟೀಂಸಿ—ಕಾಂತಿ
ಯುತವಾದ | ರಜಾಂಸಿ—ಹವಿಸ್ಸುಗಳು | ಊರ್ಧ್ವಾ—ಉನ್ನತವಾಗಿ | ಪ್ರಸ್ಮಿತಾ—ಹೊರಟವೆ | ಹೋತಾ—
ಹೋತೃವಾದ ಅಗ್ನಿಯು | ದಿವಃ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ | ನಾಥಾ—ಯಜ್ಞದಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ | ನೈಸಾದಿ—ಕುಳಿ
ತಿದ್ದಾನೆ | ದೇವವ್ಯಚಾಃ—ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಡುವ | ಬರ್ಹಿಃ ವಾ—ದರ್ಭಾಸನವನ್ನೂ ಕೂಡ |
ವಿಶ್ವೈಣಮಹಿ—ಹರಡುವೆವು.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಬರ್ಹಿರೂಪರಾದ ದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗಾಗಿ ಉನ್ನತವಾದ ಯಜ್ಞಮಾರ್ಗವು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ
ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕಾಂತಿಯುತವಾದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳು ಉನ್ನತವಾಗಿ ಹೊರಟವೆ. ಹೋತೃವಾದ ಅಗ್ನಿಯು
ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಯಜ್ಞಗೃಹದ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಡುವ ದರ್ಭಾಸನ
ವನ್ನೂ ಹರಡುವೆವು.

English Translation.

An upward path has been prepared for you both in the sacrifice :
the blazing oblations soar aloft : the invoker of the gods has sat down in
the centre of the radiant (hall) : let us strew the sacred grass for the seats
of the gods.

| ವಿಕೀರ್ಷನೆಯಗಳು |

ಈ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ಬರ್ಹಿಃ (ದರ್ಭೆಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆಸನವು) ಎಂಬ ದೇವತೆಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ.
ಈ ಮುಕ್ತನ ಅರ್ಥವೂ ಸಹ ಸ್ವಲ್ಪ ತೊಡಕಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ವಾಂ ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನಾಂತ ಶಬ್ದವು ಏಕಾಕೃತಿ
ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಬರ್ಹಿಃ ಎಂಬ ದೇವತೆಯನ್ನೂ, ಅಗ್ನಿ
ಯನ್ನೂ (ಇಬ್ಬರನ್ನೂ) ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಈ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಆದರೂ ಈ ಶಬ್ದದ ಅವಶ್ಯ
ಕತೆಯು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಬರ್ಹಿಃ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ
ಈ ಯಜ್ಞವು ಶ್ರೇಷ್ಠರೀತಿಯಿಂದ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ. ನಿಮಗೆ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳು
ಸಜ್ಜಾಗಿ ಕುಳಿತಲ್ಪಟ್ಟು ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜ್ಞವೇದಿಯ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ
ದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆಹ್ವಾನಿತರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಬರ್ಹಿಃ ಎಂಬ ದರ್ಭೆಗಳನ್ನು ಹರಡಿ ಆಸನವನ್ನು ನಾವು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವೆವು.

ಬರ್ಹಿಃ—ಇದ್ದು, ಈಳು ಎಂಬ ಭಾವನೆಗಿಂತ ಈ ಸಾಧನವು ಹೆಚ್ಚು ಮೂರ್ತರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ.
ಬರ್ಹಿಯೆಂದರೆ ದರ್ಭಾಸನವೆಂದೇ ಅರ್ಥ. ದೇವೀಃ ದ್ವಾರಃ ಎಂದು ದ್ವಾರಗಳಿಗೆ ಒಂದು ದೈವಿಕವಾದ ಆಶನವನ್ನು
ಆರೋಪಮಾಡುವಂತೆ ಬರ್ಹಿಗಳೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ದೇವತೆಗಳ ಆಸನವೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅದೂ ಅಲ್ಲದೇ, ದೇವತೆಗಳ ಆಗಮನಕ್ಕಾಗಿ ದ್ವಾರಗಳೆಂಬ ಇತರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೇ ತಾವು ತೆರೆದುಕೊಂಡು ದಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡದೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ಅತೀತನವಾದ ದ್ವಾರಗಳಿಗೆ ದೈವಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದ ಹೊರತು ತಮ್ಮಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾವೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವಿಶಾಲವಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬರ್ಹಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಆರೋಪವಿಲ್ಲ. ಮುಕ್ತಿಯು ಇದನ್ನು ಹರಡಬೇಕು. ಕೇವಲ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲದೇ, ಅಪ್ರೀ ಸೂತ್ರಗಳ ಇತರ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಸಹ ಮುಕ್ತಿಯಾದಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಬರ್ಹಿಯು ಅಪ್ರದೇಶವಾಗಬೇಕೆಂದ ವಿಶದವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ—

ಪ್ರಾಚೀನಂ ಬರ್ಹಿರೋಹಸಾ ಸಹಸ್ರವೀರಮಸ್ತ್ಯುಣಾ | ಯಶ್ಚಾದಿತ್ಯಾ ವಿರಾಜಥ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೮೮-೪)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಮ. ಸಂ. ೯-೫-೪ ರಲ್ಲಿಯೂ ಬರ್ಹಿಃ ಪ್ರಾಚೀನಮೋಹಸಾ ಪಿತಮಾಣಃ ಸ್ತ್ಯುಣಾ ಹರಿಃ | ಎಂದೂ, ಮುಕ್ತಿಯು ಬರ್ಹಿಯನ್ನು ಹರಡುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಇತರ ಅಪ್ರೀ ಸೂತ್ರಗಳ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬರ್ಹಿಯು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಾದುದೂ, ಅತೀತನವಾದುದೂ ಆದರೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪವಿತ್ರವಾದ ಸ್ವಾನಂದವಾದುದೂ ಆದ ಸ್ವಾನಂದವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಪ್ರೈಷ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ,

ಹೋತಾ ಯಶ್ಚೈರ್ಹಿಃ ಸುಪ್ತೋರೋಹಣಂಮದಾ ಅಸ್ತಿಸ್ಯಕ್ಷೇ ವಿಚಪ್ರೇ ಪಿ ಪುತ್ರಾಣಾಂ ಸ್ವಾಸತ್ಯಂ ದೇವೇಭ್ಯಃ | ವಿಮೋಹದವ್ಯ ವಸೋಃ ರುದ್ರಾ ಆದಿತ್ಯಾಃ ಸವಂತು ಪ್ರಿಯಮಿಂದ್ರ- ಸ್ಯಾಸ್ತು ವೇತ್ಯಾಚ್ಯಸ್ಯ ಹೋತೇಭ್ಯಃ ||

(ತ್ವೈ. ಪ್ರಾ. ೨-೬-೨-೧)

ಬರ್ಹಿನಾಮಕಂ ಚತುರ್ಥಸ್ತ್ರಿಯಾಜದೇವಮಗ್ನಿಂ ಎಂದು ಅಗ್ನಿ ಪರ್ವಾನವಾದುದೂ ದೇವತಾತ್ಮಕವಾದುದೂ ಆದ ಅಸನವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಐತೇರೀಯಿಪ್ರಾಚ್ಯಣದಲ್ಲಿ,

ಬರ್ಹಿಯಾಜತಿ | ಪಶವೋ ವೈ ಬರ್ಹಿಃ ಪಶೂನೀವ ತಪ್ತೀಣಾತಿ ಪಶೂನ್ಯಜಮಾನೀ ವಿದಾತಿ |

(೧. ಪ್ರಾ. ೨-೪)

ಎಂದು ಹುಬ್ಬು ಮೇಯತಕ್ಕದ್ದೂ, ಹುಬ್ಬಿನಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ ಆದ ಪಶುವೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಕೊಂಚವೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ನರ್ಮಲಕಾರಂ ಬರ್ಹಿಃ ಪರಿಬರ್ಹಣಾತ್ | ನೇಗವಾಗಿ ದೇವಿಯವುದರಿಂದ ದರ್ಭೆಗೆ ಬರ್ಹಿಯೆಂದು ಹೆಸರಿಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (೨. ೮-೮) ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ,

ಬರ್ಹಿರೋವಾಯಮಗ್ನಿ ಸ್ತು ಸರ್ವಂ ಹಿ ಪರಿಬೃಂಹಿತಂ |

ಅಸ್ತೇಶ ಯದ್ವಿತೋ ವಾ ಸನ್ನಿಧೇಶ ಪರಿಬೃಂಹಿತಃ ||

(ಛ. ದೇ. ೨-೫)

ಸಮುದ್ರದ ಅನ್ವಯ ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅನುಷ್ಠಾನತರ ಇದ್ದದಿಂದ ಪೂರಕವಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಇನ್ನಿಡೀ ಬರ್ಹಿ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹದ್ದೇವತಾಕಾರರು ನಿರುಕ್ತವಾಕ್ಯಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿದ್ದರೂ ಸಹ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಕೇವಲ ದೇವತೆಗಳ ಆಸನವಾದ ಬರ್ಹಿ ಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಇವರು ದೇವತಾತ್ಮಕವಾದುದೂ, ಅಗ್ನಿ ಪರಾಧಿಯವಾದುದೂ ಆದ ಆಸನವೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

~*~*~*~

। ಸಂಹಿತಾಪಠಃ ।

ಸಪ್ತ ಹೋತ್ರಾಣಿ ಮನಸಾ ವೃಣಾನಾ ಇನ್ದಂತೋ ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಯನ್ತುತೇನ ।
 ಸ್ವಪೇಶಸೋ ವಿದಥೇಷು ಪ್ರ ಜಾತಾ ಅಭೀಷಮಂ ಯಜ್ಞಂ ವಿ ಚರಂತ ಪೂರ್ವೀಃ ॥

। ಪದಪಠಃ ।

ಸಪ್ತ | ಹೋತ್ರಾಣಿ | ಮನಸಾ | ವೃಣಾನಾಃ | ಇನ್ದಂತೇಃ | ವಿಶ್ವಂ | ಪ್ರತಿ | ಯನ್ | ಋತೇನ |
 ಸ್ವಪೇಶಸಃ | ವಿದಥೇಷು | ಪ್ರ | ಜಾತಾಃ | ಅಭಿ | ಇಮಂ | ಯಜ್ಞಂ | ವಿ | ಚರಂತ | ಪೂರ್ವೀಃ || ೩ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಮನಸಾ ವೃಣಾನಾಃ ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯಮಾನಾ ಋತೇನೋದಕೇನ ವಿಶ್ವಮಿನ್ದಂತಃ ಪ್ರೀಣಯಂತೋ ದೇವಾಃ ಸಪ್ತ ಹೋತ್ರಾಣಿ ಹೋತ್ಯಣಾಂ ವಷಟ್ಪತ್ಯಣಾಂ ಕರ್ಮಾಣಿ ಪ್ರತಿಯನ್ | ಪ್ರತಿಗಚ್ಯಂತಿ | ಅತಃ ಸರಂ ದ್ವಾರಾಂ ಸ್ತುತಿಃ | ಸ್ವಪೇಶಸೋ ಸರರೂಪಾ ವಿದಥೇಷು ಯಾಗೇಷು ಜಾತಾ ಉತ್ಪನ್ನಾಃ ಪೂರ್ವೀರ್ಭಹ್ಯೋ ವಿದ್ರಹವತ್ಯೋ ಯಜ್ಞದ್ವಾರಾಭಿಮಾನಿದೇವತಾ ಇಮಮಸ್ಮದೀಯಂ ಯಜ್ಞಂ ಪ್ರ ವಿಚರಂತ | ಪ್ರವಿಚರಂತು ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಮನಸಾ—(ಧ್ಯಾನಾತ್ಮಕವಾದ) ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ | ವೃಣಾನಾಃ—ಪ್ರಾರ್ಥಿತರಾದವರೂ | ಋತೇನ—ಉದಕದಿಂದ | ವಿಶ್ವಂ—ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನೂ | ಇನ್ದಂತೇಃ—ತುಂಬಿಸಿ ತೃಪ್ತಿಸಹಿಸುವವರೂ ಆದ ದೇವತೆಗಳು | ಸಪ್ತ ಹೋತ್ರಾಣಿ—ಎಳು ಮಂದಿ ವಷಟ್ಪತ್ಯಗಳ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ | ಪ್ರತಿ ಯನ್—ಆಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರುತ್ತಾರೆ | ಸ್ವಪೇಶಸಃ—ಸರರೂಪರಾದವರೂ | ವಿದಥೇಷು—ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ | ಜಾತಾಃ—ಉತ್ಪನ್ನರಾದವರೂ | ಪೂರ್ವೀಃ—ಕಂಠರೂಪಿಗಳಾದವರೂ ಆದ ಯಜ್ಞದ್ವಾರಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು | ಇಮಂ ಯಜ್ಞಂ ಅಭಿ—ನಮ್ಮ ಈ ಯಜ್ಞಾಭಿಮುಖವಾಗಿ | ಪ್ರ ವಿ ಚರಂತ—ಸಂಚರಿಸಲಿ.

1 ಭಾವಾರ್ಥ |

ಧ್ಯಾನಾತ್ಮಕವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತರಾದವರೂ, ಉದಕದಿಂದ ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ತುಂಬಿಸಿ ಕೃಷ್ಣಿ ಹರಿಸುವವರೂ ಆದ ದೇವತೆಗಳು ವಷಟ್ಕರ್ತೃಗಳ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಸರದೂವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರೂ, ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನರಾದವರೂ, ಶರೀರರೂಪಿಗಳಾದವರೂ ಆದ ಯಜ್ಞದ್ವಾರಾಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರಲಿ.

English Translation.

The gods who gratify the universe with rain are present at the seven offerings (of the minstering priests), when solicited with (sincerity of) mind : may the many deities, who are engendered in sensible shapes at sacrifices come to this our rite.

1 ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಈ ಕುಸ್ವಿನಲ್ಲಿ ದೇವೀದ್ವಾರಾಃ ಎಂಬ ಯಜ್ಞಕಾಲೀಯ ದ್ವಾರಾಭಿಮಾನದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಜ್ಞಕಾಲಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಾರಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ಬಹುವಚನದಿಂದ ಸಂಕೋಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮನಸಾ ವ್ಯಾಪಾರಾಃ—ಮನಸಾ ಧ್ಯಾನೇನ ವಾ ಪ್ರಾರ್ಥ್ಯಮಾನಾಃ | ಧ್ಯಾನಯುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಡುವವರು ಎಂದರ್ಥವು.

ಮತೇನ ವಿಶ್ವಂ ಇನ್ದ್ರಂ ತೇ—ವೃಷ್ಣಿವ್ಯದಿಶೇನ ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರೀಣಯಂತೇ | ವೃಷ್ಣಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಸಮುತ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಸಂಕೋಚವಡಿಸುವ ; ಮಹತ್ವವೃಷ್ಣಿ ನೂರೊಂದು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶ ಮಾಡಿದೆ (ನಿ. ೨-೨೪).

ಮಾ ಸಂ. ೧-೧೧೮೮-೫ ನೇ ಋಷಿವೃಷ್ಣಿದೇವೀದ್ವಾರಾಃ ಎಂಬ ಯಜ್ಞಗೃಹದ ದ್ವಾರದೇವತೆಗಳನ್ನು (ದುರಃ) ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷವೇನೆಂದರೆ—ಯಜ್ಞಗೃಹದ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ದ್ವಾರಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಇತರ ಅಪ್ರೀ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಹೆಸರುಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರೂ ವಿರಾಟ್ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅವಯವಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ದುರಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ ಪದಗಳನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವುದೂ ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಈ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದಾರೆ.

ದುರಃ—ದ್ವಾರಃ ಯಜ್ಞಗೃಹದ ದ್ವಾರದೇವತೆಗಳು, ಇವರು ಯಾರು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವರು— ದ್ವಾರಃ | ದ್ವಾರೋ ಜಪತೇರ್ವಾ ದ್ರವತೇರ್ವಾ ಸಾರಯತೇರ್ವಾ | ಗೃಹದ್ವಾರ ಇತಿ ಕಾತ್ಯಾಯಣ್ಯ ಉಕ್ತಿ ರೀತಿ ಶಾಕಲಪೂಜೆಃ ||

(ನಿ. ೮-೧೦)

ಎಂದು ನಿರ್ವಹನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ದ್ವಾರವೆಂದರೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ, ಒಳಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಒಳಗೆ ಹೋಗುವುದನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ದ್ವಾರವೆಂದು ಹೆಸರು. ದ್ವಾರವೆಂದರೆ ಗೃಹದ್ವಾರ

(ಬಾಗಿಲು) ಎಂದು ಕಾತ್ಯಕರ ಮತವು; ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಶಾಕಪೂಣಿಯ ಮತವು ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಹೋಮಗೃಹವು ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ವರೂಪನೆಂದೂ ಅದುದರಿಂದ ಅದರ ದ್ವಾರಗಳೂ ಅಗ್ನಿಯ ವಿಶೇಷರೂಪಗಳೆಂದೂ (ಅಗ್ನಿವಿಶೇಷಮೂರ್ತಯಃ) ಹೇಳುವರು. The doors of the chamber in which the oblation is offered are said to be personifications of Agni.

ಯಜ್ಞಗೃಹದ ದ್ವಾರಾಭಿಮಾನಾದೀವತೆಗಳೆಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ದ್ವಾರಗಳು ಯಜ್ಞಗೃಹದ ದ್ವಾರಗಳೇ ಅಥವಾ ಇವು ಕೇವಲ ಅಲಂಕಾರವಾದ ಪ್ರಯೋಗವೇ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಭೇದವಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಗೃಹದ್ವಾರಗಳೆಂದರ್ಥವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಗ ಅಪ್ಪೀಸೂಕ್ತಗಳ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಸಹ ಈಗ ಹೇಳಿರುವ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಭಾವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಾರ್ಪಿಣವಾದ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ, ಬರ್ಹಿ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಹಾಕೃತಿ ಎಂಬ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದೇವತಾಪೋಷಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಪಾರ್ಥಿವವಾದುದೂ ಅದರೂ ಯಾಗಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಅಲೌಕಿಕವಾದ ಶುದ್ಧಿಯುಳ್ಳದ್ದೂ ಆದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ತಿಸ್ರೋ ದೇವೀಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ಶುದ್ಧವಾದ ದೈವಕಾಂಶವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಆ ನದಿಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರುವ ನದಿಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಕರೆದಿದೆ ಇದರಂತೆಯೇ ವೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ದೇವಾತ್ಮನಾದ ಅಗ್ನಿಯೊಡನಿರುವುದರಿಂದ ಪಾರ್ಥಿವವಾದ ಹೋತೃವನ್ನೂ ದೇವತೆಯೆಂದೇ ಉದ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ದೇವೀಃ ದ್ವಾರಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವಾಗಿದೆ. ಈ ದ್ವಾರಗಳು ಯಜ್ಞಗೃಹದ ಬಾಗಿಲುಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರೆ, ಬರ್ಹಿ, ಸ್ವಾಹಾಕೃತಿ ಇವುಗಳಿಲ್ಲದ ವಿಶೇಷವಾದ ಸ್ಥಾನವು ಇವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಎಂಬ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಏಳುತ್ತದೆ. ಯಜ್ಞಾಂಗಗಳಾದ ಕೆಲವು ಉಪಕರಣಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ದೇವತಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ, ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಯಜ್ಞವೇದಿಯ ಹೆಸರೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿದೆ.

ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶವೇನೆಂದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ದ್ವಾರಗಳು ಎಂದು ಬಹು ವಚನಪ್ರಯೋಗವಿದೆ.

ಸಪ್ತೆ ಹೋತ್ರಾಣಿ ಮನಸಾ ವ್ಯಾಪಾನಾ ಇನ್ದಂತೋ ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಯನ್ನೈತೇನ |

ಸ್ವಪೇಶಸೋ ವಿಧಥೇಷು ಪ್ರ ಜಾತಾ ಅಭೀಷಮಂ ಯಜ್ಞಂ ವಿ ಚಿರಂತ ಪೂರ್ವೀಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೪-೫)

ಎಂಬ ಅಪ್ರೇ ಸೂಕ್ತದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವೀಃ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವೂ ಸಹ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಮತ್ತು ಈ ದ್ವಾರದೇವತೆಗಳ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ,

೧. ವಿ ಶ್ರಯಂತಾಮ್ನ ತಾವ್ಯಧೋ ದ್ವಾರೋ ದೇವೀರಸೃಷ್ಟತಃ ಯಜ್ಞ ಕಾರ್ಯದ ಅನುಕೂಲಶ್ಯಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ೧-೧-೩ ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ,

೨. ದುರೋ ಭೃತಾನ್ಯಕ್ಷರನ | ಉದಕಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿದರು ಎಂದು ೧-೧೮೮-೫ ನೇ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ,

೨. ಪ್ರೆ ಪ್ರ ಯಜ್ಞಂ ಪ್ರಣೀತೇ ನ | ಯಜ್ಞವನ್ನು ಫಲದಿಂದ ತುಂಬಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ೫-೫-೫ ರಲ್ಲಿ,

೪. ಇನ್ನಂತೋ ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಯನ್ನೈತೇನ | ಸಕಲವಿಶ್ವವನ್ನೂ ಉದ್ಧರಿಸಿದಂ ದೈತನ್ಯಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕವಿಧವಾಗಿ ಅವರ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಈ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಕೇವಲ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿಯೂ ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿಯೂ ಅವುಗಳ ಆರೋಪಿತವಾದವೆಂದೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಂಶವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಕೆಲವರ ಮತವಾಗಿದೆ.

ಸಮಿದ್ಯೋ ಅದ್ಯ ಮನುಷೋ ದುರೋಣೇ ದೇವೋ ದೇವಾನ್ ಯಜಿಸಿ ಜಾತವೇದಃ |

ಅ ಚಿ ವಚ ಮಿತ್ರಮಹಸ್ವಿ ಕಿಶ್ವಾನ್ತೈಂ ದೂತೇ ಕವಿರಸಿ ಪ್ರಚೇತಾಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮನುಷೋ ದುರೋಣೇ | ಮಾನವನ ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಲೌಕಿಕವಾದ ಈ ಗೃಹದ್ವಾರಗಳಿಗೆ ಈ ಔಪಚಾರಿಕವಾದ ಭಾಷೆಯು ಅತ್ಯುತ್ತೇಕ್ಷೆಯಾಗಿಯೂ ಕಾಣಬಹುದು. ನೈವೇದ್ಯಃ ಕುಶಾವಧಃ, ಪಾವತಾ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಸಹ ಉಚಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವು ವಿಮರ್ಶಕರ ಮತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿರ ಅಥವಾ ಮಂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೈದಿಕಸಂಪ್ರದಾಯ ಪಾಲನೆಗೆ ಮೂಲರಾದ ವೈದಿಕಪಂಡಿತರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು.

ಸ್ವಾಧ್ಯೋೞಿ ವಿ ದುರೋ ದೇವಯಂತೋಽಶಿತ್ರಯೋ ರಥಯುದೀವತಾಶಾ |

ಶೂವೀರ ಶಿತುಂ ನ ಮಾತರಾ ರಿಜಾಣೇ ಸಮಗ್ನುಪೋ ನ ಸಮನೀಷ್ವಂಜನ್ |

(ಮ. ಸಂ. ೭-೨-೫)

ಎಂಬ ಅಶ್ವೀರ ಸೂಕ್ತದ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಗೃಹದ್ವಾರಾಣಿ ಇತ್ಯೇರ್ಥಃ | ಯಜ್ಞಗೃಹದ್ವಾರಗಳಿಂದರ್ಥವೆಂದು ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಪಂಡಿತರು ವೈಶಿಕ್ರಯಃ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದಕ್ಕೆ ಯಜಮಾಣಾಃ ಎಂಬುದು ಕರ್ತೃವೆಂದೂ ಅವರು ಯಜ್ಞಗೃಹದ್ವಾರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ನಿಂತರೆಂದು ಅನ್ವಯವೆಂದೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಂಗ್ಲಪಂಡಿತರಾದ Oldenberg, Grassman ಮತ್ತು Ludwig ಎಂಬವರೂ ಸಹ ಇದೇ ವಿವರಣೆಯನ್ನುಮೋದಿಸುತ್ತಾ,

ವಿರಾಟ್ಯಂವ್ರಾಶ್ವಿಫ್ಲೀಃ ಪ್ರೈಫೀರ್ಬರ್ಹೀರ್ಶ್ಚ ಧೂಯಿಸೀಶ್ಚ ಯಾಃ | ದುರೋ ಪ್ರೈಶಾಸ್ವಿಶ್ವರನ್ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೮೮-೫)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಿರಾಟ್ ಸಮ್ರಾಟ್ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಎರಡು ಕಡಗಳ ಹೆಸರೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. Max Muller ಎಂಬ ಪಂಡಿತನು ಇವು ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಇಳಿದುಬರುವ ಸ್ವರ್ಗದ್ವಾರಗಳೆಂದಿಟ್ಟಾನೆ. (History of Ancient Sanskrit Literature. p. 245). ಮತ್ತು ತ್ರೈಪುರಾಶ್ವರದ್ವಿ,

ಹೋತಾಯಜ್ಞದ್ವಾರ ಬುಷ್ಪಾಃ ಕವಸ್ಯೋಽಃ ಕೋಷಧಾವನೀರುದಾಶಾಭಿರ್ಹಿತಾಂ ವಿ ಪೈಶ್ವೋಃ ತ್ರಯಂತಾಂ | ಸುಪ್ರಾಯಾಶಾ ಅಸ್ತಿತ್ಯಶ್ಚೇ ವಿತ್ರಯಂತಾಪ್ಯುಶಾಪ್ಯುಶೋ ವಿಯಂ-ಶ್ಚಾಪ್ಯುಶೋ ಹೋತೇರ್ಯಃ |

(ಶ್ಲೋ. ಉ. ೨-೨-೨)

ಎಂಬ ನಾಕೃಗಳಿಂದ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ದುರೋ ದ್ವಾರಸಂಜ್ಞಾಕಾಃ ಪಂಚಮಶ್ರೆಯಾಜದೇವತಾ-
ಸ್ತದ್ಗ್ರಹವಾಗ್ನಿಂ ದೈವ್ಯೋ ಹೋತಾ ಯಜತು ಎಂದು ವಿವರಿಸುವರು. ಈ ನಾಕೃಗಳಲ್ಲಿ ಅತಾಛಿಃ
ಉಜ್ಜಿತತಾಂ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದುವು. ಇದು ಮೇಲಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಂಚಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿದೋಧಿಸು
ತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ದ್ವಾರವೆಂದರೆ ಯಜ್ಞಗೃಹದ ಬಾಗಿಲುಗಳೆಂಬುದು ಅಲಂಕಾರವಾದುದು. ಎಂದೆನ್ನಬಹುದೆಂದು
ಒಂದು ಮತವಾಗಿದೆ. ಏತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ—

ದುರೋ ಯಜತಿ ವೃಷ್ಟಿವೈ ದುರೋ ವೃಷ್ಟಿಮೇವ ತತ್ತ್ರೀಣಾತಿ ವೃಷ್ಟಿಮನ್ನಾದ್ಯಂ ಯಜಮಾನೇ
ದಧಾತಿ |
(ಐ. ಬಾ. ೨-೪)

ಎಂದು ದ್ವಾರವೆಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ವೃಷ್ಟಿಯೆಂದರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥವು ಹೇಗಾಗುವುದೆಂದು ವಿಶದಪಡಿಸಿಲ್ಲ.
ನಿರುಕ್ತಕಾರರು,

ದ್ವಾರೋ ಜವತೇರ್ವಾ ದ್ರವತೇರ್ವಾ ನಾರಯತೇರ್ವಾ | ಮುಂದಕ್ಕೆ ಒತ್ತು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು
ಕೊಡುವ ಜು ಧಾತುವಿನಿಂದಾಗಲಿ, ಮುಂದುವರಿ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ದ್ರು ಧಾತುವಿನಿಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ
ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸು ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ವೃ ಧಾತುವಿನಿಂದಾಗಲಿ ನಿಶ್ಚಿನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದು,

ವೃಚಸ್ತುತಿರುವಿರ್ಯಾ ವಿ ಶ್ರಯಂತಾಂ ಪತಿಭ್ಯೋ ನ ಜನಯಾಃ ಕುಂಭಮಾಣಾಃ |
ದೇವೀದ್ವಾರೋ ಬೃಹತೀರ್ವಿಶ್ವಮಿನ್ಸಾ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಭವತ ಸುಪ್ರಾಯಾಃ |

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೧೧-೫)

ಎಂಬ ಋಕ್ಯನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ದ್ವಾರತಬ್ಧಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ, ಗೃಹದ್ವಾರ ಇತಿ ಕಾತ್ಯಕೈಃ |
ಕಾತ್ಯಕರ ಮತದಂತೆ ಗೃಹದ್ವಾರವೆಂದೂ, ಅಗ್ನಿರಿತಿ, ಶಾಕಪೂಣಿಃ | ಶಾಕಪೂಣಿಯ ಮತದಂತೆ ಅಗ್ನಿಯೆಂದೂ
ಸಹ ಮತಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ನಿ. ೮-೧೦) ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ,

ದ್ವಾರಸ್ತು ದೇವ್ಯೋ ಯಾಃ ಪೋಕ್ತಾ ವಿಶ್ವೇಷಾಂ ತಾಸ್ತು ಪತ್ನಯಃ |
ಅಗ್ನಾಯೀಮನುವರ್ತಂತೇ ತಥಾಗ್ನಾಯ್ಯಗ್ನಿಮೇವ ಚ ||
ಅಗ್ನೌ ಧ್ರುವಂ ಸ್ಥಿತಾಸ್ತಾಸ್ತು ಸಂಸ್ತೂಯಂತೇಽಗ್ನಿನಾ ಸಹ |
ಸ್ವಾಧಾನ್ಯಂ ತಾಸು ಚೈವಾಗ್ನೇ ಸ್ತುತಿಷ್ಠೇವ ಹವಿಷ್ಣು ಚ |

(ಬೃ. ದೇ. ೩-೬ ರಿಂದ ೭)

ಈ ದ್ವಾರಗಳು ದೇವಪತ್ನಿಯೆಂದೂ, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಅಗ್ನಾಯಿಯನ್ನು (ಅಗ್ನಿ ಪತ್ನಿಯನ್ನು) ಇವರು
ಅನುಸರಿಸುವರೆಂದೂ, ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲೇ ಸ್ಥಿರರಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೊಡನೆ ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲಡುವರೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.
ಸಯುಕ್ತಕವಾಗಿದೆ.

ಯಜ್ಞಗೃಹದ ನಾಲ್ಕು ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ
ಈ ವಿವರಣೆಯು ಈ ರೀತಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ—

**ಸ್ವಾಹೀನವಗಂಥಂ ಕರೋತಿ ದೇವಮನುಷ್ಯಾ ದಿವೋ ವ್ಯುಭವಂತೆ ಸ್ವಾಹೀಂ ದೇವಾ ದಕ್ಷಿಣಾ
ಸಿಪರಃ ಪ್ರತೀಶೀಂ ಮನುಷ್ಯಾ ಉದೀಶೀಗ್ಂ ರುದ್ರಾಃ ||**

(ಶ್ಲೋ. ಸಂ. ೬-೧-೧-೧)

ಎಂದರೆ, ಯಜ್ಞಗೃಹದ ಪೂರ್ವದ್ವಾರವನ್ನು ದೇವತೆಗಳೂ, ದಕ್ಷಿಣದ್ವಾರವನ್ನು ಸಿಪ್ಪದೇವತೆಗಳೂ, ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರವನ್ನು ಮನುಷ್ಯರೂ, ಉತ್ತರದ್ವಾರವನ್ನು (ಏಕಾದಶ) ರುದ್ರರೂ ಹಂಚಿಕೊಂಡರೆಂದಿದೆ.

ಈ ಯಜ್ಞಗೃಹದ ದ್ವಾರಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ೧-೧೮೮-೨ ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ. ವಿರಾಟ್ ಎಂಬುವುದು ಪೂರ್ವದ್ವಾರವೆಂದೂ, ಸಮ್ರಾಟ್ ಎಂಬುದು ದಕ್ಷಿಣದ್ವಾರವೆಂದೂ, ವಿಭ್ರೀಶ ಎಂಬುದು ಪಶ್ಚಿಮದ್ವಾರವೆಂದೂ, ಪ್ರಭ್ರೀಶ ಎಂಬುದು ಉತ್ತರದ್ವಾರವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಶಬ್ದಗಳ ಅವಯವಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಸಪ್ತ ದೋಶಾಪಿ—ದೋಷ್ಯಜ್ಞಾಂ ವಷಟ್ ಕರ್ತೃಜ್ಞಾಂ ಕರ್ಮಾಣಿ | ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವಾಗ ಮಂತ್ರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಹಾ ಅಥವಾ ವಷಟ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಅದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಷಟ್ ಕರ್ತೃ ಎಂದರೆ ವಷಟ್ಪುತ್ರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೋಮಮಾಡುವವನು ಎಂದು ಮುಂದೆ ಮುಕ್ತಿಶ್ಲೋಕಗಳ ಕರ್ಮಗಳು (ಹೋಮಗಳು) ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಏಳುಮಂದಿ ಹೋಮಮಾಡುವ ಸಪ್ತದೋಷ್ಯಗಳಾರಿಂದರೆ—ದೋಷ್ಯ, ಮೈತ್ರಾವರುಣ, ಪ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸೀ, ಪೋಷ್ಯ, ನೇಷ್ಯ, ಅಜ್ಞಾನಾಕ, ಅಗ್ನೀಧ್ರ ಎಂಬ ಏಳು ಜನ ಮುಕ್ತಿಶ್ಲೋಕಗಳು.

ಸ್ವಾಹೇವನ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನವನ, ತೈತೀಯವನ ಎಂಬ ಮೂರು ಸವನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಏಳು ಜನ ಮುಕ್ತಿಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಒಂದೊಂದು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡಿಸಿ ಸೋಮವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಪ್ರಾಹ್ಮೇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರೀಧಂದ್ವಿನ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆಯೂ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪುಷ್ಠ ಧಂದ್ವಿನ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆಯೂ, ತೈತೀಯವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತೀಧಂದ್ವಿನ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆಯೂ ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ಆಯಾ ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಮುಕ್ತಿಶ್ಲೋಕಗಳು ಪಡಿಸುವ ಈ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕಯಾದ್ಯಾಂವ್ಯುಕ್ತತೋಷಾ ಅಥವಾ ಸಪ್ತದೋಶಾಪಿ—ಸಪ್ತದೋಷ್ಯಮಂತ್ರಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

|| ಸ್ವಾಹೇವನಃ ||

ಈ ಸವನದಲ್ಲಿ ಏಳು ಜನ ಮುಕ್ತಿಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಗಾಯತ್ರೀಧಂದ್ವಿನ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಪಡಿಸಬೇಕು.

೧. ದೋಷ್ಯವೃ ಪಶಿಪದೇಕಾದ ಮಂತ್ರವು—

ಇದಂ ತೇ ದೋಷ್ಯಂ ಮುಧ್ಯಭವತ್ಸೈದ್ರಿಧಿರ್ನರಃ |
ಋಷಾಣಾ ಇಂತ್ರೈ ತೈದ್ರಿಣ ||

(ಮ. ಸಂ. ೮-೬೫-೮)

೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸೀ ಎಂಬ ಮತ್ಸ್ಯಜನು ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರ—
 ಇಂದ್ರ ಶ್ವಾ ವ್ಯಸಥಂ ವಯಂ ಸುತೇ ಸೋಮೇ ಹನಾಮಹೇ |
 ಸ ಸಾಹಿ ಮಧ್ಯೋ ಅಂಧಸಃ ||
 (ಮ. ಸಂ. ೩-೪೦-೧)

೩. ಮಿತ್ರಾವರುಣನೆಂಬ ಮತ್ಸ್ಯಜನು ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರವು—
 ಮಿತ್ರಂ ವಯಂ ಹನಾಮಹೇ ವರುಣಂ ಸೋಮಪೀತಯೇ |
 ಜಜ್ಞಾನಾ ಪೂತದಕ್ಷಸಾ ||
 (ಮ. ಸಂ. ೧-೨೩-೪)

೪. ಪೋತೃವೆಂಬ ಮತ್ಸ್ಯಜನು ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರ—
 ಮರುತೋ ಯಸ್ಯ ಹಿ ಕ್ಷಯೇ ಸಾಥಾ ದಿವೋ ವಿಮಹಸಃ |
 ಸ ಸುಗೋಪಾತಮೋ ಜನಃ ||
 (ಮ. ಸಂ. ೧-೮೬-೧)

೫. ನೇಷ್ಠೃವೆಂಬ ಮತ್ಸ್ಯಜನು ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರ—
 ಅಗ್ನೇ ಪತ್ನೀರಿಹಾ ವಹ ದೇವಾನಾಮುತತೀರುಪ |
 ತ್ವಷ್ಟಾರಂ ಸೋಮಪೀತಯೇ ||
 (ಮ. ಸಂ. ೧-೨೨-೯)

೬. ಅಗ್ನೀಧ್ರನೆಂಬ ಮತ್ಸ್ಯಜನು ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರ—
 ಉಜ್ಜಾನ್ವಾಯ ವಶಾನ್ವಾಯ ಸೋಮಪ್ತಷ್ಟಾಯ ವೇಧಸೇ |
 ಸ್ತೋಮೈರ್ವಿಧೇವಾಗ್ನಯೇ ||
 (ಮ. ಸಂ. ೮-೪೩-೧೧)

೭. ಅಚ್ಯಾವಾಕನೆಂಬ ಮತ್ಸ್ಯಜನು ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರ—
 ಪ್ರಾತರ್ಯಾವಧಿರಾ ಗತಂ ದೇವೇಭಿರ್ಜೀನ್ಯಾವಸೂ |
 ಇಂದ್ರಾಗ್ನೇ ಸೋಮಪೀತಯೇ ||
 (ಮ. ಸಂ. ೮-೩೮-೭)

|| ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನ ||

ಈ ಸವನದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪ್ತುಪ್ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೇ ಪಠಿಸಬೇಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ

೧. ಹೋತೃವು ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರ —
 ಓಪಾ ಸೋಮಮಧಿ ಯಮುಗ್ರ ತರ್ಧ ಊರ್ವಂ ಗಮ್ಯಂ ಮಹಿ ಗೃಣಾನ ಇಂದ್ರ |
 ವಿಯೋ ಧ್ಯುಸ್ತೋ ವಧಿಸೋ ವಜ್ರಹಸ್ತ ವಿಶ್ವಾ ವ್ಯಕ್ರಮಮಿತ್ರಿಯಾ ಶವೋಽಃ ||
 (ಮ. ಸಂ. ೬-೧೭-೧)

೨. ಮೈತ್ರಾವರಣಾ—

ಸ ತ್ವಿ ಸಾಹಿ ಯಿ ಕುಪಿಣೀಶೀ ಕೆರುಪ್ರೀಯಿಃ ಶಿಪ್ರವಾನ್ ವ್ಯಪಭೋ ಯೋ ಮತೀನಾಂ |
ಯೋ ಗೋತ್ರಭದ್ರಪ್ರಭಿಷ್ಯೋ ಹರಿಷ್ಯಾಃ ಸ ಇಂದ್ರ ಚಿಶ್ರಾಂ ಅಭಿ ತ್ವಂದಿ ವಾಜಾನ್ ||

(ಮ. ಸಂ. ೬-೧೭-೨)

೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸೀ—

ಏವಾ ಸಾಹಿ ಪ್ರತ್ಯಥಾ ಮಂದತು ಶ್ವಾ ಕ್ರುಧಿ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾವ್ಯಧಸ್ತೋತ ಗೀರ್ಭಿಃ |
ಅವಿಃ ಸೂರ್ಯಂ ಕೃಣುಹಿ ಪೀಪಿಹೀನೋ ಜಹಿ ಕಶ್ನೈರಥಿ ಗಾ ಇಂದ್ರ ತ್ವಂದಿ ||

(ಮ. ಸಂ. ೬-೧೭-೨)

೪. ಪೋಷ್ಯ—

ಅವಾಣೀಹಿ ಸೋಮತಾಮಂ ಶ್ವಾಹುರಯಂ ಸುತಶ್ಚಸ್ಯ ವಿವಾ ಮದಾಯ |
ಉರುವ್ಯಚಾ ಜತರ ಆ ವ್ಯಪಸ್ಯ ಪಿತೇವ ನಃ ಕೃಣುಹಿ ಹೂಯಮಾನಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೦೪-೯)

೫. ನೇಷ್ಟು—

ತನಾಯಂ ಸೋಮಸ್ತ್ರಮೇಹ್ಯವಾರ್ಜ ತಶ್ಚತ್ತಮಂ ಸುಮನಾ ಅಸ್ಯ ಜಾಹಿ |
ಅಸ್ಮಿನ್ ಯಜ್ಞೇ ಬರ್ಹಿಷ್ಯಾ ನಿಷದ್ಯಾ ದಧಿಪ್ರೇಮಂ ಜತರ ಇಂದುಮಿಂದ್ರ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೨೫-೬)

೬. ಅಚ್ಯಾವಾಕ—

ಇಂದ್ರಾಯ ಸೋಮಾಃ ಪ್ರದಿವೋ ವಿದಾನಾ ಕುಭುರ್ಯೇಭಿವ್ಯವಸವರ್ವಾ ವಿಹಾಯಾಃ |
ಪ್ರಯಮ್ಯಮಾನಾನ್ ಪ್ರತಿ ಪೂ ಗೃಭಾಯೇಂದ್ರ ಪಿಬ ವ್ಯಪಧಾತಸ್ಯ ವ್ಯಪ್ತಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೩೩-೨)

೭. ಅಗ್ನೀಧ್ರ—

ಅಪೂರ್ಣೋ ಅಸ್ಯ ಕಲತಃ ಸ್ವಾಹಾ ಸೇಕ್ರೇವ ಕೋಶಂ ಸಿಸಿಶೀ ಪಿಬಧ್ಯೈ |
ಸಮು ಪ್ರಿಯಾ ಅವವ್ಯತ್ರೇನ್ ಮದಾಯ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆವಥ ಸೋಮಾಸ ಇಂದ್ರಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೩೨-೧೫)

|| ತ್ವತೀಯಸವನ ||

ಈ ಸವನದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಈಗತೀ ಭಂವಸ್ತಿನಲ್ಲಿರುವುವು.

೧. ಹೋಷ್ಯವು—

ಇಂದ್ರ ಕುಭುರ್ಭಿವಾರ್ಜವದ್ಧಿಃ ಸಮುಕ್ತತಂ ಸುತಂ ಸೋಮಮಾ ವ್ಯಪಸ್ಯಾ ಗಭಸ್ತೋಃ |
ಧಿಯೇಣಿತೋ ಮಭವನ್ತಾ ಕುಸೋ ಗೃಹೇ ಸೌಧಸ್ತನೇಛಿಃ ಸಹ ಮಶ್ಯಾ ಸ್ತಥಾ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೩೦-೫)

೨. ವೈತ್ರಾವರೂಢ—

ಇಂದ್ರಾವರೂಢಾ ಸುತಸಾವಿಮಂ ಸುತಂ ಸೋಮಂ ಪಿಬತಂ ಮಧ್ಯಂ ಧೃತವೃತಾ |
ಯುವೋ ರಥೋ ಅಧ್ಯರಂ ದೇವವೀತಯೇ ಪ್ರತಿ ಸ್ವಸರಮುಪ ಯಾತಿ ಪೀತಯೇ ||

(ಮ. ಸಂ. ೬-೬೮-೧೦)

೩. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸಿ—

ಇಂದ್ರಶ್ಚ ಸೋಮಂ ಪಿಬತಂ ಬೃಹಸ್ಪತೇಽಸ್ಮಿನ್ಯಜ್ಞೇ ಮಂದಸಾನಾ ವೃಷಣ್ಯಸೂ |
ಆ ವಾಂ ವಿಶಂತ್ಸಿದವಃ ಸ್ಯಾಭುವೋಽಸ್ಮೇ ರಯಂ ಸರ್ವವೀರಂ ನಿ ಯಚ್ಚತಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೪-೫೦-೧೦)

೪. ವೋತ್ಯ—

ಆ ವೋ ವತಂತು ಸಪ್ರಯೋ ರಭುಷ್ಯದೋ ರಭುಪತ್ಯಾನಃ ಪ್ರಜಿಗಾತ ಬಾಹುಭಿಃ |
ಸೀದತಾ ಬರ್ಹಿರುರು ವಃ ಸದಸ್ಯತಂ ಮಾದಯಿಧ್ವಂ ಮರುತೋ ಮಧ್ಯೋ ಅಂಧಸಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೮೫-೬)

೫. ನೇಷ್ಯ—

ಅಮೇವ ನಃ ಸಹವಾ ಆ ಹಿ ಗಂತನ ನಿ ಬರ್ಹಿಷಿ ಸದತನಾ ರಣೆಷ್ಯನ |
ಅಥಾ ಮಂದಸ್ಯ ಜುಜುಷಾಣೋ ಅಂಧಸಸ್ತ್ವಪ್ರದೇವೇಭಿರ್ಜನಿಭಿಃ ಸುಮದ್ವಿಣಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೨-೩೬-೩)

೬. ಅಚ್ಯಾವಾಕ—

ಇಂದ್ರಾವಿಷ್ಣು ಪಿಬತಂ ಮಧ್ಯೋ ಅಸ್ಯ ಸೋಮಸ್ಯ ದಸ್ರಾ ಷತರಂ ಪ್ರಣೇಥಾಂ |
ಆ ವಾಮಂಧಾಂಸಿ ಮದಿರಾಣ್ಯಗ್ನನ್ನಪ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಿತ್ಯಣುತಂ ಹವಂ ಮೋ ||

(ಮ. ಸಂ. ೬-೬೯-೭)

೭. ಆನ್ನೀಥ್ರ—

ಇಮಂ ಸ್ತೋಮಮರ್ಹತೇ ಜಾತನೇದಸೇ ರಥಮಿವ ಸಂ ಮಹೇವಾ ಮನೀಷಯಾ |
ಭದ್ರಾ ಹಿ ನಃ ಪ್ರಮತಿರಸ್ಯ ಸಂಸದ್ಯಗ್ನೇ ಸಪ್ಯೇ ಮಾ ರಿಷಾಮಾ ವಯಂ ತವ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೯೪-೧)

ಈ ೮೯ತಿ ಪ್ರತಿಪನ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಳು ಷನ ಮುಕ್ತಿಕ್ಯುಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು ಮುಕ್ತಿನಂತೆ ವಿಳು ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪ್ರಾತಃಸವನದಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರೀಭಂದಸ್ಸಿನ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪುಷ್ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ, ತೃತೀಯಸವನದಲ್ಲಿ ಜಗತೀಭಂದಸ್ಸಿನ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಇದು ಸವನಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರಗಳ ವಿವರಣೆಯು.

|| ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತಗಳ ವಿವರಣೆ ||

ಸವನತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೋತ್ಯನೇ ವೇದಲಾದ ವಿಳುನುಂದಿ ಮುಕ್ತಿಜರು ಪಠಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡುವ ಗಾಯತ್ರೀ ತ್ರಿಪುಷ್, ಜಗತೀ ಎಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನ ವಿಳುವಿಳು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಗ ಪ್ರಾತಃಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಸಂಸ

ಬೇಕಾದ ಕ್ರಮ, ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರಗಳು ಮುಂತಾದ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ವಕರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ (ವ. ಬ್ರಾ. ೨ ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ) ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳು ಸೋಮರಸವನ್ನು ಚಮಸ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ (ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸೌಟಿನಂತಿರುವ ಮರದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ) ತುಂಬಿ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವಾಗ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮೈತ್ರಾವರಣನೆಂಬ ಮುತ್ತಿಜನನ್ನು ದ್ವೀಶಿಸಿ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೈಷ ಮಂತ್ರದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವನು. ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತವೆಂದರೆ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚಮಸ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವಾಗ ಪಠಿಸುವಸೂಕ್ತವು. ಪ್ರಾತಸ್ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವ ಈ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತವು ಗಾಯತ್ರೀಭಂದಸ್ತವಾಗಿಯೂ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಸವನದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಷ್ಪಸೌಭಂದಸ್ತವಾಗಿಯೂ, ತೃತೀಯ: ಸವನದಲ್ಲಿ ಜಗತೀಭಂದಸ್ತವಾಗಿಯೂ, ಇರಬೇಕು. ಇದಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನದಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತು ಮುತ್ತಿನ ಸೂಕ್ತವನ್ನೂ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನದಲ್ಲಿ ಹತ್ತುಮುತ್ತಿನ ಸೂಕ್ತವನ್ನೂ, ತೃತೀಯ ಸವನದಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತು ಮುತ್ತಿನ ಸೂಕ್ತವನ್ನೂ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತವನ್ನೂ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಮಂತ್ರಪಠನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ವಿಶೇಷವಿದೆ. ಸೂರ್ಯನ ಗತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಈ ಮೂರು ಸವನಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ತೇಜಸ್ಸು ಬಹಳ ಮಂದವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗಿರುವ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಪಠಿಸಬೇಕು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ತೇಜಸ್ಸು ಬಹುತೇಜ್ವಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚಧ್ವನಿಯಿಂದ ಎಂದರೆ ಬಹಳ ಫಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು. ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ತಾಪವು ಇಳಿಮುಖವಾಗಿ ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತೃತೀಯಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗಿರುವ ಧ್ವನಿಯಿಂದಲೇ ಪಠಿಸಬೇಕು.

ಪ್ರಾತಃಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಉನ್ನೀಯಮಾನ ಸೂಕ್ತವು

ಅಧ್ಯಯನವು ಮೈತ್ರಾವರಣನಿಗೆ ಪ್ರಾತಃಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ನಿರ್ದೇಶನವಾದಿದ ಕೂಡಲೇ ಮೈತ್ರಾವರಣನು ಅದಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಆ ತ್ಯಾ ವಹಂತು ಹರಿಯೆ: (ಋ. ಸಂ. ೧-೧೬) ಎಂಬ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸುವನು.

ಆ ತ್ಯಾ ವಹಂತು ಹರಿಯೋ ವ್ಯವಣಂ ಸೋಮುಹೀತಯೇ |
 ಇಂದ್ರೆ ತ್ಯಾ ಸೂರಚಿಕ್ಷಸಃ || ೧ ||
 ಇಮಾ ಧಾನಾ ಭೃತಸ್ತುನೋ ಹರೀ ಇಹೋಶ ವಶ್ವತೇ |
 ಇಂದ್ರಂ ಸುಖತಮೋ ರಥೇ || ೨ ||
 ಇಂದ್ರಂ ಪ್ರಾತರ್ಹವಾಮಹ ಇಂದ್ರಂ ಪ್ರಯತ್ಯೈಧ್ವರೇ |
 ಇಂದ್ರಂ ಸೋಮಸ್ಯ ಹೀತಯೇ || ೩ ||
 ಉಸ ನಃ ಸುತಮಾ ಗಹಿ ಹರಿಧಿಂ ದ್ರೈ ಕೇಶಿಧಃ |
 ಸುತೇ ಹಿ ತ್ಯಾ ಹವಾಮಹೇ || ೪ ||
 ಸೋಮಂ ನಃ ಸೋಮಮಾ ಗತುಪೇದಂ ಸವನಂ ಸುತಂ |
 ಗೌರೋ ನ ತ್ವಹಿತಃ ಹಿ || ೫ ||

ಇಮೇ ಸೋಮಾಸ ಇಂದವಃ ಸುತಾಸೋ ಅಧಿ ಬರ್ಹಿಷಿ |

ತಂ ಇಂದ್ರ ಸಹಸೇ ಪಿಬ || ೬ ||

ಆಯಂ ತೇ ಸೋಮೋ ಅಗ್ರಿಯೋ ಹೃದಿಸ್ತ್ಯಶಸ್ತು ಶಂತಮಃ |

ಅಥಾ ಸೋಮಂ ಸುತಂ ಪಿಬ || ೭ ||

ವಿಶ್ವನಿಶ್ವವನಂ ಸುತಮಿಂದ್ರೋ ಮದಾಯಿ ಗಚ್ಛತಿ |

ವೃತ್ತೃಹಾ ಸೋಮಪೀತಯೇ || ೮ ||

ಸೇಮಂ ನಃ ಕಾಮಮಾ ಪೃಣ ಗೋಭಿರಶ್ವೈಃ ಶತಶ್ರತೋ |

ಸ್ತವಾಮ ತ್ವಾ ಸ್ವಾಧ್ಯಃ || ೯ ||

(ಮು ಸಂ. ೧-೧೬-೧ ರಿಂದ ೯)

ಮೈತ್ರಾವರುಣನು ಈ ರೀತಿ ಮೇಲಿನ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪ್ರಾತಃಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏತಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನೂ, ಸವನವಿಷಯವಾಗಿ ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನೂ ಈಗ ವಿವರಿಸುವರು.

ಅ ತ್ವಾ ವಹಂತು ಹರಯಿ ಇತಿ ಪ್ರಾತಃಸವನ ಉನ್ನೀಯಮಾನೇಭ್ಯೋಽನ್ವಾಹ ವೃಷಣ್ಯತೀಃ ಪೀತವತೀಃ ಸುತವತೀರ್ಮದ್ಯತೀ ರೂಪಸಮೃದ್ಧಾಃ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೨೨-೯)

ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ೯ ಮುಕ್ತುಗಳೂ ಗಾಯತ್ರೀಭಂಡಸ್ಥನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುವು. ಮತ್ತು ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವೃಷ, ಸುತ, ಮದ ವೇದಲಾದ ಸೋಮಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡದ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು. ವೇದಲನೆಯ ಮುಕ್ತಿನ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ವೃಷಣಂ ಸೋಮಪೀತಯೇ ಎಂದು ವೃಷ ಮತ್ತು ಪೀತಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಇರುವುದು. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಸುತೇ ಹಿ ತ್ವಾ ಹವಾಮಹೇ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುತ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಪಠನವಿರುವುದು. ಎಂಟನೆಯ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಇಂದ್ರೋ ಮದಾಯಿ ಗಚ್ಛತಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮದಶಬ್ದವಿರುವುದು. ಈ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರತಿ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಒಟ್ಟು ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅನೇಕಾರ್ತಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು. ವೃಷ್ಣಿಪ್ರದನಾದ ಇಂದ್ರನು ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ಹರ್ಷಗೊಳ್ಳುವನು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ವೃಷಣ, ಸುತ, ಸೋಮ, ಮದಾಯಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಇಂದ್ರನ ಸೋಮಪಾನವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ರೂಪಸಮೃದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ರೂಪಸಮೃದ್ಧವೆಂದರೆ—ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೇಳುವಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳು ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಳಗೊಂಡಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಆಯಾ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಕರ್ಮಗಳ ವಿವರಣೆಯನ್ನೂ, ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂ ಳಗೊಂಡಿರುವ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದೇ ರೂಪಸಮೃದ್ಧವೆನಿಸುವುದು.

ಐಂದ್ರೀರನ್ನಾಹೈಂದ್ರೋ ವೈ ಯಜ್ಞೋ ಗಾಯತ್ರೀರನ್ನಾಹ ಗಾಯತ್ರಂ ವೈ ಪ್ರಾತಃಸವನಂ ನವ ನ್ಯೂನಾಃ ಪ್ರಾತಃಸವನೇಽನ್ವಾಹ ನ್ಯೂನೇ ವೈ ರೇತಃ ಸಿಚ್ಯತೇ |

ಈ ಸೂತ್ರವು ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವು. ಎಂದರೆ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಯಾಗಶಾಲೆಗೆ ಬಂದು ಸೋಮಪಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇಂದ್ರನನ್ನೇ ಪ್ರಶಂಸಿಸುವುದಾಗಿವೆ. ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಶಯವು ತಲೆದೋರುವುದು. ಇಂದ್ರನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವಾದ ಸೂತ್ರವನ್ನೂ, ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಪಠಿಸುವುದೇನೋ ನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನೆಯ ಕರ್ಮವು ಇತರ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಅಯಾ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ಪರವಾದ ಸೂತ್ರವನ್ನೂ, ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನೂ ಪಠಿಸಬೇಕೇ ಎಂದರೆ, ಹಾಗಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರನನ್ನಲ್ಲದೆ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ದ್ವೇಷಿಸಿ ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವಾದ ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನೇ ಪಠಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಂದ್ರೋ ವೈ ಯಜ್ಞಃ ಎಂದರೆ, ಇಂದ್ರನೇ ಯಜ್ಞವು ಅಥವಾ ಯಜ್ಞವು ಇಂದ್ರಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಾದರೂ ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವಾದ ಈ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯವಾಗಿರುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಹಾಗಾದರೆ, ಇಂದ್ರದೇವತಾಕಸೂತ್ರಪಠನವು ಎಲ್ಲಾ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನ್ಯಾಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಆದರೆ ಗಾಯತ್ರೀಭಂದಸ್ಥಿನ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೇ ಏಕೆ ಪಠಿಸಬೇಕು ಎಂದರೆ “ಗಾಯತ್ರಂ ವೈ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನಂ”, “ಪ್ರಾತಸ್ಸವನೇ ವೈ ಗಾಯತ್ರೇಣ ಭಂದಸಾ” (ಶ್ವೆ ಸಂ. ೭-೧-೨-೧) ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನಕರ್ಮವನ್ನು ಗಾಯತ್ರೀಭಂದಸ್ಥಿನ ಮಂತ್ರಗಳ ಪಠನವಿಂಥಲೇ ನೆರವೇರಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಧಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರೀಭಂದಸ್ಥಿನ ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನೂ ಳಗೊಂಡ—

ಆ ತ್ವಾ ವಹಂತು ಹರಯಾಃ ಎಂಬ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಉನ್ನೀಯಮಾನ ಸೂತ್ರವನ್ನೂ, ಅದರಂತೆ ಹೋತ್ರಾದಿ ಸಪ್ರಮತ್ತಿಕೃತ್ಯುಗಳು ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರಗಳಿಗಾಗಿ (ಹೋಮಮಂತ್ರ) ಉಪಯೋಗಿಸುವ “ಇದಂ ತೇ ಸೋಮ್ಯಂ ಮಧು” ಎಂದು ವೇದಲಾದ ಗಾಯತ್ರೀ ಭಂದಸ್ಥಿನ ಏಳು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯವೂ ವಿಮರ್ಶನಾರ್ಹವಾದುದು. ಉನ್ನೀಯಮಾನ ಸೂತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತು ಮುಕ್ತಿನ ಸೂತ್ರವನ್ನೂ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನವನದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಮುಕ್ತಿನ ಸೂತ್ರವನ್ನೂ, ತೈತೀಯವನದಲ್ಲಿ ಫುನಃ ಒಂಭತ್ತು ಮುಕ್ತಿನ ಸೂತ್ರವನ್ನೂ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ದತ್ತ ಇರುವುದಷ್ಟೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಂದಿನವನದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಕ್ತು ಕಮ್ಮಿ ಇರುವುದು. ಈ ರೀತಿ ಒಂದು ಮುಕ್ತು ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಕ್ಕೆ ನ್ಯೂನತೆಯುಂಟಾಗಿ ಅದರಿಂದ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಕೆಡಕುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕಾರ್ಕವಿಲ್ಲ. ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಧಾರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೇತನಮಾಡುವ ರೇತಸ್ಸು ಅತಿಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರಿಂದ ಪ್ರದೋಷಾದನೆಗೆ ನ್ಯೂನತೆಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನದಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಮುಕ್ತು ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಮಂತ್ರಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಕ್ಕೆ ನ್ಯೂನತೆಯಾಗದು, ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಕೆಡಕಾಗದೆ ಆಗಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ದತ ಮಧ್ಯಂದಿನೇನೈನಾಹ ನ್ಯೂನೇ ವೈ ರೇತಃ ಸಿಕ್ತಂ ಮಧ್ಯಂ ಸ್ತ್ರಿಯೈ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸ್ತವಿಸ್ತಂ ಭವತಿ ||

ಇನ್ನು ಮಾಧ್ಯಂದಿನವನದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು. ಮಾಧ್ಯಂದಿನವನದಲ್ಲಿ ಅಪಾನಿ ದೇಹಂ ಗೋಮುಜೀಕಮಂಧಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು (ಋ. ಸಂ. ೭-೨೧ನೆಯ ಸೂತ್ರ) ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸಬೇಕು.

ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಉನ್ನೀನಯಮಾನ ಸೂಕ್ತವು

ಅಸಾವಿ ದೇವಂ ಗೋಮುಜೀಕಮಂಧೋ ನೈಸ್ತಿಸ್ತಿಂದ್ರೋ ಜನುಷೇಮುವೋಚೆ ಬೋಧಾಮಸಿ ತ್ವಾ ಹರ್ಯಶ್ಚ ಯಜ್ಞೈರ್ಬೋಧಾ ನಃ ಸ್ತೋಮಮಾಧಸೋ ಮದೇಷು ೧	
ಪ್ರ ಯಂತಿ ಯಜ್ಞಂ ವಿಪಶುಂತಿ ಬರ್ಹಿಃ ಸೋಮಮಾದೋ ವಿವಧೇ ದುಧ್ರವಾಚಿಃ ನ್ಯಾ ಭಿಯಂತೇ ಯಶಸೋ ಗೃಭಾದಾ ದೂರಲುಪಬ್ಧೋ ವ್ಯಷಣೋ ನೈಷಾಚಿಃ ೨	
ತ್ವಮಿಂದ್ರ ಸ್ತವಿತನಾ ಅಪಸ್ತಃ ಪರಿಷ್ಠಿತಾ ಅಹಿನಾ ಶೂರ ಪೂರ್ವೀಃ ತ್ವದ್ವಾವಕ್ರೇ ರಥೋಽನ ಧೇನಾ ರೇಜಂತೇ ವಿಶ್ವಾ ಕೃತ್ರಿಮಾಣೆ ಭೀಷಾ ೩	
ಭೀನೋ ವಿವೇಷಾಯುಧೇಭಿರೇಷಾಮಸಾಂಸಿ ವಿಶ್ವಾ ನರ್ಯಾಣಿ ವಿದ್ವಾನ್ ಇಂದ್ರಃ ಪುರೋ ಜಹ್ಯಷಾಣೋ ವಿ ದೂಧೋದ್ರಿ ವಜ್ರಹಸ್ತೋ ಮಹಿನಾ ಜಘಾನ ೪	
ನ ಯಾತವ ಇಂದ್ರ ಜೂಜುವುರ್ನೋ ನ ವಂದನಾ ಶವಿಷ್ಠ ವೇದ್ಯಾಭಿಃ ಸ ಶರ್ಧದರ್ಯೋ ವಿಷಾಣಸ್ಯ ಜಂತೋರ್ಮಾ ಶಿಶ್ನ ದೇನಾ ಅಪಿ ಗುರ್ಬುತಂ ನಃ ೫	
ಅಭಿ ಕೃತ್ವೇಂದ್ರ ಭೂರಥ ಜ್ಞಾನ್ ನ ತೇ ವಿದ್ಯಜ್ ಮಹಿಮಾನಂ ರಜಾಂಸಿ ಸ್ತೇನಾ ಹಿ ವೃತ್ರಂ ಶವಸಾ ಜಘಂಥ ನ ಶತ್ಪುರಂತಂ ವಿವಿದದ್ಯುಧಾ ತೇ ೬	
ದೇವಾಶ್ಚಿತ್ತೇ ಅಸುರ್ಯಾಯ ಪೂರ್ವೇನು ಕ್ಷತ್ರಾಯ ಮಮಿರೇ ಸಹಾಂಸಿ ಇಂದ್ರೋ ಮಘಾನಿ ದಯತೇ ವಿಷಹ್ಯೇಂದ್ರಂ ವಾಜಸ್ಯ ಜೋಹುವಂತ ಸಾಶಾ ೭	
ಕೀರಿಶ್ಚಿದ್ರಿ ತ್ವಾಮವಸೇ ಜುಹಾವೇಶಾನಮಿಂದ್ರ ಸೌಭಗಸ್ಯ ಭೂರೇಃ ಅವೋ ಬಭೂಹ ಶತಮೂತೇ ಅಸ್ಮೇ ಅಭಿಕ್ಷತ್ಪುಸ್ತ್ರಾವತೋ ವರೂತಾ ೮	
ಸಖಾಯಸ್ತ ಇಂದ್ರ ವಿಶ್ವಹ ಸ್ಯಾಮ ನಮೋವ್ಯಧಾಸೋ ಮಹಿನಾ ತರುತೃ ವನ್ಯಂತು ಸ್ಮಾ ತೇವಸಾ ಸಮೀಕೇಶ್ಚಿಭೀತಿಮರ್ಯೋ ವನುಷಾಂ ಶವಾಂಸಿ ೯	
ಸ ನ ಇಂದ್ರ ತ್ರೆಯತಾಯಾ ಇಷೇ ಧಾಸ್ತುನಾ ಚ ಯೇ ಮಘವಾನೋ ಜುನಂತಿ ವಸ್ತೇ ಷು ತೇ ಜರಿತ್ರೇ ಅಸ್ಮು ಕಕ್ರಿಯೋರ್ಯಂ ಪಾತ ಸ್ತಿಸ್ತಿಭಿಃ ಸದಾ ನಃ ೧೦	

(ಮ. ಸಂ. ೨-೨೧-೧ ರಿಂದ ೧೦)

ಈ ಸೂಕ್ತದ ಮಕ್ಕುಗಳು ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಭಂದಸ್ಸಿನವು ಮತ್ತು ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಮಕ್ಕುಗಳಿರುವುವು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಗರ್ಭದ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀಯ ಅಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವ ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ತವಾಗುವ ಅಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದ ರೀತಿಯನ್ನು ಪ್ರೀಶರೀರದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಗರ್ಭರೂಪದಿಂದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನೈದಿ ಅತಿಮೂಲರೂಪವಾದ ಶಿಶುವಾಗುವಂತೆ ಗರ್ಭಸ್ಥಾನೀಯರೂಪವಾದ ಎಂದಿರ ಮೂರುಸವನಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮೂಳ್ಯಂದಿನ ಸವನದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಲ್ಪಡುವ ಹತ್ತು ಮಕ್ಕುಗಳ ಸೂಕ್ತವು ಫಲಾಭಿಷ್ಯವನ್ನು ಒಟ್ಟುಮಾಡುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು

ನವ ನ್ಯೂನಾಸ್ತೃತೀಯಸವನೇನಾಪ್ತವ ನ್ಯೂನಾದ್ಯೈ ಪ್ರೇಚಾಃ ಪ್ರೇಚಾಯಂತೇ ||

ತೃತೀಯಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಹೋಪೇ ಯಾತ ಕವಸೋ ನಪಾತಃ (ಮ. ಸಂ. ೪-೩೫-೧) ಎಂಬ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಉನ್ನೀಯಮಾನ ಸೂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸಬೇಕು.

ತೃತೀಯ ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಉನ್ನೀಯಮಾನ ಸೂತ್ರವು

ಇಹೋಪೇ ಯಾತ ಕವಸೋ ನಪಾತಃ ಸೌಧಸ್ತನಾ ಋಭವೋ ಮಾಪ ಭೂತ |
 ಅಸ್ಮಿನ್ ಹಿ ವಃ ಸವನೇ ರತ್ನಧೇಯಂ ಗಮಂತ್ಸಿಂದ್ರಮನು ವೋ ಮದಾಸಃ || ೧ ||
 ಆಗಸ್ತ್ಯಭೂಣಾಮಿದ ರತ್ನಧೇಯಮಭೂತ್ನೋಮಸ್ಯ ಸುಷುತಸ್ಯ ಪೀತಿಃ |
 ಸುಕೃತ್ಯಯಾ ಯತ್ಸ್ವಪಸ್ಯಯಾ ಚ ಏಕಂ ವಿಚಕ್ರ ಚಮಸಂ ಚಿತುರ್ಧಾ || ೨ ||
 ವ್ಯಕ್ಯಣೋತ ಚಮಸಂ ಚಿತುರ್ಧಾ ಸಖೇ ವಿಶ್ವೇಕೃಬ್ರವೀತ |
 ಅಭ್ಯತ ವಾಜಾ ಅವೃತಸ್ಯ ಸಂಥಾಂ ಗಣಂ ದೇವಾನಾಮೃಭವಃ ಸುಹಸ್ತಾಃ || ೩ ||
 ಕಿಂಮಯಃ ಸ್ವಿಚ್ಛಮಸ ಏಷ ಅಸ ಯಂ ಕಾವ್ಯೇನ ಚಿತುರೋ ವಿಚಕ್ರ |
 ಅಥಾ ಸುನುಧ್ವಂ ಸವನಂ ಮದಾಯ ಪಾತ ಋಭವೋ ಮಧುನಃ ಸೋಮ್ಯಸ್ಯ || ೪ ||
 ಶಚ್ಯಾಕರ್ತ ಪಿತರಾ ಯುವಾನಾ ಶಚ್ಯಾಕರ್ತ ಚಮಸಂ ದೇವಪಾನಂ |
 ಶಚ್ಯಾ ಹರೀ ಧನುತರಾವತವ್ಯೇಂದ್ರವಾಹಾವೃಭವೋ ವಾಜರತ್ನಾಃ || ೫ ||
 ಯೋ ವಃ ಸುನೋತ್ಯಭಿಪಿತ್ವೇ ಅಹ್ನಾಂ ತೀವ್ರಂ ವಾಜಾಸಃ ಸವನಂ ಮದಾಯ |
 ತಸ್ಮೈ ರಯಿಮೃಭವಃ ಸರ್ವವೀರಮಾ ತಕ್ಷತ ವ್ಯಷಣೋ ಮಂದಸಾನಾಃ || ೬ ||
 ಪ್ರಾತಃ ಸೌತಮುಪಿಬೋ ಹರ್ಯಶ್ಚ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಂ ಸವನಂ ಕೇವಲಂ ತೇ |
 ಸಮೃಭುಭಿಃ ಪಿಬಸ್ವ ರತ್ನಧೇಭಿಃ ಸಖೀರ್ಯಾ ಇಂದ್ರ ಚಕ್ರವೇ ಸುಕೃತ್ಯಾ || ೭ ||
 ಯೇ ದೇವಾಸೋ ಅಭವತಾ ಸುಕೃತ್ಯಾ ಶ್ಯೇನಾ ಇವೇದಧಿ ದಿವಿ ನಿಷೇದ |
 ತೇ ರತ್ನಂ ಧಾತ ಕವಸೋ ನಪಾತಃ ಸೌಧಸ್ತನಾ ಅಭವತಾಮೃತಾಸಃ || ೮ ||
 ಯತ್ಪ್ರತೀಯಂ ಸವನಂ ರತ್ನಧೇಯಮಕೃಣುಧ್ವಂ ಸ್ವಪಸ್ಯಾ ಸುಹಸ್ತಾಃ |
 ತದೈಭವಃ ಪಠಿಸ್ವಿಕ್ರಂ ವ ಏತತ್ಕಂ ಮದೀಭಿರಿಂದ್ರಿಯೇಭಿಃ ಪಿಬಧ್ವಂ || ೯ ||

(ಮ. ಸಂ ೪-೩೫-೧ಂ ದ ೯)

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾತಃಸವನದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಒಂಭತ್ತು ಮಕ್ಕುಗಳಿರುವುದು. ಈ ಮಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜಗತೀಭಂಧವ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು. (ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ತ್ರಿಪುಪ್ಪಭಂಧವ್ಯವಾಗುವೆ.) ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಹತ್ತು ಮಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಈ ತೃತೀಯಸವನದ ಒಂಭತ್ತು ಮಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಮಕ್ಕಿನ ನ್ಯೂನತೆಯು ಕಂಡುಬರುವುದು ಎಂದರೆ ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿರುವುದು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಪ್ರಾಣ ದಲ್ಲಿರುವ ಎಂದರೆ ಸಣ್ಣದಾದ ಯೋನಿದ್ವಾರದಿಂದ ಜನಿಸುವವ್ರಜೆಗಳು (ಮಕ್ಕಳು) ಪ್ರೌಢರಾಗಿ (ಮೊಕ್ಕವರಾಗಿ)

ಬೆಳೆಯುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಗರ್ಭೋತ್ಪಾದನಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಂತ್ರನೈವ್ಯವನ್ನು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದು. ನೈವ್ಯನಾದ್ಧಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರಜಾಯಂತೇ ಎಂದು ತ್ರೈತ್ಯೀಯ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವೂ ಇರುವುದು.

ತದ್ಧದೇಶಾನಿ ಕೇವಲಸೂಕ್ತಾನ್ಯನ್ಯಾದ ಯಜಮಾನಮೇವ ತದ್ಧಂ ಭೂತಂ ಪ್ರಜನಯತಿ ಯಜ್ಞಾದೇವಯೋನ್ಯೈ |

ಈ ಉನ್ನೇಯಮಾನಸೂಕ್ತಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮತಭೇದಗಳಿರುವುವು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಈ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಒಂದು ಮತ. ಏಳುಜನ ಮುಕ್ತುಕ್ಯಗಳು ಈ ಸನನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾತ್ಮವಹಿಸುವುದರಿಂದ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಮುಕ್ತುಕ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಮುಕ್ತುನಂತೆ ಪ್ರತಿಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಒಟ್ಟು ಏಳು ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಮತ. ಈ ಮತದ್ವಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿಧಿಸುವ ಕ್ರಮವೇ ಯುಕ್ತವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣಗರ್ಭಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಯಜ್ಞರೂಪಾತ್ಮಕವಾದ ದೇವಯೋನಿಯ ಮೂಲಕ ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡುವುದೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು ಎಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣಸೂಕ್ತ ಪಠನದಿಂದ ಕನುಕವು ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಿದಂತಾಗಿ ಯಜಮಾನನಿಗೂ ಯಜ್ಞದ ಸಂಪೂರ್ಣಫಲವು ದೊರಕುವುದೆಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಆದುದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಕ್ರಮವೇ ಯುಕ್ತವಾದುದು.

ತೇ ದೈಕೇ ಸಪ್ತ ಸಪ್ತಾನ್ಯಾಪಃ ಸಪ್ತ ಪ್ರಾತೇಸವನೇ ಸಪ್ತ ಮಾಧ್ಯಾಂದಿನೇ ಸವನೇ ಸಪ್ತ ತ್ವತೀಯಸವನೇ ಯಾವತ್ಯೋ ವೈ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾಸ್ತಾವತ್ಯೋ ಯಾಜ್ಞಾಃ ಸಪ್ತ ವೈ ಸ್ಪ್ರಾಂಚೋ ಯಜಂತಿ ಸಪ್ತ ವಷಟ್ಪುರ್ವಂತಿ ತಾಸಾಮೇತಾ ಪುರೋಽನುವಾಕ್ಯಾ ಇತಿ ವದಂತೇ |

ಮೊದಲನೇ ಮತಭೇದವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಈಗ ಎರಡನೇ ಮತಭೇದದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕ್ರಮದಂತೆ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನಾದಿ ಮೂರು ಸನನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೋತೃ, ವೈತಾಪವರುಣ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸೀ, ನೇಪ್ತೃ, ಪೋತೃ, ಅಗ್ನೀಧ್ರ, ಆಚ್ಯಾವಾಕ ಎಂಬ ಏಳು ಮಂದಿ ಮುಕ್ತುಕ್ಯಗಳು ಪಾತ್ರವಹಿಸುವರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು ಮಂತ್ರದಂತೆ ಪಠಿಸುವ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳು ಒಟ್ಟು ಸೇರಿದರೆ ಏಳಾಗುವುವು. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರವನ್ನು (ಹೋಮಮಾಡುವ ಮಂತ್ರವನ್ನು) ಪಠಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾ ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಎಷ್ಟು ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳಿರುವವೋ ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾಮಂತ್ರಗಳಿರಬೇಕೆಂದಾಯಿತು. ಪ್ರಾತಸ್ಸವನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಸವನದಲ್ಲಿಯೂ ಏಳುಜನ ಮುಕ್ತುಕ್ಯಗಳು ಏಳು ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ಪಠಿಸುವ ಈ ಉನ್ನೇಯಮಾನಸೂಕ್ತದ ಮುಕ್ತುಗಳೇ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾಮಂತ್ರಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ಆಗ ಏಳು ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾಮಂತ್ರಗಳಿಗಾಗಿ ಈ ಸೂಕ್ತದ ಏಳು ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪಠಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಮೂರು ಉನ್ನೇಯಮಾನಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿರುವ ೯, ೧೦, ೯ ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ಪೂರ್ತ ಪಠಿಸದೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಸೂಕ್ತದಲ್ಲೊಂದು ಏಳೇಳು ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವ ಕ್ರಮವು ಎರಡನೆಯ ಮತಭೇದವು. ಈ ಎರಡನೆಯ ಮತವು ಸರಿಯಾದದ್ದಲ್ಲವೆಂಬುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು.

ತತ್ರೈಥಾ ನ ಕುರ್ಯಾದ್ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಹ ತೇ ರೇತೋ ವಿಲಾಂಪಂತ್ಯಭೋ ಯಜಮಾನಮೇವ ಯಜಮಾನೋ ಹಿ ಸೂಕ್ತಂ |

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡುವಿಧ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಏಳೇಳು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂಬ ಎರಡನೇ ಕ್ರಮವನ್ನು ಖಂಡಿತ ಅನುಸರಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸದಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ಯಜಮಾನನ ಪ್ರಜೋತ್ಪಾದನಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಎಂದರೆ ರೇತಸ್ಸು ನಾಶವಾಗುವುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಯಜಮಾನನಿಗೂ ನಾಶವು ಸಂಭವಿಸುವುದು. - ಸೂಕ್ತವು ಯಜಮಾನಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣಸೂಕ್ತ ಪಠಿಸದಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಹಾನಿಯೇ ಉಂಟಾಗುವುದು.

ನವಭಿರ್ವಾ ಏತಂ ನೈಶ್ಚಾವರುಣೋಽಸ್ಮಾಲ್ಲೋಕಾದಂತರಿಕ್ಷಲೋಕಮಭಿಪ್ರವಹತಿ ದಶಭಿ-
ರಂತರಿಕ್ಷಲೋಕಾದಮುಂ ಲೋಕಮಭ್ಯಂತರಿಕ್ಷಲೋಕೋ ಹಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠೋ ನವಭಿ-
ಮುಷಾಂತ್ಲೋಕಾತ್ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮಭಿ ನ ವೈ ತೇ ಯಜಮಾನಂ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಮಭಿ
ಪೋಳುಮಹಂತಿ ಯೇ ಸಪ್ತ ಸಪ್ತಾನ್ವಾಹುಸ್ತಸ್ಮಾತ್ಕೇವಲಶ ಏವ ಸೂಕ್ತಾನ್ಯುಜ್ಞ-
ಬ್ರೂಯಾತ್ || (೧. ೩೨. ೨೮-೯)

ದ್ವಿತೀಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ ದೋಷವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಪ್ರಥಮಕ್ರಮದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವರು. ಪ್ರಾತಸ್ಸವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವ ಒಂಭತ್ತು ಮಕ್ಕಳುಳ್ಳ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತವು ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಭೂಲೋಕದಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕವರೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವುದು ಅನಂತರ ಮಾವ್ಯಂಧಿನವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವ ಹತ್ತು ಮಕ್ಕಳುಳ್ಳ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತವು ಯಜಮಾನನನ್ನು ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗದ ತಳಭಾಗವಾದ ನಾಕಪ್ಪಷ್ಟವೆಂಬ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವುದು. ಈ ನಾಕಪ್ಪಷ್ಟವೆಂಬುದು ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅತಿವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಇಂತಹ ಶ್ರೇಷ್ಠಲೋಕವನ್ನು ಹತ್ತು ಮಕ್ಕಳಿರುವ ಉನ್ನೀಯಮಾನ ಸೂಕ್ತಪಠನಿಂದ ಹೋಗಿಸಿದರೆ ಅನಂತರ ತೃತೀಯಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವ ಒಂಭತ್ತು ಮಕ್ಕಳುಳ್ಳ ಉನ್ನೀಯ ಮಾನಸೂಕ್ತದಿಂದ ಯಜಮಾನನು ನಾಕಪ್ಪಷ್ಟಲೋಕದಿಂದ ಹೊರಟು ನೇರವಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಹೋಗಿ ಸೇರುವನು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದ್ವಿತೀಯಕ್ರಮವು ಎಂದರೆ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಏಳೇಳು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಠಿಸುವ ಕ್ರಮವು ಪುಷ್ಪಂಜ್ಯಗಳ ನ್ಯೂನತೆಯಿಂದ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗುವುದು. ಎಂದರೆ ಎರಡನೆಯಕ್ರಮ ಅನುಸರಿಸಿದರೆ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸವನಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಪಠಿಸಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತ ಪಠನಕ್ರಮವು ಸಮಾಪ್ತವು.

ಪ್ರಾತಸ್ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತ ಹೋತೃಗಳು ಪಠಿಸಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರಗಳ ವಿವರಣೆಯು

ಅಥಾಹ ಯದ್ವೆಂಜೋ ವೈ ಯಜ್ಞೋಽಥ ಕಸ್ಮಾದ್ವಾವೇವ ಪ್ರಾತೇಸವನೇ ಪ್ರಸ್ಮಿತಾಸಾಂ ಪ್ರತ್ಯಜ್ಞಾದ್ವಂದ್ವೀಧ್ಯಾಂ ಯಜತೋ ಹೋತಾ ಭಿವ ಪ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಚಂಸೀ ಹೇದಂ ತೇ

ಸೋಮ್ಯಂ ಮಧ್ವಿತಿ ಹೋತಾ ಯಜತಿಂದ್ರಿ ತ್ವಾ ವೃಷಭಂ ವಯಮಿತಿ ದ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸೀ
ನಾನಾದೇವತ್ಯಾಭಿರಿತೇರೇ ಕಥಂ ತೇಷಾಮ್ಯಂದ್ರಿಯೋ ಭವಂತೀತಿ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೫-೧೦)

ಈಗ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಹೋತ್ರಗಳ ಪಠಿಸುವ ಪ್ರಸ್ಥಿತಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು. ಉನ್ನೇಯಮಾನ ಸೂಕ್ತ ಪಠನಾನಂತರ ಸಪ್ತಮುಷ್ಪಿಜರು ಪ್ರಸ್ಥಿತಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವರು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಯಜ್ಞೋ ವಾ ಣಂದ್ರೀ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞವು ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವಾಗಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಸವನಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕಾದುದು ನ್ಯಾಯವು. ಆದರೆ ಈಗ ಸಪ್ತಹೋತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೋತ್ರ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸೀ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಮುಷ್ಪಿಕ್ಯುಗಳು ಮಾತ್ರ ಪಠಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳು ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವಾಗಿರುವವು. ಉಳಿದ ಐದು ಜನ ಮುಷ್ಪಿಜರು ಪಠಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳು ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರ ದೇವತಾಕವಾಗಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಹೋತ್ರವು ಇದಂ ತೇ ಸೋಮ್ಯಂ (ಮ. ಸಂ. ೮-೬೫-೮) ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಇದು ಹೋತ್ರವು ಪಠಿಸುವ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರವು. ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜುಷಾಣಾ ಇಂದ್ರಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸುವವು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸಿಯೆಂಬ ಮುಷ್ಪಿಜನು ಪಠಿಸುವ ಇಂದ್ರಿ ತ್ವಾ ವೃಷಭಂ (ಮ. ಸಂ. ೩-೪೦-೧) ಎಂಬ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಪಾದದಲ್ಲಿಯೇ ಇಂದ್ರ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಹೋತ್ರ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಯಂಸೀ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಮುಷ್ಪಿಜರು ಪಠಿಸುವ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳು ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಇತರ ಐದುಮಂದಿ ಮುಷ್ಪಿಜರು ಪಠಿಸುವ ಐದು ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳು ನಾನಾದೇವತಾಕವಾಗಿರುವವು. ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ವಿಚಿತ್ರವಲ್ಲವೇ ?

ಮಿತ್ರಂ ವಯಂ ಹವಾಮಹ ಇತಿ ಮೈತ್ರಾವರುಣೋ ಯಜತಿ ವರುಣಂ ಸೋಮಪೀತಯ ಇತಿ
ಯದ್ವೈ ಕಿಂಚಿ ಪೀತವತ್ಪದಂ ತದ್ಯಂದ್ರಂ ರೂಪಂ ತೇನೇಂದ್ರಂ ಪ್ರೀಣಾತಿ |

ಎಂದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಇತರ ಐದು ಮಂದಿ ಮುಷ್ಪಿಜರು ಪಠಿಸುವ ಮುಕ್ತುಗಳು ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವಲ್ಲದೆ ಇತರದೇವತಾಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಲು ಕಾರಣವಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಮೈತ್ರಾವರುಣನು ಪಠಿಸುವ—ಮಿತ್ರಂ ವಯಂ ಹವಾಮಹೇ(ಮ. ಸಂ. ೧-೨೩-೪) ಎಂಬ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವರುಣಂ ಸೋಮಪೀತಯೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿರುವವು. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸೋಮ ಪಾನದಲ್ಲಿ ಒಪಕ ಅಸಕ್ತಿ ಇರುವುದು. ಸೋಮಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವ ಶಬ್ದಗಳು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವ ಮುಕ್ತುಗಳು ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದು. ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೋಮಪೀತಯೇ ಎಂಬ ಪದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮಂತ್ರವು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿರುವುದು. ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿದಾಯಕವಾದ ಮಂತ್ರವು ಇಂದ್ರದೇವತಾಕವೆಂದೇ ಭಾವಿಸಬೇಕು.

ಮರುತೋ ಯಸ್ಯ ಹಿ ಕ್ಷಯ ಇತಿ ಪೋತಾ ಯಜತಿ ಸ ಸುಗೋಪಾತಮೋ ಜನ ಇತೀಂದ್ರೋ
ವೈ ಗೋಪಾತ್ಪದ್ಯಂದ್ರಂ ರೂಪಂ ಕೇನೇಂದ್ರಂ ಪ್ರೀಣಾತಿ |

ಪೋಷ್ಯವೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಜನು—ಮರುತೋ ಯಸ್ಯ ಹಿ ಜ್ವಯೇ (ಮು. ಸಂ. ೧-೮೬-೧) ಎಂಬ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಈ ಮಂತ್ರದ ಮೂಲನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಗೋಪಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿರುವುದು. ಗೋಪ್ಯತ್ವವು ಎಂದರೆ ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಪಠನದಿಂದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಾಗುವುದು.

ಅಗ್ನೇ ಸತ್ವೀರಿಹಾವದೇತಿ ನೇಷ್ಟಾಯ ಜತಿ ತ್ವಷ್ಟಾರಂ ಸೋಮಪೀತೆಯ ಇತಿಂದ್ರೋ ವೈ ತ್ವಷ್ಟಾ ತದೈಂದ್ರಂ ರೂಪಂ ತೇನೇಂದ್ರಂ ಪ್ರೀಣಾತಿ |

ನೇಷ್ಟುವೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಜನು—ಅಗ್ನೇ ಸತ್ವೀರಿಹಾವದೇತಿ (ಮು. ಸಂ. ೧-೨೨-೯) ಎಂಬ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ತ್ವಷ್ಟಾರಂ ಸೋಮಪೀತೆಯೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ತ್ವಷ್ಟಾ ಎಂದರೆ ಶತ್ರುಣಾಂ ತನೂಕರಣಾದಿಂದ್ರಸ್ಯ ತ್ವಷ್ಟತ್ವಂ—ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸದೆ ಅವರನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸುವನಾದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರನು ತ್ವಷ್ಟಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಉಕ್ಷಾನ್ವಾಯ ವಶಾನ್ವಾಯೇತ್ಯಾಗ್ನೀಧ್ರೋ ಯಜತಿ ಸೋಮಪ್ತವ್ಯಾಯ ವೇಧಸೇ ಇತಿಂದ್ರೋ ವೈ ವೇಧಾಪ್ತದೈಂದ್ರಂ ರೂಪಂ ತೇನೇಂದ್ರಂ ಪ್ರೀಣಾತಿ |

ಅಗ್ನೀಧ್ರನೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಜನು ಪಠಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡುವ—ಉಕ್ಷಾನ್ವಾಯ ವಶಾನ್ವಾಯ (ಮು. ಸಂ. ೮-೪೩-೧೧) ಎಂಬ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರದ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ವೇಧಸೇ ಎಂದು ವೇಧಶಬ್ದವು ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು. ವೇಧಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜಗದ್ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿಧಾಯಕಮಾಡುವವನು ಎಂದರ್ಥವಿರುವುದು. ಜಗದ್ವ್ಯವಸ್ಥಾವಿಧಾಯಕನಾದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರನು ವೇಧಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಮುಕ್ತು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿದಾಯಕವಾದುದು.

ಪ್ರಾತರ್ಯಾವಧಿರಾಗತಂ ದೇವೇಧರ್ಜೇನ್ಯಾವಸೋ | ಇಂದ್ರಾಗ್ನೀ ಸೋಮಪೀತೆಯ ಇತಿ ಸ್ವಯಂ ಸಮ್ವಿದ್ಯಾಚ್ಯಾವಾಳಸ್ಯ |

ಅಚ್ಯಾವಾಳನೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಜನು ಪ್ರಾತರ್ಯಾವಧಿರಾಗತಂ (ಮು. ಸಂ. ೮-೩೮-೭) ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸಿಹೋಮಮಾಡುವನು. ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು—ಎಲೈ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಧನಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವರು. ಇಂತಹ ನೀವು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಃಸವನವನ್ನು ದ್ವೇಶಿಸಿ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬರುವ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಸೋಮಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬನ್ನಿ—ಎಂದಿರುವುದು. ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾಗ್ನೀ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದು ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಬ್ಬರನ್ನೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಇಂದ್ರಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮುಕ್ತು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಕೋಹ ಜನಕವಾಗಿರುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಏವಮು ಹೈಶಾ ಐಂದ್ರೋ ಧವಂತಿ ಯನ್ನಾನಾದೇವತ್ಯಾಸ್ತೇನಾನ್ಯಾ ದೇವತಾಃ ಪ್ರೀಣಾತಿ | ಯದು ಗಾಯತ್ರೈಸ್ತೇನಾಗ್ನೇಯೈಃ ಏತೇದು ಹೈಶಾಫಿತ್ರಯಮುಪಾಶ್ವೋತಿ ||

(ಐ. ಛಾ. ೨೨-೧೦)

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಪ್ತ ಋತ್ವಿಕ್ಯುಗಳು ಪಠಿಸುವ ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಇಂದ್ರತ್ವಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ಋಕ್ಯುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದ ಮಿತ್ರಾವರುಣರು, ಮರುತ್ಯುಗಳು, ಅಗ್ನಿ, ವೇಧಾ, ಇಂದ್ರಾಸ್ತೀ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ಋಕ್ಯುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಗಾಯತ್ರೀಭವದಷ್ಟು ಗಳಾಗುವುದರಿಂದ ಇವು ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವುವು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಗಾಯತ್ರಿಯು ಇಬ್ಬರೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಮುಖದಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನರಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಗಾಯತ್ರೀಭವದತ್ತಿನ ಋಕ್ಯುಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಾನಾವಿಧದೇವತೆಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯೂ ಇಂದ್ರದೇವತಾಸಮೃದ್ಧಿಯೂ (ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವರ್ಣನೆಯೂ), ಗಾಯತ್ರೀ ಭವದತ್ತಿನ ಮೂಲಕ ಅಗ್ನಿ ಸಂಬಂಧವೂ ಎಂಬ ಮೂರುವಿಧ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರಾತಃಸವನ ವಿನರಣೆಯು ಸಮಾಪ್ತವು.

ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನವಿನರಣೆಯು

ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರದಿಂದ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಮೈತ್ರಾವರುಣನು—**ಆಸಾವಿ ದೇವಂ ಗೋಬುಜೀಕಮಂಧಃ** (ಮು. ಸಂ. ೭-೨೧ ನೆಯ ಸೂಕ್ತ) ಎಂಬ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸುವನು.

ಆಸಾವಿ ದೇವಂ ಗೋಬುಜೀಕಮಂಧ ಇತಿ ಘುಧ್ಯಂದಿನ ಉನ್ನೀಯಮಾನೇಭ್ಯೋಽನ್ಯಾತ ವ್ಯವಶ್ಯಾತೀಃ ಪೀತವತೀಃ ಸುತವತೀರ್ಮದ್ಯತೀ ರೂಪಸಮೃದ್ಧಾಃ |

ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಹತ್ತು ಋಕ್ಯುಗಳಿರುವುವು. ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಋಕ್ಯುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವ, ಪೀತ, ಸುತ, ಮದ ಎಂಬ ಸೋಮವಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವ ಶಬ್ದಗಳಿರುವುವು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಈ ಸೂಕ್ತದ ಎರಡನೆಯ ಋಕ್ಯಿನಲ್ಲಿ **ವ್ಯವಶೋ ನೃವಾಚಿ** ಎಂದು ವ್ಯವಣಶಬ್ದವು ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು. ಮೂರನೆಯ ಋಕ್ಯಿನಲ್ಲಿ—**ರಭ್ಯೋಃ ನ ಧೇನಾ** ಎಂದು ಧೇನಾ ಶಬ್ದವಿರುವುದು. ಈ ಶಬ್ದವು ಧೇರ್ಷಿ ಪಾ ೯—ಪಾನಮಾಡು ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ಪೀತಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಸೂಕ್ತದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ **ಆಸಾವಿ** ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸುನೋತಿಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಸುತಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಮೊದಲನೆಯ ಋಕ್ಯಿನ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ **ಅಂಧಸೋ ಮದೇಷು** ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ **ಮದೇಷು** ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮದತ್ವವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಸೂಕ್ತವು **ವ್ಯವ. ಪೀತ, ಸುತ, ಮದ** ಎಂಬ ಸೋಮವಾನಾರ್ಥವಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೂಳಗೊಂಡು ಪ್ರಕೃತಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ರೂಪಸಮೃದ್ಧತ್ವವು ಇದ್ದಂತಾಯಿತು.

ಐಂದ್ರೀರನ್ನಾಚ್ಯಂದ್ರೋ ವೈ ಯಾಜ್ಞಸ್ಮಿತ್ಪುಭೋಽನ್ಯಾತ ತ್ರೈಷ್ವುಧಂ ವೈ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಂ ಸವನಂ |

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಭಂದಸ್ತು ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯವನ್ನೂ ವಿಮರ್ಶಿಸುವರು, ಐಂದ್ರೋ ವೈ ಯಜ್ಞಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಂತೆ ಯಜ್ಞವು ಇಂದ್ರಸ್ವರೂಪವಾಗಿರಬೇಕೆಂದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಥಮ ಮುಕ್ತಿನ ಎರಡನೆಯ ವಾದದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು. ಇತರ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ರೀತಿ ಇಂದ್ರತ್ವವು ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವುದು. ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪ್ತುರ್ವಾ ಭಂದಸ್ತಿನ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಧಿಯಂತೆ ಈ ಸೂತ್ರವು ತ್ರಿಪ್ತುರ್ವಾ ಭಂದಸ್ತಿನ ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನೂ ಆ ಗೊಂಡಿರುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ತದಾಹುರ್ಯಾತ್ಮತೀಯಸವನಸ್ಯೈವ ರೂಪಂ ಮದ್ವದಥ ಕಸ್ಮಾನ್ಮಧ್ಯಂದಿನೇ ಮದ್ವತೀರಸು ಜಾಹ ಯಜಂತಿ ಚಾಧಿರಿತಿ |

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮದೇಜಃ ಎಂದು ಸೋಮಪಾನಮಾಡಿ ಆದರಿದುಂಬಾದ ಮದಸಂಬಂಧವಾದ ವಿಷಯವು ಉಕ್ತವಾಗುವುದು. ಆದರೆ ದಿನಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕೊನೆಯ ಸವನವಾದ ತ್ವತೀಯಸವನದಲ್ಲಿ ಸಮಪ್ರ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸೋಮಪಾನಮಾಡಿದನಂತರ ಹರ್ಷಸಂಭವವಿರುವುದರಿಂದ ಆಗ ಮದಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾದುದು ಸಹಜ. ಆದರೆ ಆಂಶಿಯಾಗಲ್ಲದೆ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನದಲ್ಲಿಯೇ ಮದಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿರುವ ಮುಕ್ತುಗಳ ಪಠನವು ಅನುಚಿತವಲ್ಲವೇ? ಇದು ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ತೋರುವುದು, ಎಂದರೆ—

ಮಾಧ್ಯಂದಿನೇ ವೈ ಮಾಧ್ಯಂದಿನೇ ದೇವತಾಃ ಸಮೇವ ತ್ವತೀಯಸವನೇ ಮಾದಯಂತೇ ತಸ್ಮಾನ್ಮಧ್ಯಂದಿನೇ ಮದ್ವತೀರಸು ಜಾಹ ಯಜಂತಿ ಚಾಧಿಃ |

ಆದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯರಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಸೋಮಪಾನಮಾಡಿ ಹರ್ಷಿತರಾಗುವರು. ತ್ವತೀಯಸವನದಲ್ಲಿ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನದಲ್ಲಿ ಸೋಮಪಾನ ಮಾಡದಿರುವ ಇತರ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಸೋಮಪಾನಮಾಡಿ ಹರ್ಷಿತರಾಗುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮದಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವ ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ಮೈತ್ರಾವರುಣನು ಪಠಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಹೋತ್ರಾದಿ ಸಪ್ತ ಮುಕ್ತುಗಳೂ ಸಹ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮದಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಹೋಮ ಮಾಡುವುದು.

ತೇ ವೈ ಖಲು ಸರ್ವ ಏವ ಮಾಧ್ಯಂದಿನೇ ಪ್ರಸ್ಮಿತಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಪ್ಯೆಂದ್ರೀಥಿಯರ್ಪಣಂತಿ ಅಭಿತ್ಯಕ್ಷವತೀಧಿರೀಕೇ |

ಈಗ ಹೋತ್ರಾದಿ ಮುಕ್ತುಗಳೂ ಹೋಮಮಾಡುವ ಪ್ರಸ್ಮಿತಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು. ಈ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನದಲ್ಲಿ ಹೋತ್ರಾದಿ ಸಪ್ತ ಮುಕ್ತುಗಳೂ ಹೋಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪ್ರಸ್ಮಿತಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಇಂದ್ರಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಹೋತ್ರಕ್ಕೆ ಮೈತ್ರಾವರುಣ, ಛಾತ್ರನಾಚ್ಯೋ ಎಂಬ ಮೂವರು ಮುಕ್ತುಗಳೂ ಪಠಿಸುವ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇಂದ್ರತ್ವಸೂಚಕವಾದ ಶಬ್ದಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲದೆ ಪಾನಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಭಿತ್ಯಕ್ಷ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಇರುವುದು. ಅಭಿತ್ಯಕ್ಷ ಶಬ್ದವು ಅಭಿ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ತ್ವದಿ ಧಾತುನಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾಗಿ ಪಾನಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಾಗುವುದು.

ಪಿಪಾ ಸೋಮಮುಧಿ ಯಮುಗ್ರ ತರ್ದ ಇತಿ ಹೋತಾ ಯಜತಿ |

ಹೋತ್ರಾದಿ ಏಳುಜನ ಮುಕ್ತಿಕ್ಕುಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪಠಿಸುವ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೋತ್ರವು ಪಿಪಾ ಸೋಮಮುಧಿ ಯಮುಗ್ರ ತರ್ದಃ (ಮು. ಸಂ. ೬-೧೭-೧) ಎಂಬ ಮುಕ್ತುನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಭಿ ಮತ್ತು ತರ್ದ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿ ಅಭಿತ್ಯಣ್ಣ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು.

ಸ ಈಂ ಪಾಹಿ ಯ ಋಜೀಷೀ ತರುತ್ರ ಇತಿ ಮೈತ್ರಾವರುಣೋ ಯಜತಿ |

ಮೈತ್ರಾವರುಣನೆಂಬ ಮುಕ್ತಿದನು—ಸ ಈಂ ಪಾಹಿ ಯ ಋಜೀಷೀ ತರುತ್ರಃ (ಮು. ಸಂ. ೬-೧೭-೨) ಎಂಬ ಮುಕ್ತುನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಈ ಮುಕ್ತಿನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಅಭಿತ್ಯಂಧಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಭಿತ್ಯಣ್ಣ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು.

ಏವಾ ಪಾಹಿ ಪ್ರತ್ಯಥಾ ಮಂದತು ತೈತಿ ಪ್ತಾಹ್ಮಣಾಚ್ಚಂಸೀ ಯಜತಿ |

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಚಂಸೀ ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿದನು—ಏವಾ ಪಾಹಿ ಪ್ರತ್ಯಥಾ ಮಂದತು ತ್ವಾ (ಮು. ಸಂ. ೬-೧೭-೩) ಎಂಬ ಮುಕ್ತುನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಈ ಮುಕ್ತಿನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಅಭಿಗಾ ಇಂದ್ರ ತೈಂಧಿ ಎಂದು ಅಭಿತ್ಯಂಧಿಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೋತ್ರ, ಮೈತ್ರಾವರುಣ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಚ್ಚಂಸೀ ಎಂಬ ಮೂವರು ಮುಕ್ತಿಕ್ಕುಗಳು ಪಠಿಸುವ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಅಭಿತ್ಯಣ್ಣ (ಪಾನ) ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದಂತಾಯಿತು.

ಅರ್ವಾಜೀಹಿ ಸೋಮಕಾಮಂ ತ್ವಾಹುರಿತಿ ಪೋತಾ ಯಜತಿ ತವಾಯಂ ಸೋಮಸ್ತಮೇ-
ಹ್ಯರ್ವಾಜೀತಿ ನೇಷ್ವಾ ಯಜತಿ ಇಂದ್ರಾಯ ಸೋಮಾಃ ಪ್ರದಿವೋ ವಿದಾನಾ ಇತ್ಯಚ್ಚಾನಾಕೋ
ಯಜತಿ ಅಪೂರ್ಣೋ ಅಸ್ಯ ಕಲಶಃ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯಾಗ್ನೀಧೋ ಯಜತಿ |

ಇನ್ನು ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಮುಕ್ತಿಕ್ಕುಗಳು ಪಠಿಸುವ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವರು. ಪೋತ್ರವೆಂಬ ಮುಕ್ತಿದನು—ಅರ್ವಾಜೀಹಿ ಸೋಮಕಾಮಂ ತ್ವಾಹುಃ (ಮು. ಸಂ. ೧-೧೦೪-೯) ಎಂಬ ಮುಕ್ತುನ್ನು, ನೇಷ್ವಂ ವೆಂಬ ಮುಕ್ತಿದನು—ತವಾಯಂ ಸೋಮಸ್ತಮೇಹ್ಯರ್ವಾಜೀ (ಮು. ಸಂ. ೩-೩೫-೬) ಎಂಬ ಮುಕ್ತುನ್ನು ಅಚ್ಚಾನಾಕನೆಂಬ ಮುಕ್ತಿದನು—ಇಂದ್ರಾಯ ಸೋಮಾಃ ಪ್ರದಿವೋ ವಿದಾನಾಃ (ಮು. ಸಂ. ೩-೩೬-೨) ಎಂಬ ಮುಕ್ತುನ್ನು, ಅಗ್ನೀಧ್ರನೆಂಬ ಮುಕ್ತಿದನು—ಅಪೂರ್ಣೋ ಅಸ್ಯ ಕಲಶಃ ಸ್ವಾಹಾ (ಮು. ಸಂ. ೩-೩೭-೧೫) ಎಂಬ ಮುಕ್ತುನ್ನು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸುವರು.

ತಾಮೇತಾ ಅಭಿತ್ಯಣ್ಣವತ್ಯೋ ಭವಂತೀದೋ ವೈ ಪ್ರಾತಃಸವನೇ ನ ವ್ಯಜಯಿತ ಸ ಏಕಾಛಿ-
ರೇವ ವಾಧ್ಯಂದಿನಂ ಸವನಮಭ್ಯತ್ಯಣ್ಣದಭ್ಯತ್ಯಣ್ಣತಸ್ತಾದೇತಾ ಅಭಿತ್ಯಣ್ಣವತ್ಯೋ
ಭವಂತಿ |

ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿರುವ ಏಳು ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರು ಮುಕ್ತುಗಳು ಅಭಿತ್ಯಣ್ಣವತೀ ಮಂತ್ರಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುವು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಪೂರ್ವಕವಾದ ತ್ವದಿಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ. ಈ ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೆ ಅಭಿತ್ಯಣ್ಣವತೀ ಮುಕ್ತುಗಳೆಂದು ಹೆಸರು

ಬಂದಿರುವುದು. ತೃದಿಧಾತುವಿಗೆ ಹಿಂಸಿಸು ಕೊಲ್ಲು ಎಂಬರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಅಭಿತರ್ಧನ ಅಥವಾ ಅಭಿತ್ವಷ್ಟಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಇಂದ್ರನ ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು— ಹೇಗೆಂದರೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಪಾತಕವನಶಾಲದಲ್ಲಿ ಸೋಮಪಾನಮಾಡಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಹೊರಟಾಗ ಅವನಿಗೆ ಜಯವು ಲಭಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಾಧ್ಯಂದಿನವನಶಾಲದಲ್ಲಿ ಋತ್ವಿಕ್ಯುಗಳು ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಭಿತರ್ಧ (ಅಭಿತ್ವಷ್ಟಿ) ಲಬ್ಧಿ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವ ಪಿಪಾ ಸೋಮಂ ಮೊದಲಾದ ಋತ್ವಿಕ್ಯುಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಇಂದ್ರನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸಿದರು. ಮತ್ತು ಇಂದ್ರನೊ ಸಹ ಮಾಧ್ಯಂದಿನವನದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸೋಮಪಾನಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಹರ್ಷ ಗೊಂಡು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಲು ಸಮರ್ಥನಾದನು. ಈ ರೀತಿ ಪಿಪಾ ಸೋಮಂ ಎಂಬ ಮೊದಲ ಮೂರು ಋತ್ವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿತರ್ಧಶಬ್ದದಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು (ಇಂದ್ರನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು) ದೃಢ: ಂಧನಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮೂರು ಋತ್ವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿತ್ವಷ್ಟಿವತೀ ಋತ್ವುಗಳೆಂಬ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಧ್ಯಂದಿನವನದ ವಿವರಣೆಯು ಸಮಾಪ್ತವು.

ತೃತೀಯಸವನದ ವಿವರಣೆಯು

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ತೃತೀಯಸವನದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತವನ್ನು ಮೈತ್ರಾವರುಣನಿಂಬ ಋತ್ವಿಜನು ಪಠಿಸುವನು.

ಇಹೋಜೆ ಯಾತೆ ತವಸೋ ನಸಾತ ಇತಿ ತೃತೀಯಸವನ ಉನ್ನೀಯಮಾನೇಭೋನ್ಯಾತ ವ್ಯಷೋತಿಃ ಪೀತವತೀಃ ಸುತವತೀರ್ಮದ್ಯತೀ ರೂಪಶಮ್ಯದ್ವಾಸ್ತಾ ಪಂದ್ರಾರ್ಭವ್ಯೋ ಭವಂ|

ತೃತೀಯಸವನದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯವು ಮೈತ್ರಾವರುಣರನ್ನು ದೇಶಿಸಿ— ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸ ದೇಶಿಸಿದು ಪ್ರೈಷಮಂತ್ರದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಮೈತ್ರಾವರುಣನು ಒಂಭತ್ತು ಋತ್ವುಗಳನ್ನು— ಇಹೋಜೆ ಯಾತೆ ತವಸೋ ನಸಾತ (ಋ. ಸಂ. ೪-೩೫ನೇ ಸೂಕ್ತ) ಎಂಬ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಋತ್ವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಷ, ಪೀತೆ, ಸುತೆ, ಮದೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಈ ಸೂಕ್ತದ ೬ ನೆಯ ಋಕ್ಯನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಆ ತಕ್ಷತ ವ್ಯಷೋ ಮಂದಸಾನಾಃ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಷಣಶ್ಚೂ, ೨ ನೆಯ ಋಕ್ಯನ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ— ಸುಷುತೆಸ್ಯ ಪೀತಿಃ ಎಂದು ಇರುವುದರಿಂದ ಸುತ ಮತ್ತು ಪೀತಶ್ಚುಗಳೂ, ಮೊದಲನೆಯ ಋಕ್ಯನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಮನು ವೋ ಮದಾಸಃ ಎಂದು ಮದಶ್ಚೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂಕ್ತವು ರೂಪವ್ಯವ್ದಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು. ಈ ಸೂಕ್ತದ ಋತ್ವುಗಳಿಗೆ ಇಂದ್ರನೊ, ಸುಧನ್ವಭೃತರಾದ ಋಭುಗಳೂ ದೇವತೆಗಳಾಗಿರುವರು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಋಭುಗಳು ದೇವತೆಯೆಂದೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ್ದರೂ ಮೊದಲನೇ ಋಕ್ಯನಲ್ಲಿ ಸೌಧನ್ವನಾ ಋಭುಃ..... ಸಮತ್ರಿಂದ್ರಮನು ವೋ ಮದಾಸಃ ಎಂದೂ, ೨ನೆಯ ಋಕ್ಯನಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯ ಭೃಥಾಃ ಪಿಪಸ್ಯ..... ಸಪೀಯಾನ್ ಇಂದ್ರ ಎಂದೂ, ಋಭುಗಳ ಜತೆಗೆ ಇಂದ್ರ ನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಸೋಮಪಾನಮಾದಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನೂ ದೇವತೆಯೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.

ತದಾಹುರ್ಯನ್ನಾಭ್ಯವೀಷು ಸ್ತುವತೀಽಥ ಕಸ್ಮಾದಾಭ್ಯವಃ ಪವಮಾನ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತ ಇತಿ |

ತೃತೀಯವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಗಳ ಸಂಬಂಧ ಇರುವ ವಿಷಯವು ಟೀಕೆಯಲ್ಲವೇ? ಮತ್ತು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸಾಮಗಾನ ಮಾಡುವವರು ತೃತೀಯವನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯದೇವತಾಕವಾದ ಮುಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಪವಮಾನ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಮುಖ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸ್ವಾದಿಷ್ಟಯಾ ಮದಿಷ್ಟಯಾ ಎಂಬ ಮುಖ್ಯಗಳಲ್ಲದ ಅನ್ಯದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪವಮಾನಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಅರ್ಭವತ್ಯ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಹೇಗಾಯಿತು ಎಂಬುದೂ ಸಹ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವರು

ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವ್ಯ ಪಿತು ಭೂನ್ನತ್ಯಾನ್ಲತೋವಮತ್ಯಾನ್ಯತ್ಯಾ ತೃತೀಯಸವನ ಅರ್ಭವತ್ಯಾನ್-
ನ್ಯಾಭ್ಯವೀಷು ಸ್ತುವತೀಽಥಾಭ್ಯವಃ ಪವಮಾನ ಇತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ |

ತೃತೀಯವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವ ಪವಮಾನಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಅರ್ಭವ (ಮುಖ್ಯಸಹಿತರಾದ) ಪವಮಾನನೆಂದು ಏತಕ್ಕೆ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ? ಈ ಸ್ತೋತ್ರದ ಮುಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪೂರ್ವೇತೀಹಾಸವಿರುವುದು. ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಕಲರಿಗೂ ತಂದೆಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಮನುಷ್ಯ ರಾಗಿದ್ದ ಮುಖ್ಯಗಳನ್ನು ಮರಣಹಿತರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನಾಗಿಸಿದ (ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ನಾವು ಹಿಂದೆ ಮುಖ್ಯ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೇವೆ.) ತೃತೀಯವನದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೂ ಸೋಮಪಾನಮಾಡುವ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಗಳು ತೃತೀಯವನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸೋಮಪಾನಮಾಡುವ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತಾತ್ವಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಮಗಾಯಕರಾದ ಉದ್ಘಾತಾದಿ ಮತ್ತೀಚರು ಪವಮಾನ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅನ್ಯದೇವತೆಯನ್ನು (ಪವಮಾನಸೋಮ) ಸ್ತುತಿಸುವ ಪವಮಾನಸೂಕ್ತವೇ ಅರ್ಭವಪವಮಾನಸೂಕ್ತವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಅಥಾಹ ಯದ್ಯಥಾಚ್ಚಂದಸಂ ಪೂರ್ವಯೋಃ ಸವನಯೋರನ್ವಾಹ ಗಾಯತ್ರೀಃ ಪ್ರಾತಃಸವನೇ
ತ್ರಿಷ್ಟುಭೋ ಮಾಧ್ಯಂದಿನೇಽಥ ಕಸ್ಮಾಜ್ಜಾಗತೇ ಸತಿ ತೃತೀಯಸವನೇ ತ್ರಿಷ್ಟು-
ಭೋನ್ಯಾಹೇತಿ |

ತೃತೀಯವನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಗಳಿಗಿರುವ ಸೋಮಪಾನಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು. ಈಗ ತೃತೀಯವನದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತದ ಛಂದಸ್ಸಿನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರ ಸಂಗತಿ ಇರುವುದನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡುವರು. ಪ್ರಾತಃಸವನದಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರೀಛಂದಸ್ಸಿನ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ಪಾಛಂದಸ್ಸಿನ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ, ತೃತೀಯವನದಲ್ಲಿ ಜಗತೀಛಂದಸ್ಸಿನ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಧಿ ಇರುವುದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಾತಃಸವನದಲ್ಲಿ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತವನ್ನು ಗಾಯತ್ರೀಛಂದಸ್ಸಿನ ಮುಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ಪಾಛಂದಸ್ಸಿನ ಮುಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಪಠಿಸುತ್ತಿರುವುದು ನ್ಯಾಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ತೃತೀಯವನದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವ—ಇಹೋಪ ಯಾತೆ (ಮು. ಸಂ. ೪-೩೫) ಎಂಬ ಉನ್ನೀಯಮಾನಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಜಗತೀಛಂದಸ್ಸಿನ ಮುಕ್ಯಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ಪಾಛಂದಸ್ಸಿನ ಮುಕ್ಯಗಳೇ ಇರುವುವು. ಜಾಗತಂ ತೃತೀಯಸವನಂ

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವನ್ನತಿಕ್ರಮಿಸಿ ತ್ರಿಷ್ಪವ್‌ಭವದ್ವಿನ ಇದೋಪ ಯಾತೆ ಎಂಬ ಉನ್ನೇಯಮಾನಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸಿರುವುದು ನಿಜವೆಂದಿರಬಹುದು. ಇದೇನು ಉನ್ನೇಯಮಾನಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸಿರುವುದು ನಿಜವೆಂದಿರಬಹುದು.

ಧೀತರಸಂ ವೈ ತ್ವತೀಯಸವನಮಥೈತದಧೀತರಸಂ ಶುಕ್ರಿಯಂ ಭಂದೋ ಯತ್ತಿಷ್ಠುಪ್ಪವನಸ್ತು ಸದಸತಾಯಾ ಇತಿ ಬ್ರೂಯಾದಥೋ ಇಂದ್ರಮೇವೈತತ್ಪವನೇವ್ಯನ್ಯಾಭವತಿತಿತಿ |

ಪ್ರಾತಸ್ಸವನ ಮತ್ತು ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ತ್ವತೀಯಸವನದಲ್ಲಿ ಜಪ್ಪುವ ಸೋಮಉತಗಳಲ್ಲಿ ರಸವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ರಸವು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಕೈನರೂಪವಾದ ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದ ಪಾನಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅರಸವಾಗುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸೋಮವು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದಿತು. ಅದನ್ನು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭೂಮಿಗೆ ತರಬೇಕೆಂದು ದೇವತೆಗಳು ಯೋಚಿಸಿ ಅದಕ್ಕೊಂದು ಉಪಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಗಾಯತ್ರೀ ಮೊದಲಾದ ಭವದ್ವಿನಗಳಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೋಮವನ್ನು ತರುವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಸೋಮವನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ತರಬೇಕೆಂದು ದೇವತೆಗಳು ಗಾಯತ್ರಾದಿಭವದ್ವಿನಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿ ಗಾಯತ್ರಾದಿ ಭವದ್ವಿನಗಳು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಸಮ್ಮತಿಸಿದವು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಓಂದು ಉಪಾಯವಿರುವುದು. ಅದನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು—

ಜಗತ್ಕೃದಪತೆಚ್ಚೈತುರ್ದಶಾಕ್ಷರಾಸತೀ ಸಾಪ್ತಾಹ್ಯ ನೈವರ್ತತ ತಸ್ಯೈ ದ್ವೇ ಅಕ್ಷರೇ ಅಮಿಯೇ. ಶಾಗ್ಂ ಸಾ ಪಶುಭಿಶ್ಚ ದೀಕ್ಷಯಾ ಚಾಗಚ್ಚೈತ್ಯಾಜ್ಞಗತೀಭಂದಸಾಂ ಪಶವ್ಯತಮಾ ತಸ್ಮಾತ್ಪಶುಮಂತಂ ದೀಕ್ಷೋಪನಮತಿ ತ್ರಿಷ್ಠುಗುದಪತೆತ್ತಯೋದಶಾಕ್ಷರಾಸತೀ ಸಾಪ್ತಾಹ್ಯ ನೈವರ್ತತ ತಸ್ಯೈ ದ್ವೇ ಅಕ್ಷರೇ ಅಮಿಯೇಶಾಗ್ಂ ಸಾ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಶ್ಚ ತಪಸಾ ಚಾಗಚ್ಚೈತ್ಯ- ಸ್ತಾತ್ಪ್ರಿಷ್ಠುಭೀ ಲೋಕೇ ಮಾಧ್ಯಂದಿನೇ ಸವನೇ ದಕ್ಷಿಣಾದೀಯಂತ ಏತತ್ಪಶು ವಾವ ತಪ ಇತ್ಯಾಹುರ್ಯಃ ಸ್ತಂ ದವಾತಿತಿ ಗಾಯತ್ರೈದಪತೆಚ್ಚೈತುರ್ದಶಾ ಸತ್ಪಜಯಾ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ತಮಸ್ಯಾ ಅಜಾಭ್ಯರುಂಧತ ತದಜಾಯಾ ಅಚತ್ಯೈಗ್ಂ ಸಾ ಸೋಮಂ ಚಾಹರಚ್ಚೈತ್ಯಾಽ ಚಾಕ್ಷರಾಸೆ ಸಾಪ್ತಾಹ್ಯರಾ ಸಮಪದೈತ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನೋ ವದಂತಿ ಕಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಿಷ್ಠಾದ್ಯಯತ್ರೀ ಕನಿಷ್ಠಾ ಭಂದಸಾಗ್ಂ ಸತೀ ಯಜ್ಞಮುಖಂ ಪರೀಯಾಯೇತಿ ಯದೇವಾಃ ಸೋಮ- ವಾಹರತಸ್ಮಾದ್ಯಜ್ಞಮುಖಂ ಪರ್ಯೈತ್ಯಸ್ಮಾತ್ಪ್ರೇಜಸ್ವಿನೀತಮಾ ಪಪ್ಯಾಂ ದ್ವೇ ಸವನೇ ಸಮಗ್ರಹ್ಯಾಸುಪೇನೈಕಂ ಯನ್ಮುಖೇನ ಸಮಗ್ರಹ್ಯಾತ್ಪದಧಯತ್ಸ್ಮಾನ್ವೈ ಸವನೇ ಶುಕ್ರವತೀ ಪ್ರಾತೇಸವನಂ ಚೆ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಂ ಚೆ ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಿಷ್ಠೀಯಸವನಯುಜೀಷಮು- ಛಿಸಂಶ್ಚಾಂತಿ ಧೀತಮಿವ ಹಿ ಮನ್ಯಂತೇ |

(ಶೈ. ಸಂ. ೬-೧-೬-೨, ೩, ೪)

ಮೊದಲು ಜಗತೀಭವದ್ವಿನ ತಾನು ಹೋಗುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿ ಅಂತರಕ್ಷಕ್ಕೆ ನೆಗೆಯಿತು. ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಹೋಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಶಕ್ತಿಗುಂದಿ, ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂತಿರುಗಬೇಕಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಜಗತೀ ಭವದ್ವಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮುಂಚೆ ಇದ್ದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿತು. ಅದುದರಿಂದ

ಈಗ ಜಗತೀಭಂದಸ್ಥಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಾದಕ್ಕೂ ಹನ್ನೆರಡು ಅಕ್ಷರಗಳು ಮಾತ್ರವಿರುವವು. ಈ ರೀತಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗ ಆ ಜಗತೀಭಂದಸ್ತು ತನ್ನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಸಾಧನವಾದ ಪಶು ವನ್ನೂ ದೀಕ್ಷಾಕ್ರಮವನ್ನೂ ತಂದಿತು.

ಅದುದರಿಂದ ಜಗತೀಭಂದಸ್ಥಿಗೆ ಪಶುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವುದು. ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನು ಪಶುಸಂಪತ್ತನ್ನು ಆವೇಶಿಸುವವನಾದರೆ ಅವನನ್ನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸುವಾಗ ಜಗತೀಭಂದಸ್ಥಿನ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಸಂಸ್ಕರಿಸುವರು. ಅನಂತರ ತ್ರಿಪ್ತವಾಘಂದಸ್ತು ತಾನು ಹೋಗುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿ ಅಂತರಕ್ಷಕ್ಕೆ ನೆಗೆಯಿತು. ಸ್ವಬ್ಬದೂರ ಹೋಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಅದಕ್ಕೂ ಆಯಾಸವಾಗಿ ಅದೂ ಹಿಂತಿರುಗಬೇಕಾಯಿತು. ಆಗ ತ್ರಿಪ್ತವಾಘಂದಸ್ಥಿನ ಪಾದದಲ್ಲಿದ್ದ ಹದಿನೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ತ್ರಿಪ್ತವಾಘಂದಸ್ಥಿನ ಪಾದಕ್ಕೆ ಈಗ ಹನ್ನೊಂದಕ್ಷರಗಳುಮಾತ್ರವಿರುವವು. ಈ ತ್ರಿಪ್ತವಾಘಂದಸ್ತು ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ತನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಸಾಧನಭೂತವಾದ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನೂ, ತಪಸ್ಸನ್ನೂ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ತಂದಿತು.

ಅದುದರಿಂದ ಈಗಲೂ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವಾಗ ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಋತ್ವಿಜರಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇರುವುದು. ಈ ರೀತಿ ಸ್ವಯಾರ್ಜಿತವಾದ ಧನವನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದೇ ತಪಸ್ಸೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಅನಂತರ ಗಾಯತ್ರಿಯು ತಾನು ಹೋಗುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿ ಶೈನಪಕ್ಷಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಅಂತರಕ್ಷಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು ಹಾರಿಹೋಯಿತು. ಹೋಗುವಾಗ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಆಡನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು. ಹೋಗುವಾಗ ಗಾಯತ್ರೀಭಂದಸ್ಥಿನ ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳು ಮಾತ್ರವಿದ್ದಿತು ಛಂದಸ್ಸುಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅಕ್ಷರಪರಿಮಿತಿಯಿಂದ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಸಣ್ಣದಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಶಾವಲುಗಾರರನ್ನು ಗೆದ್ದು ಸೋಮವನ್ನು ತಂದಿತು. ಸೋಮರಸವನ್ನು ತರುವಾಗ ಜಗತೀ ಮತ್ತೂ ತ್ರಿಪ್ತವಾಘಂದಸ್ತುಗಳು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಎರಡೆರಡು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದಿತು. ಆ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಗಾಯತ್ರೀಭಂದಸ್ಥಿನ ಮೊದಲಿದ್ದ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸೇರಿ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಪ್ರತಿಪಾದಕ್ಕೂ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳಾದವು. ಸೋಮವನ್ನು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ತಂದಿದ್ದರಿಂದ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯು ದೊರಕಿತು. ಸೋಮವನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ತರುವಾಗ ಶೈನಪಕ್ಷಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಸೋಮವನ್ನು ತನ್ನ ಎರಡು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಕೊಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದಿತು. ಎರಡು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಸೋಮಲತೆಗಳ ಭಾಗವು ಪ್ರಾತಃಸವನ ಮತ್ತು ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನಗಳಾದವು. ಕೊಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ತಂದಿದ್ದ ಭಾಗವು ತೃತೀಯಸವನವಾಯಿತು. ಕೊಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ತರುವಾಗ ಆ ಶೈನಪಕ್ಷಿಯು ಸೋಮಲತೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿರವನ್ನು ಹೀರಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಲತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮರಸವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಲ್ಲದೆ ನಿಷ್ಕಾರವಾಯಿತು. ಅದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ತೃತೀಯಸವನವು ಸಾರವತ್ತಾಗಿಲ್ಲದೆ ಅರವವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈಗಲೂ ತೃತೀಯಸವನದಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಸೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ಜಜ್ಜಿ ಹಂಚದೆ ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಸವನಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಉಳಿದಿದ್ದ ಸಿಪ್ಪೆಯಂತಿರುವ ಲತೆಗಳನ್ನೇ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿ ಫುಸ ರಸವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆಯುವರು. ಈ ಸಿಪ್ಪೆಗಳಲ್ಲಿ ರಸವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇದರ ರಸವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದಕ್ಕೆ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸಂಬಂಧವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವರು ಎಂದರೆ ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತ್ರಿಪ್ತವಾಘಂದಸ್ಥಿನ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೇ

ತೃತೀಯಸವನದಲ್ಲಿಯೂ, ಉನ್ನೇಯಮಾನಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಪಠಿಸುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಆರಂಭೋದ ಅಥವಾ ಆರಂಭೋಗುತ್ಪಿರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕಾಣ್ಕೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವಂತೆ ತೃತೀಯಸವನದಲ್ಲಿ ರಸಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಿಪ್ಪೆಗಳಲ್ಲಿ ರಸವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಾಘ್ಯಂದಿನಸವನದಂತೆ ತೃತೀಯಸವನದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪ್ಪುವಾಘ್ಯದವನ್ನು ಮುಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ವಾಘ್ಯಂದಿನಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವರು. ಈ ರೀತಿ ಸಂಬಂಧಕ್ಕಳಿಸಿ ಶುಕ್ರಿಯೆಂದು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಎಂದರೆ, ಆರಂಭೋಗುವುದನ್ನೂ ಪುನಃ ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸುವುದು ಎಂದು ಭಾವಿಸುವರು. ಈ ರೀತಿ ತೃತೀಯಸವನದಲ್ಲಿ ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಸಿಪ್ಪೆಗಳಲ್ಲಿ ರಸವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ತ್ರಿಪ್ಪುವಾಘ್ಯದವನ್ನು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ತೃತೀಯಸವನದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಗೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ತ್ರಿಪ್ಪುವಾಘ್ಯದವನ್ನು ಮುಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಉನ್ನೇಯಮಾನಸೂಕ್ತವನ್ನು ತೃತೀಯಸವನದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವರು. ಜಗತ್ತೀರ್ಥವೆಂದವನ್ನು ಮುಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಕಾರಣವು.

ಆಧಾಹ ಯದ್ವಂದ್ರಾಭವಂ ವೈ ತೃತೀಯಸವನಮಥ ಕಸ್ಮಾದೇವ ಏವ ತೃತೀಯಸವನೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧತಾನಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಪ್ಯಂದ್ರಾಭವ್ಯಾ ಯಜತೀಂದ್ರ ಬುಭುಭಿರ್ವಾಜವದ್ವಿಃ ಸುಮುಕ್ತಮಿತಿ ಹೋತೈವ ನಾನಾದೇವತ್ಯಾಭಿಶೇರೇ ಕಥಂ ತೇಷಾಮೈಂದ್ರಾಭವ್ಯೋ ಭವಂತೀತಿ |

ಇಮವರಗೊ ತೃತೀಯಸವನಕ್ಕಾಗಿ ಪಠಿಸುವ ಉನ್ನೇಯಮಾನಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತೀರ್ಥವೆಂದವನ್ನು ಬದಲಾಗಿ ತ್ರಿಪ್ಪುವಾಘ್ಯದವನ್ನು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಗ ಪ್ರಸಿದ್ಧತೆಯಾದ ಯಾಜ್ಞ ಮುಕ್ಕುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸುವ ಸಂಶಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಉನ್ನೇಯಮಾನಸೂಕ್ತ ಪಠನಾನಂತರ ತೃತೀಯಸವನದಲ್ಲಿ ಹೋತ್ರಾದಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮುಕ್ಕುಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧತೆಯಾದ ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಐಂದ್ರಾಭವಂ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಮುಭುಭಿವತಾಕವಾದ ಮುಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಪಠಿಸುವರೆಂದು ಹಿಂತಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧತೆಯಾದ ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರ ಪಠನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೋತ್ರವೆಂಬ ಮುಕ್ತಿಜನು ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಮುಭುಭಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರ ಬುಭುಭಿರ್ವಾಜವದ್ವಿಃ (ಮು. ಸಂ. ೩-೬೦-೫) ಎಂಬ ಐಂದ್ರಾಭವದೇವತಾಕವಾದ ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವನು. ಏಕೆಂದರೆ ಹೋತ್ರವು ಪಠಿಸುವ ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ಬುಭುಭಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು. ಹೋತ್ರವು ಮಾತ್ರ ಇಂತಹ ದ್ವಿದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಹೋಮನಾಡುವನು. ಆದರೆ ಇತರ ಆರುಮಂದಿ ಮುಕ್ತಿಜರು ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಆವರು ನಾನಾದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಹೋಮನಾಡುವರು. ಆಮದರಿಂದ ಈ ಆರುಮಂದಿ ಮುಕ್ತಿಜರು ಪಠಿಸುವ ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರಗಳು ಹೇಗೆ ಐಂದ್ರಾಭವಂ ಮಂತ್ರಗಳಾಗಿವೆ? ಎಂದರೆ ಇವರ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಮುಭುಭಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಇವರ ಯಾಜ್ಞಮಂತ್ರಗಳು ತೃತೀಯಸವನದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯದೇವತೆಗಳಾದ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಮುಭುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಸ್ಮರಿಸುವವು? ಇದು ವಿಚಿತ್ರವಲ್ಲವೇ?

ಇಂದ್ರಾವರುಣಾ ಸುಕಪಾವಿಮಂ ಸುಕಮಿತಿ ಮೈತ್ರಾವರುಣೋ ಯಜತಿ ಯುಪೋ ರಥೋ ಅಧ್ವರಂ ದೇವವೀತಯಃ ಇತಿ ಬಹೂನಿ ವಾಹ ತ್ವದಿಭೂತಾಂ ರೂಪಂ |

ఓంది ఘోష్యం—ఇంద్ర ముఖభివాజవద్మిః ఎంబ ఐంద్రాభవ దేవతాకవంద యాజ్ఞామంత్తవన్న పఠిసువనేందు ఘోషదేయన్య. ఈగ ఇతర ముక్తికృగళు పఠిసువ యాజ్ఞామంత్తగళల్లి ఐంద్రాభవత్తవ్వు ఎందర ఇంద్ర ముక్తి ముఖభిదేవతాకవంద స్తుతియు ఇరువుదన్న వివరసఃవరు. మోదల, మౌత్తావరణసు పఠిసువ—ఇంద్రావరుణా శుకపావిమం (మ. సం. ౬-౬౮-౧౦) ఎంబ ముక్తిన్న యాజ్ఞామంత్తవన్నా గి పఠిసువను. ఈ ముక్తిన—యువోల రథోల ఆధ్వరం దేవవిలతయోల ఎంబ తృతియపాదదల్లి దేవ విలతయోల ఎంబ పదవిరువుదు. ఈ శబ్దకృ సమాసనాడునాగ—దేవనానాం విలతిః ప్రాప్తిదోలవ విలతితి తస్య సమాసః | తస్య సమాసో షష్టిలబడువఱనత్తేన తబ్దేన బహున్యేవ రూపాణీ ప్రత్యేయంతే | తత్త బహుత్వమృభుణాం స్వరూపం | ఎందిరువుదరింద ఈ శబ్దకృ దేవతేగళ ప్రాప్తిగాంబ ఎందఱవిరువుదు. దేవతేగళ ఎంబ శబ్దవు వష్టివిభక్తియ బహువఱనవు. ఈ ముక్తినల్లి ఇంద్రశబ్దవు ప్రత్యక్షనాగి ఇరువుదరింద బహువఱనశబ్దుంది బోలధ్యవంద దేవతేగళ ఎంబ పదవు మూరు మంది ఇరువ ముఖుగళిగే అన్వయిసువుదు. ఆదుదరింద ఈ ముక్తినల్లి ఇంద్రనూ ముక్తి ముఖుగళన స్తుతరాగిరువేందు లాఠిసబేళు.

ఇంద్రకృ సోలమం పిబతం బృహస్పతే ఇతి బ్రాహ్మణాజ్యంసిల యజ్ఞా వాం విశంత్పిందవః
స్వాభువ ఇతి బహుని వాఠ తద్దేభుణాం రూపం |

బ్రాహ్మణాజ్యంసియు—ఇంద్రకృ సోలమం పిబతం బృహస్పతే (మ. సం. ౪-౧౦-౧౦) ఎంబ ముక్తిన్న పఠిసువను. ఈ ముక్తినల్లియూ ఇంద్రశబ్దప్రయోలగవిరువుదు. ఈ ముక్తిన ఆ వాం విశంత్పిందవః స్వాభువః ఎంబ మూరనేయ పాదదల్లి ఇందవః ఎందు బహువఱనశబ్దప్రయోలగవు ముఖుగళిగే అన్వయిసు వుదరింద ఈ ముక్తినల్లియూ ఐంద్రాభవత్తవిద్యంతాయతు.

ఆ వోల వఠంతు శప్తయోల రఘుష్యదే ఇతి వోలతా యజతి రఘుశత్తానః ప్ర జీగాఠ
బాఠాభితి బహుని వాఠ తద్దేభుణాం రూపం |

వోలకృనేంబ ముక్తిజను—ఆ వోల వఠంతు శప్తయోల రఘుష్యదే (మ. సం. ౧-౮౫-౬) ఎంబ ముక్తిన్న ఎఠసువను. ఈ ముక్తినల్లి ఎరదనేయ పాదదల్లి రఘుశత్తానః ఎంబ బహువఱనాంతశబ్దవు ఇన్నా ఇతర బహువఱనాంతశబ్దగళన ఇరువుదరింద బహువఱనశబ్దగళ ప్రయోలగవు ముఖుగళన్న నిదోలెసువుదేండు తళియబేళు.

అమోలవ నః శుఠవా ఆ ఠి గంఠనేలతి నేఱ్ఱా యజతి గంఠనేలతి బహుని వాఠ
తద్దేభుణాం రూపం |

నేఱ్ఱువేంబ ముక్తిజను—అమోలవ నః శుఠవా ఆ ఠి గంఠన (మ. సం. ౨-౩౬-౩) ఎంబ ముక్తిన్న పఠిసువనాడునను. ఈ యాజ్ఞామంత్తదల్లియూ సఠ గంఠన ఎందు లోలణ్యధ్యనువురువబుఠు వఱనాంతపదవిరువుదరింద ఈ ముక్తినల్లియూ ఐంద్రాభవప్రతిపాధనే ఇరువుదేందు తళియబేళు.

ಇಂದ್ರಾದಿಪನ್ನಿ ಪಿಬತೆಂ ಮಧ್ಯೋ ಅಸ್ಯೇತ್ಯೆಚ್ಚಾನಾಕೋ ಯಜತ್ಯಾನಾಮಂಧಾಂಸಿ
ಮದಿರಾಣ್ಯಗ್ನಿತಿ ಬಹೂನಿ ವಾಹ ತದ್ವೈಭೂಷಾಂ ರೂಪಂ |

ಅತ್ಯಾವಾಶನೆಂಬ ಪುತ್ರಜನು—ಇಂದ್ರಾದಿಪನ್ನಿ ಪಿಬತೆಂ ಮಧ್ಯೋ ಅಸ್ಯ (ಋ. ಸಂ. ೬-೬೦-೬) ಎಂಬ ಯಾಜ್ಞಾ
ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡುವನು. ಈ ಪುತ್ರನ ತೃತೀಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನಾಂತಶಬ್ದಗಳಾದ ಅಂಧಾಂಸಿ
ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬಹುವಚನವು ಪುರುಷನನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು.

ಇಮಂ ಸ್ತೋಮಮರ್ಹತೇ ಜಾತೇವೇದಸ ಇತ್ಯಾಗ್ನಿಧ್ಯೋ ಯಜತಿ ರಥಮಿವ ಸಂ ಮಹೇವಾ
ಮನೀಷಯೇತಿ ಬಹೂನಿ ವಾಹ ತದ್ವೈಭೂಷಾಂ ರೂಪಂ |

ಅಗ್ನಿಧ್ಯನೇಂಬ ಪುತ್ರಜನು—ಇಮಂ ಸ್ತೋಮಮರ್ಹತೇ ಜಾತೇವೇದಸೇ (ಋ. ಸಂ. ೧-೯೪-೧) ಎಂಬ
ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪಠಿಸಿ ಹೋಮಮಾಡುವನು. ಈ ಪುತ್ರನ ದ್ವಿತೀಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮಹೇವಾ ಎಂದು ಮೊದಲಾದ
ಬಹುವಚನಾಂತಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮಂತ್ರವು ಪುರುಷನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದೆಂದು
ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ವಿವಮು ದೈತಾ ವಂದ್ರಾಭವ್ಯೋ ಭವಂತಿ ಯನ್ನಾನಾದೇವಾತ್ಯಾಸ್ತೇನಾನ್ಯಾ ದೇವತಾಃ
ಪ್ರೀಣಾತಿ |

ಈ ರೀತಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಏಳು ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರಗಳು ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಪುರುಷದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಲ್ಲದೆ
ನಾನಾದೇವತಾಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಾನಾದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದು.

ಯದು ಜಗತ್ಪಾಸಹಾ ಜಾಗತೆಂ ವೈ ತ್ವತೀಯಸವನಂ ತ್ವತೀಯಸವನಸ್ಯೈವ ಸಮ್ನೈಶ್ಚೈತಿ ||
(ಐ. ಬ್ರಾ. ೨೨-೧೨)

ಇಲ್ಲಿ ಜಗತ್ ಎಂದರೆ ಜಗತೀಭಂದಸ್ತು. ಪಾಸಹಾ ಶಬ್ದವು ಬಹುತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು. ಅದುದರಿಂದ
ಜಗತ್ಪಾಸಹಾ ಎಂದರೆ ಜಗತೀಭಂದಸ್ತು ಮತ್ತು ಬಹುವಚನಾಂತ ಶಬ್ದಗಳೂ ಇರುವ ಸೂತ್ರ ಅಥವಾ ಮಂತ್ರ
ಗಳೆಂದರ್ಥವು. ಈ ವಿಧವಾದ ಮಂತ್ರಗಳು ತೃತೀಯಸವನದ ಉನ್ನೇಯಮಾನಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ, ಯಾಜ್ಞಾಮಂತ್ರ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ—ಜಾಗತೆಂ ವೈ ತ್ವತೀಯಸವನಂ ತ್ವತೀಯಸವನವು ಜಗತೀಭಂದಸ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪ
ವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇಂತಹ ಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಪುಸ್ತಕಗಳಿಂದ ನೆರವೇರಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ತ್ವತೀಯ
ಸವನಕರ್ಮವು ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಸಮುದ್ರಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು.

ಇಲ್ಲಿಗೆ ತ್ವತೀಯಸವನವು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು

|| ಸಂಹಿತಾಃ ||

ಆ ಭಂಧಮಾನೇ ಉಷಸಾ ಉಪಾಕೇ ಉತ ಸ್ತಯೇತೇ ತನ್ನಾ ವಿರೂಪೇ |
ಯಥಾ ನೋ ಮಿತ್ರೋ ವರುಣೋ ಜುಜೋಷದಿಂದ್ರೋ ಮರುತ್ವಾ ಉತ ವಾ
ಮಹೋಭಿಃ || ೬ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಆ | ಭಂಧಮಾನೇ ಇತಿ | ಉಷಸಾ | ಉಪಾಕೇ ಇತಿ | ಉತ | ಸ್ತಯೇತೇ ಇತಿ | ತನ್ನಾ | ವಿರೂಪೇ ಇತಿ
ವಿರೂಪೇ |
ಯಥಾ | ನಃ | ಮಿತ್ರಃ | ವರುಣಃ | ಜುಜೋಷತ್ | ಇಂದ್ರಃ | ಮರುತ್ವಾನ್ | ಉತ | ವಾ |
ಮಹೋಭಿಃ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಆ ಭಂಧಮಾನೇ ಸ್ತಯಮಾನೇ ಉಪಾಕೇ ಪರಸ್ಪರಂ ಸಂಗತೇ || ಉಷಾಸಾನಕ್ತಾಪೇಕ್ಷಯಾ
ದ್ವಿವಚನಂ || ನಕ್ತೋಷಸಾ ರಾತ್ಮ್ಯದನೀ ಅಗಚ್ಛತಾಂ | ಉತ ಅಪಿ ಚ ವಿರೂಪೇ ಪೃಥಗ್ನೂಪೇ ತನ್ನಾ
ಪ್ರಕಾಶರೂಪೇಣ ಶರೀರೇಣ ಸ್ತಯೇತೇ | ಪ್ರಕಾಶೇತೇ | ಮಿತ್ರೋ ವರುಣ ಉತ ವಾ ಅಪಿ ಚೇಂದ್ರೋ
ಮರುತ್ವಾಂಶ್ಚ ನೋಽಸ್ಮಾನ್ಯಥಾ ಜುಜೋಷತ್ ಯಥಾ ಸೇವೇತ ತಥಾ ಮಹೋಭಿಸ್ತೇಜೋಭಿಯುಕ್ತೇ
ಇಮೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾ ಕುರುತಾಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಆ ಭಂಧಮಾನೇ—ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸ್ತುತಿ ಸಲ್ಲದುವವರೂ | ಉಪಾಕೇ—ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿ
ರುವವರೂ ಆದ | ಉಷಸಾ—ಅಹೋರಾತ್ರದೇವತೆಗಳು (ಇಲ್ಲಿಗೆ ದಯಮಾಡಲಿ) | ಉತ—ಮತ್ತು | ವಿರೂಪೇ—
ಪೃಥಗ್ನೂಪವುಳ್ಳ ಅವರು | ತನ್ನಾ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಶರೀರದಿಂದ | ಸ್ತಯೇತೇ—ಬೆಳಗುತ್ತಾರೆ | ಮಿತ್ರಃ—
ಮಿತ್ರನೂ | ವರುಣಃ—ವರುಣನೂ | ಉತ ವಾ—ಮತ್ತು | ಮರುತ್ವಾನ್—ಮರುತ್ತುಗಳೊಡಗೂಡಿದ |
ಇಂದ್ರಃ—ಇಂದ್ರನೂ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಯಥಾ ಜುಜೋಷತ್—ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ |
ಮಹೋಭಿಃ—ತೇಜೋಯುಕ್ತವಾದ (ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಲಿ.)

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸ್ತುತಿ ಸಲ್ಲದುವವರೂ, ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವವರೂ ಆದ ಅಹೋರಾತ್ರದೇವತೆಗಳು
ಇಲ್ಲಿಗೆ ದಯಮಾಡಲಿ. ಪೃಥಗ್ನೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಶರೀರದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಾರೆ.

ಮಿತ್ರನೂ, ವರುಣನೂ ಮತ್ತು ಮರುತ್ತುಗಳೊಡಗೂಡಿದ ಇಂದ್ರನೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಲಿ.

English Translation.

May the adored Day and Night, combined or separate, be manifest in bodily form, so that Mitra, Varuna, Indra, or (the latter), attended by the Maruths, may rejoice us by their glories.

! ದೀಪಿಸಂತುಃ |

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಷಾಸಾನೆತ್ತಾ ಎಂಬ ದೇವತೆಯರು ಸ್ತುತರಾಗುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಉಷಾಸಾ ಎಂಬ ಉಷೋದೇವತೆಯ ಪರವಾದ ಶಬ್ದಮಾತ್ರವಿದ್ದರೂ ಇದು ದ್ವಿವಚನಾಂಶಪದವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಷೋದೇವತೆಯೂ ರಾತ್ಯಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯೂ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು.

ಉಷಾಕೇ—ಪರಸ್ಪರಂ ಸಂಗತೇ | ಪರಸ್ಪರ ಮಿಳಿತವಾಗಿರುವವರು ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿಯ ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದರೊಳಗೆ ಉಷಾಕಾಲವು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಯೂ ಉಷಸ್ಸೂ ಪರಸ್ಪರ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರುವವರು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನೆಕ್ತೋಷಾಸಾ ಎಂದರೆ ರಾತ್ಯೈಹನೀ ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಅಹಸ್ತುಗಳು ಎಂದು ಭಾವ್ಯಕಾರರು ಉಷಾಸಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಮಾಡಿದಾರೆ. ಮತ್ತು ಅಹಸ್ಸಿಗೂ, ರಾತ್ರಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳಾದ ಮಿತ್ರಾ ವರುಣರನ್ನೂ ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೈತ್ರಂ ವಾ ಅಹಃ | ವಾರುಣೇ ರಾತ್ರಿಃ | ಎಂದು ಮಿತ್ರಾವರುಣರು ಅಹೋರಾತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳೆಂದು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವೂ ಇರುವುದು.

ವಿರೂಪೇ—ಈ ಅಹೋರಾತ್ರಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇವರ ಸ್ವರೂಪಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವವು. ಅಹಸ್ಸಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯೂ, ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಹಸ್ಸಿನ (ಹಗಲು) ಇರುವುದರಿಂದ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಹಸವರ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಂತಾಯಿತು. ಅಹಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವೂ, ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕತ್ತಲೆಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಹೋರಾತ್ರಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇವರನ್ನು ವಿರೂಪೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಉಷಾಸಾ—ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಷಾಸಾ ಎಂದು ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಉಷಾಸಾನೆತ್ತಾ ಅಥವಾ ನೆಕ್ತೋಷಾಸಾ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ನೆಕ್ತೋಷಾಸಾ ಎಂಬ ದೇವತೆಯಾರು? ಇವರ ಸ್ವರೂಪವೇನು? ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ.

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ನೆಕ್ತೋಷಾಸಾ ಎಂಬ ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಗಳು ಅಹ್ವಾನ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವರು. ನೆಕ್ತೋಷಾಸಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾದ್ವರ ವಿವರಣೆಯು ಈ ರೀತಿ ಇರುವುದು—

ಉಷಾಸಾನೆತ್ತಾ | ಉಷಾಸಾನೆಕ್ತೋಷಾಕೈ ನೆತ್ತಾ ಬೋಷಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ | ನೆಕ್ತೋಶಿ ರಾತ್ರಿ-
ನಾಮಾಸತಿ, ಧೂತಾಪ್ಯವಶ್ಯಾಯೇನಾಪಿ ವಾ ನೆತ್ತಾನ್ಯೈಶ್ಚಿವರ್ಷಾ ||

ನಕ್ರೋಷಾಸಾ, ಉಷಾಸಾನಕ್ರಾ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ಪಠಿಸಿದರೂ, ಅರ್ಥಮಾತ್ರ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು. ಉಷಾಃ ಶಬ್ದದ ವಿನರಣೆಯನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿರುವೆವು. ನಕ್ರಾ ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿಯ ಹೆಸರು. ಏಕೆಂದರೆ, ನಕ್ರಾ ಎಂದರೆ ಅವ್ಯಕ್ತವರ್ಣಾ ಕತ್ತಲೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಸ್ತುಗಳು ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವವು ಎಂದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಿಸದೆ ಇರುವುವು. ಆದುದರಿಂದ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾತ್ರಿಗೆ ನಕ್ರಾ ಎಂದು ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಈ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವುವು. ಅನಕ್ರೈ ಕ್ಷೇದಯತಿ ಭೂತಾನಿ ಅವಶ್ಯಾಯೇನ | ಅಸಿ ನಾನಕ್ರಾ ಅವ್ಯಕ್ತವರ್ಣಾ | ಯಥಾ ಅಹಃ ಸರ್ವಮುಭ್ಯಕ್ತೈರೂಪಂ ಭವತಿ ನ ತಥಾ ರಾತ್ರಿಃ || ಕತ್ತಲೆಯು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರಾದಿಗಳು ಸಂಯಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಅವಕಾಶ ವಿಲ್ಲದಂತೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾತ್ರಿಗೆ ನಕ್ರಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅಥವಾ ಯಾವುದೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಕ್ರಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳ ರೂಪಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವುವು. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಆ ರೀತಿ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಕಾಲಕ್ಕೆ ನಕ್ರಾ ಎಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿರುವರು. (ನಿ. ೮-೧೧)

ಉಷಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಮಾಡಿರುವೆವು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರಷ್ಟೆ. ಆ ವಿವರಣೆಯು ಈ ರೀತಿ ಇರುವುದು—

ವಿಭಾವರೀ, ಸೂನರೀ ವೊದಲಾದ ಹದಿನಾರು ಶಬ್ದಗಳು ಉಷೋನಾಮ ಶಬ್ದಗಳು (೨-೧೯) ಮತ್ತು, ಉಷಾಃ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಚೈತಿ ಸತ್ಯಾ ರಾತ್ರೇರಪರಃ ಕಾಲಃ ||

ರಾತ್ರಿಕಾಲದ ತಮಸ್ಸನ್ನು (ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು) ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಉಷಾಃ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿಯ ಅಪರಕಾಲವು, ಕೊನೆಯ ಭಾಗವು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು—

ಇದಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿರಾಗಾಚ್ಚೈತಃ ಪ್ರಕೇತೋ ಅಜನಿಷ್ಯ ವಿಭಾಃ |

ಯಥಾ ಪ್ರಸೂತಾ ಸವಿತುಃ ಸವಾಯಿ ಏವಾ ರಾತ್ರ್ಯೈಷಸೇ ಯೋನಿಮಾರ್ಶ್ಯ ಕ್ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೩-೧)

ಈ ಮುಕ್ತಿನ ನುರುತ್ತವು—

ಇದಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿರಾಗಮತ್ | ಚಿತ್ತಂ ಪ್ರಕೇತನಂ ಪ್ರಜ್ಞಾ ತತಮಮಜನಿಷ್ಯ ವಿಭೂತತಮಂ ಯಥಾ ಪ್ರಸೂತಾ ಸವಿತುಃ ಪ್ರಸವಾಯ ರಾತ್ರಿರಾದಿತ್ಯೈಃ | ಏವಂ ರಾತ್ರ್ಯೈಷಸೇ ಯೋನಿಮರಿಚತ್ ಸ್ಥಾನಂ | ಸ್ತ್ರೀಯೋನಿರಭಿಯುತ ಏನಾಂ ಗರ್ಭಃ ||

(ನಿ. ೨-೧೯)

ಸೂರ್ಯನ ಉತ್ತಮವಾದ ಮತ್ತು ಅತಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಬೆಳಕು ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಇಂತಹ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿರುವ ಉಷಾಕಾಲವು ಆ ಪ್ರಕಾಶದ ನಿಕೇತನ (ಧ್ವಜದಂತೆ) ದಂತೆ ಬೆಳಕಿಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ತಲೆದೋರುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿ, ಅಸ್ತಮಾನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಗೆ ಯೋನಿಭೂತವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವಂತೆ ರಾತ್ರಿಯು ತನ್ನ ಅವಸಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಷಾಕಾಲಕ್ಕೆ

ಯೋನಿಭೂತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದರೆ ಕಾರಣಭೂತವಾಗಿರುವುದು. ಯೋನಿಯೆಂದರೆ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನವು. ಹಗಲಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯೂ, ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಃಕಾಲವೂ ಒಂದಾಗುತ್ತಲೊಂದು ಪರಿವರ್ತನಭೂತವಾದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುವು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ಆದುದರಿಂದ ಉಪಃ ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದನಂತರ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ತರಿದೋಡುವ ಪ್ರಕಾಶವು, ಬೆಳಕು ಎಂದರ್ಥವು.

ಧಾನ್ಯಕಾರರ (ಸಾಯಣರ) ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯು— ನಕ್ಷತ್ರಶಬ್ದ ಉಪಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲೋಕೇ ಕಾಲವಿಶೇಷವಾಗಿ | ಇಹ ತು ತತ್ಕಾಲಾಭಿವಾನಿವಹಿ ಮೂರ್ತಿದ್ವಯೇ ಪ್ರಯುಜ್ಯೇತೇ | ನಕ್ಷೋಷಾಸಾನಕ್ಷೋಷೋನಾಮಿಕೇ ವಹ್ನಿ ಮೂರ್ತೀ—ಎಂದರೆ, ನಕ್ಷತ್ರ (ರಾತ್ರಿ) ಉಪಃ (ಪ್ರಾತಃಕಾಲ) ಎಂಬ ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ, ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ಎಂಬ ಕಾಲವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅರ್ಥವಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಮುಗ್ಗೇದದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದಗಳು ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾತಃಕಾಲಾಭಿವಾನಿವಹಿವತೆಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುವು. ಆದುದರಿಂದ ನಕ್ಷೋಷಾಸಾನಕ್ಷೋಷಾ ಉಪಾಸಾನಕ್ಷತ್ರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಉಪಃಕಾಲಾಭಿವಾನಿವಹಿವತೆಗಳಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಎರಡು ಮೂರ್ತಿ (ರೂಪಗಳು) ಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಸುಪೇತಸಾ (ಒಳ್ಳೆಯ ರೂಪ ಅಥವಾ ಆಕಾರವುಳ್ಳ) ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ, ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾತಃಕಾಲಗಳು ಕಾಲವಿಭಾಗಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ರೂಪವಾಗಲಿ, ಆಕಾರವಾಗಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಕಾಲದ ಅಭಿವಾನಿವಹಿವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಬಹುದು. ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆ ರೀತಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲಗಳ ಅಭಿವಾನಿವಹಿವತೆಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನಕ್ಷೋಷಾಸಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ಕಾರವು ಭಂದಸ್ತನ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವುದು.

ಮು. ಸಂ. ೧-೧೪೨-೨ ನೆಯ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಋತಸ್ಯ ಮಾತರಾ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದುದು.

ದ್ವಿವಶಾಂ ತೇ ಉಪಸಾ ವಾಚಯಂತೀ ಅಗ್ನೀ ವಾತಸ್ಯ ಪಥ್ಯಾಧಿರಚ್ಚೈ |
ಯತ್ತೀಮಂಜಂತಿ ಪೂರ್ವ್ಯಂ ಹವಿರ್ಧಿಠಾ ವಂಧುರೇವ ತಸ್ಯ ತುರ್ದುರೋಣೀ ||

(ಮು. ಸಂ. ೨-೧೪-೨)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ಅವರಿಗೂ ಇವತಕ್ಕ ನಿಕೃತಸಂಬಂಧವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಅವರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿರುವ ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ (ಇಂತಹ ಋಕ್ಕುಗಳು ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತಿವೆ) ಇತರ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಬಂದು ದರ್ಭಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ಆದರೆಲ್ಲೂ ಉಪಃಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾಗತಕ್ಕ ಅಗ್ನಿಯೊಡನೆ ಅತ್ಯಂತ ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವರು ತಮ್ಮ ನಡುವೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ಹಿಡಿದಿರುವುದಾಗಿ ಅಲಂಕಾರಿಕವಾದ ವರ್ಣನೆಯು.

ನಕ್ಷೋಷಾಸಾ ವರ್ಣಮಾಮೋಷ್ಯಾಣೇ ಧಾಪಯೇತೇ ತಿತುಮೇಳಂ ಸಮಾಖೀ |
ದ್ಯಾವಾಪ್ತಮಾ ರುಕ್ನೋ ಅಂತರ್ವಿ ಧಾತಿ ದೇವಾ ಅಗ್ನಿಂ ಧಾರಯಂತೈವಿಣೋದಾಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೯೬-೫)

ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಶು ರೂಪನಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಹವಿಃಪಾನಮಾಡಲು ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅವರು ಯಜ್ಞಕರ್ತರ ಸಮಾಪನಾರ್ಥನಿಯರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅಪ್ರೀತನುಕ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಈ ಅಂಶದ ವರ್ಣನೆಯು ಪುನರಾವರ್ತಿತವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ—

ಆ ಸುವ್ಯಯಂತೀ ಯಜತೇ ಉಪಾಕೇ ಉಷಾಸಾನಕ್ವಾ ಸದತಾಂ ನಿ ಯೋನೌ |
ದಿವ್ಯೇ ಯೋಷಣೇ ಬೃಹತೀ ಸುರುಕ್ಮೇ ಅಧಿ ಶ್ರಿಯಂ ಶುಕ್ರಪಿತಂ ದಧಾನೇ ||

(ಮಂ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೬)

ಎಂಬ ಅಪ್ರೀತನುಕ್ರದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ವಿಷಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಉಷಾಸಾನಕ್ವಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾದ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲದೇ ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನ ಲಭಿಸುವುದೆಂದು ಈ ಅಂಶದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಸ್ಥಾನಲಾಭವು,

ಹೋತಾ ಯಜ್ಞದವ್ಯಾಸಾನಕ್ವಾ ಬೃಹತೀ ಸುವೇಶಸಾ ನ್ಯಾಗ್ ಪತಿಭ್ಯೋ ಯೋನಿಂ ಕೃಷ್ಣಾನೇ |
ಸಗ್ಗ್ ಸ್ವಯಮಾನೇ ಇಂದ್ರೇಣ ದೇವೈರೇದಂ ಬರ್ಹಿಃ ಸೀದತಾಂ ವೀತಮಾಜ್ಯಸ್ಯ
ಹೋತೇರ್ಯಮ ||

(ಶ್ಲೋ. ಬ್ರಾ. ೩-೬-೨-೧)

ಎಂಬ ಪ್ರೈತನುಕ್ರದ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿ ಉಷಾನಕ್ತರು ಕೇವಲ ಅಗ್ನಿಯೊಡನೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ಇಂದ್ರಾದಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆಯೂ ದರ್ಭಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿದೆ. ಐತರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಇವರನ್ನು ಅಹೋರಾತ್ರೇ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿದೆ. ನಿರುಕ್ರಕಾರರು ೮-೧೧ ರಲ್ಲೂ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಷ್ಣ ಮತ್ತು ನಕ್ತ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ನಿರುಕ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲೂ ಸಹ, ಇವರನ್ನು ಈ ರೀತಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ನಕ್ತೋಷಾಸೌ ಚ ಯೇ ದೇವ್ಯಾಗ್ನೇಯ್ಯಾವೇವ ತೇ ಸ್ವೌತೇ |
ಶ್ಯಾವ್ಯಾಗ್ನೇಯಾ ಹಿ ಕಾಲಸ್ಯ ತಸ್ಯೈವೋಷಾಃ ಕಲೇವ ತು ||

(ಬೃ. ದೇ. ೩-೮)

ಉಷಸ್ಸು ಮತ್ತು ನಕ್ತ ಈ ಎರಡು ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿ ಸಂಬಂಧಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ಯಾವಿಯು (ರಾತ್ರಿದೇವತೆ ೧-೬೧-೧) ಅಗ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದೂ, ಮತ್ತು ಉಷಃ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಚೇತೀತಿ ಸತ್ಯಾ ರಾತ್ರೇರಪರಃ ಕಾಲಃ (ನಿ. ೨-೧೮) ಎಂಬ ನಿರುಕ್ರವಾಕ್ಯವೆಂದ ಉಷಸ್ಸು ಆ ರಾತ್ರಿಯ ಅಪರಕಾಲವೆಂದೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.

ತಮ ಉಚ್ಚೈಷ್ಯಾ ನಕ್ತಾನಕ್ತೇವಾಂ ಹಿಮದಿಂದುಭಿಃ |
ಅಪಿ ನಾವ್ಯಕ್ತವರ್ಣೇತಿ ಸಇದ್ ಪೂರ್ವಾಙ್ಕೀರಿದಂ ಭವೇತ್ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೩-೯)

ಈ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥ ಕೃತಲನ್ನು ಓದಿಸುತ್ತಾಳೆ. ರಾತ್ರಿಯು ಹಿಮಬಿಂದುಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೆನೆಯುವಂತೆಯೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗುವಂತೆಯೂ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಅಥವಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ವರ್ಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನೆಳ್ಳು ಪದದೊಡನೆ ಅಷ್ಟು ಧಾತುವು ಸೇರಿ ಅವ್ಯಕ್ತವರ್ಣರೇಖ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಸಾ ಹಿ ದೋಷಾ ಭವತ್ಯಾದೌ ನಿಶೀಘೇ ಸಾ ತಮಸ್ವತೀ |

ನಾವನ್ನಾ ಭವತ್ಯುಷಾಕ್ಷೈವ ಸೈಷಾ ಪ್ರಾಗುದಯಾದ್ರವೇ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೩-೧೦)

ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವತೆಗೆ (ಪ್ರ) ದೋಷಾ ಎಂದೂ, ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ತಮಸ್ವತೀಯೆಂದೂ, ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಉಷಸ್ಸೆಂದೂ ಹೆಸರು. ದೋಷಾ, ತಮಸ್ವತೀ, ಶ್ಯಾವೀ, ನೆಕ್ತಾ ಇವೆಲ್ಲಾ ರಾತ್ರಿ ನಾಮಗಳೆಂದು ನಿಘಂಟುವಿನಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿಘಂಟು ೧-೬).

ಮುಕ್ತಂಹಿತೆಯ ಇತರ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ತಂತುಂ ತತಂ ಸಂವಯಂತೀ (ಮು.ಸಂ. ೨-೩-೬) ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಯಜ್ಞದ ವಿಪ್ರರಣೆಗೆ ಉಷಾಸಾನಕ್ರಗಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವರಃ ||

ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ಪ್ರಥಮಾ ಸ್ಯಂಜೇ ಸಪ್ತ ಪ್ರಕ್ಷಾಸಃ ಸ್ವಧಯಾ ಮದಂತಿ |

ಋತಂ ಶಂಸಂತ ಋತಮಿತ್ತ ಅಹುರನು ವ್ರತಂ ವ್ರತಪಾ ದೀಧ್ಯಾನಾಃ || ೭ ||

|| ಪದವಾರಃ ||

ದೈವ್ಯಾ | ಹೋತಾರಾ | ಪ್ರಥಮಾ | ನಿ | ಸ್ಯಂಜೇ | ಸಪ್ತ | ಪ್ರಕ್ಷಾಸಃ | ಸ್ವಧಯಾ | ಮದಂತಿ |

ಋತಂ | ಶಂಸಂತಃ | ಋತಂ | ಇತ್ | ತೇ | ಅಹುಃ | ಅನು | ವ್ರತಂ | ವ್ರತಪಾಃ | ದೀಧ್ಯಾನಾಃ ||೭||

|| ಗಾಯತ್ರೀಧ್ಯಾಂ ||

ದೈವ್ಯಾ ದೈವ್ಯ ಪ್ರಥಮಾ ಪ್ರಥಮೌ ಮುಖ್ಯಾ ಹೋತಾರಾಹ್ಯಾಸಾರಾವಗ್ನೀ ಸ್ಯಂಜೇಃ ಪ್ರಣಾಥಯಾಮಿ | ಋತಮುದಕಂ ಶಂಸಂತ ಅಶಂಸಮಾನಾಃ ಸಪ್ತ ಪ್ರಕ್ಷಾಸಃ | ಸ್ವಪ್ತಮನ್ನಂ | ತದ್ವಂತಂ ಋತ್ವಿ-ಜಪ್ತಮಗ್ನಿಂ ಸ್ವಧಯಾ ಸೋಮೇನ ಹವಿಷಾ ಮದಂತಿ | ಮಾದಯಂತಿ | ವ್ರತಪಾ ವ್ರತಾನಾಂ ಶರ್ವಣಾಂ ರಕ್ಷಿತಾರೋ ದೀಧ್ಯಾನಾ ದೀಪ್ಯಮಾನಾಃ ಅಥವಾ ಸ್ವಶರ್ಮಧಿರಗ್ನಿಂ ದೀಪಯಂತ ಋತ್ವಿಹೋರೈಮು ವ್ರತಂ ವ್ರತೇಷು ಋತಮಿತ್ ಅಗ್ನಿಮೇವಾಹುಃ | ಅಗ್ನಿಮೇವ ಋತಧೂತಮಾಹುರಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಕಾರಾರ್ಥೇ ಇಚ್ಛಿಬ್ಬಃ ||

| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

ಪ್ರಥಮಾ—ಪ್ರಧಾನರೂ | ದೈವ್ಯಾ—ದೇವತಾತ್ಮರೂ | ಹೋತಾರಾ—ಹೋತೃರೂಪರೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು | ನೈವಂಜೀ—ಅಲಂಕರಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತೇನೆ | ಋತಂ—ಉದಕವನ್ನು | ಶಂಸಂತೇ—ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರೂ | ಪೃಕ್ಷಾಸೇ—ಅನ್ನವಂತರೂ ಆದ | ಸಪ್ತ—ಸಪ್ತಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳು | ಸ್ವಧಯಾ—ಸೋಮರೂಪವಾದ ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ | ಮದಂತಿ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತೃಪ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ | ವ್ರತಪಾಃ—ವ್ರತಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವರೂ | ದೀಧ್ಯಾನಾಃ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವವರೂ ಆದ | ತೇ—ಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳು | ಅನುವ್ರತಂ—ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವ್ರತಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ | ಋತಮಿತ್—ಅಗ್ನಿಯೇ ಉದಕಯುಕ್ತನೆಂಬುದಾಗಿ | ಅಹುಃ—ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನರೂ, ದೇವತಾತ್ಮರೂ, ಹೋತೃರೂಪರೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ನಾನು ಅಲಂಕರಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತೇನೆ. ಉದಕವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರೂ, ಅನ್ನವಂತರೂ ಆದ ಸಪ್ತಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳು ಸೋಮರೂಪವಾದ ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ತೃಪ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ವ್ರತಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವರೂ, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವವರೂ ಆದ ಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವ್ರತಾಚರಣೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಅಗ್ನಿಯೇ ಉದಕಯುಕ್ತನೆಂದು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

I propitiate the two chief divine invokers of the gods: the seven offerers of (sacrificial) food, expectant of water, gratify (Agni) with oblations: the illustrious observers of sacred rites have saluted him in every ceremony as (identifiable), verily, with water.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಆಹ್ವಾತಾರಾವನ್ನೇ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವ (ಇಬ್ಬರು) ಅಗ್ನಿಗಳೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತೂತಿಸತನಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯು ಮತ್ತೂ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯೂ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಹೋತಾರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

ಸಪ್ತ ಪೃಕ್ಷಾಸೇ—ಸಪ್ತಮನ್ನಂ ತದ್ವಂತ ಮುತ್ತಿಙಃ | ಪೃಕ್ಷಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ಛ. ೩-೯) ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ನವೆಂದರೆ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನವೆಂದರ್ಥವು. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು ಸಪ್ತಮುತ್ತಿಙರಂದರೆ—ಹೋತೃ, ವೈತ್ರಾ ವರೂ, ಬ್ರಹ್ಮಹಾಚ್ಯಂಸೀ, ಪೋತೃ, ನೇಷ್ಟು, ಅಚ್ಯಾವಾಕ, ಅಗ್ನೀಧೃ ಎಂಬ ಏಳು ಜನ ಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳು. ಇವರ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಇವರು ಪ್ರಾತಸ್ಸವನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳ ವಿವರಣೆಯನ್ನೂ ಈ ಸೂಕ್ತದ ಐದನೆಯ ಮುಕ್ತಿಯ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಋತಂ ತಂಸಂತೇ—ಋತಶಬ್ದವು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೨-೨೪) ಉದಕವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಋತ್ವಿಜರು ಎಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತಾರ್ಥವಾಗಿ ಯಜ್ಞಮಾಡಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಋತ್ವಿಜ್ಯಗಳು ; ಯಜ್ಞಮಾಡುವುದರಿಂದ ವೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದು. ಆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಋತ್ವಿಜ್ಯಗಳು ಸ್ತುತಿಸುವರು.

ವ್ರತೇಪಾಃ ದೀಧ್ಯಾನಾಃ—ಈ ಶಬ್ದಗಳೂ ಸಹ ಋತ್ವಿಜರಿಗೆ ವಿಶೇಷಣಪದಗಳಾಗಿವೆ. ವ್ರತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮ ಎಂಬರ್ಥವಿರುವುದು. ವ್ರತವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವರು ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧ್ಯಕ್ರಮವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸುವವರಾದ್ದರಿಂದ ಋತ್ವಿಜರನ್ನು ವ್ರತೇಪಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ದೀಧ್ಯಾನಾಃ ಎಂದರೆ, ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾಪ್ಯಾಹುತಿಗಳನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವರು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ—ದೇವಸಂಬಂಧಿನಾ ಹೋತಾರೌ | ಅಯಂ ಚ ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಇತ್ಯೇಛಾ ದೇವಸಂಬಂಧಿಗಳೂ ಹೋತೃಗಳೂ ಆದ ಪಾರ್ಥಿವಾಸ್ತು ಮತ್ತು ಅಂತರಿಕ್ಷಸ್ಥವಾದ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯ ಎರಡು ರೂಪಗಳೆಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಧುನಿಕರಾದ ಕೆಲವು ಪಂಡಿತರು ಇದಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ತಮ್ಮಲ್ಲೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವನ್ನೂ ತೋರಿದ್ದಾರೆ. Geldner ಎಂಬ ಪಂಡಿತನು ಯಜ್ಞ ಕರ್ತನಾದ ಹೋತೃ ಮತ್ತು ಅವನ ಅಗ್ನಿಯೆಂದೂ, Haug ಎಂಬುವನು ಹೋತೃ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನವೆಂದೂ, Oldenberg ಎಂಬುವನು ಹೋತೃ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಹಾಯಕನಾದ ಮೈತ್ರಾವರಣನೆಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವೊಂದೂ ಸಮಂಜಸವಾಗಿಲ್ಲ.

ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದೇ ಈ ಹೋತೃಗಳ ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಯಜ್ಞಂ ನೋ ಯಜ್ಞತಾ-ಮಿಮಂ | ಎಂದು ೧-೧೩-೮, ೧-೧೮-೨ ನೇ ಋಕ್ಯುಗಳಲ್ಲಿ, ದೇವಾನ್ಯಜಂತಾವ್ವತುಞಾ | ಎಂದು ೨-೩-೨ನೇ ಋಕ್ಯುನಲ್ಲೂ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಕರ್ತವ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾನವನಾದ ಹೋತೃನಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕುಂಠು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಸಂದೋಧಿಸಿದೆ.

ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ವರಿ ವಿವರಣೆಯು—

ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾವಯಂ ಚಾಗ್ನಿರಸೌ ಚ ಮಧ್ಯಮಃ ||

(ನಿ. ೮-೧೨)

ಎಂದರೆ ಈ ಶಬ್ದವು ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುವುದು. ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಅಗ್ನಿಯು ಮಧ್ಯಸ್ಥನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು.

ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ಪ್ರಥಮಾ ಸುವಾಜಾ ಮಿಮಾನಾ ಯಜ್ಞಂ ಮನುಷೋ ಯಜಾಧ್ಯೈ |
ಪ್ರಚೋದಯಂತಾ ವಿಧರ್ಥೇಷು ಕಾರೂ ಪ್ತಾಚೀನಂ ಹ್ಯೋತಃ ಪ್ರದಿಶಾ ದಿಶಂತಾ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೬)

ಇವಕ್ಕೆ ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯಕೃತವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು—

ಯಾವೇಶೌ ದೈವ್ಯೌ ಹೋತಾರೌ | ದೇವೇಷು ಭವಂ ದೇವ್ಯೌ ದೇವಾನೇವ ದೈವ್ಯೌ | ಸ್ವಾರ್ಥೇ
 ಏವ ತದ್ವಿಶೇ | ಮನುಷ್ಯಹೋತಾರೌ ಅಪೇಕ್ಷ್ಯೌ | ದೈವ್ಯೌ ಹೋತಾರೌ ಹೋತೃಮೈತ್ರಾ-
 ವರಣೌ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಂ | ಹೋತಾರಾ ಹೋತಾರೌ ಆಹ್ವಾತಾರೌ ದೇವಾನಾನಾಂ ವಾಯುಗ್ನೀ |
 ಪ್ರಥಮಾ ಪ್ರಥಮೌ ಮುಖ್ಯೌ ಮನುಷ್ಯಹೋತಾರಾವಪೇಕ್ಷ್ಯೌ | ಸುನಾಚಾ ಸುನಾಚೌ,
 ಪ್ರಶಸ್ತವಾಚೌ, ಸುಸ್ತುತೌ | ಮಿಮಾನಾ ಯಜ್ಞಂ ಯಜ್ಞ ನಿರ್ಮಾತಾರೌ ನಿತ್ಯಂ | ಮನುಷಃ
 ಮನುಷ್ಯಸ್ಯ ಯಜಢ್ಯೌ ಯಜನಾಯ | ಪ್ರಚೋದಯಂತಾ ಪ್ರಚೋದಯಮಾನೌ |
 ವಿದಥೇಷು ಯಜ್ಞೇಷು | ಕಾರೂ ಕರ್ತಾರೌ | ಇತ್ಯಾದಿ |

ಇವರ ಮುಖ್ಯಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ—ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಗ್ನಿವಾಯುಗಳು ಹೋತೃಗಳೆಂದೂ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಹೋತೃ
 ಮೈತ್ರಾವರುಣರೆಂಬ ಮುಖ್ಯಜರು ಹೋತೃಗಳೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ಅಗ್ನಿ ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿವಾಯುಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ,
 ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಅವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಮಧ್ಯಮನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು.
 ದೈವ್ಯ ಹೋತಾರಾ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರು ಅಪ್ರೀತೋಕ್ತಗಳಲ್ಲಲ್ಲದೆ—

ತ್ರೈಷ್ವಾರಂ ವಾಯುಮೈತ್ರವೋ ಯ ಓಹತೇ ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ಉಷಸಂ ಸ್ತುತಿಯೇ |

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೬೫-೧೦)

ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ಪ್ರಥಮಾ ಪುರೋಹಿತ ಋತಸ್ಯ ಪಂಥಾಮನ್ವೇಮಿ ಸಾಧುಯಾ |

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೬೬-೧೩)

ಎಂಬ ಎರಡು ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪಠಿತವಾಗುವುದು. ಮ. ಸಂ. ೬-೩-೬ ನೆಯ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜಾತಾವೇದಸಾ
 ಎಂದೂ ಮ. ಸಂ. ೧೦-೬೦-೬ ನೆಯ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪುರೋಹಿತೌ ಎಂದೂ ಇವರನ್ನು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಮೇಲೆ
 ಹೇಳಿದ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮಿಮಾನಾ ಯಜ್ಞಂ ಮನುಷೋ ಯಜಢ್ಯೌ, ಯಜ್ಞೇಷು ಮಾನುಷೇಷು
 ಕಾರೂ ಮತ್ತು ಪ್ರಚೋದಯಂತಾ ವಿದಥೇಷು ಕಾರೂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಈ ದೇವತೆಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು
 ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ಪುರೋಹಿತರೆಂದು ಕರೆದಿರುವುದು
 ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೋತೃಗಳು ಅಗ್ನಿವಾಯುಗಳಾದರೆ, ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಹೋತೃ, ಇವನ ಸಹಾಯಕ
 ಮುಕ್ತಿನಾದ ಮೈತ್ರಾವರುಣನು ಹೋತೃಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವರು. ಈ ಮೈತ್ರಾವರುಣನು ಮೈತ್ರವಮಂತ್ರಗಳಿಂದ
 ಇತರ ಮುಕ್ತಿನಿರೀಕೆ ಆಯಾಯ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸುವನು. ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ
 (ತೈ ಸಂ. ೬-೧-೪-೨) ಮೈತ್ರಾವರುಣೋ ಹಿ ಪುರಸ್ತಾದ್ವಿತ್ತಿಗ್ನೋ ವಾಚಿಂ ವಿಭಜತಿ—ಎಂದು
 ಹೇಳಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷಣಗಳು ಎರಡು ಹೋತೃಗಳಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಮಾನವನಾದ ಹೋತೃವಿನ
 ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವಿಶೇಷಣಗಳೂ ಸಹ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು
 ದೇವಹೋತೃವಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನೇ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ—

ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ಪ್ರಥಮಾ ನೈಋತ್ಯೇ ಸಪ್ತೈಶ್ಚಾಸಃ ಸ್ವಧಯಾ ಮದಂತಿ |
 ಋತಂ ತಂಸಂತ ಋತಮಿತ್ತ ಅಹುರನು ವ್ರತಂ ವ್ರತಶಾ ದೀಧ್ಯಾಣಾಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೪-೭)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಾ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ದೇವಹೋತೃವಾದ ಅಗ್ನಿಪರವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ೧-೧೩-೪ ರಲ್ಲೂ ಹೋತಾ ಮನುಹೀತಃ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಹೋತೃಗಳಿಗೂ ಇರತಕ್ಕ ನಿಷ್ಕರ್ಷವಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಪ್ರೈಷಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಹೋತಾ ಯಕ್ಷದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ಮಂದ್ರಾ ಪೋತಾರಾ ಕವೀ ಪ್ರಚೇತಸಾ | ಸ್ತೃಷ್ಠ
 ಮದ್ಯಾನ್ಯಃ ಕರದಿಷಾ ಸ್ವಭಿಗೂರ್ತಮನ್ಯ ಊರ್ಜಾ ಸತವಸೇಮಂ ಯಜ್ಞಂ ದಿವಿ ದೇವೇಷು
 ಧತ್ತಾಂ ವೀತಾಮಾಜ್ಯಸ್ಯ ಹೋತರ್ಯುಜಃ |

(ಕೈ. ಬ್ರಾ. ೩-೬-೨-೨)

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹೋತೃವು ಅನ್ನ ರೂಪವಾದ ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ
 ಲೆಂದೂ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ನಡುವೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಲೆಂದೂ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯ
 ವಿನಿಯಮವು ಮಾನವನಾದ ಹೋತೃವಿಗೂ ದೇವಹೋತೃವಾದ ಅಗ್ನಿಗೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.
 ಐತರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ,

ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ಯಜತಿ ಪ್ರಾಣಾಪಾನೌ ವೈ ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾವೇದವ
 ತ್ಪ್ರೀಣಾತಿ ಪ್ರಾಣಾಪಾನೌ ಯಜಮಾನೇ ದಧಾತಿ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೨-೪)

ಎಂದು ಈ ಹೋತೃಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಗಳಿಗೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸತಕ್ಕವನು ಯಜ್ಞ
 ಕರ್ತನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಗಳ ಸುತ್ತಿ ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ನಿರೂಪಿಸಿಲ್ಲ.

ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾ ದೈವ್ಯಾ ಹೋತಾರಾವಯಂ ಚಾಗ್ನಿರಸೌ ಚ ಮಧ್ಯಮಃ |

(ನಿ. ೮-೧೨)

ಎಂದು ಸಾಯಣರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಆಧಾರವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪಾರ್ಥಿವವಾದ ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಅಂತರಿಕ್ಷಸ್ಥನಾದ
 ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನನುಮೋದಿಸುತ್ತಾ,

ದೈವ್ಯಾವಿತಿ ತು ಹೋತಾರಾವಗ್ನೀ ಪಾರ್ಥಿವಮಧ್ಯಮೌ |

ದಿವ್ಯಾದಗ್ನೀರ್ಹಿ ಜಜ್ಞಾತೇ ದೈವ್ಯಾ ತೇನೇಹ ಜನ್ನನಾ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೩-೧೧)

ಈ ಇಬ್ಬರು ಹೋತೃಗಳೂ ಪಾರ್ಥಿವ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನರಾದ (ಅಂತರಿಕ್ಷವಾದ) ಅಗ್ನಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಆ ಭಾರತೀ ಭಾರತೀಭಿಃ ಸಜೋಷಾ ಇಳಾ ದೇವೈರ್ಮನುಷ್ಯೇಭಿರಗ್ನಿಃ |

ಸರಸ್ವತೀ ಸಾರಸ್ವತೇಭಿರರ್ವಾಕ್ ತಿಸ್ರೋ ದೇವೀರ್ಬರ್ಹಿರೇದಂ ಸದಂತು || ೮ ||

! ಪದಪಾಠಃ |

ಆ | ಭಾರತೀ | ಭಾರತೀಭಿಃ | ಸಜೋಷಾಃ | ಇಳಾ | ದೇವೈಃ | ಮನುಷ್ಯೇಭಿಃ | ಅಗ್ನಿಃ |

ಸರಸ್ವತೀ | ಸಾರಸ್ವತೇಭಿಃ | ಅರ್ವಾಕ್ | ತಿಸ್ರಃ | ದೇವೀಃ | ಬರ್ಹಿಃ | ಆ | ಇದಂ | ಸದಂತು || ೮ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಭಾರತೀಭಿರರ್ವಾಕ್ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿಣಿಭಿಃ ಸಜೋಷಾಃ ಸಂಹಿತಾ ಭಾರತೀ ವಾಕ್ ಆಗಚ್ಛತು | ದೇವೈರ್ಮನುಷ್ಯೇಭಿರ್ಮನುಷ್ಯೈಶ್ಚ ಸಂಗತ್ಯೇಳಾ ಚ ಭೂಮಿಶ್ಚಾಗಚ್ಛತು ಅಗ್ನಿಶ್ಚ | ಸಾರಸ್ವತೇಭಿಃ ಸರಸ್ವತೀಸಂಬಂಧಿಭಿರ್ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನೈಃ ಸಹ ಸರಸ್ವತೀ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ವಾಗಾಗಚ್ಛತು | ತಿಸ್ರೋ ದಿವ್ಯೋ ವಾಗಿಳಾಭಾರತೈ ಆಗಚ್ಛಂತು | ಅರ್ವಾಗಾಭಿಮುಖಮೇತದ್ಬರ್ಹಿರಾ ಸದಂತು | ಆಸೀದಂತು ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ಭಾರತೀಭಿಃ—ಆದಿತ್ಯಸಂಬಂಧವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಗಳೊಡನೆ | ಸಜೋಷಾಃ—ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ | ಭಾರತೀ—ದ್ಯುಲೋಕಸ್ಥಳಾದ ವಾಗ್ಗೀವತೆಯು | ಆ (ಗಚ್ಛತು)—ಯಜ್ಞಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರಲಿ | ದೇವೈಃ—ದೇವತೆಗಳೊಡನೆಯೂ | ಮನುಷ್ಯೇಭಿಃ—ಮಾನವರೊಡನೆಯೂ (ಕೂಡಿದ) | ಇಳಾ—ಪೃಥ್ವಿಯು | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು (ಬರಲಿ); ಸಾರಸ್ವತೇಭಿಃ—ಮಧ್ಯಮಲೋಕಸ್ಥವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದ | ಸರಸ್ವತೀ—ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ವಾಕ್ (ದೇವತೆಯು) | (ಯಜ್ಞಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರಲಿ) ತಿಸ್ರಃ ದೇವೀಃ—ಭಾರತೀ, ಇಳಾ ಮತ್ತು ಸರಸ್ವತೀ ಎಂಬ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ | ಅರ್ವಾಕ್—ಆಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಂದು | ಇದಂ ಬರ್ಹಿಃ—ಈ ದರ್ಭಾಸನದ ಮೇಲೆ | ಆ ಸದಂತು—ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿ.

! ಛಾಂದೋಃ |

ಆದಿತ್ಯಸಂಬಂಧವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ದ್ಯುಲೋಕಸ್ಥಳಾದ ವಾಗ್ಗೀವತೆಯು, ದೇವ ಮಾನವರೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಪೃಥ್ವಿಯು, ಅಗ್ನಿಯು ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಲೋಕಸ್ಥವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ವಾಗ್ಗೀವತೆಯು ಸಹ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರಲಿ. ಭಾರತೀ, ಇಳಾ ಮತ್ತು ಸರಸ್ವತೀ ಎಂಬ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳೂ ನಮ್ಮ ಆಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಂದು ಈ ದರ್ಭಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿ.

English Translation.

May Bharati, associated with the Bharatis; Ila with the gods and men; and Agni; and Saraswati with the Saraswatas; may the three goddesses sit down upon the sacred grass (strewn) before them.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ।

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಾ, ಸರಸ್ವತೀ, ಭಾರತೀ ಎಂಬ ಮೂರು ಮಂದಿ ದೇವತೆಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಇದೆ. ಅಪ್ರೀಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇವರನ್ನು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ತಿಸ್ತೋ ದೇವ್ಯಃ—ಮೂರುಮಂದಿ ದೇವತೆಯರು ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ರೂಢಿಯಾಗಿದೆ.

ಭಾರತೀಃ—ಭರತಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿನೀಃ | ಭರತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನೆಂದು ಅರ್ಥವಾದ ಭಾರತೀಃ—ಸೂರ್ಯನ ಸಂಬಂಧವಾದ ಭಾರತೀ-ವಾಕ್ ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅರ್ಥವಿವರಣೆಮಾಡಿದಾರೆ. ಈ ಭಾರತೀ ಎಂಬ ದೇವತೆಯಾದ ಎಂಬುವುದನ್ನು ಈ ವಿವರಣೆಯ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂವರು ದೇವತೆಯಿರೂ ಸ್ವರ್ಗ, ಭೂಮಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾರತಿಯು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯು. ಇಳಾದೇವಿಯು ಮನುಷ್ಯೈಃ—ಮನುಷ್ಯರೊಡನೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ (ಇಳಾ ಶಬ್ದವು ಪೃಥಿವೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು) ಪೃಥಿವೀಸ್ಥಾನದೇವತೆಯೆಂದಾಯಿತು. ಸರಸ್ವತಿಯು ಅಂತರಿಕ್ಷಸ್ಥವಾದ ಎಂದರೆ ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನದೇವತೆಯೆಂದಾಯಿತು. ಈ ಮೂರುಮಂದಿ ದೇವತೆಯರೂ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಆಸನಾರ್ಥವಾಗಿ ಹರಡಿರುವ ಬರ್ಹಿಃ ಎಂಬ ದರ್ಭೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಗ್ನಿಃ—ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಈ ಇಳಾ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತೀಯೆನೆ ಬರದೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಇತರ ಅಪ್ರೀಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತಿಸ್ತೋದೇವಿಯೊಡನೆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಅಕ್ಷಾನ್ವನಿಷ್ಟಿ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಈ ಅಪ್ರೀಸೂತ್ರದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರಗಳೇ ಎಂದು ಮತಭೇದವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಸ್ತುತಿಸಿರಬಹುದು.

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿವರೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ಪ್ರಕೃತವಾದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮತ್ತು ೧-೧೪೨ ನೇ ಸೂತ್ರವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಅಪ್ರೀ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಸಹ ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ತಿಸ್ತೋ ದೇವೀಃ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಇಳಾ, ಸರಸ್ವತೀ, ಭಾರತೀ ಎಂಬವರೇ ಈ ಮೂವರು. ಈ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ತೂರಪವೇನು ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನೆ ಬಹಳವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದವಿದೆ. ೧-೧೪೨ ರಲ್ಲಿ ಭಾರತೀ ಎಂಬ ದೇವತೆಗೆ ಷೋಡಶಾ, ಶುಟಿ, (ಮರುಷ್ಣ, ದೇವೇಣ) ಅರ್ಹಿತಾ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳೂ, ಸರಸ್ವತೀ ಎಂಬ ದೇವತೆಗೆ ಮಹೀ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಹೀ ಎಂಬ ಪದವು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಭಾರತೀದೇವತೆಯ ಪರ್ಯಾಯಪರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸ

ಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರುತಾಧಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರವಾಣವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಿಮರ್ಶಿಸಬಹುದು.

ತಿಸ್ರೋ ದೇವೀಃ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಯರು—

ತಿಸ್ರೋ ದೇವೀಃ | ತಿಸ್ರೋದೇವೀಸ್ತಿಸ್ರೋ ದೇವ್ಯಃ ||

ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ—

ಅ ನೋ ಯಜ್ಞಂ ಭಾರತೀ ತೋಯಮೇತ್ರಿಘಾ ಮನುಷ್ಯದಿಹ ಚೇತಯಂತೀ |

ತಿಸ್ರೋ ದೇವೀರ್ಬರ್ಹಿರೇದಂ ಸ್ಯೋನಂ ಸರಸ್ವತೀ ಸ್ವಪಶಃ ಸದಂತು ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೮)

ಐತು ನೋ ಯಜ್ಞಂ ಭಾರತೀ ಕ್ಷಿಪಂ | ಭರತ ಅದಿತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಯ ಭಾ ಇಠಾ ಚ ಮನುಷ್ಯದಿಹ ಚೇತಯಮಾನಾ ತಿಸ್ರೋ ದೇವ್ಯೋ ಬರ್ಹಿರಿದಂ ಸುಖಂ ಸರಸ್ವತೀ ಚ ಸುಕರ್ಮಾಣಿ ಅಸೀದಂತು ||

(ನಿ. ೮-೧೩)

ಎಂದು ವಿವರಿಸುವರು. ಎಂದರೆ—

ಭಾರತೀ — ಭರತನೇಂದರೆ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು. ಅದಿತ್ಯನ ದೀಪ್ತಿಗೆ ಭಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅದುವರಿಂದ ಭಾರತಿಯೆಂದರೆ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶನು ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶರೂಪದಿಂದಿರುವ ಅಗ್ನಿಯು.

ಇಠಾ—ಇಠಾ ಎಂದರೆ ಪೃಥಿವಿಯು. ಮನುಷ್ಯತ್ ಚೇತಯಂತೀ—ಮನುಷ್ಯರಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಎಂದರೆ ಭೂಮಿಯು ಮೇಲೆ ಇರುವ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅನ್ನಾ ದ್ಯಾಹಾರಗಳನ್ನು, ಧನಾದಿಗಳನ್ನು, ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಇಠಾ ಎಂದರೆ ಪೃಥಿವೀಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯು ರೂಪವಿಶೇಷವು.

ಸರಸ್ವತೀ—ಅಂತರಿಕ್ಷಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಡಿಲುಮಿಂಚುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ಸರಸ್ವತಿಯು ಅಂತರಿಕ್ಷಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಸ್ವರೂಪವೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

ಅದುದರಿಂದ ಇಠಾ, ಸರಸ್ವತೀ, ಭಾರತೀ ಎಂಬ ಮೂರು ಮಂದಿ ದೇವಿಯರನ್ನು ಸ್ವರ್ಗ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಅಗ್ನಿಯ ಮೂರು ರೂಪಗಳೆಂದು ಹೇಳುವ ರೂಢಿಯಿರುವುದು.

ಅಪ್ಪ್ರೀಸೂಕ್ತಗಳ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವ ವೈಷ್ಣವಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದೆ.

ಹೋತಾಯಾಕ್ಷತಿಸ್ರೋ ದೇವೀರಶಸಾಮಸಸ್ತಮಾ ಅಜ್ಞಿದ್ರಮದ್ಯೇ ದಮಸಸ್ತನ್ವತಾಂ |
ದೇವೇಭ್ಯೋ ದೇವೀರ್ದೇವಮಪೂಜ ನಿಯಂತಾಽಽಪ್ಯ ಹೋತರೈಃ ||

(ಶ್ಲೋ. ೧೨. ೩-೬-೨-೨)

ಎಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ತಿಸ್ರೋ ದೇವೀಃ ಎಂದು ಮಾತ್ರವಿದೆ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಇಠಾ, ಸರಸ್ವತೀ, ಭಾರತೀತ್ಯೇವಂರೂಪಾಸ್ತಿಸ್ರೋಽಪ್ಯಮಪ್ರಯಾಜದೇವ್ಯಸ್ತದ್ಗ್ರೂಪಮಗ್ನಿಂ ವೈಷ್ಣೋ ಹೋತಾ

ಯಜತು | ಇದಾ, ಸರಸ್ವತೀ ಮತ್ತು ಭಾರತೀ ಎಂಬ ಮೂವರು ಅಷ್ಟಮಪ್ರಯಾಜದೇವತೆಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಅಪಸಾಂ ಅಪಸ್ವಮಾಃ | ಕರ್ಮವತೀನಾಂ ಮಧ್ಯೇಽತಿಶಯೀನ ಕರ್ಮವತ್ಯೇಃ | ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಮವತಿಯರೆಂದೂ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಏತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ,

ಶಿಸ್ತೋ ದೇವೀರ್ಯಜತಿ ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಅಪಾನೋ ನ್ಯಾನಸ್ತಿಸ್ತೋ ದೇವ್ಯಸ್ತಾ ಏವ ತತ್ಪ್ರೀಣಾತಿ
ಶಾ ಯಜಮಾನೇ ದಿಧಾತಿ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೨-೪)

ಎಂದು ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ ಮತ್ತು ನ್ಯಾನ ಎಂಬ ಜೀವತತ್ತ್ವಗಳಿಗೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ನುರುಕ್ರಕಾರರು ಅ ನೋ ಯಜ್ಞಂ ಎಂದು ೧೦-೧೦-೮ ನೇ ಮುಕ್ತವ್ಯದಂತೂ ಅದಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಏತು ನೋ ಯಜ್ಞಂ ಭಾರತೀ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ | ಭರತ ಅದಿತ್ಯೈಸ್ತಸ್ಯ ಧಾ ಇಳಾ ಚ ಮನುಷ್ಯವದಿದಿ ಚೇತಯಮಾನಾ ಶಿಸ್ತೋ ದೇವ್ಯಾಃ ಬರ್ಹಿರಿದಂ ಸುಖಂ ಸರಸ್ವತೀ ಚ ಸುಕರ್ಮಾಣಾ ಅಸೀದಂತು | (ಐ. ಉ-೧೩) ಭರತನ (ಸೂರ್ಯನ) ಪ್ರಭಾರೂಪನಾದ ದೇವತೆಯೂ, ಇಳಿಯೂ, ಸರಸ್ವತಿಯೂ ಬರ್ಹಿಯನ್ನಲಂಕರಿಸಿ, ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯು,

ಶಿಸ್ತಸ್ಯ ದೇವ್ಯೋ ಯಾಃ ಪೋಲಕ್ತಾಸ್ತಿಸ್ತಾನೈವೇದ ಸಾ ತು ವಾಕ್ |

ತ್ರಿವಿಧೇನೋಚ್ಯತೇ ನಾಮ್ನಾ ಜ್ಯೋತಿಷು ತ್ರಿಪು ವರ್ತಿನೀ ||

ಅಗ್ನಿಮೇವಾನುಗೇಳಾ ತು ಮಧ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಸರಸ್ವತೀ |

ಅಮೂ ಸ್ತಿ ತಾಧಿ ಲೋಕಂ ತು ಭಾರತೀ ಭವತಿ ಹ್ಯಸೌ ||

ಸ್ಯಪಾ ತು ತ್ರಿವಿಧಾ ನಾಗ್ನೌ ದಿವಿ ಚ ವ್ಯೋಮ್ನಿ ಚೇದ ಚ |

ವ್ಯಸ್ತಾ ಚೈವ ಸಮಸ್ತಾ ಚ ಭಜತ್ಯಗ್ನಿನಿವಾನಪಿ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೩-೧೨ ರಿಂದ ೧೪)

ಶಿಸ್ತೋ ದೇವ್ಯಃ ಎಂದರೆ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲೂ ಇರುವ ವಾಗಧಿದೇವತೆಗಳು. (ವಾಕ್ಯಿನ ಮೂರು ಧೂವಗಳನ್ನು ಬೃ. ದೇ. ೨-೨೨ ರಿಂದ ೨೨ ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.)

ಅಯಂ ಪ್ರಯೋಗಸ್ತ್ರೋತೇಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ತ್ರಿಪು ವರ್ತಕಾಂ |

(ಬೃ. ದೇ. ೧-೯೦)

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳು ಒಂದೇ ವಾಗಧಿದೇವತೆಯ ಧೂವಾಂತರಗಳು. ಇವರಲ್ಲಿ ಇಳಿಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿ ಯಷ್ಟನುಸರಿಸಿದಳು. ಸರಸ್ವತಿಯೂ ಮಧ್ಯಲೋಕವನ್ನು ಕ್ರಮಿಸಿದಳು ಮತ್ತು ಭಾರತಿಯು ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕೆಳಾದಳು. ಅದರೂ ಸಹ,

ದೇವ್ಯಸ್ತಿಸ್ತೇ ತ್ರಿತಾಶ್ಚೈನಂ ಶ್ವಪ್ತಾ ಚೈವ್ಯತದಾಶ್ರಯಃ |

(ಬೃ. ದೇ. ೧-೧೦೮)

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಈ ಮೂರು ಲೋಕದ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಪಾರ್ಥಿವವಾಗಿಯನ್ನೇ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆಯೆಂದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಪರವಾಗಿಯೇ ಮುಕ್ತಾಯಮಾಡಿದೆ.

ಇಞಾ ಸರಸ್ವತೀ ಮಹೀ ತಿಸ್ತೋ ದೇವೀರ್ಮಯೋಧುವಃ | ಬರ್ಹಿಃ ಸೀದಂತೈಸ್ತೃಧಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೩-೯)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಆನುವರ್ತಿಯಿರುವ ಮು ಸಂ. ೫-೫-೮ ನೇ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಭಾರತೀ ಎಂಬ ನಿರ್ದೇಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಮಹೀ ಎಂಬುದು ಭಾರತೀದೇವತೆಯ ಪರ್ಯಾಯಪದವೆಂದು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮು. ಸಂ. ೧-೧೮೮-೮ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು.

ಭಾರತೀ ಪವಮಾನಸ್ಯ ಸರಸ್ವತೀಞಾ ಮಹೀ |

ಇಮಂ ನೋ ಯಜ್ಞಮಾ ಗಮನ್ತಿ ಸ್ತೋ ದೇವೀಃ ಸುಪೇಶಸಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೯-೫-೮)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ.

ಇಞಾ—ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಮೇವಾನುರಾಗೇಞಾ (೩-೧೩) ಇಳಿಯು ಪಾರ್ಥಿವವಾಗಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿದಳು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ,

ಪ್ರ ದೀಧಿತಿರ್ವಿಶ್ವವಾರಾ ಜಿಗಾತಿ ಹೋತಾರಮಿಳಃ ಪ್ರಥಮಂ ಯಜಢ್ಯೈ |

ಅಚ್ಚಾ ನಮೋಭಿವ್ಯವಘಂ ವಂದಢ್ಯೈ ಸ ದೇವಾನ್ಯಕ್ಷದಿಷಿತೋ ಯಜೀಯಾನ್ |

(ಮ. ಸಂ. ೩-೪-೩)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹವೀರೂಪವಾದ ಅನ್ನವೆಂದು ಅರ್ಥನಾಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಮತ್ತು ೩-೧೬-೮ ನೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಘೃತಕಸ್ತ್ರಾ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವೂ, ೧೦-೬೦-೮ರಲ್ಲಿ ಘೃತಪದೇ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವೂ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಇಞಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹವಿಸ್ಸೆಂದರ್ಥ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಬಹುಶಃ ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ,

ಉತ್ತಾನಾಯಾಮವ ಭರಾ ಚಿಕಿತ್ಸಾಸ್ತೈದ್ಯಃ ಪ್ರವೀತಾ ವ್ಯಪಣಂ ಜಜಾನ್ |

ಅರುಷಸ್ತು ಪೋ ರುಶದಸ್ಯ ಶಾಪ ಇಞಾಯಾಸ್ತುತ್ಪೋ ವಯುನೇಽಜನಿಷ್ಟ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೨೯-೩)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಯ ಪುತ್ರನೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಭಾರತೀ—ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನ ಪ್ರಭೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. (ಭರತಃ ಆದಿತ್ಯಃ ತಸ್ಯ ಧಾಃ) Macdonell ಎಂಬ ಪಂಡಿತನು ತನ್ನ Vedic Mythology ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಭರತಮಂಶವೆಂದೆಂದ ಅರ್ಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹವಿಸ್ಸು ಎಂದೂ, (P. 87) Grassmann ಎಂಬುವನು ವಾಗ್ದೇವತೆಯೆಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಿದ್ದಾರೆ. ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿ ಸಂಬಂಧಿಯೆಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

ತೆನ್ನಾ ಅಗ್ನಿಭಾರತಃ ಶರ್ಮ ಯಂಸದ್ಗೋಕ್ತಶ್ಚಾತ್ಮಯ್ಯಮುಚ್ಚರಂತೆಂ |
ಯ ಇಂದ್ರಾಯ ಸುನಮಾಮೇಶ್ವಾಹ ನರೇ ನರಾಯ ನೈತಮಾಯ ನೈಶಾಂ ||

(ಋ. ಸಂ. ೪-೨೫-೪)

ಎಂಬು ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಭಾರತಃ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಮದರಿಂದ ತತ್ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ದೇವತೆ ಭಾರತೀ ಎಂದು ಹೆಸರಿಡಬಹುದೆಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರ ಮತ.

ಸರಸ್ವತೀ—ಸರ ಇತ್ಯುಪಕರಣಮು | ತದ್ವತೀಶ್ಚನಿತಾದಿರೂಪಾ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ಚಿ ವಾಕ್ | ಸರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉದಕವೆಂದರ್ಥ. ಉದಕವನ್ನುಳ್ಳವಳೂ ಮತ್ತು ಗುಡುಗು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಪುಳ್ಳವಳೂ ಆದ ಅಂತರಕ್ಷಸ್ತವಾದ ವಾಗ್ಧೀವತೆಯ ರೂಪಾಂತರವೆಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸರಸ್ವತಿಯು ದೇವಾತ್ಮಕಳಾದ ನದಿಯೆಂದು ಕೆಲವರ ಮತ. ಅಥವಾ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಶ್ರೀತಾತ್ಪರ್ಯ (ಬೃ. ದೇ. ೧-೧೦೮) ಈ ಮೂವರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಗ್ನಿಯು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ, ಅಂತರಕ್ಷ ಮತ್ತು ಮೃರೋಹಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಭಾರತಿಯು ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಭೆಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಸರಸ್ವತಿಯು ಸಿಡಿಲು ಮಿಂಚುಗಳಿಗೆ ದೇವತೆಯೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇಳಿಯೂ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ಮೂವರೂ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರಗಳೆಂದೂ ಕೆಲವರ ಮತ. ಪ್ರೌಢ ಸೂತ್ರದ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ತದ್ವೈಶವಮುಗ್ಧೀಂ ಎಂದಿರುವುದನ್ನು ಮೇಲೆಯೇ ಹೇಳಿದೆ.

ಸರಸ್ವತಿಯು ಸಿಡಿಲು ಮಿಂಚುಗಳಿಗೆ ಅಭಿವಾಸಿದೇವತೆಯನ್ನಾಗಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸರಸ್ವತಿಯು ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪವು. ಇಳಾದೇವಿಯು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಪ್ರತೆಗಳಿಗೆ (ಜನಗಳಿಗೆ) ಧನಾದಿಗಳನ್ನೂ, ದೀರ್ಘಾಯವನ್ನೂ ಕೊಡುವವಳಾದುದರಿಂದ ಈ ದೇವತೆಯು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪವು ಎಂದು ಈ ಇಳಾ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರ ಸಂಕೇತವು. ಈ ಮೂವರು ದೇವತೆಗಳೂ ಯಜ್ಞವೇದಿಕೆಗೆ ಬಂದು, ಒಹಪ್ರರಣದ (ಹರಡಿರುವ ದರ್ಭಿಗಳ) ಮೇಲೆ ಬಂದು ಕುಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಮುಷಿಗಳು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದಾರೆ.

ಸರಸ್ವತಿಯು ನದಿಯಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ದೇವತೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಮುಷಿಗಳು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿರುವ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇವೆ.

- (1) ತಾನೈರ್ವಯಾ ನಿವಿದಾ ಹೂಮಹೇ ವಯಂ ಧಗಂ ಮಿತ್ರಮದಿಶಂ ದಕ್ಷಮಸ್ತಿದಂ |
ಆರ್ಯವಾಣಂ ವರುಣಂ ಸೋಮಮಶ್ವಿನಾ ಸರಸ್ವತೀ ನಃ ಸುಭಗಾ ಮಯಿಸ್ತರಶ್ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೮೯-೩)

ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ವಾಗ್ಧೀವತೆ ಅಥವಾ ಸಿಡಿಲು ಮಿಂಚುಗಳ ಅಭಿವಾಸಿದೇವತೆಯೆಂದೂ.

- (2) ಸರಸ್ವತೀ ತ್ವಮಸ್ಮಾ ಅವಿದ್ಧಿ ಮರುತ್ವತೀ ಧೃವತೀ ಹೇಷಿ ಶತ್ವೋನ್ |

(ಋ. ಸಂ. ೨-೩೦-೮)

- (3) ಸರಸ್ವತೀ ಕೃಣವನ್ ಯಜ್ಞಿಯಾಸೋ ಧಾತಾ ರಯಂ ಸಹವೀರಂ ತುರಾಶಃ |

(ಋ. ಸಂ. ೩-೫೪-೧೩)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ನದೀ ಎಂದಾಗಲಿ, ಶಿಡಿಲು ಮಿಂಚುಗಳ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯೆಂದಾಗಲಿ ಭಾವಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

- (4) ದವನೂನಸೋ ಅಪಸೋ ಯೇ ಸುತಸ್ತಾ ವೃಷ್ಣಃ ಪತ್ತೀರ್ನದ್ಯೋ ವಿಭೃತೆಷ್ವಾಃ |
ಸರಸ್ವತೀ ಬೃಹದ್ದಿವೋತ ರಾಕಾ ದಶಸ್ಯಂತೀರ್ವರಿವಸ್ಯಂತು ಶುಭ್ರಾಃ ||
(ಮ. ಸಂ. ೫-೪೨-೧೨)
- (5) ಆ ನೋ ದಿವೋ ಬೃಹತಃ ಪರ್ವತಾದಾ ಸರಸ್ವತೀ ಯಜತಾ ಗಂತು ಯಜ್ಜಂ |
(ಮ. ಸಂ. ೫-೪೩-೧೧)
- (6) ಉಭಾ ನಾಸತ್ಯಾ ರುದ್ರೋ ಅಥ ಗ್ನಾಃ ಪೂಷಾ ಭಗಃ ಸರಸ್ವತೀ ಜುಷಂತಃ |
(ಮ. ಸಂ. ೫-೪೬-೨)

ಈ ಮೂರು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರಸ್ವತಿಯು ಶಿಡಿಲು ಮಿಂಚುಗಳ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯು. Griffith ಎಂಬವರು ಈ ಮೂರು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಸಿಂಧು ಅಥವಾ ಸರಸ್ವತಿ ಎಂಬ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ನದಿಯೆಂತಲೂ, ೨-೩ ನೆಯ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಯೆಂತಲೂ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು. K. C. ಚಟ್ಟಿವಾಧ್ಯಾಯ ಎಂಬವರು ೧-೨ ನೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಸಿಂಧು ನದಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಈ ಮೂರು ಮಕ್ಕಳೂ ಅತ್ರಿ ಪುಷಿಯ ವಂಶಸ್ಥರಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಮಕ್ಕಿಗೆ ಅತ್ರಿ ಅಥವಾ ಅತ್ರಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಭಾಮನೆಂಬವನೂ, ಎರಡನೆಯ ಮಕ್ಕಿಗೆ ಅತ್ರಿಯೂ, ಮೂರನೆಯ ಮಕ್ಕಿಗೆ ಅತ್ರಿಯ ವಂಶಸ್ಥನಾದ ಪ್ರತಿಕ್ಷತ್ರನೆಂಬವನೂ ಮುಷಿಗಳು. ಎರಡನೆಯ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದಲೂ, (ದಿವಃ) ಮೇಘ ಮಂಡಲದಿಂದಲೂ (ಪರ್ವತಾದಾ) ಆಹ್ವಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪತ್ತೀಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನೂ, ಇತರ ನದಿಗಳನ್ನೂ ಇಂದ್ರನ ಪತ್ನಿಯರನ್ನಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಭಾವಿಸಿರುವರು.

- (7) ಅಗ್ನಿರಂದ್ರೋ ವರುಣೋ ಮಿತ್ರೋ ಅರ್ಯಮ್ನಾ ನಾಯುಃ ಪೂಷಾ ಸರಸ್ವತೀ ಪಣೀಷಸಃ |
(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೬೫-೧)
- (8) ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಸಃ ಕೃಣವನ್ ವಚಾಂಸಿ ನೋ ಸರಸ್ವತೀ ಸಹ ಭೀಭಿಃ ಪುರಂಧ್ರಾಃ |
(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೬೫-೧೩)

ಈ ಎರಡು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರಸ್ವತಿಯು ವಾಗ್ಧೇವತೆಯು.

- (9) ಯತಸ್ಪರಾಮಂ ವ್ಯಪಿಬಃ ಶಚೀಭಿಃ ಸರಸ್ವತೀ ತ್ವಾ ಮಾಘವನ್ನಭಿಷ್ಣು ಕ್ವ |
(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೩-೫)

ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯು ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ಇರುವಂತೆ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಸರಸ್ವತಿಯು ಶಿಡಿಲು ಮಿಂಚುಗಳ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯೆಂದಾಗಲಿ ಭಾವಿಸಬಹುದು.

- (10) ಗರ್ಭಂ ಧೇಹಿ ಸಿನೀವಾಲಿ ಗರ್ಭಂ ಧೇಹಿ ಸರಸ್ವತಿ |
(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೪೪-೨)

ಇಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನು ವಾಗ್ಧೇವತೆಯೆಂದೇ ಹೇಳುವುದು ಸಮಂಜಸನಾಗಿರುವುದು.

! సంహారాః !

తన్నస్తు రీశమధ పోషయిత్తు దేవ త్వష్టవి రరాణః శ్యస్త |
 యతో వైరః కర్మణ్యః సుదక్షో యుక్తగ్రావా జాయతే దేవకామః ||

! పదనాః !

తత్ | నః | కురీశం | అధ | పోషయిత్తు | దేవ | త్వష్టః | వి | రరాణః | శ్యస్తేతి శ్యస్త |
 యతః | వైరః | కర్మణ్యః | సుదక్షః | యుక్తగ్రావా | జాయతే | దేవకామః || ౯ ||

! నాయకాశ్వాః !

దేవ దేవ త్వష్టః శ్యష్టికతః రరాణో రమమాణస్తమధ అనంతరం నోద్యన్తాన్
 కురీశం వారకం పోషయిత్తు పోషకం తత్ప్రసిద్ధం రీశో విశ్యస్త | మోచయ | యతో
 విమోచనాద్విరః సత్ప్రవాన్ కర్మణ్యః కర్మశు కుశలః సుదక్షః సుబలో యుక్తగ్రావా-
 భిషాన్ గ్రావయుక్తః నోదమసిదిత్యర్థః | దేవకామో దేవాన్ కామయమానః
 పుత్రో జాయతే | జాయతే ||

! ప్రతిపదార్థః !

దేవ—దేవతాత్మనాద | త్వష్టః—త్వష్టదేవతయే | యతః—యావ రీతస్య న శీఘనదిం |
 వైరః—సత్ప్రవృత్తినం | కర్మణ్యః—యాగాది కర్మగళి కుశలనం | సుదక్షః—శ్రీశ్వాద
 బలవృత్తినం | యుక్తగ్రావా—నోదమనన్త హంతు సిద్ధవాద కల్పన్త హిదియవనం |
 దేవకామః—దేవతేగళి భక్తియుక్తవనం ఆద పుత్రను | జాయతే—కుట్టిత్తానోద | తత్—
 అంత ప్రసిద్ధవాదుం | కురీశం—రక్షకవాదుం | పోషయిత్తు—పోషకవాదుం ఆద
 రీతస్యన్ | రరాణః—శ్రీశ్వాత్మనాద సైను (కుష్టనాద సైను) | అధ—అనంతరం | నః—
 నమ్మన్త లక్ష్మమాది | వి శ్యస్త—శీఘనవాదుం.

! భావార్థః !

దేవతాత్మనాద ఎచ్చి త్వష్టదేవతయే, యావ రీతస్య న శీఘనదిం సత్ప్రవృత్తినం, యాగాది
 కర్మగళి కుశలనం, శ్రీశ్వాద బలవృత్తినం, నోదమననన్త హంతు సిద్ధవాద కల్పగళన్త
 హిదియవనం, దేవతేగళి భక్తియుక్తవనం ఆద పుత్రను కుట్టిత్తానోద అంత ప్రసిద్ధవాదుం,
 రక్షకవాదుం, పోషకవాదుం ఆద రీతస్యన్త కుష్టనాద సైను నమ్మన్త లక్ష్మి శీఘనవాదుం.

English Translation.

Divine Twashtri, being well pleased, give issue to our procreative vigour, whence (a son), manly, devout, vigorous, wielder of the (Soma-bruising) stone, and reverencing the gods, may be born.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತ್ವಷ್ಟೃ ಎಂಬ ದೇವತೆಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಪುತ್ರನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಇಲ್ಲಿ ತ್ವಷ್ಟಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರ್ತನೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಬಾರಿ. ತ್ವಷ್ಟೃ ದೇವತೆಯು ರೂಪಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯೆಂದು ಅನೇಕಕಡೆ ಹೇಳಿದೆ. ತ್ವಷ್ಟಾ ರೂಪಾಣಿ ಹಿ ಭೃಭುಃ (ಮು. ಸಂ. ೧-೧೮೮-೯) ತ್ವಷ್ಟಾ ರೂಪಾಣಿ ಪಿಂಶತು (ಮು. ಸಂ. ೧೦-೧೮೪-೧) ತ್ವಷ್ಟಾ ರೂಪಾಣಾಮಧಿಪತಿಃ (ಶ್ಲೋ. ಸಂ. ೩-೪-೫-೧) ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ತ್ವಷ್ಟೃವು ಸ್ತ್ರೀಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ತವಾಗುವ ರೀತಿಸ್ತು ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದುನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಕರ್ಮಾಣ್ಯಃ—ಕರ್ಮಸು ಕುಶಲಃ | ತ್ವಷ್ಟೃವು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಪುತ್ರನು ಹೇಗರಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಕರ್ಮಾಣ್ಯಃ, ದೇವಕಾಮಃ, ಯುಕ್ತಗ್ರಾವಾ, ಸುದೇವ್ಯಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಕರ್ಮಾಣ್ಯಃ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದ ಪುತ್ರನು ಎಂದರ್ಥವು. ತ್ವಷ್ಟೃವು ದೇವಶಿರಿಯೆಂದೂ ಕಲಾವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣನೆಂದೂ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಚಮಸಾದಿಯಿಷ್ಟು ಸಾಧನಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು ಕೊಟ್ಟಿರುವನೆಂದೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಕಲಾವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣನಾದ ಪುತ್ರನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಮುಖ್ಯಗಳು ಈ ತ್ವಷ್ಟೃವಿನ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಇವನ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಸಕಲಕಲಾ ಪ್ರವೀಣನಾಗಿ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ದೇವತ್ವವನ್ನೂ ಸಹ ಪಡೆದರೆಂದು ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಕಡೆ ಹೇಳಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ದೇವನು ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿರುವನು.

ಸುದೇವ್ಯಃ—ಸಕಲಕಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮರ್ಥನಾದವನು, ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ. ಇತರ ಲೌಕಿಕವಾದ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮರ್ಥನಾದವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಯುಕ್ತಗ್ರಾವಾ, ದೇವಕಾಮಃ—ದೇವಕಾಮಃ ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು ಅವೇಕ್ಷಿಸುವವನು ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಅವರ ಅನುಗ್ರಹ ರೂಪವಾದ ಫಲವನ್ನು ಬಯಸುವವನಾದುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸುವವನು ಎಂದು ದೇವಕಾಮಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯುಕ್ತಗ್ರಾವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಸಹ ಯಜ್ಞಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸೋಮಲತೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವನೆಂದು ಈ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು. ಅದುದರಿಂದ ಯುಕ್ತಗ್ರಾವಾ, ದೇವಕಾಮಃ ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳೂ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಇರಬೇಕಾದ ಯಜ್ಞಾಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಅಹ್ವಾನಿಸುವುದು ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವವು.

ವೀರಃ—ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸುವವನು ಎಂದರ್ಥವು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಷಯವು ನಿಮರ್ಶಾರ್ಹವಾದುದು. ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನು ಪುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಾಗ ವೀರರಾದ ಪುತ್ರರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ದೀನತೆಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿಸುವುದು ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯರು ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಒಬ್ಬಮಾಡುವ ಈ ದೇಶದ ಪೂರ್ವನಿವಾಸಿಗಳಾದ ದ್ರವ್ಯಜನರೊಡನೆ ಯುದ್ಧವಾಡಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯ ವರ್ಷೇಪದೇ ಸಂಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಹೋರಾಡಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವ ವೀರರಾದ ಪುತ್ರರನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು ಸಹಜವು. ಅದುದರಿಂದ ಬೃಹದ್ದವೇಮ ವಿವಿಧೇ ಸುವೀರಾಃ ಎಂಬ ನೊಂದಲಾಗಿ ಋಷಿಗಳು ವೀರರಾದ ಪುತ್ರರನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿರುವುದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು.

ಶ್ವಷ್ಪಾ—ಯಾಸ್ಯರ ವಿವರಣೆಯು—

ಶ್ವಷ್ಪಾ | ಶ್ವಷ್ಪಾ ತೂರ್ಣಮಶ್ರುತ ಇತಿ ನೈರುಕ್ತಾಃ | ತ್ವಿವೇರ್ವಾ ಸ್ಯಾದ್ವೀಶ್ವಿಕರ್ಮಾಣಸ್ತೃಪ್ತ-
ತೇರ್ವಾ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರೋತಿಕರ್ಮಣಃ || ಮಾಧ್ಯಮಿಕಸ್ತೃಷ್ಣೇತ್ಯಾಹುರ್ಮಾಧ್ಯಮೇ ಚ ಸ್ಯಾನ್ವೇ
ಸಮಾಮ್ನಾತಃ | ಅಗ್ನಿರಿತಿ ಶಾಕಪೂಣಃ ||

(ನಿ. ಲ-೧೪)

ಎಂದರೆ ಶ್ವಷ್ಪಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜಾಗ್ರತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವವನು ಎಂದು ನೈರುಕ್ತಕಾರರು ಹೇಳುವರು ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿರುವವನು ಅಥವಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು (ಶಿಲ್ಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು) ಮಾಡುವವನು, ಮಾಧ್ಯಮಿಕನೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ಎಂದರೆ ದ್ರವ್ಯವಾಸ್ತವಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಇರುವವನು. ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಶಾಕಪೂಣೆಯು ಹೇಳುವನು.

ಶ್ವಷ್ಪೃವು ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಂತೆ ದೀನತೆಗಳ ಶಿಲ್ಪಿಯೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ಎಕೆಂದರೆ ಯಾಸ್ಯರು ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಋಕ್ಯನಲ್ಲಿ.

ಯ ಇಮೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಜನಿತ್ರೀ ರೂಪೈರಪಿಂಶದ್ಭುವನಾನಿ ವಿಶ್ವಾ |

ತಮದ್ಯೋ ಹೋತೇರಿತಿತೋಽ ಯಜೀಯಾನ್ ದೇವಂ ಶ್ವಷ್ಪಾರಮಿಹ ಯುಕ್ತ ವಿಧ್ಯಾನ್ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೦-೯)

ಶ್ವಷ್ಪೃವು ದ್ರವ್ಯವಾಸ್ತವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಪಕನು ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅವರವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೂಪ, ಸೌಂದರ್ಯ ಮುದ್ದಿ, ವೃದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಕರ್ತನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಶ್ವಷ್ಪಾ ವೈ ಪಶೂನಾಂ ಮಿಥುನಾನಾಂ ರೂಪಶೈಲ್ಯ (ಕೈ. ಸಂ. ೬-೧-೮-೫) ಶ್ವಷ್ಪಾ ರೂಪಾಪ್ತ-ಮುಧಿತಃ (ಕೈ. ಸಂ. ೩-೪-೫೧) ಶ್ವಷ್ಪಾ ರೂಪಾಣಿ ವಿಶರೋತಿ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿ (ಯಜುರ್ವೇದ) ವಾಕ್ಯಗಳು ಶ್ವಷ್ಪೃವಿನ ವಸ್ತುನಿರ್ಮಾಣ ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುವು. ಮತ್ತು

ಮಹ್ಯಂ ಶ್ವಷ್ಪಾ ವಜ್ರಮತೀಕ್ಷದಾಯಸಂ ಮಯಿ ದೇವಾಸೋಽವ್ಯಜನ್ನಪಿ ಕೃತಮ್ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೪೮-೩)

త్వష్టృవు ననగి టుక్తినింద వజ్రాయః ధవన్న సెవణాణమాడికొట్టెను ఎందు ఇంద్రను ఘోరమున దేవతేగళిగి ఆవశ్యకనాద యజ్ఞసామగ్రిగళన్న, ఇతర అనేక వస్తుగళన్న సెవణి కొట్టెరువనెందు ముగ్ధిదద అనేక మంత్రగళల్లి ఘోరదే.

త్వష్టృవు ద్వాదశాదిత్యరల్లి ఒట్టనెందు ప్రసిద్దియి. ఆదుదరిందలే ప్రకాశనానను ఎందు యాస్వరు ఆధ్వనివరణే మాడిరువరు.

త్వష్టృ దేవతేయ వివయదల్లి వేయక్తికవాద ఆభిప్రాయగళన్న తిళిసవ శ్రుతివాక్యగళల్లి ఈ కేళగి టుదాశ్చకవారిరువు, ఆస్తి సూక్ర సంబంధవాద దేవతేయన్న మాత్ర సెవణితిసువుదాగివె.

దోతాం యజ్ఞత్వష్టారమజిష్ట్యమపాకగం రేతేణోధాం విశ్రవసం యేతేణోధాం |
పురురోషంకామకర్తనగం సుప్రోషః ప్రోష్యే శ్యాత్సపిరోధి విలేర్వేవణోత్పాజ్యశ్య
దోతేయోజ ||

(శ్రీ. బృ. ౩-౬-౨-౨)

ఎంబ మంత్రదల్లి ఆజిష్ట్యం, ఆపాకం, రేతేణోధాం, విశ్రవసం, యేతేణోధాం, పురురోషం, ఆకామకర్తనం ఎంబ విశేషణగళవె. ఇవుగళల్లి—

ఆజిష్ట్యం—ఎందరి ఖేష్టనరహితం, జాంజ్యోరహితం, స్థిరం, జంజలవిష్టదే స్థిరవారి తక్కువనెందో,

ఆపాకం—ఎందరి ఆజాలం, ప్రాజ్ఞం | బాలనల్లదే ప్రాజ్ఞనెందో,

రేతేణోధాం—ఎన్నువుకే పుత్రాదిబిజిజ్య యజమాణే ధారయితారం | యజ్ఞకర్తనల్లి పుత్రాది బిజిజన్న బిత్తువనెందో,

విశ్రవసం—ఎంబుదక్కి వివిధకిర్తియిక్రం | బగిబగియ కిర్తియిక్రనెందో,

యేతేణోధాం—ఎందరి యజమాణే యశశః ధారయితారం | యజ్ఞకర్తను యేతేణోధాగి యాగువంతే మాడువనెందో,

పురురోషం—ఎన్నువుదక్కి బతురోషం విధవిధవాద రుజవుళ్ళననెందో,

ఆకామకర్తనం—ఎందరి కామానాం అనాకయితారం | యజమాణన ఇష్టార్థగళన్న సాధకగొళిసువనెందో వివరిసిది.

ఈ విశేషణగళు త్వష్టృవిన వేయక్తికవాద స్వరోషవన్న తిళిశ్రువ. సెరుక్రకారం త్వష్టృ శబ్దం సెష్ట్రీయన్న తేణిరుసుత్వా (౮-౧౪) త్వష్టృ తేణిణమత్తుత ఇతి న్యేరుక్తాః | త్వేవేవణా స్యాద్దిస్తి కర్మణస్త్యక్షేత్రేవణా స్యాత్ కరోతికర్మణః | నేగనాగి వ్యాపిసువుదరింద ఈ ఘోరందు

ನೈರುಕ್ತಕಾರರ ಮತ. ಮತ್ತು ಪ್ರಕಾಶಿಸು ಎಂಬಭವುಳ್ಳ ತ್ರಿಷ್ ಧಾವವಿನಿಂದಾಗರಿ, ಕರ್ತೃರ್ಥವಾದ ತ್ರೈಜ್ಞ ಧಾವವಿನಿಂದಾಗರಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ನಿರ್ವಚನಗಳಿಂದ ತ್ರೈಜ್ಞವು ವೇಗವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸು ವವನೆಂದೂ, ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನೆಂದೂ, ಮತ್ತು ನಿರ್ಮಾತನೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಈ ದೇವತೆಯು ಯಾವ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಮಾಧ್ಯಮಿಕತ್ವವ್ಯೇತ್ಯಾಯರ್ಮಧ್ಯಮೇ ಚಿ ಸ್ಥಾನೇ ಸಮಾಮ್ನಾತಃ | ಅಗ್ನಿರಿತಿ ಶಾಕಪೂಜಃ | ಅಂತರಿಕ್ಷವಾದ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನೆಂದು ಕೆಲವರೂ, ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಶಾಕ ಪೂಜೆಯೂ ಹೇಳಿರುವ ಮತಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮತವನ್ನನುಮೋದಿಸುತ್ತಾ,

ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ರೂಪವಿಕರ್ತಾ ಚ ಯೋಽಸೌ ಮಾಧ್ಯಮಿಕೇ ಗಣೇ |
ಸ್ತುತಃ ಸ ಚ ನಿಪಾತೇನ ಸೂಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ನ ವಿದ್ಯತೇ |

(ಬೃ. ದೇ. ೩-೨೮)

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಲೋಕದ ದೇವತೆಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿರತಕ್ಕವನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು, ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ತು ಯತ್ತ್ವಯಮೇವ ಸಾರ್ಥಿವೋಽಗ್ನಿರಿತಿ ಸ್ತುತಿಃ | ಸಾರ್ಥಿವಸ್ಯಾಸ್ಯೇ ವರ್ಚಃ ಸ್ಯಃ ಕಸ್ಯಾಪ್ಯೈಕ್ ಚಾರ್ತವೇಷು ಚಿ || ತ್ರಿಷಿತ್ತತ್ವೇವಾರ್ ಸ್ಯಾತ್ ತೂರ್ಣಾಮತ್ಯುತ ಏವ ವಾ | ಕರ್ಮಸೂತ್ರಾರಣೋ ವೇತಿ ತೇನ ನಾನೈತದತ್ಯುತೇ || ಯಃ ಸಹಪ್ರತಮೋ ರಶ್ಮೀ ರವೇಶ್ಚಂ ದ್ರಮುಪಾತ್ರಿತಃ | ಸೋಽಪಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಾರಮೇವಾಗ್ನಿಂ ಪರಂ ಚೇದ ಚ ಯನ್ನಧು ||

(ಬೃ. ದೇ. ೩-೧೫ ರಿಂದ ೧೭)

ಸಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿಗೆ ಯಾವ ಸ್ತುತಿಯೇ ಅದೇ ತ್ರೈಜ್ಞವನ್ನೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ ಪೃಥ್ವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ದೇವತೆಯೆಂಬ ಸೂಚನೆಯೂ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಋತುಪರವಾದ ಸೂಕ್ತಗಳೆಲ್ಲೂ ಇವನನ್ನು ಅಗ್ನಿಯ ಅಂಕವೆಂದೇ ವರ್ಣಿಸಿದೆ ಎಂದು ಅನಂತರ ತ್ರೈಜ್ಞ ಪದಕ್ಕೆ ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ನಿರ್ವಚನವನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ. ಚಂದ್ರವ್ಯಾಕ್ರವಾದ ಸೂರ್ಯನ ಸಹಸ್ರರಶ್ಮಿಯು ಮಧುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವಂತೆ ತ್ರೈಜ್ಞವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ ಎಂದೂ ಸಹ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೃಹದ್ದೇವತಾಕಾರರು ನಿರುಕ್ತೀಕ್ರವಾದ ಶಾಕಪೂಜೆಯ ಮತವನ್ನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮೋದಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿಘಂಟುವಿನಲ್ಲಿ ತ್ರೈಜ್ಞವನ್ನು ಮೊದಲು ಅಪ್ರೀದೇವತೆ ಗಳೊಡನೆಯೂ, (೫-೨) ಅನಂತರ ಅಂತರಿಕ್ಷವಾದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆಯೂ (೫-೫) ಮೊದಲನೆಯವಾಗಿ ದ್ಯುಲೋಕಕ್ಕವಾದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆಯೂ (೫-೬) ಸೇರಿಸಿದೆ.

ತ್ರೈಜ್ಞ ಮತ್ತು ದೇವತೆಬಹುಷಿಯ ಕಥೆಯನ್ನು ಈಂಥ ೧-೧೩೯ನೇ ಸೂಕ್ತ ವಿಕೇಷವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಐತರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ.

ಶ್ರೇಷ್ಠಾರಂ ಯಜತಿ ವಾಗ್ನಿ ತ್ರೇಷ್ಠಾ ವಾಗ್ನೀದಂ ಸರ್ವಂ | ತ್ವಾಪ್ತ್ರೀಂ ವಾಚಮೇವ ತತ್ರೇಷಾತಿ
ವಾಚಂ ಯಜಮಾನೇ ದಧಾತಿ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೨-೪)

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತ್ರೈಜ್ಞವಿಗೂ ವಾಕ್ಯಿಗೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದೂ ಒಂದು ಮತವಾಗಿದೆ.

ಯ ಇಮೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಜನಿತ್ರೀ ರೂಪೈರಸಿಂಹದ್ಭುವನಾನಿ ವಿಶ್ವಾ |

ತಮದ್ಯ ಹೋತರಿಷಿತೋ ಯಜೇಯಾನ್ ದೇವಂ ತೃಷ್ಣಾರಮಿಹ ಯಕ್ಷಿ ವಿದ್ವಾನ್ |

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೯)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಈ ದೇವತೆಗೆ ದಿವ್ಯಜನ್ಮವಿದೆಯೆಂದೂ, ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಇವನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಕ್ರನತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆಂದೂ ಸ್ತುತಿಸಿದೆ. ತೃಷ್ಣುವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಇಹ ತೃಷ್ಣಾರಮಗ್ರಿಯಂ ವಿಕ್ವರೂಪಮುಪಹಪ್ಯಯೇ | ಅಸ್ಮಾಕಮಸ್ತು ಕೇವಲಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೩-೧೦)

ತೃಷ್ಣಾರಮಗ್ರಜಾಂ ಗೋಪಾಂ ಪುರೋಯಾವಾನಮಾ ಹುವೇ |

ಇಂದುರಿಂದ್ರೋ ವೃಷಾ ಹರಿಃ ಪವಮಾನಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೯-೫-೯)

ಇತ್ಯಾದಿ ಮಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಿಯ, ಅಗ್ರಜ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ತೃಷ್ಣಾ ರೂಪಾಃ ಹಿ ಪ್ರಭುಃ ಪಶೂನ್ವಿಶ್ವಾನ್ಮವಾನಜೇ | ತೇಷಾಂ ನಃ ಸ್ವಾಮಿಮಾ ಯಜ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೮೮-೯)

ತೃಷ್ಣಾ ರೂಪಾಃ ವಿಕರೋತಿ |

(ತೃ. ಸಂ. ೧-೫-೯-೨)

ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ತೃಷ್ಣುವಿನ ನಿರ್ಮಾಣಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಅವನಿಗೆ ವಿಕರೂಪನೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವೂ ಇದೆ. (ಮ. ಸಂ. ೧-೧೩-೧೦)

|| ಸಂಹಿತಾಶಾಖಾಃ ||

ವನಸ್ತುತೇವ ಸೃಜೋಪ ದೇವಾನಗ್ನಿಹವಿಃ ಶಮಿತಾ ಸೂದಯಾತಿ |

ಸೇದು ಹೋತಾ ಸತ್ಯತರೋ ಯಜಾತಿ ಯಥಾ ದೇವಾನಾಂ ಜನಿಮಾನಿ ವೇದ ||೧೦||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ವನಸ್ತುತೇ | ಅವ | ಸ್ತುಜ | ಉಪ | ದೇವಾನ್ | ಅಗ್ನಿಃ | ಹವಿಃ | ಶಮಿತಾ | ಸೂದಯಾತಿ |

ಸಃ | ಇತ್ | ಊಂ ಇತಿ | ಹೋತಾ | ಸತ್ಯತರಃ | ಯಜಾತಿ | ಯಥಾ | ದೇವಾನಾಂ | ಜನಿಮಾನಿ |

ವೇದ || ೧೦ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ದೇವನಸ್ತಕೇ ದೇವಾನುಪಾವಸ್ತುಜ | ಸಮೀಪೇ ಕುರು | ಶಮಿತಾ ಪಶೋಃ ಸಂಸ್ಕರ್ತಾಗ್ನಿವಃ-
ನಸ್ತಕಿಳ್ಳ ಹವಿಃ ಸೂದಯಾತಿ | ದೇವಾನ್ಪ್ರತಿ ಪ್ರೇಂಯತು | ಸತ್ಯತರೋಽತ್ಯರ್ಥಂ ಸತ್ಯಃ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪಃ
ಸ ಇತ್ ಸ ಏವ ಹೋತಾ ಯಜಾತಿ | ಯಜತು | ಯಥಾ ಯತಃ ಕಾರಣಾತ್ಪ ಏವಾಗ್ನಿದೇವಾನಾಂ
ಜನಿಮಾನಿ ಜನ್ಮಾನಿ ವೇದ ವೇತ್ತಿ ಅತಃ ಸ ಏವ ಯಜತ್ತಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

। ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥಃ ।

ವನಸ್ತಕೇ—ಎಲೈ ವನಸ್ತಕಿಯೇ | ದೇವಾನ್—ದೇವತೆಗಳನ್ನು | ಉಪ ಅವ ಸ್ತುಜ—ಸಮೀಪಕ್ಕೆ
ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು | ಶಮಿತಾ—ಶಶುವನ್ನು ಭೇದಿಸತಕ್ಕ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ಹವಿಃ—ಹವಿಸನ್ನು |
ಸೂದಯಾತಿ—(ದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ) ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ | ಯಥಾ—ಯಾವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ (ಕಾರಣದಿಂದ) ಆದೇ
ಅಗ್ನಿಯು | ದೇವಾನಾಂ—ದೇವತೆಗಳ | ಜನಿಮಾನಿ—ಜನ್ಮಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು | ವೇದ—ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆಯೋ
(ಆದುದರಿಂದಲೇ) | ಸತ್ಯತರಃ—ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪನಾದ | ಸ ಇತ್—ಅದೇ ಅಗ್ನಿಯು | ಹೋತಾ—ಹೋತೃ
ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು | ಯಜಾತಿ—ಪೂಜಿಸಿ |

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ಎಲೈ ವನಸ್ತಕಿಯೇ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆಮಾಡು, ಶಶುವನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸತಕ್ಕ ಅಗ್ನಿಯು
ದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಹವಿಸನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ. ಯಾವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳ ಜನ್ಮಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು
ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆಯೋ, ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಗ್ನಿಯು ಹೋತೃಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ.

English Translation.

Vanaspati, bring the gods nigh: may Agni, the immolator, prepare
the victim: let him who is truth officiate as the ministering priest, for,
verily, he knows the birth of the gods.

। ವಿಶೇಷವಿವರಣೆಗಳು ।

ಶಮಿತಾ—ಶಮಿತಾ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಶಶುವನ್ನು ಭೇದಿಸುವವನು ಅಥವಾ ಕೊಲ್ಲುವವನು. ಸತುಂ
ಕಮಯತಿ ಇತಿ ಶಮಿತಾ—ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಶಶುವನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸುವವನು ಅಥವಾ ಕತ್ತರಿಸುವವನು ಎಂದರೆ
ಶಶುವಿನ ಕಾಹ್ಯಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸಿ ಅದನ್ನು ವಧಿಸುವವನು ಎಂದರ್ಥವು. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಾರ್ಯ
ವಸ್ತು ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಅಧ್ರಿಗು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅಧ್ರಿಗುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾನಾರ್ಥಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಶಮಿತಾ ಎಂಬ
ಅಧಿಧಾನದ ಪುತ್ರಿಜನೆಂದೂ ಅರ್ಥವಿರುವುದನ್ನು ಯಾಸ್ಮರು—

ಅಧ್ರಿಗುರ್ಮಂತೇತೋ ಧವತಿ ಗವ್ಯಧಿಕೃತತ್ವಾದಪಿ ನಾ ಪ್ರೇಶಾಸನಮೇವಾಧಿಪ್ರೇತಂ ಸ್ಯಾತ್ತೆ-
ಚ್ಚುಪ್ತವತ್ತಾದಧ್ರಿಗೋ ಶಮಿಾಧ್ಯಂ ಸುಶಮಿ ಶಮಿಾಧ್ಯಂ ಶಮಿಾಧ್ಯವಧ್ರಿಗವತಿ |
ಅಗ್ನಿರಪ್ಯಧ್ರಿಗುರುಚೈತೇ | (ನಿ. ೫-೧೧)

ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಗ್ನಿಗೂ ಅಧ್ವಿಗುವೆಂಬ ಹೆಸರಿರುವುದನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಪ್ರಕೃತ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅಧ್ವಿಗು ಶಬ್ದದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ದೇವಾನಾಂ ಜನಿಮಾನಿ ವೇದ—ಜಾತವೇದಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಯಾಸ್ಯರು ಹೇಳುವಾಗ—

ಜಾತಾನಿ ವೇದ ಜಾತಾನಿ ವೈನಂ ವಿದುಃ ಜಾತೇ ಜಾತೇ ವಿದ್ಯತೇ ಇತಿ ವಾ ಜಾತನಿತ್ಯೋ ವಾ ಜಾತಧನಃ ಜಾತವಿದ್ಯೋ ವಾ ಜಾತಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಃ | ಯತ್ತಜ್ಞಾನಃ ಶಶನವಿಂದತೇತಿ ತಜ್ಞಾತವೇದಸೋ ಜಾತವೇತಶ್ಚೈಮಿತಿ ದ್ರಾಹ್ಯಣಂ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾನ್ಯತೋನ್ ಶಕವೋಽಗ್ನಿಮುಭಿಸರ್ಪಂತೀತಿ ಚ ||
(೧. ೭-೧೯)

ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಜಾತಾನಿ ವೇದ—ಹುಟ್ಟಿರುವುದು ಅಥವಾ ಹುಟ್ಟುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ಅಗ್ನಿಯು ತಿಳಿದಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳ ಜನ್ಮ ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವನಸ್ತತೇ—ವನಸ್ತತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯರ ವಿವರಣೆಯು—

ವನಸ್ತತ ಇತ್ಯೇನಮಾಹ್ಯಶ ಹಿ ವನಾನಾಂ ಪಾಶಾ ವಾ ಪಾಲಯಿತಾ ವಾ | ವನಂ ವನೋತೇಃ ||

(೧. ೮-೩)

ತತ್ಯೋ ವನಸ್ತತಿಃ | ಯೂಪ ಇತಿ ಕಾತ್ಯಕೈಃ | ಅಗ್ನಿರಿತಿ ಶಾಕಪೂಣಃ ||

(೧. ೮-೧೮)

ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ವನಸ್ತತಿಯೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ವನಗಳ ಪಾಲಕನು ಅಥವಾ ಸಂರಕ್ಷಕನು. ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಸುಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಸಂರಕ್ಷಕನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು. ಅಥವಾ ದಾರ್ವಾದಿ ಯುಜ್ಜಸಾಧನಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದರಿಂದ ವನವೆಂದು ಹೆಸರು. ವನಸ್ತತಿ ಎಂದರೆ ವೃಕ್ಷರೂಪ, ದೊಡ್ಡ ದಾದ ವೃಕ್ಷ ಎಂದರ್ಥವು. ವನಸ್ತತಿ ಎಂದರೆ ಯಾವ ದೇವತೆಯು? ಯುಜ್ಜದಲ್ಲಿ ಪಶುವನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೆಟ್ಟಿರುವ ಮರದ ಕಂಭವೆಂದು ಕಾತ್ಯಕೈರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ವನಸ್ತತಿಯೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಶಾಕಪೂಣಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಕಾತ್ಯಕೈರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾಸ್ಯರು ಒಂದು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು—

ಅಂಜಂತಿ ತ್ವಾಮಧ್ವರೇ ದೇವಯಂತೋ ವನಸ್ತತೇ ಮಧುನಾ ದೈವ್ಯೇನ ||

(ಮು. ಸಂ. ೩-೮-೧)

ಎಂದರೆ ಎಲೈ ವನಸ್ತತಿಯೇ (ಯೂಪಸ್ತಂಭವೇ) ಯುಜ್ಜದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯು ಜಮಾನರು ನಿನ್ನನ್ನು ಮಂತ್ರಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಘೃತ (ತುಪ್ಪ) ದಿಂದ ಲೇಪಿಸುವುದಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದೂ ಪಶುವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಯೂಪಸ್ತಂಭವನ್ನು ದೈವ್ಯ ದೇವತೆಗೆ ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಮಾಡಿರುವುದು. ಮತ್ಸ್ಯ ಇದೇ ಶ್ಲೋಕದ ೩, ೬, ೧೧ ನೆಯ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವನಸ್ತತಿಯನ್ನು ಯೂಪಸ್ತಂಭವೆಂದು

ಸಂದೋಧನೆಮಾಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಯೂಪವೇ ದೀವತೆಯು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಸೂತ್ರದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ—“ವನಸ್ತತೇ ಶತವಲ್‌ಶೋ ವಿರೋಹ ಸಹಸ್ತವಲ್‌ಶಾ ವಿ ವಯಂ ರುಹೀಮಃ” ಎಂದರೆ, ಎಲೈ ವನಸ್ತತಿಯೇ, ನೂರಾರು ಮತ್ತು ಸಾವಿರಾರು (ಸ್ತಳಗಳಲ್ಲಿ) ಚಿಗುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಬೆಳೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ವನಸ್ತತಿಯಾದ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು. ಋ. ಸಂ. ೧೦-೭೦-೧೦ ನೇ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ “ವನಸ್ತತೇ ರಶಕನಯಾ ನಿಯೂಯೆ” ಎಲೈ ವನಸ್ತತಿಯೇ, ಪಶುವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ವನಸ್ತತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯೂಪಸ್ತಂಭವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ವನಸ್ತತಿಯೆಂದರೆ ಯೂಪಸ್ತಂಭವೆಂದೇ ಅರ್ಥವು. ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಪರೋಕ್ಷಾರ್ಥವು

ವನಸ್ತತಿಯು ಸ್ವರೂಪವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಬಹಳ ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಪದದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ಆಧುನಿಕರಾದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು ವೇದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಂಸಾತ್ಮಕವಾದ ಪಶುಯಾಗವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದು ಅಪ್ರೀ ಸೂತ್ರಗಳೂ ಅಂತಹ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಯಾಜಮಂತ್ರಗಳೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಸ್ಥೂಲವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ವನಸ್ತತಿಯೆಂದರೆ ಯಾಗಪಶುವನ್ನು ಕಟ್ಟತಕ್ಕ ಯೂಪಸ್ತಂಭವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಯಜ್ಞಪಶುವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ತಂಭವೇ ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅನಂತರ ಅವುಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವನಸ್ತತಿಯು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ವ್ಯರ್ಥಿಸಬಹುದು.

ಹೋತಾ ಯಜ್ಞದ್ವೈಪಸ್ತತಿಯಾಪ್ರಾಪ್ತಿಯೋ ಜೋಷ್ವಾರ್ಗಂ ಶತಮಂ ನಃ | ಸ್ತವಾಶ್ಚ-
ಧಿಶತುರ್ವಿಘ್ನಾಃ ದೇವೋ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಹವ್ಯವಾದ್ಯೇಶ್ವಾಭ್ಯಸ್ಯ ಹೋತಯೋಃ |

(ಶ್ಲೋ. ಬ್ರಾ. ೩-೬-೨-೨)

ಎಂಬ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯವು ಈ ರೀತಿಯಿದೆ. ವನಸ್ತತಿಯು ಯೂಪಾಧಾರಭೂತಂ ದೇವಮಪ್ರಯಾಜದೇವತಾ-ತ್ವೇತಮಗ್ನಿಂ ದೈವೋ ಹೋತಾ ಯಜತು—ವನಸ್ತತಿಯು ಯೂಪಕ್ಕೆ ಆಧಾರಭೂತವಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಹತ್ತನೇ ಪ್ರಯಾಜದೇವತಾತ್ವಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯು. ಇವನನ್ನು ದೈವೀತಿ ಹೋತೃವು ಯಾಗಮಾಡಲಿ ಎಂದು ವನಸ್ತತಿಗೆ ಧಿಯೋ ಜೋಷ್ವಾ, ಸ್ತವಾಶ್ ಸ್ತಧಿತಿ, ದೇವೇಭ್ಯಃ ಋತುಧಾ ಹವ್ಯವಾಟ್, ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಅಯುಃ ಕಲ್ಪವಾಸಃ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿವೆ. ಈ ವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಧಿಯೋ ಜೋಷ್ವಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಃ ಪ್ರೀಣಯಿಶಾರಂ | ಬುದ್ಧಿಗಿ ಹರ್ಷದಾಯಕನೆಂದೂ, ಸ್ತಧಿತಿಃ—ಸ್ತಧಿತಿಯಿಂದ (ವಶ್ಯಯುಧ ಅಥವಾ) ದಿವ್ಯಸ್ತಧಿಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತವಾದದ್ದೆಂದೂ, ಋತುಧಾ—ಋತಾ ವಿಹಿತೇ ಕಾಲವಿಶೇಷೇ ಅದ್ಯ ಅಸ್ತಿಸ್ತಮಘೇ ಸ್ತವಾದಸ್ಯಾಭಿದೀ-ಯಮಾನಂ ಹವಿಃ ಸ್ತದಿಯತು | ಕಿಂಚಿ ದೇವೋ ವನಸ್ತತಿದೇವೇಭ್ಯೋ ದೇವಾರ್ಥಂ ಹವ್ಯಾ ಹವೀಂಷ್ಯಿ ಹವ್ಯವಾದೃಹತು | ಈ ಯಾಗಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಿಂದ ಅರ್ಪಿತಗಂಡ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲಿ ಎಂದು ಮಂತ್ರಾರ್ಥ. ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಅಯುಃ ಕಲ್ಪಮಾಸಃ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಯಜ್ಞದ ಅಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವವನು ಎಂದರ್ಥ. ಈ ವಿಧವಾದ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಪ್ರೈಷಪೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಗೂ ವನಸ್ತತಿಗೂ ತಾಂತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣೋ ವೈ ವನಸ್ತತಿಃ (೨-೪) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ

ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಮೊದಲು ವನಸ್ಪತಿಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅನಂತರ ಅಪ್ರೀ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಯ ಸ್ವರೂಪವೇನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಋ. ಸಂ. ೨-೩೭-೩ ನೇ ಮುಕ್ಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ವನಸ್ಪತಿಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ (ನಿ. ೮-೩) ವನಾನಾಂ ಪಾಶಾ ವಾ ಪಾಲಯಿಶಾ ವಾ | ವನಂ ವನೋತ್ತೇಃ | ವನಗಳಿಗೆ ಪ್ರಭುವಾಗುವುದರಿಂದಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಪಾಲಕನಾದುದರಿಂದಾಗಲಿ ವನಸ್ಪತಿಯೆಂದು (ಅಗ್ನಿಯು) ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು ಪೆಡೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ವರ್ಣ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅನಂತರ ಅಪ್ರೀ ಸೂತ್ರದ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವಾಗ (೮-೧೮) ತರ್ ಕೋ ವನಸ್ಪತಿಃ, ಯೂಪ ಇತಿ ಕಾತ್ಯಕೈಃ ಅಗ್ನಿರಿತಿ ಶಾಕಪೂಣಿಃ | ಎಂದು ಎರಡು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಕಾತ್ಯಕೈರ ಮತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕೆ.

ಅಂಜಂತಿ ತ್ವಾಮಧ್ವರೇ ದೇವಯಂತೋ ವನಸ್ಪತೇ ಮಧುನಾ ದ್ವಿವ್ಯೇನ |

ಯದೂರ್ಧ್ವಸ್ತ್ರಿಷ್ಠಾ ದ್ವಿವಿಣೇಹ ಧತ್ತಾದ್ಯದ್ವಾ ಕ್ಷಯೋ ಮಾತುರಸ್ಯಾ ಉಪಸ್ಥೇ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೮-೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ಯನ್ನು ದಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮುಕ್ಯಿನಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು ವನಸ್ಪತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯೂಪವೆಂದೇ ಸಂಭೇದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅನಂತರ ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಶಾಕಪೂಣಿಯ ಮತವನ್ನು, ಸಮರ್ಥಿಸಲು—

ವನಸ್ಪತೇ ರಶನಾಯಾ ನಿಯೂಯಾ ದೇವಾನಾಂ ಸ್ವಾಥ ಉಪ ವಕ್ತ್ವಿ ವಿದ್ವಾನ್ |

ಸ್ವದಾತಿ ದೇವಃ ಕೃಣವದ್ವಿವೀಂಷ್ಯವತಾಂ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಹವಂ ಮೇ ||

(೧೦-೭೦-೧೦)

ಎಂಬ ಮುಕ್ಯನ್ನು ದಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಯಣರು ಯೂಪವೆಂದೇ ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಯೂಪಾಂಶ ಗರ್ವವಾದ ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ನಿರುಕ್ತಕಾರರ ಮತ. ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ ಈ ಮುಕ್ಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಏವಮಗ್ನಿರ್ವನಸ್ಪತಿಃ | ಯಿತ್ ಪುನರೇತದುಕ್ತಂ ಯೂಪಾಂಜನೀಯಾಯಾಂ 'ಯೂಪೇ ವನಸ್ಪತಿಶಬ್ದಃ' ಇತಿ | ಅತ್ರ ಬ್ರೂಮಃ—ಅಗ್ನಿರೇವಾಸಾ ಯೂಪಾಂಶರ್ಗತೋ ಯೂಪಾತ್ಮನಾ ವರ್ತಮಾನೋ ಯೂಪಾಂಜನೀಯಾಯಾಂ ವನಸ್ಪತಿಶಬ್ದೇನೋಚ್ಯತೇ | ಇಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಯೆಂದರೆ ಯೂಪಾಂಶರ್ಗತನಾದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಬೃಹದ್ದೇವತಾಕಾರರು,

ವನಸ್ಪತಿಂ ತು ಯಂ ಪ್ರಾಹುರಯಂ ಸೋಽಗ್ನಿರ್ವನಸ್ಪತಿಃ |

ಅಯಂ ವನಾನಾಂ ಹಿ ಪತಿಃ ಪಾಶಾ ಪಾಲಯತಿಶಿ ವಾ |

ಅಗ್ನಿಗೃಹ್ಣಮದೇನಾಯಂ ವನಸ್ಪತಿರಿತಿಳಿತಃ |

ವಂದಸ್ತೇತ್ಯಸ್ಯ ಸೂಕ್ತಸ್ಯ ಪಠ್ಯಚಿತ್ಯ ತ್ವತೀಯಯಾ ||

ಯೂಪವತ್ತರುವಚ್ಚೈವ ಸ್ತುತಿಯಾಸ್ಯ ಪ್ರಸಂಗಜಾ |

ಸರ್ವೇಣಾಂಜಂತಿಸೂಕ್ತೇನ ತ್ವತೀಯೇ ಸಾ ತು ಮಂದಲೇ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೩-೨೬ ರಿಂದ ೨೮)

ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಋ. ಸಂ. ೧-೧೩-೧೧ ನೇ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಅಪ್ರೀದೇವತೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಯೆಂದರೆ ಪಾರ್ಥಿವಾಂಗಿಯೆಂದೂ ಮತ್ತು ಋ. ಸಂ. ೨-೩೬-೨ನೇ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ಕೃತ್ವಮದನೂ ವನಸ್ಪತಿಕಲ್ಪದಿಂದ ಈ ಪಾರ್ಥಿವಾಂಗಿಯನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಿಸಿದನೆಂದೂ, ಮೂರನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೆಲವು ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಯೂಪ ಅಥವಾ ವೃಕ್ಷವೆಂದರ್ಥವೆಂದೂ ಅದೂ ಸಹ ಪ್ರಸಂಗಜವೆಂದೂ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಅಲ್ಲದೇ,

ಇಹೈಶ ಪವಮಾನೋಗ್ನಿರ್ಮಧ್ಯಮೋಗ್ನಿರ್ವನಸ್ಪತಿಃ |

ಅಮುಷ್ಠಿನ್ನೇವ ವಿಪ್ರೈಸ್ತು ಲೋಕೇಗ್ನಿ ಕೃತೀರುಚ್ಯತೇ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೧-೬೬)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಯೆಂದರೆ ಮಧ್ಯಮಲೋಕದ ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ತೋರಿಸಿ, ಮುಕ್ತಂಹತೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ನಾನಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪದವು ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಆ ಯಾಹ್ಯಗ್ನೇ ಸಮಿಧಾನೋ ಅವಾರ್ಜಾಂದ್ರೇಣ ದೇವೈಃ ಸರಥಂ ತುರೇಭಿಃ |

ಬರ್ಹಿರ್ನ ಆಸ್ತಾನುದಿತಿಃ ಸುಪ್ರತ್ಯಾ ಸ್ವಾಹಾ ದೇವಾ ಅಮೃತಾ ಮಾದಯಂತಾಂ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಆ ಯಾಹಿ | ಅಗ್ನೇ | ಸಂಧ್ರಧಾನಃ | ಅವಾರ್ಜ | ಇಂದ್ರೇಣ | ದೇವೈಃ | ಸರಥಂ | ತುರೇಭಿಃ |

ಬರ್ಹಿಃ | ನಃ | ಆಸ್ತಾಂ | ಅದಿತಿಃ | ಸುಪ್ರತ್ಯಾ | ಸ್ವಾಹಾ | ದೇವಾಃ | ಅಮೃತಾಃ | ಮಾದಯಂತಾಂ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ದೇ ಅಗ್ನೇ ಅವಾರ್ಜ ಅಸ್ತದಧಿಮುಖಂ ಸಮಿಧಾನಃ ಸಮಿಧ್ಯಮಾನೋ ಜ್ವಾಲಾರೂಪೇಣ ದೀಪ್ಯಮಾನಸ್ತಮಾನಯಾಹಿ | ದೇವತಾರೂಪೇಣಾಗಚ್ಛ | ಕಥಮಿತಿ ಉಚ್ಯತೇ | ನೋಗ್ನಸ್ತಾಕಂ ಯಜ್ಞಮಿಂದ್ರೇಣ ದೇವೈಶ್ಚ ತುರೇಭಿಸ್ತಸ್ರಮಾನ್ಯೈರ್ದೇವೈಃ ಸರಥಂ ಸಮಾನರಥಂ ಯಥಾ ತಥಾಯಾಹಿ | ಕಿಂಚಿ ಸುಪ್ರತ್ಯಾದಿತಿರಸಿ ನೋ ಬರ್ಹಿರಾಸ್ತಾಂ | ಅಧ್ಯಾಸ್ತಾಂ | ಸ್ವಾಹಾಕಾರೇಣ ಯುಕ್ತಾ ಅಮೃತಾ ನಿತ್ಯಾ ದೇವಾ ಮಾದಯಂತಾಂ | ತ್ವತ್ಯಂತು ||

! ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ !

ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಅರ್ವಾಣಿ—ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ | ಸಮಿಧಾನೇ—ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾದ ನೀನು | ಇಂದ್ರೇಣ—ಇಂದ್ರನೊಡನೆಯೂ | ತುರೇಭಿಃ—ಶೀಘ್ರಸಂಚಾರಿಗಳಾದ | ದೇವೈಃ—ದೇವತೆಗಳೊಡನೆಯೂ ಕೂಡಿ | ಸರಥಂ—ಒಂದೇ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವನಾಗಿ | ಆ ಯಾಹಿ—ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಾ | ಸುಪುತ್ರಾಃ—ಉತ್ತಮವಾದ ಪುತ್ರರುಳ್ಳ | ಅದಿತಿಃ—ಅದಿತಿಯೂ ಕೂಡ | ನಃ—ನಮ್ಮ | ಬರ್ಹಿಃ—ದರ್ಭಾಸನದ ಮೇಲೆ | ಆಸ್ತಂ—ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿ | ಅಮೃತಾಃ—ನಿತ್ಯರಾದ | ದೇವಾಃ—ದೇವತೆಗಳು | ಸ್ವಾಹಾ—ಸ್ವಾಹಾಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಅಹುತಿಯಿಂದ | ಮಾದಯಂತಾಂ—ತ್ವತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಿ.

! ಭಾವಾರ್ಥ !

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನಮ್ಮ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾದ ನೀನು ಇಂದ್ರನೊಡನೆಯೂ, ಶೀಘ್ರಸಂಚಾರಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆಯೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಒಂದೇ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವನಾಗಿ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಾ. ಉತ್ತಮವಾದ ಪುತ್ರರುಳ್ಳ ಅದಿತಿಯೂ ಸಹ ನಮ್ಮ ದರ್ಭಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿ. ನಿತ್ಯರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವಾಹಾಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಅಹುತಿಯಿಂದ ತ್ವತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಿ.

English Translation.

Agni, kindled into flame, come to our presence in the same chariot with Indra and with the swift-moving gods: may Aditi, the mother of excellent sons, sit down on the sacred grass, and may the immortal gods be satisfied with the reverentially-offered oblation.

! ಐತಿಹ್ಯವಿಷಯಗಳು !

ಈ ಸೂತ್ರದ ಉಪಸಂಹಾರರೂಪವಾದ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಹಾಕಾರಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯನ್ನು, ಸುಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ದೇವನಾತಿಯಾದ ಅದಿತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತದೇವತೆಗಳೂ ಈ ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ಹರಡಿದವ ಬರ್ಹಿಸ್ಸೆಂಬ ದರ್ಭಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಹಾಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯಜಮಾನರು ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತ್ವತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ವರ ವಿವರಣೆಯು—

ಸ್ವಾಹಾಕೃತಯಃ | ಸಾಹಾಕೃತಯಃ ಸ್ವಾಹೇತ್ಯೇತತ್ ಸು ಅಹೇತಿ ವಾ | ಸ್ವಾ ನಾಗಾಹೇತಿ ವಾ | ಸ್ವಂ ಸ್ವಾಹೇತಿ ವಾ | ಸ್ವಾಹುತಂ ಹವಿರ್ಜುಹೋತಿಹೇತಿ ವಾ ||

(ನಿ. ೮-೨೧)

ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಅವಯವಾರ್ಥಗಳಿರುವುವು.

- (೧) ಸು ಅಹೇತಿ ವಾ— ಸು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಹ = ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಥವಾ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂದು ಹೆಸರು.
- (೨) ಸ್ವಾ ವಾಗಾಹೇತಿ ವಾ— ಸ್ವಾ = ಸ್ವಕೀಯನಾದ ವಾಕ್ = ವಾಕ್ಯವು. ತೆಂ ಸ್ವಾ ವಾಗ-ಭ್ಯವದಜ್ಜುಹುಧೀತಿ ತೆತ್ಸ್ವಾಹಾಕಾರಸ್ಯ ಜನ್ಮ ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವಿರುವುದು (ಬ್ರಾಹ್ಮಣ). ಎಂದರೆ ಹೋಮಮಾಡುವಾಗ ವೇದಮಂತ್ರವಾದ ಋಕ್ಯನ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ತಾನೇ (ಹೋಮ ಮಾಡುವವನು) ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂದು ಹೆಸರು.
- (೩) ಸ್ವಂ ಪ್ರಾಹೇತಿ ವಾ— ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಂ = ತನ್ನ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಆಹ = ಹೋಮ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಹೇಳುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂದು ಹೆಸರು.
- (೪) ಸ್ವಾಹುತಂ ಹವಿರ್ಜುಹೋತಿತಿ ವಾ—ತಾನು ಹೋಮಮಾಡುವ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮೂಲಕ ಹೋಮಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹವಿ: ಪ್ರದಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಸ್ವಾಹಾಕಾರಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಈ ಋಕ್ಯನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು—

ಸದ್ಯೋ ಜಾತೋ ವ್ಯಮಿವಾತ ಯಜ್ಞಮಗ್ನಿದೇವಾನಾನುಭವತ್ಪುರೋಗಾಃ |

ಅಸ್ಯ ಹೋತುಃ ಪ್ರದಿತ್ಯುತಸ್ಯ ವಾಟಿ ಸ್ವಾಹಾಕ್ಯತಂ ಹವಿರದಂತು ದೇವಾಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೧೧)

ಇದರ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು— ಈಗತಾನೆ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ (ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಈಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ) ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತು ಹೋತೃವಿನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಾ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವನು. ಇಂತಹ ಹೋತೃವು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಸ್ವಾಹಾಕಾರಶಬ್ದಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೋಮಮಾಡುವ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಭಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು. ಅದುದರಿಂದ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು

ಸ್ವಾಹಾ ಇತ್ಯೇವಂ ಪೂರ್ವಾ ಕೃತಿಃ ಕರಣಮುಚ್ಚಾರಣಂ ಯಕ್ಷ್ಯಮಾಣದೇವತಾನಾಂ ತಾಃ ಸ್ವಾಹಾಕೃತಯಃ | ತದ್ವಂತಿ ಹವ್ಯಾನ್ವಿ | ಅಹುತ್ಯರ್ಪಣಕ್ಕೆ ಪಠಿತಕ್ಕ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಹವ್ಯಗಳೆಂದು ಹವ್ಯಾನ್ವಿ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಅಪ್ರೀಸೂಕ್ತಗಳ ಕೊನೆಯ ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪಠಿಸಿರತಕ್ಕ ಪದವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೂ ಎಂದರೆ; ೧-೧೩-೧೨ ರಲ್ಲು ಸ್ವಾಹಾ ಕೃತೋತನಂ ಎಂದೂ ೧-೧೪೨-೧೨ ರಲ್ಲು ಸ್ವಾಹಾ ಕರ್ತನಂ ಎಂದೂ ೩-೪-೧೧, ೭-೨-೧೧ ಮತ್ತು ೧೦-೭೦-೧೧ ನೇ ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ೨-೩-೧೧ ರಲ್ಲಿ ಹವ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೂ; ೧೦-೧೧೦-೧೧ ರಲ್ಲು ಹವಿಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಯೂ ಇದೆ.

ಈ ಪದದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಈ ಪದದಿಂದ ದೇವಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ವಾಹಾಕೃತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆಯೆಂದು ಕೆಲವರೂ ಈ ಪದದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಕೆಲವರೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರೈಷಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ.

ಹೋತಾ ಯಕ್ಷದಗ್ನಿಗ್ಂ ಸ್ವಾಹಾಜ್ಯಸ್ಯ.....ವಿಯಂತು ಹೋತಯೋಽಃ |

(ಕೈ. ಬ್ರಾ. ೩-೬-೨-೨)

ಎಂದು ಪಠಿಸಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಯಣರು ಯೋಽಯಂ ಸ್ವಾಹಾಶಬ್ದೋದಿತಃ ಉತ್ತಮಪ್ರಯೋಜನದೇವಃ ಅಗ್ನಿಃ ತಂ ದೈವ್ಯೋ ಹೋತಾ ಯಜತು | ಸ್ವಾಹಾ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಪ್ರಯೋಜನದೇವತೆಯಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು,

ಸ್ವಾಹಾಕೃತಯಃ | ಸ್ವಾಹೇತ್ಯೇತತ್ ಸು ಅಹೇತಿ ವಾ, ಸ್ವಾ ವಾಗಾಹೇತಿ ವಾ ಸ್ತಂ ಪ್ರಾಹೇತಿ ವಾ, ಸ್ವಾಹುತಂ ಹವಿರ್ಜುಹೋತೀತಿ ವಾ |

(ನಿ. ೮-೨೧)

ಸುಷ್ಕುವಾಡಿ ಪಠಿಸದನೆಂದಾಗಲಿ, ಸುಷ್ಕುವಾಗಿದೆಯೆಂದು ವಾಕ್ಯೇ ಹೇಳಿದುದರಿಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಪೂತವಾದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದಾಗಲಿ ಸ್ವಾಹಾಕೃತಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ವಿವರಿಸಿ ೧೦-೧೧೦-೧೧ ನೇ ಋಕ್ಕುನುಡಹರಿಸಿ ಈ ಭಾವವನ್ನು ವಿಶದಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಏತರೇಯು ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ,

ಸ್ವಾಹಾಕೃತೀರ್ಯಜತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ನೈ ಸ್ವಾಹಾಕೃತಯಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಮೇವ ತದ್ಯಜ್ಞಮಂತತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಯತಿ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೨-೪)

ಸ್ವಾಹಾಕೃತಿಯಿಂದ ಅಹುತಿಯು ಸವನಾಪ್ರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾಗಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಅದೇ ಉಪವೃಂಭಕವಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಬೃಹದ್ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ,

ಸ್ವಾಹಾಕೃತಯೋಽನೇಕಾಶ್ಚ ವಿಮುಷಾಂ ಮತಯೋಽಭವನ್ |

ತತ್ತವಂ ತ್ರಯಮೇವಾಗ್ನಿರ್ಭವತೀತಿ ವಿನಿಶ್ಚಯಃ ||

ಅಯಂ ಹಿ ಕರ್ತಾ ಸ್ವಾಹಾನಾಂ ಕೃತಿಸ್ತಾಸಾಮಿದೈಕಜಾ |
 ಅಯಂ ಪ್ರಸೂರ್ಭೂತಿತಾನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಯಮವ್ಯಯಃ ||

(ಬೃ. ದೇ. ೩-೨ ರಿಂದ ೩೦)

ಸ್ವಾಹಾಕೃತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚ್ಛರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ಪದದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಕಲವಾದ ಭಾವವೂ ಸಹ ಈ ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿಯನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಈ ಅಗ್ನಿಯೇ ಸ್ವಾಹಾಕರ್ತನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಇವನೇ ಇದರ ಕೃತಿಯೂ ಆದುದರಿಂದಲೂ ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿಯು ಈ ರೀತಿ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ, ಎಂದು ಅಗ್ನೇಯೋ ಇತಿ ತು ಸ್ಥಿತಿಃ (ನಿ. ೮-೨೨) ಎಂಬ ನಿರುಕ್ತಕಾರರ ಮತವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಬೃಹದ್ದೇವತಾಕಾರರು ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸ್ವಾಹಾಕಾರಾಧ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಕೆಲವು ಅಪ್ರೀತೋಕ್ತಗಳ ಕೊನೆಯ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜ, ಮರುತ್ಸುಗಳು, ವಾಯು, ಸೂರ್ಯ, ಇಂದ್ರ, ವರುಣ ಇತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಉದ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ, ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ,

ಪುರೋಗಾ ಅಗ್ನಿ ದೇವಾನಾಂ ಗಾಯತ್ರೇಣ ಸಮಾಜ್ಯತೇ | ಸ್ವಾಹಾಕೃತೀಷು ರೋಚಿತೇ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೮೮-೧೧)

ಸದ್ಯೋ ಜಾತೋ ವ್ಯಮಿಮಾತ ಯಜ್ಞಮಗ್ನಿ ದೇವಾನಾಮುಭವತ್ಪುರೋಗಾಃ |
 ಅಸ್ಯ ರೋತುಃ ಪ್ರದಿಶ್ಯತಸ್ಯ ನಾಚಿ ಸ್ವಾಹಾಕೃತಂ ಹವಿರದಂತು ದೇವಾಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೧೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳ ಪುರೋಗನೊಂದು ಸ್ತುತಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ವಾಹಾಕೃತಿಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ,

ಆ ಯಾಹ್ಯಗ್ನೇ ಸಮಿಧಾನೋ ಅರ್ವಾಣಂದ್ರೇಣ ದೇವೈಃ ಸರಥಂ ತುರೇಭಿಃ |
 ಬರ್ಹಿರ್ನ ಅಸ್ತಾನುದಿತಿಃ ಸುಪುತ್ರಾ ಸ್ವಾಹಾ ದೇವಾ ಅಮೃತಾ ಮಾದಯಂತಾಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೩-೪-೧೧)

ಅಗ್ನೇ ವಹ ವರುಣಮಿಷ್ಯಯೇ ನ ಇಂದ್ರ ದಿವೋ ಮರುತೋ ಅಂತರಿಕ್ಷಾತ್ |
 ಸೀದಂತು ಬರ್ಹಿರ್ವಿಶ್ವ ಆ ಯಜತ್ಯಾಃ ಸ್ವಾಹಾ ದೇವಾ ಅಮೃತಾ ಮಾದಯಂತಾಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೨೦-೧೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಹರ್ಷಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಹಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟ ದಿವ್ಯವಾದ ಸ್ವಾಭವದಿಯೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ.

ಐದನೆಯ ಸೂಕ್ತವು.

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಪ್ರತ್ಯಗ್ನಿರುಪಸ ಇತ್ಯೇಕಾದಶರ್ಚೆಂ ಪಂಚಿಮಂ ಸೂಕ್ತಂ ವೈಶ್ವಾಮಿತ್ರಂ ತ್ರೈಷ್ಟುಭಮಾಗ್ನೇಯಂ |

ಕಾ ಸಾತಾಪಾಸಂಘಿ ದ್ವಂದ್ವು ಸು ಉಪಸಂಘಿ ಸಂಘಿ ಸುವರು

। ಸಾಯುಷಭಾಷ್ಯಂ ।

ಉಷನಶ್ಚೇಕಿತಾನೋ ಜಾನನ್ ವಿಶ್ವೋ ಮೇಧಾವೀ ಕವೀನಾಂ ಕ್ರಾಂತೆದ್ಯತಾಂ ಪದವೀ-
ಮಾರ್ಗಾನ್ ಗಚ್ಛನ್ ಯೋಽಗ್ನಿಃ ಪ್ರತ್ಯೆಬೋಧಿ ಪ್ರತಿಬುಧ್ಯತೇ ಪೃಥುಸಾಜಾಃ ಪೃಥುತೇಜಾ
ದೇವಯದ್ವಿದೇವತಾಮ್ಯೋ ಸಮಿದ್ಧಃ ಸಮ್ಯಕ್ ದೀಪ್ತಃ ಸ ವಹ್ಯಶ್ಚಮಸೋಽಜ್ಞಾನಸ್ಯ ದ್ವಾರಾಗಮನ
ದ್ವಾರಾಣ್ಯಪಾವಃ | ಅಪಾವ್ನೋತಿ ||

। ಪ್ರತಿವಾರ್ಥ ।

ಉಷನಃ—ಉಷ್ನಿನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು | ಚೇಕಿತಾನಃ—ತಿಳಿದವನೂ | ವಿಶ್ವಃ—ಮೇಧಾವಿಯೂ |
ಕವೀನಾಂ—ಕ್ರಾಂತರರ್ಥಿಗಳ | ಪದವೀಃ—ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನೂ ಆದ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು |
ಪ್ರತಿ ಅಬೋಧಿ—ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ | ಪೃಥುಸಾಜಾಃ—ಪ್ರಭೂತವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನೂ | ದೇವಯದ್ವಿಃ—
ದೇವತಾಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಿಂದ | ಸಮಿದ್ಧಃ—ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾದವನೂ ಆದ | ವಹ್ಯಃ—ವಹ್ಯಿಯು | ತಮಸಃ—
ಕಗ್ಲತೆಯು | ದ್ವಾರಾ—ದ್ವಾರಗಳನ್ನು | ಅಪ ಅವಃ—ತೆರೆಯುತ್ತಾನೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಉಷ್ನಿನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿದವನೂ, ಮೇಧಾವಿಯೂ, ಕ್ರಾಂತರರ್ಥಿಗಳ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸು
ವವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಭೂತವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನೂ, ದೇವತಾಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಿಂದ
ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾಗುವವನೂ ಆದ ವಹ್ಯಿಯು ಕಗ್ಲತೆಯ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ತೆರೆದು ಅದು ಚದುರಿಹೋಗುವಂತೆ
ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

The sagacious Agni, cognizant of the dawn, is awakened to (follow)
the paths of the sages : the luminous Vahni, kindled by the devout, has
thrown open the gates of darkness.

। ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ ।

ಉಷನಃ ಚೇಕಿತಾನಃ ವಿಶ್ವಃ ಕವೀನಾಂ ಪದವೀಃ ಅಗ್ನಿಃ ಪ್ರತಿ ಅಬೋಧಿ—ಅಗ್ನಿಯು ಬಹಳ
ಮೇಧಾವಿಯು ಎಂದರೆ ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತನು. ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕವಿಗಳ
ಮಾರ್ಗವನ್ನನುಸರಿಸುವವನು ಎಂದರೆ ಕವಿಗಳಂತೆ ಅಗ್ನಿಗೂ ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲಗಳ ಜ್ಞಾನವಿರುವುದು.
ಇಂತಹ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಯು ಉಷಕಾಲವು ಪ್ರಾರಂಭವಾದುದನ್ನು ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿಯ ಕಳೆದು ಉಷಃ
ಕಾಲವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಎಂದರೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ
ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜ್ಞವಾಸಿಯು ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಸಕಲ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡು
ಹೋಗುವುದಾದರೂ ಋತ್ವಿಜ್ಞಗಳೊಡನೆ ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕುಳಿತು ಯಜ್ಞಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರು
ವನು. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪ್ರಧಾನಭೂತವಾದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನಶಾರ್ಥವು ಮೊದಲು ನೆರವೇರಬೇಕು.

ಅದ್ದರಿಂದ ಉಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಯಜಮಾನರಾದ ಮುಕ್ತಿಶ್ರುತುಗಳು ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯು ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಯಿತು.

ವಿಸ್ತೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವೇದಾಧಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೧೯) ಕವಿಶಬ್ದವೂ ಸಹ ವೇದಾಧಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ—ವೇದಾಧೀ ಕವಿಃ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶನೋ ಭವತಿ ಕವತೇರ್ವಾ (ನಿ. ೧೨-೧೩) ಎಂದು ಯಾಸ್ಯರಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ವೇದಾಧಿ ಮತ್ತು ಕವಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿ ಎಂದೂ ಅಥವಾ ಕವತಿ ಗಚ್ಛತ್ಯಸಾ ನಿಕೃಂ ಕಿಂಚ ಕವಿತ್ವಾದೇವ ಜನಯತಿ ಎಂದು ಕವಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆ ಇರುವ ಪ್ರಕಾರ ಕವಿಯಾದವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವವನು ಮತ್ತು ತನ್ನ ಕವಿತ್ವದಿಂದ ಜನರಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಅಥವಾ ಶುಭವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವನು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಕವಿಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಪದವೀಃ—ಪದಂ ಮಾರ್ಗಂ ವೀತಿ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಪದವೀಃ | ಕವಿಗಳ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನುಸರಿಸುವವನು ಎಂದರೆ ಅವರಂತೆಯೇ ಇವನೂ ಪ್ರಾಜ್ಞನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಪೃಥುವಾಜಾಃ ದೇವಯಾದ್ವಿಃ ಸಮಿದ್ಯಃ ವಹ್ನಿಃ ತಮಸಃ ದ್ವಾರಾ ಅಪ ಆವಃ—ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಹ್ವಾನಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಆರಾಧಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಮುಕ್ತಿಶ್ರುತಜಮಾನರಿಂದ ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಡುವ ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಬಹಳ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಾ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವನು. ಇಲ್ಲಿ **ತಮಸಃ ದ್ವಾರಾ ಅಪ ಆವಃ** ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕತ್ತಲೆಯ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಆನಾರಣ್ಯಮಾಡುವನು ಎಂದರೆ ಮುಚ್ಚಿರುವ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವನು. ಕತ್ತಲೆಯ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶವೂ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಯಾವುದೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದಂತಾಗಿರುವುದು. ಉಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಇನ್ನೂ ಪೂರ್ತಿವಾಗದೆ ಹೋಗಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಯಜ್ಞಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತವಾದ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಅಪಾರವಾದ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಸಿದ ಕತ್ತಲೆಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿರಾಣಿ ಮಾಡಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ ಬೆಳಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಅಥವಾ ತಮಃಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞಾನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವುದಾದರೆ, ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಶ್ರುತಜಮಾನರ ಅಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಯಜ್ಞಕರ್ಮನಿರ್ವಹಣದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು.

ಪೃಥುವಾಜಾಃ—ಪೃಥುತೇಜಾಃ | ಬಹಳವಾದ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುವವನು. ಪೃಥುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಹು ವೆಂದೂ ಪಾಪಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತೇಜಸ್ಸೆಂದೂ ಅರ್ಥವಿರುವುದು. ಪಾಪಶಬ್ದವು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೯) ಬಹಳ ಬಲವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸಮಿದ್ಯಃ—ಇಂಧೀ ದೀಪ್ತಿ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಸಂ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಪೂರ್ವವಾಗಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ, ಹೊತ್ತಿಲ್ಪಟ್ಟು ಬಹಳವಾದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಥವಾ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಅಗ್ನಿಯೆಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

। సంహితాః ।

ప్రేద్ధగ్నిర్వాన్వధేః స్మోమేభిగిణిభిః స్మోత్పాశాం నమస్యే లుక్ష్మ్యేః ।
 పువ్విణ్యోవ్యతస్యే సంద్యతేత్తకానః సం దూతేః అద్యోవ్యషసోః విరోకేః॥

॥ వచనాః ॥

ప్ర । ఇత్ । లూం ఇతి । అగ్నిః । వన్వధేః । స్మోమేభిః । గిణిభిః । స్మోత్పాశాం । నమస్యేః ।
 లుక్ష్మ్యేః ।

పువ్విణ్యోః । ఋతస్యే । సంద్యతేః । తేకానః । సం । దూతేః । అద్యోవ్య । ఋషసేః । విరోకేః॥

। నాయకాభాషం ।

నమస్యేః పుజ్యో యోగ్యః స్మోత్పాశాం స్మోత్ప్రేగిణిభిర్వాగ్నిరుక్ష్మ్యేః కస్త్యేక్ష్మ
 ప్రవన్వధే వృద్ధిం పృథ్వితి దూతేః దేవానాం దూతేః సః పువ్విణ్యోవ్యతస్యే దివ్యే
 సంద్యే దివ్యే తానః కామయమానః సన్ లుషసో విరోకే విరోచనేః పృథ్వితి
 సమద్యోత్ । ద్యోతేతేః ఇత్ లు పురణా ॥

। ప్రతిపదార్థః ।

నమస్యేః—పుజ్యనాద । అగ్నిః—అగ్నియు । స్మోత్పాశాం—స్తుతికర్తర । స్మోమేభిః—
 స్మోత్రగళందలూ । గిణిభిః—స్తుతివాక్యగళందలూ । లుక్ష్మ్యేః—శస్త్రమంత్రగళందలూ । ప్ర వన్వధే—
 వృద్ధియన్ను హేందుత్వేనే । దూతేః—దేవదూతనాద అగ్నియు । పువ్విణ్యోః—బహుసంఖ్యాకనాద ।
 ఋతస్యే—అదిత్యన । సంద్యతేః—కాంతయితనాద రక్షిగళన్ను । తేకానః—అనుకరిసుత్వా । లుషసేః—
 లుషస్యన । విరోకేః—అవిభావవన్న సూటిసువ ప్రాతఃకాలదర్లి । సం అద్యోవ్య—ప్రకాశిసుత్వానే.

। భావార్థః ।

పుజ్యనావ అగ్నియు స్తుతికర్తర స్మోత్రగళందలూ, స్తుతివాక్యగళందలూ, కస్త్యగళందలూ
 వృద్ధియన్ను హేందుత్వేనే. దేవదూతనాద అగ్నియు బహుసంఖ్యాకనాద అదిత్యన శ్ర ధావయకనాద
 రక్షిగళన్ను అనుకరిసుత్వా లుషస్యన అవిభావవన్న సూటిసువ ప్రాతఃకాలదర్లి ప్రకాశిసుత్వానే.

English Translation.

The adorable Agni is magnified by the hymns, the prayers, the praises, of (his) worshippers : emulating the many glories of the sun, the messenger (of the gods) shines forth at the glimmering of the dawn.

I ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು I

ನಮಸ್ಯಃ ಅಗ್ನಿಃ ಸ್ತೋತ್ರೈಶ್ಚಾಂ ಸ್ತೋತ್ರಮೇಧಿಃ ಉತ್ಕೃಷ್ಣಃ ಗೀರ್ಭಿಃ ಪ್ರ ವವ್ಯಧೇ ಇತ್ | ನಮಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರ, ಸ್ತೋತ್ರ, ಅನ್ನ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಿರುವುದರಿಂದ ನಮಸ್ಯಃ ಎಂದರೆ ಪೂಜ್ಯನಾದ, ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡಲು ಅರ್ಹನಾದ, ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಈ ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಜನರು ಎಂದರೆ ಹೋತೃಗಳು, ಉದ್ಧಾತೃ ಮೊದಲಾದ ಸಾಮಗಾನಮಾಡುವ ಮುಕ್ತಿಕೃಗಳು ಮೊದಲಾದವರು ಪಠಿಸುವ ಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ, ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ, ತ್ರಿವೃದಾದಿಸ್ತೋತ್ರಮುಗಳ ಪಠನದಿಂದಲೂ, ಸಾಮಗಾನದಿಂದಲೂ, ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲವು ಪ್ರವೃದ್ಧಮಾನ ನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರಮುಕ್ತಾ. ಸ್ತೋತ್ರಮುಕ್ತಾ ಇವು ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನೂ, ಸ್ತೋತ್ರಮುಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ನಾವು ಹಿಂದೆಯೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಸ್ತೋತ್ರಮುಗಳು ಸಾಮಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಉದ್ಧಾತೃ ಮೊದಲಾದ ಮುಕ್ತಿಕರಿಂದ ಗಾನಮಾಡಲ್ಪಡುವವು. ಉಕ್ತ ಅಥವಾ ಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳು ಮುಗ್ನೀದದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಹೋತೃಕರ್ಗದ ಮುಕ್ತಿಕರಿಂದ ಪಠಿಸಲ್ಪಡುವವು. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಮಂತ್ರಪಠನೆಯೂ ಇರುವುದು. ಇಂತಹ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರವೃದ್ಧಮಾನನಾಗುವನು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ವೇದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಅವರ ಗುಣಗಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು ಎಂದು ಮುಗ್ನೀದದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಕಡಿ ಹೇಳಿದೆ. ತ್ವಾಂ ವರ್ಧಂತು ನೋ ಗಿರಃ | ವರ್ಧಂತು ತ್ವಾ ಸುಪ್ಪತಯೋ ಗಿರೋ ಮೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವವು.

ದೂತಃ ಪೂರ್ವೀಃ ಯತಸ್ಯ ಸಂದೃಶಃ ಚಿಕಾನಃ ಉಪಸಃ ವಿರೋಕೇ ಸಂ ಅದ್ಯಾತ್—ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದೂತನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಉಪಃಶಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಗ್ನಿದೇವಾನಾಂ ದೂತ ಅಗ್ನಿಶ್ಚಾ ಪೂರ್ವಸುರಾಶಾಂ ಎಂದು ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದರೆ—ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದೂತನು, ಶಂಕುನೇಮವನು ಅಪುರಗಿಗೆ ದೂತನು. ಇಲ್ಲಿ ದೂತನು ಎಂದರೆ—ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ ವಾ ಅನ್ಯೇ ದೇವಾ ಇತ್ಯಂತೇ | (ಶ್ವೇ. ಸಂ. ೧-೨-೨-೧) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಂತೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅದನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವುದರಿಂದಲೇ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ, ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಮೂಲಕವೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುವರು ಆದುದರಿಂದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರಾದ ಮುಕ್ತಿಕೃಗಳು ಪಠಿಸುವ ಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಲಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮಧ್ಯಸ್ಥನಾಗಿರುವ ದೂತನೆಂದು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪೂರ್ವೀಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪುರು—ಬಹು ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಅನೇಕವಾದ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಉಪಃಶಾಲಾಂತರ ಉದಯಿಸುವ ಸೂರ್ಯನು ಮೊದಲು ಸಾಮ್ಯರೂಪದಿಂದಿದ್ದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತನ್ನ ಅನೇಕವಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುವನು. ಈ ಕ್ರಮವನ್ನೇ

ಅಗ್ನಿಯು ಅನುಸರಿಸುವನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಹಿತನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜ್ಞದ ಪ್ರಾರಂಭ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯರೂಪದಿಂದಿದ್ದರೂ, ಕ್ರಮೇಣ ಮತ್ಸ್ಯಜರು ಹೋಮಮಾಡುವ ಕಾಷ್ಠ, ಸಮಿತ್ತು, ಅಜ್ಞ, ಹವಿಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ವ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಉದ್ದೀಪ್ತನಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಬಹಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವನು ಎಂದು ಸೂರ್ಯನ ರಶ್ಮಿಗಳ ಸಾಮ್ಯದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಃ ।

ಅಧಾಯ್ಯಗ್ನಿಮಾರ್ಗನುಷೀಷು ವಿಕ್ಷುಂಪಾಂ ಗರ್ಭೋ ಮಿತ್ರ ಋತೇನ ಸಾಧನ್ ।

ಆ ಹರ್ಯತೋ ಯಜತಃ ಸಾನ್ವಸ್ಥಾದಭೂದು ವಿಪ್ರೋ ಹವ್ಯೋ ಮತೀನಾಂ ॥೩॥

। ಋತಾಃ ।

ಅಧಾಯ್ | ಅಗ್ನಿಃ | ಮಾರ್ಗನುಷೀಷು | ವಿಕ್ಷುಂ | ಅಪಾಂ | ಗರ್ಭಃ | ಮಿತ್ರಃ | ಋತೇನ | ಸಾಧನ್ |

ಆ | ಹರ್ಯತಃ | ಯಜತಃ | ಸಾನ್ವ | ಅಸ್ಥಾತ್ | ಅಭೂತ್ | ಊಂ ಇತಿ | ವಿಪ್ರಃ | ಹವ್ಯಃ | ಮತೀನಾಂ || ೩ ||

। ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ।

ಮಿತ್ರೋ ಯಜಮಾನಾನಾಂ ಮಿತ್ರಭೂತ ಋತೇನ ಸತ್ಯೇನ ಸಾಧನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಾಧಯನ್ ಅಪಾಂ ಗರ್ಭೋಽಗ್ನಿಮಾರ್ಗನುಷೀಷು ಮನೋಃ ಸಂಬಂಧಿನೀಷು ವಿಪ್ರು ಪ್ರಜಾಸ್ತಧಾಯಿ | ದೇವೈಶಾಹಿತಃ | ಕಿಂಚಿ ಹರ್ಯತಃ ಸ್ತೃಹಣೇಯೋ ಯಜತೋ ಯಜ್ಞವ್ಯಃ ಸ ಸಾನ್ವಾಪ್ತಿಕಂ ಧಿಷ್ಣ್ಯಮುಕ್ತರವೇದ್ಯಾಃ ಪುಮಾಸ್ಥಾತ್ | ಅಧ್ಯತಿಷ್ಠತ್ | ವಿಪ್ರಃ ಪ್ರಾಶ್ನೋಽಗ್ನಿಮಾರ್ಗತೀನಾಂ ಮಾತ್ಸ್ಯಾಣಾಂ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಾಂ ಹವ್ಯಃ ಸ್ತುತೋಽಗ್ನಿಧೂತ್ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ।

ಮಿತ್ರಃ—ಯಜ್ಞಕರ್ತರಿಗೆ ಮಿತ್ರಭೂತನೂ | ಋತೇನ—ಸತ್ಯದಿಂದ | ಸಾಧನ್—ಅವೇಕ್ಷಿತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನೂ | ಅಪಾಂ ಗರ್ಭಃ—ಉದಕಗಳಿಗೆ ಗರ್ಭರೂಪನೂ ಆದ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ಮಾರ್ಗನುಷೀಷು—ಮನುವಿನ ಸಂತತಿಯವರಾದ | ವಿಕ್ಷುಂ—ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ | ಅಧಾಯಿ—(ದೇವತೆಗಳಿಂದ) ಸ್ವಾಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ | ಹವ್ಯತಃ—ಸ್ತೃಹಣೇಯನೂ | ಯಜತಃ—ಪೂಜ್ಯನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು | ಸಾನ್ವು—ಉತ್ತರವೇದರೂಪವಾದ ಉನ್ನತವ್ರದೇಶವನ್ನು | ಆ ಅಸ್ಥಾತ್—ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ | ವಿಪ್ರಃ—ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ಅಗ್ನಿಯು | ಮತೀನಾಂ—ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ | ಹವ್ಯಃ—ಪೂಜ್ಯನಾಗಿ | ಅಭೂತ್—ಆದನು.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಯಜ್ಞ ಕರ್ತೃಗಳಿಗೆ ಮಿತ್ರ ಭೂತನೂ, ಸತ್ಯದಿಂದ ಅವೇಕ್ಷಿತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನೂ, ಉದಕಗಳಿಗೆ ಗರ್ಭ ರೂಪನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಮನುವಿನ ಸಂತತಿಯವರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ತೃಷ್ಠಕರ್ತೃಗಳೂ ಪೂಜ್ಯನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಉನ್ನತಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ ಪೂಜ್ಯನಾದನು.

English Translation.

Agni the embryo of the waters, the friend (of the pious), accomplishing (all desires) with truth, has been placed (by the gods) amongst men, the descendants of Manu : desirable, and adorable, he has taken his station on high, where the wise Agni is to receive the oblations of the devout.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಮಿತ್ರೈಃ ಋತೇನ ಸಾಧನ್ ಅಪಾಂ ಗರ್ಭಃ ಅಗ್ನಿಃ ಮಾನುಷೀಷು ವಿಶ್ವಂ ಅಧಾಯಿ—ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಋತ್ವಿಗ್ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಸ್ವೇಹಿತನಾದವನು ಎಂದರೆ ಸ್ವೇಹಿತನಂತೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಸತ್ಯದಿಂದಲೂ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ಯಜಮಾನರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವವನು; ಉದಕಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭರೂಪದಿಂದ ಎಂದರೆ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವವನು; ಎಂದರೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಸಮುದ್ರಾದಿ ಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಡಬಾನಲರೂಪದಿಂದಲೂ, ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಿಂದಲೂ ಇರುವವನು. ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ, ಅಥವಾ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಯಜಮಾನರೂ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಮನುಷ್ಯರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಹರ್ಯತಃ ಯಜತಃ ಸಾನು ಆ ಅಸ್ಥಾತ್—ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಅವೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ, ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಾರ್ಹನೂ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಮುಖ್ಯಸಾಧನಭೂತನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ತರವೇದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯೆಂಬ ಅಗ್ನಿ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತನಾಗಿರುವನು. ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಮುಘನಾನಂತರ ಋತ್ವಿಕ್ಯುಗಳು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅಗ್ನಿ ಸ್ಥಾನಯನವೆಂಬ ಕರ್ಮದ ಮೂಲಕ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ತರವೇದಿಗೆ ತಂದು ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದವರು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ವಿಶ್ವಃ ಮತೀನಾಂ ಹವ್ಯಃ ಅಭೂತ್—ಇಂತಹ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರಿಗೆ ಪೂಜ್ಯನಾಗಿರುವನು ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾದ ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಋತ್ವಿಗ್ಯಜಮಾನರಾದಿಹವರು ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವರು.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ಮಿತ್ರೋ ಅಗ್ನಿ ಭವತಿ ಯತ್ಸಮಿದ್ಧೋ ಮಿತ್ರೋ ಹೋತಾ ವರುಣೋ ಜಾತ-
ವೇದಾಃ ।

ಮಿತ್ರೋ ಅಧ್ವರ್ಯುರ್ಷಿರೋ ದಮೂನಾ ಮಿತ್ರಃ ಸಿಂಧೂನಾಮುತ ಪರ್ವ-
ತಾನಾಂ ॥ ೪ ॥

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಮಿತ್ರಃ | ಅಗ್ನಿಃ | ಭವತಿ | ಯತ್ | ಸಂಧ್ಯಾಧ್ಯಃ | ಮಿತ್ರಃ | ಹೋತಾ | ವರುಣಃ | ಜಾತವೇದಾಃ |

ಮಿತ್ರಃ | ಅಧ್ವರ್ಯುಃ | ಇಷಿರಃ | ದಮೂನಾಃ | ಮಿತ್ರಃ | ಸಿಂಧೂನಾಂ | ಉತ | ಪರ್ವತಾನಾಂ ॥ ೪ ॥

। ನಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಇಯಮ್ಯತ್ ಅಗ್ನಿಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಕತ್ವೇನ ಸ್ತೌತಿ | ಯದ್ವೇದಾ ಸಮಿದ್ಧೋಽಗ್ನಿಃ ತದಾ ಮಿತ್ರೋ ಭವತಿ | ಸೂರ್ಯೋ ಭವತಿ | ಮಿತ್ರ ಏವ ಸನ್ ಹೋತಾ ಭವತಿ | ವರುಣೋ ಭವತಿ ಜಾತವೇದಾ ಜಾತವೈಷ್ಣಃ | ಸ ಮಿತ್ರೋಽಧ್ವರ್ಯುರ್ಭವತಿ ದಮೂನಾ ದಾನಮನಾ ದಾಂತಮನಾ ವಾ | ಸ ವಿವೇಷಿರಃ ಪ್ರೇರಕೋ ವಾಯುರ್ಭವತಿ | ಉತ ಅಪಿ ಚ ಸಿಂಧೂನಾಂ ನದೀನಾಂ ಪರ್ವತಾನಾಂ ಚ ಮಿತ್ರಃ ಸಹಾಯೋ ಭವತಿ ॥

। ಶ್ಲೋಕಪಾಠಃ ।

ಯತ್—ಯಾವಾಗ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ಸಮಿದ್ಧಃ—ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾಗುತ್ತಾನೆಯೇ (ಆಗ) | ಮಿತ್ರಃ—ಸೂರ್ಯನಂತೆ | ಭವತಿ—ಅತಿಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ | ಮಿತ್ರಃ—ಆ ಮಿತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೋತಾ—ಹೋತೃವಾಗಿ ಆಗುತ್ತಾನೆ | ವರುಣಃ—ವರುಣನಾಗಿಯೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ | ಜಾತವೇದಾಃ—ಜಾತ ಪ್ರಜ್ಞನಾದಃ | ಮಿತ್ರಃ—ಅದೇ ಮಿತ್ರನು | ಅಧ್ವರ್ಯುಃ—ಅಧ್ವರ್ಯುವೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ | ದಮೂನಾಃ—ದಾಂತಮನಸ್ತನಾದ ಅವನೇ | ಇಷಿರಃ—(ಸಕಲವನ್ನೂ) ಪ್ರೇರಿಸತಕ್ಕ ವಾಯುವಾಗಿ ಆಗುತ್ತಾನೆ | ಉತ—ಮತ್ತು | ಸಿಂಧೂನಾಂ—ನದಿಗಳಿಗೂ | ಪರ್ವತಾನಾಂ—ಪರ್ವತಗಳಿಗೂ | ಮಿತ್ರಃ—ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

। ಛಾಂದೋಕ್ತಃ ।

ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾದೊಡನೆಯೇ ಮಿತ್ರ (ಸೂರ್ಯ) ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಆ ಮಿತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೋತೃವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನೇ ವರುಣನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಜಾತಪ್ರಜ್ಞನಾದ ಅದೇ ಮಿತ್ರನು ಅಧ್ವರ್ಯುವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ದಾಂತಮನಸ್ತನಾದ ಅವನೇ ಸಕಲವನ್ನೂ ಪ್ರೇರಿಸುವ ವಾಯುವು. ಅವನೇ ನದಿಗಳಿಗೂ ಪರ್ವತಗಳಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನು.

English Translation.

Agni, when kindled, is Mitra ; and, as Mitra, is the invoker (of the gods) : Varuna is Jatavedas : Mitra is the ministering priest : Damunas is the agitator (Vayu) : Mitra (is the associate) of rivers and mountains.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಸರ್ವಾತ್ಮಕನಾಗಿರುವನೆಂದೂ, ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವನೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಪ್ರತಿಪಾದವೂ ಮಿತ್ರಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಪ್ರಾಸಬಂಧವಾಗಿರುವುದು.

ಯತ್ ಅಗ್ನಿಃ ಸಮಿದ್ಧಃ ಮಿತ್ರಃ ಭವತಿ—ಅಗ್ನಿಯು ಉದ್ದೀಪ್ತನಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾದಾಗ ಎಂದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಅತಿಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನು. ಇಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ಅಗ್ನಿಯೆಂದರ್ಥವು.

ಮಿತ್ರಃ ಹೋತಾ ವರುಣಃ ಜಾತವೇದಾಃ ಮಿತ್ರಃ ಅಧ್ಯಯುಃ ದಮೂನಾಃ—ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಅಗ್ನಿಯೇ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಮುಖ್ಯಜನ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುವ ಹೋತೃವು ಅಥವಾ ಯಜ್ಞ ಧೂಮಿಗೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಅಹ್ವಾನಮಾಡುವವನು; ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವ ವರುಣನೂ ಇವನೇ; ಇವನೇ ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವ ಸರ್ವಜ್ಞನು; ಇವನೇ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಅಧ್ಯಯು ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನು; ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಯಜ್ಞಫಲವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಅವನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವವನು. ಅಥವಾ (ದಮೂನಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿರುವಂತೆ) ಗಾರ್ಹಪತ್ಯೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತನಾಗಿ ಗೃಹಪತಿಯೆನಿಸಿ ಯಜಮಾನರಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವವನು ದಮೂನಾಃ ಕ್ಷೇತ್ರಸಾಧಾಃ ಎಂದು (ನಿ. ೩-೨) ಯಾಸ್ಮಿಂ ನಿರ್ವಚನವಿರುವುದು.

ಇಷಿರಃ ಉತ ಸಿಂಧೂನಾಂ ಪರ್ವತಾನಾಂ ಮಿತ್ರಃ—ಸಕಲವನ್ನೂ ಪ್ರೇರಿಸತಕ್ಕ ವಾಯುವೂ ಇವನೇ; ಇದಲ್ಲದೆ ನದಿಗಳಿಗೂ, ಪರ್ವತಗಳಿಗೂ ಹಿತಕಾರಿಯಾದ ಮಿತ್ರನೂ ಇವನೇ.

ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ, ಚರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಮಿತ್ರನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಜಾತವೇದಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಹೋತಾ, ಅಧ್ಯಯು ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಮನುಷ್ಯರನ್ನೂ, ಇಷಿರಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ, ಸಿಂಧೂನಾಂ, ಪರ್ವತಾನಾಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಅಚಲವಾದ ಸ್ಥಿರರೂಪಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುವು. ಆದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ, ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಹಿತಕಾರಿಯಾದ ಮಿತ್ರನಾಗಿರುವನೆಂದು ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ಸಂಹಿತಾಶ್ಲೋಕ ||

ಪಾತಿ ಪ್ರಿಯಂ ರಿಪೋ ಅಗ್ರಂ ಪದಂ ವೇಃ ಪಾತಿ ಯಹ್ವಶ್ಚರಣಂ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ |
ಪಾತಿ ನಾಭಾ ಸಪ್ತಶೀರ್ಷಾಣಮಗ್ನಿಃ ಪಾತಿ ದೇವಾನಾಮುಪಮಾದವ್ಯಷ್ಟಃ ||೫||

|| ಪದಾಃ ||

ಪಾತಿ | ಪ್ರಿಯಂ | ರಿಪಃ | ಅಗ್ರಂ | ಪದಂ | ವೇಃ | ಪಾತಿ | ಯಹ್ವಃ | ಚರಣಂ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ |
ಪಾತಿ | ನಾಭಾ | ಸಪ್ತಶೀರ್ಷಾಣಂ | ಅಗ್ನಿಃ | ಪಾತಿ | ದೇವಾನಾಂ | ಉಪಮಾದಂ | ಅವ್ಯಷ್ಟಃ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಮುಕ್ತೋ ದರ್ಶನೀಯೋಽಗ್ನಿವೇರ್ಗಂತ್ರಾಃ ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತಾಯಾ ರಿಪೋ ಭೂಮ್ಯಾಃ
ಪ್ರಿಯಮಗ್ನಂ ಪ್ರಥಮಂ ಪದಂ ಸ್ಥಾನಂ ಪಾತಿ | ರಶ್ಮತಿ | ಯಹ್ಯೋ ಮಹಾನ್ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಚರಣಂ |
ಚರಣೈಶ್ಚೇತಿ ಚರಣಮಂತರಿಕ್ಷಂ | ಪಾತಿ | ನಾಭಾ ನಾಭಾವಂತರಿಕ್ಷಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ಸಪ್ತಶೀರ್ಷಾಣಂ
ಮರುದ್ಗಣಂ ಪಾತಿ | ದೇವಾನಾಮುಪಮಾದಮುಪಮಾದಕಂ ಯಜ್ಞಂ ಪಾತಿ | ರಶ್ಮತಿ ||

|| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ ||

ಮುಕ್ತಃ—ಸುಂದರರೂಪನಾದ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ವೇಃ—ಪರಿಭ್ರಮಣವನ್ನು ಹೊಂದು
ತ್ತಿರುವ | ರಿಪಃ—ಭೂಮಿಯು | ಪ್ರಿಯಂ—ಪ್ರಿಯವಾದುದು | ಅಗ್ರಂ—ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಆದ |
ಪದಂ—ಸ್ಥಾನವನ್ನು | ಪಾತಿ—ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ | ಯಹ್ವಃ—ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಅಗ್ನಿಯು | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ—
ಸೂರ್ಯನ | ಚರಣಂ—ಸಂಚಾರಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು | ಪಾತಿ—ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ | ಷ್ಪಾಣಾಂ—
ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ | ಸಪ್ತಶೀರ್ಷಾಣಂ—ಸಪ್ತಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಮರುದ್ಗಣವನ್ನು | ಪಾತಿ—
ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ | ದೇವಾನಾಂ—ದೇವತೆಗಳಿಗೆ | ಉಪಮಾದಂ—ಕೃತ್ರಿಕಾರಕವಾದ ಯಜ್ಞವನ್ನು | ಪಾತಿ—
ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

|| ಛಾಂದಸ್ ||

ಸುಂದರರೂಪನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಪರಿಭ್ರಮಾತ್ಮಕವಾದ ಪೃಥ್ವಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದುದು, ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಆದ
ಸ್ಥಾನವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಸೂರ್ಯನ ಸಂಚಾರಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು
ತ್ತಾನೆ. ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಮರುದ್ಗಣವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ದೇವತೆ
ಗಳಿಗೆ ಕೃತ್ರಿಕಾರಕವಾದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

The graceful (Agni) protects the primary station of the moving earth : mighty, he protects the path of the sun : he protects the seven-headed (troop of the Maruts) in the centre (between heaven and earth) : he protects the exhilarating (oblations) of the gods.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಈ ಮಕ್ಕಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಾದವೂ ಪಾತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನೂ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೂ, ಮರುದ್ಧಣವನ್ನೂ, ಯಜ್ಞವನ್ನೂ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವನೆಂಬ ವಿಷಯ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಯಜ್ಞಃ ಅಗ್ನಿಃ ವೇಃ ರಿಪಃ ಪ್ರಿಯಂ ಆಗ್ರಂ ಪದಂ ಪಾತಿ—ದರ್ಶನೀಯನಾದ ಎಂದರೆ ಸೌಮ್ಯರೂಪದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಪರಿಭ್ರಮಣರೂಪಸಂಚಾರವುಳ್ಳ ಈ ಭೂಮಿಯ ಪ್ರಿಯವೂ ಮುಖ್ಯವೂ ಆದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞವೇದಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಯಂ ಯಜ್ಞೋ ಭವನಸ್ಯ ನಾಭಿಃ (ಮ. ಸಂ. ೧-೧೬೪-೩೫) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಂತೆ ಭೂಮಿಯ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಯಜ್ಞವೇದಿಯು. ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ಅಗ್ನಿಗೂ ನಿಕಟಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜ್ಞವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ರಿಪಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪೃಥಿವೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿರುವುದು (ನಿ. ೨-೫).

ಯಜ್ಞಃ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಚರಣಂ ಪಾತಿ ನಾಭಾ ಸಪ್ತಶೀರ್ಷಾಣಂ ಪಾತಿ—ಯಜ್ಞಶಬ್ದವು ಮಹನ್ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೧೩). ಮಹಾಮಹಿಮನಾದ ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಸೂರ್ಯನು ಸಂಚರಿಸುವ ಮಾರ್ಗವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೂ ಮತ್ತು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ಸಂಚರಿಸುವ ಮರುದ್ಧಣಗಳನ್ನೂ ಸಹ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಶೀರ್ಷಾಣಂ ಎಂದರೆ ಏಳು ಗುಂಪುಗಳಿರುವ ಮರುತ್ತುಗಳು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಪ್ತಗಣಾ ವೈ ಮರುತಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯವು ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು.

ದೇವಾನಾಂ ಉಪಮಾದಂ ಪಾತಿ—ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತೃಪ್ತಿದಾಯಕವಾದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸಹ ಅಗ್ನಿಯು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ರಾಕ್ಷಸಾದಿಗಳ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಮುಭುಕ್ತೈಶ್ಚ ಈಡ್ಯಂ ಚಾರು ನಾಮು ವಿಶ್ವಾನಿ ದೇವೋ ವಯುನಾನಿ ವಿದ್ವಾನ್ |

ಸಸಸ್ಯ ಚರ್ಮ ಘೃತವತ್ಪದಂ ವೇದ್ಯದಿಗ್ನೀ ರಕ್ಷತ್ಯಪ್ರಿಯುಚ್ಚನ್ || ೬ ||

| ಪದಪಾಠಃ |

ಋಭುಃ | ಚಿತ್ರೇ | ಈಡ್ಯಂ | ಚಾರು | ನಾಮ | ವಿಶ್ವಾನಿ | ದೇವಃ | ವಯುನಾನಿ | ವಿದ್ವಾನ್ |

ಸಸ್ಯೈ | ಚರ್ಮ | ಭೃತವತ್ | ಪದಂ | ವೇ | ತತ್ | ಇತ್ | ಅಗ್ನಿಃ | ರಕ್ಷತಿ | ಅಪ್ರಯುಚ್ಯನ್ ||೩||

| ಸಾಯಜಘಾಷಂ |

ಋಭುರ್ಮಹಾನ್ ವಿಶ್ವಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ವಯುನಾನಿ ಜ್ಞಾತವ್ಯಾನಿ ಪದಾರ್ಥಾನಿ ವಿದ್ವಾನ್ ಜಾನನ್ ದೇವೋಽಗ್ನಿರೀಡ್ಯಂ ಸ್ತುತೈಂ ಚಾರು ಮನೋಜ್ವಂ ನಾಮ ಜಲಂ ಚಿತ್ರೇ | ಕರೋತಿ | ನಾಮುತ್ಯೈದಕನಾಮಸು ಪಾಲಾತ್ | ವೇವ್ಯಾಪ್ರಸ್ಯೈ ಸಸ್ಯೈ ಸ್ವಪತಃ ಶಾಂತಜ್ವಾಲಸ್ಯಾಪ್ಯಗ್ನೀಕ್ಷರ್ಮ ರೂಪಂ ಭೃತವದ್ವೀಶ್ವಿಮದೈವತಿ | ಸೋಽಗ್ನಿಸ್ತಜ್ವಲಮಪ್ರಯುಚ್ಯನ್ ಅಪ್ರಮಾದ್ಯನ್ ರಕ್ಷತಿ | ಪಾಲಯತಿ ||

... | ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ಋಭುಃ—ಮಹಾತ್ಮನೂ | ವಿಶ್ವಾನಿ—ಸಮುಕ್ತವಾದ | ವಯುನಾನಿ—ಜ್ಞಾತವ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು | ವಿದ್ವಾನ್—ತಿಳಿದವನೂ | ದೇವಃ—ದೇವತಾತ್ಮನೂ ಅದ ಅಗ್ನಿಯು | ಈಡ್ಯಂ—ಸ್ತುತೈವಾದುದೂ | ಚಾರು—ಮನೋಹರವಾದುದೂ ಅದ | ನಾಮ—ಜಲವನ್ನು | ಚಿತ್ರೇ—ವ್ಯಪ್ತಿಸಿದ್ದಾನೆ | ವೇಃ—ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಅಗ್ನಿಯು | ಸಸ್ಯೈ—ಶಾಂತಾತ್ಮಕವಾದ ಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಸಹ | ಚರ್ಮ—(ಅಗ್ನಿಯು) ರೂಪವು | ಭೃತವತ್—ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅದೇ ಅಗ್ನಿಯು | ತತ್ ಪದಂ—ಅ ಜಲವನ್ನು | ಅಪ್ರಯುಚ್ಯನ್—ಅಪಾಗರೂಕತೆಯಿಲ್ಲದೆ | ರಕ್ಷತಿ—ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

| ಭಾವಾರ್ಥಃ |

ಮಹಾತ್ಮನೂ, ಸಮುಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾತವ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನೂ, ದೇವತಾತ್ಮನೂ ಅದ ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ತುತೈವಾದುದೂ, ಮನೋಹರವಾದುದೂ ಅದ ಜಲವನ್ನು ವ್ಯಪ್ತಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಶಾಂತಾತ್ಮಕವಾದ ಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯು ರೂಪವು ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಅಗ್ನಿಯು ಅ ಜಲವನ್ನು ಅಪಾಗರೂಕತೆಯಿಲ್ಲದೆ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

The mighty; divine Agni, knowing all (things) that are to be known, made the commendable and beatiful water. the glossy skin, the station of the diffused slumbering (Agni), and, ever vigilant, preserves it.

| ವಿಕೀರ್ಷನಪಠನಃ |

ಋಭುಃ ವಿಶ್ವಾನಿ ವಯುನಾನಿ ವಿದ್ವಾನ್ ದೇವಃ ಈಡ್ಯಂ ಚಾರು ನಾಮ ಚಿತ್ರೇ—ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಮಹಾತ್ಮನು ಎಂದರೆ ಇವನ ಮಹಿಮೆಯು ಅಗಾಧವಾದುದು; ಇವನು ಸಮುಕ್ತವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವವನು ಎಂದರೆ

ಸರ್ವಜ್ಞನು; ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದವನು. ಇಂತಹ ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಮನೋಹರವಾದ ಜಲವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ, ಎಂದು ವಾಕ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ಋಷು ಶಬ್ದವು ಮಹನ್ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೧೩) ವಯನ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೧೩)

ವೇ: ಸಸ್ಯ ಚರ್ಮ ಪೃತವತ್ ಅಗ್ನಿಃ ತತ್ ಪದಂ ಅಪ್ತಯುಚ್ಯನ್ ರಕ್ಷತಿ—ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಅಗ್ನಿಯು ಶಾಂತಾತ್ಮಕವಾದ ಎಂದರೆ ಜನರಿಗೆ ಅಗೋಚರವಾದ ಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪವು ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಮೇಘಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಿಂದ (ಮಿಂಚಿನ ರೂಪದಿಂದ) ಇರುವ ಅಗ್ನಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಜನರಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿ ಮರಿಯಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಗೋಚರವಾಗುವಾಗ ಅತಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗಿರುವುದು. ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜಲವನ್ನು ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸಸ್ಯ—ಸಸಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಯಾಸ್ಯರು—

ಪ್ರ ಮಾತೇ ಪ್ರತರಂ ಗುಹ್ಯಮಿಚ್ಯನ್ ಕುಮಾರೋ ನ ವಿರೂಢಃ ಸರ್ವದುರ್ವೀಃ |

ಸಸಂ ನ ಸಕ್ರಮವಿದಚ್ಚುಚಂತಂ ರಿರಿಹ್ಯಾಂಸಂ ರಿಶ ಉಪಸ್ಥೇ ಅಂತಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೭೯-೩)

ಎಂಬ ಋಕ್ವನ್ನು ಡಾಹರಿಸಿ—ಸ್ವಪನಮೇತನ್ಮಾಧ್ಯಮಿಕಂ ಜ್ಯೋತಿರನಿತ್ಯದರ್ಶನಂ ತದಿವಾವಿದಿಜ್ಜಾಪ್ತಲ್ಯಮಾನಂ (ನಿ. ೫-೩) ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿದಾರೆ. ಸಸಂ ಎಂದರೆ ಚಲನವಲನಗಳಲ್ಲದೆ, ಯಾರಿಗೂ ಗೋಚರವಾಗದಂತೆ ಮರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಗೂಢವಾಗಿರುವ ಎಂದರ್ಥವು. ಮೇಘಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಚಲನರಹಿತವಾಗಿ ಮರಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನಾಗ್ನಿಯು ಯಾರಿಗೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಣಿಸದಂತಿದ್ದರೂ, ಕಾಣಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅತಿಜಾಡ್ಡಲ್ಪವಾಗುವುದು ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಬೆಳಗುವುದು ಎಂದು ನಿರ್ವಚನಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ನಿರುಕ್ತವ್ಯಾಖ್ಯಾರಾರಾದ ದುರ್ಗಚಾರ್ಯರು—ಸಸಂ ಇತ್ಯೇನೇನ ಕಚ್ಚೇನ ಸ್ವಪನಮುಚ್ಯತೆ ಇತ್ಯುಪಪದ್ಯತೇ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದಾರೆ. ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನಾಗ್ನಿಯೆಂದರೆ, ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೇಘಗಳ ನಡುವೆ ಅಡಗಿರುವ ಮಿಂಚು ಅರ್ಥವಾದುದಾಗಿಯು. ಅಗ್ನಿಯ ಮೂರು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅದಿತ್ಯರೂಪದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುದು. ಇದು ದ್ಯುಸ್ಥಾನವಾದ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರವು; ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೇಘಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಿಂದ (ಮಿಂಚು) ಇರುವ ಅಗ್ನಿಯು ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರವು. ಪೃಥಿಯಲ್ಲಿ ಗೃಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಸ್ತುತೃವಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಮೂರನೆಯ ರೂಪಾಂತರವು ಈ ಮೂರವಿಧ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಿಂದಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಚರ್ಮ—ಚರ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಯರು—ಚರ್ಮ ಚರತೇವೋಚ್ಯತಂ ಭವತೀತಿ ವಾ | ಅಥಾಪಿ ಚರ್ಮ ಚಿತ್ತೇಷ್ವಾಚ | (ನಿ. ೨-೫) ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಚರ್ಮಶಬ್ದವು ಚರತಿ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಶರೀರದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಡುವಂತಿದ್ದು ಶರೀರವನ್ನು ಆಚ್ಛಾದನೆಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಆಕಾರ

ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ರೂಪ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವು. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಘೃತವತ್—ದೀಪ್ತಿಮದ್ಭವತಿ | ಘೃತಶಬ್ದವು ನೂರೊಂದು ಉದಕನಾನುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ (೧. ೨-೨೪) ಇಲ್ಲಿ ಘೃತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೀಪ್ತಿ (ಪ್ರಕಾಶ)ವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಯಾಪ್ಯು—ಅಥವಾ ನೈಗಮೀಭ್ಯೋ ಭಾಷಿಕಾ ಉಷ್ಣಂ ಘೃತಮಿತಿ (೧. ೨-೨) ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಘೃತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಷ್ಣ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದಾರೆ. ಉಷ್ಣವೆಂದರೆ ಕಾಂತಿ, ಪ್ರಕಾಶ ಎಂದು ಅರ್ಥವು ಭಾಸವಾಗುವುದು. ತೇಜೋ ವೈ ಘೃತಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಘೃತವೆಂದರೆ ತೇಜಸ್ಸು, ಕಾಂತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅ ಯೋನಿಂನುಗ್ನಿಘ್ನೈಘೃತವಂತನುಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಭುಪ್ರಗಾಣಾಮುಶಂತಮುಶಾನಃ |

ದೀದ್ಯಾನಃ ಶುಚಿರ್ಬಿಷ್ವಃ ಪಾವಕಃ ಪುನಃಪುನರ್ಮೂತರಾ ನವ್ಯಸೀ ಕಃ || ೨ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅ | ಯೋನಿಂ | ಅಗ್ನಿಃ | ಘೃತವಂತಂ | ಅಸ್ಮಾತ್ | ಪ್ರಭುಪ್ರಗಾಣಂ | ಉಶಂತಂ | ಉಶಾನಃ |

ದೀದ್ಯಾನಃ | ಶುಚಿಃ | ಬಿಷ್ವಃ | ಪಾವಕಃ | ಪುನಃಪುನಃ | ಮೂತರಾ | ನವ್ಯಸೀ | ಕಃ | || ೨ ||

|| ಸಾಯಂಪಾಠಃ ||

ಉಶಾನಃ ಕಾನುಯಮಾನೋಽಗ್ನಿಘ್ನೈಘೃತವಂತಂ ದೀಪ್ತಿಮಂತಂ ಪ್ರಭುಪ್ರಗಾಣಂ ಪ್ರಭುಗೀತಿ-ಮುಶಂತಂ ಕಾನುಯಮಾನಂ ಯೋನಿಂ ಸ್ಥಾನಮಾಯತನಂ ಅ ಅಸ್ಮಾತ್ | ಅತಿಷ್ಠತಿ | ದೀದ್ಯಾನೋ ದ್ಯೋತಮಾನಃ ಶುಚಿರ್ಬಿಷ್ವನೀಯಃ ಶುಚ್ಯೋ ವಾ ಬಿಷ್ವೋ ಮುಷಾನ್ ಸಾವಳೋಽಪ್ಯೇಷಾಂ ಕೋಧಯಿತಾಗ್ನಿಮೂತರಾ ಮಾತರಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾ ಪುನಃಪುನರ್ನವ್ಯಸೀ ನವತೇಠ ಕಃ | ತದೋತಿ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಉಶಾನಃ—ಏವಂವಿಧವಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ಘೃತವಂತಂ—ಕಾಂತಿಯು ಹೊಂದಿದ | ಪ್ರಭುಪ್ರಗಾಣಂ—ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು | ಉಶಂತಂ—ಅಗ್ನಿಯು ಅಗಮನವನ್ನು ಅದರಂತಕ್ಕದ್ದು ಆದ | ಯೋನಿಂ—ಸ್ಥಾನವನ್ನು | ಅ ಅಸ್ಮಾತ್—ಅಕ್ರಮಿಸಿದ್ದಾನೆ | ದೀದ್ಯಾನಃ—

ಪ್ರಕಾಶಮಾನನೂ | ಶುಚಿಃ—ಸುಂದರೂಪನೂ | ಋಷ್ಯಃ—ಮಹಾತ್ಮನೂ | ಸಾವಕೇ—ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಶುದ್ಧಿ
ಗೊಳಿಸುವವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು | ಮಾತೆರಾ—ಜಗಜ್ಜನನೀಜನಕರಾದ ದ್ರಾವ್ಯವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳನ್ನು | ಪುನಃ ಪುನಃ—
ಪದೇಪದೇ | ನವ್ಯಸೀ—ನೂತನವಾದುದನ್ನಾಗಿ | ಕೇ—ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಆವೇಕ್ಷಿತನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಕಾಂತಿಯುತವಾದುದೂ, ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲದಕರ್ತೃದ್ದೂ,
ಅಗ್ನಿಯ ಆಗಮನವನ್ನು ಆದರಿಸತಕ್ಕದ್ದೂ ಆದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಶ್ರಮಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಕಾಶಮಾನನೂ, ಸುಂದರೂಪನೂ,
ಮಹಾತ್ಮನೂ, ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಜಗಜ್ಜನನೀಜನಕರಾದ ದ್ರಾವ್ಯವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳನ್ನು
ಪದೇಪದೇ ನೂತನವಾದುದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

English Translation.

Agni has taken his station in an asylum, brilliant, much-lauded, and
as desirous (of receiving him) as he is (to repair to it); radiant, pure, vast,
and purifying, he repeatedly renovates his parents, (Heaven and Earth).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಉಶಾನಃ ಅಗ್ನಿಃ ಘೃತವಂತಂ ಪೃಥುಪ್ರಗಾನಂ ಉಶಂತಂ ಯೋನಿಂ ಆ ಅಸ್ತಾತ್—ಈ ಅಗ್ನಿಯು
ಸಕಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದವನು; ಬಹಳ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುವವನು. ಇವನನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಬಹಳವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುವರು.
(ಗುಣಗಾನಮಾಡುವರು) ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಆಗಮನವನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನ
ಸ್ಯಸ್ಥಾನ (ಆಹವನೀಯ)ವಾದ ಅಗ್ನಿಕುಂಡದಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ನೆಲಸಿರುವನು. ಇಲ್ಲಿ ಉಶಂತಂ—ಕಾಮಯಮಾನಂ
ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಯಜ್ಞವೇದಿಯು ಅಗ್ನಿಯ ಆಗಮನವನ್ನು
ಅವೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದರೆ—ಅಗ್ನಿಯು ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿತನಾಗುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂತೋಷಕವನ್ನುಂಟು
ಮಾಡುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ದೀದ್ಯಾಃ ಶುಚಿಃ ಋಷ್ಯಃ ಸಾವಕೇ ಮಾತೆರಾ ಪುನಃಪುನಃ ನವ್ಯಸೀ ಕೇ—ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ವಯಂ
ಪ್ರಕಾಶಮಾನನೂ, ಶುದ್ಧನೂ ಆದವನು; ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಸೌಮ್ಯನಾಗಿಯೂ, ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವವನೂ
ಆಗಿರುವನು. ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯು ತನ್ನ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಾದ ದ್ರಾವ್ಯವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಯುವಕರನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡುವನು. ದ್ರಾವ್ಯವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜನನೀಜನಕರೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇವರು ಅಗ್ನಿಗೂ
ತಂದೆತಾಯಿಗಳಾದಂತಾಯಿತು. ಇವರನ್ನು ಜೊಸಬರನ್ನಾಗಿ ಆಳವಾ ಯುವಕರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು ಎಂದರೆ ತನ್ನ
ಮೂರು ರೂಪಗಳಾದ ಸ್ವರ್ಗ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ಭೂಮಿ ಎಂಬ ತ್ರಿಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಆದಿತ್ಯರೂಪ, ವಿದ್ಯುದ್ಧೂಪ, ಪಾರ್ಥಿ
ವಾಗ್ನಿರೂಪಗಳಿಂದ ದ್ರಾವ್ಯವಾಪ್ಯಧಿವಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಭೂತಪೂರ್ವವಾದ ನವಚೈತನ್ಯವ
ನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಶುಚಿಃ ಪಾವತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಅಗ್ನಿಗೆ ವಿಕೀಪಣಗಳಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದಾದರೂ ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಃಶುಚಿಃ, ಅಗ್ನಿಃಪಾವತಃ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ರೂಪವಿಕೀಪಣಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವವು.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ಸದ್ಯೋ ಜಾತ ಓಷಧೀಭಿರ್ವವಕ್ಷೇ ಯದ್ಧಿ ವರ್ಧಂತಿ ಪ್ರಸ್ತೋ ಘೃತೇನ ।

ಅಪ ಇವ ಪ್ರವತಾ ಶುಂಭಮಾನಾ ಉರುಷ್ಯದ್ಗ್ನಿಃ ಪಿತೋರುಪಸ್ಥೇ ॥ ೮ ॥

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಸದ್ಯಃ | ಜಾತಃ | ಓಷಧೀಭಿಃ | ವವಕ್ಷೇ | ಯದ್ಧಿ | ವರ್ಧಂತಿ | ಪ್ರಸ್ತಃ | ಘೃತೇನ |

ಅಪಃ ಇವ | ಪ್ರವತಾ | ಶುಂಭಮಾನಾಃ | ಉರುಷ್ಯತ್ | ಅಗ್ನಿಃ | ಪಿತೋಃ | ಉಪಸ್ಥೇ ॥ ೮ ॥

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಸದ್ಯೋ ಜಾತೋಽಗ್ನಿಯಾದಿ ಯದೌಷಧೀಭಿರ್ವವಕ್ಷೇ ಉದ್ಯತೇ ತದಾ ಪ್ರವತಾ ಪ್ರವಣೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ಗಚ್ಛಂತ್ಯ ಅಪ ಇವ ಶುಂಭಮಾನಾಃ ಶೋಭಮಾನಾಸ್ತಾ ಓಷಧ್ಯಃ ಪ್ರಸ್ತಃ ಘೃತಾಃ ಪ್ರಸುಮಾನಾ ಘೃತೇನೋದೇಶೇನ ವರ್ಧಂತಿ | ವರ್ಧಯಂತಿ | ಪಿತೋಽಗ್ನಿವಾಪೃಥಿವ್ಯೋರುಪಸ್ಥೇ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶೇ ವರ್ಧಮಾನೋಽಗ್ನಿರುರುಷ್ಯತ್ | ಅಸ್ಮಾನೈಕ್ಷತು ॥

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಸದ್ಯೋ ಜಾತಃ—ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನನಾದೊಡನೆಯೇ | ಯದ್ಧಿ—ಯಾವಾಗ | ಓಷಧೀಭಿಃ—ಓಷಧಿಗಳಿಂದ | ವವಕ್ಷೇ—ವಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಯೋ (ಆಗ) | ಪ್ರವತಾ—ನಿಮ್ಮ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುವ | ಅಪ ಇವ—ಉದಕಗಳಂತೆ | ಶುಂಭಮಾನಾಃ—ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಓಷಧಿಗಳು | ಪ್ರಸ್ತಃ—ಫಲಗಳನ್ನು ಪ್ರಸುಮಿಸುತ್ತಾ | ಘೃತೇನ—ಉದಕದಿಂದ | ವರ್ಧಂತಿ—ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ | ಪಿತೋಃ—ದ್ರಾವ್ಯವಾಪೃಥಿವಿಗಳ | ಉಪಸ್ಥೇ—ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ (ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ) | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ಉರುಷ್ಯತ್—(ನಮ್ಮನ್ನು) ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

। ಛಾಂದರ್ಗಃ ।

ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನನಾದೊಡನೆಯೇ ಯಾವಾಗ ಓಷಧಿಗಳಿಂದ ವಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಯೋ ಆಗ ನಿಮ್ಮ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುವ ಉದಕಗಳಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಓಷಧಿಗಳು ಫಲಗಳನ್ನು ಪ್ರಸುಮಿಸುತ್ತಾ ಉದಕದಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ ದ್ರಾವ್ಯವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಅಗ್ನಿಯು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

English Translation.

As soon as generated he is borne aloft by the plants, which grow flourishing by moisture, as the beautifying waters descend : may he, in the bosom of his parents, protect us.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸದ್ಯೋ ಜಾತೇ ಯದಿ ಓಷಧೀಭಿಃ ವವಕ್ಷೇ ಪ್ರವತಾ ಆಪ ಇವ ಶುಂಭಮಾನಾಃ ಪ್ರಸ್ಯಃ ಘೃತೇನ ವರ್ಧಂತಿ—ಆಗತಾನೆ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಓಷಧಿವನ್ಸ್ತತಿಗಳಿಂದ ವಹಿಸಲ್ಪಡುವನು ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯು—ವೃಕ್ಷಗಳು, ವನಸ್ಪತಿ, ಕಾಷ್ಠ, ಓಷಧಿಗಳು (ಲತೆ ಮುಂತಾದವು) ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿ ಇರುವನೆಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ನಾವು ವೈಶ್ಯನರದೇವತಾಕವಾದ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವೆವು. ಅಗ್ನಿಯು ಈ ಓಷಧಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವನ್ಸ್ಪತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಅಗ್ನಿಯೆ (ಉಷ್ಣ, ಶಾಖ) ವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳು ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯ. ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರವೇ ಆದಿತ್ಯನಾಗುವುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯನ ರತ್ನಿಗಳು-ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಸಹಾಯಭೂತವಾಗಿರುವುವು. ಸೂರ್ಯರತ್ನಿಗಳ ಅಥವಾ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ನಿಧವಾದ ಔಷ್ಣ್ಯದ (ಶಾಖದ) ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ವೃಕ್ಷಾದಿಗಳಾಗಲಿ, ಪ್ರಾಣಿಗಳಾಗಲಿ ಜೀವಿಸಲಾರವು. ಆದುದರಿಂದ ಓಷಧಿವನ್ಸ್ತತಿಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ವಹಿಸುವುದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ವ್ಯಾಪನೆಯಿಂದ ಅವು ಪುಷ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಫಲಪ್ರದವಾಗುವುವು. ಇದಕ್ಕೆ ಉದಕದ ಸಹಾಯವೂ ಅನಶ್ಯಕವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರವತಾ ಆಪ ಇವ ಶುಂಭಮಾನಾಃ ಎಂದು ದ್ವಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ನೇಗವಾಗಿ ಪ್ರವಾಹರೂಪದಿಂದ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ನೀರು ಯಾವರೀತಿ ಶಕ್ತಿಯುತವಾಗಿರುವುದೋ ಎಂದರೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಹರಿಯುವಾಗ ಯಾವ ತಡೆ ಅಥವಾ ಅಡಚಣೆಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಮುಂದುವರಿಯುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ವಹಿಸಿರುವ ಈ ಓಷಧಿಗಳು ಯಾವ ಅಡಚಣೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸೊಂಪಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಫಲವನ್ನೀಯುವವು ಎಂದು ಓಷಧಿಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಅಗ್ನಿಯ ಮತ್ತು ಉದಕದ ಅನಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಏತ್ರೋಃ ಉಪಸ್ಯೇ ಅಗ್ನಿಃ ಉರುಷ್ಯತ್—ಇಲ್ಲಿ ಏತ್ರೋಃ ಎಂದು ದ್ವಿವಚನಾಂತ ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಶಬ್ದವು ಪಿತ್ತವನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮಾತಾಪಿತ್ತಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಇದರಂತೆ ಮಾತೃ ಶಬ್ದವು ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗಲೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವಿರುವುದು. ಅಗ್ನಿಗೆ ಮಾತಾಪಿತ್ತಗಳಾದ ದ್ರಾವ್ಯವೃದ್ಧಿವಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಾರಾಃ ।

ಉದು ಸ್ಪುತಃ ಸಮಿಧಾ ಯಹ್ಯೋ ಅದ್ಯಾ ದ್ವರ್ಷ್ಯಾನ್ತಿವೋ ಅಧಿ ನಾಭಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ |
ಮಿತ್ರೋ ಅಗ್ನಿರೀಡ್ಯೋ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ದೂತೋ ವಕ್ರದ್ವಜಫಾಯ ದೇವಾನ್ ||೯||

|| ಪದಾರ್ಥಃ ||

ಉತ್ | ಉಂ | ಇತಿ | ಸ್ತುತಃ | ಸಂಯಥಾ | ಯಹ್ಯಃ | ಅದ್ಯಾತ್ | ವರ್ಷ್ಯನ್ | ದಿವಃ | ಅಧಿ | ನಾಭಾ |
ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ |
ಮಿತ್ರಃ | ಅಗ್ನಿಃ | ಆದ್ಯಃ | ಮಾತರಿಶ್ವಾ | ಅ | ದೂತಃ | ವಕ್ರತ್ | ಯಜಫಾಯ | ದೇವಾನ್ || ೯ ||

। ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ।

ಉ ಇತಿ ಪಾದಪೂರಣಃ | ಸ್ತುತೋಽಸ್ಯಾಭಿಃ ಸ್ತುತಃ ಸಮಿಧಾ ಸಮಿಂಧನೇನ ಯಹ್ಯೋ
ಮಹಾನ್ ಅಗ್ನಿಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಉತ್ತರವೇದ್ಯಾ ನಾಭಾ ನಾಭಾ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶೇ ಸ್ಥಿತಃ ಸನ್ ದಿವೋಽಂತರಿಕ್ಷತ್ಯ
ವರ್ಷ್ಯನ್ ವರ್ಷ್ಯಣಿ ರೂಪೇ ಉದದ್ಯಾತ್ | ದ್ಯೋತತೇ | ಮಿತ್ರಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಮಿತ್ರಭೂತ ಆದ್ಯಃ
ಸ್ತುತೋ ಮಾತರಿಶ್ವಾ | ಮಾತರ್ಯಂತರಿಕ್ಷೇ ಶ್ವಸಿತಿ ಪ್ರಾಣಿತಿ ಸೂರ್ಯರೂಪೇಣ ಚೇಷ್ಟತ ಇತಿ
ಮಾತರಿಶ್ವಾ | ಅಥವಾ ಮಾತರ್ಯಂಜಾಂ ಶ್ವಸಿತಿ ನಿವಸತಿತಿ ಮಾತರಿಶ್ವಾ | ತಥಾಪ ಯೋಸ್ಯಃ |
ಮಾತರ್ಯಂತರಿಕ್ಷೇ ಶ್ವಸಿತಿ ಮಾತರ್ಯಾಶ್ವನಿತಿತಿ ವಾ | ನಿ. ೭.೨೬ | ದೂತೋ ದೇವಾನಾಂ ದೂತಃ
ಸನ್ ಯಜಫಾಯ ಯಜ್ಞಾಯ ದೇವಾನಾವಕ್ಷತ್ | ಅವತತು ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಸ್ತುತಃ—ನಮ್ಮಿಂದ ಸ್ತುತನಾದವನೂ | ಸಮಿಧಾ—ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾದ್ದರಿಂದ | ಯಹ್ಯಃ—ಮಹಾತ್ಮನೂ
ಅದ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು | ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ—ಉತ್ತರವೇದಿಯು | ನಾಭಾ—ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೊಳಿಯು |
ದಿವಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷದ | ವರ್ಷ್ಯನ್—ರೂಪದಲ್ಲಿ | ಉತ್ ಅದ್ಯಾತ್—ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ | ಮಿತ್ರಃ—ಸಕಲ
ರಿಗೂ ಮಿತ್ರಭೂತನೂ | ಆದ್ಯಃ—ಸ್ತುತ್ಯನೂ | ಮಾತರಿಶ್ವಾ—ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸು
ವವನೂ | ದೂತಃ—ದೇವದೂತನೂ ಅದ ಅಗ್ನಿಯು | ಯಜಫಾಯ—ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗ | ದೇವಾನ್—
ದೇವತೆಗಳನ್ನು | ಅ ವಕ್ರತ್—ಕರತರಿ.

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ನಮ್ಮಿಂದ ಸ್ತುತನಾದವನೂ, ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾದುದರಿಂದ ಮಹಾತ್ಮನೂ ಅದ ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ತರವೇದಿಯ
ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೊಳಿಯು ಅಂತರಿಕ್ಷದನಾದ ಅದಿತ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಕಲರಿಗೂ ಮಿತ್ರಭೂತನೂ

ಸ್ತುತ್ಯನೂ, ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವನೂ, ದೇವದೂತನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ಯುಕ್ತಾಶ್ಯಾನ್ ಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕರೆತರಲಿ.

English Translation.

Praised and (nourished) by fuel, the mighty Agni, stationed on the (altar, the) navel of the earth, in the form of the firmament, has shone (brightly) : may the friendly and adorable Agni who respire in the mid-heaven, the messenger (of the gods), bring them to the sacrifice.

! ವಿಶೇಷವಯಗಳು !

ಸ್ತುತೆ: ಸಮಿಧಾ ಅಯ್ಯತೇ ಅಗ್ನಿಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ನಾಭಾ ದಿವಃ ವರ್ಷ್ಣನ್ ಉತ್ ಅದ್ಯೌತ್—
ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಸಮಿಧಾಗಳಿಂದ (ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ) ಹೆನ್ನಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಮಹದೂ ಪದಿಂದ ಜಾಜ್ಜಲ್ಯಮಾನನಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಾ ನಮ್ಮಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವನು ಎಂದರೆ ಯುಕ್ತ ವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಹಾಮಹಿಮನಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ನಾವು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವೆವು. ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯು ಪೃಥಿವಿಗೆ ನಾಭಿರೂಪವಾದ (ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ) ಯುಕ್ತ ವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪಾಂತರದಂತೆ (ಸೂರ್ಯನಂತೆ) ಬಹಳ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನು.

ದಿವಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಂತರಿಕ್ಷವೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇರುವುದು. ಸ್ವರ್ಗವೆಂದು ಬೇಕಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಸ್ವರ್ಗವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ದಿವಃ ವರ್ಷ್ಣನ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿರೂಪಾಂತರವಾದ ಆದಿತ್ಯನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವನು ಎಂದೂ ದಿವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಂತರಿಕ್ಷವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದಾದರೆ ದಿವಃ ವರ್ಷ್ಣನ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿ ಉ ರೂಪಾಂತರವಾದ ವಿದ್ಯುತ್ ಅಥವಾ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವನು ಎಂದೂ ಎರಡುವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಎಂದರೆ ಯುಕ್ತವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ದ್ಯುಸ್ಥಾನಲ್ಲಿ (ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಮೇಲುಭಾಗವಾದ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ) ಆದಿತ್ಯನ ರೂಪದಂತೆ ಬಹುಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಅಥವಾ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೇಘಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುವ ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಭೆಯಂತೆ (ಮಿಂಚಿನಂತೆ) ಅತಿಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ನಾಭಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ—ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಇತರ ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯುಕ್ತ ವೇದಿಯನ್ನು ಪೃಥಿವಿಯ ನಾಭಿಯೆಂದು (ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶವೆಂದು) ವರ್ಣಿಸುವುದು ರೂಢಿಯು. ಮು. ಸಂ. ೧-೧೬೪-೩೫ ನೇ ಮುಕ್ತನ ಅಯಂ ಯುಕ್ತೋ ಭುವನಸ್ಯ ನಾಭಿಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ತೈ. ಬ್ರಾ. ೨-೬-೨-೧ ರಲ್ಲಿ ನಾಭಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಆಧಿ | ದಿವೋ ವರ್ಷ್ಣನ್ ಸಮಿಧ್ಯತೇ | ಎಂಬ ಯಜುರ್ವೇದಮಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಪೃಥಿವಿಯ ನಾಭಿಯೆಂದರೆ ಯುಕ್ತವೇದಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಮಿತ್ರಃ ಈದ್ಯಃ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ದೂತಃ ಯಜಞಾಯ ದೇವಾನ್ ಆ ವಕ್ಷತ್—ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಸರ್ವರಿಗೂ ನಿತ್ಯಭೂತನು ಎಂದರೆ ಸ್ವೇಹಿತನಂತೆ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಸರ್ವರೂ ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವರು ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದರಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದೆ. ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಧಾರಣ

ನಾಗಿ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ವಾಯುವೆಂದರ್ಥವಿದ್ದರೂ, ಮಾತರ್ಯಾಂತರೀಕ್ಷೇ ಶ್ವಸಿತಿ ಪ್ರಾಣಿತಿ ಸೂರ್ಯ-
ರೂಪೋ ಚೇತ್ಯತ ಇತಿ ಮಾತರಿಶ್ವಾ | ಅಥವಾ ಮಾತರ್ಯಾಂ ಶ್ವಸಿತಿ ನಿವಸತಿತಿ ಮಾತರಿಶ್ವಾ |
ಎಂದು ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯ ಪರವಾಗಿ ಅವಯವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಎಂದರೆ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ಸಂಚರಿಸುವ ಸೂರ್ಯನು ಸಕಲಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೂ ಚೈತನ್ಯದಾಯಕನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಈ ಸೂರ್ಯನು
ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದಿತ್ಯರೂಪಿಯಾದ
ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಅರಣಿಗಳಲ್ಲಿ (ಮರದ ತುಂಡುಗಳಲ್ಲಿ) ಕಡೆದು ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅರಣಿಗಳು ಅಗ್ನಿಗೆ ಮಾತೃಸ್ವಾ ನೀಯವು (ತಾಯಿಯರು). ಇಂತಹ ಅರಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು
ಇರುವನನ್ನಾದ್ದರಿಂದ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾದ ರೂಪನಿತ್ಯಗೂ ಅರ್ಥವು.
ಯಾಸ್ಥರು ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ವಾಯುಮಾರ್ತರ್ಯಾಂತರೀಕ್ಷೇ ಶ್ವಸಿತಿ ಮಾರ್ತರ್ಯಾಶ್ವನೀತಿ
ವಾ (ನಿ. ೭-೨೬) ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಮಾತರಿ ಎಂದರೆ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ವಸಿತಿ ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.
ಅದ್ದರಿಂದ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವ ವಾಯುವು ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವು. ಅಥವಾ ಮಾತರಿ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ಆಕಾಶವೇಗವಾಗಿ ಅನಿತಿ (ಗಚ್ಛತಿ) ಸಂಚರಿಸುವನಾದ್ದರಿಂದ ವಾಯುವಿಗೆ ಮಾತರಿಶ್ವನೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು
ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥ. ಎಂದರೆ-ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ದೇವತೆಯೆಂದು ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ
ದಂತಾಯಿತು. ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ವಾಯುಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯನೂ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದರಿಂದ
ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಮಾತರಿಶ್ವನೆಂದು ಹೆಸರು. ಸೂರ್ಯನು ದ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದೂತನೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು
ನಾವು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದೇನೆ ಇಂತಹ ಗುಣಯುಕ್ತನಾದ ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದೂತನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜ್ಞ
ರ್ಥವಾಗಿ ಎಂದರೆ ನಾವು ಮಾಯುತ್ರಿರುವ ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದ
ಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞ ಭೂಮಿಗೆ ಕರೆತರಲಿ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಉದ್‌ಶಂಭೀತ್ಸುಮಿದ್ರಾ ನಾಕಮ್ಪ್ರಾಪ್ತೋಽಗ್ನಿ ಭವನ್ಮುತ್ಸಮೋ ರೋಚನಾನಾಂ |

ಯದೀ ಭೃಗುಭ್ಯಃ ಪರಿ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಗುಹಾ ಸಂತಂ ಹವ್ಯವಾಹಂ ಸಮೀಧೇ ||೧೦||

|| ೭೮೫ ||

ಉತ್ | ಅಶಂಭೀತ್ | ಸಂಽಽಧಾ | ನಾಕಂ | ಮುಪ್ಪಃ | ಅಗ್ನಿಃ | ಭವನ್ | ಉತ್ಸತಮಃ | ರೋಚ-
ನಾನಾಂ |

ಯದಿ | ಭೃಗುಭ್ಯಃ | ಪರಿ | ಮಾತರಿಶ್ವಾ | ಗುಹಾ | ಸಂತಂ | ಹವ್ಯವಾಹಂ | ಸಂಽಽಧೇ || ೧೦ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ !

ಋಷೋ ಮಹಾನಗ್ನಿಃ ಸಮಿಧಾ ತೇಜಸಾ ನಾಕಂ ಸ್ವರ್ಗಮುದಸ್ತಂಭೀತ್ | ಉದಸ್ತಭಾಷ್ತಂ |
ರೋಚೆನಾನಾಂ ಶೋಭನಾನಾಂ ತೇಜಸಾಂ ಮಧ್ಯ ಉತ್ತಮೋ ಭವನ್ ಉಷ್ಯಷ್ಟತಮೋ ಭವನ್
ಮಾತರಿಶ್ವಾ ವಾಯುರ್ಭೃಗುಭ್ಯ ಆದಿತೈಸ್ಯ ರಶ್ಮಿಭ್ಯೋ ಗುಹಾ ಗುಹಾಯಾಂ ಸಂತಂ ಹವ್ಯವಾಹಂ
ಹವ್ಯಾನಾಂ ವೋಧಾರಮಗ್ನಿಂ ಯದಿ ಯದಾ ಸಮಿಧೇ ಸಮ್ಯಂಧೈ ತದಾ ನಾಕಮಸ್ತಭಾಷ್ತಾ ದಿತಿ ಸಂಬಂಧಃ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

ಯದಿ—ಯಾವಾಗ | ಮಾತರಿಶ್ವಾ—ವಾಯುವು | ಭೃಗುಭ್ಯಃ—ಆದಿತೃರಶ್ಮಿಗಳಿಂದ | ಗುಹಾ ಸಂತಂ—
ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದವನೂ | ಹವ್ಯವಾಹಂ—ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ವಹಿಸುವವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು |
ಸಮಿಧೇ—ಪ್ರಜ್ವಲಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರೋ (ಆಗ) | ಋಷ್ಯಃ—ಮಹಾತ್ಮನಾದ | ಅಗ್ನಿಃ—ಅಗ್ನಿಯು |
ರೋಚೆನಾನಾಂ—ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾದ ತೇಜೋಮಂಡಲಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ! ಉತ್ತಮಃ ಭವನ್—ಉತ್ಕೃಷ್ಟ
ನಾಗದ್ದುಕೊಂಡು | ಸಮಿಧಾ—ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ | ನಾಕಂ—ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು | ಉದಸ್ತಂಭೀತ್—ಎತ್ತಿ
ಹಿಡಿದನು.

! ಭಾವಾರ್ಥ |

ವಾಯುವು, ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದವನೂ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ವಹಿಸುವವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು
ಆದಿತೃರಶ್ಮಿಗಳಿಂದ ಯಾವಾಗ ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನೋ ಆಗ, ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಸಕಲ ತೇಜೋ
ಮಂಡಲಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದನು.

English Translation.

The mighty Agni, being the best of the heavenly luminaries, sustained the heaven with radiance, when the wind made the bearer of oblations, visible (till then coccealed) in a cave, from the Bhriagus.

! ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ |

ಯದಿ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಭೃಗುಭ್ಯಃ ಗುಹಾ ಸಂತಂ ಹವ್ಯವಾಹಂ ಸಮಿಧೇ (ತದಾ) ಋಷ್ಯಃ ಅಗ್ನಿಃ |
ರೋಚೆನಾನಾಂ ಉತ್ತಮಃ ಭವನ್ ಸಮಿಧಾ ನಾಕಂ ಉದಸ್ತಂಭೀತ್—ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ಅಂದರೆ
ಯಾರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಮರೆಯಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ವಾಯುವು ಆದಿತೃರಶ್ಮಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿತನಾಗುವಂತೆ
ಮಾಡಿದನು. ಆಗ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಅಗ್ನಿಯು ಸಕಲತೇಜೋಮಂಡಲಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ
ಸ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ತನ್ನ ಅಪಾರಣವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಈ ಮುಕ್ತಿನ
ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ಈ ವಿಷಯವು ಹಿಂದೆ ಮು. ಸಂ. ೧-೭೧-೩ ; ೧-೯೩-೬ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು ಭೃಗುಭ್ಯಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆದಿತೈಸ್ಯ ರಶ್ಮಿಭ್ಯಃ—ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳ

ಮೂಲಕ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಣವಾದ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಆ ಹೆಸರಿನ ಪುಸ್ತಿಯೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಅಗ್ನಿ ಮಥನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಕಥೆ ಇದೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ—ಸರ್ವಮಿದಮಂಥಂ-
ತಮ ಅಸೀತ್ | ಅಥ ಮಾತರಿಶ್ವಾಕಾಶೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಗ್ನಿಸಪತ್ಯತ್ | ತಮಮುಘ್ನಾತ್ | ಮುಘಿಶ್ವಾ
ಜಾನಯದಿತಿ | ಹಿಂದೆ ಲೋಕವೆಲ್ಲವೂ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆಗ ಮಾತರಿಶ್ವನು ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪ
ದಿಂದಿರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಗುರ್ತಿಸಿ ಮಥನಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ
ಆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೃಥ್ವಿಗೆ ಕರೆತಂದನು. ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕಥೆಯು ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ—

ಅನ್ಯಂ ದಿವ್ಯೋ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಜಘಾರಾಮುಘ್ನಾ ದನ್ಯಂ ಪರಿ ಶ್ಯೇನೋ ಅದ್ರೇಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೯೩-೬)

ಆ ದೂತೋ ಅಗ್ನಿ ಮಧರದ್ವಿವಸ್ತತೋ ವೈಶ್ವಾನರಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಪರಾವತಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೬-೮-೪)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿಯೂ ಇತರ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾತರಿಶ್ವನು ಕರೆತಂದನಂತರವೇ ಅಗ್ನಿಯು ಯಜ್ಞಗೃಹದಲ್ಲಿ
ಬೆಳಗಿದನು ಎಂಬ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರಶಂಸೆಯ ವರ್ಣನವಿದೆ.

ಮಾತರಿಶ್ವಾ—ಮಾತರಿಶ್ವಾ ವಾಯುಮಾರ್ಗತರ್ಯಂತರಿಷ್ಟೇ ಶ್ವಸಿತಿ ಮಾತರ್ಯಾಶ್ವನಿತೀತಿ ವಾ| ಅಂತರಿಷ್ಟ
ದಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಸಂಚರಿಸುವುದರಿಂದ ವಾಯುವಿಗೆ ಮಾತರಿಶ್ವನೆಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.
ಮ. ಸಂ. ೧-೯೬-೪ ನೇ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯೆಂದೂ ೧-೧೪೧-೩ ನೆಯದರಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನನೆಂದೂ
ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಒಂದೆರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಎಂದರೆ
ವಾಯುವೆಂದೇ ಅರ್ಥವು.

ಅನ್ಯಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ದಿವ ಆ ಜಘಾರ—ಎಂದು ಯಜ್ಞಾತ್ಮನಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಅಲೌಕಿಕವಾದ ಅವಿಭಾವವೂ
ಲೌಕಿಕವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಕೇಶುವೂ, ವಿವಿಧಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೂ,
ಯಾಗಾದಿಗಳ ಪಿತೃವೂ, ಅಧ್ವರಗಳ ರಾಜನೂ (ಮ. ಸಂ. ೩-೩-೩; ೩-೧೧-೨; ೪-೨-೩ ಇತ್ಯಾದಿ) ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿರುವ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ) ಆದ ಅಗ್ನಿಯ ಅವಿಭಾವವು ವಿದ್ಯುದ್ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ವಾಯುವಿಗಾಯು
ತೆಂದು ಮುಕ್ತಂಹಿತೆಯು—

ಶ್ವಮುಗ್ಧೇ ಪ್ರಥಮೋ ಮಾತರಿಶ್ವನ ಅವಿಭವ ಸುಕ್ರತೋ ಯಾ ವಿವಸ್ತತೇ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೩೧-೩)

ಸ ಜಾಯಮಾನಃ ಪರಮೋ ವ್ಯೋಮನ್ಯಾವಿರಗ್ನಿರಭವನ್ಮಾತರಿಶ್ವನೇ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೪೩-೨)

ಮುಂತಾದ ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಗಳಿದೆ. ಈ ವಾಯುವು ಯಜ್ಞಕರ್ತರಾದ ಭೃಗುವಿಗಾಗಿಯೂ. ಮನುವಿಗಾಗಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ದೂರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗೂಢವಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕರಿತಂದು ಇವರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ—

ದ್ವಿಜನ್ಮಾನಂ ರಯಿಮಿವ ಪ್ರಶಸ್ತಂ ರಾತಿಂ ಭರದ್ವೈಗನೇ ಮಾತರಿಶ್ವಾ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೬೦-೧)

ಯಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಮನನೇ ಪರಾವತೋ ದೇವಂ ಭಾಃ ಪರಾವತಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೨೮-೨)

ಐನಂ ನಯನ್ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಪರಾವತೋ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಮುಥಿತಂ ಪರಿ |

(ಮ. ಸಂ. ೩-೯-೫)

ಆ ದೂತೋ ಅಗ್ನಿ ಮುಭರದ್ವಿವಸ್ಯತೋ ವೈಶ್ವಾನರಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ಪರಾವತಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೬-೮-೪)

ಈಳೇನೈಂ ಪ್ರಥಮಂ ಮಾತರಿಶ್ವಾ ದೇನಾಸ್ತ ತಕ್ಷುರ್ಮನವೇ ಯಜತ್ರಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೪೬-೯)

ಇತ್ಯಾದಿ ನಾನಾ ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತರಿಶ್ವನು ಯಜ್ಞಕರ್ತರಾದ ಭೃಗು ಮತ್ತು ಮನು ಇವರ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ದೂರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೃಥ್ವಿಗೆ ಕರಿತಂದು ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೂ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಇಳಾಮಗ್ನೇ ಪುರುದಂಸಂ ಸನಿಂ ಗೋಃ ಶಶ್ವತ್ತಮಂ ಹವಮಾನಾಯ ಸಾಧ |

ಸ್ಯಾನ್ನಃ ಸೂನುಸ್ತನಯೋ ವಿಜಾವಾಗ್ನೇ ಸಾ ತೇ ಸುಮತಿಭರ್ಗತ್ತಸ್ಯೇ || ೧೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಇಳಾಂ | ಅಗ್ನೇ | ಪುರುದಂಸಂ | ಸನಿಂ | ಗೋಃ | ಶಶ್ವತ್ತಮಂ | ಹವಮಾನಾಯ | ಸಾಧ |

ಸ್ಯಾತ್ | ನಃ | ಸೂನುಃ | ತನಯಃ | ವಿಜಾವಾ | ಅಗ್ನೇ | ಸಾ | ತೇ | ಸುಮತಿಃ | ಭರ್ಗುಃ | ಅಸ್ಯೇ ಇತಿ ||

|| ಸಾಯಿಪಾಠ ||

ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಪುರುದಂಸಂ | ಅಪೋಽಪ್ಸೋ ದಂಸೋ ವೇದ ಇತಿ ಕರ್ಮನಾಮಸು ಪರಿತತ್ವಾ-
 ದ್ವಂಸೇಶ್ಚ | ಕರ್ಮನಾಚೇ | ಪುರುನೇ ಬಹುನಿ ದಂಸಾಂಸಿ ಕರ್ಮಾನೇ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ | ತಾಂ ಬಹು-
 ಮಾರಣಂ ಗೋಃ ಸನಿಂ ಗವಾದಿಪಶೂನ್ಯಂಸಾದಯಿತ್ವೀಮಿಫಾಮೇತನ್ವಾಮಿಶಾಂ ಗೋರೂಪಾಂ ದೇವತಾಂ
 ತಶ್ಚತ್ತಮಂ ನಿರಂತರಂ ಹವಮಾನಾಯ ಯಜಮಾನಾಯ ಮಹ್ಯಂ ಸಾಧ | ಸಾಧಯಿ | ಕಿಂಚಿ ನೋಽಸ್ಯಾತ್ಯಂ
 ಸೂನುಃ ಪುತ್ರೈಸ್ತನಯಃ ಪೌತ್ರಃ ಸ್ಯಾದ್ಯವತ್ಪಿತಿ ತೇ ವೇವ ಯಾ ಸುಮತಿಃ ಶೋಭನಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಾ ವಿಜಾ-
 ನಾಬಂಧ್ಯಾ ಸತ್ಯೇಷ್ವೇ ಅಸ್ಮಾಕಂ ಭೂತು | ಭವತು || ತಶ್ಚತ್ತಮಂ ಉಚ್ಛಾದಿಸು ಸಾರಾದಂತೋದಾ-
 ತ್ವತ್ವಂ | ಸಾಧ | ರಾಧ ಸಾಧ ಸಂಸಿದ್ಧಾ | ಅಂತರ್ಭಾವಿತನ್ಯಾಭೋಽಯಂ | ಲೋಟಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇನ
 ಕರ್ | ಸೇರ್ಹ್ಯಸಿಚ್ಛೇತಿ ಹಿರಾದೇಶಃ | ತಸ್ಯಾತೋ ಹೇರಿತಿ ಲುಕ್ | ನಿಫಾತಃ | ವಿಜಾನಾ | ಜನೀ
 ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ | ಅಸ್ಮಾದನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಸಿ ದ್ಯಕ್ಯಂತ ಇತಿ ವನಿಪ್ | ವಿದ್ಯನೋರನುನಾಸಿಕಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾತ್ವಂ |
 ಕೃದುತ್ಪರಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಲಿಂಗವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಭೂತು | ಭೂ ಸತ್ವಾಯಾಂ | ಬಹುಲಂ ಭವದೀತಿ
 ತಪೋ ಲುಕ್ | ಭೂಸುವೋಸ್ತಿಜಾಲಿತಿ ಗುಣಪ್ರತಿಷೇಧಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದ ||

(ಹೇ) ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಪುರುದಂಸಂ—ಅನೇಕ ಕರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟವು | ಗೋಃ ಸನಿಂ—
 ಗವಾದಿ ಪಶುಗಳನ್ನೆ ಒದಗಿಸುವವಳೂ (ಅದ) | ಇಶಾಂ—ಗೋರೂಪಳಾದ ಇಶಾನಾಮಕ ದೇವತೆಯನ್ನು |
 ತಶ್ಚತ್ತಮಂ—ನಿರಂತರವೂ | ಹವಮಾನಾಯ—ಯಾಗಾನ್ಯುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ನನಗೆ | ಸಾಧ—ಸಾಧಿಸು
 (ಅನ್ಯಗ್ರಹಿಸು) (ಮತ್ತು) | ಸಃ—ನಮಗೆ | ಸೂನುಃ—ಪುತ್ರನೂ | ತನಯಃ—ಪೌತ್ರನೂ | ಸ್ಯಾತ್—
 ಆಗಲಿ (ಎಂಬುದಾಗಿ) | (ಹೇ) ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ತೇ—ನಿನ್ನ | (ಯಾ) ಸುಮತಿಃ—ಯಾವ
 ಶೋಭನವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿದೆಯೇ | ಸಾ—ಅದು | ಅಸ್ಮೇ—ನಮಗೋಸ್ಕರ | ವಿಜಾನಾ—ಅವಂಧ್ಯವು |
 ಭೂತು—ಆಗಲಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುವ ಗವಾದಿ ಪಶುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವಳೂ,
 ಇಶಾನಾಮಕಳೂ, ಗೋರೂಪಳೂ ಅದ ಭೂಮಿಯು, ನಿರಂತರ ಯಾಗಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದ ನಮಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸು
 ವಂತಿ ಮಾಡು; ಮತ್ತು ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಸ್ತ್ರೀಶ್ಚಗಳಿಗೆ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೆ ಸುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿನ್ನ ಶುಭವಾದ
 ಬುದ್ಧಿಯು ನಮಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅವಂಧ್ಯವಾಗಲಿ (ಸಫಲವಾಗಲಿ).

English Translation.

Grant, Agni, to the offerer of the oblation, the earth, the bestower of
 cattle, the means of many (pious rites), such that it may be perpetual :
 may there be to us sons and grandsons, born in our race, and may your
 good-will ever be productive of benefits to us.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಪುರಂದಂಸಂ—ಪುರೂಣ ಬಹುನಿ ದಂಸಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ | ಅಪ್ಯಃ ದಂಸಃ
ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ದಂಸಶಬ್ದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬಹಳ ಕರ್ಮಗಳುಳ್ಳ
ದ್ದೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಗೋಃ ಸನಿಂ—ಗವಾದಿಪಶೂನ್ ಸಂಸಾದಯಿತ್ತೀಂ | ಗೋಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವೀ, ವಾಕ್ಯು, ಪಶು,
ರಕ್ತಿ ಎಂದು ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳು ಇರುವುವು. ಗೋಃ ಸನಿಂ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಇಳಾ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ
ರುವುದರಿಂದ ಇಳಾದೇವತೆಯು ಗೋವುಗಳೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವಳೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು
ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಇಳಾಂ—ಏತೆನ್ನಾಮಿಕಾಂ ಗೋರೂಪಾಂ ದೇವತಾಂ | ಪೃಥಿವೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಾ ಪದವು
(ನಿ. ೨-೫) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವಾಣ್ಮನುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, (ನಿ. ೨-೨೩) ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, (ನಿ. ೩-೯)
ಗೋನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೬) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಇಳಾ ಎಂಬ ಪದವು ಈಶ ಧಾತುವಿನಿಂದ
ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ.

ಅಥಿ ನ ಇಳಾ ಯೂಥಸ್ಯ ಮಾತಾ ಸ್ಮನ್ನದೀಭಿರುವರ್ಶೀ ವಾ ಗೃಣಾತು |
ಉವರ್ಶೀ ವಾ ಬೃಹದ್ಧಿವಾ ಗೃಣಾನಾಭ್ಯೂಷ್ಣಾನ್ವನಾ ಪ್ರಭೃಥಸ್ಯಾಯೋಃ |
ಸಿಷಕ್ತು ನ ಊರ್ಜವ್ಯಸ್ಯ ಪುಷ್ಪೇಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೫-೪೧-೧೯, ೨೦)

ಈ ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಾ ಅಥವಾ ಇಡಾ ಎಂಬ ದೇವಿಯು ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನದೇವತೆಯೆಂದು ವಿದ್ಯತ
ವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಗೋವಿನ ಆಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಇಳಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ದೇವತೆಯೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು
ವಿವರಿಸಿದಾರೆ.

ಶಶ್ವತ್ತೆವಂ ಹವಮಾನಾಯ ಸಾಧ—ನಿರಂತರಂ ಹವಮಾನಾಯ ಯಜಮಾನಾಯ ಮಹ್ಯಂ
ಸಾಧಯ | ಅನ್ನಿಯನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಬೇಕಾದ
ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ, ಪ್ರಭೂತವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯದಿಂದ ಪೂರಿತವಾಗಿರುವ, ಗೋರೂಪದಿಂದ ಇರುವ,
ಇಳಾ ದೇವತೆಯು ಅನುಗ್ರಹವು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಅನ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಸೂಮಃ—ಪುತ್ರೈಃ, ತನಯಃ ಪೌತ್ರೈಃ | ತುಳ, ತೋಠಂ ಎಂಬ ಹದಿನೈದು ಅಪತ್ಯನಾಮಗಳಲ್ಲಿ
(ನಿ. ೩-೨) ತನಯ ಶಬ್ದವೂ, ಸೂಮ ಶಬ್ದವೂ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ.

ಏತಾ ವಿಶ್ವಾ ಸವನಾ ತೂತುಮಾ ಕೃಷೇ ಸ್ವಯಂ ಸೂನೋ ಸಹಸೋ ಯಾನಿ ದಧಿಷೇ |
ವರಾಯ ತೇ ಶಾತ್ರಂ ಧರ್ಮಣೇ ತನಾ ಯಜ್ಞೋ ಮಂತ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯತಂ ವಚಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೫೦-೬)

ఎంబ ఈ ముక్త్యనల్లి సునింజి ఎంబ రబ్బక్కే పుత్రనేందు అర్థవన్ను క్షేళి అగ్నియన్ను (సహవస్సుత్య) శతశశ్శూనోజి, బలస్యే పుత్రే ఎందు క్షేళిచి. సాయణరు సునురబ్బక్కే పుత్రనేందొ, తనయ రబ్బక్కే పౌత్ర (పుత్రన పుత్ర) ఎందొ అర్థవన్ను చరణసిద్ధారే.

సుమతిః—శ్రీభగవదా బుద్ధిః | నిరుత్రకారరు దేవశుమతిం ఎంబల్లి దేవనానాం కల్యాణేం మతిం దేవతేగళ భుభగవద బుద్ధి ఎందొ, వ్యేత్యానరస్యే శుమతౌ శ్యామ ఎంబల్లి కల్యాణ్యాం మతౌ ఎందొ, చయం దేవస్యే ధిమతిం శుమతిం శత్యేభవణాః ఎంబల్లియొ కల్యాణేం మతిం ఎంబ ఇదే అర్థవన్ను చరణసిద్ధారే. సాయణరు అగ్నియన్ను కవస్సుగళింద తృప్తిగొళిచింద యజమానర విజయదల్లి అగ్నియం అనుగ్రహిపకుదాద పుత్ర పౌత్రాదిగళ ఊత్తతి మత్తు ఆభివృద్ధియే వేదలూద అగ్నియ కల్యాణకరవద బుద్ధియం ఊంటాగలి ఎందు ప్రార్థిపడి.

ఆరణ్యేయ సూక్తం.

। సాయణభాషం ।

ప్ర కారవ ఇత్యేకాదతఃకర్ణం శ్శం సూక్తం వ్యేత్యామిక్రమాగ్నేయం ప్ర కారవ ఇత్యేనుక్తాంతకౌత్ || ప్రాతేరనుమాకాత్మినతస్యయోజః సూక్తవినియోగః పూర్వసూక్త ఏవ ప్రేక్యేగ్నిరుషస్త్రిణేణేనోజింకృః || అద్వ్యాగ్నేయే శబౌ దవిషోజి యాజ్ఞా | సూక్తితం టి | ప్ర కారవోజి మననా చక్యేమానా ఏకాదేతత్తేరస్యేతి నేదింనాం | అ. ౧-౨ | ఇతి | ఐధిరగ్నే ఇతి వాక్యేవతేగళయోజ్ఞా | సూక్తితం టి | అగ్నిేధ్రః వాక్యేవతస్యే యజక్యేధిరగ్నే శరభం యాద్యవార్ణాః | అ. ౩-౧౯ | ఇతి ||

అనువాదం—ప్ర కారవోజి మననా ఎంబ ఈ సూక్తం వేదలనీయ అనువాకదల్లి ఆరణ్యేయ సూక్తం. ఇదరల్లి కనీషేండు ముక్త్యగళిరుచవు. ఈ సూక్తకే ఏకామిక్రమ ముఖియం; అగ్నియం దేవతేయం; అనుక్రమణికేయల్లి ప్రకారవః ఎందు వేదలూగి క్షేళిరువుదు. ప్రాతరనుమాక మత్తు ఆత్మిన తస్యమంత్రపఠనకాలదల్లి ఈ సూక్తద వినియోగవిరువుదేండు ఊదిన సూక్తద వినియోగదల్లియే ప్రేక్యే-గ్నిరుషస్త్రిణే ఎంబ సూక్తదంద క్షేళిలూగి. ఈ సూక్తద వేదలనీయ ముక్త్యన్న అగ్నియన్ను ద్విేణి మాడుచ పశుయాగదల్లి కవస్సున్ను కుంజనుమాడువూగ యజ్ఞామంత్రవన్నాగి పఠపఠిణేండు ఆత్మలూయన శ్రౌతసూక్తద—ప్ర కారవోజి మననా చక్యేమానా ఏకా దేతత్తేరస్యేతి నేదింనాం ఎంబ సూక్తదంద వివృతవూగిరువుదు (అ. ౧-౨). మత్తు ఈ సూక్తద ఐధిరగ్నే (ఈ సూక్తద ఫనీయం ముక్త్య) ఎంబ ముక్త్యన్ను వాక్యేవతగళద యాజ్ఞామంత్రవన్నాగి ఊపయోగిపఠిణేండు ఆత్మలూయనశ్రౌతసూక్తద—అగ్నిేధ్రః వాక్యేవతస్యే యజక్యేధిరగ్నే శరభం యాద్యవార్ణాః | ఎంబ సూక్తదంద వివృత వూగిరువుదు (అ. ౩-౧౯).

ಸೂಕ್ತ—೬

ಮಂಡಲ—೩ || ಅನುವಾಕ—೧ || ಸೂಕ್ತ—೬ ||
 ಅಷ್ಟಕ—೨ || ಅಧ್ಯಾಯ—೮ || ವರ್ಗ—೨೬, ೨೭ ||
 ಸೂಕ್ತದ್ವಿಪವ ಮಕ್ಕಂಪ್ಪಿ—೧೧ ||
 ಮುಷಿ—ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಃ ||
 ದೇವತಾ—ಅಗ್ನಿಃ ||
 ಭಂದಾ—ತ್ರಿಶ್ವಪಃ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಪ್ರ ಕಾರವೋ ಮನನಾ ವಚ್ಯಮಾನಾ ದೇವದ್ರೀಚೀಂ ನಯತ ದೇವಯಂತಃ |
 ದಕ್ಷಿಣಾವಾಡ್ವಾಜಿನೀ ಪ್ರಾಚ್ಯೇತಿ ಹವಿರ್ಭರಂತ್ಯಗ್ನಯೇ ಘೃತಾಚೀ || ೧ ||

|| ಠವಪಾಠಃ ||

ಪ್ರ | ಕಾರವಃ | ಮನನಾ | ವಚ್ಯಮಾನಾಃ | ದೇವದ್ರೀಚೀಂ | ನಯತ | ದೇವಯಂತಃ |
 ದಕ್ಷಿಣಾವಾಟ್ | ವಾಜಿನೀ | ಪ್ರಾಚೀ | ಏತಿ | ಹವಿಃ | ಭರಂತೀ | ಅಗ್ನಯೇ | ಘೃತಾಚೀ || ೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಕಾರವಃ ಕರ್ತಾರೋ ದೇವಯಂತೋ ದೇವಕಾಮಾ ಯೂಯಂ ಮನನಾ ಮನನೇನ
 ಮಂತ್ರೇಣ ವಚ್ಯಮಾನಾಃ ಪ್ರೇರ್ಯವಾಣಾಃ ಸಂತೋ ದೇವದ್ರೀಚೀಂ ದೇವಾನಂಚಂತೀಂ ಸ್ತುಚಿಂ
 ಪ್ರಣಯತ | ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ನಯತಃ | ಪ್ರಾಪಯತ | ದಕ್ಷಿಣಾವಾಟ್ ಆಹವನೀಯಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣತ ಉಹ್ಯ-
 ಮಾನಾ ವಾಜಿನ್ಯನ್ನವತೀ ಪ್ರಾಚೀ ಪ್ರಾಗ್ಗಾಘ್ನಯೇದ್ಯಗ್ನೈರ್ಭಂ ಹವಿರ್ಭರಂತೀ ಹವಿರ್ಭಾರಯಂತೀ
 ಘೃತಾಚೀ ಘೃತೇನಾಕ್ತಾ ಸ್ತುಕ್ ಏತಿ | ಗಚ್ಯತಿ ||

|| ಪ್ರತಿವಾರ್ಥ ||

ಕಾರವಃ—ಎಚ್ಚ ಯಜ್ಞಕರ್ತರೇ | ದೇವಯಂತಃ—ದೈವಭಕ್ತರಾದ ನಿರವು | ಮನನಾ—ಧ್ಯಾನಾತ್ಮಕ
 ನಾದ ಸೇತ್ರದಿಂದ | ವಚ್ಯಮಾನಾಃ—ಪ್ರೇರತರಾಗಿ | ದೇವದ್ರೀಚೀಂ—ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿ
 ಪೂಜಿಸತಕ್ಕ ಸ್ತುಕ್ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು | ಪ್ರ ನಯತ—ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ | ದಕ್ಷಿಣಾವಾಟ್—ಆಹವನೀಯದ
 ದಕ್ಷಿಣಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು | ವಾಜಿನೀ—ಅನ್ನದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದುದು | ಪ್ರಾಚೀ—ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖ
 ವಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟುದು | ಅಗ್ನಯೇ—ಅಗ್ನೈರ್ಭವಾಗಿ | ಹವಿಃ—ಹವಿಸ್ಸನ್ನು | ಭರಂತೀ—ವಹಿಸಿರುವುದು |
 ಘೃತಾಚೀ—ಘೃತದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದುದು ಆದ ಸ್ತುಕ್ಪಾತ್ರೆಯು | ಏತಿ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಮಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ

ಎಲೈ ಯಜ್ಞಕರ್ತರೇ, ದೈವಭಕ್ತರಾದ ನೀವು ಧ್ಯಾನಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಸಾಧನವಾದ ಸ್ತುತ್ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ. ಆಹವನೀಯದ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಅನ್ನದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದುದೂ, ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೂ, ಅಗ್ನಿರ್ಭವಾಗಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ವಹಿಸುವುದೂ, ಭೈತದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದುದೂ ಆದ ಸ್ತುತ್ಯಾತ್ರೆಯು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಮಾಪಿಸುತ್ತದೆ

English Translation.

Devout ministrants, who are to be inspired by prayer, bring forth (the ladle) destined for the worship of the gods, which is to be conveyed to the south (of the fire-altar), and which charged with (sacrificial) food, pointed to the east, containing the oblation, and filled with liquefied butter, proceeds to Agni.

ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು.

ಕಾರವಃ ದೇವಯಂತೇಷು ಮನಸಾ ವಚ್ಛಮಾನಾಃ ದೇವದ್ರೋಣೀಂ ಪ್ರ ನಯತೇ—ಕಾರವಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸ್ತೋತ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೧೯). ದುಕ್ಯೈರ್ ಕರಣೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಾಡುವವರು ಎಂದು ಸಾಧಾರಣಾರ್ಥವು. ಆದರೆ ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರು ಅಥವಾ ಯಜ್ಞಕರ್ತರು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಈ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನು ಮತ್ತಿತ್ಯುಗಳನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಹೇಳುವನು—ಎಲೈ ಸ್ತೋತ್ರಗಳೇ, ದೇವತೆಗಳು ಈ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಗೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ನೀವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಪಠಿಸುವ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸ್ತುತ್ ಎಂಬ ಮರದ ಸೌಟನ್ನು ಹೋಮಾರ್ಥವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಯಿತು.

ದಕ್ಷಿಣಾನಾಟಿ ವಾಚಿನೀ ಪ್ರಾಚೀ ಅಗ್ನಯೇ ಹವಿಃ ಭರಂತೀ ಘೃತಾಚೀ ಏತಿ—ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ತುತ್ಯನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೋಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಈ ಸ್ತುತ್ಯನ್ನು ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮತ್ತಿತ್ಯುಗಳು ಕಾಳಿತಿರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಾನಾಟಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಸ್ತುತ್ಯಿನಲ್ಲಿ ಹವೀರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಹೋಮಾರ್ಥವಾಗಿ ತುಂಬಿ ಇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕವನ್ನೂ ತುಂಬಿದೆ. ಇಂತಹ ಹವಿಸ್ಸು (ಅನ್ನ) ಮತ್ತು ಶುಕ್ರದಿಂದ ತುಂಬಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸ್ತುತ್ ಎಂಬ ಹೋಮದ ಸೌಟನ್ನು ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವರು. ವಾಚಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೩-೯) ಘೃತಾಚೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ರಾತ್ರಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದ್ದರೂ (ನಿ. ೨-೯) ಇಲ್ಲಿ ಘೃತ (ಶುಕ್ರ)ದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಸ್ತುತ್ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ಸಂಹಿತಾಃ ||

ಆ ರೋದಸೀ ಅಪ್ಯಣಾ ಜಾಯಮಾನ ಉತ ಪ್ರ ರಿಕ್ವಾ ಅಧ ನು ಪ್ರಯಜ್ಯೋ |
ದಿವತ್ವಿದಗ್ನೇ ಮುಹಿನಾ ಸ್ಯಥಿವ್ಯಾ ವಚ್ಯಂತಾಂ ತೇ ವಹ್ನಯಃ ಸಪ್ತಜಿಹ್ವಾಃ || ೨ ||

|| ಪದಪಠಃ ||

ಆ | ರೋದಸೀ | ಇತಿ | ಅಪ್ಯಣಾಃ | ಜಾಯಮಾನಃ | ಉತ | ಪ್ರ | ರಿಕ್ವಾಃ | ಅಧ | ನು | ಪ್ರಯಜ್ಯೋ |
ಇತಿ ಪ್ರಯಜ್ಯೋ |
ದಿವಃ | ಚಿತ್ | ಅಗ್ನೇ | ಮುಹಿನಾ | ಸ್ಯಥಿವ್ಯಾಃ | ವಚ್ಯಂತಾಂ | ತೇ | ವಹ್ನಯಃ | ಸಪ್ತಜಿಹ್ವಾಃ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಜಾಯಮಾನಸ್ತ್ವಂ ರೋದಸೀ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ ಆ ಅಪ್ಯಣಾಃ | ಆಪೂರಯಃ |
ಕಿಂಶೇ ಹೇ ಪ್ರಯಜ್ಯೋ ಯಪ್ಪವ್ಯ ದಿವಕ್ವಿತ್ ದಿವಶ್ಚಾಂತರಿಕ್ಷಾತ್ಪೃಥಿವ್ಯಾಕ್ಚ ಮುಹಿನಾ ಮುಹಿನ್ವಾ
ಪ್ರರಿಕ್ವಾಃ | ಅತಿರಿಕ್ವಶ್ಚಾಸಿ | ಅನೇನ ವಹ್ನೇರತಿಶಯ ಉಕ್ತಃ | ಏವಂವಿದಧ್ಯ ತೇ ತವ ವಹ್ನಯೋಽಗ್ನಿ-
ಯೋಽಂತರ್ಭೂತಾ ವಹ್ನಯ ಆಹವನೀಯಾದಯೋ ವಚ್ಯಂತಾಂ | ಕಿಂವಿಧಾಸ್ತೇ | ಸಪ್ತಜಿಹ್ವಾಃ |
ಸಪ್ತಜಿಹ್ವಾತ್ಮಕಾಃ ||

|| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಃ ||

ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಜಾಯಮಾನಃ—(ನೀನು, ಉತ್ಪನ್ನನಾದೊಡನೆಯೇ | ರೋದಸೀ—
ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆರಡನ್ನೂ | ಆ ಅಪ್ಯಣಾಃ—ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದೀಯೆ | ಉತ—ಮತ್ತು | ಪ್ರಯಜ್ಯೋ—
ಯಜ್ಞಾರ್ಹನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಮುಹಿನಾ—ನಿನ್ನ ಮುಹಿಮೆಯಿಂದ | ದಿವಕ್ವಿತ್—ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ |
ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ—ಪೃಥಿವಿಗಿಂತಲೂ | ಪ್ರ ರಿಕ್ವಾಃ—ಮೀರಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದೀಯೆ | ಸಪ್ತಜಿಹ್ವಾಃ—ಸಪ್ತಸಂಖ್ಯಾಕ
ವಾದ ಜಿಹ್ವಾತ್ಮಕವಾದ | ತೇ—ನಿನ್ನ | ವಹ್ನಯಃ—ಆಹವನೀಯಾದಿ ಪ್ರಭೇದಗಳು | ವಚ್ಯಂತಾಂ—
ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲವಿ.

|| ಛಾಂದೋಃ ||

ಯಜ್ಞಾರ್ಹನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನೀನು ಉತ್ಪನ್ನನಾದೊಡನೆಯೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿ
ಸಿದ್ದೀಯೆ. ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಮುಹಿಮೆಯಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಂತರಿಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಮೀರಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದೀಯೆ. ಸಪ್ತಜಿಹ್ವಾತ್ಮಕ
ಗಳಾದ ನಿನ್ನ ಆಹವನೀಯಾದಿ ಪ್ರಭೇದಗಳು ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲವಿ.

English Translation.

Agni, as soon as born, occupy both heaven and earth ; for you, to
whom sacrifice is to be offered, exceed in magnitude the firmament and
the earth : may your seven-tongued fires be glorified.

|| ವಿತೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಗ್ನೇ ಜಾಯಮಾನಃ ರೋದಸೀ ಅ ಅಪ್ಯುತಾಃ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನೀನು ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಒಡನೆಯೇ ನಿನ್ನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯ ದ್ಯುಸ್ಥಾನದ ರೂಪಾಂತರವಾದ ಅದಿತ್ಯನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಅಗ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಒಡನೆಯೇ ಎಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯ ರೂಪಾಂತರವಾದ ಅದಿತ್ಯನು (ಸೂರ್ಯನು) ಉದಯಿಸಿದ ಒಡನೆಯೇ ಭೂವ್ಯಂತರಿಕ್ಷಗಳೆಲ್ಲಾ ಅವನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋಗುವವು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು. ರೋದಸೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶವಾಗಿದೆ. (ನಿ. ೩-೨೨).

ಉತ ಪ್ರಯಜ್ಯೋ ಮಹಿನಾ ದಿವಕ್ಶಿತ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಪ್ರ ರಿಕ್ತಾಃ—ಇದಲ್ಲದೆ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವ ನೀನು ನಿನ್ನ ಆಚಾರವಾದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಭೂಮಿ ಮತ್ತು ಅಂತರಿಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುತ್ತೀಯೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು (ಪೃಥಿವಿ ವಿಸ್ತಾರೇ) ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಭೂಮಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಂತರಿಕ್ಷ (ಅಥವಾ ಸ್ವರ್ಗ)ವೂ ಸಹ ನಮಗೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬಹಳ ದೂರದವರೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದೆಂಬುದು ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಅತಿವಿಸ್ತಾರವಾದ ಭೂವ್ಯಂತರಿಕ್ಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಆಚೆಗೆ ಅಗ್ನಿಯು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ತೇ ಸಪ್ತಜಿಹ್ವಾ ವತ್ಸಯಃ ವಚ್ಯಂತಾಂ—ಇಂತಹ ನಿನ್ನ ಏಳುವಿಧ ಜಿಹ್ವೆ ಅಥವಾ ಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಹವನ್ನೇಯಾದಿ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರಭೇದಗಳು ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡಲಿ. ಅಗ್ನಿಗೆ ಜ್ವಾಲೆಗಳೇ ಜಿಹ್ವೆಯು (ನಾಲಗೆಯು). ಈ ಜಿಹ್ವೆಗಳು ಏಳು ಇರುವುದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಪ್ತಜಿಹ್ವೆಗಳಿಗೂ ಕಾಲಿರೀ, ಕರಾಳೀ ಇತ್ಯಾದಿ ದೇಶದೇಶ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ವತ್ಸಯಃ ಎಂಬ ಬಹುವಚನಾಂತರಲ್ಲವು—ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಹೋಮವಾಡಲ್ಪಡುವ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಯ್ಯುವ ಆಹವನ್ನೇಯ, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ದಕ್ಷಿಣಾನ್ನಿ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಭೇದಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ನಾವು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ದ್ಯೌಶ್ಚ ತ್ವಾ ಪೃಥಿವೀ ಯಜ್ಞಿಯಾಸೋ ನಿ ಹೋತಾರಂ ಸಾದಯಂತೇ ದಮಾಯ |

ಯದೀ ವಿಕೋ ಮಾನುಷೀ ದೇವಯಂತೀಃ ಪ್ರಯಸ್ವ ತೀರೀಳತೇ ಶುಕ್ರಮರ್ಚಿಃ || ೩ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ದ್ಯೌಃ | ಚ | ತ್ವಾ | ಪೃಥಿವೀ | ಯಜ್ಞಿಯಾಸಃ | ನಿ | ಹೋತಾರಂ | ಸಾದಯಂತೇ | ದಮಾಯ |

ಯದಿ | ವಿಕಃ | ಮಾನುಷೀಃ | ದೇವಯಂತೀಃ | ಪ್ರಯಸ್ವತೀಃ | ಈಳತೇ | ಶುಕ್ರಂ | ಅರ್ಚಿಃ || ೩ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ !

ದ್ಯೌಶ್ಚಾಂತರಿಕ್ಷಂ ಪೃಥಿವೀ ಚ ಯಜ್ಞಿಯಾಸೋ ಯಜ್ಞಾರ್ಹಾದೇವಾಕ್ಶ್ವ ಹೋತಾರಂ ತ್ವಾ
ಶ್ಚಾಂ ದಮಾಯ | ದಮೋ ಯಜ್ಞಃ | ತಸ್ಮಾ ಅರ್ಥಂ ನಿಷಾದಯಂತೇ | ಉಪಶಮಯಂತಿ | ಯದಿ
ಯದಾ ಮಾನುಷೀರ್ಮನೋಃ ಸಂಬಂಧಿನ್ಯೋ ದೇವಯಂತೀರ್ದೇವಕಾಮಾಃ ಪ್ರಯಸ್ವತೀರ್ಹವಿಸ್ವತ್ಯೋ
ವಿಶಃ ಪ್ರಜಾ ಹೋತಾರಃ ಶುಕ್ರಂ ದೀಪ್ತಮರ್ಚೀರೀಳತೇ | ಸ್ತುವಂತಿ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ !

ಯದಿ—ಯಾವಾಗ | ಮಾನುಷೀಃ—ಮನುಷಿನ ಸಂತತಿಯವರೂ | ದೇವಯಂತೀಃ—ದೈವ
ಭಕ್ತರೂ | ಪಯಸ್ವತೀಃ—ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರೂ ಆದ | ವಿಶಃ—ಪ್ರಜೆಗಳು | ಶುಕ್ರಂ—ಪ್ರಭಾ
ಯುತವಾದ | ಅರ್ಚಿಃ—ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು | ಈಳತೇ—ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ (ಆಗ) | ದ್ಯೌಶ್ಚ—ಅಂತರಿಕ್ಷವೂ |
ಪೃಥಿವೀ—ಪೃಥಿವಿಯೂ | ಯಜ್ಞಿಯಾಸಃ—ಯಜ್ಞಾರ್ಹರಾದ ದೇವತೆಗಳೂ | ಹೋತಾರಃ—ಹೋತೃ
ರೂಪನಾದ | ತ್ವಾ—ನಿನ್ನನ್ನು | ದಮಾಯ—ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ | ನಿ ಸಾದಯಂತೇ—ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸು
ತ್ತಾರೆ (ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ).

! ಭಾವಾರ್ಥ !

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಮನುಷಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾದವರೂ, ದೈವಭಕ್ತರೂ, ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರೂ
ಆದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಪ್ರಭಾಯುತವಾದ ನಿನ್ನ ಜ್ವಾಲೆಯನ್ನು ಯಾವಾಗ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ, ಆಗ ಅಂತರಿಕ್ಷವೂ,
ಪೃಥಿವಿಯೂ, ಯಜ್ಞಾರ್ಹರಾದ ದೇವತೆಗಳೂ, ಹೋತೃರೂಪನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿ ತೃಪ್ತಿ
ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

The firmament and the earth and the adorable (gods) propitiate
you their invoker, for the (completion of the) sacrifice, whenever the descen-
dants of Manu, pious, and bearing oblations, glorify your radiant flame.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಯದಿ ಮಾನುಷೀಃ ದೇವಯಂತೀಃ ಪಯಸ್ವತೀಃ ವಿಶಃ ಶುಕ್ರಂ ಅರ್ಚಿಃ ಈಳತೇ ದ್ಯೌಶ್ಚ
ಪೃಥಿವೀ ಯಜ್ಞಿಯಾಸಃ ಹೋತಾರಂ ತ್ವಾ ದಮಾಯ ನಿ ಸಾದಯಂತೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು
ಪೂಜಿಸಿ ಅವರ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ ಮಾನವರು (ಮಾನವ ಪ್ರಜೆಗಳು) ದೇವತೆಗಳ
ಅರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನ (ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡುವುದರಿಂದ) ಮೂಲಕ ಅರ್ಪಿಸು
ವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವಾಗ ದ್ವೈವಾಪೃಥಿವಿಗಳೂ, ಯಜ್ಞಾರ್ಹರಾದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ
ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿ ಪೂಜಿಸು
ತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ఎందరే—మనుష్యులు దేవతేగళన్న ద్వైతసి యజ్ఞ మారువాగ అవరు దేవతేగళగి అపిఘవుదక్కాగ
 కవిష్కుగళన్న సిద్ధ సదసికొందిరువరు. ఆదరే దేవతేగళు ప్రత్యక్షవాగ మనుష్యురింద యజ్ఞ భాగవన్న
 స్వీకరిసువుదిల్లు అగ్ని యల్లి అపిఘవ కవిరాదిగళన్నే అవరు స్వీకరిసుత్తారే. ఆదరింద తావు
 అపిఘవ కవిరాదిగళన్న దేవతేగళ బళగి ఒయువంతే మనుష్యురు (యజ్ఞమానరు) యజ్ఞ కుండదల్లి
 ప్రకాశమాననాగ బిళగుత్తిరువ అగ్నియన్న వేదమంత్రగళింద నానావిధమాగ స్తుతిసుత్తారే. ఓళగి
 స్తుతిసిదనంతర విధ్యుక్తనాగ యజ్ఞ కర్మవన్న నేరవలరిసలు అమ్యుక్తరాగుత్తారే. ఇదన్న కంఠ ద్యూవా
 పృథివిగళే వేదలవాద యజ్ఞదల్లి అద్విత్పరావ దేవతేగళు తమగు ఈ యజ్ఞదల్లి భాగవు సల్లువుదేంబ
 సంతోషవదింద యజ్ఞదల్లి జ్ఞానమాడువ కవిరాదిగళన్న తమగి తలపిసువ జ్ఞానకృవాద (అభవా
 దాతనాద) అగ్నియన్న యజ్ఞార్థవాగ ప్రోత్సాహిసి సంకీర్తువరు ఎందభిప్రాయవు.

శంఖతాపాదః :

మహాస్త్రాధస్త్రే ధ్రువ ఆ నిషత్కైఃస్తద్వ్యావా మాహినేః కయమాణః |
 ఆస్త్రైః సప్తైః అజరే అమృతైః సబర్హుభైః అరుగ్రాయస్య ధైఃనూ ||౪||

కవచాః :

మహాన్ | సధస్త్రే | ధ్రువః | ఆ | నిస్త్రైః | అంతః | ద్వావా | మాహినే | ఇతి | కయ-
 మాణః |
 ఆస్త్రైః | ఇతి | సప్తైః | ఇతి | సప్తైః | అజరే | ఇతి | అమృతైః | ఇతి | సబర్హుభైః | ఇతి | సబర్హు-
 భైః | అరుగ్రాయస్య | ధైఃనూ | ఇతి || ౪ ||

శాసనభాష్యం |

మహాన్ అధికౌః కయమాణౌ యజమానాదిభిః కామ్యమాణః | యద్వా యజ-
 మానాయ ధనం కామయమాంశ్చైవ ద్యౌర్వాంశ్చైవ ద్యౌర్భూమ్యోర్మధ్యే మాహినే మహిష్యా
 యుక్తే సధస్త్రే స్వకీయే స్థానే ధ్రువేన్ద్రబలః సన్ ఆ నిషత్కైః నిషత్కైః భవతి | ఆస్త్రైః
 అక్రమాణిలైః సప్తైః సమాన విశః శుభయాః పరియోగిణ్యైః సప్తాంశ్చ అజరే జరాహితీ
 అమృతైః అన్యేనాహిసితే సబర్హుభైః | కలిరికృమ్మకమాదళం | తస్య దోషగ్రోహ్య ద్వావా-
 పృథివ్యావురుగాయస్య స్వభాగమానస్యాధికస్తుతేవార్యైఃధైఃనూ ప్రిణయిత్వైః భవతః ||

| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

ಮಹಾನ್—ಮಹಾತ್ಮನೂ | ಹರ್ಯಮಾಣಃ—(ಯಜ್ಞಕರ್ತರಿಂದ) ಇಚ್ಛಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು | ದ್ಯಾವಾ ಅಂತಃ—ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದೂ | ಮಾಹಿನೇ—ಅತಿಶಯವಾದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ ಆದ | ಸಧಸ್ಥೇ—ತನ್ನ ಸ್ವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ | ಧ್ರುವಃ—ಅಚಲನಾಗಿ | ಅನಿಷತ್ತೇ—ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ | ಆಸ್ಮೈ—ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸುವುವೂ | ಸಪತ್ನೀ—ಸೂರ್ಯನನ್ನೇ ಸಮಾನವಾದ ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವುದೂ | ಅಚರೇ—ಜರಾರಹಿತವಾದುದೂ | ಅಮೃಕ್ತೇ—(ಇತರಿಂದ) ಅಹಂಸಿತವಾದುದೂ | ಸೆಬರ್ದುರ್ಧೇ—ವೃಷ್ಟಿರೂಪವಾದ ಉದಕವನ್ನು ಸುರಿಸುವುದೂ ಆದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು | ಉರುಗಾಯಸ್ಯೇ—ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಗೆ | ಧೇನೂ—ಪ್ರೀತಿಕಾರಕಗಳಾಗಿ ಆಗುತ್ತವೆ.

| ಛಾಂದಸ್ |

ಮಹಾತ್ಮನೂ, ಯಜ್ಞಕರ್ತರಿಂದ ಇಚ್ಛಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ ಆದ ಅಗ್ನಿಯು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದೂ, ಅತಿಶಯವಾದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದುದೂ ಆದ ತನ್ನ ಸ್ವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಚಲನಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ, ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದೂ, ಸೂರ್ಯನನ್ನೇ ಸಮಾನವಾದ ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವುದೂ, ಜರಾರಹಿತವಾದುದೂ, ಇತರಿಂದ ಅಹಂಸಿತವಾದುದೂ, ವೃಷ್ಟಿರೂಪವಾದ ಉದಕವನ್ನು ಸುರಿಸುವುದೂ ಆದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕಾರಕಗಳಾಗಿ ಆಗುತ್ತವೆ.

English Translation.

The great and adorable Agni is firm, seated on his spacious throne between heaven and earth ; and the powerful fellow-brides (of the sun), the imperishable, uninjurable (heaven and earth) are the two milk-yielding cows of the wide-extending (Agni).

| ವಿಕೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಮಹಾನ್ ಹರ್ಯಮಾಣಃ ದ್ಯಾವಾ ಅಂತಃ ಮಾಹಿನೇ ಸಧಸ್ಥೇ ಧ್ರುವಃ ಅನಿಷತ್ತೇ—ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರಿಂದ ಯಜ್ಞನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುವ ಮಹಾಮಹಿಮನಾದ ಅಗ್ನಿಯು ಭೂಮ್ಯಂತರಿಕ್ಷಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಹಿಮಾಯುಕ್ತವೂ, ಸ್ವಸ್ಥಾನವೂ ಆದ ಯಜ್ಞಕುಂಡಲದಲ್ಲಿ ಅಚಲನಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವ ಯಜಮಾನರು ಭೂಮ್ಯಂತರಿಕ್ಷಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ತಮ್ಮ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸ್ವಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಈ ಯಜ್ಞಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತನಾಗಿ ಯಾವ ಬಾಧೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಒಡ್ಡನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇಲ್ಲಿ ದ್ಯಾವಾ ಎಂಬ ದ್ವಿವಚನವು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವುದು.

ಅಸ್ತ್ರೇ ಸಪತ್ನೀ ಅಚರೇ ಅಮೃತೇ ಸಬರ್ಮುಘೋ ಉರುಗಾಯಸ್ಥ ಧೇನೂ (ಧವತೇ)—
 ಇಂತಹ ಅಗ್ನಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಬಹಳ ಸಂತೋಷದಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವು. ಈ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಸರ್ವಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ, ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವವು, ಎಂದರೆ ಅತಿವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರುವವು ಎಂದರ್ಥವು. ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿರುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ಇವೆರಡನ್ನೂ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಾ ಇವುಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಸೂರ್ಯನು ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಸಮಾನ ನಾದ ಪಾಲಕನಾದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಪತ್ನೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವೆ. ಈ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಬಹು ಪುರಾತನವಾಗಿದ್ದರೂ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಎಂದರೆ ವಿಕಾರವನ್ನೂ ಹೊಂದದೆ ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ವಯೋವಿಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಅಚರೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಈ ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಲು ಎಂದರೆ ವಿರೂಪವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಆಕಾರ, ರೂಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಯಾರೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡಲಾರರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪೋಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಗೋವುಗಳು ಹಾಲುಕರಿಯುವಂತೆ ವೃಷ್ಟಿರೂಪವಾದ ಉದಕವನ್ನು ಸುರಿಸುವವು. ಇಂತಹ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿದಾಯಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಈ ಮಗ್ಗಿನಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಿವರಣೆಯು ಅವಶ್ಯಕವು: ಸಧ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಥು ಸಹಸ್ಯಾ ನೇ-ಸಮಾನಸ್ಥಾನೇ ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಆತ್ಮನೇ ಪರಿಚರಣಾಯ (ನಿ. ೩-೧೫) ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದರೆ ಸಮಾನಸ್ಥಾನ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮತ್ತು ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ಸ್ಥಾನ. ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ತಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಯಜ್ಞ ಉಂಟವು.

ಸಪತ್ನೀ—ಸಮಾನವಾದ ಪತಿ ಅಥವಾ ಪಾಲಕನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರು ಎಂದರೆ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಒಬ್ಬನೇ ಪಾಲಕನಾಗಿರುವವನು. **ಸಪತ್ನಿ ಅಥವಾ ಸಪತ್ನಿ** ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಶತ್ರುವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಸಬರ್ಮುಘೋ—ಸಖಾ ಎಂದರೆ ಹಾಲು, ಅಮೃತ, ಉದಕ. ಅದನ್ನು ಕರೆಯುವುದು ಎಂದರೆ ಹಾಲನ್ನು ಕೊಡುವ ಗೋವು ಎಂದರ್ಥವು. ಇಲ್ಲಿ ಉದಕವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಮೇಘಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಉರುಗಾಯಾಸ್ಥ—ಪ್ರಥುಗಮನಸ್ತ್ಯಾಧಿಕಸ್ತುಕೇರ್ವಾಗ್ನೀಃ | ಬಹಳ ವೇಗವಾದ ಗಮನವುಳ್ಳವನು ಎಂದರೆ ಬಹುಬೇಗನೆ ವ್ಯಾಪಿಸುವವನು, ಅಥವಾ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವವನು ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಧೇನೂ—ಧೇನುಶಬ್ದವು ವಾಹನ ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶವಾಗಿದೆ (ನಿ. ೨-೨) ಧೇನುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧೇನುವೆಂದೊಳ್ಳುತ್ತೇ ಸರ್ವಕಾಮಾನ್ ಹಾಲನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕೃಪಿಸುವವನು ಗೋವು ಅಥವಾ ಗೋವಿನಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಎಂದು ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧೇನುವಿನಂತೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವಿಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಠಃ ।

ವೃತಾ ತೇ ಅಗ್ನಿ ಮಹತೋ ಮಹಾನಿ ತವ ಕೃತ್ವಾ ರೋದಸೀ ಆ ತತಂಥ |
 ತ್ವಂ ದೂತೋ ಅಭವೋ ಜಾಯಮಾನಸ್ತ್ವಂ ನೇತಾ ವೃಷಭ ಚರ್ಷಣೇನಾಂ || ೫ ||

। ಪದಪಾಠಃ ।

ವೃತಾ | ತೇ | ಅಗ್ನೇ | ಮಹತಃ | ಮಹಾನಿ | ತವ | ಕೃತ್ವಾ | ರೋದಸೀ | ಇತಿ | ಆ | ತತಂಥ |
 ತ್ವಂ | ದೂತಃ | ಅಭವಃ | ಜಾಯಮಾನಃ | ತ್ವಂ | ನೇತಾ | ವೃಷಭ | ಚರ್ಷಣೇನಾಂ || ೫ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಮಹತಃ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಸ್ಯ ತೇ ತವ ವೃತಾ ವೃತಾನಿ ತ್ವತ್ಪಂಚಂಧೀನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ
 ಮಹಾನಿ ಮಹಂತಿ ಭವಂತಿ | ತವ ಕೃತ್ವಾ ಕೃತುನಾ ಪ್ರಕಾಶೇನ ರೋದಸೀ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾವಾತತಂಥ |
 ವಿಶ್ವತಮಾನಸಿ | ತ್ವಂ ದೂತೋಽಭವಃ | ಭವ | ಹೇ ವೃಷಭ ವರ್ಷಣಶೀಲ ತ್ವಂ ಜಾಯಮಾನಃ ಸನ್
 ಚರ್ಷಣೇನಾಂ ಯಜಮಾನಾನಾಂ ನೇತಾಸಿ | ಫಲಪ್ರಾಪಕೋಽಸಿ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಮಹತಃ—ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ | ತೇ—ನಿನ್ನ | ವೃತಾ—ವ್ರತರೂಪ
 ವಾದ ಕರ್ಮಗಳು | ಮಹಾನಿ—ಮಹತ್ಪ್ರಯೋಗವುಳ್ಳವಾಗಿವೆ | ತವ—ನಿನ್ನ | ಕೃತ್ವಾ—ಕೃತುರೂಪವಾದ
 ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ | ರೋದಸೀ—ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು | ಆ ತತಂಥ—ವಿಶ್ವತವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದೀಯೆ |
 ತ್ವಂ—ನೀನು | ದೂತಃ—ದೇವದೂತನಾಗಿ | ಅಭವಃ—ಆಗಿರು | ವೃಷಭ—ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದನಾದ ಎಲೈ
 ಅಗ್ನಿಯೇ | ತ್ವಂ—ನೀನು | ಜಾಯಮಾನಃ (ಸನ್)—ಉತ್ಪನ್ನನಾದೊಡನೆಯೇ | ಚರ್ಷಣೇನಾಂ—
 ಮಾನವರಾದ ಯಜಮಾನರಿಗೆ | ನೇತಾ—ಫಲಪ್ರಾಪಕನಾದ ನೇತೃವಾಗಿದ್ದೀಯೆ.

। ಛಾಂದೋಗ್ಯಃ ।

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ ನಿನ್ನ ವ್ರತರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಮಹತ್ಪ್ರಯೋಗವುಳ್ಳವಾಗಿವೆ.
 ನಿನ್ನ ಕೃತುರೂಪವಾದ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನು ವಿಶ್ವತವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದೀಯೆ. ನೀನು
 ದೇವದೂತನಾಗಿ ಆಗಿರು. ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನೀನು ಉತ್ಪನ್ನನಾದೊಡನೆಯೇ, ಮಾನವರಿಂದ
 ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಫಲಪ್ರಾಪಕವಾದ ನೇತೃವಾಗಿದ್ದೀಯೆ.

English Translation.

Great, Agni, are the deeds of you the mighty one : you have spread abroad by your power, the heaven and earth; you have been the messenger of the gods); as soon as begotten, you have become the leader of men.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಋಕ್ಕಿನ ಅರ್ಥವು ಸುಲಭವಾಗಿದ್ದು ಕ್ಷಿಪ್ರಪದಗಳಾಗಲಿ, ಸಂದಿಗ್ಧ ವಿಷಯಗಳ ವರ್ಣನೆಯಾಗಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಧಾರಣವಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಎದ್ದೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ನಿನ್ನ ಕರ್ಮಗಳು ಎಂದರೆ ನೀನು ದೇವದೂತನಾಗಿ ಮಾನವರು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಮೂಲಕ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳ ಬಳಿಗೆ ಒಯ್ಯುವುದೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳು ಮಹತ್ತ್ವಪೂರಿತವಾಗಿವೆ. ಎಂದರೆ ಇತರರಿಂದ ಈ ಕೆಲಸಗಳು ಮಾಡಲ್ಪಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ, ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೂ ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವಿಗಳು ಅಭ್ಯುದ್ಧಿಯನ್ನೈದುವವು. ನೀನು ದೇವದೂತನಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನರ್ಪಿಸುವುದಲ್ಲದೆ, ನೀನು ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತನಾಗಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾಗಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವೆ ಎಂದು ಈ ಋಕ್ಕಿನ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವಾಯವು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಋತಸ್ತು ವಾ ಕೇಶಿನಾ ಯೋಗ್ಯಾಭಿರ್ಭೂತಸ್ತುವಾ ರೋಹಿತಾ ಧುರಿ ಧಿಷ್ಠು |

ಅಥಾ ವಹ ದೇವಾನ್ದೇವ ವಿಶ್ವಾನ್ವಿಸ್ವಧ್ವರಾ ಕೃಣುಹಿ ಜಾತವೇದಃ || ೬ ||

|| ಪದಾರ್ಥಃ ||

ಋತಸ್ತು | ವಾ | ಕೇಶಿನಾ | ಯೋಗ್ಯಾಭಿಃ | ಭೂತಸ್ತು ವಾ | ರೋಹಿತಾ | ಧುರಿ | ಧಿಷ್ಠು |

ಅಥ | ಅ | ವಹ | ದೇವಾನ್ | ದೇವ | ವಿಶ್ವಾನ್ | ಸ್ವಧ್ವರಾ | ಕೃಣುಹಿ | ಜಾತವೇದಃ || ೬ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ದೇ ದೇವ ಕೇಶಿನಾ ಪ್ರಕಸ್ತಕೇಶವಂಶಾ ಯೋಗ್ಯಾಭಿಯೋಜನಸಾಧನಧೂತಾಫೀ ರಜ್ಜುಧಿಯುಕ್ತಾ ಭೂತಸ್ತುವಾ ಭೂತಂ ಪುರಂಶಾ ರೋಹಿತಾ ರೋಹಿತಾವಶ್ವಾ ಋತಸ್ತು ಯಜ್ಞಸ್ತು || ಪಾಶಬ್ದಶ್ವಾರ್ಥಃ || ಧುರಿ ಚ ಧಿಷ್ಠು | ಧೇಹಿ | ಯೋಜಯೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಥಾನಂತರಂ ವಿಶ್ವಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ನೇವಾನ್

ರಥೇ ಸಮಾರೋಘ್ಯ ಆ ವಹ | ಹೇ ಜಾತವೇದಃ ತಾನ್ ಸ್ವಧ್ವರಾ ಸ್ವಧ್ವರಾನ್ ಶೋಭನಾಧ್ವರಾನ್ ಕೃಣಾಹಿ ಕುರು ||

! ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ |

ದೇವ— ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಕೇಶಿನಾ— ಪ್ರಶಸ್ತಮಾನವಾದ ಕೂದಲುಗಳುಳ್ಳವೂ | ಯೋಗ್ಯಾಭಿಃ—ಅನುರೂಪಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವೂ | ಘೃತಸ್ತು ವಾ—ಘೃತದಂತೆ ನುಣುಪಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವೂ | ರೋಹಿತಾ—ರೋಹಿತವರ್ಣವುಳ್ಳವೂ ಆದ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು | ಋತಸ್ಯ— ಯಜ್ಞದ | ಧುರಿ—ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ | ಧಿಷ್ಠ—ಯೋಜಿಸು | ಅಥ—ಅನಂತರ | ವಿಶ್ವಾನ್—ಸಮಸ್ತರಾದ | ದೇವಾನ್—ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ | ಆ ವಹ—ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿರಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ | ಜಾತವೇದಃ—ಜಾತಪ್ರಜ್ಞನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಸ್ವಧ್ವರಾ—ಶೋಭನಾತ್ಮಕಗಳಾದ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು | ಕೃಣಾಹಿ—ಮಾಡು (ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಶೋಭನಾತ್ಮಕಗಳಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು).

! ಭಾವಾರ್ಥ |

ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಪ್ರಶಸ್ತಮಾನವಾದ ಕೂದಲುಗಳುಳ್ಳವೂ, ಅನುರೂಪಗಳಾದ ರಜ್ಜುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವೂ, ಘೃತದಂತೆ ನುಣುಪಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವೂ ಆದ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯೋಜಿಸು ಅನಂತರ ಸಮಸ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿರಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ. ಜಾತಪ್ರಜ್ಞನಾದ ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಶೋಭನಾತ್ಮಕಗಳಾದ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು (ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಶೋಭನಾತ್ಮಕಗುವಂತೆ) ಮಾಡು.

English Translation.

Harness with traces, to your car, your long-maned, ruddy (steeds, to come) to the sacrifice : bring hither, divine Jatavedas, all gods, and make them propitious to the oblation.

! ವಿಶೇಷವಿವರಣೆಗಳು |

ದೇವ ಕೇಶಿನಾ ಯೋಗ್ಯಾಭಿಃ ಘೃತಸ್ತು ವಾ ರೋಹಿತಾ ಋತಸ್ಯ ಧುರಿ ಧಿಷ್ಠ—ಕತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಕೇಶಗಳು ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರವಾಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕೇಶಿನಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ರೋಹಿತಾ ಎಂಬುವುದು ಅಗ್ನಿಯ ವಾಹನವಾದ ಕುದುರೆಗೆ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಯಾಸ್ಯರು ರೋಹಿತೋಽಗ್ನೇಃ—ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆಯು ಅಗ್ನಿಯ ವಾಹನವು (ನಿ. ೨-೨೮) ಎಂದು ದೇವತೆಗಳ ವಿವಿಧ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಋತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸತ್ಯವೆಂದೂ, ಯಜ್ಞವೆಂದೂ ಅರ್ಥವಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಎಲೈ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ಅಗ್ನಿಯೇ, ನಿನ್ನ ರಥವನ್ನು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರುವಂತೆ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ನಿಬಿಡವಾದ ಕೇಶಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಮನೋಹರವಾದವೂ, ಹಗ್ಗ ಅಥವಾ ಕಡಿವಾಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದವೂ, ಘೃತದಂತೆ ನುಣುಪಾದ ಶರೀರಕಾಂತಿಯಿಂದ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಮನೋಹರವಾಗಿರುವವೂ ಆದ ಮಾಸಲು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ನಿನ್ನ ರಥದ ನೊಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಥ ವಿಶ್ವಾನ್ ದೇವಾನ್ ಆ ವಹ—ಅನಂತರ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನಾವು ಯಾವ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳನ್ನು
ಅಹ್ವಾನಮಾಡುವವೋ ಆ ಅಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ

ಪಾತೆವೇದೇ ಸ್ವಧೃತಾ ಕೈಣುಹಿ—ಸಮಸ್ತವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವ ಎಲ್ಲೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ
ಯಜ್ಞ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಉತ್ತಮವಾದ ಕರ್ಮಗಳೆಂದ ಕೂಡಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು.

! ಸಂಹಿತಾಪಠಃ !

ದಿವತ್ಸಿದಾ ತೇ ರುಚಯಂತ ರೋಕಾ ಉಷೋ ವಿಭಾತೀರನು ಭಾಸಿ ಪೂರ್ವೀಃ |
ಅಪೋ ಯದಗ್ನ ಉಶಧಗ್ನನೇಷು ಹೋತುಮ್ವಂದ್ರಸ್ಯ ಪನಯಂತ ದೇವಾಃ || ೭ ||

! ಪದರಾಃ !

ದಿವಃ | ಚಿತ್ | ಅ | ತೇ | ರುಚಯಂತ | ರೋಕಾಃ | ಉಷಃ | ವಿಭಾತೀಃ | ಅನು | ಭಾಸಿ | ಪೂರ್ವೀಃ |
ಅಪಃ | ಯತ್ | ಅಗ್ನೇ | ಉಶಧಕ್ | ವನೇಷು | ಹೋತುಃ | ಮಂದ್ರಸ್ಯ | ಪನಯಂತ | ದೇವಾಃ || ೭ ||

! ವಾಯುಪಠಃ !

ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಯತ್ ಯದಾ ವನೇಷ್ವರಣೈಷ್ವಪ ಉಶಧಕ್ ಕಾಮಯಮಾನೋ ದಹಂಕ
ವಶಸೇ ತದಾ ತೇ ರೋಕಾಶ್ಚ ತ್ವದೀಯಾ ದೀಪ್ರಯೋ ದಿವಕ್ಶಿತ್ ಸೂರ್ಯಾದಪ್ಯಾರುಚಯಂತ |
ಅರೋಚಂತೇ | ವಿಭಾತೀರ್ವಿಶೇಷೇಣ ಭಾಂತೀಃ ಪ್ರಕಾಶಮಾನಾಃ ಪೂರ್ವೀಃ ಪುರಾಣೇರುಷ ಉಷ-
ಸೋಽನು ಭಾಸಿ | ಮಂದ್ರಸ್ಯ ಸ್ತುತೈಸ್ಯ ಹೋತುಸ್ತವ ರೋಕಾನ್ ದೇವಾಃ ಸ್ತೋತಾರಃ ಪನಯಂತ |
ಸ್ತುವಂತಿ ||

! ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ !

ಅಗ್ನೇ—ಎಲ್ಲೆ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಯತ್—ಯಾವಾಗ | ವನೇಷು—ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ | ಅಪಃ—ಉದಕ
ಗಳನ್ನು (ಓಷಧ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು) | ಉಶಧಕ್—ದಹಿಸುವೆಯೋ (ಅಗ್ನಿ) | ತೇ—ನಿನ್ನ | ರೋಕಾಃ—ಪ್ರಭೆಗಳು |
ದಿವಕ್ಶಿತ್—ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ | ಅ ರುಚಯಂತ—ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತವೆ | ವಿಭಾತೀಃ—ಅತಿಶಯ
ವಾಗಿ ದಳಗುವವು | ಪೂರ್ವೀಃ—ಪುರಾತನವಾದವು ಅದ | ಉಷಃ—ಉಷಸ್ಸುಗಳನ್ನು | ಅನು ಭಾಸಿ—
ಅನುಕೂಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿಯೆ | ಮಂದ್ರಸ್ಯ—ಸ್ತುತೈನಾದವನೂ | ಹೋತುಃ—ಹೋತೃವಾದವನೂ ಅದ ನಿನ್ನ
ತೀಷ್ಣುಗಳನ್ನು ! ದೇವಾಃ—ಸ್ತೋತೃಗಳು | ಪನಯಂತ—ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

| ಛಾಂದಸ್ |

ಎತ್ತಿ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಯಾವಾಗ ನೀನು ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಓಪಧ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ದಹಿಸುವೆಯೋ ಆಗ ನೀನು ಪ್ರಭೆಗಳ ಸೂರ್ಯನಿಗಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತವೆ. ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಬೆಳಗುವುವೂ, ಪುರಾತನವಾದವೂ ಆದ ಉಷಮ್ ಗಳನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿ ನೀನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತೀಯೆ. ಸ್ತುತ್ಯನಾದವನೂ, ಹೋತೃವಾದವನೂ ಆದ ನೀನು ತೇಜಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

When, Agni, you abide in the woods, consuming the waters at your pleasure, then your rays, illuminate the heavens, and you shine like many former radiant dawns : the gods themselves commend (the brilliancy) of their praise-meriting invoker.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಅಗ್ನೇ ಯಶ್ ವನೇಷು ಅಪಃ ಅಶಧಕ್ ತೇ ರೋಕಾಃ ದಿವಕ್ಶಿತ್ ಆ ರುಚಯಂತ—ಎತ್ತಿ, ಅಗ್ನಿಯೇ, ನೀನು ಅರಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉದಕಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದುರುವ ವ್ಯಕ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ದಹಿಸುವಾಗ ನೀನು ಜಾಜ್ಜಲ್ಯಮಾನವಾದ ಪ್ರಭೆಗಳು ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ ಅಥವಾ ಪ್ರಭೆಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದಾವಾನಲಾಗ್ನಿಯನ್ನು (ಕಾಡುಕಿಚ್ಚನ್ನು) ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾನುಹಾವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ದಹಿಸುವಾಗ ಅಗ್ನಿಯಿಂದಂಟಾಗುವ ಪ್ರಕಾಶ ಮತ್ತು ತಾಪವು ಸೂರ್ಯನ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತ ಅತಿಶಯವಾಗಿರುವುವು ಎಂಬ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ವಿಷಯವು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪಃ—ಉದಕಗಳನ್ನು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಉದಕಗಳಿಂದ ಪುಷ್ಪವಾಗಿ ಬೆಳೆದುರುವ ವ್ಯಕ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಕಾರಣವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಚಿತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಷ್ಕರು—

ಚಿದಿತ್ಯೇಷೋನೇಕವರ್ಣಾ | ಅಚಾರ್ಯಕ್ಕಿ ದಿದಂ ಬ್ರೂಯಾತಿ ಪೂಜಾಯಾಂ | ದಧಿಚಿದಿತ್ಯು-
ಪಮಾರ್ಥೇ | ಕುಲ್ಮಾಷಾಂಕ್ಷಿ ದಾಹರೇತ್ಯವಕುತ್ಸಿತ್ಯೇ |

(ನಿ. ೧-೪)

ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಎಂದರೆ, ಚಿತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿದ್ದು ಸಂವರ್ಧಾನಸಾಧ ಇದರ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು. ಈ ಶಬ್ದವು ಪೂಜ್ಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುವಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಉಪಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ನಿಂದೆ ಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದರ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ—ಅಚಾರ್ಯಕ್ಕಿ ದಿದಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಚಿತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪೂಜ್ಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದೆಂದೂ, ದಧಿಚಿದಿತ್ಯುಪಮಾರ್ಥೇ— ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಚಿತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಉಪಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ, ಕುಲ್ಮಾಷಾಂಕ್ಷಿ ದಾಹರೇತ್ಯ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂದೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಈ ಋ:ಕೃನಲ್ಲಿ ದಿವಕ್ಶಿತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಉಪಮಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಾಗಿದೆ.

ವಿಧಾತೀಃ ಪೂರ್ವೀಃ ಉಷಃ ಅನು ಭಾಸಿ—ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉಪಕಾಲಾನಂತರ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸುವುದರಿಂದ, ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದವೂ, ಪುರಾತನವಾದವೂ ಆದ ಉಷಃಕಾಲಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತೀಯೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಷಃಕಾಲಗಳು ಎಂದು ಅನೇಕ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದವಾಗುವ ಉಷಃಕಾಲಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವಿದೆ.

ಮಂದ್ರೈಶ್ಯೋ ದೇವಾಃ ದೇವಾಃ ಪನಯಂತೇ— ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತೇಜಸ್ಸು ಅಥವಾ ಗುಣಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಅರ್ಥವು ಸಂಯಾಗಿ ಹೊಂದುವುದು. ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಸ್ತುತೃನೂ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವ ಹೋತೃನೂ ಆದ ನಿನ್ನ ತೇಜಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಗುಣಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಾಯಿತು.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಉಲೌ ವಾ ಯೇ ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ಮದಂತಿ ದಿವೋ ವಾ ಯೇ ರೋಚನೇ ಸಂತಿ
ದೇವಾಃ |

ಊಮಾ ವಾ ಯೇ ಸುಹವಾಸೋ ಯಜತ್ರಾ ಆಯೇಮಿರೇ ರಥ್ಯೋ ಅಗ್ನೇ
ಅಶ್ವಾಃ || ೮ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಉಲೌ | ವಾ | ಯೇ | ಅಂತರಿಕ್ಷೇ | ಮದಂತಿ | ದಿವಃ | ವಾ | ಯೇ | ರೋಚನೇ | ಸಂತಿ | ದೇವಾಃ |

ಊಮಾಃ | ವಾ | ಯೇ | ಸುಹವಾಸಃ | ಯಜತ್ರಾಃ | ಆಯೇಮಿರೇ | ರಥ್ಯಾಃ | ಅಗ್ನೇ | ವಿಶ್ವಾಃ || ೮ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಉಲೌ ವಿಸ್ತೀರ್ಣೇಽಂತರಿಕ್ಷೇ ಯೇ ದೇವಾ ಮದಂತಿ | ದೃಷ್ಟಂತಿ | ದಿವಃ ಸೂರ್ಯಸ್ತು ರೋಚನೇ ಪ್ರಕಾಶನ ಆರೋಳೇ ಯೇ ದೇವಾಃ ಸಂತಿ | ಊಮಾಃ | ಊಮಸಂಜ್ಞಾ ಇತಿ ಸಿಹರಃ ಸಂತಿ | ಯಜತ್ರಾ ಯಜ್ಞವ್ಯಾಯೇ ದೇವಾಃ ಸುಹವಾಸಃ ಶೋಭನಾಹ್ವಾಸಾ ಆಯೇಮಿರೇ | ಆಯಜ್ಞಂತಿ | ರಥ್ಯೋ ರಥಿಸ್ತವ ಯೇಶ್ವರಾಃ ಸಂತಿ ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಶ್ವೇ ಸವ್ಯಃ ಸಾರ್ಥಮಾಯಾಹೀತ್ಯುಶ್ಚೈರಯುರ್ವಾ ಸಂಬಂಧಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಅಗ್ನೇ—ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಉರಾ—ವಿಸ್ತೃತವಾದ | ಅಂತರಿಕ್ಷೇ—ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ | ಯೇ ದೇವಾಃ—ಯಾವ ದೇವತೆಗಳು | ಮದೆಂತಿ—ಹರ್ಷಯುಕ್ತ ರಾಗಿದ್ದಾರೆಯೋ | ದಿವಃ—ಸೂರ್ಯನ | ರೋಚಿನೇ—ಪ್ರಕಾಶನನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ | ಯೇ ವಾ—ಯಾವ ದೇವತೆಗಳು | ಸಂತಿ—ಇರುತ್ತಾರೆಯೋ | ಉಮಾಃ ವಾ—‘ ಊಮ ’ ಸಂಕ್ಷಲಕರಾದ ಯಾವ ಪಿತೃಗಳಿದ್ದಾರೆಯೋ | ಯಜತ್ವಾಃ—ಯಜ್ಞಾರ್ಹರಾದ | ಯೇ—ಯಾವ ದೇವತೆಗಳು | ಸುಹವಾಸಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಹ್ವಾನವುಳ್ಳವರಾಗಿ | ಆಯೇಮಿರೇ—ಬರುತ್ತಾರೆಯೋ | ರಥೈಃ—ರಥಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ | ಅಶ್ವಾಃ—ಯಾವ ನಿನ್ನ ಅಶ್ವಗಳವೆಯೋ (ಅವರುಗಳೆಲ್ಲರೊಂದಿಗೂ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಾ).

|| ಛಾಂದೋ ||

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ, ಅದಿತ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶನನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಯಾವ ರೋಚದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಿರುತ್ತಾರೆಯೋ, “ ಊಮ ” ಸಂಕ್ಷಲಕರಾದ ಯಾವ ಪಿತೃಗಳಿರುತ್ತಾರೆಯೋ, ಯಾವ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳು ಉತ್ತಮವಾದ ಆಹ್ವಾನವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಬರುವರೋ, ಯಾವ ನಿನ್ನ ಉತ್ತಮವಾದ ರಥಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತವಾದ ಅಶ್ವಗಳವೆಯೋ ಅವರೆಲ್ಲರೊಡನೆಯೂ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಾ.

English Translation.

The deities who sport in the spacious (firmament) ; those who are

in the luminous sphere of heaven ; the adorable Umas, who come when worthily invoked ; the horses, Agni, that are fit for your car.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಊಮಾಸಂಕ್ಷಲಕರಾದ ಪಿತೃದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಯಜ್ಞಾರ್ಹರಾದ ಇನ್ನೂ ಯಾವ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳಿದ್ದಾರೆಯೋ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರೆದು ಕೊಂಡು ನಿನ್ನ ರಥಕ್ಕೆ ನಿಯೋಜಿತವಾಗಿರುವ ರೋಹಿತಗಳೆಂಬ ಅಶ್ವಗಳೊಡನೆ ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಾ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಪದವಿಲ್ಲದೆ ವಾಕ್ಯವು ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮುಂದಿನ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯಗಳೊಡನೆ ಸಮನ್ವಯಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದು.

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ, ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ನಾನಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಪಿತೃ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಯಜ್ಞಭೂಮಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳೂ ಯಾವವು? ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳಾರು? ಅವರ ಸಂಖ್ಯೆಯೆಷ್ಟು? ಅವರ ಸ್ವರೂಪವೇನು? ಇವೇ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಾವು ಪೀಠಿಕಾಶ್ವಕರಣವಾದ ವೊದಲನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ, ನಿರುಕ್ತವಚನಗಳನ್ನೂ ಉದಹರಿಸಿ ಆ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಮುಕ್ತಿನ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗುತ್ತೆ.

|| ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯಃ ||

ಏಭಿರಗ್ನೇ ಸರಥಂ ಯಾಹ್ಯವಾರ್ಷಾ ನಾನಾರಥಂ ವಾ ವಿಭವೋ ಹ್ಯಶ್ವಾಃ |

ಪತ್ನೀವತಸ್ತ್ರೀಂಶತಂ ತ್ರೀಂಶ್ಚ ದೇವಾನನುಷ್ಪಧಮಾ ವಹ ಮಾದಯಸ್ವ || ೧ || ೧

|| ಪದಾರ್ಥಃ ||

ಅ | ಏಭಿಃ | ಅಗ್ನೇ | ಸರಥಂ | ಯಾಹಿ | ಅರ್ವಾರ್ಷಾ | ನಾನಾರಥಂ | ವಾ | ವಿಭವಃ | ಹಿ | ಅಶ್ವಾಃ |

ಪತ್ನೀವತಃ | ತ್ರೀಂಶತಂ | ತ್ರೀಂಶ್ಚ | ದೇವಾನ್ | ಅನುಷ್ಪಧಂ | ಅ | ವಹ | ಮಾದಯಸ್ವ || ೧ ||

|| ಸಾಯಾಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಗ್ನೇ ಏಭಿಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತೃರ್ದೇವಗಣೈಃ ಸಾರ್ಥಂ ಸರಥಂ ಸಮಾನರಥಂ ನಾನಾರಥಂ ವಾ ತ್ವದ್ಭಯಂ ಸಮಾರೋಪ್ಯಾಯಾಹ್ಯವಾರ್ಷಾ ಅಶ್ವದಧಿಮುಖಮಾಯಾಹಿ | ಯತಃ ಕಾರಣಾತ್ಪ್ರೀತ್ಯಾ ವಿಧವಃ ಪ್ರಥಮಃ ಸಮರ್ಥಾಃ || ಹಿ ಪತ್ನೀದೃಢಾ || ಪತ್ನೀವತಃ ಪತ್ನೀಭಿಃ ಸಂಹಿತಾನ್ ತ್ರೀಂಶತಂ ತ್ರೀಂಶ್ಚ ತ್ರಯಸ್ತ್ರೀಂಶತಂ ದೇವಾನ್ತಾನುಷ್ಪಧಂ ಬರಾರ್ಥಮನ್ನಾರ್ಥಂ ವಾವಹ | ಮಾದಯಸ್ವ ಸೋಮೋನೇತಿ ವಿಶೇಷಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಅಗ್ನೇ—ಎದ್ದೆ ಅಗ್ನಿಯೇ | ಏಭಿಃ—ಹಿಂದೆ:ವರ್ಣಕರಾದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ | ಸರಥಂ—ಒಂದೇ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಾಗಲಿ | ನಾನಾರಥಂ ವಾ—ಅಥವಾ ಬೇರೆಬೇರೆ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಾಗಲಿ | ಅರ್ವಾರ್ಷಾ—ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಾಧಿಮುಖವಾಗಿ | ಅ ಯಾಹಿ—ಬಾ | ಅಶ್ವಾಃ—ಏನ್ನ ಅಶ್ವಗಳು | ವಿಭವಃ ಹಿ—(ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರೆಕರೆಲ) ಸಮರ್ಥವಾಗಿಯೆಲ್ಲವೇ | ಪತ್ನೀವತಃ—ಪತ್ನಿ ಯರೊಡಗೂಡಿದ | ತ್ರೀಂಶತಂ ತ್ರೀಂಶ್ಚ ದೇವಾನ್—ಮುನ್ನೂ ರಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ | ಅನುಷ್ಪಧಂ—ಸೋಮದ ಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ | ಅ ವಹ—ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ | ಮಾದಯಸ್ವ—(ಸೋಮರಸದಿಂದ) ಅವರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು.

| ಛಾಂದೋಗ್ಯ |

ಎತ್ತೆ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಹಿಂದೆ ವರ್ಣತರಾದ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಒಂದೇ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಾಗಲಿ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಾ. ಪತ್ನಿಯರೊಡಗೂಡಿ ಮನಸ್ಸರ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಸೋಮಪಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ. ಸೋಮರದಿಂದ ಅವರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು.

English Translation.

With all these in one chariot, Agni, or in many (chariots), come to our presence, for your horses are able : bring the three and thirty divinities with their wives, for the sake of (the sacrificial food, and exhilarate them (all with the Soma libation).

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಹಿಂದಿನ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞಭೂಮಿಗೆ ಕರೆತರುವಂತೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ದೇವತೆಗಳ ಪತ್ನಿಯರನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದಲ್ಲದೆ ತ್ರಿಂಶತಂ ತ್ರಿಂಶತ್ಯ ದೇವಾನ್—ಮುನ್ನೂರುಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಎಂದು ದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಐ.ಗ್ರೀದದಲ್ಲಿ ನಾನಾರೀತಿ ವರ್ಣನೆಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತ ದ್ರಷ್ಟೃನಾದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಮುನಿಯೇ ಈ ಮಂಡಲದ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ—

ತ್ರೀಣಿ ಕತಾ ತ್ರೀ ಸಹಸ್ರಾಣ್ಯಗ್ನಿಂ ತ್ರಿಂಶತ್ಯ ದೇವಾ ನವ ಜಾಸಪರ್ಯರ್ಥ |

(ಮ. ಸಂ. ೩-೯-೯)

ಎಂದರೆ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಮೂರುಸಾವಿರದ ಮುನ್ನೂರ ಮೂವತ್ತಮೂರು ಎಂದು ಹೇಳಿದಾನೆ. ಇನ್ನೂ ಇತರ ಮುನಿಗಳು ದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮೂವತ್ತಮೂರೆಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಇವರುಗಳಾದ, ಇವರ ವಿವರಗಳೇನು ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರುಕ್ತಕಾರರ ವಚನದಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಬಹುದು ಅಂತರ ಇತರ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಸಂಬಂಧವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗುವುದು.

ದೇವತೆಗಳು ಮೂರುಸಾವಿರದ ಮುನ್ನೂರ ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಜನಗಳಿರುವರು ಎಂದು ವ್ಯಸ್ಥಿಯಿಂದ (ವಿವರಣೆಯಿಂದ) ಹೇಳಿದೆ. ಈ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವರು ಎಂದೂ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿನ ಸತ್ವಿನಲ್ಲಿ ಸಮಷ್ಟಿರೂಪದಿಂದ ದೇವತೆಗಳ ವಿವರಣೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ

ದೇವಸಂಖ್ಯಾಚ್ಚ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೇ ಅಭಿಹಿತಾ—ಮಹಿಮಾನ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತೇ ತ್ರಯಸ್ತ್ರೀಂಶತ್ತ್ರೀನ ದೇವಾ ಇತಿ | ಕತಮೇ ತೇ ತ್ರಯಸ್ತ್ರೀಂಶದಷ್ಟೈ ವಸವ ಬಿಶ್ವಾಡಶ ರುದ್ರಾ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯಾಶ್ಚ ವಿಕತ್ವಿನಲ್ಲಿ ಸಮಷ್ಟಿರೂಪದಿಂದ ದೇವತೆಗಳ ವಿವರಣೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ

(ಬೃ ಉ. ೩-೯)

ದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಮೂವತ್ತುಮೂರೇ ಆಗಿರುವುದು. ಎಂಟು ವರುಗಳೂ, ಹನ್ನೊಂದು ಜನರು ದ್ರವರು, ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಅದಿತ್ಯರು, ಇಂದ್ರನು ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಎಂದು. ಇವರು ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತುಮೂರು ದೇವತೆಗಳಾಗಿರುವರು. ಇವರ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಮೂರುಸಾವಿರದ ಮೂರುನೂರ ಮೂವತ್ತಮೂರು ಆಗಿರುವರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—ಯೇ ದೇವನಾಸೋ ದಿವ್ಯೇಕಾದಿತಶ್ಚ (ಋ. ಸಂ. ೧೩೯-೧೧-೧) ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ—

ತೇ ದೇವನಾಸೋ ಯಜ್ಞ ಮಿಮಂ ಜುಷಧ್ಯಂ—ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಆದ ನೀವು ನಮ್ಮ ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಎಂದು ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ದಿವಿ ಏಕಾದಿತ, ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಏಕಾದಿತ, ಅಪ್ಪುಷ್ಪಿತೋ ಏಕಾದಿತ ಎಂದು ಮೂರು ಲೋಕಗಳಿಂದಲೂ ಒಟ್ಟು ದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಮೂವತ್ತುಮೂರೆಯು ಹೇಳಿದೆ. ಸಾಯಣರು—ಯದ್ಯಪಿ ತಿಸ್ತ ಏವ ದೇವತಾಃ (ನಿ. ೭-೫) ಎಂಬ ನಿರುಕ್ತ ವಚನವನ್ನು ದಹರಿಸಿ ಕ್ಷಿಪ್ಯಾದ್ಯಭಿವಾನಿಸ್ಯೋ ದೇವತಾಸ್ತಿಸ್ತ ಏವ ತಥಾಪಿ ಮಹಿತಾ ಮಹತ್ತ್ರೇನ ಸ್ಪೃಶ್ಯವಿಧೂತ್ಯಾ ತ್ರಯೋಶ್ಚತುರ್ವಿಧೂತ್ಯಾ ಭವಂತಿ | ತತ್ರೈಶ್ಚಾನಾ ಅನ್ಯಾಸ್ತದ್ವಿಧೂತೆಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಶ್ಚಾತ್ | ಪೃಥಿವೀ ಅಂತರಿಕ್ಷ ಮತ್ತು ದ್ಯುಲೋಕಾಭಿವಾನಿದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಮೂರೇ ಆದರೂ ಸಹ ಅವರು ಅವರವರ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ೩೩ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಆಯಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉಳಿದ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಇವರ ವಿಧೂತಿಗಳು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರೂ ಸಹ—

ತಿಸ್ತ ಏವ ದೇವತಾ ಇತಿ ನೈರುಕ್ತಾಃ | ಅಗ್ನಿಃ ಪೃಥಿವೀಸ್ಥಾನಃ | ವಾಯುರ್ವಾ ಇಂದ್ರೋ ವಾ ಅಂತರಿಕ್ಷಸ್ಥಾನಃ | ಸೂರೋ ದ್ಯುಸ್ಥಾನಃ | ತಾಸಾಂ ಮಹಾಭಾಗ್ಯಾತ್ ಏಶ್ವಿಕಸ್ಯಾ ಅಪಿ ಬಹುನಿ ನಾಮಧೇಯಾನಿ ಭವಂತಿ | ಅಪಿ ವಾ ಕರ್ಮಪೃಥಕ್ತ್ವಾತ್ |

(ನಿ. ೭-೫)

ನೈರುಕ್ತಕಾರರ ಮತದಂತೆ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು ಅಥವಾ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಪೃಥಿವೀ, ಅಂತರಿಕ್ಷ ಮತ್ತು ಪೃಥೋಲಕ ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳ ಅಧಿದೇವತೆಗಳು. ಈ ದೇವತೆಗಳೇ ಅವರವರ ಮಹತ್ವಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿಯಾಗಲಿ, ತ್ರಿಯಾವೈವಿಧ್ಯಗಳ ದೇವತೆಯೆಂದಾಗಲಿ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ನಾಮಧೇಯಗಳಿರುತ್ತವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿ, ಅಥಾವೋಽನುಕ್ರಮಿಷ್ಯಾಮಿ ಅಗ್ನಿಃ ಪೃಥಿವೀಸ್ಥಾನಃ ತಂ ಪ್ರಥಮಂ ಮಾಗ್ನಾತ್ಯಮಃ | ಎಂದು ನಿ. ೭-೧೪ ರಿಂದ ೯-೪೩ ನೇ ಖಂಡದವರೆಗೆ ಪೃಥಿವೀಸ್ಥರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ತೂರಣವನ್ನೂ, ಅಥಾವೋ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನಾ ದೇವತಾಃ | ತಾಸಾಂ ವಾಯುಃ ಪ್ರಥಮಾಗಾಮೀ ಭವಂತಿ | ಎಂದು ೧೦-೧ ರಿಂದ ೧೧-೫೦ ನೇ ಖಂಡದವರೆಗೆ ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷದೇವತೆಗಳ ಸ್ತೂರಣವನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಧಾಗಿಸಿರುವ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೆಷ್ಟು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತಭೇದಗಳಿವೆಯಾದರೂ ಮುಕ್ತಂಕಿತಿಯು ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಆ ನಾಸತ್ಯಾ ತ್ರಿಭಿರೇಕಾದಕೈರಿಹ ದೇವೇಭಿದ್ಯಾತಂ ಮಧುಪೇಯಮಸ್ಮಿನಾ |
ಪ್ರಾಯುಸ್ತಾರಿಷ್ಟಂ ನೀ ರಸಾಂಸಿ ಮೃಜ್ಜತಂ ಸೇಧತಂ ದ್ವೇಷೋ ಭವತಂ ಸೇವಾಭುಮಾ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೨೪-೧೧)

(೧೧×೩) ಮೂವತ್ತುಮೂರು ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೂ ಮಧುಪಾನವನ್ನವೇಕ್ಷಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬನ್ನಿರಿ ಎಂದು ಅತ್ತಿನೇ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ,

ಶ್ರುಷ್ಟೀನಾನೋ ಹಿ ದಾಶುಷೇ ದೇವಾ ಅಗ್ನೇ ವಿಚೇತಸಃ |

ತಾನೋಹಿದಶ್ಚ ಗಿರ್ವಣಸ್ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಯಂತತಮಾ ವಹ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೪೫-೨)

ಮೂವತ್ತುಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ಎಂದು ಅನ್ನಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವಂತೆಯೇ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ಇದರಂತೆಯೇ,

ಏಭಿರಗ್ನೇ ಸರಥಂ ಯಾಹ್ಯರ್ವಾಣ್ ನಾನಾರಥಂ ವಾ ವಿಭವೋ ಹ್ಯಶ್ವಾಃ |

ಶತ್ವೀವತಸ್ತ್ರಿಯಂತಶ್ಚ ತ್ರೀಂಶ್ಚ ದೇವಾನನನುಷ್ಪಧಮಾ ವಹ ಮಾದಯಸ್ತ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೬-೯)

ಇತಿ ಸ್ತುತಾನೋ ಅಸಥಾ ರಿಶಾದನೋ ಯೇ ಸ್ಥ ತ್ರೆಯಂಶ್ಚ ತ್ರಿಯಂಶ್ಚ |

ಮನೋರ್ವೀವಾ ಯಜ್ಞ ಯಾಸಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೮-೨೦-೨)

ವಿಶ್ವೈರ್ವೇವೈಸ್ತ್ರೀಭಿರೇಕಾದಶೈರಿಹಾದ್ವಿರ್ಮಾರುದ್ವಿಭ್ಯಗುಭಿಃ ಸಚಾಭುವಾ |

(ಮ. ಸಂ. ೮-೩೫-೩)

ತವ ತ್ಯೇ ಸೋಮು ಸವಮಾನ ನಿಹ್ಯೇ ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾಸ್ತ್ರಯ ಏಕಾದಶಾಸಃ |

ದಶ ಸ್ವಧಾಭಿರಧಿ ಸಾನೋ ಅಸ್ಯೇ ಮೃಜಂತಿ ತ್ವಾ ನದ್ಯಃ ಸಪ್ತ ಯಹ್ವೀಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೯-೯೨-೪)

ಇತ್ಯಾದಿ ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಮೂವತ್ತುಮೂರೆಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಶತಪಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ,

ಅಷ್ಟೈ ವಸವಃ | ಏಕಾದಶ ರುದ್ರಾಃ | ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯಾ ಇಮೇ ಏವ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ
ತ್ರಯಸ್ತ್ರಿಯಂತಶ್ಚ ದೇವಾಃ ಸೃಜಾಪತಿಶ್ಚ ತುಸ್ತ್ರಿಯಂತಃ ||

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೪-೫-೬-೨)

ಎಂಟು ವಸುಗಳೂ, ಹನ್ನೊಂದು ರುದ್ರರೂ, ಹನ್ನೆರಡು ಆದಿತ್ಯರೂ ಮತ್ತು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೂ ಸೇರಿ ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ದೇವತೆಗಳು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಇವರೆಲ್ಲನೇ ಮೂವತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯನು ಎಂದು ಒಂದು ಕತೆ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಖ್ಯೆಯಿದ್ದರೂ ಸಹ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಇಂದ್ರನನ್ನೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಯನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದೆ.

ತೇ ತ್ರಯಸ್ತ್ರೀಂಶದಿತ್ಯಷ್ಟೈ ವಸವ ಏಕಾದಶ ರುದ್ರಾ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯಾಸ್ತ ಏಕತ್ರೀಂಶದಿಂದ್ರಶ್ಚೈವ
ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚ ತ್ರಯಸ್ತ್ರೀಂಶಾವಿತಿ |

(ಶ. ಬ್ರಾ. ೧೧-೬-೩-೫)

ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲೂ ಸಹ,

ತ್ರಯಸ್ತ್ರೀಂಶದ್ವೈ ದೇವಾಃ ಸೋಮಪಾಸ್ತ್ರಯಸ್ತ್ರೀಂಶದಸೋಮಪಾ ಅಷ್ಟೈ ವಸವ ಏಕಾದಶಕ
ರುದ್ರಾ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯಾಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಶ್ಚ ವಸವ್ಯಾರಶ್ಚೈತೇ ದೇವಾಃ ಸೋಮಪಾಃ |

(ಐ. ಬ್ರಾ. ೨-೧೮)

ಸೋಮಪಾನವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವರು ಮೂವತ್ತುಮೂರು ದೇವತೆಗಳು. ಅವರು ಅಪ್ಪವಸುಗಳು, ಏಕಾದಶ ರುದ್ರರು,
ಮತ್ತು ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರು, ಇವರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಮತ್ತು ವಸವ್ಯಾರ. ಹೀಗೆ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಆದರೆ,

ತ್ರೀಣಿ ತತಾ ತ್ರೀ ಸಹಸ್ರಾಣ್ಯಗ್ನಿಂ ತ್ರಿಂಶತ್ಚ ದೇವಾ ನವ ಚಾಸಪರ್ದೌನ್ |

ದೀಕ್ಷನ್ ಭೃತ್ಯೈರಸ್ತ್ರೀಣರ್ಹಿರಸ್ಮಾ ಆದಿದ್ಯೋತಾರಂ ಸ್ಯಸಾವಯಂತಿ ||

(ಋ. ಸಂ. ೩-೯-೯)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದರಂತೆಯೇ ಋ. ಸಂ. ೧೦-೫೨-೬ ನೇ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಮೂರುಸಾವಿರದ ಮನ್ನೂರ
ಮೂವತ್ತಮೂರು ದೇವತೆಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ವಾಜಪಯೇಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ
(೩೩-೭) ಇದೇ ಅನುಪೂರ್ವವಿದೆ. ಇದೂ ಅಲ್ಲವೇ,

ನಮೋ ಮಹದ್ಯೋತೇ ನಮೋ ಅರ್ಭಕೇಭ್ಯೋ ನಮೋ ಯುವಭ್ಯೋ ನಮ ಅಶಿತೇಶ್ಯಃ |

ಯಜಾಮ ದೇವಾಸ್ಯದಿ ತಶ್ಯವಾಮ ಮಾ ಜ್ಯಾಯಸಃ ತಂಸಮಾ ವೃತ್ತಿ ದೇವಾಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೨೭-೧೩)

ಅಕ್ಕುಳಿವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳವರೂ, ನ್ಯೂನವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳವರೂ, ತರುಣರೂ, ವೃದ್ಧರೂ ಅದ ಸಕಲ ವಿಧವಾದ
ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರವೆಂದು ಹೇಳುವಾಗ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪವೈವಿಧ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.
ಈ ಮುಕ್ತಿಯೇ ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲೂ ಸಹ (೭-೧೬) ಶುನಶ್ಶೇರ್ಷೋವಾಶ್ವಾನದಲ್ಲಿ ವಿಕೀರದೇವ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ
ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಿದೆ ಆದರೆ,

ನಹಿ ವೋ ಅಸ್ತೃರ್ಭಕೋ ದೇವಾಸೋ ನ ಕುಮಾರಕಃ | ವಿಕೀರ ಸತೋಮಹಾಂತ ಇಶ |

(ಋ. ಸಂ. ೮-೩೦-೧)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ದೊಡ್ಡವರು ಚಿಕ್ಕವರು ಎಂಬ ಭೇದವೇ ಇಲ್ಲ. ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಮಹಾತ್ಮರೇ
ಆಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣವಿದೆ. ಇಂತಹ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವುಳ್ಳ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಶ್ರುತವಾದ
ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಿಯು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ.

ದೇವಪತ್ನೀಃ—ಬುಗ್ಗೇದದಲ್ಲಿ ದೇವಪತ್ನಿಯರ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ದೇವತೆಗಳ ಪತ್ನಿಯರ ಹೆಸರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿರುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ—

ಇಂದ್ರಾಣೀ, ವರುಣಾನೀ, ಅಗ್ನಿಯಾ—ಇಂದ್ರನ ಪತ್ನಿಗೆ ಇಂದ್ರಾಣಿಯೆಂದೂ, ವರುಣನ ಪತ್ನಿಗೆ ವರುಣಾನಿಯೆಂದೂ, ಅಗ್ನಿಯ ಪತ್ನಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯಾ ಎಂದೂ ಹೇಳುವರು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ವರು—

ಇಂದ್ರಾಣೇಂದ್ರಸ್ಯ ಪತ್ನೈಗ್ನಾಯೈಗ್ನೀಃ ಪತ್ನೈಶ್ಚೈಶ್ಯಶ್ಚೈಶ್ಚೋಃ ಪತ್ನೀರಾಟ್ ರಾಜತೇ |
ರೋದಸೀ ರುದ್ರಸ್ಯ ಪತ್ನೀ | ವರುಣಾನೀ ಚ ವರುಣಸ್ಯ ಪತ್ನೀ |

(ನಿ. ೧೨-೪೬)

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇವರಿಗೆ ದೇವಪತ್ನಿಯರೆಂದು ಹೆಸರು. ಕೆಲವು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಹೆಸರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳದೆ ದೇವಪತ್ನಿಯೆಂದು ಸಮಷ್ಟಿಯಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೆಲವು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆವೆ—

ಇಂದ್ರಾಣೀಮಾಸು ನಾರಿಷು ಸುಭಗಾಮಹಮಶ್ರವಂ |

ನಹ್ಯಸ್ಯಾ ಅಪರಂ ಚನ ಜರಸಾ ಮರತೇ ಪತಿರ್ವಿಶ್ವಾಸ್ಯಾದಿಂದ್ರ ಉತ್ತರಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೮೬-೧೧)

ನಾಹಮಿಂದ್ರಾಣಿ ರಾರಣ ಸಮ್ಯುರ್ವ್ಯಷಾಳಪೇರ್ಬುತೇ |

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೮೬-೧೨)

ಉಶಾಹಮಸ್ತೀ ವೀರಿಣೇಂದ್ರಪತ್ನೀ ಮರುತ್ಸಪಾ ವಿಶ್ವಾಸ್ಯಾದಿಂದ್ರ ಉತ್ತರಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೮೬-೯)

ಇಂದ್ರಾಣೀಮಹ್ಯ ಊತಯೇ ವರುಣಾನೀಂ ಸ್ವಸ್ತಯೇ |

(ಮ. ಸಂ. ೨-೩೨-೮)

ಉತ ಗ್ನಾ ವ್ಯಂತು ದೇವಪತ್ನೀರಿಂದ್ರಾಣ್ಯಂ ಗ್ನಾಯೈಶ್ಚಿನೀ ರಾಟ್ |

ಆ ರೋದಸೀ ವರುಣಾನೀ ಶ್ಚೋತು ವ್ಯಂತು ದೇವೀರ್ಯು ಮತುರ್ಜನೀನಾಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೫-೪೬-೮)

ದೇವಾನಾಂ ಪತ್ನೀರುತತೀರವಂತು ನಃ ಪ್ರಾವಂತು ನಸ್ತು ಜಯೇ ವಾಜಸಾತಯೇ |

ಯಾಃ ಪಾರ್ಥಿವಾಸೋ ಯಾ ಅಪಾಮಸಿ ವ್ರತೇ ತಾ ನೋ ದೇವೀಸ್ತುಹವಾಃ ಶರ್ಮ ಯಚ್ಚತೆ ||

(ಮ. ಸಂ. ೫-೪೬-೭)

ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ದೇವಪತ್ನಿಯರ ಹೆಸರುಗಳು ಪಠಿತವಾಗಿವೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ।

ಸ ಹೋತಾ ಯಸ್ಯ ರೋದಸೀ ಚಿದುವೀ ಯಜ್ಞಂ ಯಜ್ಞಮಭಿ ವೃಧೇ ಗೃಣೇತಃ |
ಪ್ರಾಚೀ ಅಧ್ವರೇವ ತಸ್ಯ ತುಃ ಸುಮೇಕೇ ಋತಾವರೀ ಯತಜಾತಸ್ಯ ಸತ್ಯೇ ||೧೦||

|| ಪದವಾಃ ||

ಸಃ | ಹೋತಾ | ಯಸ್ಯ | ರೋದಸೀ ಇತಿ | ಚಿತ್ | ಉವೀ ಇತಿ | ಯಜ್ಞಂ ಯಜ್ಞಂ | ಅಭಿ | ವೃಧೇ |
ಗೃಣೇತಃ |

ಪ್ರಾಚೀ ಇತಿ | ಅಧ್ವರಾ ಇವ | ತಸ್ಯ ತುಃ | ಸುಮೇಕೇ ಇತಿ | ಸುಮೇಕೇ | ಋತಾವರೀ ಇತ್ಯುತ್ಸವರೀ |

ಋತವ್ರಜಾತಸ್ಯ | ಸತ್ಯೇ ಇತಿ || ೧೦ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಸ ಏವ ತ್ವೇದೋತಾ ಭವತಿ ಉವೀ ವಿಸ್ತೀರ್ಣೇ ರೋದಸೀ ಚಿತ್ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾಽಪಿ
ಯಸ್ಯಾಗ್ನೇರ್ಯಜ್ಞಂ ಯಜ್ಞಂ ಸರ್ವಂ ಯಜ್ಞಂ ವೃಧೇ ಸಮುದ್ರಯೇಽಭಿಗೃಣೇತಃ | ಪ್ರತಿಸತಃ |
ಋತಜಾತಸ್ಯ | ಜಾತಸತ್ಯಸ್ಯ ಹೋತುಃ ಸುಮೇಕೇ ಸುರೂಪೇ ಋತಾವರೀ ಉದಕವತ್ಯಾ ಸತ್ಯೇ
ಸತ್ಯಸ್ಯ ರೂಪೇ ಪ್ರಾಚೀ ಅನುಕೂಲೇ ತಸ್ಯ ತುಃ | ತಸ್ಯ ತಃ | ಕಥಮಿವ | ಅಧ್ವರೇವ | ಅಧ್ವರಾವಿವ |
ಯಜ್ಞಾವಿವ ||

। ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ।

ಉವೀ-ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ತೃತವಾದ | ರೋದಸೀ-ಚಿತ್-ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೂ ಸಹ | ಯಸ್ಯ-
ಯಾವ ಅಗ್ನಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು | ಯಜ್ಞಂ ಯಜ್ಞಂ-ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿಯೂ | ವೃಧೇ-
ಸಮುದ್ರಭವನಾಗಿ | ಅಭಿ ಗೃಣೇತಃ-ಸ್ತುತಿಸುತ್ತವೆಯೋ | ಸಃ-ಅವನೇ | ಹೋತಾ-ಹೋತೃವಾಗಲಿ
ತಾನೆ | ಸುಮೇಕೇ-ಒಂದೇ ರೂಪವುಳ್ಳವೂ | ಋತಾವರೀ-ಉದಕಯುಕ್ತವಾದವೂ | ಸತ್ಯೇ-ಸತ್ಯ
ಸ್ವರೂಪವಾದವೂ | ಪ್ರಾಚೀ-ಅನುಕೂಲಾತ್ಮಕವಾದವೂ ಅದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು | ಋತಜಾತಸ್ಯ-
ಸತ್ಯೋತ್ಪನ್ನನಾದ ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ | ಅಧ್ವರೇವ-ಉತ್ತಮವಾದ ಯಜ್ಞಗಳಂತೆ | ತಸ್ಯ ತುಃ-
ತಾವು ನಿಂತಿರುತ್ತವೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥಃ ।

ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೂ ಸಹ ಯಾವ ಅಗ್ನಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು
ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮುದ್ರಭವನಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತವೆಯೋ, ಆ ಅಗ್ನಿಯೇ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಹೋತೃವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಒಂದೇ ರೂಪವುಳ್ಳವೂ, ಉದಕಯುಕ್ತವಾದವೂ, ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವೂ, ಅನುಕೂಲಾತ್ಮಕವಾದವೂ ಆದ ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವಿಗಳು ಸತೋತೃಪ್ತನನಾದ ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಯಜ್ಞಗಳಂತೆ ಕಾಡು ನಿಂತಿರುತ್ತವೆ.

English Translation.

He is the invoker (of the gods), whom the spacious heaven and earth glorify, for the sake of increase, at repeated sacrifices : charged with water, they await like holy rites, propitious to the real presence of him who is born of truth.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಈ ಮಹಿಮೆ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯು ಸುಲಭವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಯಜ್ಞಾಧಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಸಹಾಯಭೂತವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಪ್ರಶಂಸಿತವಾಗಿದೆ. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವ ಈ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರತಿಯಜ್ಞದಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದರೆ ಮಾನವರು ದೇವತೆಗಳನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಸಕಲ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಮನಿಷ್ಠಾದಕನಾಗಿ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಯಜ್ಞಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಅಗ್ನಿಯಿಂದಲೇ ಯಜ್ಞವು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನೆರವೇರುವುದು. ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪನಾದ ಈ ಅಗ್ನಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ನೆರವಾಗುವಂತೆ ಒಳ್ಳೆಯ ರೂಪವುಳ್ಳವೂ, ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವೂ, ವೃಷ್ಟ್ಯದಕಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವೂ ಆದ ಈ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಶುಕ್ರೋವೆನಾಡುತ್ತಿರುವ ಎರಡು ಯಜ್ಞಗಳಂತೆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸಹಾಯಭೂತವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವವು ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಇಳಾ¹ಮಗ್ನೇ² ಪುರು³ದಂಸಂ⁴ ಸನಿಂ⁵ ಗೋಃ⁶ ಶಶ್ಶ⁷ತಮಂ⁸ ಹವ⁹ಮಾನಾಯ¹⁰ ಸಾಧ |

ಸ್ಯಾ¹¹ನ್ತಃ¹² ಸೂನು¹³ಸ್ತನಯೋ¹⁴ ವಿಜಾವಾಗ್ನೇ¹⁵ ಸಾ¹⁶ ತೇ¹⁷ ಸುನು¹⁸ತಿಭೂ¹⁹ತ್ಪ್ರಸ್ಯೇ || ೧೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಇಳಾಂ | ಅಗ್ನೇ | ಪುರುದಂಸಂ | ಸನಿಂ | ಗೋಃ | ಶಶ್ಶತ್ಮತಮಂ | ಹವಮಾನಾಯ | ಸಾಧ |

ಸ್ಯಾತ್ | ನಃ | ಸೂನುಃ | ತನಯಃ | ವಿಜಾವಾ | ಅಗ್ನೇ | ಸಾ | ತೇ | ಸುನುತಿಃ | ಭೂತು | ಅಸ್ಯೇ ಇತಿ ||

। నామసభాశ్లోకం ।

ఇయం సర్వజ్ఞానం సతతానాం పశుపురుషోదాతశ్చ స్త్రీశ్చక్రతః పురుషోనుమాశ్చా ।
సంక్రమ్యేకే హి । ఇతామగ్నే పురుషంసం సనిం గోదర్శనాతా యజ్ఞదగ్నిం పురుషోదాతశ్చ స్వదస్త్యే
కనా సమిషోద దిదిహిలెతి పురుషోదాతస్త్రిశ్చక్రత ఇతి । అ. ౩-౫ ॥

దే అగ్నే పురుషంసం బతుకవర్మాణం గోదర్శనాం సనిం ప్రదాత్రిమిళాం ధూమిం
కవమానాయ స్తు వతే ముహ్యం శక్రత్రమం బీరశాలం యథా భవతి తథా సాధ । సాధయి ।
సోద్యస్తాశం సూనుః పుత్రస్తనయః శంతానశ్చ విస్తారయితా విజావా పుత్రస్తాపాదిరూపణ
స్వయం విజాయత ఇతి విజావా శ్వాశ్ । దే అగ్నే నా ప్రసీద్వా కే సుమతిస్తద్దీయానూగ్రు-
బుద్ధిరస్మై అస్మాసు ధూతు । భవతు ॥

అథనా

దే అగ్నే పురుషంసం । ఆ పోద్యస్తే దింసోద వేజ ఇతి కవమానానుసు పతితశ్చా-
ద్దంశశక్రః కవమానాటి । పురుణి బురుని దంశాంసి కవమాణి యశ్చాః సా । తాం బతుక-
వర్మాణం గోదః సనిం గవాదిపశుసంహదయిత్రిమిళామేతన్నామిళాం గోదర్శనాం దేవతాం
శక్రత్రమం నిరంతరం కవమానాయ యజమానాయ ముహ్యం సాధ । సాధయి । కింబీ సోద్యస్తాశం
సూనుః పుత్రస్తనయః శాత్రః శ్వాద్భవత్పితి కే తవ యా సుమతిః తోదభనా బుద్ధిః సా విజా-
నాబంధ్యా శత్రేన్ద్రే అస్మాశం ధూతు । భవతు ॥ శక్రత్రమం లుజ్జాదిమ హాతాదేవోదా-
త్త్రమం । సాధ । రాధ సాధ సేసిద్ధా । అంతర్భావితణ్యభోగ్యయం । లోదేవి వ్యత్యయేణ
తహ । నేద్యోగిబీదేతి హిరాదేశః । తస్మాత్యోద దేలితి లుక । నిభాతః । విజానా । బని
స్మాదుభావే । అస్మాద్భిన్ద్యోద్యు ద్యుకంత ఇతి వనిహ । విద్య సోదరసనాశితశ్వాదిత్యాత్మం ।
శ్వాదుత్తరపదప్రకృతిస్తరత్మం । లింగవ్యత్యయః ధూతు । ధూ శ్వాయాం । బతులం భవతిశ్చ
శభోద లుక । ధూసువ్యోద్యు బోదేతి గుణప్రతివీధః ॥

। ప్రశంసాశ్లోకం ।

(దే) అగ్నే—ఎచ్చే అగ్నియే । పురుషంసం—అనేక కవమానాశ్చ పు । గోదః సనిం—
గవాది పశుగళన్న ఒదగువవకూ (అద) । ఇతాం—గోదర్శనపాద ఇతానామక దేవతేయన్న ।
శక్రత్రమం—నిరంతరపు । కవమానాయ—యాగానుష్ఠాన మామత్తిరువ ననగి । సాధ—సాధిను
(అనుగ్రహిమ) (మత్తు) । సా—నమగి । సూనుః—పుత్రులు । తనయః—బాత్రులు । శ్వాశ్—
అగరి (అబుదాగి) । (దే) అగ్నే—ఎచ్చే అగ్నియే । తే—నిన్న । (యా) సుమతిః—యావ
తోదభనవాద బుద్ధియేద్యోద । సా—అదు । అస్మై—నమగోద్యుర । విజానా—అవంధ్యపు ।
ధూతు—అగరి.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುವ ಗವಾದಿ ಪಶುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವಳೂ, ಇಳಾನುವಳೂ, ಗೋರೂಪಳೂ ಆದ ಭೂಮಿಯು, ನಿರಂತರ ಯಾಗಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದ ನಮಗೆ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮತ್ತು ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ, ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಗೆ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳನ್ನನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ನನ್ನ ಶುಭವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ನಮಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅವಂಧ್ಯವಾಗಲಿ (ಸಫಲವಾಗಲಿ).

English Translation.

Grant, Agni, to the offerer of the oblation, the earth, the bestower of cattle, the means of many (pious rites), such that it may be perpetual : may there be to us sons and grandsons, born in our race, and may your good-will ever be productive of benefits to us.

| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಈ ಮಂಡಲದ ಮೊದಲನೆಯ ಸೂಕ್ತದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮುಕ್ತೆಗೆ ಓದು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಅನಂತರ ಈ ಮಂಡಲದ ಏಳನೆಯ ಸೂಕ್ತದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಇದೇ ಮುಕ್ತೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದಾರೆ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಪಶುಪುರೋಡಾಶಹೋಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವಿಷ್ಟಕೃದ್ಧೋಮಮಾಡುವಾಗ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಪುರೋನುವಾಚ್ಯಾಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ವಲಾಯನಶ್ರುತಸೂತ್ರದ—ಇಳಾಮಗ್ನೇ ಪುರುದಂಸಂ ಸನಿಂ ಗೋರ್ಹೋಽತಾಯುಕ್ತದಗ್ನಿಂ ಪುರೋಽಶಾಶ್ಯ ಸ್ವದಸ್ಯ ಠವ್ಯಾ ಸಮಿಷೋ ದಿದಿಹೀತಿ ಪುರೋಽಶಾಶ್ಯಪ್ರಕೃತೇ ಇತಿ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು (ಆ. ೩-೫).

ಪುರುದಂಸಂ—ಪುರೂಣಿ ಬಹೂನಿ ದಂಸಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ | ಅಪ್ಯಃ ದಂಸಃ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ದಂಸಶ್ಚಬ್ಧವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬಹಳ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ದ್ವೈದು ಅರ್ಥ.

ಗೋಃ ಸನಿಂ—ಗವಾದಿಪಶೂನ್ ಸಂಪಾದಯಿತ್ರೀಂ | ಗೋಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವೀ, ವಾಕ್ಯು, ಪಶು, ರಕ್ತಿ ಎಂದು ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳು ಇರುವುವು. ಗೋಃ ಸನಿಂ ಎಂಬ ಪದಗಳು ಇಳಾಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಳಾದೇವತೆಯು ಗೋವುಗಳೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವಳೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ತಿಸಿದೆ.

ಇಳಾಂ—ಏತೆನ್ನಾಮಿವಾಂ ಗೋರೂಪಾಂ ದೇವತಾಂ | ಪೃಥಿವೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಾ ಪದವು (ನಿ. ೨-೫) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವಾಣ್ನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, (ನಿ. ೨-೩೩) ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, (ನಿ. ೩-೯) ಗೋನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೬) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಇಳಾ ಎಂಬ ಪದವು ಈಶ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅಥ ನ ಇಳಾ ಯೂಫಸ್ಯ ಮಾತಾ ಸ್ತನ್ನದೀಧಿರುರ್ವತೀ ವಾ ಗೃಣಾತು |
 ಉರ್ವತೀ ವಾ ಬೃಹದ್ವಿವಾ ಗೃಣಾನಾಧ್ಯೂರ್ವಾ ನಾ ಪ್ರದ್ಯುಫಸ್ಯಾಯೋಃ |
 ಸಿಷಕ್ತು ನ ಊರ್ವವ್ಯಸ್ಯ ಪುಷ್ಪೇಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೫-೪೧-೧೯, ೨೦)

ಈ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಇಳಾ ಅಥವಾ ಇಡಾ ಎಂಬ ದೇವಿಯು ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನದೀವತೆಯೆಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಗೋವಿನ ಆಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಇಳಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ದೇವತೆಯೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶಕ್ತೃತ್ತಮಂ ಹವಮಾನಾಯ ಸಾಧ-ನಿರಂತರಂ ಹವಮಾನಾಯ ಯಜಮಾನಾಯ ಮಹ್ಯಂ ಸಾಧಯ | ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಜಮಾನನಾದ ನನಗೆ ಬೇಕಾದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ, ಪ್ರಭೂತವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯದಿಂದ ಪೂರಿತವಾಗಿರುವ, ಗೋರೂಪದಿಂದ ಇರುವ, ಇಳಾ ದೇವತೆಯ ಅನುಗ್ರಹವು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಸೂನುಃ-ಪುತ್ರಃ, ತನಯಃ ಪೌತ್ರಃ | ಶುಕ. ತೋಕಂ ಎಂಬ ಹದಿನೈದು ಅಶ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ತನಯ ಶಬ್ದವೂ, ಸೂನು ಶಬ್ದವೂ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ.

ವಿತಾ ವಿಶ್ವಾ ಸವನಾ ತೊತುಮಾ ಕೃಷೇ ಸ್ವಯಂ ಸೂನೋ ಸಹಸೋ ಯಾನಿ ದಧಿಷೇ |
 ವರಾಯ ತೇ ಪಾತ್ರಂ ಧರ್ಮಣೇ ತನಾ ಯಜ್ಞೋ ಮಂತ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮ್ಯೋದ್ಯತಂ ವಚಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೫೦-೬)

ಎಂಬ ಈ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಸೂನೋ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು (ಸಹಸಪುತ್ರ) ಸಹಸಸೂನೋ, ಬಲಸ್ಯ ಪುತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಸೂನುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರನೆಂದೂ, ತನಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೌತ್ರ (ಪುತ್ರನ ಪುತ್ರ) ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸುಮತಿಃ-ತೋಫನಾ ಬುದ್ಧಿಃ | ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ದೇವಸುಮತಿಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ದೇವಾನಾಂ ಕಲ್ಯಾಣೇಂ ಮತಿಂ ದೇವತೆಗಳ ಕುಫಲವಾದ ಬುದ್ಧಿ ಎಂದೂ, ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಸುಮತೌ ಸ್ಯಾಮು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ್ಯಾಂ ಮತೌ ಎಂದೂ, ವಯಂ ದೇವಸ್ಯ ಧೀಮಹಿ ಸುಮತಿಂ ಸತ್ಯಧರ್ಮಣಃ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಕಲ್ಯಾಣೇಂ ಮತೀಂ ಎಂಬ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಯಣರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ ಯಜಮಾನನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾದ ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರಾದಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಕಲ್ಯಾಣಕರವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶೇನ ತಮೋ ಹಾದ್ರಂ ನಿವಾರಯನ್ |
ಪುಮರ್ಥಾಂಕ್ಷತುರೋ ದೇಯಾದ್ವಿದ್ಯಾತಿರ್ಥಮಹೇಶ್ವರಃ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ವೈದಿಕಮಾರ್ಗಪ್ರವರ್ತಕ ಶ್ರೀವೀರಬುಕ್ಕ ಭೂಪಾಲಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
ಧುರಂಧರೇಣ ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯೇಣ ವಿರಚಿತೇ ಮಾಧವೀಯೇ ವೇದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶೇ
ಮುಕ್ಲಂಹಿತಾಭಾಷ್ಯೇ ದ್ವಿತೀಯಾಷ್ಟಕೇಽಷ್ಟಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ಸಮಾಪ್ತಃ ||

|| ೬ಂ ಶ್ಲೋಕ ||

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಸಹಿತವೂ ಕರ್ನಾಟಕಭಾಷಾನುವಾದಯುತವೂ ಆದ
ಮಗ್ವೇದಸಂಹಿತೆಯ ದ್ವಿತೀಯಾಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ
ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.

ಯದಕ್ಷರಪದಧ್ವಂ ಮಾತ್ರಾಹೀನಂ ತು ಯದ್ವೇದೇ |
ತತ್ಪರ್ವಂ ಕ್ಷಮ್ಯತಾಂ ದೇವ ವಾಗೀಶ್ವರ ಸಮೀಶ್ವತೇ ||

|| ಶುಭಂ ಫಲಯಾತ್ ||

|| ಮಂಗಳಂ ||

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ
ಕನ್ನಡ ಭವನ, ಜಿ.ಸಿ. ರಸ್ತೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.